

ORDBOK

ÖVER

SVENSKA SPRÅKET

UTGIVEN AV

SVENSKA AKADEMIEN

HÄFTE 359–363

TILL—TOJS

I DISTRIBUTION:

AKADEMIBOKHANDELN GLEERUPS
LUND

ORDBOK

ÖVER

SVENSKA SPRÅKET

UTGIVEN AV

SVENSKA AKADEMIEN

TRETTIOFJÄRDE BANDET

TALL—TOJS

LUND
AKADEMIBOKHANDELN GLEERUPS AB
I DISTRIBUTION

ELANDERS BERLINGS, MALMÖ 2005

— *till låns* (förr äv. sammanskrivet), se **LÅN 2** *a γ*. *VadstÅTb.* 40 (**1580**; *sammanskrivet*). — *till minnes* (förr äv. sammanskrivet), se **MINNE**, sbst.[1] **1** *b*. — (†) *till muns*, se **MUN**, sbst.[1] **4** *n*. — *till mötes* (äv. sammanskrivet), se **MÖTE 2**, **3** *b*. LAGERKVIST *Evig-Leend.* 94 (**1920**; *sammanskrivet*). — *till nyes*, se **NY**, adj. **12** *e*. — *till nöds*, se **NÖD 4** *b δ*. — (†) *till redo*, se **REDA**, sbst.[1] **3** *a*. — *till reds*, se **REDS**. — *till råds* (förr äv. sammanskrivet), se **RÅD**, sbst.[3] **13** *d*, **17** *a*, **18** *b*, **19** *a*, *d*. SCHRODERUS *Dress.* 238 (**1610**; *sammanskrivet*). — *till salu*, se **SALU 1** *a*, **2**. — *till skiftes* (förr äv. sammanskrivet), se **SKIFTE 1** (*a β*), **2** slutet, **3** slutet, **6** *a*, *b*, *e*—*g*, **15** *d*, **19** *a*, *b*. — *till storms*, se **STORM**, sbst.[1] **5** *a*, *e α*. — *till svars* (äv. sammanskrivet), se **SVAR**, sbst. **2** *a*—*g*. — *till tals*, se **TAL**, sbst.[2] **1** *d*, **6** *a*, *b*, *e*. — *till tåls*, se **TÅLS**. — *till vara*, se **VARA**, sbst. — *till verks*, förr äv. *verka*, se **VERK**. — *till (yttermera) visso*, se **VISSO**. — *till äventyrs*, se **ÄVENTYR**. — *till övers*, se **ÖVERS**. *β*) i de prepositionella uttr. *till trots*, *till trots av*, se **TROTS**, sbst.

E. i bet. av komplement l. relation o. d.

15) för att beteckna utökning l. komplement o. d.; jfr **II 11**.

a) med rektion som anger företeelse som utökas med ngt ytterligare (av samma l. snarlikt slag som helheten l. de däri ingående delarna); särsk. i förb. med dels *bidra*, *bidrag*, *lägga*, *tillägg*, *tillägga*, dels substantiv(iskt uttr.) som är identiskt med rektionen; i sht förr äv. med personbetecknande rektion, i sådana uttr. som *jag* o. *en till mig*, jag o. ytterligare en person, *hon och många till henne*; äv. i uttr. *göra ngt till ngt*, särsk. *saken*, se **GÖRA**, v.[1] **I 19** *a*, **IV 1** *b* slutet, närmande sig **18** *c*; motsatt: från (se d. o. **I 11** (*l*)); jfr **II 11** *a*. *Ett viktigt bidrag till verksamheten. Har någon något att tillägga till detta? Dra sitt strå till stacken*, se **STACK**, sbst.[1] **4** *b*, **STRÅ**, sbst.[1] **3** *e*. *Uppsatsen hette ”Till frågan om könens jämlikhet”*. *G1R* 9: 337 (**1534**). Til thesse twå fruchter .. kommer then tridie. OMARTINI *Pred.* D 1 b (**1606**). Achtar jag rådeligit at ännu til the förra afskrifwa och införa ett wackert församlingens bref. SWEDBERG *Amer.* 80 (**1732**). (*Han*) köpte .. i Abbotsford land till land, lade plantering till plantering, bygde rum till rum i sitt Götiska slott. GEIJER I. 2: 213 (**1839**). Var det möjligt att hon och så många till henne kunnat misstaga sig. WAHLENBERG *StorM* 163 (**1894**). Till allt annat ingav Patron Törnqvist stort förtroende genom sitt kända andeliga sinnelag. HOGBERG *Frib.* 49 (**1910**).

b) i förb. med ord l. uttr. som anger komplement l. (kompletterande) utrustning o. d. som används l. förekommer l. är tänkt att användas osv. tillsammans med det som anges med rektionen; särsk. i fråga om tillbehör, särsk. dryck l. sås, till mat(rätt); dels i vissa språkprov närmande sig **14** *a*: avsedd för, dels stundom svårt att skilja från **16** *a*; jfr **II 11** *b*. *Vin, gräddsås till söndagssteken. Vill du ha salt till potatisen? Sätta ord till musiken. Vi behöver ett lock till burken.* Nyclene som ære til Eric smelter(*es*) huss. OPETRI *Tb.* 67 (**1525**). (*Vi befaller*) att ingen .. skal fördrista sigh att bruuka till eller på kläder gylden och silfverduuk. *RARP* 9: 319 (**1664**). Till den kärran finns det en gammal, gammal häst. LAGERLOF *Körk.* 27 (**1912**). Om nu presenningen till deras eka skulle bli stulen. TUNSTROM *Tjuven* 196 (**1986**).

c) med rektion som anger ss. åtföljande l. ledsagande omständighet uppträdande företeelse, särsk. musik l. musicerande o. d. som ledsagar sång l. dans. *Sjunga till pianoackompanjemang. Dans till Kent-Oves orkester.* Til thesse Ord skal berörde Krijgszman hafwa fallit til Marken och blifwit dödh. SCHRODERUS *Os.* 1: 795 (**1635**). Lillklockan klämtar til Storklockans dön. BELLMAN (*BellmS*) 1: 270 (**1790**). Låt histrioner jollra till sitt strängaspel. RYDBERG *Dikt.* 2: 50 (**1891**). Det är härligare att vakna till fågelsång än till väckarklocka eller ilskna nyheter på radio. *ICAKurir.* **1993**, nr 15, s. 8.

16) för att beteckna samhörighetsförhållande o. d.; jfr **II 12**.

a) inledande attribut till substantiv(iskt uttr.) som anger den l. det som (naturligt l. väsensbetingat) hör samman l. står i förbindelse med l. utgör (underordnad) del av l. förfogar över o. d. den l. det som anges med rektionen; ofta i uttr. som motsvarar genitiviskt uttr. där gen.-attributet svarar mot rektionen o. dess huvudord mot det överordnade substantiviska ledet; äv. i förb. med dels *anledning*, *orsak*, *skäl* o. d. (i sht med satsformad rektion övergående i **19** (jfr **19** *d*)), dels adj. l. p. pf. (se *α*); jfr **15** *b*. *Roten till det onda. Upphovet till allt detta. En förort till Malmö. En anhängare till honom. Maken till ngt*, se **MAKE 3**. *En parallell till ngt. Håll i räcket till trappan. Ägaren till affären. Arvinge till tronen. Orsaken till strömavbrottet, till att det blev så.* Han är heerden till fåren. *Joh.* 10: 2 (*NT* **1526**). På wastra sijdan till Smålandh ligger och en öö. BOLINUS *Dagb.* 66 (**1679**). Du första gnistan til mit lif uptände. BELLMAN (*BellmS*) 1: 60 (c. **1770**, **1790**). Fadern var .. kyrkoherde i en grannsocken till Torup. SIWERTZ *Tråd.* 94 (**1957**). — särsk.

α) i förb. med (vanl. obest.) sbst. som anger släkting l. vän o. d., äv. adj. *släkt*, se **SLÄKT**, adj., förr äv. p. pf. *befryndad*, se **BEFRYNDAD 2** *b α α'*, *besläktad*, se **BESLÄKTAD 2** *a* slutet; förr äv. i förb. med personnamn betecknande ngn närstående, särsk. den persons hustru som anges med rektionen. *Mor till tre barn. En kusin till Hasse. Det är en gammal vän till mig.* OPETRI 1: 37 (**1526**). Sigridh till Jonn på Sånnen. *TbLödöse* 254 (**1591**). Han sade sig .. vara befryndad till den .. adlıga ätten med hans namn. RYDQVIST *Resa* 305 (**1838**). Jag ser ut som en gammal sjuk farbror till mig själv. FRODING 15: 81 (**1889**). Hertig Erik, son till Magnus Ladulås och bror till konung Birger. CEDERSCHIOLD *Ordlek.* 202 (**1910**).

β) i förb. med ord l. uttr. som anger upphovsman o. d., särsk. *författare*, till det som anges med rektionen, särsk. konstnärligt l. intellektuellt alster. *Författaren till artikeln. Hon är tonsättare till många kända sånger.* Scribenten til thenna Book. BAAZIUS *Upp.* 1 a (**1629**). Med nöje igenfann jag i ynglingens anletsdrag dem af Skaparen til Sweriges constitution. *3SAH* XXXIX. 2: 57 (**1824**).

γ) [jfr motsv. anv. av t. *zu*] (numera bl. i skildring av ä. förh., arkaiserande) i förb. med ord l. uttr.

som anger ämbete l. värdighet l. överordnad ställning o. d., med rektion som utgörs av ortnamn o. anger område som ämbetet osv. avser: av (se d. o. **I 7** *b*); äv. i förb. med personnamn (med appositionell beteckning för ämbete osv. underförstådd l. utsatt ss. titel före namnet). Jach göstaff Eriichson paa Ribbeholm wtwald höffuitzman tiil Swerighe. *G1R* 1: 5 (**1521**). Biscop Braske till Linköping war .. föga bäter. SVART *G1* 59 (**1561**). K. M:t till Sverige. *HH* XXVI. 1: 143 (**1624**). Samuel Löfgren till Uddarp i Christianstads län .. blef .. 1756 adlad. HELLBERG *Samtida* 5: 147 (**1871**). FORSSELL *Gal.* 37 (**1964**).

b) i förb. med verb som anger tillhörighet o. d., särsk. *höra*, se **HÖRA 10** *a—e*, stundom svårt att skilja från **II 12**, *ligga*, se **LIGGA 18**, förr äv. *lyda*, se **LYDA**, v.[1] **4** *a—d*; äv. i förb. med *bekänna sig*, se **BEKÄNNA II 3**, *räkna*, se **RÄKNA 14**; jfr **1** *j*.

e) i fråga om samband gm anknytning l. sammankoppling l. avhängighet o. d., i förb. med sådana ord som *anknyta*, se **ANKNYTA 3** *a α*, *anknytning*, se **ANKNYTNING 2** *a*, *anslutning*, se **ANSLUTNING** *e*, *d*, *binda*, se **BINDA**, v. **14**, **18** *a*, *koppling*, *svara*, se **SVARA V 2** (närmande sig **14** *a β*), förr äv. *förbinda*, *förbindelse*; ofta med bevarad bibet. av **1** *j*; äv. med rektion som anger utgångspunkt l. ursprung, särsk. i fråga om (del av) framställning (se d. o. **I 3**) l. (i sht *språkv.*) språklig bildning o. d.; jfr **17**. *Mordet har kopplingar till maffian. Skador relaterade till arbetslivet. Jag vill anknyta till det du sade. Vilken stam är ordet bildat till?* *(Vi)* moste .. bekenna, att thet är åtskillige orsaker, som oss högre förbinda till Frankerijke och Nederland än någon annan. *RP* 8: 348 (**1640**). Om någon med Förbindelse til Sathan .. sig försyndar, så skal *(osv.)*. *StadgEed.* **1687**, 1: 9.

17) för att beteckna förhållande o. d. i vilket ngt l. ngn befinner sig l. står gentemot ngt annat l. ngn annan; särsk. (o. numera företrädesvis) dels i uttr. *stå* o. d. *i skuld till ngn* (jfr **SKULD**, sbst. **I 2**, **4**), dels i förb. med ord som uttryckligt anger förhållande, särsk. *förhålla sig*, se **FÖRHÅLLA**, v.[2] **9** (stundom övergående i **19** *b*), *förhållande*, se **FÖRHÅLLANDE 5** (stundom övergående i **16** *e*), *relation*, se **RELATION 2**, **3**, *relativ*, se **RELATIV**, adj. **1** *a*, *d*, *motsats*, se **MOTSATS**, sbst.[2] **1**, *motsättning*, se **MOTSÄTTNING 3**; förr särsk. i fråga om placering i hästtävling: i förhållande till (segrande häst). *Han står i stor tacksamhetsskuld till dig.* BORG *Luther* 1: 29 (**1753**). Man vet .. at Tens specifica tyngd är til Blys, som 15 til 23. *VetAH* **1755**, s. 138. Man ser slagt vara till slägt, såsom sedermera stat till stat. GEIJER *SamhFörh.* 7 (**1845**). Mithra .. inkom som andre häst till Sorella. *Tldr.* **1886**, s. 99.

F.

18) för att beteckna ur vilken aspekt l. synvinkel l. i vilket hänseende som tillstånd l. egenskap o. d., i sht förr äv. handling l. skeende o. d. (jfr *e*), gäller: med avseende på, i fråga om; särsk. i förb. med adjektiv(iskt uttr.); särsk. i fråga om ngts giltighet i ett avseende, (uttryckligen) motsatt ett annat. *Klen till hälsan, till förståndet. Liten till växten. Många till antalet. Trevlig till sitt sätt. Känna ngn (bara) till namnet, till utseendet. Både till kropp och själ*, se **SJÄL**, sbst.[1] **1** *b ζ*, *till liv och själ*, se **LIV II 1** *h*. *Vara ngt till namnet, men inte till gagnet*, se **GAGN 3**. *Gammal till åren, men ung till sinnet.* *G1R* 1: 93 (**1523**). Han maalte byggningena til wijdd och högd. *Hes.* 40: 5 (*Bib.* **1541**). Biskoparna .. *(skall)* afråda *(från prästvigning)* .. them, som äre til theras Lemmar så lytte, at the theraf hindras i Gudztienstens förrättande. *Kyrkol.* 19: 2 (**1686**). En är til kroppen starck, men til förståndet swager, / En skarpsynt til förstånd, til kroppen torr och mager. HESSELIUS *FruentSp.* 113 (c. **1710**). I allmänhet ar frihet till person och egendom individens absoluta rättighet. SNELLMAN *Stat.* 47 (**1842**). Till sin kulturuppfattning var arbetarpressen konservativ. LO-JOHANSSON *Förf.* 90 (**1957**). — särsk.

a) med mer l. mindre förbleknad bet. (jfr *b*), dels i uttr. *till mods*, se **MOD**, sbst.[1] **1** *c α*, dels i de närmast till adv. utvecklade o. stundom sammanskrivna uttr. *till sinnes*, se **SINNE**, sbst.[2] **7** *b*, *till synes*, se **SYNE**, sbst.[1] **3**; jfr **1** *i*. Annorlunda wore bondernar tilsinnes. BRAHE *Kr.* 37 (c. **1585**). *GHT* **1898**, nr 5 B, s. 2 (: tillsynes).

b) med mer l. mindre förbleknad bet. (jfr *a*), i fråga om att ngt gäller med avseende på större l. mindre del av helhet l. fullständighet; särsk. i fråga om procentandel, särsk. (med anslutning till **5** *d*, vard.) i uttr. *till hundra (procent)*, helt och hållet, fullständigt. WESTEE (**1842**). De böcker jag läste handlade till femti procent om vildar och till femti om den elektriska tidsålderns nya mänska. LO-JOHANSSON *Förf.* 29 (**1957**). Jag har väl inte bestämt mig till hundra. *DN* 15/5 **1987**, s. 22. — särsk.

α) i uttr. *till större* l. *största* l. *minsta delen, till någon* l. *en* l. *(en) sådan l. sådan del, till alla delar*, se **DEL II 1** *e*, **2** *f*, **III 1** *e*, *till hälften*, se **HÄLFT 1** *e*, *till det mesta, till mesta delen*, se **MEST I 2** *a*, *d*, *till det minsta*, förr äv. *till minstone* (äv. sammanskrivet), se **MINST I 3** *d*, i sht förr äv. *till halvs*, se **HALV 6**, *till mer eller mindre (del)*, se **MER I 1** *b α*, *γ* slutet, förr äv. *till det ringaste*, se **RINGA**, adj. **I 9** *d α β′*. ALMQVIST *Lad.* 13 (**1840**: tillminstone).

β) i det närmast till ett adv. utvecklade o. stundom sammanskrivna uttr. *till dels*, delvis; jfr **DEL II 4**. NILSSON *Ur.* 1: 1 (**1834**, **1866**). Dessa tilldels gulnade lägg av konserverade aktualiteter. *3SAH* XC. 1: 116 (**1983**).

e) i förb. med verb, närmande sig **19**; numera nästan bl. i uttr. *binda* o. d. *ngn till hand och fot* l. *händer och fötter*, *hota* o. d. *ngn till livet*, se **LIV I 1** *c ϑ α′*; jfr **15** *a*. *(Man begärde)* ath hann skulle sigie sin sanningh wthi huadh hann wetth thil den sack, som belånngiendis ähr emellom *(osv.)*. *TbLödöse* 123 (**1589**). När en fallerar til någon stoor Summa, så draar han giärna fleere effter sigh. GRUBB 194 (**1665**). Säg mig, hvem som är din vän, och jag skall domma till din karaktär. JOLIN *Smädeskr.* 37 (**1863**). Att hjälten, bunden till händer och fötter, kastades ner i det skummande havet. JOHNSON *Se* 53 (**1936**). — särsk. (†) i förb. med *fälla* o. d., med rektion som anger brott(mål), särsk. *sak*. Iche bor man straffe then som iche ähr thill saken feldt. *UpplDomb.* 5: 216 (**1599**). FRYXELL *Ber.* 9: 106 (**1841**). jfr: En av dem dömdes på måndagen till fortsatt brott innefat-

tande tre stölder och snatteri. *VNyland* 7/8 **1979**, s. 3.

G.

19) för att beteckna föremål för ngt, i förb. med dels verb l. adj., dels sbst. som är samhörigt med sådant med *till* konstruerat verb l. adj. l. med tr. verb; jfr **II 13**.

a) i förb. med *tillgång*, se **TILLGÅNG 2**; ofta med bevarad bibet. av **1** (*g*).

b) med rektion som anger föremål för känsla l. (gm tanke l. yttrande manifesterad) inställning l. ståndpunkt l. uppfattning l. åsikt *o.* d.; särsk. i förb. med dels sådana ord som *hat, kärlek, inställning, tilltro, tillit, sätta hopp* l. *tro, neka, samtycka, tveksam, välvillig*, dels *motståndare, fiende* (stundom svårt att skilja från **16**); jfr **II 13** *a*. *Hysa kärlek till ngn. Hon har ett gott öga till dig. Han är avogt inställd, tveksam, välvillig till sådant. Jag sätter inget hopp, ingen tro till det. Neka till att ha sagt ngt. Hon samtyckte, gav sin tillåtelse till förslaget. De är motståndare, fiender till allt militäriskt.* Thet longa lönliga haat han till swenskæ mæn baffdhe. *G1R* 1: 28 **(1521)**. Furstarna tör jag icke lita till. CARL IX *Rimchr.* 23 (*c.* **1600**). Hustru Gyrit Pers dotter i Weramåhla klagar till sin man Tof(*w*)e Tofwesson, att han (*osv.*). *VDAkt.* **1701**, nr 320. Utan Samwete wore människan kännslolös til allt. NOHRBORG 283 (*c.* **1765**). Jag har intet ondt till Amalia. *Cottin AmM* 3: 89 **(1820)**. Vi begagna .. detta tillfälle att betyga vår tacksamhet till professorerna. LoW Förord **(1889)**. Hon var skrämd och utan tilltro till sig själv. EDQVIST *Eldfl.* 108 **(1964)**. — jfr **IN-TILL**. — särsk.

α) i förb. med *gratulera, lyckönska, grattis* o. d., med rektion som anger händelse l. förhållande som föranleder lyckönskan. *Jag får gratulera till ditt nya arbete. Grattis till examen.* En lyckönskan till thet nya Åhretz ingång. RUDBECK D.Ä *Atl.* 1: 92 **(1679)**.

β) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i förb. med *svara* l. *säga*, med rektion som anger föremål för (språkligt uttryckt) reaktion o. d. Huadt såsom Oloff Larssonn suarede Lasse Christoffersson tiill hans tiltall. *TbLödöse* 71 **(1587)**. Vad säger bästeman till saken? MUNSTERHJELM *3PojkSpetsb.* 48 **(1931)**.

c) med rektion som anger föremål för sinnesförnimmelse l. (tankemässig) uppmärksamhet l. insikt *o.* d.; numera bl. dels i förb. med *se* (jfr **2** *c*), se **SE I 6**, *lyssna, vittne, åskådare*, dels i stående uttr., i förb. med *anseende*, se **ANSEENDE**, sbst. **II 1** *a, b, d α, e*, *hänsyn*, se **HÄNSYN 1** *a, b, d*, **2**, *hänseende*, se **HÄNSEENDE 3** *a*; jfr **II 13** *b*. *Vittne till mord.* *Apg.* 2: 32 (*NT* **1526**). O Herre Gudh hör mildeligha til wåra böön. *EvEp.* **1562**, s. P 3 a. Döf til bekymrets låt, så väl som nöjets toner. WALLENBERG (*SVS*) 2: 243 (**1778**; *uppl. 1999*). Hvi fördes jag till kunskaps-templet opp, / .. att jag .. / Fick se min pligt och ana till mitt hopp? WALLIN (*SVS*) 1: 286 **(1807)**. Jag äger inga insigter till en så hög värdighet. PALMBLAD *Nov.* 2: 163 **(1841)**. En passiv åskådare till svägerskans ifriga bemödanden att af Alvar göra en egenkär och bortskämd pojke. FORSSMAN *Aftonl.* 12: 38 **(1904)**. Han drömde om att ligga hemma en dag och lyssna till regnet mot ladugårdstaket. TUNSTRÖM *Julorat.* 10 **(1983)**.

d) i förb. med *skuld*, se **SKULD**, sbst. **I 7, 8**, *skyldig*, se **SKYLDIG**, adj.[1] **5**.

e) i förb. med *antydan, tecken*, förr äv. *bevis(ning), bud*, se **BUD 1** *c*, *(känne)märke, märka, prov*, med rektion som anger ngt, numera bl. ngt (småningom) inträdande, som antyds l. framgår *o.* d. (av ngt annat); äv. i förb. med dels förr *spår*, med konkret rektion angivande den l. det som lämnat spår efter sig (jfr **SPÅR**, sbst.[3] **3** *d*), dels *tendens*, se **TENDENS 2**. *En lätt antydan till rodnad. Han visade tydliga tecken till otålighet.* Låter nw skijna naghon bewijsni(*n*)g till idhar kärleck. *2Kor.* 8: 24 (*NT* **1526**). Ett wist kännemärcke til hans förnedring, och .. tekn til hans ödmiukheet. PHRYGIUS *HimLif.* 17 **(1615)**. De taga det för et prof til al förtrolighet. *2RARP* I. 2: 11 **(1720)**. Et .. bewis til det, som tilförene sagdt är. NOHRBORG 57 (*c.* **1765**). Till Palmer synes knappt något spår. *SvLittFT* **1834**, s. 652. Man (*tors*) väl säga, att här i vår stad märktes föga till något krig. QUENNERSTEDT *StrSkr.* 1: 371 **(1909, 1919)**.

f) (†) i annan anv. (där numera annan prep. l. konstruktion med obj. används). Peder Månson ägher svara thill Nyslott och the häreder och sokner ther under ligge. ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 162 (*i handl. fr.* **1540**). Blef honom förehållit hans afskeed var nu alt färdigt och hindrar inthed till hans reesa. *RP* 4: 23 **(1634)**. (*Judarna*) begingo sin sabbat i åminnelse til skapelsen, och återlösningen vr Egyptiska träldomen. SWEDBERG *Cat.* 32 **(1709)**. Sanningen af detta val-språks tillämpande til en så redelig Ämbetsman. SCHÖNBERG *ÄmVetA* 27/10 **1772**, s. 31. En dotter, som hitintills ensam egt anspråk till arfvet. RYDBERG *Ath.* 291 **(1859)**.

II. ss. prep. i absolut anv. l. ss. adv.; i sht ss. partikel i förb. med verb; äv. ss. förled i ssgr.

A. i rumslig bet. l. i därav närmare avhängig anv.

1) motsv. **I 1**; särsk. ss. partikel i förb. med intr. (l. refl.) verb som anger rörelse l. förflyttning *o.* d., särsk. *falla*, se **FALLA TILL 2, 3**, *flyta*, se **FLYTA TILL**, *gå*, se **GÅ TILL 1, 2**, *komma*, se **KOMMA TILL I 1**, *löpa*, se **LÖPA TILL**, *rinna*, se **RINNA TILL**, *rusa*, se **RUSA TILL**, *skjuta*, se **SKJUTA TILL 4**, *skynda*, se **SKYNDA TILL 4**, *smyga sig*, se **SMYGA TILL 1, 4**, *springa*, se **SPRINGA TILL 2**, *stiga*, se **STIGA TILL 1, 3**, *strömma*, se **STRÖMMA TILL 1—3**, *störta*, se **STÖRTA TILL**, *stöta*, se **STÖTA TILL 3**, *svärma*, se **SVÄRMA TILL**; stundom svårt att skilja från **2** (se särsk. *b*). — jfr **IN-TILL**. — särsk.

a) motsv. **I 1** *b*; särsk. i fråga om anbringande l. placerande *o.* d. av ngt invid ngt annat, särsk. dels i fråga om förande av sjöfarkost *o.* d. in till landningsställe (särsk. (o. numera bl.) i förb. med *lägga*), dels i förb. med *sätta*, se **SÄTTA TILL I 2** (*b*), **3, 10, II 1**; äv. i förb. med *koppla*, se **KOPPLA TILL**, närmande sig **11** *a α α'*; jfr *d*, **7**. *Lägg till vid bryggan där.* *SkeppsgR* **1541**. Tree andre Skepp .. lende och til vthi samma Hamnen. SCHRODERUS *Liv.* 569 **(1626)**. Fort, bind svärdet till! BOTTIGER 3: 267 (*c.* **1850, 1858**). Lägg ditt öra till / och du skall bäfva, om du rätt vill lyssna. FREDIN *Dikt.* 23 **(1882)**.

b) i fråga om (återkommande l. upprepad) förflyttning l. rörelse fram *o.* åter o. d.; i vissa

språkprov närmande sig 2.

α) (numera mindre br.) i uttr. *av och till*, i sht förr äv. *till och av, såväl av som till*; jfr 4 *c* o. **AV II 1** *anm.* 2:o. *G1R* 16: 143 (1544). I skole frij och walbeholdne komma så wahl aff som till. SVART *G1* 5 (1561). Kiöckemestaren som dagl. emellan Stockholm och Carlberg .. måst reesa af och till. *HovförtarSthm* 1689 A, s. 815. *KKD* 3: 181 (1710: till och af). Han vandrade af och till i sin sängkammare. NICANDER *Hesp.* 234 (1835). CANNELIN 884 (1939).

β) i uttr. *till och från* (jfr *c*, 4 *c*), se **FRÅN II 1** *b*; särsk. dels (i sht om ä. förh.) i uttr. *gå till och från* (i sht förr äv. sammanskrivet *till-och-från*), betecknande att ngn ej har sin bostad i anslutning till sin arbetsplats o. d., särsk. att den som är anställd i annans hem (särsk. kvinna) inte bor därstädes, dels mer l. mindre bildl. (jfr *d*, *e*), i fråga om abstr. förhållande, särsk. diskussion o. d.: hit och dit (se **HIT**, adv. 1 *c β β*) (jfr 4 *c*). Ther woro mo(n)ga som gingo til och fråå. *Mark.* 6: 31 (*NT* 1526). Nu discurrerades till och från huru rätteligen med hans saak procederas skulle. *VDP* 1679, s. 148. Man är väl inte mer än menniska för att man är piga eller går till och från i huset. *SöndN* 1869, s. 120. ÖSTERGREN (1957: till-och-från). Hon hade .. en städhjälp som gick till och från två dagar i veckan. GUSTAF-JANSON *Kiv.* 216 (1971).

c) motsv. I 1 *f*. *Kalla, locka, ropa till sig ngn.* *Mat.* 10: 1 (*NT* 1526). Obedin til, går otackad ifrå. GRUBB 555 (1665). Har iagh låtitt kalla påstmästaren till. STENBOCK o. OXENSTIERNA *Brefv.* 1: 234 (1697). En ny form av vård dar patienterna skulle aktiveras .. genom att .. duka till och från, diska. CLEVE *Locknat* 174 (1981); jfr *b β*.

d) i fråga om ngns l. ngts möjlighet att förflytta l. förfoga sig l. ngt ngnstädes l. nå l. få tag i ngt (l. ngn) (för att där l. med detta (l. denna) kunna utföra ngt); äv. dels i anv. som motsvarar *a*, dels i mer l. mindre bildl. anv. (jfr *b β*, *e*), i fråga om abstr. förhållande; särsk. i förb. med *komma*, se **KOMMA TILL I 2—4**, *släppa*, se **SLÄPPA TILL** (1,) 2, förr äv. *gå*, se **GÅ TILL 1** *b*, *c*.

e) i mer l. mindre bildl. anv. (jfr *b β*, *d*), i förb. med *träda*, i fråga om övertagande o. d. av ngt, särsk. ny förfoganderätt l. ställning (se d. o. 7), särsk. maktställning l. ämbete o. d.; i sht förr äv. övergående i 13 *a*, i fråga om ingående l. bifallande av avtal l. uppgörelse o. d. (förr äv. i förb. med *gå*). Så komme vij der uthi offver eens, att Greffvinnan trader till lähnet och dedt framgeent behåller. *RP* 6: 373 (1636). Effter H. K. Maij:tz dod .. are the icke allenast gångne till then Prageska friden, uthan hafve (*osv.*). *RP* 8: 261 (1640). Träda til et förbund. SAHLSTEDT 622 (1773). Samlingsregeringen träder till i dag. *UNT* 13/12 1939, s. 4.

2) motsv. I 2; jfr 1 (*b*). — särsk.

a) i förb. med adverbial som i sig anger riktmärke l. riktning o. d. Sahlberget begynnes Söder till från Juthyllan och Her Stens bottn. UHIARNE *Berghl.* 435 (1687); möjl. ssg. Ljudet kom icke från torpsidan till. ALMQVIST *Grimst.* 9 (1839). Kalle kikade neråt postmästarns till. LINDGREN *MastBlomkv.* 82 (1946). — jfr **BAK-, FRAM-, NED-, SUNNAN-, UPP-TILL** m. fl. — särsk. i uttr. *åt ngt till*, i riktning åt l. bortemot l. mot ngt. *Titta inte åt det hållet till.* Där iag icke warit förhindrad med några små resor åt Landet till. *VDAkt.* 1720, nr 166. Den gråhårige skolvaktmästaren stod på trappan åt gatan till. RYDBERG *Varia* 275 (1886, 1894). Han hade oupphörligen små ärenden åt modeavdelningen till. SIWERTZ *Varuh.* 105 (1926).

b) i fråga om vändande av ngt, särsk. kroppsdel, mot ngn l. ngt (så att endast detta blir synligt); särsk. dels i förb. med *sätta*, se **SÄTTA TILL I 4**, dels *vända* (jfr I 2 *b*). STIERNHIELM *Fred.* 12 (1649, 1668). Såså, ska du vända baken till så fort det är fråga om att dra! SJÖDIN *StHjart.* 13 (1911). (*Han*) stod med ryggen till, så att ingen .. kunde se hans ansikte. LAGERKVIST *Bar.* 47 (1950).

3) motsv. I 3; särsk. (o. utom ss. led i ssgr numera bl.) i förb. med *hålla*, se **HÅLLA TILL 4**; jfr 4 *a*. SVART *G1* 134 (1561). I går natt .. war en kar till om natten och hade så när slapt wth läijonet. EKEBLAD *Bref* 1: 140 (1652; *rättat efter hskr.*). Witnade nu grannen .. at om fisken är til, så får Lars Hansson honom på sina näät. *BtFinlH* 2: 349 (1670). — jfr **IN-, INNAN-, OVAN-, UNDER-, UTAN-TILL** m. fl.

4) [sannol. utvecklat ur (1 l.) 3] för att beteckna förefintlighet l. förekomst o. d.

a) ss. partikel i verbförb. bestämd av sättsadverbial, angivande beskaffenhet l. sätt på vilket ngt är beläget l. förhåller sig l. förlöper l. sker o. d.; i fråga om dels rumsligt förhållande (med kvardröjande bet. av 3), dels abstr. förhållande, särsk. med hänsyn till möjlighet till l. förutsättning l. lämplighet för ngt; särsk. (o. numera företrädesvis) i förb. med dels *ligga*, se **LIGGA TILL 2, 3**, *sitta*, se **SITTA TILL 1, 2, 3** *a*, *stå*, se **STÅ TILL I 1, II 1, 6, 9**, dels *gå*, se **GÅ TILL 5, 9—11**; äv. (utom i slutet numera bl. i vitter l. högre stil) i förb. med *vara* (jfr *b*), särsk. dels i komparativ bisats, dels i förb. med predikativt *sådan* ersättande sättsadverbialet, dels äv. i uttr. *vara så l. så till sig* (närmande sig l. övergående i 8 *c β*). *G1R* 1: 55 (1523). Madan migh .. icke giffs tilfälle besökia idhra församblingar, och ransaka huru ther weter til vthi them: Bör (*osv.*). PHRYGIUS *Valetpr.* B 4 b (1613). Wiger then, som ej är Prest .. straffes med arbete wid Konungens slott eller fäste, i try, eller flera åhr, som brottet är til. *GB* 2: 12 (*Lag* 1734). Sådana kunna sorgerna vara till. BLANCHE *FlStadsg.* 301 (1847). Hvad lynnet beträffar, så kommer det och går, allt efter som nerverna äro till. STRINDBERG *Hafsb.* 203 (1890). Weiss .. bodde mycket bekvämt till i tredje våningen. LUNDQUIST *Zola Grus* 173 (1892). Handelsman var illa till sig. KOCH *Timmerd.* 69 (1913). — särsk. i uttr. *ligga* l. *vara* o. d. *nära* l. *närmare* l. *närmast till*; jfr I 2 *e*. *Du är väl närmast till som arvinge.* TOPELIUS *Lasn.* 7: 9 (1891). Detta danshak låg nära till för honom. SIWERTZ *Tråd.* 47 (1957).

b) [jfr 8 *a β*] i fråga om att ngn l. ngt existerar l. ngt föreligger l. är förhanden o. d.; särsk. ss. partikel i förb. med *finnas*, se **FINNAS TILL**, *vara* (jfr *a*), förr äv. *bli*, se **BLIVA TILL 1**, *givas*, se **GIVA TILL 7**, *ha*, se **HAVA TILL**; äv. i fråga om dels förefintlighet inom synhåll o. d., i förb. med *synas*, se **SYNAS TILL** (närmande sig l. övergående i 13 *b α*), dels förr oåtgärdad fortvaro o. d., i förb. med *stå*, se **STÅ TILL II 4, 11**. *G1R* 1: 111 (1523). Jag hade aldrig sedt något spöke i hela min lifstid .. och trodde .. knapt, at några sådana gofwos til. SAFSTRÖM *Banquer.* U 4 a (1753).

Om Gud är till, hvad är han? FRÖDING *Gralst.* 46 (1898). — särsk. i förb. med (verbet *vara* o.) adverbial som anger syfte l. ändamål, särsk. av *för* inlett led, dels inf.-förb. l. sats inledd av *för att*, dels prep.-förb. vars rektion anger den l. det som ngt (l. ngn) är avsett (avsedd) för. *Svårigheter är till för att övervinnas, till för att man skall övervinna dem.* (*En av ånglorna*) fäste isynnerhet min uppmärksamhet .. derföre att hon syntes vara till för alla. BREMER *Grann.* 1: 101 (1837). Sällskapslifvet, enkom till för att ge menniskor tillfälle till menniskokännedom. BLANCHE *Bild.* 4: 82 (1865). Förklaringarna lämnar jag helt åt er. Det är ju sånt polisen är till för. SJÖWALL o. WAHLÖÖ *Brandb.* 104 (1969).

c) (utom i slutet numera bl. ngt vard.) i förb. med (ett med *till* omedelbart samordnat) *av* l. *(i)från*, i fråga om (mer l. mindre regelbundet) ömsevis växlande förhållande där ngt än gäller, än inte gäller l. än föreligger, än inte föreligger l. är än framträdande l. lyckosamt l. i gott skick o. d., än föga framträdande osv. (i vissa språkprov utan bestämd avgränsning från **1** *b* (*α*,) *β*); i sht förr äv. i förb. med verb som anger språklig handling, i fråga om jakande l. tillstyrkande l. eljest positivt resp. nekande l. avböjande l. eljest negativt besked o. d., vanl. i negerat satssammanhang, särsk. i förb. med *säga*, se **SÄGA TILL 5**; jfr **7** slutet. — *Hur mår du?* — *Det är litet av och till. Det är tyvärr litet till och från med hans insatser, hans närvaro.* Thet gick aff oc til medh Christendomen. OPETRI *Kr.* 46 (c. 1540). (*Man*) håppes .. een förbättringh i tilvärckningän (*av koppor*), hälst eemädan grufvan ähr i för aviserande godhe tilståndh, fast åm än understundåm någre åmskifftelsär till åch fråån sigh inkastar. *OxBr.* 11: 356 (1646). Ty hafuer iagh .. inthz swar antingen af eller till kunnat gifua. *VDAkt.* 1674, nr 37. Den starka eld, den fria låga, / Han kan ju wäxla til och af. NORDENFLYCHT *QT* 1746—47, s. 154. Det är litet från och till med ministrarnas besök i Hangö. *HangöT* 6/1 1983, s. 3. — särsk. (fullt br.) i fråga om tidsligt förhållande, i uttr. *av och till, från och till, till och från*, då o. då, med jämna mellanrum, allt emellanåt. *G1R* 1: 81 (c. 1580). Små foglar spela af ock till. STIERNHIELM o. COLUMBUS (*SVS*) 34 (1669). Att åtskilliga förståndiga saker från och till påträffas i Stockholms Posten, är ju ingenting märkligt. SYLWAN *Kellgren* 96 (1912). Floyd Patterson .. kommer att finnas på de olika (*homburger*)ställena till och från. *SvD* 11/12 1974, s. 30.

5) motsv. **I 4**; särsk. ss. partikel dels i förb. med refl. verb (med det refl. obj. dels framförställt, dels efterställt *till*), i fråga om att ngn för egen del (mot)tar l. förvärvar l. skaffar sig o. d. ngt (särsk. på bedrägligt l. orättmätigt sätt), dels i förb. med *falla*, se **FALLA TILL 5**, *komma*, se **KOMMA TILL I 8, 9**, *skicka*, se **SKICKA TILL**, *slänga*, se **SLÄNGA TILL 2**, *sticka*, se **STICKA TILL I 4**, i sht förr äv. *stå*, se **STÅ TILL II 10**; äv. i fråga om efterskänkande l. förlåtelse, i förb. med *ge*, se **GIVA TILL 2, 3**; jfr **10** *c*, **13** *c*, **I 10** *g α*. *Lura till sig gården. Ta mod till sig. Lägga sig till med skägg. Jag kastade till henne ett par hundralappar.* *Mot.* 18: 27 (*NT* 1526). Tesse förschreffne .. (*hor*) synet rå rett mellen Tunglebol och åkerbo kyrkie skog så att ten Qwar som Tungelbo mannen haffuer hafft in på kyrkie skoghen är honom ifrån sagdt och presten till. *UpplDomb.* 5: 72 (1576). Ingen wälle sigh någhon Frijheet til i Grufwan. *PrivBergsbr.* 1649, 3: B 4 a. Abrahamsson hade skojat till sig några sjalätter billigt af gårdfarihandlaren. NYCANDER *UngfGoml.* 15 (1900). Den kritiken har .. regeringen tagit till sig. *GbgP* 15/3 1995, s. 34. — särsk.

a) motsv. **I 4** *b*, i förb. med verb som anger språklig handling (o. obj. som anger mottagare o. är framförställt *till*); utom i slutet numera bl. ss. förled i ssgr. OPETRI *Tb.* 4 (1524). Jagh haffver schrifvitt Evertt Hornn till. *OxBr.* 5: 23 (1613). Så snart de blefvo varse främmande om sig, ropade de oss till. ENEMAN *Resa* 1: 160 (1712). Han kunde icke och behöfde icke fråga någon annan till derom. BIBERG 2: 300 (c. 1820). Gå ut att fria / Den unge kungen till. JOSEPHSON *GRos.* 132 (1896). HÖGBERG *Utböl.* 1: 14 (1912). — särsk. (fullt br.) i förb. med dels *huta*, se **HUTA TILL**, dels *säga*, konstruerat dels med (numera bl. efter *till* placerat) obj. angivande mottagare l. det som sägs, dels utan obj., se **SÄGA TILL 1, 3, 4, 6, 8** (i sht utan obj. som anger mottagare åtminstone delvis med anslutning till **9**).

b) i fråga om att ngn skålar med ngn annan, i förb. med *dricka*, se **DRICKA TILL**, *skåla*, se **SKÅLA TILL**, *supa*, se **SUPA TILL 2**.

6) motsv. **I 5** *d*, i det satsadverbiella uttr. *till och med* (stundom äv. sammanskrivet) (jfr **I 5** *b*, *c β*, **6** *a*), förr äv. *till med* (jfr **11** *a γ*), se **MED**, prep. o. adv. **II** *c α*, *β*. Så gåå de till och medh en privat handell under sken aff Lijjfflendske statens nödh. AOXENSTIERNA 6: 360 (1631). En gång anmäldes tillochmed .. den outgifna konsthistorien. STRINDBERG *NRik.* 68 (1882).

B. i resultativ bet.

7) för att beteckna (helt) stängt l. slutet läge l. igensatt l. övertäckt l. (hårt) sammanpressat tillstånd o. d.; särsk. i fråga om dels stängande l. igensättande av öppning, särsk. dörr l. fönster o. dyl. l. mun l. öga l. öra l. öppning i säck o. dyl. l. i klädesplagg, dels (gradvis hårdare) åtdragande l. åtskruvande av ngt, särsk. dels snörning o. d., dels lock l. skruv l. kran o. d.; vanl. ss. partikel i förb. med tr. verb (särsk. *stänga*, se **STÄNGA TILL**) vars obj. anger det som stängs osv.; ofta med kvardröjande bet. av **1** *a*. *Hon murade till den gamla fönstergluggen. Mössan sluter inte till om öronen. Knyta till säcken. Du får ta och knäppa till kavajen. Dra till kranen, skruven, skosnörena bättre. Skruva till locket på burken igen.* Man (*skoll*) slå portanar til och bomen före. *Neh.* 7: 3 (*Bib.* 1541). (*Jag*) lägger thet Stycke jagh wil probera .. i kärlet: klämmer thärmedh Locket til igen .. och skrufuer hohlet .. tät till. STIERNHIELM *Arch.* B 4 a (1644). Tå een Disputax fram komma will, / Jagh stoppar honom strax munden till. BRASCK *FörlSon.* E 4 b (1645). Der war en sådan dissonantia att man måste hålla öronen till. *VDAkt.* 1702, nr 254. Täpper man till boets öppning, så att (*hockspetts*)modern ej kan komma in, flyger hon till Kristi graf. WIGSTRÖM *Folkd.* 2: 172 (1881). Upp .. i automobilen, till med dörrar och säkerhetshakar, hop med regnkragar och kappor, ty det är blott +9°C. *TurA* 1912, s. 1. — särsk. i fråga om slutande (se **SLUTA**, v.[1] **I 5** *b*) av strömkrets o. dyl. l. (delvis med anslutning till **4** *c*) (sättande av

strömbrytare i sådant läge) att ström(källa) är inkopplad. I dagligt tal användes ofta uttrycket "slå till" och "slå från" kontakten. NERÉN *HbAut.* 1: 23 (**1911**). Till, är en strömbrytare, då den är öppen och släpper igenom strömmen. STENFELT (**1920**).

8) motsv. **I 10.**

a) ss. partikel i förb. med (l. förled i sammansatt) intr. verb; jfr *b*.

α) i verbförb. vars subj. anger ngn l. ngt som undergår förändring o. d.; äv. i motsv. opers. verbförb. (se särsk. slutet, jfr *γ*); särsk. dels i förb. med *frysa*, se **FRYSA TILL 1**, dels i fråga om gott l. lyckat utfall vid odling o. d., i förb. med *gå*, se **GÅ TILL 3**, *slå*, se **SLÅ TILL 27**, förr äv. *stiga*, se **STIGA TILL 4**. — särsk. i förb. med verb som är avlett av (l. samhörigt med) adj., stundom äv. (numera bl. tillf.) sbst., som beskriver det tillstånd som inträder l. uppkommer gm förändring o. d.; jfr *b α*, *c β*. *Det började mulna till. Efterhand ilsknade, surnade hon till alltmer. Hon frisknade till, piggnade till igen. Vanten styvnade till i kylan. De nyktrade till när de fick kaffe.* Ned mot sjön är det .. *(stenigt o. bergigt)*, men härtil kommer der en annan jordmon af det, som .. landas til af hafvet. KALM *VgBah.* 240 (**1746**). Manskapet .. sjuknade till, så att knappast hälften till vårtiden kunde taga geväret. *MoB* 8: XIV (c. **1780**). Deras skuggor sträckte ut sig till långa, magra jättar, och så, bäst det var, så fetmade de till och frodades. NORDENSVAN *Figge* 6 (**1885**). Lingonklasarna lyste röda; man kände det höstade till. *FrSkog.* 6 (**1892**). Mariebergs spelare syntes slöa till, medan A. I. K. fortfarande bibehöll spänstighet och energi. *SvD* 1/11 **1909**, s. 8. Jag tror att du tog hand om pengarna åt mej ... när jag fyllnade till. SJÖGREN *TaStjärn.* 45 (**1957**). Ungdomarnas respektlösa syn på möbler behövs så att inte branschen stelnar till. *ICAKurir.* **1992**, nr 10, s. 22.

β) [jfr **4** *b*] i verbförb. vars subj. anger ngt l. ngn som skapas l. alstras l. uppstår o. d., ss. partikel i förb. med *bli*, se **BLIVA TILL 2**, *komma*, se **KOMMA TILL I 5**, förr äv. *födas*, se **FÖDAS TILL**.

γ) i opers. verbförb. (jfr *α*), i fråga om resultat av mer l. mindre slumpartat l. gm tillfälligheter åvägabragt händelseförlopp, särsk. i förb. med *bära*, se **BÄRA TILL 3**, *komma*, se **KOMMA TILL I 6, II 3**, *råka*, se **RÅKA TILL 2**.

b) ss. partikel i förb. med (l. förled i sammansatt) tr. verb (äv. abs., stundom svårt att skilja från *a*).

α) i verbförb. vars obj. anger ngn l. ngt som bringas i (fullbordat) förändrat skick o. d.; särsk. dels i fråga om att ngt bringas i ordnat l. fullgott tillstånd o. dyl. l. oreda o. d., dels i förb. med verb som är avlett av adj. beskrivande det förändrade tillståndet (jfr *a α* slutet, *c β*), särsk. *jämna*, se **JÄMNA TILL**, *platta*, se **PLATTA TILL**, *släta*, se **SLÄTA TILL**, *snygga*, se **SNYGGA TILL 1, 2**. *Det här får du hyfsa till, ordna till. Skrynkla inte till mina kläder. Nu har du allt trasslat till det för dig. Krångla till sitt språk. Hon rufsade till hans hår.* *G1R* 7: 140 (**1530**). Jöran Gyllenstierne lager fuller skepen till. AOXENSTIERNA 2: 50 (**1612**). Regien *(av skådespelet)* hade .. inte brytt sig om att rätta till en så tokig uppenbarelse som kocken. *DN(A)* 13/3 **1921**, s. 1. A. men så de styrt till mitt arma lilla barn! STIERNSTEDT *Ullabella* 9 (**1922**). Man skall inte konstra till saker och ting. *Expressen* 4/8 **1990**, s. 4.

β) i verbförb. vars obj. anger ngn l. ngt som skapas l. uppstår l. kommer till stånd gm verbhandlingen; särsk. dels i fråga om färdigställande av mat(rätt) l. dryck o. dyl. l. sömnads- l. hantverksalster o. d., dels i förb. med dels *ställa*, se **STÄLLA TILL I 1** (*c*, *d*), **6**, dels (ngt vard.) *få*, särsk. i uttr. *få till det*, lyckas l. ha framgång (med ngt), åstadkomma ngt (i sitt slag) formfulländat l. perfekt o. d.; äv. i fråga om förordnande till innehavare av ämbete l. uppdrag o. d., i förb. med *sätta*, se **SÄTTA TILL I 1**; äv. med objektet ersatt av prep.-förb. inledd av *med*; jfr **13** *b β*. *Laga till en god efterrätt. Röra till en äggsmet. Blanda till en grogg åt mig. Reda till en måltid. Skära till en moderiktig väst. Snickra till en säng. Fila till ett nytt drev. Hugga till, hyvla till ett träskaft. Hon yxade till en ursäkt i all hast. Ordna till, styra till med ett stort kalas.* RUDBECKIUS *KonReg.* 224 (**1615**). At små atrapper skapa til. LENNGREN *(SVS)* 1: 347 (**1781**). Allt hvad vi hade att klippa till och sy för hennes utstyrsel. BREMER *Pres.* 320 (**1834**). Hvarför ska vi nu börja på och klåpa till några utvaxter på det här huset? SAMZELIUS *Fänr.* 23 (**1899**). Jag skulle väl kunna få till en bok om Sverige själv, om jag orkade sitta still så länge. *DN* 28/10 **1984**, s. 29. *(Bolaget)* Vin & Sprit får inte riktigt till det med sina PR-aktiviteter. *SvD* 6/3 **1996**, Näringsliv s. 13.

c) ss. partikel i förb. med (l. förled i sammansatt) refl. verb, i fråga om (medveten l. avsiktlig) egen förändring hos den l. det som anges med verbförbindelsens subj.

α) med *till* efterställt det refl. pronomenet, särsk. i förb. med *göra*, se **GÖRA TILL 5**, *muntra*, se **MUNTRA SIG TILL**. Et qwinfolk som giör sig mycket til. SERENIUS Rr 2 a (**1734**).

β) med *till* framförställt det refl. pronomenet; särsk. i fråga om dels att ngt l. ngn av sig själv(t) förändras (o. blir bättre l. mognare o. d.), särsk. i förb. med *ligga*, se **LIGGA TILL SIG**, l. *stå*, se **STÅ TILL II 2**, dels att ngn medvetet tillägnar sig egenskap o. d., särsk. (i sht vard.) i förb. med verb som är avlett av adj. l. sbst. beskrivande denna egenskap osv. (jfr *a α* slutet, *b α*); jfr **4** *a*. *Du skall se att det rättar till sig med tiden. De har töntat till sig betydligt på sistone.* BRENNER *Dikt.* 1: 258 (**1712**). Pojken stramade till sig och stack pilbågen i fickan. ALVING *Bellm.* 168 (**1907**). Mamsell Lovisa .. både växte till sig och blev umgängsam. LAGERLÖF *Mårb.* 40 (**1922**). Nu har Sundsvalls GIF tuffat till sig. *Expressen* 3/8 **1973**, s. 37. — särsk. *α'*) i fråga om återfående av själsförmögenhet l. hälsa o. d., i förb. med *komma*, se **KOMMA TILL I 10, II 4**, förr äv. *bli*, se **BLIVA TILL SIG 2**. *β'*) (vard.) i fråga om känslosvall l. (okontrollerad) upprördhet l. upprymdhet o. d., i uttr. *bli* l. *vara* (*så* l. *alldeles*) *till sig*, äv. *till sig i trasorna*; jfr **13** *b γ*, **BLIVA TILL SIG 1**. WIDEGREN (**1788**). Nu blef Moses till sig i trasorna. BACKMAN *Reuter Bræsig* 67 (**1872**). Hon var så till sig över att vara huvudperson .. att hon grät och skrattade varannan gång. EDQVIST *MannHav.* 191 (**1967**). När han började uppvakta

mig blev jag alldeles till mig. GARDELL *Prarieh.* 195 (**1987**).

9) för att beteckna mer l. mindre momentan (se d. o. **1**) hastigt l. tvärt inträdande l. eftertrycklig l. kraftfull verkan o. d.; ss. partikel i förb. med verb, i sht sådant som ensamt inte (entydigt) anger kortvarigt avgränsat skeende; särsk. i förb. med dels *bita*, se **BITA TILL**, *dra*, se **DRAGA TILL 3**, *haja*, se **HAJA TILL**, *svida*, se **SVIDA TILL**, dels verb som anger rörelse o. d., särsk. *blinka*, se **BLINKA TILL 2**, *darra*, se **DARRA TILL**, *hoppa*, se **HOPPA TILL**, *rycka*, se **RYCKA TILL 1, 2, 4**, *rysa*, se **RYSA TILL**, *spritta*, se **SPRITTA TILL**; äv. i förb. med (o. ngt vard.) *tycka*, *tänka*. *Kör till*, se **KÖRA TILL 2** slutet. *Plötsligt vaknade hon till.* RALAMB *Resa* 59 (**1658, 1679**). Gammelgäddan blängde till och visade tänderna ett tag. FORSSLUND *Djur* 176 (**1900**). Ett stort tidningsblad låg vid dikeskanten och fladdrade plötsligt till. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 1: 391 (**1935**). Han somnade till, men vaknade strax igen. MOBERG *Nybygg.* 490 (**1956**). Partistyrelsen *(har)* inte ens tänkt till själv utan nöjt sig med att citera partiets kvinnoförbund. *SvD* 24/7 **1974**, s. 4. Massor av läsare följde i går uppmaningen att ringa och tycka till om systemskiftet. *SDS* 7/6 **1994**, s. A8. — särsk.

a) i fråga om slag l. hugg l. stöt l. tryck o. d.; äv. i mer l. mindre bildl. verbförb. betecknande ngt som upplevs ss. l. liknas vid plötsligt l. verkningsfullt slag l. hugg o. d., särsk. att ngn gör slag i saken o. d.; särsk. i förb. med *hugga*, se **HUGGA TILL 1, 2, 4, 5**, *slå* (jfr *b β*), se **SLÅ TILL 1, 2, 4, 5, 12, 14, 24** *a*, *sticka*, se **STICKA TILL I 1—3, 5, 6, 8**, *stöta*, se **STÖTA TILL 1**. WEXIONIUS *Sinn.* 3: C 1 b (**1683**). Samtalet hindrade emellertid icke Ebbas .. flinka tunga att då och då snärta till någon bekant. WESTERMARCK *Stud.* 1: 88 (**1890**). Låt oss nu klämma till och få något gjort. FROLICH *Lewis Babb.* 42 (**1923**). En gång klippte han till henne. SJÖGREN *TaStjärn.* 15 (**1957**).

b) i fråga om avgivande l. åstadkommande av ljud l. ljus o. d.

α) i verbförb. med sakligt l. opers. subj. *Det lyste till, small till i mörkret.* Blixt kallas en stor låge .. som .. blänker så hastigt till, at han allenast varar ett ögnableck. DURÆUS *Naturk.* 199 (**1759**). Det blixtrade till i den gamles ögon. CARLÉN *Skuggsp.* 1: 14 (**1861, 1865**). Utan en knapp att trycka på kan det vara nog så svårt att få .. ringklockan att skrälla till. *DN* 2/12 **1984**, s. 44.

β) i verbförb. med subj. som betecknar person (l. djur); äv. i förb. med *ge* l. *slå* (jfr *a*) o. obj. (l. av prep. *med* inledd bestämning) som anger frambragt ljud, se **GIVA TILL 5**, **SLÅ TILL 16**; jfr **5** *a* slutet. *Hon hostade till. Hunden skällde till när den fick se mig. Vi ropade till, skrattade till vid åsynen av henne.* Hilmer gjorde med .. *(hasten)* et skutt öfwer en stor bäck, så at alle skreko til, som sågo derpå. DALIN *Vitt.* II. 6: 110 (**1740**). "Milioner raketer?" svor öfversten till i det han steg upp. BLANCHE *Bild.* 1: 89 (**1863**). Han visslade till, när han såg frökens och inte grevens namn under de tre raderna. SIWERTZ *Sel.* 2: 90 (**1920**).

C.

10) motsv. **I 14**; i sht ss. partikel i förb. med verb; utom i förb. med *bjuda*, se **BJUDA TILL 4**, numera företrädesvis i *a*—*f*; jfr **11** *a α δ*. Thet wil komma ther til medh oss, at som wij troo wor himmelska fadher om gott, så få wij och hielpena til. OPETRI 3: 135 (**1530**). Skall huar och en laga sig till med steen at framkiöra till torgzens sten sattiande. *VRP* **1647**, s. 233. På detta sättet bära de sig till med säden. ENEMAN *Resa* 1: 204 (**1712**). Jag har försökt och försökt att skriva min insändare. Men det vill sej inte te. DELBLANC *Nattresa* 28 (**1967**). — särsk.

a) i fråga om igångsättande av l. (plötsligt) inträdande l. (omedelbart) förestående handling l. skeende o. d.; särsk. i verbförb. vars obj. utgörs av inf.-förb. betecknande den igångsatta handlingen osv.; särsk. i förb. med *ge sig* (stundom svårt att skilja från **I 14** *b β*), se **GIVA SIG TILL**, *skola*, se **SKOLA**, v.[3] **I 18** *f*, *sätta*, se **SÄTTA TILL II 3, 4**, *ta* (utan bestämd avgränsning från *b*) (jfr **TAGA TILL 2**), *ta sig*, se **TAGA SIG TILL**, i sht förr äv. *bära*, se **BÄRA TILL 4**. *Plötsligt tog det till att regna.* Saulus toogh til ath föröödha församblinghena. *Apg.* 8: 3 (*NT* **1526**). Jag tog till att ropa högt som en vansinnig. WULFF *Leopardi* 83 (**1913**).

b) i fråga om att ngn (i visst syfte) tar i bruk l. anspråk o. d. ngt (angivet med verbförbindelsens obj.); särsk. i förb. med *gripa*, se **GRIPA TILL 1** *c*, *d*, *sätta*, se **SÄTTA TILL I 6** *c*, *ta* (jfr *a*), se **TAGA TILL 1**; jfr **I 1** *f γ*.

c) i fråga om att ngn ställer till förfogande l. lämnar från sig l. ger bort o. dyl. (o. därigm mister) ngt (l. ngn) (angivet (angiven) med verbförbindelsens obj.) l. att ngt förbrukas l. åtgår; särsk. i förb. med dels *släppa*, se **SLÄPPA TILL 3**, *sätta*, se **SÄTTA TILL I 6** *b*, **7**, förr äv. *låta*, se **LÅTA TILL 5**, dels *gå*, se **GÅ TILL 7**; jfr **5**.

d) i fråga om ngts nytta l. gagn l. förmåga o. d.; ofta i negerat satssammanhang; särsk. i förb. med *duga*, se **DUGA TILL**. KEMPE *Krigzpersp.* 37 (**1664**). Eljest är .. *(försvaret)*, som vi skåningar säga, inte till något. *SDS* 23/3 **1914**, s. 8. "Det tjänar ingenting till," sade hon. LAGERLÖF *Troll* 2: 33 (**1921**).

e) i fråga om ngts tillräcklighet (för ngt ändamål), i förb. med intr. verb, särsk. *hinna*, se **HINNA TILL 1**, *räcka*, se **RÄCKA TILL 3**, *slå*, se **SLÅ TILL 28**; jfr **I 14** *a α*.

f) i uttr. *lycka till*, se **LYCKA**, sbst.[3] **3** *j γ*. FRESE *VerldslD* 58 (**1717, 1726**).

D. i bet. av komplement l. samhörighet o. d.

11) motsv. **I 15**.

a) motsv. **I 15** *a*.

α) ss. partikel (l. förled i ssgr). *α')* i verbförb. som anger att ngt utökas med ngt annat l. nytt (av samhörigt slag); särsk. i förb. med *bygga*, se **BYGGA TILL**, *komma*, se **KOMMA TILL I 7**, *lägga*, se **LÄGGA TILL 6**, *skjuta*, se **SKJUTA TILL 3** *d α*, *skriva*, se **SKRIVA TILL 2**, *sätta*, se **SÄTTA TILL I 6** *a*, **9**. *RA* I. 1: 589 (**1549**). Svar till Jacob Holst, att han .. läthe mure till ett rum mere opå hussedt an som tilförende var. *G1R* 23: 272 (**1552**). Och se, så vacker som han blivit, fogade de till med avund. BERGQUIST *Sag.* 72 (**1925**). *β')* i verbförb. som anger att ngt utökas l. blir större gm eget växande, särsk. i förb. med *taga*, se **TAGA TILL 4**, *växa*, se **VÄXA TILL**. *γ')* i fråga om att ngt är nödvändigt (att tillföra l. bibringa l. uppamma

o. d. (för att åstadkomma l. åvägabringa ngt)), i förb. med *måste*, se **MÅSTE**, v. **3** *b β*, *skola*, se **SKOLA**, v.[3] **I 18** *g*, *vilja*, se **VILJA**, v. *δ*) med mer l. mindre tydlig anslutning till **10**, i förb. med dels *hjälpa*, se **HJÄLPA TILL**, dels *göra*, se **GÖRA TILL 3**, **4**, särsk. (numera ngt vard.) i uttr. *göra varken* o. d. *till eller från*, inte göra någon skillnad l. ha någon betydelse, kvitta lika, i sht förr äv. med personsubj.: inte bidra (med något). *G1R* 1: 3 (**1521**). Eij helder hafuer jag .. någenting giordt till eller från i kopparhandelen. *OxBr.* 11: 646 (**1633**). — Och om jag talar om det för direktörn? — Det gör väl varken till eller från. GUSTAF-JANSON *Myl.* 21 (**1965**).

β) ss. bestämning till ord l. uttr. (särsk. räkn. l. kvantitativt pron.) som anger ytterligare mängd l. antal (särsk. ytterligare en) varmed ngt som redan förevarit l. föreligger utökas; ofta: ytterligare; i sådant substantiviskt uttr. där det kvantitetsangivande ordet ej utgör huvudord dels placerat sist (efter huvudordet), dels (numera bl. ngt vard.) omedelbart efter det kvantitetsangivande ordet; äv. dels i uttr. (*inte* o. d.) *länge till*, dels förr i sådana tidsuttr. som *söndag atta dagar* l. (*en*) *vecka* (l. *två* osv. *veckor*) *till*, om en vecka (resp. två osv. veckor) på söndag. *En gang till. Litet till. Ta en sup till. Ett ord till, och du åker ut! De fick tre barn till. Hon och några till har rest till Kreta. Han kan (inte) hålla på länge till, i flera timmar till.* OPETRI *Tb.* 37 (**1524**). Nestkommende söndagh otte dager till. *OxBr.* 6: 23 (**1627**). I dag vecka till skal Prof. Haartman hålla bröllop. PORTHAN *BrCalonius* 264 (**1796**). Det fanns en till skridskogångare ute på isen. LAGERLÖF *Herrg.* 140 (**1899**). Det kom en sådan torksommar till — och så dog björken! GELLERSTEDT *Glant.* 119 (**1909**). Den som hade fått fem talenter .. gjorde affärer med dem så att han tjänade fem till. *Matt.* 25: 16 (*Bib.* **1999**).

γ) ss. (l. i) (sats)adverbial, i fråga om ytterligare omständighet l. faktor l. företeelse o. d. utöver annan omständighet osv.; ofta: dessutom, därutöver, till (i bet. **I 15** *a*) detta; utom när ordet är bestämt av l. sidoordnat med annat led (förr särsk. i uttr. *till med* (jfr **6**), se **MED**, prep. o. adv. **II** *b*) alltid placerat efter det ord l. uttr. som anger den ytterligare omständigheten osv.; utom i *α* o. *β* numera bl. (o. ofta med anslutning till *b*) i fråga om ngt som fås gratis utöver det vid köp betalda o. d., särsk. i uttr. *till på köpet*, se **KÖP 1** *f* (äv. bildl., se *β*). OPETRI *Tb.* 150 (**1527**). Her Abraham ahr siuch förr, men nähr han fåår fanen vthi sigh, till, huru troo det skall bliffwa medh honom då. *ÅngermDomb.* 16/12 **1644**, fol. 28. Då skall jag välsigna dig till. ANDERSSON *Plautus* 84 (**1901**). Köper jag en tandborste får jag en påse schampo till. HAMMARLUND *SamtJord.* 61 (**1971**). — särsk. *α*) i förb. med *tacka*, se **TACKA**, v.[2] *c*. *β*) i fråga om ngt mer l. mindre anmärkningsvärt l. påfallande (som utgör särskilt försvårande l. förtjänstfull omständighet l. det yttersta skälet till negativ l. positiv värdering o. d.); stundom: ovanpå allt annat, till råga på allt; särsk. dels i uttr. *till ända* l. *ännu*, dels (o. numera bl.) i det bildl. uttr. *till på köpet*, i sht förr äv. sammanskrivet *tillpå köpet*, *tillpåköpet* (jfr **KÖP 1** *f δ*). *Jag har vunnit en bil — och till på köpet en riktig drömbil!* (*Jag*) wille .. gerna blifva af med det långa Tyska (*ordet*) Fruentimmer, som til på köpet bryr oss så mycket med sitt genus neutrum. SAHLSTEDT *CritSaml.* 118 (**1759**). En människa .. som sitter och skvallrar .. och till ändå sätter ihop själf allt möjligt ondt. VASENIUS *Top.* 2: 473 (*i handl. fr.* **1843**). Den stackars Skoliander som rymde ifrån hustru och barn .. och som till ännu gick och sköt lifvet af sig. LANGE *Luba* 60 (**1889**). Den ständiga närheten till en ung kvinna, på natten till, måste göra ungefär samma verkan på en präst som på en hvar annan man. SÖDERBERG *Glas* 71 (**1905**). BERGMAN *DödM* 1: 85 (**1918**: tillpå köpet). HEDBERG *Bekänna* 24 (**1947**: tillpåköpet).

b) motsv. **I 15** *b*; särsk. i prep.-förb. inledd av *med*; jfr *a γ*. Gröth med dricka eller mjölck till. TEGNÉR *SvBild.* 302 (*i handl. fr.* **1693**). 1 wit utsydd bröstlap mäd Krage til. *Fatab. 1911*, s. 80 (**1759**). Jag talade med (*den tyske*) bankiren mest på "idiotiska", och med gester till förstodo vi hvarandra godt. MOLIN *FrÅdal* 320 (**1896**). Tomater är gott till. *Vi* **1970**, nr 33—34, s. 17.

12) motsv. **I 16** (*b* l. *c*); särsk. i förb. med *höra* (jfr **I 16** *b*), se **HÖRA TILL 6**, förr äv. *lyda*, se **LYDA TILL 2**, *räkna*, se **RÄKNA TILL 4**.

E.

13) motsv. **I 19**; ss. partikel i förb. med (l. förled i sammansatt) verb. — särsk.

a) (numera bl. ss. förled i ssgr) motsv. **I 19** *b*; särsk. i förb. med *lita*, se **LITA TILL 2**, **3**; äv. dels i fråga om bifall l. anbefallande o. d., särsk. i förb. med *styrka*, se **STYRKA TILL 2**, dels i fråga om medgivande o. d., särsk. i förb. med *ge*, se **GIVA TILL 4**, *låta*, se **LÅTA TILL 4**, *stå*, se **STÅ TILL I 2**, *städja*, se **STÄDJA TILL 1**; jfr **1** *e*.

b) motsv. **I 19** *c*.

α) i fråga om sinnesförnimmelse; särsk. i förb. med *höra* (jfr *β*), se **HÖRA TILL 1**, **2**, *se* (jfr *β*), se **SE TILL 1**, **2**, i sht förr äv. *lyssna*, se **LYSSNA TILL 1**, förr äv. *känna* (jfr *β*, *γ*), se **KÄNNA TILL 3**, *lyda*, se **LYDA TILL 1**; jfr **4** *b*.

β) i fråga om uppmärksammande l. erfarande l. utrönande o. d. av l. aktgivande o. d. på ngt, äv. omsorg o. d. om ngt; särsk. i förb. med *höra* (jfr *α*), se **HÖRA TILL 3—5**, *märka*, se **MÄRKA TILL 2**, **3**, *se* (jfr *α*), se **SE TILL 2** *b*, *c*, **3—6** (särsk. i verbförb. vars obj. utgörs av *att*-sats l. inf.-förb. betecknande åstadkommet tillstånd l. förhållande o. d., se **SE TILL 5** *a* (övergående i **8** *b β*)), o. *titta*, se **TITTA TILL**, förr äv. *förnimma*, se **FÖRNIMMA TILL**, *känna* (jfr *α*, *γ*), se **KÄNNA TILL 2**.

γ) i fråga om kunskap l. kännedom l. insikt o. d. om ngt; särsk. (o. numera bl.) dels i förb. med *känna* (jfr *α*, *β*), se **KÄNNA TILL 1**, **KÄNNA TILL SIG**, dels i uttr. *veta till sig*, numera bl. i negerat satssammanhang, i fråga om (tillfälligt inträdd) förvirring l. tankeoreda l. omedvetenhet o. d. på grund av upprymdhet l. upprördhet o. dyl. (o. närmande sig **8** *c β β*), vanl. med bestämning som utgörs av prep. *av* o. rektion som anger känslans art. *Hon visste inte till sig av glädje.* *G1R* 20: 188 (**1549**). Emädan han intet weet till sig när han är drucken. *VDAkt.* **1696**, nr 311. Har man takt, så begriper man att rådslående församlingar, om de veta något till sig, egna sitt understöd åt ideerna. *ObjGasten* **1829**, nr

5, s. 4. Ingen kunde ana till, att den sotiga smeden hade hamrat ihop det der vackra åkdonet. JOLIN *MSmith* 27 (1847).

c) (†) i fråga om giltighet, särsk. i förb. med *gälla*, se GÄLLA TILL; i sht i verbförb. med personobj. ofta med anslutning till 5. *G1R* 3: 171 (1526).

d) i fråga om användande av tid, dels i förb. med *bringa*, se BRINGA TILL 2, dels (o. numera bl.) ss. förled i ssgn TILL-BRINGA. *RP* 2: 59 (1631).

III. [utvecklat ur I på samma sätt som ATT, inf.-märke, ur prep. ÅT o. som de betydelsemässigt motsv. orden i västgerm. spr. (t. *zu*, nl. *te*, eng. *to*)] (numera bl. i vissa trakter, starkt bygdemålsfärgat) ss. inf.-märke. *SalWijsh.* 12: 19 (öv. 1536). Man hadde förnummit, att han skulle begiäre till få lååff att läggia krigesfollk i Prysen. *OxBr.* 11: 545 (1626). Mera sädh kan iagh eij tänkia till föra härifrå. *VDAkt.* 1667, nr 400. Aldrig lär man sig bättre te känna förmånerna i sit egit land, än sedan man lite koxat omkring uti främmande. WALLENBERG (*SVS*) 1: 259 (1769; *uppl. 1998*). Da va riktigt rart te få lite te läsa. SPARRE *Tattarbl.* 8 (1923). — särsk.

a) med tydligt framträdande bet. av avsikt l. ändamål, inledande inf.-förb. som utgör adverbiell bestämning i sats: för att, till att; jfr *b* o. ATT, inf.-märke I 1 *a*. *KlädkamRSthm* 1560 E, s. 35 a. Till Inbärga 1285 las höö (*har åtgått*) dagz(*ver*)k(*er*) 257. *GripshR* 1604, s. 55. J thet öfrige sökte iag .. (*borgmästarens* o. *rådets*) assistence till förmå borgerskapet att oppenbara thet danske förråd och skuldposter, som har i staden kunde finnas. *HTSkån.* 1: 188 (1658). Thet infall, som Gyllenlöw tenkte till at gora uti Båhus lähn, emedan han reda hade .. posterat sig wid Qwistrumsbro, ther Generalen Aschenberg låg til mota honom. SPEGEL *Dagb.* 2 (1680).

b) inledande inf.-förb. som anger det bruk vartill företeelse är avsedd l. ägnad och som utgör attribut till sbst. som betecknar denna företeelse och vanl. motsvarar underförstådd bestämning i inf.-förb. (jfr *c*): avsedd l. ägnad att; jfr *a*. Drogh mijn hustru til Vpsala at .. uttaga 8 tunor rogh til så medh. JTBUREUS i *2Saml.* 4: 34 (1604). Et hus twänne våningar högt, det undre rum til predika uti, det öfre brukas til Segelsömmaren. *HC11H* 11: 166 (1697).

c) i sats med huvudverb som anger (påbörjat) innehav o. d., särsk. *ha*, *få*, l. kännedom (om ngt) o. d., särsk. *veta*, o. inledande inf.-förb. som har underförstådd bestämning motsv. (det överordnade ledet i) verbets obj. (jfr *b*) o. som utgör antingen attribut i obj. l. fristående adverbial i satsen; jfr ATT, inf.-märke I 3. När man thessa bodhen holla skal fåår man såå mykit til göra ath tijdhen skal icke reckia til, ath tagha sich noghra andra gerningar före. OPETRI 1: 22 (1526). Menighethenn .. suarade, ath de vetta honom jckie thil beskylla, vttan t(*het*) som ärligheth och gott ähr. *TbLödöse* 178 (1590). När Bonden intet har / Til plöya, såå, och måå .. / .. Måst han på sidston böria galnas. STIERNHIELM *Fred.* 9 (1649, 1668).

d) inledande inf.-förb. som utgör predikativ bestämning, särsk. till *vara*, *bli*, *stå*; jfr ATT, inf.-märke I 4. CARL IX *Rimchr.* 56 (c. 1600). Hvar än skepp vore till nåå. AOXENSTIERNA 2: 184 (1614). Någre svåhre saaker .. som bliffva till consulera. *OxBr.* 8: 500 (1649). Skiämpt i tijda, står wäl til lijda. GRUBB 729 (1665).

e) inledande inf.-förb. som utgör bestämning till *komma* (se KOMMA, v. I 12). Kommer så nu til sta: (*talets uppstallning*). STIERNHIELM *Arch.* F 4 b (1644). Hon kom alla te gråta. BODING *Molière Mick.* 9 (1741).

Anm. till III. I vissa språkprov (särsk. i *a*) är *till* möjl. att uppfatta ss. prep. följd av inf. utan inf.-märke (jfr ATT, inf.-märke I 5 *anm.*, VIII *anm.* 2:o) o. i så fall att hänföra till I 14 *b* *β*.

IV. [eg. prep. med satsformad rektion l. möjl. elliptiskt för *till dess att* o. d.] (numera i sht vard.) ss. konj.: till dess att (se I 6 c *α*), tills. *G1R* 2: 40 (1525). Thet will icke thiena i fattigh mans Hws, / Att man skall soffua till dager är Liws. ASCHANEUS *HwsRegl.* 15 (1614). Låt alla stielkarna (*på päronen*) stå på ända, til de blifwa hel kalla. *Oec.* 106 (1730). Förgäfves väntade jag honom på torget ända till klockan slagit tolf. CEDERBORGH *OT* 4: 24 (1818). *SvHandordb.* (1966; *klandrat*). Europaresan får vänta till hetsen har lagt sig. *SvD* 25/6 1993, Sommar s. 1. — jfr IN-TILL.

Sammansättningar. Anm. 1:o Många av ssgrna med *till* ss. förled är verb, vilka i allm. alternativt kan konstrueras som sådana liktydiga fria verbförb. med *till* ss. partikel som behandlats under II ovan. I p. pr. o. p. pf., liksom i avledn., är dock (i huvudsak) endast ssg möjlig. I övrigt har ssgrna i förhållande till motsv. verbförb. vanl. en formellare stilprägel; numera utgör verbförb. ofta det stilistiskt neutrala alternativet också i skriftspråk, o. för flera ssgr föreligger endast l. nästan endast belägg i p. pf. l. ss. vbalsbst. I en del fall har däremot ssg o. motsv. verbförb. utvecklat (något) olika bet. (l. huvudsaklig anv.) utan stilistiska inskränkningar. Jfr PÅ *ssgr anm.* 2:o, ävensom BORT, FRAM, GENOM *ssgr anm.* i resp. artikel.

2:o Flera av de med *till* sammansatta verben kunde i ä. tid skrivas ss. två ord, o. det kan ibland vara ovisst om ssg verkligen föreligger.

3:o Ssgrna har ofta omedelbara motsvarigheter i d., lt. l. t., vilka endast undantagsvis anföres nedan.

4:o Med *till* ss. förled föreligger utöver de ssgr som nedan redovisas på sin alfabetiska plats ett stort antal mer l. mindre tillfälliga (o. självförklarande) ssgr, företrädesvis verb. Av dessa är flertalet ännu fullt möjliga (jfr dock *anm.* 1:o), medan somliga numera är mer l. mindre obrukliga (oftast på grund av efterledens bruklighet över huvud taget); i följande fylliga exemplifiering anförs de dock utan åtskillnad o. endast med angivande av årtal för äldsta belägg inom parentes. (När bara ettdera av p. pf. l. vbalsbst. finns belagt, anges denna form, eljest inf.) Sålunda föreligger

till II 1 t. ex. **till-flotta** (1697), **-flyga** (1640), **-forsling** (1888), **-fösa** (1780), **-ila** (1848), **-marsch** (1760), **-resa**, sbst. (1773), **-rusa** (1728), **-skeppning** (1626), **-skrida** (1681), **-skrota** (1839), **-skvalpa** (1628), **-släpa** (1727), **-språng** (1649), **-stimma** (1845), **-stråla** (1901), **-suga** (1883), **-transport** (1959), **-transportera** (1967), **-vandra** (1931), **-väg** (1835),

till II 2 t. ex. **till-dansa** (1665), **-fläkta** (1830), **-le** (c. 1813), **-måtta** (1803), **-nalkande** (1717), **-ränna**

(1629), -skina (1640), -smila (1864), -stråla (*c.* 1700),

till II 5 (varav många av verben vanl. refl.) t. ex. till-advocera (1898), -anslagen (1686), -assignera (1680), -bemäktiga (1715), -beskedd (*c.* 1700), -bettla (1771), -börda (1877), -dedicera (1619), -exekvera (1729), -fantisera (1869), -fjäska (1832), -fägna (1762), -fäkta (1831), -förhandla (1664), -förmäta (1680), -förskicka (1626), -gifta (1764), -gråta (1799), -gyckla (1878), -hyra (1757), -kapa, v.[1] (v.[2] se sp. 1289) (1852), -krafsa (1878), -kriga (1892), -kyta (1737), -leta (1733), -leva (1912), -lisma (1793), -lista (1864), -mångla (1882), -negociera (1685), -nästla (1871), -ockra (1828), -pakta (1712), -parlamentera (1918), -pracka (1726), -prata (1849), -prånga (*c.* 1630), -rappa (1542), -reva (1644), -roffa (1784), -råna (1931), -rösta (1900), -schackra (1691), -skinna (1683), -skjuva (1635), -skoja (1957), -skåla (1950), -skänka (1613), -slita (1680), -slumpa (1842), -slänga (1934), -smeka (1833), -smita (1798), -smuggla (1771), -snatta (1907), -snika (1794), -snilla (1789), -snugga (1833), -sparka (1905), -spela (1696), -sticka, v.[1] (v.[2] se sp. 1162) (*c.* 1755), -stjäla (*c.* 1655), -svindla (1895), -testamentera (1676), -tigga (1738), -trolla (1873), -trumfa (1845), -tubba (1846), -tvista (1847), -tyda (*c.* 1700), -tälja, v.[1] (v.[2] se sp. 1434) (1643), -votera (1846), -välva (1635), -ära (1698) (särsk. till II 5 *a* t. ex. till-beskylla (1620), -böla (1640), -dundra (1893), -fråga, sbst. (1845), -förkunna (1680), -förmana (1670), -hota (1702), -hunsa (1881), -huttla (1909), -lykta (1634), -mumla (1937), -skrika (1746), -snusa (1827), -spornad (1681), -språka (1733), -telefonera (1895), -telegrafera (1897), -väsa (1818), -åtvarna (1680)),

till II 7 t. ex. till-balkad (1909), -bromsa (1882), -bulta (*c.* 1778), -bålverka (*c.* 1640), -förseglad (1810), -gallrad (1847), -gipsad (1902), -grodd (1714), -gärda (1760), -hartsa (1839), -haspa (1790), -häkta (1640), -kila (1807), -klamra (1823), -klema (1578), -knappa (1791), -lacka (1847), -limma (1640), -linda (1865), -lutera (1741), -mylla (1833), -nypa (*c.* 1865), -nåda (1773), -picka (1765), -plugga (1868), -påla (1792), -ramma (1840), -rasad (1878), -rostad (1824), -samsa (1872), -sanda (1893), -skalka (1801), -skotta, v.[1] (v.[2] se sp. 1353) (1899), -skovlad (1877), -smälla (1750), -snarad (1881), -snöa (1852), -sopa (1886), -stocka (1711), -stybba (1872), -tråckla (1864), -täta (1852), -yrd (1831) (särsk. till II 7 slutet t. ex. till-läge (1987)),

till II 8 *a α* l. *c* t. ex. till-bistrad (1943), -bulnad (1775), -fläsknande (1952), -fyllna (1927), -härskning (1974), -ilsknande (1915), -isad (1910), -kallna (1825), -krympa (1611), -kärvad (1957), -köttad (1796), -ljusnad (1833), -lugnad (1949), -mogna (1784), -mulna (1800), -mörkna (1768), -segnad (1777), -skorpad (1874), -skummad (1801), -smalna (1814), -styvna (1872), -svullna (1784), -svälla (1845), -tjockna (1818),

till II 8 *b α* t. ex. till-banad (1802), -banka (1910), -bo (1756), -bocka (1898), -bona (1737), -breda (1640), -bökad (1910), -bönhasa (1766), -dold (1810), -falsning (1920), -flätad (1916), -fuskad (1830), -grisad (1906), -gyckla (1794), -hamra (1811), -harva (1751), -joxa (1959), -kamma (1907), -klipp (1915), -klippning (1846), -klutad (1856), -knusa (1915), -knuta (1832), -krokad (1954), -kråtad (1806), -kupning (1748), -kuschad (1933), -kvackla (1848), -mjuka (1817), -måla (1781), -mästrad (1617), -nysta (1640), -nöta (1829), -piskad (1832), -planad (1915), -pryglad (1849), -pucklad (1899), -putsa (1854), -rugga (1874), -räta (1880), -röja (1687), -röka (1793), -siktning (1899), -sintrad (1898), -sjaska (1898), -skrapa (1881), -skräda (1941), -skuggad (1831), -sladda (1777), -sliten (1903), -smutsa (1904), -smärtad (1844), -snitsa (1927), -snodd (1842), -snuskad (1906), -snygga (1793), -snäva (1914), -solka (1883), -sotad (1898), -stuffa (1926), -ståtning (*c.* 1786), -svenskad (1961), -syfta (1787), -söla (1893), -tjusa (1900), -trasad (1896), -tråkad (1950), -tugga (1734), -tygla (1852), -valsa (1893), -veckla (1640), -vrängd (1883), -vässa (1690), -yrka (1664),

till II 8 *b β* t. ex. till-bryggd (1808), -hopa (1723), -höftad (1986), -knåpad (1910), -koka (1854), -komponera (1930), -resonerad (1811), -sjuda (1955), -slarvad (1838), -slöjdad (1814), -stucken (1757), -varpad (1838),

till II 9 (*a*) t. ex. till-klatscha (1906), -klådd (1835), -knuffa (1896), -näpsa (*c.* 1540), -raspa (1845), -snärta (1939), -tofflad (1707),

till II 10 t. ex. till-bekvämad (1636), -dristelig (1724), -förtänkt (1593), -lovad (1669), -obligera (1646), -syfta (*c.* 1700), -tvång (1649),

till II 11 *a* (*α α'*) t. ex. till-addera (1832), -arrende (1955), -bakad (1556), -föröka (1556), -gravera (1799), -hänge (1640), -kultiverad (1896), -luttra (1570), -måla, v.[1] (v.[2] se sp. 1310) (1640), -mältad (1581), -mäntad (1567), -plantera (1861), -rita (1901), -spontad (1901), -sticka, v.[2] (v.[1] se sp. 1161) (1832), -svetsa (1887), -syltad (1555), -sämskad (1546), -sömma (1553), -tappa (1851), -virka (1873), -ympa (1823), -ösa (1635).

till II 12 t. ex. till-bebunden (1621), -begiven (*c.* 1655) o.

till II 13 t. ex. till-bevilja (1655), -gälla (1622), -tittad (1958).

TILLA, se tilda, v.

TILL *ssgr* (jfr *anm.* sp. 1160): (II 5) TILL-ACKORDERA. (numera bl. tillf.) gm förhandling o. därigm uppnådd överenskommelse o. d. förskaffa (ngn, i sht sig, ngt); särsk. med avs. på befattning l. gynnsam ställning. *OxBr.* 1: 235 (1624). Efter hemkomsten tillaccorderade han sig en Kronofogde-syssla. *BL* 11: 17 (1845). BJÖRKMAN (1889).

TILLAG, adv., se till I 10 *g*.

TILLAGA, sbst.[1], r. l. f.; anträffat bl. i pl. -or (*G1R* 2: 6 (1525), BROMAN *Glys.* 2: 314 (*c.* 1730)), äv. -er (RAAF *Ydre* 1: 321 (*i handl. fr.* 1574), *ÅngermDomb.* 1646, fol. 20). (äv. skrivet ss. två ord. tilaagor (-ii-, -gh-) 1525. tillager 1574–1646. tillagor (-gh-) 1532, *c.* 1730) [fsv. *tillagha*; jfr fd. *tillæte*; ssg av TILL o. LAGA, sbst.[1]] (†) i pl.: till gård l. gods o. d. hörande jord l. område l. vatten, tillägor; jfr LAGA, sbst.[1] 2, TILL-ÄGA. Han .. maa och scal for(*nem*)da kungxberkara och tilaaghor beholla j szin liffstiidt. *G1R* 2: 6 (1525). En skattegårdh .. medh alle de tillager som till ffor(*bemal*)de hemmen till legatt haffuer. RAAF *Ydre* 1: 321 (*i handl. fr.* 1574). Then som åger strand och land; åger ock siö och watn, såsom tillagor. BROMAN *Glys.* 2: 314 (*c.* 1730).

TILLAGA *til*^{3}-*la*^{2}*ga*, sbst.[2], r. l. f.; best. -an; pl. -or. (tillaga (-gh-) 1571 (: tillagor, *pl.*) osv. tillage 1543 (*ss. obj.*)–1544 (*efter prep.*). tillåghor, pl. 1571) [jfr d. *til-*

lag, fvn. *tillaga*; efter mlt. *tolage*, (t. *zulage*), tillägg; möjl. med anslutning till **TILLAGA**, sbst.[1] — Jfr **TOLAG**] (†, utom i slutet) om ekonomisk ersättning som tillkommer ngn l. ges av ngn; penninghjälp l. försträckning (se d. o. **3**); äv.: tullavgift o. d. (jfr **TOLAGA**). Så vill och kon*(gli)*ge Ma*(jestä)*t .. på sine side göre enn sådana tillage eller forstreckning medt enn merkelig summa. *RA* I. 1: 323 (**1543**). Så vill thett en person allena, föruthan fleres och alles eders tillhielp och tillage omöjeligit vara att beskärme the godha och straffa the onda. *RA* I. 1: 357 (**1544**). Domkyrkior .. skola .. bliffua widh macht håldna, genom nödtorfftigh vnderhåldning och tilllåghor. LPETRI *KO* 48 a (**1571**). H. K. M:tt sade sigh hafva talt medh Louis de Geer, att han .. begärer .. tillagan på de skepp, som inthet äre inhemiske. *RP* 10: 683 (**1644**). BÆLTER *Cerem.* 153 (**1760**). — särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) ekonomisk ersättning som tillkom präst för kyrkliga förrättningar, sportler (se **SPORTEL 2**). Tiyend och andra sådana tillagor. LPETRI *KO* Föret. 6 (**1571**). *(Sv.)* Tillagor .. *(t.)* zufällige Einkunfte, Sporteln. MOLLER (**1790**). Den som vägrade att till kyrka eller prest utgifva deras rattigheter och tillagor, kunde väl ock sättas i bann. NORDSTROM *Samh.* 2: 533 (**1840**). Utom i lag och sed föreskrivna personliga avgifter, t. ex. tionde .. till prästens kornlada .. dagsverken för prästgårdsjordbruket av varje hushåll samt tillagorna, d. v. s. betalningen för de kyrkliga förrättningarna har kyrkan även uttaxerat .. tillfälliga gärder. *Gruddbo* 142 (**1938**).

TILLAGS, se **till I 11** *b*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *b β*) **TILL-AKTA**. (†) ge akt på l. tillse (ngt). *G1R* 4: 88 (**1527**).

TILLAKTERS, se **till I 2** *a δ*.

TILLANKARSGÅENDE *tilaŋ³kars-gå²ende*, n.; best. **-t**. (förr äv. skrivet med bindestreck mellan de tre leden) [till uttr. *till ankars* (se **ANKARE**, sbst.[2] **I 1** *a γ β'*), o. ett vbalsbst. till **GÅ**] (numera bl. mera tillf.) handlingen att ankra fartyg, ankring; äv. konkretare. ROSWALL *Skeppsm.* 1: 78 (**1803**). *VFl.* **1929**, s. 21 (*konkretare*). Det var en .. fröjd att bevittna, huru overlägset fiskebåtarna sköttes såväl i öppen sjö som i skärgård samt vid tillsegels- och tillankarsgående, tilläggningar vid fartyg och kajer. HAGG *Segel* 124 (**1935**). HAGG *TretungFl.* 108 (**1941**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*) **TILL-ANSA**. (numera bl. tillf.) gm ansning göra i ordning (ngt, särsk. (åker)mark o. d.). *VGR* **1682**, s. 64. Nybyggarens yxa hogg .. Tillansande och rödjande .. gick den fram. MOBERG *Invandr.* 348 (**1952**).

TILLANSTÄLLANDE, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-ARBETA**[-020]. **1**) (numera bl. tillf.) till **II 5**, refl.: gm arbete tillägna sig (ngt). AFZELIUS *SvEngSyn.* Förord. 1 (**1911**). **2**) (numera mindre br.) till **II 8** *b β*: (gm hantverk) förfärdiga (ngt), tillverka; färdigställa, göra i ordning; jfr **-fly**, v.[2] **2**, **-råda 2**, **-skipa 1**. *ArkliR* **1565**, avd. 38. Enar .. degen tilarbetad är. *PH* 6: 3669 (**1755**). Jolltimmer tillarbetas av större eller mindre ekgrenar. *SFS* **1922**, s. 325. *SAOL* (**1973**). — **-ARRENDERA**, **-ing**. (numera bl. tillf.) **1**) till **II 5**, refl.: gm arrende tillägna sig (ngt). LOENBOM *Stenbock* 3: 304 (*i handl. fr.* **1712**). *VDAkt.* **1795**, nr 115. **2**) till **II 11** *a α α'*: arrendera (ngt) ss. tillägg (till förutvarande arrende). *LD* 24/3 **1960**, s. 7. — (**II 8** *b α*) **-ARTA**. (†) bringa (ngn l. ngt) i välartat skick; jfr **arta till**. COLUMBUS *Ordesk.* 31 (**1678**; *uppl. 1963*). *(Föräldrarna)* böra så tilarta sina Barn, at *(osv.)*. TOFFTEN *Barn.* 8 (**1744**).

TILLAT, se **tillåt**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-AVLA**. [fsv. *tilafla*] (†) **1**) till **II 5**, refl.: förvärva (ngt) åt sig; jfr **avla 1** o. **-skaffa**. *PrivSvStad.* 5: 166 (**1616**). **2**) till **II 8** *b β*: avla l. gm omvårdnad o. d. frambringa (ngn l. ngt); stundom svårt att skilja från **3**. Item schall mann och wethe .. huru mång Lamb aff beggie slaghen .. åårligen thillafflatt bliffuer. *CivInstr.* 13 (**1547**). Att icke döpa barnet såsom ächta ock af mig tillafladt. *VDAkt.* **1733**, nr 213. *Åhstrand Öl.* 57 (**1768**). **3**) till **II 11** *a α α'*: för utökning av befintligt bestånd avla l. gm omvårdnad o. d. frambringa (ngt); jfr **2**. Man hoppas, at *(fårstammen)* .. inom få år, genom tilafling åter kommer åtminstone i sit förra skick. *Åhstrand Öl.* 56 (**1768**).

TILLBAKA *tilba⁴ka*, äv. [032], vard. äv. *te-* l. **TILLBAKS** *tilba⁴ks*, vard. äv. *te-*, förr. äv. **TEBAKA** l. **TILLBAKAS** l. **TILLBAKARS**, adv. (förr äv. skrivet ss. två ord. **te- 1914** (: tebakasatt)–**1947**. **ti- 1894–1902**. **tiil- 1524–1587**. **tiill- 1551**. **til- (th-) 1526–1832**. **till- (th-) 1526** osv. **-bacha- 1564** (: tilbacha kallad). **-bache 1552–1561**. **-back 1592**. **-backa 1621–1693**. **-backar** c. **1585–1662**. **-backars 1702** (: tillbackarskompst)–**1714**. **-hackas 1668–1687**. **-backer** c. **1585–1617**. **-backers** c. **1710**. **-backerst 1671**. **-baga (-gh-) 1524–1541**. **-bage 1527–1551**. **-baka (-baa-) 1526** osv. **-bakans 1649–1659**. **-bakar (-baa-) 1593–1760**. **-bakars (-ss) 1585–1946**. **-bakarst 1680**. **-bakas (-baa-, -ss) 1612–1936**. **-bake (-ee) 1545–1617**. **-baker (-aa-) 1580** (: tillbaker stodh)–**1662**. **-bakers 1612–1667**, **1947**. **-bakes 1615–1902**, **1956**. **-bakest 1671**. **-bakiers 1589**. **-baks 1789** osv.) [fsv. *til baka*; jfr fd., d. *tilbage*, nor. *tilbake*; av **TILL** o. gen. pl. av fsv. *baker*, rygg (se **BAK**, sbst.[1]); former med **-s** är bildade till gen. sg. l. med analogiskt tillagt **-s** på de plurala formerna]

A. i rumslig o. därtill nära ansluten anv.

1) i fråga om verklig l. tänkt rörelse i riktning från en given plats l. utgångspunkt mot en annan plats l. annat håll, bakåt; motsatt: framåt (se d. o. **I 2**); förr äv. betecknande omvänd riktning (se *c*); äv. i mer l. mindre bildl. anv.; särsk. i ett stort antal förb., t. ex. *böja*, *falla*, *fälla*, *gå*, *luta*, *rygga*, *sjunka*, *skygga*, *stå*, *vika tillbaka*, se under resp. verb. *Hästen lade öronen tillbaka. Tag ett steg tillbaka.* OPETRI 1: 204 (**1527**). At thet gåår til baka som hon wille haffua fram. OPETRI 3: 202 (**1530**). Bakbordet .. kan fällas tillbakas med Gängiern. RÅLAMB 10: 11 (**1691**). Jag kunde ock wel tala om, huru .. the .. bruka begrafwa sina döda, at the binda benen tilbaka åt ryggen: och tå settia the liket i grafwena. SWEDBERG *Lefw.* 351 (**1729**). Vad sig uti october tildragit fins på 4de ok 5te bladet tilbakars. LILLIE *Dagb.* 11/9 **1744**. *(Prastinnan)* Bäfvar tilbaka. — Hon vil tala men kan ej. EURÉN *Kotzebue Cora* 72 (**1794**). När skall han sitt dåd förklara, nar skall han till ansvar stå / För de steg han tog tillbaka, då han kunnat framåt gå? RUNEBERG V. 3: 12 (**1860**). Han talar alltid med huvudet draget lite tillbaka. SJOGREN *Ta-Stjärn.* 23 (**1957**). — särsk.

a) uttryckligen motsatt: fram, i sådana uttr. som *fram och tillbaka*, (*varken*) *fram eller tillbaka*, se **FRAM 3** *a*.

b) fristående (med underförstådd imper.) ss. uppmaning l. befallning; motsatt: framåt (se d. o. **I 2** *a*). LINDFORS (**1824**). Gubben vräker purpurduken som en Nessusmantel med fasa ifrån sig och ropar: "Tillbaka! Maximinus är eder kejsare, icke jag". RYDBERG *RomD* 6 (**1876**).

c) (†) i fråga om handling som sker i omvänd riktning (motsatt den normala), i förb. *läsa tillbaka*, läsa baklänges; jfr **LÄSA TILLBAKA 2**. Bekende .. (*spåmannen*), thet hann brukade thenn 109 psallmen Davidis ther thill, i thet hann laas henne thilbakar och lasteligenn misbrukat Gudz nampn ther igönom. *VadstATb.* 177 (**1593**). SCHULTZE *Ordb.* 2541 (*c.* **1755**).

2) (numera föga br.) betecknande befintlighet: bak l. baktill l. i bakre delen; i bakgrunden l. bort (se d. o. **7**); förr äv. i fråga om att lämna ngt bakom sig; särsk. i förb. *lägga tillbaka*, tillryggalägga (jfr **LÄGGA TILLBAKA 2**); äv. bildl. Een part villia haffva baptisterium eller funten fram i kyrkian, sombliga tillbakars. *RP* 8: 26 (**1640**). Effter deels aff bem(*äl*)te Norländske Städer äre affsijdes och månge Mijler tilbaka ifrån bem(*äl*)te Landman belägne. *PrivBergsbr.* **1649**, 8: M 1 a. Om wij .. hade fått fortfara .. skulle mycket .. wara i Liuset framdragit, som nu tillbakars är. SCHÜCK *VittA* 2: 29 (*i handl. fr. c.* **1680**). Jag lade then första dagen .. fyra rikeligen mätta mil tilbaka. HUMBLA *Landcr.* 202 (**1740**). Alla woro de i sin fagraste ungdom och hade snart lagt lika många Åhr tilbaka. MÖRK *Ad.* 1: 32 (**1742**). Kerea höll sig .. något till baka, och det var till den andre öfversten Kaligula gaf lösen: Jupiter! RYDBERG *RomD* 41 (**1877**). CANNELIN (**1939**).

3) i fråga om verklig l. tänkt förflyttning till en utgångspunkt l. tidigare vistelseort l. innehavare l. ett förutvarande tillstånd o. d.: åter.

a) i förb. med intr. l. refl. verb för att beteckna (uppnått l. avsett) mål l. rumslig slutpunkt identisk med utgångspunkten; ofta dels i förb. med annat adv. l. i förb. inledd av prep. *till* vars rektion anger slutpunkten, dels i förb. med *igen* (jfr **IGEN II 7** *a*); äv. utan verb dels i förb. med *välkommen*, dels attributivt i förb. med sbst., betecknande förflyttning; äv. oeg. l. bildl. (se *γ–ε*); särsk. i ett stort antal förb., t. ex. *falla*, *fara*, *fly*, *flyga*, *giva sig*, *glida*, *hinna*, *hoppa*, *komma*, *krypa*, *löpa*, *resa*, *rinna*, *ro*, *skrida*, *springa*, *studsa*, *vända tillbaka*, se under resp. verb. *När reser farmor tillbaka hem igen? Vill du verkligen gå tillbaka dit? Hon flyger tillbaka från Paris. Resan tillbaka gick snabbt.* *Matt.* 24: 18 (*NT* **1526**). Haffuer .. samptlig för gädtt anseedt, adt thedt same Schip förfoger sigh medt thedt förste weder thilbake ig(*en*). *HH* XXXIII. **1**: 158 (**1561**). Drog så efter några få dagar han hade warridt i Stockholm tilbacker til Danmarck igen. BRAHE *Kr.* 15 (*c.* **1585**). Wälkommen tilbakars, min Wän. MODÉE *FruR* 5 (**1738**). De, som afsomnade äro, träda aldrig mera tillbaka på jorden för att der uppenbara sig för sina wänner. HAGBERG *Pred.* 3: 109 (**1817**). Såg jag raven hoppa ut på banvallen, tvärvända och kasta tillbaka in i skogen. SPARRE *Kryss* 146 (**1920**). Hon försvinner tillbaka till sina mätare och instrument. KARNSTEDT *Slamf.* 246 (**1977**). Vi har inte fått någonting gratis. Tvärtom. Men det kommer vi att ha nytta av på vägen tillbaka. För dit ska vi — förr eller senare. *Expressen* 4/1 **2003**, s. 12. — särsk.

α) i anv. då ett rörelseverb är utelämnat l. förbleknat; särsk. dels med saksubj. i förb. *komma tillbaka*, uppträda på nytt, dels i förb. *vara tillbaka*, vara återkommen l. på (sin) plats igen. *Är du redan tillbaka?* *RP* 7: 20 (**1637**). Hwad wille Hoffmästaren giöra, kärran war kastad i lorten, och vtan modo, kunde man intet tilbakars. *Weise* 26 (**1697**). Och tillbaka om kvällen, som dödliga trött. HALLSTRÖM *LegDr.* 8 (**1908**). Det hördes musik i bakgrunden, så kom flåsandet tillbaka. JERSILD *BabH* 85 (**1978**). Efter en lång resa tycks vi vara tillbaks på ruta ett. *SvD* 13/5 **1991**, s. 3.

β) i förb. med bet.: vända sig l. vrida på huvudet o. se sig om; förr äv. i förb. *vända sig tillbaka*, vända sig om o. få se l. för att se ngn l. ngt. När hon thetta sadhe wende hon sigh til baka, och fick see Jesum ståndande. *Joh.* 20: 14 (*NT* **1526**; *Bib. 1999*: vände .. sig om). Saul sågh til baka effter sigh. *1Sam.* 24: 9 (*Bib.* **1541**). Niels Wånge han kasta sin hest omkring, / han torde icke titta tilbakars. *SagSed 1954*, s. 27 (**1693**). Jag vill, i det jag går bort, vända mig tillbaka till dem jag qvarlemnar. LEHNBERG *Pred.* 1: 156 (*c.* **1800**). Rätt som löjtnanten gick, vände han sig om och såg sig tillbaka på raden av fruntimmer och barn. LAGERLÖF *Mårb.* 34 (**1922**).

γ) i uttr. för att beteckna att ngn l. ngt drar sig undan l. ihop l. slår till reträtt l. återvänder; äv. i bildl. anv., särsk i förb. *draga sig tillbaka*, se **DRAGA TILLBAKA 2** slutet. När wij således een stund stådt hadhe .. retireradhe wij oss lijthet tilbakars öfwer passet igen. *BraheBrevväxl.* 1: 47 (**1657**). Äffter iag så långt (*som till Gbg*) är kämmin, skulle dät förtryta meig till att geenst draga tilbakans. EKEBLAD *Bref* 2: 32 (**1657**; *rättat efter hskr.*). (*Efter den utsträckande rörelsen*) drog tarmen sig åter småningom tilbakas. *VetAH* **1809**, s. 40. Till följd av stämplingar och intriger nödgades han träda tillbaka från sin maktställning. LEWENHAUPT *Lagrelius-KinR* 96 (**1928**).

δ) i uttr. betecknande återgång till ett tidigare läge l. tillstånd; äv. i fråga om regression o. d.; särsk. i förb. *bliva tillbaka*, se **BLIVA TILLBAKA 2** *b*. *G1R* 1: 275 (**1524**). At de tilbakars förfallne Länen i Swerige, Finland och Lifland wal observeras. *HC11H* 10: 203 (**1633**). Blodet kom i sin naturliga gång, och han tilbaka til sig sielf. Han blef den han altid warit. MÖRK *Ad.* 1: 114 (**1743**). Hans personlighet gick tillbaka. STRINDBERG *NRik.* 56 (**1882**). Martin hade (*i 800-metersfinalen*) gått upp utanför Lowe .. i andra kurvan, föll tillbaka något på långsidan, men kom åter upp i sista kurvan. *IdrBl.* **1924**, nr 84, s. 2. Vårt land är .. icke ensamt om den erfarenheten, att tuberkulosen under de senare årtiondena gått kraftigt tillbaka. NEANDER *Tuberk.* 159 (**1928**). Det största dotterbolaget .. gick tillbaka både i fråga om omsättning och resultat efter finansnetto. *Hufvudstadsbl.* 7/2 **2003**, s. 11.

ε) i fråga om att överenskommelse l. löfte l. köp l. dom o. d. förklaras ogiltig; särsk. i förb. *gå tillbaka*, se **GÅ TILLBAKA 1** *b*.

b) i förb. med tr. verb för att beteckna mål l. riktmärke identiskt med utgångspunkten dels vid anbringande l. överlämnande l. översändande o. d. av (ngn l.) ngt (se *α–β*), dels vid återta-

gande l. återfående av ngn l. ngt, dels vid undandrivande o. d. av ngn l. ngt (se γ–ζ); ofta i förb. med *igen* (jfr IGEN II 7 *a*).

α) i fråga om att (med handkraft (kastande)) återföra ngn l. ngt till den plats l. åt det håll varifrån denna resp. detta flyttats l. satts i rörelse l. att ombesörja sådant återförande; särsk i ett stort antal förb., t. ex. *bringa*, *bära*, *föra*, *förfoga*, *kasta*, *leverera*, *maka*, *skjuta*, *slunga*, *släpa*, *studsa*, *ställa*, *sända*, *sätta tillbaka*, se under resp. verb. *Vill du skicka tillbaka brevet? Lägg tillbaka pengarna!* Han hadhe migh åter til baka åt strandena til becken. *Hes.* 47: 6 (*Bib.* **1541**). Om .. någen styreman haffuer sigh tilbudditt atth styre greffuens skipp tilbaker, wiill han widdergälla all then skadhe, ther om kan bewisas. *TbLödöse* 27 (**1587**). Skummet skummas af, slås i ett rent kiäril, och mjöden tunnas neder i samma ankar tilbakars, som tilförena är skiölgt genom ett flor. DAHLMAN *Reddej.* 167 (**1743**). Hafsströmmarne wroko oss öfwer 200 mil tilbakars åter inpå Schetlands klippor. WALLENBERG (*SVS*) 1: 151 (**1770**). (*Han*) sitter der vid fönstret och ser ut öfver gatan och ån och så åks han tillbakes igen till sängs. RUNEBERG *BrWalter* 79 (**1864**). Efter att ha öst .. (*vattenhinken*) full kånka den tillbaka över bryggan, landsvägen, gården, stentrappan till porten. LILLJEBJORN *Skolm.* 243 (**1924**). — särsk. oeg. l. bildl. Effter Ransackning att lindeby icke kan mista samme Hage dömbdis hann til bakar ther til lindby. *UpplDomb.* 5: 180 (**1597**). När Rådets och de Stores missbrukade myndighet var satt tilbaka inom sina rätta gränsor, återstod icke något mera at .. önska. SCHONBERG *Bref* 3: 40 (**1778**). Blott at i eget bröst mitt hjertas nöd ransaka, / Som ofta mig förfört från dygdens väg tilbaka. BELLMAN (*BellmS*) 19: 161 (**1793**). Det arbetande folket reste sig inte, och Europas härskare fingo ostört arbeta på att slunga oss tillbaka i barbari. OLZON *Nevinson Vittne* 150 (**1936**). Ett ögonblick kände K. H. Kohlmark hur han kastades tillbaka till sin ungdoms värld. KJELLGREN *Smar.* 88 (**1939**).

β) i fråga om att återgälda l. återlämna ngt (till dess ursprungliga innehavare o. dyl.); äv. i fråga om att föra med sig nyhet l. svar o. d. till ngn; särsk. i vissa förb., t. ex. *bringa*, *giva*, *skänka tillbaka*. Huad såsom kan af samme Lappebyer ware opburit, gifues tilbaker igen. *SvTr.* V. 1: 136 (**1603**). De Britanniske Sendebuden .. brachtte oss ett sådantt gensvar tilbaker igen. AOXENSTIERNA 1: 71 (**1612**). Brefwet har hon gifwit er tillbaks igen, och dermed punkt. HAGBERG *Shaksp.* 2: 155 (**1847**). Dock, jag vill nu återgälda / .. Allt jag skänker er tillbaka. OSCAR II I. 2: 45 (**1859**, **1886**). Han kände sig ovärdig deras ömhet, ty han hade så litet att ge tillbaka. ASPLUND *Stud.* 26 (**1912**). Maurice, kom tillbaka och ge mig mitt jag tillbaks, huden är sliten av kroppen på mig, naken sitter jag utom mig, utan dig finns jag inte. MALMSTEN *DagKastanj.* 350 (**1994**). — särsk.

α') betecknande upphävande av förhållande, särsk. i fråga om återbetalande l. återställande av lån o. d. *Boken ska lämnas tillbaka inom fyra veckor.* STIERNHIELM *Fateb.* E 3 b (**1643**). Betala tillbakars läro och underhollspenningarne. *KulturbVg.* 2: 31 (**1749**). Jorden bäfwade derwid, då hon måste lemna denne Herren, som war jordenes Skapare, tilbaka ur sit sköte. NOHRBORG 108 (c. **1765**). Jag .. lämnade tillbaka kortet. HALLSTROM *Händ.* 16 (**1927**).

β') i fråga om överskjutande belopp vid mottagande av betalning o. d., särsk. i förb. *giva*, *ha tillbaka*, se under resp. verb.

γ) i fråga om att förflytta ngn l. ngt till sin ursprungliga plats l. att återta ngt som tidigare varit i ens ägo o. d.; äv. oeg. l. bildl. (jfr slutet); särsk. i vissa förb., t. ex. *erövra*, *hämta*, *kalla*, *rycka*, *stjäla*, *taga tillbaka*, se under resp. verb. Thet är noogh, Halt nu tijn hand til baka. *2Sam.* 24: 16 (*Bib.* **1541**). (*Kejsaren*) hade .. dragit sijne Trouppar tillbakar. *BrinkmArch.* 2: 142 (**1674**). Knapt hade hon satt sin fot utför dörren, förrän hon med förskräckelse ryckte den tillbakars. WALLENBERG (*SVS*) 2: 92 (**1764**). Hon kallar minnet rörd tillbaka. TEGNER (*TegnS*) 3: 48 (**1817**). Lugna er, min herre, / Och tag er ring tillbaks; än är den er. HAGBERG *Shaksp.* 6: 56 (**1849**). Fan, tog jag tibaks Dykterna i Neuilly. Det ångrar jag nu! STRINDBERG *Brev* 10: 307 (**1894**). Svenska S-E-Banken drar tillbaka sin stödansökan från statliga bankakuten. *Hufvudstadsbl.* 18/8 **1993**, s. 9. — särsk. i förb. med bet.: återkalla l. upphäva l. göra ngt ogjort o. d.; särsk. i förb. *göra*, *kalla*, *ropa*, *slå tillbaka*, *taga tillbaka sina ord*, se under resp. verb. *2SthmTb.* 2: 213 (**1552**). Vm eth köp dömdes tilbake. *3SthmTb.* 1: 95 (**1592**).

δ) i fråga om förväntan l. krav l. fordran o. d. *OxBr.* 12: 169 (**1614**). Om något .. till then nyia graffven beställas skall, thet iagh kunne heställa, förmodar iagh vist beskeedh medh bodet tilbakar igen. *OxBr.* 12: 374 (**1618**). Jag förväntar stundeligen Dahlbergh tillbakars. *HT 1951*, s. 35 (**1658**). Som Bondeståndet altid haft til .. (*borgarståndet*) et sardeles förtroende, så förklara de å sin sida al förtrolighet och wänta detsamma af detta Ståndet tilbakars igän. *2BorgP* 3: 23 (**1726**). (*Kungen*) ville gå så långt han kunde i eftergifter men fordrade också sådana å andra sidan tillbaka. DE GEER *Minn.* 1: 227 (**1892**). Nu går den här rackaren bakom ryggen på sin morbror och kommer sättande hit och kräver tillbaks silvret! MALMQVIST *BerTräskmark.* 1: 283 (**1976**).

ε) för att beteckna att ngn får ngt igen l. återfår l. återser (ngn l.) (del av) ngt; särsk. i fråga om växelpengar vid betalning; stundom närmande sig l. övergående i bet. **5**. *Jag fick tillbaka på en hundralapp.* Meden th(*et*) war toknigt, sende the folck vth på kunskap och finge tÿdend(*er*) tilbake, att the funne (*en*) man (*i*) en lithen schute. *2SthmTb.* 4: 446 (**1573**). Om några fästningar .. äre tilförrende intagne, så winnas the åter tilbaka igen. SCHRODERUS *Comenius* 175 (**1639**). Nu rönes hans hiertalag emot barnen tilbakas igen, för undfångne wälgerninger. *VDAkt.* **1674**, nr 201. Der de skola gifua riktigt sina Prästeräntor, böra och de tillbaka riktigt få sin Gudztienst. *VDAkt.* **1684**, nr 60. Han satt vid .. (*flickans*) sida, han tryckte dess hand / och kände tillbaka en tryckning ibland. TEGNER (*TegnS*) 4: 27 (**1823**). Den trakt, jag lämnat som yngling, ser / jag i kväll som man tillbaka. HEIDENSTAM *Dikt.* 21 (**1895**). (*Man*) ville .. helt naturligt inte ha tillbaks mig. STROMSTEDT *MittLiv* 1: 163 (**1981**).

ζ) i fråga om att åstadkomma att ngn l. ngt förflyttar sig mot l. till utgångspunkten; särsk. i vissa förb., t. ex. *driva*, *köra*, *slå*, *stöta*, *tränga*, *tvinga tillbaka*, se under resp. verb; äv. oeg. l. bildl. (jfr slutet). (*Gud*) haffuer vthsatt itt näät för mina fötter, och stött migh til baka. *Klag.* 1: 13 (*Bib.* **1541**). (*Du*)

måste .. med stark arm wisa fienden tillbaka. CARLING *Kempis* 205 (**1827**). Den Tyska officeraren *(trängde)* in på värden, klämde honom tillbakas mot dorren, och stötte upp denna. ALMQVIST *Ekols.* 1: 78 (**1847**). Man kan inte med våld tvinga utvecklingen tillbaka. *HågkLivsintr.* 8: 291 (**1927**). Läktargrupperna var på väg att drabba samman i ett jättebråk, men kravallutrustad polis lyckades driva tillbaka engelsmännen. *KvällsP* 13/10 **2002**, s. 8. — särsk. *α')* (†) i förb. *driva tillbaka*, vederlägga l. gendriva l. göra om intet (se **DRIVA TILLBAKA 8**). *β')* (numera bl. mera tillf.) i förb. *visa tillbaka* i fråga om att avfärda l. avvisa l. förklara för osann o. d. Ratio vptager icke .. immediatè the mål, som af sensu först ransakas måste, vtan the wisas wackert tilbaka. RYDELIUS *Förn.* 89 (**1720**, **1737**). Det älskvärda ordet om trolleri vid uppbyggandet av det nya Japan måste japanerna smickrade visa tillbaka. LILLIEHÖÖK *Nohara JapAns.* 22 (**1936**).

4) för att beteckna att ngn står kvar (på sin plats) l. att ngn (l. ngt) kommer l. (o. i sht) befinner sig l. hålls l. lämnas kvar i en position som ligger bakom den punkt där ngn annan (l. ngt annat) befinner sig, kvar; äv. oeg. l. bildl., ss. uttryck för försummelse l. åsidosättande l. återstod o. d.: övrig.

a) (†) betecknande att ngn stannar kvar (medan andra ger sig av) l. blir efter l. ej hinner med i förb. *bliva tillbaka*, se **BLIVA TILLBAKA 1, 2** (*a*); äv. bildl., i förb. *stå tillbaka*, icke träda fram o. göra sin plikt o. d., se **STÅ TILLBAKA I 1**.

b) (†) för att beteckna att ngt inte kommer till stånd l. uteblir l. förblir som det var l. underlåts; jfr **BLIVA TILLBAKA 3**. Therföre synthes honum ath .. thet giffthermaal bliffue tiil baga. *G1R* 2: 80 (**1525**). Honnom är wordith befaledtt, att hann .. skulle giffwe sigh öffwer till Lijfflandh, hwilkett han icke fullfölgdt och efterkommedh hadhe, vthan sådantt försumedt och lathedh bliffwe tilbake. *HH* XIII. 1: 75 (**1562**). Kunna vij detta *(ingripande)* icke låta tilbaka blifva, aldenstund vij see, att tvist oc oroligheet ingen ända hafver. *OxBr.* 12: 118 (**1613**). Att min reesa är .. bleffven tillbakar, dedt haffver varitt store orsaker till. *RP* 6: 384 (**1636**). Gud gifve gr*(eve)* Stenbock hade varit 1000 mijl borta, och aldrig sedt Dantzig, så hade och mycket ondt varit tilbaka. BARK *Bref* 1: 207 (**1704**). BERGKLINT *Vitt.* 302 (**1784**).

c) betecknande att ngn l. ngt blir l. är eftersatt l. kommer i andra hand, särsk. i förb. *stå tillbaka*, se **STÅ TILLBAKA I 2**.

d) i fråga om att åsidosätta l. försumma l. eftersätta l. låta bli ngt l. bortse l. avstå från ngt; särsk. i sådana förb. som *låta*, *lämna*, *sätta tillbaka*, se under resp. verb; numera bl. ss. förled i ssgn **TILLBAKA-SÄTTA**.

e) i fråga om att hindra l. hejda l. hålla kvar l. undan ngn l. ngt, särsk. i förb. *hålla tillbaka*; äv. oeg. l. bildl. (jfr *α*, *β*). Hafver magistraten något velat gjordt, som honom intet bort, hafver Clerus hållit magistratum tillbakar. *KyrkohÅ 1907*, s. 336 (**1636**). Hvarvid man med pekfingret af venstra handen håller .. Tarmarne tillbakas att de ej af nålen må skadas. MEYERSON *Serafim-Instr.* 67 (*i handl. fr. c.* **1780**). Sverige får svårt att hålla tillbaka inflationen efter en eventuell övergång till euro. *DN* 24/1 **2003**, s. C8. — särsk. *α)* för att beteckna att känsloyttring l. begär o. d. hindras från att komma fram. SERENIUS L 4 d (**1734**). Begäret håll tillbaka! STAGNELIUS *(SVS)* 1: 21 (**1814**). Drottningen trängde sin djupa smärta någorlunda tillbaka, men kunde ej dölja den. REUTERDAHL *Mem.* 336 (**1860**). Saken var .. den, att Juan .. haft mycket svårt att hålla tillbaka sin skrattlust. BENGTSSON *Linklater JuanAmer.* 449 (**1931**). Den glädjetörstande del av henne själv, som hon hela sitt liv sökt trycka tillbaka. OLZON *Buck Fjärrl.* 203 (**1937**). Även om det i FN:s säkerhetsråd marks en vilja att hålla tillbaka de bittra känslorna från konflikten .. är det *(osv.)*. *DN* 22/5 **2004**, s. A11. *β)* (†) för att beteckna att ngn håller inne med ngt; jfr **HÅLLA TILLBAKA 2** *b β*. Gudh tijgh tich icke och war icke stilla, gudh hålt icke tilbaka. *Psalt.* 83: 2 (*öv.* **1536**). Herren Christus .. håller .. vndertijden så länge sin Hielp tilbaker, lijkasom han intet wiste eller såge. JMATTHIÆ 1: 266 (**1658**). Bordhe fördenskuldh medh rätta sådane smäde ordh wara tilbaaka, och med them afståes. *HarnösDP* **1661**, s. 41. Wördnan som har bl'it tilbaka / Af ett blygsamt återhåld; / Will omsider doch vpwaka / Vhr then diupa dwalans wåld. RUNIUS *(SVS)* 2: 47 (**1706**).

f) (†) för att beteckna att ngn resterar med ngt l. icke har fullgjort l. presterat ngt; särsk. i uttr. *bliva* l. *stå tillbaka med ngt*, se **BLIVA TILLBAKA 1** *a* resp. **STÅ TILLBAKA I 4**. *VgFmT* I. 10: 35 (**1526**). Att då de, som förmögne ähre, och ähnnu funnes stodhe tilbake, måtte läggie .. *(betalningen)* tilfyllest ifrån sig. *RA* II. 2: 192 (**1617**). Jag kan eij gifwa därom *(dvs. om striden)* någon utförlig och säker effterrattelse, effter Cantzliet warit denna gången tilbaka. HERMELIN *BrBarck* 37 (**1703**). *PH* 8: 55 (**1765**).

g) (numera föga br.) för att beteckna att ngt återstår (att göra l. utföra l. betala l. leverera) l. finns ss. en återstående del l. resterar (för ngn). C *(100)* m̄ stodh til baka. OPETRI *Tb.* 118 (**1526**). Afsades at dee 44 d*(a)*l*(e)*r som ahr tilbakes, skolle blifue i quarstadh. *3SthmTb.* 8: 215 (**1615**). Början war giord; men mycket stod ännu tillbaka. DALIN *Hist.* III. 1: 135 (**1761**). Jag gerna visst en slant i fattigbossan lade, / Allenast tretti år jag nu tillbaka hade. BERGKLINT *Vitt.* 23 (**1837**). Obevekligt träffade Luthers dom alla mänskliga förtjänsttankar. Av "verkheligheten" blev intet tillbaka. *SvTeolKv.* **1932**, s. 16.

B.

5) för att beteckna ömsesidighet l. att en handling återgäldas med en annan (liknande).

a) i fråga om svar på (olika slag av) tilltal l. hälsning; äv. speciellare, i fråga om råd l. förmaning o. d.; särsk. i vissa förb., t. ex. *fråga*, *hälsa*, *le*, *ropa*, *skriva*, *skåla*, *skälla*, *vinka tillbaka*, se under resp. verb. Swar tilbakar. TEGEL *G1* 2: 228 (**1622**). Dher hoos beder iag .. i wille giöra väll skriffwa migh till här om tillbaker. *VDAkt.* **1662**, nr 153. Tå swarar Konungen, af ganska wredt mod: där så är at du förkunnar mig min dödh, tå säger jag dig thet tilbakas, at du ock intet längre lefwa skall. PERINGSKIOLD *Sogubr.* 14 (**1719**). Jag förmante Hustrun tilbaka, at wara tystlåtig. DALIN *Arg.* 1: 243 (**1733**, **1754**). Rector frågar Carl lille efter några örter .. Carl svarar färdigt och frågar äfven Rector tillbakas. FRIES *1Linné* 1: 24 (**1893**). Det behofver Du råda mig tillbaks nu? STRINDBERG *GVasa* 189 (**1899**). Han vinkade åt henne i dörren, och hon vinkade tillbaka. GUSTAF-

JANSON *ÖvOnd.* 59 (**1957**).

b) i fråga om att återgälda en handling l. besvara ett (visst) bemötande på samma l. likvärdigt sätt; äv. med inbegrepp av fysisk kraft, särsk. i förb. *slå tillbaka*. *VDAkt.* **1676**, nr 226. En Ankling tycks en Swän ett pusz tilbaka spela / När han med Jungfrun af til Brudesängen drar. RUNIUS *(SVS)* 1: 291 (**1713**). Man sönderslíter mig, jag det tillbaka gör, / Och hatets barbari med hämdens mötas bör. LEOPOLD 1: 206 (**1803**, **1814**). Smädar mig någon som narr, så får han så heta tillbaka. ADLERBETH *HorSat.* 67 (**1814**). Skall nu som en häst jag smaka / Er snärt, då jag gjort som bäst, / Så sparkar jag upp tillbaka, / Och sparkar ock som en häst. RUNEBERG *(SVS)* V. 2: 65 (**1860**). Bilägaren kastade två knivar mot den andre mannen, som i sin tur slog tillbaka med en planka. *GT* 27/3 **2004**, s. 17.

c) betecknande att ett ömsesidigt (känslomässigt) förhållande är för handen. Hon på sin sida tyckte om honom tilbaka. SAFSTRÖM *Banquer.* E 2 a (**1753**). Den som föraktar Sverige, bör föraktas af Sverige och hvarje Svensk tillbaka. ATTERBOM *Minn.* 1: 275 (**1818**). Blif för den gamle en trogen / Maka och gör hans glädje och gläds af hans skatter tillbaka. RUNEBERG *(SVS)* 3: 122 (**1836**). Jag älskade med en öm och ren låga och var älskad tillbaka. DELBLANC *Prästk.* 104 (**1963**).

d) i gengäld l. å sin sida; särsk. i förb. med vissa verb betecknande löfte l. gratulation o. d. RÅLAMB *Resa* 69 (**1658**, **1679**). Ridderskapet och Adelen betacka för contestationen, congratulere tilbakars. *RARP* 9: 12 (**1664**). Som jag nu skrifftat mig .. så wäntar jag, at få weta tilbakars, huru det står til med Er. MODÉE *HåkSmulgr.* 7 (**1738**). Prelaterne grepo längre omkring sig, än de Verdslige Herrar kunde tåla, hvilkas myndighet tilbaka besvärade de Andeliga. SCHÖNBERG *Bref* 1: 86 (**1777**). Natur-rätten skall .. sjelf .. få utseende af en möjlig positif rätt, äfwen som den positiva rätten skall taga det utseende, att tillbakas vara en möjlig Natur-rätt. BIBERG 2: 251 (c. **1820**). Hvar och en herde som känner sin hjord och är af hjorden känd tillbaka, är genom ett osynligt band förenad med dem som tillhöra hans vård. THOMANDER 1: 231 (**1850**). Vi lovar att utan knot betala vår TV-licens om SVT i sin tur kan lova tillbaka att regelbundet ge oss en gammal vis filosof att njuta av. *Expressen* 23/5 **1998**, s. 4. — särsk. (numera bl. mera tillf.) i artighetsfras för att återgälda tack l. välgångsönskan o. d. Tusentack tillbakas. ALMQVIST *Brev* 29 (**1821**). God jul, far! .. God jul! tillbaka. STRINDBERG *Bjälb.* 111 (**1909**).

C.

6) i tidslig o. därtill nära ansluten anv.

a) (†, utom i *β α′*, *β′*) betecknande tidpunkt l. tidrymd då ngt inträffat l. börjat som ligger före tidpunkten för utsagan; särsk. *α)* hitintills l. hittilldags. Iagh haffuer nu till en tidh auiseradt min k*(iäre)* F*(ar)*k*(iär)* så många falska tiender eller anslagh som tillbakans gångna åhra. EKEBLAD *Bref* 1: 288 (**1653**; *rättat efter hskr.*). *β)* med bestämning som anger dels mer l. mindre exakt tidpunkt osv., dels (i sht i förb. med *lång* (se d. o. **7** c *β*)) ett större obestämt avstånd bakåt i tiden. särsk. *α′)* (fullt br.) i uttr. *så l. så lång tid tillbaka i tiden*. SUNDÉN (**1891**). Vill du, så fara vi tusen år eller litet mera tillbaka i tiden. SCHÜCK o. LUNDAHL *Lb.* 1: 43 (**1901**). *β′)* (fullt br.) i uttr. *sedan så l. så lång tid tillbaka*, se **SEDAN II 2** *a* slutet (jfr *η′*). *γ′)* i uttr. *en så l. så lång tid tillbaka*; äv. i förb. med substantiv(iskt uttr.) betecknande (regelbundet) återkommande händelse o. d., särsk. *riksdag*. Uprepa .. *(danskarna)* sina Konungar öfwer hundrade år tilbaka, som alle hafwa fört tre Kronor til Wapen .. hade likwäl *(osv.)*. *HC11H* 1: 13 (**1670**). Det hafwer gifwit ämne til åtskillige Rådslag på många Riksdagar tilbakas. *HC11H* 9: 85 (**1697**). Några få mansåldrar tilbakars. *VetAH* **1802**, s. 91. AUERBACH (**1915**). *δ′)* i uttr. *för så l. så lång tid tillbaka*, se **FÖR I 18** *b*. *ε′)* i uttr. *(nu) på så l. så många år tillbaka*, under så l. så många år räknat bakåt i tiden från innevarande tidpunkt; äv. i sådana uttr. som *på tredje året tillbaka*, se **PÅ I 36** *b ε*. *HSH* 31: 7 (**1663**). Nu på några åhr tilbaka är likasom en skiljaktighet blefwen uti ständet. *VDAkt.* **1737**, nr 395. På 70 år tillbaka, hafwa inkomsterna af Bergs Pastorat .. blifwit de samma. *VDAkt.* **1789**, nr 349. *ζ′)* i uttr. *(i)från en så l. så lång tid tillbaka*, se **FRÅN I 12** *a α*, c *β*. *η′)* i uttr. *i så l. så lång tid tillbaka*, sedan en så l. så lång tid tillbaka. Glåpsjö Grufwan, som i 30 år tilbaka intet warit i bruk. *HC11H* 13: 21 (**1697**). Alt sedan år 1685, thet är i 52 års tid tilbakes, hafwer jag *(osv.)*. *VDAkt.* **1737**, nr 336. Angående de stora kala bärgen .. berättades, att man af gammalt folks berättelser, i en ålder tillbaka, vet att de varit förr med skog beväxte. BARCHÆUS *LandthHall.* 41 (**1773**). *ϑ′)* i uttr. *av forna* (äv. *gamla*) *tider tillbaka*, sedan urminnes tider, sedan gammalt; jfr **FORN 2** *a β*, **GAMMAL 8** *a*. Af forne tijder tillbaka. VERELIUS *Herv.* Dedik. 4 (**1672**). De utaf gambla tider tilbakas formerade fordringar. *2RA* 1: 266 (**1723**).

b) för att beteckna att ngt sträcker sig l. går så l. så långt bakåt i tiden. *(Pennornas)* uppkomst sträcker sig förmodeligen icke längre tillbakas än till 10:de eller 9:de århundradet. NORRMANN *Eschenbg* 1: 31 (**1817**). Vända vi oss .. till Västeuropa, gå våra data något längre tillbaka. *EkonS* 2: 22 (**1894**). Dessa enorma skapelser är egentligen ljusskulpturer med en tradition som sträcker sig tillbaka till Tangdynastin på 600-talet. *DN* 13/6 **1997**, s. A6.

c) i fråga om att (i tanken) återvända till ngt föregående l. ursprungligare i tiden l. utvecklingen (för begrundan l. ss. stöd för handling l. slutsats o. d.); särsk. i uttr. *falla tillbaka på*, hämta stöd i; stundom utan klar avgränsning från *d*. *Så långt vi kan minnas tillbaka*. Moste man någhot repetere tilbake / Aff slijk handel och gambles sake. SVART *Gensw.* E 4 a (**1558**). I Julehelgen talade Götstaff medh almogen i Mora hållandes them före att the wille tänckia tilbake och forspöria aff gamble men, huredant Regemente the Danske plägade föra här i Swerige. SVART *G1* 14 (**1561**). När man seer tiderne tillbaka, äre Förstendömen een oreda och orsak till myckit ondt. *RARP* 4: 426 (**1650**). Slutligen gäller .. att .. *(de etiska systemen)* icke gå nog långt till baka i sin vetenskapliga undersökning. NYBLÆUS *Forskn.* III. 1: 72 (**1886**). Att med tacksamhet skåda tillbaka på det tidskifte, som förflutit. DE GEER *Minn.* 2: 36 (**1892**). I arvföreningen föll man .. tillbaka på landslagens bestämmelse att till konung helst skulle väljas konungason. CARLSSON o. ROSÉN *SvH* 1: 410 (**1962**). — särsk. *α)* i fråga om att med känsla av saknad återvända till (ngt i) det förflutna. Här kunde man hvar storm i

lifvet glömma, / Till edens dalar sig tillbaka drömma. SATHERBERG *Dikt.* 2: 13 **(1844, 1863)**. Detta retade doktorn, som i feststämningen återfallit tillbaks i Röda rummets dagar. STRINDBERG *GotR* 19 **(1904)**. Det kan hända att kyrkan då och då kommer att längta tillbaka till den större tryggheten före år 2000. Frihet kostar på. *DN* 30/3 **2002**, s. A12. *β)* i fråga om att med inbegrepp av vilja l. uppmaning återföra ngt l. förflytta sig till (tillståndet under) en tidigare tid; särsk. dels i uttr. *tillbaka till naturen* (jfr **NATUR 6** *c*), dels i förb. *skruva tillbaka*, se **SKRUVA TILLBAKA 3.** När Lindman .. sökte vrida tillbaks utvecklingen .. kom brytningen 1909. SPÅNGBERG *StMan* 1: 65 **(1917)**. "Tillbaka till naturen" var hans fältrop. ALVING *SvLittH* 2: 16 **(1931)**. Viktor Rydberg, som lade ner oändlig möda på att vrida tidens ur tillbaka. *SvD* 14/4 **1944**, s. 11.

d) i fråga om att syfta l. peka på l. leda l. föra tanke o. d. till ngt som tidigare existerat l. varit känt l. nämnts; äv. i fråga om att åberopa l. hänvisa l. hänföra sig till ngt (jfr *c*); särsk. i förb. med vissa verb, t. ex. *föra, leda, syfta, visa tillbaka. Pronomenet syftar tillbaka på subjektet. Släkten kan föras tillbaka till medeltiden.* Som ofta några loca och placater beropa sig på hwar andra tillbakars, så hafwer iag sådanne icke kunnat förbijlåta. SCHÜCK *VittA* 3: 191 (*i handl. fr.* **1670**). Jag wil taga saken längre tilbakars och I skolen henne latteligen begripa. DALIN *Arg.* 1: 109 **(1733, 1754)**. *(Det)* är nödigt, att ifrån den synd, för hvilken .. *(syndaren)* är fängslad och dömd, föra tankarna tillbaka in på hans förra lefnad. *Hb.* **1811**, s. 109. Detta anser Höijer vara en gifven följd däraf, att hvarje ny eller efterföljande funktion af den rena handlingen böjer sig tillbaka på den föregående eller gör denna till sitt objekt. NYBLÆUS *Forskn.* I. 2: 396 **(1875)**. Det är inte intrigmakeriet över huvud utan också vissa bestämda detaljer .. vilka visa tillbaka på Scribe. KIHLMAN *NordProf.* 255 **(1935)**. Det är .. diskutabelt att .. generellt lovprisa ett gammalt bondesamhälle, som ju Grinkers punkter delvis pekar tillbaks mot. CRAFOORD *BorderlPers.* 33 **(1971)**.

Ssgr (*Anm.* **1:o** Många av ssgrna med *tillbaka* ss. förled är verb, vilka i allm. alternativt kan konstrueras som sådana liktydiga fria verbförbindelser med *tillbaka* ss. partikel som behandlats ovan. I p. pr. o. p. pf., liksom i avledn., är dock (i huvudsak) endast ssg möjlig. I övrigt har ssgrna i förhållande till motsv. verbförbindelse vanl. en formellare stilprägel; numera utgör fri verbförbindelse ofta det stilistiskt neutrala alternativet också i skriftspråk, o. för flera ssgr föreligger (nästan) endast belägg i p. pf. l. ss. vbalsbst. I en del fall har däremot ssg o. motsv. verbförbindelse utvecklat (något) olika bet. (l. huvudsaklig anv.). Jfr **på** *ssgr anm.* **2:o, till** *ssgr anm.* **1:o** ävensom **bort, fram, genom** *ssgr anm.* i resp. artikel. **2:o** Flera av de med *tillbaka* sammansatta verben kunde i ä. tid skrivas ss. två ord, o. det kan ibland vara ovisst om ssg verkligen föreligger.): **A:** (3 *a δ*) **TILLBAKA-BILDA, -ning** (se *avledn.*). (i sht i fackspr.) få (ngt) att återgå till ett tidigare stadium (för att senare helt försvinna); särsk. (o. utom ss. vbalsbst. *-ning* numera bl.) dels i p. pf., dels i pass. övergående i dep.; jfr **reducera 5** *i*. HARTELIUS *Sjukgymn.* 12 **(1883)**. Under fosterperioden anlägges hos nutidens fåglar alltjämt en tamligen lång svans, vilken dock senare tillbakabildas. WALLENGREN o. HENNIG 5: 8 **(1916)**. Avledn.: **tillbakabildning**, r. (i sht i fackspr.) regressiv utveckling; involution (se d. o. **2**). Benägenhet för tillbakabildning af sidotårna. *2NF* 17: 1092 **(1912)**. Människosläktets tillbakabildning. HEDBERG *Blomb.* 358 **(1953)**. — **-BLICK.** [jfr d. *tilbageblik*] **1)** (numera föga br.) till **1**: utsikt (bakåt varifrån man kommit); jfr **blick**, sbst.[1] **6.** En kort sträcka långsmed N*(orra)* stranden med anslående tillbakablick öfver den bergomkransade Refsunden. *TurHb.* 1: 112 **(1894)**. *TurA* **1912**, s. 268. **2)** till **6** *c*: återblick; jfr **blick**, sbst.[1] **2** *b α*. THOMANDER 2: 165 **(1846)**. Boken inledes med en historisk tillbakablick. *Ymer* **1953**, 235. — **(1, 6** *c*) **-BLICKA, -ning** (†, ATTERBOM *Minnest.* 2: 11 **(1840)**); **-are** (se *avledn.*). vända blicken bakåt; blicka tillbaka; numera nästan bl. i p. pr. ATTERBOM *Minnest.* 2: 11 **(1840)**. Förebilden till två-djursmotivet *(på spännen)* har man trott sig finna i den äldre Vendelstilens liggande och tillbakablickande djur. *Fornv.* **1940**, s. 124. Ett mycket öppenhjärtigt tillbakablickande brev. VALLQUIST *HNyblom* 36 **(1987)**. Avledn.: **tillbakablickare**, m.//ig. *NTid* 11/2 **1947**, s. 11. — **-BLIVA.** (†) **1)** till **4** *a*: bliva kvar l. efter; äv. bildl.; jfr **bliva tillbaka 1, 2** (*a*). Ath ibland oss icke finnes någhor tilbaka bliffuen. *Hebr.* 4: 1 (*NT* **1526**; *Bib. 1999*: vara för sent ute). Wår booscap skal gå medh oss, och icke een klöff til baka bliffua. *2Mos.* 10: 26 (*Bib.* **1541**). WIFSTRAND *AndlTal* 56 (*cit. fr.* **1874**). **2)** till **4** *b*: icke komma till stånd l. utebli l. underlåtas o. d.; särsk. i uttr. *låta ngt tillbakabliva*; jfr **bliva tillbaka 3.** Epter thet itt fremma*(n)*de tungomaål haffuer wordet brukat, therföre är och förbettringen til baka bliffuen. OPETRI *Hb.* A 1 b **(1529)**. En Åhrligh man, som .. vprättar något Contract medh enom, seer ther altijdh troligen på, at han intet försumar, låter til baka blifwa, eller något ther emoot giör. EMPORAGRIUS *Cat.* Q 8 a **(1669)**. *HSH* 6: 331 (*c.* **1750**). — (**4** *a*) **-BLIVEN,** p. adj. [jfr **-bliva**] (numera föga br.) som inte nått den utveckling som betraktas ss. den normala; jfr **efterbliven.** Är det icke ett välkändt och sorgligt faktum, att hela Italien är i våra dagar ett lika fattigt och kulturellt tillbakablifvet som naturskönt och kulturhistoriskt intressant land? *GHT* 18/11 **1897**, s. 1. En liten af honom författad katekes just för sådana i förståndet tillbakablifna. *MinnGPrästh.* 3: 165 **(1926)**. *SvSkog.* 612 (**1928**; *om träd*). Avledn.: **tillbakablivenhet**, r. l. f. (numera föga br.) förhållandet l. tillståndet att vara tillbakabliven. Tillbakablifvenhet på det ekonomiska och politiska tänkandets områden. *OoB* **1892**, s. 454. *SvNat.* **1926**, s. 25. — **(1) -BORSTAD,** p. adj. Tunt hår, tillbakaborstat vid tinningarna. FREDÉN *Whitechurch Högv.* 99 **(1925)**. — **(1) -BÖJA, -ning** (numera bl. mera tillf., LING *Regl.* 41 **(1836)**, *SAOL* **(1950)**). böja bakåt; i sht i p. pf.; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare. *Cellarius* 34 **(1729)**. En stolt tillbakaböjning på nacken och ett hånfullt leende. BREMER *Hem.* 1: 235 **(1839)**. Bufflar med tillbakaböjda horn. HEDIN *GmPers.* 8 **(1887)**. — **-DRAGA, -else** (†, LIND 1: 1899 **(1749)**), **-ning**; **-are** (†, RYDBERG *Myt.* 2: 321 **(1889)**). **1)** (†) till **1**, särsk. ss. vbalsbst. *-ning*, konkret: inåtgående del l. parti av ngt, särsk. om sådan byggnadsdel; motsatt: utsprång. Norra kapellets öppning .. *(i domkyrkan)* vidgar sig genom en bred tillbakadragning. BRUNIUS *SkK* 74

(1850). Under den gotiska *(tiden)* voro .. *(städerna)* mera rörliga i sina linier med framsprång och tillbakadragningar i gatu- och torglinierna. *TT* **1897**, Allm. s. 193. **2)** (†) till **3** *a γ*: återvända; äv. refl., i mer l. mindre bildl. anv.: dra sig tillbaka. EKBLAD 409 **(1764).** Hafvets tillbakadragning. *JernkA* **1828**, Bih. s. 18. Jag mig tillbakadrager. / Långt mer än jordens flärd / Är Herrens mässa fager. WIRSEN *Vis.* 113 **(1899).** **3)** till **3** *b γ*: dra (ngn l. ngt) tillbaka; särsk. ss. vbalsbst. *-ande*, *-ning*, om handlingen att dra tillbaka militär styrka (från krigszon o. d.). Iagh wil tilbaka dragha skuggan på Ahas Säyare, tiyo streck the han offuerlopit haffuer. *Jes.* 38: 8 **(***Bib.* **1541).** Revolverhufvudets kringvridning sker automatiskt vid slidens tillbakadragning. *PriskatalSonesson* **1895**, s. 20. Tjeckoslovakien tänker försöka få till stånd förhandlingar om ett tillbakadragande av de sovjetiska styrkorna i landet. *DN* 4/12 **1989**, s. 11. — **-DRAGEN**, p. adj. **(-baka- 1817** osv. **-bake- 1589)** [jfr **-draga**] **1)** till **1**, **2**: som dragits tillbaka l. bakåt l. befinner sig baktill. LEFRÉN *Förel.* 2: 101 **(1817;** *om flyglar***).** För mera djupgående fartyg är längs efter kanalen byggd en lång kaj, som är något tillbakadragen innanför den vanliga strandlinien. *TT* **1895**, Byggn. s. 29. När Engelsmännen och Amerikanarna tala är tungan i regel längre tillbakadragen i munnen än när vi svenskar tala vårt hemlands tungomål. MOBERG *Utvandr.* 436 **(1949).** **2)** i bildl. anv. av **1**, om person: som dragit sig l. håller sig tillbaka; försynt l. stillsam l. skygg o. d.; äv. om handlingen att leva, liktydigt med: avskild o. d. *HSH* 7: 26 **(1589).** Jag lefver tillbakadragen, såsom det synes mig anstå en gammal man. *FoU* 20: 222 **(1849).** Emilie Thomander var som ung flicka blyg och tillbakadragen. *Kulturen* **1996**, s. 58. Avledn.: **tillbakadragenhet**, r. l. f. särsk. till **-dragen 2**: förhållandet l. egenskapen att vara tillbakadragen l. leva tillbakadraget; äv.: avvaktande hållning. I början syntes någon tillbakadragenhet råda, men sedan .. eldades snart flere talare till både grundliga och vältaliga utgjutelser. *SvT* **1852**, nr 188, s. 3. Han .. vistades en tid i lantlig tillbakadragenhet på sitt gods. KIHLMAN *2Skälmrom.* 18 **(1923).** — **-DRIVA**, **-ning**. **1)** till **3** *b ζ*: driva (ngn l. ngt) tillbaka; i sht förr äv. med avs. på sjukdom o. d., i sht i p. pr. At tu mina owener tilbaka driffuit haffuer. *Psalt.* 9: 4 **(***Bib.* **1541).** Honingen renar, medan rosenoljan verkar tillbakadrifvande och på samma gång förhindrar uttorkning. ODENIUS *2Celsus* 163 **(1906).** **2)** (†) till **3** *b ζ β′*: tillbakavisa (ngn l. ngt), förklara för osann l. oriktig. *(Hon)* bleff j samma tiidh tiillbaka driffwenn aff sijna egna grannar, szå atth thet befandz sanning atth hun siigh om meen swårith hadhe. *BtFinlH* 2: 105 **(1551).** Det hade varit oändligen lätt att .. tillbakadrifva en stor del af .. hans anklagelser. BREMER *NVerld.* 2: 188 **(1853).** — (**3** *a δ*) **-FALL.** [jfr d. *tilbagefald*] jfr **fall III 4**. STURZEN-BECKER *VSkr.* 3: 210 **(1882).** — (**1**, **3** *a* (*δ*), **6** *d*) **-FALLA.** (numera mindre br.) falla bakåt l. tillbaka; äv. (i ä. språkvetenskaplig terminologi) i p. pr. i adjektivisk anv.: reflexiv; äv. bildl. MOLLER 1: 264 **(1745).** STRIDSBERG *FrGr.* 23 **(1793;** *om pron.***).** Subjektet till ett Verb kan .. på samma gång vara dess fyllnad, såsom: Han dödar sig. Verbet kallas då Reciprokt *(dvs. reflexivt)* (Tillbakafallande). BORELIUS *Sacy* 97 **(1806).** Deras lek är att springa efter och fly för den ömsevis på den släta stranden stigande och tillbakafallande vågen. GEIJER *Brev* 83 **(1810).** Om i chaos en verld grusad tillbakaföll *(osv.)*. *Phosph.* **1810**, s. 31. *SAOL* **(1973).** — (**1**, **3** *a*) **-FART.** (numera föga br.) återfärd; särsk (i ä. fackspr.): rekyl. *KrigT* **1797**, s. 52. En Canons tilbakafart förorsakas af den uti Canalen varande luftcolumnen, och skulle således ej äga rum, om canalen vore lufttom. *KrigsmSH* **1799**, 2: 162. CANNELIN **(1921).** — **-FLY. 1)** (†) till **1**, i p. pr. i adjektivisk anv., om panna: bakåtlutande; jfr **fly**, v.[1] **6**. VRYDBERG hos WARBURG *Rydbg* 2: 644 **(1892).** Han hade en kall glans i ögonen, tillbakaflyende panna, bred hufvudskål. RYDBERG *Varia* 125 **(1893).** **2)** (numera bl. tillf.) till **3** *a*: fly tillbaka; jfr **fly**, v.[1] **1**. SCHULTZE *Ordb.* 1197 **(c. 1755).** Fägring och ungdoms glans Tillbakafly. ADLERBETH *HorOd.* 70 **(1817).** — **-FLYTTA**, **-ning**. **1)** till **1**: flytta (ngt) bakåt; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare. Jag förklarar .. at jag .. finner billigt, at upläsningen af detta Dictamen tilbakaflyttas i Protokollet. *AdP* **1800**, s. 121. Fyra fram- och tillbakaflyttningar av vänstra foten. *Folkdans.* 62 **(1923).** **2)** till **3** *a* (*δ*): flytta tillbaka; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare. *Tillbakaflyttningen blev lugn.* *SPF* 5: 584 **(1829).** Det folk, som ej tillegnar sig naturvetenskapernas framsteg, återvänder derigenom till barbari; redan stillastående .. är tillbakaflyttning. FRIES *BotUtfl.* 2: 4 **(1852).** **3)** till **6** *c*: (i tanken) förflytta sig till en förfluten tid; i sht i p. pf.; jfr **flytta**, v.[1] **II 2** *b*. Försök att bättra ditt regellösa och syndiga lif; i samma ögonblick .. skall minnets ljus för dig uppgå öfver en förfluten tid af oskuld och lugn, du skall finna dig tillbakaflyttad i sällare dagar, i mera lyckliga förhållanden. STAGNELIUS *(SVS)* 4: 317 **(c. 1820).** — (**3** *b δ*) **-FORDRA.** **(-baka- 1635** osv. **-bake- 1562)** fordra (ngt) tillbaka; förr äv.: återkalla (ngn) (jfr **fordra tillbaka 3**). *HSH* 9: 51 **(1562).** När .. the Nederländske Sakerne vthi ett sådant Lägerwaller råkade woro .. bleff .. *(prinsen av Oranien)* 1573 tilbaka fordrad, och fick til Effterträdare Ludwig Requesenes. BRASK *Pufendorf Hist.* 262 **(1680).** — (**3** *a*) **-FÄRD.** återfärd. GYLLENGRANAT *SvSjökr.* 1: 45 **(1840).** — **-FÖRA**, **-else** (se *avledn.*), **-ing**, **-ning** (†, SCHULTZE *Ordb.* 1254 **(c. 1755)**), **-sel** (se *avledn.*); **-are** (numera bl. tillf., RYDBERG *Myt.* 1: 206 **(1886)**). **(-baka- 1681** (: Tillbakaförsel)– **c. 1755** (: Tillbakaförsel). **-bakars- 1755** (: tillbakarsförslen)) numera i sht ss. p. pf. **1)** till **1**: föra (ngt) bakåt. Det tillbakaförda knäet krökes. LING *Regl.* 37 **(1836).** En tillbakaföring av spaken .. *(medför)* en styrning uppåt. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 69 **(1935).** **2)** till **3** *b α*: föra l. bringa (ngn l. ngt) tillbaka. SCHULTZE *Ordb.* 1254 **(c. 1755).** Hafva icke två *(fångar)* blifvit tilbakaförde i fängelse. *LBA* 11–13: 144 **(1798).** **3)** till **6** *c*, i p. pf. i adjektivisk anv.: förd tillbaka (i tiden). Han ensam var beredd .. som, med blicken tillbakaförd på försvunna dagar, kände, att hvarje kraft i hans själ .. tillhört den allmänna nyttan. WALLIN *Rel.* 2: 347 **(1822, 1827).** Avledn. (till **-föra 2**): **tillbakaförelse**, r. l. f. (†) *(Lat.)* redhibitio .. *(sv.)* En tilbaka föring / förelse. *Linc.* Rrr 3 d **(1640).** **tillbakaförsel**, r. l. f. (numera bl. tillf.) transport tillbaka. VERELIUS 14 **(1681).** Miölets åter inlastning sker uti närwaro af förbemälte Upsyningsman och Skeppare, som tilbakarsförslen förrättar. *PH* 6: 3663 **(1755).** — (**3** *b β*) **-GIVA.** **(-baka- 1617** osv. **-bakars- 1706)** (numera bl. tillf.) ge (ngn l. ngt) tillbaka åt (ngn); särsk. med avs. på landområde o. d.; äv. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*. *RA* II. 2: 104

(1617). Hans Broder så wäl som the andre fångarna blefwe tilbaka giffne, och finge frij Leid til at taga wägen hwart the wille. WIDEKINDI *KrijgH* 273 **(1671)**. Jag vet från säker hand, att de förbundna magterna enhälligt och oåterkalleligen beslutat icke tillbakagifva åt Sverge någonting af dess tyska besittningar. FRYXELL *Ber.* 10: 325 **(1842)**. BJÖRKMAN **(1889)**. — (1, 3 *a*) **-GLID**. jfr **glid**, sbst.[2] **1**. Vid långa och svåra stigningar kan vara fördelaktigt att, till förhindrande av tröttande tillbakaglid, binda granris, remmar o. d. under skidorna. *SkidlöpnIArmén* **1917**, s. 41. — **-GÅ**. [jfr fsv. *tilbakaganga*] **1)** (numera bl. tillf.) till **1** (*a*, *c*): gå bakåt l. tillbaka; förr äv.: gå baklänges. SERENIUS Aaa 1 d **(1734)**. Kommer baklänges in .. och talar i tillbaka gåendet mycket ifrigt. MODEE *FruR* 87 **(1738)**. *(Stekeln har)* Framvingar med 2 tillbakagående nerver och 2 fullständiga diskfält. THOMSON *Insect.* 240 **(1862)**. Äfven imitationen kan ske tillbakagående, d. ä. upprepande temat från slutet till början. BAUCK *1Musikl.* 2: 45 **(1871)**. Tunesisk virkning. Arbetas vanligen med en virknål af trä eller ben i fram- och tillbakagående hvarf. *DamBok* 56 **(1879)**. **2)** till **3** *a* (*γ*): dra sig tillbaka; återgå l. retirera o. d.; särsk. (o. numera bl. tillf.) i p. pr. i adjektivisk anv. SERENIUS Aaa 1 d **(1734)**. Han .. visade sig sällan ute och tycktes lefva nöjd med den stillhet, hvaruti han .. tillbakagått. ADLERBETH *Ant.* 2: 172 (*c.* **1815**). Orsaken till Svenska arméens tillbakagående rörelse är svår att finna. MANKELL *Fältsl.* 236 **(1857)**. **3)** till **3** *a* *δ*: gå utför l. bakut (se d. o. *c* *δ*), försämras; degenerera; särsk. (o. numera bl.) dels i p. pr. i adjektivisk anv., dels ss. vbalsbst. *-ende*, särsk. i sådana uttr. som *vara på* (förr äv. *i*) *tillbakagående*, vara på tillbakagång. Then som them fattigha giffuer honom skal intet fattas, men then sijn oghon affwender medh honom skal thet fast tilbaka gå. *Ordspr.* 28: 27 (*Bib.* **1541**). Der är det menskliga borta hos menniskan, och då är hennes lif idel tillbakagående, mörker, synd och död. RUNDGREN *Minn.* 3: 1 **(1855, 1888)**. Exempel på långt drifven tillbakagående utveckling erbjuda bland andra många parasitiska kraftdjur. WIRÉN *ZoolGr.* 1: 287 **(1897)**. Fabriksverksamheten var på tillbakagående, det stod illa till med sjöfart och handel. *Hufvudstadsbl.* 15/12 **1982**, s. 9. **4)** till **6** *c*: gå tillbaka i tiden; särsk. i p. pr. i adjektivisk anv. En ända in i hedendomen tillbakagående ålder. ATTERBOM *Minn.* 206 **(1817)**. Vida längre tillbakagående årsböcker egde Babylonien och Egypten. RYDBERG *Urpatr.* 3 **(1873)**. — **-GÅNG**. [jfr d. *tilbagegang*] **1)** till **3** *a* (*γ*): handlingen att gå tillbaka; i sht förr äv.: återtåg l. reträtt. *Linc.* Rrr 1 a **(1640)**. Strid avbrytes i allmänhet genom tillbakagång. *FörslFälttjRegl.* **1928**, 2: 6. Under de växlande skedena av framryckning och tillbakagång gled landisen ofta fram inte över berg, utan över gamla moränbäddar. SELANDER *LevLandsk.* 37 **(1955)**. **2)** till **3** *a* *δ*: (med negativ bibet.) återgång, vanl. till tidigare läge l. tillstånd; särsk. i uttr. *vara på* (förr äv. (*stadd*) *i*) *tillbakagång* (jfr **-gå 3**), sjunka tillbaka; ge med sig. *Sjukdomen är på tillbakagång.* Så är äfven hela menniskoslägtet, oaktadt skenbar (partiel) tillbakagång, allt jemnt inbegripet i en småningom framskridande utveckling. NILSSON *Ur.* 1: Inl. II **(1843)**. När Malmö började gå framåt, voro Skanör och Falsterbo redan på tillbakagång. SANDSTRÖM *NatArb.* 1: 55 **(1908)**. Är ej hela vår kultur stadd på tillbakagång? HEDÉN 3: 71 **(1921)**. 1933 sjönk exportvärdet .. en tillbakagång med över 66 % jämfört med 1929. *SvGeogrÅb.* **1943**, s. 197. Lätt tillbakagång på borsen. *SvD(A)* 15/9 **1951**, s. 12. — (**4** *e* (*α*, *β*)) **-HÅLLA, -else** (†, SERENIUS F 4 c **(1734)**), **-ning**. hålla (ngn l. ngt) tillbaka; kvarhålla l. hindra; äv.: hålla inne med (ngt); särsk. bildl., med avs. på känsloyttringar o. d.: hålla igen l. undertrycka. *Am.* 4: 7 (*Bib.* **1541**). Tå nu Brudhen war på Wäghen at fara öfwer til Skottland, och aff Winterens oförmodelige Infall bleff tilbaka hollin *(osv.)*. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 311 **(1635)**. Angående afdelningen om Stockholms stads fattigvård tillbakahålla vi vårt omdöme. GEIJER I. 6: 110 **(1839)**. En gång tillbakahölls lönen för 116 yngre österrikisk-ungerska officerare .. under flera månader. BRANDSTRÖM *Krigsf.* 42 **(1921)**. Tiden var inne för arbetarnas organiserande .. och inga vackra predikningar om samhällsfriden .. kunde tillbakahålla denna utveckling. HÖGLUND *Branting* 1: 30 **(1928)**. *(Ett)* tryck, av längtan eller föraningar .. nätt och jämnt tillbakahållen, på vippen att brista. BENECKE *Munro JupitMån.* 103 **(1985)**. — (**3** *b* *α*) **-HÄMTA**. (numera bl. mera tillf.) hämta (ngn l. ngt) tillbaka; äv. oeg. Johannes Husz .. begaff sigh .. på Flychten .. Men han bleff medh Wåld tilbaka hämtat, och tagin vthi bättre Förwaring. SCHRODERUS *Os.* 2: 786 **(1635)**. At åter them tilbaka hämpta, som ifrån then Romerske Kyrckian affallne äro. BRASK *Pufendorf Hist.* 449 **(1680)**. *SAOL* **(1973)**. — (**3** *b* *γ* (slutet)) **-KALLA**. kalla (ngn l. ngt) tillbaka; särsk. oeg. l. bildl., dels: återkalla (ngt i minnet o. d.), dels: indraga l. återkalla l. upphäva (ngt). Om icke Konungar och Förstar motte .. sådana preuilegier tilbaka kalla. SVART *G1* 103 **(1561)**. Professor Salenius .. förmenar .. att Venerandum Consistorium såsom en kiöpman bör stå wid sitt kiöp, och det ey ett helt åhr effter tillbaka kalla. *UUKonsP* 20: 334 **(1694)**. Kongl. Maj:ts Förklaring .. som innehåller, at sådane ågor .. ej måge tilbaka kallas .. för slikt återkallande frie wara skole. *HC11H* 13: 64 **(1697)**. En tafla full af fordom och vildhets tycke, / En bild tillbakakallad ur medeltiden. KRÆMER *Diam.* 102 **(1857)**. Ryssland hade tillbakakallat sina trupper från gränsen. MALMSTRÖM *Hist.* 3: 223 **(1870)**. — (**1**) **-KAMMA, -ning**. i sht i p. pf. i adjektivisk anv., om hår: kammad bakåt. *NJournD* **1855**, s. 80. Med det gråa håret slätt tillbakakammat. LJUNGMAN *Eberhart Hus.* 168 **(1936)**. — **-KASTA, -ning**. **1)** till **1**, i p. pf. i adjektivisk anv., om klädesplagg l. kropp(sdel) o. d.: kastad l. lutad tillbaka. Under .. *(samtalet)* är Siri Brahe tillbakakastad i länsstolen uti en förtvivlad tystnad. GUSTAF III 2: 247 **(1788)**. Huvudet låg tillbakakastat på den lilla platta, hårda kudden. JOHNSON *DrömRosEld* 37 **(1949)**. Med manteln tillbakakastad. *Fornv.* **1954**, s. 145. **2)** till **3** *b* (*α*): kasta (ngt) tillbaka; äv. bildl.: flytta l. föra (ngt) tillbaka (i tiden); i sht förr äv. dels till **3** *b* *ζ*, med avs. på fiende o. d.: driva tillbaka, dels till **3** *b* *ζ* *β*': avvisa. SCHULTZE *Ordb.* 2244 (*c.* **1755**). Stiltje, storm, sido- och tillbakakastningar omvexlade oupphörligt på den hafsresa, som *(osv.)*. ATTERBOM *Minnest.* 2: 344 **(1824)**. *(B. von Beskow)* ansåg .. för en samvetssak .. att tillbakakasta de larmande anspråken af en litterär fribrytare. *Samtiden* **1874**, s. 171. Ett nytt krig .. är liktydigt med vår kulturs undergång, mänsklighetens tillbakakastande för århundraden. HÖGLUND *Branting* 2: 409 **(1929)**. Vi fingo vänta till solnedgången, innan meddelande kom att engelsmännen blivit tillbakakastade med

svära förluster. EJE *Reitz DodHal.* 40 (1933). — (3 *a*) -KOMMA, -else (†, *KOF* II. 1: 86 (1650)). (-baka- 1610 osv. -bakars- 1657. -bake- 1612) komma tillbaka; numera bl. i p. pf. *Hon är preeis tillbakakommen.* SCHRODERUS *Sleid.* 180 (1610). — (3 *a*) -KOMST. (-baka- 1642 osv. -bakar- 1659. -bakars- 1631–1723. -bakas- 1697) (numera bl. mera tillf.) återkomst. Eder lyckelige tilbakarskompst åhr mig af hiartatt kär, önskar att I uthi bättre tilståndh hadhe funnedt dhe edre. AOXENSTIERNA 6: 552 (1631). — (3 *b* δ) -KRÄVA. *Boken är tillbakakrävd.* kräva (ngt) tillbaka. *2NF* 10: 311 (1908). — (1) -KRÖKA. [jfr fsv. *tilbakakrökter*] böja (ngt) bakåt; numera bl. tillf. i p. pf. *Cellarius* 45 (1729). Ettåriga med tillbakakrökta .. strålblommor. NYMAN *VäxtNatH* 1: 6 (1867). — (3 *b* ζ) -KÖRA, -ning, -sel (†, *SthmStadsord.* 2: 205 (1707)). särsk. med avs. på fiende: driva tillbaka; jfr **köra tillbaka**. *(Ryssarna)* begynte falla the Påhler an. Men första anfallet gick intet båttre för them, än the blefwe tilbaka körde aff Kasanofski och Zborofski. WIDEKINDI *KrijgH* 287 (1671). — (1) -LUTA, -ning. luta (kropp(sdel)) bakåt; nästan bl. i p. pf.; jfr **luta sig tillbaka**. Hufvudet, prydt af rikt kastaniebrunt hår, förde hon litet tillbakalutadt, hvilket gaf henne ett utseende af stolthet. BREMER *Pres.* 11 (1834). särsk. i p. pf. i utvidgad anv.: avslappnad o. d.; särsk. om musik(stil) o. d. Texterna får högsta betyg. Men musiken är väl smörig och tillbakalutad. *GbgP* 3/1 1983, s. 30. På andra håll i arabvärlden är stämningen ännu hundra dagar efter Saddam Husseins inmarsch i Kuwait, påfallande tillbakalutad. *DN* 28/11 1990, s. A9. — (4 (*d*)) -LÅTA. (-baka- *c.* 1540–*c.* 1755. -bake- 1536–*c.* 1595) (†) = **låta tillbaka**. *SvTr.* 4: 484 (1536). Ar doch lijkwäll sådantt aff Erich Bergh tilbake latedt then fatige, som thette förtientt haffuer, till enn förderffueligh schade. ROSÉN *E14HNämnd* 180 (*i handl. fr.* 1565). *(Frukterna)* hade en sockersöt smak, som doch på thet sidsta något surt tilbaka låt. HUMBLA *Landcr.* 411 (1740). SCHULTZE *Ordb.* 2660 (c. 1755). — -LÄGGA, -ning. 1) till 1, särsk. ss. vbalsbst. *-ning*, om handlingen att lägga (ngt) längre bak. Att .. söka "dosera" tenolysien genom att förlänga senan genom en plastisk operation eller fästa den längre bak på bulben, tillbakaläggning. *Hygiea* 1913, s. 662. 2) (†) till 2: tillryggalägga (vägsträcka o. d.); äv. med avs. på levnadstid; jfr **lägga tillbaka** 2. Effter undfången befallning .. hafwer iag nu, genom gudz nåd, fast med någon swårighet under bröstsiuka, tilbakalagt resan till släthog. *VDAkt.* 1736, nr 33. Mattad af arbete .. har jag i Herrans namn beslutat tilbakalägga min återstående lefnadstid på min Landtägendom här i Calmar Stift. *VDAkt.* 1782, nr 119. Åsigt af det tillbakalagda, och intresse för det påföljande. LEOPOLD 5: 77 (c. 1820). 3) till 3 *b* α: lägga tillbaka (ngt); särsk. (o. numera bl.) i p. pf. *SAOL* (1950). 4) (†) till 4 *d*, särsk. i p. pf., om gruva: eftersatt l. igenlagd l. dyl. Grufuorne *(är)* myckyt förderfuede och tilbaka lagde. *Noraskog-Ark.* 5: 149 (1624). — -LÄMNA. 1) till 3 *b* β α': lämna (ngt) tillbaka. *(Sv.)* Tillbakalämnande, *(t.)* Wiedergabe, Rückgabe. AUERBACH (1915). Tillbakalämnade men oöppnade läkemedelsförpackningar borde kunna få återanvändas. *DN* 27/4 2002, s. D28. 2) (†) till 4 *d*: åsidosätta o. d. *VDAkt.* 1708, nr 133. Wid effterśinnande, at till prof-Predikanter böre 3ne skickelige Prästmän utsändas, har jag så mycket mindre welat tillbakars lämna förb*(emal)*de Hr Lanneri angelägenhet. *VDAkt.* 1731, nr 395. — (3 *a*) -MARSCH. marsch tillbaka; särsk. i fråga om militära förh. (jfr **marsch**, sbst.[1] 1 *a*); äv. oeg. l. bildl. *KrigsmSH* 1798, 1: 15. Den gamla tiden alltid stadd på motvillig och så länge som möjligt fördröjd tillbakamarsch. LUNDGREN *ÖmtHjärt.* 10 (1947). Tillbakaryckning övergår till tillbakamarsch, så snart avståndet till fienden blivit så stort, att förbandet kan marschgrupperas. *InfRegl.* 1954, II. 6: 9. — (3 *a*) -RESA. jfr **resa**, sbst. I 2. RUDBECK *Atl.* 1: 679 (1679). Med de vänligaste hälsningar och med önskan om lycklig tillbakaresa. BLOMBERG *Hjält.* 32 (1932). — (1) -RIKTA. särsk. (o. numera bl.) i p. pf. i adjektivisk anv.: riktad bakåt. RYDBERG *FilosFörel.* 4: 164 (1878). Man vet det först i det ögonblick, då officeren kommenderar avmarsch, då kyrkan och husen bli mindre och mindre och slutligen är försvunna för det tillbakariktade ögat. MALMBERG *Werfel 40Dag.* 159 (1935). — (3 *b* γ) -ROPA. ropa (ngn) tillbaka; numera bl. i p. pf. (jfr **ropa tillbaka** 2); förr äv. till 3 *b* γ slutet: (ropande) återkalla l. upphäva (ngt) (jfr **ropa tillbaka** 3). *Hon blev tillbakaropad för att skriva under brevet.* Ingen aff Helsinganer wille ställa någen godh troo till honom, för än the hörde att han samma förplichtelse igen tilbaka ropade. SVART *G1* 22 (1561). *SAOL* (1986). — (1, 3 *a*) -RULLA, -ning. särsk. i fackspr., i sht. *bot.*: rulla tillbaka l. bakåt; i sht i p. pf. MARKLIN *Illiger* 20 (1818). Hvilken ypperlig karakter lemna icke bladens inrullning och tillbakarullning under torkning. FRIES *Bot-Utfl.* 2: 211 (1852). Krullhöns .. med uppböjda eller tillbakarullade fjädrar. NILSSON *Fauna* II. 2: 16 (1858). Jämför bladkanterna! Den ena har en svagt tillbakarullad kant – det är lappvidet. *TurA* 1977, s. 78. — (3 *a*) -RYCKA, -ning. (i sht i fackspr.) rycka l. dra sig tillbaka; jfr **rycka tillbaka** 1 *a*, *b*. EHRENADLER *Tel.* 675 (1723). Samtidigt med inlandsisens tillbakaryckande bildades rullstensåsarnes kärna, förmodligen genom arbete af jökelelfvarne. HOLMSTRÖM *Geol.* 125 (1877). Skall tillbakaryckning ske längre sträcka, övergår den till tillbakamarsch. *InfRegl. 1939*, 2: 418 (1942). — (3 *a*) -RYCKARE. *spelt.* i fråga om biljardspel; jfr **ryckare** 3. Tillbakaryckare, *(dvs.)* när man träffar spelbollen *(i biljard)* så, att den först löper framåt, men efter vidröringen med en annan boll rullar tillbaka. WILSON *Spelb.* 68 (1888). — -RYGGA. (-baka- 1795 osv. -bake- 1557) 1) till 1; särsk. bildl.: bringa (ngt) att rygga tillbaka l. bakåt; jfr **rygga**, v. 3. När Samfunds Lagen tillbaka ryggar naturen må lämnas henne råderum att *(osv.)*. CA-EHRENSVÄRD *Brev* 2: 67 (1795). Profilen tillbakaryggad från framtiden. LINDEGREN *Svit.* 26 (1947). 2) (†) till 3 *b* γ slutet, med avs. på löfte o. d.: ta tillbaka l. återkalla o. d.; jfr **rygga**, v. 4. *(Ingen landsknekt skall)* fördrijste sich sijn egen bevillningh och löffte, såsom hwar för sich uttloffvet haffver, när the udi tieniste vårde ahntagne, tillbake rygge eller um inthet göre. *G1R* 27: 282 (1557). — (4 *d*) -SATT, p. adj. [jfr **-sätta**] som får stå tillbaka; försummad l. eftersatt l. åsidosatt o. d. Ståthållaren .. skulle "driva uppå att arbetet vid slottet måtte hava sin fortgång och icke genom försummelse varder tillbakasatt". *SthmSlH* 1: 214 (1611). De goda tiderna .. har .. möjliggjort en betydande stegring av levnadsstandarden, och man har .. sökt utbreda denna standardförbättring till förut tillhakasatta samhällsgrupper. ELMÉR *SvSocPolit.* 19 (1943). Avledn.: **tillbakasatthet**, r. l. f. förhållandet

att vara tillbakasatt. De glödande orden om qvinnans tillbakasatthet. *Verd.* **1889**, s. 44. — (**1**, **6** *c*) **-SE**, **-else** (†, LIND 1: 1678 (**1749**)). rikta blicken bakåt; äv. bildl.: se tillbaka på ngt förutvarande. Vij haffva altijd, så lenge vij kunde tilbaka see, kunnat leffva uti enighet. *RP* 8: 112 (**1640**). En under 17- och 1800-talet mycket vanlig tillbakaseende grip går .. tillbaka på en plansch i Erik Dahlbergs Suecia antiqua. *MeddRiksheraldAmb.* 9: 38 (**1941**). — (**1**, **3** *a*) **-SJUNKA**. sjunka tillbaka; jfr **sjunka tillbaka 1** (*a*). Den i gyttja tillbakasjunkna stranden. CYGNÆUS 4: 153 (**1848**). Två herrar borjade disputera. "De fattade eld; stego opp – men som de begge druckit märgen ur benen, slutades affären dermed att de tillbakasjonko i sina stolar." LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 58 (**1880**). — (**3** *b γ*) **-SKAFFA**. skaffa (ngt) tillbaka. *Kyrkol.* 26: 6 (**1686**). — (**3** *b α*) **-SKICKA**. skicka (ngt) tillbaka. *SC* 1: 663 (**1820**). — **-SKJUTA**, **-ning**. **1**) till **1**: skjuta (ngt, i sht möbel l. huvudbonad o. d.) bakåt (jfr **skjuta tillbaka 2**); äv. oeg. l. bildl., i sht i p. pf. i adjektivisk anv.: som befinner sig i obemärkt ställning o. d. Jag tilgrep .. min knif, och giorde en öpning på doren .. hwarigenom jag med knifwen kunde tilbaka skiuta stangelen. HUMBLA *Landcr.* 530 (**1740**). *(C. Schanzer)* intog under Världskriget .. en tillbakaskjuten ställning, men inträdde juni 1914 som skattkammarminister i Nittis ministär. *2NF* 38: 211 (**1925**). Man steg upp under ett buller av tillbakaskjutna stolar. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 2: 384 (**1936**). Med hatten tillbakaskjuten i nacken. TAUBE *MordChrist.* 139 (**1952**). **2**) till **6** *c*: tidfästa (ngt) längre tillbaka (i tiden); jfr **-föra 3**. Det vore .. att tillbakaskjuta vårt statsskick bortom 1809. GEIJER I. 6: 427 (**1844**). — **-SKRIDA**, **-ning** (numera bl. tillf., FRANZÉN *Minnest.* 1: 219 (**1817**), *2NF* 38: 782 (**1926**)). **1**) (i sht i fackspr.) till **3** *a*: skrida tillbaka; särsk. ss. vbalsbst. *-ande*, *-ning*, om förflyttning tillbaka; äv.: rekyl. *(F. H. af Chapman)* berättar sjelf, att .. han på Sveaborg erfarit, det kanonernas tillbakaskridning ej verkar på kulans rigtning eller fart. FRANZÉN *Minnest.* 1: 219 (**1817**). Dagjemningspunkternas tillbakaskridande. PALMBLAD *LbGeogr.* 12 (**1835**). Övre delen av Skurugata .. torde .. kunna ses som resultatet av en subglacial isalvs tillbakaskridande erosion. *SvGeogrÅb.* **1952**, s. 34. **2**) till **3** *a δ*: utvecklas i riktning mot ngt sämre; särsk. dels ss. vbalsbst. *-ande*: tillbakagång l. försämring o. d., dels i p. pr. i adjektivisk anv.: bakåtsträvande; jfr **skrida tillbaka 2**. *LittT* **1797**, s. 99. Facta anföras till bevis å näringarnas tillbakaskridande i dessa trakter. PALMBLAD *Norige* Bih. 80 (**1847**). Var .. *(Dante)* som Statsman tillbakaskridande, jamt drömmande om återupprättandet af den gamla Romerska verldsmonarkien, så var han deremot i kyrkligt hänseende raskt framåtskridande. LOVÉN *Dante* 1: 55 (**1856**). — (**3** *b α*) **-SKRUVA**, **-ning**. (i fackspr.) skruva (ngt) tillbaka; särsk. ss. vbalsbst. *-ande*, *-ning*. Skall maskinen åter dragas tillbaka, lossas först på muttern .. hvarefter med vefven .. tillbakaskrufningen verkställes. *TT* **1871**, s. 28. *TT* **1872**, s. 140. — (**3** *b ζ*) **-SKRÄCKA**. (†) skrämma (ngn) tillbaka. Medelmåttans barn .. skulle aga en fågelskrämma, hwarmed de kunde tillbakaskräcka de räddaste bland luftens sångarslägt. *SvLitTidn.* **1821**, s. 796. THOMANDER *Pred.* 2: 181 (**1849**). — (**3** *b ζ*) **-SKRÄMMA**. (numera bl. tillf.) skrämma o. därmed driva bort (ngn); äv. oeg. l. bildl. Allt, hvad Rec*(ensenten)* vill tillägga i anledning af den planen, att tillbakaskrämma läsaren. *Phosph.* **1810**, s. 219. Tillbakaskrämda genom ett tappert motstånd af 80 Pålska ryttare, vågade de ej fullfölja. FRYXELL *Ber.* 4: 90 (**1830**). *(Jag)* gjorde en lång promenad men blef tillbakaskrämd af det fula vädret. WALLIN *Bref* 259 (**1849**). — (**3** *a*) **-SKY**. (tillf.) jfr **sky**, v. Skall Julia, till sin älsklings möte flyktad / .. Tillbakasky, att hennes helgondrägt / Ej fläckas må af den hon vill omarma? ELGSTRÖM o. INGELGREN 9 (c. **1809**). — (**6** *c*) **-SKÅDA**, **-an** (tillf., HEDÉN 5: 251 (**1920**)). skåda tillbaka på ngt förutvarande. THOMANDER 2: 145 (**1831**). De vuxna behöver inte bli mer än vad de är. Det är stillhet, tillbakaskådande i allt vad de gör. LO-JOHANSSON *Gen.* 234 (**1947**). — (**3** *b ζ*) **-SKÄRA**, **-ning**. *trädg.* jfr **skära**, v.[2] **1** *d β*. Ända till dess att fruktsättningen börjar, fortfar trädet i vanliga fall att skjuta kraftigt i höjden, och bör man under denna tid ej underlåta att hos kärnfrukttråden tillbakaskära toppqvisten årligen. *HbTrädg.* 3: 52 (**1872**). Asken .. slår ut sent på våren och fäller bladen tidigt på hösten. Den tål hård tillbakaskärning. SONESSON *BöndB* 1046 (**1955**). — **-SLAG**. [jfr d. *tilbageslag* o. **-slå** o. **slå tillbaka**] **1**) till **3** *a*; jfr **slå tillbaka 2**. Vid en ventilbrand i en acetylenbehållare, orsakad t. ex. av ett tillbakaslag i slangen, gäller det att så snabbt som möjligt stänga ventilen. STALEMO o. HULTQUIST *BrandOmb.* 84 (**1966**). **2**) till **3** *a δ*; i sht i bildl. anv.: bakslag l. reaktion o. d.; jfr **slå tillbaka 3**. *(Cicera)* fann uti .. *(sina filosofiska studier)* tröst och lugn, icke mindre i sina politiska motgångar, än i de privata, som merändels annu voro tillbakaslag af de politiska. BIBERG 2: 358 (c. **1820**). Detta tillstånd kan ej vara evigt, folket mister tålamodet .. ett tillbakaslag inträder. *LfF* **1900**, s. 38. — **-SLÅ**, **-slagning** (numera bl. tillf., SCHULTZE *Ordb.* 4521 (c. **1755**), *2UB* 1: 599 (**1898**)). [fsv. *tilbakasla*] **1**) till **1**: slå (ngt) tillbaka; särsk. med avs. på klädesplagg o. d. (jfr **slå tillbaka 1** *c*); förr äv. dels intr., om häst: sparka bakut (jfr **slå tillbaka 1** *d*), dels (i ä. fackspr.) i p. pf., om kroppsdel hos djur: bakåtböjd (jfr **slå tillbaka 6**). Tillbaka-slå .. Säges om hästar, som slå bakut. SCHULTZE *Ordb.* 4521 (c. **1755**). Slöjan, som .. tillbakaslagen, hängde öfver den ena skuldran. MELLIN *Nov.* 1: 199 (**1832**, **1865**). Tungan lancett-lik, tillbakaslagen *(hos bi)*. THOMSON *Insect.* 300 (**1862**). Stjerten *(has krabbarna)* är .. tillbakaslagen under den för detta ändamål något urgröpta bålen. *NF* 2: 1013 (**1878**). **2**) till **3** *a δ*, om låga: slå tillbaka. Ett trådnät *(skyddar)* mot förmedlingslågans tillbakaslående. *TT* **1885**, s. 42. **3**) till **3** *b α*: slå l. kasta (ngt) tillbaka; äv. i mer l. mindre bildl. anv. SERENIUS Zz 3 d (**1734**). Tidningschefen .. kunde tillbakaslå alla orättfärdiga angrepp. STRINDBERG *NRik.* 149 (**1882**). Apollon är grekiska och betyder "den allt ont avvärjande" d. v. s. solen som dödar sjukdomsfrön och tillbakaslår mörkret. BERGMAN *Skyar* 132 (**1936**). **4**) till **3** *b ζ*: slå tillbaka (fiende); jfr **slå tillbaka 5**. Wedh thet samma fiendener bleffue så tilbaka slagna .. kom Her Götstaff sielff in i Staden. SVART *G1* 30 (**1561**). Två gånger har han försökt storma men blivit tillbakaslagen. STRÖMHOLM *Fält.* 175 (**1977**). **5**) (numera bl. tillf.) till **5** *b*: besvara slag med slag; jfr **slå tillbaka 1** *a*. Tilbaka-slå .. *(dvs.)* slå igen, gifwa stryk tilbaka. SCHULTZE *Ordb.* 4521 (c. **1755**). *IllSvOrdb.* (**1964**). — (**3** *a*) **-SMYGA**. smyga tillbaka. I medler tijdh, kommo en hooper Ryssar, hwilka .. tagit vndflycht på Slottet, för räddhoga skul öfwer Broen tilbaka smygandes vthi den södre deelen

aff Staden. WIDEKINDI *KrijgH* 319 (1671). — (3 *a* (δ)) **-STEG.** steg (se **steg**, sbst.[1] **5**) tillbaka. ATTERBOM *C12* 90 (1845). Reformationen betydde i sin strid med klosterväsendet ett allvarligt tillbakasteg. HEWE *VälsignVäxt.* 26 (1939). — **-STRYKA.** **1)** till **1**: stryka (ngt) tillbaka; särsk. (o. numera bl.) i p. pf. i adjektivisk anv., om hår l. skägg o. d. (jfr **stryka**, v. **III 4**). SCHULTZE *Ordb.* 5154 (c. 1755). En liten mager man med grå tillbakastruken lejonman stod uppe på estraden och lockade fram toner ur en violin. BERG *BlåDrag.* 264 (1936). **2)** (†) till **3** *a*; särsk. om häst (med vagn): backa l. rygga tillbaka (jfr **stryka**, v. **VI 2**). SCHULTZE *Ordb.* 5154 (c. 1755). — (3 *a*) **-STRÅLA, -ning.** (numera bl. tillf.) stråla tillbaka. LIND 1: 364 (1738). Näps stormarne, som rasa i hans bröst, / Och låt förnuftets klara solbild åter / Tillbakastråla från en lugnad själ! STAGNELIUS *(SVS)* 2: 409 (1821). *(Ångpannan)* upptager värmet direkte och .. *(murverket)* öfverför det till större delen åter genom tillbakastrålning på pannan. *TT* 1876, s. 234. — (3 *a*) **-STUDSA, -ning.** (**-baka-** 1738 osv. **-bakar-** 1755) studsa tillbaka; äv. i bild; jfr **studsa**, v.[1] **II 3**. LIND 1: 228 (1738). *(Vänskapen)* är en klippa, som alldrig vacklar, och mot hvilken de jordiska sorgerne fåfängt bryta sig: den står, och de tillbakastudsa. ELGSTRÖM *Frunt.* 107 (1809). Ett nytt sätt att segla utan vind, segel eller åror efter analogi av en kanons tillbakastudsning vid dess avfyrande. *SvFolket* 6: 120 (1938). — **-STÅ,** förr äv. **-STÅNDA.** (**-baka-** 1536–1873. **-bakars-** 1677. **-bakas-** c. 1630. **-bake-** 1527–1617. **-baker-** 1580. **-bakers-** 1589) (†) **1)** till **1**, om fötter: sitta långt bak; anträffat bl. i p. pr.; jfr **stå tillbaka II 1**. Garfogeln .. kan alldeles icke flyga .. ja, knappast gå, i anseende till sina långt tillbakastående fötter. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 2: 66 (1852). **2)** till **2**: befinna sig i bakgrunden; anträffat bl. i p. pr. De mera tillbakastående fälten öfvermålas .. med himmelsblått på det sätt, att en stjerna i träton skimrar igenom. *TT* 1873, s. 27. **3)** till **4** *c*: stå tillbaka l. komma i andra hand; jfr **stå tillbaka II 4**. *OxBr.* 5: 377 (1625). Så är oss anförtrodd en bestämd, oeftergiflig pligt .. för hvilkens helgd allt öfrigt måste tillbakastå. WALLIN *2Pred.* 3: 16 (1838). **4)** till **4** *e* α, β: hålla ngt tillbaka l. hålla inne med ngt; jfr **stå tillbaka I 3**. Genom sachtmodigheet *(måste du)* låta tilbaka stå tin wrede. MURÆUS *Arndt* 1: 29 (1647). Enkannerliga wil ingen af osz tilbakastå med en trogen nyåhrs lyckönskan. SWEDBERG *SabbRo* 1: 478 (1708, 1710). **5)** till **4** *f*: restera med (ngt); icke ha fullgjort (ngt); jfr **stå tillbaka I 4**. *G1R* 28: 26 (1558). Michil .. bleff .. tillsagdh, att vpfylle, altt th*(et)* hann tilbake stodh, för sam*(m)*e Jord. *UpplDomb.* 2: 66 (1579). *RARP* 6: 245 (1657). **6)** till **4** *g*: återstå l. restera l. vara kvar o. d.; särsk. i uttr. *ngt tillbakastår ngn*, ngt återstår för ngn, ngn har ngt kvar ss. återstående del; jfr **stå tillbaka II 2**. *G1R* 4: 257 (1527). Restantiæ lön .. som tilbake stodh effter hans bestellni*(n)*g. *HovlönSthm* 1552, s. 57 a. Någre peng*(e)*r .. ther medh, then Sum*(m)*e, som them tilbache stånder kan bliffue betalet. *HH* XXXIII. 1: 111 (1561). The skulle ingenstädes löpa, för än han hadhe betalt Hertigh Christians Folck tree Månaders Soldh som them tilbaka stodh. TEGEL *G1* 2: 63 (1622). Han tillägger .. "medhlertijdh ähn ett stoort arbete tillbaka står". *SthmSlH* 2: 45 (1693). NOHRBORG 674 (c. 1765). — **-STÄLLA.** numera bl. i p. pf. **1)** till **1**: flytta bakåt. Kroppstyngden hvilar på venstra foten, medan den högra, tillbaka ställd, når marken endast med tåspetsarna. RYDBERG *RomD* 123 (1877). **2)** till **3** *b* α: ställa (ngt) på dess tidigare plats; jfr **ställa tillbaka 1**. *TT* 1898, Byggn. s. 137. **3)** (†) till **4** *d*: ställa (ngt) åt sidan, åsidosätta. Sedan begaf .. *(Constans)* sigh til Asien .. til at fulända thet Persiske Krijget, hwilket han för Magnentij vproor skul nödgades tilbaka ställa. SCHRODERUS *Sleid.* 87 (1610). — **-STÖTA.** **1)** (†) till **3** *a*: studsa tillbaka; äv. bildl.; jfr **stöta tillbaka 2**. SERENIUS Yy 4 a (1734). Dessa bannor – liksom sol i spegeln / Och liksom bössan, den för starkt man laddat – / Tillbakastöta, drabba blott dig sjelf. HAGBERG *Shaksp.* 4: 333 (1848). **2)** till **3** *b* α: stöta (ngn l. ngt) tillbaka; särsk. bildl.: avvisa; i p. pr. i adjektivisk anv. förr äv. med negativ bibet.: frånstötande; jfr **stöta tillbaka 1**. SVART *Åhr.* 76 (1560). Spjutet .. tillbakastött af skölden, fastnar i flygten / Mellan Antöres den modiges höft och beväpnade sida. ADLERBETH *Æn.* 278 (1804). Ingen menniska har från början på mig öfvat på en gång en så fängslande och en så tillbakastötande inflytelse, som Ling. GEIJER I. 2: 290 (1845). Att han kände sig tillbakastött av en filosof som Schopenhauer. RABENIUS *KristinaKlock.* 161 (1942). — **-SYFTA, -ning.** **1)** i sht *lantmät.* till **1**, ss. vbalsbst. *-ning*: syftning (se **syfta**, v.[1] **3** *b*) i riktning bakåt; jfr **insyfta** v.[1] Vid B ställer man sitt Ritbräde i Billa Kyrktorn, så att det står der i samma ställning som på Berget A. Detta sker antingen genom Compass eller genom tillbakasyftningar. *KrigVAH* 1811, s. 42. Afstånden mellan stationerna erhöllos medelst tub och stång under iakttagande af tillbakasyftning. *Ymer* 1901, s. 31. **2)** i sht *språkvet.* till **6** *d*: syfta tillbaka; numera vanl. i p. pr. RABE *GrElGr.* 58 (1857). Relativa pronomen syfta tillbaka på något ord i föregående sats och kallas därför tillbakasyftande. HAGFORS *FolkskSpr.* 2: 49 (1898). — (3 *b* α) **-SÄNDA, -ning.** sända (ngt) tillbaka. SCHRODERUS *Comenius* 216 (1639). — **-SÄTTA, -else** (†, *NordT* 1892, s. 85), **-ning.** (**-baka-** 1607 osv. **-bakar-** 1668. **-bakars-** 1658–1697. **-bakas-** 1687. **-bake-** 1553) **1)** till **3** *b* α: sätta tillbaka (ngt) på sin ursprungliga plats; numera företrädesvis i p. pf.; jfr **sätta tillbaka 3**. DALIN (1854). **2)** till **4** *c*, *d*: eftersätta l. försumma l. åsidosätta (ngt); avstå l. bortse från; äv. med avs. på person: ej uppmärksamma, ringakta o. d.; jfr **sätta tillbaka 4** *a*, *b*, *d*, *e*. *G1R* 29: 735 (1560). Så at han nödgades tilbaka sättia sin reesa, then han hadhe sigh föresat. SCHRODERUS *Sleid.* 162 (1610). Man skulle .. affskaffa the öfwerflödhighe Hälgedagarna, såsom the ther förhindra och tilbaka sättia monge nödtorftighe Syslor vthi thet Politiske wäsendet. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 72 (1635). I så måtto skulle Menniskian wara Gudhi .. vndergifwen .. at hon skulle sijn eghen godhtyckio tilbaka sättia och Gudz Gudhdomlige wilie hörsamlighen lyda och effterkomma. MURÆUS *Arndt* 1: 5 (1647). Hans rättrådighet var omutlig, men han var ändå en varm vän af sina vänner och släktingar, samt tålte icke, att någon af dem tillbakasattes orättvist. DE GEER *Minn.* 2: 76 (1892). Det gradvisa tillbakasättande som de klassiska språken på senare tid erfarit. HEDÉN 3: 217 (1920). Den anställdes och allmänhetens säkerhet kan aldrig tillbakasättas för pengar eller annan egendom. *Arbetet* 19/8 1974, s. 11. **3)** till **4** *e*: hindra (ngn l. ngt) (i utvecklingen); fördröja l. retardera; jfr **sätta tillbaka 4** *c*. *G1R* 24: 146 (1553). Hafver dock

altijdh hinder sig emellankastadt som har tillbakasatt det åstundade wärket. *ReflStormakt.* 68 (1666). Gräs och andra foderväxter tillbakasattes i rikets flesta delar af försommarens torka och kyla. *SFS* 1888, Bih. nr 6, s. 17. I bästa fall kan skotten trots allt tränga fram om träden får återhämta sig. Men skogens utveckling blir tillbakasatt. *Expressen* 5/7 2001, s. 28. — (3 *b* γ (slutet)) **-TAGA**, **-ning**. ta (ngt) tillbaka; särsk. oeg. l. bildl., med avs. på påstående l. löfte o. d., särsk. (o. numera i sht) ss. vbalsbst. *-ande*; förr äv. ss. vbalsbst. *-ning*, konkretare: omtagning (se **omtaga 2**). SERENIUS Aaa 1 d (1734). Hvarför gafs ett hopp, som strax tillbakatogs? LEOPOLD 1: 367 (1808, 1814). På det hela voro .. *(talarna)* okonstlade och deras språk .. vackert och felfritt, färdigt att tecknas till pappers, utan stapplingar och tillbakatagningar. WALLIN *Bref* 289 (1849). I frågan om pantsatta gods .. kunde ej .. efter någon lag godset tillbakatagas, utan att lånet kontant betaltes. AGARDH o. LJUNGBERG II. 2: 321 (1856). Regeringens skamlösa tillbakatagande av löftena angående gränsregleringarna. *Expressen* 4/11 1998, s. 4. — (3 *b* ζ, 4 *e* α) **-TRYCKA**, **-ning**. trycka l. driva (ngn l. ngt) tillbaka; äv.: hindra (ngt) från att komma fram, undertrycka, underkuva. AGARDH *Bot.* 1: Föret. 3 (1830). Den tillbakatryckande handen. THOMANDER 1: 207 (1842). I Frankrike hade .. åkerbruket tidigt blifvit uppoffradt och tillbakatryckt. AGARDH o. LJUNGBERG II. 2: 269 (1856). Men bakom och under allt hvilade hans tillbakatryckta ställning i lifvet såsom barn. STRINDBERG *TjqvS* 1: 154 (1886). — (1, 3 *a* (γ)) **-TRÄDA**. träda tillbaka; äv. bildl.: dra sig tillbaka (från ämbete o. d.). WALLIN *Rel.* 3: 257 (1828, 1831). Hans hand, hans drägt hon fatta vill, och sänker / Bonfallande sitt knä; tillbakaträdd. KULLBERG *Tasso* 2: 125 (1860). Den ädle konstnärsveteranens tillbakaträdande till privatlifvets genom ett ovanligt gediget lifsarbete välförtjenta lugn. HEDENSTIERNA *FruW* 191 (1890). särsk. *jur.* ss. vbalsbst. *-ande*, i uttr. *frivilligt tillbakaträdande*, om handlingen att frivilligt avbryta utförandet av brottslig gärning l. på annat sätt föranleda att brott inte fullbordas. Såsom allmän motivering för straffrihet vid frivilligt tillbakaträdande från försök *(till brott)* anfördes .. att *(osv.)*. *1NJA* 1959, s. 605. — **-TRÄNGA**, **-ning**. 1) till 3 *b* ζ: tränga tillbaka (ngn l. ngt); särsk. oeg. l. bildl. *SC* 2: 127 (1821). I Tyskland fick .. *(det alexandrinska versslaget)* en fast ställning särskildt genom Opitz, men tillbakaträngdes af Klopstock, som införde antika versmått. *NF* 1: 413 (1875). Under 1500-talet förekom geten allmänt inom hela landet .. men under senare hälften af 1800-talet har den blifvit allt mer .. tillbakaträngd. HELLSTRÖM *NorrlJordbr.* 591 (1917). 2) till 4 *e* α, med avs. på känsloyttring l. begär o. d.: hindra från att komma fram, undertrycka; ss. vbalsbst. *-ning* äv. (*psykol.*): repression (se d. o. 3). Guvernanten insöfdes i fullkomlig säkerhet för sin fruktan, att hennes fordna känslor, nu i en hast tillbakaträngde .. någonsin varit förstådde. BRAUN *Ber.* 2: 22 (1850). Den litet blyge gossen, som lämnat henne med tillbakaträngda tårar bakom de långa ögonfransarna. ADELSWÄRD *GrStjärnorp* 113 (1939). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). — (3 *a*) **-TÅG**. återtåg, reträtt. Efter en mördande strid blifwa .. *(soldaterna)* tillbakaslagne, rikta ännu under tillbakatåget en karteschsalfwa mot förföljarne. *Snällp.* 26/10 1848, s. 2.

— (3 *a* δ) **-VERKA**, **-an** (se *avledn.*), **-ning** (†, *Vinterbl.* 1853, s. 174). verka bakåt, återverka; numera företrädesvis i p. pr. i adjektivisk anv.: retroaktiv; särsk. i ä. språkvetenskaplig terminologi dels om verb l. pron.: reciprok resp. reflexiv, dels om assimilation. Till de personliga Verberna räknas äfwen de tillbakawerkande Verba (verbi reciproci), hwilka uttrycka en handling, hwars werkning faller tillbaka på den handlande sjelf. LINDSTRÖMER *ItGr.* 71 (1803). Ett pronomen reflexivum (tillbakaverkande pronomen). TULLBERG *SvSpr.* 1: 28 (1836). Hans inre uppror tillbakaverkade på hans yttre handlingar. CARLÉN *Köpm.* 1: 339 (1860). LAFFLER *Kons.* 59 (1872; *om assimilation*). Att senare föreliggande förordningar borde kunna ha en tillbakaverkande effekt. *SvD* 12/7 1970, s. 4. Avledn.: **tillbakaverkan**, r. l. f. retroaktivitet. BRUNIUS *Metr.* 304 (1836). Jag vill köpa hans smideslotter. Med ett års tillbakaverkan. ERKELIUS *SåsomEld* 75 (1989). — (1, 3 *a*) **-VIKA**. vika bakåt l. tillbaka; äv. bildl.; numera i sht i p. pf. Med de Indianer hafwer .. *(engelsmannen)* sig .. instält .. och sedan köpt utaf dem det ena stycke Landet efter thet andra, så at de sig så småningen, ju länger och längre up i Landet med sina boställen tilbaka wikit hafwa. HOLM *NSv.* 83 (1702). Säg, om du vill, att för din klinga jag Tillbakavek och föll. *PoetK* 1815, s. 16. Tillbakavikna manchetter och halskrage. *SthmModeJ* 1843, nr 9, s. 8. Redan i Börjessons första skaldetid förmärkes hos honom en liknande benägenhet för ett tillbakavikande från den äkta fosforismen. *2SAH* 41: 164 (1866). Lingonbusken .. som .. *(har)* ständigt gröna och under vintern qvarsittande, läderartade, omvändt äggrunda blad, hvilkas kanter äro tillbakavikna och naggsågade. *NF* 17: 11 (1892). Geologerna ha .. lyckats följa spåren av den tillbakavikande isen åt norr. ANDERSSON *SkånH* 1: 11 (1947). Sängen stod färdigbäddad och inbjudande med tillbakavikt blå filt. TAUBE *MordChrist.* 140 (1952). — (3 *b* ε) **-VINNA**, **-ing** (†, *2SAH* 11: 175 (1824)). (numera bl. tillf.) vinna (ngn l. ngt) tillbaka. BRASK *Pufendorf Hist.* 242 (1680). "Hvad! det är Sturen!" / .. Utropte Kungen och den återfunna, / Den på ett dubbelt sätt tillbakavunna, / I famnen slöt. FRANZÉN *Skald.* 3: 427 (1829). — **-VISA**, **-ning**; **-are** (†, *Täubel Boktr.* 1: 159 (1823)). 1) till 3 *b* ζ (β'): visa (ngn l. ngt) tillbaka; äv. (o. numera i sht) oeg. l. bildl.: avvisa l. avböja o. d.; förneka riktigheten av; jfr **-driva 2**. SCHRODERUS *Os.* 1: 361 (1635). Det är ju redan seger att hafva afvärjt eller tillbakavisat anfallet. VALERIUS 2: 273 (1841). De giftermålsanbud, som de djerfvare .. vågat framställa, hade hon tillbakavisat. RYDBERG *Ath.* 120 (1859). Detta är en nedrig osanning, som härmed tillbakavisas. *Murberg-Vägledn.* 4: 3 (1937). Franska regeringen tillbakavisade på torsdagen Bonnregeringens krav att OAS-ledaren Antoine Argoud skall återsändas till Västtyskland. *DN(A)* 3/1 1964, s. 11. 2) (numera föga br.) till 6 *d*: leda tanken tillbaka (till ngt); i p. pr. i adjektivisk anv., förr äv. om pron.: tillbakasyftande. LINDSTRÖMER *It-Gr.* 39 (1803). Till de personliga pronomina räknar man .. de reflexiva .. l. tillbakavisande. *2NF* 22: 367 (1915). ÖSTERGREN (1957). — **-VRIDA**, **-ning**. 1) till 1: vrida (ngt) bakåt l. tillbaka; särsk. i mer l. mindre bildl. anv., med avs. på tid l. klocka o. d.; äv. i p. pf. i adjektivisk anv., särsk. om huvud: vriden bakåt. En vacker Lampa af bronze, med et ormhufvud, tilbakavridet med et bär i munnen. BJÖRNSTÅHL *Resa* 4: 32 (1782).

Utan sällskap far jag genom tiden. / Vagnen töms, var hållplats är en grav. / Men min klocka är tillbakavriden. / Bland de sista skall jag stiga av / bortom stjärnor vid ett okänt hav. GULLBERG *Kärlek* 107 (1933). Tiden låter sig aldrig tillbakavridas. *Form* 1936, s. 126. **2)** till **3** *b α*: vrida (ngt) tillbaka. För att afbryta kärnans understa del från berget, tillbakavrides handhjulet *(på borren)* mycket litet. *TT* 1877, s. 161. — (**3** *a*) **-VÄG**. [jfr d. *tilbagevej*] väg tillbaka. På tillbakavägen från kyrkan sågo de åtskilliga högst märkvärdiga spökelser. STURZEN-BECKER *Reuterholm* 71 (1862). — **-VÄNDA, -ning** (numera bl. tillf., *Linc*. Rrr 1 c (1640)). **1)** till **1**, särsk. i p. pf. i adjektivisk anv.: vänd bakåt. PPGOTHUS *Und*. Y 5 b (1590). Ännu stod Hertigen af Braganza .. ororlig, med tillbakavänd blick, och betraktade .. Brasiliens mer och mer blånande kuster. PALMBLAD *Nov*. 1: 190 (1840). Under .. *(biskopsbilden syns)* ett liggande lejon med tillbakavändt hufvud. *AntT* 1: 82 (1864). **2)** till **3** *a*: återvända. *Linc*. Rrr 1 c (1640). Ett år förrann, / och stunden kom, den sälla stund, då han / tillbakavände, frisk och glad som förr. EDGREN *BrustnÅterlj*. 142 (1903).

B (†): **TILLBAKAR-KOMST, -STUDSA, -SÄTTA**, se **A**.

C (†): **TILLBAKARS-FÖRA, -GIVA, -KOMMA, -KOMST, -STÅ, -SÄTTA**, se **A**.

D (†): **TILLBAKAS-KOMST, -STÅ, -SÄTTA**, se **A**.

E (†): **TILLBAKE-DRAGEN, -FORDRA, -KOMMA, -LÅTA, -RYGGA**, se **A**. — (**4** *d*) **-SITTA**. (gm att utebli) försumma l. åsidosätta (ngt); jfr **sitta**, v. **4**. Alldenstundh J tillbake sutto min förrige kallelse, att wijsa edher i dombcapitlet i Wexiö till dhen 9. octob*(er)*. *VDAkt*. 1695, nr 1005. — **-STÅ, -SÄTTA**, se **A**.

F (†): **TILLBAKER-STÅ**, se **A**.

G (†): **TILLBAKERS-STÅ**, se **A**.

TILLBE, TILLBEDELSE, se **tillbedja** med *avledn*.

TILLBEDJA *til³-be²dja*, l. (o. utom i högre stil numera i sht) **TILLBE** *til³-be²*, v. **-beder** resp. **-ber, -bad, -bett, -bedd** (se f. ö. **BEDJA**). vbalsbst. **-BEDJAN** (se d. o.), **-BEDJANDE, -BEDJELSE** (se *avledn*.), **-BEDNING** (†, TEGEL *E14* 30 (1612), LINDFORS (1824)); **-BEDJARE** (se *avledn*.), **-BEDJARINNA** (se *avledn*.), **-BEDJERSKA** (se *avledn*.). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilbidhia*, tillbedja, ombedja, anmoda; motsv. fd., d. *tilbede*, nor. *tilbe(de)*, fvn. *tilbiðja*; ssg av **TILL** o. **BEDJA**]

1) (†) [jfr mlt. *tōbeden*] rikta en bön l. begäran l. anmodan till (ngn (l. ngt)); (ödmjukt l. vänligt l. hövligt) be (ngn) om (ngt), ombedja; möjl. äv. närmande sig l. övergående i bet.: be (ngn) komma tillstädes, tillkalla. *VgFmT* II. 2–3: 89 (1528). När .. heffdebythet giordis, tåå var jack *(dvs. lagmannen)* ther offuer een tilbidin ock tilkallatt. *BtFinlH* 3: 89 (1538). *(Att)* hann war till bedenn och legdir att hemptta nokra lest*(er)* sallth. *TbLödöse* 199 (1590). *(Luther lärde)* at Helghonen icke skulle tilbidias om hielp. SCHRODERUS *Os*. III. 1: 27 (1635). Såsom tillbedne och fullmechtige Compromissarier i den twistige saak emillan *(osv.)*. *HH* 29: 597 (1647). Unga hustruns Moderbroder .. tilbadz öfwertala sin Syster, Modren til denne unga hustrun, at föllia henne hem till sin man. *VDAkt*. 1736, nr 482. Hon dödad af min hand, vid mina fötter bleknat. / .. Jag, som all afsky värd, Naturens hämd tilber. BELLMAN *(BellmS)* 19: 245 (1793).

2) [jfr lat. *adorare*] med avs. på Gud l. högre (l. ss. mer l. mindre gudomligt l. heligt betraktat) väsen (person l. djur l. sak) l. avgud: (med (underdåniga) åtbörder l. åthävor l. gm offer) vända sig i bön l. betyga sin vördnad; be till, åkalla; äv. (o. numera bl.) allmännare: dyrka (se **DYRKA**, v.[1] **II 1**); äv. abs., särsk. (i bibeln l. bibelpåverkat spr.) med prep. *inför*, förr äv. *för*. Wåre fädher haffua tilbidit på thetta bärgit, och j seyen ath j Hierusale*(m)* är thz rwmet ther man tilbidhia skal. *Joh*. 4: 20 (*NT* 1526). *(Att alla)* mågha vmwenda sich til herran, och för honom tilbidie alla hedningas slächter. *Psalt*. 22: 28 (*öv*. 1536; *Bib*. *1999*: inför). Ziba sadhe medh tilbidiandhe, Lat migh finna nådh för tigh min herre Konung. *2Sam*. 16: 4 (*Bib*. 1541). Hwem skal man tilbidia? Ingen annan än then sanne och Aldrahögste Gud i Himmelen, hwar med utslutes alla Helgons, Englars och Iungfrw Mariae tilbidiande. SWEBILIUS *Cat*. 2: 60 (1689). Hwad nytt är, förachta the och the gamles skriffter tilbedia the med förundran. NEHRMAN *InlJurCiv*. 19 (1729). Alla de millioner Verldar, som i höjderna simma, och med en tillbedjande tystnad afbida sin Evige Skapares löften om Glädje och Sallhet. LIDNER *(SVS)* 2: 206 (1784). I brons förekommo *(på Kreta)* statyetter av män och kvinnor i tillbedjande ställning med raka ben och den högra handen lyft mot pannan. KJELLBERG *GrekRomK* 18 (1932). När .. "Credo" avslutats och tillbedjandet av sakramentet pågår, öppnas kyrkans portar. BACKMAN *RelDans*. 138 (1945). Mor och jag .. *(gick)* ner i dalen där vi tillbad en källa .. som var mycket helig. LAGERKVIST *Sibyll*. 49 (1956). *Psalt*. 22: 28 (*Bib*. 1999 inför). — jfr **BILD-TILLBEDJANDE**. — särsk. (numera ofta ngt skämts. l. arkaiserande) i utvidgad l. bildl. anv., med avs. på person (med makt l. auktoritet o. d.) l. sak o. d.: ((överdrivet) underdånigt) dyrka l. hylla l. älska l. förhärliga; avguda, förguda, ha som ideal; äv. (i sht om ä. förh.): dyrka mer l. mindre ss. gud. *Holof*. 5 (c. 1580). Een .. diefwul, hwilken wil aff hwar man wara tilbidin, hafwer hwar och en högferdig .. vti sitt hierta. MURÆUS *Arndt* 2: 177 (1648). I England vördar man sin Konung med bibehållande af sin egen värdighet, i Frankrike tilbeder man honom och gör af sjelfva dess svagheter Gudomligheter. LANÆRUS *Försök* 81 (1788). Alldrig förmås jag kan att flärdens smyckade apa / Tillbe; för pärlor och guld, köpes jag alldrig till slaf. STAGNELIUS *(SVS)* 1: 202 (c. 1815). Ingenting är okunnigare än den s. k. folkviljan, som nu tillbedes. *HågkLivsintr*. 12: 253 (1931). Jag älskade min far men jag tillbad min mor. HORN *LycklTid* 79 (1943). Göran Kropp tillbad bergen och det hände att jag uppfattade hans tal om deras själ och allmakt som galenskap. *Expressen* 3/10 2002, s. 4. jfr **SJÄLV-TILLBEDJANDE**. särsk. i fråga om uppvaktning av person av motsatt kön (särsk. kvinna): (innerligt o. djupt) älska l. avguda (ngn); förr äv. i speciellare anv.: fria; äv. dels i p. pf. ss. attribut till feminint huvudord l. substantiverat i sådana uttr. som *den* l. *hans* l. *sin tillbedda*, dels (mera tillf.) allmännare, i fråga om beundran av kvinnor l. kvinnlighet, dels utan obj. *Hans tillbedda är vacker som en dag*. *Visb*. 1: 25 (1572). Om hans *(dvs. E. XIV:s)* Giptermål haffwen i väl hört .. Till Engeland och till Kassell stadh, / Vthi Luttringen han och tilbadh. HUND *E14* 457 (1605). Jag tror, at om ingen af Er tilbad och rosade henne, så skulle hon snart bringas på en annan wäg. DALIN *Arg*. 18 (1732, 1754). Jag sjunga vill om dig, tillbedna ljufva kön / Må ämnet för min sång mig båda

sångens lön. VALERIUS 1: 12 (1806). (Han) hade .. förlorat sin tillbedda hustru. DE GEER Minn. 1: 71 (1892). Man älskade .. inte på den tiden, man tillbad. BERGMAN Skyar 37 (1936). Han bar det omisskänneliga uttrycket hos en man, som nyss har fått veta av sin tillbedda vilket obeskrivligt nöt han är. HAMMAR Wodehouse Bravo 145 (1947).

3) (†) refl.: gm bön l. begäran o. d. (söka) tillägna sig (ngt); ngn gg sannol. äv. icke refl. *HH* XXXIII. 1: 273 (1563). Litanian, som är en gammal böön .. upräknar hwart och itt .. som man skal tillbidia, förebidia, ombidia och afbidia. *KOF* II. 2: 113 (c. 1655). Wi förtiene dagliga Gudz straff: och behöfwom dagliga afbedia, och intet tilbidia osz Gudz straff. SWEDBERG *Cat.* 18 (1709). Jag tillbeder mig M(a)x(im)e ven(erandi) Consistorii nådiga rättwisa och Christel(ig)a Emellankomande. *VDAkt.* 1731, nr 105. *3SAH* LXXXIX. 2: 8 (1799).

Avledn.: **TILLBEDELSE**, se **tillbedjelse**. — **TILLBEDJAN**, se d. o. — **TILLBEDJARE**, m.//(ig.) **1)** till **2**: dyrkare (se d. o. **1**). *Joh.* 4: 23 (*NT* 1526). Solen och vissa stiernor, samt vatnet, jorden, elden och åtskilliga kreatur hafva ock sina tilbedjare. BRELIN *Resa* 46 (1758). Herren har tillbedjare, sanna tillbedjare. BERGFORS *Norr.* 111 (1936). jfr **beläte-, bild-, eld-, guds-tillbedjare**. **2)** (numera ofta ngt skämts. l. arkaiserande) till **2** slutet (slutet): dyrkare (se d. o. **2**), (djup) beundrare; äv. om person (särsk. man) som uppvaktar ngn av det motsatta könet; äv. speciellare: friare. Han wil hafwa Trälar och Tilbediare, ty låter han giöra sig Guda Ahra. EHRENADLER *Tel.* 445 (1723). Det är intet utan, at det ju mycket roar och fägnar ett Fruentimber, när hon märcker, at hon har många tillbedjare. MODÉE *Där.* 19 (1741). (*G. III*) war .. en tillbedjare af wetenskaper och konster. *SKN* 1841, s. 66. Det var en gång en prinsessa, som var ovanligt granntyckt och noga, när hon skulle välja bland sina tillbedjare. *SvFolksag.* 1: 90 (1939). Ssg (till **1, 2**): **tillbedjar-skara**. Tragudarna slängde hotfullt ut över sina allt glesare tillbedjarskaror och allt magrare offergåvor. FRIDEGÅRD *Offerrök* 174 (1949). *DN* 5/12 2000, s. B2. — **TILLBEDJARINNA**, f. (numera föga br.) särsk. till **2** slutet: kvinnlig tillbedjare; jfr **tillbedjerska**. STRINDBERG *Brev* 4: 355 (1884). Valentinos tiotusentals tillbedjarinnor över hela världen. *SvD(B)* 23/3 1924, Bil. s. 1. ÖSTERGREN (1957). — **TILLBEDJELIG**, adj. (**-bid(h)eligh**). (†) till **2**: tillbedjansvärd. Skulle Christi lekamen icke wara tilbidheligh? OMARTINI *Bew.* B 2 a (1604). CARL IX *Swar* E 3 b (1606). — **TILLBEDJELSE**, r. l. f. (**-bedelse 1781–1845** (: sjelf-tillbedelse). **-bedjelse** (**-dh-, -di-**) **1604–1865**. **-bidjelse** (**-di-**) **1562–1686**) (numera föga br.) tillbedjan. **1)** till **2**. LPETRI *DialNattw.* G 4 b (1562). The dödhe Helgons Åkallan och Tilbedjelse wore itt Affguderij. SCHRODERUS *Os.* 2: 670 (1635). STRINNHOLM *Hist.* 4: 140 (1852). **2)** till **2** slutet. THORILD (*SVS*) 6: 42 (1781). Det dyrbaraste goda på jorden är just andras ömhet och tillbedelser. THORILD (*SVS*) 1: 438 (1782). *2SAH* 39: 23 (1865). jfr **själv-tillbedjelse**. — **TILLBEDJERSKA**, f. (numera bl. tillf.) till **2** (slutet): kvinnlig tillbedjare; jfr **tillbedjarinna**. LIND 1: 126 (1749). ÖSTERGREN (1957).

TILLBEDJAN *til³~be²djan*, r. l. f.; i best. anv. utan slutart. [vbalsbst. till **TILLBEDJA**] motsv. **TILLBEDJA 2**, om handlingen att tillbedja, (djup l. innerlig l. underdånig) dyrkan (se d. o. **II 1**) l. åkallan; jfr **TILLBEDJELSE**. LIND (1749). Tridentinska mötets bestämmelser angående bildfrågan göra .. skilnad emellan tillbedjan, hvilken uteslutande tillkommer Gud, och dyrkan, hvilken såsom en högre grad af aktning bör visas de i bild framställda helgonen. *NF* 2: 513 (1877). Jag såg .. (*dem*) nedfalla i tillbedjan framför Buddhas fötter. JERNSTRÖM *Varé LeDipl.* 291 (1939). — jfr **RELIK-TILLBEDJAN**. — särsk. (numera företrädesvis ngt skämts. l. arkaiserande) motsv. **TILLBEDJA 2** slutet: ((överdrivet) djup l. innerlig l. underdånig) beundran, avgudande. När i stilla tillbedjan vi lade / Ner för .. (*sanningens*) fötter det bästa vi hade, / Lifvets sträfvan och själens håg. STENBÄCK *Dikt.* 43 (1840). De stannade och grepo hastigt varandras händer. Det låg en svärmisk tillbedjan i deras blickar. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 2: 217 (1930). Han ville inte falla ner i tillbedjan för genierna. WIGFORSS *Minn.* 1: 315 (1950). jfr **SJÄLV-TILLBEDJAN**.

Ssgr: **TILLBEDJANS-VÄRD**. som förtjänar att tillbedjas. LIND 1: 125 (1749). (*Han*) saknar den mystiska glöd, som behövs för att hans platonske Gud skall bli en älskad, tillbedjansvärd himmelsk fader. *HågkLivsintr.* 22: 262 (1941). särsk. (numera företrädesvis ngt skämts. l. arkaiserande) till slutet. En Dyr, Huld och Tilbedjans-Wärd Mor. *DA* 1771, nr 67, s. 1. Det som gjorde henne tillbedjansvärd för mig nästan lika mycket som hennes skönhet, var hennes likgiltighet. HULTENBERG *France LPierre* 219 (1920). — **-VÄRDIG**. (†) tillbedjansvärd. REMMER *Theat.* 2: 32 (1809, 1815). *Ps.* 1819, 223: 5.

TILLBEDJARE, TILLBEDJARINNA, TILLBEDJELIG, TILLBEDJELSE, TILLBEDJERSKA, se **tillbedja** *avledn.*

TILLBEFINNANDE, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*) **TILL-BEFORDRAN**. (†) befordran (se d. o. **2**). BRASK *Pufendorf Hist.* 186 (1680).

TILLBEFRUKTANDES, se **till I 14** *b γ anm.*

TILLBEHÖR *til³~behœ²r*, n. (jfr dock *anm.* vid **BEHÖR**); best. **-et**; pl. =. (förr äv. skrivet ss. två ord) [liksom d. *tilbehør* bildat efter mlt. *tōbehōr(e)*, vbalsbst. till *tōbehōren* (se **TILLBEHÖRA**); jfr äv. mnl., nl. *toebehoor*, t. *zubehör*; av **TILL** o. **BEHÖR**. — Jfr **TILLBEHÖRIG, TILLBEHÖRLIG**] om ngt (i sig mindre viktigt) materiellt som hör till ngt annat (o. som krävs för att ngt arbete ska kunna utföras l. ngn vara färdigställas l. ngn verksamhet utövas o. d.); äv. om lös del som kan anbringas på apparat o. dyl. (o. som ökar dess användbarhet); i sht förr äv. allmännare: utrustning, inventarier, förnödenheter, materiel; i sht i pl. l. koll.; äv. i uttr. *med tillbehör av ngt*, med ngt ss. tillbehör (se särsk. *a, d*); jfr **TILLBEHÖRELSE, TILLBEHÖRING, TILLBEHÖRNING, TILL-GEHÖR**. *En hushållsassistent med alla tillbehör.* (*Ett*) skep med all sijn tilbehör. SVART *Gensw.* H 8 a (1558). (*Det är nödvändigt*) att garnisonerna .. så wäll medh fålck, som Magaziner aff ammonition och viures sampt altt annatt tillbehör .. må wahra försedde. *HSH* 7: 135 (1637). Piszbecken, til at vnderlätta blåsan, och nattstol til at lätta lijfwet, äre til sangestugun nödige (nodtorfftige) tilbehör. SCHRODERUS *Comenius* 573 (1639). Den som tilwärckar Brännewin .. utan at äga frihet dertil, bör, jämte mistning af pannan med alt desz tilbehör (*m. m.*) .. beläggas med .. böter. *PH* 5: 2923 (1750). Till handeldvapen skola medföras en del tillbehör, hvilka erfordras .. för att

kunna rengöra, söndertaga, skydda och bära de samma. BILLMANSON *Vap.* 69 (1882). Såsom vanliga tillbehör *(till kläder)* skola anses: knappar, knapplister, remmar, dragsnören och dragband, rosetter, enkla tofsar o. dyl. *SFS* 1906, nr 38, s. 21. Hela dykardräkten med tillbehör vägde 75 kg. BERGMAN *ÖarFjärrÖst.* 230 (1931). — jfr ARTILLERI-, KRIGS-, RÄLS-, SADEL-, SJUK-, SKRIV-, SYTILLBEHÖR m. fl. — särsk.

a) om ngt som beledsagar maträtt l. (huvudbeståndsdel i) måltid o. d.; särsk. i uttr. *kaffe med tillbehör*, i fråga om kaffebröd l. (mer l. mindre skämts. l. eufemistiskt) alkoholhaltiga drycker. Påskalambet med des tilbehör. BÆLTER *JesuH* 6: 127 (1760). Sedan kaffet med tillbehör blifvit expedieradt, *(samlas)* de .. kring ett whistbord. BLANCHE *Våln.* 123 (1847). Salladen serveras som tillbehör till huvudrätten. *ModStKokb.* 93 (1983). Stekt anka .. med tillbehör av .. vetegroddar och rotfrukter. *DN* 3/7 1994, s. C2.

b) jur. om ngt som fysiskt l. ekonomiskt sammanhänger med ngt annat o. därför i rättsligt hänseende (i regel) betraktas som ingående i detta. SCHREVELIUS *CivR* 1: 112 (1844). Till fartyg såsom tillbehör .. *(räknas)* alla rederiet tillhöriga lösa föremål, hvilka äro afsedda till bruk å fartyget, såsom båtar, ankare, kättingar, kompass, logg, lod *(m. m.)*. LANG *FinlSjör.* 1: 87 (1890). Bygger man på egen grund, blir .. huset tillbehör till ens jord. BJORLING *CivR* 35 (1906). Som tillbehör *(räknas)* sådant som normalt behövs för det ändamål för vilket byggnaden är inrättad. Till bostad hör som regel t.ex. tvättställ, badkar, spis eller kylskåp. *NE* 3: 477 (1990).

c) (numera mindre br.) i utvidgad anv. (jfr *d*): material (se MATERIAL, sbst. 1), beståndsdel. Agaren *(bör)* bestå alt tilbehör, och Mästaren arbetet. *PH* 5: 3513 (1753). Fruntimmernas skoplagg *(var)* i det närmaste liknande männens med undantag af att de gjordes af lättare tillbehör. FORSSELL *Handskom.* 7 (1920). CANNELIN (1921).

d) i mer l. mindre utvidgad (jfr *c*) l. oeg. l. bildl. anv. Then Alzmächtighe alltings Skaparen hafuer hela Naturen medh alle sijne delar, egendomar och tillbehör, wijslighen och vnderligha skapat. FORSIUS *Phys.* 8 (1611). I ansiktet såg hon ut nästan såsom en naggad eller krusad Slotteröls-kaka; för öfrigt torde hon jämwäl haft nog goda tilbehör. WEISE 1: 220 (1769). Arbetaren har blivit ett tillbehör åt maskinen. GRIMBERG *SvH* 557 (1909). Draperier, band och heliga skärp hängde ned utmed sina stänger, en böljande skog av den lamaistiska kultens praktfullt brokiga tillbehör. HEDIN *Jehol* 112 (1931). Trevliga småvillor, som beboddes av våra skolkamrater med tillbehör av föräldrar. ASPLUND *LivSmultr.* 91 (1945). — särsk. (†)

α) övergående i bet.: förutsättning, villkor. Nödtorfftighe Tilbehör kalles the, vtan hwilka Bönen och Tacksäyelsen, ingelunda kunne wara Gudhi behagelighe. PAULINUS GOTHUS *ThesCat.* 238 (1631). *KOF* II. 2: 137 (c. 1655).

β) övergående i bet.: tillbörlighet, vad som är tillbörligt l. passande; jfr TILL-BÖR. PRYTZ *OS* F 2 a (1620). Altså hafwer Jagh .. måst mig här ifrå .. begifwa at låta effter tilbehör swepa och nidsättie hans S*(aliga)* Lijk. *BraheBrevväxl.* 1: 14 (1640). VERELIUS 83 (1681).

Ssgr: TILLBEHÖRS-FIRMA. NERÉN *BilB* 3: 319 (1928). *(Oljan)* Fram finnes hos bilhandlare, reparationsverkstäder, tillbehörsfirmor och servicestationer. *Motorför.* 1955, nr 2, s. 27. — -KATALOG. NERÉN *BilB* 3: 398 (1928). — -PROGRAM. om uppsättning o. d. av tillbehör. Leican .. är en systemkamera med .. ett omfattande tillbehörsprogram. *ICAKurir.* 1965, nr 19, s. 45. — -SKÄRARE. (i sht i ä. fackspr.) person som yrkesmässigt utför tillskärning av material till detaljer ingående i skor o. konfektionsvaror o. d. *YrkesförtArbFörmedl.* 14 (1952). En riktare får .. många gånger skära till .. foder och annat tillbehör. Vid många företag förekommer därför benämningen .. foder- och tillbehörsskärare. *SvYrkeslex.* nr 422 d, s. 1 (1954). — -SKÄRERSKA. (i ä. fackspr.) jfr -skärare. *GHT* 20/2 1926, s. 21.

TILLBEHÖRA, v. -hörer, -hör (se f. ö. BEHÖRA). vbalsbst. -ANDE (-ende) *G1R* 27: 83 (1557: tillbehörender, *pl.*), -ELSE (se d. o.). [liksom ä. d. *tilbehøre* bildat efter mlt. *tōbehōren*, höra till, tillhöra, tillkomma, anstå, passa, ssg av *tō*, till (se TAPTO) o. *behōren* (se BEHÖRA); jfr äv. mnl., nl. *toebehoren*, ä. t. *zubehören*; av TILL o. BEHÖRA. — Jfr TILLBEHÖR, TILLBEHÖRELSE, TILLBEHÖRIG, TILLBEHÖRLIG, TILLBEHÖRNING] (†) 1) tr.: tillhöra, höra samman med, vara (ett) tillbehör till; ss. vbalsbst. *-ande* äv. konkret(are): tillbehör. Örligx skiip .. wtrustade med all then dell, som krigxhandell tilbehörer. *G1R* 9: 159 (1534). Vij see .. gerne, att .. våre skep .. måtte bliffve .. medt alle tilbehörender så utredde, atth man kan bruke them till siöss, enär så behöffves. *G1R* 27: 83 (1557). *(Till)* Enn klädning .. *(ska du utlämna)* Kläde .. med Andre tilbehörennde partzeler. *KlädkamRSthm* 1583 B, s. 21 a. *BoupptSthm 1675*, bl. 1604 b (1674). 2) opers., intr. med indir. personobj.: tillkomma, anstå (se d. o. 2), passa (se PASSA, v.[1] V 9); äv. refl.: passa sig; jfr TILL-BÖRA 3. *(Vi bjuder er)* ati .. vele mothe med oss .. vel vtrustade szom thet sig tijlbehörer. *G1R* 9: 264 (1534). *(Att)* the .. lathe thöm straffe, som slige förradere tilbehörer. *RA* I. 1: 229 (1538).

TILLBEHÖRELSE, r. l. f., äv. n. (se följande *anm.*); pl. -er l. (ss. n.) =. *Anm.* N. pl. är ofta svår l. omöjlig att skilja från f. sg., men återfinns trol. i: For*(nemp)*ne Stenhuss, och altt thet ther tilhörer Kellare Bodhar, och all anner huszens tilbehorilsze. *G1R* 10: 265 (1535), samt mera säkert i ssgn *krigstillbehörelse*: Med sådana krigx tilbehörilse som nodhen kreffuer. *G1R* 7: 442 (1531). (-else 1525–1621. -ilse 1526–1570) [fsv. *tilbehörilse*; motsv. ä. d. *tilbehørelse*; vbalsbst. till TILLBEHÖRA] (†) motsv. TILLBEHÖRA 1: tillbehör; i sht i pl. l. koll., i sht om det som innefattas i en (fast) egendom; jfr TILLBEHÖRING, TILLHÖRELSE 2, TILLHÖRIGHET 3 *b*. Jt stenhuss .. m*(edh)* twa porter och al syn tilbehörelse, som th*(et)* ffor ögonen opmuret staar. OPETRI *Tb.* 53 (1525). En båth sampt m*(ed)* kädien, låset och a*(n)*nen tilbehörelse. *2SthmTb.* 4: 593 (1575). Theslig*(es)* all andre hus, grund*(er)*, tompter, bod*(er)*, gård*(er)* och annet fast m*(ed)* thäs tilbehörelser, rätt och rättigheter. *2SthmTb.* 6: 420 (1581). *3SthmTb.* 12: 192 (1621).

TILLBEHÖRIG, adj. (se för övr. BEHÖRIG). (förr äv. skrivet ss. två ord) [liksom ä. d., d. *tilbehørig* bildat efter mlt. *tōbehōrich*, tillhörande, tillhörig, avledn. av *tōbehōren* (se TILLBEHÖRA); jfr äv. ä. t. *zubehörig*; av TILL o. BEHÖRIG l. möjl. i vissa fall avledn. av TILLBEHÖR l. TILLBEHÖRA] (†) 1) tillhörande, tillhörig; äv.

övergående i bet.: behövlig, nödvändig; jfr BEHÖRIG 1, TILLBEHÖRLIG 1. *(En båt)* m*(ed)* all tilbehörig redskap. *2SthmTb.* 6: 511 **(1582)**. Grufvor och dess tillbehörige virke. *NoraskogArk.* 4: 64 **(1668)**. Iag *(blev)* commenderad förr ut med tillbehörigt manskap, att förfärdiga en brygga öfwer Oder-strommen. *KKD* 2: 36 **(1706)**. *VLBibl.* Bouppt. **1805**. **2)** tillbörlig, lämplig, passande; jfr TILLBEHÖRLIG 2. *(Husföreståndaren)* föresettia hwariom och enom *(av tjänstefolket)*, j Rettan tidh, tilbehörighe syszlor och arbete. PAULINUS GOTHUS *ThesCat.* 420 **(1631)**. Konungen i Danmark .. *(menade)* at han wille behålla alt hwadh han i kriget .. wunnit och inkrechtat hade, och thet med al tilbehörig proprieté och souveraineté. SPEGEL *Dagb.* 147 **(1680)**.

Avledn.: TILLBEHÖRIGHET, r. l. f. (†) **1)** till **1**: tillbehör; hjälpmedel; äv. övergående i bet.: (nödvändig) förutsättning; jfr **tillhörighet 3** *b*. Stenhusset .. medh des tilbehörigheter. *BoupptSthm* **1671**, s. 1819. *(Att)* tusend År och flere löpa *(ibland)* sin kos innan alla .. tilbehörigheter på lika tid sammandrabba. BRENNER *Dikt.* 1: Föret. 2 **(1713)**. Skulle nu tomheterna *(på smalbenet)* ej .. blifva jämnade med första *(för)*bandet, employeras såsom .. en tilbehörighet les compresses graduès, för att fylla med. MARTIN *Bensj.* 141 **(1782)**. RYDBERG *DSkön.* 30 **(1889)**. **2)** till **2**: tillbörlighet, lämplighet; jfr **tillbehörlighet**. Efter såsom saksens erkläckeliga beskaffen- och tilbehorighet erfordrar. DALIN *Arg.* 1: 297 **(1733, 1754**; *skämts.***)**.

TILLBEHÖRING, r. l. f., äv. n.; pl. **-ar** l. **-er** l. (ss. n.) = (se för övr. BEHÖRING). **(**förr äv. skrivet ss. två ord**)** [fsv. *tilbehøring*; liksom fd., ä. d. *tilbehøring(e)* bildat efter mlt. *tōbehōringe*, tillbehör, tillhörigheter, avledn. av *tōbehōren* (se TILLBEHÖRA); jfr äv. mnl. *toebehoringe*, ä. t. *zubehörung*; av TILL o. BEHÖRING (jfr TILLBEHÖRNING)] (†) tillbehör; äv. övergående i bet.: utrustning, förnödenheter; i sht i pl. l. koll.; jfr BEHÖRING, TILLBEHÖRELSE, TILLBEHÖRNING, TILLHÖRIGHET 3 *b*, TILLHÖRING 2. *G1R* 4: 345 **(1527)**. Hans huss och wåning i Stocholmm, mett all tess hussråd och andre tilbehöringer, som är stall, porte och trägårdh. *G1R* 11: 256 **(1537)**. *(Att)* så monge schip .. motte uthrustes, både medh fetalie, takell .. och all annen tilbehöring *(som behövs)*. *SvFlH* 1: 115 **(1563)**. Hambrer, Städh och andre tilbehoringer som till Tree Hammersmidier .. will behöffues. *HB* 1: 270 **(1579)**. Rikzens Artillerij .. medh alle dess tillbehöringar. *RF* **1634**, § 19. jfr (om förh. på 1500-talet): *(Alla)* som efterfölgde Konungen i fält, borde vara väl rustade, med .. *(vapen)* samt alla nödtorfter och tilbehöringer. *1VittAH* 1: 239 **(1755)**. MOBERG *Rid* 147 **(1941)**. — jfr ARKLI-, KRIGS-, SKEPPS-, STRIDS-TILLBEHÖRING. — särsk. övergående i bet.: besiktning (se d. o. 1 *b* (*α*)). *RA* I. 1: 680 **(1560)**. Wij Eriich th*(e)*n fiortonde m*(ed)* Gudz nåde Swerigis Gøtis Wend*(is)* sampt fler*(e)* tesz tilbehøringers .. *(et)*c Konung. *2SthmTb.* 3: 269 **(1564)**. *(Det är)* best at beholla hela Pomern .. medh sina tilbehöringar. AOXENSTIERNA *Bref* 4: 347 **(1647)**.

TILLBEHÖRLIG, adj. (se för övr. BEHÖRLIG). [fsv. *tilbehörliker*; jfr a. d. *tilbehørlig*, tillbörlig; ssg av TILL o. BEHÖRLIG l. i vissa fall möjl. avledn. av TILLBEHÖR l. TILLBEHÖRA] (†) **1)** tillhörande, tillhörig; jfr BEHÖRLIG 1, TILLBEHÖRIG 1. *2Saml.* 9: 110 **(1611)**. 1 Stoor kijsta medh tilbehörligit beslag och dubbelt låäss. *BoupptSthm* 6/3 **1653**. COLUMBUS *Ordesk.* 22 **(1678**; *uppl. 1963***)**. **2)** = TILLBEHÖRIG 2. *(Bjuda)* Fienden tillbehörligit mootståndh. STIERNMAN *Riksd.* 750 **(1621)**. Kunglig Macht, Person och dignitet, / I tilbehörlig Stat, med Pracht och Maiestet. STIERNHIELM *Jub.* 132 **(1644, 1668)**.

Avledn.: TILLBEHÖRLIGHET, f. (†) särsk. till **2**: tillbörlighet, lämplighet; jfr **tillbehörighet 2**. *G1R* 10: 173 **(1535)**.

TILLBEHÖRNING, f., äv. n.; pl. **-ar** l. **-er** l. (ss. n.) = (se för övr. BEHÖRNING). [ssg av TILL o. BEHÖRNING l. möjl. avledn. av TILLBEHÖRA (jfr TILLBEHÖRING)] (†) = TILLBEHÖRING; jfr BEHÖRNING, TILLBEHÖRELSE, TILLHÖRNING 2. Alle the tilbehörninger som .. helgandz husett til hörer. *G1R* 6: 289 **(1529)**. Swerigis, Götis, Wendis samp thäs flere tilbehorningers konung. *BtFinlH* 4: 261 **(1564)**. Messekledher mz sin tilbehörningh. *VgFmT* III. 3–4: Bil. 2, s. 31 **(1583)**.

TILLBEKOMMANDES, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 4** *a***)** TILL-BELÄGEN. (†) belägen. RISINGH *LandB* 37 **(1671)**. — **(II 10)** -BELÄGLIG. (†) läglig l. passande (för (ngt)). *BtFinlH* 2: 227 **(1588)**. — **(II 13** *a***)** -BENÄGD. (†) = **-benägen**. Hans synnerlige tillbenegede gunst. *RA* I. 1: 409 **(1544)**. TEGEL *G1* 2: 203 **(1622)**. — **(II 13** *a***)** -BENÄGEN. (†) välvilligt l. vänligt sinnad l. inställd (mot (ngn)); tillgiven; jfr **-benägd**, **-bevågen**, **-nägd**, **-nägen** o. **tillgedan**. Ephter thet the Liifflendzske haffue nu j thenne Fägde warit the Lubske fast tilbenegne. *G1R* 10: 231 **(1535)**. Min tilbenägne godhe venn. *OxBr.* 10: 177 **(1615)**. SWEDBERG *Schibb.* 389 **(1716)**. Avledn. (†): **tillbenägenhet**, r. l. f. egenskap att vara välvilligt osv. sinnad osv.; äv. med bestämning inledd av prep. *till*. Vtaff wår szynnerlig godt wilie, och Nådigiste tilbenägenhet, szom wii nu och altijdt till wåre Vnderszåther hafft haffwe. *G1R* 16: 89 **(1544)**. Een synnerligh Kärleck, Affection och tillbenägenheet, till sitt käre Fäderneslandh. STIERNMAN *Riksd.* 672 **(1612)**. BRENNER *Dikt.* 1: 214 **(1703, 1713)**. — **(II 8** *b β* (, **10**)) -BENÄMND, p. adj. (†) förordnad l. utsedd (till (att göra ngt)); jfr **benämna 3**. The gode mænn aff adelenn, som tilbenempdhe och bevilligedhe vore att vare medt uthöffver samme syn på fru Annes vägne. *G1R* 20: 289 **(1549)**. — **-BEREDA**, **-else** (se *avledn.*), **-ning** (se *avledn.*). **1)** till **II 8** *b*: göra i ordning (ngt), tillreda; framställa; förr äv. dels med indir. personobj., dels: skapa. *HH* XXXIII. 1: 179 **(1561)**. Att hennes kråp skall wara skyldt, hafuer tu af Iordenne och Diurom tillberedt henne klädhe. FORSIUS *Phys.* 289 **(1611)**. Den åt Högden far, / Som Himlen tillberedt och Jorden grundat har. FRESE *AndelD* 72 **(1724, 1726)**. All möjlig ätbar saltsjöfisk, tillberedd på olika sätt. *GHT* **1895**, nr 283 B, s. 2. **2)** (†) till **II 10**: förbereda (ngt); äv. refl.: förbereda sig (på ngt). Hwar och en Adelsman, som wil sit gods fritt och frälst hafwa, skal .. både på tug och årligen på munstringar wara tilberedde. TEGEL *E14* 62 **(1612)**. Så tilberedes lijkwäl theras Wilje aff honom. SCHRODERUS *Os.* 1: 750 **(1635)**. De ha sig utan skräck och fasa tilberedt, / At sonderslitne bli' af grymma Lejons tänder. FRESE *Pass.* 55 **(1728)**. **3)** (†) till **II 11** *a α α´*: bereda (ngt) för utökning av befintligt bestånd. *ArkliR* **1565**, avd. 3; möjl. till **2**. Avledn.: **tillberedelse**, r. l. f. särsk. (†) till **-bereda 2**: förberedelse. Om thenne tilberedelsen

(till nattvarden) .. talar S. Paulus, ther han säger, at hwar och en skal profwe sigh. CARL IX *Bew.* K 3 b **(1604)**. *SP* **1809**, nr 48, s. 1. **tillberedning**, r. l. f. **1)** till **-bereda 1.** RISINGH *LandB* 69 **(1671)**. I tropikerna är den röda pepparn .. ett särdeles värdefullt material vid tillberedning af kurry. JONSSON *Gagnv.* 247 **(1910)**. **2)** (†) till **-bereda 2:** förberedelse. SCHRODERUS *Liv.* 65 **(1626)**. jfr: Krigz Tilberedninger / Härtugh och Läger. BRAHE *Oec.* 26 (c. **1580**; *uppl. 1971*). — **(II 5) -BERÄTTIGAD**, p. adj. (†) tilldelad l. tillerkänd (ngt) ss. rättighet o. d. (jfr **-bördig**, **-rättig**); äv.: som rättmätigt tillkommer (ngn). ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 197 (*i handl. fr.* **1622**). At låta en skieppare bekomma sin tilberättigade fracht. *G1R* 28: 615 (c. **1650**). — **(II 5) -BERÄTTIGHET.** (†) rättighet. *BoupptSthm 1683*, s. 857 a, Bil. **(1677)**. — **(II 13 *a*) -BESLUTNING.** (†) beslut. *G1R* 26: 263 **(1556)**. — **(II 13 *a*) -BESTÅND.** (†) tillåtelse, medgivande; jfr **bestå II 5**. *G1R* 29: 675 **(1560)**. — **-BESTÄLLA.** (†) **1)** till **II 8 *b* (*β*)**: (till)förordna (ngn). SCHÜCK *VittA* 2: 65 (*i handl. fr.* **1677**). **2)** till **II 10**: uträtta (ngt), verkställa. *HB* 2: 266 **(1594)**. — **-BETRO.** (†) till **II 5**; jfr **-tro**, v. **1.** *a)* (med förtroende) överlämna (ngt) åt (ngn), anförtro; (förtroendefullt) uppdra åt. Forbe*(nämn)*de godemen, som wij nw same slotzloffue befaledt och tilbetroedh haffue. *G1R* 11: 223 **(1537)**. Wij Johan then Tridie .. Göre witterligit att Wij haffwe tilbetrodt, och nu medh thette Wårt öpne breff fulkomligen tilbetro thenne .. Her Nils Canuti att han så här effter som här till Biskop i Wexiö Stigdt ware skall. WALLQUIST *EcclSaml.* 1–4: 9 **(1569)**. Jag som så ährligen och gagneligen mine tillbetrodde syslor förestådt. *VDAkt. 1722*, nr 332 **(1721)**. *KrigVAH* **1835**, s. 109. *b)* tro (ngn om ngt); tro (ngn, särsk. sig) om (ngt); äv. (med anslutning till **till II 13 *a***): tro (ngt). *(Vår vilja är)* ath I medt sådane mustring ett flitigt och nöge upseende haffve vele, effter som vij eder ther um fulkomligen tilbetro. *G1R* 24: 2 **(1553)**. *(Jag)* beder min k*(äre)* fr*(ände)* venligen, han ville .. icke tilbetroo att jag i den ringeste motto därefter skulle haffua trachtatt. AOXENSTIERNA 2: 28 **(1611)**. Sedan i eder tillbetro sådant opå Eder att taga. GUSTAF II ADOLF 545 **(1630)**. — **(II 5, 13 *a*) -BETRODD**, p. adj. [jfr **-betro**] (†) betrodd (se d. o. *a*). ROSÉN *E14HNämnd* 168 (*i handl. fr.* **1561**). Eder tienare och tilbetrodde hopman på Wolmar. *OxBr.* 10: 357 **(1633)**.

TILLBETÄNKANDE, se **till I 14 *b γ anm.***

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 5) TILL-BETÄNKT**, p. adj. (†) som man tänker l. tror (ngt) om. Hvar och een theste höghre och meera bör wara tilbetänkt, theste högre wilkor honom vtaf Gudhi är tilbetrodt. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1–2: Bil. 10 (*i handl. fr.* **1595**). — **(II 10) -BEVAN.** (†) van (vid ngt). Mycket krigxfolk som mest wore tilbewane widh siön. SVART *G1* 77 **(1561)**. — **(II 10) -BEVEKA**, **-else** (ARVIDI 16 **(1651)**). (†) beveka l. mana (ngn) till (ngt). Hurvlunde .. the Lubske .. begärede att h*(ans)* n*(åde)* wille .. göre them hielp, tröst oc bijstond tiil then fegde, som the foretagit hade emott the Hollendere, Ther the hans nåde jngalunda till beweka kunde. *G1R* 9: 106 **(1534)**. ARVIDI 16 **(1651)**.

TILLBEVISANDES, se **till I 14 *b γ anm.***

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 13 *a*) TILL-BEVÅGEN.** (†) = **-benägen**. Om Adelen är meer the Danske tilbewognne en oss. *G1R* 18: 677 **(1547)**. Then pastore, som begge parterna lijka kender och tillbevåghen voro. *OxBr.* 12: 67 **(1638)**. Avledn. (†): **tillbevågenhet**, r. l. f. *G1R* 18: 703 **(1547)**. *VDAkt.* **1674**, nr 102.

TILLBID(H)ELIG, se **tillbedjelig**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 8 *b, c*) TILL-BILDA**, **-ning**. (†) utforma (ngt), (om)dana; äv. refl.; jfr **-skapa 2**. BIBERG 1: 275 (c. **1820**). REUTERDAHL *InlTheol.* 350 (**1837**; *refl.*). — **-BINDA**, **-else** (se *avledn.*), **-ning**; **-are** (numera bl. tillf., *Linc.* D 3 b **(1640)**). [fsv. *tilbinda*] jfr **binda till**. **1)** (numera bl. tillf.) till **II 1 *a***: binda fast (ngt l. ngn invid ngt); förr äv. med indir. personobj., särsk. oeg. l. bildl., särsk. dels (med anknytning till **till II 12**): gm (lagenlig) förpliktelse l. lojalitetsband o. d. binda l. knyta till (särsk. med refl. indir. obj.), dels (med anknytning till **till II 10**): förplikta till, ålägga, dels, i fråga om brott l. straff: överbevisa om, förklara skyldig till; särsk. i p. pf. En qwinna som manne är widherbunden, så lenge mannen leffuer är hon honom tilbunden medh laghen. *Rom.* 7: 2 (*NT* **1526**; *Bib. 1917*: bunden vid sin man). För alla the saker man warder eij bar åtaghen eller medh witnom tilbunden, då wari han saklös som saken wijtes. *Lagförsl.* 205 (c. **1609**). Een Menniskia som är wisz ther vppå, thet hon är döden vnderkastat och tilbunden. SCHRODERUS *HoffWäck.* 184 **(1616)**. Tilförordnade Åldermän .. *(bör)* wårda sigh om thet som theras instruction .. them tilbinder. *SthmStadsord.* 1: 135 **(1661)**. Som Konungen vid dessa afsigters vinnande allraförst ville tillbinda sig England, afsändes Coyet till Protektorn Cromwell. *1SAH* 2: 337 **(1788, 1802)**. SCHULTHESS **(1885)**. **2)** till **II 7**: binda ihop l. samman (ngt); i sht förr äv.: förbinda; gm bindning övertäcka, binda för. *Hes.* 30: 21 (*Bib.* **1541**). När blodet *(vid åderlåtning)* bliffuer klart, tunt och reent, må ådren wel tilbindas, och then samme bliffuer frij för Pestilentien. BERCHELT *PestBeg.* B 2 b **(1588)**. Som mina ögon icke woro nog tilbundne, så blef jag warse, at den unga Herr Urian smög sig helt behandigt bak min hustru och klappade henne. KNOPPEL *Blindeb.* 7 **(1746)**. Hennes långa, svarta hår var tillbundet med en växtslinga. LAGERLÖF *Troll* 2: 107 **(1921)**. Avledn. (†): **tillbindelse**, r. l. f. [fsv. *tilbindilse*] särsk. till **-binda 1**: förpliktelse. GIRS *J3* 54 **(1627)**. Sin skylldighet fullgiöra för sin emottagne pupill Anders Ascher enligt protocolletz tillbindellse. *VDAkt.* **1736**, nr 79. EKBLAD 191 ("192") **(1764)**.

TILLBJUDA *til³~bju²da*, v. **-er**, **-bjöd**, **-bjudit**, **-bjuden** (se för övr. **BJUDA**). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn.*), **-NING** (†, *RP* 6: 783 (**1636**: tillbjudningar, *pl.*), EKBLAD 191 **(1764)**); **-ARE** (se *avledn.*), **-ERSKA** (se *avledn.*). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilbiuþa*; motsv. fd., ä. d. *tilbiude* (d. *tilbyde*); jfr äv. mlt. *tōbēden*, ä. t. *zubieten*; ssg av **TILL** o. **BJUDA**. — Jfr **TILLBUD**]

1) (†) med avs. på meddelande l. underrättelse o. d.: framföra (ngt) till (ngn), tillkännage för; äv. utan indir. obj.; jfr **BJUDA TILL 1**. Takkar iak eder för ijtkelega gode tidinge som j megh tiil biwde om norgis landt. *G1R* 1: 54 **(1523)**. Then befalning som .. *(den ryske storfursten)* haffuer tilbudit och giffuit sine höffuitzmen och friiborne men i Nogård. *SvTr.* 4: 186 **(1539)**. Menar parten, at .. *(överklagan)* honom nekadt är utan skiäl; låte tå Domaren på utslaget tekna, at han .. *(överklagan)* ther emot tilbudit. *RB* 25: 20 (*Lag* **1734**). Tillbjuda .. *(dvs.)* Erbjuda sig att gifva, att meddela. DALIN **(1854)**. — särsk. i hälsningsfras (i brev) riktad till person,

särsk. övergående dels i bet. **3**, dels i bet.: tillönska. Wij Gustaff .. Tilbiude eder .. wore gunst och nåde tilforenne etc. *G1R* 12: 252 (**1539**). Skal .. *(sändebudet)* tilbörligen med beste satt och ordelag .. tilbiude h*(ans)* k*(ungliga)* M*(ajestät)* deres kärlige ödmiuke och underdånige helsen. *RA* I. 3: 154 (**1593**). *(Han hade i brevet till den svenske kungen)* försåtligen utlämnat den vänliga hälsningen och endast satt tillbjude, som annars brukades till dem man ägde att bjuda och befalla. HALLENBERG *Hist.* 5: 74 (**1796**). Wi Ormus .. tillbjude den nyskapade jorden och dess invånare helsa, frid och välgång. ALMQVIST *Törnr.* 1: 53 (**1839**; *i pastisch*).

2) (†) i fråga om order l. bestämmelse l. (stark) önskan o. d.: påbjuda (se d. o. **2**) (ngn ngt), befalla, ålägga, begära av; äv. dels utan indir. obj., dels oeg. l. bildl.; jfr **BJUDA TILL 2**. Hwad E*(dert)* Majestet worder mich tilbjudandis achter iach gerne fullfölje. *HFinlH* 1: 229 (**1530**; *enl. senare avskrift*). Nills Thiuffuell bleff 3 eller 4 gånghir thil buddith, atth han skulle giffua sigh i förlichningh medh Hanns Nillssonn. *TbLödöse* 156 (**1589**). *(Vi bråkar)* effter de schemmes icke tilbiude och begäre, att vij *(osv.)*. *OxBr.* 5: 83 (**1615**). *(Kungen hoppas, att ständerna så beslutar, som)* hwars och ens trogne vndersåteres och godhe patriots plicht och affection honom billigt tillbiuder och obligerer. *RARP* 1: 106 (**1629**). Det som hans tjenst och Embetes plickt honom tilbiuder. *LandtmFörordn.* 52 (**1725**). ANNERSTEDT *UUH* Bih. 4: 16 (*i handl. fr.* **1749**).

3) (numera mindre br.) erbjuda l. föreslå (ngn ngt, särsk. angivet av inf.-förb.); äv. refl.: erbjuda sig (att göra ngt), ställa sig till förfogande; jfr **1** slutet o. **BJUDA TILL 3**. Wij nw .. tilbudhen nådh icke anamma wilie. OPETRI 3: 257 (**1530**). De skamlige tillbjudningar, som Keijsaren och hans partij oss Svanske medh gravere. *RP* 6: 783 (**1636**). *(De)* förachta att stijga i Achtenskap; och om Mannfolcken tillbiuda sig, så fösa de bort dem. RUDBECK D Ä *Atl.* 3: 500 (**1698**). Qvinspersonen, sedan hon fått barn, som ej lefde mer än några dagar, tillböd sig att gifva Bondens hustrus barn dia. WELANDER *VenerSj.* 71 (*i handl. fr.* **1765**). En gång tillböd han att dricka brorskål med mig. NYRÉN *Charakt.* 67 (*c.* **1765**). Han .. *(gav)* starka anledningar att tro, det han ämnade tillbjuda henne sitt hus och sig sjelf. BREMER *Nina* 8 (**1835**). *(Hon hoppades få mat.)* Någon förning blev dock inte tillbjuden. SPONG *Kråkn.* 74 (**1963**). *SAOL* (**1986**; *angivet ss. ålderdomligt*). — jfr **SJÄLV-TILLBJUDEN**. — särsk.

a) (†) i vissa refl. uttr., särsk. *α*) *tillbjuda sig till* (l. *för* l. *på* l. *uti*) *ngt*, erbjuda ngt, erbjuda sig till l. ss. ngt, förklara sig villig till ngt, ställa sig till förfogande ss. l. för ngt. Alla the som .. tilbudho sigh .. til at arbeta. *2Mos.* 36: 2 (*Bib.* **1541**). Tilbödh .. *(Kung Kristian)* sigh vthi wanligh handel medh Frw Christina. GIRS *G1* 1 (*c.* **1630**). Wil iagh migh för eder trogne och flijtige Höfwitzman tilbiuda. GIRS *G1* 10 (*c.* **1630**). Danmarckz Rijkz Rådh tilbiuda sigh ock på förlijkning emellan Konung Gustaff och the Lubeska. GIRS *G1* 143 (*c.* **1630**). Jag veet .. att jag haffver tilbudit mig till förlikning, men thet vart inthet accepterat. *RP* 8: 124 (**1640**). Det wet jag med viszhet at han aldrig trugat eller tilbudit sig til fullmäktigskap. *Posten* **1769**, s. 842. särsk. med prep. *till* o. med rektion betecknande juridisk prövning: (förklara sig villig att) underkasta sig sådan prövning. Derföre tilbiuder hann sigh till lagh och rätt, och huad lagenn kan seÿe at hann vtgifue skall, der med will han låthe sigh åtnöie. *3SthmTb.* 5: 23 (**1603**). Dän som tilbiuder sigh till allan rätt böör iu effter Sweriges lagh .. blifva hörd. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 2: 396 (*i handl. fr.* **1693**). *β*) *tillbjuda sig (ut)i ngns tjänst*, *tillbjuda sig (i tjänst) hos* l. *till ngn* (*för ngt*), erbjuda sig att gå i ngns tjänst (som ngt). Som vij lothe senest scriffve tigh till um the 2000 skotter sigh tilbiude udi vår tiänist *(osv.)*. *G1R* 26: 462 (**1556**). Som thu later förstå, ath månge både svenske och tydske tilbiude sig i tiänist hosz tig för ryttere *(osv.)*. *G1R* 28: 153 (**1558**). När .. *(en lärlings)* Läremestare är bliffuin dödh, hann tilbiudher sigh hoos eenn annann Läremestere. SILFVERSTOLPE *BokbSthm* 221 (*i handl. fr.* **1630**). Thet är skedt, att een högferdig Tiänare sigh till een arm Adelzman för Skoopoike tillbudh. WILLMAN *Jap.* 155 (**1667**). *γ*) *tillbjuda sig* (*att*) *vilja*, äv. icke refl., *tillbjuda att vilja*, förklara sig beredd att, erbjuda sig att. *(Om ryssarna)* tilbiude sigh att vele handle medt edher um fridstondh *(osv.)*. *G1R* 26: 154 (**1556**). Thenn 9 maij tillbödh Daniell krögier att willa wttleggia de penningier, som Oloff Larssonn skulle haffua aff hono*(m)*. *TbLödöse* 134 (**1589**). *(Jag skall betala)* ehuru han tillbjudit sig vilja dröja med sin fordran. ÅKERMAN *Resebr.* 65 (**1820**). *δ*) *tillbjuda sig emot ngn*, uppträda emot ngn, vända sig till ngn, erbjuda ngn (vänskapliga) kontakter l. underhandlingar o. d. *(Vi meddelar)* att hertigh Radzevill haffver .. sigh .. emot oss ganske venligen tilbudit. *G1R* 26: 634 (**1556**). Storfursten j Ryszland hafwer sigh .. *(i viktiga angelägenheter)* emoot H. S. M. tilbudhit. CHESNECOPHERUS *Skäl* Ooo 1 a (**1607**).

b) (†) med avs. på (avläggande o. d. av) ed; jfr **BJUDA 8** *a γ*. *(Han)* tilbödh att göra lagh och eedh förre, thett honom icke war witterligitt, hwro sam*(m)*e hwder kom ij hans kiisthe. *TbLödöse* 61 (**1587**). Det wore .. mycket betänkeligit, att så i gemen stadga .. at den tillbudne eeden skulle anses så god som gången. *FörarbSvLag* 8: 237 (**1734**). *(Han)* tilbiuder .. sin contrapart, at med Ed bestyrcka sakens rättwisa, hwilket kallas .. tilbuden ed. NEHRMAN *PrCiv.* 292 (**1751**).

c) [möjl. delvis utgående från *b*] (†) övergående i bet.: lova, försäkra (se d. o. **8**), svära. *PrivSvStäd.* 3: 181 (**1571**). *(Om ngn förbrutit sig med svordom)* och han tilbiuder, utan någon Rättz twång, at bättra sig *(slipper han straffet)*. *StadgEed.* **1687**, 1: 5.

d) (numera föga br.) oeg. l. bildl.; jfr **ERBJUDA 2**. Ther gingo alla diur, och hwart vppå sitt wijs / Tilbude .. *(Adam)* tienst. SPEGEL *ÖPar.* 45 (**1705**). Wåra skogar tilbjuda löf, bark, laf och bär, hwarmed boskapsfodret kan så wäl ökas som kryddas. FISCHERSTRÖM 2: 381 (**1780**). Ingenstädes tillbjuder sig väl ett rikare fält för moralpatologiska undersökningar än *(i kejsartidens Rom)*. RYDBERG *RomD* 90 (**1877**).

4) [utvecklat ur **3** l. möjl. till den ursprungliga rumsliga bet. hos **TILL** (se d. o. **II 1**)] (†) (in)bjuda (ngn), bjuda (ngn) tillstädes; jfr **BJUDA 26**. Then andra *(av Jesu liknelser handlar)* om Bröllopet, ther gester tilbodhne woro, men the wille icke komma. LPETRI *2Post.* 304 a (**1555**). *(Orenligheter)* som Tienare och tienarinnor .. göma .. så fijnt vthi een heemligh Wrå i Husen, så länge wäl förwarat, til thes then gamble Adam *(dvs. synden)* tilbiudher sigh sielff ther vth. CAROLSTADIUS *Pest.* C 3 a (**1620**).

5) (†) försöka (se d. o. **4**) (ngt), bemöda sig om, eftersträva; äv. med bibet.: våga l. underst å

sig l. göra min av o. d.; äv. övergående dels i bet.: ta till (se TAGA TILL 1), dels i bet.: (er)bjuda (jfr det numera fullt br. uttr. *bjuda motstånd*, se BJUDA 17 *c*); äv. refl., särsk.: drista sig (ngnstädes); jfr BJUDA TILL 4. *Apg.* 24: 6 (*NT* **1526**). The ther icke tilbiude sigh till förbodne ortter .. schole the .. late .. obewarede (*dvs. obevakade*). *HSH* 9: 55 (**1562**). Skattehemman (*ska inte*) så sönderrijfwes eller åtskillies, såsom af Arfwingerne offte tilbiudes, och har til mykee skeet är. STIERNMAN *Com.* 1: 410 (**1593**). Låt icke .. (*din hustru*) wara tinn öffwermann, / Om hon thet tiläwentijrs tilbiuda kann. ASCHANEUS *HwsRegl.* 18 (**1614**). Om Rysslands stora makt skall vara et skiähl för oss at icke tillbjuda något motstånd, så lefva vi .. på Rysslands discretion. HOPKEN 2: 90 (**1747**). De grep och konster, som en .. (*smugglare*) tilbiuder att kunna onäpst bråttet undslippa. STIERNMAN *Com.* 5: 396 (**1766**). MÖLLER (**1807**). — särsk. med avs. på orätt l. skada l. våld o. d.: (för)söka (att) tillfoga; äv. övergående i bet.: åsamka, tillfoga. Att beskydde .. för öffvervoldh .. och förderff, som .. ganske mykit på thette vårt fatige fädernesrike esomofftest tilbudit och efferstått åhr. *G1R* 26: 115 (**1556**). (*Prästen vill veta*) hvem som skal honom ifrån orätt försvara, som honom kunde tilbiudas af them han skal predicha före i skantzen. *OxBr.* 12: 634 (**1639**). Skulle någon giora oliudh, och dock ingen annan ofwerdådigheet ofwar, eller skada tilbiuder, den hafwer ey .. Wachten macht at fängsla, vthan föra til sitt hem. STIERNMAN *Com.* 3: 593 (**1667**). Skal ock härmed wid straf förbudit wara .. at med .. tilbiudande hugg och slag .. Jernwrakarne uti theras embetes förrättande at antasta och öfwerfara. *Bergv.* 1: 271 (**1671**). *ConsAcAboP* 5: 282 (**1682**).

Avledn. (†): TILLBJUDARE, m.//(ig.) till 3: tillhandahållare, leverantör. *Cellarius* 152 (**1699**). — TILLBJUDELSE, r. l. f. [fsv. *tilbiudhilse*] **1)** till **1** slutet, **3** (*c*), om tillönskning om framgång o. dyl. l. försäkran (se d. o. 3) l. löfte om vänskap l. gunst l. vördnad l. trohet l. tjänst(villighet) o. d.; särsk. i hälsningsfras o. d.; äv. dels om visande av ära l. hedersbetygelse o. d., dels övergående i bet.: hälsning. (*Vi har*) utaff Hanns K(*ärlighets*) schriffvelsse icke annedt förnummedt åhnn all naborlig och venlig tilbiudelsse. *G1R* 29: 41 (**1559**). (*Vi*) tackedhe .. Hennes M(*ajestät*) för sin nådige benägenheet och tilbudne helsning, med vår ödmiuke tiänsts tilbiudelse. AOXENSTIERNA 1: 86 (**1614**). Denne store ähres tillbiudelse. *RA* II. 2: 74 (**1617**). Salutatio, kallas een hälsning, hwilken är een wänligh, gunstig och tienstwillig tillbiudelse, ther med wij önske androm gott, och wilie at hwar och en, til then wij skriffue, skal göra oss thet samma igen. AJGOTHUS *Thes-Ep.* 1: 2 (**1619**). H(*ans*) K(*ungliga*) M(*ajestä*)t .. (*har*) den hedher och förtrolige venschaps tilbiudelse .. gierna förnummit. *RARP* 10: 480 (**1668**). **2)** till **3** (*a γ, b, c*): erbjudande; löfte, försäkran (se d. o. 3). (*Det är rättvist*) att han .. honom afbedia, thet han emot honom brutit hafwer, med den tilbiudelse, at wilja härefter .. battre finna sig emot honom. BERGIUS *Småsak.* 3: 102 (*i handl. fr. c.* **1595**). Han låckade the Christne igenom Skånker och Digniteters Tilbiudelser til Affall. SCHRODERUS *Os.* 2: 10 (**1635**). (*Sändebudet*) mentionerade .. hans konungs tillbjudelse att bijlägga dedt Pollniske kriget. *RP* 6: 33 (**1636**). (*Hon*) tillböd sig willia .. (*rentvå*) och befrya effter sin uthsago och tillbiudelse den Eedgång hon d(*en*) 16 sistledne Septemb(*er*) .. uthfäste. *VRP* **1691**, s. 663. LIND 1: 645 (**1749**). — TILLBJUDERSKA, f. till **2**, **3**, särsk. i bildl. anv., om ngt som påbjuder ngt l. inbjuder till ngt. Thet elskeliga korsset är .. Bonennes tilbiuderska. MURÆUS *Arndt* 2: 376 (**1648**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): TILLBLANDA, -else (numera mindre br., *Hamb.* (**1700**)), -ning (se *avledn.*). [fsv. *tilblanda*] **A. 1)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b α*: bringa (ngt) i blandat skick; gm blandning omdana; i vissa språkprov svårt att skilja från **2** l. **4**. Tilblanda, Tilhopamengia, Förblanda. *Linc.* B 4 b (**1640**). Dock synes någon gudamakt hafva det åliggandet på sin lott, att .. så tillblanda det menskliga lifvet, att det för ingen blir obemangdt och fritt från sorger. EMANUELSSON *Plut.* 2: 353 (**1842**). Gummivätskan är tillblandad med glycerin. *2UB* 10: 312 (**1907**). **B. 2)** till **II 8** *b β*: gm blandning tillreda (ngt); jfr **1** o. **blanda till** o. **-mänga 1**. Uti tal och skrifter .. utmålas med färgor, som tillblandas af fördomen, okunnigheten, afunden och illskan. *LBÅ* 32: 130 (**1799**). Groggar, som tillblandas före serveringen och som innehålla högst 2 1/2 centiliter spritdrycker samt minst 20 centiliter vatten .. må kunna serveras utan samband med måltid. *SFS* **1938**, s. 1215. **C.** till **II 11** *a α α'*. **3)** (†) tillblanda (i bet. **2**) ss. tillägg (till befintligt bestånd). *GripshR* **1546–47**. *GripshR* **1555**. **4)** (numera bl. mera tillf.) tillsätta (ngt) gm blandning, inblanda; jfr **1** o. **-mänga 2**. *Miniatursk.* 22 (**1784**). Då mandeln är väl stött tillblandas 1 1/2 kg. siktadt socker. LANGLET *Husm.* 541 (**1884**). Avledn.: **tillblandning**, r. l. f. [fsv. *tilblandning*] särsk. **1)** till **-blanda 1** l. **2**; äv. (numera bl. tillf.) konkret(are). *Linc.* B 4 b (**1640**). Anteligen måste ock vatnet ej haft samma tillblanning öfver alt. BERGMAN *Jordkl.* 94 (**1766**). Någon sorts vidrig tillblandning. WESTER *Aksakov Fam.* 188 (**1911**). **2)** (numera bl. mera tillf.) till **-blanda 4**; äv. konkret(are): tillsats. I anledning deraf bör icke underligt förefalla, om rägnet ofta hyser främmande tillblanningar. BERGMAN *Jordkl.* 260 (**1766**). (*Man*) började i Böhmen mot 1600-talets slut framställa ett glas genom tillblandning av krita, vilket lämpade sig för slipning och gravyr. *Kulturen* **1953**, s. 125. — (**II 8** *a β*) **-BLIVA**, **-else** (se *avledn.*), **-ning** (numera föga br., *NordT* **1884**, s. 226, *OoB* **1892**, s. 227 (: tillblifningshistoria)). [fsv. *tilbliva*] bli till. Desza föreställningar om werldsämnets tillblifwande. LING *Edd.* 40 (**1820**). (*Groparna*) kunde tydligen icke betraktas såsom tillblifna genom någon naturens lek. *NordT* **1892**, s. 644. Avledn.: **tillblivelse**, r. l. f. [jfr d. *tilblivelse*] förhållande l. skeende att bli till, tillkomst, uppkomst; särsk. med gen.-attribut angivande det l. den som blir till. QUENNERSTEDT *Agnost.* 46 (**1888**). Karin och Erik Nordin visste precis både platsen och stunden för lilla Kajsas tillblivelse. HEDBERG *Räkn.* 82 (**1932**). Allt sedan föreningens tillblivelse för fem år sedan har styrelsen lagt sig vinn om en så bred bas som möjligt för verksamheten. *NatGoinge* **1954**, s. 1. jfr **stads-tillblivelse**. Ssgr [jfr motsv. ssgr i d.]: **tillblivelse-historia**. Hans fantasi återuppkonstruerar jordens tillblifvelsehistoria. *NordT* **1893**, s. 511. **-process**. *FolklEtnSt.* 3: 84 (**1922**). **-tid**. För en tolkning af de äldre årsbokstäfverna .. är man .. hänvisad till föremålen själfva och de upplysningar de kunna gifva om sin tillblifvelsetid. *StMontelius* 72 (**1903**). — **-BLÅSA**, **-ning**; **-are** (se *avledn.*). [fsv. *tilblasa*] (numera bl. tillf.) **1)** till **II 1**: blåsa tillstädes; förr äv.

tr., dels: inblåsa (se d. o. 3), särsk. bildl., (med anslutning till **till II 5**) med indir. (person)obj., dels: blåsa fram till. Giffs .. tilkenna, at effter dieffuulen genom Adams fall j Paradijs haffuer til blåst oss dödeligit förgifft. PERICI *Musæus* 2: 53 b (**1582**). Annat sådant tilblåsande damb. UHIARNE *2Anl.* 333 (**1706**). BERZELIUS *Kemi* 1: 48 (**1808**). **2)** (†) till **II 2**: blåsa l. fläkta (mot (ngn l. ngt)). *Linc.* B 3 b (**1640**). **3)** till **II 7**: blåsa igen; i sht förr äv.: medelst glasblåsarlampa tillsluta ((cylindriskt) glasföremål o. d.). *VetAH* **1819**, s. 129. Röret afskares .. hvarefter rördelarne tillblåsas vid ändarne. *TT* **1884**, s. 168. Tillblåst .. om spår, dörrar, vägar o. d. BJÖRKMAN (**1889**). **4)** till **II 8** *b α*. *a)* särsk i p. pf.: (hoptryckt l. avplanat) formad gm blåst, vindpinad. Högstammiga bokar med täta, af västanvinden tillblästa kronor. *TurÅ* **1897**. s. 343. *b)* (†) mer l. mindre bildl.: underblåsa (ngt). Påfwens legat Mala Spina war then faners blåssbelgh, som förbemelte eeldh styrckia tillbläste. GUSTAF II ADOLF 80 (*c.* **1620**). **5)** (om ä. förh.) till **II 8** *b β*: blåsa (se **blåsa**, v.[2] **14**) (metall(föremål)); äv. abs.; jfr **6**. HALLENBERG *Hist.* 2: 880 (*i handl. fr.* **1613**). Bekenner mig .. att haffwa Tijllblåst påå thett åhr 1613. SCHLEGEL o. KLINGSPOR *Attart.* 333 (*cit. efter RR* **1614**). *HammFackl.* 1: 66 (**1928**). **6)** till **II 11** *a α α′*: blåsa (se **blåsa**, v.[2] **14**) (metall(föremål)) för utökning av befintligt bestånd. Tilblästh och tilstöpt .. Tage Jernn. *GripshR* **1587**, s. 112; möjl. till **5**. Avledn.: **tillblåsare**, m.//ig. särsk. (†) till **-blåsa 4** *b*: person som underblåser (ngt). K. Maj:t *(i Danmark)* tracterer förbund med Sveriges fiende konungen i Pålen, och felar intet mer än gode tilblåsare. DAHLGREN *Gl.* 858 (*cit. fr.* **1624**). — (**II 8** *b α*) **-BO**. [fsv. *tilboa*] (†) = **bo**, v.[2] **1** *a*; anträffat bl. i ssgn **tillbo-såll**. Ssg (†): **tillbo-såll**. (**tebo-** **1754–1805**. **tilbod-** **1757**) såll för bortrensning av ogräsfrön o. d. *ÅgerupArk.* Bouppt. **1754**. *BoupptVäxjö* **1805** — (**II 7**) **-BOMMA**, **-ning** bomma till (ngt); äv. mer l. mindre bildl. *SvMerc.* 6: 277 (**1760**). Att Österbotten är tillbommat av pietismen. *KyrkohÅ* **1927**, s. 120. En hel liten stad utan en enda invånare, tillbommade hus med sönderslagna fönster här och dar. *DN(A)* 19/7 **1964**, s. 16.

TILLBORD-, se **tillbords**. — **TILLBORDELIG**, se **tillbördlig**.

TILLBORDS, se **till I 3** *c α*.

TILLBORDS- *tilbω⁴rds~*, förr äv. **TILLBORD-**, ssgsförled. (**tillbord-** **1883** (: tillbordsättning). **tillbords-** **1845** (: tillbords-sättningen) osv.) [ssgsform till uttr. *till bords*, se **BORD**, sbst.[1] **4** *h α*] (numera bl. tillf.) ss. förled i ssgr: till bords (se särsk. **TILL I 1** *e α*, *g α*, o. **BORD**, sbst.[1] **4** *h α*).

Ssgr (om ä. förh., numera bl. tillf.): **TILLBORDS-SÄTTA**. sätta (kanon) till bords; särsk. i p. pf. Som regel äro kanonerna på krigsfartyg tillbordssatta, det vill säga, stå med en del af kanonröret utanför porten med lavetten stödd mot fartygssidan. *UB* 7: 398 (**1874**). — **-SÄTTNING**. [jfr **-sätta**] om kanons rörelse l. förflyttning (efter rekylen) fram till (l. mot) (skjutklar) position vid fartygets sida. För kanoner i allmänhet fordras af lavett-konstruktionen icke allenast största möjliga lättrörlighet vid tillbords-sättningen, utan ock en lagom tröghet vid rekylen. *KrigVAT* **1845**, s. 254. Vid tillbordssättning lyftes svanslavetten på rullar. *SvFlH* 3: 79 (**1945**).

TILLBORLIG, se **tillbörlig**.

TILLBREDDS, se **till I 3** *c α*.

TILLBRINGA, r. l. f. [avledn. av **TILLBRINGA**, v., l. möjl. ombildning av **TILLBRINGARE** (i sht ss. förled i ssgr) l. ssg vars efterled utgör bildning till **BRINGA**, v.] (†) tillbringare (se d. o. **3**); äv. (särsk. ss. förled i ssgr) om kärl med (reserv)vatten för brandsprutas fyllande, brandhink (jfr **TILLBRINGARE 2**). 1 Tillbringa, 1 Karafin. *BoupptVäxjö* **1875**. *Ssgr* (†): **TILLBRINGS-KÖRARE**. person som forslar brandhink o. d. *DA* **1808**, nr 62, s. 2. *SD* 30/3 **1825**, s. 1. — **-LAGARE**. person tillhörig lag med ansvar för brandhinkar o. d. *SFS* **1828**, SärskBl., s. 153.

TILLBRINGA *til³~briŋ²a*, v. **-ar**, **-ade**, **-at**, **-ad**, äv. **-bragte**, **-bragt**, **-bragt** (se för övr. **BRINGA**, v.). vbalsbst. **-ANDE**; **-ARE** (se d. o.). [liksom d. *tilbringe* bildat efter mlt. *tōbringen*, ssg av *tō*, till (se **TAPTO**) o. *bringen* (se **BRINGA**, v.); jfr äv. t. *zubringen*; av **TILL** o. **BRINGA**, v.]

1) (†) förflytta l. (över)föra (ngt) till (ngn l. ngt), tillföra (ngn l. ngt ngt); äv. med det indirekta obj. ersatt av prep.-förb.; äv. utan indir. obj., särsk. övergående dels i bet.: (an)skaffa l. skaffa fram (ngt), dels (med avs. på möda l. kostnad o. d.) i bet.: uppbjuda, uppbåda, använda, dels i bet.: åstadkomma, åvägabringa. Så åhr och någre breff uthur fiendens läger, interciperade vedh Onspach och mig tilbrachtte. AOXENSTIERNA 7: 592 (**1632**). Jag moste fuller dee mig tillsagde jachter med flijt tillreda .. Thy spiut, nät, stafwar, horn och hundar moste jag rätt nu tillbringa. *2Saml.* 1: 116 (*c.* **1669**). *(Det var för att hysa kroppen)* som hela denna mödan och kåstnaden *(för byggandet av pyramiderna)* var tillbrakt. ENEMAN *Resa* 1: 189 (**1712**). Genom sådanna Personers spott, hvilken med tuggorna beblandas, warda the mäste Sjukdomar Barnen tilbrakte. AKEN *Reseap.* 216 (**1746**). Den starka olikhet som ägde rum mellan .. *(kvinnornas)* lynnen .. hade förmått honom att emellan dem tillbringa en nära bekantskap. *Morgan Imog.* 3: 192 (**1818**). Vill man fordra upp vatten till en större hojd än det är möjligt med en pump; så måste man ställa flere öfver hvarandra, och låta den undre alltid tillbringa vatten till den öfre. *JernkA* **1829**, Bih. s. 125. *IllSvOrdb.* (**1964**; *angivet ss. ålderdomligt*). — särsk.

a) inbringa, ge, (för)skaffa; tilldela, bevilja, skänka; äv.: tillräkna (se d. o. **2**), tillskriva (se d. o. **1** *b*); särsk. med avs. på ngt av värde l. betydelse. Framledne Glorwördigeste Konungz walmeente och tillbrachtte Frjheeter *(till adeln)*. *RARP* 3: 408 (**1644**). DAHLSTIERNA *(SVS)* 195 (*c.* **1696**; *tillräkna*, *tillskriva*). Gruvan .. Tillbringar ock ansenlig inkomst. *Dædalus 1950*, s. 60 (**1746**). Igenom åtskilliga til Kongl. Vetenskaps Academien inkomna Rön och berättelser .. *(är)* den nytta beskrifven, som Potatoes eller Jord-päron tilbringa hushållningen. *VetAH* **1754**, s. 77. SCHULTHESS (**1885**). — särsk. i fråga om medföljande egendom vid giftermål. DAHLSTIERNA *(SVS)* 213 (*c.* **1696**). Hans gifte tillbragte honom en betydlig förmögenhet. MEURMAN (**1847**).

b) med avs. på förfång l. skada l. våld o. d.: tillfoga, vålla, åsamka. *HSH* 9: 184 (**1639**). *(Att)* mankönet .. skal sig förswara .. emot sin Fiendes anfall och oförrätt, och icke sielf med wanartig fördristan af sin werja tillbringa ofwerwåld. PORATH *Pal.* Föret. 2 (**1693**). De omswäfwande skadelige Odiuren .. hwilcka tillbringa landtmannen en alt för stoor skada. *VDAkt.* **1735**, Syneprot.

F III 7. FRANZÉN *Pred.* 2: 217 (**1842**).

c) med avs. på nyhet l. meddelande l. hälsning o. d.: framföra l. överbringa till; tillsäga. Iag moste wäll nu desse obehagliga tijdender .. den förlåtna Dido tillbringa. *2Saml.* 1: 123 (*c.* **1669**). När Paulus frågar noga, / Bleff honom där tillbragt: / I staden dig förfoga. TIALLMANN *Profvis.* B 6 b (**1692**). Jag vill dig den ärliga Wälkommen tillbringa, alla rättskaffens Sadelmakares skål. LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 360 (**1881**).

d) refl.: (med orätt) tillskansa l. bemäktiga sig, (gm köp l. byte) förvärva (jfr **BRINGA TILL 1**); äv. (med avs. på besvär(lighet) l. straff o. d.): åsamka sig. Een och annan som antingen igenom Kongl*(ig)* Donation eller kiöp aff Cronan, eller något byte, sigh några godz förwärfwat och tillbracht hafue *(osv.)*. *RARP* 3: 148 (**1640**). I annor händelse lären j tilbringa eder et stort straff och hämnd. BJORNER *Lodbr.* 9 (**1737**). Den, som på något sätt förändrar eller förfalskar en Banquens-Sedel .. och därmed .. tilbringar sig penningar, eller varor, bör, utan förskoning .. wara ärelös. *PH* 3: 1643 (**1740**). Spanien har, uti en enda gren af landthushållningen, nemligen Fåraskötselen, tilbragt sig et stort företräde, framför alla andra Nationer. BARCHÆUS *SvarVetA* 59 (**1774**). REHNBERG *SmålBystämma* 159 (*i handl. fr.* **1880**).

2) (†) förmå (ngn) till (att göra ngt). *(Hon)* kunde .. eij tilbringas at inkomma. *KulturbVg.* 3: 62 (**1708**).

3) (fram)leva l. fördriva (tid ngnstädes l. så l. så l. med ngt); låta (tid) fyllas (med ngt); använda (tid till ngt); jfr **BRINGA TILL 2**. *Tillbringa (sin) tid (tillsammans) med* l. *hos ngn* l. *med* (i sht förr äv. *(ut)i*, förr äv. *(up)på*) *ngn verksamhet* (särsk. angiven av inf.-förb. (förr äv. med utelämnande av prep.)). *OxBr.* 5: 272 (**1624**). At the .. tilbringa mycken Tijd med Siälemässors hörande, them the doch intet förstå. EKMAN *Sionödzl.* 161 (**1680**). Många människjor tilbringa hela sin tid at öka kunskaper, utan at nånsin kunna vinna förmåga at se sin oförmögenhet dertil. KELLGREN *(SVS)* 4: 313 (**1783**). Jag kan säga att jag .. exemplariskt begagnat hela den tid jag tillbragt på att resa mellan Rom och Wien. ATTERBOM *Minn.* 532 (**1818**). En dag, tillbringad i möda och arbete. HAGBERG *Pred.* 5: 14 (**1819**). Man ansåg hvarje timma tillbringad vid boken, som en stöld från arbetet. HEDBERG *Odåga* 99 (**1867**). Av gammal vana gick han mot gården där han tillbringat sin ungdom och där han varit träl. FRIDEGÅRD *Offerrök* 8 (**1949**). — särsk. (†) utan adverbiell bestämning, särsk. i uttr. *tillbringa tiden*, ägna sin tid åt någon verksamhet (som framgår av sammanhanget). Emedan .. *(riksdagsmännen)* på sina committenters wägnar warit borta hela året och tillbragt tiden *(önskar de påökt)*. *SynodA* 1: 319 (**1728**).

TILLBRINGARE *til³~briŋ²are*, om sak r. l. m., om person m.//ig.; best. **-en**, vard. äv. **-n**; pl. =. [avledn. av **TILLBRINGA**, v. — Jfr **TILLBRINGA**, sbst.] **1)** (numera mindre br.) företeelse som bringar fram (ngt); särsk. om patronförare (i ä. repetergevär) (jfr **SLEV**, sbst.[1] **2** *c*), frammatare. *JournLTh.* **1812**, nr 140, s. 3. Moderkakan *(utgör)* .. ett slags tillbringare af näringsämne för fostret. CEDERSCHIOLD *QvSlägtl.* 1: 154 (**1836**). BALCK *Idr.* 2: 141 (**1887**; *om patronförare*). **2)** [eg. specialbet. av **1**] (†) = **ANBRINGARE 2** (jfr **TILLBRINGA**, sbst.); äv. om person som handhar sådant redskap. Om Sprutan är nära vid Sjön, at Tilbringare kunde pumpa i Karet, behöfvas trenne sådana. *VetAH* **1774**, s. 151. *JournLTh.* **1812**, nr 80, s. 3 (*om person*). Till Förman för hwarje Spruta och hwarje Tillbringare .. förordnas .. en af Stadens Rådmän. *SFS* **1828**, SärskBl., s. 153. SUNDÉN (**1891**). **3)** [eg. specialbet. av **1**] (högt, mer l. mindre cylindriskt) kärl (försett med handtag (o. icke rörformig pip) o.) avsett för (servering av) dryck o. d.; jfr **BRINGARE 2**, **TILLBRINGA**, sbst. *Bouppt-Växjö* **1843**. Ölet inbars uti tillbringare. HOLMBERG *Nordb.* 242 (**1852**). Om du inte hade grisat ned tillbringaren, skulle jag ha bett om ett glas mjölk. BERGMAN *Mark.* 110 (**1919**). Från Strömbergshyttan visar vi två nya tillbringare med dricksglas ur servisen K 55 i halvkristall. *Form* **1953**, s. 14. jfr **GLAS-**, **MJÖLK-**, **PORSLINS-**, **PUNSCH-TILLBRINGARE**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-BRUKA**, **-ning**. **1)** till **II 8** *b α*: gm bearbetning göra i ordning (ngt); särsk. med avs. på dels lera, dels (o. numera bl.) (åker)jord o. d. (jfr **bruka 11**); förr äv. övergående i bet.: uppöva (jfr **bruka 15**). Gå öfwer .. *(degen)* medh Kaflan .. til thes at han är noghsampt tilbrukat. *Salé* 110 (**1664**). L'ombre är ett Spel, som oförlikneligen .. tilbrukar ens genie. *SvNitet* **1738**, s. L 2 a. Det tilbrukade leret. WIJNBLAD *Tegelbr.* 6 (**1761**). Sin träda hade han godslad men ej tillbrukad för sådd. *TurA* **1936**, s. 98. **2)** (†) till **II 13**: använda (ngt). *KOF* 1: 339 (**1575**). — (**II 10**) **-BRYTA**. [fsv. *tilbryta*] (†) (gm förbrytelse) göra sig förtjänt av (ngt). Beklaghandes then orät honom skeedde thet han intit tilbrutit hadhe. OPETRI 1: 85 (**1526**). — (**II 8** *b α*) **-BRÅKA**, **-ning**. **1)** (numera föga br.) tillkrångla (ngt); förvränga. Huguenotter, hvilket namn var tillbråkadt af Tyska ordet Eydgenossen. HALLENBERG *Hist.* 4: 799 (**1794**). Att ingenting tillbråkadt och förkonstladt .. skall komma ut. *OoB* **1892**, s. 142. **2)** (†) gm ältning o. d. göra i ordning (ngt). *VetAH* **1762**, s. 156. *(Dagligen)* tillbråkades .. vid pass 400 cubfot lermassa. *LBA* 36–38: 89 (**1800**). — (**II 8** *b*) **-BRÄNNA**, **-ing** (numera bl. tillf.) gm brännande förfärdiga l. härda (ngt). JOHANSSON *Noraskog* 2: 341 (*cit. fr.* **1561**). Sedan en .. *(tegel)*mur en gång blifvit tillbränd, kan den så ofta som helst utan fara upphettas. *JernkA* **1827**, s. 391. BILDMARK *Entrepr.* 112 (**1921**). — (**II 8** *b α*) **-BUCKLA**, **-ing** göra (ngt) bucklig; särsk. med avs. på huvudbonad; äv. bildl.; jfr **buckla till**. Hans hatt var tillbucklad och rocken sönderrifven. BLANCHE *Tafl.* 1: 87 (**1856**). Han är ingen särskild, medelålders, frånskild och tillbucklad av livet. *DN* 11/3 **1991**, s. B1.

TILLBUD *til³~bu²d*, n.; best. **-et**; pl. =. (se för övr. **BUD**) (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilbuþ*; motsv. fd. *tilbod* (d. *tilbud*), fvn. *tilboð*; vbalsbst. till **TILLBJUDA** (l. **BJUDA TILL**)]

1) (†) motsv. **TILLBJUDA 2**: tillsägelse, befallning; påbud; äv. om begäran l. fordran. Ther wii wile oss .. efterretta, ner wii eders tijlbud och scriffuellsse .. belonga kunne. *HH* XXXIII. 2: 22 (**1546**). Ammiralen Juel fodrade .. 4,000 rixd*(a)*l*(e)*r til brandskat utaf borgarna i Rönnaby, men the uhrsechtade sig för thet tilbodh. SPEGEL *Dagb.* 123 (**1680**). Bemötte .. *(Jesus)* deras förmätenhet, som begärade tekn af Honom ifrån himmelen .. Han war sig altid lik, och afslog detta tilbod. BÆLTER *JesuH* 5: 353 (**1759**). På BondeStåndets tillbud är en del af FriCorpsen af Dalarna beordrad hit. GUSTAF III 1: 139 (**1789**).

2) (numera bl. med ålderdomlig prägel) motsv. **TILLBJUDA 3**: anbud (se d. o. **1**), erbjudande; förslag; ofta om erbjudande l. förslag som är förknippat med vissa villkor (i sht i fråga om fredsförhandlingar o. d.), äv. närmande sig l. övergående i bet.: villkor; särsk. med erbjudandets l. förslagets innehåll uttryckt dels med *att*-sats, dels med prep.-bestämning (numera bl. med prep. *om*, förr i sht *av*), dels förr med gen.-bestämning; äv. om tillfälle o. d. (se *c*); förr äv. (motsv. **TILLBJUDA 4**): inbjudan. Wij tacke eder ganske gerna ffor tet Kerlig tiilbwdt Ath wij oss omaka skulle tiil eders Kære hwstrves Körkie gaang. *G1R* 1: 141 **(1523)**. Tacke wij edher for edert kærligha tilbwdt Athij willen lathit oss Casper enheendt looss. *G1R* 2: 12 **(1525)**. Jempte wår Underdånigheetz tilbudh och alsköns wälsignelses innerligh förönskan, kune wij i all ödhmiukheet icke obemält låta, at *(osv.)*. *BraheBrevväxl.* II. 1: 94 **(1657)**. Så at vi .. sättia oss i fullkomligit stånd at .. bemöta vår fiendes anfall .. sedan vår förmätne fiende ej velat anta de skiäliga tilbud vi honom giordt. *2RARP* 14: 29 **(1743)**. *(Svante Sture)* som så ädelt afslagit .. Hansestädernas tillbud af Svenska Kronan. GRANBERG *Dram.* 37 **(1811)**. Som det nu var med den stora hotande skulden, vilken om några dagar måste betalas, var det bäst att genast antaga tillbudet. PETTERSSON *SannSag.* 2: 59 **(1922)**. *SvOrdb.* **(1986**: om). — jfr **FREDS-, NÅDES-, STILLESTÅNDS-TILLBUD**. — särsk.

a) (numera mindre br.) om giftermålsanbud o. d.; äv. om förslag till sexuellt umgänge, särsk. i uttr. *okyskt* l. *orent* o. d. *tillbud*. Jag har fattat tycke för en ung Flicka, som är nögd med mig, och tager med all Kärlek emot tilbudet af min Tro. LAGERSTRÖM *Molière Gir.* 91 **(1731)**. Hon hade .. bordt stå emot hans orena tilbod. MÖRK *Th.* 3: 19 **(1758)**. HEINRICH **(1814**: okyskt tillbud). "Hvad jag svarat baronen på tillbudet af hans hand, vet ni förmodligen". CARLÉN *Klein* 210 **(1838)**. Den sjuke *(som lider av paranoida idéer)* tror sig vara föremål för äktenskapsplaner och erotiska tillbud från höger och vänster. WIGERT *PsykSj.* 2: 76 **(1925)**. ÖSTERGREN **(1957**: I fråga om äktenskap). — jfr **GIFTES-TILLBUD**.

b) (numera föga br.) i fråga om erbjudande av varor o. dyl. l. arbetskraft; särsk. dels om anbud (se d. o. **1** *f*), dels om utbud av l. tillgång på varor (osv.). Deras tilbud at förse oss med waror och kram. DALIN *Arg.* 1: 46 **(1754)**. I följd af den .. starka folkmängdstillväxten ökas tillbudet af arbetskraft. *EkonS* 1: 47 **(1891)**. Prisläget .. regleras av den ekonomiska lagen om tillbud och efterfrågan. HERNBERG *Rättsh.* 127 **(1922)**.

c) (numera föga br.) närmande sig l. övergående i bet.: möjlighet l. tillfälle. *(Vi)* sir .. olyckan utan tillbud att hjelpa oss. CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 411 **(1800)**. Helst *(som)* lunnefåglarna .. lågo rätt talrika till hafs, erbjudande goda tillbud till skott. KLINCKOWSTRÖM *BlVulk.* 1: 65 **(1911)**. *(Offensiven hindrade inte)* att hälsingborgarna hade ytterligare tvenne fina tillbud att öka segerresultatet. *IdrBl.* **1924**, nr 78, s. 12.

3) (numera föga br.) motsv. **TILLBJUDA 5**: försök l. ansats; särsk. om försök l. ansats till brott; äv. dels om företag l. tilltag, dels närmande sig l. övergående i bet.: angrepp, anfall (äv. bildl.). At arbetha och stärkie befästningar och hampnar emot fiändens tilbudh. *RA* II. 2: 167 **(1617)**. Man böter intet för tillbudit, sa Drängen. CELSIUS *Ordspr.* 2: 295 **(1709)**. När hans tilbod wunnit en lycklig utgång, skulle det ock winna sin Konungs bifall. MÖRK *Ad.* 1: 43 **(1742)**. Stora snillens förnämt tossaktiga tilbud .. at taga an en myndighet, och tvinga sig upp til en höghet, som Naturen icke gifvit dem. THORILD *(SVS)* 3: 72 **(1791)**. Natten tillbringa vi på vardshuset, där min mor jämte barnet .. har tagit nattkvarter för att beskydda mig mot dödens tillbud. STRINDBERG *Inf.* 197 **(1897)**. Tillbud till ett småleende. DAHLBÄCK *Åb.* 24 **(1914)**. CANNELIN **(1939)**.

4) [utvecklat ur **3**] om smärre olyckshändelse som kunde ha utvecklat sig till en allvarlig sådan, incident; (presumtivt) hotfylld l. farofylld l. riskabel händelse; jfr **ANBUD 2**. *Dimman orsakade en svår trafikolycka och flera otäcka tillbud.* 22 *(april)* war elden lös och war ett mechtight farlicht tillbudh. CARL IX *Cal.* 30 **(1584)**. Neder wijd Siön: här haf*(e)*r uti min tijd warit fahrlige tilbod, och förr min tijd hörer iag berättas att en Schol-pilt skall här .. hafwa drunknadt. *ÅbSvUndH* 58: 271 **(1696)**. Tillbudet med ditt öga var ganska elakt. KELLGREN *(SVS)* 6: 116 **(1782)**. *(Sv.)* Tillbud till eldsvåda, *(fr.)* menace .. d'incendie, commencement .. d'incendie. BERNDTSON **(1880)**. Det var enda gången vi var osams på Irland, den enda olyckan; ett enda tillbud på hela resan. MALMSTEN *DagKastanj.* 129 **(1994)**. — jfr **ELD-, ELDSVÅDE-, KANTRINGS-, OLYCKS-TILLBUD**.

TILLBUDS, se **till I 14** *b* ζ α'.

TILLBUDSSTÅENDE *tilbu³ds-stå²ende*, p. adj. [till uttr. *stå till buds* l. ssg av uttr. *till buds* (se **BUD 3** *a*) o. p. pr. av **STÅ**] som står till buds, som finns (till hands), tillgänglig. ÖLLER *VLittLiv* 1: 11 **(1920)**. Fåglarnas förmåga att anpassa sig efter tillbudsstående möjligheter slår en ofta med förvåning. *NatLiv* 2: 637 **(1931)**. Att med alla tillbudsstående medel arbeta på envåldsmaktens avskaffande. GUMMERUS *Zilliacus* 166 **(1933)**. *Hufvudstadsbl.* 17/2 **2002**, s. 12.

TILLBY, se **till I 1** *g* α.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-BYGGA, -ning** (numera bl. tillf., *PH* 2: 1366 **(1738)**, *Verd.* **1888**, s. 269). [fsv. *tilbyggia*] **1)** (†) till **II 7**: gm byggande tillsluta l. stänga (ngt). *Cellarius* 193 **(1699)**. EKBLAD 382 **(1764)**. **2)** till **II 11** *a* α α': bygga till (ngt befintligt, särsk. byggnad); bygga (ngt) ss. tillägg, utgörande dels utökning av befintligt bestånd (särsk. av byggnader l. skepp o. d.), dels (o. numera bl.) utvidgning av befintlig byggnad o. d. *Ett tillbyggt hus. Ett hus med tillbyggt garage.* Jtem at fogten taghe tomp[t]öre vtåff alla daghakarla bodar så wel aff them som sedhan tilbygda ära, som them j fiord bescriffne woro. *G1R* 7: 391 **(1531)**. Sedan år 1766 äro många nya Fartyg tilbyggde. LAGERBRING *Hist.* 1: 175 **(1796)**. En liten afsides kammare, tillbyggd till det egentliga huset. ALMQVIST *Grimst.* 27 **(1839)**. *(Man)* om- och tillbygger de gamla basilikorna efter de gifna monstren. HAHR *ArkitH* 231 **(1902)**. — **(II 11** *a*) **-BYGGE.** [jfr **-bygga**] särsk. konkret: tillbyggnad. *Fatab.* *1932*, s. 98 **(1731)**. Ett tillbygge till den äldre kyrkan vid den norra långhusmurens västligaste del. *Fornv.* **1944**, s. 312. — **(II 11** *a* α) **-BYGGNAD.** [möjl. delvis avledn. av **-bygga**] om handlingen l. verksamheten att bygga till ngt; äv. dels konkretare, om enskild omgång av sådan handling, dels konkret, om resultatet av sådan handling osv., särsk. om senare tillkommen del

på äldre, ursprunglig byggnad l. konstruktion; äv. bildl., om utvidgning l. utökning av ngt. *PH* 3: 2305 (1746). Den mosaiska lagen med alla de vidlyftiga tillbyggnader, som denne fått under århundradenas lopp. RYDBERG *KultFörel.* 4: 337 (1887). Å Karlsborg verkställes tillbyggnad af officerspaviljongen med en matsal och 4 rum. *KrigVAH* 1888, s. 21. Vid södra gafveln finnes en tillbyggnad brädfodrad under tak af tegel. *PT* 1910, nr 191 A, s. 1. De skiftande öden en kyrka genomgått, bestående i ombyggnader och tillbyggnader af olika slag. CORNELL *NorrlKyrklK* 21 (1918). En tillbyggnad på den nuvarande parabolantennen. *SvD* 9/12 1997, s. 33. — (II 5) **-BYTA.** [fsv. *tilbyta*] byta till (ngn, i sht (o. numera nästan bl.) sig, ngt); i sht förr äv. utan indir. obj.; jfr **-tuska**, v.[1], **-växla**. Guld och Demant kan icke liknas .. *(vid visdomen)*, ey heller kan hon tilbytas för gyllene klenodier. *Job* 28: 17 (*Bib.* 1541). Alle Cronan tillbytte Gods. *LReg.* 406 (1662). Det säijes at ändamålet .. är at få tilbyta sig spannemåhl för trawahror. *2BorgP* 7: 120 (1741). Öland tillbyttes kronan från drottning Christina mot vissa orter i Bremen. CARLSON *Hist.* 3: 362 (1874). — (II 5) **-BYTE.** (numera bl. tillf.) förvärvande gm byte; äv. konkretare. Närboende grannar *(lämnar)* Potatoes och Säd mot tillbyte af Bränwin. *VexioBl.* 1828, nr 41, s. 4. Flera av torpen fingo .. genom tillbyten .. eller nyodling sin areal väsentligt utökad. *Ymer* 1938, s. 309. Ssg (†): **tillbytes-man.** (mans)person som tillbytt sig ngt. *RARP* 10: 243 (1668).

TILLBYTES, se **till I 14** *b ζ α*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-BÄRA,** v., förr äv. **-BÄRAS,** v. dep.; **-ning** (numera föga br., *Linc.* C 6 a (1640), EKBLAD 143 (1764)); **-erska** (numera bl. tillf., LIND 1: 1909 (1749)). (**-bära 1567** osv. **-bäras 1610–1766**) [fsv. *tilbära*] (numera bl. tillf.) jfr **bära till. 1)** till **II 1**: bära (ngt) tillstädes; ss. vbalsbst. *-ning* förr äv. konkret(are), om ngt sammanburet; jfr **2.** Tilbärning. Eller: En sammanburin hoop. *Linc.* C 6 a (1640). **2)** till **II 5**: bära (ngt) till (ngn), (gm bärande) förskaffa (ngn ngt); särsk. bildl.; ofta svårt att skilja från **1** i anv. med indir. personobj. *HSH* 4: 208 (1567). Myntemästeren *(tillåts)* sielff att skaffa sigh dhem som honom Silfwer tilbäär. *HSH* 26: 279 (1633). Stoor sorg migh olyckan tilbaar. CHRONANDER *Surge* F 4 a (1647). Mat tillbäres dem från byn. *Kongo* 1: 286 (1887). **3)** (†) till **II 8** *a γ*, opers.: hända (sig), slumpa sig (jfr **-falla 2**, **-foga 6**, **-gå 4** slutet); äv. övergående i bet.: vara lämpligt (för (ngn)); äv. dels refl., dels ss. dep.; särsk. i förb. med *så*. Hvar så framdeeles kan tillbäras att *(osv.)*. *OxBr.* 12: 664 (1610). Så är nu tillburit, att här äre twenne Konungar komne till tig. VERELIUS *Gothr.* 70 (1664). *(Han)* will sielf .. skillia kohnan ifrån sigh, när det honom lägligast och bäst kan tillbära. *VDAkt.* 1691, nr 214. Det tillbar sig samma tid, att en gammal Rådman i Telje .. anhöll om giftermål med Gunild. CIHALLMAN 245 (1778). DALIN (1854). **4)** (†) till **II 10** *a*: använda (till ngt)? Att iagh nu knapt kan röra den ena foten fram om den andra mycket mindre mina händer till nogot arbetes utförande hwar med iagh migh nähra kunde tilbähra. *VDAkt.* 1695, nr 1058. — **-BÖJA, -else** (se d. o.). [fsv. *tilböghia*] **1)** (†) till **II 1** *a*: böja intill. *SvTyHlex.* (1851, 1872). **2)** (†) till **II 2**: (in)rikta (ngt mot ngn); särsk. bildl., särsk. i uttr. *tillböja sina öron*, lyssna uppmärksamt. Tilbögher tu tijn öron så warder tu wijs. *Syr.* 6: 33 (*öv.* 1536). Steenbocken, hade redan .. hornana tillbögde som wille han slå honom därmed uti ryggen. *KKD* 5: 126 (1710). EKBLAD 60 (1764). **3)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b α*: gm att böja formge (ngt). SCHRODERUS *Comenius* 759 (1639). Påfvens tiar är en hög, hvit, på midten något tillböjd, rund mössa. *NF* 9: 103 (1885). **4)** (†, utom i avledn. **till-böjlig**) till **II 10**: locka l. förleda (till ngt); i p. pf. äv.: hågad l. villig (till (ngt)). *ForsprRom.* 2 a (*NT* 1526). Krijgzmän, hwilke wore .. ingen Wallust tilbögde, offentligen förkasta. SYLVIUS *Curtius* 447 (1682). Allt det som drager och tillböjer till den utwärtes gärningen. MURBECK *CatArb.* 1: 685 (c. 1750). **5)** (†) till **II 13** *a*, i p. pf.: välvillig mot (ngn). Wij menom .. at helgonen ära oss .. meer tilbögd än gudh sielffuer. OPETRI 2: 198 (1528). — **-BÖJELSE.** [fsv. *tilböghilse*; sannol. avledn. av **-böja**] (†) särsk. **1)** till **II 10**, motsv. **-böja 4**: benägenhet, håg, böjelse; särsk. med av prep. *för* l. *till* inledd bestämning; jfr **tillböjlighet**, **tillnägelse**. Samalunda skeer och medh alla andra lustar och tilböyelse. OPETRI 2: 75 (1528). Tillböjelser för radikalism. TAVASTSTJERNA *Hem.* 36 (1895). *FinT* 1899, 2: 203 (: till). **2)** till **II 13** *a*, motsv. **-böja 5**: välvilja, uppskattning; tycke, kärlek; särsk. med av prep. *för* inledd bestämning. *HC11H* 8: 36 (1678). Jag märkte, at desse twänne Sköldpaddor .. wisade hwarannan en slags tilböjelse. *1Saml.* 1–6: 505 (1774). En ganska stor tillböjelse för laisser-aller-systemet. BERGSTRAND *PolitSilh.* 1: 167 (1880). — **-BÖJLIG.** [fsv. *tilböghelikėr*; sannol. avledn. av **-böja**, i y. språkbruk dock trol. efter d. *tilbøjelig*] särsk. (numera föga br.) till **II 10**, motsv. **-böja 4**: benägen, böjd; särsk. med av prep. *till* inledd bestämning; jfr **beböjelig**. Effther thet j åren beneghne och tilböyelighe til alt ondt. OPETRI 1: 67 (1526). Man är i våra dagar så naturligen tillböjlig till att gripa fatt i hvarje .. omständighet. *ÖresundP* 1849, nr 43, s. 1. ÖSTERGREN (1957). Avledn.: **tillböjlighet**, r. l. f. särsk. (numera föga br.) benägenhet, böjelse; jfr **tillböjelse 1**. Intit görandes aff hastugheet eller titt eghit sinnes tillböyeligheet. *1Tim.* 5: 21 (*NT* 1526). ÖSTERGREN (1957). — (II 5) **-BÖR,** n. (STIERNHIELM *(SVS)* III. 1: 126 (1648)) l. f. (*RP* 8: 190 (1640: otilbör)). [fsv. *tilbor*; till **-böra**] (†) motsv. **-böra 3**: vad som är tillbörligt; jfr **tillbehör** *d β*. Effter tilbör straffede. *CivInstr.* 25 (1613). Att iagh inthet hafuer kunnat något företaga, som mitt tilbör älliest hade kräft och fordrat. STIERNHIELM *(SVS)* III. 1: 126 (1648). jfr **o-tillbör**. — (II 5, 12) **-BÖRA,** v., o. **-BÖRAS,** v. dep., **-ing** (se *avledn.*). (**-böra 1526–1937**. **-böras 1529–1619**) [fsv. *tilböra*, *tilböras*; jfr mlt. *tōbōren*] **1)** (†) tillkomma (ngn l. ngt) ss. rättighet o. d., rätteligen tillhöra (ngn l. ngt); jfr **böra 1** *a*. Then som .. giffuer hwarjom och enom thet honom tilbör, icke effter Affecter, vthan effter Rättwijsan. SCHRODERUS *Waldt* 67 (1616). *(Kvinnorna)* tillbör endast slåndan och ej att veta Rikets tarfver. *HSH* 3: 56 (c. 1800). ÖoL (1852). **2)** (†) tillkomma (ngn) ss. skyldighet l. plikt o. d., åligga l. anstå (ngn); dels med saksubj., dels opers. (dels med inf.-förb. utgörande eg. subj., dels i komparativ bisats); jfr **böra 5** *a*, *b α*, *β*. Solde han mich *(tomten)* for it fast stadigt køp .. orappat som en retwiss men*(n)*iskie an*(n)*ars til bør. OPETRI *Tb.* 105 (1526). Sammaledes tillbör ock Postmästaren .. öpna de öfrige ankomne posterne. *CivInstr.* 509 (1704). Hwad en rättskaffens Postillon tillbör. *SPF*

1852, s. 444. CANNELIN (1939). 3) (utom i avledn. **tillbörlig** numera föga br.) opers.: vara tillbörligt l. rätt o. riktigt l. lämpligt o. d.; i sht i komparativ bisats; äv. dels refl., dels ss. dep.; jfr **böra 5** *b ζ* o. **tillbehöra 2**. Wil .. *(Maria)* vtan twiffwel (som thet och rätzlighan tilböör) ath gudh schal warda prijsat för hennes schul. OPETRI 1: 80 (**1526**). *OxBr.* 12: 386 (**1619**; *dep.*). *(Vid visitation skall prosten)* hålla Husesyn, med Kyrckioherde-Capellans och Klåckare Bohl, så at the til Huus, Åkrar och Angiar, blifwa som sig tilbör skiötte. *Kyrkol.* 24: 19 (**1686**). LAURÉN *Stenvall Dikt.* 108 (**1937**). Avledn. (†): **tillböring**, r. l. f.; anträffat bl. i pl. **-er**. tillbörlig utrustning. Wor Kraffuell ligger ther än nu .. vtann Mast Tackel Tugh, och mest tilboringer. *G1R* 10: 246 (**1535**). **tillbörlig**, se d. o.

TILLBÖRDELIG, se **tillbördlig**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5, 12**)

TILL-BÖRDIG. [jfr fsv. *tilbyrdhogher*, tillbörlig] (†) berättigad till (förfogande över) (ngt); jfr **-berättigad**. Heredzhöffdingen, huem swadane *(krono)*iord med rette ægende oc tillbördig ær. *G1R* 1: 227 (**1524**).

TILLBÖRDLIG l. **TILLBÖRDELIG**, adj.; adv. **-EN**. (**-bordelig 1536**. **-bördelig 1555–1564** (: otilbördeligen). **-bördlig 1545–1631** (: otillbördligen)) [fsv. *tilbyrdheliker*; sannol. ombildning av **TILLBÖRLIG**] (†) tillbörlig (se d. o. **3**). *Ps.* **1536**, s. 95. Th*(e)*r Peter v. Åken något med them erffve scall, wår*(e)* tilbördeligit att Göstaff .. och hans bröder gåffve ho*(nu)*m the jordegodz, som the erfft haffve efft*(er)* theris mod*(er)*. TEITT *Klag.* 268 (**1555**). Vm .. Isac Nilsson sigh .. troligen och tilbördligen hade förhollit. *HH* XIII. 1: 118 (**1564**). — jfr **O-TILLBÖRD(E)LIG**.

TILLBÖRING, se **till-böra** *avledn.*

TILLBÖRJA, se **till I 14** *b β anm.*

TILLBÖRLIG *til³~bœ²rlig*, adj. **-are**; adv. **-A** (†, *G1R* 1: 37 (**1522**), SCHENBERG (**1747**)), **-AN** (†, *OxBr.* 12: 150 (**1612**), *OxBr.* 12: 158 (**1613**)), **-EN** (*RA* I. 1: 459 (**1546**) osv.), **-T** (OPETRI *Hb.* C 2 a (**1529**) osv.). (förr äv. skrivet ss. två ord. **-bor- 1524–1564** (: otilborlighe). **-borgh- 1632** (: otilborghligh). **-byr- 1589–1593** (: otillbyrligier, *sannol. fel för otillbyrligiet*). **-bör- (-o-) 1522** osv. n. sg. o. adv. **-ligit (le-, -gh-, -d, -dt, -et, -tt) 1522** (*n. sg.*)**–1752** (: otilbörligit, *n. sg.*). **-ligt (-ii-) 1522** (*n. sg.*) osv.) [fsv. *tilborliker*; jfr fd. *tilborlig, tilburlig* (d. *tilbørlig*); avledn. av **TILL-BÖRA**. — Jfr **TILLBÖRDLIG**]

1) (numera föga br.) motsv. **TILL-BÖRA 1**: som med rätta tillkommer l. tillhör ngn l. ngt l. som ngn har (juridisk l. moralisk) rätt till, rättmätig (se d. o. **2**); särsk. med gen.-attribut angivande den rättmätige ägaren; jfr **TILLSTÅNDIG** (se **TILL-STÅ**, *avledn.*) *(Om)* cronen icke fåår .. *(av skattejorden)* tilbörligh skatt och rättighet, dhå *(osv.)*. *G1R* 24: 21 (**1553**). Giff Herranom hans tilbörligha offer. LPETRI *Sir.* 14: 11 (**1561**). Regeringen och Rijksens Rådh .. togo inn dehres tilbörlige Ställen *(i salen)*. *RARP* 2: 206 (**1636**). UHIARNE *(SvNatL)* 191 (**1665**; *om lön*). Så anses .. altid jag för den, som då betagit .. dem deras tillbörliga egendom. KELLGREN *(SVS)* 6: 25 (**1773**). Mån om att skydda .. sin tillborliga myndighet .. kunde han stundom råka i någon sammanstötning. *3SAH* 2: 632 (**1888**). BJÖRCK *K12Stövl.* 64 (**1954**). — särsk. (†) i försvagad anv.: som hör till l. samman med ngt. Görer för th*(e)*n skuldh betringenas tilbörligha fruct. *Luk.* 3: 8 (*NT* **1526**; *Bib. 1917*: som tillhör bättringen; *Bib. 1999*: som hör till omvändelsen). Uti målarekonsten, maneret at gifwa åt en färg sin tilbörliga skugga. MÖLLER 1: 35 (**1755**).

2) (†) om person l. församling av personer: enl. lag berättigad; behörig (se d. o. **4** *b*); särsk. i uttr. *tillbörlig domare*. *G1R* 3: 113 (**1526**). *(Det finns domstolar,)* Men haffuen j om någhot annat ha*(n)*dhla, thå må thet ååtskilias vthi någhon tillbörligh samqwämd. *Apg.* 19: 39 (*NT* **1526**). *(Ett lejdebrev,)* hvarigenom de .. skulle få komma til Sverige .. at stå til rätta för tilbörlige Domare. DALIN *Hist.* III. 1: 140 (**1761**).

3) (numera föga br.) som det finns skäl för; berättigad l. befogad. Medhen .. *(danskarna)* inghen tilbörlig ursack till thette rike hafve. *RA* I. 1: 444 (**1545**). *(På grund av påvens maktfullkomlighet)* kallar .. Paulus .. *(påven)* tilbörliga .. syndennes menniskio och förtapelsens barn. PERICI *Musæus* 2: 90 a (**1582**). Hwar och een Befähl må .. bonden till sin rett förhielpe, när han öfuer någon sig tilbörligen klagandes warder. *RA* II. 2: 245 (**1617**). *SvAnekd.* 2: 83 (**1838**; *om vrede*). Riksdagen vill, att ungdomen skall fostras till sann fredskärlek och känna tillbörlig avsky för krigets råhet. SEGERSTEDT *Spalt.* 87 (**1929, 1933**); möjl. till **4**. — jfr **O-TILLBÖRLIG**.

4) motsv. **TILL-BÖRA** (**2** o.) **3**: som överensstämmer med en viss norm om vad ngn bör göra l. hur ngt bör vara; som med hänsyn till moraliska l. sociala bud l. allmän sed o. d. kan förväntas; som anstår ngn l. ngt; rätt l. lämplig l. passande; anständig; vederbörlig; äv. dels: ändamålsenlig, dels: (till storlek l. antal o. d.) väl avvägd l. rimlig. *(Att ni)* wile forskicka hit thet mesta folk j kwnne .. medh tiilbörliga skiips veryor. *G1R* 3: 254 (**1526**). *(De har)* vthi wälmachten fördt itt tilbörlighit leffwerne, och äro vthi Trona, medh itt gode samwet .. hedanskilde. PAULINUS GOTHUS *Arch.* 233 (**1630**). Salt-ladningar *(må)* utloszas, sedan skeppen i närmaste Stapel-Stad undergått tilbörlig visitation, samt Tullen och afgifterne derföre behörigen blifwit erlagde. *PH* 10: 360 (**1774**). Om .. man afwerkade endast så mycket trädwirke, som kan stå tillsammans med jordens tillbörliga skötande, är ögonskenligt, att *(osv.)*. ENGLUND *Ged.* 129 (**1853**). Folket skulle för död och pina hållas på tillbörligt avstånd från sina representanter! HÖGLUND *Branting* 2: 164 (**1929**). Att det diskuteras och kritiseras bör .. tagas med tillbörlig ro. *NordT* **1929**, s. 589. De som bär slavoket skall visa sina herrar tillbörlig aktning. *1Tim.* 6: 1 (*Bib.* **1999**). — jfr **O-TILLBÖRLIG**. — särsk.

a) i sådana uttr. som *det är (rätt och) tillbörligt (att)*, det är rätt o. lämpligt l. passande (att), *det är inte mer än tillbörligt (att)*, det är inte mer än rätt o. riktigt o. d. (att), *mer än tillbörligt*, i större utsträckning l. högre grad o. d. än vad som är lämpligt l. passar sig, *som tillbörligt är*, vilket (ju) är skäligt l. passande l. passar sig o. d. Pa thet at .. theras gudelige akt kunnæ .. haffva sin framgongh haffvær Jach .. som tiilbörliigt ær them anammat. *G1R* 1: 34 (**1522**). Sannerliga är thz tilbörligit rett och saligt, at wij altijdh och alstädhes tacke och loffue tigh. *Liturg.* 42 a (**1576**). *(Sv.)* Det är icke mer än tillbörligt, *(eng.)* it is not more than proper. BJÖRKMAN (**1889**). Landets nye monark, för vilken det fjäsades mer än tillbörligt. *MannMinn.* 1: 41 (**1942**). *SvHandordb.* (**1966**: rätt och tillbörligt).

b) om straff o. d.: välförtjänt l. rättvis. At .. *(påfundet)* bliffuer aff eder tilbörliga straffat. *G1R* 1: 37 (**1522**). *Kyrkol.* 9: 5 (**1687**: tilbörligen näpsas). I fall jag

träffar henne vidare i sommar, skall jag ej glömma att ge henne en tillbörlig laxa. BOOK *Tegnér* 1: 386 (1946). Varje övertradelse och ohorsamhet fick sitt tillbörliga straff. *Hebr.* 2: 1 (*NT* 1981).

c) i vissa numera obr. uttr., i adverbiell anv. *α) tillbörligen attestera* l. *kvittera* (*ngt*), vederbörligen attestera l. kvittera (ngt). *HovförtarSthm* 1676, s. 305. Sådant warder härmed tillbörl(*igen*) attesterat. *HovförtarSthm* 1704, s. 325. *β) (för)halla sig* l. *ställa sig* l. *skicka sig tillbörligen* l. *tillbörliga* l. *handla tillbörligen*, förhålla sig l. uppträda l. handla på ett sätt som anstår ngn l. är förenligt med god sed l. riktigt l. lagenligt o. d., i sht i förh. till Gud l. överheten l. i sin ställning o. d. (*Israels barn*) skickadhe sigh icke tilbörligha för Herranom sinom Gudh. *2Kon.* 17: 9 (*Bib.* 1541). (*Åklagarna begärde*) att man wille taghe tässe artichler vdj ransakningh, vm thervdinnen tilbörligen eller troligen schulle ware handlett eller icke. *HH* XIII. 1: 62 (1562). (*Hövitsmännen påpekar*) atthe sigh tilbörligen, troligen och vprichteligen förhollidt haffwe vdi .. theris kall. ROSÉN *E14HNämnd* 177 (*i handl. fr.* 1564). Om greffue Jahans barn wille sig emott konung Giöstaff och Suerigis rijke tilbörligen förhålla, då (*osv.*). BRAHE *Kr.* 18 (*c.* 1585). (*Sonen förmanades*) huru han skulle sigh tilbörlighen förholla vthi sitt hela leffwerne. PAULINUS GOTHUS *Arch.* 55 (1630). *UUKonsP* 9: 202 (1672: sig ställa). LIND (1749: hålla sig). — jfr O-TILLBÖRLIG.

Avledn.: TILLBÖRLIGHET, r. l. f. (numera knappast br.) till (3 o.) 4, om egenskapen l. förhållandet att vara i överensstämmelse med lagens l. moralens bud l. god sed o. d.; skälighet; lämplighet; anständighet; äv. konkretare: vad man med hänsyn till vad som är rätt l. skäligt l. lämpligt kan begära l. förvänta sig, särsk. om skyldighet l. plikt; förr äv. i uttr. *efter (all) tillbörlighet*, i enlighet med vad som (i alla avseenden) är lagligt l. skäligt l. som (på alla sätt) passar sig l. anstår ngn. Se wij alle gerna at eder nade förser hanom met Slot oc land epter tilborlighet. *G1R* 1: 264 (1524). Thå skole the .. öfverantvorde honum stadholleren och regimentet i hender, hvilke effter .. all tilbörlighet videre medt honom handla och procedere måge. *RA* I. 1: 276 (1540). Alla skola .. Klädha sigh effter tillbörligheet. BOTVIDI *Gymn.* 16 (1633). Skulle .. hendren slakna, och intet giöra hwar sin tilbörlighet, som Gud hafwer skapat them til .. Så (*osv.*). SWEDBERG *Dav.* § 80 (1713). Löna dem efter tillbörlighet. SCHULTHESS (1885). Tillbörligheten af en hela nationens gemensamma hyllning åt de i kriget stupade landsmännen. *2NF* 37: 897 (1925). *SAOL* (1986).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 8 *b* (*β*)) **TILL-DANA, -else** (numera mindre br., *VetAH* 1776, s. 105, *SvLitTidn.* 1817, sp. 647), **-ing; -are** (SPARRMAN *AmVetA* 1790, s. 7). (numera bl. tillf.) (gm (ändamålsenlig) formning) frambringa l. utveckla o. d. (ngt); tillforma; i sht förr äv.: utbilda; i pass. äv. närmande sig dep.: alstras, uppstå, uppkomma (förr äv. refl.). MOLLER *Kyrkoh.* 139 (1774). Alla dessa fördelacktiga Inrättningar för unga Läkares tildanande, voro ännu 1740 icke påtänkte utom Kongl. Lazarettet. ACREL *PVetA* 1793, s. 7. Kräftgiftet tilldanas genom nervkraftens onaturliga eller oordentliga verkningssätt. *VetAH* 1814, s. 242. *SvLittFT* 1835, sp. 586 (: *refl.*). 12 stycken af glacierer tillnötta och tilldanade stenar. HESSELMAN *Post* 19 (*i handl. fr.* 1856). *Fornv.* 1942, s. 91. — (II 5) **-DELA, -else** (numera föga br., SCHRODERUS *Os.* 1: 301 (1635), STRINNHOLM *Hist.* 3: 558 (1848)), **-ning** (se d. o.). [fsv. *tildela*] låta (ngn) få (ngt); förläna (ngn ngt); särsk. i fråga om fördelande l. utdelande av dels rättighet l. (ekonomisk) förmån l. hedersbevisning o. d. (efter urvalsförfarande o. d.), dels uppdrag l. uppgift o. d., dels naturlig lott l. egenskap l. begåvning o. d.; äv. med direkt obj. betecknande dels tillrättavisning l. bestraffning o. dyl. l. (fysiskt) slag o. d., dels person som ställs till ngns l. ngts förfogande (särsk. i fråga om militär uttagning); i sht förr äv.: tillskriva; jfr **dela till** o. **-förordna** 1, **-giva** 1, **-ordna** 2, **-skriva** 1 *a*, **-slå** 2, **-vända** 3. *Han tilldelades aldrig Nobelpriset. Chefen tilldelar henne allt svårare uppgifter. Jag blev tilldelad en medhjälpare.* *2SthmTb.* 3: 105 (1554). Denn kyrkiotiende, som höghloffligh konung Carl anno 1594 tildeelte Wexiö stichts ungdom, som uthann landz studera. *OxBr.* 12: 390 (1620). Alla de förträffeligheter som äro tildelta hela det wackra kiönet, hafwa här fått deras samleplats. *Missförståndet* 19 (1740). Ack! at den rike förstod at rätt använda hvad lyckan honom tildelt. BJÖRN *Vestind.* 54 (1791). Beväringsman vid flottan tilldelas den flottans station, som erhåller värnpligtige från det sjömanshus, der han är inskrifven. NORDENSVAN *Värnpl.* 3 (1887). En ofvermålad bild, De tre vise männen .. förr tillskrifven .. (*den florentinske målaren Pesello*) är nu tilldelad Cosimo Roselli. *NF* 12: 1136 (1888). Fjortonåriga flickan Andrea Ingeborg Börjesson blef i går å Fiskaregatan tilldelad ett hårdt slag i ansiktet af en obekant yngling, som därpå tog till flykten. *GHT* 1896, nr 250, s. 3. Akianerna kallades till förhör inför domkapitlet i Växjö och tilldelades stränga varningar och föreställningar. MOBERG *Utvandr.* 14 (1949). Ssg (†. *Anm.* Jfr också de under **-delning** anförda ssgrna): **tilldeles-hemman**, hemman som (ss. förläning) tilldelats (ngn); jfr **tilldelnings-hemman**. *RA* II. 2: 239 (1615). — (II 5) **-DELNING.** [vbalsbst. till **-dela**] handling l. verksamhet att tilldela; äv. dels (mer l. mindre) konkret, om (mängd av) ngt som tilldela(t)s (ngn, särsk. angiven medelst gen.-attribut), särsk. om (rättmätigt åtnjuten l. i lotter fördelad) förmån o. d. (särsk.: ranson), dels förr om häravdelning bestående av flera (likvärdiga) regementen; jfr **-slag** 2. *CivInstr.* 21 (1594). Til Oloff Svart om läntzmännernes tildeelte underhåld, att han ved straf sådan tilldelning låter dem bekomma. *G1R* 28: 618 (*c.* 1650). (*Soldatens*) 17 åhrs tildelningh haffuer hustrun och barnen förtärt. *VDAkt.* 1662, nr 146. Alla Regementer til Häst och Fot warda fördelte til wisza beständiga Tildelningar, således: at de Regementer, som äro merendels af lika egenskap, tilsammanssättas under en Tildelning. *LMil.* 4: 1604 (1717). Bohm och Gottfrid tömde respektive tilldelningar i varandras sällskap. HELLSTRÖM *Storm* 113 (1935). jfr **rusdrycks-, skogs-, sprit-tilldelning.** Ssgr (om ä. förh.): **tilldelnings-**, förr äv. **tilldelninges-bonde**. augmentsbonde; förr äv. allmännare, om bonde som innehar l. brukar hemman som förlänats annan. Suen i lijda .. Jons Hansons tildelningz bonde. *GullbgDomb.* 9/6 1625. Twister, som opkomma .. emellan Rusthållare och deras tildelnings Bönder. ABRAHAMSSON 652 (1726). **-gård.** tilldelningshemman. Dhe ryttere, som nu seneste blefve

förordnede till Ölandh, veele gierna hafve deres tildeelningzgårdar. *OxBr.* 9: 5 (**1618**). **-hemman**. augmentshemman (jfr **tillöknings-hemman**); förr äv. allmännare, om hemman som (ss. förläning) tilldelats (ngn) (jfr **tilldeles-hemman**). Vnderstår sigh någon som af Osz Förläning hafwer .. at förswara sine Förläningar eller Tildeelnings-Hemman för sådana Laglige Skiutsfärder och Gästningar .. tå gifwe Wij *(osv.)*. STIERNMAN *Com.* 1: 639 (**1615**). Mentes att ryttare här i Uplandh, Suderman- och Vassmannelandh skall bekomma ett tilldeelningzhemman aff 12 t*(un)*nor. *RP* 6: 195 (**1636**). Principen för det s. k. äldre indelningsverket var, att 8 knektar skulle dela på ordinarie räntan från ett hemman, medan en ryttare erhöll ett helt hemman endera som boställe – med räntebefrielse – eller som tilldelningshemman – med ränteuppbördsrätt. *HT* **1974**, s. 399. jfr **infanteri-, kavalleri-, ryttar(e)-tilldelningshemman**. **-längd**. förteckning över varje skiftesdelägares andel uträknad efter gällande delningsgrund. *SFS* **1926**, s. 592. **-ränta**. augmentsränta; jfr **tillöknings-ränta**. *PH* 2: 824 (**1730**). **-stom** tilldelningshemman utgörande stom (se **stom**, sbst.^{2} **2**). HAGSTRÖM *Herdam.* 4: 489 (*i handl. fr. c.* **1640**).

TILLDELS, se **till I 18** *b β*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5**) **TILL-DEPUTERA**. (†) utse l. bestämma (ngn l. ngt) l. anslå (ngt) till (ngn l. ngt). Då skole Rijkz och Cammer Rådh .. dedh arbete företaga och förrätta, som dem hwardere tilldeputerad är. *CivInstr.* 53 (**1635**). Den vnderholldz spannemåhl .. som honom är tilldeputerat worden. *VDAkt.* **1674**, nr 74. *VDAkt.* **1680**, nr 270. jfr **samtals-tilldeputerade**.

TILLDESS, se **till I 6** *c*, *d*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-DIKTA, -ning**; **-are** (numera bl. tillf., *Vi* **1947**, nr 31–32, s. 8, *Vi* **1957**, nr 48, s. 12). **1)** till **II 5**: gm (osann l. vilseledande) uppdiktning tillskriva (ngn ngt). *Han har tilldiktat henne de mest avskyvärda egenskaper.* DÄHNERT 42 (**1746**). Svärdet var deras bästa och trognaste vän – hvarför skulle de då ej tilldikta det en själ? BÅÅTH *NordmMyst.* 191 (**1898**). **2)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b β*: uppdikta (ngt); ofta svårt att skilja från **3**. SCHRODERUS *Os.* 1: 552 (**1635**). De är .. alla tecknade efter levande modell och intet är tilldiktat. HEDIN *VärmlännBeratt.* 9 (**1949**). **3)** till **II 11** *a α α′*: (upp)dikta (ngt) ss. tillägg; särsk. med avs. på delinnehåll i (folkligt traderat) diktverk; jfr **2**. FRYXELL *Ber.* 10: 312 (**1842**). Att den mytiska inledningen till Sigurdssagan .. sannolikt är en nordisk tilldiktning. SCHÜCK *SvLitH* 52 (**1885**). Stora partier har han tilldiktat, där han fann något motiv som särskildt tilltalade honom. BJÖRKMAN *Chaucer* 80 (**1906**).

TILLDRA, se **tilldraga**.

TILLDRAG, n.; best. **-et**. [vbalsbst. till **TILLDRAGA**] (†) tilldragelse, händelse, skeende. Haar du Makan Tilldrag nånsin hört och sett i Tijder lång? DAHLSTIERNA *(SVS)* 411 (c. **1696**).

TILLDRAGA *til^3~dra^{2}ga* l. (o. utom i högre stil numera i sht) **TILLDRA** *til^3~dra^2*, v. **-drar** l. **-drager**, **-drog**, **-dragit**, **-dragen**, förr äv. **TILLDRAGAS**, v. dep. (se för övr. **DRAGA**, v.); vbalsbst. **-ANDE** (numera föga br., *HC11H* 8: 94 (**1680**), LUNDELL (**1893**)), **-ELSE** (se *avledn.*), **-NING**; **-ARE** (se *avledn.*). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tildragha*; jfr fd. *tijldraue*, mlt. *tōdragen*; ssg av **TILL** o. **DRAGA**]

1) (†) (låta) dra l. föra l. förflytta (trupp(er) l. manskap) tillstädes; äv. intr., om trupp(er) osv.: dra sig l. (etappvis l. successivt) komma tillstädes l. infinna sig, särsk. i uttr. *komma tilldragande(s)*. När the bönder som med her Eric Axelsson woro, sågho at fienderna komo så dristeligha til dragandes, gåffuo the fluchten. OPETRI *Kr.* 257 (c. **1540**). *(På förmiddagen)* kom her Steen *(Sture)* så sachteligha til dragandes, och slogh strax til konung Christierns folk som war widh Sancte Clare klöster. OPETRI *Kr.* 271 (c. **1540**). *(Hären)* som nu alrede församblet åhr, så och then hopen, som än nu förwentes och dageligen tildrages. *BtFinlH* 3: 320 (**1555**). Påföljande dagar ankommo 1500 man, af Skaraborgs-Infanterie, af Westgötha Cavalerie .. och annat tildragit manskap. *GT* **1788**, nr 125, s. 2.

2) (†) om ngt sakligt: dra (ngn l. ngt) till l. mot sig; särsk. dels: utöva dragningskraft på l. attrahera (se d. o. **1**) (ngt), dels: dra i sig l. suga upp l. absorbera (ngt); äv. refl.; jfr **DRAGA TILL SIG 4**. *Linc.* H 2 b (**1640**). Det allmännaste slaget af de Electriska phænomenerna består uti Tilldragande och Frändrifvande (Attraction och Repulsion). DURÆUS *Naturk.* 56 (**1759**). Får .. *(dekorationskonfekt)* ligga i fuktigt rum, tilldrager hon sig fuktighet. GRAFSTRÖM *Kond.* 81 (**1892**).

3) (utom i *b* o. *d* numera föga br.) i mer l. mindre bildl. anv. av **2**: dra (ngn l. ngt) till l. mot sig; om person äv. i uttr. *känna sig tilldragen av ngn* l. *ngt*, vara l. känna sig attraherad l. lockad av ngn resp. ngt; äv. refl. (se särsk. *a*, *b*); äv. dels med indir. personobj. betecknande den till vilken ngn l. ngt dras, dels utan obj. Jul-afton, blef .. et vackert fyrverkeri .. anstalldt, och det tildrog oss många åskådare. BRELIN *Resa* 59 (**1758**). WALLIN *1Pred.* 3: 256 (c. **1830**; *utan obj.*). Liflig och spirituell, med sinne för det lysande, ungdomliga och vackra, kände hon sig tilldragen af dessa egenskaper. *SvH* 5: 425 (**1906**). ÖSTERGREN (**1957**). — särsk.

a) (†) om person (jfr *c*), med avs. på pengar o. d.: skaffa; äv. dels refl. (jfr *b*), särsk. i uttr. *tilldraga sig ngt*, förskaffa sig ngt, dels om ngt sakligt, i uttr. *tilldraga ngn ngt*, inbringa ngn ngt. Sådana *(Guds)* löffte skulle .. locka oss til godha gerningar, at wij .. tildroghe oss en ewigh skatt j himmelen. LPETRI *2Post.* 201 b (**1555**). Han beskylte henne, att hon pläghar förslösa alt hwadh han kan tildragha. *VästeråsDP* 3/3 **1621**. Emedan hemmanet, som är mycket förfallet och hårdt skattlagt henne elliest ingen ting tilldraga kan. *VDAkt.* **1750**, nr 27.

b) refl. (jfr *a*): få l. locka till sig l. vinna (ngn l. ngns kärlek l. högaktning l. uppmärksamhet o. d.); äv. med avs. på ngns ögon l. blickar: få riktade mot sig; förr äv. med avs. på ngt negativt l. icke önskvärt: ådra sig; äv. med icke-refl. indir. obj. CHESNECOPHERUS *Skäl* G 3 b (**1607**). Om H*(an)*s K*(ungliga)* M*(ajestä)*t något oförmodeligit och dödeligit sigh tildroge .. tå wore *(osv.)*. *RARP* 7: 40 (**1660**). Jag fruktar .. *(att)* jag icke .. tilldragit honom mångas högaktning. ROSENSTEIN 1: 62 (**1787**). En man, som tilldrog sig ungdomens kärlek och förtroende. ROSENSTEIN 1: 187 (**1790**). Den äldste bland .. *(sönerna)*, tilldrog sig genast Carls

blickar. OSCAR II 3: 299 (1868, 1889). De skadeinsekter, som under den linnéanska tiden tilldrogo sig större uppmärksamhet. TULLGREN *Skadeins.* 2 (1906). Särskilt fyra utställningar tilldrog sig allmänhetens .. intresse. *Kulturen* 1991, s. 9.

c) (†) om person (jfr *a*), i fråga om att locka l. förmå ngn till ngt. Jtem wille Kocken them tildrage att the skulle röffue och Tiltaghe Kongelighe Magtz egor att röffue y Kiörkian Kalck disk mesze Klæder och anneth mere. *ArbogaTb.* 4: 82 (1551). Sökia tildraga them på vår mening. *RARP* 9: 72 (1664).

d) i p. pr. i adjektivisk anv.: tilltalande, attraktiv, lockande, vinnande; behaglig; äv. närmande sig l. övergående i bet.: vacker; i sht om person l. om ngns egenskap(er) l. yttre. DALIN (1854). Hennes yttre, utan att vara skönt, var tilldragande och bar stämpeln af hennes hjertas godhet. RYDBERG *Frib.* 7 (1857). Petersburg, hvars egendomliga, brokiga lif verkade på mig tilldragande och på samma gång frånstötande. RONNBERG *NastSav.* 83 (1901). *(Runeberg)* ägde .. en marklig förmåga att upptäcka tilldragande sidor hos de flesta människor. SÖDERHJELM *Runebg* 2: 8 (1906). Hon var .. mycket tilldragande och sin fars ögonsten. POKORA-KULINSKA *Anthony Hämn.* 28 (1979).

4) (numera föga br. utom i p. pf.) dra till l. ihop l. för (ngt); särsk. gm att dra till l. ihop (ngt) tillsluta (öppning l. glipa o. d.); äv. dra åt l. spänna (skruv o. d.); äv. mer l. mindre bildl. LIND (1738). Att tilldraga det slappa vänskapsbandet. *2SAH* 17: 250 (1837). *(Sv.)* Tilldraga .. gardinerna, *(t.)* die Vorhänge zuziehen. ÖoL (1852). ÖoL (1852; *om dörr*). *TT* 1871, s. 348 (*om skruv*). Man har skäl antaga, att medvetandet upphör i samma ögonblick, som snaran om halsen blifvit tilldragen. *NF* 15: 772 (1891). Hon .. höll klädningen tilldragen med ena handen. LAGERLOF *Länk.* 270 (1894). *SAOL* (1986). — jfr O-TILLDRAGEN. — särsk.

a) gm att dra till l. åt band l. skruv o. d. fästa l. spänna fast (ngt). Högfärdige hosor, snörade och tildragne om benen. PERINGSKIOLD *Hkr.* 2: 189 (1697). En ankarstång .. *(blev)* inborrad uti merberörda sidomur och tilldragen med två grofva skrufvar. BRUNIUS *Metr.* 501 (1854).

b) med avs. på broms(ar): lägga an mot hjul o. därigm åstadkomma (kraftig) bromsverkan. Åter saktas farten, alla bromsar äro tilldragna, ångvisslan ljuder. HEDIN *Pol* 1: 15 (1911). *TurÅ* 1930, s. 34.

5) [jfr fsv. *tildragha sik*, efter motsv. anv. i mlt. l. t.] (†) refl., om summa l. värde o. d.: belöpa sig (till ngt), uppgå (till ngt). The upbörder, utgiffter och leffvereringer .. hvilcke sigh till så månge svåre summer tildraget haffve. *G1R* 26: 597 (1556). Sedhan Annibal granneligen öfwerslogh, huru högt Stadsens inkomst sigh tildrogh bådhe vthaff Watn och Land .. lät han *(osv.)*. SCHRODERUS *Liv.* 473 (1626).

6) [jfr fsv. *tildragha sik*, efter motsv. anv. i mlt. l. t.] refl.: inträffa, ske, hända; äga rum, utspela sig; förr särsk. följt av *att*-sats utgörande eg. subj.; äv. tr., övergående i bet.: drabba (ngn) (jfr TILLKOMMA, v. **1** *b*); förr särsk. med indir. obj. l. med bestämning inledd av prep. *med* för att beteckna den som ngt händer med l. som drabbas av ngt o. d.; dels förr äv. dels: tillgå (se *a*), dels: uppstå (se *b*), dels icke-refl. l. i deponentiell anv.; jfr DRAGA TILL 5. *Handlingen i filmen tilldrar sig på en skola.* Genom regementzens .. uenighet och syndrung hafve .. monge farlige .. förandringer eller omskifftelse sig offthe tildraget. *RA* I. 1: 380 (1544). Således tildrager thet sigh, at somlige vthstå Arbetet, och andre tagha ther Belöning före. SCHRODERUS *Os.* 1: 478 (1635). Om dem skulle någon olycka till draga .. så måtte de hafwa der sin tillflycht. RUDBECK D A *Atl.* 3: 416 (1698). Then följande dagen meddelte man mina Föräldrar .. efterrättelse om alt thet, som sig med mig tildragit. HUMBLA *Landcr.* 27 (1740). I tideböckerna *(borde)* antecknas .. när islosningarna i elfwerna tildraga. *KyrkohÅ 1912*, MoA. s. 109 (1747). Konungen *(för)* sjelf .. ordet til Riksens Ständer, och låte dem afhöra berättelsen om hvad sedan sista Riksdag uti Rikets Styrelse sig tildragit. *RO* 1810, § 26. *(Slottet)* påminte .. om mången Roman och interessant historie som under medeltiden tilldragits inom dylika Borgar. BREMER *Brev* 1: 21 (1821). NESSER *BarinTri.* 417 (1996). — särsk.

a) (†) angivande på vilket sätt ngt skett: tillgå, gå till; äv.: förlöpa (se d. o. **9**); i sht opers. o. med *hur(u)* l. *huruledes*. Huru eder reese och handlinger sig tildragit haffwer .. haffwe wij platt jngen besked vm. *G1R* 15: 202 (1543). Skall Haradznampd ransaka om thet dråp .. huruledes thet haffwer sig tilldragit. *Lagförsl.* 490 (c. 1606). Tiden lider då den skrider, / Och våra Byxor tappas bort: / Jag vill då säga er omsider; / Hur dermed tildrog sig, helt kort. KELLGREN *(SVS)* 2: 267 (c. 1786).

b) (†) övergående i bet.: uppstå l. uppkomma; ofta med subj. betecknande missöde l. skada l. sjukdom o. d.; om tillfälle o. d.: yppa sig; särsk. med bestämning inledd av prep. *av*, betecknande orsaken till att ngt uppkommit l. uppstått. Vm tilfellet sig szå tildrage kunne, at emott honum någet företages skulle, dhå motte thet skee j tijde. *G1R* 17: 333 (1545). Emadan .. *(fejden)* hade them emellan tildragitz aff ett Miszförstånd .. så hade *(osv.)*. WIDEKINDI *G2A* 119 (*i handl. fr.* 1612). Tandewarck tildrager sigh när Barnen fåå tänder. SCHRODERUS *Comenius* 298 (1639). Der nu några vidare vacancer härefter tilldrages, så kan sådant komma Cederhielm till måtta. CARL XII *Bref* 355 (1714). *(Att de)* .. lefverera .. creatur och pertzedlar .. på det ingen brist vid utspisningen sig må tilldraga. *2RA* 1: 107 (1720). I synnerhet beskrifves det starka sken utan dunder, som tildrog sig och sågs i Upsala .. den 7 Januarii 1760. HJELM *AmVetA* 1786, s. 20.

Avledn.: TILLDRAGARE, r. l. m. (†) till **4**, om muskel som drar del av kroppen till l. mot annan del av kroppen; motsatt: fråndragare. Ögonklotets Musklar .. Den inre *(kallas)* tildragare. HERNQUIST *Häst-anat.* 36 (1778). Tummens tilldragare .. utspringer med en bred bas från tredje mellanhandsbenet. HARTELIUS *Anat.* 94 (1867). — TILLDRAGELSE, r. l. f. [fsv. *tildraghilse*] **1)** (†) till **4**: åtdragning l. hopdragning. *(T.)* Zuziehung .. *(sv.)* tildragelse. LIND 1: 1911 (1749). **2)** till **6**: (betydelsefull l. uppmärksammad) händelse; jfr tillskyndelse; särsk. i uttr. *en lycklig tilldragelse*, särsk. om barns födelse. *ReglFl.* 1834, 1: 74. Reduktionen var tidens stora tilldragelse. CARLSON *Hist.* 4: 194 (1875). Det var på själva fettisdagen i gladjens sista timme, som den ohyggliga tilldragelsen ägde rum. LAGERGREN *Minn.* 6: 116 (1927). Lycklig tilldragelse väntas i holländska kungahuset. *UNT* 16/9 1942, s. 8. STROMHOLM *Fält.* 17 (1977).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5** *b*) **TILL-DRICKA, -ning; -are** (numera mindre br., *Linc.* Ooo 1 b **(1640)**). [fsv. *tildrikka*] (numera bl. tillf.) dricka (ngn) till; förr äv. med direkt obj. angivande dryck l. skål o. d. PERICI *Musæus* 2: 55 b **(1582)**. Sedan de oss hade tilldruckit nagre glas vin. *HH* XXI. 1: 24 **(1709)**. Tilldrucken. *IllSvOrdb.* **(1955)**. — (**II 10**) **-DRISTA.** [jfr fsv. *tildristas*] (numera mindre br.) refl.: drista sig till (ngt, i sht angivet med inf.-förb.). The helghe fädher som .. sydzkonabarns gifftermål .. icke wille eller tildristade sigh them effterlåta. LPETRI *Skylsk.* C 7 b **(1572)**. HAGSTRÖM *Herdam.* 1: 491 **(1897)**. — **-DRIVA, -else** (†, *Linc.* F 3 b **(1640)**), **-ning; -are** (se *avledn.*). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tildriva*] **1)** (†) till **II 5**: tillfoga l. åsamka (ngn ngt). Thett wolde som H*(ans)* K*(unglige)* M*(ajestät)* nu vdj sin Kongligh regeringh bliffuit vthan all gifuin orsack tildriffuidtt. *UrkFinlÖ* I. 1: 140 **(1597)**. *OxBr.* 5: 108 **(1616)**. **2)** (numera mindre br.) till **II 7**: gm slag o. d. driva in (ngt). Derefter tilldrifvas kilarna medelst drifholz och hammare. FAHLGREN *Boktr.* 60 **(1853)**. **3)** (†) till **II 9** *a*: slå l. trycka till (ngt l. ngn); äv. bildl. (närmande sig 4): inverka på (äv.: pådriva, i avledn. **tilldrivare**). *GlTer.* 7 (*c.* **1550**). *Linc.* F 3 b **(1640)**. **4)** (†) till **II 10**: nödga (ngn), tvinga; jfr **3**. *Linc.* B 3 b **(1640)**. JWOLLIMHAUS *Ind.* **(1652)**. Avledn. (†): **tilldrivare**, till **-driva 3**: pådrivare. *Linc.* Ff 5 b **(1640)**. — (**II 11** *a α α'*) **-DRYPA, -ning.** (numera mindre br.) droppvis tillsätta (ngt). TBERGMAN hos SCHEFFER *ChemFörel.* 88 **(1775)**. Sedan .. *(de torra ingredienserna)* blifvit blandade, tilldrypes antingen ättika eller också någon annan icke fet vätska. ODENIUS *2Celsus* 273 **(1906)**. — (**II 10** (*d*)) **-DRÄGLIG** l. **-DRÄGELIG.** [efter t. *zuträglich*] (†) dräglig l. godtagbar l. skälig (för (ngn l. ngt)); äv.: som är tjänlig l. till gagn (för (ngn)). Hwarest och will betänckias, om borgerskapett tilldragligare är skotta ett wist af hwartt hundrade dalers wärde de äga. *PrivFrihetsbrJönk.* 76 **(1620)**. *(Biktfadern skall)* meddela Syndaren sådana råd .. som hans Samvet ock heder tildrägeligast vara kan. *KOF* 3: 273 **(1685)**. Afwen skola uti alt fiskeri Sunnan och Sudwäst wara tildrägeliga wäder. SCHULTZE *Fisk.* 11 **(1778)**. jfr **o-tilldräglig.** — **-DRÄKT,** äv. **-TRÄKT.** [fsv. *tildräkt*] (†) **1)** till **II 1**, särsk. i fråga om rinnande vatten: tillflöde. Till .. *(hyttan)* är godh tilldräckt aff wattn. JOHANSSON *Noraskog* 3: 133 (*i handl. fr.* **1684**). BROMAN *Glys.* 3: 485 (*c.* **1740**). **2)** till **II 5**: avkastning; inkomst, vinning; jfr **dräkt II 4**. Thet wore en eeld som förtärer in til förderff, och all mijn tildräght vthrotadhe. *Job* 31: 12 (*Bib.* **1541**). En liten tildrägt räcker til, och öks, då ratt hon skots. LILJESTRÅLE *Fid.* 79 **(1797)**. MÖLLER **(1807)**. Avledn. (†): **tilldräktig,** adj. till **-dräkt 2**: som ger (god) avkastning l. inkomst o. d. *UUKonsP* 15: 101 **(1682)**. Denne *(sill)*fångst, som wid pasz 20 år för detta warit nog tildragtig, har sedermera föga welat löna mödan. *Åhstrand Ol.* 58 **(1768)**. — (**II 7**) **-DÄMMA, -dämning.** dämma till (ngt). Et godt råd, huruledes min om nätterna rinnande wattucanal måtte tildammas. WESTERBERG *Lefv.* 9 **(1734)**. — **-DÖMA, -else** (†, LIND 1: 380 **(1738)**, EKBLAD 85 **(1764)**), **-ning. 1)** till **II 5**: gm dom o. d. tillerkänna l. tilldela (ngn ngt); särsk. med avs. på egendom; äv. i fråga om idrottstävling o. d., med avs. på favör som tilldöms en deltagare l. en part (förr äv. ngn gg utan indir. obj.); i sht förr äv. dels med avs. på belöning l. hedersbevisning o. d., dels i bet.: tillskriva (ngn (l. ngt) ngt, särsk. egenskap o. d.); jfr **2** o. **döma till.** *Rätten tilldömde modern vårdnaden om barnen. HIF tilldömdes en straffspark i slutminuten.* Hans bøkma*(n)* .. haffde it tiltal til brod*(er)* henric degener om it huss som hans fforffad*(er)* Eric helsing war til ffo*(re)*nne tildømt a*(n)*no mdxviij. OPETRI *Tb.* 44 **(1525)**. Jag får äran gifva tilkänna, at Vetenskaps-academien tildömt Herr Professorens afhandling om grönsands-petrificaterna det Lindbomska priset för 1824. BERZELIUS *Brev* 14: 35 **(1825)**. En tid, hvilken man företradesvis tilldömer epitetet upplyst. HANSSON *Kås.* 19 **(1897)**. Frispark kan ej tilldömas förr än bollen rullat ett hvarf. *ReglFotb.* **1903**, s. 11. **2)** till **II 10**: döma (ngn) till (ngt), gm dom påbjuda (ngn ngt); numera bl. mera tillf., med substantiviskt obj. o. övergående i **1**. OPETRI 3: 551 (*c.* **1535**). Bengt Holm inkom emot studiosum Carlholm för 5 d*(aler)* och 24 öres gäld, som .. Carlholm förr här in Consistorio är tilldömd att betala Holmen. *UUKonsP* 9: 206 **(1672)**. Folket födda i hårda Luftstreck och tilldömde kjöld och oväder. CAEHRENSVÄRD *(SVS)* 1: 389 **(1796)**. *(Han)* havdade, att Polens nuvarande lidanden voro det tilldömda för dess synders skull. *Polonica* 27 **(1917)**. **3)** (†) till **II 13**: döma (ngn) för l. med avseende på (ngt); jfr **till I 18** *c* slutet. Aldenstund det icke finnes, att Lectoren blifwit wederborligen öfwerbewist eller tilldömd att uti berörde academiska arbete hafwa frambragt egna och nya satser i theologien. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 4: 220 (*i handl. fr.* **1767**).

TILLDÖMES, se **till I 13** *a β*.

TILLEKRÅKA, se **tillkråka.** — **TILLER,** se **tilja.**

TILLERHÅLLANDE, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5**) **TILL-ERKÄNNA.** (officiellt) förklara l. erkänna (ngn) ss. (lagenligt l. rättmätigt) mottagande l. förfogande över l. innehavande o. d. (ngt); äv. dels med indir. sakobj., dels (numera bl. mera tillf.) med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; särsk. med avs. på rättighet l. förmån o. d., äv. (hedersam) ställning l. (god) egenskap l. förtjänst o. d.; förr äv. dels med avs. på straff l. skyldighet o. d. som åläggs ngn, dels refl.: (inför domstol) erkänna (ngt, särsk. barn) ss. sitt med därtill hörande ansvar för det; jfr **-giva 1, -känna, -mäta 1** slutet *α*, **-skriva 1** *a*, **-stå 5** *a* slutet, **-vända 3**. *Domstolen tillerkänner dig full ersättning. Kungen tillerkände adeln skattefrihet. De tillerkändes hela äran av framgångarna. UrkFinlÖ* II. 1: 85 (*c.* **1595**). Effter herskapet will alt ha sigh tillerkändt och förbehållet. BANER *GenGuvBer.* 117 (*i handl. fr.* **1666**). Then samme matros, som på wårt skiep thetta straff vtstod, tilerkiände the efter hans ankomst i Holland, Tuckthuset. HUMBLA *Landcr.* 498 **(1740)**. Wid Aspolands Härads Ting har Herr Lieutenanten tilerkändt sig ett oäkta barn. *VDAkt.* **1787**, nr 361. Denna dikt, som man väl måste tillerkänna en viss prydlighet. LYSANDER *RomLittH* 108 **(1858)**. Som en .. hedersbevisning har Akademien i år heslutat tillerkänna sin stora guldmedalj åt professor Olle Holmberg. *3SAH* LXXII. 1: 27 **(1963)**. Avledn.: **tillerkännlig,** adj. (numera föga br.) som kan tillerkännas (ngn l. ngt). I följe af de dessa ordslag tillerkännliga enkla göromål. AGSILVERSTOLPE *Språkl.* 22

(1814). — (II 8 *b β*) **-ERSÄTTNING.** (†) tillsättning ägnad att fylla vakans o. d.; jfr **ersättning 3**. Til Öfwersten Åke Ulfsparre, angående tilersättningen i stallet när en Kneckt dör eller rymmer. *LMil.* 1: 321 (**1683**). — (**II 10**) **-ERSÖKT,** p. adj. (†) som har försökts; jfr **ersöka 2**. Min egen lyckos tilersökta up- och framhjelpande. *VDAkt.* **1763**, nr 399.

TILLEXAMINERANDE, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILLFALL.** [jfr fsv. *tilfal*, tillfälle, anledning] (†, utom i ssgn **tillfalls-vinkel**) **1)** till **II 1**, motsv. **-falla 1**: tillstädes fallande rörelse; särsk. i fråga om vatten: tillflöde o. d. MURÆUS *Arndt* 4: 101 (**1648**). Strömmen, uppdämd på sidorna att hindra wattnets alltför starka tillfall. *AJourn.* **1814**, nr 55, s. 2. **2)** till **II 1**, motsv. **-falla 2**: påkommen l. tillstötande (olycklig l. skadlig l. ngn i nöd l. trångmål bringande) händelse l. omständighet; särsk. i fråga om sjukdom o. d.; äv. [jfr motsv. anv. av t. *zufall*] om sjukdomssymptom; jfr **tillfälle 1**. LPETRI *Kr.* 9 (**1559**). Wår nådige wilie *(är)* .. at j vthi lijka måtte, som j vthi thette oförmodelige tilfall godwilligen .. giordt hafwe, stå hwar andre manligen bij. CHESNECOPHERUS *Skäl* Yy 4 b (*i handl. fr.* **1597**). Huru offta Lungan af Köld och Wätska, osund Lufft, qualmigt Wäder och åthskillige andra Tilfall förstoppas. KEMPE *Graanen* 43 (**1675**). SERENIUS Hhh 4 a (**1734**; *om symptom*). **3)** till **II 12**, motsv. **-falla 8**: anslutning; underkastelse. Hwar vthaff the Hispanier .. til tilfall och vndergifft beweektes. SCHRODERUS *Liv.* 487 (**1626**). WIDEKINDI *KrijgH* 625 (**1671**); jfr: WIDEKINDI *G2A* 253 (*c.* **1676**). Ssg (till **-fall 1**): **tillfalls-vinkel.** (numera föga br.) i fråga om vindens riktning: vinkel mot brassad rå med vidhängande segel. ROSWALL *Skeppsm.* 1: 106 (**1803**). STENFELT (**1920**). — **-FALLA.** [fsv. *tilfalla*] jfr **falla till**. **1)** (†) till **II 1**: falla tillstädes; särsk. om vatten o. d.: rinna l. strömma till; jfr **-fall 1**. UHIARNE *Berghl.* 443 (**1687**). Som Wattnet begynte för starkt tilfalla, och Malmen förminskas, är .. *(gruvan)* åter lämnad obrukad. *HC11H* 12: 133 (**1697**). **2)** (†) till **II 1**: påkomma; tillstöta; hända (sig), inträffa (jfr **-bära 3**); särsk. i p. pr. i adjektivisk anv. (äv. om orsak o. d.: förekommande); jfr **4** o. **-fall 2**. Om någen krigznöd, thet Gud förbiude, med tiden tilfalla kunde. *G1R* 12: 255 (**1539**). För slijk tillfallande och oförmodeligh olycka *(dvs. förgiftning)* skall man stöta åbrodd, och dricka then musten medh wijn. OMARTINI *Läk.* 40 (*c.* **1600**). Tree andre tilfallande Orsaker. SCHRODERUS *KonForähr.* 45 b (**1606**). *(Sedan vi)* blefwit af tilfallande ålderdoms bräckeligheter så förswagade, at *(osv.)*. *VDAkt.* **1731**, nr 69. LINDFORS (**1824**). **3)** (†) till **II 2**: sänka sig l. falla l. luta nedåt; särsk. i p. pf.: nedsänkt l. nedåtlutande. Et gammalt tilfallit och förr obekant stort Ödes-rum. *HC11H* 12: 88 (**1697**). **4)** till **II 5**: (vid (rättsgiltig) fördelning o. d.) falla l. komma (ngn) till del l. falla på (ngns) lott; särsk. om dels egendom l. ekonomisk förmån o. d., särsk. arvslott, dels ära l. immateriell förmån l. (hedersamt) förordnande l. uppdrag o. d.; förr äv. dels med obj. ersatt med prep.-förb. inledd av *till*, dels särsk. om ngt skadligt l. ofördelaktigt o. d.: hända l. drabba (ngn) (med anslutning till **2**); jfr **-flyta**, **-gå 5**, **-lända 2**, **-löpa 3**, **-växa 1**. *Återstoden av min förmögenhet skall tillfalla dig. Ett stort skadestånd tillföll målsäganden. Behållningen tillfaller oavkortat Blomsterfonden. Ett särskilt hedersomnämnande har i alla fall tillfallit henne. Tjänsten tillföll ingen av de sökande. Det har tillfallit mig att leda hela ceremonien.* Alle dhe godz honom med rätte tillhörer och med arff tillfallne ähre i Småland och på Öland. *G1R* 1: 175 (**1523**). Så frampt migh något dödeligit tillfalla skulle. *Bouppt Sthm 1668*, s. 683, Bil. (**1667**). BRASK *Pufendorf Hist.* 422 (**1680**: til). Det regerande Borgmästerskapet, som efter ordningen mig nu tilfaller. LAGERSTRÖM *Holberg PolKannstöp.* 35 (**1729**). Vördnad och tack tilfalle .. deras ömhetsfulle Skyddsherre vid thronen. *HH* XXXII. 1: 103 (**1779**). Kulturens välsignelser komma att i ymnigare mått tillfalla allt större lager af befolkningen. *EkonS* **1**: 448 (**1894**). Vad Belgien beträffar, så måste det tillfalla Frankrike eller också kommer Ludvig att tappa sin krona inom ett år. COMBUCHEN *Byron* 282 (**1988**). **5)** (†) till **II 5** *a*: (med bön) hänvända sig till (ngn), bönfalla (ngn). Huarföre iagh ödmiuckeligh V. R. P. tillfaller, medh ödmiuck bön att *(osv.)*. *VDAkt.* **1660**, nr 38. *VDAkt.* **1688**, nr 250. **6)** (†) till **II 10** *a*, med avs. på syssla o. d.: sätta i gång med; återfalla till. SCHÜCK *VittA* 2: 383 (*i handl. fr.* **1672**). **7)** (†) till **II 10** *d*, ss. p. pf. i adjektivisk anv.: lämplig (till (ngt) l. för (ngn)); jfr **fallen 1**. Om tw weeth noghen annen j then landzendha szom ther tiil waare tilfallen. *G1R* 2: 205 (**1525**). Warandes denna förordningen så mycket mera församblingen angenähm och wähl tillfallen. *VDAkt.* **1692**, nr 211. **8)** (†) till **II 12**: (an)sluta sig l. hålla sig till (ngn) (jfr **-sälla**); underkasta sig; äv.: ansluta sig till l. instämma i (ngt); jfr **-fall 3**. *1Mos.* 49: 10 (*Bib.* **1541**). Wåre ther någre Sockner eller häreder, aff the Ösgöter eller andre, som then förrädere hoop tilfalne waritt hade. *G1R* 15: 138 (**1543**). Dhenne berättelsen tilföllo heela Nembden. *GullbgDomb.* 11/2 **1654**. Hela landet tillföll bröderna, och Stegeborg öppnade sjelfmant sina portar för hertig Karl. FRYXELL *Ber.* 3: 319 (**1828**). Avledn. (†): **tillfällig,** adj.[1] till **-falla 4** l. **8**: som tillfallit l. (an)slutit sig till (ngn). Fämtijo Städher förskrecktes, the som honom wordo tillfällighe. SCHRODERUS *Liv.* 518 (**1626**). Räntor och Lägenheeter .. hwilcke och här effter K. M:t och Cronan kunne tillfällige blifwa. *LReg.* 406 (**1662**). — (**II 1**) **-FART. 1)** färd tillstädes (jfr **-för**); särsk. med tanke på möjlighet att komma fram till ngt. *Tillfart förbjuden.* För underlättande af till- och utfart för körande vid afgående ilgodsmagasinet vid Centralstationen. *SvD(A)* 21/12 **1914**, s. 5. ÖSTERGREN (**1957**). **2)** tillfartsväg. The tilgånger, och tilfarter åt Staden, som ligga i rät Linie äro felachtige, medan the kunna å en gång bestrykas. RICHARDSON *Krigsv.* 1: 62 (**1738**). För att undvika onodiga förseningar och komplikationer föredrog man att lägga bron och dess tillfarter helt och hållet på stadens egen mark. *SvD(A)* **1934**, nr 70, s. 4. Ssgr (till **-fart 1**): **tillfarts-gata.** jfr **-väg**. *TT* **1899**, Allm. s. 87. **-led.** jfr **-väg**. ROGBERG *Två* 121 (**1929**). **-ramp.** jfr **-väg**. *TT* **1963**, s. 902. **-väg.** väg som möjliggör tillfart (till ngt); jfr **till-fart 2** o. **tillgång 3**. *TT* **1896**, Byggn. s. 83. Sedan åtta dagar kontrollerar dessa trupper .. alla tillfartsvägar och alla kommunikationer. WAHLOO *Uppdr.* 217 (**1963**). — (**II 8** *b α*) **-FASA, -ning.** (i sht i fackspr.) gm fasning göra i ordning l. omdana (ngt). *TT* **1899**, M. s. 47.

TILLFFORINE, TILLFFÖREDHE, se **tillförne.**

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*)

TILL-FILA, -ning. gm filning göra i ordning l. omdana (ngt). Affhugne och tilfilede klippins ämpne, aff reen kopper. *3SthmTb.* 2: 83 (1596). — (II 13 *b β*) -FINNA. (†) finna (ngt), hitta; befinna. Sedan Hölstren tilfundne. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ALivrustk.* 18 (*cit. fr.* 1655). Thet wore likmätigast, och bäst tilfunnit, at (*osv.*). PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 783 (1697).

TILLFINNANDES, se till I 14 *b γ γ'*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 11 *a α α'*) TILL-FLICKA, -ning; -are (SCHÜCK *VittA* 3: 97 (*i handl. fr.* 1737), BJÖRNER *Kämp.* Föret. 19 (1737)). (numera bl. tillf., ålderdomligt) tillfoga l. lägga till (ngt); jfr flicka till *KyrkohÅ 1902*, s. 104 (1669). (*Jag har*) uthkastat det, som Messenius hafwer tillflickat af norske Crönikan. SCHÜCK *VittA* 3: 231 (*i handl. fr.* 1670). RYDBERG *FilosFörel.* 3: 70 (1878). — (II 1) -FLOD. (†) tillrinnande flod; biflod. PALMBLAD *HbGeogr.* 1: 17 (1826). *ÅbSvUndH* 32: 95 (1849). — (II 1) -FLOTT. (†) tillflöde; jfr flott, sbst.[1] (1,) 4. PERICI *Musæus* 2: 292 b (1582). — (II 1, 5 (*a*)) -FLY, v.[1] [jfr fsv. *tilflyning*, tillflykt] (†) ta sin tillflykt till (ngn l. ngt); vända sig till; jfr fly, v.[1] 1 *e*. *Linc.* Ggg 6 a (1640). (*Allmogen*) hafwa .. dock der intill ej niutit någon wärckställighet, och fördenskull Kongl. Maij:ts nådiga handräckning härutinnan tillflyr. *AktsamlKungsådreinst.* 350 (1768). — -FLY, v.[2], äv. -FLYA. [fsv. *tilflya*] (†) 1) till II 8 *b α*: göra i ordning (ngt), sätta i stånd; (ut)rusta; särsk. med avs. på skepp; äv. abs.; jfr fly, v.[2] 1, o. -färdiga, -rätta, v. o. *anm.* nedan. Forthenskull lathe wij än nw tilflye alle the szmå skiip, som wij nw her wijd byn liggiendes haffue, ock Riikisins radz skiip, mett alle krigx tilbehöringer. *G1R* 11: 121 (1536). I skolen snart förwänte henne till Edert bordh, / Därför är mitt råd, I låten wäl tillflya. CARL IX *Rimchr.* 82 (c. 1600). Alla gatur wore så tilflijade medh Spannemål, Prowiant och allahanda maatwahrur, så at thet Romerska Sändebudet icke skulle een gång tänckia, at ther någon dyr tijdh hadhe warit. PETREIUS *Beskr.* 2: 135 (1614). *HSH* 5: 186 (1657). 2) till II 8 *b β*: färdigställa l. skaffa fram (ngt); jfr fly, v.[2] 2 *b β*, o. -arbeta 2. *G1R* 26: 742 (1556). Deslikest woro en hop fyrwärk tilflydde, som skulle kastas in på byn. TEGEL *E14* 136 (1612). *Anm.* De under 2 anförda språkproven skall möjl. hänföras till 1, försåvitt det med obj. betecknade fattas ss. ngt redan förefintligt som ställ(t)s i ordning.

TILLFLYKT *til*[3]*~flyk*[2]*t*, r. l. f. (*G1R* 1: 232 (1524) osv.) ((†) n. *VDAkt.* 1679, nr 132, LINNÉ *Gothl.* 259 (1745)); best. -en; pl. (i bet. 2) -er. [fsv. *tilflykt*; jfr fd. *thilflučt* (d. *tilflugt*); efter mlt. *tōvlucht*, ssg av *tō*, till (se TAPTO) o. *vlucht* (se FLYKT, sbst.[1]); av TILL o. FLYKT]

1) flykt l. flyende (till ngn l. ngt för att få skydd l. hjälp vid fara l. hot o. d.); särsk. i uttr. *ta sin tillflykt*, förr äv. *ta tillflykt* l. *tillflykten ngnstädes* (*hän*), för att få skydd osv. taga till flykten l. bege sig på flykt ngnstädes (hän); äv. (o. numera bl.) med inbegrepp av att den som beger sig på flykt når en fristad ngnstädes (särsk. med adverbial angivande befintlighet); äv. i bildl. anv., i fråga om att vända sig till l. anlita ngn för att få hjälp i ett trångmål l. en svårighet (i sht förr med bestämning inledd av *om*, betecknande det varmed man behöver hjälp); äv. dels: förlita sig på l. (börja) hålla sig till ngn l. ngt (för att få frid l. tröst o. d.), dels: använda l. anlita ngn l. ngt l. ta l. gripa till ngt. Tvingies fördenskuld att taga min tilflycht härom (*dvs. om en skuldfordran*) till E(*rs*) Ex(*cellens*). *OxBr.* 8: 191 (1647). Froszan är .. ibland ganska halsstarrig .. om man icke tager sin tilflycht til then wälsignade Kin-kina Barken. LINDESTOLPE *Fross.* 34 (1717). De vise förmås af Medon, Apollos öfverprest, att taga tillflygt i dennes tempel. *SvLittFT* 1837, sp. 393. Tillflykt .. (*dvs.*) Flyende .. för att undgå något hotande ondt. DALIN (1854). Han tog nu sin tillflykt hos en expert i .. själsanalysen. HALLSTRÖM *Hand.* 316 (1927). Då den helige Martin märkte, att folket ville göra honom till biskop, sprang han och gömde sig men råkade ta sin tillflykt till en gåsstia. *FoF* 1944, s. 147.

2) skydd l. beskydd; äv. om (person som erbjuder) fristad (se d. o. 3 slutet) l. tillflyktsort o. d.; särsk. i förb. med *söka* (äv. med kvardröjande bet. av befintlighet (se 1)) l. *finna* l. *ha*. *G1R* 1: 34 (1522). Apiarius .. bleff .. bannlyst, för hwilken Saak skull han flydde til then Romerske Påfwen .. Sozimum, som war alla skalkars och Bofwars trygge Tilflycht. SCHRODERUS *Os.* 1: 658 (1635). (*Kungen erbjöd*) Heidrek att han thär i landet skulle hafwa frij tillflykt och säkerhet. VERELIUS *Herv.* 108 (1672). Jag finner ock at I giort en ädelmodig giärning, i det I lemnat dem en tilflycht uti edert nya Rike. EHRENADLER *Tel.* 546 (1723). Det ofantliga antalet .. av de djur, som framjagas ur sina tillflygter. *AJourn.* 1813, nr 107, s. 2. (*Man*) hade .. varit orolig för oss och telegraferat till alla hamnar, där man kunde tro, att vi sökt tillflykt. DE GEER *Minn.* 1: 261 (1892). Hon finner en tillflykt hos sin mormor men också dit når förtrycket. *DN* 16/9 1994, s. 28. — jfr SOMMAR-TILLFLYKT. — särsk.

a) i mer l. mindre bildl. anv. Tu (*dvs. Gud*) äst mijn tilflygt ath tu doch wille beskerma mich för ångest. OPETRI 2: 420 (1531). Håppet är min tilflykt. SCHULTZE *Ordb.* 1201 (c. 1755). Då fann den förföljda Skaldkonsten en tillflykt på det republikanska Island, der den länge odlades och värderades. BROOCMAN *SvSpr.* 76 (1810). Museibesöken .. var mina enda, mycket behagliga tillflykter undan verkligheten och vardagen. KRUKOVSKAJA *RyDag.* 111 (1938).

b) (†) om ngt som innebär ekonomisk(t) trygghet l. skydd l. (möjligheter till) försörjning. Att min fattighe hustru och barnn skola .. (*på min fädernesgård*) hafva sin tilflycht, när Gudh kallar migh. *OxBr.* 12: 22 (1615). En dräng har här så många tillflykter: Sillfisket vid Göteborg m. m. står honom öppet. *HallFmÅ* 1:18 (1796). Hans tillflykt blef att gifva musiklektioner. *Landsm.* VII. 1: 33 (1888).

Ssg (till 2): TILLFLYKTS-ORT. säker l. skyddad plats, fristad (se d. o. 3 slutet); äv. bildl. MOLLER 1: 115 (1745). (*Fästningen intogs*) sedan .. Soldaterne icke mera hade någon tilflygts-ort för Bomber. *DA* 1793, nr 166, s. 1. Då du .. återkommer till din lugna boning, finner du der en tillflyktsort mot lifwets bekymmer. HAGBERG *Pred.* 5: 14 (1819). Under några år .. var Sandskogen min bästa och käraste tillflyktsort. EDSTRÖM *Mossgrönt* 1: 51 (1950).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 1, 5) TILL-FLYTA, -else (†, UHIARNE *Suurbr.* 145 (1680), LIND 1: 138 (1749)), -ning (numera föga br., VERELIUS 255 (1681), MOLL *Fys.* 2: 74 (1898)). [fsv. *tilflyta*] flyta till; strömma till; särsk. om tillflöde: rinna till, anslu-

ta sig; äv. (o. i sht) oeg. l. bildl., särsk. tr., om inkomst l. nytta l. förmån o. d. (i sht förr äv. ngt skadligt): komma (ngn) till del, inflyta till, (ymnigt) tillfalla; jfr **-flöda**. Well är .. then menniskio som förstond tilflyter. *SalOrdspr.* 3: 13 (*öv.* **1536**). Twenne ting förolämpa Grufworna mycket, Watnet och Wädret, det ena med förmycket tillflytelse, och det andra med stillastående. UHIARNE *Berghl.* 443 (**1687**). Den vinst banquen af dess utlåningar tillflyter. HÖPKEN 2: 85 (**1747**). Hwad skada brödet tilflyter af en gammal och skämbd gäst. KIELLBERG *KonstnHandtv.* Bag. 10 (**1753**). I vester tillflyta Arbogaån, Hedströmmen och Köpingsån. *NF* 5: 834 (**1882**). De nytillskapade betalningsmedlen *(har)* tillflutit regeringen, som med dem verkställt betalningar för krigföringen. CASSEL *Dyrtid* 16 (**1917**). — **-FLYTTA, -ning; -are** (numera bl. tillf., RAAF *Ydre* 4: 75 (**1865**)). **1)** (numera bl. mera tillf.) till **II 1**. särsk. *a)* ss. vbalsbst. *-ning*: inflyttning; äv. konkretare. At jag .. ei ser mig i stånd wärkställa min ordentel*(ig)*a tilflyttning, för än i slutet af nästa Maji månad. *VDAkt.* **1783**, nr 93; möjl. till *b*. Af denna Tabell ses .. att Hernösands, Åbo och Borgå stift ökats genom tillflyttningar. *VetAH* **1799**, s. 240. En tillflyttning *(konstateras)* .. särskilt i närmare staden liggande kommuner, och där en industri kunnat uppdrivas. *Rig* **1950**, s. 85. *b)* (†) tr., med avs. på bostad o. d.: flytta till; gm inflyttning ta i besittning. *PH* 2: 1370 (**1739**). Genom någon orsak .. lärer hafva intraffat, att .. *(prästboställena)* icke på flera år tillflyttades af Comministrarne. RAAF *Ydre* 4: 74 (**1865**). **2)** (†) till **II 2**, anträffat bl. ss. vbalsbst. *-ning*: annalkande. LIND 1: 169 (**1749**). — **(II 1, 5) -FLÖDA**. (numera bl. mera tillf.) flöda tillstädes; äv. mer l. mindre bildl. (äv. tr.: flöda (ngn) till handa, ymnigt tillflyta (ngn)). Uti Stora Mårdskins-Schachtet är .. wordet på Fallets uppfordring arbetadt, så mycket det tilflödande Wattnet .. har tillåtit. *HC11H* 12: 81 (**1697**). De skatter, som .. skulle på denna väg *(dvs. gm spel på nummerlotteriet)* tillflöda. ATTERBOM *Minnest.* 2: 262 (**1842**). Det är som om den ingivelse som tillflödade poeten utifrån-ovanifrån inte mötte tillräckligt starkt motstånd inom hans eget jag. *BonnierLM* **1954**, s. 383. — **(II 1) -FLÖDE**. tillstädes kommande flöde; särsk. konkret, om tillströmmande l. tillrinnande vätska, särsk. vatten (särsk. om vattendrag som rinner fram till o. ut i (större) vattensamling); äv. mer l. mindre bildl.; jfr **-dräkt 1, -fall 1, -flott, -lopp**. Udsjen Darja och Sir-Darja äro Arals öfriga tillflöden. PALMBLAD *HbGeogr.* 1: 16 (**1826**). Genom åtsnörandet af underbenet hämmas tillflödet af friskt (arterielt) blod. *Idun* **1890**, s. 453. Banque de France har försökt sig på ett nytt medel för att söka hindra det kraftiga tillflödet av utländskt kapital. *TT* **1927**, Allm. s. 194. Knappt en kilometer från Dannemora gruvor .. hade av tillflödet från mossar och småsjöar bildats en å. *Fatab.* **1947**, s. 124. jfr **blod-, ljus-tillflöde**. — **(II 5) -FOGA**, sbst. (†) vad som skäligen l. med fog o. d. tillkommer ngn. Then höga wijsdom, hwilken .. Gwdh öffwer Menniskligh tilfogha vthi hans .. bröst insatte. SVART *Ähr.* 51 (**1560**). — **-FOGA**, förr äv. **-FÖGA**, v., **-an** (†, *RA* I. 4: 451 (**1598**), *KKD* 3: 219 (**1711**)), **-else** (†, *G1R* 4: 361 (**1527**), *Linc.* B 4 a (**1640**)). **-ning** (numera mindre br., *G1R* 4: 56 (**1527**), MOLLER (**1807**)); **-are** (numera mindre br., *Linc.* B 4 a (**1640**)). [fsv. *tilfogha, tilföghia*; jfr mlt. *tövögen*] **1)** (†) till **II 1**, refl.: förfoga sig (ngnstädes hän), bege sig; jfr **foga**, v. **17**. *RA* I. 4: 280 (**1598**). **2)** (numera mindre br.) till **II 1** *a*: gm sammanfogning anbringa l. fästa (ngt invid ngt annat); förr äv.: sammanfoga, förena (särsk. mer l. mindre bildl.). CHESNECOPHERUS *Skäl* C 3 b (*i handl. fr.* **1587**). Är thet .. *(makarnas)* velie, / kan inghen åt skelia, / huem gudh thel fogha well. *Visb.* 1: 116 (*c.* **1640**). CANNELIN (**1939**). **3)** till **II 5**: bereda l. skaffa (ngn ngt); vanl. (o. numera bl.) med avs. på skada l. oförrätt l. nederlag o. d.: åsamka, förorsaka; förr äv. dels särsk. med avs. på ngt konkret: tillställa o. d. (äv. allmännare: ge (se särsk. *b*)), dels pregnant (se *c*), dels utan indir. obj. l. med detta ersatt av prep.-förb. inledd av *på*; jfr **foga**, v. **12**, **foga till 2** o. **-driva 1, -skynda**, v. **2**. *Tillfoga ngn ett sår. Hon tillfogade honom flera förolämpningar. Fienden har tillfogat oss ett svårt nederlag, svåra förluster.* Hwar wij kwnne tiig nogon del tilföghe til berningh. *G1R* 4: 106 (**1527**). Therföre är til befruchtendes, att the Danske .. som allenest sökie effther orsak, ther igenom the kunne tilfoghe Sverigis rike skadhe, skulle *(osv.)*. *RA* I. 2: 271 (**1568**). Thomas Hendrichsson .. beklagade sigh vthöfwer dett dråp, som på hans son af Hendrich Classon tilfogatt är. *BtÅboH* I. 2: 117 (**1625**). Högwördigste Herr Doctorens och Biskoppens, meig den 17:de sidstledne Iulii, tillfogade Bref. *VDAkt.* **1702**, nr 177. Som ursägt för det beswar jag härmed tillfogar. *VLBibl.* Brev 4/4 **1819**. Eljest hade vi nog åter tillfogat oss en blamage. HAMILTON *Dagb.* 1: 114 (**1913**). Jakten skall ske så att djuren inte tillfogas onödigt lidande. ROSÉN *Allemansr.* 139 (**1976**). särsk. (†) *a)* om Gud; särsk. ss. vbalsbst. (jfr *c*) med gen.-attribut betecknande Gud: tillskyndan; jfr *b*. J forhop ath betther skal bliffua vthaff gudhz tilfögelse. *G1R* 4: 361 (**1527**). Thenn alz*(mäk)*t*(ig)*e gud haffwer milleligann tilföget oss och wore wenner seger. *G1R* 10: 283 (**1535**). *3Saml.* 88: 156 (**1653**). *b)* med personobj.; äv. (o. i sht) i anv. som motsvarar *a* (särsk. med avs. på maka l. make). *(Gud vill att)* huar och enn .. skall .. wara tillfredz med the arffuingger gud honum till fogatt haffuer. *G1R* 6: 159 (**1529**). Att Fegræus tillfogar honom någon aff sijne tjänare, som beledhsagar honom till Markaryd. *RP* 7: 256 (**1638**). Ty skal mannen .. / .. när sina hustro blifwa, Then Gudh honom tilfogar. *Ps.* **1695**, 326: 3. *c)* mer l. mindre pregnant, ss. vbalsbst. (jfr *a*): åsamkande av skada o. d. Fridh och förswar för alles wåldsamme tillfogande och oförrätt. *PrivSvStäd.* 5: 353 (**1620**). Frälssa Hans Kongl. Maij:tt ifrån sin fiendes wijdare tillfogan och stora olägenheet. *KKD* 3: 219 (**1711**). **4)** (†) till **II 8** *b* α: tillpassa (ngt), anpassa; jfr **foga**, v. **8**, **foga till 1**. *Linc.* A 6 a (**1640**). JWOLLIMHAUS *Ind.* (**1652**). **5)** (†) till **II 8** *b* β: sätta l. ställa samman (ngt); jfr **foga**, v. **4** *b*. Emädhan den plan som E. Kongl. Hög:t iagh för dhetta öfwer Götheborgh vnderdånigst tilfogadt, inthet mehr än sielfwa stadhen och fästningen hafwer kunnat författa. *HSH* 35: 276 (**1652**). **6)** (†) till **II 8** *c*, refl.: falla sig, hända sig; jfr **foga**, v. **15**, o. **-bära 3**. IERICI *Colerus* 1: 286 (*c.* **1645**). När sig så tilfogar, / tu sitter öf*(we)*r bordh, / ackta eÿ så noga, / alle förflogne ordh. *Visb.* 3: 182 (**1651**). **7)** till **II 11** *a* α α': tillägga (ngt ytterligare utöver ngt förefintligt (o. i sig ss. helhet uppfattat)); särsk. (o. numera i sht) med avs. på yttrande l. text(avsnitt) o. d. (som utgör kortare l. avrundande tillägg); i sht förr äv. med avs. på substans

o. d.: tillsätta; förr äv. med avs. på person, särsk. dels refl.: ansluta sig (jfr **-sälla**), dels äv. med avs. på den som erhåller ett tillskott: ansluta sig till, utöka; jfr **-flicka**, **-öka 3**. SCHRODERUS *Sleid.* 198 **(1610)**. Dese förtalde personer hafva sig samangaddat och några flere sigh tillfogat. *VDAkt.* **1693**, nr 101. Husesyn af H*(er)*r HaradsHöfdingen Bex och wederbörande Nämbdeman tilfogade med Befalnings- eller Ländsman. *VDAkt.* **1731**, nr 202. Saltsyran får .. ej tillfogas förr än allt vätesuperoxidöfverskott genom uppvärmningen aflägsnats. *TT* **1899**, K. s. 93. I femte stycket tillfogas ett nytt moment. *SFS* **1908**, nr 176, s. 5. Han underlät inte att tillfoga: "Vilket vida övergår ert förstånd!" ÖSTERGREN *Ankare* 20 **(1988)**. — **-FORDRA.** (†) **1)** till **II 1**: gm framställd uppmaning l. begäran o. d. förmå (ngn) att komma tillstädes; tillkalla; jfr **fordra till**. *RA* I. 4: 367 **(1598)**. **2)** till **II 5**: förskaffa (ngn ngt); jfr **-skaffa**. RUDBECK D. A *Atl.* 3: 495 **(1698)**. **3)** till **II 8** *b α*: hjälpa fram l. befordra (ngn). När han fattig Person .. kan bliffua tilfordrat och fullmächtig giord. SCHÜCK *VittA* 1: 164 (*i handl. fr.* **1637**). **4)** till **II 10**: (ut)kräva l. begära (ngt) (särsk. abs.); i pass. äv. närmande sig l. övergående i dep.: erfordras, behövas; jfr **-kräva 2**. Det *(är)* ondt tillfordra åf henne, som Gud bättre! intet haar. *MennanderBr.* 1: 9 **(1730)**. Här tilfordras mycken förfarenhet. RICHARDSON *Krigsv.* 2: 94 **(1741)**. BIBERG 3: 410 (*c.* **1823**). **5)** till **II 11** *a α α'*: ytterligare fordra (ngt). Den ännu tillfordrade Summan. *VRP* 12/3 **1724**.

TILLFORENDE, TILLFORENDH, TILLFORENN(A), TILLFORENNE, se **tillförne.**

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-FORMA, -are** (numera bl. tillf., WoL 439 **(1885)**). **1)** till **II 8** *b α*: forma till (se **forma till 1**) (ngt). Stora, med såg noga tillformade stenblock. KRÆMER *Orient.* 388 **(1866)**. Timmer och grofva plankor tillformas med yxa, tunna plankor böjas genom basning. *2NF* 25: 961 **(1917)**. **2)** (numera bl. mera tillf.) till **II 8** *b β*: tillskapa (ngt), framställa; jfr **forma till 2** o. **-dana**. SVEDELIUS *SmSkr.* 1: 305 **(1872)**. Några konstruktörer bruka .. alldeles utelemna konen, då en cylindrisk tapp i stället tillformas. FRYKHOLM *Ångm.* 167 **(1881)**. **3)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *c*, refl.: få l. ta form. *2SAH* 15: 48 **(1832)**.

TILLFORN(A), TILLFORNATT, TILLFORNE, se **tillförne.**

TILLFORNO, se **till I 8.**

TILLFORRENDE, se **tillförne.** — **TILLFORSIGTTIGE,** se **tillförsikt.**

TILLFOTA, TILLFOTS, se **till I 1** *a*, **3** *c γ α'*.

TILLFRED-, se **tillfreds-.**

TILLFREDS, se **till I 11** *b*.

TILLFREDS- *til³freds~*, äv. *tilfre³ds~*, äv. (numera bl. tillf.) **TILLFRED-** *til³fred~*, av. *tilfre³d~*, förr äv. **TILLFRIDS-** l. **TILLFRID-**, ssgsförled. (**tillfred- 1784** (: tillfredstäld) osv. **tillfreds- 1544** (: tillfredzstälthe) osv. **tillfrid- 1780** (: tillfridställelse)–**1782** (: tillfridstälde). **tillfrids- (-frits-) 1552** (: tilfridzstellt)–**1866** (: tillfridsställas)) [ssgsform till uttr. *till freds* (se **FRED 7**)] ss. förled i ssgr: till freds (se **FRED 7**).

Ssgr: **A**: **TILLFRED-STÄLLA, -STÄLLD,** se **B.**

B: **TILLFREDS-GIVENHET.** [jfr uttr. *giva sig till freds* (se **fred 7** *d*)] (†) förhållande(t) l. känsla(n) att vara tillfreds l. nöjd l. lugn; tillfredsställelse; jfr **tillfredssamhet**. LIND **(1738)**. *(Sv.)* Tilfridsgivenhet övergår all rikedom, *(lat.)* Animo contento esse omnes divitias superat. SCHULTZE *Ordb.* 1339 (*c.* **1755**). *NSvMerc.* **1762**, s. 573. — **-STÄLLA, -ning** (†, LIND 1: 317 **(1749)**, MUNCKTELL *Dagb.* 2: 70 **(1817)**). (**tillfred- (-frid-) 1780** osv. **tillfreds- (-frids-, -frits-) 1544** osv.) **1)** [jfr uttr. *ställa ngn till freds* (se **fred 7** *c*)] med avs. på person (l. kollektiv av personer) l. Gud (se *b*). *a)* göra (ngn) tillfreds l. nöjd l. belåten (gm att uppfylla vederbörandes behov l. krav l. förväntningar); äv. utan utsatt obj. *G1R* 16: 423 **(1544)**. Från första början af Gustaf Adolfs regering följdes .. sådana styrelse-grunder, som i synnerhet tillfredsställde Ridderskapet och Adelen. HALLENBERG *Hist.* 1: 242 **(1790)**. Man skall alltid svara det högsta befälet så, att svaret tillfredsställer det, t.o.m. om svaret inte vore sanningsenligt. ACKTE *Jalander* 12 **(1932)**. Vi leds *(genom reklamen)* in i ett rike där allting lockar och tillfredsställer. LINDQVIST *Reklam.* 41 **(1957)**. En del ekonomer har krävt att regeringen för att tillfredsställa marknaden kommer med ytterligare åtstramningar av ekonomin. *DN* 23/9 **1998**, s. A14. särsk. *α)* (numera mindre br.) i fråga om ekonomiska o. d. krav l. fordringar; särsk. i uttr. *tillfredsställa sina borgenärer* l. *kreditorer* o. d.; äv.: ersätta l. gottgöra. *RA* I. 1: 609 **(1552)**. Ricksens Ständers benägna utlåtelse at officerarne, som lidit, skola tilfridzställas och göras klagolösa. *2BorgP* 5: 330 **(1734)**. LINDFORS **(1824**; *med avs. på kreditor)*. Tillfredsställa sina borgenärer. *IllSvOrdb.* **(1955)**. *β)* i fråga om sexuella behov l. krav o. d. Det *(roar)* mig inte att vid ett middagsbord bli tillfrågad om huruvida jag någonsin känt mig fullt tillfredsställd av en kärleksnatt. HEERBERGER *Dag* 92 **(1939)**. Han kunde inte tillfredsställa sin hustru. *SvOrdb.* **(1986)**. *b)* (†) lugna (ngn); äv.: blidka l. försona (ngn); särsk. (i religiöst spr.) i fråga om människans försoning med Gud (se **tillfyllestgöra 2**); jfr **fred 7** *c α*. SERENIUS I 2 a **(1734)**. *(Gud)* som skulle genom försoning tillfridsställas. NOHRBORG 18 (*c.* **1765**). Du svarar honom aldrig, säjer han. Han har gifvit dig 2:ne bref. Jag nämde dina bryderier, och tillfridstälde honom. THORILD *Bref* 1: 80 **(1782)**. Han var högst orolig, men jag lyckades slutligen att tillfredsställa honom. DALIN **(1854)**. AHLMAN **(1872)**. **2)** med avs. på krav l. behov l. önskningar o. d.: uppfylla l. tillgodose; äv. med avs. på känslor l. (ont) samvete o. d.: lugna l. stilla l. freda o. d.; äv. med kvardröjande bet. av **1**. *SvMerc.* **1764**, s. 323. Dina utlåtelser .. ha satt mig i största nygirighet .. Dröj ej att tillfridsställa den. KELLGREN *(SVS)* 6: 73 **(1777)**. *AdP* **1786**, s. 8 (*med avs. på samvete*). I alla tider har det stora flertalet af människor haft knappt om medel att tillfredställa sina timliga behof. *EkonS* 1: 440 **(1894)**. Hönshuset måste .. tillfredsställa rimliga krav på hygien. TRASKMAN *Fjad.* 14 **(1948)**. Han hade fått så mycket erkännande .. att hans fåfänga, om han hade haft någon, måste ha blivit väl tillfredsställd. WIGFORSS *Minn.* 2: 226 **(1951)**. särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som uppfyller l. tillgodoser (rimliga) krav l. förväntningar l. önskemål o. d.; som man kan vara nöjd med, nöjaktig; äv. dels: (för visst ändamål) tillräcklig l. erforderlig, dels närmande sig l. övergående i bet.: angenäm l. behaglig. *PH* 15: 186 **(1791)**. I hoppet har min själ redan tillfridsställande njutning vid tanken på *(osv.)*. LINDBLOM hos RODHE *Lindblom* 230 (*i handl. fr.* **1805**). Ett tillfredsställande swar på lifwets högsta frå-

gor. MELIN *JesuL* 1: 173 (**1842**). *(Han skolkade)* till den grad, att han .. i kunskapsbetyg erhöll ”mindre tillfredsställande”. *3SAH* 16: 405 (**1902**). VASTHAGEN *Affärsbokf.* 55 (**1945**; *om resultat*). Att de malsökande bönderna ansåg malkapaciteten i trakten tillfredsställande. *Rig* **1957**, s. 17. Tvivelaktigt är det väl om stubbamöllan i Östarp fått en tillfredsställande placering. *Kulturen* **1962**, s. 55. jfr **o-tillfredsställande**. Avledn.: **tillfredsställelse**. **1)** till **1** *a* (*α*, *β*), om förhållandet l. känslan att vara tillfreds l. nöjd; belåtenhet; äv. om nöje l. glädje; förr äv. om gottgörelse l. ersättning; jfr **tillfredsgivenhet** o. **tillfredssamhet**. *Sexuell tillfredsställelse. Han kände en djup tillfredsställelse över att ha kommit först i mål.* *(Gud vet)* at min tilgifvenhet för Hans Maj*(estä)*ts både person och regering .. hvilar på .. en känsla, som alt hittils utgjort min högsta tilfredsställelse. *HH* XXXII. 1: 15 (**1774**). *(Sv.)* en kreditors tillfredsställelse *(lat.)* .. solutio creditori præstita. LINDFORS (**1824**). Alla de uppoffringar, han gör för sitt mål, skänka honom en ljufvare tillfredsställelse, än den, som sökes i verldens nöjen. AGARDH *ThSkr.* 2: 13 (**1842**, **1856**). Det är med tillfredsställelse jag kan konstatera, att korrespondensundervisningen .. med åren blivit mer och mer respekterad och självfallen. *DN(A)* 6/9 **1964**, s. 9. *(Berättelsen)* visar klart att förebyggande arbete lönar sig — till skattebetalarnas stora tillfredsställelse! *DN* 10/6 **1997**, s. C4. jfr **o-tillfredsställelse**. **2)** till **2**; särsk. om fredande l. lugnande (av samvete). Önskandes, att Hans Kongl*(iga)* Höghet drager försorg om .. *(änkedrottningens)* återstående dagars Lugn och tillfredsställelse. GUSTAF III 1: 261 (**1789**). Prästerskapets lättare åtgärd at kunna upfylla så väl Lagens kraft som dess eget samvetes tilfridsställelse. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 262 (**1794**). CASSEL *TeorSocEkon.* 115 (**1934**). jfr **o-tillfredsställelse**. — **-STÄLLD**, p. adj. (**tillfred- 1797** osv. **tillfreds- (-frids-) 1732** osv.) *Anm.* De anv. av *tillfredsställd* som inte upptas här räknas ss. klart verbala o. behandlas under **tillfreds-ställa**. **1)** om person l. ngns sinne o. d.: nöjd l. belåten l. tillfreds; äv., i utvidgad anv., om ngns ansiktsuttryck l. åtbörder o. d. Här hafwer I min ursäkt. Winner den bifall, så är jag nögd och tilfridsstäld. *BondP* 12: 526 (**1772**). Med tillfredsstäldt sinne. LEHNBERG *Pred.* 2: 138 (**1815**). Glad och tillfredsställd skyndar hon i motet / Af sina bröder. JGOXENSTIERNA 4: 195 (**1815**). Han såg alltid tillfredsställd ut och alla hans rörelser var bestämda. JOHNSON *Slutsp.* 26 (**1937**). *BonnierSvOrdb.* (**1980**). jfr **o-tillfredsställd**. **2)** (†) om person l. ngns sinne o. d.: lugn, fridfull. *(Han såg)* huru fritt then yngling döden wänte; / .. Och med tilfridzstäldt mod sin martyrkrona fick. KOLMODIN *QvSp.* 1: 669 (**1732**). Min frid, säger Jesus, mit tilfridsstälta hjerta .. gifwer Jag eder. NOHRBORG 608 (c. **1765**). Avledn.: **tillfredsställdhet**, r. l. f. till **1**. Tillfredsställdhet uppnådd genom den egna insatsen. *KiromantHeml.* 39 (**1946**). jfr **o-tillfredsställdhet**.

TILLFREDSSAMHET l. **TILLFREDSAMHET** l. **TILLFRIDSSAMHET** l. **TILLFRIDSAMHET**, r. l. f.; best. **-en**. (**-fred- 1771–1901**. **-frid- 1757–1809**. **-frids- 1799**) [till uttr. *till freds*; sannol. bildat efter mönster av sådana ord som **FRIDSAMHET**, **FÖRNÖJSAMHET**] (†) tillfredsställelse l. belåtenhet; jfr **TILLFREDS-GIVENHET**. Men iag arhåller en effterlängtad tillökning på sinnets tillfridsamhet. *VDAkt.* **1757**, nr 119. Uppdraget att hålla rikets allmoge, som blifvit ganska utmattad af dryga krigsgärder, i tillfridsamhet med regeringen. *1SAH* 4: 22 (**1791**, **1809**). Den glädje, munterhet och tillfredsamhet, hans sinne i alla skiften åtföljt. HAGSTRÖM *Herdam.* 4: 461 (**1901**).

TILLFREDSSTÄLLDHET, se **tillfreds-ställd** *avledn.* — **TILLFREDSSTÄLLELSE**, se **tillfreds-ställa** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5** *a*) **TILL-FRIA**. (†) fria till (ngn). Kyrckioherdens dräng i Nåttebäck Erick Erichsson .. tillfrijade pigan Elin Månsadotter .. gaf och tog handslagh oppå Echtenskap. *VDAkt.* **1705**, nr 457 b. JOHANSSON *HomOd.* 14: 64 (**1845**).

TILLFRID(S)-, se **tillfreds-**. — **TILLFRID(S)SAMHET**, se **tillfredssamhet**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *a* *α*) **TILL-FRISKNA**, **-ing**. (småningom) bli frisk (efter sjukdomstillstånd); jfr **friskna till** *a*. *PT* **1758**, nr 66, s. 4. Kunna .. tvenne sjuka njuta något understöd, hvilket uphörer då de tilfriskna. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 234 (**1788**). Han var nu så tillfrisknad att han kunde gå ut med mig. *2MoB* 1: 122 (**1813**). Kristina tillfrisknade från sjösjukan. MOBERG *Utvandr.* 447 (**1949**). Ssgr (numera bl. mera tillf.): **tillfrisknings-period**. *TLäk.* **1834**, s. 55. **-process**. FRIES *BotUtfl.* 2: 261 (**1845**, **1852**). *SvD* 9/6 **1998**, s. 10. **-rum**. Tillfriskningsrum *(bör)* inrättas i särskilda byggnader inom sjukhuset. *SFS* **1831**, s. 178. *SErikAb.* **1950**, s. 119. **-tid**. FRYXELL *Ber.* 10: 340 (**1842**). *SAOL* (**1998**). — (**II 8** *a* *α*) **-FRUSEN**, p. adj. [jfr **-frysa**] om vattensamling o. d.: (alltigenom) täckt av is; äv.: frusen till is l. till hårt l. stelnat tillstånd (särsk. dels om mark o. d., dels bildl.); i sht förr äv. (med anslutning till **till II 7**): tillsluten gm frost (särsk. bildl.). *Sjön låg tillfrusen.* Effter wij .. förnummit haffwe .. att Wäther skall nu så hartt .. och tilfrossen wara, att man wäll och vtan fara kunne komme ther vtöffwer. *G1R* 15: 61 (**1543**). *(Prinsen)* skulle taga sig till vara för sådane *(dvs. rådgivare)*, på hvilka munnen vore tillfrusen. HALLENBERG *Hist.* 1: 13 (**1790**). Bondvagnen ristade oss på den hårdt tillfrusna marken, under det vi tillryggalade den tolf mil långa vägen. DE GEER *Minn.* 1: 71 (**1892**). *(Dikten)* är en bekännelse, i symbolisk form, om hur kärleken väckes i en tillfrusen människas sinne. WERIN *Ekelund* 1: 293 (**1960**). — (**II 8** *a* *α*) **-FRYSA**, **-ning** (numera bl. mera tillf., VERELIUS 135 (**1681**), *Hufvudstadsbl.* 26/10 **1988**, s. 22). [fsv. *tilfrysa*] frysa till. Hvar i fall at alle vatn så tillfryse och inlopen försparres, at guarnisonen intet kan secunderes. *RP* 7: 151 (**1638**). Hans Majestet .. refererade .. at et fat Hungerskt wjn tilfrysit så at han delade thet med werjan styckewjs. SWEDENBORG *RebNat.* 1: 266 (**1717**). Hösten omfattar .. den period, som ligger emellan skörden af de viktigaste kulturväxterna och jordens tillfrysning. HELLSTRÖM *NorrlJordbr.* 10 (**1917**). — (**II 5** *a*) **-FRÅGA**, **-an** (se d. o.), **-ning** (numera bl. tillf., *VDAkt.* **1757**, nr 105). [fsv. *tilfragha*] vända sig till (ngn) med fråga (om uppfattning l. ställningstagande l. besked o. d., särsk. angivet medelst indirekt frågesats); jfr **fråga till** o. **-spörja** **1**. *Tillfråga ngn om ngt.* Dock skal presten altidh medh thet fförsta tillffråga gudffader och gudmoder, om barnet är hema döpt eller icke. KJÖLLERSTRÖM *FörarbKO1571* 66 (*i handl. fr.* **1552**). Blef hånom .. tillfrågat, hvadh han sjelf tyckte. *RP* 7: 85 (**1637**). Han började omedelbart i tysthet utrusta en

expedition .. utan att tillfråga .. sina förmän .. något därom. PALMGREN *Johnson SvKolAmer.* 139 (1923). Jag litar på att gossarna .. inte lägger sig i samtalet med mindre ni blir tillfrågade. WILHELM *Episoder* 46 (1951). jfr **o-tillfrågad**. — (**II 5** *a*) **-FRÅGAN**. [jfr **-fråga**] hänvändelse med förfrågan (om ngt), till ngn framställd fråga; särsk. om fråga av (avgörande) vikt i sitt sammanhang; särsk. i uttr. *på*, förr äv. *uppå*, *tillfrågan*; jfr **-spörsel** o. **tilltalan 2**. E*(rs)* K*(unglige)* M*(ajestä)*tz nådige proposition och tillfrågan om alle Swériges Rijkes Ständers ordentelige sammankompster, ställen och sathen i rijksaalen. *RA* II. 2: 93 (1617). *(De)* bekände på tillfrågan sig waret sam*(m)*a affton på Lårmans källare. *UUKonsP* 11: 46 (1674). *KulturbVg.* 3: 117 (1748: uppå).

TILLFULLO, se **till I 5** *d*.

TILLFURRENE, se **tillförne**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b* *α*) **TILL-FYLLA**. [fsv. *tilfylla*] (numera föga br.) fylla (i l. upp l. igen) (ngt). *ArkliR* 1565, avd. 38. *ArbetsbeskrNyByggnUBLd* 2 (1902).

TILLFYLLEST, se **till I 5** *d*.

TILLFYLLESTGÖRA *tilfyl³est~jö²ra*, v. **-gör**, **-gjorde**, **-gjort**, **-gjord** (se för övr. **GÖRA**, v.[1]). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn.*); **-ARE** (†, BORG *Luther* 2: 430 (1753)) (förr äv. skrivet ss. två ord) [ssg av uttr. *till fyllest* (se **FYLLEST I 4** *b* *α*) o. **GÖRA**, v.[1]] göra till fyllest (se **FYLLEST I 4** *b* *α*).

1) (utom i slutet numera föga br.) i fråga om att uppfylla l. tillgodose (rättmätiga) krav l. (rimliga) önskemål l. (lagliga) rättigheter o. dyl. l. fullgöra (bud) o. d.; tillfredsställa (ngt) (se **TILLFREDS-STÄLLA 2**); jfr **FYLLEST-GÖRA 3**. LIND (1749). Denna Herr V. Pastor och Collegae Dahlstedts begjäran har jag så mycket hälldre welat, och bordt, tilfyllestgöra, som han är en af mina älskade Embets-Bröder. *VDAkt. 1784*, nr 57 (1783). Är det din hämd .. som du vill tillfyllestgöra .. så blir du grufligt hämnad. LINDEGREN 2: 57 (1806). Att folkets urgamla rätt till delaktighet .. *(i rikets offentliga angelägenheter)* nu ansågs tillfyllestgjord. NORDSTRÖM *Samh.* 1: 77 (1839). Ett blott formelt bud .. kan man tillfyllestgöra med en blott formell öfverensstämmelse, utan att själfva viljans inre beskaffenhet därvid behöfver att komma i fråga. NYBLÆUS *Forskn.* 2: 318 (1881). jfr: *SAOL* (1973). — särsk. (fullt br., med ålderdomlig prägel) i p. pr. i adjektivisk anv.: som uppfyller l. motsvarar (vissa) krav l. förväntningar; (i visst avseende) tillräcklig l. tillfredsställande (se **TILLFREDS-STÄLLA 2** slutet); äv. (numera bl. tillf.) med indir. obj.; jfr **FYLLEST-GÖRA 1**. När allt hwad anständigt kan sägas är innefattat i projectet, så underställer jag om ej det är tillfyllestgörande. *AdP* 1789, s. 573. Svigtande genom bristande insigter, då den goda viljan ej var tillfyllestgörande. PALMSTIERNA *Palmstierna-Lefn.* 77 (1880). Din motivering är fullständig och tillfyllestgörande. STRINDBERG *Brev* 4: 81 (1884). En kvinna, som är fången i sociala fördomar, kan inte vara dig tillfyllestgörande. ÅKERHIELM *Hvidehus* 175 (1899). Statens föreslagna bidrag kunde icke innebära en tillfyllestgörande garanti för inrättningens framtida bestånd. *NordFörsäkrT* 1960, s. 255.

2) [eg. specialfall av **1**] (numera mindre br.) i fråga om att gottgöra l. sona ngn l. ngt; särsk. dels: sona förbrytelse l. skuld gentemot (ngn) (äv. abs.), dels (i religiöst spr.) i fråga om människans försoning med Gud gm egna gärningar l. Kristi offerdöd (särsk. dels ss. vbalsbst. *-ande*, dels i p. pr., dels i uttr. *tillfyllestgöra för ngn* l. *ngns synd* o. d., om Kristus: (gm sin offerdöd) gottgöra människans synder); jfr **FYLLEST-GÖRA 2**, **TILLFREDS-STÄLLA 1** *b*. De Påfwiske .. som wilja undwika synden tillika med döden och helwetet genom egna gjerningar och tilfyllestgjörande. BORG *Luther* 1: 30 (1753). Läran om Jesu försoning och tilfyllestgörande förtjenst. *Oldendorp* 2: 350 (1788). *KrigVAH* 1829, s. 25 (*abs.*). Christi Öfwersteprestertiga embete .. är det Christi werk, hwarigenom han tillfyllestgjort för menniskornas synder. NORBECK *Theol.* 61 (1840). *(Synoddeltagarna)* förordna, huru kyrkan skulle tillfyllestgöras för öfverträdelserna mot sina bud. STRINNHOLM *Hist.* 3: 150 (1848). Den katolska boten bygger på hjärtats förkrosselse, munnens bekännelse och tillfyllestgörande goda gärningar. LINDBLOM *LilleJonathan* 19 (1948).

Avledn.: **TILLFYLLESTGÖRELSE**. **1)** (numera föga br.) till **1**: uppfyllande l. tillgodoseende (av krav l. önskemål o. d.); äv. om tillfredsställelse (se d. o. **2**). DAHNERT 209 (1746). *(Att vetenskapsmännen)* icke gå miste om den lofliga tilfyllestgörelse, at hoppas sig af Efterkommande med tacksamhet ihågkomne. RETZIUS *ÅmVetA* 1810, s. 5. *(Vedergällningen)* kan ock kallas den objektiva tillfyllestgörelsen af rättvisans fordringar. NYBLÆUS *Straffr.* 94 (1879). jfr: *SAOL* (1986). **2)** (†, utom i slutet) till **2**: gottgörelse (för lagöverträdelse l. lidande o. d.); upprättelse. Som ståndet fant .. *(påpekandet)* leda til de .. öfwerträdde lagars tilfyllestgiörelse .. så *(osv.)*. *BondP* 12: 213 (1771). *(Sv.)* Tilfyllestgjörelse .. *(t.)* die Genugthuung .. *(fr.)* satisfaction. DAHNERT (1784). särsk. (i religiöst spr.) i fråga om gottgörelse för människans synder mot Gud; särsk. dels om människans gottgörelse l. botgöring gm goda gärningar l. böner o. d. för att uppnå försoning med Gud, dels om Kristi gottgörelse för människans synder gm sin offerdöd (särsk. [efter kyrkolat. *satisfactio vicaria*] i uttr. *ställföreträdande tillfyllestgörelse*); jfr **SATISFAKTION 2**. SCHRODERUS *Os.* 1: 668 (1635). Altså tilräknas .. *(människan)* Jesu Christi fullkomliga Rättfärdighet och tilfyllestgörelse. RONIGK *Fresenius* 64 (1753). På Tridentinska mötet .. bestämdes läran om boten så, att hon innefattar .. hjertats förkrosselse .. munnens bekännelse .. tillfyllesgörelse genom goda verk. *NF* 2: 962 (1878). Gud är icke blott mottagare av den ställföreträdande tillfyllestgörelsen utan tänkes även som den aktivt verkande i försoningsverket. *SvTeolKv.* 1937, s. 390.

TILLFYLLO, se **till I 5** *d*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 10**) **TILL-FÅNG**. [fsv. *tilfang*] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) råämne, material, särsk. byggnadsmaterial; äv. (o. numera företrädesvis) om materiel, i individuell anv.: redskap; förr äv. dels: förråd l. tillgångar (av ngt), dels övergående i: förmåga l. möjlighet(er) o. d. All reedzskap tilfång och wirke som bygningen skulle byggias aff. OPETRI 3: 553 (*c.* 1535). Öfwer thetta .. wille jag, så mykit mitt emne och tilfång tilsade, gifwa en tydelig vtleggning. SWEDBERG *Ungd.* Tilägn. § 3 (1709). *(Lantbrukets gödselöverskott*

kan) meddela Krono Saltpeter-Siuderie Inrättningen i Riket et så stort tilfång af saltpeter jordmateria, at *(osv.). SamlRönLandtbr.* 4: 39 **(1783)**. Han tog de tillfång han behövde och röjde upp det stycke som lantmätaren pekat ut åt honom. LIDMAN *TjänHör* 17 **(1977)**.

TILLFÅNGA, se **till I 10** *i β*.

TILLFÅNGATAGA *tilfaŋ³a~ta²ga* l. (o. utom i högre stil numera i sht) **TILLFÅNGATA** *tilfaŋ³a~ta²*, v. **-tager** l. **-tar**, **-tog**, **-tagit**, **-tagen** (se för övr. **TAGA**, v.). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (†, ATTERBOM *Minn.* 225 **(1817)**), **-NING**; **-ARE** (se *avledn.*). [ssg av uttr. *till fånga* (se **FÅNGE 1** *c*) o. **TAGA**, v.] ta fast l. gripa (ngn) o. göra till fånge, ta till fånga; jfr **FÅNGE 1** *c*, **TAGA**, v. **I 4** *a α*. *PT* **1791**, nr 87, s. 2. Såväl stridande som icke stridande .. hafva, därest de tillfångatagas af fienden, rätt att behandlas såsom krigsfångar. TINGSTEN o. HASSELROT 81 **(1902)**. Plötsligt trängde sig fem maskerade .. man in i bostaden .. De var beväpnade med pistoler och yxor och tillfångatog paret. *Expressen* 11/11 **1999**, s. 6. — särsk. bildl.; jfr **FÅNGE 1** *c* slutet. GEIJER I. 5: 72 **(1811)**. Icke finnes .. / Den .. / Som en hjeltes plågor kände, / Som hans värk tillfångatoge, Som hans smärtor stilla kunde. COLLAN *Kalev.* 1: 103 **(1864)**. *(Jag måste)* neka åtskilligt, hvars sanning .. jag tycker vara mig klar och tydlig, hvilket kallas att tillfångataga sitt förnuft under din lydnad. WIKNER *Tank.* 236 **(1872)**.

Avledn.: **TILLFÅNGATAGARE**. (numera bl. tillf.) person som tar l. tagit (ngn) till fånga. NYBLOM *Twain* 2: 79 **(1874)**. *(De)* började att tum för tum krypa bort från sina sovande tillfångatagare. RENNER *Roberts Nordv.* 212 **(1938)**. Rymmaren .. fördes av sina tillfångatagare till fångvårdsanstalten. *GHT* 21/6 **1955**, s. 14.

TILLFÅNGS, se **till I 14** *b ζ α*.

TILLFÅRRENE, se **tillförne**.

TILLFÄLDE, se **till I 3**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-FÄLLA**. (†) **1)** till **II 1** *a*: sy fast (ngt, särsk. skoning o. d., vid sitt underlag); jfr **fälla**, v. **32** *b*. Jag *(har)* icke mycket hög tanke om egarinnan till den klädning eller kjortel, hvars skoning icke är tillfäld för hand. LANGLET *Husm.* 880 **(1884)**. HALLSTEN o. LILIUS **(1896)**. **2)** till **II 7**: gm förhuggning stänga igen (ngt, särsk. väg); jfr **-hugga 1**. SCHRODERUS *Liv.* 198 **(1626)**. En stor tiock skog, som .. aldeles nederhuggen war, ock sielfwa wägen af trän tillfälter. *KKD* 2: 60 **(1708)**.

TILLFÄLLE *til³-fäl²e*, n. (*G1R* 1: 53 **(1523)** osv.) ((†) r. l. f.? OPETRI 1: 212 **(1527)**, *Alm.* **1641**, s. 18); best. **-et**; pl. **-en** (*Filipp.* 4: 10 (*NT* **1526**) osv.) ((†) = *G1R* 1: 118 **(1523)**, HERMELIN *BrBarck* 159 **(1708)**). (förr äv. skrivet ss. två ord. **-falle 1634**. **-felde 1616**. **-fellan**, pl. **1689**. **-felle (-ff-) 1523–1747**. **-felte 1524**. **-fäll 1614**. **-fälla 1579–1680**. **-fälle (-ff-) 1523** osv.) [fsv. *tilfälle* (*-fälde*); jfr d. *tilfælde* (jfr fd., ä. d. *tilfæld*), fvn. *tilfelli*; till **TILL-FALLA** o. **FALLA TILL**, möjl. efter l. med anslutning till mlt. *tôval* (motsv. mht. *zuoval*), händelse, tillfällighet m. m. (se **TILL-FALL**). — Jfr **TILLFÄLLELIG**, **TILLFÄLLIG**, adj.[2]]

1) (†, utom i *a* o. *b*) (plötsligt l. överraskande påkommen (olycklig l. skadlig l. ofördelaktig)) händelse l. begivenhet; särsk. med gen.-bestämning betecknande händelsens osv. art; jfr **4** o. **TILL-FALL 2**, **TILLFÄLLIGHET 1**. *RA* I. 1: 333 **(1544)**. Efter Landsens lägenheeter sigh dagheligen förandre, och månge nye tilfällen hända kunne, Therföre så kunne icke all ting efter een Ordning bestallas. CHESNECOPHERUS *Skäl* Hh 4 b **(1607)**. Ett rätt hesynnerligit och vndersamt åhr, fult medh markelige Tilfallen och Förandringar begynnas. FUHRMAN *Alm.* **1654**, s. 4. Den skada han aff krijgetz tilfälle .. i mångahanda måtto lijdit hade. WIDEKINDI *KrijgH* 695 **(1671)**. *(Er plikt är)* at hafwa en .. tilflygt til .. *(föräldrarna)* wid alla påkommande tilfällen. TESSIN *Bref* 1: 61 **(1751)**. *(En starr)*operation är underkastad många tilfällen, som göra den olyckelig. *VetAH* **1756**, s. 264. jfr: CANNELIN **(1939)**. — jfr **DÖDS-**, **ELD(S)-**, **NÖDS-**, **OLYCKS-**, **STRANDNINGS-TILLFÄLLE**. — särsk.

a) (numera föga br.) om sjukdom(sfall) l. anfall (se **ANFALL**, sbst.[1] **3**) l. åkomma l. tillstånd; förr äv. dels: symtom, dels konkret(are), om utslag o. d.; äv. oeg. l. bildl.; jfr **TILLFÄLLIGHET 1** slutet. BERCHELT *PestOrs.* E 3 b **(1589)**. *(Det är)* at wäl märkia hwad för tilfällen eller Symptomata .. *(patienten)* måst gravera, anten Sömn, Upkastning, Durklopp, Blodande, Hufvudyra etc. BLOCK *Pest.* 29 **(1711)**. *(Att hon)* i det ena bröstet fått ett tillfälle, varav hon led mycken smärta. CARLQUIST *Herdam.* II. 5: 502 (*cit. fr.* **1733**). *(Den)* 28 fick jag se en swart skorpa på stället så stor som ett koppar runstycke .. *(Den)* 20 hade hans hustru fådt ett dylikt tillfälle på wänstra sidan af näsan. *HdlCollMed.* 23/12 **1745**. Tillfällenas häftighet skyndade på Operation. *VetAH* **1787**, s. 42. När ländens öfre linie *(på en häst)* är något uppstående och högre än midten af ryggen, kallas tillfället karprygg eller hög länd. ARETZIUS hos BILLING *Hipp.* 88 **(1852)**. Modern, som ser sonen pinas men inte vet, hur komplicerat hans tillfälle är .. *(sänder)* honom till Paris, för att han skall bli botad, läsa och glömma. *SDS* **1927**, nr 288, s. 11. — jfr **KRAMP-**, **NERV-**, **SJUKDOMS-TILLFÄLLE**.

b) [numera bl. med anslutning till **5**] (numera föga br.) i sådana uttr. som *vid tillfälle av* (jfr **4** *b*) l. *vid detta tillfälle*, i händelse av. Widh datta tilfelle att här blifver förandringh med professionerna uthi Hebreæ och Logices tilträdningh, så *(osv.)*. RUDBECK D. Ä. *Bref* 127 **(1676)**. Wid tillfälle af krig wore afwen wanligt att så kallade avocatorier utfärdades. *AdP* **1789**, s. 153. Meddela mig den plan Ni ämnar följa, vid tillfället af ett *(krigs)*utbrott. GUSTAF III 6: 177 **(1812)**. *(Erfarenheter som)* icke skulle refereras i händelse protokollsboken vid tillfälle av husundersökning skulle falla i orätta händer. JOHNSON *Slutsp.* 146 **(1937)**.

2) (numera mindre br.) oväntad l. oförutsedd händelse, slump, tillfällighet; särsk. i sådana uttr. som *(ut)av* (förr äv. *genom*) *tillfälle*, av en händelse l. tillfällighet, händelsevis, tillfälligtvis. Madhan jw Christus förkunnas j huad motta thet skee kan, antighen aff tilfelle eller sanskylleligha, ther aff frögdar iach migh. *Filipp.* 1: 18 (*NT* **1526**). Uthaff tillfälle kunde K*(onungen)* intett komma. *RP* 7: 440 **(1639)**. Sedan, genom Tilfälle, talar .. *(dikten)* om thet föregående. ARVIDI 12 **(1651)**. Av oförstånd och tillfälle. *NorrlS* 14: 108 **(1670)**. För några få dagar sedan blef mig af et tilfälle kunnigt, det *(osv.)*. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 3: 250 (*i handl. fr.* **1738**). Vasskärvor och figurer, som ej kunna ha blivit ditförda av tillfället. NILSSON *GrRelH* 34 **(1921)**. Tillfället ville att han skulle vila ett slag — just vid eller rättare sagt på björnidet. *SvD(B)* **1943**, nr 86, s. 3.

3) (†) om förhandenvarande yttre förhållande

l. tillstånd l. belägenhet l. situation l. fall (se d. o. XII); särsk. med tanke på hur ändamålsenligt l. lämpligt sådant förhållande osv. är för ngt (jfr **5**); jfr **OCKASION 2**, **TILLFÄLLIGHET 3**. Effter ther är en sanck platz och ondh tilfälle till källere *(så osv.)*. *G1R* 19: 100 (**1548**). Rijkzens tilfellen thet wele medgifua. STIERNMAN *Com.* 1: 366 (**1591**). Vägernes osäkerheet och det besvärlige tilfälle att nu fåå brefven fram hafve oss alt hindret. AOXENSTIERNA 4: 58 (**1628**). Upböd Borgaren Samuel Andersson dess Gård och Tompt 2[dre] gången, hwars tillfälle och belägenhet .. är infördt och antecknadt. *VRP* **1716**, s. 196. I dessa tillfällen och efter de enkla vokalerna uttalas nn såsom vanligt. BRING *Rask* 7 (**1838**). AUERBACH (**1915**). — jfr **RÄTTS-TILLFÄLLE**.

4) (bestämd) tid(punkt) för enskild (avgränsad) händelse l. handling l. enskilt skeende l. tillstånd o. d., gång (se d. o. **II 1**); särsk. om viss tid(punkt) för händelse osv. urskild bland flera möjligt tänkbara l. (regelbundet) återkommande o. d.; särsk. ss. l. ingående i bestämning till prep. *vid* (förr äv. *med*); äv. med mer l. mindre förbleknad bet. av tid(punkt), om enskild händelse osv.; i ä. språkprov svårt att skilja från **1**; jfr **TILLFÄLLIGHET 4**. *Vid (ett) senare, annat, ett (och samma) tillfälle. Alla möjliga, högtidliga tillfällen.* *RP* 4: 15 (**1634**). Wi skole tilse, huru then andelige Stridsmannen skickar sig wid förefallande tilfällen: huru han strider med Satan, kämpar med Gud sielf. BÆLTER *Christen* 7 (**1743**, **1748**). *(Pengarna)* förslösas ofta innan dagens slut .. och lämna efter sig ingen åminnelse av tillfället och givaren. SAMUELSSON *HALarovUpps.* 263 *(i handl. fr.* **1783**). Hans reglor hafva det utmärkande, att de äro växta ur tillfället. GEIJER I. 5: 78 (**1811**). Torparna, som ingen skvalta hade, nekades aldrig .. att mala vid de tillfällen, kvarnen var ledig. SCHRÖDER *2Bruksb.* 6 (**1903**). Det är härvid av största vikt, att behandlingen .. företages så snart som möjligt efter tillfället till smittan. BAUER *SvArmHäls.* 93 (**1924**). Det finns .. tillfällen i livet, då en människa helt enkelt måste bekänna färg. EDSTRÖM *Mossgrönt* 1: 7 (**1950**). Jag mindes ett tillfälle då jag bara var sex år gammal. KARNSTEDT *Slamf.* 62 (**1977**). — jfr **ANDAKTS-**, **ANMÄLNINGS-**, **ARRESTERINGS-**, **AUKTIONS-**, **BESLAGS-**, **DÖDS-**, **HÄKTNINGS-**, **KRIGS-**, **NÖDS-**, **OLYCKS-**, **OMRÖSTNINGS-**, **RÄTTEGÅNGS-**, **SALU-**, **SJUKDOMS-**, **SMITT(O)-**, **SORGE-**, **SOTNINGS-**, **STREJK-TILLFÄLLE** m. fl. — särsk.

a) (†) i uttr. *vid sina tillfällen*, ibland, understundom, ngn gång; äv. övergående i **5**: när det lämpar sig, när tillfälle yppar sig. Wid sina tilfällen skall det intet bli förgätit. DALIN *Arg.* 1: 185 (**1733**, **1754**). Jag är styrd af omständigheterne, herre på et ställe, dräng på et annat, taleman i nödfall, poët vid sina tilfällen. PILGREN *FigBröll.* 137 (**1785**). AUERBACH (**1915**).

b) (†) i uttr. *vid tillfälle av* (jfr **1** *b*), i samband med. At dhet wore dhetta Hornet wedh tilfälle aff nogot Krijgh eller nogon annan Olycka .. röfwat och fört uthur een Kyrckia. *RelCur.* 54 (**1682**). Den enda gång han publikt visade sig var vid tillfälle af kejsarens af Österrike intåg. *MinnSvNH* 8: 130 (**1856**).

c) i uttr. *för tillfället*, vid denna tidpunkt l. just nu l. för närvarande (med tanke på förväntad l. förestående förändring av rådande förhållande l. omständighet o. d.). *För tillfället har jag inte tid.* *(De ofrälse ståndens)* protest hade för tillfället inga .. *(viktigare)* följder .. *(men)* frågan om reduktion var en gång väckt och kunde ej mer falla. ODHNER *Lb.* 209 (**1869**). Han bodde för tillfället hos sin mor. JERSILD *BabH* 69 (**1978**).

d) [jfr fin. *tilaisuus*, tillfälle, äv.: tillställning, evenemang] (i Finl.) sammankomst, möte: evenemang o. d. Om också Snellman på senare tider .. sällan besökte musikaliska tillfällen, var han dock synnerligen mon om, att hans egna icke skulle försumma dem. NERVANDER *Bild.* 28 (**1887**). *(Då)* arrangeras ett tillfälle där det nuvarande skedet i uppgörandet av vägnäts- och trafiksäkerhetsplanen .. presenteras. *Hufvudstadsbl.* 28/1 **1989**, s. 16. Av den kyrkostatistik som görs upp .. framgår det .. att församlingarna ordnade .. utfärder och andra tillfällen med 42.000 deltagare. *Kyrkpress.* **1996**, nr 19, s. 7.

5) om läglig l. gynnsam tid(punkt) för ngt, särsk. för att göra ngt (jfr **LÄGENHET 4**); äv. allmännare, om (av tiden l. omständigheterna medgiven) möjlighet l. chans o. d. till ngt (jfr **ANLEDNING 5**, **OCKASION 1**, **TILL-STAD**); särsk. dels med adjektivisk bestämning, dels i förb. med *få* l. *ha*, särsk. i sådana uttr. som *få* l. *ha (tid och) tillfälle*, få resp. ha (tid o.) möjlighet, dels i sht förr i uttr. *vara i tillfälle (att)*, ha (tid o.) möjlighet (att); jfr **3**, **4** *a*. *Jag har inte tillfälle idag. Vid första, bästa tillfälle. Det här är ett gyllene tillfälle. Gripa tillfället i flykten*, se **FLYKT**, sbst.[2] **1** *b*. *Låta tillfället gå sig ur händerna*, se **HAND 5** *g γ*. *Ta tillfället i akt*, jfr **AKT**, sbst.[3] **1** *g β*. *Passa på tillfället*, se **PASSA PÅ 1** *c*. *Lämna, bereda ngn tillfälle. Försitta, försumma tillfället*, jfr **FÖRSITTA 2**, **FÖRSUMMA 3** *a β*. *Komma i tillfälle till ngt*, jfr **KOMMA**, v. **I 11** *a α*. *Ett tillfälle yppade sig. Tillfället gör tjuven.* *G1R* 1: 118 (**1523**). The Lybskes oaflathelige listige prachticher .. hure the med förste tilfelle och lägenhet thette rike bedröfve motte. *RA* I. 1: 607 (**1552**). De ville förbigå all ytterligare deduction, til at undanböja alla tilfällen til missförstånd. SCHÖNBERG *Bref* 3: 10 (**1778**). Han stod i boden med en liten lön och med ringa tillfälle att stjäla och var derför fattig. *Locke ÖsterlFrukt* 70 (**1876**). Det är mycket tacksamt att vara i tillfälle att rycka upp ett företag. LAGERCRANTZ *SkildVärld.* 337 (**1944**). Kort förut hade .. *(hon)* äntligen fått tillfälle att resa för att förena sig med sin man i Egypten. EDQVIST *Eldfl.* 224 (**1964**). *(Han)* borde invänta ett lägligt tillfälle. DELBLANC *Gunn.* 72 (**1978**). Sportlov innebär .. att det finns tid och tillfälle till en aning mer mödosam matlagning. *DN* 24/2 **2000**, s. A24. — jfr **ARBETS-**, **BILDNINGS-**, **NÅDES-**, **O-**, **RESE-**, **SKOTT-**, **SORGE-**, **STUDIE-**, **SYSSELSÄTTNINGS-TILLFÄLLE** m. fl. — särsk.

a) (†) i uttr. *ta tillfälle av ngt*, utnyttja ngt ss. ett tillfälle, *ta* l. *akta tillfälle*, ta tillfället i akt (jfr **AKTA I 2** *d γ*); äv. refl. *ta sig tillfälle*, se **TAGA II 5** *d*. *Rom.* 7: 8 (*NT* **1526**). Aff then förplichtelse *(som stod i brevet)* togh konungen tilfelle at rekna them alla för bansmän, som thet breffuet beseglat hadhe. OPETRI *Kr.* 328 (c. **1540**). *(Om bror)* will taga tillfälle att ursäkta sitt stillatjgande .. så tager jag .. *(det)* intet för gill. *KKD* 6: 67 (**1708**). Om natten, när svennen sof, aktade bröderna tillfälle, samt bytte bort ungdomsäpplena och lifs-vattnet. *SvFolks.* 160 (**1844**). SCHULTHESS (**1885**).

b) (†) i uttr. *söka tillfälle* (jfr **6** *a*), se **SÖKA 7** *a* v.

c) (numera mindre br.) i uttr. *sätta* (förr äv. *försätta*) *ngn i tillfälle* (*att*), ge ngn möjlighet (att); förr äv. i uttr. *sätta ngn (ut)ur* l. *utom tillfälle* (*att*), fråntaga ngn möjlighet (att); företrädesvis i pass. Som Finlands Inbyggare .. blifwit satte utom tillfälle att fortfara med Inrättningen af de på en del orter i Landet .. anlagda Sockne-Magaziner, och *(osv.)*. *SPF* **1810**, s. 112. *(Krog* o. *d. stängs)* så at .. *(försäljaren)* genast sättes utur tillfälle, at widare förbrytelse .. kunna föröfwa. *VexiöBl.* **1813**, nr 6, s. 5. *(Då)* österrikarne .. blifvit försatta i tillfälle att undsätta Lissa .. så afseglade *(osv.)*. OSCAR II IV. 1: 145 **(1890)**. Redaktionen har .. satts i tillfälle att publicera *(föredraget)*. *FinT* **1936**, 2: 3. *SvHandordb.* **(1966)**.

d) i sådana uttr. som *ge ngn* l. *ngt (ett) tillfälle (till ngt* l. *att göra ngt)*, ge ngn l. ngt (en) möjlighet (till ngt l. att göra ngt). Wij prijse oss icke åter före idher, men wij geffue idher tillfelle till ath beröma idher vthaff oss. *2Kor.* 5: 12 (*NT* **1526**). Medhan tå wij Swenske .. giffua köttena altför mykit tilfälle .. Så är thet och icke vnder, at Gudh oss Så hårdelighen plåghar. PPGOTHUS *Und.* C 3 b **(1590)**. Strax han mig såg gaf han mig tilfälle til ett wänligit samtaal. EHRENADLER *Tel.* 58 **(1723)**. Jag vill ge er ett sista tillfälle. OLZON *Llewellyn GrönDal* 29 **(1940)**. Ett år i Italien .. gav honom tillfälle att fördjupa sin .. humanistiska bildning. *DN* 31/12 **1998**, s. B9.

e) i uttr. *vid* (förr äv. *med*) *tillfälle*, när möjlighet gives l. läglig tidpunkt infaller l. när det passar (sig). Papper ha vij reda nog; den som vil vidh tilfälle göra något ondt, han achtar inthet papper. *RARP* 9: 51 **(1664)**. SWEDENBORG *RebNot.* 1: 218 **(1712**: med**)**. Var god säg mig vid tillfälle, om någon utdelning snart är att förvänta. NORDSTRÖM *SthmFirmH* 253 (*i handl. fr.* **1826**). Tillåt mig göra några frågor, att vid tillfälle av dig avgöras. ZTOPELIUS i *Konstnärsbrev* 1: 171 **(1861)**.

6) (†) orsak, anledning, skäl (se **SKÄL**, sbst.[4] **14**); särsk. dels i uttr. *ge tillfälle till ngt*, ge anledning till l. föranleda ngt, dels i uttr. *av* (äv. *igenom*) *vad tillfälle*, av vilken orsak l. anledning, dels i uttr. *(i)genom (ett) sådant l. sådant tillfälle*, av sådan l. sådan orsak; jfr **TILLFÄLLIGHET 6**. Götstaff som tiilfællit oc wphofwit warit hafwer een stoor deel tiil thet obestaandt som i Nogen tiidt hær tiil dagx warit hafwer. *G1R* 1: 164 **(1523)**. *(Jag)* är merkiandes ath lärarena komma icke aldeles öffuer eens, huru closterleffnat är först opkommen, och aff hwadh tilfelle. OPETRI 1: 476 **(1528)**. Kunde H*(ans)* m*(ojestä)*t .. genom ett ringe tillfelle råka i store besvärligheter, dem man ähnu inted sijr. AOXENSTIERNA 1: 507 **(1614)**. Igenom hwad tilfälle han kom till Rom .. weet man .. intet. SCHRODERUS *Os.* 1: 95 **(1635)**. Igenom thetta Tilfallet lät Hertigen .. vthgå Rychte, at *(osv.)*. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 242 **(1635)**. Tillfället till trätan var att borgmästarens uthskickade öfverföll een fremmande man tillfrågandes honom om hans pas. *ConsAcAboP* 4: 181 **(1673)**. Den som först gaf tillfälle med ord el. gerningar till oenighet. *VDAkt.* **1731**, nr 236. jfr: Giva tillfälle till klagan. CANNELIN **(1939)**. — särsk.

a) i uttr. *söka tillfälle* (jfr **5** *b*), söka sak (se **SAK**, sbst. **3** *h*). *Dom.* 14: 4 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1999*: sökte strid). Merker och seer huru han söker tilfelle emoot migh. *2Kon.* 5: 7 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1999*: söker sak).

b) i förbindelser med mer l. mindre utpräglad konjunktionell anv., i uttr. *av* (l. *vid*) *det tillfälle(t) (att)*, med anledning av l. på grund av (att). *HTSkån.* 1: 180 **(1658)**. En stor hop af Adelen .. *(var)* församlade, af det tilfälle, at Sal. Konungens Lik skulle tagas utur det rummet, hwarest det til den dagen stådt hade, och in til des jordefärd bisättias uti Slåtts Kyrckian. WERWING *Hist.* 1: 124 (c. **1690**). Wid det tilfälle Andra Samlingen af desza Handlingar här lämnas det Allmänna *(osv.)*. *HC11H* 2: 3 **(1764)**.

Ssgr: **A** (†): **TILLFÄLLE-VIS**, se **B**.

B (i allm. till **4**, i sht i skildring av ä. förh., *litt.-vet.*): **TILLFÄLLES-DIKT**. dikt skriven för speciellt tillfälle ss. bröllop l. begravning o. d.; jfr **-poesi**, **-rim**, **-vers** o. **tillfällighets-dikt**. *IllSvLittH* 2: 17 **(1956)**. Man har beräknat att det trycktes ca 65 000 s k tillfällesdikter i det svenska riket mellan 1600 och 1830. *GbgP* 23/7 **1985**, s. 3. — **-LITTERATUR**. litteratur avsedd för speciellt tillfälle; jfr **tillfällighets-litteratur**. Tillfälleslitteraturen består till allra största delen av personskrifter. *SvBok.* 236 **(1983)**. Penwizard har .. lyckats klona en nutida ättling till äldre tiders tillfälleslitteratur — en litteratur som är en present genom att handla om läsaren. *DN* 1/4 **2004**, s. B5. — **-POESI**. poesi skriven för speciellt tillfälle; jfr **-dikt** o. **tillfällighets-poesi**. FEHRMAN *DiktDöd.* 193 **(1952)**. — **-POET**. jfr **tillfällighets-poet**. Tillfällespoeterna nyttjade gärna psalmrytmer och fällde ibland in partier ur genuina psalmer i sina dikter. *IllSvLittH* 2: 58 **(1956)**. Bellman var .. en tillfälles- och beställningspoet .. Han förväntades alltid vara parat att hylla kungen .. vänner och ovänner .. på deras bemärkelsedagar. *DN* 17/3 **1975**, s. 4. — **-RIM**. jfr **rim**, sbst.[2] **1**, o. **-dikt** o. **ockasions-rim**. LEOPOLD 5: 432 **(1799)**. — **-VERS**. jfr **-dikt**. ATTERBOM *Siare* 3: 634 **(1844)**. Under 1600-talet blir sambandet mellan psalm och tillfällesvers lösare. *IllSvLittH* 2: 58 **(1956)**. — **(2) -VIS**, adv. (äv. särskrivet. **-fälle- 1755**. **-fälles- 1729–1779**) (†) tillfälligtvis (se d. o. **1**). Man *(bör)* .. undersöka, om han giort thet med eller moth sin wilja, wärckeligen eller tilfälles wis. NEHRMAN *InlJurCiv.* 78 **(1729)**. Då man med microscop beskådar .. Frö-miölet, finner man, at det ej är af lika skapnad hos alla örter .. hwaraf tycks wara klart, at det ej tillkommit tillfälleswis. MOLLER *PrincBot.* 19 **(1755)**. *VDAkt.* **1779**, nr 266.

TILLFÄLLELIG, adj. **-are**. adv. **-EN**. (**-fell- 1619–1681**. **-fäll- 1619–1786**) [jfr fsv. *tilfællelikhet*; jfr fvn. *tilfelliligr*; till **TILLFÄLLE** l. möjl. sidoform till **TILLFÄLLIG**, adj.[2]] (†) **1)** motsv. **TILLFÄLLE 2**: tillfällig (se **TILLFÄLLIG**, adj.[2] **1**). BULLERNÆSIUS *Lögn.* 388 **(1619)**. Genom tilfällelige händelser. *AdP* **1786**, s. 184. **2)** motsv. **TILLFÄLLE 4**: tillfällig (se **TILLFÄLLIG**, adj.[2] **2**). BULLERNÆSIUS *Lögn.* 241 **(1619)**.

TILLFÄLLES, adv. [av d. *tilfælles*, av det fd. uttr. *til fælax* (motsv. fvn. *til félags*), bestående av *til* (se **TILL**) o. *fælag* (i genitiv), egendomsgemenskap o. d., ssg av *fæ* (se **FÄ**) o. *lag* (se **LAG**, sbst.[3])] (†) tillsammans; gemensamt. *(Ögot* o. *hjortat)* hafwa alt likasom tilfälles med hwar-annan. BILLING *CRosencrantz* 27 **(1736)**.

TILLFÄLLIG, adj.[1], se **till-falla** *avledn.*

TILLFÄLLIG *til*[3]*-fäl*[2]*ig*, adj.[2] **-are**. adv. **-T**. (**-fell- 1525–1557**. **-fäll- 1627** osv.) [jfr d. *tilfældig*; sannol. dels efter mlt. *tövallich*, *tövellich* (motsv. mht. *zuovellic*, t.

zufällig), till *toval*, handelse, tillfällighet m. m. (se **TILLFALL**), dels till **TILLFÄLLE**. — Jfr **TILLFÄLLELIG, TILLFÄLLIGHET, TILLFÄLLIGTVIS**]

1) motsv. **TILLFÄLLE 2**: som sker l. uppträder l. utvecklar sig av en händelse, oförutsedd l. oväntad; som beror l. synes bero på tillfällighet l. slump, slumpartad; numera företrädesvis i uttr. *tillfälligt sammanträffande*, i fråga om händelser som sammanfaller av en tillfällighet l. slump; förr äv.: som uppträder oväntat, särsk. om knopp (se d. o. **4**): som uppträder på ställe som inte är det normala (jfr **ADVENTIV**). Eij kan så dygders edelheet / Som huus och åghors myckenheet / Föröfwras aff tilfälligt arff. GIRS *Edelh.* A 6 b **(1627)**. Han kommer tilfälligt at namna, huru *(osv.)*. SAHLSTEDT *CritSaml.* 530 **(1765)**. Allt är tillfälligt, hvad i verlden händer: / Och slumpens tärning denna verld ock styr. *MarkallN* 2: 85 **(1821)**. Knoppar kunna uppkomma äfven på de delar af stammen, som längesedan upphört att gifva blad, tvärt emot den allmänna reglen. Dessa kallas tillfälliga knoppar. AGARDH o. LJUNGBERG III. 1: 291 **(1857)**. "Tillfälliga" olyckor — t. ex. eldsvåda, skeppsbrott, olycksfall, företagares eller familjeförsörjares sjukdom eller förtidiga död. *EkonS* 1: 464 **(1894)**. Skylten får ingen förklaring .. Finns det ett samband, ar det bara ett tillfälligt sammanträffande. *DN* 12/9 **1994**, s. A17.

2) motsv. **TILLFÄLLE 4**.

a) om sak: som sker l. förekommer l. uppträder en gång l. under en kortare tid, (hastigt) övergående; flyktig; motsatt: varaktig; som fyller l. kan fylla en funktion för tillfället, provisorisk; särsk. i uttr. *tillfälligt omhändertagande*, (lagenligt) frihetsberövande under kortare tid. *En tillfällig bostad. Ingången är tillfälligt flyttad. Förändringarna är av tillfällig natur. På tillfälligt besök. Tillfällig vård av barn.* Ty höghet och rikedom äro inga substantiæ .. vthan äro man tillfællige ting. SCHÜCK *Wivallius* 1: 173 *(i handl. fr.* **1632**). *(Svullnaden)* innetager .. halfwa sidan af hufwudskålen .. hwarhos patienten har .. tillfällig Feber, sömnlöshet, med liten yrsel. ACREL *Sår* 67 **(1745)**. Ej blott det varaktiga, äfven det tillfälliga i lifvet har sitt behag. GEIJER *Minn.* 130 **(1825, 1834)**. *(Han)* dukade under för en tillfällig opasslighet, en förkylning. *3SAH* 4: 36 **(1889)**. *(De)* valde ut lamm och vädurar ur hjorden och bar dem till det tillfälliga altaret av sammanplockade stenar. BOYE *Ast.* 24 **(1931)**. Hos den vanliga manskan löser alkoholen från rädsla och den befriar åtminstone tillfälligt från ångest. LO-JOHANSSON *Förf.* 63 **(1957)**. Den 1 juni 1973 antog riksdagen lagen om tillfälligt omhandertagande. *MotRiksd.* **1974**, nr 638, s. 12. — särsk.

α) mus. om förtecken: som fyller en funktion för tillfället; förr äv. dels om linje: som fungerar som hjälplinje (se d. o. **2**), dels om intervall: som ej finns i förhandenvarande tonarts skala. Intervalla *(delas)* .. i naturliga och tillfälliga. LONDÉE *Kellner* 7 **(1739)**. *(Man)* kallar .. lignes accidentelles, eller tillfälliga lineer dem, som äro öfver eller under notsystemets vanliga fem lineer. ENVALLSSON 3 **(1802)**. De kromatiska tecken, som förekomma inuti ett tonstycke, kallas tillfälliga och gälla blott för den takt i hvilken de stå. MÖLLER *LbMus.* 17 **(1880)**. *NE* 7: 276 **(1992**; *om förtecken*).

β) (i fackspr., i sht *filos.*) som icke tillhör ngts väsen l. begrepp, oväsentlig (se d. o. **2**), icke nödvändig (se d. o. **2**), accidentell; särsk. om bestämning l. kännetecken o. d. Begreppen om mojligt och omöjligt; om det nödvändiga och tillfälliga. SPRINCHORN *PedUtsk.* 13 *(i handl. fr.* **1804**). Tillfälligt är det, som både kan wara och icke wara. *Iduna* 2: 64 **(1811)**. Allt betingadt (eller tillfälligt) förutsätter ett obetingadt (nödvändigt). RIBBING *Log.* 6 **(1861)**. Väsentliga kallas de kännetecken, som nödvändigt tillkomma föremålet, så att de icke kunna saknas hos detsamma; Oväsentliga eller tillfälliga deremot de, som kunna saknas, utan att föremål upphör att vara hvad det är. BORELIUS *Log.* 6 **(1882)**. Uttryckligen antager .. *(Schelling)*, att menniskans missbruk af sin fria vilja är något tillfälligt, d. v. s. något, som icke kan a priori bevisas. BORELIUS *Metaf.* 263 **(1891)**. Alla ting i universum är *(enl. Leibniz)* "tillfälliga"; vi kan utan motsagelse tänka oss att de inte existerar. ASPELIN *TankVäg.* 2: 96 **(1958)**.

γ) bankv. o. *ekon.* om handel l. inkomst l. kredit o. d., särsk. dels i uttr. *tillfällig inkomst*, jfr **INKOMST 3** *b β*, dels i uttr. *tillfälligt lån* (jfr **STÅ**, v. **II 35** *d*). Tillfälliga inkomster. HOLMBERG 2: 677 **(1795)**. Med tillfälliga lån förstås lån på kort tid. FLIESBERG *Handel.* 61 **(1891)**. Man *(föreslår)* .. att tillfällig handel endast bör få bedrivas .. för varor som skadats eller är utsatta för hastig förskämning *(osv.)*. *SvD* 30/8 **1973**, s. 20.

δ) (i sht i fackspr.) som är giltig under kortare tid; särsk. dels om utskott o. d.: som är verksam under kortare tid, dels om avgift l. skatt: som uttages l. erlägges under kortare tid. *SvRiksd.* 11: 15 *(i handl. fr.* **1863**). Tillfälliga vakansafgifter. LINDE *Kam.* 275 **(1867)**. Tillfällig befälsrätt. *TjReglArm.* **1889**, s. 14. Vad som i utlandet kallas standiga utskott, d. v. s. de utskott, som tillsättas vid varje session och ha bestämda kompetensområden, motsvara .. de tillfälliga utskotten i Sverige. *SvRiksd.* 11: 50 **(1934)**. För bensin, som den 12 februari 1958 .. finnes i riket, skall .. till staten erläggas tillfällig energiskatt. *SFS* **1958**, s. 49.

b) om person l. personal: som kommer l. visar sig l. är verksam l. fyller en funktion en gång l. under en kortare tid; ofta motsatt: fast (se **FAST**, adj.[1] **14** *b*). Effter hertuginnen Ursule begärer aff tig twå svarte gångere, så sehe vi för gott, atth tu henne medh them förärer och medh något tilfelligt budh tilskicke må. *GIR* 27: 78 **(1557)**. Han skulle .. försöka komma henne att glömma hvem hon var, en allmän glädjeflicka, och hvem han var, en tillfällig, betalande kund, som alla andra. SÖDERBERG *MBirck* 117 **(1901)**. Då vid postanstalt uppstår behof af tillfälligt biträde för göromål, som *(osv.)*. DOSS o. LANNGE 610 **(1908)**. Jag minns en tillfällig deltagare i en av mina studiecirklar. BOLANDER *HerrKr.* 22 **(1946)**. Jaget kan ju .. liknas vid ett värdshus där stamgäster och tillfälliga besökare tittar in och avsätter spår på möblerna, på husgeråden, i sängarna. TUNSTRÖM *Tjuven* 227 **(1986)**. *(Företagen)* vill ha möjlighet att hyra en tillfällig medarbetare. *DN* 11/9 **1994**, s. A2.

3) (†) motsv. **TILLFÄLLE 5**: läglig, lämplig; särsk. i komp. ss. adv. *(Att)* han wille komme nogen twedrakt emellan oss .. thet han med sitt tyranni oc onde wilie tillfelligere kunne bedrifue. *HSH* 14: 32 **(1525)**.

TILLFÄLLIGHET *til³fäl¹ig~he²t*, r. l. f.; best. **-en**; pl. **-er**. (förr äv. **-heet**) [jfr d. *tilfældighed*, t. *zufälligkeit*; till **TILLFÄLLIG**, adj.[2]]

1) (†) = **TILLFÄLLE 1**. General Major Krwse *(ar)*

medh sitt folck der i neigden, att hafwa öga på allahanda tillfälligheter, och hålla wacht på denna sijdhan. *Brahe-Brevväxl.* II. 1: 104 (**1658**). Försäkrings-gifwaren sware til all den skada, som Skepp, Gods och hwad som försäkradt är, händer genom storm .. eld och andre tilfälligheter. *PH* 5: 2972 (**1750**). *(Omständigheterna)* i Europa råda Hans Maj*(estä)*t at wara upmärksam och förwara sig emot alla förtretlige tilfälligheter. *PT* **1758**, nr 1, s. 2. Emellertid ådrogo sig dessa tillfälligheter de ifrigaste handklapp och bifallsrop. *MoB* 5: 16 (**1783**). Hindrad genom tusende hvardagslifvets tillfälligheter att tills i dag fatta pennan. MvSCHWERIN hos WRANGEL *MvSchwerin* 204 (**1826**). FEILITZEN *Tjenare* 1: 86 (**1890**). — jfr KRIGS-, OLYCKS-TILLFÄLLIGHET. — särsk. om sjukdom l. symtom l. anfall (se ANFALL, sbst.[1] 3); jfr TILLFÄLLE 1 *a*. NORDBERG *C12* 1: 19 (**1740**). Nyligen *(har)* en tilfällighet tilstött min öfriga kropp, som icke giör mig liten olägenhet. *VDAkt.* **1751**, nr 173. Nästa dag fants patienten munter och vid sina sinnen .. och de epileptiske tilfälligheterne voro försvundne. *VeckoskrLäk.* 4: 341 (**1783**). THOLANDER *Ordl.* (**1872**; *om symtom*). jfr SJUKDOMS-TILLFÄLLIGHET.

2) motsv. TILLFÄLLIG, adj.[2] **1**: egenskapen l. förhållandet att vara tillfällig; särsk. (o. vanl.) konkretare: tillfällig l. slumpartad händelse (se d. o. 4); särsk. dels i uttr. *av* l. *genom en* (*ren*) *tillfällighet*, av en (ren) händelse, dels i uttr. *tillfällighetern*as *spel*, ss. beteckning för (principen) att det är tillfälligheterna som styr skeendet l. ett visst skeende (jfr SLUMP, sbst.[1] 2 *b*); jfr TILLFÄLLE 2. SERENIUS (**1734**). Tillfälligheter bidraga stundom ganska mycket till ökandet af glada minnen. *MoB* 2: 86 (**1792**). Ju längre man går i undersökningar öfver krigshändelsernas inre sammanhang, dess mera skall man finna, att dessa s. k. tillfälligheter ofta hafva sina ganska naturliga och icke-tillfälliga orsaker. MANKELL *Fältsl.* 310 (**1858**). Med all vår modärna teknik kunna vi inte avvärja tillfälligheten. HULPHERS *Pan* 13 (**1906**). Genom en tillfällighet fann man, att ett relativt enkelt organiskt ämne .. även har tillväxtfrämjande egenskaper. BOLIN *KemVerkst.* 92 (**1942**). Han gungar som av en tillfällighet mot hennes axel. POHL o. GIETH *Saknar* 134 (**1992**). Jag förstod med bländande klarhet att ingenting av allt det här hade med tillfälligheternas spel att göra. NESSER *BarinTri.* 272 (**1996**).

3) (†) = TILLFÄLLE **3**. Om Articulis Och theras tilfälligheter. GIESE *Sprachm.* 1–2: 26 (**1730**). Det är ju wanhederligt för en Nation, som wil äga namn af uplyst .. om den skulle vara okunnog om Landskapernes rätta fördelar, brister och tillfälligheter. FISCHERSTRÖM 1: X (**1779**). RYDQVIST *SSL* 2: 279 (**1857**).

4) motsv. TILLFÄLLIG, adj.[2] **2**: egenskapen l. förhållandet att vara tillfällig; i sht ss. förled i ssgr. GEIJER I. 5: 120 (**1842**). Tillfälligheten hos de sinliga varseblifningarne visar sig däri, att de omväxla mer eller mindre hastigt och således kunna både vara och icke vara. NYBLÆUS *Forskn.* I. 2: 165 (**1875**). En del av folket i "socialsvängen" lever i .. en "permanent tillfällighet". *GbgP* 20/12 **1989**, s. 2.

5) tillfälle (se d. o. 4); numera bl. ss. (stundom föråldrad) förled i ssgr betecknande (alster l. författare inom) tillfälleslitteratur o. d. *VDAkt.* **1692**, nr 138. *(Lydaktigheten)* är en sådan hjertelig wälwilja, och Andans gåfwa, at man kan wara lydig och undergifwen wid alla tilfälligheter. LALLERSTEDT *Dygdel.* 114 (**1746**). *(Kellgrens)* första poetiska försök, som bestodo i verser vid tillfälligheter. ROSENSTEIN 1: 282 (**1796**). Hvarje tillfällighet, om också den ej var annat än ett Bröllop, ett Graföl, eller en Namnsdag, var .. *(för skalderna)* en kärkommen anledning att låta sin ådra flyta. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 238 (**1818**). HAGBERG *Shaksp.* 3: 142 (**1848**). — jfr OFREDS-TILLFÄLLIGHET.

6) (†) = TILLFÄLLE **6**. Den benägne Läsaren *(lär)* .. någorlunda kunna finna tilfälligheten til detta Gotheborgs Uprinnelse, Styrelse, Handel och Politie. CEDERBOURG *BeskrGbg* 230 (**1739**).

S s g r (i allm. till **5**, i sht i skildring av ä. förh., i sht *litt.-vet.*): (**4**) TILLFÄLLIGHETS-ALSTER. tryckalster med innehåll av (mer) tillfällig art; jfr **-arbete 2**, **-tryck**. RYDQVIST *SSL* 1: 388 (**1852**). Handbokslitteratur, tidskriftsartiklar eller tillfällighetsalster. *EkonT* **1900**, s. 418. — (**4**) -ARBETARE. person som arbetar under viss (kortare) tid (utan att vara fast anställd). *ST* **1898**, nr 2505 A, s. 3. Den billigaste och lätthanterligaste arbetskraften, d. v. s. de oorganiserade tillfällighetsarbetarna. BUCHT *NorrlSkogsl.* 2: 52 (**1913**). — -ARBETE[~020]. **1)** till **4**: (kortvarigt) tidsbegränsat arbete; ströjobb; jfr **-jobb**. HASSLÖF *SvVästkustf.* 430 (**1949**). Dag efter dag hade de missmodiga återvänt till tillfällighetsarbeten, hungriga ungar och förtvivlade kvinnor. FOGELSTRÖM *DrömStad* 81 (**1960**). **2)** särsk. dels (numera bl. mera tillf.) till **4**, konkret: tillfällighetsalster (jfr **accidens 3**), dels till **5**, konkretare: arbete utfört för speciellt tillfälle. *(Stilsorterna)* äro hufvudsakligen afsedda för accidens- eller tillfällighetsarbeten, småtryck till affärsvärldens tjänst. *2UB* 10: 183 (**1906**). Ett större tillfällighetsarbete är en kantat, hvarmed .. *(tonsättaren)* firade Adolf Fredriks kyrkas 150-årsjubileum. *2NF* 37: 809 (**1925**). — (**2**) -BROTT. oplanerat brott (se d. o. II). Är det .. fråga om ett rent tillfällighetsbrott .. kan åtalet eftergivas om brottet är att anse som ringa. *SvJuristT* **1944**, s. 679. — (**4**) -DAMM. (†) damm använd under viss (kortare) tid. Tillfällighets dammar äro sådane som en liten tid giöra tienst, men beständiga kallas de som komma at giöra ständig tienst. KÖNIG *Mec.* 126 (**1752**). — -DIKT. tillfällesdikt; jfr **-diktning**, **-kväde**, **-poem**, **-rim**, **-vers** *3SAH* LXI. 3: 27 (**1847**). — -DIKTARE. jfr **diktare**, sbst.[1] **2**, o. **-skald**. BJÖRKMAN (**1889**). — -DIKTNING. jfr **-dikt**. SCHYBERGSON *FinlH* 1: 556 (**1887**). — -DIVERTISSEMANG. jfr **divertissemang 2**. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 2: 134 (**1819**). — (**2**) -FÖRBRYTARE. jfr **förbrytare 2**. Tillfällighetsförbrytarna *(är de)*, som genom tillfälliga yttre inflytelser blivit brottslingar. SVENSON *Sinnessj.* 109 (**1907**). — (**4**) -FÖRSÄLJNING. (numera bl. mera tillf.) särsk. konkretare. *BtRiksdP* **1932**, I. 6: nr 41, s. 1. Tillfällighetsförsäljningar, dvs detaljhandelsförsäljning som varat högst sju dagar i följd från samma försäljningsställe. *SDS* 28/6 **1973**, s. 10. — (**4**) -JOBB. tillfällighetsarbete (se d. o. 1). LO-JOHANSSON *Stockh.* 291 (**1954**). — -KVÄDE. (numera mindre br.) jfr **kväde**, sbst.[2] **2**, o. **-dikt**. *2SAH* 59: 209 (**1882**). Som rimmare har S*(karstedt)* .. lyckats bäst i fest- och tillfällighetskväden. SKARSTEDT *Pennfäkt.* 156 (**1897**). *SAOL* (**1950**). — -KÖP. **1)** (numera bl. tillf.) till **2**: köp som (möjlig)görs l. (möjlig)gjorts gm l. av en tillfällighet. I dag har jag gjort ett tillfäl-

lighetsköp .. en alldeles öfverdådig slump. MALMBERG *Höstd.* 32 (1907). 2) (numera mindre br.) till 4: (möjlighet till) köp (av ngt) till nedsatt pris vid ett visst tillfälle. Tillfällighetsköp. Helylle Klädningstyger, dubbelbred, god vara, alla färger, till 1 krona mtr. *GHT* 1895, nr 250 A, s. 2. jfr: *StSvTyOrdb.* (1989). — -LITTERATUR. (numera bl. tillf.) tillfälleslitteratur. Den i poetiskt afseende föga uppbyggliga tillfällighetsliteraturen, som var tidens skötebarn. LBYGDÉN hos BENZELSTJERNA *Cens.* XVIII (1884). LEVERTIN *Gest.* 76 (1903). — -ORATION. (numera bl. tillf.) om tal l. föredrag vid speciellt tillfälle; jfr -tal. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 252 (1818). — (2) -ORSAK $^{-02}$ l. $^{-20}$. (numera mindre br.) om orsak som beror av en tillfällighet; särsk. (förr) i fråga om orsak till sjukdomsutbrott. COLLIN *Ordl.* (1847). Vissa fall av plötslig död, utlösta av någon obetydlig tillfällighetsorsak, en kroppsansträngning, ett bad *(osv.)*. SJÖVALL *Sjukd.* 21 (1924). För att förändringen skall komma till stånd *(krävs)* en yttre orsak, en slags tillfällighetsorsak, som sätter processen i gång. AHLBERG *FilH* 2: 88 (1926). — -PJÄS. pjäs (se d. o. 9) skriven för visst tillfälle; jfr -stycke. KLEMMING *DramLitt.* 203 (*titel fr.* 1815). Man gaf i går på teatern en liten tillfällighetspjäs Födelsedagen af Beskow. WACHTMEISTER *AntBr.* 267 (1826). — -POEM. jfr -dikt. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 186 (1818). Bland de visor, tillfällighetspoem, parodier m. m. sådant som Nyblom med frikostig hand strött kring sig *(osv.)*. CARLSSON *HelaSthm* 210 (1912). — -POESI. tillfällespoesi. BAGGE *Wendt* 245 (1835). I allmänhet är all Lyrik tillfällighetspoesi i den mening, att en wisz gifwen anledning infört skalden i den idee-series, hwilken han sedan i poetisk form objectiverar. *SvLittFT* 1835, sp. 568. *(Motivet)* synes hafva varit mycket vanligt i Sapphos diktning, som ju icke var annat än tillfällighetspoesi i ordets högsta mening. ZILLIACUS *GrekLyrik* 117 (1945). — -POET. jfr -skald o. ockasions-, tillfälles-poet. ÖoL (1852). Som tillfällighetspoet var han anlitad överallt, i Juvenalorden, på nationen o. s. v. *HågkLivsintr.* 19: 389 (1938). — (2, 5) -PRÄGLAD, p. adj. som har prägel av tillfällighet l. av visst tillfälle. Även om .. *(sockenbeskrivningarna)* under detta århundrade blandats upp med .. tillfällighetspräglat gods ha samtidigt en mängd utförliga och värdefulla böcker utgivits inom denna ram. *Rig* 1947, s. 53. *(Dikten)* är ursprungligen starkt tillfällighetspräglad, ett nyårspoem och en gensaga mot kung Oskars dikt För fort? OLSSON *Fröding* 227 (1950). — -PUBLIKATION. jfr publikation 2 *b* o. -skrift. *SvLittTidskr.* 1956, s. 46 (1896). *(Publicist)*klubben .. *(har)* under årens lopp i samband med de fester, som hållits, utgivit åtskilliga tillfällighetspublikationer. *Publicistklubb.* 248 (1924). — -RIM. tillfällesrim. Tillfällighetsrim på namnsdagar, vid bröllop och begrafningar. BROOCMAN *SvSpr.* 96 (1810). Graföls-poesi, en gråtmildare art af Tillfällighetsrimmen, har sällan något wärde för andra, än för dem, som .. tillhört de besjungnas omgifning. *SvLittFT* 1835, sp. 568. — -RIMMARE. person som skriver tillfällesrim; vanl. nedsättande. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 363 (1818). Att Kellgrens rafst med dussinpoeter och tillfällighetsrimmare stundom var både okynnig och onödigt hårdhänt kan icke förnekas. ALVING *SvLittH* 2: 89 (1931). — -SKALD. skald som skriver tillfälleslitteratur; jfr -diktare, -poet. Lyckligast synes oss v*(on)* D*(alin)* ha varit uti versifierade infall, således som tillfällighetsskald. WIESELGREN *SvSkL* 4: 312 (1847). — -SKRIFT. jfr skrift, sbst.[1] 8, o. -publikation. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 2: 190 (1819). — -SKÄMT. jfr skämt *e α*. *SvT* 1852, nr 192, s. 2. *(Ett)* tillfällighetsskämt, som skrevs och uppfördes på ett av sjukhemmen. PALMBORG *Westerlund* 86 (1939). — -STYCKE. jfr stycke 20 (*c*, *d*) o. -pjäs. Denna flod af intet betydande tillfällighetsstycken, hvilka så gräsligt nedtrycka vår sednare vitterhetshistoria. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 115 (1818). Beskows vers öfver Kanonerna .. synas mig för ett tillfällighets-stycke utmärkt och ovanligt vackra. CGVBRINKMAN hos WACHTMEISTER *Brinkman* 20 (1826). Roliga tillfällighetsstycken .. uppfördes .. på slottets teater. DE GEER *Minn.* 1: 19 (1892). — -TAL. jfr tal, sbst.[2] 5, o. -oration. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 7 (1818). Vid tillfällighetstal ansågs lämpligt att förena allvar och värdighet med en spiritualitet som icke försmådde så enkla medel som vitsar och anspelningar. *3SAH* XLV. 2: 441 (1934). — -TALARE. jfr -tal *2SAH* 26: 196 (1852). — -TIDNING. om tidning utkommen en gång l. vid visst tillfälle. En årlig humoristisk tillfällighetstidning. *SvLittTidskr.* 1956, s. 47 (1896). *(Daily Herald)* började sin bana .. som tillfällighetstidning under en sättarstrejk. BJURMAN *3Statsm.* 92 (1935). — (2) -TJUV. jfr -förbrytare. Så fortsätter mången tillfällighetstjuf att framgå på tjufveriets väg, blir en yrkestjuf och hamnar i fängelset. LONEGREN *LifvSvStraff.* 79 (1893). HEDBERG *SvDygd.* 114 (1965). — (4) -TRYCK. (numera bl. mera tillf.) särsk. om mindre trycksak ss. bjudnings- l. visitkort l. brevpapper l. blankett o. d.; jfr accidenstryck. *UB* 1: 551 (1873). Tryckningsorten och tryckningsåret angivas *(ej)* .. å skrift, som är att hänföra till tillfällighetstryck. *SFS* 1941, s. 183. — -VERK. 1) till 2, om ngt tillkommet utan eftertanke l. av en tillfällighet; vanl. nedsättande. *NDA* 18/11 1863, s. 3. Ekonomisk politik får aldrig bli ett tillfällighetsverk, där åtgärder radas efter varandra utan tanke eller strategi. *DN* 12/3 1992, s. A4. 2) till 5: verk tillkommet för visst tillfälle. *(J. G. Oxenstiernas diktning)* utgöres under de första åren efter hemkomsten så godt som uteslutande af tillfällighetsverk för hofvets räkning. LAMM *Oxenst.* 270 (1911). — -VERS. jfr -dikt o. ockasions-vers. KELLGREN *(SVS)* 4: 147 (1780). — (2) -VIS, adv. (†) tillfälligtvis (se d. o. 1). MANKELL *Fältsl.* 652 (1859). WoJ (1891).

TILLFÄLLIGTVIS *til³fäl¹igt-vi²s*, adv. (förr äv. särskrivet) [jfr t. *zufälligerweise*; av TILLFÄLLIG, adj.[2], o. VIS, sbst.]

1) av en tillfällighet l. slump, händelsevis; jfr TILLFÄLLIG, adj.[2] 1. LIND (1738). Stenarna äro intet organiska Kroppar, såsom örter och djur .. utan *(genereras)* därigenom, att partiklarna tillfälligt vis fästa sig omkring och i hop med hvarandra. IJBIBERG hos LINNE *Skr.* 2: 15 (1750). Hans broder, som tillfälligtwis blifwit underrättad om *(osv.)*. ÖDMANN *MPark* 82 (1800). Han *(mötte)* henne tillfälligtvis på en gata. EKELOF *Utflykt.* 149 (1947).

2) för en kortare tid, tillfälligt (se TILLFÄLLIG, adj.[2] 2); förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: ibland. *(Athutningarna)* varade så länge .. at de tvingade mig at nedlägga en dagelig penna för at sedan blott tilfälligt-vis få upfylla en den käraste plikt. *HH* XXXII. 1: 38 (1776). De foglar som .. endast tillfälligtvis besöka vårt land, skola få sitt rum i ett bihang till denna

bok. STROM *SvFogl.* 5 (**1839**). I byggnad, varest hotell eller pensionat finnes inrättat, må .. nattläger icke ens tillfälligtvis anordnas å vindskontor eller å eljest oinredd vind. *SFS* **1932**, s. 290. Parkerar trafikanten längre än tillfälligtvis *(osv.)*. ROSÉN *Allemansr.* 60 (**1976**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8 *b* (*α*)**) **TILL-FÄRDIGA**. (†) färdigställa l. göra i ordning (ngt); jfr **-fly**, v.[2] **1**, **-laga 1**. *(Vår)* befalning *(är)*, att thu skallt lathe tilfärdige och tilrede några skuther eller skip, som man kan lathe förskicke någen spannemåll medh til Viborg. *G1R* 25: 118 (**1555**). *LReg.* 430 (**1662**). — (**II 1 *a***) **-FÄSTA, -ning**. [jfr fsv. *tilfästa*, trolova] (numera föga br.) fastgöra (ngt), sätta fast. JMESSENIUS i *HB* 1: 172 (**1629**). BJÖRKMAN (**1889**). Ssg (numera föga br.): **tillfästnings-ända**. CARLSTRÖM *Spinnm.* 66 (**1832**). — **-FÖDA, -else** (se *avledn.*), **-sel** (se *avledn.*). [jfr fsv. *tilföþas*] (†) jfr **födas till**. **1)** till **II 8 *a β*, 11 *a α α′***: föda (ngn) (ss. utökning av befintlig barnaskara l. befolkning o. d.); särsk. i pass. övergående i dep.: födas; tillkomma (se d. o. **5 *a***) gm födsel. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1–2: 149 (*i handl. fr. c.* **1608**). Lijka såsom en icke kunde wara förstfödd, om icke flere Barn ther effter tilföddes. SCHRODERUS *Os.* 1: 527 (**1635**). Så wida städerne mera tåra än tillföda folk. *Fennia* XVI. 3: 45 (**1761**). År 1762 var de tilföddas antal .. 460 flere än år 1772. *VetAH* **1775**, s. 222. **2)** till **II 10**, i p. pf.: född till (ngt). *(Döden)* kommer mig .. icke fremmed före, wetandes .. oss alle för syndenes skuldh wara döden vnderkastade och lijka som tilfödde. AOXENSTIERNA *Bref* 2: 285 (**1646**). Avledn. (till **-föda 1**; †): **tillfödelse**, r. l. f. = **tillfödsel**. *Linc.* C 6 b (**1640**). *Fennia* XVI. 3: 72 (**1761**). **tillfödsel**, r. l. f. (befolknings)tillväxt gm födsel. *(Malax socken)* winner således i tilfödslen, men förlorar i dödligheten. *SvMerc.* IV. 3: 58 (**1759**). HEINRICH (**1814**). — **-FÖGA**, v., se **-foga**, v.

TILLFÖGA, adv., se **till I 10 *h***. — **TILLFÖLJE**, se **till I 13 *e***.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 1**) **TILL-FÖR**, n.? [senare leden sannol. bildad till **föra**] (†) färd som för tillstädes; jfr **-fart 1**. Seglatz och tilfföör til Reffle och Lybeck. *HFinlH* 2: 284 (**1549**). — **-FÖRA, -else** (†, CARL XII *Bref* 323 (**1704**), LIND 1: 1887 (**1749**)), **-ing** (se *avledn.*), **-ning** (se *avledn.*), **-sel** (se d. o.); **-are** (numera bl. tillf., *BtFinlH* 3: 51 (**1535**), SCHULTZE *Ordb.* 1254 (*c.* **1755**)). [fsv. *tilföra*] jfr **föra till**. **1)** till **II 1, 5**: föra l. bringa (ngt) tillstädes l. (ngt) till (ngn l. ngt); förse (ngn l. ngt) med (ngt); särsk. (o. numera i sht) med avs. på ngt som upptas l. förbrukas l. nyttiggörs av mottagaren, särsk. näring l. materiell resurs l. penningmedel o. d.; äv. dels om det som förmedlar det tillförda, dels pregnant, i uttr. *tillföra något*, bidra med ngt väsentligt (o. gott) (som sakna(t)s); i sht förr äv. med individuellt direkt personobj.; förr äv.: påföra l. tillskriva (ngn ngt). *Du måste tillföra mer gödning. Sjukvården kommer att tillföras mer pengar. Tillföra förstärkningar. Tillföra salt till lösningen. Det är den här slangen som tillför vattnet.* At the skola idher alt gått til före, dhele oc skifte. *BtFinlH* 3: 51 (**1535**). *(Prästerna vill slippa)* at fougterna hålla sina tingsplasser på sochnavallen och alla gästninger prestomen tillföra. *RA* I. 3: 109 (**1593**). Att när någrom sådane förrädelige breef tillfördes .. skulle man wärija sig med tolfmanna eedhe. *RA* II. 2: 155 (**1617**). Jagh kan honom aldrigh wärre göra, / An honom een ond hustrw tilföhra. CHRONANDER *Bel.* D 8 b (**1649**). Ingen skal wara efterlåtit at tilföra Kongl. Maj:ts Fiender .. sådane Waror, som egenteligen til Krigs-Redskap äro tilwerckade. *FörordnCommissFar.* 25/3 **1719**, s. B 1 b. Hwarje år och hwarje dag, som I öfwerlefwat, har tillfört Eder rika anledningar att insamla .. skatter för ewigheten. *SPF* **1824**, s. 369. Han tillför verkligen tidningen något. *DN* 20/8 **1987**, s. 32. **2)** (numera bl. tillf.) till **II 7**: föra igen (ngt). Som vanligt voro de hvita spjällluckorna tillförda. ÅKERHIELM *FrämNamn* 84 (**1902**). Avledn. (till **-föra 1**): **tillföring**, äv. (numera bl. tillf.) **tillförning**, r. l. f. (**-föring 1524** osv. **-förning 1524–1986**) (numera bl. mera tillf.) tillförsel (särsk. av förnödenheter o. d.); i sht förr särsk. dels i förb. med *göra* l. *ske*, dels mer l. mindre konkret, om förnödenheter o. d. som ngn förse(tt)s med. Seuerin Norby som .. dagliga ligger in paa Gullandh oc hindrat oss tiilföring oc afföring. *G1R* 1: 194 (**1524**). Blef samtyckt att man med Flottan skulle låta stå efter samma kofarter, och i så måtto förskaffade in åt Swerige en hop Saltskepp och annan tilföring. *HSH* 12: 292 (*c.* **1580**). Den tilförningen, som skedde til Narwen. TEGEL *E14* 11 (**1612**). Några lätta skepp, ämnade åt Tyskland, at derifrån göra tilföring af allehanda nödvändighets-varor. *1VittAH* 4: 150 (**1783**). jfr **ström-tillföring** o. **spannmåls-tillförning**. Ssg (numera bl. tillf.): **tillförings-**, äv. (numera mindre br.) **tillförnings-register**. register över vad som tillförts ngn l. ngt. *HH* XIII. 1: 302 (**1567**).

TILLFÖRANDE, se **tillförne**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-FÖRBINDA**. **1)** (ålderdomligt) till **II 10**: förbinda l. förplikta (ngn) till (ngt, i sht angivet med inf.-förb.); äv. med indir. refl. obj.; jfr **2** o. **-förplikta**. SCHMEDEMAN *Just.* 722 (**1680**). *(Konungen måste)* uttryckligen tillförbinda sig att icke inrätta någon kamarilla eller tåla s. k. sängkammare-föredragande. *2SAH* 38: 62 (**1863**). *(En av punkterna i förslaget till grundlagsändring var)* att representant skulle tillförbindas att stanna vid riksdagen till dess slut. *MinnSvNH* 10: 150 (**1868**). Skyldighet för *(bostadsrätts)*föreningen att .. tillförbinda medlem att vid uthyrning av lägenhet underkasta sig .. reglering av hyran. *SFS* **1953**, s. 842. **2)** (†) till **II 12**, refl.: (med fasta band av trohet l. vänskap o. d.) knyta l. sluta sig till (ngn l. ngt); i sht i p. pf.; med sakobj. betecknande ngt som innebär förpliktelse o. d. svårt att skilja från **1**; äv. (med anslutning till **till II 5**): knyta (ngn l. ngt) till sig (äv. utan refl. obj.). Then reene och Evangelii lähre, som wij osz här i Rijket tilförbundit haffue. STIERNMAN *Riksd.* 486 (**1599**). STIERNMAN *Com.* 3: 670 (**1668**; *utan refl. obj.*). Utan at wara dem främmandom .. tilförbundne. NORDENCRANTZ *Arc.* 332 (**1730**). *(Manniskans plikter mot sig själv:)* 4:o at tilförbinda sig en öm maka. *SP* **1792**, nr 104, s. 2. Avledn. (†): **tillförbindlig**, adj. till **-förbinda 2**: med trohet o. d. förbunden. *VDAkt.* **1749**, nr 545. — (**II 11 *a α α′***) **-FÖRBÄTTRA**. (†) gm utökning l. komplettering förbättra (ngt); utöka (beståndet av). *GripshR* **1546–47**. *GripshR* **1547–48**.

TILLFÖRE, TILLFÖREN(A), TILLFÖREND(E), TILLFÖRENE, se **tillförne**.

TILLFÖRGÄVES, se **till I 14 *b ζ α′***.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8 *b β***)

TILL-FÖRHJÄLPA. (†) förhjälpa (ngn) till (ngt, särsk. angivet med *att*-sats). *(Professorerna begar)* att E*(rs)* H*(öghet)* wille .. them tillförhielpa, att the måghe bekomme på deres begäran en wiss försäkringh och en önskadt swar. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 136 (*i handl. fr.* **1614**). *VDAkt.* **1722**, nr 21.

TILLFÖRHOPPANDES, se **till I 14** *b γ anm.*

TILLFÖRING, se **till-föra** *avledn.* — **TILLFÖRLATT**, se **tillförlåt**.

TILLFÖRLIT *til³-fœrli²t*, r. l. m.; best. **-en**. [vbalsbst. till **TILL-FÖRLITA** l. möjl. ombildning av **TILLFÖRLÅT** (med anslutning till **FÖR-LITA**)] tillit, förtroende; förtröstan. All min tilförlijt står nu till idher. *VDAkt.* **1656**, nr 11. Innerlig och stilla tillförlit till sig sjelf. *SvLitTidn.* **1816**, sp. 574. Relationerna till Turkiet grundas fortfarande på tillförlit och vänskap. *UNT* 13/11 **1941**, s. 8. *(Han)* låter .. med uppriktig tillförlit och puritansk fatalism saker och ting ske utan att gripa in. *KvallsP* 23/10 **2001**, s. 2.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *a*) **TILL-FÖRLITA**. (†) refl.: förlita sig på (ngt); jfr **-förtro 2**, **-se 1**, **-tro**, v. **2**, **-trösta**. *(Vännen frågade)* om jag wore godtrogen nog at tilförlita mig denna tidens besynnerliga Skrifter? *Posten* **1769**, s. 615. *VDAkt.* **1794**, nr 456. — (**II 13** *a*) **-FÖRLITAN**. [jfr **-förlita**] (†) förlitande (på ngt). *HLittSt.* 1: 297 (**1821**).

TILLFÖRLITLIG *til³-förli²tlig*, förr äv. **TILLFÖRLITELIG**, adj. **-are**. adv. **-EN**, **-T**. (**-litelig** (**-lijt-**) **1634–1807**. **-literlig 1838**. **-litlig(h) 1671** osv. **-ligit**, n. sg. **1730–1746**. **-ligt**, n. sg. o. adv. **1831** osv.) [till **TILL-FÖRLITA** l. till uttr. *förlita sig till* (se **FÖR-LITA**); jfr **FÖRLITELIG**] som man kan sätta sin lit l. tro till l. förlita sig på, pålitlig; jfr **TILLFÖRTROLIG**, **TILLPÅLITLIG**, **TILLTROLIG**, **TILLTRYGGELIG**.

a) med huvudord betecknande person. Att jagh, näst Gudh, effter vår .. konungz dödelige frånfälle, nu ingen högare och tillförliteligare patron haffver än E*(rs)* N*(åd)*. *OxBr.* 12: 56 (**1634**). På et Contoir åstundas en tilförlitelig Medhjelpare at föra Böcker och Räkenskaper. *DA* **1771**, nr 6, s. 4. Konduktören kom och ägnade oss och våra biljetter en hövlig granskning, han såg så vänlig och tillförlitlig och god ut. HOLMSTRÖM *LandStrand.* 1: 196 (**1913**). David Lynch är ingen tillförlitlig ciceron i drömfabrikens verklighet, varken när han skildrar nutid eller dåtid. *DN* 9/8 **2002**, s. 31.

b) med sakligt huvudord. Een tilförlitligh Fredh medh Ryssarna. WIDEKINDI *KrijgH* 586 (**1671**). — särsk.

α) om berättelse l. underrättelse l. uppgift l. källa l. handling o. d.: på vars sanning l. riktighet l. exakthet l. trovärdighet man kan lita, pålitlig (se d. o. *c α*). Bergslagens ofog .. utbeder jag mig at få ådagalägga med .. sanningar, hämtade af tilförlitelige handlingar. *AdP* **1786**, s. 121. Berlin .. Med en Staffet från Warschau är tilförlitelig tidning ankommen, at Freden mellan Ryszland och Porten .. blifwit .. underteknad i Jassy. *SP* **1792**, nr 28, s. 3. Här i Sverge kunna vi tacka den omsorgsfulle landsfadern Gustav Vasa för, att vi äga en tillförlitlig uppgift om vilka mängder föda, som på hans tid konsumerades. BOLIN *VFöda* 23 (**1933**). Lika dramatisk, om än icke lika tillförlitlig är den skildring, som den anonyme dagboksförfattaren i Hemliga handlingar giver av situationen. *3SAH* LII. 2: 508 (**1941**).

β) om kunskap l. resultat o. d.: som man utan risk för misstag kan utgå från l. bygga på o. d., pålitlig (se d. o. *c β*), säker (se d. o. **4** *b*). Min tanka at om Thé-Plantagen och handteringen få någon tilförlitelig kunskap, slog emot formodan aldeles felt. BRELIN *Resa* 40 (**1758**). Arbetarne böra anmodas att lämna upplysningar och medverka till att undersökningen må lämna fullt tillförlitliga resultat. *EkonS* 1: 431 (**1894**). Jag skulle bara önska få lite tillförlitlig kunskap om bolsjevikerna. WIGFORSS *Minn.* 2: 196 (*i handl. fr.* **1918**).

γ) om metod l. sätt l. väg o. d. BOYE *Ast.* 106 (**1931**). Numera har man tillförlitliga metoder även för kvantitativ bestämning av syre. SMITH *OrgKemi* 14 (**1938**). Filosofi i epikureisk mening är kunskapen om den enda tillförlitliga vägen till frälsning från tillvarons lidanden. ASPELIN *TankVäg.* 1: 138 (**1958**).

δ) (numera nästan bl. i juridiskt l. officiellt spr.) ss. adv. *-en*; särsk. i uttr. *tillförlitligen styrka ngt*, på vederbörligt sätt styrka (se **STYRKA**, v. **5** *a*) ngt. LANGE *Norby* 59 (**1742**). Kan någon, som vistas inom gränsområde .. ej tillförlitligen legitimera sig, må han av gränsmyndigheten tillfälligt omhändertagas. *SFS* **1942**, s. 159. Har fördelningen av ersättningen mellan skattepliktig och övrig egendom inte angetts i fångeshandlingen, skall hela ersättningen anses avse den skattepliktiga egendomen om fördelningen inte på annat sätt tillförlitligen styrks. *SFS* **1984**, s. 987.

Avledn.: **TILLFÖRLITLIGHET**, r. l. f. egenskapen att vara tillförlitlig; särsk. till *b*, i fråga om apparat l. utrustning o. d.: förmåga att fungera på ett tillfredsställande sätt. DALIN *Hist.* III. 1: 288 (**1761**). En ingående granskning har gett vid handen, att texterna äro .. återgivna med 100 % ackuratess, vilket vittnar gott om arbetets tillförlitlighet även i övrigt. *Rig* **1949**, s. 128. Tillförlitlighet .. (*dvs.*) En utrustnings förmåga att utföra sin specificerade funktion under föreskrivna villkor. KARLQVIST *ADBOrdb.* 66 (**1973**). jfr **o-tillförlitlighet**. Ssgr: **tillförlitlighets-analys** jfr **analys** *a*. BONNIER o. TEDIN *BiolVar.* 42 (**1940**). **-bedömning**. jfr **-analys**. BONNIER o. TEDIN *BiolVar.* 80 (**1940**). **-prov**. jfr **prov 1**. Vid tillförlitlighetsprov av de mest påfrestande slag har Ford Junior visat sin höga kvalitet och samtidigt sin låga bensinförbrukning. *DN(A)* 16/8 **1934**, s. 5. **-tävling**. i sht *sport.* om (form av) tävling för motorcykel l. bil på landsväg l. terrängbana med syfte att prova fordonets (o. förarens) tillförlitlighet; i sht förr äv. om cykeltävling med samma syfte. *2NF* 27: 1022 (**1918**). Fem .. rullande ”bil-provnings-anstalter” voro i bruk vid en tillförlitlighetstävling i Tyskland. *IdrBl.* **1935**, nr 68, s. 10. På söndagen var det final i Stockholmsskolornas tillförlitlighetstävling på cykel. *SvD* 8/5 **1972**, s. 24.

TILLFÖRLÅT, n. (*RA* I. 1: 475 (**1546**)) l. m. (*G1R* 16: 101 (**1544**)). (**-latt 1546–1555**. **-låt 1544**. **-lått 1543**) [sannol. av mlt. *tôvorlāt*, n., till ett icke anträffat *tôvorlāten*, ssg av *tô* (se **TAPTO**) o. *vorlāten* (se **FÖRLÅTA**)] (†) tillit; tillförsikt. *G1R* 15: 146 (**1543**). Wij förnimme wäll så mykidt, att man haffuer föge tilförlatt tijll wåre granner. *G1R* 19: 281 (**1548**). Effther man .. aff alles Sverigis inbyggeres högxte skade och fördarff nogsampt haffver förnummet, hvadh tro och tilförlatt man skall kunne siig haffve förmode hoss the danske .. är (*osv.*). *G1R* 25: 161 (**1555**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *a*)

TILL-FÖRLÅTA. **-else** (se *avledn.*), **-ning** (†) refl.: förlita sig l. lita på (ngn l. ngt); äv. med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *på*; jfr **förlåta 10**. Fasta .. Gerningar, Ther vppå hans Kon(*gliga*) M(*ajestät*) fulleliga sigh tilförlata kan. *G1R* 5: 132 (**1528**). Huad hans nåde eder loffuar .. skal obruteliga holles Ther i eder frij thilförlate welen. *G1R* 6: 59 (**1529**). TEGEL *G1* 2: 51 (**1622**). Avledn. [till **-förlåta** l. uttr. *förlåta sig till ngn* (se **förlåta 9**)] (†): **tillförlåtelig**, se **tillförlåtlig**. **tillförlåtelse**, f. tillförsikt; tillit; jfr **förlåtelse 3**. Synes oss gott och rådeligitt ware, att wij Swenske icke änn nu för stor lijt eller tilförlatilse vppå thenne friden sättie. *G1R* 16: 660 (**1544**). Een beståndig tilförlåtelse emellan begge Regenterne och Rijkerne. *G1R* 18: 262 (**1547**). Götstaff sade sigh wähl förståett haffua hwadh tilförlåtelse the Swenske skulle sigh förmoda genom sådane leigde och breff. SVART *G1* 10 (**1561**). **tillförlåtig**, adj. [efter mlt. *tōvorlātich*] tillförlitlig; pålitlig; jfr **tillförlåtlig**. Så kunne vij .. inthet anneth befinne .. än att thet står ingen stadigh eller tilförlatigh venschap aff the dansche att förmode. *G1R* 29: 783 (**1559**). Käre Jören Person, gode tilforlatig ven! *BtFinlH* 4: 33 (**1561**). **tillförlåtlig**, se d. o.

TILLFÖRLÅTELIG, se **tillförlåtlig**.

TILLFÖRLÅTEN, p. adj. (äv. skrivet ss. två ord; se för övr. **FÖRLÅTA**) [jfr d. *tilforloden*; p. pf. av **TILL-FÖRLÅTA**] (†) tillförlitlig; pålitlig; särsk. (o. i sht) inledande en hövlighetsfras i (överskrift i) brev, i sådana uttr. som *tillförlåtne gode vän*; jfr **TILLFÖRLÅTLIG**. *RA* I. 3: 841 (**1597**). Käre Her Cantzler, tillförlathne gode vän. *OxBr.* 10: 163 (**1612**). *VDAkt.* **1676**, nr 3.

Avledn. (†): **TILLFÖRLÅTENHET**, r. l. f. tillförsikt; tillit. SCHÜCK *VittA* 4: 375 (*i handl. fr.* **1741**). Förståndets syn öpnades nu, den ratta barnsliga oskulden och tilförlåtenheten til Gud flydde. NORDENSKJÖLD *Oneir.* 2: 3 (**1783**).

TILLFÖRLÅTIG, se **till-förlåta** *avledn.*

TILLFÖRLÅTLIG, äv. **TILLFÖRLÅTELIG**, adj.; adv. = (*RA* I. 1: 521 (**1547**)), **-A** (SCHULTZE *Ordb.* 2670 (c. **1755**)), **-EN** (BERCH *Hush.* 47 (**1747**), MEURMAN (**1847**)), **-T** (DÄHNERT 296 (**1746**)). (**-elig 1543–1833**. **-lig 1563–1847**) [jfr d. *tilforlodelig*; till **TILL-FÖRLÅTA**] (†) tillförlitlig; pålitlig; särsk. inledande hövlighetsfras i (överskrift i) brev, i sådana uttr. som *tillförlåtlige gode vän*; jfr **TILLFÖRLÅTEN**, **TILLFÖRLÅTIG**. Att wåre Skep, som wij haffwe liggiendis j Calmarna sund, motte yttermere och med tilförlateligere höffwidzmän försörgde bliffua, än the nu äre. *G1R* 15: 471 (**1543**). Välborne Grefve Magnus, tilförlathelige godhe venn. AOXENSTIERNA 2: 28 (**1611**). Naturen werkar de genaste wägar uti alt, hwarom wi hafwa tilförlåtelig kundskap. TRIEWALD *Förel.* 1: 182 (**1728, 1735**). Af detta beslut hafve wi intet tilförlåteligt Original. DALIN *Hist.* 2: 286 (**1750**). Att af Tackjärnets färg willja dömma till den art Stångjärn, som däraf kan utbringas, är mindre tillförlåteligt, emedan (*osv.*). RINMAN *JärnH* 8 (**1782**). MEURMAN (**1847**). jfr **O-TILLFÖRLÅTLIG**.

Avledn. (†): **TILLFÖRLÅTLIGHET**, r. l. f. tillförlitlighet. KLING *Spect.* Pp 4 a (**1735**). Utländske läkemedels tilförlåtelighet. BERCH *Hush.* 86 (**1747**). Kongl. Medicinalordningarne af åhr 1688 pålagga Collegio Regio Medico .. Att med tilförlåtelighet försäkra Rikets inbyggare om färdige Doctorer. HJELT *Medicinalv.* 148 (*i handl. fr.* **1756**). Uppenbarelsen är antingen öfverallt sann, eller har hon mera ingen tillförlåtlighet. LEOPOLD 3: 174 (**1798, 1816**). Med all tillförlåtlighet. MEURMAN (**1847**).

TILLFÖRMODA, se **till I 14** *b β anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *b γ*) **TILL-FÖRMODAD**, p. adj. (†) förmodad, förväntad; jfr **-förmodlig**. Afsaknaden af den tilförmodade Inkomsten (*torde*) twinga Directionen til några oförtänkte indragningar med Personernes antal. *PH* 3: 2495 (**1747**). *PT* **1791**, nr 36, s. 2.

TILLFÖRMODANDE(S), se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *b γ*) **TILL-FÖRMODLIG.** (**-förmodelig**) (†) som kan förmodas; jfr **-förmodad**. Al tilförmodelig skada. *G1R* 24: 435 (**1554**). *VDAkt.* **1660**, nr 59.

TILLFÖRNE *tilfö³rne²* l. ⁰⁴⁰, äv. -ör³- adv., i sht förr äv. **TILLFÖRENE** *tilfö³rene²* l. ⁰⁴⁰⁰, äv. -ör³. (förr äv. skrivet ss. två ord. **-fforine 1526**. **-fföredhe 1566**. **-forende (-nn-) 1537–1581**. **-forendh 1630**. **-forenn 1535**. **-forenna 1526–c. 1540**. **-forenne 1524–1613**. **-forn 1541**. **-forna 1528–1664**. **-fornatt 1662**. **-forne (-ä) 1522–1551**. **-forrende 1578**. **-furrene 1599**. **-fårrene 1597**. **-förande** *c.* **1643**. **-före** *c.* **1700**. **-fören 1558**. **-förena (-nn-) 1526–1771**. **-förend 1674** (*i vers*). **-förende (-nn-, -dh-) 1522–1760**. **-förene (-ff-, -nn-, -ee, -ä) 1523** osv. **-förn 1619** (*i rim*)–*c.* **1680** (*i rim*). **-förna 1528–1749**. **-förnat (-tt) 1662–1677**. **-förnde 1674** (*i vers*). **-förne (-nn-, -rr-) 1533** osv. **-förr 1760**. **-förre** *c.* **1640** (*i vers*). **-förrende 1599–1639**. **-förrene 1589–1681**. **-förrenna 1594**. **-förret 1715**) [fsv. *til foren(ne)*, *til før(e)ne* m. m.; jfr fd., d. *tilforn* m. m.; av mlt. *tōvoren(s)*, *tōvor(e)nt* (med försvenskning av förleden till **TILL**), fram, tidigare, förr, av fsax. *teforan*, före, av *te*, *tō*, till (se **TAPTO**), o. *foran*, framför, framme, avledn. av *for(o)*, för (se **FÖR**, prep., adv.[1] o. konj.); former med **-förr(-)** möjl. med anslutning till **FÖRR**, adv., prep. o. konj.]

1) (numera i sht i högre l. vitter stil) i fråga om (obestämd) tid l. tidpunkt i det förflutna: tidigare; förr (se d. o. **I 1**); förr i världen, fordom (se d. o. **I 2**); särsk. (o. numera i sht) i uttr. *aldrig tillförne*, aldrig förr; i ä. språkprov stundom svårt att skilja från **2**. *JönkTb.* 107 (**1522**). Tu haffuer tilforenna grundat iordena, och hi(*m*)lanar äre tina henders werck. *Psolt.* 102: 26 (*öv.* **1536**). Jagh haffver .. ett sådant värck förfärdighat som aldrigh tilförena i Swerighe seet åhr. *HB* 1: 75 (**1633**). Ungdomen, som tillförene war wahn öfwa sig uti wapn och wärjor .. går nu later och drifwer allenas flättia för ofning. *2Saml.* 1: 116 (*c.* **1669**). Af pligtkänsla och i minnet af bättre tider fortfor jag att som tillförene gå honom tillhanda. REUTERDAHL *Mem.* 260 (**1859**). Nu hade hon behövt honom mer än någonsin tillförne. SUND *LonthSon* 61 (**1997**).

2) (numera mindre br.) betecknande att ngt inträffat före en viss tidpunkt: tidigare; vid en tidigare (bestämd) tidpunkt l. ett tidigare (bestämt) tillfälle; dessförinnan, innan dess; särsk. i uttr. *näst tillförne*, närmast föregående, närmast förut; jfr **1**. Theras tiænere oc gotz .. som the tiilforende tiil Gudz tiænist skicket oc utgiffvit haffve. *G1R* 1: 34 (**1522**). Then som itt nedherfall skal få han warder tilförenna hoghmodigh, och stoort sinne gåår för fallet. *Ordspr.* 16: 18 (*Bib.* **1541**). Derföre blef på näst tilförenne håldna lagting dömdt till profuet, att hon skulle profuas på vat-

net, effter hon .. icke något wille bekienna. HYLTÉN-CAVALLIUS *Var.* 1: 449 (*i handl. fr.* **1618**). Ingen Borgare .. må sättia sigh nedher at drifwa någon Köpenskap medh hwad thet hälst är, så frampt han icke tilförende hafwer hoos någon ährlig Man tient i sex åhr. *SthmStadsord.* 1: 36 (**1635**). Kryddegålsmastaren .. stroöer Fröet på Sängiarne, som äre tilförende medh Harffwen rensadhe. SCHRODERUS *Comenius* 381 (**1639**). *MinnGPrästh.* 1: 134 (**1924**). — jfr **NÄST-TILLFÖRNE.** — särsk.

a) med adverbial som anger hur lång tid förut ngt skedde l. inträffade o. d. Haffde och sa(*m*)me lasse p(*er*)s(*on*) naaghot til fo(*re*)nne stadt ffor sitiend(*es*) rættin och wplatit for(*screffne*) henric it huss (*osv.*). OPETRI *Tb.* 1: 5 (**1524**). När Öffre Rätten hållas skal, tå skal thet vthi Lagret twå tijmar tilförende omblåsas och förkunnas. SCHMEDEMAN *Just.* 215 (**1621**). Redan några år tillförene hade i Upsala stiftats ett sällskap under namn af "Vitterhetens Vänner". STURZEN-BECKER 1: 6 (**1845. 1861**). WIGFORSS *Minn.* 1: 56 (*i handl. fr.* **1857**).

b) i sådana uttr. som *året tillförne* (förr äv. *tillförne än ngt*), (närmast) föregående år (innan ngt). OPETRI *Tb.* 1: 116 (**1526**). Han hade varit hooss Her Peder Baner afftonen tilförende. *RP* 8: 284 (**1640**). Natten tillförene än vi till Radom kommo, stod .. (*K. X G.*) om natten uti en afbränd by. KURCK *Lefn.* 103 (**1705**). Sillfångsten var .. obetydlig; och svenska segelfarten lika trög 1799 som året tillförne. ADLERBETH *Ant.* 2: 198 (*c.* **1815**).

c) (†) (redan) på förhand; (redan) i förväg, (redan) förut; stundom äv. övergående i bet.: till hands l. tillstädes. Och strax .. (*den helige Ande*) kommer j menniskiones hierta, begynnar han til ath driffwa wt then onda vilian och begiär, som ther är til förenna och planterar en nyan wilia. OPETRI 1: 49 (**1526**). Han wiste wel tilfore(*n*)na hwad the j framtijden göra skulle. *SalWijsh.* 19: 1 (*öv.* **1536**). Kan ock wara nyttigt, at både widh Domkyrkiorna och Landzkyrkiorna, synnerliga ther någhot j penningar, selff, klädher etc. är tilförenne, en gång om åhret warder inuenterat. LPETRI *KO* 48 a (**1571**). Hemtade kött in, hemtade smör och mujkor och kalja, / Rågande bordet med mat; men Aron den gamle i nacken / Tog hon och nödgade fram att, fast matt tillförene, äta. RUNEBERG (*SVS*) 3: 86 (**1832**).

d) betecknande ställe i tidigare framförd del av muntlig l. skriftlig framställning: tidigare. *GlJoh.* 8: 25 (*NT* **1526**). Har tilförrene är giffuit tilkenna, at then .. främste Orsaken til Pestilentzien, såsom til andra Siukdomer är Synden. BERCHELT *PestOrs.* B 3 b (**1589**). Jag mins väl knappast om jag talt tillförne / Om mannen från S:t Mickel, gamle Törne? RUNEBERG (*SVS*) V. 3: 40 (**1860**).

e) (†) utan (tydlig) tidsföreställning, med särskild tanke på ordningsföljd: först (o. främst), inledningsvis; i sht ingående i vissa hälsningsformler i brev o. d. Tiil Trudh Greson paa Wolbergh Wor synnerligh Gynsth tiil forene. *G1R* 1: 78 (**1523**). Til alla Grefvar, Friherrar .. och Adelsmän .. Vår (*dvs. kungens*) ynnest .. tillförene. *TornSp.* **1799**, Utm. s. 3.

3) (†) i vissa uttr.

a) giva ngn l. *ngt ngt tillförne*, tillerkänna ngn l. ngt förtjänst o. d., framhäva ngn l. ngt; föredra ngn l. ngt; i förh. med negerande ord äv.: inte vara underlägsen ngn l. ngt, inte vara sämre än ngn l. ngt; jfr **GIVA TILLFÖRENE.** The ogudhachtighe menniskior, the ther intit achta gudh och hans helga ordh, vtan gåå alt epter theras eghet sinne, och giffua sich sieluom mykit til förenne. OPETRI 3: 394 (**1530**). Christus .. ogiller ock fördömer the phariseers gudztienst, medhan the gofvo ceremonierne allt för myckit tilförenne och latho bestå thet som ypperst var i laghen. *KyrkohÅ 1904*, s. 189 (**1595**). Sedan .. (*engelsmännen*) hafwa lagdt sigh på Siöfärder, hafwa the vthi Förfarenheet och Frijmodigheet vthi Siöfächtande ingen Nation .. gifwit något tilförende. BRASK *Pufendorf Hist.* 169 (**1680**).

b) varda l. *bliva tillförne*, vinna framgång; bli överlägsen. OPETRI *Tb.* 1: 185 (**1527**). Werlden menar at hon här på (*dvs. på kristna människors blodsutgjutelse*) skal bliffua mykit tilförenne, och göra the Christna en drâpeligh stoor skada. LPETRI *3Post.* 21 b (**1555**).

c) komma ngt tillförne, gm på förhand vidtagna åtgärder hindra ngt (skadligt l. icke önskvärt), förekomma (se **FÖREKOMMA**, v.[1] **II 5**). Foruende siit högste fliit .. at komme szådane hemlige practiker tiiforenn. *G1R* 10: 35 (**1535**).

d) komma (sig) tillförne, (åter)uppnå l. komma (tillbaka) till ett tidigare l. förutvarande stadium; refl. äv.: komma sig (se **KOMMA**, v. **II 5**). Wij .. untt eder (*dvs. Strängnäs branddrabbade invånare*) frihet på eders årlige skatt i sex åår, innen tess förhoppes oss at j kommer eder tilförende igen. *G1R* 10: 298 (**1535**). The nybyggie som alrede opå .. (*ek- o. bokskogar*) vpbygde äre, skole nidriffues .. opå thet ath skogerne kunne tess bättre kome tilförenne igen. *G1R* 12: 23 (**1538**). *G1R* 16: 317 (**1544**).

e) vara tillförne av l. *på ngt*, ha nytta l. glädje l. fördel av ngt, vara betjänt av ngt. Judarna, hwilke medan the ingen troo hadhe, woro ther slett intet tilförenne på, at the .. (*Kristus*) sågho och hörde. LPETRI *3Post.* 14 a (**1555**). Fast j än hade mykit .. (*guld o. silver*), hwad woren j ther aff tilförenne? LPETRI *3Post.* 111 b (**1555**).

TILLFÖRNING, se **till-föra** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b* (*β*))

TILL-FÖRORDINERA. (†) (till)förordna (ngn); särsk. i p. pf.; jfr **förordinera 3.** Wore egne tilforordinerede, och fulmyndige rådt, eller tijänere. *G1R* 12: 230 (**1539**). TEGEL *G1* 2: 114 (**1622**). — **-FÖRORDNA. 1)** (†) till **II 5** l. **8** *b*: anslå (ngt) åt (ngn), anvisa l. tilldela (ngn ngt); äv.: fastställa (ngt); särsk. i p. pf. Udi the landzender, såsom thu est tilförordnet. *G1R* 28: 53 (**1558**). Thereffter begarde Skatmesterna, at them een summa Peningar til Stadsens gemeene bygningar tilförordnas måtte. SCHRODERUS *Liv.* 753 (**1626**). Förfara, som åfwan tilförordnat är. STIERNMAN *Com.* 6: 33 (**1710**). *VDAkt.* **1792**, nr 242. **2)** (†, utom i slutet) till **II 8** *b* (*β*): förordna l. tillsätta l. utse (ngn); särsk. i p. pf., särsk. substantiverat; äv. (med anslutning till **till II 5**) med indir. personobj.; jfr slutet o. **-beställa 1**, **-förordinera**, **-nämna 1**, **-ordinera**, **-ordna 3**, **-skicka 6** *a*. H(*ans*) Kong(*lige*) Maiest(*ät*) hwilken oss Gudh, genom sin synnerlige försyyn tilförordnet haffuer. *G1R* 18: 285 (**1547**). Såsom förb(*emäl*)te Secreterare medh sine Adjuncter och tilförordnade är skyldig, at fullkomna och reent skrifwa Acterna. SCHMEDEMAN *Just.* 151 (**1615**). Thet .. Biskopen och .. DomCapitlet täcktes wid nästa PrestOrdination tilförordna mig en stilla, gudfruktig Adjunct. *VDAkt.* **1779**, nr 400. SCHULTHESS (**1885**). särsk. (fullt br.) i fråga om provisoriskt (tidsbegränsat)

förordnande (i ordinarie befattningshavares frånvaro o. d.); särsk. (o. vanl.) i p. pf., särsk. ss. attribut till sbst. som utgör tjänstetitel o. d.; i ä. språkprov stundom svårt att skilja från huvudmom. *Tillförordnad professor.* Arved Faxe tillförordnad Justitiekansler efter Nerman. LILJECRONA *RiksdKul.* 92 **(1840)**. Han är tillförordnad, men har icke fått fullmakt på tjensten. WESTEE **(1842)**. Allt som behövs är att Hansson som tillförordnad chef gör en formell begäran. MANKELL *Villospår* 136 **(1995)**. — (II 10) **-FÖRPLIKTA.** (†) förplikta (ngn) till (ngt, i sht angivet med inf.-förb.); särsk. i p. pf.; jfr **-förbinda 1**, **-plikta**. Danmarcks Rijkes Rådh skal ther wara tilförplichtadt .. all handelen att holla och fulkomma. TEGEL *G1* 1: 311 (*i handl. fr.* **1532**). DALIN **(1854)**.

TILLFÖRR(E), TILLFÖRREN(D)E, TILLFÖRRENNA, TILLFÖRRET, se **tillförne.**

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-FÖRSE. 1)** (†) till **II 5**: tillförsäkra (ngn ngt); förse (ngn l. ngt med ngt); äv.: tillgodose (ngt). Att tillförse våra trupper säkert återtåg från Norrige. CRUSENSTOLPE *Tess.* 5: 163 **(1849)**. Min mage tillåter mig inte att tillförse den med så feta ingredienser. ESSEN *KessSthm* 45 **(1916)**. Våra utgifter, som nu måste tillförses genom utdebitering. JOHANSSON *RödaHuv.* 2–3: 180 **(1917)**. **2)** (numera mindre br.) till **II 13** *a*, refl.: hoppas på l. (för)vänta sig (ngt) (förr äv. med obj. ersatt av prep.-förb., särsk. inledd av *om*); förr äv.: ställa sin förtröstan l. förväntan l. sitt hopp till (ngn) (särsk. dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*, dels i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv., särsk. ss. attribut till *vän* o. d.: som ngn ställer sin förtröstan osv. till); jfr **förse I 4**. *(Vi önskar att Er Furstlige Nåde)* myckit heller sigh til oss såsom underdånige .. vndersåter altijdh tilförseer. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1–2: Bil. 4 (*i handl. fr.* **1595**). Edle .. höghlärde och välvijse godhe Herrer Præsident och Adsessorer, tilförseendes godhe venner. AOXENSTIERNA 8: 534 **(1633)**. BERCH *Hush.* 220 **(1747**: om**)**. Sedan någon vådelig händelse försatt honom i den belägenhet, att han ej annat än en hardt nära förestående död sig kunnat tillförse. CALONIUS 5: 94 **(1799)**. Att svenska riksdagen tillförsåg sig att få sin del i afgörandet. BILLING *AntRiksd.* 88 **(1895)**. *SAOL* **(1973)**. Avledn. (†): **tillförseendehet**, r. l. f. **(-seenhet)** till **-förse 2**: förtröstan, förhoppning. *VDAkt.* **1661**, nr 219.

TILLFÖRSEL *til³~fœr²sel*, r. l. f. (l. m.); best. **-eln** (se för övr. **FÖRSEL**); förr äv. **TILLFÖRSLA**, r. l. f.; anträffat bl. i pl. **-or** (se för övr. **FÖRSEL**) (förr äv. skrivet ss. två ord) [jfr d. *tilførsel*; vbalsbst. till **FÖRA TILL** o. **TILL-FÖRA** l. möjl. ssg av **TILL** o. **FÖRSEL**] handlingen l. verksamheten att tillföra (se d. o. **1**) (ngt); äv. om mängd l. flöde av ngt som tillförs; förr särsk. i uttr. *göra ngn tillförsel*, förse ngn med varor l. förnödenheter o. d.; jfr **TILLFÖRING.** *FN vill strypa tillförseln av vapen genom att införa ett embargo.* RUDBECKIUS *KonReg.* 231 **(1615)**. Fetaliers och andra nödtorfftigheters tilfördzlor. PAULINUS GOTHUS *MonTurb.* 279 **(1629)**. Dett åhr emott fördragen, att han gör vår fiende tillförsell. *RP* 7: 181 **(1638)**. Misshälligheter med Hansestaderna och Norrbys sjöröfveri afbroto all tillförsel på främmande varor. GEIJER *SvFolkH* 2: 53 **(1834)**. Är det troligt, att hon ensam skall kunna gifva honom hela den tillförsel af nya tankar och idéer, som han varit van att mottaga under meningsbytet med förtroliga vänner? *Idun* **1888**, s. 250. Perpetuum mobile, maskinen som utan tillförsel av ny energi skulle kunna i evighet utföra arbete. LARSSON *Bildn.* 24 **(1908)**. Upptaget av radioaktiv jod i sköldkörteln kan blockeras genom tidig tillförsel av hög dos kaliumjodid. *PatFass* **1990–91**, s. 342. — jfr **BLOD-, GAS-, LJUS-, LUFT-, NY-, SPANNMÅLS-, STRÖM-, SYRE-TILLFÖRSEL** m. fl.

Ssgr: A: **TILLFÖRSEL-LINJE. (tillförsel- 1942** osv. **tillförsels- 1842)** linje (se d. o. **9** slutet) för transport l. överföring av ngt, särsk. förnödenheter l. elektrisk kraft o. d. Då .. födoämnen, kläder och vapen, icke i tillräcklig mängd kunna inom landet erhållas .. så blir det nödvändigt att förbereda säkra mottagnings- och förvaringsställen vid de .. sjö- och handelsstäder, der de flesta tillförselslinier och handelsvägar sammanstöta. *KrigVAH* **1842**, s. 58. Det kan .. förtjäna påpekas, att år 1960, då exceptionellt svår kraftbrist rådde i Tröndelag, kom Nealinjen att tjäna som tillförsellinje till Norge från Sverige. *Ymer* **1963**, s. 245. — **-OMRÅDE**$^{-020}$. **(tillförsel- 1918** osv. **tillförsels- 1907)** område varifrån tillförsel äger rum. *2UB* 10: 388 **(1907)**. Äggens tillförselområde till Stockholm är något vidsträcktare än smörets. *Ymer* **1930**, s. 342. — **-VÄG. (tillförsel- 1934** osv. **tillförsels- 1867)** väg på l. gm vilken tillförsel sker. *Näsan är en ny och intressant tillförselväg för smärtstillande mediciner.* *TjReglArm.* **1867**, 4: 154. Mer än något annat land led tsarriket av att de naturliga tillförselvägarna från utlandet stängts. *Almquist VärldH* 9: 118 **(1934)**.

B (†): **TILLFÖRSELS-FRIHET.** rätt att utan begränsningar utöva tillförsel (av varor l. förnödenheter o. d.); jfr **frihet 9** *a*. At bemälte orter och Bergslager, jemte stora Kopparberget under samma benådning och tilförsels frihet skole wara begripne. *Bergv.* 1: 189 **(1649)**. — **-LINJE, -OMRÅDE, -VÄG,** se **A.**

TILLFÖRSIKT *til³~försik²t*, r. l. m. l. f. (*HFinlH* 3: 212 **(1554)** osv.) ((†) n. (*VDAkt.* **1664**, nr 213, SCHULTZE *Ordb.* 4051 **(c. 1755)**)); best. **-en.** **(-forsigtt- 1562** (: tilforsigttige, *avledn.*). **-försicht (-ii-, -ss-, -tt) 1555–1755. -försigt (-ff-, -th)** *c.* **1550–1892. -försikt (-c-, -ck-, -th)** *c.* **1647** osv.) [liksom ä. d. *tilforsigt* av mlt. *tōvorsicht* l. t. *zuversicht* (av fht., mht. *zuoversiht*), till *sich versehen*, förvänta sig (resp. motsv. förb. i mlt., se **FÖRSE**), konstruerat med prep. *zu* (resp. *tō*, se **TAPTO**); förleden försvenskad till **TILL**; jfr äv. **FÖR-SIKT**, sbst.³, o. **TILL-FÖRSE**] tro på gynnsam utveckling, förtröstan; förhoppning, förväntan; äv. (numera mindre br.): tillit (till ngn, äv. sig) l. förtroende (för ngn); förr äv. dels i uttr. *vara (ut)i (sådan l. sådan) tillförsikt*, känna (sådan l. sådan) tillförsikt, dels konkret(are), om ngn l. ngt som är föremål för ngns tillförsikt, dels i fråga om negativ förväntning. HANSSON *Norman* 25 (*c.* **1550**). Hwars och eens hws borde wara hwariom och enom en trygg borgh och tilförsicht. CHESNECOPHERUS *Skäl* Aa 4 b **(1607)**. Vij äre och uthi then godhe tillförsicht, att Mag*(nificenti)*a T*(uæ)* vardher och visserligh förhielpandes vår domkyrkia till sin rätt och ägendom. *OxBr.* 12: 332 **(1617)**. *(Dessa)* skrifwelser, affwende ifrå Konung Prusta .. all misztanka och ond tilförsicht til the Romare. SCHRODERUS *Liv.* 604 **(1626)**. Men effter thet emoot all tilförsicht inge flere än the Nougårdske Herrskapz Sänningebudh hijt wore komne, kunde man medh dem allena om

sådane .. wichtige saker icke tractera och handla. WIDEKINDI *KrijgH* 511 (1671). *(Einar Tambaskjelve var)* Jarlarnas största tilförsicht, och kiäraste wän. PERINGSKIOLD *Hkr.* 1: 392 (1697). *(Jag är)* försäkrat om E. H. Excellens höghgunstige tilförsikt, så til public bästa ok wälferd i detta måål, sosom ok *(apotekarens)*. RUDBECK D. A. *Bref* 386 (1702). Det är skönt när den enskilte beder och med barnslig tillförsigt anförtror sitt väl i den gode Fadrens händer. TEGNÉR *(WB)* 10: 39 (c. 1825). Ännu 1786 hyste man en viss tillförsikt om Storgruvekisens fortsättning på djupet. Ett par år senare var denna optimism övergiven. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 455 (1955). — jfr **SJÄLV-TILLFÖRSIKT.**

Avledn.: **TILLFÖRSIKTIG**, adj. [jfr t. *zuversichtig*] (numera föga br.) = **tillförsiktlig**; förr äv., i sht i vissa hälsningsformler i brev o. d., övergående i bet.: tillförlitlig l. pålitlig. Käre Lasse Mickilssån, tilforsigttige gode wen. *BtFinlH* 4: 48 (1562). I kunnen så mycket tilförsiktigare .. förtro eder Honom *(dvs. Gud)*, när I med upmärksamhet betrakten Hans omsorg för de ringaste kreatur. BÆLTER *JesuH* 4: 173 (1757). *3SAH* XLV. 1: 324 (1934). Avledn. (†): **tillförsiktighet**, r. l. f. tillförsikt; äv.: tillförlitlighet, pålitlighet. En god tillförsigtighet hades .. till honom. *UrkFinlO* II. 1: 136 (1647). Våra häfdaforskare hafva blott föraktat .. *(folkvisorna)* emedan de ej äga, hvad ingen dikt äger, annalistisk tilförsigtighet i anförande af händelser. *SvFolkv.* XLI (1814). — **TILLFÖRSIKTLIG**, förr äv. **TILLFÖRSIKTELIG**, adj.; adv. **-t.** (**-sikt-** c. **1835** osv. **-sikte- 1676–1740**) [jfr t. *zuversichtlich*] (numera bl. tillf.) full av tillförsikt, förtröstansfull, förhoppningsfull. *VDAkt.* **1676**, nr 314. I kungens läger rådde en entusiastisk och gladt tillförsiktlig anda. STAVENOW *EngRev.* 104 (1895). ÖSTERGREN (1957).

TILLFÖRSLA, se **tillförsel.**

TILLFÖRST, se **till I 13** *d.* — **TILLFÖRSTÅ**, se **till I 14** *b β anm.* — **TILLFÖRSTÅENDE(S)**, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *a*) **TILL-FÖRSYN.** (†) förtröstan, tillit. *GIR* 29: 39 (1559). LUNDSTRÖM *LPGothus* 1–2: Bil. 10 (i *handl. fr.* 1595). — (**II 5** *(a)*) **-FÖRSÄKRA**, **-an** (*Finland* 111 (1893) osv.). försäkra (ngn) om l. säkerställa för (ngn) rätten till l. förmånen av (ngt); äv. med refl. indir. obj.; i sht förr äv. dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*, dels med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *om*; förr äv. (med anslutning till **till II 8** *b β*): säkerställa (ngt); jfr **-förse 1**, **-trygga.** *Avtalet tillförsäkrade henne del i vinsten.* Den lejd, hvilken dråpare, som frivilligt inställde sig till svars, borde tillförsäkras. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 444 (1840). Ett närmare aktgifvande på dessa .. gåtlekar skulle snart tillförsäkra dem om ett ostördt rum uti den Nordiska vitterhetens historia. HOLMBERG *Nordb.* 376 (1854). Skogens uthållighet tillförsäkras. THELAUS *Skog.* 157 (1865). At hvarje delagare tillförsäkrades full besittningsrätt till hus och tradgård. RÖNNBERG *Bredbolstad* 87 (1907). Flottan kunde .. inte tillförsäkra sig sjöherraväldet. *HT* **1949**, s. 312.

TILLFÖRTIGA, se **till I 14** *b β anm.* — **TILLFÖRTIGANDES**, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-FÖRTRO.** (†) **1)** till **II 5**: anförtro (ngn ngt); särsk. i p. pf. ss. attribut; jfr **-tro**, v. **1** *a. RA* I. 3: 108 (1593). *(Generalguvernören skall)* tillhålla *(landshövdingarna)* vthi sine tillförtrodde ämbeten och tiänster, at blifwa tillstädes. *LReg.* 234 (1648). *VDAkt.* **1685**, nr 88. **2)** till **II 13** *a*, refl.: lita l. förlita sig l. tro på (ngn l. ngt); äv. med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*; jfr **-förlita.** *(Vi)* wele .. hafwa E*(rs)* F*(urstlige)* N*(åde)* warnat .. at E*(rs Furstlige Nåde)* sigh icke förmyckit Papisterne tilförtroor. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1–2: Bil. 7 (i *handl. fr.* 1595). Hvar om iagh migh bättre till E. Excell:ce tillförtroor, än någon annan i verlden. *HT 1896*, s. 42 (1654). WALLIN *Rel.* 1: 276 (1819, 1825). Avledn. (†): **tillförtrolig**, adj. till **-förtro 2**: tillförlitlig. LINDESTOLPE *SuurbrKrafft* 61 (1712). — (**II 13** *a*) **-FÖRTROGEN.** [med anslutning till **-förtro**] (†) pålitlig, trogen; trofast; äv.: förtröstansfull. Höghlärde Domine præposite högt ährade, tillförtrogne och besynnerlige Gynnare. *VDAkt.* **1650**, nr 66. Alles wåra samptelige bön och tillförtrogna begäran till Eders Högdtährewÿrdigheet. *VDAkt.* **1657**, nr 317. *VDAkt.* **1677**, nr 295.

TILLFÖRTROLIG, se **till-förtro** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *a*) **TILL-FÖRTRÖSTA.** (†) refl.: förtrösta sig på (ngt). *HSH* 9: 185 (1639). Avledn. (†): **tillförtröstlig**, adj. (**-elig**) förtröstansfull; särsk. ss. adv. *VDAkt.* **1665**, nr 328. — (**II 13** *a*) **-FÖRVITLIG.** (**-elig**) (†) klandervärd. *VDAkt.* **1749**, nr 52. jfr **o-tillförvitlig.** — (**II 13** *a*) **-FÖRVÄNTA.** (†) förvänta l. emotse (ngt). *Bergv.* 2: 285 (1743). Hennes Maijts Drottningens tilförwäntade Nederkomst. *3SAH* LXXXIX. 2: 54 (1799).

TILLFÖRVÄNTANDE(S), **TILLFÖRVÄRVANDE**, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-GE**, se **-giva.**

TILLGEDAN, adj. (**-gedan** (**-dh-**, **-aen**, **-ahn**) **1611–1769**. **-gedån 1618–1642**. **-gethan 1675**) [av mlt. *tōgedān* (med försvenskning av förleden till **TILL**); p. pf. av *tōdōn*, refl.: ansluta sig, ssg av *tō*, till (se **TAPTO**), o. *dōn*, göra, ge m. m. (se **DON**, sbst.[1]); formen **tillgethan** hänför sig till motsv. t. ord, *zuget(h)an*] (†) välvilligt inställd l. stämd mot (ngn l. ngt), hängiven; som bekänner sig till; tillgiven; jfr **till-benägen.** Att ingen, som någhon annen Religion .. ähr tillgedan, blifwer brukat i något Rijckzens embete. *RA* II. 1: 58 (1611). Som iagh bem*(ålte)* .. Elmgreén så mycket mehra är tillgedan, som han en tijdh här i mitt huus waret och mine barn informerat. *VDAkt.* **1707**, nr 476. SAHLSTEDT (1769).

TILLGEFWES, se **tillgäves.**

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 11** *b*) **TILL-GEHÖR.** (†) tillbehör; jfr **gehör**, sbst.[2] Petter Wale .. tilkenna gaf, huruledes som han hadhe kiöpt .. [en skuta] medh alt tilgehor. *BtÅboH* I. 6: 64 (1633). *VDAkt.* **1675**, nr 196.

TILLGIA, se **tilja.**

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-GIFT.** [jfr **-giva**] **1)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **II 5**: efterskänkande (av (del av) utkrävd pålaga l. skuld o. d.); särsk. med prep.-attribut inlett av *(up)på* o. med rektion betecknande det som efterskänkandet avser. Så haffwe the .. begäredt någen tilgifft opå the uthskylder the oss äre plictige ath utgore. *GIR* 26: 41 (1556). Beslötz om Matz Oloffson .. att han på 3. åhr tillgifft åtniuta finge. *UUKonsP* 1: 132 (1631). På

grund av .. ofta lämnade tillgifter på skatten vågade bönderna upptaga ödeshemman. *HT* **1936**, s. 138. **2)** (numera bl. i vitter l. högre stil) till **II 5**: förlåtelse; särsk. med prep.-attribut inlett av *för*, förr äv. *på*, o. med rektion betecknande det som förlåtelsen avser. Bekiende the sigh therutinnen orett .. giordt hafva och begierde tilgift och förlåtilse af Gudi och församlingene. *RA* I. 3: 95 **(1593)**. Petrus fick tilgifft på sina synder. SWEDBERG *Ungd*. 88 **(1709)**. Som de bönföllo om nåd .. erhöllo de oinskränkt tillgift. KOLMODIN *TacAnn*. 1: 123 **(1833)**. Hon lade huvudet på sned som bad hon skälmaktigt de församlade om tillgift för det förskott hon tagit sig på äktenskapets legitima nöjen. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 6: 437 **(1935)**. **3)** (utom i slutet o. i ssgrna **-penning** o. **-ränta** numera föga br.) till **II 11** *a*: gåva o. d. som läggs till utöver ngt annat (jfr **-gåva**); särsk.: mellangift. *VarRerV* 45 **(1538)**. *VRP* 5/2 **1724** (*om mellangift*). En sup fanns till hands i hvarje köpmansbod, dels mot kontant betalning, dels såsom tillgift på handel. *LfF* **1896**, s. 60. *FrGSkånHem* 65 **(1926)**. särsk. (fullt br., om ä. förh.) om den ekonomiska ersättning som en man vid brudköp skulle erlägga till giftomannen (ss. motsvarighet till kvinnans hemgift) o. som efter bröllopet blev hustruns egendom. LONNBERG *Ragnf*. 139 **(1873)**. Ssgr (om ä. förh.): **tillgifts-**, förr äv. **tillgiftes-brev**. till **1** l. **2**. Tillgifftis breff för Germund Svenssonn på alle the partzeler, som honum til skultt .. tilrecknett bleff. *G1R* 28: 409 **(1558)**. (*Kristian II*) lät .. på alla Torg och gator upläsa et tilgifts-bref, uti hwilket alle dem som öfwerblifwit fred och sakerhet lofwades. CELSIUS *G1* 1: 73 **(1746)**. **-dag**. (numera bl. i vitter l. högre stil, tillf.) till **2**, särsk.: dag för (offentlig) avlösning. SCHRODERUS *Os*. 1: 563 **(1635)**. **-penning**. till **3**, i pl.: tillgiftsränta. *KBrev* 3/10 **1809**. **-ränta** till **3**, i fråga om båtsmanshållet i Södra Möre härad: tillskottsränta; jfr **-penning**. LINDE *Kam*. 529 **(1867)**. — **-GIVA** l. **-GE**, **-givelse** (numera föga br., HELSINGIUS **(1587)**, *VDAkt*. **1735**, nr 132), **-givning** (†, *Linc*. Ff 1 b **(1640)**, SCHULTZE *Ordb*. 1529 (c. **1755**)); **-givare** (numera bl. i vitter l. högre stil, tillf., *VDAkt*. **1725**, nr 286). [fsv. *tilgiva*. — Jfr **tillgiven**] jfr **giva till**. **A**. till **II 5**. **1)** (†) ge (ngn ngt); särsk.: tilldela (särsk. med avs. på person); äv. tillerkänna l. tillräkna. *G1R* 1: 275 **(1524)**. Tesligeste att them motte gode och trogne karler tilgiffne bliffwe. *G1R* 16: 226 **(1544)**. Aristoteles .. tillgaf .. (*de allmänna begreppen*) ingen sjelfständig verklighet. STRINNHOLM *Hist*. 3: 838 **(1848)**. **2)** (†) efterskänka (ngt, särsk. pålaga l. skuld o. d.) åt (ngn); äv. utan indir. obj. Vthaff en fremma(*n*)de må tu .. (*lånet*) inkräffia, men tinom brodher skalt tu tilgiffuat. *5Mos*. 15: 3 (*Bib*. **1541**; *Bib. 1917*: efterskänka det). Effter H(*ans*) K(*unglige*) M(*ajestä*)tt nådeligen tillgaf i Örebro herredagh alla restantier ifrå 610 till 613. *OxBr*. 12: 365 **(1615)**. WALLQUIST *EcclSaml*. 5–8: 146 **(1791)**. **3)** (numera bl. i vitter l. högre stil) förlåta (ngn ngt); äv. utan indir. l. direkt obj.; i sht förr äv. med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *för*. *G1R* 1: 46 **(1523)**. Samma dagh bleff Jackiop Orm och Nills Jörennss(*o*)n .. thil giffnne för then sach, dhe haffua brukiath på wecthernna her i stadhenn. *TbLödöse* 141 **(1589)**. Altså hafwe Wij aff gunst och nåde .. welat dhetta dheras feel och brott tilgifwa och pardonnera. *SvFlH* 1: 341 **(1670)**. Tillgif mig, Allernådigste Konung! all denna radotage. ROSENSTEIN 3: 331 **(1788)**. Mose bad .. åter för .. (*folket*) och Gud tillgav dem. *Kulturen* **1955**, s. 72. **B**. **4)** (†) till **II 10**, refl.: hänge sig åt (ngt); särsk. dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av pleonastiskt *till*, dels i p. pf.: hemfallen åt. När .. (*Finland*) fordom afguda dyrkan och trulldom war tilgifuit, hade thet Konungarijkes macht och tytel. TEMPEUS *Messenius* 103 **(1612)**. Den unge Wärlden, som sig till kättia och lättia inlåta och tillgifwa. PORATH *Pal*. Föret. 3 **(1693)**. EKBLAD 138 **(1764)**. **C**. **5)** (†) till **II 13** *a*: medge l. tillåta (ngt). JMESSENIUS i *HB* 1: 118 **(1629)**. *HSH* 37: 449 **(1731)**. Avledn. (†): **-tillgivlig**, adj. till **-giva 2** l. **3**: möjlig att efterskänka l. förlåta, i ssgn **o-tillgivlig**.

TILLGIVANDE(S), se **till I 14** *b γ anm*.

TILLGIVEN *til³-ji²ven*, p. adj. **-vnare**. adv. **-VET**. *Anm*. De anv. av *tillgiven* som inte upptas här räknas ss. klart verbala o. behandlas under **TILL-GIVA**. [p. pf. av **TILL-GIVA** l. möjl. ssg av **TILL** o. p. pf. *given* (se **GIVA**, v.)]

1) (†) motsv. **TILL-GIVA 4**: hemfallen åt (ngt, särsk. last o. d.), begiven på (ngt); äv. med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*. Somlige äre i then meningen, at thenne Nation skal wara til omäteligh maat och dryck, såsom och lättia tilgifwin. SCHRODERUS *Urs*. D 1 a **(1626)**. Cromwell .. inträngde .. i parlamentet, förebrådde desz ledamöter, att vara ockrare, gudsförnekare och tillgifna alla laster. EKELUND *NAllmH* II. 1: 29 **(1838)**. MEURMAN **(1847)**.

2) [sannol. utvecklat ur **1**] (numera mindre br.) som gynnar l. sympatiserar med (ngn l. ngt, särsk. religiös l. politisk åskådning o. d.), trogen (ngn l. ngt); i ä. språkprov stundom svårt att skilja från **3**. *RA* I. 4: 814 **(1598)**. Det är ej heller olikt, at Konungen häri nyttjat några råd, som waret Präste-Ståndet mindre tilgifne, och med borttagande af deras walde welat skaffa rum för et annat. WALLQUIST *EcclSaml*. 1–4: 81 **(1788)**. De egentliga infödingarne (*i Indien*) äro tillgifne Brahmas religion. PALMBLAD *LbGeogr*. 211 **(1835)**. *IllSvOrdb*. **(1964)**.

3) som hyser (o. visar) välvilja l. innerlig vänskap l. kärlek (mot (ngn)); trogen, trofast; särsk. i underskrift i brev o. d.; äv. i överförd anv., om känsla l. sinnestillstånd l. handling o. d. som kännetecknas av välvilja osv.; jfr **2**; jfr **TILL-BENÄGEN**. COLUMBUS (*SVS*) 2: 340 **(1676)**. Oräknel(*iga*) helsningar till Dig och Din Laura, från oss alla! Städse Din tillgifnaste Atterbom. *3SAH* XXXVIII. 2: 4 **(1851)**. (*Foxterriern*) är en populär sällskapshund, lättdresserad, ytterst tillgiven och användbar på alla möjliga sätt. EDSTRÖM *Hund*. 56 **(1948)**. Han har slutit sin mun och drar långsamt huvudet bakåt, som förr. Ser mej i ögonen fortfarande, liksom med tillgiven tacksamhet. SJÖGREN *TaStjärn*. 34 **(1957)**. Han var mycket tillgiven sin hustru. EDQVIST *Skugg*. 102 **(1958)**.

Avledn.: **TILLGIVENHET**, r. l. f. **1)** (†) till **1**: begivenhet (se d. o. **I**). En icke alltid måttlig tillgifvenhet för nöjen torde hafva varit hans största svaghet. ROSENSTEIN 1: 18 **(1780)**. **2)** (numera mindre br.) till **2**: trohet. FRESE *VerldslD* 46 **(1716**, **1726)**. Månge äro genom alt för stor tilgifwenhet til allehanda Secter ostadige blefne. RÖNIGK *Fresenius* 171 **(1753)**. GYLLENSTEN *Grott*. 69 **(1973)**. **3)** till **3**: egenskapen l. förhållandet att vara tillgiven. I min ock åtskillige andras närvara om-

taltes och berömdes den stora tilgifvenhet Hennes *M(ajestä)t* har för sin höga Gemål. *BenzelBr.* 295 (**1739**). Man har tillgifvenhet för den, hvars väl ligger en ömmare om hjertat än andras, för den, med hvilken man af ode eller uppsåt vant sig att i högre mätta sympathisera. LIDBECK *Anm.* 307 (**1798, 1830**). *(Det)* berättas flera historier om .. *(lejonets)* tillgifwenhet för dem, som wårda det. HARTMAN *Naturk.* 164 (**1836**). *(Småbarn)* behöver en riktig hemmiljö: känsla av tillgivenhet och förståelse, av vänlig omvårdnad och trygghet, tröst och uppmuntran. *PedT* **1955**, s. 2. Ssgr: **tillgivenhets-betygelse**. särsk. till **tillgivenhet 3**; jfr **betygelse 3**. *3SAH* XLVIII. 2: 102 (**1841**). **-bevis**. till **tillgivenhet 2, 3**; jfr **bevis 2**. ROGBERG *Pred.* 1: 299 (**1825, 1835**). *(Dalkarlarna)* hade försport oron uti riket, och sände nu det bud till konungen, att de sjelfvilligt uttågat för att erbjuda honom sin hjelp. Detta trohets- och tillgifvenhets-bevis var lugnande för Gustaf. FRYXELL *Ber.* 3: 179 (**1828**). **-känsla**. till **tillgivenhet 3**, i sht förr äv. **tillgivenhet 2**. LEHNBERG *Pred.* 3: 210 (*c.* **1800**). Från första ögonblicket fick jag en stark tillgivenhetskänsla för Alberts far, den gode och glade stationsinspektoren. *MestAEngström* 265 (**1941**). **-prov**. särsk. (†) till **tillgivenhet 3**: tillgivenhetsbevis. COLUMBUS *Ordesk.* 1 (**1678**; *uppl. 1963*). BLANCHE *En tr. upp* 60 (**1843**).

TILLGIVENS, se **tillgäves**. — **-TILLGIVLIG**, se **tillgiva** *avledn.* — **TILLGJEFWES**, se **tillgäves**.

TILLGJORD *til³~jω²rd*, p. adj. [p. pf. av **GÖRA TILL** (o. **TILLGÖRA**)] onaturlig, konstlad; jfr **TILLKONSTLA 2**. *a)* om person: som gör sig till (se **GÖRA TILL 5**), affekterad. NORDFORSS (**1805**). Fan anfäkta alla dessa narraktiga, läspande, tillgjorda fantasterna. HAGBERG *Shaksp.* 10: 183 (**1848**). När jag läser vad du skriver också när det gäller de kufiska, konstifika, till äckel tillgjorda skalderna, får jag en fläkt av hellenisk klarhet. LAURIN *LivKonst* 352 (**1929**). *b)* om ngt sakligt; äv.: låtsad, spelad; jfr **GÖRA TILL 5**. *Han kunde inte tala hennes tillgjorda skratt.* KELLGREN *(SVS)* 4: 230 (**1781**). Göra skillnad mellan verklig och tillgjord galenskap. *Hygiea* **1840**, s. 554. Jag brukade hava rätt roligt åt gubbars och gummors svårighet med innanläsning och gick det något så när var det med en tillgjord och entonig röst. LEWENHAUPT *MinnV* 122 (**1936**). Varsågod och sitt, sa Nordlund med tillgjord vänlighet. KARNSTEDT *Gnistsk.* 141 (**1990**). — jfr **O-TILLGJORD**.

Avledn.: **TILLGJORDHET**, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara tillgjord; äv. konkretare. *a)* till *a*. *DA* **1808**, nr 100, Bih. s. 6. För en qvinna är första vilkoret att undvika all tillgjordhet, koketteri samt onaturligt eller obefogadt skratt. HAGDAHL *Fråga* 38 (**1883**). När flickorna satte sig i soffan .. så intog Henning en sådan plats, att han obehindrat kunde sitta och grina åt deras tillgjordheter. HÖGBERG *Utböl.* 1: 109 (**1912**). *b)* till *b*. LIFFMAN *Petersen* 139 (**1837**). Våra romantiker .. skrefvo en massa saker .. som för sin tillgjordhet numera äro onjutbara. RYDBERG *Brev* 3: 75 (**1888**). Månne icke en ren och sann svenska .. i förening med god rytm, är önskvärdare än väl rimmade dåligheter och tillgjordheter? WULFF *Petrarcab.* 24 (**1905**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-GJUTA**, **-ning**. (numera bl. tillf.) **1)** till **II 8** *b β*: gm gjutning (se **gjuta**, v. 2) förfärdiga (ngt); jfr **3**. HEDBERG *Artill.* 321 (*cit. fr.* **1599**). Skall .. Wormprantt konsten, om .. lätte Styckers tillgiutningh, Ingen annan potentat ähn oss allene, läre och vnderwijse. MEYERSON *Läderkanon.* 14 (*i handl. fr.* **1627**). **2)** (numera bl. i vitter l. högre stil) till **II 11** *a α α'*: tillsätta (ngt) gm igjutande härav. *Linc.* C 5 b (**1640**). Denna stigning *(av den kokande oljan)* måste man söka att moderera genom tillgjutning af kall, redan färdig fernissa. *AHB* 12: 58 (**1865**). **3)** till **II 11** *a α α'*: gjuta (ngt) för utökning av befintligt bestånd; i vissa språkprov svårt att skilja från **1**. Jtem är tilgutith aff gamble liusse stakar .. Stakar meth 3 piper. *GripshR* **1546–47**. *NordBoktrK* **1906**, s. 206. — (**II 8** *b α*) **-GNIDA**, **-ning**. (numera bl. tillf.) gm gnidning jämna till l. glätta (ngt). LIVIN *Kyrk.* 134 (**1781**). Varje veck tillgnides noga med falsbenet. KEY *Amatorbokb.* 25 (**1916**).

TILLGODO, se **till I 11** *a* slutet.

TILLGODO- *tilgω³dω~*, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till godo* (se **GOD 24**)] ss. förled i ssgr: till godo (se **GOD 24**).

Ssgr: **TILLGODO-BERÄKNA**. (numera knappast br.) beräkna (ngt) ss. ett tillgodohavande för (ngn). Staten .. fordrade, att, då Banken för lån till staten icke brukat taga högre ränta än efter 3 proc. .. så borde staten nu tillgodoberäknas skillnaden mellan 3 och 5 procent. AGARDH o. LJUNGBERG I. 3: 117 (**1853**). *SAOL* (**1973**). — **-FÖRA**. kreditera (se **kreditera**, v.²) (ngn, äv. sig, ngt), gottskriva. DALIN (**1854**). De av gräsväxten å fästningsvallarna harflytande inkomster tillgodoföras arrende-, jordskylds- och tomtöresmedlen. *SFS* **1914**, s. 136. I ärende *(rörande fastställelse av kommunalt vapen)*, varmed riksheraldikern .. tagit befattning, må han, därest synnerligen omfattande utredningsarbete förekommit, .. tillgodoföra sig förhöjd ersättning. *SFS* **1936**, s. 102. — **-GÖRA**, **-else** (BERNDTSON (**1880**) osv.). dra nytta l. fördel av l. utnyttja (ngt); äv. (o. numera i sht) refl.: tillgodoräkna sig (äv. (o. numera i sht) dels med avs. på intellektuellt innehåll (ss. undervisning o. d.) närmande sig l. övergående i bet.: tillägna sig, dels om organism: taga upp (näring o. d.)); förr äv. dels: bearbeta o. därigm dra nytta av (råvara, särsk. malm o. d.), dels: göra sig betald (se **betala 3** *c α*); jfr **god 24** *c δ*. Efter rostningen tillgodogöras malmerne genom smältning. ALMROTH *Kem.* 344 (**1834**). Tillgodogöra .. *(dvs.)* göra sig betald. SMEDMAN *Kont.* 7: 83 (**1874**). De flesta av ryssarna smeto .. i väg utan att betala en penni för det de förtärt, sålunda tillgodogörande sig den evigt naiva finska godtrogenheten. ACKTÉ *Jalander* 109 (**1932**). Hans kropp hade tillgodogjort sig födoämnena med omsorg och skotsamhet och fördelat dem i det lagrade fettet så jämnt och rättvist som möjligt. JOHNSON *GrKrilon* 12 (**1941**). De erlagda böterna tillfalla kronan, och målsägaren kan alltså inte tillgodogöra sig dem som ersättning. FORBERG *SäljFilm* 222 (**1946**). I kursämne skall den studerande följa en kurs och undergå slutförhör, varvid, om provet godkännes, intyg skall meddelas att han nöjaktigt tillgodogjort sig undervisningen vid kursen. *SFS* **1951**, s. 381. Avledn. (numera bl. tillf.): **tillgodogörbar**. som kan tillgodogöras. Vid nyodling brukas bränning af ytlagret .. för att göra en del af i dem bundna mineralämnen tillgodogörbara för växterna. JUHLIN-DANNFELT 49 (**1886**). *SAOL* (**1973**). — **-HAVA**. (†) ha (ngt) att fordra (se **fordra**, v.¹ **II 1** *a*), ha till godo; särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.;

jfr **god 24** *d*. Det tillgodohafvande folket placerar .. sina besparingar i utlandets fonder eller öfriga värdeföremål. FAHLBECK *NatFörm.* 82 (**1890**). CANNELIN (**1939**). — **-HAVANDE**, n. [jfr t. *guthaben*] fordran (se **fordran**, sbst.[2] **II 1** slutet); numera i sht om fordran som av gäldenär omsätts l. kan omsättas i vara l. tjänst av motsvarande värde. THOLANDER *Ordl.* (**1872**). Utställare av check skall hos trassatbanken äga ett mot checksumman svarande tillgodohavande, varöver han .. äger förfoga medelst check. *SFS* **1932**, s. 217. Utländska tillgodohavanden. *SocÅb.* **1943–44**, s. 136. — **-KOMMA**. (numera föga br.) komma (ngn l. ngt) till godo (se **god 24** *c γ*). *SPF* **1824**, s. 355. Kungl*(ig)* Maj*(estä)*t har .. funnit gott förordna, att förmån, vilken såsom hyresavdrag tillgodokommer mindre bemedlad, barnrik familj .. ej skall .. utgöra skattepliktig inkomst. *SFS* **1935**, s. 625. *SAOL* (**1973**). — **-KVITTO**. [möjl. elliptiskt för ett *tillgodohavandekvitto*] kvitto på tillgodohavande i butik o. d. *Idun* **1950**, nr 2, s. 20. Jag lämnade tillbaka ett dataspel 1995 och fick ett tillgodokvitto på 350 kronor. Butiken hävdar att nu är det för gammalt för att gälla. *RådRön* **1998**, nr 10, s. 31. — **-NJUTA**. (numera föga br.) njuta fördel av (ngt); åtnjuta (ngt); jfr **god 24** *c ζ*. *2BorgP* 5: 8 (**1734**). Liksom jordägarna tidigare varit intresserade av att på gynnsammast möjliga villkor tillgodonjuta de livegna böndernas arbetskraft var man nu .. intresserad av .. inskränkningar i lönarbetarnas frihet. *EkonT* **1929**, s. 142. Åtal mot X, verkställande direktör i ett aktiebolag, för det han underlåtit att i sin personliga självdeklaration såsom inkomst uppgiva viss från bolaget tillgodonjuten förmån. *1NJA* **1943**, s. 1. — **-RÄKNA**, **-ing**. räkna (ngn, äv. sig, ngt) till godo (se **god 24** *c*); äv. utan indir. obj.; jfr **TILL-VITA** *b*. FRYXELL *Ber.* 9: 194 (**1841**: sig). Lyftas ej uppsagda penningar vid förfallotiden, må ej ränta därefter tillgodoräknas insättarna. *SFS* **1904**, Bih. nr 66, s. 6. Fråga om rätt för befattningshavare att tillgodoräkna tjänstår enligt .. folkskolans tjänstepensionsreglemente skall .. avgöras av Kungl*(ig)* Maj*(estä)*t efter prövning i varje särskilt fall. *SFS* **1942**, s. 2163. — **-SE**. ha omsorg om (ngn (äv. sig) l. ngt); tillfredsställa (ngt, särsk. behov l. krav l. intresse o. d.); jfr **god 24** *c η* o. **TILL-FÖRSE 1**. PWIESELGREN i *MolbechBrevveksl.* 2: 265 (**1843**). Boken är ganska vackert utstyrd, men korrekturet kunde varit bättre tillgodosedt. *Idun* **1888**, s. 183. En gammal landtgård, där alla behof kunde tillgodoses inom eget rå och rör. KJELLÉN *Storm.* 1: 15 (**1905**). Hela ledningssystemet i staden tömdes .. och hotellen fick avsevärda svårigheter att tillgodose sina många hundra matgaster. *DN(A)* 8/7 **1964**, s. 5. — **-SKRIVA**. (numera mindre br.) tillgodoföra (ngn, särsk. sig, ngt). SMEDMAN *Kont.* 7: 83 (**1874**). Om mottagaren *(av en check)* också har ett checkkonto, kan han .. låta tillgodoskriva sig checken. CASSEL *TeorSocEkon.* 384 (**1934**). *SAOL* (**1986**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-GREPP**. [jfr **-gripa**] **1)** numera i sht *jur.* till **II 5**, motsv. **-gripa 1**: tillgripande (av ngt) utan uppsåt av varaktigt tillägnande, särsk. i uttr. *tillgrepp av fortskaffningsmedel*, ss. brottsrubricering; äv. dels konkretare, dels (i icke fackmässigt spr.) allmännare: stöld (särsk. konkretare); förr äv. om lagenligt förverkande o. d. *RB* 25: 5 (*Lag* **1734**). BERCH *Hush.* 379 (**1747**; *om förverkande*). Det var .. värdet af det tillgripna som i allmänhet bestämde, huruvida tillgreppet som stöld borde betraktas eller icke. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 298 (**1840**). Vi var .. så försiktiga, att våra tillgrepp sällan märktes. DE GEER *Bergsl.* 14 (**1951**). För tre av dem gäller åtalet grovt rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel, förberedelse till grovt rån och grov stöld. *DN* 20/3 **1984**, s. 5. **2)** (numera mindre br.) till **II 10**, motsv. **-gripa 2**, särsk. konkretare: tillgripen åtgärd l. handling o. d.; tilltag. Såsom Carl Lindelöf tenterar Anders Larszon medh åthskillige tillgrep öfuertijgha. *BtHforsH* 3: 181 (**1642**). Folket opponerade sig mot ett sådant tillgrepp. *WexjöBl.* **1842**, nr 28, s. 3. *SvOrdb.* (**1986**; *angivet ss. mindre br.*). Ssg (till **-grepp 1**; i sht *jur.*): **tillgrepps-brott**. FLODSTRÖM *SvFolk* 152 (**1918**). — **-GRIPA**, **-are** (se *avledn.*). [fsv. *tilgripa*] **1)** numera i sht *jur.* till **II 5**: självsvåldigt l. olovligen ta (ngt) i besittning; i icke fackmässigt spr. äv. allmännare: varaktigt tillägna sig, stjäla; i sht förr äv. refl. (jfr **2** *b*); förr äv. i fråga om lagenligt förverkande o. d.; i ä. språkprov (med adverbiell bestämning angivande olovlighet) stundom svårt att skilja från **2** *b*. Sådane Personer som förtiena jempte restitutionen af dhet hwad dhe olofligen tilgrijpet med 40 pro cento straff att blifwa belagde. SCHMEDEMAN *Just.* 712 (**1679**). Redan uti Landskapslagarne *(finns)* en ordning fastställd, hvarefter vid utmätning egendom skulle tillgripas. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 623 (**1840**). SÖDERHJELM *Tavaststj.* 223 (**1900**; *refl.*). Flickan hade inte tillgripit något från sin matmor, men hon gick i patienternas kappfickor. SIWERTZ *JoDr.* 295 (**1928**). Är stöld med hänsyn till det tillgripnas värde .. att anse som ringa, skall för snatteri dömas. *SFS* **1942**, s. 796. **2)** till **II 10**. *a)* (†) till **II 10** *a*: ingripa, skrida till verket; äv. tr.: ta sig för; jfr **gripa till 1** *e*. I midlertijdh myckit bekymrandes sigh, hwad han vthi narwarande Tilstånd först tilgrijpa skulle. WIDEKINDI *KrijgH* 216 (**1671**). BRASK *Pufendorf Hist.* 210 (**1680**). *b)* till **II 10** *b*: gripa till (ngt, särsk. dels (hjälp)medel, dels handling l. åtgärd l. tillvägagångssätt); ta i bruk; förr äv. dels: ta till (se **taga till 1** *b*) (så l. så), dels refl. (med anslutning till 1), dels övergående i bet.: utnyttja; jfr **1**. *Vi får tillgripa en annan utväg, någon lämplig nödlögn. Tillgripa våld. (Jag ber att)* dhe medhel måga tilgripas, derigenom dhe *(osv.)*. *OxBr.* 5: 56 (**1613**). Ther någhon begärte til at wetta, om thesse .. Lådiker woro så stoort tilgrijpne, at *(osv.)*. HORTULANUS *Rekn.* C 4 b (**1638**). Så snart nöden tuingar någon förståndig förman för bergzlagen att tillgrijpa samma invention med stånggång så lärer contractet få sin framgång. POLHEM *ESkr.* 1: 49 (**1741**). Wi tillgrepo thenna anledningen med glädie. *HSH* 9: 300 (**1743**). Den som tilgriper sig någon obehörig wäg öfwer andras åkerskifte. *ByordnMäl.* 26 (**1805**). Under inga omständigheter får aga tillgripas i anledning av .. bristande fattningsgåva. *SFS* **1936**, s. 506. Johan beslöt sig för att tillgripa lite mera drastiska metoder för att få Anders på benen. HESSLIND *Sista* 65 (**1974**). **3)** (†) till **II 11** *a α β*: öka, tilltaga. Möjligheten att för farsotens ytterligare tillgripande sätta en gräns. *FörslSjukvFält* **1842**, s. IV. Avledn. (till **-gripa 1**): **tillgripare**, m.//ig. (numera bl. tillf.) person som tillgriper l. tillgripit (ngt), tjuv. Den misstänkte tillgriparen var en studerad man. BERZELIUS *Självbiogr.* 156 (*c.* **1845**). *DN* 22/3 **1970**, s. 14. **tillgripenhet**, r. l. f. (†) tillgripande. *VDAkt.* **1773**, nr 783. **tillgripsk** l. **-gripisk**, adj. (**-isk 1556**. **-sk 1622**) (†) = **gripsk**. Effther ..

(ryssen) aff naturen ähr fast tilgripisk och till att förmehre sijne landh .. benägen. *G1R* 26: 469 **(1556)**. TEGEL *G1* 2: 337 **(1622)**. — **(II 8** *a α* slutet) **-GRUNDAS**, v. dep., förr äv. **-GRUNDA**, v., **-ning**. (numera bl. mera tillf.) bli grund(are). Jutska sidan har öfveralt et efterhand tilgrundande vatten. EKEBERG *PVetA* **1768**, s. 20. *(Till tidens växlingar)* torde man få räkna .. att vattnet minskas vid stränderne, hamnar tillgrundas och segelleder förändras. *2VittAH* 11: 33 **(1817, 1822)**. Tillgrunda .. *(dvs.)* Blifva grund. DALIN **(1854)**. *SvGeogrÅb.* **1931**, s. 18. — **(II 2) -GRÄNSA**. gränsa (till (ngt)); särsk. (o. numera bl., mindre br.) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: angränsande; förr äv. ss. vbalsbst. *-ande* i konkret(are) anv.: angränsande område o. d.; i sht förr äv. intr.: möta med sin gräns (ngnstädes). The andra förnämde Rijkens Swerikes och Skånes tilgrensande Landskap och Råmerken. CHESNECOPHERUS *Skäl* A 4 b **(1607)**. Alle the innom tillgräntzandet bo. *FörarbSvLag* 3: 243 **(1715)**. Som SlättHögs Prästegård, med des ägor, mot förberörde Hokabodas .. tilgräntsa. *VDAkt.* **1782**, nr 371. All Egendomens Åker, Äng och Betesmark .. tillgränsar Bostaden. *WexiöBl.* **1817**, nr 27, s. 4. Mossarnas bottenskikt .. höjer sig nästan alltid över kärrens, där sådana tillgränsa. ALMQUIST *UpplVeg.* 156 **(1929)**. Tillgränsande adj. oböjl. *SAOL* **(1999)**. — **-GÅ**, förr äv. **-GÅNGA**. [fsv. *tilganga*] jfr **gå till**. **1)** (numera föga br.) till **II 1**: gå l. förflytta sig l. komma tillstädes; särsk. om fisk: gå till (se **gå till 2**); förr äv. tr.: gå osv. till. Då ähre wåre officerere tilgångne. *HSH* 36: 352 **(1635)**. Andra Hamnar, Skiär och Fiskeriwatn, der Sillen tilgår. STIERNMAN *Com.* 3: 384 **(1666)**. Offerkällor som för ögonens siukdomar äro tilgågne at hamta läkedomar. BROMAN *Glys.* 1: 754 (*c.* **1738**). SCHULTZE *Ordb.* 1450 (*c.* **1755**). **2)** till **II 1** *d*: komma åt (ngt) (för att (kunna) begagna sig därav); förfoga över; i sht (o. numera bl.) ss. inf. (förr äv. utan inf.-märke), i uttr. *ha*, förr äv. *veta (sig)*, *ngt att tillgå* (i sht förr äv. *ha att tillgå ngt*), ha resp. veta sig ha möjlighet l. rätt o. d. att använda l. utnyttja l. betjäna sig av ngt, (veta sig) förfoga över ngt, *finnas*, i sht förr äv. *vara* o. d., *att tillgå*, föreligga så att man har möjlighet osv. *Där finns det gott om ved att tillgå.* Ther sade han sigh icke wethe en daler tilgå att betale m*(ed)*. *2SthmTb.* 6: 107 **(1579)**. Annat capital är intet tillgå. *RP* 6: 485 **(1636)**. Då många Lärda ingen Utwäg mehra wetat till att tillgå, så har denna Tieren eller Wagnsmörien, redeligen wijst sin Wärckan. ROBERG *Beynon* 72 **(1697)**. De hjelpredor, som kunna tilgås. WALLQUIST *EcclSaml.* 1–4: 459 **(1790)**. Han såg hur Sveriges fiender alltid hade att tillgå Danmarks öra och öga. WIESELGREN *Bild.* 240 **(1883, 1889)**. Eljest har vi bara vattnet i sinande, nedsmutsade floder .. att tillgå. SELANDER *LevLandsk.* 185 **(1955)**. **3)** (†) till **II 1** *e*: gå med på (ngt); ingå (avtal l. överenskommelse o. d.). Trolofwen war lagligen tilgången. *VDBötB* **1637**, s. 91. *VDAkt.* **1663**, nr 418. **4)** till **II 4** *a*: gå till (så l. så) (se **gå till 9**); i sht opers.; särsk. i förb. dels med *hur(u)* l. *så*, dels i sht förr med bestämning inledd av prep. *med* o. med rektion betecknande det l. den som förloppet l. händelsen o. d. gäller; förr äv. refl.; jfr **-löpa 2**. It witnesbreff .. aldel*(es)* innehalland*(es)* hwru køpet war tilganget. OPETRI *Tb.* 27 **(1524)**. Efter H. Kon. M:tt seer, att medh .. *(Wolgasts)* eröfring longsampt tilgår. *OxBr.* 8: 17 **(1630)**. När så tilgår, så bodar thet osz icke mykit gott. SWEDBERG *SabbRo* 1376 **(1687, 1712)**. Enär hon qwicknade .. weste hon intet, huru med henne war tilgånget. *KulturbVg.* 2: 193 **(1721)**. SERENIUS **(1741**; *refl.*). När de samtalade, tillgick det så, att Kajus *(osv.)*. RYDBERG *RomD* 63 **(1877)**. särsk. (†) hända (sig), ske (jfr **-bära 3**); komma till stånd; utfalla; äv. övergående i bet.: förhålla sig. Stomma synder och annor oreenligheet, som eendels plägar almenneliga tilgå medh closterfolk. OPETRI 1: 489 **(1528)**. At Herren lät thet han giorde lyckosammeligha tilgå. *1Mos.* 39: 23 (*Bib.* **1541**). Thet bör migh ingen tilfråge .. huru om thesse föreeninger j the twå Naturer som äre vthi wår Herre Jesu Christo, tilgår. CARL IX *Bew.* A 2 b **(1604)**. Thz lähr mycket swårt tillgå, att han tager henne till sig. *VDAkt. 1689*, nr 442 **(1688)**. *ConsAcAboP* 7: 69 **(1691)**. **5)** (†) till **II 5**: komma (ngn) till del, tillfalla (ngn). FORSIUS *Fosz* 53 **(1621)**. SCHRODERUS *Liv.* 338 **(1626)**. **6)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b α*, särsk. i p. pf., om sko o. d.: som har gåtts in. LEVANDER *DalBondek.* 2: 283 **(1944)**. **7)** (†) till **II 10** *c*: gå åt, förbrukas. I se nu her wti tesse medffølianndhe register huru mykit som tilgångit är wpå et år, och hurw mykit som tilstäd*(es)* är. *HH* XXXIII. 2: 98 **(1549)**. När sidsta affton wacktes tillgick brenwjn .. 26. *BoupptSthm* **1677**, s. 419 b, Bil. *VDAkt.* **1735**, nr 272.

TILLGÅNG *til³~goŋ²*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar** (se för övr. **GÅNG**). (förr äv. särskrivet) [fsv. *tilganger*; motsv. fd. *tilgong* (d. *tilgang*), fvn. *tilgangr*; jfr mlt. *tōgank*, fht., mht. *zuoganc* (t. *zugang*); vbalsbst. till **TILL-GÅ** o. **GÅ TILL**, i bet. **3** o. åtm. delvis äv. i bet. **1** dock snarast ssg av **TILL** o. **GÅNG**]

1) (numera föga br.) gående l. kommande tillstädes; förr särsk. dels i fråga om sol: uppgång, dels i fråga om att ngn (i hemlighet) besöker ngn för könsumgänge med denna; jfr **3** o. **TILL-GÅ 1**. Solennes omskiffteligha affgång och tilgång. LPETRI *SalWijsh.* 7: 18 **(1561)**. Tillgång och frågång. *3SthmTb.* 12: 65 **(1620)**. At deras beblandelse skiedt förledit åhr 1730. då .. Komstadius .. hafft sin tillgång til henne då hon om afftonerne stådt på logen och tröskat. *VRP* 15/3 **1731**. Man finner .. huru välståndet i Bohuslän stått i direkt förhållande till sillens tillgång. OLÁN *BohuslKr.* 97 **(1918)**.

2) [urspr. specialanv. av **1**] möjlighet att komma tillstädes l. komma (till ngt l. ngn), tillträde; äv. (o. numera bl.): möjlighet att (komma åt för att) använda l. utnyttja l. betjäna sig av l. förfoga över (ngt) (särsk. dels (o. i sht) med bestämning inledd av prep. *till*, förr äv. *på* l. *av*, o. med rektion betecknande det man har möjlighet att använda osv., dels förr äv. allmännare (se *b*)); särsk. i förb. med *ha*; särsk. (o. numera bl.) i sg. best. l. (o. i sht) sg. obest. utan artikel; jfr **TILL-GÅ 2**, **TILL-VÄNDA 3**. *Har du tillgång till någon cykel? Jag har inte tillgång till barnvakt på fredag. Valet av lägenhet avgörs av den eventuella tillgången till garage.* *Rom.* 5: 2 (*NT* **1526**). Hwar emot min dotter Malin Erichsdotter ingen prætension eller tillgång skall hafwa till arfs uthi dett andra mitt huus. *BoupptSthm* **1674**, s. 1282 b, Bil. De Höglärde .. måge icke taga denna Bok för sig, om de .. hafwa tilgång på andre, som äro skrefne i Främmande tungomål. BERCH *Hush.* Föret. 3 **(1747)**. I sjön synes än något af den wall, som Card*(inal)* Richelieu lät kasta för att stoppa tillgången

från sjösidan. FERRNER *ResEur.* 467 (1761). *Posten* 1769, s. 388 (: av). Våra vildar hade icke tillgång till jern. NILSSON *Ur.* 1: 75 (1866). Som skrivhjälp hade varje avdelning en halvtidssekreterare plus tillgång till skrivcentralen som betjänade hela sjukhuset. JERSILD *BabH* 120 (1978). — jfr SKOGS-TILLGÅNG m. fl. — särsk.

a) med adj.-attribut, särsk. sådant som anger hur obehindrad tillgången till ngt är, särsk. (o. i sht) *fri*; jfr *b*. Någen rätt heller lage tilgång till förbe*(mäl)*te Kålmskedz gårdh. *2SthmTb.* 5: 234 (1577). Om Järnet hålles .. inneslutet i något kärl, som hindrar luftens fria tillgång .. förwandlas det till *(osv.)*. RINMAN *JärnH* 234 (1782). Denna rikliga och lätta tillgång till böcker, tidningar och tidskrifter. SCHÜCK o. LUNDAHL *Lb.* 1: 33 (1901). Fattiga syndare hava fri och öppen tillgång till Gud. ANDRÆ *Herdabr.* 47 (1937).

b) (†) allmännare: möjlighet (till ngt); äv. dels: utväg, dels i anv. som motsvarar *a*. *RA* I. 1: 594 (1549). Då hon .. Rådfrågade sig med H*(er)*r Capitainen, om ej någon tillgång finnes, till skildnad från säng och säte. *VRP* 21/6 1736. LIND (1749; *om utvag*). Inga tillgångar till uppehälle. DALIN (1854).

3) tillstädes ledande gång l. väg, tillfartsväg; äv. dels: ingång, dels: tillflöde; äv. mer l. mindre bildl.; numera bl. tillf. o. i uttrycklig kontrast till samordnat ord för utgång o. d. Hans håffuors tilgångar skola warda trånga. *Job* 18: 7 (*Bib.* 1541; LUTHER: Die zugenge seiner habe werden schmal werden); möjl. till **1**. *(Liturgin är)* en uppenbara tilgång til Papisteriet igen. RAIMUNDIUS *HistLiturg.* 70 (*i handl. fr.* 1588). Förfarenheten .. utwisar .. at the Orter, hwarest tidig anstalt wid alla pasz och tilgånger med alfwar och effterttryck giord worden, för slik Farsot befriade warit. BLOCK *Pest.* 2 (1711). De sjöar .. hvilkas utlopp är mångfaldigt ringare än tillgångarna, kallas träsk. BERZELIUS *Kemi* 1: 220 (1808). Luckor och tillgångar till de rum i Fartyget, der sådant gods ej är förwaradt, som ständig tillsyn och skötsel fordrar, böra noga förseglas. *SPF* 1817, s. 87. Galleriornas banker har inte längre några trösklar mellan tillgång och utgång. *GbgP* 15/8 1991, s. 4. — jfr LAST-TILLGÅNG.

4) [utvecklat ur **2**] abstr.: förhandenvarande mängd som finns att tillgå (av ngt), förekomst; särsk. dels med (adj.-attribut, särsk. dels *god*, dels sådant som betecknar (grad av) riklighet o. dyl. o.) prep.-attribut inlett av *på*, förr äv. *till* l. *av*, o. med rektion betecknande det som finns att tillgå, dels (i sht *ekon.* o. *handel.*) i uttr. *tillgång och efterfrågan*, i fråga om (prisreglerande faktorer för) vara l. tjänst på marknad (se d. o. **3**); särsk. i sg. obest., särsk. (o. numera bl.) utan artikel; jfr **5** o. TILL-GÅ **2**, TILL-NÄME, TILL-VÄNDA **3**. *God, riklig, knapp tillgång på ngt. I mån av tillgång.* *CivInstr.* 152 (1720). Denna ödemark är .. utan minsta tilgång af .. födoämnen. ÖDMANN *StrFörs.* 1: 475 (1800). På utbildningen af Akademierne beror tillgången till vetenskapsmän. AGARDH *BlSkr.* 1: 374 (1836). Skogsbruket är ännu .. en hufvudnäring, ehuru en länge fortgående sköfling och misshushållning minskat tillgången. HOJER *Sv.* 1: 19 (1873). I stället för att säga att tillgång och efterfrågan bestämma prisen, kunde man lika gärna säga att prisen bestämma tillgång och efterfrågan. SCHAUMAN o. CHRISTIERSON *Gide* 83 (1897). Har fanns god tillgång på lämplig mark. *Kulturen* 1972, s. 66. Delvis regleras lönerna självfallet av marknadens lagar om tillgång och efterfrågan. *SvD* 22/5 1986, s. 2. — jfr FODER-, ORDER-, PENNING-, RUMS-, SALPETER-, SKOGS-TILLGÅNG m. fl.

5) [eg. konkret(are) anv. av **4**] medel l. nyttighet o. d. som finns att tillgå (i ngns l. ngts ägo); särsk. (o. utom i slutet numera företrädesvis) i pl., om det samlade bestånd av medel med (potentiellt) ekonomiskt l. annat värde som ngn (l. ngt) äger l. förfogar över o. d. (särsk. med gen.-attribut betecknande innehavaren); i fråga om ekonomiska tillgångar särsk. i förb. med (o. ss. motsats till) *skuld* o. d.; i vissa ä. språkprov stundom svårt att skilja från **4**; jfr TILL-FÅNG, TILL-RÅD **1**. *Leva över sina tillgångar*, leva vidlyftigare än ens tillgångar egentligen medger. *Hur stora är dina tillgångar? Företagets omfattande tillgångar. Utnyttja språkets alla tillgångar.* Sal*(ige)* Lennard Gulsmidz tompt bleff tillslagen wälb*(or)*ne fruen i betalning så langt hon räcker och widare ähr inge*(n)* tillgång. *VRP* 1652, s. 713. Spanmålen war Adelens och Landtmannens enda tilgång. NORDBERG *C12* 1: 438 (1740). At emottaga et Rike utan krigsmagt, utan penningar och utan tilgånger, i sådana omständigheter som den tidens voro, krafde en ovanlig omtanka, och en oöfvervinnelig ståndaktighet. SCHÖNBERG *Bref* 1: 240 (1778). Gud är icke så wanmaktig, att han behöfwer stora tillgångar, för att utföra hwad han will. MELIN *JesuL* 1: 7 (1842). Den för statens jernvägstrafikpersonal stiftade pensionsinrättningen, hvars tillgång vid årets slut var 71,849 rdr 23 öre. *Samtiden* 1874, s. 13. En noggrann förteckning på alla hans tillgångar och skulder. FLIESBERG *HbKöpm.* I. 2: 167 (1898). Industrin tar oavbrutet på naturens tillgångar. SELANDER *Modernt* 96 (1932). — jfr JÄRNMALMS-, KULTUR-, NATUR-, PENNING-, RÅVARU-, SKOGS-TILLGÅNG m. fl. o. ARVS-, REAL-TILLGÅNGAR. — särsk. i sg. i mer l. mindre pregnant anv.: (särskilt) värdefull tillgång (för ngn l. ngt); särsk. i fråga om dels person, dels egenskap l. förmåga o. d. *Hennes stilkänsla är en verklig tillgång.* Må äfven landets SångGudinna / Hos Gyllenborg en tillgång finna! JGOXENSTIERNA 2: 14 (1796, 1806). Hon blir en tillgång i bekantskapskretsen. BERGENGREN *Snok* 33 (1934). Det skandalomsusade Fermentanamnet ser den nya ledningen till och med som en tillgång. *DN* 18/2 1988, s. 1.

6) (numera föga br.) i fråga om hur ngt går till: (händelse)förlopp, tillvägagångssätt; jfr TILL-GÅ **4**. HANSSON *Norman* 39 (*c.* 1550). Thetta alt låter sig fuller see i alle Men*(n)*iskelige Wärckz tilgång. RISINGH *KiöpH* 9 (1669). Det första rörer sjelfva tillgången vid produktplakatets utfärdande. CHYDENIUS 169 (1765). Tillgången vid konfiskering och undersökning af det i beslag tagna. PALMBERG *Hels.* 357 (1889). HIRN *LagerkrSkopl.* 146 (1922, 1951).

7) (†) åtgång, i ssgn KOL-TILLGÅNG (jfr TILL-GÅ **7**). jfr: ÅKERMAN *Stångj.* 62 (1839).

Ssgr (till **5**; i sht *ekon.* o. *handel.*): TILLGÅNGS-BELOPP. (numera bl. mera tillf.) belopp av tillgångar; jfr -**summa**. Då Sterbhusets skuld fråndrages tillgångs beloppet. *ArvskifteVäxjö* 1842. *SFS* 1914, s. 387. — -KONTO. konto upptagande (ngns l. ngts) tillgångar; jfr -**sida** o. **plus-konto**. Debetkontot är i

själva verket ett vanligt tillgångskonto. *HandInd.* 766 **(1927)**. — **-POST.** jfr **post**, sbst.[4] **2**, o. **plus-post**. Större förändringar av tillgångs- eller skuldposter. *HandInd.* 820 **(1927)**. — **-SIDA(N)**. den sida i räkenskap som redovisar tillgångar; jfr **-konto** o. **plus-sida(n)**. HEMBERG o. SILLÉN *Bokföringsl.* 41 **(1930)**. — **-SUMMA**. summa av tillgångar; jfr **-belopp**. LEIJONHUFVUD *Minnesant.* 329 **(1841)**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILLGÅNGA**, se **-gå**.

TILLGÅNGELIG, se **tillgänglig**.

TILLGÅNGS, se **till I 10** *h*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 11** *a*) **TILL-GÅVA**. [fsv. *tilgava*] (†) gåva utgörande (frivilligt) tillägg; äv. allmännare: tillägg; jfr **-gift 3**. Thenna text .. haffuer iagh satt effterst alla Söndags Epistler, såsom en tilgåffua. PERICI *Musæus* 5: 308 b **(1582)**. De närvarande franderna *(lämnade)* redan vid fästningastämman vangåfvor eller tillgåfvor. NORLIND *AllmogL* 591 **(1912)**.

TILLGÄFVES, se **tillgäves**.

TILLGÄNGLIG *til³~jäŋ²lig*, adj. **-are**. adv. **-T**. (**-gånge-** *c.* **1755**, **-gäng- 1773** osv. **-gänge- 1747–1847**) [jfr fsv. *otilgangliker*, otillgänglig; jfr äv. mnl. *toegankelijc* (nl. *toegankelijk*), t. *zuganglich*, ävensom mlt. *genclik*, gångbar, gängse, mht. *genclich*, *genglich*, dets.; sannol. av ett icke anträffat mlt. *tōgenclik*, till *tōgān* (se **TILL-GÅ**)] — jfr **LÄTT-, O-, SVÅR-TILLGÄNGLIG**.

A. om ngt sakligt.

1) om ställe l. lokalitet l. naturföremål o. d.: som man (utan större svårighet) kan nå l. komma fram till resp. in i l. upp på o. d.; äv.: som man får komma in i l. besöka l. har tillträde till. Fransoserne .. utflytta öfwer allt, så at knapt ett tilgängeligt Rike finnes i någon werldenes del, der de icke til större eller mindre antal finnas. *Fennia* XVI. 3: 59 **(1761)**. Bibliothequet hålles, efter gifven föreskrift, för Allmänheten tillgängligt, då hvar och en står fritt at läsa och utdrag göra, men icke någon utlåning af böcker tillåtes. *CivInstr.* 451 **(1801)**. Hindrad att uppkomma i Akademien bör jag nämna, att Svenska Akademien samlas nästa Thorsdag hemma hos mig, emedan Riks-Marskalksrummen ej äro tillgängliga. *3SAH* LXIII. 2: 65 **(1857)**. Hamnen är god och tillgänglig för djupgående fartyg. HOJER *Sv.* 3: 149 **(1882)**.

2) som man kan komma åt l. ha tillgång till l. förfoga över; åtkomlig; disponibel. *a)* om ngt konkret. SCHUCK *VittA* 5: 68 *(i handl. fr.* **1747)**. De heliga böcker, som voro tillgängliga för hvar och en .. samt de heliga böcker, som endast tillhörde och begagnades af de visa. AGARDH *ThSkr.* 1: 21 **(1842, 1855)**. Finnas endast små mängder substans tillgängliga, är det angeläget att använda ett minimum av densamma till analysen. SMITH *OrgKemi* 15 **(1938)**. Om en mänska höll på att drunkna, skulle man då diskutera de båttyper som kunde anses bäst lämpade för livräddningsarbete — tog man inte första tillgängliga båt? JOHNSON *GrKrilon* 268 **(1941)**. *b)* om ngt abstr. *Kriminaliteten måste bekämpas med alla tillgängliga medel.* WALLQUIST *Minn.* 3 **(1790)**. Denna Guds uppenbarelse kallas den allmänna uppenbarelsen, emedan den finnes hos och är tillgänglig för hwarje menniska. NORBECK *Theol.* 2 **(1843)**. Den Franska diplomatiens hemligheter voro tillgängliga för Englands statsmän. MALMSTRÖM *Hist.* 6: 396 **(1877)**. Den högsta hastighet flygplanet kan uppnå bestämmes av den tillgängliga motoreffekten. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 14 **(1935)**.

3) som (lätt) går att förstå l. tillägna sig, begriplig; särsk. om begrepp l. tanke l. skrift l. konstverk l. musikstycke o. d. MÖLLER *Kyrkoh.* 382 **(1774)**. De Straussiska lärorna populariserades i skrifter, hvilka skulle göra dem tillgängliga äfven för sådane, som icke kunde följa med de vetenskapliga undersökningarna i sjelfva hufvudarbetet. *2SAH* 54: 23 **(1878)**. ”Vattendragarens” musik är vida mer tillgänglig än t. ex. ”Fidelios”. NORMAN *MusUpps.* 155 **(1884)**. *(Böckerna)* är de klaraste och även de mest tillgängliga han skrivit. Det står en luft kring dem av sommar och mognad. WERIN *Ekelund* 2: 315 **(1961)**.

B. om person.

4) möjlig att träffa l. komma i kontakt med, anträffbar. För rättsökande och alla dem, som behövde hans ämbetsmannabiträde, var han alltid tillgänglig. WEDBERG *1HD* 337 *(i handl. fr. c.* **1810)**. Konungen och drottningen fortforo att samla omkring sig rådets fiender, att endast för dem vara tillgängliga. MALMSTRÖM *Hist.* 4: 96 **(1874)**. Blir personer som har all världens svarare och sökare och minicall-tjänster mer tillgängliga? Nej, är mitt svar. Den man får åtta telefonnummer av kan man aldrig nå. *DN* 17/12 **1994**, s. A12.

5) (numera mindre br.) mottaglig l. känslig (för ngt (ss. påverkan l. intryck o. d.)); särsk. med prep.-förb. inledd av *för*; äv. i överförd anv., om ngns sinne o. d. I den stund, då en broders hjerta kan vara bäst öppet och tillgängligt för en god erinran, meddelar den Vise sina upplysande och förbättrande råd. LEHNBERG *Pred.* 2: 62 **(c. 1800)**. Ingen var tillgängligare för fruktbärande sanningar än Gustaf Adolf. GEIJER I. 6: 361 **(1844)**. Barnen underkastas proftid för utrönande af, om de äro tillgängliga för undervisning. ALOPÆUS *Abnormsk.* 24 **(1889)**. *SvOrdb.* **(1986)**.

6) som går att komma i samtal med o. att närmare lära känna, lätt att umgås med, öppen; vänlig; äv. i överförd anv., om ngns sätt l. sinne l. natur o. d. DALIN **(1854)**. Otvifvelaktigt är, att den allmänna uppmärksamheten egnades Retzius ej blott för hans framstående vetenskapliga betydelse, utan äfven för hans älskvärda, tillgängliga, egendomliga personlighet. *3SAH* 7: 265 **(c. 1880)**. Inga äro så tillgängliga och tillmötesgående som fransmännen, vilket i synnerhet lägges i dagen under resor. LAGERGREN *Minn.* 2: 144 **(1923)**. Marie var mycket tillgängligare. Hon kunde genast komma i kontakt med andra. HEERBERGER *NVard.* 313 **(1936)**.

Ssg (till **1**): **TILLGÄNGLIG-GÖRA**. göra (ngt) tillgängligt. Oaktadt vårt lan .. var försedt med betydliga skogstillgångar, hvilka efter vattudrag så småningom blifvit tillgängliggjorda. *Dædalus 1949*, s. 95 **(1871)**. De svenska regaliernas tillgängliggörande för allmänheten. *SvD* 7/5 **1908**, s. 4. Domkapitlet *(räknar)* med att de nya huvudmännen åläggs förvara och tillgängliggöra för forskning de överlämnade böckerna och handskrifterna på ett sådant sätt att dessa kan bli föremål för forskning och studier. *OgCorr.* 5/9 **1970**, s. 13.

Avledn.: **TILLGÄNGLIGHET**, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara tillgänglig. **1)** till **1**. *VL* **1896**, nr 147, s. 3. En ny expeditionslokal, med tillgängligheten utsträckt från en till fyra timmar dagligen. *LVetA* IV. 5: 36 **(1912)**. **2)** till **2**. Hvarje minskning *(av ar-*

betskraften) .. ökar varornas pris och minskar dermed deras tillgänglighet för en större mängd menniskor. AGARDH *BlSkr.* 2: 107 **(1837)**. Men är då inte, frågar man, bildningens lika tillgänglighet för alla en av de främsta och grundläggande principerna för den nya ryska skolpolitiken? KARLGREN *BolsjevRyssl.* 319 **(1925)**. **3)** till **3**. I klarhet och tillgänglighet stod .. *(Geijers)* prosa vida tillbaka för exempelvis Järtas. SCHÜCK o. WARBURG *2LittH* 3: 489 **(1913)**. **4)** till **4**. Nu med omväg / Han *(dvs. ormen)* går på sidan fram, lik en som söker / Tillgänglighet, men fruktar att besvära. JGOXENSTIERNA 4: 310 **(1815)**. Tillgänglighet kommer först när man som polis väljer att lämna sin lokal, vara ute bland befolkningen och söka kontakt. *SvD* 3/6 **1996**, s. 4. **5)** (numera mindre br.) till **5**: mottaglighet. Bondeståndet .. hade från förra riksdagen behållit .. en tillgänglighet för mutor och trakteringar, som förnedrade det i allmänna omdömet. MALMSTRÖM *Hist.* 3: 211 **(1870)**. Hos de uppfostrade klasserna i Holland finnes den största tillgänglighet för alla tidehvarfvets idéer. *Samtiden* **1872**, nr 18, s. 277. KLINT **(1906)**. **6)** till **6**. Ännu i sena åldern bibehöll .. *(Leopold)* en liflig och angenäm hågkomst af .. *(sina ungdomsvänners)* tillgänglighet. LMENBERG i LEOPOLD 4: IV **(1831)**. Redan förut allmänt aktad och älskad för sitt flärdfria väsen och sin humana tillgänglighet, är han nu på väg att vinna en popularitet, som väl torde vara bestående. *Idun* **1888**, s. 30.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 8 *b*)**
TILL-GÄRD. [fsv. *tilgärdh*] (†) åtgärd, åtgörande; äv. dels konkretare, dels närmande sig l. övergående i bet.: medverkan. *(Gud)* haffuer .. inga menniskio föruthan Adam och Eua .. annars giffuit än genom mans och qwinnos tilgärd. PERICI *Musæus* 1: 65 b **(1582)**. I alt öfrigt åtnöjas med Kongl. M:itts nådiga Tillgierd och utslag. *VDAkt.* **1781**, nr 126. De tillgärder i Anatomi och Physiologi, som lofva att bli af stort inflytande på Zoologien. SUNDEVALL *ÅrsbVetA* **1845–50**, s. 68.

TILLGÄST, se **till I 13** *a α*.

TILLGÄVES, äv. **TILLGIVENS**, adv. (anträffat bl. skrivet ss. två ord. **gefwes (-ffw-) 1526–1541 gifvens (-ffu-, -fw-, -ins) 1541–1747. gjefwes 1844. gäfves 1769)** [fsv. *tilgivins*; sannol. kontraktion av förb. *till förgäves* (se **FÖRGÄVES**), l. möjl. av ett icke anträffat mlt. *tōgevens*, till p. pf. av *tōgeven*, skänka bort m. m.] (†) gratis, till skänks; jfr **GIVA**, v. **I 4** *c*. Ey heller *(har vi)* taghit brödhit till geffues aff någhon idhra. *2Tess.* 3: 8 (*NT* **1526**). Glad war jag; gladare, än then ther hade fått en stor skatt til gifwins. SWEDBERG *Ungd.* 210 **(1709)**. Den idoge och arbetsamme, som efter Apostelens föresyn icke will taga brödet till gjefwes af någrom, han gifwer åt samhället mer än han emottager. MELIN *Pred.* 1: 24 **(1844)**.

TILLGÖRA *til³-jœ²ra*, v. **-gör**, **-gjorde**, **-gjort**, **-gjord** (se för övr. **GÖRA**, v.[1]). vbalsbst. **-ANDE**, **-ING** (i ssgn **TILLGÖRINGS-BÅL**), **-NING** (†, WESTRING *SvLafv.* I. 1: X **(1805)**, *LfF* **1876**, s. 255). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilgöra*; jfr fd. *tilg(i)øræ* (d. *tilgøre*); ssg av **TILL** o. **GÖRA**, v.[1]]

1) (numera föga br.) uträtta l. åtgärda l. åstadkomma (ngt), åtgöra; bidra till (ngt); förr äv. med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*; jfr **GÖRA TILL 3**. *G1R* 1: 260 **(1524)**. Wij tiigh offtha tiilscriffuedt haffua Ath thu schulle forskickath oss hiit wp waar rosthningh Forwndhrar oss ath thu en nw ther inthit tiilgiordt haffuer. *G1R* 2: 239 **(1525)**. Tingzretten fandt detta ährande sortera under Venerandj Consistorij åthgiörande, innan något wijdare i saken tillgiöras kan. *VDAkt.* **1693**, nr 451. Til Navigationens befordran hafwa .. mycket tilgjordt the efter möjeligheten här i Riket anstälde och inrättade Skeps-Byggerier. *HC11H* 4: 12 **(1697)**. Får jag anhålla att få .. underrättelse om hvad som för Bibelspridningen blifvit tillgjordt inom Stiftet. TEGNÉR *Brev* 3: 149 **(1824)**. RAIKKONEN *SvinhufvUpplev.* 281 **(1935)**. — särsk. ss. vbalsbst. *-ande*: åtgärd, åtgörande; förehavande. STIERNHIELM *Fateb.* E 3 b **(1643)**. De gamla kyrkorna raserades. Detta tillgörande kan liksom mycket annat leda till skiljaktiga betraktelser. BRUNIUS *Resa 1838* 327 **(1839)**. Landet eger .. ett Hushållningssällskap i Uleåborgs län, om hwars tillgöranden wi dock äro fullkomligt okunnige. *Saima* **1845**, nr 19, s. 2. *(Hundarna hade)* redan fått sin frukost utan husbondens eller hushållerskans tillgörande. BLANCHE *Tafl.* 3: 135 **(1857)**. ÖSTERGREN **(1957**; *angivet ss. ålderdomligt l. finlandssvenskt)*.

2) (†) tillverka l. skapa l. bereda l. bearbeta l. förfärdiga (ngt); jfr **GÖRA TILL 1**. Mijn been woro tich icke fördold tå iach hemliga giord war, tå iach tilgiord war nidhre j iordenne. *Psalt.* 139: 15 (öv. **1536**; *Bib. 1917*: bildades). Then Kopper som här vthi Rijket efter Gudz wälsignelse faller, och blifwer tilgiord, warder mykit wahnwördet. STIERNMAN *Com.* 1: 504 **(1606)**. När Föret slår vp, och man kan intet mehr köra, tå hålt Räkenskap med titt Folck hwad Redskap om Winteren är tilgiordh, och antekna thet på ett särdeles Register. IERICI *Colerus* 1: 31 (*c.* **1645)**. The trätodryga .. Hwilke äro af satan så tilgiorde, at tå the sleppa then ena, taga the wid then andra. SWEDBERG *SabbRo* 1154 **(1691, 1712)**. SyneRätten besåg detta Torpställe, och fant det ligga wid ändan af en nyligen tillgjord Hage. *VDAkt.* **1790**, nr 385. Casseras swansskrufwen, då pipan och gewärets öfriga delar finnas antagliga, tillgöres ny. *SFS* **1830**, s. 849.

3) (†) tillsluta (ngt); jfr **GÖRA TILL 2**. Han böriade gasa om sigh / In på then lösa Sanden / Och när han ingen månde see / Holet han wäl til giorde. FORSIUS *Fosz* 193 **(1621)**.

4) [möjl. specialanv. av **2**] (†) ss. vbalsbst. *-ning*, i sht i fråga om lavar: maceration (se d. o. **2** *b*); äv. konkret, om vätska där maceration sker. WESTRING *SvLafv.* I. 1: X **(1805)**. Tillgörning kallas det, då kallt vatten påhälles lafwen i tappt eller öppet kärl till några tum öfwer lafwen och den sedan sättes på kallt eller varmt ställe, då tillgörningen benämnes kall eller warm. *LfF* **1876**, s. 255.

Ssg (till **2**): **TILLGÖRINGS-BÅL.** (†) bål (se **bål**, sbst.[2] **3**) avsedd l. använd för beredning av dryck. Till salu finnes .. En .. stor. Ostindisk Punschbål, passande till tillgöringsbål på någon större kallare. *DA* **1825**, nr 64, s. 3.

TILLGÖRANDE, se **till I 14** *b γ β*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 1** *a***)**
TILL-HALA. (numera mindre br.) gm halande dra till sig o. fästa (lina l. tross l. kätting o. d.); särsk. i p. pf. *SvTyHlex.* **(1851)**. Åke ligger så högt i vind som han förmår med tillhalade skot. *VFl.* **1918**, s. 59. — **(II 5)**
-HANDA, v. [jfr fsv. *tilhanna*] (†) = **-hända**; äv. refl. Hans barn som sama handschrift uppå samma tompt hono*(m)* tilhandat hafuer. *GavleDomb.* 178 **(1636)**. *PH* 5: 3100 **(1751**; *refl.*).

TILLHANDA, adv., se till I 4.

TILLHANDA- *tilhan*^{3}*da*^{2}~, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till handa* (se HAND 13 *h*)] ss. förled i ssgr: till handa (se HAND 13 *h*).

Ssgr: TILLHANDA-FLICKA. (†) tjänsteflicka, hembiträde; jfr -fröken. En liten guvernant och tillhandaflicka som jag! VARING *RangKatt* 175 (1924). ÖSTERGREN (1957; *angivet ss. mindre vanligt*). — -FRÖKEN. (†) = -flicka; jfr fröken 2 *d*. *SAOL* (1950). — -GÅ. (numera i sht *jur.*) gå (ngn) till handa (se hand 13 *h γ*); förse (ngn med ngt); i sht förr äv. utan obj.; särsk. ss. vbalsbst. *-ende*: bistånd, hjälp. SAHLSTEDT *Hoffart.* 105 (1720). Det Tjenstehjon, som tillhandagått med mångårig trohet, utstyrdes med hvarjehanda förnödenheter, då detsamma skulle sätta eget Bo. *LBA* 32: 61 (1799). Det åligger .. distriktsveterinär .. att .. tillhandagå allmänheten med enskild husdjurssjukvård. *SFS* 1912, nr 426, s. 1105. Advokatverksamhet .. inrymmer icke blott tillhandagående i rättegångar vid domstolarna utan äfven biträde i utsökningsmål. KALLENBERG *CivPr.* 1: 829 (1922). Stifts- och landsbiblioteket .. har .. att genom inköp av populärvetenskaplig litteratur och skönlitterära arbeten tillhandagå en större allmänhet. *SFS* 1938, s. 29. — -HÅLLA. hålla (ngn ngt) till handa (se hand 13 *h α*), hålla l. ställa (ngt) till (ngns) förfogande, erbjuda; äv. utan indir. obj., särsk.: ha (vara o. d.) på lager l. till försäljning; jfr till-hålla 4. *DA* 1824, nr 52, s. 1. Till postanstalt inkommet enskildt brefkort, som är ofullständigt frankeradt, skall tillhandahållas adressat, hvilken är villig .. erlägga .. aviseringsafgift. *SFS* 1892, nr 52, s. 1. En särskild eloge böra konsertens anordnare ha för det mönstergilla textblad som tillhandahölls. *UNT* 25/4 1932, s. 5. Hyllan är smäcker och elegant i sin konstruktion och tillhandahålles såväl i syrbetsad som lackerad furu. *Form* 1952, Omsl. s. 176. Vi är mycket intresserade av att sälja svenska äpplen och tillhandahåller dem så länge vi kan under säsongen. *RådRon* 1997, nr 6–7, s. 17. — -KOMMA. (numera föga br.) komma till (ngns) förfogande, komma i (ngns) händer l. ägo; jfr uttr. *komma ngn till handa* (se hand 13 *h β*). Vthöfwer alt detta, tuiflar Jagh och om det breeff som tå således privatim sammankuplades, är E:rs Hög-Grefflige Excellence tillhandakomit. *BraheBrevvaxl.* II. 1: 101 (1658). Det först i dag mig tillhandakomna lördagsnumret af Ner(*ikes*) Alleh(*anda*) innehåller en vanlig anmälan om det nyss utkomna häftet af Noraskog. JOHANSSON *Dagb.* 2: 213 (1886). *1NJA* 1954, s. 215.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): TILL-HANDLA, -ing (numera föga br., *RARP* 3: 266 (1642), LAMPÉN *TLandsFinl.* 145 (1918)); -are (†, EKBLAD 99 (1764)). 1) till II 5: gm köp förvärva (ngt); särsk. (o. numera bl.) refl. (jfr handla till sig). Hwadh godz the sigh reedeligen kunne tillhandle antingen ifrån bargzlagen eller annerstädz, thet måge the .. saaklösth vthföhra. *PrivSvStad.* 4: 568 (1610). Att k. Bror för sig sielff intet huus i Stockholm äger eller tillhandla täncker. *KKD* 8: 235 (1706). (*Han*) tillhandlade sig på stående fot en utsökt fin vårhatt av bästa italienska märke. THORÉN *Herre* 343 (1942). 2) (†) till II 5 (*a*): förhandla (med ngn om ngt); äv. tr., refl.: förhandla till sig (ngt). *G1R* 26: 287 (1556). *HT 1916*, s. 193 (1597; *refl.*).

TILLHANDS, se till I 3 *c δ*.

TILLHANDS- *tilhan*^{4}*ds*~, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till hands* (se HAND 13 *h*)] ss. förled i ssgr: till hands (se HAND 13 *h*).

Ssgr (numera bl. mera tillf.): TILLHANDS-LIGGANDE, p. adj. (stundom skrivet ss. tre ord) som finns till hands; föreliggande, närvarande. AHRENBERG *Landsm.* 3 (1897). En diskussion, som berörde ett närmare tillhandsliggande mysterium. HILDÉN *Chesterton FadBrHeml.* 48 (1930). — -VARANDE, p. adj. (stundom skrivet ss. tre ord) som är till hands. Det sanna hjeltemodet är .. en jemn och städse tillhandsvarande själens styrka. WALLIN *Rel.* 3: 192 (1825, 1831). Han beskref .. (*förödelsen*) med gester och förtydligande, tillhandsvarande exempel. TAVASTSTJERNA *Marin* 66 (1890). Han upptecknade enskilda verser på något tillhandsvarande papper, ett brevkuvert, en akademisk disputation, en examensordning, ett kininpulveromslag. ESTLANDER *11Årt.* 1: 92 (1919).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 12) TILL-HANG. (†) 1) anhang; äv. individuellt: bihang. K(*onung*) Christhiern och hans tiilhang. *G1R* 3: 168 (1526). At the (*dvs. Frankrikes ständer*) icke wille wara ett tilhang aff Engeland. BRASK *Pufendorf Hist.* 193 (1680). 2) anslutning (se d. o. *g*). Den tiden, då en Vetenskap framför en annan wunnit bland de Studerande ett större tillhang. FALLÉN *Biogr.* 42 (c. 1820). — -HAVA. (†) 1) till II 1: bringa (ngt) tillstädes; särsk. i p. pf. SCHRODERUS *Liv.* 857 (1626). *Linc.* B 5 a (1640). 2) till II 8 *b β*: ordna (ngt), hålla (se hålla, v.[1] 29), ställa till. (*Man vill*) achta rådhelighast, at sådhana Ceremonier .. inthet tilhadhes. CAROLSTADIUS *Pest.* D 3 b (1620). 3) till II 10 *a. a)* ha (ngn) till (ngt); särsk. i p. pf.: satt till ((att göra) ngt). (*Jag hoppas*) att när han något blifver tilhafd, skal han väll vinna mins herras gunst. *OxBr.* 12: 205 (1620). WIDEKINDI *G2A* 254 (c. 1676). *b)* särsk. i p. pf.: nödgad l. driven (till (ngt)). Aat icke, vthan tilhaffd aff .. hungeren. SCHRODERUS *Comenius* 788 (1639).

TILLHEDERSBETALARE *tillhe*^{3}*ders~beta*^{2}*lare*, m.//ig.; best. -en; pl. =. [ssg av uttr. *till heder* (se HEDER, sbst.[2] 4), o. BETALARE l. bildat till uttr. *betala till heder*] (numera föga br.) om person som inlöser protesterad växel för växelintressents räkning, intervenient. WENNBERG *RegLag.* 172 (1904).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 7) TILL-HELA. (†) läka samman (sår o. d.); jfr hela till. FORSIUS *Min.* 62 (1643). ROBERG *Beynon* 121 (1697).

TILLHEMMA, se till I 3.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 5) TILL-HEMULA. [fsv. *tilhemola*] (†) gm att bevisa laglig åtkomst garantera äganderätt för (ngn, särsk. sig) till (ngt); jfr hemula sig till. Herratzhoffdingen ock nempn (*hade*) tilstædt .. Las marchusson samma iordt .. sig tilhemla. *HSH* 29: 120 (1542). Sex öresland .. blefwo .. uplåtne och tilhemulade Biskop Thord uti Strengnes. HALLMAN *Blacksta* 20 (1748). — -HINNA. (†) jfr hinna till. 1) till II 1: nå l. räcka (fram) till (ngt); äv. bildl. Många vackra och qvicka ingenia .. hvilka uti sina exercitiis literariis hafva tillhint och steget uthöfver den grad i lärdom, som vid de gemena Barn-Scholor idkas. WESTDAHL *BlekLärovH* 3 (*cit. fr.* 1697). TORNGREN *Artill.* 2: 150 (1795). 2) till II 10: förmå l. mäkta (ngt); äv. närmande sig l. övergående i dels: hinna med, dels (med anslutning till till II 8 *b β*): åstadkom-

ma (jfr **-maka 3**). *VDAkt.* **1671**, nr 95. Ibland kan .. något tillhinnas genom ordentel*(ig)* afmätning. *FoU* 16: 190 **(1753)**. Iag har märkt at då en dödlig vill .. gifva akt på alla de sälheter Naturen .. kastat omkring honom, så tilhinner ej hans hela själ at njuta dem. THORILD *(SVS)* 3: 411 (*c.* **1785**). **3)** till **II 10** *e*: räcka till, förslå; äv. tr.: räcka l. förslå till (ngt). Effter Elfzborgz lössn icke tilhinner. *RA* II. 2: 74 **(1617)**. Betala alt hvad de ordinarie Statsmedlen intet tilhinna. *BrinkmArch.* 1: 175 **(1713)**. — (**II 11** *a α δ´*) **-HJÄLP**, sbst. [fsv. *tilhiälp*; jfr **-hjälpa**] (tillkommande) hjälp l. bistånd l. (under)stöd; i sht (o. numera bl.) i uttr. *med*, förr äv. *(i)genom*, resp. *utan tillhjälp av ngn* l. *ngt* l. *ngns* l. *ngts tillhjälp*, med resp. utan hjälp av ngn l. ngt (vid genomförande l. utförande av ngt), särsk. i fråga om dels person som hjälper till, dels redskap l. hjälpmedel l. ändamålsenligt tillvägagångssätt som utnyttja(t)s; jfr **-hjälpe**. *Vi klarade av flyttningen med tillhjälp av två goda vänner och ett rejält släp. Med knivens tillhjälp rensade hon fisken. Utan tillhjälp av en tabell går det inte.* Then vele vi meth var forscrefne käre herre och hövismans och eders tilhielp trolige och laglige straffa. *RA* I. 1: 4 **(1522)**. Lika som allmenneligit Regementhe ickie wthan månghs mandz råådh och tilhielp kan bliffua widh macktt, så är det *(osv.)*. LPETRI *Œc.* 71 **(1559)**. Så frampt ock Cammer-Collegium vthj några sakers förrettande, skulle behöfua tillhielp och bijstyrkian. *CivInstr.* 65 **(1655)**. *(Mitt)* skrikande förorsakade, at .. *(de)* mig som en balsamerad mumie, med stort beswär igenom en stegas tilhielp åter vpdrogo *(ur latringropen)*. HUMBLA *Landcr.* 69 **(1740)**. Då man fann deras tillhjelp otillräcklig, utsträcktes bemodandet at förena flere. BOETHIUS *Sedol.* 26 **(1782)**. Långsamt svävar de upp och ner i vattnet, med tillhjalp av ett lätt fladder hos en ryggfena. RUIN *SjunknH* 211 **(1956)**. särsk. (†) *a)* i uttr. *av* l. *näst Guds* o. d. *tillhjälp*, med Guds hjälp (jfr **näst**, adv. o. adj. **II 8**). Om swenske men .. sig icke hade vpsat emoot honom oc nu aff gudz tilhielp i thet nesta driffuit vtwr richit. *G1R* 1: 36 **(1522)**. Så will iagh näst gudz tilhiälp migh .. ombeflita, huruledes sådant nyttigt arbete .. måtte publiceradt blifwa. SCHÜCK *VittA* 1: 169 (*i handl. fr.* **1647**). *b)* i uttr. *göra tillhjälp*, hjälpa till. GIRS *G1* 88 (*c.* **1630**). *(G. II A. förmådde finnarna)* til en fast förening emot Polen, som ock, at de skulle giöra möjeligaste tilhjelp, så framt freden med Ryssen icke för sig ginge. *BtHforsH* 2: 123 **(1757)**. Ssg (†): **tillhjälp-penningar**, pl. pengar lämnade till understöd. Mårthen Frijss, Bengt Nagoilan .. wele icke .. bekenna om några andre punchter, än dedh de M. Mårthen till Kyrckieherde begeret hafue, och honom .. tillhjelp peningar til förtäringh tilhopa skutit. *BtÅboH* I. 6: 202 **(1634)**.

TILLHJÄLP, adv., se **till I 14** *b α*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-HJÄLPA, -ning**; **-are** (se *avledn.*), **-erska** (EKBLAD 219 **(1764)**). [fsv. *tilhiälpa*] (†) **1)** till **II 1** (*e*) l. **5**: hjälpa (ngn) till (ngt). *(Jag)* bönfaller .. till Högwördige Her Doctoren och Biskåppen och Venerandum Consistorium wille aff nåde tillhielpa migh thet lilla Pastoratet. *VDAkt.* **1720**, nr 64. **2)** till **II 11** *a α δ*: hjälpa till (med (ngt)); bidra l. medverka till (ngt); i sht med inf.-förb. ss. bestämning; äv. i förb. med dels bestämning inledd av prep. *till*, dels indir. personobj.; äv. närmande sig l. övergående i bet.: hjälpa (ngn). Til huilkit baade fattige oc rike andeliga ok werdzliga aluarliga tilhulpit haffua oc æn nu huar epter sin makt tilhielpa. *G1R* 1: 36 **(1522)**. *(Profeten visar)* att lögn och hedragerij .. war sådan syndh, som tilhalp Jerusalems jemmerligha förstörning. BULLERNÆSIUS *Lögn.* 72 **(1619)**. Slachtaren och eet cwinfälk som hafwer tillhulpit. *HovförtarSthm* **1643**, s. 536. *(Den som undanhåller lön till hovfolket)* straffes med böter .. för hwart dygn han them uppehåller, utom then tid han bör ock kan them sådant tilhielpa och dela. SCHMEDEMAN *Just.* 1159 **(1706)**. Så göre gran*(na)*r tet af en Christel*(ig)* plicht ok kärlek at tilhielpa hästen. *OfferdalKArk.* N I 1, s. 61 **(1708)**. *(Jag ber er att)* wara mig .. til mötes, och sielfwa at tilhjelpa, en så trolös och oförmodelig ankommen fiende .. genom Guds tilhjelp med eftertryck at förjaga. MSTENBOCK hos LOENBOM *Stenbock* 2: 42 **(1710)**. Dermed nedlades .. allt tal på att fru Mätta skulle i Danmark något tillhulpit att praktisera på Sveriges rikes argesta. *BL* 16: 127 **(1849)**. särsk. med *att*-sats ss. bestämning (stundom inledd av prep. *med*). *(De vill)* med liiff och magth tiilhielpa ath saadana forrædere maaga tilbörligha bliffua straffadhe. *G1R* 2: 235 **(1525)**. Engelbrect .. begierade at the wille tilhielpa med, at riket motte frelst wardha aff then träldoom som thet vthi war. OPETRI *Kr.* 171 (*c.* **1540**). SCHMEDEMAN *Just.* 697 **(1678)**. Avledn. (†): **tillhjälpare**, m.//ig. [fsv. *tilhiälpare*] person som hjälper till l. hjälper (ngn), medhjälpare. På thet ath wij sanningennes tilhielpare warda måghom. *3Joh.* 8 (*NT* **1526**; *Bib.* *1541*: medhielpare). Måns Nielson och hans tilhielpare. TEGEL *G1* 1: 320 **(1622)**. SERENIUS B 1 a **(1757)**. **tillhjälplig**, adj. [fsv. *tilhiälpliker*] som hjälper till, behjälplig. *VDAkt.* **1696**, nr 157. *SAOL* **(1923)**. — (**II 11** *a α δ´*) **-HJÄLPE**. [jfr **-hjälpa**] (†) tillhjälp. *VDAkt.* **1664**, nr 275.

TILLHJÄLPLIG, se **till-hjälpa** *avledn.*

TILLHOPA, se **till I 10** *h*.

TILLHOVALIGGNING, r. l. f.; antraffat bl. i pl. **-ar**. [ssg av uttr. *till hova*, vid hovet (se **HOV**, sbst.[4] **1** *c β*), o. ett vbalsbst. till **LIGGA**] (†) särsk. konkretare, om vistelse l. uppehåll vid hov; jfr **LIGGA 10**. Effther .. *(församlingsprästerna)* om födan äre obekymradhe, och här igenom från månghe resningar, tillhoffwaliggningar, tidenötande, stoor bekåstningh och myckit omack warda förlossade. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 19 (*i handl. fr.* **1593**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 9** *a*) **TILL-HUGG**. [jfr **-hugga**] (†) tillhygge. Qvinna botade ej för det hon nyttjat tillhugg. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 94 **(1840)**. ALLARDT *Byber.* 3: 9 **(1890)**. — **-HUGGA, -else** (†, LIND 1: 152 **(1749)**), **-ning**; **-are** (numera bl. tillf., *VetAH* **1771**, s. 286 (*om huggverktyg*), HILDEBRAND *ForhistF* 271 (**1874**: tillhuggareverktyg)). [fsv. *tilhugga*] **1)** (†) till **II 7**: gm förhuggning spärra (väg o. d.); jfr **-fälla 2**. *HH* 20: 283 (*c.* **1640**). **2)** till **II 8** *b* (*α*): hugga till (se **hugga till 3**) (ngt, särsk. (föremål av) trä l. sten); äv. bildl., särsk. med avs. på (drag hos) människa. *(Jag)* wil tilhugga them *(dvs. timmerstockarna)* ther. *1Kon.* 5: 9 (*Bib.* **1541**). Ödet hade varit hårdhändt .. och tillhuggit honom i råa former, hvilka han aldrig kunde öfvervinna. GEIJER I. 2: 290 **(1845)**. Stenarna från guldåldern .. äro avsevärt battre tillhuggna och stramare i sin hållning an de yngre. *TurÅ* **1940**, s. 77. jfr **o-tillhuggen** o. **rygg-tillhuggning**. **3)** (numera bl. tillf.) till **II 9**

a: hugga till (se **hugga till 1, 4**). PERICI *Musæus* 2: 295 a (**1582**). ISOGÆUS *Segersk*. 646 (*c*. **1700**). — (**II 5**) **-HUMMA**. (†) misstänka (ngn) för (ngt); jfr **humma**, v.[2] **2**. *HSH* 29: 150 (**1542**).

TILLHUSA, se **till I 1** *e*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): (**II 5** *a* slutet) **TILL-HUTA**. (numera bl. ngt vard.) åthuta (ngn); särsk. ss. vbalsbst. *-ande*, konkretare: åthutning; jfr **huta till**. Et kort tilhutande, sagdt med kraft och eleveradt. THORILD *(SVS)* 2: 103 (**1784**). — (**II 8** *b*) **-HUVDA**, **-ning**. (†) med avs. på slåtteräng o. d.: slå så att (rand av) längre stubb (jfr **hövd 4**) kvarlämnas?; anträffat bl. ss. vbalsbst. *-ande* o. *-ning*. Dermed förekommes, at ej så höga hufwudskårar lämnas .. Höet ökas jemwäl, som eljest med tilhufdning blifwer qwarståndandes på angen .. At icke förtiga det ängen igenom tilhufdande blifwer snarare Lie-brand. BOIJE *Landth*. 20 (**1756**). — (**II 8** *b* α) **-HYFSA**. hyfsa till (ngt); jfr **-hyvla**. LUNDBERG PAULSON *Erasmus* 74 (**1728**). Den stympade och lutherskt tillhyfsade visan om Staffan Stalledräng. *FoF* **1927**, s. 36. — **-HYGGE**. **1)** (†) till **II 8** *b* α: tillhugget virke. BRELIN *Resa* 143 (**1758**). **2)** till **II 9** *a*: föremål (tillfälligt) utnyttjat l. ägnat att (tillfälligt) utnyttjas (ss. vapen) att utdela hugg l. slag med; äv. bildl., särsk. i fråga om häftigt meningsutbyte; jfr **-hugg** o. **tilltage**. Jon Nilson sochte till högge och fant en kläde kafle och gaf honum på rumpan ett slagh eller thu. *VRP* **1648**, s. 266. Endast sex eller sju voro genast färdige att med de tillhyggen, som närmast funnos tillhands, vara förvaltaren följaktige. TOPELIUS *Fält*. 2: 249 (**1856**). Det händer ofta .. att deras minne, som lagt sina ögon samman .. brukas som tillhyggen i den dagliga trätan. SEGERSTEDT *Händ*. 133 (**1926**). — **-HYLLA**. (†) **1)** till **II 5**, refl.: få (ngn) att hylla l. underkasta sig den med subj. betecknade personen. DRYSELIUS *Måne* 131 (**1694**). **2)** till **II 12**, refl.: hylla sig till (ngn). SCHRODERUS *Hoflefw*. 171 (**1629**). *1Saml*. 1–6: 91 (**1773**). — (**II 3**) **-HYSING**. [avledn. till ett icke anträffat **tillhysa**, inhysa] (numera föga br.) inhyseshjon; inhyst person; jfr **hysling**, sbst.[1], **inhysing 1**. MARTINSON *VägUt* 201 (**1936**). — (**II 8** *b* α) **-HYVLA**, **-ing**. hyvla till (ngt); i sht förr äv. bildl.: hyfsa till (jfr **hyvla till 3** o. **-hyfsa**). JAKOBSSON *BevBeklädn*. 88 (*i handl. fr*. **1617**). En klok hustru finner sig aldrabäst, när hon får sielf tilhöfla sin man. GYLLENBORG *Sprätth*. 36 (**1737**).

TILLHÅLL *til*[3]*-hol*[2], n.; best. **-et**; pl. = (se för övr. **HÅLL**, sbst.[1]). (förr äv. särskrivet) [fsv. *tilhald*; motsv. d. *tilhold*; jfr mlt. *töholt*, n., ä. t. *zuhalt*, m.; vbalsbst. till **TILL-HÅLLA** o. **HÅLLA TILL** med anslutning till **HÅLL**, sbst.[1]]

1) (utom ss. förled i ssgr numera föga br.) verksamhet att hålla till (ngnstädes); förr äv.: umgänge (med ngn l. mellan ngra), särsk. i fråga om (intimt) förhållande mellan man o. kvinna (jfr **HÅLLA TILL 4** *b*); jfr **2**. Enn hore, som Hinrich pläger hafua sitt tilhåld medh. *3SthmTb*. 5: 47 (**1603**). Klaganden androg, att han äfwen af Rychtet spordt ett oanständigt tillhåld emellan Berg och Fridricha. *VDAkt*. **1749**, nr 573. Jag är nyss återkommen efter ett par veckors tillhåll i Drottning Disas åldriga näste. JIHRE hos GRAPE *IhreHandskrSaml*. 1: 426 (**1853**).

2) ställe där ngn (gärna l. ofta) håller till l. uppehåller sig; äv. dels med negativ (bi)bet., särsk. pregnant: uppehållsort för oönskade l. störande l. misstänkta o. d. individer, dels om stadigvarande vistelseort l. hemvist l. säte (numera bl. i fråga om djur: boplats); särsk. dels i förb. med *ha* (i ä. språkprov stundom svårt att skilja från **1**), dels med prep.-attribut (inlett av *för*, förr äv. *av*) l. gen.-attribut angivande den för vilken ngt är sådant ställe. Oss är vnderuijst, huro en skalk .. haffuer nw i näste forlidne höst och vintter, hafft sith tilhåll inne hoss eder i iämptelandt. *G1R* 5: 56 (**1528**). Vthi Novogorodt haffua Fursterna hafft sitt tilhåld. PETREIUS *Beskr*. 1: 41 (**1614**). Då man märcker loos Jord under Fötterna, som wist är ett tillhåll af någon Mullwada. RÅLAMB 14: 44 (**1690**). Han föregifver, att borgen .. utgör ett tillhåll för patrask, fastän jag är den ende, som bor där uppe. CEDERSCHIOLD *Riehl* 2: 33 (**1878**). Det alltför gästfria huset, som var ett kärt tillhåll icke blott för artister utan äfven för en mängd släktingar och vänner. DE GEER *Minn*. 1: 2 (**1892**). I dessa trakter har sångsvanen, den skyggaste av alla våra fåglar, ett av sina sista svenska tillhåll. SELANDER *LevLandsk*. 108 (**1955**). Blir en del av skolan ett tillhåll så blir också andra byggnader utsatta för vandalisering. *DN* 18/8 **1987**, s. 33. — jfr **RÖVAR(E)-**, **SOMMAR-**, **STAM-TILLHÅLL** m. fl. — särsk. i utvidgad l. bildl. anv., om ställe där ngt (vanligen) finns l. förekommer; särsk. (o. numera bl.) i fråga om mänsklig verksamhet l. egenskap o. d. FORSIUS *Phys*. 355 (**1611**). Hjälen är det förnämsta tilhåll för Fiskens Ådror. *SvSaml*. 3–6: 128 (**1765**). Den delen af Kyrkogårdsgatan .. var kändt såsom ett tillhåll för mycken dålighet. SVANBERG *RedLefn*. 354 (**1882**). Schmaltz betonar konsekvent, att Mecklenburg .. var ett tillhåll för den rena lutherdomen. *KyrkohÅ* **1937**, s. 195. jfr **PLANTERINGS-TILLHÅLL**.

Ssgr (till **1**): **TILLHÅLLS-ORT**. (numera bl. mera tillf.) tillhållsplats. REUTERDAHL *SKH* 1: 239 (**1838**). ÖSTERGREN (**1957**). — **-PLATS**. plats där ngn håller till l. vistas, tillhåll; jfr **-ort**. BJÖRKMAN (**1889**). Att kalvarnas horn blev en kär tillhållsplats för ungar och halvvuxna i alla storlekar. LO-JOHANSSON *VagFrank*. 120 (**1927**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): **TILL-HÅLLA**, **-an** (numera mindre br., *SvD(A)* 15/11 **1930**, s. 12, ÖSTERGREN (**1957**; *angivet ss. mindre vanl.*)), **-ning** (numera bl. mera tillf., *VDAkt*. **1706**, nr 240, *SAOL* **1986**); **-are** (se d. o.), **-erska** (†, *UppsDP* 15/9 **1596**). [fsv. *tilhalda*] jfr **hålla till**. **1)** (†) till **II 1** (*a*): hålla (ngt) intill, hålla fram. *Linc*. B 3 b (**1640**). IERICI *Colerus* 2: 339 (*c*. **1645**). **2)** (†) till **II 3**: hålla till (ngnstädes), befinna sig, vistas; äv. dels: umgås (intimt) (med ngn), dels refl., oeg. l. bildl.: hålla sig till (ngn). B*(orgmästare)* Rams svåger, som skall tilholla i Littoven i Grodno. AOXENSTIERNA 2: 463 (**1622**). Then som medh them bådhe *(dvs. mor o. dotter)* tilhölt, må i sijne Lijffzdaghar icke giffta sigh. SCHRODERUS *Os*. 2: 513 (**1635**). Allmogen .. weta, hwem dee hafwe sigh at tilhålla. *LReg*. 244 (**1648**). JOHANSSON *HomOd*. 4: 640 (**1844**). **3)** (†) till **II 4** *b*: upprätthålla (ngt). *3SthmTb*. 13: 311 (**1622**). Borgerskapet haar låtet förstå sig hålla före, att det nu intet lärer wara så nödigt tillhålla så starck wacht. *UUKonsP* 12: 148 (**1676**). **4)** (†) till **II 5**: tillhandahålla (ngn ngt); äv. refl.: tillskansa l. tillägna sig; förbehålla sig.

LReg. 104 (**1616**). Efſter churfursten aff Saxen .. sochte att tillholla sigh Dyringen och Anhallt till quarteer. AOXENSTIERNA 13: 39 (**1635**). At store Herrar och Potentater hafva sig sådane .. förtiensters belöningar haft uti alla verldenes tider tillhållit och them efter .. theras egit behag .. utdelat. *2RARP* 18: 364 (**1751**). Anskaffa och tillhålla .. rum i andre tillhörige gårdar. *SPF* **1812**, s. 209. **5)** (numera mindre br.) till **II 7**: hålla ihop l. samman (ngt), hålla tillsluten l. stängd, tillsluta; särsk. i fråga om klädesplagg. Om en dåre tijgde, worde han ock wijs reknat, och förståndig om han munnen tilhölle. *Ordspr.* 17: 28 (*Bib.* **1541**). Den ärmlösa trikåvästen med tillhållande nederdel. *UNT* 13/5 **1931**, s. 9. *SAOL* (**1986**). särsk. ss. vbalsbst. *-ning*; äv. konkret, om tillhållare. EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 54 (**1836**). Tillhållningarnas antal *(i instickslås)* är vanligen fem. *HantvB* I. 6: 220 (**1938**). *SAOL* (**1986**). jfr **fjäder-tillhållning**. **6)** till **II 10**. *a)* (med stöd av överordnad ställning l. beslutanderätt o. dyl. l. vad plikten kräver) strängt l. bestämt uppmana (ngn) till (ngt, särsk. (o. numera nästan bl.) angivet med inf.-förb., i sht förr äv. med *att*-sats); äv. (numera bl. tillf.) utan direkt obj. l. utan båda obj., förr äv. utan indir. obj. Således *(är)* mitt ringe Rådh, han blifwer tilholden att ware en kar och icke twå, heller slett mz bådhe utmunstres. *UrkFinlÖ* II. 1: 84 (*c.* **1595**). Såssom denne Landsens Lagh och Recess .. tillhåller, att uthi wart Sticht skall åhrl*(igen)* hålless twenne Probstemothen. *HSH* 31: 395 (**1675**). Tilhålt Sven Erickson att han bettallar dhe päningar han skulle vedh förledit åhr upbära af Ekesioboen. *KKD* 7: 53 (**1703**). Han gick in för att tillhålla broderna! STRINDBERG *MOlof* 17 (**1878**). Den välordnade och småsnyggt förmanande kärlekslösheten som alltid gick omkring och tillhöll. MARTINSON *Nässl.* 105 (**1935**). Gulbis .. tillhöll mig bara fullkomlig stillhet. SIWERTZ *JagFatt.* 70 (**1939**). En vassnäst kvinna av den rumsschackrande typen tillhöll mig att torka fötterna och visade mig med .. misstrogna blickar in i en kuslig, halvmörk kula. SIWERTZ *Pagoden* 121 (**1954**). särsk. (†) med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. *α´)* inledd av prep. *till* o. med substantivisk rektion. *(Husbonden skall se till att tjänstefolket)* till gudz frucktan fliteligha tilholne och forfordrat wardhe. LPETRI *Œc.* 66 (**1559**). *(Man)* finner .. honom med stor ifver tillhålla förläningsmännen till tjenst. FORSSELL *Hist.* 1: 46 (**1869**). KLINT (**1906**). *β´)* inledd av prep. *om* l. *åt*. Ingen flijtt fattes, att jagh icke dem flijtigt åtť arbetedt tillholler. *OxBr.* 11: 321 (**1640**). Hwar om hon lijkwähl i Consist*(ori)*o alfwarl*(igen)* är tillhållen. *UUKonsP* 18: 7 (**1686**). *b)* (tillrättavisande) framhålla l. påtala (olämpligt l. opassande l. klandervärt förhållande o. d.) för (ngn). Tillhålla ngn dess oordentlighet. MEURMAN (**1847**). Eftersom vi inte behövde gå upp förrän kl. 7 tillhölls Polly det olämpliga i sitt uppförande. RUDENSCHOLD *MHund.* 129 (**1936**). Ssgr (till **5** slutet; numera föga br.): **tillhållnings-fjäder**, tillhållarfjäder, särsk. i lås. ENEBERG *Karmarsch* 2: 740 (**1862**). ÖSTERGREN (**1957**). **-hake**, hake på tillhållare, särsk. i lås. ENEBERG *Karmarsch* 2: 740 (**1862**). ÖSTERGREN (**1957**). **-lås**, tillhållarlås. *UB* 6: 153 (**1874**). *SAOL* (**1973**). — (**II 7**) **-HÅLLARE**. [jfr **-hålla**] (i sht i fackspr.) (rörlig) anordning som håller ngt tillslutet l. fast; särsk. om var o. en av de spärrar i tillhållarlås som håller regeln i låst resp. olåst läge; jfr **-hålla 5** slutet. *JernkA* **1819**, s. 74. I de egentliga låsen säkras kolvens läge av tillhållare, vilka endast kunna manövreras med nyckel (eller dyrk). *HantvB* I. 2: 298 (**1934**). Ssgr (i sht i fackspr.): **tillhållar-**, äv. **tillhållare-fjäder**, fjäder avsedd att hålla tillhållare i läge; jfr **tillhållnings-fjäder**. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 2: 58. **-lås**, lås försett med (ett antal) tillhållare; jfr **tillhållnings-lås**. *(Kvalitetsbestämmelser)* för sekretärer och liknande pjäser .. Tillhållarlås i klaff, vanligt lås i lådor. *Form* **1939**, Omsl. s. 102. jfr **sju-tillhållar-lås**. — (**II 8** *a α*) **-HÅRDNA**, **-ing** (numera bl. mera tillf., SWEDENBORG *RebNat.* 3: 310 (**1718**), *SAOL* (**1973**)). hårdna till; ss. vbalsbst. *-ing* i sht förr äv. konkret, om tillhårdnad företeelse. SWEDENBORG *RebNat.* 3: 310 (**1718**). *(Bergarten)* antager .. en sådan löshet .. att man är frestad anse den som en långt yngre tillhårdning. *Svea* 1: 49 (**1824**). På grund af torka har jorden varit mycket tillhårdnad. *SFS* **1909**, Bih. nr 4, s. 98. — (**II 13** *a*) **-HÄCKLA**. (†) häckla (ngt l. ngn), klandra, nedgöra; jfr **häckla till**. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 3: 278 (*i handl. fr.* **1741**). *HSH* 16: 317 (**1769**). — (**II 2**) **-HÄLLA**, sbst. [fsv. *tilhälla*; senare leden identisk med sv. dial. *hälla*, sluttning, samhörigt med **hälla**, v.[1]] (numera föga br.) sluttning (ned mot ngt). SCHULTZE *Ordb.* 1778 (*c.* **1755**). *Ymer* **1942**, 3–4: 425. — (**II 11** *a α α´*) **-HÄLLA**, v. **-ning**. (numera bl. tillf.) tillsätta (ngt) gm hällande. SCHULTZE *Ordb.* 1778 (*c.* **1755**). Genom tillhällning av varmare vatten höjer man badvattnets temperatur till bortåt 39°. JUNDELL *Barn.* 2: 116 (**1927**). — (**II 5**) **-HÄMTA**. (†) förkovra sig l. inhämta kunskap o. d. (i ngt). På thet Barn och ynglingar motte småningom tilhempta vthi then Christeligha Lärones Huffuudstycker. PAULINUS GOTHUS *Ratio* 18 (**1617**). — (**II 5**) **-HÄNDA**. (numera föga br.) (över)räcka l. (över)lämna (ngt) i (ngns) hand l. till (ngn); äv. refl.: tillägna sig, tillskansa sig; jfr **-handa**, v., **-händiga**. PRYTZ *G1* 1 2 b (**1621**). Han *(är)* förorsakat worden, at skrifua honom til .. och samt sa*(m)*ma sin skrifuelsse genom sin egen modher här i Åboo honom tilhenda. *ConsAcAboP* 1: 165 (**1645**). En och annan portmonnä .. inflöt också i affären, synnerligast på torgdagarna. Svart-Olof hade .. lärt sig ett synnerligen fint sätt att tillhända sig dylika värdeföremål. WALLBECK-HALLGREN *VandrEl.* 116 (**1910**). — (**II 5**) **-HÄNDIGA**. (†) = **-hända**; äv. refl. *(Mina barn blir säkrast försörjda)* ther them något fast och orörligitt vordo förskaffadt och tilhendigadt. *OxBr.* 12: 79 (**1639**). *VRP* 5/4 **1735** (*refl.*). — **-HÄNGA**, **-are** (se *avledn.*). [fsv. *tilhängia*] **1)** (†) till **II 1** *a*: hänga fast vid (ngt), vidhänga; äv. dels oeg. l. bildl., dels allmännare: förefinnas l. ligga intill (ngt); jfr **2** *a*. Wij måge kenne .. hure hartt wij aff hiarted then Mammon, thet är hwar och een sine ägedeler och formågen tilhänger. HANSSON *Norman* 25 (*c.* **1550**). Ett nytt huuss .. tillhengandes thet förra faahuset. *VDAkt.* **1655**, nr 215. SCHULTZE *Ordb.* 1681 (*c.* **1755**). **2)** (†, utom i avledn. **tillhängare**) till **II 12**. *a)* om sak: höra samman med (ngt), tillhöra; äv. (utan bestämd avgränsning från **1**) övergående i bet.: vidlåda. Så at intit kra*(n)*ckt skal ku*(n)*na th*(e)*m j nogro handa motto tilhengia, eller skada. LPETRI *Wijgd.* A 2 a (**1538**). Snarest sagdt alt hwadh Rijkzsens wälfärd tilhänger. SVART *Ahr.* 62 (**1560**). *b)* om person: (an)sluta sig till (ngn), vara trogen l. anhängare till; äv. abs.; jfr **-sälla**. En wenlig man .. tilhe*(n)*ger fastare än en broder.

SalOrdspr. 18: 24 (öv. **1536**). War det machta sällsampt at oansedt the Danske hade Erchiebiskopen .. förachtat .. at han lijkwäl tilhängde them så hårdt .. at han .. *(ville)* K. Christiern hijt införa. SYLVIUS *EOlai* 531 (**1678**). Avledn.: **tillhängare**, m.//ig. [fsv. *tilhängiare*] (numera föga br.) till **-hänga 2** *b*: anhängare. *G1R* 1: 240 (**1524**). Johan Georg, tidigare kejsarhusets trogne tillhängare. *SvH* 6: 310 (**1927**). *HT* **1955**, s. 243 (*om förh. på 1500-t.*). **tillhängig**, se d. o. **tillhänglighet**, r. l. f. (†) till **2** *b*: benägenhet att ansluta sig (till ngt). *SvLitTidn.* 1818, sp. 484. — **-HÄNGIG**. [till **-hänga**] (†) **1)** till **II 1** *a*, motsv. **-hänga 1**: som sitter fast vid (ngt). MARTIN *PVetA* **1763**, s. 38. **2)** till **II 12**: tillhörig; anträffat bl. i ssgn **tillhängig-gjord**. Ssg (till **2**; †): **tillhängig-gjord**. bragt att tillhöra (ngt); sammanförd med. *VDAkt.* **1778**, nr 222.

TILLHÄNGLIGHET, se **till-hänga** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b* *α*) **TILL-HÄRDA**, **-ning** (numera bl. tillf.) härda (ngt l. ngn) (med särskild tanke på att nytt tillstånd inträder); jfr **härda till**. SERENIUS (**1741**). Min tröst är .. at onda menniskors fräckhet således tilhärdat mig, at sådant numera knapt rör mig. *Hoffman Förnöjs.* 229 (**1752**). DALIN (**1854**). Avledn. (†): **tillhärdighet**, r. l. f. egenskap att vara härdad. MORK *Ad.* 1: 47 (**1742**). — (**II 2**) **-HÄST**. (†) i förspänt par av hästar: vänsterhäst (som går närmast föraren); jfr **åt-häst**. Den så kallade tillhästen var högst sedig och beskedlig; frånhästen åter krånglig, ostyrig och konstig. CFDAHLGREN 5: 25 (**1832**). *SAOL* (**1923**). — (**II 5**) **-HÄVDA**. [fsv. *tilhäfdha*] (†) ta (ngt) i besittning åt (ngn, i sht sig). Huilcken halffdeell .. hustrv Ingridh .. bort bijtt hadhe .. ock tilheffdatt sigh ighen aff Henrick halffdelin aff Degergården. *BtFinlH* 3: 89 (**1538**). *CalmPriv.* 32 (**1620**). — (**II 7**) **-HÖLJA**. (†) hölja över (ngt); jfr **hölja till**. *Linc.* R 3 b (**1640**). Man passade noga på, att likets ansikte tillhöljdes. *Landsm.* VIII. 2: 65 (**1891**).

TILLHÖR l. **TILLHÖRE**, n.; pl. = (*InventAlvdalen* **1601**, *BoupptVäxjö* **1751**) l. **-er** (LPETRI *Kr.* 148 (**1559**)). *Anm.* Ordet kan möjl. äv. ha varit r. l. f. (l. m.), särsk. i sådana uttr. som *med all sin tillhör(e)*, där dock *all* o. *sin* kan vara n. pl. *G1R* 6: 192 (**1529**), *VDAkt.* **1680**, nr 219. (äv. skrivet ss. två ord. **-hör 1619–1751**. **-höre 1529**. **-hörr 1601**. **-höör 1662–1680**) [jfr ä. d. *tilhør(e)* (d. *tilhør*); vbalsbst. till **TILLHÖRA**] (†) tillbehör. *(Fyra)* drabtyg medt sijn tilhöre. *G1R* 6: 192 (**1529**). *(Biskopen klagade över)* at på kyrkiones slott och andra hennes tilhörer slig overkan och dråpelig skade giordt var. LPETRI *Kr.* 148 (**1559**). *BouppVäxjö* **1751**.

TILLHÖRA *til³-hœ²ra*, v. **-hör**, i sht förr äv. **-hörer**, **-hörde**, **-hört** (se för övr. **HÖRA**). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn.*), **-ING** (se *avledn.*), **-NING** (se *avledn.*); **-ARE** (se *avledn.*). (förr av. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilhöra*; jfr fd. *telhøræ*, *ti(i)lhøræ* (d. *tilhøre*), mlt. *tohōren*; ssg av **TILL** o. **HÖRA**. — Jfr **TILLHÖR**, **TILLHÖRIG**]

1) (†) lyssna (uppmärksamt) till (ngn l. ngt), höra på (jfr **HÖRA TILL 2**); göra sig underrättad om (ngt), förhöra sig om (jfr **HÖRA TILL 4**); äv. abs. *2SthmTb.* 4: 19 (**1569**). Then tredie hade tåligt tilhördt, nu kom raden åth honom, at han skulle tala. *Weise* 69 (**1697**). Der på låt iag .. Major Lilliesström tillhöra hoos deras Excell:ier om någon hielp wore snart att wänta. *HH* XXXIV. 2: 294 (*c.* **1715**). När Apelles Måhladt och förfärdigat något Konst-Stycke, har han hängt det offenteliga vt på sin Fönster-Lucka, ställt sig så bak om ett Täcke, och tilhördt, hwad det förbigående Folcket skulle dömma och tala om samma Måhlning. BLIBERG *Acerra* 164 (**1737**). EKBLAD 29 (**1764**).

2) vara (ngns) egendom, (med rätta) ägas l. innehas l. disponeras l. vara en naturlig väsensbestämd l. oförytterlig del av; äv. bildl.; jfr **HÖRA TILL 6** *a*, **TILL-LIGGA 4**, **TILL-LYDA 1**, **TILL-LÄNDA 6**. *G1R* 1: 38 (**1522**). Så geffuer thet keysarenom som keysarenom tilhörer, och gudhi thet gudhi tilhörer. *Mat.* 22: 21 (*NT* **1526**). Stiäl man något i Kyrkio, ehwad thet Kyrkian tilhörer, eller är af andra ther i förwar satt, och är thet hundrade daler eller mera wärdt; warde hängd. *MB* 46: 1 (*Lag* **1734**). Ett bref tillhör icke den, som fått, utan den, som skrifvit det. DE GEER *Minn.* 1: 248 (**1892**). En anteckning av Reuterholm i en bok, som tillhört honom, säger att .. den förärats honom som julklapp. NILSSON *FestdVard.* 129 (**1925**). Jorden hade krävt tillbaka det som tillhörde den. RUIN *Gyckl.* 104 (**1935**). Ansiktet är den djärva, målmedvetna människans ansikte: det kunde likaväl ha tillhört någon av första världskrigets stridspiloter. Bara hennes långa hår avslöjar att hon är kvinna. NILSON *MessTrab.* 198 (**1990**). — särsk.

a) i fråga om människan l. skapelsen i förhållande till Gud l. Kristus. Gudh som himmel och iord tilhörer. *1Mos.* 14: 22 (*Bib.* **1541**). Att tillhöra Gud, det är att med sin innersta visshet och vilja hvila vid honom. WIKNER *Tank.* 132 (**1872**). Du som villigt gjorde allt / vad din Fader dig befallt, / hjälp mig så min levnad föra / att jag helt må dig tillhöra. *Ps.* **1986**. 274: 2.

b) i fråga om äktenskap l. erotisk förbindelse o. d. Endast den jag tilhör, / Som mitt hjerta rör. ENVALLSSON *Slått.* 15 (**1787**). Tag hans drottning, dig tillhör hon, dig har hon som brudgum kysst, / intet menskligt öga ser dig, och den djupa graf är tyst. TEGNÉR *(TegnS)* 4: 118 (**1820**). Att få tillhöra dig. HEDBERG *Tillhöra* (**1935**; *boktitel*).

c) om rang l. titel o. d. *Världsmästartiteln i tungviktsboxning tillhörde länge Joe Louis.* En rang som endast tillhörde mig. WESTE (**1807**). Den titeln tillhör honom ej. KLINT (**1906**).

d) lyda l. sortera under. CHESNECOPHERUS *Skäl* N 3 a (**1607**). Herr höfding, Finlands kamp har nått sitt slut, / Oss tillhör landet nu med vapnens rätt. RUNEBERG *(SVS)* V. 3: 92 (**1860**). Lagen .. ändrades på fredagen så att trafikministeriet i höst behandlar de ärenden som nu tillhör handels- och industriministeriet. *Hufvudstadsbl.* 17/7 **1989**, s. 5. Grönland är världens största ö. Den tillhör Danmark, men 1979 bildades hjemmestyret som innebär att Grönland sköter alla sina inre angelägenheter själv. *SvD* 12/2 **1995**, s. 64.

3) [jfr motsv. anv. i d.; bet. sannol. utvecklad ur **2** som följd av förväxling av subj. o. obj.] (†) vara ägare av (ngt), äga, inneha, besitta. Een fulkomligh dom eder emellen fälle, huad huar och een kan medh rätte tilhöre och beholle. *BrinkmArch.* 1: 17 (**1612**). Jonas Andersson tilfrågade Peder Suensson, huar hans broder are boondes, som skulle tilhöra dhenne gjelden? *HalmstDomb.* 1: 280 (**1683**).

4) [eg. specialanv. av **2**] (numera mindre br.) vara (ngns) uppgift l. angelägenhet l. plikt l.

skyldighet, åligga; vara (ngns) rättighet; förr äv. dels: anstå (ngn), dels: böra givas l. ägnas (ngn l. ngt); tillkomma; jfr HÖRA TILL 6 *c*. *G1R* 1: 233 (1524). Lät förfaras de hårda och obotfärdiga skalkarna, Påfwen, Tyrannerna, och alla andra Christi fiender och försmädare; dem tilhörer en sådan åske-wigg, som sönderslår järn, klippor och berg. BORG *Luther* 1: 507 (1753). En Fru, den i vår Stad en Ängel nämnas bör, / .. Säg, om ej denna Fru en Skaldesång tilhör? BELLMAN *(BellmS)* 19: 193 (1793). Stats-ministern för Utrikes Ärenderne tilhör, at dessa mål inför Konungen föredraga och anmäla. *RF* 1809, § 11. Att skrifva böcker var .. bland de österländska folken ett heligt verk .. Hos Egyptier och Babylonier tillhörde det Presterna. AGARDH *ThSkr.* 1: 7 (1842, 1855). Beskt smakade *(cigarren)* .. men jag rökte med brinnande öfvertygelse, ty jag visste, att det ej tillhörde en man att bry sig om qväljningar. *1SångBer.* 267 (1863). Farfar avsnäste Nils: en skulle ej döma så vårdslöst / utan komma ihåg att domen tillhörde Herren. LJUNGQUIST *HerrLPlant.* 40 (1936). *StSvTyOrdb.* (1989).

5) höra samman l. vara förknippad med (ngt l. ngn); särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.; äv. abs.; jfr TILL-HÄNGA 2 *a*. *Det tillhör god ton att tacka för senast. En skidjacka med tillhörande byxor.* Görer för then skul sådana fruct som bätring tilhörer. *Mat.* 3: 8 (*NT* 1526). lagh wil wijsa tigh een efftersyyn til tabernaklit, och til alt thet som ther tilhörer. *2Mos.* 25: 9 (*Bib.* 1541). Skogarne skola .. afmätas med alle .. Ut- och umägor, som tilhöra. *LandtmFörordn.* 37 (1725). Under det kaffet med tillhörande likörer serveras, begifver sig värden utför spiraltrappan. BLANCHE *Våln.* 497 (1847). Många intressanta företeelser ha .. utelämnats .. saker, som ännu synts oss tillhöra den vetenskapliga diskusjonen allena. LYTTKENS o. WULFF *1Ljudl.* III (1885). Särskilt talrika äro .. *(de latinska låneord)* som tillhöra trädgårdsskötseln. NILSSON *FestdVard.* 23 (1925). Sotarn vill inte vara buse längre. Och vi förstå honom, ehuru det där uttrycket "nu kommer sotarn och tar dej" väl tillhör en annan tid. *SvD* 22/2 1938, s. 12. — särsk.

a) vara utmärkande l. karakteristiskt l. kännetecknande för (ngt l. ngn). Att blifwa salig genom förtröstan på sig sjelf .. tillhörer Phariseen. ODMANN *AnvSkrift.* 25 (1822). Stilla saktmod .. tillhörde hennes lynne. CEDERSCHIÖLD *Riehl* 1: 14 (1876). Långa civila titlar som t.ex. .. Office of Production Management Director Knudsen tillhöra ännu så länge uteslutande amerikansk engelska. GABRIELSON *Elfstrand* 16 (1945).

b) (†, utom i slutet) krävas l. fordras för (ngt); äv. med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*; jfr HÖRA TILL 6 *d*. *G1R* 3: 176 (1526). Til sådane dråpelig hop Krigzfolk tilhörer en stor vttlegning. *G1R* 14: 395 (1542). Till en sådan herligh och berömmelig solennitet .. *(dvs. kröning)*, tilhörer mycken bekostnadt. *RA* II. 2: 176 (1617). — särsk. (numera i sht i religiös stil, arkaiserande) i uttr. *(veta) vad ens frid tillhör*, se FRED 6 *b ε*.

6) ingå i l. vara en (del) av (ngt l. ngra), räknas l. vara att hänföra till. *Att sätta upp håret och plocka ögonbrynen tillhörde hennes morgonrutiner.* KELLGREN *(SVS)* 5: 566 (1792). Ibland de mångfaldiga och vigtiga ämnen, som tillhöra brottmåls-lagstiftningen, är sjelfva straffens beskaffenhet .. ett af dem, hvilka påkalla den största uppmärksamheten. OSCAR I *Straff* 4 (1840). Hon tillhörde .. ett annat släktleds kvinnor: djärvare, men också givmildare. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 2: 25 (1930). Gustaf Hellström sade en gång om Isaac *(Grünewald)* att han tillhörde de rosor, som skulle beskäras för att bli riktigt vackra och bra. ZETTERSTRÖM *Dag* 201 (1946). Att tekniskt ordna till en skatt som är neutral och som förhindrar skatteflykt lär inte tillhöra det lättaste, men det kan antas att finansdepartementets experter kommer att göra sitt bästa. *SvD* 2/10 1971, s. 4. — särsk.

a) om person: vara ansluten till (ngn l. ngt) l. medlem av l. anställd vid (ngt). Kunde the platt ingen skälige orsack emott oss eller the oss tilhöre förevände eller bevise. *RA* I. 1: 393 (1544). Bör bestämmas, huruvida Lärjungen med större fördel kan tillhöra Skolans Lärdoms- eller Apologist-Afdelning. *BerRevElLärov.* 1825, s. 31. Tack för den tanken, att jag borde hava tillhört Finlands ädla högsinta, djupt romantiska folk! CJLALMQVIST i *Konstnärsbrev* 1: 20 (1842). Flera krigare, som tydligen tillhöra *(vikinga)*skeppets besättning, stå på stranden. SCHÜCK o. LUNDAHL *Lb.* 1: 45 (1901). Även flygvapnet icke tillhörande flygare böra iakttaga dessa säkerhetsföreskrifter. SÖDERBERG *PrFlygl.* 2: 8 (1939). — särsk. *α)* med avs. på släkt l. familj o. d. *KOF* II. 1: 321 (1659). Leo XIII tillhörde den gamla patriciersläkten Pesci från Siena, där den ägde ett ståtligt palats. LAGERGREN *Minn.* 7: 7 (1928). I de anförda texterna förekommer .. begreppet bälini, som .. kunde syfta på andra till storfamiljen tillhörande män. *KyrkohÅ* 1958, s. 107. *β)* med avs. på trossamfund o. d. *Hon tillhör Judiska Församlingen i Stockholm.* Frankrike .. Den långt öfvervägande delen af folket tillhör den romersk-katolska kyrkan; af protestanter finnas endast 580 t*(usen)*. ROTH *1Geogr.* 189 (1886). Skoltarna tillhöra den grekisk-katolska trosbekännelsen och äro otroligt vidskepliga. MUNSTERHJELM *TavSkog.* 86 (1932).

b) i fråga om vetenskaplig klassifikation. *Hibiskusen tillhör familjen malvaväxter.* Många af kattslägtet, kunna klättra, men de, som tillhöra hundslägtet sakna denna förmåga. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 1: 73 (1851). Alprosen tillhörer ej rosornas slägte; den är en art Rhododendron. SÄTHERBERG *Dikt.* 1: 307 (1862). De ifrågakommande arterna, som tillhöra sektionen Cembra, äro: Pinus cembra L., P. koraiensis Sieb. & Inec., P. pence Griseb. och P. strobus L. Samtliga arter äro 5-barriga. NITZELIUS *BokTräd* 402 (1958).

Anm. till 6. *Tillhöra* o. uttr. *vara en av* har givit upphov till den stundom förekommande kontaminationen *tillhöra en av*. Oinskränkt frihet i brännvinsbränning tillhörde .. en af de mest åtrådda friheterna *(vid 1800-talets början)*. *SvH* IX. 1: 111 (1908). "Öppen" utrikespolitik tillhörde .. ett av president Wilsons evangeliska budskap. *SvD(A)* 27/4 1937, s. 4. *(Hjalmar)* Bergman tillhör en av de få oroande och fantasifulla andarna i svensk litteratur i traditionen från C J L Almqvist. *SvD* 13/12 1995, s. 27.

Avledn.: TILLHÖRARE, m.//ig. [jfr t. *zuhörer*] särsk. (†) till 1: åhörare; särsk. om Gud i egenskap av den som lyssnar o. bedömer huruvida ngt är uppfyllt l. fullgjort. Herren ware tilhörare emellan oss, om wij icke göre som wij sagdt haffue. *Dom.* 11: 10 (*Bib.* 1541; *Bib.* 1917: höre vårt avtal). När Mahomet befalte .. *(den judiske skrivaren)* skrifwa Allahazizum

haqvin, det är, Gud är Herlig; så skrifwer han Alla Zenihum halim, det är Gud är en Tilhörare och Domare. DRYSELIUS *Måne* 20 (1694). Detta samtal hade längre blifwit fortsatt, men efter flere tilhörare kommo .. stadnade det för denna gången. LOENBOM *Stenbock* 3: 151 (1760). EKBLAD 29 (1764). — **TILLHÖRELSE**, r. l. f. [fsv. *tilhörilse*] **1)** (†) till **1**, om handlingen att höra; uppmärksamhet; jfr **tillhöring 1**, **tillhörning 1**. Tilhörelse, påacht, ther man hörer til och giffuer acht vppå. *Linc.* H 4 d (1640). **2)** (†) till **5**, om det som tillhör, tillbehör; jfr **tillbehörelse**, **tillhörighet 3** *b*. *G1R* 4: 389 (1527). Huset, gårdzrumbett, threbygningen medh grund och tilhörilse. *2SthmTb.* 4: 142 (1571). **3)** (numera bl. tillf.) till **2** *d*, **6**, om förhållandet att tillhöra; jfr **tillhörighet 3** *a*. Hvad Wetterstedts penna strök ett streck öfver var .. den tillhörelseform, som heter inkorporering, icke Norges tillhörelse till Sverige öfver hufvud. VARENIUS *Kielerfr.* 13 (1896). — **TILLHÖRIG**, se d. o. — **TILLHÖRING**, f. [fsv. *tilhöring*; jfr fd. *tilhoring*; efter mlt. *tohöringe* (jfr äv. mnl. *toehoringe*)] (†) **1)** handlingen att höra, åhörande; jfr **tillhörelse 1**, **tillhörning 1**. The werdzlighe Regenter skola tiena the andeligha, medh Gudz ordz ödhmiuka tilhöring. PERICI *Musæus* 3: 125 b (1582). **2)** = **tillhörighet 3** *b*; i sht i pl.; jfr **tillbehöring**, **tillhörelse 2**, **tillhörning 2**, **till-liggelse**. Om griipsholm och thess tiilhöringe. *G1R* 3: 103 (1526). En skute um trettån lester med takell, tugh, segell och andre tilhö(r)inge. *G1R* 28: 379 (1558). AOXENSTIERNA 13: 129 (1635). jfr **krigs-tillhöring**. — **TILLHÖRLIG**, adj. (-**hör**- 1522–1669. -**höre**- 1528. -**ligit**, n. 1669) [fsv. *tilhörliker*] (†) **1)** = **tillhörig 2**. *G1R* 1: 34 (1522). Begäre vij .. attj oss til samma motis besokning kunne vara följaktoga medt idra tijänere the meste i kunne medt tilhorlig clädning .. ther til pyntta. *G1R* 5: 93 (1528). **2)** = **tillhörig 3**. Haffuer och der på *(dvs. på stugan)* satt een bonda som skall .. restaurera henne till huuss gårdesgård och annat som tillhörligit är. *VDAkt.* **1669**, nr 239. — **TILLHÖRNING**, r. l. f. [fsv. *tilhörning*] (†) **1)** till **1**, om handlingen att höra; uppmärksamhet; jfr **tillhörelse 1**, **tillhöring 1**. Horelse eller tilhörning. *Linc.* H 3 a (1640). **2)** till **5**: tillbehör; jfr **tillbehöring**, **tillhörelse 2**, **tillhörighet 3** *b*. Messehakler med sin til hörning. *InventBro* c. **1570**. *GripshR* **1594**, s. 95.

TILLHÖRE, se **tillhör**. — **TILLHÖRELSE**, se **tillhöra** *avledn.*

TILLHÖRIG *til³-hœ²rig*, adj.; adv. (†) -T (MOLLER (1790, 1807)). (förr äv. skrivet ss. två ord. — n. sg. -**igitt** 1636. -**igt(t)** 1640 osv.) [jfr t. *zugehörig*; avledn. av **TILLHÖRA** l. ssg av **TILL** o. **HÖRIG**] som tillhör (ngn l. ngt).

1) motsv. **TILLHÖRA 2**: som ägs l. innehas osv. av (ngn); särsk. motsv. **TILLHÖRA 2** *d*: som lyder l. sorterar under (ngn l. ngt); jfr **TILLMÄTELIG**, **TILLSTÅNDIG**, **TILLSTÄDIG**. *SvTr.* V. 1: 74 (1593). Wårt kära Fadernesland Sweriges Rike, och alla derunder liggande och tilhörige Provincier. *HC11H* 10: 226 (1655). Jag går til Staden nu; min Herre sannerlig, At undfå tio pund, en mig tilhörig Summa. BELLMAN *(BellmS)* 19: 203 (1793). Då ännu enligt landslagen morgongåfvan efter hustrun skulle anses som barnens moderne, följer deraf, att den, om ock gifven i jord, ansågs vara hustrun med ägande rätt tillhörig. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 58 (1840). Ett dåjligt, nymorgnadt flickansigte, tillhörigt mästers dotter, tittade ut. RYDBERG *Vap.* 21 (1891). Allmogen hade .. rätt till mulbete på de vidsträckta kronan tillhöriga utmarkerna. *ActaOel.* 1: 41 (1924).

2) (†) motsv. **TILLHÖRA 4**: vederbörlig, tillbörlig; passande; äv. med personobj.; jfr **BEHÖRIG 3**, **HÖRIG 4**. När någor wil skrifwa ett Breef, måste han för all ting weeta hwad thes Innehåld skal wara, och betänckia begynnelsen, thet mitt vthi böör wara, och änden, at Brefwet rätt måtte affdeelt warda, och hwart och ett på sitt tilhörige Rum och Ställe fogat warder. ARVIDI 7 (1651). När .. *(de prostituerade)* sin tilhöriga tribut erlagt, så tillåtes them obehindrat at söka sin förtienst. HUMBLA *Landcr.* 103 (1740). Skolandes mer bemälte magister Liung undfå tilhörig wedergällning för sit arbete. *VDAkt.* **1757**, nr 207. At Författaren anser det icke sig tilhörigt at göra påminnelser vid Critiquen: är en ogrundad tanka. KELLGREN *(SVS)* 5: 306 (1790).

3) (numera mindre br.) motsv. **TILLHÖRA 5**: som hör samman med (ngt); äv. utan obj.: tillhörande. Artilleriet och tillhörig ammunition. *RP* 6: 155 (1636). En Beredare- eller Messingsslagare-Werkstad med tilhörig Handswarf. *HC11H* 12: 160 (1697). Muren tilhörig, muralis. SPEGEL *Gl.* 308 (1712). Men ej allena framställningen af det skaldens egen nation och omgifning tillhöriga är hvad jag här förstår med nutidens individuela konst-rigtning. *2SAH* 12: 522 (1827). Den kallfront, som var tillhörig lågtrycket över norra Finland, sträckte sig .. från ocklusionspunkten ungefär vid Kemi och mot sydväst genom norra Svealand. *SvGeogrÅb.* **1961**, s. 13. — jfr **O-TILLHÖRIG**.

4) motsv. **TILLHÖRA 6**; särsk. i substantivisk anv. *HSH* 27: 174 (1633). Ingen Kopman eller thes tilhörige skal vnderstå sig at gå på Skeppen thär som något stycke Godz på är, där at vpsluta någon Kista, Packe, Tunna. STIERNMAN *Com.* 2: 264 (1640). Doch är thenne Mannen och thess tillhörige så trägne och instendige uthi sitt anmodande, att echtenskapet skulle kunna gåå fort. *VDAkt. 1665*, nr 453 (1666). De *(troende)* förklarade .. hvar och en, som ei var af deras band, fortappelsen tilhörig. *FinKyrkohSP* 5: 127 (c. 1778). En mindre gosse, tillhörig ett vördnadsvärdt presthus. ATTERBOM *Minnest.* 2: 370 (1834). *SvOrdb.* (1986).

Avledn.: **TILLHÖRIGHET**, r. l. f. **1)** till **1**, särsk. konkret: ägodel, egendom; särsk. i pl.; äv. bildl. WIDEGREN (1788). Menniskans wäsentligaste tillhörigheter, af Gud förlänte och igenom Lagar skyddade, äro ära, lif och egendom. *AdP* **1789**, 1: 49. Kanhända skulle han .. stöta henne bort, då hon icke längre var hans viljelösa tillhörighet. BENEDICTSSON *Peng.* 333 (1885). De fattiga sålde sina sista tillhörigheter för att få vara med litet i festligheterna. WRANGEL *Blåögda* 17 (1908). Han ställde ifrån sig ränsel och gevär, gick in i logementet, öppnade sitt skåp, hälsade med blicken de civila tillhörigheterna och använde därefter både tvålen och hårborsten. HEDBERG *VackrTänd.* 297 (1943). **2)** (†) till **2**: rättighet, privilegium; plikt, skyldighet, åliggande. *VDAkt.* **1716**, nr 152. Som det alla tider warit den Prestmannens tilhörighet, som predikar för Fångarne på Slottet, at jemwäl predika uti Slottscapellet. *VDAkt.* **1781**, nr 193. I alla sina grenar och functioner är statsförvaltningen monarchens exclusiva tillhörighet. BOSTRÖM 2: 503 (1859). **3)** till **3**. *a)* (numera mindre br.) abstr.: förhållandet att vara tillhörig ngn l. ngt; förr äv. (motsv. **tillhö-**

ra 5 *a*): egenskap. *AntecknSaml.* 281 (**1691**). Alla de fulkomligheter, wärk och fördelar, som Fadren hafwer, äro jämwäl mina *(dvs. Jesu)* tilhörigheter. BÆLTER *JesuH* 6: 110 (**1760**). Snillets divinatoriska förmåga, som .. är en af dess mest utmärkande tillhörigheter. MELIN *JesuL* 2: 123 (**1843**). Provinsens tillhörighet till den främmande makten har satt varaktiga spår. *SvHandordb.* (**1966**). *b)* (numera föga br.) konkret, om det som hör till, tillbehör; särsk. i pl., om det som innefattas under en egendom (ss. hus l. gods l. gård l. hemman) l. en stad l. ett rike o. d.; äv. bildl.; jfr **tillbehöring**, **tillhörelse 2**, **tillhöring 2**, **till-liggelse**. Konungs-gårdar eller Säte- och Ladugårdar .. med desz af ålder tilflytande tilhörigheter. *HC11H* 11: 43 (**1680**). En Hydrostatisk wågbalk med alt dess tilbehör, samt en Guld och Bergswigt, med dess tilhörigheter. *VGR* **1761**, Verif. s. 333. Lappens förnämsta prydnad är baltet med dess tillhörigheter. FORSSELL o. GRAFSTRÖM 59 (**1829**). *(Romeo* o. *Julia)* kanna .. vid första möte igen hvarandra såsom hvarandras andliga tillhörigheter. CAVALLIN o. LYSANDER 2: 234 (**1875**). CANNELIN (**1939**). jfr **krigs-tillhörighet**. **4)** till **4**; i sht i förb. med attribut inlett av prep. *till*. *En persons politiska, religiösa, sociala tillhörighet.* Man *(bör)* noga lägga marke till, att en menniskas innersta lifsåskådning icke afgöres af hennes tillhörighet till den eller den religionsformen, och att man således väl kan vara "kristen" till namnet och bekännelsen och dock ännu vara fången i det estetiska. RUDIN *Kierkegaard* 45 (**1880**). År 1841 bestämdes grunderna för tillhörighet till garnisons- och Skeppsholmsförsamlingarna. *Sthm* 1: 196 (**1897**). Hon utstrålade stolthet över sin .. tillhörighet till den ariska rasen. HEERBERGER *Dag* 225 (**1939**). Tillhörigheten till blodgrupperna 0, A, B (och AB) är strängt ärftlig efter enkla lagar. *Fornv.* **1957**, s. 308. jfr **parti-**, **ras-**, **social-grupps-**, **stam-**, **stats-tillhörighet**. Ssgr: **tillhörighets-känsla**. till **tillhörighet 4**: känsla av tillhörighet (till ngn l. ngt). Kamratgrupperna, gängen och ligorna ger de unga en tillhörighetskänsla. HUSÉN *Psyk.* 208 (**1954**). **-pronomen**. (†) till **tillhörighet 1**: possessivt pronomen. LÖFGREN *TySpr.* 44 (**1885**).

TILLHÖRING, **TILLHÖRLIG**, **TILLHÖRNING**, se **tillhöra** *avledn.*

TILLHÖVDES, se **till I 2**.

TILLICKA, **TILLICKE**, se **tillika**. — **TILLIGA**, se **tidlig**. — **TILLIGE**, se **tillika**. — **TILLIGELSE**, se **till-ligga** *avledn.*

TILLIKA *tili³ka²*, äv. *tili⁴ka*, förr äv. **TILLIKES**, adv. (förr äv. skrivet ss. två ord. **-licka** (**-ij-**) **1614–1720**. **-licke 1546**. **-lige 1537–1581**. **-lijks 1687**. **-lik** (**-ij-**) **1695** (*i vers*)–**1740** (*i vers*). **-lika** (**-ij-**, **-j-**) **1526** osv. **-likars** (**-ij-**) **1683–1718**. **-likas 1731–1780**. **-like** (**-ii-**, **-ij-**) **1547–1668** (*i vers*). **-likes 1709–1764**) [liksom d. *tillige* efter mlt. *tōlike*, ssg av *tō*, till (se **TAPTO**) o. *like*, lika; av **TILL** o. **LIKA**, adj. o. adv.; formen **tillikes** beror trol. på analogisk påverkan från **DESSLIKES**]

1) (†) på samma sätt, likadant; äv. övergående i bet.: lika mycket l. i lika hög grad l. med samma styrka o. d. Vppå Borgare och Bonde handlingar förstodh han sigh tillijka. SCHRODERUS *Liv.* 709 (**1626**). Att icke alt lärer .. kunna gå tillijka och så snart för sig, som amnat är. *HTSkan.* 1: 178 (*cit. fr.* **1658**). Litet godt har du lärdt, som wäter hela *(hand)*duken tillika. DALIN *Hist.* 2: 10 (**1750**). Deras fördubblade slag *(med släggan)*, som falla tillika på alla viggarne. *VetAH* **1771**, s. 280. Först skråla bägge tillika och tafla att öfverrosta hvarandra. KOLMODIN *Liv.* 1: 101 (**1831**).

2) (numera bl. tillf., ålderdomligt) betecknande att ngt sker samlat l. samtidigt; tillsammans l. i sällskap l. gemensamt l. i förening; på en gång, på samma gång; förr äv. dels i sådana pleonastiska förb. som *tillika och på en gång*; dels i förb. *alla tillika*, äv. övergående i bet.: allesamman; särsk. framhävande, i fråga om (till synes) olikartade enheter. Bådhe lupo the till lika, och then andre läriungen lop före snarare än Petrus, och kom först till grauena. *Joh.* 20: 4 (*NT* **1526**). Hans krijgsmän äro til lijka kompne. *Job* 19: 12 (*Bib.* **1541**). Han will, at i alle till lijke skolle wara lydig under hans rijke. *Holof.* 18 (*c.* **1580**). At alle skapelsens Wärk äre framkomne tillijka och på en gång. SCHRODERUS *Os.* 1: 431 (**1635**). Vij *(är i vårt samarbete)* så förknippade och hålla hvar annan så i håret, att vij tillijka ramlla omkull. *RP* 8: 90 (**1640**). Mångh Järn i Elden tillijka, brännas offta. GRUBB 555 (**1665**). Krita eller kalk och wiktriol böra aldrig tillika slås i färgen .. ty då upphafwa de helt och hållit hwarandras egenskaper. *Alm(Sthm)* **1809**, s. 47. Det uttryck av godhet, klokhet och av frid tillika, som låg över hans ansikte. STIERNSTEDT *Vollard KonsthM* 120 (**1938**); möjl. till **3**.

a) (†) vid ett o. samma tillfälle; åt gången, för var gång; i taget, i sänder. Stundom är han in på Hijsingen opå sijnn gård tree eller fyre nätter til lijke. *G1R* 25: 184 (**1555**). Ingen Prast .. må .. borto wara ifrå församblingen på en tid tillijka öfwer twå wekor. *KOF* II. 2: 215 (*c.* **1655**). Har i något ont emot mig så kom en tillika, intet kan jag gå ut och slås med så många. *VRP* 2/6 **1730**. De säga .. *(tordmulen)* värper ej mer än ett ägg tillikes. LINNÉ *Ungd.* 2: 25 (**1732**). *(I Sv.)* nögde sig .. sjelfve Konungarne med en enda Maka tillika. BOTIN *Utk.* 82 (**1757**). Han skrifver ej länge tillika. MEURMAN (**1847**).

b) (†) övergående i bet.: sammanlagt l. sammantaget; inalles. LPETRI *KO* 37 b (**1561**, **1571**). Heela werlden tillijka hafwer inga fleera öijar, än thetta nääsz om sig. RUDBECK D. Ä. *Atl.* 1: 159 (**1679**). Såsom .. Archiebiskop Mag. Laurentius Petri Nericius underhållet 50 fattige Studenter tillika årligen. TIALLMANN *Gr.* 22 (**1696**).

3) betecknande att ytterligare ngt tillfogas det redan sagda: dessutom, därjämte, därtill, ävenledes; förr äv. i uttr. *tillika med* (se slutet); äv. med bibet. av samtidighet o. stundom svårt att skilja från **2**. Därhos tillika skamligen försummar sin tjänst, i det han dricker och håller hus. SAMUELSSON *HALärovUpps.* 56 (*i handl. fr.* **1594**). At en Professor skall följa och påskynda tidehvarfvets framsteg i vetenskaper, och tillika vara de Studerandes privata handledare. HÖIJER 4: 466 (**1796**). Framställningen blir .. mycket olik en muntlig framställning .. och tillika ganska skiljaktig från vanlig normalprosa. CEDERSCHIÖLD *SvStil.* 25 (**1920**). Ty jag är ganska mager om bena, / tillika om armar och hals. FERLIN *DoddansV* 78 (**1930**). *(Företagets)* etablering i Strasbourg .. Tillika sker det ökade .. investeringar i andra delar av Elsass. *Hufvudstadsbl.* 31/7 **1989**, s. 9. — särsk. (†) i uttr. *tillika med* (jfr **4**), därjämte, ävenledes; äv. sammanskrivet. Ratt som iag fick eert breff igår bekom iag och ett tillika med från drakenbargs tiänare. EKEBLAD *BrClEkeblad* 142 (**1654**). Det lila stenhus*(e)*te .. medh dheras stal och en bredboo blefwe tillika

medh upbrendhe. *HT 1951*, s. 398 (**1696**). En Formyndare .. som å .. *(bornens)* wägnar infor TingzRatten saken agera må, då jag tillika med will wara narwarande. *VDAkt.* **1722**, nr 324.

4) i det prepositionellt använda uttr. *tillika med* (jfr 3 slutet): tillsammans med, jämte. TEMPEUS *Messenius* 94 (**1612**). Öfwergif intet ditt elända folk. Stå tillika med oss under bördan. MORK *Ad.* 1: 25 (**1742**). *(Den resonde)* kunde ej fly på sin halta häst, hvarför .. *(rovarna)* fråntogo honom hästen tillika med tyglar, sadel och kappsäck. *LbFolksk.* 1: 7 (**1890**). Så sticker man alla ombytesskor in i skosäcken tillika med sommartjäran och skosmörjan. *SkrHVSomfU* XXVIII. 3: 84 (**1933**).

Anm. I följande språkprov föreligger möjl. en prepositionell anv. av ensamt *tillika*. Den Lofsång Moses tillika Israeliterna söng, när de gått öfwer roda hafwet. LAGERBRING *HistLit.* 74 (**1748**). Han helre fangslas vil tillika / An skingras från sin kära tropp. *VittArbSomhSthm* 1: 43 (**1759**).

TILLIKANDES, se **till I 14** *b γ anm.*

TILLIKA(R)S, TILLIKE(S), se **tillika.** — **TILLING,** se **telning,** sbst.[2]

TILLINTET, se **till I 10** *h.*

TILLINTETGÖRA *tilin³tet~jö²ra* l. *~jœ²ra*, v. **-gör, -gjorde, -gjort, -gjord** (se för övr. **GÖRA**, v.[1]). vbalsbst. **-ANDE, -ELSE** (se *avledn.*); **-ARE** (se *avledn.*). (**-inte- 1792–1891. -intet- (-the-) 1529** osv.; se för övr. **INTET**) [fsv. *til enkte göro*; ssg av uttr. *till intet* (se **INGEN 4** *h*) o. **GÖRA**, v.[1]] göra (ngt) till intet (se **INGEN 4** *h*), omintetgöra; förstöra; förinta; äv. bildl., med avs. på ngt abstr. BERGSTRAND *SvLakS* 150 (*cit. fr.* **1683**). Julius Cesar .. det snille, som .. störtade fristaten och tillintetgjorde återstoden af gammalromersk dygd. RYDBERG *RomD* 3 (**1876**). Man *(kon)* genom kokningen .. tillintetgöra de smittsamma partiklar, som kunna finnas i mjölken. *Idun* **1890**, s. 328. Stark dimma, som tillintetgjorde all sikt. MUNSTERHJELM *3PojkSpetsb.* 43 (**1931**).

a) med avs. på person l. grupp av personer: (i grunden) besegra l. nedgöra, krossa; oskadliggöra; särsk.: (på ett förödmjukande sätt) besegra l. gm förödmjukande behandling psykiskt bryta ned. *SvTyHlex.* (**1851**). Lagens straff bör .. icke .. afse den brottsliges tillintetgörande utan hans förbättring. OSCAR II 6: 56 (**1878, 1895**). Dina fasor tillintetgöra mig. *Ps.* 88: 17 (**1888**). *(Hon)* ansåg, att jag för fäderneslandets väl måste politiskt tillintetgöras. DE GEER *Minn.* 1: 210 (**1892**). *(Ett)* svar, i vilket han på ett förkrossande sätt tillintetgjorde den olycklige Pitra. LAGERGREN *Minn.* 8: 182 (**1929**). Under mörker kan spaningstrupp med fördel hållas samlad för att utan eldgivning tillintetgöra mötande fiende. *InfRegl. 1939*, 2: 14 (**1942**). — särsk. i p. pr. i adjektivisk anv., i sht om replik l. kritik o. d.: förkrossande l. nedgörande l. djupt förödmjukande. *Ett tillintetgörande svar.* WoH (**1904**). En tillintetgörande kritik af sagan om Fale Bure. *3SAH* 23: 237 (**1908**). Gumman .. stirrade på honom med tillintetgörande förakt. TISELIUS *Lorsson LivNödtorft* 30 (**1934**). En äldre dam .. med .. runda kalkonögon som hade en majestätiskt tillintetgörande blick. KRUSENSTJERNA *Fott.* 3: 281 (**1937**).

b) (numera mindre br.) i sht med avs. på lag l. ngns rättighet o. d.: försätta ur funktion l. kraft, upphäva, annullera (jfr **INGEN 4** *h* slutet); förr äv.: med obj. betecknande brott l. skuld o. d.: göra om intet l. undanröja. Huilket dombreff vij .. her medh döde .. oc tilinthetgiöre vti alle motto. *G1R* 6: 141 (**1529**). At genom et Decret mot Lugnförstörare tilintegöra Tryckfriheten. *SP* **1792**, nr 297, s. 2. Tvenne kännemärken, som motsäga hvarannan, det är: af hvilka det ena tillintetgör det andra. TUDERUS *Kiesewetter Log.* 12 (**1806**). Att I .. ej kunnen godtgöra, än mindre tillintetgöra hvad I brutit hafven. WALLIN *1Pred.* 3: 426 (c. **1830**). En ganska stor penningesumma, hvarmed jag ansåg mig .. kunna småningom afbetala och tillintetgöra min skuld. CRUSENSTOLPE *CJ* III. 1: 12 (**1846**). KALLENBERG *CivPr.* 1: 1046 (**1924**).

c) med avs. på ngns avsikt l. hopp l. inflytande o. dyl. l. ngts utveckling o. d.: förhindra att komma till stånd l. förverkligas, omintetgöra. Menniskor .. *(som för vem som helst rojer sino)* hemligheter *(o.)* planer .. förstöra derigenom rätt ofta sin timmeliga välfärd, och tillintetgöra sina afsigter. RADEMINE *Knigge* 1: 73 (**1804**). Utvecklingen af det goda .. kan väl för någon tid fördröjas .. men aldrig .. tillintetgöras. OSCAR I *Straff* 35 (**1840**). *(Hon)* tillintetgjorde mina förhoppningar. DE GEER *Minn.* 1: 99 (**1847, 1892**). Assessor Bergströms arrogans tillintegör det inflytande som han annars skulle och borde utöfva. *UrKorrCronholm* 139 (**1867**). LAGERGREN *Minn.* 4: 91 (**1925**).

d) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: förstörd l. förintad; äv. bildl., särsk. (o. i sht) motsv. *a*, om person: förkrossad, nedbruten. BIBERG 3: 262 (c. **1823**). Sjökastellernas besättningar voro genom sjukdomar nästan tillintetgjorda. OSCAR II V. 2: 70 (**1861, 1892**). Jag satt där tillplattad, avslöjad, förstummad, tillintetgjord. WIDEGREN *FolskFlogg* 199 (**1933**). Nu är detta säregna fågelliv dött .. och ett av Nordeuropas märkligaste växtsamhällen tillintetgjort. SELANDER *LevLandsk.* 203 (**1955**). När hon dog var han tillintetgjord av sorg. *DN* 22/2 **1996**, s. B4.

Avledn. (till huvudmom., *a*): **TILLINTETGÖRARE.** (†) om ngn l. ngt som förstör l. förgör l. nedgör (ngn l. ngt); särsk. om döden. Att de redan på 1780-talet utdömda skalder läsas den dag, som är, mera än deras tillintetgörare. *2SAH* 35: 429 (**1861**). Tillintetgöraren .. satt redan i detta sjukrum, bidande sin tid. LUNDEGÅRD *LaMouche* 217 (**1891**). — **TILLINTETGÖRELSE.** förstörelse l. förintande; särsk. dels om döden, dels i fråga om förstörande av ngns hälsa. Underskrifva sin egen tillintetgörelse. *SC* 2: 56 (**1821**). Intet är visst, utom tillintetgörelsen. GMARMFELT hos TEGNÉR *Armfelt* 3: 443 (**1887**). Tanken på att skydda den framtida generationen från allt för tidig tillintetgörelse i fabriken. *EkonS* 2: 569 (**1901**). Tillintetgörelse av de *(hos trödet)* angripna delarne. TRÄGÅRDH *Skogsins.* 194 (**1914**). *SAOL* (**1986**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5**) **TILL-INVENTERA.** (numera föga br.) överlämna (ngt) till (ngn) med stöd av däröver upprättat inventarium; särsk. med refl. indir. obj., särsk. i förb. med *låta*; äv. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; jfr **inventera II 1** *a*. Anno 45 Bleff Oluff Skåning till Jnuenteratt all tynntrå. *ArkliR 1545*, avd. 1 (**1551**). Herr Laurentius Esberni, lät ifrån Herr Anders til-inventera sig Waxala Prästebol. PERINGSKIOLD *MonUpl.* 240 (**1710**). Vid hans afträde blef arkivet

.. tillinventeradt åt Hadorph. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 369 (1909). LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 320 (1955; *om ä. förh.*).

TILLIT *til³-li²t*, sbst.¹, r. l. f. l. m.; best. **-en** (se för övr. **LIT**, sbst.²). [fsv. *tillit*; motsv. ä. dan. o. dan. *tillid*, nor. *tillit*; vbalsbst. till **TILLITA** (l. **LITA TILL** l. uttr. *lita (sig) till*). — Jfr **TILLITLIG**]

1) motsv. **TILLITA 3**: förhållande(t) att man litar på ngn l. ngt l. att man hyser förtroende l. tilltro till ngn l. förtröstan l. tillförsikt inför ngt; äv.: förhoppning (om ngt l. att ngt ska ske); jfr **TILLFÖRLIT, TILLFÖRLÅT, TILLFÖRLÅTELSE, TILLFÖRLÅTENHET, TILLFÖRSIKT, TILL-FÖRSYN, TILLTRO**, sbst., **TILL-TRÖST**. *Ha, känna (full* l. *obegränsad* o. d.) *tillit till* (äv. *för*) *ngn* l. *ngt* l. *sig själv. Sätta (sin) tillit till* (förr äv. *(up)på*) *ngn* l. *ngt. Visa, skänka ngn (sin* l. *oinskränkt* o. d.) *tillit. Väcka, äga, svika, förlora ngns tillit. Göra ngt i* l. *med (lugn* l. *bristande* o. d.) *tillit.* PJGOTHUS *UndLära* B 7 a (1592: vppå). Wår vnderdånige tillijt är .. at Kongl. May:tt på executionen af Freden .. yrkiar tijdeligen och fast. STIERNMAN *Riksd.* 1122 (1649). Den som en gång med osanning beslås, återwinner aldrig den tillit en ärlig Mans ord eljest bör äga. TESSIN *Bref* 2: 39 (1754). Till *(medikamenterna)* .. hyste de gamle mästarne stor tillit. ODENIUS *1Celsus* 26 (1898). Tro är personlig tillit och förtröstan. BESKOW *DeUnga* 11 (1904). Den blinda tillit till ödet mången erfar inför en hotande fara. ISBERG *Bentley TrentSDetekt.* 77 (1914). Affären ordnades med korsikansk tillit i ekonomiska ting; ingendera parten frågade efter .. kvittens. ENCKELL *Olivpar.* 221 (1934). Full av tro och tilllit för framtiden och sin förmåga. HOLMSTRÖM *UngdLandsfl.* 216 (1934). — jfr **MISS-, SJÄLV-TILLIT**.

2) (†) stöd; hjälp; jfr **TILLITA 3**. På thett ath .. *(han)* måtte någen tillijt haffwe udi .. sin ålderdom. LOENBOM *HMärkv.* 1: 45 (1588). Iag .. sielf kan förrätta mine Embetes sysslor .. uthan någon tillijt af min Comministri tienst och bijstånd i så måtto. *VDAkt.* 1709, nr 290. At han en främling här å orten war, som .. för sine faderlöse barn ingen annan tillit nu har. *VDAkt.* 1713, nr 132. GEIJER *Skald.* 1 (1811, 1835).

Ssgr (till 1): A: **TILLIT-VÄCKANDE**, se B.

B: **TILLITS-BRIST**. brist på tillit l. förtroende. *SvD* 20/1 1984, s. 20. Ssg: **tillitsbrist-sjukdom**. Tillitsbristsjukdomarna, som beror på oro .. och känsla av otrygghet i tillvaron. *DN* 16/4 1984, s. 2. — **-FULL**. som är fylld av l. hyser tillförsikt l. förtröstan; förtroendefull; äv. överfört: som vittnar om tillförsikt l. förtroendefullhet. Allt för tillits-full. Att hysa ens det minsta grand af fruktan. HAGBERG *Shaksp.* 3: 334 (1848). AHRENBERG *Hem.* 29 (1887; *om ögon*). Avledn.: **tillitsfullhet**. CAVALLIN o. LYSANDER 2: 179 (1871). — **-TEORI**. *jur.* HERNBERG *Rättsh.* 30 (1922). Tillitsteorien, vars innebörd är att en rättshandling blir gällande sådan den uppfattats av den godtroende medkontrahenten, oaktat rättshandlingen tillkommit genom svikligt förledande. *Minnesskr1734Lag* 1: 300 (1934). — **-VÄCKANDE**, p. adj. (**tillit-** 1848. **tillits-** 1931 osv.) (numera föga br.) som väcker tillit, förtroendeingivande; särsk. om ngns karaktär l. attityd o. d.; jfr **-full 2**. Den tillitwäckande hållning, som ständigt utmärkte den Swenska krigarn. *Snällp.* 31/7 1848, s. 2. Doktorns .. starka, tillitsväckande personlighet. PALMBORG *Westerlund* 197 (1939). ÖSTERGREN 8: 271 (1957).

TILLIT *tili⁴t*, sbst.², r.; best. **-en**; pl. **-er**. [av eng. *tillite*, av *till*, morän, av ovisst urspr., o. det i mineral- o. bergartsnamn vanliga suffixet **-it**] *geol.* om sedimentär bergart bildad av morän. *2NF* 36: 703 (1924). I östra delen av den skandinaviska fjällkedjan vittnar flerstädes tilliter och varvskiffrar .. om den äldsta istiden. SELANDER *LevLandsk.* 30 (1955).

TILLITA *til³-li²ta*, v. **-ade** (se för övr. **LITA**, v.). vbalsbst. **-AN** (†, *VDAkt.* 1675, nr 5, WESTHIUS *Vitt.* 25 (1676)), **-ANDE** (†, SCHRODERUS *Os.* 1: 261 (1635), LUNDELL (1893)), **-ELSE** (†, *Rig 1934*, s. 184 (1673: Tillitellse Register), **-NING** (†, SWEDBERG *Ordab.* (1725), SCHENBERG (1739, 1747)); jfr **TILLIT**. [motsv. d. *tillide*; ssg av **TILL** o. **LITA**. — Jfr **TILLIT**, sbst.¹, **TILLITLIG**] (numera mindre br.) jfr **LITA TILL**.

1) med avs. på person l. institution o. d.: vända sig till (ngn med begäran om ngt, i sht hjälp); äv.: taga till hjälp l. i anspråk; anlita (se d. o. 1); särsk. i uttr. *(inte) ha ngn att tillita*, (inte) ha ngn att vända sig till l. anlita, *tillita ngn att göra ngt*, anlita l. anmoda ngn att göra ngt; äv.: vara hänvisad till för sitt uppehälle o. dyl. l. för att få hjälp. *RA* I. 3: 86 (1593). *(Eftersom)* han ährnadhe tillijtha Lorentz i dhet italienska spraaket. SCHÜCK *BibliogrAnt.* 33 (*i handl. fr.* 1669). Fattiga och siukliga Föräldrar som .. mig .. them, tillijta. *VDAkt.* 1710, nr 281. Derföre har Kongl. Vetenskaps Academien tillitat .. Herr Olof Dalin, at .. hålla et allmanneligit Tal. DALIN *ÄmVetA* 1743, s. 5. Hwar och en som tillitar apotheket. DARELLI *Sockenapot.* 7 (1760). Erik XIV hade inga hårförare att tillita. *SvH* 4: 38 (1904). *SAOL* (1923).

2) ta (ngt) till hjälp; begagna (sig av) l. utnyttja; äv.: (ss. enda utväg) ta till l. tillgripa; jfr **ANLITA 3**. *G1R* 29: 281 (1559). Skogen .. tillites ock ansenligt genom kolning. HULPHERS *Dal.* 108 (1762). Är icke trosläran den ständigt ånyo tillitade näringen för hela det andeliga lifvet? THOMANDER 2: 186 (1839). Sedan måltiden var slutad och bondens öl starkt tillitadt *(osv.)*. MELLIN *Nov.* 2: 28 (1846, 1867). Alla de medel, som lofligen kunde tillitas. *BL* 18: 132 (1850). ÖSTERGREN (1957).

3) vara viss om l. känna sig säker på (ngns trovärdighet l. hjälp(vilja) o. d.); lita på (ngn l. ngt); förlita sig på; räkna med. *G1R* 20: 205 (1549). Så will iag djg O Gud, i Himmels Sal tilljta. WARNMARK *Sinnew.* 24 (1687). Sverige skulle kunna .. spehla en långt ansenligare .. role, om det .. icke behöfde tillita någon annan än sig sjelf. HÖPKEN 2: 432 (1757). Wi finne näpligen en adelsman, som wi tryggeligen kunne tillita. DALIN *Hist.* III. 2: 385 (1762). Derföre är det endast naturen, de tillita och nästan tillbedja. FRANZÉN *Pred.* 4: 262 (1844). Tillita människors hjälpsamhet. CANNELIN (1939).

TILLITLIG, äv. **TILLITELIG**, adj. **-are**. (**-elig** 1715–1786. **-lig** 1773–1807. — n. sg. **-ligit** 1731) [avledn. av **TILLIT**, sbst.¹, o. **TILLITA** (l. **LITA TILL** l. uttr. *lita (sig) till*)] (†) som man kan lita på l. ha förtroende för; tillförlitlig, pålitlig, i sht dels om person: hederlig l. rättskaffens, dels om meddelande l. dokument o. d.: på vars sanningsenlighet l. riktighet man kan lita. Att man wid Regementet ingen tilliteligare effterrättelse hafwer huru wida denna Ryttare *(osv.)*. *VDAkt.* 1715, nr 293. Tilliteligit manskap. *2RA* 3: 506 (1731; *läst i orig.*). I brist af tilliteliga documenter måste de förtigas. WETTERSTEN *Forssa* 103 (c.

1750). BOETHIUS *Sedel.* 213 (1807).

TILLIVS, se till I 1 *g β*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 13 *a*) TILL-JAKA. (†) jaka till (ngt). SCHRODERUS *Os.* 2: 388 (1635). — (II 5 (*a*)) -JUBLA. (numera bl. mera tillf.) gm jubel tillkännage (ngt, särsk. bifall o. d.) för (ngn); jubla åt (ngn l. ngt). Sist af alla kom mr Pickwick, hvilken gatpojkarne tilljublade lika starkt bifall som de andra. BACKMAN *Dickens Pickw.* 1: 236 (1871). En härlig föreställning, tilljublad och utvisslad. LINDSTRÖM *Landk.* 208 (1941). *StSvTyOrdb.* (1989). — (II 8 *b α*) -JÄMNA, -ing. jämna till (ngt) (jfr -platta, -släta); förr äv.: bringa (ngt) i jämvikt l. jämnhöjd (med ngt annat); särsk. i p. pf. l. ss. vbalsbst. *-ing*, särsk. dels [jfr motsv. anv. av nor. *tiljevning, tiljamning*] (*språkv.*) bildl., i fråga om ljudförändring i urspr. kortstavigt ord till fullständig l. partiell likhet mellan stamvokal o. ändelsevokal, dels förr konkret(are), om ngt som åstadkommer jämvikt o. d. Om thet är jämnwåga? Hwar och icke så jäncka thet medh tiljämningen. SCHRODERUS *Comenius* 766 (1639). Vägen är jemn och god, broar laggda öfver brådjup, oländiga höjder tilljemnade, allt i bästa stånd. LÆSTADIUS *1Journ.* 17 (1831). Om vokalerna i ändelser samt om "tilljämning" mellan rot- ock ändelsevokaler skall särskildt talas. *Landsm.* 1: 86 (1879). Ändelsen -o i tilljämnade ord. *Landsm.* 1: 727 (1881). — (II 10) -KALL. [jfr isl. *tilkall*] (numera knappast br.) anspråk, krav. PERINGSKIÖLD *HKr.* 1: 538 (1697). Det tillkall man har på en öfversättares heder gäller naturligtvis äfven öfversättaren af en biblisk bok. *SvTidskr.* 1873, s. 364. COLLINDER *SvOrdhjälp* 93 (1968). — (II 1 *c*) -KALLA, -an (†, *HärnösDP* 1693, s. 52), -else (numera föga br., *Rom.* 11: 29 (*NT* 1526), BJÖRKMAN (1889)); -are (numera bl. tillf., *Rom.* 9: 11 (*NT* 1526)). [fsv. *tilkalla*] kalla (ngn l. ngt) tillstädes (för att kunna få hjälp av denna resp. detta), sända efter (jfr kalla till); i sht förr äv.: kalla (ngn till ämbete l. tjänst o. d.); jfr -fordra 1. *Tillkalla genast ambulans, läkare, polis. Har du tillkallat hjälp, förstärkning?* OPETRI *Tb.* 87 (1525). Höge ämbeter, till hvilcke .. the dugligeste och bäste personer .. medt rätte borde tilkalles. *G1R* 29: 255 (1559). Pojken vågade inte fråga varför han blivit tillkallad. STRÖMHOLM *Fält.* 267 (1977).

TILLKALLANDES, se till I 14 *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 8 *b α*) TILL-KAPA, v.[2] (v.[1] se sp. 1161) -ning. kapa till (ngt). TERSMEDEN *Mem.* 1: 49 (*c.* 1790). Båtsmansstol .. tillverkas av en 5–6 cm tross, varav tillkapas en längd av ungefär 6 gånger brädans längd. WEINBERG *Sjömansk.* 59 (1954). — (II 11 *a*) -KAST. (†) tillägg. SCHULTZE *Ordb.* 2244 (*c.* 1755). — -KASTA, -ning. [fsv. *tilkasta*] 1) (numera föga br.) till II 1 *a*: med kaststygn fästa (ngt). *AHB* 34: 17 (1869). 2) (numera bl. tillf.) till II 5: kasta (ngt) till (ngn); särsk. bildl., med avs. på språkligt yttrande. PERICI *Musæus* 5: 244 a (1582). Han .. tillkastar henne i förbifarten ett beundrande: "Mycket söt!" BERGMAN *OllaPodr.* 53 (1905). 3) (numera bl. tillf.) till II 7: kasta igen (ngt). Therföre befaltes, at Lijket andra gången skulle nedhgraffuas, och Jorden wal tilkastas. PETREIUS *Beskr.* 2: 187 (1614). *AntT* 2: 129 (1869). — (II 7) -KITTA, -ning. kitta till (hål l. öppning o. d.); äv.: med kitt tillsluta (behållare o. d.). Wäl tilkittade blyaskar. *NSvMerc.* 1762, s. 218. Alla synliga hålor och rispor tillkittas med oljekitt. ENEBERG *Karmarsch* 1: 223 (1858). — (II 8 *b α*) -KLAPPA, -ning. gm klappning jämna l. hoppacka (ngt); jfr klappa till 1. GADD *Landtsk.* 2: 281 (1775). Sker en .. *(sjunkning)*, bör jord genast påföras samt fast tillklappas. REJMERS *Koln.* 79 (1868). — (II 7) -KLENA, -ing. (numera bl. tillf., ngt vard.) klena till (ngt). *VDAkt.* Syneprot. 1737. NYBLÆUS *Pharm.* 394 (1846). — (II 8 *b*) -KLIPPA, -ning; -are (numera bl. tillf., BJÖRKMAN (1889), AUERBACH (1915)), -erska (numera bl. tillf., *DN* 1907, nr 13301 B, s. 8 (: Klädningstillklipperska), ÖSTERGREN (1957)). gm klippning göra i ordning (material, särsk. tyg, till) (ngt), klippa till; äv. bildl.; jfr -stymma. *RP* 8: 664 (1641). Jag måste ha femtio små barnblusar tillklippta tills i öfvermorgon. BREMER *Hertha* 235 (1856). Man tillklipper af tunnt nysilfverbleck en remsa motsvarande tandens höjd. LENHARDTSON *Tandl.* 91 (1897). Samvetena skola tillklippas och tillklatschas under partidespoternas öfverinseende. *PT* 1906, nr 164, s. 3. Ssgr (numera bl. mera tillf.): A: tillklippnings-bord. JENSEN *Audoux MClaireAt.* 35 (1922). ÖSTERGREN (1957). -mönster. AUERBACH (1915). *SAOL* (1973). -sax. jfr tillklipps-sax. *Sömnadsb.* 3 (1915). *HantvSv.* 180 (1996). B: tillklipps-sax. (numera bl. tillf.) tillklippningssax. KNORRING *Förh.* 2: 155 (1843). *KatalÅhlénHolm* 37: 148 (1916). — (II 7) -KLISTRA, -ing. gm klistring tillsluta (ngt), klistra till. *Hildebrand MagNat.* 270 (1650). De kommo in i ett varmt kök med väl tillklistrade fönster. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 3: 301 (1937). — -KLUBBA, -ning. 1) (numera bl. tillf., vard.) till II 5, särsk. i uttr. *få sig ngt tillklubbat*, få l. lyckas köpa ngt vid utauktionering. *Fatab.* 1938, s. 22. 2) till II 7, särsk. (i sht förr): klubba ihop ((del av) kolmila). Sedan alla qvistar och barr efter riset blifvit bortharkat, så tillklubbas milan öfver det hela. UHR *Koln.* 37 (1814). — (II 7, 9 *a*) -KLÄMMA, -ning. klämma till (ngt) (så att det tillsluts l. täppes till o. d.). SCHULTZE *Ordb.* 2274 (*c.* 1755). Illa smakande medikamenter *(kan)* nästan utan obehag intagas, om näsan tillklämmes. FORSHÆLL *OrgPharm.* 12 (1836). — (II 8 *b α*) -KNACKA, -ning. (numera bl. tillf.) gm knackning bearbeta l. omdana (ngt); i sht förr särsk. med avs. på flintredskap o. d. *(En)* flintyxa .. som icke hunnit blifva slipad, blott tillknackad. NILSSON *Ur.* 1. 1: 12 (1838). *FoFl.* 1940, s. 178. — -KNIPA, -ning. särsk. till II 7: knipa till (se knipa till 2) (ngt). Med fingrarne tillknipande sina näsor. *BL* 16: 63 (1849). — (II 5) -KNIPPA. (†) refl.: knyta l. foga (ngt) till sig; särsk. bildl.; jfr knippa, v.[1] Emoot hwilket vndertryck the Swanske .. stoor framgång öfwer Danmarck bekommit, i thet Swerige sigh Skåne tilknippat. BRASK *Pufendorf Hist.* 344 (1680). — (II 8 *b α*) -KNORVA. (vard.) stuka l. trycka till (ngn l. ngt); jfr knorva till o. -stuka. VIRÉN *Skizz.* 147 (1890). En serviett ligger där, fint tillknorvad. UNNERSTAD *Snäckh.* 157 (1949). — (II 8 *b α*) -KNYCKLA, -ing. knyckla l. skrynkla till (ngt, särsk. dels hatt, dels föremål av papper o. d.); i sht i p. pf.; äv. bildl. Hans långa svarta hår nedföll i .. lockar på ömse sidor om hans gamla tillknycklade hatt. BACKMAN *Dickens Pickw.* 1: 14 (1871). Han drog upp en tillknycklad femma ur västfickan. ÖBERG *Makt.* 2: 107 (1906). Jag kände mig tillknycklad och försagd. KARLZÉN *BlåNov.* 162 (1951). — -KNYTA, -ning;

-are (se *avledn.*). [fsv. *tilknyto*] 1) till II 7: knyta till (ngt, särsk. dels band o. d. (äv. mer l. mindre bildl.), dels klädesplagg); i sht förr äv. med avs. på hand o. d.: knyta. Slijkt *(no rel)*Band skal hwarken för starkt tilknytas .. ey heller för slaakt. SCHRODERUS *Modersch.* 175 (1642). Den Guds hand, som synes wara osz för en tid tilknuten. *SvMerc.* 2: 755 (1757). Föreningsbandet mellan de båda skalderna tillknöts ännu fastare. *2SAH* 47: 28 (1871). Den ene var chefen .. iklädd Stanleyhatt och en lång, ljusblå zanzibaritskjorta, tillknuten om lifvet med ett rep. *Kongo* 2: 183 (1888). 2) (numera föga br.) till II 11 *a α α´*: knyta (ngt till ngt); äv. oeg. l. bildl.; särsk. ss. vbalsbst. *-ning* (äv. konkret, om påknutet komplement). Genom tillknytning af ett villkor till en bevillning. *GHT* 29/6 1894, s. 1. Duken är fransad med en extra tillknytning af linnegarn. BRANTING *PrydnSöm* 88 (1910). Avledn.: **tillknytare**, r. l. m. till -**knyta 1**, särsk. (om ä. förh.) om kirurgiskt instrument för hopsnörning av svulst o. d. vid dess bas. *Hygiea* 1857, s. 387. THOLANDER *Ordl.* (1872). — (II 8 *b*) -**KNÅDA**. gm knådning bearbeta l. förfärdiga (ngt). *Polyfem* III. 11: 1 (1811). — -**KNÄPPA**, -**ning**. 1) (†) till II 1 *a*: gm knäppning tillkoppla (ngt). På Skaklars .. fremre enda warda the aff Sehlan nedhangde åldrar (antingen the äro kådior, eller remar) tilknäpte. SCHRODERUS *Comenius* 458 (1639). *Linc.* E 5 a (1640). 2) till II 7: (gm att knäppa) tillsluta (ngt, särsk. dels (del av) klädesplagg, dels mun l. hand o. d.), knäppa till; ss. vbalsbst. *-ning* äv. (numera bl. mera tillf.) konkret: knäppning (se **knäppa**, v.[2] 1 *a α*). Om morgonen .. skola officerarne dem tillhålla, at de deras kläder tillknäppa. *KKD* 10: 321 (1703). De händer, som äro fulla med blod, som tilknäppas för den hungroge och fåfängt fuktas af enkans och de faderlösas tårar, uplyftas förgäfwes til himmelen. *PH* 12: 753 (1783). För den icke synliga tillknäppningen sättes längs den framre midten en lös knapphålsremsa. *Frejo* 1873, s. 11. Han höll sin mun tillknäppt som en portmonnä. HELLSTRÖM *Kusk.* 37 (1910). särsk. oeg. l. bildl. särsk. *α*) i p. pf. i adjektivisk anv. *α´*) om person: som avhåller sig från att delta i samtal l. umgänge; tystlåten, fåordig; svårtillgänglig, stel, reserverad; äv. överfört, om ngt som vittnar om sådan egenskap. LEVERTIN 11: 70 (1899). Ofta äro .. flera af brefven formela och tillknäppta. *SDS* 1/12 1904, s. 2. Alla våra tigande och tillknäppta kyrkokristna skulle besinna det ansvar, de .. draga över sig genom att så stöta bort .. längtande och trevande medmänniskor. GIERTZ *Kyrkofr.* 126 (1939). *β´*) *sport.* i fråga om manstarkt försvarsspel: som lämnar motståndaren få chanser att göra mål l. ta poäng; särsk. ss. adv. Villa/Lidköping spelade mer tillknäppt än någonsin på Tingvalla. *GbgP* 26/2 1990, s. 28. *β*) [möjl. med anslutning till **knapp**, adj.] (†) närmande sig l. övergående i bet.: inskränka l. minska l. knappa in på (ngt). Om Männerna äre så otrogne, så karige och knappe, at the tilkneppa för sine Hustruer theras tilbörlige Nödtorffter. SCHRODERUS *Albert.* 2: 281 (1638). Avledn.: **tillknäppthet**, r. l. f. egenskap att vara tillknäppt (se särsk. -**knäppa 2** slutet *α α´*). En sirlig herre med .. ett uttryck kring munnen; som vägde mellan vresig tillknäppthet och godmodigt överseende. *SvSkamtl.* 146: 28 (1920). — (II 8 *b α*) -**KNÖLA**, -**ning**. knöla till (ngt); i sht i p. pf.; äv. bildl., med avs. på person. Mr Jingle satte på sig sin tillknölade hatt. BACKMAN *Dickens Pickw.* 1: 147 (1871). *DN* 1970, nr 240, s. 12 (*bildl.*). — -**KOLA**. 1) (i sht om ä. förh., numera bl. tillf.) till II 8 *b α*: kola (kolved o. dyl. l. mila). JOHANSSON *Noraskog* 2: 332 (*i handl. fr.* 1580). Lasse Kolare haff:r sielff annan tillkolat .. anno 84 vdi 4 Bothnar wedh .. 600 Staffrum. JOHANSSON *Noraskog* 2: 332 (*i handl. fr. c.* 1584). Nu, då milorna äro tillkolade. ANDERSSON *Kolorhist.* 70 (1914). *HammFackl.* 1: 46 (1928). 2) (†) till II 11 *a α α´*: kola (se **kola**, v.[1] 2) i tillägg (för utökning av befintligt bestånd); särsk. i p. pf. *GripshR* 1556, s. 189. HALLENBERG *Hist.* 2: 884 (*i handl. fr. c.* 1614).

TILLKOMBST, se **tillkomst**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-KOMMA**, sbst. (-**kommo**, efter prep.) [fsv. *tilkomo*] (†) 1) till II 1: ankomst, hitkomst. *G1R* 4: 32 (1527). LPETRI *Kr.* 8 (1559). 2) till II 8 *a β*: tillkomst, uppkomst. FALCK *Und.* 131 b (1558).

TILLKOMMA *til³~kom²a*, v. -**kommer**, -**kom**, -**kommit**, -**kommen** (se för övr. **KOMMA**, v.). vbalsbst. -**ANDE**, -**ELSE** (se d. o.). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilkoma*; jfr d., nor. *tilkomme*; ssg av **TILL** o. **KOMMA**, v.]

1) (†, utom i *c*) komma (till en plats l. till ngn), ankomma l. anlända l. infinna sig (ngnstädes); äv. bildl. *Rom.* 8: 38 (*NT* 1526). lagh åkalladhe och migh tilkom wijshetennes ande. *Vish.* 7: 7 (*Bib.* 1541). Så att ther Suenske män vti fremmende Land eller Städer fordom tilkomme, då wore the ille kompne. *G1R* 14: 400 (1542). SPEGEL 599 (1712; *bildl.*). Upsyningen, som tillkommit har förgäfwes sökt stilla bulret. *HH* XXXII. 2: 158 (1773). Engelbrekt erbjöd sig att sitta i konungens fångtorn, till dess Jösse Eriksson hunne tillkomma. LARSSON *SvHFolksk.* 30 (1898). — särsk.

a) i fråga om att tillträda tjänst l. ämbete o. d. *RA* I. 3: 5 (1593). Then nyys tilkomne Landzhöffdingen. SCHRODERUS *Liv.* 622 (1626). Then wed, som på Prästebordet huggit är .. må han som tillkommer behålla. *KOF* II. 2: 342 (*c.* 1655). CAVALLIN *Herdam.* 1: 248 (1854).

b) om företeelse l. förhållande: inträffa, äga rum; äv. med personobj.: drabba, vederfaras; jfr **TILLDRAGA 6**, **TILL-STÅ 3**. Moses .. wetom wij icke huad honom tilkommet är. *Apg.* 7: 40 (*NT* 1526). Doch är nu ther tilkommit, att Ferdinandus är krönter keijsar. *OxBr.* 12: 386 (1619). När menniskiom är något affstulit, klaga the allena på tiuffuen .. icke tänckiandes på at Gudz straff är them således tilkommit. BAAZIUS *Upp.* E 3 a (1629). The Quinnor som .. föda samt sökia Kyrckiegång, för än wixlen tilkommer, skola *(osv.)*. *Kyrkol.* 5: 2 (1686). SUNDÉN (1891).

c) (fullt br.) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som skall komma l. ske; kommande l. blivande l. framtida; jfr **TILL-LÄNKA 1**, **TILL-TÄNKA 3** slutet. Th*(et)* wardh*(e)*r hono*(m)* ey förlåtit, hwarke*(n)* j the*(n)*ne eller tilko*(m)*mande werld. *Mat.* 12: 32 (*NT* 1526). Bådhe thet som framfarer och tilkommande är. *SolWijsh.* 8: 8 (*öv.* 1536). Spåmän .. förkunnade om tilkommande ting. SCHRODERUS *Comenius* 644 (1639). De starkaste hotelser om tilkommande förföljelse. *HH* XXXII. 1: 13 (1774). Den ålder hvari vi lefva torde blifva en gåta för tilkommande slägter. KELLGREN *(SVS)* 5: 134 (1787). *(De)* giorde då löften om tillkommande bragder. FRYXELL *Ber.* 1: 19 (1823). Ett verk, som ej skall lemnas obegagnadt

af den tillkommande häfdatecknaren. *BL* 1: 81 (**1835**). RUIN *Drömsk.* 88 (**1951**). — särsk.

α) substantiverat, i sht i uttr. *ngns tillkommande*, ngns blivande maka l. make (jfr **TILLTÄNKA 3** slutet), *det tillkommande*, livet efter detta. *OxBr.* 12: 269 (**1641**). Han läste i det tillkommande, lika så lätt som en af oss läser i tidningarna. LEOPOLD 2: 420 (**1792**, **1801**). Agneta Horn dansar inte med Erik Sparre .. honom som man utsett till hennes tillkommande. *KvinnLittH* 1: 42 (**1981**).

β) (†) med huvudord betecknande regelbundet återkommande tidsperiod: nästkommande l. följande. J t*(ett)*e tilkom*(en)*de aar. *SthmSkotteb.* 119 (**1521**). Thil kommendis Mickaellis anno 90. *TbLödöse* 149 (**1589**). Den nye Portugisiske Drotningen .. förwäntes widh ändan aff tilkommande Månaden åth Rotterdam. *OSPT* **1687**, nr 24, s. 8. Jag förtror dig det Elssa, tilkommande wecka skal du hafwa bröllop. LAGERSTRÖM *Holberg Jean* 41 (**1744**). SCHULTHESS (**1885**). — jfr **NÄST-TILLKOMMANDE**.

2) [eg. specialanv. av **1**] (†) komma åt l. fram till (ngt) l. nå (ngt). Wiidt Ekenes ther man lægligare med skiip och iacther tilkomma kan. *G1R* 2: 131 (**1525**). Herren .. then ther boor vthi itt liws ther ingen tilkomma kan. *1Tim.* 6: 16 (*Bib.* **1541**). At *(vid belägringen)* minera alt hwad man kan tillkomma. RÅLAMB 8: 64 (**1691**). Der icke Academiens Secret*(erare)* .. Academiens sigill uthj sitt logement förwarat att man nu strax det icke tillkomma kan. *VDAkt.* **1703**, nr 257. LINDFORS (**1824**).

3) tillfalla; få; jfr **KOMMA TILL 8**.

a) (numera mindre br.) komma (ngn l. ngt) till del, tillfalla; i sht i p. pf., i uttr. *vara ngn tillkommen*; jfr **TILL-LÄNDA 2**, **TILL-LÖPA 3**, **TILLSTUNDA 1**, **TILL-STÅ 3**, **TILL-VÄXA 1**. En ffierde part j th*(et)* huss .. som ho*(nom)* til kom paa hans hustrues wegner. OPETRI *Tb.* 32 (**1524**). Någre peninger, honom skole tilkomma för proviandzperseler. AOXENSTIERNA 7: 739 (**1632**). Huilka pijstoler Bengt Olufson alldrig hafft fördolgdha .. och icke kunnat tänkia att dhe skulle wara illa tillkombne eller stullne. *VRP* **1705**, s. 13. Dät tilkämmer mig genom lått. SCHULTZE *Ordb.* 2177 (*c.* **1755**). Wendla ansåg den nämligen vara en av de ärvda saker som rätteligen borde tillkommit henne. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 2: 500 (**1936**); möjl. till **4** *a*. — särsk. (†) med subj. betecknande skrivelse l. meddelande o. d.: komma (ngn) till handa. At oss äre några nye tiender udi thesse dager tilkompne. *G1R* 25: 146 (**1555**). Min .. Herres Breeff .. tillkom migh medh i gårs Fredags post. *VDAkt.* **1682**, nr 132. Att Eders Faderliga Hogwyrdighetz Höggunstiga befallning mig tilkommit. *VDAkt.* **1725**, nr 353.

b) (†) lyckas få, komma över; tillägna sig, tillskansa. Alle andre godz och gårder, som han med gifftermåhl eller nogot annet lagefång tillkomme kan. *G1R* 25: 204 (**1555**). Then store summa, som eder salige fader .. orättvijsligen sigh tilkommett hade. *G1R* 27: 170 (**1557**). Så hade .. *(Novgorods invånare)* medh godo tilhopa bracht märckelige penninge summor, hwilka man aldrigh hade tilkommit, ther man Staden .. plundra låtit. WIDEKINDI *KrijgH* 597 (**1671**). Så tilkommer .. *(prästerskapet)* ej sina tjenster genom tjensteköp. *AdP* **1800**, 2: 1158.

4) vara (ngns) angelägenhet l. uppgift o. dyl. l. anstå l. angå (ngn) o. d.; jfr **KOMMA TILL 9**.

a) vara (ngns) rättighet, rätteligen tillhöra (ngn); i sht om egendom l. makt o. d.; äv.: anstå l. hövas l. passa (ngn l. ngt); äv. i förb. med (pleonastiskt förstärkande) *rätteligen* l. *med rätta* o. d.; äv. närmande sig l. övergående i bet.: höra till l. samman med l. vara förknippad med (ngn l. ngt); äv.: utgöra del av l. ingå i (ngt) o. d.; förr äv.: lyda under; jfr **3** *a* o. **TILL-BÖRA 1**, **TILL-STÅ 3**. Alla bergzmän .. med theras .. Gårdegodz, Hyttor och allt annat hwadh them med rätta tillkommer. *G1R* 1: 187 (**1524**). Att dhe her effter icke tubba eller låcke nogre Lapper, som Sveriges crono tillkomme .. att settia sigh vidh Siösidhan. AOXENSTIERNA 2: 358 (**1619**). *(Bibeln innehåller)* thet som itt Christeligit lefwerne tillkommer. *KOF* II. 2: 4 (*c.* **1655**). Alle de förmänner ock wilkohr .. som det ämbetet egenteligen tilkommer. SCHÜCK *VittA* 2: 89 (*i handl. fr.* **1689**). Makten att styra tillkommer .. odelad konungen. JÄRTA 1: 46 (**1809**). Icke tillkommer det väl mig att döma dem som äro utanför? *1Kor.* 5: 12 (*Bib.* **1917**). All den högaktning en överordnad tillkommer. LILIUS *KinKrigsb.* 119 (**1928**). Enen är främst av alla träd .. *(men den)* har inte fått den plats i poesin som tillkommer den. LO-JOHANSSON *Förf.* 13 (**1957**). En existensutsaga .. är helt enkelt ett påstående, att en egenskap .. tillkommer .. något föremål. REGNÉLL *Sem.* 162 (**1958**).

b) utgöra (ngns) uppgift l. ansvar l. plikt o. d., åligga; förr äv. med personsubj., särsk. utan obj.: vara ansvarig; jfr **TILL-BÖRA 2**. Han .. suarade dartill at han icke tilkomme utan hans broder Nils Ollsson effter han hafuer mackt öffuer alt. *GävleDomb.* 207 (**1637**). Slots, att Archiepiscopo tillkommer cura och inspektion häröver. SAMUELSSON *HALärovUpps.* 119 (*i handl. fr.* **1670**). Den ifwer och werksamhet, som hwar särskilt myra i en koloni wisar i afseende på det arbete, som tillkommer henne. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 4: 105 (**1852**). Det tillkommer stormakterna att ta fredsinitiativ. *SvOrdb.* (**1986**).

c) (†) vara avhängig av l. bero på l. ankomma; särsk. i sådana uttr. som *vad oss tillkommer* (jfr *d*), i den mån l. den utsträckning det beror på oss, i vad på oss ankommer; jfr **ANKOMMA II 1, 1** *a*. LPETRI *2Post.* 50 a (**1555**). Hwad oss tillkommer wilia wij med Gudz hielp wårt kall med all möjelig flit och trohet effterkomma. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 93 (*i handl. fr.* **1612**). Mig bör, så långt det mig tillkommer, företräda ehvem det ock vara månde, som oskyldigt lider. ATTERBOM *Minnest.* 1: 199 (*i handl. fr.* **1685**).

d) (†) angå l. röra l. beträffa (ngn l. ngt); särsk. i sådana uttr. som *vad* l. *så mycket ngn* l. *ngt tillkommer* (jfr *c*), vad ngn l. ngt beträffar l. anbelangar o. d.; jfr **TILL-STÅ 3**. Så mykit Thome tilkom, beröffuade han Christo all hans ähro jfrå. LPETRI *3Post.* 11 b (**1555**). Nar .. *(målen vid tinget)* nu .. slettne Bliffue will iach well wijdere giffue eder till keenne om alle dij sacker som eder till kommer. RAAF *Ydre* 1: 312 (**1556**). Så att .. *(Jesus)* aldeles är wår egin, och oss aleena geller. Och att tu äst en ibland them, som thetta tilkommer. PJGOTHUS *Luther Sät* K 2 b (**1593**). Hwadh thet tilkommer, at hiorden skall drifwas j beet j Nordlanden, så *(osv.)*. BUREUS *Päw.* A 3 a (**1604**). Hwad Wattnet tilkommer, är wetandes, at *(osv.)*. IERICI *Colerus* 1: 183 (*c.* **1645**).

5) uppstå, uppkomma, bli till; äv. dels: skapas l. åstadkommas o. d., dels om lag o. d.: stiftas; ofta i p. pf. *G1R* 4: 170 (**1527**). Han lät blåsa

östanwädher .. och lät j sinne starkheet tilkomma su(n)nanwädher. *Psalt.* 78: 26 (öv. **1536**). *(Holmen)* skal uti Konung Johan then tridies tid först wara tilkommen. RUDBECK D. Y *Samolad* 64 (**1701**). Något uttryck .. tyckes vara tilkommet blott för rimets skull. HÖIJER 4: 485 (**1798**). Att en lag kan tillkomma emot Konungens vilja. PALMBLAD *Norige* 347 (**1846**). Språket var .. tillkommet för att dölja menniskans tankar. STRINDBERG *NRik.* 65 (**1882**). Utställningen, som tillkom med anledning av Nordstjärnans årsmöte. *Hälsingerun.* **1975**, s. 135. — särsk.

a) (†) om person l. djur: komma till världen, födas; jfr **TILL-FÖDA 1**. Både för them, som nu her effter tillkomme kunne, såsom och för them, nu äre udhi lifve. *RA* I. 2: 90 (**1563**). Är jag då i verden endast tillkommen att bli en börda för alla, som göra mig godt? JGOXENSTIERNA *Dagb.* 174 (**1771**). Som djuren sällan finna sin föda på den fläck, der de tillkomma såsom wexterna, måste de *(osv.)*. HARTMAN *Naturk.* 139 (**1836**). *PT* 2/7 **1898**, s. 3.

b) om Guds rike; förr äv. med anslutning till **1** *b*. Ther före bediom wij ath gudz rijke skal tilkoma. OPETRI 1: 70 (**1526**). Helgat varde ditt namn; tillkomme ditt rike. *Matt.* 6: 9 (*Bib.* **1917**; *NT 1981*: Låt ditt rike komma).

c) med prep.-förb. inledd med *av* l. *genom* l. med interr. *hur*, för att beteckna orsak l. grund l. upphov till ngt: komma sig, hända sig.; äv. med anslutning till **1** *b*. The scriffua wel alle om örlig och krijgh, men huru sådana tilkommet är .. warder ganska ringa omtalat. OPETRI *Kr.* 2 (*c.* **1540**). Szå är och ölett .. suurtt, ehure thet tilkommer eller hwad thet wållett haffwer, kunne wij icke wette. *G1R* 17: 455 (**1545**). Huru det tillkommer, att justitien så haffver legat nedre i Götheborg. *RP* 4: 40 (**1634**). Detta mitt begågne förseende är af ijdel eenfalldigheet, oförståndh och qwinligh swagheet tillkommit. *VDAkt.* **1680**, nr 53. Som bekant, tillkom prinsens af Ponte Corvo val genom en dubbel omkastning i redan fattade beslut. *3SAH* 3: 138 (**1888**). En serie slumpartade händelser, tillkomna på måfå. HÖGLUND *Branting* 1: 8 (**1928**).

6) komma l. fogas l. läggas till; särsk. om person: ansluta l. sälla sig (till ngn l. ngt); äv. om substans o. d.: tillsättas; jfr **TILL-ÖKA 3**. Kyrkiones .. egendom, som af ålder hafwer thertill legat och hördt, eller nyligen tillkommit. *KOF* II. 2: 250 (*c.* **1655**). Tillkommer mer af Syran, uplöses åter Kopparen. RINMAN *JärnH* 547 (**1782**). Till antalet af de framstående personer, som .. rörde sig omkring Carl XII, hade tillkommit ännu en. *2SAH* 61: 356 (**1884**). Att den tredje strofen från slutet, hvilken saknades i den ursprungliga .. texten, i Åbo-upplagan af 1810 tillkommit. *3SAH* 2: 176 (**1887**). Ett tillkommande deklinations-s .. i subst. och adj. WULFF *SvRim* 30 (**1898**). BERGHOLM *Fys.* 4: 96 (**1957**). — jfr **NY-TILLKOMMANDE** o. **NY-, NYSS-TILLKOMMEN**. — särsk.

a) med särskild tanke på förhållandet mellan ökning o. minskning av mängd l. antal; i sht i uttrycklig motsats till (o. samordnat med) *avgå* o. d. *(Han)* haffver inthet berördt i sin scriffvelsse anthen um then dell, som tilkommen ähr, eller hvadt ther fattes. *G1R* 26: 596 (**1556**). *(I Medellagen)* äre Attundaland och Fjadrundaland indragne .. Men i deras ställe är Wermeland och Öland tilkomit. PERINGSKIÖLD *MonUpl.* 26 (**1710**). Sammandrag öfver tillkommen och afgången materiel. *SFS* **1907**, Bih. nr 72, s. 20. Faktum är att antalet industriarbetsplatser har minskat enormt .. i Kina, samtidigt som det tillkommit nya. *DN* 16/8 **2004**, s. C3.

b) om kostnad l. avgift o. d.: läggas till i efterhand l. ovanpå fastställt pris o. d.; särsk. i uttr. *tillkommande skatt*, skatt som (t. ex. på grund av eftertaxering) tas ut efter slutlig skatt. AUERBACH (**1915**). *SvAffärslex.* (**1948**: Tillkommande). Philishave .. 58 kr (riktpris) oms tillkommer. *Vi* **1961**, nr 40, s. 57 (*i annons*). Kostnaden för frakt tillkommer. *SAOL* (**1986**).

c) om (komplikation vid) sjukdom l. symtom o. d.: tillstöta (se d. o. **2**). Slutligen tillkom en feber, som ändade hans lif. DALIN (**1854**). *(Han)* fick lägga sig på operationsbordet igen sen det tillkommit komplikationer. *Expressen* 5/3 **2003**, s. 10.

d) (i sht i skriftspr.) i fråga om att ytterligare omständighet l. faktum l. synpunkt o. d. tillförs l. tillfogas det i en framställning redan sagda; jfr **LÄGGA**, v. **I 2** *d γ*. WESTE (**1807**). Hos manniskan tillkommer en högre utvecklad hjärna som är en betingelse för tänkandet. ASPELIN *TankVäg.* 1: 121 (**1958**). Förutom de ideologiska bevekelsegrunder som folkpartiet kan ha tillkommer det faktum att *(osv.)*. *DN* 19/5 **1995**, s. A2.

A v l e d n .: **TILLKOMMELSE**, r. l. f. [fsv. *tilkomilse*] **1)** (†, utom i slutet) till **1**: ankomst; jfr **tillkomst 1**. *G1R* 1: 251 (**1524**). När fremmende sendebud komma hijt till Graffvesandh, pläge de låthe vette Rådet i Engeland om deres tillkommelsse. *OxBr.* 10: 223 (**1617**). BJÖRKMAN (**1889**). särsk. (i sht i religiöst spr.) om Jesu ankomst, i sht om Jesu återkomst på domedagen; jfr **ankomst 1** *b*. *Mat.* 24: 27 (*NT* **1526**). Scrifften talar om tweggiahanda Christi tilkommelse. FALCK *Und.* 208 b (**1558**). Kyrko-gården skal af Klockaren hållas ren för de framlednas bens skull, som sig där hvila til Christi tilkommelse til Domen. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 360 (**1679**). Det är en uppfyllelse av bibliska profetior och ett tecken på Jesu snara tillkommelse. *DN* 22/6 **2004**, s. A4. **2)** (utom i religiöst spr. numera föga br.) till **5**: uppkomst l. tillblivelse; särsk. i fråga om Guds l. evighetens rike; äv. om Jesu födelse; jfr **tillkomst 3** (*a*, *b*). Then hemligheet om .. *(Jesu)* Mandom och tilkommelse. CARL IX *Cat.* **1604**, Ff 2 a. Guds rikes tillkommelse, som här är föremål för vår bön. FEHR *Und.* 252 (**1894**). De första telegrammen om att Liège hade tagits .. kom .. som en chock och en bekräftelse på tillkommelsen av en ny verklighet. WIGFORSS *Minn.* 2: 18 (**1951**). **3)** (†) till **6**: tillskott; ökning; jfr **tillkomst 4**. *(Sv.)* Tilkommelse .. *(t.)* zusatz. *Linc.* A 5 b (**1640**). *(Sv.)* tillkommelse .. *(lat.)* accessio. *Hamb.* (**1700**). Ssgr: (**1** slutet) **tillkommelse-dag**. (numera föga br.) om dagen för Jesu återkomst, domedagen. Den store och ytterste Herrans Tilkommelse-Dagh. AUSTRENIUS *Reethz* 37 (**1681**). *SAOL* (**1973**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 10**) **TILL-KOMMENDERA**, -**ing**. (numera föga br.) kommendera (ngn till (tillfällig) tjänst l. tjänstgöringsplats). *SPF* **1843**, s. 213. Gadolin .. tillkommenderades till Michailoffska artilleriskolan. *ASScF* XIX. 18: 4 (**1893**). ESTLANDER *11Årt.* 3: 164 (**1923**).

TILLKOMST *til³~kom²st*, r. l. f. l. m. (*G1R* 29: 425 (**1560**) osv.) ((†) n. UHIÄRNE *Strat.* 25 (**1668**), *ReglFl.* **1834**, 1: 188); best. -**en**; pl. (†, anträffat bl. i bet. **2**) -**er** (RÅLAMB *Resa* 56 (**1658**, **1679**)). (förr äv. skrivet ss. två ord. -**kombst 1691**. -**kompst** (-å-, -th) **1558**–**1681**.

-komst (**-å-**) **1561** osv. **-kumpst 1561**–**1565**. **-kumst 1703**) [fsv. *tilkomst*; jfr d., nor. *tilkomst*; vbalsbst. till TILLKOMMA, v.]

1) (utom i religiöst spr. numera föga br.) motsv. TILLKOMMA, v. **1**: ankomst l. anländande; jfr **4**; äv. bildl.; förr äv. ngn gg om framtid (motsv. TILLKOMMA, v. **1** *c*); jfr TILL-KOMMA, sbst. **1**, TILLKOMMELSE **1**. *G1R* 28: 546 (**1558**). The aff Räffle Stadh, huilke sigh för Rydzens tilkumpst befrachtede. *E14R* **1561**, s. 117 b. Ingen halsade på them .. wid theras tillkomst. VERELIUS *Gothr.* 117 (**1664**). *(Att)* Belise ej ännu slutat med sin straff-Prädikan, om Polemon och Amando ej afbrutit den samma med sin tilkomst. *Weise* 2: 156 (**1771**). *(Sv.)* Tilkomst .. *(t.)* die Zukunft. MÖLLER (**1790**). *2SAH* 32: 198 (**1859**; *bildl.*). Att hålla sig rena och obesmittade af världens synd .. i förväntan på Kristi andra tillkomst. *Prärieblomman* **1903**, s. 257. Går ut och gjuter över jordens rund / Guds vredes skålar till Hans tillkomsts stund! NORDLING *BergBuda* 68 (**1921**). — särsk. (†) sammankomst l. möte; jfr ANKOMST **5**. Andoch thenne Tilkompst war för inge andre orsaker berammat och anstichtat, än therföre, At Standerne skulle thär berådhslå *(osv.)*. CHESNECOPHERUS *Skäl* Tt 1 a (**1607**). VERELIUS 84 (**1681**).

2) (†) motsv. TILLKOMMA, v. **2**: tillgång; tillträde; äv. dels bildl., dels konkret, om ingång l. infartsväg o. d. På ene sijdan löper Floden .. på then andre .. brante Wijnberg, hwilke allenast lämna widh Stranden en smal tilkomst. RÅLAMB *Resa* 14 (**1658**, **1679**). Thesse .. låt *(visiren)* .. förwara alla Tilkomster och Portar. RÅLAMB *Resa* 56 (**1658**, **1679**). Jag wet intet hwad tilkomst han dartil haft. SAHLSTEDT (**1773**). Jag *(har)* .. uttydt / Min tillkomst och besittning af den sällhet Som Gud mig skänkt. JGOXENSTIERNA 4: 281 (**1815**).

3) motsv. TILLKOMMA, v. **5**: uppkomst l. tillblivelse; äv. om åstadkommande l. skapande (jfr TILL-STÄLL); jfr TILLKOMMELSE **2**. Wår käre Herres och Frelsares Jesu Christi Aflelse, Födelse och tilkomst i Kötet. KLEMMING *DramLitt.* 525 (*boktitel fr.* **1632**). Öfvertygade, att hvar ny tillkomst af natur eller konsten till menniskors nytta är en verklig besittning. BERGKLINT *Vitt.* 203 (**1766**). Kalktuff-lagret vid Odensala är af så ung tillkomst, att *(osv.)*. HISINGER *Ant.* 1: 109 (**1819**). Kunskap om vårt slägtes första tillkomst. NILSSON *Ur.* 1: Inl. III (**1843**). Mellan Stockholm och Skåne *(var)* .. trafiken före järnvägarnas tillkomst .. liflig. DE GEER *Minn.* 1: 17 (**1892**). Mycket har hänt .. inom svenskt kulturliv sedan författarföreningens tillkomst. *SvD(B)* **1943**, nr 122, s. 4. Jag fick honom att tala lite om tillkomsten av hans egna böcker. LO-JOHANSSON *Förf.* 40 (**1957**). — särsk.

a) (numera knappast br.) motsv. TILLKOMMA, v. **5** *a*: födelse. PALMÆR *Eldbr.* 116 (*c.* **1830**). *(Barnets)* moder Annette blef efter gossens tillkomst vansinnig. *PT* **1899**, nr 155 A, s. 3. CANNELIN (**1939**).

b) (†) motsv. TILLKOMMA, v. **5** *b*, i fråga om Guds l. evighetens rike. Diefwulen .. är then .. hwilken alt söker at förhindra, nembl. .. Gudz Rijkes och wilies tilkompst. RUDBECKIUS *Luther Cat.* 204 (**1667**). Den sista människan kunde .. i ro sluta sina trötta ögon och vänta tillkomsten af evighetens rike. SCHÜCK o. WARBURG *LittH* 1: 76 (**1895**).

4) (numera mindre br.) motsv. TILLKOMMA, v. **6**: tillägg l. tillskott; tillökning; tillsats; stundom svårt att skilja från **1**; jfr TILLKOMMELSE **3**. *RP* 1: 101 (**1628**). Som Järnets afbränning icke kan förhindras, med mindre det hålles .. fritt ifrån luftens tillkomst .. så *(osv.)*. RINMAN *JärnH* 86 (**1782**). För öfrigt är naturen nu, genom tillkomsten af många nya små vattenfall, än mera leende än förr. ATTERBOM *Minn.* 448 (**1818**). Trots tillkomsten av stenhuset hade gården bibehållit sin karaktär av handelsmansgård. *MännMinn.* 4: 250 (**1946**). — särsk. (†) motsv. TILLKOMMA, v. **6** *a*, i förb. med *avgång*. Journal öfver all tilkomst och afgång *(av materiel)*. *TjReglFl.* **1790**, s. 47. *SFS* **1907**, Bih. nr 72, s. 20.

Ssgr (till **3**): TILLKOMST-DATUM. datum för tillkomst. Vore palatset af yngre tillkomstdatum .. vore .. en vanlig tekniskt och praktiskt riktig reparation .. tillfyllest. *TT* **1900**, Byggn. s. 4. På varje platta står att läsa inte bara verkets titel förstås och dess tillkomstdatum utan också en .. kommentar av musikstycket. *GbgP* 9/6 **1997**, s. 37. — -HISTORIA. sätt l. omständigheter för ngts tillkomst l. åstadkommande o. d. SANTESSON *AtterbUngdD* 73 (**1920**). Betydelsefulla detaljer rörande Storhälsinglands tillkomsthistoria. *Fornv.* **1940**, s. 11. Romanen har en lång tillkomsthistoria. *OoB* **1963**, s. 534. — -ORT. Bestämmandet af .. en handskrifts ålder, tillkomstort eller tidigare öden. RUDBECK *SvBokb.* 1: XIV (**1910**). *LD* **1959**, nr 104, s. 1. — -PROCESS. jfr **process**, sbst.[1] **5**. *OoB* **1897**, s. 92. En möjlighet för intresserade att .. få inblick i konstglasets hela fascinerande tillkomstprocess. *LD* **1959**, nr 233, s. 3. — -TID. *HSH* 7: 196 (*c.* **1800**). Målningarna saknar som sagt datum, om tillkomsttiden vet jag faktiskt inte ett dugg. *GbgP* 28/6 **2003**, s. 47. — -ÅR. Kronologiskt angifvande af styckenas tillkomstår måste iakttagas. STRINDBERG *Brev* 3: 255 (**1883**). WERIN *Ekelund* 1: 99 (**1960**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): TILL-KONSTLA, -ing (numera bl. mera tillf., HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 50 (**1818**), *SAOL* (**1923**)). **1**) (†) till **II 5**, refl.: gm knep l. intriger tillskansa sig (ngt) (jfr **konstla sig till**); äv.: gm förställning o. d. tillägna sig (ngt). WESTE (**1807**). Ett konstgrepp, för att tillkonstla sig monarkens penningar. CRUSENSTOLPE *CJ* III. 1: 63 (**1846**). Den hänryckning, han kunde tillkonstla sig. LYSANDER *Almqvist* 228 (**1878**). **2**) till **II 8** *b α*: konstla till (ngt); i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: tillgjord, onaturlig, konstlad; jfr **3**. Wittfoth skal graseligen klagat deröfwer at denne Compagnonen så bruillerat och tilkonstlat des både Räkningar och finançer, at han med möda kunnat få reda derpå. TILAS *Ant.* 1: 358 (**1766**). En person, som icke har något tillkonstlat i sitt verk .. är Degas, som hade en härlig utställning. LAURIN *LivKonst* 242 (**1931**). **3**) (†) till **II 8** *b β*: på konstlad väg frambringa (ngt); i vissa språkprov svårt att skilja från **2**. ARNELL *Moore LR* 1: 95 (**1829**). I afsigt att bemantla regeringens trångmål i riksdagsfejderna och tillkonstla en för densamma gynnsam opinion. *MinnSvNH* 11: 53 (**1872**). *(Dock)* låter sig .. *(materialismens)* långt mer utbredda herravälde af inga tillkonstlade bländverk öfverskyla. SUNDBERG *Farl.* 1 (**1873**). — (**II 8** *b α*) -KONSTRA. konstra till (ngt); i sht i p. pf. *(Stolmodellen)* har en hel del av det kantigt tillkonstrade, som ofta vidlåder tysk formgivning. *Form* **1936**, Omsl. s. 22. — (**II 1** *a* (, **11** *a α α′*)) -KOPPLA, -ing. koppla till (ngt, särsk. vagn o. d., till ngt annat); i sht förr äv. med indir. obj., betecknande det till vilket ngt

tillkoppla(t)s; förr äv. oeg. l. bildl., med avs. på person: förena (med annan) (jfr **koppla 3**); äv. (numera bl. mera tillf., med anslutning till **till II 7** slutet) med avs. på ström(brytare) l. elektrisk apparat l. funktion o. d.: slå till (se **slå till 3**), koppla på (jfr **-slå 4**). *I Ånge tillkopplades tre nya vagnar till tåget.* LIND 1: 1891 (**1749**). Sedan lokomotivet tillkopplats tåget. LUNDBERG *Lok.* 279 (**1902**). (*Strömbrytare*) skola .. vara så anordnade, att de icke kunna tillkopplas efter eller frånkopplas före ytterpolerna. *SFS* **1904**, nr 10, s. 6. — (**II 10**) **-KORA.** [fsv. *tilkora*] (†) utse l. (ut)välja (ngn) (till (ngt, särsk. angivet med inf.-förb.)). Teijs böttik(*er*) och Matteus böttiker (*blev*) till korade atth wara ållermen öff(*uer*) böttikerna här ij staden. *TbLödöse* 24 (**1587**). Sweriges Rijkes fulmächtige .. (*begärde*) at Konung Gustaff .. skulle .. på sigh annamma .. Cronan til Sweriges Rijke, ther hans Kon. M. lagligen tilkorat war. TEGEL *GI* 1: 130 (**1622**). — (**II 7**) **-KORKA, -ning.** med kork tillsluta (ngt, särsk. flaska), korka igen; äv. oeg. l. bildl., särsk. i p. pf. *Vägarna var tillkorkade av snö.* Boutellierne måste bli öfwermåttan wäl tilkorckade. *Oec.* 159 (**1730**). Bottenhavets fullkomliga tillkorkning för smugglare. *UNT* 30/4 **1934**, s. 5.

TILLKORTAKOMMANDE *tilkor³ta~kom²ande*, n.; best. **-et**; pl. **-en**. [till uttr. *komma till korta* (se **KORT**, adj. **7** *b* γ) l. ssg av uttr. *till korta* o. ett vbalsbst. till **KOMMA**] förhållandet att ngn inte räcker till för en uppgift l. misslyckas med ngt l. att ngt går ngn emot; misslyckande; motgång; ofta i pl. Våra egna och andras tillkortakommanden. LIDMAN *FörgängTral.* 122 (**1928**). Man resignerar inför samhällets tillkortakommanden. GYLLENSTEN *SokrDod* 158 (**1960**). Tidningen beklagade det redaktionella tillkortakommande som resulterade i att (*uppgifterna*) .. inte publicerades den 16 januari. *Expressen* 28/8 **1996**, s. 18.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 11** *b*) **TILL-KOST.** (numera föga br.) kost som äts till ngt, särsk. om animalisk kost som förstärker basfödan; äv. om efterrätt o. d. LIND (**1749**). Varm mat, bestående af .. gryn-ärt- eller kål-mos samt gröt, med någon tilkost af ströming, kött eller smör. ZETZELL *PVetA* **1764**, s. 20. Tillkost .. (*dvs.*) efterrätt. BJÖRKMAN (**1889**). — (**II** (**7**,) **9** *a*) **-KRAMA, -ning.** (numera bl. mera tillf.) krama till (ngt) (så att det pressas ihop). *Linc.* F 3 b (**1640**). CANNELIN (**1921**). — (**II 8** *b* α) **-KRUSA.** (numera bl. tillf.) göra (ngt) krusig l. veckad o. d., i sht förr äv. utsirad l. utsmyckad o. d. (äv. bildl., särsk. med avs. på text o. d.); särsk. i p. pf. STRINDBERG *Hems.* 66 (**1887**). Allt större, sirligt förgrenade och tillkrusade blad färdigordnade till en tät och prydlig rosett. *PT* **1908**, nr 122 A, s. 3. Tillkrusade anvisningar. LINDSTRÖM *Österhus* 290 (**1952**). — **-KRYSTA, -ning. 1**) (numera bl. tillf.) till **II 8**. *a*) till **II 8** *b* β: gm krystande (se **krysta 2** (*b*)) frambringa (ngt); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. Dessa ord (*om dottern*) tycktes komma ur fadershjertat, emedan de från hans läppar voro de första jag hört, som icke varit tillkrystade och uppblandade med nonsens. BRAUN *Z* 170 (**1858**). *b*) (numera mindre br.) till **II 8** *c*, refl.: bete sig krystat. *Bore* **1849**, nr 14, s. 3. **2**) (†) till **II 9** *a*: trycka l. klämma o. d. till (ngt l. ngn). *Linc.* F 3 b (**1640**).

TILLKRÅKA *til³~krå²ka*, f. l. r.; best. **-an**; pl. **-or**; förr äv. **TILLKRÅK**, m.; anträffat bl. i pl. **-ar** (**tell-** 1729. **telle-** *c.* 1645. **til-** 1639–1807. **till-** *c.* 1635 osv. **tille-** 1619–*c.* 1645; se för övr. **KRÅKA**) [sv. dial. *tillkråka*; med avs. på förleden jfr sv. dial. *tillkorp*, spillkråka, göktyta, *tilla*, *tillika*, större strandpipare; ordet är sannol. en ljudharmande ombildning av **SPILLKRÅKA**] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om hackspetten Dryocopus martius Lin., spillkråka; jfr **REGN-STINA, RÖD-SPINK, SVART-SPETT.** SIGFRIDI A 3 a (**1619**). Tillkråka. Har en röd Callot på hufwudet, men annars är hon swart öfweralt. *Linné FörelDjurr.* 95 (**1748**). Spillkråkan .. har .. fått en hel massa provinsnamn .. Så kallas hon i Mellan-Sverige tillkråka. ERICSON *Fågelkäs.* 2: 70 (**1907**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-KRÅNGLA, -ing. 1**) (numera bl. tillf.) till **II 5**, refl.: krångla sig till (ngt). TOPELIUS *Vint.* I. 1: 17 (**1863**, **1880**). Sätten äro många att tillkrångla sig .. (*premierna*) oförtjänt. *Skogvakt.* **1893**, s. 9. **2**) till **II 8** *b*, särsk. till **II 8** *b* α: krångla till (ngt) (särsk. i p. pf. i adjektivisk anv.); jfr **-bråka 1**. *3SAH* LII. 2: 149 (**1783**). När han hade funnit, att livet hade blivit svårt och tillkrånglat, hade han gått bort ur det. LAGERLÖF *Liljecr.* 279 (**1911**). En nitid, rätt ojämn och tillkrånglad skrivarstil, som i sämre ögonblick kan vara ganska svårtydd. *EnköpTb.* XXXVII (**1966**). — (**II 5**) **-KRÄKTA, -ning.** (†) refl.: orättmätigt tillvälla l. bemäktiga sig (ngt); jfr **kräkta**, v. **2**. Last och våld tilkräktade sig namn af ära. GAGNERUS *Stjernhjelm* 1 (**1776**). SCHULTHESS (**1885**). — **-KRÄVA, -else** (*GIR* 3: 336 (**1526**), *GIR* 5: 105 (**1528**)). [fsv. *tilkräfia*] (†) **1**) till **II 5** *a*, **10** (jfr **2**): kräva av l. anmoda (ngn att göra ngt); äv. med substantivisk bestämning inledd av prep. *till* l. *om*; särsk. i pass.; jfr **-äska**. Teslikis ære wij och nw tiil krafde At wtskicke med te Lypske betalninghen för the skep ok werior Som (*osv.*). *GIR* 1: 101 (**1523**). När han .. wart tilkraffd om hielp oc bestond emott konungh Kristiärn. *GIR* 9: 39 (**1534**). Konunglig maiestat .. haffuer .. wordet bijdin och tilkraffd til sådana straff. OPETRI *Kr.* 329 (*c.* **1540**). *GIR* 29: 34 (**1559**). **2**) till **II 10** (jfr **1**), med saksubj.: kräva l. (er)fordra (ngt); särsk. i komparativ bisats med underförstått obj.; äv. abs.; jfr **-fordra 4**. Legeuel haffue vj .. befwnnith at then hielp vil doch ecke swa lankt slaa fram Som vtlegningen tilkræffuer. *GIR* 1: 191 (**1524**). Giff oss nådh, ath wij gladheligha döö när thin vilie til kräffwir. OPETRI 1: 59 (**1526**). *GIR* 29: 739 (**1560**).

TILLKUM(P)ST, se **tillkomst.**

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *a* α slutet) **TILL-KVICKNA.** kvickna till; särsk. i p. pf. Kl. 6 om afton var han så mycket tilqvicknad, at han kunde bäras i en Fauteuille til sina .. Rum. *VeckoskrLäk.* 5: 390 (**1784**). — **-KÄMPA. 1**) till **II 5**: gm kamp l. ansträngning o. d. vinna l. uppnå (ngt) åt (ngn, särsk. (o. numera nästan bl.) sig (jfr **kämpa till**)); äv. (numera bl. tillf.) med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*. *Tillkämpa sig bättre villkor, oberoende, lugn.* Under den tiden då Korsets lära här, med möda, tillkämpade sig seger öfver den gamla hedendomen. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 14 (**1818**). Ständerna .. tillkämpade åt sina revisorer rätt till en något vidsträcktare granskning af statsverket, än förut varit dem medgifven. *IllSvH* 6: 84 (**1881**). Att nu gällde det att tillkämpa Tyskland "den fulla segern även i väster". HÖGLUND *Branting* 2: 235 (**1929**). särsk. i p. pf. i mer l. mindre ad-

jektivisk anv., om beteende l. sinnestillstånd o. d.: som vunnits gm (o. (gm att te sig mer l. mindre onaturlig) vittnar om) ansträngning l. självövervinnelse o. d.; särsk. om yttre lugn; jfr **-tvinga 2** *b*. "Jaja", sade han tillkämpadt. LUNDEGÅRD *Prins*. 44 **(1889)**. Med tillkämpat lugn befallde han dem bara kort att följa med. SWENSSON *Willén* 175 **(1937)**. **2)** (†) till **II 8** *b β*: gm kamp l. ansträngning o. d. åstadkomma (ngt); i sht i p. pf. *Phosph*. **1810**, s. 121. Här och der små usla byar, som hänga vid klippväggarne, med några mödosamt tillkämpade örtegårdar omkring. ATTERBOM *Minn*. 397 **(1818)**. — (**II 5**) **-KÄNNA**, v. [jfr fsv. *tilkanna sik*, göra anspråk på] (numera föga br.) tillerkänna (ngn l. ngt ngt); förr äv.: ålägga. Och bleff Niels Larsonn thet tilkent *(dvs. rätten ott väljo hus)*, maden att han hade störste nestsrett*(e)*n therudinnen. *2SthmTb*. 4: 66 **(1570)**. Såldaten Jöns Backman .. som sig .. med qwinfålket Kierstin Persdotter utj beblandelse inlagt, och således .. tillkiänd worden, et sådant åbegynt Echtenskapp .. at fullgiöra. *VDAkt*. **1717**, nr 94. Däremot kan en lika hög rang näppeligen tillkännas den fjärde sonetten. NORDENSTRENG *Gripenbg* 189 **(1921)**.

TILLKÄNNA, adv., se **till I 14** *b ζ α'*.

TILLKÄNNAGIVA *tiljän³a~ji²va* l. (o. utom i högre stil numera vanl.) **TILLKÄNNAGE** *tiljän³a~je²*, v. **-giver** l. **-ger**, **-gav**, **-givit** l. **-gett**, **-given** (se f. ö. **GIVA**). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE**; **-ARE** (†, FERNANDER *Theatr*. 250 **(1695)**). **(tillkänna- 1599** osv. **tillkänne- 1561–1612)** [fsv. *til kanna giva*; jfr d. *tilkendegive*; efter mlt *tō kennen geven* (se **KÄNNA** *anm*. till **3**)] ge till känna (jfr **KÄNNA** *anm*. till **3**).

1) tr.: ge (ngt) till känna.

a) (gm muntlig l. skriftlig utsaga) låta bekantgöra l. berätta (om) (ngt (för ngn)), ofta med avs. på avsikt l. orsak l. åsikt o. d.; särsk. om förvaltningsorgan l. myndighet o. d.: offentligt kungöra; i sht förr äv. dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *om*, dels med indir. obj.; ss. vbalsbst. *-else* äv. konkret(are), om (skriftlig) underrättelse. *HH* XXXIII. 1: 177 **(1561)**. Att så snart E. K. M:tz commissarier vore ankomne i Franckrike, skulle H. K. M. therom blifue tillkennegifuet. *HT 1911*, s. 196 **(1607)**. Af thenna skrifteliga tilkiänna gifwelsen, lemnas .. utur Wår Justitiæ Revision wederparten behörig del. *PH* 2: 1355 **(1738)**. Han tillkännagaf henne, att hans hustru hade lyckats att finna en plats *(ót henne)* hos en äldre fru. LIVIJN 1: 253 **(1817)**. Generalen tillkännagifver .. för regementet, hvilken af Kongl. Maj:t blifvit till regements-chef i nåder utnämnd. *TjReglArm*. **1858**, 1: 254. Med stöd av sjökorten tillkännagav jag en avvikande mening. DAHL *Forbes Kvinn*. 26 **(1935)**. Om jag gick till Solange nu och tillkännagav min avsikt att göra detta, så *(osv.)*. KYRKLUND *Sol*. 99 **(1951)**.

b) (numera mindre br.) (mer l. mindre instinktivt l. ofrivilligt) uppenbara l. ådagalägga (ngt); äv. om sak: vittna om l. avslöja (ngt abstr., i sht förr äv. ngt konkret). THORILD *(SVS)* 4: 172 **(1795)**. Antligen har jag funnit at äfven fl*(usspats)*syradt bly ej tillkännager all syran, ty lera följer med öfver alt i liquida. BERZELIUS *Brev* 9: 111 **(1814)**. Fru Holmelin gladdes .. för det dygdiga och rena hjerta, som svaret tillkännagaf. ALMQVIST *Lad*. 7 **(1840)**. Så t. ex. var det ett olyckligt tecken, om offerdjuret .. dog sprattlande under tillkännagifvande af stora plågor. PALMBLAD *Fornk*. 1: 417 **(1844)**. Han ognade igenom det dottern hade skrivit, men lade sedan ifrån sig papperet utan att tillkännage vare sig missnöje eller tillfredsställelse. BOTWID *Wennb*. 166 **(1939)**.

2) (numera bl. tillf.) refl.: ge sig till känna, äv.: framträda, visa sig; i sht förr äv. dels i förb. med inf.: förklara sig (se **FÖRKLARA 7**), dels, om person: presentera sig. *OxBr*. 1: 310 **(1626)**. Åkomman tillkännager sig med en swulst i endera ljumsken. LOVÉN *Anv*. 77 **(1838)**. *(Då)* fingo vi Porto Santo och .. Madeira i sigte, som vanligt insvepta i moln, hvarigenom de .. ofta tillkännagifva sig innan någon del af landet synes. SKOGMAN *Eug*. 1: 14 **(1854)**. Presentation följde och han tillkännagaf sig som professor Holm, arkeolog. ÅKERHIELM *FramNamn* 42 **(1902)**. Det är betecknande, att .. den heliga stolen .. tillkännagivit sig icke vilja undersöka frågan *(om en kalenderreform)*. NILSSON *FestdVard*. 216 **(1925)**. HENNING *Sept*. 54 **(1936)**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): (**II 13** *a*) **TILL-KÄRA**. [fsv. *tilkära*] (numera föga br.) framställa anklagelse l. väcka talan mot (ngn); förr äv. (med anslutning till **till II 5** *a*) med två obj.: anklaga l. väcka talan mot (ngn) för (ngt); jfr **kära**, v.³ **3**. Efftir Suerighes lagh förmeller .. ath thenn som bliff*(uer)* thil kierath om nokionn skulldh, och will eij kiennis vidhith, tå frij sigh medh Suerighes lagh. *TbLödöse* 381 **(1596)**. Särdeles tå någonthera neekar til thet honom tilkäres och wites. *KOF* II. 2: 455 (c. **1655**). CANNELIN **(1939)**. — (**II 11** *a*) **-KÖP**. (numera bl. mera tillf.) kompletterande köp (av ngt). Som ett Skattehemman städse kunde ökas genom tillköp och uppodlingar .. måste sådana hemman årligen besigtigas och å nyo skattläggas. BOTIN *Utk*. 593 **(1764)**. *SAOL* **(1998)**. — **-KÖPA**. [fsv. *tilköpa*] **1)** (numera bl. tillf.) till **II 5**, refl.: gm köp l. mot vederlag förvärva (ngt) åt sig; förr äv. icke refl.: förvärva (ngt); i ä. språkprov stundom (i sht i icke refl. anv.) svårt att skilja från **2**; jfr **köpa till**. The thär flere hemenn sig tilköpe och under sig slå, åhnn the kunne siälffve fike och fare. *G1R* 28: 274 **(1558)**. Eho, som ännu kan hafwa någon oförseglad *(brännvins)*panna, ware sig tilköpt efter Förbudet eller icke. *PH* 10: 89 **(1772)**. Sedan Carl XII .. stupat .. tillköpte sig hans syster, Ulrika Eleonora, regeringen genom uppoffrandet af nästan alla majestätsrättigheter. EKELUND *NAllmH* II. 1: 144 **(1838)**. *Vindros* **1945**, s. 31. **2)** (numera bl. mera tillf.) till **II 11** *a α α'*: köpa (ngt, särsk. jordegendom o. d.) för utökning l. komplettering av befintligt bestånd; jfr **1**. *AngermDomb*. **1648**, s. 16. Bland den jord som tillköpts var även en stenig udde, som sköt ett stycke ut i sjön. HORN *LycklTid* 102 **(1943)**. Tillköpt. *SAOL* **(1998)**.

TILLKÖPS, se **till I 14** *b ζ α'*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): **TILL-KÖRA**. [fsv. *tilköra*] **1)** (†, utom ss. förled i ssgr) till **II 1**: föra l. driva l. köra (ngt) tillstädes. *Linc*. F 2 b **(1640)**. **2)** (†) till **II 5**: föra l. köra (ngt) till (ngn l. ngt). Naturen dig allen mångt Fägrings Mått tillkiörer. DAHLSTIERNA *(SVS)* 258 (c. **1696**). SUNDBLAD *GBruk* 11 **(1881)**. **3)** till **II 8** *b α*, särsk. dels med avs. på väg l. annat underlag: gm körning göra jämn l. (hårt) packad l. farbar o. d., dels med avs. på häst o. d.: köra in. Et par .. Wagnshästar .. tilkjörde på Kongl. Stal-

let, äro til köps. *PT* **1758**, nr 81, s. 4. *(Skid)*Åkning i backe kräver i regel ordentligt tillkört underlag. ROSEN *Allemansr.* 29 **(1976)**. Ssgr (till **-köra 1**; numera mindre br.): **tillkörs-bana**. bana för framkörande (av ngt). *PT* **1915**, nr 136 A, s. 4. **-plan**. plan (se **plan**. sbst.[1] **I 1**) för framkörande (av ngt). *TT* **1899**, Allm. s. 87. — **(II 8 *b* α) -LADA**. [fsv. *tillada*] (†) = **-lasta**; jfr **lada till**. Then gamble wår Boijortt, som thu alrede medh någon spannemåll och trälast haffwer tillade lathit. *G1R* 17: 480 **(1545)**. *TbLödöse* 567 **(1620)**. — **-LAG**, sbst. [jfr fsv. *tillagh*, n. pl., tillhörigheter] (†) **1)** till **II 4** *a*: förhållande, belägenhet. VERELIUS 255 **(1681)**. **2)** till **II 11** *a*: tillägg. SCHULTZE *Ordb.* 2611 **(c. 1755)**. — **-LAGA**, sbst.[1-2], se d. o. — **-LAGA**, v. **-else** (†, LIND 1: 171 **(1749)**, LIND 1: 826 **(1749)**), **-ning**; **-are** (numera bl. tillf., BJORKMAN **(1889)**), **-erska** (numera bl. tillf., LO-JOHANSSON *Hist.* 118 **(1928)**, ÖSTERGREN **(1957)**). [fsv. *tillagha*] **1)** (numera mindre br.) till **II 8** *b*: göra l. ställa (ngt) i ordning; bringa till stånd; färdigställa (för ibruktagande); äv. dels abs. l. intr., dels med obj. som utgörs av *att*-sats l. inf.-förb.: se till l. ordna så (att); jfr **-färdiga**, **-pynta 1**, **-rusta**, **-rätta**, v., **-skicka 4**, **-skipa 1**, **-städa**, v.[1] Blef allom tilsagdt, at eftir sin yttersta macht och förmögenh*(e)*t tilsee och m*(e)*d beste flijt tillaga, at th*(e)*t motte bliifue skickeliige och wäll tillagad till hans K. M. herkomsth. *VadstATb.* 71 **(1583)**. Ingen *(var)* så beställsam, som han, at tillaga för Jesu. SPEGEL *Pass.* 91 **(c. 1680)**. Sättet, huru den Småländska Landtmannen bereder och tillager sin Åkerjord. *Smål-Hembygdsb.* 4: 27 **(1749)**. ZETTERSTRÖM *Dag* 60 **(1946)**. särsk. *a)* med avs. på föremål, särsk. dels vapen o. d., dels säng l. bord o. d., dels fartyg o. d. SCHRODERUS *Os.* 1: 528 **(1635)**. Svenska hären, som hela natten .. var sysselsatt med at tillaga sina vapn och värjor. *1VittAH* 1: 177 **(1755)**. Här uppehölle vi oss par timmar .. medan fartyget tillagades och vi åte middag. FERRNER *ResEur.* 45 **(1758)**. Hon .. lät tillaga en säng i sin kammare. CHENON *Heywood* 4: 25 **(1773)**. Tillaga bordet. HAGBERG *Shaksp.* 11: 25 **(1851)**. *AntT* XIX. 2: 65 **(1911)**. *b)* med avs. på rum l. utrymme o. d. Her Claes Flemming proponerade, att kamrerne för Rysche Gesandterne are val tillagade: dem fattas allenast solffver. *RP* 3: 114 **(1633)**. FRYXELL *Ber.* 3: 245 **(1828)**. *c)* med avs. på fest l. högtid o. d.: ställa till. Ingen trolofning skal tillagas föran folket äre förhörde i catechismo. MURENIUS *AV* 372 **(1658)**. Tillaga kalas. CANNELIN **(1921)**. *d)* med avs. på förestående färd o. d.: förbereda (för). VERELIUS *Gothr.* 67 **(1664)**. Jag började .. genast at tillaga denna resa. ULLMAN *GrefvHand.* 142 **(1782)**. **2)** [eg. specialbet. av **1**] till **II 8** *b* (β): (gm kokning l. stekning o. d.) tillreda (mat l. dryck); ss. vbalsbst. *-ning* i sht förr äv. konkret, om maträtt; jfr **laga till 3** o. **-pynta 1** slutet, **-rätta**, v. *Salé* 7 **(1664)**. I weten ju at Herman Frantzsens Son .. åt häldre en Soppa som war tillagat på Skopinnar, allenast en Fransösk kock hade kokat den, än den bästa kalfkött Soppa på Danska. LAGERSTRÖM *Holberg Jean* 15 **(1744)**. När djuren förtära sin föda rå och oberedd, tillagar menniskan sin föda på mångfaldigt wis genom kokning, stekning, bakning o. s. w. BERLIN *Lsb.* 18 **(1866)**. Man kan .. rätt ofta erfara, att de sjuke vägra mottaga de vanliga tillagningarne. HALLIN *Hels.* 2: 38 **(1885)**. **3)** (numera föga br.) till **II 8** *c*, refl.: göra sig i ordning l. beredd (till (ngt)); jfr **laga till 2**. The skulle sigh tillaga ty / till honom fara från then by. JMESSENIUS i *HB* 1: 169 **(1629)**. LIMNELL *Cottin* 1: A 8 b **(1810)**. — **-LANDA**, v., o. **-LANDAS**, v. dep., **-ning**. **1)** (†) till **II 1** *a*, i fråga om fartyg o. d.: lägga till. *SvLantmät.* 1: 182 **(1628)**. **2)** (†) till **II 5**, ss. dep.: förvandlas till land (jfr **3**) o. därvid tillfalla (ngt l. ngn). Att hwar behåller det hans tegh tillandas. *FörarbSvLag* 7: 105 **(1695)**. **3)** (i sht *geogr.*) till **II 8** *a* α slutet, ss. dep.: (gm sedimentation l. landhöjning o. d.) förvandlas till land l. bli landfast; äv. (numera bl. mera tillf.) i icke deponentiell anv., särsk. i p. pf.; jfr **2** o. **landas till** o. **-lända 3**, **-valla 2** *a*. *FörarbSvLag* 7: 105 **(1695)**. Hostakumlet .. Tistronholm .. Petskär .. Bastö .. och Bolot .. alla numera tillandade. *Fennia* XLIV. 3: 8 **(1923)**. särsk. ss. vbalsbst. *-ning*, om strandförskjutning (jfr **-valla 2** *c* o. **tilländing**); äv. dels konkretare, dels konkret, om område uppkommet gm sådan tillandning. Nya tillandningar måszar och kärr, hafwa i samma ordning yppat sig, och låckat Landtmannen til deras upodlande. BRAUNER *Åker* 84 **(1752)**. *LAA* **1813**, s. 178 **(*konkretare*)**. På vissa ställen *(runt Falsterbo)* kan tillandning äga rum. *SvGeogrÅb.* **1956**, s. 155. — **-LANGA**. [jfr mlt. *tôlangen*, räcka till] (†) **1)** till **II 10** *e*: räcka till; jfr **langa**, v. **4**. Hwar thenn szumma, thee mett szeg haffua icke will tiillange Thaa *(osv.)*. *G1R* 10: 194 **(1535)**. **2)** till **II 13** *c*: anbelanga (ngt); jfr **langa**, v. **2**. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 52 **(*i handl. fr.* 1604)**. — **(II 7, 8 *b* (α)) -LAPPA**. (†) lappa ihop (ngt). SCHRODERUS *Os.* 1: 139 **(1635)**. PALMBLAD *Norige* 234 **(1846)**. — **(II 8 *b* α) -LASTA**. (†) med avs. på fartyg o. d.: lasta (fullt o. d.); jfr **-lada**. Anno 63 bleff ett skip widh nampn Then mindre pelecanen .. tillastett medh master och annen trälast. *2SthmTb.* 8: 84 **(1589)**. JUNGBERG **(1873)**. — **-LEDA**, **-ning** (se d. o.); **-are** (*TT* **1882**, s. 48 **(*om anordning som leder ngt tillstädes*)**). [jfr fsv. *tilledha*, medföra] **1)** (numera bl. tillf.) till **II 1**: leda (ngt, särsk. vatten) tillstädes. *GlTer.* 4 **(c. 1550)**. Djupvattnet .. tilledes från angränsande sjöar. LUNDEGÅRDH *VäxtKrigsstig.* 10 **(1917)**. ÖSTERGREN **(1957)**. **2)** (†) till **II 5**: leda i bevis att (förbrytelse o. d.) hänför sig till (ngn). Thenn tiuf saak, honom war tilmathenn och tilledt. *VadstATb.* 201 **(1595)**. — **(II 1) -LEDNING**. [åtm. i abstr. anv. i allm. avledn. av **-leda**] (utom ss. förled i ssgr numera bl. mera tillf.) ledande tillstädes (av ngt); äv. konkret, om rör l. (strömförande) tråd o. d. *AHB* 57: 33 **(1871)**. Då den elektriska strömmen går fram genom den ena och tillbaka genom den andra *(telefon)*ledningen, blir induktions-strömmen i en närliggande ledning af motsatt riktning mot den såväl i till- som återledningen gående strömmen. *TT* **1889**, s. 36. ÖSTERGREN **(1957)**. Ssgr (i fackspr.): **tilledings-rör**. ALMSTRÖM *KemTekn.* 2: 233 **(1845)**. **-tråd**. *SFS* **1904**, nr 10, s. 14. — **(II 5) -LEVERERA**, **-ing** (†) (vederbörligen) överlämna (ngt) till (ngn). *RP* 6: 711 **(1636)**. Af- och till-leverering af uppborden. *TjReglArm.* **1889**, s. 251. — **-LIGGA**, **-else** (se *avledn.*). [fsv. *tilliggia*] jfr **ligga till**. **1)** (numera bl. tillf.) till **II 1** *a*, särsk. (o. numera bl.) i p. pr.: in-tilliggande. En mächtigh Monarch öfwer Danmarck, Swerige, Norige, Engeland, Irland, och andre tilliggiande Länder. BRASK *Pufendorf Hist.* 331 **(1680)**; möjl. till **4**. *(Sv.)* Tilligga .. *(lat.)* Adjacere. SCHULTZE *Ordb.* 2611 **(c. 1755)**. Man *(lyckades)* inte få nåthinnan helt tilliggande vid operationen. *DN* 17/8 **1987**, s. 8. **2)** (†) till **II 4** *a*:

ligga (så l. så) till. *OxBr.* 8: 286 (1635). 3) (numera bl. tillf.) till II 8 *b α*: gm liggande bringa (underlag, särsk. säng) i efter kroppshyddan anpassat skick; särsk. i p. pf. Sängen var uppenbarligen tillegad av en person med kulmage. JONSSON *Konvoj* 68 (1947). 4) (†) till II 12: tillhöra (ngt l. ngn); äv.: lyda under; särsk. om jordegendom o. d., särsk. i p. pr.; äv. dels intr., dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*; jfr -lyda 1. OPETRI *Tb.* 64 (1525). The .. landboar, som ther tiilliggie. *G1R* 24: 555 (1554). Allom tillægnom .. som til förscriffne godz åff alder til ligiat haffver. *BtFinlH* 4: 143 (1563). Alt th*(et)* som samma fiorton ores Land thiligger och af ålder thilLegat hafuer. *UpplDomb.* 3: 173 (1602). I Städerne, där någre åckrar tilligga. *PH* 1: 485 (1742). At emot viss årlig taxa nyttja sina tilliggande land-grunder. HOGSTRÖM *PVetA* 1765, s. 12. HASSLÖF *SvVästkustf.* 508 (1949; *om ä. förh.*); möjl. med anslutning till 1. Avledn. (†): **tilliggelse**, r. l. f. [fsv. *tilliggilse*] till -ligga 4: tillhörande ägor, tillägor. Thessa .. gårda godz och grundh eller någhet aff theris tiilliggelsze. *G1R* 6: 137 (1529). *BL* 16: 153 (1849; *om förh. på 1500-talet*). — -LIKA, se d. o. — (II 10 *a*) -LIKNAS. (†) dep.: vara att vänta; jfr **likna 4 *b β***. *UrkFinlÖ* II. 1: 90 (c. 1595). — -LIT, -LITA, -LITLIG, se d. o. — (II 5) -LJUGA. (numera bl. tillf.) gm att ljuga förskaffa l. tillskriva (ngn, i sht sig, ngt); äv. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; jfr **ljuga till**. Fördij han hafuer sigh .. *(namn o. fullmakt)* medh ingenn sanningh tilschaffet Vthan medh osanningen tilluget. *UrkFinlO* I. 3: 57 (1596). Intet ord ville han säga för att vinna ynnest .. åt sig sjelf, ej .. tilljuga någon dygd åt sin hjelte. *BL* 10: 8 (1844). — -LOCKA, -else (†, BRASK *Pufendorf Hist.* 456 (1680)), -ning (numera bl. tillf., *Linc.* D 3 a (1640), SERNANDER *SkandVeget.* 246 (1901: tillockningsorgan)). [fsv. *tillokka*] 1) till II 1: locka (ngn) tillstädes; locka (ngn) till (ngn l. ngt) (särsk. (o. numera nästan bl.) refl.: locka till sig); jfr 3. Han *(kunde)* tils effwentyrs med *(sina klenoder)* .. sich .. till låcke någre löse boffuer. *HSH* 3: 81 (c. 1565). Man *(ser)* dem ofta boxas, hwilket tillockar många nyfikna. *AJourn.* 1815, nr 193, s. 3. Det är .. icke omöjligt att .. nyhetens behag i början kunde tillocka denna skola ett okadt antal af lärjungar. JÄRTA 2: 545 (1846). 2) (numera bl. mera tillf.) till II 5: gm lockande förskaffa (ngn, i sht sig, ngt). Denna ring skall du med list tillocka dig. TOPELIUS *Falt.* 1: 59 (1853). *IllSvOrdb.* (1964). 3) (†) till II 10: locka (ngn) till (att göra ngt); i p. pr. svårt att skilja från bildl. anv. av 1. LPETRI *Œc.* 70 (1559). Då iag .. utaf andra blef tillåckad, at begifwa mig i ächtenskap, med en Piga i Åhredas by. *VDAkt.* 1735, nr 11. Den helige Dominici lefverne har ojemförligt mindre poetisklegendariskt tillockande än stiftarens af Franciscanerorden lefnad. LOVÉN *Dante* 3: Anm. 104 (1854). — (II 1) -LOPP. [fsv. *tillop*] tillstädes kommande lopp l. flöde l. färd o. d.; äv. konkret, dels om tillströmmande företeelse, särsk. vatten(drag) o. d.: tillflöde, dels om rör l. ledning l. ränna o. d. vari ngt löper tillstädes (jfr **lopp 5 *a***). PJGOTHUS *Savonarola SyndSp.* B 8 b (1593). *(Man)* begynte .. gora it proof, om ikke watnet kunde så demmas widh Åhuus, at alle siögar och tillop, som falla i Helg-åå, skulle ofwerflöda. SPEGEL *Dagb.* 57 (1680). Allt tillopp från småstäderna hindrades genom utsatta soldatvakter. KOLMODIN *TacAnn.* 1: 362 (1833). Kloakrör och rördelar .. Hvarje tillopp kostar Kr. 1.- extra. *HufvudkatalSonesson* 1920, 4: 53. Tilloppet *(av vatten i gruvan)* kunde .. bli större än vad pumparna kunde draga. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 301 (1955). jfr **luft-**, **saft-tillopp** m. fl. särsk. *a)* i fråga om mängden av tillströmmande människor o. d., särsk. ss. åhörare l. åskådare; i sht förr äv. pregnant, om stor tillströmning; förr äv. dels i förb. med *ha*, dels konkretare. Spåmannen hade itt stort tillop vthaff Folket. BALCK *Es.* 201 (1603). Tilloppen / Utaf herrskap. SEHLSTEDT 2: 160 (1857, 1862). *b)* (†) anslutning av anhängare. CHESNECOPHERUS *Skäl* F 4 b (1607). Stoiska Sekten .. wann tillopp i Romerska Riket. DALIN *Montesquieu* 131 (1755). BÖRJESSON *E14Son* 128 (1847). Ssgr (numera bl. mera tillf.): **tillopps-damm**. damm vari tilloppsvatten samla(t)s. *TT* 1901, Allm. s. 226. **-dike**. dike varigm tillopp av ngt sker; jfr **-lopps-grav**. HOLMSTRÖM *Naturl.* 2: 185 (1889). **-grav**. (numera mindre br.) tilloppsdike, grävd tilloppskanal. *JernkA* 1843, s. 367. AUERBACH (1915). **-gren**. (numera föga br.) biflöde. HISINGER *Ant.* 1: 7 (1819). WIDMARK *Helsingl.* 1: 5 (1860). **-kanal**. jfr **-lopps-dike**. *GbgStadsbibl. 1891–1941* 4: 54 (1805). *(Sjöns)* vatten strömmar oupphörligt genom intaget och tilloppskanalen ner i maskinsalens turbiner *(i kraftverket)*. FURUSKOG *VLand* 281 (1943). **-kran**. kran varigm tillopp av ngt regleras. *JernkA* 1879, s. 571. **-ränna**. jfr **-lopps-dike**. RINMAN 2: 793 (1789). **-rör**. jfr **-lopps-dike**. GROTENFELT *Mejerih.* 89 (1886). **-tub**. jfr **-lopps-dike**. Såväl dammen *(vid kraftanläggningen)* som tilloppstub och turbinhus utföras af beton. *TT* 1901, Allm. s. 226. **-tunnel**. jfr **-lopps-dike**. *TLev.* 1910, nr 33, s. 2. **-vatten**. tillflödande vatten. MOLLER (1807). **-ventil**. jfr **-lopps-kran**. *TT* 1878, s. 259. — (II 5) -LOTTA. (numera bl. tillf.) gm lottning tilldela (ngn ngt); i sht förr äv. i fråga om naturens l. försynens o. d. fördelning av olika lotter. *BouppteSthm* 1675, s. 772 b. Äfven här var det Klaudius tillottadt att upptaga och utföra Cesars tanke. RYDBERG *RomD* 46 (1877). — (II 13 *a*) -LOV. (†) tillåtelse. *VDAkt.* 1735, nr 20 (1734). — (II 1) -LUFT. (i sht i fackspr.) tillströmmande luft; särsk. i fråga om ventilationsanläggning o. d. Som en allmän regel gäller att tilluften, på grund av frånluftens farliga natur, ej bör få innehålla partiklar större än 5–8 *(mikrometer)*. *TT* 1966, s. 674. — (II 12) -LUNDER, pl. [fsv. *tillunnende*, pl., senare leden *lunnende*, pl., till egendom hörande förmåner, motsv. nor. *lunnende(r)*, pl., av fvn. *hlunnendi*, pl., dets., äv. (o. eg.): understöd, lindring m. m., avledn. av **lunne**, sbst.[2]] (†) till fast egendom hörande förmåner. *DiplNorv.* 14: 315 (1523). *HäradsDombJämtl.* vol. 50, s. 459 a (1749). — (II 2 (, 10)) -LUTA. [fsv. *tilluta*] (†) luta mot l. åt (ngt); särsk. bildl. (jfr **luta**, v.[3] **9** *(f)*). Att hennes Broder fick spela på Luthe, / Fröken Anna månde fast när tillute. CARL IX *Rimchr.* 71 (c. 1600). EKBLAD 60 (1764). — (II 7) -LYCKA, -else (†, LIND 1: 1892 (1749)), -ning. [fsv. *tillykkia*] tillsluta l. stänga (ngt); särsk. (o. numera bl., mindre br.) med avs. på dörr l. utrymme l. kroppsdel o. d.; jfr **lycka till**. Thå the kommo til Stocholm wordo portanar til lychte för them. OPETRI *Kr.* 185 (c. 1540). En öfwernaturlig ljuflighet, hwilken halp sömnen at tillycka mina ögonlock. FABRICIUS *Amar.* 38 (c. 1740). Ett tillyckt gemak. BÅÅTH *WagnerS* 2: 44 (1904). ÖSTERGREN (1957; *angivet ss. ålder-*

domligt l. högtidligt). — **-LYDA**, **-else** (†, OPETRI *Tb.* 148 (**1527**), WIDEKINDI *KrijgH* 798 (**1671**; *konkret, om landområde*)); **-are** (†, SWEDBERG *SabbHelg.* 277 (**1734**; *om anhängare*)). [fsv. *tillyþa*] jfr **lyda till** (se **lyda**, v.[1] *särsk. förb.*) **1)** (†, utom i slutet) till **II 12**: tillhöra (ngn l. ngt); lyda under; vara underställd; höra till l. samman med; särsk. om fast egendom l. landområde o. d.; jfr **-ligga 4**. OPETRI *Tb.* 22 (**1524**). *(Det beslutades att)* Konungh Gustaff .. måtte tagha en Reesa före til Gottland medh förste öpet Watnet, til at thet Landet komma vnder Sweriges Crona igen, som thet aff Ålder tillydt hadhe, och medh all Rätt tå tilhörde. TEGEL *G1* 1: 81 (**1622**). Kaar, pannor och all behör som wärkstahn tillyder. *BoupptSthm* **1672**, s. 309 a. Kan den man, som en qwinnas jaord .. wunnit, finna dess gifftoman .. hindra och wägra, söke han tå den domare qwinnan tillyder. *FörarbSvLag* 4: 17 (**1689**). *(Det)* egoområde, hvilket såsom urfjell tillydt Rahola enstaka skatterusthåll. *FFS* **1896**, nr 11, s. 5. *SvLantmät.* 2: 25 (**1928**; *om ä. förh.*). särsk. (numera mindre br.) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. The godz Käsos och Lepsta medh alles tillydende äghor. *BtFinlH* 6: 79 (**1537**). Tjenstgörande Medicinæ Doctorer, som äro Kongl. Collegii Medici tillydande Medlemmar. *PH* 6: 4725 (**1757**). *SAOL* (**1973**). **2)** (†) till **II 13** *b α*: höra på l. lyssna till (ngn l. ngt); äv.: lyda (se **lyda**, v.[1] **3**). *G1R* 4: 140 (**1527**). Och wåre .. wäl wärde att straffes som slijke säller tillyder. *G1R* 16: 131 (**1544**). *(Sv.)* Tillyder .. *(lat.)* item Obedio pareo. SWEDBERG *Ordab.* (**1725**). Avledn. (till **-lyda 1**): **tillydenhet**, r. l. f. (numera mindre br.) särsk. konkret, särsk. i pl.: tillhörande ägor, tillägor; jfr **tillydighet**. Mariähofs Rusthåll med tillydenheter. *IT* **1791**, nr 90, s. 3. *SAOL* (**1973**). **tillydig**, adj. (†) som tillhör l. lyder under (ngn l. ngt). SCHRODERUS *Liv.* 528 (**1626**). Et Bostället tillydigt qwarnställe. *VDAkt.* **1734**, nr 221. Avledn. (†): **tillydighet**, r. l. f. särsk. konkret, = **tillydenhet**. *VDAkt.* **1753**, nr 289. — (**II 13** *a*) **-LYDNAD** l. **-LYDNA**. (**-lydno 1597**) (†) åtlydnad, hörsamhet. *UrkFinlO* 1. 1: 98 (**1597**). — (**II 8** *b α*) **-LÅGA**. (†) bringa (mila) att brinna med öppen låga. WALLNER *Kol.* 7 (**1746**). — (**II 7**) **-LÅSA**, förr äv. **-LÄSA**, v.[1], **-ning**. [fsv. *tillasa*] låsa till (ngt, särsk. dörr o. d.); särsk. i p. pf. Strax wordho portana tilläste. *Apg.* 21: 30 (*NT* **1526**). Dorr skall .. för tillåsning .. vara försedd med en över hela bredden gående stark järnbom. *SFS* **1908**, nr 25, s. 11. — **-LÅT**, **-LÅTA**, **-LÅTLIG**, se d. o. — (**II 11** *a α α'*) **-LÄCKA**. (†) destillera l. filtrera (dryck) för utökning av befintligt bestånd; särsk. i p. pf.; jfr **läcka**, v. **4**. *VinkällRSthm* **1557** (*p. pf.*). *VinkallRSthm* **1559** — (**II 12**) **-LÄGE**. [fsv. *tilläghi*] (†) särsk. i pl.: tillhörande ägor, tillägor. *(Vi)* förläne honom Linthäky .. med all tilläge både i våthe och torre. *G1R* 29: 463 (**1560**). — (**II 12**) **-LÄGEN**, p. adj. (†) om (mindre) fast egendom: som tillhör; jfr **lägen 2** slutet. Andre tillägne ägor. *VDAkt.* **1691**, nr 1. — (**II 12**) **-LÄGENHET**. (†) tillhörande fast egendom l. rättighet o. d.; i sht i pl.; jfr **-äga** Steenhws på Norremalm .. sampt medh dhet lilla bijhwset och bägges Appertinentier och tillägenheeter. *BoupptSthm* **1671**, s. 421. *VDAkt.* **1792**, nr 416. — **-LÄGG**, **-LÄGGA**, se d. o. — (**II 7, 8** (*a α* l. *b α*)) **-LÄKA**, v., äv. **-LÄKAS**, v. dep. [fsv. *tilläkia*] särsk. (o. numera bl., tillf.) dels i p. pf., om sår o. d.: (helt o. hållet) läkt, igenläkt, dels ss. dep.: läkas (helt o. hållet); jfr **läka till**. Sååret, som effter Bondekrijget wore tillakt. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 72 (**1635**). I regeln tilläkas de förvånande lätt och snabbt. LOWEGREN *Ögonsj.* 531 (**1891**). — (**II 5**) **-LÄMNA**. (†) (över)lämna (ngt) till (ngn). *VRP* **1712**, s. 412. I händelse några order tillämnas mig, är jag att träffa hemma tills kl. 1/2 12. *3SAH* LVII. 3: 168 (**1834**). — **-LÄMPA**, se d. o. — **-LÄNDA**, **-ing** (se *avledn.*). (†) **1)** till **II 1**: komma l. färdas l. bege sig tillstädes (ngnstädes); särsk.: ta härbärge, ta in; äv. tr.: komma l. anlända till (ngt l. ngn); jfr **5** *b* o. **lända II 3** o. **lända till 2**. LPETRI *Kr.* 8 (**1559**). Widh the befästningar, som the tillande. *SvTr.* V. 1: 161 (**1609**). *(Det skall upprättas)* Gästgifware-huus och Tafwerne, ther then wagfarande för Penningar och skäligh betalning tillända kan. STIERNMAN *Com.* 2: 43 (**1636**). *Ps.* **1695**, 140: 1. särsk till **II 1** *a*, i fråga om fartyg o. d.: lägga till (ngnstädes); jfr **lända till 1**. *PrivSvStad.* 4: 577 (**1610**). Emedan skep ther ofta tillända. LENÆUS *Hübner* 57 (**1726**). **2)** till **II 5**: tillkomma (ngn), komma till del, tillfalla; jfr **lända II 9** *a*, *b*. HAMBRÆUS *Erasmus* A 2 a (**1620**). Dhen mig förmodeligen tilländandhe Antiqviteetz Spannemåhl. *VDAkt.* **1694**, nr 1119. **3)** till **II 8** *a α* slutet: tillandas; äv. refl.; jfr **lända I**. UHIARNE *2Anl.* 283 (**1706**; *refl.*). UHIARNE *2Anl.* 288 (**1706**). **4)** till **II 8** *b β*: åstadkomma l. åvägabringa (ngt); jfr **lända II 8** o. **-maka 3**. *PolitVis.* 210 (*c.* **1600**). **5)** till **II 10**. *a)* syfta till l. gå ut på (ngt); jfr **lända II 7**. *SörmlH* 16: 43 (**1596**). *b)* till **II 10** *a*: börja, inträda; svårt att skilja från bildl. anv. av **1**. Then iemren och älendet som inwertes j samwetet tillender. LPETRI *1Post.* P 5 w (**1555**). *DrSimon* 16 (**1627**). **6)** till **II 12**: tillhöra (ngn l. ngt). *PrivBergsbr.* **1649**, Fullmacht s. A 4 b. LIND 1: 143 (**1749**). Avledn. (†): **tilländer**, pl. till **-lända 2**: (ngns) andel (av ngt). Prästernas tilländer af samma Beestårpa Säthegårdh. *VDAkt.* **1706**, nr 26. **tilländing** l. **tillänning**, r. l. f. (**-länd- 1706**. **-länn- 1671–1695**) till **-lända 3**: tilllandning; särsk. konkret. *(Grannen har)* tillvällat sig tillänningen. SMEDS *Malaxb.* 130 (*cit. fr.* **1671**). UHIARNE *2Anl.* 283 (**1706**). — **-LÄNKA**. (†) jfr **länka**, v.[2] **1)** till **II 1**, särsk. bildl., i p. pr.: tillkommande. Andra tillänckiande lägenheeter. GALLIUS *KGyllenstierna* B 1 b (**1646**). **2)** till **II 2**: vända (ngt) till (ngn); särsk. bildl.; jfr **3**. *HSH* 35: 59 (**1635**). **3)** till **II 10**, refl.: anpassa sig (till ngt), inrikta sig; möjl. med kvardröjande bet. av **2**. At wij skola osz altijdh bereda och tillanckia, til at effter thetta lijfwet fohra hoos Gudh .. ett annat lefwerne. SYLVIUS *Mornay* 432 (**1674**). **4)** till **II 10** *e*: räcka till? Greffve Peder sade, att medlen och folcket intet kan tillänckja. *RP* 5: 222 (**1635**). — (**II 8** *b α*, **10**) **-LÄRA**, **-ing** (†, SCHULZENHEIM *PVetA* **1799**, s. 24), **-ning**. (numera föga br.) lära upp l. utbilda (ngn, särsk. i fråga om yrke l. arbete); äv. dels: lära (ngn att göra ngt), dels: lära (in) (ngt); särsk. (o. numera bl.) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; jfr **lära till 1**. Finnas och .. falckar .. them man kan tillära att grijpa allahanda foglar. FORSIUS *Phys.* 280 (**1611**). Något wiste jag när jag skref then förra delen; men mycket mera har jag, sedan then tijden, genom öfning tillärt. HOORN *Jordg.* 2: Företal 7 b (**1723**). Den i England tillärda snörlifsmakerskan. LIVIJN 1: 369 (**1824**). En tillärd pessimism, som icke egde rötter i författarens eget hjerta. BENEDICTSSON o. LUNDEGÅRD *Modern* 159 (**1888**). jfr **o-tillärd**. — **-LÄSA**, v.[1], se **-låsa**. — (**II 5**) **-LÄSA**, v.[2] (†)

gm att läsa tillägna sig (ngt). LPETRI Œc. 61 (1559). — -LÖDA, -ning (numera bl. mera tillf.) 1) till II 1 α: löda fast (ngt invid ngt annat); i vissa språkprov svårt att skilja från 2. Ett förgylth kors tillödt medh bly och besath medh fem st(ycke)r glasz. G1R 28: 198 (1558). Natrium och kalium mottagas till transport i starka bleckdosor med tillödda lock. SFS 1908, nr 176, s. 43. 2) till II 7: löda ihop l. igen (ngt); jfr 1. Ett koppareller bleck ror, alldeles vadertätt, tilllott, med fals och tenlödning så som en branvins pijpa. POLHEM ESkr. 3: 155 (c. 1710). — -LÖPA, -are (†, SCHULTZE Ordb. 2834 (c. 1755)). [fsv. tillöpa] 1) (numera föga br.) till II 1: löpa l. (skyndsamt) komma tillstädes; förr äv. tr.: (skyndsamt) bege sig till, särsk. med avs. på fiendestyrka, närmande sig bet.: gå över till; jfr löpa till. Tå Athalia horde ropet aff folcket som tillopp, och loffuadhe Konungen, gick hon (osv.). 2Krön. 23: 12 (Bib. 1541). Dedh baste och maste siofolck anten slagett eller .. borttrymbdtt och fijenden tillupett. AOXENSTIERNA 2: 43 (1612). SDS 1896, nr 467, s. 2. 2) (†) till II 4 α: gå till (så l. så), förlöpa. Huru alt war tilluppit. PERINGSKIOLD Wilk. 520 (1715). 3) (†) till II 5: tillkomma l. tillfalla (ngn). G1R 3: 130 (1526). At the .. måtte .. bewijsa theras byrd, och sedan låta K. M:t förstå, hwad rätt them tilloper. HSH 21: 350 (1691). — (II 5) -LÖSA. refl.: lösa till sig (ngt, särsk. fast egendom). SCHÜCK VittA 2: 45 (i handl. fr. 1673). Bördsrätten, d.v.s. rätten för släkting att tillösa sig jordegendom, som någon avhänt sig till oskyld person. FoF 1943, s. 68. — -MAKA, -an (†, G1R 23: 100 (1552: tilmaken)), -ning. [fsv. tilmaka; jfr mlt. tōmaken, bereda, förfärdiga] jfr maka till. 1) (om ä. förh.) till II 8 b α: bränna (ved o. d.) för att därigm bryta malm; upphetta (berg l. malm) så att malmstycken kan brytas loss; äv. dels abs., dels i opers. pass. Jngen skall förholla gruffuona för then annen nar tiidh ar och tilmakas skall. G1R 7: 140 (1530). Vedekoperen (skall) .. allenest lefferere .. veden ifrå sigh, och then som later tilmake, skall qvittere honum. G1R 24: 191 (1554). Weeden .. hwilken .. uppsatt och tillmakat warder. FLEMING RelStKopparbg 4 (c. 1650). Berget tillmakades inte längre med eldbrasor. KOCH GudVV 1: 289 (1916). särsk. ss. vbalsbst. -ning: upphettning av bergyta medelst eld (o. efterföljande nedkylning medelst vatten) för brytande av malm, eldsättning; särsk. sammanfattande, om sådan brytningsmetod; förr äv. dels konkretare, dels allmännare, om uppvärmning av ngt. Jtem skall gruffuedrengien haffua j ortug för tilmakninghen .. och j öre för affbrytninghen huar dagh. G1R 7: 139 (1530). De som omgås med bärgsmän, få sällan höra annat tal, än om tilmakningar, sulubruk (m. m.). BERCH ÅmVetA 1752, s. 7. VetAH 1791, s. 119 (allmannare). I Sverige användes tillmakning allmänt några decennier in på 1700-talet, och på vissa platser, t.ex. i Sala, ända in på 1870-talet. NE (1995). 2) (numera mindre br.) till II 8 b α: maka (på) l. maka ihop (ngt). VetAH 1768, s. 127. IllSvOrdb. (1964). 3) (†) till II 8 b β: åstadkomma (ngt); jfr -hinna 2, -lända 4. CAEHRENSVÄRD BrKickan 34 (1790). (Vid ombyggnaden av kyrkan) kunde ej annan trappa och uppgong till Läcktaren tillmakas än utom fönstret. CAEHRENSVÄRD Brev 2: 372 (1800). Ssgr (till -maka 1 slutet; om ä. förh., tillf.): tillmaknings-eld. SvFolket 6: 201 (1938). TurÅ 1989, s. 9. -längd. jfr längd 8 α. HALLENBERG Hist. 2: 845 (i handl. fr. 1613). -ved. JÄRTA Kopparb. 75 (1823). LINDROTH Gruvbrytn. 1: 414 (1955). — (II 11 α α α′) -MALA, -ning. (†) mala (ngt) för utökning av befintligt bestånd; särsk. i p. pf. GripshR 1561, s. 11. HovförtärSthm 1603, s. 42. — (II 10) -MANA, -ing; -are (JWOLLIMHAUS Syll. A 7 a (1649), EKBLAD 161 (1764)). [fsv. tilmana] (†) (upp)mana (ngn att göra ngt). Then andre eptherfylde honum .. tilmanandis och nödandis honum at slotz med siigh. G1R 4: 69 (1527). EKBLAD 161 (1764). — (II 1) -MATA, -ning. (numera bl. tillf.) mata fram (ngt). TT 1872, s. 121. CANNELIN (1939). Ssg (numera bl. tillf.): tillmatnings-skiva. JernkA 1858, s. 190. — (II 5) -MENA. (†) mena att (ngt) skall tillräknas (ngn). At han icke thet honom tilmeent hade. BjorkekDomb. 24/10 1603.

TILLMINNES, se till I 14 b ζ α′. — TILLMINSTONE, se till I 18 b α.

TILL ssgr (forts.; jfr anm. sp. 1160): (II 10) TILL-MODA, -else (PJGOTHUS Os. 144 (1603)). (†) uppmana l. egga o. d. (ngn) till (ngt). RA I. 3: 171 (1593). Den man som man kan tillmoda något sådant. BREMER Brev 3: 58 (1847). — (II 7) -MUFFA, -ning. (†) medelst muff (se muff. sbst.[1] 2 b) låsa (ngt); jfr muffa, v.[1] JernkA 1858, s. 113. TT 1897, Allm. s. 52. — -MURA, -ning. 1) till II 7: mura till (öppning o. d.). (Jag lät en murmästare) tillmure then dören ssåssom war ihn åth Astractzssalen. HSH 3: 88 (c. 1565). 2) (numera bl. tillf.) till II 11 α α α′: gm murning tillbygga (ngt). SCHULTZE Ordb. 3181 (c. 1755). IllSvOrdb. (1964). — (II 8 b (β)) -MYNTA, -ning. (numera föga br.) mynta (mynt l. metall). Darefter bor tillmyntas uppå ett markpund koppamynt 12 öre. HALLENBERG Hist. 5: 197 (i handl. fr. 1625). 3000 skeppund koppars tillmyntning. SKOGMAN Bank 1: 10 (1845). KansliH 1: 75 (1935; om ä. förh.). jfr silver-tillmyntning. — (II 5 α) -MÅL, sbst.[1] [jfr -mäla, v.[2]] (†) gm åtal väckt ärende, rättegångssak; jfr tillmäle 2. Om saken och tilmåledt blifver af richsens rådh och af adelsmen laglige ransaket och dömpt och icke af ringere personer (så osv.). RA I. 3: 176 (1593). — (II 11 α) -MÅL, sbst.[2] [jfr -måla, v.[2]] (†) = fästning 1. Emedan hvar Tunna .. bör strax få sitt sarskildta tilmål i proportion af de 4 Kappar, som tilhöra den strukna Tunnan. PLANTIN PVetA 1787, s. 23. BERGKLINT MSam. 2: 448 (1792). — (II 11 α α α′) -MÅLA, v.[2] (v.[1] se sp. 1162). (†) ytterligare mäta upp (så l. så mycket) utöver löst mått så att fast mått erhålls; jfr -mäla, v.[1] 2 o. fästa, v. 1 slutet. KamKollP 1: 250 (1624). At .. så månge kappor på Tunnan tilmålas, som Förordningarne, angående mått, mål och wigt, innehålla. PH 2: 1417 (1739). — (II 11 α) -MÅN. (†) tillväxt; framsteg; jfr mån, sbst.[1] 10. COLUMBUS (SVS) 2: 181 (1679). — (II 11 α α α′) -MÅNA. (†) tillskjuta l. bidra med (ngt); jfr måna, v.[1] 1. VDAkt. 1692, s. 456.

TILLMÅTTO, se till I 11 b.

TILLMÄLA, sbst., se tillmäle.

TILL ssgr (forts.; jfr anm. sp. 1160): TILL-MÄLA, v.[1] (†) 1) till II 5: tillmäta (ngn ngt). Linc. B 4 b (1640). JWOLLIMHAUS Ind. (1652). 2) till II 11 α α α′, = -måla, v.[2] SthmStadsord. 1: 192 (1667). — -MÄLA, v.[2], -an (ConsAcAboP 3: 151 (1666), CYGNÆUS 6: 235 (1851)). [fsv. tilmäla] (†) 1) till II 5: tillskriva l. tillräkna (ngn ngt); särsk. med avs. på brott l. missgärning o. d.: tillvita, anklaga för. Är något skeet, så är hans

swagheet ded tilmälendes. *HSH* 15: 82 (**1591**). The stycken, som honom genom sochnestemman och Brefwet till Ven: Constorium woro tillmehlte. *VDAkt.* **1724**, nr 506. *(Han ogillade)* idéen, att desse indianstammar skulle vara beslägtade med mongolerne, ett förhållande, som han endast tillmälte eskimåerne. RETZIUS *EthnolSkr.* 232 (**1856**). **2)** till **II 5** *a*: uttrycka l. omtala (ngt) (för (ngn)). STIERNHIELM *Fred.* 12 (**1649**, **1668**). VERELIUS 256 (**1681**).

TILLMÄLE *til³~mä²le*, n.; best. **-et**; pl. **-en** (se för övr. **MÄLE**, sbst.²); förr äv. **TILLMÄLA**, r. l. f. (**-mäle** (**-äh-**, **-ää-**) c. **1590** osv. **-mälle 1596**. **-mälo** (**-u**) **1624** (*efter prep.*)–**1645** (*ss. obj.*)) [fsv. *tilmäle*; ssg av **TILL** o. **MÄLE**, sbst.², delvis dock möjl. bildning till **till-mäla**, v.²]

1) (†) tilltal; äv.: (välkomst)hälsning o. d., i ssgn **TILLMÄLES-DRYCK**. SPEGEL 288 (**1712**). LIND (**1749**).

2) (†) beskyllning, anklagelse; (väckande av) åtal; äv. om sak som ngn anklaga(t)s för; särsk. i förb. med verbet *göra*; jfr **3**. Thå ältter Pauel And*(er)*son them ifrå lagu til mälun. TEITT *Klag.* 21 (**1555**; *sannol. fel för* tilmälum). Denne Nils Erichssonn blef af rätthenn frij kändh för dettha tilmäle. *UpplDomb.* 5: 198 (c. **1590**). Sedan .. tillfrågades studenterne, om the godwillighen bekenna sigh wara skyldighe til thett tillmäle, Dn. Archiepiscopus them tillägger. *UUKonsP* 2: 110 (**1635**). Cammereraren och Fischalen .. skola altidh .. svara till dhe tillmähle, som dem af Adelen kunna giöras. *RARP* 10: 283 (**1668**). Gifwer han någon skuld, och gitter thet ej bewisa; plichte för olaga tilmäle, som lag säger. *MB* 53: 2 (*Lag* **1734**). Att bevisa sanningen af sitt tillmäle. DE GEER *Minn.* 1: 233 (**1892**). jfr: *IllSvOrdb.* (**1964**). — särsk. med gen.-attribut som anger vad ngn anklagas för. SCHRODERUS *Os.* 1: 770 (**1635**). Att jag skickar en bränd Gratulation, bör ej lända mig till någon värdslöshets tillmäle. KELLGREN *(SVS)* 6: 7 (**1770**).

3) förolämpande l. förklenande l. nedsättande benämning på (l. omdöme om) (tilltalad) person; glåpord, okvädinsord, skymford; i sht om syntaktiskt självständig sådan benämning. *Norrl.* 8: 30 (**1686**). Om någon miszfirmar sin wederdeloman in för Försäkrings-Rätten .. med .. förklenliga tilmälen eller åthäfwor, ware *(osv.)*. *PH* 5: 2996 (**1750**). Att vara gudelig, har .. nära nog blifvit ett föraktligt tillmäle. WALLIN *2Pred.* 1: 182 (**1824**). Med "nutidsungdom" menar förf*(attarinnan)* icke, som man kunde tro, ett tillmäle – tvärtom, en äretitel. *SD(L)* 4/5 **1905**, s. 4. Om någon förtjanat tillmälet dumhuvud eller åsna, så inte var det bonderna i Åsbo. *Kulturen* **1949**, s. 161.

Ssg (till **1**; †): **TILLMÄLES-DRYCK**. dryck drucken i samband med välkomsthälsning. Därpå börjades Gästebuds-roen, först tilmäles-drycken, eller wälkom, sedan giftes-drycken. LAGERBRING *1Hist.* 2: 412 (**1773**). DALIN (**1854**; *angivet ss. föråldrat*).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-MÄNGA**, **-ning**. (†) **1)** till **II 8** *b* *β*: blanda till (ngt, särsk. dryck). JOHANSSON *HomOd.* 3: 393 (**1844**). **2)** till **II 11** *a* *α* *α'*: gm blandning tillsätta (ngt); äv. bildl.; jfr **-blanda 4**. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 261 (**1635**; *bildl.*). *TT* **1878**, s. 21. — **-MÄRKA**, **-else** (*Linc.* H 2 a (**1640**)). [fsv. *tilmärkia*] (†) **1)** till **II 5**, **8** *b* *α*: förse (ngt) med märke. *Linc.* Z 3 a (**1640**). **2)** till **II 13** *b* *β*: vara uppmärksam, ge akt; jfr **märka till 2**. LPETRI *Wijgd.* A 3 b (**1538**). *Linc.* H 2 a (**1640**). — **-MÄSKA**, **-ning** (†) **1)** till **II 8** *b* *α*: bereda mäsk av (ngt), mäska; särsk. ss. vbalsbst. *-ning*, äv. konkret, om mäsk. DAHLMAN *Reddej.* 156 (**1743**). Hos den, som icke äger rättighet att Branwin tillwerka, må icke eller sur tillmäskning, tillredd med malt och jäst och således för Bränwinsbränning tjenlig, finnas. *SPF* **1816**, s. 353. *LAHT* **1898**, s. 216. **2)** till **II 8** *b* *β*: gm mäskning framställa (dryck); jfr **mäska till 2**. Tillmäska dricka, brännvin. WESTE (**1807**). AHLMAN o. FORSMAN (**1885**). Ssg (till **1**; †): **tillmäsknings-kar**. kar för mäskning. *VetAH* 31: 268 (**1770**). ALMSTRÖM *KemTekn.* 2: 157 (**1845**). — **-MÄTA**, **-else** (†, *2SthmTb.* 8: 168 (**1590**), LIND 1: 163 (**1749**)), **-ing** (†, *TbLödöse* 222 (**1590**)), **-ning** (numera bl. tillf., *UpplDomb.* 2: 23 (**1578**), *SAOL* (**1998**)); **-are** (numera mindre br., RYDBERG *Myt.* 2: 17 (**1889**)). [fsv. *tilmäta*] **1)** (utom i slutet *α* numera bl. tillf.) till **II 5**: gm uppmätning tilldela (ngn ngt), mäta upp l. ut åt; äv. dels med refl. indir. obj.: tillägna l. tillskansa sig (ngt) (jfr slutet *α*), dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*, dels (o. numera nästan bl. i p. pf.) utan indir. obj. (delvis med anslutning till **II 8** *b* *β*); äv. oeg. l. bildl. (jfr slutet), särsk. med avs. på abstr. företeelse, särsk. tid; jfr **mäta till** o. **-mäla**, v.¹ Thet skal wara tijn löön och tin deel som iagh tigh tilmätit haffuer. *Jer.* 13: 25 (*Bib.* **1541**). Hustru Anna i Strömnass, Beswärer sigh öffwer sine granner, att dee haffwa till mätt sigh någen Jordh. vtur hennes åker teegh. *ÅngermDombRenov.* **1641**, fol. 56. Man låter .. tillmäta hvarje bonde ett stycke åker *(att plöja)*. *LBÄ* 29–31: 112 (**1799**). *Ps.* **1819**, 497: 4 (: åt). Ett bland de utmärkande kännetecknen på en utvecklad literaturkritik är, att den tillmäter recensionens omfång i proportion efter det föreliggande verkets. *NordRevy* **1895**, s. 29. Fjällhöstens snålt tillmätta veckor. *TurÅ* **1954**, s. 31. särsk. bildl.: tillräkna o. d. *α*) (fullt br.) anse l. räkna med att (ngn l. ngt) har l. uppbär (ngt, särsk. (stor) betydelse o. d.); tillskriva l. tillerkänna (ngn ngt); äv. (numera bl. mera tillf.) med refl. indir. obj. (stundom svårt att skilja från huvudmom.); förr äv. dels med direkt obj. betecknande handling o. d. som ngn anser sig ha rätt till, särsk. angivet med inf.-förb. (särsk. vid refl. indir. obj.), dels med obj. med inf. utan indir. obj.: anse (ngn l. ngt vara l. göra ngt). Och ther hans vener än fast ville tillmäte honom någon rett her till rikit, så *(osv.)*. *RA* I. 1: 530 (**1547**). Då skole förmynderne .. tillmäta sigh och annamme för*(bemäl)*de vnderpantt. *3SthmTb.* 4: 198 (**1602**). At folket mot Guds Ord äro dagväljare och tilmäta den ena dagen vara bättre än den andra at föra bruden med hemgiften. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 600 (**1619**). *(Den juridiska fakulteten har tvingats)* beswära sig öfwer philosophiske faculteten för det, at denne sig till mäter at underwijsa ungdomen uti jure nature et gentium. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 3: 61 (*i handl. fr.* **1701**). Tillmäten eder ingen förtjenst framför andra folkslag. *SPF* **1814**, s. 92. Mäster var .. benägen att tillmäta djuren på sin tomt .. betydande mått af vett och känsla. RYDBERG *Vap.* 83 (**1891**). *(Företaget)* tillmäter inte de nya uppgifterna någon större betydelse. *SDS* 3/4 **1995**, s. A6. *β*) [eg. specialanv. av *α*] (†) tillvita (ngn ngt, särsk. angivet med *att*-sats), anklaga l. beskylla för; äv. utan indir. obj. LPETRI *Kr.* 136 (**1559**). Samma dagh thil methir Jngiebor Jörenns, ath gambllee Rennhollth Fridz haff*(uer)* låthith

effth(er):ne ordh fallith om henne. *TbLödöse* 120 (**1589**). Adt några onda menniskior haffue honom tillmättidt .. adt han skulle haffua lagradt sin tieniste pigo. *ÖstraHdDomb.* 110 (**1605**). Alla de grufliga synder han .. tillmäter Swensk regering. *SvLittFT* **1834**, sp. 790. **2)** (†) till **II 12**; anträffat bl. i avledn. **tillmätelig**. Avledn. (†): **tillmätelig**, adj. till **-mäta 2**: tillhörig. RAAF *Ydre* 1: 351 (*i handl. fr.* **1599**). **tillmätenhet**, r. l. f. till **-mäta 1** slutet *α* (i pregnant anv.): förmätenhet. GIRS *Edelh.* F 7 b (**1627**). SCHRODERUS *Os.* 2: 271 (**1635**). — (**II 5**) **-MÄTE**. [jfr **-mäta**] (†) tillvitelse, beskyllning. Alla misstanckar och oredelige tillmäten. *RARP* 1: 64 (**1627**). WIDEKINDI *KrijgH* 168 (**1671**).

TILLMÄTELIG, TILLMÄTENHET, se **till-mäta** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*) **TILL-MÖKA, -ning**. (†) uppmjuka (ngt); särsk. bildl.; jfr **möka**, v.[2] Pohlen som genom desse års Krig .. är tämmeligen tilmökt och utmattadt. *HC11H* 14: 62 (**1660**). CVASTRANDBERG 5: 211 (**1865**). — (**II 8** *b α*) **-MÖNSTRA**, v.[1] (†) särsk. i p. pf.: utformad; jfr **-skapa 2**. BROMAN *Glys.* 3: 125 (*c.* **1730**). — (**II 5**) **-MÖNSTRA**, v.[2] (†) tilldela (ngn ngt, särsk. trupp l. materiel) efter verkställd mönstring härav. Dett siuende compagniet hafver jagh honom tillmönstratt af Albo och Sunnerbo heredt. *OxBr.* 9: 20 (**1621**). (*Vid återkomsten skall*) den mundering, truppen från krigsorten medfört, beklädnads-direktionen tillmönstras. *TjReglArm.* **1858**, 1: 282.

TILLMÖTE-, se **tillmötes-**.

TILLMÖTES, se **till I 14** *b ζ α'*.

TILLMÖTES- *tilmö³tes~*, förr äv. **TILLMÖTE-**, ssgsförled. (**tillmöte- 1887** (: tillmötegå). **tillmötes- 1860** (: tillmötesgående) osv.) [ssgsform till uttr. *till mötes*, se **MÖTE 3** *b*] ss. förled i ssgr: till mötes (se **MÖTE 3** *b α*).

Ssgr: **A** (†): **TILLMÖTE-GÅ**, se **B**.

B: **TILLMÖTES-GÅ**. (**tillmöte- 1887**. **tillmötes- 1860** osv.) gå (ngn l. ngt) till mötes; särsk. (o. numera nästan bl.) bildl.: bemöta (ngn) välvilligt; tillfredsställa (särsk. med avs. på ngns krav l. önskan l. begäran o. d.: bifalla, uppfylla, rätta sig efter (förr äv. abs.: ge efter l. ge med sig)); särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.; jfr **-komma**. LJUNGGREN *Est.* 2: 87 (**1860**). Andra förhållanden måste inträda .. icke emedan det kapitalistiska samhället spelat ut sin roll och tillmötesgår en oundviklig katastrof utan (*osv.*). HENRIKSSON *Tyskl.* 199 (**1901**). Inspektoren förde ett högljudt samtal med en underofficer och ruskade på hufvudet. Han ville ej tillmötesgå. AMINOFF *Krigsg.* 320 (**1904**). Nämnden (*visade*) en mycket tillmötesgående hållning. *KyrkohA* **1926**, s. 152. Abonan tillmötesgick efter mycket parlamenterande furstarna och folket. AGGE *Svart-Tj.* 88 (**1935**). Jag beklagar, sir, men jag kan tyvärr inte tillmötesgå er begäran. HAMMAR *Wodehouse FarbrDyn.* 114 (**1950**). Avledn.: **tillmötesgående**, n. särsk.: välvilligt bemötande, tjänstvillighet. *Hygiea* **1866**, s. 339. Det är tjänstemans oeftergifliga plikt att visa tillmötesgående mot allmänheten. DOSS o. LANNGE 30 (**1908**). — **-KOMMA**. (numera bl. tillf.) komma (ngn l. ngt) till mötes; särsk. i bildl. anv., i sht med avs. på önskan l. strävan o. d.: (söka) uppfylla l. tillgodose, tillmötesgå. LJUNGGREN *SmSkr.* 2: 126 (**1879**). Kravet på singularis (*vid pluralt subj.*) .. tillmöteskommer .. den strävan, som nu för tiden gör sig gällande att låta pluralen försvinna. *SoS* **1916**, s. 37. ÖSTERGREN (**1957**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 1** *a*) **TILL-NAGLA**, förr äv. **-NÄGLA**. [fsv. *tilnäghla*] nagla fast (ngt invid ngt annat). *VarRerV* C 8 a (**1579**). EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 33 (**1836**). — (**II 11** *b*) **-NAMN**. [fsv. *tilnamn*] namn som (i identifierande l. karakteriserande syfte) åtföljer dopnamn l. förnamn, släktnamn l. efternamn l. (o. numera företrädesvis) binamn (se d. o. *b*); äv. om självständigt öknamn l. smeknamn o. d.; förr äv. dels om specificerande benämning på företeelse, dels om artnamn; jfr **binamn**. Nils Siffridzsonn Tÿdzsk, hwilkett tilnampn han sielff sigh giffwitt hade. *2SthmTb.* 8: 49 (**1589**). Christofer med dätt tilnampnet tårstenson. EKEBLAD *BrClEkeblad* 171 (**1655**). Een sådan Rund hafwer åthskillige til Nampn. SODERMAN *ExBook* 174 (**1679**). At satan .. hafwer altid sökt sig wackra behageliga tilnamn, som skulle öfwerskyla hans retta och egenteliga namn. MUNCHENBERG *Scriver Får.* 258 (**1725**). ÖDMANN *StrSaml.* 5: 67 (**1792**; *om artnamn*). Redan efter en halvtimme hade de hunnit så långt att de kände varandras förnamn och tillnamn. STIERNSTEDT *Bank.* 53 (**1947**). jfr **släkt-tillnamn**. — (**II 5**) **-NARRA**. särsk. refl.: narra till sig (ngt). *DA* **1793**, nr 199, s. 4. — **-NEGED, -NEYD**, se **-nägd**. — (**II 5** (*a*)) **-NICKA**. (numera bl. tillf.) gm nickning tillkännage (ngt, särsk. bifall) för (ngn). *SvTyHlex.* (**1851**). När han tillnickar mig bifall, då är jag stoltare än hela världen. AURELL *NBer.* 80 (**1949**).

TILLNING, se **telning**, sbst.[2]

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-NITA, -ning**. **1)** (numera bl. mera tillf.) till **II 1** *a*: nita fast (ngt invid ngt annat); i vissa språkprov svårt att skilja från **2**. På ramen tillnitade eller fastskrufvade lagerstolar. HWASSER *HbLokF* 62 (**1865**). *SAOL* (**1973**). **2)** (numera bl. tillf.) till **II 7**: gm nitning tillsluta (ngt); jfr **1**. (*Man*) upprifver hålet för vexelhjulsstiftet och kantfilar det .. hvarefter man snyggt tillnitar hålet med en tät fodring. BERGQVIST o. HELLBERG *Horrmann* 47 (**1881**). *IllSvOrdb.* (**1964**). — (**II 10** *b*) **-NJUTA**. (†) åtnjuta (ngt). *RP* 14: 425 (**1650**).

TILLNYES, se **till I 14** *b ζ α'*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *a α* slutet) **TILL-NYKTRA, -ing**. nyktra till; särsk. motsv. **nykter 2** (se särsk. slutet), **6**. *GHT* 2/12 **1895**, s. 3. Hemma i Anäs tysta, ensliga salar tillnyktrade hans sinne ganska snart. ALLARDT *Livsuppg.* 168 (**1915**). Intressant är att iakttaga förf(*attaren*)s första naiva hanförelse över den ryska revolutionen och hans så småningom insattande tillnyktring. *HT* **1953**, s. 373. särsk. i p. pf. *Först uppåt förmiddagen var han fullt tillnyktrad.* Tillnyktrad efter sin kontusion erinrar han sig det utlofvade snuset. STRINDBERG *Skark.* 12 (**1888**). Ssgr: **tillnyktrings-enhet**. enhet (inom sjukvården) där berusad tas om hand för tillnyktring; jfr **-nyktrings-station** *MotRiksd.* **1977–78**, nr 141, s. 4. **-klinik**. (tillf.) klinik utgörande tillnyktringsenhet. Fylleri blir ej längre ett brott utan något som föranleder omhändertagande .. på speciella tillnyktringskliniker. *SvD(A)* 8/1 **1967**, s. 15. *SvD* 14/6 **1979**, s. 2. **-station**. (tillf.) tillnyktringsenhet. *DN(A)* 29/9 **1965**, s. 26. *GbgP* 1/2 **1980**, s. 37. — **-NÅ**. (†) jfr **nå till**. **1)** till **II 1**: nå fram

till (ngt), (upp)nå; särsk. bildl., med avs. på resultat o. d. *VDAkt.* **1680**, nr 70. BRENNER *Dikt.* 2: 24 **(1684**; *bildl.*). **2)** till **II 10** *e*: räcka till, förslå. *HH* 29: 167 **(1628)**. — **(II 13** *a*) **-NÄGD. (-neged 1545. -neyd 1542)** [senare leden sannol. kortform för **benägd** l. ombildning av **-nägen**] (†) = **-benägen**. *HFinlH* 1: 235 **(1542)**. *(Ryktet säger att bönderna i Blekinge)* äre bettre tillnegede then gamble fångne Konungh Christiernn. *G1R* 17: 401 **(1545)**.

TILLNÄGELSE, r. l. f.; anträffat bl. i pl. **-er**. [jfr ä. d. *tilnegelse*, böjelse, benägenhet; ssg av **TILL** o. ett vbalsbst. till **NEGA**, efter mlt. *tōnēginge* l. t. *zuneigung*, vbalsbst. till *tōnēgen* resp. *zuneigen*, luta åt, ha lust till, ssg av *tō* resp. *zu*, till (se **TAPTO**), o. *nēgen*, *neigen* resp. *neigen*, luta, vara böjd (se **NEGA**)] (†) böjelse; jfr **TILL-BÖJELSE 1**. Onda tanckar och lasterliga tilnägelser. PJGOTHUS *Os.* 144 **(1603)**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 13** *a*) **TILL-NÄGEN**. (†) = **-benägen**. *G1R* 9: 24 **(1534)**. Joannes Gothus .. och Biskop Hans Brask .. som synneligen wore Påwen i Rom tilnägne. TEGEL *G1* 1: 98 **(1622)**. — **-NÄGLA**, se **-nagla**. — **(II 10** *b*) **-NÄME**. (†) (möjlighet till) tagande i bruk; tillgång. Skiutzfärdens afskaffande .. vore nödigt för bonden och åkerbruket, för tilneme och mychenhet af heestar, för höö och annat. *RP* 8: 721 **(1641)**. — **-NÄMNA**. [fsv. *tilnämna*] (†) **1)** till **II 8** *b*: utvälja l. utse (ngn); utnämna, förordna; äv. med sakobj.; jfr **nämna till 2** o. **-förordna 2**. Therfore wij ther een landtzszyn tiilnempdt hadom. *G1R* 2: 216 **(1525)**. Samma tilnämpda Tijdh. TEGEL *G1* 1: 189 **(1622)**; jfr **nämna till 3**. En aff Munkarna, som aldramäst bepröfwat är, skal tilnämnas. SCHRODERUS *Os.* 2: 253 **(1635)**. ARNELL *Stadsl.* 404 **(1730)**. **2)** till **II 11** *b*: ge (ngn ngt) ss. tillnamn; särsk. i p. pf. Richard 2. hette hans Sohn, hin Gode tilnambd. BRASK *Pufendorf Hist.* 112 **(1680)**. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 177 **(1791)**. — **(II 2) -NÄRMA, -ning, -else** (se d. o.). (utom i ssgn **tillnärmelsevis** numera bl. tillf.) närma (ngt l. sig mot ngn l. ngt); särsk. ss. vbalsbst. *-ande* (särsk.: närmande (se d. o. *c*)) l. *-ning* (särsk. motsv. **närma I 3**). Thorild .. förblef obeveklig mot det ädla tillnärmande, som Kellgren genom sin anmälan syntes erbjuda honom. BEMALMSTROM 2: 464 (*c.* **1860**). *(EU:s skodirektiv)* ingår i den "tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar" som unionisterna kraver av de sina. *SvD* 9/6 **1995**, s. 11. Avledn. (numera föga br.): **tillnärmelig**, adj. möjlig att komma nära; äv.: ungefärlig. ZEDRITZ 1: 184 (*c.* **1835**). Approximativ *(dvs.)* tillnärmelig. COLLINDER *SvOrdhjalp* 25 **(1968)**. jfr **o-tillnärmlig**. — **(II 2) -NÄRMELSE**. [jfr d. *tilnærmelse*; till **-närma**] (utom i ssgn **tillnärmelse-vis** numera mindre br.) närmande; bringande till större likhet l. närmare överensstämmelse (med ngt); approximation; äv. konkretare. *SkandGazette* **1862**, sp. 433. År 620 kom det till en tillnärmelse mellan Muhammed och .. *(de)* stammar *(som innehade staden Yathrib)*. RYDBERG *KultFörel.* 4: 374 **(1887)**. Den iskalla förvåning, hvarmed en dam af verld moter en främlings tillnärmelser. LUNDEGÅRD *LaMouche* 27 **(1891)**. En omsorjsfullare tillnärmelse till riksspråket. WULFF *SvRim* 1 **(1898)**. Med tillhjälp av dessa siffror kan man med ganska stor tillnärmelse beräkna ledningsförmågan för saltlösningar. ARRHENIUS *Kem.* 219 **(1919)**. *SAOL* **(1986)**. Ssgr: **tillnärmelse-vis**, adv. o. adj. (fullt br.) **I.** ss. adv.: ungefärligen, på ett ungefär, approximativt; något så när; särsk. (o. numera nästan bl.) i förb. med negerat uttr., i fråga om att ngt i kvantitativt l. kvalitativt hänseende inte ens kommer i närheten av ngt annat; jfr **närmelsevis I**. Lätt inses, att .. *(källorna)* endast tillnärmelsevis kan bestämmas. UPPSTROM *GotBidr.* 4 **(1868)**. Det är .. ej blott de .. stora kulturfolken, som insett behofvet af .. språkhistoriska ordböcker och sökt tillnärmelsevis fylla detsamma. *NordT* **1892**, s. 607. Ingen forskare bland de äldre generationerna har genom vetenskaplig produktion gjort de svenska dialektstudierna tillnärmelsevis så stora tjänster som *(E. Rietz)*. *HTSkån.* 2: 2 **(1904)**. En sån handling vore faktiskt inte tillnärmelsevis så hemsk som den låter. SJOGREN *TaStjärn.* 57 **(1957)**. **II.** (tillf.) ss. adj.: ungefärlig; särsk. i attributiv anv. SODERBLOM *LevGud.* 86 **(1932)**. **-värde**. (numera föga br.) närmevärde. STROMGREN *AstrMin.* 1: 64 **(1921)**. LILJESTRAND *Livslåg.* 106 **(1932)**. — **(II 10) -NÖDA, -else** (STIERNMAN *Riksd.* 631 **(1607)**), **-ing, -ning**. [fsv. *tilnödha*] (†) nödga l. tvinga (ngn); anträffat bl. ss. vbalsbst. *-else* l. *-ing* l. *-ning*, äv. (med anslutning till **till II 9** *a*) närmande sig l. övergående i bet.: ansättande o. d. (äv. konkretare). Dhet skadelige krijg såsom Konung Sigismundus egenom sin tillnodelse hafwer påbegynt och orsaak gifwit. STIERNMAN *Riksd.* 631 **(1607)**. Någon fiendtlig tillnödning. *RA* II. 1: 371 **(1614)**. *SvMerc.* V. 4: 187 **(1760)**. — **(II 10) -NÖDGA** l. **-NÖDIGA, -an** (*HSH* 36: 183 **(1579)**). (†) nödga (ngn). *HSH* 36: 183 **(1579)**.

TILLNÖDS, se **till I 14** *b* ζ α'. — **TILLNÖJES**, se **till I 11** *b*. — **TILL-OCH-FRÅN**, se **till II 1** *b* β.

TILL-OCH-FRÅNARE *til*[1]*ofrån*[3]*are*[2] l. *til*[1]*ofrå*[3]*nare*[2], äv. *til*[1]*okfrå*[3]*nare*[2], m. l. f. (ss. ig.); best. **-en**; pl. =. (äv. **till-å-frånare**; äv. sammanskrivet) [avledn. av uttr. *till och från* (se **TILL II 1** *b* β)] (numera bl. mera tillf.) om person som återkommande (o. ofta l. lättvindigt) förflyttar sig till o. från ort(er); särsk. om anställd som går till o. från (se **TILL II 1** *b* β). *SvD(A)* 6/3 **1931**, s. 10. Hembiträde? .. Skulle den stå och sova i öppna spisen i hallen? Dom har en tillochfrånare, som kommer ett par gånger i veckan och torkar av golven. ZETTERSTROM *SannMOrd* 213 **(1933)**. *(Hemtjänsten)* klarar inte "till-å-frånarna", de som ringer och vill tjänstgöra ett par timmar då och då eller en eller annan helg. *GbgP* 17/4 **1984**, s. 7.

TILLOCHMED, se **till II 6**.

TILLOR, pl., se **tilja**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 11** *b*) **TILL-ORD**. (†) adverb. TIALLMANN *Gr.* 225 **(1696)**. HOF *PhilosGr.* 3 **(1782)**. — **(II 8** *b* **(**β**)) -ORDINERA**. (†) utse l. förordna (ngn); särsk. i p. pf.; jfr **-förordna 2**. *HalmstDomb.* 1: 204 **(1683)**. — **-ORDNA, -ning**. **1)** (i fackspr.) till **II 1** *a* l. **12**: ställa l. sätta o. d. samman (ngt) med (ngt annat), samordna med; äv. reciprokt. *Linc.* F 3 b **(1640)**. Den nedersta delen af de bägge centralvindlarna *(i hjärnan)* är tillordnad ansiktet. *NordT* **1894**, s. 48. Klassen av stolar och klassen av framsatta kuvert säges vara lika mäktiga, om deras element kan tillordnas varandra *(ett till ett)*. MARC-WOGAU *ModLog.* 130 **(1950)**. **2)** (†) till **II 5**: ställa (ngn l. ngt, särsk. dels medhjälpare l. personal o. d., dels materiel l. penningmedel l. utrymme o. d.) till förfogande för (ngn); anslå l. anvisa l. utanordna åt;

tillställa l. tilldela; äv. (delvis med anslutning till **3**): förordna l. (an)ordna åt; äv. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb., särsk. inledd av *till*, l. utan indir. obj. (stundom svårt att skilja från **3**). *(Vi har skickat)* penningar, så månge som Kongl. M:tt hafver krigzfolcked tilordned. AOXENSTIERNA 2: 189 **(1614)**. *(Kejsaren ville icke)* at man skulle tilordna Underdommarenom några Assessores och Bijsittiare. SCHRODERUS *Pac.* 382 **(1616)**. Til förbemälte berömlige Män tilordnas en benämd Spiridion, Biskop vthi Trimethunt i Cypern. SCHRODERUS *Os.* 1: 271 **(1635)**. Så månge Skepp och Fahrkoster, som honom ähre tillordnadhe. *SvFlH* 1: 515 **(1644)**. Sedan .. blefwe .. *(standerna)* remitterade uti dee rum, som dem tillordnade wore. *1BorgP* 94 **(1672)**. Skulle han .. finna, at omkostnaderne .. de förbemälte 40000 Dal*(er)* S*(ilver)*m*(yn)*t öfwerskjuta .. wele Wi sådant i nåder tilordna. STIERNMAN *Com.* 6: 450 **(1718)**. Jag håller betänkligt, att tillordna Hans Durchlaucht drabanter, emedan det skulle på det sattet ske honom lika ära, som Kongl. Maj:t sjelf, om han vore här. CRUSENSTOLPE *Tess.* 4: 321 **(1849)**. **3)** till **II 8** *b* (*β*); jfr **2.** *a)* (†) utse l. utnämna l. (till)förordna (ngn). Tuå personer måtte bliffua tilordnade, som på presternes sido måtte wara öffuer tenne saker them til at stella. *SynodA* 2: 32 **(1585)**. Tillordna Camererare i Landsorterne. HALLENBERG *Hist.* 2: 696 **(1790)**. *b)* (numera mindre br.) ställa i ordning l. anordna (ngt); i p. pf. förr äv. (med anslutning till **till II 10**) i fråga om planerat iordningställande, övergående i bet.: tillämnad, avsedd; jfr **4** o. **ordna till**. J Städerne .. *(måste)* Gästhuus, Krögare och Härbergen oprättas och tillordnes. *LReg.* 243 **(1648)**. Den 7. dennes kom ändtel*(igen)* den år 1774 tillordnade wärdering på frihets åren för torpupodlingen .. till wärckställighet. *VDAkt.* **1779**, nr 420. ÖSTERGREN **(1957**; *angivet ss. ovanligt***)**. **4)** (†) till **II 8** *b α*: placera (ngn l. ngt ngnstädes). *RA* II. 2: 84 **(1617)**. *(Den)* skal förwaras i samma hus, ther Silfwerkistan står och tilordnad blifwer. *Bergv.* 1: 306 **(1682)**; möjl. till **3** *b*. — **(II 8** *b α***)** **-PACKA**, **-ning**. packa till (ngt). KÖNIG *Mec.* 127 **(1752)**. Vältning användes för att .. tillpacka jorden kring utsådt frö. JUHLIN-DANNFELT 432 **(1886)**. — **(II 5) -PANTA.** [fsv. *tilpanta*] (i sht om ä. förh.) särsk. med refl. indir. obj.: panta till sig (ngt). Then, som godzen sigh hafwer tillpantet. *RA* II. 2: 299 **(1617)**.

TILLPASS, se **till I 11** *b*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-PASSA**, **-ning**. **1)** till **II 8** *b α*: bringa (ngt) i lämpligt l. passande skick (i förhållande till ngt annat); anpassa (särsk. (i sht i ä. biologiskt fackspr.) i fråga om arts anpassning till miljö o. d., särsk. refl. l. i p. pf. l. ss. vbalsbst. *-ning*); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare; särsk. med bestämning inledd av prep., särsk. *efter* l. *för* l. *till*; äv. abs.; jfr **-foga**, v. **4.** KIELLBERG *KonstnHandtv.* Skrädd. 15 **(1753**; *abs.***)**. Men öfver det andra momentet, .. tillpassning efter betingelserna, tiger .. *(evolutionstankens analogi)*: i dunklet bildas väl ej ögat genom tillpassning till det obekanta ljuset. *SvTidskr.* **1871**, s. 519. *(Brunanden)* har stor förmåga att tillpassa sig efter de lefnadsförhållanden, hvari den kommer. *BihVetAH* IV. 28: nr 6, s. 45 **(1902)**. Pungmyrsloken .. vars tunga är .. tillpassad för fångande av myror. ROSÉN *Djurgeogr.* 25 **(1914)**. Målet skulle .. vara att påvisa sambandet mellan djurens byggnad och den omgivning i vilken de leva samt de tillpassningar, som uppträda i den förra, då den senare förändras. *FoFl.* **1937**, s. 136. *(Rustningen var)* tillpassad så att bröstplåten och kappan inte var för stora. STRÖMHOLM *Fält.* 161 **(1977)**. jfr **färg-tillpassning**. **2)** (†) till **II 9**, särsk. ss. vbalsbst. *-ning* i konkretare anv., om passande (se **passa**, v.[1] **III**). WESTE **(1807)**. *ReglKortsp.* 1: 26 **(1809)**. — **(II 8** *b α***)** **-PLANTA.** (†) bringa (ngt) att (till)växa; särsk. bildl. *(Skolmästaren bör examineras i akademien)* så framt att Academien, som aff Scholerne böör tillplantas, icke sampteligen skall förfalla. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 22 (*i handl. fr.* **1593**). — **(II 8** *b α***)** **-PLATTA**, **-ning**; **-are** (se *avledn.*). platta till (ngt); äv. (ngt vard.) bildl., vanl. med avs. på person, särsk. i p. pf.; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om tillplattad yta o. d.; jfr **-jämna**. NORDFORSS **(1805)**. De skandinaviska bergens kullriga och tillplattade form. HOJER *Sv.* 1: 439 **(1875)**. Färsen formas till en aflång rulle, som tillplattas från sidorna. *HemKokb.* 112 **(1903)**. *2NF* 20: 306 **(1913**; *konkret***)**. Tillplattade och förnedrade lommade de blågula grabbarna ut från Idrottsparken. *GbgP* 15/6 **1989**, s. 40. Avledn.: **tillplattare**, r. särsk. (i fackspr.) om maskin för tillplattning (av skrot). *GHT* 23/12 **1970**, s. 10. — **(II 10) -PLIKTA**, **-else** (*G1R* 4: 48 **(1527)**). [fsv. *tilplikta*] (†) förplikta (ngn) till (ngt); äv. med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*; jfr **-förplikta**. Ther wij oss med thetta breff tiilplichte wiit wore æro oc cristelighe tro. *G1R* 1: 158 **(1523)**. SCHRODERUS *Os.* 1: 568 **(1635**; til**)**. — **(II 10) -PLIKTIG**, adv. **-en** (*BtFinlH* 4: 50 **(1562)**). (†) om person: förpliktad l. skyldig till (ngt); pliktenligt underdånig l. hörsam o. d.; äv. om sak, särsk. tjänst o. d.: som ngn är förpliktad osv. till (särsk. i hövlighetsformel i brev o. d.). Att betthala honum her Stens gæld oc skuller .. wij icke tro kunne ath wij med nogoth skæll tilplictuge ære. *G1R* 4: 105 **(1527)**. Min aller nådigeste herre, min tilplictige ödmiuke hulle trotienist nath och dagh Eders Nåde altiid troligen bevissendes. *G1R* 23: 436 **(1552)**. Min tilplichtige besworne edh. *RA* I. 4: 603 **(1598)**. — **(II 5) -POCKA.** (numera bl. tillf.) särsk. refl.: pocka sig till (ngt). *G1R* 15: 642 **(1543)**. AGARDH o. LJUNGBERG II. 2: 96 **(1856)**. — **(II 5) -PRAKTISERA.** (†) gm stämplingar l. bedrägeri l. list o. d. förskaffa (ngn, i sht sig, ngt); jfr **praktisera till 2**. At Brandenburg vti thet sidsta Swenska Krijget ofwerwäldet aff Preussen sigh tilpracticerade. BRASK *Pufendorf Hist.* 369 **(1680)**. *KKD* 2: 235 **(1718)**. — **-PRESSA**, **-ning**. **1)** till **II 5**, refl.: gm att utsätta ngn för press av denna tillägna sig (ngt). *PrestP* **1828–29**, 4: 49. En s. k. "väckelsepredikant", som .. mot några s. k. uppbyggelseskrifter tillprässade sig den beklagansvärda familjens sista styfrar. *GHT* **1897**, nr 51 B, s. 1. **2)** till **II 8** *b α*: bringa (ngt) i pressat skick, gm pressning bearbeta. ROTHOF 125 **(1762)**. Utanpå *(pansar)*plåtarna lägges .. ett lager tillpressad bomullsvadd. HÖGBERG *Jim* 102 **(1909)**. — **(II 7) -PROPPA**, **-ning**. proppa till (ngt); särsk. oeg. l. bildl., särsk. i p. pf. *Alla vägar var tillproppade av snö, av rusningstrafiken.* RUNIUS *(SVS)* 1: 42 (*c.* **1710**). Hvarefter flaskan tillproppas och lemnas i hvila. *JernkA* **1846**, s. 270. — **(II 8** *b α***)** **-PRYDA.** (numera mindre br.) pryda (färdigt) (ngn l. ngt); äv. abs. Så woro tå quinnonar tilprydda. *Est.* 2: 12 (*Bib.* **1541**). *GbgP* 31/3 **1952**, s. 2. — **(II 8** *b***)** **-PYNTA**, **-else** (†, LIND 1: 1897 **(1749)**), **-ning**.

[fsv. *tilpynta*] jfr **pynta till**. **1)** (†) göra i ordning l. iståndsätta l. tillreda o. d. (ngt); äv. närmande sig bet.: utrusta (särsk. med bestämning inledd av prep. *med*); äv. abs. (se särsk. slutet); jfr **2** o. **-laga**, v. **1**. Han wardher idher wisande en stoor saal breddan och tillpyntadhan. *Mark.* 14: 15 (*NT* **1526**). Att han later .. tilpynte .. wåre Galleijer efter Krigzwijss med skytt Krutt Lodh. *HFinlH* 8: 172 (**1554**). I medler tijdh lät hon tilpynta et ståtelighit Gästebudh. PETREIUS *Beskr.* 2: 8 (**1614**). I godhe Herrar skulle först och för all ting lathe göra hela flåtan färdig och segellredha, sosom den best till örlogs kundhe tilpyntas. AOXENSTIERNA 7: 78 (**1632**). Sedan åkren .. är tilpyntad, utströs säden af qwinno och man. *NorrlArbL* 40 (**1764**). FORSSELL *Hist.* 1: 50 (**1869**; *om ä. förh.*). särsk. med avs. på mat l. dryck l. läkemedel: tillreda, tillaga; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om ngt tillrett. Så snartt samme öll och bröd bliffver tilpyntedt. *G1R* 25: 260 (**1555**). Szå haffue wij .. latijd wår Medicum här tilpynte några läkedomer, emott samme siuckdom. *HFinlH* 8: 370 (**1555**). (*Hon*) halp koka, tilpynta, ther hon sågh hwadh mäst förnöden giordes. LÆLIUS *Jungf.* E 6 b (**1591**). Ej må mann behöfwa här om (*dvs. om såret*) at binda, eller anrätta någon tilpyntning. BJÖRNER *Vols.* 103 (**1737**). BIELKE *PVetA* **1776**, s. 28. **2)** (numera mindre br.) till **II 8** *b* *α*: pryda l. (ut)smycka (färdigt) (ngn l. ngt); äv. med inbegrepp av överdriven utsmyckning: utspöka o. d.; i vissa ä. språkprov svårt att skilja från **1**. När han kommer finner han .. (*huset*) sopath reent och wäl tilpyntat. *Luk.* 11: 25 (*NT* **1526**; *Bib. 1917*: prytt). Bruden är tillpyntad det bästa Prästhustrun förmår. *SmålHembygdsb.* 1: 37 (**1749**). I åren ju värre tillpyntade än högstsalige kröningshingsten. BJÖRLIN *Elsa* 71 (**1879**). *IllSvOrdb.* (**1964**). **3)** (†) till **II 8** *b* *α*: behandla l. hantera (ngn l. ngt) illa l. våldsamt o. d.; tilltyga (så l. så, särsk. *illa*); äv. dels bildl.: tala illa om, förtala, dels närmande sig l. övergående i bet.: smutsa ned, osnygga. Wttan han sade sigh haffua föruarat pigonn, att hon icke så illa tilpintat och blodugan skulle gå till kyrkian. *ÖstraHdDomb.* 1: 57 (**1603**). D. 1. Nov. var rummet och sängen lika som förut tilpyntadt. *VetAH* **1790**, s. 309. Jag tillpyntade så (*med smädeskrifter*) både öfversten och min skona, att de blefvo ett allmänt åtlöje. BERGMAN *VSmSkr.* 6 (**1816**). HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 48 (**1908**).

TILLPÅ KÖPET, **TILLPÅKÖPET**, se **till II 11** *a* *γ* *β'*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *a*)

TILL-PÅLITLIG. (†) tillförlitlig. Tilpålitelig och skriffteligt attestatum. *VDAkt.* **1751**, nr 337.

TILLRA *til³ra²*, förr av. **TRILLRA**, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. (**tilldra** (**-ild-**) **1644**, **1734** (*i rim*)–**1775**. **tillra** (**-ilr-**) **1561** (: tilra nedher) osv. **trillra** (**-ilr-**) **1638**–*c.* **1680**) [sv. dial. *tillra*, äv. (Finl.): tindra; jfr d. dial. *tilre*, rinna, trilla; primärt ljudhärmande l. *r*-avledn. av det sannol. ljudhärmande verb som föreligger i sv. dial. (Finl.) *tilla*, kissa, nor. nn. *tilla*, drypa, sippra, tillra; formen **trillra** uppkommen gm inverkan från **TRILLA**, v.[1], l. självständig *r*-avledn. av detta ord]

1) gm (obestämt l. osäkert) fallande l. rullande o. d. rörelse förflytta sig (ngnstädes (ifrån l. hän)), stundom äv. med särskild tanke på därvid alstrat ljud.

a) om vatten l. vätska: falla (droppvis), sippra l. (sakta) rinna l. flyta (fram); äv.: rissla, porla; särsk. om kroppsvätska: bryta fram l. droppa l. rinna; äv. dels med subjektsväxling, med subj. betecknande ngt varifrån vätska rinner, dels opers. När hon borde brefuet läsa, / Tilrade tårar af kinder och näsa. ASTEROPHERUS 69 (**1609**; *uppl. 1909*). Blommorna, hvilka i gräsfagra lunden, / med tillrande daggogon fästa sin blick / på ensliga vandraren. LING *As.* 32 (**1816**). Trädgårds-Sångaren .. Sången vacker, kan närmast liknas vid vatten som tillrar på en tunn silfverplåt. STRÖM *SvFogl.* 34 (**1839**). Jag har en gång sett en engelsman skratta så att tårarna tillrade, under det han med ord och åtbörder skildrade en presentation i Sverige. ODMAN *UngdM* 2: 42 (**1876**, **1881**). Med hårfästen, som tillrade av svett. OSSIANNILSSON *Hav.* 65 (**1910**). Det tillrade och rann i kärrspår och diken. LARSSON I BY *Jord* 5 (**1913**). Oaflåtligt tillrade och skvalade regnet på rutorna. SJÖBERG *Kvart.* 145 (**1924**).

b) (numera bl. tillf.) i annan anv. än i *a*; särsk. dels om (runt) föremål: rulla (i väg), dels om blad: singla ner, dels om person: vackla l. falla (långsamt); äv. bildl.; förr äv. tr.: rulla. Man kan wäl förvthan all Fahra kasta och trilra itt Sölff- eller Meszingzkärill på Markenne hijt och tijt. SCHRODERUS *Albert.* 2: 197 (**1638**). När man tilrat til botten, då har man .. den förmon, at göra reflexioner. *Riccoboni Catesby* 10 (**1761**). Då .. (*K. X G.*) skulle med sin armee gå öfwer Weichselströmmen .. kom en stycke-kula på marken tilrandes, just emellan Konungens fötter. SCHUTZERCRANTZ *Olyksöden* 154 (**1775**). Skulle hon tillra aldrig så litet åt sidan, så ajö vackert .. hon skulle .. komma in i hjulverket och krossas bit för bit. ALMQVIST *Skalln.* 36 (**1838**). Det sved i Adolfs bröst för hvarje sten, som dunkade på kistlocket, för hvarje sandkorn, som tillrade mot bleckplåtarne. BLANCHE *FlStadsg.* 126 (**1847**). En ström av rundmoderliga ord tillrade från hennes röda läppar. HAMMENHÖG *Torken* 108 (**1951**).

2) [utvecklat ur **1**, möjl. med anslutning till **DRILLA**, v.[1]] avge dallrande l. tremulerande l. vibrerande ljud; särsk. i fråga om ljud alstrat av fågel: drilla (se **DRILLA**, v.[1] **2**); jfr **PORLA**, v. *c* *β*, *γ*. Lärkorna tilrade i luften. LINNÉ *Gothl.* 6 (**1745**). Dagen igenom tillrar .. det droppande tonflödet ur snår och kronor. SELANDER *LevLandsk.* 344 (**1955**). Han var hänvisad till myriader av tillrande tungor och babblande läppar. GYLLENSTEN *Grott.* 132 (**1973**).

3) (†) om ljus l. himlakropp o. d.: tindra, glimma (svagt). STIERNHIELM *Jub.* 107 (**1644**, **1668**). Om Stiernorna myckit tilra på Himmelen och äro klara, är tekn stoor Kiöld wara förhanden. MEYERUS *Alm.* **1673**, s. 8. BROMAN *Glys.* 1: 413 (**1727**).

Särsk. förb. (till **1**): **TILLRA FRAM**[10 4]. jfr **framtillra**. **1)** (numera bl. mera tillf.) jfr **fram 5**. Suckar skulle ljuda och tårar tillra fram ur den torra plankan. BLANCHE *Band.* 283 (**1848**). *PT* **1909**, nr 274 A, s. 3. **2)** (†) tillrande åstadkomma (ngt). Der tillra källor fram en kraftig hälso-bot. KOLMODIN *QvSp.* 2: 311 (**1750**). — **TILLRA NED**[10 4] l. **NER**[4], förr äv. **NEDER**. (långsamt) rulla l. (porlande) falla l. rinna ned (ngnstädes (hän l. ifrån)); förr äv. tr.: rulla ned. Ankionnes tårar tilra wel nedher åt hennes kinder. LPETRI *Sir.* 35: 18 (**1561**). Då han klär af sig på kvällen finner han

"at try stora Pistol-kulor tilrat ner emellan lintyget och kroppen". LAMM *Oxenst.* 89 (*i handl. fr.* c. **1709**). Emillan dem (*dvs. två malmar*) ock alfwen är endast en gata .. ofwer hwilken Kiöpmennerne tilra ned sine tunnor. DZHALLMAN hos LINNÉ *Bref* I. 6: 348 (**1755**). Ett fint silverdropp tillrade ned från de breda årbladen. MORNE *FörbiVäg.* 187 (**1928**). jfr **nedtillra**. — **TILLRA OM.** (†) om person: röra sig av o. an l. i kretsar, svänga omkring. PERICI *Musæus* 1: 139 a (**1582**).

TILLREDA, sbst., se **tillrede.**

TILLREDA *til³~re²da*, v. **-reder**, **-redde**, **-rett**, **-redd** (se f. ö. **REDA**, v.[1]). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn.*), **-NING** (se *avledn.*), **-SEL** (se *avledn.*); **-ARE** (se *avledn.*), **-ERSKA** (se *avledn.*). [fsv. *tilreþa*; jfr fd. *til rethæ* (d. *tilrede*), mlt. *tōrēden*; ssg av **TILL** o. **REDA**, v.[1]] jfr **REDA TILL**.

1) göra l. ställa (ngt redan förefintligt) i ordning, sätta i (för visst ändamål) lämpligt skick, i sht med konkret obj. (jfr dock *c*), förr äv. med direkt obj. betecknande person; äv. dels utan obj., dels bildl.; jfr **TILL-BEREDA 1**, **-PYNTA 1**. *Upp.* 21: 2 (*NT* **1526**). På Hoyentorp will jag tillrede och mitt tillholdh / Skall thär ware. CARL IX *Rimchr.* 83 (c. **1600**). För hårens tillredande och hufvudbonadens hinna .. (*flickorna*) illa eller intet till högmässan. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 446 (*cit. fr.* **1723**). Fru Millet tilredde sin tunga, at gifwa til swar, alt hwad ädelmod, ifwer och erkänsla kan i walskapta hjertan upwäcka. EKELUND *Fielding* 653 (**1765**). Under .. tiden tillredes .. Härden till ny smälltning. RINMAN *JarnH* 380 (**1782**). Raka hans hufwud och korta af hans skägg och säg att det war den ångerfulla syndarens önskan att bli så tillredd innan han gick till döden. HAGBERG *Shaksp.* 9: 171 (**1850**). Lik en skogens björn / När sitt vinteride den tillreder. LAURÉN *Stenvall Dikt.* 138 (**1937**). — särsk.

a) (numera mindre br.) med avs. på råämne l. råvara l. material o. d.: bereda (se **BEREDA**, v. **1**) l. bearbeta (se d. o. **7** *a*). Salomos bygninges män .. höggo vth och tilreedde träa och stenar til huszens bygning. *1Kon.* 5: 18 (*Bib.* **1541**). The bockskin tu oss sande ahre passelige vel både till redde och färgede. *G1R* 24: 131 (**1553**). 110 Skålp(*un*)d till redt lijn, hwaraf dagel(*igen*) Spinnes. THORMAN *KunglBorddam.* 52 (*i handl. fr.* **1699**). Den andra hogen (*stuffmalmer*) innehåller fattigare malm .. som före tillgodogörandet måste tillredas. LIEDBECK *KemTekn.* 258 (**1864**). Redan avverkat och tillrett timmer. *SvSkog.* 928 (**1928**). — jfr **O-TILLREDD**. — särsk. med avs. på (åker)jord: (inför sådd) bereda l. bearbeta (medelst redskap). *VadstKlUppbB* 4 (**1539**). Uppå en sandig Grund .. när han är wäl tilredd och giödd effter sin art, sår man om Wåhren Erter eller Bohwete. RISINGH *LandB* 25 (**1671**). SCHULZE *DrångSvBönd.* 36 (**1933**).

b) (†) med avs. på väg: bereda, bana; särsk. bildl. Sy, iach sender min engel för titt ansikte, huilkin som skal tillredha thin wagh för tigh. *Mat.* 11: 10 (*NT* **1526**; *Bib. 1999*: bereda). (*Johan af Leyden*) tillredde sigh .. igenom arglistighe Konster, en Wägh til at blifwa Konung. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 172 (**1635**).

c) (†) med avs. på person l. ngns själsliga l. intellektuella egenskaper o. d.: forma, lämpa, göra färdig l. skickad (för ngt); äv. utan obj. (*Den helige ande*) helgar oss, beweker wår hiärtan och tilreder med hemlige rörelse genom ordet. *KyrkohÅ 1931*, s. 252 (**1540**). Vitterleks stycken .. ansedde .. såsom högst nödige at tilreda en månniska för at kunna handleda eller umgås med andra människor. CRONSTEDT *ÅmVetA* **1760**, s. 8. All slags vitterlek, för hvilken quinnornas fina kanslor och starka inbildnings-kraft synas .. besynnerligen tilredde. *1VittAH* 2: 95 (**1776**). ODHELIUS *ÅmVetA* **1780**, s. 32.

2) förbereda l. planera (ngt), göra anstalter för; äv. dels med indir. obj. betecknande person för vilken ngt förbereds osv., dels utan obj.; utom i slutet, numera bl. i avledn. **TILLREDELSE**, **TILLREDNING**. *G1R* 2: 80 (**1525**; *utan obj.*). Wij .. förmerkie, att hwarken oss eller andre .. swenske .. är nagedt gott ärnedt och tillredt, uthan man .. achter sakerne wåldsambligen .. emot oss företage. *RA* I. 4: 860 (**1598**). Hör Cæsar wackta dig. / Din död besluten är; de swärian, de tillredan. *OB* 120 (c. **1712**). Hvad vi allenast tillredt, lärer en stor Drottning fullkomna. HÖPKEN 1: 172 (**1753**). Derpå bortskickades .. (*hertig Johans*) folk, och Göran (*Persson*) begynte låta tillreda hans eget fängslande. FRYXELL *Ber.* 3: 244 (**1828**). När kriget mot Ryssland tillreddes, blef Fabian Wrede af dem, som styrde sakerna, utsedd att gå öfverbefälhafvaren till handa. MALMSTRÖM *Hist.* 3: 201 (**1870**). — särsk. (ngt ålderdomligt) med avs. på festlighet l. gästabud o. d.: göra förberedelser för l. rusta till; stundom närmande sig bet.: ställa till med; jfr **ANREDA**. Bröllopit är tillreedt. *Mat.* 22: 8 (*NT* **1526**; *Bib. 1999*: allt är ordnat för bröllopet). Commerce-Rådet Trogström .. är en 60 års gammal man, omgifven af en talrik slagt .. som nu är sysslosatt at tilreda en högtidlighet på hans födelsedag. KELLGREN (*SVS*) 5: 339 (**1790**). Hollös .. af ålder inom soknarne större, med gemensamma bidrag af soknens innevånare tillredda, årliga dryckeslag. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 258 (**1840**). ÖSTERGREN (**1957**).

3) (†, utom i *b*) åstadkomma l. skapa l. förfärdiga (ngt); äv. sätta l. ställa samman; äv. med indir. personobj. Siw altare haffuer iagh tilreedt. *4Mos.* 23: 4 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1999*: uppfört). Tänk .. intet, at jag ökar mit begångna fel, och tilreder mig en ny ängslan. SAFSTRÖM *Banquer.* Oo 1 b (**1754**). Man företog sig, under nöden, det orådet, at tilreda, år 1715 och de nästföljande åren, en Penningestock af mynttekn. SCHULZENHEIM *ÅmVetA* **1816**, s. 10. *AnderssonBrevväxl.* 1: 287 (**1856**). — särsk.

a) skapa (ur intet), dana; särsk. om Gud, med avs. på världsalltet och vad däri är; äv. om solen: (gm naturlig process) frambringa. Herre .. tu haffuer tilreedt iordena, och hon bliffuer stondande. *Psalt.* 119: 90 (*öv.* **1536**; *Bib. 1999*: skapade). Solen .. tilreeder medh Firmamentets Krauffter och alle Metaller i hårde Bärg, såsom ock ädle Steenar i Klippor. RISINGH *LandB* 81 (**1671**). Jag från Alskogz lust utsluten tillredd blef. DAHLSTIERNA (*SVS*) 211 (c. **1696**). BÆLTER *JesuH* 5: 234 (**1759**).

b) (fullt br.) med avs. på mat(rätt) l. dryck l. måltid o. d.: tillaga (se d. o. **2**) l. anrätta (jfr **TILLPYNTA 1** slutet); äv. med avs. på drog l. (kemisk) lösning o. d.: (gm blandning) bereda (se **BEREDA**, v. **2**), framställa; äv. bildl. *Apg.* 10: 10 (*NT* **1526**). Ther effter lägger man plåster vpå .. och om thet behöffues så tilreder man något Purgasz. LEMNIUS *Pest.* 17 (**1572**; *uppl. 1917*). Ei länge dåreffter hafwa Studenterne .. tilkommit, hwaruppå Anna tilredt afftonmåltid. *ConsAcAboP* 9: 391

(1708). Surdeg, som tilredes af 10 Lisp*(und)* Miöl. *PH* 6: 3665 **(1755).** Nu, då ett litet kalas skulle .. följa på disputationsakten, tillredde Porthan sjelf bischoffen *(dvs. en dryck)*. *3SAH* 2: 153 **(1887).** Solange inköper i hallen paprika, auberginer och bamjafikon och tillreder darav en underbar rätt. KYRKLUND *Sol.* 82 **(1951).** Av dessa växtnäringssalter kan vem som helst själv tillreda ett allsidigt verkande gödselmedel. EKBRANT *VVRumsv.* 18 **(1955).** Gunnar Wetterberg .. fortsätter .. att tillreda besk medicin åt den offentliga sektorn. *DN* 20/3 **1992**, s. C2.

c) med avs. på redskap l. hjälpmedel l. (för försäljning avsedd) vara o. d.: framställa l. tillverka; stundom äv.: bygga l. konstruera; äv. bildl. *G1R* 16: 227 **(1544).** På thet Handtwärken må .. tiltaga, och allehanda Wahrur vti Rijket förarbetade och behöriglin tillredde warda. STIERNMAN *Com.* 2: 104 **(1637).** Man tilreder sig en Machin, hwilken består af 2:ne planerade bräder .. Desze bräder gå på 2:ne gångjern. TRIEWALD *Forel.* 1: 132 **(1728, 1735).** *(I Sthm)* tillredas ses skepp, här huggas de väldiga kölar. AGARDH o. LJUNGBERG l. 1: 166 **(1852).** Ett gissel tillredde du *(Kristus)* .. för min själ .. dess slag träffade mig smärtsamt. WIKNER *Tank.* 45 **(1872).**

4) (†) refl., dels om person: göra sig i ordning l. redo l. skickad (för l. till ngt, i sht andlig prestation), dels om sak: (gm naturprocess l. ohejdbart skeende) uppkomma l. nalkas; äv. bildl. *Upp.* 19: 7 *(NT* **1526).** Så warder tw wel aff sielffua ordhena lärandes huru tw skal tilredha tich när tu skal gåå her til. OPETRI 2: 48 **(1528).** Lijke som een sigh til stridz tilredde. BERCHELT *PestOrs.* A 3 a **(1589).** Cartagos undergång sig mer och mer tilreder. KNÖPPEL *Reg.* 63 **(1742).** *(Från Cypern utföres)* Salt, godt och hwitt, som tilreder sig i några stora grafwar .. af bara regn och wattn. *SvMerc.* 6: 699 **(1761).** Blef ock tilsagt, at uti alla Församlingar bruka Prästerna lika bönevis .. och icke med lång parat tillreda sig til bönen. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 150 **(1791).**

Ssg (†, till **1**): **TILLREDO-DAG.** tillredelsedag. *Joh.* 19: 14 *(NT* **1526).**

Avledn.: **TILLREDARE,** m.//ig. (numera bl. tillf.) till **3**: person som tillreder ngt; särsk. om person som tillreder kemiskt preparat o. d. *Linc.* Qq 3 a **(1640).** Färgarne voro en smulo kemister ej blott i sin egentliga verksamhet utan även som tillredare av kemiska preparat. SAHLIN *SkånFärg.* 182 **(1928).** ÖSTERGREN **(1957).** — **TILLREDELSE,** r. l. f. [fsv. *tilredhilse*] **1)** (†, utom i ssgr) till **1**: handlingen att iordningställa l. arrangera ngt, äv. forma l. göra ngn skickad för ngt; särsk. om brödets och vinets invigning vid nattvardsfirande. OPETRI 1: 147 **(1526).** Instichtelse ordens upläsande .. skal i Messone och widh Nattwardzens tillredelse ingalunda uthlåtas. *KOF* II. 2: 85 (c. **1655).** En naturlig vältalighet, intagande utan tillredelse. *1SAH* 5: 320 **(1795, 1813).** Det gräs och den stubb som framsticker efter tillredelsen av en jord. CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 209 **(1798).** Och de togo Jesu kropp .. och lade dit de välluktande kryddorna, såsom judarna hava för sed vid tillredelse till begravning. *Joh.* 19: 40 *(Bib.* **1917). 2)** (numera mindre br.) till **2**: handlingen att planera l. förbereda ngt l. rusta till ngt, förberedelse; särsk. med bestämning inledd av prep. *för* (förr äv. *till*); äv. konkret(are), om (resultat av) förberedelse l. plan. *RA* I. 1: 590 **(1549).** Hr C. J. Klingspor anmärkte, att .. Secreta Utskottet .. allenast .. gifvit tillkänna, att det liksom kommit på spår af någon farlig tillredelse. *2RARP* 16: 294 **(1747).** At mycken tilredelse giöres på många orter at nästkommande år observera Veneris gång genom solen, är en bekant sak. *MennanderBr.* 3: 183 **(1768).** Bland andra tillredelser för *(kronprinsparets)* .. emottagande, var afven en stor disputationsakt. BOTTIGER 6: 114 (c. **1875).** jfr **krigs-tillredelse. 3)** (numera bl. tillf.) till **3**: handlingen att tillreda mat l. måltid l. läkemedel o. d.; särsk. konkret(are), särsk. om måltid l. läkemedel o. d.; jfr **tillredning 3.** När then wäghfarande kommer til Taffuerne, och wil sigh medh hans tilredhelse åthnöije late, tå giffue tre öre för måltijden. STIERNMAN *Com.* 1: 650 **(1615).** Man såg .. tilredelser af tiära och andra brinnande materier, genom hwilka Slottet *(i Warszawa)* måste .. råka i brand. NORDBERG *C12* 1: 537 **(1740).** Hon var nu som bäst i stöket med tillredelserna för kvällsmålet. ÖDMAN *LitetTill* 28 **(1902, 1910).** *IllSvOrdb.* **(1955).** Ssgr (till **-redelse 1**): **tillredelse-dag.** (i Bibeln l. bibelpåverkat spr.) om dag som föregår sabbat l. stor högtidsdag hos judarna; jfr **tillredo-dag.** *Mark.* 15: 42 *(NT* **1526**; *Bib. 1999*: förberedelsedag). jfr **påska-tillredelsedag. -psalm.** *teol.* psalm inledande nattvardsmässa. GIERTZ *Kyrkofr.* 84 **(1939).** — **TILLREDERSKA,** f. (bl. tillf.) till **3**, särsk. om kvinna som tillreder läkemedel l. hälsobringande dryck o. d. *SvD(B)* 18/5 **1956**, s. 10. — **TILLREDNING,** r. l. f. **1)** till **1**: iordningställande, beredning; äv. konkret(are), om gm iordningställande l. beredning åstadkommet resultat, särsk.: (ngt som ingår i) inredning l. utrustning o. d. GUSTAF II ADOLF 313 **(1629).** För åckerens tillredning med plöyande, härfwande, wåhrläggande. *VRP* **1700**, s. 508. Ett så präktigt kabinet af Anatomiske tilredningar. *SvMerc.* V. 2: 99 **(1759).** Derpå förde Einar sin fostersons lik om bord på sitt skepp med kostelig tillredning. GEIJER I. 2: 53 **(1811).** Kostnader för virkets fällning och tillredning. *PT* **1910**, nr 277 A, s. 2. **2)** (numera mindre br.) till **2**: förberedelse l. planering (till l. av ngt), särsk. i fråga om förberedelse gm rustning till krig (jfr **till-rusta** *b*). Medh then osedh skal hafwas fördragh, att qwinnor för gästebudz tillredningh skull, dröija medh sin Kyrkiogång öfwer laga tijdh. *KOF* II. 2: 46 (c. **1655).** Så framt .. denna Cronan *(dvs. Danmark)* .. alt stadigt vorde fortfahrandes med sina tillredningar, så att ingen tvifvel mehra voro, at ju desamma emot Sverige voro ämnade. *HSH* 1: 316 **(1743).** ALVING *IslSag.* 1: 360 **(1935).** jfr **krigs-tillredning. 3)** till **3**: skapande l. förfärdigande l. tillverkning l. framställning l. konstruktion (av ngt); äv. konkret(are), särsk. (o. numera bl.) om anrättning l. tillagning (av dryck l. mat(rätt) l. måltid l. läkemedel o. d.); jfr **tillrede.** MEYERSON *Läderkanon.* 13 *(i handl. fr.* **1627).** Den delen af Mechaniquen, hvilken vid vattenverks tilredning är tjenlig. CELSIUS *ÅmVetA* **1749**, s. 16. Ebreerna, bland hvilka böcker voro utomordentligt dyrare *(än i våra dagar)*, både genom skrifmaterialets svårare tillredning och konsten att skrifva. AGARDH *ThSkr.* 1: 2 **(1842, 1855).** Vid den informella middagen kan man .. servera en god rätt på billigare kött där man .. lagt ner .. omsorg och tid på tillredningen. UDDENBERG *Rätt* 129 **(1985).** jfr **damasch-, socker-, stycke-tillredning** m. fl. Ssg: **tillrednings-sätt. 1)** till **tillredning 1**: sätt att bereda l. iordningställa ngt.

PH 10: 407 **(1774)**. **2)** till **tillredning 3**: framställningssätt, tillagningssätt. *SP* **1809**, nr 7, s. 3. — **TILLREDSEL**, r. l. f. **(-redsl (-z-) 1644–1651. -redzel 1617–1702)** (†) **1)** till **1**: iordningställande, färdigställande, arrangemang. *HSH* 24: 242 **(1632)**. *KKD* 10: 452 **(1702)**. **2)** till **2**: förberedelse, rustning (se **rustning**, sbst.² **2** *a*). GUSTAF II ADOLF 149 **(1617)**. jfr **krigs-tillredsel**. **3)** till **3**: framställning; äv. konkretare: konstruktion. STIERNHIELM *Arch*. B 3 b **(1644)**. ELVIUS *Qvadr*. 44 **(1697**: *konkretare***)**.

TILLREDE, n., äv. **TILLREDA**, r. l. f. **(-a 1713. -e 1664–1848)** [fsv. *tilredhe*, lösöre; till **TILLREDA**, v.; med avseende på senare leden jfr **REDA**, sbst.¹ resp. **REDE**, sbst.¹] (†) konkret: tillredning, anrättning; särsk. om mat o. d. Giästgifwarens tilrede och Kost. SCHMEDEMAN *Just*. 372 **(1664)**. Bjuder jag honom .. så lärer han allena äta upp allt mitt tillrede, så att jag för de andra gästerne måste stå med skam och blygd. BACKSTRÖM *Folkb*. 2: 293 **(1848)**.

TILLREDELSE, TILLREDERSKA, TILLREDNING, se **tillreda**, v. *avledn*.

TILLREDO, se **till I 14** *b ζ α'*.

TILLREDO-, ssgsförled. **(tillrede- 1554** (: tillredhegiordt). **tillredo- 1927** (: tillredolagt**))** [ssgsform till uttr. *till redo*, se **REDA**, sbst.¹ **3** *a*] (†) ss. förled i ssgr: till reds, i ordning.

Ssgr (†): **A**: **TILLREDE-GÖRA**. göra (ngt) i ordning (för visst ändamål). Så må man lathe galeijden tilstädes ligge qvar så tilflyett, som hon nu är tillredhegiordt. *G1R* 24: 457 **(1554)**.

B: **TILLREDO-LÄGGA**. med avs. på ngt redan förefintligt: lägga i ordning. KNAPE *Tank*. 51 **(1927)**.

TILLREDS, se **till I 14** *b ζ α'*.

TILLREDS-, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till reds*, se **REDS**, sbst.¹] (†) ss. förled i ssgr: till reds, (i ordning o.) till hands (att tas i bruk).

Ssgr (†): **TILLREDS-DUK**. särsk. (bit av) väv avsedd för l. använd till att måla på. *(Porträttmålaren)* tog fram en tillreds duk, ungefär 9 tum lång, 7 tum bred. TERSMEDEN *Mem*. 5: 148 **(c. 1790)**. — **-LAGA**. göra (ngt) i ordning l. färdigt (för visst ändamål). Borgerskapets föresatts var, att i en tillredslagad länstol bära konungen upp uti dess rum. SPARRE *Sjökad*. 174 **(1850)**. — **-SKÄRA**. (föregående vidare anrättning) gm skärande bereda (råvara). WARG 12 **(1755)**.

TILLREDSEL, se **tillreda**, v. *avledn*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): **(II 7) TILL-REGLA**, äv. **-RIGLA, -ing**. regla (till) (ngt). LING *Agne* 102 **(1812)**. Tjänaren .. stängde och tillreglade dörren. CEDERSCHIOLD *Riehl* 2: 86 **(1878)**. — **(II 1) -RESA**. resa tillstädes (jfr **resa till**), särsk. (o. numera företrädesvis) i p. pr. l. p. pf. (äv. substantiverat, om person); förr äv. tr.: resa l. färdas till (ställe). Sochnarna åhra wyda och för Kapelss Sochnen skull myckitt swåra att tilresa. *VDAkt*. **1665**, nr 346. Hvilken som helst, äfven tillfälligt tillresande. FRIES *Grönl*. 154 **(1872)**. Cirka 100.000 norrmän och tillresta svenskar. *GbgMP* **1947**, nr 47, s. 10. Allt tillresande yrkesfolk skulle ha bostäder. *ByggnArbMinn*. 31 **(1950)**. I 75 år har göteborgare och tillresta roat sig på Liseberg. *GbgP* 12/4 **1998**, s. 1. — **(II 10) -RETA, -ning**. (†) (upp)egga l. hetsa l. locka (ngn) (till (att göra ngt)). *Linc*. Mm 6 a **(1640)**. EKBLAD 376 **(1764)**. — **-RIDA, -else** (†, BAAZIUS *Upp*. H 4 a **(1629**: tilrijdelser, *pl*.**))**, **-ning**. [fsv. *tilridha*] **1)** (†) till **II 1**: rida tillstädes. BAAZIUS *Upp*. H 4 a **(1629)**. ISOGÆUS *Segersk*. 568 **(c. 1700)**. **2)** till **II 8** *b α*: rida in (häst o. d.); särsk. (o. numera i sht, *ridk*. o. *hippol*.): rida till (särsk. ss. vbalsbst. *-ning*); äv. med avs. på (ny) sadel o. d.: gm ridning anpassa efter häst o. ryttare. *G1R* 26: 341 **(1556)**. *(Remonternas)* tillridning bör kunna så bedrifvas, att de äro färdiga att sattas in i ledet under det följande årets repetitions-öfningar. *SD(L)* **1900**, nr 572, s. 2. En splitter ny engelsk sadel, som inte alls var tillriden. BONDE *BerJan*. 263 **(1943)**. Inridning, tillridning och vidareutbildning av hästar och ponnyer. *Ridsport* **2002**, nr 8, s. 83. — **(II 1** *a*, **8** *b α***) -RIGGA**. *sjöt*. rigga till (se **rigga till 1**) (ngt). *TSjöv*. **1891**, s. 54. Det lilla, genialiskt tillriggade seglet. BERGDAHL *Antip*. 130 **(1906)**. — **-RIGLA**, se **-regla**. — **(II 8** *b α***) -RIKTA, -ning**. ge (ngt) rätt läge l. form o. d.; rätta till, justera, anpassa; särsk. (o. numera i sht, *boktr*.) med avs. på sats (se d. o. **1**) l. kliché l. trycktyp o. d. (ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om trycktypers (inbördes) placering); jfr **rikta till**. MÖLLER **(1790)**. Rifvaren är ett för tillrigtning af cylindrar om tre till fem tums diameter passande verktyg. LUTTROPP *Svarfk*. 266 **(1839)**. Då formen ligger riktigt, är tillriktad, och man öfvertygat sig om att ingenting deri behöfver flyttas. NORDIN *Boktr*. 247 **(1881)**. Det *(är)* fel att sätta texter med gles tillriktning, dvs spretig text med för stort avstånd mellan de enskilda bokstäverna. HALLBERG *DesktPubl*. 115 **(1989)**. Ssg: **tillriktnings-ark**. *boktr*. ark fungerande som mönster vid tillriktning (av satsytor o. d.). *Täubel Boktr*. 1: 184 **(1823)**. — **(II 1) -RINNA, -else** (tillf., *SmålP* 20/4 **1977**, s. 14), **-ing**. rinna till; särsk. om vatten o. d., särsk. dels i p. pr., dels ss. vbalsbst. *-ing*. *Linc*. D 3 a **(1640)**. Oupphörligt tillrinnande vatten. *TByggn*. **1859**, s. 49. Minskar tillrinningen ytterligare faller sjön och avrinningen minskar. *Ymer* **1929**, s. 291. Ssg: **tillrinnings-område**. område som uppsamlar tillrinnande vatten. ERIKSSON *HavLiv*. 38 **(1926)**. — **-RIVA, -ning** (numera bl. tillf., KEY *HjälpDSjälv* 78 **(1917)**). **1)** till **II 5**, refl.: riva till sig (ngt), särsk.: roffa åt sig o. d. *PH* 6: 4514 **(1757)**. **2)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b α*: riva till (ngt). KEY *HjälpDSjälv* 78 **(1917)**. — **(II 5** *a***) -ROP**. rop riktat till ngn. *Linc*. Dddd 4 a **(1640)**. *(Ligger två skepp för nära varandra)* ware tå Skepare, som före ligger, enär han wika kan, skyldig, at, på then andras tilrop, hisza Ankar och Undanlägga. *FörsHafwStadga* 2/10 **1750**, s. 24. *(Han)* släpper .. sin hund och muntrar honom med glada och vänliga tillrop. KALLSTRÖM *Jagt* 120 **(1850)**. Det väldiga fartyget *(gled)* långsamt ut i Hudsonfloden, hälsadt af tillrop från oöfverskådliga människomassor. WACHTMEISTER *AndraSidAtl*. 245 **(1901)**. — **(II 5 (***a***)) -ROPA, -ning** (numera föga br., *Linc*. A 5 b **(1640)**, JWOLLIMHAUS *Ind*. **(1652)**). [fsv. *tilropa*] ropa (ngt) till (ngn); ropa till (ngn); äv. (numera bl. mera tillf.) refl., dels: ropa till sig (ngn l. ngt), dels i fråga om auktion: ropa in (ngt). Så haffuer H: Kong: Maiest: för wårt Fädherneslandz .. skuld .. then alzmechtige Gudh .. tilropet och åkallet. *G1R* 18: 279 **(1547)**. 1 Ekeskrin medh åtskillige små Saker som Hustro Catharina Axbom sig tillropat. *BoupptSthm 1686*, s. 883 b, Bil. **(1688)**. I det H. Lector Rimmius igenom Fenstret tillropat sig hielp. *VRP* **1716**, s. 199. Jag tillropade dem ett hastigt farväl, föga anande att det

skulle blifva det sista. NORLIN *JagtmAfv.* 129 (1888). — (II 8 *b α*) **-RUFSA, -ning** (numera bl. tillf., *SAOL* (1950), ÖSTERGREN (1957)). rufsa till (ngt (l. ngn)); i sht i p. pf., särsk. om hår. DE GEER *Hjertkl.* 178 (1841). Lilli .. strök upp sitt tillrufsade hår. WAHLENBERG *NDag* 9 (1904). Julia reste sig nersnöad, tillrufsad och gnistrande arg. SIWERTZ *Förtr.* 219 (1945). — (II 8 *b α*) **-RUNDA.** runda till (ngt); i sht förr äv.: avrunda (se d. o. 4) o. d. Hvarefter .. *(stämpelämnet)* ytterligare på fri hand tillrundas, och koniskt tillspetsas. *VetAH* **1820**, s. 207. *(Reseäventyret)* tillrundas väl genom Ulyssis hemkomst, hvarigenom hans irrfarter hinna sitt mål. GEIJER *BlåBok.* 6 (1837). — (II 8 *b* (*α*)) **-RUSTA, -else** (†, *MolbechBrevveksl.* 3: 92 (1851)), **-ning.** (numera mindre br.) göra i ordning (ngt l. ngn); ordna (för) l. förbereda (ngt); förr äv.: utrusta (ngt l. ngn), särsk. dels med bestämning inledd av prep. *med*, dels med avs. på fartyg o. d.: (ut)rusta; jfr **rusta till** o. **-laga**, v. **1.** Han tilrustade honom med costeligit smijdhe. *Syr.* 45: 10 (*oc.* **1536**). Att dhe Danssicker haffve tillrustadt 16 stycken schep till att segle uth med i våhr. *OxBr.* 9: 407 (1627). Strand- och skäreboar .. *(börjar)* at hwar på sitt håll tilrusta sina sommar strömmings-notar och skotar. ENHOLM *Anm.* 1: 25 (1753). Några dagar gingo förbi at tilrusta denna resa. ULLMAN *GrefvHand.* 71 (1782). Då Napoleon tillrustade det ödesdigra ryska fälttåget. AHNFELT *KröntRiv.* 2: 197 (1887). Kungens bröllop med den underskona prinsessan tillrustades med all möjlig ståt. *SvFolksag.* 6: 45 (1944). *SAOL* (1986). särsk. *a)* (†) med refl. obj.; särsk.: rusta sig för att vara stridsberedd. STIERNMAN *Riksd.* 454 (1597). På sidstone när fienderne hade tilrustat sig igen .. kommo de *(osv.)*. TEGEL *E14* 172 (1612). SCHRODERUS *Comenius* 409 (1639). *b)* ss. vbalsbst. *-ning*; äv. konkretare; förr äv. dels om tillståndet att gm rustning vara förberedd (för krig), dels konkret, om (militär) utrustning; jfr **tillredning 2.** *RA* II. 2: 115 (1617). Efter nw Stilleståndedt vttlöper .. sitter Pålacken j fultt wapn och tillrustning. *RARP* 2: 115 (1634). Medh Tackel, Tygh och all Tilrustning wal försedt. *Siöl.* **1667**, Skipl. 4. I anseende til Turkarnes starka tilrustningar, gör man sig .. färdig at deltaga uti et efter utseendet förestående krig. *GT* **1787**, nr 52, s. 1. Alla tillrustningar för de Akademiska invigningarna. *3SAH* LXI. 3: 32 (1848). *SAOL* (1986). jfr **krigs-, skepps-tillrustning.** — **-RYCKA, -ning** (†, MOLLER (1790), HEINRICH (1814)). [fsv. *tilrykkia*] **1)** (†) till **II 1**: rycka fram. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 353 (1635). HEINRICH (1814). **2)** till **II 5**, refl.: rycka till sig (ngt); särsk. bildl., särsk. dels: tillägna l. tillskansa sig, dels: tilldra sig (uppmärksamhet o. d.). Man bor utsäga .. *(sitt ämne)* på et sätt, som upväcker läsaren .. och tilrycker sig hela hans upmärksamhet. *1VittAH* 1: 112 (1755). Genom det årliga ombytet af ledamöter sökte man .. förekomma den alltför stora makt, en permanent Senat småningom skulle kunna tillrycka sig. *2VittAH* 15: 320 (1832, 1839). **3)** (†) till **II 9**: rycka till. *VDAkt.* **1663**, nr 310.

TILLRYGGA, se **till I 2** *a δ.*

TILLRYGGA- *tilryg³a~*, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till rygga*, se **RYGG 5**] ss. förled i ssgr: till rygga (se **RYGG 5**).

Ssgr: **TILLRYGGA-DRIVA.** (†) driva (ngn) bakåt, tvinga att retirera. Fiendens tillryggadrifwande. AFZELIUS *Sag.* VIII. 2: 188 (1857). — **-LÄGGA, -ning.** lägga (ngt) till rygga (se **lägga**, v. **I 21** *a*), lämna bakom sig; särsk. dels med avs. på avstånd l. vägsträcka: avverka, färdas, dels med avs. på tid l. år o. d.: vara med om, genomleva. När femtio år äro tilryggalagde, när således hvilo-stunden efterhand nalkas, lefver man så mycket upmarksammare på sig sjelf. *HH* XXXII. 1: 165 (1782). Då *(soldaterna)* .. sågo största delen af vägen tillryggalagd, Pyreneens pass .. öfverstigne .. hvad trodde de då Alperne vara annat än bergshöjder? KOLMODIN *Liv.* 4: 47 (1843). Mannerheim hade tillryggalagt en lysande bana i det ryska kejsardomets militära tjänst. *11Årt.* 5: 134 (1930). Varje tillryggalagd dag var en seger, ty man befästes därigenom i hoppet att ofärdens skugga hade dragit förbi. MALMBERG *Werfel 40Dag.* 141 (1935). Det tar tid för ljuset att tillryggalägga avståndet från Jupiter till jorden. GERHOLM *NatFilFys.* 99 (1971). — **-SLÅ.** (†) driva (ngn) tillbaka, tvinga att retirera; särsk. i p. pf. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 339 (1635). Ehuru Sachsarne något längre hollo stånd, blefwo de snart tillryggaslagna. AFZELIUS *Sag.* XI. 1: 99 (1868).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*) **TILL-RYNKA, -ning.** göra (ngt) rynkig; särsk.: rynka ihop (tyg l. (del av) klädesplagg o. d.). *NJournD* **1855**, s. 45. — **-RÅD.** (**-råd 1541–1747. -råde 1681**) [jfr fsv. *tilradh*, åtgärd, o. **-råda**, v.] (†) **1)** till **II 1** *d* l. **10** *b*: tillgångar l. förråd. Så skal iagh .. förderffua idhars brödz tilrådh. *3Mos.* 26: 26 (*Bib.* **1541**). SCHENBERG (1747). **2)** till **II 10**: tillrådan, råd (särsk. i förb. med prep. *med* o. gen.-attribut); äv.: föresats, avsikt. Vnder W. K. Mtz. nampn medh W. K. Mtz. höghe Officerers tilrådh folcket warffua och sambla. *SvTr.* V. 1: 785 (1632). Tilråde, föresätiande. VERELIUS 256 (1681). — **-RÅDA,** v. **-an** (se *avledn.*), **-else** (†, LIND 1: 167 (1749)), **-ning** (numera föga br., *Linc.* Mm 2 a (1640), *SAOL* (1950)). [fsv. *tilradha*] jfr **råda till. A. 1)** (†) till **II 5** *a*, refl.: rådslå (med ngn). Iag tillrådde mig med mina käre föräldrar huru iag mig skulle förehålla. *VDAkt.* **1702**, nr 27. **B.** (†) till **II 8** *b β*. **2)** göra i ordning l. förfärdiga l. bereda (ngt) (jfr **-arbeta 2**); äv. (med anslutning till **till II 5**) med indir. obj., närmande sig bet.: förvärva l. skaffa (ngt) åt (ngn, särsk. sig, ngt) (jfr **-skaffa**); jfr **råda**, v.[1] **18** *b* (*β*), *d.* Om han samkar penningar til hopa såsom stofft, och tilrådher sigh klädher såsom leer. *Job* 27: 16 (*Bib.* **1541**). Thet är en ganska mager spis, then man så tilråder. SWEDBERG *SabbRo* 1068 (1690, 1712). SWEDBERG *Schibb.* 196 (1716). **3)** avla (barn); äv. med indir. obj. betecknande kvinna med vilken barnet avlats. Att hon samma barnn förmördt hade hende war tilraadt. *HSH* 29: 131 (1542). *VDAkt.* **1660**, nr 38. **C. 4)** till **II 10**: råda (ngn) till (ngt, särsk. angivet med inf.-förb.); äv. dels utan indir. obj. (i sht förr äv. (med anslutning till **till II 13** *a*) med avs. på ngt förefintligt: anbefalla, förorda), dels abs.; förr äv. med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*; jfr **-styrka.** *G1R* 26: 460 (1556). Ther till salige konung Göstaff .. så offte troligen och faderligen tillrådt och förmanedt hafver. *RA* I. 2: 88 (1563). Såsom sjelf närings-idkare, borde jag snarare til- än afråda sammanskott. *AdP* **1786**, s. 125. Af Arndts sanna Christendom tillrådas endast 1, 2, 3 och 5 böckerne. AGARDH *BlSkr.* 1: 12 (*c.* **1855**). HEDBERG *Lej.* 44 (1868; *abs.*). Att låta publiken sitta och titta på en och samma bild under en längre stund är icke att tillråda.

FORBERG *SaljFilm* 204 (1946). Han blev tillrådd att äta mycket stuvade arter och surkål. MOBERG *Utvandr.* 387 (1949). Avledn. (till -råda 4): **tillrådan**, r. l. f. (givande av) råd (att göra ngt), inrådan; (bestämt) förordande; särsk. i förb. med prep. *på* o. gen.-attribut betecknande den som givit rådet; jfr **-råd 2**. *SvTyHlex.* (1851). La Voy ville nödvändigt köpa kuriosa, medan jag på Chens tillrådan måste skaffa mig kinesiska visitkort. LILIUS *KinKrigsb.* 110 (1928). **tillrådig**, adj. (mera tillf.) tillrådlig. Jag sa henne naturligtvis att jag inte fann saken tillrådig. SIWERTZ *Förtr.* 108 (1945). **tillrådlig**, förr äv. **tillrådelig**, adj. som kan (l. bör) tillrådas l. rekommenderas; lämplig; välbetänkt; i sht predikativt; särsk. om handling angiven med inf.-förb. Är ej det motsatta tvertom tillrådeligt. *Tiden* 1848, nr 57, s. 2. Det är icke tillrådligt att *(i hård vind)* försöka öka styrverkan genom att ge mer motor. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 106 (1935). Avledn.: **tillrådlighet**, r. l. f. *2NF* 26: 192 (1917).

TILLRÅDA, adv., se **till I 14** *b ζ α'*.

TILLRÅDAN, se **tillråda**, v. *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): TILL-RÅDE, se **-råd**.

TILLRÅDELIG, TILLRÅDIG, TILLRÅDLIG, se **tillråda**, v. *avledn.*

TILLRÅDS, se **till I 14** *b ζ α'*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): TILL-RÄCKA. [fsv. *tilrakkia*] (†, utom i avledn. **tillräcklig**) jfr **räcka till**. **1)** till **II 1**: räcka l. nå fram till (ngn l. ngt); äv. refl.: sträcka sig l. nå fram (för att komma åt ngt). Then ther boor vthi itt liws ther ingen tilreckia kan. *1Tim.* 6: 16 (*NT* 1526). *(Många ingriper)* af fruchtan, at the glödande krigz gnistor .. kunna sigh tilräckia, och .. eld vptända. ISOGÆUS *Segersk.* 448 (*c.* 1700). MOLLER (1755). **2)** till **II 5**: (över)räcka l. ge (ngt) till (ngn); särsk. med avs. på nattvardselement; äv. utan indir. obj.; jfr **-sträcka 1**. At man icke stumpade Herrans Nattward, vthan tilräckte honom heel. SCHRODERUS *Os.* 2: 519 (1635). Then helga dyra kropp och blod / Som tigh blir här tilräckter. RUNIUS *(SVS)* 1: 17 (*c.* 1710). HEINRICH (1814). **3)** till **II 10** *e*: räcka till (så l. så långt o. d.); särsk. abs.; äv. tr., med obj. betecknande den l. det som ngt räcker till för (jfr slutet); jfr **-langa 1**, **-länka 4**, **-sträcka 2**. På thet ath thet må them tillreckia som sannerligha änkior äro. *1Tim.* 5: 16 (*NT* 1526). Om någonn meer gäldt finnes, ähnn till efuentyrs godzett kann tillräckie. *3SthmTb.* 5: 17 (1603). H. Rudbeck .. lofwar sig willja betahla det öfrige, om Grotens ägendomb icke tillräcker. *UUKonsP* 13: 69 (1678). Blott en enda landbofogde ansågs tillräcka inom provinsen. ALMQUIST *CivLokalförv.* 2: 74 (1919). särsk. med bestämning inledd av prep. *för* l. *till* l. *åt* vars rektion anger ändamål till vilket l. person för vilken ngt räcker (jfr huvudmom.); med inf.-förb. l. *att*-sats äv. utan inledande prep. Om slotzsens renttha icke saa tilrecker ath tw the warer bettala kan .. welom wij *(osv.)*. *G1R* 2: 45 (1525). Epter thet silffret icke kunde til reckia til så mong mynt. OPETRI *Kr.* 219 (*c.* 1540). *(Borgare slipper straff för ringa brott)* vm theres agor kunne tilräckie atth bothe saken medh. *PrivSvStad.* 3: 56 (1563). Men der godzen för alle Samarffuingerne icke tillräckia. *RARP* 3: 269 (1642). På thet tijden må tilreckia åt theras welgrundade lärdomar, ty motte Predikanterne icke lenge fördröija samma tijdh medh Textens förklaring. *KOF* II. 1: 139 (1659). Ju mindre Statens tilgångar kunna tilräcka til at anslå soldaten en Sold. CALONIUS 3: 20 (1798).

TILLRÄCKLIG *til³räk²lig* l. *tiläk⁴lig*, förr äv. TILLRÄCKELIG, adj. **-are**. adv. **-EN** (numera mindre br., LANGE *Norby* 41 (1742), *SAOL* (1973)) l. **-T** (DÄHNERT 240 (1746) osv.). (**-räck-** 1757 osv. **-räcke-** (**-re-**) 1725–1856. **-räke-** 1719–1759. **-ligit** (**-et**), n. sg. o. adv. 1731–1798. **-ligt**, n. sg. o. adv. *c.* 1745 osv.) [avledn. av TILL-RÄCKA l. RÄCKA TILL; jfr det från sv. sannol. lånade ä. d. *tilrække-lig*; jfr ä. t. *zureichlich*]

motsv. RÄCKA TILL 3 o. TILL-RÄCKA 3: som räcker till l. förslår (för visst syfte l. ändamål l. behov l. för att uppfylla ngns önskan), dels i fråga om mängd l. myckenhet l. omfattning, dels i fråga om art l. beskaffenhet; särsk. med bestämning bestående av en med *att* inledd inf.-förb. l. av prep. *för* (i sht förr äv. *åt* l. *till*) följt av huvudord betecknande den l. det för vilken l. vilket ngt l. ngn räcker till osv.; i sht förr äv. i komp.: som skulle räcka till längre l. förslå bättre (än vad som är fallet); jfr TILLSTRÄCKLIG. SWEDBERG *Ordab.* (1725). Åkerjorden är tämmel*(igen)* tilräckel*(ig)* men widlöftigt belägen. *HallHist.* 1: 627 (1727). Man kan icke .. veta, hvad naturen oss uti Gref Sparre ämnat, derest hans lifstid varit tilräckeligare. CELSIUS *ÅmVetA* 1748, s. 9. Skulle någon .. finna at .. nämde qwantum Gryn och Ärter ej är tilrakeligt; hafwer han frihet at gifwa tillökning derutaf. HAMMAR *FartygOstIndComp.* 48 (*i handl. fr.* 1759). Det är tillräckligt för (åt, till) oss alla. MOBERG *Gram.* 276 (1815). Der lagarne vore tillräckliga, borde maktspråk icke användas. KOLMODIN *TacAnn.* 1: 273 (1833). Monitorn Affondatore, hvilken man hoppades skulle .. vara tillräcklig att förstöra den österrikiska flottan. OSCAR II 4: 139 (1869, 1890). Ett par generationer äro ej tillräckliga för att taga igen ett försprång på ett årtusende. GRIMBERG *VärldH* 5: 139 (1931). — jfr O-, SJÄLV-TILLRÄCKLIG. — särsk.

a) i uttr. *tillräckligt med*, äv. *av ngt*, så många l. så mycket som behövs l. önskas; äv. närmande sig bet.: (alltför) stor l. riklig mängd l. myckenhet av ngt. Byxhjulpen stod på glänt af brist på tillräckligt med knappar. STRINDBERG *Hems.* 102 (1887). Inom djurens värld .. finns det .. tillräckligt af strid och konflikter. QUENNERSTEDT *KampTillv.* 57 (1899). Folk finns det tillräckligt med i världen. LAGERKVIST *Böd.* 89 (1933). Det är inte så lätt att offra sin tid åt en annan, då man har tillräckligt med sitt eget livskall. *HågkLivsintr.* 21: 82 (1940). Du har väl haft tillräckligt med lök i köttbullarna? NYBLOM *MorfAv.* 137 (1951).

b) (†) om person: som räcker till (för ngn l. ngt) (se RÄCKA TILL 3 *c*); äv. med pluralt l. kollektivt huvudord: som är så många till antalet som behövs (för ngt ändamål). Hwarjemte Wij .. anse nödigt, at tilräckelige Landtmätare blifwa anskaffade. *LandtmFörordn.* 178 (1752). Om få varit som han tillräckliga för många och skilda värf, fanns troligen *(osv.)*. VALERIUS 2: 267 (1840). HELLBERG *Samtida* 10: 98 (1873).

c) i attributiv anv.; numera i sht med abstr. huvudord. *2RA* 1: 9 (1719). Dragoner .. hade .. sökt aflägga hos mig en visit .. i mening at höra efter, om jag vore försedd med tilräckeliga och fullgiltiga pass. KALM *VgBah.* 140 (1746). Blotta mögeligheten till misstydning bör ..

wara ett tillräckeligit skäl till slika dikters nedtystande. *2Saml.* 22: 110 (**1749**). Ännu mer förtörnas .. *(elefanten)* öfwer brist på tillräcklig mat och dryck. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 1: 109 (**1851**). Befintligheten i landet af en tillräcklig kvantitet af olika ämnen. *EkonS* 1: 203 (**1891**). Benkläderna böra .. ha tillräcklig vidd över sitsen. *Varulex.* Beklädn. 228 (**1945**). — särsk. *α)* i uttr. *tillräcklig grund* (förr ngn gg äv. *orsak*), om förhållandet att om en förutsättning för ngt är uppfylld, föreligger det för vilket förutsättningen gäller; i sht i logiskt fackspr. DE ROGIER *Euler* 1: XIII (**1786**). Den tillräckliga grunden till de nödvändiga sanningarna är Guds förstånd, af hvilket de bero och hvars eviga objecter de utgöra. BOSTRÖM 2: 79 (**1838**). *β)* om (penning)medel l. lön l. pension o. d.: som är avpassad efter behov l. prestation, skälig. De, som läsa för barnen, motte få tillräckeligare lön och wedergälning för sit arbete, än här till skedt. *SynodA* 1: 309 (**1726**). Om en VitterhetsAcademie skall göra sin tilbörliga nytta, skall den .. äga en tilräckelig fond at deraf utdela belöningar. KELLGREN *(SVS)* 4: 286 (**1782**). Riksdagsman .. njute .. anständigt och tilräckligt underhåll och resekostnad. *RO* **1810**, § 17.

d) i adverbiell anv. *α)* [sannol. elliptiskt för sådana uttr. som *tillräckligt många* l. *mycket* l. *god* o. d. (se *β*) l. *tillräckligt med* (se *α*)] (numera bl. ngt vard.) ss. bestämning till sbst. Hjulqwarnar i Städerne .. som altid hafwa tilräckeligen mäld och watn. *PH* 8: 7256 (**1766**). Tillräckligt askar, lådor, korgar .. voro ännu kvar att bära för lakejer, pigor och matroser. PALMSTJERNA *Snapph.* 3: 50 (**1831**). Han var klok och tillräckligt fruntimmerskännare för att *(osv.)*. LUNDQUIST *Fontane EBr.* 165 (**1902**). *β)* ss. bestämning till adjektiv(iskt ord l. uttr.) l. adv.; särsk. övergående i bet.: i hög (l. högsta) grad, mycket l. alltför väl, synnerligen. Finnes *(vid förhöret)* .. någon som ei .. i the .. nödige styckén är så tilräckeligen för sig kommen, som *(osv.)*. *ProjFörordnTrivialsch.* **1760**, s. A 4 a. Då min Herre försvarar slutet af första strophen .. röjer han en tilräckeligen platt smak. KELLGREN *(SVS)* 4: 26 (**1779**). Aldrig tyckte han sig vara stor och mäktig tillräckligt. STENHAMMAR *Sag.* 70 (**1927**). Bara jag .. låt spiken ligga i vatten, tillräckligt länge .. skulle en silverslant ligga i spikens ställe. RUIN *SjunknH* 9 (**1956**). *γ)* ss. bestämning till verb. LANGE *Norby* 41 (**1742**). Ingen väcker oss till att återse hvad vi här tillräckligen sett. WALLIN *1Pred.* 2: 92 (*c.* **1830**). *(P. A. Hanson)* kunde vara tyst och tvär och sur som ättika på mornarna, när han inte sovit tillräckligt. WIGFORSS *Minn.* 2: 254 (**1951**).

Avledn.: **TILLRÄCKLIGHET**, r. l. f. förhållandet att ngt är tillräckligt (i ngt avseende); särsk. om förhållandet att ngt finns i sådan mängd l. omfattning som behövs l. önskas; förr äv. allmännare: omfattning, storlek. *VDAkt.* 1731, nr 633. *(All egendom)* bör .. indragas til qwarlåtenskaps och Concurs massan, hwarutaf Borgenärerne komma, at, efter .. tilgångarnes tilräckelighet, theras betalning åtnjuta. *PH* 6: 4668 (**1757**). Franzén *(uttalade sig)* mot den rationalism, som, litande på det egna förståndets tillräcklighet, anser bibeln umbärlig. *3SAH* 2: 634 (**1887**). särsk. (†) till *b*, i fråga om person, särsk. i förb. *tillräcklighet för sig själv*, självtillräcklighet. Sanning är det, att den nu utbildade ynglingen ofta tilltror sig en större tillräcklighet för sig sjelf, än man fordom djerfdes antaga. AF PONTIN *ÅmVetA* **1832**, s. 14; jfr **o-, själv-tillräcklighet**.

TILLRÄKNA *til³-rä²kna*, v. -**ade**. vbalsbst. -**ANDE**, -**ELSE** (†, LBENEDICTI *Lijkpr.* 36 (**1618**), *SP* **1792**, nr 243, s. 4), -**NING**. [fsv. *tiräkna*; efter mlt. *tōrekenen*, ssg av *tō*, till (se **TAPTO**) o. *rekenen* (se **RÄKNA**); av **TILL** o. **RÄKNA**; jfr äv. d. *tilregne*, t. *zurechnen*] jfr **RÄKNA TILL**.

1) (numera mindre br.) motsv. **RÄKNA TILL 1**: (vid avläggande av räkenskap) räkna (se d. o. 4) o. tilldela (ngn ngt) l. fördela l. överlämna (ngt) till (ngn); äv. utan indir. obj.; särsk. med avs. på pengar l. penningmedel o. d. äv.: utbetala l. utdela åt; förr särsk. i förb. med *leverera*. Att han skall aname så monge peninger ther aff wår Cammer, som han kan lathe affbethale .. *(knektarna)* medt .. hwicke tu honom leffwerere och tillräckne må. *G1R* 16: 189 (**1544**). De 6 1/2 R*(iks)*d*(a)*l*(e)*r som Haslebäck hade till Räcknadt och Nils Bengtzon och Joseph boro till Borgemästaren *(osv.)*. *VRP* **1652**, s. 754. *(Befälhavaren)* tog .. fram en pung och befallte den äldsta skrifwaren att tillräkna mig .. 5 rubel. ROLAND *Minn.* 12 (*c.* **1748**). *(Fanjunkaren åligger)* att tillse, det vederborande distriktunderofficer är å sitt tjenstgöringsställe närvarande och tillräknar sig fångarna. *OrdnCentralfängLångh.* **1886**, s. 10. *IllSvOrdb.* (**1955**, **1964**).

2) anse l. hålla (ngt l. ngn) ss. orsak l. förklaring l. ägare till l. innehavare av l. ansvarig för (ngt); (ss. orsak l. förklaring) hänföra (ngt) till (ngt l. ngn); äv. utan direkt obj. i uttr. *tillräkna ngn* l. *sig som*; jfr **TILL-MÄLA**, v.² **2**, -**MÄTA 1** slutet, -**SKRIVA 1** *b*, -**SLÅ 2**. LPETRI *Kyrkiost.* 47 b (**1566**). Kreander klagar högeligen öfver Calonius, hvars hämd och arghet han tillräknar sin ledna chicane i Fittjeska saken. KELLGREN *(SVS)* 6: 96 (**1780**). För att vinna en sådan hustru, var det väl värdt att foga sig efter det vilkor hon gjorde, ehuru Birger tillräknade sig som en stor svaghet att ge efter för en qvinnas vilja. CARLÉN *Rosen* 118 (**1842**). Så tillräknar förf*(attaren)* t.ex. svenskt lärktradsfrö .. ett högre värde än det införda. *Samtiden* **1873**, s. 687. 15 cm pjäserna *(för pansarskeppen)* äro avsedda för såväl flackbane- som luftvärnseld, och på sakkunnigt håll tillräknar man dem större effekt än de 6 förut planerade 12 cm kanonerna. *SvFl.* **1939**, s. 157. — särsk.

a) tillerkänna l. tilldela (ngn l. ngt ngt) l. räkna (ngn l. ngt ngt) tillgodo; särsk. med refl. indir. obj.; jfr **TILL-VITA** *b*. *Tillräkna sig äran av ngt.* LPETRI *Œc.* 59 (**1559**). Then fredh vij haffve i Pålandh, thett haffve vij att tillräckna thett Tyska krigett. *RP* 7: 427 (**1639**). Sahl*(ig)* Lieut*(nant)* Wolbergz effterlåtenskapz arfzrattigheet som Lieut*(nant)* Magnus Ornflycht wille sig tillräckna genom swågerlag. *KKD* 7: 238 (**1721**). Jag tillräknar mig såsom en förtjänst, men ännu mera min hustru, att vi rättade munnen efter matsäcken. DE GEER *Minn.* 2: 82 (**1892**). Centern kan tillräkna sig en seger. *Expressen* 24/6 **1992**, s. 23. — särsk. (i religiöst spr.) om Gud: låta (ngt) komma (ngn) till godo, låta åtnjuta; särsk. med avs. på (Kristi) rättfärdighet (förr äv. med underförstått direkt obj.): förmedla l. överbringa till (ngn) l. betrakta (ngn) ss. delaktig i. Dauid sagher, ath salugheeten är thes menniskios, huilko gudh tilreknar retferdughetena vtan gerningar. *Rom.* 4: 6 (*NT* **1526**). Så är ey allenast scrifuit för hans skul ath honom tilräknat wart, vtan och för wåra skul. *Rom.* 4: 23 (*NT* **1526**). At synden dageligen förlåtes, och hans Rätfärdighet tillräcknas. EMPORAGRIUS *Cat.*

O 4 b (1669). *(Det förklaras)* at Tron, såsom tilräknelse af Christi förtjenst, är et Satans bedrägeri. *SP* 1792, nr 243, s. 4. Utgångspunkten för Luthers hela reformation ligger .. i hans egen erfarenhet av rättfärdiggörelsen genom tron, nämligen på Kristi förtjänst, som Gud tillräknar den, som tror. *KyrkohA* 1933, s. 117.

b) med avs. på olämplig l. brottslig handling l. olämpligt beteende l. skuld l. skada o. d.: hålla (ngn) ansvarig för, lägga till last, beskylla för; särsk. dels i pass., dels utan direkt obj.; äv. med sakligt indir. obj.; jfr TILL-GIVA 1. *G1R* 1: 262 (1524). Sigurder Jarl bad Konungen icke tilräkna Bönderne thenna giärningen. PERINGSKIOLD *Hkr.* 1: 146 (1697). Om det haar gådt och hädanefter går något långsamt, hoppas jagh det migh för ingen troghet eller försummelse må tilreknas. UHIARNE *2Anl.* Förord (1706). Sedan människor börjat lefva tillhopa med hvarannan .. gifvas flere tillfällen, då andras gerningar tillräknas oss. BOETHIUS *Sedol.* 41 (1782). En hotande förlägenhet i allmänna rörelsen, hvilken man .. tillräknade än ett och än ett annat fel i riksstyrelsen. JARTA 1: 109 (1816). Det är Subjectets rättighet, att dess handlingar må tillräknas. SNELLMAN *ElCurs* 3: 54 (1840). Stollar ock små barn skall en aldrig tillräkna. *Landsm.* XI. 2: 18 (1896). Allmänna rättsmedvetandet fordrar för straffrihet .. att den begångna handlingen moraliskt sett icke kan tillräknas gärningsmannen eller icke kan fullt tillräknas honom. *SvJuristT* 1937, s. 37. — särsk. *α)* (i sht i religiöst spr.) om Gud: ställa till svars för (synd l. missgärning o. d.), avkräva räkenskap för; äv. ngn gg utan direkt obj.; förr äv. med indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *at*. *2Tim.* 4: 16 (*NT* 1526). Tilräkna oss icke thenna syndena, att wij så otacksamme warit haffuom, för alla tina .. welgerningar. PJGOTHUS *Luther Sät* G 2 a (1593). At hwilken synderna blifwit tilräknade .. öfwer honom skulle ock domen fällas. NOHRBORG 23 (c. 1765). *(Jesus)* blef gjord til synd genom tilräkning af wåra synder. NOHRBORG 544 (c. 1765). Bellman var "hela livet barnet som syndar på nåden, med en naiv och rörande tillförsikt" att icke bli tillräknad. *SvLittTidskr.* 1940, s. 16 (1896). Hon sökte trösta sig med att Herren icke kunde tillräkna dem deras långa dröjsmål som en grov syndaförhärdelse. MOBERG *Invandr.* 454 (1952). *β)* (i juridiskt o. ä. filosofiskt spr.) ss. vbalsbst. *-ande* (förr äv. *-ning*), om förhållandet att en individ kan hållas ansvarig för en handling då denna sker av fri vilja i fullt medvetande om rätt o. orätt i moralisk l. juridisk mening; jfr TILLRÄKNELIGHET. LALLERSTEDT *Dygdel.* 67 (1746). Författaren är underkastad juridisk tillräkning av sina handlingar. JARTA 1: 65 (1815). Tillräknande, bedömmande af en handling med gillande eller ogillande, i följd af dess öfverensstämmelse med, eller stridighet emot, den moraliska lagen eller rättslagen. GRUBBE *FilosOrdl.* (c. 1845). Till brottets subjektiva sida har man traditionellt räknat de förutsättningar för ansvar, som kallats .. tillräknande eller imputation. AGGE o. THORNSTEDT *Straffr.* 128 (1974).

3) (numera mindre br.) räkna (se d. o. 4) o. lägga till (ngt), addera; äv. närmande sig l. övergående i bet.: inbegripa l. medtaga (ngt) i räkningen; förr särsk. i förb. *tillräknandes ifrån*, om man räknar från (viss tidpunkt o. d.). LPETRI *Kyrkiost.* 78 a (1566). Sin församblingz förökelse loffuade Christus .. Haffuer och then fulbordat vnder the Christrognas Martyrio, fast man icke tilreknar them som i en stadigh troo äre vthan förföljelse affsompnade. BAAZIUS *Upp.* J 3 b (1629). Skulle så hända, at någon *(avskedad)* gäldbunden Brukskarl .. intet kunde bekomma på sex Månader, tilräknandes ifrån thet han werkeligen är trädder ur sin tienst, något wist arbete, tå *(osv.)*. *Bergv.* 1: 551 (1736). Dessa feberperioder .. beräknas således på det sättet, att för hvar period 4 dagar tillräknas, upp till den tjugonde dagen. LOWEGREN *Hippokr.* 1: 52 (1909).

TILLRÄKNELIG *til³-rä²knelig* (til³rä²knelig l. ⁰⁴⁰⁰ LoW (1911)), adj. [jfr d. *tilregnelig*; avledn. av TILLRÄKNA] motsv. TILLRÄKNA 2.

1) motsv. TILLRÄKNA 2 *a*, som tillskriver (ngn, i sht sig) ngt; i ssgn SJÄLV-TILLRÄKNELIG.

2) som kan bedöma sina handlingar och hållas ansvarig för dem; särsk. (i sht *jur.*): som har straffrättslig ansvarsförmåga; äv. allmännare: pålitlig, ansvarstagande, vid sina sinnens fulla bruk. *Hygiea* 1842, s. 389. Alla hade rätt. Ingen hade orätt. Det fanns icke en tillräknelig människa i de land som utbredde sig mellan Biscayaviken och Stilla havet. HILDÉN *Michajlović När* 256 (1933). Nu börjar jag mer och mer tycka att människorna inte är kloka. De är inte tillräkneliga. HEDBERG *DockDans.* 312 (1955). I och med att man inser att man .. brutit mot lagen och att man varit medveten om det brottsliga i handlingen under dess utförande är man tillräknelig. *DN(A)* 15/7 1964, s. 4. — jfr O-TILLRÄKNELIG. — särsk. (†) i överförd anv., om handling l. tillvaro o. d.: som begås l. bestäms av (ngns) fri(a) vilja. Man kallar gerningar, så vida de bero af villja, fria och tilräkneliga. BOETHIUS *Naturr.* 167 (1799). WoH (1904).

Avledn.: TILLRÄKNELIGHET, r. l. f. *a)* till 1, om egenskapen att tillskriva (ngn, i sht sig) ngt; i ssgn själv-tillräknelighet. *b)* (i sht i fackspr.) till 2, om persons förmåga (o. därmed sammanhängande skyldighet) att bedöma o. ta ansvar för sina handlingar; särsk. föregånget av gen.-attribut betecknande dels den l. det för vilken l. vilket ngn är tillräknelig, dels den tillräknelige; särsk. (*jur.*): ansvarsförmåga. *Hygiea* 1840, s. 555. Olaus *(Petri)* delar gerningarnas tillräknelighet efter förtjenst mellan konung Magnus och de öfrige. *2SAH* 49: 174 (1873). Endast under förutsättning af .. själfbestämningsmakt eller frihet, kan människans tillräknelighet för sina handlingar fasthållas. NYBLÆUS *Forskn.* III. 1: 144 (1886). Den i vissa straffsystem .. förekommande skillnaden mellan full och förminskad tillräknelighet. BROCK *KrimReformsträv.* 4 (1909). jfr o-tillräknelighet. Ssgr (till 2, *jur.*): tillräknelighets-bestämmelse. bestämmelse angående (avsaknad av) tillräknelighet. *UNT* 21/10 1938, s. 1. -ålder. ålder vid vilken ngn uppnår rättslig ansvarighet för sina handlingar. *2NF* 18: 571 (1912).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 8 *b* (*α*)) TILL-RÄTTA, v. rätta till (ngt) (jfr -rikta); förr äv. dels: (illa) tilltyga (ngt) (jfr rätta till 3), dels allmännare: göra i ordning, sätta i stånd (äv. med avs. på mat(rätt): anrätta) (jfr -fly, v.² 1, -laga, v. 1). *Felen hade äntligen blivit tillrättade.* *HSH* 4: 73 (1565). Keysarens erffländer å denne sijdan Donau äre och nu så tillrättade, att dee haffva ondt nogh till att under-

hålla offvanbe*(mel)*de H:s K. M:tz garnisoner. *OxBr.* 8: 518 **(1645)**. En godh Soppa, medh Löök och Miöl til rättat. *Salé* 25 **(1664)**. Peruk och hanskar måst med balsam vehl tillrettas. BEIJER *Vitt.* 385 (*c.* **1690**). Vi gingo, at bese illuminationerna, som voro tilrättade på et stort falt. HASSELQUIST *Resa* 64 **(1750)**.

TILLRÄTTA, adv., se **till I 10** *c*.

TILLRÄTTA- *tilrät*[3]*a~*, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till rätta*, se **RÄTTA**, sbst.[2]; jfr äv. t. *zurecht-*] ss. förled i ssgr: till rätta (se **RÄTTA**, sbst.[2]).

Ssgr: **TILLRÄTTA-BRINGA**. (numera mindre br.) skaffa rätt på (ngt l. ngn); förr äv.: hjälpa (ngn) l. visa (ngn) vägen till besinning l. bättring o. d. (jfr **-föra**). Så at ringa hopp må wara om .. *(de ohörsammas)* tillrättabringande och återförande til en jemnan wäg. *3PrästP* 8: 565 **(1734)**. *SAOL* **(1973)**. — **-FINNA**. (†) återfinna (ngt); jfr **-skaffa**. NICANDER *Hesp.* 175 **(1835)**. BJÖRKMAN **(1889)**. — **-FÅ**. (†) återfå (ngn l. ngt). Då det för sagde Lan .. upprättade Roteringswerk .. icke kunnat fullständigt tillrättafås *(osv.)*. *SPF* **1817**, s. 12. RUNEBERG *BrWalter* 213 **(1868)**. — **-FÖRA**, **-are** (†, RUNEBERG *(SVS)* 7: 195 (*c.* **1835**)). föra (ngn l. ngt) till rätta; särsk. i oeg. l. bildl. anv., med tanken riktad på persons tänkesätt l. uppfattning o. d.: (söka) förändra till det bättre; särsk. (o. numera i sht) i fråga om elev l. (ungdoms)brottsling: (gm tillrättavisning l. omhändertagande o. d.) förmå att ändra uppförande, leda på rätt väg; förr äv. dels med sakobj. betecknande fel l. brist l. åsikt o. d.: korrigera, rätta till, dels abs.; jfr **rätta**, sbst.[2] **4** *c* *β*. Den som .. icke hastar att hjelpa, stödja, hugsvala, tillrättaföra, — huru blifver Guds kärlek i honom? WALLIN *1Pred.* 3: 91 (*c.* **1830**). Afsigten är .. den, att ersätta det bristande, eller tillrättaföra det bristfälliga i den ena grammatikan med den andras tillhjelp. *SvLittFT* **1838**, sp. 524. Om det vore sannt, att hon ridit ryggen af en ko, den hon sedan intorkat och icke tillrättafört. TOPELIUS *Fält.* 2: 205 **(1856)**. Så vida .. kejsaren menade, att Sverige .. skulle få åtnöja sig med Trondhjems stift, så måste en sådan uppfattning af medlarekallet bestämdt tillrättaföras. *3SAH* 3: 253 **(1888)**. Allt tyder på att *(ynglingens)* .. tillrättaförande bäst skulle ske genom fortsatt vistelse på .. yrkesskola. *SvD(A)* **1960**, nr 342, s. 14. — **-GÅ**. (numera föga br.) särsk. i uttr. *tillrättagå med ngn* l. *sig själv*, ställa ngn l. sig själv till svars; jfr **rätta**, sbst.[2] **2** *e* slutet. WALLIN *Rel.* 1: 168 **(1814, 1825)**. GRIPENBERG *Leino Kvinn.* 78 **(1911)**. — **-KOMMA**. komma tillrätta, återställas; särsk. (o. numera i sht) i. p. pf. i adjektivisk anv.: som kommit tillrätta l. tillbaka (till ursprunglig(t) skick l. tillstånd l. läge l. plats o. d.); äv. i bildl. anv.; jfr **rätta**, sbst.[2] **4** *e* *α*. Af de *(från kronans möbelkammare)* bortstulne Clenodierne äro .. åtskillige .. tilrättakomne. *SP* **1792**, nr 244, s. 1. Job kom .. in på den *(rätta)* vägen .. och då rörde sig ett helt annat ord på den tillrättakomnes läppar. THOMANDER 1: 513 **(1859)**. Han .. sade till om en stadig portion mat åt den tillrättakomne ynglingen. HEDENVIND-ERIKSSON *EliVåg.* **87 (1914)**. — **-LÄGGA**, **-else** (*UNT* 2/9 **1944**, s. 9, osv.), **-ning**; **-are** (numera bl. tillf., *UNT* 19/9 **1935**, s. 3). lägga l. bringa (ngt) i rätt läge l. på rätt plats l. i rätt ordning, iordningställa; äv. i mer l. mindre bildl. anv.: forma l. anpassa l. avpassa l. bereda (ngt) (för l. efter ngt l. ngn), särsk.: (i förväg) bearbeta l. organisera l. påverka (ngt) (i viss riktning l. för visst syfte) l. försätta (ngt) i (för visst ändamål l. syfte) lämpligt l. önskat skick l. tillstånd; särsk. ss. vbalsbst. *-ande*, konkretare: klargörande, förtydligande. *SvTyHlex.* **(1851)**. Spirorna *(till skeppets segel)* tillrättaläggas hvar och en på sin sida, med ena änden utöfver relingen. FRICK o. TROLLE 162 **(1872)**. *(På Nationalmuseum)* är tillrättalagdt ett rikligt material för den, som vill studera den enastående mästaren *(dvs. Rembrandt)*. *SD(L)* **1902**, nr 503, s. 1. Filmatisera .. innebär att i och för kinematografisk inspelning omarbeta eller tillrättalägga ett litterärt verk. *2NF* 35: 798 **(1923)**. I väsentliga stycken hade färdplanen *(för fartyget)* tillrättalagts .. för att tjäna näringslivet. *VFl.* **1937**, s. 71. I Damaskus' basarer är nästan allting påverkat av Västerlandet och tillrättalagt efter turisternas smak. JOHNSSON *UtGuide* 158 **(1938)**. Endast ett samtal mellan lärare och lärjunge i friare former .. kan .. medföra önskvärda tillrättalägganden. *TSvLärov.* **1954**, s. 420. Han vet ingenting alls om hur lungsot i själva verket är. Det är falskt, litterärt, tillrättalagt alltihop. LO-JOHANSSON *Förf.* 81 **(1957)**. särsk. med avs. på uttalande l. oriktig uppgift o. d.: förtydliga, beriktiga, korrigera. En stor debatt *(framkallades)* i kammaren, varunder Branting tillrättalade teoretiskt och politiskt den lindmanska karikatyrframställningen. HÖGLUND *Branting* 1: 442 **(1928)**. I min artikel .. har jag angivit att *(pilgrimsfalken)* .. häckade under 1950. Detta måste tillrättaläggas. Den hade visserligen då ägg, men kläckningen .. kom aldrig till stånd. *FoFl.* **1960**, s. 64. — **-SKAFFA**, **-ning** (tillf., *Jakten* 200 **(1951)**); **-are** (ANDERSSON *GrDram.* 20 **(1885, 1910)**, ÖSTERGREN **(1957)**). (numera mindre br.) (gm sökande) skaffa reda (se **reda**, sbst.[1] **7** *c*) på l. återfinna (o. återställa) (ngt (förkommet) l. ngn (förkommen)); förr äv. med indir. personobj.; jfr **-bringa**, **-finna**. *IT* **1791**, nr 18, s. 4. Jag utlofvar 500 R*(iks)*d*(ale)*rs belöning åt enhvar, som tillrättaskaffar mej honom. ALMQVIST *AmH* 1: 156 **(1840)**. Jag är bemyndigad att sörja för tillrättaskaffandet av mrs Penruddocks pärlor. EDLUND *Chandler EneDöd* 137 **(1952)**. — **-STÄLLA**; **-are** (†, CRUSENSTOLPE *CJ* III. 1: 33 **(1846)**). (åter) ställa (ngt) i ordning l. i önskat l. ursprungligt skick; äv. i bildl. anv.: bringa reda i l. ordna upp (för ngn); äv. utan obj.; jfr **rätta**, sbst.[2] **4** *b* *α*. BERZELIUS *Brev* 8: 17 **(1805)**. Lägg .. under framsättaren, så att han kommer att stå lika som i wattenpass; så är .. stolen .. åter tillrättaställd. CARLSTRÖM *Spinnm.* 7 **(1832)**. När har du hos honom varseblifvit en skymt .. af ånger, af önskan att tillrättaställa och godtgöra? RUNEBERG *(SVS)* 6: 470 (*c.* **1850**). Märta finner .. Ingrid medgörlig och tillrättaställande. HEDBERG *DockDans.* 128 **(1955)**. — **-VISA**, **-ning** (se *avledn.*); **-are** (numera bl. tillf., *2SAH* 30: 99 **(1857)**). visa (ngn) till rätta (se **rätta**, sbst.[2] **4** *c* *β* *α*); äv. med avs. på åsikt l. mening l. uppförande o. d.: anmärka på, klandra, förebrående rätta; förr äv. med avs. på ngns sinne: lugna l. dämpa; äv. dels ss. anföringsverb, dels utan obj. *Tillrättavisa ngn för ngt. Tala tillrättavisande.* *SvLitTidn.* **1818**, sp. 738. Om ett barn, som njutit sin moders mjölk, likväl ej mera kännes vid henne, så kan det barnet knappt af någon tillrättavisas. ALMQVIST *Fattigd.* 20 **(1838)**. Man bör .. tänka först innan man talar, tillrättavisade husbonden. HERTZBERG *Päivärinta* 2: 17 **(1884)**. *(Vapensmeden)* fördristade sig att vidhålla denna mening,

ehuru Lars strängeligen tillrättavisat den som kränkande det gudomliga företräde menniskan eger framför djuren. RYDBERG *Vap.* 82 (1891). Två dagar i .. lugnets och den husliga trevnadens tarfliga boning gjorde Malla godt och tillrättavisade hennes upprörda sinne. MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem.* 2: 124 (1909). Predika ordet, träd upp i tid och otid, bestraffa, tillrättavisa, förmana med allt tålamod. *2Tim.* 4: 2 (*Bib.* 1917). Att bota ett lik och att tillrättavisa en gubbe är samma sak. STRÖMBERG *GrOrdspr.* 46 (1949). Avledn.: **tillrättavisning**, r. l. f. handlingen att tillrättavisa, förr äv. att leda rätt; särsk. konkretare, om enskild omgång av sådan handling, särsk. dels i fråga om inom krigsmakten för mindre förseelse förekommande rättelsemedel av krigsman, dels om tillrättavisande yttrande, förebråelse, skrapa (förr äv.: beriktigande). Förnuftets ensama ljus .. lärer oss blott inse .. vårt behof af en högre tillrättavisning. WALLIN *Rel.* 1: 307 (1817, 1825). Jag får härmedelst anmoda Redactören .. att införa denna tillrättawisning i sin tidning. *SKN* 1842, s. 152. Det nya behandlingssättet, till hvilket hörde bestämdhet och lugn, hotelser med riset och stundom handgripliga tillrättavisningar. TEGNÉR *Armfelt* 1: 45 (1883). Lyda .. *(skolbarnen)* inte, blir det tillrättavisning inför skolrådet, och hjälper inte det, så få föräldrarna aga dem. STOCKENSTRAND *Utv.* 118 (1907). Att döma efter tonen i tillrättavisningen hade schweizaren gjort sig skyldig till en hädelse. *HT* 1925, s. 101. Begår till vapenfri tjänst uttagen krigsman .. förseelse .. och är förseelsen att anse som ringa, må den felande i stället för straff åläggas tillrättavisning i form av varning, extratjänst eller utegångsförbud. *SFS* 1949, s. 703. — **-VRIDA**, **-ning**. (numera bl. tillf.) särsk. i bildl. anv.: vrida (ngt) så att det (åter) hamnar på ursprunglig plats l. i ursprungligt läge l. tillstånd l. skick o. d. WIKNER *Mater.* 111 (1870). ÖSTERGREN (1957).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 10**) **TILL-RÄTTIG.** (†) berättigad till (ngt); jfr **-berättigad**. *(Jag kan inte stanna)* medh minner iagh fåår hemmanett och ther uppå haffva någen boskap .. som iagh nu .. äger och måste .. förytra, om migh icke thett iagh tillrättiger är vedherfahres. *OxBr.* 12: 525 (1621). — **-RÖRA**, **-ing**, **-ning**. 1) (vard.) till **II 8** *b α*, i p. pf.: gm omflyttning l. rotande o. d. bringad i oordning l. oreda; äv. med intr. bet. (jfr **röra till 2**) i opers. sats med rumsadverbial. Har inne är så tillrört. ESSÉN *Misst.* 143 (1911). *(Jag observerade)* att toalettbordet i hennes rum var förfärligt tillrört. ÖSTLUND *Cheyney Besk-Pill.* 168 (1959). 2) till **II 8** *b β*: röra till (se **röra till 1**) (ngt). Denna koppen med sitt öra / Tjenar till en déjeuné, / At en crème i den tillröra, / Mandelmjölk, decoct och thé. BELLMAN *(BellmS)* 10: 81 (1787). 3) (numera mindre br.) till **II 11** *a α α'*: gm l. under omröring tillsätta (ngt), röra i. *Linc.* B 5 a (1640). Hvetemjöl tillröres. EKBERG *Hvad äta?* 326 (1899). — (**II 5**) **-RÖSA.** (†) särsk. i p. pf.: tilldelad (ngn) vid gränsdragning medelst rösning. Leekehyttan .. *(har)* godh ström medh vnderfall .. godh lägenhet till hytteskough af den nerliggande crono allmenningh, som dem är förlängst blifwit tillrösatt. JOHANSSON *Noraskog* 3: 256 (*i handl. fr.* 1684). *Anm.* Det i språkprovet förekommande p. pf. (**tillrösatt**) skulle möjl., men väl mindre sannol., alternativt kunna hänföras till en icke anträffad ssg *rösätta*, sätta råmärke av sten(röse), till **rö**, sbst.[1] (jfr **rör**, sbst.[4] *a α*). — (**II 5**) **-RÖVA.** refl.: röva till sig (ngt). KELLGREN *(SVS)* 4: 250 (1781). Det sköna Sachsen, hvaraf Preussarne tillröfvat sig hälften. ATTERBOM *Minn.* 73 (*i senare bearbetat brev fr.* 1817).

TILLS *til⁴s*, äv. (vard.) *tis¹* l. *tes¹* l. (vard. l. bygdemålsfärgat) *tis⁴* l. *tes⁴*, konj. o. prep., förr äv. adv. (**tess** 1688. **thes** 1596. **tills** (-**sz**, -**z**) 1688 osv. **tils** 1658–1893. **tis** 1697. **tiss** 1605) *Anm.* Enl. S. COLUMBUS förekom i ä. nysv. äv. formen **dess**. WESSÉN *SvSpråkh.* 1: 156 (1968). [sv. dial. *tess*, *tiss*; jfr nor. dial. *tess*, *tiss*, *tils*; sammandragning (i obetonad ställning) av fsv. *til þæs*, till dess (se **TILL** o. **DEN**); möjl. är **tills** ombildning av **tess** l. **tiss** i anslutning till **TILL**]

I. ss. konj.

1) inledande bisats som anger handling l. skeende l. tillstånd o. d. som utgör l. sammanfaller med sluttid l. slutpunkt för den överordnade satsens handling osv.: till den tidpunkt då, till dess att (det l. det inträffar l. görs l. kommer till stånd l. kan l. bör göras l. påbörjas o. d.); särsk. föregånget av *ända* ss. bestämning för att beteckna mer l. mindre anmärkningsvärt lång tidsperiod l. tidsutdräkt o. dyl. l. (nödvändigheten av) ihärdighet l. uthållighet o. d. (för uppnående av ngt syfte l. resultat o. d.); äv. följt av *att*; äv. dels i förb. med verb som anger uppskjutande av handling l. verksamhet o. d., med tydligt inbegrepp av tidfästning av den uppskjutna handlingen osv., dels närmande sig lokal bet.; jfr **II 1** *a* o. **TILL I 6** *c α*, **IV**. *Vänta här tills jag kommer tillbaka. Vispa tills grädden är lagom tjock. Han vispade (ända) tills det blev smör. Du får fortsätta öva (ända) tills du kan det. Lägg kotletterna åt sidan tills det är dags att grilla dem. Stek dem tills ytan är knaprig.* *HB* 2: 296 (1596). Där iag .. *(sårad)* blef qvarliggandes i huset, tils at Turkarne mig af det brinnande huset uthburit. *HH* XVIII. 3: 35 (1742). Först kryp, du lilla, / Tills du kan gå. GELLERSTEDT *2Dikt.* 5 (1881). *(Parkgången)* som blev .. alltmera övervuxen med blommor och gräs, tills att den till slut förlorade sig i en vanlig skogsstig. ENG *PoetRos.* 27 (1923). Vi kan spela den gamla melodin, ända tills hungern tar oss och vi somnar. LINDGREN *Mio* 159 (1954). Hennes avvisning sköts upp tills ärendet är avgjort. *DN* 21/9 2001, s. B14. — jfr **IN-TILLS**.

2) (†) inledande bisats till negerad överordnad sats: förrän; jfr **TILL I 6** *c β*. Förr var en pojke alldrig man / Tills skägget ville vaxa. FRANZÉN *Skald.* 4: 232 (1801, 1832).

II. ss. prep., i fråga om tid(punkt). *Anm.* Prepositionell anv. av *tills* i st. f. *till* har klandrats av vissa språkvårdare.

1) för att beteckna tidslig gräns l. slutpunkt för tidrymd varunder handling l. skeende l. tillstånd o. d. äger rum l. varar, med rektion som anger mer l. mindre välavgränsad l. väldefinierad tidpunkt. — jfr **DIT-**, **HIT-**, **HÄR-TILLS**.

a) [sannol. att uppfatta ss. förstärkande tautologisk bildning till *tills* o. *till dess* (jfr *b*)] i uttr. *tills dess (att)*, ss. temporal konj., särsk. inledande bisats som anger sluttid för den överordnade satsens handling l. skeende l. tillstånd o. d.; jfr **I 1** o. **TILL**

I 6 *c* (*α*). BORK *Darius* 48 (**1688**). Att .. *(han)* ska ta hand om landslaget tills dess att en ny permanent förbundskapten utses. *DN* 7/10 **2004**, s. C44.

b) [sannol. kontaminationsbildning (jfr *a*)] i uttr. *tills dess*, till dess, med rektionen vanl. syftande på en i föregående sammanhang omnämnd tid: (fram) till den tidpunkten; jfr TILL I 6 *d*. *(Efter en ny utredning)* blir det riksdagens sak att återigen besluta om frågan. Tills dess hoppas man att nya tunga fakta skall ha kommit fram. *SmålP* 2/12 **1971**, s. 8.

c) i annan anv.

α) med substantivisk rektion, i sht betecknande kalendariskt preciserad tid l. del av dygn l. klockslag o. d.; vanl. med tanke på att tidrymden omfattar den tidpunkt som anges med rektionen; särsk. i uttr. *tills (dags) dato*, till denna l. innevarande dag, hittills (jfr DAG I 3 *d γ*, DATUM, sbst.[1] 2 *e*); i sht förr äv. övergående i lokal bet. (jfr TILL I 1 *k*); jfr TILL I 6. *Kan ni stanna tills kvällen?* SWEDBERG *Cat.* 562 (**1709**). *(Han)* brukar .. sofva tills den här tiden och väl längre. ALMQVIST *TreFr.* 1: 13 (**1842**). Hafstiderna *(är)* regelbundnast och svagast mellan vändkretsarne; sedermera stiger mer och mer flodens höjd tills omkring 53° n. bredd. PALMBLAD *LbGeogr.* 25 (**1851**). Ingenstädes har man tills dato i de skånska torfmossarna funnit spår af bok och gran. QUENNERSTEDT *Torfm.* 19 (**1896**). Dryckjom tar bort sorgen, men blott tills morgonen. STRÖM *SvenskOrdspr.* 112 (**1926**). Vill Bohman ha en valdebatt om .. *(skattesystemet)* får han vänta .. tills nästa valrörelse. *SvD* 20/1 **1976**, s. 2. Tills dags dato har Trollhättan tio namn klara inför nästa säsong. *Expressen* 11/12 **2002**, s. 6.

β) med rektion som utgörs av i sig tidsbetecknande adverbial, särsk. adv. *nu* l. prep.-förb. med rektion som anger dag l. del av dygn; jfr TILL I 6 *e*. *Du får lov att vänta tills i morgon, tills på fredag.* *(Dygdens väg)* Bär alt opföre stialt, moot wåndlige klackar, och klyfter, / Tils emot ändan: der dig tröttan .. möte Styrk, och Tröst. STIERNHIELM *Herc.* 312 (**1658**, **1668**; *möjl. att fatta ss. konj. i satsförkortning*). *(Pojken)* har .. waritt så *(dvs. sjuk)* tis emott påsck. STENBOCK o. OXENSTIERNA *Brefv.* 1: 235 (**1697**). Som Hofvet .. lär resa till Gripsholm att förblifva där tills efter Jul, så kommer *(osv.)*. KELLGREN *(SVS)* 6: 117 (**1782**). Än få en gång vi mötas: / Godnatt, godnatt tills då. SVARD *VildBlom.* 69 (**1887**). Du har gömt det goda vinet ända tills nu. *Joh.* 2: 10 (*Bib.* **1917**; *NT 1981*: till nu). — särsk. (numera bl. mera tillf.) i uttr. korresponderande med ett (vanl. omedelbart) föregående uttr. inlett av *(i)från*, i fråga om tidrymds inledande o. avslutande gräns; jfr TILL I 6 *b*. *(Vagnen fick vänta)* jfrån Morgonen tills effter Middagen. *HovförtarSthm* **1763**, s. 3530. Från midten af mars tills i slutet af november få moderstona gå på bete. *TIdr.* **1895**, s. 48.

γ) i det adverbiella uttr. *tills vidare* (äv. sammanskrivet), angivande att ett skeende l. förhållande l. en verksamhet o. d. sträcker sig (från innevarande tidpunkt o.) på obestämd tid framåt (utan angivande av slutpunkt), så länge (se LÄNGE 1 *c α*); äv. närmande sig l. övergående i bet.: permanent, för alltid, särsk. (o. numera företrädesvis) i fråga om anställningsförhållande: stadigvarande, fast (jfr FAST, adj.[1] 14 *a*, *b*); jfr TILL I 6 *g* o. TILLSVIDARE-. *Vi får försöka stå ut med missförhållandena tills vidare. Förordningen gäller tills vidare.* Lijket .. står här i kyrckans korn huus på kyrkiogården tills wijdare. *VDAkt.* **1699**, nr 236. Det *(vore)* såkrast at tills vidare låta denna saken hvila. HÖPKEN 2: 66 (**1746**). Två år senare upphäfdes förbudet "tillsvidare" på grund af det allmänna missnöjet. ELFVING *Kulturv.* 171 (**1895**). Lagen .. *(bestämmer)* att anställningsavtal i princip ska vara tills vidare. ISESKOG *PersonJur.* 45 (**1990**). — särsk. *α'*) (numera i sht i Finl. [jfr fi. *toistaiseksi*, tills vidare, än så länge, hittills]) närmande sig l. övergående i bet.: än så länge (se LÄNGE 1 *c β*), hittills, dittills. KULLBERG *Portf.* 118 (**1848**, **1879**). Han hade tills vidare gått försiktigt till väga, men nu blev han djärvare. BERGROTH *FinlSv.* 268 (**1917**). Tills vidare har vi haft att göra med tankepsykologiska fakta. ASPELIN *TankVäg.* 1: 96 (**1958**). Några krav på .. *(kunskap i första hjälpen)* finns tills vidare inte heller. *Astra* **1981**, nr 12, s. 13. *β'*) (†) i adjektivisk anv. (vanl. sammanskrivet): preliminär, provisorisk, tillfällig. Den nye Justitie-ministern .. börjar göra sig påmint .. sedan han icke mera är "tillsvidare" utan ordinarie. LILJECRONA *RiksdKul.* 418 (**1841**). En tillsvidare seger. FRYXELL *BidrSvLittH* 1: 37 (**1860**). Detta hem *(är)* blott provisoriskt, ett tills vidare hem. BREMER *Brev* 4: 162 (**1861**).

δ) (numera föga br.) i förb. med verb som anger uppskjutande av handling l. verksamhet o. d., med tydligt inbegrepp av tidfästning av den uppskjutna handlingen osv. o. övergående i 2; jfr TILL I 6 *i*. Ho wet hwad Gud har spart tils Siutton hundra tolf? BRENNER *Dikt.* 1: 251 (**1712**). Dopet uppsköts tills General Bonapartes återkomst från Egypten. CRUSENSTOLPE *CJ* 1: 9 (**1845**).

2) (numera bl. mera tillf.) för att beteckna tidfästning av handling l. skeende l. tillstånd o. d., särsk. i fråga om (nära förestående) planerad l. avtalad l. förutsedd tidpunkt; särsk dels i fråga om ngns ankomst o. d., dels i fråga om uträttandet av ngt; ofta övergående i bet.: (allra) senast vid (den l. den tidpunkten) l. i början av (den l. den tidsperioden); särsk. med rektion som i sig kan fungera adverbiellt med tidfästande bet., särsk. prep.-förb. (jfr 1 *c β*); jfr 1 *c δ* o. TILL I 8. Jag tanker .. att .. ställa mig så, att jag kan vara hemma tills början af Juni. GEIJER *Brev* 133 (**1812**). Jag skall skicka dig mina lysnings-betyg tills Himmelsfärds-dagen. ATTERBOM *Bref* 287 (**1826**). Tils i morgon förmiddag .. är en herre uppkallad för polisen, för det han i dag körde öfver en krympling. BLANCHE *Våln.* 141 (**1847**). Hennes dotter Daisy *(ber)* att hon ska komma hem tills i morgon, då Daisy fyller nio år. *Expressen* 2/10 **2001**, s. 8.

III. (†) ss. adv.: till dess. Glädz att du slipper då, ey långt tills, dänna Plåga! BORK *Darius* 534 (**1688**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 5 *a*) TILL-SAGA. [jfr mlt. *tösage*, t. *zusage*] (numera föga br.) bedyrande, försäkran; löfte; jfr saga 1 o. -sagen. Opå .. alles theres tillsage, då förkorttedhe Hans Kon. M:tt i nogen motte the lybeskes handell och igenkallade tullen. *KyrkohÅ 1909*, MoA. s. 68 (**1539**). Månge flere ord, lyffthe, eder och tilsagor, thett the suenske herrar förlåtte sig wpå. BRAHE *Kr.* 17 (*c.* **1585**). LUNDGREHN *Högag.* 97 (**1912**). — (II 5 *a*) -SAGEN, äv. SAGN. (†) = -saga;

jfr **sagen**, sbst.[1] **1**. Tiil hwilkin loffue och tilsagn wij och the godemen her i landett fult och fast holle oss wiidh. *GIR* 11: 81 (**1536**). FHASSELQUIST hos LINNÉ *Bref* I. 7: 56 (**1751**).

TILLSALU- *tilsa³lu²~*, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till salu*, se **SALU 2**] ss. förled i ssgr: till salu (se **SALU 2**), salu-.

Ssgr: **TILLSALU-BJUDA**. (numera bl. tillf.) salubjuda; jfr **bjuda 11**. I spännhalsduken skimrade en ofantlig pärla, som vida överglänste den tillsalubjudna. WASASTJERNA *Duveen Konnäss.* 161 (**1936**). — **-HÅLLA**, **-ande**. (numera bl. mera tillf.) saluhålla; jfr **hålla**, v.[1] **12** *b*. *SFS* **1892**, nr 19, s. 22. 12 ggr anmäldes försäljaren till åtal för tillsaluhållande af hälsovådliga varor. *Sthm* 1: 483 (**1897**). *SvHandordb.* (**1966**; *angivet ss. ngt ålderdomligt*).

TILLSAMMAN(S), **TILLSAMMEN(S)**, **TILLSAMMERS**, se **samman**.

TILLSATS *til³~sat²s*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er** (*LandtmFörordn.* 55 (**1725**) osv.) ((†) **-ar** ROSENSTEIN *Comp.* 300 (**1738**)). (förr äv. **-tts**, **-t(t)z**) [jfr d. *tilsats*, t. *zusatz*; vbalsbst. till **TILLSÄTTA** (o. **SÄTTA TILL**) (jfr **SATS**)]

1) (utom i *a*, *f* o. vissa ssgr numera mindre br.) motsv. **TILLSÄTTA 1** (*a*), **4** (*c*): handlingen att tillsätta l. tillfoga (ngt); i sht konkret(are), om ngt (stycke l. ngn mängd o. d. (av ngt)) som tillsätts l. tillsatts l. foga(t)s till ngt, tillägg, (ut)ökning; särsk. dels i sådana uttr. som *med (en) tillsats av ngt*, med angivande av det som tillsätts l. fogas till ngt (se särsk. *f* (*α*, *β*)), dels med av prep. *till* l. *på* l. *i* inledd bestämning med angivande av det som är l. blir föremål för tillägg osv.; äv. mer l. mindre oeg. l. bildl.; förr äv. övergående dels i bet.: bihang (se d. o. **1** *a*), utskott o. d., dels i bet.: komplettering, tillskott; jfr **2**. Odödlighet .. Titt (*dvs. K. X G:s*) minne wunnit har, / Thet i tin Stora Son en härlig tillsatz roner. TRUDEEN *FagneSång* A 2 b (**1696**). (*Jag hade inte kunnat försörja mig*) så framt jag icke genom beswärlig privat information (*dvs. undervisning*) mig nogon tillsatz förtiena fått. *VDAkt.* **1719**, nr 59. At mången (*utlevad gubbe*) .. med tilsats af aldeles främmande och krusade låckar wil skyla och giömma sin dödlike skalle. LUNDBERG PAULSON *Erasmus* 73 (**1728**). Då jag .. upfyller .. mig med Grefve Carl Gyllenborgs hela person, lyftes jag utom mig sjelf, och skönjer lika som någon tilsats til min förmåga. CELSIUS *ÅmVetA* **1747**, s. 4. Denna Deklinations Substantiver .. få alltid i Pluralis tillsatsen af er, då de andas på en Consonant. BROOCMAN *SvSpr.* 18 (**1810**). (*Sidensvansen har*) pergamentartade lackröda tillsatser på 2:dra ordningens vingpennor. NILSSON *Fauna* II. 1: 237 (**1858**). Att vara ensam har en liten tillsats, / som heter: vara ensam med sig själf. HEDBERG *Grim* 20 (**1897**). När .. (*beslagen på byrån*) borttogos, var det .. därför att man var övertygad att de voro senare tillsatser. *Rig* **1949**, s. 132. — jfr **MÄNNISKO-**, **NY-TILLSATS**. — särsk.

a) (fullt br.) övergående i bet.: utvidgande l. kompletterande stycke (till möbel l. maskin o. d.), tillbehör; ofta i ssgr. POLHEM *Test.* 91 (*c.* **1745**). Till Ett stort Bord giordt En ny tillsatts, 3 1/2 aln lång 1 3/4 aln bred. *HusgKamRSthm* **1760**, s. 519. Det hörer till sednare tiders Instrumentförbättringar, att med hjelp af tillsatser blåsa Trompet och Valdhorn, i hvilken Ton som helst. MECKLIN *BegTonk.* 11 (**1802**). Användaren är ansluten .. med en .. PC som utrustats med en speciell tillsats. *ADBDig* 108 (**1992**). — jfr **STEREO-TILLSATS** m. fl.

b) (†) om ngt som intas l. påstryks o. d., särsk. om läkemedel o. d. LINDESTOLPE *SuurbrFr.* 33 (**1718**). (*Hon*) hade förställt sin wackra hy med tilsatser från Apoteket. DALIN *Arg.* 1: 81 (**1733**, **1754**).

c) motsv. **TILLSÄTTA 4** *a*, i fråga om skrift l. tal o. d.: tillägg, bihang, bilaga, appendix. ISOGÆUS *Segersk.* 1286 (*c.* **1700**). Appendix eller Tilsats om främmande mineralier. WALLERIUS *Min.* 422 (**1747**). 3 och en half rubel bodo vi .. (*vägvisaren*) med tilsats, at vi sedan ägde ingen ting at uppehålla oss med. DAHLBERG *Lefn.* 51 (*c.* **1755**). En ny uplaga .. med rättelser, tilsatser och förbättringar. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 285 (**1792**). (*Stadgandet av lagen*) torde .. derest det icke får anses som en sednare med det hela icke i överensstämmelse bragt tillsats, kunna förklaras sålunda, att (*osv.*). NORDSTRÖM *Samh.* 2: 408 (**1840**). Detta Efterspel .. bildar .. en högst originell tillsats till dramat. LAMM *StrindbgDram.* 1: 168 (**1924**).

d) (†) apposition. BOIVIE *SvSynt.* 8 (**1826**). THORELIUS *SvSpr.* 24 (**1867**).

e) (†) närmast motsv. **TILLSÄTTA 4** *b*, övergående i bet.: bidrag, tillskott, medverkan. CARLBERG *SthmArchitCont.* C 1 a (**1740**). Tiden lefver endast genom det närvarandes tillsats af ny kraft. GEIJER I. 3: 394 (**1817**). Ödmann lofvade att bidraga (*till en påtänkt tidskrift*), men med tillsats "efter förmåga". LJUNGGREN *SmSkr.* 1: 140 (**1872**).

f) (utom i *α*, *β* numera i sht i fackspr.) motsv. **TILLSÄTTA 4** *c*, om ((mindre) mängd av) ngt ämne som tillsatts l. tillsätts l. avses att tillsättas annat ämne l. vara o. d. ((vanl.) i avsikt att höja användbarhet l. smak o. dyl. l. för att underlätta bearbetning l. lagring o. dyl. l. ss. utdrygning l. utfyllnad o. d.), (extra) beståndsdel l. ingrediens; jfr **TILLBLANDNING 2**, **TILLSATT**, **TILL-SLAG 5**. (*Rödbräckt malm*) måste hafwa en tillsatz af bättre Malm och god Flusz. UHIARNE *Berghl.* 448 (**1687**). (*Alunjord*) är .. en tjenlig tilsats för smärre eldfaste kärl. RINMAN 1: 36 (**1788**). Fjortonkaratigt guld består af 14 delar guld och 10 delar tillsats. ALMROTH *Karmarsch* 72 (**1838**). Gödseljord .. användes mest som tillsats i jordblandningar. EKBRANT *VVRumsväxt.* 19 (**1955**). En .. analys av vilka tillsatser som används i plast. *MotRiksd.* **1972**, nr 562, s. 9. — jfr **SLAGG-TILLSATS** m. fl. — särsk.

α) i fråga om livsmedel l. foder l. läkemedel o. d. *En tillsats av vin kan göra underverk i såsen. Förteckning över ämnen tillåtna som tillsatser i livsmedel. Företaget vill inte avslöja vilka tillsatser som finns i korven.* Nar man then (*dvs. kinabarken*) tuggar eller bryter, är han mycket sköör, men then som seeg är och limmig, är falsk, och med någon tilsats ofwerdragen. LINDESTOLPE *Fross.* 51 (**1717**). Wi bruka dricka kaffe med gradda och socker; men i Österlandet dricka Turkarne och Araberna sitt kaffe utan någon sådan tillsats. BERLIN *Lsb.* 240 (**1866**). Skinkorna och svinhösen .. saltades med tillsats av sirap och kryddor. WRANGEL *FornTid.* 141 (**1926**). Ett läkemedel består .. också av olika tillsatser som gör det lämpligt att använda praktiskt. *PatFass* **1990**–**91**, s. 17. — jfr **KAFFE-**, **SMAK-TILLSATS** m. fl.

β) mer l. mindre oeg. l. bildl.; äv. närmande sig l. övergående i bet: inslag (se d. o. 3); i sht förr äv. om inslag i mera konkret bemärkelse. *Socialism med en tillsats av korporativism.* Man finner sällan någon blymalm utan tilsats af Silfwer. BROMELL *Berg.* 89 (1730). Det tilkommer et Käckt Folk at uplysa och stadga sig sjelf och förädla sit egit Lynne. Detta är det man kallar Original i Caracteren, nemligen, at den är oblandad och utan främmande tilsatser. LANÆRUS *Försök* 81 (1788). En kristendom hvari ingår en god del rationalism med rika tillsatser af Rousseau och Saint-Simon. *Samtiden* 1874, s. 348. Hans vilja var svag, men med en stark tillsats av egensinne. ESTLANDER *11Art.* 3: 2 (1923). Mellersta inre Norrland visar upp enstaka gårdar med stark tillsats av gårdgrupper. *Ymer* 1950, s. 202.

2) (†) motsv. **TILLSÄTTA 3**: anfall, angrepp, ansättande. Naturens liflighet, hwilken icke tåhl twång eller tilsatzer. DALIN *Arg.* 1: 78 (1733, 1754); möjl. till **1**. Han war så oförsiktig, at han uppenbarligen beskylte honom för otro och at wilja rycka til sig Kronan, hvilket ock af Drotningens hatfulla tilsatser understöddes. DALIN *Hist.* 2: 257 (1750).

3) (†) motsv. **TILLSÄTTA 6** (*b*): utnämnande, förordnande, tillsättning. Flera förmyndares tillsats. *VDAkt.* 1755, nr 273.

4) (†) motsv. **TILLSÄTTA 8** (*b*): (upp)offrande, tillskjutande. lag har. fast med tillsattz af min lilla förmögenhet måst här tills draga mig fram. *VDAkt.* 1719, nr 154.

Ssgr (i allm. till **1**; i sht i fackspr.): (**1** *a*) **TILLSATS-AGGREGAT**. aggregat (dvs. enhet av samverkande tekniska anordningar) som fogats l. kan fogas till annan teknisk anordning l. maskin o. d.; jfr **-maskin 2**. *KatalInstallAsea* 1931, s. 257. En traktor med tillsatsaggregat. *LD* 1958, nr 239, s. 1. — **-BELYSNING**. om extra (förstärkt) belysning (på arbetsplats l. annat begränsat område där större belysningsstyrka erfordras) som kompletterar annan (allmän) belysning, tilläggsbelysning. Tillsatsbelysning vid spis och diskbänk. *Upsala* 14/9 1929, s. 2. Vid .. utomhusfotografering är blixtlampor till utomordentlig hjälp som tillsatsbelysning. *LD* 1958, nr 78, s. 8. — (**1** *a*) **-BORD**. Tilsatz bord till det storra bordet. *HovförtärSthm* 1748, s. 1084. Tillsatsbord 146 x 66. *Ikea* 1992, s. 134. — **-FODER**. extra foder, tillskottsfoder. Något tillsatsfoder till köksaffallet användes ej. *LAHT* 1907, s. 344. — **-FÖRLUST**. särsk. i pl.: extra effektförluster (jfr **effekt 4**). *SEN* 3: 24 (1929). — (**1** *f*) **-KEMIKALIE**. i sht i pl.; jfr **-ämne**. *TNCPubl.* 66: 237 (1977). — **-LADDNING**. *mil.* om extra laddning använd för att uppnå ökad effekt l. längre räckvidd vid skjutning med tyngre eldvapen; förr äv. om extra laddning fäst vid handgranat för att åstadkomma större sprängverkan. *SoldInf.* 1944, s. 85 (*i fråga om handgranat*). *IllSvOrdb.* (1955). — (**1** *a*) **-LINS**. *fotogr.* om lins (se **lins**, sbst.[1] **II 2**) som anbringas framför objektiv för att modifiera dettas brännvidd l. ljusstyrka, försättslins. CANNELIN (1912). — (**1** *f*) **-MALM**. *bergv.* **1**) om malm som tillsätts l. kan tillsättas i syfte att åstadkomma legering. En smältugn kan och göras under kellare taket, der i .. (*klockgjutaren*) will temperera tillsattz malmen. *BtÅboH* I. 5: 27 (1678). **2**) om högvärdig(are) malm som vid metallframställning kompletterar l. kan komplettera malm av ngt sämre kvalitet; jfr **tillsättnings-malm**. *2NF* 10: 841 (1908). Avsikten är .. icke att använda malmen till framställning av manganlegeringar utan att bruka den som tillsatsmalm i masugnarna. DE GEER *SvNatRiked.* 1: 319 (1946). — **-MASKIN**. *tekn.* **1**) till **1**, om maskin som åstadkommer tillskott l. förhöjning av kraft l. arbete o. d. En tillsatsmaskin .. afsedd att användas tillsamman med centralens maskineri för laddning af det stora Tudorbatteriet. *TT* 1898, M. s. 94. **2**) till **1** *a*, om maskin som utgör tillsats till l. komplettering av annan maskin; jfr **-aggregat**. *2NF* 28: 728 (1918). Elmotorn .. kan lätt förses med dubbla remskivor, av vilka den ena driver tröskverket, den andra tillsatsmaskiner. SONESSON *BondB* 176 (1955). — **-MASKINERI**. *tekn.* särsk. till **1**; jfr **-maskin 1**. Alla akumulatorbatterier laddas direkt från hufvudstationens generatorer utan tillsatsmaskineri. *TT* 1900, M. s. 9. Det unika tillsatsmaskineriet för luftoberoende drift av ubåtar. *DN* 5/4 1993, s. D7. — (**1** *f*) **-MATERIAL**. om extra beståndsdel l. material o. d.; ngn gg äv. närmande sig l. övergående i bet.: ersättning (se d. o. **5**), surrogat(material); jfr **-materie**. På denna konferens uttalade man sig .. för förbud för användandet af papp och liknande tillsatsmaterial i skofabrikationen. *SvLadSkoind.* 1910, nr 9, s. 97. Det största .. användningsområdet för kalksten nämligen som råvara eller tillsatsmaterial inom industrin. DE GEER *SvNatRiked.* 2: 318 (1950). — (**1** *f*) **-MATERIE**. (†) tillsatsmaterial, tillsatsämne. *BtÅboH* I. 5: 24 (1678). — (**1** *f*) **-MEDEL**. jfr **-ämne**. Ensilering utan tillsatsmedel. *LAHT* 1933, s. 307. Petrocin är ett tillsatsmedel för eldningsoljor. *SvD(A)* 5/4 1964, s. 36. — **-METALL**. *metall.* om (mindre kvantitet (se d. o. **5**) av) metall(blandning) som (för åstadkommande av legering) tillsätts l. tillsatts annan (större kvantitet av) metall, legeringsmetall. *NordBoktrK* 1911, s. 157. Av tillsatsmetallerna öka tenn och speciellt aluminium korrosionsbeständigheten. *HbVerkstTekn.* 1: 260 (1944). — **-MÄNGD**. särsk. till **1** *f*. *TT* 1897, K. s. 79. — **-ORD**. [bildat i anslutning till **huvudord** i bet.: subjekt] (†) predikat. STROMBORG *SvSprSkol.* 71 (1857). — **-RÖR**. särsk. (†) närmast till **1** *a*: = **ansats-rör 1**. FOCK *1Fys.* 118 (1853). AUERBACH (1915). jfr: *SvOrdb.* (1986; *utan angiven bet.*). — **-STYCKE**. (numera bl. tillf.) jfr **stycke 2**. *MeddSlöjdF* 1894, s. 69. — (**1** *f*) **-VARA**. ofta i pl., om varor som jämte huvudsaklig(a) råvara l. råvaror ingår l. avses ingå i ngt. *SvGeogrÅb.* 1952, s. 138. — (**1** *f*) **-VATTEN**. vatten ss. tillsats. *2NF* 33: 1078 (1922). — **-VIKT**. vikt utgörande tillsats l. tillägg till ngt; särsk. (*flygv.*), om vikten av flygfarkosts besättning, passagerare, last, drivmedel, lös utrustning o. d. *TT* 1927, Allm. s. 175. — **-VÄRME**. om extra värme (som komplettering av (annan) värme(källa)). *SvD* 23/9 1941, s. 1. — (**1** *f*) **-ÄMNE**. tillsats (se d. o. **1** *f*); jfr **-kemikalie**, **-materie**, **-medel**. *TT* 1887, s. 73. Det är de kemiska tillsatsämnena i OK-oljorna, som ger det effektiva skyddet mot kallstartslitage. *Motorför.* 1955, nr 2, s. 15.

TILLSATT, n.; best. -et; pl. =. [jfr ä. d. *tilsat*; vbalsbst. till **TILLSÄTTA** (o. **SÄTTA TILL**)] (†) tillsats (se d. o. **1** *f*). Gullens treggiahanda Tilsat. STIERNHIELM *Arch.* D 1 b (1644). Är nogh, at man .. någorlunda weet huad thet (*dvs. det myntade guldet*) håller meera Huit (*dvs. sil-*

ver), eller Rodt *(dvs. koppar)*, i Tilsattet. STIERNHIELM *Arch.* D 1 b (**1644**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-SE, -are** (se d. o.), **-erska** (se d. o.). [fsv. *tilsea*] jfr **se till. A. 1)** (†) till **II 13** *b α*: se l. åse (ngt); äv. dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *på*, dels abs., dels refl., i de bildl. uttr. *tillse sig om ngt*, se sig om efter ngt, *tillse sig av ngt*, emotse ngt, övergående (med anslutning till **till II 13** *a)* i bet.: förlita sig på ngt (jfr **-förlita**); jfr **2** o. **-skåda 2**. *Jes.* 21: 6 (*Bib.* **1541**; *abs.*). Effter the chrisne .. hafve så försumeligen .. slick grufvelighet tillset och intidt ther till giort. *RA* I. 1: 446 (**1545**). Christoph*(er)* Hanssonn stadzskriffuer *(tillsade)* the gode me*(n)* i stadenn at tilsse sig i tiid om en anne*(n)* stadzschriiffuere. *VadstATb.* 72 (**1583**). PETREIUS *Beskr.* 2: 153 (**1614**: på). Jag tillser mig dock af herr archiaterns vanliga grace. HJELT *Medicinalv.* 3: 587 (*i handl. fr.* **1759**). BJÖRKMAN (**1889**). **B.** till **II 13** *b β*. **2)** (†) ge akt på l. lägga märke till l. beakta (ngt) (jfr **-akta**); äv. dels närmande sig bet.: fästa avseende vid l. ta hänsyn till, dels övergående i bet.: ha överseende med (särsk. i negerad sats); stundom svårt att skilja från **1**. Haff icke nijtt offuer tina dande hustru, Ty sådant nogha tilseende kommer intit gott åstadh. *Syr.* 9: 1 (*öv.* **1536**). Gudh .. hafver .. nu icke längre kunnet tilse kongh Erichs oförståndh. *RA* I. 2: 254 (**1568**). Bådo så samptlige Ridd Landt M: hann wille tillsee hans Vngdom och honom dett förlåta. *RARP* 3: 220 (**1642**). Beder menige Almogen det Kongl. May:t i nåder täcktes tilsee den store Skada och Affsaknad, de taga uti deras Nähring därigenom, at de måste betala Saltet så dyrt. STIERNMAN *Riksd.* 2090 (**1693**). ADLERBETH *HorOd.* 10 (**1817**). jfr: KLINT (**1906**). **3)** (†) se efter l. undersöka l. utröna (ngt, i sht angivet med indirekt frågesats); äv. intr.: se efter. At han skulle til-se om han ku*(n)*de ko*(m)*ma th*(e)*r m*(edh)* och køpa Olaff michelsons h*(us)*. OPETRI *Tb.* 197 (**1528**). Tå iagh nu .. nogha tilseer, förmärcker iagh wäl, at *(osv.)*. PHRYGIUS *HimLif.* A 3 a (**1615**). I det följande komma vi att tillse, i hvad mån Almqvist kan sägas vara brottslig. LYSANDER *Almqvist* 41 (**1878**). CANNELIN (**1939**). **4)** se till (se **se till 5**) (ngt l. ngn); numera företrädesvis i *a*; förr äv. dels med avs. på ngns rätt l. rättighet o. d., dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *med* l. *om*; jfr **-akta**. Fordom när grannare wardt medh slika saker *(dvs. laster)* tilseedt. LPETRI *KO* 30 (**1571**). Hvad som kan feelas, moste vij tillse att hielpat. *RP* 8: 228 (**1640**). *HSH* 9: 131 (c. **1800**: om). Bort jag måste och tillse hären. LING *Styrbj.* 40 (**1824**). Enkans rätt tillsågs af tjenstgörande Brandt mästaren. *BoupptVaxjö* (**1850**). Jumbos sår blevo tillsedda. FITINGHOFF *Tattarh.* 47 (**1925**). särsk. *a)* med obj. bestående av *att*-sats. *SvTr.* 4: 188 (**1539**). Severin Kihl .. skulle rida wid gränsen och noga tilse, at ingen hemlig stampling mot riket förehades. DALIN *Hist.* III. 1: 336 (**1761**). Det finns bara en Cuprinol (tillse att Ni får originalvara!). *SvD(A)* 18/8 **1951**, s. 1. *b)* (numera bl. tillf.) ss. vbalsbst. *-ende*: tillsyn, överinseende. *CivInstr.* 20 (**1594**). Att .. äga tillseende öfver den till Veterinaire wetenskapens odlande wid Academien nu bewiljade anstalt. FÜRST *Florman* 14 (*i handl. fr.* **1791**). *SAOL* (**1986**). Ssg (till **-se 4**): **tillsiesman**. [jfr fsv. *tilseu man*] (†) tillsyningsman. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 66 ("65") (**1635**). — **-SEARE** l. **-SIARE**. (**-se- 1561–1619** (: liberijdtz tilseere). **-si-** (**-ii-**, **-ij-**, **-iy-**) **1526–1800**) [fsv. *tilseare*; till **-se**] (†) **1)** till **II 13** *b α* l. *β*, motsv. **-se 1** (l. **2**): åskådare, betraktare; jfr **tillskådare**. Att wij .. *(när vi dör)* af Commediens mästare som är Gudh i Himmelen, måge bekomma ährones krona, och af wåra tillsiare som äro alla Gudz Englar .. thet roos, att wij redeligen lefwat hafwom. GUSTAF II ADOLF 92 (**1620**). SCHULTZE *Ordb.* 4059 (c. **1755**). **2)** till **II 13** *b β*, motsv. **-se 4**: tillsyningsman; övervakare. Såå heta thå presterna ey allenast åldersmän vtan och tillsiyare / ther här kallas biscopar. *GlApg.* 20: 28 (*NT* **1526**). At Föräldrar .. icke tillåtes så tidigt .. at lämna sina Barn utan särskilta lefwernes Ledare och Tilsiare. EKLUND *Upf.* 354 (**1746**). WULF *Köppen* 2: 754 (**1800**). jfr **liberits-tillseare** (se **livré**, *ssgr*) o. **husgeråds-tillsiare**.

TILLSEENDE(S), se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *b β*) **TILL-SEERSKA**. (**-sij-**) [till **-se** l. **-seare**] (†) motsv. **-se 4**: kvinna som ser till ngn l. ngt; särsk.: hushållerska. PAULINUS GOTHUS *Pest.* 108 a (**1623**). The Prester som hade medh theras Tilsijerskor aflat Barn. GIRS *G1* 64 (c. **1630**).

TILLSEGELSGÅENDE *tilse³gels-gå²ende*, n.; best. **-t**. [till uttr. *till segels* (se **SEGEL**, sbst.[1] **1** *f β*) o. ett vbalsbst. till **GÅ**] (numera mindre br.) om handlingen att göra fartyg segelfärdigt o. börja segla l. avsegla, dels i fråga om persons åtgärder o. d., dels i fråga om fartyg som blir föremål för sådan handling; äv. konkretare; jfr **SEGEL**, sbst.[1] **1** *f β*. *(Fartyget)* blef .. så vida befriadt .. att det var möjligt för .. besättning*(en)* att börja de arbeten, som utmärka ett skepps tillsegelsgående. GOSSELMAN *SNAmer.* 1: 91 (**1833**). Huru ett tillsegelsgående skall utföras kommer att bero på vindens riktning och styrka. EKELÖF *Skeppsm.* 114 (**1881**). Provianten .. var ofta dålig redan vid tillsegelsgåendet. HORNBORG *Segelsjöf.* 371 (**1923**). *SvFlH* 3: 181 (**1945**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 7**) **TILL-SEGLA**. [senare leden till **segel**, sbst.[3]] (†) försegla (ngt); särsk. oeg. l. bildl. *HH* XXXIII. 2: 19 (**1546**). Wår helige Fader *(dvs. påven)* kan icke feela / Himmelen han upläter och kan tilseegla. BRASCK *FörlSon.* H 4 b (**1645**).

TILLSEGN, **TILLSEJEN**, se **tillsägan**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-SIARE**, se **-seare**. — (**II 2**) **-SIDA**. (numera bl. tillf.) sida vänd hitåt l. framåt l. uppåt; framsida; i sht förr särsk.: vänstersida (särsk. i fråga om dragdjur l. åkdon l. plog o. d.); motsatt: frånsida. BLADH o. HORNSTEDT 159 (**1784**). För att på färdevägar undvika, att få sin häst förgjord .. skall man ej låta en mötande köra förbi sig på "fråsidan" (frånsidan, höger), och en upphinnande ej på "tesidan" (tillsidan, venster). DYBECK *Runa* **1849**, s. 37.

TILLSIDES, **TILLSIDO**, se **till I 2** *a ε*.

TILLSIDOSÄTTA *tilsi³dω-sät²a*, v. **-er**, **-satte**, **-satt**, **-satt**. vbalsbst. **-ANDE**. [ssg av uttr. *till sido* (se **SIDA 16** *a* (*δ*)) o. **SÄTTA**, v.[3]] (numera bl. tillf.) åsidosätta (ngt), försumma, nonchalera. *(Man bör)* icke vardera det relatift lilla så högt, att man derför slutligen tillsidosätter det stora. *NordLitTid.* **1846**, sp. 229. Statshushållningen *(kan)* .. glida ned till ett läge, under hvilket jämvigt i budgeten icke kan uppnås utan det hårdaste skattetryck samt tillsidosättande af statens vigtigaste

uppgifter. HAMILTON *Statsr.* 8 (1900). *SAOL* (1973).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 13** *b β*) **TILL-SIKT.** (†) tillsyn; uppsikt. *CalmPriv.* 10 (1620). *(Rustmästaren skall ha)* noga inspection och tilsicht medh Gewähretz omväxling. DELACHAPELLE *ExBook* 10 (1669). Så länge jag är frånwarandes och icke kan således hafwa .. *(på bostället)* nödig tilsigt. *VDAkt.* 1760, nr 500. — (**II** (**2,**) **10**) **-SIKTA.** (numera mindre br.) syfta till (ngt); åsyfta, avse. Danmark tillsiktar en avväpning, som blottar Sverige för anfall. SEGERSTEDT *Hand.* 264 (1925). *SAOL* (1973).

TILLSINNES, se **till I 18** *a.* — **TILLSIST,** se **till I 13** *d.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 7**) **TILL-SITTANDE,** p. adj. (numera mindre br.) om (del av) klädesplagg: åtsittande; jfr **sitta till 3** *b.* Tätt tillsittande ärmar. *SthmModeJ* 1843, nr 11, s. 8. ÖSTERGREN (1957; *angivet ss. "mindre vanl."*). — (**II 8** *a α*) **-SJUKNA.** (numera mindre br.) insjukna; jfr **sjukna till.** Så snart någon i Compagniet tilsiuknar .. *(skall fänriken)* den siuka genast tillika med Föraren och Fältskären visitera. *RegllInf.* 1751, s. 470. QUENNERSTEDT *Torneå* 1: 84 (1901). — **-SJUNGA. 1)** (numera bl. tillf.) till **II 5** (*a*): tillägna (ngn) sin sång; sjungande meddela sig med (ngn). *(Slutligen gav Bellman)* hvar och en .. med en särskild strof och melodi, hvars art och ton uttryckte den tillsungnes individualitet och skaldens personliga förhållande till honom, sitt eviga afsked. *Phosph.* 1812, s. 58. Skalden tillsjunger henne varnande i de sista raderna. *2SAH* 41: 79 (1866). **2)** till **II 8** *b β* l. **11** *a α α'*: (fullbordat l. ytterligare) sjunga (ngt). LPETRI *KO* 45 a (1561, 1571). — (**II 5**) **-SKAFFA, -else** (†, LIND 1: 1887 (1749)). [jfr fsv. *tilskaffare*, skaffare, förvaltare] (†) (för)skaffa (ngn ngt); anskaffa l. (inför)skaffa (ngt); förvärva (åt); jfr **skaffa till** o. **-avla 1, -fordra 2, -råda,** v. **2, -värva.** Saa bidie wij .. athij wille oss een *(jägare)* tiilskaffa, ther kwnne wel iagha tiil hag. *GIR* 3: 58 (1526). Källare, i godt stånd, och låset var nu tilskaffat. *OfferdalKArk.* N II 1, s. 270 (1825).

TILLSKAFFANDE, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5**) **TILL-SKANSA, -ning** (numera bl. tillf., BERZELIUS o. PALMSTEDT *Brevväxl.* 2: 253 (1835: tillskansningsbegär), BERGSTEDT *Clément PolEkon.* 90 (1868)). [jfr t. *zuschanzen*] mer l. mindre självsvåldigt l. orättmätigt l. hänsynslöst skaffa l. förvärva (ngt) åt (ngn); särsk. (o. numera nästan bl.) med refl. indir. obj. (jfr **skansa till 2** o. **-hålla 4, -hända, -mäta 1, -rycka 2, -vända 3** o. **tillvälla 1, tillägna 3** (*a*)); förr äv. utan indir. obj. l. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; särsk. med avs. på (makt)ställning l. förmån o. d. At hon tilskansade sin Man .. twänne Konunge Rijken. SCHRODERUS *Liv.* 40 (1626). *(En nedsättning av penningvärdet skulle)* tilskantsa en del af Wåra undersåtare en obehörig winst på de öfriges och Rikets bekostnad. *PH* 10: 728 (1776). At tilskansa alla de tre Nordiska Riken åt sina Pommerska Anförwanter. LAGERBRING *1Hist.* 4: 6 (1783). För dem, som stå i något anseende, är det nesligare att tillskansa sig fördelar igenom någon skenfager list, än med uppenbart våld. HÖIJER *Thukyd.* 1: 538 (1831). Enligt en utredning som polisen gjort för en 10-årsperiod har Stockholmsfirman tillskansat sig 55 000 kr. *DN(A)* 4/11 1964, s. 18. — **-SKAPA, -else** (numera föga br., LIND (1749), *BL* 21: 247 (1855)), **-ning** (numera bl. tillf., LIND (1749), *SAOL* (1973)); **-are** (numera bl. tillf., MOLLER (1807)). [fsv. *tilskapa*] jfr **skapa till. 1)** (numera bl. tillf.) till **II 5**: skapa (ngt) åt (ngn, i sht sig); omöjligt att skilja från **2** i anv. med indir. obj. Ulfliotr *(åtog sig)* 987, at fara ofver til Norrige, och at af dess stadgar tilskapa dem en riktig lagbok. TROIL *Isl.* 54 (1777). Det hogsta tänkbara måste vara tankbart .. annars kan man visserligen efter det abstrakta .. fullkomlighetsskemat tillskapa sig ett ideal, med ett skenbart större mått af fullkomlighet, än som tillkommer Gud sjelf. WIKNER *Tidsex.* 143 (1888). **2)** till **II 8** *b* (*β*): (fullbordat) skapa l. frambringa l. förfärdiga (ngt); dana, ge form åt, (ut)forma (i sht förr äv. (med anslutning till **till II 8** *b α*) med avs. på ngt redan förefintligt (äv. med av prep. *till* inledd adverbiell bestämning vars rektion anger det som uppstår)); särsk. i fråga om dels uppkomst av kvalitativt nytt tillstånd hos ngt l. ngn, dels (möjl. delvis med anslutning till **till II 11** *a α α'*) (numerärt) nytillskott av ngt; i pass. äv. närmande sig dep.: uppstå; jfr **1** o. **-bilda, -forma 2, -mönstra,** v.[1], **-skipa 1.** DALIN *Arg.* 2: 19 (1734, 1754). Et ställe, där Fartyg större och mindre bygdes, och åror tilskapades. OSBECK *Resa* 259 (1751, 1757). *(Han är av den meningen att människan)* efter hand tilskapas til et mer och mer förnuftigt kreatur. *SvMerc.* 10: 213 (1761). Sno .. tilskapas därigenom, at watten-dunsterne i Molnet frysa. REGNER *Begr.* 198 (1780). Då idoghet och säkerhet tilskapat en allmän välmåga. *LBÄ* 1: 54 (1797). Småningom började man mer och mer tillskapa dessa af naturen sjelf danade stenar för att gifva dem tycke af menniskogestalter. PALMBLAD *Fornk.* 1: CXXIX (1843). Orättvisa herrar tillskapa näsvisa tjenare. WENGELIN *GMinn.* 41 (1893). För att skapa balans .. måste vi .. tillskapa flera vårdplatser. *GbgP* 21/7 1987, s. 2. särsk. *a)* med avs. på befattning l. ämbete o. dyl. l. organiserad verksamhet o. d.: inrätta; förr äv. med avs. på befattningshavare: utse. *(Vi)* tilskape nya betjente, med samma lätthet .. som en Turkisk Keisare låter strypa sina Embetsmän, och nya i deras stad tilordnar. TESSIN *Bref* 2: 143 (1754). *(A. F. Cronstedt)* blef 1747 Geschworner i Öster- och Vester-Bergslagen, en syssla, som då först tillskapades. *BL* 3: 314 (1837). Funnos ej passande embeten lediga för personer, som skulle befordras, så tillskapades sådane. MALMSTRÖM *Hist.* 2: 296 (1863). Tillskapande av något nytt fristående organ för arbetet med registreringen synes .. icke böra ifrågakomma. *Rig* 1953, s. 7. *b)* i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; i sht förr äv. övergående i bet.: konstlad, tillgjord (jfr **3**), äv.: påhittad. LIND (1738). Den äkta hedern och den tillskapade skiljas .. åt, såsom guld alstradt i naturens sköte, och guld härmadt med Kemisk konst. LEOPOLD 3: 445 (1795, 1816). *(Han)* bestraffade .. somligas små förseelser .. andre pådiktade han tillskapade och falska brott. EMANUELSSON *Polyb.* 2: 210 (1834). Med tillskapadt mild röst. ROSENIUS *UngGubb.* 75 (1909). En särskild för ändamålet tillskapad bräda. *Kulturen* 1940, s. 71. jfr **själv-tillskapad.** *c)* (†) ss. vbalsbst. *-else* l. *-ning* i konkret(are) anv.: skapelse, alster. Ett mästerstycke af menskliga tillskapningar. *AdP* 1789, s. 958. Barbariska tillskapelser af uttryck och ordställningar. LEOPOLD 6: 334 (1810, 1833). **3)** (†) till **II 8** *c*, refl.: göra sig till; förställa sig; äv. speciellare:

gestikulera; jfr 2 *b*. *(Man borde)* dröja tills .. *(angreppet)* syntes än vidare uppenbart och då tillskapa sig i en Ständernes man och till Bjuda sin tjänst åt General Björnberg (hvilken tycktes lätteligen kunna bedragas). CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 6 **(1779)**. Bryngel tilskapar sig som en löjlig Fruntimmers-pilt. ENVALLSSON *Slätt*. 41 **(1787)**. *(Sv.)* Tillskapa .. sig .. *(eng.)* to gesticulate, to make gestures. ÖoL **(1852)**. — **(II 11** *a α α'*) **-SKARVA, -ning** ss. skarv l. gm skarvning tillfoga (ngt); gm skarvning utöka (ngt); äv. oeg. l. bildl., särsk. (numera bl. tillf.): gm (lögnaktigt) uppdiktande tillfoga (ngt) (äv. (med anslutning till **till II 8** *b β*) närmande sig bet.: ljuga ihop); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare; jfr **skarva till**. Till 2 st. röda dammask dörre Gardiners förlängande .. hafwer iag .. tillskarfwat 9/32 al nytt rödt dammask. *HusgKamRSthm* **1701**, s. 191. PALMSTEDT *Res*. 2 **(1778**; *konkretare*). Ett halmlass berättade verkligen .. *(professorn)* sig hafva hoppat öfver, men de öfriga trenne .. utgjorde en tillskarfning af kadetterna. BRAUN *Namnl*. 204 **(1849)**. Du vill väl icke, att jag skall tillskarfva en orimlig lögnkrönika? RYDBERG *Ath*. 379 **(1859)**. Gudstjänst hölls i sockenstugan, tillskarfvad med ett simpelt träskjul. HAGSTRÖM *Herdam*. 3: 658 **(1899)**. — **(II 5) -SKATTA**. [fsv. *tilskatta*] (†) efter värdering tillerkänna l. tilldela (ngn ngt); jfr **skatta till**. Rotker drensing bliffue widh huset som hono*(m)* ær tilskattat och laghfare th*(et)* påå H*(er)*men jsraels wegna. OPETRI *Tb*. 295 **(1529)**. *PrivBergsbr*. **1649**, s. B 3 b.

TILLSKATTANDES, se **till I 14** *b γ anm*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): **(II 10) TILL-SKE**. (†) särsk. i p. pr.: som äger rum. HJELT *Medicinalv*. 1: 149 *(i handl. fr.* **1756)**. — **-SKICKA, -else** (se *avledn*.). **-ning** (numera mindre br., *ArkliR 1561*, avd. 25 **(1566)**, OoL **(1852)**), **-ung** (†, *HH* XXXIII. 1: 158 **(1561)**). [fsv. *tilskikka*] jfr **skicka till**. **1)** (†) till **II 1**: skicka (ngn l. ngt) tillstädes; jfr **6** *a*. I the lanzändar han tilskickat war. SVART *G1* 19 **(1561)**; möjl. till **3**. Wij efterskrefne Sweriges Rijkes Rådh och Ständer .. som vppå thenne .. här vthi Stockholm håldne Rijksdagh .. medh fulkomligh Fulmacht, hafwe tilskickade och församblade warit. CHESNECOPHERUS *Skal* Ppp 2 a **(1607)**. Att Commissarier åå wåra wegnar tillskickades. *RARP* 2: 78 **(1634)**. **2)** (numera bl. i högre stil, arkaiserande) till **II 5** (jfr **3**): tilldela (ngn ngt) ss. dennes öde l. lott o. d., bestämma l. ordna åt; särsk. om Gud, särsk. med avs. på prövning o. d.; äv. (delvis med anslutning till **till II 8** *b β* (jfr **4**)) utan indir. obj.; jfr **3**. *1Petr*. 2: 8 *(NT* **1526)**. Gudh haffuer tilskickat migh stoor sorgh. *Bar*. 4: 9 *(Bib*. **1541)**. Tröst har man tå, at hwad Gud tilskickar, thet kan Han lindra, och i sinom tid borttaga. SAHLSTEDT *Hoffart*. Bih. 14 **(1720)**. Annu tillskickade ödet dem en ny förskräckelse. KOLMODIN *Liv*. 1: 377 **(1831)**. **3)** (numera bl. mera tillf.) till **II 5** (jfr **2**): skicka (ngt l. ngn) till (ngn), tillsända; förr äv. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till*; jfr **1**, **6** *a*. *SalWijsh*. 16: 3 *(öv*. **1536)**. Regeringen hafwe i Afftons tillskickatt honom en skrifftefigh proposition. *RARP* 3: 121 **(1640)**. Alderman svarade, att han .. tillskickat henne en tysk gesäll. LÖFGREN *TenngjH* I. 3: 60 *(i handl. fr*. **1733)**. Så snart detta vårt Testamente .. *(är undertecknat skall det)* till alla Hof-Rätter .. tillskickas. GUSTAF III 1: 258 **(1780)**. Han hade fått julmat sig tillskickad både ifrån prostgården och andra håll. LAGERLÖF *Host* 214 **(1933)**. *SAOL* **(1973)**; möjl. till **2** l. **5** *a*. **4)** (†) till **II 8** *b* (*β*): göra i ordning (ngt), ordna, färdigställa; äv. (med anslutning till **till II 5** (jfr **2**)) med indir. personobj. betecknande den för vilken ngt görs i ordning; jfr **-laga**, v. **1**, **-skipa 1**. Att thu hwardere *(hästflocken)* en besynnerlig haghe tilschicket haffwer. *G1R* 17: 228 **(1545)**. Doch skole borgmestare och rådh ware forplichtedhe at tilskicke någre almennelige herbärghe vdi stadhen, der som wägfarande folch bekomma kunne. *PrivSvStäd*. 4: 39 **(1594)**. *MeddSlöjdF* **1894**, s. 50 *(om ä. förh.)*. **5)** till **II 8** *c*, refl. *a)* [sannol. utvecklat ur **2**] (tillf., arkaiserande) opers.: (gm högre makts bestämmande o. d.) foga sig (så l. så); jfr **3**. LINDSTRÖM *Österhus* 236 **(1952)**. *b)* (†) anpassa l. rätta sig (efter ngt). Att vij på våre sijde tencke sammeledes här något tillschickendes oss effter tijdenn och lägenheterne. *G1R* 29: 3 **(1559)**. **6)** (†) till **II 10**. *a)* utse l. förordna o. d., dels: utse osv. (ngn att göra ngt l. till ngt), dels: utse osv. (ämbetsinnehavare l. funktionär l. nämnd o. d.); i vissa språkprov svårt att skilja från **1**; äv. med indir. personobj. (svårt att skilja från **3**); jfr **-förordna 2**. Tha vare tesse godeme*(n)* til sskykkadha ath ssitia ffør bormestare och radme*(n)* och alle ænbet*(es)* Men. *ArbogaTb*. 3: 329 **(1521)**. The syne me*(n)* som ho*(nom)* haffde warit tilskickade at the skatta skwlle th*(et)* huss ha*(n)* til panta haffde hafft. OPETRI *Tb*. 31 **(1524)**. Vij *(har)* nu tilskicket och förordnet udi vår stadh hogborne furste och herre, her Johan .. till öffverste regent udi .. Findlandh. *G1R* 26: 322 **(1556)**. Haff*(u)*e h*(er)* och waritt tilskickade 16 gode menn aff Stadenn som *(osv.)*. *UpplDomb*. 2: 24 **(1578)**. Borgmestere och rådh, som i staden tilskikede blifwe. *PrivSvStäd*. 5: 41 **(1613)**. Christus .. är af Gudi tilskickad dertil, at han skulle låta utgå en predikan. BORG *Luther* 2: 665 **(1753)**. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1–2: 110 **(1893**; *om ä. förh.)*. *b)* bestämma l. ämna (ngt) att brukas (till ngt); särsk. i p. pf.: avsedd, tillämnad. *(Jag har)* them anammat oc tagiid med theras tiænere oc gotz .. som the tiilförende tiil Gudz tiænist skicket oc utgiffvit haffve eller hær epter giffvande oc tiilskickende varde i miit .. beskærm. *G1R* 1: 34 **(1522)**. *(Det)* war en lång tijd dwalat / Til ena tilskickada stund. *Ps*. **1695**, 237: 2. Avledn. (numera föga br.): **tillskickelse**, r. l. f. [fsv. *tilskikkelse*] till **-skicka 2**: (högre makts) bestämmande l. styrande l. ingripande; äv. konkretare (äv.: öde, skickelse (se d. o. **4** *d*)). Genom Gudz tilskickelse. *Linc*. Gg 5 a **(1640)**. Att det bittraste, du erfarit .. just warit Guds nådefullaste tillskickelser för din ewiga wälfärd. ROSENIUS *Bud* 35 **(1858)**. *(Jag)* tänker på min resas mångahanda tillskickelser. CASTRÉN *Schildt* 378 **(1927)**. ÖSTERGREN **(1957**; *angivet ss. "mindre vanl."*). — **-SKIFTA, -ning**. [fsv. *tilskipta*] **1)** till **II 5**: skifta till (ngn ngt); äv. refl.: gm skifte förvärva. Tiwsterby .. hwilckit godz .. Jacob sigh tilskiptt hade medt syna hustrvs .. dotters systher .. for itt sitt kiöpe gotz ij Siggeböle. *BtFinlH* 3: 95 **(1539)**. Vid bodelningen hade Eva mot Anders' bestridande tillskiftats vissa i Anders' giftorättsgods ingående lösören. *1NJA* **1946**, s. 60. **2)** (†) till **II 10**, i pass. övergående i dep.: turas om; jfr **skifta till 2** *a*. KIOPING *Resa* 18 **(1667)**. **3)** (numera bl. tillf.) till **II 11** *a α α'*, i p. pf., om byggnad i förhållande till annan byggnad: tillfogad gm skiftesverk (se d. o. **3**). Foderladan .. är tillskiftad men liksom huset i övrigt

knuttimrad. *EtnolKällskr.* 3: 37 (1946).

TILLSKIFTES, se till I 14 *b ζ α*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 8 *b* (*β*)) **TILL-SKIPA**, **-an** (†, BJÖRNER *Lodbr.* 37 (1737)), **-nad** (†, VERELIUS 256 (1681)). [fsv. *tilskipa*] **1)** (numera föga br.) göra i ordning (ngt), färdigställa; förfärdiga; jfr **-laga**, v.[1] **1**, **-skapa 2**, **-skicka 4**. BJÖRNER *Thorst.* 12 (1737). De sydde skor och handskar, band fisknät och tillskipade bågpilar. LINDSTRÖM *LeendGud.* 123 (1951). **2)** (†) ss. vbalsbst. *-an* l. *-nad*: beslut; föreskrift; anvisning. VERELIUS 256 (1681). BJÖRNER *Lodbr.* 37 (1737). **3)** (†) utse l. tillsätta (ngn). När then *(borgmästare)* är afsatt som först waldes, och een annan i hans stadh igen tillskipat. LYBERG *GPprFalunDal.* 1: 96 (*i handl. fr.* 1609). *HSH* 31: 75 (1661). — **-SKJUTA**, **-ning**. [jfr fsv. *tilskiutilse*, ingivelse] jfr **skjuta till**. **A. 1)** (numera bl. tillf.) till **II 5**, refl.: gm skjutande förvärva (ngt), särsk.: vid skytte erövra (pris o. d.). *IllMilRevy* 1898, s. 50. **B. 2)** till **II 7**: skjuta till (ngt, särsk. dörr l. fönster o. d.), skjuta igen; förr äv. allmännare: tillsluta (äv. med indir. personobj.). Så framt du mig din nådes-brunn tillskuter! LILLIENSTEDT *Vitt.* 266 (c. 1675). Fast dörren *(till sakristian)* var tillskjuten, hördes ordstriden ut i kyrkan. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 271 (1908). **C.** till **II 11** *a α α*. **3)** (†) skjuta (villebråd o. d.) för utökning av befintligt förråd. *HovförtärSthm* 1623, s. 72. **4)** skjuta till (ngt, särsk. pengar o. d.), bidra med; i sht förr äv. abs.: lämna bidrag; särsk. med bestämning inledd av prep. *till* vars rektion betecknar den l. det vartill bidrag lämnats; jfr **-måna**. *Hon har genom åren tillskjutit stora summor till projektet.* Här måste man ock tilskiuta / Och hielpa sitt eghit Land. RUDBECKIUS *Starcke* A 5 b (1624). Staten behöfver medel, och det är allmänheten, eller hvarje enskild, som bör tillskjuta dem. *LBÄ* 29–31: 195 (1799). — (II 8 *a α*) **-SKORPNA**, **-ning**. (numera föga br.) (börja att) bilda l. få skorpa; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om bildad skorpa; jfr **skorpna till**. Alla the jordmohner och tillskorpningar som hwarftahls liggia öfwer hwar andra. SWEDENBORG *RebNat.* 3: 310 (1718). STRÖM *Skogsh.* 149 (1846).

TILLSKOTT *til*[3]*~skot*[2], n.; best. **-et**; pl. = (*HC11H* 7: 64 (1697) osv.) ((†) **-er** *PH* 3: 1774 (1741), LAGERBJELKE *PVetA* 1806, s. 7) (se för övr. **SKOTT**, sbst.[2]). [liksom d. *tilskud* sannol. efter t. *zuschuss*; vbalsbst. till **TILLSKJUTA** (o. **SKJUTA TILL**) (jfr **SKOTT**, sbst.[2])]

1) motsv. **TILLSKJUTA 4** o. **SKJUTA TILL 3** *d*, om ngt (l. ngn) som (ytterligare) för(t)s l. foga(t)s till ngt (för att ingå ss. del däri), bidrag, tillägg; äv. om handlingen l. förhållandet att ngt (l. ngn) förs l. fogas till ngt osv., ökning; särsk. dels i sådana uttr. som *få* l. *ge* (förr äv. *göra*) (*ett*) *tillskott*, dels i uttr. *med* (*ett*) *tillskott av ngt*, med angivande av det som förs l. fogas till ngt annat, dels med av prep. *till* l. *i* inledd bestämning med angivande av det som är l. blir föremål för tillskott l. tillägg o. d., dels med av prep. *av* inledd bestämning med angivande av det som förs l. fogas till ngt annat; jfr **TILLKOMMELSE 3**, **TILLKOMST 4**, **TILLVÄXT** *e*. *Barnen får tillskott av C-vitamin. Hennes bidrag blev ett värdefullt tillskott till samlingarna. Han skulle ha blivit ett ovärderligt tillskott i vår arbetsgrupp.* *AntecknSaml.* 146 (1618). Af denna Tabell ses, att Stockholm ifrån 1775 till 1780 fått ifrån Landsorterne ett tillskott af 6944 personer. *VetAH* 1799, s. 240. *2SAH* 3: 144 (1802: gjort .. tillskott). *(Vågens fjäder)* har .. visat tydliga och jemna utslag för ganska små tillskott eller förminskningar i belastningen. *TT* 1871, s. 148. Samma sunda, mera husliga .. än svärmiska håg, men med ett tillskott af djupsinnighet. *Finland* 261 (1893). Moderns musikaliska begåfning gaf ett ytterligare tillskott till de konstnärliga anlagen. SÖDERHJELM *Runebg* 1: 25 (1904). — jfr **KRAFT-**, **NY-**, **SALT-TILLSKOTT** m. fl. — särsk. i fråga om pengar l. pengars värde l. andra förnödenheter; förr äv. övergående i bet.: bidrag, hjälp, understöd. *Extraknäcket ger ett nödvändigt tillskott till vår ekonomi. Lottovinsten blev ett välkommet tillskott i kassan.* *(De andliga)* åthniuta sitt Underhåld aff åthskillige Inkomster .. men förnämligst genom Menige mans Handräckiande och Tillskått. *Schouten Siam* 34 (1675). Sådana tilskotter til Academiens förmögenhet hade .. bordt användas til underhållande af pensionärer. MELANDERHJELM *ÅmVetA* 1784, s. 65. Staten *(bestrider)*, med föga tillskott af kommunerna, utgifterna för .. seminarier till bildande af lärare. JÄRTA 2: 550 (1835). Johans far hade ingen stor inkomst, därför blev tillskottet som barnen tjänade under sommarledigheten ett välkommet bidrag. HESSLIND *Sista* 39 (1974). — jfr **LÖNE-**, **PENNING-**, **PENSIONS-TILLSKOTT** m. fl. — särsk. *α*) i fråga om insättande l. satsande av pengar o. d. i affärsföretag l. bolag l. ekonomisk förening o. d.; ofta konkret, om (ytterligare) belopp l. kapital o. d. som insätts l. insatts l. satsa(t)s; jfr **FÖRLAG**, sbst.[2] **4**, **INSATS 4** *b*, **INSÄTTNING 3** *b*. *Företaget behöver ett kraftigt tillskott av kapital.* Förlag och tilskåtter af det, som til värket och Grufvans drift fordras. *PH* 3: 1774 (1741). Den som sina tillskotter behörigen fullgjort skall ock från vidare betalningsskyldighet vara fritagen. *NoraskogArk.* 6: 175 (1860). VÄSTHAGEN *Affärsbokf.* 16 (1945). jfr **KAPITAL-TILLSKOTT**. *β*) (†) om deltagande l. andel i sammanskott. Clerus *(behagade)* honom .. ifrån alt tilskott frikänna. WALLQUIST *EcclSaml.* 1–4: 117 (1788). En gång för alla gjorda tillskotter *(till ngn allmännyttig fond)*. LAGERBJELKE *PVetA* 1806, s. 7. SUNDÉN (1891).

2) (†) om det antal exemplar av tryckt verk som ett tryckeris gesäller (på av dem själva införskaffat papper) framställer o. tillägnar sig utöver verkets egentliga upplaga (ss. löneförmån o. för försäljning). SCHÜCK *SvFörlBokhH* 2: 46 (*i handl. fr.* 1745). Ty är Wår nådige wilja och befallning, det sådane så kallade Uthängen och Tilskott wid böckers upläggande hädanefter i alla Tryckerier aldeles skola wara afskaffade. *PH* 5: 3299 (1752).

3) (†) epifys. ROSENSTEIN *Comp.* 33 (1736). ÖoL (1852).

Ssgr (till 1): **TILLSKOTTS-ANSLAG**[~02], äv. [~20]. (numera bl. mera tillf.) extra anslag, tilläggsanslag. *FFS* 1892, nr 8, s. 2. *SAOL* (1973). — **-AVGIFT**. (numera bl. i Finl.) extra avgift, tilläggsavgift. AHLSTRÖM *Eldsl.* 466 (1879). — **-BILJETT**. (bl. i Finl.) tilläggsbiljett. MATTSSON *Resebr.* 48 (1898). Statsverket bjöd .. mig på fri resa i tredje klass, men jag tilläts att lösa tillskottsbiljett till andra klass. HELSINGIUS *DetVar* 278 (1947). — **-FODER**. om extra (näringsrikt) foder som (vid behov) ges husdjur utöver vanlig

ranson (o. kvalitet); äv. i fråga om stödutfodring av vilt; jfr **tillsats-foder**. NATHORST *LandtbrSk.* 57 (**1896**). Sillmjöl är ett utmärkt tillskottsfoder åt smågrisar. *LAHT* **1925**, s. 347. On, där .. *(hararna)* under vintrarna erhållit tillskottsfoder. JNORDSTRÖM hos ÖSTERGREN (c. **1930**). — **-FÖRVÄRV**. särsk. om (av myndighet uppmuntrat l. understött l. förmedlat) förvärv (se d. o. 3 *a* *α*) av jordbruks- l. skogsmark för åstadkommande av ekonomiskt mer bärkraftig brukningsenhet; jfr **-jord**, **-mark**. *SFS* **1967**, s. 1013. — **-JORD**. jfr **-förvärv**, **-mark**. Många ofullständiga jordbruk i länet behova tillskottsjord. ÖSTERGREN (*cit. fr.* **1941**). — **-KAPITAL**. särsk. om extra kapital som fordras för fortsatt drift av företag o. d. Emedan bolaget var i trängande behov av tillskottskapital för att hållas gående. SANDÉN *StålRom.* 209 (**1929**). — **-KRAFT**. särsk. om tillskott av elektrisk kraft som framställs o. levereras till kraftnät vid hög belastning (se d. o. 2 *a*). *2NF* 32: 648 (**1921**). — **-LJUS**. extra ljus; särsk. i fråga om belysning av inomhus odlade växter. Mysljus för att växterna ska se trevligare ut är en sak. Tillskottsljus för att de ska må bättre är en annan. *SvD* 27/1 **1984**, Bil. s. 9. — **-MARK**. jfr **-förvärv**, **-jord**; äv. i fråga om arrende. *SFS* **1963**, s. 656. Innebär rationaliseringsåtgärd .. att sökanden arrenderar tillskottsmark till jordbruk som han äger, förutsättes *(osv.)*. *SFS* **1967**, s. 1016. — **-NÄRING**. jfr **näring**, sbst.[2] **1**. *FFS* **1930**, s. 1078. — **-PENSION**. (numera bl. tillf.) om kompletterande pension (se d. o. 3). *BtRiksdP* **1902**, Saml. 1. I. 3: nr 81, s. 33. *SAOL* (**1973**). — **-PLIKT**. särsk. (numera i sht i Finl.) om (lagstadgad) plikt för delägare o. d. att tillskjuta extra kapital till bolag o. d. Tillskottspligt till täckande af *(den ekonomiska)* föreningens förbindelser. *BtRiksdP* **1895**, Saml. 1. I. 2: nr 6, s. 211. *FFS* **2001**, s. 4102. — **-PREMIE**. särsk. (numera bl. tillf.): tilläggspremie. *SAOL* (**1900**). *SvSjöfT* **1977**, nr 52, s. 59. — **-RÄNTA**. särsk. (förr) om ränta (se **ränta**, sbst.[1] **1** *a*) utgående ss. hjälp till svagare båtsmanshemman; jfr **reserv-ränta 2**. *BtRiksdP* **1872**, I. 1: nr 15, s. 10. *(Båtsmansindelningen)* innebar .. att kronan .. lämnade bidrag till underhållet .. genom att i fråga om mindre hemman tillskjuta ett belopp, den s. k. tillskotts- eller reservräntan. *SvFlH* 2: 88 (**1943**). — **-RÖST**. särsk. (numera mindre br.): tilläggsröst. Röstberättigad .. *(erhåller)* en tillskottsröst på grund av äktenskap. *FFS* **1918**, nr 59, s. 21. *SAOL* (**1973**). — **-VÄRME**. extra värme; numera i sht om värme som tillförs byggnad l. uppvärmningssystem o. d. utöver l. som komplement till huvudsaklig värmekälla. *HantvB* I. 4: 9 (**1936**). *(Energin från solfångare)* räcker vanligtvis till tappvarmvatten och lite tillskottsvärme under 6–8 månader. *DN* 11/6 **2000**, s. D2.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 7**) **TILL-SKOTTA**, v.[2] (v.[1] se sp. 1161). (†) tillsluta (ngt, särsk. fönster) med skjutlucka o. d. *BtÅboH* I. 6: 100 (**1633**). — **-SKRIA**. **1**) (numera bl. tillf., i vitter stil) till **II 5** *a*: skria l. skrika (ngt) till (ngn); förr äv.: skria l. skrika till (ngn om ngt). Min dommare hafwer iagh förachtat, then iagh nu öfwerdådeligen tårs tilskrija om hielp. SCHRODERUS *Kegel* 245 (**1617**). Detta folk, som nyss tillskriat honom bifall. GEIJER I. 2: 177 (**1836**). **2**) (†) till **II 9**: skria l. skrika till; äv. med obj. betecknande det som skriks. SCHRODERUS *Os.* 1: 820 (**1635**). SCHRODERUS *Os.* III. 2: 26 (**1635**; *med obj.*). — **-SKRIFT**. **1**) (numera mindre br.) till **II 5**: skriftlig tillägnan, dedikation; förr äv. om adress på brev o. d. SWEDBERG *Cat.* A 5 a (**1709**). ÖoL (**1852**; *om adress*). Denna titelramsa åtföljes af den mest vördnadsfulla tillskrift. SCHÜCK *Shaksp.* 1: 382 (**1916**). *SAOL* (**1998**). **2**) (†) till **II 5** *a*: tillskrivande (se **-skriva 2**) (av ngn); äv. (o. i sht) konkret(are): skriftligt meddelande (till ngn). Thet Magistraten härstädes, genom tilskrift af Vener. Consist. sökt befordran til nytt plankes upprättande omkring Primi Philosophi tomt. *VDAkt.* **1737**, nr 25. Jag gissar, att Du ofördröjligen bekommer en dylik tillskrift. *3SAH* 37: 155 (**1844**). *IllSvOrdb.* (**1955**, **1964**; *angivet ss. föga br.*). **3**) (numera bl. tillf.) till **II 11** *a* *α* *α′*, särsk. konkret(are): skriftligt tillägg (förr äv.: bifogat skriftligt alster). *(Memorialerna var)* försedda med en tillskrift. ATTERBOM *Siare* 5: 78 (**1849**). *SvLittTidskr.* **1970**, nr 4, s. 32. — **-SKRIVA**, **-else** (se *avledn.*), **-ning** (se *avledn.*). [fsv. *tilskriva*] jfr **skriva till. 1**) till **II 5**; jfr **3**. *a*) (†) (gm skriftlig bekräftelse o. d.) tillerkänna l. tilldela (ngn ngt, särsk. ngt konkret); äv. dels abs., dels speciellare: tillägna, dedicera till (äv. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt* (jfr *b*)). *G1R* 1: 150 (**1523**; *abs.*). Der till swarades honom af retten, att huuseet är welbe:te borgmesteren å råstugu tillschrifuitt. *3SthmTb.* 14: 119 (**1624**). Detta mit ringa werck tilskrifwer iag Eder. RUDBECK D. A. *Atl.* 1: Föret. 1 (**1679**). *SvMerc.* IV. 1: 78 (**1758**; *åt*). LINDFORS (**1824**). *b*) anse l. räkna l. utpeka (ngn) ss. bärare l. innehavare av (ngt, särsk. dels egenskap l. förmåga o. d., dels förtjänst l. skuld o. d.) l. (förtjänstfullt l. klandervärt) ansvarig för (ngt) l. upphovsman till (ngt); tillräkna; tillägga (se d. o. 4); äv. med sakligt indir. obj. (se slutet); förr äv. dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt* (jfr *a*), dels med endast ett obj.; jfr **-dela**, **-döma 1**, **-föra 1**, **-mäla**, v.[2] **1**, **-mäta 1** slutet *α*, **-slå 2**. *Han tillskrevs magiska krafter. Båda parter tillskrev sig segern. Efteråt blev (förtjänsten av) segern med rätta tillskriven målvakten. Nu tillskriver de mig hela skulden. Den dikten vill hon inte tillskriva Tegnér. Yttrandet har tillskrivits en rad olika personer.* Johannes Batista .. Messie ähro ingom androm tilscriffuer än Christo. PERICI *Musæus* 1: 20 a (**1582**). Will tu, Gudh, mz tin grymheet / oss syndare tillskrifwa. WIVALLIUS *Dikt.* 91 (**1634**). Jag kan aldrig tilfyllest berömma .. det jag näst Gud, hafwer til at tacka och tilskrifwa H*(ans)* K*(ungliga)* R*(åd)* det jag och mit Rike hafwa i sju år njutit den hugneliga freden. *HC11H* 1: 122 (**1687**). Kan ske, om någon sorg .. händer mig, at jag .. wänder mig till .. *(Gud)* men eljest all den förmån jag winner, tilskrifwer jag mig sjelf. DALIN *Vitt.* I. 1: 10 (**1739**). Skriften tilskrifwer detta onda åt Gud. NOHRBORG 943 (c. **1765**). Westgötalagen, tillskrifven Lumber .. och Uplandslagen, som tillskrifves den hedniske Viger Spa. NORDSTRÖM *Samh.* 1: 2 (**1839**). Kant menade .. att man måste tillskriva människan fri vilja. MARC-WOGAU *FilDiskuss.* 151 (**1955**). särsk. med sakligt indir. obj., särsk. betecknande egenskap l. förmåga l. yttre omständighet l. (förtjänstfullt l. klandervärt) handlande o. d. *Framgången vill jag främst tillskriva hennes klarsynthet och hennes tålamod. Dessa utseendemässiga växlingar får helt enkelt*

tillskrivas modet. Om wij något gott .. göre, skole wij thet icke tilschriffua wåra krafter, vthan blotta Gudz skenckta nådh. PERICI *Musæus* 2: 229 b (**1582**). Tilskrifwandes sin egen försummelse den skada han därigenom taga kan. SCHMEDEMAN *Just.* 330 (**1663**). Sin upkomst har Amsterdam at tilskrifwa Antwerpens undergång. *Hübner Geogr.* 131 (**1738**). När antalet analyserade organiska föreningar blev större .. måste *(man)* tillskriva tvenne olika ämnen samma empiriska formel, alltså samma sammansättning. SMITH *OrgKemi* 293 (**1938**). **2)** till **II 5** *a*: skriva (l. sända) (formellt) brev till (ngn); äv. (numera bl. tillf.) med avs. på dels brev o. d., dels sakligt innehåll i brev o. d.: skriva (ngt) till (ngn). Te bref iak eder tiil förende tiilscrifwith hafwer. *G1R* 1: 47 (**1523**). Hwadh mig Cardinalen Mazarini haf*(ve)*r tilschreffuedt j et breff .. ded kantu sij aff medföliande Copie. AOXENSTIERNA *Bref* 2: 460 (**1648**). Men tyvärr står jag icke till någon af dem i det förhållande att jag kan tillskrifwa dem i en sådan sak. *UrKorrCronholm* 20 (**1856**). En av den nye ärkebiskopens första åtgärder var att tillskriva en ung akademiker .. för att be honom bli ärkebiskopens sekreterare. *KyrkohA* **1959**, s. 40. **3)** till **II 11** *a α α'*: skriva till (ngt); förr äv. med indir. obj. betecknande det som man skriver till ngt i l. på (svårt att skilja från **1** *b*). Tekna Graderne i brädden *(på kartan)*, och tillskrif dem hwar sitt Taal. RÅLAMB 4: 73 (**1690**). Det som är tilskrifwit i brädden. DAHNERT 286 (**1746**). Intar fartyget .. *(i hamnen)* lastfyllnad för export, tillskrifves denna på det ursprungliga *(tull)*passet. *2NF* 30: 287 (**1920**). Visitkort där det står tillskrivet för hand p.p.c., vilket betyder ”för att ta avsked” (pour prendre congé). UDDENBERG *Ratt* 219 (**1985**). **4)** (†) till **II 12**, refl.: skriva sig ss. hemmahörande på l. ägare till (sätesgård o. d.); jfr **skriva**, v. **7** *b*, **17** o. **till I 16** *a γ*. Att han meddhellar Oss en .. *(adelslängd)* hwar wedh sit dope- och till Nampn Specificerat, så wäll som hwad Sätegård hwar och en sigh tillschriffwer. *RARP* 3: 104 (**1638**). Avledn.: **tillskrivelse**, r. l. f. [fsv. *tilskrivilse*] (†) särsk. **1)** till **-skriva 1** *b*: tillskrivande; till(godo)räknande. Genom Christi rättfärdighets tilskrifwelse. RAIMUNDIUS *HistLiturg.* 51 (*i handl. fr. c.* **1580**). **2)** till **-skriva 2**, särsk. konkret(are): skriftligt meddelande, skriftlig handling l. kungörelse, skrivelse. *G1R* 2: 147 (**1525**). *G1R* 3: 336 (**1526**). **tillskrivning**, r. l. f. [fsv. *tilskrifning*] (numera bl. mera tillf.) tillskrivande. särsk. **1)** till **-skriva 1**, särsk. dels: dedikation (särsk. konkretare), dels (o. numera bl.) till **-skriva 1** *b*. JPGOTHUS *NMånsson* B 3 b (**1639**). Ibland annat hafwa the .. *(sin erkänsla)* igenom Dedicationer och Tilskrifningar låtit förmärckia. GRUBB Företal 3 b (**1678**). ANGELOW o. JONSSON *SocPsyk.* 108 (**1990**). **2)** till **-skriva 3**; äv. konkret(are): skriftligt tillägg. NORDFORSS (**1805**). Ändringarna verkställas genom öfverstrykning och tillskrifning. *SFS* **1905**, nr 62, s. 2. — **-SKRUVA, -ning. 1)** till **II 7**: gm skruvande tillsluta (ngt), skruva till. En trappa att stiga up .. på .. då luckorna skola tillskruf*(v)*as. *VGR* **1715**, s. 168. Låt *(vinagern)* stå framme i tillskruvad burk minst över natten. *ICAKurir.* **1992**, nr 33, s. 42. **2)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b α*, särsk. i p. pf., särsk. bildl.: tillgjord, konstlad, uppstyltad. *Polyfem* V. 15: 1 (**1812**). Att vara naturalist är att .. avsky det förkonstlade och tillskruvade. *3SAH* 50: 189 (**1940**). — (**II 8** *b α*) **-SKRYNKLA, -ing.** skrynkla till (ngt); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; jfr **-knyckla**. *SvTyHlex.* (**1851**). Det enkla kråset på nattskjortan var tillskrynklat. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 2: 236 (**1936**). — (**II 7**) **-SKYLA.** (†) täcka över (ngt), överskyla; särsk. oeg. l. bildl. LPETRI *2Post.* 130 b (**1555**). Tu förlätzt tino folcke theras misgerning, och tilskylde alla theras synder. LPETRI *Psalt.* 85: 3 (**1560**). — (**II 12**) **-SKYLD.** [fsv. *tilskylder*] (†) (nära) besläktad; jfr **skyld**, adj. **2.** *G1R* 28: 55 (**1558**).

TILLSKYNDA, sbst., se **till-skynda**, v. *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILLSKYNDA**, v., **-an** (se *avledn.*), **-else** (se *avledn.*); **-are** (se *avledn.*), **-erska** (numera bl. tillf., ANDERSSON *GrDram.* 101 (**1890**, **1910**), ÖSTERGREN (**1957**)). [fsv. *tilskynda*] jfr **skynda till. 1)** till **II 1**: skynda till; särsk. i p. pr.; äv. (numera bl. tillf.) oeg. l. bildl., om ngt abstr.: (snabbt) närma sig; förr äv. refl., särsk. oeg. l. bildl.: närma sig, stunda. Och barns borden fast tillskyndar sigh. RONDELETIUS 31 (**1614**). Julen tillskyndade. WETTERSTEDT *Mut.* 58 (**1832**). Vad får det lov att vara? frågar den tillskyndande servitrisen. WASSING *Dödgr.* 127 (**1958**). **2)** (numera företrädesvis i högre stil) till **II 5**: åvägabringa l. åstadkomma l. utverka (ngt) för l. åt (ngn, äv. sig); (för)skaffa; bibringa; särsk. (o. numera nästan bl.) med avs. på ngt ont l. skada l. förlust o. d.: vålla, förorsaka, tillfoga, ådraga; förr äv. dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*, dels övergående i bet.: tillställa, (över)bringa till; jfr **3.** OPETRI 2: 446 (**1537**). Der .. *(trätorna)* icke uti tijd .. kunne bijleggias, skole the tillskynda edher republique inghen ringa skada. *RP* 8: 166 (**1640**). Dhe tijender oss senast genom Högh wördige fadrenss skriffwelse tilskynnadess. *VDAkt.* **1674**, nr 138. *2BorgP* 7: 727 (**1741**: åt). At anhålla det Herr Baron och HofCancelleren täcktes tilskynda mig den hedren, at för Deras Maj:tr .. få detta mitt försök présenteradt. LENNGREN *(SVS)* 2: 455 (**1778**). Man kan svårligen öfverskatta de fördelar som tillskyndats verldshandeln genom anläggningen af Suez-kanalen. KRUHS *UndrV* 11 (**1884**). Titeln *(”lantbrukare”)* tillskyndade gärna sin man misstanke om ett ringare mått av soliditet än det, som utmärkte de gammaldags hemmansägarna. *MinnGPrasth.* 1: 133 (**1924**). **3)** till **II 8** *b β*: (söka) få till stånd l. åvägabringa l. åstadkomma (ngt); främja; verka för; stundom (i sht med avs. på ngt för ngn skadligt l. gagneligt o. d.) med anslutning till **2**; i sht förr äv. med saksubj. *Partiet har inte velat tillskynda en sådan reform.* The vele forordinere och tilskynde, at några skep och skuther skole löpe hijdt til vårt rijke swerige. *G1R* 4: 383 (**1527**). Puncta Sår, som med udden af et skarpt instrument .. tilskyndas, äro merendels farligare, än huggna sår. ACREL *Sår* 20 (**1745**). *(Det skulle utrönas)* hvad egentliga orsaken varit, som tillskyndat hans hastiga frånfälle. CRUSENSTOLPE *Tess.* 2: 145 (**1847**). Folkets inbillning hade en nedärvd, klerikalt tillskyndad förkärlek för det demoniska. NILSSON *HistFars* 193 (**1940**). **4)** (†) till **II 10**: råda l. (upp)mana (ngn) till (att göra ngt); förmå; äv. med bestämning innehållande (pleonastiskt) *till*. At then förrädaren Jöran Person schulle straffat blifve, effter han .. tilskyndade kongen, at han sådant ynkeligit mord bedrifva schulle. *RA* 1. 2: 195 (**1568**). At han ther til war tilskyndat aff then Danske Adel. TEGEL *G1* 1: 204 (**1622**). At the wore aff

Grefwen tilskyndade och inblåste at föra een sådan Lögn på Banen. SCHRODERUS *Albert.* 2: 317 (**1638**). Avledn.: **tillskynda**, r. l. f. (†) till **-skynda**, v. **3**: tillskyndan. Min ovenners ock missunnerss kanskee onde tilskynda. *OxBr.* 11: 431 (**1629**). **tillskyndan**, r. l. f. [fsv. *tilskyndan*] särsk. (o. numera bl.) till **-skynda**, v. **3**: (ngns) handling l. verksamhet att tillskynda ngt; föranstaltande, åstadkommande; ivrande, initiativ; särsk. i uttr. *på*, äv. *genom*, förr äv. *av* l. *efter* l. *i* l. *med*, *ngns tillskyndan*, äv. *tillskyndan av ngn* (i sht förr stundom äv. med sakbetecknande gen.-attribut l. rektion); jfr **till-foga**, v. **3** *a*, **tillskynda**, sbst., **tillskyndelse**. Aff dieffuulsens tilskyndan är thet kommet, at sombligħe menniskior äre oonde. OPETRI 3: 98 (**1530**). Medh sins rådgiffueres .. tillskynden och tillhielp. *KyrkohA 1909*, MoA. s. 77 (**1539**). E. Hd är inthett okunnogtt, att iagh effter E. Hd:es tilskyndann anno 1612 drogh ifrånn Nykiöpungz herredagh till .. fru Anna Trolle. *OxBr.* 12: 395 (**1622**). *(Han)* skildes ifrå werlden Anno 1603 den 11. Julii, i tilskyndan af Pestilentien. *Rudling* 50 (**1731**). Jag blef dock icke tillsagd, genom hvars tillskyndan vet jag icke. JOHANSSON *Dagb.* 1: 83 (**1873**). Litterära fonden, bildad på tillskyndan av doktor Erik Nordenson. BERGSTRAND *SvLäkS* 119 (**1958**). **tillskyndare**, m.//ig. [fsv. *tilskyndare*] särsk. till **-skynda**, v. **3**: person som tillskyndar l. tillskyndat (ngt); särsk. med gen.-attribut betecknande den sak som tillskyndas l. av prep. *av*, i sht förr äv. *till*, inlett prep.-attribut vars rektion betecknar sådan sak; äv. dels om person som påverkar l. påverkat ngn i fråga om dennes handlande l. förhållningssätt o. d., dels ngn gg närmande sig bet.: understödjare, sympatisör; jfr **skyndare 2**, **tillstyrkare**. Thz obestond, som begynt och foretegit är wtaff andra tilskyndare. *PrivFrihetsbrJönk.* 246 (**1529**). *(Kardinalen)* hade warit en Blåsebälg och Tilskyndare til Förföljelsen. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 75 (**1635**). Som dådets, om inte direkt förövare så i varje fall tillskyndare, misstänker jag starkt ett par gamla spanska damer. KLINCKOWSTRÖM *Minn.* 1: 287 (**1933**). Vad Heidenstams entusiastiska tillskyndare hade hoppats var *(osv.)*. BOOK *Heidenstam* 2: 286 (**1946**). Queipo de Llano var en av de mest entusiastiska och aktiva tillskyndarna av republiken och demokratin. *DN* 18/7 **1986**, s. 4. **tillskyndelse**, r. l. f. [fsv. *tilskyndilse*] (numera bl. ålderdomligt) till **-skynda**, v. **3**: tillskyndan; särsk. dels i uttr. *på* l. *genom*, förr äv. *(ut)av*, *ngns tillskyndelse*, dels konkretare (i sht förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: händelse, tilldragelse, särsk. i sådana uttr. som *lyckans tillskyndelse*, om lycklig l. lyckosam händelse). Han kom vthaff andans tillskyndelse j templet. *Luk.* 2: 27 (*NT* **1526**). Genom en Himmelens tilskyndelse. *EP* **1792**, nr 61, s. 3. De rent animala väsenden, de der icke handla medvetet, utan endast ledas af ovilkorliga tillskyndelser. LYSANDER *Faust* 101 (**1875**). Huru herden Paris på kärleksgudinnan Venus' tillskyndelse med förtjusning bortförde verldens skönaste qvinna. ADELSKÖLD *Dagsv.* 4: 156 (**1901**). Ingenting i skolynglingarnas uppträdande tillkännagav den stora lyckans tillskyndelse. LAGERGREN *Minn.* 1: 339 (**1922**). Trista tillskyndelser tycks höra till en människas dödsstund liksom kråkor till ett höstlandskap. ARONSON *Medalj.* 41 (**1935**). — **-SKÅDA**, **-are** (se *avledn.*). (†) **1**) till **II 5**: gm omskådning tilldela (mästare gesäll); jfr **skåda**, v. **5**. Att gesäller måtte honom som den äldste mästaren först tillskådas. LÖFGREN *TenngjH* I. 3: 11 (*i handl. fr.* **1733**). LÖFGREN *TenngjH* I. 2: 178 (**1933**; *om ä. förh.*). **2**) till **II 13** *b* *α* l. *β*: åse (ngt); ta i betraktande, granska; jfr **-se 1**. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 356 (**1635**). När man nogha wil til-skoda, och medh reenan hugh öfwerläggia, hwad Målet *(dvs. språket)* .. är för en ting. STIERNHIELM *Fateb.* Föret. 2 b (**1643**). EKEBLAD *Bref* 1: 433 (**1655**). Avledn. (till **-skåda 2**; †): **tillskådare**, m.//ig. åskådare; jfr **till-seare 1**. SCHRODERUS *KonFörähr.* Föret. 5 a (**1606**). ISOGÆUS *Segersk.* 785 (c. **1700**). — **-SKÄRA**, **-else** (†, LIND 1: 175 (**1749**), **-ing** (se **-skärning**), **-ning** (se d. o.); **-are** (se d. o.), **-erska** (se d. o.). [fsv. *tilskära*] **1**) (†) till **II 5**: gm uppskärning tilldela (ngn ngt); särsk. mer l. mindre bildl. Detta brod .. må nu vara oss i större eller mindre mått tillskuret. WALLIN *Rel.* 3: 71 (**1831**); jfr **2** slutet slutet. CRUSENSTOLPE *Ställn.* 12: 6 (**1848**). **2**) till **II 8** *b*: skära till (ngt). *Tillskurna, men ännu inte färdigsydda handskar.* *VaruhusR* **1541**. Tagh så tin tilskurna *(ymp)*Qwist, och sätt honom subtiligt ther in. *Månsson Trääg.* 11 (**1643**). Oskurne sammanrullade kladestycken .. hwaraf han tilskar åtskillige kläder för de fattige. LAGERSTRÖM *Bunyan* 2: 197 (**1727**). Ma chère mère .. gaf honom .. en bundt skrifpennor att tillskära. BREMER *Grann.* 2: 37 (**1837**). Mönster göras efter tillskurna tygdelar. *Sönnadsb.* 44 (**1915**). särsk. bildl.; särsk. i uttr. *så l. så tillskuren*, så l. så (ut)formad, särsk. om dels kropp(sdel), dels (skriftlig) framställning. *VDAkt.* **1683**, nr 261. Ett hof tillskuret alldeles efter det fordna, fransyska. *AJourn.* **1815**, nr 179, s. 1. Hvilket löjligt djupsinne han inlägger i sina filosofiskt tillskurna svar! RYDBERG 2: 347 (**1867**). Herr brandstodsdirektören och majoren var en liten undersätsig, kvadratiskt tillskuren man med alltför bred bål till ett skrangligt underrede. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 4: 115 (**1933**). särsk. (numera mindre br.) i p. pf. med gradadverbiell bestämning, övergående i bet.: (så l. så mycket, särsk. för mycket l. för litet) tilltagen; äv. pregnant: överdriven, överdrivet tilltagen, särsk. i uttr. *tillskuren i växten* med samma bet. (jfr **skära till 5** *a*, **tilltaga 3** slutet *β α*, **4** *a ε*); jfr **1**. Doch weet iagh icke, om .. *(det påstådda antalet ryttare)* icke lähr wara alt för wijdlöfftigt tilskurit, medh mindre man och så the Swentienare, som Adelsmännerne til Häst effterfölia, medh räkna wille. BRASK *Pufendorf Hist.* 365 (**1680**). Förra års gröda war knapt tilskuren för Bonden. *GbgMag.* **1759**, s. 25. *(De är mycket artiga,)* må vara, att artighetsformlerna äro nog mycket "tillskurna i växten". SÄTHERBERG *Lefn.* 319 (**1896**). En stort tillskuren personlighet. *MMor* 2: 129 (**1947**). Ssgr (till **-skära 2**; † (*Anm.* Jfr dock de under **-skärare** o. **-skärning** anförda ssgrna)): **tillskäre-bräde**. bräde för tillskärning. *Bouppt Växjö* **1798**. **-sax**. tillskärarsax. *Bouppt Växjö* **1808**. — (**II 8** *b* (*α*)) **-SKÄRARE**. [till **-skära**] person som yrkesmässigt utför tillskärning; ss. förled i ssgr äv.: tillskärnings-. WESTEE (**1842**). Munderingspersedlarnes tillskärning verkställes vid kompaniet af den på stat anställde tillskäraren. *SPF* **1859**, s. 619. jfr **sko-tillskärare**. Ssgr (i sht i fackspr.): **tillskärar-**, äv. **tillskärare-akademi**. (högre) tillskärarskola. *RTKatal.* **1920**, 4: 715. **-bord**. bord för tillskärning; jfr **tillskärnings-bord**. Wärkstaden består af ett Arbets bord, et Tilskärar Bord, En Sax och 1

Parsejärn. *BouppfVäxjö* 1767. **-kniv**. kniv för tillskärning (av (sko)läder o. d.); jfr **tillskärnings-kniv**. SCHULTHESS (1885). Tillskärarknivar .. kännetecknas ofta av en bakåtböjd, konvex eggprofil. *Varulex*. Byggn. 2: 71 (1955). **-sax**. sax för tillskärning (av tyg o. d.); jfr **tillskäre-sax**. SCHULTHESS (1885). En .. Tillskärarsax *(avsedd för skrädderier)* är c:a 40 cm lång med c:a 20 cm lång egg på skänklarna och .. avsedd att stödas mot bordet vid klippningen. BJORKMAN *Skräddarlex*. 114 (1988). **-skola**. skola för utbildning av tillskärare; jfr **tillskärnings-skola**. *DN* 1894, nr 8880 A, s. 4. — (II 8 *b* (*α*)) **-SKÄRERSKA**. [till **-skära** l. **-skärare**] (numera bl. tillf.) kvinnlig tillskärare. *(En)* tillskärerska, kunnig i linnebranschen .. erhåller .. engagement på större fabrik. *GHT* 7/11 1895, s. 4. *StSvTyOrdb*. (1989). jfr **schablon-tillskärerska**. — (II 8 *b* (*α*)) **-SKÄRNING**, äv. (numera bl. tillf.) **-SKÄRING**. (-ing 1900–1937. -ning 1749 osv.) [till **-skära**] handling l. verksamhet att tillskära ngt (särsk. tyg l. kläder l. (sko)läder o. d.); äv. konkretare, särsk. om sätt på vilket ngt är tillskuret (i sht förr äv. bildl., om utformning av ngt). LIND 1: 924 (1749). En Parisisk tillskiärning och en .. Swensk sömm. KIELLBERG *KonstnHandtv*. Skrädd. 11 (1753). Pastorns son skulle .. förberedas för Universitet, och derföre måste hela stads-skolan behålla den lärda tillskärning, den vid Melanchthons tid hade fått. BROOCMAN *TyUnd*. 2: 82 (1808). Han .. inställde sig på herrgården rätt ofta för måttagning och tillskärning av läder till skodonen. *Fatab*. 1929, s. 70. Skrädderiets teknik innefattar tre huvuddelar: tillskärning, somnad och pressning. FROBERG *Skrädd*. 54 (1941). Ssgr (i sht i fackspr.): **tillskärnings-bord**. tillskärarbord. ANDERSSON *Hemlösa* 28 (1918). **-kniv**. tillskärarkniv. *LfF* 1900, s. 21. **-maskin**. maskin för tillskärning (av flerdubbla lager av tyg l. läder o. d.). *TT* 1873, s. 218. **-mönster**. mönster efter vilket tillskärning görs. *SthmModeJ* 1854, s. 1. **-skola**. tillskärarskola. *GHT* 1897, nr 12 B, s. 1. — **-SKÄRPA**, **-ning**. jfr **skärpa till**. 1) (numera föga br.) till II 8 *a* *α*, särsk. om köld l. vinter: bli skarpare l. strängare. Så mycket svårare .. som vintren tillskärpte. KURCK *Lefn*. 141 (1705). ÖSTERGREN (1957). 2) till II 8 *b* *α*: göra (ngt) skarp(are) l. skarpt markerad l. vass(are); skärpa; vässa; särsk. i p. pf., äv. allmännare: skarp, vass; ss. vbalsbst. *-ning* i sht förr äv. konkret(are), om skarp l. egglik form l. del o. d.; äv. bildl.: göra strängare l. verkningsfullare l. (mer) tillspetsad o. d. HEINRICH (1814). Hauy observerade .. en tillskärpning på ändytan. *VetAH* 1816, s. 158. *(Flintbiten har)* blifvit funnen och å nyo tillhuggen och tillskarpt till en lans. SNILSSON hos BERZELIUS *Brev* 14: 117 (1837). Kroppen är hög och hoptryckt med tillskärpt ryggkant. NILSSON *Fauna* 4: 279 (1852). En tillskärpning av u-båtskriget. *Almquist VärldH* 9: 112 (1934). — (II 11 *a* *α* *α'*) **-SKÖTA**, **-ning**. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tillskarva l. tillfoga (ngt); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare; jfr **sköta till**. *AktsamlKungsådreinst*. 163 (1685). *(Kyrkobyggnadens)* twänne senare tilskötningar. LENÆUS *Delsbo* 236 (1764). — **-SLAG**. [jfr **-slå** o. **slå till**] 1) till II 1. särsk. *a)* (numera bl. tillf.) motsv. **slå till** 21 *c*: nedslag (se d. o. 2 *a*). SPARRE *SkeppLärk*. 147 (1918). *b)* (numera föga br.) till II 1 *a*, konkret, om kant på flätad korg. *2NF* 14: 1043 (1911). 2) (†) till II 5, motsv. **slå till** 20 o. **-slå** 2: anslag (se d. o. 17); tilldelning. *VDAkt*. 1695, nr 1006. 3) till II 7. *a)* (†) låsning gm omvridande av nyckel, särsk. konkretare, i uttr. *med dubbelt tillslag*, om lås: som kan låsas med dubbla slag (se **slag**, sbst.[1] 27 *h*). *VRP* 1658–59, s. 5. *b)* till II 7 slutet, motsv. **slå till** 3, 5 *a*, 15 o. **-slå** 4: slutande av strömkrets o. d.; äv. utvidgat l. allmännare: igångsättande (av mekanism l. apparat l. maskin o. d.). *TT* 1941, Elektr. s. 82. Omkopplare för manuellt till- och frånslag. *InköpskatalSelga* 1985, 1: 247. 4) till II 9 *a*, motsv. **slå till** 1, 2, 4, 5, 12, 14 o. **-slå** 6: handling att slå till; särsk. (o. numera företrädesvis) i *a* o. *b*; äv. konkretare (se särsk. *a* o. *b*). *PH* 2: 1448 (1739). Frihet at wid uphandlingsauctionen giora sine anbud, så at tilslag kunde skie för den minstbiudande. *2BorgP* 7: 239 (1741). särsk. *a)* i fråga om att slå till ngt l. ngn; särsk. motsv. **slå till** 2, om slag l. spark mot boll l. puck o. d. för att sätta denna i rörelse (i sht förr äv. utvidgat, om (rörelse vid) ivägslungande av kastredskap o. d., särsk. spjut). Ekqvist briljerade *(i spjutkastning)* med en oerhörd snärt i tillslaget. *IdrBl*. 15/9 1924, s. 1. Evertons vänsterytter .. fick utmärkt tillslag och bollen sköt som en raket mot Bromwichmålet. TEGNÉR *Stadion* 219 (1938). Bollens hastighet efter tillslaget är 25 m/s. *GymnFys*. 2: 103 (1984). *b)* motsv. **slå till** 1 *d* *α*, i fråga om att slå till mot ngn l. ngt: förberett l. planlagt (polisiärt) ingripande o. d.; särsk. i uttr. *göra (ett) tillslag (mot ngn)*. Tillslaget mot Sandhamnsligan .. är som att bota svår huvudvärk med magnecyl. *SvD* 20/10 1975, s. 5. Tillslaget och utredningen har skett mycket diskret. *GbgP* 2/8 1983, s. 1. Nyligen gjorde Malmopolisen ett tillslag mot försäljarna vid Mobilia. *SvD* 13/9 1990, s. 6. 5) (numera bl. i fackspr.) till II 11 *a*, motsv. **slå till** 26 o. **-slå** 7: tillsättande (gm hällande o. d.); äv. konkretare l. (o. numera nästan bl.) konkret, om tillsats (äv. (*bag*.) om uppmätt o. upphälld degvätska). UHIARNE *Berghl*. 454 (1687). Samma tilslag gjordes och gaf enahanda utslag. *VetAH* 1776, s. 139. Hårdmalmen fattades .. som ett oumbärligt tillslag. LINDROTH *Gruvbrytn*. 2: 108 (1955). *(Trågaren)* mängar tillslaget med mjöl och sätter till jäst och andra ingredienser. *Bröd* 1972, nr 10, s. 12. — (II 7) **-SLAMMA**, **-ning**. gm slamning fylla l. täcka l. täppa till (ngt); särsk. dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., dels i pass. övergående i dep.: fyllas igen l. täppas till av slam; jfr **slamma till**. Flere af de smärre ågrenarna nordost om staden hafva helt och hållet tillslammats. *Fennia* III. 9: 6 (1890). De ytterst våldsamma regn .. som vållade, att jorden blef hårdt tillslammad. *UtsädT* 1904, s. 227. — (II 8 *b* *α*) **-SLIPA**, **-ning**. slipa till (ngt); äv. bildl. MEYERSON *VapArboga* 232 (*i handl. fr.* 1575). Hwad nu Talet eller Målet widkommer, thet samma förrättar Tungan, hwilken genom Grammaticam, Rhetoricam och Poesin blifwer formerat och tilslijpat. SCHRODERUS *Modersch*. C 3 a (1642). Tillslipningen av brynstenar på hallarna och i ravinernas sandstensväggar har synbarligen varit ett utbrett bruk. *Fornv*. 1936, s. 143. — **-SLUTA**, **-else** (†, LIND (1749)), **-ning** (se d. o.); **-are** (se d. o.). jfr **sluta till**. 1) till II 1 (*a*): ansluta; infinna sig; särsk. bildl., särsk.: tillstöta; numera nästan bl. i avledn. **tillslutning**; äv. tr.: ansluta (ngt till ngt), i avledn. **tillslutning**. I fall antingen något dodeligit skul-

le hans Moder handa, eller och någon annan olycka tillsluta som wärket hindra kunde. THORMAN *KunglBorddam.* 35 (*i handl. fr.* **1698**). ÖSTERGREN (**1957**). **2)** till **II 7**: föra l. bringa (ngt) i sådant läge l. tillstånd att förbindelse gm öppning l. passage o. d. mellan inre utrymme o. dess omgivning hindras, stänga (igen), (för)sluta; med avs. på dels anordning avsedd att stänga igen öppning osv., särsk. dörr l. lock l. kork o. d., dels med sådan anordning tillsluten öppning osv. l. tillslutet utrymme, särsk. behållare o. d.; förr äv. dels med indir. personobj. betecknande den för vilken ngt blir tillslutet (se särsk. *b γ*), dels övergående i bet.: innesluta l. stänga in (ngt l. ngn) (särsk. i fråga om belägring o. d.), dels intr. (se *c*); i p. pf. äv. i mer l. mindre adjektivisk anv., förr äv. allmännare, i överförd anv.: sluten (se d. o. **11** *b*); äv. abs. (se särsk. *d*); i pass. äv. närmande sig dep.; jfr **-hålla 5**, **-lycka**, **-skjuta 2**, **-slå 3** o. **tillåta 2**. *Dörren var tillsluten, men olåst. Du måste tillsluta locket, korken ordentligt. Tillslut genast flaskan. Långa rader med tillslutna burkar. Jag har glömt att tillsluta brevet.* Och tå portanar j Jerusalem vpdraghne woro för Sabbathen, bodh iagh tilsluta portanar, och befalte at man icke skulle vplåta them in til effter Sabbathen. *Neh.* 13: 19 (*Bib.* **1541**). Erchiebiskopen .. tilsloth Stockholms Stadh medh en starck belägring. SYLVIUS *EOlai* 521 (**1678**). Med Lijk-Kistornas tilslutande, måste wahrsamt umgås, när icke alldeles visze och säkre Teckn äre om Dödzmåhlet. *Kyrkol.* 18: 3 (**1686**). Jag hafwer hela natten intet tilslutit något öga för bekymmer. ÖSTERLING *Ter.* 2: 87 (**1700**). Vti Indien växer en vnderlig ört, som tilslutar sina blad tå en Mans-Person nalkas in til henne, och likasom blyges wid at låta se sin inwertes beskaffenhet. SCHERPING *Cober* 2: 185 (**1737**). *(Vokalen "O")* har ett både mera öppet och tillslutet ljud. LINDSTRÖMER *ItGr.* 3 (**1803**). *(Blåsinstrumentets tunga)* tryckes in i munstycket, så att springan tillslutes. BERGHOLM *Fys.* 4: 41 (**1925**). jfr **själv-tillslutande**, **o-tillsluten**. särsk. *a)* med refl. obj.; särsk. i anv. som motsvarar *d*. *Att tillsluta sig för Guds kärlek.* Den som inrättar sina grindar så .. at de tilsluta och låsa sig, då någon går derigenom. *SamlRönLandtbr.* 1: 141 (**1775**). Himmelen tillslöt sig och släppte inte fram den minsta solstrimma. LAGERLÖF *SkildTid.* 1: 308 (**1943**). *b)* (†) i fråga om att ngt gm tillslutandet upphör l. avslutas o. d.; äv. i anv. som motsvarar *d*. *α)* med avs. på inrättning o. d. särskilt avsedd för viss verksamhet, särsk. skola o. dyl., o. med tanke på att denna verksamhet (tillfälligt) upphör l. ställs in o. d.; äv. med obj. betecknande verksamhet o. d. Hwilkett ärende bleff vpskuttitt, effther adwentet war ingongitt, vdi hwilkenn tydh rettenn bör ware tilsluttin. *2SthmTb.* 7: 463 (**1588**). Den 21 Martii tilslöts Scholan för den infallande Påska-Högtiden. *ÅbSvUndH* 83–84: 269 (**1777**). Ehuru riks-banken .. ej tillslöt sin silfverutvexling förrän år 1815. AGARDH o. LJUNGBERG II. 1: 137 (**1854**). Universitetet blef tillslutet. *HLittSt.* 3: 197 (c. **1890**). *β)* avsluta; särsk. med avs. på räkenskaper l. bokföring o. d. *(Med denna replik)* tillslutes och ändas öpningen. *LejonkDr.* 17 (**1689**). Räkenskapernas säkra tilslutande. *VRP* 13/12 **1731**. SVEDELIUS *SmSkr.* II. 2: 50 (**1864**, **1888**). *γ)* hindra. Aldenstund hvarcken ållder eller Echtenskap bör tilsluta Guds kundskap och den Christeliga troons bekännelse. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 208 (**1681**). *c)* (†) intr.: sluta tätt, ligga an, smita åt. Klädningen är garnerad med tvenne stora garneringar, hvilka icke tilsluta framföre. *MagKonst* **1840**, s. 96. *SthmModeJ* **1843**, nr 6, s. 8. *d)* mer l. mindre bildl.; särsk. med avs. på dels hand, i fråga om att inte vilja hjälpa ngn, dels hjärta, i fråga om att förhålla sig likgiltig l. kallsinnig inför ngn l. ngt, dels öga l. öra, i fråga om att inte vilja l. undvika att uppmärksamma l. lyssna på ngt l. ngn; i p. pf. i sht förr särsk.: sluten (se d. o. **7**, **8**); jfr *a*, *b*. Han skal tilsluta och ingen vplåta. *Jes.* 22: 22 (*Bib.* **1541**). En förwand och wrångsint Menniskia .. som inbunden och tilsluten är. SAHLSTEDT *Hoffart.* 77 (**1722**). Hans ögon, som så lång tid warit för Sanningen tilslutne. EHRENADLER *Tel.* 574 (**1723**). Menniskor .. tillsluta sin hand för nödens behof. ÖDMANN *PredUtk.* 63 (**1808**). Yngling! tillslut dina öron: du är förlorad om du lyssnar. *2SAH* 7: 306 (**1815**). Vi helse dem .. välkomna i vår tillslutna krets. VALERIUS 2: 209 (**1836**). Jag bäfvade för den *(rättfärdiges röst)*, men jag tillslöt icke mitt hjerta. WIKNER *Vitt.* 246 (**1865**). **3)** (†) till **II 12**: ansluta (ngt ngnstädes hän). Min bön, hwilken iag likwäl hijt tillsluta will wti alsomstörsta ödmiukheet. EKEBLAD *Bref* 1: 317 (**1654**; *rattat efter hskr.*). BERZELIUS *Brev* 11: 243 (**1842**). Avledn.: **tillslutare**, se d. o. **tillslutbar**, adj. till **-sluta 2**: möjlig att tillsluta. *TTekn.* **1861**, 1: 1. **tillslutenhet**, r. l. f. (numera bl. tillf.) till **-sluta 2**: förhållande l. egenskap att vara tillsluten; i sht förr särsk.: slutenhet (se d. o. **3**). Ett tillstånd af .. väsendets tillslutenhet, att ingång ej lemnas hvarken till viljan, känslan eller tanken. ALMQVIST *VSkr.* 5: 88 (**1820**). LEFFLER *Smith PollJuv.* 153 (**1930**). — (**II 7**) **-SLUTARE**. [till **-sluta**] **1)** tillslutningsanordning. LUNDBERG *HusdjSj.* 434 (**1868**). **2)** (numera föga br.) ss. förled i ssgn **tillslutar-muskel**: tillslutnings-, slut-. Ssg (till **-slutare 2**; numera föga br.): **tillslutar-**, äv. **tillslutare-muskel**. slutmuskel. ARETZIUS hos BILLING *Hipp.* 69 (**1836**). *LAHT* **1908**, s. 9.

TILLSLUTBAR, **TILLSLUTENHET**, se **till-sluta** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILLSLUTNING**. [till **-sluta**] **1)** till **II 1**, motsv. **-sluta 1**. *a)* kommande tillstädes för deltagande; uppslutning; anslutning (se d. o. *g*); särsk. dels med adj.-attribut som anger omfattning av deltagande, särsk. *stor*, dels (i fråga om förslag l. åsikt o. d.) i förb. med verbet *vinna*; i sht förr äv. konkretare, om sammankomst o. d.; jfr **-lopp** *a* o. **tillströmning** *Mötet hölls under överraskande stor tillslutning.* CARLSON *Hist.* 6: 264 (**1881**). Också vunno Regnérs åsikter genast ganska allmän tillslutning. NOREEN *VS* **1**: 264 (**1904**). På en villsam hemväg från en liten tillslutning. ENGSTRÖM *Gubb.* **19**: 153 (**1937**). *b)* (numera föga br.) till **II 1** *a*: förhållande att ansluta (tätt in)till ngt; förr äv. konkret: anslutande ledning o. d. *UB* 1: 563 (**1873**). En tillslutning till Stockholms stads vattenledning. *BtRiksdP* **1899**, 6Hufvudtit. s. 142. DANELL *SvLjudl.* 37 (**1911**). **2)** till **II 7**, motsv. **-sluta 2**: handling att tillsluta (ngt) l. skeende innebärande att (ngt) tillsluts, (till)stängning, förslutning; äv. konkretare, om resultatet av sådan handling; i sht förr äv. konkret, om knäppning (se **knäppa**, v.[2] **1** *a α*) o. d.; förr äv. motsv. **-sluta 2** *b α*, om

stängning som innebär (tillfälligt) upphörande med verksamhet o. d. *Luckans plötsliga tillslutning överraskade oss. Tillslutningen var otät på sina ställen. Linc.* (1640). At .. källarens tidiga tilslutning skulle lända fattige betiente .. til stor afsaknad och beswär. *2BorgP* 3: 557 (1726). Helt och hållet utan tillslutning eller öppning framsluter linningen sig lik en utringad chemisett till halsen. *NJournD* 1860, s. 143. Banken *(hade)* efter en långvarig tillslutning åter blifvit öppnad till utlåning. MALMSTRÖM *Hist.* 2: 104 (1863). Vid tillslutning af värdepostpåsar och värdepostsäckar .. användes numera plombering. DÖSS o. LANNGE 213 (1908). Ssgr: **tillslutnings-anordning**. till **-slutning 2**: anordning för (automatisk) tillslutning av ngt, tillslutare. *TT* 1895, Allm. s. 144. **-förmåga**. (numera föga br.) till **-slutning 1** *b*: förmåga att ansluta (tätt in)till ngt. *KrigVAH* 1828, s. 9. **-maskin**. till **-slutning 2**: maskin för tillslutning av förpackning o. d., särsk. (konserv)burk. *LAHT* 1912, s. 271. — **-SLÅ**, **-slagning**, **-slåning** (†, STIERNHIELM *(SVS)* III. 1: 256 (1667)); **-slagare** (numera mindre br., *VDAkt.* 1718, nr 138 (: till slagare löhnen), *TT* 1898, M. s. 118). [fsv. *tilsla*] jfr **slå till**. **1)** (numera föga br.) till **II 1** *a*: (gm slag) bringa (ngt) i kontakt med (ngt), föra intill; särsk. i pass.; jfr **3**, **4**. EKENMARK *Lb.* 11 (1847). Hvilka lager och dref kunna samtidigt från- eller tillslås kuggringarne. *TT* 1885, s. 37. *HufvudkatalSonesson* 1920, 1: 52. **2)** (numera föga br.) till **II 5**: anslå (ngt) till (ngn), tilldela; ställa till förfogande för; särsk. med avs. på ekonomisk förmån, särsk. dels lön o. d., dels jordegendom o. d.; äv. dels utan indir. obj. (jfr *a*), dels refl.: tillägna sig; förr äv. dels: tillräkna, tillskriva, dels (med anslutning till **till II 13** *a*) med avs. på begäran o. d.: bevilja, villfara åt. Item är giffuit vdj Tunnebindare lön för 2 fatt bleffue thillslagne Penninger – 1/2 stuffuer. *SjötågsR* 1546; möjl. till **5**. Först hafve vi honom tillslagit .. *(ett)* inventarium. *HammFackl.* 1: 72 (1622). *(Man trodde inte)* någen kunna wara heligh, medh mindre man honom Vnderwärk tilslogh. SCHRODERUS *Os.* 2: 404 (1635). Att honom måtte samma hans begäran tillslås. *BraheBrevväxl.* 1: 72 (1661). Så .. starck är Menniskians förhopning, sedan hon hafwer .. sigh hennes lust och åtrå tilslagit. SYLVIUS *Curtius* 584 (1682). Förfäderne *(har)* tilslagit de inkomster, af hwilka en Församlingens tjänare kan lefwa. RYDÉN *Pontoppidan* 572 (1766). De Universitetet tillslagne äldre Hemman, hvilka varit Universitetet under frälsemannarätt förlänte. *SPF* 1818, s. 213. Löneförhöjningen .. hade utan Larsons begäran tillslagits honom den 1 juli. DAHLBÄCK *Åb.* 234 (1914). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 62 (1955; *om ä. förh.*). särsk. (†) *a)* med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *för* l. *till* l. *åt*. Wij måste grijpa till detta medhell, och tillslå någon provincie åth them. *HSH* 21: 86 (1638). Dock för capellan är intet någon jord tilslagen. *ArkNorrlHembygdsf.* *1921*, s. 77 (1737). STIERNMAN *Com.* 2: 38 (1750: til). *b)* med personbetecknande direkt obj.; särsk. med avs. på arbetskraft l. manskap l. trupp o. d. AOXENSTIERNA 5: 660 (1630). De Bönder som Acad*(emien)* allernådigst tillslagne äre. *BraheBrevväxl.* II. 1: 44 (1647). Tre Artilleri-Fördelningar .. som äro tilslagne de 3 stora Rytteri-Reserv-Corpserne. *KrigVAT* 1834, s. 321. **3)** (numera mindre br.) till **II 7**: slå igen (ngt); tillsluta, stänga; förr äv. dels: innesluta, packa in, dels (med anslutning till **till II 1** *a* (jfr **1**)): gm slag fästa l. anbringa. Himelen gick bort såsom en tillslaghen book. *Upp.* 6: 14 (*NT* 1526). Taken äre .. täkte med raft och näfwer, och ther vtan på bräder med spijk tilslagna. PETREIUS *Beskr.* 5: 14 (1615). När Fisken tilslås på Packartorget eller Fiskehambnen. STIERNMAN *Com.* 3: 779 (1669). Nej, ut Ni ej får gå. För Er jag både dörr och fenster skall tilslå. ENVALLSSON *Pig.* 10 (1781). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 314 (1955). **4)** till **II 7** slutet: slå till (strömbrytare l. elektrisk ström l. strömkälla); koppla på; äv. i utvidgad l. allmännare anv., med avs. på (av elektrisk ström driven) apparat l. mekanism l. motor l. funktion o. d., äv. (med anslutning till **till II 1** *a* (jfr **1**)) med avs. på broms o. d.; jfr **-koppla**. *Motorn, fläkten, värmen var redan tillslagen.* *TT* 1888, s. 154. I privata hus är hvarje lampa i medeltal tillslagen 1 timme i dygnet, i butiker 1 1/2 timme och i klubbar 4 timmar. *TT* 1893, M. s. 96. Kokerskan tillslår hufvudströmbrytaren, hvarigenom bakugnen blir strömförande och alltså värme alstras. *SDS* 1910, nr 142, s. 10. Medan bilen med alla bromsar tillslagna och med signalhornet vrålande som en mistsiren, girade på tvären. SCHULZE *BöndSvFinl.* 37 (1935). **5)** till **II 8** *b*: gm slag förfärdiga l. bearbeta (ngt); särsk. (o. numera företrädesvis) med avs. på redskap(sdel) o. d. (av sten) (i sht i p. pf.); ss. vbalsbst. *-slagning* äv. konkretare, om sätt på vilket ngt är tillslaget; förr äv. dels: slå (mynt), dels (med anslutning till **till II 10**) bildl., i p. pf.: danad (o. därmed fallen l. hågad) (för ngt); jfr **2**. *ArkliR* 1566. Att der med icke skeer något undersleff och mehra mynt tillslåes, än såssom till H. K. M:ts behoff befallat och förordnat ar. *RP* 1: XXXIII (1628). Ar dheras Natur inclinerad, och .. til något handtwärck eller köpenskap etc. till slagen och bogd, så *(osv.)*. FERNANDER *Theatr.* 151 (1695). Groft tillslagen flintyxa med skarpa kanter. *Fornv.* 1908, s. 220. Så småningom finner man en bättre och finare tillslagning *(på yxorna)*. *Ymer* 1917, s. 112. **6)** till **II 9** *a*. *a)* slå till (ngn l. ngt); i sht förr äv. abs. l. intr. (jfr *b*); särsk. (o. numera företrädesvis) i p. pf. *Blev du verkligen tillslagen i krogkön? En hårt tillslagen boll.* Kan icke veta ehoo först tillslogh. *BtHforsH* 3: 194 (1643). *b)* (numera föga br.) i bildl. anv.: drabba (ngn l. ngt); äv. intr.: (plötsligt l. våldsamt o. d.) slå till l. drabba l. inträffa (förr äv. refl. l. i pass. övergående i dep. med samma bet.); vanl. med sakligt subj., särsk. om olycka l. sjukdom o. d.; i p. pr. äv. med positiv bet.: som slår an, träffande. PERICI *Musæus* 6: 108 a (1582). Medh mindre en stor Extraordinari olycka sigh tilslogho. SCHRODERUS *Urs.* F 2 b (1626). Om något ondt wil tilsläås aff Wädret vthi något Såår. MÅNSSON *Åderlåt.* 107 (1642). GRUBB 316 (1665; *tr.*). Såsom iagh .. icke förmår för tillslagen opasligheet komma till Prestemötet. *VDAkt.* 1704, nr 346. Masker, utomordentligt gjorda, fast formade, otroligt säkra och tillslående. SÖDERHJELM *Upps.* 84 (1907). **7)** (numera bl. tillf.) till **II 11** *a α α'*: tillsätta (ngt) gm att slå i det; särsk. i pass.; äv. bildl. PERICI *Musæus* 2: 338 b (1582; *bildl.*). En hvit fällning, som åter uplöstes då mera vatten tillslogs. *VetAH* 1813, s. 55. *HemKokb.* 41 (1903). — **-SLÄPPA**, **-else** (†, IERICI *Colerus* 2: 126 (c. 1645), LIND 1: 1892 (1749)), **-ning** (numera bl. mera tillf., *Linc.* B 4 b (1640), *SAOL* (1973)); **-are** (numera bl. tillf., *SvKulturb.* 9–10: 151

(1931)). **1)** (numera föga br.) till **II 1** *d* (jfr **2**): = **släppa till 2**; särsk. dels med avs. på vatten(flöde) l. luft l. ånga o. d., dels speciellare, med avs. på han- l. hondjur, i fråga om parning. *Linc.* B 5 a **(1640)**. *(Hon ville)* tilsläppa fremmande tiur, dher hon lijkwäl hadhe så godhan tiur sielf. *BtFinlH* 2: 351 **(1670)**. Tilträde til denne Herrens person war icke swårt, alle tilsläptes. ULLMAN *GrefvHänd.* 71 **(1782)**. Tillsläppningen *(av vattenflödet)* regleras .. så att virket kommer jämnt fördelat ned till dammen. *HbSkogstekn.* 401 **(1922)**. **2)** (numera bl. tillf.) till **II** (**1** *d* (jfr **1**) l.) **5**: släppa till (se **släppa till 1**) (ngt (l. ngn) ngt (l. ngn)). Så snart plantorna kommit upp, böra de tillsläppas så mycket frisk luft, som väderleken tillåter. *HbTrädg.* 2: 107 **(1872)**. **3)** till **II 10** *c*: släppa till (se **släppa till 3**) (ngt (l. ngn)). *Bergv.* 2: 692 **(1756)**. Hvad botnad drager den lidande Husbonden daraf, at det vårdslöse legohjonet tilsläpper rygghuden? *LBA* 11–13: 60 **(1798)**. De i stor stil tilltagna populära föreläsningar, till vilka .. *(rektorn)* braskande förklarade sig ämna tillsläppa kontanterna. *NordRevy* **1895**, s. 131. För material, som av anstalten tillsläppes för *(arbetet)* .. erlägges betalning. *SFS* **1938**, s. 977. — (**II 8** *b* *α*) **-SLÄTA**, **-ning**. släta till (ngt); jfr **-jämna**. *TSkogshush.* **1873**, s. 58. — **-SMETA**, **-ning** (numera bl. mera tillf., LINNÆUS *Bijskjöts.* 64 **(1768)**, *SAOL* **(1973)**). jfr **smeta till**. särsk. **1)** (numera bl. tillf.) till **II 7**: smeta igen (ngt); särsk. i fråga om tillslutning av bikupor; ss. vbalsbst. *-ning* i sht förr äv. konkret, om tilltäppande material l. fog o. d. BROOCMAN *Hush.* 3: 64 **(1723)**. Om .. *(rovbin)* finna någon kupa wara gisznad i tillsmetningen, at *(osv.)*. LINNÆUS *Bijskjöts.* 64 **(1768)**. GUNNARSSON o. DE ROUBETZ 104 **(1961)**. **2)** till **II 8** *b* *α*: göra (ngt) smetig; smeta till; i sht i p. pf.; äv. i fråga om att ngt försetts med (alltför) iögonfallande l. gälla färger (äv. bildl.). ANGERED-STRANDBERG *Prar.* 14 **(1898)**. En något ironisk skildring af Södra teaterns nuvarande tillstånd – naturligtvis tillsmetad med farsörens öfverdrifna färger. *SD* **1899**, nr 2, s. 5. — (**II 5**) **-SMICKRA**. refl.: smickra till sig (ngt). En tiugu-årig enka, som med förstälda tårar tilsmickrat sig et stort testamente af sin döende gubbe. WALLENBERG *(SVS)* 2: 73 **(1771**; *uppl. 1999*). — **-SMIDA**, **-ning**; **-are** (numera bl. tillf., *Fatab.* **1977**, s. 124). **1)** (numera mindre br.) till **II 7**: smida ihop l. samman (ngt). Samman eller tilsmida. *Linc.* A 6 a **(1640)**. *2NF* 27: 1289 **(1918)**. **2)** till **II 8** *b* (*β*): smida till (ngt); äv. mer l. mindre bildl. *CivInstr.* 17 **(1547)**. Then Leydiske Academien i Holland är lijka såsom en Wärkstadh, ther man tilsmijdher Calwinister. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 188 **(1635)**. — **-SMYGA**, **-else** (se *avledn.*). jfr **smyga till**. **1)** till **II 1**: smygande komma tillstädes; anträffat bl. i avledn. **tillsmygelse**. **2)** (numera föga br.) till **II 1** *a*: smyga sig intill; särsk. i p. pr., om kläder. CEDERCREUTZ *Männ.* 35 **(1920)**. **3)** till **II 5**: smyga till (se **smyga till 3, 5**) (ngn ngt); jfr **-smyla**. WULF *Köppen* 1: 713 **(1799)**. Hon .. tillsmyger honom ett härligt bref. ELGSTRÖM *Frunt.* 29 **(1809)**. Avledn. (†): **tillsmygelse**, r. l. f. särsk. till **-smyga 1**: smygande förflyttning tillstädes. LIND 1: 174 **(1749)**. — (**II 5**) **-SMYLA**. (**-smygla**. (*Anm.* Jfr **smyla**, v.[2] *anm.*)) (†) tillsmyga (ngn ngt); särsk. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*. NYRÉN *Charakt.* 133 **(1780)**. — **-SMÄLTA**, **-ning**. **1)** till **II 7**: smälta till (ngt); särsk. i p. pf. Man får apomorfin genom att under 2–3 timmar i ett tillsmält glasrör upphetta morfin jämte ett stort öfverskott af utspadd klorvätesyra. *NF* 1: 905 **(1876)**. **2)** (†) till **II 8** *b* *β*: gm smältning framställa (ngt). Smidhe och tilsmelthe af Råå Koppar. *Skråordn.* 285 **(1602)**. *Bergv.* 1: 59 **(1624)**. — **-SMÖRJA**. (†) till **II 8** *b*, dels: smörja ned l. in (ngt l. ngn) (jfr **smörja till**), dels: = **smörja ihop**. VALLERIA *Hush.* 64 (c. **1710**). *(Kärleksbrevet)* war så om hwart annat tilsmordt .. at man kunde med swårighet inhemta något deraf. *Weise* 1: 74 **(1769)**. Så kom .. far från arbetet, lerig och tillsmord. WETTERBERGH *GNord* 23 **(1862)**. — (**II 8** *b* *β*) **-SNICKA**, **-an** (OPETRI 1: 18 **(1526)**). [fsv. *tilsnikka*, äv.: pryda, smycka] (†) = **snicka till**; ss. vbalsbst. *-an* äv. konkret(are), särsk. närmande sig l. övergående i bet.: bildkonst l. utsmyckning o. d. När man medh kosteligha tilsnickan vpwäkker en annan til okuscheet. OPETRI 1: 18 **(1526)**. SWEDBERG *Ordab.* **(1725)**. — (**II 8**) **-SNITT**. [jfr d. *tilsnit*, t. *zuschnitt*] (†) snitt, skapnad, karaktär. GEIJER I. 1: 130 **(1818)**. Denna geniale agitators *(dvs. G. Brandes)* hela andliga tillsnitt. *SDS* 5/2 **1901**, s. 2. — (**II 5** *a*) **-SNÄSA**. snäsa till (ngn); särsk. i p. pf. Hawermann hade blifvit tillsnäst genom fönstret af den unge herrn. BACKMAN *Reuter Lifv.* 2: 80 **(1870)**. — (**II 7**) **-SNÖRA**, **-ing** (numera mindre br., *SAOL* **(1900)**, *SAOL* **(1923)**), **-ning**. snöra till (ngt); särsk. med avs. på kläder l. skor o. d. (äv. av klädesplagg o. d. innesluten kroppsdel); äv. oeg. l. bildl., särsk. dels med avs. på strupe, dels allmännare: hämma l. hålla igen på l. strypa, dels förr refl.: sluta sig (hårt) (om ngt). *Linc.* G 6 a **(1640)**. Thet är ont andas när strupen är tillsnörd. *RARP* V. 1: 123 **(1652)**. Sedan kläda Qwinfolcken på Bruden en skiön Carmersins Råck, så hårdt och wäl tilsnörad, så at Brudgummen .. den beswärligen kan uplösa. DRYSELIUS *Mäne* 494 **(1694)**. Ty lifmodren hafwer sig .. *(så)* om Barnet tilsnort, at thet kan eij röra sina lemmar. HOORN *Jordg.* 2: 70 **(1723)**. Ett slags halfstoflar .. hvilka så hårdt tillsnöras att ingen väta kan intränga. PALMBLAD *Norige* 48 **(1846)**. Kroppens naturliga mjuka och afrundade former voro här förvandlade .. i det midjan var hårdt tillsnörd. EDGREN *Lifv.* 1: 18 **(1882)**. Mera betänksamma mot en alltför hård tillsnörning av det organisationsmässiga solidaritetsbandet ställde sig bl. a. Herman Lindqvist .. samt Ernst Blomberg. HÖGLUND *Branting* 1: 316 **(1928)**. — (**II 7**) **-SNÖRPA**, **-ning**; **-are** (†, HERNQUIST *Hästanat.* 77 **(1778**; *om slutmuskel*)). snörpa till (ngt); äv. bildl.; särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. (särsk. bildl., om person: (högdraget) tillknäppt o. d.). JWOLLIMHAUS *Syll.* A 5 b **(1649)**. Lånesystemets fortfarande eller tillsnörpning. *HT 1922*, s. 169 **(1829)**. Såflig som förr, något blekare och ännu mer betänksam och tillsnörpt. LANGE *SämreF* 166 **(1885)**. Den fotsida, snäfva och kring knäna tillsnörpta klänningskjolen. *2NF* 35: 398 **(1923)**. — (**II 7**) **-SPARRA**. (†) spärra igen (ngt); i sht i p. pf.; jfr **-spärra**. *Schouten Siam* 29 **(1675)**. Vthloppet *(blev)* vthaff sex Danske Skiep tilsparrat. WIDEKINDI *G2A* 36 (c. **1676**). — (**II 8** *b* *α* l. *c*) **-SPETSA**, **-ning**. spetsa till (ngt); äv. (o. numera bl. i slutet *β*) refl.: bli spetsig(are); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. (äv. om ngt av naturen spetsigt); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om spetsig form o. d. *En tillspetsad käpp.* SCHRODERUS *Comenius* 759 **(1639)**. Lång, åt ändan fin, tillspetsad, upp-

åt krökt näbb. STRÖM *SvFogl.* 65 **(1839)**. Fördelen af kulans tillspetsning i främre ändan är tydligen den, att luftens motstånd förminskas. JOCHNICK *Handgev.* 27 **(1863)**. Ett kraftigt, redan något skalligt hufvud, som starkt tillspetsade sig uppåt. SÖDERHJELM *Brytn.* 143 **(1901)**. Att små naturvuxna eneklykor tillspetsades och användes till fiske. HASSLÖF *SvVästkustf.* 29 **(1949)**. särsk. bildl.; jfr **spetsa till 2** o. **-skärpa 2**. särsk. α) ge (ngt) spets (l. mera spets) (se **spets**, sbst.[2] **4**); ge (kortfattad o.) anslående l. träffsäker form o. dyl. l. polemisk udd; i sht med avs. på uttryckssätt l. framställning l. tankeinnehåll o. d., särsk. med inbegrepp av (överdriven) förenkling av det som beskrivs; i sht förr äv. refl.; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om (ngt med) tillspetsad form l. karaktär o. d. *Ett tal fullt av tillspetsningar.* *(Hans tanke var)* stundom nästan epigrammatiskt tillspitsad. *2SAH* 9: 106 **(1819)**. Hans prosa rör sig gärna i poetiska bilder och tillspetsar sig i antiteser. RYDBERG *KultFörel.* 6: 504 **(1888)**. Hur annorlunda klingar ej sista glunten, tillspetsad med lagom mått af ironi. *LD* 29/8 **1901**, s. 3. Den dramatiska dialogen har i högre grad än den episka styrka och tillspetsning. WRANGEL *Dikten* 258 **(1912)**. *(Det har)* något tillspetsat blivit sagt, att regeringsformen av 1809 är Sveriges historia översatt i lagparagrafer. *SvFolket* 8: 16 **(1939)**. Man lämnade för det mesta artiklarna orubricerade till Hemberg, som njöt av att få tillspetsa rubrikerna efter sin smak. *UrDNHist.* 1: 202 **(1952)**. β) = **spetsa till 2** *b*; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om (alltmer) tillspetsad utveckling l. tillspetsat tillstånd o. d. Sin yttersta tillspetsning har .. egoismen icke ännu fått hos den, som *(osv.)*. WIKNER *Tank.* 161 **(1872)**. Samma dag .. hade emellertid ställningen i kamrarna ytterligare tillspetsat sig. DE GEER *Minn.* 2: 166 **(1892)**. Han hoppades, att om konflikten tillspetsades, skulle de andra unionsvännerna vara tvungna att taga steget fullt ut. *HT* **1925**, s. 221. Ett maktspråk, som orsakade en ödesdiger tillspetsning av hennes förhållande till styvdottern. ROOTZÉN *Vård.* 60 **(1930)**. Hans närvaro i hennes hem ökade och tillspetsade hennes lidande. ENCKELL *VHjärt.* 187 **(1933)**. *(Tvångsförfarandet)* ger en klar signal om hur tillspetsad valutaförsörjningen i själva verket är. *SvD(B)* **1947**, nr 288, s. 12. — **-SPIKA**, **-ning**. **1)** (numera föga br.) till **II 1** *a*: spika fast (ngt) (vid (ngt)). Medh Theras .. förnufft .. efterföllier .. Werldennes (hwilkes hiuhl thet heelt och hållit är tilspikadt) rörelse. SYLVIUS *Mornay* C 2 b **(1674)**. CARLSTRÖM *Spinnm.* 65 **(1832)**. jfr: *IllSvOrdb.* **(1955)**. **2)** till **II 7**: spika till l. igen (ngt, särsk. dörr l. fönster); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. Fönster och dörar tillspikade. *2BorgP* 5: 81 **(1734)**.

TILLSPILLO, se **till I 11** *b*.

TILLSPILLOGE *tilspil³w~je²* l. **TILLSPILLOGIVA** *~ji²va*, v. **-ger** resp. **-giver**, **-gav**, **-gett** resp. **-givit**, **-given** (se för övr. **GIVA**, v.). vbalsbst. **-GIVANDE**, **-GIVELSE** (numera bl. tillf., HÖGBERG *JesuBr.* 2: 139 **(1915)**), **-GIVNING**. (förr äv. skrivet ss. två ord **til spillo-**) [bildat till uttr. *ge* l. *giva till spillo*, se **SPILLO**, sbst.[2] — Jfr **SPILLOGE**] (numera i sht i högre stil (ngt arkaiserande) l. ngt skämts.) ge (ngn l. ngt) till spillo (se **SPILLO**, sbst.[2] *c*, särsk. (i ä. bibelöversättningar o. i därav påverkat spr.) α, β); äv. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: (förgäves) offrad, prisgiven, förlorad (se **FÖRLORA 11**) (jfr **SPILLO**, sbst.[2] *c* δ). KOLMODIN *QvSp.* 1: 628 **(1732)**. Svenska hären led ett stort nederlag, och i flykten blef allt tillspillogifvit. *2SAH* 4: 109 **(1805)**. *(Brorsonen)* lyckades .. att befria Henning från rättsligt åtal, men hans ära var tillspillogifven. DE GEER *Minn.* 2: 251 **(1892)**. Tillspillogivning. Det hebreiska uttrycket för giva till spillo betyder egentligen att avskilja från världsligt bruk och helga åt Gud. *Bib.* **1917**, Ordförkl. s. 438. Ett smycke i den svenska översättningstraditionen, som ej får tillspillogivas. *KyrkohÅ* **1926**, s. 108. Det flyktingöversvämmade Kalkuttas tillspillogivna folkgytter. *BonnierLM* **1954**, s. 306. Det är lätt att stapla en massa eländig, talande och för redan tillspillogivna självförtroenden meningslös statistik efter en sådan här match. *GbgP* 20/1 **2003**, s. 26.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-SPINNA**. **1)** (numera bl. tillf.) till **II 7**: gm spinning tillsluta (öppning o. d.); särsk. om spindel. REUTER *LagrDjSjälsl.* 34: 33 **(1886)**. REUTER *LagrDjSjälsl.* 36: 76 **(1888)**. **2)** (†) till **II 8** *b* β: gm spinning tillverka (ngt). Så myckin luntha, som öfuerfördh, tillspunnen eller och elliesth därtill att bekomma åhr. *OxBr.* 1: 179 **(1622)**; möjl. att hänföra till **3**. **3)** (†) till **II 11** *a* α α': spinna (ngt) ss. tillägg; jfr **2**. *GripshR* **1549**. *GripshR* **1585**, s. 120. — (**II 1**) **-SPRINGA**. [fsv. *tilspringa*] springa till (se **springa till 2**); särsk. (o. numera nästan bl.) i p. pr., särsk. i förb. med *komma*. HELSINGIUS **(1587)**. En flock, med en slottsknekt i spetsen, kom tillspringande. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 260 **(1844)**. — (**II 7**) **-SPRUNDA**. [fsv. *tilsprunda*] (numera bl. tillf.) sprunda till (lagerkärl för dryck o. d.); förr äv. i fråga om orgel: tillsluta (väderlåda) med sprund (se **sprund**, sbst.[2] **4**). SCHULTZE *Ordb.* 4827 (*c.* **1755**). *(Vin)*ankaret tilsprundas och aftappas efter 14 dagar. ROTHOF 470 **(1762)**. DRAKE *Töpfer* 54 **(1850**; *i fråga om orgel*). SCHULTHESS **(1885)**.

TILLSPRÅK, n.; pl. =. (**-spruck 1548**. **-spruk 1548**. **-språk 1548–1740**) [efter mlt. *tōsprāke* l. t. *zuspruch*, *zusprache*, ssg av *tō* resp. *zu*, till (se **TAPTO**), o. *sprāke* resp. *spruch*, *sprache*, tal, talande m. m. (se **SPRÅK**)] (†) anspråk, krav (jfr **TILLTAL 4**); äv. övergående dels i bet.: anhållan, begäran (se d. o. **2**), dels i bet.: invändning, protest, ingripande (jfr **TILLTAL 1**). *(Kristian II)* hafver .. till tette kongerikit platt ingen laglig tilspruk. *RA* I. 1: 572 **(1548)**. At iag Eder .. med et Tilspråk besöker, föranlåtes iag .. Af en skyldig taksamhet. BLOCK *Pest.* 89 **(1711)**. At de må frie wara från tilspråk af Creditorerne. *VRP* 7/7 **1735**. *(Tsaren)* såg aldrahälst, at den Swenska och Danska flåttan inbördes förderfwade hwar andra, så kunde han sedan .. utan tilspråk af någondera .. fullfölja sina widlöftiga förslag, bäst han wille. NORDBERG *C12* 2: 549 **(1740)**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5** *a* l. **13** *b* γ) **TILL-SPÅ**. (†) spå (ngn ngt); jfr **spå till**. RUDBECK D. A *Atl.* 3: 388 **(1698)**. — (**II 11** *a* α α') **-SPÄDA**, **-ning**. (numera mindre br.) (tillsätta o. därmed) späda på med (ngt) (jfr **späda till**); äv.: (tillsätta ngt o. därmed) späda (ngt med det tillsatta); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om utspädande tillsats, särsk. bildl. PALMCHRON *SundhSp.* D 2 a **(1642)**. Köttet vändes ibland *(i grytan)* och tillspädes med litet kallt vatten, att det ej må brännas. NORDSTRÖM *Matlagn.* 49 **(1822)**. Den ene recensenten rådde henne att med nå-

gon ringa tillspädning omändra sin "Höstdag i Normandie" till en biblisk tafla öfver syndafloden. HEDENSTIERNA *Jönsson* 223 (**1894**). *SAOL* (**1973**). — **-SPÄNNA**, **-ing**. **1)** (numera mindre br.) till **II 1** *a*: spänna fast (ngt); i sht förr äv. (med anslutning till **till II 11** *a α α'*): spänna för (dragare). SCHULTZE *Ordb.* 4739 (*c.* **1755**). Någon till- och frånspänning av dragare. *Vasterb.* **1931**, s. 183. *IllSvOrdb.* (**1964**). **2)** (numera bl. tillf.) till **II 7**: spänna l. dra l. strama åt (ngt). Handklofvarne voro hårdt tillspännde. *SUFinlH* 5: 300 (**1618**). Den skonas bröst en oförrätt, / Inom et tilspändt snörlif dölgde. LENNGREN *(SVS)* 1: 79 (*c.* **1776**). Tillspänna .. *(dvs.)* spänna åt hårdare. *IllSvOrdb.* (**1964**). *SAOL* (**1973**; *utan angiven bet.*). — (**II 7**) **-SPÄRRA**, **-ing** (†, SCHULTZE *Ordb.* 4743 (*c.* **1755**), LINDFORS (**1824**)), **-ning**. spärra till (ngt), (helt o. hållet) (av)spärra; äv. oeg. l. mer l. mindre bildl.; jfr **-sparra**. DALIN *Arg.* 1: 68 (**1733**, **1754**). Haszan Bey hade företagit sig .. at angripa och bortjaga 4 Ryska Krigs-Skepp, hwilka tilsparrade ingången wid Dardanellerne. *DA* **1771**, nr 132, s. 1. Det förekommer mig, som hade mitt vasende tillförene varit nästan tillsparradt för all omedelbar inflytelse från de i färg och sten bildande konsternas rymd. ATTERBOM *Minn.* 189 (**1817**). Då locken komma att tillspärras på dessa kistor. *2SAH* 50: 273 (**1874**). — (**II 8** *b α, c*) **-SPÖKA**, **-ning** (numera bl. tillf., WESTE (**1807**), DALIN (**1854**)). (numera bl. ngt vard.) särsk. (o. numera nästan bl.) i p. pf.: (löjligt l. uppseendeväckande) utstyrd, utspökad (förr äv. om klädskick o. d.); jfr **spöka till 2**. Thet fördömeliga modet, som .. i Paris af syndiga hender vpstelt och tilspökiat är. SWEDBERG *SabbRo* 1341 (**1697**, **1712**). På oxen sitter en "Gårande", löjligt tillspökad, med något gammalt rostigt sward .. i handen. AFZELIUS *Sag.* 4: 130 (**1842**). — **-SPÖRJA**, **-an** (†, WELANDER *VenerSj.* 147 (*i handl. fr.* **1763**), CALONIUS 5: 48 (**1798**)), **-sel** (se d. o.). [fsv. *tilspyria*] jfr **spörja till. 1)** (numera bl. ålderdomligt) till **II 5** *a*: (till)fråga (ngn om ngt); stundom äv. med två obj.; särsk. i förb. med indirekt frågesats; i sht förr särsk. i fråga om rättsligt förhör o. d. Sa*(m)*ma dagh kom Hans Erics*(on)* for rætten och wart jnna*(n)* lychta dørar tilspord om han hade nogh*(e)*n mista*(n)*ka til frans jøns*(on)* om sina hust*(ru)*. OPETRI *Tb.* 188 (**1527**). *(Han)* inkallades och tilspordes om sitt tiufwerij, och bekände sig till några stycken saker. *UUKonsP* 10: 7 (**1673**). Förstår du meningen af det som i dessa ord tillsporjes dig? WALLIN *Rel.* 4: 86 (**1838**). Forssell torde icke säga nej, om han tillspörjes. SCHUCK *SAHist.* 7: 168 (*i handl. fr.* **1883**). jfr **o-tillspord**. **2)** (†) till **II 13** *b β*: höra talas om (ngt l. ngn); få reda på; höra av. *HH* XIII. 1: 139 (**1564**). Samma Hustru är i alla Forsaml*(inga)*r efterfrågad, men ingenstädz funnen el*(le)*r tillspord. *VDAkt.* **1736**, nr 63. — (**II 5** *a*) **-SPÖRSEL**. [jfr **-spörja**] (numera mindre br.) tillfrågan. *BotN* **1935**, s. 268. — (**II 1** *d*) **-STAD**. (**-sted**) (†) tillfälle, möjlighet. *RARP* 9: 18 (**1664**).

TILLSTADES, TILLSTADIS, se **tillstädes**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5**) **TILL-STAKA**. (†) gm stakning tilldela (ngn jord o. d.) (jfr **staka**, v.[2] **7** *a*); äv. mer l. mindre bildl.: utstaka l. fastställa åt. Ett åcker stycke såsom tolffmähn Hindrich Jonson till dompt och till stackat åhr. *Ångerm-DombRenov.* **1634**, fol. 24. Hwar Son drog sin *(lott)*Sedel, och hwar lofwade .. at fara den honom tillstakade kosan. TESSIN *Bref* 2: 84 (**1754**). — (**II 8** *b α*) **-STAMPA**, **-ning**. stampa till (se **stampa till 2**) (ngt, särsk. jord l. lera); särsk. i p. pf. i adjektivisk anv.; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om resultatet. Leran tilstampas warf för warf med jungfrur. KONIG *Mec.* 127 (**1752**). I jordvallar intränga kulor högst olika, efter jordens beskaffenhet .. efter dess mer eller mindre hårda tillstampning. HAZELIUS *Artill.* 104 (**1833**). Mitt på det tillstampade jordgolvet satt en man med benen i kors. SPARRE *HetKust.* 116 (**1934**).

TILLSTAND(T), se **tillstånd**. — **TILLSTE**, se **tillstädes**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-STED**, se **-stad**.

TILLSTEDDIS, TILLSTEDE(S), TILLSTEDI(E)S, TILLSTEDZ, se **tillstädes**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 1** *d, e*) **TILL-STEG**. (†) tillträde. *RP* 8: 751 (**1641**). Fausse Braij *(kan)* intet förmeena dem Tillsteg till Facen. RÅLAMB 8: 51 (**1691**). — (**II 8** *a α, b α*) **-STELNA**, **-ing** (numera bl. tillf., *NoraskogArk.* 4: 221 (**1719**)). stelna till; i sht förr äv. dels: frysa till, dels tr.: göra (ngt) stel; äv. bildl. Watnetz tilstelnande på alla kanter. BLOCK *MotalaStr.* 58 (**1708**). En regnkappa af kamlott invändigt överdragen med kautschuk .. så gammal och tillstelnad, att den stod för sig sjelf som ett litet tält, då den stalldes på marken. ADELSKOLD *Dagsv.* 2: 8 (**1900**). Den gammalsvenska stilen, hvilken ju har en särskild förmåga att tillstelna brefformen. DAHLGREN *Släktprof.* 1: 7 (**1911**). — (**II 1**) **-STIGA**. [jfr fsv. *tilstigha*, sitta upp (på häst)] (†) stiga l. träda fram; särsk. bildl., dels: framträda, bli synlig l. påtaglig, dels (till **till II 1** *d* (l. *e*)) i fråga om att komma i åtnjutande av ngt; jfr **stiga till 1**, **2**. *GavleDomb.* 64 (**1633**). Ålderdoms swagheterne begynna nu hos mig at tillstijga. *VDAkt.* **1711**, nr 300. jfr: LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 182 (**1955**; *i fråga om gruvprivilegier på 1600-talet*).

TILLSTON(D), se **tillstånd**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 7**) **TILL-STOPPA**, **-ning**. [fsv. *tilstoppa*] stoppa till (se **stoppa till 1**) (ngt); särsk. med avs. på mun l. öron, särsk. bildl. (se **stoppa till 1** slutet, **2**) (i sht förr äv. med indir. obj., betecknande den för vilken munnen tillstoppas); i sht förr äv. refl. l. i pass. övergående i dep.: täppas igen; äv. mer l. mindre bildl., särsk. med avs. på källa o. d. (jfr slutet). *Hål och springor i väggarna var noga tillstoppade med lera. Öronen tillstoppas med fetvadd.* Hwar och en mwn skall tilstoppas, och all werlden skal för gudhi brotzlighen wardha. *Rom.* 3: 19 (*NT* **1526**). Itt wal tilstoppat Glaas eller Steenkrus. MÅNSSON *Åderlåt.* 144 (**1642**). Sådane skiäl, dermed han kunde tilstoppa sine wederparter munnen. WERWING *Hist.* 1: 76 (c. **1690**). Alla obarmhertiga, de der .. tilstoppa sina öron för den fattigas rop. NOHRBORG 658 (*c.* **1765**). Englands flotta .. tillintetgjorde all handel och tillstoppade de vigtigaste näringskällor. PALMBLAD *Norige* 262 (**1846**). Emedan .. *(antändnings)*kanalen lätt kan tillstoppas af krutslagg. JOCHNICK *Handgev.* 10 (**1854**). Turbiner, som lätt kunna tillstoppa sig och således stanna. *TT* **1901**, K. s. 20. särsk. (†) bildl., med avs. på verksamhet l. skeende l. förhållande o. d.: bringa att upphöra, hejda, stoppa; jfr **stoppa till 6**. *RARP* 8: 137 (**1660**). *(Den kalla*

ångan) anrörer hela kroppen .. genom hwilken kold Transpirationen hindras och tilstoppas. LINDESTOLPE *Skorb.* 17 **(1721)**. AGARDH *BlSkr.* 2: 218 **(1846)**. — **(II 1) -STORMA.** [fsv. *tilstorma*] (numera mindre br.) = **storma till 2**; förr äv.: = **storma till 1**; särsk. i p. pr. i förb. med *komma* l. substantiverat. Kyrkian .. warder fulla j alla tijdher häfftigt på alla sidhor tilstormat, men icke öffuerwunnen. PERICI *Musæus* 6: 111 a **(1582)**. *(Han)* lät genomsticka några Sluser, så at Watnet kom medh macht tilstormandes. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 180 **(1635)**. När fienderna kommo ordenteligen tilstormandes på trenne sidor .. blefvo de manligen afviste. *1VittAH* 1: 222 **(1755)**. Det blef ett glädjefullt larm. Leonore och Petrea slogo under skratt ifrån sig de tillstormande. BREMER *Hem.* 2: 237 **(1839)**. — **(II 8 *b* *α*) -STRAMA, -ning.** strama till (ngt); i pass. äv. övergående i dep.: bli stram(are); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; i sht mer l. mindre bildl. *Sedan dess hade formerna tillstramats betydligt.* Det tjenade till intet att tillstrama formerna *(för utskottets arbete)*. *SD(L)* **1898**, nr 77, s. 2. En så till ytterlighet tillstramad pjästyp som spetsglaset. SEITZ *ASvGlas* 195 **(1936)**. — **-STRYKA, -ning; -are** (numera bl. tillf., *LAHT* **1893**, s. 219 *(om redskap)*). [fsv. *tilstryka*] jfr **stryka till. 1)** (†) till **II 7**: gm att stryka på ngt, särsk. lera, tillsluta (ngt). *Hildebrand MagNat.* 271 **(1650)**. SCHULTZE *Ordb.* 5154 **(*c.* 1755)**. **2)** till **II 8 *b* *α***: gm strykning (se **stryka**, v. **III (1 l. 4 l.) 10 (*a*)** l. **13**) tillsläta l. forma (ngt); särsk. med avs. på (del av) klädesplagg. Kittet må i fogarna uppstiga .. som man sedan .. med små träspadar .. under afkylningen tilstryker. KÖNIG *Mec.* 149 **(1752)**. Vecken å ryggstycket fastsys .. och tillstrykas som ett motveck. *Freja* **1874**, s. 122. **3)** (†) till **II 9 *a***: slå till (ngn). SCHULTZE *Ordb.* 5154 **(*c.* 1755)**. — **(II 7) -STRYPA, -ning.** dra åt l. ihop (ngt); äv.: hämma l. avstänga tillförsel av; jfr **strypa till 2**. *Hygiea* **1860**, s. 797. Stången S drages nedåt af fjädern F_1, och V tillstryper ångan. *TT* **1891**, s. 260. — **-STRÄCKA.** (†) **1)** till **II 5**: räcka (ngn ngt)?; jfr **-räcka 2**. *(Lat.)* Apporigo .. *(sv.)* Tilräckia eller tilsträckia. *Linc.* F 3 a **(1640)**. **2)** till **II 10 *e***, intr. l. refl.: räcka till. *BL* 20: 40 **(*c.* 1671)**. *(Katalogen finns)* at gratis tilgå, så långt uplägget däraf sig tilsträcker. *DA* **1793**, nr 232, s. 3. Avledn. (†): **tillsträckelig**, adj. till **-sträcka 2**: tillräcklig. ROSENSTEN *Skog.* 7 **(1737)**. *(Hon endast skrattar till tack)* liksom hennes nådiga grimacer skulle vara mig en tilsträckelig ersättning. WALLENBERG *(SVS)* 2: 113 **(1771**; *uppl. 1999*). — **(II 2, 8 *b* *β*) -STRÄVA.** (numera föga br.) sträva i riktning mot l. efter (ngt); gm strävande åstadkomma. VANNERUS *WundtPsyk.* 130 **(1896)**. Medvetet tillsträvade "litterära" uttryck. *SoS* **1915**, s. 186. En allt djärvare melodilinje, i vilken en koncentration på vissa huvudmoment tillsträvas. JEANSON o. RABE 1: 132 **(1927)**. — **(II 11 *a* *α* *α'*) -STRÖ.** (†) gm att strö tillsätta (ngt). *Linc.* G 6 a **(1640)**. Det grofva tillströdda giftet. *2VittAH* 13: 14 **(1821, 1830)**. — **(II 1) -STRÖMMA, -ning** (se *avledn.*). strömma till; särsk. i utvidgad l. bildl. anv., särsk. om (kollektiv av) personer; äv. (numera bl. tillf.) tr.: strömma (fram) till (ngt l. ngn); jfr **-flyta**. *Folk kom tillströmmande i hundratal.* Normalscholorna öpnades d. 20. Jan 1795. Ifrån alla sidor tilströmmade ynglingar. *LittT* **1796**, s. 121. De vatten, som från alla sidor tillströma densamma *(dvs. älven)*. STRINNHOLM *Hist.* 5: 31 **(1854)**. När du säger till mig: statt upp och gack; då tror jag, att en ny lifskraft skall tillströmma mig. WIKNER *Pred.* 343 **(1877)**. Avledn.: **tillströmning**, r. l. f. förhållande l. skeende att ngt strömmar till; handling att strömma till (för att delta i l. ta del av l. göra ngt); tillslutning, uppslutning; särsk. med attributiv l. predikativ adjektivisk bestämning som anger omfattning av tillströmningen (o. prep.-attribut inlett av *av* o. angivande vari tillströmningen består); jfr **till-lopp *a***, **till-slutning *a***. *Tillströmningen av kunder var ofta rätt blygsam.* En häftig tillströmning af blod till underlifwet. WISTRAND *Husmed.* 102 **(1840)**. *(Han)* inrättade .. i själfva prästgården en skola, som fick stor tillströmning af lärjungar. *MinnGPrasth.* 1: 7 **(1924)**. jfr **publik-, rekord-, student-tillströmning** m. fl. — **(II 8 *b* *α*) -STUKA, -ning.** stuka till (ngt l. ngn); äv. bildl.; särsk. i p. pf.; jfr **-knorva**. *En ordentligt tillstukad hatt.* *JernkA* **1865**, s. 8. Gjorde han ett försök till motsägelse, så blef han genast tillstukad. STRINDBERG *Giftas* 2: 112 **(1886)**. — **-STUNDA, -an** (numera bl. tillf., MOBERG *Rid* 210 **(1941)**). [fsv. *tilstunda*] **1)** (†) till **II 5**: (i framtiden) komma (ngn) till del l. tillkomma (ngn); särsk. om arv; jfr **2 *b***. Såå wisse schola wij wara påå thz arff oss tilstundar. OPETRI 1: 30 **(1526)**. *KKD* 6: 284 **(1719)**. **2)** (i sht i högre stil) till **II 10 *a***: stunda; äv. dels opers., dels med obj. (se *b*); förr äv. om person: vid mer l. mindre nära förestående tidpunkt o. d. (väntas) komma; jfr **stunda till** o. **-stå 4**. Tet fördærfwelige rigemænth Som warith hafwer .. ok en her epter ytermera tilstundar. *G1R* 1: 48 **(1523)**. Tillstundade ochså julehelgen, emoot hwilken iagh ey förreesa kunde såsom och icke mitt uti winteren. *UUKonsP* 4: 105 **(1652)**. *(Vi har)* mehr gagn .. af honom som tillstunder i wärlden att betiena oss. *VDAkt.* **1689**, nr 100. Wettern .. wisar förut när stormwäder tilstundar. KÖNIG *LärdÖfn.* 6: 3 **(1747)**. Det började skymma, natten tillstundade. MOBERG *Invandr.* 233 **(1952)**. ***a)*** i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.; i sht förr särsk. bestämt av *nu* l. *näst*; förr äv. dels efterställt, särsk. om datum, dels om person äv.: blivande. *(Jesus)* then oss frelsar frå then tillstundandes wredhe. *1Tess.* 1: 10 **(*NT* 1526)**. *(De har lovat att pengar)* schole uthi god reedo lefwererade warda till then 1 Junij nu tilstundende. *RA* II. 2: 273 **(1617)**. Näst tilstundande Rijkzdagh. *RP* 1: 133 **(1629)**; möjl. ssg med *näst*. Hr Erik Wallin såsom min då tillstundande Swåger. *VDAkt.* **1713**, nr 392. jfr **näst-tillstundande**. ***b)*** (numera bl. tillf.) med (person)obj.: stunda för, vänta, förestå; i ä. språkprov med oklar avgränsning mot **1**. Frestilsens stund, huilken tilstundar allo werldenne. *Upp.* 3: 10 **(*NT* 1526)**. Den allmänne fahra, som så wäl eder, som osz tilstundar. WIDEKINDI *KrijgH* 746 **(1671)**. FRYXELL *Ber.* 4: 328 **(1830)**. — **(II 8 *b* *α*) -STYMMA.** [med avseende på senare leden se **stymmelse**] (†) särsk. i p. pf., särsk. om hår: tillklippt, tillkapad. STURZEN-BECKER 2: 25 **(1841)**. — **(II 8 (*β*)) -STYMMELSE.** (antydande l. första) ansats, antydning; förr äv. speciellare, dels: (första l. skissartat) utkast l. försök o. d., dels om händelse som antyder l. uppfattas ss. (första) tecken på ngt (särsk. pregnant: (första) tecken på fara l. oroväckande tillbud o. d.); äv. dels mer l. mindre konkret, om ngt oansenligt som utgör blott antydan l. första ansats till ngt, dels (o. nu-

mera nästan bl.) i sg.: (liten l. svag) antydan l. ansats till förekomst (av ngt), skymt (företrädesvis i förb. med bestämning inledd av *till*, förr äv. *av*, o. särsk. negerat: minsta antydan osv.). *Det fanns inte en tillstymmelse till bevis. En fest utan tillstymmelse till feststämning. Hon saknar varje tillstymmelse till högre ideal. Han har ingen hut i kroppen — inte en tillstymmelse.* Om någon fara och buller eller tilsdömmelse är å färde. *VDP* 26/5 **1779**, § 12. Njuta en tillstymmelse af landtlif. KULLBERG *Bref* 2: 100 (**1844**). Då den förra halften af dessa sånger .. såsom konstalster endast utgöra tillstymmelser .. visa de sednare jemförelsevis mera öfning och besinning. *Frey* **1847**, s. 102. Visserligen höra vi talas om hvarjehanda krigiska tillstymmelser. *SöndN* **1864**, nr 7, s. 1. Hvarjämte från samma tid de första tillstymmelser till räkenskaper finnas. HAGSTRÖM *Herdam.* 3: 109 (**1899**). Medan hon ogillande försökte rynka sina små tillstymmelser till ögonbryn. *KronprinsessBFinlRödK* 53 (**1940**). — **-STYRA**, v.[1] **-sel** (†, WALLIN *Rel.* 3: 150 (**1827**, **1831**)). jfr **styra till** (se **styra**, v.[1] *särsk. förb.*). **1)** (†) till **II 5**: tillsända (ngn ngt). Dhen öfwerståndne Ransaakningh, som förmodas undlängst wara Hanss Högwyrdigheet och Ehrewyrdigheeter Tillstyrtt. *VDAkt.* **1684**, nr 137. *SPF* **1823**, s. 289. **2)** till **II 8** *b* (*β*): styra till (ngt); äv. (o. numera företrädesvis, mera tillf.) dels med obj. ersatt av (sätts)adverbial, dels: stöka till, smutsa l. skräpa ned (särsk. i p. pf.). Der Gudh skulle tilstyra något oförmodeligit öfwer wårt käre Fädernesland. STIERNMAN *Riksd.* 1289 (**1657**). *(Hon)* hade svårt .. att alltid tillstyra så, att man i fred kunde få hafva roligt med de käraste vännerna. MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem.* 3: 56 (**1910**). Jag vill inte ha tillstyrt i rummet. LO-JOHANSSON *Stockh.* 234 (**1954**). — (**II 8** *b* *α*) **-STYRA**, v.[2] särsk. (vard.) i p. pf.: utstyrd, utspökad; jfr **styra till** (se **styra**, v.[2] *särsk. förb.*). BJÖRKMAN (**1889**). De trodde förstås, att jag inte hade bättre vett än att jag lät dig gå tillstyrd på det sättet. JENSEN *Montgomery* 94 (**1909**). — (**II 13** *a*) **-STYRKA**, **-an** (se *avledn.*), **-else** (†, *G1R* 4: 58 (**1527**)), **-ning** (numera föga br., CELSIUS *G1* 2: 99 (**1753**), *AnderssonBrevväxl.* 1: 384 (**1838**: tillstyrkningsväg)); **-are** (se *avledn.*). [jfr fsv. *tilstyrkiare*] (gm formellt yttrande) förorda l. tillråda l. bifalla (godkännande l. antagande av) (ngt, särsk. begäran l. åtgärd l. förslag o. d., särsk. angiven (angivet) med inf.-förb. l. *att*-sats); äv. abs.; i sht förr äv. med indir. personobj.; förr äv. dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *till*, dels om omständighet l. förhållande l. skäl o. d.: tala till förmån för (äv. med obj. ersatt av *så*); jfr **styrka till 2**. *Plutonchefen tillstyrkte permissionsansökan. Alla sakkunniga tillstyrker att byggplanerna trots allt fullföljs. De flesta remissinstanser har tillstyrkt.* *G1R* 4: 58 (**1527**). *(Ärendet har kommit i betänkande, då)* åtskillige skal finnes, som Odelqwarnernes conservation emoot Sqwaltors byggning tilstyrcke. STIERNMAN *Riksd.* 1091 (**1647**). Där omständigheterne så tilstyrka. *PH* 3: 2253 (**1746**). Faculteten kan här til *(dvs. till resestipendiet)* så mycket tryggare tillstyrka, som *(osv.)*. LINNÉ *Bref* I. 1: 140 (**1748**). Jag tillstyrker er, att .. uppvakta er höge förman. WALLMARK *Res.* 156 (**1832**). Han tillstyrkte förslaget om ett realläroverk utan klassisk linie. *3SAH* 2: 54 (**1887**). Ansökan av andra än byggnadsminnesnämnden kan emellertid inte bifallas med mindre än att nämnden har tillstyrkt ansökan. *Rig* **1957**, s. 7. Avledn.: **tillstyrkan**, r. l. f. handling att tillstyrka; äv. (o. i sht) konkretare, om enskilt fall l. yttrande av sådant tillstyrkande (särsk. med gen.- (l. poss.-)attribut, betecknande den som tillstyrker ngt, o. i förb. med prep., särsk. *på*). De menn som gienom .. *(kungens)* tillstyrckan, hade blijfwit Himmelrijkes Arffwingar. REENHIELM *OTryggw.* 107 (**1691**). Efter flere års trägna studier debuterade hon, på sin berömda lärarinnas tillstyrkan, å K. Stora teatern. *Idun* **1890**, s. 566. **tillstyrkare**, m.//ig. [fsv. *tillstyrkiare*, främjare, hjälpare] (numera bl. tillf.) person som tillstyrker (ngt); förr äv. allmännare: tillskyndare, närmande sig: understödjare, anhängare. Söffuerin norby skal haffua agtadh sig aath findtlandt thet wel fructhandis ær at han haffuer ther noghra tiilstyrkiare tiil. *G1R* 3: 110 (**1526**). *SAOL* (**1998**). — **-STÅ**, förr äv. **-STÅNDA**, **-ståelse** (numera mindre br., LIND (**1738**), ÖSTERGREN (**1957**)), **-ståndelse** (†, *HSH* 31: 68 (**1661**)); **-ståndare** (se *avledn.*). [fsv. *tilstanda*] jfr **stå till**. **1)** (numera föga br.) till **II 3**, särsk. i p. pr.: intillstående, bredvidstående; tillstädesvarande; äv. om sula: som har bred rand, som står ut utanför skons ovanläder. Ther tilstående Spruter *(att samla vatten i)* på små Wagnar. RISINGH *LandB* 36 (**1671**). *SvSkoT* **1927**, nr 10, s. 151 (*om sula*). **2)** (†) till **II 4** *a*: stå (så l. så) till; i sht opers.; särsk. dels i frågesats, särsk. inledd av *hur(u)*, dels med rumsadverbiell bestämning l. med bestämning inledd av prep. *med*, förr äv. *om*, vars rektion betecknar den l. det som tillståndet avser. *(Min bror)* huilkin iach sende therföre till idher ath j skolen få weta huru medh migh tilstår. *Ef.* 6: 22 (*NT* **1526**). Huru där tilstod både om Drottningens och eljest landsens och des inbyggares lägenheter. TEGEL *E14* 43 (**1612**). At wara en god Christen när wel tilstår är så mykit som wara en god stridzman i fredliga tider. SWEDBERG *SabbRo* 422 (**1688**, **1710**). Imedlertid vilje vi nu gå tilbaka, och se, huru här *(i Sthm)* i ofrigt, tid efter annan, tillstod. *SthmStCal.* **1763**, s. 11. MOLLER (**1807**). **3)** (†) till **II 5** (jfr **5** *a* slutet). *a)* (rätteligen l. vederbörligen l. lämpligen) tillkomma (ngn); äv. dels: anstå, hövas, dels om tillstånd l. händelse o. d., särsk. fara: komma till del, dels med sakobj.: komma an på, beträffa; stundom (med anslutning till **till II 12**) närmande sig l. övergående i bet.: tillhöra. Hwad ock sedan vtaff same gieldh vtöffuer bliffuer Schall oss helfftane, och henne thet annet helfftane tilstå. *G1R* 12: 103 (**1538**). Hwadh glädie och lust kan tilstå / Skal idagh intet felas på. MESSENIUS *Sign.* 10 (**1612**). Den fahra honom kan aff dette gifftermål tillståndhe uthur Pålandh på Pryssens vegner. *OxBr.* 1: 142 (**1620**). *(Han)* skole sigh vthi all ting så förholla och förskicka, som en rettschaffens Adelssman ägner och tillstår. *RARP* 1: 49 (**1627**). Den herrlighet Ståndet dermed tillstår. SVEDELIUS *Repr.* 13 (*i handl. fr.* **1638**). Et Cronan tillstående regale. *NumismatMedd.* 22: 178 (*c.* **1721**). SCHULTZE *Ordb.* 4948 (*c.* **1755**). *b)* stå i (ngns) makt l. förmåga, vara möjligt för, komma an på; i sht opers., särsk. i förb. med *så mycket* l. *så vida* o. d. Konungen swarade, at hwad honom tilstodh, wille han wal medh honom hålla Nåborskap. PETREIUS *Beskr.* 2: 207 (**1614**). Så willie Wij Eder gerna .. förhielpa, så wijda Oss tillståår. *BraheBrevväxl.* 1: 178 (**1669**). Jag skal *(i*

egenskap av biskop) .. så mycket mig tilstår, skaffa lydnad för Hans K:gl. Maj:t. *PH* 10: 238 **(1773)**. **4)** (†) till **II 10** *a*: tillstunda, förestå. *HH* XXXIII. 2: 178 **(1550)**. Ther fyllestgör han sin klagande maga för thes föregåande och tilståande fastedagar. LEMWIG *Konst* 90 **(1673)**. **5)** till **II 13** *a*. *α)* medge l. vidgå l. erkänna (ngt, särsk. angivet med *att*-sats, äv. med ack. med inf. (särsk. (o. numera bl., tillf.) med refl. obj.)); särsk. i fråga om mer l. mindre motvilligt medgivande osv.; äv. abs.; förr äv. dels närmande sig l. övergående i bet.: bekräfta o. d., dels allmännare: hävda, påstå, vidhålla. *De tillstod det nog inte ens för sig själva. Jag måste tillstå att du har skött dig över förväntan.* Iac bekenner oc tilstaar at thet bör alle cristne gode menniskor göra. *G1R* 1: 32 **(1521)**. Swen Monsson .. byrdede samme gårdh på sijn sons wägne som ther till skyldh war iffrå .. Hendrich Olsson medh lagh och lagadom, såsom Kongl. M:ttz fogte .. sampt borgemästere och rådh vdj Stregnes thet och tilstodhe. *HH* XIII. 1: 17 **(1562)**. *(Vi, konungen)* tilstodo emoot samme Cap*(itel)* at en *(borgmästare)* hade Nederlägning annorstädes at wara Borgare. WIDEKINDI *G2A* 377 **(c. 1676)**. Then han .. gifwit en eller 2 Caroliner at han skulle wyas wid henne, samt tilstå sig wara barnafadren. *KulturbVg.* 1: 65 **(1708)**. Ankarström greps på morgonen och tillstod genast. ALMQVIST *DrJ* 204 **(1834)**. Jag måste tyvärr tillstå min absoluta oförmåga att ens tillnärmelsevis följa med i detta slags resonemang. *KyrkohÅ* **1938**, s. 156. Ädlare är jag inte, än att jag tillstår, att Anderssons resultat med tolv C, fem B och två Ba har gjort mig gott. SPONG *Sjövinkel* 449 **(1949)**. särsk. (numera föga br.) med indir. obj., dels: medge osv. (ngt) inför (ngn), dels o. i sht (delvis med anslutning till **till II 5** (jfr **-stå 3**)): tillerkänna (ngn ngt) (äv. närmande sig l. övergående i bet.: avstå till). *(Vi)* tilplicte os ath frie, hemle och fulkomlige tilsto hanom samme olafiske for huar mandz tiltaal. *VgFmT* II. 1: 26 **(1526)**. Um så kunne berådhslåss, att the icke sielffve krigzfolck här i staden behöffvede, dhå vele the lathe E. K. M. tilstå thet meste folck man här bekomme kan. *G1R* 26: 842 **(1556)**. J måsten mig tillstå, icke något sådant härtills skedt vara vidare, än af Herr Rudbeck allena. ATTERBOM *Minnest.* 1: 202 (*i handl. fr.* **1685**). Den omvårdnad han å ämbetets vägnar tillstår Guds rike i detta fosterland. SEGERSTEDT *Händ.* 339 **(1922, 1926)**. *b)* (†) tillåta (ngt l. ngn ngt, särsk. angivet med inf.-förb.); äv. dels med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *om*, dels utan indir. obj. *(Det)* ähr icke rådeligit att tilstonde mykin uthförning på thenne tijdt oppå spanmåle eller boskap. *G1R* 29: 150 **(1559)**. At Gudh honom om sådana fridzgifft intet tilståår. LPETRI *Mandr.* F 7 a **(1562)**. Ingen må tillstådt och förlofwat wara på en half mijhl när förbem*(ält)*e Krogh att sällia ööl, wijn eller brännewijn. *RR* **1647**, fol. 2914. *(Boken torde)* effter förslag dediceras hans Majestet om så tilståndet blifwer. SWEDENBORG *RebNat.* 1: 252 **(1716)**. Avledn. (†): **tillståndare**, m.//ig. [jfr fsv. *tilstandare*, hjälpare] till **-stå 5** *a*: hemulsman (se d. o. **1**). *HSH* 16: 88 **(1527)**. **tillståndig**, adj. till **-stå 3** *a*: (rätteligen) tillkommande l. tillhörig; tillbörlig; jfr **till-städig**. Att, såsom rättsinnte trogne undersåtare ägnar och bör, styrckia Hans Kongl. Maij:ts tillståndiga Högheet och rätt. *2RARP* I. 2: 384 **(1720)**. *SvFatburen* 3: 74 **(1768)**.

TILLSTÅND *til³~ston²d*, n. (*HFinlH* 4: 250 **(1556)** osv.) ((†) m. *G1R* 27: 40 **(1557)**. GUSTAF II ADOLF 178 **(1617)**); best. **-et**; pl. =. (förr äv. skrivet ss. två ord. **-stand(h) 1558–1629**. **-standt 1557–1592**. **-ston 1579**. **-stond(h) 1561–1619**. **-stånd(h) 1556** osv.) [fsv. *tilstand*; jfr d. *tilstand*, t. *zustand*; jfr äv. mlt. *tostant*, hjälp, bistånd, mnl. *toestant* (nl. *toestand*); vbalsbst. till **TILLSTÅ** (o. **STÅ TILL**) (jfr **STÅND**, sbst.[1])]

1) (†) närmast motsv. **TILLSTÅ 1**, i fråga om ngt (l. ngn) som finns till l. är närvarande, existens, tillvaro, förhandenvaro; läge, placering; utrymme. Emädhan .. *(lögnen)* får mångastädz stoort tilstånd och inrymdh. BULLERNÆSIUS *Lögn.* C 1 a **(1619)**. Om iag för Nöjet ditt mitt Tillstånd finge gefwa! DAHLSTIERNA *(SVS)* 259 **(c. 1696)**. Då han war omgift, "gick ett swårt ryckte om hennes *(dvs. första hustruns)* tillstånd ännu i lifwet". CAVALLIN *Herdam.* 5: 237 (*cit. fr.* **1716**). JUSLENIUS 12 **(1745**; *om läge o. d.*).

2) (†) i temporal anv.; särsk. [sannol. kontamination med **stillstånd** (se **STILLESTÅND**)] om avbrott l. uppehåll i rörelse l. aktivitet o. d.; särsk. om stillestånd l. lugn l. (vapen)vila. *(Medan skottväxlingen pågår)* så kommer uthur wagenborgen en *(dvs. en rysk soldat)* som begärer tillstånd. *KKD* 3: 13 **(c. 1705)**. RUNIUS *(SVS)* 2: 255 **(c. 1710**; *om uppehåll*). *Cellarius* 91 **(1729**; *om stillestånd o. d.*). *(Sv.)* Vid då varande tilstånd, *(lat.)* Eo tempore. SCHULTZE *Ordb.* 4949 **(c. 1755)**.

3) [jfr motsv. anv. i dan. o. t.] motsv. **TILLSTÅ 2**, (sammanfattande) om (mer l. mindre permanenta) yttre l. inre förhållanden l. omständigheter vari ngt l. ngn befinner sig, beskaffenhet, skick, belägenhet, (sak)läge o. d.; i sht förr äv. i pl. *Efter middagen befann vi oss i ett ytterst behagligt tillstånd. De utnyttjade vårt utsatta och försvarslösa tillstånd. Studier rörande vissa djurs beteende i vilt och tamt tillstånd. Den smakar bättre tillagad i färskt tillstånd.* SVART *Gensw.* K 7 b **(1558)**. Detth selsamme tilstondh nu har i landett är. *OxBr.* 5: 11 **(1612)**. *(Ni)* discurerade medh migh om allehanda Academiens tilstånd. RUDBECK D. A. *Bref* 1: 25 **(1663)**. Naturens tillstånd var en strid, Man mot Man. KELLGREN *(SVS)* 5: 256 **(1793)**. Diamanterna äro i rent tillstånd färglösa och starkt ljusbrytande. BOLIN *OrgKem.* 9 **(1925)**. Vilken kansla av förnedring! Bara en sådan sak som det halvklädda tillståndet! HEDBERG *VackrTänd.* 106 **(1943)**. Livet i havet företräder .. ett .. mycket äldre tillstånd än allt vi möter på land. SELANDER *LevLandsk.* 126 **(1955)**. I annonsen meddelades, att .. *(pastorn)* skulle hålla en föreläsning om det andliga tillståndet i Sverige. *KyrkohÅ* **1958**, s. 112. — jfr **LARV-**, **MELLAN-**, **NATUR-**, **NOMAD-**, **NORMAL-**, **SAMHÄLLS-**, **SEDE-**, **UR-TILLSTÅND** m. fl. — särsk.

a) i uttr. *sakernas tillstånd*, om rådande läge l. situation o. d. (vid ett visst tillfälle); jfr **SAK**, sbst. **6** (*a* *γ*). *Är myndigheterna medvetna om detta sakernas tillstånd? Vi kan inte låta oss nöja med sakernas nuvarande tillstånd.* *(Sv.)* Sakernas tilstånd. *(eng.)* Face or state of affairs. SERENIUS **(1741)**. Detta pinsamma sakernas tillstånd varade i flera månader. WESTER *Aksakov Fam.* 205 **(1911)**. Sakernas tillstånd vart snabbt allt mer outhärdligt. SUND *LanthSon* 65 **(1997)**.

b) i fråga om ngns (l. ngt kollektivs) av vissa betydelsefulla (o. oftast svårföränderliga) omständigheter beroende belägenhet l. (livs)situa-

tion o. d.; särsk. i sådana uttr. som (*leva* l. *befinna sig i*) *ett tillstånd av* följt av sbst.(-uttr.) betecknande belägenhet osv. (se särsk. *α*, *β*, *δ*). *Här råder ett tillstånd av ständiga konflikter. Det ekonomiska, sociala, allmänna tillståndet är bedrövligt.* Thet sorgeliga tillståndh, som oss fattig folck uti Wexio åhr uppå kommitt (*gm kriget*). *OxBr.* 12: 348 (**1612**). Ehrt salla tilstånd må / Här efter för Ehr Dygd en rik beloning blifwa. BRENNER *Dikt.* 1: 44 (**1684**, **1713**). Ofta war han i det tilstånd, at han utan befallning och af eget bewåg måste fatta slut. DALIN *Arg.* 1: 277 (**1733**, **1754**). En tidning, som vill lägga i dagen det tillstånd, hvari massorna befinna sig. *Stridsropet* **1883**, nr 1, s. 1. För historien, för mänsklighetens hela tillvaro och tillstånd är vi solidariskt ansvariga. BOOK *Ranns.* 98 (**1953**). — jfr **RÄTTS-TILLSTÅND** m. fl. — särsk.

α) i fråga om ngns sociala l. juridiska ställning o. d.; förr äv. övergående i bet.: stånd (se **STÅND**, sbst.[1] **11** *b*, **12**), klass (se d. o. **1**, **2**); jfr *β*. *De lever i ett tillstånd av slaveri, social utstötning.* REENHIELM *OTryggw.* 15 (**1691**). Et wist tycke för fattigdom, gjorde i Rom alla tilstånd mäst lika. DALIN *Montesquieu* 23 (**1755**). At han gifwer wid handen .. Huru Löningstagarnes swaga tilstånd kan lisas. OELREICH 7 (**1755**). Efter det Christendomen mildrat trälarnes hårda tillstånd (*undantogs osv.*). NORDSTRÖM *Samh.* 2: 42 (**1840**). — jfr **MYNDIGHETS-**, **OFRIHETS-TILLSTÅND** m. fl. — särsk. *α'*) (numera bl. tillf.) i fråga om civilstånd. När ättetaflorne ej noga utsatt deras dödsår i ogift tillstånd. *PH* 8: 6022 (**1765**). *β'*) (†) i fråga om anställning l. tjänst o. d. BOLINUS *Dagb.* 80 (**1679**). At .. (*han*), i fall han icke blifwer gillad, må komma i sitt förra tilstånd och tianst tilbakars igen. *PH* 2: 1183 (**1734**).

β) i fråga om ngns ekonomiska förhållanden o. d.; i vissa språkprov svårt att skilja från *α*. *Familjen befinner sig i ett tillstånd av ren misär.* Han tänker intz .. vthi hwad tilstånd min hustro och barn råka skulle, der iag dhem Från fölle. *Hälsingerun.* *1980*, s. 97 (**1682**). Uti sådant fattigt tilstånd, kunde mina föräldrar ingalunda hålla mig i Scholan. BROMAN *Glys.* 3: 828 (**1747**). — jfr **BEROENDE-**, **KONKURS-TILLSTÅND**. — särsk. (†) pregnant (jfr *c α δ'*, *β*): välstånd o. d. EKBLAD 66 (**1764**). Månge sitta i tilstånd och hafwa tilfälle at göra androm godt. NOHRBORG 657 (*c.* **1765**).

γ) (†) i uttr. *slätt tillstånd*, (ekonomiskt) dålig(t) läge l. situation; jfr **SLÄT**, adj. **8** *b γ* (, *μ β'*). SCHMEDEMAN *Just.* 615 (**1671**). Tilfrågades Sochnemännen, om the icke skulle wilja hielpa Hr. Torberno Dimberg något hwar til at kiöpa sig en kappa före, uti hans slätta tilstånd? *KulturbVg.* 1: 187 (**1687**). WIDEGREN (**1788**).

δ) övergående i bet.: förhållande(n) (se **FÖRHÅLLANDE 5**), relation(er) (se **RELATION 3**); förr äv. övergående i bet.: intimt umgänge. *Det rådde ett tillstånd av kallt krig mellan supermakterna.* Desse tvenne våre tilståndh medh Pålacken och Juten. AOXENSTIERNA 1: 514 (*c.* **1624**). (*Mötet förbjöd*) Prästerna, Diakerne, Vnderdiakerne och Clärkerne, at hafwa sitt Tilstånd medh Qwinnor. SCHRODERUS *Os.* 2: 647 (**1635**). Igenom Fransk bemedling skulle ock Sverige snart komma i fredligare tillstånd med Polen. *2SAH* 5: 243 (**1809**). — jfr **FREDS-**, **KRIGS-TILLSTÅND**.

c) i fråga om persons kroppsliga l. själsliga funktioner o. d. (ofta av mera tillfällig karaktär). *I berusat tillstånd är det fler som vågar säga vad de tycker. Ett tillstånd av fruktan ansågs nödvändigt för att upprätthålla disciplinen. Tillståndet är kritiskt för flera av de skadade. Tillståndet är efter omständigheterna gott.* Bleekheet låter see Kropsens elaka tilstånd. SCHRODERUS *Comenius* 293 (**1639**). Sådane, som af slika Begjärelser (*dvs. kärlek*) äro intagne, hafwa ingen Ro at sofwa, äta, eller rätt at afföra Maten, therföre the .. uti allahanda swåra och siukliga Tilstånd falla. ÅKEN *Reseap.* 126 (**1746**). (*Hon*) surrade omkring i ett tillstånd af obehärskad salighet. WAGNER *Norrt.* 84 (**1908**). Så intensiv fasa och njutning som drömmen ger – när finner vi den i vaket tillstånd? BOYE *Ast.* 60 (**1931**). Han sa att Lilian befann sig i ett miserabelt tillstånd, hon var mager och eländig och utsvulten. GUSTAF-JANSON *ÖvOnd.* 41 (**1957**). — jfr **HÄLSO-**, **KÄNSLO-**, **NORMAL-**, **NYKTERHETS-**, **NÄRINGS-**, **RETNINGS-**, **SINNES-**, **SJUKDOMS-**, **SPÄNNINGS-TILLSTÅND** m. fl. — särsk. *α*) i fråga om havandeskap. jfr **HAVANDE-TILLSTÅND**. särsk. *α'*) i uttr. *havande tillstånd*. WIDEGREN (**1788**). Hafvandskap el(*ler*) Hafvande tillstånd .. (*dvs.*) Det tillstånd, hvari qvinnan befinner sig, då hon i sig hyser frukt af samlag. CEDERSCHIÖLD *Ordl.* (*c.* **1847**). Jag är lycklig nog att ha en make som älskar mig i havande tillstånd. *Expressen* 23/11 **2001**, s. 15. *β'*) (numera i sht ngt skämts. l. arkaiserande) i uttr. *välsignat tillstånd*. MÖLLER (**1790**). Dör Konung i Swerige .. men Hans efterlemnade Drottning Sig i wälsignadt tilstånd befinner (*osv.*). *SuccOrdn.* **1809**, § 2. Enligt allt ihärdigare uppgifter är hans fästmö .. i välsignat tillstånd. *Expressen* 5/6 **1993**, s. 32. *γ'*) (numera bl. tillf.) i uttr. *väntans* l. *väntande tillstånd*. *3SAH* 45: 261 (**1934**). En Kalervokvinna, som var stadd i väntans tillstånd. COLLINDER *Kalev.* 252 (**1948**). *δ'*) (†) pregnant (jfr *β*, *b β* slutet), särsk. i uttr. *bli i tillstånd*, bli gravid. Hon blef åter i tilstånd i October. *VetAH* **1790**, s. 305. *β*) (†) pregnant (jfr *α δ'*, *b β* slutet), i fråga om hälso- l. sinnestillstånd o. d.: (anfall av) sjukdom l. opasslighet l. dåligt humör o. d. TRANÆUS *Medewij* 62 (**1690**; *i fråga om halsa*). För resten äro fruntimren så bråkiga och ha jämt så mycket tillstånd. LEVERTIN *Magistr.* 97 (**1900**).

d) (i sht i fackspr.) i fråga om form l. beskaffenhet l. egenskap hos ämne l. kropp (se **KROPP**, sbst.[1] **5**) l. system (se **SYSTEM**, sbst.[1] **2** *d*) o. d. Hvar och en kropp far fort i sitt tilstånd af rörelse och hvila .. till dess han af någon annan kraft tvingas, at ändra det samma. DURÆUS *Naturk.* 15 (**1759**). Kroppars elektriska tillstånd. RYDBERG *FysUtv.* 4 (**1903**). Man .. (*har*) lyckats framställa radiumemanativa i rent tillstånd. RAMSTEDT o. GLEDITSCH 74 (**1917**). Smörsyran har i fritt tillstånd en mycket obehaglig .. lukt. BOLIN *VFöda* 48 (**1933**). — jfr **SPÄNNINGS-TILLSTÅND**. — särsk. (i fackspr.) om ngn av egenskaperna fast, flytande l. gasformig. *En professur i fasta tillståndets fysik.* En metalls flytande tillstånd. SUNDÉN (**1891**). Metallen erhålles i gasformigt tillstånd. BERGHOLM *Fys.* 4: 88 (**1957**). jfr **GAS-TILLSTÅND**.

e) ss. beteckning för förmåga l. kapacitet l. möjlighet l. tillfälle (till ngt) l. skick (se **SKICK**, sbst.[1] **1** *b* (*δ*)) (för l. till ngt); jfr **STÅND**, sbst.[1] **11** *f*, **13**. särsk.

α) i uttr. *i*, förr äv. *uti* (se särsk. *β'*), *tillstånd*. särsk.

α') (†) med sakobj. till det överordnade verbet, särsk. i uttr. *sätta ngt i tillstånd*, sätta ngt i skick l. stånd (för ngt ändamål). Jag *(tror)* denna pretexten brukas till att sättia sakerne dertill *(dvs. till ett engelskt angrepp på Frankrike)* i tillstånd. *HSH* 10: 192 **(1715)**.

β') i sådana uttr. som *vara i tillstånd att (kunna) göra ngt* l. *vara i tillstånd till ngt*, förr äv. *se sig i tillstånd att göra ngt* (äv. utan inf.-märke), om person l. kollektiv av personer: vara kapabel l. förmögen till (att göra) ngt l. förmå l. kunna göra ngt l. vara i skick l. stånd att göra ngt; ngn gg äv. med saksubj.; förr äv. med underförstådd bestämning angivande vad man är kapabel osv. till. *HSH* 17: 290 **(1697)**. När de nu woro i tillstånd at kunna tala *(osv.)*. EHRENADLER *Tel.* 286 **(1723)**. Statzsecreteraren bör altid föredraga sådane ärender, när han är i tillstånd, men elliest den, som .. är dertill narmast. *2RA* 1: 328 **(1723)**. PORTHAN 5: 205 **(1778**: uti). *VDAkt.* **1785**, nr 404 (: sedt mig i tilstånd .. förbiuda). Då jag hvarken haft hjerta at göra .. *(mina manuskript)* til intet, eller varit i tilstånd dertil .. så *(osv.)*. GFGYLLENBORG *Skald.* II **(1798)**. Ställd vid Innfloden, såg han sig genom en vapenhvila i tillstånd att resa till Danmark. ROSENSTEIN 1: 367 **(1810)**. Den här typen av granater är gjord främst för att skada offrets ben och den var fortfarande i tillstånd att göra det. *Expressen* 3/9 **2000**, s. 3.

γ') (†) i uttr. *sätta ngn i tillstånd att göra ngt*, göra det möjligt för ngn att göra ngt, sätta ngn i stånd att göra ngt. *(Barnen)* sättas .. *(gm vördnad för lagen)* i tilstånd at älska och wörda .. Gud. OELREICH 312 **(1755)**. För att sätta läsaren i tillstånd att .. bedömma *(osv.)*. HISINGER *Ant.* 1: 5 **(1819)**.

δ') (†) i uttr. *komma* l. *bli i tillstånd att göra ngt*, få möjlighet l. komma i läge att göra ngt. *PH* 8: 5826 **(1762)**. Jag hoppas till klockan fyra .. blifva i tillstånd att kunna komma ut. *MoB* 6: 146 *(c.* **1790)**.

β) i uttr. *ur*, förr äv. *utur* l. *utom*, *tillstånd*. särsk.

α') (numera bl. tillf.) i uttr. *vara ur*, förr äv. *utur*, *tillstånd att göra ngt*, vara oförmögen att göra ngt, inte vara i stånd att göra ngt. Att han .. *(på grund av sjukdom)* aldeles warit utur tillstånd att med prestasysslor sig befatta. *SynodA* 1: 488 **(1771)**. Det *(är)* en olycka at .. vara ur tilstånd at upfylla .. *(ngns)* fordran. GFGYLLENBORG *Vitt.* 3: 84 **(1783, 1797)**.

β') (†) i uttr. *sätta ngn (ut)ur*, äv. *utom*, *tillstånd att göra ngt*, göra ngn oförmögen att göra ngt, sätta ngn ur stånd att göra ngt. BERCH *Hush.* Föret. **5 (1747**: utom). At Ryssland .. satt Sverige utur tillstånd at fullfölja sin hug. HÖPKEN 2: 183 **(1753)**. Huruwida, innan Rydell och Peronne genom .. dem tillfogade slag woro satte ur tillstånd att begifwa sig till deras hemwister. *VexiöBl.* **1813**, nr 22, s. 3.

f) (†) om predikat(sfyllnad). I hwarje mening finnas tre hufwuddelar: Styret, Tillståndet och Medlaren. LIDEN *SvSpr.* 74 **(1848)**.

4) motsv. TILLSTÅ **5** *(b)*: (av myndighet o. dyl. l. innehavare av ngn rättighet o. d. utfärdad) (formell) förklaring att inga hinder föreligger (för ngn viss handling l. verksamhet o. d.), (formell) tillåtelse; särsk. dels i sådana uttr. som *be om*, *ansöka om*, *söka*, *begära*, *utverka*, *få*, *erhålla*, *ha*, *bevilja*, *ge*, *utfärda*, *lämna*, *neka tillstånd till*, äv. *för* l. (ngn gg) *om* l. *på*, *ngt*, dels i sådana uttr. som *be om* osv. *tillstånd* (*till*, äv. *för* l. (ngn gg) *om*) *att (få) göra ngt*, dels i sådana uttr. som *göra ngt med* (förr äv. *(i)genom*) l. *utan ngns tillstånd*; äv. konkret, om dokument innehållande sådan förklaring l. tillåtelse; äv. närmande sig l. övergående i bet.: koncession (se d. o. **2**), licens (se d. o. **2**); i sht förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: fullmakt (se d. o. **3**), bemyndigande. *Bolaget tänker ansöka om tillstånd att borra efter olja utanför kusten. Bilden publiceras med (benäget, vederbörligt) tillstånd av, från upphovsrättsinnehavaren. Tillstånd att inneha skjutvapen. Det krävs skriftligt tillstånd för att (få) lämna kasernområdet. Jag har tillståndet här i fickan.* *HFinlH* 4: 250 **(1556)**. Att han .. lett slå .. sitt eget mynte .. vtan alla Konungars och Förstars tilstond, loff eller minne. SVART *G1* 80 **(1561)**. Ty bor konunger i Swerigie vara en een, och med hans tilstånd skall alting ske och icke elliest. *HT 1916*, s. 197 **(1597)**. Then Påweske Legaten .. hafwer .. skrifwit at Jesuiterne hafwa genom Käisarens tilstånd intaghit så när alle Kyrkior och rum. BUREUS *Warn.* A 4 a **(1604)**. Jag måste ännu en gång begära Edart tilstånd, at .. få tala om wårt Swenska tungomål. SAHLSTEDT *Veckobl.* **1767**, nr 3, s. 9. Då officerare .. inkomma .. uppstiga soldaterne .. och stå orörlige till dess dem gifves tillstånd att sätta sig. *TjReglArm.* **1858**, 2: 118. Varje register som innehåller känsliga *(person)*uppgifter .. kräver tillstånd av Datainspektionen. KUNG *HbRätt* 48 **(1989)**. Att få tillstånd till vindkraftsutbyggnad kan ta upp till sju eller åtta år. *DN* 7/8 **2004**, s. A2. — jfr **INRESE-**, **PASSER-**, **PRÖVNINGS-**, **TRAFIK-**, **UPPEHÅLLS-TILLSTÅND** m. fl. — särsk. (förr) i uttr. *ha* o. d. *tillstånd på jord* o. d., i fråga om arvinges l. släktings rätt att börda (se **BÖRDA**, v.[3] **1**) jord o. d.; förr äv. oeg. l. bildl., särsk. i uttr. *bekomma tillstånd uppå ngt*. Vij kunne täncke, ath konungen i Danmarck haffver .. aff honum *(dvs. kejsar Ferdinand)* bekommith nägett tilstandh och förtrostning opå Liffland. *G1R* 28: 516 **(1558)**. Elliest berättadhe therass Syskonne barn .. sigh och hafva tillståndh på samma Jordh. *UpplDomb.* 4: 77 **(1638)**.

S s g r (i allm. till **4**): **TILLSTÅNDS-ANSÖKAN**$^{\sim020}$. *TT* **1897**, Allm. s. 181. — **-ANSÖKNING**$^{\sim020}$. *SPF* 17: 734 **(1859)**. — **-AVGIFT**$^{\sim02}$, av. $^{\sim20}$. särsk. om avgift erlagd för erhållande l. innehav av tillstånd för ngn verksamhet. För erhållande av befrielse från tillståndsavgiften *(för lotteri)* ringde en supporter till landsfiskalen. *IdrBl.* 25/2 **1935**, s. 12. — **(3) -BESKRIVNING**. *HT* **1975**, s. 322. — **-BESLUT**. jfr **beslut II 1** o. **-resolution**. *TT* **1900**, Allm. s. 192. — **-BEVIS**. bevis på erhållet tillstånd; särsk. om skriftligt intyg på offentlig myndighets tillstånd till näring l. företag o. d. att bedriva viss verksamhet; äv. dels allmännare, i fråga om annan(s) verksamhet l. handling o. d, dels närmande sig l. övergående i bet.: tillstånd (se d. o. **4**); jfr **bevis 3** o. **-biljett**, **-brev**, **-handling**, **-kort**, **-sedel**. *AB* 18/12 **1845**, s. 2. Nattetid får ingen lemna lägret, utan att vara försedd med .. tillståndsbevis, utfärdadt från högqvarteret. *TjReglArm.* **1867**, 4: 132. Dessa fick mot särskilda avgifter tillståndsbevis att idka fiske av visst slag till sitt husbehov. HASSLÖF

SvVästkustf. 445 **(1949)**. särsk. (förr) om utgivningsbevis för periodisk skrift. *SC* 2: 1 **(1821)**. Tillståndsbevis, hinderslöshetsbevis, numera benämnt utgivningsbevis. *GrafUppslB* **(1951)**. — **-BILJETT**. (i Finl., förr) tillståndsbevis, i sht i fråga om besök l. vistelse ngnstädes; jfr **biljett 3** *f.* Censoren .. äger till bokens försaljning utgifwa Tillstånds-Billet. *SPF* **1829**, s. 514. Han förklarade .. att jag inte fick bege mig till Novonikolajevski utan särskild tillståndsbiljett. ÖSTENSON *Raikkonen Svinhufv.* 102 **(1929)**. — **-BREV**. (i sht förr) tillståndsbevis; förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: pass (se **pass**, sbst.[1] **10**); jfr **brev 2**. Tillståndzbreff för Lindorm Pädhersson småsven reesa nedh till Smoland och besökia sitt folck. *G1R* 27: 234 **(1557)**. Tillståndsbrev för utövande av näring eller yrke. *SFS* **1922**, s. 750. särsk. (förr) *a)* till **4** slutet, i fråga om ägande- l. brukningsrätt till fast egendom, särsk. jord o. d. Presenterades uti rätten ett tillståndsbref på kronotorpet Bastenäs. *NoraskogArk.* 4: 90 **(1647)**. *(Den som ville uppbruka ödehemman)* skulle anmäla sin önskan hos konungens höfding öfver Finland .. och af honom erhålla tillståndsbref. SCHYBERGSON *FinlH* 1: 70 **(1887**; *om förh. på 1300-talet*). *b)* i fråga om anläggande o. drift av bergsbruk; förr äv. om mutsedel; jfr **-sedel** slutet. *FörbudhBergzlWärck* 20/11 **1649**, s. A 1 b. *PH* 3: 1767 **(1741**; *om mutsedel*). Ett påbud, att nya "verk" .. skulle fordra Bergskollegii tillståndsbrev. HECKSCHER *EoH* 140 **(1922)**. — **-BYRÅ**. byrå som handlägger tillståndsärenden; särsk. (numera ej i officiellt spr.) om avdelning vid Statens invandrarverk; jfr **-enhet**. *SvD* 16/5 **1969**, s. 8. — **(3) -DIAGRAM**. särsk. (i fackspr.) om diagram som (på)visar tillståndet i en process (se **process**, sbst.[1] **5**) o. d. *SvUppslB* 18: 839 **(1934)**. — **(3** *d***) -EKVATION**. (i fackspr.) om ekvation som anger sambandet mellan fysikaliska egenskaper hos kropp l. system. VANNERUS *WundtPsyk.* 373 **(1896)**. — **-ENHET**$^{\sim02}$, äv. $^{\sim20}$. enhet (se d. o. **II 5**) som handlägger tillståndsärenden; ofta i fråga om näringsställens tillstånd att servera alkoholhaltiga drycker; jfr **-byrå**, **-grupp**, **-sida(n)**, **-utskott**. *SvD* 16/5 **1973**, s. 19. Migrationsverkets tillståndsenhet. *DN* 17/2 **2003**, s. A6. Man får inte förmå gäster att dricka mer än vad de tänkt sig, säger .. *(chefen)* på kommunens tillståndsenhet. *KvällsP* 26/3 **2004**, s. 12. — **-FRÅGA**. jfr **fråga**, sbst. **3**. *IdrBl.* 13/3 **1935**, s. 11. — **-FÖRFARANDE**. Det finns .. ett starkt önskemål om förenkling av själva tillståndsförfarandet. *SvD(A)* 27/2 **1959**, s. 3. — **-GIVANDE**, n. tillståndsgivning. En klagande granne till motorbanan lyckades förhala tillståndsgivandet. *DN* 21/6 **1993**, s. D1. — **-GIVANDE**, p. adj. som har rätt att ge tillstånd för viss (typ av) verksamhet; särsk. i uttr. *tillståndsgivande myndighet*. *SAOL* **(1950)**. Det *(kostar)* .. 26 öre per ton grus att utnyttja grustäkter. De 26 örena är en avgift till den tillståndsgivande myndigheten, nämligen länsstyrelsen. *DN* 9/1 **1995**, s. A7. — **-GIVARE**. myndighet l. person som ger l. har rätt att ge tillstånd. *DN* 28/3 **1990**, s. 4. — **-GIVNING**. lämnande av tillstånd; jfr **-givande**, sbst., **-utdelning**. *UNT* 13/2 **1939**, s. 4. — **-GRUPP**. jfr **grupp**, sbst.[1] **2**, o. **-enhet**. *SvD* 16/5 **1969**, s. 8. På Möllan blir det kaffe till bollen. Tillståndsgruppen backar inte en tum. *KvällsP* 14/6 **2002**, s. 12. — **-HANDLING**. särsk. om handling (se d. o. **10**) innehållande tillstånd (o. villkor för detta); jfr **-bevis**. *SFS* **1963**, s. 267. — **-HAVARE**. innehavare av tillstånd; jfr **-innehavare**. *TT* **1895**, Allm. s. 258. Efter ansökan av tillståndshavaren kan koncessionsnämnden upphäva eller mildra villkor i tillståndsbeslut. *SFS* **1969**, s. 908. — **-INNEHAVARE**. tillståndshavare. *SFS* **1922**, s. 801. — **-KORT**. (kort som utgör) tillståndsbevis; numera i sht om tillstånd för visning av film utfärdat av Statens biografbyrå. *SC* 2: 416 **(1822)**. Tillståndskort för svensk film skall .. på begäran företes för uppbördsmyndigheten för nöjesskatt. *SFS* **1951**, s. 979. — **-LAG**. särsk. till **3** *d* (slutet); jfr **lag**, sbst.[1] **5** *(a)*. Gasernas allmänna tillståndslag. MOLL *Fys.* 2: 84 **(1898)**. — **-LÖS**. som saknar tillstånd, otillåten, olaglig. *Tillståndslösa demonstrationer organiserade av extremister.* BACKMAN *Dickens Pickw.* 1: 65 **(1871)**. — **-MYNDIGHET**$^{\sim102}$, äv. $^{\sim200}$. tillståndsgivande myndighet. *UNT* 13/2 **1939**, s. 4. — **(3) -ORD**. särsk. (†): tillståndsverb. Tillstånds-ord kallas det Tidsord, som .. endast obestämdt uttrycker att något sker, eller ett tillstånd hvars verkande orsak icke bestämmes: t. ex. Stå, Sofva, Hvila, Växa. LYTH *SvSpr.* 5 **(1848)**. SCHILLER *SvSpr.* 15 **(1855)**. — **-PLIKT**. om skyldighet att söka o. erhålla tillstånd för viss verksamhet o. dyl. l. för visst innehav; jfr **-skyldighet**, **-tvång**. *SFS* **1964**, s. 44. Tillståndsplikt skall införas för uppförande av industrilokaler. *DN* 8/5 **1974**, s. 6. — **-PLIKTIG**. som kräver tillstånd. *Tillståndspliktig verksamhet. Tillståndspliktiga vapen.* PALMBERG *Hels.* 684 **(1889)**. — **-POLLETT**. (förr) om pollett (se **pollett**, sbst.[2] **2**) som berättigade till inträde ngnstädes l. åtnjutande av ngn tjänst. Omöjligen hade jag .. kommit dit in, om icke min gamla Väst råkat förvara en några år gammal behörig Tillstånds-pollet. LINNERHIELM *1Br.* 209 **(1797)**. — **-PRÖVA**, **-ning**. i fråga om myndighets prövning (se d. o. **2**) av ärende innan tillstånd ges l. nekas; i sht ss. vbalsbst. *-ning*. *1NJA* **1951**, s. 251. Ett förslag att helt slopa nuvarande tillståndsprövning för handel med preventivmedel. *SvD* 26/2 **1970**, s. 8. Förvärv som görs av .. kommunen skall tillståndsprövas. *Västerbotten* **1979**, s. 88. — **-RESOLUTION**. (i sht i ä. juridiskt fackspr.) tillståndsbeslut; jfr **resolution 4**. Tillstånds-resolutioner till uplaggande af waror på nederlag i Stockholm. DANCKWARDT *SmndrFörf.* 351 **(1823)**. Avskrift av tillståndsresolutionen. *SFS* **1964**, s. 928. — **-SEDEL**. (numera bl. tillf.) tillståndsbevis; äv. närmande sig l. övergående i bet.: passersedel (se d. o. **1**); jfr **sedel 1** *e δ*. *RP* 9: 511 **(1642)**. Sjuk, försedd med tillståndssedel, hänvisas till truppförbandets tross. *TrängRegl.* **1940**, s. 394. särsk. (†) i fråga om anläggande o. drift av bergsbruk; jfr **-brev** *b*. LINDBERG o. JOHANSSON *Karlskoga* 106 (*i handl. fr.* **1648**). Mut- och tilståndssedel på en uti Sala sokn belägen ödesgrufwas upptagan- och bearbetande. *Bergv.* 2: 505 **(1749)**. — **-SIDA(N)**. (mera tillf.) om den del av myndighet l. organisation o. d. som handhar tillståndsärenden; jfr **sida**, sbst. **20**, o. **-enhet**. Länsstyrelsens tillståndssida. *SvD* 30/3 **1983**, s. 6. — **-SKYLDIGHET**$^{\sim102}$, äv. $^{\sim200}$. tillståndsplikt. *MotRiksd.* **1973**, nr 335, s. 15. — **-TVÅNG**. tillståndsplikt. *SFS* **1943**, s. 843. — **-UTDELNING**$^{\sim020}$. (numera bl. mera tillf.) utdelning av tillstånd, tillståndsgivning. *Motorför.* **1928**, nr 3, s. 18. — **-UTSKOTT**$^{\sim02}$, äv. $^{\sim20}$. särsk. om utskott inom myndighet l. för-

valtning o. d. som handlägger ärenden avseende näringsställens tillstånd att servera alkoholhaltiga drycker; jfr **-enhet**. Larsson, som är .. ordförande i det politiska tillståndsutskottet, konstaterar att det finns en koppling mellan våldsbrottsligheten och stans krogliv. *DN* 8/3 **1999**, s. C5. — **(3) -VERB**. *språkv.* verb som uttrycker ett tillstånd; motsatt: handlingsverb; jfr **-ord**. *Tillståndsverb såsom "existera", "sova".* *SvLittFT* **1837**, sp. 123. — **-VILLKOR**$^{-02}$, äv. $^{-20}$. om (i tillståndshandling specificerat l. specifierade) villkor för givande av tillstånd. Ansvaret för att utforma tillståndsvillkoren läggs på telestyrelsen. *DN* 29/6 **1993**, s. C12. — **-ÄRENDE**. *SvD(A)* 3/1 **1961**, s. 18. Revisorerna *(pekar)* på att tillståndsärenden av detta slag normalt tar högst fem–sex månader. *DN* 28/9 **2002**, s. A8.

TILLSTÅND- *tilston^{3}d~*, förr äv. **TILLSTÅNDS-** *tilston^{3}ds~*, ssgsförled. (**tillstånd- 1847** (: tillståndbragta)–**1938** (: tillståndkommande). **tillstånds- 1886** (: tillståndskommande)) [ssgsform till förb. *till stånd*, se **STÅND**, sbst.^{1} **14** (*c*); jfr äv. t. *zustande*] (numera föga br.) ss. förled i ssgr: till stånd (se **STÅND**, sbst.^{1} **14** (*c*)).

Ssgr (numera föga br.): **TILLSTÅND-BRINGA**. [jfr t. *zustandebringen*] bringa (ngt) till stånd, åstadkomma; anträffat bl. i p. pf. *-bragt*; jfr **tillvägabringa**. Detta .. af honom tillståndbragta verks .. förvaltning. *BL* 13: 331 (**1847**). — **-KOMMANDE**, n. (**tillstånd- 1938. tillstånds- 1886**) [jfr t. *zustandekommen*] bildande, grundande, förverkligande; jfr **komma**, v. **III 2** *b*. Oaktat .. *(bolagsidén)* bidragit till många allmännyttiga företags tillståndskommande hade den dock medfört en personlig oansvarighet i förvaltningen af andras egendom. STRINDBERG *TjqvS* 5: 25 (**1886**). Jag tackar .. för meddelandet om sammanslutningens tillståndkommande. EKELUND *Brev* 2: 163 (**1938**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILLSTÅNDA**, se **-stå**.

TILLSTÅNDARE, TILLSTÅNDIG, se **till-stå** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b*) **TILL-STÄDA**, v.^{1}, **-ning**. (†) ställa i ordning (ngt); ordna; arrangera; äv. med inbegrepp av förbättrande l. uppsnyggning o. d.; jfr **städa till** o. **-laga**, v. **1**. CAEHRENSVÄRD *(SVS)* 1: 196 (**1786**). Då han vigningsfest tillstäder. BELLMAN *(BellmS)* 10: 55 (**1787**). Rummet blef tillstädadt. DAHLGREN *SmStug.* 58 (**1894**). — **-STÄDA**, v.^{2}, se **-städja**.

TILLSTÄDES *tilstä^{3}des^2*, äv. *tilstä^{4}des*, förr äv. **-STADES** l. **-STÄDE** l. **-STÄDS** l. **-STÄDSE**, adv. (äv. skrivet ss. två ord. **-stades 1579–1602. -stadis 1564. -ste** *c.* **1568. -steddis 1590** (: till steddis). **-stede (-dh-) 1537–1549. -stedes 1524** (: til sted*(es)*)–**1648. -stedies** *c.* **1585. -stedis (-ss) 1526** (: thiil stedis)–**1622. -stedz 1526** (: til stedz)–**1619** (: thil stedz). **-städe (-æ-, -dh-) 1523** (: tiil stædhe)–**1558** (: til städhe; *i rim*). **-stædere 1528. -städes (-æ-, -dh-, -ss, -sz) 1523** (: tiil stædes) osv. **-städie 1545. -städio 1539** (: til stadio). **-städis (-æ-, -dh-) 1523** (: tiil stædis)–**1606. -städs (-d(t)z) 1544–1910** (*i vers*). **-städse (-dz-)** *c.* **1620, 1951** (: tillstädsekommande)–**1960** (: tillstädsekommande). **-stäs 1660–1661. -stäss** *c.* **1700** (*i rim*)) [fsv. *tilstadhe, tilstädhis, til stess, til stades*; jfr d. *til stede, tilstede*; ssg av **TILL** o. **-STÄDES** l. former av *stad* (se **STAD**, sbst.^{1}) (i förekommande fall med adverbiellt l. prepositionsstyrt *-s*), möjl. under påverkan av mlt. *stat* l. *(tō) stede* (se **STAD**, sbst.^{1})] (numera i sht i skriftspr., ngt arkaiserande l. ålderdomligt) på l. till ställe l. plats som framgår av sammanhanget, närvarande, här, där, hit, dit; numera i sht i förb. med verb med personsubj.; äv. oeg. l. bildl. (jfr *e*); särsk. dels i uttr. *komma tillstädes*, infinna sig (jfr *b*, *c*) l. komma (ngnstädes), komma fram l. dit l. hit, dels i uttr. *vara tillstädes*, vara närvarande l. på plats, befinna sig (ngnstädes), i sht förr äv. med saksubj.: finnas (se **FINNA**, v. **9**) (förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: vara l. finnas kvar, i behåll, till hands (se **HAND 13** *h* *ζ*), tillgänglig), förr äv. dels med bestämning inledd av prep. *över* o. med rektion angivande juridisk procedur l. uppgörelse o. d.: vara närvarande vid, delta i, dels närmande sig l. övergående i bet.: vara redo, klar, beredd (jfr *e*). *G1R* **1**: 63 (**1523**). Att tu .. giffver tilkenne, hvadt ther aff *(dvs. av förnödenheterna)* utgiffvit och än nu tilstedes ähr. *G1R* 26: 151 (**1556**). Effter ingen breff wore tillstädtz ther opå at .. *(gårdarna)* lydde henne till, ty bleff *(osv.)*. ROSEN *E14HNämnd* 173 (*i handl. fr.* **1562**). Witnen som hafwa warit tilstädes öfwer arfskifte. STIERNHIELM *WgL* 101 (**1663**). Alle skola sig ombeflijta, at komma så tijdigt tilstädes *(till gudstjänsten)* .. at the sin SyndaBekännelse .. giöra kunna. *Kyrkol.* 2: 5 (**1686**). En speculativ hierna *(förs dock)* til allahanda nya inventioner ey wara tilstädes. POLHEM *Invent.* 21 (**1729**). Att det onda .. är tillstädes hos mig. *Rom.* 7: 21 (*Bib.* **1917**; *NT 1981*: finns). Utläggningsmedlen skrämmer bort den mal som kommer tillstädes. HOLM *AlltFläck.* 58 (**1946**). — särsk.

a) (†) i uttr. *bliva tillstädes*, stanna (på den plats där ngn l. ngt är), stanna kvar. Laather .. *(silver, guld, pengar o. förnödenheter)* blifwe tiil stædhe saa længe iak siælf komber. *G1R* 1: 63 (**1523**). Att vår nådigiste herris fogter blifve sielfve tilstäde udi hvart fögderi. *RA* I. 1: 311 (**1543**). *LReg.* 234 (**1648**).

b) (†) i uttr. *finna sig tillstädes*, vara l. komma tillstädes, infinna l. inställa sig; äv. i uttr. *låta sig finna* l. *låta finna sig tillstädes*. *(Vi)* begäre, att I .. låte eder finne här tillstädes i Stocholm. *RA* I. 3: 165 (**1593**). Slogz .. på portten, att Adelen skole låta finna sigh tillstädes på Ridderhusett. *RARP* 2: 177 (**1635**). Warandes .. Cronones Befallningzmann .. beordrat, att .. finna sig wid samme Commission tillstädes. *VDAkt.* **1689**, nr 555. *VDAkt.* **1724**, nr 76.

c) (†) i uttr. *gå tillstädes*, infinna sig; äv. med indir. personobj.: gå till (ngn), infinna sig hos (ngn). Att han obligerar dem gå tillstädes var dag i veckan. SAMUELSSON *HALärovUpps.* 97 (*i handl. fr.* **1641**). De Schole Piltar som hafwe god Röst skola inskrifwas att gå tillstädes under Musiqven. *VDAkt.* **1699**, nr 160.

d) (†) i uttr. *ha ngn* l. *ngt tillstädes*, ha l. ta med sig ngn l. ngt, ha ngn l. ngt till hands l. tillgänglig(t) o. d., ställa upp med ngn l. ngt (för uppfyllande av visst åtagande l. utförande av viss uppgift o. d.); äv. (med sakobj.): förvara. *(Han)* togh .. peni*(n)*gene til sich ept*(er)* th*(et)* han war neste arffwi*(n)*gen och skal th*(e)*m haffva til städes, och om drengen komme naaghen tijdh i ghen, tha skal han finna sijt arff for sich. OPETRI *Tb.* 7 (**1524**). Hwar och en .. skal wara förpliktad .. *(att)* hafwa tilstädes folck, hästar, wed,

redskap och annat sådant. *Bergv.* 1: 58 **(1624)**. På dhet at Legohion måge icke öpnas tilfällen .. til stöld och otrohet, så skal hwarken Dräng eller Pijga tilstädes hafwa sin kista annorstädes, än hoos sin Huusbonde och Matmoder. SCHMEDEMAN *Just.* 385 **(1664)**. Men hwar håller du til, Junker, at man aldrig kan ha dig tilstads? LINDAHL *Tanckef.* 41 **(1740)**.

e) (numera bl. mera tillf.) i förb. med andra verb som anger befintlighet l. förflyttning o. d. (av ngt l. ngn), ofta närmande sig l. övergående i bet.: redo, klar, beredd, till hands, tillgänglig, disponibel.; äv. oeg. l. bildl. Wij såge .. gärne, att thu wilde förskaffe oss .. en hop .. Stålboger .. som altijd låge tilstädes, när mann them behöffde. *G1R* 16: 659 **(1544)**. Then 9. Junii kalladhe dominus prorector alla professores tilstädes uthi consistorii huss. *OxBr.* 12: 8 **(1613)**. Såsom alla bitarne *(av fossilet)* funnos tillstädes, har det kunnat fullkomligen hopsättas. *VetAH* **1820**, s. 287. Han *(smålog)* .. innan han .. svarade mig viskande, ehuru ingen mer än vi båda funnos tillstädes. LAGERGREN *Minn.* 3: 382 **(1924)**. År 1945 döms han som nazikollaboratör. Då skyndar hans vänner tillstädes och ger ut en hyllningsskrift. *DN* 10/7 **1996**, s. B2.

Ssgr (numera i sht i skriftspr., ngt arkaiserande l. ålderdomligt): **A**: **TILLSTÄDES-KOMMA**. **(tillstädes- 1684** osv. **tillstädse- 1951–1960)** (numera bl. mera tillf.) komma tillstädes, ankomma, anlända; numera i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. (äv. substantiverat). *HalmstDomb.* 2: 102 **(1684)**. Tillstädeskommande läkare kunde endast konstatera dödsfallet. *AB* 2/11 **1889**, s. 2. Folk stod .. väntande, medan tillstädeskommen polis beskäftigt ordnade köerna. *HågkLivsintr.* 19: 432 **(1938)**. Om inte Jutans personalservering hade visat förbarmande med den tillstädeskomne. *TurÅ* **1976**, s. 74. — **-VARA**. vara tillstädes; numera bl. i infinit form, särsk. o. i sht i p. pr. (ngn gg äv. substantiverat): närvarande. *(De professorer)* som tå tilstädesvoro. RUDBECK D. A. *Bref* 1: 14 **(1662)**. Den tillstädesvarande truppstyrkan. *TjReglArm.* **1889**, s. 359. Hans lika plötsliga tillstädesvarande som försvinnande. BERGER *Katt* 86 **(1923)**. All kärlek hänför sig till något tillstädesvarande. RISBERG *GoetheOrd* 57 **(1932)**. — **-VARELSE**. [jfr **-vara**] (†) närvaro. BRASK *Pufendorf Hist.* 216 **(1680)**. Som den troende kristne förnimmer tillstädesvarelsen af sin Gud i templet. HEDENSTIERNA *StutaP* 160 **(1899)**. — **-VARO**. (numera bl. tillf.) närvaro; befintlighet, förefintlighet, existens. *(Frågan)* om en kyrkoorganisation i norden, för hwilken tillstädeswaron af flera biskopar war angelägen. REUTERDAHL *SKH* 1: 378 **(1838)**. Vid .. *(forngravarnas)* granskning .. kunna *(vi)* .., ifrån deras tillstädesvaro på en och samma fläck, utreda *(osv.)*. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 158 **(1863)**. *SAOL* **(1973)**.

B: **TILLSTÄDSE-KOMMA**, se **A**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 5)** **TILL-STÄDIG**. [sannol. ombildning av (l. möjl. fel för) **tillständig**] (†) (rätteligen) tillkommande l. tillhörig (ngn). Dee K. M:t och Cronan tillstedige uthlagor. *LReg.* 444 **(1662)**.

TILLSTÄDIO, TILLSTÄDIS, se **tillstädes**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-STÄDJA**, förr av. **-STÄDA**, v.[2], **-an** (se *avledn.*). [fsv. *tilstadhia*] **1)** (föga br.) till **II 5**: låta (ngn) få l. komma i åtnjutande av (ngt), bevilja (se d. o. **7**), tilldela; jfr **medgiva 5**. OPETRI **1**: 18 **(1526)**. Så skal them och tilstädt warda vthi Foorlön om Sommaren ifrå den 1. Maij til den 1 September för en Ridh Häst aff Mijlen tiugu öre hwijt Silfwermynt. *SthmStadsord.* 1: 74 **(1638)**. Den medicus han begärde, tillstaddes honom icke. *2SAH* 8: 267 **(1817)**. Nu får folket röra sig fritt och råda över sig självt. Det har till och med tillstatts fri föreningsrätt. KAMPE *Konfl.* 49 **(1908)**. LINDQVIST *RysslSång* II. 8: 26 **(1934)**. **2)** (numera i sht i högre l. vitter stil) till **II 13** *a*: tillåta (ngt); samtycka till (ngt); äv. med indir. obj.; särsk. om Gud, särsk. med avs. på ngt ont; förr särsk. dels: låta (ngn) fara l. resa (ngnstädes (ifrån)), dels: låta (ngn) få tillträde (till ngt); äv. med saksubj. betecknande dels lag l. bestämmelse o. d., dels förhållande l. omständighet o. d.; jfr **bevilja 8, medgiva 6, städja**, v. **5, 6, städja till 1, tillsäga 8**. *G1R* 1: 64 **(1523)**. Och willom för then skul icke tilstedia Erchbisp gotstaff eller hans fader hijt i rikit igen. *G1R* 2: 260 **(1525)**. Må I .. seje then Hans Kock, att effter man förnimmer, thet en hop krigsfolck skole vare församblede i Tysland vidh siosiden, terföre vij en nu ingelunde kunne tilstädie någre skep aff rikett. *G1R* 27: 85 **(1557)**. *(Han)* bleff .. tilstadd til Samtaals medh Cardinalen, then honom wänlighen vndfick. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 39 **(1635)**. Lägg märke till Brutus, då han tillstädjer Antonius att tala till folket vid Cesars bår. *NordRevy* **1895**, s. 6. Ett ögonblick frestas den unge prästen att överlämna hela saken åt Herren, som tillstädjer det onda. KOCH *GudVV* 2: 329 **(1916)**. Någon historik i text har hvarken utrymmet eller omständigheterna i öfrigt tillstadt. RINGBORG *KontNorrk.* 15 **(1929)**. Lagen tillstäder icke dylikt. *SvHandordb.* **(1966)**. Avledn. (till **2**): **tillstädjan**, r. l. f. (numera mindre br.) tillåtelse; jfr **tillstädjelse**. *VDAkt.* **1674**, nr 121. Ingen regerande radja får föra krig mot utländsk fiende utan britiska styrelsens tillstädjan. *NF* 13: 643 **(1889)**. jfr *SAOL* **(1998)**. **tillstädjelse**, r. l. f. [fsv. *tilstadhilse*] (numera mindre br.) tillåtelse, tillstånd; samtycke; förr äv.: överseende; särsk. i fråga om Gud; jfr **tillstädjan**. *1Kor.* 7: 6 **(NT 1526)**. Emedhan Sathan, igenom Gudz Tilstädjelse .. förstörer Gudz Församling på then ene Orten, så vprättar Christus sigh nye Församlingar på andre Ortar. SCHRODERUS *Os.* 2: 294 **(1635)**. *(Lat.)* Indulgentia .. *(sv.)* Tilstädielse, blodighet. *(t.)* Das Nachsehen. FLORINUS *Voc.* 92 **(1695)**. De *(polska herrarna)* satte vid Konungens sida ett riksens råd, som alla hans mått och steg bevaka skulle, och knappast fick han utan deras tillstädjelse resa utur sin hufvudstad. AFZELIUS *Sag.* IX. 1: 71 **(1859)**. De frestelser och anfäktningar, som efter Guds tillstädjelse vederfaras oss. FEHR *Und.* 270 **(1894)**. jfr *SAOL* **(1998)**. Ssg: **tillstädjelse-brev**. (numera mindre br.) jfr **brev 2**. *HC11H* 4: 42 **(1697)**. *HT* **1953**, s. 199 (*om förh. på 1600-talet*).

TILLSTÄDS(E), se **tillstädes**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 8)** **TILL-STÄLL**. (†) bildning, tillblivelse; jfr **ställ**, sbst.[2] **6**. Fostrets första formation och Tillställ. HOORN *Jordg.* 1: 155 **(1697)**.

TILLSTÄLLA *til*[3]*-stäl*[2]*a*, v. **-er, -de, -t, -d** (se för övr. **STÄLLA**, v.[1]). vbalsbst. **-ANDE, -ELSE** (se *avledn.*), **-NING** (se d. o.); **-ARE** (se *avledn.*), **-ARINNA** (se *avledn.*). (förr av. skrivet ss. två ord) [jfr d. *tilstille*, lt. *tostellen*, mnl., nl. *toestellen*, mht. *zuostellen* (t. *zustellen*); ssg av **TILL** o. **STÄLLA**, v.[1]]

1) (numera i sht i högre stil) sända l. skicka l. giva l. överlämna l. leverera (ngt (l. ngn)) till (ngn); tilldela; i sht förr äv.: ställa till förfogande; äv. bildl., förr särsk.: hänskjuta (ngt) till (ngn (l. ngt)) (jfr **STÄLLA TILL I 4**); jfr **STÄLLA TILL I 5**. *G1R* 29: 550 (**1560**). Hvar edh[er] nu syntes gott vara .. thet tillställer jagh edheert eget betänckie[ndhe]. AOXENSTIERNA 7: 124 (**1632**). Fabriques-Idkare böra tilställa deras arbetare goda och efter sit mått wäl inrättade Wäfstolar. *PH* 5: 3523 (**1753**). Jag *(har)* anmodat honom, å mine wägnar, Eders Magnificence en liten Smålands Ost tillställa. CMBLOM hos *Linné Bref* I. 3: 272 (**1759**). Jag har anordnat, att den Preussiska ordensdekorationen .. tillställes mig i alla *(bal)*gästernas narvaro. JOLIN *Barnhusb.* 132 (**1849**). *SvOrdb.* (**1986**). — särsk.

a) (numera bl. tillf.) med direkt personobj. *G1R* 29: 374 (**1560**). Edra Beställningar aro stoora, therföre .. iagh een wijs och trogen Mann tillställer edher. WILLMAN *Jap.* 150 (**1667**). *(Hannibal)* tillställde *(Mago)* .. etthundra ryttare och lika många man till fots. EMANUELSSON *Polyb.* 1: 392 (**1833**).

b) med avs. på skriftlig handling. Vi .. begärede .. att oss motte blifve tilstelt visse achter på thet som i sidste concilio fornembligest blef handlat. *RA* I. 3: 28 (**1593**). I går stack Herr Hiernbrott til mig följande Bref, som länge sedan blifwit honom tilstält. DALIN *Arg.* 1: 120 (**1733**, **1754**). Hellwig anför .. det exempel, att .. stämningen af misstag tillställes icke den af dem *(med identiska namn)*, som käranden åsyftar, utan den andre. KALLENBERG *CivPr.* 1: 524 (**1922**).

c) med avs. på pengar l. betalning l. böter o. d. STIERNMAN *Com.* 1: 474 (**1603**). Muskowiten tilställer Crimiske Tartaren 50000 Ungerska Gyllen. GIRS *J3* 142 (**1627**). Räntmästaren skulle .. få tillställa honom betalningen. GARDBERG *BoktrFinl.* 112 (**1948**; *i referat av handl. fr. 1663*). I samband med ordens 150-årsjubileum tillställdes professor Michael Olsson vid Sahlgrenska universitetssjukhuset ett stipendium på en halv miljon kronor. *GbgP* 21/2 **2002**, s. 24.

d) (†) i uttr. *tillställa ngn* l. *ngt tro* l. *loven* o. d., *tillställa tro* l. *loven* o. d. *till ngn* l. *ngt*, lita l. tro på ngn l. ngt; jfr **STÄLLA**, v.[1] **I 2** *k*. *G1R* 11: 341 (**1537**: loffue). Han .. sände .. Breff til Commendanten i Wijborg .. och til Grefwen aff Mansfelt .. bidiandes, at the ingen troo wille, til then åther vpkomne Bedragarens föllie, tilställa. WIDEKINDI *KrijgH* 55 (**1671**).

2) (numera mindre br.) (an)ordna l. arrangera l. organisera (ngt); iordningställa l. tillreda l. bereda l. inrätta (ngt); äv. i anv. utan obj.; förr äv. (tillf.) refl.: uppstå l. uppkomma; jfr **STÄLLA TILL I 1, 6, 7**. Swafwel och annor Oart, som sig plägar tillställa. UHIARNE *Berghl.* 452 (**1687**). *(I slottsflygeln)* tilställtes .. en Hastqvarn, med 4 par stenar. *BtVLand* 5: 89 (**1764**). Jag bad .. Vagtmästarn tillställa så, att vi kunde i dag förmiddagen mötas *(på biblioteket)*. LEOPOLD *(SVS)* II. 5: 22 (**1811**). Så samtalade dessa, och hörde fiolerna åter / Stämmas, och sågo en artig minett tillställas på golfvet. RUNEBERG *(SVS)* 3: 99 (**1832**). Jag tillstälde En efterkokning af Pottaska samt omskyfflade Salpeter Jorden. HÆGGSTROM *Arbetsliv* 18 (**1836**). Deras äktenskapliga liv bestod av en serie små scener uppfunna och tillställda av Adèle. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 1: 138 (**1930**). *SAOL* (**1986**). — särsk.

a) (†) i uttr. *tillställa ngn klagolös*, åstadkomma att ngn inte har anledning till klagomål; jfr **STÄLLA**, v.[1] **I 28** *b*. *(Han)* låffwadhe på troo och sanning icke aff wyka förr än han skule Gott fredrih tillstella klagelöss. *EkenäsDomb.* 1: 73 (**1643**).

b) med avs. på festligt arrangemang (ss. gästabud l. fest l. bal o. d.) l. måltid o. d.; jfr **STÄLLA TILL I 1** *c*, *d*. *Riccoboni Catesby* 5 (**1761**). Den oseden, at genom wist sammanskott af spannemål tilställa på Helgedagar de så kallade Öhllag eller hopöhl. *KulturbVg.* 2: 103 (**1766**). Gå till den rike med Nådens budskap; han är så sysselsatt, att räkna sitt gulld .. att tillställa kräsliga måltider och lysande samqwäm. HAGBERG *Pred.* 2: 140 (**1815**). Konungen lät tillställa ett ståtligt gästabud. ÖSTERGREN (**1957**).

c) med avs. på ngt mer l. mindre skadligt l. obehagligt: orsaka l. vålla; förr äv.: anstifta (ngt); jfr **STÄLLA TILL I 6**. Man hade för ingen annan orsak bedt mig komma hit, än til at föra mig i den tilstäldta snaran. *Riccoboni Catesby* 5 (**1761**). *(Kung Sigismund)* hölt .. *(de katolska rådgivarnas)* anslag tilbaka .. då de tilstälte uppenbart våld emot Riket, och hemliga försåt emot Hertig Carls person. SCHONBERG *Bref* 1: 288 (**1778**). Zainti del Ponte, som tillställde den förrädiska stämplingen mot Gustaf Adolfs lif. FRYXELL *Ber.* 6: 266 (**1833**). Tidigt på morgonen uppstod en häftig västlig blåst, som tillställde en verklig cyklon vid den branta klippa där vi lägrade. HEDIN *GmAs.* 2: 259 (**1898**). *(Dispyterna)* kunde lätt tillställa oredor. *SvRiksd.* 3: 367 (**1933**). PALMQVIST *Oceaner* 239 (**1942**).

d) (†) tillsätta l. anställa (ngn). Markgrefwe Ernst Fredrijk aff Baden .. affärdigade sitt Bodhskap til Pfortzheim .. medh skrifftligh Befalning, at Inwånarna skulle tilställa tree Calwiniske Predikanter. SCHRODERUS *Os.* II. 2: 364 (**1635**). Alt thet, som predikoembetet .. angår, såsom .. *(prästerna)* till sine wisse tienster medh församblingennes samtyckio tilstella och insettia .. Thet kommer Biskoparna .. til. *KOF* II. 1: 282 (**1659**).

e) (†) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: konstruerad (se **KONSTRUERA 2**); konstlad, tillgjord; falsk (se **FALSK**, adj. **III 3**). Desse tankar *(på saknaden av en stor författare)* skola ock med tiden vinna mer och mer stadga, då tvärtom dicktade lofsånger och tilstälde årestoder försvinna tillika med sina Hjeltar. HJELM *AmVetA* **1786**, s. 4. *(Sv.)* Tillstäldt testamente, *(fr.)* testament supposé. WESTE (**1807**). Vid konungens och drottningens ankomst klappade och hurrade publiken – det lät litet tomt och tillställdt. WENNERBERG *Bref* 2: 46 (**1851**). *(Shelleys)* poesi *(kan)* icke fritagas från en viss tillställd, onödig svällning. CAVALLIN o. LYSANDER 2: 404 (**1878**, **1891**).

3) *skom.* ställa (se **STÄLLA**, v.[1] **I 33**); anträffat bl. i avledn. **TILLSTÄLLARE** (se d. o. 3); jfr **STÄLLA TILL I 8**.

Avledn.: **TILLSTÄLLARE**, m.//(ig.). **1)** (numera föga br.) till **1**: person som överlämnar (ngt till ngn). LIND 1: 1882 (**1749**). *IllSvOrdb.* (**1955**, **1964**). **2)** (numera föga br.) till **2**: person som arrangerar l. anordnar l. organiserar ngt, arrangör (se d. o. **2**); förr särsk. till **2** *c*: anstiftare. *DA* **1793**, nr 38, s. 2. Serdeles var .. *(den unge Wallenstein)* en flitig tillställare och deltagare uti såväl allmänna som enskilda slagsz mål. FRYXELL *Ber.* 6: 207 (**1833**). Den 2 mars var stor picknick

på börssalen med samma tillställare som hösten förut. MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem.* 1: 163 (**1908**). *SAOL* (**1973**; *utan angiven bet.*); möjl. till **1**. jfr **auktions-**, **bal-tillställare**. **3**) *skom.* skoarbetare med uppgift att ställa (se **ställa**, v.[1] **I 33**). Tillställare sokes. *Upsala* 13/12 **1918**, s. 8. Tillställare renskär sula efter läst. *Nord-Yrkesklassif.* 121 (**1978**). — **TILLSTÄLLARINNA**, f. (†) *SAOL* (**1923**; *utan angiven bet.*). **1**) till **1**: kvinna som överlämnar (ngt till ngn). AUERBACH (**1915**). **2**) till **2**: kvinna som arrangerar l. anordnar l. organiserar ngt; särsk. till **2** *c*: kvinnlig anstiftare. Balen slutades ändtligen kl. 12 på det sätt, att den ena fröken tillställarinnan omstörtades under en vals. HJARNE *Dag-Drabbn.* 388 (*i handl. fr.* **1809**). AUERBACH (**1915**). — **TILLSTÄLLELSE**, r. l. f. särsk. (†) till **1**: tillsändande, överlämnande; i sht konkretare, om enskilt fall av tillställande. *PH* 15: 401 (**1793**). *(Lantmätaren bör)* å ett .. exemplar deraf *(dvs. av räkningen över verkställda förrättningar)* taga .. gode mäns eller Länsmannes bewis .. ofwer tillställelsen *(av räkningen till jordägarna)*. *SPF* 12: 250 (**1848**).

TILLSTÄLLE, se **till I 3**.

TILLSTÄLLELSE, se **tillställa** *avledn.*

TILLSTÄLLNING *til³~stäl²niŋ*, r. l. f. (l. m.); best. **-en**; pl. **-ar** (se för övr. **STÄLLNING**). [jfr d. *tilstilling*, fvn. *tilstilling*; vbalsbst. till **TILLSTÄLLA** l. **STÄLLA TILL**]

1) (†) motsv. **TILLSTÄLLA 1**, om handlingen att överlämna l. leverera l. tilldela (ngn ngt) l. ställa (ngt) till förfogande för (ngn). *Linc.* H 2 b (**1640**). SCHULTZE *Ordb.* 4868 (*c.* **1755**).

2) motsv. **TILLSTÄLLA 2**, om handlingen att (an)ordna l. arrangera l. organisera ngt; i sht (o. numera nästan bl.) konkretare, dels om sätt på vilket ngt är (an)ordnat osv., dels (o. numera i sht) om ngt som (skall) (an)ordnas osv. l. blivit (an)ordnat osv.; förr äv. konkret (se *c*). DALIN *Vitt.* II. 6: 116 (**1740**). Tillställningen af ett kalas. DALIN (**1854**). *(Antonius)* här och flotta .. öfvergingo utan vapenskifte till Cæsar, allt .. på Kleopatras tillställning. CAVALLIN o. LYSANDER 1: 83 (**1884**, **1891**). En lång gång går genom vagnarna, och på båda sidor om denna äro säten för två personer. Många äro de olägenheter, som följa af denna tillställning. WACHTMEISTER *AndraSidAtl.* 190 (**1901**). Matchen blir en avslagen tillställning. EVANDER *Månd.* 24 (**1974**). — jfr **DANS-**, **MUSIK-**, **NÖJES-**, **SPORT-TILLSTÄLLNING**. — särsk.

a) motsv. **TILLSTÄLLA 2** *b*, om kalas l. fest l. bjudning o. d. FRYXELL *Ber.* 9: 177 (**1841**). Det var ett muntert, jublande lif hela helgen, med tillställningar och slädpartier hvarenda dag. VIREN *Skizz.* 48 (**1890**). En gång om året brukade föräldrarna .. ha en tillställning med dans, vartill hela umgänget inviterades. PAULSSON *SvStad* 1: 152 (**1950**). Som maka till Tor Bonnier och värdinna på Manilla kom hon att delta i åtskilliga tillställningar. *SDS* 13/5 **1993**, s. A4. — jfr **PICKNICK-**, **RUMMEL-TILLSTÄLLNING**.

b) (†) motsv. **TILLSTÄLLA 2** *c*, om komplott l. list l. anstalt (se d. o. **1**) o. d. NORDBERG *C12* 1: 501 (**1740**). Herodius underlät icke .. att med försåtliga tillställningar bringa Johannes om lifvet. ÖDMANN *StrFörs.* III. 1: 60 (**1811**). Djefvulens tillställningar. EMANUELSSON *IPredHögm.* 1: 149 (**1865**). BILLING *AntRiksd.* 254 (**1904**).

c) (numera föga br.) konkret, om anordning l. apparat l. inrättning o. d. JGOXENSTIERNA *Dagb.* 89 (**1770**). *(Det)* borde vid Riddarholmen finnas ett magasin, inredt med alla de tillställningar som numera i utlandet finnas i dylika byggnader, hvarigenom varornas emottagande och aflemnande underlättades. *TByggn.* **1859**, s. 73. I lyktans midt är fettveken fästad på så sätt att hela tillställningen kan svängas rundt utan att ta eld. HEDIN *Transhim.* 1: 484 (**1909**). HEDIN *Transhim.* 3: 799 (**1912**; *om bro*).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-STÄMMA**, v.[1] (†) **1**) till **II 2**: anspela på (ngt)? *(Lat.)* Alludo .. *(sv.)* Tilstemma, tillämpa, tillijkna, tyda til något. *Linc.* D 3 b (**1640**). **2**) till **II 5**: rösta för l. förorda att (ngn) kommer i åtnjutande av (ngt). HERMELIN *BrBarck* 147 (**1708**). **3**) till **II 10**, **11** *b*: ljuda samstämmigt? *(Lat.)* Assono .. *(sv.)* Igenliuda. Eller: Tilstämma, tilliuda. *Linc.* G 5 b (**1640**). **4**) till **II 13** *a*: instämma i (ngt); äv. dels abs., dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av (pleonastiskt) *till* (särsk. med rektion bestående av pronominellt *där* o. i förb. med adverbet *in*). *UrkFinlÖ* II. 1: 85 (*c.* **1595**). David tilstämmer. ISOGÆUS *Segersk.* 1173 (*c.* **1700**). Så att många .. måste tillstamma där till in. STENBOCK o. OXENSTIERNA *Brefv.* 1: 247 (**1701**). — (**II 8** *b β*) **-STÄMMA**, v.[2] (†) särsk. i p. pf.: bestämd, fastställd. Att hans k. ma:tis fulmijndoga legatio kom ecke fram på tilstämd tijdt och terminn. *G1R* 5: 134 (**1528**). — **-STÄMPLA**, **-ing**. (†) **1**) till **II 5**: gm stämplande förskaffa l. tillskynda (ngn ngt); jfr **stämpla till sig**. At han tilstämplade hans Fader St. Erick en ynckeligh Afgång. SYLVIUS *EOlai* 141 (**1678**). CALONIUS 3: 341 (**1794**). **2**) till **II 8** *b β*: gm stämplande åstadkomma l. åvägabringa (ngt); ss. vbalsbst. *-ing* äv. konkretare, om stämplingar (se **stämpla**, v.[2] **1** *c*). *DA* **1771**, nr 11, s. 2. Det någon tilstämpling eller plan warit anlagd. *Törngren-Mål.* 352 (**1802**).

TILLSTÄNDIG *til³~stän²dig*, adj. **-are**. adv. **-T**. (**-stend-** **1644**–**1725**. **-ständ-** **1662** osv.) [av t. *zuständig* (motsv. mlt. *tostendich*, mnl. *toestandich*, hjälpsam), till *zu*, till (se **TILL**) o. **STÄNDIG**] motsv. **TILL-STÅ 3** *a*.

a) (numera föga br.) som (rätteligen) tillkommer l. tillhör (ngn), rättmätig; jfr **TILLBÖRLIG 1**, **TILLSTÅNDIG**, **TILL-STÄDIG**. Resolverades att Nicolaus Cantherus skall bekomma de böcker, som hans halfbroder Smalzio vore tillstendige. *RP* 10: 538 (**1644**). Taxa, hwarefter Åkarne här i Staden hafwa at undfå sin tilständiga Åkar-Lön. *PH* 5: 3053 (**1750**). Jorden *(har)* dock alltid blifvit ansedd för dens eller deras arfvejord, som densamma ärft eller i börd köpt, honom, som skatteköps-skillingen utgifvit, dess rätt till sin tillständiga andel deri förbehållen. CALONIUS 4: 427 (**1798**). *(Tjänstemannens änka o. barn måste betala den resterande pensionsavgiften)*; hwarefter hela beloppet af den tillständiga pensionen Enkan och Barnen tillfaller. *SPF* 5: 138 (**1826**). jfr *IllSvOrdb.* (**1955**, **1964**). — särsk. om rätt l. rättighet l. privilegium o. d.: som tillkommer ngn. *HSH* 31: 331 (**1662**). All thessa fyra stånd hafwa sina tilständiga rettigheter och plikter. RYDELIUS *Förn.* 378 (**1737**). Almogen uti Jämtland må uti deras tilständiga Handels-Rätt, icke hindras eller förolämpas. *PH* 6: 4313 (**1755**). Förmenar någon, som afmönstras, att han .. ej åtnjutit sin tillständiga rätt och vägrar förty att teckna sitt namn, göres anteckning om

vägran i .. sjömansrullan. *SFS* **1911**, nr 86, s. 20. CANNELIN (**1939**).

b) (utom i ssgn O-TILLSTÄNDIG numera bl. i högre l. vitter stil) tillbörlig (se d. o. 4) l. passande l. lämplig l. anständig (för (ngn)). The ofrige studierne täktes min käre Broder lämppa efter piltarnes böijelse och begrep; ther jemte anmanandes them til tilständig ödmiukhet och höflighet mot hwar man. *MennanderBr.* 2: 701 (**1742**). Som man i händelse af haveri ej vågade ha fångarne bundna .. gingo de fria och uppförde sig hyggligt och tillständigt. STRINDBERG *SvO* 3: 6 (**1884**). Han kunde inte fördraga de människor, vilka hade överskridit gränserna för det rätta, det goda, det tillständiga. HOMÉN *HforsTeatr.* 3: 48 (**1919**). *SvOrdb.* (**1986**). — jfr O-TILLSTÄNDIG.

Avledn.: TILLSTÄNDIGHET, r. l. f. (numera föga br.) jfr *SAOL* (**1998**). *a)* till *a*, konkretare, om ngt som tillkommer l. tillhör ngn; äv. konkret, om ägodel l. tillhörighet. PFEIF *DeHabitu* 278 (**1713**; *konkret*). Det är ej .. wår *(dvs. riddarhusets)* sak och tillständighet, att .. undersöka .. i fall han .. haft ett förhållande, mindre tillbörligt för en Swensk Undersåte. *AdP* **1789**, s. 151. *b)* till *b*: anständighet l. lämplighet; äv. konkretare; jfr **tillbörlighet**. Kyrkan .. vacklade i åsigterna öfver .. *(järnbördens)* tillständighet, och ett förbud deremot finnes redan från början af 7:de seklet. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 636 (**1840**). Fröken Elna bibehöll all yttre tillständighet. ULLMAN *Präst.* 82 (**1907**). ÖSTERGREN (**1957**).

TILLSTÄNDIGA, v. **-ade**. (**-stend- 1709**. **-ständ- 1733–1899**) [till TILLSTÅND l. TILLSTÄNDIG] (†) **1)** motsv. TILLSTÄNDIG *a*: (rätteligen) tillkomma (ngn); jfr TILL-STÅ **3** *a*. Min Hustros och syskons tillstendigade och .. *(förmyndaren)* i hender lefwererade Arf. *VDAkt.* **1709**, nr 230. **2)** tillåta (ngn ngt), medgiva; äv. refl.: tillåta sig. Att .. alla de som inom Riket utgifva Dagblad och Veckoskrifter, icke skola tillständiga sig minsta afvikelse ifrån Kongl. Maj:ts utfärdade Forordnings rätta innehåll. CRUSENSTOLPE *1720* 148 (**1837**). Det står på, att herrskapet bär sig illa åt och att, då det är så vulet, att syster Christine tycker mera om herr von Jacobson än om sin fästman, så skall jag tala med vår far, att han tillständigar grefven att bryta förlofningen. ELKAN *Hall* 73 (**1899**).

TILLSTÄNDIGHET, se **tillständig** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 7**) TILL-STÄNGA, **-ning**. [fsv. *tilstängia*] stänga till l. igen (ngt, särsk. dels dörr o. d., dels passage l. stängbart utrymme o. d.); i sht förr äv. med indir. personobj.; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om resultatet; äv. mer l. mindre bildl., särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. (särsk. om möjlighet l. förmåga o. d. till ngt). Dören tillstangdes. *Mat.* 25: 10 (*NT* **1526**). Han beklagade mycket at åtkomsten til kunskaper här ar så ganska tilstängd för den, som har lust at lära något. CPBLOMBERG hos BJÖRNSTÅHL *Resa* 6: 20 (**1778**). Spurius Laertius *(beordrades att)* .. rycka fram för att tillstänga honom återvägen till floden. KOLMODIN *Liv.* 1: 173 (**1831**). Föreläsningssalarna tillstängdes. FORSSELL *Stud.* 1: 449 (**1875**). Hindret kan ligga i någon tillstängning eller sammanväxning. ESSEN-MÖLLER *KvinnlUnderl.* 141 (**1932**).

TILLSTÄS(S), se **tillstädes**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b* (*α*)) TILL-STÖKA, **-ning**. (ngt vard.) gm stökande iordningställa (ngt); äv. (o. numera nästan bl.): bringa i oordning l. oreda l. (illa) tilltygat skick; i sht i p. pf. (jfr **-vända 4**); jfr **stöka till**. WESTE (**1807**). En sal var tillstökad nästan som en sällskapstheater. LUNDGREN *MålAnt.* 1: 90 (**1870**). En sträng husmor den där finner sina rum tillstökade av ohyfsade personer. BERGMAN *ClownJ* 137 (**1930**). — **-STÖPA**. särsk. i p. pf. **1)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b* *β*: stöpt (se **stöpa**, v. **6** (*c*)); särsk. bildl. Den i gammal form tillstöpta notisen. CARLSSON *HelaSthm* 273 (**1912**). **2)** (†) till **II 11** *a α α´*: stöpt (se **stöpa**, v. **6**, **8**) för utökande av befintligt bestånd. *ArkliR* **1563**, avd. 20. *GripshR* **1604**, s. 18. — (**II 1**, **11** *a*) **-STÖT**. [jfr **-stöta**] (numera föga br.) tillstötande händelse l. omständighet, särsk. olycka l. olägenhet l. (komplikation vid) sjukdom o. d.; äv. abstraktare: tillstötande (av ngt). Att med angzlan ansee och beklaga .. *(nederlaget vid Poltava)* såssom en stoor Hans Kongl. Maij:tz krigzmachtz tillstöt, och af Gudh .. öfverhängd olycka. *HC12H* 2: 2 (**1709**). Under sådana tillstötar af sjukdom. *MoB* 8: 144 (*c.* **1780**). Äfven utan .. tillstötar har nervfebern stundom ett mycket långsammare förlopp än normalt. WRETLIND *Läk.* 5: 89 (**1897**). CANNELIN (**1921**). — **-STÖTA**, **-ning** (numera bl. tillf., RUDBECKIUS *KonReg.* 240 (**1615**). *SAOL* (**1973**)). [fsv. *tilstöta*] jfr **stöta till**. **1)** till **II 1**: gm att komma tillstädes ansluta (till ngt); särsk. i fråga om dels truppstyrka som förenar sig med annan (större) truppstyrka, dels person som förenar sig med sällskap o. d., dels väg som ansluter till annan (större) väg; förr äv. tr.: ansluta (sig) till, förena sig med (jfr **-sälla**). WIDEKINDI *KrijgH* 138 (**1671**). En omkring honom församlad hop af Dalallmoge samt annat tilstötande folk. *2RARP* 14: 217 (**1743**). Emellan Vestervik och Lund vid Gladhammars kyrka, der .. vägen från Segterum tillstöter, räknas 1 3/4 mil. HISINGER *Ant.* 4: 115 (**1828**). De förstärkningar man väntade skulle tillstöta 3. brigaden. RAPPE *Nordarm.* 99 (**1874**). **2)** [åtm. delvis eg. bildl. anv. av **1**] till **II 1**, **11** *a α α´* (jfr **6**): (oförutsett l. plötsligt) inträffa l. dyka upp l. utbryta l. tillkomma (ss. (ytterligare) försvårande omständighet) (förr äv. refl.); särsk. om komplikation vid sjukdom; förr äv. tr., dels med avs. på den (l. det) som drabbas, dels ngn gg med bet.: utöka verkan av, förmera; ss. vbalsbst. *-ning* i sht förr äv. konkretare, om tillstötande händelse l. omständighet; jfr **-falla 2**, **-sluta 1**, **-öka 3**. *Det har tillstött komplikationer efter hjärtoperationen. Om inget annat tillstöter, är hon snart frisk.* Aff blotta naturlige orsaker och tillstötningar. RUDBECKIUS *KonReg.* 240 (**1615**). Ther til stötte sigh en swår stoor ångest och hiärtebäfwan aff detta vpstigande. GEZELIUS *AReichenbach* E 4 b (**1668**). *(Genom Roms krig)* yppades doch .. någre andre Olägenheeter, hwilka Statens inwartes Kranckheet swåra tilstötte. BRASK *Pufendorf Hist.* 31 (**1680**). Den ena olyckan tilstötte efter den andra. SCHÖNBERG *Bref* 3: 327 (**1778**). Många vådliga äfventyr tillstötte oss under loppet af denna dag. CASTRÉN *Res.* 2: 330 (**1847**). Någon fara för lifvet förefinnas nu icke, så framt ej en lunginflammation tillstöter. *VL* **1894**, nr 193, s. 3. Missnöjet blev allt starkare. Så tillstötte ärkebiskopsstriden .. och på hösten 1432 tågade bergsmännen under Engelbrekts befal till Väster-

ås. *KyrkohÅ* **1937**, s. 219. **3)** (numera föga br.) till **II 1** *a*, **2**: vara belägen l. ha sin gräns nästintill; särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: angränsande; äv. tr.: gränsa till. *Amer.* 34 **(1675)**. Ett förberg till de .. snörikare berg som tillstöta inom Norrige. *VetAH* **1818**, s. 139. Ett rum, tillstötande norra flygelns undervåning. TEGNER *LundUniv.* 247 **(1897)**. Västra delen av södra halva landet jämte tillstötande öar hade jag undersökt ganska noga. MUNSTERHJELM *NIsh.* 60 **(1911)**. **4)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b* *α*: gm stötande bearbeta l. packa till (ngt). RISINGH *LandB* 39 **(1671)**. RINMAN 1: 414 **(1788)**. **5)** (numera bl. tillf.) till **II 9** *a*: stöta till (se **stöta till 1**) (ngn l. ngt). SCHULTZE *Ordb.* 5087 (c. **1755**). *IllSvOrdb.* **(1964)**. **6)** (†) till **II 11** *a α α′* (jfr **2**): gm stötning utvinna (ngt, särsk. fruktmassa l. -saft o. d.) för utökande av befintligt bestånd. *GripshR* **1555**. *GripshR* **1561**, s. 51. Avledn. (†): **tillstötelighet**, r. l. f. till **-stöta 2**: tillstötande händelse l. omständighet, särsk. sjukdomsyttring. The hetsige och Senostyfwe behålla ey länge Gifftet hoos sig, förr än thet med en heel harskara af onde tilstötelligheter bryter sig fram. LINDESTOLPE *Frans.* 37 **(1713)**. — (**II 8** *b* *α*) **-SULA**. (†) särsk. i p. pf., om kolbotten: (gm tilltrampning) bearbetad till (hård l. beständig) sula (se **sula**, sbst.[4] **I (1)**). På gambla hårda och tillsulade bottner blifwa .. mehra och battre kåhl än på nya. *BlBergshV* 18: 96 **(1687)**. — **-SVARA**. [fsv. *tilsvara*] **1)** (†) till **II 5**: svara (ngt, särsk. angivet med pron. l. *att*-sats); äv. dels med indir. personobj. (jfr **svara till**), dels utan obj. *AktsamlKungsådreinst.* 33 **(1530**; *utan obj.*). Hvadt thet cläde belanger .. kunne vij edher .. inthet annet tilsvare, uthan ath um ther åhr något cläde i Vijborgh .. så måge I lathe giffve them ther aff. *G1R* 26: 8 **(1556)**. Hwaruppå tillswaratz, at hans Kongl*(iga)* Höghet will i morgon .. giöra confession, att han icke är calvinsk, uthan luthersk. *2PrästP* **1719**, 1: 26. **2)** [jfr motsv. anv. av d. *tilsvare(nde)*] (numera mindre br.) till **II 12**, särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: motsvarande. *NF* 3: 739 **(1879)**. 1 1/4 mantal frälse Lunnarp med tillsvarande del i Bjersjö utmark. NILSSON *BombiNick* 131 **(1946)**. **3)** (†) till **II 13**. *a)* till **II 13** *a*, med avs. på föregående framställan l. fråga o. d.: ge svar på, besvara. *(Kungen)* bider huar och en som honom haffuer nogot skylla .. ath han thet dristeliga görer ther h*(ans)* n*(åd)* gerna vil tilswara med all redelighet. *G1R* 4: 211 **(1527)**. Om någre stycker, som vdi wår förre schrifwelsse jcke äre tillswaredtt. *E14R* **1561**, 1: 144 b. *b)* till **II 13** *b* *γ*, särsk. med avs. på skuld l. brott: ta ansvar för, svara för. Skuld och geld, som förb*(emäl)*te Henrich Strabuck vdi sitt yterste bekendt och vptechnet låtidt haff*(ue)*r, till att betale och tilsuare. *2SthmTb.* 4: 67 **(1570)**. Avledn. (†): **tillsvarig**, adj. till **-svara 2**: motsvarande. *Frey* **1848**, s. 134.

TILLSVARS, se **till I 14** *b* *ζ*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b* (*β*)) **TILL-SVARVA**, **-ning**; **-are** (numera bl. tillf., SCHUCK o. WARBURG *2LittH* 2: 290 **(1912)**). svarva till (ngt); särsk. bildl. WETTERBERGH *SamhKarna* 2: 24 **(1857)**. En med yttersta elegans tillsvarfvad latinsk oration. NYBLOM *Bild.* 62 **(1864)**.

TILLSVIDARE, se **tills II 1** *c* *γ*.

TILLSVIDARE- *til²svi³dare~*, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *tills vidare* (se **TILLS**)] ss. förled i ssgr: tills vidare (se **TILLS II 1** *c* *γ*).

Ssgr: **TILLSVIDARE-ANSTÄLLD**[~02] l. [~20], p. adj. jfr **-anställning**. Byggarbetare är idag objektsanställda (i stort sett), inte tillsvidareanställda som de flesta andra arbetstagare. *SvD* 22/5 **1976**, s. 17. — **-ANSTÄLLNING**[~020]. anställning som gäller tills vidare, fast anställning; särsk. motsatt: korttids- l. visstidsanställning. *SDS* 2/9 **1974**, s. 5. Ett av de bärande inslagen *(i handlingsprogrammet)* ar en uttalad vilja att satsa på tillsvidareanställningar och minska antalet deltidsanställningar och vikariat. *SvD* 1/7 **1998**, s. 1. — **-FÖRORDNANDE**. förordnande om tillsvidareanställning; särsk. motsatt: visstidsförordnande. LEIJONHUFVUD *Minnesant.* 364 **(1843)**. Lärare, som .. innehar extra ordinarie tjänst eller extra tjänst med tillsvidareförordnande. *SFS* **1979**, s. 983.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 7**) **TILL-SVIGA**. (†) särsk. i p. pr.: tigande; jfr **sviga**, v.[2] *KyrkohÅ 1909*, MoA. s. 83 **(1540)**. — (**II 5**) **-SVUREN**, p. adj. [jfr **-svära**] (†) (gm svuren trohetsed o. d.) hängiven, försvuren; särsk. med gen.- l. poss.-attribut betecknande den (l. det) man är hängiven. *(Vi)* bekenna, at wij äre wår allerheligeste Fadher Påwen i Rom tilsworne. TEGEL *G1* 1: 162 **(1622)**. Warteckn, dhermed .. *(Satan)* sine tilswurne helfwetes trälar uthmärker. *BtFinlH* 2: 363 **(1671)**. AFZELIUS *Sag.* 6: 97 **(1851)**. — (**II 1**) **-SVÄMMA**, **-ning**. (numera mindre br.) svämma (se **svämma**, v. **I 3**) (ngt) tillstädes; i sht dels i p. pf., dels ss. vbalsbst. *-ning*, äv. konkret, om slam o. d. som svämmat tillstädes. Vissa tillsvämmade lager, formerade för uråldriga tider tillbaka. STIERNSTOLPE *Cuv.* 90 **(1821)**. *(Egypten)* har en .. jordmån, som består af dy och tillsvämning, hvilken floden fört med sig från Æthiopien. CARLSTEDT *Her.* 1: 218 **(1832)**. Den tillgrundning, som äger rum vid våra kuster genom tillsvämning och landhöjning. *SvGeogrÅb.* **1931**, s. 18. — **-SVÄRA**. [fsv. *tilsvaria*] jfr **svära till 1)** (†) till **II 5**, refl.: (med ed) förklara sig trogen l. undergiven (ngn l. ngt); äv. med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *under*. Gudh j Himmelen, then the sigh tilförenne j glädhiene tilsworit haffua. PPGOTHUS *Und.* Ff 6 b **(1590)**. *(Tre män,)* hwilka .. aflade sin Trohets-Ed, och tillsworo sig under Sweriges Crono. HÜLPHERS *Dal.* 227 **(1762)**. **2)** (numera mindre br.) till **II 5** *a*: med ed försäkra l. lova (ngn ngt, särsk. dels trohet l. lydnad o. d., dels förr angivet med *att*-sats l. inf.-förb.); förr äv. utan indir. obj. Wij tacka edher .. sidhan j epther gudz forsyn oss hulscap och manscap tilsagdhen och tiilswaaren. *G1R* 2: 38 **(1525)**. *(Han)* tilswor .. Biskoparna, thet han så laga skulle, at then Romerske Biskopens Leonis Breeff, skrifwit emot Eutychis Willfarelse, skulle offentligen blifwa vpläsit på Mötet. SCHRODERUS *Os.* 1: 785 **(1635)**. Den lifegne .. utlemnades icke förr, än hans herre tillsvurit att icke martera honom. STRINNHOLM *Hist.* 3: 233 **(1848)**. En erinran om att det andliga ståndet först tillsvurit påven och sedan konungen lydnad. *HT* **1928**, s. 308. — **-SY**, **-ning** (numera föga br., *PH* 11: 421 **(1778)**, LOWEGREN *Ogonsj.* 209 **(1891)**). **1)** till **II 1** *a*, **11** *a α α′* (jfr **3**): sy till (se **sy till 2**) (ngt); förr äv. med indir. obj. betecknande det på vilket ngt sys till. *Linc.* G 5 c **(1640)**. *(Linningen)* tillsys benkläderna. *NJournD* **1854**, s. 135. Den vertikalt tillsydda biten. *Fornv.* **1923**, s. 38. **2)** till **II 7**: sy ihop (ngt); ss. vbalsbst. *-ning* förr äv.

konkret, om söm varmed ngt är hopsytt; jfr **sy till 1**. Nytt engilskt bulsterwar tillsytt och icke pådragit passeligit. *VgFmT* 1. 8–9: 86 (**1554**). En .. tygvolang, hvilkens tillsyning täckes af 4 cent. breda svarta sammetsband. *Freja* **1873**, s. 3. **3)** (†) till **II 11** *a α α′* (jfr **1**): sy (ngt) för utökning av befintligt förråd. *GripshR* **1549**.

TILLSYN *til*³*~sy*²*n*, r. l. f. l. m.; best. **-en**. (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilsyn*; motsv. fd. *tilsiun* (d. *tilsyn*), fvn. *tilsýn* (nor. *tilsyn*); vbalsbst. till **TILL-SE** l. **SE TILL**] motsv. **TILL-SE 4**: uppsikt, kontroll, övervakning; stundom närmande sig l. övergående i bet.: omvårdnad, omskötsel; särsk. i förb. med *över* l. *av* (i sht förr äv. *med* l. *om* l. *på*); förr särsk. dels i uttr. som (*god* o. d.) *akt och tillsyn*, dels i förb. med *att*-sats. *Vara, stå under ngns tillsyn. Det sjuka stoet krävde ständig tillsyn. Lämna inte barnen utan tillsyn! G1R* 1: 274 (**1524**). Schole och szå alle .. haffue godh acth och tilsyn medt liuss och Eldh, Att ther icke någhen skadha vtaff komber. *G1R* 17: 18 (**1545**). Mandage*(n)* .. war tessze godhe mæ*(n)* på K: M: we*(n)*gne och mandatth Til Skickadhe atth Ornæra och grannerligh tilsyn haffue Om all handell och Köpenskap. *ArbogaTb.* 4: 61 (**1546**). Landshöfdingarne *(bör)* noga tilsyn hafwa, at uti Residence-Husen, som af dem bebos, med elden försicktigt och warsamligen måtte umgås. *PH* 5: 2931 (**1750**). *(Reglementet* o. *resolutionerna)* pålagga lönings ägaren at hafwa noga tilsyn, på åboerne, at de ej wanhafda hemmanen. *PH* 6: 4504 (**1757**). Lasarettsläkaren åligger .. att minst en gång hvarje dag .. infinna sig å lasarettet för .. tillsyn och behandling af sjuka. *SFS* **1901**, nr 83, s. 12. I lagens krav .. ligger, att arbetsgivaren måste utöva en sådan tillsyn över sin verksamhet som är rimlig för att olyckor ska undvikas. ISESKOG *PersonJur.* 133 (**1990**). — jfr **LÄKAR-, POLIS-, SKYDDS-TILLSYN**.

Ssgr: **A** (†): **TILLSYNE-MAN**, se **D**.

B (†): **TILLSYNES-MAN, -ÄMBETE**, se **D**.

C (†): **TILLSYNO-MAN**, se **D**.

D: **TILLSYNS-ANSVAR**~⁰² l. ~²⁰. *SFS* **1981**, s. 1007. Socialstyrelsen har .. tillsynsansvar över sjukvårdsinrättningar i offentlig regi. *MotRiksd.* **1992–93**, SocUtsk. nr 491, s. 11. — **-AVGIFT**~⁰² l. ~²⁰. om avgift för tillsyn; särsk. i fråga om kommunal kontrollverksamhet gällande utskänkning l. försäljning av alkoholhaltiga drycker. *SFS* **1979**, s. 2563. Sedan tidigare tar kommunen ut en tillsynsavgift på 1500 kronor av de omkring 1500 butiker/affärer i Göteborg som säljer folköl. *GbgP* 29/6 **2002**, s. 12. — **-BYRÅ**. särsk. inom vissa statliga myndigheter l. ämbetsverk: byrå (se d. o. **3**) l. avdelning som utövar tillsyn. *SvStatskal.* **1970**, s. 69. Riksåklagaren ledigförklarar en tjänst som byrådirektör .. på tillsynsbyrån inom riksåklagarens kansli. *SvD* 12/4 **1972**, s. 29. — **-FÖRORDNING**. jfr **-lag**. NILSSON *Skeppsb.* 180 (**1932**). — **-FÖRRÄTTNING**. jfr **förrättning 1** *b α*. *SFS* **1914**, s. 1724. Tillsynsförrättning innefattar verkställandet av någon av de former av tillsyn varom stadgas i tillsynslagen. *SohlmanSjölex.* (**1955**). — **-LAG**. lag rörande (påbjuden) tillsyn(sverksamhet); jfr **-förordning**. STENFELT (**1920**). Tillsynslagen, förkortning TL, eller fullständigt: Lag om tillsyn å fartyg. *SohlmanSjölex.* (**1955**). Även om bostadsstiftelserna i allmänhet inte är föremål för tillsyn enligt 1929 års tillsynslag står de under kontroll av kommunens styrelse och beslutande organ. *RiksdP* **1970**, 1 K nr 37, s. 28. Genom den nya tillsynslagen föreslår vi .. att polisen .. skall kunna besluta om att den som brister i tillsynsansvaret över en hund måste delta i en hundägarutbildning. *GbgP* 28/5 **2003**, s. 4. — **-LÄKARE**. läkare med uppgift att utöva tillsyn; särsk. dels (om ä. förh.): (ss. officiell titel för) läkare med uppgift att utöva tillsyn över sjukvårdsinrättning l. apotek o. d., dels (i fråga om nutida förh.): (ss. icke officiell titel på) vid Socialstyrelsen anställd läkare. Tillsyn över .. sjukhusförråd skall utövas .. beträffande förvaring, signering, utlämnande och utdelning av läkemedel genom inspektion .. av särskild tillsynsläkare. *SFS* **1938**, s. 280. Vi vill se hur de arbetar och om det här har varit isolerade händelser eller om det finns systematiska brister, säger Karin Hedner, tillsynsläkare på Socialstyrelsens regionala enhet i Malmö, som kommer att besöka barnsjukhuset. *SDS* 18/4 **2004**, s. C1. — **-LÄRARE**. lärare med uppgift att utöva tillsyn; särsk. dels (numera i sht i skildring av ä. förh.) om biträdande skolledare i läroverk l. grundskola, dels (om ä. förh.) om folkskollärare med uppgift att utöva tillsyn över skolarbetet i folkskola med två l. flera lärare; jfr **tillsynings-lärare**. Vid samläroverk och flickläroverk anställes en tillsynslärare. *SFS* **1938**, s. 54. Tillsynslärare, *(dvs.)* tidigare benämning på innehavare av arvodestjänst som biträdande skolledare i grundskola med uppgift att biträda rektor i ledningen av skolans verksamhet. *NE* 18: 270 (**1995**). — **-LÄRARINNA**. (förr) kvinnlig tillsynslärare; jfr **tillsynings-lärarinna**. Vid kommunala mellanskolan i Hyltebruk har för nästa läsår till tillsynslärarinna förordnats ämneslärarinnan Lillian Isgren. *SvD* 22/6 **1939**, s. 5. ÖSTERGREN (**1957**). — **-MAN**. (**tillsyne- 1525 tillsynes- 1527–1883. tillsyno- 1529–1547. tillsyns- 1658 osv.**) [fsv. *tilsyna man, tilsynis man*] (mans)person som (yrkesmässigt) utövar tillsyn över ngn l. ngt; särsk. om person med övervakande funktion vid anstalt inom kriminal- l. annan vård; förr särsk. dels om kyrklig ämbetsman med uppgift att utöva tillsyn, dels om övervakare av villkorligt frigiven person; jfr **till-seare 2**, **tillsynare**, **tillsynings-man**, **uppsyningsman**. Tilsyne men til at haffua tilsÿn, huru brødt, køt, fijsk, spanemale elle*(r)* anner fetalie sælies ell*(e)*r købes. *SthmAmbB* **1525**, s. 208. Biskopar och Superintendenter som äre satte såsom Tilsynesmänn uti Stiften, öfwer Gudz Församling. *Kyrkol.* 24: 1 (**1686**). När intagen villkorligt frigives, skall styresmannen .. tillställa såväl tillsynsmannen som den frigivne tillsynsbok. *SFS* **1948**, s. 432. Tillsynsman .. vid kriminalvårdsanstalt. *NordYrkesklassif.* 37 (**1978**). — **-MYNDIGHET**~¹⁰², äv. ~²⁰⁰. om myndighet (se d. o. **5**) som utövar tillsyn (över visst verksamhetsområde); jfr **tillsynings-myndighet**. *SFS* **1910**, nr 77, s. 9. Hemställes .. att socialstyrelsen blir tillsynsmyndighet för elevhem och inackorderingshem för särskolelever. *MotRiksd.* **1974**, nr 289, s. 18. Tillsynsmyndighet, *(dvs.)* inom juridiken den kronofogdemyndighet som enligt konkurslagen har till uppgift att övervaka att förvaltningen av en konkurs sker i överensstämmelse med gällande bestämmelser samt effektivt och utan onödiga dröjsmål. *NE* 18: 270 (**1995**). — **-ORGAN**. jfr **organ 4** *b* o. **-myndighet**. Tillsyn å efterlefnaden af denna lag *(om arbetsskydd)* .. utöfvas .. utaf särskilda tillsynsorgan, nämligen yrkesinspektörer, bergmästare, underinspektörer och kommu-

nala tillsynsorgan. *SFS* **1912**, s. 486. Som skogsman bör man ha förståelse för att samhälle och tillsynsorgan vid påkallad anledning måste ha rätt att vidta åtgärder för att skog och mark vårdas rätt. *VästerbK* **1982**, nr 10, s. 2. — **-PERSONAL.** personal med uppgift att utöva tillsyn; jfr **tillsynings-personal**. Tillsynen gäller upprätthållande av viss ordning – en uppgift som lika väl kan lösas av annan tillsynspersonal än lärare. *TSvLärov.* **1955**, s. 506. Tillsynspersonal vid .. fångvårdsanstalter och häkten. *FrDepartNämnd.* **1970**, nr 24, s. 546. — **-SKYLDIGHET**$^{\sim102}$, av. $^{\sim200}$. särsk. i fråga om myndighet: skyldighet att utöva tillsyn. Hälsovårdsnämnden torde ofta begagna sin rätt att fullgöra sin tillsynsskyldighet genom en eller flera för ändamålet anställda personer. WIRGIN *Hals.* 2: 260 **(1936)**. En uppföljning och utvärdering av hur kommunen skötte sin tillsynsskyldighet enligt miljöbalken. *GbgP* 13/11 **2002**, s. 9. — **-TID.** särsk. dels om tid under vilken barn vistas inom (offentlig) barnomsorg, dels (i sht förr) om prövotid för villkorligt frigiven person. I målet är upplyst att .. Hallberg d. 2 febr. 1949 villkorligt utskrivits från fångvårdsanstalten i Ystad samt att tillsynstiden utgått d. 2 febr. 1951. *1NJA* **1951**, s. 712. Ersättning för mat åt barn under tillsynstiden. *Motion i 1 kam.* **1968**, nr 120, s. 12. — **-TJÄNST.** tjänst(göring) som består i tillsyn(sverksamhet). För tillsynstjänsten i allmänhet indelas riket i yrkesinspektionsdistrikt. *SFS* **1931**, s. 638. Tillsynstjänster inom arbetsmarknadsverket. *DN* 3/1 **1992**, s. A7. — **-VERKSAMHET**$^{\sim102}$, av. $^{\sim200}$. *SFS* **1954**, s. 65. Riksdagens revisorer har granskat Sjöfartsinspektionens tillsynsverksamhet. *DN* 8/5 **2003**, s. A2. — **-ÄMBETE**$^{\sim020}$. **(tillsynes- 1628–1699. tillsyns- 1993** osv.) (numera bl. tillf.) ämbete som innefattar tillsyn; i sht förr särsk. om (kyrklig) tillsynsmans ämbete; jfr **tillsynings-ämbete**. Sedhan iagh owerdigh, wardt kalladt til thetta loflighe Stichtzens Tilsynes embetet. PAULINUS GOTHUS *Stiernskold* A 4 a **(1628)**. *BorgåÖv.* 27 **(1993)**.

TILLSYNA *til*^{3}*-sy*^{2}*na*, v. **-ade** (se för ovr. SYNA, v.[1]). **-ANDE, -ING; -ARE** (se *avledn.*). (förr äv. skrivet ss. två ord) [till TILLSYN]

1) (†) gm l. efter syn (se SYN, sbst.[2] 2 slutet) tillerkänna (ngn (äv. sig) ngt, särsk. hemman l. annan fast egendom); jfr **SYNA TILL 2**. Torkil Gris hade och thenn velborne her Erich Göstaffsonns dombref opå thet hemen, han bygger, Gröneuadh, så att*(e)*t är honum tilsynnt. *VadstÄTb.* 118 **(1587)**. När Bostället blef honom tillsynt, talades intet om bemälte Skiljogiärdzgård. *VDAkt.* **1724**, nr 332. Så snart Directionen trädt i verksamhet, låter densamma sig tillsyna Åbyggnaderne vid Corrections-Huset och å Nygårds Hemman. *SPF* 598 **(1829)**. MODIN *GTåsjö* 155 **(1916)**.

2) (utom ss. förled i ssgr numera bl. tillf.) utöva tillsyn (över (ngn l. ngt)), särsk. ss. vbalsbst. *-ing*: tillsyn; jfr **SYNA TILL 1**. Som han .. förwägrat .. sig med Hospitals tillsyningen at befatta. *VDAkt.* **1699**, nr 696. *(Truppstyrkan)* kräfde otaliga bestyr, släp och försakelser: skjuts och färjrodd, kvartering, uppassning, tillsyning, mat- och foderskaffning. HÖGBERG *Vred.* 2: 3 **(1906)**. *MotRiksd.* **2001–02**, nr 1263, s. MJ272.

Ssgr (till 2): **TILLSYNINGS-LÄRARE.** (numera mindre br.) tillsynslärare. *DN* **1895**, nr 9259, s. 2. Kvinnliga tillsyningslärare vid samläroverk. *UNT* 5/1 **1933**, s. 3. CARLSSON *SocOmgrupp.* 183 **(1966)**. — **-LÄRARINNA.** (förr) kvinnlig tillsynslärare. *DN* **1895**, nr 9259, s. 2. OSTERGREN **(1958)**. — **-MAN.** (mans)person som (yrkesmässigt) utövar tillsyn över ngn l. ngt; förr särsk. dels om person med uppgift att anhålla o. förhöra tiggare, dels om föreståndare vid fängelse l. kronohäkte, dels om övervakare av villkorligt frigiven person; jfr **till-seare 2, tillsiesman, tillsynare, tillsyns-man, uppsyningsman**. MARCUS *Exorc.* 14 a **(1579)**. Med tillsyningsman förstås i denna lag *(dvs. lösdriverilagen från 1885)* sådan, som enligt förordningen angående fattigvården blifvit utsedd att hafva uppsigt å bettlare. *SFS* **1885**, nr 27, s. 7. Den .. frigifne står viss tid under en stödjande tillsyningsman. *2NF* 35: 1133 **(1923)**. Överkonstapel resp. första vaktfru och uppsyningsman (kallas vid vissa anstalter tillsyningsman) är vaktkonstaplarnas och vaktfruarnas närmaste förmän. *SvYrkeslex.* nr 772 a, s. 1 **(1957)**. jfr **lapp-, skol-tillsyningsman**. — **-MYNDIGHET**$^{\sim102}$ l. $^{\sim200}$. (numera bl. mera tillf.) tillsynsmyndighet. AUERBACH **(1915)**. Tillsynen över jordbrukets kreditkassor utövas med ledning av handlingar, vilka jämlikt lag eller eljest insändas till tillsyningsmyndigheten. *SFS* **1956**, s. 507. *DN* 20/2 **1999**, s. C2. — **-PERSON.** person som utövar tillsyn över ngt; anträffat bl. i ssgn **kloster-tillsyningsperson**. — **-PERSONAL.** (numera bl. tillf.) tillsynspersonal. *SFS* **1925**, s. 859. Såsom kustfästningar bibehollos Vaxholms .. Älvsborgs och Hemsö fästningar, de två sistnämnda likväl med endast tillsyningspersonal i fredstid. *SvFlH* 3: 318 **(1945)**. jfr *SAOL* **(1998)**. — **-TJÄNST.** (numera mindre br.) tillsynstjänst. Att Jag nu ifrån samma Tillsyningztienst och ämbete *(vid hospitalet)* kunde blifwa befrijad. *VDAkt.* **1701**, nr 45. Tillsyningstjänstens organisation vid sådana skolor, där klasslärare icke utövar tillsyn över sina respektive klasser under måltiderna. *TSvLärov.* **1955**, s. 355. — **-ÄMBETE**$^{\sim020}$. (numera bl. tillf.) ämbete som innefattar tillsyn; särsk. om (kyrklig) tillsynsmans ämbete; jfr **tillsyns-ämbete**. Att iagh TillsÿningzEmbetet här wid Jönköpingz Hospital antaga skulle. *VDAkt.* **1699**, nr 695. *Kyrkpress.* **1996**, nr 11, s. 7.

Avledn.: **TILLSYNARE**, m.//ig. (numera bl. tillf.) person som har tillsyn över ngt; jfr **till-seare 2, tillsynings-man, tillsyns-man**. *PrivSvStäd.* 3: 6 **(1561)**. *(Eleven)* är tillsynare i sjuan och åttan *(under lärarkonflikten)*. *UNT* 26/10 **1966**, s. 9.

TILLSYNES, se **till I 10** *h*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 8** (*b* α**))**
TILL-SÅ. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) med avs. på dels utsäde, dels åker o. d.: fullborda sådden av; äv. intr.; jfr **-våra**. BLIBERG *Acerra* 260 **(1737**; *intr.***)**. The hafwa nu tilsådt Kornet. *ÅgerupArk.* Brev 3/6 **1753**. Sedan .. åkerjorden *(var)* beredd och tillsådd. CELANDER *NordJul* 1: 14 **(1928)**. — **(II 8** *b***) -SÅGA, -ning.** såga till (ngt); i sht i p. pf.; i vissa ä. språkprov möjl. (med anslutning till **till II 11** *a* α α') med huvudsaklig tanke på att tillsågningen sker för utökning av befintligt förråd. *En slarvigt tillsågad stock.* Till Sågatt .. aff 60 stockar *(diverse bräder)*. *GripshR* **1581** A, s. 71. *(Att)* the skole Oss till godhe vptage alle Sågebräder som .. bliffue tillsågede. *HB* 2: 56 **(1585)**. — **(II 11** *b***) -SÅNG.** (†) om musikalisk accentuering (i grekiska). ALMQVIST *GrSpr.* 24 **(1837)**.

TILLSÄGA *til³-säj²a*, av. (i högre stil) *-sä²ga*, v. **-säger**, **-sade**, **-sagt**, **-sagd** (se för övr. SÄGA). vbalsbst. **-AN** (se d. o.), **-ANDE**, **-ELSE** (se d. o.), **-NING**; **-ARE** (tillf., WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 612 (**1619**), DE GEER *Minn.* 1: 15 (**1892**)). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilsighia*; jfr d. *tilsige*, nor. bm. *tilsi*, nor. nn. *tilseie*, mlt. *tōseggen*, mnl. *toeseggen* (nl. *toezeggen*), mht. *zuosagen* (t. *zusagen*); ssg av TILL o. SÄGA]

1) (numera i sht i högre stil) (muntligen) meddela l. underrätta l. tillkännagiva (ngn ngt), säga (ngt) till (ngn); äv. utan obj.; förr äv. med enbart personobj. l. enbart sakobj. (stundom äv.: uttala); förr äv. oeg.; jfr ANSÄGA **1**, SÄGA TILL **1**, TILLTALA, v. **1**. Bediom wj eder kere vener .. atj .. varen oss behielpoge till at veria .. wor rett .. Hulked wj gerna förskylla wiliom med edher om i oss noghen tid j swadana saker behöffua till sægia. *G1R* 1: 31 (**1521**). Gack bortt och bestel en wechtare, then som tilseer och tilsägher. *Jes.* 21: 6 (*Bib.* **1541**). Han knytte i hoop näf'n, dermä' tilsäyandes, att Fadren, Sonen ok den H. anda äro ett. COLUMBUS *Mål-Roo* 46 (*c.* **1678**). När det (*dvs. bokstaven c*) medh ett strek inunder är teknat tilsäges det som s. *SwFrOrdeB* 145 (**1703**). Då Kongl. Maj:t .. inkallade .. Landtmarskalken med Adelns Deputerade, och tilsade dem: Jag har låtit Ridderskapets och Adelens Deputerade komma tilbaka. *PH* 14: 303 (**1789**). Gamla Anna hade just tillsagt, att maten var inne. BREMER *Hertha* 56 (**1856**). Hvilken råhet, att betala ett manuskript, icke begagna det, och icke tillsaga författaren! STRINDBERG *Brev* 4: 129 (**1884**). (*Sv.*) Är han tillsagd? (*t.*) hat er Bescheid bekommen? *StSvTyOrdb.* 824 (**1989**). — jfr O-TILLSAGD. — särsk. (†)

a) i uttr. *tillsäga ngn om ngt*, meddela l. underrätta ngn om ngt; äv.: påminna ngn om ngt. Alle Officerare tilsägas om deras skyldighets i akt tagande (*osv.*). *ReglSwArmeen* **1710**, s. 27. Han .. är alfvarsamt tillsagd om sina löften. *HT 1918*, s. 193 (*i handl. fr.* **1809**). CANNELIN (**1939**).

b) med avs. på krig o. d.; särsk. i uttr. *tillsäga ngn krig* l. *fejd* o. d., förklara ngn krig o. d. Tilsäya örligh. HELSINGIUS Ii 3 a (**1587**). Konungen i Danmarck .. (*har*) medh Storfursten emoot Swerige slutet alliance, tilsagdt Kongl. May:t i Swerige feigde, och tillijka angrijpit Skåne och Brehmen. WIDEKINDI *KrijgH* Eeeeee 4 b (**1671**). EHRENADLER *Tel.* 811 (**1723**).

2) (utom i *a* o. *b* numera mindre br.) uppmana l. befalla (ngn att göra ngt), anmoda; förr äv. utan obj.; jfr ANSÄGA **3**, SÄGA TILL **6**, TILLTALA, v. **3**. Her Ture .. lät hemmelige tilsigia sina och bispens swäna at komma i ghen om morgonen. *G1R* 6: 165 (**1529**). Den som ungbrooder wordenn är, hann skall när Åldermannen honom tillsäger sielff löpa Embetts ärenden. SILFVERSTOLPE *BokbSthm* 217 (*i handl. fr.* **1630**). (*På Kalmar möte år 1436*) stadgas, at Drotsen skulle (*bl. a.*) .. styra våld och orätt, styrka och hielpa den som orätt öfvergår, hvartil alle inbyggare borde hielpa, när Drotsen tilsäger, likasom Konungen skulle varit närvarande. SCHÖNBERG *Bref* 2: 173 (**1778**). (*Kungen*) ropade fram öfverhofstallmästaren grefve Essen samt tillsade honom att skynda på .. processionen. DE GEER *Minn.* 1: 205 (**1892**). *StSvTyOrdb.* (**1989**). — särsk. (fullt br.)

a) i p. pf. Kostgerder och annet huad som helszt the haffue warit tilkraffde eller tilsagde vm. *G1R* 11: 240 (**1537**). Secreteraren Berch blef ock tilsagd, at .. författa kårta, betydande och sinrika skrifter. TESSIN *Bref* 1: 28 (**1751**). En japan gör som han blir tillsagd. *GbgP* 19/6 **2002**, s. 33.

b) ss. vbalsbst. *-ning*, konkretare: tillsägelse. *IllSvOrdb.* (**1955**). När jag beslagtog en mobiltelefon från en niondeklassare efter upprepade tillsägningar gick hon helt sonika fram till katedern och tog mina nycklar och sa: "Jag skall ha min telefon nu!" och stirrade mig stint i ögonen. *GbgP* 4/2 **2001**, s. 4.

3) (†) (inför domstol o. d.) anklaga l. åtala (ngn för brott o. d.); jfr TILLTALA, v. **4**. JOHANSSON *Noraskog* 2: 301 (*efter handl. fr.* **1542**). Samma dagh stodh mesther Hanns för retthe och warth honnom thil sagdh, ath hann hade slagieth her Laris blå och blodigier. *TbLödöse* 103 (**1588**). SCHMEDEMAN *Just.* 119 (**1602**).

4) (numera föga br.) lova (ngn ngt); tillförsäkra (ngn ngt); förr äv. övergående i bet.: giva (ngn ngt) (jfr **5**); förr särsk. i mer l. mindre pleonastisk förb. med *lova* o. d.; förr äv. dels refl., dels med direkt obj. betecknande person; jfr SÄGA TILL **4**. *G1R* 1: 3 (**1521**). Ok hwat tw lofwar ok tiilsægher them paa myna wængna .. wil iak tet obrwteligen holla. *G1R* 1: 59 (**1523**). (*Vi vill veta*) huru I äre tilsinnes um the godz .. hvilke eder käre hustru .. sade sigh haffve aff eder fulkommelig tilstandt och samtyckie osz tilseije ock öffverantvorde. *G1R* 27: 40 (**1557**). De tillsadhe sigh vele E. K. M:tz begeren hoos Generalstaterne på det beste sattet ahndrage. *OxBr.* 10: 212 (**1617**). Hwilken arbetskarl, som tilsäjer en Bergzman, at wilja arbeta för honom något Grufweskifte, och icke thet håller .. hwem thet gör skal sätjas i kistan wid watn och bröd. *Bergv.* 1: 46 (**1621**). Idomeneus hade giärna samma stunden tilsagt Telemach sin Dotter. EHRENADLER *Tel.* 952 (**1723**). Kyrkoherden .. tillsade honom barnarätt jemte sina egna söner. *BL* 2: 219 (**1836**). *SvHandordb.* (**1966**; *angivet ss. ålderdomligt*). — särsk.

a) om Gud l. Kristus l. kyrkans tjänare, med avs. på frälsning l. syndernas förlåtelse o. d. OPETRI 1: 162 (**1527**). Och ändoch Herren Gudh haffuer tilsagt tigh tina synders förlåtilse, så haffuer han doch icke tilstadt tigh eller giffuit tigh förloff til att synda. PJGOTHUS *Savonarola SyndSp.* E 1 b (**1593**). Ach! at jagh höra måtte, thet Gudh talar, at han sino folcke och sinom heligom frijd tilsade. RUNIUS (*SVS*) 3: 15 (**1710**). Rättigheten för presten, att i allmänhet efter syndernas bekännelse tillsäga syndernas förlåtelse. AGARDH *BlSkr.* 1: 221 (**1854**). *SvHandordb.* (**1966**).

b) med avs. på vänskap l. trohet o. d. Iak vill ecke trengia Hans Nad tilsija hulskap oc manskap till Suerigx Rike. *G1R* 1: 3 (**1521**). Min obefleckta troheet, Den iagh min käre Herre, Min Keysare tillsade. UHIARNE (*SvNatL*) 194 (**1665**). Man lovade varandra å ömse sidor att avlägga alla misshälligheter .. samt tillsade varandra vänskap. *KyrkohÅ* **1938**, s. 45. *IllSvOrdb.* (**1955**).

c) med avs. på äktenskap. HUND *E14* 409 (**1605**). Rådhusrätten meddelade dom d. 12 okt. 1951; däri Rådhusrätten fann styrkt, att Helenius tillsagt Carolinas moder äktenskap. *NJA* **1952**, s. 436.

d) (†) med avs. på pengar l. lön l. betalning o. d. *SthmSlH* 1: 72 (*i handl. fr.* **1544**). Drager någon ifrån sin Husbonde i olaga tijd och utan minne, densamme gifwe Husbonden thet honom war i löhn tillsagt. SCHMEDEMAN *Just.* 97 (**1590**). Han tilsade sin Brud fyratusend Riksdaler, och tu hus .. til morgongåfwa. GIRS *J3* 53 (**1627**).

TAUBE *Himlajord* 30 (1938).

e) (†) med avs. på löfte o. d. *Gal.* 3: 16 (*NT* 1526). The godhe löfthen som migh ahre tillsagde, badhe muntelighen och skriftelighen på en battre promotion, än som iagh nu hafuer. *VDAkt.* 1666, nr 127. *(Drängen)* upsade det löffte som han tillforne Margreta tillsagt. *VDAkt.* 1734, nr 26.

5) [sannol. utvecklat ur **4**] (†) (gm dom) tillerkänna (ngn ngt), tilldöma (se d. o. **1**); **NÄMNA TILL 1**, **SÄGA TILL 7**. It*(em)* mandage*(n)* ffor kynde*(r)*messo dagh bleff jacop greg*(er)*son tel saght aff borgamest*(er)* och radh c*(ri)*stern jutes tompt. *ArbogaTb.* 3: 360 (1527). Szå wardt henne och tilssagdt en öö benempd Lidöö medt the 3 odelgårder, och tw nya affbygge vnder frelsse. *HH* XIII. 1: 57 (1562). Sååhaffuer bårgemesther och rååd tilsagtth henne sijnn fulla loonn. *TbLödose* 16 (1587). Bleff .. aff borgiemestere och rådh h*(er)* Oloff i Larff samma boder till sagde jgienn. *TbLödose* 203 (1590).

6) (†) ådöma (ngn ngt) ss. straff, tilldöma (se d. o. **2**); särsk. i uttr. *tillsäga ngn arrest*, döma ngn till arrest; äv. med indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*. ALTÉN *Kusin* 85 (1796). För fel och försummelser i tjensten .. ege förman tillsäga arrest åt underlydande. *SFS* 1881, nr 55, s. 57. Vid vakten skola finnas särskilda rum eller tält, afsedda för dem som, på grund af tillsagd arrest eller af annan anledning, skola tillsvidare tagas i förvar. *TjReglArm.* 1889, s. 373. *SoldI-Inf.* 1919, s. 186.

7) (†) med saksubj.: kräva (se **KRÄVA**, v. **3**), erfordra. *G1R* 1: 30 (1521). The hadhe warit j Hierusalem så monga daghar som högtijdhen tilsadhe. OPETRI 3: 75 (1530). En Biskop må föruthan Brödhernas Rådh (om Nodhen så tilsäger) hafwa macht at förwandla ringa Åkrar och Wijnbergh, ther aff Kyrkian hafwer en ringa Inkomst, och äre fierran afflägne. SCHRODERUS *Os.* 1: 635 (1635). Effter som min höga ålder nu tilsäger, att iag måste hafua någon medhielp uthi gudztiänstens förrättande. *VDAkt.* 1700, nr 336.

8) (†) med saksubj.: medgiva (se d. o. **6** slutet) ((ngn) ngt), tillåta; äv. abs.; stundom äv. refl. (se särsk. *b*); jfr **SÄGA TILL 4**, **TILLSTÄDJA 2**. Sa lenge min godwilie tiil siger. *G1R* 1: 5 (1521). Thet ær ondt ath döma vidare och diwpare en forståndit tilseger. *G1R* 4: 226 (1527). Der .. wäderleken så tilsäger. STIERNMAN *Com.* 5: 605 (1696). Hans ållder och därvid följjande krämpor sampt i krig uthståndne svåre fatiguer tillsade honom intet annat att giöra *(än att ta avsked)*. *HH* XXI. 1: 41 (1710). Här återstod i denna delen ännu, om ämnets vidd tilsade någon utförlig förklaring, at rättfärdiga Guds sak. NOHRBORG 185 (*c.* 1765). WESTE (1807). — särsk.

a) om förmåga l. hälsa l. styrka l. kroppskrafter o. d. *G1R* 1: 56 (1523). Tagh icke tyngre bördo på tigh, an tijn mact tilsager. LPETRI *Sir.* 13: 2 (1561). *(Önskligt är att patienten svettas)* 3. eller 4. stunder, eller och längre, effter som hans Starckhet tilsagher. PAULINUS GOTHUS *Pest.* 85 a (1623). Thet endaste man kan med säkerhet göra någon wiss Stat uppå, är Salivation och Dregel-Curen, så framt kraffterne så tilsäga. LINDESTOLPE *Skörb.* 46 (1721). Et sådant prof-lås tillika med dörr och gångjärn skal komma, om lif och helsa så tilsager, i Kongl. Wetenskaps Academien at där få skärskådas. POLHEM *Test.* 93 (*c.* 1745). GULLANDER *SvarVetA* 5 (1773).

b) om omständigheter l. situation l. belägenhet o. d.; äv. refl. Bruka them efther som tiilfælleth ok legenhethen sig tiil sægher. *G1R* 1: 59 (1523). Narwarande tijdz tilstånd tilsadhe thet icke, thet Krijgztienster skulle allena belönas. SCHRODERUS *Liv.* 75 (1626). Wid hwar Mangård *(borde)* giöras en grop så diup och bred som lägenheten tilsäger. SERENIUS *EngÅkerm.* 182 (1727). Om hans omständigheter sådant tilsäga. WIDEGREN (1788). ÖoL (1852).

c) om tid: medgiva; räcka till. Ty wil man ock nw med thet första något tala om .. Gudz heliga och werduga Englar, och sedhan handla någhor annor stycker aff texten, effter som tijdhen kan tilsäya. LPETRI *3Post.* 123 a (1555). *(Predikan bör behandla trosartiklar)* en eller flere, effter som tilfällen aff Texten tå kunna begifua sigh och tijdhen kan tilsäija. *KOF* 1: 369 (*c.* 1618). Om tiden om wåren ej tilsäger at förfara med korn-åkren på ofwan beskrefne sätt, kan sädet märkeligen hielpas med harfning, fast än brodden är fingers lång öfwer jord. *SamlRönLandtbr.* 1: 64 (1775). Mina dåvarande skolkamrater träffade jag endast på fäktsalen .. och när tiden så tillsade, på skridskoisarne. AHNFELT *StudM* 1: 53 (1857).

d) om ekonomiska medel l. förmögenhet l. inkomst o. d. *ArbogaTb.* 4: 85 (1553). Doch skall och här med wara förbuditt borgmestare och råd högre skattlegge förb:de embethzmän, ahn theres förmögenheett och förtienst kand tilseya. *PrivSvStad.* 3: 578 (1586). Våre medell tillseija intet, att vij kunne giffva armeerne deres sold och gagie. *RP* 6: 507 (1636). *(Jag)* vill .. betala förskrifningen till Klingenstjerna samt öka intressekapitalet, när förrådet så kan tillsäga. *MoB* 3: 158 (1774).

TILLSÄGAN l. **TILLSÄGEN** l. **TILLSÄGN**, r. l. f. (**-segn 1555–1597**. **-sejen** *c.* **1600**. **-sägan 1751**. **-sägen 1736**. **-sägn 1605–1622**. **-säjen 1735**) [fsv. *tilsaghn*; jfr ä. d. *tilsag(e)n*, *tilsaffn*, *tilsegn*, *tilsægn* (d. *tilsagn*), nor. nn. *tilsegn*; vbalsbst. till **TILLSÄGA** l. **SÄGA TILL**] (†)

1) motsv. **TILLSÄGA 1**: tillkännagivande l. yttrande; jfr **TILLSÄGELSE 1**. Då, the .. Trolofningen annulerade, och the af mig emottagne gåfwor .. återställte med tillsäjen, att ächtenskapet blifwer här med ändrat och uprifwit. *VDAkt.* 1735, nr 614. *VDAkt.* 1736, nr 96.

2) motsv. **TILLSÄGA 2**: tillsägelse (se d. o. **2**). Med hård tillsägan, att lämna påstdosan ifrån sig. *VDAkt.* *1752*, nr 10 (1751).

3) motsv. **TILLSÄGA 4**: löfte l. utfästelse l. försäkran; jfr **TILLSÄGELSE 4**. LPETRI *2Post.* 288 b (1555). Wij hafue bekommitt Eder schrifuelse, trogne vndersåther, och der af förnummitt, att I godwilligen .. wele hafue till rede till den första maij the sex månaders hielp .. för huilkett wij Eder .. betacke, att I så .. Eder tillsägn .. eftherkomme wele. *PrivSvStäd.* 4: 366 (1605). TEGEL *G1* 2: 217 (1622).

TILLSÄGANDE(S), se **till I 14** *b γ anm.*

TILLSÄGELSE *til³~säj²else*, äv. (i sht i högre stil) *~sä²g-*, r. l. f. (l. m.) (OPETRI 2: 139 (1528) osv.) ((†) n. *2Kor.* 1: 20 (*NT* 1526), *OxBr.* 12: 529 (1622)); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-er** (*RA* 2: 93 (1563) osv.) ((†) = *2Kor.* 1: 20 (*NT* 1526), TEGEL *G1* 1: 63 (1622)). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilsighilse*; jfr d. *tilsigelse*; vbalsbst. till **TILLSÄGA** l. **SÄGA TILL**]

1) (numera mindre br.) motsv. **TILLSÄGA 1**: handlingen att meddela l. underrätta l. tillkännage (ngn ngt), handlingen att säga till (se **SÄGA TILL 1**); äv. (o. i sht) konkretare: tillkännagivan-

de l. meddelande l. yttrande; jfr TILLSÄGAN 1. LIND (1738). Hos .. *(kanslipresidenten)* hafva alla frammande Sändebud at, vid deras ankomst sig anmäla, afskrifter af deras Creditiver gifva samt tilsägelse erhålla, när Kongl. Maj:t vill dem företräde lämna. *CivInstr.* 439 (1801). Budet torde .. få tillsägelse, vid hvad timma bockerna få hemtas. *3SAH* LXIII. 2: 42 (1856). Behöver du hjälp, så får du det genom tillsägelse *(till läraren)*. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 62 (1935). *StSvTyOrdb.* (1989).

2) motsv. TILLSÄGA 2, särsk. konkretare: uppmaning l. befallning l. order; äv. oeg.; jfr TILLSÄGAN 2. *KlädkamRSthm* 1561, s. 29 a. Hennes förklaring *(var)* at hennes ährende hadhe alleenest warit efter naturens tilsäijelse. *BtFinlH* 2: 352 (1670). Om morgonen, bittida, omhvärfdes vi af 3 vagt-båtar, med tillsäjelse, att icke gå i land utan lof. LANDELL *Bligh* 211 (1795). Lansmannen .. aflägsnade sig, för att i förmaket afvakta vidare tillsägelser. RYDBERG *Frib.* 165 (1877). När Linnea dök upp ur trappan .. fick hon tillsägelse att tända i spisen. BOTWID *Wennb.* 195 (1939). Det är .. en nödvärnssituation .. när någon vägrar att på tillsägelse lämna annans bostad. *NE* 14: 362 (1994).

3) [sannol. utvecklat ur **1** o. **2**; jfr SÄGA TILL 8] tillrättavisning. SCHULTHESS (1885). Den som har ett vist hjärta tager emot tillsägelser. *Ordspr.* 10: 8 (*Bib.* 1917). *SvOrdb.* (1986).

4) (†; se dock slutet) motsv. TILLSÄGA 4: löfte l. utfästelse l. försäkran; särsk. dels i mer l. mindre pleonastisk förb. med *löfte*, dels i förb. med *stor* l. *hög* o. d.; jfr TILLSÄGAN 3. OPETRI *Kr.* 275 (c. 1540). E. H:t gifna löfte och tilsaielse om fri tilgång och gunstigt audiens. *OxBr.* 12: 170 (1615). Han fik .. tilsajelse på första vacante embete, som honom anstoodh. SPEGEL *Dagb.* 5 (1680). At wi af satans smekiande och stora tilsäjelse icke måste låta oss dåras och förledas. MUNCHENBERG *Scriver Får.* 61 (1725). DALIN (1854). — särsk. (i religiöst spr.) motsv. TILLSÄGA 4 *a*. *2Kor.* 1: 20 (*NT* 1526). Gudz wissa löffte och tilsäijelse om salігheeten är trofast. BAAZIUS *Upp.* 131 b (1629). Alla de tillsägelser om syndernas förlåtelse, rättfärdighet, lif och salighet, som i Kristus äro menniskorna gifna. *NF* 4: 857 (1881). Læstadius var övertygad och förklarade, att den ovillkorliga förlåtelsens tillsägelse var i överensstämmelse med skriftens och Luthers lära. WESTESON *OdemProfLärj.* 28 (1922).

5) (†) motsv. TILLSÄGA 7: krav, fordran. Ath efftber lægklighe[te]nes tilsegiilse siig sa begiffuer Athuj *(dvs. att vi)* moste göre wår rese hädhan oc in til findlandh. *G1R* 4: 129 (1527). Befalningxmennena *(skall)* .. ransaka och vthleta then brutlig ær, lathandis honum tilborliga straffat bliffua epter sakeness tilkreffielse och lagsens tilsegelse. *G1R* 4: 197 (1527).

TILLSÄG(E)N, TILLSÄJEN, se **tillsägan**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II (1,) 12) TILL-SÄLLA. (†) förena (ngn l. ngt) med (ngn l. ngt), ansluta till; äv. (o. i sht) refl.: sälla (ngn) till sig; jfr **-falla 8**, **-foga 7**, **-hänga 2** *b*, **-stöta 1**. Messenius *(har)* alle them, som han hafwer förnummet här i Rijket wara uthaf then wilfahrande Påfwiska Lahra, sigh tillsället. *ÅSvBiogr.* 1–2: 62 (1617). The som aff the Arianer äre döpte wordne, skole .. medh Biskoplighe Händers Pålägning thet Catholiske Samqwemmet åter tilsällas. SCHRODERUS *Os.* 1: 523 (1635). — (II 5) **-SÄNDA**, **-else** (†, LIND 1: 1907 (1749)), **-ning** (numera bl. mera tillf.). [fsv. *tilsändа*] sända (ngt (l. ngn)) till (ngn (l. ngt)); äv. oeg. l. allmännare, med avs. på ngt abstr.; förr äv. utan indir. obj.: sända; ss. vbalsbst. *-ning* i sht förr äv. konkretare, om enskilt fall av tillsändande; jfr **-skicka 3**, **-styra**, v.[1] **1**. Effter H*(ans)* F*(urstliga)* N*(åd)*s egen skrifftelige dem tilsände information. *RA* II. 2: 92 (1617). Tu haar min matta siäl en ymnig tröst tilsändt. *Ps.* 1695, 20: 2. Falttågens aflägsenhet gjorde alla tillsändningar svårare och kostsammare. *1SAH* 3: 214 (1790, 1802). Man bör .. mottaga .. den wedermöda Gud behagar tilsända. LILJESTRÅLE *Kempis* 93 (1798). De burkar och provrör, som Helsingfors universitet hade tillsänt mig. MUNSTERHJELM *NIsh.* 76 (1911). — (II 7) **-SÄNKA**, **-ning**. [fsv. *tilsänkia*] (†) gm försänkning av sten o. d. uppgrunda l. spärra (vattenled o. d.) (jfr **sänka**, v.[1] **1** *d*); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om försänkning. *G1R* 20: 22 (1549). Nu ålades det föröfvarne .. uppdraga sådana fördarfliga tillsänkningar. *NorrlS* 1–6: 173 (1899; *om a. förh.*).

TILLSÄTTA *til*[3]*~sät*[2]*a*, v. **-sätter**, **-satte**, **-satt**, **-satt** (se f. ö. SÄTTA, v.[3]). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn.*), **-NING** (se d. o.); **-ARE** (se *avledn.*). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilsätia*; motsv. d. *tilsætte*; jfr mlt. *tōsetten*, t. *zusetzen*; jfr äv. fvn. *tilsettr*, p. pf. l. adj., tillsatt, fastställd, bestämd; ssg av TILL o. SÄTTA, v.[3] — Jfr TILLSATS]

1) (numera föga br.) placera l. applicera (ngt) intill ngt l. ngn l. i ngn funktion; jfr SÄTTA TILL I 2, 10.

a) sätta l. foga l. skarva (ngt) till ngt; jfr SÄTTA TILL I 2 *a*. *SthmSlH* 1: 194 (1582). Må icke .. någon hädanefter på Fruentimmers kläder få tilsättja och giöra garneringar af annat, än endast samma slags tyg, hwaraf klädningen är gjord. *PH* 8: 7144 (1766). För .. tredje klass passagerare hade i slutet af tåget tillsatts en s. k. utsiktsvagn. *TurÅ* 1897, s. 126. CANNELIN (1939).

b) placera (ngt) så att det ansluter till (o. verkar på l. mot) ngn l. ngt (jfr SÄTTA TILL I 2 *b*); äv. övergående i bet.: ansätta (se d. o. I 1 *b*) (jfr SÄTTA TILL I 10). När een seer, att han kan bruke ådrolåthande, må han öpna ådhren, eller tilsettia .. yglerne. BERCHELT *PestBeg.* B 6 a (1588). *(Officeren fick en sup)* hwar vtaf han sig öfwer alt modigt betedde, och sin häst .. hitzigt tilsatte sporarna, och red så vp för berget. HUMBLA *Landcr.* 136 (1740). En bromscylinder .. försedd med en eller två kannor, som stå i förbindelse med bromsblocken, så att dessa tillsättas, när kannan pressas nedåt eller utåt. LUNDBERG *Lok.* 243 (1902). *2NF* 34: 845 (1923). — särsk. (†) i fråga om fjättrande, i uttr. *tillsätta ngn med ngt*, belägga ngn med ngt; jfr BELÄGGA 7 *a*. *BtFinlH* 2: 287 (1666). Aldenstund .. Anna sigh til ingen wijdare bekännelse *(om trolldom)* wille beqwäma med godho .. lät man omsijder tilsättia henne medh handklofwarne. *BtFinlH* 2: 299 (1667).

c) särsk. med avs. på segel: sätta; jfr SÄTTA TILL I 3 *a*. Är någon .. så långt i Lää ifrån Fienden, at han honom icke beskiuta kan, dhen skal alle tienlige Segel tilsättia, och sin högsta flijt giora at komma vp til Fienden. SCHMEDEMANN *Just.* 928 (1685). AUERBACH (1915).

2) (numera föga br.) med avs. på öppning l. hål o. d.: försluta, stänga till, täppa till l. igen; äv. (med avs. på (flöde av) vätska): stoppa, hejda. Resterar .. at förmåla, hwarigenom then fuchtighe Sub-

stentzen som alla Ögnebleek genom Swetthålen transpirerar, blifwer tilsatt och vppehållen. PALMCHRON *SundhSp.* 112 (**1642**). Tilsatt Hohlet wäl medh Wax. *Hildebrand MagNat.* 103 (**1650**). Hålen tillsättas med brädlappar. *Fornv.* **1908**, s. 327.

3) (†) ansätta l. anfalla l. angripa l. attackera l. plåga l. drabba (ngn l. ngt); äv. intr. (se *c*); jfr **SÄTTA TILL II 2**.

a) i fråga om krig(shandling) l. annat fysiskt våld; äv. abs.; särsk. i förb. med prep. *med* o. rektion angivande krig l. våld l. anfall o. d. *RA* I. 4: 741 (**1598**). Hans Pålackar wille nu intet så dristigt tillsättia som tilförenne. PETREIUS *Beskr.* 1: 16 (**1614**). Thet war .. med sådant wåld tillsatt, at *(osv.)*. GUSTAF II ADOLF 194 (**1617**). Då de Orientaliska och Grekiska Kejsare hårdt tilsattes af åtskilliga fiender, blefwo de som tidast undsatte af Venetianerna. KÖNIG *LärdÖfn.* 5: 14 (**1747**).

b) i allmännare o. mer l. mindre försvagad anv.: ofreda, plåga, hemsöka, sätta åt, (i tal l. skrift) angripa. Thet ar .. aff nodenne, att wij medh diwpa suckning och goda betenckning altijd betrachtom, huru hardt och förferliga .. *(djävulen)* oss tilsettiandes warder vthi the sidsta dagar. PJGOTHUS *Savonarola* I 8 a (**1593**). Theszlijkes hafwa några Påfweske Skribenter .. heele thet Passawiske och Augszburgiske Fördraghet, på thet fiendtligste tilsatt. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 63 (**1635**). Aldrig var hon uti sådant bekymmer; ingen af des Älskare hade hänne så hårdt tilsatt. CHENON *Heywood* 3: 173 (**1773**). — särsk. med saksubj. *α′)* i fråga om (häftigt o. hastigt påkommande) sjukdom(sanfall) o. d: angripa, drabba, ansätta; äv. abs. (stundom svårt att skilja från *c*); jfr **SÄTTA TILL II 2** slutet. PETREIUS *Beskr.* 2: 93 (**1614**). *(Kyrkoherden)* kienner sigh mycket opassligh af een swår passion som honom vndertidhen hårdt tillsattier. *VDAkt.* **1674**, nr 127. *(Hon)* hade i några år varit plågad med flygande gikt, hvilken höst och våhr alramäst tilsatt. ACREL *Chir.* 195 (**1759**). *β′)* med annat saksubj.: ansätta, plåga, drabba. Mootgång, siukdom, fattigdom, som alwart tilsätter menniskiones swaga lijff. BAAZIUS *Upp.* B 5 b (**1629**). Det myckna wattnet, som dhenne grufwan *(i Falun)* tillsätter. *HSH* 31: 239 (**1667**). HUMBLA *Landcr.* 356 (**1740**).

c) intr.: (plötsligt l. häftigt) drabba l. sätta in (se **SÄTTA IN II 3**) l. bryta in (se **BRYTA IN 2** *a*) l. tränga in; jfr *b* slutet *α*. Wattnet .. rinner neder i diuupaste Grufwan, serdeeles höst och Wåår, då det så hårdt tillsätter, att *(osv.)*. *HSH* 40: 57 (**1662**). När nu barnsnöden med stor sweda och lifs fahra tilsatte *(osv.)*. SWEDBERG *Schibb.* 56 (**1716**). Wädret continuerade i dag med mulen himmel och smådt regn, som skåftals tilsatte. LINNÉ *Dal.* 100 (**1734**). Hinner ej muren först blifva igenomtorr .. innan frosten tillsätter, så *(osv.)*. *LBÄ* 36–38: 93 (**1800**). — särsk. övergående i bet.: arta sig (illa), vara upplagt för (ngt dåligt). Det var en farlig tilsätning, och der vid en stor lycka, at hennes M:t intet slog hufvudet emot stegen, som det effter all liknelse var tilsatt, då det på en gång hade varit giordt. BARK *Bref* 2: 190 (**1707**).

4) foga (se **FOGA**, v. **4**) (ngt) till ngt l. ngn (för att ingå ss. del däri); jfr **SÄTTA TILL I 6**, **TILLFOGA 7**, **TILLKOMMA 6**.

a) (numera mindre br.) lägga till l. tillfoga (ngt); särsk. i fråga om skrift l. tal; förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: ange l. precisera (ngt); jfr **SÄTTA TILL I 6** *a*. Käre son Johan, vij haffve .. latit tilsätie några artichler udi titt förläningszbreff. *GIR* 27: 42 (**1557**). Mons Persson skulle giffwe Nils Ryningh så monge pen*(ninga)*r tilbake igen såsom mere ähre tilssatte vdj thet breff, therum her för i Doomboken förmäles. *HH* XIII. 1: 44 (**1562**). De förnämste af Adeln brukade ej sällan denna tiden at skrifva sig Vi .. med tilsättande endast af förnamnet och uppräknande af sina titlar. KELLGREN *(SVS)* 5: 669 (**1793**). Några anmärkningar och förklaringar torde få tillsättas i slutet. ÖSTERGREN (**1958**).

b) (†) bidra med l. skjuta till l. lämna (ngt); äv. med obj. ersatt av prep.-förb., särsk. i uttr. *tillsätta med ngt*; äv. med indir. obj.: tilldela (ngn ngt); äv. närmande sig l. övergående i bet.: göra, uppnå; jfr **SÄTTA TILL I 6** *b*. *(De meddelade)* att dhe vele tillsättja medh hestar, effter H. K. M:tz begäran. *RP* 1: 29 (**1626**). Så at hwar årlig Man .. icke skall kunna annars döma, än *(att)* Hans Kongl. Maj:t under sjelfwa Orligen .. til rolighets erhållande .. hafwer syftat, och markelige framsteg hafwer tilsatt. *HC11H* 14: 7 (**1660**). *(Församlingsmedlemmarna ombeds)* detta Wercket *(dvs. byggandet av en kyrka)* at vnderstödia och forthielpa, antingen igenom penninge medels förarande eller dagzwerkens tillsätiande. *SthmStadsord.* 2: 36 (**1684**). Hälst som .. *(kyrkoherden)* ändrade för mig dhen wanliga assignations Listan och gårdarne, och tillsatte mig dhe fattigaste han wiste. *VDAkt.* **1731**, nr 507. *KrigVAT* **1851**, s. 313. — särsk. övergående i bet.: (av)ge; överlåta. Att Gud .. tilsatt sitt löfte, att han will bonhöra oss. *KyrkohÅ 1931*, s. 238 (**1540**). Then högheet och myndigheet, som wij .. wår Fadherbrodher .. hadhe föörährat och tilsatt. CHESNECOPHERUS *Skal* Aaa 1 a (**1607**). Kroppen tillsätter af sitt eget agghviteförråd och organen förlora ägghvita. HALLIN *Hels.* 1: 141 (**1885**).

c) med avs. på ingrediens l. beståndsdel o. d. (i ngt som skall färdigställas): tillfoga, inblanda, blanda i; äv. (numera bl. tillf.) oeg. l. mer l. mindre bildl.; jfr **FÖRSÄTTA**, v.[2] **3**, **SÄTTA TILL I 9**. *Tillsätta ngt ngt* l. *ngt till* l. *i ngt. Tillsätta (ngt) med ngt. Tillsätt salt efter behag.* *(Archimedes)* fann Gullsmedens flärd och tiufuerij, vptäckiandes huru myckit Silfuer han hade tillsatt i Cronan, i ställe för gull. STIERNHIELM *Arch.* B 1 a (**1644**). Ändamålet med att tillsätta leran kalk, är tvåfaldigt. GUNDBERG *Tegel* 29 (**1860**). Då .. *(såsen)* är färdig att koka upp, tillsättas ett par skedar madeira eller gammalt franskt vin. LANGLET *Husm.* 365 (**1884**). Nere på gatan var det skratt och sorl, då och då tillsatt med ett litet slagsmål utanför krogen. BERGMAN *Dröm.* 197 (**1904**). Varje ladugård i Norrbotten är försedd med eldstad, där man kokar vatten åt kreaturen och tillsätter det med hö och kli. HAGLUND *Lappl.* 45 (**1934**). — jfr **O-TILLSATT**.

d) (†) övergående i bet.: ersätta. *ÅngermDomb.* **1640**, fol. 156 (*med avs. på pengar*). Then subtile Substantzen *(som lämnar kroppen)* blifwer genom Lufften, then hårde genom Maten, then fuchtighe genom Dricken mäst restituerat och tilsatt. PALMCHRON *SundhSp.* D 2 a (**1642**).

5) (numera mindre br.) sätta (se **SÄTTA**, v.[3] **I 24**); särsk. med avs. på deg. *StKokb.* 12 (**1940**).

6) [möjl. eg. bildl. anv. av **1**] ss. beteckning för ngns l. ngts placering i icke (l. mindre uttalad)

rumslig mening samt i förbleknad anv. härav: sätta l. anställa l. utnämna l. inrätta l. upprätta l. grunda o. d.

a) anställa l. utse l. utnämna l. förordna (ngn att utföra l. inneha syssla l. uppgift l. befattning l. tjänst l. ämbete o. d.); äv. med av konj. *som* (förr äv. prep. *till*) inledd bestämning betecknande innehavare av syssla osv.; förr äv. med två obj. dels i uttr. *tillsätta ngn ngt*, ålägga osv. (ngn) att utföra l. inneha (syssla osv.), dels i uttr. *tillsätta ngn ngn* övergående i bet.: tilldela (ss. hjälp l. styresman o. d.); jfr **SÄTTA**, v.[3] **I 11** *a α*, **SÄTTA TILL I 1**, **TILL-FÖRORDNA 2**, **TILL-SKIPA 3**. *G1R* 15: 338 (**1543**). En qwinne .. som war tilssatt vdj margreffwens hws att holle reent. *HH* XIII. 1: 29 (**1562**). *(De)* hafwa och most ingen annan taga ock anamma til sin Storfurste, vthan then som Tataren wille them ordna och tilsetia. PETREIUS *Beskr.* 2: 18 (**1614**). Ingen må få gå från Branden eller det arbete han tilsatt är. *PH* 13: 54 (**1784**). Enligt villkoren vid Kalmare Union 1397 .. skulle .. endast infödde män tillsättas till embetsmän. PALMBLAD *Norige* 253 (**1846**). Det började redan då han tillsattes som DC-kapten 1994. *SvD* 19/12 **1997**, s. 52.

b) med personobj. betecknande innehavare av uppgift l. befattning l. tjänst l. ämbete o. d.: utnämna l. utse l. förordna; jfr **SÄTTA TILL I 1**, **TILL-FÖRORDNA 2**. *Chefen tillsattes mot personalens vilja.* *Skråordn.* 180 (**1596**: tilsante; *sannol. felaktigt för* tilsatte). Samma dagh tillsattes skottmänn. *3SthmTb.* 5: 18 (**1603**). Konungen kunde wid församlingarne afsätta odugelige Präster och tienlige tilsätta. DALIN *Hist.* III. 1: 172 (**1761**). Skola Riksens Ständer tilsätta Förmyndare för en omyndig Konung. *RO* **1810**, § 62. Redan 1812 tillsattes ryske språklärare vid alla publika skolor *(i Finland)*. SCHAUMAN *6Art.* 1: 14 (**1892**). Riksbanken har fyra bankråd som tillsättas på ett år i taget. *SvD* 23/10 **1937**, s. 8. — jfr **NY-TILLSATT**.

c) med sakobj. betecknande befattning l. tjänst l. ämbete o. d.: besätta (se d. o. **III 6** *a α*); i sht förr äv. med obj. betecknande ämbetsområde o. d.; jfr *d*. *Dessa tjänster tillsätts av regeringen. Tillsätta en tjänst med ngn.* Rikets högsta Ämbeten .. skulle .. blifva ordentligen tillsatte med infödde Svenske män. HALLENBERG *Hist.* 1: 196 (**1790**). *(Svenskar o. danskar ingick 1450)* ett hemligt förbund, att twinga Karl afsäga sig rättigheten att af- och tillsätta länen. FRYXELL *Ber.* 2: 177 (**1826**). Han hade icke något .. intresse av saken, då professuren praktiskt taget redan var tillsatt. SIWERTZ *JoDr.* 115 (**1928**). De ständiga utskotten skola .. tillsättas vid varje lagtima riksdag. *SvRiksd.* 11: 71 (**1934**). — jfr **O-TILLSATT**.

d) med sakobj. betecknande kollektiv l. grupp o. d. för utförande av viss verksamhet o. d. (i sht förr äv. med obj. betecknande institution l. ämbete o. d.): inrätta (se **INRÄTTA**, v.[2] **1**), utse; stundom svårt att skilja från *c*; förr äv. övergående i bet.: inrätta (se **INRÄTTA**, v.[2] **2**), bringa till stånd; jfr **SÄTTA TILL I 11**. *Regeringen har tillsatt en utredning.* Visse Bryggieri skola tillsättas såväl på Malmarne som i staden. *SDS* 27/2 *1899*, s. 3 (**1602**). Man utsåg Spannmåls-kommissioner / .. Man tillsatt Mäsknings-direktioner. JGOXENSTIERNA 2: 296 (**1795**, **1806**). Skulle Riksens Ständer finna flere Utskott vara af nöden, må de af Ständerne obehindradt tillsättas. *RO* **1810**, § 36. Pedagogien i Vrigstad är tillsatt, men ännu icke öppnad, emedan det nya lärohuset står under byggnad. TEGNÉR *(WB)* 5: 357 (**1826**). En diplomatisk kommitté, som tillsatts för att utreda mysteriet. WIESELGREN *Waln LandsflH* 276 (**1934**).

e) (†) med sakobj.: samla l. sammanställa (ngt). Thetta äro ock Salomos Ordspråk, hwilken här tilsatt haffua Hiskia man Juda Konungs. *Ordspr.* 25: 1 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1999*: samlade av Hiskias .. män).

7) [eg. bildl. anv. av **1**] (†) i fråga om relation (se d. o. **2** (*b*)) l. proportion o. d.: åsätta, bestämma, fastställa. En Raisonabell proportion *(bör)* tillsettias emellan gårdarnes bruk och willkor sampt Skatternes affleggiande. *HSH* 31: 400 (**1675**).

8) (†) i utvidgad l. bildl. anv. av **1** o. **4**, med avs. på egendom l. liv o. d.: använda, satsa, riskera; offra, förlora; jfr **SÄTTA TILL I 7**.

a) med avs. på egendom, i sht pengar.

α) använda, spendera, satsa (för att få ngt i gengäld); äv. utan obj. SVART *G1* 162 (**1561**). Då måste den rika nationen tilsätta af sit guld och silfver, för at få de utlandska varor som hon ej .. kan upväga med sina varor. HÖIJER 4: 93 (*c.* **1800**). Ryssland måste årligen på denna eröfring *(dvs. Amurområdet)* tillsätta stora summor. *NF* 1: 661 (**1876**). Synnerligen angelägen var .. *(prästen)* om barnens .. uppfostran och frågade ej efter, hvad han af egna medel tillsatte för detta ändamål. HAGSTRÖM *Herdam.* 3: 622 (**1899**). *3SAH* XXXVII. 1: 33 (**1926**).

β) lägga ut utan att få ngt tillbaka, lägga ut o. förlora, släppa till; äv. abs.; äv. närmande sig l. övergående i bet.: förslösa; jfr **SÄTTA TILL I 7** *a*. På dett att jagh icke må för Cronones schuldh tillsettie, altt thett jagh kann hafve arfft och förverfft. *OxBr.* 5: 120 (**1616**). *(Borgerskapet höjer priset på)* hwadh som helst Adelssmannen .. behöfwer kiöpa .. så att Adelssmannen vthj alla motto moste tillsettia, Oansedt att mynttet faller och Spannemålen är i ringa Prijs. *RARP* 1: 193 (**1632**). Waren betänkte, at lösa mig redeligen ut för all min kostnad, mit Fäderne och Möderne-arf, som jag för riket måst tilsättia. DALIN *Hist.* III. 1: 167 (**1761**). Tillsätta sin förmögenhet på processer. MEURMAN (**1847**). CANNELIN (**1921**).

b) allmännare: offra l. förlora l. mista o. d. (ngt l. ngn); jfr **SÄTTA TILL I 7** *b*. Och förnam .. Kon. Christiern, at han icke kunde niderleggie the Svenske, med mindre at han utaf sina iu så monge eller ähn fleere tillsettia moste. LPETRI *Kr.* 124 (**1559**). Hvem angår .. numera denna sak, då riket dervid icke tillsatte en skilling. HELLBERG *Samtida* 1: 107 (*cit. fr.* **1841**). AUERBACH (**1915**: tillsättande). jfr: *IllSvOrdb.* (**1964**). — särsk. *α)* med obj. betecknande tid l. tidens gång: offra, använda (för arbete l. resa o. d.); äv. övergående i bet.: tillbringa, låta förflyta; jfr **SÄTTA TILL I 7** *b α*. Skrif til Efterwärldzens Minne / .. Hur' han til Kongens Tienst båd' Dag och Natt tilsatte. BROBERGEN 162 (**1694**, **1708**). Nu God Natt i Skogar swale / .. Hoos hwilka iag mång sötan Stund tillsatt. DAHLSTIERNA *(SVS)* 342 (*c.* **1696**). Pacific-banans trehundra mil, på hvilka yankeen annu i dag måste tillsätta sju hela dagar. BJÖRLING *Sol.* 7 (**1870**). *β)* i fråga om att offra l. (vanl., allmännare) förlora l. mista livet; särsk. i uttr. *tillsätta livet*; jfr **SÄTTA TILL I 7** *b β* (*α'*, *β'*). Predicanterne .. måste .. theres Huffuudh tilsättia. LÆLIUS *Bünting Res.* 1:

199 (**1588**). Ett capell motte byggjas på dhen orthen .. *(G. II A.)* sitt lijff tilsatt haffver. *RP* 3: 8 (**1633**). En duell, hvarvid en hoppfull ung man tillsatte lifvet. WINGÅRD *Minn.* 2: 10 (**1846**). CANNELIN (**1939**). *γ)* med avs. på hälsa: offra, förlora; förstöra; jfr **SÄTTA TILL I 7** *b γ*. At Hr Öfverst-Lieutenant von Bielow altid med mycken distinction tient och uti riksens tienst tilsatt sin halsa och välfärd. *2RARP* 8: 401 (**1734**). WELANDER *VenerSj.* 23 (*i handl. fr.* **1796**).

c) i uttr. *tillsätta ögonen*, låta sorg l. smärta ta sig uttryck i tårar, eg. "ta till" l. "sätta in" ögonen; jfr **SÄTTA TILL I 7** *b β ε′*. *ReflStormakt.* 58 (**1665**).

9) [eg. bildl. anv. av **1**] (†) i sådana uttr. som *tillsätta ngt* l. *ngn tro*, *tillsätta tro till ngt* l. *ngn*, sätta tro till ngt l. ngn; jfr **SÄTTA**, v.[3] **I 15** *b γ γ′* slutet. Kærliga bidiendis edher alle .. athij tiil slighe skalkar och lygnare ingen tro tilsettie. *G1R* 2: 71 (**1525**). Magneten tordes wi, för åtskilliga orsaker skull, mycket slät tro tilsättia. HUMBLA *Landcr.* 396 (**1740**).

Ssg (till **5**; †): **TILLSÄTTE-KAR**. mäskkar. *BouppIToftnäs* **1768**. *Fatab.* *1911*, s. 93 (**1784**).

Avledn.: **TILLSÄTTARE**, om sak r. l. m., om person m.//ig. särsk. (numera bl. mera tillf.) till (**1**, **4**,) **6**. *Linc.* B 4 a (**1640**). Nog är slumpen en mäktig tillsättare av professorer. SVANBERG *Leva* 131 (**1970**). jfr **kanslitillsättare**. — **TILLSÄTTELSE**, r. l. f. [jfr d *tilsættelse*] (†) **1)** till **3** (*a*, *b*): angrepp o. d. Fiendernas hefftigha tilsättielse. PAULINUS GOTHUS *Stiernsköld* G 1 a (**1628**). **2)** till **4** (*a*): tillägg o. d. Giff till kenne, huru myckijn schadhe .. *(de finska gransbönderna)* fååt haffue, och scriff mich till wtan någen tilsättelsse. *HFinlH* 4: 278 (**1556**). STIERNMAN *PVetA* **1758**, s. 19. **3)** till **6** (*b*): tillsättning (se d. o. **6**). Kyrkiowerdars .. till- och ifrånsättielse. *KOF* 2: 451 (*c.* **1655**).

TILLSÄTTNING *til*[3]*-sät*[2]*niŋ*, förr äv. **TILLSÄTTING**, r. l. f. (l. m.); best. **-en**; pl. **-ar** (PJGOTHUS *Os.* 125 (**1603**) osv.) ((†) **-er** CHESNECOPHERUS *Skal* A 2 b (**1607**), *OxBr.* 10: 293 (**1627**)). (förr äv. skrivet ss. två ord. **-ing 1662**. **-ning 1528** osv.; se f. ö. **SÄTTNING**, sbst.[2]) [fsv. *tilsätting*; jfr d. *tilsætning*, nor. *tilsetning*, nor. nn. *tilsetjing*, *tilsetting*; jfr äv. fvn. *tilsetning*, åtgärd, anordning, avsikt, mlt. *tōsettinge*, tillsats, tillägg; vbalsbst. till **TILLSÄTTA** (o. **SÄTTA TILL**)] särsk.

1) (numera föga br.) motsv. **TILLSÄTTA 1**: placerande l. applicerande l. fogande; särsk. med angivande av det som tillsätts l. tillsatts l. skall tillsättas, i sådana uttr. som *genom* l. *med tillsättning av ngt*; äv. konkret(are): tillägg, tillsats o. d. ROSENHANE *Oec.* 136 (**1662**). Om Graanens meddelande Krafft medh Natur-gemäsz genom trängiande Tillsättning, vthwertes, för allehanda Torr Wärck och Swulnad saker at bruka. KEMPE *Graanen* 60 (**1675**). En ordstams förändring genom tillsättning och inskjutning af nya konsonanter. RICHERT *Ljudlag.* 18 (**1863**). Kullagrets justering eller "tillsättning", i händelse att det blifvit glappt, tillgår på följande satt *(osv.)*. ÖSTBERG *Vel.* 96 (**1894**). Tillsättningar i håret påtraffa vi inom mycket vidsträckta områden och långt tillbaka i förhistorisk tid. *Fatab.* **1935**, s. 14.

2) (†) närmast motsv. **TILLSÄTTA 2**, ungefär liktydigt med: massa, klump. Een groff och oberedd tyngd och tilsätning. SYLVIUS *Mornay* 111 (**1674**; *lat. orig.*: rudis indigestaque moles).

3) (†) motsv. **TILLSÄTTA 3**. — särsk.

a) motsv. **TILLSÄTTA 3** *a*, *b*: anfall, angrepp, hemsökelse. *RA* I: 4: 753 (**1598**). Göra Dieffuulens hemliga lister och anslag til intet, och förtaga hans onda tilsätningar. PJGOTHUS *Os.* 125 (**1603**). Alle wåre omgränsande naboers och grannars .. Attentater, och tilsätningar. *VDAkt.* **1656**, nr 87.

b) motsv. **TILLSÄTTA 3** *c* slutet, ungefär liktydigt med: början, utveckling; tillbud, incident; särsk. i uttr. *farlig* l. *ful tillsättning*. BARK *Bref* 2: 190 (**1707**). *(Sv.)* Thet war en fuhl tilsättning, *(t.)* das liesz sich ubel an. LIND (**1749**).

4) motsv. **TILLSÄTTA 4**.

a) (†) motsv. **TILLSÄTTA 4** *a*: tillägg, utökning; äv. konkretare, om enskilt tillägg. The som icke lära rena gudz ordh vtan all tilsetning, the läggia icke then rätta grunden. OPETRI 2: 208 (**1528**). Innan try åhr kommer Skottmånans tilsättning. SCHRODERUS *Comenius* 195 (**1639**). Vid censuren .. skedde tilsättningar och raderingar. *2RARP* 21: 220 (**1761**). WESTE (**1807**).

b) (†) motsv. **TILLSÄTTA 4** *b*: bidrag, tillskott. SCHRODERUS *Liv.* 225 (**1626**). Borgmastaren .. *(erhöll)* såsom en tilsatning och förmehring til then Krijgzmacht .. tre tusende Romerske Borgare til foot. SCHRODERUS *Liv.* 587 (**1626**).

c) (numera bl. mera tillf.) motsv. **TILLSÄTTA 4** *c*; särsk. konkret: tillsats, inblandning (jfr **FLUSS**, sbst.[2] **2**, **FÖRSÄTTNING**, sbst.[2] **2**); förr äv. övergående dels i bet.: åtgång, förbrukning (jfr **TILLSÄTTA 8** *a α*), dels i bet.: inslag (se d. o. **3**). *ArkliR* **1535**, avd. 1. The sköne Vastenaklippinger som voro myntet af fint sylfver uthan nogon tilsetningh. *HT 1910*, s. 289 (**1592**). Silfwermalmen smeltes intet utan en god quantitet af blyys tillsättning, hwilket i det det snart flyter, kommer och malmen till flytande. UHIARNE *Berghl.* 456 (**1687**). *(Vid otilläten brännvinsbränning)* skal för en Tunnas tilsattning *(av säd)* och derunder, plickten räknas til Ethundrade Daler Silf*(ver)*m*(yn)*t. *PH* 5: 2924 (**1756**). Mullen *(var)* af samma beståndsdelar, som Smålands jord öfverhufvud, men likväl med en stark tillsättning åt samma håll, som Terra cotta. ALMQVIST *TreFr.* 3: 277 (**1843**). Hon vill inte höra om tillsättningarna i ketchupen. BORN *RopSten.* 96 (**1991**). — jfr **KAFFE-**, **SMAK-TILLSÄTTNING**.

d) (†) motsv. **TILLSÄTTA 4** *d*, övergående i bet.: ersättning. Thet fasta wår Substans, som dageligh förgår / Aff Maat; thet fuchtige, aff Dryck tilsättning får. PALMCHRON *SundhSp.* 112 (**1642**). — jfr **KAFFE-TILLSÄTTNING**.

e) (†) i fråga om landområdes tillväxt gm sedimentering (i (större) vattendrag l. vattensamling); jfr **SÄTTA TILL I 2** *c*. Tilsättning af land uti strömmar. MOLLER (**1790**). DALIN (**1854**).

5) (numera bl. tillf.) motsv. **TILLSÄTTA 5**. *StKokb.* 60 (**1940**). Vid tillsättning av deg ska mjölet vara rumstempererat för att jästsvamparna ska må bra. *KajsaKokb.* 360 (**1986**).

6) motsv. **TILLSÄTTA 6**, särsk. *a–d*: anställande, utnämnande; besättande; inrättande; särsk. i sådana uttr. som *vid tillsättning av ngn* l. *ngt*, med angivande av person resp. tjänst o. d. som tillsätts l. tillsatts l. skall tillsättas. WIDEGREN (**1788**). Erkebiskopen Reginwards närmaste man blef Unne. Hans tillsättning wisar hwilka rättigheter de tyska

konungarne på denna tid ägde i afseende på lediga biskopsstift. REUTERDAHL *SKH* 1: 230 (1838). Det påföljande stortinget .. hade .. återkallat den protest mot tillsättning af en revisionskommitté, som i adressen blifvit förkunnad. DE GEER *Minn.* 1: 229 (1892). Min fråga var den, om .. vid tillsättning av lärare politiska synpunkter skulle få gora sig gällande. WIGFORSS *Minn.* 1: 333 (*i handl. fr.* 1911). Interpellation ang. de principer som tillämpas vid tillsättning av professurer. *RiksdP* 1969, 2 K nr 31, s. 12. — jfr **PLATS-, PROFESSORS-, PRÄST-, RYTTAR(E)-, STIPENDIE-TILLSÄTTNING.**

7) (†) motsv. **TILLSÄTTA 8**, särsk. *a β, b β, γ*: förlorande, förlust; offrande, uppoffring. *ForumNav.* 11: 30 (c. **1600**). Att jagh till afskiedh för mitt blods utgiutelse och hälsas tilsätningh .. något för min tiänst hafva måtte. *OxBr.* 9: 601 (**1634**). AUERBACH (**1915**).

Ssgr (i allm. till **6**): **TILLSÄTTNINGS-BESLUT.** jfr **beslut II 1.** *SFS* **1958**, s. 1038. — **-FRÅGA.** jfr **fråga**, sbst. **3.** *TSvLarov.* **1948**, s. 158. — **-FÖRFARANDE.** *SvD* 12/12 **1921**, s. 4. — (**4** *c*) **-MALM.** särsk. (†) tillsatsmalm (se d. o. **2**). Uti botten af .. *(gruvan)* finnes än god och skön tillsättningsmalm. *NoraskogArk.* 4: 102 (**1692**; *normaliserad stavning*). — (**4** *a*) **-ORD.** (†) ss. språkvetenskaplig term, särsk.: bestämningsord; jfr **tilläggs-ord.** MOLLER 1: 49 (**1745**). WESTE (**1807**). — **-PROCEDUR.** *TSLarov.* **1945**, s. 74. — **-RÄTT.** (numera bl. tillf.) jfr **rätt**, sbst.[2] **4.** CAVALLIN *Herdam.* 5: 87 (**1858**). Envåldskungadömet med Karl XI lade under kungens tillsättningsrätt en del platser, de "regala" gällen. *2NF* 9: 476 (**1908**). — (**1**) **-STYCKE.** (numera föga br.) jfr **stycke 2.** För att förändra tonhöjden *(på stoppvalthornet)* användes .. tillsättningsstycken eller byglar, hvarigenom röret förlängdes eller förkortades. BOIVIE *NordMMusik.* 6 (**1911**). MEYERSON *VapArboga* 150 (**1939**). — **-ÄRENDE.** LO-JOHANSSON *Stockh.* 193 (**1954**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 1**) **TILL-SÖKA, -an** (se *avledn.*), **-ning** (se *avledn.*). [fsv. *tilsökia*] (†) söka sig tillstädes (ngnstädes (hän)) (äv. bildl., särsk. om sjukdom, närmande sig bet.: ansätta); äv. tr.: söka sig till l. uppsöka l. besöka (ngn l. ngt) (äv. dels övergående i bet.: anfalla (särsk. i avledn. **tillsökan** o. **tillsökning**), dels bildl., särsk. dels: söka sig fram till, eftersöka (särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.), dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *om*: (söka sig tillstädes o.) ansöka l. anhålla (om ngt)); jfr **söka till.** En lectio .. ther .. jemvel the clerker, som på bygdene äre, mågha tilsökia och i Gudz ord larde varda. *RA* I. 1: 119 (**1529**). Alle the som .. tillsökia om fred. *Bergv.* 1: 36 (**1582**). När dyr tijdh, krijgh och örligh är, tilsööker thenne förfährlige siukdom mest. BERCHELT *PestBeg.* A 8 a (**1588**). Altså *(med en kub på)* 30. *(blir)* tillsökte globs Diameter. 37. RÅLAMB 1: 32 (**1690**). Gillstugan, den tidens Beurs, som menige Köpmän, efter gammal vana, plägade tilsöka. *SthmStCal.* **1768**, s. 23. Avledn. (†): **tillsökan**, r. l. f. **(-en) = tillsökning.** Andre, som .. ther schole haffve mästt tilsöken. *G1R* 29: 603 (**1559**). Om här kommer någon tillsöken, ähr man intet wäl medh skytt försårgdh. *SUFinlH* 1: 154 (**1601**). **tillsökning**, r. l. f. handling l. förhållande att söka sig tillstädes; särsk. dels med adj.-attribut som anger omfattning av sådan handling (särsk. *stor*), dels i uttr. *hava tillsökning*, dels: söka sig tillstädes, dels: bli uppsökt l. besökt (av ngn), ha tillströmning av besökare o. d.; äv. konkretare, dels: enskilt tillfälle av uppsökande, besök, dels övergående i bet.: anfall; jfr **tillsökan.** *HSH* 1: 22 (**1527**). The orther, ther menige mann kunne haffve tilsokning och bekomme tilkops, hvadt the behoff hade. *G1R* 29: 13 (**1559**). Jagh .. *(har)* stor thilsökni*(n)*g dagliga åff the Engelske. *HH* XXXIII. 1: 167 (**1561**). Gästningh .. stämpninger .. och många andra sådana tilsokningar till prästegården. *RA* II. 1: 468 (**1614**). Tå .. en stoor tilsökning til .. *(biskopen)* skedde aff Folcket til at höra Gudz Ord, förtroot thet Affgudaprästerna. SCHRODERUS *Os.* 1: 168 (**1635**). Fast Erich Jarl är mest nempnder wijd denna strijden, så war dock all hären i tillsokningen. REENHIELM *OTryggw.* 245 (**1691**). *PedT* **1904**, s. 352.

TILLTA, se **tilltaga.**

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*) **TILL-TACKLA, -ing.** (numera föga br.) tackla (färdigt) (skepp); äv. med avs. på mast o. d.: sätta tackel på; jfr **tackla till.** SERENIUS Aaa 3 b (**1734**). *(Masterna)* stagas och tilltacklas. *VFl.* **1907**, s. 55. — (**II 8** *b α*) **-TAFSA.** (numera mindre br.) tilltufsa; i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. *SvTyHlex.* (**1851**). En som ser bakom och tilltafsad ut. FERLIN *Goggl.* 13 (**1938**). jfr: *SAOL* (**1998**).

TILLTAG *til*[3]*~ta*[2]*g*, n.; best. **-et**; pl. = (se f. o. **TAG**, sbst.[1]). [fsv. *tiltak*; jfr fvn., nor. *tiltak*; jfr äv. d. *tiltag*, lån från sv. l. nor.; vbalsbst. till **TAGA (SIG) TILL** o. **TILLTAGA** (jfr **TAG**, sbst.[1]). — Jfr **TILLTAGSEN**]

1) (†) motsv. **TILLTAGA 1** *a*. särsk. *a)* motsv. **TILLTAGA 1** *a β*: bemäktigande, tillskansande; äv. konkretare: tillgrepp. *G1R* 18: 804 (**1547**). Effter han, genom sitt långliga roof och tilltagh, till een så stoor rijkedom kommin var. LPETRI *Kr.* 33 (**1559**). Obehoriga tilltag från fogdarnes sida. NORDSTROM *Samh.* 1: 347 (**1839**). Gumman märkte icke tilltaget utan bar väskan till Mänttä, där den befanns vara tom. LAMPEN *HTvFinl.* 174 (**1919**). *b)* konkret, om ngt som man kan ta till l. tillgripa; tillgång, resurs. *G1R* 29: 788 (*c.* **1650**).

2) (numera knappast br.) motsv. **TILLTAGA 1** *c* slutet *α', β'*, om företag l. försök, vanl. med bibegrepp av beslutsamhet l. djärvhet l. våghalsighet o. d.; äv. övergående i bet.: (överlagt l. beslutsamt osv.) handlande l. agerande; åtgärd; jfr **3** o. **TILLBUD 3, TILL-GREPP 2.** I synnerhet ronte K. Academien .. *(C. Ehrenpreus)* kraftiga och mägtiga tiltag, i det, som nu bäst betarfvades. CARLESSON *AmVetA* **1760**, s. 28. Pris ware raskt beslut, ty djerfwa tilltag / Slå ofta bättre ut än djupa planer. HAGBERG *Shaksp.* 1: 427 (**1847**). Enhälligt slöto sig upländingarne till Engelbrekt och tackade honom för hans fosterländska tilltag. WIESELGREN *Bild.* 303 (**1889**). Av .. *(B. von Beskows)* poetiska arbeten äro nog hans historiska dramer i Schillers anda de mest anmärkningsvärda, även om de mera äro alster av tilltag än av ingivelse. SCHUCK o. WARBURG *Huvuddr.* 3: 154 (**1918**). *(Hauges)* religiösa kallelse blev liksom hans köpenskap och ekonomiska tilltag medel i kampen för människors omvändelse. *KyrkohÅ* **1958**, s. 251. *StSvTyOrdb.* (**1989**).

3) [utvecklat ur **2**] om obetänksamt l. olämpligt l. självsvåldigt försök l. företag l. handlingssätt; påhitt, påfund; stundom äv. (i sht skämts.) om initiativrikt o. d. handlingssätt l. påhitt o. d. (med kvardröjande bet. av **2**); förr äv. övergående

i bet.: (obehörig) inblandning (se **INBLANDA 4**), (oönskat) ingrepp (se d. o. **5** (*b*)); i ä. språkprov stundom svårt att skilja från **4**; jfr **TILLBUD 3**. *Ett barnsligt, dumt, fräckt tilltag.* At .. *(kvinnor)* retat sina män til regerings-lystnad och skadeliga tiltag emot riket. SCHONBERG *Bref* 1: 105 (**1777**). Det förnuftsvidriga i materialismens tilltag, då den ur det döda vill härleda det lefvande, den sjelfmedvetna och fria personligheten utur den tröga massan. TRANA *Psych.* 1: 83 (**1843**). Det är en blodig, en förbannad gerning, / Ett gudlöst tilltag af en blytung hand. HAGBERG *Shaksp.* 2: 316 (**1847**). De norska damerna voro högst upprörda öfver en mans tilltag att vilja lära dem huru de skulle ställa om i sina hus. *Samtiden* **1873**, s. 204. Om Tyskland ej blir nation, kan man aldrig vara säker för Frankrikes tilltag och inflytelse på kontinenten. TEGNÉR *Armfelt* 3: 427 (**1887**). Inom den moderna barnpsykiatrin .. *(talar)* man .. inte om barns olater eller fula tilltag utan .. *(använder)* termer såsom missanpassningssymtom, psykologiska felreaktioner e. dyl. *SocÅb.* **1945**, s. 20. Sist han slagit upp ett ord i Nordisk Familjebok hade han fått beröm för sitt tilltag. HEDBERG *DockDans.* 236 (**1955**).

4) [utvecklat ur **2** (o. **3**)] (†) anfall, angrepp; särsk. i uttr. *tilltag (e)mot* l. *på ngn* l. *ngt*; jfr **3** o. **TILLBUD 3**. BOETHIUS *Sedol.* 147 (**1782**). Krig och våldsamma tiltag. *2VittAH* 1: 121 (**1786, 1789**). Stige den Riddersman fram, som någonsin sedt mig .. tillåta tilltag emot min ära. *AdP* **1789**, s. 237. Ryssarnes tilltag på Polen, på grekerne och på Krim. WARBURG *Ehrensvärd* 211 (*i handl. fr.* **1789**). OoL (**1852**).

TILLTAGA *til³~ta²ga* l. (o. utom i högtidlig stil numera i sht) **TILLTA** *til³~ta²*, v. **-tager** resp. **-tar**, **-tog**, **-tagit**, **-tagen** (se f. o. **TAGA**, v.). vbalsbst. **-TAGAN** (†, *VDAkt.* **1665**, nr 420, *RelCur.* 55 (**1682**)), **-TAGANDE**, **-TAGELSE** (†, MURÆUS *Arndt* 4: 89 (**1648**), EKBLAD 387 (**1764**)), **-TAGNING** (†, *Syr.* 42: 6 (*öv.* **1536**), SWEDBERG *Ordab.* (**1725**)), **-TAGSNING** (†, BRAHE *Kr.* 36 (*c.* **1585**)). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tiltaka*, *tiltagha*, antaga, utse, företa (sig), börja; motsv. fd., d. *tiltage*, nor. bm. *tilta*; ssg av **TILL** o. **TAGA**, v. — Jfr **TILLTAG, TILLTAGSEN, TILLTÄKT**]

1) (†) ta till sig (ngt l. ngn).

a) med avs. på sak l. person: ta o. föra till sig för att använda l. begagna sig av; tillgripa (i brist på bättre l. i nödfall (jfr **TAGA TILL 1**); äv. övergående i bet.: tillgå (se d. o. **2**), särsk. i uttr. *vara att tilltaga*, finnas att tillgå. *G1R* 24: 62 (**1553**). Vthi hwar Landzende måtte någen förrådh och förmogenheet ware at tiltage, när så vthi Rijksens tilfallende nodh och trång behoffues kunde. STIERNMAN *Riksd.* 492 (**1599**). *(Delar av manskapet)* borde hålla sig bak efter Armeen, at tiltaga i högsta nödfall. LOENBOM *Stenbock* 2: 44 (**1758**). Inga andra än unga vid detta arbete alldeles ovana manufaktursmeder voro att tilltaga. *JernkA* **1847**, s. 267. — särsk. *α)* med avs. på mat l. dryck: förtära; äv. med bestämning inledd av prep. *med*; jfr **TAGA TILL 3** *c*. Så måtte hwar och en en gran achtan hafwa vppå then Spijsens art och Eghenskaper som han tiltagher. PALMCHRON *SundhSp.* 265 (**1642**). Doch skal man sigh wäl föresee at man medh starcka eller swaga Dricker icke förmyckit tiltager. IERICI *Colerus* 1: 179 (*c.* **1645**); möjl. till **3**. *β)* i utvidgad anv., med avs. på sak l. egenskap l. förhållande o. d.: stjäla, plundra; tillskansa l. tillvälla sig, lägga sig till med; erhålla, antaga (se d. o. **III 3**); äv. refl. (jfr *b*, *c* slutet *α'*); äv. bildl., särsk. i p. pf.: konstlad, låtsad, påstådd, antagen (se **ANTAGA III 2** *c*); jfr **TAGA TILL 1** *a*, **3** *b*. Ther gierd gorss wtoff landit eller tiiltags j fienda viis. *G1R* 1: 194 (**1524**). Efter sijne åthskillighe quarter tilltagher .. *(månen)* sigh åthskillighe qualiteter *(dvs. olika egenskaper)*. FORSIUS *Phys.* 106 (**1611**). BAAZIUS *Upp.* K 7 a (**1629**: tiltagen helighet). Stundom .. *(uppmuntras)* presterna, att tilltaga sig en makt och myndighet, som dem icke lagligen tillkommer. SCHREVELIUS *CivR* 3: XVIII (**1858**). *γ)* allmännare, särsk. i p. pf., pregnant: väl använd, närmande sig bet.: sliten (se **SLITA 7**). 2:ne portar, tämmeligen tilltagna och nötta. ENEMAN *Resa* 2: 131 (**1712**).

b) refl. (jfr *a β*, *c* slutet *α'*); jfr **TAGA TILL 3**. *α)* = **TAGA TILL 3** *a*. Gud alzmektig, som alla bedröfvade och förkrossade hierter sig faderligen tilltager. *RA* I. 1: 339 (**1544**). *β)* med avs. på känsla l. tro l. övertygelse o. d.: gripas av (se **GRIPA 2** *b ε*), uppfyllas av, ta till sig; jfr **TAGA TILL 3** *d*, *f*. Hwadh sorgh och bedröfwelse Rijket sigh aff .. *(G. I:s)* frånfälle tiltogh, war aldeles lijkmatigt effterfölliande Threnodiæ. *PolitVis.* 175 (*c.* **1600**). See hur du mig tillpyntat har: / Dig wijsa här min Ögnelock / Om ey din arga Siäl sig elliest Troo tiltar / Hwarför Coriscas Siäl haft Orsak från tig wända. DAHLSTIERNA *(SVS)* 270 (*c.* **1696**). *γ)* ta åt sig av; jfr **TAGA TILL 3** *e*. Lika som en Furste sigh .. then smäleek oc tilbörligheet tiltagher, när hans Legater illa vndfångne och trachteradhe warda. PERICI *Musæus* 5: 217 a (**1582**). *δ)* med avs. på skuld l. förpliktelse o. d.: ta på sig, åtaga sig; jfr **TAGA TILL 3** *g*. 2 R*(iks)*d*(ale)*r resterade, dhem Her Larss sigh tilltogh att betala. *VDP* **1669**, s. 244.

c) i utvidgad l. bildl. anv. av *a*, med avs. på utväg l. åtgärd o. d.: tillgripa (se d. o. **2** *b*), försöka med; jfr **TAGA TILL 1** (*c*). MURÆUS *Arndt* 2: 137 (**1648**). Hwad råd är nu för osz at tiltaga, emedan wi uti en så stor wånda hafwe råkat? PERINGSKIOLD *Hkr.* 1: 525 (**1697**). För att vända krigslyckan .. tilltog man den vanliga åtgärden under tider af svaghet och förnedring — man ombytte öfverbefälhafvare. *NDA* 20/1 **1877**, s. 1. — särsk. allmännare. *α')* göra, företa sig (se **FÖRETAGA**, v.[1] **6** *b*), ta sig till; äv. refl. (jfr *a β*, *b*). Ath alle szaker som han oc hans folk haffua giorth och tiiltagit her tiil dagx schal ware them aldelis tiilgiffuith. *G1R* 3: 2 (**1526**). Hr Jon .. är bedröfwat, aldrig wetandes hwadh han sig skal tilltaga, helst nähr han ser sig wara utblottat. CAVALLIN *Herdam.* 2: 241 (*cit. fr.* **1682**). Hwad skolom wi nu tiltaga, fosterbroder? BJÖRNER *Fridth.* 31 (**1737**). *β')* intr. (jfr *γ'*): gå tillväga, agera. *(Kungen ville veta)* huruledes Ständerna betänckte woro at Kongl. M:t tiltaga borde. WIDEKINDI *KrijgH* 571 (**1671**). *γ')* intr. (jfr *β'*), särsk. med saksubj.: börja, uppkomma, bryta in l. ut; jfr **TAGA TILL 2**. Om någon fara .. skulle för Swerige tiltaga *(osv.)*. *HC11H* 14: 101 (**1664**). När Hans M:t satt til måltijdz om afftonen .. hade en Eeld tiltagit vthi kammaren. WIDEKINDI *KrijgH* 599 (**1671**). EKBLAD 442 (**1764**).

2) [utvecklat ur **1** (*a*)] (†) med avs. på person: (för att utföra l. inneha syssla l. uppgift l. befattning o. d.) antaga (se d. o. **II 3**) l. utse l. förordna l. tillsätta (se d. o. **6** *a*, *b*) l. anställa. *OrdnHandtv.* 1/3 **1669**, s. A 2 b. Alla prämiere platzerna .. *(vid Hälsinge*

regemente) är besatte wordne och inga secund officerare tilltagas derwid, innan regementet blifwer completterat. *KKD* 1: 207 (*c.* **1710**). AMBROSIANI *SvSkråamb.* 68 (*i handl. fr.* **1720**).

3) [sannol. utvecklat ur **1** (*a*)] (†, utom i slutet) i fråga om att ngt tillhandahålls l. används l. utformas l. tillverkas o. d.: beräkna, anslå (se d. o. **II 4**), ”måtta till”; jfr **1** *a α*, **4** *anm.*, o. **TAGA TILL 1** *b*. *G1R* 24: 219 (**1554**). En god och förnuftig Matmoder .. *(bör)* weta huru mycket ungefär upgår och tarffwas uthi huset .. Så att icke för mycket äller för lite tilltages. ROSENHANE *Oec.* 17 (**1662**). Konungen .. tyckte sig tilltaga en så stor anläggning för byggnaden, att Jätten omöjligen kunde hinna färdigbygga henne på utfäst tid. AFZELIUS *Sag.* 3: 83 (**1841**). ANDERSSON *Antol.* Föret. (**1909**). — särsk. (fullt br.) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som givits viss omfattning l. visst omfång o. d. (för att motsvara ngt behov l. önskemål o. d.); särsk. med adverbiell bestämning som anger (hög) grad; i sådana uttr. som *väl tilltagen* äv. övergående i bet.: för högt l. stort tilltagen, överdriven (jfr *β α'*); i ä. språkprov stundom svårt att skilja från *α*. *En väl, rikligt tilltagen matsäck. En rundligt tilltagen pension. Lönen är (för) lågt, knappt, snävt tilltagen. Utrymmet är tilltaget i underkant.* SCHRODERUS *JMCr.* 558 (**1620**). Sex styfwer för ett ark, är wäl tiltagit. OELREICH 10 (**1755**). Med den groft tilltagna .. näsan. ALMQVIST *AmH* 1: 36 (**1840**). Detta krig var för grymt, för oformligt tilltaget för att man skulle kunna känna .. sympati. SIWERTZ *JoDr.* 97 (**1928**). *(Undantaget)* måste vara så tilltaget, att fadern och modern kunde livnära sig på det. MOBERG *Utvandr.* 28 (**1949**). Falbygdens kambrosiluravlagringar .. reser sig som ordentligt tilltagna platåberg över slätten. SELANDER *LevLandsk.* 20 (**1955**). Priserna *(på restaurangen)* är ganska tilltagna. *SDS* 19/9 **2003**. Dygnet Runt s. 6. — särsk. (†)

α) om sak l. person, övergående i bet.: (så l. så) utformad l. skapt (se **SKAPA 2** (*i α*)) l. beskaffad; jfr huvudmom. SYLVIUS *Curtius* 48 (**1682**). Platsen omkring .. *(Jesu grav)* är helt och hållen rund tilltagen. ENEMAN *Resa* 2: 138 (**1712**). *2SAH* 12: 302 (**1827**).

β) i pregnant anv. *α')* för högt l. stort tilltagen, överdriven; jfr huvudmom., **4** *a ε* o. **SKÄRA TILL 5** *a*, **TAGA TILL 1** *b* slutet, **TILL-SKÄRA 2** slutet slutet. *(Ett sätt att titulera)* som han mente tyltaget och mehr än wanliget wara. LAGERBERG *Dagb.* 48 (**1711**). ENEMAN *Resa* 1: 233 (**1712**). *β')* förståndig, (väl) avvägd (se **AVVÄGA**, v. **1** *c*, **3** *c*). Mogne och tilltagne consilier. *RARP* 7: 224 (**1660**).

4) [jfr motsv. anv. av d. *tiltage*, mlt. *tōnemen*, t. *zunehmen*] i fråga om storlek l. omfattning l. mängd l. styrka l. hastighet l. intensitet o. d.: (så småningom l. efter hand) växa, bli större, öka; i sht med bestämning inledd av prep. *i*, förr äv. *till* l. *med*, angivande i vilket avseende ngt l. ngn växer osv. (se särsk. (*a*,) *b*), förr äv. med rektion betecknande verksamhet o. d. (se särsk. *a*); motsatt: avtaga (se d. o. **III**); jfr **TAGA TILL 4**.

Anm. I ä. tid användes för denna bet. äv. passiv form (väl eg. av bet. **3** i pregnant bet.), övergående i dep. Huru denna staden uthi ett och annat stycke .. mehr och mehr tilltagass och förbättrass. *MeddSlöjdF 1896*, s. 107 (**1666**). Ju mehra kroppen faller aff och förswagas, ju mehra qwicknar, tiltages och vpfriskas Siälen. SYLVIUS *Mornay* 238 (**1674**). Jfr äv. *anm.* vid **AVTAGA III**.

— särsk.

a) om sak, förr äv. om kollektiv: öka (i storlek osv.). *Stormen tilltar (i styrka). Allmänhetens oro tilltog. Tilltagande brottslighet.* Såsom Elden tå han wärmer .. småningom meer och meer tilltagher. FORSIUS *Phys.* 39 (**1611**). Stockholm .. mehr i handelen tiltogh / än thet förr någon tidh har giort. JMESSENIUS i *HB* 1: 197 (**1629**). Ungdomen hafver tilltagit med lust att känna örterna och des dygd. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 250 (*cit. fr.* **1690**). At Lund ansenligen tiltagit under detta Tidehwarf, har man mycken anledning tro. LAGERBRING *1Hist.* 2: 233 (**1773**). Man hade funnit, att fångarnes sammanvaro alstrat ett tilltagande förderf. OSCAR I *Straff* 34 (**1840**). Det *(är)* nödvändigt att .. hålla sig underrättad om mängden av barkborrar samt vid deras tilltagande fånga och genom barkning av träden oskadliggöra dem. TRÄGÅRDH *Skogsins.* 99 (**1914**). Allt är inte gott och väl i Sovjet .. varken produktiviteten eller produktionen tilltar på planerat sätt. *SmålP* 29/12 **1972**, s. 8. Ett offentligt mansförakt har de senaste åren fått tilltagande medvind. *SDS* 23/10 **2003**, s. 2. — särsk.

α) om månen, i fråga om dess mot jorden vända solbelysta del; numera i sht med vbalsbst. *-ande* i anv. som motsvarar *c*, i sådana uttr. som *månen är i tilltagande*; jfr **TILLVÄXT** *a*. Somlige tilskrifwa .. *(tidvattnet)* Solen, somlige Månen, effter Månens aff- och tiltagelse. MURÆUS *Arndt* 4: 89 (**1648**). Månen är i tiltagande. SAHLSTEDT (**1773**). Så många ålar kunde det väl ej ha varit i ryssjorna, ty det var ”ljus måne”, d.v.s. himlakroppen var i tilltagande. SPARRE *Alfåg.* 180 (**1916**). — särsk. (†) i uttr. *i tilltagande månad*. Hwad som neder åt waxer sås i aftagande, men thet som vp åt växer sås i tiltagande månad eller nyet. BROOCMAN *Hush.* 1: 84 (**1736**). *SamlRönLandtbr.* 2: 190 (**1777**).

β) (i ä. fysiskt o. mekaniskt fackspr.) särsk. i p. pr., särsk. i uttr. *tilltagande rörelse*, accelererande rörelse. En accellererad eller tiltagande rörelse, är en sådan hwars hastighet i alla ögnablek tiltager. KONIG *Mec.* 23 (**1752**). Sålunda är kroppars fria fall en tilltagande rörelse, hwaremot vid kastning uppåt en aftagande rörelse uppkommer. FOCK *1Fys.* 27 (**1859**). CANNELIN (**1939**).

γ) i fråga om (persons) ålder, särsk. i p. pr., särsk. (o. numera i sht) i sådana uttr. som *med*, äv. *vid, tilltagande ålder*, förr äv. *med* l. *vid tilltagande år(en)*, med stigande ålder, när man börjar bli gammal. Af den beswärlige sjöresan och de tiltagande åren, woro .. *(biskop Brask)* nu så bräckelig, at han ej wågade begifwa sig hem, föran han brukat Läkare. CELSIUS *G1* 1: 346 (**1746**). Med tiltagande åren. TESSIN *Bref* 1: 20 (**1751**). När mina år tilltogo, och jag började på at få någon stadga uti min eftertanka *(osv.)*. CREUTZ *Vitt.* 84 (**1759**). Wid tilltagande ålder. NORDFORSS (**1805**). Vid tilltagande år minskas hoppet att återse ett kärt fäderneslаnd. *BL* 4: 252 (**1838**). Med tilltagande ålder blir man allt mer nyfiken på sina rötter. *KvällsP* 28/1 **2002**, s. 7. — särsk. (†) *α')* ss. vbalsbst. *-ande*, i uttr. *med* l. *vid årens tilltagande*, med stigande ålder. Eriker .. blef strax med åhrens tiltagande stor och stark. PERINGSKIOLD

Hkr. 1: 180 (**1697**). SWEDBERG *Gr.* 90 (**1722**: vid). *Kulturb-Vg.* 2: 125 (**1765**). *β'*) i p. pf., i uttr. *tilltagen ålder*, (långt) framskriden ålder. PERINGSKIOLD *Hkr.* 1: 329 (**1697**).

δ) (†) övergående i bet.: öka i kvalitet l. prestation(sförmåga) o. d., utvecklas, förbättras, göra framsteg; äv. om hälsa (jfr *b β*). *UUKonsP* 7: 49 (**1664**; *om hälsa*). Alla andra Nationer .. hade .. lyft up ögonen, begynt tänka, odla sjö och land, tiltagit i smak och seder. *Posten* **1769**, s. 897. Vettenskapernas tilltagande. MEURMAN (**1847**).

ε) (†) i p. pf., i uttr. *tilltagen i växten*, äv. *i växten tilltagen*, övergående i bet.: överdriven, överdrivet stor; ofta med oklar avgränsning från 3 slutet *β α'*; jfr **SKÄRA TILL 5** *a*, **TILL-SKÄRA 2** slutet. Det är möjligt att det nämda procenttalet är något i växten tilltaget. *Samtiden* **1873**, s. 755. Rocken är så tilltagen i växten, att *(osv.)*. AUERBACH (**1915**).

b) om (del av) person l. djur l. växt: (till)växa (o. utvecklas); numera nästan bl. i mer l. mindre stående uttr. med bestämning inledd av prep. *i*, förr äv. *till*, angivande i vilket avseende ngn växer osv. Vngh Hast och något lijten, Der han intet tilltager, måste en annan förskaffas. *GenMRullaFinLättDrag.* **1687**, s. 427. Styrck migh at jagh ju meer och meer tiltager / I lärdom och alt godt som tigh behagar. *Ps.* **1695**, 330: 7; jfr *α*. Detta min säds tiltagande skaffade mig et nytt bekymmer. *DeFoe RobCr.* 69 (**1752**). Emedan .. alla människor .. tiltaga til kropp, förnuft, anda och wishet *(osv.)*. BORG *Luther* 1: 246 (**1753**). De slags Fruntimmer, om hvilka man vid första anseendet hvarken tör säja, at de äro fula eller vackra; men som tiltaga i behag, ju mera man njuter deras omgänge. KELLGREN *(SVS)* 4: 7 (**1779**). Ett .. armkläde .. genom hvilket de hafvande qvinnor .. fördöljde sitt tilltagande. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 245 (**1868**). Tilltaga i ålder och visdom. *IllSvOrdb.* (**1955**); jfr *α*. — särsk. (†)

α) i fråga om kunskaper l. färdigheter l. karaktärsegenskaper o. d., övergående i bet.: öka i prestation(sförmåga) o. d., utvecklas, förbättras, göra framsteg; förkovra sig (se **FÖRKOVRA 3**); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om förmåga till förkovring o. d. SIGFRIDI a 8 b (**1619**; *konkretare*). Wår Her Sohn .. må .. uthi alla Konungzlige och Christelige dygder oppwäxa och tilltaga. *RARP* 7: 233 (**1660**). Tänck .. huru han har tiltagit uti det fransoska språket på så kort tid. LAGERSTROM *Holberg Jean* 17 (**1744**). SUNDÉN (**1891**).

β) i fråga om hälsa l. kropp(skrafter) o. d.: krya på sig, växa i styrka; jfr *a δ*. Flickan hafwer .. warit stilla och Melancholisk .. Men med Tijdhen hafwer hon tiltagit, gått omkring och fått igen dhen naturlige Appetiten til Maat och Drijck. *RelCur.* 275 (**1682**). Hostan war henne nu intet mehr så swår .. Kroppen tiltog, så at hon nu förmotte åtskilligt med sijna Händer bära och draga, som hon tilförne intet haar kunnat röra. TRANÆUS *Medewij* 29 (**1690**).

c) ss. vbalsbst. *-ande*, i uttr. *vara* (i sht förr äv. *vara stadd*) *i tilltagande*, öka l. växa i storlek osv., tilltaga; jfr *a α*. Ofwannämde planteringar äro wid Lund på god fot och i tämmeligit tiltagande. OELREICH 751 (**1756**). Kriget oaktadt, var handeln i jemt tilltagande. *1SAH* 4: 49 (**1791**, **1809**). Den ålder, då åkomman *(dvs. närsyntheten)* är stadd i tilltagande. *2NF* 19: 78 (**1913**). Oppositionen mot apartheidpolitiken i Sydafrika är i tilltagande bland betydande delar av den vita befolkningen. *SvD* 28/9 **1971**, s. 9.

Avledn.: **TILLTAGENHET**, r. l. f. (†) **1**) till **1** (*a*,) *c*: tilltagsenhet (se d. o. **2** *a*). VERELIUS 19 (**1681**). PERINGSKIOLD *Wilk.* 434 (**1715**). **2**) till **4** *a*: tillväxt, tillökning, komplettering. PERINGSKIOLD *MonUpl.* 163 (**1710**). — **TILLTAGSAMHET**, r. l. f. [sannol. ombildning av **tilltagsenhet**, med anslutning till ord av typen **fördragsamhet**, **sorgesamhet**] (numera bl. tillf.) till **1** (*a*,) *c*: tilltagsenhet (se d. o. **2** *a*). JG-HALLMAN *Vitt.* 29 (*c.* **1756**). Måhända trodde man sig ej vara så snart upptäckt .. eller misstog man sig helt och hållet på sin fiendes raskhet och tilltagsamhet. *BL* 19: 120 (**1852**).

TILLTAGANDE, se **till I 14** *b γ anm.*

TILLTAGENHET, TILLTAGSAMHET, se **tilltaga** *avledn.*

TILLTAGSEN *til³-ta²gsen* l. *-ta²ksen* l. *-tag²sen* l. *-tak²sen*, adj. **-sne**, **-sna**; **-snare** (ändelsekomp. numera bl. mera tillf.); n. o. adv. **-SET**; förr äv. **TILLTAGSE**, adj. oböjl. (**-tagse** *c.* **1635–1755**. **-tagsen** (**-z-**) **1672** (: tilltagzne, *pl.*) osv. **-taxen 1697–1827**) [avledn. av **TILLTAGA** (**SIG**) (o. **TAGA** (**SIG**) **TILL**) l. möjl. **TILLTAG**; med avs. på bildningssättet jfr **EFTERHÄNGSEN, FRAMTAGSEN, SKRÄMSEN** m. fl.)]

1) (†) benägen att ta o. föra till sig (ngt) för att använda l. begagna sig av det. — särsk. *a*) motsv. **TILLTAGA 1** *a α*, särsk. i fråga om rusdrycker, i uttr. *tilltagsen på*, begiven på. Brännewins supandet .. tyckes mig skyndat på mångas Öden .. Här til bestyrktes jag af qvinfolken, som til större antal funnes gamla än manfolken, såsom mindre tiltagsne på denna dryck. LINNÉ *Sk.* 46 (**1751**). *b*) motsv. **TILLTAGA 1** *a β*: (rov)girig, tjuvaktig; jfr **2** slutet. Tio *(grav)*högar, illa åtgångne af tiltagsne händer. WETTERSTEN *Forssa* 34 (*c.* **1750**). *(Sv.)* En tiltagsen upbördsman, *(eng.)* A tax gatherer .. who embezzles the publick money. WIDEGREN (**1788**). ÖDMANN *MPark* 34 (**1800**).

2) motsv. **TILLTAGA 1** *c* slutet *α', β'* (o. **TILLTAG 2**), om person (l. djur): som ofta l. med kraft företar sig (ngt) l. agerar, företagsam, initiativrik, handlingskraftig; djärv; äv. pregnant (se särsk. slutet); i sht förr äv. överfört, om handling(ssätt) l. attityd o. d.; förr äv. övergående i bet.: duglig, skicklig o. d.; förr äv. i uttr. *tilltagsen att göra ngt*, *tilltagsen i* (verksamhet o. d.); jfr **PÅ-TAGSEN**. *Den tilltagsne tvååringen hade krupit upp för den branta trappan.* SCHRODERUS *Dict.* 172 (*c.* **1635**). Nog är hon tilltagsen at hielpa sig *(o. sina faderlösa barn)* om hon allenast äger något öfrigt at hushålla med. *Ågerup-Ark.* Brev 4/5 **1754**. Cederborg påstod att Harbo-folket ej woro så driftiga och tilltagsne i arbete som Bergslagsfolket. *VästmFmÅ* 13: 24 (**1772**). Den upplysta och tilltagsna anda, som utmärkte .. början af .. *(Birger Jarls)* förvaltning. *1SAH* 2: 142 (**1787**, **1802**). En rask, oförtruten och tilltagsen tjenstemannadotter med sinne o. fallenhet för prakt*(iska)* hushållsbestyr .. önskar .. anstalln*(ing)* hos något herrskap. *Idun* **1888**, s. 335 (*annons*). Det var de ofördöjda och tilltagsna, som icke förlikte sig med sin lott i hemorten, som blev de första utvandrarna i sin bygd. MOBERG *Utvandr.* 6 (**1949**). — jfr **O-TILLTAGSEN**. — särsk. motsv. **TILLTAG 3**, övergående i bet.: alltför

dristig l. djärv; framfusig, närgången, (små)fräck o. d.; i vissa språkprov svårt att skilja från huvudmom.; i vissa ä. språkprov svårt att skilja från 1 *b*. *En tilltagsen yngling hade kommit och begärt att få tala direkt med landshövdingen.* SAFSTRÖM *Banquer.* Ss 1 b (**1754**). Om man inte snäser honom i tid, så blir han mer och mer tiltagsen. STRIDSBERG *Friman* 56 (**1798**). *(Schabrakhyenan)* anses af Holländska Nybyggare *(vid Godahoppsudden)* för ett ganska grymt, glupskt och tilltagset djur. *VetAH* **1820**, s. 59. Så att den svåraste af alla konster icke komme att utofvas af fuskare och tilltagsna amatörer. STRINDBERG *Hafsb.* 57 (**1890**). Vakten eder för allt tilltagset tal. BÅÅTH *WagnerS* 4: 155 (**1908**). En tilltagsen pojke kan vara i byxorna på en ung oskyldig flicka innan hon hinner fatta vad det är frågan om. HEDBERG *DockDans.* 97 (**1955**).

3) (†) särsk. om sak: (så l. så, särsk. *väl*) tilltagen (se **TILLTAGA 3** slutet); äv. i pregnant anv.: stor, vidlyftig. Konung Erik war en stor Man, degelig, stark och wäl tiltaxen, samt en braf Krigs man. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 125 (**1697**). Hans Axlar *(var)* breda; Hans Lemmar tiltagsna; Hans kropp reslig. MORK *Ad.* 1: 217 (**1743**). Skaldernas konstlade talesätt och tiltagsna målningar sätta sammanhanget af Historien esomoftast uti et oundwikeligt mörker. LAGERBRING *1Hist* 1: 15 (**1769**). Jag brukar sådane tiltagsne ord, och tviflar likafullt på, at jag nogsamt uttrycker storheten för den, som icke sett de Romares blockverk. BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 319 (**1772**).

Avledn.: **TILLTAGSENHET**, r. l. f. särsk. **1)** (†) till **1** *b*: (rov)girighet, tjuvaktighet; i vissa språkprov svårt att skilja från **2** *b*. *SvMerc.* **1764**, s. 889. Men största swårighet sig yppar, at för .. listige och djerfwe menniskors tiltagsenhet .. sin egendom behörigen wårda. *PH* 8: 7427 (**1766**). AMBROSIANI *SvSkråamb.* 175 (*i handl. fr.* **1794**). **2)** till **2**; äv. konkretare (se särsk. *b*). *a)* till **2**: företagsamhet, dristighet o. d.; jfr **tilltagenhet 1**, **tilltagsamhet**. SWEDBERG *Gr.* 19 (**1722**). Bevis på Fehmans tilltagsenhet och skicklighet är att han är den första och enda, som anlagt Silkesfabrique utom Stockholm. FERRNER *ResEur.* 9 (**1758**). Kraften och tilltagsenheten slog igenom även hos hans ättlingar. *3SAH* LX. 2: 6 (**1949**). jfr **o-tilltagsenhet**. *b)* till **2** slutet: överdriven dristighet; framfusighet, närgångenhet o. d.; äv. konkretare, om handling l. yttrande o. d. som präglas av sådan dristighet osv.; jfr **1**. HÖPKEN 2: 120 (**1748**). Den upprättelse, han af gref Robert kunde vilja utkräfva för dennes tilltagsenheter emot honom. ALMQVIST *Ekols.* 1: 254 (**1847**). Den odesdigra timme då fröken Julie blir offer för Jeans tilltagsenhet och drives till självmord. *3SAH* 50: 379 (**1940**).

TILLTAL *til*³*~ta*²*l*, n.; best. **-et**; pl. = (se f. o. **TAL**, sbst.²). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tiltal*; motsv. fvn. *tiltal*, fordran, krav; vbalsbst. till **TILLTALA**, v. (o. **TALA TILL**)]

1) motsv. **TILLTALA**, v. **1**, om handlingen att tilltala ngn; tal l. yttrande (till ngn); i sht förr äv. oeg. l. bildl.; förr äv. dels övergående i bet.: invändning, protest (jfr **TILLSPRÅK**), dels i allmännare anv.: tal(ande), samtal, diskussion; jfr **5** o. **TILLMÄLE 1**. *Vänligt* l. *artigt tilltal. Han svarar inte* l. *knapp(as)t på tilltal.* *(Han)* begynnar .. nw möta någhon tilltaal och geensegningar. *FörsprRom.* 4 a (*NT* **1526**; *Bib. 1541*: insaghor). Strax .. begynthe han skiuthe på wåre skep, men the swarede honom efter tilthaled. *HB* 2: 342 (**1598**). Ondt tiltaal och wärre swar, giör snart en träta. GRUBB 782 (**1665**). På det deputationen, om det befinnas skule, at gioromåhlet widare tiltahl förtienar, sin berättelse til Riksens Ständer therom må afgifwa. *2BorgP* 7: 215 (**1741**). Ett .. exempel *(på C. F. af Wingårds begåvning som talare)* är tilltalet till Preseståndet år 1844. *2SAH* 26: 197 (**1852**). Har jag inte sagt, att Hildegard bara skall svara på tilltal. WIDEGREN *FalskFlagg* 120 (**1933**). — särsk.

a) motsv. **TILLTALA**, v. **1** *d*. I äldre tider synes .. tilltalet ”bror” .. ha varit mera brukligt än ”du”. NILSSON *FestdVard.* 46 (**1925**). De titulerades fröken — ”fröken Agda” och ”fröken Lisa”, etcetera. ”Frun” vaktade noga på att var och en verkligen nyttjade sådan benämning, både i tilltal och vid omtal. GYLLENSTEN *Grott.* 305 (**1973**).

b) i pregnantare anv., om tilltal som i positiv l. negativ bemärkelse (starkt) berör de tilltalade, uttryck(ssätt), framtoning; äv. mer l. mindre oeg. l. bildl. Kyrkans anhängare finner missionshuset för trångt, närheten för påträngande. Det personliga är alltför starkt engagerat, tilltalet alltför direkt. ANDRÆ *Herdabr.* 35 (**1937**). Smith har både som sångare och textförfattare ett tilltal som gör honom omedelbart personlig. *DN* 22/4 **1992**, s. B5. Unga koreografer med olika tilltal. *SvD* 28/3 **2004**, Kultur s. 6.

2) (†) motsv. **TILLTALA**, v. **2** slutet: tillfrågan om äktenskap, frieri; särsk. i uttr. *tilltal till ngn*, om frieri framfört till ngn(s målsman). *VDAkt.* **1663**, nr 442. Sedan jag war med Jungfru efter tilltahl till Föräldrarne trolofwad. *VRP* 5/6 **1732**.

3) (†) motsv. **TILLTALA**, v. **3**: uppmaning, förmaning; befallning, kommando. Christus lade sin höghra hand på honom / medh tiltaal at han ey skulle förfäras. BAAZIUS *Upp.* C 5 b (**1629**). *(Slädhundarna)* styras endast genom tilltal och en lång kapp, som den åkande har i handen. BERLIN *Lsb.* 55 (**1852**). NYBLÆUS *Forskn.* III. 2: 256 (**1890**).

4) (i sht i ä. juridiskt fackspr.) motsv. **TILLTALA**, v. **4**: anklagelse inför domstol o. d., åtal; förr äv. dels om (ekonomiskt) krav framställt gm rättsligt förfarande, dels allmännare: anklagelse, beskyllning, äv.: krav, anspråk, fordran (jfr **TILLSPRÅK**), dels i sådana uttr. som *ha tilltal till ngn*, ha ngt att anklaga l. åtala ngn för, *ha tilltal till ngn (om ngt)*, ha l. resa krav l. anspråk på ngn (om ngt), *få tilltal för ngt*, bli anklagad l. åtalad för ngt, *ha tilltal till* l. *om* l. *på ngt*, ha l. resa krav l. anspråk på ngt; jfr **5** o. **TILLTALA**, sbst. Her a moth haffwer *(kung Kristian)* .. latid halshugga wthen tiltall och Doom .. biscop mattis i Strengenæs. *G1R* 1: 28 (**1521**). Hindrich Claesson will icke boo på Hapnim .. på th*(et)* att han icke skall få tilltall för sitt landzkop och ann*(en)* handell. TEITT *Klag.* 265 (**1555**). *(Danskarna)* vele haffve ett stortt tilltaall till osz svensche, icke um ett stycke land, uthen till thette gansche heele konunge riche. *G1R* 29: 397 (**1560**). Om the Swenskas Tiltal på Gottland .. måtte owälde Skedes-Herrar doma. GIRS *G1* 179 (*c.* **1630**). *(Gud)* framstaller sig såsom en försoning för synden .. så at Hans rättfärdighet .. måste låta falla det tiltal, Han eljest hade til syndare. NOHRBORG 121 (*c.* **1765**). Alla dessa blevo .. från tilltal befriade. *SvJuristT* **1941**, s. 41. *SvHandordb.* (**1966**). — särsk. i vissa uttr. särsk. *α)*

ställa ngn under tilltal, se STÄLLA, v.[1] I 4 *b*. *β*) *stå under tilltal*, se STÅ, v. I 5 *e β*. *γ*) [jfr fsv. *lagha tiltala*] *laga*, äv. *lagligt*, *tilltal* (jfr LAGA, adj. I *b*, LAGLIG I 1 *b*). Sedhan (*har K. IX*) och haft för sijn egen Person laghligit tiltaal til några lögnachtige menniskior. CHESNECOPHERUS *Skal* Ii 2 b (1607). Bergsfogdarne .. åligger, at ställa de brottsliga under laga tiltal. *Bergv.* 3: 114 (1761). *δ*) *fri* (*i*)*från*, förr äv. *för*, *tilltal*, fri från åtal o. d., förr äv. krav o. d. (jfr FRI 27, 28). Qwith och ffry ffør alth yth(*e*)rmer(*a*) tyl tal om nagan geldh. *ArbogaTb.* 3: 373 (1528). Warjemåls ed .. är af den kraft, at swaranden, när han en sådan ed kan præstera, göres fri ifrån alt straff och widare tiltal. *LMil.* 1: 265 (1683). Alla capitaler .. skulle .. i framtiden vara fria ifrån allt tilltal och pålaga. *LBÄ* 39–41: 171 (1800).

5) (†) motsv. TILLTALA, v. 5: tillrättavisning, klander, bannor, "skrapa"; särsk. i uttr. *få tilltal för ngt*; i sht i ä. språkprov stundom svårt att skilja från 1 l. 4. (*Vi önskar*) att han alle .. nödtorffter .. måtte bekomme .. så frampt vij (*dvs. G. I*) icke schole haffve tiltael till eder. *G1R* 27: 5 (1557); möjl. till 4. Thesse rijffuare och frijbytare haffua .. wenta j sinom tijd itt hårdt tiltal aff Herranom Christo. LPETRI *ChrPina* i 7 a (1572); möjl. till 1. Försummades och ther igenom nogot, så fingo han tilltaall derföre. *RP* 4: 25 (1634). (*En god husmors*) stilla tiltal är en tilräckelig aga, och ofta föder hennes tystnad mera agtsamhet uti göromålen, än dårens ständiga rop. *SvMerc.* 1765, s. 88. För sina lärare vise lärjunge aktning och ovillkorlig lydnad samt mottage fogligt och utan gensägelse deras föreskrifter, tilltal eller bestraffningar. *SFS* 1905, nr 6, s. 15. *IllSvOrdb.* (1964; *angivet ss. ålderdomligt*).

Ssgr (i allm. till 1): TILLTALS-FALL. (†) vokativ; jfr fall XIII o. -form 1. SCHILLER *SvSpr.* 24 (1855). Casus nominativus, nämnefall, hwaraf vocativus, tilltalsfall, är en liten afart, som brukas när man tilltalar .. något. STROMBORG *SvSprBeg.* 41 (1857). SCHILLER *SvSpr.* 81 (1859). — -FORM. 1) till 1: vokativ; jfr form I 3 *b* o. -fall. Vokativen (= tilltals-formen). TULLBERG *SvSpr.* 1: 25 (1836). 2) till 1 (*a*), om den form (se d. o. I 3) l. formulering l. (orda)lydelse l. det uttryckssätt som används vid tilltal; äv. dels i fråga om val av pron. l. namn(form) o. d., dels i fråga om (litterär) framställning där huvudperson l. läsare o. d. tilltalas; jfr -sätt. *2SAH* 39: 140 (1864). "Gå, Arlige, Enfaldige, / At njuta ro ifrån din möda!" .. Så börjar dikten (*Adlerbeths "Grafskrift öfver en bonde"*), som genomgående är hållen i tilltalsform. BLANCK *NordRenäss.* 395 (1911). "Åhörare", "kristna", "vänner" äro alltså de tre huvudkategorierna under 1800-talet, men de olika grupperna av predikanter renodla icke sina tilltalsformer. WIFSTRAND *AndlTal.* 143 (1943). Tilltalsformerna är högst varierande, från "Ärade hr Statsminister" till "Hej du Olle". *SvD* 18/5 1975, s. 8. — (1 (*a*)) -FORMEL. RYDQVIST *SSL* 2: 461 (1860). Om en enhetlig tilltalsformel av typen Dear Sir beslutsamt genomfördes, skulle det innebära en stor lättnad. *Språkvård* 270 (1954). — (1 (*a*)) -FRAS. jfr fras, sbst.[1] 1, 2. *DN* 8/1 1922, s. 1. — (4) -LÖS. (†) fri från rättsligt krav l. åtal o. d. *VDAkt.* 1685, nr 201. — (1 *a*) -NAMN. om förnamn som ensamt används vid tilltal (o. i de flesta andra sammanhang). *Fyll i efternamn och samtliga förnamn, med tilltalsnamnet understruket.* *AB* 1895, nr 297 A, s. 2. — -NOMINATIV. (†) om uttryck i nominativ använt vid tilltal. Inuti tal, bref o. d. plägar man omsluta tilltalsnominativer (*ss. mina herrar, käre vän*) med kommata. LINDER *Regl.* 31 b (1882). *TSvLärov.* 1940, s. 85. — (1 *a*) -ORD. om ord (ss. pron. l. släktskapsord l. titel o. d.) som används som beteckning på den person som man tilltalar; särsk. (o. i sht) om pron. i andra person; jfr ord, sbst.[2] 4, o. -pronomen *Tilltalsordet "ni" blev aldrig riktigt accepterat.* Vi äga inga tilltalsord .. sådana som Fransmännens Seigneur, Madame. LEOPOLD 1: 236 (1803, 1814). Då ett allmänt tilltalsord saknas, gripa vi till titlarna. NILSSON *FestdVard.* 49 (1925). Tilltalsordet "ni" låter vasst och ovänligt, nästan som ett skällsord. *SDS* 17/4 1976, s. 31. — (1 *a*) -PRONOMEN. jfr -ord. *3SAH* XLVIII. 2: 233 (1842). Vi använda i stället för tilltalspronomen titlar, och när det gäller personer, vilkas namn vi känna, kräver artigheten att även namnet tillfogas. *Språkvård* 269 (1954). — (1 (*a*)) -SKICK. jfr skick, sbst.[1] 6. Tilltalsskicket i svenskan. *StNordFilol.* IX. 4: 1 (1918; *rubrik*). Det är mycket möjligt, att detta ofattbart otympliga och grönköpingsmässiga tilltalsskick är en av orsakerna till den svenska stelheten. *SvD(A)* 1958, nr 299, s. 26. — (1 (*a*)) -SÄTT. jfr sätt, sbst.[4] 1, 4, o. -form 2. *Frey* 1848, s. 130. Ännu svårare var det när jag var ny journalist, i brytningstiden mellan det gamla tilltalssättet och det allmänt accepterade "du". *Vi* 2000, nr 27–28, s. 60. — (1 *a*) -TITEL. (numera bl. mera tillf.) titel som används vid tilltal av ngn. *2NF* 6: 1107 (1907). — -TON. om ton l. sätt l. skick som används vid tilltal. *En kärv, artig, inställsam tilltalston.* HALLNER *Skrivb.* 188 (1927).

TILLTALA, f. (-tale 1525–1587. -talu (-aa-) 1656 (*efter prep.*)) [fsv. *tiltala*; motsv. ä. d. *tiltale*, fvn. *tiltala*; vbalsbst. till TILLTALA, v. (o. TALA TILL)] (†) motsv. TILLTALA, v. 4: krav, fordran, anspråk. Th(*e*)r m(*edh*) giorde och brod(*er*) henric hans bokma(*n*) quijt ffrij ledigh och løss ffor al gel, som han haffde ho(*nom*) tiltale om. OPETRI *Tb.* 54 (1525); möjl. till TILLTALA, v. 4. Therförre bleff han frij sagdt för all yttermera tilltale om sam(*m*)e 3 t(*un*)ner sill. *TbLödöse* 35 (1587). Per Clemetzon i horna kännes frij ifrån Jngeborgz tiltaalu att betalla dette belte. *GullbgDomb.* 29/1 1656.

TILLTALA *til³~ta²la* v., -ade (se f. ö. TALA, v.). vbalsbst. -AN (se *avledn.*), -ANDE, -NING (†, *Vinterbl.* 1853, s. 110 (: tilltalnings-ord)); -ARE (se *avledn.*). (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tiltala*; motsv. fd., d., nor. *tiltale*; ssg av TILL o. TALA, v. — Jfr TILLTAL, TILLTALA, sbst.] jfr TALA TILL. — jfr O-TILLTALAD.

1) börja tala till (ngn), rikta yttrande till (ngn), vända sig med meddelande l. önskemål l. fråga l. hälsning o. d. till (ngn); i sht förr äv. dels (i mer l. mindre bildl. anv.) med saksubj., dels utan obj., dels i allmännare anv.: tala l. hålla tal till (ngn); jfr 2, 3, 6 o. TILLSÄGA 1. *Tilltala ngn (o)artigt, vänligt, strängt.* Adam .. bleeff aff Gudhi hardeliga tiltalat. OPETRI 3: 548 (c. 1535). Domaren skal tala sachtmodeligha medh them som j retten komma .. För ty at man skal ther warda bannat eller illa tiltalat är man icke tijtt kommen. OPETRI 4: 305 (c. 1540). War allom i tilltalendet mildh. ASCHANEUS *HusRegl.* 25 (1614). Det är en ohöflighet at wiskra någon i öronen, och lee sedan han således tiltalt hafwer. *SvFrOrdeB* 159 (1703). Då mäktiga, hjertat gripande tilldragelser tilltala oss med en stämma,

som öfverljuder hvardagslifvets sorl. WIKNER *Pred.* 387 (**1879**). Ursäkta att jag tilltalar, men jag hörde att ni var med om olyckshändelsen i går afton. STRINDBERG *Kamm.* 3: 8 (**1907**). Jesus tilltalade honom strängt, och den onde anden for ut ur honom. *Matt.* 17: 18 (*Bib.* **1917**). Vänta bara tills pappa din .. *(får)* veta hur du tilltalar äldre folk. STRÖMSTEDT *MittLiv* 1: 14 (**1981**). — särsk.

a) (†) i uttr. *tilltala ngn om ngt*, tala med ngn om ngt, säga l. framföra ngt till ngn; jfr **2**. PHRYGIUS *HimLif.* B 4 a (**1615**). *(Han)* ville Konungen tilltala om sin fedherneslandz och gemehnes besta. *OxBr.* 5: 311 (**1624**).

b) (†) i uttr. *tilltala ngn* (sådana l. sådana) *ord*, säga ngn (sådana l. sådana) ord. Jag beder eder .. att i .. gifwen acht på the ord wij wiliom eder tilltala. VERELIUS *Gothr.* 136 (**1614**). Han .. tilltalade mig några vänliga hälsningsord. BERZELIUS *Själfbiogr.* 57 (*c.* **1845**).

c) i uttr. *tilltala ngn på*, förr äv. *med*, (ngt språk). Så må .. hwar och en .. förstå Gudh vthi the tungomålen, medh hwilka han osz tiltalar. SCHRODERUS *Ratich.* C 7 a (**1614**). Drottningen .. tilltalte honom, på spanska. PALMBLAD *Nov.* 1: 18 (**1840**).

d) i fråga om tilltal med visst pron. l. sbst. l. namn o. d. Jag kan aldrig förmå mig at tiltala en, som skulle jag tala til et dussin, med Ni och Er. BJÖRN *Besynn.* 42 (**1792**). Umgänget männen emellan förenklas högst betydligt, om man får tilltala varandra med ett enkelt "du" eller "farbror". NILSSON *FestdVard.* 48 (**1925**). Yngre och jämnåriga anförvanter .. tilltalas *(vanligen)* med förnamnet. GABRIELSON *Elfstrand* 25 (**1945**).

2) [utvecklat ur **1** *(a)*] (†) (till)fråga (ngn); särsk. i uttr. *tilltala ngn om ngt*. Såsom the same Smålenningers sendebudt och ther um af the andre .. alfvarligen tiltalede och åtsporde blifve. *RA* I. 1: 393 (**1544**); möjl. till **1**. När .. Anders Nielsson här vm wardt tilltaledt, kundhe han icke neke sigh sådane summe haffwe utlänth. *HH* XIII. 1: 112 (**1563**). Ty tiltalte jag honom .. alfwarligen, hwarföre han icke parerat mina Order. *HC11H* 7: 131 (**1676**). En .. Censor .. bör tilltalas, om så behöfwes. HWALSTRÖM *SpecPaid.* 62 (**1773**); möjl. till **1**. — särsk. i fråga om önskat äktenskap: (för egen l. annans räkning) söka utverka (kontrahents l. målsmans) samtycke, fria till; äv. abs.; särsk. i uttr. *tilltala om ngn* l. *tilltala ngn* (*om äktenskap*); äv. med sakobj., i uttr. *tilltala ett frieri till ngn*. *Lagförsl.* 122 (*c.* **1609**). Hvarföre haffuer jagh .. beslutat att tilltala Feltherrens syster Fru Britta. *OxBr.* 3: 224 (**1631**). Att Johan Rosenhan .. lätt tiltalla om min svägerska, jun*(g)*fru Britha Ribingh. *OxBr.* 9: 615 (**1643**). Dhet Frierij som be*(mäl)*te Styckejunker till Hans dotter Maria tilltalt hadhe. *VDAkt. 1670*, nr 75 (**1669**). *(Flickans far)* säger han hafa gifwit ja, effter .. *(fästmannen)* som en rättskaffens friare tilltalt och nedersatt sina gåfwor. *HärnösDP* **1694**, s. 232. Ofwannämde dräng har tiltalat bemälte Piga om Ägtenskap. *VDAkt.* **1792**, nr 537.

3) (†) ombedja (ngn), uppmana, förmana; säga till (se **SÄGA TILL 6**), befalla; fordra, kräva; jfr **TILLSÄGA 2**. Haff*(uer)* man .. hustru Anna .. aluerligha tiltalatt, att hun skall bara fram för:de Niels Perssons thestament*(is)*breff. *TbLödöse* 12 (**1587**). Af dem wij .. all rättelse .. wette att fordre och tilltale. *CivInstr.* 24 (**1613**). Een Spanier .. tiltalte sin Hustru, at hon skulle gifwa sitt nyfödde Barn sielff dij. *RelCur.* 86 (**1682**). Ofwersten .. wille i synnerhet tiltala sidstnemde, at i Hyttan hwarannan Söndag, så länge Blåsningen påstår, förrätta Gudstienst. *VDAkt.* **1784**, nr 503. jfr: Och .. svarar konungen den klagande allmogen, att han strängeligen tilltalat och befallt sin "troman Lars Turesson, att *(osv.)*". FORSSELL *Hist.* 1: 48 (**1869**; *om förh. 1543*); möjl. till **1**.

4) (utom i slutet i sht i ä. juridiskt fackspr.) inför domstol l. motsv. instans anklaga (ngn för ngt brott o. d.), åtala (ngn för ngt brott) (särsk. i sådana uttr. som *lagligen tilltala ngn* l. *tilltala ngn inför rätta*, förr äv. i uttr. *tilltala ngn* (*om*) *ngt*, anklaga l. åtala ngn för ngt); förr äv. dels: (under framförande av (ekonomiskt) krav) dra (ngn) inför domstol o. d. (i ngt tvistemål o. d.) (särsk. i uttr. *tilltala ngn om* (äv. *för*) *ngt*, inför domstol o. d. kräva ngt av ngn), dels allmännare: anklaga l. beskylla (ngn för ngt); jfr **5** o. **TILLSÄGA 3**. Hans sc*(re)*dde*(re)* wart til talat aff marti*(n)* bibon om 13 t*(onnor)* salt. OPETRI *Tb.* 13 (**1524**). Wardt her Claes Flämingh .. tiltaledt vm thet han hadhe så skammeligen förlupedt och rymdt fiänderne. *HH* XIII. 1: 169 (**1564**). Sam*(m)*e dagh kom för rette Mattias böttik*(er)*; bleff .. tilltalat för små tunnur, han hade giortt. *TbLödöse* 21 (**1587**). Til thalade byffogttenn Ellerth smedh, ath han öff*(uer)*fell honom medh onyttighie ordh. *TbLödöse* 153 (**1589**). Ther någon hafwer then andre at tiltala, At han thet gör in för Lagh och Rätt. CHESNECOPHERUS *Skäl* Rr 1 b (**1607**). Det förefaller mig som om den, som blifvit lagligen tilltalad för en handling, derefter och serskildt skulle tilltalas för det sätt hvarpå han utöfvat den, först för innehållet och sedan serskildt för formen. TEGNÉR *(WB)* 9: 279 (**1840**). Tilltala ngn inför rätta. *SvHandordb.* (**1966**). — särsk. (o. numera i sht) i p. pf. i substantivisk anv., om åtalad; i sht i best. form. *Åklagaren förhörde den tilltalade. Den tilltalade försvarades av sin advokat.* OSCAR I *Straff* 94 (**1840**). De tilltalade bestredo åtalet. *1NJA* **1950**, s. 1. Skyldighet för domstol att underrätta tilltalad om dom m. m. *SFS* **1970**, nr 85, s. 199.

5) (†) tillrättavisa (ngn), förebrå, klandra; särsk. i uttr. *tilltala ngn för* l. *om ngt*; jfr **SÄGA TILL 8**. *(De klagande)* bleffue aff honum skelthe och tiltalade. *TbLödöse* 21 (**1587**). Der noghen kunde .. finnas oskickelig, försumeligh eller otienligh, må varda tiltalat eller, der så behöfves, afsatt. *OxBr.* 12: 126 (**1614**). Äther war han .. inkallad och tilltald om sitt otijdige lefwerne. *UUKonsP* 18: 156 (**1686**). En varning, att inte för tidigt, efter ett erfaret missnöje med någon tjenare, tilltala och banna dem. KNORRING *Cous.* 2: 94 (**1834**). Pastorsadjunkten Montan uppkallades flera gånger och tilltalades för herrnhutiska utlåtelser men slapptes varje gång med goda förmaningar. *3SAH* 45: 474 (**1934**; *om förh. c. 1750*); möjl. till **4**. *IllSvOrdb.* (**1964**; *angivet ss. ålderdomligt*).

6) [jfr motsv. anv. av t. *zusprechen* (o. *ansprechen*)] (gm goda egenskaper) göra (ngn) positivt inställd, behaga, falla i smaken. *Tavlan tilltalar mig. Hon verkade inte tilltalad av idén.* Utsagor, som mindre voro ämnade att tilltala det abstrakta förståndet, än *(osv.)*. WIKNER *Tank.* 84 (**1872**); möjl. till **1**. Kanna sig tilltalad af ngt. SCHULTHESS (**1885**). De egenskaper, som så varmt tilltalade honom hos skolkamraten Branting voro mod, djup rättskänsla *(osv.)*. HÖGLUND *Branting* 1: 87 (**1928**). Det kan aldrig vara meningen, att en tid skall rasera, vad en föregående byggt upp, bara för att man ej

längre tilltalas av tidigare skönhetsideal. SCHURER von WALDHEIM *SvArmK12Mon.* 41 (1941). — särsk. i p. pr. i adjektivisk anv.: som (gm goda egenskaper) ger ett angenämt l. behagligt l. sympatiskt o. d. intryck; jfr TILLDRAGA 3 *d*. *Ett tilltalande förslag, utseende.* STURZEN-BECKER 1: 74 (1861). Mellan Pajala och Karesuando är landet ganska flackt och föga tilltalande. *IllSv.* 2: 234 (1886). Att driva med nästan har något ogement tilltalande för människonaturen. NILSSON *FestdVard.* 140 (1925). Jag tycker .. *(boken)* är så tilltalande omodern. STOLPE *DödVantr.* 197 (1930). Sopprötter äro också någonting, som är .. tilltalande i fråga om pris. LAURENT *HusmEgypt.* 96 (1937).

Avledn. (†): TILLTALAN, r. l. f. jfr **talan**, **tilltal**. 1) till 1: tilltal, yttrande. DAHNERT 237 (1746). EKBLAD 109 (1764). 2) till 2: tillfrågan. Och som wij *(dvs. borgarståndet)* effter wanligh frijheet äga ock .. effter tilltalan giffwa wårt ia .. så göra wij dhet och gärna. *1BorgP* 1: 27 (1660). 3) till 3: (vänlig) uppmaning, förmaning. DAHNERT 237 (1746). 4) till 4: anklagelse, åtal; krav, anspråk, fordran. OPETRI *Tb.* 227 (1528). Didericus Petri Smol*(andensis)*, huilken hafuer besåfuit H:s Ehrw:tz Procancell. piga och sedhan henne til ähta tagit, mister sit stipendium, och är sedhan frij för all wijdhare tilltalan, effter han pijgan hafuer igen förbättrat. *ConsAcAboP* 1: 86 (1643). *2RARP* 13: 209 (1742). 5) till 5: förebråelse, klander. DAHNERT 237 (1746). *(Lat.)* Compellatio .. *(sv.)* Tiltalan. EKBLAD 269 (1764). — TILLTALANDE, m.//ig. [fsv. *tiltalande*] till 4: kärande, klagande. At tiltalanden ey behöfwer framdraga något bewis, när Swaranden widgår gierningen, lärer en hwar tilstå. NEHRMAN *PrCiv.* 257 (1732). — TILLTALARE, m. [fsv. *tiltalare*] till 4: anklagare. *BjörkekDomb.* (1603). — TILLTALIG, adj. till 1: vänlig (att tala med), tillgänglig; jfr **talig 2**. Han war en mächta wacker, höflig, sedig, mild och tiltalig vng Printz. SYLVIUS *EOlai* 217 (1678; *lat. orig.*: affabilis).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 5) TILL-TASTA, -ning (se *avledn.*); -are (*SUFinlH* 5: 116 (1616)). (†) roffa åt sig l. röva till sig (ngt); äv. (med anslutning till **till II 1**) allmännare: överfalla l. angripa (ngn) (särsk. i avledn. **tilltastning**); jfr **tasta till**. Wij haffua forstondit ath j Stægheborgx skær liggher en iagth ther röffwer och tiiltasther huadt hoon öffuer komber. *G1R* 2: 240 (1525). SWEDBERG *Schibb.* 390 (1716). Avledn. (†): **tilltastning**, r. l. f. röveri, rofferi; särsk. dels i förb. med sådana verb som *bedriva* l. *göra*, dels med prep.-attribut inlett av prep. *på* vars rektion anger den l. det som utsätts för röveri; äv. allmännare: överfall, angrepp. Att han i slige motthe, acthar tiidhen fordroya och frij bedriffua siin tiil tasningh baade paa oss och andra. *G1R* 1: 212 (1524). *(Fogdarna har)* giort någen tiltastning med mord, brandh och rooff in utöffver gräntzen i Ryslandh. *G1R* 25: 181 (1555). Tiltastning på någors Godz. GIRS *G1* 112 (c. 1630). SWEDBERG *Schibb.* 390 (1716). *Anm.* I *G1R* 4: 136 (1527) föreligger motsv. avledn. [närmast av ett från det mlt. verbet *tōtasten* lånat verb] i formen **totastning**.

TILLTIDA, se **till I 8** *c*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (II 10 *d*) TILL-TJÄNA. [fsv. *tilthiana*] (†) tjäna (ngt). Thet, såsom tijt och alles våres faderneslandhz gagn, nytte och achtsamhet tiltiäne kann. *G1R* 28: 53 (1558). — -TOFSA, se **-tufsa**. — (II 8 *b* α) -TOMTA, -ning. (†) göra i ordning (utrymme o. d.) för byggande; äv. bildl.: (förberedande) utforma l. göra utkast till (ngt) (ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret(are), om utkast). *VetAH* 1756, s. 190. Många hittils tiltomtade attractions lagar. GADOLIN *PVetA* 1786, s. 24. Sådan var tilltomtningen och första utkastet till detta Adeliga undervisningsverk *(dvs. Collegium Illustre)*. *2VittAH* 8: 156 (1808). AHLMAN (1872). — (II 8 *a* α) -TORKA, v., förr av. -TORKAS, v. dep., -ning. (numera föga br.) bli (fullständigt) torr, torka in; förr äv. ss. dep. Blodet tiltorkades och Såret bleff kalt. SYLVIUS *Curtius* 605 (1682). Att färgen under arbetet "sätter sig" (tilltorkar). *HantvB* I. 1: 203 (1934). — (II 8 *b* β) -TOTA, i sht förr äv. -TÅTA, -ning. tota till (ngt); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare. Den allraförsta till-totningen. *3SAH* 37: 315 (1847). Är det verkligen nödvändigt .. att odlaren bebor en egenhändigt tilltotad stuga mitt i det vegetativa kalejdoskåpet? *SvNat.* 1924, s. 58. — -TRAMPA, -ning. 1) (†) till II 7 (jfr 2): (gm spark) med fot tillsluta (dörr l. utrymme o. d.). PETREIUS *Beskr.* 2: 179 (1614). 2) till (II 7 (jfr 1) l.) II 8 *b* (α): trampa till (ngt); äv. med avs. på resultat av tilltrampning, särsk. väg l. stig (särsk. i p. pf.). *3Saml.* 88: 155 (1653). Jorden bör wäl tiltrampas. BRUMMER 102 (1789). Nu hade vi .. vår tilltrampade snöskostig att följa. MACFIE o. WESTERLUND *Wasaw.* 87 (1935). — (II 8 *b* α l. *c*) -TRASSLA, -ing. trassla till (ngt); äv. refl., om sak: bli trasslig, trassla till sig; särsk. dels bildl., dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. (särsk. bildl.: invecklad l. trasslig l. präglad av varjehanda förvecklingar o. d.). *Ett tilltrasslat garnnystan. Hans tilltrasslade finanser.* SERENIUS Rr 3 c (1734). Långa tal .. bara tilltrassla sig i utförandet. HEDENSTIERNA *Svenssons* 247 (1903). Ett i politiskt avseende stormigt, i moraliskt och ekonomiskt hänseende tilltrasslat liv. FÅHRÆUS *LäkH* 2: 68 (1946). — (II (5,) 13 *a*) -TRO, sbst. [jfr **-tro**. v., avensom d. *tiltro*] tro på l. övertygelse om riktighet o. d. (av ngt) l. pålitlighet l. förtjänst o. d. (hos ngt l. ngn) l. uppriktighet l. sannfärdighet o. d. (hos ngn); förtroende; tillit; särsk. dels med bestämning inledd av prep. *till*, dels i förb. med sådana verb som *förtjäna* l. *vinna*. *Han saknar all tilltro till sig själv, men hans tilltro till hustrun är oändlig. Sätter polisen tilltro till de nya uppgifterna, till det nya vittnet? Hennes påståenden är inte värda någon som helst tilltro.* *3SAH* 2: 109 (1886). I vår tid har det onda en så öfverväldigande, oemotståndlig makt, att en lögnare som utsprider falska rykten vinner större tilltro än en hederlig man som omtalar en ädel handling. HILLMAN *SpNov.* 53 (1896). Folken .. förlora tilltron till sina egna statsmakter. SEGERSTEDT *Händ.* 30 (1923, 1926). Aimée hade en rädd och stark tilltro till sin mors allmakt. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 2: 170 (1936). Det står dock klart att traditionen förtjänar tilltro. *Fatab.* 1954, s. 13. Man måste väl ändå sätta tilltro till stadsträdgårdsmästaren som är osäker på anledningen. KARNSTEDT *Slamf.* 105 (1977). Ssgr: **tilltros-**, förr äv. **tilltro-paragraf**. *jur.* särsk. i pl., om paragrafer i rättegångsbalken varigm hovrätt i överklagat mål förbjuds att ifrågasätta tilltro till muntlig bevisning vid underrätt utan egen prövning härav. *DN(B)* 31/10 1960, s. 3. -väck-

ande. (numera bl. tillf.) En viss nonchalance i ton och uttryck, som verkar mera pikant än tilltroväckande. *NordT* **1892**, s. 204. — **-TRO**, v. [fsv. *tiltroa*] **1)** till **II 5**. *a)* (†) anförtro (se d. o. **1**) (ngn ngt); betro med; uppdraga åt; jfr *b* o. **-betro** *a*, **-förtro 1**. Thet wälle then meenige mann i Rijkit mich befalet och tiltrott haffuer. *G1R* 1: 2 (**1521**). *(Vi)* tilltroo eder, gode Herrer, att hiellpa dem till rätta. AOXENSTIERNA 2: 679 (**1624**). *2RA* 3: 665 (**1734**). *b)* tro (ngn l. ngt) om att inneha (ngt, i sht egenskap l. förmåga o. d.) l. vara i stånd l. ha förmåga o. d. till (ngt, särsk. angivet med inf.-förb.); särsk. med refl. indir. obj. (jfr **-trösta**); äv. med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *om*; förr äv. dels utan indir. obj.: tro sig om att osv., dels i komparativ bisats med underförstått direkt obj.; i vissa ä. språkprov svårt att skilja från *a*; jfr **-betro** *b*. *Man tilltrodde korsen magisk kraft. Hon tilltror sig alldeles för stor förmåga. Han tilltror henne att kunna klara av det.* Atw ok brucha .. *(krigarna)* tiil mith ok Swerigis rikes bedzsta Som tw legenhethen sseer ok iak tiig fwlkomligha tiil troor. *G1R* 1: 58 (**1523**). Han edher gott tiiltror. *G1R* 6: 111 (**1529**). At många tiltro på speculation kunna anlägga samma slags tilwärkning. BERCH *Hush.* 244 (**1747**). *(Vi)* hade .. fått en Lots ifrån Macao, som ej tiltrodde sig sjelf veta rätta farvatnet. BRELIN *Resa* 16 (**1758**). Den oerfarne tilltror sig utan betänksamhet ett företag, om hwars wigt han icke gör sig det minsta begrepp. ÖDMANN *AnvSkrift.* 36 (**1822**). Vad är det där för barnsligheter .. sade Jilly med mera vänlighet än man skulle tilltrott honom om. ESSEN *KessGen.* 135 (**1915**). *(Då)* undrar man om han inte tilltror det andliga läget i vår kyrka i dag alltför stor bärkraft. *ÅbKristHum.* **1964**, s. 181. *c)* (†) till **II 5** *a*: anförtro (se d. o. **2**) (ngt) åt (ngn); äv. refl.: anförtro sig åt (ngn). *OxBr.* 10: 368 (**1635**). En räddhåga är kommen .. så at den ena ei mer wil tiltro sig den andra uti omgänge och sammanlefnad. *Lychnos 1971–72*, s. 52 (**1785**). **2)** (†) till **II 13** *a*: sätta tilltro l. tillit till (ngn l. ngt); förlita sig på (jfr **-förlita**); äv. refl. (äv. dels med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *till* l. *åt*, dels övergående i bet.: (kunna) förmoda). *SvRStBesl.* **1622**, s. A 4 b. *(Att ambassadören)* icke hafwer .. så sincere agerat medh fredzwärket, som man till hans embete och mediation hafwer sigh tilltrodt. *RARP* 7: 182 (**1660**). Ey .. må någon Schäffer .. tiltro sig någons annans berättelse om Fårens godhet. *PH* 3: 1743 (**1741**). SCHÖNBERG *Bref* 3: 138 (**1778**: til). SCHÖNBERG *Bref* 3: 139 (**1778**: åt). PALMBLAD *Tieck Folks.* 1: 52 (**1810**). Avledn. (†): **tilltrolig**, adj. till **-tro**, v. **2**: tillförlitlig; trovärdig. Ett wänligare och tilltroligare omdöme. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 2: 311 (*i handl. fr.* **1687**). *ÅgerupArk.* **1766**.

TILLTROENDES, se **till I 14** *b γ anm.*

TILLTROLIG, se **till-tro**, v. *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5**) **TILL-TROTSA.** (numera bl. tillf.) gm trots förskaffa (ngn, i sht sig, ngt). De medelst denna förening .. riktade Italienska städer äga snart styrka, att återköpa eller tilltrotsa sig oafhängig frihet och domsrätt. BROOCMAN *TyUnd.* 1: 18 (**1807**). *SAOL* (**1973**). — (**II 8** *b α*) **-TRUBBA, -ning.** (numera bl. mera tillf.) göra (ngt) trubbig(are); i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. THOLANDER *Ordl.* (**1872**). En i ena änden tilltrubbad träkäpp. *2UB* 5: 86 (**1902**). *SAOL* (**1998**). — **-TRUGA.** [fsv. *tilthrugha*] **1)** (numera bl. tillf.) till **II 5**, refl.: gm trugande, förr äv. gm hot l. våld o. d., tillägna sig (ngt). Att alle lendzmen måtte bekomma ett försvarelsebref emoth alle skallker, som sigh villie schiutzhester tilltrufve. *RA* I. 3: 884 (**1597**). Han *(måste)* genom wänner och bekantskaper liksom tiltruga sig köpare, för at undwika en eljest säker förlust på uplagan. *SP* **1792**, nr 13, s. 2. *SAOL* (**1973**). **2)** (†) till **II 10**, särsk. i p. pf.: (gm lock o. pock) framtvingad l. påtvingad. BRINKMAN o. ADLERSPARRE *Brevväxl.* 309 (**1828**). *(Tobakens)* tilltrugade konstlade njutning vore så onaturlig att man måste räkna ibland de märkvärdigaste bevis på motsägelserna i människonaturen att tobaksbruket kunnat bli så allmänt. *3SAH* 44: 279 (**1834**). — (**II 11** *a*) **-TRYCK.** (numera bl. mera tillf.) (framställning av) tryck utgörande ett tillägg (till (l. på) befintligt tryckalster l. till tidigare upplaga). *AB* 29/12 **1830**, s. 3. *Form* **1945**, s. 126. — **-TRYCKA, -else** (†, LIND 1: 1885 (**1749**)), **-ning; -are** (numera bl. tillf., HULPHERS *Norrl.* 2: 184 (**1775**; *om redskap som man trycker till med*), *LdVBl.* **1831**, nr 14, s. 3 (*om anordning som trycker till*)). **1)** (numera bl. tillf.) till **II 7**: gm tryckande tillsluta (ngt); särsk. med avs. på öga. DAHNERT 47 (**1746**). Du kan hata honom och tilltrycka ditt öga för hans himmelska ljus. TEGNÉR *FilosEstetSkr.* 183 (**1808**). BJÖRKMAN (**1889**). **2)** till **II 8** *b α*, **9** *a*: trycka till (ngt l. ngn); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., särsk. i fråga om form på del av växt l. djur; jfr **-knorva, -krysta 2**. *Linc.* F 3 b (**1640**). Kottarne upprätta, äggrundt aflånga med mycket trubbiga och tilltryckta fjäll. *NF* 1: 44 (**1875**). Den följande tilltryckningen av jorden. *TurA* **1952**, s. 123. **3)** (numera bl. tillf.) till **II 11** *a α α´*: trycka (ngt) ss. tillägg. Wore .. någon som et ell annat .. *(av Lucidors manuskript)* hade och åt Förläggiarn täcktes antwarda, kunne sådant tiltryckias. LUCIDOR *(SVS)* 485 (*c.* **1670**; *uppl.* **1997**). *IllSvOrdb.* (**1964**). — (**II 5** (*a*)) **-TRYGGA.** (numera föga br.) tillförsäkra (ngn ngt); förr äv. med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *om*. *(Deras plikttrohet)* tilltrygger mig om benägen willfarighet. *VDAkt.* **1760**, nr 389. De skulle icke godvilligt förlora vad kejsarordet tilltryggat dem som deras. ESTLANDER *11Art.* 4: 47 (**1927**). Avledn. (†): **tilltryggelig**, adj. tillförlitlig l. pålitlig; äv. närmande sig: sannskyldig o. d. Utj tiltryggelig tillförsickt. *VDAkt.* **1736**, nr 467. En annor tiltryggelig man. *VRP* 8/4 **1773**.

TILLTRÄD, TILLTRÄD, se **tillträde**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 1**) **TILL-TRÄDA, -an** (†, *HSH* 31: 180 (**1664**), *ConsAcAboP* 5: 25 (**1680**)), **-else** (†, LIND 1: 187 (**1749**), EKBLAD 100 (**1764**)); **-are** (se *avledn.*). [fsv. *tiltradha*] (utom i slutet *α* numera föga br.) träda l. komma tillstädes (särsk. bildl.: infinna sig l. inträda (särsk. i p. pr. l. p. pf.)); äv. tr. (jfr slutet): träda fram till, bege l. förflytta sig (fram) till (förr äv. speciellare: förena sig med (för att hjälpa l. understödja) (jfr **biträda 1, 4**)). Ath .. Danmarkis rigis råd skulle så velleliga her Söffuerin norby vilia tiltrædha och vndsettia med veriandes hand. *G1R* 1: 241 (**1524**). Uthi begynnelssen af thetta nytz ingångne och tilltredde åhret. *RARP* 7: 8 (**1660**). Din Udd blifwer så wäl utan, som innan til (när du *(dvs. fäktaren)* .. tillträder hans kors eller axel) förd uthi en halff qvarta. PORATH *Pal.* 1: B 2 a (**1693**). Det kan ha skett på grund av ärftlighet .. uppfostran eller senare tillträdande

omständigheter. EKELÖF *Prom.* 87 (**1941**). jfr **nyss-tillträden** särsk. till **II 1** *e*, mer l. mindre bildl. *α)* (fullt br.) (formellt) komma i besittning l. åtnjutande av l. överta (ngt); i sht (o. numera nästan bl.) med avs. på dels egendom l. materiell förmån o. d., dels tjänst l. ämbete l. (makt)ställning o. d.: (formellt) komma osv. l. inleda sitt innehav l. utövande av (stundom äv. med obj. betecknande geografiskt maktområde), inträda i; äv. abs.; förr äv. dels närmande sig bet.: få tillträde till (plats l. utrymme för utövande av tjänst osv.), dels i fråga om verksamhet o. d. äv. övergående i bet.: sätta i gång med. *Äldste sonen har nu tillträtt gården. Hon tillträdde sitt arv. Hur snart kan du tillträda anställningen? Den nya chefen tillträder platsen på måndag. Den tillträdande var ung och ärelysten.* Efter .. *(makarnas)* dödeligh afflidende, schulle theres erffuingerne tilltrade och dela sin emellen. *3SthmTb.* 5: 190 (**1604**). Han wille .. intet begara at the skulle Strijden manlijgen tilträda medh mindre at han sielff .. them medh sitt Exempel redeligen föreginge. SYLVIUS *Curtius* 343 (**1682**). Såssom han i Lundz stifft hafft Veniam Concionandi .. tillstadde iag honom nästledne söndag tilträda Predijkostohlen. *VDAkt.* **1711**. nr 84. Konung Magnus tilträdde år 1334 sin Regering. SCHÖNBERG *Bref* 1: 151 (**1777**). Vid svärfaderns död tillträdde Wilhelm von Spalden så väl den aflidnes tjenst, som hans betydliga förmögenhet. CARLÉN *Repr.* 16 (**1839**). Efter sin faders död, 1797, tillträdde han det lilla furstendömet Pless. *NF* 4: 1139 (**1881**). Johan Adolf Christiansson hade blivit vald *(till kyrkoherde)* 1860, men tillträdde på grund av nådår först nu. LEWENHAUPT *MinnV* 14 (**1936**). jfr **ny-**, **nyss-tillträdande** o. **nyss-tillträdd**. särsk. (†) med avs. på äktenskap: inträda i. SCHRODERUS *Os.* 1: 200 (**1635**). En Christelig Öfwerhet .. *(äger)* rätt at .. förklara, när och huru snart nytt äktenskap kan tilträdas. BÆLTER *JesuH* 5: 568 (**1759**). *β)* [med anslutning till **till II 13** *a*] ansluta sig till l. bifalla (ngt, särsk. avtal l. överenskommelse o. d.); instämma i (uppfattning o. d.); biträda (se d. o. **3**). *HC11H* 7: 12 (**1697**). Att äfven de förenade rikena .. formligen tillträdt kongressens beslut i hufvudsakliga delar. OSCAR II IV. 1: 22 (**1865**, **1890**). Denna uppfattning kan jag icke tillträda. *VgFmT* II. 6–7: 84 (**1907**). *IllSvOrdb.* (**1955**). Avledn.: **tillträdare**, m.//ig. (numera bl. tillf.) till slutet *α*: tillträdande person; särsk. om tillträdande arrendator. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 144 (**1635**). Kommandes til rättelse för afoch tilträdare sådant uti alla framdeles skeende husesyner .. at anmarkas. *AdP* **1800**, s. 1037. Tillträdaren *(på prästgården)* var något bråkig och småaktig. *SvD(A)* 9/4 **1938**, s. 10.

TILLTRÄDE *til³~trä²de*, n.; best. **-et**; pl. **-en**; förr äv. **TILLTRÅD** l. **TILLTRÄD**, n. (förr äv. skrivet ss. två ord. **-trådh 1616–1625**. **-träd** (**-ää-**, **-dh**) **1621–1676**. **-träde** (**-dh-**) **1651** osv. **-trädet**, sg. best. **1635** osv.) [vbalsbst. till **TILL-TRÄDA** (l. **TRÄDA TILL**); med avs. på bildningssättet jfr **INTRÄDE** m. fl.]

1) tillstånd l. rättighet l. möjlighet att träda inför ngn l. komma in hos ngn l. ngnstans l. komma åt ngt; äv. i utvidgad anv., om rätt l. möjlighet att komma i åtnjutande av l. använda l. betjäna sig av ngt (särsk. i fråga om luft l. ljus: möjlighet att komma l. tränga in ngnstans); förr äv. konkretare, om enskilt tillfälle av sådant tillstånd osv.; ofta i förb. med prep. *till*; särsk. i förb. med *ha* l. *få*, särsk. i sådana uttr. som *ha (fritt) tillträde till* (förr äv. *hos*) *ngn*, ha (oinskränkt) tillåtelse att träda inför ngn (kunglig l. furstlig l. lärd o. d. person) för samtal l. samvaro o. d. (jfr **AUDIENS 2**); jfr **ENTRÉ 6**, **INSTEG 3**, **TILL-GÅNG 2**, **TILL-STEG**. *Bereda sig tillträde*, se **BEREDA**, v. **5**. *Ge tillträde. Tillträde förbjudet. Obehöriga äga ej tillträde. Fritt tillträde*, se **FRI 30** *a*. SCHRODERUS *Waldt* 2 b (**1616**). Hafwer ock någor kunnat feela hoos någre aff Domarena i Riket, så haffuer then alraringeste och fattigeste, så wal som the myndige, hafft frijt tilträd til sielfwa Konuugen. ROTHOVIUS *Aropr.* C 1 a (**1633**). Hans Faders widlyftiga brefwaxling och namnkunnighet, och denna sonens egen skickelighet och intagande wäsende öpnade honom allestädes fria tilträden hos de yppersta Larda. *SvMerc.* 3: 813 (**1758**). På konung Gustaf III:s regering har tillträdet till hans efterlemnade papper kastat en fullare dag. GEIJER I. 6: 367 (**1844**). Förvarar man fett länge, förändras det, särskilt om luften har tillträde, så att det får både obehaglig smak och lukt. BOLIN *VFöda* 46 (**1933**). Den viktiga händelse att .. *(M. Curie)* för första gången i sitt liv får tillträde till ett laboratorium. RINGERTZ *Curie Mor* 98 (**1937**). Kravet på kvinnans tillträde till prästämbetet motiveras främst ut ifrån synpunkten av mannens och kvinnans likställighet. BRILIOTH *HerdabrArkest.* 166 (**1950**). Åtgärder syftande till att bereda alla landets sexåringar tillträde till frivillig förskola. *MotRiksd.* **1971**, nr 479. — jfr **LJUS-**, **LUFT-TILLTRÄDE** m. fl.

2) [utvecklat ur **1**] (numera mindre br.) ingång (se d. o. **5**). Vthur förmaket (förhwset, bijslaget, swalan) är ett tilträdh in i the andre Kamrar. SCHRODERUS *Comenius* 544 (**1639**). Genast efter .. *(ångarens)* ankomst spärrades alla tillträden, och polisen, som alarmerats av kaptenen per trådlös telegraf, gick ombord. SERNER *CollinAffLond.* 153 (**1914**). *SvHandordb.* (**1966**).

3) motsv. **TILLTRÄDA** slutet.

a) (†) i fråga om tid: inledning l. början. Detta åhretz tilltrade. *VDAkt.* **1692**, nr 224.

b) tillträdande (av befattning l. ämbete o. d.); jfr **ANTRÄDE 4** *a α*. *Vid kungens, regeringens tillträde.* SCHRODERUS *Liv.* 771 (**1626**). Såsom han nu tager tiltrădh til et pastorat weedh Wijborg, begärte han .. få behålla 1676 åhrs löhn. *ConsAcAboP* 4: 358 (**1676**). Icke anser jag nu Herrn vara vuxen den akademiska lärostolens fordringar, och så har det troligen vid tillträdet varit händelsen med de flesta, som innehaft dessa vigtiga befattningar. HWASSER *VSkr.* 1: 65 (**1852**). Detta visar, att nyårsdagen för .. *(romarna)* ej hade större betydelse än att vara dagen för statsämbetenas tillträde. NILSSON *FestdVard.* 192 (**1925**). — jfr **REGERINGS-**, **REKTORS-**, **RIKS-**, **TRON-TILLTRÄDE** m. fl.

c) (i sht i fackspr.) besittningstagande (av egendom o. d.); jfr **ANTRÄDE 4** *b*. Den som bjudit den högsta Städjan *(för arrende av kungsgård)* .. ware skyldig at genast på Auctions-stället förete twenne bofaste mäns Borgen för Städje-Summan, hwilken wid tilträdet bör betalas. *PH* 8: 269 (**1766**). Fardag för tillträde och aftrade af arrenderad fastighet är den fjortonde dagen i mars månad. *SFS* **1907**, nr 36, s. 3. Tre månader efter tillträdet, sålde han lägenheten vidare. *DN* 4/3 **1997**, s. A26.

4) (†) motsv. **TILLTRÄDA** slutet *β*: anslutning

(se d. o. *g*); särsk. i uttr. *göra tillträde till ngt* l. *ngn*, andligen ansluta sig till ngt l. ngn. På thenne tijdhen wordo .. månge .. Biskopar, som woro falne til then Macedonianiske Sächten, omwände, the ther åter giorde Tilträd til then sanne Niceniske Bekennelsen. SCHRODERUS *Os.* 1: 443 (1635). Offenteligen begå Herrans Högwärdiga Nattward, och således för Församblingen betyga sitt tillträde till wår Lutherska Religion. *VDAkt.* 1720, nr 78.

Ssgr: (1, 3 *c*) TILLTRÄDES-AVGIFT~02 l. ~20. (förr) särsk. till 3 *c*: avgift som erlades vid tillträde av arrende l. rusthåll. BONSDORFF *Kam.* 124 (*cit. fr.* 1778). Af- och tillträdesafgift erlägges till Wadstena krigsmanshuskassa vid öfverlåtelse af alla rusthåll utan afseende på dess natur. LINDE *Kam.* 360 (1867). *EkonS* 2: 123 (1895). — (3 *b*, *c*) -DAG. dag för tillträdande av befattning o. dyl. l. besittningstagande av egendom o. d.; jfr -datum, -tid. JOHANSSON *Dagb.* 1: 17 (1869). Lön och tillträdesdag efter överenskommelse. *DN(A)* 7/7 1964, s. 24. Fastigheten anses såld den dag då köpekontraktet undertecknades. Tillträdesdag och betalningstidpunkt saknar betydelse för reavinstberäkningen. *Expressen* 10/4 2001, s. 34. — (3) -DATUM. särsk. till 3 *b*; jfr -dag. *TSvLärov.* 1940, s. 46. — (1) -FÖRBUD. förbud att inträda (på ett område o. d.). *IllSvOrdb.* (1955). I Sommen är .. ett tjugofemtal öar fågelskyddsområden och belagda med tillträdesförbud mellan den 1 april och den 10 juli. *TurÅ* 1983, s. 152. — (3 *c*) -HUSESYN~102. (om ä. förh.) tillträdessyn. GYNTHER *Förf.* 2: 331 (*cit. fr.* 1772). Af- och tillträdes-husesyn skall hvarje år .. verkställas å alla de boställen, som Vårfrudagen näst derpå följande året, komma att af boställs-innehafvare afträdas. *TjReglArm.* 1858, 3: 46. — (3 *b*) -KONSELJ. jfr konselj 2. *SvD(A)* 7/6 1930, s. 26. På fredag hålls tillträdeskonseljen inför kungen på Stockholms slott. *SvD(A)* 5/10 1976, s. 2. — (1) -KRAV. om av ansvarig institution l. myndighet uppställt krav för tillträde (till studier). Utbildningsvägar, som har studentexamen som normalt tillträdeskrav. *TSvLärov.* 1952, s. 546. — (3 *b*) -PREDIKAN. (numera bl. tillf.) predikan vid tillträde av prästämbete. *(Han)* kunde .. hålla sin tillträdespredikan för en församling, som fyllde kyrkan till sista ståplats. GOTH *5Stånd.* 26 (1936). — (1) -REGLER, pl. regler gällande för tillträde (till viss utbildning). I regeringsförklaringen lovas en snabb prövning av tillträdesreglerna och att direktövergången från gymnasieskola till högskola skall underlättas. *RiksdP* 1979–80, nr 25, s. 59. — (3 *b*, *c*) -RÄTT. i sht *jur.* rätt att tillträda arrende l. egendom o. d.; förr äv. i fråga om ämbete o. d.; jfr rätt, sbst.[2] 4. Ther och någen Prelat tilordnas någen Medhielp, så skal then samma icke hafwa en Tilträds Rätt. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 143 (1635). *(Stadsjord)* utbjudes till arrende med tillträdesrätt nu genast. *Snällp.* 1848, nr 35, s. 4. — (1) -SKYDD. skydd mot (obehörigt) tillträde. *SFS* 1966, s. 657. Vissa känsliga sektioner har försetts med tillträdesskydd. Hittills har nästan vem som helst kunnat komma och gå hur som helst vid huvudkontoret. *SvD* 4/7 1984, s. 13. — (3 *c*) -SYN. i sht *jur.* syn (se syn, sbst.[2] 2) vid tillträde av boställe l. arrendefastighet o. d.; äv. konkretare, om enskild omgång av syn (jfr syn, sbst.[2] 2 slutet); jfr -husesyn. *PH* 5: 3355 (1752). Part .. som icke nöjes åt av- och tillträdessynens beslut, må dari söka ändring i den i § 20 stadgade ordning. *FFS* 1922, nr 181, s. 738. Av- och tillträdessyn å prastgård förrättas å tjänlig årstid, på landet av domare jämte minst två, högst fyra nämndemän. *SFS* 1925, s. 1076. — (3 *b*) -TAL. tal hållet vid tillträde av ämbete o. d. PORTHAN *BrSamt.* 1: 72 (1783). — (3 *b*, *c*) -TID. tidpunkt för tillträde; jfr -dag. VALERIUS 2: 249 (1839). Laga af- och tillträdestider vid folkskoleläraretjenster skola vara den 1 Januari och den 1 Juli. *SFS* 1882, nr 8, s. 16. Laga tillträdestid vid hemman å landet vore den 14 mars. *BtRiksdP* 1894, I. 2: nr 30, s. 4. — (3 *b*, *c*) -ÅR. Som förra Synen ej med wisshet utsatter Herr Magister Lindes tillträdes år. *VDAkt.* 1792, nr 402. *(Lärarnas)* utbildning, tillträdesår, löneförmåner och rätt till pension. *SFS* 1912, nr 258, s. 642.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): TILL-TRÄKT, se -dräkt. — -TRÄNGA. [fsv. *tilprängia*] (†) 1) till II 1: framtränga, tränga på; äv. dels refl., dels bildl. (jfr 2), särsk. i fråga om (hotfullt) annalkande tid. *G1R* 26: 466 (1556). SCHRODERUS *Liv.* 883 (1626; *refl.*). Althenstundh Novembris månadh tillträngde och för seglasen skuld längre eij war att tofwa. GUSTAF II ADOLF 299 (1627). Det tillträngande folket. FAHLCRANTZ *Schiller Fiesko* 65 (1821). 2) till II 9 (*a*): ansätta (ngn); bringa i trängt läge l. trångmål o. d.; i p. pr. i attributiv anv. stundom svårt att skilja från bildl. anv. av 1. Förmente och tiltrangiende begäringer. *RA* I. 1: 524 (1547). The Christnas häär .. widh Donau Stromen i Vngern tämmelig tilträngd af Turckens macht, fann *(ändå)* .. wägen *(till seger)*. ISOGÆUS *Segersk.* 779 (*c.* 1700). 3) till II 10: behöva (ngt); äv. abs.; i pass. närmande sig l. övergående i dep.: behövas. Det som til statens afbetalning tiltränges. *HC11H* 11: 7 (1668). *VDAkt.* 1785, nr 328 (*abs.*). De förlamade och nödlidande krigsmän som underhåll tillträнga. *KrigVAT* 1849, s. 343. — (II (5,) 13 *a*) -TRÖST. [fsv. *tiltröst*; jfr -trösta] (†) förtröstan; tillit. *VgFmT* I. 8–9: 80 (1538). — (II 5) -TRÖSTA. [fsv. *tiltrosta*] (†) inge (ngn) förtröstan; äv. refl., dels: hysa förtröstan (nog) (att göra ngt), tilltro sig, dels (delvis med anslutning till till II 13 *a*): förtrösta l. (fast) förlita sig på (ngt) (jfr -förlita). Den högst Kongl*(ige)* Nåde .. tilltröstar oss än ytterligare wåre förrige beswär iterera. LOFGREN *TenngjH* I. 1: Bil. 46 (*i handl. fr.* 1686). Ty tiltröster mig inför Eders faderliga högwördighet och Maxime Venerando Consistorio härigenom min aldra ödmiukaste bön och ansökning nedlägga. *VDAkt.* 1735, nr 62. Wi tilltrösta oss dess wissare, att Venerandum Consistorium gunstigt uptager wår ansökning. *VDAkt.* 1735, nr 169. — (II 8 *b* *α*) -TUFSA, i sht förr äv. -TOFSA, -ning. eg.: förse (ngn l. ngt) med tofs(ar) o. d.; äv. (o. numera bl.): tufsa till (äv. bildl.: gå hårt åt o. d.); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: bragt i (något) oordnat l. ovårdat l. illa åtgånget skick; jfr -tafsa, -tuska, v.[2] Det war andra, som blefwo rätt wäl tilltyffsade .. för det de woro så uslige, och ändå wågade komma i examen. HWALSTRÖM *SpecPaid.* 39 (1773). Et litet Fruntimmer är ej annat än et hufwud, tiltofsadt med fjädrar och blomster. *SP* 1779, nr 140, s. 1. Hattar med spetsar, tyll och blommor, .. mollblusar med brodyr och spetsar, allt opraktiskt, dyrbart och fult, tilltufsadt och söligt efter en dags användning. *NDA* 5/4 1913, s. 1. Nylén, som tar över en tilltufsad organisation efter den senaste tidens turbulens .. har med sig en del nya idéer. *SDS* 27/9 1996, s. A12. — (II 11 *b*) -TUGG. mat(bit) som äts (ss. smakförhöjande

komplement) till (alkoholhaltig) dryck (l. (mera tillf.) till annan (mer basal) mat, ss. bröd o. d.); i sht koll. Större och mindre bränwins-, öhl och swagdricksglas, samt bränwinsflaskor och det så kallade wanliga tilltugg af flera sorter liggande obetäckt på sina fat och tallrickar. LÖWSTADT *BrLustig* 16 (**1826**). Ett bröd, som de delat midt itu och hvarpå de lagt något "tilltugg". LUNDBERG-NYBLOM *Serao Luftsl.* 2 (**1892**). Buffeten med de många likörflaskorna och de läckra tilltuggen försonar sakerligen mången polack med den jordiska tillvaron. *GHT* **1895**, nr 292 B, s. 2. Suparna var inte av det mindre slaget precis .. och tilltugget var ju inte heller vardagsmat, så stämningen blev både hög och god. *Järnbruksminn.* 28 (**1952**). jfr **smörgås-tilltugg**. — (**II 8** *b* *α*) **-TUKTA**, **-else** (†, BEMALMSTRÖM 2: 426 (*c.* **1860**; *konkretare*)), **-ning**. (numera bl. tillf.) bringa (ngt l. ngn) i (fullt) tuktat skick, gm tuktande omdana l. bearbeta; förr äv. (delvis med anslutning till **till II 9** (*a*)): läxa upp l. (klandrande) tillrättavisa (ngn). SYLVIUS *Mornay* 420 (**1674**). Folket smickras, Herrarne tilltuktas. WIESELGREN *SvSkL* 3: 161 (**1835**). En temligen smal illa tilltuktad midtpelare. BRUNIUS *GotlK* 2: 95 (**1865**). Affekter som inte tilltuktats av social pedagogik eller ömsesidighetshänsyn. BENGTSSON *Silv.* 48 (**1931**). — (**II 5**) **-TUSKA**, v.[1] (†) anträffat bl. i p. pf.: som man har bytt till sig; jfr **-byta**. *VDAkt.* **1659**, nr 365. — (**II 8** *b* *α*) **-TUSKA**, v.[2] (numera mindre br.) tilltufsa (ngn l. ngt); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. En och annan *(and)* som redan fått en törn av isen – tilltuskade vingspetsar, en sned stjärt. *DN(A)* 10/1 **1955**, s. 9. — **-TVINGA**. [fsv. *tilthvinga*] **1**) (†) till **II 1** (*a*): tvinga (ngt) på plats. *Linc.* B 3 c (**1640**). När det passade stycket i fogarna tilltwingas. KÖNIG *Mec.* 149 (**1752**). **2**) till **II 5**. *a*) med tvingande medel förskaffa l. utverka (ngt) åt (ngn, i sht sig). LINDFORS (**1824**). *(Upprorsmännen)* tilltvungo sig matvaror ur kronans och bergslagens magasiner. MALMSTRÖM *Hist.* 3: 77 (**1870**). De svenska invandrarna hafva tilltvingat sig aktning med hufvud och händer. PERSON *SvAmSt.* 122 (**1912**). *b*) (numera bl. mera tillf.) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: tillkämpad. RYDBERG *Ath.* 237 (**1859**). Utan ett ögonblicks tvekan, men med ett med möda tilltvingat lugn svarade jag. ADELBORG *BlåHav* 137 (**1934**). **3**) (†) till **II 10**: tvinga (ngn) till (ngt, i sht angivet med inf.-förb.). Om han bliffuer thill tuångith ath byggie .. så skier honom wåldh och oretth. *TbLödöse* 296 (**1593**). *VDAkt.* **1783**, nr 41. — (**II 9**) **-TVÅLA**, **-ning**. (eftertryckligt) tvåla in (ngn l. ngt); äv. (o. i sht, vard.) bildl.: tvåla till (särsk. (o. numera nästan bl.) i p. pf.). At jagh bordt bli .. / Tiltwålad, skurad, skrapt. RUNIUS *(SVS)* 2: 90 (**1711**). De dierfwaste begabbare ha ock funnit sine öfwermän, som tiltwålat dem i omkelig mått[a]. DALIN *Arg.* 2: 88 (**1732**, **1754**). Vi lade oss till *(med)* stora påkar .. hvarmed vi ofta så tilltvålade ryssarne, att de gerna varit af med oss. ENNES *C12krig.* 2: 293 (*i handl. fr. c.* **1750**). Så erbarmligt har jag aldrig hört någon bli tilltvålad som herr doktorn vid detta tillfälle, och det i närvaro af snart sagdt hela sitt stift. CRUSENSTOLPE *Tess.* 2: 137 (**1847**). — (**II 5** (*a*)) **-TYGA**, v.[1] [fsv. *tiltygha*] (†) överbevisa (ngn) om (ngt). Många swåra klagemål, them wederbörande wilia honom edeligen tiltyga. *KyrkohA 1910*, MoA. s. 102 (**1686**). — (**II 8** *b* *α*) **-TYGA**, v.[2], **-ning**. styra ut (ngn l. ngt) (särsk. ss. vbalsbst. *-ning* i konkret(are) anv.: utstyrsel); äv.: behandla (så l. så, särsk. illa), förfara l. gå till väga med, särsk. (o. numera bl.) med negativ innebörd: hantera l. gå åt illa l. våldsamt o. d., misshandla (äv. dels närmande sig bet.: synligt skada o. d., dels bildl., särsk. i fråga om debatt o. d.); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; jfr **-rätta**, v., **-stöka**. *Han var illa tilltygad i ansiktet.* Kostelig tiltygning. VERELIUS *Gothr.* 32 (**1664**). Dhe illa tilltygade klosterporticer. SCHÜCK *VittA* 2: 378 (*i handl. fr.* **1670**). Se hur mina neglickor äro tiltygade. PILGREN *FigBröll.* 62 (**1785**). Med fröjd och gamman läser jag Posttidningens rättmätiga tilltygande af Aftonbladet in Ungaricis. HELLBERG *Samtida* 8: 125 (*cit. fr.* **1849**). Med en slö kniv kan man tilltyga och förstöra en i övrigt fullgod vara. *HandHantv.* Hand. 7: 71 (**1939**). — **-TÅTA**, se **-tota**. — (**II 7**) **-TÄCKA**, **-ning**. (numera mindre br.) täcka (över l. för) (ngt), skyla l. hölja över; äv. bildl., särsk. i fråga om fel l. synd o. d. Thet är, *(att Gud)* alla hans synder tilteckte. PERICI *Musæus* 2: 149 a (**1582**). Nu hade och dheras elliest lijksom fångzlade fruentimber permission att gå ut, men dock med tilltächte ansichten. *KKD* 5: 75 (**1710**). Den uppgräfna Potatoes .. tilltäckes med ett tunnt lag Långhalm. *DA* **1808**, nr 21, s. 1. *SAOL* (**1973**).

TILLTÄKT, r. l. f. (se för övr. **TÄKT**). [till **TILLTAGA** l. möjl. ssg av **TILL** o. **TÄKT**] (†) **1**) tillgripande, roffande; särsk. konkret(are), om byte av rofferi. Och menar jag, att nähr en soldat får 1 ℔ väl torckade skorpebrödh omm dagen, skall han kunne vara jempte sin egen tiltecht att underholla. AOXENSTIERNA 6: 173 (**1631**). **2**) tilltagande, utökning, tillväxt. *(Manikéerna lärde)* at the dödhe Menniskiors Siälar fördes vthi Månen, hwarutaff Månen hade sin Tiltächt. SCHRODERUS *Os.* 1: 212 (**1635**). Till förkofring och tilltägt uti mina påbegynte Studier. *VDAkt.* **1763**, nr 122.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b*) **TILL-TÄLJA**, v.[2] (v.[1] se sp. 1161), **-ning**. tälja till (ngt); förr äv. allmännare, i fråga om träbearbetning. *2SvKulturb.* 9–10: 121 (**1640**; *allmännare*). Med en tilltäljd pinne utkrattades de krulliga tofvarne. SJÖSTEDT *Västafr.* 426 (**1904**). — (**II 8** *b* *α*) **-TÄMJA**. (numera mindre br.) göra (ngn) tam, tämja; förr äv.: tukta l. vänja. *(Eskimåernas)* Hundar, som äre nästan lijka Wargarna vthi wårt Land, tiltamja the, och bruka them til at hemta sijne Nödtorffter öfwer Iisen. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 194 (**1635**). Han bögde, artade och tiltamde sin Krop medh allahanda rörelser och öfningar til Kriigz saker. SYLVIUS *Curtius* 60 (**1682**). DALIN (**1854**). — **-TÄNKA**, **-are** (†, CARLÉN *TatS* 1: 119 (**1866**)). [fsv. *tilthänkia*] **1**) (numera mindre br.) till **II 5** (jfr **3**): i tanken tillräkna l. tilltro (ngn ngt). *VadstATb.* 69 (**1582**). Att han tilltänkte henne en intelligens och bildningsmöjligheter, som hon icke egde. *SD* 25/1 **1903**, s. 2. **2**) (†) till **II 8** *b* *β*: gm tänkande (försöka) komma fram till (ngt, särsk. angivet med indirekt frågesats), uttänka; stundom svårt att skilja från **5**. At .. så alffuarliga tiltenckes, huru K*(onung)* Christiern må nederlagder warda. *G1R* 8: 72 (**1532**). TEGEL *G1* 64 (**1622**). **3**) (utom i slutet numera mindre br.) till **II 10**: i tanken avse l. planera l. föranstalta (ngt); äv. (delvis med anslutning till **till II 5** (jfr **1**)) med indir. personobj.: avse osv. för; förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: överväga; jfr **5** o. **-ämna 3**. Atuj .. vele alffuerli-

ge tiltenckie .. at komma eder tiil vntsethning. *G1R* 10: 107 **(1535)**. Att han icke fick fullkomna hvad han tilltänkt, är likväl det minsta vi bora beklaga. ROSENSTEIN 1: 274 **(1796)**. *(Han)* frågade, vilket öde han hade tilltänkt honom. ALVING *IslSag.* 5: 225 **(1945)**. ÖSTERGREN **(1958)**. särsk. (fullt br.) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk (särsk. attributiv) anv.: avsedd, planerad, föranstaltad, som man tänker sig (att göra); äv. ss. attribut till sbst. betecknande person (l. sak) i angiven funktion o. d., i fråga om ngn l. ngt som tänker l. tänkt(e) sig l. avse(tt)s l. avsågs fungera l. verka i sådan funktion (särsk. om maka l. make: tillkommande (äv. substantiverat)); förr äv. med aktiv bet.: betänkt l. inställd på (att göra ngt). *En tilltänkt utfärd regnade bort. Föreningens tilltänkta ordförande presenterade sig. Hennes tilltänkte var en ren svärmorsdröm.* OPETRI *Tb.* 186 **(1527)**. Stadsens Bygnings- och Embets-Collegio .. som då har at pröfwa, huru wida den tiltänkta sprängningen må bewiljas eller icke. *PH* 8: 90 **(1765)**. Kongl*(ig)* Maj*(estä)*t .. *(är)* i nåder tiltänkt, at .. låta med slussbyggnader fortfara. *PH* 13: 384 **(1786)**. J. G. Kuhl och hans tilltänkta hustru Bede Muncktell. *1NJA* **1874**, s. 188. De bilder, som de skapat af sitt tilltänkta ökenlif. RYDBERG *Ath.* 394 **(1876)**. En tilltänkt kassaskåpstjuv greps natten till fredagen i Eggegrunds livsmedel i Johanneshov. *SvD(A)* 6/10 **1962**, s. 9. Säkerheten skärps kraftigt vid de tilltänkta OS-arenorna efter attentatet i Göteborg. *SvD* 26/8 **1997**, s. 1. **4)** (numera mindre br.) till **II 11** *a α α′*: i tanken tillägga l. utöka med (ngt), supplera. PETTERSSON *HebrGr.* 84 **(1829)**. WULFF *Varsb.* 30 **(1896)**. **5)** (†) till **II 13** *b β*: tänka på (ngt), i tanken beakta l. ej förbise, betänka; äv. med obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *om* l. *till*; i vissa språkprov svårt att skilja från **3**; jfr **2**. Forwndrar oss endels, huj i ecke haffue tilforenne tiltenckt att bereda eder orligx skiip. *G1R* 9: 160 **(1534)**. Ath I .. vette, hvadh som behoff ähr ath handle och beställe um alle deeler effter thenne tijdtz lägenheter, thertill I och uthann tvijll varde tiltenckendes. *G1R* 29: 29 **(1559)**. *(Att)* förekomma sådane förderff som them och menige Rijket förestodh, hwar icke i tijdh ther om tiltänckt bliffue. SVART *G1* 15 **(1561)**. — **(II 7) -TÄPPA, -ning**; **-are** (numera bl. tillf., HERNQUIST *Hastanat.* 26 **(1778**; *om muskel*)). [fsv. *tiltäppa*] med avs. dels (o. i sht) på öppning l. passage o. d., dels på behållare l. utrymme o. d., dels innesluten företeelse: täppa till; särsk. dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., dels mer l. mindre bildl.; äv. i pass. övergående i dep. *Ett tilltäppt blodkärl.* Dömdis .. ath Sannast ok Lemettus by icke skola tiltäppa eller ståppa mer an rätta trediungen på huar sidhon *(om bäcken)*. *BtFinlH* 6: 72 **(1536)**. Lät .. *(äpplena)* ther vthi makligen siuda, tiltepte medh ett annat Teckefaath. *Salé* 103 **(1664)**. Skorstenarne woro tiltäpta ofwantil. LINNÉ *Dal.* 9 **(1734)**. För arbetsgifvaren .. bli .. de förnamsta källorna för arbetskrafts erhållande genast tilltäppta. *EkonS* 2: 602 **(1902)**. Den underjordiska kanalen mellan stora och södra brotten tilltäpptes mer och mer. *SvGeogrÅb.* **1932**, s. 103.

TILLUNNANDES, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*, **10**) **TILL-VAKTNING.** (numera bl. om ä. förh.) i fråga om inledande (av masmästare genomfört) skede av ny blåsning i masugn: (tillsyn över o. successiv) anpassning av malmsättningens storlek; äv. konkretare, om enskild sådan arbetsinsats. RINMAN 2: 1004 **(1789)**. Med undantag af åtskilliga tillvaktningar har tiden för det mesta upptagits af bygnad och igångsättande utaf åtskilliga rostugnar. *JernkA* **1863**, s. 234. — (**II 11** *a*) **-VAL.** [jfr **-välja**] handlingen att välja till ngt; äv. konkret(are), särsk. dels i fråga om utrustning o. d. (till kök l. bil o. d.) utöver standard, dels (i sht *pedag.*) i fråga om skolämne l. kurs utöver gemensamma (obligatoriska) sådana; särsk. i uttr. *som tillval*. Det *(vore)* önskvärt om vederbörande geografilärare just påvisade ämnets samhällsnyttiga värde för de elever som komma att stå inför tillval eller bortval av ämnen. *Globen* **1927**, s. 57. Tre av fyra elever i grundskolans högsta årskurser väljer de särskilda kurserna i engelska och matematik som tar sikte på högre studier. Det finns anledning förmoda att här sker ett tillval som inte är fullt adekvat med hänsyn till elevernas förutsättningar. *Skolvärld.* **1965**, s. 250. Corsican har också en trestegs automatlåda som tillval. *Expressen* 1/4 **1990**, s. 34. Genom olika tillval kan gymnasieelever i dag skapa sin egen utbildning. *DN* 5/6 **1994**, s. A5. Ämnen som historia och religionskunskap fanns över huvud taget inte som tillval för oss som läste praktisk linje. *GbgP* 24/1 **1998**, s. 2. Ssgr: **tillvals-grupp**. särsk. (förr) om grupp (se **grupp**, sbst.[1] **2**) av ämnen som kunde väljas av elev i grund- l. gymnasieskola. Hösten 1933 valde för första gången gymnasisterna i näst högsta ringen sina ämnen efter fasta tillvalsgrupper. *SvGeogrÅb.* **1934**, s. 218. Det treåriga handelsgymnasiet skall differentieras genom fyra tillvalsgrupper i högsta ringen, föreslår gymnasieutredningen. *SvD(A)* 23/1 **1962**, s. 9. Snart är det .. ingen idé att ha olika tillvalsgrupper på grundskolans högstadium — eleverna väljer ändå så lika. *SvD(A)* 11/5 **1968**, s. 15. **-kurs**. kurs (se d. o. **7**) möjlig att välja till. Det är .. meningen, att tillvalskurserna skola förhålla sig till de föregående obligatoriska kurserna som vidgade koncentriska ringar. *SvGeogrÅb.* **1928**, s. 192. Vad som skall studeras i de olika tillvalskurserna skall anges i en kursplan. *SFS* **1980**, s. 170. **-möjlighet**. särsk. *pedag.* möjlighet att göra tillval; i sht i pl. *TSvLärov.* **1955**, s. 357. **-rätt**. (numera bl. tillf.) rätt att göra tillval. Ökad tillvalsrätt för begåvade elever. *DN* 1/4 **1928**, s. 8. ÖSTERGREN **(1958)**. **-system**. jfr **system**, sbst.[1] **5** *b*. *SvD(A)* 9/5 **1930**, s. 5. **-ämne**. *pedag.* skolämne som utgör l. kan utgöra tillval. Undervisning i tillvalsämne skall anordnas, om minst fem lärjungar .. anmält sig. *SFS* **1928**, s. 1319. Vi måste få in kalixmålet i skolan för att sprida kunskap om dialekten bland de unga. Det ska inte vara obligatoriskt, utan ett tillvalsämne. *Expressen* 18/6 **1999**, s. 64. — **-VALLA, -ning**. **1)** (numera bl. tillf.) till **II 7**: valla igen; särsk. i p. pf., om åker o. d. SCHARTAU *Pred.* 115 **(1823)**. **2)** (numera föga br.) till **II 8**. *a)* (†; jfr dock *c*) till **II 8** *a α* slutet: tillandas l. bli (alltmer) upptorkad l. grund; jfr *c*. Kärr och måsar, hwilka .. tilwalla och upgrunda, at de år efter annat förlora sit förra djup. ÅHSTRAND *Öl.* 153 **(1768)**. *b)* (†; jfr dock *c*) till **II 8** *b* (*α*): (gm sedimentation o. d.) uppgrunda l. omvandla (del av vattendrag l. -samling) till land; dels med avs. på strand, dels: gm sådant uppgrundande osv. tillskapa (land l. mosse o. d. av (del av) vattendrag

l. -samling); jfr *c*. Hwarest nu rjka Slott-Myror, Star-Mossar och Hoo-tegar af Sioar äre tillwallade. BROMAN *Glys*. 1: 907 (*c*. **1707**). Gyttja eller äfja, som tilvallar och baddar stranden. *VetAH* **1767**, s. 43. *(Att)* Hernön .. utvidgats i den mohn Taxingesundet tillvallats. DYBECK *Runa* **1842–43**, 3: 22. *c)* ss. vbalsbst. till *a* l. *b*; särsk. konkret(are), om enskild sådan förändring l. om resultatet. *VetAH* **1758**, s. 109. Kuststräckan utanför *(Öland)* kännetecknas av en märkbar tillvallning. *2SvKulturb*. 11–12: 311 (**1938**). — (**II 10**) **-VAN**. (†) van vid (ngt); särsk. med framförställt obj. Skytterij af barndom*(m)*en tilwane. TEMPEUS *Messenius* 111 (**1612**). — (**II 10**) **-VANA**. (†) vana. EKBLAD 385 (**1764**).

TILLVARA, r. l. f. (ALMQVIST *VSkr*. 5: 143 (**1831**), *KalSvFolkskV* **1902**, s. 163) l. n. (TORNEROS *(SVS)* 4: 214 (*c*. **1830**)); best. **-an** resp. **-at**. [vbalsbst. till **TILL-VARA**, v.] (†) **1)** tillvaro (se d. o. **1**). TORNEROS *(SVS)* 4: 214 (*c*. **1830**). Man må .. hoppas på framtida fynd, som kunna lägga i dagen tillvaran af en inhemsk svensk konst. *AntT* 2: 340 (**1869**). Fiskaren *(skulle)* taga med sig ett märke från tullnären, så att han kunde bevisa sin rättsliga tillvara, i fall han blef väderdrifven till annan ort. HILDEBRAND *Medelt*. 1: 670 (**1884**). *KalSvFolkskV* **1902**, s. 163. **2)** tillvaro (se d. o. **2**). En kraftig ras, hvilken väl bör kunna bestå i kampen för tillvaran. RETZIUS *FinKran*. 162 (**1878**). Arbetarens ekonomiska tillvara. LILLE *Försäkr*. 125 (**1882**). Under den sista istiden .. förde menniskan redan en torftig tillvara i vestra delen af Europa. *AtlFinl*. 31: 1 (**1899**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): (**II 4** *b*) **TILL-VARA**, v., **-else** (se d. o.). [jfr fsv. *tilvara*, vara tillstädes l. för handen] (numera föga br.) vara till, existera; särsk. i p. pr. THORILD *(SVS)* 1: 444 (**1782**). Rector Stenfelt .. *(hade)* HöstTermin 1808, begynnt att grundlägga .. *(en fattigkassa)* som förut icke tillvarit. *AbSvUndH* 68–69: 92 (**1814**). Att de icke tillhöra tingens värld, det verkligt tillvarandes värld. RYDBERG *Varia* 24 (**1890**, **1894**). *SAOL* (**1923**). jfr **o-**, **sam-tillvarande**.

TILLVARA, adv., se **till I 14** *b* *ζ*.

TILLVARATAGA *tilva³ra~ta²ga*, l. (o. utom i högre stil numera vanl.) **TILLVARATA** *tilva³ra~ta²*, v. **-tager** l. **-tar**, **-tog**, **-tagit**, **-tagen** (se f. o. **TAGA**, v.). vbalsbst. **-ANDE**, **-NING**; **-ARE** (se *avledn*.). [ssg av uttr. *till vara* (se **VARA**, sbst.) o. **TAGA**, v.] ta (ngt, äv. ngn) till vara; jfr **TAGA**, v. **I 3** *h* *χ* *π*. *Tillvaratagna effekter*. Den Herrn, som .. tilwaratog en aflång .. Silfver-Snusdosa, ware så god och lemne .. Dosan på YorkTavern. *SP* **1792**, nr 160, s. 4. De skulle .. på förhand göra färdiga arresteringsorder mot dessa personer och underskrifva dem, så att deras tillvaratagande måtte kunna ega rum samtidigt och utan att förlora ett ögonblick. *Samtiden* **1871**, s. 70. Stenkol förekommer .. *(på Pyreneiska halvön)*, men tillvaratages icke. ROTH *2Geogr*. **1877**, s. 198. Arkitekterna hafva restaurerat våra gamla arkitektoniska minnesmärken samt tillvaratagit och studerat de spår vi äga kvar af gammalsvensk byggnadsstil. *3SAH* 17: 6 (**1902**). Det hade varit en mild höst. Hon kunde just undra om allt redan var tillvarataget i trädgården. Kålen åtminstone stod väl ännu ute. LAGERLÖF *Holg*. 2: 415 (**1907**). Fallet är ett exempel på hur det kunde gå till, när obemedlade begåvningar tillvaratogos i vårt land förr i världen. ALVING *SvLittH* 3: 63 (**1932**). Den verksamhetsinriktning som man tror bäst tillvaratar företagets möjligheter. *DN* 13/1 **1994**, s. A25. — särsk. i uttr. *tillvarata ngns* l. *sitt eget intresse*, företräda l. bevaka l. tillgodose o. d. ngns resp. sitt eget intresse (se d. o. **3**). Striden har upphört genom en förmedling, som tillvaratagit såväl *(Karolinska)* Institutets som universitetets intressen. *3SAH* 7: 275 (*c*. **1880**). *(Partiets)* förmåga att genom en klok och lycklig politik tillvarataga icke blott sina egna, utan hela statens intressen. *SvTidskr*. **1894**, s. 280. Med förening av arbetstagare förstås .. förening, som .. har till uppgift att tillvarataga arbetstagarnas intressen rörande anställningsvillkor och förhållandet i övrigt till arbetsgivaren. *SFS* **1936**, s. 957.

Avledn.: **TILLVARATAGARE**, m.//ig. (numera bl. mera tillf.) person som tar ngt till vara l. i förvar. Tillvaratagare af egen fördel. GEIJER II. 5: 137 (**1838**). Rapphönshund .. bortsprang .. Tillvaratagaren torde vara god och .. befordra den till Upsala. *AB* 6/11 **1865**, s. 4. Han gjorde honom därmed till en tillvaratagare och samlare inte bara av insekter och fågelägg, men av erfarenheter, scenerier, småhändelser, infall *(osv.)*. LAGERLÖF *Top*. 37 (**1920**). Han är en tillvaratagare av det gamla och en älskare av det nya. LAGERLÖF *Top*. 277 (**1920**). Själv var jag en mer idog tillvaratagare när jag var yngre. Mammas ständiga pyssel med att fylla källarförrådet *(med sylt* o. *inläggningar)* hade väl satt sina spår. *DN* 9/8 **2001**, s. B14.

TILLVARELSE *til³~va²relse*, r. l. f.; best. **-en**; pl. **-er**. [jfr d. *tilværelse*; vbalsbst. till **TILL-VARA**, v. (l. **VARA TILL**)] förhållandet att vara till, existens, tillvaro (se d. o. **1**); äv. (i sht i vitter l. högre stil): liv (se d. o. **I 3**) l. tillvaro (se d. o. **2**); stundom äv. närmande sig l. övergående i bet.: tillblivelse; äv. konkretare; numera bl. mera tillf. utom ss. förled i ssgn **TILLVARELSE-FORM**. NORDENSKJÖLD *Oneir*. 2: 78 (**1783**). Våren, som rör alla varelser, ger .. ett skådespel, som äfven måste genomtränga det dunklaste, mest nedtyngda bröst med en stråle af tillvarelsens ljufva lycka. GEIJER *Häfd*. 45 (**1825**). Stenkol .. som synes vara lemningen af större massor vextämnen, tillhör en vida äldre period af jordklotets tillvarelse än *(brunkol m. fl.)*. BERZELIUS *Kemi* 5: 1167 (**1828**). Bewisen för Guds tillwarelse .. hämta denna periodens Fäder dels af det menniskorna medfödda begreppet om Gud, dels af alla folks sammanstämmande tro. RYDBERG o. TEGNÉR *Engelhardt* 1: 141 (**1834**). Hans trogne grålle och den tillfällighet, som förband sig med dennes död — egentliga utgångspunkten för hans nya tillvarelse. CARLÉN *Skjutsg*. 272 (**1841**). Vid den tidpunkt .. då Sveriges tillvarelse beslöts .. förutbestämdes .. tvenne möjligheter af en .. lycklig och ärofull framtid. ATTERBOM *Minnest*. 1: 312 (**1844**). Skådespelet .. rörde sig vanligen om någon av Buddhas tillvarelser här på jorden. GERNANDT-CLAINE *Väg*. 105 (**1929**). *SAOL* (**1986**). — jfr **SJÄLV-TILLVARELSE**.

Ssgr: **A**: **TILLVARELSE-FORM**. (**-varelse-** **1878** osv. **-varelses-** **1875**) **1)** (numera bl. tillf.) livsform (se d. o. **1**). Många bakterier uppträda i två olika tillvarelseformer, en vegetativ form, som delar och förökar sig, och en viloform. PETTERSSON *Bakt*. 14 (**1926**). **2)** form (se d. o. **3**) för (ngns l. ngts) tillvaro l. livsföring o. d.; särsk.: existensform; jfr **livs-form 2** slutet, **tillvaro-form**. LYSANDER *Faust* 7 (**1875**). I en intellektuel natur, danad för framåtskridande och för högre tillvarelseformer, måste det finnas skapande krafter, förmögenheter för ursprungligt och växande tänkande. EDGREN *AmerSkonlit*. 206 (**1878**). Att krig i någon mån utgjorde staternas nor-

mala tillvarelseform. HECKSCHER *EoH* 103 (1922). De dödas själar söka genom okända rymder innan de funnit en ny fristad, en ny tillvarelseform i själavandringens sorgbundna kedja. HEDIN *ErovrTibet* 86 (1934). Den kvinna i boken *(Mysterier)* som står närmast en förpatriarkal tillvarelseform. *DN* 8/9 1992, s. B3. — **-KAMP.** (numera bl. tillf.) kamp (se **kamp**, sbst.[2] 2 *b*) för tillvaron (se **tillvaro 1**); i sht i sg. best. Hvad äro våra ettrigaste anarkister mot dessa odjur *(dvs. svavelbakterierna)*, som med hvarje andedrag begå ett svafvelsyreattentat mot sina kamrater i tillvarelsekampen! LIDFORSS *Fragm.* 20 (1895, 1904). AUERBACH (1915). — **-SÄTT.** (numera föga br.) sätt att vara till l. existera på; levnadssätt. BOSTRÖM 3: 571 (c. 1832). Om någonsin menniskor lefvat isolerade från hvarandra och utan något samhälligt band, så har det icke bibehållit sig något spår af ett så beskaffadt tillvarelsesätt. BERGSTEDT *Clément PolEkon.* 16 (1868). När likheten mällan en människa och en viss djurtyp är uttryckt i hufvudets, ansiktets och gestaltens ursprungliga form och tillvarelsesätt, har man anledning att antaga en nedärfd likhet. FRÖDING *Grillf.* 2: 32 (1898). ÖSTERGREN (1958). — **-TID.** (numera föga br.) tid varunder ngt existerar; livstid (se d. o. 2). Då hela den historiska tiden endast kan betraktas som en ytterst liten del af jordens tillvarelsetid, så *(osv.)*. *JernkA* 1865, s. 67. *PedT* 1906, s. 370.

B (†): **TILLVARELSES-FORM**, se **A**.

TILLVARO *til³~va²rω*, r. l. f.; best. **-n**. [vbalsbst. till **TILL-VARA**, v.]

1) förhållandet att existera l. finnas till; existens; förr äv.: förefintlighet; jfr **TILLVARA**, sbst. **1**, **TILLVARELSE**. *AB* 6/12 1830, s. 2. Uti Westgötalagen *(stadgas)*, att, om arflåtaren yttrat någon förmodan om tillvaro af skyldemän *(osv.)*. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 225 (1840). *(Om)* de apokryphiska böckerna voro af Esseerna författade, kunde Josephus ej vara okunnig om deras tillvaro. AGARDH *ThSkr.* 1: 30 (1842, 1855). Man har skäl att antaga tillvaron af mycket större *(ormar)* i wattnet emedan man uti hwalfisken och kaskelotten har exempel på, huru mycket sjödjuren kunna öfwerträffa landtdjuren i storlek. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 3: 25 (1852). I taket syntes flera tåg och linor uppbundna, hvilkas tillvaro i en balsal föreföll oss något underlig. LJUNGGREN *Resa* 100 (1871). Jag har alltid trott, att tillvaron av törst förutsätter tillvaron av vatten. BOYE *Ast.* 56 (1931). Föreningen som under de första månaderna av sin tillvaro kunnat glädja sig åt en måhända oväntat stor anslutning. *Nat-Göinge* 1950, s. 1. — jfr **ICKE-TILLVARO** — särsk.

a) (†) konkret, om levande varelse l. person. *TeolT* 1869, s. 143. Om det inte nästan vore en synd att binda en så ren, ung tillvaro vid mitt mörka, förfelade lif, så skulle jag falla på knä framför dig och säga: blif min räddande engel! EDGREN *Lifv.* 1: 63 (1883).

b) förhållandet att leva; särsk. dels om livet l. världen utifrån ett kosmiskt l. universellt perspektiv, dels om den enskilde individens existens före l. under l. efter jordelivet. *Meningen med tillvaron. Tillvarons (innersta) gåta.* HARTMAN *Naturk.* 23 (1836). Formen .. *(för Divina Commedia)* är en kolossal vision av hela tillvaron på andra sidan döden. SYLWAN *EurLittH* 1: 98 (1910). Det hade ej funnits många raster på hans tillvaros tillryggalagda väg. KRUSENSTJERNA *Dagdriv.* 179 (1923). Några nöjen fingo aldrig Herminia och Angelina tänka på — att promenera på Corson en söndagseftermiddag var höjden av tillvarons lycka. LAGERGREN *Minn.* 2: 307 (1923). Jag föredrar att inte tro på någon nästa tillvaro. LANGE *FarlFortära* 49 (1950). Den jordiska och tidsbestämda tillvaron kan aldrig .. mätta människosjälen. BOOK *Ranns.* 39 (1953). För trettiosextusen år sedan satt vi här .. och när trettiosextusen år har gått sitter vi här igen. Samma vita lupiner blommar .. Detta är kanske det djupaste vi vet om tillvaron. NILSON *MessTräb.* 111 (1990). Inget skolämne i åttan kommer i närheten av att förklara tillvarons mysterier. POHL o. GIETH *Saknar* 180 (1992). — jfr **FÖRUT-**, **INDIVIDUAL-**, **JORDE-**, **SKEN-**, **SKUGG-TILLVARO** m. fl.

2) med huvudsaklig tanke på sättet att leva l. på de förhållanden l. omständigheter under vilka ngn lever: levnadssätt; levnadsförhållanden; levnadsvillkor; liv (sådant det levs l. gestaltar sig), särsk. dels i uttr. *ha* l. *föra sin tillvaro*, leva sitt liv, dels. i uttr. *tynande tillvaro*, kraftlöst l. allt svagare liv; äv. oeg. l. bildl.; jfr **EXISTENS 1** *b*, **LIV I 3**, **TILLVARA**, sbst. **2**, **TILLVARELSE**. *Kampen för tillvaron*, se **KAMP**, sbst.[2] **2** *b* slutet. *Förändra hela tillvaron. Tillvaron ljusnar.* Hvad vore ett lif utan motgångar? Intet, blott en usel, eländig vegeterande tillvaro utan känsla för fröjd eller smärta. CARLÉN *Repr.* 181 (1839). Om du på något sätt kan skaffa dig en tillvaro där hemma mindre beroende än din nuvarande och lite bättre betald, så bör du inte klaga på ödet. WULFF *Leopardi* 141 (1913). Denna tidning, som .. länge släpat fram en ganska tynande tillvaro. CARLSSON *4711* 19 (1921). NYGREN *Kärlekst.* 1: 190 (1930: föra sin tillvaro). I de mexikanska indianbyarna gestaltar sig tillvaron i stort sett alltjämt på samma sätt som innan européerna kom dit för snart ett halvt årtusende sedan. SELANDER *Modernt* 52 (1932). En strävan att få ordning i tillvaron. JOHNSON *Har* 79 (1935). *(Gorkijs farmor)* fick stryk av sin despotiske make, därför att hon vågade bryta den katolska ritualen och försökte lätta upp tillvaron även för Gud, genom att göra sina böner vackra och personliga. MARTINSON *Armé-Hor.* 229 (1942). Hon *(var)* bekväm till sin natur och nöjd med sin tillvaro som hemmafru. SJÖWALL o. WAHLÖÖ *Ros.* 12 (1965). — jfr **BOHEM-**, **PARASIT-**, **RETRÄTT-**, **SKEN-**, **SKUGG-**, **SKUMRASK-TILLVARO** m. fl.

Ssgr: **A**: **TILLVARO-FORM.** (**-varo-** 1912 osv. **-varos-** 1918–1948) **1)** till **1**: existensform; jfr **livs-form 2** slutet. En ständig återfödelse till nya tillvaroformer. *2NF* 18: 816 (1912). **2)** (tillf.) till **2**: form för ngns l. ngts tillvaro l. livsföring o. d.; jfr **livs-form 2**, **tillvarelse-form 2**. Romanen Markens Grøde .. hyllar odlarens möda som den med det jordiska livets villkor bäst överensstämmande och den sundaste av tillvaroformer. LANDQUIST *Hamsun* 198 (1929). — (**2**) **-KAMP.** (**-varo-** 1915 osv. **-varos-** 1920) (numera bl. mera tillf.) kamp (se **kamp**, sbst.[2] 2 *b*) för tillvaron; jfr **tillvarelse-kamp**. Vår brutala tillvarokamp. GRANSLUND *Carlé OdågJourn.* 113 (1915). OLSSON *Fröding* 235 (1950).

B (†): **TILLVAROS-FORM**, **-KAMP** se **A**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-VERKA**, v. **-an** (†, STIERNMAN *Riksd.* 1245 (1655), *Förordn.* 20/9 1694, s. A 2 a), **-ning** (se d. o.); **-are** (se *avledn.*). **1)** (†) till **II 5**: skaffa (ngn, särsk. sig, ngt) l. utverka l. åstadkomma (ngt åt sig). En Zedel, som Capellan Åberg af sin hustru sig tillwarckat, förr än de wigdes, ..

skall annihileras och upbrännas. *VDAkt.* **1721**, nr 2874. Thet blifwer en näpst som han sig sielf tilwerkat, at han blifwer ansedd för lösdrifvare. *VDAkt.* **1731**, nr 742. Såsom min Kyrckioherde .. sig genom bref tillwarkat .. *(en)* resolution .. angående min lohn. *VDAkt.* **1733**. **2)** (†) till **II 5** l. **11** *a* *α* (*δ*), ss. vbalsbst. *-an*: hjälp l. medverkan (se d. o. slutet) o. d. Gudz Walsignad och Tilwärkan. RISINGH *KiöpH* 8 **(1669)**. **3)** (†) till **II 8** *b* *α*: bearbeta; särsk. med avs. på åker l. jordmån o. d.: göra tjänlig för sådd l. odling. Den högsta Försynen har gifwit oss rudimaterien, men wäntar, at wi sielfwe skola tilwarka henne. Jorden skal brukas, innan de gifwer sine wäxter. KLING *Spect.* Hh 3 b **(1735)**. Men, at kjöra .. *(torv o. d.)* straxt på Åkren och så der uti, wil jag ingen råda, nog af, at jag har haft skada deraf, några År efter åt, innan det hint tilwärkas och blifwa Fruktbärande. STRÅLENHIELM *Ymp.* 39 **(1751)**. Då åkren tillwerckas, må man icke låta årdret släpa efter oxarne, utan bör det hållas uppe, så att billen står ner åt jorden. CRÆLIUS *TunaL* 78 **(1774)**. **4)** till **II 8** *b* *β*: arbeta fram (ngt) gm bearbetning l. hopsättning o. d.; framställa; producera; äv. med indirekt (i sht refl.) personobj. betecknande den för vilken ngt tillverkas. *Tillverka något för hand. Fabriksmässigt tillverkad. Han tillverkade sig en kniv. ArkliR* **1567**. Hvad i Norland arbetas och tillverkas, skall försendas till Söderhampn. *RP* 8: 11 **(1640)**. Åtskillige Förordningar .. äro gjorde om dugeligit Järns tilwerkande. *HC11H* 12: 184 **(1697)**. Den som tilwärckar Brännewin .. utan at äga frihet dertil, bor, jämte mistning af pannan med alt dess tilbehör, .. beläggas med .. böter. *PH* 5: 2923 **(1750)**. *(Stenarna till vågbrytaren)* måste i början hemtas från långt håll men tillverkades sedan på stället genom att stöpa sand och cement i trälårar. KRUHS *UndrV* 14 **(1884)**. Sjelfva bottnen till brysselspetsarne tillverkas numera oftast på maskin och denna väfnad kallas bobbinet. HAGDAHL *DBast.* 105 **(1885)**. Under det att de gamla s. k. handskrifterna endast med stor möda kunde förfärdigas i ett eller några få exemplar, kunde .. *(de tryckta böckerna)* latteligen tillverkas i massa. SCHÜCK o. LUNDAHL *Lb.* 1: 11 **(1901)**. Möblerna göras för hand och tillverkas av ädla träslag såsom körsbär och päron. *SvGeogrÅb.* **1952**, s. 47. jfr **mass-**, **ny-**, **serie-**, **special-tillverka** m. fl. särsk. *a)* (†) med avs. på mat: bereda (se d. o. **2** *b*). Maat, som tilwärkas på helgedagar. *BtFinlH* 2: 258 **(1666)**. *b)* (numera bl. skämts.) med avs. på levande varelse: avla, föda, ge liv åt l. ge upphov till, skapa; äv. i mer l. mindre bildl. anv. RUNIUS *(SVS)* 1: 177 **(1707)**. När en swärm *(bin)* blifwit tillwärkad och utkläckt, intager han gemenligen rum för sig sielf i kupan. LINNÆUS *Bijskjöts.* 36 **(1768)**. *(Oenighet)* hade Adlersparre hvarken önskat eller väntat. Det var enhälligheten och hänförelsen, som skulle gifva kraft och vigt åt detta sätt att tillverka en konung. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 335 **(1844)**. Där bodde ett dåligt folk, sådant där utskum, som tillverkas, då Vår Herre vänder bort ögonen eller är sysselsatt på andra håll. LAGERLÖF *Jerus.* 1: 303 **(1901)**. Man är ju två om att tillverka ett barn. Alltså har man ju även ett gemensamt ansvar. *Expressen* 15/9 **1999**, s. 22. särsk. (i sht i ä. religiöst spr.) med sakobj., i fråga om världens skapelse. Dessutom tillverkar han jorden, himmeln och .. allt som finnes .. under jorden. DALSJÖ *Platon* 2: 450 **(1872)**. SÖDERBLOM *Gudstr.* 84 **(1914)**. *c)* med saksubj.: gm kemisk l. fysisk l. fysiologisk process frambringa l. alstra; i sht förr äv. i pass. närmande sig dep.: bildas. RISINGH *LandB* 81 **(1671)**. Dher effter kom nogra dagars starck värma, som tilvärckade dhe stora åskedunret. *VDAkt.* **1700**, nr 277. Sielfwa watnet, grunden i Elfwen och jordmånen i negden, hwarest kraf-isen blir tilwärkat. BLOCK *MotalaStr.* 25 **(1708)**. ACREL *Sår* 263 **(1745**; *om var)*. Stalactites (Trassel) tillverkas af de Kalkartige partiklar, som under vatnets rinnande fasta sig vid någon torr qvist eller gren. LINNÉ *Skr.* 2: 16 **(1750)**. Vasopressin är ett hormon tillverkat i hypofysen. *SDS* 14/6 **1990**, s. B1. *d)* (utom i slutet numera mindre br.) frambringa (i sht gm vitter l. konstnärlig verksamhet o. d.); skriva, författa; skapa (se d. o. **2** *a*); äv. allmännare (med nedsättande bibet.), särsk. med avs. på opinion l. enighet o. d.: frambringa l. åstadkomma. *2RARP* 6: 60 **(1731)**. Då man tilverkar en ny Lära, uphöra Förbindelserne at hålla Freden. BJÖRNSTÅHL 4: 132 **(1774)**. Jag valde .. ett särskildt ämne hvaröfver jag tillverkade ett stycke Poëm (förstå en samling av rim). TEGNÉR *Brev* 1: 49 **(1804)**. Ingen kande bättre än han sjelf *(dvs. K. XIV J.)*, huru den enhällighet blifvit tillverkad, hvarmed han utkorades till svensk thronföljare. CRUSENSTOLPE *CJ* 2: 170 **(1845)**. Det var förfärligt hvad det .. var svårt att bära dessa tillverkade motopinioner. Trodde de själva vad de sade, hans fiender! STRINDBERG *Giftas* 1: 217 **(1884)**. särsk. (fullt br.) ringaktande, med avs. på ngt som kommit till stånd på ett mekaniskt l. fabriksmässigt l. själlöst sätt: snickra ihop (se **snickra ihop 2**); hopsmida l. hitta på; fabricera (se d. o. **1** *c* *α*, *β*). Det är, tyvärr, icke svårt att tillverka poemer och romaner efter den gifna, stående formeln. ASPELIN *Stenbäck* **115 (1837)**. Ensamt det gamla bondeståndet kunde för sin del vid hvarje riksdag tillverka 700 eller 800 stycken *(motioner)*. *Samtiden* **1873**, s. 113. Emellertid log mannen det vanliga vänliga amerikanska leendet, som tillverkas en gros. BERGMAN *ClownJ* 76 **(1930)**. Några äkta insändare finner man visserligen .. men ofta ännu flera som klart och tydligt är "tillverkade" på redaktionen. *Land* **1973**, nr 38, s. 4. Det är en väldigt saftig anklagelse åklagaren kommer med. Det är så man undrar: kan det vara så att en stor tidning tillverkar en nyhet för att kunna skriva om det? *SvD* 4/6 **1998**, s. 4. Avledn.: **tillverkare**, om person m.//ig., om sak r. till **4**: person l. land l. fabrik l. företag o. d. som tillverkar ngt l. förestår l. har ansvar för tillverkning av ngt; fabrikant (se d. o. **1**); äv. med gen.-bestämning betecknande det som tillverkas. Som icke allenast de olägenheter, hwilka kunna hända igenom en mindre god tillwärkning, skada tilwärkaren sielf, utan ock dem som nyttia och bruka den tilwärkade waran. BERCH *Hush.* 224 **(1747)**. Hwarföre äro .. så få klädens och Tygers tilwärkare ibland mit Landsfolk? *Weise* 2: 69 **(1771)**. Buntmakare eller körsnär äro .. benämningarna på tillverkare af pelsar och skinnvaror. *ArbB* 86 **(1887)**. Med tillverkare *(förstås)* den person, hvilken såsom ägare .. disponent eller i annan egenskap har högsta inseendet öfver tillverkningen. *SFS* **1912**, s. 949. Förenta Staterna .. världens största tillverkare av cellulosa. *SvIndustri* 316 **(1935)**. Stora ökningar rapporteras .. från tillverkare av el- och optikprodukter, maskiner och textiler. *DN(A)* 10/6 **1998**, s. 16. jfr **brännvins-**, **ost-**, **parfym-**, **sko-**, **små-**, **stångjärns-**, **stärkelse-tillverkare** m. fl. särsk. *a)* (tillf.) till **4** *b* slutet: väsen som skapar, skapare

(se d. o. 1). För oss är skillnaden så distinkt som möjligt mellan ett slags personlig kraft, materia, elektricitet, smitta, och en personlig tillverkare, en öfvermänsklig skapare eller fader. SÖDERBLOM *Gudstr.* 89 (**1914**). *b)* (numera mindre br.) till **4** *d*: skapare (se d. o. **2**) av vittert l. konstnärligt alster o. d. Någon tysk recensent har ganska riktigt anmärkt, att Klingemann är en skicklig tillverkare af dramatiska arbeten. ATTERBOM *Minn.* 50 (**1817**). Det produceras i våra dagar s. k. naturalistiska verk, hvilka förråda ganska otillräckliga naturstudier och hvilkas tillverkare skulle stå sig illa, om högrenässansens mästare kunde stiga upp ur sina grafvar. *AB* 3/12 **1889**, s. 3. ÖSTERGREN (**1958**). Ssg: **tillverkar-**, äv. **tillverkare-stämpel**. stämpel (se **stämpel**, sbst.[1] **3**) (på guldsmeds- l. tenngjutararbeten) angivande tillverkarens namn (ss. garanti för arbetets kvalitet); jfr **mästar-stämpel**. *Form* **1934**, s. 10.

TILLVERKA, adv., se **till I 14** *b ζ*.

TILLVERKARE, se **till-verka**, v. *avledn.*

TILLVERKNING *til³-vær²kniŋ*, r. l. f.; best. **-en**; pl. **-ar**. [vbalsbst. till **TILL-VERKA**]

1) (†) motsv. **TILL-VERKA 3**: beredning (av kärr o. d.). Tilwärkningen af .. *(mullkärr)* sker således, at de med Löfskog bewuxna, afbrännas med bråeld. *HushBibl.* **1755**, s. 55.

2) motsv. **TILL-VERKA 4**: handlingen l. verksamheten att tillverka ngt; särsk. i uttr. *vara under tillverkning*, hålla på att tillverkas; äv. konkret(are), dels sammanfattande, om vad som tillverka(t)s (jfr **PRODUKTION 3** *b α*), dels förr om olika slag av verksamhet l. om enskild tillverkad vara l. produkt (se d. o. **4**); jfr **TILL-ARBETA 2**. *Egen, svensk tillverkning. Tillverkning av bilar. Tillverkningen har flyttat utomlands.* *OxBr.* 11: 377 (**1640**). *(Tidigare)* förde de intet bort sitt silfwer, utan skickade ut de tilwärckningar, dem de med egna händer beredt, eller ock windat utur jordens klyftor. MÖRK *Ad.* 1: 331 (**1743**). Tilwärkningar och slögder upmuntrades. DALIN *Hist.* III. 1: 514 (**1761**). Bägge Konen kläda sig i bomullstyg af inhemsk tilwerkning. ÖDMANN *MPark* 20 (**1800**). Värdet af fabrikens tillverkning under året *(uppgavs)* till närmare en half million kronor. WIESELGREN *GDag.* 191 (**1875**, **1901**). Dessa stora bolag förena sig ytterligare med hvarandra i ringar, som monopolisera hela tillverkningen. DE GEER *Minn.* 2: 195 (**1892**). Den maskinella skotillverkningen .. är organiserad på skilda sätt beroende på fabrikernas storlek och tillverkningens art. JAFVERT *Skomod* 145 (**1938**). Tre av ubåtarna har levererats till den australiska marinen, resten är under tillverkning. *DN* 27/7 **1999**, s. A10. — jfr **BRÄNNVINS-**, **CIGARR-**, **DAGS-**, **FABRIKS-**, **MANUFAKTUR-**, **MASKIN-**, **MÖBEL-**, **OST-**, **PAPPERS-**, **SEDEL-**, **SILVER-**, **SKO-**, **SKRUV-**, **SLÖJD-**, **SNICKERI-**, **SOCKER-**, **SPECIAL-**, **STANDARD-**, **STAPEL-**, **STÅL-TILLVERKNING** m. fl. — särsk.

a) (†) motsv. **TILL-VERKA 4** *b*, särsk. i mer l. mindre bildl. anv. Hela verlden begriper att .. *(G. Adlersparre)* har lika stor andel, som du *(C. Adlercreutz)*, i tillverkningen af den nye Riks-föreståndaren. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 298 (**1844**). Omskärelsen och andra åtgärder vid invigningen utgöra en fortsättning af tillverkningen af människor. SÖDERBLOM *Gudstr.* 171 (**1914**).

b) motsv. **TILL-VERKA 4** *c*: produktion (se d. o. **2** *a*); förr äv. konkret: produkt. Vulcaniska tilvärkningar. BERGMAN *Jordkl.* 2: 217 (**1774**). Den nya medicinen fungerar .. genom att bromsa kroppens tillverkning av östrogen. *DN* 12/12 **2001**, s. A6.

c) motsv. **TILL-VERKA 4** *d*: skapande; äv. konkretare, dels om författarskap (se d. o. **2**), dels (motsv. **TILL-VERKA 4** *d* slutet) (ringaktande) om (rimmad) dikt l. om ngt hopsmitt. LAGERBRING *1Hist.* 2: 573 (**1773**). En karl .. *(som)* tyranniserar allmänheten med sina tillvärkningar; en sådan bör med rätta få sin plats mellan äran och åtlöjet. KELLGREN *(SVS)* 4: 4 (**1778**). Björck uppläste några verkligen utmärkta poemer af sin tillverkning. VRYDBERG hos WARBURG *Rydbg* 2: 54 (**1868**). — jfr **RIM-TILLVERKNING**.

Ssgr (till **2**): **TILLVERKNINGS-ARTIKEL**. (numera bl. mera tillf.) jfr **artikel III 3**. *TT* **1878**, s. 247. ÖSTERGREN (**1958**). — **-AVGIFT**[~02], äv. [~20]. jfr **-skatt**. *BtRiksdP* **1867**, IV. 1: nr 38, s. 25. Problemet att öka priset på emballage av engångstyp löses bäst genom att en statlig tillverkningsavgift införes, så avpassad att en returhantering blir lönsam. *MotRiksd.* **1971**, nr 1055, s. 8. — **-BELOPP**. (numera föga br.) mängd l. kvantitet som tillverka(t)s. *Frey* **1850**, s. 171. Så vidsträckt vinodling och så stort tillverkningsbelopp af viner, som Frankrike, har .. icke Österrike. SVEDELIUS *Statsk.* 3: 17 (**1869**). *SFS* **1910**, nr 96, s. 2. — **-BESKATTNING**. (numera bl. tillf.) beskattning gm uttagande av tillverkningsavgift. *BetKomBeskattn.* **1900**, Mot. s. 65. — **-BOK**. (förr) bok förd över tillverkning; jfr **-journal**. Enligt ett .. utdrag ur tillverkningsböckerne för 1811, tillverkade klädesfabrikerne i Stockholm *(osv.)*. AGARDH o. LJUNGBERG 4: 245 (**1863**). Tillverkare *(av fettemulsion m. m.)* är pliktig att över sin tillverkning föra tillverkningsbok enligt anvisningar som meddelas av kontrollstyrelsen. *SFS* **1953**, s. 659. — **-CENTRUM**. centrum för tillverkning (av viss produkt). Vapenindustrierna i Arboga skilde sig i några avseenden från liknande tillverkningscentra på kontinenten. MEYERSON *VapArboga* 59 (**1939**). — **-DAG**. dag då ngt tillverka(t)s. Vid insändandet *(av bakteriologiska preparat för kontroll)* skall .. bifogas uppgift angående tillverkningsdagen. *SFS* **1925**, s. 157. Det var under en tillverkningsdag i månadsskiftet som någon felaktig råvara kom med i blandningen. *GT* 5/11 **1998**, s. 16. — **-DATUM**, i sht förr äv. **-DATO**. datum (på vara) angivande tillverkningsdag. Varje förpackning skall vara försedd med tillverkningsdato. *SvTandläkT* **1950**, s. 368. Charkvaror har inte sällan bäst före-datum 14 dagar efter tillverkningsdatum. *GbgP* 13/6 **1996**, s. 4. — **-DYGN**. (förr) om tidrymd omfattande ett dygn (se d. o. **1** *c*) (räknat från bestämt klockslag) varunder tillverkning (särsk. av brännvin) bedrevs. Med tillverkningsdygn förstås i denna förordning *(för tillverkning av brännvin)* tiden från klockan tolf på dagen den ena till samma timme å nästföljande helgfria dag. *SFS* **1887**, nr 44, s. 3. — **-ENHET**[~02] l. [~20]. enhet (se d. o. **II 5**) inom företag inriktad på viss tillverkning. Vederbörande skall i samarbete med de olika produktgrupperna och tillverkningsenheterna svara för en effektiv leveransbehandling. *DN(A)* 23/3 **1964**, s. 38. Samhället bör uppfattas som ett rörligt system där tillverkningsenheter uppstår och försvinner, orter och bygder växer till eller går tillbaka. *SvGeogrÅb.* **1969**, s. 41. — **-FEL**. vid tillverkning uppkommet fel. *TT* **1890**, s. 206. — **-FÖRETAG**[~002], äv.

$^{\sim 200}$. företag som bedriver tillverkning. *SvD(A)* 24/11 **1965**, s. 9. — **-FÖRMÅGA**. om maskins l. fabriks l. industris o. d. förmåga l. kapacitet att tillverka (o. leverera) ngt; jfr **-kapacitet**. JOHANSSON *Noraskog* 2: 404 (**1882**). Generatorn har en tillverkningsförmåga af 120 m^3 i timmen. *TT* **1896**, M. s. 4. Uppgifter rörande *(industriell anläggnings)* personal, maskinpark, tillverkningsförmåga och dylikt, vilka myndigheten anser erforderliga för organisationen av landets industriella krigsberedskap. *SFS* **1926**, s. 93. — **-GODHET**. (†) kvalitet hos ngt tillverkat, särsk. hos papper. Papperets tillverkningsgodhet förhöll sig nästan lika under hela medeltiden. *2VittAH* 15: 22 (**1839**). — **-GREN**. (numera bl. mera tillf.) jfr **gren 5**. *Form* **1933**, s. 102. OSTERGREN (**1958**). — **-GÅNG**. ordning i vilken ngt tillverkas. De måttsatta arbetsritningarna kompletteras av instruktiva bilder som visa tillverkningsgången. *Form* **1941**, s. 18. — **-HEMLIGHET**$^{\sim 102}$ l. $^{\sim 200}$. hemlighet rörande tillverkning av ngt. En tillverkare .. *(kan)* ej anses göra moraliskt orätt i att söka bevara sin tillverkningshemlighet. *2NF* 11: 390 (**1909**). Personal, tillhörande kontrollmyndigheten .. må ej yppa konstruktions- eller tillverkningshemligheter. *SFS* **1919**, s. 1878. — **-INDUSTRI**. om industrisektor omfattande råvaruförädling o. varuproduktion. *2VittAH* 29: 61 (**1880**, **1884**). Antalet sysselsatta har minskat inom jordbruket sedan många decennier medan nedgången inom tillverkningsindustrin är en relativt ny företeelse. HÖGLUND *SvBlandekon*. 116 (**1979**). — **-JOURNAL**. (förr) journal över tillverkning av ngt; jfr **-bok**. *SFS* **1887**, nr 45, s. **9**. Tillverkningsjournal, upptagande vid verkstäderna nytillverkad materiel med angifvande af dagar för verkställd besiktning. *SFS* **1907**, Bih. nr 72, s. 15. — **-KALKYL**. jfr **kalkyl 2**. *SD* 28/10 **1915**, s. 1. — **-KAPACITET**. jfr **-förmåga**. 6 generatorer med en tillverkningskapacitet af tillsammans 3000 m^3 pr tim. *TT* **1891**, s. 141. Den skotska skifferindustrien som .. har en tillverkningskapacitet av 110 000 ton skifferolja. *UNT* 22/6 **1938**, s. 6. — **-KEDJA**. kedja bildad gm flera tillverkningsled. *Dædalus* **1952**, Ann. s. 14. Medicinen kan vara dödlig .. Vi *(dvs. Apoteksbolaget)* har gått igenom hela vår tillverkningskedja .. men utan resultat. *Expressen* 12/12 **1997**, s. 9. — **-KONST**. (numera bl. tillf.) jfr **konst 3** *e*. Man tror, at Modeneserne *(i fråga om brännvin)* lärt tilverkningskonsten af Araberna. *2VittAH* 4: 308 (**1795**). SCHULTHESS (**1885**). — **-KONTROLL**. kontroll av material l. produkt o. d. utförd i samband med tillverkning; äv.: kontroll av tillverkningsprocess o. d. GARDLUND *IndSamh*. 163 (**1942**). Vid en slutlig tillverkningskontroll kan det .. visa sig att en del av enheterna ej uppfyller ställda kvalitetskrav. SAMUELSSON o. MAGNUSSON *DatorRedov*. 1: 90 (**1982**). — **-KOSTNAD**. produktionskostnad; jfr **-pris**. *AdP* **1786**, s. 124. En varas lägsta pris är dess tillverkningskostnad. ALDÉN *Medb*. 4: 83 (**1885**). THORESEN *AktivBudg*. 80 (**1981**). — **-KVANTITET**. jfr **kvantitet 5**, **6**. *SJ* 1: 423 (**1906**). HELMFRID *Holmen*. 131 (**1954**). — **-KVANTUM**. (†) jfr **kvantum 2**. Det .. årlige tilwerknings qwantum *(av tjära)* å Cronohemmans skogar. *PH* 5: 3240 (**1752**). *SPF* 9: 394 (**1841**). — **-LAG**. särsk. (förr) lag som reglerade tillverkning av öl l. brännvin o. d. *SFS* **1882**, nr 51, s. 11. *Motion i 2 kam*. **1903**, nr 31, s. 5. — **-LAND**. land där ngt tillverka(t)s. HECKSCHER *EoH* 227 (**1922**). Första januari i år försvann lagregeln om att alla kläder ska markas med tillverkningsland. *DN* 13/12 **1993**, s. A5. — **-LED**. led (se **led**, sbst.[1] **7** *d*) i tillverkning av ngt. Automatiseringen innebär .. att komplicerade tillverkningsled knyts ihop till en sluten krets. *SvD(A)* 6/12 **1959**, s. 25. — **-LICENS**. jfr **licens 2**. Tillverkningslicens för dieselmotorer. *NFMånKr*. **1938**, s. 569. — **-MASKIN**. Hammarslag, wäfstolar, stampar, hiul och oräkneliga tilwärknings machiner. DALIN *Arg*. 1: 93 (**1733**, **1754**). Komponenter och tillverkningsmaskiner för mobiltelefontillverkare. *DN* 2/2 **2001**, s. C3. — **-MATERIAL**. material avsett för l. använt vid tillverkning av ngt; jfr **-ämne**. Edra tapisseri-arbeten .. kosta mer i tillverknings-materialer, än de kunna billigtvis säljas för. BREMER *Nina* 186 (**1835**). — **-METOD**. vanl. i pl.; jfr **metod 1** o. **-sätt**. De vetenskapliga undersökningarna och täflan till utfinnande af förenklade tillverkningsmethoder och förbättringar *(fortgick)*. *SvT* **1852**, nr 17, s. 4. — **-NUMMER**. vid serietillverkning o. d.: nummer på produkt. Kulsprutans tillverkningsnummer. DE RON o. VIRGIN I. 8: 22 (**1887**). — **-OBJEKT**. om produkt o. d. vid l. för tillverkning. Ägarna av Holmens bruk .. *(sökte)* efter lämpligt tillverkningsobjekt för sina stora anläggningar i Norrköping. HELMFRID *Holmen*. 191 (**1954**). *Kulturen* **1968**, s. 68. — **-OMKOSTNAD**$^{\sim 020}$. jfr **omkostnad** *PH* 6: 4656 (**1757**). — **-OMRÅDE**$^{\sim 020}$. **1**) jfr **-ort**. *(Västerbottensosten har)* numera endast ett relativt ringa tillverknings- och försäljningsområde. *Ymer* **1942**, 3–4: 356. **2**) område (se d. o. **3**) l. fält inom vilket tillverkning sker. De uppfinningar, som gåvo nya tillverkningsområden för de tidigare företagen. ANDERSSON *SvH* 473 (**1943**). — **-ORT**. ort där ngt tillverka(t)s; jfr **-område 1**, **-plats**, **-ställe**. *2BorgP* 3: 484 (**1726**). — **-PERIOD**. period (se d. o. **3**) då ngt tillverka(t)s; äv. (numera bl. mera tillf.): tid som åtgår för tillverkning (av ngt). Fyllmassan togs efter ett trådprof ur vacuum och hälldes sedan, då tillverkningsperioden var slut i ett mindre reservkar. *TT* **1874**, s. 165. I Rörstrands historia kännetecknas den tidigaste tillverkningsperioden, 1726–1758, av fajanser målade i blått. *Kulturen* **1939**, s. 20. Inom en begränsad tillverkningsperiod. *Expressen* 2/11 **1999**, s. 6. — **-PLAN**. jfr **plan**, sbst.[1] **II 2**. Uppgörande av en tillverkningsplan, innehållande uppgifter om de kvantiteter, som under en kommande period behöva tillverkas. *HandInd*. 795 (**1927**). — **-PLATS**. plats för tillverkning; jfr **-ställe**. Lindholmens mekaniska verkstad, den förnämsta tillverkningsplatsen för de välbekanta Svenska ångsluparne. THOMÉE *IllSv*. 150 (**1866**). En metod att af hvitmossa tillverka ett strömaterial, som icke blott kan finna användning på tillverkningsplatsen utan ock tål en transport på långa afstånd. OLBERS *Fleischer* 90 (**1891**). — **-PREMIE**, äv. **PREMIUM**. (förr) produktionspremie. Fabriquesidkare .. har .. af Manufacturcontoiret at åtnjuta tilwerkningspræmium af sex procent uti tolf års tid. *Bergv*. 2: 605 (**1752**). Genom förmånliga lån, tillverknings- och exportpremier uppmuntrades gamla företag och nya igångsattes. *SvGeogrÅb*. **1939**, s. 12. — **-PRIS**. jfr **-kostnad**. *Bergv*. 2: 599 (**1752**). — **-PROCESS**. jfr **process**, sbst.[1] **1**, **5**. *Frey* **1850**, s. 168. Vanligen ser man konstverken mitt under tillverkningsprocessen. *TurÅ* **1990**, s. 152. — **-PROGRAM**. jfr **program 3**. *TurÅ* **1946**, s. 280. — **-RÄTT**. jfr **rätt**, sbst.[2] **4**. Vill bränvinstillverkare .. afstå från tillverkningsrätten, skall han derom göra skriftlig anmälan. *SFS* **1887**,

nr 44, s. 3. — **-SERIE.** jfr **serie** *l. Orkesterjourn.* **1937**, nr 5, s. 7. — **-SIFFRA.** siffra l. tal som anger tillverkad mängd. TRANEUS *Elektr.* 165 (**1922**). Man beräknar .. kunna öka .. tillverkningssiffran till 100–150 bilar per dag. *Motorför.* **1928**, nr 3, s. 7. — **-SKATT.** produktionsskatt; jfr **-avgift.** *Vinterbl.* **1853**, s. 91. *(Hembrännarna)* ålades .. att solidariskt utgiva tillverkningsskatt med 290 kr. *VästerbK* 21/7 **1927**, s. 4. — **-STOPP.** avbrott i tillverkning (av ngt); särsk. om (av myndighet påbjudet) förbud mot tillverkning. *SvD(A)* 2/6 **1942**, s. 5. Det blir tillverkningsstopp för vissa ozonnedbrytande ämnen från 2004. *DN* 1/10 **2001**, s. A8. — **-STÄLLE.** tillverkningsplats; äv. övergående i bet.: fabrik l. industri o. d.; jfr **-ort.** EKBLAD 104 (**1764**). Svärd och värjor med de skönaste klingor från Solingen, Toledo och andra berömda tillverkningsställen. EICHHORN *Stud.* 3: 217 (**1881**). Industristatistiken upptar icke alla tillverkningsställen. *SvGeogrÅb.* **1937**, s. 12. — **-STÄMPEL.** jfr **stämpel 3.** Kongl. Collegium *(har)* låtit förfärdiga: .. Nya graverade stampar .. hwaruti hufwudsakligen den förandring af de nu begagnade stämplar blifwit gjord, att i stället för ordet "Hallstämpel" blifwit anbragta orden "Swensk tillwerknings-stämpel". *SFS* **1848**, nr 62, s. 3. — **-SÄTT.** jfr **-metod.** *PH* 6: 3941 (**1756**). — **-TEKNIK.** *HbSkogstekn.* 418 (**1922**). Tillverkningstekniken var hantverksmässig, ehuru produktionen skedde i stor skala. *Dædalus* **1946**, s. 96. — **-TEKNISK.** *TSvLarov.* **1944**, s. 222. — **-TID.** tid som åtgår för tillverkning av ngt; äv.: tid(punkt) då ngt tillverka(t)s; jfr **-period.** KONIG *LärdÖfn.* 5: 126 (**1747**). Besparing uti tilverkningstid och kolåtgång. RINMAN 1: 383 (**1788**). *(Vi)* ville .. snarare sätta tillverkningstiden närmare år 1100 än det derpå följande seklet. EICHHORN *Stud.* 3: 229 (**1881**). — **-TOLERANS.** *tekn.* om (mått på) tillåten avvikelse från normvärde o. d. vid tillverkning; äv. konkretare, om tolerans hos produkt. ZETTERLUND *TolPassn.* 23 (**1945**). Små tillverkningstoleranser gör materialet *(dvs. lättbetongprodukter)* speciellt lämpligt för modernt, industrialiserat byggande. *SvD(A)* 4/11 **1965**, s. 1. — **-VINST.** (numera bl. tillf.) produktionsvinst. *LBA* 23–24: 140 (**1799**). — **-VÄRDE.** produktionsvärde. *PH* 11: 744 (**1779**). — **-ÅR.** år då ngt tillverka(t)s (jfr **-dygn**); äv. (förr) om tidrymd omfattande ett år (räknat från bestämt datum) varunder tillverkning bedrevs (jfr **-dygn**). Flere .. *(silver)*arbeten hafva årtal, hvilket dock ej direkt angifver tillverkningsåret utan det år, då .. föremålet skänktes till den kyrka, som eger det. *MeddSlöjdF* **1884**, s. 60. Tillverkningsår räknas från och med den 1 oktober till och med den 30 september. *SFS* **1910**, nr 91, s. 2. — **-ÄMNE.** (numera mindre br.) tillverkningsmaterial. CHYDENIUS 315 (**1766**). *SFS* **1925**, s. 483.

TILLVETANDES, se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 4** *a*) **TILL-VETTA.** (†) förhålla sig (så l. så); ligga l. stå till. Böör hustrun wara flijtigh och ijdkesam vthi sitt Hws .. så at ther icke så til wetter, som vthi een Finna Skuta, ther thet ena ligger öffuer thet andra. PHRYGIUS *FormHonMatr.* C 4 a (**1615**). WIDEKINDI *G2A* 185 (c. **1676**). — (**II 5**) **-VIFTA.** (numera bl. tillf.) gm viftande bringa (ngn ngt, särsk. hälsning o. d.); äv. bildl. En gynnande hofluft tillveftade honom pensioner och stora förmåner. MOLLER (**1790**, **1807**). Han tillviftar oss ett ogenerat farväl. NERMAN *Service Bluffm.* 123 (**1925**). — (**II 5**) **-VIGA.** [fsv. *tilvighia*] (†) (in)viga l. helga (ngt l. ngn) åt (ngn l. ngt). Tw Altar, som Juppiter och Soolen tilwijgde woro. SCHRODERUS *Liv.* 737 (**1626**). BRENNER *Dikt.* 1: 54 (**1695**, **1713**). — **-VIKA.** **1)** (†) till **II 5** (*a*): tillvita (ngn ngt), anklaga för. Hustrun, Barbro huilkenn är .. *(horsbrott)* tillwichtt. *3SthmTb.* 14: 214 (**1625**). **2)** (numera bl. mera tillf.) till **II 8** *b α*: gm vikning forma (ngt). En barsliten, i löjliga knycklor tillviken hatt. ALMQVIST *Kap.* 66 (**1838**). JOCHNICK *Handgev.* 71 (**1854**).

TILLVILJES, se **till I 11** *b.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 10**) **TILL-VILLIG.** [fsv. *tilviliogher*] (†) målmedvetet angelägen. Det önskas .. icke af annat än tanklösa fänar och verkligen tillvillige, att .. Sverige genast skulle blifva en republik. WINGÅRD *Minn.* 8: 101 (**1848**). — (**II 5**) **-VINKA.** gm vinkning(ar) bringa l. meddela (ngn ngt, särsk. angivet med inf.-förb.); äv. (numera bl. tillf.): vinka åt (ngn). Engelen tillvinkade henne ett föraktande bifall. LEOPOLD 3: 489 (**1794**, **1816**). Länsfängelset .. från hvars gluggar vi förbikilande skolpojkar ofta .. tillvinkades af .. *(fångarnas)* genom gallret utsträckta armar. ÖMAN *Ungd.* 224 (**1889**). Monarken, som ibland tillvinkade en eller annan att följa sig. LEWENHAUPT *Sjuttiot.* 184 (**1937**). — (**II 5**) **-VINNA.** **1)** vinna (ngt, i sht förr äv. ngn, särsk. (o. numera företrädesvis) ngt abstr., särsk. välvillig inställning l. uppfattning o. dyl. l. uppmärksamhet) åt (ngn l. ngt, särsk. (o. numera företrädesvis) sig); äv. om sak, särsk. dels handling l. egenskap o. d., dels framställning l. för allmänheten avsett alster o. d.; förr äv. utan indir. obj.: vinna, stundom närmande sig: erövra o. d. *Hur tillvinner man sig respekt, allmän aktning, förtroende, vänskap i sådana sammanhang? Hon kan säkert snabbt tillvinna sig stor popularitet. Förslaget tillvann sig allas bifall. Pjäsen har redan tillvunnit sig stor uppmärksamhet.* STÅHLE *VersVasat.* 131 (*i handl. fr.* **1611**). Förmodandes Staden så mycket lättare til winna, när han .. *(invånarna)* owettande så öfverkom. SWEBILIUS *SGHelmfeldt* O 4 b (**1678**). När skall ni lära, att höflighet och godhet tillvinner allas hjertan? GUSTAF III 3: 177 (**1782**). Herr Biskopen har förestått alla sina Embeten med flit och framgång, som .. tilvunnet honom agtning och förtroende inom Dess Stift. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 178 (**1791**). Från .. *(det katolska prästerskapet)* hade .. konung Gustaf tillvunnit sig en, om Luthers lära underrättad och henne gillande, äldre man. JÄRTA 1: 248 (**1832**). Den möjligheten, att .. vi skulle kunna lyckas tillvinna oss publikens gunst. BEMALMSTRÖM 7: 405 (**1845**). Den fråga, som .. så oaflåtligen plågat henne, hade hon tillvunnit en lösning, som var fördelaktig för henne. WIESELGREN *Hvirfl.* 1: 43 (**1891**). Fri från all tillgjordhet och med en rättframhet, som ibland kunde förbluffa, tillvann han sig alla underordnades stora tillgivenhet. *Bernadotte Minn.* 55 (**1949**). särsk. (numera mindre br.) *a)* med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *till* l. *åt.* The provincier, som medh så mycket Swenskt blodh till Sveriges Chrono tillwundne ähre. *RARP* 7: 162 (**1660**). NYBLÆUS *Forskn.* I. 2: 48 (**1875**: åt). *b)* i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som väcker l. inger välvilja l. uppskattning l. förtroende o. d., vinnande. *PersSlafv.* 10 (**1800**). En ståtlig man med ett tillvinnande

yttre. RYDBERG *KultFörel.* 5: 157 **(1887)**. *(Hon var)* genom sin rättframma vänlighet ytterst tillvinnande. WRANGEL *HerrgHerr.* 51 **(1927)**. **2)** (†) överbevisa l. förklara (ngn) skyldig; i sht i p. pf. (jfr **för-vinna 4**); särsk. med bestämning (dels (direkt) obj., dels prep.-förb. med rektion) angivande brott o. d. (äv. utdömt straff). Then som her effter med .. *(ockerhandel)* skäligen heslagen och tilwunnen bliffwer, skall ther före nepses och straffes. *G1R* 18: 41 **(1546)**. Tå skall Måns stå th*(e)*t peenn och straff, såsom tå kann bliiffue hono*(m)* m*(e)*dh lagenn tillwnnith. *VadstATb.* 78 **(1583)**. Förnekar någon sin Hand*(skrift)*, och blifwer sedan tilwunnin thet emoot sitt bättre Wett giort hafwa, wari förfallen til dubbelt så mycket, som han eliest .. hade skyldigh warit. *Siol.* **1667**, Skipml. 9. HEINRICH **(1814)**. jfr **o-tillvunnen**. — **(II 2, 10)** **-VISA**, **-ning**. (†) påvisa l. hänvisa till l. anbefalla (ngt). *SvTr.* V. 1: 128 **(1603)**. LIND 1: 1910 **(1749)**. — **(II 5 *a*)** **-VISKA**. (numera bl. mera tillf.) viska (ngt) till (ngn); äv. (tillf.) med enbart personobj., särsk. i p. pf. Vet, i mitt hjerta en röst tillhviskar mig gladtig försäkran. ATTERBOM *SDikt.* 1: 164 **(1808, 1837)**. Knuffade, puffade, nupna och tillviskade av hustrur och mödrar vaknade de upp ur slummern. SPONG *Kråkn.* 171 **(1963)**. — **-VISPA**, **-ning 1)** till **II 8** *b*: gm vispning tillreda (ngt). Soppan tillvispas. EKBERG *Hvad äta?* 128 **(1899)**. **2)** till **II 11** *a α α′*: gm vispning tillsätta (ngt). Då massan är varm, tillvispas den .. smälta chokladen. GRAFSTRÖM *Kond.* 151 **(1892)**.

TILLVIST *til³-vis²t*, r. l. f. (*RA* 1. 4: 533 **(1598)**, *SDS* 27/5 **1919**, s. 8) ((†) n. *SUFinlH* 4: 189 **(1613)**, RUDBECK D. A *Atl.* 2: 54 **(1689)**; pl. = *SUFinlH* 4: 189 **(1613)**). [ssg av **TILL** o. **VIST**] om sporadisk l. tillfällig l. stadigvarande vistelse; vanl. konkret(are): uppehållsort; tillflyktsort; hemvist; äv.: tillhåll (se d. o. **2**) l. gömställe; särsk. med rumsadverbiell bestämning, dels i uttr. *ha sin tillvist*, dels i uttr. *ta sin tillvist*, ta sin tillflykt; förr äv. i sådana uttr. som *hus och tillvist*. Thätta konungerike .. uthi hwilket l ider hus och tillwist hafwe. *RA* 1. 4: 533 **(1598)**. Någhra mijler ther ifrån .. ligger ett annat förfallit hws .. tijt folket .. pläga fly och haffua sitt tilwist, när then Grimske Tattaren förwäntande är. PETREIUS *Beskr.* 1: 39 **(1614)**. Han *(är)* rymbder här af landet, så att .. Jacob Langz erfvingar icke hafue rätteligen kunnet förfare, hvarest han sin tillvist eller nidsätt tagit hadhe. AOXENSTIERNA 2: 379 **(1620)**. Tå Konung Gustaff thet förnam, huru the vproriske Småläningar hadhe sitt tilwist i Blekingh .. Så lät *(osv.)*. TEGEL *G1* 2: 151 **(1622)**. Gudh *(har)* giffwidt Befalning .. at the som mz then Besmitteli̇ghe Siwkdomen Spetelskan woro bekaijadhe, skulle Boo allena, haffwa theras Tilwist vthan om Laghret. PAULINUS GOTHUS *Pest.* 47 b **(1623)**. Här *(i denna del av Peru)* är Hufwud- och störste Handels-staden belagen, ther the förnambligaste Betiänte .. uthi Landet hafwa sitt Säthe och Tillwist. *Amer.* 40 **(1675)**. Eller också hålla pojkarne *(vid Lundsbergs skola)* till i samlingssalen till det hem, där de ha sin tillvist, och ägna sig där åt musik, läsning, schackspel och andra tidsfördrif. *SDS* **1919**, nr 142, s. 8. — särsk. (†) oeg., om sak i uttr. *ha sitt tillvist*, ha sin plats, befinna sig. Baak til vpwarmes .. *(magen)* aff thet warma Blodhet som i Ryggådren sitt tilwist hafwer. PALMCHRON *SundhSp.* C 8 a **(1642)**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **(II 3)** **TILL-VISTNING**. (†) vistelse(ort); jfr **tillvist**. *VDAkt.* **1718**, nr 210. — **(II 5)** **-VITA**, **-else** (se *avledn.*), **-ing** (†, *TbLodöse* 232 **(1591)**, *UrkFinlÖ* 11. 1: 89 (*c.* **1595**)), **-ning** (†, *UrkFinlÖ* 11. 1: 84 (*c.* **1595**), *ConsAcAboP* 7: 173 **(1692)**); **-are** (numera bl. tillf., DAHLGREN *Stanley* 1: 383 **(1890)**). [fsv. *tilvita*] anklaga l. beskylla (ngn (l. ngt)) för (ngt, särsk. dels (brottslig) handling (särsk. angivet med inf.-förb.), dels (ofördelaktig) egenskap o. d.); äv. med avs. på dels tillmäle o. d., dels beskyllning l. skuld o. d.; äv. (numera bl. tillf.) med enbart ettdera obj. l. abs.; förr äv. dels med obj. ersatt av prep.-förb. (se *a*), dels med avs. på ngt positivt (se *b*); jfr **-mäla**, v.² **1**, **-mäta 1** slutet *β*, **-vika 1** o. **förevita**. *Man tillvitar gärna fienden de grövsta förbrytelser och illdåd. Hon tillvitade sina föräldrar en orättvis behandling. Han tillvitades åtskilliga brister. Det är många som har tillvitat henne både äregirighet och oförsonlighet.* Felt*(es)* för*(utnamn)*da Oluff sskomakare ss*(acer)* til xl .. *(mark)* för hans husthru hade tiluith ath And*(er)*s j Hall hadhe vååltagith henne. *UpplDomb.* 7: 28 **(1549)**. Frija sigh ifrån the Beskyldningar, som honom tilwittes. SCHRODERUS *Os.* 2: 18 **(1635)**. *(Ratten skall)* döma, huru then plichta .. bor, som ohemult angaf och tilwitte. NEHRMAN *PrCr.* 276 **(1759)**. Flere olägenheter tilvitas imedlertid, med mer och mindre skäl, detta stående Lån-Systeme. *LBA* 5–6: 58 **(1797)**. Sterner skulle aldrig kunna .. begå en så usel handling, hvilken du .. tyckes vilja tillvita honom. CARLÉN *Repr.* 263 **(1839)**. Man tillvitade honom att genom sin armé ruinera riket och genom sin oduglighet ruinera armén. *Almquist VärldH* 5: 73 **(1933)**. Samtidigt *(med slaget)* tillvitade hon honom en del mindre smickrande epitet. *SvD(B)* 10/11 **1954**, s. 15. särsk. (†) *a)* med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *för*. *RA* 11. 1: 116 **(1612)**. På rent allwar tillwitas de också för att betrakta humus såsom wäxternas hufwudnäringsmedel. *SKN* **1844**, s. 93. *b)* med avs. på ngt positivt: till(godo)räkna o. d. (ngn, särsk. sig, ngt). DAHLSTIERNA *(SVS)* 53 **(1698)**. Månn' Du Dig sielf berömm: ell' egit Låf tilwitar? FRESE *Pass.* 71 **(1728)**. Avledn.: **tillvite**, förr av. **tillvit**, n. (**-vit 1771**. **-vite (-w-, -ij-) 1661–1942** (: tillvitet, *sg. best.*)) (numera föga br.) tillvitelse. Medh lyngh och falska tillwijte. *VDAkt.* **1661**, nr 309. *RöstRadio* **1942**, nr 9, s. 11. **tillvitelse**, r. l. f. (LIND **(1749)** osv.) ((†) n. *VRP* 27/3 **1734**). anklagelse l. beskyllning; i sht förr särsk. i uttr. *göra ngn en tillvitelse*, rikta en anklagelse mot ngn; särsk. i fråga om illvillig l. lögnaktig l. orättmätig beskyllning för ngt, särsk. (*jur.*) i uttr. *falsk* l. *vårdslös tillvitelse*, om sådan hos rättsvårdande myndighet ingiven anklagelse som är avsiktligt lögnaktig resp. som man bort inse vara osann; jfr **tillvite** o. **till-mäte**. Att e*(rs)* k*(ungliga)* M*(ajestat)* oss med sådane tilwitelser brodherligen hadhe welet förskone. *RA* 1. 4: 658 **(1598)**. Ahrerörige beskyllningar, eller .. skamlöse tilwitelser och förtal som heder och ähra angå. SCHMEDEMAN *Just.* 765 **(1682)**. Theodoros .. bar med lugn de tillvitelser för kätteri och affall, som kristianerne allmänt gjorde honom. RYDBERG *Ath.* 296 **(1859)**. Nu dömdes båda för främjande av flykt och falsk tillvitelse. *DN(A)* 10/12 **1964**, s. 27. Om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning anta, att hans utsaga var sanningslös, domes han för vårdslös tillvitelse. *NorstedtJurHb.* 759 **(1987)**. **tillvitlig**, adj.

(-elig; se av. **otillvitlig**) (†) **1)** som föranleder beskyllning l. klander; anträffat bl. i ssgn **o-tillvitlig**. **2)** som innehåller l. innebär beskyllning l. klander. At Lars Thorbiörnsson giordt den emot protocollet stridande tilwiteliga anmärkningen. *BondP* 12: 141 (**1771**). — (**II 5**) **-VITTNA**. [fsv. *tilvitna*] (†) gm vittnesmål tillräkna l. tillskriva (ngn ngt). Skeninges kroner, som hann war till witnet af een diekne, som med honom kronerna stolet hafuer. *VadstATb*. 182 (**1593**). — (**II 5**) **-VITTRA**. (†) gm avvittring tilldela l. tillerkänna (ngn l. ngt ngt). Redhe penny*(n)*g*(e)*r Som my*(n)* barn*(n)*, åppå hans skott*(es)* we*(n)*gne til wittrett ær. *ArbogaTb*. 4: 135 (**1566**). *VDAkt*. **1682**, nr 147. — **-VRIDA**, **-ning**. **1)** till **II 7**: vrida åt (o. tillsluta) (ngt, särsk. kran o. d.); i sht förr äv. (med anslutning till **till II 1** *a*) närmande sig bet.: gm vridning (hårt l. hårdare) anbringa. Honom hafva de plågat och bundit om hufvudet med ett hårrep och det tillvridit med en kepp. *SUFinlH* 5: 305 (**1618**). Fanns det minsta hank med rekvisitionspapperen, så tillvredos genast tunnornas tappar. QUENNERSTEDT *Torneå* 2: 329 (**1903**). **2)** till **II 8** *b* α: gm vridning forma l. omdana (ngt); i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., särsk. bildl., särsk. i fråga om språkbruk: konstlad, krystad, tillgjord. Det wore likwäl bra underligt, om ett så tillwridet språk och så långwäga liknelser skulle härleda sig från ett öfwermått af inspiration och phantasiens ohejdade fart. *SvLittFT* **1833**, sp. 238. Adèle med .. det släta håret snipigt tillvridet i en knut i nacken. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 3: 65 (**1931**). — (**II 8** *b* β) **-VÅLLA**. (†) vålla (ngt); särsk. dels i p. pr., dels ss. vbalsbst. *-ande*. *G1R* 29: 473 (**1560**). lag *(torde)*, genom deras tillwållande, råka uti missgunst. *VDAkt*. **1724**, nr 203. — (**II 8** *b* α) **-VÅRA**. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) särsk. i p. pf. i opers. sats, i fråga om slutfört vårbruk; jfr **-så**. Föör än någit fram bätre och til vårat bliffuer medh kornsäden. *VDAkt*. **1676**, nr 149. Då kunde man nog i Skåne ha tillvårat i början av maj. *SvKulturb*. 5–6: 307 (**1930**). — (**II 13** *b* β) **-VÅRDNAD**. (†) omsorg. *VDAkt*. **1667**, nr 344. — **-VÄGA**, v., **-ning**. **1)** (numera föga br.) till **II 5**: väga upp (ngt) o. tilldela (ngn); jfr **2**. De *(skall)* niuthe thet wellkor, att .. *(kopparn)* them för för:ne bethalningh medh bärgzwicht skall bliffue tillwägen. *PrivSvStad*. 3: 526 (**1585**). *(De uppgav att)* af dem köpta varor tillvägdes och tillmättes dem med gamla vigter och mått. FALKMAN *Mått* 2: 2 (**1885**). *IllSvOrdb*. (**1964**). **2)** (numera bl. tillf.) till **II 8** *b* (β): väga upp (o. iordningställa) (ngt); i förb. med prep.-adverbial som anger mottagare omöjligt att skilja från **1** i anv. med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. Ett hundrade tusendh Daler, sompt i reede slagne Daler, och sompt vthi gott Bergzsölff, som honom tilräcknade och tilwoget bleff. TEGEL *G1* 2: 371 (**1622**). Dika tillväger visshet åt dén, som straffet rönt. PALMBLAD *Aisch*. 66 (**1842**). *SAOL* (**1973**). **3)** (numera föga br.) till **II 11** *a* α α': väga upp (ngt) ss. tillägg. *TT* **1880**, s. 76. Ssg (till **2**; †): **tillvägnings-snäcka**. snäcka (se **snäcka**, sbst.[1] **2** *g* δ) med uppvägningsfunktion. *JernkA* **1859**, s. 10. *JernkA* **1881**, s. 303.

TILLVÄGA, adv., se **till I 1** *g* β.

TILLVÄGA- *tilvä³ga²~*, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till väga* (se **VÄG**); jfr äv. t. *zuwege*] ss. förled i ssgr: till väga (se **VÄG**).

Ssgr: **TILLVÄGA-BRINGA**. [jfr d. *tilvejebringe*, t. *zuwegebringen*] (numera mindre br.) åstadkomma (ngt), bringa l. få till stånd, (lyckas) ordna (jfr **bringa**, v. **1** *d* β, o. **tillstånd-bringa**); förr äv. dels med mer l. mindre framträdande ursprunglig rumslig (bi)bet.: skaffa fram, uppbringa, dels närmande sig l. övergående i bet.: ge upphov till, frambringa, orsaka; jfr **åväga-bringa**. The penger, som .. *(de)* vtaff Gerhart Grantmeiier haffue vplähnt och tillweghebracht. *HH* XXXIII. 1: 111 (**1561**). *(Omvälvningar i samhället, vilka)* ej kunde underlåta att framdeles tillvägabringa nya revolutioner. EKELUND *NAllmH* II. 1: 5 (**1838**). Kronprinsen hade .. blifvit öfverhopad med böneskrifter, att tillvägabringa någon hjelp. *2SAH* 32: 140 (**1859**). Genom Frankrikes bemedling tillvägabragtes .. ett nytt fördrag med Polen. ODHNER *Lb*. 185 (**1870**). Tillvägabringandet av en förbättrad hamn vid Trälleborg. *SvGeogrÅb*. **1934**, s. 60. *SvOrdb*. (**1986**; *angivet ss. ålderdomligt*). — **-GÅ**. (utom i slutet numera bl. tillf.) gå (så l. så) till väga, förfara, handla; förr äv. opers. På bondeståndets begäran .. hade Kungl. Maj:t utfärdat en förordning, huru wid .. öfwerenskommelser *(om pastoralier)* borde tillwägagå. EKELUND *1FädH* II. 2: 215 (**1831**). För påvisande av .. borsyra kan man tillvägagå på följande sätt. *VerdS* 73: 8 (**1898**). Hon hade .. tillvägagått med verklig planmässighet. SJÖBERG *Trälbås*. 23 (**1938**). särsk. (numera bl. mera tillf.) ss. vbalsbst. *-ende*, om handlingen att gå så l. så till väga; tillvägagångssätt. THOLANDER *Ordl*. (**1872**). Att på ett folkmöte i Stockholm .. dryfta främmande regeringars tillvägagående mot sina undersåtar. HJÄRNE *BlSpörsm*. 106 (**1899**, **1903**). Arbetarna .. skola ej ha haft någon förnimmelse av att deras tillvägagående vid något visst häfte *(av SAOB)* varit ett annat än då de utarbetade det näst föregående. *3SAH* LXVIII. 1: 127 (**1959**). — **-GÅNG**. (utom i ssgn **tillvägagångs-sätt** numera bl. mera tillf.) om handlingen att gå så l. så till väga; tillvägagångssätt; jfr **gång I 4, 11**. HÖGBERG *Vred*. 2: 364 (**1906**). Tillvägagången är än i våra dagar densamma. *Kulturen* **1968**, s. 85. Ssg: **tillvägagångs-sätt**. om sätt att (praktiskt) gå till väga l. handla l. förfara med ngt l. uträtta ngt, metod. *Framtiden* **1877**, s. 21. Med samma tillvägagångssätt kan en skicklig talare göra det sämsta förslag så bra, så bra. SOMMARIN *Tal*. 15 (**1908**). Flera klänningar skäras .. till samtidigt. Detta tillvägagångssätt kallas för lagerskärning och sker i särskilda skärmaskiner. *Varulex*. Beklädn. 181 (**1945**). Tillvägagångssättet är detsamma, även om Carlman blivit huggen i huvudet och Wetterstedt fick ryggraden avslagen. MANKELL *Villospår* 125 (**1995**).

TILLVÄGS, se **till I 1** *g* β.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): (**II 5**) **TILL-VÄLDIGA**. [efterleden en utvidgning av **-välla** (förr äv. **-välda**), sannol. med anslutning till **väldig**, som har makt] (†) refl.: tillvälla sig (ngt). *VDP* 21/6 **1757**, § 1. Wi tilwälldige osz dock härmed ingen rättighet, at .. stifta någon Skrif-Lag för Medborgare. BRUNKMAN *SvGr*. 74 (**1767**). — **-VÄLJA**. [fsv. *tilvälia*] **1)** (†) till **II 8** *b*: gm val utse (ngn); utvälja (ngn l. ngt); i vissa språkprov möjl. med (bi)bet. av kompletterande val o. övergående i **2**. *Linc*. Z 3 a (**1640**). Så väl caszan som archivet bör inventeras hwartannat år, wid de nye tilwalde Directeurernes inträde. *PH* 15: 538 (**1793**). **2)** till **II 11** *a*

α α´: välja (ngt, särsk. skolämne) ss. komplettering; jfr 1. För lärjunge, som tillväljer grekiska, må, därest han så önskar, antalet tillvalda ämnen inskränkas till två. *SFS* **1928**, s. 1319.

TILLVÄLJANDE, se till **I** 14 *b γ anm.*

TILLVÄLLA *til³-väl²a*, v. **-ar**, **-ade**, **-at**, **-ad** l. **-er**, **-de**, **-t**, **-d** (pr. sg. **-ar** SCHÜCK *VittA* 3: 52 (*i handl. fr.* **1692**) osv. **-er** *G1R* 11: 125 (**1536**) osv. — ipf. **-ade** SCHRODERUS *Os.* 1: 177 (**1635**) osv. **-de** AURIVILLIUS *Gr.* 141 (**1684**) osv. — sup. **-at** *G1R* 13: 215 (**1541**) osv. **-et** *G1R* 28: 492 (**1558**), *SvTr.* V. 1: 136 (**1603**). **-t** *LReg.* 173 (**1624**) osv. — p. pf. **-ad** *2BorgP* 5: 556 (**1734**: tillwällade, *sg. best.*) osv. **-d** *KyrkohÅ 1910*, MoA. s. 33 (**1738**: tilwalda, *sg. best.*) osv. **-ed** *Uppl-Domb.* 2: 25 (**1578**: tillwellede, *sg. best.*)). vbalsbst. **-AN** (†, *ÅngermDomb.* 8/11 **1630**, fol. 34 (: Till wällen)), **-ANDE**. (**-wall-** **1564**. **-veld-** **1554**. **-vell-** (**-u-**, **-w-**) **1536–1747**. **-wäld-** **1702–1769**. **-väll-** (**-w-**) **1558** osv.; förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilvalda* (*-valla*) *sik*; jfr ä. d. *tilvælde*; ssg av **TILL** o. **VÄLLA**, ta med våld l. orätt]

1) mer l. mindre självsvåldigt l. orättmätigt l. hänsynslöst skaffa l. förvärva (ngt) åt (ngn), särsk. med avs. på (makt)ställning l. förmån o. d.; särsk. (o. numera bl.) med refl. indir. obj. (förr äv. dels med inf.-bestämning, dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. utan refl. pron., dels utan direkt obj.); förr äv. med det indirekta obj., särsk. refl. sådant, ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; jfr **BEMÄKTIGA 3**, **TILL-KRÄKTA**, **TILLSKANSA**, **TILL-VÄLDIGA**, **TILLÄGNA 3** *a*, *b*. *Juntan tillvällade* l. *tillvällde sig makten genom en statskupp.* Huar och een tager och tillueller siig som honum sielff synis. *G1R* 11: 125 (**1536**). Hade de Danske Konungarne .. med intet fog sig tilwällat bruket af de Tre Cronor uti sit wapn. WERWING *Hist.* 2: 223 (c. **1690**). Det är förskräckeligit, at menniskior .. i sin blindhet och tilwälda andeliga auctorité töras sättia sin tröskel brede wid Guds tröskel. *KyrkohÅ 1910*, MoA. s. 33 (**1738**). (*Aggressionen visar*) at Ryssland vill tillvälla sig at i varcket regera i Sverige. HÖPKEN 2: 87 (**1747**). Detta försök att tillvälla riksens ständer domsrätt öfver enskilda författare och deras meningar. JÄRTA 2: 339 (**1824**). (*Det klagades på*) att adelsmännen sökte åt sig ensamt tillvälla magten att besätta lediga prestsysslor. FRYXELL *Ber.* 9: 70 (**1841**). Ingen har .. utan brott kunnat tillvälla sig ensam äganderätt till jorden eller industrien. GRANFELT *Samh.* 255 (**1937**). — jfr **EGEN-TILLVÄLLANDES**.

2) (†) (orättmätigt) tillskriva (se d. o. **1** *b*) l. tillmäta (se d. o. **1** slutet *α*) (ngn (särsk. sig) l. ngt ngt); äv. dels: tillerkänna (ngn l. ngt ngt), dels: beskylla l. anklaga (ngn) för (ngt). Hwad .. then Helige Skrift .. kyrckione tilskrifwa, thet måste man Påwen tilwälla, effter .. Ordqwadet, at man Konungarijket tilskrifwer, hwad som Konungen gior. BRASK *Pufendorf Hist.* 438 (**1680**). Den fördehl som man wil tilwälla en diupare (*vall*)Graf. RALAMB 8: 120 (**1691**). Att man tillväller oss en förmod(*ad*) conspiration emot deras Maj(*estäte*)rs .. personer. *HSH* 7: 306 (**1727**). Utan at kunna tilvälla mig någon större kännedom af Theatren, än andra, skal jag dock (*svara*). KELLGREN (*SVS*) 4: 104 (**1780**). En cultur, som ville tillvälla känsloförmågan ett välde öfver viljan. TEGNÉR *FilosEstetSkr.* 168 (**1808**).

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II** (**7**,) **8** *b α*) **TILL-VÄLTA**, **-ning** (numera bl. tillf.) medelst vält trycka samman l. jämna till (ngt, särsk. (fåror i) åker o. d.); i sht i pass. Efter sättningen (*av betfröna*) tillvältas drillarne på lätt jord. ARRHENIUS *Jordbr.* 2: 272 (**1860**). BOLIN *Åkerogras.* 65 (**1926**). — **-VÄNDA**, **-else** (†, LIND 1: 1890 (**1749**)), **-ning** (numera mindre br., PERICI *Musæus* 2: 374 a (**1582**), EKBLAD 229 (**1764**)). [fsv. *tilvända*] **1)** (†) till **II 1** *a*: gm vändande anbringa l. fastgöra (ngt). EKBLAD 191 (**1764**). **2)** till **II 2** *b*: vända (ngt) till, vända l. rikta hit- l. ditåt; förr äv. med indir. obj.: vända (hän) (ngt) mot (ngn) (särsk. (åtm. delvis med oklar avgränsning från **3**) bildl., med avs. på (o)nåd l. (o)gunst o. d.); särsk. (o. numera nästan bl.) i p. pf., särsk. bildl., särsk. (o. numera i sht) dels ss. senare led i ssgr: som visar l. ägnar intresse l. engagemang l. förståelse för l. medvetenhet om l. uppmärksamhet åt (det som anges i förleden) (särsk. i ssgn **samhälls-tillvänd** (se nedan)), dels pregnant: som (enligt förhärskande föreställningar) uppvisar rätt slags intresse osv. (i sht inskränktare (o. möjl. elliptiskt för): samhällstillvänd). (*Vi*) haffue .. tiluenth them wår gunst vilie oc wenskenskap igen. *G1R* 6: 104 (**1529**). Så äre wij ödmiukeligenn begieranndes, at E(*rs*) K(*unglig*) M(*ajestä*)tt oss något misshagh icke wille tillwända. *LReg.* 185 (**1624**). Iag fick intet annat swar än att han i samma ögnableck mig ryggen tillwände och ifrån mig gick. *KKD* 2: 286 (**1718**). Med tillvandt öra kämpen quädet drack. STAGNELIUS (*SVS*) 3: 22 (**1814**). (*Boken*) tar .. upp problem, som kanske inte är så uppenbara i dessa tider av tillvända böcker om allt det där som är omedelbart synligt. *SvD* 12/11 **1973**, s. 10. jfr: Apropå .. vårt kulturliv blir det verkligen för varje dag mera progressivt och samhällstillvänt. *SvD* 9/3 **1969**, s. 4. **3)** (†) till **II 5**: tilldela l. tillerkänna (ngn ngt); äv. dels med refl. indir. obj.: tillägna l. tillskansa (sig ngt), dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret(are), övergående i bet.: tillgång (se d. o. **4** o. **2**); jfr **2**. Doch vele vij .. här medh förordnat .. hafve, at ingen af våre käre söner skal .. tillåtet varda något af then deel, vij them nu af cronan .. förländt hafve, någre främmande eller inländske til någen ägendom .. at tilvända, sälie .. eller försättie. *G1R* 29: 553 (**1560**). Är altså den förnämsta tillwänning, slåtbon hafwer, spanmålen och den derefter blefne halm, till penningar och creaturs födo. *HTSkån.* 2: 375 (**1759**). (*Skogsbönderna har tillräckligt med hö*) så at de wähl creatur underhålla och försälja kunna, hwilcket .. är almogens endaste tillwänning till penningar. *HTSkån.* 2: 376 (**1759**). BOLIN *Statsl.* 1: 24 (**1868**: åt). Jag har på kort tid tillvändt mig ansenliga summor. LUNDEGÅRD *Struensee* 3: 262 (**1900**). **4)** (numera mindre br.) till **II 8** *b α*, i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: upp- och nedvänd, "tillstökad". MOBERG *Utvandr.* 339 (**1949**). MOBERG *SistBr.* 296 (**1959**). **5)** (†) till **II 10** *b*: använda (ngt, särsk. flit), ta i bruk. Ath then schath baadhe koper iærn och andre waror wj schule haffwa tilwenth j salth hwmbla och klædhe och opholleth wor gardh mett ær oss nw alth aff hendherna. *G1R* 3: 175 (**1526**). (*Gud befaller*) at the all mogeligh flijt tilwenda skola, at dråparen må warda fången. LPETRI *Mandr.* F 6 a (**1562**). Nu må tu Dödh, tin Konst tilwända. DALIUS *Valet.* C 6 a (**1681**). Avledn.: **tillvändhet**, r. l. f. särsk. till **-vända 2**, särsk.: egenskap att visa l. visande av intresse l. enga-

gemang l. medvetenhet o. d. En ny tillvandhet mot samtidens sociala, ekonomiska och politiska frågor, en vaknande politisk medvetenhet. *VLösen* **1969**, s. 651. — (**II** (**8** *b* *α*,) **10**) **-VÄNJA, -else** (†, *Linc.* G 5 b (**1640**), EKBLAD 385 (**1764**)), **-ning**. [fsv. *tilvänia*] vänja (ngn l. ngt) (fullständigt) vid (ngt); äv. (o. utom när det direkta obj. utgörs av inf.-förb. (l. *att*-sats) l. det indir. obj. av refl. pron. numera nästan bl.) dels med det direkta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av i sht *vid* l. *till*, dels med bara ett obj.: göra (ngn l. ngt) (fullständigt) van; ss. vbalsbst. *-ning* (jfr slutet) äv. med särskild tanke på i vilken mån man vant sig vid ngt; i sht förr äv. utan indir. obj.: vänja sig vid (ngt) (särsk. (o. numera bl.) i p. pf.: som man har vant sig vid, invand). *Det beror på tillvänjningen hur mycket man kan klara av.* Vij .. *(såg)* gerne, att tu .. ville nu i tin ungdom tilvenije tigh ath bestelle, hvadt som nödtorfften fordrer. *G1R* 26: 612 (**1556**). Ahr och någon som lust hafwer till studierne, så hindrass han doch, sompt af fattigdom, sompt af sochnegånger, och .. tillwenniess månge odygder, dryk .. lättiegång och annat slijkt. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 147 (*i handl. fr.* **1620**). Godz och inkomster .. tildeltes *(till klostren)*, at Barnen och vngdomen motte ther vnderwijsas i Christendomen, och tilwänias til Gudachtigheetennes öfning. EKMAN *Siönödzl.* 317 (**1680**). För at .. *(vid landskapsmålning)* något litet tilvänja handen, bör man copiera goda originaler som föreställa trän. *Miniatursk.* 44 (**1784**). Den som under en hel öfningsrik lifstid har tillwant sig ett wisst lefnadssätt. THOMANDER *Pred.* 2: 45 (**1849**). Med sin tillvanda och beundransvärda sjelfbeherrskning visade han sig sällan retlig under sin ledning af de parlamentariska göromålen. *SvT* **1852**, nr 25, s. 4. Sverige håller på att tillvänjas vid kränkningarna. *SvD* 2/8 **1988**, s. 2. särsk. med tanke på att (alltmer ökande) beroende uppstår (särsk. av läkemedel l. drog o. d.); särsk. ss. vbalsbst. *-ning*. *Tirfing* **1924**, s. 49. Vid tillvänjning .. blir det ofta en viss ökning av doserna och man blir allt starkare beroende av att få tillräckligt stora doser. *SvD(A)* 30/11 **1965**, s. 4. Ssgr: **tillvänjnings-effekt**. särsk. till slutet. Att alkoholen på grund av dess tillvänjningseffekt inte kan behandlas som en vara vilken som helst. *Motorför.* **1955**, nr 10, s. 23. **-period**. *DN(A)* 9/10 **1965**, s. 21. **-risk**. särsk. till slutet. *SvD(A)* 13/8 **1959**, s. 5.

TILLVÄNTANDE(S), se **till I 14** *b γ anm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 5**) **TILL-VÄRDA**. (†) bevärdiga (ngn med ngt). Dhet E. Excell. icke allenast haffver gunstligen teckts tillvärdha migh medh dess angenehme skriffvelsse därom. *OxBr.* 8: 499 (**1649**). — (**II 5**) **-VÄRDERA, -ing** (numera bl. tillf.) efter värdering tillerkänna (ngn ngt för sålunda fastställt belopp). *TbLödöse* 129 (**1589**). Een gård i Nykiöpingz stad som M*(äste)*r Jacob Cosswa är tilwerderat, för .. 1600. *BoupptSthm* **1675**, s. 1130 a. *2NF* 20: 1471 (**1914**). — (**II 8** *b α*) **-VÄRMA, -ning**. värma upp (ngt); särsk. (o. numera nästan bl., om ä. förh.) i fråga om förberedande l. inledande skede av järnframställning, särsk. med avs. på masugn (särsk. ss. vbalsbst. *-ning*). Härtill åtgick icke fullt 4 famnar ved, utom ugnens tillvärmning, som påstod 6 1/2 timmar. *JernkA* **1825**, 1: 93. En medelst modereradt lufttillopp mera långsamt tillvärmd mila svettas långsammare .. än en mila hvars upphettning .. genast från början .. påskyndas. SVEDELIUS *Koln.* 67 (**1872**). Ssgr (numera bl. tillf., om ä. förh.): **tillvärmnings-brygga**. i masugn: brygga (se **brygga**, sbst.[1] **5** *h*) för tillvärmning. Draget i hardarne bör regleras så, att tackjernet på tillvärmningsbryggan är rödvarmt vid neddragningen. *JernkA* **1859**, s. 79. **-rum**. i masugn: utrymme vari tillvärmning sker. *JernkA* **1830**, s. 364. SCHULTHESS (**1885**). **-ugn**. ugn för (förberedande) tillvärmning. *JernkA* **1836**, s. 223. *UB* 4: 159 (**1873**). — (**II 5**) **-VÄRVA, -ning**. [fsv. *tilvärva*] (†) förvärva (ngt); äv. dels med indir. personobj.: förvärva åt, dels med avs. på (krigs)manskap: värva; jfr **-skaffa**. Wårt rette tilwärffde afflinge godz. *2SthmTb.* 7: 265 (**1586**). Ammiralen Edel .. *(har erbjudit sig att attackera)* några Turkiske skepp .. *(för att)* derigenom .. tilwerfwa och anförskaffa Hans Kongl. M*(ajestä)*tt och Chronan een anseenligh winst. *HSH* 32: 318 (**1663**). Uti Wurtemberg tilwärfwas et stort antal Recruter. *PT* **1758**, nr 30, s. 3. — (**II 11** *a α α'*) **-VÄVA**. väva (ngt) för utökning l. komplettering av befintligt bestånd; äv. (o. numera bl., tillf.): väva (ngt) ss. tillagd del (till befintligt alster). *GripshR* **1546–47**. Till en gammal gobelin .. ha Handarbetets vänners väfverskor tillväft en ny bård. *SD* **1899**, nr 211, s. 2. — **-VÄXA, -an** (†, *RelCur.* 56 (**1682**)), **-else** (†, PHRYGIUS *MRosengren* B 8 a (**1608**)), **-ning** (†, BRASK *Pufendorf Hist.* 249 (**1680**)). [fsv. *tilvaxa, tilvaxa*] **1**) (†) till **II 5**: (gm växande) komma (ngn) till del; tillfalla, tillkomma; särsk. dels om egendom o. d., dels om nytta l. skada o. d. *(Gud har befallt)* ath huar och en skall göre rette tiende aff alt thet som honom om året tilwexer. *G1R* 12: 257 (**1539**). Alla fahrlige effecter, som theraf rijket .. tillvexa kunde. *RP* 7: 6 (**1637**). Allmogen *(borde)* proportionaliter efter den förmån hwilken den tillwäxte af luckans öpning, blifwa taxerad till så mycket större afgift, som arrende summan derigenom kunde blifwa förminskad. *AktsamlKungsådreinst.* 389 (**1785**). **2**) (numera föga br.) till **II 7**: växa igen; särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. SYLVIUS *Curtius* 383 (**1682**). En tillvuxen vildmark, i hvilken det var omöjligt att framtränga många alnar. LINDSTRÖM *Bates* 288 (**1872**). *IllSvOrdb.* (**1964**). **3**) till **II 11** *a α*: (efter hand) gm växande öka i storlek l. omfång l. omfattning o. d., bli större, växa till; särsk. dels om (del av) varelse l. växt l. naturföreteelse (i fråga om egentligt biologiskt växande), dels om bestånd l. mängd o. d. av ngt, dels om verksamhet l. förhållande l. förmåga o. d.; äv. om person, i fråga om förvärv av ökad förmåga l. insikt l. duglighet o. d., i förb. med av prep. *(ut)i* inlett adverbial vars rektion anger i vilket hänseende växandet gäller; förr äv. dels närmande sig l. övergående i bet.: framväxa, uppstå, dels i uttr. *tillväxande år*, år under vilka man växer till, uppväxtår. *Sedan omplanteras sticklingarna efter hand som de tillväxer. Istäcket tillväxte alltmer för varje dag. Stadens befolkning tillväxer år från år. Ordförrådet fortsätter att tillväxa under hela livet. Hennes yrkeskunskap tillväxte med tiden. Tillväxa i ålder och visdom.* *Kol.* 2: 19 (*Bib.* **1541**). Aldenstund .. att mykin oreda tilvexer utaf det companii, som igenom slecht och svågerskap här i academien sigh meer och meer tildrager. *OxBr.* 12: 510 (**1614**).

På det at hela Clerkeriet .. måtte mer och mer uti den Christeliga Larans rätta förstånd tilväxa och gåfvorna föröka. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 484 **(1644).** Finnes fuller, att en och annan af Theologis då och då klagat öfwer then Cartesianske philosophiens tillwäxande. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 2: 298 (*i handl. fr.* **1687**). Thenne balsam .. giör at ullen snart tilväxer på the stallen, som hon kunde wara bortfallen på Fåren. ÅKEN *Landap.* 43 **(1747).** Ett nog hårdt prof för en spad yngling, att i de tillwäxande åren .. sakna äfwen nödtorftigt uppehalle. CAVALLIN *Herdam.* 4: 429 (*cit. fr. c.* **1750**). Den tillgifvenhet han till en början vann tillvexte icke i samma mån som bekantskapen blef noggrannare. REUTERDAHL *Mem.* 363 **(1860).** Enligt undersökningar i våra vatten skulle makrillen tillväxa synnerligen hastigt under första året. ROSÉN o. MOLANDER *Havsfisk.* 115 **(1923).** — **(II 5) -VÄXEL.** [jfr **-växla**] (†) förvärv; vinst. Så att den handelen måtte heller gående, och icke förhålla Wåre Inwåhnare til förlust, men androm til tilwexel. STIERNMAN *Com.* 3: 354 **(1665).** — **(II 5) -VÄXLA, -ing** (numera bl. tillf., *SAOL* **(1900)**, *SAOL* **(1923)**). refl.: gm byte (särsk. (o. numera bl.) växling) förvärva (ngt); förr äv. icke refl., i pass.; jfr **-byta.** Hwickit gull han vdi Tyslandt sich tillwägzledt haffwer, För Fem och Syutije daler. *G1R* 18: 849 **(1547).** Desse pelare hafva Franciscanerne tillväxlat sig af Grekerne emot en vacker ljuscrona. ENEMAN *Resa* 2: 141 **(1712).** Vid slutliqviden tillvexlades vanligen denna sedel. HLILLJEBJÖRN *Hågk.* 2: 115 **(1867).**

TILLVÄXT *til³-väk²st*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er.** (**-vext** (**-w-**) **1617–1862. -wuxst 1541. -växt** (**-w-, -xst**) **1634** osv.) [fsv. *tilvaxter, -växter*; jfr d. *tilvækst*; vbalsbst. till **TILL-VÄXA** o. **VÄXA TILL**; med avs. på formen **-wuxst** jfr t. *zuwuchs*] motsv. **TILL-VÄXA 3**: ökning i storlek l. omfång l. omfattning o. d.; särsk. dels i fråga om bestånd l. mängd o. d. av ngt, dels i fråga om verksamhet l. förmåga o. d.; förr äv. (jfr dock *d β, γ, δ*) i fråga om ngns förvärv av ökad förmåga l. insikt l. duglighet o. d., närmande sig l. övergående i bet.: förkovran (se **FÖRKOVRA 3**); äv. dels med av prep. *i* inledd bestämning som anger i vilket hänseende tillväxt sker, dels med gen.-attribut l. av prep. *av* inledd bestämning som anger vad som undergår tillväxt, dels konkretare (se särsk. *c*) l. mer l. mindre konkret (se *e*); jfr **TILL-MÅN, TILLTÄKT 2, TILLÖKELSE 1, TILL-ÖKSLA.** *Befolkningens snabba tillväxt är bekymmersam för miljön. Vi eftersträvar (en) tillväxt i såväl kvalitet som kvantitet.* (*Vi ska*) then eena then andres .. nytta, tilwuxst och wälfardh, til thet basta fordra och betanckia. TEGEL *G1* 2: 135 (*i handl. fr.* **1541**). Af alle dem .. som icke gärna unna oss vårt fäderneslandz högheet och tillvexst (*osv.*). AOXENSTIERNA 8: 687 **(1633).** Den försorg Hans Kongl(*iga*) Hoghet nådigast behagar hafwa för studii Medici widare fortkomst och tillwäxt här wid Academien. LINNÉ *Bref* I. 1: 133 **(1747).** Dagelig tilvext i kärlek för Gud och nästan. EKELUND *Fielding* 3 **(1765).** (*I Norge*) uppgifver Friis en stadig tillväxt af Lapparne. DÜBEN *Lappl.* 450 **(1873).** Ett kapitals tillväxt genom ränta på ranta. *SFS* **1906**, nr 10, s. 29. Inredandet av garage har ej .. kunnat hålla jämna steg med motorfordonsbeståndets tillväxt. *NFMånKr.* **1939**, s. 360. — jfr **BEFOLKNINGS-, KAPITAL-, MAKT-, STORLEKS-TILLVÄXT** m. fl. — särsk.

a) (†) i fråga om månens tilltagande; jfr **TILLTAGA 4** *a α.* FREUND *Alm.* **1656**, s. 21. RYDBERG *Varia* 287 **(1890, 1894).**

b) i fråga om egentligt biologiskt växande o. d. hos (del av) levande varelse l. växt o. d.; äv. oeg. l. bildl. *Vitaminbrist kan leda till hämmad tillväxt.* Ont Gräs eij snart förgår, / Men mehra till wäxt får. CELSIUS *Ordspr.* 12: 562 **(1714).** Organiska kallas de kroppar, som ega yttre och inre organer, tillwext och fortplantning. HARTMAN *Naturk.* 85 **(1836).** I samhällets lif, likasom i menniskans, kan genom ett organs oformliga tillväxt det helas helsa gå förlorad. *2SAH* 21: 382 **(1841).** Svulsterna äro kännetecknade av en inneboende förmåga till ständig tillväxt. *Kräftsjukd.* 27 **(1930).** Det späda barnet skall ha mycket näring både för värmeproduktion och tillväxt. *VLäkarb.* 421 **(1982).** — särsk. (i sht *skogsv.*) i fråga om produktion (se d. o. **2** *a*) av virke o. d. gm trädens ((gm vissa åtgärder ökade) naturliga) tillväxt (per viss ytenhet o. under viss bestämd tidsperiod, vanl. ett år). Skogens årliga tillväxt. DALIN **(1854).** Med tillväxt förstår man ett träds eller bestånds tilltagande i höjd och groflek och därigenom äfven i virkesmassa under en bestämd tid. KINMAN *Guttenberg* 58 **(1890).** Skogskapitalet ökades, då tillväxten var större än avverkningen. DE GEER *Bergsl.* 28 **(1951).** jfr **DIAMETER-, HÖJD-, KVALITETS-, MASSA-, SKOGS-TILLVÄXT** m. fl.

c) i fråga om ökning l. expansion av näringsverksamhet l. företag(ande) o. d.; äv. konkretare. *Företaget räknar med en långsammare tillväxt i verksamheten nästa år. Man räknar med en snabb tillväxt av tjänstesektorn.* At then igenom Landsskötslens förkofring .. påsyftade tilwaxt i the öfriga näringar (*osv.*). *LandtmFörordn.* 189 **(1762).** Av tillväxtens geografiska fördelning framgår, att ett stort antal städer med starkt tillväxande industri (*osv.*). *SvGeogrÅb.* **1929**, s. 201. En av de största tillväxterna inom bilförsäljningen någonsin. *Hufvudstadsbl.* 6/12 **2001**, s. 10. — särsk. (i sht *ekon.*) i fråga om ökning (under viss bestämd tidsperiod, vanl. ett år) av produktion av varor och tjänster i ett land o. d.; särsk. i uttr. *ekonomisk tillväxt*; äv., i uttr. *negativ tillväxt*, om minskning av sådan produktion. *Tigerekonomierna kan uppvisa tillväxter på 10–15 procent.* *EkonT* **1954**, s. 1. Nationalproduktens tillväxt har mattats eller helt uteblivit (*i många u-länder*). *DN(A)* 13/2 **1964**, s. 42. Miljöpartiet tycks anse att det finns ett motsatsförhållande mellan ekonomisk tillväxt och god miljö. *SvD* 4/10 **1988**, s. 3. OECD förutspår att Sverige som enda OECD-land får en negativ tillväxt under 1991. *Expressen* 22/12 **1990**, s. 2.

d) i vissa uttr. — särsk.

α) gå på tillväxt, särsk. (i sht *fisk.*) om fiskbestånd o. d.: lämnas att växa till lämplig storlek, i sht för fångst o. beredning, stå på tillväxt (se *β*). (*Smågaddorna*) kunna gärna få gå på tillväxt, tills de bliva matnyttiga. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 228 **(1925).**

β) stå på tillväxt, vara lämnad l. sparad att växa till sig i ngt avseende; ännu ej användas i full utsträckning; särsk. (förr) om värnpliktig o. d. (jfr *γ*); jfr *α*. *Skogsskiftet får stå på tillväxt några år till.* Ynglingen är förfallen under den allmänna konskriptionen, ehuru han ännu står på tillväxt. TEGNÉR (*WB*) 8: 299 **(1838).** Det .. dröjde .. en rundlig tid för Grip

att få roller, man tyckte att han kunde stå på tillväxt. HELLANDER *Teaterorig.* 128 (1900). De finnas ju, som skaka på hufvudet åt dr Romdahls unga år och mena att han helst borde stå på tillväxt ännu något litet *(innan han utnämns till chef)*. *NDA* 1913, nr 9, s. 4.

γ) ställa på tillväxt, sätta på tillväxt (se *δ*); särsk. (förr) med avs. på person som vid mönstring (se d. o. 1 *c*) l. inskrivning befanns ännu ej men möjl. senare lämplig att tas ut till vapentjänst l. värnpliktstjänst o. d. (jfr *β*). *Hygiea* 1842, s. 430.

δ) sätta på tillväxt, lämna l. spara (ngn l. ngt) att växa till sig i ngt avseende; ännu ej använda i full utsträckning; jfr *γ*. *Spelaren sattes på tillväxt i klubbens B-lag.* ESSEN *Doll.* 11 (1917).

ε) vara, i sht förr äv. *vara stadd, i tillväxt*, befinna sig i ett skede av tillväxande, tillväxa; jfr *ζ*, *η*. *Samtiden* 1872, s. 412. Jag är gammal, du *(dvs. sonsonen)* är stadd i tillväxt. SALJE *NattBröd.* 270 (1968).

ζ) vara på tillväxt, vara i tillväxt (se *ε*); äv. med en bibet. av att vara satt på tillväxt. LUNDQUIST *Blaumans DödSkugg.* 151 (1925). Hästarna .. voro .. på tillväxt vid statens remontdepåer. KALL *RusthMinn.* 133 (1944). Åter stormar det kring Gamla Uppsala – och intresset för dess historia är på tillväxt. *DN* 18/12 1994, s. B2.

η) vara under tillväxt, vara i tillväxt (se *ε*). Jane Austen-kulten är under ständig tillväxt. BONDE *Sant* 293 (1934).

ϑ) (numera bl. tillf.) *vinna tillväxt*, lyckas uppnå tillväxt, tillväxa; förr äv.: öka i betydelse l. inflytande o. d. Aristocratien, som af Birger Jarl var hållen inom sina gränsor, vant nu åter betydande tilväxt. SCHONBERG *Bref* 1: 122 (1778). Med stadens utvidgande hade folkmängden vunnit tillväxt. KOLMODIN *Liv.* 1: 110 (1831).

e) (numera bl. tillf.) mer l. mindre konkret, om ngt som uppkommer l. tillkommer l. uppkommit osv. gm tillväxt; förr äv.: tillskott. Ogräs: onyttig tillwäxt. JUSLENIUS 119 (1745). Besinnen .. om I *(romare)* heldre viljen att Capua och hela Campanien skall blifva en tillväxt i eder eller i Samniternes makt. KOLMODIN *Liv.* 2: 459 (1832). De flesta har fått svarta utfällningar *(av mögel)* på vindarna. Tillväxten kan vara grön eller vit också. *DN* 3/6 2001, s. D2. — särsk. (†) om affix. HOF *Skrifs.* 122 (1753; *om suffix*). ALMQVIST *GrSpr.* 134 (1837; *om prefix*).

Ssgr: A: (*c*) **TILLVÄXT-AKTIE**. om aktie i tillväxtföretag; i sht i pl.; jfr **-papper**. *DN* 8/5 1972, s. 1. Så finns det några tillväxtaktier som klättrat rejält i år. *DN* 20/8 2000, s. A11. — **-BEFORDRANDE**, p. adj. (numera bl. mera tillf.) jfr **befordra 4**. LJUNGDAHL *AmnSj.* 155 (1930). — **-BEFRÄMJANDE**, p. adj. tillväxtfrämjande. *VäxtLiv.* 3: 161 (1936). — **-BELOPP**. särsk. (†) till *b* slutet, om (hastighet av) volymtillväxt; jfr **belopp I** *b* o. **-massa**. *TSkogshush.* 1879, s. 309. Det *(är)* tydligt, att i överårig skog tillväxtbeloppet måste vara betydligt mindre än i normal skog. *SvSkog.* 742 (1928). — **-BERÄKNING**. särsk. till *b* slutet. THELAUS *Skog.* 142 (1865). — **-BETINGELSE**. *LAHT* 1933, s. 484. — (*c*) **-BOLAG**$^{\sim 02}$, äv. $^{\sim 20}$. (**tillväxt- 1986** osv. **tillväxts- 2000**) jfr **bolag**, sbst.[2] **3**, o. **-företag**. *GbgP* 16/3 1986, s. 19. — (*b* slutet) **-BORR**. *skogsv.* ihålig spiralborr för tagande av vedprov ur träd (i avsikt att mäta l. räkna årsringar l. söka efter eventuella skador). CNATTINGIUS 170 (1894). — (*c*) **-BRANSCH**. *SvD* 25/11 1978, s. 25. — (*c*) **-BÖRS**. om börs (se **börs**, sbst.[2] **2**) som (i regel) kännetecknas av handel med (i värde stigande) aktier i snabbt växande företag. *DN* 30/1 1995, s. C8. — (*c*) **-CENTRUM**. jfr **centrum 2**. *(Hallsberg växer)* eftersom .. *(orten)* utnämnts till regionalt tillväxtcentrum med åtföljande ekonomiska satsningar. *TurÅ* 1975, s. 30. — (*b*) **-DAMM**. i sht förr, om damm (se **damm**, sbst.[1] **II** (*a*)) vari fisk(yngel) insätts l. insatts för att tillväxa; jfr **sommar-damm**, sbst.[1] *LAHT* 1885, s. 145. — **-DIAGRAM**. jfr **diagram 1** *c*; särsk. till *b*, särsk. i fråga om barn. I Sverige infördes tillväxtdiagram .. på barnavårdscentraler .. och inom skolhälsovården .. 1970. *NordMed.* 1987, s. 272. — **-EKONOMI**. särsk. till *c* slutet. *MotRiksd.* 1972, nr 1538, s. 7. — **-ENERGI**. jfr **energi 2**. Återväxten får .. ej för länge tillbakahållas, då dess tillväxtenergi kan slappas. HALLER o. JULIUS 157 (1908). — **-FAKTOR**. faktor (se d. o. **II 2**) som är nödvändig för l. påskyndar tillväxt; jfr **-gen**, **-hormon**, **-motor**, **-vitamin**, **-ämne**. Vitaminernas och tillväxtfaktorernas .. benämningar A, B, C och D stamma .. från den amerikanske forskaren Mc Collum. *LAHT* 1924, s. 692. Vid sidan av jordbruket och kreditväsendet var universitetet länge Lunds dominerande tillväxtfaktor. *Kulturen* 1990, s. 188. — **-FAS**. jfr **fas**, sbst.[3] **2**, o. **-period**. *LAHT* 1931, s. 1051. — **-FIENTLIG**. särsk. till *c* slutet, om person l. politisk åskådning l. praktisk politik o. d.: negativt l. fientligt inställd till åsikten att ekonomisk tillväxt (huvudsakligen) är av godo (o. därför förespråkande (avstående från) vissa (politiska) beslut l. åtgärder o. d.). En tillväxtfientlig politik. *DN* 26/11 1991, s. A2. Sverige står inför stora avgörande politiska beslut .. där en idélös socialdemokrati för kursen tillsammans med två tillväxtfientliga stödpartier. *GbgP* 15/5 1999, s. 2. — (*c* slutet) **-FILOSOFI**. om filosofi som är positivt inställd till ekonomisk tillväxt; jfr **-ideologi**, **-optimism**. Forskningen skall bygga på en omprövning av tillväxtfilosofin som grundsats för samhällsutvecklingen. *MotRiksd.* 1972, nr 1538, s. 7. — **-FOND**. fond avsedd att säkra tillväxt av insatta penningmedel; särsk. (o. numera i sht) till *c*, om fond som (företrädesvis) investerar i tillväxtföretag (i region(er) som präglas av stark ekonomisk tillväxt); jfr **fond**, sbst.[1] **II 3**. *SFS* 1886, nr 30, s. 9. *(Hon)* lyckades hålla sig ovanför nollstrecket trots att hennes tillväxtfond innehåller 30 procent telekom och IT. *GbgP* 13/4 2002, s. 48. — **-FRÅGA**. särsk. till *c*: fråga (se **fråga**, sbst. **3**) som har avseende på l. rör regional l. ekonomisk o. d. tillväxt. På socialdemokraternas kongress kommer miljö- och tillväxtfrågor upp till debatt. *DN* 14/9 1993, s. A10. — **-FRÄMJANDE**, p. adj. som främjar tillväxt; särsk. (o. numera ofta) till *c*, i fråga om åtgärd l. politik o. d. som främjar regional l. ekonomisk o. d. tillväxt; jfr **-befrämjande**. Tillväxtfrämjande verkan av algextrakt. *Globen* 1942, s. 58. En mittenregering med miljöpartiet lär knappast ge .. de tillväxtfrämjande åtgärder Sverige behöver. *Expressen* 27/9 2002, s. 5. — (*c*) **-FÖRETAG**$^{\sim 102}$, äv. $^{\sim 200}$. företag som anses ha goda utsikter till fortsatt (snabb) utveckling o. hög vinstnivå (o. vars aktier därigm

kan förväntas stiga i värde); jfr **-bolag**. *SvD* 16/11 **1974**, s. 18. Framgångsrika tillväxtföretag bärs av entreprenörer med känsla för marknaden. *DN* 19/11 **1990**, s. A2. — **-FÖRHÅLLANDE**. jfr **förhållande 4**; i sht i pl. *AtlFinl.* 12: 3 (**1899**). — **-FÖRLUST**. jfr **förlust**, sbst.[1] **2**; särsk. till *b*. *LAHT* **1892**, s. 125. Ersättning för .. tillväxtförlust på skog. *LD* **1958**, nr 187, s. 3. — **-FÖRMÅGA**. jfr **förmåga**, sbst. **3** (*a*), o. **-kraft**. *SkogsvT* **1904**, s. 201. — **-FÖRUTSÄTTNING**. jfr **förutsättning 2**; särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d.; i sht i pl. Självfallet blir tillväxtförutsättningarna bättre sedan man fått bukt med en kronisk inflation som förvrängt incitamenten. *DN* 7/4 **1992**, s. A2. — **-FÖRVÄNTNING**. särsk. till *c*; i sht i pl. *DN* 30/4 **1994**, s. A14. — (*b*) **-GEN**. i sht *biol.* o. *med.* gen (se **gen**, sbst.[2]) som reglerar tillväxt; jfr **-faktor**. Med hjälp av en mänsklig tillväxtgen har man fått en gris att bli fyra gånger så stor. *SvD* 25/5 **1987**, s. 18. — **-HASTIGHET**$^{\sim 102}$, äv. $^{\sim 200}$. jfr **-takt**, **-tempo**. *LAHT* **1892**, s. 181. — **-HINDER**. jfr **hinder 2**; särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. Tillväxthinder i form av skatter och byråkratiska regelverk. *GbgP* 15/11 **1991**, s. 13. — (*b*) **-HORMON**. i sht *fysiol.* o. *med.* hormon som stimulerar tillväxt; jfr **-faktor**. *SvLäkT* **1935**, s. 1420. Jätteväxt beror på att en tumör i hypofysen ständigt producerar onormalt mycket tillväxthormon. *VLäkarb.* 336 (**1982**). — **-HÄMMANDE**, p. adj. jfr **hämma** *c*; särsk. dels (*biol.* o. *med.*) till *b*, dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. *VäxtLiv* 2: 612 (**1934**). Att sänka de tillväxthämmande kapital- och fåmansbolagsskatterna kostar relativt lite. *DN* 16/3 **1999**, s. A2. (*Läkemedlets*) tillväxthämmande effekt på bröstcancerceller. *DN* 17/3 **2002**, s. A4. — **-HÄMNING**. särsk. (*biol.* o. *med.*) till *b*; jfr **-rubbning**. *BotN* **1910**, s. 136. Långtidsbehandling kan medföra tillväxthämning hos barn. *PatFass* **1990–91**, s. 174. — (*c* slutet) **-IDEOLOGI**. jfr **ideologi 2** o. **-filosofi**. *ÖgCorr.* 22/12 **1965**, s. 4. Vi har kanske redan haft tillräckligt av tillväxtideologi, teknikvurm och jakt på människofientlig effektivitet? *GbgP* 22/2 **2001**, s. 45. — (*c*) **-INDUSTRI**. (**tillväxt- 1968** osv. **tillväxts- 1998**) om industri(gren) som präglas av stark tillväxt; äv. (mera tillf.) oeg. *SvD* 10/9 **1968**, s. 7. Bostadsbrist i expansionsområden kan bli en trång flaskhals för tillväxtindustrier under en konjunkturuppgång. *DN* 23/12 **1977**, s. 2. Brottsligheten sägs vara den enda tillväxtindustrin i Kenya. *Expressen* 26/12 **2002**, s. 2. — (*c*) **-INRIKTAD**$^{\sim 020}$, p. adj. om person l. företag l. land l. (praktisk) politik o. d.: inriktad (se **in-rikta**, v.[1] **2** *a*) på (ekonomisk) tillväxt. Tillväxtinriktade pampar från Kooperativa förbundet. *DN* 6/7 **1983**, s. 34. Det behövs en tillväxtinriktad arbetslivspolitik. *DN* 20/4 **2002**, s. A4. — **-KATALOG**. särsk. (i fackspr., numera bl. mera tillf.) inom biblioteksväsendet: accessionskatalog. Kungliga Tekniska Högskolans bibliotek. Tillväxtkatalog 1888–1908. *TillvkatKTH* (**1909**; *titel*). *TillvkatMoSb.* (**1914**; *titel*). *TillvkatMoSb.* (**1979**; *titel*). — **-KRAFT**. kraft att tillväxa; jfr **-förmåga**. Omsorg om återväxt och utnyttjande af skogens tillväxtkraft. *SkogsvT* **1908**, s. 372. (*En*) paneldebatt, där han underströk tillväxtkraften i de nya industriländerna. *SvD* 12/6 **1998**, s. 29. — **-KURVA**. (**tillväxt- 1906** osv. **tillväxts- 2001**) jfr **kurva**, sbst. **1** *a*; särsk. dels (*biol.* o. *med.*) till *b*, dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. *SkogsvT* **1906**, s. 81. Tillväxtkurvan vid diagnostik och behandling av barn. *NordMed.* **1987**, s. 272. Finns det någon risk för att kronan på sin nyfunna vag (*uppåt*) börjar knacka exportföretagens tillväxtkurvor? *SvD* 3/5 **2000**, Näringsliv s. 1. — **-LAGER**. särsk. (*biol.*) till *b*, om lager (se **lager**, sbst.[3] **1**) där tillväxt äger rum; jfr **-skikt**. Att det .. utanför veden (*uppstår*) ett slutet (cylindriskt) tillväxtlager, kambium. LUNDSTRÖM *Warming* 143 (**1882**). — (*c* slutet) **-LAND**. ofta *i* pl. I Kina och Sydostasiens tillväxtländer är optimismen stor. *DN* 4/11 **1992**, s. C4. — **-LIGA**. [urspr. med skämtsam anspelning på **liga II 2**] särsk. till *c* slutet, om grupp av länder l. regioner o. d. som jämförs i avseende på ekonomisk tillväxt; i sht i sg. best.; jfr **-lista**. Sverige hamnar på sista plats i den nordiska tillväxtligan. *SvD* 4/12 **1975**, s. 16. — **-LISTA**. särsk. till *c*, i fråga om företag; jfr **lista**, sbst.[2], o. **-liga**. För att platsa på tillväxtlistan måste företagen bland annat uppfylla krav på mångårig omsättningsökning. *SvD* 21/8 **1995**, Näringsliv s. 5. — **-MARKNAD**. särsk. till *c*, om marknad (se d. o. **3**) som ökar (o. förväntas fortsätta öka) i storlek l. betydelse. *SvD* 4/2 **1976**, s. 8. — **-MASKIN**. särsk. till *c*; jfr **maskin 2** (*a*) o. **-motor**. Lågkonjunkturen har också drabbat tillväxtmaskinen Japan. *DN* 29/10 **1993**, s. C4. Många liberaler har rekommenderat marknaden som tillväxtmaskin. *DN* 30/12 **2000**, s. A2. — **-MASSA**. särsk. (†) till *b* slutet, om den mängd (potentiellt avverkningsbart) virke o. d. med vilken skog tillväxer l. har tillväxt (per viss ytenhet o. under viss bestämd tidsperiod, vanl. ett år), volymtillväxt; jfr **massa**, sbst.[2] **1** *b* *α*, o. **-belopp** o. **massa-tillväxt**. Tallens årliga tillväxtmassa. *JernkA* **1851**, s. 268. *SvSkog.* 1417 (**1928**). — **-MEDEL**. särsk. (*biol.*) om medel (se **medel**, sbst. **13** *b* *α*) använt för att öka tillväxt(hastighet) hos växt l. djur l. människa. Livsmedelsverket är kritiskt mot .. att använda antibiotika som tillväxtmedel. *MotRiksd.* **1980–81**, nr 319, s. 10. — **-MEKANISM**. om mekanism (se d. o. **4** *a*) som orsakar l. styr l. reglerar tillväxt; särsk. (o. numera företrädesvis, i sht i pl.) till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. En .. inblick i tillväxtmekanismens funktioner, särskildt dess samband med sköldkörteln. *2NF* 36: 451 (**1924**). Den nuvarande, sammanpressade lönestrukturen är skadlig för tillväxtmekanismerna. *DN* 24/3 **2003**, s. C2. — **-MODELL**. om (beskrivnings)modell för tillväxt; särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. DICKSON *Nationalekon.* 95 (**1983**). — **-MOTOR**. särsk. till *c*, om land l. region l. företag l. organisation l. ekonomiskt system o. d. som främjar ekonomisk tillväxt (i andra länder l. regioner l. företag o. d.); jfr **motor 3** (*b*) o. **-faktor**, **-maskin**. Satsa på Stockholm som tillväxtmotor. Går det bra för Stockholm gynnas även övriga landet. *SvD* 14/7 **1984**, s. 11. Universiteten är ekonomiska tillväxtmotorer. *DN* 30/5 **2004**, s. A4. — **-MÅL**. jfr **mål**, sbst.[5] **6**; särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. *DN* 16/7 **1978**, s. 2. Det finns inget parti i Sveriges riksdag som .. kräver att samhällsekonomins tillväxtmål skall ersättas med ett balansmål. *DN* 7/6 **1980**, s. 2. Tillväxtmålet att (*bolaget skall*) växa snabbare än marknaden kommer .. att uppfyllas. *DN* 30/12 **2003**, s. C5. — **-MÖJLIGHET**$^{\sim 102}$, äv. $^{\sim 200}$. (**tillväxt- 1955** osv. **tillväxts- 2001**) särsk. (o. numera företrädesvis)

till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d.; i sht i pl.; jfr **möjlighet 2** *e* o. **-potential**, **-utsikt**. Den äldre skogens tillväxtmöjligheter måste utnyttjas. SONESSON *BöndB* 977 (**1955**). En granskning av Sveriges långsiktiga tillväxtmöjligheter. *DN* 10/4 **2004**, s. C6. — **-OMRÅDE**$^{-020}$. särsk. till *c*, om område som präglas av stark ekonomisk o. d. tillväxt; särsk. dels om region o. d. (jfr **område 2** o. **-region**, **-zon**), dels om affärsområde o. d. (jfr **område 3** o. **-sektor**). De yngre väljarna i landets starka tillväxtområden. *SvD* 13/11 **1973**, s. 4. Att man .. försöker analysera vilka tillväxtområden som finns i den svenska ekonomin. *GbgP* 1/12 **1980**, s. 3. — **-OPTIMISM**. särsk. till *c*, dels i fråga om företag(ande) o. d., dels till *c* slutet, om allmänt positiv inställning till ekonomisk tillväxt o. d. (jfr **-filosofi**). Jobben blir fler .. men tillväxtoptimismen från 70-talets början är starkt dämpad. *SDS* 9/4 **1980**, s. 1. *(Sergels torg)* är ett uttryck för ”rekordårens” teknikromantik, storstadsdrömmar och tillväxtoptimism. *DN* 26/12 **2000**, s. A2. — **-ORIENTERAD**, p. adj. jfr **orientera 7**; särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. *Industria* **1970**, nr 7–8, s. 39. Den tillväxtorienterade gruppen av högteknologiska och forskningsintensiva företag. *SvD* 20/9 **1997**, s. 36. Ett modernt tillväxtorienterat samhälle. *SvD* 30/5 **2000**, s. 16. — **-PAPPER**. i sht till *c*, om aktie l. annat värdepapper som (på längre sikt) förväntas stiga i kurs (se d. o. **6**); jfr **papper 2** *d* o. **-aktie**. *SvD* 1/6 **1968**, s. 16. — **-PERIOD**. särsk. dels (*biol.*) till *b*, i fråga om växt l. djur l. människa, dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d.; jfr **period 3** o. **-fas**, **-skede**, **-stadium**, **-tid**. FRIES *BotUtfl.* 2: 263 (**1852**). Den längsta ekonomiska tillväxtperioden i USA:s historia. *SvD* 19/8 **2000**, s. 14. — (*c* slutet) **-POLITIK**. politik (se **politik**, sbst. **2**, **3**) som syftar till ekonomisk tillväxt. *DN* 25/5 **1980**, s. 16. — (*c* slutet) **-POLITISK**. jfr **-politik**. *DN* 4/5 **1995**, s. A16. — **-POTENTIAL**. särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d.: inneboende (ännu ej förverkligade) möjligheter för tillväxt; jfr **potential**, sbst. **3**, o. **-möjlighet**. *DN* 20/11 **1987**, s. 2. — **-PROCENT**. procent (se d. o. *b*) uttryckande tillväxt l. ökning i förhållande till tidigare värde; i sht dels till *b*, dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. Tillväxtprocenten, särdeles massa-tillväxtprocenten. KINMAN *Guttenberg* 59 (**1890**). Att mobiltelefonbranschen .. i snitt har haft en tillväxtprocent på 60. *Hufvudstadsbl.* 12/3 **2002**, s. 10. — **-PROCESS**. (**tillväxt- 1892** osv. **tillväxts- 1996**) jfr **process**, sbst.[1] **5**; särsk. dels (*biol.*) till *b*, dels till *c* (slutet). *MosskT* **1892**, s. 251. Den ekonomiska tillväxtprocess, som bildar grunden för våra kulturella och vetenskapliga framsteg. *LD* **1958**, nr 203, s. 7. — (*c* slutet) **-PROFET**. (mera tillf.) ironiskt l. nedsättande, om person som företräder en (odelat l. okritiskt) positiv inställning till ekonomisk tillväxt; jfr **profet 3**. Vi i arbetarrörelsen beskylls nu alltmer för att vara tillväxtprofeterna framför andra. *DN* 18/11 **1979**, s. 5. — **-PROGNOS**. särsk. dels (*med.*) till *b*, dels till *b* slutet, dels (o. numera i sht) till *c* (slutet). *NordMed.* **1958**, s. 70. Den sänkta tillväxtprognosen kan helt hänföras till den snabba försvagningen av den tyska ekonomin. *GbgP* 14/5 **1993**, s. 16. *NE* (**1995**; *i fråga om skogsbestånd*). — (*c* slutet) **-PROPOSITION**. (**tillväxt- 1991** osv. **tillväxts- 1995**) om proposition (se d. o. **3**) som (bl. a. gm föreslagna investeringar l. bidrag o. d.) avses leda till ökad ekonomisk tillväxt l. allmänt ökat välstånd o. d. Innehållet i tillväxtpropositionen gladde säkert många kommunalpolitiker; investeringar som diskuterats .. i åratal skall nu antligen bli av. *Expressen* 15/2 **1991**, s. 2. — **-PUNKT**. särsk. (*bot.*) till *b* (med anknytning till *e*), om punkt l. ställe på växt varifrån tillväxt utgår. Förgrening .. beror därpå, att särskilda tillväxtpunkter utbildas, från hvilka växtkroppen uppbygges. *2NF* 9: 428 (**1908**). — (*c* slutet) **-RECESSION**. [efter eng. *growth recession*] i sht *ekon.* om ekonomisk avmattning l. tillbakagång; särsk. (o. numera företrädesvis) om långsam ekonomisk tillväxt (som inte är tillräcklig för att förhindra ökad arbetslöshet). *SvD* 13/5 **1976**, s. 15. *GbgP* 12/11 **1987**, s. 2. — **-REGION**. särsk. till *c*, om region som präglas av stark ekonomisk o. d. tillväxt; jfr **-område**. *DN* 1/7 **1992**, s. A4. — **-RESULTAT**. (i sht i fackspr.) särsk. dels (*lant.* o. *skogsv.*) till *b*, i fråga om tillväxt hos boskap l. växt(bestånd) o. d., dels (mera tillf.) till *c*, i fråga om förbättrat ekonomiskt resultat hos l. av annan näringsgren (jfr **resultat 1** *b*). *LAHT* **1927**, s. 41. Lovande tillväxtresultat hos nyuppdragna poppelkorsningar. *SvVäxtförädl.* 2: 407 (**1951**). *DN* 9/3 **1999**, s. A2. — **-RIKTNING**. särsk. (*bot.*) till *b*, om riktning (se **riktning**, sbst.[2] **3**) i vilken tillväxt sker. Föredrag .. om tillväxtriktningen hos mossorna. *SDS* **1898**, nr 170, s. 3. — (*b*) **-RING**. (i sht i zoologiskt o. ä. biologiskt fackspr.) om ring i (träd)stam l. ben l. horn l. fiskfjäll o. d. uppkommen till följd av periodiskt (mestadels årligt o. årstidsberoende) inträdande l. ökad tillväxt; ofta i pl.; jfr **års-ring**. En .. hornskida, som vid roten har tillväxtringar, efter hvilka man bedömmer djurets ålder. NILSSON *Fauna* 1: 523 (**1847**). Som känt är, avsätta skogsträden i vårt land årliga tillväxtringar. *Fornv.* **1927**, s. 137. — **-RUBBNING**. särsk. (*med.*) till *b*, om störd tillväxt hos barn l. foster; jfr **rubbning 2** *c* o. **-hämning**, **-störning**. *(Vi vet)* att en hypertrofi af könskörteln kan medföra säregna tillväxtrubbningar. *Hygiea* **1908**, Festband 39: 14. — **-RÖRELSE**. särsk. (*bot.*) till *b*, om rörelse hos växt(del) beroende på olikheter i tillväxthastighet på ömse sidor av den växande delen, varigm krökning åt ett visst l. alternerande håll uppstår; jfr **kröknings-rörelse**. Den för slingrande stammar egendomliga .. tillväxtrörelsen. LINDMAN *NordFl.* 3: 72 (**1902**). — **-SAMHÄLLE**$^{-020}$. särsk. till *c* slutet, om samhälle som präglas av l. eftersträvar (stark) ekonomisk tillväxt; äv. med biton av kritik, om sådant samhälle som i alltför hög grad (o. med bortseende från andra (livs- l. existentiella) värden) eftersträvar sådan tillväxt. *SvD* 12/12 **1974**, s. 5. Kanske är det dags att på allvar ifrågasätta tillväxtsamhällets fundament: att producera mer, billigare och på allt kortare tid. *GbgP* 4/1 **2003**, s. 4. — **-SEKTOR**. särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d.; jfr **sektor 1** *c* o. **-område**. Den forskningsintensiva *(sektorn)* .. har .. utpekats som framtidens stora tillväxtsektor och industriella motor. *DN* 20/11 **1987**, s. 2. — **-SIFFRA**. ofta i pl.; jfr **siffra**, sbst. **6**, o. **-tal**. *HbSkogstekn.* 2 (**1922**). Vita huset firade .. de senaste tillväxtsiffrorna. Ekonomin växte med 3,1 procent. *DN* 19/9 **2003**, s.

A12. — **-SKAPANDE**, p. adj. särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d., i sht till *c* slutet: som skapar (l. syftar till att skapa) (ekonomisk) tillväxt; särsk. om åtgärd(er) l. politik o. d.; jfr **-stimulerande**. *(Vpk:s riksdags)*motioner kan enkelt sammanfattas så här: Alla tillväxtskapande mekanismer skall avskaffas *(osv.)*. *DN* 17/1 **1982**, s. 2. *(Byggbranschen)* vill att regeringen satsar på tillväxtskapande åtgärder, med sikte på ökade realinkomster för hushållen. *DN* 2/2 **1996**, s. C1. — **-SKEDE**. jfr **skede**, sbst.[2] **4**, o. **-period**. Tillväxtskedet l. barnaåldern från födelsen till könsmognaden. *2NF* 19: 248 **(1913)**. *(80 miljarder kronor)* var ett fyndpris för ett bolag som .. befann sig i ett kraftigt tillväxtskede. *SvD* 7/6 **1998**, s. 30. — **-SKIKT**. särsk. (*bot.* o. *skogsv.*) till *b*: kambium; jfr **-lager**. *VäxtLiv.* 2: 115 **(1934)**. — **-SKOG**. särsk. (numera mindre br.) till *b* slutet, om skog som står på l. befinner sig i tillväxt (för senare avverkning); jfr **ung-skog**. God tillväxtskog finnes. *PT* 22/8 **1892**, s. 1. *TurA* **1959**, s. 40. — **-STADIUM**. (i sht i fackspr.) stadium (se **stadium**, sbst.[3] **2**) präglat av tillväxt; jfr **-period**. LINDSTRÖM *Lyell* 209 **(1857)**. — **-STATISTIK**. särsk. till *c* slutet. *DN* 7/7 **1992**, s. A4. — **-STEGRING**. (i sht i fackspr., numera bl. tillf.) jfr **stegra**, v.[1] **I 5**, o. **-ökning**. Huruvida den särskilda tillväxtstegring, som utmärker könsmognadsåldern .. beror på *(osv.)*. JUNDELL *Barn.* 1: 164 **(1927)**. — **-STIMULANS**. om ämne l. åtgärd o. d. som stimulerar (l. syftar till att stimulera) tillväxt; särsk. (o. numera i sht) till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. *VäxtLiv* 4: 252 **(1938)**. Devalveringen gav en unik tillväxtstimulans som inte lär upprepas på många konjunkturcykler. *SvD* 10/2 **1995**, s. 4. — **-STIMULERANDE**, p. adj. som stimulerar (l. syftar till att stimulera) tillväxt; särsk. dels om effekt l. syfte o. d., dels (*biol.* o. *med.*) till *b* (särsk. om ämne l. medel o. d.), dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. (särsk. om åtgärd(er) l. politik o. d.; jfr **-skapande**). *LAHT* **1926**, s. 367. *(Hon)* uppföder sina grisar utan tillväxtstimulerande medel. *Land* **1984**, nr 26, s. 51. GHB .. används av kroppsbyggare då det antas ha en viss tillväxtstimulerande effekt. *DN* 13/2 **1996**, s. A5. Ekonomin viker nedåt, men .. *(finansministern)* får svårt att få med sig .. *(stödpartierna)* på tillväxtstimulerande åtgärder. *GbgP* 28/8 **2001**, s. 2. — **-STRATEGI**. jfr **strategi 2**; särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. Vid ett OECD-möte .. har i-länderna antagit en ny tillväxtstrategi. *SvD* 2/3 **1978**, s. 23. — **-STÖRNING**. särsk. (*med.*) till *b*; jfr **störning**, sbst.[2] **2**, o. **-rubbning**. En framgångsrik behandling skall resultera i att barnet återhämtar tidigare tillväxtstörning. *NordMed.* **1987**, s. 275. — **-SYN-PUNKT**$^{\smile 02}$, äv. $^{\smile 20}$. jfr **syn-punkt 2**; särsk. i förb. med prep. *ur* l. *från*. *(Undersökningar)* med .. positiva resultat ur tillväxtsynpunkt. *NaturvForsknRådAb.* **1949–50**, s. 159. Ett ganska gott år från tillväxtsynpunkt. *DN* 15/9 **1995**, s. C1. — **-SÄTT**. jfr **sätt**, sbst.[4] **1**; särsk. (i sht i fackspr.) till *b*. *Skillnader mellan olika tumörer i tillväxtsätt, känslighet för behandling m. m.* Hvitmosstorfvens dämmande förmåga är en af orsakerna till högmossarnas egendomliga tillväxtsätt. *2NF* 18: 1199 **(1913)**. — **-TAKT**. jfr **takt 4** o. **-hastighet**. Kraftig nedgång att vänta i produktionens tillväxttakt. *SvD* 22/2 **1946**, s. 15. Om barnets tillväxttakt minskar *(osv.)*. *NordMed.* **1987**, s. 272. särsk. till *c* slutet, särsk. i sådana uttr. som *ekonomisk tillväxttakt* l. *tillväxttakt(en) i ekonomin*. Tillväxttakten hos nationalprodukten. *EkonT* **1954**, s. 12. Tillväxttakten i den svenska ekonomin var .. hög under senare hälften av 60-talet. *FrDepartNämnd.* **1970**, s. 521. — **-TAL**. jfr **tal**, sbst.[1] **3**, o. **-siffra**. *SkogsvT* **1906**, s. 433. Den årliga tillväxttakten beräknas bli .. 7,0 % åren 1995–2000 .. *(Detta)* tillväxttal är i löpande pris. *Hand90Tal.* 263 **(1989)**. — **-TEMPO**. jfr **tempo 3** *b* o. **-hastighet**. *FoFl.* 1919, s. 260. Tillväxttempot i världsekonomin. *Expressen* 21/8 **2000**, s. 10. — **-TEORI**. särsk. till *c* slutet, om teori (se d. o. *a*) som söker förklara o. beskriva ekonomisk tillväxt. *HT* **1979**, s. 258. De nya kursplaner som antogs .. 1969 fick en klarare samhällsvetenskaplig karaktär med inslag som ekonomisk doktrinhistoria och tillväxtteori. *HT* **1980**, s. 154. *NE* **(1995)**. — **-TID**. **(tillväxt- 1868** osv. **tillväxts- 1766)** tid då tillväxt äger rum; jfr **-period**. BERGMAN *Jordkl.* 428 **(1766)**. Tillväxttiden för skogsgränsens träd är mycket lång. *NordT* **1892**, s. 130. Den dag som samgåendet mellan Ericsson och Nokia presenteras, då är den goda tillväxttiden i telekommunikationsbranschen över. *DN* 24/6 **1998**, s. A9. — **-TREND**. (stabil o.) långsiktig förändring av tillväxt. Jordens befolkning kommer fram till år 2000 att öka fyrfaldigt .. om den nuvarande tillväxttrenden håller i sig. *SvD* 10/10 **1972**, s. 13. Sveriges unika tillväxttrend sedan 1870 bröts i början av sjuttiotalet, när Palme tog kommandot och skatterna höjdes. *DN* 9/5 **1993**, s. A2. — **-TÄNKANDE**, n. särsk. till *c* slutet: tänkande (i alltför hög grad) kännetecknat l. uppfyllt av tankar på (uppnående av) hög ekonomisk tillväxt. Vi är fångade i ett tillväxt-tänkande som hotar att bli förödande. *MotRiksd.* **1972**, nr 1538, s. 7. — **-UNDERSÖKNING**. särsk. (numera mindre br.) till *b* slutet. *TSkogshush.* **1877**, s. 15. *2SvUppslB* **(1954)**. — **-UTSIKT**$^{\smile 02}$ l. $^{\smile 20}$. särsk. till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d.: möjlighet till l. förutsättning för tillväxt; nästan bl. i pl.; jfr **-möjlighet**. Den senaste tidens oro på valutamarknaderna kommer att utöva ett dämpande inflytande på tillväxtutsikterna. *DN* 18/5 **1995**, s. C2. Genomförda besparingsåtgärder och företagets tillväxtutsikter gör aktien köpvärd. *GbgP* 13/1 **2002**, s. 42. — (*b*) **-VITAMIN**. (numera mindre br.) vitamin som gynnar l. är nödvändigt för tillväxt; i sht om vitamin A o. vitamin B-komplexet; jfr **-faktor**. *2NF* 36: 467 **(1923)**. ÖSTERGREN *(cit. fr.* **1948**). jfr: A-vitamin. Det kallas också tillväxtvitaminet. *Expressen* 18/10 **1993**, s. 28. — **-ZON**. zon där tillväxt äger (l. kan förväntas äga) rum; särsk. dels (*biol.* o. *med.*) till *b*, dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. (jfr **-område**). *2NF* 20: 130 **(1913**; *i fråga om växter*). En .. höftled med avsevärda rubbningar i tillväxtzonerna. HAGLUND *HällnRörOrg.* 1: 32 **(1924)**. En marknadsekonomisk tillväxtzon ska skapas i Östersjöområdet. *DN* 7/3 **1992**, s. A8. — **-ÅR**. år då tillväxt äger rum; särsk. dels till *b* slutet, dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d. Under plantornas tillväxtår kan betesdjur genom sitt tramp åstadkomma betydande skada. SONESSON *BöndB* 965 **(1955)**. Under .. tillväxtåren 1973 och 1974 fick de icke-vita arbetstagarna i stor utsträckning högre procentuella lönepåslag än de vita. *SvD* 17/2 **1976**, s. 3. Här ska nystartade, teknikbaserade företag få hjälp under de första kritiska tillväxtåren. *GT* 20/2 **2000**, s. 2.

— (*b*) -ÄMNE. i sht *biol.* o. *med.*, om ämne som reglerar l. gynnar tillväxt; jfr **-faktor**. *Kräftsjukd.* 87 (**1930**). Växternas tillväxtämnen. *NFMånKr.* **1938**, s. 297. — -ÖKNING. ökning av tillväxt(hastighet); särsk. dels (i sht i fackspr.) till *b*, dels till *c*, i fråga om företag(ande) l. ekonomi o. d.; jfr **-stegring**. *(Vi vet)* huru kastrationen medför .. ökad höjdväxt och tillväxtökning i extremiteterna. *Hygiea* **1908**, Festband 39: 12. *(Studien visade)* att tillväxtökningen inträdde först 2–5 år efter gallringen. *SkogsvT* **1910**, s. 202. För många av landets näringsidkare blev sommaren en strålande affär med tillväxtökningar i rekordklass. *SvD* 30/8 **2000**, Näringsliv s. 16.

B (numera bl. tillf.): TILLVÄXTS-BOLAG, -INDUSTRI, -KURVA, -MÖJLIGHET, -PROCESS, -PROPOSITION, -TID, se **A**.

TILLVÖRDANDE, se **till I 14** *b γ anm.*

TILLY- *til*³*y~*, äv. *til*⁴*y~*. [av namnet på den nederländske köpmannen C. TILLY] (förr) ss. förled i ssgr betecknande ngt som ursprungligen producerades av Tilly l. som hade anknytning till sådan produkt.

Ssgr: TILLY-DROPPAR, pl. (förr äv. skrivet ss. två ord) [efter farmaceutiskt preparat först framställt av C. TILLY **1698**] (förr) om för (i sht invärtes) medicinskt bruk framställd (o. ss. universalmedel använd) svavelbalsam med terpentin o. linolja; jfr **jesuit-droppar 2**. *PT* **1758**, nr 29, s. 4. Dalkullorna *(kom till marknaden)* .. med sådana godsaker som aloe, dyvelsträck och tillydroppar. LEVANDER *Landsv.* 147 (**1935**). *(Sv.)* Tillydroppar .. *(lat.)* Oleum sulfuratum terebinthinatum. KROOK *Handköpsben.* 145 (**1951**). — -FLASKA. (numera föga br.) flaska med l. för tillydroppar. *DA* 1824, nr 149, Bih. s. 1. *2NF* 29: 69 (**1919**).

TILLYDENHET, TILLYDIG, se **till-lyda** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b*) TILL-YXA, -ning. medelst yxa o. d. (grovt) bearbeta l. förfärdiga (ngt); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., i sht i förb. med sättsadverbial, särsk. *grovt*; äv. bildl.: (slarvigt o.) ofullkomligt l. föga avrundat l. nyanserat (ut)forma (ngt, särsk. (inslag l. innehåll i) muntlig l. skriftlig framställning) (särsk. i p. pf., äv. om (del av) kropp o. d.). *Det var en påfallande grovt tillyxad lögn, en hastigt tillyxad skrivelse.* SCHULTZE *Ordb.* 1974 (*c.* **1755**). Jag uppläste något af hvad jag redan tillyxat. WINGÅRD *Minn.* 5: 62 (**1847**). *(Timmerflottarna)* stakas framåt med väldiga åror, grovt tillyxade av hela träd. SANDSTRÖM *NatArb.* 2: 195 (**1910**). Gustafva var .. mycket mager och knotig med stora, fula, grovt tillyxade anletsdrag. LAGERGREN *Minn.* 1: 260 (**1922**). — -ÅGA, se **-äga**.

TILLÅNS, se **till I 14** *b ζ*.

TILLÅT, n. (**-lat**) [fsv. *tillat*; jfr fvn. *tillát*; jfr äv. mlt. *tōlāt*, t. *zulass*; vbalsbst. till **TILLÅTA** (o. **LÅTA TILL**)] (†) tillåtelse. Effter j them szådant vtan wårt tillat eller befalning effterlatidt haffwe. *G1R* 16: 620 (**1544**).

TILLÅTA *til*³*-lå*²*ta*, v. **-er**, **-lät**, **-låtit**, **-låten** (se för övr. **LÅTA**). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn.*); **-ARE** (se *avledn.*). (förr äv. skrivet ss. två ord o. **till-låta**) [fsv. *tillata*; jfr d. *tillade*, nor. *tillate*; jfr äv. mlt. *tōlāten*, mnl., nl. *toelaten*, t. *zulassen*; ssg av **TILL** o. **LÅTA**. — Jfr **TILLÅT, TILLÅTLIG**] jfr **LÅTA TILL**.

1) (†) i fråga om att ngt l. ngn (i konkret l. abstr. bemärkelse) förs l. tillåts (i bet. **3**) förflytta sig ngnstädes hän.

a) föra l. forsla l. överlämna (ngt till ngt l. ngn), tillföra. Om Kattelen som Krijgsfolcket borttogh j Oonstompta, then Anders j Bårga på sijne och tree andras wegne till lagrett tillåthett hade. *BjörkekDomb.* 11/6 (**1599**). EKBLAD 358 (**1764**).

b) ställa (ngt l. ngn) till (ngns) förfogande; tilldela; upplåta åt; äv. dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb., särsk. inledd av *åt*, dels med bara ett obj.: upplåta (ngt), bidra med, äv. övergående i bet.: släppa till, avstå från; jfr **EFTERLÅTA 2** *d*, **TILL-STÄDJA 1**. Tillathe nogre Skiip tiil .. folcks offuerforning. *G1R* 10: 36 (**1535**). *(Om någon)* Adelsman sielff skall hålla eller thillåtha sin gård åt krögaren, så *(osv.)*. *RARP* 4: 601 (**1651**). Få Bergsmännen .. *(ett)* kolhusrum .. så tilläter och Petter Swensson twå à tre alnar af sin wret. *NoraskogArk.* 4: 247 (**1743**). Konungen .. tillät Riksens Råd et eget mynthus i Wadstena. DALIN *Hist.* III. 1: 97 (**1761**). Den år 1793 .. på Extra Stat tillåtne Kammarskrifware med 133 R*(iks)*d*(ale)*rs Lön. *CivInstr.* 226 (**1799**).

c) ge l. lämna (ngn l. ngt) tillträde, släppa fram l. in; särsk. i uttr. *tillåta ngn till ngt*; stundom svårt att skilja från **3**. Han skal .. ingaledes tillåtas till kyrkones tiänster. *KyrkohÅ 1931*, s. 216 (*c.* **1540**). De tilleetz intet .. till eden för deres fåkunnigheet och oförstandh i saken. *BtÅboH* I. 6: 193 (**1634**). Til aflösning och Herrans Nattward skal ingen tillåtas, som någon offentelig Last bedrifwit. *Kyrkol.* 8: 3 (**1686**). The Skattehemman, som igenom klyfning och flere Åboers tillåtande warda utwidgade och mera upodlade. *LandtmFörordn.* 157 (**1765**). Ransakom .. wåra hjertan. Undersökom, om de aro detta halleberg, som inga rötter tillåter. ÖDMANN *PredUtk.* 46 (**1812**).

d) bevilja (ngn ngt), tilldela, tillerkänna; äv. övergående i bet.: lova, försäkra (se d. o. **8**); särsk. med avs. på rättighet l. förmån l. titel (se **TITEL**, sbst.¹ **4**) o. d.; äv. utan indir. obj.; stundom svårt att skilja från **3**; jfr **EFTERLÅTA 2** *c*, **MEDGIVA 5**, **TILL-STÄDJA 1**. Medh thetta myth breff vnner, tiillather, samtiiker och fulbordher *(jag)* alle theris Stadz ffriihether och preuilegia. *G1R* 1: 6 (**1521**). Den Brandeburgiske *(gesanten)* .. holler ahn om neutraliteten, huilken honom fuller blifuer tillåten. *HSH* 5: 82 (**1641**). *(Jag)* begärar .. ödmiukeligen, att honom måtte tillåtas een lägenhet uthi Götha rijkes hofrett. *OxBr.* 12: 488 (**1646**). De många förmåner som blefvo mig uti .. Ost-Indiska Compagniets tjenst tillåtne. BRELIN *Resa* 1 (**1758**). Att ingen examen kunde honom för det narvarande tillåtas. ATTERBOM *Minnest.* 2: 223 (**1855**).

2) (†) stänga (ngt), tillsluta (se d. o. **2**); äv. refl. Döranar .. hadhe twå wingar the man vp och til lät. *Hes.* 41: 24 (*Bib.* **1541**); möjl. ej ssg. Sedan han tillåtit hohlet. BLIBERG *Acerra* 67 (**1737**). Luft-ådran *(är)* försedd med ett Läck, som öpnar och tillåter sig efter lägenheten. BLIBERG *Acerra* 454 (**1737**). Spjällets tillåtande. LUND *SvarVetA* 36 (**1774**).

3) [utvecklat ur **1** *c*, *d*] ge (ngn) lov l. tillstånd till (ngt); äv. utan indir. personobj.: tåla l. tolerera l. godkänna (ngt), inte hindra l. förbjuda (i sht förr äv.: låta (ske o. d.) (jfr **LÅTA I 16, 17**)); särsk.

dels med inf.-förb. l. vbalsbst. l. annat sbst. betecknande handling l. verksamhet o. d., dels (utan personobj.) med *att*-sats; jfr **1** *c*, *d* o. **BESTÅ II 5**, **BEVILJA 8**, **EFTERLÅTA 2** *a*, **FÖR-UNNA**, **LÅTA I 5**, **12**, **MEDGIVA 6**, **TILL-GIVA 5**, **TILL-STÅ 5** *b*, **TILL-STÄDJA 2**, **TILLSTÄNDIGA 2**. *Allt sägs vara tillåtet i krig och kärlek. Rökning är tillåten endast på anvisad plats. Här tillåter vi inga invändningar. De tillät oss en kort paus.* *G1R* 1: 6 (**1521**). Gud .. tilläter, at frome menniskior understundom råka uti hwarjehanda nöd och olägenhet. SPEGEL *Pass.* 255 (c. **1680**). Hvad gräslig mängd mindre af stora Herrar i verlden, om den gode Guden icke tillåtit Hästar och Hundar födas! KELLGREN *(SVS)* 5: 602 (**1792**). Folkrätten betecknar vissa förfaringssätt att skada fienden såsom tillåtna .. andra såsom otillåtna. *TSjov.* **1890**, Bih. s. 28. Vad säger ni, flera olika partier. Som alla tillåtas existera? STIERNSTEDT *Ryskt* 67 (**1935**). *(Bilreparatoren)* stod till svars .. för tillåtande av olovlig körning. *GbgP* **1956**, nr 154, s. 11. — jfr **JAKT-**, **O-**, **POLIS-**, **REGLEMENTS-**, **SALU-TILLÅTEN**. — särsk.

a) med mer l. mindre försvagad bet., i hövlighetsfraser o. d.; äv. ironiskt. *Tillåt mig att gratulera. Tillåt mig (att) presentera min hustru. Om du tillåter skulle jag vilja avbryta ett ögonblick. Men tillåt mig (att) fråga, vad har det med saken att göra? Hon spelar, om uttrycket tillåts, som en hel karl.* Hjältinna. hwad du såg tillåt mig at berätta. DALIN *Vitt.* II. 5: 35 (**1742**). Tillåt mig anmärka att detta är en fördom. *Gogol DodSjal.* 28 (**1895**). Ett exempel på hans humor må det vara mig tillåtet att omtala. WRANGEL *HerrgHerr.* 402 (**1927**).

b) refl.: ta sig friheten (se **FRIHET 8** *c β*) till (ngt l. att göra ngt), våga (göra ngt), våga sig på, drista sig till; (fräckt l. otillbörligt) göra (ngt (som anses) opassande l. ngt som man (egentligen) ej har rätt att göra), understå sig. *Hon tillät sig en liten avvikelse från ämnet. Jag tillåter mig (att ha) en avvikande uppfattning. Han tillät sig (många, stora) friheter (i sin konversation, i sitt uppträdande, i sina översättningar).* De tillåta sig ingen ting oanständigt. DALIN *Arg.* 1: 17 (**1754**). När en s. k. bildad person tillåter sig att begagna de obildades språk, har han just genom frivilligheten häri nedstigit till pöbeln. BEMALMSTRÖM 7: 399 (**1845**). Jag var mera road af .. *(de talare)* som tillåto sig personligheter, än dem, som höllo sig till sak. DE GEER *Minn.* 1: 79 (**1892**). Att studietiden blef jämförelsevis lång, hade sin orsak i hans föresats och vana att icke tillåta sig hastverk. *3SAH* 7: 18 (**1893**). Jag kan omöjligt påminna mig, att hon tillät sig en enda skalkaktig hänsyftning på mitt barnsliga svärmeri. ARONSON *SlumpMyndl.* 233 (**1922**). — särsk. i fråga om personlig frihet l. förmån o. d.: unna l. kosta på sig (ngt). *Han tillät sig bara tre veckors semester förra sommaren.* *(Han borde)* hafva hetat herr inspektor; men han tillät sig aldrig att befordras ifrån den bokhållarplats, han sedan många år innehaft. ALMQVIST *AmH* 1: 232 (**1840**). Konsumenter med rikliga tillgångar kunna .. tillåta sig en ganska vidtgående lyx. *EkonS* 1: 463 (**1894**). Idrottsanorektikern tillåter sig ingen vila. Hon tränar varje dag för att hålla underhudsfettet under kontroll. *DN* 27/10 **1992**, s. A5.

c) oeg. l. bildl., med saksubj.: medge (se **MEDGIVA 6** slutet), ge möjlighet till; jfr **TILLSÄGA 8**.

α) i fråga om bakomliggande mänsklig viljeyttring o. d. *Religionen, moralen, sedvänjorna tillåter inte sådant. Tidsplanen tillåter inte någon satsning på kvaliteten.* Suerigis Lagh, the ther icke tillåta at *(osv.)*. OPETRI 4: 306 (c. **1540**). Stats-klokheten hade wäl ej tillåtit krigs-härar nära intil Rom. DALIN *Montesquieu* 87 (**1755**). Det är .. intressant att se hur nu efter 25–30 år kritiken tillåter allmänheten att beundra Verdi och hur hans anseende dagligen stiger. BONDE *Sant* 81 (**1934**).

β) i annan anv., i fråga om abstr. l. konkret företeelse l. omständighet o. d.; jfr **EFTERLÅTA 2** *b*, **MEDGIVA 6** slutet. *Vi gör en utflykt i morgon, om vädret tillåter. Hennes hälsa tillåter inte att hon fortsätter röka. Utrymmet, tiden tillåter inte någon detaljerad beskrivning. Vår ekonomi tillåter inte sådana utsvävningar. Om ödet tillåter.* BERCHELT *PestOrs.* C 4 a (**1589**). Fordna tidens mörker tilllåter okunnighet i många mål, som intet bör ursäktas wid andra omstandigheter. LAGERBRING *1Hist.* 1: Dedik. (**1769**). Det skulle vara det skönaste yrke i världen om det tilläte en att äta hvarje dag. SÖDERBERG *France Nov.* 102 (**1897**). Bandhunden rusade åstad, så långt som länken tillåt. LAGERLÖF *Holg.* 2: 178 (**1907**). En villebrådsstam som tillåter en avsevärd beskattning utan att minska. PETRE *KonstJakt* 5 (**1935**).

d) i p. pf. med huvudord angivande handel som får bedrivas l. (handels)vara o. d. som får importeras l. exporteras o. d.; förr äv. [jfr motsv. anv. av p. pr. i bl. a. *säljande varor*, se **SÄLJA**, v. **4** *h*] i p. pr. med pass. bet. At den projecterade förordningen om en slik tillåtande minuthandel för de främmande ej blef utgifven. *2RA* 1: 154 (**1720**). Tillåten införsel. JUNGBERG (**1873**). Krav på sänkta vardegänser för tillåten export av kulturföremål. *DN* 29/7 **1993**, s. A10. Irak kan inte ens sälja den tillåtna kvoten olja. *DN* 31/3 **2000**, s. C4.

e) i p. pf. med konkret huvudord betecknande ngt som man får använda l. tillgodogöra sig o. d.; särsk. *jäg.* o. *fisk.*, särsk. dels med huvudordet *tid*, dels med huvudord som sammanfattande betecknar det som får jagas l. fiskas; jfr **LOVLIG**, adj.[1] *b*. Fäller någon ofrälseman högdiur .. fast thet än sker i tillåten och låfgifwen tijd, han skal böta. SCHMEDEMAN *Just.* 266 (**1647**). Varken älg eller rådjur är nu tillåtet villebråd. *DN* 20/3 **1994**, s. A11. En fiskares rätt till en generell licens för att fiska tillåten fisk *(föreslås)* ändras så att licens i stället ges för visst fiske, till exempel vissa arter. *DN* 6/2 **2003**, s. A11. — särsk. bildl., särsk. med huvudordet *villebråd* betecknande ngn (l. ngt) som utsätts för otillbörlig l. anstötlig l. hänsynslös l. brottslig uppmärksamhet l. behandling o. d. *I slutet av kriget var civilbefolkningen ofta tillåtet villebråd för den sovjetryska arméns soldater.* I likhet med andra yngre vivörer .. drogs .. *(J. H. Kellgren)* till teatervärlden, eftersom skådespelerskor den gången ansågs som tillåtet villebråd. *3SAH* LXII. 1: 10 (**1951**). Är handikappade, synskadade, barn och gamla tillåtet villebråd för hänsynslösa cyklister och mopedister? *KvällsP* 8/9 **2000**, s. 3.

f) i substantiverat p. pf., om det som är l. rimligtvis kan l. bör vara tillåtet, särsk. i förb. med *gräns(er)* (se **GRÄNS 2**) l. *ram(ar)* (jfr **RAM**,

sbst.[1] **2** *f β*). HARTMAN *Rossmässler Utflygter* 352 (**1874**). Som naturforskare hade han icke de gängse begreppen om tillåtet och otillåtet. STRINDBERG *Hafsb.* 15 (**1890**). Nya bänkar stodo och skrapade, säkert mycket bekväma, men fula öfver det tillåtnas gräns. PALME *SläktPalme* 311 (**1917**). *(De för dopning misstänkta)* cyklisterna .. tillåts inte tävla igen förrän *(blod)*värdena sjunker ner inom ramarna för det tillåtna. *DN* 7/5 **2004**, s. C23.

4) (†) i p. pf.: begiven (på), hemfallen (åt); benägen l. villig (till), hågad (för). Andogh han til fredh och enigheet war aldeles tillåten .. nödgades han *(osv.)*. SCHRODERUS *JMCr.* 210 (**1620**). Wijn och starcke Drycker war han så tillåten, at *(osv.)*. SCHRODERUS *Os.* 1: 4 (**1635**). Beda (eljest en godh Man, men alt förmyckit Widskepelser tillåten). SCHRODERUS *Os.* 2: 351 (**1635**). SWEDBERG *Ungd.* 267 (**1709**).

5) (†) i p. pf.: tillgiven, (oinskränkt) hängiven l. trogen; möjl. äv. övergående i bet.: välvillig l. tolerant (mot). Amedhan tigh welgår är .. *(din vän)* tigh tillaten. LPETRI *Sir.* 6: 11 (**1561**). Keysar Alexander och hans moder Mammea woro the Christne tillåtne. SCHRODERUS *Os.* 1: 171 (**1635**). Aldenstund Maria *(Stuart)* war aldeles then Påfweske Religionen tillåtin *(så osv.)*. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 37 (**1635**).

6) (†) medge (se **MEDGIVA 7** *a*, *c*) (ngt), erkänna riktigheten i (ngn utsaga l. uppfattning l. ngt sakförhållande o. d.); äv. i uttr. *tillåta ngn att* (*osv.*), ge ngn rätt i att (osv.); jfr **EFTERLÅTA 2** *f*. Thet iagh än skulle tillåta at mögeligit wore Messo hålla vppå Suensko, så wel som Latijn, är icke alt strax nytteligit som någralunda är möghelighit. LPETRI *DialMess.* 59 b (**1542**). Iagh tigh icke tillåter, at thet altijdh skulle wara så ondt twinga noghon til lydhno som olydigh är. LPETRI *DialMess.* 80 a (**1542**). Om man then Påfw*(iska)* Förwandlingen *(av nattvardsbrödet)* .. skulle tillåta så wordo ther aff twänne orijmlige Ting följandes. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 8 (**1635**). Såsom jag ock gärna tillåter, at samma Caspiska haff vthaf the .. många saltkällor, som deruthi flyta .. haar sin sälta. UHIARNE *2Anl.* 85 (**1702**).

Avledn.: **TILLÅTARE**, m.//ig. **1)** (†) till **1** *c*, om ngn som släpper fram l. in (ngn l. ngt ngnstädes hän). En til eller inlåtare, som låter en in til någen. *Linc.* B 4 b (**1640**). **2)** (numera bl. tillf.) till **3**, om ngn som tillåter (ngt). *(Gud är)* ophoff til thet godha, men til thet onda icke ophoff vtan en tillatare. OPETRI 1: 187 (**1527**). — **TILLÅTELSE**, r. l. f. (l. m.) (*G1R* 5: 72 (**1528**) osv.). ((†) n. OPETRI *Tb.* 194 (**1527**)); best. **-en**; pl. (numera bl. mera tillf.) **-er**. (**-else** (**-ll-**, **-ss-**, **-sz-**) **1528** osv. **-ilse** (**-ss-**, **-sz-**) **1527–1585**) [fsv. *tillatilse*] **1)** (†) till **1**: tillförande; överlåtande, upplåtelse; framsläppande; stundom svårt att skilja från **2**. *(Vi har efterlåtit Peer i Näs en gård,)* och för thenne wår gunstige tillattilsse hafwer förbe*(mäl)*te Peer i Näs .. oss Siw och Fijretije daler och tre mark*(er)* leffrere lattidt. RAAF *Ydre* 1: 329 (*i handl. fr.* **1585**). Endoch hon .. intet kan förmoda lenger the gårdar niuta, som .. magistro Jonæ .. förlänt haffver, lichväll bidie hennes venner then gunstiga tillåtellsenn någon liten tid förlengias. *OxBr.* 12: 413 (**1626**). Att man tractaten .. intett vttslår, så wijda som Gudh, och H: K: Mtz reputation; Lyckones tillåtellse, och fäderneslandzens tiänst dett effterlåter ingår. *RARP* 1: 155 (**1631**). *(De skogar)* som under ingens enskylte ägande rättighet, utan Wår synnerlige Kongl. Förordning och nådige Tillåtelse, höra och lyda. SCHMEDEMAN *Just.* 1293 (**1691**). **2)** till **3**: särsk. (o. numera nästan bl.) konkretare: (relativt informell) förklaring att inga hinder föreligger (för viss handling l. verksamhet o. d.), tillstånd, lov; äv.: (tyst) medgivande l. godkännande (av ngn handling l. ngt skeende o. d.); särsk. i förb. dels med sådana verb som *be* l. *få* l. *ge* l. *ha*, dels med prep. *med* l. *utan*; jfr **1**, **3**. *Han bad om tillåtelse att (få) köpa sötsaker för hela veckopengen. Barnen gick och badade utan lärarens tillåtelse. Man får delta redan från 15 års ålder med målsmans tillåtelse. Avtalet ger landet tillåtelse att tullfritt exportera en viss mängd textilvaror. Vissa regimer verkar ha världssamfundets tillåtelse att agera helt efter eget gottfinnande.* Ept*(er)* .. vest*(er)*års recesz lydelse och wort tillatilse. OPETRI *Tb.* 194 (**1527**). *(I en skrivelse till kejsarinnan av Ryssland påstås bl. a.)* at genom tillåtelse af tryckfriheten uprorsandan blifwit i Swerige utspridd .. *(så)* at Swerige vore medelpunkten för allmänna upresningar i Norden. *PH* 15: 704 (**1794**). De tidt och ofta utkommande förbuden och tillåtelserne för införsel af kaffe. RYDQVIST *StatsekonBetr.* 118 (**1865**). Jag hade ännu icke hunnit förskaffa mig nödig tillåtelse för att bese det inre *(av byggnaden)*. LAGERGREN *Minn.* 5: 334 (**1926**). *(Han)* fick tillåtelse att ta del av sakramentet. HALLSTRÖM *Hand.* 244 (**1927**). jfr **polis-**, **special-tillåtelse**. särsk. till **3** *a*, i hövlighetsfraser o. d. *Med er tillåtelse vill jag gå in lite närmare på denna fråga.* Med eder tillåtelse wil jag säga eder at den himmelska Wettenskapen .. är Guds Gåfwa. LAGERSTRÖM *Bunyan* 1: 112 (**1727**). Med din tillåtelse skall jag wid tillfälle sända dessa småsaker. *FoU* 26: 16 (**1856**). Men, med tillåtelse, så enkel är verkligen icke denna sak. WICKSELL *SamhOlyck.* 4 (**1880**). **3)** [sannol. utvecklat ur **2**] (†) välvilja, välvillighet, nåd (se **nåd**, sbst.[2] **3**, **5**); stundom svårt att skilja från **2**. Jag *(kan)* inted annedt sij, ähn att fiendens rådh ähre aff Gudz tillathelse förvijrrade. AOXENSTIERNA 7: 568 (**1632**). Genom Öfverhetens tillåtelse är all träldom uphäfven. SCHULTZE *Ordb.* 2675 (c. **1755**). Jag .. tror med wisshet, at en högre hands tillåtelse wärkar uppå folket. *Posten* **1769**, s. 462. **4)** (†) till **6**: medgivande av riktigheten i (ngt). Äfven vid en tillåtelse (ett medgifvande) brukas stundom Imperativus. RABE *GrElGr.* 196 (**1857**). Ssg (till **1**, **2**): **tillåtelse-brev**. (numera bl. tillf., i sht i skildring av ä. förh.) jfr **brev 2**. Huilke godz han .. köpt haffuer till ewinneligha ägho som hans köpebreff och wort tillåtilsze breff ther vm ytermera vttrycker. *G1R* 7: 128 (**1530**). Efter H. Kongl. May:tt .. hafuer undtt .. *(borgaren)* att afskeppa .. ett tusende tunnor rågh .. såsom hann tillåtelsebrefuet deröfuer hafuer att föreläggia, derför *(osv.)*. AOXENSTIERNA 4: 549 (**1629**). *HT* **1953**, s. 199 (*om förh. på 1600-talet*). — **TILLÅTENHET**, r. l. f. särsk. (numera bl. mera tillf.) till **3**, om förhållandet l. egenskapen att vara tillåten. BIBERG 2: 103 (c. **1820**). De flesta strävar till ett självförverkligande, en "Tillåtenhet", på något plan. *DN* 24/3 **1992**, s. B2.

TILLÅTLIG *til³-lå²tlig*, förr äv. **TILLÅTELIG**, adj. **-are**. adv. **-EN** (†, *PH* 2: 1583 (**1739**), AHLMAN o. FORSMAN (**1885**)), **-T** (ATTERBOM *LO* 1: 269 (**1824**) osv.). (förr äv. **-ligh**. **-lathe- 1597**. **-lote- 1727**. **-låt- 1635** osv. **-låte-** c. **1585–1840**. — n. sg. o. adv. **-ligit** (**-et**) c. **1585–1781**. **-ligt**

1750 osv.) [jfr d. *tilladelig*, ävensom ä. t. *zulässlich*; avledn. av TILLÅTA]

1) motsv. TILLÅTA **3**: som (i moraliskt l. juridiskt l. praktiskt avseende) kan l. får tillåtas l. tolereras, tillåten; försvarlig, ursäktlig. *Folkrätten söker reglera vilka stridsmedel som är tillåtliga i krig.* BRAHE *Kr.* 55 (*c.* **1585**). Här talas icke om en tilborligh och tillåtligh Ranta, tå man .. åhrligen tagher fem aff hundrade. SCHRODERUS *Os.* **1**: 302 (**1635**). Frågan .. huruwida man skulle tillåteligen kunna gifta sig med den afledna Makans Syster-dotter? CELSIUS *G1* 2: 300 (**1753**). Ofta händer .. at den ena fördömmer som högst oanständigt, hvad den andra gillar som en tillåtelig frihet. KELLGREN (*SVS*) 5: 246 (**1790**). Och är en gissning tillåtlig, skulle man kunna tro att (*osv.*). GEIJER I. 5: 206 (**1819**). Blodig koppning är icke tillåtlig på dessa .. svaga patienter. WRETLIND *Läk.* 7: 83 (**1899**). I småfröigt vallfrö är en halt af 1/2–1 proc. (*ogräsfrö*) tillåtlig. *2NF* 31: 171 (**1920**). — jfr O-TILLÅTLIG. — särsk.

a) (numera bl. mera tillf.) i uttr. (*vara*) *mer än tillåtligt* (sådan l. sådan), (vara) mer än lovligt (se LOVLIG, adj.[1] *a*) (sådan l. sådan); i sht om person. Mer än tillåtligt dum. WoH (**1904**). I så fall är han .. mer än tillåtligt naiv. *Expressen* 1/7 **2001**, s. 4.

b) (tillf.) övergående i bet.: tillåtande, tolerant. Den tillåtliga inställningen där i stort sett alla religiösa föreställningar .. var välkomna in i de jungianska tankemonstren stred mot Freuds smalare hypoteser. *Expressen* 6/4 **1997**, s. 4.

2) (†) motsv. TILLÅTA **5**: tillgiven, trogen; särsk. i artighetsfras i brev. Mijnn tillatheligh gode Wänn. *UrkFinlO* I. 2: 59 (**1597**).

Avledn. (till **1**): TILLÅTLIGHET, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara tillåtlig l. tillåten. *2SAH* 1: 153 (**1801**). Vid bedömande av företagets tillåtlighet skall (*osv.*). *SFS* **1920**, s. 1062. särsk. (numera bl. mera tillf.) konkret(are), om ngt tillåtligt l. tillåtet. Ändteligen har hvart versslag .. sina behagligheter, sina tillåtligheter. BERGKLINT *Vitt.* 144 (**1761**). Jag hoppas .. att min herre icke utesluter Vin .. från tillåtligheter. BERG *Almquist* 413 (**1928**). Ssg (i sht *jur.*): **tillåtlighets-prövning**. jfr **prövning 2** *b*. Den tillåtlighetsprövning som skall ske enligt miljöskyddslagen i fråga om miljöfarlig verksamhet. *PropRiksd.* **1971**, nr 123, s. 124.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 12**) TILL-ÄGA, förr av. -ÅGA. (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) i pl.: till jordegendom hörande (mer avlägset liggande) ägor (jfr **-läge**, **-lägenhet**, **-ägn** o. **tillaga**, sbst.[1], **tilliggelse**, **tillydenhet**, **tillydighet**, **tilläggelse 1** *a*); förr äv. [möjl. gm sammanblandning med **tillaga**, sbst.[2], o. åtm. delvis med anslutning till **till II 5**] om ekonomiskt understöd (i pengar) som tillkommer ngn l. ngt, särsk. kyrklig myndighet (jfr **tillaga**, sbst.[2]). *G1R* 1: 217 (**1524**). Theremott .. Karll Benchtssonn haffwer vplatidh .. hwstru Karin och hennes barn en sin hustrwes gårdh liggiendis i Hennemore by .. medh alle the till ågher, som ther aff oldher till lydt och tillegett haffwe. *HH* XIII. 1: 139 (**1564**). Doom Kyrkiorna skola blifwa wid macht hållne genom nödtorftige tillagor. *KOF* II. 2: 344 (*c.* **1655**). Klockare-bohl, utjordar, ängstegar .. och Qwarnställen .. hwilka ägor och til-ägor Prästerskapet til sit underhåld .. skulle få bruka och häfda låta. WALLQUIST *EcclSaml.* 1–4: 188 (**1758**).

TILLÄGG *til*[3]*-läg*[2], n.; best. **-et**; pl. =. [fsv. *tilläghi*, n. pl.; jfr d. *tillæg*; jfr äv. mlt. *tōlage*, t. *zulage*; vbalsbst. till TILLÄGGA (o. LÄGGA TILL)] RUDENSCHOLD *PVetA* **1772**, s. 13 (*utan angiven bet.*); sannol. till **1**.

1) motsv. TILLÄGGA **2** o. LÄGGA TILL **12**: handlingen att lägga till (vid brygga o. d.), tilläggning; numera nästan bl. ss. förled i ssgr. Brygga följde på brygga, och vid hvarje tillägg hade man tillfälle att slunga en anmärkning. STRINDBERG *GotR* 42 (**1904**). Den eviga sjögången omöjliggör tillägg — båten skulle slås sönder ögonblickligen. BARTHEL *Atl.* 59 (**1931**). ÖSTERGREN (**1957**).

2) motsv. TILLÄGGA **8** o. LÄGGA TILL **6**: handlingen att lägga till (ngt), tilläggande; i sht konkret(are), om ngt som läggs l. lagts till ngt; tillagd del; i fråga om ekonomiska förh. äv.: tillskott l. påslag o. d.; förr äv. om ordklassen adverb; jfr TILL-GÅVA, TILL-KAST, TILL-LAG **2**, TILLÖKE, TILLÖKELSE **2**, TILLÖKNING **2**. *Han svarar nej, men med tillägget att ingenting kan uteslutas.* MOLLER (**1790**). Tillägg är ett Småord, som tillägges ett annat ord för att närmare bestämma .. detta ords bemärkelse: t. ex. Innerligen, Just. LYTH *SvSpr.* 5 (**1848**). Uppkomsten af regerande hertigar var ett alldeles nytt tillägg till Sveriges statsrätt. *2SAH* 46: 47 (**1870**). Franzén .. gjorde .. ändringar i sina sånger och har ofta genom tillägg .. lyckats gifva bättre och rikare uttryck åt den stämning, som låg till grund för sången. *3SAH* 2: 189 (**1887**). Såsom tillägg till det sagda. *3SAH* 5: 164 (**1890**). (*Han*) betalar resten av sin skuld kontant med tillägg av ränta på växelbeloppet. VASTHAGEN *Affärsbokf.* 75 (**1945**). Vill testator göra ett tillägg till testamentet (*osv.*). *NorstedtJurHb.* 633 (**1987**). Tillägg utöver avtalsenlig månadslön. *DN* 3/6 **2003**, s. A6. — jfr DYRORTS-, EXAMENS-, KALLORTS-, KRIGSTIDS-, LÖNE-, PRIS-, RESE-, STAVELSE-, ÅLDERS-TILLÄGG. — särsk. i fråga om travsport, om visst antal meter som läggs till vid start ss. försvårande villkor (för starkare tävlande). *DN* 23/7 **1987**, s. 28. Häst som har tillägg får starta en bit bakom. Oftast 20 meter, men ibland 40, 60 eller t.o.m. 80 meter. *DN* 13/3 **1990**, s. D10.

Ssgr (i allm. till **2**. *Anm.* Vissa av nedan anförda ssgr, i sht de som hänför sig till **1**, kan äv. hänföras till **tillägga**.): TILLÄGGS-AKT. (numera bl. tillf.) jfr **akt**, sbst.[1] **II**. *BtRiksdP* **1891**, I. 2: BerRikStyr. s. 2. Stränga bestämmelser skärptes sedermera ytterligare genom tilläggsakter. ALMQUIST *VärldH* 5: 614 (**1933**). — -ANSLAG[~02] l. [~20]. jfr **anslag 17**. (*Det*) hade .. visat sig nödvändigt att begära ett nytt tilläggsanslag till stationsanläggningen. *SJ* 1: 119 (**1906**). — -ARBETE[~020]. *SFS* **1893**, nr 96, s. 21. Problematiken kring tilläggsarbeten, d. v. s. när en hantverkare vill utföra extrareparationer kunden inte beställt. *SvD* 27/6 **1978**, s. 4. — -ARTIKEL. jfr **artikel II**. Detta fördrag .. innehöll .. åtskilliga nya tilläggsartiklar. *2VittAH* 27: 94 (**1873**, **1876**). — -ARVODE[~020]. jfr **arvode II** *a α*. *BtRiksdP* **1875**, I. 1: nr 1, Bil. 5 d, s. 16. (*Ordförandeskap i utskott*) är en krävande uppgift, men de utsedda får ett tilläggsarvode för besväret. *Expressen* 29/4 **2002**, s. 2. — -AVGIFT[~02] l. [~20]. jfr **avgift 1**. Bygnader med eldfarliga inrättningar betala .. en tilläggsafgift .. efter en särskild tariff. AHLSTROM *Eldsl.* 465 (**1879**). *GbgP* 15/6 **2002**, s. 12. jfr **snälltågstilläggsavgift**. — -AVTAL[~02] l. [~20]. jfr **avtal 1** *a* o. **-för-**

drag. *2NF* 34: 834 (**1922**). Proposition angående godkännande av tilläggsavtal till avtalet .. mellan Sverige och Danmark. *PropRiksd*. **1973**, nr 176, s. 1. — **-AVVITTRING**[~020]. om ä. förh. i Västerbottens o. Norrbottens lappmark: avträdelse av ströäng (som erhållits gm avvittring (se **avvittra 2** *a*)) till kronan mot ersättning. *SFS* **1916**, nr 603, s. 1529. Efter afvittringens afslutande kommer .. en s. k. tilläggsafvittring. Genom denna afses att åt staten återförvärfva ströängar emot en viss penningeersättning. HELLSTRÖM *NorrlJordbr*. 110 (**1917**). Genom tilläggsavvittring i Västerbottens läns lappmark hava till kronan genom 20 förrättningar indragits 408 hektar ströängar. *Globen* **1932**, s. 1. — **-BAND**. band (se **band**, sbst.[1] **17**) som utgör tillägg till uppslagsverk l. ordbok o. d., supplementband; jfr **-häfte** o. **supplement 1**. SCHYBERGSON *FinlH* 2: 318 (**1889**). — **-BELOPP**. belopp som utgör tillägg; särsk. (förr) i fråga om skatt: belopp som utgick då beskattningsbar inkomst o. underskottsavdrag översteg visst belopp. *SFS* **1962**, s. 418. Från 1983 delas den statliga skatten .. upp i två delar, grundbelopp och tilläggsbelopp. *SvD* 5/3 **1982**, s. 6. Vuxenstuderande över 25 år bör få tilläggsbelopp så att stödet motsvarar dagpenningen från a-kassan. *DN* 25/1 **1994**, s. A4. — **-BESTÄMMELSE**. jfr **bestämmelse 1** *a β*; i sht i pl. Om ersättning af allmänna medel till vittnen i brottmål *(önskas)* .. tilläggsbestämmelser i lagen. *NerAlleh*. 25/1 **1896**, s. 3. *GbgP* 21/1 **1998**, s. 4. — **-BETÄNKANDE**. (i sht i fackspr.) jfr **betänkande 3**. *SFS* **1908**, Bih. nr 5, s. 58. — **-BEVILLNING**. (i sht i fackspr.) jfr **bevillning 3** *c β*. BJÖRKMAN (**1889**). Äfven de föregående årens statsbrist var .. öfvervunnen, så att den 1879 antagna tilläggsbevillningen .. ej vidare af behofvet påkallades. *SvH* 10: 118 (**1909**). — **-BIDRAG**[~02] l. [~20]. jfr **bidrag** *b*. *SFS* **1911**, Bih. nr 6, s. 49. Vid en enkät i kommunerna har det framkommit att behovet av tilläggsbidrag varierar mellan 9% och 19%. *MotRiksd*. **1978–79**, nr 934. — **-BILJETT**. biljett (se **biljett**, sbst.[1] **3** *b*) som berättigar till ngt utöver det som befintlig biljett berättigar till. FLODSTRÖM *Sthmstar*. 33 (**1894**). jfr **resgods-**, **snälltågs-tilläggsbiljett**. — **-BLAD**. i fråga om sjökort l. bokverk l. tidning o. d.: blad som utgör tillägg. 5350 sjökort och 650 tilläggsblad *(har)* blifvit tryckta. *KrigVAH* **1880**, s. 103. Ett tilläggsblad, som hade 3,800 prenumeranter. *2NF* 2: 1139 (**1904**). Ett tilläggsblad med rättelser av en del tryckfel. *TSvLarov*. **1952**, s. 459. — (**1**) **-BRYGGA**. jfr **brygga**, sbst.[1] **1**, o. **tilläggningsbrygga**. NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 2: 334 (**1880**). Några resor har gjorts till Medevi med dans på tilläggsbryggan. *DN* 23/1 **1996**, s. A15. — **-BUDGET**. jfr **-stat**. *SFS* **1893**, nr 100, s. 26. Nya anslag sammanställs vanligen i en s k tilläggsbudget, som kompletterar den ordinarie budgeten. GUSTAFSSON *KommunLandst*. 86 (**1980**). — **-DIREKTIV**. I tilläggsdirektiv till fullmäktige förklarades bestämmelsen .. förfallen. *SvRiksd*. 13: 135 (**1934**). — **-FRAKT**. jfr **frakt**, sbst.[1] **1**. Tilläggsfrakt kan utkrävas, så snart fraktavtalet är avslutat. *SFS* **1914**, nr 36, s. 92. *SvSjöfT* **1977**, nr 52, s. 106. — **-FÖRDRAG**. jfr **fördrag**, sbst.[2] **5**, o. **-avtal**. *SFS* **1908**, nr 176, s. 49. — **-FÖRSLAG**. förslag om tillägg l. som utgör tillägg. *MinnSvNH* 10: 81 (**1868**). *(Tegnérs)* ofta mycket vidlyftiga tilläggsförslag måste dock för utrymmets skull beskäras. *NFMånKr*. **1939**, s. 418. Storbritannien framförde ett tilläggsförslag, enligt vilket säkerhetsrådet i den nya resolutionen skulle bekräfta giltigheten av tidigare resolutioner. *SvD(A)* 28/1 **1976**, s. 2. — **-FÖRSÄKRING**. jfr **försäkring 2**. *Advokaten* 537 (**1917**). Rätt för hemarbetande make att komplettera den obligatoriska sjukförsäkringen med tilläggsförsäkring. *MotRiksd*. **1971**, nr 707. — (**1**) **-HAMN**. (numera bl. mera tillf.) Betydande tilläggshamnar för emigrantångare äro Boston, Baltimore. *2NF* 31: 187 (**1920**). ÖSTERGREN (**1957**). — **-HANDIKAPP**. skada l. funktionshinder utöver primärt funktionshinder. Synskadat barn med tilläggshandikapp. *SFS* **1969**, s. 313. — **-HÄFTE**. jfr **-band**. *SFS* **1902**, Bih. nr 10, s. 13. *Expressen* 13/10 **1997**, s. 5. — **-ISOLERA**, **-ing**. medelst ytterligare isolering förbättra den befintliga i (byggnad o. d.); särsk. ss. vbalsbst. *-ing* i konkret anv.: ytterligare isolering. Denna väggtyp *(med betongblock)* med eller utan tilläggsisolering, torde f. n. vara billigare än flertalet andra trä- eller stenväggar. *Dædalus* **1953**, Ann. s. 31. Värmeförluster genom taket kan minskas om man tilläggsisolerar vinden. *RenFramt*. 12 (**1988**). — **-KORT**. om kort som möjliggör ngt extra (för innehavaren) l. som utgör tillägg (till befintligt kort); särsk. (förr) om kort som berättigade till inköp utöver en viss ranson. *SocAb*. **1940**, s. 48. *(Kroppsarbetare)* borde beredas lättnader i ransoneringen genom att de efter ansökan kunde tilldelas tilläggskort, som berättigade dem till att erhålla s. k. grötfrukost. *Motion i 2 kam*. **1943**, nr 285, s. 1. Ett tilläggskort möjliggör att Macintosh SE och II också kan användas som IBM-kompatibla datorer. HALLBERG *DesktPubl*. 52 (**1989**). Den som vill åka dygnet runt *(med spårvagn)* köper .. ett tilläggskort. *GT* 5/4 **2001**, s. 14. — **-KURS**. jfr **kurs 7** o. **-ämne**. *(Undervisningen kan)* utvidgas genom tilläggskurser i naturlära. *FFS* **1896**, nr 6, s. 13. — **-LISTA**. särsk. (om ä. förh.) i fråga om inskrivning (se **inskriva 2** *e*): lista som utgör tillägg. *SFS* **1918**, s. 2141. jfr **inskrivnings-tilläggslista**. — **-LÅN**. lån (se d. o. **2** *b*) som utgör tillägg (utöver redan beviljat l. taget lån); särsk. om lån beviljat av staten (för bostadsbyggande). *SFS* **1919**, s. 1165. Å orter, där .. risk föreligger, att bostadsbygget helt hämmas .. *(kan)* lämnas ett statligt tilläggslån. *2SvUppslB* 4: 797 (**1947**). För ombyggnad av hus som förklarats för eller .. kan förklaras för byggnadsminne .. utgår lån (tilläggslån). *SFS* **1974**, s. 576. Räcker inte din kontokredit, kan du ansöka om ett tillläggslån på upp till 20 000:-. *Ikea* **1992**, s. 318. — **-MANDAT**. om mandat (se **mandat**, sbst.[2] **2** *a* slutet) som fördelas proportionellt mot antalet röster oberoende av valkrets, utjämningsmandat; äv. (tillf.): extra uppdrag (jfr **mandat**, sbst.[2] **2**). *2NF* 37: 16 (**1924**; *om förh. på Färoarna*). *(Vi hemställer)* om en förutsättningslös utredning rörande införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare. *Motion i 1 kam*. **1945**, nr 220, s. 4. Om en intervention i Irak grundas på terrorismhotet bör detta först dokumenteras tydligare, till exempel genom ett tilläggsmandat till inspektörerna. *DN* 5/2 **2003**, s. A4. — **-NOT**. (numera bl. mera tillf.) jfr **not**, sbst.[2] **2**. *SDS* 21/6 **1899**, s. 1. *SAOL* (**1973**). — **-ORD**. ord utgörande tillägg; särsk. om ord som bestämmer l. läggs till annat ord; jfr **tillsättnings-**, **tilläggnings-ord**. Adjektiva Pronominer kunna på twenne sätt .. förbindas med de substantiver, till hwilka de höra; neml. antingen som blotta tilläggsord, eller

som predikater. LINDSTRÖMER *ItGr.* 47 (**1803**). Predikatet och subjektet (*kan*) påökas genom särskilda tilläggsord (s. k. bestämningar). CEDERSCHIÖLD o. OLANDER *SvSpr.* 78 (**1904**). Ett räkneord .. i kombination med ett tilläggsord före ("ännu en", "ytterligare en"). *NysvSt.* **1989**, s. 119. — **-PATENT.** jfr **patent**, sbst. **3**. *TT* **1875**, s. 265. Å förbättring av förut patenterad uppfinning vare patenthavare berättigad att söka tilläggspatent, som tilländaloper samtidigt med huvudpatentet. *FFS* **1921**, nr 44, s. 139. — **-PENSION.** om kompletterande pension; särsk. dels (om förh. 1960–1998) i uttr. *allmän tilläggspension* (äv. förkortat *ATP*), om inkomstrelaterad pension, dels (om förh. efter 1998) om sådan inkomstrelaterad pension i det reformerade pensionssystemet; jfr **pension 3**. Har delägare efter inträde i pensionsinrättningen haft fast anställning vid de kungl. teatrarna .. (*i*) mera än 15 år, beräknas för hvarje öfverskjutande fullt år en tilläggspension. *SFS* **1909**, Bih. nr 56, s. 3. Lagändringar genomfördes, enligt vilka tilläggspensionerna skola graderas efter dyrort. *SvDÅb.* 15: 124 (**1938**). Den 15 januari startar ATP-systemet sin praktiska verksamhet. Den dagen betalas .. de första slantarna ut från allmänna tilläggspensionen. *SvD(A)* 9/1 **1963**, s. 3. Det finns ju möjligheter att skaffa privata tilläggspensioner. *Säkerhetshandb.* 120 (**1990**). Många pensionärer har reagerat på att deras pension bytt namn från folkpension och ATP till garantipension och tilläggspension. *DN* 16/1 **2003**, s. C1. Ssgr: **tilläggspensions-avgift.** *SFS* **1970**, nr 44, s. 99. **-förmån.** (numera föga br.) i pl.: förmåner som utgörs av tilläggspension. *BtRiksdP* **1902**, I. 3: nr 81, s. 48. — **-PENSIONERING.** (förr) om kompletterande pensionssystem; jfr **-pension**. *LD* 14/2 **1958**, s. 16. Tillsammans med folkpensioneringen skall tilläggspensioneringen tillförsäkra alla förvärvsarbetande rätt till ålders-, invalid- och familjeskydd. *PropRiksd.* **1959**, nr 100, s. 1. Inom tilläggspensioneringen .. finns en inkomstgradering av pensionerna som ger de minsta pensionsbeloppen till dem som .. tjänat minst. *MotRiksd.* **1971**, nr 97, s. 10. — (**1**) **-PLATS.** jfr **plats**, sbst.[1] **2**, o. **tilläggnings-plats**. *SDS* 30/5 **1870**, s. 4. Då fartyget stävar in mot kaj spelar en orkester upp, på en estrad vid tilläggsplatsen. *GT* 27/9 **2002**, s. 34. — **-PORTO.** (numera bl. mera tillf.) jfr **porto**, sbst.[2] SCHULTHESS (**1885**). Tilläggsporto för paket, som åter- eller eftersändas till Danmark eller Norge. DOSS o. LANNGE 615 (**1908**). *SAOL* (**1973**). — **-PREMIE.** jfr **premie 5**. *KrigVAT* **1892**, s. 150. Tilläggspremie .. utgår i allmänhet då ett fartyg utsättes för ökad risk. *SohlmanSjölex.* (**1955**). — **-PRIS. 1)** pris (se **pris**, sbst.[3] **I 1**) som utökats med tillägg. Med ett tilläggspris af Kronor 36 — levereras denna maskin äfven med .. knifhållare. *PriskatalSonesson* **1895**, s. 55. **2)** pris (se **pris**, sbst.[3] **III 1**) utöver redan tilldelat pris. För tjurar, tillhörande klasserna I och II .. (*utdelas*) tilläggspris. *SFS* **1910**, nr 114, s. 5. — **-PROPOSITION.** jfr **proposition 3**. I tilläggspropositionen .. föreslår regeringen (*osv.*). *MotRiksd.* **1975–76**, nr 96, s. 9. — **-PROTOKOLL.** jfr **protokoll 2**. *2NF* 30: 701 (**1920**). Rättigheter enligt konventionen och dess tilläggsprotokoll. KÜNG *HbRätt* 135 (**1989**). — **-RÄNTA.** jfr **ränta**, sbst.[1] **2**. *SFS* **1905**, nr 32, s. 1. Kunden betalar en premie i form av en tilläggsränta på 0,25 procent. *DN* 10/4 **1995**, s. C12. — **-RÖST.** särsk. (om ä. l. utländska förh.) i fråga om valsystem: röst som tilldelas röstberättigad (på grundval av ålder l. ekonomisk ställning o. d.) utöver vanlig röst (enligt särskild röstskala (se d. o. **2**)). *2NF* 20: 595 (**1914**; *om utländska förh.*). En grundröst åt hvarje väljare och därefter särskilda tilläggsröster t. ex. för 30-åringar som äro familjeförsörjare. *Upsala* 18/10 **1917**, s. 4. — **-SJUKPENNING**~020. (numera bl. mera tillf.) sjukpenningstillägg. *SFS* **1953**, s. 1059. Varje sjukpenningförsäkrad medlem är berättigad till en grundsjukpenning på 5 kr. Därtill kommer för den som har minst 2600 kr i årsinkomst .. en tilläggssjukpenning på 1–23 kr. ELMÉR *SvSocPolit.* 219 (**1964**). *SAOL* (**1973**). — **-SKATT.** jfr **skatt 3**. *Motion i 2 kam.* **1915**, nr 255, s. 3. Skatten är .. uppdelad i en bottenskatt, som gäller för alla skattskyldiga, och en tilläggsskatt, som endast träffar skattskyldiga i den mån deras beskattningsbara belopp överstiger 8.000 kr. *SvBanklex.* 230 (**1942**). En tilläggsskatt för bensin av 20 öre per liter. *SvDÅb.* 26: 52 (**1949**). — **-STAT.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) tilläggsbudget; jfr **stat**, sbst.[3] **III 3**. *Motion i 1 kam.* **1917**, nr 108, s. 1. Memorial angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65. *BtRiksdP* **1965**, 6: nr 138, s. 1. — **-SÄKERHET**~002, äv. ~200. (i sht i fackspr.) jfr **säkerhet 3** (*b*). *3NF* (**1933**). Tilläggssäkerhet, ofta benämning på den säkerhet som, utöver säkerhet i bostaden, krävs för topplån. *KvällsP* 10/9 **1997**, s. 15. — **-TAVLA.** särsk. i fråga om vägmärken: tavla med kompletterande precisering av giltigheten hos det påbud l. förbud som anges på det vägmärke den åtföljer. *Motorför.* **1955**, nr 7, s. 3. — **-TID.** tid utöver redan l. tidigare fastställd (slut)tid. 3–1 var en knallhård straffspark på tilläggstid. *DN* 25/5 **1992**, s. D2. Trafikministeriet har gett telebolagen tilläggstid för att anmäla om intresse för ett tredje GSM 900-nät. *Hufvudstadsbl.* 13/11 **1999**, s. 13. — **-TIMME.** särsk. i fråga om lärartjänst, om undervisningstimme utöver dem som ingår i undervisningsskyldighet. I stället för det tidigare använda "övertimmar" har .. benämningen "tilläggstimmar" införts. *TSvLärov.* **1953**, s. 77. — **-TJÄNST.** tjänst utöver abonnemang l. prislista o. d. Telefontjänsten skall fungera var än i landet abonnenten bor. Däremot tar staten inget ansvar för så kallade tilläggstjänster som telefax, dataöverföringar och mobil telefoni. *Expressen* 30/3 **1990**, s. 20. *NE* (**1995**; *i fråga om postförsändelse*). — **-TULL.** (i sht om ä. förh.) tull utöver enl. taxa utgående tullavgift l. för tidigare tullfri vara. För alla på främmande fartyg införda varor (*skulle*) betalas en tilläggstull. *EkonS* 2: 492 (**1899**). *SvUppslB* (**1936**; *i fråga om tidigare tullfri vara*). — **-UTREDNING**~020. *FFS* **1919**, nr 150, s. 15. (*Utredningen*) kommer att följas av en tilläggsutredning. *GbgP* 22/2 **2003**, s. 15. — **-UTRYMME**~020. utrymme utöver tilldelat sådant. Tilläggsutrymme åt biblioteket. *Medborgarbl.* **1980**, nr 1, s. 9. — **-VIKT.** vikt som läggs till l. tillkommer ngt; särsk. dels (förr) i fråga om vikt som läggs på våg vid justering, dels i fråga om reglering av styrkeförhållande mellan tävlande (i biltävling). Då våg justeras, skall den hafva sådan känslighet, att den gifver tydligt utslag för hälften af den tilläggsvigt, som .. är föreskrifven. *FörordnMattVigt* 22/11 **1878**, s. 14. När .. (*korallen*) höjdes över ytan tycktes den utveckla åtskilliga 50-tal kilo i tilläggsvikt. MICHANEK o. KRUSENSTIERNA *Beebe Fiske* 168 (**1939**). Framgångarna i de fyra kvaltävlingarna har gett henne extra mycket vikt att släpa på.

Eftersom bilarna .. är olika tillämpas tilläggsvikt. En seger i en kvaltävling ger 30 kilo ballast, en andraplacering 20 och en tredje 10 kilo. *DN* 5/8 **1995**, s. C11. — **-VIS**, adv. därutöver l. dessutom. Tilläggsvis må slutligen anmärkas, att *(osv.)*. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 158 **(1868)**. — **-ÄMNE.** *pedag.* tillvalsämne. Där rektor och klasskonferens .. finna sådant kunna lämpligen ske, må lärjunge deltaga i undervisningen .. i ytterligare ett ämne (tilläggsämne). *SFS* **1928**, s. 1320.

TILLÄGGA *til*^{3}*-läga*^{2}, v. **-er**, **-lade**, **-lagt**, **-lagd** (se för övr. **LÄGGA**, v.); vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn.*), **-NING**; **-ARE** (se *avledn.*); jfr **TILLÄGG**. (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tilläggia*; jfr d. *tillægge*; jfr äv. mlt. *töleggen*; ssg av **TILL** o. **LÄGGA**, v.]

1) (†) anbringa l. ansätta (ngt mot ngt annat); jfr **LÄGGA TILL 1.** *(Tolken)* bör .. alltid tilläggas åtminstone tre eller fyra gånger på hvarje stång. ÅKERMAN *Stångj.* 140 **(1839)**. Till denna .. operation sluter sig den s. k. tilläggningen, medelst hvilken kanten på ett bleckkärl fullständigt nedböjes öfver en inlagd tråd. *TT* **1875**, s. 86.

2) om skepp: lägga till (se **LÄGGA TILL 12**); landa (se d. o. **II 1** *a*); särsk. (o. numera företrädesvis) ss. vbalsbst. *-ning*, särsk. (o. i sht) konkretare (jfr **TILLÄGG 1**); förr äv. tr. (särsk. i p. pf.). WIDEKINDI *KrijgH* 375 **(1671)**. Om wåhren då högt watn är, kunna fartygen .. tillägga wid wågen och sjöbodarne midt i Staden. HÜLPHERS *SvStad.* **1**: 31 **(1778)**. Flytande som ett äggskal på ryggen av de höga vågorna, var .. *(giggen)* snart tillagd på sidan af briggen i lä. GOSSELMAN *SNAmer.* **1**: 49 **(1833)**. Kors och tvärs ila snabba ångslupar, täflande i fart, eleganta girar och fina tilläggningar. *VFl.* **1907**, s. 85. Slagsida på grund av osymmetrisk passagerarfördelning (som ofta förekommer vid tilläggning) måste kompenseras med en väl tilltagen stabilitet. *TT* **1964**, s. 905.

3) (numera mindre br.) tilldela l. ge (ngn (äv. sig själv) l. ngt) ngt, särsk. rättighet l. (ekonomisk) förmån l. ersättning l. hedersbevisning o. d. (efter urvalsförfarande o. d.) l. egendom l. landområde o. d. (jfr **LÄGGA TILL 2**); särsk. i uttr. *tillägga ngn professors* o. d. *namn*. *FörsprSalWijsh.* A 5 a (*öv.* **1536**). The twå gårdar i Huusby uthi Brunby sochn, som eder uthi thed skiffte, oss emillan åhr, tillagde äre. *G1R* 23: 371 **(1552)**. Uti naturen har den allsmäktige skaparen tillagt Sweriges rike .. stora fördelar. *2BorgP* 7: 726 **(1741)**. Gustaf frågade *(biskopen)* .. uti hwilket Capitel af Bibelen det stod befalt, at Biskoppen i Strengnäs skulle bo i Stenhus? Hwartil han oförfärad swarade: uti samma Capitel som tillägger Konungen Kyrkjotionden. CELSIUS *G1* 2: 152 **(1753)**. I de fleste lagstiftningar har den rättighet blifvit tillagd de högst uppsatte medborgare, att endast dömmas af sina jämlikar. KELLGREN *(SVS)* 5: 77 **(1787)**. När man tillägger sig sjelf oskäliga arfvoden medan man förknappar brödet för statens ålderstigna tjenare *(osv.)*. PALMBLAD *Norige* Bih. 130 **(1847)**. Karl XII tillade de nya embetsmännen höga löner, för att betaga dem frestelsen att taga mutor, hvilken tidens kräfta inom den allmänna förvaltningen ingalunda var honom obekant. *2SAH* 40: 145 **(1866)**. Legationsrådet .. har av regeringen tillagts utrikesråds namn. *DN(B)* **1933**, nr 355, s. 8. — särsk. (†) i sht med refl. obj.: förse sig med l. skaffa (ngt). *G1R* 26: 469 **(1556)**. Hwar bonde .. kan tillägga sig Bij, utan besynnerlig bekostnad. TRIEWALD *Bij* 102 **(1728)**. Om ock alla lagar upphäfdes .. skulle icke en Crassus finnas, som oförsynt lät tillägga sig andras hus och gårdar. ROSENSTEIN 2: 333 **(1789)**. RAAF *Ydre* 1: 10 **(1856)**.

4) (ngt ålderdomligt) tillräkna l. tillskriva (ngn (äv. sig) ngt); särsk. (o. numera bl.) med avs. på egenskap l. förtjänst o. d.; förr äv. i fråga om förseelse l. brott o. d.: beskylla (ngn) för (ngt), tillvita; jfr **LÄGGA TILL 4**, **TILL-SKRIVA 1** *b*. OPETRI *Tb.* 20 **(1524)**. Therföre ähr .. bevisligit, att vij icke haffve någen tijdh hafft sådant i sinnedt, som .. *(ståthållaren)* uthan skäll och sanningh oss tillegger. *G1R* 26: 244 **(1556)**. Dock twiflas, om .. *(Orfeus från Thrakien)* skrifwit de så kallade Argonautica och Hymni, som honom tilläggas. MOLLER *Kyrkoh.* 38 **(1774)**. At sjelfmant tillägga sig en Last, är at skryta med två Dygder. KELLGREN *(SVS)* 5: 260 **(1793)**. En högt uppdriven finkänslighet vill han ingalunda tillägga sej själv. HEDBERG *ÖppnFågelb.* 84 **(1967)**.

5) (†) tillsluta l. tillstänga (ngt); särsk. dels i pass. övergående i dep., om sjö: isbeläggas l. lägga sig (jfr **LÄGGA**, v. **I 8. II 3**), dels i refl. anv., om dyn l. sandrevel o. d.: packa sig (jfr **PACKA**, v.[1] **2** *c*). Göromål *(i orangeri)* .. woro, att hugga weden, elda .. aftaga och tillägga luckorna, skaffa watn. LINNÉ *Bref* I. 1: 143 **(1749)**. Vore mögeligidh att man kunde spannemålen .. hijtt till Riga bekomme, förr än Dynen sigh fastare tillegger. *OxBr.* 5: 364 **(1625)**. Detta allt måste nu strax och för åhn Siöön tillägges öfuersändas. *HSH* 37: 118 **(1635)**. SCHULTZE *Ordb.* 2577 (*c.* **1755**).

6) (†) iordningställa (jord) (jfr **TILL-BRUKA 1**); särsk. med avs. på vår, utföra vårarbete på jord; jfr **LÄGGA**, v. **I 14.** När han uti Mostorp tillagt wåhren, kom han hit. *VDAkt. 1737*, nr 86 **(1736)**. Denna dikegång gingo de så snart all jorden i sädeswångarne war tillagd och besådd. LOVÉN *Folkl.* 67 **(1847)**. *(Det)* brukas at utså .. *(ärtor)* på oplöjd stubb och derefter plöja ned dem .. hvarefter ytan tilläggas med sladdning. JUHLIN-DANNFELT 450 **(1886)**. *TLandtm.* **1897**, s. 421.

7) (†) bidraga med (ngt), tillhandahålla; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om tillhandahållet material; jfr **LÄGGA TILL 9.** Skraddaren betalt for arbetzlöön och det han haf*(we)*r tillagt. *ArvskifteSthm* **1668**, s. 557. Mössor, för arbetz löhn och tillaggningh. *BoupptSthm* **1681**, s. 942 a, Bil. Betalt till Timmerkarlar som lagat Hönsgår*(den)*, som äfwen tillagt Stockar och bräder. *HovförtärSthm* **1768**, s. 1255. WESTE **(1807)**.

8) lägga till (ngt) (jfr **LÄGGA TILL 6**); särsk. i fråga om yttrande l. uppräkning l. publikation o. d.: tillfoga i efterhand l. skriva till (jfr **LÄGGA TILL 6** (slutet)); särsk. förr med avs. på ingrediens l. ämne o. d.: tillsätta; äv. abs.; förr äv. ss. vbalsbst. *-ning*, särsk. konkret(are) dels: tillägg, särsk. i sådana uttr. som *med (den) tilläggning(en) (att)*, med (det) tillägget (att), dels: tillsats. *G1R* 1: 140 **(1523)**. Then lära moste iw wara fulkomlighen, hwilko intet må tillagdt eller ock ifrå taghet warda. FALCK *Und.* 136 a **(1558)**. Af Positivo blifwer .. så wal Comparativus som Superlativus giord; den förra, när man tillägger ändelsen er, och den senare medelst tillökning af est. HELDMANN *TySpr.* 13 **(1726)**. Förbehålla Interessenterne sig, at framdeles få tillägga eller ändra i desse puncter. *PH* 6: 3690 **(1755)**. Mötet .. påböd wäl, at de Christne skulle hwila ifrån arbete på Söndagen; dock med den tilläggning, om de kunde. BÆLTER *Cerem.* 218 **(1760)**.

Af Sury och Arrak .. med tilläggning af canel, muskott och vispade aggegulor, göra sig Holländarne en dryck, kallad Massak. ODMANN hos BERGIUS *PVetA 1780*, 2: 243 **(1787)**. Kanske bör jag tillägga att det konstnärligt sett inte alls är någon märkvärdig tavla. SÖDERSTRÖM *Linan* 28 **(1983)**. — jfr **STAVELSE-TILLÄGGNING**.

Ssgr (*Anm*. Se äv. de under **tillägg** anförda ssgrna): (2) **TILLÄGGNINGS-BRYGGA**. jfr **brygga**, sbst.[1] **1**, o. **tilläggs-brygga**. Tilläggningsbryggan vid öns östra strand. *BtRiksdP* **1869**, I. 1: nr 1, Bil. 3 a, s. 26. — (8) **-ORD**. (†) ord som läggs till (jfr **tilläggs-ord**); särsk. speciellare, om adjektiv. MÖLLER 1: 33 **(1745)**. Presto, fort och Prestissimo, ganska fort. Hvilkas bemärkelse ökas eller minskas af tilläggningsorden: un poco, något litet *(osv.)*. MECKLIN *BegTonk*. 20 **(1802)**. Tilläggningsord .. adjektiver .. (tilläggas föremålsorden, för att beskrifwa eller .. bestämma föremålen). THORELIUS *SvSpr*. 6 **(1867)**. SCHULTHESS **(1885)**. — (2) **-PLATS**. jfr **tilläggs-plats**. Fraktgods emottages .. vid fartygets vanliga tilläggningsplats. *SvKomm*. **1867**, nr 13, s. 2. *Expressen* 28/2 **2002**, s. 30. — (8) **-STAVELSE**. (†) affix; i sht: suffix. De stafvelser .. som tilläggas framför eller efter .. *(grundstavelsen)*, för att utbilda ordet .. utgöra Tilläggnings-stafvelser. MOBERG *Gr*. 15 **(1815)**. Tilläggningsstafvelse utgöres antingen af en böjningsändelse .. eller ock af en ordbildningsändelse, som lägges till stammen. BJURSTEN *SvSpr*. 2: 5 **(1870)**. — (8) **-VIS**, adv. (†) därutöver l. dessutom o. d.; jfr **tilläggs-vis**. EKBLAD 428 **(1764)**. Tilläggningsvis må anföras att *(osv.)*. ARFWIDSSON *Oisian* 2: 187 **(1846)**. AHLMAN o. FORSMAN **(1885)**.

Avledn.: **TILLÄGGARE**, m. särsk. (†) till **4**: person som yttrar sig ofördelaktigt o. d. om ngn annan; jfr **förtalare**. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1–2: Bil. 4 (*i handl. fr.* **1595**). Sådana affwndzfulle tilläggiare och skrymtachtiga rådförare skal folket förbanna. BULLERNÆSIUS *Lögn*. 158 **(1619)**. — **TILLÄGGELSE**, r. l. f. [fsv. *tilläggilse*] (†) **1)** till **3**. särsk. *a)* = **till-äga**. Ath .. Digregorden .. med aker, eng och alle sine tilegilse .. skal liggie und*(er)* p*(re)*stebordet. *VgFmT* I. 10: 84 **(1527)**. *b)* hjälp l. bistående o. d. *(Grevinnans)* barmhärtige godhe tilläggielse. *HSH* 9: 185 **(1639)**. Handsträchningen belangande, så hafua personerna sigh siälfua emillan giordt, vthan någon hanss handz tilläggelsse, eller wälsignelsse. *VDAkt*. **1652**, s. 76. **2)** till **4**: anklagelse l. åtal (om förseelse l. brott o. d.). Tog ladhe wi honom fore, ath han sig for sama tillæggilse m*(edh)* xii mæn wæria skulle. *JonkTb*. 111 **(1525)**. MURENIUS *AV* 65 **(1640)**. **3)** till **8**: tillägg; särsk. i sådana uttr. som *med den tilläggelse att* (jfr **tillägg 2**); äv.: tillsats (särsk. med gen.-bestämning betecknande det tillsatta). HELSINGIUS Ii 2 b **(1587)**. Dunsteinswatn .. vpwaller och jäser, och thet så myckit mehra af Sockers tilläggelse. UHIÄRNE *Surbr*. 101 **(1679)**. Medh den tilläggellsse, att han häller will döö i fångellsse, än byggia Ecktenskapp medh sin troolofwade Fästemöö. *VDAkt*. **1696**, nr 542. SKJÖLDEBRAND *Acc*. 25 **(1795)**. — **TILLÄGGLIG**, äv. **TILLÄGGELIG**, adj. (†) till **8**, särsk. i ä. språkvetenskaplig terminologi: som kan läggas till. *(Sv.)* tilläggeligh *(lat.)* adjectivus. JWOLLIMHAUS *Ind*. **(1652)**. Nomen (namn-ord) som är antingen substantivum, siälfständigt .. äller adjectivum, tilläggligt. TIÄLLMANN *Gr*. 171 **(1696)**. Adjectivum .. (tilläggeligt) är det ord, som säges om Substantiva .. att dermed beskrifwa hurudana de äro, såsom; god, stor, liten. MOLANDER *Förespel* 18 **(1753)**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm*. sp. 1160): (**II 12**) **TILL-ÄGN**. (†) särsk. i pl.: tillhörande ägor, tillägor. Åker och ængh medh allom tilægnom, alzingo vndantagandes, ehvad nampn ther helst haffva kan. *BtFinlH* 4: 143 **(1563)**.

TILLÄGNA *til*^{3}*-äŋ*^{2}*na*, v. **-ade** (se för övr. **ÄGNA**). vbalsbst. **-AN** (se *avledn*.), **-ANDE**, **-ELSE** (se *avledn*.), **-ING**. (förr äv. skrivet ss. två ord) [fsv. *tileghna*; jfr d. *tilegne*; jfr äv. t. *zueignen*; ssg av **TILL** o. **ÄGNA**]

1) (†): ägna l. avse (att komma l. befordras) till; anträffat bl. i p. pf. Skall han oförsumeligen skicke them *(dvs. breven)* titt, som the tilägnede ahre. *G1R* 25: 294 **(1555)**.

2) (utom i *c* numera mindre br.) göra (ngt) till (ngns) tillhörighet o. d.

a) låta få, tilldela; överlåta åt; särsk. med avs. på (jord)egendom l. land(område) o. d.: förläna; äv. dels med indir. sakobj., dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. liktydigt med: tillhörig o. d. Atj oc ederth clerkerij haffuer eder tilegnat nogen deel aff cronones iord *(osv.)*. *G1R* 1: 227 **(1524)**. Först, Tilagne wij har med alle Häradzhöffdingar och Laghmän .. all macht och myndigheet i Rättegånger och Domar *(osv.)*. SCHMEDEMAN *Just*. 134 **(1614)**. Vij hölle oss vid fördraget, att dhet tilägnade E*(rs)* K*(ungliga)* M*(ajestä)*t och dess undersåtere en frij navigation igenom Sundet. AOXENSTJERNA 2: 697 **(1624)**. Af en del sine tilägnade kyrkoherbergen, har Upsala Academiæ stat knapt 1 1/8 t*(unn)*a af mantalet. *NorrlS* 1–6: 41 (c. **1770**). Edmund Slemme skal hafva uprättat uti Ellofte Seculo Gränseskilnaden emellan de Nordiska Riken, hvarigenom Skåne tilegnades Danmark. GFGYLLENBORG *Balt* 218 **(1785)**. Svealagarne .. hålla den obekante arfvingens anspråk öppna i trenne år, och tillegna sedan arfvet åt kyrkor och kloster för arflåtarens själ. NORDSTRÖM *Samh*. 2: 226 **(1840)**. *IllSvOrdb*. **(1964**; *angivet ss. "åld."*).

b) tillskriva (se d. o. *b*); äv. dels med indir. sakobj., dels med det indir. obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt* l. *på*; jfr **TILLÄGGA 4**. Thet seer man offta skee i Cronekerne, at ther twå haffua hafft itt nampn, så bliffuer thet them ena tileeghnat som then andre giordt haffuer. OPETRI *Kr*. 22 (c. **1540**). Fram tredde Morthen Anderson för rätten, Och besuärade sigh för de orätte Ord Poyken på honom tillägna Wille igenom hennes munn. *EkenäsDomb*. 1: 168 **(1652)**. At Gudh är een .. Ewigh warelse, allena wijs, och een begynnelse af all ting, hwilcke egenskaper intet kunna tilägnas många Gudar. SYLVIUS *Mornay* 50 **(1674)**. *(Hieronymus)* tilägnar dhet Babyloniska Tornet een Högdh aff 4000 Stegh eller een heel Tysk Mijhl. *RelCur*. 325 **(1682)**. På dett i framtijdhen den för mätenheet mig icke må tillägnas, att in för venerandum consistorium hafwa osanning berättat. *VDAkt*. **1736**, nr 405. GRANBERG *Dram*. 259 **(1811**: åt). Utan att tillegna Alströmer .. en större förtjenst, än den honom tillkommer. FRANZÉN *Minnest*. 2: 202 **(1824)**. Stenvapnen .. torde likväl icke kunna tillegnas Lapparne, utan tillhöra de Götiska folkstammar, som *(osv.)*. EKELUND *1FädH* 1: 2 **(1829)**. *IllSvOrdb*. **(1964**; *angivet ss. "åld."*).

c) (fullt br.) förse med tillägnan till, dedicera (se d. o. **2**) till; äv. med det indirekta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *till*; förr äv. ss. vbalsbst.

-ning konkretare: dedikation. *Hon tillägnade sin pappa låten.* STIERNHIELM *Arch.* Dedic. B 2 a (**1644**). Jag säger ingenting om tillägningen till Leopold. CGV-BRINKMAN hos WRANGEL *BrinkmTegn.* 38 (**1822**). Då jag i slutet av 1913 äntligen disputerade på en avhandling om Södra Hallands folkmål, var den tillägnad Ebbe Tuneld. WIGFORSS *Minn.* 1: 151 (**1950**). Serena har nu vunnit fem Grand slam-titlar .. mot *(systern)* Venus fyra. Efteråt tillägnade systrarna priset till sin avlidne mormor. *Expressen* 26/1 **2003**, s. 5.

d) [jfr motsv. anv. i ä. t.] (†) i p. pr. i adjektivisk anv., om pronomen, liktydigt med: possessiv. BORELIUS *Sacy* 43 (**1806**). Tillegnande företradesord (pronomina possessiva) .. äro egentliga beskaffenhetsord (adj.), härledda af personbenämningarne, hvarföre de äro olika med afseende på de ägande personernas antal. STROMBORG *SvSprSkol.* 56 (**1857**). LIDFORSS *TyGr.* 49 (**1868**).

3) [eg. anv. med refl. indir. obj. av **2** *(a)*] refl.: göra (ngt) till sitt eget l. till sin tillhörighet; ta (ngn) till sig; äv. utan refl. pron. (se *c*).

a) (numera i sht *jur.*) (orättmätigt) lägga beslag på; tillskansa sig; jfr **TILL-HÅLLA 4**, **TILL-HÄNDA**, **TILL-MÄTA 1**, **TILL-RYCKA 2**, **TILLVÄLLA**. Hon .. tileeghnadhe sich thet honom tilhordhe. OPETRI 1: 80 (**1526**). Hadhe ock samma Frälsesbönder tilägnat sigh alle the Hws och Bygningar som the på Godzen vpbygt hadhe. TEGEL *GI* 2: 92 (**1622**). *(Efter ott Jerker tumlot i ett dike)* tilägnade sig Ifwar den goda Hästen. DALIN *Vitt.* II. 6: 108 (**1740**). En af dessa *(söner)* upodlade och tillegnade sig med våld af då för byen gemensamma utmarken en åkerlycka. RAAF *Ydre* 1: 75 (**1856**). Han visste mig vara i verklig nöd och likafullt tillegnar han sig 500 Francs. STRINDBERG *Brev* 5: 71 (**1885**). För att stöld skall föreligga fordras .. att gärningsmannen företagit det olovliga tillgreppet av annans egendom i uppsåt att tillägna sig egendomen. *NorstedtJurHb.* 722 (**1987**).

b) (numera mindre br.) (till förfång för ngn annan) ta l. skaffa sig l. förse sig med; särsk. med avs. på rätt(ighet) l. frihet l. makt l. heder l. titel o. d. Kyrkiones formen .. haffua sich tilegnat större macht och herradöme än scriften them medhgiffuer. OPETRI 1: 353 (**1528**). Att polnsche cronan .. tillägnade sigh någen rätt till Eestland. *HH* 20: 390 (*c.* **1640**). Man .. hållit ett häftigt slag .. utan att kunna tillägna sig någon seger antingen å Svenska eller Danska sidan. HALLENBERG *Hist.* 1: 81 (**1790**). Sverige synes .. vara moget att tillegna sig en förbättrad brottmåls-lagstiftning. OSCAR I *Stroff* 25 (**1840**). Akademier och lärda samfund hafva tillegnat sig hans namn och hans medverkan vid deras arbeten. *3SAH* 2: 124 (**1887**). KYRKLUND *Sol.* 118 (**1951**).

c) med avs. på ord l. idé l. tanke l. kunskap l. färdighet o. d.: ta till sig l. lära sig l. tillgodogöra sig; äv. med avs. på vana o. d.: lägga sig till med; i sht förr äv. utan refl. pron. dels i pass., dels i p. pf.; ss. vbalsbst. *-ande* särsk. med bestämning i gen. l. (o. numera vanl.) inledd av prep. *av* o. med rektion betecknande det som ngn tar till sig l. lär sig. *Hennes bok är lätt att tillägna sig.* LPETRI *1Post.* Förspr. 2 a (**1555**). Hvad som icke är talarens eget, kan ej heller åhöraren tillegna sig. TORNEROS *(SVS)* 4: 216 (*c.* **1825**). BERGQVIST *Frög.* 22 (**1898**: av). Georg Brandes är i Sverige långt mera känd än läst, långt mera beundrad eller avskydd än tillägnad eller studerad. BERG *LittBild.* 1: 169 (**1912**). Det främmande språket tillägnades jämförelsevis fort eller i varje fall säkert genom fordran att alla skulle tala det dagligen. *ÅbSvUndH* 1: 140 (**1921**). Att underlåtta ämnets tillägnande för en läsekrets. *HT* **1934**, s. 380. På vintern åkte vi kälke i branta backar och kunde därvid tillägna oss en suverän teknik. *Jörnvägsminn.* 60 (**1952**). Vi måste .. tillägna oss goda handlingsvanor, som stabiliseras och blir en andra natur. ASPELIN *TankVäg.* 1: 131 (**1958**). Ifråga om kärlek gällde en annan kunskap än den man kunde tillägna sig i böcker. JOHANSSON *HusFlon* 256 (**1997**). — jfr **SPRÅK-TILLÄGNANDE**. — särsk. (i ä. religiöst spr.) i fråga om att ta emot l. ta till sig Guds nåd l. salighet o. d. i tanke o. känsla o. aktivt införliva det i sin personlighet. Tron hafwer then aarten att hon .. tillägnar sigh hans nådh och wänskap. RUDBECKIUS *KonReg.* 330 (**1617**). Salighetens tilegnande sker af den Hel*(ige)* Ande, medels Ordet och Sakramenterna, genom Prediko-Ämbetets tjänst. ALNANDER *Sal.* 8 (**1771**). Att påstå sig ega rättighet att frikalla från både timliga och ewiga straff, genom tillegnandet af Christi och Helgonens förtjenster. EKELUND *NAllmH* 1: 20 (**1833**). Han kan tillegna sig den nåd, som wår Frälsare åt alla syndare förwärfwat. FRANZÉN *Pred.* 5: 19 (**1845**). Vill du tillegna dig det gudomliga .. så undertryck allt hvad som är sinnligt. RYDBERG *Ath.* 56 (**1876**). Så tillegnen eder då honom *(dvs. Jesus)*, hans kärlek, hans lif, och förblifven så i honom. RUDIN *OrdUngd.* 1: 92 (**1889**. **1894**).

d) (†) med avs. på person: ta till sig l. ta hand om; (räkna för hörande till sig l. till de sina o. därmed) införliva i gemenskap l. ss. medlem. Om någen .. satte sigh i Sinnet at förfoga sigh til en aff thet Prästerlige Ståndet, tå skal then, som hafwer antagit honom til at vnderwijsas, honom sigh tilägna. SCHRODERUS *Os.* 1: 350 (**1635**). Snart begynte .. nästan alla Sveriges lärda sällskaper täfla om att tillegna sig honom. *BL* 13: 47 (**1847**). Under denna tid af hans lif var det, som Vet. o. Vitt. Samhället år 1858 tillägnade sig .. *(E. W. Olbers)* som medlem. PAULSON *Minnestal* 41 (**1896**, **1899**).

4) (†) i utvidgad anv. av **2**: ge l. skänka (ngn ngt); ägna; särsk. i fråga om att ge uppmärksamhet l. visa intresse o. d.; äv. med det indirekta obj. ersatt av prep.-förb. inledd av *åt*; äv. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: ägnad l. vigd åt o. d. Alla them, som j syndenne fångne, dodhenom tilegnadhe, och vnder dieffuulsens wold woro. *FörsprNT* A 2 a (*Bib.* **1541**). Min första ungdom tilägnad åt de mathematiska vetenskaperna. *IVittAH* 5: 61 (**1788**). Denne hjelpare, åt hwilken Du tillegnar din närmaste dyrkan *(osv.)*. ÖDMANN *PredUtk.* 144 (**1808**). Att välgörandet var det enda, som under de sista åren .. upptog någon del af den tid, som hon helt och hållet hade tillegnat sin gemål. ROSENSTEIN 2: 89 (**1818**). Detta ewinnerliga lif tillegnas oss i den nya födelsen. FRANZÉN *Pred.* 5: 205 (**1845**).

Ssgr: **A** (†): (**2** *a*) **TILLÄGNANDE-FALL**. dativ. Dativus (tillegnande-fall) uttrycker, att substantivet står som dativ-objekt. SCHILLER *SvSpr.* 24 (**1855**).

B: (**2** *c*) **TILLÄGNINGS-DIKT**. (numera mindre br.) dikt tillägnad ngn. LINDSKOG *TegnérAnt.* 13 (**1910**). ÖSTERGREN (**1958**). — (**2** *a*) **-RÄTT**. (†) rätt att förvärva ngt. *LittT* **1795**, s. 42. Att det skall efter ens död komma till deras nytta, som man förnämligast önskar eller bör önska godt .. *(dvs. ot)* den, som har .. tillegningsrätt. BOETHIUS *Noturr.* 82 (**1799**). — (**2** *c*) **-SKRIFT**. (†)

tillägnan, dedikation; jfr **tillägnelse-skrift**. SWEDBERG *Ungd.* Tilagn. § 1 **(1709)**. Dedication, eller tillskrift, tillägnings-skrift .. följer i trycket näst efter titeln, och warder med grofre stilar tryckt, än Företalet och det öfriga af boken. *Täubel Boktr.* 2: 25 **(1823)**.

Avledn.: **TILLÄGNAN**, r. l. f. [fsv. *tileghnan*] **1)** särsk. till **2** *c*: dedikation; jfr **tillägnelse 1**, **tillägnelse-skrift**, **tillägnings-skrift**. *Med tillägnan av författaren.* En tillegnan är ju i sig sjelf intet annat än en aktnings- eller tillgifvenhets-betygelse. *3SAH* XLVIII. 2: 102 **(1841)**. I den tillägnan .. som inleder romanen, förespår författaren, att hans vän och gynnare icke kommer att skörda guld på denna bok. *3SAH* LXVIII. 1: 8 **(1959)**. **2)** (numera bl. mera tillf.) till **3** *a*—*c*, om handlingen att tillägna sig ngt, tillägnande; tillgodogörande; särsk. i uttr. *tillägnan av ngt.* I tacksam tillegnan af Christi nåds fullhet. MELIN *Pred.* 3: 128 **(1852)**. All tillegnan af andras förtjänst må man fly! / Den gode har nog af sin egen ära. BONGGREN *Förstl.* 85 **(1882)**. Motsättningen mellan samhällig produktion och individuel kapitalistisk tillegnan. *SocDem.* 2/1 **1892**, s. 2. Inte ett ord får .. *(blivande mödrar)* veta om barns tillägnan av språket eller hur viktigt det är med språkstimulans från jollerperioden upp till skolåldern. *SvD(A)* 20/10 **1973**, s. 16. jfr **språk-tillägnan**. — **TILLÄGNELIGA** l. **TILLÄGNELIGEN**, adv. (†) till **2** *a*: gm tillägnan. Tilägneligen. PAULINUS GOTHUS *ThesCat.* 127 **(1631)**. Imputativè, Tilåghneligha, när Christi fulkomligha Retferdighet, blifwer them Botferdighom igenom Trona tilåghnadt, såsom hon woro theras eghen. PAULINUS GOTHUS *ThesCat.* 127 **(1631)**. — **TILLÄGNELSE**, r. l. f. **1)** (numera föga br.) till **2** *c*: tillägnan. *Linc.* B 3 a **(1640)**. Tillegnelsen är .. ställd till den unge konung Carl XII. ATTERBOM *Minnest.* 1: 102 **(1847)**. AUERBACH **(1915)**. **2)** till **3**, om handlingen att tillägna sig ngt; förvärv; särsk. till **3** *c* (slutet), i fråga om (djupare l. andlig) kunskap l. insikt o. d.; särsk. i uttr. *tillägnelse av ngt.* Christi rettferdigheetz tilegnelse. BALCK *Musæus* F 6 a **(1596)**. Hans efter inre tillegnelse trånande sinne. LYSANDER *Faust* 45 **(1875)**. Medveten äller omedveten tillägnelse av andras arbetsfrukter föreligger utan tvivel i dessa studier på många ställen. WULFF *Värsb.* 4 **(1896)**. För lättare och bättre tillägnelses skull sammanställde under ett antal olika huvudrubriker. RISBERG *GoetheOrd* 9 **(1932)**. Vad enligt bestämmelserna .. gäller om örn skall .. avse jämväl olovlig tillägnelse av eller förstörelse av örns ägg eller bo. *SFS* **1938**, s. 540. Djup tillägnelse av musikens ande. SÖDERBLOM *LivTrott.* 24 **(1948)**. Bönen är en tillägnelse av Guds ord, särskilt av evangelierna. BROOMÉ *Kat.* 55 **(1975)**. jfr **kunskaps-**, **sannings-**, **språk-tillägnelse**. Ssgr (i allm. till **tillägnelse 2**): **tillägnelse-brott**. *jur.* brott som innebär att olovligen faktiskt l. rättsligt förfoga över ngt som om man vore ägare. Egendomsbrotten kunna indelas från flera olika synpunkter. En af de viktigaste är den, som ligger till grund för skillnaden mellan tillegnelsebrott och skadegörelsebrott. *2NF* 6: 1429 **(1907)**. **-förmåga**. (numera bl. mera tillf.) *Verd.* **1891**, s. 87. De mindre snabbtänktas tillägnelseförmåga. *Arosiana* 6: 269 **(1944)**. EDBERG *DalAnde* 190 **(1976)**. **-skrift**. (†) till **tillägnelse 1**; jfr **tillägnings-skrift**. JANDERSIN hos LUCIDOR *(SVS)* 1: XVI **(1689)**. Om någon icke skulle weta hwad Dedication betyder, så hafwe wi fått et annat ord på Swenska, som heter Tillägnelse-Skrift. SAHLSTEDT *SagTupp.* 30 **(1758)**. BJÖRKMAN **(1889)**. **-uppsåt**. *jur.* STERZEL *Bedräg.* 40 **(1919)**. Han hade omhändertagit godset i tro att det vore avsett för honom .. Något tillägnelseuppsåt hade han icke haft. *NJA* **1940**, s. 448. *SFS* **1972**, s. 37.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-ÄMNA**, **-ing** (numera föga br., MÖLLER **(1790)**, *TT* **1877**, s. 5). [fsv. *tilämna*] **1)** till **II 5**: ämna (ngt) åt (ngn), avse l. planera för; i ä. språkprov ofta svårt l. omöjligt att skilja från **3** i anv. med indir. obj.; jfr **-tänka 3**, **-ärna 1**. Ty honom vart tilempnat hundrade mark, när reginskapen offuerlades aff goda men. OPETRI *Tb.* 186 **(1527)**. Si, domar'n, som är hämden öfwerlämnad, / Har alla syndar' nåd och lif tilämnat. *SionSång.* 2: 7 **(1745)**. För att kunna bekosta de båda sönerna den uppfostran, som fadern tillämnat dem. BACKSTRÖM *ClaryGift.* 141 **(1930)**. **2)** (†) till **II 8** *b*: underkasta (ngt) första (förberedande) grov bearbetning; (förberedande) grovt forma; förfärdiga ämne till; äv. bildl., med avs. på person; jfr **3**. AMBROSIANI *SvSkråämb.* 87 *(i handl. fr.* **1720)**. Ett folk som förbehållit sig den makten att giöra sin egen lag, har och myndighet nog att tillämna sina egne Anförare. EHRENSVÄRD *PVetA* **1743**, s. 25. Lösa jordstenar, hvilka med slägga och stamp tilämnas. GARNEY *Masmast.* 132 **(1791)**. Bajonettklingan tillämnas af stål. ALMROTH *Karmarsch* 573 **(1839)**. *TT* **1877**, s. 5. **3)** till **II 10**: avse l. planera l. förbereda (ngt); numera nästan bl. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: tilltänkt (jfr **-skicka 6** *b*); jfr **1** o. **-tänka 3**, **-ärna 2**. På sielfwa platzen där Klostret skulle stå och Klosterkörkan war tillämnad, *(hölls)* ett Riddareslag. *HSH* 3: 157 *(c.* **1675)**; möjl. till **2**. Huru .. *(lärlingarna)* böra hållas til at rätteligen lära sina tilämnade Handtwärck. CARLBERG *SthmArchitCont.* G 2 a **(1740)**. Så snart det märkes at någon tilämnar en gagnelig anläggning .. så är man redo anten at hindra, eller at dela winsten. *NorrlS* 1–6: 78 *(c.* **1770)**. Anlopp, hvilkets längd rättas efter det tillämnade språngets längd och höjd. LING *Regl.* 97 **(1836)**. Om han var ett tillämnat rånoffer, varför hade då karlen i den senapsfärgade jackan velat ha mig kvar på gården. TRENTER *SkönJuv.* 134 **(1991)**.

TILLÄMPA *til*^{3}*-läm*^{2}*pa*, v. **-ade** (se för övr. **LÄMPA**, v.). vbalsbst. **-ANDE**, **-ELSE** (†, SAHLSTEDT *Hoffart.* 67 **(1720)**), **-NING**; **-ARE** (se *avledn.*). [jfr d. *tillempe*; ssg av **TILL** o. **LÄMPA**, v.]

1) (†) lägga l. ställa l. anbringa (ngt) intill l. invid l. på lämpligt sätt l. ställe; jfr **LÄMPA**, v. **I 5**. *Linc.* A 6 a **(1640)**. På de tienligaste ställen .. der timret är starkast, bör tillämpas en stadig Träklåts som tätt fogas til wäggen .. ända opp. *VetAH* **1740**, s. 240. När lancetten hunnit ned i tåresäcken, föres en tillämpad sonde i rännan på lancetten ned i säcken. ACREL *Chir.* 113 **(1775)**. När ådror, blod-käril eller pulsådror äro afhuggne, tillämpas et lagom stort swampstycke på de öpnade eller sönderskurne blod-kärlen. FISCHERSTRÖM 1: 21 **(1779)**. De medförda reservseglen tillämpades och underslogos, focken med ett ref i. *VFl. 1911*, s. 96 *(c.* **1841)**.

2) (†) anpassa (ngt) till (ngt) (jfr **LÄMPA**, v. **I 1**); särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; äv. refl.: anpassa sig till (jfr **LÄMPA**, v. **II 3**). Haffuer Jag *(dvs. A. Oxenstierna)* .. dragit skuldrone åth mig, tillämpat mig humorerne af folckedt, och de onde tijder Jag war råkadt vthi. *HSH* 37: 172 **(1635)**. Sweriges Konungar

och Regenter *(har)* fliteligen hafft i acht .. i thet the .. Landzlaghen .. til mehra Eenigheet och Samdrachtigheet alle Provincier på enahanda Satt tilämpat, författat hafwa. SCHMEDEMAN *Just.* 182 **(1706)**. Såsom Kongl. Maj:t. .. för nödigt pröfwat, at Landtmätarne i Riket med en wiss och dessa tider tillämpad Jnstruction .. blifwa försedde. *LandtmFörordn.* 13 **(1725)**. *(Sagspån, ris o. bark m. fl.)* materier äro uti sig sielf ganska nyttige för åkerwerket, och kunna ännu nyttigare giöras igenom en rätt handtering och tillämpning til hwar och en wäxt och jordmon. SERENIUS *EngÅkerm.* 182 **(1727)**. Hala. Då folket efter et särskilt tillampat rop, anvander under en samfalt rörelse sin kraft *(osv.)*. FSJOBOHM *Sjöm.* 4 **(1791)**. LINDFORS **(1824)**.

3) använda sig av (ngt); omsätta i praktiken, praktisera; särsk. med avs. på regel l. lag l. system l. metod o. d.; särsk. i uttr. *tillämpa ngt på* (förr äv. *till*) *ngn* l. *ngt*, dels: låta ngt passa in l. gälla ngn l. ngt, dels: praktisera ngt på ngn l. ngt; jfr **LÄMPA**, v. **I 4**. *Reglerna tillämpas inte som det var tänkt. Myndigheterna tillämpar sekretess, offentlighetsprincipen. Förr tillämpade man svedjebruk. Hon vill kunna tillämpa sina kunskaper på sina kunder. De tillämpade inte avtalet.* STIERNMAN *Com.* 2: 503 **(1648)**. En Domstol i brottmål, der Lagar .. skipades och tillämpades til de personer, som Regeringen ville låta anklaga. SCHONBERG *Bref* 1: 263 **(1778)**. Hvad vi hittills sagt hör egentligen till tragedien, men mycket kan dock tillämpas till komedien. PALMBLAD *Fornk.* 2: 394 **(1845)**. För konservering av fisk är torkning en utmärkt metod, som tillämpas i stor skala. BOLIN *VFöda* 231 **(1933)**. Hon har .. inhandlat en blus till ett belopp som övertygar dig om att det tillämpas två priser har i trakten. *TurÅ* **1949**, s. 205. Man kan inte förvåna sig över att Wigforss kände sig tilltalad av detta forskningsprogram, och hade lust att tillämpa det på sitt område. *3SAH* LXVIII. 2: 13 **(1959)**. Det handlar om att tillämpa datorns och programmets möjligheter på ett problemområde. *ADBDig* 93 **(1992)**. — jfr **RÄTTS-TILLÄMPANDE**. — särsk.

a) i p. pf. i adjektivisk anv.: omsatt i praktiken; om kunskap förr äv.: lämplig l. passande; särsk. (i sht i fackspr.) om vetenskap(sgren) l. forskning o. d. (ofta motsatt: teoretisk (jfr **PRAKTISK 1** *a* *β*)). *Tillämpad konst*, se **KONST 4**. *Tilllämpad matematik, fysik, botanik, psykologi.* En til Landtmäteri Wetenskapens utöfning tillämpad kundskap. *LandtmFörordn.* Föret. 2 **(1765)**. Det är tillampad Kristendom, icke vettenskaplig Dogmatik som skall predikas. TEGNÉR *(WB)* 8: 176 **(1836)**. Sjelfva handlingen, Hvad är den? en tillämpad fantasi. WECKSELL *SDikt.* 142 *(c.* **1861)**. Tillämpad kemi, som ur de vunna resultaterna söker användning i olika riktningar. ROSENBERG *OorgKemi* 16 **(1887)**. Med målforskning brukar man avse den tillämpade vetenskapliga forskningen. *FinT* **1955**, s. 21. Inrättandet av en utvecklingsenhet för tillämpad mikrobiologi vid universitetet i Umeå. *PropRiksd.* **1978–79**, nr 198, s. 6.

b) ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare: användning l. omsättning i praktik; äv. (i sht i fackspr.) i individuell anv., om datorprogram; förr äv.: uttydning l. tolkning o. d.; särsk. dels med gen.-attribut, betecknande det som tillämpas, dels i sådana uttr. som *vid* l. *i tillämpningen av ngt*, vid användningen av ngt, dels i sådana uttr. som *ha* l. *äga* (äv. *sakna*) *tillämpning på* (förr äv. *a*) *ngn* l. *ngt*, (inte) kunna tillämpas på ngn l. ngt; förr äv. i förb. med prep. *till* (jfr **4** *a*). *Tillämpning av finanspolitiken, lagen, vetenskapliga metoder. Hon är mest intresserad av den praktiska tilllämpningen.* *Linc.* D 3 b **(1640)**. Ofwermasmästarne .. meddela .. nodige underrättelser, samt .. tilse, at wid tilllämpningen theraf *(osv.)*. *PH* 8: 137 **(1766)**. Gissningar, dikter och obehörige tillampningar utaf andras antiquiteter, ar icke mitt tids fördrif. *NorrlS* 1–6: 58 **(1769)**. SNELLMAN *Stat.* 123 **(1842**: till**)**. Att sedan *(prästerskapets)* lönereglering .. inträdt i tillämpning *(osv.)*. *BtRiksdP* **1894**, I. 1: nr 30, UtlåtKammarkoll. s. 28. Denna lag äger ej tillämpning å polisman. *SFS* **1920**, nr 111, s. 203. Den babyloniska astrologien *(kom)* framför allt i sin medicinska tillämpning att spela en ofantlig roll. FAHRÆUS *LäkH* 1: 83 **(1944)**. Botanikens tillämpning inom växtodlingen. *LAHT* **1954**, s. 36. Unix ger användarna möjligheter att utvecklas efter sina egna förutsättningar — att flytta tillämpningar mellan olika datorfabrikat möter inga hinder. *SvD* 23/11 **1988**, s. 19. — jfr **LAG-**, **RÄTTS-TILLÄMPNING**. — särsk. (numera föga br.) i uttr. *göra* (*sådan* l. *sådan*) *tillämpning* (*av ngt*) *på ngn* l. *ngt*, tillämpa (ngt) på ngn l. ngt (på sådant sätt). Den widriga tillämpning, som derutaf giöras kunde på wissa personer wore eij auctorns utan misstydarens fel. *2Saml.* 22: 110 **(1749)**. Gör man nu tillämpning .. på wårt Språk och jämnförer det widare med andras; så *(osv.)*. BRUNKMAN *SvGr.* 45 **(1767)**. *UngKraft.* **1907**, s. 56.

4) (†) i utvidgad anv., ss. vbalsbst. *-ning*. *a)* i uttr. *tillämpning till ngn* l. *ngt*, anknytning l. hänförande till ngn l. ngt (jfr **LÄMPA**, v. **I 5** *d*); äv. *i tillämpning till ngt*, i förhållande till ngt. BÆLTER *Christen* 47 **(1743, 1748)**. De förnemsta *(av runstenarna)* .. äro redan aftagne, så att .. bemälte Secreterare föreslår deras blotta aftryckande utom några commentarier eller tillampningar till historien. SCHUCK *VittA* 5: 78 *(i handl. fr.* **1749)**. Huru Riksdags-Ordningen af 1617 i tilllämpning til 1772 års Regerings-Form wore at förstå. *AdP* **1786**, s. 16. WIESELGREN *SvSkL* 1: 518 **(1847)**. *b)* i uttr. *utan tillämpning på ngn* l. *ngt*, utan att åsyfta ngn l. ngt. Utan tillämpning på wiss tid eller wissa Personer. OELREICH 137 **(1755)**. DALIN **(1854)**.

Ssgr (till **3**): **TILLÄMPNINGS-BESTÄMMELSE**. bestämmelse gällande tillämpning av ngt; vanl. i pl.; jfr **-föreskrift**. AUERBACH **(1915)**. Banken måste .. kontrollera vilka tillämpningsbestämmelser, som galler för import och export. BOMAN *Exportor.* 23 **(1977)**. — **-FÖRESKRIFT**[~102]. jfr **-bestämmelse**; vanl. i pl. *SFS* **1921**, s. 2385. — **-METOD**. jfr **metod 1** *c*. SVEDBOM *SvSpr.* Förord III **(1824)**. — **-OMRÅDE**[~020]. område inom vilket ngt (kan) tillämpas (av ngn); jfr **tillämplighets-område**. *TT* **1887**, s. 113. MTM:s framgångsrika tillämpning inom produktionen ledde tanken till nästa tilllämpningsområde: kontoret. *SvD(A)* **1960**, nr 84, s. 15. *(Akademiens)* yppersta och enda göromål var att upparbeta och förädla det svenska språket, poesien och vältaligheten var de förnämsta tillampningsområdena. *3SAH* LXXXVI. 1: 9 **(1978)**. — **-SKJUTNING**. (numera mindre br.) Vid .. tillämpningsskjutning .. går man skjutkonstens praktiska användning mera in på lifvet och söker åstadkomma mål, hvilka se ut .. som de mål, skytten vän-

tar att få i verkligheten. BALCK *Idr.* 2: 211 **(1887)**. *SAOL* **(1950)**. — **-SKOLA**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) skola med fack- l. yrkesutbildning; särsk. i fråga om eftergymnasial utbildning, i uttr. *högre tillämpningsskola*. *BetUnd.* **1828**, s. 195. Realskolor, polytekniska anstalter och tillämpningsskolor af flere slag bereda industriidkaren tillfälle att skaffa sig de vetenskapliga insigter, som blifvit nödvändiga för industriens utöfning. PALLIN *NTidH* 247 **(1878)**. Högre allmänna läroverk .. hafva till ändamål att grundlägga de vetenskapliga insikter, som vid universitet eller högre tillämpningsskola vidare utbildas. LAGERSTEDT *SvUppfH* 48 **(1903)**. — **-ÄMNE**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) skolämne inom vilket teoretisk kunskap kom till praktisk tillämpning. *TT* **1894**, Allm. s. 114. Såsom mål för matematikundervisningen uppställes .. att bibringa lärjungarna förmåga att tillgodogöra sig undervisningen i tekniska tillämpningsämnen. *TSvLärov.* **1950**, s. 180. ÖSTERGREN **(1957)**. — **-ÖVNING**. övning varunder teoretiskt förvärvad kunskap tillämpas praktiskt; vanl. i pl. Att officerarne fått tillfälle, att .. sysselsätta sig med tillämpningsöfningar, af största vigt för deras taktiska färdighet. *KrigVAH* **1881**, s. 51. Sin kunskap i grammatik har abiturienten förvärfvat .. genom grammatikläsning och tillämpningsöfningar. *PedT* **1905**, s. 264.

Avledn. (i allm. till **3**): **TILLÄMPARE**, m.//ig. person som tillämpar (ngt, i sht lag l. metod o. d.). Lagens tillämpare. BIBERG 3: 126 (*c.* **1823**). Det tråkiga *(i skolan)* var .. magistrarne och formalismen, de förre som tjurige tillämpare af den senare, och den senare som ett tungt oxok, lagdt på ett svagt menniskobarns hals. ÖMAN *Ungd.* 141 **(1889)**. Är man inte nöjd med hur en lag tillämpas, bör man ändra på lagen, inte tillämparen. *Expressen* 15/8 **2003**, s. 2. jfr **lag-tillämpare**. — **TILLÄMPBAR**, adj. som kan tillämpas. BREMER *Nina* 376 **(1835)**. Någon praktiskt tillämpbar beslutsprocedur finns inte .. för analys av matsyfte och mätproblem. *TT* **1968**, s. 895. Avledn.: **tillämpbarhet**, r. l. f. egenskapen att vara tillämpbar. Studier över tillämpbarheten av lantbrukets förädlingsmetoder hos skogsträden. *SvVäxtförädl.* 2: 403 **(1951)**. Är inte vår europeiska tro .. på den parlamentariska demokratiens tillämpbarhet i alla länder litet verklighetsfrämmande? *SvD(B)* **1954**, nr 102, s. 13. — **TILLÄMPLIG**, adj. (**-lämp- 1641** osv. **-lämpe- 1640–1807**) **1**) (†) till **2**: som lämpar sig, lämplig. *(Sv.)* Tillämpeligh, *(lat.)* Accommodus. *Linc.* **(1640)**. Wårt Fädernesland kunde föda oförlikneligen mer folk, än nu, om alla wåra Norra trakter blefwo upodlade: dertil fordras tillämpeliga waxter. DALIN *Vitt.* II. 6: 128 **(1749)**. LINDFORS **(1824)**. **2**) till **3**: som kan tillämpas; användbar; relevant; särsk. dels i uttr. *i tillämpliga delar*, dels i uttr. *tillämplig på ngn* l. *ngt*. *Metoden är inte tillämplig här.* Detta Circulaire-Brefwet innehåller .. flere för Båkafgiften tillämpelige anstalter. *PH* 8: 7126 **(1774)**. För samskolorna .. gälla, i tillämpliga delar .. samma bestämmelser som i fråga om öfriga realskolor. *SFS* **1905**, nr 6, s. 2. Med modifikation kunna dessa teoretiskt uppkonstruerade produktionszoner anses tilllämpliga på förhållandena i Europa och Asien. *SvGeogrÅb.* **1952**, s. 101. jfr **o-tillämplig**. Avledn.: **tillämplighet**, r. l. f. egenskapen att vara tillämplig; särsk. dels i förb. med prep. *på*, dels i sådana uttr. som *ha (sin)* l. *äga tillämplighet*, vara tillämplig l. ha relevans. ROSENSTEIN *PVetA* **1789**, s. 31. Läsaren torde afgöra, huruvida det som yttrades för nära åttio år sedan ännu äger någon tillämplighet. *2SAH* 35: 249 **(1861)**. Tänkvärda ord, som för alla tider .. hafva sin tillämplighet. TEGNÉR *Armfelt* 3: 439 **(1887)**. Matematikens tillämplighet på rörelsens problem. GERHOLM *NatFilFys.* 51 **(1971)**. jfr **o-tillämplighet**. Ssg: **tillämplighets-område**. (numera bl. tillf.) tillämpningsområde. Lagens tillämplighetsområde. *BtRiksdP* **1903**, I. 1: nr 33 a, s. 52. *SAOL* **(1973)**. — **TILLÄMPNINGSBAR**, adj. tillämpbar. *SmålP* 22/11 **1977**, s. 4.

TILLÄNDA, se **till I 1** *k ε*.

TILLÄNDA- *tilän³da~*, ssgsförled. [ssgsform till uttr. *till ända*, se **ÄNDA**, sbst.] ss. förled i ssgr: till ända.

Ssgr: **TILLÄNDA-BRINGA**. (numera bl. i högre stil) bringa (ngt) till ända, avsluta, fullborda; jfr **-föra**. Samt *(stadgas)* där den, hvars skifte är tilländabragt, ej förr gå till hvila .. än den andra .. arbetet emottagit. *NoraskogArk.* 5: 531 **(1796)**. Gabriel Tollin hade .. tilländabragt sina studier vid akademien. LUNDEGÅRD *Prom.* 1: 100 **(1893)**. *SAOL* **(1973)**. — **-FÖRA**. (numera mindre br.) föra (ngt) till ända, avsluta; jfr **-bringa**. Vi hafve nu, i Herrans namn, tilländafört vår föresatta betraktelse. WALLIN *1Pred.* 3: 36 (*c.* **1830**). STUBBENDORFF *Werfel SångBernad.* 474 **(1942)**. — **-GÅ**. (numera bl. mera tillf.) gå till ända, upphöra, ta slut; särsk. om tid(speriod) o. d.; i p. pf. i adjektivisk anv.; jfr **-löpa**. *AdP* **1800**, s. 272. Tvenne sekler hafva i det närmaste tilländagått. OSCAR II *Tal 1872–1894* 2 **(1872, 1895)**. För det nyss tilländagångna budgetåret beviljades *(osv.)*. *Rig* **1957**, s. 5. *SAOL* **(1986)**. — **-LÖPA**. löpa till ända, sluta; numera bl. om tid(speriod) o. d., särsk. i p. pf. i adjektivisk anv.: som är l. har nått sitt slut; jfr **-gå**. *2RARP* I. 2: 276 **(1720)**. *(I januari 1814)* tilländalopp det med Danskarne afslutade stilleståndet. MANKELL *Krigsm.* 1: 595 **(1865)**. Då var de stipulerade två tävlingstimmarna tilländalupna. PARLING *FrVildm.* 125 **(1995)**.

TILLÄNDER, **TILLÄNDING**, **TILLÄNNING**, se **tilllända** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-ÄRNA**. (numera bl. i högre stil) **1**) (numera bl. tillf.) till **II 5**: tillämna (se d. o. **1**) (ngn ngt). At iagh må thet Furstendöme niuta och behålla, thet migh j Linköping är tilärnat och förordnat. CHESNECOPHERUS *Skäl* Yyy 2 b (*i handl. fr.* **1604**). *(Ni kan äta)* två rapphöns, som en jungfru framsatt, fastän de ej äro tillärnade eder. BÅÅTH *WagnerS* 4: 58 **(1908)**. **2**) till **II 10**: avse l. planera l. förbereda (ngt); i sht (o. numera nästan bl.) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: tillämnad; jfr **-ämna 3**. *HSH* 3: 125 **(1659)**. Wid orten och stallet, hwarest Städers byggande tilärnas, kommer *(osv.)*. BERCH *Hush.* 107 **(1747)**. Det är ju synd med den stackars Henriette, at hon inte en gång til namnet skall känna sin tilärnade man. ALTÉN *Fastm.* 10 **(1796)**. Man har berättat mig att hon avstod från ett tillärnat giftermål därför att hon inte kunde förmå sig att lämna mig. WILLEBRAND-HOLLMERUS *SistTåg.* 86 **(1947)**. — (**II 5** *a*, **10**) **-ÄSKA**. [fsv. *tilaskia*] (†) uppmana l. anmoda (ngn att göra ngt); särsk. i pass.; jfr **-kräva 1**. Thå vartt hann tileskat att hann på nytt fortälia skulle, thet hann tilforenne fortalt hade. *G1R* 5: 252 **(1528)**.

TILLÄVENTYRS, se **till I 14** *b ζ α*.

TILLÖK, se **tillöke**.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 11** *a α α'*) **TILL-ÖKA, -else** (se *avledn.*), **-ning** (se *avledn.*). [fsv. *tilökia*] **1)** (†) (ytterligare) öka. Tå the nu vthi een rumligh tijdh äre .. *(i fängelsehålan)* förholdne blefwe, tilökade Orenligheten, så at hon flödade öfwer heela Rummet. SCHRODERUS *Os.* 1: 817 (**1635**). **2)** (utom i avledn. **tillökning** numera bl. tillf.) utöka l. föröka l. ytterligare öka (bestånd av) (ngt); särsk. (o. numera företrädesvis) dels i pass. (i sht förr äv. närmande sig l. övergående i dep.), dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. (förr äv. pregnant, övergående i bet.: uppförstorad, överdriven (särsk. om rykte o. d.)); förr äv. refl.: öka, förökas. *(Utgifter)* när bänkiarne blefuo tillöökade i lille kyrkian .. 26 ore. *BtÅboH* I. 1: 90 (**1619**). Tå Odil, Hertigen i Beyern, sågh at the Christnes Taal sigh storligen tilökade vthi hans Land. SCHRODERUS *Os.* 2: 473 (**1635**). J medel tid, lindras för mig än icke, utan mera tilökas utgifterna. *VDAkt.* **1712**. Då man sade honom, det en Dräng hade utgifwit sig för den döde Nils Sture, samt uprest Allmogen; föraktade han detta som et ogrundadt, eller tilökt rykte. CELSIUS *G1* 1: 305 (**1746**). Utan att symptomerna af sjukdomen blifvit det ringaste förringade utan snarare tillökta och förvärrade. WELANDER *VenerSj.* 61 (*i handl. fr.* **1811**). Rikskansleren Magnus Gabriel de la Gardie, som betydligt tillökade slottet och förskönade omgifningen. HOJER *Sv.* 1: 31 (**1873**). Nomadernas egna lagar, vilka tillökats med en del paragrafer. ANCKER *Haslund Zaj.* 366 (**1934**). *SAOL* (**1998**). **3)** (†) tillfoga l. tillägga (ngt), (ytterligare) utöka med; äv. intr.: tillkomma, tillstöta. Att thenn vngbooskap, som faller ell*(e)*r tiillöckatt bliffuer effther affuelen*(n)*, nempliga kalffwar och lamb .. måtte beskedeliga åtskiltt bliffua wty regenschapen*(n)*. *HH* XXXIII. 2: 10 (**1546**). Mårdskinsskacktet .. har altsedan den 21. Augustj A*(nn)*o 1665. legat öde, af orsak att icke allenast samma dagh ett mycket stort fall skedde, vthan och sedan åthskillige sådane tijdh effter annan tillökte. *HSH* 31: 237 (**1667**). Giftermålen hafwa ändå desz utom nog Törne med sig, utan at man behöfwer tilöka ännu större bitterhet. EHRENADLER *Tel.* 940 (**1723**). *CivInstr.* 230 (**1799**). Avledn.: **tillökelse**, r. l. f. [fsv. *tilökilse*] (†) **1)** till **-öka 1** l. **2**: tillökning; tillväxt. Kropsens Tilökelse. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 362 (**1635**). Inkompsternas bettring och tilökelse. *HSH* 37: 179 (**1635**). UHIARNE *2Anl.* 86 (**1702**). **2)** till **-öka 3**: tillägg; tillskott; jfr **tillökning 1** slutet o. **2**. *VDAkt.* **1724**, nr 306. **tillökning**, r. l. f. **1)** till **-öka** (**1** o.) **2**: (ytterligare) (för)ökning (av ngt); särsk. dels (o. utom i slutet numera i sht) om barns (l. unges) födelse (särsk. i uttr. *vänta tillökning* (*i familjen*)), dels äv. konkretare (jfr slutet), om enskild omgång av ökning; i ä. språkprov stundom svårt att skilja från **2**; jfr **-öksla** o. **tillökelse 1**. I desse dagar .. ähre 4 Hollender medh styckegodz kompne till Danzigh och hafve effter tilökning betalt tullen. AOXENSTIERNA 5: 532 (**1630**). All Afwel och tilökning må rätteligen och som sig bör blifwa antecknad. *LReg.* 465 (**1688**). Wattu-leden .. som, efter flere tilökningar, utgör den så kallade stor-ån, eller Arbog-ån. HULPHERS *SvStad.* 1: 27 (**1778**). Att äfven på annat sätt förskaffa Schlyter en välbehöflig tillökning uti inkomster. *3SAH* 4: 178 (**1889**). Jag hade hoppats på Karin och hennes man, men där vantar man tillökning i familjen. SALJE *DessBrod.* 464 (**1964**). jfr **löne-, skörde-tillökning** särsk. [i ä. språkprov sannol. äv. (l. huvudsakligen) med anslutning till **2**] konkret(are), om (ny)tillskott l. tillägg som uppstår l. uppstått gm tillökning; särsk. om nytillkommen person (i sht förr äv. om nyfött barn); äv. i sg. obest. utan artikel (stundom med oklar avgränsning från huvudmom.); jfr **tillöke**. *Begära tillökning på lönen.* Lickwall will *(fogden)* .. för för*(bemäl)*te åhr tagit af dem denne tillöckningh på hwar partzell som föllier. *RA* II. 2: 325 (**1617**). Skeppet *(i kyrkan)* hade i vester fått en tillökning. BRUNIUS *SkK* 191 (**1850**). Mången vågar i sällskap med personer af det andra könet ej berätta ett barns födelse på annat sätt än så, att "en glädjande händelse har inträffat i den och dens familj", eller, möjligen, att "familjen har fått en tillökning". *NordT* **1896**, s. 627. Acke var en bra tillökning i den tillsvidare ej talrika Mälarkolonin. RONNBERG *Konstn.* 2: 32 (**1938**). jfr **axel-, löne-, skinn-, sold-tillökning** m. fl. **2)** (†) till **-öka 3**: tillfogande (av ngt), tillägg; äv. konkretare, om enskild omgång av tillfogande; jfr **1**. Af Positivo blifwer regulariter så wäl Comparativus som Superlativus giord; den förra, när man tillägger ändelsen er, och den senare medelst tillökning af est. HELDMANN *TySpr.* 13 (**1726**). At man årligen skaffar åt Bien lediga utrymmen, medelst tilökningar af Halm-kransar eller Träaskar. HAGSTRÖM *SvarVetA* 130 (**1773**). BROOCMAN *SvSpr.* 22 (**1813**). Ssgr (till **1** slutet; om ä. förh.): **tillöknings-hemman**. (†) tilldelningshemman. *LMil.* 1: 518 (**1685**). ABRAHAMSSON 61 (**1726**). **-jord**. särsk. om oskiftad jordremsa i utkant av åker o. d. Wid alla åkrar som ligga näst wag .. skall en aln tillökningziord af oskiffto läggas. *FörarbSvLag* 4: 276 (**1692**). **-korpral**. (†) korpral i extraordinarie befattning. *LMil.* 2: 366 (**1690**). **-ränta**. (numera föga br.) tilldelningsränta; jfr **tillöknings-skatt**. *LMil.* 2: 356 (**1690**). *2NF* 23: 989 (**1915**). **-skatt**. (†) ss. skatt uppburen tilldelningsränta; jfr **tillöknings-ränta**. *SFS* **1869**, nr 3, s. 16. *1NJA* **1874**, s. 363. **-tolag**. inkvarteringstolag. Denna inqvarterings- eller tilökningstolag .. är städerne til lisa ock understöd uti inqvarteringen inrättad. *2RA* 1: 553 (**1723**).

TILLÖKE *til*^{3}~*ø*^{2}*ke*, förr äv. **TILLÖK**, n.; best. **-et**; pl. =. (**-ök 1732**. **-öke 1792–1839**. **-öket**, sg. best. **1757–1912**) [sv. dial. *teöke*, tillökning, tillbyggnad; avledn. av **TILL-ÖKA**, l. möjl. ssg av **TILL** o. ett i sv. dial. belagt *öke*, ökning] (numera föga br.) tillökning (se d. o. **1** slutet); tillägg; (ny)tillskott. Wernicks utsagu, så i det måhl, som de flere ärekränkande tillök, som Protocollet wisar. *VRP* 19/6 **1732**. Resnings wärket öf*(ve)*r tillöket. *VDAkt.* **1757**, nr 16. *(Det)* oönskade tillöket i vårt menageri. GREBST *1År* 105 (**1912**).

TILLÖKELSE, TILLÖKNING, se **till-öka** *avledn.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 11** *a*) **TILL-ÖKSLA**. (**-öxlan**, *sg. best.?*) (†) särsk. konkret(are): tillökning, tillväxt. Vthaf all tillöxlan skal Konungen och Cronan hafwe twå deeler och Lappen niuthe för sitt omak den tridie Kalf vthaf alle Renar. *SUFinlH* 1: 277 (**1602**). — (**II 5** (*a*)) **-ÖNSKA, -an** (se *avledn.*), **-ning**. önska (ngt) åt (ngn); framföra önskan om (ngt) till (ngn); särsk. (o. numera i sht) med avs. på ngt gott, särsk. i fråga om förestående tidsperiod o. d.; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om

tillönskan; förr äv. (ngn gg, med anslutning till **till II 8** *b β*) utan indir. obj. *Han tillönskade oss en trevlig sommar. God jul och gott nytt år tillönskas alla våra läsare.* All andeligh och lekamligh välferdh E(rs) H(öghe)t trolighen tilönskandes. *OxBr.* 12: 26 (**1617**). Den ene *(fågeln)* tilönskade sin motpart tusende olyckor. Den andre önskade blott sin fiende at swäfwa i .. ständig oro. *SP* **1792**, nr 141, s. 2. Hvad jag hos .. *(S. de Sismondi)* skulle tillönskat, är att han .. anstält jemförelser med Greker och Romare, äfvensom med Nordens folkslag. *2SAH* 12: 310 (**1827**). Varma innerliga tillönskningar. BILLING *AntRiksd.* 307 (**1905**). Avledn.: **tillönskan**, r. l. f. handling att tillönska (ngn ngt); i sht konkretare, om enskild manifestation av sådan handling (särsk. i rektion till *med* o. med prep.-attribut som inleds av *om*, förr äv. *av*, o. vars rektion anger önskans innehåll). *Jag avslutar med en tillönskan om en glad påskhelg.* DAHNERT 357 (**1746**). Med trognaste tilönskan af den Aldrahögstes wälsignelse til denna Giftermåls Handel. *PH* 8: 208 (**1766**).

TILLÖNSKANDE(S), se **till I 14** *b γanm.*

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): (**II 8** *b α*)

TILL-ÖVA, **-ning**; **-are** (SERENIUS Kkk 3 b (**1734**)). (†) (till fullkomlig behärskning) öva l. lära upp (ngn (i färdighet, äv. angivet med inf.-förb. utan inledande prep.)); äv. dels med sakobj., dels närmande sig: vänja (vid ngt). *NoraskogArk.* 5: 122 (**1613**). *(Talets gåva)* skal tilöfwas på det sättet, at de lära tala om Guds ord. MURBECK *CatArb.* 6: 215 (*c.* **1750**). Mästaren .. skal Smedsdräng til sparsamhet med kolen wänja, och wid räckningarne tidast tilöfwa. *Bergv.* 3: 246 (**1766**). Vissa slags fåglar kunna tillöfvas att efterapa ett eller annat af våra uttryck. MOBERG *Gr.* 2 (**1815**). Kaptenen .. *(bör)* tillöfva dem i tjensten och dem hos regementschefen anmäla, då de till befordran gjort sig förtjente. *TjReglArm.* **1858**, 1: 100. SCHULTHESS (**1885**). jfr **o-tillövad**.

TILLÖVERS, se **till I 14** *b ζ α*.

TILL *ssgr* (forts.; jfr *anm.* sp. 1160): **TILL-ÖXLAN**, se **-öksla**.

TILNING, se **telning**, sbst.[2] — **TILS**, se **tills**.

TILSTER, n.; best. **-ret**; pl. =. (**telster 1693–1814. tiilster 1598. tillster 1628–1736. tilster 1639–1818** (: tilstret, *sg. best.*)) [fsv. *thilster*, sv. dial. *tellster, tillster*; sannol. avledn. av **TILJA** medelst suffixet *-str*] (†) bräda l. planka; i sht koll.; jfr **TILDE**, sbst.[1], **TILJA**. *SörmlH* 16: 138 (**1598**). 6. st(ycke)r Tilster som war achtedh till korn ladw. *ÅngermDomb.* **1648**, s. 84. Klyfwes til tilster eller tilde, som anwändes til gålf, til takstäckar .. til takspån, gärdsel m. m. ROTHOF 549 (**1762**). Med golfvet fortsattes långsamt. Litet regn var icke halsamt för tilstret. MUNCKTELL *Dagb.* 2: 225 (**1818**).

TILTA *til³ta²*, r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**; äv. (numera mindre br.) **TILT** *til⁴t*, r. l. m.; best. **-en**, pl. **-ar** (*Fatab. 1947*, s. 71 (**1818**), STRÖM *Skogsh.* 212 (**1846**)) l. **-er** (*UNT* 31/10 **1942**, s. 13 (: tilterna)). (**tilt 1773** (: plogtilten)–**1942**. **tilta 1833** osv. **tiltra 1894** (: tiltrorna, *pl. best.*)) [jfr sv. dial. *tilta*; sannol. till den rot som äv. föreligger i **TÄLJA**] jordremsa som vid plöjning vänds l. vänts åt sidan, plogtilta; äv. koll.; jfr **PLOG-SKIVA**. Plogen .. *(är)* bättre än Upplandsplogen, emedan den lägger jämnare tiltar och trycker ej så mycket hastarna. *Fatab. 1947*, s. 71 (**1818**). Såsom ledning för de tavlande anmärkes att .. varje tilta är rak från början till slut och att den under hela längden har hållits till samma djup och samma bredd. *SkrSkånHushS* II. 2: 68 (**1842**). Det är besvärligt att komma fram över de frusna tiltorna, och dikena bereda henne stor svårighet. TEGENGREN *RasmT* 71 (**1920**). Han är trött på att odla jord åt kronan. Han vill äga själv de torvor och tiltor han .. gått och vänt på i trettio år. *SvD(B)* **1935**, nr 23, s. 6. Vårbruket börjar med harvning av den höstplöjda tiltan. *LantbrABC* 38 (**1980**). — jfr **SKUMPLOGS-**, **STUBBPLÖJNINGS-TILTA**.

TILTA, v.[1]; anträffat bl. ss. vbalsbst. **-ANDE**, **-NING**. (äv. **-ll-**) [sv. dial. *tilta*, fasa av bräda o. d.; avledn. av sv. dial. *tilt*, inhuggning i stock, avfasad kant på bräda o. d.; sannol. till den rot som föreligger i **TÄLJA**] (†) ss. vbalsbst. *-ande*, *-ning*, om handlingen att hugga ut l. tälja stock o. d.; äv. konkretare, om inhuggning o. d. At alla stockar äro i närmaste . . . slagne then grofuaste tiltningen. MURENIUS *AV* 117 (*c.* **1643**). Jöran arbetat .. medh sparrarnas tiltande, brädernas kantandhe och rannans förfärdigande. *BtÅboH* I. 11–12: 29 (**1661**). *VGR* **1729**, Verif. s. 110.

TILTA *til⁴ta*, v.[2] **-ade**. vbalsbst. **-NING**. [av eng. *tilt*, luta, vicka på; av meng. *tilten*, vackla; till den rot som äv. föreligger i **TÖLTA**]

1) få (ngt) att luta l. vicka; särsk.: föra l. vrida (kamera) i höjdled; äv. abs. *Kulan lossnade när han tiltade flipperspelet. VeckAff.* **1970**, nr 29, s. 53. Det är lätt att bildkomponera och att tilta (vertikal rörelse) och panorera (horisontell rörelse) tack vare handtagets placering på ovansidan av kameran. *DN* 7/6 **2000**, s. A6. Vanligtvis tiltar man inte operationsborden på detta sättet men i detta fallet gjordes det eftersom patienten vägde så mycket. *GT* 30/3 **2003**, s. 27.

2) intr., bildl., med saksubj.: bli ostadig l. luta; gunga o. d.; äv. opers. Det började tilta ordentligt inne i pallet på mej och orden bara vällde ut ur mun. LUNDELL *Jack* 32 (**1976**). När man har hört det där i två timmar får hjärnan panik och tiltar. *DN* 7/4 **1990**, s. A12. När Svens föräldrar ska skiljas tiltar hans värld. Verkligheten faller liksom ur ramen. *DN* 27/12 **1999**, s. B3.

TILTRA, se **tilta**, sbst. — **TIM-**, se **timme**, **timmer**, sbst.[1] — **TIMA**, sbst., se **timme**.

-TIMA *~ti²ma*, oböjl. adj. o. adv. (**-tima (-e) 1734** (: Urtima) osv. **-timma 1753** (: urtimma)–**1914** (: fordomtimma)) [av fsv. *time*, sbst., tid (se **TIMME**)] ss. senare led i ssgrna **FORDOM-**, **FORN-**, **LAG-**, **SEN-**, **UR-TIMA**: som sker l. äger rum i l. tillhör l. avser en viss, av förleden angiven l. bestämd tid.

TIMA, v.[1], se **tajma**.

TIMA *ti³ma²*, v.[2] **-ade** ((†) pr. sg. **-er** HERMELIN *DuFour* D 6 b (**1683**)). vbalsbst. **-ANDE**. (**tima (-ij-, -j-) 1611** osv. **timma 1637–***c.* **1880** (*ss. rimord*)) [fsv. *tima*; motsv. fd. *timæ* (d. *times*), fvn. *tíma*, vederfaras, förmå sig till (nor. nn. *timast*), feng. *getīmian*, hända, vederfaras; avledn. av fsv. *time* (se **TIMME**)] ske, inträffa, hända, äga rum, ofta med subj. som betecknar olycka l. missöde l. skada o. d.; om förändring l. omvälvning o. d. äv.: genomföras l. verkställas o. d.; i sht förr äv. dels i fråga om orsakssammanhang: uppkomma, komma sig (särsk. i förb. med prep. *av*), dels med obj. (se *d*); förr särsk. i förb. med *att*-sats, i sådana uttr. som *det timar* l. *kan tima (så) att* (osv.) (äv. utan formellt subj.), det inträffar l. kan inträffa att, det blir l. kan bli följden att

(osv.). *GullbgDomb.* **1**/10 **1611**. Dett haf:r här till dags varit dett missbruk, att så snart någon stöld och tiufverij timmat hafver man strax låtit bannsättia dhen sådant giordt hafver. *KOF* 3: 69 (**1682**). Boskapsdöden tijmar af ett alt för hett wäder. LINDESTOLPE *Pest.* 19 (**1711**). Vet ni, med er moral, det kunde tima så, / Att ni fick bara opp en käppsläng eller två. REMMER *Tart.* 92 (**1820**). Adelns strid emot konungen skulle aldrig timat, i fall den förra fattat tidehvarfvets fordringar. *2SAH* 34: 129 (**1861**). På vägen dit timade, att en raggig hund .. sällade sig till Sorgbarn och slickade hans hand. RYDBERG *Sing.* 84 (**1876**). Än händer en olycka, än timar ett missöde. GELLERSTEDT *Glänt.* 86 (**1909**). Icke ett ögonblick föll det Sigismund av Polen in att godkänna den nya förändring, som timat i hans avfälliga arvrike. AHNLUND *GA* 51 (**1932**). Rånet timade i juni 1993. *SvD* 6/2 **1995**, Näringsliv s. 24. — särsk.

a) i p. pf. (äv. i mer l. mindre adjektivisk anv.); särsk. *α)* i ordspr. Wore dhet så timmadt, som rimmadt. GRUBB 863 (**1665**). Det är ej så snart timmadt, som rimmadt. RHODIN *Ordspr.* 41 (**1807**). *β)* substantiverat i n. sg. best. HOGLUND *Branting* 2: 155 (**1929**). Han åhörde redogörelsen för det timade och tillade: "Har detta hänt? Nu? Här? På min krog?" *DN* 3/10 **1995**, s. A15. *γ)* ss. attribut. *HC11H* 12: 116 (**1697**). Wid timade skepsbrott. TRIEWALD *Konst.* 49 (**1730**). Förloppet med den timade revolutionen lär vara genom andras relationer .. väl kändt. *HT 1918*, s. 195 (**1809**). Det gamla gymnasiihuset, ryktbart genom Gustaf I:s der timade konungaval. *VLS* 107 (**1886**). Bedrägeriet upptäcktes först efter Keelys hastigt timade död. LAGERGREN *Minn.* 7: 99 (**1928**).

b) (†) i p. pr. i sådana uttr. som *vid timande dödsfall* l. *ledighet* l. *försäljning*, om l. då dödsfall osv. timar l. har timat. *SthmStadsord.* 2: 232 (**1710**). Om i Gården finnes någon Brunn, eller flere, som hafwa tilräckeligt watten, bör det anteknas til underrattelse wid timande eldswådor. *PH* 5: 3473 (**1752**; *rättat efter orig.*). Billigt vore .. at Krono skattejords Egaren tilerkändes, vid timande försäljning eller förpantning, en lika lösningsrätt til en sådan Backstugu-Urfield, som Lagen tildelar Frälserättsegaren af försåldt Frälseskatte. *LBA* 11–13: 67 (**1798**). *CivInstr.* 224 (**1799**: ledighet). Vid timande dödsfall. CANNELIN (**1939**).

c) (†) refl. l. i deponentiell anv.: inträffa, ske, äga rum. Det timas mycket i kongens gård, / som ey seys för hans drengie. *Visb.* 2: 142 (*c.* **1695**). Iag will berätta en eller annor händelse, som sig timmade wid kyrkowäsendet. *SmålHembygdsb.* 1: 23 (**1749**). WALLIN *(SVS)* 1: 109 (**1804**).

d) (†) med obj.: hända, vederfaras, drabba. Dätta war mig timadt i min Vngdom. *Visb.* 2: 306 (*c.* **1680**). När den olycka timar By eller hemman, at dhen aff Wåd-Eld förbrännes, så at *(osv.)*. SCHMEDEMAN *Just.* 746 (**1681**; *rättat efter orig.*). De olyckor, hwilka igenom människors åtgärd timat wårt slägte. *Posten* **1769**, s. 443. Den, som detta timade, flög förstås upp ur sin sötaste slummer. LAGERLOF *Mårb.* 10 (**1922**).

e) (numera mindre br.) i fråga om skeende l. händelse l. tillstånd o. d. med viss utsträckning l. varaktighet i tiden: pågå, fortfara; särsk. i oeg. anv., om berättelse: ha en handling som äger rum l. utspelas. *(Som)* Törngren .. utsagt, at sådant uppehåll allenast timmat i någre få dagar; Så *(osv.)*. *TörngrenMål.* 21 (**1801**). Denna lilla sannfärdiga berättelse som timat i dagarna. ZETTERSTROM *VärldHj.* 150 (**1942**).

TIMAS, v. dep. **-ades**. vbalsbst. **-ANDE**. (äv. **-j-**) [fsv. *timas*; jfr sv. dial. *timas*, para sig; avledn. av fsv. *time*, tid (se **TIMME**)] (†) om djur: para sig, kopulera. *(Djuren)* bliffua .. *(av vinet)* så lustighe, at the ey för wenda igen at leeka och timas, än the platt äro vthtrötte. AAANGERMANNUS *VtlDan.* 339 (**1592**). *(Katterna)* äro mycket hitzige och giälmande uti theras tjmande eller samangång. BROMAN *Glys.* 3: 174 (*c.* **1730**).

TIMB, se **timmer**, sbst.[3]

TIMBAL *timba⁴l*, l. (i bet. **1** slutet) med mer l. mindre genuint spanskt uttal, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er**. *Anm.* Vanligen förekommer ordet i bet. **1** slutet med den span. pl.-formen **timbales**. (**tembal** (**-hl**) **1688**, **1761**. **timbal 1756** osv.) [jfr mnl. *timbale* (nl. *timbaal*); av fr. *timbale*, puka, bägare, timbal; sannol. (gm inflytande från *cymbale* (se **CYMBAL**)) ombildning av a. fr. *tamballe*, i sin tur ombildning (gm påverkan från *tambour*, trumma (se **TAMBUR**)) av katalanska *tabal* l. span. *atabal*; av arab. *ṭabl*, puka, trol. av ett fpers. ord; mojl. ljudhärmande; i bet. **1** slutet dock lånat direkt av modern span. *timbal*]

1) *mus.* om slaginstrument, särsk.: puka. BJORKMAN (**1889**). En frånvarande skalmeja / jagar mig kors och tvärs. / Ett krumhorn och två timbaler / försvinner långt härifrån. VREESWIJK *Sång.* 150 (**1973**). — särsk. i pl., om musikinstrument (av latinamerikanskt ursprung) bestående av (på stativ anbragt) par av cylinderformade trummor av metall med ett skinn. *2SohlmanMusiklex.* (**1979**: timbales). Ljudbilden dignar av slagverk och heltäckande syntmattor: rattlande timbaler, rullande congas. *DN* 7/11 **1994**, s. B1.

2) (†) om bägare? 10 st*(ycken)* tembaler. *BouppŧSthm 1689*, s. 171 b (**1688**).

3) *kok.* om maträtt bestående huvudsakligen av finfördelat kött l. finfördelade grönsaker l. frukter o. d. anrättad (numera ofta i vattenbad) i ugn i (hög) form med raka kanter; förr särsk. i inskränkt anv., om det hölje l. skal av (mör- l. pastej)deg varmed formen kläs (o. vilket gräddas) innan (färdiglagad) fyllning av finfördelat kött osv. l. ragu l. kompott o. d. hälls i; äv. (numera bl. tillf.): timbalform. *Timbal på skaldjur.* *HovförtarSthm* **1756**, s. 711. Timbalen stjelpes ur formen, bestrykes ut- och invändigt med vispadt ägg och torkas i ugnen. HAGDAHL *Kok.* 671 (**1879**). Som självständig rätt eller som garnityr kring t. ex. kokt rökt fläskhare, skinka .. användas gärna små timbaler. HOGSTEDT *KokB* 246 (**1920**). *IllSvOrdb.* (**1955**; *om timbalform*). Läckra munsbitar .. gubbröra på sik med löjrom och timbal av västerbottenost med laxrom. *DN* 20/2 **1997**, s. A26.

Ssg (till **3**): **TIMBAL-FORM**. särsk. konkret: form (se d. o. **II 1**) i vilken timbal anrättas. Milanesisk timbal .. Timbalformen beklädes med smör- eller mördeg, fylles med makaroni och smördegslock pålägges. LANGLET *Husm.* 508 (**1884**).

TIMBBE-, se **timmer**, sbst.[1] — **TIMBER**, se **timbre**, **timmer**. — **TIMBERMAN**, se **timmerman**, sbst.[2] — **TIMBRA**, se **timra**. — **TIMBRAGE**, **TIMBRASIE**, **TIMBRAZIE**, se **timmerage**.

TIMBRE *tä⁴mber* l. med mer l. mindre genuint franskt uttal (äv.: **tim'ber** LoW (**1889**)), r. l. m.; best. **-n** (**timber 1853–1950**. **timbre 1802** osv. **tymbre 1802**) [av

fr. *timbre*, snarrsträng på trumma, (ring)klocka, klangfärg m. m., i ffr. äv. om ett slags tamburin (möjl. av ett *timbne*, av gr. *τύμπανον* i dess sengr. uttalsform (se **TYMPAN**)); jfr äv. ffr. *tympe*, *tympre*, om ett slags tamburin, av lat. *tympanum*] om karaktäriserande egenskap hos tal- l. sångröst i första hand bestämd av till grundtonen hörande övertoners antal, läge o. relativa styrka (jfr **KLANGFÄRG**); äv. om sådan egenskap hos musikinstrument; äv. oeg., dels i fråga om ngns l. ngts utseende: nyans l. färgton, dels i fråga om konstnärligt l. litterärt verk: anstrykning l. underton. ENVALLSSON 334 (**1802**). Hans .. tenor var en af de skönaste .. af detta slag, med en timbre, hvars make jag endast funnit hos Rubini. ARFWIDSSON *TeatFord.* 51 (*c.* **1858**). Della Santa var en äkta italiensk basbaryton med kraftig, omfångsrik stämma och färgrik mörk och glödande timbre. HEDBERG *SvOperasång.* 286 (**1885**). Ett ovanligt tilltalande anlete i mörk timbre. WÆRNÉR *Hundår* 130 (**1900**). Deltonernas mängd, fullständighet, skiftande hörbarhet i djup och höjd o.s.v. är det som avgör en tons eller ett helt instruments klangfärg eller ”timbre”. PETERSON-BERGER *Musik* 180 (**1927**). Den personliga timbren i denna daggiga lilla visa med dess polemik mot herrgårdsplanens rosor intygar .. Frödings samkänsla med det folkliga. OLSSON *Fröding* 357 (**1950**). Som mikroepiker valde .. *(K. Rifbjerg)* en minimalistisk approach med en särskild timbre genom att den lille pojken *(i romanen)* berättar om det kalas han var för liten att delta i. *SvD* 17/9 **2000**, s. 36. — jfr **RÖST-TIMBRE**.

Avledn.: **TIMBRERAD**, adj. [jfr fr. *timbré*, klangfull] (numera bl. mera tillf.) om röst: som har (sådan l. sådan) timbre. Den ungdomlige sångaren .. tog åhörarna med storm så snart hans ljust timbrerade stämma började klinga ut i sommarkvällen. *SDS(A)* 16/6 **1932**, s. 6. Juryn anser att .. *(sångerskan)* har ett naturligt framträdande, övertygande teknik och en vackert timbrerad röst. *DN* 30/10 **1995**, s. B4.

TIMBRE-, se **timmer**, sbst.[1] — **TIMBREMAN**, se **timmerman**, sbst.[2] — **TIMBRERAD**, se **timbre** *avledn.* — **TIME**, se **timme**.

TIME- *taj³m~* l. (i ssgr med huvudtonen på senare ledets första stavelse) *tajm-*, ssgsförled. [av eng. *time*, tid, etymologiskt identiskt med **TIMME**] ss. förled i ssgr: tid.

Ssgr: **TIME-CHARTER**, r. [av eng. *time-charter*] *sjöt.* tidsbefraktning. FLIESBERG *HbKöpm.* I. 1: 153 (**1897**). *(Rederiet)* Tarntank får med nyleveransen nästa år en flotta på nio fartyg, de flesta är uthyrda på så kallad timecharter. *VeckAff.* **2004**, nr 39, s. 29. — **-CHARTRA**, **-ing**. [av eng. *time-charter*] (vard.) tidsbefrakta (fartyg o. d.). En avsevärd del av tonnage, som under 1945 var timechartrat för allierad räkning, har under det gångna året kunnat insättas i vanlig fraktfart. *SvD(B)* 30/12 **1946**, s. 3. — **-OUT**. [av amerik. eng. *time-out*] om av tränare l. spelare begärt tillfälligt spelavbrott i sht i lagsport; äv. i utvidgad anv., om kortare uppehåll l. avbrott i verksamhet l. syssla o. d., särsk. i uttr. *begära* l. *ta timeout*. *DN* 20/11 **1994**, s. D2 (*i fråga om fotboll*). *SvD* 23/10 **1995**, s. 21 (: ta). Arbetsrättskommissionen begär time out. *SvD* 25/2 **1996**, Näringsliv s. 2. Efter en timeout lämnade *(statsrådet)* Mona Sahlin regeringen och riksdagen. *SvD* 7/10 **1998**, s. 4.

TIMEAN, se **timjan**. — **TIMELIG**, se **timlig**.

TIMER *taj⁴mer* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, sbst.[1], r.; best. **-n**; pl. **-rar** *taj⁴mrar* (*SAOL* (**1986**) osv.), äv. = (*Nyord* (**1986**) osv.) l. **-s** (*SDS* 4/10 **1985**, s. 13, osv.). [av eng. *timer*, till *time*, ta tid (se **TAJMA**)] (med urverk försedd) apparat l. anordning som kan ställas in för till- l. frånkoppling av strömbrytare vid viss tidpunkt l. för tidsmässig reglering l. kontroll av process; jfr **TID-UR**. En stor ugn, försedd med .. timer, som automatiskt vid den tid som ställts in på uret kopplar och bryter strömmen till ugnen. *ICAKurir.* **1955**, nr 31, s. 6. Lägg bara ned disken i maskinen .. stäng locket, slå på ”timern”. Det är allt. *GHT* 19/3 **1962**, s. 8. Ljuset kan släckas och tändas med hjälp av en timer. *Säkerhetshandb.* 23 (**1990**).

TIMER, sbst. [2, 3], se **timmer**, sbst.[1, 3] — **TIMERLIG**, se **timlig**. — **TIMF**, se **tympf**.

TIMID *timi⁴d*, adj. **-are**; n. o. adv. (†) **timitt** (LoW (**1889**), *SAOL* (**1986**; *angivet ss. föga br.*)) l. **timit** (LoW (**1911**), *OrdförtSvSpr.* (**1916**)). (förr äv. **timide**) [liksom nor. *timid*, t. *timid(e)*, eng. *timid*, av fr. *timide*, av lat. *timidus*, rädd, blyg, till *timere*, frukta; av ovisst ursprung. — Jfr **TIMIDITET**] om person: som söker undvika uppmärksamhet på den egna personen, tillbakadragen, försagd; blyg; äv. dels: som gärna l. lätt fogar sig (i annans vilja), eftergiven, undfallande, dels: kraftlös, dels: överdrivet försiktig, rädd, modlös; äv. i överförd anv. om tonfall l. känsla l. handling o. d. SWEDBERG *Schibb.* 300 (**1716**). Poniatowski skref, at Neugebawer war intet sin beställning wuxen; Han war timid; Han hade ingen drift. NORDBERG *C12* 2: 71 (**1740**). Brodern var en försynt och timid natur, som aldrig satte sig upp i onödan. STRINDBERG *RödaR* 21 (**1879**). Jag var bra timid och hade hett om öronen, att sitta på hedersplatsen bland så många fina celebriteter. VALLGREN *ABC-Bok* 140 (**1917**). Vartill han med timid stämma genmälte: *(osv.)*. BERGMAN *Hancken* 46 (**1920**). Och Kärleken – den bugade så mjuk och timid / och blev Djävulen på Richelieus tid. SJÖBERG *FridaB* 89 (**1922**). Mången timid dam har vid åsynen av rumsartilleriet dånat på fläcken. *GHT* **1934**, nr 31, s. 8. En ung man av blyg och timid läggning vilken skyggade som en skrämd mustang för offentlighetens blickar. HAMMAR *Wodehouse FarbrDyn.* 12 (**1950**).

TIMIDITET *tim¹idite⁴t* l. *ti¹m-* l. ⁰¹-, r. l. f.; best. **-en**. (**-ité 1743–1837**. **-itet 1769** osv.) [av fr. *timidité*; av lat. *timiditas* (gen. *-ātis*, till *timidus*, timid (se **TIMID**)] om egenskapen l. förhållandet att vara timid, tillbakadragenhet, försagdhet, blyghet; i sht förr äv.: räddhåga, ängslan. At om vi nu låte försporja timidité och ostadighet uti våra consilier, skulle den oss väl menande makt vända oss ryggen och omhugsa sig om påliteligare vänner. *2RARP* 14: Bil. 52 (**1743**). Nu tröttnar jag att vänta på följjderna af deras fingerdarrande timiditet, när de sätta pennan på ett papper, som skall framträda inför ett snille. BRINKMAN o. ADLERSPARRE *Brevväxl.* 213 (**1833**). Det *(blev)* uppenbart, att det yttre skalet dolde en inneboende timiditet, nästan blyghet. *ActaOstrog.* 4: 32 (**1940**). *(Han)* utstrålar ett slags timiditet och vanlighet, ja, han är så vanlig, så genomhyggligt medelsvensk, att man nog inte skulle lägga märke till honom i en församling på två personer. *Expressen* 25/8 **1995**, s. 12.

TIMIEN, se **timjan**. — **TIMING**, se **tajming**. — **TIMIRMAN**, se **timmerman**, sbst.[2]

TIMJAN *tim*[3]*jan*[2] l. [40], r. l. m.; best. **-en** (HEBBE *NSannsag.* 4 **(1884)** osv.) l. = (äv. att hänföra till sg. **timja**, RETZIUS *FlVirg.* 200 **(1809)** osv.); förr äv. **TIMJA**, r. l. f.; best. **-an** (se ovan). **(tijmian (th-) 1572–1664. timean (-nn) 1557** (: Timeann frö)**–1603. timien 1637. timja 1887–1926** (: backtimja). **timjam (th-, -iam) 1741–1924** (: timjamolja). **timjan (th-, -mm-, -ian(n)) 1526** osv. **timje-** i ssgr **1858** (: Timje-Veronica)**–1901** (: Timje-Drakblom). **tymian (th-, -j-) 1628–1894)** [fsv. *tymean*, *timean*; jfr fd. *timean*, *timian* (dan. o. nor. *timian*), timjan, mnl. *timiaen*, rökelse, timjan (nl. *timiaan*, timjan), fht. *timiām* timjan, mht. *thimeam*, *thymiama* m. m., rökelse (t. *thymian*, timjan); av mlat. *thymiama*, rökelse, av gr. *ϑυμίαμα*, vbalsbst. till *ϑυμιᾶν*, röka, bränna (ss.) rökelse; till ett icke anträffat *ϑύμος*, rök, motsv. lat. *fumus* o. samhörigt med gr. *ϑύειν*, bringa rökoffer; till en ieur. rot med bet.: ryka o. d. (jfr **DUN**, sbst.[1]); betydelseövergången i västgerm. spr. från rökelse till timjan förklaras av att timjan användes i rökelse; jfr äv. gr. *ϑυμον*, *ϑύμος*, om vissa välluktande växter, bl. a. timjan (varav lat. *thymus*, mht. *thim*, eng. *thyme*, fr. *thym*). — Jfr **THYMUS**] om (växt tillhörande) släktet Thymus Lin.; särsk. om (den i sht i medelhavsområdet vilt växande, i Sv. i sht ss. kryddväxt odlade) halvbusken T. vulgaris Lin., kryddtimjan; äv. ss. ämnesnamn, om de torkade (stundom äv. färska) ss. krydda vid matlagning (i sht förr äv. ss. ingrediens i läkemedel) använda gröna delarna (i sht bladen) l. blommorna av denna växt. *Upp.* 18: 13 (*NT* **1526**). Thymian .. Om man siuder honom vthi Wijn eller Öol, tå är thet gott för en trångh och stackot anda. MÅNSSON *Ört.* 350 **(1628)**. Warder Lufften alt förtiock, wåth och kall .. kan man bruka rökelse af Melissa, Thimian, Kyndel eller Säther. LINDESTOLPE *Pest.* 41 **(1711)**. För Moder-Passion .. Tag en stor kruka .. och slå daruti et stop win eller gammalt öl: lägg därtil .. en hand Timjan, lika mycket Krusemynta och Poleja. BRUNO *Gumm.* 77 **(1762)**. Så rasta vi i skuggans ro. / Se terebinther, se en bädd af thymian rik. ALMQVIST *Törnr.* 1: 60 **(1839)**. Hela huset luktade ingefära och timjan .. Fru Berg och Tine .. sutto .. i bryggstugan kring spannarna med blod och stoppade korv. KARLFELDT *Bang Tine* 63 **(1902)**. Stekt kyckling fylld med timjan och persilja. HULTENBERG *Linklater BlåsMån.* 21 **(1945)**. Den traditionella användningen av timjan i ärtsoppa kan .. ha varit att timjan var bra att ha i en soppa som ofta kokades i stora kvantiteter och värmdes upp flera gånger. *DN* 13/6 **1998**, s. D2. — jfr **KRYDD-, TRÄDGÅRDS-TIMJAN** m. fl. — särsk.

a) i förb. med adj. l. (i ssgr) adjektivisk l. substantivisk förled i beteckning för annan art l. varietet av släktet Thymus. — jfr **CITRON-, STOR-TIMJAN** m. fl. — särsk. *α)* om arten T. serpyllum Lin. (förr särsk. i uttr. *vild timjan*), backtimjan; jfr **SKOGS-TIMJAN**. BOLAVI 34 a **(1578)**. *(Lat.)* Serpillum .. *(sv.)* Will Timjan. BROMELIUS *Chl.* 106 **(1694)**. Perenna blomsterväxter .. Thymus Serpyllum .. Timjan. *Sonesson HbTrädg.* 760 **(1926)**. *β)* (†) i uttr. *kretisk timjan*, se **KRETISK** *b*. *γ)* (†) i uttr. *fransk timjan*, = **SOMMAR-TIMJAN**. Bernhardi sökte närmare bestämma Thymus vulgaris Linn. och dess såkallade varieteter eller former, nämnligen .. Sommar-Thimjan eller fransk Thimjan. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* **1838**, s. 128.

b) oeg., om annan växt som har samband med l. (i fråga om utseende l. doft) påminner om timjan; särsk. ss. förled i ssgr om växt som parasiterar på timjan (se **TIMJAN-SILKE, -SNYLTA, -SNYLTROT**). — jfr **DRAK-, HAR-TIMJAN** m. fl. — särsk. *α)* (†) i uttr. *spansk timjan*, om spansk humle (se **HUMLE**, sbst.[2] **4**). LINDGREN *Läkem.* **(1902)**. KROOK *Handköpsben.* **(1951)**. *β)* (†) om arten Satureja montana Lin., vinterkyndel. RÅLAMB 14: 15 **(1690)**. Satureia Montana *(dvs.)* Timian, sås om wåren uti swartmylla .. och brukas wid wisza tilfällen til mat. LUNDBERG *Träg.* 31 **(1754)**.

Ssgr: A: **TIMJAN-BLAD. (timjan- 1659** osv. **timjans- 1900** osv.**)** FRANCKENIUS *Spec.* A 3 a **(1659)**. De torkade blommorna håller flygfän borta från linneskåpet och många människor lägger an i dag små påsar med timjanblad och blommor bland lakanen. *Expressen* 17/6 **2001**, s. 51. — **-DROPPAR**, pl. **(timjan- 1891** osv. **timjans- 1900** osv.**)** (numera föga br.) (ss. läkemedel använt) utdrag av timjan; jfr **droppe 2**. LINDGREN *Läkem.* **(1891)**. KROOK *Handköpsben.* **(1951)**. — **-FRÖ. (timjan- 1557** osv. **timjans- 1578** osv.**)** *TullbSthm* 23/5 **1557**. I denna Trägård sades et helt skålpund Thymians-frö wara en Wår utsådt. LINNÉ *Sk.* 320 **(1751)**. Lägg en handduk över huvudet och luta dig över ett kärl med hett vatten och timjanfrö. Den flyktiga oljan följer med vattenångan upp, vilket kan lindra besvär i andningsvägarna. *DN* 18/7 **2004**, s. A12. — **-KAMFER. (timjan- 1904** osv. **timjans- 1902–1946)** *farm.* tymol. LINDGREN *Läkem.* **(1902)**. — **-LUKT. (timjan- 1900** osv. **timjans- 1900** osv.**)** *SAOL* **(1900)**. Nu i kväll när timjanlukten / tycks från fjärran drömland sänd. DHEJNE *Romant.* 20 **(1935)**. — **-OLJA. (timjan- 1851** osv. **timjans- 1739** osv.**)** om välluktande, flyktig olja som finns i l. utvinns gm destillation med vatten av (gröna delar l. blommor av) timjan; äv. i utvidgad anv., om matolja beredd med finfördelad timjan. *ApotT* **1739**, s. 53. Timjamolja .. (i blomstänglar, till tvålar). POST *Oljev.* 32 **(1898)**. *(Spritlösning använd vid beredning av läkemedel:)* slagvatten (sprit, rosmarinolja, timjanolja). *SFS* **1922**, s. 503. Pröva gärna en basilikaolja eller färsk timjanolja. Gott att doppa bröd i. *Expressen* 12/2 **1998**, s. 30. jfr **back-timjan-olja**. — **-PRISA**, se **D**. — *(b)* **-SILKE.** (†) om (den på bl. a. backtimjan parasiterande) växten Cuscuta epithymum Lin., ljungsnärja; jfr **silke 4** *a* o. **ljung-silke**. FRANCKENIUS *Spec.* C 1 a **(1638)**. SERENIUS Iiii 3 b **(1757)**. — **-SIRAP. (timjan- 1914** osv. **timjans- 1912)** (i sht förr ss. läkemedel använd) sirap (se d. o. **1** *b*) innehållande utdrag av växtdelar från timjan, pertussin. LINDGREN *Läkem.* 28 **(1912)**. Plinius framhåller, att timjan fördriver långvarig hosta, är god för andtäppa och kikhosta .. Mot dessa sjukdomar brukas den ännu, huvudsakligen såsom ingrediens i timjansirap. GENTZ *Lindgren* 315 **(1940)**. — *(b)* **-SNYLTA.** (†) timjansnyltrot. LYTTKENS *Växtn.* 195 **(1904)**. KINDBERG *SvNamn* 12 **(1905)**. — *(b)* **-SNYLTROT**[~20] l. [~02]. **(timjan- 1904** osv. **timjans- 1955–1964)** om (den på i sht backtimjan parasiterande) växten Orobanche alba Stephan ex Willd.; jfr **-snylta**. *ArkBot.* II. 1: 17 **(1904)**. Botanisten kan på den här kanten av ön glädja sig åt den sällsynta .. timjansnyltroten. *TurÅ* **1958**, s. 84. — **-TUVA. (timjan- 1923** osv. **timjans- 1901)** Att hoppa på klippornas timjamstufvor som .. sända kryddhet doft ända mot hufvudet. HALLSTRÖM *ItBr.* 211 **(1901)**. — **-VATTEN.**

(**timjan-** 1698 osv. **timjane-** 1578) (förr) (i sht för medicinskt bruk använt) destillat på gröna delar l. blommor av timjan. BOLAVI 4 b (**1578**). Halsfluss av olika slag behandlades med .. gurgling med timjanvatten. TIGERSTEDT *MedUtv.* 1: 80 (**1923**).

B (†): **TIMJANE-VATTEN**, se **A**.

C: **TIMJANS-BLAD**, se **A**. — (*b*) **-DRAKBLOMSTER**. (†) om arten Dracocephalum thymiflorum Lin. (vars blommor påminner om timjan), rysk drakblomma, draktimjan; jfr **timje-drakblom**. LILJA *SkånFl.* 415 (**1870**). — **-DROPPAR**, **-FRÖ**, **-KAMFER**, **-LUKT**, **-OLJA**, **-SIRAP**, **-SNYLTROT**, **-TUVA**, se **A**.

D (†; till *b*): **TIMJE-DRAKBLOM**. = **timjans-drakblomster**. NEUMAN o. AHLFVENGREN *Fl.* 169 (**1901**). — **-PRISA**. (**timjan-** 1904. **timje-** 1867–1901) om arten Veronica serpyllifolia Lin. (som har om backtimjan påminnande blad), majveronika. NYMAN *VoxtNotH* 1: 167 (**1867**). LYTTKENS *Voxtn.* 213 (**1904**).

TIMLIG *tim³lig²*, adj.; adv. = (†, *ChristOrdn.* C 2 a (**1602**), *Ps.* **1819**, 194: 4), **-A** (†, LPETRI *Jes.* 17: 11 (**1568**), SCHENBERG (**1747**)), **-AN** (†, *G1R* 4: 63 (**1527**)), **-EN** (*OxBr.* 12: 410 (**1626**) osv.), **-T** (MOLLER (**1790**) osv.); förr äv. **TIMMELIG**. (**tijmelig** (**tie-**, **-gh**) **1536–1676**. **tijmligh 1526–1635**. **timelig** (**tj-**, **-gh**) **1531–1825**. **timelighen**, adj. **1526**. **timerlig 1544**. **timlig** (**-gh**) **1526** osv. **timmelegha**, adv. **1610**. **timmelig** *c.* **1575–1854**. **timmerlig 1688–1697**. **timmiliga**, adj. **1620**. **timmlig 1673**. **tymelig** (**-gh**) **1527–1529**) [fsv. *timeliker*, adj., hörande till tiden, *timeliko*, adv., tidigt, i tid; motsv. fd. *timelig*, adj., adv. o. *timlæk*, *tymælic*, adv. (d. *timelig*, adj., adv.), fvn. *timaligr*, feng. *timlic*; till **TIMME**]

1) (†) som sker l. inträffar l. utförs vid lämplig l. läglig l. rätt tidpunkt l. när det behövs; äv. närmande sig l. övergående i bet.: som sker osv. i god tid. *G1R* 4: 63 (**1527**). Tu skalt timliga lata tijn planto wexa och bitijdha lata tijn sadh vpgå. LPETRI *Jes.* 17: 11 (**1568**). Med flitigt dikande, djupt och timeligt körande, har jag altid ägt den lyckan, att hafva så hafdad åker, att (*osv.*). *VetAH* **1782**, s. 186.

2) som har avseende på l. sammanhänger med l. hör till den tidsbundna tillvaron på jorden, jordisk; särsk. dels: som hänför sig till l. angår människans yttre livsbetingelser l. fysiska behov l. som sammanhänger med l. har avseende på det lekamliga hos människan, dels i uttrycklig motsättning till det andliga l. själsliga; äv. närmande sig l. övergående i bet.: konkret, substantiell, faktisk.; förr särsk. i uttr. *(ut)i timlig måtto*, se **MÅTTA**, sbst.² **5** *a*. *1Kor.* 6: 3 (*NT* **1526**). Uti timeligh motto är Sysslomannens plichtiga embete at wårda, sköta och rekenskap göra för all Hospitalens inkomst och utgift. *KOF* II. 1: 476 (**1659**). At mennisko-naturen .. gerna velat missbruka Andelig myndighet til Timeligt välde, har .. varit des siukdom i alla tider. SCHONBERG *Bref* 1: 66 (**1777**). De timliga qvarlefvorna af hans varelse. ATTERBOM *Minnest.* 2: 325 (**1824**). Har en gång det jordiska och timeliga blifvit oss det vigtigaste, så är det fåfängt att hoppas något lugn för ett menskligt sinne. TEGNÉR (*WB*) 5: 290 (**1825**). I alla tider har det stora flertalet af människor haft knappt om medel att tillfredsställa sina timliga behof och .. måst äta sitt bröd i sitt anletes svett. *EkonS* 1: 440 (**1894**). At mänskligt liv hade värden som voro upplyfta över den timliga tillvaron .. det var han nu övertygad om. HALLSTRÖM *Hond.* 241 (**1927**). (*Hon*) håller två kuvert i handen, de timliga bevisen på hans utmärkelser. *SvD* 2/9 **1997**, s. 15. — jfr **O-TIMLIG**. — särsk. (i sht i högre stil)

a) i sådana uttr. som *(den) timlig(a) död(en)*, om upphörandet av människans fysiska tillvaro på jorden, lekamlig död. LEUCHOWIUS *Zoder* 5 (**1620**). Han faller när Han wil, så kann Hann rättlig stå, / Ok genom timlig dödh, til äwigt Lijff ingå. LUCIDOR (*SVS*) 354 (**1673**; *uppl. 1997*). Birgitta blev helgon och ett helgons intressanta historia brukar börja med den timliga döden. *GbgP* 22/12 **2002**, s. 42.

b) i fråga om (ngns) jordisk(a) levnad; särsk. i substantivisk anv., särsk. i sådana uttr. som *lämna* (förr äv. *kvittera*) *det timliga*, dö. *FörsprRom.* 3 a (*NT* **1526**). När nu Edward Bekiannaren hade quitterat thet timmeliga. BRASK *Pufendorf Hist.* 112 (**1680**). Gif, at jag öfwer detta timmeliga, hwarken må wara sorgsen eller glad. FRESE *AndelD* 24 (**1724**, **1726**). Hwad skulle ock för öfrigt detta timmeliga lifwet wara utom Jesum? NOHRBORG 73 (c. **1765**). Annars ser det ut, som om skalden så småningom funnit sig ganska bra till rätta med detta timliga. FJELNER *TypText.* 60 (**1929**). Några veckor senare lämnade han det timliga. ALFVÉN *1Sats.* 100 (**1946**).

c) som enligt naturens ordning existerar l. är för handen l. pågår o. d. endast en tid, förgänglig, ändlig; särsk. motsatt: evig (jfr slutet); äv. närmande sig l. övergående i bet.: (snart) övergående, tillfällig. För ty the ting som synas, the äro timelighen, men the som icke synas the äro ewigh. *2Kor.* 4: 18 (*NT* **1526**). Then Timelighe eller Förganglighe Tijdhen är then, som hafuer bådhe begynnelse och enda, och then samme är i alle Naturlighe ting, som födhas och affalla, och hafua sin Rörelse. FORSIUS *Phys.* 56 (**1611**). Wår bedröfwelse, Kære Bror, ær timmelig och Lætt. LIDÉN *FörtrBr.* 261 (**1775**). Att återföra allt timeligt, vilkoradt och förgängligt till ett evigt absolut och oförgängligt. BIBERG 1: 138 (c. **1814**). Korta äro människornas vägar, / timligt är deras verk. RUNDT *On* 23 (**1931**). (*Jesus*) visste att någon lycka inte kunde förväntas i denna timliga värld, han pekade ut en annan. PLEIJEL *Fungi* 66 (**1993**). — särsk. i förb. med *evig* för att beteckna ngt som avser l. tillhör såväl människans jordiska tillvaro som livet efter döden. (*Gud*) giffuer menniskonar för sådana gerningar och lydno, som Gudi beuijsas, både Ewigh och timeligh löön. *KOF* 1: 190 (**1575**). Den högsta Dygd, hvarpå beror / All timmelig och evig lycka. KELLGREN (*SVS*) 2: 343 (**1792**). Han lovade oss alla timliga och eviga straff, om vi inte lydde. GOTH *KnektBönd.* 89 (**1924**).

3) (†) som pågår l. är för handen en tid; ss. adv. äv.: i varje stund l. jämt o. ständigt. STÅHLE *VersVosot.* 123 (*i handl. fr.* **1610**). Timmeligh, (*dvs.*) som wahrar en tijd. *Linc.* Gggg 1 b (**1640**). Ty utaf dem, som präktigt gå, / Och timlig för sin Spegel stå, / Fins ingen uti Femton Skock, / Som aktar Sy-Skrijn, eller Rock. LUCIDOR (*SVS*) 417 (**1674**; *uppl. 1997*).

Avledn. (till **2**): **TIMLIGHET**, r. l. f. (i vitter l. högre stil) ofta i sg. best., om människans jordiska tillvaro, det ändliga livet; den sinnliga världen; motsatt: evigheten. NORDENFLYCHT (*SVS*) 1: 23 (**1736**). Tankar då en huld moder .. skildes ifrån timmeligheten. OLSSON *Herdam.* 4: 342 (*i handl. fr.* **1770**). (*Förf.*

uppfattar människon) såsom en Guds timliga skapelse hvilken är ämnad till .. en ändlös timlighet eller ett fortgående utan slutligt mål i en oändligt lång tid. NYBLÆUS *RelUpps.* 153 **(1868, 1872)**. Inför den tanken föll allt hvad lågt var bort och blef utan värde, ty det hörde timligheten till. SIMONSSON *Stagnelius* 315 **(1909)**. Livet hinner i kapp latinläraren och drar honom med sig i timlighet och förgänglighet. *Expressen* 11/3 **1994**, s. 4.

TIMMA, sbst., se **timme**. — **-TIMMA**, adj. o. adv., se **-tima**. — **TIMMA**, v., se **tima**, v.[2]

TIMME *tim³e²*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**, äv. att hänföra till sg. **timma** (*Joh.* 11: 9 (*NT* **1526**) osv.) ((†) = *BtFinlH* 4: 32 **(1561)**; **-er**, äv. att hänföra till sg. **timma**, *Luth Astr.* 4 **(1584)**, *KKD* 3: 230 **(1711)**); äv. **TIMMA** *tim³a²*, r. l. m. l. f.; best. **-an**; pl. **-ar** (se ovan) ((†) **-er**, se ovan; **-or** SCHMEDEMAN *Just.* 113 (**1598**; *rättat efter orig.*), *FinKyrkohSÅ 1958–61*, s. 339 (*c.* **1793**: timmors)); äv. (o. numera bl. i sg. obest. ss. efterled i ssg, föga br.) **TIMA** *~ti²ma*, r. l. m. l. f.; best. **-an**. (**tiim** (**-ij-**, **-ijij-**) **1554–1734** (: tijmglaset). **tim**, pl. **1629**. **tim-** (**th-**, **-j-**) i ssgr **1595** (: timklockan) osv. **tima** (**th-**, **-ii-**, **-ij-**) **1523** (*efter prep.*), **1602** (: tijman, *sg. best.*, *ss. subj.*) osv. **timar** (**-ie-**, **-ij-**), pl. **1526–1795**. **time** (**th-**, **-ij-**) **1523** (: timæ)–**1824**. **timer** (**-ij-**), pl. **1584–1655**. **timma** (**th-**, **-ii-**, **-ij-**) **1589** (*efter prep.*), **1672** (*ss. subj.*) osv. **timme 1551** (: klocko timme) osv. **tym-** i ssg **1654** (: tým glaset). **tyme 1531** (: sædestymæ)–**1548** (: tymeclockan)) [fsv. *time*, m. tid, timme; motsv. fd. *time*, fvn. *tími*, tid, feng. *tīmo*, tid (eng. *time*); avledn. till den rot som äv. föreligger i **TID**, sbst. — Jfr **BETIMMELIGEN**, **TAJMA**, **-TIMA**, **TIMA**, v.[2], **TIMAS**, **TIME-**, **TIMLIG**]

A. i fråga om tidpunkt l. tidrymd.

1) om tidrymd av obestämd, kortare varaktighet, stund (se **STUND**, sbst.[1] **2**); äv. om tidrymd av mycket kort varaktighet, tillfälle, ögonblick (se särsk. *a β*); särsk. med attributiv bestämning angivande det som präglar l. preciserar sådan tidrymd; förr äv. dels föregånget av *en* l. obest. pron.: gång (se **GÅNG II 1** (*b*)), dels i mer l. mindre tautologisk förb. med *tid* l. *stund(er)*. *Joh.* 4: 53 (*NT* **1526**). Thenna fahrlighe Siukdom achtar ingen tijdh eller tijme, eller Personernes åtskilnat. BERCHELT *PestOrs.* C 3 a **(1589)**. Eliest ther Barnet worde på then Tijman födt, fruchtade han, at thet skulle blifwa Sweriges Rijke til ett Sorgebarn. GIRS *G1* 140 (*c.* **1630**). På tädh at hwar och en .. tesse Stadgar weta, och sig tär effter rätta må, skole the .. een tijma om åhret på Rådstugun .. uplässne warda. *HSH* 31: 85 **(1661)**. Mannen gråtögd tar / Den vidt arfarne Herrn afsides at förnimma, / Hvad slikt betyda vill i en så vådlig timma. BELLMAN (*BellmS*) 19: 205 **(1793)**. Rese-bestyren hafva upptagit hwar timma och stund. *3SAH* LXIII. 2: 96 **(1858)**. Huru ofta har icke särskildt presten och läraren i sina stilla timmar låtit tanken hvila vid dessa underbara ord. FLENSBURG *KyrklT* 30 **(1866)**. Hannas ring var alltid det första de pantsatte i nödens timme. TISELIUS *Larsson LivNödtorft* 329 **(1934)**. — jfr **AND-**, **BESÖKS-**, **GLÄDJE-**, **PLÅGE-**, **PROMENAD-**, **PUST-**, **RAST-**, **SKVALLER-**, **SKÖRDE-**, **SÄDES-TIMME** m. fl. — särsk.

a) (†) i vissa uttr.; särsk.

α) *alla timmar*, ideligen, jämt o. samt; äv. i förb. med *stund*, se **STUND**, sbst.[1] **2** *b* *ι*. Udi hvad motto jag .. (*kon*) besee Eder Nådz betzsta och gagn, vill jag thett .. tiim och stund giöre. *G1R* 24: 568 **(1554)**. Hampuss Mörner och iagh ähro alla timmer tillsammanss. *KKD* 7: 67 **(1704)**. MEURMAN **(1847)**.

β) (*strax*) *på timmen* l. *på* l. *i denna timma*, i detta l. samma ögonblick, just nu, äv.: på ögonblicket; omgående, omedelbart, genast. *RA* I. 3: 181 **(1593)**. GEVALIENSIS *Jos.* A 6 a (**1601**: på then(*n*)a tijma). Rättnu på timmen satte hans M(*ayes*)t(*öt*) seig .. på en iagdt och rodde wt till flåtten. EKEBLAD *Bref* 2: 64 (**1658**; *rättat efter hskr.*). Warer litet beskedeligare uti edart tahl, eller jag går på timan ifrån eder. LAGERSTRÖM *Molière Tart.* 50 **(1730)**. Du, Dahlberg, skall till Köpenhamns belägring / I denna timma hasta, att åt den / Må gifvas ökad kraft! OSCAR II 2: 174 **(1858, 1887)**.

γ) i uttr. som betecknar rätt l. lämplig tidpunkt, särsk. *i tid och timma*, äv. *i rätt(an) tid och timma*, se **TID**, sbst. **11** *f*. Ok om i ecke tet göre snarlighe ok tagher with raad i tijma. *G1R* 1: 103 **(1523)**. Till thett femte skola och foreldranar wara ther vth om och tilhopa, att barnen .. i týdh och rettan tima komma till Ecktenskap. LPETRI *Œc.* 50 **(1559)**. (*Borgmöstaren skall*) hafwa noga vpseende at Lagh och Rätt å rättan tijd och Tima anstalt blifwer. *SthmStodsord.* 1: 27 **(1635)**.

b) (i vitter l. högre stil) om tidpunkt som är av avgörande betydelse för ngn l. ngt l. då ngt senast kan åstadkommas l. utföras; ödesstund; särsk. (o. numera i sht) om människas dödsstund (jfr **5** slutet). *TbLödöse* 265 **(1592)**. Hans sidsta tijma war hans första glädiestund. HOLMSTRÖM (*SVS*) 1: 172 (*c.* **1690**). När äfven timman / För dig är inne, / Så kallar Fadren. WALLIN (*SVS*) 2: 284 **(1839)**. Genom våra själar drager en darrande aning, att Sveriges timma nalkas. *NDA* 26/8 **1915**, s. 4. — jfr **DÖDS-**, **FÖDELSE-**, **RÄDDNINGS-**, **SEGER-**, **ÖDES-TIMME**.

c) (†) om en för viss förrättning l. syssla o. d. (i förväg) bestämd l. avtalad l. vederbörlig tidpunkt, särsk. i förb. med *tid*; ngn gg äv. (med anslutning till **2**) om längre tidsavsnitt (jfr **TERMIN 3**). Huar dag war efter middagen förordnat en tijma, nähr alle herremän måtte komma på dantze salen. BRAHE *Kr.* 2 (*c.* **1585**). Alle Lagmän och Häradzhöfdinger (*skall*) sielfwa för rätta sittia .. synnerligen the tree Lagha timmor om åhredt, nembligen ifrån Tiugonde dagh Jull, och till Nije wekor fastan inghår. SCHMEDEMAN *Just.* 113 (**1598**; *rättat efter orig.*). (*Lantmarskalken skall*) Förordna dem (*dvs. ridderskapet*) tijder och Timar til discurs och och deliberation. *RiddarhO* **1786**, s. 17. — jfr **STÄMNINGS-TIMMA** o. **TINGS-TIMME**.

d) i anslutning till **4**, om del av dag l. natt kännetecknad av visst (med dygnets växlingar sammanhängande) förhållande l. tillstånd o. dyl. l. som upptas av l. är avsedd för viss verksamhet l. aktivitet o. d. KELLGREN (*SVS*) 6: 179 **(1788)**. Nu, i den hetaste timmen af middagsstunden, var en hvilostund medgifven arbetarne. RYDBERG *Ath.* 288 **(1859)**. Nu är det de lasciva historiernas timme. MOBERG *Rosell* 111 **(1932)**. Det var i den första gryningens omutliga timme. HEERBERGER *Strand.* 279 **(1953)**. Trots den sena timman snickrar hantverkare ihärdigt på inredningen. *GbgP* 5/6 **1996**, s. 41. — jfr **SEN-TIMMAR** o. **AFTON-**, **ANDE-**, **BAD-**, **BORGAR-**, **BÖNE-**, **BÖRS-**, **FLOD-**, **GRYNINGS-**, **LEK-**, **MAT-**, **MIDDAGS-**, **SIESTA-**, **SKUM-**, **SKYMNINGS-**, **SPÖK-TIMME** m. fl.

e) (i vitter stil) personifierat, om i den antika mytologien uppträdande gudinnor representerande årstiderna (o. dygnets växlande tider); jfr **HORER**. Tijmar. Fyra Solens tiänste-Möer. STIERNHIELM *Fagn.* Vttydn. **(1643, 1668)**. Timmar! döttrar af Zevs, J, som på Ljungarns bud / Rastlöst dagen med natt vexlen, i årens ring! ATTERBOM *SDikt.* 1: 125 **(1807, 1837)**.

2) (numera mindre br.) om längre tidsperiod (jfr **1** *c*), särsk. om (del av l. viktig period i) människas levnadstid; förr särsk. i uttr. *i långan tima*, efter det att lång tid förflutit, sent omsider; äv. om skede l. era i det förflutna; ofta liktydigt med: tid (se **TID**, sbst. **1, 3, 4**). Sedermera hafwer man rönt, att och the utödde *(malm)*ådror, i longan tima, taga sig igen, och göra en ny malmfödzel. VERELIUS *Herv.* Dedik. 4 **(1672)**. Desse Berg-stuffer, refne af de underjordiske bergen, äro i Flodens tima upkastade i sällskap med Sanden. *VetAH* **1773**, s. 198. Det återstår således .. att .. *(brakteaterna)* ej äro i Norden ursprungligen inhemske, utan i fordom timma hit införde. *Iduna* 7: 164 **(1817)**. Knektens timma är snart förliden, tio, femton år är den tid, då han är dugligast i strid. MOBERG *FörrädL* 65 **(1967)**. — jfr **HEDEN-TIMA** o. **BARNDOMS-**, **FORDOM-TIMMA** o. **LEVNADS-TIMME**.

B. i fråga om indelning av dygn.

3) (utom i slutet i sht i skildring av ä. förh.) om var särskild av de tolv inbördes lika stora delar vari dagen (l. natten) indelades o. vars längd bestämdes av ifrågavarande årstid; särsk. i förb. med ordningstal (jfr **STUND**, sbst.[1] **4** *a β*). Thet war tridhie timen på daghe*(n)*, och the korszfeste honom. *Mark.* 15: 25 **(*NT* 1526)**. Tima, eller timme, war icke hos Judarna lika raknad, som hos osz. Ty, enligt hwad Christus säger .. indeltes af dem i tolf timar alle dagar, de måtte wara längre eller kortare. HOF *Förkl.* 182 **(1765)**. Vid sjätte timmen föll ett mörker över hela jorden och det varade till nionde timmen. *Matt.* 27: 45 **(*NT* 1981)**. — särsk. bildl., särsk. i sådana uttr. som *(i) (ngts) elfte timme(n)*, se **ELFTE** *a*, l. [sannol. analogiskt efter **ELFTE**] *ngts tionde* l. *tolfte timme*. HELLBERG *Samtida* 2: 44 **(1870)**. Flera stora krig gingo av stapeln; ännu fler hotade att bryta ut och avvärjdes först i elvte timman. HAGBERG *VärldB* 32 **(1927)**. BOLINDER *FolkEur.* 14 **(1928**: tolfte**)**. I det sittande parlamentets tionde timme, var det på tiden att löftet infriades. HELLSTRÖM *RedKav.* 143 **(1933)**. — jfr **PLANET-**, **TEMPORAL-TIMME**.

4) tidsenhet som utgörs av ett tjugofjärdedels dygn o. motsvarar 60 minuter; äv. i utvidgad anv., om tidsavsnitt av ungefärlig sådan längd; särsk. i gen., särsk. dels ss. bestämning till *tid*, dels oeg. i sådana uttr. som *en timmes väg* (jfr *d*); jfr **1** *d*. *På två timmar hinner man långt. Ni kommer en timme för sent! Hur många timmar har vi på oss? En kvarts timma. Två timmar tidigare.* *VarRerV* 5 **(1538)**. Tiena wäll j 15. åår och illa en tima otack för alt. *SvOrds.* C 6 a **(1604)**. October, Slachtemånat hafwer 31. Daghar. Dagen 10. Tijmar och 12. Minuter lång. *Bondepract.* D 7 a **(1662)**. Sedan wi några timmors tid dröjt uti denna staden, begåfwo wi oss därifrån och fortsatte wår resa. *FinKyrkohSÅ 1958–61*, s. 339 **(c. 1793)**. Nu se wi .. hur werlden går; / För blott en timma sedan war hon nio / Och efter än en timma är hon elfwa. HAGBERG *Shaksp.* 6: 328 **(1849)**. En timmes väg, *(dvs. väg)* som kan tillryggaläggas på en timme. DALIN **(1854)**. En half timmas öfverläggning. *GHT* **1872**, nr 59, s. 3. Man har kunnat beräkna, hur många procent av ett radiumpreparat, som sönderfaller under en viss tid, t. ex. en timma. BOLIN *KemVerkst.* 181 **(1942)**. Fem timmars lättare hushållsarbete per dag. *GHT* 16/3 **1965**, s. 9. — jfr **ARBETS-**, **BRÄNN-**, **HALV-**, **KLOCK-**, **SAMTALS-**, **SMÅ-TIMME** m. fl. — särsk.

a) i förb. betecknande hur lång tid ngt tar (jfr **TAGA**, v. **I 3** *h τ* slutet) l. varar l. hur länge ngt pågår l. dröjer o. dyl. l. hur lång tid som förflyter innan ngt sker l. inträffar o. d.; särsk. i adverbiell anv.; jfr **NIO-TIMMARS-DAG**. *Resan tog två timmar. Vi fick vänta mer än en timme på att maten skulle bli klar.* Innan en tima ther effter. SVART *G1* 36 **(1561)**. At Måltiden skulle wahra sex Timmor. SCHRODERUS *HoffWäck.* 281 **(1616)**. Sju timmar sofva, är nog för gammal och ung. *ArfprABC* 33 **(1861)**. Om man lägger soda i kallt vatten, tar det åtminstone tolv timmar, innan vattnet blir mjukt. HOLM *AlltFläck.* 50 **(1946)**. — särsk. i vissa uttr. ss. beteckning för att ngt upplevs pågå alltför l. orimligt länge; särsk. i uttr. *timme efter timme* l. *timme ut och timme in*. JUNGBERG **(1873)**. Man åt i timmar och tre, och sedan höll man skymning. STRINDBERG *SvÖ* 2: 170 **(1883)**. En mästare på den lärda anekdotens område, satt han då .. och malde på i ett i timmar. SWENSSON *Hoffm.* 207 **(1935)**. Att du inte tröttnar *(på snarkandet)*? Timme ut och timme in. Samma läte. HEDBERG *DockDans.* 79 **(1955)**. Sokrates existerade förvisso när han stod stilla timme efter timme lik en indisk yogi. ASPELIN *TankVäg.* 1: 105 **(1958)**.

b) ss. enhet vid mätning l. beräkning l. fördelning av tid; särsk. dels i fråga om arbete l. tjänst o. d., dels i fråga om hastighet l. mängd l. pris l. betalning o. d., särsk. i uttr. *per* (förr äv. *på*) *timme* l. *timma* l. *i* (förr äv. *om*) *timman* l. *timmen*. BLOCK *MotalaStr.* 103 **(1708)**. Vatnets ordinaira stigande och fallande var ej öfver 3 tum om timen. BARCHÆUS *LandthHall.* 51 **(1773)**. Renen kan, spänd för släda, löpa 2 mil i timman, om föret är godt. HOLMSTRÖM *Ström NatLb* 1: 71 **(1851)**. ”På timme”, säga vi och hålla upp uret för *(drosk)*kusken. LUNDIN *NSthm* 112 **(1887)**. Sedan .. *(snickaren)* avancerat till gesäll, beräknas hans arbete efter timme, ock han blir timarbetare. *Landsm.* XVIII. 1: 4 **(1912)**. Per timme utandas människan i vila c:a 30 gram koldioxid och 10 gram vatten, i arbete det mångdubbla. BOLIN *KemVerkst.* 51 **(1942)**. — jfr **AMPÈRE-**, **HEKTOVATT-**, **HÄSTKRAFT-**, **KILOWATT-**, **MANS-**, **MASKIN-TIMME** m. fl.

c) i oeg. anv., om vägsträcka som kan tillryggaläggas på en timme. Den 9 *(december)* .. reste wij öfwer en eckeshoug, som war 8 timmer. *KKD* 3: 230 **(1711)**. Där nere åt slättsidan en timme härifrån ligger Folketuna. HEIDENSTAM *Folkung.* 1: 239 **(1905)**.

d) mer l. mindre personifierat i förb. med rörelseverb, för att förmedla en upplevelse av hastigheten i tidens gång. Gubben är gammal, urverket dras, / Visaren visar, timman ilar. BELLMAN *(BellmS)* 1: 77 **(c. 1771, 1790)**. Timme på timme skrider, / Det snart till aftonen lider. WIRSÉN *Sång.* 86 **(1884)**. Timmarna löpa lätt i Sveriges huvudstad. VASSTRÖM *BlKonstnFolk* 52 **(1951)**. Timmarna segade sig fram, jag smuttade på en trist folköl, mina vänner blev allt fånigare. *Expressen* 24/6 **1994**, s. 7.

5) om viss bestämd tidpunkt på dygnet, särsk. om tidpunkt då viss timme (i bet. 4) är fullbordad; särsk. dels i förb. med *slå* (se SLÅ, v. **I 31**) l. *klämta* o. d., om klockas (gm slag l. klämtning o. d.) angivande av fullbordad timme (jfr slutet), dels i förb. *varje (hel) timme*, var sextionde minut, en gång i timmen; äv. i utvidgad anv., med inbegrepp av kortare tidsavsnitt som tar sin början vid viss tidpunkt. *Han visste på timmen, när han senast hade besökt oss.* *VarRerV* 48 (**1538**). Sedan gifwes hwar tima eller och hwar halftijma effter som Vgnen drager till, några Kargar Kahl och några faat Malm. UHIÄRNE *Berghl.* 456 (**1687**). Icke thes mindre kan mäst hwar ock en, som skrifwer Almanackor, förut säja förmörkelser i Sol ock Måne, på timma ock minut, 100. år .. för än the hända. BLOCK *MotalaStr.* Föret. 5 (**1708**). Desse Herrar *(träda)* tillsammans at utnamna timman på hvilken Torneringen skall börjas. *TornSp.* **1799**, 1Ordn. § 13. Hvad är timman? hvarför har du icke väckt mig? PALMBLAD *Nov.* 2: 97 (**1819**, **1841**). FAHLCRANTZ 1: 13 (**1835**, **1863**: slå). Nu hör jag timman klämtas, där från tornet. WULFF *Leopardi* 198 (**1913**). Några planer på att sända korta nyheter varje hel timme på eftermiddagarna har .. inte *(TV4)*. *DN* 3/6 **1997**, s. B3. — **AUKTIONS-, DÖDS-, FATALIE-, NEDGÅNGS-, POST-, RAPPORT-, RENDEVU-, REVISIONS-TIMME** m. fl. — särsk. bildl., i förb. med *slå* (jfr huvudmom.) i uttr. som betecknar att det avgörande ögonblicket för ngt l. ngn är inne, särsk. föregånget av gen.-attribut l. poss. pron.; i sht förr särsk. i sådana uttr. som *ngns (sista) timma* l. *timme slår*, ngns sista stund är inne; jfr **1** *b*. BRENNER *Dikt.* 1: 241 (**1711**, **1713**). Min dag till ända skrider, / Min sista timma slår; Snart är ej mera tider, / Snart jag för domen står. *Ps.* **1819**, 466: 3. Någon tid derefter slog befrielsens timma. ANNERSTEDT *UUHist.* 1: 76 (**1877**). De många vägar, försynen har att rädda dem, hvars timme ännu ej slagit. ERICSON *Fågelkås.* 1: 99 (**1906**). Snart slår straffets timma för ditt brott! LINDQVIST *RysslSång* II. 2: 188 (**1934**).

6) sammanhängande tid (vanl. motsv. del av timme (i bet. 4)) varunder kunskap (i visst ämne) förmedlas l. undervisning (i visst ämne) meddelas l. instruktion (avseende viss färdighet) ges; äv. med särskild tanke på undervisningens innehåll l. under sådan timme utförd övning l. utfört arbete; särsk. (numera mindre br.) i sådana uttr. som *ge (en) timme* l. *timmar*, meddela undervisning, förr äv.: *ta timmar*, mottaga undervisning; jfr **LEKTION 4**. *Nästa timme har vi fysik. Timmen gick åt till laborationer. Hur lång är nästa timme? 80 minuter. Kan du ta en timme för mig nästa fredag?* *UUKonsP* 2: 89 (**1638**). I samma ämnen *(dvs. tyska språket o. välskrivning)* kunna äfwen Herrar få njuta privata timmar emot billiga wilkor. *DA* **1793**, nr 51, s. 4. Jag hoppas vi framdeles få råd att låta dig ta timmar .. ty din hand är ej utan anlag *(för målning)*. TOPELIUS *Fästm-Br.* 225 (**1844**). *(Sångläraren)* formligen sprudlade av arbetslust från timmens början till dess sista minut. *MinnSvLärov.* 1: 95 (**1926**). *(Han)* gav dessutom timmar i flickskolor och borgarskolor och privatim. BERGMAN *SDanbit.* 36 (*c.* **1930**). Jag måste *(ss. lärare)* förbereda timmarna, det tar mer tid än folk tror. ARNÉR *Verkl.* 73 (**1965**). Hon säger att hon nog "var borta den timme i skolan då vi fick lära oss ödmjukhet". *GbgP* 4/3 **1996**, s. 41. — jfr **AUSKULTATIONS-, DANS-, DUBBEL-, EFTERMIDDAGS-, HÅL-, LATIN-, LEKTIONS-, LÄRAR-, LÄS-, MODERSMÅLS-, REPETITIONS-, RID-, SKOL-, SPEL-, TENNIS-, UNDERVISNINGS-TIMME** m. fl.

7) ss. efterled i ssgrna **STJÄRN-, STJÄRNTIDS-TIMME**, om tidsenhet som utgörs av ett tjugofjärdedels stjärntidsdygn.

Ssgr (i allm. till 4): A: (**4**, **6**) **TIM-ANSTÄLLD**$^{\text{-02}}$ l. $^{\text{-20}}$, p. adj. anställd per timme. *TSvLärov.* **1951**, s. 167. Rättvis sjukpenning till deltids- och timanställda. *MotRiksd.* **1985–86**, SocialförsäkrUtsk. nr 342, s. 14. — (**4**, **6**) **-ANTAL**$^{\text{-02}}$ l. $^{\text{-20}}$. antal timmar; särsk. om antal undervisningstimmar (i visst skolämne). *AnderssonBrevväxl.* 2: 201 (**1856**). Det vore .. olyckligt, om man ville ytterligare kringskära latinets timantal. *NordT* **1888**, s. 198. För tågpersonalen har ledigheten under söndag till sitt timantal växlat. *SJ* 4: 594. (**1906**). — **-ARBETARE**. (numera mindre br.) arbetare som är anställd o. avlönad per timme. *Landsm.* XVIII. 1: 4 (**1912**). *SAOL* (**1973**). — **-ARBETE**$^{\text{-020}}$. arbete för vilket ersättning utgår per timme; jfr **-tjänstgöring**. *BtRiksdP* **1871**, I. 1: nr 1, Bil. 5 b, s. 11. Konstnärens arbete är icke att betrakta som något slags "timarbete", utan hans insatser gå ut på en skapande verksamhet, som mynnar ut i konstnärliga verk. *Form* **1946**, Omsl. s. 48. — (**4**, **6**) **-ARVODE**$^{\text{-020}}$. arvode (se d. o. **II**) utgående per timme; särsk. om lärares arvode per undervisningstimme; jfr **-lön**. *LärovKomBet.* **1884–85**, 2: Bil. D. s. 2. Ett manligt biträde *(tjänade)* 75 kronor i månaden, hvaremot alla de andra uppbure timarfvoden med 40 öre. *BtRiksdP* **1899**, 6Hufvudtit. s. 2. Lärare som avlagt folkskollärarexamen .. skall för timundervisning i teckning, musik .. eller gymnastik .. uppbära vid fortsättningsskola timarvode. *SFS* **1952**, s. 780. — (**4**, **6**) **-AVLÖNA**$^{\text{-020}}$. avlöna (ngn) per timme; i sht i p. pf. i substantivisk anv. JAGERSKIÖLD *Upplevt* 396 (**1943**). Sjukpenningförsäkringen .. ger vid korta sjukfall mycket dålig kompensation för .. framför allt timavlönade. *MotRiksd.* **1986–87**, Socialförsäkr.Utsk. nr 105, s. 3. — **-AVVERKNING**$^{\text{-020}}$. (numera föga br.) avverkning (se d. o. **I 1** *b*) per timme. Vanligen ser man uppgifvet, att vid maskiner, som drifvas för hand, timafverkningen utgör omkring 120 kg vid 20 à 25 mms längd på hackelse. *LB* 4: 439 (**1907**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-AXEL**. *astron.* om med jordaxeln parallell axel hos astronomiskt instrument. *NF* 4: 621 (**1881**). — **-BETALNING**. (numera bl. tillf.) timlön. *SAOL* (**1923**). Ssg: **timbetalnings-system**. (numera föga br.) *SvLädSkoind.* **1911**, s. 146. — **-CIRKEL**. (**tim- 1786** osv. **timme- 1741**). **1**) (†) om var särskild av tolv cirklar dragna genom en jordglobs båda poler indelande ekvatorn i delar motsvarande dygnets 24 timmar; äv. om vid jordglobs pol l. runt dess mittlinje fäst skiva l. ring av metall utvisande dygnets timmar. För en indelt timecircul af Mässing til Gymnasii Glober. *VGR* **1741**, Verif. s. 200. DALIN (**1854**; *om cirkel på jordglob*). WoH (**1904**); möjl. till **2**. **2**) (numera mindre br.) deklinationscirkel (se d. o. 1). EKBOHRN *NautOrdb.* (**1840**). *NEOrdb.* (**1996**). **3**) *astron.* på astronomiskt instrument befintlig graderad o. med ekvatorn parallell cirkel för bestämning av timvinkel; jfr **deklinations-cirkel 2**.

En .. graderad cirkel .. hvars plan är parallelt med himmels-eqvatorn, och som benämnes instrumentets tim-cirkel. LINDHAGEN *Astr.* 170 (1858). *IllSvOrdb.* (1955). — -ERSÄTTNING[~020]. ersättning (i pengar) utgående per timme. *SFS* 1920, s. 1308. Timersättning för resa får uttagas. *Västerbotten* 1981, nr 3, s. 45. — (6) -FÖRDELNING. *pedag.* särsk. om fördelning (se d. o. 3) av timmar mellan stadier (se **stadium**, sbst.[3] 2 *a*) l. inom visst läroämne mellan årskurser l. mellan läroämnen under viss årskurs o. d. *Frey* 1845, s. 159. *(Modersmålsämnet i)* realgymnasiet .. bör i första ringen kunna tilldelas en gymnastiktimme .. Modersmålet skulle då få timfördelningen 4+4+4. *TSvLärov.* 1951, s. 417. Den traditionella gränsen i timfördelning mellan lågstadium och högstadium har förskjutits. *Hufvudstadsbl.* 6/4 2003, s. 5. — -FÖRTJÄNST. förtjänst per timme; jfr **-lön**. *JernkA* 1885, s. 177. — -GAMMAL, se F. — -GLAS. (tim- 1610 osv. timma- 1534–1668. timme- 1534–1822) (numera i sht i skildring av ä. förh.) om instrument för mätning av kortare tidrymd ss. kvart l. halvtimme l. timme bestående av två gm en smal kanal sammanfogade koniska glas varav det sandfyllda (ngn gg vattenfyllda) övre töms på för instrumentet bestämd tid; äv. dels oeg., om den tidrymd som timglaset avser att mäta, dels mer l. mindre bildl., i fråga om människas jordiska levnad(stid), särsk. i sådana uttr. som *ngns timglas är utrunnet*, ngns livstid är till ända; jfr **glas** 3 o. **minut-glas**, **sand-ur**, sbst.[2], **stundglas**. *TullbShtm* 1534, s. 4 a. En klar sand, som warit så subtil och grann, at den hade tiänt til timglas. UHIARNE *2Anl.* 352 (1706). Menn'skia, när tu tiden äger / Och titt Timglas än har sand, / Tänck på ewighetens Land. CJLOHMAN hos NORDBERG *ClaræMinn.* 121 (c. 1722). Wi ströko fort, så at innom twå Timglas hade wi Waxholmen på ryggen. SAHLSTEDT *TuppSag.* 24 (1759). Då ditt eget timglas är utrunnet, då för dig skall beredas ett rum i samma herberge *(dvs. graven)*, skulle du sakna styrka och frid? HAGBERG *Pred.* 1: 29 (1813). I många gamla kyrkor ser man .. ännu på predikstolen timglaset, som skulle visa predikanten, hur länge han fick eller rättare borde hålla på. *VL* 1901, nr 17, s. 3. Ett bord .. med alla dödens attribut. På bordet står ett fat med aska, en skål med eld och ett timglas. LAGERGREN *Minn.* 7: 158 (1928). jfr **mässings-**, **sand-timglas** m. fl. Ssgr: **timglas-form**. THULIN *Boo ViKöksv.* 22 (1931). **-formad**. *Hygiea* 1900, 2: 255. **-formig**. *Hygiea* 1900, 2: 255. Honan *(av spindelsläktet svart änka)* är svart och bakkroppens undersida har en röd, timglasformig teckning. *KvällsP* 19/6 2004, s. 11. **-liknande**. KAUDERN *Mad.* 257 (1913). **-mage**. *anat.* timglasformad magsäck. *Hygiea* 1900, 2: 255. **-sand**. finkornig sand i l. för timglas; äv. mer l. mindre bildl. När Nådes-Tijden en gång är förswunnen, / og ditt Lijfs Timglas-sand jämwäl utrunnen. LUCIDOR *(SVS)* 499 (c. 1674; *uppl. 1997*). *(Havssanden)* rann fin och torr som timglassand över spadkanterna. HELLSTRÖM *Storm* 59 (1935). — (5) -HJUL. *urmak.* om tandhjul som driver timvisare hos ur. POLHEM *ESkr.* 1: 182 (c. 1715). På minutröret sitter timhjulet, så att det lätt kan vridas rundt. ERICSSON *Ur.* 85 (1897). — -HJÄLP. (numera mindre br.) särsk. om person som mot timersättning utför hushållsgöromål; jfr **hjälp** 1 *d α* slutet. Vem om inte .. *(kvinnorna själva)* ha åsatt de hemarbetande sådana trista etiketter som daghjälp, timhjälp, hembiträde, för att inte tala om piga, skurgumma etc. *GHT* 13/10 1937, s. 8. *SAOL* (1973). — (3, 4, 5) -INDELNING[~020]. (tim- 1875 osv. timme- 1778) (numera bl. tillf.) (sätt för) indelning av dygnet i timmar; äv. konkret, om i sht på urtavla l. solur o. d. förekommande markering av sådan indelning. BJÖRNSTÅHL *Resa* 3: 47 (1778). Hos judarne, hvilka .. använda den babyloniska timindelningen .. möta vi lånet af sjudagsveckan. TEGNÉR *Niniv.* 118 (1875). *Kulturen* 1954, s. 19 *(konkret)*. — -KILOMETER. (†) ss. mått på den hastighet varmed ngt förflyttar sig: kilometer i timmen. Snön *(var)* 3 decimeter djup och så lös, att bilen .. inte fick upp hastigheten till mer än 15 à 20 timkilometer. *Upsala* 4/2 1929, s. 1. — -KLOCKA. (tim- 1595 osv. timma- 1595. timme- 1548–1878) 1) (†) till 4, om mekaniskt ur; jfr **timme-sejare**. Schall Spitzen vpå samme Torn bliffwe fast högre, åhn på the andre trij små torn, så att man och kan haffwe ther en time kläcke oppe. *HB* 1: 189 (1572). Utj desse byar hade de ock merendels tim-klockor, och stodo sig bönderne öfwermåttan wal. *KKD* 2: 39 (1706). *BtRiksdP* 1886, I. 1: nr 15, s. 20. 2) (numera mindre br.) till 5: klocka (se **klocka**, sbst. 1 *b*) som slår timslag. *AntT* XVI. 1: 147 (1548). Timklockan *(i Sthms Storkyrka)* .. hänger uppe i den öppna tornhuven och gör tjänst som slagklocka för tornuret. ÅMARK *SvMedeltKyrkklock.* 53 (1960). — -KOSTNAD. kostnad beräknad per timme. *HantvB* I. 5: 532 (1937). — (5) -LINJE. (tim- 1690 osv. timme- 1690) särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) på solur: linje markerande timme. Marck att man kan giöra .. Solwijsare små och stora, alt effter som man drager Tim lineorna långa till. RÅLAMB 4: 109 (1690). *Kulturen* 1954, s. 19. — -LOPP. (numera bl. i skildring av ä. förh.) om löptävling där den tävlande som sprungit längst på en timme segrar, entimmeslöpning; jfr **-löpning**. Stenroos var icke alls säker på sin seger på timloppet. *IdrBl.* 26/9 1924, s. 4. *SAOL* (1973). — (6) -LÄRARE. (icke tillsvidareförordnad) lärare som arvoderas per undervisad timme; jfr **-lärarinna**. *TLär.* 1846–47, s. 208. Anställning som timlärare skall ha avsett en hel termin för att pensionsrätt skall föreligga. *SFS* 1985, nr 317, s. 852. Ssgr: **timlärar-anställning**. *TSvLärov.* 1950, s. 370. **-kungörelse**. *TSvLärov.* 1954, s. 275. **-tjänst**. *UNT* 17/8 1932, s. 2. — (6) -LÄRARINNA. (numera föga br.) kvinnlig timlärare. *SAOL* (1900). *IllSvOrdb.* (1964). — (4, 6) -LÖN. (avlöningsform innebärande) per arbetad timme utgående lön; jfr **lön**, sbst.[1] 2 *b*, o. **-arvode**, **-betalning**, **-förtjänst**, **-penning** 2. *SvFlicksk.* 249 (1888; *om timlärares lön*). Timlönen användes för fabrikens arbetare för sådana arbeten, vilka ej lämpa sig för ackordlön, samt såsom minimilön även vid ackord. *HandInd.* 852 (1927). Timlönen *(på verkstaden)* var 18 öre. För maten betalade jag 8 kronor i veckan och husrummet kostade 5 kronor i månaden. *Järnvägsminn.* 156 (1952). Ssgr: **timlön-**, äv. **timlöne-** l. **timlöns-arbete**. BUCHT *NorrlSkogsl.* 2: 54 (1913). **-system**. SILFVERSTOLPE *BokbSthm* 176 (1930). — -LÖPNING. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr **-lopp**. Djurgårdens Idrottsförening har härmed äran inbjuda till en allmän svensk fotlöpning i en timmes tid (timlöpning) å Idrottsparkens bana. *NordIdrL* 1904, s. 297. *SAOL* (1973). — -MEDIUM. (numera mindre br.) ur observationer beräknat medium

(se d. o. 7) för viss timme på dygnet. RUBENSON *Meteor.* 106 (1880). Den periodiska (*temperaturvariationen*), som är skillnaden mellan det högsta och lägsta timmediet. *SvGeogrÅb.* 1927, s. 75. — **-MÄTARE**. särsk.: mätare (se d. o. 3) av förbrukning av kilowattimme energi. *SvD* 4/9 1996, Näringsliv s. 13. — (5) **-OBSERVATION**. (numera mindre br.) ((regelbundet) en gång) varje timme företagen observation, i sht av väderleksförhållanden. *NF* 3: 299 (1878). År 1865, då de s. k. timobservationerna vid Upsala observatorium .. tagit sin början. *BtRiksdP* 1902, Saml. 1. l. 3: nr 70, s. 2. ÖSTERGREN (1958). — **-PENNING**, l. **-PENG**. (**tim-** 1884 osv. **timme-** 1704) 1) (†) i pl., om straffavgift beräknad per timme efter överskriden tidsfrist. *KKD* 12: 248 (1704). 2) timlön; äv. om avgift l. ersättning för utförd tjänst debiterad per timme (jfr **-pris**); i sht förr särsk. i pl. (*Styresmannen*) åligger .. tillsyn öfver, att arbetarne rigtigt komma i åtnjutande af hvad de böra undfå efter uppgjorda beting, dags- eller timpenningar. *SFS* 1884, Bih. nr 42, s. 5. Betalningen utgick med timpenning beroende på åldern, och minimiersättningen var tre öre per timme. *Järnbruksminn.* 18 (1952). Förra vintern fick .. (*de pensionärer*) som behövde hjälp (*med snöskottning*) betala en timpenning. Nu blir det en engångsavgift i stället. *DN* 25/11 1987, Runt stan (Nacka) s. 5. — (6) **-PLAN**. *pedag.* uppgjord (o. i läroplan ingående) plan (se **plan**, sbst.[1] II 2) för omfattning av undervisningstid (för viss årskurs) o. dess fördelning på undervisningsämnen uttryckt i antal timmar per vecka. För den klassiska linien synas inga andra förändringar i timplanen erforderliga än de, som påkallas af den såsom nödig ansedda minskningen i arbetstiden. *LärovKomBet.* 1884–85, 1: 199. Nya tim- och kursplaner för folkskolan. *TSvLärov.* 1954, s. 281. Ssg (*pedag.*): **timplane-**, äv. **timplans-förslag**. *TSvLärov.* 1952, s. 107. — **-PRIS**. pris per timme; jfr **-penning** 2. Annonsbyrån med ett av landets lägsta timpriser. *DN* 28/10 1980, s. 7. — (6) **-REDUKTION**. (numera bl. tillf.) reduktion (se d. o. 5) av antal timmar ((i veckan) i visst undervisningsämne). *TSvLärov.* 1952, s. 58. I ett läge när timreduktioner är kännbara – i synnerhet vad historieundervisningen angår – är .. (*judeförintelsen på 1940-talet*) ett exempel på ett viktigt men svårt undervisningsinslag. *DN* 29/6 1997, s. C4. — **-REKORD**. (numera bl. tillf.) rekord (se d. o. 2) avseende på en timme genomförd aktivitet (ss. löpning l. flygning l. bilkörning l. cykling o. d.). Tim-rekordet för löpning skall vara professionisten Champions distans 17,468 km. *NordIdrL* 1900, s. 397. — (5) **-ROPARE**. (**tim-** 1803 osv. **timme-** 1697–1769) (förr) person som ropade ut timmen. *Weise* 400 (1697). Man (*bör*) icke .. förwandla Petri hane till en tim-ropare från något högt ställe af Templets byggnader. ÖDMANN *StrFörs.* II. 1: 74 (1803). — (4, 5) **-RÄKNING**. särsk. räkning av timmar; äv. om system l. princip för indelning l. strukturering av dygnet. BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 294 (1771). Timräkningen från 0 till 24 införes nästa år i almanackan. *SvD(A)* 15/9 1946, s. 9. — (5) **-RÖR**. *urmak.* rör (se **rör**, sbst.[3] 3 *i*) som bär timvisare hos ur. BERGQVIST o. HELLBERG *Horrmann* 8 (1881). — (5) **-SIFFRA**. siffra utvisande timme; särsk. om sådan siffra på urtavla.; jfr **-tal** 2. SCHWEDER *HbUrmak.* 24 (1874). Fortplantningsriktningen (*av ett åskväder*) anges medelst pilar (*på väderkartan*), tvärlinjerna och de vidfogade timsiffrorna visa hastigheten. TIMBERG *Meteor.* 163 (1908). — **-SKALA**. (numera bl. tillf.) i timmar indelad (cirkulär) skala. *Tiden* 17/10 1848, s. 4. — **-SKIVA**. (**tim-** 1749 osv. **timme-** *c.* 1740) urtavla; särsk. (o. numera bl.) om mot urtavla svarande anordning hos timer. Uhrwärcket war således inrättat, att Wijsaren .. stodh stilla, men Timmeskifwan gick omkring Solewijs. *SErikÅb.* 1913, s. 78 (*c.* 1740). *InköpskatalSelga* 1985, 1: 248. — **-SKRIVARE**. (numera mindre br.) person som yrkesmässigt mäter o. registrerar tidsåtgång för (av enskild arbetare) utfört arbete l. arbetsmoment (för att utifrån sådan mätning beräkna arbetares lön); jfr **tid-skrivare** 2. Med affärskontoret är förenadt ett särskildt timkontor, som sysselsätter 5 timskrifvare. *TT* 1878, s. 51. *Hufvudstadsbl.* 16/3 1988, s. 20. — (5) **-SLAG**. klockslag som markerar fullbordad timme; särsk. (om ä. förh.) i uttr. (*ut*)*ropa timslagen*, ropande tillkännage vilken timme klockan slagit; äv. dels allmännare, om (bestämd) tidpunkt (särsk. om tidpunkt för hel timme), dels mer l. mindre bildl. *KyrkohÅ* 1936, s. 171 (1702). Barn, hvilkas högljudda liflighet är svårast att styra, då, efter frihetens timslag, de undsluppit skolans tvång. *2SAH* 8: 159 (1817). Icke alla timslag i verlden ljuda med samma klang. GENBERG *VSkr.* 1: 75 (1867). Ett par brandvakter .. utropade på gammalt nattväktarmanér i tremulerande ton timslagen från bestämda gathörn. *ActaOel.* 2: 19 (1924). Förvandlingen begynte på ett bestämt timslag: nämligen på uppstigningsdagens kväll. ARONSON *FjärdeVäg.* 76 (1950). — (5) **-STAFFEL**. (numera föga br.) jfr **staffel** 3. (*Repeterslagverket*) har ingen slagskifva; slagens antal bestämmas här genom ett hjul, hvars omkrets utgöres af tolf efter hvarandra följande afsatser och kallas timstaffeln. ERICSSON *Ur.* 114 (1897). — (4, 5) **-STEN**. (**tim-** 1606 osv. **timma-** 1681, 1796. **timme-** 1640–1790) (numera bl. i skildring av ä. förh.) om solur med urtavla av sten (l. trä l. metall); jfr **-stock**. *2Saml.* 4: 38 (1606). Beslöts, att en solvisare skulle uppsattas öfver södra kyrkdörren eller ock en timsten på tjänligt ställe å kyrkvallen. HAGSTRÖM *Herdam.* 4: 183 (1901). Ssg: **timstens-visare**. (†) visare (stav o. d.) på timsten. LIND (1738). HEINRICH (1814). — (4, 5) **-STOCK**. (**tim-** 1658–1797. **timma-** 1538, 1790. **timme-** 1538–1700) (†) timsten; jfr **stock**, sbst.[1] 2. *VarRerV* 48 (1538). Tijimstocken skola kyrkiowerderna låta i wåår rät passa efter norstierna(*n*) och festa och göra huuff på. MURENIUS *AV* 407 (1658). *Orrelius* 363 (1797). — (4, 5) **-STRECK**. (numera bl. tillf.) streck (se **streck**, sbst.[1] 5) på urtavla l. solur o. d. som markerar timme; i sht förr äv. om (den tidslängd som betecknas med) avståndet mellan två sådana streck. Man skall .. år 1703 i Metz .. wid middagstiden i et kloster hafwa märkt, at skuggen på en Solwisare gått halftannat timstreck tilbaka. WULF *Köppen* 1: 338 (1799). (*Klockan*) gick oberörd av stormen visarsirligt från timstreck till timstreck. MARTINSON *Nässl.* 83 (1935). — (6) **-STUDIESTÖD**[~002] äv. [~200]. per timme utgående studiestöd. *SFS* 1975, s. 655. — (6) **-TABELL**. (†) särsk. om sammanställning av l. översikt över fördelning av timmar på undervisningsämnen; jfr **tabell** 2 o. **tid-tabell**. *PedBl.* 1875, s. 151. *SFS* 1891, nr 47, s. 14. — **-TAL**. (**tim-** 1800

osv. **timma- 1889** osv. **timme- 1750. timmo- 1906–1920) 1)** till **4**: (tal uttryckande) antal timmar; särsk. pregnant: (onödigt) många timmar; äv. i adverbiell anv., särsk. föregånget av prep. *i* (i sht förr äv. *under*): i flera (l. (orimligt l. onödigt) många) timmar; jfr **dagatal 2**. När 103 multipliseras med timetalet 3400 .. måste 350200 wara antalet. PALMQUIST *Rakn.* 42 (**1750**). Arbetet är stäldt antingen på timtal eller på styck. WETTERBERGH *Penning.* 453 (**1847**). Timtal kunde hon ligga på sin soffa och grubbla. AHRENBERG *Haap.* 227 (**1893**). Endast sällan vilar .. *(tropikfågeln)* på vattenytan, där den .. under timtal svävar miltals från land. *Upsala* 4/1 **1933**, s. 4. Svarta köer ringlar sig utanför ingången där var och en kan vänta i timmatal för att få en plats på allmänhetens läktare. AURÉN *CaféParis* 142 (**1951**). **2)** (numera bl. tillf.) till **5**: timsiffra. *Kulturen* **1954**, s. 64. **3)** till **6**: (tal uttryckande) antal undervisningstimmar (i visst ämne). *BtRiksdP* **1873**, 1. 1: nr 29, Bil. s. 7. Förslaget *(innebär)* omflyttning av andra ämnens timtal mellan årskurserna. *MotRiksd.* **1984–85**, nr 2538, s. 12. — **-TALS**, adv. o. sbst. **I.** ss. adv. **1)** till **4**: i timmar, timme ut o. timme in, timme efter timme (jfr **-vis I 1**); ngn gg äv. övergående i adjektivisk anv.: som pågår l. utföres o. d. under lång tid. RADEMINE *Knigge* 1: 10 (**1804**). En grön kulle utom staden, der jag timtals ansträngde min tankekraft för att arbeta mig till riklig insigt i Kant. SVANBERG *RedLefn.* 68 (**1882**). Lika säkert är att de flesta klädesplagg och tyger icke tåla vid timtals solbelysning. KEY *Hemv.* 166 (**1939**). **2)** (numera mindre br.) till **4, 6**: timvis (se d. o. **I 2**), per timme. BJÖRKEGREN 1497 (**1786**). Under tiden som Emilie var i Stockholm gaf hon engelska lektioner timtals. MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem.* 1: 133 (**1908**). **II.** ss. sbst. (numera mindre br.) till **4**: vanl. mer l. mindre hyperboliskt, i uttr. *i timtals*, mycket länge; jfr **-vis II**. Bönderna .. stodo och hängde i timtals öfver boddisken. LAGERLÖF *Jerus.* 1: 88 (**1901**). ÖSTERGREN (**1958**; *klandrat*). — (**4, 6**) **-TAXA**. för timme gällande taxa (se **taxa**, sbst. **3**); äv. konkret, om sammanställning l. förteckning upptagande sådan taxa. Där ej annat föreskrives, utgör timarvode viss bråkdel av årslönen för den löneklass, som angives i timtaxan. *SFS* **1947**, s. 1813. Ändrade timtaxor för yrkesmässiga lastbilar. *SvD(A)* 31/3 **1967**, s. 25. — (**4, 6**) **-TJÄNST**. tjänst innebärande anställning o. avlöning per timme. *SvD(A)* 16/4 **1945**, s. 13. — (**4, 6**) **-TJÄNSTGÖRING**$^{-020}$. timarbete; särsk. i fråga om undervisning bedriven av timanställd lärare. *(Skolöverstyrelsen)* hade .. räknat med att lärarkandidaterna skulle kunna åtaga sig timtjänstgöring. *TSvLärov.* **1951**, s. 34. *SvD* 24/6 **1974**, s. 21. — **-VERKE**. (numera föga br.) arbetsmängd som motsvarar av en person på en timme utfört arbete, mantimme. *(Det är)* önskligt, att timverkenas storlek rättas efter för handen varande förhållanden t. ex. vid gräfning jordmånens beskaffenhet, profilens storlek, manskapets arbetsförmåga. NORDENSVAN *Takt.* 34 (**1884**). ERIKSON *HbSmågatst.* 26 (**1928**). — **-VINKEL**. *astron.* om den vinkel som en himlakropps deklinationscirkel (se d. o. **1**) bildar med meridianen; jfr **tid-vinkel**. EKBOHRN *NautOrdb.* (**1840**). — **-VIS**, adv. o. sbst. (**tim- 1775** osv. **timma- 1950** osv. **timme- 1838**). **I.** ss. adv. **1)** till **4**: timtals (se d. o. **I 1**). HEINRICH (**1814**). *(Affärsbiträdets)* förnämsta reaktion inför många kunders .. beteendemönster är förvåning. Över att de har tid att välja, prova, tänka och fundera över ett enda litet förgängligt plagg timmavis eller flera dar i sträck. *SvD(B)* 22/12 **1950**, s. 10. **2)** till **4, 6**: (med) en timme i sänder l. åt gången; per timme (jfr **-tals I 2**); i sht förr äv. en gång i timmen. Det dyra namn af Wän mig då ej timm'-wis läna; / Jag wil det ständigt ha, och jag skal det förtjena. *1Saml.* 1–6: 728 (**1775**). Att hvarje lärare har en eller två vetenskaper, hvaruti han timmevis undervisar de särskilda klasserna. GEIJER I. 4: 321 (**1838**). På Riddarhusets läktare hade han placerat snabbskrifvare, som timvis aflöste hvarandra. *GHT* **1898**, nr 248 B, s. 1. En gratis elmätare .. som registrerar elkonsumtion timvis. *SvD* 7/6 **1997**, Näringsliv s. 18. **II.** ss. sbst. (numera mindre br.) till **4**: vanl. mer l. mindre hyperboliskt, i uttr. *i timvis*, mycket länge; jfr **-tals II**. När der kom fruar till hans mamma, kunde han i timvis sitta på en högbent stol utan att så mycket som dingla med fötterna. BENEDICTSSON *Ber.* 169 (**1888**). ÖSTERGREN (**1958**; *klandrat*). — **-VISARE**. (**tim- 1749** osv. **timme- 1690–1762**) **1)** till **4**: om växten Hibiscus trionum Lin. LILJA *FlOdlVext.* 104 (**1839**). Vissa icke latinska namn, s.s. timvisare .. *(eller)* Stunden-blume, hantyda på blommans egenskap att hålla sig utslagen helt kort tid, endast omkring 3 timmar. *BotN* **1926**, s. 205. **2)** till **4, 5**: visare (på urtavla l. solur o. d.) som utvisar timmar; äv. (om ä. förh.) om mekaniskt ur (jfr **timme-sejare**); äv. mer l. mindre bildl. RÅLAMB 4: 24 (**1690**). Efter .. *(templet)* står som en Evighetens Timvisare midt ibland grafvarne, måtte den timvisaren osvikliga förkunna hvad tiden lider. TEGNÉR *(WB)* 6: 244 (**1828**). Från minuthjulets axel, på hvilken minutvisaren är fästad, föres timvisaren, förmedelst erforderliga utvexlingar, så att den går 12 gånger långsammare kring taflan. ALMROTH *Karmarsch* 659 (**1839**). Under Medeltiden gick .. *(de stora mekaniska uren)* allmänt under benämningen Horologier, d. v. s. timvisare. *Kulturen* **1954**, s. 40. **3)** (†) till **5**: om ett slags patiens där korten läggs upp i form av en urtavla. *HbiblSällsk.* 1: 393 (**1839**).

B (numera bl. i ssgrna **-tal**, **-vis**): **TIMMA-GLAS**, **-KLOCKA**, se **A**. — **-LÅNG**, se **F**. — **-RUM**. (**tim-ma-** *c.* **1645–1712**. **timme- 1657**) (†) tidsavsnitt omfattande en timme (jfr **rum**, sbst.[3] **23**). IERICI *Colerus* 1: 166 (*c.* **1645**). När wij här hwijlat 1 tijmarum .. begåfwo wij oss på nederresan. *KKD* 5: 322 (**1712**). — **-STEN**, **-STOCK**, **-TAL**, **-VIS**, se **A**.

C (†): **TIMME-CIRKEL**, **-GLAS**, **-INDELNING**, **-KLOCKA**, **-LINJE**, **-PENNING**, **-ROPARE**, se **A**. **-RUM**, se **B**. — **-SEJARE**. mekaniskt ur; jfr **sejare**, sbst.[1], o. **tim-klocka**, **-visare**. *TullbSthm* 22/11 1578. — **-SKIVA**, **-STEN**, **-STOCK**, **-TAL**, **-VIS**, **-VISARE**, se **A**.

D (†): **TIMMES-LÅNG**, se **F**.

E (†): **TIMMO-TAL**, se **A**.

F: **TIMS-GAMMAL**. (**tim- 1926** osv. **tims- 1946** osv.) som är en timme gammal. Agget skall vara timgammalt, brödet daggammalt, vinet årgammalt, kvinnan sjutton år och vännen trettio. STRÖM *SvenskOrdspr.* 140 (**1926**). — **-LÅNG**. (**timma- 1926, 1927. timmes- 1927, 1958. tims- 1886** osv.) som är (ungefär) en timme lång, som varar (ungefär) en timme, äv. mer obestämt: som är flera timmar lång; jfr **lång 7**. *SundsvP* 10/4 **1886**, s. 2. Historieskrivar Blumenthal / på backen höll ett timslångt tal. SAXON *Haneg.* 70 (**1909**).

Under timslånga debatter visade det sig, att *(osv.)*. *SvTeolKv.* **1937**, s. 321.

TIMMELIG, se **timlig**.

TIMMER *tim⁴er*, sbst.[1], n.; best. **timret** (*TbLodose* 92 **(1588)** osv.) ((†) **timert** RÅLAMB 10: 40 **(1691**: halftimert); **timmeret** EKEBLAD *Bref* 2: 255 **(1661)**, SVEDENFORS *Gränsb.* 1: 216 (*i handl. fr.* **1768**: timmerets, *gen.*)); pl. = (*SthmSkotteb.* 3: 242 **1524** osv.); pl. best. **timren** (*2RA* 3: 684 **(1734**: timbren) osv.) l. **timmerna** (*SAOL* **(1923)** osv.) ((†) **timrerna** RÅLAMB 10: 9 **(1691)**, RÅLAMB 10: 32 **(1691)**). **(tember (th-) 1586–1588. temmer 1587–1828** (: Temmer Ref). **tijmber-** i ssg **1540** (: tijmber lass). **tijmmer-** i ssg **1597** (: Tijmmerskaffua). **tim-** i ssg **1666** (: timuerke). **timbbe-** i ssg **1530** (: timbbedrag). **timber (th-, -bb-, -är) 1521–1847. timbre-** i ssg **1640** (: timbrekarl). **timer 1554** (: timer mede)–**1788** (: Furu-timer). **timmer (th-) 1565** (: timmerstock) osv. **tymber 1550** (: tymber bijll)–**1557**. **tömer-** i ssg **1644** (: tomer Skakeltage)) [fsv. *timber*; motsv. ä. d. *tymbær*, *timbær*, d. *tømmer*, fvn. *timbr*, nor. *tømmer*, fsax. *timber*, mlt. *timmer*, fht. *zimbar* (t. *zimmer*), rum, feng., eng. *timber*; till den rot som äv. föreligger i gr. *δέμειν*, bygga (jfr lat. *domus*, hus (se **DOM**, sbst.[2])). — Jfr **FRUNTIMMER, TIMMERAGE, TIMRA**, sbst. o. v.]

1) om mer l. mindre bearbetad avkapad trädstam avsedd för l. använd till att bygga hus l. skepp (se slutet) o. d. av; i sht koll., liktydigt med: (grovt) virke; särsk. i fråga om byggnadskonstruktion i förb. med *knuta* (jfr **KNUTA**, v.[1] **3**); jfr **2**. *SthmSkotteb.* 3: 191 **(1521)**. Kånstmästaren schal .. hafua .. opseendhe medh alla Materialierne, som .. lefuererade blifua, och beståå, uthj Järn, Kohl, Timber .. eller huadh det är, at aldt .. må laghgildt .. inkomma. *BlBergshV* 19: 224 **(1660)**. Emädan min k*(iäre)* F*(ar)*k*(iär)* .. kan bruka dät nya kioket .. kan dät intet så hasta *(med byggningen)*, äffter timmeret intet så snart kan fördarffuas fast dät ligger något. EKEBLAD *Bref* 2: 255 **(1661**; *rättat efter hskr.*). De gamle timbren föllo, / förrådshusen ruko *(vid eldsvådan)*. AFZELIUS *SæmE* 245 **(1818)**. 3 st. Timmer 10 aln. långa. *JernkA* **1828**, 2: 211. Till kojan fick jag af min granne, skogen, / Det goda timret. BÖTTIGER 1: 1 **(1856)**. I stugornas torvtak prasslade det och i deras timmer knakade det. MALMBERG *Fiskebyn* 200 **(1919)**. *Arv* **1946**, s. 169 (: knutat timmer). Byggnaden .. är uppförd av grovt timmer i två våningar. *Fatab.* **1954**, s. 16. — jfr **BYGGNADS-, GRUV-, LIGG-, MULL-, STUG-, TVÄR-, VÄGG-TIMMER** m. fl. — särsk. (i fackspr.) i fråga om konstruktion av träfartyg, särsk. med tanke på spant l. stäv l. mast o. d. Bakbolssidan wijsar Timrerna och Plankorna. RÅLAMB 10: 9 **(1691)**. Timmer uti et skepp äro bottenstockar, zittror, uplangor och topptimmer, hwilka alla först uptunnas til lika tjocklek, och sedan behuggas efter mall och skefning. DALMAN 56 **(1765)**. *(Champanen)* har vanligen icke mera än tre timmer, hvaraf nollkrysspantet sitter på midten, och de tvenne andre på båda fjerdedelarna från fören och aktern. GOSSELMAN *Col.* 1: 219 **(1828)**. Snart varsnar jag sjelfva det mörka timret af det flytande huset. PALMBLAD *Nov.* 2: 237 **(1841)**. I fartyg på jernspant utgöras de delar, som i träfartyg kallas timmer (spanttimmer), af vinkeljern eller spantjern. *SFS* **1894**, nr 46, s. 4. — jfr **BOG-, HALV-, KRUM-, MAST-, SKEPPS-, SLUP-, SPANT-TIMMER** m. fl.

2) om del av avverkad trädstam; stock; i sht koll.; särsk. om sådana trädstammar transporterade (från skog till sågverk l. massafabrik o. d.) medelst fordon l. (om ä. förh.) medelst flottning, flottgods; äv. dels ss. ämnesnamn, dels i utvidgad anv., om träd (för framtida avverkning), särsk. ss. förled i ssgrna **TIMMER-BLÄDNING, -GALLRING, -STÄLLNING**; i ä. språkprov stundom svårt att skilja från **1**. *Långtradaren var lastad med timmer. Timmer till pappersmassa exporterades.* *SkaraStiftJordeb.* 65 **(1540)**. Laga vehl om Änghult och att iagh får hem mycket temmer dit, at om iagh lefver och kåmer igien skall iagh giöra en braf gårdh der af. *KKD* 7: 53 **(1703)**; möjl. till **1**. Under sista nödåret åverkades ensamt inom Vesterbotten omkring 100,000 timmer. *Samtiden* **1871**, s. 502. Genom skogens täta timmer efter vilan gossen hastar. JENSEN *BohmDiktn.* 194 **(1894)**. Årsringarna i .. urskogstimmer ligga .. så tätt, att de knappast äro för blotta ögat skönjbara — därav timrets hårdhet. STIERNSTEDT *Lantjunk.* 115 **(1939)**. Den vintern jag konfirmerades, var jag körpojke åt en arrendator, som körde timmer. Jag hade en krona om dagen samt mat. *Järnvägsminn.* 60 **(1952)**. På allt fler ställen i vårt land avlöses vattendragen som transportleder för timmer och massaved av landsvägs- och järnvägstransporter. *RiksdP* **1969**, 1 K nr 11, s. 7. — jfr **DRIV-, FLOTT-, FURU-, GRAN-, KÄRN-, LÖS-, PLANK-, RUND-, SÅG-TIMMER** m. fl.

3) i bildl. anv. *(De)* uppräknas såsom det rätta timret till den nya ministèrbyggnaden. *AnderssonBrevvaxl.* 2: 60 **(1848)**. Likväl hoppas jag få lof att säga, / att dessa ögon henne klibba sett / vid detta vackra timmer, denne junker. *VLitt.* 3: 803 **(1902)**. Han kände att det i honom fanns timmer till en politisk sångare. WARBURG *Snoilsky* 82 **(1905)**. Det är mig för trångt inom timmer och sparrar. GRANSTRÖM *Vis.* 14 **(1913)**.

Ssgr (i allm. till **2**. *Anm.* Vissa av nedan anförda ssgr kan äv. hänföras till **timra**, v.):

A (†): **TIM-VERKE**, se **D**.

B (†): **TIMBBE-DRAG**, se **D**.

C (†): **TIMBRE-KARL**, se **D**. — **-MAN**, se **timmerman**, sbst.[2]

D: (**1, 2**) **TIMMER-AFFÄR**. jfr **affär 4**. SCHRÖDER *Timmermärk.* 42 **(1893)**. *(Indonesiens president o. regering)* satsar hårt på .. timmerexport och för den som vill ha tillstånd att sätta i gång med timmeraffärer .. finns bara välvilja. *DN* 9 / 11 **1997**, s. D8. — (**1**) **-ALN**. (†) aln (se d. o. **3**) av trä. Han slogh honom öfwer hufwodet medh sin timmeralen. *VRP* **1667**, s. 301. — **-APTERARE**. (om ä. förh.) person som yrkesmässigt apterade (se **aptera 2** *b*) timmer; jfr **-aptering**. *YrkesförtArbFörmedl.* 56 **(1936)**. *YrkesförtArbFörmedl.* 57 **(1952)**. — **-APTERING**. (i sht om ä. förh.) jfr **-apterare**. Körare och huggare äro beroende av avmätarens arbete så till vida som hans timmeraptering icke alltid kan överensstämma med körprislistans och huggningsprisets fördelaktigaste kombinationer. BUCHT *NorrlSkogsl.* 2: 9 **(1913)**. *SFS* **1919**, s. 1593. — (**1, 2**) **-ARBETARE**. jfr **arbetare 2**. SCHULTHESS **(1885)**. — (**1, 2**) **-ARBETE**[~020]. abstr. o. konkret, motsv. **arbete 5** *b*, **11**. *G1R* 26: 777 **(1556)**. Ingen skall arbeta på åker eller ang, timher- eller thylikt arbete förrätta medan gudstiensten i Sochnekyrkan påstår om Apostladagarna. *KulturbVg.* 3: 63 **(1758)**. Fångarne tilvärkade alt det järn- och timmerarbete, som fordrades til raperter .. och andre Artilleri-förnödenheter. *LBA* 11–13: 154 **(1798)**.

Alvdalshärbrets dörromfattning präglas .. av fasthet och precision i timmerarbetet. *Fatab.* **1931**, s. 134. — **(1) -ARKITEKTUR.** (i sht om ä. förh.) arkitektur (se d. o. **1, 2**) i timmer. *TurÅ* **1911**, s. 134. Sällan har den svenska timmerarkitekturen kunnat lyfta sig till en extas av samma fromma enfald och brusande rikedom som i detta västgötska bondetempel. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 2: 64 **(1948)**. — **-AUKTION.** (numera bl. mera tillf.) auktion på timmer. *Fyris* **1894**, nr 142, s. 1. *SAOL* **(1973)**. — **-AVLÄGG**[~02], äv. [~20]. avlastningsplats för timmer; jfr **avlägga 13**. SUNDMAN *Skytt.* 66 **(1960)**. — **-AVVERKNING**[~020]. avverkning av timmer; äv. dels konkretare, om enskild omgång av sådan avverkning, dels konkret, om plats för avverkning; jfr **-fällning**. *AB* 6/11 **1865**, s. 4. FREDENBERG *Sågtimm.* 19 **(1892**; *konkretare***)**. På våren 1905 var det vid Maksjön i Vilhelmina .. stark skare .. och i somliga timmerafverkningar kunde timmer framforslas utan vägar. *2NF* 25: 910 **(1917)**. — **(1, 2) -BAGGE.** (numera mindre br.) timmerman (se **timmer-man**, sbst.[1]). Timmerbaggen, eller Timmermannen, utgör ett slägte, utmärkt af sina ofantliga spröt, hwilka hos en del äro längre än hela kroppen. HARTMAN *Naturk.* 243 **(1836)**. *FoFl.* **1952**, s. 156. — **(1) -BALK.** (numera bl. tillf.) balk (se d. o. **1** *a*) av timmer, träbalk. Wij wele lathe opsättie en bygningh .. till huilcken .. behöfues en hoop timber balcker och Sparrer. *HB* 2: 23 **(1583)**. — **(1) -BAND.** (förr) jfr **band**, sbst.[1] **22** *b*. WETTERDAL *Grufbr.* 172 **(1878)**. jfr HOLMKVIST *Bergsl-Gruvspr.* 83 **(1941)**. — **(1) -BEHANDLING.** jfr **behandling 2** *b*. *Fatab.* **1930**, s. 144. En .. form av timmerbehandling är facettering eller, riktigare, sexkantsform. ARNSTBERG *KnuttimrHus* 228 **(1976)**. — **-BIL.** lastbil för timmertransport. *SvD(B)* 8/10 **1954**, s. 5. Vem tjänar på att flottningen försvinner? Ja, inte de flottare som mister sina jobb och inte trafikanterna som nu får slåss om vägutrymmet med timmerbilarna. *MotRiksd.* **1976–77**, nr 212, s. 4. — **(1) -BILA.** [fsv. *timberbila*] jfr **bila**, sbst. *VarRerV* 39 **(1538)**. När Timbermannen har fäst Bielkan .. medh hållhakan, så tällier han honom medh timberbijlan, effter Snöret. SCHRODERUS *Comenius* 527 **(1639)**. Timmerbilan, (dvs.) en särskild yxa för klyvning av stockarna. *HantvB* I. 6: 395 **(1938)**. — **-BINDA.** (numera föga br.) timmerbråte; jfr **binda**, sbst. **5**. *2UB* 4: 398 **(1899)**. — **-BJÖRN.** (i sht förr) björnbindsle; jfr **björn 5**. Vanlig, enkel timmerbjörn .. består av en hävarm, vars främre del är formad till en stor, kraftig krok och bakre, längre del är rak och utgör spännarm. *Varulex.* Byggn. 2: 143 **(1955)**. — **(1) -BLINDERING.** (förr) jfr **blindering**, sbst.[1] **1**. Krutförråden utgräfdes i stora jordmassor, med särdeles grofva timmerblinderingar och ofvanpå dem ett tjockt jordlager. *KrigVAT* **1857**, s. 328. HAZELIUS *Bef.* 157 **(1864)**. — **-BLÄDNING.** (om ä. förh.) avverkning(smetod) varvid vissa träd (efter urvalsförfarande) inom ett skogsbestånd avverkades; jfr **bläda 2** o. **dimensions-avverkning**. *SFS* **1867**, nr 56, s. 3. Timmerbladning .. som endast bör utföras inom de äldre med timmer bevuxna bestånden .. utföres vanligen i tvenne omgångar med 20 års mellantid. *LAHT* **1894**, s. 134. — **(1, 2) -BOCK**, sbst.[1] (numera mindre br.) timmerman (se **timmer-man**, sbst.[1]). Timmerbockar .. Hithörande arter lefva i barrskogarna, eller på barrträdens bekostnad. HOLMGREN *Insekt.* 143 **(1867)**. *2SvUppslB* **(1954)**. — **(1) -BOCK**, sbst.[2] (numera bl. tillf.) bock (se **bock**, sbst.[1] **II**) för timmerarbete; förr äv. om stötta av timmer. *KrigVAH* **1817**, s. 102. Vid skrädning upplägges timret på .. låga timmerbockar .. och fästes med hållhakar. *KrigVAT* **1845**, s. 473. — **-BOGSERING.** (om ä. förh.) (metod för) transport av timmer (vid flottning). *Motion i 2 kam.* **1901**, nr 23, s. 9. Vid sidan av .. flottningen .. har havsflottningen .. eller timmerbogseringen .. fått .. större betydelse. *SvSkog.* 931 **(1928)**. — **-BOM.** (förr) jfr **bom**, sbst.[1] **2** *a* *ε*. ENGLUND *Ged.* 50 **(1853)**. *(Vid sågverken)* samlas stockarna inom stora timmerbommar och halas uppför lutande banor omedelbart ur vattnet upp i såghuset. *ArbB* 126 **(1887)**. — **-BORD.** särsk. om bord (se **bord**, sbst.[1] **5** *d*) använt vid sortering av timmer. Stockarna åker in på timmerbordet och får ett par hugg av timmerkroken. JOHNSON *Här* 82 **(1935)**. — **(1) -BORR.** jfr **borr**, sbst.[1] **1**, o. **-navare**. LEIJONHUFVUD o. JUNGSTEDT 67 **(1887)**. — **-BRYGGA.** särsk. (om ä. förh.) om brygga vid sågverk o. d. Såghus — med vidbyggd timmerbrygga. *PT* **1900**, nr 129 A, s. 4. — **-BRÅTE.** (om ä. förh.) jfr **bråte**, sbst.[2] **1** *b*, o. **-binda**, **-bröt**. HEMBERG *ObanStig.* 8 **(1896)**. Detta arbete, att lossa timmerbråtarna i forsarna, kan vara livsfarligt. SANDSTRÖM *NatArb.* 2: 26 **(1910)**. — **-BRÖT.** (om ä. förh.) timmerbråte. MOLIN *SSkr.* 67 **(1892)**. Där älvfåran smalnade och forsbruset steg, lågo stora timmerbrötar, gulröda i solen. *TurÅ* **1943**, s. 178. — **-BUNT.** (om ä. förh.) jfr **bunt**, sbst. **II 5**. EKMAN *SkogstHb.* 137 **(1908)**. Från sorteringsverket bogseras .. timmerbuntarna till timmerägarens förvaringsmagasin. EDBERG *TräB* 61 **(1929)**. — **(1) -BYGGNAD. 1)** (numera föga br.) i fråga om byggnadssätt: byggande med timmer; jfr **byggnad 2**, **5** (*a*). Norden torde .. ha intagit en särställning, i det att timmerbyggnaden ända till medeltidens början där var det enda byggnadssätt man räknade med. *HantvB* I. 6: 397 **(1938)**. **2)** byggnad (se d. o. **3**) av timmer. RYDBERG *Vap.* 317 **(1891)**. Ornäsloftet, timmerbyggnad från 1450-talet där Gustav Vasa gömde sig i Borlänge kommun är värt att hedra. *DN* 16/5 **1998**, s. B5. — **(1) -BYGGNADS-KONST.** konsten att bygga med timmer. Studier i den nordiska timmerbyggnadskonsten från vikingatiden till 1800-talet. BOËTHIUS *StNordTimm.* **(1927**; *titel***)**. — **(1) -BÅTSMAN.** (†) timmerman (se **timmerman**, sbst.[2] **2** *a*) tillhörande krigsflottans manskap; jfr **båtsman 2**. Timmer Båtsmän .. få lika med det öfriga parads manskapet .. brod in natura .. efter Crons värdie. *KBrevAmirKoll.* 5/7 **1748**. GYNTHER *Förf.* 8: 42 **(1863)**. — **(1) -BÄDD.** (i ä. fackspr.) bädd (se d. o. **5**) byggd av timmer. *VetAH* **1807**, s. 109. Denna timmerbädd ligger .. beständigt nedsänkt i vatten, som skyddar den mot atmosferens inverkan. *TT* **1883**, s. 76. — **(1) -DAMM.** (förr) i gruva: damm (se **damm**, sbst.[1] **I 1**) byggd av timmer. WETTERDAL *Grufbr.* 291 **(1878)**. *(Vattnet rann)* ner till Skärsgruvan, vilken alltjämt var vattenreservoir med timmerdamm och dammhus. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 638 **(1955)**. — **-DIMENSION.** *skogsv.* dimension på timmer; äv.: timmer av viss dimension; jfr **dimension 2** *a* *β*. FREDENBERG *UppskTimm.* 9 **(1892)**. *(Det)* råder en stigande brist på timmerdimensioner lämpliga till försågning. DE GEER *SvNatRiked.* 1: 90 **(1946)**. — **-DONING.** (i sht förr) timmerkälke; jfr **doning** slutet. *GHT* **1895**, nr 244 A, s. 2. En timmerdoning består af tvenne kälkar, framkälken .. som har till uppgift att styra lasset, och bakkälken .. på hvilken självfva lasset hvilar. EKMAN *Skogst-*

Hb. 59 (1908). — (1) -DRAG. (timbbe- 1530. timmer- 1676 osv.) (förr) om verktyg för fogkonstruktion (jfr -mede); äv. i utvidgad anv., om fogkonstruktion. Rig 1933, s. 52 (1530). Fatob. 1930, s. 177 (om fogkonstruktion). Sedan knutskåran gjorts i ordning inställes "timmerdraget" till erforderlig bredd och "mossfaret" uppritas längs efter stockens undersida. ARNSTBERG KnuttimrHus 43 (1976). — -DRIVARE. (om ä. förh.) jfr drivare 5. LUNDELL (1893). En timmerdrivare använder i regeln en häst och kör då själv. BUCHT NorrlSkogsl. 2: 8 (1913). — -DRIVNING. (om ä. förh.) jfr drivning 1 o. -utdrivning. SvT 1852, nr 182, s. 2. SvD 1930, nr 76, s. 18 (konkretore). Det är under några få årtionden av 1900-talet som timmerdrivningen med häst har sin storhetstid, med kulmen under trettio- och fyrtiotalen. Expressen 6/4 1997, s. 5. — (1) -DRÄNG. [sannol. elliptiskt för timmermans-dräng, sbst.[2]] (†) dräng (se d. o. 2) med uppgift att biträda vid l. utföra timmer(mans)arbete. BoupptSthm 1679, s. 1108, Bil. PT 1791, nr 37, s. 4. — -DRÖG. (i sht förr) jfr drög, sbst.[1] 1, o. -kälke, -släde. NorrkpgT 30/3 1918, s. 5. SAOL (1973). — (1) -DUGLIG. (i sht i fackspr.) jfr duglig 2. Skogvakt. 1890, s. 29. Uti öfre Dalarne och .. Norrland torde skogens växttid komma att utsträckas, så att timmerdugligt virke erhålles. SkogsvT 1906, s. 202. — -FAKTOR. (förr) jfr faktor I 2 b β. PT 1917, nr 221 A, s. 2. — -FLOTT. (om ä. förh.) sammanfattande om timmerstockar som flottades; jfr flott, sbst.[1] 1. SvSkog. 852 (1928). På 1860-talet ersattes spelflottarna av ångvarpsbåtar som med ett varpspel på upp till 2 000 m stålwire kunde dra ett s. k. timmerflot på 150 000 stockar över större sjöar och fjärdar. SvD 10/7 1981, s. 1. — -FLOTTA, se -flotte. — -FLOTTANDE. (numera bl. tillf.) timmerflottning. VetAH 1741, s. 15. — -FLOTTARE. 3SAH 2: 155 (1886). (Han var) en prima timmerflottare .. (En gång blev han) stående på en hal sten mitt i forsen, medan timret gick runt omkring honom. SkogsarbMinn. 26 (1950). — -FLOTTE, förr äv. -FLOTTA. 1) till 1: flotte (se flotte, sbst.[2] 1) byggd av timmer; i ä. språkprov stundom svårt att skilja från 2. (Drängorna) monde her Benct .. drifve ifrå theris arbete och hade actet slå them ihiel, hvar the hielp icke bekommit hade af någre, som förde kongens timberflotte. HT 1894, s. 269 (c. 1544). (Sjöofficerarna) kunde ju fara ned utför Mississippi på en timmerflotte. NYBLOM Twain 1: 110 (1873). 2) (om ä. förh.) till 2: sammanbundet timmer som transporterades på vattendrag; jfr flotte, sbst.[2] 2. SthmSkotteb. 3/6 1548, s. 12. När våren kommer, stortas stockarna i elfven och föras antingen fritt flytande hvar för sig eller hopfästa till timmerflottar af strömmen ned till de stora sågverken. ArbB 126 (1887). — -FLOTTNING. (om ä. förh.) flottning (se flotta, v.[2] 1) av timmer; jfr -flottande. HISINGER Ant. 2: 17 (1820). Vid utforslingen af det timmer, som afverkas i skogarna, har för Sverige timmerflottningen stor betydelse. HALLER o. JULIUS 232 (1908). — (1, 2) -FOLK. (numera bl. tillf.) folk (se d. o. 3 h) som arbetar med timmer. RP 14: 408 (1650). Hon visste hur lumberjacks och annat timmerfolk levde på den krogen. MOBERG Nybygg. 193 (1956). — -FORA. jfr fora, sbst.[1] 1. SvSlöjdFT 1927, s. 80. En seg nordsvensk häst framför en väldig timmerfora. ÖSTERGREN (1958). SvD 8/12 1998, s. 4 (om varumängd). — -FORSLING. timmertransport. WIDMARK Helsingl. 1: 247 (1860). Timmerforslingen sker nu i allt större utsträckning med lastbil. ÖSTERGREN (1958). — -FURA. timmertall. Allt efter skiljaktigheterna hos den mark, hvarå tallen växer, företer den betydliga olikheter i storlek .. ända från dvärgträden .. till den resliga timmerfuran. BJÖRKMAN Skogssk. 20 (1868). — -FÅNG. (numera föga br.) timmerfångst; jfr fång 10 b o. -fångst. FörarbSvLag 7: 285 (1692). (Anteckningar skulle göras om) vilka skogar voro tjänliga till uppodling eller till timmerfång. SvLantmät. 1: 139 (1928). — -FÅNGST. (om ä. förh.) utvinning av timmer; äv. konkret; jfr fångst 2 o. -fång. Rättighet till timmerfångst. WIDMARK Helsingl. 2: 95 (1849). SkogsvT 1906, s. 438 (konkret). — -FÄLLARE. (numera bl. tillf.) person som (yrkesmässigt) fäller timmer. HEMBERG Joktsk. 92 (1896). SAOL (1973). — -FÄLLE. (†) fällande av timmer; äv. om ställe för avverkning; jfr fälle, sbst.[1] 1. Uthse de orter och ställen, hwarest timmerfällen till wedebrand .. kommer att huggas. TROLLE-BONDE Hesselby 188 (i hondl. fr. 1747). Åldermannen (bör) wid Timmerfällen afboja, at skogen ej må för starkt blädas. PH 6: 4799 (1758). — -FÄLLNING. fällning (se d. o. 3) av timmer; äv. konkretare; jfr -avverkning. STRINDBERG Brev 5: 204 (1885). LUNDSTRÖM Skog. 26 (1895; konkretore). Under timmerfällning i skogen arbetade min morbror under en stor fura, i vilken en torrtopp hängde. PERS LarBondTidn. 34 (1948). — -FÄSTE. (om ä. förh.) jfr fäste 5 a β. TT 1880, s. 56. I Kalix älf .. flottas virket löst, och då stockarna härvid ofta hopa sig i väldiga bråtar eller timmerfästen (osv.). TurA 1904, s. 158. — (1) -FÖRBINDNING. (†) om medelst timmerstockar åstadkommen hopfogning; jfr förbindning 4 a. Skarfven (i slangångsbottnen) göres såsom vanlig timmerförbindning och med jernskrufvar. JernkA 1862, s. 8. — -FÖRNING. (†) timmertransport. Bergzbruckningh kräffwer en stoor bekostningh, och myken hielp, med .. kolningh, Timberförningh .. och annett slijktt. G1R 17: 82 (1545). — -FÖRSEL. särsk. (†) om ss. pålaga ålagd transport av timmer. Uthi Mallmöiske recessen ähr uthlåfvat, att .. (bönderna) allenast skulle uthgiöra een timmerförssel. RARP 10: 567 (1668). — -GALLRING. särsk. (numera mindre br.) timmersortering; jfr gallra, v.[3] 4. JOHNSON Nu 31 (1934). ÖSTERGREN (1958). — (1) -GEJD. (förr) gejd av timmer. I malmhissarne, som äro försedda med säkerhetsapparat å timmergejder, är nettolasten 1.5 ton. JernkA 1906, s. 300. — (1) -GESÄLL. (i sht förr) jfr gesäll 2. NORDFORSS (1805). Timmer- och Mur-Gesäller .. (taxeros) lika med Werk-Gesäller. SFS 1830, s. 683. — (1) -GILLE. (förr) jfr gille 2. OSBECK Loh. 89 (1796). Förr .. var det .. vanligt .. med s. k. "timmergillen". Den som skulle .. bygga .. boningshus ställde till med ett hejdundrande kalas och bjöd skogsägarna runt om i byarna. .. (Efter festen) levererade de .. timmerträd. GHT 28/2 1945, s. 14. — -GRIMMA. särsk. (förr) grimma (se grimma 3 a δ) med l. avsedd för timmer. En liten bogserbåt, som mödosamt och långsamt släpade på sin timmergrimma nedåt verken. HULPHERS Ångermanl. 48 (1900). IllSvOrdb. (1955; om timmerbom). — (1) -GRÅ. grå som åldrat (obehandlat) timmer. NÄSSTRÖM FornDSv. 1: 182 (1941). — -GÅNG. (numera mindre br.) om timmers framfart i älv o. d., med särskild tanke på de utför älv osv. drivande l. störtande timmerstockarna. Att under stark timmergång ro i stark ström .. är högst farligt. TurHb. 1: 72

(1894). *MeddGeoteknInst.* 1: 51 (1946). — (1, 2) **-GÅRD.** gård byggd av timmer; förr äv.: upplag(splats) för timmer. En ogift Gårdsfogde .. åstundar nästa flottning tjenst .. vid någon Timmer- eller Brädgård. *DA* **1808**, nr 52, s. 7. Det storvulna i en gammal fyrkantbyggd timmergård .. som .. länsmansgården .. blir en logisk följd av timmerkonstruktionen. NASSTRÖM *SvFunkt.* 21 (1930). — (1) **-GÄRDSGÅRD.** (†) gärdsgård av timmer. KALM *Resa* 3: 201 (1761). — (1) **-HAGE.** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stängsel av timmer för djurfångst. EKMAN *NorrlJakt* 27 (1910). *(Stängseltypen)* kallas i Jokkmokks socken timmerhage eller stockgårde. *Fatab.* **1926**, s. 177. — (1) **-HAKE.** (förr) jfr **hake**, sbst.[2] **1.** *BtÅboH* I. 1: 37 (1556). Timmerhake .. *(dvs.)* groft järn med båda ändar rätvinkligt nedbøjda och tillspetsade. Användes att vid arbetning af timmer fästa detsamma vid underlaget. JUHLIN-DANNFELT (1886). — (1, 2) **-HANDEL.** handel (se **handel**, sbst.[2] **11** *b*) med timmer; äv. konkret. STIERNMAN *Com.* 5: 426 (1693). Den dag då Sveriges stora timmerhandel upphör, öppnas .. ett tidehvarf af den yttersta nöd för vårt land. AGARDH o. LJUNGBERG III. 1: 139 (1857). *IllSvOrdb.* (1955; *konkret*). — (1, 2) **-HANDLANDE.** (†) timmerhandlare. *SC* 1: 571 (1820). *ÖoL* (1852). — (1, 2) **-HANDLARE.** person som (yrkesmässigt) handlar med timmer; jfr **-handlande, -köpare, -uppköpare.** TILAS *CurrVitæ* 215 (1756). — (1) **-HANTLANGARE.** (förr) jfr **hantlangare 1.** STÅL *Byggn.* 1: 298 (1834). — (1) **-HANTVERK**[~02] l. [~20]. (numera bl. tillf.) jfr **hantverk 1.** *(Jesus)* war, som *(folket)* .. mente, upfödd blott uti Timmer-handtwärket. BORG *Luther* 1: 73 (1753). HEINRICH (1814). jfr **skepps-timmer-hantverk.** — (1) **-HJÄLP.** (†) hjälp med timmer. Till Jören Jonson .. att han och betacker the dalekarler, som ten timberhielp ther till holpet haffve. *G1R* 22: 305 (1551). — **-HUGG.** [fsv. *timberhug, timbirhogh*] (†) (rätt till) huggande av timmer; äv. konkret, om plats för sådant huggande; jfr **hugg**, sbst.[1] **5**, o. **-hygge 1, 2.** *PrivSvStad.* 4: 192 (1597). Haffua frid timberhug och wedebrand, till sin nodtorfft. *HammarkDomb.* 7/10 **1613**. *BtÅboH* I. 1: 117 (1629; *konkret*). *PH* 5: 3346 (1752). — **-HUGGANDE.** huggande av timmer; jfr **hugga**, v.[1] **4.** *(Ingen har rätt till)* näfwerflott, timmerhuggande eller wedeskog utan alla skogsägarnes lof och minne. *VgFmT* II. 6–7: 128 (1609). — **-HUGGARE.** jfr **huggare 1** *a*. Man finner .. *(under vintern)* de stora skogarne uppfyllde af timmerhuggare. AGARDH o. LJUNGBERG I. 2: 85 (1853). — **-HUGGE**, se **-hygge.** — **-HUGGNING.** verksamheten l. sysselsättningen att hugga timmer. Colerus talar om Timberhuggning, och säger: At the som boo vthi Brunswijk, hugga sit Timber i Michaelis Nedan vthi thet sidsta Qwarteret. IERICI *Colerus* 1: 320 (c. 1645). — (1) **-HUS.** hus byggt av timmer. *Cook 3Resa* 582 (1787). Uppe i en skogsbacke låg ett rödmålat timmerhus med torvtak. HEDBERG *Rakn.* 122 (1932). — **-HYGGE**, förr äv. **-HUGGE. 1)** (numera mindre br.) huggande av l. i timmer; jfr **hygge**, sbst.[2] **1.** JOHANSSON *Noraskog* 1: 241 (*i handl. fr.* 1689). I intet rike finner man så sinnrika handtverkare, att de med .. timmerhygge och byggeri förmå åstadkomma sådana verk som i Nürnberg. BÅÅTH *WagnerS* 3: 3 (1905). SMEDS *Malaxb.* 149 (1935). **2)** (numera bl. mera tillf.) jfr **hygge**, sbst.[2] **3.** *Fatab.* *1913*, s. 173 (1714). När fader Jonke efter dagens ansträngande arbete på timmerhygget djupt insomnat *(osv.)*. HEMBERG *ObanStig.* 26 (1896). *SAOL* (1998). — **-HÄST. 1)** häst använd l. lämplig att använda vid transport av timmer. Några korta råd angående timmerhästens utfodring och vård. RUDIN *Råd* (1938; *titel*). **2)** (i fackspr.) jfr **häst 3** *b*. EKMAN *SkogstHb.* 157 (1908). Timmerhäst: *(dvs.)* bockformig ställning med uppfordringskättingar, som upptar flottningstimmer .. på tvären ur vattnet. *SvTeknOrdb.* (1946). — **-HÖG**, r. hög (se **hög**, sbst.[1] **2**) av timmer. *VRP* **1654**, s. 903. *(Vi)* ville rida öfver ett par timmerhögar .. och gamle Hans .. ville hindra oss. HEDBERG *Lej.* 23 (1868). — **-HÖG**, adj. (numera föga br.) hög som ett timmerträd; mycket hög; förr äv. i bild. LEOPOLD 2: 159 (1794, 1815; *om brott*). Der, under hvalf / af timmerhög skog, / bodde de mägtige / Svithiods Gudar. GEIJER *Skald.* 36 (1811, 1835). RAMSAY *Barnaår* 6: 111 (1905). — **-INTAG**[~02], äv. [~20]. (om ä. förh.) ställe vid sågverk där flottat timmer togs in för sortering. *INJA* **1874**, s. 479. Vem som helst med ordentliga kroppskrafter har kunnat ge sig på sågverksarbete, vare sig det .. gällt arbete i .. sågen .. *(eller)* vid timmerintaget. WIK *NSvSågvInd.* 71 (1950). — (1) **-JÄRN.** (förr) om verktyg o. d. för hantering l. bearbetning av timmer. *BouppStSthm* **1679**, s. 1441 a, Bil. — (1) **-KAR.** (i ä. fackspr.) jfr **kar**, sbst.[1] **3** (*a*), o. **-kista 2.** *VGR* **1770**, s. 385. Man .. inhagnar små ägor med hank och stör och sätter i sället för grindstolpar tresidiga timmerkar, som fyllas med gråsten. BRUNIUS *Resa 1838* 164 (1839). — **-KARL.** (timbre- 1640, timmer- 1578 osv.) **1)** (förr) till **1**: timmerman (se **timmerman**, sbst.[2] **1**). *VadstÅTb.* 96 (1578). En ny gård skall byggas .. timmerkarlar komma och hjälpa till med husens uppförande. *SvGeogrÅb.* **1944**, s. 244. **2)** (i sht om ä. förh.) till **2**, om karl som arbetar med avverkning (l. flottning) av timmer. Fäbodarne äro tysta och timmerkarlarne sofva efter sin arbetsdag. ENGSTRÖM *Lif* 57 (1907). — (1) **-KISTA. 1)** jfr **kista 1.** RÅLAMB 10: 34 (1691). *IllSvOrdb.* (1955). **2)** (i ä. fackspr.) jfr **kista 4** (*c*) o. **-kar.** *JernkA* **1818**, s. 111. Timmerkistan .. och stenmuren .. äro landfästen och stödjepelare för att gifva .. *(dammbyggnaden)* behöflig styrka. *JernkA* **1861**, s. 157. — **-KLABB.** jfr **klabb**, sbst.[2] **1.** *UpplDomb.* 9: 96 (1736). *(Stocken)* kom flytande, en grov timmerklabb med en stämpel i stubbändan. LO-JOHANSSON *Stockh.* 190 (1954). — **-KLAMP.** (numera bl. tillf.) timmerstock; jfr **klamp**, sbst.[1] **5.** *(När vattenmassan kastar en stocksamling utför fallstupet)* är det icke ovanligt att timmerklampar af 18–20 tums diameter slås utaf som tändstickor en fot eller två från afhugget. MOLIN *Sskr.* 279 (1894). *SAOL* (1973). — **-KLOVE.** (i fackspr.) jfr **klove 2.** En .. kvickögd tummare såg ofelbart vilket dimensionsmärke varje stock skulle ha, utan att behöva anlita timmerkloven. *Sågverksminn.* 184 (1948). — (1) **-KLUBBA.** klubba för timmerarbete. KOLMODIN *QvSp.* 2: 41 (1750). *HantvSv.* 331 (1996). — (1) **-KLÄDA.** (numera föga br.) bekläda (ngt) med timmer; äv. i p. pf. HAZELIUS *Bef.* 112 (1836). Väggarne *(i provsprängningsrummet)* timmerklädas på insidan, hvarefter en granat bringas till explosion deri. *TT* **1872**, s. 45. I tunnelns mittlinie framdrifvas två smala timmerklädda stollgångar. *2UB* 9: 298 (1905). — (1) **-KLÄDNAD.** särsk. (†) i fråga om befästningsverk: beklädnad av timmer. Timmerklädnad *(bör)* sluta 1,5–2 f*(ot)* nedom vallkanten, för att icke afskjutet trä-splint må skada besättningen. HAZELIUS *Bef.* 101 (1836). BJÖRKMAN (1889). — (1) **-KNUT.** (i sht i

fackspr.) jfr **knut**, sbst.[1] **1** *b β δ*; **3.** EKSTRÖM *Vandr.* 8 **(1871).** Efter utskärningens form kallas timmerknutarna vid husbyggnad korsknut eller laxknut. ÖSTERGREN **(1958).** — **-KOJA.** särsk. till **2**, om koja (se **koja**, sbst.[2] *b*) använd som tillfällig bostad av skogs- l. timmerarbetare. SCHRÖDER *MinnSkog.* 98 **(1888).** Timmerkojorna, som läggas på ett centralt ställe å skogen, uppföras .. af .. mindre dyrbart virke. EKMAN *SkogstHb.* 36 **(1908).** — **(1) -KONSTRUKTION.** (i sht i fackspr.) abstr. o. konkret; jfr **konstruktion 1** *a*, *b*. Trävirkets menligaste inflytande på timmer-construktioner är dess egenskaper att spricka, kasta och slå sig. ROTHSTEIN *Byggn.* 40 **(1856).** *Fornv.* **1936**, s. 175 (*abstr.*). — **(1, 2) -KUSE.** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr **kuse 6** o. **-man**, sbst.[1] BROMAN *Glys.* 3: 530 (*c.* **1730).** Timmermannen kallas .. en allmänt känd skalbagge .. som man ofta ser på upplagd ved .. jag har även hört den benämnas "Timmerkuse". *DjurNat.* **1952**, nr 3, s. 2. — **(1) -KYRKA.** (i sht förr) kyrka byggd av timmer. *TT* **1893**, Byggn. s. 21. Habo. En av landets märkligaste timmerkyrkor, uppförd 1680 i karolinerstil. *TurA* **1987**, s. 210. — **(1) -KÅTA.** kåta (se **kåta**, sbst. **2**) byggd av timmerstockar. *BL* 19: 169 **(1852).** Skogslapparnas timmerkåta och stolphärbre är alltmer sällsynta byggnadsrelikter. *Fatab.* **1958**, s. 140. — **-KÄLKE.** kälke för timmertransport; jfr **-doning**, **-drög**, **-stötting**. BJÖRKMAN **(1889).** Många av de kringboende bönderna ha kommit till skogen med sina hästar och timmerkälkar. SANDSTRÖM *NatArb.* 2: 23 **(1910).** — **-KÖPARE.** (numera bl. tillf.) jfr **-handlare**. AGARDH o. LJUNGBERG I. 2: 85 **(1853).** ÖSTERGREN **(1958).** — **-KÖRARE.** (i sht förr) person som (yrkesmässigt) (avverkade o.) transporterade timmer. AGARDH o. LJUNGBERG I. 2: 85 **(1853).** I Norrland och Dalarna är det vanligt, att en eller flera timmerkörare slå sig tillsammans och ta en afverkning på ackord. *2NF* 25: 1049 **(1917).** — **-KÖRNING.** jfr **köra**, v. **9**; äv. konkretare. *(Han har)* giordt myckit annet arbete med .. *(de stulna djuren)* med timberkörning och annet. *HT 1894*, s. 268 (*c.* **1544**). Marken var .. beströdd med ris .. efter föregående timmerkörningar. *FrSkog.* 71 **(1892).** — **-KÖRSEL**, äv. **-KÖRSLE.** (†) transport av timmer, särsk. om av kronan o. d. ålagd sådan; äv. konkretare; jfr **körsel 2**. Till höltz Häredzboarne efter .. Lanshöffdingens Skriptelige befalning om Timber kiösslen till krogen här j häredt byggiass skall. *GullbgDomb.* 12/1 **(1650).** *RARP* 10: 567 **(1668**; *konkretare*). — **-KÖRSLA.** i pl.; jfr **körsla 2** o. **-äcka**. De hästar, som lämpa sig bäst för timmerkörslor, äro de s. k. nordsvenska. EKMAN *SkogstHb.* 64 **(1908).** — **-KÖRSLE**, se **-körsel**. — **-LAG. 1)** (†) till **1**: timmervarv; jfr **lag**, sbst.[3] **4** *c*. *(Stugan)* var uppförd af så få timmerlag, att utvändigt "täckan" (takets betäckning) var föga upphöjd från marken. HOLMBERG *Nordb.* 215 **(1852).** *TT* **1897**, Byggn. s. 122. **2)** (förr) till **2**: arbetslag vid timmeravverkning. Han måste .. vara färdig så långt i förväg, att han hade tid att koka timmerlagets gröt till middagen. PERS *LärBondTidn.* 30 **(1948).** — **-LASS.** jfr **lass**, sbst.[2] **1.** *SkaraStiftJordeb.* 71 **(1540).** — **-LEDARE.** (om ä. förh.) jfr **ledare 7.** *TT* **1901**, V. s. 18. Med vattenverksbyggnader avses anordningar .. för fiskets och flottningens tillgodoseende, såsom laxtrappor .. och timmerledare. *SFS* **1918**, s. 1144. — **-LÄNGD.** timmerstocks längd; äv. om till viss längd (se d. o. **6**) avmätt l. avkapad stock. Sedan trädet är fälldt bör detsamma afmätas till passande timmerlängder och därefter kapas. FREDENBERG *Sågtimm.* 11 **(1892).** Stundom ha huggarna angifvit timmerlängden i ändarna. EKMAN *SkogstHb.* 73 **(1908).** — **-LÄNSA** l. **-LÄNS.** (om ä. förh.) jfr **länsa**, sbst.[2] *JernkA* **1865**, s. 190. Med timmerlänsa menas grofva stockar, vanligen två och två sammanfogade bredvid hvarandra, hvilka medelst grofva jernkoppel .. äro förenade med hvar andra till en enda lång rad. *DN(A)* 6/12 **1893**, s. 2. — **-MAGASIN.** (om ä. förh.) jfr **magasin 1** *b β*. *TT* **1878**, s. 106. Med timmermagasin förstås det medelst länsar instängda området i vattnet framför sågverket, i vilket sågtimmer intages och uppsorteras före sågningen. *HbSkogstekn.* 432 **(1922).** — **(1, 2) -MAN**, sbst.[1] (sbst.[2] se **timmerman**, sbst.[2]) *entomol.* om den i ä. systematik till släktet Lamia l. Cerambyx förda skalbaggen Acanthocinus aedilis Lin., hörande till familjen långhorningar; jfr **-bagge**, **-bock**, sbst.[1] Timmermannens .. horn .. äro några gånger längre än .. hans kropp. LINNÉ *PVetA* **1739**, s. 14. Timmermannen (Cerambyx) .. Genom att gnida halsskölden emot täckvingarne, åstadkomma de ett knarrande läte. LINDSTRÖM *Kobell* 3: 67 **(1864).** När .. insekten, som kallas "timmerman" knaprade i träväggen, så betydde det, att man inom kort skulle se en likkista i huset. NYBLOM *Minn.* 1: 37 **(1904).** Ssg: **timmermansdräng**, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 1531). skalbaggen Hylotrupes bajulus Lin., husbock. DAHLBOM *Insekt.* 94 **(1837).** Att vår Husbock kallas Timmermansdräng beror på att den .. träffas tillsammans med Timmermannen och liksom uppvaktar denna. *DjurNat.* **1952**, nr 3, s. 2. — **-MANS-BI.** (numera föga br.) träbi. Till steklarne höra Timmermansbien (Xylocopa), som inuti ved urhålka en rad af celler eller rum, hvilka .. tjena ungarne till bo. LINDSTRÖM *Kobell* 3: 91 **(1864).** *2NF* 33: 516 **(1921).** — **-MASSA. 1)** (tillf.) till **1**; jfr **massa**, sbst.[2] **1** *b α*. *KrigVAH* **1844**, s. 76. **2)** (om ä. förh.) till **2**: anhopning av flottat timmer; jfr **massa**, sbst.[2] **4.** *HbSkogstekn.* 365 **(1922).** Timmermassan har stoppat .. precis framför gallringsbommen. JOHNSON *Nu* 34 **(1934).** — **(1) -MEDE.** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) timmerdrag; jfr **mede**, sbst.[2] *Rig 1933*, s. 52 **(1554).** *ICAKurir.* **1990**, nr 46, s. 9. — **(1, 2) -MOSSA.** (†) mossan Hylocomium splendens (Hedw.) B. S. G., husmossa. Muscus (terrestris vulgatissimus ..) .. Jordmåssa, Timmermåssa. BROMELIUS *Chl.* 68 **(1694).** Stuguväggarna voro .. merendels myssjade med den så kallade Timmermåssan. KALM *VgBah.* 193 **(1746).** FRIES *Ordb.* (*c.* **1870).** — **-MÄNGD.** (numera bl. mera tillf.) jfr **mängd**, sbst.[2] **1** *d*. EKMAN *SkogstHb.* 146 **(1908).** — **-MÄRKARE.** (förr) person som (yrkesmässigt) märkte timmer. *BondP* 12: 701 **(1771).** Ibland arbetarne kringvandra s. k. timmermärkare, hvilka leda hela arbetet, och sätta agarnes märke på stockarne. AGARDH o. LJUNGBERG III. 1: 140 **(1857).** — **-MÄRKE.** (om ä. förh.) jfr **märke**, sbst.[1] **2.** Timret stämplas med ägarens timmermärke, som kan vara t. ex. en bokstav, en nyckel eller en lax. SANDSTRÖM *NatArb.* 2: 23 **(1910).** ÖSTERGREN **(1958).** — **(1) -MÄSTARE.** (förr) jfr **mästare 10.** Accorderat med Timbermestaren .. at hann på sig tager at kandta, höfla, spuntha och efter sig upslåår brädher uthi stoore huusetz trottzbottnar. *DrottninghByggnR* 18/1 **1665.** De Krigsskepp som afgå til Ostindien föra med sig .. Timmer- och Mur-Mästare. *PT* **1758**, nr 21, s. 3. — **(1) -NAVARE.** jfr **-borr**. *Angerm-*

Domb. 15/10 **1641**, fol. 171. Den som inte har tillgång till elkraft väljer en timmernavare. *ICAKurir.* **1984**, nr 16, s. 46. — (1) **-PLANK.** (†) särsk. i gruva: vägg o. d. av timmer; jfr **plank 3**. *BlBergshV* 19: 223 **(1660)**. Det timmer, som i Bergslagens eller Konststatens timmerplank åtgår, emottages af konststigaren eller byggmästaren. *Bergv.* 4: 34 **(1794)**. — **(1, 2) -PLATS.** plats för arbete med l. förvaring av timmer. MÖLLER 1: 282 **(1745)**. Dessa *(timmer)*arbeten ske vanligen på en i närheten af byggnadsstället varande jemn plats, timmerplatsen. STÅL *Byggn.* 1: 284 **(1834)**. — **-PRIS.** jfr **pris**, sbst.[3] **I 1**. LUNDSTRÖM *Skog.* 3 **(1895)**. — (1) **-REDSKAP**[-02] l. [-20]. (numera bl. tillf.) timmermansverktyg. Tesligesth wele wij ath tw .. skicker oss .. thimbermen medh theres yxsar och alle annen timberredscap. *G1R* 3: 216 **(1526)**. — (1) **-RESNING.** jfr **resning**, sbst.[2] **3**. *Landsm.* VI. 4: 27 **(1887)**. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 571 **(1955)**. — (1 slutet) **-RING.** (i fackspr.) sammanfattande benämning på ändställda timmer bildande ett spant; jfr **ring**, sbst.[1] **2** *v*. Med spant menas de timmerringar, som gå i upprätt ställning ifrån kölen upp till relingen af fartyget. WITT *Skeppsb.* 106 **(1858)**. NILSSON *Skeppsb.* 167 **(1932)**. — **-RULLARE.** (i fackspr.) *SD* **1896**, nr 393, s. 4. Timmerrullare matar in timmer på uppfordringsanordning eller transportbana. *NordYrkesklassif.* 142 **(1978)**. — **-RÄKNARE.** (i fackspr.) jfr **räknare 2**. HULPHERS *Norrl.* 4: 190 **(1779)**. *NordYrkesklassif.* 142 **(1978)**. — **-RÄNNA.** (om ä. förh.) jfr **ränna**, sbst.[1] **1** *g*. *JernkA* **1865**, s. 191. Det timmer, som skall nedför alfven, leder man fram i en timmerränna på sidan om forsarna, som eljest skulle slå det i stycken. DE VYLDER *Tornedal.* 27 **(1904)**. — **-SAX.** jfr **sax**, sbst.[1] **II 2** *a* *γ*. *KatalIndUtstSthm* **1897**, s. 192. Timmersaxar .. behovs för att kunna lyfta upp tunga timmerstockar på lasset. *Varulex.* Byggn. 2: 144 **(1955)**. — (1) **-SKAVA.** (†) verktyg för skavning l. renskrapning o. d. av timmer; jfr **skav**, sbst.[1] **1**. Tijmmerskaffua. GRANANDER *SidSkaraDomk.* 18 (*i handl. fr.* **1597**). — **-SKILJARE.** (i fackspr.) jfr **skiljare 2** *c* o. **-sorterare**. *DN(B)* 13/2 **1960**, Bil. s. 3. Timmerskiljare som med ledning av märken sorterar timmer före sågning. *NordYrkesklassif.* 142 **(1978)**. — **-SKILJE.** (om ä. förh.) jfr **skilje 3**. *TSvLärov.* **1950**, s. 262. — **-SKILJNING.** (om ä. förh.) jfr **skiljning 2** *c* o. **-sortering**. *TT* **1883**, s. 140. — (1) **-SKJUL.** enklare byggnad av timmer. Man upsatte *(vid belägringar)* .. timmerskiul .. hvarunder Soldaten stod saker för eld och sten ofvanifrån. DALIN *Hist.* 1: 267 **(1747)**. — **-SKOG.** [fsv. *timberskogher*] skog avsedd l. utsatt för timmeravverkning. *G1R* 16: 699 **(1544)**. Veklingar stå icke ut med vinterlivet i timmerskogen. *SvSkog.* 1570 **(1928)**. Grövre skog hänföres till timmerskog och klenare skog till vedskog. *SFS* **1941**, s. 1318. jfr **furu-timmerskog**. — **-SLINGA.** (tillf.) jfr **slinga**, sbst. **1**. Ute på en sjo se vi en timmerslinga .. på drift till en flottningsränna. HEDIN *Pol* 2: 6 **(1911)**. — **-SLUSS.** (om ä. förh.) jfr **sluss 1**. *HbSkogstekn.* 333 **(1922)**. LINDROTH *SvLardH* 2: 426 **(1975)**. — **-SLÄDE.** jfr **släde 1**. *BouppteWilland* **1808**, nr 72. — **-SLÄP. 1)** (om ä. förh.) om hopbuntat timmer släpat efter bogserbåt o. d.; jfr **släp 11** *a*. EDBERG *TraB* 62 **(1929)**. Otaliga timmersläp bogseras dagligen under sommar- och höstmånaderna längs den svenska ostkusten. *SvD(B)* 11/2 **1955**, s. 1. **2)** om släpfordon lastat med timmer; jfr **släp 11** *b*. Timmersläp med traktor. *UNT* 8/7 **1950**, s. 1. — **-SLÄPNING.** (om ä. förh.) jfr **släpa**, v.[1] **I 1** *c*. MUNSTERHJELM *FarlUppdr.* 179 **(1934)**. — (1) **-SMED.** (†) skalbagge tillhörande släktet Anomium Fabr.; jfr **smed 2** *i*. *(Väggarna var)* utan någon rappning, med sin mossa emellan, och in i den timmersmeder och kakelackor. CFDAHLGREN 4: 90 **(1830)**. — (1) **-SNÖRE.** (†) mätsnöre, timmermanssnöre; äv. oeg. l. bildl.; jfr **snöre 1** *b*, *c*. Ther til skal timbersnöret j Jerusalem draghit warda. *Sak.* 1: 16 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1999*: mätsnöret). *BouppteVäxjo* **1794**. — **-SORTERARE.** (i fackspr.) jfr **sorterare 2**. *PT* **1898**, nr 242, s. 3. — **-SORTERING.** jfr **sortera 3** *b* o. **-gallring**. Timmersorteringen vid skiljestället .. brukar påbörjas före midsommar. *VästerbK* 4/7 **1927**, s. 2. Ssg: **timmersorterings-bom.** (om ä. förh.) *2NF* 20: 247 **(1913)**. — **-SPEL.** (om ä. förh.) jfr **spel**, sbst.[3] **1** *b*. *JernkA* **1865**, s. 190. Björkstocken transporteras in i fabriken med vanligt timmerspel. *NFMånKr.* **1938**, s. 235. — (1) **-SPÅN.** (†) spån av timmer; i sht i pl. JWOLLIMHAUS *Ind.* **(1652)**. HEINRICH **(1814)**. — **-STAPEL.** jfr **stapel 9** *a*. BLANCHE *Tafl.* 3: 208 **(1857)**. ANDERSSON *Snöljus* 255 **(1979)**. — **-STEK.** jfr **stek**, sbst.[3] Timmerstek är en ögla som lägges kring en stock så at den intet slirar. DALMAN 56 **(1765)**. — **-STIA.** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr **stia**, sbst.[2] *(På)* basvägarne inne i skogarne framforslas stora timmerstior och uppläggas vid flottledderna. *NorrkpgT* 28/2 **1913**, s. 2. — **-STOCK.** [fsv. *timberstokker*] (del av) trädstam (avsedd för viss anv.) (jfr **stock**, sbst.[1] **2**, o. **-klamp**); äv. bildl., särsk. i uttr. *dra timmerstockar*, snarka kraftigt. *G1R* 28: 585 **(1558)**. Hvad hos en annan är et grand och liten stielcka, / Thet ses på präster an för timberstock och bielcka. KOLMODIN *QvSp.* 1: 521 **(1732)**. *(Han)* hade redan länge dragit ljudliga timmerstockar på inventionssoffan där han låg. SÖDERHJELM *Brytn.* 14 **(1901)**. — (1) **-STOMME.** jfr **stomme**, sbst.[2] **1** *a*. *PT* **1903**, nr 94 B, s. 3. — (1) **-STUGA.** jfr **stuga 2**. RETZIUS *FinKran.* 143 **(1878)**. — **-STUP.** (förr) stup (se **stup**, sbst.[1] **2**) där timmer under flottning stupade ner. Det var vid ett timmerstup, där skogen oppnade sig mot älfven, som här vidgat sig till en långsmal sjö. *TurÅ* **1901**, s. 162. SVARTENGREN *Vårst.* 8 **(1912)**. — **-STÄLLNING. 1)** (numera bl. mera tillf.) till 1; jfr **ställning III 1**. *VetAH* **1816**, s. 258. HAZELIUS *Bef.* 237 **(1836)**. **2)** *skogsv.* till **2**; jfr **skärm 4** *a* o. **skärm-ställning 2**. *SvSkog.* 570 **(1928)**. *(En)* systematisk utglesning leder .. fram till en timmerställning, där ett antal särskilt utvalda, grova träd bildar en skärm, under vilken .. en kraftig naturlig återväxt äger rum. SELANDER *LevLandsk.* 289 **(1955)**. — (1) **-STÄMPEL.** (förr) jfr **stämpel**, sbst.[3] **1**. *JernkA* **1873**, s. 106. *(Taket i gruvan)* uppstöttas .. narmast strossarne med en eller flere rader timmerstämplar. WETTERDAL *Grufbr.* 235 **(1878)**. — (1) **-STÄMPLING.** (numera föga br.) gruvstötta; jfr **stämpla**, v.[3] slutet. *JernkA* **1899**, s. 49. — **-STÖTTING.** jfr **stötting**, sbst.[3] **1**, o. **-doning**, **-kälke**. *SD* 2/3 **1916**, s. 1. Utanför *(byskolan)* möter vi en ångande hast med bjällra. Mannen på timmerstöttingen bakefter har öronlapparna nedfällda. *DN* 21/12 **1970**, s. 32. — **-SVANS.** (förr) jfr **svans 4** *f*. I norra Sverige hava enmanstimmersågar – s. k. timmersvansar – kommit allmänt i bruk, under det att i södra Sverige tvåmanssågarna ännu äro förhärskande. GEETE o. GRINNDAL 125 **(1923)**. *LantbrABC* 115 **(1980)**. — **-SÅG.** särsk. (i sht förr) om handsåg för timmeravverkning. *BouppteVäxjö* **1734**. Timmersågen har ett

brett blad med jämn avsmalning från tandgången till ryggen. GEETE o. GRINNDAL 125 (1923). — -SÅGNING. särsk. om avverkning av timmerträd gm nedsågning; jfr såga, v.[1] 1 *b*. *RARP* 10: 538 (1668). Bergfors i Norrbottens län har ett privilegiebref för timmersågning. AGARDH o. LJUNGBERG II. 2: 390 (1856). — -TALL. barrträdet Pinus sylvestris Lin., avsett att användas till timmer; jfr -fura. Furor eller Timmertallar wäxa i magraste sand och mojord. ROTHOF 550 (1762). — -TILLGÅNG~02 l. ~20. tillgång på l. mängd timmer; ofta konkretare, närmande sig l. övergående i bet.: timmer (att tillgå). *JernkA* 1851, s. 208. Afven Norrlands .. stora trakter med sparade timmertillgångar måste gifva vika för den forcerande afverkningen. FREDENBERG *Sågtimm*. 3 (1892). — -TRANSPORT. transport av timmer; jfr -forsling, -förning. *SmålP* 1890, nr 9, s. 1. De norrländska vattendragen äga speciellt goda naturliga förutsättningar för timmertransport. *Ymer* 1942, s. 584. — (1, 2) -TRÄ. (numera bl. mera tillf.) timmerstock. *VetAH* 1: 166 (1741). Ur minnet gledo namnen hän / Så snabbt som några timmerträn / På Vesterbottens elfver. SNOILSKY 3: 137 (1883). Han brukade lägga in ett helt timmerträ i väggen medan han sjöng *(Timmermansvisan)*. MOBERG *Invandr*. 368 (1952). — -TRÄD. träd avsett att avverkas till timmer; timmerdugligt träd. WIDEGREN (1788). Gamla skogar med timmerträd blifva *(i Blekinge)* alltmer sällsynta. *LbFolksk*. 169 (1890). Furan är vårt viktigaste timmerträd. *GbgP* 10/3 1996, s. 50. — -TUMMARE. (förr) person som yrkesmässigt utförde timmertumning. WoJ (1891). Uppmätningen av varje stock i sorteringsmagasinet sker genom klavning av diametern i toppänden och utföres av timmertummarna. *SvSkog*. 938 (1928). — -TUMNING. (förr) om verksamheten att mäta l. dimensionssortera l. klassificera timmer; äv. konkretare. LAFFLER *AntSAOB* (c. 1895). När en timmerflotte inspelats till timmertumningen, togs den där emot av tummaren och hans gang. *Sågverksminn*. 183 (1948). — -TÄKT. (numera mindre br.) avverkning av timmer; äv. konkret, om ställe för avverkning; jfr skogs-täkt 1, 2. FISCHERSTRÖM *Tal*. 103 (1769). Hwarföre skall jorden i .. wåra skogs- och bergsbygder twingas, at bära .. otilräckelig sad, der skogs- och timmertäckt .. helst borde idkas. FISCHERSTRÖM 2: 372 (1780). HEDIN *Pol* 2: 346 (1911; *konkret*). — -UPPFORDRING~020. (i sht i ä. fackspr.) jfr stock-uppfordring. Ett sågverks huvuddelar äro: anordningarna för drivkraften, timmeruppfordringen, såghuset med arbetsmaskinerna och sorteringsverket. *HbSkogstekn*. 442 (1922). ÖSTERGREN (1958). Ssg: timmeruppfordrings-verk. (i sht i ä. fackspr.) *JernkA* 1865, s. 190. *SvInköpsreg*. 1937, s. 264. — -UPPKÖPARE. jfr -handlare. *BtRiksdP* 1872, I: nr 6, s. 53. — -UPPLAG~02 l. ~20. (plats för) upplag av timmer. BJÖRKMAN (1889). De stora timmerupplagen bli sommartid härdar för vedätande insekter af alla slag. *SkogsvT* 1910, s. 452. — -UTBYTE~020. *skogsv*. mängd av timmer som kan erhållas vid timmeravverkning. FREDENBERG *UppskTimm*. 28 (1892). Provtrådstagarna .. fara från det ena trädet till det andra, mäta, anteckna timmerutbyte och rusa vidare. *TurÅ* 1917, s. 216. — -UTDRIVNING~020. (numera mindre br.) timmerdrivning. HOJER *Sv*. 3: 119 (1882). *(Han)* är öfveruppsyningsman för timmerutdrifningarna. HEURGREN *Polc*. 56 (1892). ÖSTERGREN (1958). — -UTFÖRSEL~020. (numera mindre br.) export av timmer. *2RARP* 6: 280 (1731). Timmerutförseln, ha visat lofvande utveckling *(i Rumänien)*. *2NF* 38: 74 (1925). *HallHist*. 673 (1954). — -VAGN. (järnvägs)vagn för transport av timmer. *KlassFörrådsart*. 39 (1883). — (1, 2) -VARV. varv av timmerstockar i byggnad; äv. (om ä. förh.) i fråga om flottat timmer; jfr -lag 1. *VetAH* 1740, s. 239. Den mellanliggande delen af boningshuset .. hade endast 6 till 8 timmerhvarf höga ytterväggar. HOFBERG *Skogsbyggarl*. 11 (1881). I de timmervarv, som ligga i vattenlinjen, bildas vintertid is, som bereder .. olägenheter vid sågningen. *Hb-Skogstekn*. 439 (1922). — (1) -VERK. 1) (†) timmervirke; jfr 2. *SthmSkotteb*. 3: 193 (1521). *(Det må allmogen)* wara tillåtit, at uppå Prästegårds ägorne, få taga Timmerwärck .. *(till Prästgårdens reparation)* utan at .. gifwa någon betalning. *KResAlm*. 17/9 1723, § 48. 2) (numera föga br.) timmerarbete; äv. konkret, om stomme av timmer i hus l. annat byggnadsverk; i ä. språkprov stundom svårt att skilja från 1; jfr -verke 2. Eeken *(är)* then .. nyttigste .. för hennes Traa skul, hwilket til allahanda Bygningz- och Timberwerck är tienligh. *Mollet Lustg*. D 2 b (1651). Sammaledes må ock hvart dags arbete, det vare sig Pålning .. Mur- eller Timmerverk .. styckevis förtingas. ARBIN *PVetA* 1773, s. 69. SÖDERHJELM *Brytn*. 80 (1901). — (1) -VERKE. (tim- 1666. timmer- 1697–1831) (†) 1) timmervirke. I winter föres timuerke som fattas och oplagas i wåår. MURENIUS *AV* 601 (1666). BACKMAN *Lags*. 1–2: 249 a (1831). 2) = -verk 2. En Källare under denna stugu är i stallet för Timmerwerke, murad. *VDAkt*. 1744, Syneprot. F III 7. — (1) -VIRKE. timmer använt l. avsett att användas till virke; jfr -verk 1, -verke 1. *LandtmFörordn*. 141 (1734). Bättre pris kan erhållas för det smäckrare timmervirket. *SkogsvT* 1912, s. 178. — -VÄG. väg för transport av avverkat timmer l. annan transport i samband med avverkning. Så drogo vi på tilltrampade timmervägar till skogs. HEMBERG *Jaktsk*. 92 (1896). — (1) -VÄGG. vägg av timmer. CARLBERG *SthmArchit-Cont*. G 4 b (1740). Ett ganska försvarligt och lätt byggdt brostvarn erhållas af två eller tre timmerväggar. HAZELIUS *Bef*. 113 (1836). — -VÄLTA. trave av timmer; jfr -stapel. FREDENBERG *SågTimm*. 41 (1892). Vid .. *(utrullningen)* kommer stundom hela timmervältan i rörelse på en gång. EKMAN *SkogstHb*. 127 (1908). — (1, 2) -YXA. yxa att hugga l. avverka timmer med. PERICI *Musæus* 5: 123 b (1582). *IllSvOrdb*. (1955). — -ÄCKA. [jfr fsv. *timberäkt*] (†) timmerkörsla. Många ställde sina timmeräckor på söndagarna och kommo på ett halft år icke i kyrkan. CAVALLIN *Herdam*. 4: 294 (1857; *om förh. 1701*). — -ÄMNE. (i fackspr.) ämne till timmer. *Bergv*. 2: 313 (1744). Timmerämnen kallas sådana träd, som inom några tiotal af år anses kunna utväxa till timmerträd. CNATTINGIUS (1894).

TIMMER, sbst.[2], n.; pl. =. (timber 1614. timmer 1638, 1668) [av lt. *timmer* l. efter t. *zimmer*] (†) rum l. kammare; jfr FRUNTIMMER 1. *HG2AH* 91 (1614). Itt Timmer, ther vthi hon hadhe månge Conservas eller Confect. SCHRODERUS *Albert*. 4: 162 (1638). Jungfruernes timmer. UHIARNE *Strat*. 23 (1668).

TIMMER *tim⁴er*, sbst.[3], n. (*G1R* 3: 155 (1526) osv.) ((†) m. *SvTyHLex*. (1862)); best. timret; pl. =. (timb 1530. timber (th-) 1523–1954. timer 1637. timmer 1583 osv. tymber 1526. tömber 1534–1620) [fsv. *timber*; jfr ä.

d. *timmer, tømmer,* fvn. *timbr,* mlt. o. mnl. *timber, timmer,* t. *zimmer* (varav d. *simmer*), mlat. *timber* (*timbres,* pl.), *tymbria,* brader mellan vilka en viss kvantitet skinn transporterades; sannol. etymologiskt identiskt med **TIMMER**, sbst.[1]; med avs. på bet.-utvecklingen jfr **SNES**, sbst.[1], **VAL**, pinne, stång, o. ä. eng. *tavelin,* om fyra (l. annan mindre mängd) skinn] (numera bl. i skildring av ä. förh.) måttsenhet om i allm. 40 stycken, i sht i fråga om pälsskinn; äv. i fråga om torkad fisk; jfr **DÄCKER.** *G1R* 1: 152 (**1523**). Torfisk – halfftredie timber. *G1R* 17: 363 (**1545**). Fläcketals Rächning: En Skåck är 60. Ett Timber 40. En Stig 20. RÅLAMB *HbAdÖfn.* L 4 b (**1690**). Timber .. (*dvs.*) antal af 10 eller 20 skinn. WESTE (**1807**). Stackars Sverige! här dragas vi med Dussin, Tjog, Skockar, Deckrar, Hvalar, Timmer och alla dessa räkningssätt. ALMQVIST *AmH* 1: 89 (**1840**). Den skatt, som birkarlarne till kronan erlade, var jämförelsevis obetydlig; den synes till Gustaf Vasas tid hafva utgjort endast 16 timmer, d. v. s. 640 st. gråskinn och 4 mårdskinn. HOJER *Sv.* 3: 286 (**1883**). 1 timber torr ål innehöll år 1545 .. 40 st. FALKMAN *Mått* 1: 454 (**1884**). Tio timmer ekorrskinn. AHRENBERG *StRätt* 127 (**1899**).

Ssgr (†): **TIMMER-GILL.** om skinn: fullgod; jfr **gill**, adj.[1] **2**, o. **däcker-gill**. Ringa Katteloo .. Timmergill Mård. *KladkamRSthm* **1585** B, s. **9** a. *KladkamRSthm* **1590** D, s. 8 b. — **-TALS,** adv. i partier om 40 stycken (skinn o. d.). Sablar, Mårdar eller andre Skinwahror (*får säljas*) heelom och halfwom Timbertaals. *SthmStadsord.* 1: 55 (**1636**). BARCKHUSEN *Cotossichin* 61 (**1669**).

TIMMERAGE, r. l. f. (AOXENSTIERNA 5: 309 (**1630**: skepztimmeragen, *sg. best.*), *RARP* 16: 380 (**1697**: skieppztimeragen, *sg. best.*)) l. n. (*BL* 19: 42 (**1852**)); best. **-en**; pl. **-er**. (**temmerage 1750** (: skepztemmeragen, *sg. best.*). **timberage 1662** (: Skeps timberagens, *gen. sg.*). **timbrage 1644** (: skeps timbragen, *sg. best.*)–**1852**. **timbragie 1664** (: skipsstimbragien, *sg. best.*). **timbrasie 1621**. **timbrazie (-tz-) 1642** (: timbrazien, *sg. best.*)–**1750** (: Skepps Timbratzie). **timerage 1641** (: skepstimerage)–**1697** (: skieppztimeragen, *sg. best.*). **timmerage 1630** (: skepztimmeragen, *sg. best.*)–**1697** (: Skeppstimmeragen). **timmeragie 1652** (: Skiptimmeragiens, *gen. sg.*)–**1674** (: Timmeragiers, *gen. pl.*). **timmeratie 1695**) [av nl. *timmerage,* (om)byggande; avlett med den fr. ändelsen *-age* av mnl. *timmer,* timmer (se **TIMMER**, sbst.[1]); med avs. på bildningssättet jfr **LACKAGE**] (†) byggande (av träfartyg) med timmer; särsk. övergående i konkret(are) anv., om anläggning för sådant byggande, skeppsbyggeri (se d. o. 1, 2); äv. i utvidgad anv., om avverkning av skog för skeppsbyggeri; äv. konkret: timmer (för byggande). *OxBr.* 1: 168 (**1621**). Båtsmännen i skiärgårderne hugga till timbrazien eek. *RP* 9: 37 (**1642**). (*Man talar om*) flottan, hvilkens förstarkiande man måste vara betänkt på, dels med timbrage, dels och med skepzfolkz anförskaffande. *RARP* 9: 101 (**1664**). Att kyrckiones bräder uthan tillstånd sampt timmeratie och annat bortstiälas. *VDAkt.* **1695**, nr 925. Grefskapet utgjordes af Sölvesborgs slott, stad och underliggande byar, kronan dock förbehållet nödigt "timbrage" på skogarne. *BL* 19: 42 (**1852**). — jfr **SKEPPS-TIMMERAGE.**

TIMMERI, se **timra**, v. *avledn.* — **TIMMERLIG,** se **timlig**.

TIMMERMAN *tim*³*er~man*², sbst.² (sbst.[1] se **TIMMER**, sbst.[1] *ssgr*), r. l. m.; best. **-mannen**; pl. **-män**. (**temberman 1587**. **temmerman (th-, -m-) 1587**. **timberman (th-, -bb-) 1521–1750**. **timbreman 1554**. **timerman 1592, 1718** (: timermän). **timirman 1549**. **timmerman (th-) 1541** (: skips timmerman) osv. **tymberman 1541** (: tymbermenena)–**1547**. **tymerman 1541**) [fsv. *timberman, timbroman;* jfr fd. *tymbærmæn,* pl., *tymmerman,* ä. d. *timmermand* (d. *tømmermand*), mnl. *timberman, timmerman* (nl. *timmerman*), t. *zimmermann;* sannol. av mlt. *timberman, timmerman;* av **TIMMER**, sbst.[1], o. **MAN**, sbst.[2]]

1) person som yrkesmässigt utför arbete med timmer (se **TIMMER**, sbst.[1] **1**), särsk. vid uppförande av byggnad o. d.; byggnadsarbetare; äv. oeg., om hackspett. *SthmSkotteb.* 3: 164 (**1521**; *ss. tillnamn*). Såsom .. när en ti(*m*)berman then epter arbete söker, affhugger itt träå. *SalWijsh.* 13: 11 (*öv.* **1536**; *Bib. 1999*: snickare). The gåffuo steenhuggarom och timbermannom penningar, och spijs och dryck .. at the skulle låta komma Cedreträä aff Libanon. *Esr.* 3: 7 (*Bib.* **1541**). Timmermän bora kunna hugga efter lina, lod och mall. DALMAN (**1765**). Timmermannens yrke är ett bland de allra åldsta .. Liksom det redan på Moses tid fans murare och stenhuggare .. så fans det .. timmermän. *ArbB* 121 (**1887**). ERICSON *Fågelkås.* 1: 119 (**1906**; *om hackspett*). Andersson var egentligen timmerman, Pettersson mera snickare. LAURIN *Minn.* 1: 60 (**1929**). Yrkesskolans nya rektor .. bekräftar att de som utbildar sig till snickare eller timmerman har .. goda möjligheter att placera sig i arbetslivet. *Vasabl.* 18/1 **1981**, s. 1. — jfr **HUS-**, **KYRKO-**, **SCHAKTS-**, **SLOTTS-**, **STADS-TIMMERMAN** m. fl.

2) i speciellare anv.

a) (i sht i fackspr.) person (av manskaps l. underbefäls grad) som yrkesmässigt utför snickeriarbeten o. d. (ombord) på skepp; jfr **TIMMER**, sbst.[1] **1** slutet. *G1R* 24: 11 (**1553**). Dhe 2 skeppen i Norköping moste göras färdige, och skole timbermän der til antagas. *RP* 4: 113 (**1634**). Timmermannen .. (*måste*) wara förtänckt om portarne, understa Luckorne, Brandt-Bommars .. och yxors framskaffande. *Siöregl.* **1741**, 5: B 6 a. Emedan .. Timmermännerne wid Wårt Ammiralitet, niuta en ringa dagspenning .. hafwe Wi .. hefriat dem för tionde. STIERNMAN *Com.* 4: 844 (**1760**). Båtsmannen .. vårdar fartygets rigg med vad därtill hörer, timmermannen tillser att rundhult, block o. s. v. äro i behörigt skick. LANG *FinlSjör.* 3: 350 (**1932**). Timmermannen är .. den ende .. ombord, som har något att skärpa eggverktyg med. WALLANDER *KnäppKanin* 204 (**1984**). — jfr **BÅT-**, **INVENTARIE-**, **KOFFERDI-**, **SKEPPS-TIMMERMAN** m. fl.

b) (förr) om underbefäl inom infanteriet med uppgift att utföra fältarbeten (ss. byggande av skansar l. broar o. d.). *Alm(Sthm)* **1719**, s. 30. Timmermännens antal på hvarje stamkompani skall vara 4. HALLMAN *Förf.* 255 (**1881**). Timmermannen (*fick på 1700-talet*) särskild uniform, med hög hufvudbonad, förskinn och en stor yxa. De skulle dessutom ha långt skägg och försågos, om så erfordrades, med lösskägg. *2NF* (**1919**). Timmermän funnos redan i Karl XII:s arméer. *KrigVAH* **1922**, s. 88. — jfr **REGEMENTS-TIMMERMAN** m. fl.

Ssgr (i allm. till **1**): (**1**, **2** *a*) **TIMMERMANS-ARBETE**~⁰²⁰. abstr. o. konkret. PALMSTEDT *Res.* 74 (**1779**). De lyciska (*gravfasaderna*) kopiera sorgfälligt trähusens timmermansarbete. HAHR *ArkitH* 29 (**1902**). Tim-

mer-mannen .. har närmast uppsikten över .. alla ombord förekommande timmermansarbeten. STENFELT 563 (1920). — -BILA. (förr) timmerbila. *BouppiSthm* 17/4 1678, bl. 480 a. *SAOL* (1973). — -BORR. särsk. (†) till 2 *b*: borr använd av timmerman. *LMil.* 4: 1599 (1717). *GenBesMRulla* 19/9 (1719). — (2 *a*) -DETALJ. (förr) om den detalj (se d. o. 5 *a*) till vilken timmermännens tjänst hörde. *ReglFl.* 1834, 1: 48. — -DRÄNG, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 1524). (†) mansperson biträdande timmerman i hans arbete; jfr **dräng 2** o. **timmerdräng**. Slådzens Legofälck .. 5 timbermansdrenger. *ArkliR* 1561, avd. 3. — -HANTVERK$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. (numera bl. tillf.) jfr **hantverk 1**. NORDFORSS (1805). DALIN (1854). — -HUSTRU. (i sht förr) hustru till timmerman. *3SthmTb.* 11: 257 (1620). — (2 *a*) -KISTA. (förr) *BouppiSthm* 11/2 1685, s. 310 a (*efter mastmakare*). — (1, 2) -KONST. (förr) jfr **konst 3** *e*, **4**. SERENIUS F 1 b (1734). Farkoster af .. fin och utsökt timmermanskonst. *IdrFinl.* 4: 80 (1906). (*Han*) kåserade om "Timmermanskonsten i Hälsingland". *Hälsingerun.* 1975, s. 139. — -LAG. 1) (förr) hantverksskrå för timmermän; jfr **lag**, sbst.[3] **14** *c* *α*. Stads-fiscalen i Carlskrona .. (*har*) instämt kronowarfs-timmermännen .. för det de skola gjort intrång i timmermans-lagets rättigheter. BACKMAN *Lags.* 1–2: 513 (1837). *Kulturen* 1956, s. 64. 2) (i sht förr) arbetslag bestående av timmermän; jfr **lag**, sbst.[3] **14** *c* *β*. Timmermanslaget hade .. utfört en övre läktare .. i kyrkan. *Fornv.* 1953, s. 27. — -LÖN. (förr) jfr **lön**, sbst.[1] **2**. *SthmSkotteb.* 3: 268 (1525). — (2 *a*) -MAT. (om ä. förh.) jfr **mat**, sbst.[1] WALLENBERG (*SVS*) 2: 27 (1771, *uppl. 1999*). På skepp med talrik besättning hade .. hantverkare sina särskilda medhjälpare .. (*t. ex.*) timmermansmat, konstapelmat. HORNBORG *Segelsjöf.* 362 (1923). — -MÅKARE. särsk. (förr) till 2 *a*; jfr **måkare**. *MedelprisPersedlar* 13 (1896). — -ORDEN. om ett i Sv. 1761 instiftat (välgörenhetsidkande) ordenssällskap. GJEHRENSVÄRD *Dagb.* 2: 125 (1780). (*Bland*) medlemmar under Timmermansordens äldsta tid nämnas C. M. Bellman, grefve M. F. Brahe. LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 432 (1881). — -PENNA. *SlöjdBl.* 1887, nr 3, s. 3. Timmermanspennor hava rektangulär eller oval tvärgenomskärning och äro försedda med en grov, rektangulär kärna av blyerts. *VaruhbTulltaxa* 1: 175 (1931). — -PENNINGAR, pl. (†) (i fråga om förh. i Finl. på 1500-talet) benämning på en viss skattetitel (eg. för supponerad skyldighet att åt kronan utföra timmerarbete). Arffvidt Olsson äger svara till Rasborgs slott och länn .. för all årlig skatt, nemplig .. flöteskatte-, skips- (*o.*) timbermendzpenninger. ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 173 (*i handl. fr.* 1544). *HFinlKamF* 2: 103 (*c.* 1575). — (1, 2 *a*) -REDSKAP$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. (i sht förr) timmermansverktyg. *BouppiSthm* 22/8 1677, s. 1233 a. *ReglArméenFl.* 1788, s. 49 (*inom flottan*). HEINRICH (1814). — (2 *a*) -ROPARE. (tillf.) jfr **ropare 5**. Timmermansroparen .. borde vara utaf koppar och icke utaf zink. *AB(L)* 1902, nr 38, s. 7. — -SKÖLP. (i fackspr.) jfr **skölp**, sbst.[1] **1**. *Varulex.* Byggn. 2: 50 (1955). — -SNÖRE. (numera föga br.) snöre använt för att erhålla en rak linje; förr äv.: kritsnöre; äv. i bildl. anv. Regel .. betyder egentligen et Timmermans-snöre hwarefter man hugger stocken rätt; och liknelsewis alt annat hwarefter man har at rätta sig, till att kunna göra en sak, som sig bör. BERGKLINT *MSam.* 1: 82 (1794). Timmermanssnöre .. (*dvs.*) Kritsnöre. DALIN (1854). *SAOL* (1923). — -SON. son till timmerman; särsk. (i religiöst spr.) om Jesus. Ibland annan Försmädelse sadhe (*kejsar Julianus*) til the Christne: At then Timbermans sonen skulle intet kunna hielpa them. SCHRODERUS *Os.* 1: 454 (1635). LAGERGREN *Minn.* 8: 131 (1929). — (2 *a*) -STAT(EN). (förr) jfr **stat**, sbst.[3] **II 3**. *PH* 5: 2936 (1750). *SvFlH* 2: 237 (1943). — (2 *a*) -STOL. (†) för timmerman avsedd kyrkbänk (jfr **båtsmans-stol 1**); äv.: sittbräde o. d. använt vid timmerarbete utombords (jfr **båtsmans-stol 2**). *SthmSlH* 1: 259 (1619; *i fråga om kyrka*). Timmermansstolar (*hålls*) i beredskap, hvarå folk nedfiras för att fylla och drifva (*skott*)hålen samt påspika .. kopparplåtar. *UB* 7: 402 (1875). WoJ (1891). — (1, 2) -SÅG. jfr **såg**, sbst.[1] **1**. *GenBesMRulla* 19/9 (1719). — -TYG. (†) timmermansverktyg. *BouppiSthm* 18/6 1685, s. 933 b. — (2 *a*) -UPPBÖRD$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. (förr) om (materiel tillhörande) timmermans uppbörd. *Siöregl.* 1741, 1: A 3 a. *SFS* 1919, s. 1609. — (1, 2) -VERKTYG$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. (uppsättning) verktyg för timmerman; jfr **-redskap**, **-tyg**. *BouppiSthm* 27/2 1685, s. 492 b. När Timmermans-werktygen skola brukas, då böra de til sådana karlar af Regementet utdelas, som tjenligast finnas och kunna med sådant omgå. *LMil.* 4: 1600 (1717). — -YRKE(T). LÆSTADIUS *1Journ.* 314 (1831). Innan han var vuxen kunde han timra husknut, som var det svåraste i timmermansyrket. MOBERG *Utvandr.* 21 (1949). — (1, 2 *a*) -YXA. (numera bl. mera tillf.) yxa använd av timmerman. Hwart Compagnie bör wara försedt med 2 Timmermansyxor. *LMil.* 4: 1599 (1717). *SAOL* (1923). — -ÄMBETE$^{\sim 020}$. (förr) om skrå för timmermän; förr äv. om timmermansyrket. (*Josef*) idkade sig til närning timmermansembetet. SWEDBERG *SabbRo* 1: 241 (1696). *MeddNordM* 1901, s. 296 (*i förteckning*). Ssgr (†): **timmermansämbets-låda**. låda (se **låda**, sbst.[1] **1** *b*) för förvaring av handlingar l. pengar o. d. tillhörande timmermansämbete. Länt uthaf Timbermans Embetz lådan .. 40. *BouppiSthm* 13/8 1686, s. 868 a. Bil. **-tyg** utensilier för ålderman o. d. inom timmermansämbete. *BouppiSthm* 25/4 1650 (*efter ålderman*). — -ÖRT. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) växten Senecio vulgaris Lin., korsört. Timmermans ört wäxer i krydtäppor. Kroszad millan stenar läker färska sår och stämmer bloden. SAMZELIUS *Blomst.* 61 (1760). BOLIN *Åkerogräs.* 107 (1926).

TIMMILIGA, se **timlig**. — **TIMMPE-**, se **timp**, sbst.[2]

TIMOKRATI *tim*^{1}*okrati*^{4} l. *-ti-*, r. l. f.; best. **-en** l. **-n**; pl. **-er**. [jfr t. *timokratie*, eng. *timocracy*, fr. *timocratie*; av mlat. *timocratia*, av gr. *τιμοκρατία*, av *τιμή*, värde, värdering, ära, o. *-κρατία*, styrelse, regering (jfr **ARISTOKRATI**, **DEMOKRATI**)] statsform i vilken medborgarnas politiska rättigheter beror av deras förmögenhetsförhållanden; jfr **PLUTOKRATI 1**, **RIKEDOMS-VÄLDE**. *ConvLex.* 8: 209 (1838).

TIMORIAN *tim*^{1}*oria*^{4}*n*, m.//ig.; best. **-en**; pl. **-er** [till namnet på ön **TIMOR**] särsk.: person som härstammar från l. bor i Östtimor, östtimorian. (*Land:*) Östra Timor (*invånare:*) timorian. *StatsnNationalOrd* 11 (1978). Portugiserna hävdar att (*oljeutvinnings*)avtalet kränker timorianernas rätt till självbestämmande och till permanent suveränitet över sina naturtillgångar. *DN* 31/1 1995, s. A2. Indonesiens ockupation av Östtimor fick .. stor uppmärksamhet förra året när

Nobels fredspris gavs till timorianerna José Ramos Horta och biskop Carlos Belo. *DN* 2/7 **1997**, s. B2.

Avledn.: **TIMORIANSK**, adj. särsk.: östtimoriansk. *(Land:)* Östra Timor .. *(adj.:)* timoriansk. *StatsnNationalOrd* 11 **(1978)**. Valkampanjen har testat den politiska mognaden hos det timorianska folket, jag tycker de har klarat provet. *DN* 27/8 **2001**, s. A7.

TIMOTEJ *tim*[1]*otäj*[4] l. *-ʊ-*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er**. **(thémothé 1809. thimoti-** i ssg **1780** (: Thimotigräs). **timotei (th-, -th-) 1775** (: Timothei-gräset)**–1854. timotej (th-, -th-, -eij, -ey) 1808** osv. **timoteus-** i ssg **1893** (: timoteusgräs). **timothy- (th-, thj-)** i ssg **1769** (: Timothy-Gräset)**–1815** (: Timothygräs). **timothys-** i ssg **1792** (: Timothysgräs)) [jfr d. *timothé* (mindre vanl. *timothei*), nor. *timotei*, t. *timothei*, eng. *timothy*; till namnet på TIMOTHY HANSON som i början av 1700-talet började odla gräset i Nordamerika; möjl. ellips av **TIMOTEJ-GRÄS**; formen **timoteus-** av lat. *Timotheus*] gräset Phleum pratense Lin. (vanl. odlat ss. foderväxt); i pl. äv. *bot.*, om släktet Phleum Lin.; jfr **ÄNGS-KAMPE**. Efter plöjningen, som skedde om hösten, harfwades om wåren och såddes Hafre; derefter omsom plöjning och branning, hwaruti Råg och Timothej såddes. *ÖrebroHushSällskH* 6: 29 **(1808)**. Timothejen .. är vårt förnämsta och vigtigaste fodergräs .. *(då det)* med begärlighet ätes af boskapen. ARRHENIUS *Jordbr.* 3: 40 **(1861)**. Till hö bör timothejen skördas, när han börjar blomma. Bergas han tidigare, så förlorar han alltför mycket i vigt. ARRHENIUS *Jordbr.* 3: 41 **(1861)**. Timotej, ängskampe .. *(dvs.)* ett flerårigt, ofta mer än alnshögt, något groft gräs med småaxen samlade till en tät, cylindrisk, axlik vippa. JUHLIN-DANNFELT **(1886)**. Timotej, knappast något gräsmattfrö, lämnar ej sluten matta, varför ogräs lätt infinner sig. LAURENT-TACKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 191 **(1946)**. Timotej .. *(dvs.)* gräs, vars pollen ofta framkalla allergi. LINDSKOG o. ZETTERBERG **(1975)**. *NE* **(1995**; *i pl., om släktet*). — jfr **SAND-, SLÅTTER-TIMOTEJ.**

Ssgr: **A**: **TIMOTEJ-AX**. jfr **ax**, sbst.[1] **1**. *LB* 2: 231 **(1900)**. — **-BREDVECKLARE**. *entomol.* om den till vecklarfjärilarna hörande insekten Aphelia paleana (Hübner) (vars larver lever på timotej); jfr **-vecklare**. SVENSSON *FörtSvFjärilsn.* 26 **(1990)**. — **-FLUGA**. [insektens larver uppträder som skadedjur på timotej] *entomol.* o. *lant.* om den till släktet Amaurosoma hörande flugarten A. armillata (Zett.); äv. om A. flavipes (Fall.). *LB* 2: 231 **(1900)**. — **-FRÖ**. i sht koll. SJÖGREN *Journ.* 25–28/5 **(1804)**. Hvad .. vidkommer tullen å timotejfrö, har jag så väl hos jordbrukare som hos fröhandlare funnit .. samma mening om önskvärdheten af en högre tullsats å detta fröslag. *Motion i 1 kam.* **1898**, nr 16, s. 6. — **-FÄLT**. (numera bl. mera tillf.) fält bevuxet med timotej. *ArkBot.* 1: 316 **(1903)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — **-GRÄS**. **(timotej- 1775** osv. **timoteus- 1893 timoty- 1769–1815. timotys- 1792)** timotej. BERGIUS *PVetA* **1769**, s. 39. — **-HÖ**. hö av timotej. RUNEBERG *(SVS)* 3: 33 **(1827)**. Får och hästar älska isynnerhet timothejhö, som för dem är en läckerhet. ARRHENIUS *Jordbr.* 3: 41 **(1861)**. — **-ROST**. om (sjukdom på timotej förorsakad av) rostsvampen Puccinia graminis Pers. f. sp. phlei-pratensis (Erikss. et Henn.) Stakm. et Piem.; jfr **rost**, sbst.[2] **3**. *LAHT* **1894**, s. 167. — **-STRÅ**. Prästkragar och timotejstrån. MARTINSON *Kap* 163 **(1933)**. — **-VALL**. vall bevuxen med timotej. ARRHENIUS *Jordbr.* 3: 164 **(1861)**. Timotejvallen slås .. i likhet med den fria gräsmattan vanligen endast en gång om sommaren. ABELIN *VTr.* 45 **(1903)**. — **-VECKLARE**. (numera mindre br.) timotejbredvecklare. Timotejvecklaren .. en mindre fjäril, med halmgula, sidenglänsande framvingar. *LB* 2: 231 **(1900)**. *BonnierLex.* **(1966)**.

B (†): **TIMOTEUS-GRÄS**, se **A**.

C (†): **TIMOTY-GRÄS**, se **A**.

D (†): **TIMOTYS-GRÄS**, se **A**.

TIMP *tim*[4]*p*, sbst.[1], r. l. f.; best. **-en**; pl. **-ar**. [fsv. *timp*, spets l. topp på huvudbonad, sv. dial. *timp*; motsv. mnl. *timp* (nl. *timp*), spetsig l. smal yttersta ände av ngt, spets l. topp (på huvudbonad); av mlt. *timpe*; möjl. (med nasalinskott) till mlt. *tip* (se **TIPP**, sbst.[1]) l. i (sekundärt) avljudsförh. till **TAMP**]

1) spetsig l. toppig huvudbonad; särsk. (o. numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om (baktill öppen) sådan huvudbonad tillhörande folkdräkt i Dalarna (buren av ogift kvinna); förr äv. dels om huvudbonad ingående i prästdräkt, dels (ngn gg) om själva spetsen l. toppen. At presterna dragha sijdh clädher, stoor reuerend och timpar. LPETRI *DialMess.* 125 b **(1542)**. Sa*(m)*me dagh ffeste Martte*(n)* ski*(n)*nar*(e)* lagh til neste tii*(n)*gh ffor en timp Lasse i Marma lade ho*(n)*om til. *UpplDomb.* 7: 55 **(1551)**. *(Mästarprovet bestod bl. a. av)* en qvinnokjortel, en presthatta med en timp och ett par långstrumpor. LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 347 **(1881)**. Rättvik, der kullorna med svarta timpar bo. EDHOLM *SeklSlut* 206 **(1885)**. *(Leksandskvinnornas hår)* var deladt i två flätor, omsnodda med röda band och uppfästa rundt omkring nacken. Kullorna buro därutanpå en timp eller hvitt kläde med spets framtill. NORLIND *AllmogL* 345 **(1912)**. Som tecken på sin värdighet bar .. *(förridaren i Leksand)* en af bruden stickad toppig mössa, s. k. timp. *TurA* **1913**, s. 196. Var en avliden kvinna ogift, bar hon *(då hon jordades)* timp .. Var det gift hustru, bar hon vit mössa. HAGBERG *DödGäst.* 183 **(1937)**. — jfr **HÄTTE-TIMP.**

2) (†) om ngt som liknar l. erinrar om en timp (i bet. **1**), särsk. hos människa l. djur dels om yttersta spetsen på öra l. näsa (jfr **TIPP**, sbst.[1] slutet), dels (hos laxfiskar) om mindre ryggfena, fettfena. Timp; öratimp. SPEGEL **(1712)**. *(Goda hästar har)* wackert hufwud, snäll öron med en liten krok öfwerst på timpen. BROMAN *Glys.* 3: 162 (c. **1730**). *(Sik är en fjällfisk med)* en ryggefeno, och liten miuk timp wid stiärten. BROMAN *Glys.* 3: 628 (c. **1730**). HEINRICH **(1828)**. — jfr **NÄS-, ÖRON-TIMP.**

TIMP *tim*[4]*p*, sbst.[2], r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. **(timmpe-** i ssg **1597** (: Tim*(m)*pestycker). **timp 1719** osv.) [möjl. av eng. *timp*, *tymp* l. fr. *tympe*, utslagsöppning i masugn, timpel (se **TIMPEL**)] (förr) timpel. Ofvanföre *(masugnsöppningen)* kommer en jernhell som kallas timpen och är inmot 5 qvarter i 4-kant. *NoraskogArk.* 4: 208 **(1719)**. För att hindra slaggen att blifva så fort afkyld i timpen öfvertäcktes den med träkol. *TT* **1873**, s. 11. — jfr **JÄRN-, SLAGG-TIMP.**

Ssgr (†): **A**: **TIMP-BRÖST**. timpelbröst. *JernkA* **1863**, s. 347. — **-HÄLL**. timpelhäll. *JernkA* **1833**, s. 513. *TT* **1875**, s. 228. — **-TAK**. timpeltak. Det hade händt under förlidne blåsning, att derigenom att bakre tättan blifvit styrd .. framåt, hade Masmästaren .. fått insätta 4

timpar, och timptaket var haraf .. så medtaget, att ett nytt måste ditpassas. *JernkA* **1848**, s. 214. *JernkA* **1878**, s. 87.

B: **TIMPE-STYCKE**. stycke (se d. o. **15**) av järn avsett för timp l. timpel. *GripshR* **1597**, s. 134.

TIMPAN *timpa*[4]*n*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er**. [av t. *timpan, tympan*, av fr. *petit tympan*, inre däckelram som har likhet med trumma; av fr. *timpan, tympan*, trumma, tamburin; ordet identiskt med **TYMPAN**] (förr) på högtryckspress: inre ram i däckel (se d. o. **1** *a*). NORDIN *Boktr.* 381 (**1881**). På senare tider .. använde man även en inre deckelram, timpan kallad, i vilken spändes fint knutfritt lärft, som överdrogs med ett ark limmat papper. *NordBoktrK* **1911**, s. 373.

TIMPEL *tim*[3]*pel*[2], r. l. m.; best. **-n**, äv. **-en**; pl. **-plar**. (äv. **-ll**) [sannol. av t. *tümpel*; jfr eng. *tymp, timp*, utslagsöppning i masugn, fr. *tympe*, it. *timpano*, dets.; eng. *tymp* sannol. förkortad form av lat. *tympanum*, ett slags trumma (se **TYMPAN**); sannol. suffixbyte i t. *tumpel* av **-en** mot det mera frekventa **-el**. — Jfr **TIMP**, sbst.[2]] (förr) på masugn: över l. omkring masugnsställets utslagsöppning insatt (vattenkyld) järnkonstruktion (i ä. tid häll av järn l. sten) som skyddade slagghålet mot alltför stark hetta (jfr **TIMP**, sbst.[2]); förr äv. i utvidgad anv., om del av härd (se **HÄRD**, sbst.[1] **3** *b*). *NärkeHandl.* **1596**, nr 7, fol. 6 b. En så kallad Timpel af Tackjärn, som .. setat öfwer Dammen uti Masugnsstället emot den flytande Slaggen och uti den stränga hettan, som där wankar, har däraf blifwit halfsmällt och .. förwandlad till smidigt .. Järn. RINMAN *JärnH* 364 (**1782**). Dessa timplar, som .. begagnats vid Suluhyttorne, voro till den grad rödbräckte, att de .. ej kunde användas till stångjernssmidet. *JernkA* **1829**, s. 5. Timpel .. *(dvs.)* Ställe i en härd, der jern omsmältes, för att blifva smidigare. DALIN (**1854**). — jfr **JÄRN-**, **SLAGG-**, **STEN-TIMPEL**.

Ssgr (förr): **TIMPEL-BRÖST**. på masugn: utslagsbröst; jfr **bröst 5** *a* o. **timp-bröst**. Timpelbröst .. är vid masugnar det inbyggde eller hvälfda rummet, där det smälta järnet utstickes. RINMAN (**1789**). — **-HÄLL**. jfr **häll**, sbst.[2] **3** *b*, o. **timp-häll**. Timpelhäll .. *(är)* antingen af sten, gutit eller smidt järn, som ställes på kant under utslagsbröstet öfver dammen. RINMAN 2: 1004 (**1789**). — **-MUR**. jfr **kinning 2**. RINMAN 1: 311 (**1788**). — **-TAK**. jfr **timp-tak**. Brosten, Timpeltak, kallas vid stallets inmurning uti masugnen en stadig, eldfast stenhäll .. som lägges in på begge sidstenarne öfver Timpelen och hvarpå Timpelmuren uti utslagsbröstet sedan upföres. RINMAN 1: 311 (**1788**).

TIMPF, se **tympf**.

TIMRA *tim*[3]*ra*[2], r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**. (**tembre 1542. timbra 1657–1749. timbro**, ss. obj. **1588** (: husstimbro). **timra 1745** osv.) [jfr sv. dial. *temra*, f., upptimrande av hus, hus som håller på att timras, fvn. *timran*, f., dets.; till **TIMRA**, v. l. **TIMMER**, sbst.[1]]

1) (numera i sht i skildring av ä. förh.) stomme (se **STOMME**, sbst.[2] **1** *a*) av timmer i l. till husbyggnad (i sht korsvirkesbyggnad); förr äv.: timringsarbete. Tha gick .. *(de)* tiill Harmanstorp och war ther paa en tembre tiill Tisdagenn att afftenn. *HSH* 29: 155 (**1542**). Med en brandkrok och ett par båtshakar drogs timran ned, och de brinnande stockarna släcktes. REUTER *Ber.* 53 (**1900**). Gårdarna voro byggda av korsvirke med timra av ek och lerklining. *2SvKulturb.* 11–12: 274 (**1938**). I övre Dalarna gjordes timran i flera delar, som ställdes bredvid varandra. ARNSTBERG *KnuttimrHus* 41 (**1976**). Stenfähuset har genomgått en grundlig grundrenovering. Den gamla timran har återuppstått i sitt forna skick. *Hufvudstadsbl.* 28/6 **1988**, s. 9. I korsvirkeskonstruktionen har väggytan ingen bärande funktion. Timran, ramverksstommen, utgör den bärande konstruktionen. *HantvSv.* 329 (**1996**). — jfr **HUS-**, **STOCK-TIMRA**.

2) (i Finl., numera bl. i vissa trakter) i fråga om stomme l. ramverk l. överbyggnad till brunn. At hafva tilräckeligit vatn til vatnande, är en brunn af 4 famnars diup gräfven, och med timra varaktig giord. *BtVLand* 4: 71 (**1758**). Timran och pumpen dertil .. består Biskopen. PORTHAN *BrCalonius* 289 (**1796**). — jfr **BRUNNS-TIMRA**.

TIMRA *tim*[3]*ra*[2], v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **TIMMERI** (se *avledn.*), **-ING**; **-ARE** (se *avledn.*). (**timbra 1541–1828** (: timbra upp). **timra** (**-mm-**) **1626** (: timringen) osv. **tymbra 1549**) [fsv. *timbra*; jfr ä. d. *timbær* (d. *tømre*), fvn. *timbra*, nor. *tømre*, got. *timrjan*, mlt. *timberen, timmeren*, mnl. *timmeren*, mht. *zimbern* (t. *zimmern*), feng. *timbran*; till **TIMMER**, sbst.[1]] utföra l. vara sysselsatt med timmerarbete, såga l. hyvla o. d. i trä l. bygga av timmer(stockar); snickra; särsk. i uttr. *timra på* (förr äv. *uppå*) *ngt*, betecknande att ngn är sysselsatt med att medelst timrande förfärdiga l. framställa ngt, snickra på ngt; äv. med obj.: gm timrande förfärdiga l. bygga (hus l. båt o. d.); ofta i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: tillverkad av timmer l. gm timrande; ss. vbalsbst. *-ing* äv. konkret(are), om (resultatet av) timmerarbete, timmerkonstruktion (jfr *a*, *b*). *Han bor i ett timrat hus. Timrade bord och bänkar. Den timrade kyrkan brann ner.* *2Mos.* 31: 5 (*Bib.* **1541**). Med timringen lider dett .. långsampt, aldenstund jagh utur .. Tigenhofs gebitt moste låtta hempta timred. *OxBr.* 6: 3 (**1626**). *(Han hade)* stulit uthur mattsäcken för Samuel i Giotatorp, då han timbradhe i kyrkioherdhegården här i staden. *VRP* **1697**, s. 339. Timra på skepp. *1Saml.* 7: 48 (**1775**). Byggnaden hvilar på hörnstolpar .. ofvan hvilka reser sig en timring i två eller .. tre våningar. *TurÅ* **1904**, s. 148. Det blev .. en timring emellanåt när en bonde skulle bygga om stugan eller ladugården. GOTH *Adamsbg* 86 (**1930**). I våra dagar används timrade skärmskydd vid rastställen längs vägar och vandringsleder. HÅKANSSON *FrStockStuga* 44 (**1976**). — jfr **HOP-**, **IN-**, **KNUT-**, **PÅ-**, **SAMMAN-TIMRA** o. **EK-**, **RUND-TIMRAD** samt **KNUT-**, **SKEPPS-TIMRING** m. fl. — särsk.

a) *bergv.* vid arbete i l. under jord (till skydd mot ras) anbringa stödjande brädbeklädnad l. timmerställning; särsk. ss. vbalsbst. *-ing* i konkret anv., om stödjande l. avskiljande anordning i schakt, stämpling (se **STÄMPLA**, v.[3] slutet). *(I denna)* grufwa arbetas nu af Participanter, hwilka sänka sig ända need under ijngången .. och timra ikring sig, i förhoppning att .. anträffa på botn godh malm. CLETSCHER *RelStKopparbg* 12 (**1696**). Uti Falu Grufva .. hann Han som knappast .. undankrypa et stort jord-ras ifrån en förmultnad timring. RINMAN *ÅmVetA* **1766**, s. 24. Timringar i schakt användas dels till beklädnad af väggarna, då dessa äro lossniga, dels för schaktets afdelning i flere rum. WETTERDAL *Grufbr.* 182 (**1878**). Först uttages rummet endast en set bredt .. därefter ökas bredden .. tills trycket på tim-

ringen blir för stort för att rummet utan fara skall kunna förstoras. *TT* **1901**, K. s. 71. Så snart den gick fram i lös .. klyft, måste stollen förbyggas med ordentliga timringar. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 87 **(1955)**. — jfr **SAX-TIMRING**.

b) tekn. ss. vbalsbst. *-ing* i konkret anv., i fråga om (reglerings)damm l. kista (se d. o. **4** *c*) l. sågkvarn o. d.: (med sten fylld) underbyggnad av timmer. När man måste å grundlöse orter bygga dammar på gamla maneret med timring ock stenfyllning, så *(osv.)*. *VetAH* **1742**, s. 144. Timringar i watnet under Sågqwarnar göras gerna af Asp; emedan den hålles före wara det waragtigaste trädet uti watnet. TROZELIUS *Rosensten* 52 **(1752)**. Det knakar i timringen kring stenkistorna. ENGSTRÖM *Hemma* 52 **(1916)**. *SvSkog.* 834 **(1928)**.

c) (i sht i vitter stil) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv., ofta närmande sig l. övergående i bet.: skapa l. bygga (upp) l. konstruera; äv. i p. pf. i adjektivisk anv. i bet.: grundmurad. LPETRI *2Post.* 115 b **(1555)**. Ei wil naturen osz *(kvinnor)* förgafwes timrat hafwa, / Til blått en ögnalust och Manfolks tid fördrif. KOLMODIN *QvSp.* 2: 469 **(1750)**. *(K. XII)* var en af de nationala hjältar .. som vi funno skurna ur samma storvirke som det, hvaraf forntiden timrade sina gudabilder. CAVALLIN o. LYSANDER 2: 63 **(1855)**. Han timrade noveller af de gängse flosklerna, programberättelser utan lif och konst. LUNDEGÅRD *Prins.* 137 **(1889)**. Ända till våra dagar hafva botanisterna .. timrat på det naturliga växtsystemets byggnad. FRIES *2Linné* 2: 438 **(1903)**. Det Sverige, som timrats på 1500- och 1600-talen, *(kvarstod)* ännu i sina grunddrag till 1809. *SvFl.* **1940**, s. 97. Trotzigs tes är en utmaning mot en väl timrad konvention, nämligen att den sanne revolutionären är den som sätter livet på spel och helst dör ung. *GbgP* 26/10 **1990**, s. 4.

Särsk. förb.: **TIMRA IHOP**$^{10\ 04}$. gm timrande foga ihop l. samman (ngt); äv. bildl.; jfr **timra samman**. NORDFORSS **(1805)**. JÄRTA 2: 372 **(1824**; *bildl.*). BLOMBERG *Överg.* 119 **(1915**; *med avs. på bänkar*). jfr **hoptimra**. — **TIMRA OPP**, se **timra upp**. — **TIMRA PÅ**$^{10\ 4}$. (numera föga br.) gm timrande påbygga (ngt). NORDFORSS **(1805)**. BJÖRKMAN **(1889)**. jfr **påtimra**. — **TIMRA SAMMAN**$^{10\ 32}$ l. ^{40}, äv. **TILLSAMMAN(S)**^{040}, äv. ^{032}. (numera föga br.) timra ihop (ngt); äv. bildl. (jfr **timra**, v. *c*), liktydigt med: skapa. Om nogor förde tilsammans Bielkar, Stockar och stenar .. Men skickar och timbrar thet icke tilsammans, så blifwer icke något Huus theraff. EKMAN *Siönödzl.* 200 **(1680)**. Ja, den är verklighet, den värld, jag timrat / tillsamman under mödosamma år. SELANDER *Stad.* 15 **(1926)**. jfr **sammantimra**. — **TIMRA UPP**$^{10\ 4}$, äv. **OPP**^{4}. gm timrande bygga (hus l. skepp o. d.); äv. oeg. l. bildl. (jfr **timra**, v. *c*). Han Timbrade sielf up sina Huus. RUDBECK D. A. *Atl.* 3: 451 **(1698)**. Af tänkares stora tankar / .. att deras goda vilja / kan timra en framtid opp. HANSSON *Nott.* 10 **(1885)**. *(Under vikingatiden)* timrades det rättssamhälle upp, som seklers stormar och blodregn ej kunnat störta. *NSv.* **1918**, s. 402. jfr **upptimra**.

Ssgr: **TIMRINGS-ARBETE**^{020}. (numera bl. mera tillf.) arbete med att timra. BJÖRKMAN **(1889)**. *SvKulturb.* 7–8: 174 **(1931)**. — **-HJÄLP**. (†) hjälp med timring. Tillgång på skog och timrings hjelp .. gör, at när den ena börjar bygga, så will den andra hafwa likaleds. *NorrlS* 1–6: 76 (*c.* **1770**). — **-KONST**. (om ä. förh.) om konsten (se **konst 1** *e*) att timra. I Wedbo harad ..leder en utmärkt skicklighet hos folket i timringskonsten till en vigtig bifortjenst. FORSELL *Stat.* 197 **(1844)**. *SvKulturb.* 1–2: 282 **(1934)**. — **-TEKNIK**. (numera i sht i skildring av ä. förh.) teknik vid timrande. *Fatab.* **1917**, s. 146. Timringsteknik från vikingatiden. ARNSTBERG *KnuttimrHus* 8 **(1976)**. — **-VERKTYG**^{02} l. ^{20}. verktyg för timring. *Fatab.* **1932**, s. 280.

Avledn.: **TIMMERI**, n. [möjl. till **TIMMER**, sbst.[1]] (†) byggande av träfartyg; i ssgn **SKEPPS-TIMMERI**. — **TIMRARE**, m.//ig. (numera mindre br.) timmerman (se **timmerman**, sbst.[2] **1**). JOHANSSON *HomIl.* 15: 411 **(1848)**. Gesällprof som murare eller timrare. HESSELMAN *HusbyggSthm* 61 (*cit. fr.* **1903**). SUNDMAN *Skytt.* 65 **(1960)**.

TIN, se **din**, poss. pron., **tenn**, sbst.[2] — **TIN-**, se **tinne**, sbst.[4]

TINA *ti³na²*, sbst.[1], r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or** (*Skeppsinvent.* **1544** (: Skottin(*n*)or) osv.) ((†) **-ar** (i bet. **1**) *SkrSjöhistSamf.* 9: 112 **(1628)**; **-er** (i bet. **2**) *SkeppsgR* **1544** (: skottin(*n*)er), *Skeppsinvent.* **1544** (: Skotti(*n*)er)). (**tena 1592** (: Matt tena), **1749**. **tina (th-, -ij-, -j-, -ÿ-) 1549** osv. **tinna 1634, 1871, 1872**. **tinner**, pl. **1544** (: skottin(*n*)er). **tinnor**, pl. **1544** (: Skottin(*n*)or). **-e 1588** (*ss. subj.*). **-e**, efter prep. **1599–1603**. **-o 1549** (: miölketijno; *i uppräkning*)) [fsv. *tina* (obl.); jfr d., nor. *tine*, nyisl. *tína*; av mlt. *tīne* (fsax. *tīna*), motsv. mnl. *tine*, ffr. *tine*, av lat. *tina*, träbalja för vin l. byk; av ovisst ursprung. — Jfr **TINT**]

1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) (mindre) kar l. laggkärl; i sht om kar osv. avsett för l. använt till förvaring l. transport l. beredning av matvaror; bytta. *BtFinlH* 3: 240 **(1549)**. Alla Tijnar som komma j skiepet skola när Resan ähr endat Pråwiantmestaren eller eganden Jghen lefwereras. *SkrSjöhistSamf.* 9: 112 **(1628)**. Tunnor och tinor adt förwara frucht uthi. ROSENHANE *Oec.* 93 **(1662)**. Träkjärl såsom tunnor, kar, såar, tinor, kannor med flere, som ej äro gorde af gammalt och wäl tårkat wirke, gistna och blifwa otäta i solwärma. ROTHOF 601 **(1762)**. Fruarna köpte upp mycket kött .. och de saltade stora tinor fulla deraf. HERTZBERG *Canth Lifsb.* 2: 119 **(1886)**. Ifrån den dag julgrisen blef hemkörd .. räknade hon julens intåg i Fågelboet .. Först var det korfven, skinkan och syltan, som begraftes i den stora tinan. *NDA* **1913**, nr 338, s. 4. Långa rader av korgar fullplockade med hönsägg, tinor fullpackade med svettiga smördrittlar. MOBERG *Invandr.* 73 **(1952)**. — jfr **BAD-, BRYGG-, KÖTT-, LÅS-, MAT-, MJÖL-, POTATIS-, SALT-, SMÖR-, STÅND-, TRÄ-TINA** m. fl. — särsk. i inskränktare anv.: matsäcksskrin. *(I ottan har fiskarens gumma)* varit uppe för att ha kaffet färdigt och för att se till, att gubben får litet i tinan. *VL* **1896**, nr 274, s. 3.

2) [sannol. med anslutning till **TENA**, sbst.[3]] fiskeredskap av burtyp för fångst av fisk l. hummer o. d., mjärde; jfr **KUPA**, sbst. **3** *b*, **TENA**, sbst.[3] *a*. *Ymer 1901*, s. 411 **(1559)**. Neijonogon tages och om Wåhren med Tinor, men mäst om hösten. *AllmogHemsl.* 122 **(1741)**. På botnen *(av hummertinan)* lägges et par stenar, at tinan må sjunka ned, och wid henne bindes et rep med en wete eller råcka, som på watnet wisar hwaräst tinan skal igentagas. LINNÉ *Vg.* 191 **(1747)**. I Forsz fångas lax i forszarne med tinor och i lugnare watten med not. ENGLUND *Ged.* 134 **(1853)**. Som man vet strafvar laxen emot strömmen; där vägen är stängd af en tina hoppar han in i hålet och hittar icke ut igen. MOLIN *SSkr.* 216 **(1894)**. Tinor skola vara ut-

märkta genom en flytande träklabb eller en stake utan topptecken. *SFS* **1933**, s. 490. Den dödlighet som hummern åsamkas genom fiske härrör med drygt hälften .. från fiske med tinor. *FiskFrit.* 116 **(1978)**. — jfr **HUMMER-, KRABB-, LAX-, NÄTTING-, STRÖM-, SÄL-, ÅL-TINA** m. fl.

Ssgr (till **2**): **TIN-FISKE.** särsk. konkret: tina; jfr **fiske 5**. En väsentlig beståndsdel i tin- och mjärdfiskena äro i de flesta fall .. sidostängslen, hvilka samtidigt göra tjänst som stöd för självfva tinorna. EKMAN *NorrlJakt* 300 **(1910)**. — **-LÄGE.** (†) = **mjärde-läge**. Biskopsgårdarne uti Forss Sochn .. finna sig beswärade of*(ve)*r sina grannar i byen, som .. opbygdt uti Stedforssen ett Tijnläije. *AktsamlKungsådreinst.* 199 **(1690)**.

TINA *ti³na²*, sbst.², r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**. [till **TINA**, v.[1]] (numera mindre br.) ställe där snö l. is tinat l. smält; äv. bildl. Det var som han ändå anat, att här fanns något som liknade en tina i ismuren, ett hål i trollcirkeln. SIWERTZ *Sel.* 2: 162 **(1920)**. Tina .. *(dvs.)* Ställe där snö l. is smält o. d. ÖSTERGREN **(1958)**.

TINA *ti³na²*, v.[1] **-ade**. ((†) pr. **-er** BROMAN *Glys.* 3: 15 (c. **1730**), RUNEBERG *(SVS)* 2: 145 (c. **1831**; *i rim*); ipf. **-te** LIVIN *Kyrk.* 114 (**1781**: tintes .. up); sup. **-t** *Hovförtärsthm* **1740**, s. 360 (: tint upp); p. pf. **-t** CAEHRENSVÄRD *Brev.* 1: 11 (**1780**: optint), AURELL *NBer.* 12 (**1949**: Upptinta, *pl.*)). vbalsbst. **-ANDE, -ING.** (**ten- 1685**. **tidn- (-ij-) 1648** (: aftijdnar)–**1744** (: Vpptidnat, *sup.*). **tin- (-ij-) 1613** (: uptina) osv. **tyn- (-ÿ-)** c. **1730–1781** (*i rim*)) [jfr fvn. *þíðna* (av *þíðna*) (nyisl. *þiðna*, nor. *tine*); trol. rotbesläktat med fht. *theisk*, *deisk*, gödsel, feng. *þinan*, bli fuktig, gr. *πῖλος*, flytande avföring. — Jfr **TIDA**, v.]

1) gm inverkan av värme l. temperatur över noll grader C övergå från fruset till mjukare l. flytande tillstånd.

a) i fråga om sådan övergång (gm inverkan av solen) till vätska l. sörja o. d., smälta (se **SMÄLTA**, v.[1] **1**); i sht om snö l. is; äv. dels opers., dels (i vitter stil) i p. pr. i adjektivisk anv., om (års)tid då snö l. is smälter; äv. om område l. mark l. terräng o. d. med tanke på där befintlig snö l. is l. innesluten frusen vätska: övergå till icke fruset tillstånd. VERELIUS 255 **(1681)**. Getterne släppes ut så snart snön tyner. BROMAN *Glys.* 3: 15 (c. **1730**). Tibastbusken .. blommar på bar kvist tidigt om våren, redan innan snö och is tinat. *LfF* **1898**, s. 75. Du hör hans fläkt, / som irrar skygg och vill / på mark af bruna höstlöf täckt / i tinande April. KARLFELDT *FlPom.* 55 **(1906)**. Vad betyder .. *(det)* att isen lossnar, kälen tinar och det stundar vårbrytning? KOCH *Arb.* 111 **(1912)**. Då skolgården tinade, spelte vi kula. SILFVERSTOLPE *Vard.* 74 **(1926)**. Om det rägnar eller tinar på "våfferdagen" .. så sätter man ut kärl .. för att uppsamla droppvattnet. Detta ger man åt boskapen för att den skall mjölka bättre. *FoF* **1944**, s. 135. På sommarhalvåret, då isen tinar snabbt, fyller fiskebåtarna på sina lager med färsk is på söndagarna för att kunna gå ut tidigt på måndag morgon. *GbgP* 16/7 **1998**, s. 7. — särsk. om köld: avta l. minska; äv. i bild (jfr *c*). Kölden tinar för vårlig vind. CVASTRANDBERG 2: 20 **(1861)**. Kölden skall tina, mörkret skall skingras, förhoppningarna skall gå i blom i vårsolen. BJÖRCK *K12Stövl.* 76 **(1954)**.

b) om djupfryst livsmedel: övergå till icke fruset tillstånd; särsk. ss. vbalsbst. *-ing* i konkretare anv. *Hon lade fiskblocket på tining. Tinad glass.* Några brödbitar som lågo på spisen och tinade utgjorde den sista varma måltid de kunde påräkna. MACFIE *NorrskM* 223 **(1938)**. *(Eftersom livsprocessen inte helt avstannar vid frysning)* kan ett djupfryst livsmedel inte lagras till tidernas ände. Vid tiningen vaknar varan till nytt liv. *SvD(A)* 14/10 **1966**, s. 20. Den .. unika skärmaskin man skaffat för att utan föregående tining kunna skära även stora frysta köttblock. *DN* **1969**, nr 164, s. 21. Djupfryst smördeg tinar lätt medan man gör fyllningen och väntar på att ugnen skall bli varm. *GbgP* 6/12 **1996**, s. 42. Tid innan maten tinar vid strömavbrott är tiden det tar för temperaturen i de frysta matvarorna att stiga till -9 grader. *RådRön* **1998**, nr 1, s. 27.

c) (i sht i vitter stil) oeg. l. i mer l. mindre bildl. anv., dels om (kroppsdel hos) människa: bli varm, dels betecknande att ngn l. ngns sinne bevekas l. veknar (jfr **2** slutet); äv. opers; numera vanl. i den särsk. förb. **TINA UPP**. Till och med Hedvig Eleonoras köld tinade och hon blandade sina tårar med sina sondöttrars. CRUSENSTOLPE *Tess.* 3: 204 **(1847)**. Uti min själ det tåras, / tinar och våras. HANSSON *Nott.* 87 **(1885)**. Något innerst inom mig var stelnadt, det / kände jag, / som aldrig skulle i tårar tina. FREDIN *Dan.* 99 **(1889)**. I stugan var rätt bistert, hvarför vi skyndade att göra eld och lågo sedan och tinade en stund. *TurA* **1904**, s. 251. Hans vilja hade hårdnat i förtid, han visste inte att han tinade, förvandlingens ångest värkte i alla hans lemmar. KOCH *Arb.* 126 **(1912)**. Sådant *(dvs. mat o. dryck)* kommer det hårdaste sinne att tina. ENGSTRÖM *Hemma* 194 **(1916)**.

2) tr.: bringa l. komma (ngt) att tina (i bet. **1**); smälta (se **SMÄLTA**, v.[1] **2**); äv. dels i pass. närmande sig dep., dels abs.; i p. pr. i adjektivisk anv., om sol l. vind o. d.: som kommer is l. snö att smälta. *Solen tinar frosten på rutan. Vi tinade kanelbullarna i mikron.* LIND **(1749)**. Rimfrosten i hans hår begynte til at tynas. LIVIN *Kyrk.* 96 **(1781)**. Svärjande tinade knektarna framför brasan ett stycke skinka, där maskarna sutto dödfrusna utefter benet. HEIDENSTAM *Karol.* 2: 255 **(1898)**. Det hviner, smattrar – och sydvästlen / stryker bris öfver slåntor och snårjen, / där spadt det spirar på tinad ren. EKELUND *Syn.* 59 **(1901)**. Våren har tinat kälen ur jorden, sinne och minne ha veknat. STRINDBERG *HMin.* 2: 49 **(1905)**. En rund av .. gestalter slöt sig omkring elden .. medan han tinade isen ur kläderna. HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 184 **(1910)**. Jag går hvart jag vill och jag blir hvar jag vill, / och länge jag följt som ett tjänande hjon / de tinande vindarnas greve, April. KARLFELDT *Hösth.* 5 **(1927)**. Vattenledningen på jobbet har frusit, vi fick tina med blåslampa. BORN *RopSten.* 70 **(1991)**. — särsk. (i sht i vitter stil) oeg. l. mer l. mindre bildl., dels om (kroppsdel hos) människa, dels i fråga om att känslomässigt beveka ngn l. få ett motstånd att försvinna o. d. (jfr **1** *c*). *Hon tinar sina frusna lemmar vid brasan.* NORDENFLYCHT *UtvArb.* 33 (c. **1760**). Tryck mig till ditt bröst igen, / och desz is skall tinas än, / då din Emma gråter. LING *Karl.* 17 **(1816)**. Hennes ondskefulla rövarhjärta kan icke tinas ens av middagsglöden. WULFF *Dante* 24 **(1897)**. Så snart .. *(trollen)* fått tina händer ock fötter en smula, klättrade de muntra .. upp på granstammen. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 173 **(1908)**. Det tonar en julpsalm från hundra-

tals år. / Den svävade hoppfull mot mörker och is. / Den tinade hjärtan. Den helade sår / och steg som en flamma till kärlekens pris. SILFVERSTOLPE *Vard.* 33 (**1926**). Jag törstar efter tårar, som kunde tina kälen / hos denne stele främling, som ej mig själv är lik. ÖSTERLING *JordH* 140 (**1927**).

Särsk. förb. (i allm. till **1** *a*): **TINA AV**[10 4]. (numera föga br.) om snö l. is o. d.: smälta bort; äv. bildl. NYBERG 3: 106 (**1842**, *bildl.*). ÖSTERGREN (**1958**). jfr **avtina**. — **TINA BORT**[10 4]. gm tinande (långsamt l. omärkligt) försvinna; sht om is l. snö. Snön tinar bort. LINDAHL o. ÖHRLING (**1780**). När landisen smälte, blev ibland iskakor, "dödisar", liggande kvar orörliga och tinade bort på stället. SELANDER *Lev-Landsk.* Pl. 8 (**1955**). jfr **borttina**. särsk. bildl., om kött (se d. o. **2**). O, kunde detta allt för fasta kött / Upplösas uti dagg och tina bort? HAGBERG *Shaksp.* 1: 284 (**1847**). Vi mindes .. / .. att i detta kött / tog Kristus sin boning ... / I detta kött, som skulle lösas upp i dagg / och tina bort. SJÖSTRAND *Vattum.* 54 (**1967**). — **TINA FRAM**[10 4]. gm att det tinar komma fram ur snö. Så fort ett stycke barmark tinat fram i snölandskapet. *TurÅ* **1934**, s. 116. STORMBOM *Linna SaarijärvMoar* 59 (**1959**). — **TINA OPP**, se **tina upp**. — **TINA UNDAN**[10 32], äv. [40]. (numera bl. mera tillf.) **1**) till **1** *a*: tina bort. *(Björnen)* gick upp öfver en kulle, där snön tinat undan i sydsidan. BERG *Sjöf.* 127 (**1910**). ÖSTERGREN (**1958**). **2**) till **2**, om vatten: smälta bort (snö o. d.). Något smältvatten *(hade)* tinat undan snöskorpan. BERG *Sjöf.* 151 (**1910**). — **TINA UPP**[10 4], äv. **OPP**[4]. jfr **upptina**. **1**) till **1**: tina; särsk. dels med subjektsväxling, dels oeg. l. bildl. (jfr **tina**, v.¹ **1** *c*). SCHRODERUS *Dict.* 256 (c. **1635**). Wägarna tinade op. MSTENBOCK hos LOENBOM *Stenbock* 4: 301 (**1713**). Han tinade upp både lekamligt ock andligt. *Landsm.* VIII. 1: 42 (**1884**). *(Grönsak som råkat frysa)* bör få tina upp i kallt vatten och därefter anrättas omedelbart. *StKokb.* 172 (**1940**). Successivt kom arbetet med loken igång, men de frostiga relationerna tinade inte upp. KARNSTEDT *Gnistsk.* 347 (**1990**). **2**) till **2**: bringa (ngt, äv. sig) att tina; äv. i pass. närmande sig dep.; äv. oeg. l. bildl. *HovförtärSthm* **1740**, s. 360 *(med avs. på pump)*. Ingen qvinna hade tinat upp hans hjerta. WIESELGREN *Samt.* 74 (**1872**, **1880**). Nu slåtten, i sol och skurars dropp, / tinats opp. HANSSON *Nott.* 81 (**1885**). Man måste inskärpa hos manskapet att .. så snart den minsta kyla förmärkes i en lem, genast gno densamma .. och att aldrig .. söka vid eldsvärme tina upp den. *KrigVAT* **1901**, s. 68. Man måste in och tina upp sig ibland. RYDQVIST *Kar.* 23 (**1924**). Eldningar som vintertid skedde för att tina upp isen i vattenrännorna. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 128 (**1955**). *(Det)* brukar .. inte vara någon idé att skörda klara och soliga dagar eftersom den bleka höstsolen sällan förmår tina upp kålhuvudet tvärsigenom. OLSSON *Odlarb.* 152 (**1993**).

Ssgr: **A** (till **1** *a*, i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **TIN-FLÄCK**. fläck där is l. snö tinat; barfläck. Från rutans tinfläck såg Ingrid släden svänga förbi. BERGMAN *Skepp.* 279 (**1915**). På dagarna låg det stora myrlandet vitt med blå tinfläckar där det var sankast. JOHNSON *Nu* 16 (**1934**). — **-VATTEN**. smältvatten. Nere på gläntan risslade tinvattnet mellan höga, svällande björnmosstuvor. ROSENDAHL *AvMark.* 112 (**1948**). Björkarnas grenar har fått långa stela isklappar av tinvattnet som rann under gårdagen. EKMAN *Hunden* 12 (**1986**).

B (till **1** *b*, **2**): **TININGS-TID**. (tillf.) om den tid som tining (av ngt) tar. Se .. till att tiningstiden inte blir onödigt lång. *SvD(A)* 14/10 **1966**, s. 20. *(En av mikrovågsugnarna)* hade en mycket lång tiningstid och även dålig insyn i ugnen. *DN* 11/9 **1998**, s. A28.

TINA *ti*³*na*², v.² **-ade**. ((†) p. pf. **tijnd** *HärnösDP* **1694**, s. 172 (: tijndt)). vbalsbst. **-ANDE**, **-ING**. (förr äv. **-ij-**) [sv. dial. *tina*, *tena*; jfr fvn. *tína*, plocka, rensa (nor. *tine*); av ovisst ursprung. — Jfr **TENA**, v.¹, **TIA**, v.¹] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ansa l. rensa (ngt); särsk. med avs. på säd (i sht korn): efter tröskning avskilja agn o. d. från sädeskorn. Sållat och tijndt spanmåhl. *HärnösDP* **1694**, s. 172. Innan säden vplägges i boden, bör hon wara wal tinad, ren och rensad. BROOCMAN *Hush.* 2: 204 (**1736**). Om kornet icke wal tinas innan det kastas, så blir det wäl drygt i Spann, men ger ringa mjöl och mycket sådor. BRAUNER *Åker* 73 (**1752**). Korn och Hwete tinas förut innan det kastas, på det agnen af Kornet, och fänen af Hwetet må gå sin wäg. *HushBibl.* **1755**, s. 181.

TINAMO *tinamω*⁴, äv. **TINAMU** *tinamu*⁴, m. l. r.; best. **-n**; pl. **-er**. [jfr eng., fr. *tinamou*; av karib *tinamu*] *zool.* (från Sydamerika härstammande) fågel av familjen Tinamidae, stubbstjärthöns; i pl. äv. om ordningen Tinamiformes samt om (den enda i denna ordning ingående) familjen T., stubbstjärthöns. *1Brehm* 2: 411 (**1875**). Vaktel och tinamu *(är fridlysta)* från och med den 1 januari till och med den 10 september. *SFS* **1905**, Bih. nr 19, s. 4. Afven en art af den sydamerikanska tinamun .. har en gång utplanterats vid Ottenby i ett 10-tal exemplar, men dukade under för svårigheterna. *FoFl.* **1915**, s. 52. Stubbstjärthönsen eller tinamuerna utgör en egendomlig grupp av mellan- och sydamerikanska fåglar. *DjurVärld* 8: 164 (**1960**). *NE* (**1995**; *om ordningen*).

Ssg (*zool.*): **TINAMU-FÅGEL**. i pl.: stubbstjärthöns. *(Det är)* anmärkningsvärdt, att det .. finnes fåglar med flygförmåga, hos hvilka stjärten är alldeles rudimentär, nämligen doppingarne och de sydamerikanska tinamufåglarne. *FoFl.* **1910**, s. 25.

TINCHTA, **TINC(K)TA**, se **tingta**.

TINDER *tin*⁴*der*, n.; best. **-ret**; pl. =. (**tinder 1750** (: tinderlius) osv. **tinter-** i ssgr **1672** (: tinter Eld)–**1732** (: tinterögon)) [jfr d., nor. *tinder*; till **TINDRA**] (i sht i vitter stil) tindrande ljus l. sken l. glans, skimmer, glimmer (se **glimmer**, sbst.¹); särsk. om sådant tindrande ljus osv. från stjärna; äv. bildl. Just som Stjernans Tinder släcks / Inmot Solens Dagning. THORILD *(SVS)* 1: 253 (**1805**). De många brinnande ljusens tinder. HILDEN *3Ber.* 28 (**1918**). Medan skärgårdsranden sjönk i havet, / log till avsked, likt ett vänligt öga, / mildа tindret ifrån Enskärs fyr. MORNE *Offer* 45 (**1918**). I sin fyrverkeriskål .. har .. *(E. Hald)* uppnått glasets tinder. *SvSlöjdFT* **1927**, 2: 20. Du kom med röda kinder / och oro i ditt hår / och i din blick ett tinder / som jag, just jag förstår. OSSIANNILSSON *Ensam* 92 (**1935**). Vi vet, att runt omkring oss komponeras redan nu vingar, som skall återspegla en ung sommars tinder. ROSENDAHL *Fjäril* 125 (**1945**). Begreppet Gud, vari man ville höra bruset av världarnas gång och se tindret av allt högt och stort. *ÅbKristHum.* **1964**, s. 57. — jfr **STJÄRN-TINDER**.

Ssgr (*Anm.* Vissa av nedan anförda ssgr

kan äv. hänföras till **tindra**): **TINDER-ELD.** (†) glimmande eld. The hafwa Orpheus Speel i liusa Stiernor wändt / Ok Himlisk tinter Eld i Herculs Klubba tändt. LUCIDOR *(SVS)* 242 **(1672**; *uppl. 1997*). — **-LJUS.** (†) tindrande ljus; äv. om stjärna. LUCIDOR *(SVS)* 93 **(1672**; *uppl. 1997*). Tinter Liusens Moer / Diana. LUCIDOR *(SVS)* 290 **(1672**; *uppl. 1997*). Stiernors tinderlius mot Solens ankomst slockna. KOLMODIN *QvSp.* 2: 53 **(1750)**. jfr **silver-tinterljus.** — **-ÖGA.** (†) i pl.: strålande ögon. KOLMODIN *QvSp.* 1: 80 **(1732)**. — **-ÖGD.** som har tindrande ögon. THUNBERG *FrämHus* 217 **(1930)**. Tinderögda ungar. *SvD* 12/1 **1975**, s. 17.

TINDRA *tin³dra²*, v. **-ade**. vbalsbst. **-AN** (numera mindre br., HALLSTRÖM *Sagodr.* 10 **(1910)**, ÖSTERGREN **(1958)**), **-ANDE, -ING** (numera mindre br., *Linc.* Xxx 5 a **(1640)**, ÖSTERGREN **(1958)**). **(tindra 1640** osv. **tintra 1725, 1747)** [jfr d., nor. *tindre*; avljudande bildning till det verb som representeras av *tandra*, utsända gnistor, tända, i sin tur avledn. av det ord som föreligger i fvn. *tandr*, *tandri*, eld; till stammen i **TÄNDA.** — Jfr **TINDER**] (i sht i vitter stil)

1) om ljuskälla (i sht sol l. stjärna): lysa punktvis o. med skiftande intensitet; glittra, gnistra, glimma, blänka; äv. om ngt sakligt, i sht vatten(yta) som gm reflekterande av (sol)ljus glittrar osv.; äv. om luft o. d.: dallra (se d. o. **1** *d*) l. flimra; äv. opers.; ofta i p. pr. (se *a*). *Stjärnornas tindrande på himlen. Julgranen tindrar och tomten bankar på dörren. Linc.* Xxx 5 a **(1640)**. Omkring de solar som tindra på fästet, hvälfva säkert tusende jordar. LEOPOLD 5: 234 (c. **1820, 1833**). Månen sjelf tindrade allt högre, allt friare, allt mera mystiskt förtrollande. ALMQVIST *DrJ* 367 **(1834)**. ÖSTERLING *Hälsn.* 111 **(1907**; *opers.*). I middagshettan tindrar luften och darrar som strängen på en violin. LUNDKVIST *Blixen AfrPast.* 401 **(1937)**. En Bondgård hukar sig i grasen / och över fälten stiger månen. / Högt på ett blad en syrsa fnittrar. / Då tindrar Yodogawa-floden. MARTINSON *GrasThule* 69 **(1958)**. Morgonen kan tindra skir som en solglanta i juni. SÖDERSTRÖM *Linan* 223 **(1983)**. — jfr **FRAM-TINDRA.** — särsk.

a) i p. pr. i adjektivisk (o. adverbiell) anv.: gnistrande l. glimmande; äv. närmande sig l. övergående i anv. ss. förstärkningsord (jfr **3**). *Nyårsnatten var tindrande stjärnklar.* FRESE *VerldslD* 8 **(1715, 1726)**. *(Hon)* satt med stora, tindrande perlor i ögonhåren. TAVASTSTJERNA *Inföd.* 121 **(1887)**. Öfver bygden låg tindrande stjärnfager natten. FRÖDING *Guit.* 43 **(1891)**. Alfvens tindrande blå. HALLSTRÖM *El.* 106 **(1906)**. Bokarna stå i sin genomskinliga, mjälla grönska, björkarna vaja sina tindrande slöjor. KEY *Allsegr.* 1: 68 **(1918)**. Det blev tindrande klara höstdagar, och det var skönt att vara fiskare. SÖDERHJELM *Ingstad Palsjäg.* 142 **(1932)**. Himlen var klar och ett enda tindrande hav av stjärnor. WIGFORSS *Minn.* 1: 115 **(1950)**. — jfr **KLAR-, SOL-, STJÄRN-TINDRANDE.** — särsk. (numera föga br.) i uttr. *tindrande fyr*, blänkfyr (se d. o. **II** *a*). Tindrande fyr, som gifver korta blänkar afbrutne af korta förmörkelser. *ListaSvFyr.* **1868**, s. 1. Den tindrande fyren är en blänkfyr, där perioden af ljus och mörker varar högst tio sekunder. HÄGG *PraktNav.* 80 **(1900)**. *2NF* **(1919)**.

b) oeg. l. mer l. mindre bildl. Och ewig Tak tig skee O himmelsk' Herze wiis; / Som medler tiid har takts, then lille tindrand' Gnista / Af Store Gustafs Sial .. / Betäkia med tiin Hand, och skyla med tin Skiold. STIERNHIELM *Jub.* 81 **(1644, 1688)**. En hoppets ljusning tyckte sig *(C. A.)* Agardh se tindra öfver sin framtid. *2SAH* 33: 64 **(1861)**. Helgelsen och nåden tindra för vårt hopp. SANDER *Ros* 56 **(1876)**.

2) om ögon l. blick l. ansikte: (av glädje l. förväntan o. d.) starkt lysa, stråla, glänsa; äv. med subj. betecknande (person som känner) glädje osv. *(Fredag hade)* en hög och bred panna, qwicka och tindrande ögon. *DeFoë RobCr.* 92 **(1752)**. Mor Martha .. blef alldeles förvånad af all den strålande glädje, som tindrade ur gossens stora, vidöppna ögon. KNORRING *Ståndsp.* 1: 141 **(1838)**. *(Han)* följde med tindrande ögon och klappande hjerta de båda glada, sprittande, morklockiga gestalterna. HEDENSTIERNA *FruW* 30 **(1890)**. Bakom *(drottningen)* stod *(kung)* Birger med händerna instuckna mellan knäna och tindrade av nyfikenhet. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 181 **(1908)**. Stämningen i tåget påminner inte så lite om Super 8:an på Liseberg. Ögonen tindrar förväntansfullt på de församlade cheferna från SJ, ABB och banverket. *DN* 22/7 **1993**, s. A5. — jfr **FRAM-TINDRA.**

3) [utvecklat ur **1** *a*, **2**] (numera mindre br.) i p. pr. i adjektivisk l. (i sht) adverbiell anv., med förstärkande bet.: lysande l. stark l. väldig; blixtrande. Det var så tindrande vackert väder. BENEDICTSSON *Eftersk.* 29 (c. **1885**). De dagar, som gått, kan jag icke skilja åt i mitt minne. Jag vet bara, att jag en dag, plötsligt och utan yttre anledning, kände mig tindrande glad. GEIJERSTAM *Medus.* 238 **(1895)**. Jag ville så tindrande gärna göra honom något riktigt ondt. *GHT* **1895**, nr 232 B, s. 3. Nu blev bonden tindrande ond. WRANÉR *VSkr.* 3: 194 **(1922)**. Så måste majorskan på Ekeby ha sett ut i sitt tindrande trots, när hon var ung. *3SAH* 51: 37 **(1940)**. ÖSTERGREN **(1958)**.

Särsk. förb.: **TINDRA FRAM**[10 4]. (numera mindre br.) till **1, 2**: komma till synes l. uppenbara sig med ett tindrande sken; äv. oeg. l. bildl. Om jag ock underwärk såg dageligen hundra, / Jag blef derwid så wan, som nu jag Solen ser / Hwar mårgon tindra fram, och gå hwar afton ner. KOLMODIN *QvSp.* 2: 118 **(1750)**. ATTERBOM *Lyr.* 3: 118 **(1816**; *om månen*). De milda behag, som under slafvinnornas lätta, / Fladdrande slöjor tindrade fram, likt nattliga irrbloss. STAGNELIUS *(SVS)* 3: 65 **(1817)**. *PT* **1908**, nr 124 A, s. 3 (*om humor*). Stjärnorna börja tindra fram ur det varma blå i öster. HOLMSTRÖM *LändStrand.* 1: 6 **(1913)**. I Stockholm målade *(A. Roslin)* .. Karl von Linné, vilkens kloka, barnafromma ögon tindra fram under den pudrade peruken. LAURIN *KonstSv.* 56 **(1915)**. ÖSTERGREN **(1958)**. jfr **framtindra.** — **TINDRA OPP**, se **tindra upp**. — **TINDRA TILL**[10 4]. (numera bl. tillf.) till **2**, särsk. om blick: glimta till; äv. opers. En snyftning afbröt henne, och för hennes blick, som han dock blott såg tindra till likt en stjärna i skyar, vek hans mod. ULLMAN *FlickAra* 205 **(1909)**. AGRELL *Tolstoj Kar.* 2: 36 **(1925**; *opers.*). ÖSTERGREN **(1958)**. — **TINDRA UPP**[10 4], äv. **OPP**[4]. (numera föga br.) jfr **upptindra. 1)** till **1**: stiga l. komma upp med ett tindrande sken; äv. oeg. l. bildl.; äv. opers. LIDNER *(SVS)* 1: 299 **(1782)**. En gammal visa tindrar upp i sinnet / Från äldre dagar. ATTERBOM *LÖ* 1: 269 **(1824)**. Det ena ljuset tindrade upp efter det andra på himmelen. RUNEBERG *(SVS)* 7: 21 **(1833)**. ASPLUND *Stud.* 143 **(1912**; *om tusenskönor*). Så

har det vanligt tindrat upp till kvällförgyllning här och där i Hanssons senare verser. VETTERLUND *Skissbl.* 244 (1914). ULLMAN *Ros.* 54 (1921). **2)** till **2**: lysa upp. Nu var jag .. ensam med min Armida, hvars blick tindrade opp i ett par spetsfundiga strålar, när hon såg min ankomst. ATTERBOM *Minn.* 35 (1817). LAGERLÖF *Herrg.* 173 (1899; *om ögon*).

Ssgr, se **tinder** *ssgr*.

TING *tiŋ*[4], sbst.[1], n.; best. **-et**; pl. =. (**tiing** (**-ij-**, **-h**) **1538** (: Heras tiingh)–**1645** (: tijngplassar, *pl.*). **ting** (**th-**, **-nn-**, **-h**) **1523** (: Landz tingh) osv. **tinge** (**-nn-**) **1553** (*ss. obj.*)–*c.* **1700** (*efter prep.*)) [runsv. *þing*, fsv. *þing*, samling, sammankomst för rättsliga förhandlingar; motsv. fd. *thing*, *ting* (dan. o. nor. *ting*), fvn. *þing*, fsax. *thing* (mlt. *dinc*), mnl. *ding*, *dinc*, ffris. *thing*, fht. *thing* (mht. *dinc*, t. *ding*, *thing*), feng. *þing*; sannol. bildat till den stam som av. föreligger i got. *þeihs*, tid. — Jfr **TING**, sbst.[2], **TINGA**, **TINGTA**] sammankomst för behandling av gemensamma angelägenheter (av judiciell l. ekonomisk l. administrativ art); utom i *d*, *e*, *g* numera bl. om ä. (i sht nordiska) förh.; särsk. i förb. med verb som betecknar kallelse till l. utlysande l. öppnande l. hållande o. d. av sådan sammankomst (se särsk. *e*); äv. sammanfattande, om deltagare i sådan sammankomst (se särsk. *b*, *e*); förr äv. dels om plats där sådan sammankomst äger rum, dels om område för förvaltning l. rättskipning (se *h*, *i*).

a) i ordspr. o. ordspråksliknande uttr. Draga fastande ifrån byn, ährelöös ifrån ting och Gudhlöös ifrån Kyrckia är skadeligt. TÖRNING 30 (1677). Tiga stämmer ingen för ting. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* 1880). Jag drar ej åsnan till tings, fastän hon mig trampar. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* 1880).

b) (numera bl. i skildring av ä. nordiska förh.) om allmän sammankomst l. allmänt möte med (del av) befolkning inom visst område för behandling av gemensamma angelägenheter (ofta förbundet med marknad l. köpstämma l. högtid o. d.); särsk. dels om sådan allmän sammankomst osv. huvudsakligen omfattande ting (i bet. *e*), dels i förb. med *till* (se **TILL I 1** *g*); äv. dels om sammanfattningen av deltagarna i sådan allmän sammankomst osv., dels oeg. (jfr *g*) l. bildl.; jfr **ALLTING**, sbst. *a*. Om .. (*orm*)Steen är mångom witterlighit, at han fins i Ringen, ther Ormar hålla Ting, och man medh macht kan drijfwa them ther ifrån. FORSIUS *Min.* 186 (*c.* 1613). Mången Salier godz och vpbiuder dem på neste ting vthj Småland och Westergotland. *RARP* 3: 47 (1638). Till Tings! Till Tings! Budkaflen går / kring berg och dal. TEGNÉR (*WB*) 5: 141 (1821). I skydd af .. (*offer*)frid höllos offren med sina måltider, rådslogos, dömdes, köpslogs; hvarföre Ting .. på en gång betydde offer, gästabud, riksdag, rättegångsdag och marknad. *SvFolkH* 1: 112 (1832). Landen liksom härad och hundaren hade sina särskilda folkförsamlingar, ting, men med olika betydelse och makt. HILDEBRAND *Statsförf.* 13 (1896). (*I Uppsala*) skulle samtidigt vara alla svears ting samt marknad och köpstämma. *SvH* 1: 252 (1903). Den vid .. (*1000-talet*) gängse ordningen var .. att kungen eller tinget utnämnde biskop varefter vigning skedde. *KyrkohÅ* **1959**, s. 140. — jfr **DIS-**, **FOLK-**, **LANDS-**, **LANDSKAPS-**, **RIKS-**, **SAM-TING** m. fl.

c) om av överhet sammankallat möte. särsk. *α*) (†) om sådant möte (med särskilt utvalda personer) för förhandling l. överläggning l. rådslag. *G1R* 11: 16 (1536). Så snart the hafve tinget ett tingh eller tu medt almogen och höret theris grund och mening, måge the (*osv.*). *RA* I. 1: 312 (1543). HOLMBERG *Nordb.* 450 (1854; *om ä. förh.*). *β*) om av husfader l. hövding l. arbetsledare o. d. sammankallat möte med husfolk l. underlydande för rådslag l. kontroll o. d.; särsk. ss. senare led i ssgr. BÅÅTH *Grette* 280 (1901; *om väringars vapenting*). Tingen hollos .. en gång årligen för varje hyttelag .. på gruvstugan .. dit bergmästaren kallat bergsmän (*m. fl.*). LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 240 (1955). jfr **HUS-**, **SMÄLTAR-**, **VAPEN-TING** m. fl.

d) (utom i ssgr numera mindre br.) om (sammankomst med) folkvald representation (se d. o. **5**); särsk. dels om det norska stortinget (se **STORTING 1**), dels ss. senare led i ssgr. (*Att konungen*) i trontalet till det förestående stortinget .. (*ämnade förklara*) att om tinget bifölle det .. hvilande grundlagsförslaget .. så ville konungen sanktionera det. DE GEER *Minn.* 1: 188 (1892). — jfr **LAG-**, **LANDS-**, **STOR-TING** m. fl.

e) [jfr *b*] om sammankomst för rättskipning; särsk. om domstols sammanträde för handläggning av l. förhandling l. prövning l. avgörande i rättsärende, särsk. dels i fråga om förh. i Sv. efter rättegångsbalkens ikraftträdande 1948, om sammanträde för huvudförhandling i allmän underrätt, dels i fråga om förh. i Sv. före 1948 o. i Finl. före 1993, om sammankomst i underrätt på landsbygden (i Finl. mellan 1959 o. 1993 äv. om sådan sammankomst i stad med häradsrätt), dels (om ä. förh.) om serie av sammankomster omfattande en l. flera sessionsdagar; äv. sammanfattande, om deltagarna i sådan sammankomst; jfr *f*. Jt(*e*)m Måns Nielszon i Åaby i Lagga sock(*e*)n sack till 3 öre ffor suaralösz fförsta tingh. *Uppl-Domb.* 7: 4 (1545). Thesse tolff såtthe ij nämdh och ähre faste ått samme kiöp att thet ähr så lagligen på tinge giortt som för skreffuedh ståer. RAAF *Ydre* 1: 337 (*i handl. fr.* 1588). (*Aktenskapsförord skall*) inteknas å nästa Ting, och i staden strax efter wigslen. *GB* 8: 1 (*Lag* 1734). Den följande dagen lät Christjern sam(*m*)ankalla et Ting, hwars alle ledamöter woro honom tilgifne, och Gustaf Trolle skulle der sielf både föra klubban samt anklaga. CELSIUS *G1* 1: 68 (1746). Benämningen Ting användes .. ej såsom i 1872 års förordning för en serie af sammanträden (vår- och hösteting), omfattande flera eller färre sessionsdagar, utan för hvarje sådant, enkelt eller kollektivt, sammanträde. *NordT* **1885**, s. 153. I tingslag skola för huvudförhandling med nämnd å tingställe årligen å bestämda tider hållas allmänna ting. *SFS* **1942**, s. 1720. Sammanträde för huvudförhandling, vilket kallas ting, skall hållas på tingsställe, om ej särskilda skäl talar för att sammanträdet hålls på annan ort. *NorstedtJurHb.* 788 (1987). — jfr **BERGS-**, **HÄRADS-**, **HÖST-**, **LAGMANS-**, **RÅDSTUGU-**, **SKATTE-**, **SKÄR-**, **SLUT-TING** m. fl. — särsk. i vissa uttr. o. förb. *α*′) (†) (*på*) *ting och stämma* (jfr **STÄMMA**, sbst.[2] **2**). (*Godsen*) skulle arffuinganer haffua .. tilbaka igen. Doch så at the skulle först haffua breff och bewiss giffne på ting och stemne, att the wore rette arffwingar. SVART *G1* 133 (1561). *RA* I. 3: 107 (1593). *β*′) i sht i ä. juridiskt fackspr., i fråga

om dels på ordinarie l. i lag bestämd tid hållet ting i uttr. *lagtima ting* (jfr **LAGTIMA**, adj.), förr äv. *laga ting* (jfr **LAGA**, adj. **I** *c*), dels icke ordinarie ting i uttr. *urtima ting*. *3SthmTb.* 5: 33 (**1603**: lagha tingh). Är .. Saken så widlyftig, at then ej kan å laga Ting slitas .. utsättje tå Häradshofding urtima Ting. *LandtmFörordn.* 195 (**1762**). FLIESBERG *HbKöpm.* I. 2: 211 (**1898**: lagtima ting). jfr **AVKÄNNO-**, **EXTRA-TING**. *γ′*) i uttr. som anger att ting utlyses l. öppnas l. avslutas; särsk. dels (ngt ålderdomligt) i uttr. *sätta ting*, se **SÄTTA**, v.[3] **I 45**, *lysa ting*, se **LYSA**, v.[2] **8** *a β*, förr äv. *stämma ting* l. *börja tinget*, dels (om ä. förh.) i uttr. *sluta tinget*. Kongl. Maj:t .. *(har)* förordnat, at Häradshöfdingarne .. måge och skole uti högmåls och andra grofwa Criminal-saker och ärender Extraordinarie Ting stämma och upbjuda. *HC11H* 15: 138 (**1697**). Sedan .. tingz allmogen sig samblat och tinget wederbörligen uthlyst war, uplästes *(osv.)*. *UpplDomb.* 9: 3 (**1736**). Tinget är börjadt. WESTE (**1807**). LINDFORS (**1824**: sluta). *δ′*) [fsv. *utan þing*] (†) i uttr. *utan ting*, då ting ej hålles; äv.: utan tingsförhandling. Komme tessa effterschreffuene och tingade för deras broder wttan ting. *UpplDomb.* 5: 13 (**1553**). *UpplDomb.* 5: 17 (**1554**). *ε′*) *hålla ting* (förr äv. *lag och ting*), förrätta ting; särsk. (om ä. förh.) om lagman l. häradshövding: föra ordet l. fungera ss. domare vid tingsförhandling, särsk. i uttr. *hålla ting med ngn*, leda tingsförhandling med ngn. Vij *(avser)* haffue medt oss .. flere lagmän och häredzhöffdinger til att sithia för rättha och hålla ting och samtal medt edher. *G1R* 5: 41 (**1528**). Bleff hon aff Lendzmahn och Nempden strax insatt i fengslet till dess Lagh och tingh Hållass skulle. *ÅngermDomb.* **1629**, s. 4. Att häradshövdingen och icke vikarier för denne höll tingen bidrog naturligen att skapa stadga åt de former under vilka häradsrätten arbetade. *SvJuristT* **1939**, s. 266. *(Efter utbildningen)* följde tjänstgöring vid Västernärkes häradsrätt .. *(då lagmannen)* höll ting i Hallsberg, Fjugesta och Askersund. *DN* 28/10 **1997**, s. B6. *ζ′*) *sitta ting*, förr äv. *sitta lag och ting för ngn*, se **SITTA**, v. **6** *j ζ*. *η′*) (numera föga br.) *sitta i ting* l. *till tings*, se **SITTA**, v. **6** *h γ*. *ϑ′*) i uttr. som betecknar att ngn vänder sig till domstol l. dömande myndighet för rättsligt avgörande; särsk. *gå till tings*, förr äv. *söka ting* (*och stämma*); jfr **SÖKA 6** *i*. OPETRI *Tb.* 183 (**1527**: sokia ting och stemne). Finnes Ekeskog på oskiffte ägor, och äganderne ej sämjas, sökes Tinget och begäres Syn. *LandtmFörordn.* 38 (**1765**). Säteriet har .. gått till tings med ärendet för att få veta vad kungens löften var värda. *DN* 28/10 **1993**, s. A17. *ι′*) (numera bl. tillf.) i uttr. som betecknar att ngn låter ställa ngn inför rätta (ss. part i rättegång) l. åtalar l. stämmer (se **STÄMMA**, v.[2] **4** *a*) ngn; särsk. i sådana uttr. som *(in)stämma ngn till tinget*, förr äv. *stämma ngn för tinget* l. *till ting(s)* l. *komma ngn till tings*. Jagh stemde ho*(n)*om tiil tingx ffor .. tyuerii. *UpplDomb.* 7: 19 (**1547**). Måns i Brotorp en argh förtuiflet skalck. Vthi 6 åhr hafuer honom ingen kom*(m)*it till tingz. *ÅARäfst* 168 (**1596**). Om du stämde käringkonan för tinget? MOBERG *Utvandr.* 76 (**1949**). *κ′*) i uttr. som betecknar att ngn inställer sig inför rätta (ss. part i rättegång); särsk. i uttr. *inställa sig vid* l. *till tinget*, förr äv. *komma till tings*. Först om hösten kommo de till tings. *ConsAcAboP* 12: 376 (**1729**). Inställa sig vid tinget. *SvHandordb.* (**1966**). *Expressen* 18/1 **1995**, s. 18 (: inställa sig till). *λ′*) i uttr. som betecknar att ngn uppträder inför rätta ss. part i rättegång, särsk. ss. svarande; särsk. i uttr. *stå inför tinget*, förr äv. *vara för tings* l. *för (lag och) ting*. Anw haffua thee ickie waridh för lagh och tingh. *UppsDP* 29/8 **1593**. Såsom den märkvärdige skälmen ej längesedan varit för tings vid Rotebro, så hade *(osv.)*. ALMQVIST *Skälln.* 73 (**1838**). Nu stod han inför tinget, var mycket ångerfull och bad om villkorlig dom. *DN(A)* 29/10 **1957**, s. 12.

f) (förr) ss. senare led i ssgr, om sammankomst för handläggning av beskattningsärende, vanl. i anslutning till ting (i bet. *e*). — jfr **AVKORTNINGS-**, **LANDSJÄMNADS-**, **PROST-**, **REST-**, **RÄKNINGS-TING** m. fl.

g) i oeg. anv. (jfr *b*), om allmän sammankomst l. allmänt möte l. läger o. d. med deltagande av medlemmar i l. representanter för (riksomfattande) organisation l. rörelse l. verksamhet o. d. Beslutet, att dessa allsvenska konferenser hädanefter skola bliva årliga under namn av "allsvenska ting". *SvD(A)* 12/12 **1921**, s. 4. Det utmärkta Skärgårdsförbundet har hållit ting och ätit middagar i sexton år, och ännu har man inte hunnit mycket längre än man bestämt sig för att byta kajplats för några båtar. ZETTERSTRÖM *Dag* 74 (**1946**). — jfr **RIKS-**, **SOMMAR-**, **SÅNGAR-TING** m. fl.

h) (†) tingsplats. *UpplDomb.* 2: 40 (**1579**). Wägar imellan Städerna böra til det minsta wara 10. alnar *(breda)*, de öfrige imellan Soknar och Härader, til Tings, Kyrka, Qwarn, Marknadsplats .. samt andre kännbare orter sex alnar. *LandtmFörordn.* 88 (**1765**).

i) (i fråga om ä. nordiska (i sht isländska o. gotländska) förh.) om område för förvaltning l. rättskipning; äv. med inbegrepp av inbyggare i sådant område. *HSH* 29: 365 (*c.* **1652**). Tingsindelningen *(på Gotl.)*, d. v. s. den administrativa enhet, som är äldre än socknen och är dess överavdelning. Sålunda äro .. vissa fiskeplatser .. upplåtna åt vissa ting, och de stora strandåkrarna ha .. andelsägare från hela tinget. *Ymer* **1939**, s. 293.

Ssgr (i allm. till *e*): **A: TING-BACKE**, **-BOD**, se **D**. — **-BOK**. (**ting- 1655**, **1819** osv. **tings- 1676**) [jfr d. *tingbog*] (numera bl. i skildring av ä. (i sht danska) förh.) bok (se **bok**, sbst.[2] **1** *b*) för införing av (protokolls)anteckningar av judiciell l. kameral art från ting; jfr **dom-bok**. *HSH* 30: 151 (**1655**). Föruthan .. *(det som)* om Justitien .. rördt är, skall Gen*(eral)* Gouverneuren *(över Skåne, Hall.* o. *Blekinge)* .. i acht taga .. at Tings- och Skiffteböckerne å landet äro effter lagen mäd sin inscription och försegling försedde. *LReg.* 274 (**1676**). — **-BREV**, **-BUD**, **-DAG**, **-FALL**, **-FOGDE**, **-FOLK**, **-FRID**, **-FÄRD**, se **D**. — **-FÖR**. (**ting- 1909–1958**. **tings- 1590–1593**) (†) behörig (se d. o. **4** *a*) att föra talan l. uppträda ss. vittne vid ting; jfr **-gill** o. **tings-bär**. *TbLödöse* 195 (**1590**). ÖSTERGREN (**1958**; *angivet ss. ålderdomligt*). — **-FÖRA**, **-ing**. (**ting- 1552** osv. **tinge- 1646**. **tings-** *c.* **1606–1926**) [fsv. *þingfyra*, *thingföra*] **1)** (numera föga br.) med avs. på person: instämma (se **instämma**, v.[1] **2**) l. ställa till svars inför ting l. annan dömande myndighet; jfr **-ställa**, **-stämma**, v. **1**, o. **tings-söka 2**. *SörmlH* 16: 98 (**1597**). En man .. som varit lösaktig i sin ungdom och därefter en vild sälle, och som också därför två gånger varit tingsförd och en gång "setat

inne". *NordT* **1884**, s. 406. *SAOL* **(1998)**. **2)** (numera föga br.) med avs. på ärende: hänskjuta l. överlämna till rättslig prövning, anhängiggöra; jfr **-stämma**, v. **2**. *BtFinlH* 4: 120 **(1563)**. Saaken är tinghförd examinerat och af dombd. *VDAkt.* **1680**, nr 10. *Lychnos* **1996**, s. 270. **3)** (†) registrera l. stadfästa (ngt) vid ting; särsk. i fråga om fast egendom: gm uppbud offentliggöra. Om thet är Eders Kong. M:ttz villia .. vill jag .. tingföra samma godz under Eders Kong. M:ttz arffvegodz. *G1R* 23: 431 **(1552)**. Kronofogden tingförde i sinom tid den hållna bouppteckningen. GOTH *Mojök.* 171 **(1927)**. OSTERGREN **(1958)**. Avledn.: **tingförelse**, r. l. f. (†) till **-föra 1**, om instämning till ting. MURENIUS *AV* 464 **(1660)**. — **-GILL. (ting- 1896 tings-** *c.* **1755)** [fsv. *þinggilder*] (†) = **-för**. SCHULTZE *Ordb.* 1481 **(***c.* **1755)**. HILDEBRAND *Statsförf.* 24 **(1896)**. — **-GÅNG**, se **D**. — **-HAVA.** (†) föra (ngn) till tinget för rannsakning; jfr **hava**, v. **8** *b*. Ingeborgh Oluffs dottor j Rya böör först Tinghaffvas, förr änn Ministerium anntager henne till absolution. *VDAkt.* **1677**, nr 227. *VDAkt.* **1682**, nr 73. — **-HUS, -HÄST, -KOST**, se **D**. — **-LADA. (ting-** *c.* **1600–1868. tings- 1857)** (†) lada som används vid ting; jfr **tings-hus**. BUREUS *Suml.* 79 **(***c.* **1600)**. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 324 **(1868)**. — **-LAG**, se **D**. — **-LJUD. (ting- 1549–1551. tings- 1690)** (†) tystnad vid ting; äv. om störande av sådan (påbjuden) tystnad; jfr **ljud**, sbst.[1] **1**, o. **kyrko-ljud**. Domdes .. Lasse Nilsson .. *(o.)* Clemetth Hermansson, the både ffor tiingliud. *BtFinlH* 2: 76 **(1549)**. Lÿstes laga Ting, Tingzfrijd och Tingz Liud. *NÅngermHäradsr.* 30/8 **1690**, § 1. — **-LOV**, se **D**. — **-LYSA, -ning. (ting- 1840** osv. **tings- 1693–1910)** [fsv. *thinglysa*] (numera bl. om utländska, i sht danska, förh.) kungöra l. fastställa l. bokföra l. (gm uppläsning) tillkännage (ngt) vid domstol (jfr **lysa**, v.[2] **8**); förr äv.: legitimera (se d. o. **2** *a*). *FörarbSvLag* 7: 493 **(1693)**. Tinglyste oäkta barn. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 205 **(1840)**. Inträffar här i riket konkurs .. bör konkursdomaren .. föranstalta, att .. konkursen varder .. inskriven i fastighetsbok eller domstolsprotokoll (tinglyst). *SFS* **1934**, s. 95. Meddelas .. *(att)* konkurser .. i Danmark .. *(skall)* tinglysas vid den underrätt, inom vars område fast egendom som ingår i konkursboet är belägen. *SFS* **1983**, s. 367. — **-MAN. (ting- 1769** osv. **tinga- 1915. tings-** *c.* **1600–1948)** [fsv. *þingmän, þingsman*, pl.] (om ä. nordiska förh.) **1)** till *b, e*: deltagare i ting; i sht i pl. BUREUS *Suml.* 79 **(***c.* **1600)**. I de ena så väl som i de andra *(målen)* togs i hög grad tingmännens medverkan i anspråk vid rättegången. *3SAH* 4: 206 **(1889)**. Konung Håkon föreskrev .. att ingenting finge beseglas med *(jämtlands)*sigillet, som icke efter samfällt råd beslutats på allmänt ting och att brevet först skulle ha upplästs för tingsmännen. *JamtlHarjedH* 1: 19 **(1948)**. På själva tingsplatsen fanns en fyrkant av grova stockar vilka tjänade som bänkar åt domaren och tingmännen. *Kulturen* **1990**, s. 101. **2)** till *i*: man som tillhörde visst ting; äv. i fråga om förh. på Island under forntiden, om man som anslöt sig till viss hövding l. gode; i sht i pl. LAGERBRING *1Hist.* 1: 205 **(1769)**. Det troliga förloppet är väl att strandåkern *(på Gotl.)* från början upptagits på allmänningsmark av tingsmännen men sedan genom hävd övergått till att bli enskild egendom. *Ymer* **1939**, s. 293. En godes makt berodde på hur många tingmän som följde honom. *HT* **1980**, s. 516. — **-MÅL, -PENNINGAR, -PLATS, -RESA**, se **D**. — **-RIVARE.** (†) jfr **rivare 18**. PJANGERMANNUS *PMagni* D 4 b **(1605)**. P. O. dhe kallade Tingrijfware för dess trätosamhet. *NVedboDomb.* Vårt. **1727**, § 19. — **-SAK, -SAL, -SITTNING, -SKRIVARE, -SKÖTA, -SKÖTNING, -STAD, -STEN**, se **D**. — **-STOCK. (ting- 1599, 1868** osv. **tings- 1874** osv.**)** (förr) om var o. en av de stockar (se **stock**, sbst.[1] **2**) som omgav tingsplats; vanl. i pl. Hugget drabbadhe vthi Tinngståckenn såsom thet ännu står tilseennde. *3SthmTb.* 2: 319 **(1599)**. Den rättsliga skådebanan, där domstolen satt och dit parterna trädde, var omgärdad med tingsstockar. *Minnesskr1734Lag* 1: 26 **(1934)**. — **-STUGA**, se **D**. — **-STUT.** (†) nedsättande benämning på i sht lagman l. präst som verkar vid l. deltar i ting; jfr **stut**, sbst.[1] **2**. MOLLER 1: 303 **(1745)**. CAVALLIN *Herdam.* 4: 44 **(1857)**. — **-STÄLLA.** (†) = **-föra 1**; jfr **ställa**, v.[1] **I 4** *a*. *GullbgDomb.* 10/5 **1613**. *GullbgDomb.* 14/1 **1623**. — **-STÄLLE, -STÄMMA**, sbst., se **D**. — **-STÄMMA**, v. **(ting- 1574–1896. tings- 1790)** [fsv. *þingstämna*] (†) **1)** med avs. på person: stämma (se **stämma**, v.[2] **4**) inför ting; jfr **-föra 1**. *(Han)* är tingstempd och doch icke kommen. *UpplDomb.* 5: 62 **(1574)**. HULTIN *BergshFinl.* 78 **(1896)**. **2)** med avs. på ärende: överlämna till rättslig prövning; jfr **-föra 2**. Saken är Tingstämd och hoos dommaren angifwen. *VDAkt.* **1722**, nr 2. SCHULZENHEIM *PVetA* **1799**, s. 51. — **-STÄMNING. (ting- 1553. tings- 1630)** [fsv. *þingstämning*] (†) anmodan att inställa sig vid ting ss. part l. vittne; jfr **stämning**, sbst.[3] **3**. *UpplDomb.* 7: 70 **(1553)**. Desse Efft*(erskrivna)* skolle bötha för tingz stempningh och icke komne till stedes. *ÅngermDomb.* 8/11 **1630**, fol. 35. — **-SÄTE, -SÖKA, -SÖKANDE, -TIMME**, se **D**. — (*b, e*) **-VALL. (ting- 1883** osv. **tings-** *c.* **1645–1918)** (om ä. förh. i Norden) (avgränsad) plats där ting hölls; jfr **tings-plats**. *3SAH* 23: 251 **(***c.* **1645)**. Tingsvall .. *(dvs.)* Plats, der i forntiden folket samlades till ting. DALIN **(1854)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — **-VITTNE, -VÄG**, se **D**.

B (†): **TINGA-MAN**, se **A**.

C (†): **TINGE-FÖRA**, se **A**. — **-LAG**, se **D**.

D: **TINGS-AKT.** (†) akt (se **akt**, sbst.[1] **II** *a*) från tingsförhandling. *ÅngermDomb.* **1648**, s. 16. *GullbgDomb.* 25/6 **1653**. — (*b, e*) **-ALLMOGE.** (†) = **allmoge 2** *a*; jfr **-menighet**. *VgFmT* II. 8–9: 185 **(1612)**. När tingsoch marknadsallmogen .. öfwergifwit *(tingsplatserna)* .. stodo de för det mesta ode. REUTERDAHL *SKH* II. 1: 73 **(1843)**. — **-ATTEST.** (förr) attest l. intyg från ting. STIERNMAN *Com.* 3: 318 **(1665)**. Ingen från landet kommande .. måtte .. till utrikes resor förpassas, med mindre densamma med tingzattest .. årkar bewisa nödwändigheten till dess resa. *2BorgP* 3: 490 **(1726)**. SVEDENFORS *Gränsb.* 1: 90 **(1949)**. — (*b, e*) **-AVSLUTNING**[~020]. (förr) avslutning (se d. o. **2**) av ting. *1NJA* **1899**, s. 236. Namnet *(dvs. vapentag)* lefver kvar i Grågås, som använder det för att beteckna tingsafslutning (tingsmännen återupptaga då sina vapen). *2NF* 31: 631 **(1920)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — (*b, e*) **-BACKE. (ting- 1868. tings- 1652** osv.**)** (förr) backe där ting ägde rum; jfr **-plats** o. **ting-vall** *GullbgDomb.* 14/6 **1652**. Rundtom från de kringliggande skogarne syntes folk strömma till tingsbacken. LONNBERG *Ragnf.* 144 **(1873)**. *3Saml.* 30: 80 **(1949)**. — **-BAR**, se **-bär**. — **-BETJÄNT.** (†) (lägre) ämbets- l. tjänsteman vid ting; jfr **betjänt**, sbst. **2**. *RARP* 12: 341 **(1678)**. — **-BEVIS.** (förr) bevis (se d. o. **3**) l. intyg

utfärdat vid ting; jfr -brev. Tingz beuijss, att han war frijkendh för beskylningen om enfalt hoor mz sin pia på wägen från tingett. *ConsEcclAboP* 48 (1657). Igenom Tings bewis bestyrckt misswaxt. *Socknemag.* 1757, § 10. — -BITRÄDE^{-020}. (numera bl. i skildring av ä. förh.) tingsnotarie; jfr biträde 5. *Frey* 1846, s. 28. Personer, som aflagt juridisk examen och .. därefter .. tjänstgöra hos häradshöfding. Dessa unga jurister, som gemenligen gå under benämningen tingsbiträden, ha blifvit en stadig .. institution. KALLENBERG *CivPr.* 1: 189 (1917). — (*b*, *e*) -BOD. (ting- 1883–1938. tings- 1873 osv.) (om ä. förh. på Island) bod (se bod, sbst.[1] 1) som nyttjades ss. logi vid ting. I en vemodig stämning vandrade han bort ifrån tingsbodarna. LÖNNBERG *Ragnf.* 156 (1873). *2SvKulturb.* 11–12: 78 (1938). — -BOK, se A. — -BORD. bord (se bord, sbst.[1] 5 *b*) (i rättssal (där lagboken ligger o.)) vid vilket domare (med nämndemän o. bisittare (förr äv. parter)) har sin plats; förr äv. mer l. mindre klart metonymiskt för: (verksamhet vid) tingsrätt; jfr -skiva o. dom-bord. Kom för rätten och ladhes på tingzbordett för the 12 daneman som i nämpdhen såtho itt breff belangandis (*osv.*). *BtFinlH* 2: 172 (1564). Våra kort bli sämre och sämre, gudnås, och inom några år komma vi till tingsbordet med bara hackor. RUNEBERG (*SVS*) 7: 100 (1836). (*Den anklagade*) infann sig vid tingsbordet och svor sig fri. ÅBERG *ProstE* 37 (1938). — -BREV. (ting- 1552–1637. tings- 1596–1668, 1863) (†) vid ting utfärdat rättsligt bindande dokument; särsk.: skriftligt avfattad dom; jfr brev 2 o. -bevis o. dom-brev. *G1R* 23: 431 (1552). H. Erich .. öfuergaf i Capittelett Tingzbref ifrå Wermdönn, att Sakenn waar förlicktt. *UppsDP* 4/7 1596. Anno 1637 in Majo wiste Nils i Hyttinge i Stenbrohult sochn sitt Tingbref at han för hoor bött hade. *VDBötB* 1637, s. 326. REUTERDAHL *SKH* III. 1: 86 (1863). — (*b*, *e*) -BUD, äv. -BÅD. [fsv. *þingbuþ*] (ting- 1834 (: Tingbudskaflan). tings- 1538–1828) (†) kallelse (se d. o. 2) till ting; möjl. äv. om tingskavel. Dömdes Lasse .. för han lagde inth tingx kaffwelen eller tingx bood. *BtFinlH* 2: 20 (1538). Erich Jörensson i Fyschia, samt Elisabet Erichzdotter ibidem .. huilche haffue willet Tingzbådh, och ähre derföre tilhopa saachfaltte. *ÅngermDomb.* 1648, s. 18. Tingsbuden skedde på Island, i stället för vanliga budkaflar, medelst thorshamrar eller så kallade åskviggar. *2VittAH* 14: 136 (1828, 1838). — -BYGGNAD. (numera bl. tillf.) till *e*: tingshus; förr äv. till *h*, om byggande av tingshus. *PH* 5: 3461 (1752; *konkret*). Tingsbyggnad .. (*dvs.*) Byggande af tingshus. DALIN (1854). *Expressen* 24/3 1990, s. 7. — -BYGGNING. (†) tingshus; jfr byggning 4. *PH* 1: 683 (1727). En Tingzbygning borde bestå af en sal och fyra camrar. *2RARP* 6: 254 (1731). REUTERSKIÖLD *Grundlag.* 849 (1926). — -BÄR, äv. -BAR. (-bar 1662. -bår 1593 (*sannol. felaktigt för* -bar). -bär 1618–*c.* 1755) [fsv. *þingbär*, *þingsbär*] (†) = ting-för; jfr -bar (se sp. B 290), -bär (se sp. B 4785). *VadstATb.* 182 (1593). SCHULTZE *Ordb.* 1481 (*c.* 1755). — -DAG. (ting- 1668. tings- 1558 osv.) [fsv. *þings dagher*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) dag för ting; särsk. i uttr. *på rättan tingsdag*, betecknande viss ss. rättegångsdag i förväg avtalad l. fastställd (vecko)dag; jfr rådstugu-dag 1. Thetta wårt ijpna breff, scriffuidt i Swndh på retthan tinxstadh och tinxdagh. RAAF *Ydre* 1: 315 (*i handl. fr.* 1558). Borgenärer, som .. kunna taga anledning at sidsta tingsdagen söka inteckning. *2RARP* 7: 302 (1734). För lagmännen äro tingsdagarne färre (*än för haradshövdingarna*). REUTERDAHL *SKH* II. 2: 285 (1850). I domsaga skall för varje år anslag med uppgift om de dagar, då ting skall hållas i domsagan, uppsättas .. Tingsdag skall angivas med veckodag och datum. *SFS* 1947, s. 1655. — -DOM. [fsv. *þings domber*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) dom avkunnad vid ting (jfr rådstugu-dom); äv. konkret, om dokument innehållande sådan dom. MURENIUS *AV* 372 (1658). *SynodA* 419 (1755; *konkret*). — -DOMARE. 1) (utom i Finl. numera i sht i skildring av ä. förh.) till *e*: domare i underrätt; särsk. om biträdande domare i (större) domsaga. BANÉR *GenGuvBer.* 61 (1668). I domsaga skall, om göromålen kräva det, som biträdande domare finnas en eller flera tingsdomare. Häradshövding och tingsdomare skola vara lagfarna. *SFS* 1942, s. 1719. *Hufvudstadsbl.* 24/10 2002, s. 3. 2) (förr) till *i*: ledare med avseende på rättskipning, förvaltning o. d. inom ett ting. *GotlArk.* 1932, s. 47 (1683). Genom arv från dansktiden kallas åklagare och stämningsmän i de särskilda tingen (*på Gotl.*) för tingsdomare eller blott domare ett stycke in på 1690-talet då denna titel försvinner för att dyka upp år 1721 då den äldste i nämnden tilldelas titeln. *SvJuristT* 1939, s. 271. — (*h*) -DÖRR. (†) dörr till tingshus (särsk. använd ss. anslagstavla o. d.). *FörarbSvLag* 4: 427 (1696). *AdP* 1800, s. 189. — -FALL. (ting- 1919–1936. tings- 1681 osv.) [fsv. *þingfal*, *þings fal*] (förr) om inställande av (utlyst) ting på grund av bristande antal deltagare (i förhållande till stadgat antal); jfr fall VIII. VERELIUS 263 (1681). Uppkommo tre tingsfall efter hvarandra, bötades 40 marker. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 513 (1840). *SvUppslB* 27: 1091 (1936). — -FISK. (†) i fisk utgående skatt erlagd ss. tingsgästning? *HH* XI. 1: 14 (1530). Tingzfisk, szom heradit uttgör, löper iiij skepund. *HFinlKamF* 2: 4 (1537). — -FISKAL. (*jur.*) icke ordinarie biträdande lagfaren domare vid tingsrätt. Ingångstjänster i domarkarriären har tingsfiskal och hovrättsfiskal. *SvYrkeslex.* 2: 109 (1973). — -FODRING. (†) särsk. om skatt l. avgift erlagd ss. ersättning för befrielse från skyldighet till fodring (se fodring, sbst.[1] 2) under period då ting hålls; jfr sommar-fodring 2. *HH* XIII. 1: 179 (1565). — -FOGDE. (ting- 1665–1680. tings- 1664–1676, 1855 osv.) [jfr d. *tingfoged*] (numera bl. i skildring av ä. förh. i Danmark l. de forna danska landskapen) om ordförande i häradsrätt. Af dee gode Herrer uhr Skåne påminnes, att såssom Landzhöfdingen thersammastädes har att ordinera tingzfogdar, thet han och må ther till förordna skickelige och i häradet bofaste man. *RARP* 9: 105 (1664). *SvJuristT* 1937, s. 6. — (*b*, *e*) -FOLK. (ting- 1730. tings- 1652) (†) koll., om deltagare i ting; jfr folk 5 *a* o. -menighet. *HSH* 39: 325 (1652). *VDAkt.* 1731, nr 635 (1730). — (*b*, *e*) -FRID, förr av. -FRED. (ting- 1790 (: Tingfridslag). tings- 1594 osv.) [fsv. *þingfriþer*, *þings friþer*] lagstadgad fred (se d. o. 4 *c*) o. säkerhet för deltagare i (l. på väg till l. från) ting (jfr riksdags-, rådstugu-, rättegångs-frid); särsk. i uttr. *lysa tingsfrid*; utom *rättshist.* numera bl. allmännare, om frid som skall råda l. iakttagas vid rättegång. STIERNMAN *Riksd.* 407 (1594). Tingzfredh är ett stort tingh i lagen, och den, som bryter densamma, finner hårdt straff. *RARP* 10: 41 (1668). (*Efter gudstjänsten*)

lyse Häradshofding Ting och tingsfrid. *RB* 2: 3 (*Lag* **1734**). Det kan komma folk *(till rättegången)* som har sympatier åt olika håll och det är viktigt att tingsfriden upprätthålls. *GbgP* 4/12 **1996**, s. 8. Ssgr: **tingsfrids-brott**. (numera bl. tillf.) *2BorgP* 3: 621 (**1727**). DALIN (**1854**). **-lag**. (†) BOTIN *Utk.* 337 (**1761**). MOLLER 3: 432 (**1790**). — (*b, e*) **-FÄRD**. (**ting- 1681. tings-** *c.* 1755 osv.) (förr) färd till ting; särsk. om av domare l. domares medarbetare inom eget tingslag genomförd tjänsteresa; jfr **-resa**. VERELIUS 263 (**1681**). Då min Broder Olof och jag, efter slutade Tingsfärder .. begåfvo oss till Stockholm *(osv.)*. GMYHRMAN hos WRANGEL *TegnKärlekss.* 263 (*c.* **1847**). — **-FÖR, -FÖRA**, se **A**. — **-FÖRBUD**. (†) förbud som utfärdas av l. fastställs i l. meddelas vid ting. *SynodA* 1: 421 (**1755**). Ofoget har minskats sedan strängt tingsförbud utfärdats .. mot oloflig jagt. BERGMAN *GotlSkildr.* 316 (**1882**). — **-FÖRHANDLING**. **1)** (förr) till *b*: förhandling (se d. o. **2**) vid ting. Då tingsförhandlingarna började, strömmade .. allt folket till tingsbacken. LONNBERG *Ragnf.* 145 (**1873**). **2)** till *e*: förhandling i allmän underrätt. *SAOL* (**1950**). — **-FÖRRÄTTARE**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) person som (innehade domarämbete o.) handlade (se **hand-lägga 2**) o. dömde i underrätt. ALMQVIST *TreFr.* 2: 178 (**1842**). *KyrkohÅ* **1960**, s. 34. — (*b, d, e*) **-FÖRSAMLING**. särsk. (numera i sht i skildring av ä. förh.) om församling (se d. o. **2** *a*) av personer samlade till l. utgörande ting. Deras tid .. *(racker)* långt mindre att sorgfälligt förbereda ärendena till kommande tingsförsamlingar. OSCAR II *Mem.* 2: 17 (**1881**). På Island sammanträdde en tingsförsamling år 1000 och bestämde, att on från och med då skulle vara kristen. *SvFolket* 1: 337 (**1938**). — **-GILL**, se **A**. — **-GÅNG**. (**ting- 1695 tings- 1764–1768**) (†) rättegång; äv. om handlingen att dra ngn l. ngt inför rätta. *VDAkt.* **1695**, s. 392. *(Präster)* som .. utmärka sig med tingsgång och advocerande för bönder och allehanda folk, skola til Consistorium inkallas och näpsas. *SvMerc.* **1764**, s. 941. *VDAkt.* **1768**, nr 231. — **-GÅRD**. [fsv. *things gardher*] (förr) gård (se **gård**, sbst.[1] **5**) i anslutning till tingshus; äv. om gård (se **gård**, sbst.[1] **6**) som inrymde l. utgjorde tingslokal. Myn tyenste kui*(n)*ne hon stod oc horde i tingx gården. *UpplDomb.* 7: 161 (**1569**). Om tingsgårdar i Västergöthlandh blef afslagit. *RP* 9: 130 (**1642**). Tingsgården var fullpackad med kärror och betande hastar. CARLÉN *Kopm.* 2: 139 (**1860**). — **-GÄLD**. (†) gäld (se **gäld**, sbst.[1] **2**) l. böter som utdöms vid ting. Tings-gäld, *(dvs.)* Sakören eller böter fallna vid Tinget. SCHULTZE *Ordb.* 1484 (*c.* **1755**). HEINRICH (**1828**). — **-GÄRD**. (†) gärd (se **gärd**, sbst.[1] **2**) uttaxerad för bestridande av domares l. hans medhjälpares kostnader i samband med ting. *RP* 9: 130 (**1642**). Vore och önskeligit tingzbetiente motte giöra rackenskap för tingzgiärden. *RARP* 12: 341 (**1678**). — **-GÄSTGIVARE**. (†) gästgivare (se d. o. **2**) med myndighets uppdrag att mot betalning tillhandahålla utspisning o. inkvartering i samband med ting. *FörarbSvLag* 7: 576 (**1709**). — **-GÄSTNING**. (förr) om gästning (se d. o. **1**) i samband med ting; äv. om (årlig) skatt l. avgift (in natura) erlagd ss. ersättning för sådan gästning (jfr **bergstings-gästning**); äv. om verksamheten att bedriva gästgiveri i anslutning till ting. *G1R* 22: 419 (**1551**). Dhet faller och honom rijkedomar till aff Krogerjet och Tingz giästningh som han håller. *VDAkt.* **1699**, nr 266. Tingsgästning .. *(dvs.)* Folkets skyldighet att underhålla lagman och häradshöfding. DALIN (**1854**). ERKELIUS *SåsomEld* 88 (**1989**). Ssgr (om ä. förh., i sht i Finl.): **tingsgästnings-kappe**. kappe spannmål (l. ersättning i pengar därför) utgörande (del av) tingsgästning; anträffat bl. i pl.; jfr **kappe**, sbst.[3] **2** slutet, o. **-kappe** o. **domar-kappe**. *2BorgP* 6: 193 (**1738**). CANNELIN (**1939**). **-spannmål**. tingsgästning utgående i spannmål (se d. o. **2**). *SPF* **1808**, s. 7. *FFS* **1919**, nr 42, s. 16. — **-GÄSTNINGS-PENNINGAR** l. **-PENGAR**, pl. (förr) ss. tingsgästning i pengar erlagd skatt l. avgift; jfr **gästnings-penningar 1** o. **-gästpenningar** o. **bergstings-gästnings-penningar**. SCHMEDEMAN *Just.* 643 (**1672**). *SvJuristT* **1939**, s. 271. — **-GÄSTPENNINGAR**, pl. (†) tingsgästningspenningar; jfr **gäst-penningar 3**. *RARP* 15: 32 (**1686**). — **-HOV**. (†) koll., om deltagare i ting; jfr **hov**, sbst.[4] **1** *f*, o. **-menighet**. Niels Grabbe .. Öffuerföll them offta i Länsmandzgårdar, ther hela tingzhoffuet tilhopa wore. SVART *G1* 48 (**1561**). — **-HUS**. (**ting- 1745, 1755. tings- 1727** osv.) hus (se d. o. **7**) avsett l. använt för ting; särsk. (o. numera nästan bl.) om hus inrymmande mötes- o. kanslilokaler för tingsrätt; jfr **-byggnad, -byggning, -lokal, -stuga** o. **ting-lada**. *PH* 1: 683 (**1727**). Tingshuset i Malungs tingslag .. innehåller i den undre våningen tingssal samt rum för domare och hans bitraden. *1NJA* **1910**, s. 52. Strax intill kyrkan låg tingshuset samt sockenstugan. *Järnbruksminn.* 133 (**1952**). Ssgr: **tingshus-byggnad**. (numera bl. tillf.) dels abstr.: byggande av tingshus, dels konkret: tingshus. *KBrevPresident* 18/4 **1738**, s. 9. Haradshofdingen .. *(hade)* under en längre följd af år förskingrat en för tingshusbyggnad uppburen extra afgift. ODHNER *G3* 1: 311 (**1885**). Tingshusbyggnaden i Trollhättan. *SFS* **1894**, Bih. nr 96, s. 2. **-byggnads-skyldig**. i pl., substantiverat, om före tingsrättsreformen 1971 existerande självständig skatteuppbärande kommunal menighet (se d. o. **2**). *SFS* **1882**, Bih. nr 3, s. 5. Kostnaderna för häradsrätternas verksamhet delades mellan staten och en särskild kommunal menighet, tingshusbyggnadsskyldige, med beskattningsrätt. *NorstedtJurHb.* 788 (**1987**). **-hyre-kappe**. (numera bl. i skildring av ä. förh. i Finl.) avgift l. skatt som täckte hyra av tingslokal i domkrets som saknade eget tingshus; anträffat bl. i pl.; jfr **kappe**, sbst.[3] **2** slutet. GADD *SvarVetA* 17 (**1765**). BONSDORFF *Kam.* 755 (**1833**). **-medel**. (numera mindre br.) i pl.: skattemedel (se d. o. **2**) som anslås till byggande l. underhåll av tingshus. *UNT* 8/7 **1918**, s. 5. *SFS* **1967**, s. 1424. — **-HÅLLANDE**. (†) hållande av tingsförhandling; jfr **hålla**, v.[1] **29**. At I .. hafwen noga inseende, icke tillåtandes någon Under-Domare utan laga förfall och rättmätig åndskyllan sig ifrån Tingshållandet undandraga. SCHMEDEMAN *Just.* 737 (**1681**). HEINRICH (**1814**). — **-HÅLLNING**. (†) hållande av tingsförhandling; jfr **hållning 1** *b*. SCHULTZE *Ordb.* 1774 (*c.* **1755**). *NordT* **1885**, s. 152. — **-HÄKTE**. (numera föga br.) häkte (se d. o. **I 3**) vid tingsställe; jfr **-kista**. AFZELIUS *Sag.* VIII. 1: 66 (**1856**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-HÄST**. (**ting- 1535. tings- 1542** osv.) **1)** (förr) till *b, e*: häst använd i samband med ting; särsk. om häst som ställdes till tingsförrättares förfogande under period då ting pågick. *G1R* 10:

204 (1535). *Rig* 1931, s. 67. 2) (numera mindre br.) till *e*: oeg. l. bildl., skämts. l. nedsättande, om (yngre) jurist vars meritering (till högre befattning) sker l. skett gm (tillfälliga) tjänstgöringar i olika domsagor, domsagoaspirant. *SoS* 1907, s. 183. Fadern var obefordrad jurist .. s. k. tingshäst .. och väl förtrogen med vad vi .. kunde kalla hovrättens skjutskärra. LYSANDER *BortgMinne* 92 (1919). ÖSTERGREN (1958). — (*b, e*) **-HÖG.** (förr) om gravhög som enl. ä. föreställning använts ss. tingsplats. VERELIUS 150 (1681). När Jesus håller sin bergspredikan, föreställde .. *(germanerna)* sig honom som konungen, hvilken sitter på tingshögen, omgifven af det till tinget samlade folket. RYDBERG *KultFörel.* 4: 61 (1887). Tingshögen i Gamla Uppsala. ÖSTERGREN (1958). — **-INTECKNING.** särsk. (†) konkret: löst blad l. papperslapp med utdrag ur tingsprotokoll; jfr **inteckna 2** *a ε*. *VDAkt.* 1735, nr 238. — **-KAPPE.** [sannol. elliptiskt för **tingsgästningskappe**] (om ä. förh., i sht i Finl.) tingsgästningskappe; anträffat bl. i pl. *2RARP* 14: 433 (1743). *2NF* 29: 103 (1919). — (*b, e*) **-KAVEL.** (†) kavel (se **kavle 1** *i*) som innebär kallelse till ting. *BtFinlH* 2: 20 (1538). — **-KISTA.** (†) = **-häkte.** SCHMEDEMAN *Just.* 1520 (1706). *FärarbSvLag* 7: 576 (1712). — **-KLOCKA.** (numera mindre br.) klocka på l. vid tingshus (som ger tecken till öppnande av ting); jfr **doms-klocka**. Klockan half 11 satte häradstjenaren tingsklockan i rörelse. CARLÉN *Köpm.* 2: 152 (1860). — **-KOST.** [fsv. *thingskaster*] särsk. (om ä. förh., i sht i Finl.): (in natura) uttaxerad skatt l. avgift utgörande ersättning till domare l. hans medhjälpare; jfr **kost**, sbst.[3] **2**. *ConsAcAboP* 1: 300 (1647). *FoF* 1932, s. 11. — **-KRETS.** 1) (†) till *b, e*: krets (se **krets**, sbst.[1] **8** *b*) av stenar som enl. ä. föreställning utgjorde sittplats åt deltagare i ting, domarring; jfr **-rundel**. *Iduna* 10: 302 (1824). RYDBERG *Gudas.* 183 (1887). 2) (numera bl. tillf.) till *e*: område l. distrikt för underrätts jurisdiktion (jfr **-lag**); äv.: domsaga; jfr **krets**, sbst.[1] **6** *a*. LINDROTH *BohHärNamn* 9 (1918). I äldre tider .. blev det ett ofantligt mycket viktigare krav än senare, att tingsplatsen låg mitt i häradet, lika lätt tillgänglig för samtliga tingskretsens innebyggare. *Rig* 1946, s. 100. — **-KURS.** (†) 1) = **-tur**; jfr **kurs 2, 4** (*c*) o. **-resa**. *(Tinget beslöt behandla häxerimålet)* efter absolveradhe tings cursen j dhe andre soknar. *BtFinlH* 2: 259 (1666). 2) om (praktisk) utbildning vid underrätt för (yngre) jurist med grundutbildning; jfr **kurs 7**. Tingskursen hos .. *(lagmannen)* var treårig. LEIJONHUFVUD *Minnesant.* 56 (1837). DE GEER *Minn.* 1: 60 (1892). — **-LADA**, se **A**. — **-LAG.** (ting- 1565–1930. tinge- 1528–1773. tings- 1571 osv.) [fsv. *þinglagh, things lagh*] (numera bl. om förh. i Sv. före 1971 o. i Finl. före 1993) område som (med utgångspunkt från häradsindelningen (i Finl. kommunindelningen)) i judiciellt avseende bildade en enhet; förr äv. dels koll., om personer som ingick i sådan enhet (jfr **lag**, sbst.[3] **14** *c*), dels om enskild (domstols)sammankomst inom sådant område. *G1R* 5: 63 (1528). Bleff .. desse ord talade både till lagmennen och hela tingzlagett. *HammarkDomb.* 25/11 1602. *(På södra Öland)* hålles .. ej mer än et Tingslag, hwilket alla tre årstiderna sker uti Färjestaden. *Åhstrand Öl.* 189 (1768). Med tingslag förstås sådan del af domsaga, som utgör egen domkrets. *SFS* 1909, nr 41, s. 27.

Ssgr (numera mindre br.): **tingslag-**, äv. **tingslagsbo.** invånare i tingslag. BONSDORFF *Kam.* 755 (1833). ÖSTERGREN (1958). **-indelning.** *BtRiksdP* 1875, I. 1: nr 1, Bil. nr 1, s. 12. *HT* 1951, s. 292. — **-LAGSKIPNING.** (†) lagskipning vid ting. Landslagarne innehålla föreskrifter om en mängd särskiltheter, som vid tingslagskipningen woro att iakttaga. REUTERDAHL *SKH* III. 1: 447 (1863). — **-LAMA**, äv. **-LAME.** [fsv. *þinglami*; med avseende på senare leden se **ledungs-lama**] (numera bl. i skildring av ä. förh.) gärd (se **gärd**, sbst.[1] **2**) till domares l. häradshövdings underhåll; urspr. om sådan gärd utgående (de år då ledung utgick o.) då ting ej hölls. Tingslama war en Gärd till Dommarens underhållande. BOTIN *Hem.* 2: 98 (1756). *BonnierLex.* (1966). — **-LJUD**, se **A**. — **-LOKAL.** (numera mindre br.) lokal avsedd för tingsförhandlingar; särsk.: (lokal i) tingshus; jfr **-sal**. Styrelsen *(hade)* låtit uppgöra ritningar för uppförande af kronohäkte och tingslokal. *BtRiksdP* 1874, I. 1: nr 1, Bil. nr 1, s. 46. Att tingssammanträdena .. kunna hållas i den nya tingslokalen. *SFS* 1894, Bih. nr 96, s. 2. *SAOL* (1973). — **-LOV.** (ting- 1551–1645. tings- 1597–1668) (†) tillåtelse (för deltagare l. part l. vittne) att bryta upp från l. lämna ting; särsk. i uttr. *ge* l. *tillåta tingslov*; jfr **lov**, sbst.[4] **3**. Sacffeltt*(es)* Lasse Hans*(son)* .. fför detth han gik oloffuend*(es)* iffrå tinget ffor en tingloff gaffz. *UpplDomb.* 7: 53 (1551). *HSH* 31: 92 (1662: tillåta). *BtFinlH* 2: 312 (1668). — **-LYSA, -MAN**, se **A**. — (*b, e*) **-MENIGHET**[~002], äv. [~200]. (numera mindre br.) den för deltagande i ting samlade menigheten; jfr **-allmoge, -folk. -hov**. OLIVECRONA *LagbGift.* 88 (1851). Hans öga .. skådade åt alla sidor, spanande efter tingsmenigheten, som samlades på slätten. LONNBERG *Ragnf.* 140 (1873). *SAOL* (1973). — **-MERIT.** (numera bl. tillf.) merit (se d. o. 2 *b*) förvärvad gm praktisk utbildning vid underrätt; vanl. i pl. Domarbiträdenas verksamhet omfattar .. den förberedande kanslitjänstgöringen och tingssittningen. Aflöningen består väsentligen i .. tingsmeriter. *Upsala* 29/11 1916, s. 5. — **-MERITERA.** refl., om person som avlagt juridisk grundexamen: gm praktisk utbildning vid underrätt meritera sig för (högre) tjänst inom statsförvaltning l. ss. domare l. dyl.; särsk. dels i p. pf. i adjektivisk anv., dels ss. vbalsbst. *-ing* (jfr **-sittning**). Hos länsstyrelsen i Västmanlands län finnes för tingsmeriterad jurist tillfälle till stadigvarande förordnande såsom kanslibiträde. *PT* 1909, nr 217 A, s. 1. *SvD(A)* 19/6 1948, s. 3 (: tingsmeritering). Under tiden efter kriget avstod många jurister från att tingsmeritera sig. *TSvLärov.* 1952, s. 54. — **-MOGE**, m.; anträffat bl. i sg. best. oblik form **-moghan**. [senare leden fsv. *moghe, mogher*, folkhop, folk, menighet; jfr sv. dial. *moge*, mängd] (†) = **-allmoge**. Her Byrge Niilsson .. forfrågade *(på häradstinget)* med nempdhene oc med meniga tingz moghan, om *(osv.)*. *VgFmT* II. 1: 39 (1555). — **-MYNDIG.** 1) (förr) till *b*, om självägande bonde (under tidig medeltid): som äger beslutanderätt vid ting (jfr **myndig 1**). *NF* 2: 856 (1877). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till *e*, om jurist: som uppnått lagstadgad ålder för att sitta ordförande i häradsrätt (jfr **myndig 4**). Tingsmyndig jurist erhåller förmånlig anställning å domarkansli i Skåne. *SvD(A)* 1913, nr 26, s. 11. *SAOL* (1973). — **-MÅL.** (ting- 1597 (: tingmåla balkenn)–1920 (: Ting-

målabalk). **tings- 1563** (: Tingzmåle balkenom) osv.) [fsv. *thinga mal, thingmol, things mal*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) mål som behandlades vid ting; äv. i utvidgad anv., om tingsförhandling (se d. o. **2**). SPEGEL 291 **(1712)**. Med spjälkat ben far han till ett tingsmål i Bullaren. *KvinnLittH* 1: 110 **(1981)**. Ssg (numera bl. i skildring av ä. förh.): **tingmåla-**, äv. **tingmåle-balk**. i lagar före 1734 års lag: balk som behandlade domstols organisation o. rättegångsförfarande; jfr **rättegångs-balk**. *HH* XIII. 1: 82 **(1563)**. Tingmåla- och Rådstugubalkerne blijfwa dommarne till rättelse. *FörorbSvLag* 7: 497 **(1694)**. — **-NOTARIE**. juridiskt utbildat biträde vid domsaga; särsk. (o. numera bl.) om (l. ss. titel för) (i sht yngre) jurist, som vid underrätt fullgör tidsbegränsad utbildningstjänst för att meritera sig för (högre) tjänst inom statsförvaltning l. ss. domare l. dyl.; jfr **notarie**, sbst.[1] **1**, o. **-biträde**. ARNELL *Stadsl.* 51 (*1730*; *efter handl. fr.* **1698**). Tingsnotarie förordnas av hovrätten. *SFS* **1943**, s. 494. — **-NÄMND**. (förr) nämnd (se d. o. **2** *a*) av lekmän med uppgift att ss. bisittare till domare handlägga l. döma i tingsmål. *RA* I. 2: 220 **(1568)**. *JamtlHorjedH* 1: 336 **(1948)**. — **-OLJUD**. (†) oljud som stör ting; jfr **-oljudan**. *GullbgDomb.* 2/11 **1641**. — **-OLJUDAN**. (†) = **-oljud**. *BtFinlH* 2: 51 **(1546)**. — **-OMAK**. (†) omak till följd av uppdrag i tingsnämnd. *UpplDomb.* 7: 142 **(1565)**. — **-ORDNING**. (numera mindre br.) lag l. förordning som innehåller reglemente för hållande av rättegång l. tingsförhandling; särsk. om ordningsstadga för enskild rättegång l. tingsförhandling; jfr **ordning 3** *b*. Den aktade häradshöfdingen .. helgade tinget och framsade tingsordningen. LÖNNBERG *Ragnf.* 90 **(1873)**. *SAOL* **(1973)**. — (*b*, *e*) **-ORT**. tingsplats. I det egentliga Södermannalandet synes Strenga hafwa warit en gammal offer-, tings- och marknadsort wid Mälaren. REUTERDAHL *SKH* 1: 27 **(1838)**. — **-PENNINGAR**, pl. (**ting- 1687**. **tings- 1733**) (†) särsk.: bergstingspenningar; jfr **penning 5** *n*. *BlBergshV* 18: 143 **(1687)**. (*Det är känt att Filipstads invånare*) icke betala några Tingspenningar och likwäl öfwerhopa Tingsrätten til Almogens hinder och uppehåll. *Bergv.* 1: 855 **(1733)**. — (*b*, *e*) **-PLATS**. (**ting- 1593–1645**. **tings- 1620** osv.) (förr) plats där ting hölls; jfr **-backe**, **-ort**, **-stad**, **-ställe** o. **ting-vall**. *RA* I. 3: 109 **(1593)**. *HT* **1931**, s. 506. — **-PREDIKAN**. *jur.* predikan (i samband med rättegångsgudstjänst) för personal vid ting (förr äv. för menigheten), numera bl. om sådan predikan före första sammanträdet för året; jfr **-predikning**. *PH* 1: 380 **(1723)**. Kungl. Maj:t har .. funnit gott förordna, att tingspredikan vid häradsrätt må .. förrättas i tingshuset. *SFS* **1941**, s. 1831. Tingspredikan i Västra Sallerups kyrka. *SDS* 8/1 **1975**, s. 11. — **-PREDIKNING**. (numera bl. tillf.) tingspredikan. *SvLantmät.* 1: 598 **(1693)**. *SmålP* 10/1 **1975**, s. 15. — **-PROTOKOLL**. (numera bl. tillf.) protokoll från tingsförhandling. *RARP* 10: 541 **(1668)**. Oden, grymma som om de vore tagna ur gamla tingsprotokoll. *BonnierLM* **1954**, s. 747. Som källmaterial till gångna tiders folkliv kunna tingsprotokoll ej skattas högt nog. *Rig* **1957**, s. 62. — **-PUBLIKATION**. (†) tillkännagivande av sammanträdestider o. d. för ting; jfr **publikation 1**. *VDAkt.* *1736*, nr 145 **(1734)**. — **-RANNSAKNING**. (†) rannsakning (se d. o. **3**) vid ting; äv. konkret, om protokoll fört vid sådan rannsakning. Saken war beka(n)t uthan tingzransakning. *VDBotB* **1623**, s. 551. *LReg.* 422 (**1662**; *konkret*). Öfwer .. (*den omkomne*) blef .. Tings ransakning hållen. GRUBB *Ber.* 59 **(1721)**. — **-RESA**. (**ting- 1551**. **tings- 1613** osv.) *jur.* resa (se **resa**, sbst. **2**) till ting; särsk. om sådan (rund)resa företagen av domare (l. domares medarbetare) för hållande av (l. medverkan vid) ting på tingsställen som saknar eget kansli; jfr **-färd**, **-tur**. *UpplDomb.* 7: 55 **(1551)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — **-RESOLUTION**. (†) konkret, om resolution (se d. o. **4** *a*) som avfattas vid l. i anslutning till tingsförhandling. Copia af tingz resolution widh Wadbo Sochn dat(*erad*) d(*en*) 4 Maij 1667. *BoupptSthm* **1680**, s. 788 a, Bil. — **-RULLA**. (†) rulla (se **rulla**, sbst.[1] **1**) som förs i samband med ting. *HSH* 29: 383 **(1654)**. — (*b*, *e*) **-RUNDEL**. (†) rundel (se d. o. **1** *a*) av stenar enl. ä. föreställning utgörande tingsplats, domarring; jfr **-krets**. ALLVIN *Mo* 168 **(1857)**. — **-RÄTT**. **1)** (†) för landsbygden gällande rätt (se **rätt**, sbst.[2] **2**), motsatt: stadsrätt (se d. o. **1**); jfr **lands-rätt 1**. *SynodA* 2: 31 **(1585)**. *SynodA* 1: 167 **(1688)**. **2)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) om allmän underdomstol på landsbygden, särsk. om underrätt i skeppslag (se **skepps-lag**, sbst.[2] **3**) o. d., ofta liktydigt med: häradsrätt (se d. o. **2**). HELSINGIUS li 3 a **(1587)**. Alle Högmåls-saker böre och måste .. wid Tings-Rätten afgöras. *LMil.* 2: 26 **(1686)**. Som förre Handlanden .. är med döden afgången; så gifwes härmed .. tilkänna, at bemälte Testamente blifwit wid Norra Wedbo Härads Tings-Rätt behörigen upwist. *IT* **1791**, nr 1, s. 4. ÖSTERGREN **(1958)**. särsk. *a)* koll., om rättens medlemmar. SCHMEDEMAN *Just.* 644 **(1672)**. Ej blott som en ledamot av tingsrätten eller tingsmenigheten utan även som ättemedlem och som laglydig medborgare deltog häradsbon på flera sätt i rättsvården. *Minnesskr1734Lag* 1: 37 **(1934)**. *b)* om tingslokal l. tingsbyggnad. Jo fick du lång Näsa sa Per Hanson kom uth i från Tingsrätten. CELSIUS *Ordspr.* 5: 653 **(1718)**. Anslag på Tings-Rättens dörr åsyftar bördemans säkra uplysning om bordfallen jords försäljning. *AdP* **1800**, s. 323. **3)** i Sv. fr. o. m. 1971 o. i Finl. fr. o. m. 1993: allmän domstol i första instans. Genom lagändringar .. vilka träder i kraft den 1 januari 1971, har meddelats .. att häradsrätter och rådhusrätter ersättes med tingsrätter. *SvD* 23/6 **1969**, s. 5. — **-SAK**. (**ting- 1658**. **tings- 1596** osv.) angelägenhet l. ärende som blir föremål för behandling vid ting; jfr **sak 1** o. **-träta**, **-ärende**. *AARofst* 31 **(1596)**. Uti Landskapslagarne äro areförnärmelser .. tingssak. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 293 **(1840)**. Någon tingssak blir det inte, för det finns ju inga vittnen. TEGENGREN *RasmT* 102 **(1920)**. — **-SAKFÖRARE**. (†) sakförare vid ting. HALLSTRÖM *El.* 124 **(1906)**. — **-SAL**. (**ting- 1907–1942**. **tings- 1741** osv.) sal (se **sal**, sbst.[2] **2**) avsedd för l. använd vid tingsförhandling; jfr **-lokal**. SERENIUS **(1741)**. Nu samlades domare och allmoge där uppe på gården i den stora tingsalen. RÖNNBERG *Bredbolstad* 12 **(1907)**. — **-SAMMANTRÄDE**. (numera mindre br.) sammanträde i underrätt. *RiksdP* 1881, 1 K nr 20, s. 37. ÖSTERGREN **(1958)**. — **-SEDEL**. (†) skriftlig kallelse l. stämning till ting; jfr **sedel 1** *e* *ζ*. *AngermDomb.* 23/11 **1629**, fol. 12. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 431 **(1868)**. — **-SEKRETERARE**. (utom i Finl. numera bl. i skildring av ä. förh.) (titel

för) biträdande domare i underrätt, domaraspirant; äv. (i Finl.) om vid tingsrätts kansli anställd sekreterare. Tingssekreterare förordnas av hovrätten. *SFS* **1943**, s. 494. *FFS* **1993**, s. 1345 (*i Finl.*). — **-SITTNING**. (**ting- 1948**. **tings- 1907** osv.) om tjänstgöring (i utbildningssyfte) ss. (tillförordnad) domare vid tingsrätt, tingsmeritering. *SoS* **1907**, s. 183. *DN* 13/5 **1997**, s. B6. — **-SKIVA**. (†) tingsbord; jfr **skiva**, sbst.[2] **2**. *RARP* 10: 410 (**1668**). — **-SKJUTSNING**. (†) (skyldighet att utföra) transport till l. från ting (enl. skjutsväsendets regler); särsk. i uttr. *löpa i tingsskjutsning*, vara skjutsskyldig l. fullgöra skjutsskyldighet till l. från ting; jfr **skjutsa**, v.[1] **2** *b*, o. **skjutsfärd** *c γ*. *ConsAcAboP* 1: 300 (**1647**). — **-SKRIVARE**. (**ting- 1668–1892**. **tings- 1789** osv.) (numera bl. i skildring av ä. förh.) skrivare (se d. o. **2** *a*) vid ting. BANER *GenGuvBer.* 61 (**1668**). Det ålåg en tingsskrivare att föra protokoll och nedskriva domarna. *Kulturen* **1990**, s. 100. — **-SKÖTA**. (**ting- 1588–1868**. **tings- 1957** osv.) [fsv. *thingsköta*] *rättshist.* med avs. på (jord)egendom: sköta (se **sköta**, v.[5]) vid ting. RAAF *Ydre* 1: 337 (*i handl. fr.* **1588**). År 1614 tingsköttes halfva östra Walie gård i Wierstad socken för "200 lod sölf". HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 144 (**1868**). — **-SKÖTE**. (†) bekräftelse l. stadfästelse av överlåtelse av (jord)egendom gm skötning vid ting; jfr **sköte**, sbst.[5] *VDAkt.* **1690**, nr 116. — **-SKÖTNING**. (**ting- 1590–1733**. **tings- 1638** osv.) *rättshist.* jfr **skötning**, sbst.[3] RAAF *Ydre* 1: 342 (*i handl. fr.* **1590**). Kom för Rätten Kyrckjoherden .. i Blachstad begjärandes Tingskötning och confirmation på hemmanet Haghetorp i Wassbro Sochn. HALLMAN *Blacksta* 15 (*i handl. fr.* **1682**). *KyrkohÅ* **1958**, s. 174. — **-SOCKEN**. (förr) socken (se d. o. **4** *c*) utgörande en domkrets. *2VittAH* XXIX. 2: 140 (**1880**, **1884**). — **-STAD**. (**ting- 1588–1958**. **tings- 1545** osv.) [runsv. *þingstaðr*, fsv. *þingsstaþer*, *þingstaþer*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) tingsplats; särsk. i förb. med *rätt* [jfr fsv. *ratter þingstaþer*], om gm sedvänja l. beslut fastställd plats för ting; jfr **stad**, sbst.[1] **3**. *UpplDomb.* 7: 5 (**1545**). Peder Erichsson *(dömdes)* at .. bötha **9** ℳ för läppe gäldh och slå sigh sielf för munnen och gå backlänges af tingzstaden och seija thet sigh hafua lugitt. *NorrlS* 10: 117 (**1615**). *FörslStadgUnderdomstol.* **1868**, s. 26. — **-STEN**. (**ting- 1828** (: Tingstensbanor)**–1958**. **tings- 1768** osv.) (förr) sten som enl. ä. föreställning utgjorde säte för domare på tingsplats; i sht i pl., om domarring. *Åhstrand Öl.* 160 (**1768**). Tingsten .. *(dvs.)* Domarsäte av sten på forntida "tingstad". ÖSTERGREN (**1958**). — **-STOCK**, se **A**. — **-STUGA**. (**ting- 1596–1854**. **tings- 1554** osv.) [fsv. *things stuva*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) om byggnad (innehållande lokal) avsedd för ting; jfr **stuga** **3** o. **-hus**. Felttis Mons .. ffor oliud han giörde i tingxstuffun. *BtFinlH* 2: 125 (**1554**). *Fornv.* **1972**, s. 229. — (*b*, *e*) **-STÄLLE**. (**ting- 1662–1924**. **tings- 1647** osv.) tingsplats; särsk. (o. utom i skildring av ä. förh. numera bl.) om plats där tingsrätt (se **tings-rätt** **3**) håller huvudförhandling. *ConsAcAboP* 1: 301 (**1647**). Jokkmokks kyrkby är tingsställe och marknadsplats för orten. *IllSv.* 2: 134 (**1882**). *NE* (**1995**). — **-STÄMMA**, r. l. f. (**ting- 1681–1762**. **tings- 1553** osv.) [fsv. *þings stämna*, *þingstämna*] (förr) jfr **stämma**, sbst.[2] **2**. *UpplDomb.* 5: 11 (**1553**). LONNBERG *FnordSag.* 1: 14 (**1870**). — **-STÄMMA**, v., **-STÄMNING**, se **A**. — **-SVARLÖSA**. (†) uteblivande från ting ss. svarande; jfr **svar-lösa**. Feltes Jons j Tislinge til 3 ℳ för tingzswarlosa. *UpplDomb.* 5: 107 (**1583**). — **-SÄTE**. (**ting- 1833**. **tings-** *c.* **1655–1830**) (†) säte (se **säte**, sbst.[1] **5**) för ting; äv. bildl. *KOF* II. 2: 151 (*c.* **1655**). LING *As.* 284 (**1833**; *bildl.*). — **-SÖKA**, **-ning**. (**ting- 1618–1790**. **tings- 1735**) (†) **1**) [jfr fsv. *things sökning*, *thingsökning*] inställa sig vid ting. Alle som tingsöcht hadhe och tilstädess wåro. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 454 (*i handl. fr.* **1618**). **2**) = **ting-föra** **1**. *GullbgDomb.* 12/7 **1627**. Då jag blef föranlåten at Tingsöka Herr Magistern. *VDAkt.* **1790**, nr 523. — **-SÖKANDE**, p. adj. (**ting- 1769**. **tings- 1845**) (†) i substantivisk anv., om person som besöker ting. LAGERBRING *1Hist.* 1: 384 (**1769**). *(På landsvägen)* der den döda kroppen omkring kl. 11 på natten af hemresande .. tingssokande blef funnen. *AB* **1845**, nr 221, s. 3. — **-TERMIN**. (i sht i ä. juridiskt spr.) jfr **termin** **3** *a* o. **-tid**, **-timme**. *HSH* 31: 466 (**1662**). Tingz terminerne äro utsatte Siöbo den 21. Februarii och Horby den 7. Martii nästkom*(m)*ande. *ÅgerupArk.* Brev 14/1 **1743**. *SAOL* (**1973**). — **-TID**. (numera föga br.) tingstermin. Att ridfogtherne .. skole haffve theris tilhold och vistes her effter vid slottedt .. och icke hoss bönderne emellen tingztiiderne. *G1R* 25: 131 (**1555**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-TIMME**, äv. **-TIMMA**. (**ting-** *c.* **1550**. **tings- 1607–1904**) [fsv. *þinga timar*, pl., *þings time*, *þingtime*] (†) tingstermin; äv. om tid på dagen under vilken tingsförhandling pågår; stundom övergående i bet.: tingssammanträde. DYBECK *Runa 1842–1843*, 3: 17 (*i handl. fr. c.* **1550**). Tingstimma .. *(dvs.)* Tid på dagen, hvarunder tingsrätt sitter. DALIN (**1854**). Namndemän, som försummat tingstimmarna. *SvH* 6: 160 (**1904**). — **-TJÄNSTGÖRING**[~020]. tjänstgöring vid underrätt som ingår i praktisk utbildning för person som avlagt juridisk grundexamen. *3SAH* LVI. 1: 37 (**1945**). — **-TOLK**. särsk. (numera i sht i skildring av ä. förh. i Norrl.) om (i tingslag l. domsaga tjänstgörande) person som tolkade från finska l. samiska till svenska l. omvänt. LÆSTADIUS *2Journ.* 233 (**1833**). Allenast för vissa tingslag i Norrbottens län, hvilkas invånare till större antal betjena sig af finska eller lappska språket, hafva meddelats föreskrifter om anställande af tingstolkar. *BtRiksdP* **1902**. I. 2: nr 14, s. 5. Ssg (†): **tingstolk-**, äv. **tingstolks-näst**. näst (se **näst**, sbst.[1] **4**) till tingstolk. *PropRiksd.* **1859–60**, nr 7, s. 28. *SFS* **1876**, Sakreg. s. 145. — (*b*, *e*) **-TRÄTA**. [fsv. *thinga thrätta*] (numera föga br.) om tvist l. träta vid ting. Emedan .. *(komministern)* förnam att *(tings)*saken var af ringa .. värde, så, att afstyra en onödig tingsträta, hafver han .. förlikt dem. *Noraskog-Ark.* 5: 238 (**1672**). ALVING *IslSag.* 4: 365 (**1943**). — **-TUR**. (†) om av domare (l. domares medarbetare) enl. tjänstgöringsplan företagen (rund)resa för hållande av ting på tingsorter inom domsaga (se d. o. **2**); jfr **-kurs**, **-resa**. *MennanderBr.* 2: 163 (**1768**). Efter Riksdagens upphörande i Mars 1830, förordnades H*(jerta)* att förrätta Bergsdomhafvande-sysslan i Vestmanland och Dalarne för då pågående tingstur. *BL* 6: 149 (**1840**). *Uppl.* 2: 632 (**1908**). — **-UTBILDNING**[~020]. (numera bl. tillf.) praktisk utbildning vid underrätt för person som avlagt juridisk grundexamen. *SAOL* (**1950**). Efter tingsutbildning övergår den unge juristen till praktisk verksamhet utanför domaryrket. *SvD(B)* 16/4 **1955**, s. 9.

SAOL **(1973)**. — **-VALL**, se **A**. — **-VED**. (†) om (av befolkningen inom viss domkrets anskaffad) ved för uppvärmning av tingslokal. UGGLAS *SamlKBr.* 3: 136 **(1778)**. Allmogen .. förklarade .. det den .. ville efter vanlig tur och ordning framskaffa nödig tingsved. *NoraskogArk.* 5: 365 **(1779)**. — **-VITTNE**. **(ting- 1836. tings-** *c.* **1609** osv.) [fsv. *þings vitne, þingvitne*] (förr) person som (enl. landskapslagarna) hade som uppgift att närvara vid ting för att kunna vittna om vad som avhandlats l. beslutats samt intyga att förhandling skett i enlighet med gällande lag; äv. om (urkund innehållande) av tingsvittne avgivet vittnesmål. *Lagförsl.* 173 **(***c.* **1609)**. *(Det hander, att)* dee fattighe klagha vtöfwer lanstingsskrifwarens procedere, i det han skall förmedelst oskiälighe affordringar, för citationer, tingswitne, domar och annat slickt, vppehålla allmoghen vthi sielfwe rettegångs processen. *HSH* 30: 151 **(1655)**. I Landslagen förekomma .. Tingsvittnen .. Tingsvittnens utsago var fullt bevis. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 706 **(1840)**. THULIN *Mant.* 2: 28 **(1935**; *om urkund***)**. *Fornv.* **1938**, s. 291. — **-VÄG**. **(ting- 1596. tings- 1542** osv.) [fsv. *þings vagher, þingvägher*] (förr) väg till tingsplats; äv. om färd till l. från sådan plats. Att .. *(Nils Dacke har)* skotid och mort Dannemän hem hoos theris egit och på theris kyrckie och tingzwäger, like som hwarcken Lag eller rett her j Rigit warit hade. *G1R* 14: 263 **(1542)**. *(Birger Jarl)* förböd .. all våldsamhet mot dem, som voro stadde på tingsväg eller vid sjelfva tinget. FRYXELL *Ber.* 2: 52 **(1826)**. Landsväg och tingsväg, "där allmogen skall fram fara", skall vara tio alnar bred. *Minnesskr1734Lag* 2: 375 **(1934)**. — **-ÄRENDE**. (numera bl. mera tillf.) tingssak. *RA* I. 3: 105 **(1593)**. Öfuer samtliga tingsärenderna föres protokoll eller dombok. PALMÉN *JurHb.* 228 **(1859)**. — **-ÖVERVÅLD**. (†) övervåld som begås vid ting. *LosingDomb.* **1603**.

TING *tiŋ*[4], sbst.[2], n. (OPETRI *Tb.* 13 **(1524)** osv.), äv. (numera mindre br.) r. l. m. l. f. (*G1R* 1: 185 **(1524)**, ÖSTERGREN **(1958)**); best. **-et**; pl. = (OPETRI *Tb.* 13 **(1524)** osv.) ((†) **-er** *Hebr.* 12: 27 (*NT* **1526**: tingers, *gen. pl.*), PALMCHRON *SundhSp.* D 1 b **(1642)**). *Anm.* I ä. språkbruk förekommer i gen. best. formen **tingsens**. SCHRODERUS *Comenius* 2 **(1639)**, ARVIDI 9 **(1651)**. **(**förr äv. **th-, -h)** [fsv. *þing*, vanl. i pl., föremål för rättslig förhandling, levande l. livlöst ting, sak; motsv. fd. *ting* (dan. o. nor. *ting*, r.), fvn. *þing*, sak, fsax. *thing* (mlt. *dinc*), mnl. *ding, dinc* (nl. *ding*), ffris. *thing*, fht. *thing* (mht. *dinc, ding*), feng. *þing* (eng. *thing*); etymologiskt identiskt med **TING**, sbst.[1]; med avseende på bet.-utvecklingen jfr **SAK**, sbst. — Jfr **PLATTERDINGS, TINGEST**]

1) om ngt som sker l. försiggår l. upplevs ss. rådande i världen; äv. dels om tillstånd l. omständighet(er) i världen l. samhället l. människans (närmaste) omgivning (i sht i pl., om förhållanden varunder människan lever), dels om ngt (mer l. mindre abstr.) som kan föreställas l. tänkas l. upplevas l. som utgör en särskild del av verkligheten; särsk. i mer l. mindre förbleknad bet., om (enskilt) fenomen l. (enskild) företeelse l. situation (som man inte kan l. vill närmare ange), ofta motsv. pronominellt ord l. uttr. *Hon ser ljust, mörkt på tingen. Lilla Marie har en optimistisk syn på tingen. Han påstod sig vara helt okunnig i dylika ting. Det fanns tusen ting att fråga om. Alla goda ting är tre.* Ty iach är wiss ther vppå ath hwarken dödh, eller lijff .. eller the ting som nw äro, eller the ting som tillkomma skola .. kan skilia oss j frå gudz kärleck. *Rom.* 8: 38 (*NT* **1526**). Höfuder .. kunde säija förut the ting som ske skulle. VERELIUS *Herv.* 1 **(1672)**. Att år och kraffter sammanfinnas, / Är wäl en ting i wår tid rar. RUNIUS *(SVS)* 1: 280 **(1713)**. Under sit wistande her i landet hände .. *(jarlen)* en ting, som kan styrka hvad ofvan förmält är, angående Hedendomens utrotande. DALIN *Hist.* 2: 39 **(1750)**. Betrakta vi .. *(K. XIV J:s)* styrelse .. i dess helhet: kunna vi då undgå, att vitsorda den riktiga takt och träffande skarpblick, hvarmed han .. förstod att göra sig förtrogen med de nordiska tingen. ATTERBOM *Minnest.* 1: 322 **(1844)**. Musiken och andra till uppförandet *(av en pjäs)* hörande ting. CAVALLIN o. LYSANDER 1: 10 **(1879)**. Han sökte i böckerna och i sina egna tankar .. en tro att lefva på, en stjärna att styra efter, ett sammanhang i tingen, en mening och ett mål. SÖDERBERG *MBirck* 125 **(1901)**. Såg man lite djupare på tingen, upptäckte man bakom idyllen en social och politisk gryningstid. *MestAEngström* 175 **(1941)**. — jfr **MELLAN-, SMÅTING**. — särsk.

a) (†, utom i *β)*) i pl., i vissa uttr. betecknande världens början l. slut l. händelse i framtiden. Wid tingens slut. MELIN *JesuL* 1: 64 **(1842)**. I tingens morgon. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 317 **(1864)**. — särsk. *α)* i uttr. *tillkommande ting*, om framtida händelse l. skeende. Genom trona welsignadhe Isaac Jacob och Esau om tilkommande ting. *Hebr.* 11: 20 (*NT* **1526**). Spåmän .. och Signerskor spodde och förkunnade om tilkommande ting. SCHRODERUS *Comenius* 644 **(1639)**. AGARDH *ThSkr.* 1: 17 **(1842, 1855)**. *β)* (fullt br.) i uttr. *de yttersta tingen*, i fråga om händelser l. skeenden vid världens l. människosläktets undergång l. fullkomning. ATTERBOM *PhilH* 275 **(1835)**. Läran om de yttersta tingen .. handlar om döden, de dödas uppståndelse, yttersta domen, menniskornas olika tillstånd i evigheten samt verldens fulländning. NORBECK *Theol.* 201 **(1840)**. Eftersom jag brukade skolka från söndagsskolan, och därav fick en något luddig uppfattning om de yttersta tingen, levde jag under många år i tron att himlen låg i Borås. *Expressen* 19/7 **1991**, s. 20.

b) i pl., i förb. med *ordning* l. (numera bl. tillf.) *tillstånd*, om den ordning l. det tillstånd som råder (inom visst område) i samhället l. samhällslivet l. på det andliga området l. som skapas l. utgörs l. utmärks av (de aktuella) förhållandena; särsk. i sådana uttr. som *en annan* l. *ny tingens ordning*, om (resultat av) förändringar av rådande förhållanden (inom visst område); jfr **ORDNING 3** *a ζ*. WALLIN *1Pred.* 2: 378 **(***c.* **1830)**. Under .. uppträden *(under franska revolutionen)* företog sig nationalförsamlingen att införa en ny tingens ordning i Frankrike. PALLIN *NTidH* 177 **(1878)**. Finge hon bara säte och stämma inom skolrådet, skulle man snart få se på en annan tingens ordning. JENSEN *Montgomery* 133 **(1909)**. Kan detta lyckliga tingens tillstånd bestå? HAMMAR *Wodehouse AllTidWodehouse* 322 **(1950)**. På tingens ordning kan man inte inverka, mannen och makten kan man inte rå på. *KvinnLittH* 1: 155 **(1981)**.

c) i mer l. mindre förbleknad bet. i förb. med karaktäriserande adj.; särsk. motsvarande pronominellt ord i förb. med efterföljande substanti-

verat adj. dels (i sg. obest. föregånget av (obest. art. o.) adj.-attribut): något, dels (i sg. l. pl. obest. föregånget av adj.-attribut): det. *Kärleken är ett bräckligt ting. Hon talar bara om himmelska ting.* *Rom.* 15: 27 (*NT* **1526**). Een vsel ting som iagh sågh vnder solen(*n*)e, nemligha Oförstånd. *Pred.* 10: 5 (*Bib.* **1541**). I som andligt ting och werldzligt sammanroren. DUBEN *Boileau Skald.* 29 (**1721**). Hvad lifvet är en bräcklig ting, en usel ting. WALLIN *Rel.* 3: 304 (**1829, 1831**). Det klara och vakna sinne för praktiska ting och reella faktorer, som alltid ha utmärkt honom. NEANDER NILSSON *SpäknKors.* 146 (**1929**). Kärlek kunde för Ebbe vara ett flyktigt ting, men tillgivenhet var en sak som aldrig gick över. EDQVIST *Musik* 416 (**1946**).

d) (†, utom i *δ*) i vissa (i sht ss. adv. brukade) uttr. *α*) *föga* (*fögo*) *ting*, se **FÖGA**, adj. **I** *b* slutet. *β*) *mäkta ting*, se **MÄKTA**, adj. **2** *c* slutet. *γ*) *mäktig ting*, se **MÄKTIG 6** *c* slutet. *δ*) (numera mindre br.) (*ett* (förr äv. *en*)) *ringa ting*, se **RINGA**, adj. **I 2** *e*; förr särsk. i uttr. *för* (*en*) *ringa ting*, till låg kostnad l. lågt pris. TEMPEUS *Messenius* 28 (**1612**). Privat personer .. kundhe då för en ringa ting deras breff och budh fortskaffua. AOXENSTIERNA 1: 359 (**1624**). *ε*) *svåra ting*, svårt, svårligen, synnerligen. Om tisdagz morgonen hades hon åter för ratta, tå wille hon offenteligen icke något framtala, vthan stodh och hofz suåra ting vthi bröstet. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 454 (*i handl. fr.* **1618**). (*Kroppen*) lider swåra ting, för en inbillad ähra. SPEGEL *ÅPar.* 24 (**1711**). *ζ*) *väldig ting*, väldigt. Szå droge the thå i landet om kringh / Och hulle hws rett welligh ting, / Men wåre Städerne sielff brendhe. HUND *E14* 261 (**1605**).

e) (†) i förb. med pron. *α*) *all* (ngn gg äv. *allt*) *ting*, se **ALLTING**, pronominalt sbst. **1**; särsk. i vissa uttr. *α'*) *för all ting*, se **ALLTING**, pronominalt sbst. **1** *b*. *β'*) (*för*) *all ting i världen*, se **ALLTING**, pronominalt sbst. **1** *c*. *γ'*) *över all ting*, se **ALLTING**, pronominalt sbst. **1** *d*. *δ'*) *framför all ting*, framför allt. WIDEGREN (**1788**). OoL (**1852**). *β*) *ingen ting*, se **INGEN 1** *b*. *γ*) *någon* (ngn gg äv. *något*) *ting*, se **NÅGONTING**.

f) (†) om ngt som rör l. angår ngn l. är av (stor) betydelse för ngn, angelägenhet (se d. o. **2**); ärende; särsk. i uttr. *göra* (*ut*)*i sin ting* (*vad man vill* o. d.). *Mat.* 20: 15 (*NT* **1526**). Näst en ödmiuck tacksäyelse för myckett faderligett godt bevist .. dristar iagh migh medh denna skrifvelse Edhers Högvördigheet bemöda och i ett tingh rådfråga. *VDAkt.* **1678**, nr 391. Eder .. tillhör det att låta Gud göra i sin ting så som honom lyster. MELIN *Pred.* 2: 88 (**1847**). DALIN (**1854**). — jfr **SMÅTING**.

g) (numera mindre br.) i förb. med (mer l. mindre betonat) *en* med syftning på ngt efterföljande. EKEBLAD *Bref* 1: 286 (**1653**). Du sjelf dör han och hän dör hvad dig tillhör, / men en ting vet jag, Frithiof, som aldrig dör, / och det är dommen öfver dod man. TEGNÉR (*TegnS*) 4: 19 (**1823**). (*J. III:s hovpredikant*) fick det nöjet att på Upsala möte underskrifva dödsdomen öfver en ting, som han förut förfäktat. MOLIN *SSkr.* 241 (**1894**). Men en ting skall vara borta från gudsförhållandet i fullkomningens värld, nämligen synden. *SvTeolKv.* **1928**, s. 339.

h) i förb. med räkneord (i sht *två* (förr äv. *tu* l. *tvenne*)) ss. uttr. dels för inbördes likhet, dels för inbördes olikhet l. motsatsförhållande; äv. sammanfattande, om i efterföljande uppräkning ingående företeelser l. omständigheter l. förhållanden o. d. *SalOrdspr.* 30: 7 (*öv.* **1536**). Vthi all thens Hoxtas werck haffuer thet sigh så, at ther twenne ting äro, så är jw thet ena emoot thy andro. LPETRI *Sir.* 39: 15 (**1561**). Guds ära och den Romerska Kyrkans tillwäxt, tu ting, hwilka .. (*på 1200-talet*) troddes oskilljaktiga. BOTIN *Hem.* 2: 70 (**1756**). Tre ting äro nödvändiga för en fest: en betydelsefull anledning, en .. utpräglad festtradition och en .. krets av deltagare, som förstå och uppskatta .. festbruk. NILSSON *FestdVard.* 105 (**1925**). Den Edelweiss jag såg .. i min nya pappas hem .. (*blev*) en symbol för två ting, en undran över det nya .. (*o.*) en symbol för mitt eget främlingskap. KRÆMER *Brantings* 5 (**1939**).

i) (†) i vissa mer l. mindre pregnanta anv. *α*) i uttr. *ett ting för sig*, se **FÖR**, prep. **34** *e*. *β*) i sådana uttr. som (*det* l. *ngt*) *vore en ting*, det vore skäligt l. lämpligt l. godtagbart o. d.; det ginge väl an o. d. Böde I 100,000 portugaleser, thet kunne vara een tingh, hvilket dock ringa skulle förslå till guarnisonens 2 månaders underholdh. *RP* 6: 553 (**1636**). Om han toghe tullen af them, som missbruke sigh, vore ehn thing, endoch thet är emot pacterne. *RP* 7: 411 (**1639**). Kunde man komma kopparmynthet emoot hvitt på 12 mark, så vore en ting, att man läthe mynta. *RP* 9: 287 (**1642**). PORATH *Pal.* 1: E 1 a (**1693**). *γ*) om avgörande l. beslut; särsk. i uttr. *sluta en ting*, fatta ett beslut. När en thing bliffver slutit i consistorio .. tör stundom antingen dett inthet exequeras, uthan kanske och aff en eller 2 allenast göras tvert emot. RUDBECK D. A. *Bref* 9 (**1662**). *CivInstr.* 103 (**1723**).

j) om ngt som yttras l. påstås l. berättas l. tänkes; särsk. dels i uttr. *tala sådan(a)* l. *sådan(a) ting*, dels (†) i uttr. *tala stor(a) ting*, göra innehållsrika l. djupsinniga l. högtidliga uttalanden. Then ene talar med then andra onyttugh ting. *Psalt.* 12: 3 (*öv.* **1536**). At .. (*hornet sam symboliserade påven*) hade en mun, som talade stor ting, gifwer tilkänna, at Påfwen påstår det hans utsagor skola wara lag för hela werlden. ALMQUIST *InlHelSkr.* 604 (**1775**). Innehåller .. (*tanken*) flera ting på en gång, som behöfwa at skärskådas styckewis, så bore wi kunna sönderdela den rätt. BERGKLINT *MSam.* 1: 96 (**1781**). På sällsam ting min hjerna rufwar. HAGBERG *Shaksp.* 9: 186 (**1850**). Den ene var absolut löj även då man talade civila ting med honom. HEDBERG *VackrTänd.* 16 (**1943**). All polemik, allt gräl om mindre viktiga ting var honom egentligen motbjudande. *3SAH* LXIII. 1: 9 (**1952**).

k) (†) delvis med anslutning till **3**, i uttr. *vad ngt är för en* l. *ett ting*, vad ngt är för ngt. Aff .. (*själens*) werk och bedreff, må man noghot litet kunna merkia hwad hon är för jtt ting. OPETRI 3: 522 (*c.* **1535**). Wi böre och besinna, hwad friheten är för en ädel ting. NORDBERG *C12* 1: 77 (**1740**).

l) i det mer l. mindre tautologiska uttr. *saker och ting*, om förhållanden l. omständigheter l. företeelser o. d.; äv. om l. med inbegrepp av mer l. mindre konkreta företeelser l. föremål (jfr **4**). (*Vikingarna*) hvilka i sina dagar lyfte litet på saker och ting, så att det vardt frisk luft i landet. ALMQVIST *Col.* 37 (**1835**). Där borta i västern gick det så lätt att lova; här hemma tedde sig saker och ting annorlunda. SCHULZE *KanadPrär.* 204 (**1931**). Det är nog så .. att ditt satt att uppleva saker och ting har förändrats en smula. Du är

känsligare och ömtåligare just nu. GUSTAF-JANSON *OvOnd.* 61 (1957). Han skrev dikter om .. nitroglycerin, om jakt på sjöfågel med maskingevär, om duvor från Kap och om saker och ting som var avlägsna och mycket främmande för idyllen framför oss. LO-JOHANSSON *Förf.* 13 (1957).

2) om ngt som ngn sysslar med l. är inblandad i; äv. om ngt som uträttas l. åstadkommes; förr särsk. om (mer l. mindre) ansträngande arbete, möda, ibland närmande sig l. övergående i bet.: bedrift, äv. med inbegrepp av resultat av det som uträttas osv. *Apg.* 24: 3 (*NT* 1526). Döpelsen .. werkar syndernes förlåtilse .. Huru kan watn sådana mechtig ting åstadhkomma? *Cat.* 1562, s. C 1 a. Uti alle ting och uthi alle saker som wij tage oss före til at göra, skola wij icke til itt ögnableek förgäta thet ewigha Lijfwet och Saligheten. MURÆUS *Arndt* 1: 150 (1647). Hvad är det för ett stort ting, att fälla en varginna? ALMQVIST *Amor.* 271 (1839). Den del av hjärnan, som skall användas för praktiska ting. JOHNSON *Kommentar* 7 (1929). — jfr MEDEL-, SMÅ-, STORVERKS-TING. — särsk.

a) (numera bl. i religiöst spr.) om handling l. gärning o. d. utförd l. begången av ngn enskild; särsk. om sådan handling osv. utförd av Gud l. Jesus, dels i sådana uttr. som *göra* (förr äv. *verka*) *stor(a)* l. *mäktig(a) ting*, uträtta ngt märkligt l. fantastiskt l. underbart o. d., göra storverk, dels (†) i uttr. *göra underlig ting*, göra under. Loffuat ware herren gudh Israels gudh, then allena vnderlig ting gör. *Psalt.* 72: 18 (*öv.* 1536). War widh itt gott moodh, Ty Herren kan ock göra mechtigh ting. *Joel* 2: 21 (*Bib.* 1541). När Sextus .. wåldtog Lucretia, gjorde han en ting, som nästan altid kastat Tyranner från deras wälde. DALIN *Montesquieu* 3 (1755). Lofsåg .. Herran som verkar mäktig ting i de svaga. TEGNÉR (*WB*) 4: 142 (1824). Med sägnerna om gudarne blanda sig minnet af store dödlige, som utfört berömliga ting i verlden. SVENSEN *Jord.* 128 (1884). Ty den Mäktige har gjort stora ting med mig. *Luk.* 1: 49 (*Bib.* 1917).

b) (†) eufemistiskt, i uttr. *göra sin ting*, uträtta sina naturbehov. Nær stadztienarne kom(*m*)e och toge fatt på honom th(*e*)r han ssatt och giorde sin ting vtt m(*ed*) muren .. slog (*osv.*). *2SthmTb.* 1: 136 (1546).

3) om ngt självständigt existerande som tänkes ligga till grund för föreställning l. begrepp l. fenomen l. utgöra innebörd l. (betydelse)innehåll i tecken l. ord o. d. (jfr 1 *k*).

a) filos. jfr OBJEKT 2. *α)* om enskilt föremål l. fenomen med vissa, för människan förnimbara, inbördes förenliga bestämningar l. egenskaper; särsk. i sådana uttr. som *tingens natur* l. *väsen*, om den verkliga beskaffenheten l. karaktären hos föremål osv. SAHLSTEDT (1773). De för oss gifna materiela tingen äro .. endast complexer af sinnliga qvaliteter, af utsträckning, soliditet, storhet (*m. m.*). BOSTRÖM 2: 92 (1838). Om vi å ena sidan medgifva såsom en sanning, att Tingen eller den yttre realiteten, som vi förnimma med sinnena, äro förnimmelser af annat slag än föreställandets och tänkandets perceptioner, så kunna vi å andra sidan icke medgifva den slutsats .. att de verkligen utgöra något annat än sinnesförnimmelser eller sensationer. BYGDÉN *Boström* 27 (1874). Ett ting, det är en komplex af vissa egenskaper och tillstånd, som befinna sig i något slags sammanvaro med hvarandra. RYDBERG *Varia* 26 (1890, 1894). För sinnenas omedelbara kunskap är världen ett skimrande kaleidoskop af färger och former .. Tingen och deras egenskaper äro själfständiga storheter hvar för sig. FAHLBECK *Världsåsk.* 19 (1910). Den filosof, som stoikerna i sin uppfattning av "tingens natur" och tillvarons väsen närmast ansluta sig till, är Heraklit från Efesos. AHLBERG *FilH* 2: 122 (1926). jfr SINNES-TING. *β)* om ngt som tänkes utgöra den för människans sinnen oåtkomliga kärnan l. det bakomliggande oföränderliga i ett fenomen (i motsats till det för människan förnimbara); särsk. i uttr. [efter t. *das ding an sich*] *ting(et) i sig* (*själv(t)*) (förr äv. *ting i och för sig*). THORILD (*SVS*) 1: 358 (*c.* 1779). Et öfversinnligt ting eller ting i sig sjelf. BOETHIUS *Kant* 130 (1797). Det är det chimerika begreppet om ett ting i och för sig, afskildt ifrån menniskoanden och för densamma otillgängligt. BIBERG 1: 310 (*c.* 1820). Antagandet af ett absolut ting, en af medvetandet oberoende verklighet. NYBLÆUS *Forskn.* I. 2: 369 (1875). Man får fatta bilden symboliskt .. eller, för att uttrycka sej klarare och betrakta tinget i sig, som den kondenserade realiteten. JOHNSON *Slutsp.* 169 (1937). (*Kant*) söker .. visa .. att den objektsvärld för vilken satserna skall gälla inte är en värld av ting i sig utan av objekt, som är bestämda av vår uppfattning. MARC-WOGAU *FilDiskuss.* 58 (1955).

b) om det som betecknas med l. symboliseras av ord l. tecken o. d.; särsk. om det som betecknas med substantiv(iskt ord), i sht om abstrakt företeelse l. livlöst föremål (i motsats till levande väsen); förr särsk. om ngt som utgör innehåll i framställning o. d. i motsats till stil l. form l. ordalydelse; stundom svårt att skilja från 4 *a*. Om någen föregofwe, Menniskiones frija Wilje wara .. itt sådant ting, som allenast hade en blott Titel, ja, en Titel och Nampn .. Han wari förbannat. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 276 (1635). Thet Swenske Poeterij anseer endeles the Ting och Saker som Poeten medh Förnufftet fatta kan, endeles och sielfwe Orden, medh hwilke Poeten the fattade Ting och Saker uthföra bör. ARVIDI 6 (1651). Samme ting böra bemärkas med samma och särskilte ting med särskilta tecken. HOF *Skrifs.* 3 (1753). Jag älskar ej att kalla ett livlöst ting "han" eller "hon", alltefter hur språket, utan grund i själva tinget, pålägger. FRUNEBERG i *Konstnärsbrev* 1: 118 (1866). Substantiv beteckna ting eller andra föreställningar, tänkta som ting, d.v.s. bestående för sig själfva. BRATE *SvSpr.* 58 (1898).

4) konkret företeelse, materiellt föremål, sak (se SAK, sbst. 11), tingest; förr särsk. (i pl. föregånget av poss. pron.) om ngns tillhörigheter o. d.; förr äv. om naturtillgång l. (grund)ämne o. d.; äv. med särskild tanke på att viss företeelse osv. skapats l. bildats l. tillverkats o. d., särsk i uttr. *skapade ting* l. *de skapade* (i sht förr äv. *skapta*) *tingen*; äv. i allmännare anv. om levande väsen; jfr 1 *l*. *Små nära ting. Döda ting. Udda ting. Vackra, vardagliga ting. På museet låter man tingen tala. Han intar en asketisk hållning till tingen.* At paa salt och annar tingh skal bæter köp wara. *G1R* 1: 185 (1524). Så äre och enpart Corpora solida, tiucke och sammanlupne ting, såsom stenar. FORSIUS *Phys.* 51 (1611). Så fins en fremmand ting som man Tabak plä kalla. PALMCHRON *SundhSp.* 128 (1642). Entlig söktes

opp ur Jordens diupa Refwor / Ur Klippors hårda Sten, och Bergets skarpa Skrefwor / En Ting, förr' obekant, som kallas Sölfw och Gull / En Ting som skiner wäl, en blanck och finer Mull. ELDH *Myrth.* 24 (1721, 1725). Intet lefvande ting syntes mer än en fjäril, hvilken af och an fladdrade på fönsterrutorna. CFDAHLGREN 5: 245 (1832). *(På vinden)* fanns massor av saker .. gamla, slitna ting, som blivit barn på nytt och passade i barnens lekar. SIWERTZ *Sel.* 1: 13 (1920). *(E. Wägner)* talar .. i "Vinden vände bladen" om den moderna människans missbruk av de skapade tingens tjänst. *3SAH* LX. 1: 37 (1949). 3D-effekter, som fungerade bäst på bio var när saker och ting kastades mot publiken. Det kunde vara stolar och flaskor under ett saloonslagsmål. *GbgP* 19/9 1997, s. 11. — jfr **BO-, DRAVELS-, EN-, MEDEL-, MELLAN-, MYCKENHETS-, NATUR-, SKÅDE-, SMÅ-, VARDAGS-TING** m. fl. — särsk.

a) om företeelse l. materiellt föremål i motsats till levande väsen; jfr **3** *b*. Ordet Lag .. innefattar all slags rörelse och verkan, så hos lefvande som liflösa, så hos fornuftiga som oförnuftiga ting. BOETHIUS *Sedol.* 46 (1782). En lärd man och människovan sade nyligen, att han älskade människorna, men tingen brydde han sig icke om. *Kulturen* 1945, s. 5.

b) (numera mindre br.) om person; särsk. om kvinna l. barn, dels nedlåtande l. förklenande, dels beskyddande. Ther see wij hulken girogh och owenlig ting är en otrooghen man. OPETRI 2: 278 (1528). *(Ryktet)* giorde mig bekant för en lättfärdig ting. KOLMODIN *QvSp.* 2: 129 (1750). Amalia *(var)* der ett litet ting om fem år. KNORRING *Cous.* 1: 12 (1834). Jag *(dvs. Emilie Högqvist)* betraktades mera som ett öfverflödigt ting, hvilket man af nåder släpade med sig. STURZEN-BECKER 1: 217 (1861). Den mulna människosonen .. håller en ting dyrbar i Guds värld, sin hustru. LANDQUIST *Fröding* 238 (1916). *MinnGPrästh.* 2: 206 (1925).

c) (†) i uttr. *hemligt ting*, om yttre könsorgan, se **HEMLIG 2** *b*. — jfr **HEMEL-, HEMLIG-TING**.

d) (†) om föremål (se d. o. **3** *b*) l. djur ss. rättsobjekt, motsatt: person; särsk. om föremål osv. som faller under ngns äganderätt; särsk. i uttr. *rättighet i en ting*, sakrätt (se d. o. **1**). Agande rätten til en ting genom Häfd. NEHRMAN *InlJurCiv.* 374 (1729). Rättighet i en ting. BOETHIUS *Naturr.* 58 (1799). *(De personliga)* rättigheterna hänföra sig till ting, hvarmed man förstår allt det, som utgör deras föremål. PALMÉN *JurHb.* 34 (1859). SUNDÉN (1891).

Ssgr: **A**: (4) **TING-KULTUR**. (tillf.) om kultur (se d. o. **8**) som utmärks av en inriktning på konkreta föremål. Många .. av den svenska tingkulturens ledande kvinnor och män sitter sybaritiskt mediterande kring en sungpastisch. *Form* 1956, s. 148. — (1—4) **-ORD**. (**ting-** 1843 osv. **tings-** 1814 (: Tings-ords-klassen)–1878) ord som betecknar ting, substantiv; numera i sht om konkret substantiv. SVEDBOM *Satsl.* 20 (1843). Tingord .. *(dvs.)* substantiv som betecknar ngt konkret. *SvOrdb.* (1986). Ssg (†): **tingords-klass**. AGSILVERSTOLPE *Språkl.* 8 (1814).

B (†): **TINGS-ORD**, se **A**.

Avledn. (till **4**): **TINGHET**, r. l. f. (†) förhållandet att existera l. utgöra ett ting. ATTERBOM *PhilH* 518 (1835). — **TINGLIG**, adj.^{1}, l. **TINGSLIG**, adj. (**ting-** 1857 osv. **tinge-** 1630. **tings-** 1936 osv.) **1)** som utgörs av l. framträder i form av l. har avseende på ting; särsk. i motsats till person; stundom: materiell, konkret. Tingeligh Tienst kallas then, som Vndersåterna beewijsa vtaff theras ting, Thet är åghodelar och förmöghenhet. PAULINUS GOTHUS *Arch.* 124 (1630). Av djuret, trädet, röken skola vi lära oss att leva; det tingsliga är Gud mer än det mänskliga. *OoB* 1936, s. 259. En .. nastan helt ogenomskinlig text, d.v.s. en där ordens betydelsebärande funktioner skjutits i bakgrunden så att texten i själva verket själv får en tingslig karaktär. *SvLittTidskr.* 1973, nr 2, s. 27. **2)** som gäller l. hänför sig till den materiella verkligheten, jordisk, världslig; särsk. motsatt: andlig. Jag mins nog, att han drack kaffe gerna – det var det enda tingliga med den vildbattingen. WETTERBERGH *SamhKärna* 2: 149 (1857). Det vore absurt att kräva skönhet i det tingliga livet, men icke i det rum eller de symboliska handlingar, där syftet är att ge en stark och väckande bild av hur detta liv bör levas. *NDA* 1/3 1938, s. 7. Avledn. (till **tinglig 1**): **tinglighet**, r. förhållandet l. egenskapen att vara tinglig; äv. konkret, om materiellt ting (se **ting**, sbst.^{2} **4**). *GHT* 24/3 1971, s. 6. Tingsligheter. *Kulturen* 2002 *(titel)*.

TINGA *tiŋ*^{3}*a*^{2}, v. **-ade** (*G1R* 3: 308 (1526: fortingar, *pr. sg.*) osv.) ((†) pr. sg. **-er** *UpplDomb.* 8: 9 (1581), *HC12H* 2: 152 (1711)). vbalsbst. **-ANDE, -NING**. (**ting-** (**th-, -ij-, -ngg-, -ngh-**) **1525** osv. **-a** (**-e**) **1525** osv. **-ia 1642**) [fsv. *þinga*; motsv. fd. *tinge* (d. *tinge*), nor. *tinge*, fvn. *þingo*, fsax. *thingon*, mlt. *dingen*, mnl. *dingen*, ffris. *thingio*, fht. *dingōn* (t. *dingen*), feng. *þingian*; avledn. av **TING**, sbst.$^{1, 2}$ — Jfr **BETINGA, DAGTINGA, FÖRTINGA**]

1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) komma samman l. vara samlade till ting (se **TING**, sbst.^{1}); äv. om (av kung l. myndighet utsedd) person: hålla ting; särsk. i förb. med av prep. *med* inledd bestämning angivande menighet l. församling o. d. med vilken ting hölls; äv. med innehållsobj., särsk. i uttr. *tinga ett ting*; förr äv. dels i allmännare anv., om målsägare: (inför ting) framställa anklagelse (mot ngn), dels i opers. pass.; jfr **TINGTA**. *G1R* 3: 44 (1526). Och när thz tingas, ligg' foghten med alla Svenarna .. hoos huar lendzman. *HH* XI. 1: 16 (1530). Så snart the hafve tinget ett tingh eller tu medt almogen och höret theris grund och mening *(osv.)*. *RA* I. 1: 312 (1543). Komme tessa .. och tingade för deras broder wttan ting. *UpplDomb.* 5: 13 (1553). *(Hon)* tingade medh hela socknene. SVART *G1* 156 (1561). *(Isl.)* Tina .. *(sv.)* Församla, tinga. VERELIUS 256 (1681). Jämtarna klaga över att fogden kräver gengärd två gånger om, när han skall tinga. *JämtlHärjedH* 1: 285 (1948).

2) (numera föga br.) förhandla, underhandla, överlägga, särsk. i uttr. *tinga med ngn* l. *sig* (*om ngt*); stundom närmande sig l. övergående i bet.: kompromissa, dagtinga (se **DAGTINGA**, v. **2**); äv. bildl. Ath tingha med almoghen saa ath the latha theres aarskath komma hiit. *G1R* 2: 166 (1525). Christian .. anlände til Kalmar, der han tingade länge med Ivar Axelson om Gotland. DALIN *Hist.* 2: 777 (1750). Döden vill sit offer få, / Och låter sällan med sig tinga. GFGYLLENBORG *Vitt.* 2: 61 (1777, 1795). Giv oss, Herre, dag från dag / Mod att ej med världen tinga. *Ps.* 1937, 347: 3. — särsk. i fråga om (pris på) ngt som är till salu: ackordera, bjuda, köpslå; förr särsk. i förbindelse med prep. *på*, särsk. i uttr. *tinga på bästa köp*, (söka) göra så fördelaktig affär som möjligt; jfr **FALKA**, v.^{1} På bäs-

ta kop tingade han. FORSIUS *Fosz* 324 (**1621**). Noga tinga, och wäl bethala, gior basta crediten. GRUBB 570 (**1665**). *(Köpmannen)* började .. at tinga om pris på warorne. ROMAN *Holbg* 204 (**1746**). Den som will borga, får intet länge tinga. RHODIN *Ordspr.* 28 (**1807**). ÖSTERGREN (**1958**; *angivet ss. salls.*). — jfr **PÅ-TINGA**.

3) (†) göra upp l. komma överens om (ngt); äv. utan obj. *EnköpTb.* 1: 43 (**1546**). At Wäxlebetalaren altijdh först sökies i then Ohrt, ther betalningen tingat war. *Ordn.* 10/3 **1671**, s. B 2 b. Tinga ächtenskap. KOLMODIN *QvSp.* 1: 323 (**1732**). Will någon *(vägfarande)* låta reda til hättre och kräsligare *(än husmanskost)*, han förlijkes och tingar medh Wärden. STIERNMAN *Com.* 3: 218 (**1753**). FREDIN *Dan.* 5 (**1889**).

4) (i förväg l. för visst ändamål) avtala om anskaffande l. leverans l. utförande av (ngt) l. städsel l. engagemang av (ngn). — jfr **PÅ-TINGA** o. **SKEPPS-TINGANDE** m. fl.

a) göra upp om erhållande l. utförande av l. nyttjanderätt till (ngt) (mot betalning), beställa (se d. o. **5**); stundom närmande sig l. övergående i bet.: reservera (se d. o. **2**); särsk. i p. pf. i adjektivisk anv.: beställd; äv. dels med indir. (äv. refl.) obj., dels utan obj.; jfr **TJINGA**. Wij äre .. tilfridz att tw må tinge oss fyre eller Sex Skeppund af thett allerbäste Stål som ther faller. *G1R* 14: 378 (**1542**). Refereradhe Dn. Rector, at han haf*(ve)*r beställt och tingat .. en präss at sigillera medh för 60 dal*(er)* K*(oppar)* M*(yn)*t. *ConsAcAboP* 1: 539 (**1652**). Tinga och intet breeda giör en elack reeda. GRUBB 807 (**1665**). Flottsunds värdshus, der vi tingade middag till dess vi återkommo från badet. SVANBERG *RedLefn.* 91 (**1882**). Hinder att från ladugård .. sända tingad mjölk till kunders hem. PALMBERG *Hels.* 87 (**1889**). Biljetter *(till orlogsdagen)* skola .. vara tingade eller lösta senast den 10 dennes. *VFl.* **1937**, s. 96. — särsk. *α*) med avs. på husrum l. (tillfällig) bostad: anskaffa; reservera; äv. övergående i bet.: hyra (se **HYRA**, v. **2**). *UppsDP* 18/11 **1595**. Paulus bleff vthi sitt Herberge, som han tingat hade, i tu Åår. SCHRODERUS *Os.* 1: 71 (**1635**). Vi ville fortsätta till Misenum men i förbifarten tinga oss rum till natten. LAGERGREN *Minn.* 4: 332 (**1925**). *β*) med avs. på (medel för) samfärdsel: (i förväg) beställa; reservera. SCHRODERUS *Os.* 1: 71 (**1635**). Hwarje gång Wagnen tingas och förespännes, men sedan ej brukas, gifwes 3 Dal*(er)*. *PH* 8: 7610 (**1766**). Nu skall du tinga dig överfart av honom. MELIN *VikSaga* 11 (**1910**). Han hade tingat skeppslägenhet till Amerika. MOBERG *Utvandr.* 287 (**1949**). *γ*) (numera bl. mera tillf.) med avs. på mark l. vatten: arrendera. Notmän som tinga watn i Finström, schola schaffa sig zedel, förän the begynna draga. MURENIUS *AV* 526 (**1662**). Han utvidgade, tingade sammanlagt 86 hektar mark, lånade pengar och köpte maskiner. *DN* 5/5 **1998**, s. A9.

b) vidtala (ngn) att (mot betalning) utföra viss uppgift l. deltaga i ngt; förr särsk. i nedsättande mening, i fråga om brottslig l. moraliskt förkastlig uppgift; i sht förr äv.: (varaktigt) taga (ngn) i sin tjänst, anställa, städsla; äv. (o. numera bl. i de särsk. förb. **TINGA BORT** l. **UT**) om arbetstagare o. dyl. l. företrädare för denne: gm avtal ställa (ngn l. sig) till förfogande (för ngt). Hwsbonden .. tingar them til arbetes j sin Wijngård. LPETRI *1Post.* S 1 b (**1555**). Kom och för Ratta Jacop greesson enn landzknecth och hade tinggatth sin Hustrw til inneshysse medh frans. *UpplDomb.* 5: 189 (**1599**). Om nu barnet blifwer wid lifwet .. skola faddrar tingas och således til kyrkian med barnet komma. *KOF* II. 1: 34 (**1650**). Han haar ej Styyrman tingat / För än som Skippet war up-taklat och bewingat. SPEGEL *GW* 245 (**1685**). En af dem, som blifvit tingade till mordet, angrep .. Massiva, och dödade honom. RITTERBERG *Sall.* 142 (**1832**). *(Lantarbetarna drar)* upp till olivgårdarne och tinga sig der till arbete. RYDBERG *RomD* 163 (**1877**). Handtverkare kallades .. "gerningsmän eller embetsmän" vare sig de hade eget förlag eller endast voro tingade löntagare. *Uppl.* 2: 253 (**1906**). Fru Murius tingade hjälphustru som hjälp till all disken och övrigt stök. STIERNSTEDT *Liw.* 66 (**1925**). — särsk.: knyta till sig l. reservera för viss (framtida) uppgift; särsk. dels [jfr motsv. uttr. i dan. o. t.] i ordspr. *när fingern är ringad är flickan tingad* o. d., dels i fråga om (professionell) idrottsman: reservera för tävlande för l. spel i viss klubb. Der på fick iagh Jungf: Liskin Ringen, och hon tackade migh för den. Tå mente iagh att intet meer fordrades till plenum Consensum. Ty när fingren är Ringat är Jungfruen tingat. *VDAkt.* **1685**, nr 40. Totalt elva svenskar blev tingade av nordamerikanska ishockeyklubbar när den årliga NHL-draften hölls i Montreal. *GbgP* 22/6 **1992**, s. 24.

5) uppgå till ett pris av, betinga (se d. o. **8**). *VL* 10/4 **1893**, s. 2. Syrsor ses .. som en sällsynt delikatess i Kambodja och det tingar ett högt pris. *DN* 13/6 **2001**, s. C2.

Särsk. förb. (i allm. till **4**): **TINGA AV**, äv. **UTAV**. (†) till **2**: förhandla bort l. pruta av (ngt); äv. utan obj. *HH* XVIII. 2: 74 (**1690**). *GbgMag.* **1763**, s. 123 (*utan obj.*). jfr **avtinga**. — **TINGA BORT**[10 4]. (numera bl. tillf.) avtala om avyttring l. uthyrning l. utförande av (ngt); äv. refl.: lova att utföra (visst) arbete, ta anställning. *HalmstDomb.* 1: 168 (**1682**). AUERBACH (**1915**; *refl.*). jfr **borttinga**. — **TINGA IN**[10 4]. (numera mindre br.) träffa avtal om att (mot ersättning) erhålla husrum l. kost l. plats i färdmedel för (ngn (ngn gg äv. ngt)); förr äv. refl., särsk. dels i fråga om skeppslägenhet, dels i uttr. *tinga in sig* l. *ngn (till ngt) hos ngn*. *VDP* 16/7 **1600**. *(En änka)* wille tinga sig inn på samme skuta, som iag hade betingat. STIERNHIELM *(SVS)* III. 1: 240 (**1665**). Han tingade sig .. in til Cammare och kost hos en förnäm man. *SedolarMercur.* 1: nr 21, s. 6 (**1730**). I Alvdalen .. där likföljen .. anlände redan på lördagen till kyrkbyn, tingades liket in i någon lada. HAGBERG *DodGäst.* 382 (**1937**). ÖSTERGREN (**1958**). jfr **intinga**. — **TINGA OPP**, se **tinga upp**. — **TINGA PÅ**[10 4]. (i förväg) anhålla om att få (nyttja) (ngt), beställa, reservera; äv.: önska, begära (se d. o. **2**); förr särsk. med avs. på person: vidtala l. anmoda att komma för visst uppdrag. LIDÉN *FortrBr.* 279 (**1776**). Säg henne .. att hon tingar på rum åt mig. BREMER *Brev* 4: 422 (**1865**). Kanske har han också tingat på några spelemän. BERGMAN *GotlSkildr.* 352 (**1882**). Där satte Audun punkt för att det var sent, men alla tingade på att snart få höra mer om Holgers bedrifter. EDQVIST *MannHav.* 85 (**1967**). jfr **påtinga**. — **TINGA UPP**[10 4], äv. **OPP**[4]. (numera bl. tillf.) i förväg beställa l. reservera (ngt). *LReg.* 137 (**1620**). *SvHandordb.* (**1966**). — **TINGA UT**[10 4]. (numera mindre br.) erbjuda (ngt) till försäljning; äv. med personobj. i fråga om

tjänst l. arbete o. d.; särsk. i uttr. *tinga ut ngn till* l. *ss. ngt.* *UUKonsP* 11: 11 (1674). Det *(är)* swårare för Borre Swarfware, att tinga ut sin Hustru till Amma. *Amman* 18 (1756). En del fick tjänstgöra såsom galärslavar .. andra tingades ut såsom vattenförsäljare, såsom jordbruksarbetare o.s.v. SCHÜCK *AllmLittH* 3: 411 (1921). — **TINGA UTAV**, se **tinga av**.

TINGAT, adv. [fsv. *þingat*; motsv. fvn. *þingat*; sammansatt av fsv. *þän* (se **DEN**) o. *vagh*, väg o. *at*, åt, l. ombildat efter mönster av fsv. *hingat* av *hin* (se **HIN**) o. *vagh*, väg o. *at*, åt. — Jfr **DIT**, **DITÅT**] (†) dit. Jagh wil nw gå fram för ider. / J Galileen, På thet at ock the, / Tingat måga komma, migh til at see. OPETRI 4: 494 (c. 1550). IHRE (1769).

TINGE, se **ting**, sbst.[1] — **TINGELIG**, se **tinglig**, adj.[2]

TINGELTANGEL *tiŋ¹eltaŋ⁴el* l. [30~20], n. (LUNDELL (1893) osv.), äv. (numera bl. mera tillf.) r. (KLINT (1906), ÖSTERGREN (1958)); best. **-let** (LUNDELL (1893) osv.), ss. r. **-eln** (KLINT (1906), *Radiolyssn.* 1927, nr 15, s. 7) l. **-len** (ÖSTERGREN (1958)); pl. (ss. n. i bet. 1) **-s**. (**tingeltang-** i ssg **1900** (: tingeltangmelodier). **tingel(-)tangel 1893** osv. **tingl-tangl 1885**) [jfr d. *tingel-tangel*, eng. *tingle-tangle*; av t. *tingeltangel*, onomatopoetisk reduplikationsbildning (med avljud)]

1) (ngt nedsättande) om enklare nöjestillställning i vilken underhållning bjuds i form av sång, musik, sketcher o. d., varieté; äv. dels i allmännare anv., om insmickrande l. publikfriande enkel underhållning l. förlustelseanordning, dels om enkel l. bullrig l. skränig musik framförd vid sådan nöjestillställning l. på nöjesfält l. tivoli o. d. BECKMAN *Främl.* 62 (1885). Musiken är .. en fruktansvärd .. njutning att åhöra för den, som äfven af operettmusik begär annat än rena slagdängor och tingeltangel. *PT* 1900, nr 195, s. 3. Tingel-tangels i norra ändan af gatan erhålla sin publik. HENRIKSSON *Tyskl.* 256 (1901). Skjutbanan, karusellen / och allt det andra glada tingeltanglet. JANDEL *HedHav.* 17 (1925). Från operetten är det endast ett steg till revy och kabaret och tingeltangel. *SvD(A)* 21/2 1932, s. 4. På Jamaica .. är marknaden en gång i veckan en folkfest och ett tingel-tangel utan all like. OLROG *Rosenbl.* 4: 22 (1947). En *(TV)*kanal för billig underhållning, eller "tingeltangel" som .. *(några kritiker)* uttrycker det. *Expressen* 5/1 1992, s. 9.

2) koll., om (små) färggranna l. glittrande l. pråliga (prydnads)föremål av ringa värde, krimskrams; särsk. om sådana föremål med förmåga att frambringa rasslande l. klingande l. klirrande ljud; jfr **DINGELDANGEL**. FORSSLUND *Storg.* 142 (1900). Marta gav bekymmerslöst draperiet än en stöt, så att tingeltanglet rasslade. LO-JOHANSSON *Kungsg.* 265 (1935).

Ssg (till 1): **TINGELTANGEL-MUSIK**. HEMBERG *ObanStig.* 137 (1896).

TINGERA *tiŋge⁴ra*, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-ING**. (**tingera 1611** osv. **tinguera 1710**) [jfr d. *tingere*, t. *tingieren*, ävensom eng. *tinge*, fr. *teindre*; av lat. *tingere*, fukta, indränka, färga; etymologiskt identiskt med gr. *τέγγειν*, väta, fukta; sannol. till den rot som äv. föreligger i **DUNGA**, v., o. t. *tunken*, doppa, väta. — Jfr **TEINT**, **TINKTUR**, **TINTA**]

1) (numera bl. i fackspr.) i fråga om (hos växt l. mineral l. djur förekommande) färgämne l. om färglösning (innehållande sådant färgämne): (ha förmåga att) ge (ngt) viss färg l. färgnyans; färga; tona. UHIÄRNE *1Anl.* E 1 b (1694). Robert Boyle har .. försökt, huru mycket papper han kunde måla med så mycket Cochenille-färg som kan rymmas uti et nötskahl, och funnit at det tingerat så mycket watn, at han dermed öfwermålat 1000 arck. TRIEWALD *Förel.* 1: 8 (1728, 1735). Linkläder färgade .. *(havstången)* intet, men om eller på hwad sätt han tingerar ullgarn, är ej försökt. LINNÉ * Öl.* 110 (1745). När .. järn går in uti glas, tingeras det i den ordning, som det varder alt mera utspädt, såsom med Svart, Brun, Grön .. och Blå Färg. GARNEY *Masmäst.* 170 (1791). LINDSKOG (1997). — särsk. (numera föga br.) bildl.: ge (ngt) en viss prägel l. anstrykning (av ngt), färglägga (se d. o. 2). THORILD *(SVS)* 2: 38 (1784). Tingera sin medelmåtta, med en viss galenskap. LEOPOLD 3: 416 (1792, 1816). Nu tingerade en sentimental naturkärlek tonen i alla hans stycken. *SvLitTidn.* 1820, sp. 159. JOHANSON *Stårbh.* 105 (1946).

2) (†) i p. pf. i adjektivisk anv.: som i sig själv äger viss färg, färgad. POLHEM *Brev* 33 (1710). Blå Saphir är så väl, som andre Ceilonske tingerade stenar, mogen eller omogen i åtskillige grader, det är, mer eller mindre högblå. *VetAH* 1784, s. 74. BERZELIUS *Brev* 8: 56 (1818).

3) (numera bl. i skildring av ä. förh.) med avs. på metall: omvandla; förädla. Månge i thenne dagh kunna efter kånsten, förhöiya, tingera, förbättra och smidighare göra ringa gull, thet Naturen i hete land sielf göra kan. FORSIUS *Phys.* 177 (1611). Möjligheten att tingera järn till koppar. LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 292 (1955).

TINGEST *tiŋ⁴est* l. [32], r. l. m. (*G1R* 1: 175 (1523) osv.) ((†) n. *G1R* 2: 141 (1525, *pl.*). HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 347 (1868)); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-ar** (RUDBECK D. A *Atl.* 2: 292 (1689) osv.) ((†) = *G1R* 2: 141 (1525), *KOF* 1: 466 (c. 1618); **-er** EKEBLAD *BrClEkeblad* 72 (1652), KRUSENSTJERNA *Pahlen* 7: 73 (1935: tingesterna)). (**ting-** (**th-**, **-nng-**) **1523** osv. **-erst 1833**. **-es 1732**. **-est** (**-th**, **-tt**) **1523** osv. **-este 1560–1605**. **-iest 1589–1594**. **-ist** (**-th**) **1541–1592**, **1749**. **-st 1663–1851** (: tingsten)) [fsv. *tingest*, m.? l. n.; motsv. fd. o. ä. dan. *tingest*, *tingeste* (d. *tingest*), nor. *tingest*; sannol. ombildning av en ej anträffad med **-t** slutande form av mlt. *dinges* (gen. av *dinc*, motsv. t. *ding* (se **TING**, sbst.[2]))]

1) i sht om konkret (förfärdigat l. bearbetat) föremål, sak; särsk. dels om föremål som man inte kan l. vill närmare ange l. benämna, dels (ironiskt l. nedsättande l. skämtsamt) om föremål av främmande l. uppseendeväckande utseende l. karaktär; förr äv. dels om material till klädesplagg, tyg, dels om födoämne l. läkemedel; äv. i allmännare l. bildl. anv., om ngt abstr. OPETRI *Tb.* 165 (1527). Clede tiill en vllenskiorte .. och något grofft tingest tiill troie. *HH* XXXIII. 2: 138 (1549). Olie och annatt syltade tingest. *GripshR* (1551). Ath hun skulle thaga nokioth tingiest hos enn kuinna, som hade nyfödh drenggiabarnn och th*(et)* skuulle låtha syda thiil samman och komma wti honnom, på th*(et)* han skulle bekomma sinn helssa jgienn. *TbLödöse* 332 (1594). *(Färja)* kallas .. gemenligen flata tingestar, med hwilka man farer öfwer Sunden med Hästar, wagnar och Folck. RUDBECK D. A *Atl.* 3: 278 (1698). Skulden är ej en tingest uppe på ytan, utan

den ligger osynlig djupt inne i karaktären. *Athena* 134 (1917). En förunderlig tingest, en lång, stickad vit toppmossa med en stor tofs i toppen. LAGERGREN *Minn.* 2: 120 (1923). — jfr **BOHAGS-, MEDEL-TINGEST.** — särsk.

a) (†) i koll. anv., om i föremål (ngn gg äv. djur) bestående egendom, tillhörigheter, ägodelar, bohag; ofta föregånget av possessivattribut; särsk. om (enskild) krigsmans (i fält medförda) tillhörigheter l. förnödenheter. *G1R* 1: 175 (1523). Nw är wel en mechta stoor kärlegs gerning när wij låte wår tingest och äghodelar wara annars mandz tiänare. OPETRI 2: 254 (1528). Som i och begäre witte wår wilie wm thet gamble tingest, szom qwartt är j Clostrett .. Szåå tyckes osz *(osv.)*. *G1R* 12: 172 (1539). Jag förnimmer, att de tije små båtar .. ringe ville förslå till dätt fälck och tingest Hennes M:tt fölie skall. *OxBr.* 10: 275 (1623). När krigsfolket fick uppdrag, blef .. *(en knekt)* ordnad att följa till Kalmar med fändrikens tingest. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 347 (1868). — jfr **BOHAGS-, GILLES-TINGEST.**

b) om organ l. kroppsdel i sht hos människa; äv. om yttre missbildning l. deformation; förr särsk. om manligt könsorgan. Att han hade kyst och klappet henne; jt*(e)*m att hon hade hafft hans tingest i hånd*(e)*n. *2SthmTb.* 4: 213 (1572). Itt salsampt barn wara födt .. huilket hadhe på sitt hufwud en tingest af kiött som lijkt war dhe myssor som galante quinfolk, för tijden bruka. *VDAkt.* 1689, nr 303. Den där olycksaliga tingesten, som heter människans tunga. BYSTRÖM *Galsworthy Aristokr.* 79 (1919). — jfr **OX-TINGEST.**

2) (numera bl. tillf.) om levande varelse, dels nedlåtande l. överlägset l. föraktfullt om person, i sht kvinna, dels om djur. Små små tingester men öffuer alla måtto goda stoffuara. EKEBLAD *BrClEkeblad* 72 (1652). Ney sij! hwad för en enwijs Tingest det *(dvs. dottern)* är, lika som hennes Sal*(ig)* Moder. LAGERSTRÖM *Holberg PolKannstöp.* 45 (1729). Jag öfwerlemnar dig den slinkan Brita, jag håller mig för god at älska en sådan fräck tingest. KNÖPPEL *Möt.* 14 (1750). Krusar min själ inte för doctorerna här – försupna tingestar. WETTERBERGH *Altart.* 235 (1848). Idag ha vi massor av kräftor, frun sade herrn i ståndet .. och pekade på rader av lådor med krypande och kravlande brungrå tingestar. *SvD(A)* 9/9 1933, s. 10.

TINGHET, se **ting**, sbst.[2] *avledn.* — **TINGIA**, se **tinga** — **TINGIST**, se **tingest**. — **TINGLIG**, adj.[1], se **ting**, sbst.[2] *avledn.*

TINGLIG *tiŋ³lig²*, adj.[2] **-are. (ting- 1705** osv. **tinge- 1639–1657)** [jfr sv. dial. *tinglig, tinglug*, lätthanterlig, bekväm, passande, behändig för sitt ändamål, nor. dial. *tingjeleg*, liten o. lätt o. nätt; av ovisst ursprung] (numera i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (för sitt ändamål) tjänlig l. lämpad l. praktisk; äv. närmande sig l. övergående i bet.: behändig (se d. o. **6**) l. lättskött l. bekväm; särsk. om person: liten o. nätt, behändig (se d. o. **7**). SCHRODERUS *Comenius* Reg. (1639). Han gjorde lätta språng, war tinglig, nätt och smal. LIVIN *Kyrk.* 109 (1781). Hans .. storjolle med en liten tinglig stävbåt på släp. SPARRE *Spinnspö* 150 (1930). Det är liksom tingligare med en utdragssoffa, som kan göras lagom smal åt Ann-Lovis. SPONG *Nav.* 442 (1942). De bägge minsta *(barnen)*, herregud så söta! Så lätta och tingliga att ta i och hålla. PARLING *Motorsåg.* 297 (1950).

TINGL-TANGL, se **tingeltangel**. — **TINGSLIG**, se **ting**, sbst.[2] *avledn.* — **TINGST**, se **tingest**.

TINGTA *tiŋ³ta²*, v. **-ade** (*G1R* 4: 87 (1527: thincktar, *pr. sg.*) osv.) ((†) pr. sg. **-er** *LReg.* 109 (1616); ipf. **-te** BRAHE *Tideb.* 54 (1603)). vbalsbst. **-ANDE. (tinkt- (th-, -ct-, -cht-, -ckt-) 1524–1710. tingt- (th-, -ij-, -nght-, -tt-) 1531** osv.) [fsv. *þinkta*, sv. dial. *tingta*; avledn. av **TING**, sbst.[1]] (numera föga br.) tinga (se d. o. **1**); särsk. ss. vbalsbst. *-ande* i konkretare anv.: tingsförrättning. Jtem at hwar lagman och hæredzhöffdinge tincte sin rette tingh oc acte sit embete och befalning. *G1R* 1: 259 (1524). Röök, ther Dackens partij skulle tingte om dagen thernest effter. *HH* 20: 73 (c. 1580). Ther hoos förskickades några förtrogna Män aff Ridderskapet, til at Tingta medh Allmogen. GIRS *G1* 186 (c. 1630). Utan kunde Tingshuset emellan Tingtandet tills vidare vara tjenligt samlingsrum för Sockneskolungdomen. *HFinSkolvH* 2: 191 (1802). Då *(juriskandidaten)* .. reste till Padasjoki, för att tingta .. vid Jämsö domsaga, traffades de unga tu dagligen. *MFar* 69 (1948). ÖSTERGREN (1958; *angivet ss. ålderdomligt*). — jfr **LAGMANS-TINGTANDE.**

TINKAL *tiŋka⁴l* (ti´nngkall (DALIN (1854)), r. l. m.; best. **-en. (tinkal (-c-, -ch-, -ck-) 1747** osv. **tinkar (-ck-) 1765–1795. tinkel 1773–1807)** [jfr t. *tinkal*, eng., fr. *tincal*, port. *tincal, tincar*; av arab. *tinkār, tinkāl*; ytterst av sanskr. *ṭaṅkaṇa*, borax] (numera bl. i skildring av ä. förh.) naturlig, oraffinerad borax; särsk. använt ss. varunamn. WALLERIUS *Min.* 189 (1747). Tinkal .. är en nativ, eller rå borax, som kommer ifrån China. RINMAN (1789). Från medeltiden fram till 1800-talet utnyttjades Tibets stora boraxförekomster för export till västvärlden, och borax såldes då under namnet tinkal. *NE* 3: 179 (1990).

TINKTA, se **tingta**.

TINKTUR *tiŋktu⁴r*, äv. *tiŋtu⁴r*, r. l. m. l. f.; best. **-en**; pl. **-er**. *Anm.* Stundom används äv. den lat. formen **tinctura** med lat. pl. **-æ**. COLUMBUS *(SVS)* 111 (1676: Rosen-Benzoe-Tinctura). LINDSKOG 547 (1997). **(tincture 1762. tinktur (-c-) 1675** osv.) [liksom d. *tinktur*, t. *tinktur*, eng. *tincture*, fr. *teinture* av lat. *tinctura*, färgning, till p. pf.-stammen av *tingere* (se **TINGERA**). — Jfr **MEZZOTINT**]

1) (i sht i fackspr.) om mer l. mindre koncentrerad (klar l. tunn) lösning (beredd (gm extraktion) av (färggivande) vegetabiliskt l. animaliskt l. mineraliskt ämne l. metall med (alkoholhaltigt) lösningsmedel l. olja o. d.); essens (se d. o. **II**); förr äv. bildl. *ApotT* 1698, s. 88. Informerade mig .. *(i Falu gruva)* uti alla de handteringar, som wid detta wärcket jdkas, att jag derigenom feck den första tinctur till studium Metallicum. *ÅSvBiogr.* 5: 148 (c. 1722). Försöket med profspiritus utvisade, att den håller ett färgämne emellan gult och rödt. Tinkturen blef mycket gul, ända till brandgul. WESTRING *SvLafv.* I. 2: 97 (1805). För att slutligen gifva garnet sin guldgula lyster, bereder man en tinktur af 1/2 lod saffran och 1 1/2 ℔ sprit. *ÅrsbVetA* 1844, s. 16. På grund av sin stora lösningsförmåga för organiska ämnen har alkoholen fått användning som extraktionsmedel och som lösningsmedel vid framställning av tinkturer. BOLIN *OrgKem.* 76 (1925). Tinktur i litografisk bemärkelse, asfalttinktur, består huvudsakligen av fransk terpentin och syrisk asfalt. *GrafUppslB* (1951). Nu är den anrika tinkturens kvalitet hotad, hävdar parfymfabrikören Rassvets. *DN* 8/5 1999, s. A23. — jfr **ALKANNAROT-, AMB-**

RA-, BISAM-, BOLMÖRTS-, BRONS-, BÄRNSTENS-, GALLÄPPLE-, HÅR-, KALMUS-, KASKARILL-, KOSCHENILL-, KVASSIA-, LACKMUS-, MAL-, MYRRA-, ROSEN-, SAFFRANS-, SANDELTRÄ-, SKÖNHETS-, SPETSGLAS-, SVAVEL-, VIN-TINKTUR m. fl. — särsk. *farm.* om flytande läkemedel innehållande med ett lösningsmedel (oftast vatten l. med vatten utspädd alkohol) urlakad drog, droppar (se DROPPE 2). UHIARNE *Suurbr.* 105 (1680). En skiön Tinctur som stillar Tandwärk. *PT* 21/8 1758, s. 4. Tinkturer utspädas med så mycket vatten, att det hela kan tagas i en, högst två klunkar. SVENSON *Sinnessj.* 117 (1907). Förr skilde man på olika flytande läkemedelsformer och talade om siraper (sockerlösning), tinkturer (spritutdrag). *PatFass* 1990–91, s. 19. — jfr ARNIKA-, BELLADONNA-, DIGITALIS-, DYVELSTRÄCKS-, HUMLE-, JOD-, KINA-, MODER-, OPIUM-, RABARBER-, SENNA-, SILVER-STEN-, TAND-TINKTUR m. fl.

2) (†) om hos växt l. mineral förekommande färgämne, pigment; äv. dels i utvidgad anv.: färg (se FÄRG, sbst. 1), färgton, nyans, dels bildl. UHIARNE *Förb.* 36 (1706). *(Ametister)* med så liten tinctur af violetta färgen, at .. man hellre skulle anse dem för en Berg-crystall. *VetAH* 1784, s. 73. Huru de än må hafva .. sökt öfvergjuta med deras eget tungomåls tinktur allt, som i Finland var yta *(osv.)*. CYGNÆUS 5: 438 (1860).

3) *herald.* om på vapensköld förekommande färg l. metall l. pälsverk. SCHLEGEL o. KLINGSPOR *Herald.* 30 (1874). Tinkturerna äro dels metaller, vilka äro guld och silver, samt dels färger, vilka äro rött, blått, grönt, svart och purpur. *HantvB* I. 1: 430 (1934).

4) (numera bl. i skildring av ä. förh.) om preparat använt för att bilda l. omvandla l. förädla metall; förr särsk. inom alkemin: elixir (se d. o. 1). KEMPE *Graanen* Dedic. 3 b (1675). Mångfaldiga voro de omskrifningar, med hvilka detta mystiska preparat *(dvs. de vises sten)* betecknas i alkemiens tidebocker; det stora elixiret .. den röda tinkturen äro exempel på några ibland dem. *VerdS* 79: 5 (1899). I var uppsättning ingick järn, något garkoppar och den tinktur som skulle förvandla järnet till koppar. LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 291 (1955). — jfr GULD-TINKTUR.

Ssgr (till 1): TINKTUR-BEREDNING. *SFS* 1920, s. 504. — -FLASKA. flaska med l. för tinktur. WoJ (1891). — (1 slutet) -KAMMARE. (förr) jfr -rum. *SDS* 1898, nr 335, s. 2. AHLBERG *FarmT* 183 (1899). — (1 slutet) -KÄLLARE. (förr) jfr -rum. NYBLÆUS *Pharm.* 6 (1846). — (1 slutet) -RUM. (förr) rum (i apotek) för förvaring av tinktur; jfr -kammare, -källare. *BoupptVäxjö* 1890. *SFS* 1920, s. 455.

TINNA, se tina, sbst.[1], tinne, sbst.[3, 4] med *avledn.* — TINNE, sbst.[1, 2], se tenn, sbst.[2], tidende, sbst.[1]

TINNE *tin³e²*, sbst.[3], r. l. m.; best. -en; pl. -ar (*GripshR* 1539, s. 15, osv.) ((†) -er, äv. att hänföra till sg. tinna, BRAHE *Oec.* 141 (c. 1580; *uppl. 1971*)); förr äv. TINNA, sbst.[2], r. l. f.; pl. -or (*InventTillberga* 21/4 (1594: ierntinnor)) l. -er (se ovan). (tinar, pl. 1539. tinna 1594 (: ierntinnor, *pl.*)–1768. tinne c. 1609. tinner, pl. c. 1580) [fsv. *tinde*, sv. dial. *tinne*; jfr fd. *tind* (d. *tind*), nor. *tind*, fvn. *tindr* (isl. *tindur*), mlt. *tinde*, fht. *zint*, feng. *tind* (eng. *tine*); till den rot som äv. föreligger i TAND. — Jfr SINKA, sbst.[3], TINNE, sbst.[4]]

(†, utom i *a*) på redskap l. verktyg o. d.: utskjutande (spetsig) (smal l. kort) ofta stavformig del av trä l. järn o. d. *a)* (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om (var o. en av) de (vid skaft fastsatta) mer l. mindre (kloliknande) långsmala utstickande delarna på redskap (tjänande till att fånga l. (vid förflyttning) hålla fast l. bearbeta l. reda ut l. ordna ngt), pinne (se d. o. 1 *a* ϑ); särsk. i pl., sammanfattande, om hel uppsättning av radställda sådana delar. Forwares wårårder, harfuer och tillsees om Tinnerne. BRAHE *Oec.* 141 (c. 1580; *uppl. 1971*). *(Bonden)* vardt .. af Ryssar med en Häkla på låret slagen, så tinnarna gingo diupt i kottet. *UrFinlH* 288 (1790). Att ur borsten blod sågs drypa, / Nedrann röd från kammens tinnar. COLLAN *Kalev.* 1: 202 (1864). Klockbacken var nu en graslinda .. der stundom en benknota fastnade mellan räfsans tinnar. TOPELIUS *Vint.* II. 2: 92 (1882). Tinnarna på *(ål)*harkan rev sönder tångbuskarna. MÅNSSON *Rättf.* 1: 196 (1916). Jarngreparna äro ganska sena, något som även antydes av att äldre former med tre tinnar äro okända. *Gruddbo* 279 (1938). jfr HARV-, HÄCKEL-, JÄRN-, KAM-, RÄFS-, SILVER-TINNE m. fl. *b)* om sågtand. *GripshR* 1539, s. 15. *c)* i utvidgad anv., om (var o. en av) de smala delar i en vävsked mellan vilka varptråd trädes, rör (se RÖR, sbst.[3] 2 *b* δ). ÖDMANN *MPark* 284 (1800).

Avledn. (till *a*): TINNA, v.[1] (numera mindre br.) anbringa tinne l. tinnar (på ngt); anträffat bl. i p. pf. STRIDSBERG *Åkerbr.* 132 (1727). Männen synade räfsorna, de måste vara i skick och tinnade. *TurTidn.* 1954, nr 6, s. 170.

TINNE *tin³e²*, sbst.[4], r. l. m.; best. -en; pl. -ar (*Mat.* 4: 5 (*NT* 1526) osv.) ((†) -er, äv. att hänföra till sg. tinna, *Visb.* 1: 20 (1572: tinnerne, *pl. best.*), *Antarctic* 2: 302 (1904: snötinder)); förr äv. TINNA, sbst.[3], r. l. f.; pl. -or (AOXENSTIERNA *Bref* 4: 467 (1648), SYLVIUS *Curtius* 655 (1682)) l. -er (se ovan). (tin- i ssg 1746 (: tinskura). tindar, pl. 1712. tinder, pl. 1851 (: snötinder)–1904 (: snötinder). tinna c. 1635–1700. tinne 1526 (: tinnana, *pl. best.*) osv.) [fsv. *tinne*; motsv. d. *tinde*, nor. *tind*, mnl. *tinne*, *tenne* (nl. *tinne*); sannol. av mlt. *tinne*; etymologiskt identiskt med TINNE, sbst.[3] — Jfr BETINNAD]

1) om upptill avslutande (utskjutande) del av byggnadsverk; särsk. om (över skottglugg l. mellan skottgluggar befintligt) kvadratiskt uppåtvänt utsprång (med skyddande l. utsmyckande funktion) på (fästnings)torn l. (försvars)mur; äv. om (trappstegsformad) utsmyckning på (torn)gavel o. d.; förr särsk. i pl., om tillgänglig översta l. högsta del av byggnadsverk. *Torn och tinnar. Tinnar och torn.* Thå toogh dieffwulen honom medh sigh till then helgha stadhen, och satte honom öffuerst på tinnana af templet. *Mat.* 4: 5 (*NT* 1526). *(På taket)* wåre stackote och spitzote tinner aff Guld. LÆLIUS *Bunting Res.* 1: 29 (1588). Skeppens och korens gafvelrosten ha merendels tinnar. BRUNIUS *SkK* 19 (1850). *(Borgen)* förtjenar att besökas .. för den hanförande utsigt man från dess tinnar har öfver hela den omgifvande vackra nejden. HOJER *Sv.* 1: 220 (1873). Kastellet med rostbruna trätak och tinnarnas glesa utsprång likt tänder i en gammal jättes mun. HALLSTRÖM *Purpur* 5 (1895). Murarna *(på moskén)* äro krönta av dekorativa tinnar. MUNTHE *IslamK* 67 (1929). — jfr MUR-, TEMPEL-TINNE. — särsk. *herald.* om var o. en av om tinnar påminnande figurer ingående i

tinnskura på vapensköld. Tinskura får hon *(dvs. skuran)* heta då en eller flere tinnar på henne finnes eller kuggar. UGGLA *Herald.* 47 (1746).

2) (i sht i vitter stil) (högsta) topp hos fjäll l. berg l. kulle o. d., (spetsig) fjälltopp l. bergstopp. VERELIUS 256 (1681). Sina astronomiska observationer gjorde .. *(Bore)* på tinnarne af våra nordligaste fjäll. ATTERBOM *Minnest.* 1: 138 (1847). Himalayas snörena tinnar. ANCKER *Haslund Zaj.* 350 (1934). — jfr ALP-, BERG-, SNÖ-TINNE.

3) i bildl. anv. av 1 (o. 2), om ngts högsta punkt, höjd; i sht i pl.; förr särsk. i uttr. *sätta* l. *föra ngn på tinnarna (av templet)* l. *templets tinnar*, starkt lovorda l. berömma ngn. *Berömmelsens, lyckans, maktens, ryktbarhetens, ärans tinnar.* WederPartens natur åhr at föra en på tinnorne, och göra stort hopp och Esperance: Och sedhan wrijdha om wijsaren och settian hwar de wela. AOXENSTIERNA *Bref* 4: 467 (1648). Carlsson var uppe på tinnarna och han fick svindelanfall. STRINDBERG *Hems.* 186 (1887). Även om han nådde maktens tinnar, hotade hans fall omedelbart. *HT* 1925, s. 231. Det var alltså den tack de hade att vänta för att de hade fört Hitler mot tinnarna! SÖDERBERG *SistB* 193 (1942). — jfr SAMHÄLLS-TINNE.

Ssgr (till 1): TINN-KRANS. på byggnad: krans (se d. o. 3 *m*) bestående av tinnar; äv. om sådan krans på möbel. UPMARK *Lübke* 295 (1871). *Kulturen* 1979, s. 162. — -KRÖN. (numera mindre br.) krön (se d. o. 3) som utgöres av tinnar. Rådhuset i Brugge .. med sina höga spetsbågsfönster .. sitt präktiga tinnkrön. UPMARK *Lübke* 427 (1871). ÖSTERGREN (1958). — -KRÖNT, p. adj. (numera bl. mera tillf.) krönt (se kröna 7) med tinnar. *UB* 1: 211 (1873). — -SKURA. *herald.* på vapensköld: skura (se skura, sbst.[4] 2) formad ss. rad av tinnar. UGGLA *Herald.* 47 (1746).

Avledn. (till 1): TINNA, v.[2] anbringa tinne l. tinnar (på ngt); särsk. (o. numera bl.) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: försedd med tinne l. tinnar l. formad som tinne l. tinnar. LIND 1: 1876 (1749). Lundagårds gamla hus .. med burspråk, tinnade gafvelrösten och spetsiga torn. WEIBULL o. TEGNÉR *LUH* 1: 304 (1868). Skölden är fyrdelad, i första fältet en hund gående åt höger, i 2:dra och 4:de fältet tinnade dubbla rader. *2VittAH* 27: 391 (1876).

TINNING *tin³iŋ²*, sbst.[1], r. l. m. l. f.; best. -en; pl. -ar (*VarRerV* 7 (1538) osv.) ((†) -er *VocLib.* avd. 18 (c. 1580); -or PALMCHRON *SundhSp.* 324 (1642: Twinningorne, *pl. best.*)). (tenning- i ssg 1785 (: Tenninge-benen). tijning- i ssg 1687 (: tijnings plåster). tinning (-ij-) 1538 (: ti*(n)*ningar) osv. twinning 1572 (: twinningarna)–1642 (: Twinningorne)) [fsv. *thynninger*, *thynning*, m.? l. f.; motsv. d. *tinding*, nor. *tinning*, fvn. *þunnvangi*, m., *þunnvengi*, n., mlt. *dünninge*, f., fht. *dunwanga*, *dunwengi*, mht. *tüne-wenge*, feng. *þunwang(e)*, *þunwenge*; av TUNN o. ett germ. ord med bet.: kindben, vilket föreligger i fvn. *vangi*, fsax., fht. *wanga*, feng. *wange* (l. en avledn. hartill); till den rot som äv. föreligger i VÅNG] om vart o. ett på ömse sidor av människas huvud mellan panna, yttre ögonvrå, kindben o. örats övre del beläget tunt l. plant (mer l. mindre insjunket) sidoparti; i sht i pl.; äv. (i sht *zool.*) om motsv. parti hos djur. *Högra, vänstra tinningen.* *VarRerV* 7 (1538). *(Hon)* slogh Sissera genom hans hoffuudh, sönderkrossadhe och genom stack hans tinningar. *Dom.* 5: 26 (*Bib.* 1541). Stryker man Hjernan af .. *(mården)* på tinningarne, hjelpes man ifrån Swindel. ORRELIUS *Diurr.* 9: 4 (1750). Tinningarne *(på javanska sparvar)* äro hvita. OSBECK *Resa* 103 (1751, 1757). Larven grön, hufvudet .. tecknadt med ett svart band öfver tinningarna. TULLGREN *Skadeins.* 114 (1906). Ett kraftigt bajonettsting löpte från tinningen ner till käkbenet. KJELLGREN *Smar.* 200 (1939). — särsk. *a)* i fråga om uppbyggnad l. utseende hos tinning, dels med tanke på hårväxt, dels med tanke på blodåder som genomlöper tinning. Bruden lutar / I liljehanden lockig tinning neder. STAGNELIUS *(SVS)* 4: 3 (c. 1815). *(Han)* somnar med bultande tinningar och knotande mage. LINDSTRÖM *Vindsräjn.* 78 (1939). Med två fingrar strök hon en gång över den järngrå tinningen. SPONG *Sjövinkel* 55 (1949). En man uppfattas som distingerad med de gråa tinningarnas charm, medan en gråhårskvinna betraktas som gammal. *DN* 21/11 1993, s. C5. *b)* i allmännare anv., om tinning ss. centrum för medvetande l. tanke l. känsla o. d. Ett mellanting är hon, som jag icke begriper, om jag bråkar sönder Tinningen på mig. ALMQVIST *Går an* 84 (1839). Det är som om .. *(två miljoner)* stångjärnshammare bearbeta hans av vin däfna tinningar. ENGSTRÖM *Hemsp.* 165 (1921). *c)* (numera mindre br.) i fråga om tinning ss. stöd l. fäste för krans l. krona o. d.; ofta närmande sig l. övergående i bet.: hjässa l. huvud. Bekransen med löfven er tinning! ADLERBETH *Æn.* 107 (1804). På tredje dagen / tog jag guldet från min tinning. COLLINDER *Kalev.* 46 (1948).

Ssgr: A: TINNING-ARTÄR. (tinning- 1905 osv. tinnings- 1954 osv.) artär i tinning. MÜLLER *LbAnat.* 182 (1905). — -BEN. (tinning- 1745 osv. tinninge- 1736–1809. tinnings- 1852 osv.) *anat.* om vart o. ett av de båda på ömse sidor i människas kranium under hjässbenet befintliga tredelade skelettben som bl. a. utgör säte för mellanörats o. innerörats organ. ROSENSTEIN *Comp.* 45 (1736). Hjärnskålen bildas af .. 2 tinningben, som med en platt vingformig del bilda sidoväggar och med en pyramidformig del .. bilda en del af botten i hjärnskålen. WRETLIND *Läk.* 2: 9 (1894). — -FJÄDER. (tinning- 1934 osv. tinnings- 1956 osv.) (förr) om glasögonskalm avsedd att klämmas fast mot tinning. *Fatab.* 1934, s. 163. Omkr. 1730 uppträdde den första typen av glasögon med skalmar eller, vad man då kallade, tinnings- eller sidofjädrar. *Kulturen* 1956, s. 150. — -FJÄLL. (tinning- 1946 osv. tinninga- 1674) (numera mindre br.) om tunn, fjälliknande, övre del av tinningben. *VDAkt.* 1674, nr 123. *Farnv.* 1946, s. 72. — -GROP. (tinning- 1796 osv. tinnings- 1852–1886) *anat.* om försänkning i kraniet mellan tinning o. panna; särsk. om sådan försänkning hos häst; jfr -håla. *LittT* 1796, s. 242. SJÖSTEDT *Husdj.* 1: 17 (1859; *hos häst*). Venstra tinningtrakten *(på K. XII:s lik)* visar i beteckningarna en stor, något oval öppning, belägen i främre och nedre delen af tinninggropen. *2VittAH* 25: 319 (1859, 1867). — -HÅLA. (tinning- 1875 osv. tinnings- 1915) (numera mindre br.) tinninggrop; jfr håla, sbst. 1 *b*. WRETLIND *Läk.* 2: 16 (1894). *SAOL* (1973). — -HÅR. hår på l. från tinning. ÖBERG *Storstr.* 17 (1910). — -LOB, förr äv. -LOBEL. (tinning- 1830 osv. tinnings- 1931 (: tinningslobsabscesser) osv.) *anat.* om innanför tinningbenet belägen nedre sidodel av storhjärnan; jfr lob 1. FLORMAN *Anat.* 2: 63 (1830). — -LOCK.

(**tinning- 1925** osv. **tinnings- 1925** osv.) hårlock vid l. från tinning (hos ortodox jude). *JudLittSSkr.* 7: 102 (**1925**). — **-MUSKEL.** (**tinning- 1799** osv. **tinninge- 1778. tinnings- 1847–1917**) *anat.* HERNQUIST *Hästanat.* 38 (**1778**). Tinningmuskeln är en strålformigt utbredd muskel, som går från tinningbenet snedt framåt och nedåt innanför kindbågen samt fäster sig på underkäkens kronutskott. WRETLIND *Läk.* 3: 27 (**1895**). — **-PLÅSTER.** (**tinning- 1739. tinninge- 1762. tinnings- 1687**) (†) plåster att läggas l. fästas vid l. på tinning för att lindra smärta, i sht huvudvärk. *BoupptSthm 1688*, s. 1027 b, Bil. (**1687**). BRUNO *Gumm.* 13 (**1762**). — **-RING.** *arkeol.* (med hak- l. s-formad avslutning försedd) ring (av silver l. brons) (från vikingatiden) avsedd att ss. prydnad fästas vid pannband tillhörande i sht (slavisk) kvinnodräkt. *Fornv.* **1911**, s. 45. — **-SÖM.** (**tinning- 1807** osv. **tinninge- 1736–1785. tinnings- 1745–1923**) *anat.* söm (se **söm**, sbst.[1] 4 *a*) som förenar tinningben o. i kraniet befintliga närliggande ben. ROSENSTEIN *Comp.* 48 (**1736**). — **-TRAKT.** (**tinning- 1823** osv. **tinnings- 1864** osv.) område närmast omkring tinning; i sht i sg. best. FLORMAN *Anat.* 1: 226 (**1823**). — **-ÅDER** l. **-ÅDRA.** (**tinning- 1939** osv. **tinninge- 1778. tinnings- 1899**) åder i tinning. HERNQUIST *Hästanat.* 46 (**1778**). När tinningådern började svälla av tankemöda kom sondottern Ileana till undsättning. *SvD* 21/8 **1965**, s. 4.

B (†): **TINNINGA-FJÄLL**, se **A**.

C (†): **TINNINGE-BEN, -MUSKEL, -PLÅSTER, -SÖM, -ÅDER**, se **A**.

D: **TINNINGS-ARTÄR, -BEN, -FJÄDER, -GROP, -HÅLA, -LOB, -LOCK, -MUSKEL, -PLÅSTER, -SÖM, -TRAKT, -ÅDER**, se **A**.

TINNING, sbst.[2], r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. [jfr fd. *tinding, tinning* (d. *tinding*); avledn. av **TINNE**, sbst.[4], möjl. under påverkan av **TINNING**, sbst.[1]] (†) tinne på mur l. torn; äv. om (spetsig) högsta topp hos berg l. klippa. Steinen på tornet står uthsat mycket wäl i kruse och tinningars wijsz. BOLINUS *Dagb.* 38 (**1668**). SPARRE *Stand.* 536 (**1847**).

TINNITUS *tin⁴itus*, äv. [040] l. [032], r.; best. **-en**. [motsv. d. *tinnitus*, eng. *tinnitus*; av lat. *tinnitus*, p. pf., till *tinnire*, klinga, ringa; sannol. av ljudhärmande ursprung] om åkomma som yttrar sig i (av hörselorgan l. hörselorgan närliggande struktur alstrat (endast av den drabbade förnimbart)) (mer l. mindre ihållande l. störande) ringande l. brusande l. skrapande l. visslande l. tjutande l. pipande o. d. ljud, öronsus. WERNSTEDT (**1935**). Den vardagliga benämningen "öronsus" anses av många tinnitusdrabbade som intetsägande, några beskriver tinnitus som "djävulens orkester". *DN* 15/1 **1985**, s. 34.

TINS, m. (**thiinss 1526. tins 1622–1769**) [av mlt. *tins*, avgift, skatt, av lat. *census* (se **CENSUS**)] (†) avgift i samband med handel över statsgräns; särsk. i uttr. *tins och tull*. Tiilbörligh thiinss och thwl. *G1R* 3: 140 (**1526**). IHRE (**1769**).

TINT *tin⁴t*, r. l. m. (**tint** *c.* **1640–1672. 1950** osv. **tinte 1595**) [sv. dial. *tint*; jfr nor. *tint*, halvliter, liten kruka l. flaska, fvn. *tinta*, litet kar, sam. *tint*, halvstop; sannol. av ä. fr. *tinette*, dimin. av *tine*, behållare för förvaring o. transport av våta varor m. m.; av lat. *tina*, vinkar (se **TINA**, sbst.[1])] (förr) om (i sht i handel med samer använt) rymdmått för våta varor; äv. med inbegrepp av l. om innehåll i måttskärl. At Nilas Oriwain .. sellier .. (*brännvinet*) vth eblandh Lappernere, för een Tinte wien huilket kan ware vngeferligh eet gott Sölf Stop full för een wågh fisk. *HFinLappm.* 4: 56 (**1595**). En Tint eller 1/2 Stoop brännewijn. *Landsm.* XVII. 3: 55 (**1672**). jfr: JANSSON (**1950**).

TINTA *tin³ta²*, v. **-ade**. vbalsbst. **-NING**. [jfr d. *tinte*, eng. *tint*; ytterst till lat. *tinctus*, p. pf., till *tingere* (se **TINGERA**)] förse l. belägga (ngt) med viss färg(ton), färga; tona; särsk. med avs. på scen i svart-vit film: i efterhand (partiellt) förse med viss färg(ton); i sht i p. pf. i adjektivisk anv. En s. k. tintad kopia, där de olika scenerna färglagts för att förhöja stämningen i bilderna. *RostRadioTV* **1973**, nr 34, s. 32. *KvällsP* 30/5 **2002**, s. 17.

TINTE, se **tint**. — **TINTER-**, se **tinder**. — **TINTRA**, se **tindra**.

TIO *ti³ω²*, i dagligt tal äv. *ti³e²*, vard. äv. **TIE** *ti³e²*, räkn. *Anm.* Ordet kan böjas i gen., i förb. *de tios*. (**ti (-ij) 1629** (: Tijhareds)–**1930** (: tisömmaknytning). **tie (-ij-, -iy-, -j-, -yi-) 1526** osv. **tio (-ij(i)-, -ijj-, -iy-, -j-, -y(i)-) 1526** osv.) [fsv. *tiu, tio, ti*; motsv. fd. *tio, ti* (d. *ti*), nor. *ti*, fvn., nyisl. *tíu*, got. *taihun*, fsax. *tehan, tian* (mlt. *teig*, lt. *tein*), flfrank. *ten* (mnl., nl. *tien*), ffris. *tian, tien*, fht. *zehan* (mht. *zehen, zēn*, t. *zehn*), feng. *tīen* (eng. *ten*), lat. *decem*, gr. *δεκα*, fkyrkoslav. *desętь*, sanskr. *daśa*; till en ieur. rot med bet.: tio. — Jfr **DECEMBER, DECEMVIR, DECENNIUM, DECIGRAM, DECIMAL, DEKAD, DEKAEDER, DEKAGON, DEKAGRAM, DEKAKORD, DEKAN, DEKANDRIST, DEKAPOD, DEKURIA, DEKURION, DENAR, DUODES, DÄCKER, PENTEKONTOR, SEDES**, sbst.[1], **TIONDE**, räkn.] grundtal angivande ett antal som med en enhet överstiger nio; tal som i serien av hela tal har sin plats mellan nio o. elva o. som utgör basen för vårt talsystem; utom i löpande text vanl. skrivet 10, i vissa fall X. *Tio tusen* (*10 000*), *tio miljoner* (*10 000 000*), äv. sammanskrivet. *Vi tar paus i tio minuter. Uppgifterna står på sidan tio. Ta varmt på dig, det är minst tio grader kallt! Band tio i Svensk Uppslagsbok omfattar orden fonologi – förmak. Mat.* 25: 1 (*NT* **1526**). Skiffta Drachmas igenom tiye, så warder ther aff Frentzösiske Croner, Ty tiye Drachmæ göra een Crona. DAHLIN *MatVetH* 29 (*i handl. fr.* **1595**). Thesse Bergen äre .. osäkre för röfware, hwilke sig osz ock til Tije i tahl wiste. RÅLAMB *Resa* 26 (**1658, 1679**). Böte hwarthera, som sig olagliga fäst, tijo daler til the fattiga. *GB* 3: 1 (*Lag* **1734**). I tie års tid hafwe wi suckat efter något skepp, som kunde föra oss til wårt fädernesland. KNOPPEL *Ön* 7 (**1748**). Presidenten .. blef rasande och, kammande med alla tio fingrarna sitt hår, så att det stod i alla väderstreck, sprang han utför trapporna. BREMER *Pres.* 150 (**1834**). Jag (*dvs. Gud*) skall då icke fördärva .. (*Sodom*), för de tios skull. *1Mos.* 18: 32 (*Bib.* **1917**). Nio av tio krigsoffer är civila i det moderna kriget. *DN* 10/5 **1987**, s. A37. — jfr **RUTER-TIO**.

a) i ordspr. o. ordspråksliknande talesätt. *Bättre en fågel i handen än tio i skogen*, se **BÄTTRE 1** *a*. En orettferdigh pening, dragher tiyo rettferdigha bortt medh sigh. OPETRI 4: 302 (*c.* **1540**). Om du är förargad, så räkna till tio innan du talar. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* **1880**). Tio fattiga kunna sämjas i ett hus, men icke två kungar i ett land. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* **1880**). Tio tjenare

till hofva för en mans lycka. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* **1880**). Bättre ett ord före än tio efter. ÖSTERGREN (**1956**).

b) i uttr. *tio Guds bud* (förr äv. *budord*) l. *de tio budorden* l. *buden* l. (numera föga br.) *orden*, dekalogen; jfr **BUD 2** *b*, **BUD-ORD**. Såå lärer man aff tesse tije gudz bodhordh huru fåå the menniskior äro, som wäl liffwa. OPETRI **1**: 23 (**1526**). De tio buden. SCHULTHESS (**1885**). Och han skrev på tavlorna förbundets ord, de tio orden. *2Mos.* 34: 28 (*Bib.* **1917**). De tio budorden .. är bevarade i något olika formulering i 2 Mos. 20 och 5 Mos. 5, ur vilka man med någorlunda säkerhet kan konstruera en urform. *NE* 4: 475 (**1990**).

c) [efter titeln på radioprogrammet *Tio i topp* (som sändes varje vecka under åren 1961 till 1974), i sin tur efter den eng. motsvarigheten *top ten*] i uttr. *tio i topp* (äv. sammanskrivet), om (lista med) de tio första l. främsta platserna i en rangordning; särsk. i uttr. *ligga på tio i topp*, inneha en av nämnda platser; jfr **TIO-I-TOPP-**. En popmelodi som ligger på Tio i topp. *ST* 1/11 **1965**, s. 2. Säkerhetsexperter *(inom IT)* .. har .. tagit reda på lösenordslistans tio i topp. *GbgP* 3/6 **2002**, s. 23. *(Golfbanan)* The Montagu .. är inte nöjd med att vara femma på tio-i-topp. *Expressen* 5/9 **2004**, s. 52.

d) i vissa elliptiska uttr., i sht vid angivande av klockslag l. belopp i kronor. *Chokladbiten kostar tio och femtio. Pennorna var billiga, man fick två för tio. Den yngste pojken hade nyss fyllt tio.* GFGYLLENBORG *Vitt.* 3: 253 (**1773, 1797**). Får han verkeligen det infallet att utföra detta projekt, så vill jag hålla tio mot ett, att han springer hornen af sig. *BrefNSkolH* 280 (**1811**). Jag .. sover från tio på kvällen till tio på morgonen. FRÖDING 16: 52 (**1894**).

e) (†) i förb. med *varje* l. *var(t)*, om varje tiotal l. grupp på tio av ngt l. ngra. Att bönderne skole sielfwe vthgöre af hwarie tiije nebber eller mantall een warachtigh karl. *SUFinlH* 1: 201 (**1602**). Wi *(dvs. adeln)* .. lofwe, att .. Vttgifwa En dugelig karl till knecht, emott hwar Tyo Skatt och Crono Hemman. *RARP* 3: 250 (**1642**). EKBLAD 82 (**1764**).

f) betecknande ett (mer l. mindre) obestämt antal l. mått, i sådana uttr. som *tio eller elva* l. *tio, elva*. Ocker till att bruke medh sine Pen*(inge)*r thet är att tage 10 heller 12 och ofte flere Pen*(inge)*r om året af huart hundred till räntte. BRAHE *Oec.* 54 (**1581**; *uppl. 1971*). En åtta tie tum till, så blir det nog bra. KARLZÉN *BläNov.* 137 (**1951**).

g) (i sht vard.) i hyperboliska uttr. *α)* betecknande ett stort antal l. mått l. en stor mängd av ngt. *Jag kan inte vara på tio ställen samtidigt!* I haffuen nu j tiyo gångor hådhat migh. *Job* 19: 3 (*Bib.* **1541**); möjl. icke hyperboliskt. Tå hade Soffrin öffuerliudt ropat och prijsadt then hoffman thet giorde, och sade honom ward ware tiyo mandz besoldning. SVART *G1* 43 (**1561**). Bara förgifft hon spyr, för hwart ord tijo fullbyter. *CupVen.* C 6 a (**1669**). Jag wille thenna sorg så tola som jag kan, / Fast än then qwäl mig mer än tijo Sodom bran. HESSELIUS *FruentSp.* 37 (*c.* **1710**). Tio lynnen i minuten: / Ömsom tam och omsom vild. LENNGREN *(SVS)* 1: 400 (**1790**). Tio gånger kan man hafva mött en person på gatan och ändock icke hafva någon föreställning om hans utseende. TEGNÉR *SprMakt* 94 (**1880**). Arbeta har jag gjort som tio, men inte en fyrk har jag samlat i min pung. ROOS *DjupSag.* 60 (**1901**). Då var så trångt i slagsmålet så jag rörde inte marken på tie minuter. ENGSTRÖM *Nak.* 78 (**1934**). *β)* betecknande ett litet antal l. ringa mått. Under det man med hwarannan ofta icke wexlar tio ord. *SvLitTidn.* **1819**, sp. 109. Jag fick tag i kamraten på tio röda sekunder och drog honom ner för trapporna ut på gatan. STRÖMSTEDT *MittLiv* 2: 95 (**1982**).

S s g r : **TIO-ARMAD**. som har tio armar; särsk. i uttr. *tioarmade bläckfiskar*, ordningen Teuthida. Till de tioarmade bläckfiskarna höra alla huvudfotingar, som utom de åtta egentliga armarna även äro utrustade med de båda förut omtalade .. långa tentaklerna. *4Brehm* 15: 20 (**1931**). — **-BÄSTA-LISTA**. om lista över de tio främsta utövarna av l. i ngt, i sht i fråga om sport; äv. o. urspr., i sht i best. form, om lista över årets främsta svenska idrottsutövare; jfr **tio-i-topp-lista**. Totalt finns 32 namn på de fyra 10-bästalistorna, inkl. representanter för fyra icke OS-sporter. *Idrottsboken* **1979**, s. 34. *NE* 20: 357 (**1996**). — **-DAGIG**. [jfr t. *zehntägig*] (†) som omfattar tio dagar. WIKFORSS 2: 1036 (**1804**). Det tiodagiga stilleståndet. HOIJER *Thukyd.* 2: 47 (**1832**). — **-DELNING**. (†) om decimalsystem; jfr **-räkning**, **-täljning** o. **tiotalsräkning**, **tiotals-system**. *(Det)* wore .. wäl, om man wedertoge samma tiodelning på måtstäcken wid byggnader ock handtwerck. *VetAH* **1742**, s. 49. FALKMAN *Mått* 2: 49 (**1885**). — **-DRAG(ET)**. (vard.) jfr **-snår(et)**, **-tid(en)**. Du, som sofver som en stock, går aldrig upp förrän framåt tiodraget. ÖBERG *Storstr.* 48 (**1910**). — **-DUBBEL**. som är tio gånger så stor l. talrik o. d.; äv. oeg. l. bildl., särsk. dels om ngt som består av tio likadana delar l. lager o. d., dels övergående i bet.: mångdubbel (jfr **tio** *g α*); jfr **-faldig**. Tijedubbelt minne vmkost. *G1R* 15: 165 (**1543**). Tiodubbla fängelseportar. ALMQVIST *DrJ* 23 (**1834**). Skall jag icke tiodubbelt hata dem nu? JOLIN *MSmith* 75 (**1847**). Hushållen har i dag tiodubbelt fler elförsörjda apparater än 1980. *DN* 7/1 **2003**, s. A2. särsk. (förr) i uttr. *tiodubbelt renat* (*brännvin*), om brännvin som renats tio gånger; jfr **dubbel-renad**. Tiodubbelt renadt brännvin. WoJ (**1891**). Hans tiodubbelt renade blev till en början en lysande affär. LINDER *Tid.* 77 (**1924**). — **-DUBBLA**, **-ing**. göra tio gånger så stor l. talrik o. d.; äv. oeg. l. bildl., särsk. övergående i bet.: mångdubbla (jfr **tio** *g α*); jfr **-faldiga**. *2SAH* 10: 261 (**1822**). Vi må vår klokskap öka, tiodubbla. HASTESKO *Sol* 11 (**1938**). På de sista hundra åren hade .. *(stadens)* invånarantal tiodubblats. HELLSTRÖM *Malmros* 265 (**1931**). — **-FALD**, r. l. f. (†) egenskapen l. förhållandet att vara tiofaldig; jfr **-fald** (se sp. F 108). Wi erinra .. derom, att inom metersystemet är tiotalsräkningen strängt tillämpad, så att särskilda benämningar för andra mångfalder .. icke förekomma, än för 10-falden, 100-falden *(osv.)*. *Alm.* **1888**, s. 31. — **-FALD**, adj. [fsv. *tiofalder*] tiodubbel, tiofaldig; äv. (o. i sht) oeg. l. bildl.: mångfaldig (se d. o. **5**); numera vanl. ss. adv. BRANDT *Math.* 4 (**1718**). Tiofaldt den jag föraktar, / Som för titlar, guld och band, / .. Förråder sitt fosterland. LINDH *Dikt.* 70 (**1875**). — **-FALDIG**. som är tio gånger så stor l. talrik o. d.; som äger rum l. upprepas l. som blir ngt o. d. tio gånger; tiodubbel; äv. oeg. l. bildl.: mångfaldig (se d. o. **5**); jfr **-fald**, adj. *Linc.* X 5 a (**1640**). Detta fäste tog jag in med tiofaldigt mindre styrka, än nu jag äger. LING *Styrbj.* 90 (**1824**). Den tiofaldige mördaren. TOPELIUS *Vint.* III. 2: 166 (**1897**). — **-FALDI-**

GA. tiodubbla; äv. oeg. l. bildl.: mångfaldiga (se d. o. 1). Unitariernas sekt, hvilken på tjugo års tid sett sina kyrkor och prester tiofaldigas. *Frey* **1850**, s. 348. *DN* 18/1 **1988**, s. 5. — **-FOTAD.** som har tio fötter l. ben; särsk. i uttr. *tiofotade kräftdjur*, ordningen Decapoda. Tijofotad matk. LIND 1: 1859 (**1749**). Tiofotade kräftdjur .. (*dvs.*) ordning kräftdjur som (*bl. a.*) omfattar .. räkor, kräftor .. humrar och krabbor. *NE* 18: 282 (**1995**). — **-FOTING. 1)** (numera mindre br.) om individ l. art tillhörande ordningen Decapoda, tiofotade kräftdjur; vanl. i pl. o. då äv. om ordningen. Efter fötternas antal pläga .. (*vissa kräftdjur*) kallas Decapoda (Tiofotingar). SUNDEVALL *Zool.* 151 (**1864**). *IllSvOrdb.* (**1964**). **2)** (†) i pl., om ordningen Teuthida, tioarmade bläckfiskar. Tiofotingar .. Utom de organ, som motsvara octopodernas armar, hafva de derjemte ännu tvenne förlängda griparmar. *1Brehm* III. 2: 263 (**1876**). *3NF* 5: 591 (**1933**). — **-HANDA**, adj. oböjl. (†) tio (olika), av tio olika slag, tio slags; ngn gg äv. ss. adv.: tiofalt; jfr **hand 21.** Fast du wäl har gjort något rätt, så förebar .. (*djävulen*) wäl tijohanda deremot, som är orätt gjordt. BORG *Luther* 2: 194 (**1753**). På tiohanda sätt. AHLMAN o. FORSMAN (**1885**). — **-HUGGARE.** *sjöt.* slup l. livbåt avsedd att framdrivas av tio roddare med varsin åra. *VFl.* **1925**, s. 136. Efter .. 26 timmars .. rodd kunde 20 trötta armar dra upp tiohuggaren på Arholma strand. *SvD(A)* 28/7 **1966**, s. 9. — **-HUNDRA-TALET.** särsk. om elfte århundradet e. Kr. Adam av Bremen skrev på tiohundratalet om litauerna, att de (*osv.*). *SvD(B)* 13/9 **1943**, s. 2. — **-HÖRNIG.** (numera bl. mera tillf.) som har tio hörn l. vinklar. BJÖRKEGREN 774 (**1784**). — **-HÖRNING.** (plan) figur med tio hörn, dekagon; äv. om anläggning l. föremål o. d. med tio hörn. SCHULTZE *Ordb.* 1949 (*c.* **1755**). (*Theoderik den stores*) grafvård, en tiohörning med öfver- och undervåning. EICHHORN *KonstH* 35 (**1881**). — **-KAMP.** *sport.* tävling i l. tävlingsform omfattande tio olika idrottsgrenar. *NordIdrL* **1900**, s. 330. Tiokamp .. är .. en i modern tid konstruerad form av mångkamp i fri idrott. *NFSportlex.* (**1946**). Ssg: **tiokamps-tävling.** (numera bl. mera tillf.) Idrottsföreningen .. hade .. anordnat en tiokampstäfling för föreningens egna medlemmar. *NordIdrL* **1904**, s. 367. — **-KAMPARE.** [avledn. av **-kamp**] *sport.* deltagare i tiokamp. *SvD* 26/5 **1913**, s. 7. — **-KRONA.** mynt l. sedel av tio kronors valör; jfr **-kronors-sedel, -kronor-stycke** o. **tia**, sbst. SCHULTHESS (**1885**). Den nya tiokronan som från och med i dag finns i omlopp i handeln. *SvD* 1/10 **1991**, s. 1. — **-KRONORS-SEDEL** l. **-KRONOR-SEDEL** l. **-KRONE-SEDEL**, förr äv. **-KRON-SEDEL.** (**-kron-** 1884–1915. **-krone-** 1888 osv. **-kronor-** 1895 osv. **-kronors-** 1950 osv.) (förr) sedel av tio kronors valör; jfr **-krona, -kronor-stycke** o. **tia**, sbst. Denna hårda hand tryckte i går afton så varmt en tiokronsedel i hans. STRINDBERG *Giftas* 1: 150 (**1884**). — **-KRONOR-STYCKE**, förr äv. **-KRONE-STYCKE** l. **-KRON-STYCKE.** (**-kron-** 1880–1889. **-krone-** 1893–1921. **-kronor-** 1934 osv.) (numera föga br.) mynt l. myntstycke av tio kronors valör; jfr **-krona, -kronors-sedel** o. **tia**, sbst. Ett tiokronstycke väger 4,48 gram. BERLIN *Lrb.* 159 (**1880**). CASSEL *TeorSocEkon.* 367 (**1934**). — **-LÖDIG.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) om arbetat silver: som innehöll 10/16 av sin vikt i rent silver. Det hände att arbetadt silfver ofta var så uppblandadt, att det ej var mer än tio- eller tolf-lödigt. HALLENBERG *Hist.* 1: 327 (**1790**). *SvH* 2: 548 (**1905**). — **-MAN.** (numera föga br.) ledamot av tiomannaråd; särsk. om ledamot av sådant råd i Rom under antiken (jfr **decemvir**). Decemviri eller Tijomän. SCHRODERUS *Liv.* C 1 b (**1626**). En tijo-man (*dvs.*) ledamot af en nämnd, som består af tijo. LIND 1: 1859 (**1749**). *2SvUppslB* 7: 5 (**1948**). — **-MANNA**, adj. oböjl. [jfr fsv. *tiomanna sälskap*] i attributiv anv.: som består av tio man l. ledamöter. NORDFORSS (**1805**). Till en tiomanna haj-kommission var man redan på det klara med att tigerhajarnas affärer skulle bli en härva av jätteformat. *Expressen* 21/5 **1962**, s. 13. — **-MANNA-LAG.** särsk. *sport.*: lag som består av tio man. Finlands Bollförbund (*anordnar*) propagandalöpning för 10-mannalag genom Helsingfors. *IdrBl.* **1924**, nr 49, s. 6. — **-MANNA-RÅD.** råd l. nämnd o. d. bestående av tio ledamöter; särsk. (i sht i sg. best.) om sådant råd dels i Rom under antiken (jfr **decemvirat**), dels i Venedig under medeltiden. BREMER *GVerld.* 2: 103 (**1860**; *i Venedig*). Decemvir .. (*dvs.*) medlem av tiomannaråd i det forntida Rom. *PrismFrämOrd* 94 (**1984**). Afghanistans tillförordnade president .. skulle ha överlämnat makten till ett tiomannaråd på måndagen. *DN* 28/6 **1992**, s. A8. — **-MILA**, adj. oböjl. som är tio mil (lång l. bred) l. sträcker sig över tio mil; äv. (o. i sht) oeg. l. bildl. (jfr **tio** *g*): mångmila l. milsvid. Vilda skogar, tiomila. STURZEN-BECKER 6: 225 (**1865, 1868**). *SvOrdb.* (**1986**). — **-MILA-SKOG.** oeg. l. bildl.: mycket vidsträckt skog; jfr **sju-mila-skog.** Det är denna skogssträcka, som i de gamla tiderne kallades tiomila-skogen. AGARDH o. LJUNGBERG I. 2: 85 (**1853**). — **-MINUTERS-LOV.** (†) tiominutersrast. En af dessa olycksdagar under skoltiden, då han .. i ett tiominuterslov blef illa tilltygad af några starkare kamrater. SÖDERBERG *Förvill.* 106 (**1895**). BERGER *Hörnf.* 68 (**1915**). — **-MINUTERS-RAST.** rast (se **rast**, sbst.[1] **II 1**) som varar i tio minuter; särsk. om sådan rast mellan två lektioner; jfr **-minuters-lov.** *Enligt avtalet hade de anställda rätt till två tiominutersraster per arbetsdag.* *TurA* **1904**, s. 107 (*under fotvandring*). Tiominutersrasterna fördrevos .. med att slå salta, hoppa bock (*osv.*). *NärGickSkol.* 171 (**1934**). — **-MÄNNING. 1)** (i fråga om förh. på 1700-talet) i pl., ss. benämning på (reserv)trupper som uppsattes på det sättet att tio rotar anskaffade o. underhöll en soldat; jfr **fem-, sju-männing.** Anbelangande de 6 och 10 männingar .. är Kongl. Maj:ts Allernådigste Wilje, at de skole nu, som för detta, ifrån utskrifningen befriade wara. *LMil.* 1: 144 (**1682**). **2)** (numera knappast br.) växt tillhörande klassen Decandria i Linnés sexualsystem (se **dekandrist**); särsk. i pl., om klassen. (*Växtklass*) X. Decandria. Timänningar. LINNÉ *SystNat.* 77 (**1748**). CANNELIN (**1939**). — **-NYHETER**$^{\sim 020}$, pl. särsk. i best. form, om nyhetsprogram som sänds i radio l. TV klockan 10 (på morgonen l. kvällen). Kvällsandakten på radion, vädret och 10-nyheterna – sen godnatt. *Expressen* 4/5 **1994**, s. 17. — **-POÄNGS-KURS.** kurs som ger tio studiepoäng; särsk. (sedan 1969) om sådan kurs motsvarande tio veckors studier vid universitet l. högskola. *SvD* 29/6 **1971**, s. 20. Diskussioner förs med bland annat företrädare för socionom- och sjuksköterskeutbildningar om att erbjuda kortare fem- eller tiopoängskurser i islamisk etik. *SvD* 3/5 **2000**, s. 5. —

-PROCENTIG. som innehåller tio procent av ngt ämne. En 10-procentig koksaltlösning. LIDFORSS *Kås.* 3: 61 **(1913)**. — **-PUNDING.** WIKFORSS 2: 1036 **(1804)**. **1)** (förr) i fråga om vägning i vågskål o. d.: vikt(lod) om tio pund. DALIN **(1854)**. **2)** (om ä. förh.) artilleripjäs avsedd för projektiler med en vikt av tio (skål)pund. *SvTyHlex.* **(1851)**. En dånande salut från tiopundingarna på terrassen. SIWERTZ *Dun* 28 **(1922)**. — **-RIKSDALER.** (förr) om mynt l. sedel med tio riksdalers värde. Att han genom skogshandeln lika lätt skulle förtjäna hundralappar som han nu förtjänade tioriksdalrar. HÖGLUND *Skogsinsp.* 14 **(1906)**. — **-RINGAD.** som består av l. är försedd med tio ringar; särsk. om måltavla. Sjuringsbojan är .. den enklaste af .. *(Sinclairs bojor)* och den tioringade anses vara det mest sammansatta problemet. BALCK *Idr.* Suppl. 288 **(1888)**. Taflan *(skulle)* vara 10-ringad, där riktprickens värde utgör 10. *Olympiad. 1912*, Red. 618 **(1913)**. — **-RUMS-VÅNING.** våning l. lägenhet om tio rum. BEIJER *BritaGrossh.* 153 **(1940)**. — **-RÄKNING.** (numera bl. tillf.) decimalsystem; jfr **-delning**, **-täljning** o. **tiotals-räkning**, **tiotals-system**. *Lychnos 1937*, s. 256 **(1718)**. Tioräkningens införande i mått, mål, vigt och mynt. *SvBL* 5: 293 **(1864)**. — **-SIDIG.** AHLMAN **(1872)**. **1)** om ngt som begränsas av tio sidor (se **sida**, sbst. **6**, **9**) l. ytor; särsk. dels i fråga om dekaeder, dels om byggnad o. d., vars golv l. botten l. grund l. bas bildar en figur med tio sidor. Tiosidige Marchasiter. WALLERIUS *Min.* 212 **(1747)**. Teoderiks gravbyggnad .. med tiosidig undervåning och cylindrisk överdel. *BonnierLex.* 11: 873 **(1965)**. **2)** som innehåller tio sidor (se **sida**, sbst. **8**). *Expressen* 20/6 **1991**, s. 5. Inne i tidningen fanns ett tiosidigt bildreportage. *GbgP* 21/9 **1997**, s. 57. — **-SNÅR(ET).** (vard.) jfr **-drag(et)**, **-tid(en)**. Den som höll sig vaken framåt tiosnåret. *DN(B)* **1947**, nr 79, s. 6. — **-SPÄNNIG.** (†) om vagn o. d.: förspänd med tio dragare. SCHULTZE *Ordb.* 4733 *(c.* **1755)**. — **-STAVIG.** som innehåller tio stavelser, i sht om vers. BJÖRKEGREN 775 **(1784)**. — **-STRÄNGAD.** [fsv. *tiosträngdher*] om musikinstrument: som har tio strängar. At prijsa och lofsiunga *(Gud)* / Med harpo, tie strängd. ROSENFELDT *Vitt.* 138 *(c.* **1690)**. HEDIN *FryksdProf.* 46 **(1945)**. — **-TAGGARE.** om hjortdjur (vanl. kronhjort l. älg) vars krona har tio taggar l. spetsar; äv. (ny anv., vard.) mer l. mindre bildl., om ngn l. ngt som är framstående, "vinnare", i sht om (i ekonomiskt avseende) framgångsrik person. LILLJEBORG *Däggdj.* 791 **(1874)**. När drevet gått en stund upptäcktes att alla tiotaggare med minst 100 000 kronor i månaden befann sig på Gran Canaria med vidhängande fruar. *DN* 22/11 **1992**, s. A11. Om några år är detta *(dvs. vinet)* en riktig tiotaggare. *DN* 2/1 **1999**, s. D3. — **-TAL**, se d. o. — **-TALS**, adv. **1)** (†) i tiotal. Detta sättet at räkna tijotals, finnes nästan hos alt folk wara i bruk. CELSIUS *Arithm.* 6 **(1727)**. *(Sv.)* Tiotals, adv. *(eng.)* by tens. BJÖRKMAN **(1889)**. **2)** övergående i adjektivisk anv.: som förekommer l. uppträder l. föreligger i tiotal (se d. o. **1**); äv. (o. i sht): som förekommer osv. i flera l. många tiotal; stort antal, många. *SvLittFT* **1836**, sp. 321. De tyngsta av .. *(meteoriterna)* väga några tiotals ton. PETTERSSON *AtomExplUniv.* 62 **(1941)**. Tiotals år senare besökte jag Paris. *Kyrkpress.* **1979**, nr 42, s. 5. — **-TID(EN).** tid(en) omkring klockan tio; särsk. i sådana uttr. som *vid* l. *framåt* l. *kring tiotiden*; jfr **-drag(et)**, **-snår(et)**. Vid tiotiden började regndroppar fräsa i marschallerna och blotte krutet för salutörerna. MATTSSON *VSkr.* 1: 21 **(1898)**. — **-TIMMARS-DAG.** arbetsdag med tio timmars arbetstid. Under tiotimmarsdagen fördelas arbetstiden af arbetsgifvaren mellan kl. half 7 f. m. och 7 e. m. *LAHT* **1908**, s. 40. — **-TIMMARS-SKIFT.** jfr **skift**, sbst.[1] **1.** Arbetet var för tungt; det var dessutom indelat i tiotimmarsskift. *Ansikten* 191 **(1932)**. — **-TUSEN**, se **tio**, räkn. — **-TUSENDE**, sbst. ett antal av tio tusen, betraktat ss. en enhet; jfr **-tusen-tal**. FEHR *Und.* 126 **(1894)**. Innan .. hans gemak upplåtas för den del af det öfre tiotusendet, som har förmågan af ett personligt umgänge i familjen, ha vi *(osv.)*. *SD(L)* **1898**, nr 419 A, s. 3. De tiotusenden kvinnor och män, som .. uttagits för sjukvård å luftskyddsorternas hjälpplatser. HULTKRANTZ *PrinsCarlLedn.* 140 **(1945)**. — **-TUSENDE**, räkn. ordningstal till tio tusen. MÖLLER **(1785)**. — **-TUSEN-KRONORS-FRÅGA.** om den fråga som är svårast o. som ger högst vinstbelopp i vissa TV-sända frågetävlingar; äv. dels i best. form, om frågetävlingen, dels i utvidgad anv., om viktig l. betydelsefull l. svår(besvarad) fråga. *(Han)* som genom sina imponerande kunskaper i ämnet Mingporslin tog hem full pott i TV:s 10 000-kronorsfråga. *SvD(A)* 18/3 **1962**, s. 17. Nu vänder boräntorna uppåt. Tiotusenkronorsfrågan är då – fast eller rörlig ränta? *Expressen* 19/3 **1997**, s. 16. — **-TUSEN-KRONORS-SEDEL** l. (numera mindre br.) **-TUSEN-KRONE-SEDEL.** (**-krone- 1950** osv. **-kronors- 1950** osv.) sedel värd tio tusen kronor. *SAOL* **(1950)**. 1992 försvann tiotusenkronorssedeln. *SvD* 21/2 **2000**, s. 5. — **-TUSEN-TAL.** antal l. mängd l. summa av tio tusen; äv. med mera obestämd innebörd: stort antal; ofta dels i förb. *ett tiotusental*, cirka tiotusen, dels i förb. *i tiotusental*, till ett antal av flera tiotusen, i stora mängder; jfr **-tusende**. De från grekiskan lånade orden .. kilo, myria, för betecknande af resp. .. tusental och tiotusental. *EkonS* 1: 242 **(1893)**. SÖDERBERG *Glas* 80 **(1905**: ett**)**. En nutida folkräkning .. sysselsätter .. tiotusental räknare. *2NF* 8: 771 **(1908)**. *NFMånKr.* **1938**, s. 801 **(**: i**)**. — **-TUSEN-TALS**, adv. **1)** i tiotusental. *SAOL* **(1950)**. **2)** övergående i adjektivisk anv.; särsk.: som förekommer i flera tiotusental l. i mycket stort antal. Tiotusentals får och kreatur beta häruppe under sommaren. Och tiotusentals turister klättra i bergen. BOLINDER *FolkEur.* 194 **(1928)**. — **-TUSEN-TONNARE.** fartyg på tiotusen ton. *SvD* 18/12 **1923**, s. 10. — **-TÄLJNING.** (†) om decimalsystem; jfr **-delning**, **-räkning** o. **tiotals-räkning**, **tiotals-system**. Om Tijotälning, eller Decimalers häfd i Bokhålleri och Räkning, som rörer Måt, Mål, Wigt och Mynt. *VetAH* **1742**, s. 49. — **-VÅNINGS**, adj. oböjl. i attributiv anv.: som har tio våningar. Tiovånings affärshus skall .. byggas på tomten. *UNT* 12/5 **1938**, s. 3. — **-VÅNINGS-HUS.** *(Silomagasinet)* får .. höjden av ett 10-våningshus. *SvD* 21/6 **1920**, s. 8. — **-VÄXLAD.** om cykel: försedd med tio växlar. Glädjen höll i sig medan han cyklade på sin nya skinande tioväxlade maskin in mot staden. JERSILD *BarnÖ* 225 **(1976)**. — **-ÅRA**, adj. oböjl. (numera bl. ngn gg i vitter l. högre stil) i attributiv anv.: som varar (l. varat) l. som varit ngt i tio år; jfr **-årig**, **-års**. Lidéns bemödande för mig öf[ver]går hvad jag kunnat förmoda af en 10 åra vän. KELLGREN *(SVS)* 6: 65 **(1776)**. KJELLÉN

Storm. 2: 169 **(1905)**. — **-ÅRIG**. som varar (l. varat) tio år l. som är tio år gammal; jfr **-åra**, **-års**. *Ett tioårigt barn. En tioårig utlandsvistelse.* SWEDBERG *Ordab.* **(1725)**. Bestämmelserna i K. F. d. 4 mars 1862 om tioårig preskription. *1NJA* **1931**, s. 672. — **-ÅRING**. barn l. djur som är tio år gammalt; jfr **-års-parvel**. *Hur stor veckopeng bör en tioåring få?* MELLIN *SDikt.* 77 **(1852)**. När det gäller strapatser är en god tioåring att föredraga, framför en opröfvad fåle på 4 eller 5 år. WRANGEL *HbHästv.* 767 **(1886)**. — **-ÅRS**, adj. oböjl. i attributiv anv.: tioårig, tio års. MÖLLER **(1790)**. *(Bokverket,)* ett tioårs arbete. BOBERG *IllRes.* 14 **(1935)**. — **-ÅRS-DAG**. om dag som infaller jämnt tio år efter en viss (minnesvärd) händelse; jfr **-års-jubileum**, **-års-minne**. *Pojkens tioårsdag firades med ett rejält barnkalas.* Officiellt förbigicks tioårsdagen av .. *(Stalins)* död med isande tystnad i hela Sovjetunionen. *SvD(A)* 6/3 **1963**, s. 8. — **-ÅRS-GODS**. i fråga om förh. under Karl XI:s reduktion, om gods för vilka ägaren (enl. vissa regler) medgavs tio års uppskov med indragning. *LMil.* 2: 448 **(1690)**. De s. k. tioårsgodsen, som enligt stadgade regler ej hemföllo till kronan förrän 1694. *SvH* 6: 175 **(1904)**. — **-ÅRS-JUBILEUM**. jubileum l. fest(ligheter) med anledning av förhållandet att tio år förflutit efter en viss (minnesvärd) händelse; jfr **-års-dag**, **-års-minne**. AUERBACH **(1915)**. Minuthandlarnas riksförbund firar tio-års-jubileum. *SvD* 18/9 **1918**, s. 3. — **-ÅRS-MINNE**. minneshögtid l. -fest som firas tio år efter en viss betydelsefull händelse; jfr **-års-dag**, **-års-jubileum**. SVEDELIUS *Lif* 616 **(1887)**. Vid tioårsminnet av Ådalshändelserna var jag själv det kommunistiska partiets huvudtalare. MEURLING *KommunismSv.* 48 **(1950)**. — **-ÅRS-PARVEL**. (mera tillf.) liten pojke på tio år; jfr **-åring**. En tid, då man gladde sig åt att höra tioårsparflar sitta till doms öfver Alexander den store och Henrik IV. LAMM *Oxenst.* 106 **(1911)**. — **-ÅRS-PERIOD**. tidsperiod omfattande 10 år, årtionde, decennium. Medelinkomsten under tioårsperioden 1863–1872 har utgjort 4,650 Rdr. *BtRiksdP* **1874**, I. 1: nr 15, s. 21. — **-ÅRS-PLAN**. Att Sveriges oupptecknade folkminnen .. måtte tillvaratagas enligt en tioårsplan. *FoF* **1932**, s. 147. — **-ÅRS-PRESKRIPTION**. preskriptionstid som omfattar tio år. Det viktigaste exemplet på civil preskription är den allmänna tioårspreskriptionen af fordringar. *2NF* 22: 178 **(1915)**. — **-ÅRS-ÅLDER(N)**. särsk. i förb. *i tioårsåldern.* De bråkiga och svårstartade batakhästarna redos barbacka av pojkar i tioårsåldern. SIWERTZ *Lat.* 349 **(1924)**. — **-ÖRES-FRIMÄRKE**. (förr) frimärke av tio öres valör. *SAOL* **(1950)**. — **-ÖRES-MYNT**. (förr) mynt av tio öres valör; jfr **-öres-slant**, **-öres-stycke**, **-öring**. *SAOL* **(1950)**. Tioöresmynt skall upphöra att vara lagligt betalningsmedel vid utgången av september 1992. *SFS* **1991**, s. 2173. — **-ÖRES-SLANT**. (förr) jfr **-öres-mynt**, **-öres-stycke**, **-öring**. Den tioöresslant som fordras i afgift för nattlagret. LUNDIN *NSthm* 584 **(1889)**. — **-ÖRES-STYCKE**. (förr) jfr **-öres-mynt**, **-öres-slant**, **-öring**. I passagerareafgifter inflöto *(till spårvägsbolaget)* år 1886 nära 615,000 kronor, d. v. s. öfver sex millioner tio-öresstycken. LUNDIN *NSthm* 99 **(1887)**. — **-ÖRING**. (förr) jfr **-öres-mynt**, **-öres-slant**, **-öres-stycke**; särsk. [jfr d. *nu faldt tiøren*; jfr äv. dels eng. *the penny has dropped*, dels motsv. uttr. med ordet **pollett** som subj.] (fullt br., vard.) i uttr. *(nu* l. *till slut) föll* l. *ramlade tioöringen ner* o. d., betecknande att ngn (långt om länge) plötsligt förstår ngt. SCHULTHESS **(1885)**. Den årliga produktionen av tioöringar har ökat .. till 220 miljoner 1989. *RiksdP* **1989–90**, nr 54, s. 20. Servitrisen förstod inte ett jota .. *(men)* Till slut ramlade tioöringen ner. *Expressen* 8/5 **1998**, s. 19.

Avledn.: **TIA**, r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**. **1)** siffersammanställning (siffra) som betecknar talet 10 (X); stundom äv. om talet tio. *En romersk tia skrivs som ett X. Den gula tian på brevlådan syntes på långt håll.* LIND 1: 1859 **(1749)**. **2)** (†) tiotal (se d. o. **1**). CELSIUS *Arithm.* 5 **(1727)**. Talet 735,89 .. att det är sammansatt av 7 hundraden, 3 tior (osv.). *RedALärMöt.* **1896**, s. 199. **3)** om ngt l. ngn som på ett l. annat sätt karakteriseras av talet tio; särsk. *a)* om ngt med tal- l. siffervärdet tio, uttryckt gm sifferbeteckning l. med punkter o. d.; särsk. dels om spelkort, dels om mynt (i fråga om ä. förh. äv. om sedel) med tio kronors valör (l., i fråga om utländska myntsystem, om mynt l. sedel med motsv. valör); jfr **tio-krona**, **-kronors-sedel**, **-kronor-stycke**. *BeskrLombreSp.* 4 **(1745)**. Spader tia. NORDFORSS **(1805)**. Kan du låna mig en tia till i nästa vecka? ASPLUND *Stud.* 98 **(1912)**. Fixa några lask är du snäll, sa Göran och gav Johan en dansk tia. HESSLIND *Sista* 174 **(1974)**. jfr **banko-**, **hjärter-**, **klöver-**, **riksbanks-**, **ruter-**, **spader-tia**. *b)* om ngn l. ngt som enl. viss nummer- l. rangordning l. skala o. dyl. l. efter prestation har tilldelats numret tio; särsk. dels om person, som kommer på tionde plats i tävling o. d., dels om betygsgrad, dels i fråga om skytte l. pilkastning o. d.: (poäng för) fullträff på måltavla. *På grund av skadan blev han bara tia i cykelloppet.* *SvD* **1899**, nr 294, s. 4. SÖDERHJELM *Brytn.* 8 **(1901**; *om betygsgrad)*. Han .. laddade bössan med tians hagel och svartkrut. *UNT(A)* **1943**, nr 90, s. 6. Tian kommer att trafikera sträckan Guldheden-Angered. *GbgP* 21/7 **2001**, s. 4. Nää, nu har tian pucken igen, han åker ju ifrån alla de andra hela tiden. *GbgP* 2/5 **2002**, s. 44. Den sista pilserien var en mästerlig uppvisning av Tuuttu, två tior följdes av en ren nia. *Hufvudstadsbl.* 28/7 **2002**, s. 18. *c)* om tipsrad med tio rätt. Tretton spårvägsmän i Göteborg lyckades i senaste tipsomgången få en tolva, åtta elvor, 28 tior. *SvD(A)* 21/3 **1962**, s. 19.

TIO- ti^1o-, äv. $ti^3\omega$~, ssgsförled. (äv. skrivet **th-**) [av t. *thio-*, av gr. *θειό-*, ssgsform av *θεῖον*, svavel, av osäkert ursprung. — Jfr **TIAMIN**, **TIOL**, sbst.[1, 2]] *kem.* ss. förled i ssgr betecknande vissa svavelhaltiga föreningar; särsk. om sådana i vilka en syreatom ersatts med en svavelatom.

Ssgr (i sht *kem.*): **TIO-ALKOHOL**. [jfr t. *thioalkohol*] ä. benämning på merkaptan; jfr **tiol**, sbst.[2] Merkaptaner eller tioalkoholer äro svavelhaltiga föreningar, som stå alkoholerna nära. BOLIN *OrgKem.* 185 **(1925)**. — **-CYAN**. förening av svavel, kol o. kväve (i ä. kemiskt fackspråk benämnd rodan). *2NF* **(1919)**. Tiocyan (rodan) .. finnes i fritt tillstånd som en mycket obeständig förening. SMITH *OrgKemi* 156 **(1938)**. — **-CYANAT**. salt av tiocyansyra; jfr **rodanid**. *LAHT* **1923**, s. 389. — **-CYAN-SYRA**. förening av tiocyan o. väte; jfr **rodan-väte-syra**. Tiocyansyran, rodanvätesyran, kan skrivas i två tautomera former. SMITH *OrgKemi* 156

(1938). — -FOSFOR-PREPARAT. benämning på vissa svavelhaltiga fosforföreningar använda för bekämpning av skadeinsekter. *SvUppslB* (1954). För bekämpning av flera skadedjur användes numera i handelsmässiga odlingar tiofosforpreparat. EKBRANT *VV-Rumsväxt.* 50 (1955). — -FÖRENING. (i fackspr.) Thioföreningar, svavelföreningar. SUNDBERG (1926). — -INDIGO. (numera mindre br.) ett med indigo (se d. o. 1) besläktat syntetiskt färgämne innehållande svavel. *3NF* 4: 1068 (1925). Ersättes kväveatomen i indigo med svavel, erhålles ett rött färgämne, tioindigo. BOLIN *LevLivKem.* 258 (1931). *BonnierLex.* (1966). — -KARBAMID. = -urinämne. *2NF* 37: 1112 (1925). — -KOL. 1) i ä. farmaceutiskt språkbruk: benämning på ett svavelhaltigt preparat framställt ur guajakharts. *SFS* 1917, s. 2335. Tiokol .. Användes vid lung- och tarmåkommor. EKBOHRN (1936). 2) om en slags oljebeständig tioplast. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975). — -PLAST. gummiliknande plast med högt svavelinnehåll. Polysulfidgummi eller tioplast har av alla syntetiska gummikvaliteter den största motståndsförmågan mot angrepp av olja. *GummiteknRåvaruhb.* 56 (1952). — -SINAMIN. benämning på svavelhaltig, kristallinisk substans använd inom medicinen l. för tekniska ändamål, allyltiourinämne. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1844, s. 338. — -SULFAT. (i fackspr.) tiosvavelsyrans salt. En i början hvit, sedan mörknande fällning .. utvisar närvaro af tiosulfat. *KommentSvFarm.* 261 (1903). — -SVAVEL-SYRA. svavelsyra i vilken en syreatom ersatts med en svavelatom. CLEVE *KemHlex.* (1883). — -SYRA. syra i vilken en eller flera syreatomer ersatts med svavelatom(er). Tiosyror benämnas sådana organiska syror, som innehålla gruppen SH, t. ex. tioättiksyra. CLEVE *KemHlex.* (1883). Undersökningar ang. svafvelhaltiga organiska syror, s. k. tiosyror. *2NF* 16: 1185 (1912). — -URINÄMNE. kristalliniskt svavelhaltigt ämne använt för tekniska ändamål; jfr -karbamid *3NF* 15: 1192 (1931). Tiourinämne .. användes inom fototekniken och plastindustrien, för efterbehandling av förtyngt silke m. m. *VaruhbTulltaxa* 1: 119 (1953).

TIOFT, se toft, sbst.^{2} — TIOGO, se tjog.

TIO-I-TOPP- l. TIO I TOPP- l. TIOITOPP- *ti*^{1}*w i top*^{3}~, äv. *ti*^{1}*e*-. [till uttr. *tio i topp* (se TIO c)] i ssgr: de tio första l. främsta platserna i en rangordning.

Ssgr: TIO-I-TOPP-LISTA. lista som omfattar de tio första l. främsta platserna i en rangordning; äv. o. i sht om lista över personer l. företeelser o. d. som innehar dessa platser (jfr tio-bästa-lista). Samhällskunskapen .. ligger .. på bottenplats i elevernas tio-i-topplista. *Skolvärld.* 1965, nr 30, Met. s. 4. Opel Kadett har .. nu rakat ner från sjätte till sjunde plats på bilarnas tio-i-topp-lista. *AB* 27/8 1970, s. 13. Hård stress som .. *(försäljarna)* anser orsakas av .. systemet med hetsande tio-i-topplistor och rankingtabeller. *DN* 27/9 1985, s. 6. — -PLACERING. placering på ngn av de tio första l. främsta platserna i en rangordning. *(Tennisspelaren)* som hoppas kunna spela sig upp till en tio-i-topp-placering snart. *DN* 10/11 1993, s. D12.

TIOL *tiå*^{4}*l*, sbst.^{1}, r.; best. -en. (äv. th-) [av t. *thiol*, inregistrerat varumärke, bildat till gr. *ϑει-*, ssgsform av *ϑεῖον*, svavel (se TIO-), med den i kemiska ämnesnamn vanliga ändelsen -ol] (förr) medicinskt preparat innehållande svavel o. använt mot hudsjukdomar. Prof. Schwimmer .. har med godt resultat användt thiol vid olika erytemformer. *Hygiea* 1891, 1: 330. Ämnen .. utgörande apoteksvara .. Tiol. *SFS* 1917, s. 2335. Tiol .. är ett .. i vatten lösligt preparat, framställt genom upphettning av brunkolstjärolja med svavel. KJELLIN (1927).

TIOL *tiå*^{4}*l*, sbst.^{2}, r.; best. -en; pl. -er. [av t. *thiol* (möjl. gm förmedling av eng. *thiol*), kontraktion av det liktydiga TIOALKOHOL] *kem.* merkaptan; vanl. i pl.; jfr tio-alkohol. Tioler .. *(dvs.)* systematisk benämning på merkaptaner. *LexKemi* (1976). Tiol .. illaluktande svavelhaltig organisk förening. *SAOL* (1986).

TIOND, TIONDA, sbst., se tionde, sbst.^{1}

TIONDA, v. -ade (*Hebr.* 7: 9 (*NT* 1526: tiyondadher, *p. pf.*)). (tijend- (-iy-) 1528–1541. tiond- (-ij-, -(i)y-) 1526–1881) [fsv. *tionda*; motsv. fd. o. ä. d. *tiende*, nor. bm. *tiende*, fvn. o. nyisl. *tíunda*; jfr mlt. *tegeden*, *tegen*, mht. *zehenden* (t. *zehnten*), feng. *teogoðian*, *teoðian* (eng. *tithe*); avledn. till TIONDE, sbst.^{1}] (†)

1) erlägga tionde; särsk. i uttr. *tionda för ngt*; äv. tr., med obj. betecknande dels den produkt l. vara o. d. för vilken tionde erläggs, dels den tiondel av ifrågavarande produkt som utgör tionde l. motsv. värde i reda pengar. När en menniskia bleff dödt, skulle åff hennis bohaff tijendas huar tijende päning. *G1R* 5: 24 (1528). Tijonde penningen af alt, som skal tijondas före. LIND 1: 1859 (1749). Jag har icke haft tilfälle at se om hwete förr eller sedan blifwit tiondadt härstädes. *NorrlS* 1–6: 41 (*c.* 1770). Dessutom tiondades tjenstefolks löningar. LAGERBRING *1Hist.* 2: 654 (1773). Personer, hvilka voro för fattige att tionda. HILDEBRAND *Medelt.* 1: 294 (1881).

2) ålägga ngn att betala tionde; anträffat bl. i p. pr. o. p. pf. Leui som tiyondene plägher tagha, han wort och tiyondadher vthi Abraham. *Hebr.* 7: 9 (*NT* 1526). LAGERBRING *1Hist.* 4: 508 (1783).

TIONDE *ti*^{3}*onde*^{2} l. ^{320}, sbst.^{1}, n. (*UrLdKatedrSkolH* 113 (*i handl. fr.* 1701: Skoltiondet, *sg. best.*) osv.); äv. (numera föga br.) r. l. m. l. f. (*G1R* 1: 46 (1523) osv.); best. -et (äv. att hänföra till obest. tiond), ss. r. l. m. l. f. -en (äv. att hänföra till obest. tiond); pl. -en (äv. att hänföra till sg. tiond, *SkaraStiftJordeb.* 21 (1540: biscopztiionde(*n*)), *5Mos.* 26: 12 (*Bib.* 1541) osv.); äv. (numera föga br.) -er (äv. att hänföra till sg. tiond l. tionda, *G1R* 12: 49 (1538), SPARRE *Frisegl.* 1: 49 (1832)) ((†) -ar (äv. att hänföra till sg. tiond, *G1R* 3: 33 (1526: kyrkio tiendhar), OPETRI 4: 129 (*c.* 1540))); förr äv. TIOND, n. l. r. l. m. l. f.; best. -et (se ovan), ss. r. l. m. l. f. -en (se ovan); pl. -en l. -er l. -ar (se ovan); förr äv. TIONDA, r. l. f.; best. -an; pl. -er? (se ovan). (tidende (-ij-) 1555–1606 (: Tidende Ladunn). tiend (-ii(j)-, -ij-, -iy-, -nn-, -dh, -(d)t) 1522 (: Biscops tient)–1747. tiende (-ig-, -ij-, -(i)y-, -nn-, -dh-) 1524–1737 (: skafttiende). tiender (-ij-), pl. 1543 (: Kyrketijender)–1769. tiene (th-, -nn-) 1546–1595 (: Kyrkietiene). tiionda (-ij-) 1540 (: Bisps Tijondan), 1540 (: gårdz tiionda). tijande 1695. tijnde 1631 (: kyrkietijnde). tiond (-ij-, -i(j)u-, -j-) 1528–1850 (: tiond-gris). tionda- (-ij-) i ssgr 1530 (: tijondabåår)–1749 (: tijonda-vin). tionde (-ighi-, -(i)j-, -iy-, -y(i)-) 1524 osv. tionder (-ij-, -iy-), pl. *c.* 1540 (: kyrkio tiyonder)–1832. tynd- i ssg 1633 (: tyndhöö)) [fsv. *tiond*, *tionde*, m.; motsv. fd. *tiændhe*, *tindæ* (dan. o. nor. bm. *tiende*); jfr fsax. *tehando*, *tegotho* (mlt. *te-*

gede, teigende), fht. *zehanto* (t. *zehnte*), feng. *teogoða, teoða* (eng. *tithe*), gr. *δεκάτη*; ombildning av fsv. *tiund*, f. (o. m.) tionde (motsv. fvn., nyisl. *tíund*) med anslutning till **TIONDE**, räkn.; fsv. *tiond* i sin tur substantivering av **TIONDE**, räkn. — Jfr **TIONDA**, v.] (form för) lagstadgad skatt l. avgift som utgör (cirka) en tiondel av produktionen l. motsvarande värde i reda pengar o. som erläggs till andlig l. världslig myndighet; särsk. (om ä. förh.) om sådan skatt införd i Sv. på 1100-talet; särsk. dels i uttr. (*ngns*) *rätta tionde* o. d., tionde som i storlek l. värde o. d. överensstämde med vad som var föreskrivet, dels i uttr. *giva tionde i strået*, se **STRÅ**, sbst.[1] 2 *a ε*; äv. i mer l. mindre oeg. l. bildl. anv., särsk. om frivilligt åtagen skatt l. avgift l. offer l. gåva o. d. *G1R* 1: 46 **(1523)**. Alla hånda tijende, rog .. humbla, fiskerij, fuglelek etc. *G1R* 5: 60 **(1528)**. Hedningarna hafwa och gifwit tijende til sina Affgudar. EKMAN *Siönödzl.* 323 **(1680)**. Aldenstund någre Sochner .. hafver aldrig till dato vehlat beqväma sigh till at utgiöra dheras rätta tionde .. finner *(osv.)*. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 198 **(1681)**. Then tionde, som å .. *(bergsmännens)* Blåsningar beräknas. *PH* 8: 7465 **(1766**; *rättat efter orig.*). HILDEBRAND *Medelt.* 1: 285 **(1881**; *om förh. under den romerska antiken*). 1/3 af tienden erhöll prästen, och de öfriga 2/3 delades mellan biskopen, sockenkyrkan och de fattige. ALDÉN *Medb.* 1: 107 **(1896)**. Under Gustaf I:s tid indrogs .. med undantag endast för sockenprestens andel (= tertialtionden) hela tionden till kronan. *BtRiksdP* **1898**, I. 2: nr 52, s. 8. Tionde, *(dvs.)* urgammal, i de flesta länder förekommande avgift av råvaruproduktionen. *3NF* 19: 338 **(1933)**. Att en tiondel av den sådda persiljan aldrig kommer upp motiverades med, att djävulen tog sitt tionde av sådden. HEWE *ValsignVäxt.* 190 **(1939)**. En studie av mormonernas benagenhet att betala tionde har chockat den amerikanska ekonomkåren. *SvD* 19/2 **2000**, s. 2. — jfr **BARNHUS-, BERGVERKS-, BISKOPS-, FATTIG-, KRONO-, KVICK-, KYRKO-, PASTORS-, SKAFT-, SMÖR-, SOCKEN-, STRÅ-, SÄDES-, TERTIAL-TIONDE** m. fl.

Ssgr: **A** (†): **TIOND-ANDEL, -AVGIFT, -BOD, -BODA, -FISK, -FOGDE**, se **C**. — **-GRIS**. gris som erlagts ss. tionde; jfr **tionde-kalv**, **tionde-kreatur**. Med en borst af tiond-gris hon kittlar / En prost i näsan då han tar sin lur; / Då drömmer han om bättre pastorat. HAGBERG *Shaksp.* 10: 110 **(1850)**. — **-LADA, -LÄNGD, -PERSEDEL, -REST, -RÄKNING**, se **C**. — **-SKYL**. skyl som erlagts ss. tionde; jfr **tionde-kärve**. Anna michielz dotter schall hafua stulit En Tjond schyll, och elliest – 2. kornband wara bort ko*(m)*men af hans åcker tegh. *AngermDomb.* 7/12 **1646**, fol. 20. *ÅngermDomb.* **1647**, s. 91. — **-SPANNMÅL, -SÄTTNING, -UPPBÖRDS-MAN**, se **C**.

B (†): **TIONDA-AVGIFT**, se **C**. — **-BÅR**. ss. måttbeteckning: bår (se **bår**, sbst.[1] **1** *a*) med malm erlagd ss. tionde; jfr **skatte-bår**. Jtem dierffues någer mett tresko kronones affrad eller tijondabåår mett sig jnneholla haffwij förgiortt sin gruffuadeell. *G1R* 7: 141 **(1530)**. — **-JÄRN, -KÄRVE, -LAX, -RÄKNING, -TAGARE**, se **C**.

C (förr): **TIONDE-ANDEL**$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. **(tiond- 1730. tionde- 1726** osv.) (an)del av tionde; jfr **-tertial**. Att afgifwa till prästen den tiondeandel af fisket, som *(osv.)*. *2BorgP* 3: 482 **(1726)**. De församlingar, som frikostigt öfverlåtit sin tiondeandel till Lunds lasarett. *BtRiksdP* **1898**, IV. 1: nr 83, s. 40. — **-ANSLAG**$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. anslag i form av tionde l. baserat på tionde. Utlåtande .. angående .. indelte räntors och tionde-anslags återingående till Kronan. *BtRStP* **1834–35**, IV. 1: nr 273, s. 1. Såsom riksdagsman 1689 räddade W*(allerius)* åt sig och efterträdarna det ansenliga tiondeanslaget. OLSSON *Herdam.* 2: 338 **(1947)**. — **-AVGIFT**$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. **(tiond- 1730. tionda- 1749. tionde- 1682** osv.) avgift utgörande tionde. Ty finner Kongl. Maj:t nödigt, at Herr Fältmarskalken .. tager wid handen hwart ock et Hemmans tionde afgift. *LMil.* 1: 149 **(1682)**. LINDE *Kam.* 215 **(1867**: sockens tiondeafgift). — **-BELOPP**. tionde i form av penningbelopp. Tionde-Jernet .. utgår icke .. medelst tillverkningens tiondebelopp, utan efter beräkning af antalet dygn blåsningen fortfar. BJORNSTJERNA *Beskattn.* 33 **(1832)**. Att inlösta räntor och kronotionde skola omsättas i penningar. *BtRiksdP* **1890**, I. 1: Inkomstberäkn. s. 15. — **-BETALARE**. (numera bl. tillf.) jfr **-givare, -görare**. Tillstånd *(för gymnasie- o. skolstaterna)*, att omedelbart af Tiondebetalarne sjelfve uppbära sagde Lönings-Spannmål. ALOPÆUS *Borgå-Gymn.* 580 **(1817)**. — **-BEVILLNING**. (numera föga br.) bevillning (se d. o. **3**) i form av tionde; jfr **-gärd, -skatt**. En tiondebevillning, troligen den oerhördaste något land i Christenheten har att framte. STRINNHOLM *Hist.* 5: 116 **(1854)**. — **-BOD. (tiond- 1646–1653. tionde- 1629** osv.) bod l. magasin för förvaring av tionde som erlagts in natura; särsk. om sådan bod för spannmål som utgjorde kyrkans andel i tiondet; jfr **-boda, -härbärge**. *NoraskogArk.* 5: 84 **(1629)**. *(Tiondet)* bragtes .. til Jerusalems tempel, der wissa tionde-bodar woro inrättade. BÆLTER *JesuH* 5: 363 **(1759)**. — **-BODA. (tiond- 1673. tionde- 1673–1853)** (†) särsk. om förh. i Finl.: tiondebod; jfr **-härbärge**. *(Att)* Qvæstor om tiondbodan i Töfsala skulle så laga att den blefve väll förvaradh för tiufvar. *ConsAcAboP* 4: 177 **(1673)**. *Hembygden(Hfors)* *1910*, s. 205 **(1853)**. — **-BOK**. bok i vilken räkenskaper angående tionde infördes; jfr **-längd, -register**. *SockenbeskrHäls.* 30 **(1791)**. Af tiondeboken inhemtades, att under de 80 sistförflutna åren .. årligen till Pastor utgjorts det nu fordrade beloppet. *SvEcclT* **1844**, s. 67. — **-BONDE. (tionde- 1555** osv. **tionds- 1555–1597)** bonde med skyldighet att erlägga tionde; i sht om förh. i Finl. *HFinlH* 3: 249 **(1555)**. När någon tiondebonde genom ovanligt rundeligt öfvermål aftvang .. *(prästen)* en finkelsup skulle *(osv.)*. THOMANDER *TankLöj.* 44 **(1825)**. — **-FISK. (tiond- 1555–1660. tionde- 1530** osv.) fisk som erlades ss. tionde; jfr **-fiske, -lax**. *G1R* 7: 156 **(1530)**. 2:ne fiskehus, som äro taxerade men svage, aldrig har derifrån århållits någon tiondefisk. *SockenbeskrHäls.* 327 **(1790)**. — **-FISKE**. (†) om fångad fisk som erlagts ss. tionde l. om tionde i form av (rättighet till) fiskeplats; jfr **fiske 2–4**. *ÅARäfst* 121 **(1596**; *om fiskeplats*). WILSKMAN *Eccl.* 513 **(1760)**. — **-FOGDE. (tiond- 1603. tionde- 1563** osv.) person med uppgift att inom visst område handha uppbörd o. fördelning av tionde; jfr **-inspektor**. Samme dagh wardt Hans Söffringzson, tiendhe fogte på Collen, anclagedt .. att han hadhe spält medh Kong:e M:ttz tiendhe, effter som honnom haffwer syntz. *HH* XIII. 1: 108 **(1563)**. Säden förderfvades genom tiondefogdarnes långsamma kringresor och ransakningar. LINDE *Kam.* 213 **(1867)**. — **-FRIHET**$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. **(tionde- 1841** osv. **tiondes- 1638)** befrielse från skyldigheten att erlägga tion-

de. Een långh discurs om then tijondesfrijheten under sätegårderne. *RP* 7: 138 (**1638**). — **-GIFT.** (†) givande l. erläggande av tionde; jfr **gift**, sbst.[1] **1**. Här giffz tilfälle vnderwisa Almogan om Tijondegifft, och att thet haffuer sin grund i Gudz Ord. PJANGERMANNUS *Visit.* 226 (**1605**). *VDAkt.* **1719**, nr 254. — **-GIVARE.** person som gav l. erlade tionde; jfr **-betalare**, **-görare**. At alla Tijondegifware äro answarige för then fastställte Spanmålssumman. *ÅbSvUndH* 68–69: 120 (**1744**). — **-GÄRD.** (numera föga br.) tionde; särsk. om tionde upptaget för ngt tillfälligt ändamål; jfr **-bevillning**, **-skatt**. Att .. hvarje christen borde noggrannt utgöra sin tiondegärd. BRUNIUS *SkK* 38 (**1850**). Den första egentliga tioendegärden .. som vi veta ordentligt utkrävdes i Sverige, var den sexåriga tionde, som påbjöds vid Lyonkonciliet 1274. *SvKyrkH* 2: 681 (**1941**). — **-GÖRARE.** (†) tiondegivare; jfr **-betalare**. Sättia ett wist och dregeligit qvantum på wijnsäden .. som tijondegiörarne mäcktige woro att betala. *VDAkt.* **1712**, nr 123. *VDAkt.* **1751**, nr 160. — **-HALM.** halm erlagd ss. tionde; jfr **-råg**, **-spannmål**, **-säd**. *(Att pastorn)* tager mer af dem än honom bör .. tijonde halm, julakost, liuss *(osv.)*. *ConsEcclAboP* 358 (**1659**). — **-HÄRBÄRGE** l. **-HÄRBRE.** (†) förrådshus för förvaring av den del av tiondet som inte tillfaller prästen; jfr **-bod**, **-boda** o. **kyrko-härbärge**. LEVANDER *Brottsl.* 32 (*cit. fr.* **1729**: tiondehärbret). ARCADIUS *VexjöL* 46 (**1889**). — **-INSPEKTOR.** person med uppgift att utöva tillsyn o. kontroll av uppbörd av tionde; jfr **-fogde**. *RP* 9: 122 (**1642**). Den provision, som tijonde-inspectorerne hafva af kyrckeherbergen. *OxBr.* 11: 279 (**1643**). — **-INTÄKT.** (†) handlingen att (mottaga o.) taga tionde i förvar; särsk. konkret(are); jfr **-uppbörd**. Foga eller ingen ricktigheet finnes, öfwer .. tijondhe intackt och uthtäckt. *VDAkt.* **1676**, nr 202. Församlingsboarna undra öfver huru det skall blifva ställt med Tionde-intecten. *VDAkt.* 28/1 **1857**. — **-JÄRN.** (**tionda- 1540. tionde- 1540** osv.) järn erlagt ss. tionde; jfr **-silver**, **-tackjärn** o. **persedel-järn**. *VaruhusR* **1540**. Då alle, som voro ratte Bergsman, lofvades frihet för alla pålagor till Kronan utom Tionde-järnet. HALLENBERG *Hist.* 3: 209 (**1793**). — **-KALV.** jfr **-kreatur** o. **tiond-gris** *G1R* 5: 66 (**1528**). — **-KONVENTION.** (†) om överenskommelse mellan församling o. prästerskap angående prästens uppbärande av tionde. *SFS* **1830**, s. 437. — **-KREATUR.** (†) kreatur erlagt ss. tionde; jfr **-kalv** o. **tiond-gris**. *(Prästen)* war .. beklagatt för strangheet uthi Tijonde-creaturens infordrande, så wäl af dhe rijka som af the fattiga. *HärnösDP* **1664**, s. 90. *HärnösDP* **1694**, s. 248. — **-KÄRVE.** (**tionda- 1749. tionde- 1978** osv.) sädeskärve erlagd ss. tionde; jfr **tiond-skyl**. LIND 1: 1859 (**1749**). — **-LADA.** (**tiond- 1713. tionde- 1541** osv.) lada för förvaring av erlagt tionde; särsk. om sådan lada som sockenmännen hade skyldighet att tillhandahålla sockenprästen för förvaring av dennes andel av kyrkotiondet; jfr **korn-härbärge**. *Mal.* 3: 10 (*Bib.* **1541**). Sedhan tagher Presten .. sin Treding .. och förer thet uthi sin eigen Tijende Ladhu, och later thet sielff afftryske när honom synes. STIERNMAN *Riksd.* 511 (**1600**; *läst i orig.*). H*(er)*r Probstens egen större lada och Sochnens tionde lada äro tilräckelige til Sädens förwarande. *OfferdalKArk.* N II 1, s. 82 (**1744**). — **-LAX.** (**tionda- 1530. tionde- 1541** osv.) jfr **-fisk**, **-fiske**. *HH* XI. 1: 8 (**1530**). Prosten Frisendahl gjorde åfwen anspråk på ersättning af den tiondelax, hwaraf han genom sjöutgräfningen komme att gå i mistning. ENGLUND *Ged.* 87 (**1853**). — **-LÄNGD.** (**tiond- 1649**–*c.* **1770**. **tionde- 1620** osv.) längd med uppgifter dels om vem som var befriad från resp. skyldig att erlägga tionde, dels om mottaget tionde; jfr **-register**. *VästeråsDP* 15/4 **1620**. 1 Tionde Längd skola införas alla heman och åboer, både de som utgöra Kronotionde och de som äro frie. RABENIUS *Kam.* § 407 (**1832**). — **-MANDAT.** (†) förordning om tionde; jfr **-ordning**, **-plakat**. *SynodA* 2: 47 (**1586**). När .. några af landpresterna ville återfå 1617 års tiondemandat i stället för 1681 års förordning, varnade *(osv.)*. *2SAH* 58: 338 (**1882**). — **-OFFER.** (†) tionde givet ss. offer. Hwadh .. *(prästens försörjning)* skeer medh tiyonde offer, eller annor redelig vpbyrd, är thet alt eens. OPETRI 1: 365 (**1528**). — **-ORDNING.** (†) förordning om tionde; jfr **-mandat**, **-plakat**. Begiäres at Tijende Ordningen, som giordes vthi Stocholm åhr 1638 .. måå öffuersees. *HSH* 22: 271 (**1650**). *UpplFmT* 40: 10 (**1926**). — **-OST.** ost erlagd ss. tionde; äv. [benämningen beror på att (intäkterna från) ostskatten fördelades på samma sätt som tiondet] om (ost utgörande) ostskatt (se d. o.); jfr **skatte-ost**. Ostskatten .. kallas också af gammalt tionde- l. skatteost. *2NF* 20: 1076 (**1914**). Alla dessa skattepersedlar till kronan och kyrkan .. tiondeostar och tiondekalvar .. skulle nu uppbäras av herr Klewens fogde. MOBERG *Rid* 13 (**1941**). — **-PERSEDEL.** (**tiond- 1666. tionde- 1617–1885**) (†) om vara som erläggs i tionde; i sht i pl. *RA* II. 2: 310 (**1617**). Förmantes *(allmogen)* tijond partzeler retträdigt utgöra, som är foglar, skötfiske etc. MURENIUS *AV* 601 (**1666**). *1NJA* **1885**, s. 317. — **-PLAKAT.** (†) kungörelse angående uppbörden av tionde; jfr **plakat**, sbst. **1**, o. **-mandat**, **-ordning**. *RP* 16: 138 (**1655**). Uti samma häfte, finnas .. tvänne Tionde-Placater af K. Johan III. PORTHAN *BrSamt.* 1: 44 (**1782**). — **-RANNSAKNING.** (†) undersökning l. granskning av tiondeuppbörd. Schole och alle häredz fougter ware förplictede .. holle Tiende ransackningh vdi så måtte, ath hwar och een bonde schall .. göre sin Eed på lagboken, at han haffwer thet året giordt rätt Tiende. *LReg.* 7 (**1563**). *VDAkt.* **1664**, nr 41. — **-REDD.** (†) distrikt l. pastorat för tiondeuppbörd; jfr **redd**, sbst.[3] **4** *a*. Hwaraf lätteligen inhämtas, at jag intet har mera tjonde än min Ambets Broder. Jag är derföre nögd, om han för detta mitt sista tjensteår här, will byta om tjonde redden, och får man då se, hwilken som derwid winner. *VDAkt.* **1795**, nr 464. — **-REGISTER.** tiondelängd. LINDBERG o. JOHANSSON *Karlskoga* 164 (**1897**). — **-REST.** (**tiond- 1676. tionde- 1676–1891**) (†) om resterande tionde. Att tiondlängderna, specification på tiondrästen infordras af Petso Gi-ers. *ConsAcAboP* 4: 305 (**1676**). WoJ (**1891**). — **-RESTANT.** (†) person som resterar med tionde. Den orichtighet iagh aff .. allmogen måst förnimma i tijondens vpbärandhe, j det een deehl tijonde-restanter bortflott *(dvs. flyttat bort)* aff gårdarna. *VDAkt.* **1692**, nr 337. — **-RÅG.** råg erlagd ss. tionde; jfr **-halm**, **-spannmål**, **-säd**. ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 164 (*i handl. fr.* **1544**). Teslikes skall ingen bonde här effter tilbiude att föra sin tiende rogh otorkad in ij kyrkioherberget vid straff til görandes. *SynodA* 2: 9 (**1583**). — **-RÄKNARE.** jfr **räknare 2** *b* o. **-skrivare**. *ÅngermDomb.* 15/8 **1646**, fol. 21. Dhen Eedh Tijondhe Rächnarne innan the någon sädh uthe på åcker el*(le)*r suedio öfwersee och Rächna. *VDAkt.*

1682, nr 205. — **-RÄKNING.** (**tiond- 1730. tionda- 1749. tionde- 1638** osv.) räkning av säd inför tiondeuppbörd; äv. konkret, om räkenskaper rörande tionde. At presterna bleffue medh Tionde räkningen på åkeren förskonte. RUDBECKIUS *MemQuot.* 155 b (**1638**). En halfvägg, innanför hvilken pastorn hade sitt skrifbord, sina tionderäkningar. BOTTIGER 6: 64 (*c.* **1875**). — **-RÄNTA.** (†) om tionde (i form av kontanta medel); i sht i pl. *BtRStP* **1823**, 4: nr 2, s. 951. Därjämte hade en mängd tionderäntor från klosterreduktionens dagar öfvergått i enskild besittning. STAVENOW *EngRev.* 155 (**1895**). — **-RÄTT.** (†) tionderättighet. REUTERDAHL *SKH* II. 2: 653 (**1850**). År 1351, ett svårt år på grund af pest och hungersnöd, afstår .. *(biskopen)* från viss tionderätt. HAGSTROM *Herdam.* 1: 16 (**1897**). *LAHT* **1902**, s. 17. — **-RÄTTIGHET**$^{-102}$ l. $^{-200}$. rättighet att uppbära tionde; jfr **-rätt**. AOXENSTIERNA 1: 483 (**1633**). — **-SILVER.** jfr **-järn**, **-tackjärn**. *(Silverköparens)* goromål var .. att för Konungens räkning upbära tiondesilfret vid grufvan. *2VittAH* 3: 120 (**1793**). — **-SKATT.** tionde; jfr **-bevillning**, **-gärd**. *BtRiksdP* **1872**, I. 1: nr 17, s. 2. — **-SKRIVARE.** skrivare som förde räkenskaper rörande tionde; jfr **-räknare** o. **skatt-skrivare**. LINDBERG o. JOHANSSON *Karlskoga* 190 (*i handl. fr.* **1638**). Kongl. May:t förnimmer icke utan mishag thet underslef, som af Tiondeskrifwaren, Arrendatorerne och theras tienare föröfwas. *Bergv.* 1: 203 (**1650**). — **-SMÖR.** smör erlagt ss. tionde. ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 156 (*i handl. fr.* **1540**). Och så kommer gummorna med tiondesmöret till prästgården. *MinnGPrästh.* 3: 47 (**1926**). — **-SPANNMÅL**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (**tiond- 1645–1676. tionde- 1554** osv.) spannmål erlagd ss. tionde; jfr **-halm**, **-råg**, **-säd**. *G1R* 24: 207 (**1554**). Ingen tijondhe spannemåhl bör så högt wärderas som dhen rena och strjda, bonden till sahlu införer. *VDAkt.* **1691**, nr 192. — **-STÄDJARE.** (†) om person som gm avtal erhållit rättighet att uppbära tionde. Allmogen .. äro medh theras .. klagemåhl inkompne, huruledes Tijonde Städiarne .. stegra och förhöya för them Tijonde affgifften. *Resol.* 2/10 **1675**, s. 2 a. — **-STÄMNING.** (†) sammankomst l. möte för uppbörd av tionde; jfr **-ting** o. **proste-stämning**. *LReg.* 48 (**1688**). — **-SÄD.** jfr **-halm**, **-råg**, **-spannmål**. *(Kyrkoherdetjänst)* med all tiondesäd såväl som annan prästeränta där årligen falla kan. OLSSON *Herdam.* 2: 25 (*i handl. fr.* **1564**). — **-SÄTTNING.** (**tiond- 1730. tionde- 1692** osv.) fastställande av tionde, i sht kronotionde; äv. konkretare, dels om förrättning för sådant fastställande, dels om resultatet; särsk. i förb. *ständig* l. *viss tiondesättning*, bestående l. permanent tiondesättning. Hafwa de sluppit den wisza Tionde sättningen, och få nu utgöra deras tionde i kärwen, altsom den Högsta wälsignar årswäxten. *LMil.* 3: 207 (**1692**). *VetAH* **1741**, s. 22 (: ständig). Biskop Bengts Tionde-sättning på Öland af år 1436. LAGERBRING *1Hist.* 4: 327 (**1783**). RABENIUS *Kam.* § 323 (**1832**). — **-TACKJÄRN**$^{-02}$ l. $^{-20}$. tackjärn erlagt ss. tionde; jfr **-järn**, **-silver**. *Bergv.* 1: 403 (**1690**). — **-TAGARE.** (**tionda- 1749. tionde- 1800** osv.) person som uppbar tionde; jfr **-städjare**. LIND 1: 1858 (**1749**). Vill .. Tiondetagaren hafva Spanmålen in natura lefvererad .. skall han *(osv.)*. BONSDORFF *Kam.* 108 (**1833**). — **-TERTIAL.** (†) om den tredjedel av tiondet som tillfaller sockenprästen; jfr **-andel** o. **tertial-tionde**. Dhet smala tilståndh, som iagh genom den ena Tijende Tertialens återkallande åhr råkat uti. *HFinLappm.* 2: 430 (**1691**). — **-TING.** (†) sammankomst l. möte för uppbörd av tionde; jfr **-stämning** o. **prost-ting**. *UpplDomb.* 1: 143 (**1639**). Hermed stadgas .. at åhrligen tå tijonden all inkommen är .. skall hållas Tijonde Ting i hwart gäldh. *KOF* II. 2: 483 (*c.* **1655**). — **-UPPBÖRD**$^{-02}$ l. $^{-20}$. jfr **-intäkt**. Den årliga tiondeuppbörden. JOHANSSON *Noraskog* 3: 189 (**1886**). — **-UPPBÖRDS-MAN.** (**tiond- 1734. tionde- 1885** osv.) (numera bl. tillf.) jfr **-fogde**. SERENIUS Kkk 1 b (**1734**).

D (†): **TIONDES-FRIHET**, se **C**.

E (†): **TIONDS-BONDE**, se **C**.

-TIONDE ~*ti*²*onde*, sbst.², n.; best. **-et**; pl. =. [substantivering av **TIONDE**, räkn., efter mönster av **-HUNDRADE** i **ÅRHUNDRADE** o. **-TUSENDE** i **ÅRTUSENDE** l. möjl. efter t. *-zehnt* (i *jahrzehnt*, årtionde), till *zehn* (se **TIO**, räkn.)] ss. efterled i ssgn **ÅR-TIONDE**.

TIONDE *ti*³*onde*² l. ³²⁰, räkn. (**tiende** (**-iee-**, **-ij-**, **-(i)y-**) **1528–1662. tijond-** c. **1655. tionde** (**-ii-**, **-ij-**, **-(i)y-**, **-dh-**) **1526** osv. **tiwunde 1527**) [fsv. *tionde*; motsv. fd. *tiændæ*, *tindæ* (dan. o. nor. bm. *tiende*), fvn. *tiundi* (nyisl. *tiundi*); jfr got. *taihunda*, fsax. *tehando*, *tegotho* (mlt. *teinde*), fht. *zehanto* (t. *zehnte*), feng. *teogoða*, *teoða* (jfr eng. *tenth*); till **TIO**, räkn. — Jfr **TIONDE**, sbst.¹] ordningstal till **TIO**, räkn.; äv. skrivet 10e l. 10:e, vid dateringar o. vid angivande av regenters ordningsnummer vanl. 10 resp. X. *Lund den 10.9* (l. *10/9*) *2004. Den 10* (*tionde*) *juni. I morgon är det den tionde. Den fjärde i tionde* (dvs. oktober). *Karl X Gustav. Tionde budet. Hon hamnade på tionde plats i tävlingen. Romanens tionde kapitel. Tionde upplagan av SAOL.* Tiyonde söndaghen. *NT* **1526**, s. Oo 3 b. Att uthi alle städer .. schule uthschrifwas hwar tijonde man. *RA* II. 2: 262 (**1617**). Gerningen skulle wara giord, Tijondhe weka eller ungefähr d. 15 eller 16 Aprilis. *VRP* **1695**, s. 178. På tionde dagen i denna månad skall var husfader taga sig ett lamm. *2Mos.* 12: 3 (*Bib.* **1917**). Den 10:e Fantomen är den meste doldisen av samtliga förfäder. *Fantomen* **1998**, nr 18, s. 98. Det är tionde gången som försvaret arrangerar sitt Swedish Army Tattoo. *DN* 6/9 **2004**, s. A21. — jfr **HALV-TIONDE**. — särsk.

a) (numera mindre br.) i uttr. *tionde århundradet*, i sht förr äv. *seklet*, niohundratalet. RYDBERG o. TEGNÉR *Engelhardt* 2: 111 (**1835**). Katakomberna *(hade)* anda från tionde seklet .. af och till varit besökta. CAVALLIN o. LYSANDER 296 (**1876**). Motiv från en bokornering från 10:de århundradet. ADLER *Meyer* 272 (**1894**). ÖSTERGREN (**1956**).

b) (†) i fråga om erläggande av skatt l. avgift, i uttr. (*var*) *tionde penning* l. *tionde penningen*, om en tiondel resp. tiondelen av en penningsumma; särsk. om tiondepenning (se d. o. slutet). Till thet andre schall Stocholms stadh här effter bekomme till stadzens byggningh huar tijende peningh aff altt arff, som aff staden och annerstädz ärfftt bliffuer. *PrivSvStäd.* 3: 134 (**1570**). Ehuruwäl alle Officerare .. böre .. betala i Contribution den 10:e Penningen. *LMil.* 1: 224 (**1683**). De under Stads-Rätt hörande twister, angående .. tredje och tionde penningen af ärftelig egendom .. skola .. skyndesamt afgöras. BACKMAN *Lags.* 3–5: 453 (**1847**). Adelsman, som flyttade under främmande herrskap *(förpliktades)* att betala tionde penningen af all sin lösa egendom. LINDE

Kam. 248 (**1852**); möjl. ssg.

c) i uttr. *den tionde musan* l. *sånggudinnan*, ss. benämning på vissa kvinnliga diktare. Sannt är det, att .. *(S. E. Brenner)* prisades såsom .. den tionde Sånggudinnan. *BL* 3: 66 (**1837**). Sapfo hedrades med äretiteln ”den tionde sånggudinnan”. *NF* 14: 526 (**1890**).

d) i uttr. *själv tionde*, se **SJÄLV I 1** *o*.

e) substantiverat i n. sg. med föregående best. art., i uttr. *för* (förr äv. *till*) *det tionde*, använt vid uppräkning (av flera moment i en framställning o. d.). Till thett Niondhe .. Till thett Tyonde. *RARP* 1: 3 (**1626**). För det tionde. *SvHandordb.* (**1966**).

Ssgr: **TIONDE-**, äv. (o. numera vanl.) **TION-DAG.** (**tion- 1922** osv. **tionde-** *c.* **1540** osv.) (numera bl. tillf.) om den tionde dagen i julhelgen (dvs. den 3 januari); särsk. i uttr. *tion(de)dag jul*. Tiende dagh Jull kom erchebispen. OPETRI *Kr.* 246 (*c.* **1540**); möjl. icke ssg. Så gick jag till min broder tiondag jul. REUTERSWÄRD *Minn.* 43 (**1922**). ÖSTERGREN (**1956**). — **-DEL.** [fsv. *tiondedel*] (**tion- 1842** osv. **tionde- 1526** osv.) så stor del av ngt som fås, då det delas i tio (ungefärligen) lika stora delar; äv. i allmännare l. oeg. anv., ss. beteckning för en mycket ringa del av ngt. I then samma stunden wort en stoor iordbäffuing, och tiyonde delen aff stadhen föll nedher. *Upp.* 11: 13 (*NT* **1526**); möjl. icke ssg. Nie tiondedelar af vår tid åtgå i omsorg för de aldranödvändigaste physiska behof. KELLGREN *(SVS)* 2: 261 (**1787**). Nu grälar de inte tiondelen så mycket som i början. PALMBORG *SvårhBarn* 114 (**1935**). — (*b*) **-PENNING.** (förr) om skatt l. avgift utgörande tiondel av viss penningsumma. ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 156 (*i handl. fr.* **1540**). Resolution angående Post-Böndernes .. frijheet för .. Tijondepenningens afgift. *FörordnPostwäs.* 24 (**1707**). 1571 års riksdag måste stadga en tiondepenning på all lös egendom. SVEDENFORS *Gransb.* 1: 55 (**1949**). särsk. om sådan skatt som (enl. den s. k. jus detractus) erlades av den som gm arv l. utflyttning förde förmögenhet ur landet; jfr **decimal II 1** *α*, **sjätte-penning**. När the sedhan wille sigh hådan begifwe, tå skole the .. ingen .. Tijendepenning (såsom elliest i Rijket brukeligit är) at efterlåte skyldige wara. STIERNMAN *Com.* 1: 951 (**1627**; *rättat efter orig.*). Borgare, som tager arf efter borgare i annan stad, *(skall)* till denna stads kassa erlägga tionde-penningen af hvad som ärfves. *BorgP* **1847–48**, Bil. s. 11. Myndigheterna i Stralsund ville utkräva tiondepenningen på det hus, som han fått vid sitt giftermål. *3SAH* LVI. 2: 41 (**1945**).

TIORB, se **teorb**.

TIOTAL *ti³w~ta²l*, i dagligt tal äv. *ti³e~*, n.; best. **-et.** (**tie- 1784** osv. **tio-** *c.* **1710** osv.) [jfr d. *tital*; ssg av **TIO**, räkn., o. **TAL**, sbst.¹]

1) antal av tio; grupp l. mängd l. summa o. d. av tio; ofta i uttr. betecknande: cirka tio, dels i best. form, dels i förb. *ett tiotal*. HESSELIUS *Fruentsp.* 31 (*c.* **1710**). Det är icke godt att stadga en för noga bestämd afsöndring emellan personer af olika ålder, som till exempel i Bern, der nästan hvart tiotal af år har sin egen anvista sällskapskrets. RADEMINE *Knigge* 2: 14 (**1804**). Antalet af närvarande adelsmän uppgick stundom .. knappt till mera än ett tiotal. DE GEER *Minn.* 1: 57 (**1892**). På något mer än en veckas tid har inte mindre än tiotalet flickor i åldern mellan 14–17 år rymt hemifrån. *SkånD(B)* **1958**, nr 6, s. 14. Vi kom några tiotal meter framåt. OLSSON *3Hap.* 122 (**1967**). — särsk. (numera föga br. utom i Finl.) i pl.: stort antal, stor mängd, tiotals; äv. i uttr. *tiotal tusen*, tiotusentals. Han berättade att .. *(älgarna)* i hans barndom visade sig i flockar på tiotal. WETTERHOFF *Skog* 1: 16 (**1883**). I medlet af 1500-talet besöktes veterligen hamnen vid Kemi af karelare och tiotal handelsfartyg. RAMSAY *VägvFinl.* 368 (**1905**). *(Sv.)* under tiotal av år *(t.)* Jahrzehnte lang. AUERBACH (**1915**). Tiotal(s) tusen .. fiender. PETTERSSON *Bergroth Högsv.* 25 (**1958**).

2) siffra som anger hur många tiotal (i bet. 1) som ingår i ett (nedskrivet) tal o. som i decimalsystemet står näst längst till höger, tiotalssiffra; antal tiotal i ett tal; särsk. i uttr. *jämnt* l. *jämna tiotal*, i fråga om summa o. d. som avrundats till helt tiotal; förr äv. om talet tio. *VetAH* 3: 51 (**1742**). *(Sv.)* Tiotal .. *(t.)* die Zahl zehn. ÖoL (**1852**). Det var .. först genom 1855 års kungl. stadga om mått och vigt, som dessa blefvo indelade efter tiotal. FALKMAN *Mått* 2: 49 (**1885**). Talet 735,89 är sammansatt af 7 hundraden, 3 tior, 5 ettor .. dess hundratal är 7, tiotal 3, ental 5. *RedALärMöt.* **1896**, s. 199. Härvid är att iakttaga, att sådan leverans alltid bör ske i jämna tiotal kronor. DOSS o. LANNGE 344 (**1908**). I full överensstämmelse härmed är tiotal även en förkortning av tiornas antal. *PedT* **1908**, s. 117. Många elever har svårt att skilja mellan ental, tiotal och hundratal. *DN* 30/11 **1987**, s. A15.

3) årtionde; särsk. (o. numera bl.) om det andra decenniet av ett århundrade, i sht om 1910-talet; vanl. i best. form. MOLLER (**1807**). Sjuttonde århundradets tvenne sista tiotal. *3SAH* 2: 104 (**1887**). KLEEN *Kvinn.* 152 (**1910**; *om 1810-talet*). Det mångartade och förvirrade upplysningsarbetet ner genom tiotalen. HÖGBERG *Frib.* 22 (**1910**). På tiotalet *(dvs.)* 1910-talet. *StSvTyOrdb.* (**1989**).

Ssgr: (**2**) **TIOTALS-RÄKNING.** (numera bl. tillf.) decimalsystem; jfr **-system** o. **decimal-indelning**, **tio-delning**, **tio-räkning**, **tio-täljning**. Att vigten intill senaste tid, då tiotalsräkning införts, alltid beräknats efter metall- eller stapelstadsvigt. *2VittAH* 23: 29 (**1857**, **1863**). Vi erinra .. derom, att inom metersystemet är tiotalsräkningen strängt tillämpad. *Alm.* **1888**, s. 31. — **-SIFFRA.** siffra som anger antalet tiotal (o. som i ett (nedskrivet) tal i decimalsystemet står näst längst till höger). Det hela tal, som har ß till enhetssiffra och den först erhållna tiotalsziffran, är för stort. BJÖRLING *Alg.* 1: Not. s. 7 (**1861**). Tio-talssiffra *(dvs.)* siffra som markerar tiotal (t. ex. 3 i 38, 2 i 29 osv.). *IllSvOrdb.* (**1955**). — **-SYSTEM.** (numera bl. tillf.) decimalsystem; jfr **-räkning** o. **decimal-indelning**, **tio-delning**, **tio-räkning**, **tio-täljning**. ZWEIGBERGK *Räkn.* 3 (**1839**).

Avledn. (till **3**; *litt.-vet.*): **TIOTALISM.** om riktning inom svensk litteratur som framträdde under 1910-talet; vanl. i best. form. Tiotalismens fordran på social realism. LANDQUIST *Minns* 186 (**1949**). — **TIOTALIST.** särsk. om företrädare för tiotalismen. Det karaktäristiska märket för 10-talisterna .. är kulten af den yttre formen, af stilen och versspråket. *NSv.* **1910**, s. 464.

TIP, se **tippa**, sbst.², **tips**. — **TIPA**, se **tippa**, sbst.¹ — **TIPEX**, se **tippex**.

TIPI *tip⁴i* l. *ti⁴pi*, r.; best. **-n**; pl. **-er** (*2NF* 12: 491 (**1910**) osv.), äv. **-s** (MACFIE *Farväl* 88 (**1943**) osv.). (**teepe**

1935–1943. **tipi 1910** osv.) [av amerik. eng. *teepee*, *tepee*, *tipi*, av nordamerikanskt indianspr. *tipi*] om mer l. mindre tältliknande byggnad l. hydda (i sht använd ss. bostad bland vissa nordamerikanska indianstammar). På prärierna utgjordes den förhärskande typen af den koniska tipin .. täckt af hudar, lätt att flytta och lämplig att motstå de trädlösa slätternas stormar. *2NF* 12: 490 (**1910**). Teepe, *(dvs.)* indianhydda, liknande en lappkåta. MACFIE *Lagereld.* 14 (**1936**).

TIPP *tip*[4], sbst.[1], r. l. m. (IERICI *Colerus* 2: 264 (*c.* **1645**: Öratippen) osv.) ((†) n. *RA* I. 4: 60 (**1597**)); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-ar** (*VetAH* **1753**, s. 279, osv.) ((†) **-er** MÅNSSON *Åderlåt.* 25 (**1642**: örnetipper)), förr äv. **TIBB**, r. l. m., best. **-en**. (**tepp 1740** (: nästeppen). **tibb 1688** (: Näse-Tibb)–**1892** (: nästibb). **tijp-** i ssg **1553** (: tijpkolff). **tip 1538** (: örnatip). **tipp 1597** osv. **tippe-** i ssgr **1550** (: tippekolff)–**1618** (: tippekolffuar). **tippie-** i ssg **1555** (: tippiekolff)) [sv. dial. *tibb*, *tipp*; beträffande varianten **TIPP** jfr äv. d. *tip*, nor. *tipp*, mlt. *tip*, lt. *tipp*, mnl., nl. *tip*, mht. o. t. dial. *zipf*, meng., eng. *tip*; germ. ord med grundbet.: ngt spetsigt; (gm sekundärt avljud) samhörigt med **TAPP**, sbst.[1], o. **TOPP**. — Jfr **NIPPERTIPPA**, **TAPP**, sbst.[1], **TIMP**, sbst.[1], **TIPPA**, sbst.[2, 3] o. v.[2], **TIPPELPUNS**, **TIPPEN**, **TIPTOP**] om utskjutande l. yttersta (mindre) parti av ngt, utskott l. topp l. ände; särsk. om sådant parti osv. som är avsmalnande; spets (se **SPETS**, sbst.[2] **1**). *RA* I. 4: 60 (**1597**). *(Han)* måste esomoftast klättra sig up på tipparna af de brantaste Bergen. *SvMerc.* 2: 604 (**1757**). Munnen *(vid sjukdom hos boskap)* blir helt svart med fläckar, blod-blåsor, skarphet och upstigande tippar med as-lik lukt. *VetAH* **1759**, s. 297. Knapt tippen uppå skon hon skönja kan för magen. BELLMAN *(BellmS)* 5: 108 (**1783**). Av *(bokstaven)* u's högra böjda stapel syns översta tippen. FRIESEN o. GRAPE *CodArg.* 189 (**1928**). — jfr **RÅLS-TIPP**. — särsk. om yttersta parti av (utskjutande) kroppsdel (numera i sht i fråga om näsa). Tibben på näsan eller tungan. LIND (**1749**). Nu maka tipp mot tipp af näsorna ihop, / Ett sätt bland fjellens folk att vänskap ge tillkänna. FRANZÉN *Skald.* 4: 38 (**1810**, **1832**). Ve den, som vågar så mycket som röra med den yttersta tippen av sitt lillfinger vid någon av hans askar. OTERDAHL *Borgarh.* 14 (**1913**). *(Flygfiskarna)* voro .. nära en half fot långa, och deras sidfenor voro åtskilliga tum breda från tipp till tipp. *VFl.* **1914**, s. 138. Öronen *(hos en strävhårig foxterrier)* ska vara små och V-formade, måttligt tjocka med tipparna prydligt övervikta. *JägUppslB* 506 (**1989**). jfr **NÄS-TIBB** o. **FINGER-**, **NÄS-**, **STJÄRT-**, **SVANS-**, **ÖR-TIPP**.

Ssgr: A: **TIPP-FORMIG**, som har formen av en tipp, spetsig. *2NF* 37: 589 (**1925**). — **-KOLV**, se **B**.

B (†): **TIPPE-KOLV**. (**tipp- 1553 tippe- 1550–1618**) med spets försedd kolv (se d. o. **I 2**), kraftig pil o. d. *EnköpTb.* 59 (**1550**). Sedan han kom up, spente en up en stålbuge och skött honum back i ryggen medt en tijpkolff. *G1R* 24: 546 (**1553**). Syndennes menniskia .. haffuer sine Spyflughur, lijka som Dieffuulens tippekolffuar, i wårt Fädhernesland inskutit. LLAURENTII *Nyåhrspr.* D 1 a (**1618**).

Avledn.: **TIPPIG**, adj. tippformig; förr äv. bildl. Nu få wi se, om du lärer wara så tippig i ditt tal och swar emot honom, som du warit emot din Far och Mor. MODÉE *FruR* 61 (**1738**). Tippiga badmössor. *GHT* 19/6 **1964**, s. 9.

TIPP *tip*[4], sbst.[2], r.; best. **-en**; pl. **-ar**. [liksom d. *tip* o. nor. *tipp* av eng. *tip*, vbalsbst. till *tip*, kasta omkull, stjälpa, tippa (se **TIPPA**, v.[4])]

1) (för ändamålet avsedd) plats för tippning (se **TIPPA**, v.[4] **II 2**) av (o. utfyllning med l. lagring av) jord l. sten l. slagg l. snö o. d., avstjälpningsplats, tipplats; särsk. om avstjälpningsplats för sopor, soptipp; äv. bildl; äv. (numera bl. tillf.) om (l. med inbegrepp av) det som tippa(t)s. *Hamna på tippen. Slänga på tippen.* Vid de pågående fyllningsarbetena .. användes, för att få "tippen" eller den påkörda fyllningen af småsten och dylikt att sjunka, dynamitladdningar. *SocDem.* 21/1 **1892**, s. 2. Den afschaktade jorden fördes .. till en staden tillhörig tipp. *Dagen* 13/3 **1899**, s. 1. Det är väldiga foror av snölass, som i dessa dagar dragit ned till kajerna och de tippar, som användas för snöafstjälpning. *VL* **1908**, nr 64, s. 2. Fadern fick fråga sig fram till ett ställe, där han äntligen fick tillstånd att vräka allt lövet på en tipp. LO-JOHANSSON *Kungsg.* 16 (**1935**). *(Renhållningslagen)* säger .. att deponering (lägga sopor på en tipp) räknas som behandling. *RenFramt.* 122 (**1988**). — jfr **GRÅBERGS-**, **SLAGG-**, **SNÖ-**, **SOP-TIPP**.

2) anordning för tippande (se **TIPPA**, v.[4] **I 1**, **II 1**), tippanordning; särsk. (o. numera i sht) om sådan anordning på fordon. Sedan vid nedre stationen anordnats ett slags stjälpbord för lassningen af jord, saledes en tipp, som vickades kring en axel, påskyndades driften. *TT* **1900**, Byggn. s. 95. För kolutskeppningen finnas .. åtskilliga hydrauliska "tippar" för lastning i mindre fartyg och pråmar. *2UB* 9: 474 (**1906**). Vi tillverkar tippar och flak .. för montering på lastbilar och släpvagnar. *DN(A)* 18/2 **1964**, s. 23. — jfr **GRÅBERGS-**, **KOL-TIPP**.

TIPP, sbst.[3], r. l. m. [av ovisst ursprung] (†) om ett slags hasardspel med kort för två (l. flera) personer. *MoB* 4: IX (**1763**). Eld uppå spisen, lustigt må ske / durack och l'ombre, tipp och trisett. BELLMAN *(BellmS)* 6: 43 (*c.* **1765**). Tipp. Med udda och jemnt. Detta spelas merändels mellan 2:ne, men afven flera personer .. Med rödt och svart. Spelas blott af 2 personer. *HbiblSällsk.* 1: 352 (**1839**). DALIN (**1854**).

Avledn.: **TIPPA**, v.[1] (†) spela tipp. Han frestar också Fortuna, quinzar, tippar och pharaoniserar. *MoB* 4: XIII (*c.* **1767**). MEURMAN (**1847**).

TIPP, sbst.[4], se **tippen**.

TIPPA *tip*[3]*a*[2], sbst.[1], äv. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) **TYPPA** *typ*[3]*a*[2], om person f., om djur f. l. r.; best. **-an**; pl. **-or**. (**tipa 1833 tippa 1621** osv. **tippu-** i ssg **1908** (: tippugräs). **typpa** *c.* **1730** (: Orrtyppan) osv.) [sv. dial. *tippa*, *typpa*, nor. dial. *tippa*, *tippe*; till *tipp*, lockord till höns (jfr sv. dial. *tipp*, *tipp tipp*, *tippa*, *tippera*, *typpera* m. m.); ordets anv. i Finl. kan äv. ha gynnats av fin. *tipu*, kyckling]

1) (utom i Finl. numera bl. tillf.) höna; äv. i allmännare bet., om (små)fågel; särsk. med prägel av barnspråk: pippi (se **PIPPI**, sbst.[1]). FORSIUS *Fosz* 35 (**1621**). Tuppen låckar sina höner eller Typpor. BROMAN *Glys.* 3: 370 (*c.* **1740**). Ärlan, den lättfota, vingade tippan, / Kilade fram och tillbaka på klippan. CFDAHLGREN 2: 69 (**1839**). Tipporna värpa flitigt. FORSSMAN *Skolfl.* 18 (**1918**). Lanthusmodern *(i USA)* kan ta sin levande tippa till fågelhandlaren för att få den avlivad, plockad och urtagen. *Idun* **1951**, nr 10, s. 28. En romantisk båtfärd till Salutorgets kajer, där man .. kan pricka tippor och sen för-

tära en mustig jaktsupé. *Hufvudstadsbl.* 8/8 **1999**, s. 22. — jfr SNÖ-, STRAND-TIPPA o. ORR-TYPPA.

2) [ordet kan i denna bet. vara elliptiskt för l. ha påverkats av NIPPERTIPPA] (†) i bildl. anv.: flicka l. (ung) kvinna. Tippa *(är)* een ung Flicka. RUDBECK D. A. *Atl.* 4: 203 **(1702)**. Florinna. Pappa, pappa, låt mig slippa! Kungen. Nej, det törs jag ej, min tippa. TOPELIUS *Läsn.* 1: 173 **(1865)**. KLINT 973 **(1906)**. — jfr SKOGS-TIPPA.

TIPPA, sbst.², r. l. f.; pl. **-or**; äv. **TIPPE**, n.?, äv. **TIP**, sbst.¹, r. l. m. l. f. **(tip 1797. tippa 1685** (: sottippor, *pl.*) osv. **tippe 1896)** [sannol. till TIPP, sbst.¹, syftande på att blommorna l. blomsamlingarna är spetsformade l. till utseendet påminner om en tofs l. kägla o. d.] **1)** (i Finl., †) om växt av släktet Eriophorum Lin.; jfr HAR-, TUV-, ÄNGS-ULL. *(Betesmarken erbjöd boskapen)* vissa årsens tider något bete, bestående af de så kallade gräs-sorter Sia och hvit tip (Eriophorum). SMEDS *Malaxb.* 199 *(cit. fr.* **1797)**. *BotN* **1896**, s. 5. **2)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ss. efterled i ssgrna MUS-, RÅTT-TIPPA o. SÖT-TIPPOR.

TIPPA, sbst.³, r. l. f.; pl. **-or**. [sannol. överförd anv. av *tipp*, spets, i bet.: på toppen av huvudet uppsatt l. upprullad hårflata (jfr TIPP, sbst.¹)] (i Finl.) vanl. i pl., särsk. i uttr. *Borgå tippor* (äv. sammanskrivet), om vetebulle l. vetelängd i form av (en serie brytbara) flätade figurer (bakad o. saluförd i staden Borgå). Borgå tippor med russin. TOPELIUS *Läsn.* 1: 67 **(1865)**. Jag sändes att för 15 kopek köpa "tippor" och sockerskorpor från bagar Karlsson. NORDMANN *BorgåBarn* 36 **(1906)**.

TIPPA, v.¹, se **tipp**, sbst.³ *avledn.*

TIPPA, v.² **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-NING**. [sv. dial. *tippa*; sannol. till TIPP, sbst.¹] (†) fläta l. sätta upp (hår) med band; särsk. ss. vbalsbst. *-ning* konkret, om håruppsättning. ARVIDI 64 **(1651**; *i rimlista utan angiven bet.*). LINNÉ *Skr.* 5: 135 **(1732)**. Öfwer hjeszan låg et silfwer-glitter band, som war intippadt och uppehölt tippningen. LINNÉ *Sk.* 42 **(1751)**. Håret på Pigorna är skedt midt i pannan, baktil tippadt med rosiga silkes-band och sammets borda. LINNÉ *Sk.* 66 **(1751)**. WISTRAND *NordMAllmog.* 29 **(1909)**. — jfr IN-TIPPA.

TIPPA, v.³ **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [sv. o. nor. dial. *tippa*, droppa, drypa; sannol. ljudhärmande bildning; anv. i Finl. kan äv. ha gynnats av fin. *tippa*, droppe, o. *tippua*, droppa] (i Finl., numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) droppa. *TPedFinl.* **1895**, s. 126. Det droppar, det tippar från trädens grenar och från stadens alla takrännor. LINDBERG *AnnLis* 112 **(1901)**.

TIPPA tip^3a^2, v.⁴ **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-NING**; **-ARE** (se *avledn.*). [liksom dan. o. nor. *tippe* av eng. *tip*, falla, kasta omkull, stjälpa, av meng. *týpe*, *tīpe*; av ovisst ursprung. — Jfr TIPP, sbst.²]

I. intr.

1) till följd av kraftig lutning falla l. störta (omkull), välta; äv. om person: (tappa balansen o.) falla (omkull); särsk. dels i uttr. *tippa runt*, slå runt (jfr SLÅ, v. **I 2** *r δ*), dels i uttr. *tippa över ända*, falla omkull l. över ända; äv. i bildl. anv. Bakkälken tippade, hvarunder kettingen lossade och stenen halkade af densamma. *SD* **1896**, nr 133, s. 8. Lasten, som bestod av björkved, tippade över en renhållningsarbetare, som kom gående på trottoaren. *GHT* **1944**, nr 40, s. 5. I en båck tippar gumman överända ner i vattnet. *ModLärFÅ* **1953**, s. 111. Plötsligt tippade båten runt. *SvD(A)* 9/4 **1965**, s. 20. Har man dessutom problem i skolan på grund av att man inte lärt sig läsa och skriva kan det bli just detta som gör att man tippar över kanten. *DN* 1/11 **1994**, s. B20.

2) om behållare o. d. (i sht om vagn för transport av slagg l. malm o. d.): kraftigt luta (så att innehållet töms ut); i sht om behållare som konstruerats för att kunna tömmas på detta sätt. Slaggen tages i en vagn, som tippar åt sidan. *JernkA* **1886**, s. 201. Rostet *(till besparingskokaren)* är inrättat så, att man med ett tryck av spiskroken får det att tippa och tömma den blivna askan i spisen. *KatalÅhlénHolm* 37: 141 **(1916)**. Då *(gruv)*vagnen skall tömmas, köres den ut på tippspåret, där den tippar af sin egen tyngd. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 7: 24. Tippvagn skall ha låsanordning, som hindrar korgen att tippa oavsiktligt. *SvByggkatal.* **1955**, s. 50. — jfr SJÄLV-TIPPANDE o. SID-TIPPNING.

3) luta (i viss riktning), inta lutande position; i sht ss. p. pf. i adjektivisk anv. l. ss. vbalsbst. *-ning*; äv. i bildl. anv., om förskjutning av styrke- l. jämviktsförhållande. Molarerna i underkäken äro lätt "tippade" och en aning lösa. *SvTandlakT* **1932**, s. 370. *(Genom motorns)* högt belägna anbringningspunkter .. undvikes, att motorn tippar vid starka accelerationer i åkriktningen. *TT* **1941**, Allm. s. 23. Genom att noga registrera tippningen av markytan i området har det varit möjligt att bestämma utflödet av lava från den underjordiska magmakammaren. STEPHANSSON *SvVandr.* 34 **(1983)**. Den inre balansen inom EU tippar norrut. *GbgP* 3/3 **1994**, s. 13.

II. tr.

1) motsv. **I 1**; med avs. på sak l. person: fälla (omkull) gm att kraftigt luta, knuffa l. stjälpa l. välta (omkull); särsk. i uttr. *tippa ngt* l. *ngn över ända*, stjälpa l. välta över ända; äv. i bildl. anv. Troligen hade han ensam tippat *(de anfallande)* rallarne öfverbord .. darest de icke *(osv.)*. *GHT* **1898**, nr 129 B, s. 1. Ännu hade de inte tippat den rangliga kanoten. *Robinsonböck.* 1: 132 **(1945)**. Mängden fakta .. hotar hela tiden att tippa texten över ända. *GbgP* 8/7 **1988**, s. 4. Många frysbilar har tippats över ända av rasande bretagniska fiskare och lasten strötts ut på motorvägen. *DN* 12/2 **1994**, s. C4.

2) motsv. **I 2**; i sht i pass. l. ss. vbalsbst. *-ning*; särsk.

a) med avs. på behållare o. d.: (bringa att) kraftigt luta (så att innehållet töms ut), stjälpa (se STJÄLPA, v. **II 8** *a*); äv. med inbegrepp av *b*. *TurÅ* **1896**, s. 62. Holländarevagn, har högt liggande behållare, som tippas medelst ett baktill sittande handtag. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 7: 77. Tippningen av släpvagnen kan ordnas med hjälp av en separat motor på släpvagnen. *Vagmaskinl.* 283 **(1942)**. — jfr SID-TIPPNING.

b) med avs. på innehållet i behållare o. d.: tömma (ur) gm att kraftigt luta, avstjälpa l. utstjälpa (jfr STJÄLPA, v. **II 8** *b*); äv. utan (närmare) tanke på behållare, övergående i bet.: slänga, göra sig av med. *Tippning av sopor förbjuden.* Hela apparaten är rörlig omkring en axel, så att innehållet i dess öfre rum kan tippas i en underställd vagn. *JernkA* **1892**, s. 37. Kolhuset .. var så inrättat, att man kunde köra in i det på en stor brygga för att tippa kolet i den ficka, som tillhörde hyttebrukaren. *VästmFmÅ* 16: 74

(1926). Det är .. en avsevärd del av soporna som helt enkelt tippas i sjön. *SvD(A)* 1931, nr 49, s. 5. Lossning *(av träkol)* avses ske genom tippning från automobilen i järnvägsvagn. *SFS* 1942, s. 266. Det verkar som om .. *(den mördade)* tippats ur bilen. *GHT* 1947, nr 9, s. 20. På motsatta stranden tippade en bil sin snölast. *FemFinFörf.* 61 (1974). — jfr SLAM-, SNÖ-TIPPNING.

3) motsv. I 3; med avs. på sak.: (bringa att) luta; stundom äv. med obj. ersatt av prep.-uttr.; i fråga om upprepad rörelse äv.: vicka. *KemT* 1907, s. 68. Vår gamla gungstol, vilken han .. tippade fram och tillbaka på golvet. ARONSON *SlumpMyndl.* 164 (1922). Som en blixt rusade han fram, och just innan Sixten hade fått fotfäste på torra land tippade han en aning på plankan. LINDGREN *MästBlomkv.* 77 (1946). Två .. sjuksköterskor kom i störtsprång från expeditionen, tippade sängen. JERSILD *BabH* 290 (1978).

Särsk. förb.: TIPPA AV[10 4]. till II 2 (*a*,) *b*: stjälpa av l. tömma ur (ngt) gm tippning. *SD(L)* 25/9 1904, s. 4. I tre dagar har lastbilar åkt fram och tillbaka och tippat av grus. *Expressen* 21/11 1990, s. 21. — TIPPA UR[10 4]. till II 2 *b*: stjälpa l. tömma ur (ngt) gm tippning. Ständigt kom nya skopor åkande fram efter linbanan, tippade ur sitt innehåll och vände tillbaka efter mera. OLZON *Llewellyn GrönDal* 76 (1940). — TIPPA ÖVER[10 40]. 1) till I 1 (o. 3): till följd av kraftig lutning falla l. välta omkull, tippa runt l. över ända; äv. i bildl. anv., dels om förskjutning av styrke- l. jämviktsförhållande, dels övergående i bet.: övergå (i ngt) l. förändras (till ngt). *VFl.* 1913, s. 106. De ställde lumpkärran alldeles vid kajkanten så att den när som helst kunde tippa över. WÄSTBERG *Kung.* 418 (1955). Vågskålen tippar över till den trista moralismens fördel. *DN* 22/4 1998, s. B2. Det skulle kunna tippa över i ren underhållning. *Expressen* 25/9 2003, s. 6. 2) till II 1: gm att kraftigt luta välta l. stjälpa l. vända över (ngt). *HantvB* I. 8. 1: 64 (1939). Ta ut formen och tippa över kycklingen till andra brostsidan. *Expressen* 22/9 2000, s. 52.

Ssgr (i allm. till I 2, II 2): A: TIPP-ANORDNING[~020]. anordning för tippning (o. tömning) av behållare o. d.; jfr tippnings-anordning. *HufvudkatalSonesson* 1920, 1: 599. Där fanns också en lastvagn med tippanordning, som automatiskt höjde lastflaket och samtidigt öppnade bakgaveln. *Dædalus* 1956, s. 109. — -BIL. (last)bil försedd med (flak o.) tippanordning. *DN* 7/2 1986, s. 40. — -BRYGGA. (numera bl. tillf.) brygga (se brygga, sbst.[1] 2) där malm o. d. tippas (o. lagras). *SD(A)* 1902, nr 541, s. 3. — (II 3) -BRÄDA. om tippbar bräda avsedd för l. använd vid medicinsk behandling l. vid rehabilitering l. träning o. d. *SvD* 1/2 1977, s. 17. — -FLAK. på lastbil l. annat fordon: flak (se flak, sbst.[1] 4 slutet) som medelst tippanordning kan lutas (o. tömmas). *Vägmaskinl.* 283 (1942). — -KÄRRA. kärra med tippbar korg, stjälpkärra. KLINT (1906). Vid de minsta sprängningsarbetena användas tippkärror för transporterna. *IngHb.* 5: 1197 (1948). — -MASSA. massa (se massa, sbst.[2] 3) (av jord l. sten l. sopor o. d.) som tippats l. avses att tippas; vanl. i pl. *SvD(A)* 20/11 1958, s. 10. Stockholms gröna kullar, uppbyggda de senaste decennierna av miljontals kubikmeter tippmassor, lockar fjällfåglarna. *DN* 10/11 1996, s. C1. — -PLATS. plats för tippning (av jord l. sten l. sopor l. snö o. d.), avstjälpningsplats, (del av) tipp (se tipp, sbst.[2] 1); jfr -ställe o. tippnings-plats. *SD(A)* 7/11 1906, s. 12. Tippning av fyllning medgives .. efter anmälan hos vakten, vilken anvisar lämplig tipplats. *UNT* 8/11 1941, s. 2. — -SKOPA. skopa (se skopa, sbst.[1] 2) med tippanordning. CANNELIN (1921). Å tippskopa .. har tyngdpunkten sådant läge .. när skopan är fylld, att den kommer att tömma sig själv så fort spärren öppnas. *IngHb.* 2: 476 (1948). — (I 1) -SKYDD. (anordning till) skydd (se d. o. 2 *b* slutet) mot tippning. *Säkerhetshandb.* 15 (1990). Spisen ska .. vara försedd med tippskydd, så att den inte kan välta. *SDS* 9/3 1995, s. C7. — -SPÅR. om för ändamålet särskilt avsett (järnvägs)spår där (tipp)vagnar tippas l. tippar. SIMMONS *FlKiruna* 300 (1910). Då *(gruv)*vagnen skall tömmas, köres den ut på tippspåret, där den tippar af sin egen tyngd. *HufvudkatalSonesson* 1920, 7: 24. — -STOCK. (förr) Tippstock, *(dvs.)* vid kaj utlagd stock för att kvarhålla fordon vid afstjälpning. ÅLUND *Ant.* (c. 1900). — -STÄLLE. jfr -plats. KLINT (1906). — (II 3) -SÄNG. (i längdriktningen) tippbar säng. *DN(B)* 15/1 1960, s. 13. — -VAGN. (järnvägs)vagn med (i sidled) tippbar korg (för transport o. lossning av slagg l. malm l. jord o. d.). WETTERDAL *Grufbr.* 282 (1878). Om lastningen sker i ett tåg med tippvagnar, som undan för undan skjutas fram av ett lok, kan man *(osv.)*. *Vägmaskinl.* 293 (1942). jfr sido-tippvagn

B: TIPPNINGS-ANORDNING[~020]. tippanordning. *PT* 1909, nr 242 B, s. 2. Vid de tidigaste konstruktionerna pumpades hydrauliska tippningsanordningar för hand. MOBERG *JordbrMek.* 494 (1989). — -PLATS. tipplats. *SD(A)* 22/10 1916, s. 4.

Avledn.: TIPPARE, sbst.[1], om person m., om sak r. till II 2. 1) (förr) om person som (yrkesmässigt) skötte l. handhade tippning (i sht vid gruvbrytning och järnvägsbyggande). *SocDem.* 25/8 1893, s. 2. Dugliga jordarbetare, Gropare, Tippare, Stenarbetare och Timmermän. *SDS* 21/3 1901, s. 4. jfr: Malmtippare. *JernkA* 1886, s. 162. 2) (i fackspr.) anordning l. apparat för tippning; äv. ss. senare led i ssgn sido-tippare: i sidled tippbar vagn (jfr sido-tippvagn). *TT* 1902, V. s. 12. Remtransportören .. som är försedd med en automatisk, rörlig tippare. *TT* 1903, K. s. 40. jfr platt-forms-tippare. — TIPPBAR, adj. till II 2 o. II 3: som kan tippas l. lutas; särsk. om behållare o. d.: som kan tömmas gm tippning. Korgen *(på s. k. rundtippare)* är tippbar åt alla håll. *HufvudkatalSonesson* 1920, 7: 22. Bilvagn med tippbart flak. *SkånD(B)* 1957, nr 279, s. 16. Teatern har fått en tippbar vridscen. *GbgP* 23/1 2003, s. 47.

TIPPA *tip*^{3}*a*^{2}, v.[5] -ade. vbalsbst. -ANDE, -NING; -ARE (se *avledn.*). [liksom dan. o. nor. *tippe* av eng. *tip*, tippa, tipsa, till *tip*, vink, tips (se TIPS)] motsv. TIPS *b*, *c*: (på mer l. mindre goda grunder) förutsäga (ngt, i sht) utfall l. resultat av handling l. skeende l. förutsäga (ngn) som vinnare o. d.; särsk. i fråga om (vadhållning i) sport l. andra tävlingssammanhang: förutsäga l. gissa utfall av tävling l. match o. dyl. l. vinnare i tävling osv.; äv. med obj. ersatt av prep.-uttr., särsk. i förb. *tippa på*. *Jag tippar på Malmö FF.* *SD(A)* 9/2 1905, s. 6. Det är svårt att tippa matchen. *IdrBl.* 5/3 1924, s. 1. Det har ald-

rig tidigare hänt, att så många nya löpare startat i denna långa tävling, och därför kan man mindre säkert tippa utgången. *SvD(B)* 25/2 **1925**, s. 10. Ingen lyckades tippa de 8 boxningsmästarna. *DN* 12/3 **1925**, s. 11. Skall vi tippa på att det fordras över 65 meter i segerresultat? *SvD* 7/7 **1972**, s. 12. Nio av herrhandbollens tolv tränare tippar RIK som elitserievinnare kommande säsong. *GbgP* 15/9 **1996**, s. 48. — jfr **SEGER-, SVÅR-TIPPAD.** — särsk.

a) i konkret(are) anv., i fråga om organiserad vadhållning: fylla i rad(er) l. markera match(er) på tipskupong; äv. utan obj., särsk. i bet.: lämna in tipskupong o. tipsinsats till tipsombud; särsk. ss. vbalsbst. *-ning* konkret: tips (se d. o. *c*). *NDA* 1/4 **1929**, s. 5. Av de vid tippningen influtna medlen skola 50 procent användas till vinstutdelning. *SvD(A)* **1934**, nr 265, s. 21. Parterna *(måste)* själva hava haft den uppfattningen att .. *(vinsten)* skulle delas mellan dem oberoende av vem som tippat vinstraden. *NJA* **1939**, s. 434. Hon hade lyckats tippa 8 oavgjorda matcher rätt. *DN(A)* **1957**, nr 302, s. 1. Tipparen vet .. vilka risker han utsätter sig för när han tippar. *RiksdP* **1957**, 2 K nr 30, s. 5. Tippandet hade .. givit en vinst på 2260 kr. *NJA* **1986**, s. 404. — jfr **STRYK-, SYSTEM-TIPPNING.**

b) i allmännare anv., i fråga om förutsägelse l. antagande l. gissning i andra sammanhang än sport o. d. *Upsala* 3/4 **1924**, s. 3. På torsdagsmorgonen tippades tämligen allmänt .. bötesstraff eller möjligen villkorlig dom. *SD* **1930**, nr 8, s. 9. *(Han)* vill inte tippa någon som eventuell efterträdare till den ryske statschefen. *GHT* **1947**, nr 48, s. 5. *(Vid tentamen för kemi-professorn skulle man)* resa sig och buga för professorskan men icke hälsa på jungfrun .. när någon av de båda .. kom in med kaffebrickan .. Tippade man fel, gjorde man enligt ryktet bort sig totalt som kemist. *LundagKron.* 3: 238 **(1955)**. Arbetstagarrepresentanterna tror att löneökningstakten år 2001 ligger på 3,6 procent medan arbetsgivarna tippar på 3,4 procent. *SvD* 12/9 **1996**, s. 42.

Ssgr (i allm. till *a*): **A** (numera föga br.): **TIPP-VINST.** tipsvinst; jfr **tippnings-vinst**. *SvD(A)* 17/1 **1931**, s. 3.

B: **TIPPNINGS-KUPONG.** (numera bl. mera tillf.) tipskupong. *SvD(A)* 19/4 **1930**, s. 5. Till uppgifterna hör bl. a. .. att ta emot tippningskuponger och sälja lotter. *Hufvudstadsbl.* 10/5 1988, s. 19. — **-SÄLLSKAP.** (†) tipsbolag. *SvD(A)* 3/4 **1929**, s. 3. Polisen kan icke hindra tippningssällskapens uppkomst, men väl söka sätta stopp för deras fortsatta framfart. *NDA* 22/9 **1932**, s. 8. *UNT* 1/5 **1933**, s. 6. — *(a, b)* **-TÄVLAN.** (numera bl. mera tillf.) tippningstävling; äv. i allmännare anv.: gissningstävling. *IdrBl.* 23/1 **1924**, s. 2. Avgiften för rätt att deltaga i s.k. tippningstävlan höjdes med ett belopp om 5 öre. *BtRiksdP* **1948**, 7: nr 6, s. 3. Volvo-kvällens speaker .. delar ut första pris i tippningstävlan. *Motorför.* **1955**, nr 5, s. 6. — **-TÄVLING.** tips; tipsomgång; jfr **-tävlan**. *IdrBl.* 17/10 **1924**, s. 7. 1924 ordnade GT den första tippningstävlingen för sina läsare. *GT* 8/5 **2002**, s. 25. — **-VINST.** (numera knappast br.) tipsvinst; jfr **tipp-vinst**. *Motion i 2 kam.* **1935**, nr 484, s. 7. *IllSvOrdb.* **(1964)**.

Avledn.: **TIPPARE**, sbst.[2], m.//ig. person som tippar (resultat av match osv.); särsk. dels om person som fyller i (o. till tipsombud lämnar in) tipskupong, dels om deltagare i tipspromenad o. d. *IdrBl.* 25/1 **1924**, s. 3. Fem tippare med tolv rätt får var och en 14.448:65 kr. *UNT* 23/4 **1935**, s. 8. Duktiga tippare. Söndagens tipspromenad .. lockade ut drygt 70 startande i det vackra vädret. *SDS* 9/2 **1995**, s. C5. jfr **siffer-, stor-, stryk-, system-, sömmerske-tippare**. Ssg: **tippar-**, äv. **tippare-kår**. jfr **kår**, sbst.[3] **2**. *IdrBl.* 11/1 **1935**, s. 12. I detta läge har vi .. valt att vara generösa mot tipparkåren, sade Tipstjänsts VD. *SvD* 8/3 **1996**, s. 41.

TIPPA *tip³a²*, v.[6] **-ade**. vbalsbst. **-ANDE, -NING.** [av eng. *tip*, specialbet. av *tip*, slå lätt, lätt vidröra (jfr **TIPS**)] *sport.* särsk. om målvakt i fotboll o. andra bollspel: gm (lätt) beröring (i sht med fingertopparna) få (boll) att ändra riktning (o. därigm avstyra att bollen hamnar i målburen); särsk. ss. vbalsbst. *-ning* konkretare; särsk. i förb. med adv. *ut*. JONASON *Fotb.* 102 **(1917)**. Vid femton minuter klarade Lindberg ett jätteskott från högerinnern Coppe genom att tippa bollen till hörna. *SvD(B)* 31/5 **1924**, s. 9. *(Målvakten)* slänger sig blixtsnabbt och tippar ut bollen. *DN* 7/10 **1995**, s. D12. *(Målvaktens)* tippning i ribban var bland de svettigaste räddningar vi sett. *Expressen* 26/5 **2001**, s. 14.

TIPPARE, se **tippa**, v.[4, 5] *avledn.* — **TIPPBAR**, se **tippa**, v.[4] *avledn.* — **TIPPE**, se **tippa**, sbst.[2], **tippen** *anm.* **2:o**. — **TIPPE-**, se **tipp**, sbst.[1]

TIPPELPUNS, r. l. m.; pl. **-ar**. [ssg med **PUNS**, sbst.[3]; förleden sannol. av lt. l. nl. *tippel*, spets, högsta punkt, avledn. av *tipp* resp. *tip* (se **TIPP**, sbst.[1])] (†) puns (se **PUNS**, sbst.[3] **2**) med förhållandevis liten, konvex o. mer l. mindre halvklotformig ban för åstadkommande av insänkning l. fördjupning på metall. Tippelpunsar .. med konvex, nästan halfsferisk, polerad yta. ALMROTH *Karmarsch* 408 **(1839)**. SCHULTHESS **(1885)**.

TIPPEN, r. l. m.; äv. **TIPP**, sbst.[4], r. l. m. *Anm.* **1:o** Formen **tippen** kan äv. uppfattas som best. form av **tipp**. **2:o** Ordet förekommer äv. i formen **tippe**, n. DAHNERT **(1784)**. **(tipp 1738–1889. tippen** c. **1645–1885)** [av (en lt. motsvarighet till) t. *zipp, zipf*, sannol. av mht. *zipfiz*, möjl. av ett romanskt *tippita*, dissimilerad form av ett vulgärlat. *pippita* (se **PIPS**); sannol. har ordet äv. anslutits till **TIPP**, sbst.[1], då sjukdomen bl. a. kännetecknas av tungspetsens förhårdning] (†) om sjukdom hos tamfåglar, i sht höns, "pips". Bekomma .. *(gåsungar)* Tippen, så brän Dill vthi Aska, och blanda thet medh Salt, och giff them hwar Morgon. IERICI *Colerus* 1: 261 **(c. 1645)**. Tipp på höns. LIND **(1749)**. Tippen. Är Hönsens wanligaste sjukdom, som röjer sig genom körtlarnes förstoppning och tungspetsens tillhårdnande. WAHRMAN *Manski* o. *Wolstein* 273 **(1807)**. BJÖRKMAN **(1889)**. — jfr **HÖNS-TIPP(EN)**.

TIPPERNIPPA, äv. **TIPPENIPPA**, f., best. **-an**. **(tippenippa 1749. tippernippa 1776, 1845)** [bildat av **NIPPERTIPPA** gm omkastning av ssgsleden] (†) nippertippa. LIND **(1749)**. Ha, ha, Mamsell Tippernippa! är hon hemma där? KEXÉL *Sterbh.* 24 **(1776)**. *SthmFig.* **1845**, s. 366.

TIPPEX *tip⁴eks*, n., sbst. oböjl. (äv. skrivet med bindestreck. **tipex 1990** osv. **tippex 1989** (: Tipp-Ex-flaskan) osv.) [liksom eng. *tipp-ex* av t. *tipp-ex*, inregistrerat varumärke bildat till t. *tippen*, skriva på maskin, o. lat. *ex*, (se **EX-**)] om (inregistrerat varumärke betecknande) (vitfärgad) flyktig vätska avsedd för (o. oftast använd vid) överstrykning l. radering (o. korrige-

ring) av (maskin)skriven text; särsk. i uttr. *med tippex*; ofta behandlat ss. egennamn. *Expressen* 17/6 **1990**, s. 6. Tipp-Ex .. är ett hot mot miljön. *Expressen* 25/2 **1992**, s. 17. Namnskylten är skriven med vitt tippex på dörren. *Expressen* 2/3 **1993**, s. 7. Den gamle tegnérianen .. arbetar fortfarande med tippex när han handfast brukar sin skrivmaskin. *KvällsP* 13/1 **2000**, s. 48.

Ssg: **TIPPEX-FLASKA**. (mindre) flaska (av plast) för l. med tippex. Det var bara att plocka fram Tipp-Ex-flaskan och måla över alla sammanträden och moten i almanackan. *ICAKurir.* **1989**, nr 31, s. 3.

Avledn.: **TIPPEXA**, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [jfr eng. *tippex*] (över)stryka l. (bort)radera (ngt) med tippex; särsk. i uttr. *tippexa bort* l. *över*; äv. abs.; äv. i mer l. mindre bildl. anv. Det är inte normalt att tippexa i originalprotokoll som går in till tingsrätten. *GbgP* 13/12 **1991**, s. 8. Man har tippexat över en mening där ordet "skit" ingår. *SvD* 6/10 **1994**, s. 8. Inga barn ska behöva stå ut med att mamma .. raderas ut, tippexas bort ur historieböckerna och samtalet, som om hon aldrig har existerat. *Expressen* 25/8 **2002**, s. 32.

TIPPIE-, **TIPPIG**, se **tipp**, sbst.[1] med *avledn.* — **TIPPTOPP**, se **tiptop**. — **TIPPU-**, se **tippa**, sbst.[1]

TIPS *tip⁴s*, n.; best. **-et**; pl. =; förr äv. **TIP**, sbst.[2], r. (SERNER *CollinAffLond.* 103 (**1914**), ÖSTERGREN (**1958**)) l. n. (HAGLUND *Masthugg.* 198 (**1928**), ÖSTERGREN (**1958**)); best. **-en** resp. **-et**; pl. **-s**. *Anm.* 1 ä. språkprov stundom svårt att avgöra vilket numerus som föreligger i **tips**. (**tip** **1914–1958**. **tipps**, sg. **1946**. **tipps**, sg. l. pl. **1915**. **tips**, sg. **1924** osv. **tips**, pl. **1921** (: Londontipsen) osv.) [liksom d. *tip* l. *tips* o. nor. *tipp* l. *tips* av eng. *tip* (o. pl. *tips*); möjl. till *tip*, slå lätt (på armen l. armbågen för att därigm ge en vink om ngt). — Jfr **TIPPA**, v.[5], **TIPSA**] *Anm.* I nedanstående språkprov är **tips** sannol. att anse ss. eng. citatord: Den fashionabla världen, som åskådat *(kapplöpnings)*träningen och .. samlats på "Tips", hvilket märkliga ord kan öfversättas med: goda upplysningar i och för vadhållningen. *SDS* **1894**, nr 310, s. 2. (kortfattad) utsaga rörande förmodat l. önskvärt (l. ngn gg faktiskt) (framtida) förhållande l. händelseförlopp.

a) upplysning syftande till att vägleda l. vara till nytta för ngns handlande, i sht i fråga om praktiskt l. vardagligt göromål; råd l. anvisning l. vink; särsk. med bibet. av att upplysningen är inofficiell l. förtrolig; särsk. i uttr. *ge ngn (ett) tips* l. *tipset*, tipsa ngn; stundom svårt att skilja från *b*. *De fick tips på ett bra hotell. Tips om aktieplaceringar. Tack för tipset!* Det är ju en dundrande tip, ni ger mig, sade Filip. Jag spekulerar själv, litet. SERNER *CollinAffLond.* 103 (**1914**). Innan vi talar om den egentliga silverputsen, vill jag ge ett litet tips, som säkert kommer att intressera läsaren. HOLM *AlltFläck.* 64 (**1946**). Inga tips till tidningarna, varnade han när jag stod på trottoaren. TRENTER *LysLandn.* 134 (**1946**). Det var inte ord han behövde i skogen, på rymmarstråt, utan snus eller cigarretter, mat och pengar. Kanske ett tips var han skulle stjäla en eka. FRIDEGÅRD *LHårdVid.* 228 (**1951**). Polisen kunde efter tips från allmänheten snabbt gripa förövarna. *Expressen* 11/3 **1990**, s. 20. — jfr **SKÖNHETS-TIPS**.

b) (välgrundat) antagande om utfall l. resultat av handling l. skeende, i sht i fråga om (vadhållning i) sportsammanhang; förutsägelse l. gissning; äv. med bibet. av positivt utfall osv., särsk. i uttr. *få tipset*, tippas som segrare; jfr *a*, *c*; jfr **TIPPA**, v.[5] Tipps torde .. ha varit till fördel för djurgårdarna. *SvD(A)* 4/10 **1915**, s. 6. Vårt tips att Umeå skulle vinna stod sig. Laget tog ganska smartfritt hem segern. *VästerbK* **1929**, nr 167, s. 6. Tacka vet jag att inte ha några chanser, att ha alla tips emot sig. OLSSON *3Hap.* 181 (**1967**). Nottingham får tipset trots att laget bara gjort ett mål i de fyra senaste matcherna. *DN* 30/9 **1998**, s. C9. — jfr **KAPPLÖPNINGS-**, **SEGER-**, **STALL-TIPS**.

c) (organiserad) (med penningsinsats förbunden) vadhållning l. spel varvid antaget resultat av match l. tävling (i sht i fråga om fotboll l. hästsport) anges l. markeras på därtill avsedd blankett l. kupong o. d.; tippning; särsk. i uttr. *vinna på tips(et)*; stundom svårt att skilja från *b*; äv. konkret(are), dels om enskild omgång av sådan vadhållning osv., tipsomgång, dels om sådan (ifylld) blankett osv., tipskupong; jfr **TIPPA**, v.[5] *a*. Hela omsättningssumman för de sammanlagda tipsen uppgår till kr. 299,146. *Upsala* 20/6 **1929**, s. 7. Tänk om jag vann på tipset. KARNSTEDT *Slamf.* 162 (**1977**). En varugrupp som har en stark ökning från låg nivå är tips, toto m m. *Hand90Tal.* 140 (**1989**). Nio mil för att lämna in tipset? Nya regler slår ut glesbygdsombud. *Expressen* 28/10 **1994**, s. 15. — jfr **SIFFER-**, **STRYK-**, **SYSTEM-**, **SÖMMERSKE-TIPS**.

Ssgr (i allm. till *c*): **TIPS-BOLAG**[~02] l. [~20]. bolag (se **bolag**, sbst.[2] **3**) som (i vinstsyfte) bedriver organiserat (lagligt l. olagligt) tippande. *IdrBl.* 9/10 **1935**, s. 3. *(Hon hade)* ett jobb som kontorist på ett tipsbolag. WAHLÖÖ *Lastb.* 103 (**1962**). En 44-årig man som drivit s.k. tipsbolag har .. dömts till 30 dagsböter, för obehörigt anordnande av vadhållning. *SvD* 17/4 **1969**, s. 10.

— (*a*) **-CENTRAL**. om av polis l. annan institution (tillfälligt) inrättad enhet för emottagande av tips (rörande (viss) lagstridig gärning l. verksamhet). *GbgP* 22/11 **1990**, s. 34. Mordspanarna .. har upprättat en speciell tipscentral i polishuset. *GbgP* 12/9 **1996**, s. 11. — (*b*) **-ENLIG**. som är l. sker i enlighet med visst l. vissa tips; ofta ss. adv.: i enlighet med visst l. vissa tips. Sverige fick tipsenligt sträcka vapen i tyngdlyftningslandskampen i Göteborg mot Polen. *SvD* 8/2 **1971**, s. 15. Tipsenlig V 65-upptakt. *DN* 25/10 **1981**, s. 39. — **-FORM**. om form (karaktäristisk) för tippande; äv. konkretare, i uttr. *i tipsform*, i form av (stryk)tipskupong. Det ser ut som om de engelska matcherna skulle kunna få tipparna att intressera sig för den tipsform, som är den förhärskande på de brittiska öarna. *IdrBl.* 11/9 **1935**, s. 9. *(Tävlingen)* är utformad i tipsform med tio frågor. *GbgP* 30/11 **1995**, s. 30. — **-INSATS**[~02], äv. [~20]. insats (se d. o. **4** *a*) vid tippande. *1NJA* **1940**, s. 445. Enligt regeringens bestämmelser för Aktiebolaget Tipstjänsts verksamhet skall av tipsinsatserna .. 50 % användas för vinstutdelning. *PropRiksd.* **1977–78**, nr 115, s. 2. — **-KUPONG**. blankett (se **blankett**, sbst.[2] **3**) använd l. avsedd att användas vid tippande; särsk. (förr) om talong i tidning o. d. avsedd att avskiljas o. användas vid tippande; jfr **-lapp** o. **siffertips-**, **stryk-**, **stryktips-**, **tippnings-kupong**. Fem gånger i veckan kommer sällskapets tipskupong att införas i tidningen. *NDA* 1/4 **1929**, s. 5. *(Affären)* slarvade bort tipskupongen som gav nio miljoner i vinst.

GbgP 17/5 **1995**, s. 12. — **-LAPP.** (vard.) tipskupong. WIDEGREN *ABChokl.* 39 **(1937).** — **-MATCH.** (fotbolls)match på tipskupong. *SvD(B)* 21/4 **1944**, s. 8. 12 tipsmatcher lottades efter engelsk snöstorm. *SvD(A)* 3/4 **1966**, s. 40. — **-MEDEL**, pl. (i sht i fackspr.) jfr **-peng 2**. *UNT* 19/12 **1936**, s. 11. Tipsmedel kallas de av A.-B. Tipstjänst till statsverket inlevererade vinstmedel, av vilka en del utgår som statsunderstöd åt idrotten. *NFSportlex.* **(1946).** — **-OMBUD**$^{\sim02}$, äv. $^{\sim20}$. ombud (se d. o. **2** slutet) för tipsbolag med uppgift att emottaga o. till detta bolag vidarebefordra inlämnad tipskupong o. tipsinsats. Man skall komma ihåg att tipsombuden inte har till uppgift att granska tipskupongerna. *RiksdP* **1957**, 2 K nr 30, s. 5. — **-OMGÅNG**$^{\sim02}$, äv. $^{\sim20}$. omgång (se d. o. **II 10** *d*) av tips omfattande matcher på en o. samma tipskupong. *Upsala* 30/3 **1954**, s. 1. En öppen och svårtippad match avslutar tipsomgången. *DN* 19/5 **1987**, s. 42. — **-PENG.** vanl. i pl. **1)** till *a*: ersättning åt tipsare. *DN* 31/10 **1989**, s. 5. Hon har t o m lovat tipspengar till anonyma tjallare. *SDS* 10/2 **1995**, s. 2. **2)** (numera mindre br.) till *c*: tipsmedel. *IdrBl.* 11/1 **1935**, s. 12. En granskning av namnen på de orter, som fått del av tipspengarna, visar, att dessa i stor utsträckning kommit små och avlägset liggande orter till godo. *NFManKr.* **1939**, s. 357. *SvFolket* 12: 394 **(1940)**. **3)** till *c*: tipsvinst. *(Obligationerna)* köpte jag för tipspengarna som du gav mig. ARNÉR *SakSommar.* 203 **(1954).** — (*b*, *c*) **-PROMENAD.** tävling i form av promenad längs (snitslad l. på annat sätt utmärkt) bana med utplacerade frågor som besvaras på medförd blankett liknande stryktipskupong; jfr **-runda**. *SDS* 17/5 **1976**, s. 18. Efter paus kollas kurskunskaperna i en tipspromenad. *DN* 29/5 **1984**, s. 72. — **-RAD.** om enhet av i rad ordnade matcher på tipskupong; äv. om (det tippade) resultatet av dessa matcher. *SvDAb.* 17: 213 **(1940).** Först på torsdag tänker Tipstjänst meddela den rätta tipsraden. *GbgP* 5/3 **1996**, s. 37. — **-RESULTAT.** resultat i l. av tipsomgång. *UNT* 2/3 **1938**, s. 10. — (*b*, *c*) **-RUNDA.** tipspromenad; jfr **runda**, sbst.[1] **3**. *SDS* 11/7 **1983**, s. 15. — (*a*) **-TELEFON.** (särskilt upprättad l. upprättat) telefonförbindelse l. telefonnummer till tipscentral. *SDS* 11/3 **1987**, s. 25. Nu går det att ringa anonymt till en speciell tipstelefon i Trollhättans polisdistrikt. *GbgP* 12/6 **1989**, s. 9. — (*b*, *c*) **-TOLVA.** om tävling (tipspromenad o. d.) omfattande tolv frågor vilka besvaras på (blankett liknande) stryktipskupong; äv. (i sht förr) om tipsrad omfattande tolv matcher l. tävlingar vilkas resultat överensstämmer med de tippade. 19-årig flicka hade tipstolva. *UNT* 23/11 **1949**, s. 6. Sammanlagt tre deltagare klarade av elva rätt i sista omgången av tipstolvan. *Arbetet* 17/5 **1995**, s. 10. — **-VINST.** vinst av tippande l. vid tippning (i sht konkret, om vunna pengar); jfr **-peng 3** o. **tipp-, tippnings-vinst**. *UNT* 17/1 **1931**, s. 8.

TIPSA *tip*^{3}*sa*^{2}, v. **-ade.** vbalsbst. **-ANDE**; **-ARE** (se *avledn.*). [jfr dan. o. nor. *tipse*; avledn. av **TIPS**] (ngt vard.) motsv. **TIPS** *a*: upplysa l. meddela (ngn); ge vink l. råd; ge tips; särsk. i uttr. *tipsa ngn om ngt*; äv. abs. *GHT* 28/5 **1960**, s. 1. En person som såg sig föranlåten att tipsa polisen om var ynglingarna kunde hämtas. *DN(A)* **1963**, nr 59, s. 9. Hon hjälpte mig att få det jobb jag nu har, tipsade mig i alla fall om det. BENECKE *Munro JupitMån.* 234 **(1985).** Hon säljer varmkorv på Hötorget, tipsar Bill. BORN *RopSten.* 319 **(1991).** En gång i månaden tipsar vi om böcker. *GbgP* 12/12 **1997**, Bil. s. 2.

Avledn.: **TIPSARE.** m.//ig. person som ger l. gett tips (i sht till polis l. annan institution rörande (viss) lagstridig gärning l. verksamhet). Två av tipsarna *(i mordbrandsaffären)* är .. oanträffbara. *GHT* 11/4 **1961**, s. 1. Tipsaren sade att han visste att det skulle ligga en revolver på fyndplatsen. *GbgP* 23/4 **1998**, s. 6. Alla har rätt att lämna uppgifter om vad som helst till en tidning. Vi garanterar naturligtvis alla våra tipsare fullständig anonymitet. *KvällsP* 27/2 **2002**, s. 25.

TIPTOP l. **TIPPTOPP** *tip*^{3}*~top*^{2}, sbst., adj. o. adv. oböjl. (stundom skrivet med bindestreck mellan leden, förr äv. särskrivet. **tipptopp 1923** osv. **tiptop 1872** osv.) [liksom d. *tiptop*, nor. *tipp topp*, t. *tipptopp* av eng. *tiptop*; av *tip*, spets, topp (se **TIPP**, sbst.[1]) o. *top*, topp (se **TOPP**), med eg. bet.: i toppen av toppen] (ngt vard.)

I. ss. sbst.: höjdpunkt o. d.; särsk. dels (förr) i uttr. *tiptop av ngt*, det bästa l. finaste av ngt, höjdpunkten (se **HÖJD-PUNKT** slutet) l. gräddan (se **GRÄDDE 2** *b*) av ngt, dels i förb. med prep. *i* l. *på*, om ngt av högsta klass l. på topp. I Nordgrönland *(utgörs)* sjelfva tip-top af grönlands-aristokratien af familjen Broberg. FRIES *Grönl.* 70 **(1872).** Vår vidareutbildning ska vara i tipptopp för att möta framtidens krav. *DN* 11/3 **1998**, s. A10. Att det ändå inte blir högsta betyg *(på konserten)* beror på att .. *(artisten)* själv inte är på tiptop. *Expressen* 21/7 **2002**, s. 24.

II. ss. adj. o. adv.: utomordentligt bra l. fin, ”finfin”, ”jättebra”; utmärkt, förträfflig, förstklassig; av högsta klass, i bästa skick; äv. i inskränktare bet.: efter senaste l. nyaste modet, högmodern; ss. adv. äv.: utomordentligt, i högsta grad, helt o. hållet. *Allting är tiptop. Huset är i tiptop skick. Hon mår tiptop.* ”Tip-top”, sade vivörerna och smackade med tungan, ty detta var det nyaste Hamburgsuttrycket för något extra fint. HEDBERG *Mann Budd.* 1: 265 **(1904).** Hennes väska var tip-top och när hon öppnade den och lädret fick rynkor, luktade den dam. ENGSTRÖM *Black* 126 **(1914).** I Europa skulle det räknats som ganska tip-top modernt. CEDERSCHIÖLD *Manh.* 100 **(1916).** Ett tip top fordon med alla nya finesser. ROGBERG *Portug.* 26 **(1931).** Om säkerheten inte är tip-top, och det finns minsta risk, stängs luftrummet. *GbgP* 20/10 **2001**, s. 30.

Ssg (till **II**): **TIPTOP-FORM.** (numera bl. mera tillf.) särsk. i uttr. *i tiptopform*; jfr **form I 8**. *SvD(A)* 4/10 **1915**, s. 6. Vid tidpunkten för hans möte med Jack Johnson var han emellertid icke längre i sin tip-top-form. *Swing* **1920**, nr 6, s. 11. *SAOL* **(1998).**

TIQUE, se **tic**.

TIR *ti*^{4}*r*, sbst.[1], r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**; äv. **TIRA** *ti*^{3}*ra*^{2}, sbst.[1], r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**. (**tir 1803** osv. **tira 1792** (: Tirorna) osv.) [av nl. *tier* med samma bet., sannol. av fr. *tirer*, dra, dra ut (se **TIRAD**); formen **tira** är sannol. en utvidgning av **tir**] *repslag.* o. *sjöt.* om spiralformig skåra l. fördjupning (som vid repslagning uppstår) mellan dukter i tågvirke; äv. om varje särskilt varv som skåran gör runt tågvirket. FSJÖBOHM *Skeppstakl.* 15 **(1792).** Liken på alla slags segel fastsys nätt vid hvarje tir. PLATEN *Glascock* 1: 302 **(1836).** Om vanten se ut som de ofta blifvit lappsalfvade och tirarne äro fyllde af denna materia, så se upp med båda ögo-

nen. OXENSTIERNA *Vanderdecken* 14 (1865). Sladden uppslås till en längd som motsvarar omkring 8 tirar. ÖHRWALL *Knut.* 78 (1908). *(Matrosen)* virar upp sladden av en ända .. varpå han med märlspiken .. öppnar tirorna .. och sticker in parterna slag efter slag. LINDSTRÖM *Landk.* 125 (1941).

Avledn.: **TIRA**, v.¹ **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-NING**. fylla (tir) med garn o. d. (i syfte att erhålla en jämnare yta l. öka tågvirkets motståndskraft) (jfr **KLÄDA 4** *e γ*); i sht dels i pass., dels ss. vbalsbst. *-ning* konkret: fyllning i l. för tir. Skothornen och undra liket bör tiras under det att liket sys fast vid seglet. PLATEN *Glascock* 1: 302 (1836). Tirningen .. lägges derefter i tirarne och sträckes styf från ena till andra andan med en s.k. släpare eller ett stycke platting. FRICK o. TROLLE 54 (1872). Tirning av en tross utföres så, att märling, sjömansgarn eller fisklina av lämplig grovlek läggas i tiren runt trossen. SVENSSON *HbSjömansarb.* 54 (1941). Sedan tåget eller vajern spänts upp .. tiras detsamma, dvs. tirarna fyllas med garn, så att tåget blir runt. WEINBERG *Sjömansk.* 73 (1954).

TIR *ti⁴r*, sbst.², r.; best. **-en**; pl. **-ar**. [liksom d. *tier*, nor. *tir*, nl. o. t. *tier* av eng. *tier*, rad, varv, skikt; av ffr. *tire*, följd, svit, sannol. till fr. *tirer*, dra, dra ut (se **TIRAD**)] *sjöt.* om rad l. räcka av (regelbundet uppställda l. uppstaplade) tunnor l. balar l. lådor l. plankor o. d. i fartygslast. KLINT (1906). Tir .. *(dvs.)* lag eller rad av exempelvis fat i en fartygslast. *SohlmanSjölex.* (1955).

TIRA, sbst.¹, se **tir**, sbst.¹

TIRA *ti³ra²*, sbst.²; best. **-an**; pl. **-or**. [sannol. till **TIRA**, v.²] öga; i sht i pl.; utom i ssgn **BLÅ-TIRA** (se nedan) numera bl. tillf., vard. *Kvasargrabbar* 12 (1902). *(Han hade)* klämt till honom på Stockholmsvis – vänster hand höjd mot tirorna och höger i maggropen. ENGSTRÖM *1Bok* 63 (1905). Sätt brillorna för tirorna, om du inte ser! HULTENBERG *Barbusse Eld.* 1: 39 (1917). *IllSvOrdb.* (1955). jfr: Dessutom greps 10 slagskämpar för förhör sedan de .. tillfogat varandra blåtiror, fläskläppar och andra märken efter slagväxlingarna. *DN(B)* 11/2 1962, s. 7.

TIRA, v.¹, se **tir**, sbst.¹ *avledn.*

TIRA *ti³ra²*, v.² **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [jfr sv., nor. dial. *tira*, lysa, glänsa, titta o. d.; besläktat med fvn. *tírr*, isl. *tír*, ära, beröm, fsax. *tīr*, mlt. *tēr*, glans, beröm, god beskaffenhet, fht. *ziarī*, skönhet, prakt, prydnad; till en ieur. rot med bet.: glänsa, stråla. — Jfr **SEJDELBAST**, **SIR**, sbst.², **TIRA**, sbst.²] (numera starkt vard.) titta, se; i sht ss. imper.; särsk. i förb. med prep. *på*; äv. ngn gg: "glo". Hvart synen tirad' kring vor' all trä parvis ställte. TRUDEEN *Vitt.* 201 (c. 1690). Om du inte i tid skaffat biljett, då får du .. stå och tira dysterkvist utanför. CARLSSON *4711* 136 (1921). Tira, vilka graciösa sånghalmsplantager! ENGSTRÖM *Gubb.* 2: 51 (1922). Fy fan, tira på den där! TROLLE *O'Neill 3Dram.* 2: 56 (1924). Tira, jag köpte bullar av Eva-Lottas pappa för hela kronan. LINDGREN *MästBlomkv.* 128 (1946).

TIRA, v.³, se **tirra**.

TIRAD *tira⁴d*, r. l. m. l. f.; best. **-en**; pl. **-er** (**-ad** **1784** (: roman-tirad) osv. **-ade 1779–1857**. **-aden**, sg. best. **1775** osv.) [liksom d., nor., nl., t., eng. *tirade* av fr. *tirade*, avledn. av *tirer*, dra, bege sig, dra i väg; av ovisst ursprung. — Jfr **ATTIRALJ**, **RANTIRARA**, **RETIRERA**, **TIR**, sbst.¹·², **TIRALJERA**, **TIRASS**, **TIREFOND**]

1) om (del av) yttrande l. text med mer l. mindre enhetligt o. sammanhängande innehåll; särsk. med pejorativ bibet., liktydigt med: ordsvall, harang (se d. o. **2**); särsk. dels om yttrande osv. som uttryck för missnöje l. klagan: utgjutelse, klagovisa (se d. o. **2**), dels om prålig l. överlastad litterär framställning; förr äv. i fråga om litterär framställning av upphöjd l. högstämd karaktär, dels om längre replik i teaterstycke, dels i fråga om poesi, övergående i bet.: strof l. vers; äv. bildl. *Blomstrande tirader. Han for ut i en lång tirad.* Jag tviflar .. ingalunda att det ju var på mig som den vackra tiraden syftade. KELLGREN *(SVS)* **6**: 52 (1775). Canonens dunder-knallar gåfvo likasom puncter åt Mousqueteriets långa tirader. LINNERHIELM *1Br.* 185 (1794, 1797). Under ett samtal .. meddelade han mig en tirad i en depesch, som han nyligen erhållit från Paris. AHNFELT *KrontRiv.* 1: 195 (1887). Coriolanus blev en verklig dundersuccé och publiken applåderade de aktuella tiraderna. *Skådebanan* **1934**, nr 6, s. 112. *(Hans)* lilla bok ger mindre av biografiska data .. än romantisk-patetiska omdomen, reflexioner och – man frestas att tillägga – tirader. *Rig* **1939**, s. 55. *(Han)* omkade .. sig över sitt ensamma anklingsliv i trottsamma tirader. PLEIJEL *Fungi* 18 (1993). — jfr **ROMAN-**, **SLUT-TIRAD**.

2) [jfr motsv. anv. i fr. o. it.] (†) i musikstycke, om (noterad (se **NOTERA**, v.¹) l. improviserad) diatonisk löpning (se **LÖPNING**, sbst.³ **4**) som utfyller ett större intervall; jfr **PASSAGE 6**. När tvänne noter äro i afstånd från hvarandra, eller i afskildt intervall, och man upfyller detta intervall med alla sina diatoniska noter, så kallas det af en del musik-lärare en Tirad. ENVALLSSON (1802). EKBOHRN (1904).

TIRAILLERA, se **tiraljera**. — **TIRAILLEUR**, se **tiraljör**.

TIRALJERA *tir¹alje⁴ra*, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-ING**. (**tirailler- 1813–1874**. **tiraljer- 1817** osv.) [liksom t. *tiraillieren* av fr. *tirailler*, skjuta, dra; iterativbildning till *tirer* (se **TIRAD**). — Jfr **TIRALJÖR**]

1) (förr) intr.: om (truppförband av infanteri)soldater: strida (l. formera l. öva sig för strid) l. attackera i spridd ordning (se **SPRIDA IV 3** *a β*); äv. övergående i bet.: skjuta (med spridda o. upprepade skottsalvor); äv. i allmännare bet.: skärmytsla; ss. vbalsbst. *-ing* äv. konkretare: (formering för l. övning i) strid i spridd ordning; äv. bildl. Wi exercera, tiraillera och skjuta rätt flitigt. *AJourn.* **1813**, nr 138, s. 4. Man bör märka at Tiraljeringen aldrig i Franska reguliera arméerne begagnades såsom batalj-ordning, utan blott vid vanliga jägarestrider. LEFRÉN *Förel.* 1: 249 (1818). Den första af dessa Bataljoner .. var dessutom öfvad i tiraljering mot taflor och mot dockor af mans storlek. *KrigVAH* **1833**, s. 4. *(Kvickroten)* tiraljerar under jorden, sticker upp en blankare här, der man minst väntar den. STRINDBERG *Blomst.* 132 (1888). Under rastdagarna skulle trupperna erhålla några timmars övning i tiraljering och fälttjänst. *HT* **1926**, s. 12.

2) [jfr motsv. anv. i t.] (†) intr.: (mellan två parter ömsesidigt) trassera (långsiktiga) förlagsväxlar utan reell täckning. JUNGBERG (1873). Tiraljera .. förekommer isynnerhet vid s. k. vexelrytteri, då personer, boende på längre afstånd från hvarandra, öfverenskomma

att utställa långsigtiga vexlar den ene på den andre, för att förskaffa sig penningar. SMEDMAN *Kont.* 7: 83 (1874). EKBOHRN (1904).

3) (†) tr.: om (truppförband av infanteri)soldater: attackera (ngn (l. ngt)) i spridd ordning; äv. bildl. Fransmännen .. åtnöjde sig med at endast tiraljera de ankommande trupperna. *KrigVAH* 1817, s. 199. *(Från Röda rummet)* företogos formliga razzier omkring salen *(på Berns salonger)* då nöden var stor och det gällde att uppspåra några pengar; då bildades kedja; två man tiraljerade läktarne och två togo salongen på långsidorna öfver. STRINDBERG *RödaR* 89 (1879).

TIRALJÖR *tir¹aljœ⁴r*, m.; best. **-en**; pl. **-er**. (**tirailleur 1803** (: Tirailleur-systemet)–1874. **tiraljör 1806** (: Tiraljörkedjan) osv.) [liksom t. *tiroilleur* av fr. *tirailleur*; till *tirailler* (se TIRALJERA)]

1) (förr) motsv. TIRALJERA 1: (infanteri)soldat som tiraljerade l. var utbildad för l. uppövad i tiraljering, jägare (se d. o. 2 *a*); särsk. om soldat tillhörande förband av tiraljörer; äv. övergående i bet.: skarpskytt (se d. o. 2); förr äv. bildl; jfr BLÄNKARE, sbst.² 1. PFEIFFER (1837). Franska tiraljörer smögo sig ikring i skog och mark emellan de svenska vedetterna för att ned skjuta Officerare. *2MoB* 1: 30 (c. 1850). Tiraljörerna skyla rytteriets anordningar, styrka, afsigter och förberedande manövrer. SYLVAN *Vial* 1: 182 (1863). Skilnaden mellan den enkom utbildade tiraljören och linieinfanteristen har hittills hufvudsakligen framgått ur den förres färdighet i långskjutning. *KrigVAH* 1880, s. 8. I parlamentet, där han närmast gjorde intryck av en lattbevapnad tiraljör, som skärmytslade i bataljens utkanter. SPÅNGBERG *BanbrHovd.* 130 (1939).

2) (†) motsv. TIRALJERA 2, om person(er) som (ömsesidigt) trasserar (långsiktiga) förlagsväxlar utan reell täckning. EKBOHRN 2: 391 (1868). EKBOHRN (1904).

Ssgr (till 1; förr): A: **TIRALJÖR-ELD.** (**tiraljör- 1812** osv. **tiraljörs- 1854** osv.) eldgivning av tiraljör(er) (jfr **eld** 9 *b*); äv. i allmännare anv., om spridd o. upprepad eldgivning; äv. bildl. *KrigVAH 1811–15*, s. 117 (1812) Den i nyare tider utbildade tiraljor-elden .. kan helt och hållet förstora artilleriet på vallgångarne. HAZELIUS *Bef.* 396 (1836). HEMBERG *Minn.* 128 (1936; *bildl.*). — **-FÄKTNING.** tiraljörstrid; jfr **fäktning** 1. *ConvLex.* 8: 211 (1838). De tyska trupperna hafva i allmänhet föga vana vid tiraljörfäktning, men dock mera än engelsmännen. *KrigVAT* 1853, s. 509. — **-KEDJA.** (**tiraljör- 1806** osv. **tiraljörs- 1900** osv.) jfr **kedja**, sbst. 3 *a γ*. *KrigVAH* 1806, s. 17. *(Kolonnen)* lämpade sig dock föga för eldstriden, för hvilken åter tiraljörkedjan (den spridda ordningen) blef den brukliga formeringen. TINGSTEN *AnvTakt.* Bih. 19 (1887). — **-KRIG.** krig fört i spridd ordning. LEFRÉN *Förel.* 1: 248 (1818). — **-LINJE.** (**tiraljör- 1818** osv. **tiraljörs- 1900** osv.) jfr **linje** 3 *b α*. LEFRÉN *Förel.* 1: 297 (1818). Liksom af sig sjelf *(utvecklades)* ett nytt taktiskt system, ett system af kolonner i förening med tiraljörlinier. TINGSTEN *AnvTakt.* Bih. 19 (1887). — **-PLUTON.** jfr **pluton**, sbst.¹ *KrigVAT* 1833, nr 9, s. 16. 1848–71 nyttjades i Sverige benämningen tiraljörer på den tredjedel af manskapet vid hvarje kompani, tiraljörpluton, som var afsedd för striden i spridd ordning. *2NF* 29: 126 (1919). — **-STRID.** (**tiraljör- 1832** osv. **tiraljörs- 1900** osv.) strid i spridd ordning; jfr **-fäktning**. *KrigVAH* 1832, s. 138. I nutidens stora tiraljörstrider är soldaten långt mera än förr, då han stred i täta, slutna massor, öfverlemnad åt sig sjelf och åt sitt eget omdöme. *KrigVAH* 1883, s. 68. — **-SVÄRM.** jfr **svärm** 2 *b α* slutet. Stundom upplösa sig hela bataljoner i tiraljörsvärmar, lida derigenom mindre af elden och kunna bättre använda egen. *KrigVAT* 1859, s. 471. — **-SYSTEM.** jfr **system**, sbst.¹ 5 *b*. *KrigVAH 1807*, s. 103 (1803). I revolutionskriget blef tiraljör-systemet infördt af Fransmännen. *ConvLex.* 8: 211 (1838). — **-TAKTIK.** jfr **taktik** 1. *KrigVAT* 1857, s. 566. I 1866 års krig .. tillämpade preussarna först av alla .. så kallad tiraljörtaktik. *Rig* 1944, s. 128. — **-TJÄNST.** (**tiraljör- 1844** osv. **tiraljörs- 1889** osv.) tjänst ss. tiraljör. *KrigVAH* 1844, s. 35.

B: TIRALJÖRS-ELD, -KEDJA, -LINJE, -STRID, -TJÄNST, se A.

TIRANTIJN, se **tiretaine**.

TIRASS, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er**. (**tiras 1845**. **tirass 1770** osv. **tirasse 1785**) [liksom nl. *tiras*, t. *tiross*, eng. *tirasse* av fr. *tirasse*, fångstnät för fåglar; till *tirer*, dra (se TIRAD)] (förr) om (större) jaktnät som kastades o. drogs samman över på marken tryckande fågel (i sht rapphöns); jfr DRAG-NÄT 2, KASSE, sbst.³ 3 *b*, RAPPHÖNS-GARN, -NÄT. TROLLE-BONDE *Hesselby* 130 (*i hondl. fr.* 1770). Tirass. Efter betydelsen: dragnät. Dess storlek är olika; vanligen sex alnar i fyrkant, knuten af grönt garn och på sidorna genomdragen med en stark skoning. SVEDERUS *Jagt* 225 (1831). Tirass är ett .. fångningsredskap för Rapphöns. *TJäg.* 1834, s. 1115. *2SvUppslB* (1954).

TIRBAST, se **tibast**.

TIREFOND, r. l. m.; best. **-en**; pl. (anträffat bl. i bet. 2) **-s**. [liksom eng. *tire-fond* av fr. *tirefond*, ssg av *tirer*, dra (se TIRAD) o. *fond*, botten, bakstycke, grund (se FOND, sbst.¹)] (†)

1) om skruvformigt kirurgiskt instrument (i sht för upplyftning av vid trepanation lössågat benparti). MEYERSON *SerofinInstr.* 17 (*i handl. fr.* 1759). Har själfva sågningen fortgått tillräckligt djupt, inskrufvas i det af pyramiden bildade hålet en s. k. tirefond .. en omkr. 2 cm. lång, konisk skruf med kraftigt handtag, hvarefter benbiten lösbrytes. *2NF* 29: 668 (1919).

2) rälsskruv. *TT* 1901, Allm. s. 12. *Hufvudkotal-Sonesson* 1920, s. XXVIII.

TIRETAINE, n. (**direntin 1669**. **tirantijn 1668**. **tiretaine 1815**. **tirtainer 1747**) [av fr. *tiretaine* (se DIRDOMDEJ, TARTAN, sbst.²)] (†) om visst slags tyg av ylle (o. linne); jfr DIRDOMDEJ. Randot Tirantijns Bordtäcke. *Bouppt Sthm* 1668, s. 543; möjl. ssg. Tirtainer, som är et lätt Ylle-tyg. KÖNIG *LärdÖfn.* 5: 136 (1747). Bure .. *(dvs.)* ett groft Tiretaine, af hälften ull- och lingarn, 1/2 stab bredt; från Picardie. SYNNERBERG 1: 53 (1815).

TIRIAK(ELSE), se **teriak**.

TIRLA *tir³la²*, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE.** [sv. dial. *tirla*; jfr dan. o. nor. dial. *tirle*, sjunga, drilla; jfr äv. lt. *tierlieren*, sjunga som en lärka; av ljudhärmande ursprung] (numera mindre br.) tirra. Men mykket gladare begynner Lerkan siunga / Och tirlar ganska nätt med Silkeslenan Tunga. SPEGEL *GW* 205 (1685). ÖSTERGREN (1958).

TIRONSK *ti⁴ronsk* l. *tirw⁴nsk*, adj. [jfr t. *tironisch*, eng. *tironian*; av lat. *tironianus* i uttr. *notae tironianae*, ett system för snabbskrift som tillskrivits den romerske skriftställaren TIRO, Ciceros förtrogne och tidigare slav,

till lat. *tiro*, ung soldat, rekryt, nybörjare, av ovisst ursprung] (förr) som hänför sig till det system för snabbskrift som utbildades o. användes i antikens Rom; i sht i uttr. *tironska noter* (jfr **NOT**, sbst.[2] **1**). *JournManuf.* 2: 47 (**1826**). (*Till lönnskrift*) kunde man .. i viss mening föra de s. k. tironska noterna. *2NF* 17: 280 (**1912**).

TIRRA *tir³a²*, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. (**tira** *c.* **1730**. **tirra 1773** osv.) [av ljudhärmande ursprung] (numera mindre br.) om (små)fåglar, i sht lärkor: kvittra, drilla; jfr **TILLRA 2**, **TIRLA**. BROMAN *Glys.* 3: 269 (*c.* **1730**). Sånglärkan .. som under sin upstigande flygt från åkerfälten, ständigt drillar och tirrar. FISCHERSTRÖM *Mäl.* 167 (**1785**). Lockrop och sång äro hos hussvalan ett tirrande kvitter. ROSIO *SvFågl.* 130 (**1946**). ÖSTERGREN (**1958**).

TIRSBAST(A), se **tibast**. — **TIRTAINER**, se **tiretaine**. — **TIS**, se **tills**. — **TISAN**, se **ptisan**. — **TISBA**, se **tispa**. — **TISBAST**, se **tibast**.

TISDAG *ti⁴s~da¹g* l. (vard.) *ti⁴sda* l. *tis⁴da*, r. l. m.; best. **-dagen** *ti⁴s~da¹gen* l. ⁴~⁰¹ l. ³~²⁰ l. (vard.) **-dan** *ti⁴sdan* l. *tis⁴dan*; pl. **-dagar** *ti³s~da²gar* l. ⁴~¹⁰ l. ⁴~⁰¹. (**tids-** (**-dz-**) **1587–1747**. **tiis-** (**-ij-**, **-ss-**, **-sz-**) **1540–1745**. **tijdes-** c. **1607**. **tis- 1521** osv. **tiss-** (**-sz-**) **1617–1670**. **tist- 1536** (: huitatistdagen). **tydz- 1699**. **tys- 1709**. **tÿs- 1577**. **tyss- 1652**) [fsv. *tisdagher*; jfr fd. *tisdagh*, dan. o. nor. bm. *tirsdag*, fvn. *týsdagr*, nor. nn. *tysdag*, fht. *ziestag*, feng. *tīwesdæg*, (eng. *tuesday*); efter lat. *dies Martis*, Mars' dag, tisdag, ssg av gudanamnet *Tyr* o. **DAG**] om (enl. internationell standard sedan 1973) veckans andra (l. enl. ä. uppfattning, tredje) dag. *Idag är det tisdag. Vi ses på tisdag. Julafton infaller på en tisdag i år. Första tisdagen i juni. Hon brukar vara ledig på, om tisdagarna. De tänker stanna till (på) tisdag. Natten till tisdag ska det bli regn.* Tisdagen nest efft(*e*)r kiere søndag. *SthmSkotteb.* 3: 187 (**1521**). Skall sam(*m*)e päning(*er*) wara wthe nu om tidzdagen nest kom(*m*)and(*is*). *TbLödöse* 22 (**1587**). Beplictade han sigh ath willa komma thil h(*enne*)s n(*ade*) nu på tidzdagh nest kommendis. *TbLödöse* 226 (**1590**). (*Borgmästarna tillsades*) at the .. tillholla stadzens inwånare holla sahbatz daghen heligh, at på Söndagar .. inga brollop här effter hollas må .. vthan om Tidzdaghen, eller om andra söchnedaghar. *ConsAcAboP* 1: 4 (**1640**). Det var om en tisdag. STRINDBERG *NRik.* 181 (**1882**). På tisdag skall man flytta från en bostad till en annan, om man skall komma att trifvas. NORLIND *AllmogL* 475 (**1912**). Tisdagen den 20 december 1949 firade Svenska Akademien .. sin högtidsdag. *3SAH* LX. 1: 7 (**1949**). — jfr **FASTLAGS-**, **FET-**, **PANNKAKE-**, **PINGST-**, **PÅSKA-**, **SOVE-**, **STENKAKS-TISDAG**. — särsk. i vissa uttr. *a*) *i tisdags*, *förra tisdagen* (förr äv. i sådana uttr. som *i tisdagse*, *förleden tisdags*), sistlidna tisdag. Th(*et*) store tiuffuerj, som i tÿsdagz om natten nu nästförliden skeedde vpå Stockholmz slott. *2SthmTb.* 5: 217 (**1577**). Forleden Söndags, Måndags och Tisdags .. beginge wi våra bonedagar. SWEDBERG *SabbRo* 1653 (**1689**, **1712**). CARL XII *Bref* 33 (**1699**: i tydzdagse). Förra tisdagen blev det seger mot Luleå. *GbgP* 15/11 **2002**, s. 36. *b*) (numera bl. i skildring av ä. förh.) *vit(a) tisdag*, ss. benämning dels på fettisdagen, dels på tisdagen i påskveckan; jfr **FET-TISDAG**, **SVART-MÅNDAG**, **VIT-TISDAG**. Dagarna i påskveckan heta: svarta måndag, hvita tisdag, dymmelonsdag (*osv.*). SUNDÉN *AllmogelVg.* 84 (**1903**). I Skåne (*skulle*) fastlagstisdagen, eller som det där hette hvita tisdag, allt husfolket hafva pannkakstraktering, på det att mjölet af årets gröda måtte bli hvitt. *Fatab.* **1913**, s. 162.

Ssgr: **A**: **TISDAG-KVÄLL**, **-MORGON**, se **B**.

B: **TISDAGS-AFTON**. [fsv. *tisdags aptan*] jfr **afton 1** o. **-kväll**. STURZEN-BECKER *HinsidSund.* 2: 49 (**1845**). — **-KVÄLL**. (**tisdag- 1943** osv. **tisdags- 1889** osv.) jfr **-afton**. BJÖRKMAN (**1889**). — **-MORGON**. (**tisdag- 1987** osv. **tisdags- 1632** osv.) Om Tisdags margonen gick åther Anders Boij till denne Wellam. *RP* 2: 203 (**1632**). — **-NUMMER**. jfr **nummer 7** *a*. LUNDELL (**1893**). — **-SOPPA**. sluring (se d. o. **2**); äv. bildl.; jfr **soppa**, sbst.[1] **2**. HAGDAHL *Kok.* 147 (**1879**). Ja, ni fruntimmer har goda dagar nu för tiden; tank på våra författarinnor! Ölsupa; tisdagssoppa, lite variationer på andras tema och de utnämnas till jättesnillen af Lilla Sakris! STRINDBERG *GötR* 90 (**1904**). Tisdagssoppa med helgryn, kålrötter och potatis kokt på spadet av måndagens salta bringa. LINDER *Tid.* 65 (**1924**).

TISL, se **tistel**, sbst.[2] — **TISLA**, se **tissla**. — **TISLE-**, se **tistel**, sbst.[2]

TISPA *tis³pa²*, om person f., om djur f. l. r.; best. **-an**; pl. **-or**. (**tisba 1740**. **tispa 1555** osv.) [sv. dial. *tispa*; jfr dan. o. nor. *tispe*; av ovisst ursprung] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tik, hynda; förr särsk. oeg., ss. skymfligt tillmäle till l. skymflig benämning på kvinna. Giff(*ve*)r Anders Matzsson .. tilkenne, att Nilss Boije hade fått itt stycke ang .. för een tispa, som bönderne hade slagit ihall. TEITT *Klag.* 278 (**1555**). Tisba, hwilket hon höll för icke bettre än hora. *NVedboDomb.* Vårt. **1740**, § 10. LUNDELL (**1893**).

TISS, se **diss**, sbst.[1], **tills**. — **TISSA**, se **dissa**. — **TISSDAG**, se **tisdag**. — **TISSE**, se **diss**, sbst.[1]

TISSEL *tis⁴el*, sbst.[1], n.; best. **tisslet**. [vbalsbst. till **TISSLA**]

1) motsv. **TISSLA 1**: verksamheten att tissla; förhållandet att det tisslas; tassel; särsk. (o. i sht) i det pleonastiska och allittererande uttr. *tissel och tassel*, viskningar, hemlighetsmakeri; jfr **TISSELTASSEL**, sbst.[2] **1**. SAHLSTEDT (**1773**). Heurlin hade alltid mycket tissel och tassel med honom. LILJECRONA *RiksdKul.* 382 (**1840**). Ingeborgs smilande ansikte tycktes ge Elida bud om det tissel, man fört om henne och Villgott. BROWALLIUS *Elida* 292 (**1938**). Utanför källaren väntade vi på guhben under ett tissel och tassel. NILSSON *HistFärs* 86 (**1940**). Två knektar i snack med varandra där nere, de blängde uppåt; inget tissel, sköt sysslan i stället! ARNÉR *Finnas* 107 (**1961**). Han kände sig uttittad, tyckte sig höra tissel och tassel bakom ryggen. *Expressen* 10/6 **2000**, s. 56.

2) (numera bl. mera tillf.) motsv. **TISSLA 2**: (mjukt l. svagt) prasslande l. porlande ljud; jfr **TASSEL 2**, **TISSELTASSEL**, sbst.[2] **2**. Och trådet är med på vad som helst, / när lövverkets tissel mal. FJELNER *Typ.* 76 (**1921**). Vi höra ett svagt tissel från strilande vatten. BOBERG *RannBjörn* 19 (**1946**).

TISSEL, sbst.[2], se **tistel**, sbst.[2]

TISSELTASSEL *tis³el~tas²el*, av. ¹⁰~⁴⁰, sbst.[1], r., best. **-eln**, l. **TISSLATASSLA** *tis³la~tas²la*, r.; best. **-an**. (ofta skrivet med bindestreck mellan leden. **tisseltassel 1891** osv. **tisslatassla 1902** osv.) [folketymologisk ombildning (med anslutning till **TISSELTASSEL**, sbst.[2] **1**) av

det lat. växtnamnet *Cassia fistula* (jfr **KASSIA 3** *anm.*)] (numera bl. i skildring av ä. förh.) om (den förr ss. läkemedel l. godsak nyttjade) frukten av växten Cassia fistula Lin., kassia (se d. o. **3**), rörkassia; äv. (ngn gg) om växten. WoJ **(1891)**. Cassia fistula (kassiabaljor, kassiaskidor, tissel-tassel) benämnas de cylinderformiga, 30–60 cm. långa och 2–4 cm. tjocka, svartbruna, hårda och träartade baljorna af trädet med samma namn. *VaruförtTulltaxa* 1: 86 **(1912)**. Tissla-tasslan (Cassia fistula) med långa guldregnsliknande blomställningar. GISLÉN *UppgSolL* 59 **(1933)**. Under 1700-talets lopp välsignades .. landsorten med .. *(apotek)* som sakkunnigt tillhandahöll blodiglar och tisslatassla åt en allt bredare och allt krankare allmänhet. *DN* 7/2 **1989**, s. 19.

TISSELTASSEL *tis*[1]*el~tas*[4]*el*, äv. [30~20], shst.[2], n.; best. **-tasslet**. (stundom skrivet med bindestreck mellan leden, förr äv. särskrivet) [ssg av **TISSEL**, sbst.[1], o. **TASSEL**. — Jfr **TISSELTASSEL**, sbst.[1]]

1) tissel (se **TISSEL**, sbst.[1] **1**). Alt flicker smicker hon ju som en Huggorm skyr, / Alt tissel tassel hon samt rall och sqwaller flyr. COLUMBUS *(SVS)* 2: 150 **(1671)**. Då Albertina kom ut, förnam hon ett ifrigt tisseltassel emellan .. jungfru Beata .. och en hop bondflickor. ZEIPEL *Set.* 1–2: 113 **(1847)**. Hon, som for till Stockholm, undan skvaller och tisseltassel i lilla Vimmerby. *DN* 18/2 **1995**, s. A6.

2) (numera bl. mera tillf.) tissel (se **TISSEL**, sbst.[1] **2**). När snipan in uti vassen glider, / .. Då blir det trängsel och gny och trassel, / Och rundt omkring, hvilket tissel-tassel. GELLERSTEDT *2Dikt.* 78 **(1881)**. OLSON *VDikt.* 36 **(1947)**.

TISSLA *tis*[3]*la*[2], v. **-ade**. vbalsbst. **-AN** (†, *AB* 25/10 **1892**, s. 3), **-ANDE**, **-ING** (†, *Kamraten* **1894**, s. 200 (: tisslingar, *pl.*)); **-ARE** (se *avledn.*); jfr **TISSEL**, sbst.[1] **(tisl- 1526–1868** (: tislare). **tissl- (-sz-) 1639** osv.) [jfr dan. o. nor. *tisle*; sannol. av ljudhärmande ursprung, samhörigt med **TASSLA**. — Jfr **TISSELTASSEL**, sbst.[2]]

1) tassla; särsk. i opers. pass.; ngn gg äv. tr., med saksubj.; särsk. (o. i sht) i uttr. *tissla och tassla*, se **TASSLA 1** slutet. OPETRI 1: 52 **(1526)**. Brocman tisslade så lange med .. Reuterholm. at RådCammaren .. befallte CancellieCollegium, at återfordra fullmakten. TILAS *Ant.* 2: 282 **(1770)**. De tre flickorna lutade sina hufvud samman tisslande och hviskande. HEIDENSTAM *Alienus* 1: 44 **(1892)**. Här och där tisslade en springbrunn sina entoniga små hemligheter. OSSIANNILSSON *ÖdMan* 148 **(1912)**. De tisslade och fnissade, pratade om henne. FOGELSTRÖM *Minns* 142 **(1964)**. Jag vet att det tisslats om en rad idrottsmän vid IOK-mötet i Lausanne. *SvD* 1/6 **1972**, s. 19.

2) (numera bl. mera tillf.) tassla (se d. o. **2**); särsk. dels om rinnande vatten o. d.: sorla (se d. o. *b γ*), dels om (små)fåglar: kvittra; särsk. i uttr. *tissla och tassla*; dels med subj. betecknande ngt (l. ngn) som orsakar ljudet, dels opers.; äv. i p. pr. i adjektivisk anv. Bofinken .. siunger och tiszlar högt. BROMAN *Glys.* 3: 269 (*c.* **1730**). En rännil hördes tissla / inunder stenhvälfd bro. GELLERSTEDT *Efters.* 15 **(1891)**. Det hviskade och tisslade i snåren. JANSON *FörstaMänn.* 117 **(1906)**. Tofs- och stjärtmesar tisslade och tasslade i buskar och snår. SPARRE *Pikstav.* 102 **(1916)**. I tisslande duggregn for Doris till Valdemarsvik. TRENTER *AldrNäck.* 61 **(1953)**.

Avledn. (numera bl. mera tillf.): **TISSLARE**. m.//ig. till **1**: person som tisslar, tasslare. NORDFORSS **(1805)**. Salongshjelte duger jag inte till, och tislare och taslare inte heller. HEDBERG *Lej.* 24 **(1868)**. Knut hade manliga kamrater, vänliga, inställsamma, intriganta, avundsamma, tisslare och limstångsbärare. GRANFELT *SkruvstF* 94 **(1923)**. *SAOL* **(1998)**.

TISSLATASSLA, se **tisseltassel**, sbst.[1] — **TIST**, sbst.[1], se **tejst**.

TIST, sbst.[2] [kortform av *tibast* l. *tistbast* (se **TIBAST**)] (†) tibast; i sht ss. förled i ssgr. Tist (Daphne Mezereum). FISCHERSTRÖM 4: 28 **(1792)**. BILLBERG *BotScand.* nr 7 **(1822)**.

Ssgr (†): **TIST-BARK**. tibastbark. HAARTMAN *Sjukd.* 147 **(1759)**. HAARTMAN *Sjukd.* 238 **(1765)**. — **-BUSKE**. tibastbuske. FISCHERSTRÖM *Mäl.* 276 **(1785)**. Icke allmänt träffas Tist-busken uti skogar. Om fet jord och skugga är den angelägen. FISCHERSTRÖM 4: 28 **(1792)**. — **-BÄR**. tibastbär. HAARTMAN *Sjukd.* 147 **(1759)**. Dukar, doppade i Lagen af Tistbark och Tistbären, samt brukade på *(cancer)*Knölarna, sägas ock uträtta något. HAARTMAN *Sjukd.* 238 **(1765)**.

TIST, sbst.[3, 4], se **tiste**, sbst.[1], **tistel**, sbst.[3] — **TISTA**, se **tiste**, sbst.[1] — **TISTBAST**, se **tibast**.

TISTE, sbst.[1], r. l. m.; best. **-en** (äv. att hänföra till **tist**); pl. **-ar** (äv. att hänföra till **tist**); äv. **TISTEL**, sbst.[1], r. l. m.; best. **-en**; pl. **-lar** l. **TIST**, sbst.[3], r. l. m. l. f.; best. **-en** (se ovan); pl. **-er** l. **-ar** (se ovan) **(tist 1858** (: jerntist). **tista (-d-) 1595**. **tistar**, pl. **1779** (: klåck-Tistar)**–1848**. **tiste 1640** (: Ooktiste)**–1900** (: jerntiste). **tistel 1716** (: Klåcke-tistel)**–1903** (: oktistel). **tisten**, sg. best. **1772–1896** (: oktisten). **tister**, pl. **1760** (: järn tister)**)** [sv. dial. *tist*, *tiste*, ring l. rem för fästande av ok l. sele vid tistelstång; sannol. till samma germ. stam som föreligger i *tistel*, tistelstång (se **TISTEL**, sbst.[2]); formen *tistel* beror sannol. på anslutning till *tistel*, tistelstång] (†) hank (se **HANK**, sbst.[1] **1**), dels på ok: okhank, ”oktist”, ”oktistel”, dels i klocka: klockrem, ”klocktistel”. *VisingsbDomb.* **1595**. Consistorium beslöt, at klockgjutaren .. skall anmodas besörja, det en lämpelig tiste i Jönköping förfärdigas. *VDP* 10/10 **1791**, § 1. 1 Ok & 2 tistar. *BoupptVäxjö* **1848**. — jfr **OK-TIST** o. **KLOCK-**, **OK-TISTEL**.

TISTE, sbst.[2], se **tistel**, sbst.[2] — **TISTEL**, sbst.[1], se **tiste**, sbst.[1]

TISTEL, sbst.[2], r. l. m.; best. **-eln** (BJÖRNSTÅHL *Resa* 3: 152 (**1778**: Plog-tisteln) osv.) ((†) **-elen** BALCK *Es.* 214 **(1603)**, PALMSTEDT *Res.* 88 **(1779)**); pl. **-lar** (SYLVIUS *Curtius* 315 **(1682)** osv.) ((†) **-elar** *ArkliR* **1555**, avd. **5**.); förr äv. **TISSEL**, sbst.[2], r. l. m.; pl. **-lar**; l. **TISTE**, sbst.[2], r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. **(distel 1696**. **dystel 1669**. **tidssel (-dz-) 1617–1636**. **tijsl 1579**, **1637**. **tijsla-** i ssg **1538** (: tijslastock). **tijsle-** i ssg *c.* **1580** (: Tijslestock). **tijstar 1555**, pl. (: wångz tijstar). **tijstel (th-, -ell) 1555–1603**. **tisl (-szl) 1640–1712**. **tisle-** i ssg **1565** (: tisle skålmer). **tissel (-sz-) 1612–1844** (: tisselstång). **tistel 1682** (: wagntistel) osv. **tisten**, sg. best. **1745)** [fsv. *þistel*, sv. dial. *tissel*, *tessel*; jfr fvn. o. isl. *þísl*, mlt. *dīssel*, nl. *dissel*, fht. *dīhsila* (t. *deichsel*), feng. *þīxl*, *þīsl*; sannol. till en gm instrumentalsuffixet **-l** utvidgad germ. stam *þenhs-* med bet.: dra; sannol. samhörigt med lat. *temo*, tistelstång, möjl. till samma rot som föreligger i lat. *tenere*, hålla (se **TÄNJA**); formen *tistel* utgör sannol. en ombildning av *tissel* med anslutning till *tiste*, hank (se **TISTE**, sbst.[1])] (numera

knappast br. utom i ssgr) tistelstång; stundom ej tydligt skilt från l. liktydigt med: skakel. Thill tijstell Nytt iärnn. *ArkliR* **1555**, avd. 6; möjl. att hänföra till **TISTE**, sbst.[1] Här är kommen en waldigh Man, / .. Han är .. / Stoor och lång som en tissel. MESSENIUS *Sign.* 16 (**1612**). Öfwerst ifrån ändan på .. *(stridsvagnarnas)* Tistlar vthginge och vthsträckte sigh hwassa, medh Järn beslagne Spetzar. SYLVIUS *Curtius* 315 (**1682**). Skakel; kallas och tistel: stång, som brukas på åketyg. SPEGEL 407 (**1712**). Alle körslor förrättas .. med oxar partals, de draga med ett gemensamt ok som är fästat i tistelen. PALMSTEDT *Res.* 88 (**1779**). För den vagn jag körde spändes fyra hästar. Nyman fick ställa sina två vid tisteln och jag och .. Hinku ställde våra vid förspannet. BENGTS *Vargt.* 40 (**1915**). *SAOL* (**1998**). — jfr **GAFFEL-, OX-, PLOG-, SLÄD-, VAGN-TISTEL.**

Ssgr: A: **TISTEL-ARM.** (förr) om var och en av de två armar (se **arm**, sbst. **III 4** *k*) i framdelen av fordon l. redskap mellan vilka tistelstången insattes o. fastgjordes. HAZELIUS *Artill.* 58 (**1833**). Tistelarmarne .. äro smidda af ett enda vinkeljern, som baktill är böjdt i form af en nära hel cirkel. DE RON o. VIRGIN l. 5–7: 25 (**1887**). — **-BULT.** (förr) jfr **bult**, sbst.[1] **11.** LIND (**1749**). Tistelstången .. fasthålles mellan tistelarmarne medelst tistelbulten med hål för saxsprinten. SPAK *HbFältartill.* 150 (**1873**). — **-BÅGE.** (förr) jfr **båge**, sbst.[1] **4.** BILLMANSON *Vap.* 79 (**1882**). Tistelbågen är en på midten något böjd jernstång, hvars ändar äro förenade medelst ett trä. DE RON o. VIRGIN **1.** 5–7: 28 (**1887**). — **-KLACK.** (förr) jfr **klack**, sbst.[2] **1.** SPAK *HbFältartill.* 150 (**1873**). Tisteln .. har flera beslag, såsom nära bakre ändan en tistelklack, begränsande tistelns inskjutande mellan tistelarmarna. HOLMBERG *Artill.* 3: 142 (**1883**). — **-KROK.** (förr) *KrigVAT* **1842**, s. 73. Å tistelns främre ända märkes å öfre sidan tistelkroken, för förvägens påhakande. SPAK *HbFältartill.* 150 (**1873**). — **-STYTSA.** (förr) stöd l. stötta för tistelstång; jfr **stytsa.** TIGERHIELM 27 (**1867**). — **-STÅNG.** i anordning för anspännande av två (l. flera) dragdjur (i sht hästar) för fordon l. redskap: mellan (de närmast framför fordonet osv. uppställda) dragdjuren löpande stång (se d. o. **1** *k*) som i sin främre ända fastgörs vid seltyg l. ok o. dyl. o. i sin bakre ända sitter fast l. kan fastgöras vid fordonet osv.; äv. bildl. Carlvagnen(,) Vagn med stjernblank tistelstång / med hjulspik af gull / .. blir dig ej den blåa vägen lång? TEGNÉR *(TegnS)* 7: 148 (**1841**). Tistelstång i åkdon göres af björk, någon gång i brist derpå af seg gran. CNATTINGIUS (**1879**, **1894**). "En brun och en svart" kunna nog dra rätt bra ihop äfven vid äktenskapets tistelstång. HEDENSTIERNA *FruW* 57 (**1890**). De fyrhjuliga *(gatubevattnings)*vagnarna levereras antingen med tistelstång för två hästar eller också med skaklar för en häst. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 7: 112. Missodet, att tistelstången till hennes vagn gått av. DAHL *Leskov DAtt* 140 (**1953**). Ssg: **tistelstångs-ämne.** (numera mindre br.) *LdVBl.* **1838**, nr 21, s. 3 *(i annons om upphandlingsauktion).* — **-ÄNDA.** (förr) om främre ända på tistelstång. *KrigVAH* **1828**, s. 153. Till och med förekommo stridsvagnar med å tisteländan anbragta eldkulor, som kördes in bland de fiendtliga trupperna. HOLMBERG *Artill.* 2: 134 (**1882**).

B (†): **TISTLA-STOCK.** (**tistla-** 1538. **tistle-** c. **1580**) tistelstång. *(Lat.)* Temo .. *(sv.)* tijslastock eller skaclar. *VarRerV* 43 (**1538**). *VocLib.* avd. 38 (c. **1580**).

C (†): **TISTLE-SKALM.** tistelstång l. skakel; jfr **skalm 1** *a*. *ArkliR* **1565**, avd. 23. — **-STOCK**, se **B**.

TISTEL *tis³tel²*, stundom *tis⁴tel* (**ti`stel** WESTE (**1807**), **ti`sst'l** DALIN (**1854**)), sbst.[3], r. l. m.; best. **-eln** (ADLERBETH *Buc.* 58 (**1814**) osv.) ((†) **-elen** *Mat.* 7: 16 (*NT* **1526**), DYBECK *Runa* **1847**, s. 23; **-len** *SkrVSocLd* 22: 99 (c. **1685**), ADLERBETH *Buc.* 58 (**1807**)); pl. **tistlar** (*Hebr.* 6: 8 (*NT* **1526**) osv.) ((†) = HORN *Beskr.* 31 (c. **1657**), ELDH *Myrth.* 153 (**1723**, **1725**)); förr äv. **TIST**, sbst.[4], r. l. m. l. f.; pl. **-ar.** (**distel 1690** (: Miölck-Distel)–**1712**. **tiistel** (**-ij-**, **-ss-**) **1536** (: tijsstelhoffuud)–**1665**. **tijstar**, pl. **1688**. **tijstla-** i ssg c. **1535** (: tijstlafulla). **tist 1688**. **tistel** (**-sz-**, **-ell**) **1526** osv. **tistle 1687** (: tistletagg)–c. **1870**. **tiszel-** i ssg c. **1730** (: Tiszel-Finkar). **tiszla**, pl. **1526**. **tiszlen**, sg. best. c. **1685**. **tystel 1614**) [fsv. *þistil;* jfr fvn. o. isl. *þistill*, fd. *thistil*, *tissel* (d. *tidsel*), mlt. *distel*, fht. *distil*, nl. o. t. *distel*, feng. *þistel* (eng. *thistle*); sannol. till ett germ. *þistila* o. möjl. till den rot som föreligger i sanskr. *tejas*, n., skärpa, egg (jfr **STICKA**, sbst.[1])]

1) om individ l. art av vissa (till familjen korgblommiga hörande o.) av torniga holkfjäll o. bladkanter (o. stjälkar) kännetecknade växter (med stor motståndskraft o. spridningsförmåga), särsk. dels om släktet Cirsium Mill., dels om (det förr från släktet Cirsium ej åtskilda) släktet Carduus Lin.; äv. dels (i sht ss. senare led i ssgr) om växt (l. art l. släkte av växter) som (i sht med avs. på bladens tornighet) liknar l. erinrar om de ovannämnda släktena, dels inskränktare, om blomma l. fruktställning av tistel; äv. koll. Ecke hemtar man wijndruffwer aff törnebuskom? Ey heller fijkon vthaff tistelen? *Mat.* 7: 16 (*NT* **1526**). Trägårszblomster ähre .. mongehanda planteradhe Tijstlar. SCHRODERUS *Comenius* 135 (**1639**). Ingen möda måste tyckas för myckenat grant utrota tistlar. SERENIUS *EngÅkerm.* 191 (**1727**). Tistlar pläckas mycket af fattigt fålk til grönkål. ROTHOF (**1762**). Tistel .. benämnas flere taggiga, stickande växter; men egentligen tillkommer namnet slägtet Carduus i Linneansk mening (= nyare botanisters Carduus och Cirsium). FRIES *Ordb.* (c. **1870**). Själva borsten utgjordes av tistlar eller fina rötter och från 1600-talets slut även av borst. KARLSON *StåtVard.* 365 (**1945**). Runt köksbordet beskriver de ivrigt hur man bäst tar död på kvickrot och tistel utan att använda kemikalier. *DN* 2/2 **1994**, s. A10. — jfr **BACK-, BJÖRN-, BOLL-, BORST-, FET-, FÄRG-, GORR-, GÅS-, JORD-, KARLIN-, KRUS-, KÅL-, KÄRR-, MARIA-, MELON-, MJUK-, NICK-, PIGG-, SILVER-, SJÖ-, SKORV-, SMÖR-, SPÅ-, STJÄRN-, ULL-, VATTEN-, VÄG-, ÅKER-TISTEL** m. fl. — särsk.

a) i ordspråk o. ordspråksliknande talesätt. The sååå hwete, men tistel skola the vpskära. *Jer.* 12: 13 (*Bib.* **1541**). Hwar man fåås wedh Tistelen, så sticks han. GRUBB 645 (**1665**). Om Åsnan wore klädd i Gull, så äther hon ändå Tistel. GRUBB 785 (**1665**). Tistel växer bland hvete. GRANLUND *Ordspr.* (c. **1880**). Den som sår tistlar får inte gå barfota. HOLM *Ordspr.* 331 (**1964**).

b) i vissa uttr. ss. benämning på tistelarter. *α)* [jfr nylat. *Carduus benedictus*] (numera bl. mera tillf.) *signad tistel*, se **SIGNA**, v.[2] **3** *e α*, l. *välsignad tistel*, om kardbenedikt. Welsignade Tistel. FRANCKENIUS *Spec.* B 1 b (**1659**). Kardbenedikt .. den signade tisteln. GENTZ *Lindgren* 7 (**1927**). *β)* *syrisk tistel*, se **SY-**

RISK 2 c.

c) i jämförelser l. mer l. mindre bildl. anv., ss. uttr. för ngt ofruktbart l. oönskat l. sårande l. smärtsamt. Jach gick fram om ens lates åker, och for ens dåres wijngård / Och see ther war icke vtan neszlor vppå, och stodh full med tisztlar. *SalOrdspr.* 24: 31 (öv. **1536**). Hvar enda jordens fläck sin ros, sin tistel bär. LIDNER (*SVS*) 2: 398 (**1784**). Satiren lyfter sin gissel – och der ligger vår Rim-Hjelte längst ned om berget i en häck af tistlar. KELLGREN (*SVS*) 5: 167 (**1788**). Han ömkade sig öfver henne .. hvars själ var .. besådd med sorgens tistlar och giftblomster. LAGERLÖF *Jerus.* 1: 284 (**1901**). Dagens taggigaste tistel till den hjärtlösa tjuv som gjorde inbrott i vår skola. *Expressen* 15/11 **1999**, s. 3. särsk. (i sht i bibliskt spr. l. i anslutning därtill) i förbindelse med l. förstärkt med *törne* (förr äv. *torn* l. *törn*), i sht i sådana uttr. som *törne och tistel* l. *tistlar och törnen*. För ty jorden som .. torn och tiszla bär, hon är odoghse och förbannelsen nemmest. *Hebr.* 6: 8 (*NT* **1526**). Så fik iag .. intet i min tunga och olyckeliga barndom dansa på roser vtan fast myket mer på hwasa tistel och torne. HORN *Beskr.* 31 (c. **1657**). Jorden hafwer, oaktadt en mindre gynnande wäderlek, ändock icke burit bara tistel och torne. *PH* 10: 498 (**1775**; *läst i orig.*). Arbetet .. är kärlekens och försakelsens väg med törnen och tistlar, och mången gång med blodig död till sitt mål. RUNDGREN *Minn.* 2: 224 (**1870**, **1883**).

2) (†) torn, tagg. Ertstock medh tistel på bladh och vthan tistel. FRANCKENIUS *Spec.* B 2 a (**1638**). EKBLAD 347 (**1764**).

Ssgr (till 1): A: **TISTEL-ART**. jfr **art 8** *a α*. GADD *Landtsk.* 2: 213 (**1775**). — **-ARTAD**, p. adj. jfr **arta**, v. **V 3**. *EngSvOrdb.* 7 (**1873**). — **-BESTRÖDD**, p. adj. (numera bl. mera tillf.) beströdd med tistlar; särsk. bildl. Tistelbeströdda sinnen här under vänlig vård / Byttes till liljesängar, byttes till rosengård. WIRSÉN *Jul.* 58 (**1887**). — **-BESÅDD**, p. adj. (numera bl. mera tillf.) besådd med tistlar; särsk. bildl.; jfr **-sådd**. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 2: 227 (c. **1838**). — **-BLAD**. jfr **blad 1** *a*. FRANCKENIUS *Spec.* B 3 b (**1659**). Den lilla parveln .. gömde sig hastigt under ett stort, torrt tistelblad. LAGERLÖF *Holg.* 1: 50 (**1906**). — **-BLOMMA**. blomma av l. från tistel. HEINRICH (**1814**). En hare satt och mumsade på tistelblommorna. LUNDH *Ljungh.* 11 (**1905**). — **-BOLL**. (†) bolltistel; jfr **huvud-tistel**, **klot-tistel**. FRANCKENIUS *Spec.* B 1 b (**1659**). FRIES *Ordb.* (c. **1870**). — **-BORRE**. [fsv. *thistilborre*] växten Onopordum acanthium Lin., ulltistel; jfr **borre**, sbst.¹ **3**, o. **bomulls-tistel**, **kräft-tistel**, **sempertin 2**, **sempertin-tistel 2**, **tistron 2**. FRIES *BotUtfl.* 3: 232 (**1864**). Tistelborre .. en med Tistlarne beslägtad ört, skild genom glatt blomfäste och mera luden växt. FRIES *Ordb.* (c. **1870**). — **-FINK**. [jfr t. *distelfink*] (†) steglits; äv. om bofink. *VarRerV* 52 b (**1579**). BROMAN *Glys.* 3: 269 (c. **1730**; *om bofink*). Stiglitsan .. som äfven, emedan han mycket gerna förtär tistelfrön, blifvit kallad tistelfink. *Rebau NatH* 1: 416 (**1879**). ROSENIUS *Himmelstr.* 253 (**1903**). — **-FJUN**. fjun (se d. o. **1** *b*) av tistel; särsk. i jämförelser, syftande på fjunets lätthet. (*Talgoxens rede*) består af mossa, gräs-strån, ull, tistelfjun och fjäder. NILSSON *Fauna* II. 1: 281 (**1824**). Hon hämtar fram sina upplevelser ur minnet .. men de virvlar bort som tistelfjun. LUNDKVIST *FlodHav.* 286 (**1934**). — **-FJÄRIL**. [jfr t. *distelfalter*] *entomol.* dagfjärilen Cynthia cardui Lin. (vilken gärna lägger sina ägg på tistlar). *Rebau NatH* 1: 609 (**1879**). De båda dagfjärilarterna, tistelfjärilen .. och amiralen .. brukar betraktas som "flyttfjärilar" .. vilka så vitt man vet inte övervintrar i vårt land. *FoFl.* **1964**, s. 271. — **-FRÖ**. frö av tistel; äv. koll. LIND 1: 543 (**1749**). (*Att förbinda blamärket*) med tuggad Anis, Fenkål, Kumin, Persilje- eller Tistelfrö .. är tilförliteligt. HAARTMAN *Sjukd.* 67 (**1765**). (*Vägtisteln*) ätes af Koen och Hasten, och desz frö af små foglar såsom de fläste Tistelfrön. RETZIUS *FlOec.* 144 (**1806**). — **-FULL**, se **B**. — **-FÄLT**. jfr **-åker**; äv. bildl. LIDNER (*SVS*) 2: 371 (**1784**; *bildl.*). Varken politiker eller bönder hade nog tänkt sig dessa tistelfält. *DN* 1/8 **1995**, s. A6. — **-GULLFRÖ**. växten Xanthium spinosum Lin.; jfr **-skräppa**. *ArkBot.* II. 1: 13 (**1904**). — **-HUVUD**. (†) fruktställning av tistel; särsk. om sådan fruktställning använd ss. karda o. d.; äv. bildl.; jfr **huvud 6** *f* o. **-knopp**. *Syr.* 43: 19 (öv. **1536**; *bildl.*). Wi förtrötom at Kardor eller Tistel-hufwuden skulle ifrån andra länder hämtas. LINNÉ *Öl.* 10 (**1745**). HEINRICH (**1814**). — **-JÄRN**. järn (se d. o. **5** *b*) avsett för upptagande av tistlar. *Alm.* **1891**, s. 38. Ett s. k. tisteljärn, ett omkring 3 cm. brett och 30 cm. långt, nedtill vässat och helst något kluvet jarn, fästat på en käpp. BOLIN *Åkerogräs.* 63 (**1926**). — **-KARDBORRE**. (†) om (de i sht i ä. botanisk systematik som samma art uppfattade) växterna Dipsacus fullonum Lin., kardvädd, o. Dipsacus sativus (Lin.) Honck., vävarkarda, kardtistel; jfr **kardborre 2** *a* o. **borre-**, **krats-**, **rugg-tistel**. FRANCKENIUS *Spec.* B 4 b (**1638**). HEINRICH (**1814**). — **-KNIV**. (numera knappast br.) skyffelharv; jfr **kniv 2**. Till afskarning af ogräs hafva åtskilliga .. tistelknifvar blifvit uppfunna. ARRHENIUS *Jordbr.* 3: 367 (**1861**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-KNOPP**. (†) (om knopp påminnande) fruktställning av tistel; äv. koll.; särsk. om sådan fruktställning använd ss. karda l. borste o. d.; äv. bildl.; jfr **knopp 1** *f* o. **-huvud**. IERICI *Colerus* 2: 376 (c. **1645**). BORG *Luther* 2: 837 (**1753**; *bildl.*). Tistelknoppar till klädesborstar. *SPF* **1812**, s. 254. Utsädet bör vara .. fritt ifrån tistelknopp och ogräsfrön. ARRHENIUS *Jordbr.* 2: 120 (**1860**). BOLIN *Åkerogräs.* 61 (**1926**). — **-MOLKE**. (numera mindre br.) växten Sonchus asper (Lin.) Hill, svinmolke; jfr **molke**, sbst.², o. **mjölk-tistel 2** *c*, **sugg-tistel**, **svin-tistel 2**. *NormFört.* 13 (**1894**). Bladen .. ha stickande tänder hos tistelmolken. BOLIN *Åkerogräs.* 108 (**1926**). *2SvUppslB* 20: 29 (**1951**). — **-ROT**. rot av tistel (förr använd inom (folk)medicinen). At insylta gemeen Tistelrot. IERICI *Colerus* 1: 221 (c. **1645**). Skottbildning av tistelrötter under imiterade fältförhållanden. *LAHT* **1933**, s. 223. — **-SKRÄPPA**. (numera knappast br.) tistelgullfrö; jfr **skräppa**, sbst.³ *NormFört.* 13 (**1894**). *2SvUppslB* 32: 125 (**1955**). — **-SLÄKTE(T)**. särsk. om släktet Cirsium Mill. NYMAN *VäxtNatH* 1: 44 (**1867**). — **-SNYLTA**. (†) parasitväxten tistelsnyltrot (som i ä. botanisk systematik upptas som arten Orobanche cirsii Fr.); jfr **snylta**, sbst.¹ NEUMAN o. AHLFVENGREN *Fl.* 120 (**1901**). *SvNat.* **1918**, s. 133. — **-SNYLTROT**⁻⁰². parasitväxten Orobanche reticulata (Lin.) Wallr.; jfr **snylt-rot 2** o. **-snylta**. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 1: 76 (**1903**). Tistelsnyltrot .. är en klorofyllfri, flerårig, 30-60 cm hög parasit på rötterna av växtarterna brudborste och kåltistel. *NE* (**1995**). — **-SÅDD**, p. adj. (†) besådd med tist-

lar; särsk. bildl.; jfr **-besådd**. ROGBERG *Pred.* 2: 69 **(1822)**. Edert lefnadsfält är en ofruktbar och tistelsådd mark, der intet bättre frö slår rot. WALLIN *1Pred.* 1: 143 (c. **1830**). LUNDBERG-NYBLOM *NDikt.* 103 **(1902)**. — **-TAGG**. **(tistel- 1685** osv. **tistle- 1687)** tagg (se **tagg**, sbst.[1] **2**) på (l. från) tistel; äv. koll.; särsk. i mer l. mindre bildl. anv. TRUDEEN *Vitt.* 242 **(1685)**. Lät mjg ej hamta Rosor bland hans Tistletagg. WARNMARK *Sinnew.* 39 **(1687)**. Strax sticker det till av tisteltaggar i fingrarna. LUNDKVIST *Spegel* 19 **(1953)**. — **-VUXEN**, p. adj. (†) bevuxen med tistlar; äv. bildl. På lifvets tistelvuxna hedar. WALLENBERG *(SVS)* 2: 86 **(1771**; *uppl. 1999*). Tistelvuxna fält, / folket klädt i trasor, utmärgladt af swält. MELIN *Huml.* 35 **(1882)**. — **-VÄXT**. tistel; i sht i pl.; särsk. i ä. botanisk systematik ss. benämning på den till familjen korgblommiga växter hörande underfamiljen Cynarocephalae l. Cynareae. FRIES *Ordb.* (c. **1870**; *i pl., om underfamiljen*). Ett skifte .. där det stuckit upp en grön fäll av kvickrot och tistelväxter. FRIDEGÅRD *Hör* 7 **(1942)**. — **-ÅKER**. jfr **-fält**; äv. bildl. *3SAH* 24: 135 **(1909**; *bildl.*). Tidigare var där en tistelåker med gott om skräp och hundbajs mellan tistlarna. *SvD* 2/9 **1997**, s. 11. — **-ÄPPLE**. (†) spikklubba (se d. o. **2** *a*); jfr **hund-tistel**. FRANCKENIUS *Spec.* D 3 b **(1659)**. FRIES *Ordb.* (c. **1870**).

B (†): **TISTLA-FULL. (tistel- 1745. tistla-** c. **1535)** [fsv. *thistlo fulder*] (†) full av tistlar; äv. bildl. OPETRI 3: 551 (c. **1535**; *bildl.*). JUSLENIUS 243 **(1745)**.

C (†): **TISTLE-TAGG**, se **A**.

TISTRA, r. l. f.; pl. **-or**. [sv. dial. *tistra*, gnista; sannol. av ljudhärmande ursprung; jfr sv. dial. *tistra*, v., gnistra] (†) gnista. *(Han)* tychte .. som smått rägn fallit neder i synen och ansichtet; men så hett som glödande tistror. BROMAN *Glys.* 1: 813 (c. **1740**). The gnistror eller tistror, som flyga ifrån järnet, när thet smides. LIND 1: 1894 **(1749)**.

TISTRON *tis³tron²*, n.; best. **-et**; pl. =. **(distron 1638–1910. dystrond 1685. tijstron** c. **1670** (: tijstron bär)**–1745** (: tijstronbuske). **tistron 1745** osv.) [sv. dial. *tistron*, *distron*, svarta vinbär, svartvinbärsbuske; av ovisst ursprung]

1) (numera i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (bär av) buskväxten Ribes nigrum Lin., svarta vinbär; jfr **DISABÄR**. FRANCKENIUS *Spec.* F 3 b **(1638)**. Swarta Winbär, Distron, Tistron .. planteras i trägårdar til häckar för gagn och prydnad skul. ROTHOF 509 **(1762)**. Allmännast torde ordet tistron såsom namn på bären af Ribes nigrum numera användas af skärgårdsbefolkningen i Roslagen, där äfven busken förekommer ursprungligt vildväxande. *SvTrädgFT* **1891**, s. 24. Just dessa tistron, lagda i brännvin anses som ett ofelbart medel mot både kroppens och själens lidanden. SIWERTZ *Dun* 37 **(1922)**.

2) (†) ulltistel, tistelborre. LILJEBLAD *Fl.* 278 **(1792)**. *AHB* 5: 80 **(1858)**.

3) ss. efterled i ssgrna **PARK-, ROSEN-TISTRON**.

Ssgr (till **1**; numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **TISTRON-BUSKE**. JUSLENIUS 342 **(1745)**. Värst blev det med tobak, de rökte barken på tistronbuskarna. *TurÅ* **1951**, s. 188. — **-BÄR**. GYLLENIUS *Diar.* 148 (c. **1670**).

TISZEL-, TISZLA, pl., **TISZLEN**, se **tistel**, sbst.[3] —

TIT, se **titt**.

TITA *ti³ta²*, äv. **TYTA** (numera bl. i ssgn **GÖK-TYTA** *~ty²ta*), sbst.[1], r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**. **(teta 1916–1929. theta 1637–1639. tita 1749** osv. **titta** c. **1727** (: Eentitta)**–1907** (: hagatitta). **tyta 1731** (: Giöktyta) osv. **tätja 1741–1749)** [jfr nor. *tite*, liten fågel, mes, isl. *tittr*, eng. *tit*, *titmouse*; sannol. ljudhärmande bildning efterliknande fåglarnas läten. — Jfr **TÄTTING**]

1) om fågel av familjen Paridae, mes; i pl. äv. om familjen; numera i sht ss. senare led i ssgr. SCHRODERUS *Lex.* 59 **(1637)**. Lappmesen .. besynnerlig af sin långa vigglika stjärt, hvarmed den skiljer sig från andra Talghackor eller Titor. FISCHERSTROM *Mal.* 174 **(1785)**. Trastar, finkar och allsköns titor sjöngo och kvittrade i buskar och träd. THORBORG *DaltChic.* 42 **(1932)**. På åkern och i skogen slår stordriften fortfarande ut fälthöns, hackspettar och titor. *DN* 19/9 **2003**, s. B8. — jfr **AL-, EN-, LAPP-, TALG-, TALL-TITA**.

2) (†) göktyta (se **GÖK-TITA 1, 2**). *(Sv.)* Tita .. gjök-tita, *(t.)* die Grasmücke. LIND **(1749)**. Tytan, hwaraf Gök-tytan är en art, kan wrida halsen rundt omkring, och warnar med sit läte andra Foglar för Roffoglarnes ankomst. REGNÉR *Begr.* 179 **(1780)**. AUERBACH **(1915)**.

3) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ss. efterled i ssgrna **HAGA-, STJÄRT-TITA**.

TITAN *tita⁴n*, sbst.[1], om person m.//ig., om sak r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er**. [liksom t., eng. o. fr. *titan* sannol. av lat. *Titan*, *Titanus*, av gr. *Τιταν*; av ovisst ursprung. — Jfr **TITAN**, sbst.[2]]

1) i den grekiska mytologin: gudaväsen tillhörande en ä. (från Uranus o. Gaia härstammande) gudasläkt; i sht i pl.; särsk. om de sex sönerna (o. de sex döttrarna) till Uranus o. Gaia (vilka besegrades av Zeus o. nedstörtades i underjorden); stundom (i sht i vitter stil) icke strängt skilt från l. liktydigt med: gigant (se d. o. **1**); äv. i oeg. anv., om ngn som utmärker sig gm ovanlig storlek l. kraft o. d.: jätte (se d. o. **2**) l. rese (se **RESE**, sbst. **2**) l. gigant (se d. o. **3**). Titanerne eller Jettarne, som woro Himmelens och Jordenes Barn. EHRENADLER *Tel.* 14 **(1723)**. De ofanteliga Titanerna uti Magellanska Sundet hafwa aldrig warit til, annorstades än uti Poeters upeldade inbillning och Sjömäns dickter. *Fréville Söderh.* 1: Föret. 6 a **(1776)**. Vid det mödosamma bestigandet af dessa klippor .. skulle man tro sig klättra på Titanernes hopstaplade berg. *VetAH* **1814**, s. 111. Som de gamla Titanerna .. är han väl fallen i den olika striden emot lyckligare, men ej högre Makter. TEGNÉR *Brev* 2: 142 **(1820)**. Titaner, *(dvs.)* söner och döttrar af Uranus och Gäa. DALIN **(1854)**. Vi känna alla sagan om Prometheus, titanen, som från himmelen rofvade kulturens heliga gnista. LUNDEGÅRD *Prom.* 1: 28 **(1893)**. Utom Kronos äro titanerna abstraktioner eller innehållslösa namn. NILSSON *GrRelH* 20 **(1921)**.

2) i bildl. anv. av **1**.

a) om person med tanke på andliga egenskaper (ss. begåvning l. handlingskraft l. mod) l. lärdom l. makt(ställning); äv. med bibet. av (gagnlös l. utsiktslös) upproriskhet l. trotsighet (mot högre makter): upprorsman, himlastormare. Mången i skryt är Titan, fast han är dvärg i geni. ATTERBOM *Lyr.* 2: 112 **(1826)**. Det var en tid .. då, väckt af en titan i snillets och lärdomens verld, af Rudbeck, den tanken *(osv.)*. CYG-

NÆUS 5: 41 (**1841**). Efter detta förlorade Tiberius fullständigt jämvikten. Dittills hade han varit en titan i kraft – nu blev han en titan i lidelse. GRIMBERG *VärldH* 4: 364 (**1930**). Titanen som bär i sitt kvalda bröst / all smärtans världsorkester, / vem ger dock som han heroisk tröst / och styrka åt jordens gäster. BERGMAN *TrAllt* 186 (**1931**). En serie självmord bland näringslivets störtade titaner väcker .. betänkligheter. *DN* 29/7 **1993**, s. A2. Mannen som präglat vårt 1900-tal, titanen Strindberg. *DN* 4/6 **2000**, s. B1.

b) (numera föga br.) om ngt sakligt, särsk. om naturföreteelse l. om byggnadsverk l. fartyg o. d. *(Hösten)* är den glupskaste Titan, som nekar, / Att skona båd' Gudars och Menniskors ätt. WADMAN *Saml.* 1: 85 (**1830**). WENNERBERG 1: 30 (**1881**; *om Colosseum*). *(Den engelska eskadern)* var en grupp hafvets titaner, som nu helt fredligt gledo fram, liksom medvetna om att ingen gärna skulle trotsa dem. MELANDER *Långtur* 201 (**1896**). Högskogen med sina pelarlika, väldiga titaner. GRANVIK *Centralafr.* 86 (**1927**). KLINCKOWSTRÖM *Minn.* 1: 258 (**1933**; *om berg*).

S s g (till **2** *a*): **TITAN-STRID**. om strid av titan l. mellan titaner; särsk. om utsiktslös strid. Huru omätliga voro ändock .. följderna af Finlands sista förlorade titanstrid emot sina stundande öden. CYGNÆUS 2: 6 (**1858**). Tegnér hade varit med om en litterär titanstrid, den som hade stått mellan gamla och nya skolan. *IllSvLittH* 3: 284 (**1956**).

A v l e d n .: **TITANISK**, förr äv. **TITANSK**, adj. (**-isk 1818** osv. **-sk 1885–1915**) till **1**, **2**: som har avseende på l. härrör från l. utmärker l. erinrar om en titan; mycket stor l. kraftfull, jättelik, gigantisk, oerhörd; äv. övergående i bet. dels: övermänsklig, dels: trotsig l. upprorisk l. himlastormande l. gudsförnekande; ss. adv. äv.: med mycket stor kraft. GEIJER I. 1: 77 (**1818**). Hvad hemlig mina de må gräfva / Och häll på häll titaniskt hafva. FRANZÉN *Skald.* 6: 47 (*c.* **1845**). Titanerna brändes till aska av Zeus' .. blixt och ur askan formades människan, som .. i sig förenar något av den titaniska, onda naturen och något av den gudomliga. *IllRelH* 437 (**1924**). Plötsligt rasar med en titanisk rossling hela förskeppets plankmassor. MARTINSON *Kap* 33 (**1933**). Högfjällens titaniska isvärldar. SELANDER *LevLandsk.* 87 (**1955**). Lindegrens "mannen utan väg" förenar vanmakt med titaniska anspråk. *DN* 20/3 **2002**, s. B1. — **TITANISM**^{104}, r. l. m. i sht *litt.-vet.* till **2** *a*, om egenskapen att vara titanisk. I *(Tegnérs dikt)* "Jätten" grinar det ondas makt och titanismen i solsången håller på att gå öfver i satanism. *GHT* 13/7 **1910**, s. 4. Människan skall böja sig för det som är högre än människan. I titanismens ställe träder dyrkan av "den okände guden". *AbKristHum.* **1964**, s. 42.

TITAN *tita^{4}n*, sbst.^{2}, r. l. m. (BERZELIUS *ÅrsbVetA* **1823**, s. 111, osv.) l. n. (BERNDTSON (**1880**) osv.); best. **-en** resp. **-et** l. **TITANIUM** *tita^{4}nium*, n. (**titan 1795** osv. **titaneum 1815**. **titanium 1795** osv.) [liksom eng. *titanium*, fr. *titane*, av t. *titan(ium)*; till gr. *Τιτάν* (se **TITAN**, sbst.^{1}); beteckningen given år **1795** av den tyske kemisten M. H. KLAPROTH, i anslutning till det av honom några år tidigare benämnda grundämnet *uran(ium)* (se **URAN**). — Jfr **TITANAT, TITANIT**] (i sht i fackspråk) om (i jordskorpan i förening med syre rikligt förekommande) metalliskt grundämne med den kemiska beteckningen Ti o. atomvikten 47,9, kännetecknat av stor hållfasthet o. motståndskraft mot kemisk påverkan (bl. a. använt ss. konstruktionsmaterial o. inom kirurgin). *(Klaproth)* har .. nyligen undersökt et fossil från Ungern, som förekommer under namn af röd Skörl, och funnit den bestå af en syrsatt metall, hvilken han anser för ny .. och som han tils vidare kallar Titan, Titanium. EKEBERG o. AFZELIUS *Nomenkl.* 13 (**1795**). Titan är kopparröd, halfgenomskinlig i tunna fjäll, osmältlig i starkaste eld, och så hård att den repar härdadt stål, och qvartz. ALMROTH *Kem.* 683 (**1834**). Tidigare ansåg man titan vara mera till skada än gagn inom järnhanteringen. *JernkA* **1913**, s. 822. Planet .. skall byggas av titanium för att kunna motstå den oerhörda värmeutvecklingen vid överljudsfart. *SDS* **1965**, nr 52, s. 16. I dag används titan i konstgjorda höftleder och i skruvar som håller ihop skelettet. *DN* 5/8 **2000**, s. D14. Titan dyker upp överallt där kombinationen låg vikt och extrem hållbarhet är önskvärd. Världens nionde vanligaste grundämne har blivit ett populärt material i allt från smycken till datorer. *DN* 1/3 **2003**, s. 10.

S s g r (i sht i fackspråk): **A**: **TITAN-DIOXID**. *kem.* kemisk förening av en titanatom o. två syreatomer; jfr **-oxid**, **-syra**, **-vitt**. *2NF* 29: 150 (**1919**). Använd solkräm med fysikaliskt filter. Det innehåller titandioxid .. som lägger sig som en spegel i huden och reflekterar solen. *GT* 6/6 **2000**, s. 10. — **-HALT**. halt av titan; jfr **-smitta**. *LittT* **1797**, s. 304. — **-HALTIG**. om malm o. d.: som innehåller titan. BERZELIUS *Kemi* 2: 106 (**1812**). — **-IMPLANTAT**. om av titan framställt materiel för implantat(ion); särsk. om titanskruv. *GbgP* 30/9 **1987**, s. 1. Så kallade titanimplantat .. används mest till att förankra tandproteser. *DN* 20/6 **1993**, s. A18. — **-JÄRN**. **1)** [jfr t. *titaneisen(erz)*] *mineral.* mineral med den kemiska sammansättningen $FeTiO_3$ (varur titan kan utvinnas), ilmenit. *VetAH* **1802**, s. 74. Svart titanjern uppsköljes i mängd vid stranderna af Ladoga. NNORDENSKIÖLD hos BERZELIUS *Brev* 11: 76 (**1825**). **2)** *metall.* legering av titan o. järn. *JernkA* **1913**, s. 822. Titan legerat med järn, s.k. titanjärn, används som desoxidationsmedel vid stålframställning. *NE* 18: 287 (**1995**). — **-JÄRNMALM**$^{-02}$. *mineral.* titanhaltig järnmalm (varur titan kan utvinnas). *GHT* **1896**, nr 221 A, s. 3. Titan förekommer i Sverige huvudsakligen i titanjärnmalmer. LOBERG *Geol.* 387 (**1987**). — **-MALM**. titanhaltig malm (varur titan kan utvinnas). *VetAH* **1802**, s. 75. — **-METALL**. om titan (ss. metall). BERZELIUS *Kemi* 2: 236 (**1822**). Behandlingen baseras på att skruvar av vävnadsvänlig titanmetall opereras in i käkbenet och där läker fast. *DinMun* 75 (**1987**). — **-OXID**. (**titan- 1812** osv. **titanium- 1927** osv.) *kem.* oxid av titan; i sht om titandioxid; jfr **-syra**. BERZELIUS *Kemi* 2: 488 (**1812**). Huvuddelen av slaggen har använts vid produktion av titanoxid för pigmentändamål. *JernkA* **1961**, s. 208. — **-RIK**. om malm o. d.: rik på titan. *JernkA* **1872**, s. 279. — **-SALT**. (†) om vart o. ett av de salter (se **salt**, sbst.^{2} **3**) vari titan ingår som beståndsdel. GADOLIN *InlChem.* 99 (**1798**). BERZELIUS *ÅrsbVetA* **1825**, s. 144. — **-SKRUV**. jfr **-implantat**. Med hjälp av titanskruven öppnas oanade möjligheter att applicera föremål direkt genom huden. *SvD* 11/8 **1982**, s. 22. — **-SMITTA**. (†) titanhalt; jfr **smitta**, sbst.^{2} **6** *a*. Svartmalmen .. tycks vara .. utan nämnvärd titansmitta. SVENONIUS *NorrbGruffält.* 28

(1897). — -STÅL. *metall.* stål med titan som (viktigaste) legeringsämne. *JernkA* 1872, s. 282. Titanstål är särskilt motståndskraftig mot stötar och slag. KJELLIN 1087 (1927). — -SYRA. (†) titandioxid. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1822, s. 97. KJELLIN 1087 (1927). — -SYRAD, p. adj. (†) innehållande titandioxid. BERZELIUS *Kemi* 2: 239 (1822). BJÖRKMAN (1889). — -VITT. vit färg l. vitt färgämne (huvudsakligen) bestående av titandioxid. BILDMARK *Entrepr.* 195 (1921). Titanvitt .. ett mycket ungt färgämne, utgör på grund av sin utmärkta täckförmåga och stora finhetsgrad en utmärkt ersättning för blyvitt och zinkvitt. *3UB* 8: 425 (1939).

B: TITANIUM-OXID, se **A**.

C: TITANO-MAGNETIT. *mineral.* SJÖGREN *Min.* 189 (1865). Titanomagnetit, *(dvs.)* titanrik variant av järnoxidmineralet magnetit. *NE* 18: 288 (1995).

TITANAT *titana⁴t*, n.; best. **-et**; pl. **-er**. [jfr t. *titanat*; till TITAN, sbst.[2], medelst den i benämningar på salter vanliga ändelsen **-at**] *kem.* särsk. om metalloxidstruktur innehållande titan. *JernkA* 1829, s. 347. Titanatet fungerar som en jonbytare – det betyder att de radioaktiva ämnena .. fastnar i titanatet om de försöker komma ut. *SvD* 18/3 1977, s. 4.

TITANEUM, se **titan**, sbst.[2] — **TITANISK, TITANISM**, se **titan**, sbst.[1] *avledn.*

TITANIT *titani⁴t*, r. l. m.; best. **-en**. [jfr t. *titanit*, eng. *titanite*; till TITAN, sbst.[2], medelst den i benämningar på mineral vanliga ändelsen **-it**] *mineral.* sfen. HISINGER *PVetA* 1811, s. 15. Titanit, Sphen, är ett av kalciumtitanosilikat bestående mineral, som förekommer i glänsande kristaller av olika färg och slipas till smycken. KJELLIN (1927).

TITANIUM, se **titan**, sbst.[2] — **TITANSK**, se **titan**, sbst.[1] *avledn.*

TITEL *tit⁴el* l. *ti⁴tel*, äv. *ti³tel²* l. *tit³el²*, sbst.[1], r. l. m.; best. **titeln** (SWEDBERG *Schibb.* Mmm 2 b (1716: Fröke titeln) osv.) l. **titlen** (WEXIONIUS *Sinn.* 3: A 4 a (1684) osv.) l. (numera bl. mera tillf.) **titelen** (*VgFmT* I. 8–9: 92 (1554) osv.); pl. **titlar** (LPETRI *Skylsk.* D 4 b (1572) osv.) ((†) **titler** *FörsprPsalt.* (*Bib.* 1541), SCHÜCK *VittA* 1: 262 (*i handl. fr.* 1666)); förr äv. **TITUL**, r. l. m.; best. **titulen** (*3SthmTb.* 10: 68 (1618), *BrinkmArch.* 1: 325 (1813)), **tituln** (MODÉE *FruR* 31 (1738), LEOPOLD (*SVS*) II. 3: 58 (1798)); pl. **titular** (RUDBECKIUS *KonReg.* 446 (1619), STRINDBERG *Brev* 8: 318 (1891)). (**tijttel** (-**ll**) 1556–1685. **titel** (-**ij**-, -**ll**) 1523 osv. **titil** (-**ll**) 1524–1610 (: Friherre Titill). **tittel** (-**ll**) *c.* 1585–1969. **tittil** 1569. **tittul** (-**ll**) 1615 (: ähratittull)–*c.* 1780. **titul** (-**ll**) 1559–1842. **tytel** (-**ll**) 1560–1755. **tyttel** 1612–1723) [jfr ä. dan. o. dan. *titel*, fvn. *titull* (isl. *tittil*), fht. *titul(o)*, mnl. *titel*, *tytel*, *tittel* (nl. *titel*), mht. o. t. *titel*, eng. *title*, ffr. *title* (fr. *titre*); av lat. *titulus*, skylt, överskrift, titel m. m.; möjl. reduplikationsbildning till samma rot som föreligger i TILJA. — Jfr TILDE, sbst.[2], TITEL, sbst.[2], TITER, TITLA, TITRERA, v.[1], TITULAR, TITULERA, TITULUS, TITULÄR]

1) (†) (kortfattad) inskription l. överskrift l. påskrift (på tavla l. etikett o. d.); stundom svårt att skilja från **2**. Then titel ther vpsatt war på korszet offuer wors herris hoffuudt. LPETRI *Wijgd.* C 4 b (1538). Vppå thette Åhret sattes en Taafla in vthi Templet .. medh en sådana Tyttel och öfwerskrifft. SCHRODERUS *Liv.* 779 (1626). Nedan på Brämet war än itt Smycke medh thenne Titel: Vthi Winter och Sommar. SCHRODERUS *Albert.* 1: 113 (1638). *(Kryddorna)* förwaras .. uti bläck-dosor eller glasburkar .. då ock fästes lappar på hwar burk med titul, hwad det är. WARG 437 (1755).

2) (numera mindre br.) (klassificerande l. karaktäriserande) benämning l. beteckning l. rubricering (på ngt); förr äv. om över- l. underskrift i brev o. d.; särsk. i förb. med prep. *under* (jfr *a*); jfr **1**. *FörsprPsalt.* (*Bib.* 1541). The screffue sijn breff in till monge landzendar .. Titelen war så. Wi Götstaff medh Gudz nåde *(osv.)*. SVART *Gl* 165 (1561). Hwilka are the obehagelighe Titlar, som David tilägnar Pestilentzien? PAULINUS GOTHUS *Pest.* 6 b (1623). Förseendet .. *(kan)* komma under Titul af Tryckfel. *SedolärMercur.* 3: nr 19, s. 2 (1731). Ehuru Tid kan mångfaldigt indelas, är det egenteligen under trenne allmänna titlar, som alla .. kunna hänföras: närvarande, förfluten och tillkommande. AGSILVERSTOLPE *Språkl.* 36 (1814). Sistnämnda brott *(dvs. våldsam stympning)* är gjordt till lifssak, under titel af nidingsverk. *3SAH* 4: 304 (1889). Hotell är kanske en väl prunkande titel för .. byggnaden. WRANGEL *Minn.* 97 (1925). — särsk.

a) (numera föga br.) i fråga om att dölja l. ge sken av ngt, vanl. närmande sig l. övergående i bet.: förevändning l. föregivet skäl l. låtsad avsikt l. sken o. d.; särsk. i sådana uttr. som *under titel av ngt* l. *under titel att* (osv.), under namn av ngt resp. under föregivande att (osv.) l. med ngt som svepskäl o. d. Sathan hafwer vthi Påfwedomet, vnder itt prächtigt Kyskheets Skeen och Titel, fördt monge otalige Siälar vthi Helfwetit. SCHRODERUS *Os.* 1: 799 (1635). Att en arg tiuf må eij få böta, utan plikta med kropp, helst sådane .. som under titul att tiggia etc. gå in och stiäla. *FörarbSvLag* 2: 177 (1701). Wid detta tilfället fick ock Swerje Hertigdömet Zweybrucken tilbaka, som Frankrike hade, under titel af en Reunions rätt, redan för kriget, inkräcktat. NORDBERG *C12* 1: 32 (1740). Jag har .. hördt omtalas .. at altså wisse, hålla en slags wackt i des hus, under titul at sittia der och spela tils kl. 6. om mornorne. TILAS *Ant.* 1: 119 (1765). CANNELIN (1939).

b) (i ä. fackspr.) rubrik under vilken uppgift om inkomst l. utgift införs i räkenskap l. budget o. d.; avdelning l. post (se **POST**, sbst.[4] **2**). *HusgkamRSthm* 1650–55, s. 105. At under den confusion, som många titlar och svåra uträkningar medföra, *(har)* cronobetjenten tagit af bonden hvad honom behagat. HÖPKEN 2: 112 (1756). Redan 1818 hemställde ständerna, att .. konungen alltid ville anvisa "behörig stat och titel" för anbefallda utbetalningar. *SvRiksd.* 12: 154 (1818). För sammanfattningen af maskinafdelningens räkenskap användes efter sammanslagningen af verkstäder och förråd en debetjournal, uppdelad i olika s. k. titlar. *SJ* 4: 262 (1906). Inflytande böter skola redovisas under särskild titel i kronans räkenskaper. *SFS* 1936, s. 832. ÖSTERGREN (1958). — jfr **BESKATTNINGS-, BEVILLNINGS-, HUVUD-, INKOMST-, LÖNE-, RÄKENSKAPS-, RÄNTE-, SKATTE-TITEL** m. fl.

3) benämning (angivande innehållet) på (del av) skrift l. tryckalster l. annat litterärt l. vetenskapligt l. konstnärligt verk o. d.; i fråga om artikel l. lag l. paragraf o. d.: rubrik (se d. o. **2**) l. överskrift; äv. betecknande dels verket självt, i sht om bok, dels blad med boktitel i ssgrna **SKYDDS-, SMUTS-TITEL**. *Bokens titel är mindre*

lyckad. Förlaget ger ut åtskilliga titlar i år. Hon föreläste under titeln Vart går vi? Titeln på låten minns jag inte. Hur många titlar hittade du i videobutiken? VgFmT I. 8–9: 92 (**1554**). Titulen af en Bok är intet annat, än skuggan af det efterföljande innehållet? DALIN *Arg.* 1: 34 (**1733**, **1754**). Anmälan till tidningsregistret skall .. innehålla uppgift å tidningens titel. DOSS o. LANNGE 597 (**1908**). Innehållsförteckningen till vår officiella lagsamling ger en provkarta på den mängd av titlar, varunder allmänna författningar utfärdas: de kalla sig lagar, förordningar, kungörelser *(osv.). SvRiksd.* 14: 7 (**1934**). Kontrollera att bildskärpan är inställd redan från början, ty det kan vara roligt för åskådarna att även få läsa filmens titel. FORBERG *SäljFilm* 77 (**1946**). *(Boken)* var vit, med röd titel. LO-JOHANSSON *Forf.* 31 (**1957**). — jfr **BOK-**, **KOLUMN-**, **OMSLAGS-**, **ROMAN-**, **RYGG-**, **SAMLINGS-**, **UNDER-TITEL** m. fl.

4) (vid tilltal l. omtal) beteckning angivande (ngns) ställning l. status i samhället; äv. om beteckning för yrke l. befattning l. utbildning l. grad l. civilstånd l. rang o. d.; äv. om sådan beteckning använd ss. tillägg till l. i stället för namn (jfr **TITULATION**); hedersbenämning; äv. oeg., om (skämtsam l. nedsättande) benämning på person; jfr **TITULAR 2**. *Vad har du för titel? Höga titlar är inget för mig. Han har titeln överste. Kvinnor använder sällan titlar. Han har gett mig titeln Fridens ängel. G1R* 1: 161 (**1523**). Wi kalloms Gudz wener, Gudz barn. Gifwe Gud wi winladom osz at swara emot thesza titlar. SWEDBERG *SabbRo* 1370 (**1687**, **1712**). Det är oemotsägeligt, at hans rätta titel är skälm och förrädare. LAGERBRING *1Hist.* 2: 128 (**1773**). Modersmålet har dock den ofullkomlighet, att ej äga något ord, med hvilket man kan tilltala hvem som helst. Titeln måste alltför ofta upprepas. BROOCMAN *SvSpr.* 27 (**1810**). Han blev .. romersk konsul .. men det innebar icke, att han utövade någon betydelsefull verksamhet; det var en tom titel allena. *RedLundAllmLärov.* **1909–10**, s. 1. "Go morron, herr ministerdödare." Varför han *(dvs. P. A. Hansson)* skulle hedra just mej med denna titel, vet jag inte. WIGFORSS *Minn.* 2: 247 (**1951**). Titlarna herr, fru och fröken är nu borta ur riksdagens officiella språk. *SvD* 5/10 **1977**, s. 4. Genom att andra titeln rikspolischef till generaldirektör för rikspolisstyrelsen blir det en samstämmighet med övriga statliga verk. *MotRiksd.* **1980–81**, nr 511, s. 9. — jfr **ADJUNKTS-**, **BEFÄLS-**, **FRÖKEN-**, **GREVE-**, **HEDERS-**, **HOV-**, **KONUNGA-**, **PROFESSORS-**, **RÅDS-**, **SMÄDE-**, **ÄRE-TITEL** m. fl. — särsk.

a) i uttr. som innehåller l. syftar på en i sammanhanget förekommande ställning l. befattning l. rang o. d. anförd i genitiv; förr särsk. om titel av kung över ett rike l. landområde (jfr **RIKE 2** *a λ*), särsk. i sådana uttr. som *Sveriges* l. *riksens* l. *Ingermanlands titel*. Hade hann breff som wore scriffne vnder key*(serli)*ge Ma:tz titell och jncigle. *G1R* 10: 280 (**1535**). *SvTr.* V. 1: 254 (**1617**; *om Ingermanland*). At Konung Vladislaus hafuer icke allenest vthelätet Sweriges Rijkes titell vthur sin titull *(osv.). RARP* 2: 187 (**1635**). Och wet H. Hadorph wal, att .. H. Axehiälm Collegii Praesidis tittul och stalle länge företrädt. SCHÜCK *VittA* 2: 66 (*i handl. fr.* **1689**). Han fick professors titel. KLINT (**1906**).

b) (†) dels i sådana uttr. som *(föra* l. *bära* l. *taga) titel av* (ställning l. befattning l. rang o. d.), dels i uttr. *under titel av* (ställning osv.), tituleras l. kallas så l. så; äv. allmännare; äv. i uttr. *(föra* osv. resp. *under) titel av* (landområde), titulera sig kung l. furste l. dyl. över aktuellt land(område). Zarer och storfurster schole altid i sin schriffwelsse Hans Kon. May:t och Hans Kon. May:tz arfwinger och efterkommande Swerigis konungar deres wanlige tittell aff Liiffland och Carelen giffwa. *SvTr.* V. 1: 253 (**1617**). Ty har H. K. M:t i nåder resolverat at .. fyra stycker under Tittul af Commissarier skole blifwa antagne. *CivInstr.* 170 (**1687**). Rysslands Regent förer Titul af Kejsare. DJURBERG *GeogrUngd.* 231 (**1781**). En Ståthållare, som förer Titel af Vice-Konung. DJURBERG *GeogrUngd.* 73 (**1800**). Liksom namnet, har titeln af klassisk författare äfven sin egentliga upprinnelse från de Romerska. ROSENSTEIN 2: 116 (**1819**). *(Platsernas)* blifvande innehafvare skulle få titel af underchefer. STRINDBERG *NRik.* 46 (**1882**). De unga männen i verken buro titeln af kungliga sekreterare. DE GEER *Minn.* 1: 60 (**1892**).

c) i uttr. *lägga bort* l. *slänga titlarna*, övergå till tilltalsordet du; jfr **LÄGGA BORT 1** *a*, **SLÄNGA**, v. **3** *b α*. Skulle vi inte kunna .. lägga bort titlarne? *SöndN* **1866**, nr 37, s. 2. Med skåldrickningen är en annan svensk sed intimt förbunden .. duskålen, bortläggandet av titlarna. NILSSON *FestdVard.* 43 (**1925**). *(S.)* Ehrling *(låter)* hälsa att han ännu inte anslutit sig till den svenska dureformen. Att få slänga titlarna .. är en liten fin och civiliserad akt. *DN* 3/4 **1993**, s. B1.

d) i fråga om idrott l. schack o. d.: mästarvärdighet. *Hon har vunnit många titlar i sin gren.* Tre svenska mästare försvarade sina titlar. *STSD* 28/8 **1932**, s. 12. Kwan siktade på att bli den näst bästa kvinnliga konståkaren genom tiderna efter norskan Sonia Henie – men det blev ingen sjätte titel i år. *Expressen* 28/3 **2004**, s. 22. Nu har *(golfspelaren)* Adam Scott .. tagit hem en ännu tyngre titel. *Expressen* 29/3 **2004**, s. 14. — jfr **MÄSTAR-**, **MÄSTERSKAPS-TITEL**.

5) [jfr motsv. anv. i a. t.] (numera föga br.) rätt l. rättighet l. laglig grund; anspråk; särsk. i förb. med *tillbörlig* l. *rättmätig* l. *laga* o. d. Vthan all Rättigheet eller tilborlig Titel. *G1R* 18: 291 (**1547**). Den titul, som Pohlen här till på Swäriges Rijke fördt och prætenderat hafwer, schall numehra uthplånas. *RARP* 8: 169 (**1660**). Om man altsammans noga skärskåda och nagelfahra wil, så stå conquesterne aff the mäste Rijker vppå en ganska swag Titel grundade. BRASK *Pufendorf Hist.* 78 (**1680**). Till allt detta fogades den förklaring, att de, som nu besutto kronogodsen, ej kunde räkna laga titel deruppå, sedan ständerne klandrat deras rätt. *2SAH* 21: 230 (**1841**). Domstolen har så mycket mindre orsak härtill som fastställandet ej giver någon exekutiv titel. *SvJuristT* **1937**, s. 29. — jfr **RÄTTS-TITEL**.

Ssgr (i allm. till 3): **TITEL-ARK**. *bokb.* o. *boktr.* första arket (se **ark**, sbst.[2] *a*) i en bok försett med bokens titel. MÖLLER 2: 1089 (**1785**). Formatfrågor, *(som)* val av papper, typval, titelarkets och textsidans utformning, illustrationer. *Form* **1950**, s. 205. — **(4) -BISKOP**. [jfr t. *titelbischof*] (†) titulärbiskop. At Titelbiskoparna, som icke hade sine egne Församlingar, och wandrade ifrån then ena Orten til en annan, icke skulle *(osv.).* SCHRODERUS *Os.* III. 2: 17 (**1635**). — **-BLAD**. titelsida; äv. i bild. SCHÜCK *VittA* 3: 157 (*i handl. fr.* **1695**). Detta hjerta var ännu en bok utan titelblad. TOPELIUS

Vint. I. 1: 247 (**1859**, **1880**). På gamla volymers försätts och titelblad syns ibland spåren av bokens väg. *Kulturen* **1995**, s. 32. — **-BOKSTAV**$^{\sim02}$ l. $^{\sim20}$. (numera föga br.) större bokstav använd i titel; äv. om typ för tryckning av titel. Det rörde sig om aderton lådor från London, innehållande hebreiska, grekiska och latinska stilar med tillhörande "tittul bokstäver". WOLLIN *Stilgjut.* 114 (*i handl. fr.* **1775**). SCHULTHESS (**1885**). — (4) **-BORTLÄGGNING**$^{\sim020}$. övergång till du ss. tilltalsord. NORDSTRÖM *Piga* 37 (**1914**). Om man .. inte är du .. är det damen som föreslår en herre det eller en äldre som förslår en yngre. Däremellan finns förstås många tillfällen då man är tveksam och då spelar det kanske mindre roll vem det är som föreslår titelbortläggningen. UDDENBERG *Rätt* **18** (**1985**). — **-DIKT.** *litt.-vet.* dikt vars titel utgör l. ingår i diktsamlings titel; jfr **-novell** ASPLUND *EngBukett* 92 (**1935**). Titeldikten, Fäderna, har kunnat fattas som en ouvertyr till Karlfeldts hela diktning. *IllSvLittH* 4: 305 (**1957**). — **-FIGUR.** i sht *litt.-vet.* i litterärt verk förekommande figur vars namn ingår i l. utgör titeln; jfr **-hjälte**, **-hjältinna**. SYLWAN *SvLit.* 143 (**1903**). Gustaf Vasa har redan något av den monumentalitet, som skall utmärka titelfiguren i Strindbergs storslagna 1890-talsdrama. LAMM *StrindbgDram.* 1: 151 (**1924**). — (4) **-FRÅGA.** jfr **fråga**, sbst. **3**. Många yrkade .. det Kristina icke hade något skäl att reta parlamentet genom att gifva den landsflyktiga sonen full majestäts tittel .. Men Kristina påstod, att dylika tittelfrågor vore småaktiga. FRYXELL *Ber.* 10: 144 (**1842**). Titelfrågan har psykologisk betydelse för värdering av kvinnorna som individer. *MotRiksd.* **1975**, nr 6, s. 12. — **-FÄLT.** särsk. *bokb.* på bokrygg: fält (se d. o. **6** *d*) för titel. *SvSlöjdFT* **1922**, s. 48. Är ryggen för smal, klistras titelfältet på frampärmen, antingen i vänstra hörnet eller på mitten. ÅHLÉN *Dansten BoksamlB* 45 (**1945**). — (4 *d*) **-FÖRSVARARE.** *sport.* utövare av idrott o. d. som försvarar sin titel; jfr **-hållare**. Titelförsvararen var för stark för utmanaren. *Swing* **1921**, nr 36, s. 8. Titelförsvararna blev turneringens kanske största besvikelse. *Idrottsboken* **1979**, s. 9. — (2) **-HELGON.** [jfr t. *titelheiliger*] helgon vars namn givits åt viss kyrka. *NF* 2: 33 (**1876**). Under golvet påträffades också ett skulpterat stenhuvud från 1200-talet, som förmodas vara en framställning av kyrkans titelhelgon, S:t Olof. *TurÅ* **1974**, s. 64. — **-HJÄLTE.** (numera bl. mera tillf.) jfr **-figur**. *ASScF* 16: 164 (**1888**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-HJÄLTINNA.** (numera bl. mera tillf.) jfr **-figur**. I Antigone är otvifvelaktigt titelhjältinnan styckets lyriska hufvudperson. CAVALLIN o. LYSANDER 1: 12 (**1879**). ÖSTERGREN (**1958**). — (4 *d*) **-HÅLLARE.** *sport.* jfr **-försvarare**. Törhända väntade man sig för mycket av titelhållaren, man mindes hans glänsande segrar över Willard. *Swing* **1921**, nr 4, s. 6. — **-KARTUSCH.** (i ä. fackspr.) kartusch (se d. o. 3) på titelblad. *Ymer* **1935**, s. 73. I dekoren (*på kartan*) har den förändringen vidtagits, att Jämtlands vapen flyttats upp på titelkartuschen, där den fått ersätta Västerbottens. *Fornv.* **1942**, s. 63. — (2) **-KRISTEN.** (†) person som är kristen enbart till namnet; jfr **titulär-kristen**. PHRYGIUS *HimLif.* 179 (**1615**). At i theras ställe hafwer skrymteri och skenhelighet hos thenna tidsens titel-Christna sig infunnit. *KyrkohÅ 1903*, MoA. s. 50 (**1723**). — (4) **-KYRKA.** (om utländska förh.) kyrka i Rom l. dess närhet som kardinal är knuten till. *2NF* 9: 1119 (**1908**). För att på ett särskilt sätt markera samhörigheten mellan påvarnas närmaste medarbetare och Rom .. är det föreskrivet att varje kardinal skall vara innehavare av en s. k. titelkyrka i Rom. *SvD(A)* **1958**, nr 290, s. 4. — (4) **-KÖPARE.** (†) person som köper sig titel. Vi äge .. männer, som köpa sig titlar af sysslor, vid hvilkas förvaltande aldrig något göromål ännu varit i fråga, eller ock med hvilka sådana göromål äro förbundna, til hvars utöfvande titelköparen hvarken äger skicklighet, håg, tid eller tilfälle. *JournSvL* **1798**, s. 381. — (4) **-LÖS.** som är utan titel. *HågkLivsintr.* 12: 346 (**1931**). — (4 *d*) **-MATCH.** *sport.* match om mästartitel. *IdrBl.* **1935**, nr 31, s. 5. — **-NOVELL.** jfr **-dikt**. SÖDERBERG 10: 296 (**1903**, **1921**). — **-PARTI.** jfr **parti 2** *b* o. **-roll**. I lördags gafs "Mignon" (*på operan*), hvari fru Edling som gäst utförde titelpartiet. *SD* 16/1 **1893**, s. 7. — **-PLANSCH.** (i ä. fackspr.) SCHYBERGSON *FinlH* 1: 156 (**1887**). Plansch insatt mot titelsidan. Titelplanschen utgör .. alltid en vänstersida. *GrafUppslB* (**1951**). — (4) **-PRYDD,** p. adj. (numera mindre br.) som försetts med titel l. titlar. (*Kungens*) titel-prydde slafwar / Förtryckte Landsens barn. DALIN *Vitt.* II. 5: 15 (**1742**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-RAM.** (i ä. fackspr.) ram kring titel (vanl. utförd av konstnär). *NordBoktrK* **1914**, s. 11. Den för titelbladen under 1500- och 1600-talen viktigaste prydnaden är .. titelramen. *NordBoktrFBibl.* 6: 24 (**1937**). — **-ROLL.** (huvud)roll i drama o. d. vars namn ingår i l. utgör titeln; jfr **-parti**. *Han sjunger titelrollen i Mozarts "Don Juan".* *ÖgCorr.* 7/1 **1854**, s. 1. Agneta Prytz gjorde på Uppsala stadsteater en intressant tolkning av titelrollen. *BonnierLM* **1954**, s. 229. — **-SIDA.** jfr **-blad**. SWEDBERG *Lefw.* 233 (**1729**). Titelsida, (*dvs.*) boksida som upptar bokens titel, författarnamn, förlags- och övriga uppgifter. *GrafUppslB* (**1951**). — (4) **-SJUK.** jfr **sjuk 4** o. **-sjuka**. HOF *Underr.* 75 (**1766**). Snart är vi kanske ett titellöst folk, efter att ha betraktats som ett av de titelsjukaste. *SvD* 7/11 **1977**, s. 10. — (4) **-SJUKA.** jfr **sjuka**, sbst.[1] **3**. RADEMINE *Knigge* 3: 49 (**1804**). Sedan Erik den fjortonde infört grefve- och friherre-värdigheterna, började titelsjukan i synnerhet att blifva herrskande hos Svenskarne. LIFFMAN *Petersen* 61 (**1837**). Titlar och titelsjuka och tilltalsord har debatterats i pressen på senare tid. ALVING *MannOmk.* 147 (**1952**). — (3, 4) **-SKYDD.** jfr **skydd 2** *a* *ε*. En litterär äganderätt av alldeles särskilt slag är den som tillgodoses genom titelskyddet. RONBLOM *Tryckfr.* 157 (**1940**). Först 1910 blev civilingenjör en accepterad titel men officiell är den inte än i dag, eftersom vårt (före dureformen) så titelsjuka land saknar titelskydd. *SvD* 14/5 **1977**, s. 8. — **-SKYLT.** *bokb.* skylt (se **skylt**, sbst. **3** *b* *β*) (av skinn) med boktiteln som placeras på bokryggen l. på pärmens första sida. *Thon* o. *Kirsch* 18 (**1856**). Vill man ersätta det gamla guldtrycket med ett annat göres detta med en titelskylt på vilken den önskade texten präglats. ÅHLÉN *Dansten BoksamlB* 96 (**1945**). — **-STIL.** *bokb.* o. *boktr.* stil använd i titel; äv. om trycktyp. En Kast med gamla Latinska Titul-Stilar. *ASScF* VIII. 2: 214 (**1756**). Stilarne indelas i antiqva .. kursiv .. och fraktur .. vidare i brödstilar, rubrikstilar, titelstilar (*osv.*). NORDIN *Boktr.* 54 (**1881**). — **-UPPLAGA**$^{\sim020}$. (i ä. fackspr.) AUERBACH (**1915**). Titelupplaga: del av en upplaga (i regel restupplaga), försedd med nytt titelblad. ÅHLÉN *Dahl OrdbBoksaml.* 157 (**1946**). —

-VINJETT. (i ä. fackspr.) vinjett på titelblad. *SP* **1809**. nr 49, s. 4. — (4) -VÄSEN, äv. -VÄSENDE. sammanfattande, om det som rör titlar l. titulering. HOF *Skrifs.* 256 (**1753**). Det är icke blott fåfänga utan en viss strävan att förenkla titelväsendet, som ha låtit vissa titlar gripa omkring sig, t. ex. doktorn, ingenjörn, direktörn. NILSSON *FestdVard.* 50 (**1925**).

TITEL, sbst.[2], r. l. m.; anträffat bl. i sg. obest. (äv. -ll) [fsv. *titil*; liksom ä. dan. o. dan. *titel*, dan. o. nor. *tøddel*, fvn. *titull* (isl. *tittil*), mlt. *tittel*, mnl. *titel* (nl. *tittel*), mht. *tit(t)el*, *tütel* (t. *tüttel*), meng. *titel* (eng. *tittle*) av mlat. *titulus*, litet streck, accent på bokstav o. d., på lärd väg införlivat i ffr. *title* (fr. *titre*);ordet i sv. är sannol. lån från mlt.; jfr sp. *tilde* (se TILDE, sbst.[2]); etymologiskt identiskt med TITEL, sbst.[1]] (†) ss. beteckning för ngt ytterst litet (minsta tänkbara) (i sht i fråga om ngt skrivet); ofta i negerad sats l. negerat uttr.; särsk. [jfr motsv. anv. i d., nor., nl.] i sådana mer l. mindre pleonastiska uttr. som *minsta bokstav* (äv. *prick*) *eller titel*. Huru skulle .. *(de katolska andliga)* föra itt sådhana leffuerne, påå huilket the vthi heele Skrifftenne ickie en bookstaaff eller titell till någhra gudz befolningh ther om vndfångit haffua? LPETRI *Œc.* 39 (**1559**). Then förste *(lögnen)*, at Christus skal hafwa medhdeelt Församlingene Wåldet til at vthskiffta Aflat, hwar om man icke finner i thet nye Testamentet then minste Titel eller Bookstaff. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 146 (**1635**). At the som vtom osz äro, såsom Presbyterianer, Anabaptister .. hafwa elskat *(prosten)* .. Icke förståendes, at han hafwer vti minsta prick eller titel favoriserat theras läro: vtan then redeligen .. bestridt, enär the ther hafwa gifwit tilfelle til. SWEDBERG *Lefw.* 283 (*i handl. fr.* **1714**). Gud kan icke ljuga: himmel och jord måste förr gå i kras, än at den minsta bokstaf eller titel af hans ord skulle blifwa tilbaka. BORG *Luther* 2: 48 (**1753**).

TITELERA, se **titulera**.

TITER *ti⁴ter*, r.; best. -ern. [jfr t. *titer*, eng. *titer*, *titre*; av fr. *titre*, halt, lödighet, av ffr. *titre*, *title* (se TITEL, sbst.[1]). — Jfr TITRERA, v.[2]] (i fackspr., särsk. *kem.*) halt av ett ämne i en lösning. *JernkA* **1874**, s. 16. Om titratorlösningens koncentration ("titer") är noggrant känd, kan man beräkna mängden förbrukad titrator. *KemiGymn.* 2: 356 (**1972**).

TITIL, se **titel**, sbst.[1]

TITILLERA, v. -ade. (äv. **titilera**) [jfr eng. *titillate*, fr. *titiller*; av lat. *titillare*; sannol. av ljudsymboliskt ursprung] (†) reta l. kittla. Som alt wäl lucktande titilerar i näsan, så titilerar det och i kroppen, derföre brukas detta waxet i kärleksdricka att stimulera. *Linné Förel-Djurr.* 39 (**1748**). *TLak.* **1834**, s. 67.

TITLA, v. -ade. (**titla 1746–1820**. **tittla 1785**) [jfr d. *title*; av t. *titeln* (till t. *titel*) l. till TITEL, sbst.[1]] (†) betitla (ngn); särsk. i p. pf. i adjektivisk anv.: som innehar titel; jfr TITRERA, v.[1] Grant och titlat folk. NORDENFLYCHT *(SVS)* 2: 252 (**1746**). Törhända skal .. det tittlade högmodet sänka en stolt och medömksam blick på Wellanders graf. KELLGREN *(SVS)* 5: 11 (**1785**). REMMER *Fanchon* 37 (**1820**).

TITLERA, se **titulera**.

TITRERA, v.[1] -ade. (**tit- 1781–1839**. **titt-** *c.* **1800**) [av fr. *titrer*, avledn. av *titre*, titel (se TITEL, sbst.[1])] (†) betitla (ngn); särsk. i p. pf. i adjektivisk anv. (jfr TITULERA 3 slutet); äv. refl. med bestämning styrd av prep. *för*, kalla sig för; jfr BETITLA 1, TITLA. Sophi var villrådig i sitt val emellan Zamaleski och den .. titrerade Virtuosen. KEXÉL 2: 43 (**1781**). De titrera sig sjelfva för les incroyables. AHNFELT *HofvLif* 3: 83 (*i handl. fr.* **1798**). Lagmannen i Vestergöthland med samma namn af den adeliga, men ej titrerade ätten. *BL* 5: 98 (**1839**). — jfr O-TITRERAD.

TITRERA *titre⁴ra*, v.[2] -ade. vbalsbst. -ANDE, -ING. [jfr d. *titrere*, t. *titrieren*, eng. *titrate*; av fr. *titrer*, avledn. av *titre*, halt (se TITER)] (i fackspr., särsk. *kem.*) bestämma (ämnes) halt i ett prov gm att tillsätta en lösning av ett ämne med känd koncentration som reagerar med provet. BERZELIUS *ÅrsbVetA* **1847**, s. 170. Titrering .. av mjölkens surhetsgrad, i vilken mån denna är normal eller avviker härifrån. *LAHT* **1915**, s. 436. Från en mätcistern tappar man *(vid pappersbruk)* till kokaren så mycket lut som uträknats vara behövlig sedan lutens halt av alkalier fastställts genom .. titrering. *SvSkog.* 1116 (**1928**). Bestämmes ekvivalentvikten för syror eller baser genom titrering, måste deras molvikt vara lika med eller en hel multipel av ekvivalentvikten. SMITH *OrgKemi* 18 (**1938**). Vid titrering till ett färgomslag är det ej alltid lätt att veta när titreringen är färdig, beroende på de ofta svaga färgnyansskillnaderna. *TT* **1941**, K. s. 84. — jfr O-TITRERAD o. REDOX-, SYRA-BAS-TITRERING.

Ssgr (i fackspr., särsk. *kem.*): A: TITRER-ANALYS. analys gm titrering; jfr **titrerings-analys**. *FinBiogrHb.* 2125 (**1903**). Fällningsreaktioner, t ex utfällning av silverklorid, kan också utnyttjas för titreranalys. *KemiGymn.* 2: 284 (**1967**). — -KURVA. jfr **kurva 1** *a*. *IngHb.* 4: 427 (**1948**). — -METOD. jfr **metod 1**. *TMat-FysKemi* **1919–20**, s. 223. — -VÄTSKA. vätska av bestämd koncentration avsedd för l. använd vid titrering; jfr **titrerings-vätska**. Användningen af alla vanliga titrervätskor vid bestämningar af de farmaceutiska preparatens halt. *FinBiogrHb.* 2124 (**1903**).

B (numera bl. mera tillf.): TITRERINGS-ANALYS. jfr **titrer-analys**. *BtRiksdP* **1898**, 8Hufvudtit. s. 252. — -KURVA. jfr **kurva 1** *a*. För att erhålla begrepp om en jords reaktionsbeständighet eller buffringsförmåga kan man uppräta s. k. titreringskurvor. *LAHT* **1930**, s. 711. — -METOD. jfr **metod 1**. För att undersöka den qvantitet chlor eller chlormetaller, som förorenar krutet .. begagnas numera vanligen titreringsmethoden. FRIES *Krutl.* 154 (**1869**). — -VÄTSKA. jfr **titrer-vätska**. ROSENBERG *OorgKemi* 376 (**1888**). För bekväm framställning af titreringsvätskor (normallösningar) finnas numera, under namn af fixinal, i handeln erforderliga substanser. *2NF* 38: 866 (**1926**).

Avledn. (i fackspr., särsk. *kem.*): TITRERBAR, adj. som går att titrera. *(Ett)* medel, som ofta användts, särskildt för att göra svaga organiska syror titrerbara, är tillsats af etylalkohol. *ArkKem.* II. 37: 2 (**1907**).

TITT *tit⁴*, sbst.[1], r. l. m. (CARLÉN *Ensl.* 3: 315 (**1846**) osv.) ((†) n. KNORRING *Skizz.* I. 2: 171 (**1841**), TAVASTSTJERNA *Inföd.* 82 (**1887**)); best. -en (ss. n. -et); pl. -ar. [jfr nor. *titt*; till TITTA, v.] hastig l. flyktig blick, ögonkast; kort besök; förr äv. om vy l. utsikt; särsk. (med (stark) bibet. av undersökning) i uttr. *ta (sig)* (förr äv. *göra*) *en titt* (*på ngn* l. *ngt*), se TAGA, v. I 7 *a* γ, II 4 *e*; förr särsk. i uttr. *på en titt*, på ett kort besök, *göra en titt*, göra ett kort besök, titta

in. *Tack för titten. Vid första titten verkade det inte så svårt.* Han tog ej allenast "sex styfver tittet" .. utan en dukat för frågan och två för svaret. KNORRING *Skizz.* I. 2: 171 **(1841)**. Jag ville råda en nutidens genisträfvare att göra en titt till Weimar. TAVASTSTJERNA *Brol.* 35 **(1893)**. Vi ha många intressanta tittar ned i backiga gränder. STEFFEN *BrittStröft.* 316 **(1895)**. Vandra öfver till Solvik på en titt och tag med en hälsning därifrån. FORSSLUND *Storg.* 114 **(1900)**. Mamsell Hedda hade gjort en liten titt ut i köket. HUMBLE *Hemm.* 210 **(1903)**. Tolv skilling titten. DAHLLÖF *Skumr.* 144 **(1917)**. Efter en titt i årsredovisningarna .. syns det att omsättningen ökar. *GbgP* 17/4 **1994**, s. 14. — jfr **SMYG-, SNABB-, TJUV-TITT.**

TITT, sbst.[2], se **titta**, sbst.

TITT *tit*[4], adv. *Anm.* I enstaka gram. o. lexikografiska arbeten förekommer komp.- o. superl.-formerna **tidare** resp. **tidast**. TIALLMANN *Gr.* 226 **(1696)**. SUNDÉN **(1891)**. **(tidh 1703. tiidt (-ij-, -t, -tt, -tth) 1524–*c.* 1700. tit 1540. titt (-j-, -dht, -dt(t), -th) 1526** osv.**)** [fsv. *tit*, sv. dial. *titt*; motsv. fd., d. *tit*, *tidt*, nor. nn. *tidt*, *titt*; till **TID**, adj.]

1) (utom i *b* numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ofta. ARVIDI A 6 a **(1651)**. En sten som flyttias tidt, gror måszan aldrig på. KOLMODIN *QvSp.* 1: 341 **(1732)**. Drottning Bera satt tidt uppe långt ut på qvällarna. SAVE *Yngl.* 25 **(1854)**. Tidt och smått fyller sacken brådt. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* **1880**). Det kom en främmande man till dalen, / han mötte Elin i skogen tidt. FRÖDING 1: 56 **(1891)**. ÖSTERGREN **(1957)**. — särsk.

a) i uttr. *så* l. *lika titt* (*som*), så ofta (som), varje gång (som), närhelst. SPEGEL *GW* 36 **(1685)**. Jesu hielp segra, så tidt thet behöfwes. LYBECKER 135 (*c.* **1715**). Han ligger då ute hvar eviga en dag så tidt han hinner. DE GEER *Hjertkl.* 108 **(1841)**. Di .. byter om arrendatorer lika titt, som di byter om skjorter. GOTH *Bergb.* 141 **(1929)**.

b) (numera föga br.) pleonastiskt l. förstärkande i förb. med mer l. mindre liktydigt ord; särsk. dels i förb. med *ofta*, se **OFTA I 1** *c α*, dels (fullt br.) i uttr. *titt och tätt*, *titt som tätt*, ideligen. *G1R* 1: 274 **(1524)**. Konungen sadhe tijdt och trådt, / At Lampen hafwer migh förrådt. FORSIUS *Fosz* 247 **(1621)**. Tidt och tätt gick den enkla mekanismen (*i brädsågen*) sönder och måste lagas. HOFBERG *Skogsbyggarl.* 20 **(1881)**. Det går tåg titt tätt åt det där hållet. HAMMENHÖG *EoA* 213 **(1930)**. För att bli bra måste man träna hårt, då kan man inte stå och vila i solen eller stanna titt som tätt för att dricka och hämta andan. *DN* 17/1 **1994**, s. D1.

2) (†) tidigt (se **TIDIG**, adj.[1] **4**); särsk. i uttr. *titt och sent* o. d., jämt o. ständigt, från morgon till kväll (jfr **TIDA**, adv. **2** slutet). At en wälmeenand Faar som tidtt ha'r sammanlagdt, / Of-myckit gods ock gull, i förråd åt sitt Barn (*osv.*). COLUMBUS (*SVS*) 1: 123 **(1676)**. Just midnattstid, så pass mot klockan ett, / Så tidt att ingen tupp än halsen böjt att gala. BELLMAN *SkrNS* 1: 167 (*c.* **1770**). Jag skall föra er talan, som jag lofvat; sent och tidt är det min enda tanke. HALLSTRÖM *BCap.* 70 **(1900)**.

3) (†) vid lämpligt l. lägligt tillfälle; anträffat bl. ss. senare led i ssgn **O-TITT**.

TITTA, r. l. f.; pl. **-or**; äv. **TITT**, sbst.[2] l. **TITTE**, r. l. m.; pl. **-ar**. **(titt (-it)** *c.* **1654** (: Titarne, *pl. best.*)**–1670. titta 1685** (: tittor, *pl.*)**–1749. titte 1689)** [sv. dial. *titt*; jfr d. *titte*, lt. *titte*, mht., t. *zitze*, feng. *titt* (eng. *tit*); sannol. ljudsymbolisk bildning. — Jfr **HUNGER-TITTA, HUNGER-TYTTOR, TUTT**] (†) bröst(vårta); spene. Titarne tittade fram wthu floret och halszbare brösten. STIERNHIELM (*SVS*) I. 2: 22 (*c.* **1654**). Tittor s(*e*) Spenar. SPEGEL *GW* Reg. **(1685)**. LIND **(1749)**.

TITTA *tit*[3]*a*[2], v. **-ade** ((†) pres. **-er** TRUDEEN *Vitt.* 217 **(1687**; *i rim*), *ÖB* 33 **(1712**; *i rim*). — imper. **titt** FRÖDING *Stänk* 81 **(1896)**, *TurÅ* **1914**, s. 289). vbalsbst. **-ANDE, -NING; -ARE** (se *avledn.*), **-ERSKA** (se *avledn.*); jfr **TITT**, sbst.[1] **(tijta 1665. titta 1603** osv.**)** [jfr d., nor. *titte*, nor. dial. *tita*, sticka fram, spärra upp; jfr äv. feng. *tōtian*, titta fram (eng. *toot*, *tout*, speja); av ljudsymboliskt ursprung] rikta blicken mot bestämt mål, se (efter); betrakta l. iakttaga; stirra l. glo; äv. allmännare, särsk. (i förb. med adv. *lite*) i fråga om (in)köp o. d.: se vad som finns l. orientera sig, kika; förr äv.: se förstulet genom öppning l. springa (jfr **GLUGGA 2**); särsk. dels med bestämning inledd av prep. l. i förb. med rumsadverbial för att ange riktning (jfr *a*, *b*), dels imperativiskt för att rikta uppmärksamhet på ngn l. ngt, dels refl. (med predikativ betecknande resultatet av tittandet), dels tr., särsk. i uttr. *titta ngn i ögonen* l. *ansiktet*; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare. *Jag vill bara titta lite. Titta där, hit! Titta inte! Stå inte där och titta – gör något! Han tittade sig i spegeln. Han vågade inte titta henne i ögonen.* Een lijthen Mws (*kom*), och gluggadhe eller tittadhe vthur Bergeskreffuan. BALCK *Es.* 123 **(1603)**. Ito sitter vid fönstret, tittar genom jalusierna, om han icke skall komma. TEGNÉR *Farf.* 284 (*cit. fr.* **1827**). Han lade bort paletten och tittade och lyssnade. O himmel! hvad flickan var vacker. CEDERSCHIÖLD *Riehl* 2: 78 **(1878)**. I solskenet högt öfver åkrarna hörde man ett .. kvittrande ljud. Man såg ditåt med fara att titta sig blind mot solen. GEIJERSTAM *Fatt-Folk.* 1: 107 **(1884)**. Du va mej en djärv en, sa en skrattande röst, och Lill-Kalle tittade sin räddare i ansiktet och såg att det var själva Huldran. STENHAMMAR *Sag.* 59 **(1927)**. Ett hundratal uppköpare, grossister, körsnärer invaderade vant de kylda källarvalven på Norra Stationsgatan i säsongens första, stora tittning. *DN* 19/12 **1967**, s. 30. Titta kan vi väl alltid, sa jag men när vi sprang nerför trapporna kände jag mig yr av förväntan och kramade Arnes hand. FREDRIKSSON *Anna* 239 **(1994)**. — jfr **SLÖ-, SMYG-, STOR-, TJUV-TITTA** m. fl. — särsk.

a) i vissa förb. o. uttr. inledda av prep. (jfr huvudmom.).

α) i uttr. *titta på ngn* l. *ngt*, rikta blicken mot l. fästa blicken på ngn l. ngt; särsk. med bestämning vars huvudord betecknar varelse l. föremål; särsk. i imper., ss. uttr. för ngt oväntat l. enastående o. d.; särsk. dels i uttr. *titta på klockan*, se vad klockan är, dels i uttr. *titta på TV* l. *film* o. d., ss. åskådare ta del av utsändning i television l. förevisning av film på biograf o. d.; äv. oeg., dels i fråga om läxa o. d.: se över (o. läsa på), dels i fråga om problem l. verksamhet o. d.: granska l. undersöka l. göra översyn. *Titta på henne! Han tittar ideligen på klockan. Vill du titta på video eller på TV?* (*Munkar*) töras ei en gång på Fruentimmer titta. KOLMODIN *QvSp.* 2: 422 **(1750)**. Titta på edra roller en och hwar. HAGBERG *Shaksp.* 1: 76 **(1847)**. (*Riksdags-*

mannen) föreslog att man skulle tillsätta en befolkningskommission för att titta på våra sjunkande födelsesiffror. *SvD* 29/12 **1977**, s. 5. Den stora och ödsliga biosalongen är en skrämmande miljö för många människor, vana som de är att titta på film hemma i tv-soffan. *DN* 23/2 **2003**, s. A15.

β) i uttr. *titta i* (förr äv. *uti*) *ngt*, rikta blicken in l. ner i l. genom ngt; särsk. med bestämning med rumslig bet. l. betecknande föremål (i sht skrift l. instrument o. d.), ofta i avsikt att få syn på l. reda på ngt (jfr *γ*); äv. i utvidgad l. mer l. mindre bildl. anv. (se *α'*, *β'*). *Har du tittat i lådan? Ingen får titta i hans gömmor. Barnen satt och tittade i sina böcker. Hon tittade i mikroskopet.* VERELIUS *Run.* 6 (**1675**). *(Han)* dernäst i hvarje vrå vill titta / Att något uti olag hitta, / Och gnabbas morgon, middag, qväll. STIERNSTOLPE *ESkr.* 107 (**1833**). Damer .. titta i elfenbenskikare. STRINDBERG *NRik.* 1 (**1882**). Ett ljuslockigt ynglingahufvud med barnsliga drag tittade i dörren. KUYLENSTIERNA-WENSTER *Ber.* 7 (**1898**). Det räcker med att titta i de dagliga tidningarna. EDSTRÖM *Hund.* 22 (**1948**). — särsk. *α')* i sådana uttr. som *titta för djupt i glaset*, dricka mer än man tål; jfr **DJUPT 1** *a β*. *(Han)* måtte ha tittat bra i bägaren. HAGBERG *Aristoph.* 8 (**1834**). Anders Johan, som gärna tittar lite djupt i glaset. *Strix* **1898**, nr 49, s. 6. Antagligen har hon tittat alltför djupt i någon av flaskorna på kökshyllan. HEDBERG *DockDans.* 33 (**1955**). *β')* i sådana uttr. som dels *titta i korten*, spela kort, dels *titta i ngns kort* l. *ngn i korten*, se **KORT**, sbst. **2** (*d δ*). Sedan Qwacksalfware och Käringer begynte titta i korten .. går thet intet så rundeliga til. LINDESTOLPE *Frans.* 71 (**1713**).

γ) i uttr. *titta efter ngn* l. *ngt*, dels: söka efter ngn l. ngt (ngnstädes), dels (äv. i förb. med *långt*; jfr *c γ*): (med saknad) följa ngn l. ngt som avlägsnar sig med blicken; äv. (jfr *β*) (särsk. bildl.) i sådana uttr. som *titta i månen* l. *stjärnorna efter ngt*, inte få ngt (utlovat). *Jag har tittat efter nycklarna överallt. Flickan tittar (långt) efter sin pappa som går till bilen.* NORDFORSS (**1805**). Pengar kan jag titta efter: "Kom igen en annan gång." *VLitt.* 1: 356 (**1902**). *(De såg)* att tomten lutade sig ut genom stalluckan och tittade efter gårdens ägare. LAGERLÖF *Troll* 2: 32 (**1921**). Det var inte vanligt, att Gunnar tittade efter en flicka. CLAYHILLS *Full* 166 (**1936**). Kalle och Christian, snart tre år, kan titta i stjärnorna efter snön. *Expressen* 16/12 **1997**, s. 20.

δ) i uttr. *titta åt ngn* l. *ngt*, rikta blicken åt ngns l. ngts håll; vanl. (i sht i nekande sats) övergående i bildl. anv.: intressera sig för l. bry sig om l. veta av ngn l. ngt. *Hon vill aldrig mer titta åt henne.* NORDHOLM *Djurf.* 37 (**1749**). Jag tittade åt fönstret för att upptäcka hvarifrån .. *(ljudet)* kom, men såg ingen varelse. ALMQVIST *AMay* 23 (**1838**). Jag *(lade)* märke till att älgen ej en enda gång tittade åt hundarna. FRISENDAHL *Björn.* 111 (**1921**). Det var inte underligt att han inte tittade åt henne. LAGERKVIST *Bar.* 87 (**1950**). Under cirkustältet har i alla tider mycket estetiskt värdefullt blommat, som den respektabla opinionen hållit sig för god att titta åt. RUIN *SjunknH* 33 (**1956**).

b) i förb. med rumsadverbial (jfr huvudmom.) i sådana uttr. som *titta hit* l. *in(om)*, komma på kortare besök (jfr särsk. förb.). HLILLJEBJÖRN *Hågk.* 1: 65 (**1865**). Frun var så vänlig att be mig titta hit ett tag. GUSTAF-JANSON *Råtun.* 251 (**1962**).

c) i vissa mer l. mindre oeg. l. bildl. uttr. särsk.

α) skela, i uttr. *titta i fyrskaft*, se **FYR-SKAFT II 2**, *titta i kors*, se **KORS I 9** *a γ*, *titta i november*, se **NOVEMBER** *e α*.

β) i fråga om att visa missnöje l. skam l. vara sysslolös l. i en besvärande situation o. d., särsk. i uttr. *titta under lugg*, se **LUGG**, sbst.[2] **1** *b* slutet, *titta snett*, se **SNED**, adj.[1] **3** *b*, *titta i taket*, se **TAK**, sbst.[3] **3** *h*.

γ) (numera mindre br.) *titta långt*, rikta långa (längtansfulla) blickar; jfr *a γ*, **LÅNG 1** *l β*. Hon hörde till den sortens fruar som bli förskräckligt rädda när herrar titta långt. MATTSSON *VSkr.* 6: 187 (**1914**). CLAYHILLS *Full* 166 (**1936**).

δ) (†) *titta ngn på fingrarna*, noga iakttaga ngns förehavande; jfr **FINGER 1** *e*. Hang något för nyckelhålet; jag vill icke gerna att småfolket skall titta mig på fingrarne. *ÖgCorr.* 4/1 **1854**, s. 3.

ε) (†) *titta ngn i händerna*, se **HAND 7** *b*.

d) med saksubj. som tänks ss. mer l. mindre levande; äv. övergående i bet.: titta fram l. visa sig; särsk. (i sht i vitter stil) i oeg. l. bildl. anv.; stundom äv. med abstr. subj.; äv. om ngt som man trott var glömt som visar sig igen, särsk. (numera mindre br.) i uttr. *lik tittar* (jfr **LIK**, sbst.[1] **2** *j β*). Ondt Samweet tijtar vhr ögonen. GRUBB 643 (**1665**). Ur vildmark, der knappt röfvarn vägen hittar, / En stod, en pelarrad, ett tempel tittar! ATTERBOM *SDikt.* 2: 115 (**1813**, **1838**). Och sorgen mulnar i hans polisonger, / Och oron tittar ur hans svarta lugg. RUNEBERG *(SVS)* 2: 160 (**1832**). Där ute går far och plöjer / I marssolens sken, / Och gul tussilago tittar / Från pilvall och åkerren. BÅÅTH *GrStig.* 78 (**1889**). Vore det sant att 80-talet är ett lik, så är det åtminstone ett lik som tittar, och det ganska storögt. LINDER *Sällsk.* 150 (**1918**). Ögonblicket i brunnskyrkan tittade på mig med "morgondagens" ögon. SÖDERSTRÖM *Linan* 69 (**1983**).

S ä r s k. f ö r b.: **TITTA BORT**[10 4]. rikta blicken bort; äv. i uttr. *titta bort till ngn*, hälsa på l. besöka (ngn som bor avsides); förr äv. bildl., i uttr. *titta bort från ngt*, inte fästa sig vid l. bortse från ngt. *Jag tittar bort till dig i kväll.* Titta bort från det att jag är drucken, / titta bort från det att jag är kal. FRÖDING *Stänk* 28 (**1896**). Barnen hade kastat .. blickar till varann genom staketet, men tittat bort, när de sågo sig upptäckta. HALLSTRÖM *Händ.* 159 (**1927**). — **TITTA EFTER**[10 32] l. [40]. ta reda på l. undersöka (gm att titta); i sht med obj. bestående av indirekt frågesats l. *att*-sats. BJÖRKMAN (**1889**). Titta efter i boken! CEDERSCHIÖLD o. OLANDER *Upps.* 1: 34 (**1896**). Då man tältar i fjällbjörkskogen dröjer det sällan länge innan .. *(blåhakesångaren)* sitter där på den närmaste kvisten med huvudet på sned .. och tittar efter vad man har för sig. SELANDER *LevLandsk.* 115 (**1955**). Det är viktigt att folk tittar efter att alla dörrar och fönster är låsta innan man går hemifrån. *KvällsP* 12/8 **2000**, s. 3. — **TITTA FRAM**[10 4]. med personsubj. l. oeg., med saksubj. l. abstr. subj.: (hastigt) visa sig; bli l. vara synlig. Alzingen kan så wäll giömma sin gäck, at han icke vnderstundom tittar fram. BALCK *Es.* 151 (**1603**). Tegarnas mylla tittar

fläckvis fram, och plogfårornas svarta ryggar randa snön. *PT* **1898**, nr 103, s. 3. Nyfikna barnungar titta fram bakom rishögar. NYBLOM *Österut* 115 **(1908)**. *(Man låter)* ett praktfullt, färgstarkt underplagg titta fram genom de öppningar, som .. gjorts i övertyget. GRIMBERG *SvFolk*. 2: 90 **(1914)**. jfr **framtitta**. — **TITTA IGENOM**$^{10\ 040}$. särsk. med avs. på ngt skrivet l. tryckt: läsa igenom. SAHLSTEDT **(1773)**. *(Jag)* gallrade .. ut en hop tunna vershäften .. och då lovade jag dem, de stackars försummade och glömda, att titta igenom dem en gång. JOHANSON *Stärbh*. 218 **(1946)**. — **TITTA IN**$^{10\ 4}$. kasta en blick in (i ngt l. genom ngt o. d.); äv.: hälsa på, särsk. i uttr. *titta in hos* l. *till ngn*; äv. oeg. (med saksubj. l. abstr. subj.). RÅLAMB *Resa* 70 **(1658, 1679)**. At titta .. långt in uti en hel annan wetenskap, nemligen Geometrien. *SvMerc*. 2: 2 **(1756)**. När döden tittar in genom dörren, är det bäst att lifvet och glädjen i tid ta till flykten. JOLIN *Mjölnarfr*. 57 **(1865)**. Pojken vandrade vidare .. och tittade in mellan de små videbuskarna, som täckte marken. LAGERLÖF *Holg*. 2: 327 **(1907)**. Det var .. vanligt att man "tittade in" till varandra utan alla ceremonier. *FrSkånStäd*. 112 **(1932)**. Se, nu tittar lilla solen in igen. *ÅrhSchlagGit*. 50 **(1956)**. jfr **intitta**. — **TITTA NED**$^{10\ 4}$ l. **NER**^{4}. rikta blicken neråt (mot ngn l. ngt); äv.: hälsa på l. besöka (ngn som bor längre ner i huset l. på gatan o. d.); särsk. mer l. mindre bildl., i uttr. *titta ner på ngn* l. *ngt*, se ned på ngn l. ngt; äv. med saksubj. Mynningarne af flere muskedundrar titta ned genom öppningen till hålan. RIDDERSTAD *SDikt*. 3: 155 **(1862)**. Hon *(skulle)* troligen ha tittat ned i sopptallriken för att dölja ett förstulet fnissande. HEIDENSTAM *End*. 23 **(1889)**. De grå stugorna titta ned från bergsluttningen som fågelbon. HEIDENSTAM *Tank*. 216 **(1899)**. Jag tittar ner en sväng i morgon. LINDROTH *IngaÄnglar* 110 **(1995)**. Barnen tittar ner på henne eftersom hon kommer från "gettot" och har mindre bemedlade föräldrar. *Expressen* 3/2 **2003**, s. 6. — **TITTA OM**$^{10\ 4}$. **1)** (numera bl. mera tillf.) vårda l. sköta (om) (ngn l. ngt), se om; hålla (ngt) i gott skick. På hösten .. då en landtbrukare icke har annat än tröskverket att titta om. WETTERBERGH *SamhKarna* 2: 97 **(1857)**. Se så, nu skall jag titta om min qvinna. SCHOLANDER 3: 121 **(1864)**. ÖSTERGREN **(1958)**. **2)** refl., i uttr. *titta sig om (efter ngt)*, se sig om (efter ngt); äv.: vända sig om o. titta; äv. mer l. mindre bildl.: studera förhållanden (ngnstädes). Här på war ej annat, at gjöra, än jag måste ut til att titta mig om i werlden. HALLMAN *Blacksta* 82 **(1748)**. Mästa spillningen i Ullen sker, när de taga munnen full af Hö och tugga öfwer ryggen på hwarannan, under det de titta sig om. BRAUNER *Bosk*. 15 **(1756)**. *(Han)* läste Fader vår .. då han slutat och tittade sig om efter sängen, såg han sig stå vid Immelens strand. WIGSTRÖM *Folkd*. 2: 88 **(1881)**. Han tittade sig om. Ingen kikade i köksfönstret. ERKELIUS *SåsomEld* 340 **(1989)**. — **TITTA OPP**, se **titta upp**. — **TITTA PÅ**$^{10\ 4}$. vara passiv åskådare; förr äv. (i Finl.): besöka. ALMQVIST *DrJ* 284 **(1834)**. Titta på i bet. "besöka" är finländskt. BERGROTH *FinlSv*. 287 **(1917)**. Då får biskopen bara stå i en dörr och titta på och har ingen att prata med. SPONG *Sjövinkel* 18 **(1949)**. jfr **påtitta**. — **TITTA SIG FÖR**$^{10\ 0\ 4}$. vid rörelse l. förflyttning: titta åt olika håll för att upptäcka hinder l. fara, se sig för. Och männen ä' alla vid dåligt humör / Till följe af "städningens" fasor, / Ty om de ej råka att titta sig för, / De stupa i ambar och trasor. NORDLUND *Bit*. 17 **(1894)**. Man ska trycka på den där knappen .. och sen titta sig för när det är grönt. *Expressen* 13/5 **1994**, s. 11. — **TITTA SIG OMKRING**$^{10\ 0\ 04}$, äv. **IKRING**^{04}, äv. **KRING**^{4}. (låta blicken) vandra runt o. betrakta ngt. Att i språng titta sig omkring i staden. SNELLMAN *Tyskl*. 1 **(1842)**. En sådan ångest kom över mig, jag tittade mig uppjagad kring i det halvskumma rummet. LAGERKVIST *EvigLeend*. 24 **(1920)**. — **TITTA TILL**$^{10\ 4}$. (under kortare tidsperiod) ha uppsikt över l. ägna (ngn l. ngt) omsorg; äv.: hälsa på (ngn); förr äv. dels: se efter, dels i fråga om att reagera på vad ngn sagt o. d. i uttr. *titta till på ngn*. Jullan *(skulle)* titta litet till leksystrarna i Stockholm. JOLIN *Smådeskr*. 10 **(1863)**. På natten arbetade han vid skrifbordet, och, när det var någon allvarligare sjuk, tittade han afven nattetid till patienten en eller annan gång. FÜRST *ÅrsbVetA* **1909**, s. 255. Algren tittade till på Hansson. Det låg något av hot i dennes ton. DIDRING *Malm* 1: 71 **(1914)**. När jag tittade till, fick jag strax förklaringen. WALLERT *Hosterm*. 103 **(1945)**. Medan jag var i skolan hade farmor rest hem en dag och tittat till plantan. RÅDSTRÖM *Mån*. 157 **(1989)**. — **TITTA TILLBAKA**$^{10\ 040}$, förr äv. **TILLBAKARS**. (vrida på huvudet o.) kasta en blick tillbaka; äv. refl., i uttr. *titta sig tillbaka*; äv. dels: möta ngns blick, dels oeg.: se bakåt i tiden. Niels Wånge han kasta sin hest omkring, / han torde icke titta tilbak*(a)*rs. *Visb*. 3: 513 (c. **1700**). *Landsm*. VIII. 3: 229 (c. **1900**; *refl.*). Jag har bra och dåliga minnen men jag ser ingen mening i att titta tillbaka. Det var då. *KvällsP* 6/11 **2002**, s. 31. Sök ögonkontakt, när han tittar, titta bort lite och titta sedan tillbaka igen. *Expressen* 20/6 **2003**, s. 11. — **TITTA UPP**$^{10\ 4}$, äv. **OPP**^{4}. rikta blicken uppåt l. upp (mot ngn l. ngt); äv.: hälsa på (ngn som bor l. vistas en l. flera våningar upp) l. göra kortare besök (ngnstädes); äv. (med saksubj.): stiga l. sticka upp; bli l. vara synlig. *Han låg på gräset och tittade upp i skyn. Du kan väl titta upp en kväll?* Tittar hon *(dvs. solen)* up emot Öst *(osv.)*. RUNIUS *(SVS)* 2: 12 **(1699, 1724)**. Maria såg ned och tycktes svälja en tår. "Jag förstår icke hvad mamma menar?" sade hon och tittade upp. ALMQVIST *TreFr*. 2: 137 **(1842)**. *(En)* näsduk, som med en snibb tittar upp ur hans bröstficka. ROSENIUS *Naturst*. 9 **(1897)**. Han gjorde sig allt oftare anledning att titta upp på tidningen. SIWERTZ *JoDr*. 139 **(1928)**. — **TITTA UT**$^{10\ 4}$. rikta blicken l. kasta en blick ut genom l. från l. mot ngt; äv.: hälsa på (ngn som bor l. vistas på landet o. d.); äv. (med saksubj.): bli l. vara synlig; äv. tr., dels: betrakta o. välja ut (ngn l. ngt), dels: betrakta (ngn) med oblida ögon (så att denne avlägsnar sig). *Vi ska titta ut nya gardiner. Hunden tittade ut genom fönstret. Vi tittar ut i helgen*. Han tittar uth, som een Muus i ett hööläsz. CELSIUS *Ordspr*. 2: 119 **(1709)**. Ut tittar sippan, om vintren gått bort. INGELMAN 16 **(1836, 1843)**. Vi ha bestämdt kommit galet. Det är ju bara herrar härnere, och de se på mig, som om de ville titta ut mig. WAHLENBERG *SkymtAns*. 119 **(1902)**. *(Hans)* klädesbyxor *(var)* redan sönder. Knäna tittade ut på båda benen. MELANDER *ArbTröj*. 221 **(1917)**. — **TITTA ÖVER**$^{10\ 40}$. låta blicken (granskande) löpa över (ngt), inspektera, se över; undersöka (ngt) (o. avhjälpa eventuella brister l. fel); äv.: hälsa på l. besöka. *Du måste titta över din packning*. Om du

har lust att titta över? JOHNSON *Se* 154 (**1936**). Vi ska titta över alla verksamheter. *DN* 10/4 **2003**, s. C2.

Ssgr: **A**: **TITT-FÖNSTER**. fönster att titta genom; äv. bildl.; jfr **-glugg**, **-ruta** *SvD* 24/1 **1922**, s. 5 (*bildl.*). I själva dörren funnos ett par små tittfönster. HEDBERG *Dan* 58 (**1948**). I locket finns ett tittfönster där man kan följa friteringen utan att öppna locket. *DN* 5/12 **1997**, s. A30. — **-GLAS**. (**titt- 1892** osv. **titte- 1862**) slipat glas som förstorar det som iakttas, särsk. om kikare o. d.; äv. bildl.; äv. (numera föga br.) på apparat o. d.: skiva av glas som man kan titta genom; jfr **syn-glas 1**, **2**. Tag ert titteglas, / om upp i höjden er syn ej räcker! STURZEN-BECKER II. 2: 95 (**1862**). Tittglas från barndomstiden. FRÖDING *2Brev* 2: 17 (**1892**). Tittglas, genom hvilka eldstaden kunde observeras och förbränningen regleras. *TT* **1901**, M. s. 110. — **-GLUGG**. jfr **glugg 1** o. **-fönster**, **-hål**. *SvTyHlex*. (**1851**). Tornets ofre del är byggd af 3-tums stålplåt, och genom denna gå de rundt om periferien befintliga små tittgluggarna. *TT* **1904**, Allm. s. 12. (*Maskinerna*) äro .. försedda med tittgluggar, hvarigenom det inre kan ses. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 1: 530. — **HÅL**. hål att titta genom (jfr **-glugg**, **-öga**) l. hål (på klädesplagg) som uppstått gm nötning o. d. (varigm ngt tittar fram); särsk. (*kir.*) i fråga om diagnos l. behandling: hål genom vilket instrument sticks in i kroppen; jfr **hål**, sbst. **4**. *JernkA* **1845**. 2: 102. Tårna började sticka ut där framtill på stövlarna och det blev sådana där titthål på sulorna. FRÖDING *ESkr.* 2: 52 (**1892**). Några af målningarna äro .. placerade innanför titthål i museisalens väggar. *2NF* 32: 331 (**1921**). Han borrade sig gärna tvärs genom en sak för att begagna den som ett titthål ut mot de stora perspektiven. SIWERTZ *JoDr.* 391 (**1928**). *NE* 11: 57 (**1993**; *kir.*). Ssgr (*kir.*): **titthåls-kirurgi**. [jfr eng. *keyhole surgery*] *SDS* 20/12 **1990**, s. B6. Mindre omfattande operationer med hjälp av det som kallas titthålskirurgi (*kommer*) att ersätta de "gamla" stora öppna operationerna. *SvD* 27/8 **1991**, 2: 4. **-operation**. *SvD* 2/9 **1985**, s. 8. — **-LUCKA**. jfr **lucka**, sbst.² **2**, **3** *a*. TOPELIUS *Vint.* II. 2: 261 (**1882**). Ytterdörrens tittlucka. LINDQVIST *Språkfål.* 228 (**1943**). — **-RUTA**. (numera bl. mera tillf.) jfr **-fönster**. JUHLIN-DANNFELT 199 (**1886**). *SAOL* (**1973**). — **-SKÅP**. skåp med glasruta för visning av föremål o. d.; särsk. om (bärbar) apparat för betraktande av bilder varvid bilden gm användning av linser (o. speglar) förstoras (o. illusion av verklighet uppnås); äv. (tillf.): TV-apparat; äv. bildl. *OoL* (**1852**). Ångermanelfven är Norrlands titt-skåp: det ena vackra landskapet efter det andra! SEHLSTEDT 2: 221 (**1862**). Ett tittskåp, något liknande till formen ett positiv. Tre skilling kostade titten, och .. (*han*) vevade fram .. kejsaren i Ryssland. NEANDER *70Ar* 106 (**1929**). Det betyder då inte längre så värst mycket det där kaffesällskapet, sedan de alla infört sådant där tittskåp. *DN(B)* **1960**, nr 42, Bil. s. 8. Det som visades var 46 tittskåp .. föreställande hur livet gestaltade sig på en dansk bondgård för 50 år sedan. *Kulturen* **1986**, s. 10. Ssg: **tittskåps-teater**. teaterform som ger publiken illusion av att titta in i ett rum. Den gamla teaterns fel är icke, att den är en "tittskåpsteater" utan att den endast är detta. *SvD(A)* 9/11 **1933**, s. 11. — **-ÄGG**. *SvD(B)* **1952**, nr 100, Bil. s. 2. Tittägg består av ett skal av socker som fuktats, pressats i en form och torkats i ugn. Skalhalvorna sammanfogas med kristyr, ett titthål öppnas i ena ändan och inuti byggs ett landskap upp. *DN* 14/4 **2001**, s. A6. — **-ÖGA**. titthål i (ytter)dörr. *SvD* 23/1 **1975**, s. 10.

B (†): **TITTE-GLAS**, se **A**.

Avledn.: **TITTARE**, r. l. m., om person m.//ig. **1)** person som (nyfiket l. i smyg) tittar (på ngn l. ngt); voyeur. Jag (*vill*) af ingen tittare veta. TOPELIUS *Dagb.* 3: 357 (**1838**). Vi togo en lång promenad .. bort från alla tittare, som begapade Heidenstam utanför staketet. *HågkLivsintr.* 22: 389 (**1941**). Det är perverst och grovt framställt, sådant som passar för tittare. *SvD* 22/3 **1971**, s. 3. särsk.: [jfr dan. o. nor. *titter*] person som tittar på TV, TV-tittare. *Programmet har två miljoner tittare.* Framför varje apparat satt hela eftermiddagen och kvällen intresserade "tittare". *GbgP* 11/6 **1956**, s. 2. Det skulle kanske hjälpa om någon flicka i rutan sade: Jaha, du gode dumme tittare, nu har du suttit bort en kväll i onödan igen. *SvD(A)* 16/8 **1965**, s. 11. **2)** (numera föga br.) i uttr. *ta en tittare på ngn*, ta en titt på ngn, *göra en tittare till ngt*, göra en avstickare till ngt. Du blir väl ej ledsen om jag på ett par dagar gör en tittare till socknen? EKSTRÖM *Vandr.* 106 (**1871**). Vad jag vill är att ta en grundlig tittare på henne. WAHLENBERG *Ruck OffFästmö* 202 (**1916**). ÖSTERGREN (**1958**). Ssgr (till **tittare 1** slutet): **tittar-frekvens**. jfr **frekvens 2**. *DN(A)* 29/9 **1966**, s. 2. **-fråga**. fråga ställd till l. av TV-tittare. När vi ställer tittarfrågor i nyhetsmagasin (*osv.*). *DN* 22/5 **1991**, s. C4. Jan Danielson .. svarar på tittarfrågor. *Expressen* 1/5 **2002**, s. 8. **-grupp**. grupp (se **grupp**, sbst.¹ **2**) av tittare; jfr **-kategori**. *MorgT* 5/6 **1954**, s. 2. **-kategori**. jfr **kategori 3** o. **-grupp**. *SvD(A)* 8/11 **1965**, s. 13. **-kväll**. kväll som ägnas åt TV-tittande. *SvD(A)* 14/4 **1968**, s. 11. **-mätning**. särsk. konkretare. TV:s tittarmätningar. *Rig* **1973**, s. 43. **-panel**. Omkring 200 TV-tittare .. kommer att ingå i TV:s tittarpanel, som .. skall tala om vad de tycker om olika program. *SvD* 16/2 **1958**, s. 13. **-ras**. stark nedgång i antalet tittare. Tittarras för Tipsextra. *DN* 23/3 **1991**, s. A1. **-siffra**. i pl.: antal tittare. Vad är tittarsiffrorna på en valvaka? – Mycket höga. *SvD* 22/9 **1970**, s. 15. **-skara**. jfr **skara**, sbst.¹ *a*. *DN(A)* 12/2 **1965**, s. 19. **-storm**. jfr **storm**, sbst.¹ **I 2** *c*. Det har varit "tittarstorm" efter ett TV-program nu igen. *SvD(A)* 5/11 **1963**, s. 16. **-succé**. jfr **succé 2**. Nattpappan måste bli en tittarsuccé. *SvD* 21/11 **1971**, s. 11. **-tid**. tid använd åt TV-tittande; äv. i uttr. *på bästa tittartid*, på tid som erfarenhetsmässigt ger flest tittare l. på tid som en person gärna tittar på TV. Allt som är viktigt bör äga rum på bästa tittartid. *DN* 26/8 **1968**, s. 13. Även mellan kanalerna var skillnaden i tittartid markant. *SvD* 29/7 **1971**, s. 9. Glöm irritationen med folk som ringer på bästa tittartid och frågar om de stör. *DN* 22/10 **2003**, s. A17. **-topp**. sammanfattande, om TV-program som har många l. flest tittare; i sht i sg. best. "Ankeman Jarl" gick upp i tittartoppen. *DN* 28/2 **1973**, s. 12. **-underlag**. sammanfattande, om potentiella tittare. TV 2:s tittarunderlag i dag är 5,3 milj. *SvD* 29/9 **1971**, s. 3. **-undersökning**. undersökning av tittares vanor l. åsikter om program. Tittarundersökningen visade att 58 procent var missnöjda. *SvD(A)* 15/11 **1967**, s. 3. **-vana**. i pl.: vanor ifråga om TV-tittande. *Idun* **1962**, nr 16, s. 13. — **TITTERSKA**, f.//ig. kvinna som (nyfiket) tittar på ngt; äv.: kvinnlig TV-tittare. De stora titterskorna från Strandvägsauktionen hade inte kommit. *SvD(B)* **1956**, nr 278, s. 5. En titterskas fröj-

der. Det är säsong för isprinsar. *DN* 21/1 **1996**, s. C5. — TITTIG, adj. om häst (under tävling): som tittar sig omkring o. reagerar på synintryck gm att skygga o. d.; äv. (tillf.) om öga på uppstoppat djur: levande. Ögonen *(på det uppstoppade djuret)* sågo så oförskämt tittiga ut och en kokett sväng på svansen saknades ej heller. *GHT* **1921**, nr 11 B, s. 1. Två breda oxrar med blå "vattenmatta" under förvånade en del tittiga hästar. *DN* 12/7 **1993**, s. D4.

TITTE, se **titta**, sbst. — TITTEL, se **titel**, sbst.[1] — TITTERSKA, TITTIG, se **titta**, v. *avledn.* — TITTIL, se **titel**, sbst.[1]

TITTIN *titin*[4], r. (ALMQVIST *Smar.* 176 (**1845**) osv.), äv. (numera föga br.) n. (*SöndN* **1865**, nr 9, s. 4, ÖSTERGREN (**1958**)). (förr äv. skrivet med bindestreck mellan leden, förr äv. **-inn**) [till **TITTA IN** (se **TITTA**, v. *särsk. förb.*); jfr HJELMQVIST *ImperSubst.* 25 (**1913**)] (förstulen l. otillåten) titt in i ngt; äv.: kort besök, visit; särsk. i uttr. *göra en tittin*, göra ett kort besök; jfr **TITT**, sbst.[1] ALMQVIST *Smar.* 176 (**1845**). Jag fick en liten tittin i ett rum, där fyra fruntimmer satt med korslagda ben på madrasser på golfvet. KRÆMER *Span.* 191 (**1860**). Ett "tittin" på en färd från Stockholm. ÅSLUND *TokbrMem.* 2: 2 (**1882**). En giftermålsafärd i Raskens hus, en tittin i Smålands allmogelif. *Landsm.* 11. 9: 97 (**1883**). Göra en tittin i modemagasinet och prova en klänning. RAMSAY *Barnaår* 2: 57 (**1904**). Man *(kan)* gärna göra en tittin till den norska Finmarksbyn Kaarasjok. ROSBERG *AllNation* 2 (**1918**).

TITTLA, se **titla**.

TITTRA, v. **-ade**. [sv. dial. *tittra*, fnittra; jfr d. *titre*, kvittra, nor. dial. *titre*, skälva, kvittra, fvn. *titra*, eng. *titter*, fnittra; möjl. samhörigt med nl. *sidderen*, mht. *zittern* (t. *zittern*); av ovisst ursprung. — Jfr **SITTRA**, v.] (†) ge ifrån sig l. åstadkomma ett kvittrande (äv. skallrande) ljud; äv. om växt(del) med tanke på rörelse: dallra l. skälva. Kroppen Ryys, och stelnar Blodh. / Rösten göms och darrar Hand / Bleknar Mund, och tittrar Tand. WIVALLIUS *Dikt.* 113 (**1641**). *(Svalorna är)* siungande och tittrande både när the flyga och stilla sitta. BROMAN *Glys.* 3: 291 (c. **1730**). När foglar i skogen qvittra, / Och på sitt sätt lofsiunga Gud / När blad och blommor tittra, / Och bergen ge genljud. SYDOW *Godafton* 105 (*cit. fr. c.* **1760**).

TITTRERA, se **titrera**, v.[1] — TITTUL, se **titel**, sbst.[1] — TITTULAIR, se **titulär**. — TITTULERA, se **titulera**.

TITTUT *titu*[4]*t*, interj. o. sbst.; ss. sbst. (i bet. **II 1**, numera mindre br.) r. l. m. (GUMÆLIUS *Bonde* 61 (**1828**), ÖSTERGREN (**1958**)) l. n. (BREMER *Brev* 1: 183 (**1832**), ÖSTERGREN (**1958**)). (äv. skrivet ss. två ord l. med bindestreck mellan leden. **titt tut 1688**. **tittut (titut) 1827** osv.) [till **TITTA UT** (se **TITTA**, v. *särsk. förb.*); jfr HJELMQVIST *ImperSubst.* 26 (**1913**)]

I. interj.

utrop av ngn som (på lek gömt sig o. sedan) plötsligt tittar fram l. vill ha uppmärksamhet o. d. *Tittut, pappa!* Lull lull se Gull / se Gull mjn wakkra söte Mankien, / titt tut titt tut mjn Grjs. WARNMARK *Epigr.* 1 4 b (**1688**). Tittut, madam, här kommer vi! / Och årets främsta melodi / den lyfter sej från vår gitarr / i darr / och gni. FERLIN *Goggl.* 8 (**1938**).

II. sbst.

1) (numera mindre br.) titthål l. glugg; äv. (tillf.): titt l. visit; äv. bildl. GUMÆLIUS *Bonde* 61 (**1828**; *bildl.*). Era böcker göra mig stort nöje .. Jag har äfven tagit ett tittut i Swedenborg. BREMER *Brev* 1: 183 (**1832**). *(Garderoben)* ägde .. öfver dörren en tittut .. derifrån man hade en beqväm utsigt öfver hela rummet. CFDAHLGREN 5: 170 (**1833**). Gif mig du en liten tittut åt Uppsala. WENNERBERG *Bref* 1: 226 (**1849**). ÖSTERGREN (**1958**).

2) om lek, särsk. i uttr. *leka tittut*, ifråga om att gömma sig l. ansiktet o. sedan plötsligt visa sig o. säga *tittut!*; äv. (i fråga om ngt sakligt) oeg. l. bildl. Han ledsnar ej att .. leka tittut med den vackra sjön och dess täcka holmar. GEIJER *Brev* 218 (**1827**). Skämtet lekte Titt ut bak blåa glasdörrs-jalusin. THOMANDER *TankLöj.* 81 (**1831**). Titt ut, eller den stillastående blindbocken. *HbiblSällsk.* 1: 121 (**1838**). Det hade slutat att snöa. Solen lekte titt-ut därborta bakom fjälltopparne. *TurÅ* **1907**, s. 183. Låt barnen dansa som änglar kring lönn och alm, leka tittut mellan blommande grenar. Låt fåglar leva och sjunga för oss sin psalm, låt fiskar simma kring bryggor och stenar. ETAUBE i *SchlagSchlager* **1972**, s. 3.

TITUL, se **titel**, sbst.[1] — TITULAIR, se **titulär**.

TITULAR *tit*[1]*ula*[4]*r*, r. l. m. l. f.; best. (i bet. **2**) **-en**. [jfr d., t., eng. *titular*; av lat. *titularis*, till *titulus* (se **TITEL**, sbst.[1])] **1)** som hör till l. har avseende på titel (se **TITEL**, sbst.[1] **3**); ss. förled i ssgn **TITULARREGISTER**. **2)** (†) titel (se **TITEL**, sbst.[1] **4**). Som l för titularen skul uti Canszliet underdånigst åstunden at weta huru berörde Officerare skola considereras; altså *(osv.)*. *LMil.* 4: 828 (**1696**). Titular .. *(dvs.)* utanskrift på ett bref. BIURMAN *Brefst.* 179 (**1729**).

Ssgr: (2) **TITULAR-BISKOP**. [jfr d. *titularbiskop*, t. *titularbischof*] (†) titulärbiskop. RYDBERG o. TEGNÉR *Engelhardt* 3: 348 (**1837**). — (2) **-BOK**. [jfr d. *titularbog*, t. *titularbuch*, *titelbuch*] (†) bok l. förteckning med uppgift om hur ämbetsmän l. ståndspersoner o. d. tituleras l. tilltalas. *BoupptSthm* 1687, s. 32 a (**1686**). En fullkommelig Titular-Bok, hwar uti de nu för tiden, til Collegierna samt Högre och Nedrige Stånds-Personer bruklige Titlar öfwer och under, samt på Utan-Skriften af Brefwen upteknas. BIURMAN *Brefst.* 62 (**1729**). SCHERPING *Cober* 1: 94 (**1734**). — (1) **-REGISTER**. (förr) register över titlar på (arkiverade) handlingar o. d. Et alt för kårt och otilräckligit Titular register är upsatt öfwer de Böker, Manuscripter och documenter, hwilka i antiquitets archivo finnas. SCHÜCK *VittA* 4: 339 (*i handl. fr.* **1734**). *Fornv.* **1977**, s. 181. — (2) **-RÅD**. (†) titulärråd. WIKFORSS 2: 747 (**1804**). *SvLitTidn.* **1819**, sp. 363.

TITULATION *tit*[1]*ulaʃω*[4]*n*, r. l. f.; best. **-en**; pl. **-er**. [jfr d. *titulation*; till mlat. *titulatio*, avledn. av lat. *titulare* (se **TITULERA**)] *Anm.* Ordet tycks sakna användning under 1700- o. 1800-talen o. fram till senare delen av 1900-talet.

titel (se **TITEL**, sbst.[1] **4**) l. titulering; jfr **INTITULATION**. WIDEKINDI *KrijgH* Eeeeee 2 b (**1671**). Skall sjuksköterskor kallas sjuksköterskor? Givetvis. Det är en titulation på en yrkeskår – en omtyckt sådan – som är allmänt vedertagen. *GbgP* 8/12 **1982**, s. 3. Titulationen .. i telefonkatalogen, skulptör, var inte helt rättvisande. *DN* 4/5 **1997**, s. B6.

TITULATUR *tit*[1]*ulatu*[4]*r*, r. l. f. (*RP* 18: 51 (**1658**) osv.) ((†) n. FLINTBERG *Lagf.* 4: 599 (*i handl. fr.*

1762), *3SAH* LII. 2: 490 **(1792))**; best. **-en**; pl. **-er** (HOF *Underr.* 75 **(1766)** osv.) ((†) = SAHLSTEDT **(1773))**. [jfr d., t. *titulatur*, fr. *titulature*; till lat. *titulare* (se **TITULERA**)] titel (se **TITEL**, sbst.[1] **4**) l. titlar; särsk. dels: sätt att titulera ngn, dels sammanfattande, om en persons l. yrkeskategoris o. d. alla titlar. Kunde dhet göras ett vist aftaal om titulaturen, vore så mycket bättre. *RP* 18: 51 **(1658)**. Afvenledes anhåller jag att Du vid tillfälle ville uppsätta och sända mig Titulatur för alla grader inom Presteståndet. *VLBibl.* Brev 3/4 **1823**. Hans Excellence, Riksdrotset, Hofrätts-Presidenten, Academie-Cantzleren .. herr Grefve Carl Axel Wachtmeister .. Ni Cantzlifolk äro fördjeflade i långa titulaturer. ALMQVIST *DrJ* 224 **(1834)**. Pastor Persson – den titulaturen hade alltmer börjat slå igenom. GUSTAF-JANSON *GodVänn.* 254 **(1955)**. *(E. Tuneld)* fäste sig vid de många olika titulaturerna – kapten, sjökapten, skeppare, skutskeppare. *3SAH* LXVIII. 1: 177 **(1959)**. Det finns alltid en del gäster .. som håller styvt på titulaturen. GUSTAF-JANSON *Myl.* 54 **(1965)**. — särsk. (†) i sådana uttr. som *bortlägga titulaturen*, inte använda titel längre; jfr **TITEL**, sbst.[1] **4** *c*. Högtärade Gynnare och Wän! Titulaturen är således "med tilladelse" aflagd, och ingen är gladare deråt, än jag. *3SAH* XXXIX. 2: 152 **(1825)**. Der blef jag på det allra hjertligaste sätt emottagen och ville han genast, att jag skulle bortlägga titulaturen. SVANBERG *RedLefn.* 179 **(1882)**.

TITULERA *tit*[1]*ule*[4]*ra*, v. **-ade** ((†) pr. sg. **-er** CARL IX *Swar* A 3 b **(1606))**. vbalsbst. **-ANDE**, **-ING**. **(tijttl- 1675. titel- 1746. titl- 1738–1824. tittul- 1612–1811. titul- 1600** osv. **tytl- 1679–1749)** [jfr d. *titulere*, t. *titulieren*; av lat. *titulare*, avledn. av *titulus* (se **TITEL**, sbst.[1]). — Jfr **TITULATION**, **TITULATUR**]

1) motsv. **TITEL**, sbst.[1] **2**: (numera föga br.) förse (ngt) med beteckning l. namn; i pass. övergående i dep.: gå under den l. den benämningen, heta, kallas; särsk. med bestämning styrd av prep. *för*. SCHRODERUS *Waldt* Dedic. 4 **(1616)**. Then 1. daghen tilaghner then H. Anda Christo, och titulerer Honom Herrans dagh. PAULINUS GOTHUS *ThesCat.* 46 **(1631)**. Den grundsatts, som wederlade detta upptåg .. titulerades för bankeroutespelare-systemet. BLIX *SvFinance* 93 **(1797)**. Att .. i den trakten dessa .. utmärkt ärtväxtbärande bergsidorna uppstå, som här med ett gemensamt namn tituleras för Jolli eller Jolle. *BL* 19: 176 **(1852)**. Vårt nuvarande tillhåll är en by med minsta möjliga antalet gårdar för att kunna tituleras by, summa tre. ARONSON *Byar* 143 **(1937)**.

2) motsv. **TITEL**, sbst.[1] **3**: (†) förse (skrift o. d.) med titel. CARL IX *Swar* A 3 b **(1606)**. Månge Doctores och lärde män .. Titulera theras Böker medh thet nampnet Speghel. PAULINUS GOTHUS *Com.* Föret. A 3 b **(1613)**. *(Vergerius)* Satte sigh .. til at skrijfwa een Book, then han sålunda titulerade: Emot the Affällingar i Tydskland. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 345 **(1635)**. *(Jag)* anmärkte .. att han ej riktigt titulerat sitt arbete. *SKN* **1843**, nr 24, Bih. s. 2.

3) motsv. **TITEL**, sbst.[1] **4**: tilltala (ngn) med l. nämna (ngn) vid (vederbörandes) titel (se **TITEL**, sbst.[1] **4**), kalla; äv.: räkna upp med titel; särsk. i uttr. *låta sig titulera*, kalla sig; äv. dels refl., dels abs., dels med bestämning styrd av prep. *med* l. *för*; jfr **BETITLA 1** *b*. Sedan titulerade Hertigen alla Ständer, och gaf tillkänna, sigh åstunda att få hora then Sentens och doom, som af dem författatt war. *HSH* 19: 358 **(1600)**. Dhe expresse oss tillkenne gifve, och sigh titulere för Konungens i Pålen .. commissarier. *OxBr.* 5: 260 **(1623)**. *(Det skall bli)* bra kärt att .. få göra närmare bekantskap med fru Topelius. Aj, gunå mig som aldrig mins att titulera. FRUNEBERG i *Konstnärsbrev* 1: 53 **(1859)**. Låt titulera sej ryttmästarn .. för att komma undan sitt verkliga jag. SJÖGREN *TaStjärn.* 18 **(1957)**. *(Volvochefen)* titulerade kungen med ni. *DN(A)* 2/5 **1964**, s. 13. En känd dirigent, som inte bara hatade du-reformen utan också insisterade på att tituleras "maestro" plus efternamnet. UDDENBERG *Rätt* 18 **(1985)**. — särsk. (om ä. förh.) i p. pf. i adjektivisk anv.: som har titel; särsk. i uttr. *titulerad adel* (jfr **BETITLA 1** *a* *α*). *(I överhuset)* sittia Biskoparna och then titulerade Adelen. BRASK *Pufendorf Hist.* 174 **(1680)**. Då man skrifver till titulerade personer, bör man vara noggrann att använda de riktiga titlarne. HAGDAHL *Fråga* 39 **(1883)**. En af .. *(G. III:s)* mera underordnade agenter, titulerade lagmannen Johan Simmingsköld. *SvH* 8: 102 **(1904)**. — jfr **O-TITULERAD**.

TITULUS *tit*[4]*ulus* l. *ti*[4]-, m. *Anm.* **1:o** Ordet har anträffats med lat. pluralböjning **tituli**. CYGNÆUS 1: 281 **(1852)**. **2:o** Ss. förkortningsformer används **Tit.** l. **tit.**, äv. **t.** [av lat. *titulus* (se **TITEL**, sbst.[1])] i attributiv anv. framför efternamn: herr; äv.: nämnde; särsk. ss. tilltal i brev o. d. i stället för namn l. titel ofta liktydigt med: min herre; numera bl. ngn gg, ofta med ngt nedsättande bibet. Tit. lärer vara nöjd, at et så trotsamt bref omsider andas. SCHÖNBERG *Bref* 3: 198 **(1778)**. *(Patienten)* fick först behandling af titulus Åkerman. WELANDER *VenerSj.* 66 (*i handl. fr.* **1822)**. Man säger ofta Titulus i stället för: Herr med karakter och namn; men detta passar endast för högre personer till lägre. LIDÉN *SvSpr.* 95 **(1848)**. Nu voro vi emellertid här och på nåd och onåd öfverlämnade åt titulus Canarios välvilja. ZILLIACUS *VandrÅr* 1: 105 **(1920)**. En som till skillnad från tit. Carlsson vet allt om hästar, nämligen professor Sven Dyrendahl. *SvD* 2/6 **1974**, s. 5.

TITULÄR *tit*[1]*ulæ*[4]*r*, adj.; adv. **-T**. **(tittulair** *c.* **1800. titulair 1733** (: Titulair-Christen)**–1865** (: titulairslägtingar). **titulär 1801** osv.) [jfr d. *titulær*, eng. *titular*; av fr. *titulaire*, av lat. *titularis*, till *titulus* (se **TITEL**, sbst.[1])] (som är ngt) till titeln (se **TITEL**, sbst.[1] **4**) l. namnet; som avser l. rör titel; äv. substantiverat; särsk.: som är innehavare av förlänad titel utan motsvarande tjänst l. ämbete. WIDEGREN **(1788)**. Det titulära hofvet bestode af högst 250, både utan lön och tjenstgöring. HELLBERG *Samtida* 12: 113 **(1874)**. *(Han)* var .. åter "grosshandlare", men endast titulär. Han bade längesedan upphört att syssla med firmans exportaffärer. WIESELGREN *Bild.* 31 **(1886, 1889)**. Omsorgen om det titulära blev kanske i äldre år en svaghet hos Leopold. HOLMBERG *Leopold* 1: 188 **(1953)**. Som egen företagare har den ni söker aldrig haft s k ordnad arbetstid. Dock finns i meritlistan en period som titulärt präglats av nio-till-fem-jobb. *Vi* **2001**, nr 8, s. 8.

Ssgr: **TITULÄR-BISKOP**. romersk-katolsk biskop utan eget stift som i sin titel har namnet på ett inte längre existerande stift (o. som ofta biträder en stiftsbiskop l. tjänstgör i område där stiftsorganisation (ännu) inte är uppbyggd); jfr **titel-**, **titular-biskop**. Påfwen utnämde Titulärbiskopar

för den grekiska kyrkan, och skickade missionärer och agenter till Grekland. RYDBERG o. TEGNÉR *Engelhardt* 3: 167 (1837). *(Den oinvigde biskopen i Åbo)* bad .. att till sitt biträde få en vigd biskop utan stift, namligen titularbiskopen af Gades i Spanien, Vincentius. SCHYBERGSON *FinlH* 1: 224 (1887). — **-DOKTOR.** (förr) jfr **doktor 2**. Att dessa titulärdoktorer icke äro promoverade .. att de således icke äga rätt att bära doktorstitel, det är allmänt bekant. *PedT* **1892**, s. 78. *SAOL* (**1973**). — **-FARBROR.** (numera föga br.) jfr **farbroder 2** *b*. SÖDERBERG *Främl.* 76 (**1903**). Den urbant-kamratliga tonen mellan titulärfarbröder och ungdom. HELLSTRÖM *RedKav.* 18 (**1933**). — **-HERTIG.** (om ä. utländska förh.) jfr **hertig 3**. De preussiske konungarna hafva .. börjat utnämna titulärhertigar. *2NF* 1: 156 (**1903**). — **-KONUNG.** (om ä. utländska förh.) konung utan kunglig myndighet. Titulärkonungen dom Ferdinand i Portugal. HEDIN *Tal* 2: 592 (**1897**). — **-KRISTEN.** (numera mindre br.) person som är kristen enbart till namnet; jfr **mun-, namn-, titel-kristen**. DALIN *Arg.* 1: 299 (**1733**, **1754**). Det kyrkliga bigotteriet gjorde oss till gudlösa titulärkristna. LINDSTRÖM *Landk.* 165 (**1941**). — **-LAGMAN**$^{\sim02}$, äv. $^{\sim20}$. (förr) jfr **lagman 3**. TEGNÉR *Farf.* 51 (**1900**). — **-LANDSHÖVDING**$^{\sim020}$. (förr) landshövding utan ämbete. *Landsm.* XI. 7: 2 (**1896**). — **-PROFESSOR.** (förr) jfr **professor 3**. Att alla våra Adjunkter göras till TitulärProfessorer .. detta är här .. ingen nyhet. TEGNÉR *Brev* 2: 233 (**1822**). — **-PROST.** (förr) jfr **prost 2**. CAVALLIN *Herdam.* 5: 521 (**1858**). Enligt havd .. kan biskopen vid sidan av kontraktsprostarna utnämna titulärprostar eller "prostar i egna församlingar". BRILIOTH *SvKyrkKunsk.* 357 (**1933**). — **-RÅD.** (om utländska förh.) om honorärtitel för person utan ämbete; äv. sammanfattande, om rangtitlar; jfr **råd**, sbst.[3] **23** *b*, o. **titular-råd**. *GT* **1788**, nr 100, s. 2. Titulärråd, sammanfattande benämning på åtskilliga rangtitlar (utan därmed förenadt ämbete) särskildt i Finland och Ryssland. *2NF* 29: 154 (**1919**). Det *(var)* inte så att denne Tjitjikov titulerade sig kollegieråd! Det går inte an, på sin höjd titulärråd. JOHANSSON *GogAns.* 173 (**1989**).

TIU(C)K, se **tjock**.

TIUNG, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. (**tijung 1703** (: tijungar, *pl.*), **1756** (: tijungar, *pl.*). **tiung 1541** (: tiungar, *pl.*). **tiyung 1541**) [jfr feng. *tēoþung*; bildat ss. talbeteckning till adj. **TIONDE** med det germanska suffixet **-unga** som förekommer i fsv. (i t. ex. *tolftunger*, tolftedel, *þriþiunger*, tredjedel) i bet.: så l. så stor del av ngt (se E. OLSSON *AppellSbst.* 255 (**1916**)). — Jfr **ATTUNG**, sbst.[1], **SJÄTTUNG**] (†) tiondedel. Tw lamb årsgammul, skalt tu huar dagh offra ther vppå .. Och til itt lamb en tiyung semblo miöl. *2Mos.* 29: 40 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1999*: en tiondels efa siktat mjöl). BÆLTER *JesuH* 3: 297 (**1756**).

TIUS(A), se **kjusa** — **TIUSSNING,** se **tjusning** — **TIUVE,** se **tjugo**.

TIVED *ti*^{3}*ve*^{2}*d*, r. l. m. (**tiivit-** i ssgr **1915** (: Tiivitblommor), **1915** (: Tiivitbeer). **tived** (-ee-, -w-, -h) **1638** osv.) [sv. dial. *tived*; jfr nor. dial. *tived*, *tyved*; ombildning av **TIBAST** gm utbyte av efterleden mot **VED**] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tibast. FRANCKENIUS *Spec.* F 2 b (**1638**). Somliga af dessa *(namn på tibastbusken)* syfta på veden eller träet, såsom tysved, tived. *LfF* **1898**, s. 77.

Ssg: **TIVED-BÄR.** (i vissa trakter) tibastbär. *ASFFlF* XL. 4: 18 (**1915**).

TIVELBAST, se **tibast**.

TIVOLI *tiv*^{4}*oli* l. *ti*^{4}- l. *-wli*, n.; best. **-t**, äv. **-et**; pl. **-n** (*SAOL* (**1923**) osv.) ((†) = DALIN (**1854**), SUNDÉN (**1891**); **-s** EKELÖF *Prom.* 165 (**1941**)). [liksom d. *tivoli* efter *(Jardin de) Tivoli*, ett nöjesetablissemang i Paris; av *Tivoli*, stad i Italien, ä. *Tibur*, sannol. ett förromerskt namn med obekant innebörd; i bet. **2** jfr t., eng. *tivoli*, fortunaspel]

1) om i sht under sommarhalvåret tillgänglig (stationär park)anläggning med attraktioner som karusell, berg- och dalbana, tombola, skicklighetsspel o. d., nöjesfält l. nöjesplats; äv. om ambulerande sällskap med sådan anläggning; förr äv.: värdshus. *Tivoli i Köpenhamn. Hon har sommarjobbat på ett tivoli. På skyltsöndagen åkte barnen karusell på tivolit.* Det är Värdshus .. det är ett Tivoli eller Casino. ALMQVIST *Törnr.* 3: 153 (**1850**). Tivoli .. *(dvs.)* Allmän förlustelseplats med park, der offentliga nöjen, isynnerhet på aftnarna, med illumination, skådespel, lindansning, rutschbanor m. m., gifvas. DALIN (**1854**). Om kvällarna är tivolit upplyst av små kulörta lampor. ZETTERSTRÖM *Ulf* 113 (**1926**). *(1847)* grundade Fredrik Rosenquist ett tivoli vid Östgötagatan. *SvD* 20/4 **1941**, s. 11. Att inget tivoli eller annat tingel-tangelsällskap slog upp sina tältrader. KALL *RusthMinn.* 70 (**1944**). *(Jag)* hemställer .. att riksdagen beslutar att enarmade banditer endast får ställas ut på tivolin och .. på folkparker. *MotRiksd.* **1976–77**, nr 127, s. 7.

2) (†) om spel påminnande om fortuna. *HbiblSällsk.* 2: 165 (**1839**). Tivoli. Kallas äfven kinesisk biljard, emedan det spelas på ett bord eller bräde och med bollar eller kulor. WILSON *Spelb.* 216 (**1888**).

Ssgr (till **1**): **TIVOLI-ARBETARE.** jfr **arbetare 2**. *Upsala* 17/3 **1941**, s. 1. Tivoliarbetare erhåller anställning för säsongen. *DN(A)* 6/4 **1964**, s. 40. — **-ARTIST.** jfr **artist 1** *b α*. *SAOL* (**1950**). — **-NÖJE.** jfr **nöje 5** *b*. LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 118 (**1880**). Marknads- och tivolinöjen, såsom mekaniska spelapparater, ringkastningsanordningar och skjutbanor. *SFS* **1939**, s. 447. — **-PUBLIK.** jfr **publik**, sbst. **3**. HODELL *Wärdsh.* 102 (**1945**). — **-ÄGARE.** ägare av tivoli. *Upsala* 8/3 **1927**, s. 7. När det är vinter målar tivoliägarna sina karuseller, drar åt muttrar i radiobilarna. *DN(A)* 28/1 **1964**, s. 12.

TIWUNDE, se **tionde**, räkn.

TIXOTROP *tik*^{1}*sotrå*^{4}*p* l. *-sw-*, adj. [jfr eng. *thixotropic*, fr. *thixotrope*, *thixotropique*; av t. *thixotrop*, avledn. av *thixotropie* (se **TIXOTROPI**)] (i sht i fackspr.) som avser tixotropi; särsk. om målarfärg: som inte droppar l. rinner. *TT* **1954**, s. 64. Köks-färgen är "lagom tixotrop", den rinner ej, droppar ej och bildar inga s. k. "gardiner" på ytan om man råkat stryka för tjockt. *Form* **1957**, Omsl. s. 162.

TIXOTROPI *tikso*^{1}*tropi*^{4} l. *-sw-* l. *-trå-*, r.; best. **-n**, äv. (tillf.) **-en**. [liksom eng. *thixotropy*, fr. *thixotropie* av t. *thixotropie*; ordet är skapat av den ungerske biologen T. PETERFI (o. tidigast använt **1927** i *Archiv für experimentelle Zellforschung* IV. 152) till gr. *θίξις*, vidroring o. *τροπή*, vändning (se **TROPIK**)] (i sht i fackspr.) egenskapen l. förhållandet att vara trögrörlig i vila men bli tunnflytande vid mekanisk påverkan. Tixotropi .. reversibel förändring av viskositeten hos ett disperst system; viskositeten antar lägre värde vid omrörning eller

skakning av systemet och högre värde då systemet får vara i vila. *TNCPubl.* 14: 98 (**1951**). Den sjätte gången jag målade tak / föll det icke en droppe i mina gemak. / Då sjöng jag den här melodien / till ära för Tixotropien. HENRIKSON *GökTig.* 29 (**1964**).

TIYA, se **tia**, v.[1], **tiga**, v.[1] — **TIŸONDE**, se **tidende**, sbst.[1] — **TIYRR**, se **tjur**, sbst.[2] — **TIYUNG**, se **tiung**. — **TIÅK-**, se **tjock**. — **TIÅKNA**, se **tjockna**. — **TIÄCK**, se **käck**. — **TIÄDIA**, se **kedja**, sbst. — **TIÄGE-**, se **tjäg**. — **TIÄLL**, se **tjäle**. — **TIÄNEST**, se **tjänst**. — **TIÄNNA**, se **tjäna**, v. — **TIÖCK**, se **tjock**. — **TIÖL**, se **köl**. — **TIÖRA**, se **köra**, v. — **TIÖRNARE**, se **körnare**, sbst.[1] — **TIÖT**, se **kött**. — **TIÖÖK-**, se **tjock**.

TJ *j*[4] l. *je*[4] l. **TJE** *je*[4], n. *Anm.* Sg. best. o. pl. ersätts vanl. av motsv. former av ssgn **tj-ljud**. (**tj 1872** osv. **tje 1879** (: tje-ljud) osv.) [vokalen i uttalet *je*[4] o. formen **tje** beroende på analogi från **B**, **C**, **D**, **SJ** m. fl.] *språkvet.* tj-ljud. Med tj afse vi det ljud, som i r(*iks*)spr. betecknas än med k (i kär), än med kj (i kjortel) och än med tj (i tjära). LAFFLER *Kons.* 21 (**1872**).

Ssg: **TJ-** l. **TJE-LJUD**. om språkljud tillhörande en klass av på olika sätt bildade tonlösa palatala frikativor l. affrikator som i svensk ortografi återges med tj (äv. c, ch, kj, tsch o. d.) l. (framför främre vokal) k. LAFFLER *Kons.* 22 (**1872**). (*Det*) bör observeras, att i tj-ljudet, där det tecknas tj .. den senare komponenten icke får utgöras av vårt vanliga sch-ljud, utan bör bildas rätt mycket längre fram i munnen, på samma ställe som .. t-ljudet. BERGROTH *FinlSv.* 35 (**1916**).

TJ-, se äv. **ch-**, **k-**, **kj-**.

TJA *ja*[4] l. *tja*[4] (jfr **JA** *anm.*), interj.[1] [jfr dan. o. nor. *tja*, t. *tja*; artikulationsvariant av **JA** med uddljudande tj-ljud. — Jfr **TJAHA**] **1**) ss. uttr. för ringaktning l. missbelåtenhet l. hån o. d. Tja-a! Så gick det med honom, den arma ankan! JOLIN *Ber.* 4: 10 (**1877**). Tja, nu är man alltså i det här lilla skvallerhålet igen. SIWERTZ *Sel.* 2: 142 (**1920**). Stockholmarna tittade på honom, litet kort och med ett smil – vers, från landet – tja. ZETTERSTRÖM *SannMOrd* 51 (**1933**). **2**) ss. uttr. för tvekan l. skepsis l. förmodan; äv. ss. svar (ofta i form av invändning) på påstående l. fråga o. d. GEIJERSTAM *Tillsvid.* 182 (**1883**, **1887**). Tja, det är ju möjligt, att ni finner någon, som blir intresserad. Allt är möjligt här i världen. WEDIN ROTHSTEIN *Welzl* 203 (**1932**). Är nya Göteborgsoperan en ful byggnad? Tja, själv tycker jag den är vacker och smälter fint in i omgivningarna. *GbgP* 28/4 **1994**, s. 36. **3**) emfatiskt upprepat, använt ss. uttr. för resignation l. irritation l. förargelse o. d.; jfr **JA I 3** *a α*. Tja, tja, tja, du pratar smörja och glömmer bort saker, som äro otrefliga att minnas! STRINDBERG *Dödsd.* 52 (**1901**). Jag har .. autografer av Mozart, Haydn, Schubert .. Tja-tja-tja – nog om det! BERGMAN *Patr.* 14 (**1928**).

TJA, interj.[2], se **tjänare**, interj.

TJABBA *jab*[3]*a*[2], v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [sv. dial. *tjabba*; av ljudhärmande ursprung l. sidoform till sv. dial. *käbba* (jfr **KÄBBLA**)] (vard.) prata l. tala ihärdigt o. uttröttande, tjata; (oförtrutet) prata strunt; äv.: sladdra; äv. om fågel: frambringa ljud som påminner om tjabbande. CAVALLIN *Stevenson Söderh.* 50 (**1897**). Tjabba .. (*dvs.*) Gräla, prata onödigt, sladdra. ÖSTERGREN (**1958**). Han förstod .. inte .. hur jag kunde tjabba om konstnärlig frihet när en tredjedel av Europa var i bojor. LE CARRÉ *TelefDöde* 100 (**1966**). Det finns (*kanariefåglar*) som tjabbar och skriker med öppen näbb. *DN* 6/12 **1969**, s. 34. Åh det var en jävla idiot som tjabbade om skjut en snut, skjut en snut. GUILLOU *Coq* 126 (**1986**).

Avledn.: **TJABBIG**, adj. (vard.) som tjabbar l. är tjatig. LoW (**1911**). Farligt vad hon är tjabbig, Martina, sade Magnus, som blev retad att jämt höra Martina sjunga samma visa. WAGNER *ÅsaH* 39 (**1918**). Avledn.: **tjabbighet**, r. (vard.) *SAOL* (**1923**).

TJABBEL *jab*[4]*el*, n.; best. **-let**. [sv. dial. *tjabbel*; vbalsbst. till **TJABBLA** (med avs. på bildning jfr **KÄBBEL**)] (vard.) käbbel l. tjafs (se **TJAFS**, sbst.[3]). *UNT* 1/12 **1930**, s. 7. Vi ha förbrukat många värdefulla år till meningslöst tjabbel kring omorganisationen av vårt .. Gymnastiska Centralinstitut. *IdrBl.* **1935**, nr 132, s. 5.

TJABBIG, se **tjabba** *avledn.*

TJABBLA *jab*[3]*la*[2], v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**; jfr **TJABBEL**. [sv. dial. *tjabbla*; sidoform till **KÄBBLA** l. avledn. av **TJABBA** l. av ljudhärmande ursprung] (vard.) käbbla l. tjafsa (se **TJAFSA**, v.[2]). Kanske tjabblar dom .. på, tills dom skäms och blir .. förståndigare. ROSENDAHL *Lojäg.* 206 (**1956**).

TJACK *jak*[4], sbst.[1], n.; best. **-et**. [sv. månsing *tjakk*, handelsvaror, tjuvgods (THESLEFF *Förbrytarspr.* 102 (**1912**)), sv. månsing *čakk*, varulager (*Landsm.* 70 (**1910**)); vbalsbst. till **TJACKA**. — Jfr **TJACK**, sbst.[2]] (starkt vard.) **1**) koll.: varor l. gods, handelsvaror; särsk. om tjuv- l. stöldgods. Bakelser, karameller och annat härligt tjack. *BarnDagbl(Sthm)* **1926**, s. 11. Tullpolisen har besökt en spritlangerska vid Brahegatan. Sexton liter XP togo polismännen hand om. ”Nu gick tjacket i stålträdskommoden”, sade kvinnan sedan spriten framplockats. *DN(A)* **1933**, nr 300, s. 10. **2**) [eg. specialfall av **1**] om centralstimulerande narkotika (i sht amfetamin). Den som har påtändning, alltså narkotika, kallar lagret för tjacket – även om det inte är tjuvgods som det enligt ”strängt språkbruk” borde vara. *Expressen* 5/4 **1959**, s. 20. Jag hade inget tjack på mej, men var väldigt påtänd. *DN* 17/12 **1967**, Söndagsbil. s. 3. Har ingen aning om hur många gånger jag tagit tjack – amfetamin alltså – kanske ett 50-tal. *Expressen* 18/8 **1995**, s. 5.

Ssgr (starkt vard.; till **2**): **TJACK-HORA**. prostituerad narkoman. Dom säjer så här: tjackhora till många flickor .. Det betyder alltså att man går och lägger sej med den man får tjack utav. *SvD(A)* 30/4 **1967**, s. 17.

— **-PUNDARE**. missbrukare av tjack, narkoman. Han hade sagt att han var nattmänniska. Det var jag också. Men jag var dagmänniska också. Så allomfattande är bara vi tjackpundare. DROUGGE *Robinson GodNatt* 50 (**1976**).

TJACK *jak*[4], sbst.[2], n.//ig.; best. **-et**; pl. =. [sv. slang *tjack* (LANGENFELT *OffJarg.* 294 (**1947**)); sannol. av **TJACK**, sbst.[1], dvs. urspr. om kvinna ss. handelsvara] (starkt vard.) om ung l. yngre kvinna, tjej; äv. om flickvän; äv. (numera mindre br.) oeg. (ss. senare led i ssgn **SPRING-TJACK**), om pojke. ASKLUND *Fanfar* 40 (**1934**). Det var den lilla godingen .. Har nog varit ett snyggt tjack en gång. FOGELSTRÖM *Dolly* 108 (**1958**). Två australiska gossar som åkt .. för att .. träffa ett tjack den ene av dem inte träffat sedan han träffade henne sist. *DN* 28/7 **2000**, s. A17.

TJACKA *jak*[3]*a*[2], v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**; jfr

TJACK, sbst.[1] [sv. månsing *schacka*, köpa (*VgKorr.* **1893**, nr 79, s. 3), sv. månsing *čakka* (*Landsm.* 70 **(1910)**); etymologiskt identiskt med **SCHACKRA**]

A.

1) (starkt vard.) köpa (ngt); äv. bildl.: ta till sig. FOGELSTRÖM *Vakna* 9 **(1949)**. Småstäderna är helt döda efter showen. Det är knappt man kan tjacka en korv. *DN* 16/3 **1984**, s. 29. Det kanske bara är yngre kvinnor som går på hans snack. Äldre kvinnor tjackar det inte. *Expressen* 11/3 **1998**, s. 14.

2) (mera tillf.) sälja (ngt); jfr **SCHACKRA 3**. *SAOL* **(1986)**. När pengarna inte räcker får man väl tjacka sin skiv- eller videosamling. Eller sno litet oxfilé på Konsum. *SDS* 10/7 **1994**, s. B5.

B.

3) (starkt vard.) intr., använda l. missbruka "tjack" (se **TJACK**, sbst.[1] **2**); nästan bl. i särsk. förb. Pundandet och tjackandet ses *(i romanen)* i ett sammanhang, intimt hopfogade med andra problem. *BonnierLM* **1978**, s. 330.

Särsk. förb. (till **3**): **TJACKA UPP**[10 4]. (starkt vard.) bli berusad l. "hög"; särsk. oeg. l. mer l. mindre bildl.: starkt upprymd; äv. refl. Man ska akta sig som attan för en blåvit fyllesnappare när man varit på apoteket med röda näsan å tjackat upp sig på värsta finska lantvinet. *Expressen* 2/12 **1998**, s. 4. Man blir kär för att få stimulans eller lugn. Man tjackar ner eller upp. *Expressen* 2/10 **2000**, s. 12.

TJAFS *ɕaf⁴s*, sbst.[1], r.; best. **-en**; pl. **-ar**, äv. **TJAFSA** *ɕaf³sa²*, r.; best. **-an**; pl. **-or**. (äv. **-ff-**) [sv. dial. *tjafs*; jfr d. *tjavs*, nor. *tjafs*; sannol. ombildning av **TAFS**, sbst.[1], med j-inskott l. med anslutning till **TJAFSA**, v.[1]] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tofs l. stripa av (långt o. hängande) hår l. skägg; jfr **TJAFS**, sbst.[2], **TJAFSA**, v.[1] Regnet hade blött ner hans stora mustascher, så att de hängde i långa röda tjafsor kring munnen. HOK *MajGrann.* 61 **(1929)**. *(Håret)* var brunt av en ganska vanlig färg, mjukt och vågigt men med en virvel vid ena sidan och tjafsar, som hängde ner på halsen. KUYLENSTIERNA-WENSTER *FlickTornr.* 25 **(1933)**.

TJAFS *ɕaf⁴s*, sbst.[2], n.; best. **-et**; pl. =. (äv. **-ff-**) [sv. slang *tjafs* (THESLEFF *Förbrytarspr.* 101 **(1912)**); vbalsbst. till **TJAFSA**, v.[1]] (vard.) om (sådan del av) långt l. omfångsrikt klädesplagg som slänger hit o. dit l. slafsar (se **SLAFSA**, v. **3**) kring benen; i sht i pl., om byxor med vida l. utsvängda ben; jfr **TJAFS**, sbst.[1] Tjafs *(dvs.)* byxor, som kvinnor ha vid cykling. *Fältvakt.* **1942**, julnr s. 28. Man skulle fylla sjutton år och bar skräddarsydda vida tjafs, mina mätte sextisex centimeter. FORSS *Skom.* 113 **(1965)**. Det är ju bara att sprätta upp innersömmarna på benen .. och sy in ett par tygkilar, så har man ju ett par tjafs. WALLANDER *KnäppKanin* 244 **(1984)**. jfr: Damerna drog demonstrativt åt sej sitt sidentjafs och rynkade på de nypudrade näsorna. KJELLGREN *SpanOd.* 171 **(1932)**.

TJAFS *ɕaf⁴s*, sbst.[3], n.; best. **-et**. (äv. **-ff-**, **-v-**) [sv. slang *tjafs* i uttr. *inte ett tjafs*, inte ett dugg (BERGMAN *SkolpSlang* 127 **(1934)**); vbalsbst. till **TJAFSA**, v.[2]] (vard.) tröttande l. tomt l. enerverande prat l. pladder; särsk. i utvidgad anv.: kiv l. gräl om obetydligheter; jfr **SLAFS**, sbst.[2] **3**, **TJABBEL**. *SvD* 23/12 **1905**, s. 7. Håller du på med det tjafset, om man skall få säga 40-tal men inte 90-tal? NORLING *Mänskl.* 121 **(1930)**. Seså .. vi kommer ingen vart med det här tjafset! Jag tänker inte sitta här och käfta hela dagen. MALM *Roberts Arund.* 411 **(1939)**. Så fort .. vi flyttar fokus från det egentliga uppdraget till internt tjafs reagerar medlemskåren. *SvD* 3/7 **1998**, s. 4. — jfr **SMÅ-TJAFS**.

TJAFSA, sbst., se **tjafs**, sbst.[1]

TJAFSA *ɕaf³sa²*, v.[1] **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**; jfr **TJAFS**, sbst.[2] (äv. **-ff-**, **-v-**) [sv. dial. *tjafsa*; av ljudhärmande ursprung l. avledn. av sv. dial. *tjabba*, färdas i slask; med avs. på bildningen jfr **SJAFSA**, v.] gå l. röra sig med slafsande l. klafsande l. kippande o. d. steg l. rörelser l. så att slafsande osv. ljud uppstår; äv. i utvidgad anv., med saksubj.: avge ett slafsande osv. ljud; särsk. om (delar av) långt l. omfångsrikt klädesplagg: vid rörelse slå l. slänga hit o. dit (så att sådant ljud uppkommer); jfr **SLAFSA**, v. **2**, **3**. Skorna, som för längesedan voro genomblöta, glappade och tjafsade vid vartenda steg. ANDERSSON *Vidskep.* 18 **(1916)**. Skaror av präster, deras svarta sutaner slänga och tjafsa kring benen. BLOMBERG *Städ.* 107 **(1931)**. Luskonrad kom med tjafsande stövelsteg över åkrarna. FRIDEGÅRD *KvinnTrad.* 34 **(1950)**. Hon måste vara åttio år .. är dubbelvikt och tjafsar omkring i tofflor. WASSING *GropSkog.* 397 **(1965)**. Byxbenen tjafsade snart lösa mot korkmattan. EKMAN *Springkall.* 180 **(1976)**.

Avledn.: **TJAFSIG**, adj.[1] som tjafsar, tjafsande; som (på grund av (rörelse i) väta o. d.) är klafsig l. kladdig l. slibbig o. d.; äv. om långt l. omfångsrikt klädesplagg: som hänger o. slänger hit o. dit (o. på grund av väta klibbigt smetar kring benen); äv. mer l. mindre bildl.: sjaskig l. osnygg; jfr **TJAFS**, sbst.[2] Ålarna gå så tätt mot varandra i båten, att han kan höra dem kräla – ett tjavsigt, smetigt, klibbigt glidande. OLJELUND *Saltstänk* 22 **(1923)**. Ryskorna .. med den vita underkjolen hängande nedanför, smutsig och tjaffsig. SÖDERBERG *HårfrUppass.* 181 **(1925)**. Hans byxor hängde blöta och tjafsiga om benen. KJELLGREN *Smar.* 323 **(1939)**. Hon var honom för vulgär, hennes sminkning var så tjafsig. SJÖMAN *Lekt.* 443 **(1948)**.

TJAFSA *ɕaf³sa²*, v.[2] **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**; **-ARE** (*GbgP* 5/1 **1989**, s. 24, osv.); jfr **TJAFS**, sbst.[3] (äv. **-ff-**) [sv. dial. *tjafsa*; av ljudhärmande ursprung l. sidoform till **KÄFSA** l. till **TJABBA**] (vard.) pladdra; särsk. utvidgat: kivas l. käbbla om obetydligheter; stundom närmande sig l. övergående i bet.: krångla till ngt; jfr **TJABBLA**. LoW **(1889)**. Mamsell tjafsar och tjatar för mycket, det är hela knuten, säger hon histert. OTERDAHL *Borgarh.* 87 **(1913)**. *(Flickan)* tjafsade högt och tydligt om att hon inte kunde hålla styr på sitt hår, för hon hade tvättat det i dag! *SvD(A)* **1933**, nr 23, s. 6. Medan vi kivades .. hade dottern försvunnit in till sig. Hon hade ju vunnit så hon undrade .. varför vi satt där och tjafsade. *ÖgCorr.* 1/3 **1971**, s. 8. Hemberg tänker rationellt. Tjafsar inte. *DN* 7/1 **1988**, s. 18.

Avledn.: **TJAFSIG**, adj.[2] som tjafsar; tramsig; äv. om ngt sakligt: omständlig l. krånglig. LoW **(1889)**. En fasligt tjafsig tillställning, inte ens en ordentlig frukost. SOMMARSTRÖM *Thackeray FåfM* 1: 264 **(1917)**. Jag har alltid tyckt det var tjafsigt att dansa. *Dopparedag.* **1949**, s. 19. Museet .. är imponerande till sin omfattning och på det stora hela föredömligt tidlöst och utan tjafsiga detaljer. *SvD* 6/2 **1998**, s. 45.

TJAFSIG, se **tjafsa**, v.[1, 2]

TJAGGLA *jag*^{3}*la*^{2}, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [sv. dial. *tjaggla*; av ljudhärmande ursprung l. sidoform till **KÄGGLA**, v.^{1}, l. till sv. dial. *tjagga*, tugga långsamt, gnata] (numera föga br.) oförtrutet tjata; särsk. i uttr. *tjaggla om ngt*; äv. i utvidgad anv. i uttr *tjaggla med ngt*. Att de icke fingo stjäla, det visste de, och att de icke fingo ljuga också. Hvad så tjaggla om det der? STRINDBERG *TjqvS* 2: 36 **(1886)**. Många hans *(dvs. Zolas)* lärjungar stannade i växten och fortsatte tjaggla med det utnötta programmet. STRINDBERG *GötR* 112 **(1904)**. NORDSTRÖM *Sven* 147 **(1929)**.

TJAHA *ja*^{3}*ha*^{2} l. *jaha*^{4} l. *jaha*^{4}, äv. *tj-*, interj. [artikulationsvariant av **JAHA** med uddljudande tj-ljud. — Jfr **TJA**, interj.^{1}] motsv. ett livligare mera bestämt l. energiskt "tja" l. "jaha". Tjaha – kanske att man ändå skulle kunna få några hyggliga veckor i Paris. BERGMAN *JoH* 298 **(1926)**.

TJAKOT, TJAKÅ, se **schakå**.

TJALK *jal*^{4}*k*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar** (BLADH o. HORNSTEDT 44 **(1799)** osv.) ((†) **-er** *FoU* 21: 46 **(1716)**). (**kjalk 1765–1798. sjark 1953–1969. talcker**, pl. **1716. tjalk 1799** osv.) [jfr dan. o. nor. *tjalk*, motsv. lt. o. nl. *tjalk*, av fris. *tsjalk*; möjl. till den rot som föreligger i **KÖL**; jfr eng. *keel*] i sht *sjöt*. om rundgattat o. enmastat o. flatbottnat (mindre) segelfartyg (vanl. försett med svärd (se **SVÄRD**, sbst.^{2} **2**)); mindre koff. *FoU* 21: 46 **(1716)**. Smackor, tjalkar och dylika smärre fartyg komma ända in uti staden. BLADH o. HORNSTEDT 44 **(1799)**. De äro inga vågsamma djupvattensseglare, dessa brednosiga tjalkar .. utan de hålla sig .. till passager, där man kan tala från strand till strand. LINDQVIST *Stigm*. 136 **(1906)**. En gång bodde Anders, 36, i en holländsk tjalk vid .. Gullbergskajen. Det var då han blev helfrälst på att bo i båt. *GbgP* 4/6 **1997**, s. 7. — jfr **KOFF-, MOTOR-TJALK**.

TJALL *jal*^{4}, sbst.^{1}, n.; best. **-et**; pl. =. [sv. romani o. sv. månsing *čall* (*Landsm*. 70 **(1910)**); jfr sv. slang *köra i tjall*, bli tagen av polisen (*SvD* 24/4 **1898**, Bil. s. 3); jfr nor. romani *kjal*; vbalsbst. till **TJALLA**] (vard.) skvaller l. avslöjande; särsk. speciellare: anmälning av brott, angiveri. *VeckoJ* **1950**, nr 21, s. 15. Penningsummor till dem som gav upplysningar .. *(om)* juvelkupper eller konststölder. – Pengarna stimulerade naturligtvis intresset. Men tjallen gav sällan något. *SvD* 5/3 **1986**, s. 6. Polisen har sett alla typer av män besöka den misstänkta bordellen .. Så fort vi närmar oss någon i den här kretsen går tjallet. *Expressen* 3/8 **1998**, s. 8.

TJALL *jal*^{4}, sbst.^{2}, n.; anträffat bl. i sg. obest. [sv. slang *tjall på hojen*, fel på cykeln (BERGMAN *SkolpSlang* 127 **(1934)**); jfr knoparmoj *čall på linjen*, fara å färde (*Landsm*. **1910**, s. 91); av ovisst ursprung] (vard.) fel; äv. konkretare: defekt l. skada; särsk. i uttr. *tjall på (telefon)linjen*, fel på telefonlinjen l. -förbindelsen, äv. bildl. Dom som inte har det så roligt är väl herrn och frun. I går var det tjall på linjen igen. SORLIN *FruV* 31 **(1933)**. Om det blir något tjall, ring ögonblickligen till telefonväxeln. ALVING *MannOmk*. 93 **(1952)**. Tjall på telefonlinjerna mellan Malmö och Stockholm de senaste dygnen har medfört att slumpen avgjort om man kommit fram eller ej. *SDS* 26/1 **1993**, s. C10. Ett tryckeri .. där det blev tjall på färgtrycket när temperaturen och fuktigheten varierade. *DN* 24/7 **2003**, s. A13.

TJALLA *jal*^{3}*a*^{2}, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE, -NING**, (mera tillf.) **-ERI** (*VeckoJ* **1950**, nr 21, s. 15 (: tjallerimålet), osv.); **-ARE**, se *avledn*.; jfr **TJALL**, sbst.^{1} [sv. månsing *čalla*, angiva, anmäla (*Landsm*. 70 **(1910)**), sv. romani *tjalla*, förråda (RIDDERSTAD *Samv*. 1: 3 **(1851)**); jfr sv. slang *tjalla*, upptäcka, skvallra (*Landsm*. 121 (*1950*; *i handl. fr*. **1847**)); av romani *xaljaráv*, bedraga, till den rot som föreligger i sanskr. *chal-*, lura; jfr romani *xalo*, icke-rom, bedragare, sanskr. *chalin*, bedragare, o. romani *xaló*, bedräglig] (vard.) avslöja ngt l. skvallra; lämna upplysning (i sht om brott l. kriminell handling till auktoritet l. myndighet), ange ngn. *SvD(A)* 16/5 **1933**, s. 7. Det måste vara någon i byn som tjallat, polisen kan aldrig ha pejlat in oss, säger *(radioamatören)* "Black Peter". *DN(B)* 3/6 **1952**, s. 10. Satt igång och tjalla du, jag har ingenting att dölja. LANGE *Vitklädd* 214 **(1967)**. Douglas skulle inte tjalla för rektorn, det skulle bara resultera i mer stryk och förmodligen skulle rektorn inte tro honom. LINDROTH *IngaAnglar* 28 **(1995)**.

Avledn.: **TJALLARE**, m.//ig. [sv. slang *tjallare* (*NysvSt*. 14: 69 **(1934)**)] (vard.) person som (av fri vilja l. mot betalning) tjallar, angivare. *Expressen* 25/8 **1946**, s. 28. Det verkar som om nån tjallare ger snutarna ett tips. *Mezzrow* o. *Wolfe Dans* 277 **(1953)**. Även de barn som själva inte fuskar kan livligt avnjuta fuskhistorier om de inte är tjallare till naturen. HEDBERG *VKind*. 255 **(1954)**. En betald tjallare sprang runt och hittade på fantastiska våldshot. GUILLOU *Coq* 130 **(1986)**.

TJANGS, se **chans**.

TJASKA *jas*^{3}*ka*^{2}, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [sv. dial. *tjaska*, gå l. trampa i vatten l. snö l. gyttja; jfr dan. o. nor. *tjaske*; av ljudhärmande ursprung (jfr **SJASKA**, v., **TASKA**, v.)] (vard.) i sht om djur: gå l. röra sig så att smaskande l. plaskande l. kippande ljud uppstår; äv.: äta l. tugga på sådant sätt att smaskande ljud uppstår; äv. i utvidgad anv. med saksubj. (ss. fuktig l. saftig materia l. vätska): avge l. frambringa smaskande l. plaskande ljud; äv. opers.; ss. vbalsbst. *-ande* äv. konkretare, om smaskande l. plaskande ljud. Det gick ypperligt på morgonkröken, änskönt den välsignade rätten endast bestod av kornmjöl och vatten; det smackade och tjaskade i sängen. MOLIN *SSkr*. 118 **(1894)**. Strax därpå kom vargen tjaskandes. Tjask, tjask, lät det där han gick. LINDHOLM *SagLappl*. 116 **(1918)**. Hästhovarnas .. tjaskande i myrmarken var en eggande musik till vår marsch längs fjällsidorna. ARONSON *Byar* 142 **(1937)**. Kärnan stod stinn rakt upp från golvet, och när staven kördes ner .. sköt det ibland upp en liten vit loska av grädde och tjaskade i golvet. JONSSON *Fly* 192 **(1941)**. I gengäld tjaskade svetten längs ryggraden, då han hade att leta sig fram genom kullig och trångskogig mark. ROSENDAHL *Lojäg*. 36 **(1956)**.

Avledn.: **TJASKIG**, adj. [sv. slang *tjaskig*; jfr sv. dial. *tjaskig*, slaskig, våt, klafsig, dålig, illa gjord; bet. sannol. påverkad av **TASKIG**, adj.] (vard.) gemen l. elak, taskig (se d. o. **2**). *GHT* 24/5 **1934**, s. 11. Jag vill rida .. – Ah – du är välan tjaskig – det var ju jag, som sade först, att vi skulle åka bil. *GbgP* **1947**, nr 261, Bil. s. 4. *(Den tjeckiska klacken)* blev nervrålad varenda gång den försökte med Do-to-ho, do-to-ho och nånting med "tjeck" i. Det var tjaskigt av svenskarna. *DN* 31/3 **1969**, s. 20.

TJAT *ja*^{4}*t*, n.; best. **-et**. [sv. dial. *tjat*; vbalsbst. till **TJATA** (med avs. på bildning jfr **KÄT**)] motsv. **TJATA**: hackande l. malande prat l. struntprat; särsk. i uttr. *tjat och gnat*; äv. i bild. LARSSON *Larssons* 7

(1902). Man kan bli led och trött åt allt detta tjat och gnat .. mellan de .. parter, som skulle försöka samsas och begripa varandras krav. *SvD(A)* 1934, nr 74, s. 10. För den ovane passageraren är havet dramatiskt i storm, för den vane sjömannen blir stormen .. ett bullrande tjat som han sätter sig över. MARTINSON *Utsikt* 14 (1963). Det var ett förbannat tjat om bordeller! JOHANSSON *GogAns.* 71 (1989).

Ssgr, se TJATA, *ssgr.*

TJATA *ȷa³ta²*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE; -ARE (BERGMAN *JoH* 222 (1926: vardagstjatare) osv.); jfr TJAT. [sv. dial. *tjata*, smågräla, käxa, prata viskande, hugga illa; jfr d. *tjade*, prata mycket, sladdra, tramsa; sannol. av ljudhärmande ursprung (jfr KÄTA). — Jfr TJATIG] oupphörligen prata om ngt (på ett tröttande l. irriterande sätt), mala (se d. o. 6 *b*); ofta i förb. med prep.-uttr. inlett av *om* l. *över* (äv. *efter*) l. *på*; äv. tr.: ständigt upprepa, älta; stundom äv. med saksubj. Ett foderverk bör du köpa .. du nämnde en gång, att en sådan tanke uppstått hos dig, därför tjatar jag om det. WENNERBERG *Bref* 1: 88 (1839). Hon .. tjatade på honom, ända tills hon fick in en liten Jesus på Salongen. CEDERSCHIÖLD *Artist.* 41 (1915). Under åtskilliga bekanta signaturer har han ironiserat eller tjatat över dagens små händelser. *SvD* 30/11 1927, Bil. s. 8. Hans hjärna tjatade en enda tanke: Nu får jag stryk! ROSÉN *StackRack.* 103 (1928). Hustrun fick .. jämt och ständigt tjata efter ved. JOHANSSON *Hedersm.* 62 (1941). (*Martin*) började tjata. Han kunde väl få till en cirkusbiljett för en gångs skull? HÖIJER *Solv.* 288 (1954). — jfr SLUT-TJATA o. OM-TJATAD.

Särsk. förb.: TJATA OM[10 4]. upprepa till leda, taga om; äv. tr. Den som anförde sången .. fick stå och tjata om med (*studenterna*) .. den ena gången efter den andra. WENNERBERG *Bref* 1: 143 (1846). Själv lärarinna vet jag, vad det vill säga att tjata om samma sak tusende gånger utan effekt. *SvD(A)* 1932, nr 32, s. 10. — TJATA SIG TILL[10 0 4]. gm tjat (söka) erhålla (ngt). THULIN *Boo ÅvTid.* 10 (1932).

Ssgr (*Anm.* Vissa av nedan anförda ssgr kan även hänföras till tjat): TJAT-GUBBE. (vard.) jfr -maja. Tjatgubbe, avbryter Björn och vänder upp flathanden till en skål mot fadern. WASSING *GropSkog.* 20 (1965). — -MAJA. (vard.) kvinna som tjatar; ofta använt ss. (nedsättande l. skämts.) tillmäle; jfr -gubbe, -moster. *Sluta, din tjatmaja!* Kverulanten är en dålig kåsör, likaså tjatmajan. POPPIUS o. JANSSON *Journ.* 19 (1959). När hon .. började jobba igen så kom bråken. Hon blev en tjatmaja, som bråkade med familjen för att de inte plockade undan efter sig. *Vi* 1997, nr 7, s. 27. — -METOD. Den evigt livskraftiga tjatmetoden ger till slut resultat. *TSvLärov.* 1940, s. 13. — -MOSTER. (vard.) tjatmaja. *SvD* 8/2 1976, s. 18.

TJATIG *ȷa³tig²*, adj. -are. adv. -T. [avledn. av TJATA] om person: som tjatar; äv. om sak: som ständigt upprepas l. återkommer; äv. övergående i bet.: enahanda l. enformig o. d. *Det börjar bli tjatigt.* BERGMAN *HNådT* 208 (1910). Hon avskydde hjärtligt flickan Loogren, vars tjatiga gnäll hon redan fått mer än nog av. THORDEMAN *FolkLust.* 126 (1933). (*Poliskonstaplarna*) var ju så himla tjatiga och frågvisa att man .. inte kan njuta riktigt av deras stilighet. LANG *Rosor* 137 (1953). Om och om igen sjöng han en rad ur en tjatig slagdänga. WALLANDER *KnäppKanin* 285 (1984).

Avledn.: TJATIGHET, r. egenskapen l. förhållandet att vara tjatig. *SAOL* (1923). Brevromanen som konstform har ju ett stadgat rykte för tjatighet. AHLGREN *KritUppdr.* 220 (1946).

TJATTER *ȷat⁴er*, n.; best. -ret. [sv. dial. *tjatter*; vbalsbst. till TJATTRA]

1) motsv. TJATTRA 1, om livligt l. frenetiskt (o. högljutt) tjattrande; särsk. i fråga om den kakofoni av läten l. ljud som framförs av två l. flera djur tillsammans; jfr SNATTER, sbst.[1] TROLLE *O'Neill 3Dram.* 2: 81 (1924). Ekorrarnas fina tjatter blandar sig med vårfåstmörnas. JÖNSSON *ÅnSjung.* 70 (1933, 1954). Vår efter vår hördes kattugglans dallrande rop, där förut duvornas kutter och kajornas tjatter varit de dominerande lätena. *DN(B)* 1958, nr 347, s. 11.

2) motsv. TJATTRA 2: tjattrande; ofta närmande sig l. övergående i bet.: pladder. OSSIANNILSSON *Barb.* 148 (1908). Hon rörde sig suveränt i denna miljö av silkesfras, franska parfymer och lågt tjatter, afbrutet av hänförda interjektioner. SIWERTZ *Varuh.* 86 (1926). Det (*var*) ett förbannat tjatter om en Saab som stod och brann borta på Essingeleden. JERSILD *BabH* 241 (1978). Hon kunde sluta tänka, det eviga tjattret i hjärnan tystnade. FREDRIKSSON *Anna* 329 (1994).

TJATTRA *ȷat³ra²*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE; jfr TJATTER. (förr av. kj-) [sv. dial. *tjattra*, prata fort, sladdra, smattra som skator l. gäss; jfr sv. dial. *kättra*, *tjattla*, pladdra, tjata; jfr d. *tjadre*, om gäss: smattra, om person: pladdra, nor. *tjadre*, *tjatre*, pladdra, skrävla; av ljudhärmande ursprung (jfr SJATTLA, SJATTRA, SNATTRA, TJITTRA)]

1) om vissa däggdjur l. fåglar: frambringa livligt l. frenetiskt smattrande l. smackande l. kort pipande l. drillande ljud l. läte; särsk. i fråga om om två l. flera djur, som tillsammans frambringar en kakofoni av sådana ljud; jfr TJATTER 1, TJITTRA. Skogsdufvan lät .. narra sig af skatan att byta ägg. Sedan dess far skatan omkring och kjattrar och skrattar öfver sitt puts. SUNDBLAD *GBruk* 174 (1888). En ekorre tjattrade så det sjöng i hela granstammen, där han satt. KOCH *AntHav.* 43 (1911, 1918). Kanariefåglar drilla, papegojor tjattra. ROGBERG *Portug.* 93 (1931). I snåren mot berget tjattrar pilfinkarna. *OgCorr.* 7/11 1970, s. 12. En liten apunge .. tjattrade oroligt. PLEIJEL *Fungi* 136 (1993).

2) om människa: tala l. prata livligt l. uppjagat (l. högljutt) o. mångordigt på ett sätt som liknar l. erinrar om att tjattra (i bet. 1); i sht om två l. flera människor, i fråga om att på sådant sätt föra samtal att ord l. samtalsämne ej (riktigt) går att uppfatta av åhörare; ofta närmande sig l. övergående i bet.: pladdra; jfr TJATTER 2. MELANDER *Långtur* 54 (1896). I ett hörn tjattrade likt högljudda skator en flock medelålders danskor. ALM *Isbr.* 10 (1925). Paulette .. tjattrade .. från början till slut så att övriga personer knappast fingo en syl i vädret. *DN(A)* 1/12 1930, s. 16. Hon tjattrade uppjagat medan hon körde. Någon hade ringt tidigt på morgonen, väckt henne faktiskt, och i kort ton givit henne förhållningsorder. TRENTER *SkönJuv.* 78 (1991).

Avledn.: TJATTRIG, adj. som tjattrar, tjattrande; äv.: pladdrig. Två .. (*sångnummer*) av gamle Hasler, voro trots allt välljud nästan tjattrigt enformiga.

SvD(A) 5/11 **1931**, s. 8. (*Hon*) var flitig datoranvändare och avfyrade långa, tjattriga e-brev till väninnor. *SvD* 23/9 **1998**, s. 37.

TJE, se **tio. tj.** — TJEBAST, se **tibast**.

TJECHOVSK *jäk⁴ovsk*, adj.; adv. -T. (äv. med stor begynnelsebokstav) [avledn. av TJECHOV; namn på den ry. författaren A TJECHOV **1860–1904**] i sht *litt.-vet.* som härrör från l. har avseende på l. är utmärkande för Anton Tjechov l. dennes skrivsätt l. produktion. En röd stuga precis nedanför Kaptens stora vita herrgårdsliknande hus i en stor tjechovsk trädgård. *KvinnLittH* 1: 440 (**1981**). Det är en stor, varm och utomordentligt underhållande film där .. italienaren Mastroianni obesvärat iklär sig den Tjechovska sorglustigheten. *DN* 13/5 **1987**, s. A17.

TJECK *jäk⁴*, m.//(ig.); best. **-en**; pl. **-er**. (**czek 1896**. **tjech** (**ch-**, **cz-**, **tsch-**, **tsj-**) **1892–1936**. **tjeck** (**cz-**, **tsch-**, **tsj-**) **1842** osv.) [jfr d. *tjekker*, nor. *tsjekk*, *tsjekker*, t. *tscheche*, eng. *czech*, fr. *tchèque*; av tjeck. *čech*, kortform av avledn. bildad av kyrkslav. *četa*, skara, trupp (möjl. besläktat med lat. *caterva*, skara) l. ukr. *čel'adyn*, ung man, tjänare (avledn. av ukr. *čel'ad*, (tjänste)hjon, tjeck. *čeled*, familj, hjon). — Jfr TJECKISERA, TJECKISK, TJECKOSLOVAK] (mans)person som bor i l. härstammar från Tjeckien; i pl. äv. sammanfattande om det tjeckiska folket; förr äv.: tjeckoslovak; jfr SLOVAK. De kranier af slaver, som i harvarande samlingar finnas, äro: ett af czeck, ett af polack och två af ryssar. RETZIUS *EthnolSkr.* 12 (**1842**). Tjeckerna bilda huvudmassan av Tjeckoslovakiens befolkning; ej sällan inbegripas under benamningen .. äv. de andra folken i landet. ÖSTERGREN (**1958**). Slavek är lång och tanig och liknar väl egentligen min bild av hur en tjeck ser ut ganska väl. Lite halvhockey sådär. *GbgP* 14/12 **1996**, s. 54.

TJECKISERA *jäk¹ise⁴ra*, v. **-ade**. vbalsbst. **-ING**. (**tjech- 1897**. **tjeck-** (**cz-**, **tsch-**) **1895** osv.) [jfr nor. *tsjekkisere*, t. *tschechisieren*; till TJECK (med avs. på bildning jfr SLOVAKISERA m. fl.)] (numera bl. mera tillf.) göra (ngt) tjeckiskt l. ge tjeckisk prägel l. karaktär åt (ngn l. ngt); ombilda (ngt) efter tjeckiskt mönster; i sht ss. vbalsbst. *-ing*. *AB(L)* **1895**, nr 286, s. 5. I de mindre städerna (*i Böhmen*) har mången affärsman gått under derför att han icke velat låta tscheckisera sig. *SD(L)* **1896**, nr 373, s. 6. Efter 1919 vidtog en stark tjeckisering av de tyska områdena. *SvGeogrÅb.* **1938**, s. 159. *SAOL* (**1986**).

TJECKISK *jäk⁴isk*, adj. (**tjech- 1910–1919**. **tjeck-** (**cz-**, **tsch-**, **tsj-**) **1900** osv. **tjek-** (**cz-**) **1879–1880** (: czekiskan)) [jfr d. *tjekkisk*, nor. *tsjekkisk*, t. *tschechisch*, eng. *czechish*; till TJECK] som härrör från l. har avseende på l. utmärker tjeck(er) l. Tjeckien; förr äv.: som härrör från osv. tjeckoslovak(er) l. Tjeckoslovakien. RETZIUS *EthnolSkr.* 14 (**1842**). I Bömen och Mären hafva tjekisk litteratur ock tjekiskt folklif återuppblomstrat ock bära riklig frukt. *Landsm.* 1: 495 (**1879**). Är statsrådet beredd att i årsprotokollsförhandlingarna med Tjeckoslovakien ta upp de problem det tjeckiska agerandet vållar på den svenska marknaden? *RiksdP* **1984–85**, nr 4, s. 76.

Avledn.: TJECKISKA, om person f., om sak r. l. f. **1)** tjeckisk kvinna. *SAOL* (**1900**). **2)** tjeckernas språk; jfr BÖMISKA **2**. Till den vestra förgreningen höra polskan, bömiskan (eller czekiskan), af hvilket senare märiskan och slovakiskan äro närbeslagtade dialekter. STJERNSTRÖM *Whitney* 179 (**1880**).

TJECKOSLOVAK *jäk¹oslova⁴k*, m.//(ig.); best. **-en**; pl. **-er**. (**tjecho- 1918**. **tjecko-** (**tsj-**) **1933** osv.) [jfr d. *tjekkoslovak*, nor. *tsjekkoslovak*, *tsjekkoslovaker*, t. *tschechoslowake*; av tjeck., slovak. *čechoslovak*, till *čech* (se TJECK) o. *slovak* (se SLOVAK). — Jfr TJECKOSLOVAKISK] (förr) person som bodde i l. härstammade från Tjeckoslovakien (1918–1992); i pl. äv. sammanfattande, om det tjeckoslovakiska folket; jfr SLOVAK, TJECK. *2NF* 29: 175 (**1919**). Vid andra bordet blev det .. remi mellan tjeckoslovaken Filip och sovjetspelaren Bronstein. *SDS* 24/9 **1954**, s. 11. Vilka spelade VM-final i ishockey? – Tjeckien-Slovakien. – Jaså, tjeckoslovakerna. Mot vem? *DN* 15/5 **2000**, s. A17.

TJECKOSLOVAKISK *jäk¹oslova⁴kisk*, adj. (**tjecho- 1918**. **tjecko- 1927** osv.) [jfr d. *tjekkoslovakkisk*, nor. *tsjekkoslovakisk*, t. *tschechoslowakisch*; till TJECKOSLOVAK] (förr) som härrörde från l. avsåg l. utmärkte tjeckoslovak(er) l. Tjeckoslovakien (1918–1992); jfr SLOVAKISK, TJECKISK. Tjecherna i Böhmen .. utropade en tjecho-slovakisk nationalförsamling i Prag Tjecho-slovakiska republiken (14 nov. 1918). *2NF* 29: 176 (**1919**).

Avledn.: TJECKOSLOVAKISKA, f. (förr) kvinna av tjeckoslovakisk nationalitet; jfr **slovakiska 1**, **tjeckiska 1**. *SAOL* (**1950**).

TJEDER, se **tjäder**. — TJEFLING, se **kävling**. — TJEG-, se **tjäg**.

TJEJ *jäj⁴*, f. (*Swing* **1923**, nr 31, s. 13, osv.) ((†) n. *Dagen* **1915**, nr 35, s. 5, ÖSTERGREN (**1958**)); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-er** (ss. n. =); förr äv. TJEJA, f.; best. **-n**; pl. **-or**. (**tjej** (**-ä-**) **1915** osv. **tjeja** (**-ejja**) **1916–1971**) [sv. romani *tjej*, flicka, kvinna, hustru (RIDDERSTAD *Samv.* 1: 3 (**1851**)); jfr sv. slang *tjej* (UHRSTRÖM *Sthmska* 112 (**1911**)); jfr nor. romani *kjei*, flicka, fästmö; av romani *čhai*, femininbildning till *chavo*, pojke, till den rot som föreligger i prakrit *chāva-*, motsv. pali *chāpa-*, djurunge] ung l. yngre kvinna; äv.: flicka; äv. speciellare, om ngns flickvän l. fästmö, käresta; särsk. (o. numera i sht) allmännare: om person av kvinnligt kön (utan avseende på ålder); äv. (i sht i vissa kretsar) om djur av honkön. Tjejet i biljettluckan får sina gliringar. *Dagen* **1915**, nr 35, s. 5. Det är bättre att i en barnbok tala om en ungmö än om ett tjej, såvida man nu inte, vilket kanske är det bästa, vill hålla sig till att säga flicka. *DN(A)* 29/12 **1929**, s. 7. Den nya tidens omskrikna, frigjorda och skarpa tjej. STANGENBERG *SkamtJaktd.* 20 (**1931**). Tjej i 55-årsåldern önskar träffa 50–63-års kille för dans- och myskvällar. *SvD* 3/12 **1974**, s. 14. Matten höll emot en smula "Är det en tjej?" frågade hon innan hon släppte av på kopplet. *SvD* 1/3 **1976**, s. 10. En ljummen vårkväll cyklar Jimmy genom Stockholm för att uppvakta sin tjej. *DN* 8/2 **1987**, s. 6. — jfr SPRING-TJEJ.

Ssgr: TJEJ-BACILL. (skämts.) om fiktiv bacill som påstås avsöndras från tjej o. som orsakar kärlekskrankhet hos det motsatta könet; särsk. i uttr. *få tjejbacill(er)*. *Expressen* 13/12 **1990**, Bil. s. 3. — -FOTBOLL^{-02} l. $^{-20}$. fotboll som utövas av flickor; stundom äv. liktydigt med: damfotboll. *GbgP* 27/4 **1984**, s. 44. Tjejfotbollen är mäktig som rörelse, som social gemenskap, identifikationsmöjlighet för hundratusentals flickor. *SDS* 3/7 **1989**, s. 23. — -IDROTT^{-02} l. $^{-20}$. idrott

som utövas av flickor; stundom äv. liktydigt med: damidrott. *SvD* 8/10 **1975**, s. 8. — **-KAST**. kast som tjej gör; särsk. (skämts.) om kast med boll l. sten o. d. som uppkommer l. görs gm en (med ena armen) lodrätt underifrån åstadkommen kraftlös rörelse varvid bollen osv. far i en båge gm (l. rätt upp i) luften; äv. (skämts.) ss. måttsord betecknande den korta sträcka som är l. blir resultatet av ett sådant kast; jfr **stenkast 3**. Huvudgatan heter Riksvägen och är inte många tjejkast lång. *DN* 28/2 **1989**, s. 19. Du får kasta tjejkast i brännboll. *Expressen* 16/11 **1997**, Söndagsbil. s. 50. — **-KOMPIS**. kvinnlig vän. Hon *(blev)* teleteknisk ingenjör efter uppmuntran från en tjejkompis. *SvD* 28/11 **1977**, s. 21. — **-MIDDAG**. om middagsbjudning för l. med (enbart) tjejer. *Expressen* 30/8 **1990**, s. 28. *(I höstmörkret)* är det inte helt fel med en liten trevlig tjejmiddag. *GbgP* 8/9 **2001**, s. 53. — **-TJUSARE**. (skämts.) person som tjusar tjejer, förförare l. kvinnokarl. LINDGREN *MästBlomkv.* 63 (**1946**).

Avledn.: **TJEJAKTIG**, adj. tjejig; jfr **flickaktig**, **kvinnoaktig**. *SvD* 11/1 **1975**, s. 5. — **TJEJIG**, adj. som är utmärkande l. karakteristisk l. avsedd för tjej; jfr **kvinnlig**, **tjejaktig**. *RöstRadioTV* **1983**, nr 43, s. 54. Jag brukar sallan känna mig speciellt tjejig, eftersom tjejig brukar betyda Veckorevyn-tjejig .. men när jag läser Typical Girls känner jag mig otroligt tjejig, just för att jag för en gångs skull .. känner igen mig. *SvD* 20/2 **1998**, s. 11. Avledn.: **tjejighet**, r. *SvD* 22/6 **1975**, s. 9.

TJEKA *je³ka²* l. *je⁴ka*, r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**. (förr äv. **tch-**) [jfr nor. *tsjeka*, t. *tscheka*; av ry. *tjeka*, av bokstaven ч (uttalad *tje*) o. bokstaven к (uttalad *ka*), initialerna i *Tjrezvytjajnaja Komissija*, Utomordentliga kommissionen] benämning på den sovjetryska politiska säkerhetspolisen 1917–1922; särsk. om regional avdelning inom denna organisation; äv. (o. numera nästan bl. i sg. best.) allmännare, om ryska (förr äv. sovjetiska) säkerhetspolisen. *SvD* 21/11 **1921**, s. 6. Dzerzjinskij .. grundade .. NKDV, eller tjekan; den organisation som senare blev KGB. *SvD* 1/9 **1997**, s. 11. Tjekans presidium måste .. se över de kontrarevolutionära målen .. Regionala tjekor skall göra detsamma. *DN* 20/3 **1997**, s. B2 (*om förh. 1917*).

Avledn.: **TJEKIST** *jekis⁴t*, m.//ig. person som arbetar för l. inom tjeka(n). *Erenburg 13Pip.* VII (**1925**). Motståndarna var inte vilka tjekister som helst utan världens bästa säkerhetstjänst på sin egen hemmaplan. GUILLOU *Coq* 294 (**1986**).

TJEL-, se **tjäle**. — **TJELD**, se **tjäll**, sbst.[1, 2] — **TJENA**, se **tjäna**, v., **tjänare**, interj. — **TJENARE**, se **tjänare**, sbst., interj. — **TJENARISSIME**, **TJENARISSIMUS**, se **tjänare**, interj. *anm.* — **TJENIS**, se **tjänare**, interj., **tjänis**, adj. — **TJENIX(EN)**, se **tjänare**, interj.

TJEREMISS *jär¹ämis⁴*, m.//(ig.); best. **-en**; pl. **-er**. (**czeremis 1614**. **czermiss 1710**. **scheremiss 1710–1722** (: Scheremiss byen). **seremjs 1711**. **tjeremiss (tsch-, tsj-) 1813** osv.) [jfr nor. *tsjeremiss*, t. *tscherremisse*, eng. *cheremis(s)*, *tcheremiss*; av ry. *tjeremis*, av en volgabulgarisk ordstam motsv. tjuvasjiska *śarmys*; av ovisst ursprung] (numera mindre br.) om person tillhörande det finsk-ugriska folket mari; i pl. äv. sammanfattande, om detta folk. Vndantagandes at Mordua boo alla vthi hws, oc hafua flere gårdar, bättre bygde än som the Czeremiser. PETREIUS *Beskr.* 1: 36 (**1614**). En fattig tscheremiss .. / i djurhud klädd .. / med hedendomens mörker i sitt hjerta. TOPELIUS *Ljung* 48 (**1872**, **1889**). Marier, även kallade tjeremisser, ett folk som lever i republiken Mari, Ryska federationen. *NE* 13: 78 (**1994**).

Ssg: **TJEREMISS-BY**. (numera mindre br.) Gingo vi effter middagen ifrån Schantzarin och rustade på vägen vidh Scheremiss byen Sum. *HH* XVIII. 4: 93 (**1722**).

Avledn.: **TJEREMISSISK**, adj. (numera mindre br.) som utgör l. härrör från l. har avseende på l. utmärker tjeremiss(er). *ASScF* 4: Minnestal 1: 35 (**1853**, **1856**). Avledn.: **tjeremissiska**, r. l. f. (numera mindre br.) det mariska språket, mari. *Landsm.* 1: 543 (**1880**).

TJERKESS *järkäs⁴*, m.//(ig.); best. **-en**; pl. **-er** (WIDEKINDI *KrijgH* 77 (**1671**) osv.) ((†) **-ier** SUNDEVALL *ÅrsbVetA* **1843–44**, s. 43). (**cherkass 1702**. **circass 1843**. **cyrkasch 1710**. **sarkass 1671**. **sirkess- 1713** (: Sirkessisk). **tjerkess (tsch-) 1826** osv. **tscherkass 1839**. **zercass 1762**) [jfr nor. *tsjerkess*, t. *tscherkesse*; av ry. *tjerkes*, *tjerkas*, möjl. av kaukasiskt ursprung, förmedlad gm ett nordkaukasiskt turkspråk; av ovisst ursprung] om person tillhörande de kaukasiska folken adygéer o. kabardiner; i pl. äv. sammanfattande, om dessa folk. WIDEKINDI *KrijgH* 77 (**1671**). Där woro några Hedniska Zercasser så barmhertige, att de kastade til dem en hop gamla paltor, hwarmed de fingo litet skyla sig. KEMPE *FabritiiL* 59 (**1762**). Tscherkesserna, beromda för sina kvinnors fägring och sin långa .. frihetskamp mot Ryssland. SVENSÉN *Jord.* 419 (**1886**). Tiotusentals muslimska invånare, mest tjerkesser, fördrevs från sitt land till Turkiet. *DN* 19/8 **1995**, s. A16.

Avledn.: **TJERKESSISK**, adj. som utgör l. härrör från l. har avseende på l. utmärker tjerkess(er). *(M. Paschan)* frågade .. mig om en Sirkessisk häst, hwilken Paschan skänkt till Tatar Chan. *KKD* 8: 264 (**1713**). Sköna tjerkessiska haremsdamer voro en kurant handelsartikel. SÖDERSTRÖM *LäkKvacksalv.* 98 (**1926**).

TJERNA, se **kärna**, v.[2] — **TJESE**, se **kese**, sbst.[2]

TJETJEN *tjätje⁴n*, m.//(ig.); best. **-en**; pl. **-er**. (**tjetjer (tch-, -tscher)**, pl. **1826–1954**. **tjetjen 1892** osv. **tjetjenser**, pl. **1884–1980**. **tjetjentser (tsch-, -nzer)**, pl. **1826–1933**) [jfr eng. *chechen*; av ry. *tjetjenets*, möjl. av kabardinska *šešen* (jfr nogaiska *čečen*, ossetiska *cäcän*) l. till ortnamnet CAČAN; av ovisst ursprung; tjetjenerna kallar sig själva *nogči*, avledn. av *nax*, folk] om person tillhörande ett folk i nordöstra Kaukasien; i pl. äv. sammanfattande, om detta folk. PALMBLAD *HbGeogr.* 1: 79 (**1826**). Tjetjenser bebo norra sluttningarna af östra Kaukasus ned till Terek-dalen. De äro dels muhammedaner, dels kristna och tala ett från alla andra skildt språk. *NF* 8: 534 (**1884**). Tjetjener och ingusjer .. deporterades på en enda natt från sina hem i Kaukasus för att de skulle ha varit potentiella femtekolonnare. *DN* 8/2 **1995**, s. A13.

Avledn.: **TJETJENSK**, äv. **TJETJENISK**, adj. (**-nisk 1933** osv. **-nsisk 1910–1929**. **-nsk 1992** osv. **-ntsisk 1892–1919**) som utgör l. härrör från l. har avseende på l. utmärker tjetjen(er) l. Tjetjenien. Tjetjentsiska språket som saknar eget alfabet och egen literatur. *NF* 16: 401 (**1892**). För att markera den nyvunna självständigheten hänger den tjetjenska flaggan över pre-

sidentens skrivbord. *DN* 13/8 **1992**, s. A11.

TJI *ji*^{4}, sbst. o. adj. obojl. **(ki 1879–1958. tji 1913** osv.**)** [sv. romani *ki*, nej, intet, ej (*Landsm.* 124 (*1950; i handl. fr.* **1847**)) o. *chi*, icke, ingenting (RIDDERSTAD *Samv.* 1: 433 **(1851)**; jfr sv. slang *tji* (UHRSTRÖM *Sthmska* 112 **(1911)**); av romani *či*, inte, ingenting, av armen. *čē*, är inte, till *(o)č*, inte]

I. ss. sbst. (vard.) ingenting l. intet; i fråga om avslag: nej; särsk. i uttr. *få tji*, få nej l. intet l. ingenting, äv. närmande sig l. övergående i bet.: bli snopen l. häpen l. missräknad (över en inte förväntad utgång av ngt); förr äv. i uttr. *kamma tji*, kamma noll; jfr **KAMMA**, v. **1** *a ε*. EKMAN *StadStug.* 63 **(1913)**. Nu ska vi förlova oss, så alla satkärringar här omkring få tji för sitt prat. SCHULZE *DrängSvBond.* 187 **(1933)**. På landet. – Nej, där kammar du tji. VARNLUND *Sångare* 85 **(1933)**. Nej, tji ska Hanna ha! Hon ska inte få föra nån talan. WIDEGREN *Släkt.* 236 **(1940)**. — särsk. i uttr. *(bara) på tji*, (bara) på skoj; jfr **KIV** *c*. Tror du jag är rädd för polisen? .. – Är du inte det, då ska' du få följa med till Zinkens dam och humla paron i qväll. – På ki, förstås? STRINDBERG *RödaR* 237 **(1879)**. Bara på tji, så klämde jag ur mig det där om förlovad förstås – bara för att reta honom blågredelin. NORDSTRÖM *PatrFörl.* 140 **(1933)**.

II. ss. adj. (vard.) närmande sig bet. av ett negerande pron.: ingen; särsk. i predikativ anv.: omöjligt l. otänkbart o. d. Jag ville kritsa ett par strumpor av handlarn, men det var tji. LARSSON I BY *Logen* 317 **(1916)**. Vi får nog inställa dragkampen. Det är tji att mamma vill låna ut klädstrecket. *SvD(A)* 3/4 **1939**, s. 14. Tji is för stockholmarna i år. AHLIN *GillGäng* 39 **(1958)**. Jag är skadeglad att han får tji Nobelpris ideligen. ZETTERSTRÖM *EnslBel.* 64 **(1981)**.

TJIM *jim*^{4}, n.; best. **tjimmet**. **(chim 1897. kim 1925–1931. tjim (-mm) 1888** (: "tjim"visor) osv.**)** [mojl. av ljudhärmande ursprung. — Jfr **KIM**, sbst.^{4}] (vard.) förlustelse l. skoj; äv. övergående i bet.: munter (o. högljudd) tillställning l. samvaro, glam o. d.; numera i sht i förb. med *tjo* (se d. o. **II**). *Anm.* Ordet uppfattas stundom ss. ett adj. o. används rent adjektiviskt med bet.: skojig. FRÖDING *NyttGam.* 85 **(1897)**. I valsens hvirflar .. kommer ni hvarken att sakna varietén, tingeltangel eller annat tjim som kontinentens Sodom och Gomorra ha i massor. CARLSSON *HelaSthm* 224 **(1912)**. Å, låt mig nu se hur en riktig prins bor, det skulle vara tjim, förstår ni. ESSÉN *KessGen.* 225 **(1915)**. Det var tjo och det var tjim och där kom ett halvt dussin okladda damer utrusande. *SvD* 10/12 **1997**, s. 37.

Ssg: **TJIM-VISA**. (†) enkel o. trallvänlig visa, slagdänga (se d. o. **3**). BENZON *Lundag.* 25 **(1888)**.

Avledn.: **TJIMMA**, v. [jfr **kimma**, v.^{1}] vara glad o. uppsluppen; stoja l. glamma; i sht i förb. med *tjoa* (se d. o. **2**). *IllSvOrdb.* **(1955)**. Under .. *(lucia)*natten springer alla skolbarn omkring och tjimmar så att de inte orkar gå i skolan dagen därpå. *DN* 12/12 **1968**, s. 10.

TJING *jiŋ*^{4}, sbst., n., äv. interj.^{1} [sv. slang *tjing* (BERGMAN *SkolpSlang* 128 **(1934)**); vbalsbst. till **TJINGA**] (vard.) nyttjanderätt l. företrädesrätt l. ensamrätt; särsk. i sådana uttr. som *ha första tjing (på ngt)*, ha första nyttjanderätt (av l. till ngt) l. företrädesrätt (till ngt); äv. ss. interj.: pax. Min yngsta son har första "tjing" på en överrock med sammetskrage från 1924. *SvD(A)* 23/2 **1968**, s. 12. Utredaren ville att SAS och Linjeflyg inte längre skulle ha tjing på respektive linjer. Utomstående bolag skulle släppas in. *Expressen* 30/11 **1991**, s. 15. När jag besökte konstnärsateljéer på 80-talet, så hade Fredrik ofta varit där och .. lagt ett tjing på den ofärdiga målningen på staffliet. *DN* 3/2 **1995**, s. 34. Han prenumererade på Kalle Anka och jag hade andra tjing efter honom. *GT* 24/7 **2000**, s. 17. Mänsklighetens enda räddning är att skaffa kolonier i rymden .. Tjing för att åka först. *Expressen* 17/10 **2001**, s. 4.

TJING *jiŋ*^{4}, interj.^{2} [sv. slang *tjing*, hälsningsord (*Landsm.* XVIII. 8: 43 **(1900)**); jfr fr. *tchin tchin*; trol. efter eng. *chin chin*, av kinesisk pidgineng. *ts'ing ts'ing*, äv. *ch'ing ch'ing*, tack, adjö; hälsningsfras förmedlad gm operetten Geishan (med text av O. HALL o. H. GREENBANK), som uppfördes i Sthm **1897–1904**, där ett sångnummer bar namnet Chin chin, chinaman] (vard.) ss. hälsningsord: goddag, hej; äv.: adjö. Tjing, tjing! .. Bröderna gingo. HOLMSTRÖM *Benj.* 24 **(1932)**. Därpå sade hon goddag till guvernanten och tjing till stora-syster. YDSTRÖM *Tack* 126 **(1934)**. Tjing, Walter. Hur mår du? EDLUND *Chandler EneDod* 140 **(1952)**.

TJINGA *jiŋ*^{3}*a*^{2}, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**; jfr **TJING**, sbst. [sv. slang *tjinga* (LANGENFELT *OffJarg.* 296 **(1947)**); trol. ombildning av sv. romani *kinna*, *tjinna*, köpa (antingen av romani *kin-*, köpa, till den rot som föreligger i prakrit *kīṇai*, motsv. pali *kiṇāti*, köper, sanskr. *krīṇāti* eller av rotwelsch *kinjenen*, köpa, av jiddisch *kinjen*), i anslutning till **TINGA**, v.] (vard.) tinga (se d. o. **4** *a*) l. reservera; särsk. i uttr. *tjinga på ngt* l. *ngn*, markera företrädesrätt till ngt l. ngn; äv. närmande sig l. övergående i bet.: lägga beslag på, inmuta; äv. i p. pf. i adjektivisk anv., liktydigt med: tingad l. reserverad. *PiteaT* 5/11 **1985**, s. 13. Unge Gardell visade sig .. ha tjingat på en jättesvit, men den hade Nobelpristagaren Seamus Heany fått, så fräckt, så fräckt! *Expressen* 2/11 **1995**, s. 12. *(Ishockeyspelaren)* Pierre Hedin är tjingad av Toronto Maple Leafs. *Expressen* 26/3 **2002**, s. 4.

TJINONA *jinω*^{3}*na*^{2}, äv. *jinω*^{4}*na*, f.; best. **-an**; pl. **-or**. **(chi- 1949. tji- 1898** osv.**)** [sv. slang *tjinona* (THESLEFF *Förbrytarspr.* 103 **(1912)**); ombildning av romani *dženo*, man, person (till den rot som föreligger i pali *jana-*, person, sanskr. *jana-*; jfr romani *dženī*, kvinna) med tillägg av den sv. femininbildande sbst.-ändelsen *-(n)a*, efter monster av sbst. ss. **KVINNA** m. fl.] (starkt vard.) yngre kvinna, tjej; äv. speciellare, om (ngns) flickvän l. fästmö, käresta. *NNisse* **1898**, nr 45, s. 5. Tjinonan är fyra år äldre än Kalle och sitter och kopplar samtal på stadens telefonstation. LINDSTRÖM *DödStud.* 22 **(1948)**. En annan *(av stridsflygarna)* skickade tillbaka ett par svarta damkalsonger som han fått av sin tjinona. *DN* 7/2 **1991**, s. A12.

TJINUSKI *jinus*^{4}*ki*, äv. **KINUSKI** *jinus*^{4}*ki*, r.; best. **-n**. **(kin- 1977** osv. **tjin- 1977** osv. **tschin- 1917)** [jfr nor. *tjinuski*; av ry. *tjanusjki*, pl., av *tjanusjka*, kola, knäck, till *tjanutj*, draga, släpa, tänja ut, till den rot som äv. föreligger i **TÄNJA**] i sht *kok.* kolakräm; äv. (i Finl.) i fråga om konfekt: gräddkola; särsk. ss. förled i ssgr. Bland njutningsmedel är att omtala den ryska konfekten tschinuski. BERGROTH *FinlSv.* 317 **(1917)**. Kolakrämen, tjinuskin, har vi hällt på mandelkakor, men den som vill kan göra kola av krämen i stället. *Vi* 19/12 **1996**, s. 34.

Ssgr: **TJINUSKI-KAKA.** Tjinuskikaka *(dvs.)* toscaliknande tårta. STENMARK *FinlSv.* (**1983**). — **-SÅS.** *Hufvudstadsbl.* 20/4 **1988**, s. 24. Vår pistage- och hasselnötssandwich med tjinuskisås var oemotståndligt god. *GT* 5/3 **1999**, s. 14.

TJITTRA *jit*^{3}*ra*^{2}, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [av ljudhärmande ursprung (med avs. på bildning jfr **KVITTRA, TJATTRA**)] om vissa småfåglar: sjunga l. kvittra livligt; jfr **TJATTRA 1**. Sädesärlorna tjittra och vippa och en stare visslar i en björk rätt över våra huvuden. NORDSTRÖM *Piga* 83 (**1914**). Bofinken tjittrade ilsket från en av de höga björkarna. *GbgP* **1951**, nr 313, s. 14. Vi ägnade en ledig dag åt att klyva famnved medan talgoxarna tjittrade, smältvattnet porlade i stuprännorna och *(osv.)*. *DN* 15/4 **1970**, s. 14.

TJO *ɉω*^{4} (med kort l. lång vokal), interj. o. sbst. n.; ss. sbst. best. **-et**. (äv. **tjoh**) [jfr d. *tju*, nor. *tjo*; av ljudhärmande ursprung (jfr **HO**, interj. o. sbst.^{3}, **SCHO**, interj.). — Jfr **TJOA**]

I. ss. interj.

1) (numera bl. tillf.) återgivande det (höga o. korta) tjutande läte som vissa vilda djur l. (större) fåglar frambringar; jfr **TJOA 1**. Naturen gaf åt all ting läten: / .. Tjo, tjo, åt orren, der han klunkar / På vers i tallens gröna säten. CFDAHLGREN 3: 266 (**1828**). Grälande gastar / gallra i skogen, / tjoh! höres tjutet / från kulornas djup. FRÖDING *Eftersk.* 1: 40 (*c.* **1890, 1910**).

2) ss. uttr. för sinnesrörelser av olika slag med mer l. mindre starkt bibegrepp av hastighet l. intensitet l. glädje l. beslutsamhet o. d. Jag får mig snart en annan *(vän)* igen. / Tjoh! igen. *Filikromen* 1: 24 (**1850**). Hurra för oss alla / Nu ta vi oss en sup / Tjo! STRINDBERG *Brev* 3: 7 (**1882**). Å tjo! så fick hon sej en stråle midt i syna. NORLANDER *Kalle* 135 (**1901**). "Tjo!" utbrast han gillande. "Nu ha vi honom fast." RUDEBECK *Wodehouse* 37 (**1921**). Han hälsade: tjo gossar! NILSSON *Bombi* 26 (**1932**). Tjo! skrek Abbe plötsligt. Allt klart här! Packa och gör er i ordning. LIEBERATH *FriluftFl.* 124 (**1935**).

II. ss. sbst.

uttr. "tjo". Det var dans bort i vägen på lördagsnatten / .. det var tjoh! det var hopp! det var hej! FRÖDING 2: 29 (**1891**). På min tid i Uppsala var det tjo och hej och klang och botten opp hela tiden! ENGSTRÖM *Nak.* 190 (**1934**). — särsk. i uttr. *tjo och tjim* [av *Tjo och tjim och inget annat*, titel på visa av U. P. OLROG, lanserad **1946** i en Kar de Mumma-revy] om högljudd o. uppsluppen tillställning l. samvaro o. d.; äv. (med tanke på att ljudet av fest o. d. kan vara störande) stundom övergående i bet.: oväsen; jfr **TJIM**. *UNT* 29/5 **1951**, s. 6. Att de andra hyresgästerna i huset flera gånger störts av tjo och tjim från lägenheten. *SvD* 10/11 **1955**, s. 2. Det var tjo och tjim, glada färger och gungande calypso. *DN* 10/5 **1987**, s. A46.

TJOA *ɉω*^{3}*a*^{2}, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [jfr nor. *tjoe*, hojta av glädje; till **TJO**, interj.]

1) motsv. **TJO I 1**, om djur l. sak: frambringa dova (o. korta) tjutande ljud (i sht utomhus); äv. opers. I hemskogen höllo spridda *(orr)*tuppar privatbal, spelade, dansade, tjoade, och läto de hvita stjärtfjädrarne blänka i morgondunklet. ÖMAN *Ungd.* 122 (**1889**). Om en stund började det vina och tjoa i skogen. ANNELL *RyFolksag.* 108 (**1907**). Kvällsstormen tjoade omkring oss, när vi fortsatte till gården Sturlareykir. BLOMBERG *BlVulk.* 115 (**1924**). Då skall jag be .. gamle Venus komma dit och skjuta, så det tjoar i tallskaten! SPONG *Tavl.* 441 (**1946**).

2) motsv. **TJO I 2**, om person: säga l. utbrista tjo; äv. (högljutt) ropa l. hojta l. skratta; äv. i utvidgad anv.: (högt o. glatt) stimma l. väsnas l. ge hals, särsk. i uttr. *tjoa och tjimma* (jfr **TJIMMA, TJO II** slutet); äv. om sak. HULPHERS *Linier* 66 (**1899**). De togo sig slurkar ur de medhafda flaskorna .. och valsade ibland krusbärsbuskarne och tjoade så det gaf eko mot Ortberget. ENGSTRÖM *Glasög.* 152 (**1911**). Då tjoade de och slog knytnävarna i taket och klackarna i golvet. GOTH *Hårdv.* 120 (**1928**). *(Redaktören)* tjoar efter någon som kan ordna till kaffe och tilltugg. *DN* 14/4 **1968**, Söndagsbil. s. 2. Två uppspelta pensionärer smackade och tjoade på turistplatserna längst fram på övervåningen *(i bussen)*. *DN* 21/10 **1970**, s. 8. Dragspelen tjoade och dansen gick runt träd och långbord. FREDRIKSSON *Anna* 220 (**1994**). Vi tar på oss massa glitter och lösögonfransar, sedan tjoar och tjimmar vi hela kvällen. *GT* 21/5 **1999**, s. 37.

Särsk. förb.: **TJOA TILL**$^{10\ 4}$. till **2**: plötsligt säga l. hojta tjo. När de sprungit tredje gången tjoade Kalle till. FORSBERG *Angel* 70 (**1957**).

Avledn. (till **2**): **TJOIG**, adj. som tjoar l. som kännetecknas av tjoande. *AB* 10/12 **1958**, s. 7. Jag har sovit dåligt och det har inte varit lika tjoigt som det brukar på jobbet. *DN* 30/8 **1997**, s. A9. *(Queer)* får oss att tänka på .. tjoiga gayparader, schlagernostalgi med Carola och *(osv.)*. *MänJourn.* **2001**, nr 5, s. 48.

TJOCK *ɉok*^{4}, adj. **-are** (*1Kon.* 12: 10 (*Bib.* **1541**) osv.) ((†) **tiuckere** *HB* 2: 192 (**1576**); **tiockre** GRUBB 49 (**1665**); **tjöckre** POLHEM *Invent.* 18 (**1729**), WESTE (**1807**)), **-ast** (SCHRODERUS *Os.* 2: 757 (**1635**) osv.) ((†) **-est** *HB* 2: 303 (**1597**), BRASK *Pufendorf Hist.* 378 (**1680**); **-st** DUBEN *Boileau Skald.* 7 (**1721**), STRAND *Tidsfördr.* 1: 40 (**1763**); **tjöckst** WESTE (**1807**)); adv. **-T**. (**kjock** (**ki-**) **1697–1799**. **kjok 1780**. **tiuck** (**tj-**, **-w-**, **-ch**, **-kk**) **1536–1722**. **tiuk** (**-w-**) **1574–1706**. **tiåk- 1696** (: Tiåkhet). **tiöck** (**-kk**) **1545–1624**. **tiöök-** i ssg **1624** (: tiöök hordh). **tjock** (**ti-**, **-å-**, **-ch**, **-chk**, **-kk**) **1527** osv. **tjok** (**ti-**) **1541–1782**) [fsv. *thiokker, thiukker*; motsv. fd. *thioc, thiuc, thiøc* (d. *tyk*), fvn. *þjokkr, þjukkr, þykkr*, nor. nn. *tjukk*, fsax. *thikki*, mlt., mnl. *dick, dicke* (nl. *dik*), ffris. *thikke* (fris. *tsjok, tsjûk*), fht. *dicki* (t. *dick*), feng. *þicce* (eng. *thick*); sannol. rotbesläktat med ett kelt. adj. med samma bet., kymr., korn. *tew*, bret. *tev* (*teo*), fir. *tiug*. — Jfr **TJOCKNA**]

A. i fråga om dimension.

1) om tredimensionellt föremål med (mer l. mindre) flata ytor: som har relativt stor utsträckning i den minsta dimensionen; skilt från dels bred, dels lång (l. hög) l. (i fråga om mur o. d.) dels lång, dels hög; äv. om lager l. skal o. d. med mer obestämd utbredning (l. längd o. bredd); motsatt: tunn; äv. i neutral (dvs. icke pregnant l. icke normbestämd) anv. (se särsk. *e, f*). *En tjock planka, vägg, matta. Ett tjockt (snö)täcke. Tjock bark, is. Ett tjockt apelsinskal. Ett tjockt dammlager.* Simon bygde och befeste monga städher j Juda land, medh tiocka mwrar och högh torn, och starcka portar. *1Mack.* 13: 33 (*Bib.* **1541**). Under hoffmeijen motte vare en stackot tiok port och små skytholl egenom porten. *G1R* 26: 92 (**1556**). Tunnorne göras så tiucke, att der icke går i tunnan mehr än en half tunna tieru. *SUFinlH* 5: 228 (**1617**). *(I nattvarden)* gifwes them

Christnom, naturligit Bröd, oachtat thet är syrat, eller Osyrat, Tunt eller tiockt bakat. EMPORAGRIUS *Cat.* R 3 a (**1669**). En A, h, c-Bok är en lagom Octav, nog tilräckelig, mer tunn än tjock, med tjockre och starkare blan, än i andra Böcker. DALIN *Vitt.* 6: 87 (*c.* **1753**). På 18:de arket fick jag nyss correctur. Det blir en tjock lunta! ATTERBOM *Bref* 91 (**1824**). *(Filmen)* utspelar sig kring två mycket märkliga och mycket närsynta bröder med tjocka – mycket tjocka – glasögon. *DN* 26/4 **1986**, s. 19. — jfr **MEDEL-TJOCK**. — särsk.

a) om hud l. skinn o. d.; särsk. bildl., särsk. i uttr. *ha tjock hud*, vara okänslig l. tålig, se **HUD**, sbst.[1] **1** *m*; jfr **8** *a*. *(Skinnet)* är tiockt in i händerne och under fötterne, i synnerhet på dem, som mycket arbeta och gå. ROSENSTEIN *Comp.* 222 (**1738**).

b) om tyg l. klädesplagg; stundom närmande sig bet.: grov (se d. o. **2**); särsk. ss. adv. i uttr. *tjockt klädd*, klädd i tjocka o. varma kläder, påbyltad. Tiucka grå Engelske strumpor. *KlädkamRSthm* **1650** Fransk. s. 277. Tjockt klädd. DALIN (**1854**). Denna hylla *(fäst bakom trollkonstnärens bord)* .. bör man beklada med tjockt ylletyg, så att man ej kan höra ljudet af ett derpå fallande föremål. *Hoffmann NutidMagi* 1: 6 (**1882**). Hon hade inget annat än den tjocka yllekoftan att torka .. *(tårarna)* med. ARONSON *FjärdeVåg.* 32 (**1950**).

c) (†) om snö l. frost: djup. Junius, war wid början mycket kall, så at tiocka frosten låg om nätterna. BROMAN *Glys.* 1: 445 (**1733**). Vargen uppehåller sig .. i skogsbygden, men om vintern, när snön på fjällen är för tjock, gör han sina ströftåg nedåt slätterna. PALMBLAD *Norige* 33 (**1846**).

d) ss. adv. i uttr. med innebörden att (jämförelsevis) tjockt lager (av ngt) bildas l. föreligger l. läggs på o. d.; särsk. i uttr. *ligga* l. *lägga sig tjockt*; äv. (vard.) i uttr. *tjockt med ngt* (jfr **4** *e*); jfr **9** *c*. *Lägg inte på så tjockt med ost.* Beeka tiockt innan och vthan. *Linc.* T 5 b (**1640**). Dammet låg tjockt öfver skrifbordet. STRINDBERG *RödaR* 12 (**1879**). ÅKERMAN-TUDEER *BlondIdeal.* 38 (**1925**; *lägga sig*). *(Solbadarna)* blir förvånade över rådet att smörja in tjockt med kräm för att få ett bra skydd. *DN* 10/7 **2003**, s. A5.

e) i neutral anv.: som har sådan l. sådan tjocklek; särsk. i förb. med måttsangivelse, förr äv. med denna i gen.; äv. ss. adv. *Jer.* 52: 21 (*Bib.* **1541**). Hvartt bräde 2 fingers tjucht, 10 alne longt. TEITT *Klag.* 214 (**1555**). Sant är det, at kalk och aska äro måszans argaste förtärare; men då böra de åtminstone läggas en half tum tiockt. BOIJE *Landth.* 7 (**1756**). Detta glas är tjockare (huru tunt det än är) än det andra. SUNDÉN (**1891**). *(När istäcket)* blivit så tjockt, att det bar någorlunda, kommo skridskorna på. *MinnSvLärov.* 2: 153 (**1928**). — jfr **ALNS-**, **CENTIMETER-**, **DECIMETER-**, **DUBBEL-**, **ENKEL-**, **FAMNS-**, **FOTS-**, **KVARTERS-**, **METER-**, **PAPPERS-**, **PLANK-TJOCK** m. fl.

f) (†) i fråga om trupps uppställning, om avståndet från främsta till bakersta ledet, i neutral anv. i förb. med måttsangivelse: djup (se **DJUP**, adj. **2** *b*). PETREIUS *Beskr.* 2: 153 (**1614**). För honom ridha och några tusend Strelzer .. fäm man tiock. PETREIUS *Beskr.* 4: 10 (**1615**).

2) om föremål med mer l. mindre cylindrisk l. rundad form: som har relativt stor genomskärning l. diameter, grov; äv. (oeg.) om streck l. linje o. d. (se *a*); motsatt: tunn l. fin l. smal; äv. i neutral anv. (se *b*). *En tjock tråd, käpp, stock. Ett tjockt garn.* Sij, itt träa stoodh mitt j landet, thet war ganska högt, stoort och tiockt. *Dan.* 4: 8 (*Bib.* **1541**); möjl. till **4** *a*. En stång wäl tiuck och lång. FORSIUS *Fosz* 65 (**1621**). Bakom trädets tjocka stam / Bössan syns och skymtar fram. BELLMAN *(BellmS)* 1: 158 (*c.* **1771**, **1790**). *(Tidigare har)* den öfre koromgångens smarta granitkolonner trädt i stället för tämligen korta och tjocka. HAHR *ArkitH* 218 (**1902**). Bakom örat hade Göran en liten tjock röd pennstump. HESSLIND *Sista* 142 (**1974**). — jfr **ROT-TJOCK**. — särsk.

a) oeg., om streck l. linje l. (pensel)drag o. d.: grov l. bred; äv. (ngt vard.) om bokstav l. stil o. d.: fet (se **FET**, adj. **3** *a*, *b*); äv. bildl., i sht i förb. med *streck* (jfr **STRECK**, sbst.[1] **1** *c* slutet). *Han skrev sitt namn med tjocka bokstäver.* *(Fr.)* un trait gras *(sv.)* fett el. tjockt drag. BJÖRKEGREN 1435 (**1784**). Gammal egoistisk konservatism, som i de tjocka gränsstrecken mellan klasserna såg "fotspår af försynens hand". *KarlstT* **1895**, nr 1719, s. 2. Vi får .. försöka dra ett tjockt streck över det här. I morgon är det helt nya förutsättningar, tack och lov. *Expressen* 15/1 **1999**, s. 33.

b) i neutral anv.: som har sådan l. sådan tjocklek l. grovlek; särsk. i förb. med måttsangivelse, förr äv. med denna i gen. Två godhe kabler, så långe och tiocke, som vår byggemestere .. tillseijendes varder. *G1R* 24: 16 (**1553**). Ögonhåren *(hos dvärgapan)* äro swarta, och de öfre längre och tjöckre än de undre. ORRELIUS *Djurkänn.* 46 (**1776**). Goda plantor böra vara fingers tjocka. *EconA* **1808**, juni s. 103. Den stora plantan är 3,3 meter hög och har en 7 centimeter tjock stam. *Expressen* 6/8 **2003**, s. 9. — jfr **ARMS-**, **FINGERS-**, **JÄMN-**, **SPARRIS-TJOCK** m. fl.

B.

3) som är kraftig l. rund l. bred; särsk. om person l. djur l. kroppsdel, äv. närmande sig l. övergående dels i bet.: fyllig l. korpulent l. fet, dels i bet.: köttig; ofta motsatt: smal l. mager; äv. i utvidgad anv.: svullen l. uppsvälld (se *c*); äv. i överförd l. mer l. mindre bildl. anv. *Tjock näsa, tjocka kinder. Tjock om midjan. Tjock som en prost.* Ingewald hade en son som heet Folke then tiocke. OPETRI *Kr.* 56 (*c.* **1540**). En tiuck rumpa wil haa en wijd brook *(dvs. vida byxor)*. GRUBB 638 (**1665**). Liten, kjock och axelbred. CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 296 (**1799**). *(Han)* betraktade .. det dagliga umgänget endast såsom en trädgård .. en åker, som han riktigt kunde genomgöda med sin inbilskhet, så att han sjelf och allt som hörde honom till kunde växa sig tjock i den. BACKMAN *Reuter Lifv.* 1: 104 (**1870**). Månen strör sitt ljus .. och hvar sofvande dufva .. kastar en liten, tjock skugga. CAVALLIN *Kipling Emir.* 115 (**1898**). Jag hatar att vara tjock och när man skrattar åt mig skulle jag kunna slå ihjäl dem. MYRDAL *AnnanVärld* 206 (**1984**). — jfr **JÄMN-**, **SAM-TJOCK**. — särsk.

a) om köttig del av kropp l. kroppsdel, i sht *(kok.)* om revben(sspjäll) med relativt mycket kött (i sht förr äv. i uttr. *tjocka reven*, se **REV**, sbst.[4] **3** slutet); förr äv. om sådan kroppsdel hos människa, särsk. i uttr. *tjocka benet*, dels (o. i sht) om vad (se **BEN**, sbst.[1] **II 1** *k*), dels om lår (äv. med inbegrepp av höft). *(Lat.)* Pulpa *(sv.)* tiocka kötet. *VarRerV* 8 (**1538**). Dhet tiocka på Kalfweläret stufwat. *Salé* 26 (**1664**). *(Lat.)* Coxa .. *(sv.)* Det tjocka af benet

ofwan knäet, hoft. EKBLAD 69 (1764). Indirekt grillning under lock är receptet för stora köttbitar .. Perfekt för tjocka revben, stekar och hel fågel. *Expressen* 5/5 **2003**, s. 24.

b) som har l. får stor mage på grund av graviditet, gravid; förr äv. dels i uttr. *göra ngn tjock*, göra någon med barn (jfr **TJOCKEN 2**), dels i uttr. *tjock havande*, (synligt) gravid; äv. bildl. KOLMODIN *Gen.* A 7 a (**1659**). Hennes Buk waxte småningom til, och wardt, som man mente, tiock hafwande, befand sig elliest wäl. HOORN *Jordg.* 1: 35 (**1697**). Gör et par pigor tiocka, så winner du namnkunnighet. WALLENBERG *(SVS)* 1: 271 (**1771**; *uppl. 1998*). Att framkrysta en viss Fabel, som han en månad [gått?] tjock med. KELLGREN *(SVS)* 50 (**1775**). Jag trodde så säkert jag skulle bli tjock nu i vår äntligen. AURELL *NBer.* 86 (**1949**). — jfr **HAVANDE-TJOCK**.

c) i utvidgad anv., om kroppsdel, i sht strupe l. mun l. tunga: som (gm sjukdom l. sinnesrörelse o. d.) är (l. upplevs vara) svullen l. uppsvälld; särsk. om (känsla av) svullnad l. förträngning l. hinder i halsen; äv. i överförd anv., om ngt som åstadkommer sådan (känsla av) förträngning; jfr **7** *a*. *Hon är förkyld och tjock i halsen.* Gråten står mig så tiock i halsen, at mine ord ej kunna komma fram. MODÉE *HåkSmulgr.* 34 (**1738**). Tungan är tjock, svullen och belagd med en mängd fjäll. SUNDÉN (**1891**). Kvinnor .. ingåfvo honom fruktan och begär .. Han hörde .. *(dem)* på gatan .. och han blef tjock i munnen. BERGMAN *Dröm.* 8 (**1904**). Hon var alltjämt tjock i halsen av rörelse över fars oro för henne, hans ömma omtänksamhet. GUSTAF-JANSON *SommVind* 266 (**1970**).

C. i fråga om täthet l. konsistens o. d.: tät o. i bet. som närmast ansluter sig härtill.

4) om ngt som består av l. är sammansatt av flera olika delar l. om samling av saker l. personer o. d.: så beskaffad att delarna resp. sakerna osv. befinner sig relativt nära varandra, tät; motsatt: gles; äv. övergående i bet.: långt in belägen, djup (se *a*, *g*); ss. adv.: tätt, äv. närmande sig l. övergående i bet.: i stor mängd (se särsk. *d*); äv. i uttr. *så tjockt*, se **SÅ**, v. **1** *b*. Och tiockt haghel scal falla aff du*(n)*derslaghsens wrede. *SalWijsh.* 5: 23 (*öv.* **1536**). Lärkorna hänga tilrande öfwer alla sädesfälten tjockt som stjernor, med en dagelig musique. LINNÉ *Sk.* XII (**1751**). Ull och hår af mössan slogo Hans Maj:t och mig så tjockt i ögnen, så att man på en lång stund icke kunde hålla dem öppna. CRUSENSTOLPE *Tess.* 4: 267 (**1849**). Till den har förordade dubbla och tjocka sådden åtgår ovanligt mycket frö. ARRHENIUS *Jordbr.* 2: 267 (**1860**). *(Man har)* sökt att på kartorna rätta till stadsbilden genom att markera ”tjocka staden” med starkare färg än de glesare bebyggda förorterna. *Ymer* **1930**, s. 311. Jag riskerade att hamna i den tjockaste eftermiddagstrafiken. TRENTER *SkönJuv* 119 (**1991**). — jfr **SAM-TJOCK** o. **MYR-TJOCKT**. — särsk.

a) i fråga om växtlighet, särsk. om samling av buskar l. mindre träd (ss. häck, snår o. d.): tät o. (vanl.) svårgenomtränglig; äv. (i sht förr) om skog, stundom närmande sig l. övergående i bet.: djup; äv. (i sht förr) om enskild växt l. kvist o. d.: tät, lummig. En tiock skogh. *G1R* 4: 123 (**1527**). Mång Trast, mång Näcktergal / I tiucka busken sitter. *ÖB* 5 (c. **1712**). I Roslagen .. samlade han hundrade raske bondedrängar och befäste sig med förhuggningar i tiocke skogen. DALIN *Hist.* III. 1: 202 (**1761**). Han letade förgäfwes efter Skogwaktaren, som gömt sig i et tjokt snar, nära in til. EKELUND *Fielding* 48 (**1765**). Till hemvist har Pantern de tjockaste ställen i skogarne. GRAVANDER *Buffon* 2: 28 (**1806**). *(Småfåglarna)* for rakt in i den tjocka häcken och där hade höken inte en chans att komma åt dem. *DN* 5/5 **1995**, s. A15. — särsk. *α)* (†) i uttr. *stå tjockt*, äv. *stå tjock*, stå tätt (jfr *β*, *c*). På iordenne offuan på berghen skal korn stå tiockt. *Psalt.* 72: 16 (*Bib.* **1541**). Alle bårendhe trä .. skall han lathe ståå, doch så der the stå tiuck, skole the hugges bortt. *SUFinlH* 1: 268 (**1602**). *β)* (numera föga br.) i överförd anv., om mark o. d.: tätt bevuxen (med ngt); förr särsk. i uttr. *stå tjock (med ngt)*, vara tätt bevuxen (med ngt) (jfr *α*, *c*). Däldenar stå tiucka medh sädh. *Psalt.* 65: 14 (*öv.* **1536**). En daal tiock och tätter medh träa. *Linc.* R 1 a (**1640**). Tine åkrar hafwa kanske, intet stått så tiocke som tu har önskat? SCHERPING *Cober* 2: 318 (**1737**). Marken var tjock med vitsippor. LAGERKVIST *OndSag.* 7 (**1924**).

b) om hår, skägg, päls, ull o. d.: tät, ofta äv.: kraftig. Tagh katteost medh rotter .. koka thett uthi godh luth, twå hufudett ther uthi, så warder hårett tiockt. OMARTINI *Läk.* 55 (c. **1600**). Herdarne hålla det slags Får för de bästa, som äro wida om Kroppen och hafwa tiock och lehn Ull. ALSTRÖMER *Får.* 4 (**1727**). Han tystnade och strök Eli över det tjocka håret. NAUMANN *Vågorna* 179 (**1998**). — jfr **HÅR-TJOCK**.

c) i fråga om fisk; särsk. i sådana uttr. som *gå* l. *stå tjockt* (förr äv. *stå tjock* (jfr *a α*, *β*)), gå resp. stå tätt (i stim); äv. (med anslutning till **5**) i överförd anv., om vatten l. (bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fiskeredskap: full (av fisk) (jfr *e*). *(Notströmmingen)* Går ganska tiockt .. så at watnet hwitt står. BROMAN *Glys.* 3: 640 (c. **1740**). Sillen står tjock ute i Kattegat och Nordsjön. Ångbåtarnes propellrar slå sönder stora massor af sill. *VL* **1896**, nr 244, s. 2. Vid fiskmåsarnas otaljbara skaror, som skockas tätast där norsstimmet står tjockt. HEMBERG *Kola* 40 (**1902**). Vaden har .. halats in nära land och omsluter liksom en liten sjö. I den är vattnet alldeles tjockt av sill. SANDSTRÖM *NatArb.* 1: 265 (**1908**). Tjock sköta. ARWIDSSON *Strömm.* 20 (**1913**).

d) (numera föga br.; se dock slutet) om samling av människor: tät; ss. adv. stundom närmande sig l. övergående i bet.: i stor mängd (jfr *e*). På thet almogen, szå myken orsach icke giffwes motte, att sökie så tiöcktt in till Danmarch effther then deel the köpe och salie schole. *G1R* 17: 184 (**1545**). At föra honom dijt, ther Fiendens Hoop war tiockast. SCHRODERUS *Os.* 2: 757 (**1635**). Här gå poeter tjäckt, som skrifva bröllopsskrifter. JGHALLMAN *Vitt.* 200 (**1736**). Qvällarne, när gästerna komma tjockt. ALMQVIST *Ekols.* 1: 342 (**1847**). — särsk. (fullt br., vard., ofta skämts.) bildl., i uttr. *tjocka släkten*, närmaste släkten l. släktingarna; äv.: nära släkt; äv. i allmännare l. förbleknad anv.: (hela l. stora) släkten (stundom med undantag för de närmast anhöriga); släkt. WESTE 1977 (**1807**). Det var bröllop, hela tjocka släkten / var från femton väder sammanbjuden. FRÖDING *NyttGam.* 72 (**1897**). *(Han hör)* doktor och patienter kalla sköterskorna syster, men då han äfven hör dessa tilltala hvarandra på samma sätt, utbrister han: – Här har ja jäklar i min nattkappa kommit in i tjocka släkten. *Strix* **1907**, nr 6, s. 5. Är vi inte tjocka släkten? KUYLENSTIERNA-WENSTER *FlickTornr.* 45 (**1933**). Jag

.. kommer att fira jul som vanligt, med min familj och hela stora, tjocka släkten. *Expressen* 3/12 **2000**, s. 43.

e) (vard.) i det adverbiella uttr. *tjockt med* (i sht förr äv. *av* l. *om*) *ngt*, tätt l. fullt med l. av ngt; gott om ngt; en massa, väldigt mycket (jfr *c*, *d* o. **1** *d*). Och ginge så tiucktt medh folk igönom skogen .. till thess .. the funno honom. *HH* 20: 383 (*c*. **1640**). Der är tjockt med äplen. SERENIUS (**1741**). Eljest är här Gunås ej så tjockt om nöjena. Jag röker och läser. *SvLittTidskr. 1956*, s. 14 (**1884**). Så fick vi en fransk bånn i huset, precis som om det inte finnes tjockt nog af .. guvernanter i Sverige. *GHT* **1895**, nr 268 B, s. 3. Smågrabbarna trängdes kring de mest namnkunniga och snart hade .. *(de)* tjockt med glin omkring sig. *SvD(B)* **1943**, nr 71, s. 10. En smal väg där det ofta är tjockt med trafik. *Expressen* 27/3 **2003**, s. 23.

f) [jfr t. *dick und dunn*, eng. *thick and thin* (eg. syftande på skog l. annan växtlighet)] (numera föga br.) bildl., i uttr. *i* l. *(i)genom tjockt och tunt*, i resp. genom vått o. torrt; i alla lägen l. situationer. Gå igenom tjockt och tunt. SERENIUS Iii 3 a (**1734**). På gammalt nordiskt fostbrödramanér följde han ock sin vän genom tjockt och tunnt. *GHT* **1895**, nr 248, s. 3. *(Han som)* i tjockt och tunnt röstat med socialisterna. *VL* **1908**, nr 104, s. 3. ÖSTERGREN (**1958**).

g) (†) i utvidgad anv., om (del av) trakt l. land o. d.: som är belägen långt l. längst in, djup (se **DJUP**, adj. **2** *e*). Twarwagarne som löpa i landet .. till Städerne, Bargzlagen eller tiocka bygden skole och så förbattras. *LReg.* 257 (**1651**). En menniskja .. kan dö af hunger, så wäl midt på Torget .. som i steniga Arabiens tjockaste ödemarker. EKELUND *Fielding* 232 (**1765**). Det är alldeles obegripligt, att man kan sitta på en kobbe här i skärgården och skota grufvor in i tjocka Ryssland. STRINDBERG *SvÖ* 1: 162 (**1882**). Detta är ju mitt i tjockaste Norrland. HÖGBERG *Frib.* 116 (**1910**).

5) om massa l. smet l. flytande ämne: som har relativt tät konsistens l. innehåller (relativt många) små delar l. partiklar; trög(flytande); kompakt; äv.: grumlig; motsatt: tunn l. klar l. genomskinlig; jfr **4** *c*. *Tjock lera, gröt, sås. Tjock grädde. Tjockt klister.* *2Mack.* 1: 21 (*Bib.* **1541**). *(Smältvatten)* skattas .. för osunt. Ty när watnet aff Kölden tilsamman fryser, så blifwa the Subtile watnes deelar vthpressade, hwarföre är thet meer grofft, tiokt och rått. PALMCHRON *SundhSp.* 116 (**1642**). Utaf den sämste stoff, det gröfste Elemente / Den tunga tiocka jord wår kropp för ämne tiente. BRENNER *Dikt.* **1**: 120 (**1695**, **1713**). Et fluidum säges då vara tjockare eller hafva större densitet än et annat, då det förra under samma volume innehåller mera materie än et annat. *VetAH* **1797**, s. 23. Mjölken löpnar eller blir "tjock". CEDERBORGH *Mjölkh.* 4 (**1883**). När putsningen skall ske tillsättes så mycket kallt vatten .. att det får samma konsistens som tjock välling. HOLM *AlltFläck.* 58 (**1946**). Tjock eldningsolja framställs i fyra viskositetsklasser. *TNCPubl.* 81: 67 (**1984**). — jfr **HONUNGS-**, **JÄMN-**, **SALT-**, **SAM-**, **SAMMAN-**, **SIRAPS-**, **SMÖR-TJOCK**. — särsk.

a) om blod; förr särsk. om tjockflytande (o. grumligt l. mörkt) blod tänkt ss. symtom på l. orsak till viss sjukdom l. visst temperament l. sinnestillstånd; i sht förr äv. i föreställningar om tjockflytande blod ss. tecken på viss (folklig) härstamning; äv. mer l mindre bildl.; äv. i ordspr. *blod är tjockare än vatten*, se **BLOD 1** *p*. *(Åderlåt)* synnerligh när som Blodhet tiuckt, swart och heet är. BERCHELT *PestOrs.* F 8 b (**1589**). Är blodet tiukt, thet betyder Siukdom i Brystet. IERICI *Colerus* 1: 132 (c. **1645**). Friska Mariana, som inte låter någon tjock blod fördärfva ditt muntra sinne. BJÖRN *Besynn.* 8 (**1792**). I hennes ådror flöt säkert indianblodet tjockt under det blekta, utspädda kreolblodet. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 4: 48 (**1933**).

b) (†) bildl., i uttr. *fiska i tjockt vatten*, fiska i grumligt vatten (jfr **GRUMLIG 1** slutet). BRASK *Pufendorf Hist.* 159 (**1680**). Br. lärer fiska i tiokt watn, ock lärer draga nyttan af wår moda. HERMELIN *BrBarck* 75 (**1703**). CRUSENSTOLPE *1720* 26 (*i handl. fr.* **1743**).

c) (†) om smör som inte kärnats fullständigt, med tanke på konsistensen; äv. i överförd anv., om smak hos sådant smör. Tjockt smör är ogenomskinligt, och upptäckes detta fel på så sätt, att smörprofvet hålles mot dagern eller ljuset. *LAHT* **1884**, s. 125. Så t. ex. framträder den bittra, tjocka smaken genast hos smör efter mjölk af gammalmjölkande kor. GROTENFELT *Mejerih.* 147 (**1886**). *LB* 3: 100 (**1902**).

d) om i vätska ingående små delar l. partiklar o. d., i sht om av sådana delar osv. bestående massa efter utfällning, särsk. om kaffesump (numera nästan bl. i ordstäv); särsk. i n. sg., substantiverat. Sedan lägger man .. ett halft lod sönderstött Säcker *(i kaffet)*, och låter thet stå, at thet Tjocka får sattja sig. AKEN *Reseap.* 152 (**1746**). När det kokat så länge at wattnet hafwer stark smak af kummin, så lyftes kiärilet af elden, då alt det tiocka stannar wid botten. WARG 44 (**1755**). Det är det tjocka som kostar pengar, .. sa käringen, åt kaffesumpen. HOLM *Ordspr.* 331 (**1964**). — jfr **SUMP-TJOCK**.

e) i fråga om att ngt blir mindre (lätt)flytande, dels gm förhöjning av tätheten (vanl. gm kokning l. avdunstning), särsk. i sådana uttr. som *göra* l. *koka (ngt) tjock(t)*, dels gm vispning o. d. *Vispa smeten tjock och fluffig.* *Linc.* Bbbb 2 a (**1640**: Tiock göra). Sätt det på elden att kokas tiokt. VALLERIA *Hush.* 4 (*c*. **1710**). Göra en färg tjock. NORDFORSS (**1805**). Fräs smör och mjöl till såsen, häll i kokspad under omrörning och låt koka tjock. *DN* 7/12 **2002**, s. A6.

6) om luft l. luftburen samling ss. moln l. dimma l. rök o. d.: som består av l. innehåller l. verkar innehålla relativt stor mängd mycket små vattendroppar l. partiklar o. d. (som hindrar sikten), tät; särsk. i fråga om luft äv. övergående i bet.: tung l. kvalmig l. instängd; äv. om mörker o. d. (se *b*); äv. i bildl. l. (om lukt) överförd anv. (jfr *b*). *Molnen var tjocka av regn. Dimman ligger tjock över dalen.* Jtt mecta tiockt moln j hiertat. OPETRI 2: 169 (**1528**). At the .. Dagh och Natt, halla en Starck och Tiuck Röök, vthi then Boningen .. som Patienten är liggiandes. PAULINUS GOTHUS *Pest.* 93 b (**1623**). Att deras tanckar stedz af tiokste mohlnen täckes. DÜBEN *Boileau Skald.* 7 (**1721**). Luften var tjock af dofter. ENGSTRÖM *5Bok* 156 (**1910**). Luften var tjock av ondska. LINDGREN *Mio* 150 (**1954**). Tjock lukt av ko. ANTTI *MyckJord.* 276 (**1987**). Nästa vecka kan vi öppna fönstret igen. Här är tjockt, va? BORN *RopSten.* 296 (**1991**). — jfr **REGN-**, **RÖK-**, **SNÖ-TJOCK**. — särsk.

a) i fråga om väder: som kännetecknas av

hög luftfuktighet o. dålig sikt, disig, dimmig; motsatt: klar. Undfly groff och tiock waderleek. BOLAVI 11 a (1578). Huru vet man Nattetid eller i tjockt väder, då fyrarne icke kunna ses, at man är på sidan af Polder? MONTAN *Segl.* 2 (1787). Jag kom med tra och skulle till Bergen, se, och tjockt var det som att glo i en säck. ENGSTRÖM *Bläck* 65 (1914). *(Piloten o. hans spanare)* är inte lite glada över att det gått så bra trots det tjocka vädret. *Vi* 1962, nr 12, s. 9.

b) (numera bl. mera tillf.) om mörker l. skugga o. d.: tät (o. ogenomtränglig); djup; äv. i bildl. l. (om natt) överförd anv. *SalWijsh.* 19: 17 (*öv.* 1536). Det tiocka Hedniske Mörckret wart igenom Ewangelii klara Lius anskinande. *Alm(Ld)* 1692, s. 27. Wi ginge .. i tiocka mörkret at leta op de danske, som förhuggit skogen. *KKD* 3: 99 (*c.* 1740). Deröfver hvilar ännu tjock dunkelhet. ATTERBOM *Minn.* 217 (1817). När I vandren Hans vägar och hören Hans ord, så skall, äfven i tjockaste natt, i djupaste nöd, dem rättfärdige ljus uppgå igen. WALLIN *1Pred.* 3: 200 (*c.* 1830). Tjockt afrikanskt mörker. *DN* 5/12 1998, s. A8.

D. i oeg. l. överförd l. bildl. anv. (jfr **1** *a*, **2** *a*, **3**, **3** *b*, **4** *d* slutet, *f*, **5** *a*, *b*, **6** *b*).

7) om ljud (från en ljudkälla l. flera samtidigt aktiva sådana) l. ton l. röst o. d.: som är oklar l. otydlig, grumlig, guttural; äv.: hes l. dov l. djup; särsk. (vanl. med negativ bibet.) om instrumentation: grumlig; förr äv. om rop l. sorl o. d.: som avges av många samtidigt. Tiockt Sorl aff Folck. SYLVIUS *Curtius* 262 (1682). *(Kung Karl är)* svår att förstå, ty målet är tjockt. QUENNERSTEDT *C12* 2: 111 (*cit. fr. c.* 1717). Strup- eller gomtonerna kännetecknas genom sin ihåliga, dofva och tjocka klang. SVENSSON *Sångmet.* 21 (1889). Blåa dufvan sitter i en asp och ropar, hoo hoo, mörkt och tiockt och hett. FORSSLUND *Djur.* 108 (1900). Oktavfördubblingar som skrivs utan hänsyn till hur instrumenten klingar tillsammans *(kan)* leda till alltför tjock och tät instrumentation. *2SohlmanMusiklex.* 3: 580 (1976). — särsk.

a) i fråga om röst l. tal ss. tecken på tillfällig sinnesrörelse l. förkylning l. berusning o. d. (jfr **3** *c*); särsk. (i sht förr) i uttr. *tala tjockt*, tala med tjock röst. NYSTRÖM (1794). Hon hade förkylt sig under sjöresan, talade tjockt och snufvigt och snöt sig hvar femte minut. LUNDQUIST *Smink* 157 (1887). Han tömde sitt trässtop och fyllde det åter .. Hans mål var nu så sluddrigt och tjockt, som om han haft gröt i munnen. LUNDEGÅRD *DrMarg.* 1: 16 (1905). Rösten var tjock av gråt. *SvOrdb.* (1986).

b) i fråga om uttal av vissa (långt bak i munnen bildade) ljud, särsk. om kakuminala l. supradentala ljud, i sht kakuminalt l-ljud (se **L 2**); äv. om (grumligt) vokalljud; förr äv. om k- l. g-ljud. Framför vocalerna e, i, y och diphthongerna ä, ö liuder k tiockt. SALBERG *Gr.* 73 (1696). Det öfverfulla, tjocka och nästan oartikulerade Eng. w. RYDQVIST *SSL* 4: 253 (1870). Eng. t får .. mycken likhet med det "tjocka" ljud, som i uppsvenskt tal ersätter rt i t. ex. bort, gjort. *Verd.* 1888, s. 54. Att "tjocka" (dorsalt bildade apiko-alveolara) l- och s-ljud synas vinna terräng bland ungdomen i Helsingfors. AHLBÄCK *SvFinl.* 47 (1956).

8) som kännetecknas av dålig förmåga l. vilja att uppfatta l. reagera l. ta till sig; okänslig; trög; äv.: dum; särsk.

a) (†) om sinne(sorgan) l. samvete (se d. o. **4** *α*) om nedsatt hörsel i ssgn **TJOCK-HÖRD**. *β*) (medvetet) okänslig l. oemottaglig; om samvete äv.: förhärdad; jfr **1** *a*. Emoot hafftig Klagamål skal man haffua tiocke Öron. SCHRODERUS *Waldt* 29 (1616). Men hafwer .. *(människan)* ett tiockt och öfwergrodt samwete, så får satan sedan ett fast större och friare insteg med henne. SWEDBERG *Lefw.* 142 (1729). CHYDENIUS 354 (1778).

b) (vard.) om hjärna l. (med tanke på hjärnans plats) om huvud l. (o. numera bl.) skalle ss. uttryck för tankeförmåga l. förstånd, förr äv. om person (äv. i uttr. *tjock i* (l. *om*) *huvudet*): trög; dum. Om en annan finge 5 eller 6 års vacation, så tror jag intet man skulle vara så dum och tjock i hufvudet, att man icke något skulle kunna uträtta. ANNERSTEDT *UUH* II. 1: 135 (*i handl. fr.* 1673). Den saken är för hög och vida ofvergår / min tjocka hjerna, som vad högt är ej förstår. RISELL *Vitt.* 466 (1720). Hwad .. stockblinda orena menniskior kunna tänka och i sitt tiocka hufwud sig föreställa. *VDAkt.* 1792, nr 469. En hop rådmän, tjocka om magen, men ännu tjockare om hufvudet. BERGMAN *VSmSkr.* 28 (1823). Ska det vara så svårt att få in i era tjocka skallar? LARSSON *LongJohn* 357 (1995).

c) (†) om begrepp l. omdöme l. beteende o. d.: som vittnar om brist på upplysning l. (kompakt) okunskap l. dumhet (jfr **9** *b*); äv. närmande sig l. övergående i bet.: plump l. grov l. krass (se **KRASS**, adj. **2**); äv. ss. adv. Hvij skull vij då så tiocht om Herrans vägar dömma. WEXIONIUS *Vitt.* 397 (1686). Likwäl wela de altstadigt raillera, låtandes altjd et högt gapskratt följa deras tiocka infall. *SedolärMercur.* 2: nr 24, s. 6 (1731). Man höll den Alsmäktige för ypperst bland sine Gudar; men med så tiocka begrep om det Höga Wäsendet, at man drack Frälsarens skål bland Drottars och Afgudars. DALIN *Hist.* 1: 573 (1747). Vanhelga icke ett så skönt väsen med en så tjock liknelse, min herre. BRAUN *Borup* 119 (1860). Det var ju också väldigt tjockt av honom att försöka klå Julle. STRÖMBERG *Tjuvp.* 97 (1916).

9) som är överdriven l. (mycket) stor l. djup l. svår; äv. närmande sig l. övergående i anv. som förstärkningsord; särsk.

a) (†) i fråga om ngns sätt att tänka l. känna l. uttrycka sig o. d.: krass (se **KRASS**, adj. **3**) l. tung; särsk. om litterärt alster l. stil o. d.: massiv (se **MASSIV**, adj. **4** *a*) l. tung l. svulstig (se d. o. **2** slutet). För öfrigt nämns han Autor til en Bok, / som af en tjock polemisk lärdom gäste. *LBÄ* 11–13: 26 (1798). Skrifveriet skedde på tjockaste prosa. SVEDELIUS *Lif* 61 (1887). Braun, som hånat Böttiger, föll själv in i en tjock sentimentalitet. *SvLittH* 2: 436 (1919).

b) (numera bl. tillf.) om hedendom: djup, stor; förr äv. dels om nöd l. fattigdom (särsk. i uttr. *tjocka tarven*, se **TARV 1** *c*), dels om sådana egenskaper som okunnighet l. dumhet o. d.: stor, svår (jfr **8** *c*); förr äv. övergående i anv. ss. förstärkningsord: mycket. *OxBr.* 5: 54 (1613). At när armoden blifwer alt för tiock. STIERNHIELM *Fateb.* Föret. 4 a (1643). Pankakor, hvartil Domine .. framlämnat mjölet och af förseende samt nog tjock dumhet, tagit nästan hälften blyhvit. THUNBERG *Resa* 1: 98 (1788). Om slutsats finge göras ifrån den tjocka okunnighet jag fann rådande i ett kloster i

staden. AGRELL *Maroco* 2: 182 (**1798**, **1807**). Så tjockt kan Immoderationens Modespråk förblinda. *LBÄ* 23–24: 72 (**1799**). Att den tjockaste hedendom rådde i vårt land ända tills Ansgar första gången kom till Birka. LINDROTH *SvLärdH* 3: 674 (**1978**). — jfr **STOCK-TJOCK**.

c) (numera bl. tillf., vard.) som är överdriven l. brer på för mycket; särsk. i uttr. *vara för tjockt*, vara över gränsen för vad som är rimligt l. tillständigt o. d.; äv. i uttr. *lova tjockt*, lova alltför mycket (jfr **RUNT I 7** *a*); äv. (i sht förr) *ljuga tjockt*, ljuga grovt; jfr **1** (*d*). *Han lovar tjockt och håller tunt.* Han ljuger för tjockt. WESTE (**1807**). Stå ej längre där och lofva tjockt. ANDERSSON *Terentius* 22 (**1896**). Om detta skulle behandlas som romanmotiv, måste läsaren slänga bort boken och säga: Nej, det är för tjockt! STRINDBERG *Fagerv.* 235 (**1902**). Och visst kan man tycka att han brer på för tjockt. Redan första avsnittet innehåller tre våldsmättade cliff hangers, och fler kommer i det andra. *Expressen* 16/3 **2004**, s. 42.

d) (numera bl. tillf., vard.) i fråga om ngns omständigheter l. (hälso)tillstånd: tung, jobbig; illa; särsk. ss. adv. i uttr. *må tjockt*, må illa. Mår du tjockt, Pettersson? *SöndN* **1872**, s. 143. Han måtte allt ha det tjockt. *Strix* **1901**, nr 49, s. 4. Mådde tjockt och behövde krakas. ÖSTERGREN (**1958**). — jfr **TJUV-TJOCK**.

Ssgr: **A**: (**3**) **TJOCK-ARMAD**. [fsv. *thiokarmadher*] som har tjocka armar. BJÖRKMAN (**1889**). — (**1** (*e*)) **-BARKIG**, förr äv. **-BARKUG**. som har (så l. så) tjock bark. *(Denna ympningsmetod)* går an i alla Trän som lijka tiockbarckuge äre. RISINGH *LandB* 42 (**1671**). — (**3** *a*) **-BEN**. (numera mindre br.) om tjockare del av ben på människa, vad l. lår; äv. om motsv. del av strumpa. LIND 1: 535 (**1749**; *om lår*). THORELL *Zool.* 1: 235 (**1860**; *om vad*). ÖSTERGREN (**1958**; *på strumpa*). — (**3**) **-BENT**. som har tjocka ben. LIND 1: 535 (**1749**). En grof tjockbent häst med stort hufvud och trögt lynne är olämplig till ridhäst. SJÖSTEDT *Husdj.* 1: 145 (**1859**). — (**1**) **-BLAD**. om växt som kännetecknas av tjocka blad; särsk. om (ss. krukväxt odlad) växt av släktet Bacópa Aubl.; förr äv. dels (o. i sht) om arten Sedum telephium Lin., kärleksört, dels om arten Sempervivum tectorum Lin., taklök. FRANCKENIUS *Spec.* 13 (**1659**; *om kärleksört*). *(Taklök:)* Tjock-blad. DYBECK *Runa 1845*, s. 62 (*cit. fr.* **1683**). Bacópa .. *(dvs.)* tjockblad. *VåraKulturvN* 52 (**1977**). — (**1**) **-BLADIG**. **1**) om växt: som har tjocka blad; jfr **bladig 1** *b*. Ehwar tiockbladige wäxter äro ibland gräset, fordras der mera torka än eljest. SERENIUS *EngÅkerm.* 52 (**1727**). **2**) om kniv o. d.: som har tjockt blad (se d. o. **3**); jfr **bladig 3**. Skav .. med en tjockbladig, vass kniv köttet i tunna skivor rakt över köttfibrerna. *ICAKurir.* **1990**, nr 43, s. 20. **3**) i sht *mineral.* som består av l. innehåller tjocka blad (se d. o. **4**); jfr **bladig 4**. Den efter vaskning öfverblifne sanden har bestått af röda och hvita fältspatsgryn, med svarta, tunga och tjockbladiga skimmerparticlar, som .. äro en art af skörlglimmer. RINMAN 1: 606 (**1788**). — (**1**) **-BOTTNAD**. som har tjock botten (se d. o. **I 1**, **II 5**); särsk. dels om skodon (jfr **-sulad**), dels (o. numera i sht) om (kok)kärl. Huset *(för förvaring av säd)* kan göras tjockbottnat. *SvMerc.* 2: 791 (**1697**). BALCK *Idr.* 2: 364 (**1887**; *om skor*). En liten tjockbottnad gryta. *StKokb.* 24 (**1940**). — (**3**) **-BUK**, förr äv. **-BUKER**. (numera mindre br.) om man med tjock buk; jfr **-mage**. *Mont-Louis FrSpr.* 278 (**1739**). Den tjockbuken! .. Vad är det han blir fet på, om inte på oss? LO-JOHANSSON *Stat.* 2: 317 (**1937**). — (**3**) **-BUKIG**, förr äv. **-BUKOT**. som har tjock buk; äv. om föremål med (vid o.) bukig (se d. o. **2**) form; jfr **-magad**. HUMBLA *Landcr.* 453 (**1740**; *om harar*). En af de .. tjockbukiga urnorna. AHRENBERG *Mann.* 5: 73 (**1910**). — (**1**) **-FILM**. *el.-tekn.* om på särskilt substrat i bestämt mönster o. i särskild ordning (beroende på avsedd anv. som ledare, motstånd l. isolator) påtryckt tunn (vanl. 10–100 mikrometer) film; särsk. koll. l. ss. ämnesnamn. *SvD* 31/3 **1971**, s. 6. Ssg: **tjockfilms-teknik**. *SvD* 31/3 **1971**, s. 6. — (**1**) **-FJÄLLING**. (†) om fisken Leuciscus idus (Lin.), id; jfr **-fälling**. Suecis Id. Æsskelstuna Tiockfjälling. LINNÉ *Fauna* nr 362 (**1761**). CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 264 (**1857**). — (**5**) **-FLUTEN**, p. adj. (numera mindre br.) tjockflytande. *JernkA* **1893**, s. 274. ÖSTERGREN (**1958**; *angivet ss. mindre vanl.*). Avledn. (numera mindre br.): **tjockflutenhet**, r. l. f. Syruper benämnas sådana läkemedel, som af upplöst socker hafva en viss tjockflutenhet. BERLIN *Farm.* 2: 683 (**1851**). *2NF* 26: 87 (**1917**). — (**5**) **-FLYTANDE**, p. adj. som är tjock o. flyter långsamt; trögflytande; äv. bildl.; jfr **-fluten** o. **lätt-flytande 2**, **3**. *Hygiea* **1842**, s. 15. En god tjära bör vara seg, sammanhängande och klibbig, men dock ej för tjockflytande. CNATTINGIUS 172 (**1879**, **1894**). Tjockflytande sentimentalitet. *DN* 28/5 **1999**, s. D7. — (**1** *b*) **-FODRAD**. som har tjockt foder. Åldermannen .. pustade .. i sin tjockfodrade högtidsdragt. BJÖRLIN *Elsa* **198** (**1879**). — (**3**) **-FOT**. (**tjock-** c. **1755** osv. **tjocke- 1621**) *zool.* fågel av arten Burhinus oedicnemus (Lin.), en i Europa förekommande vadarfågel med kring hälen förtjockade ben; äv. i pl. (numera bl. i formen **-fotar**) om familjen Burhinidae l. släktet Burhinus (i ä. litteratur benämnda Oedicnemidae resp. Oedicnemus); förr äv. ngn gg om annat djur. *(Räven om björnen:)* Brwn tiuckefoot han war jw min owän / Thet hafwer iagh nw honom löhnt igen. FORSIUS *Fosz* 71 (**1621**). Tjockfoten (Oedicnemus crepitans) är 16–17 tum lång. *1Brehm* 2: 433 (**1875**). Ett exemplar af tjockfoten (Oedicnemus Oedicnemus) sköts i början af februari detta år vid Mölle. *FoFl.* **1913**, s. 287. Tjockfotar, Burhinidae .. är en avvikande fågelgrupp om **9** arter. *DjurVärld* 9: 450 (**1961**). — (**3**) **-FOTING**. särsk. (numera bl. tillf.) i pl. om familjen tjockfotar. Fam. Oedicnemidæ. Tjockfotingar. *FoFl.* **1906**, s. 284. Tjockfotingar .. *(dvs.)* familj av vadare. *BraBöckLex.* (**1980**). — (**1**) **-FÄLLING**. (†) om fisken Leuciscus idus (Lin.), id; äv. om fisken Leuciscus cephalus (Lin.), färna; jfr **-fjälling**. ARTEDI *Icht.* 4: 27 (**1735**). DALIN (**1854**). — (**2**, **3**) **-HALSAD**. som har tjock l. grov hals (se d. o. **1**, **6**). PERINGSKIÖLD *Wilk.* 21 (**1715**). Tjockhalsade kopparkannor. ÖSTERGREN (**1958**). — (**1** *a*) **-HUD**. (mera tillf.) om tjock hud; äv. bildl.; äv. (i sht förr): tjockhuding (om vissa djur). *(Hovdjur)* som icke idisla .. har man kallat Tjockhudar. NILSSON *Fauna* 1: 450 (**1847**). *NordT* **1897**, s. 163 (*bildl.*). Barkade tjockhudar *(till skor)*. FORSSELL *Handskom.* 140 (**1920**). — (**1** (*a*)) **-HUDAD**. som har tjock hud (se **hud**, sbst.[1] **1**); särsk. om vissa djur (jfr **-hud**, **-huding**); äv. (mera tillf.): som har tjockt ytlager l. skal (jfr **hud**, sbst.[1] **3**); äv. (o. numera i sht) bildl.: som inte låter sig påverkas, okänslig; kallsinnig; avtrubbad; äv.: härdad, garvad; jfr

hud, sbst. 1 *m*, o. **-hudig**. *Som politiker blir man nog tjockhudad så småningom.* DAHNERT 116 **(1746)**. Ehuru det kan förekomma ett tjockhudat hjärta löjligt nog. EKMANSON *Sterne* 1: 63 **(1790)**. Denna *(svin)*familie får bara namn af Tjockhudad. *LittT* **1796**, s. 243. Han tycktes ha en utomordentlig känsel i sina tjockhudade händer. KJELLGREN *Smar.* 282 **(1939)**. *DN* 22/9 **1995**, s. D14 *(om potatis)*. Ännu en gång utmärker sig Sverige för sin tjockhudade inställning till katastrofer. *Expressen* 19/10 **2001**, s. 2. — (1 *a*) **-HUDIG**, förr äv. **-HYDIG**. (numera bl. tillf.) som har tjock hud l. tjockt ytlager; jfr **-hudad**. *(Eng.)* Callous .. *(sv.)* tjockhydig. SERENIUS E 4 a **(1734)**. Svart utfrustade bloden ifrån tjockhudiga kroppen: / Ömnigt blef fuktad af dråpet den törstiga mull. TRANÉR *Anyta* 39 **(1826)**. *Expressen* 27/6 **1998**, s. 4. Avledn. (†): **tjockhydighet**, r. l. f. SERENIUS E 4 a **(1734)**. — (1 *a*) **-HUDING**. om djur med tjock hud; särsk. om djur av den i ä. zoologisk systematik uppställda ordningen Pacydermata; äv. (i sht i pl.) om denna ordning (jfr **-hud**); äv. (mera tillf.) bildl., om människa. *TKristlTro* **1886**, s. 218. Obildade tjockhudingar som inte förstår sig på primitiv konst. KYRKLUND *Sol.* 98 **(1951)**. Tjockhudingar, *(dvs.)* en .. däggdjursordning, numera uppdelad i elefantdjur, klippgrävlingar *(m. fl.)*. *2SvUppslB* 22: 171 **(1952)**. — (1) **-HUS**. (i fackspr.) lamell- l. skivhus (utan genomgående lägenheter) med bred bas (minst 14 m); jfr **smalhus**. Tjockhus, smalhus eller punkthus? *SvD(A)* 23/2 **1939**, s. 14. Den så gott som allenarådande hustypen var *(på 1920-talet i Finl.)* det höga tjockhuset med en mängd smålägenheter. *Form* **1948**, s. 18. — (3, 8 *b*) **-HUVAD**. som har tjock skalle l. tjockt huvud; äv. (vard.) bildl.: tjockskallig; jfr **-huvig**, **-hövdad**. ORRELIUS *Diurr.* 38: 3 **(1750)**. Att utbyta en tjockhufvad prestkandidat mot en qvickhufvad grefve. TOPELIUS *Falt.* 5: 67 **(1867)**. Små tjockhufvade och tjockmagade musicerande änglar. SELANDER *Keller Seldw.* 1: 156 **(1913)**. — **-HUVD**, **-HUVDAD**, se **-hövdad**. — (8 *b*) **-HUVIG**. (†) tjockskallig. *BL* 11: 214 **(1845)**. Ja, gå på, gå på, du tjockhufwiga lord! Du har icke mer hjerna än jag har i min armbåge. HAGBERG *Shaksp.* 8: 146 **(1849)**. — **-HUVUD**. **1)** till **3**, om djur (förr äv. människa) med stort l. brett huvud; särsk. (*zool.*) i pl., om dagfjärilsfamiljen Hesperiidae. SCHULTZE *Ordb.* 1844 (*c.* **1755**). Tjockhuvuden .. *(dvs.)* Små .. kraftigt byggda fjärilar m. brett huvud och brett åtskilda, klubblika antenner. NORDSTRÖM *VFjär.* 1: 47 **(1934)**. **2)** (numera bl. tillf., vard.) till **8** *b*: tjockskalle. SERENIUS Gg 1 a **(1734)**. Ssg (till **1**): **tjockhuvud-fjäril**. i pl., dels om överfamiljen Hesperoidea i vilken (numera endast) familjen Hesperiidae ingår, dels ss. benämning på denna familj. *3NF* 9: 960 **(1928)**. — **-HYDIG**, se **-hudig**. — (3) **-HYLLT**, förr äv. **-HYLLAD**. (numera mindre br.) som har tjockt hull, knubbig, fet. Tiockhyllat Folk. BLOCK *Pest.* 79 **(1711)**. Alla de krafter som hennes runda kropp och tjockhyllta armar ägde. SJÖMAN *Lekt.* 142 **(1948)**. — (1, 2) **-HYLSIG**. (†) jfr **hylsig**. WIKFORSS 1: 382 **(1804)**. *(Sv.)* Tjockhylsig, *(t.)* dickhülsig. HEINRICH **(1814)**. — (4 *b*) **-HÅRAD**. (†) tjockhårig. Ett swijn .. *(klarar vintern)* emedan det är tiöckhårat och wäl borstat. RUDBECK D. A. *Atl.* 2: 388 **(1689)**. — (4 *b*) **-HÅRIG**. som har tjockt hår; jfr **-hårad**. Somblige *(bin)* äre gulachtige och blanka. Andra swartachtige, tiokhårige. IERICI *Colerus* 2: 84 (*c.* **1645**). Mycket ulliga och tjockhåriga djur gifva mindre godt läder. *SvLädSkoind.* **1911**, nr 13, s. 176. — (8 *a* α) **-HÖRD**, p. adj. (†) som har nedsatt hörsel, lomhörd. Begerte at niute dett främste rumett i kyrkiebennkenn för sin ålderdoms skuldh, och effter hon ar tiöok hordh kunde hon ingalunda träda ifrå samma rum. *3SthmTb.* 14: 114 **(1624)**. — (8 *b*) **-HÖVDAD**, förr äv. **-HUVD** l. **-HUVDAD**. (numera mindre br.) tjockskallig. LUNDBERG PAULSON *Erasmus* 148 **(1728)**. Den långbente .. groteske hidalgons och den .. egennyttige och tjockhöfdade Sancho Panzas gestalter. BEMALMSTRÖM 8: 253 **(1852)**. — (3) **-KINDAD**. som har tjocka kinder. Tjockkindade englahufvuden. WRANGEL *Konststil.* 33 **(1897)**. — **-KVISTAD**. [fsv. *thiokqvistadher*] särsk. (†) till **4** *a*, om träd: försedd med täta l. lummiga (se **lummig**, adj.[1] **2**) kvistar. *3Mos.* 23: 40 (*Bib.* **1541**). Hiärpar giöra .. theras bo dels up i tiockqwistade Granar, men mäst nedre på marcken under buskar. BROMAN *Glys.* 3: 411 (*c.* **1740**). — (7 *b*) **-L**. (†) om tjockt l-ljud. SVAHN *LbMuntlFöredr.* 39 **(1903)**. BECKMAN *SprL* 97 **(1918)**. — (4 *c*) **-LAGN**. (†) om lagn (se d. o. **3**) som är fullt av strömming. ARWIDSSON *Strömm.* 20 **(1913)**. — (3) **-LEMMAD**. (numera föga br.) som har tjocka lemmar, grovlemmad. I Hessen faller ett slags starcke tiocklemmade Hästar, hwilka til Franckrijke sällias. RISINGH *LandB* 69 **(1671)**. AHLMAN o. FORSMAN **(1885)**. — (3) **-LÄPPAD**. som har tjock(a) läpp(ar) (se **läpp 1, 2**); särsk. (*zool.*) i uttr. *tjockläppad multe*, fisken Chelon labrosus Risso, art i familjen multefiskar. Tjockläppad Multe. NILSSON *Fauna* 4: 177 **(1855)**. Tjockläppade svartogda kavaljerer. LUNDGREN *MålAnt.* 1: 192 **(1870)**. Bland dessa *(oljekärl)* nämna vi speciellt den egendomliga, höga Lekythos-formen, hvars mynning är trumpetformad och med en i en skifva afslutad, tjockläppad mynning. *TT* **1871**, s. 50. — (3) **-MAGAD**. som har tjock mage l. tjockt mittparti; äv. oeg. l. bildl.; jfr **-bukig**. En pussig tjockmagad Munk. EURÉN *Kotzebue Orth.* 3: 141 **(1794)**. Tjockmagade buteljer. AHRENBERG *An.* 229 **(1891)**. Titta på .. *(hans)* tjockmagade grandezza. LINDQVIST *Herr.* 290 **(1917)**. — (3) **-MAGE**. tjock mage; äv. om person som har tjock mage; jfr **-buk**. NYSTRÖM *NKina* 2: 184 **(1914)**. En marsch som stugsittare, pacifister, oduglingar, tjockmagar .. aldrig kunna mäkta. *GHT* 8/2 **1938**, s. 3. — (5) **-MJÖLK**. (i sht i vissa trakter) mjölk som gm behandling (ss. tillsats av täte l. löpe l. viss bakteriekultur) blivit sur o. fått tjock konsistens; jfr **fil-**, **lång-**, **tät-mjölk**. LIND **(1738)**. I Sydsverige utgjorde gröt och mjölk en stående rätt, i Nordsverige spelade tjockmjölk .. en motsvarande roll. *SvFolket* 5: 284 **(1939)**. Ssg: **tjockmjölks-ost**. (i sht i vissa trakter) ost framställd av tjockmjölk. Tiockmiölksost som beredes af tiockmiölk .. om warma somaren. BROMAN *Glys.* 3: 211 (*c.* **1730**). — (6 *a*) **-MULEN**. (numera bl. tillf.) i fråga om väderlek o. d.: mycket dimmig o. mulen. *(Vi hade)* temligen hård blåst .. med tjockmulen luft och .. häftiga regnskurar. SKOGMAN *Eug.* 1: 182 **(1854)**. ULLMAN *FlickAra* 27 **(1909)**. — (5) **-MÄSK**. *brygg.* om den del av mäsk som (efter kortare tid) utan omrörning sedimenterar (o. kan avskiljas från tunnmäsken o. efter kokning återföras till denna, varefter försockring kan ske). *AHB* 26: 31 **(1869)**. Vid dekoktions- eller tjockmäskmetoden afsöndrar man från den tunnare massan en tjockare blandning (tjockmäsken). LINDBERG

Olbr. 60 (**1885**). Ssg: **tjockmäsk-metod**. jfr **dekoktions-metod**, **infusions-metod**, **tjock-mäskning**. *AHB* 26: 31 (**1869**). — (5) **-MÄSKNING**. (†) tjockmäskmetod. *TT* **1873**, s. 277. AUERBACH (**1915**). — (3) **-NACKAD**. 1) om person: som har tjock nacke; jfr **-huvad**. SJÖSTRAND *Vattum.* 29 (**1967**). 2) (numera mindre br.) tjocknackig. Tjocknackad grönstensyxa. *Fornv.* **1906**, s. 204. *Ymer* **1942**, 2: 197. — (3) **-NACKIG**. *arkeol.* i uttr. *tjocknackig (flint)yxa*, (typ av) (flint)yxa med tjock nacke (se d. o. 4 *b*); jfr **-nackad 2** o. **spetsnackig**. *AntT* XX. 1: 60 (**1914**). Den s. k. tjocknackiga flintyxans tid. *Fornv.* **1965**, s. 62. — (2, 3) **-NÄBB**. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om fågeln Passer domesticus Lin., gråsparv; förr äv. om det till trögfåglarna hörande släktet Bucco Brisson (jfr **stor-trut**, sbst.[1]). MOLLER (**1790**). *(Sparvens)* svenska namn äro många .. *(bl. a.)* tjocknabb (Gotl.). ERICSON *Fågelkås.* 1: 78 (**1906**). — (3) **-NÄBBAD**. som har tjock näbb; jfr **-nävad**. Tjocknäbbade lunnefåglar. KOLTHOFF *DjurL* 196 (**1899**). — (3) **-NÄST**, p. adj. som har tjock näsa. BJÖRKMAN (**1889**). I över trettio år har Ulf Lundkvist tecknat sin tjocknäste gubbe med väderkorn för det väsentliga. *DN* 11/11 **2001**, s. B1. — (2, 3) **-NÄVAD**. (†) tjocknäbbad; jfr **näv 1**. At desse *(frön)* ej må ligga onyttige, plockas de af tjocknäfvade Sparfvar, Lärkor, Tettingar. LINNE *DelNat.* 24 (**1773**). — (5) **-OLJA**. (i sht i fackspr.) trögflytande olja; särsk. dels om lin- l. terpentinolja, dels (o. numera i sht) om tung eldningsolja. TÖRNER *GlasMåln.* 22 (**1895**). KUMLIEN *Oljem.* 56 (**1946**; *om linolja*). Det enda som är riktigt klart är att kilometervis med stränder svärtats av tung tjockolja. *DN* 4/8 **1970**, s. 5. Ssg: **tjockolje-bälte**. bälte (se d. o. 2) av tjockolja. *SvD* 11/7 **1970**, s. 16. — (1) **-PANNKAKA**[~020]. tjock pannkaka (gräddad i ugn), ugnspannkaka. Spöken tycker inte om ärter och fläsk och tjockpannkaka. *Robinsonböck.* 1: 126 (**1945**). — (1) **-RÅN** l. **-RÅ**, äv. (i ssgn **tjockråds-järn**) **-RÅD**. (†) tjockt rån (se **rån**, sbst.[2]). Tiock råen*(.)* Till fint miöl och miölken tag så många ägg som tu tycker, du will hafwa. VALLERIA *Hush.* 10 (*c.* **1710**). Ssg (†): **tjockråds-järn**. redskap för gräddning av tjockrån; jfr **rån-järn**. 1. Tiok Rådz iern. *BoupptSthm 1671*, s. 183 (**1670**). — (5 (*e*)) **-SAFT**. särsk. (i sht i fackspr.) om saft (se d. o. 1 *d*) som gm inkokning l. indunstning (ss. led vid sockertillverkning) gjorts tjock. GRONBERGER *Hvitbet.* 23 (**1872**). Den första indunstningsprodukten kallas tjocksaft, men denna indunstas ytterligare så långt, att sockret faller ut. *SvVäxtförädl.* 1: 380 (**1951**). — (1) **-SKALIG**. som har l. omsluts av tjockt skal. SERENIUS Aaa 3 b (**1734**). Unio, mera tjockskaliga, aflånga *(musslor)*. SUNDEVALL *Zool.* 170 (**1864**). *DN* 27/5 **2000**, s. D20 (*om potatis*). — (8 *b*) **-SKALLE**. (vard.) om l. till tjockskallig person, dumhuvud, dumbom; jfr **-huvud 2**. SCHULTHESS (**1885**). Ett klart ljus tändes i Valters hjärna .. Vilken tjockskalle han hade varit! MOBERG *Sold.* 287 (**1944**). — (8 *b*) **-SKALLIG**. (vard.) om person: som har l. vid visst tillfälle visar inskränkt förstånd l. dålig fattningsförmåga, dum; äv. i överförd anv., om handling l. åsikt o. d.: enfaldig, dum; stundom äv. närmande sig bet.: tjurskallig; jfr **-huvad**, **-huvig**, **-hövdad**. HAGBERG *Shaksp.* 4: 72 (**1848**). Att inte ägna en tanke åt en så tjockskallig idé. HAMMARLING *Wodehouse Tack* 23 (**1936**). Med tjockskallig envishet har han vägrat att tumma på kvaliteten i det han gör. *Expressen* 31/12 **2003**, s. 6. Avledn.: **tjockskallighet**, r. l. f. BJÖRKMAN (**1889**). Ett brev om inkrökt nationalism, om den farliga tjockskalligheten. *Expressen* 3/10 **1993**, s. 36. — (1 (*a*)) **-SKINNAD**. (numera bl. tillf.) som har tjockt skinn; jfr **-hudad**. *(Gökens)* mage är så stor som buken, och tjockskinnad. *SvMerc.* 3: 712 (**1757**). *Expressen* 11/8 **2000**, s. 9 (*om potatis*). — (3) **-SMOCK**. (vard.) nedsättande, om tjock person (l. tjockt djur). Muskelbiffar och tjocksmockar. *DN* 15/7 **1984**, s. 9. Viktminskartävlingen för .. tjocksmockar till hundar och katter. *Expressen* 23/1 **1998**, s. 11. — (2) **-STAMMIG**. som har tjock stam; äv. oeg., om kolonn o. d. SCHULTZE *Ordb.* 4886 (*c.* **1755**). HAHR *ArkitH* 62 (**1902**; *om kolonn*). — (1) **-STEN**. (förr) om ett slags primitiv taffelsten (se d. o. 2); jfr **dicksten**. Bemelte Jouveler bestodo i twå skiöna Diamanter, som man tiockstenar kallar. HUMBLA 503 (**1740**). *2SvUppslB* 32: 552 (**1955**). — (1) **-SULAD**. om sko l. sandal l. känga o. d.: försedd med tjock sula; jfr **-bottnad**. Hans skor, tjocksulade, oljesmorda, så att de tålde väta. LINDBERG *AnnLis* 151 (**1901**). — (5) **-SUR**. (†) om mjölk: sur o. tjocknad. Surmjölkosten .. beredes .. genom uppvärmning af tjocksur mjölk till 35°, då ostmassan afskiljes. *2UB* 4: 352 (**1899**). ÖSTERGREN (**1958**). — (2) **-TARM**. *anat.* om den vidare, nedre delen av tarmkanalen mellan tunntarmens slut o. ändtarmens början, grovtarm; jfr **kolon**, sbst.[1], o. **stortarm**. WIKFORSS 1: 382 (**1804**). Ssg: **tjocktarms-cancer**. *med. SDS* 4/2 **1981**, s. 3. — (4 *b*) **-ULLIG**. som har tjock ull. Gumsar stodo omkring, tjockulliga, feta af näring. *Phosph.* **1813**, s. 216. — (2) **-VETE**. (numera mindre br.) vetearten Triticum turgidum Lin., engelskt vete, vilken utmärker sig genom tjocka ax o. grov o. upptill tät, ej ihålig halm; jfr **kubbvete**. *LAHT* **1892**, s. 260. *SvVäxtförädl.* 1: 87 (**1951**). — (1) **-VÄGGAD**. (numera bl. tillf.) tjockväggig. *(Lakens andra mage)* är helt liten och smal men tjockväggad och fast. *SkandFisk.* 172 (**1845**). *Fornv.* **1956**, s. 248 (*om bägare*). — (1) **-VÄGGIG**. i sht om cell l. kärl o. d.: som har tjock vägg (jfr **-väggad**); äv. (mera tillf.) om lokal o. d.: som har tjocka väggar. Barken på ett nytt årsskott består ytterst af .. platta, skiflika, tämligen tjockväggiga celler. *NF* 1: 1559 (**1876**). STUBBENDORFF *Werfel SångBernad.* 376 (**1942**). — (2) **-ÄNDA** l. **-ÄNDE**. om den tjockare ändan av ngt (i sht föremål med mer l. mindre cylindrisk l. rundad form), groventa; motsatt: smaländа. NORDFORSS (**1805**). Som bilder sedda i kikarens tjockända. LIDMAN *Vällust* 186 (**1957**).

B (†): **TJOCKE-FOT**, se **A**.

A v l e d n .: **TJOCKA**, r. l. f. till **6**: (tät) dimma (i sht till sjöss); äv. dels i utvidgad anv., om ngt annat som hindrar sikten, dels bildl., om ngt som verkar hämmande; jfr **mist**, sbst. Under kryszning .. sydwart från Dagerort .. wind med tjocka. *GT* **1788**, nr 83, s. 2. *(Då bläckfisken vill fly)* ger han ifrån sig en svart våtska, hvarmedelst vattnet grumlas så, at han i tjockan kommer undan. AGRELL *Maroco* 1: 205 (**1790**, **1796**). Det 50-åriga universitetet i Ups. hade åter begynt blomstra, sedan den andliga atmosfaren blifvit rensad från den tjocka, som påfvedömet medförde. HAGSTRÖM *Herdam.* 2: 283 (**1898**). Ett snömoln svepte kyrkogården i ett vitt töcken .. Prosten höjde sig likt en vålnad i tjockan. NILSSON *Hist-*

Fårs 256 (1940). jfr **frost-**, **regn-**, **sjö-**, **skymnings-**, **snö-tjocka**. — **TJOCKA**, v. (†) **1)** sannol. till **5**: göra (ngt) tjock(t); jfr **för-tjocka**. LIND 2: 928 (1749). **2)** till **6**; i den särsk. förb. *tjocka på*, tjockna (se d. o. **6**). Klockan var midnatt och det hade tjockat på allt intensivare. *TurA* **1932**, s. 215. — **TJOCKAKTIG**, adj. (†) till **5**: som är något tjock. Effter at .. *(det söta vinet)* gemeenligh är någhot tiockachtigt, så är thet intet gått, för them som hafwa en förstoppat .. Lefwer. PALMCHRON *SundhSp.* 125 (1642). HEINRICH (1814). — **TJOCKEN** *jok⁴en*, sbst. sg. best. **1)** (†) [jfr sådana uttr. som *på bredden*, *på tvären*] till **1**; i uttr. *på tjocken*, på bredden. Effter skantzen .. ähr för svagh giort .. derföre ähr Hans M:ttz befallning, at I låther böndherna .. fördubbla honom på högdhen och tiochken. AOXENSTIERNA 4: 575 (1629). På tiocken. AOXENSTIERNA 4: 576 (1629). **2)** [sv. slang *på tjocken*] (vard.) till **3** *b*; i uttr. *på tjocken*, gravid, äv. *göra ngn på tjocken*, göra ngn med barn; jfr **smäll 3**, **syten**. THESLEFF *Förbrytarspr.* 115 (1912). Jag har gjort Eva på tjocken. Nu gäller det att försöka gifta sig. LO-JOHANSSON *AstrHus* 160 (1966). — **TJOCKHET**, r. l. f. [fsv. *thiokhet*] **1)** (numera bl. tillf.) till **1**: tjocklek (se d. o. **1**). Tiockheten ther aff war een twär hand. *2Kron.* 4: 5 (*Bib.* 1541). Granskar sakkunnigt plåtens tjockhet. *Expressen* 7/11 **1962**, s. 1. **2)** (numera mindre br.) till **2**: tjocklek (se d. o. **2**). *G1R* 16: 56 (1544). Tag ett Snöre af täm*(m)*elig Tiåkhet, ungefer 5 Spann långt. *TrenchierB* 3 (1696). STRÅLENHIELM *Ymp.* 50 (1751). **3)** till **3**: egenskapen l. förhållandet att vara tjock; jfr **tjocklek 3**. PHRYGIUS *HimLif.* 98 (1615). Öfwerstar låta dhe Hästar gillas, som äro wäl vndersättige, och brede i korset, så at hwad på högden fattas, ersättes af tiockheten och starckheten. STIERNMAN *Riksd.* 1836 (1680). Tjockhet i halsen. WRANGEL *Ram.* 277 (*i handl. fr.* **1836**). Vid tio år var hon så fixerad vid mat och kalorier och tjockhet att hon började banta. *Expressen* 7/12 **1992**, s. 9. **4)** (numera mindre br.) till **4**: täthet; jfr **tjocklek 4**. FORSIUS *Phys.* 60 (1611). Tjockhet .. *(dvs.)* Täthet (i motsats till Gleshet, Tunnhet). DALIN (1854). **5)** till **5**: egenskapen l. förhållandet att vara (relativt) tjock l. trögflytande l. kompakt; jfr **tjocklek 5**, **tjocknad 2**. *Hon vispade för att få fram tjockheten hos såsen.* BERCHELT *PestBeg.* B 4 b (1588). Sjukdomar, som komma af blodets tröghet och tjockhet. BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 246 (1771). **6)** (numera bl. tillf.) till **6**: egenskapen l. förhållandet att vara tjock, i sht i fråga om luft. När Lufften är stängd och aff tiockheten sammantwungen, tå blifwa Solstrimorna hindrade. SYLVIUS *Curtius* 142 (1682). Rökens tjockhet. SUNDÉN (1891). **7)** (†) till **8** *c*: plumphet, grovhet (se d. o. **4**). RUNEBERG *BrWalter* 21 (1863). — **TJOCKIS**, om person m.//ig., om sak r. [efter mönster av andra medelst suffixet *-is* på adj. bildade personbeteckningar; av ovisst ursprung; jfr **smalis**, **snyggis**, **torris** m. fl.] (vard., vanl. nedsättande, äv. mer l. mindre smeksamt) till (**1**,) **3**, om l. till tjock l. fyllig person (l. djur); äv. i utvidgad anv., om tjock bok. *Vilken söt liten tjockis, sa hon till valpen.* *Fyris* **1897**, nr 50, s. 2. "Tjockis! Tjockis!" retades kamraterna. ÖSTERGREN (*cit. fr.* **1935**). Den nya nordiska floran .. Underbar tjockis som man väl inte släpar ut i naturen, men som senare därhemma berättar allt om över 3250 arter! *Expressen* 14/12 **2003**, s. 37. — **TJOCKLEK**, r. l. m. l. f. [fsv. *thiokleker*] **1)** till **1** (*e*): utsträckning i den minsta dimensionen; egenskapen l. förhållandet att vara (så l. så) tjock; äv. om själva dimensionen; jfr **tjockhet 1**, **tjocknad 1**. *Plattorna görs i tre olika tjocklekar. Mät brädans tjocklek.* I thet the som Weden tilfördt icke allenast honom som the welat .. til längd affskuren och til tiuckleek huggit, vthan och *(osv.)*. *SthmStadsord.* 1: 59 (1637). De skrifter, som han hade ordres för mig at upläsa och som tillsammans utgjorde en volume af tre fingers tjocklek. HÖPKEN 2: 614 (1760). Om man tänker sig någonting hafva endast längd och bredd, men ingen höjd, följaktligen vara utan all tjocklek, så blir det blott en yta, såsom t. ex. ytan af en bordskifva. ALMQVIST *Geom.* 1 (1833). En lins, vars tjocklek är mycket liten i jämförelse med linsytornas radier, kallas en tunn lins. BERGHOLM *Fys.* 4: 26 (1957). jfr **mur-**, **pappers-**, **plåt-tjocklek**. särsk. (†) konkret, om den yta l. det plan som utgör minsta dimension. Alle lås *(i Paris)* sättas som i Swerje utanpå dörrens trä, ej inskuret i tjockleken som i Tyskland. PALMSTEDT *Res.* 74 (1779). *Daguerre* 22 (1839). **2)** till **2**: (mer l. mindre cylindriskt l. rundat föremåls) genomskärning l. diameter l. omkrets, grovlek; jfr **tjockhet 2**. Pelarena äro af en tiocklek och högd som giöra denne byggning ganska matjestatelig. EHRENADLER *Tel.* 143 (1723). *(Ollonborrlarverna)* avbita .. rötter av ända till ett fingers tjocklek. TRÄGÅRDH *Skogsins.* 238 (1939). **3)** (numera bl. tillf.) till **3**: tjockhet (se d. o. **3**). PHRYGIUS *HimLif.* 98 (1615). Carl X var .. till längden under den vanliga, till tiockleken sluteligen sig sielf besvärlig. *HSH* 9: 128 (c. 1800). Hon tog sig för att klippa sina naglar i små spetsiga bågar som villade bort fingertopparnas tjocklek. ARONSON *SangPolstj.* 138 (1948). **4)** (†) till **4** (*a*): täthet; jfr **tjockhet 4**. EKBLAD 84 (1764). *QLm.* 4: 64 (1833). **5)** (numera bl. tillf.) till **5**: tjockhet (se d. o. **5**). Så snart wätskan börjar antaga siraps tjocklek, tillsätter man *(osv.)*. ARRHENIUS *OdlSockerb.* 54 (1869). *SvOrdb.* (1986). jfr **sirapstjocklek**. Ssgr (i allm. till **1**, i sht i fackspr.): **tjockleks-mätare**. instrument för mätning av tjocklek. *IngHb.* Allm. 542 (1956). **-mätning**. mätning av tjocklek; äv. konkretare. Tjockleksmätningar på tunna ytskikt och hinnor kunna utföras med en noggrannhet av ned till 0,0005 µ. *Dædalus* **1953**, Ann. s. 12. *IngHb.* Allm. 543 (1956). **-riktning**. om riktning i minsta dimensionen av tredimensionellt föremål. *BotN* **1900**, s. 164. Plåts hållfasthet i tjockleksriktningen har på senare tid tilldragit sig ökat intresse. *JernkA* **1964**, s. 36. **-tillväxt**. till **1**, **2**: tillväxt i tjocklek; särsk. i fråga om (gm nybildning av celler) ökad tjocklek hos levande vävnad o. d., i sht (del av) växt. Med höstvedens utbildning afslutas den årliga tjocklekstillväxten och markeras gränsen mot en följande årsring. ROSENDAHL *Farm.* 502 (1897). De långa skelettdelarnas .. tjocklekstillväxt sker på broskstadiet. BROMAN *Männ.* 1: 81 (1925). — **TJOCKNA**, se d. o. — **TJOCKNAD**, r. l. m. l. f. (†) **1)** till **1**: tjocklek (se d. o. **1**). *(Lat.)* Solidus .. *(sv.)* Thet som hafwer sijn langd, bredd och tiocknad. *Linc.* Aaaa 3 a (1640). *(Murarnas)* högd war 120. alnar, och tiocknaden 30. BLIBERG *Acerra* 8 (1737). **2)** [till **5** l. möjl. till **tjockna**] seghet l. tjockhet (se d. o. **5**). FISCHERSTRÖM 1: 216 (1779). Ledvätskans seghet och tjocknad. MARTIN *Bensj.* 301 (1782). — **TJOCKT**, r. l. f. [sv. dial. *tjogd*, *tjokt*, f. l. m.; jfr ä. d. *tykt(e)*, fvn. *þykt*, f. (nor. dial. *tjukt*), tjocklek, täthet] till **1**. **1)** (numera bl. i vissa

trakter, bygdemålsfärgat) tjocklek (se d. o. 1). *(Geometrien)* hwar igenom alla goda festningar måste bekomma sin retta tiuckt, hogd och förswaar. GUSTAF II ADOLF 65 (*c.* **1620**). **2)** (numera mindre br.) konkret, om tunn skiva l. fanér av viss tjocklek avsedd att limmas (en skiva på en annan osv. till önskad tjocklek); jfr **längd 6**. *MeddSlöjdF* **1897**, s. 69. Utkonturerade tjockter limmas ovanpå varandra tills *(bords)*sargen får den höjd som avses. *HantvB* 1. 2: 196 (**1934**).

TJOCKNA *jok*^{3}*na*^{2}, v. **-ade**. ((†) p. pf. **-et**, r. l. m. BERCHELT *PestBeg.* B 4 b (**1588**)). vbalshst. **-ANDE**. (**tiuck-** **1561–1611**. **tiåk-** *c.* **1674** **tjock-** (**ti-**, **-å-**) **1588** osv. **tjok-** (**ti-**) **1640–1745**) [fsv. *thiokna*; jfr d., nor. bm. *tykne*, fvn. *þykkna* (nor. nn. *tjukne*); jfr av. meng. *thickenen* (eng. *thicken*); avledn. av **TJOCK**. — Jfr **FÖR-TJOCKNA**]

1) motsv. **TJOCK 1**: bli tjockare, öka i tjocklek; i sht om lager (se **LAGER**, sbst.[3] **1**) o. d. Så at isen tiocknar in emot siöbotn. BROMAN *Glys.* 3: 592 (*c.* **1730**). I samma mån, som min dagbok tjocknade, borjade jag *(osv.)*. JENSEN *Hudson GrönskBon.* 25 (**1923**).

2) motsv. **TJOCK 2**: bli tjockare l. grövre, öka i tjocklek; i sht om träd (stundom svårt att skilja från **4**); äv. oeg. l. bildl. BRAUNER *Bosk.* 71 (**1756**). I och med att aspen tjocknat hade bokstäverna krupit in i stammen och försvunnit. MOBERG *Sedebetyg* 330 (**1935**). *(Verket om jordens folk)* var lyckligtvis redan långt framskridet, då "axeln" tjocknade i den grad, att den tyska raspolitiken spred sig .. till .. Italien. *Ymer* **1950**, s. 235.

3) motsv. **TJOCK 3**: bli tjock(are) l. fet(are) l. kraftig(are), öka i tjockhet; äv. (motsv. **TJOCK 3** *c*): bli l. kännas svullen. *Linc.* Y 5 b (**1640**). Dock blötes i magen / Maten med Bränwin och öl, att bondgubben tjocknar i kragen. STRAND *NeliSuec.* 46 (**1753**). Ett yttre kännetecken att muskeln uträttar ett arbete är, att den tjocknar och sammandrar sig. BOLIN *VFöda* 160 (**1933**). Men då jag sökte mig till någon tjocknade och stelnade min tunga. JOHANSSON *GogAns.* 52 (**1989**).

4) motsv. **TJOCK 4**: tätna; jfr **2**. *SDS* 9/11 **1902**, s. 4. I vinkällaren tjocknade spindelnäten kring de glömda buteljerna. GEIJERSTAM *KBrandt* 19 (**1904**). Mammutdjuret – en väldig elefant med rödbrun päls, som framtill tjocknade till en man. LIDFORSS *Kas.* 3: 44 (**1913**).

5) motsv. **TJOCK 5**: bli tjock(are) l. seg(are) l. fast(are); förr äv. ss. dep.; äv. i p. pf.: som blivit tjock. *Filmjölk är tjocknad sur mjölk.* BERCHELT *PestBeg.* B 4 b (**1588**). När som heeta Eelden sloknar / Watnet tioknar / Blifwa Kohl ok kaller snöo. LUCIDOR *(SVS)* 205 (*c.* **1669**; *uppl. 1997*). När Syrapen *(under kokningen)* begynner att tiocknas. RÅLAMB 14: 132 (**1690**). Sjud blandningen under kraftig vispning, tills den tjocknat. *StKokb.* 24 (**1940**).

6) motsv. **TJOCK 6**: tätna; om luft äv.: bli instängd l. rökig l. kvalmig; om moln o. d. äv.: dra ihop sig, mörkna; äv. om himmel o. d.: täckas av moln, mörkna; äv. i bildl. l. (om lukt) överförd anv. Genom sina, stora macht later han molnet tiuckna, och driffuer hagelstenar ther vth. LPETRI *Sir.* 43: 16 (**1561**). Gif ju wål akt, att Lampan intet slokknar / og öfwer Siälen Satans Mörker tiokknar. LUCIDOR *(SVS)* 501 (*c.* **1674**; *uppl. 1997*). Eol stormar, luften tjocknar, / Stjernan slocknar, / Månen flyr. BELLMAN *(BellmS)* 1: 140 (*c.* **1775**, **1790**). Det var lågt i taket där nere, och luften tjocknade och täppte i halsen. MOBERG *Utvandr.* 308 (**1949**). Där tjocknade en vittring i gråstovorna. EKMAN *Hunden* 44 (**1986**). — jfr **SAMMAN-TJOCKNA**. — särsk. *a)* opers., i fråga om väder: tätna, bli dimmig(are). WESTE (**1807**). Innan jag går ned i hytten avläser jag barometern, ty det tjocknar i söder. ENGSTRÖM *KaapAfr.* 24 (**1937**). *b)* (numera bl. mera tillf.) om mörker, skugga o. d.: tätna, djupna; i sht om skymning l. natt o. d. (förr äv. om föremål l. sken o. d.) äv.: mörkna; äv. i bildl. l. oeg. anv. AFZELIUS *Sag.* XI. 2: 109 (*i handl. fr.* **1714**). Stjernorna slockna, / Stränderna tjockna, / Tils i den svarta skuggan inga himlar syns. BELLMAN *(BellmS)* 1: 265 (*c.* **1785**, **1790**). Och ju mer den dystra natten tjocknar, / Högre glanser himlablossens prakt. VALERIUS 2: 246 (**1839**). Då stormen endast tilltog och började ryta än värre, medan mörkret tjocknade, måste *(osv.)*. BERGFORS *Inland* 110 (**1942**). *c)* bildl., om (själs)tillstånd l. anda o. d. Att lifsandarne tjockna och med svårighet röra sig. TORNEROS *(SVS)* 3: 57 (**1831**). CYGNÆUS 5: 449 (**1860**; *om melankoli*). Genom en långsamt verkande masseffekt tjocknar tidsandan omkring läsaren. *DN* 28/12 **1980**, s. 4.

Särsk. förb.: **TJOCKNA PÅ**^{10} ^{4}. (numera mindre br.) till **6** (*a*); opers.: bli dimma l. dimmigare l. molnigare; jfr **tjocka**, v. **2**. Det tjocknar på som mjölk ute. RHEYNEUCLAUDES *Mackenzie Whisk.* 125 (**1950**). ÖSTERGREN (**1958**). — **TJOCKNA TILL**^{10} ^{4}. **1)** (mera tillf.) till **1**. Där inåt har isen tjocknat till nu. *DN* 15/2 **1994**, s. 11. **2)** (vard.) till **3**: bli tjock. *IllSvOrdb.* (**1955**). **3)** (mera tillf.) till **4**; opers. Det tjocknade till .. *(i trafiken)* mellan kl. 18–20. *SvD(A)* 17/4 **1961**, s. 15. **4)** till **5**: (plötsligt l. hastigt) bli tjock(are). Sedan rörningen fortsatts i c:a en timme .. börjar massan "tjockna till". *2UB* 7: 479 (**1903**). **5)** till **6** (*a*): (plötsligt l. hastigt) bli tjock(are); äv. opers. Luften tjocknade till. BLADH o. HORNSTEDT 27 (**1799**). Det tjocknar till alltmer .. – för blicken är den mjölkliknande dimman helt ogenomtränglig. *DN* 8/7 **1987**, s. 20.

TJOCKNAD, TJOCKT, se **tjock** *avledn.*

TJOD, sbst. (**tiod**) [runsv. *-þiuð* (i *Sveþiuð*); motsv. fvn. *þjóð*, got. *þiuda*, fsax. *thiod(a)*, fht. *thiot*, *diot* (varav t. *deutsch* (se **TYSK**, adj.)), feng. *þēoda*, pl.; till den stam som äv. föreligger i **TYDA**. — Jfr **SVECIA-**, **TEUTON**] (†) folk. Tiod *(dvs.)* Folk, Otiod *(dvs.)* skadeligt Sälskap. SPEGEL *GW* Fff 2 b (**1685**). IHRE (**1769**). — jfr **O-TJOD**.

TJOFF *jof*^{4}, interj. o. sbst.; ss. sbst. n.; best. **-et**. [ljudharmande bildning] ofta upprepat.

I. ss. interj., betecknande l. återgivande ljud som uppstår då ngt rörligt (snabbt l. överraskande l. plötsligt) stöter samman med ngt orörligt; förr särsk. i fråga om ljud i samband med grävande l. klivande o. d. i våt mark o. d. (jfr **KLAFS**, interj. o. sbst.[2]). Spadarna fram .. Tjoff, smack! Spadtag i våt jord. CEDERSCHIOLD *Krig* 119 (**1916**). Stövlarna *(sjunker)* djupt ner i sörjan. Det .. säger tjoff, när vi kliver fram. *TurTidn.* **1957**, nr 3, s. 84. Det sa tjoff, tjoff och så hade de gjort två mål efter en och fyrtiosex. *GT* 5/4 **2001**, s. 4. Jag har alltid haft den där drömmen att komma in som tjej bland en massa killar som spelar *(biljard)* och så – tjoff, tjoff, tjoff – perfekta stötar. *Expressen* 6/7 **2003**, s. 6.

II. ss. sbst.: ljudet "tjoff". Nu är det enda som hörs ett fredligt "tjoff, tjoff" – det ljud som uppstår när man sprättar upp en sandsäck med en bajonett. *DN* 21/8 **1995**, s. A14. Med ett ljudligt tjoff släpper Ulf Rönnqvist

ner Luftfartsverkets digra utredning på soffbordet. *DN* 8/4 **2000**, s. C1.

TJOG *ɕå⁴g*, n. (*SkaraStiftJordeb.* 7 (**1540**) osv.) ((†) m. *VDAkt. 1708*, nr 473 (**1707**), *VRP* 25/4 (**1733**)); best. **-et** (ss. m. **-en**); pl. = (*SkaraStiftJordeb.* 47 (**1540**) osv.) ((†) **-er** *BoupptSthm* **1681**, s. 495 b, Bil.). (**tiogo 1618. tjog (ti-, -gh) 1544** osv. **tjug (ti-, -w-, -gh) 1540–1736. tjåg (ti-, tii-, -gh) 1654–1911**) [fsv. *tiugh*, n., *tiugher*, m., antal av tio; jfr ä. d. *tjug*, tjog, nor. *tjau, tjug*; liksom ändelsen i räkneorden för tiotalen av ett germ. *tezu-*, som utgår från ett germ. *tehun*, tio; bet. o. formen **tiogo** beror sannol. på inverkan från **TJUGO**. — Jfr **FYRTIO, SEXTIO, SJUTTIO, TJÄG**] (måttsenhet motsv.) antal av tjugo stycken (jfr **STIG**, sbst.[4]); förr äv. [jfr fsv. ovan]: antal av tio (se äv. *a*); oftast närmande sig anv. ss. räkneord, särsk. för räkning av matvaror, i sht ägg l. kräftor (jfr *a*); äv. med obestämdare innebörd (se *b*). Egh ith tiwgh. *SkaraStiftJordeb.* 7 (**1540**). Bondefolck förslå .. genom deckrar, (eller tiogh) Dusiner (Lästar, gånger eller Tolffter). SCHRODERUS *Comenius* 756 (**1639**). Värden i gården syntes mycket gammal; jag frågade huru åldrig han vore: dottren gaf til svars, at han ägde mera än 3 tjog år. KALM *VgBah.* 287 (**1746**). Jag .. (*minns*) Doctor Block, som åt et tjog hårdkokade ägg om aftonen och om morgonen fans död på sängen. LINNÉ *Sk.* 300 (**1751**). Tio tjog byggnadstimmer af den samfälda ståndskogen. *PT* **1903**, nr 43 B, s. 2. Kräftorna kosta åtta kronor tjoget .. men då äro de kokta. ZETTERSTRÖM *VärldHj.* 211 (**1942**). Räkning med tjog i st. f. med tiotal förekommer i talbeteckningarna i flera språk, ss. i franska och .. i danska. *2SvUppslB* (**1954**). — jfr **HALV-, STOR-TJOG**. — särsk.

a) (†) i fråga om räkning av halm- l. lövkärvar (jfr **HALM 3**) (för visst ändamål); ngn gg äv. i fråga om räkning av knippen o. d. av bark l. spån. *AllmogHemsl.* 98 (**1671**). (*Sv.*) Ett tiog halm (*lat.*) decem sunt fasces straminis. VERELIUS *Herv.* 170 (**1672**). Säx tiog granbarck. *VDAkt. 1708*, nr 473 (**1707**). Ett tjog långhalm. *NoraskogArk.* 4: 237 (**1723**). Tretusende Ekespån, sex tjug uti hundradet recknade. *VGR* **1736**, Verif. s. 141. Kiöpt 6 tiåg Halm för betieningen at ligga på. *HovförtärSthm* **1758**, s. 2930. Emot aftonen hemkördes 6 tjog löf af Gärdet. SJÖGREN *Journ.* 10/8 **1786**. SUNDÉN (**1891**).

b) i allmännare anv., för att ange ett antal som ungefär uppgår till tjugo; ett obestämt större antal. DAHLSTIERNA (*SVS*) 46 (**1691**). Barnen mottaga altid .. (*premieböckerna*) med obeskriflig glädje .. Det händer nu mera, at hela tjoget kunna läsa felfritt. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 403 (**1793**). Vid de flesta tillfällen, där vi använda ordet "tjog", står det som ett rundt tal. Hade språket i stället haft ett lika kort ord för 19-talet, eller för 18, eller för 25, men saknat ett substantiv för "tjugo", skulle vi troligen i stället valt något af dessa andra tal. TEGNÉR *SprMakt* 86 (**1880**). Ett helt tjog (*ungar*) sprungo omkring mig och skreko, att de ville visa mig vägen. LAGERGREN *Minn.* 4: 160 (**1925**). Efter att tillmötesgående ha poserat för tjoget blixtrande fotografer spände den vackra, eleganta kronprinsessan ögonen i dem och gjorde klart att hon sett nog av dem för de närmaste veckorna. *DN* 13/11 **2002**, s. A6.

c) i fråga om kortspel (i sht bondtolva), ss. beteckning för kung o. dam i samma färg vilket ger (för den andra handen med sådana kort) tjugo poäng; äv. ss. utrop från spelare som erhållit sådana kort. Kung och dam af samma färg på en hand kallas mariage, "tjog", "vif". WILSON *Spelb.* 410 (**1888**). Om en spelare får kung och dam i samma färg på hand och trumf redan sagts, kan han säga tjog. WERNER o. SANDGREN *Kortox.* 68 (**1949**). *SDS* 20/12 **1995**, s. C8.

Ssgr: **TJOG-MÄNNING**, se d. o. — **-RÄKNING**. (förr) räkning i tjog. (*Under 1600-talet*) begynte man .. småningom antaga tiotals-räkningen och öfvergifva den gamla tjog-räkningen. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 148 (**1868**). — **-TAL**. antal av ett tjog; särsk. i allmännare (särsk. hyperbolisk) anv.; särsk. i uttr. *i tjogtal*, tjogtals. I massan / Knappast ett tjogtal masker jag såg. WENNERBERG 1: 66 (**1881**). Nu har jag tjenat Dig som en son i ett tjogtal år. WULFF *Petrarcab.* 309 (**1905**). De förekommo i tjogtal för att inte säga hundratal. MICHANEK o. KRUSENSTIERNA *Beebe Fiske* 101 (**1939**). (*Han*) lämnar redaktionen efter att ha mutat dagislöst barn med ett tjogtal recensionsböcker, färgglada internetspel, personalmatsalskorv och glass. *Expressen* 13/5 **2003**, s. 6. — **-TALS**, adv. i tjog; särsk. (o. numera bl.) allmännare, övergående i substantivisk anv., betecknande en större mängd av ngt, tjogvis; särsk. i uttr. *tjogtals med ngt*, massor av ngt. (*Det skar i hjärtat*) at uti ett helt kongarike, där tilförende capabelt folk (*till statstjänster*) har funnits dussintals och tiogtals, til hvad man har dem velat bruka, nu skal letas effter. BARK *Bref* 2: 50 (**1705**). (*T.*) Bey zwantziger zehlen, (*sv.*) räkna något tjogtals. LIND 1: 1912 (**1749**). Tjogtals av parabolantenner lyssnar mot söder från varje husfasad. *DN* 25/3 **2002**, s. B12. — **-VIS**, adv. o. sbst. **I**. ss. adv.: i partier på ett tjog; särsk. allmännare, övergående i substantivisk anv., betecknande en större mängd av ngt, särsk. i uttr. *tjogvis med* l. *av ngt*, massor av ngt; jfr **-tals**. *Gubben hade tjogvis med ålar att sälja.* Ekrar (*säljs*) till 4 hjul, 44 stycken, eller ock tjogvis. JUHLIN-DANNFELT 142 (**1886**). De stoppar i sig tjogvis av muffins. *DN* 12/8 **2003**, s. A19. **II**. (numera föga br.) ss. sbst., i uttr. *i tjogvis*, tjogtals. Här kommer de att drunkna i tjogvis. JOHANSON *Oskuld* 123 (**1901**).

TJOG-, se äv. **tjäg**.

TJOGMÄNNING l. **TJUGOMÄNNING**, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. (**tjog- (ti-) 1748–1872. tjuge- 1805–1847. tjugo- 1852. tjugu- 1795–1939**) [ssg av **TJOG** o. **MÄNNING**, bildad av C. v. LINNÉ i analogi med liknande beteckningar på klasser i sexualsystemet; senare anslutet till **TJUGO**. — Jfr **SJU-MÄNNING**] (†) växt tillhörande klassen icosandria, ikosandrist; i pl. äv. om denna klass; jfr **MÄNNING 2**. (*Växtklass*) XII. Icosandria Tjogmänningar. LINNÉ *SystNat.* 77 (**1748**). Tjogmänningar .. som hafwa 20, sällan flera (*ståndare*). REGNÉR *Begr.* 2: 58 (**1780**). Tjugumänning. CANNELIN (**1939**).

TJOIG, se **tjoa** *avledn.*

TJOHEJ *ɕωhäj⁴*, interj. o. sbst.; ss. sbst. n.; best. **-et**. (äv. skrivet ss. två ord) [ssg av **TJO**, interj. o. sbst., o. **HEJ**, interj. o. sbst.[1]] (vard.)

I. ss. interj.: ss. uttr. för kraft l. beslutsamhet l. glädje l. lättnad (i samband med att ngt tar sin början l. är överståndet); äv. dels ss. uppmaning till aktivitet, dels ss. hälsningsord (med inbegrepp av förvåning). STRINDBERG *Brev* 1: 26 (**1870**). Jo – tjo hej! – Krisen är verkligen över för den här gången.

BENEDICTSSON *Dagb.* 42 (**1886**). I bondernas stall hämtar tattarpojken hästarna och leder dem i vall – darda, tjohej, darda! KOCH *GudVV* 2: 110 (**1916**). Mitt i allt vimlet hörde jag någon, som ropade: "Tjohej, Selma, är du i Uppsala". LAGERLÖF *Dagb.* 202 (**1932**). Tjohej, än var det inte slut med Johan Didriksson. FRIDEGÅRD *Kvarnb.* 126 (**1944**). Handerna om midjan. Tjohej! Måtta, samlad kraft och behaglighet, allt detta ryms i våra folkdanser. BRUNNER *SvVill.* 145 (**1987**).

II. ss. sbst.: uttr. "tjohej"; glädje l. liv l. lust l. uppsluppenhet; förr äv. om samvaro l. fest o. d. Med ett ljudeligt "tjo hej!" slog han ihop sina brunbarkade nafvar. JANSON *Gast.* **9** (**1902**). Snart gick dansen i virvlande fart. Det var liv, lust, tjohej. GOTH *Böss.* 64 (**1926**). Krogen var stängd, och man hade i stället tjohej i godtemplarlogerna. *HågkLivsintr.* 10: 242 (**1929**). *(Dikten)* "Möte" .. där dråparen .. genom sång och tjohej söker vagga minnet av sin gärning till ro karaktäriseras *(osv.)*. *SvStil* 6 (**1935**). Fröding hade särskilt lätt att överväldigas av livsberusningen och tjohejet i en .. nordisk sommarnattsscen. OLSSON *Fröding* 330 (**1950**).

Avledn.: **TJOHEJA**, v. (numera bl. tillf.) till **I**: ropa "tjohej". *(Kamraten)* stampade takten och tjohejade. WESTER *Reymont Bond.* 2: 170 (**1924**). När han hoppar in i matsalen och tjohejar på alla där till kvällen, är det .. ingen som ber honom tiga. WASSING *GropSkog.* 187 (**1965**).

TJOK, se **tjock**. — **TJOKNA**, se **tjockna**. — **TJOL**, se **kjol**.

TJOMME *ɕɷm³e²*, m.//(ig.); best. **-en**; pl. **-ar**. [liksom nor. *tjommi(s)*, *kjammi(s)* sannol. av eng. *chummy*, kamrat, avledn. av *chum*, sannol. kortform i studentslang för *chamber-fellow*, rumskamrat] (vard.) om l. till mansperson: kamrat l. "kompis"; äv. (stundom med negativ bibet.): "kille" l. "snubbe". Lämpis skötte sig som en hel karl! Det är en renhårig tjomme. HOLMSTRÖM *Dack* 210 (**1927**). Hördududu, tjomme! JOHNSON *Slutsp.* 317 (**1937**). Tjommarna står inte att känna igen .. unga gentlemän, idel tuffa guys i om inte lyxförpackning så dock snyggt fodral och utan sorgkanter. *GHT* 16/3 **1962**, s. 10. En tjomme, som hette Bert Karlsson, *(presenterade)* sin drömregering i Hänt i veckan. *SDS* 23/1 **1994**, s. B4. Vi föräldrar pratar med varandra för att ha koll på vad som händer. Alla undrar ju vad det är för en tjomme. *Expressen* 23/1 **2003**, s. 22.

TJONG *ɕåŋ⁴*, sbst.[1], r.; best. **-en**; pl. =. [möjl. ljudhärmande med anslutning till **TJONG**, interj. o. sbst.[2]] om en sorts hård, bullig kola; äv. i bild. *SvD(A)* 31/10 **1926**, s. **9**. De hade köpt tjong för tre öre. BRANNER *PojkSib.* 63 (**1940**). Fabrikören hade dagligen uppvisning i konsten att göra tjong genom att kasta smeten mot en stor rostfri krok på väggen och dra tillbaka den med kraft. Genom denna behandling blev smeten seg och sugvänlig. *DN* 4/3 **1994**, s. A15. Augusta Jansson som hade karamellfabrik och butik på Linnégatan .. och blev känd för sina goda tjong och kokosbollar. *DN* 3/4 **1996**, s. A15. För publiken är det en härlig .. *(föreställning)* där prideflaggorna hissas som girlanger i taket. Varför inte? Man får faktiskt en godispåse med sig hem: sega tjong att suga på om vad teater är, vad könen är, vad kärlek är. *Expressen* 19/10 **2002**, s. 6.

TJONG *ɕåŋ⁴*, interj. o. sbst.[2], n.; ss. sbst. best. **-et**; pl. =. [ljudhärmande bildning. — Jfr **TJONG**, sbst.[1]] (vard.)

I. ss. interj., ss. beteckning för högt l. hårt l. skrällande l. vibrerande o. d. ljud som uppstår då ngt far iväg l. träffar ngn l. ngt; förr äv. i förb. med *falleri* o. d., uttryckande glädje l. livslust o. d. FRÖDING *Räggl.* 2: 51 (**1897**). Då ska mitt bröllop stå, tjong falleri å rej! KOCH *GudVV* 2: 236 (**1916**). Till sist tar de sista supen, och då blir den ena förbannad över att buteljen har tömt sig, och drämmer den i betongen, tjong! *VårBostad* **1956**, s. 30. Tjong i medaljongen en sån festlig sång du trumma nyss va? LINDROTH *NygVals* 3 (**1966**). Så sätter Jeppe in sin pil, tjong! och där faller ekorren. LUNDKVIST *Snapph.* 18 (**1968**).

II. ss. sbst.: ljudet "tjong"; äv. med bestämning inledd av prep. *i*, betecknande fart l. fräs o. d. Fast han .. kör på stenar som spratter iväg med små "tjong" utåt vägkanterna *(osv.)*. WASSING *GropSkog.* 229 (**1965**). Det är tjong i produktionen, men en gnutta av originalinspelningens spännande intimitet går tyvärr förlorad. *Expressen* 8/10 **1990**, s. 34. — särsk. (i vissa kretsar) i utvidgad anv., i fråga om (mer l. mindre oplanerat) spel i fotboll: skjutande; äv. konkretare: skott. För mycket tjong. Fast dom gjorde ju målen. *PiteåT* 23/6 **1986**, Bil. s. 8. En tjong och en passning och en klack ger jubel på läktarna. *DN* 8/10 **1992**, s. D13. Det är just växelbruket mellan lir och tjong som i dag framstår som ett grönsvart segerrecept. *GT* 8/6 **1999**, s. 24.

Avledn. (vard.): **TJONGA**, v. säga "tjong"; i p. pr. äv. i adjektivisk anv.; äv. opers. Dragon det är jag, som kan slå ihop klackarna så det tjongar i hela Stockholm. BLOMBERG *Pass.* 154 (**1934**). *(Spökena)* må dånga och tjonga så mycket de orkar. *Vi* **1951**, nr 48, s. 10. Men så kom då vilda västern med ritter, pang-pang, tjongande knytnaveslag, skurkar och hjältar. *SvD(B)* **1955**, nr 5, s. 6. Stålbågen *(ger)* bara ett dovt tjongande ljud ifrån sig *(då en pil avskjuts)*. LUNDKVIST *Snapph.* 18 (**1968**). särsk. (i vissa kretsar) i utvidgad anv., till **II** slutet: skjuta l. sparka; särsk. dels i den särsk. förb. *tjonga till*, sparka till (boll), dels i förb. med *iväg*. Efter det att Svennes fot tjongat till bollen, blåste *(osv.)*. *IdrBl.* **1935**, nr 33, s. 9. Vänstersidan tjongade rätt bra. *IdrBl.* **1939**, nr 52, s. 17. Dagens svenska landslag tjongar inte i väg bollen när de blir pressade. De försöker hitta andra lösningar och är inte rädda för att hålla i bollen. *DN* 12/7 **1994**, s. D9.

TJORL, TJORTEL(L), se **kjol**.

TJORVA *ɕɷr³va²*, v. **-ade**; vbalsbst. **-ANDE**. [sv. dial. *tjorva*, trassla, göra oredig; möjl. med pejorativt j-inskott av det verb som representeras av sv. dial. *kurva*, sno ihop sig, nor. *kurva*, kröka (se **KURVA**, sbst., v.), i sin tur sannol. samhörigt med **KURRA**, v.[3], l. **KORRA**, v.[2] — Jfr **TJORVIG**] (vard.) krångla l. "strula" l. trassla; äv. opers. Stå inte där och tjorva nu! .. Jodu, vi har haft ögena på dej, och erkänn. CARLSSON *ÄlvTimm.* 183 (**1949**). Efter omläggningen *(inom posten)* .. medgav generaldirektör Hörjel att "det kärvat en del i övergången". Sedan dess har det som bekant tjorvat en hel del. *ÖgCorr.* 24/5 **1971**, s. 4. Det sämsta är att inte ha någon att luta sig mot när det tjorvar. *Expressen* 17/10 **2000**, s. 18.

Särsk. förb. (vard.): **TJORVA IHOP**[10 04]. refl.: trassla till sig l. råka i oordning; äv. opers. *ÖgCorr.* 8/6 **1967**, s. 10 (*opers.*). Sladdar .. tjorvar ihop sig och är aldrig tillräckligt långa. *Vi* **2002**, nr 5, s. 74. —

TJORVA TILL[10 4]. refl.: trassla till sig l. råka i oordning; haka upp sig; äv. opers. *DN(A)* 14/8 1965, s. 6. Trafiken *(kan)* tjorva till sig på nolltid. *DN* 2/10 1969, s. 21. *Expressen* 17/7 1991, s. 16 (*opers.*).

TJORVIG *ʝår³vig²*, adj. -are. adv. -T. [sv. dial. *tjorvut*, trasslig, *tjurvig*, tovig; samhörigt med TJORVA] (vard.) tillkrånglad l. tilltrasslad l. "strulig"; äv. om hår: tovig. Kvickögd och rosig, och tjorvigt hår. CARLSSON *AlvTimm.* 191 (1949). Allting var så tjorvigt *(i huvudet)*, han fick ingen ordning på nånting. HÖIJER *30Silverp.* 69 (1949). Det är trafikljus i varje kvarter. Trafiken är tjorvig. Ofta står vi stilla. MYRDAL *AnnanVärld* 83 (1984). Det klarläggandet blev ganska tjorvigt. *PiteåT* 15/4 1986, s. 8.

TJOSAN *ʝω⁴san¹*, interj. o. sbst., n., o. adj. obojl. [bildning till TJO, interj. o. sbst., efter mönster av HEJSAN o. andra ord på -san (se HEJSAN)] (vard.)

I. ss. interj., betecknande intensitet l. glädje l. beslutsamhet o. d.; äv. (ngn gg) ss. hälsningsord: hej. Hurra! – Tjosan! .. Jag är så glad .. – Tjosan! HODELL *Andersson* 70 (1866). I krig ska man inte be om lof. Där är det bara att smocka till. Tjosan, där har du en, och du en och du en. *NNisse* 1904, nr 43, s. 3. "Tjosan!" sade han satte en spik mot väggen och dängde till den. STRÖMBERG *MannNeg.* 179 (1915). Hans hälsning var klassisk. Till och med när han stod på Oljeberget i Jerusalem hördes Jokkmokks-Jokke: "Tjosan Jesus. Här har du mig." *Expressen* 29/1 2004, s. 6.

II. ss. sbst.: glädje l. upprymdhet l. uppsluppenhet; stundom med tanke på agerande o. d.: liv l. ståhej. TÖRNBLOM *FolkSpad.* 164 (1914). Då blir det tjosan och glada refränger .. innan sommaren stänger. *MorgP* 23/6 1950, s. 6. Så var .. *(tacktalet)* kultiverat, inget tjosan hejsan där inte. BORN *RopSten.* 146 (1991). När det var som mest tjosan runt Blåvitt stod .. tonåringar på läktarna och sjöng av hjärtans lust. *GbgP* 30/3 1992, s. 19.

III. ss. adj.: glad l. uppsluppen l. glättig o. d.; folklig. Alla i firman hade kanske inte behövt vara lika tjosan. *Idun* 1957, nr 43, s. 15. Visst skulle jag gärna slippa se sådan slapp och tjosan underhållning som Klas Klättermus på Dramaten. *Expressen* 25/7 2000, s. 4. Många tycker det är bra att monarkin blir allt folkligare och mera tjosan. *Expressen* 5/3 2003, s. 4

TJOSTA *ʝos³ta²*, v. -ade; vbalsbst. -ANDE. (tjosta (tio-) 1754 osv. tjåsta (tiå-) 1895–1958) [sv. dial. *tjåsta*; av oklart ursprung] (nästan bl. i västra Götal.)

1) om människa: på grund av ansträngning l. möda o. d. andas häftigt o. hörbart, flåsa l. flämta l. pusta (se PUSTA, v. I 3). *VDAkt.* 1754, nr 561. Andtrutna, tjockmagade kvinnor tjosta i de höga, smala trapporna. *GbgP* 24/8 1954, s. 6. Tjostande hjälpte han till att lasta in vinet i förrådet. HESSLIND *Sista* 68 (1974).

2) om ngt sakligt, särsk. lokomotiv: (under förflyttning (ngnstädes)) avge ljud som erinrar om l. liknar tjostande (i bet. 1); ss. vbalsbst. -*ande* äv. konkretare, om enskilt sådant ljud l. enskild sådan ljudföljd; äv. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som ger sådant ljud ifrån sig (äv. om ljud: som är av sådant slag). Ett pustande, tjåstande ljud, en signalpipa ljuder – det är det sista tåget för dagen. *GHT* 1895, nr 223 B, s. 2. Medan tjåstande tåg, bilar, ångbåtar .. drogo förbi. *GHT* 27/5 1936, s. 12. Allt skrämde honom .. lokomotivens tjostanden, ångbåtarnas avlägsna tutanden. CEDERSCHIOLD *HandelsresLatinamer.* 203 (1944). Dit tjostar flera gånger om dagen diesellok. *GbgP* 20/4 1957, Bil. s. 1.

TJUD *ʝu⁴d*, m./ig.; best. -en; pl. -er. (tj- 1883 osv. tsch- (tch-, tschj-, tsj-) 1820–1959) [jfr t. *tschuden*; till ry. *tjudi*, besläktat med *tjuzjoj*, främmande] (numera bl. i skildring av ä. förh.) om person tillhörande östersjöfinsk folkgrupp i västligaste Ryssland; vanl. i pl., sammanfattande om denna folkgrupp. STIERNSTOLPE *Ballenstedt* 2: 111 (1820). Med benamningen Tschuder betecknas i Ryska tideböckerna Esther, Kareler och Oloneziska Finnar: i senare tider har detta namn .. *(utvidgats)*, så att Ryssarna dermed pläga första alla nordöstliga folkslag, hos hvilka man finner gamla grafhögar och spår af fortida bergverk. PALMBLAD *HbGeogr.* 1: 135 (1826). Dessa Tschuder bo söder och sydvest om Onega sjön uti Olonetska Guvernementet, till någon del åfven inom det Novgorodska. LÖNNROT *SvSkr.* 2: 355 (1842). Karelerna *(i Kalevala)* äro identiska med de tjuder, om hvilka lapparnas sagor tala. *Landsm.* 6: XCX (1888). Det är ovanligt mycket action i .. *(Vinterkriget)* för att vara en finsk film, men den är ohyggligt realistisk, en tre timmar lång mardröm om den vita döden, som ryssarna fruktade lika mycket som tjudernas (finnarna) påstådda magiska riter. *DN* 25/4 1990, s. B1.

Avledn.: TJUDISK, adj. [jfr t. *tschudisch*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) som tillhör l. härstammar från l. avser l. på annat sätt har samband med tjud(er). De Tschudiska språken hafva en mangd casus. STIERNSTOLPE *Ballenstedt* 3: 39 (1820). Tschudiska folksånger. LÖNNROT *SvSkr.* 2: 453 (1845). Izborsk låg vid Peipusjön, kring vilken befolkningen väl huvudsakligen var tjudisk eller finsk. *SvFolkH* I. 1: 204 (1914).

TJUDER *ʝu⁴der*, sbst.[1], n.; best. -dret (SAHLSTEDT (1773) osv.) ((†) -deret *BraboDomb.* 9/2 (1602)); pl. =; pl. best. -dren l. -derna. (kjuder 1817 (: Hår-kjuder). kjur- i ssg 1817 (: Kjur Tåg). kjör 1832. kyr (-iÿ-, -ÿ-) 1815–1830 (: kyrtåg). ködder (kj-) 1824 (: Häst kjodder)–1880 (: Ködder Kädja). köder (ki-, kj-) 1737 (: Haarköder)–1912. tiude- i ssgr 1681 (: tiuderep)–1712 (: tiudereep). tiudr (tj-) 1712–1769. tiör 1814 (: jerntiör). tjuder (ti-) 1602 osv. tjur (ti-) 1555–1850 (: Hästtjur). tjäder 1817. tjöder (ti-) 1682–1916 (: Kotjöder)) [fsv. *tiuþer*; motsv. fd. *tyr* (d. *töjr*), fvn. *tjóðr*, nor. *tjor*, mlt. *tud(d)er*, mnl. *tuder* (nl. *tuier*), ffris. *tiader*, *tieder*, t. *tüder*, eng. *tether*; jfr äv. fht. *zeotar*, t. *zieter* med den sekundära bet.: tistelstång; av osäkert ursprung. — Jfr SURRA, v.[2], TJUDRA] om rep l. kedja (som fastgörs i grimma l. läggs runt ben) varmed husdjur (i sht häst l. nötkreatur på bete) fastgörs, vanl. vid en i marken nedslagen påle (i avsikt att inskränka djurets rörelsefrihet); äv. dels med inbegrepp av pålen, dels om rep osv. använt till att leda djuret i; förr särsk. i uttr. *hålla ngn i tjuder*, hålla ngn tjudrad; äv. i mer l. mindre bildl. anv., betecknande ngns begränsade rörelsefrihet o. d.; jfr FJÄTTER 2, FJÄTTER-SKAK, SKAK, sbst.[2] 1. The bramhester I årligen med stoor bekostnadt holle i tiur. *G1R* 25: 269 (1555). Eskilz häst war vpbundenn ij Tiuderet och tänderne slagne vthur munne(n) på hono(m). *BråboDomb.* 9/2 1602. Jag lät .. *(klarinettisten)* springa så långt, som tjudret räckte.

NYBLOM *Twain* 2: 121 (1874). Gassen måste .. tåla en ytterligare inskränkning i sin frihet, i det modergässen, fjettrade i tjuder, underhållas på de artificiela ängarne intill dess sädesskörden inbergats. MOLLER *Jordbr.* 103 (1881). Plågas och gräma sig öfver att "af fri vilja och i blindo" .. ha sålt sin skog och lagt tjuder om sin egen fot. HOGLUND *Skogsinsp.* 108 (1906). Fem minuter senare är pållens framben fångslade i det oviga tjudret. ARONSON *Byar* 191 (1937). Jag *(kunde)* se Modestina träget traska runt i ring så långt tjudret räckte och mumsa i gräset. *BonnierLM* 1954, s. 663.

Ssgr: **TJUDER-BETE**. (numera mindre br.) bete (se **bete**, sbst.[1] **1**) för tjudrade djur; äv. om betesmarken (jfr **bete**, sbst.[1] **2**). *G1R* 29: 153 (1559; *abstr.*). Han skulle leda ut hästen på tjuderbetet. MOBERG *Sedebetyg* 400 (1935). ÖSTERGREN (1958). — **-FÄ**. [fsv. *tiuþer fä*] (†) Tiuder-fä, *(dvs.)* Boskap el. nöt som är tiödrat ell. med rep bundet. SCHULTZE *Ordb.* 949 (c. 1755). — **-KEDJA**. (numera bl. mera tillf.) kedja avsedd för l. använd till tjuder l. tjudring; jfr **-länk**. *Bouppt-AndersboBjursåsSn* 22/6 1824. ÖSTERGREN (1958). — **-KLUBBA**. (numera bl. mera tillf.) klubba för nedslagning av tjuderpåle. *TurÅ* 1914, s. 104. Han *(hörde)* tjuderklubbans dova slag över markerna; drängen var ute och flyttade kreaturen. BOOK *Lejon* 26 (1935). *SAOL* (1973). — **-LINA**. (numera bl. mera tillf.) lina avsedd för l. använd till tjuder l. tjudring; jfr **-rep**, **-streck**. *NerAlleh.* 14/4 1886, s. 1. *SAOL* (1998). — **-LÄNK**. (numera bl. mera tillf.) jfr **-kedja**. *Bouppt-Nordmark* 5/3 1818. *SAOL* (1973). — **-PÅLE**. påle vid vilken tjuder fastgörs l. är fastgjort l. skall fastgöras; jfr **-stake**. BJÖRKMAN (1889). Tjudren bora vara af jern, med s. k. lekare, så att de ej sno sig och sluta med en ring, genom hvilken tjuderpålen drifves, som hellre bör vara af trä än jern. *TLandtm.* 1897, s. 406. Far strävade förfärligt med att slå ned en tjuderpåle i marken. HULTENBERG *Hamsun MarkGröd.* 2: 13 (1918). — **-REM**. (tillf.) jfr **rem**, sbst.[1] **1**. Bure .. släpade .. *(Unni)* efter sig såsom en häst den lossnade tjuderremmen. MELIN *VikSaga* 213 (1910). — **-REP**. (numera bl. mera tillf.) jfr **-lina**; äv. bildl. VERELIUS 256 (1681). *(Kusken)* band .. *(hästarna)* vid en stolpe, ryktade dem och lät dem sedan löpa rundt vid ett långt tjuderrep. WESTER *Aksakov Fam.* 29 (1911). Då Gud kunde slita av mitt tjuderrep och förvandla mig, så är ingenting annat heller omöjligt för honom. BERGFORS *Inland* 31 (1942). ÖSTERGREN (1958). — **-STAKE**. [fsv. *tiuþer staki*] (numera mindre br.) tjuderpåle; äv. bildl.; jfr **stake 2**. SCHULTZE *Ordb.* 5025 (c. 1755). Jag springer runt, runt tjuderstaken och når ej så långt, jag vill. BERGFORS *PortFolk* 149 (1933). ÖSTERGREN (1958). — **-STRECK**. (numera mindre br.) jfr **streck**, sbst.[2] **2**, o. **-lina**; äv. i bild. The som bore ihopsamla hästarna, måste hafwa med sig något til at afhugga tiuderstreken. RICHARDSON *Krigsv.* 2: 322 (1741). NYBLOM *HjärtUngt* 108 (1946; *i bild*).

TJUDER, sbst.[2], se **tjur**, sbst.[3] — **TJUDISK**, se **tjud** *avledn.*

TJUDRA *ɕuᶟdra²*, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-ING**. (**köd- (ki-) 1640–1815**. **tjud- (ti-)** c. **1609** osv. **tjur- (tyiu-)** c. **1645–1817**. **tjöd-** c. **1755–1807**) [fsv. *tiuþra*; jfr fd. *tyre*, d. *tøjre*, fvn. *tjóðra*, nor. *tjore*, mlt. *tud(d)ern*, *tüdern*, mnl. *tuderen* (nl. *tuieren*), t. *tudern*, eng. *tether*; till **TJUDER**, sbst.[1]] binda (djur, i sht häst l. nötkreatur) (på bete) med tjuder (i avsikt att inskränka rörelsefriheten); särsk. (numera mindre br.) i förb. *tjudra ut*. *Lagförsl.* 188 (c. 1609). Hästarne måste tjudras, eljest äta de sig uti spräng utaf et sådant hett och mächtigt bete. SERENIUS *EngÅkerm.* 213 (1727). Hästar funnos tjudrade på 2:ne sätt: först att bägge frambenen bundos tätt tillsammans .. Sedan sättes ock 2:ne hästar tillhopa vid hufvuden. BARCHÆUS *LandthHall.* 43 (1773). Tjudringen fordrar god tillgång på folk till kornas flyttning och vattning. *LAHT* 1884, s. 215. Tjudring af kreatur medför framför fri betning, att gräset jämnare afbetas och så litet som möjligt nedtrampas. JUHLIN-DANNFELT 404 (1886). En och annan *(lantbrukare)* har .. sett sig nödsakad till att redan tjudra ut sina djur. *SD* 23/5 1900, s. 6. För undvikande av slagsmål hopbindas klorna *(på humrarna)* .. Även om djuren Tjudras vid stjärten inwid land, är denna försiktighetsåtgard befogad. *SkrGbgJub.* 19: 237 (1923). Ett osvikligt sätt att hålla rådjuren borta från köksträdgården praktiseras på Linnés Råshult i Småland. Där har man tjudrat en bagge utanför den fina kålgården. *Expressen* 1/9 2001, s. 40. — jfr **O-TJUDRAD**. — särsk. *a)* i utvidgad anv.: binda fast (ngt) så att det inte går förlorat. Om et .. luft-hål båras, måste man dartil göra en liten tapp, som med en tråd tjudras omkring röret, at han må vara tilhands. *VetAH* 1763, s. 97. Då vattenflöde närmar sig, söker man .. genom neddrifna stolpar tjudra tegar, som visa benägenhet att komma i drift. *Fennia* XV. 3: 58 (1898). Vi samlade .. ihop matsäcken till ett .. paket, som tjudrades på styrstången. *TurÅ* 1907, s. 249. *b)* med avs. på person l. ngt sakligt: binda fast, fjättra; särsk. i bildl. anv. Dig har min hand nu med des Krafter tiurat / Du Lögners Mestarinna. DAHLSTIERNA *(SVS)* 266 (c. 1696). När hiertat sig en gång i träldom tiudradt ser, / Förlorar det alt hopp, at äga frihet mer. KOLMODIN *QvSp.* 2: 306 (1750). En landtbrukare .. brukade .. till och med hela dagar i sänder, tjudra sin lille fyraårige son för att denne inte skulle ramla ner i brunnen. *GHT* 1898, nr 215 B, s. 2. *(Barnens)* tanklöshet var stor men den var inte så hårt tjudrad i system såsom hos krigsministrar, gulascher och generaler. MARTINSON *VägUt* 313 (1936). Det är nästan så att man ömkar de stenrika direktörerna en smula där de med gyllene kedjor sitter tjudrade vid den massmediala skampålen. *Expressen* 7/12 2003, s. 6.

TJUFFKA, se **tjufta**.

TJUFT, n.; best. **-et** (**tiufft 1654** (: åhlatiufftet, *sg. best.*)) [fsv. *þiuft*, *þyft*, f., *þiufti*, *þyfti*, n., tjuvnad, tjuvgods; jfr fvn. *þýft*, ffris. *thiufthe*; avledn. av **TJUV**. — Jfr **TJUFTA**] (†) tjuvgods l. tjuvnad; anträffat bl. ss. senare led i ssgn **ÅLA-TJUFT** o. avledn. **TJUFTA**.

TJUFTA, v. **-ade**. (**-ffk- 1596**. **-fft- 1602**. **-ft- 1584**, **1868**) [jfr fsv. *þiuftas*, v. dep., göra sig till tjuv, stjäla l. smyga sig till att göra ngt, fd. *þiuftæs*, v. dep., stjäla sig till ngt; till **TJUFT**] (†) anklaga (ngn) för tjuveri; särsk. med bestämning inledd av prep. *för* angivande tjuveriets art o. d. Th*(et)* bör sig icke så wharra, thet een skielt och tiuftadh karll schall slå med någ*(e)*n, för än han sigh sådant ifrå lagdt haf*(we)*r. *2SthmTb.* 7: 52 (1584). Kom och nu för rätthe Peer j Gärtre och klagade til Byrge och Peer j Säfuersta för thet the honom så grofuelige för en rööck korn skålt och wijtt hade .. *(De)* tiufftade honom för sam*(m)*a korn. *BjörkekDomb.* 6/9 (1602). HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 405 (1868; *om a. förh*).

TJUG, se **tjog**.

TJUGA *ɕu*^{3}*ga*^{2}, sbst.[1], r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or** (*VadstKlUppbB* 149 (**1594**: kornntiugor) osv.) ((†) **-ar** GRANSTROM *SalaGruv.* 437 (*i handl. fr.* **1579**: slaggtiufvar), IERICI *Colerus* 2: 97 (*c.* **1645**); **-er** HOLMKVIST *BergslHyttspr.* 85 (*i handl. fr.* **1542**: slaggetiwffwer), *VgFmT* I. 8–9: 90 (**1554**: Hotiufier)). (**kjufv- 1751. kyv- (kiy-, kjy-, ky-, -ffu-, -ffw-, -fv-, -fw-) 1591** (: hodhkiyffua)–**1815. tiufier**, pl. **1554** (: Hotiufier). **tjug- (tiu-, -gh-) 1594** (: kornntiugor, *pl.*) osv. **tjuv- (tiu-, tiw-, -ffu-, -ffw-, -fu-, -fv-, -fw-) 1579** (: slaggtiufvar)–**1923. twijffu- 1604. tyfv- (-fw-) 1724–1833. -a**, nom. **1538** (: korntiwffua). osv. **-a**, oblik **1591** (: hodhkiyffua) osv. **-e**, nom. *c.* **1580** (: Höötiufue). **-e**, oblik **1604**. **-u**, oblik **1624** (: korn tiugu)) [fsv. *tiugha*, *tiuva*; motsv. fd. *tiughæ* (d. *tyv(e)*), fvn. *tjúga*, nor. *tjuge*; bildning till ett germ. verb *teuhan* som representeras av got. *tiuhan*, föra (bort) (i avljudsförh. till **TÖJA**)]

1) om gaffelformigt redskap varmed hö l. halm l. säd o. d. (vid bärgning) lyfts l. förflyttas o. d., högaffel; särsk. om sådant redskap använt (vid tröskning) till att lyfta o. skaka halm l. säd för att skilja ut kornen; äv. i ordspråksliknande talesätt l. i mer l. mindre bildl. anv.; numera bl. mera tillf. utom i skildring av ä. förh. l. ss. senare led i ssgn **HÖ-TJUGA**. Kom stundom medh twijffue ey altidh medh kroken. *SvOrds.* B 4 a (**1604**). Halmen vändes .. om, med en lång grepa eller kjufva .. och hörer man ej up at köra, föran all säden är väl utfallen utur axen. *VetAH* **1751**, s. 51. Hö, som med tjufwor ute är wäl rystat och rengjordt ifrån alt smolk och frö. BOIJE *Landth.* 68 (**1756**). Bäst är, at med en liten tiufwa af trä .. som är mycket smal och hwass i öfre ändan, sticka igenom banden, lyfta dem .. af stören, och .. lagga dem strax på wagnen. *SamlRonLandtbr.* 2: 137 (**1777**). Till all lycka ser det dock ut som om den med tjuga utdrivna naturen skulle vända tillbaka. RANDEL *SpisSpett* 58 (**1927**). *Kulturen* **1989**, s. 91 (*i fråga om ä. kyrkomålning*). — jfr **JÄRN-, KORN-, RAPS-, RIST(E)-, SÄDES-TJUGA** m. fl.

2) (numera föga br.) i utvidgad anv., om föremål l. redskap l. anordning o. d. som mer l. mindre liknar l. erinrar om en tjuga (i bet. **1**). särsk. *a)* om anordning o. d. att hänga upp ngt på l. redskap att placera ut l. ta l. dra till sig ngt med; i sht i fråga om fiske l. nätbindning o. d.; jfr **GAFFEL 2**, **GISTA**, sbst. **2**. (*Lat.*) Ames .. (*sv.*) En tiuga eller gista som man sätter vnder nätet. *Linc.* D 6 a (**1640**). (*Om bi*)Swärmen hade sigh nedersatt .. kunde man stöta thesse trehörnota Tiufwar neder under Swärmen i Marken och binda Säcken emellan them, och inösa Swärmen. IERICI *Colerus* 2: 97 (*c.* **1645**). En tiufwa brukas wid winternotdragning. GYLLENBORG *Insjöfisket* 52 (**1770**). Medels en tjuga fördes håven på ett långt snöre ut i ån. SAXON *Handelsb.* 144 (**1932**). jfr **KRÄFT-, NÄT-, RAFS-, RÅ-, SKÖT-, SLAGG(E)-TJUGA**. *b)* om anordning på vagn l. kärra l. plog. En gaffelformad del .. som kallas tjufwan, gaffel, hwilken omsluter wagnsstången, som sammanbinder framwagnen med bakwagnen. *LfF* **1840**, s. 87. Den s. k. tjuvan, en dragbom fästad vid kärrans axel. GUNDBERG *Tegel* 36 (**1860**). Den i jorden arbetande delen (*på en gaffelplog*) var gaffelformig, helst en självvuxen tjuga, med spetsarna järnskodda. *LmUppslB* 374 (**1923**). jfr **BILL-, RULL-TJUGA**.

Ssg (till **1**): **TJUG-SKAFT**. (numera bl. mera tillf.) skaft på l. till tjuga. *SAOL* (**1900**). *SAOL* (**1998**).

TJUGA *ɕu*^{3}*ga*^{2}, sbst.[2], r.; best. **-an**; pl. **-or**. [till **TJUGO**, med anslutning till **FEMMA** l. **TIA**, sbst. o. ätm. delvis med skämtsam anslutning till **TJUGA**, sbst.[1]] tjugokronorssedel. *En kaffe med bulle kostar en tjuga.* I går beslöt Riksbanken att tian skall bli mynt samt att femtiolappen inte längre behövs. I stället får vi en "tjuga", det vill säga en tjugokronorssedel .. (*med*) Selma Lagerlöf och Nils Holgersson. *GbgP* 30/3 **1990**, s. 10. Tjugolappen? Eller tjugan? Alla vi talar med säger tjugokronorssedeln. Men så kan den ju inte heta i fortsättningen, sjutton bokstäver och sex stavelser, det är för otympligt. *DN* 25/2 **1992**, s. A1.

TJUGE, se **tjugo**. — **TJUGEMÄNNING**, se **tjogmänning**.

TJUGO *ɕu*^{3}*gw*^{2}, äv. (vard.) *ɕu*^{3}*ge*^{2} l. (förkortat i ssgr med andra räkneord) *ɕu*^{2}-, äv. **TJUGU** *ɕu*^{3}*gu*^{2} l. *-gw*^{2} l. (vard.) **TJUGE** *ɕu*^{3}*ge*^{2}, räkn. (**tighu 1549. tiugiu 1620. tiuve (-w-) 1630. tiwe-** i ssg **1570** (: tiwe fam). **tju- (tiu-)** i ssgr **1693** (: Tiufemb) osv. **tjuge (tiu-, -gh-) 1587** osv. **tjugo (tiu-, -gh-) 1590** osv. **tjugu (tiu-, tiw-, -gh-, -w) 1523** osv. **tugu 1595. tyug 1545**) [fsv. *tiughu*; motsv. fd. *tiughæ*, *tiughu* (d. *tyve*), nor. *tju(g)u*; sannol. urspr. bildat med ett sedermera bortfallet ord för två som förled till ett germ. *teʒu-*, tiotal (se **TIO**), dvs. eg.: två tiotal (jfr fvn. *tuttugu*, tjugo); etymologiskt identiskt med **TJOG**. — Jfr **TJUGA**, sbst.[2], **TJUGONDE**] grundtal angivande ett (an)tal som är två gånger så stort som tio; utom i löpande text vanl. skrivet 20, i vissa fall XX; jfr **STIG**, sbst.[4], **TJOG**. *Tjugo tusen* (*20 000*), äv. sammanskrivet. *Talet, nummer, sidan, kapitel tjugo* (l. *20* l. *XX*). *Jag kan räkna till tjugo. Hon är tjugo* (*år gammal*). *Det kostar tjugo kronor.* Anno Domini Ett tusendh fämhundrade tjugu. *G1R* 1: 87 (**1523**). Bekennes iagh .. att haffuua annammat och wppburitt .. Peninnger tiugho och aderton dalar wtij swenst Mijnntt. RAAF *Ydre* 1: 359 (*i handl. fr.* **1601**). Jag tjugo år fyllt – då kom ofärden snar: / Och sjön nu begärar mitt blod. GEIJER *Skald.* 10 (**1811, 1835**). (*Han*) tager .. inte emot er, derpå vill jag hålla tjugo mot ett. BLANCHE *Väln.* 413 (**1847**). Jag hade nått upp till de tjugo. WAGNER *Norrt.* 74 (**1908**). Målet är tjugo procents lägre byggkostnad jämfört med vanligt hyggande. *DN* 9/10 **2004**, Bil. s. 2. — särsk.

a) gm *och* förbundet med ett föregående ental för att bilda ett sammansatt grundtal (jfr **EN**, räkn. **I** *b* α *anm.*); äv. (o. numera bl.) i det likartade uttr. *några och tjugo*, drygt tjugo. Fäm och tiugu. *Joh.* 6: 19 (*NT* **1526**). Dansen förnyades och räkte till kl: 9. då vi åter måste äta upp några och tjugu rägade fat. KELLGREN (*SVS*) 6: 90 (**1779**). Du varma hjerta på tre och tjuge, / Du vet jag säkert skall mig förstå. SNOILSKY 1: 3 (**1869**). Några och tjugo år medlemmarna i Captain Murphy ändå rutinerade som grupp. *Expressen* 1/4 **2004**, s. 31.

b) betecknande (mer l. mindre) obestämt större antal l. stort antal av ngt; ofta hyperboliskt, särsk. i sådana uttr. som *tjugo gånger*. Måtte thet wel skee tiughu resor. BOLAVI A 5 b (**1578**). På en Kyrke-marknad öfwer tjugo mil härifrån. DALIN *Vitt.* II. 6: 106 (**1740**). Kratsch, der låg hennes lerskål i tjugu bitar. TOPELIUS *Läsn.* 4: 76 (**1871**). (*Värdinnan*) tycktes vara på

tjugu ställen på en gång. AKERHIELM *FFanny* 65 (1904). *(Att matskålen var tom)* hindrade inte att .. *(hunden)* sprang dit .. tjugo gånger under dagarnas och nätternas lopp. BERG *Krig.* 109 (1915). Visserligen hände det att folk gick in i väggen även för tio och tjugo år sedan men då hade man .. verkligen gått in i väggen och slagit i näsan. *Expressen* 11/10 2004, s. 13.

c) (†) i förb. med *sinns* l. *sinne*, se SINN, sbst.[1] 2 slutet.

Ssgr (*Anm.* Liksom *trettio*, *fyrtio* osv. bildar *tjugo* ssgr med *en* (*ett*), *två* osv. till och med *nio* samt med *förste*, *andre* osv. till och med *nionde* (uttalade med huvudtrycket på senare ssgsleden); jfr **femtio** *ssgr anm.* *BtFinlH* 4: 243 (1564: tiwgu otto). RAAF *Ydre* 1: 347 (*i handl. fr.* 1595: Tiugesiuende)): **TJUGO-DUBBEL.** som är tjugo gånger så stor l. talrik o. d.; äv. allmännare, särsk. övergående i bet.: mångdubbel; jfr **-faldig** NORDFORSS (1805). Ett tjugodubbelt antal fiender, / Med tjugodubbel makt hwarenda en, / Ej kan den minsta skada göra mig. HAGBERG *Shaksp.* 4: 303 (1848). I dag är inköpspriset .. det tjugodubbla. *SvD(A)* 1962, nr 131, s. 6. — **-DUBBLA.** [jfr **-dubbel**] göra (ngt) tjugo gånger så stort l. talrikt o. d. *(Berättelsen)* slutade med att nära tjugedubbla krigsfångarnes .. antal. PALMBLAD *Nov.* 1: 170 (1840). Godsmängden har tjugodubblats på fem år och allt fler passagerare reser till Finland och Estland via Kapellskär. *DN* 23/8 2002, s. A8. — **-ETT.** *spelt.* särsk. ss. sbst., benämning på ett slags kortspel (som spelas med vanlig kortlek) där högsta poängsumman till och med talet 21 vinner. Ge mej igän .. allt som du lurade ifrån mej på tjugeett. ENGSTRÖM *Kryss* 173 (1912). Vi var några pojkar, som på rasterna .. spelade knack och tolva, tjugoett och femkort. MOBERG *DinStund* 83 (1963). — **-FALD,** adj. tjugofaldig; anträffat bl. ss. adv.: tjugo gånger; äv. allmännare, särsk. övergående i bet.: mångfaldigt. WESTE (1807). Han swor .. / Att förr han wille ha Antonios kött, / Än tjugofaldt den summa han är skyldig. HAGBERG *Shaksp.* 12: 349 (1851). Sveriges snabbaste kallblod gav tjugofalt på toton. *SvD* 15/4 1940, s. 12. — **-FALDIG.** tjugodubbel; äv. allmännare: mångfaldig. NORDFORSS (1805). Rike man / Will tjugofaldigt ha sin gäfwa gäldad. HAGBERG *Shaksp.* 7: 96 (1849). Risken för en dödsolycka på motorcykel är tjugofaldig jämfört med att köra en personbil. *Hufvudstadsbl.* 15/8 2002, s. 3. — **-FEM-ÖRES-BASAR.** (förr) basar (se d. o. 3) där varor säljs billigt (för tjugofem öre). Andliga småmynt hvarförutan .. ett stort snille ofta i sällskapslifvet kan befinna sig i samma ledsamma predikament som en millionär, med plånboken full af tusenkronsedlar, på en tjugufemöresbasar. *Solnedg.* 2: 84 (1911). LAURIN *4Minn.* 263 (1932). — **-FEM-ÖRES-BOK.** (förr) bok (utgiven i uniform serie o.) såld till ett pris av tjugofem öre. ASPLUND *Stud.* 16 (1912). C. A. Cederborgs romaner gick ofta som följetong .. och kom senare ut som tjugofemöresböcker. *TurÅ* 1961, s. 18. Enkronasböckerna var bara början. Nästa revolution kom 1910 när förläggaren Valter Hultin började ge ut tjugofemöresböcker på sitt Nordiska förlaget. *DN* 2/5 2004, s. B8. — **-FEM-ÖRES-FRIMÄRKE.** (förr) frimärke av tjugofem öres valör. *SAOL* (1950). — **-FEM-ÖRES-STYCKE.** (av. **-öre-**) (förr) = **-fem-öring.** LINDEBERG *MåttVM* 15 (1873). Vid mynt- och justeringsverket skall envar äga rätt att .. tillväxla sig skiljemynt .. dock av 2- och 1-kronestycken samt 50- och 25-öresstycken av varje sort icke mindre än 500 kronor. *SFS* 1921, s. 2458. — **-FEM-ÖRING.** (förr) om ett i Sv. fram till 1985 gällande mynt av tjugofem öres valör (jfr **-öres-stycke**); numera i sht dels i fråga om elektroniska pengar om värdet tjugofem öre, dels i förb. med *ramla* l. *trilla ner*, betecknande plötsligt inträdande klarsynthet o. d. KRUHS *UndrV* 485 (1884). Jag sitter och väntar på att det skall ramla ner en tjugofemöring. – Då lär du få vänta. Det finns inga 25-öringar längre. *Expressen* 1/8 1991, s. 15. Nästa år funderar vi på att sponsra med en tjugofemöring. *DN* 18/8 1999, s. C2. Tjugofemöringarna lagras automatiskt i en Comviqpott dit bedragarna sedan ringer och tankar ned pengarna som fyller på samtalstid i deras kontantkort. *DN* 20/1 2001, s. C2. — **-FYRA-KARATIG.** eg.: som håller tjugofyra karat (se d. o. 2), dvs. rent guld; särsk. i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv.: ren l. oförfalskad o. d. Måla henne alldeles för mig själf, hvilket väl är det enda möjliga sättet för hvarje tjugufyra-karatigt konstverks tillblifvelse. LINDQVIST *BakMoln.* 74 (1911). Tjugufyrakaratig, okonstlad, spontant frambrusande älskvärdhet. LINDQVIST *Herr.* 182 (1917). Min välsignelse har du som i en liten gyllene ask, tjugufyrakaratig. ENGSTRÖM *Nak.* 287 (1934). — **-FYRA-PUNDIG.** (förr) om kanon: avsedd för projektiler vägande tjugofyra skålpund; äv. om kanonkula med sådan vikt. GRUNDELL *AnlArtill.* 2: 1 (c. 1695). Manöverodugligt som .. *(fartyget)* var kunde galärerna ro an utan risk att mötas av de fruktansvärda salvor som ett lag tjugofyrapundiga kanoner kunde leverera. STENELID *KlarStjärn.* 315 (1949). — **-FYRA-PUNDING.** (†) kanon för kulor med en vikt av tjugofyra skålpund. CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 7 (1779). MANKELL *Fältsl.* 857 (1859). — **-FYRA-SKILLINGS-HACKA.** (†) nedsättande, om sedel av tjugofyra skillings valör; jfr **hacka**, sbst.[3] 2. Heldre än jag tager den der tjugufyraskillingshackan .. tager jag .. 3 marker färskt smör. *Nordstjernan* 1845, s. 12. — **-HUNDRA.** särsk. om årtalet 2000. *SvD* 8/9 1973, s. 12. En av .. *(S. Allèns)* senaste debatter har gällt om år 2 000 ska uttalas två tusen eller tjugohundra. Han har förespråkat det senare, vilket också vunnit gehör. *DN* 1/2 1986, s. 7. Språknämnden har tydligen bestämt sig för det hemska "tjugohundra", något som jag å det bestämdaste vill ifrågasätta! *SvD* 10/6 1996, s. 4. — **-HUNDRA-TALET.** särsk. om tjugoförsta århundradet e. Kr. WULFF *85År* 35 (1929). Vi lever på nittonhundratalet, den logiska följden blir då tjugohundratalet .. anser språkvårdsgruppen. *GbgP* 14/9 1982, s. 7. — **-KRONORS-SEDEL.** sedel av tjugo kronors valör; jfr **-lapp** o. **tjuga**. Den nya tjugokronorssedeln blir något större än den nuvarande tiokronorssedeln. Tiorna .. har så låg köpkraft att de alltmer betraktas som växel och hastigt blir utslitna. *SDS* 30/3 1990, 2: 7. — **-KRONOR-STYCKE.** (**-krone-** 1880–1921. **-kronor-** 1934 osv.) (förr) jfr **stycke** 18. LINDEBERG *MåttVM* 13 (1880). Vår svenska myntlag av 1873 bestämmer, att av ett kg guld skall präglas 248 tiokronorstycken, eller 124 tjugokronorstycken. CASSEL *TeorSocEkon.* 367 (1934). — **-LAPP.** tjugokronorssedel; jfr **tjuga**. *DN* 21/2 1992, s. A5. Prasslet av svenska tjugolappar och hundrakronorssedlar som petas ner genom myntspringan *(i insamlingsbössorna)*. *SvD* 13/5 1997, s. 11. — **-MANNA-LAG.** lag bestående av tjugo man. Basen hade ett

tjugomannalag och togs aldrig med annat arbete än bergschakter eller brobyggen. GOTH *Rall.* 73 (1932). ÖSTERGREN (1958; *i fråga om sport*). — **-MANNA-RÅD.** (numera bl. tillf.) råd bestående av tjugo man l. ledamöter. NORDFORSS (1805). *(Att)* rikena skulle under ett helt år regeras af ett tjugumannaråd. DE GEER *Minn.* 1: 157 (1892). — **-MILA.** som är tjugo mil (lång l. bred) l. sträcker sig över tjugo mil; särsk. allmännare: mångmila l. milsvid. Skall du långt i verlden ila / Genom skogar tjugumila. WIRSÉN *Dikt.* 86 (1876). Det tjugomila järnvägsbygget. *DN* 3/9 1998, s. B2. — **-MÄNNING,** se **tjogmänning.** — **-PROCENTIG.** som innehåller tjugo procent av ngt ämne l. som belöper sig på tjugo procent. Citronsyra lösas i tjuguprocentig ammoniak. *SFS* 1900, Bih. nr 47, s. 5. En tjugoprocentig löneökning. *Skolvärld.* 2004, nr 8, s. 8. — **-PUNDING.** (†) kanon för kulor med en vikt av tjugo skålpund. WIKFORSS 2: 1086 (1804). WoJ (1891). — **-SESSA.** (om fornnordiska förh.) (krigs)fartyg med tjugo roddarbänkar; jfr **sessa,** sbst.[2] 1. *IllSvH* 1: 284 (1877). Den tidigare vikingatidens långskepp .. hade .. säkerligen fasta roddarbänkar, ty de uppkallades efter antalet sådana (tjugusessa=tjugusitsigt fartyg). HORNBORG *Segelsjöf.* 119 (1923). — **-SIDIG.** **1)** (numera bl. tillf.) särsk.: ikosaedrisk. *(Sv.)* Tjugusidig Granat. *(lat.)* Granatus Icosaëdricus. WALLERIUS *Min.* 120 (1747). CANNELIN (1939). **2)** som innehåller tjugo sidor (se **sida,** sbst. 8). En tjugosidig text. *DN* 11/2 1987, s. 4. — **-TAL.** **1)** antal av tjugo; i sht (med obestämdare innebörd) i uttr. *ett tjugotal*, omkring tjugo. NORDFORSS (1805). En liten by som bestod av ett tjugotal låga lerhyddor. WAHLÖÖ *Uppdr.* 90 (1963). **2)** i sg. best., om åren 20–29 av ett århundrade (som framgår av sammanhanget), särsk. om åren 1920–29. *Det glada tjugotalet.* RYDQVIST *SSL* 2: 596 (1860). Wittgensteins bok gav bestämmande impulser åt en grupp tänkare, som samlades i tjugotalets Wien. ASPELIN *TankVäg.* 2: 336 (1958). **3)** (†) i sg. best., om åldern tjugo år; särsk. i uttr. *på tjugotalet*, i åldern mellan tjugo o. trettio år. Han är på tjugutalet, emellan tjugu och trettio år. DALIN (1854). Då tjugutalet just jag hunnit, / Den tid, då Kärlek i sitt välde / De unga tager. *VLitt.* 2: 143 (1902). *(Eng.)* He is still in his twenties .. *(sv.)* (på tjugutalet). GABRIELSON *Elfstrand* 98 (1945). — **-TALIST.** [till **-tal**] person född l. (i sht om förf.) verksam på 1920-talet. *SAOL* (1950). Bagarmossen, ett av de nya bostadsområden som .. *(1955)* byggdes upp för att ge plats åt tjugotalisterna och deras barn. *DN* 6/10 1996, s. D4. Hänström är försiktig med att gruppera diktarna i olika skolor eller litterära riktningar (vad är en "tjugotalist" eller en "modernist"?). *SvD* 13/2 1998, s. 8. — **-TUSEN.** tjugo tusen. *Luk.* 14: 31 (*NT* 1526). — **-ÅR.** tjugo år; särsk. dels i pl. best., i sådana uttr. som *i tjugoåren*, i åldern 20–29 år, dels i sådana uttr. som *i sina första tjugoår*, i åldern drygt tjugo. Allvarliga män i slutet av tjugoåren. CEDERSCHIÖLD *Kerg.* 28 (1917). I mina senaste tonår och första tjugoår arbetade jag med ett rehabiliteringsprojekt. *KvinnLittH* 1: 75 (1981). Slumpen gjorde att han i tidiga tjugoåren blev spärrvakt på SJ. *DN* 27/10 1996, s. D4. — **-ÅRA.** (†) särsk. i attributiv anv.: tjugoårig; som funnits i tjugo år. Under en tjugeåra Regering. GUSTAF III 1: 10 (1771). Sådane öden hafva öfvergått denna Academie under en tjugu-åra tid, ifrån des första grundläggning. *1VittAH* 2: 29 (1773, 1776). *AdP* 1800, s. 25. — **-ÅRIG.** som varar (l. varat) tjugo år l. som är tjugo år gammal; jfr **-åra.** *Den tjugoåriga kvinnan.* LIND (1738). Allvar satt på tjugeårig panna. BÖTTIGER 1: 200 (1834, 1856). Firandet av en tjuguårig äktenskaplig sammanlevnad. HELLSTRÖM *Malmros* 34 (1931). *1NJA* 1978, s. 702 (*om hävd*). — **-ÅRING.** person (l. växt o. d.) som är tjugo år gammal. LUNDELL (1893). *PT* 1904, nr 300, s. 3 (*om träd*). RUIN *SjunknH* 19 (1956; *om person*). — **-ÅRS-DAG.** särsk. om dag då ngn fyller tjugo år. Bröllopet stod på hennes tjuguårsdag. *NordT* 1892, s. 153. — **-ÅRS-JUBILEUM.** jubileum med anledning av ngt som inträffat tjugo år tillbaka i tiden. *(Skådespelaren)* firade sitt 20-årsjubileum. STRINDBERG *NRik.* 33 (1882). — **-ÅRS-PERIOD.** period av tjugo år. WIESELGREN *Bild.* 377 (1874, 1889). Vår exportvolym har under den gångna tjugoårsperioden ökat med 358 proc. *SvD(A)* 28/4 1965, s. 26. — **-ÅRS-ÅLDER(N).** ålder av tjugo år; särsk. i uttr. *i tjugoårsåldern*, i åldern omkring tjugo år l. i åldern 20–29 år. Pubertetsårens eller den tidiga tjuguårsålderns egendomliga styrka och egendomliga innerlighet. VETTERLUND *Skissbl.* 185 (1914). Frithiofs saga, som Runeberg ingående hade studerat i tjugoårsåldern. *SvLittTidskr.* 1961, s. 54. — **-ÖRES-FRIMÄRKE.** (förr) frimärke av tjugo öres valör. *SAOL* (1950).

TJUGONDE *çu³gonde²*, räkn. (**tjogonde-** i ssg 1914 (: tjogondedagen). **tjugen-** i ssg 1546 (: tiugendag). **tjugon-** (**tiu-**) i ssgr 1700 (: Tiugondagz Marcknat) osv. **tjugende** (**tiu-, -dh-**) *c.* 1550–*c.* 1640. **tjugonde** (**tiu-, tiw-, -gh-**) 1526 osv. **tjugun-** i ssg 1915 (: tjugundagstiden). **tjugunde** (**tiu-, tiw-, -gh-, -nn-, -dh-**) *c.* 1540 (: tiwghunde dagh)–1906) [fsv. *tiughunde*; motsv. d. *tyvende*; avledn. av **TJUGO**] ordningstal till **TJUGO**; ofta skrivet 20:e l. vid dateringar 20; förr särsk. gm och förbundet med ett föregående ental ss. grundtal l. ordningstal bildande sammansatt ordningstal; äv. (vard.) hyperboliskt, i uttr. *för tjugonde gången*, betecknande irritation över att ngt sker l. skett för många gånger. *Det tjugonde århundradet, seklet. Den 20 (tjugonde) fyller hon år. Tjugonde årgången. Han kom på tjugonde plats. Var 20:e minut avgår ett Öresundståg.* Tiwghonde söndaghen. *NT* 1526, s. Oo 3 b. In til en och tiwgunde daghen j samma månadhenom. *2Mos.* 12: 18 (*Bib.* 1541). Datum aff Lijnckööping then niendhe och tiugendhe marszi. RAAF *Ydre* 1: 297 (*i handl. fr.* 1550). På sin ålders tiugunde åhr. SWEDBERG *Dödst.* 569 (1711). Den 20 april tillträdde jag ämbettet. DE GEER *Minn.* 1: 175 (1892). Televisionen dominerar den tjugonde brittiska radioutställningen. *SvD(A)* 3/9 1953, s. 3. Baltika Cup från Moskva. Funktionärer i gigantiska vita täckjackor, "Vi bygger landet" på Hammondorgel som pausmusik och så Sverige-Tjeckien för tjugonde gången på gud vet hur kort tid. *Expressen* 20/12 2003, s. 14.

Ssgr: **TJUGONDE-** l. framför ssgsled som börjar med **d-** vanl. **TJUGON-DAG.** tjugonde dagen (i viss period); i sht (o. numera bl.) om den tjugonde dagen i julhelgen (dvs. den 13 januari) dels i sg. best., dels i uttr. *tjugon(de)dag jul* (äv. sammanskrivet) l. *tjugon(de)dag Knut* (stundom *tjugon(de)dagknut* l. *tjugondagsknut*). *På tjugondag Knut dansas julen ut.* *SthmTb.* 5: 318 (1521). The

loffuade, ath bethale thill Tiugunndedagh Nästkommandes. *UpplDomb.* 5: 204 **(1599)**. Tjugondedag jul, då barnen sörja öfver den slutade julglädjen. TEGNÉR *Brev* 2: 289 **(1822)**. Lustigt går det till, framför allt på ett slädparti tjogondedagen. VASENIUS *Top.* 2: 130 **(1914)**. Varför vara så konventionell att stjärnor och elektriska ljusstakar måste tas ner snarast efter tjugondag Knut? *Expressen* 27/1 **2001**, s. 22. Ssgr: **tjugondags-**, äv. **tjugondagmarknad**. (förr) marknad vid tiden kring den 13 januari; i sht i Enköping. *SthmTb.* 5: 318 **(1521)**. Vij Gustaff etc. tilbiudhe eder .. som nu i nestkomende tiugundhedagz marcknaden udi Eneköpung församblede bliffve kunne, vår gunst. *G1R* 20: 13 **(1549)**. Den s.k. Tjugondedagsmarknaden var ovanligt litet besökt. *SvT* **1852**, nr 14, s. 3. Enköpings tjugondedagsmarknad hölls *(på vintern)* .. då man i regel kunde räkna med tjäle i jorden. LJUNG *EnköpH* 1: 17 **(1963)**. **-tid**. (numera bl. tillf.) tid(en) kring den 13 januari; särsk. i uttr. *vid tjugondagstid(en)*. The godemen aff raadit som her hooss oss wore wiidt XX:de dagx tiidt. *G1R* 2: 91 **(1525)**. Spinnrockar och vafstol *(fördes)* ut för att .. åter tagas in vid tjugundagstiden. BENGTS *Vargt.* 65 **(1915)**. När .. *(riksföreståndaren)* sammankallade ett herremöte till Vadstena vid tjugondedagstiden 1513 .. framkallade det *(osv.)*. *KyrkohA* **1940**, s. 12. — **-DEL**. så stor del av ngt som fås, då det delas i tjugo (tillnärmelsevis) lika stora delar. Om wi anwende tiugunde delen af then tid .. på wårt egit, som wi anwendom på at lära fremmande språk, enkannerliga thet Fransöska. SWEDBERG *Gr.* Förrspr. 21 **(1722)**. Med dagens teknik skulle solceller på en yta motsvarande en tjugondel av Sahara räcka för att täcka hela mänsklighetens behov av el. *DN* 9/5 **2004**, s. A13. — **-FÖRSTA**. (†) tjugoförsta; jfr **förste**, adj. **3** *b*. JUSLENIUS 453 **(1745)**. SUNDÉN **(1891)**.

TJUGU, se **tjugo**. — **TJUGUMÄNNING**, se **tjogmänning**.

TJUKA *tjuʹ³ka²*, sbst.[1], r. l. f.; best. **-an**, pl. **-or**. **(kjuka 1762–1780. tjuka (ti-) 1729** osv.**)** [sv. dial. *tjuk(a)*; jfr nor. *kjuke*, klump, knöl, kotte, nisl. *kjúka*, knoge; till en germ. stam *keuk-*, knöl, klump o. d.] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) **1)** ticka (se **TICKA**, sbst.[2]). PARTEDI hos LÖNNBERG *Artedi* 42 **(1729)**. Björkticka, Ticka, Kjuka, Såpp .. *(är)* den bästa man wet til fnöske. ROTHOF 36 **(1762)**. I elden lades tjukor .. hvilka gåfvo röken en skarp lukt, som flygfäna skydde. MODIN *GTåsjö* 187 **(1916)**. jfr **BJÖRK-, FNÖSK-, GOLAGTES-TJUKA**. **2)** hussvamp. Tjukan grodde osynlig i väggarnas brädfoder och spred sin unkna lukt av förruttnelse. VÅRING *Frost.* 244 **(1926)**. Rummen nere vid golven *(var)* omgivna av en tät krans av 'tjuka' (golvsvamp). *FrÅdalFjäll* **1929**, s. 112.

TJUKA *tjuʹ³ka²*, sbst.[2], r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**. [sv. dial. *tjuka*; av fi. *tiuku*, liten klocka, skälla, l. sam. *divga*, dets.] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) bjällra l. pingla (se **PINGLA**, sbst.[2] **1**) l. skälla (se **SKÄLLA**, sbst.[1] **1**). Slädarna, fortskaffade af snabbfotade, med bjällror och tjukor smyckade fålar. HEURGREN *Polc.* 25 **(1892)**. Mats kunde gott följa kornas gång i skogen på skällkons tjuka. VÅRING *Frost.* 164 **(1926)**. Medan hästen tuggar på det sega myrhöet i takt med sin egen tjuka. BERGFORS *PörtRenv.* 82 **(1934)**. En tjuka .. gick inte att ta in i en lägenhet, då tog man in döden, men utomhus eller uppsatt i en farstu bringade den glädje och lycka. JOHANSSON *HusFlon* 8 **(1997)**.

TJUKTJER *tjuk⁴tjer* l. *j-*, m.//ig.; best. **-ern**; pl. =. **(tjuktjer 1893** osv. **tschucktscher (tjutsh-) 1820** osv.**)** [jfr t. *tschuktsche*, eng. *chukchee, chukchi*, ry. *tjuktji*] om person som talar tjuktjiska o. huvudsakligen är boende i det autonoma området Tjuktjien (på Tjuktjerhalvön i nordöstligaste Sibirien); vanl. i pl. STIERNSTOLPE *Ballenstedt* 3: 40 **(1820)**. Ingen av Vegamännen förstod ett ord .. men tjuktjerna pratade lika friskt ändå. HEDIN *Pol* 2: 508 **(1911)**. I själva verket hade tjuktjerna i Sibiriens nordostligaste horn och Alaskas urbefolkning korsat sundet mellan kontinenterna i tusentals år. *DN* 30/7 **2000**, s. A15. Den enfaldige tjuktjern som kommer till Moskva och säger allt rätt ut var en viktig gestalt i 80-talets politiska anekdoter. *DN* 30/1 **2004**, s. C8.

Avledn.: **TJUKTJISK**, adj. [jfr t. *tschuktsch*] som tillhör l. härstammar från l. avser l. på annat sätt har samband med tjuktjer(na). HEDIN *Pol* 2: 508 **(1911)**. Det finns en berömd tjuktjisk författare som heter Jurij Rutcheu. *DN* 24/3 **1985**, s. 18. Roman Abramovitj .. är inte bara tjuktjisk guvernör utan också den ryske oligark .. som köpt ett engelskt fotbollslag, Chelsea. *DN* 6/2 **2004**, s. A13. — **TJUKTJISKA**, r. l. f. om tjuktjiskt språk. PALMBLAD *HbGeogr.* 1: 147 **(1826)**. Tjuktjiska .. tillhör den tjuktji-kamtjatska språkfamiljen och skrivs med det kyrilliska alfabetet. *NE* **(1995)**.

TJUR, sbst.[1], se **tjuder**, sbst.[1]

TJUR *ju⁴r*, sbst.[2], m. l. r.; best. **-en** (SCHRODERUS *Comenius* 42 **(1639)** osv.) l. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) **-n** (BELLMAN *(BellmS)* 1: 156 (c. **1771**, **1790**) osv.); pl. **-ar**. **(kiur 1546** (: kiurebetthe)**–1843. tiyrr** c. **1585. tjur (tiu(u)-, tiw-, tyw-) 1523** osv.**)** [fsv. *þiur*; jfr fd. *thiur, thiyr* (dan. o. nor. *tyr*), fvn. *þjórr*; till den rot som äv. föreligger i lat. *taurus*, gr. *ταῦρος*, fkyrkslav. *turŭ*, uroxe, fpreuss. *tauris*, bisonoxe, lit. *tauras*; ordet har ombildats med anslutning till stammen i got. *stiur*, tjur, fsax. o. fht. *stior* (t. *stier*); av ovisst ursprung. — Jfr **TJURA**, v.[2]]

1) hane av arten Bos taurus Lin., nötkreatur; särsk. om sådan fullvuxen o. avelsduglig hane; äv. i jämförelse, betecknande att ngn l. ngt i styrka l. storlek l. temperament erinrar om l. liknar en tjur (i ovan angiven bet.); jfr **OXE, STUT**, sbst.[1] *G1R* 1: 175 **(1523)**. Tiuren är aff Naturen ett käckt, stolt, mycket wredsampt och hetzigt Creatur, hans Styrkia är uthi Halsen, han kastar sitt Hufwud i Högden, och är altijd redo til Strijd. IERICI *Colerus* 2: 6 (c. **1645**). Här i Consistorio stod han som en tiur, wände sig icke engång till sin brudh eller swärmor. *ConsEcclAboP* 525 **(1661)**. Qvigor och Tjurar / Para sig i äng och dal. BELLMAN *(BellmS)* 1: 188 (c. **1775**, **1790**). Det finns inga beskedligare kråk än tjurar, bara man inte retar dem från början. SÖDERBERG *Främl.* 79 **(1903)**. Kort till växten, med bröst som en atlet och nacke som en tjur, var han en imponerande företeelse. MUNTHE *SMich.* 253 **(1930)**. Han blänger som en tjur på en köttmånglare (ilsket och hatfullt). HOLM *Ordspr.* 331 **(1964)**. — jfr **KORT-HORNS-, MJÖLK-, PROBER-, SEMIN-, SLAKT-, SOCKEN-, SPRING-TJUR** m. fl. — särsk.

a) i sådana uttr. som *taga tjur* l. *vilja ha tjur*, om ko l. kviga: bli betäckt resp. vara brunstig. Therföre bör ingen qwiga få taga Tjur, för än hon är fyra år. *PH* 6: 4805 **(1758)**. Kon vill ha tjur, är brunstig. DALIN

(1854). Kvigan .. hade nyss tagit tjur. MOBERG *Nybygg.* 37 **(1956).**

b) [jfr motsv. uttr. i t. *den stier bei den hörnern packen*, eng. *to take the bull by the horns*] i uttr. *taga tjuren i* l. *vid hornen*, oförskräckt (o. resolut) ta sig an l. angripa ngt, i sht ett problem l. en uppgift o. d. Nelsons plan var att först tillintetgöra .. *(danskarnas)* försvarslinie, ty han ville icke "taga tjuren i hornen" genom att börja norrifrån. KJELLGREN *DanmH* 153 **(1862).** Skulle jag .. djärft taga tjuren vid hornen och kasta mig ut i det okända! NYSTRÖM *NKina* **1**: 184 **(1913).**

2) i utvidgad anv., om hane av vissa större däggdjur; jfr **KALV**, sbst.¹ **I 1** *g*, **KO**, sbst.¹ *e*.

a) i fråga om större arter av (par- l. uddatåiga) hovdjur ss. antilop, elefant, flodhäst, giraff, hjort, myskoxe, älg m. fl. WESTE **(1807).** Beträffande skiljandet af könet, då man har elefanten framför sig, är man hänvisad uteslutande till betarnas form; tjurens betar äro tjockare än kons. HÖPKEN *Momb.* 65 **(1908).** Nu stod jag inför möjligheten att med samlingarna kunna införlifva .. en giraff, efter hvad det tycktes en tjur. SJÖSTEDT *Storv.* 588 **(1911).** Av de sista tio myskoxarna .. voro sex kor och fyra tjurar. WULFF *GrönlDagb.* 204 **(1917).** Buffel .. 3 (tjurar) .. Giraff .. 1 (tjur) Flodhäst .. 1 (ko) .. Eland .. 4 (2 tjurar, 2 kor). LAGERCRANTZ *SkandStorvOstafr.* 238 **(1930).** *(Grannen var)* skytt och älgjägare som kunde följa en tjur hur många mil som helst. WASSING *Dödgr.* 187 **(1958).** — jfr **BISON-, BUFFEL-, ELEFANT-, GAFFEL-, GIRAFF-, GNU-, JAK-, KAMEL-, NOSHÖRNINGS-, REN-, SEBU-, SPETS-, ÄLG-TJUR** m. fl.

b) (numera föga br.) i fråga om hane av val; jfr **OXE 3** *a*. FREDRICSON *Res.* 231 **(1940).**

c) (numera bl. mera tillf.) i fråga om (större) arter tillhörande sälsläktet, ss. valross, pälssäl, sjölejon m. fl.; jfr **OXE 3** *b*. Tjur och ko av pälssäl på Prebylowöarna. HANSTRÖM *SådDjur* 95 **(1935).** Eskimåerna lågo färdiga med sina spjut och vi siktade på var sin av de stora tjurarna. MACFIE o. WESTERLUND *Wasaw.* 260 **(1935).** Sjölejonungkarlarna .. ligger i skuggan vid en träddunge på säkerhetsavstånd från de stora tjurarna vid stranden. De bidar sin tid, snart kan en av dem vara herre på täppan. *Expressen* 26/3 **2000**, s. 12.

3) [efter amerik. eng. *bull*] (i vissa kretsar) i fråga om förhållanden på börsen (se **BÖRS**, sbst.² **2**): aktiemäklare l. spekulant som tror på l. räknar med (o. medverkar till) starkt stigande aktiekurs; jfr **HAUSSE-SPEKULANT.** Han var en av de mest smittande optimistiska "tjurar", som opererat på New-Yorks börs. SANDÉN *StålRom.* 190 **(1929).** I juni gick SEK ut med ett "tjur- och björnlån" som är knutet till index på Tokyobörsen. .. Det lånet vände sig både till tjurar och björnar. *DN* 27/11 **1986**, s. 18. Glöm det där med optimistiska tjurar .. och pessimistiska björnar .. på börsen. *VeckAff.* **2002**, nr 26–32, s. 8.

Ssgr (i allm. till **1**): **A: TJUR-BETE**, förr äv. **-BET. (tjur- 1555** osv. **tjure- 1546)** (numera bl. tillf.) bete (se **bete**, sbst.¹ **2**) avsett (enbart) för tjur(ar). *RA* I. 1: 486 **(1546).** *(Åkern är)* offte ofruchtsam och läggies igen till ängies bord, tiurbett, thernest till kalffvehage, koobett. *G1R* 25: 269 **(1555).** — **-BLOD. (tjur- 1806** osv. **tjure- 1650)** blod av tjur; äv. [efter ung. *bikavér*, av *bika*, tjur, *vér*, blod] oeg., om (viss typ av) starkt o. mustigt rödvin. *Hildebrand MagNat.* 188 **(1650).** Det .. välkända odlingsområdet ligger kring staden Eger *(i Ungern)*, med det berömda tjurblodet "Egri Bikavér". *Hufvudstadsbl.* 27/9 **2002**, s. 16. — **-FÄKTA.** [jfr **-fäktning**] (om utländska förh., mera tillf.) strida mot tjur; ss. vbalsbst. *-ande*, äv. konkretare: tjurfäktning. Tjurfäcktandet är Spaniorernas aldra högsta förnöjelse. *SvMerc.* 3: 1070 **(1753).** ÅKERLUND *Blanco-Fombona Guldm.* 309 **(1930).** — **-FÄKTARE**, m.//(ig.). (om utländska förh.) person som (yrkesmässigt) utövar tjurfäktning; jfr **-fäkterska** o. **matador, pikador.** AGRELL *Maroco* 2: 293 **(1799, 1807).** Till yrket var han tjurfäktare, närmare bestämt toreador. ADELBORG *VVärld.* 33 **(1943).** Ssgr (om utländska förh.): **tjurfäktar-**, äv. **tjurfäktare-arena.** tjurfäktningsarena. *VFl.* **1906**, s. 104. **-kadrilj.** jfr **kadrilj 3.** BERG *Spanskt* 58 **(1915).** — **-FÄKTERI**[1004] l. [0104]. (numera bl. mera tillf. om utländska förh.) tjurfäktning. Se på et Tiur-fäkteri i det Swenska Toledo: Där ser I unge will-tiurar. DALIN *Arg.* 2: 332 **(1734, 1754).** *Expressen* 12/1 **2003**, s. 53. — **-FÄKTERSKA**, f. (om utländska förh.) kvinnlig tjurfäktare. *SvD* 31/8 **1931**, s. 11. — **-FÄKTNING. (tjur- 1734** osv. **tjure- 1687)** (om utländska förh.) ss. nöjesarrangemang utövad kamp mellan tjur o. tjurfäktare; jfr **-fäktare, -fäkteri, -fäkterska.** *OSPT* **1687**, nr 2, s. 8. I Spanien brukas tjurar till tjurfäktningar, wid hwilka de ilskna djuren retas och .. stickas ihjäl af personer, som dertill äro enkom öfwade. BERLIN *Lsb.* 47 **(1852).** Ssg (om utländska förh.): **tjurfäktnings-arena.** arena varpå tjurfäktning utövas. ZILLIACUS *Mar.* 29 **(1890).** — **-FÖRENING.** (förr) om lantbruksförening vars medlemmar hade tillgång till o. ansvarade för underhåll av gemensamt ägd(a) avelstjur(ar); jfr **-station** o. **tjurhållnings-förening.** *LAHT* **1890**, s. 13. Sveriges lantbruksförbund framhåller att de tjurföreningar som ännu finns kvar använder tjurar som fyller högre krav än vad lantbruksstyrelsen föreskriver. *PropRiksd.* **1969**, nr 98, s. 4. — **-GALEN.** om ko l. kviga: brunstig. VERELIUS 36 **(1681).** *(Han)* påpekade .. att två kor voro tjurgalna; så att båda tjurarna måste ut i kväll. BENGTSSON *Lustg.* 200 **(1953).** — **-GESTALT.** (mera tillf.) gestalt (se d. o. **3** *b* slutet) l. skulptur i form av en tjur. Från de öppna fialerna kring tornen nedblicka väldiga tjurgestalter. HAHR *ArkitH* 252 **(1902).** — **-HALS.** hals av l. på tjur; äv. oeg. l. bildl., om kort o. bred l. kraftig hals (t. ex. hos person); jfr **-nacke.** ARETZIUS hos BILLING *Hipp.* 89 **(1836).** På bordets ena sida var framsatt en stor, helkokt skinka ock en ofantlig tjurhals, ock mitt emellan dessa tronade en större julkaka. *Landsm.* V. 7: 17 **(1891).** En ung herre, snyggt klädd .. mycket korpulent, med en tjock tjurhals och röd hy. LUNDBERG-NYBLOM *Serao Luftsl.* 201 **(1892).** — **-HETSNING.** (förr) om ss. nöjesarrangemang anordnad hetsning l. strid mellan hund o. tjur. ARNELL *Smith Hill* 1: 148 **(1829).** Pitbull-terriern framavlades på 1800-talet för att brukas vid bland annat tjurhetsning. *Expressen* 24/7 **1999**, s. 7. — **-HORN.** horn från l. på tjur. En urtidskonstnär tog en gång ett tjurhorn och satte det på fötter och sjöng runor öfver det. HEIDENSTAM *Folkung.* 1: 22 **(1905).** — **-HUD. (tjur- 1667** osv. **tjura- 1555–1631 tjure- 1554–1781)** jfr **hud**, sbst.¹ **2.** *KlädkamRSthm* **1554** K, s. 9 a. En tjurhud kännetecknas .. av att kärnan, ryggpartiet av huden, är tunt, medan hals- och bukpartierna äro kraftigt utvecklade. *Form* **1934**, s. 146. — **-HUND.**

(förr) om (för ändamålet speciellt framavlad) hund som användes vid tjurhetsning; jfr **bulldogg**. SERENIUS P 1 c (1734). Det gifves till antalet sju .. sjelfständiga urformer *(av hundar)*, nemligen: hushunden, silkeshunden, taxen, jagthunden, vindthunden, tjurhunden och nakna hunden. *TIdr.* 1881, s. 44. — **-HUVAD.** (numera bl. tillf.) tjurskallig; äv. om ngt sakligt. NORDFORSS (1805). Med artighet är jag tjurhufvad tillräckligt för att gå min egen gata. LUNDGREN *Res.* 185 (1851). Hela detta krig hade från sin första början varit en profkarta på de mest tjurhufvade missgrepp, som kunnat begås. JANSON *Abr.* 325 (1901). — **-HUVIG.** (†) tjurskallig. Erik en god gosse .. men ganska tjurhufviger. FEDHOLM hos DAHLGREN *Herrgårdssl.* 288 (1822). BJÖRKMAN (1889). — **-HUVUD.** (**tjur-** 1734 osv. **tjure-** 1728–1735) **1)** huvud av l. på tjur; äv. om ngt som liknar l. erinrar om sådant huvud. En Penis ytterst i stierten *(på drönare)* .. skapad som et tiuru-hufwud *(sannol. felaktigt för tiure-)* med horn. TRIEWALD *Bij* 17 (1728). ÖSTERGREN (1958). **2)** [uppfattas av modern språkkänsla ss. hörande till **tjura**, v.²] bildl., i fråga om tjuraktigt sinne(lag); särsk. (o. numera nästan bl.) om person: tjurskalle (se d. o. **2**). *VDAkt.* **1735**, nr 21. Men Åslund, som var ett stort tjurhuvud och aldrig lät resonera med sig, hade *(osv.)*. NORDSTRÖM *Sven* 60 (1929). Ssgr: **tjurhuvud-**, äv. **tjurhuvuds-haj**. *zool.* till **-huvud 1**, om haj (som i ä. zoologisk systematik fördes till ordningen Cestracionidae) av ordningen Heterodontiformes, omfattande (släktet hornhajar av) familjen Heterodontidae; i sht i pl., om denna ordning l. familj. Tjurhuvudhajar .. Cestracionidæ, med karakteristiskt format, tjurliknande huvud. *SvUppslB* 12: 306 (1932). *NE* 8: 304 (1992). **-konservatism**. till **-huvud 2**: tjuraktig konservatism. ODELSTIERNA *JärnM* 496 (1913). — **-HÅLLARE.** person som håller (se **hålla**, v.¹ **24** *e*) (avels)tjur; jfr **-hållning**. HEDENSTIERNA *Jönsson* 15 (1894). Från och med fettisdagen 1959 slipper kreatursägarna i Arvidsjaur frakta sina kossor lång väg för att komma till narmaste tjurhållare. *DN(B)* **1959**, nr 43, Bil. s. 2. — **-HÅLLNING.** hållning (se d. o. **1** *c*) av (avels)tjur; jfr **-hållare**. *Uppl.* 2: 96 (1903). Tjurhållningen har ibland ombesörjts af den största ladugårdsägaren i byn, men oftast har den gått i tur mellan grannarne. HELLSTRÖM *NorrlJordbr.* 545 (1917). Ssg (†): **tjurhållnings-förening**. tjurförening. *SD(L)* 25/3 **1902**, s. 4. — **-KAGG.** (†) kastrerad tjur; jfr **kagg**, sbst.¹, o. **-oxe**. Primo: 1 oxa waldh, och 1 tiwrkag. *KyrkohA 1920–21*, s. 261 (1525). — **-KALV.** kalv av hankön. Will tu at Koen skal blifwa medh en Tiurkalff, så bindt .. *(tjurens)* wänstra Testiculum, men binder tu hans högra .. fåår .. *(kon)* en Qwigokalff. IERICI *Colerus* 2: 8 (c. 1645). — **-KAPITÄL.** *byggn.* kapitäl som kröns av dekor i form av två tjurhuvuden. HAHR *ArkitH* 25 (1902). — **-KNABB.** (†) ung (o. tjock) tjur; jfr **knabb 3**. LIND 1: 694 (1749). — **-KNYPPEL.** (†) ung tjur; jfr **knyppel 4**. *BoupptRasbo* **1710**. Dock achtas, at Tjurknyplarne ei i Fåfållan får, genom bestigning eller stångande skada de unga qwigor. DAHLMAN *SundhB* 36 (1743). — **-KÖTT.** (**tjur-** 1734 osv. **tjure-** 1600–1622) (numera bl. mera tillf.) kött från tjur; jfr **nöt-kött 1**, **ox-kött 1**. *HovförtärSthm* **1600**, s. 94. *(På den baskiska restaurangen)* tillreder kocken .. tjurkött från de många tjurfäktningarna i regionen. *DN* 16/4 **2000**, Resor s. 5. — **-LIK**, adj. som liknar en tjur; som har utseende l. egenskap(er) som förknippas med en tjur. I sjelfva verket var det någonting trotsigt och tjurlikt hos dessa klippor, som *(osv.)*. WESTER *UngPol.* 98 (1901). Han höll huvet lite framåtlutat och nacken tedde sej tjurlik och hotande under det kortskurna, stripiga håret. SANDGREN *Furst.* 20 (1962). — **-LINJE.** (i fackspr.) om grupp av till härstamningen enhetliga individer av en avelstjur; jfr **linje 7**. *SvVäxtförädl.* 1: 642 (1951). — (3) **-MARKNAD.** [efter amerik. eng. *bull market*] (i vissa kretsar) marknad (se d. o. **2**) med starkt stigande aktiekurs(er), kraftig ”haussemarknad”. Den senaste uppgångsperioden har varit den klart längsta och starkaste under den sjuttonåriga tjurmarknaden: drygt tre och ett halvt år. *SvD* 6/9 **1998**, s. 31. — **-MATERIAL.** (i fackspr.) material (se **material**, sbst. **1** *c*) l. bestånd av tjurar (för avel). *BtRiksdP* **1904**. 9Hufvudtit. s. 11. På varje station läggs nu upp ett mindre lager av djupfryst sperma, avsett för elitkoparningar .. Givetvis användes denna specialreserv endast för gruppnena parningar i syfte att få fram tjurmaterial. *SDS* 11/12 **1965**, s. 18. — **-MODER.** (i fackspr.) avelsko varifrån (avels)tjur härstammar. *LB* V. 1: 68 (1907). Betydligt större inflytande få de hondjur, som utväljes till tjurmödrar, då de genom sin hanliga afkomma få sina afkastningsegenskaper öfverförda på ett betydligt större antal individer. *LAHT* 1913, s. 347. — **-NACKAD.** som har tjurnacke; särsk. oeg. l. bildl.; äv. om sinnelag l. egenskap l. inställning o. d.: hårdnackad; jfr **-skallig**. Med tjurnackad envishet vända Velamshyttemännen ryggen åt alla nya idéer. KOCH *GudVV* 1: 97 (1916). En plattnäst och tjurnackad jätte, vars eleganta kostym satt som ett korvskinn, tradde fram. FREDRICSON *Res.* 273 (1940). — **-NACKE.** nacke på tjur; äv. bildl. l. oeg., om kort o. kraftig nacke hos människa; jfr **-hals**. MOLIN *SSkr.* 451 (1897). Jim Cox kände strax igen karlen på hans breda axlar och den runda tjurnacken. JANSON *CostaN* 2: 55 (1910). Banderilleros som .. planterade sina flaggprydda pilar i den grova blödande tjurnacken. SIWERTZ *Sel.* 2: 56 (1920). — **-OXE.** (†) tjur som kastrerats efter inträdd könsmognad; jfr **-kagg**. *BtFinlH* 4: 190 (1563). Ar .. Bätre at nådige herren låter Tiur Oxarne blifwa i bland andra Oxar jnsatte på Ågerup. *AgerupArk.* Brev 8/7 **1754**. BECKMAN *DaNorOrdb.* 24 (1907). — **-PANNA. 1)** panna på tjur; särsk. oeg. l. bildl., om mycket bred (o. låg) panna hos människa. Den, som kom först, var en undersätsig man med tjurpanna och grofva handleder. SÖDERBERG *Mörkn.* 35 (1907). **2)** (numera föga br.) i fråga om sinnelag: tjurskallig; jfr **-skalle 2**. Du har ett så vackert hufvud med en liten tjurpanna; därför har du fått din vilja fram! STRINDBERG *Kronbr.* 43 (1902). LAGERBORG *Ord* 402 (1945). Ssg (†; till **2**): **tjurpanne-förstånd**. förstånd som kännetecknas av tjurskallighet. BRINKMAN o. ADLERSPARRE *Brevväxl.* 237 (1834). — **-PES**, äv. **-PESE.** (**tjur-** c. 1730 osv. **tjure-** 1698–1926) (numera bl. i skildring av ä. förh.) penis från tjur; särsk. om torkad sådan penis använd ss. piska (jfr **-piska**). *ApotT* **1698**, s. 59. En del gubbar snarkade kraftigt och av hjärtans lust *(under gudstjänsten)*, till dess att ”spögubben” väckte dem med tjurpesen. LEVANDER *Brottsl.* 185 (1933). — **-PISKA.** (förr) piska tillverkad av torkad tjurpenis; jfr **-pes** o. **tjure-basare**. STAGNELL *Risbast.* D 1 b (1755). Gif honom fem och tjugu rapp af tjurpiskan.

ALMQVIST *TreFr.* 2: 169 (1842). — -PREMIERING. (i fackspr.) premiering (se **premiera 1** *b*) av tjur. Vid tjurpremiering inom Stockholms län .. uppvisades 51 tjurar. *LAHT* 1887, s. 332. — -RING. nosring på tjur. *SDS* 14/3 1895, s. 4. — -RUSA. [jfr **-rusning**] 1) i mer l. mindre bildl. anv.; särsk. *sport.*: rusa (se **rusa**, v.[1] 1) fram på ett sätt som liknar en tjur. *IdrBl.* 1935, nr 18, s. 2. Jörgen Augustsson tjurrusade i första halvlek – kom bättre till sin ratt i den andra. *SvD* 4/7 1974, s. 22. Nu väntar jag bara på att sädesärlan skall .. tjurrusa fram och tillbaka. *DN* 15/5 1984, s. 17. 2) *ekon.* om aktiekurs: hastigt öka l. stiga i värde; jfr **tjur**, sbst.[2] 3. De europeiska börserna tjurrusade i den inledande handeln och steg med i genomsnitt drygt 4 procent. *DN* 8/4 2003, Ekonomi s. 13. — -RUSNING. [jfr **-rusa**] 1) rusning på sätt som liknar en tjur; särsk. (o. numera vanl.) i uttr. *göra en tjurrusning*; jfr **rusning 2**. *IdrBl.* 1935, nr 4, s. 12. *(Löparen)* replikerade med en tjurrusning genom kurvan till ledningen. *DN* 10/8 1975, s. 20. Trots att Ausonius har särskilda restriktioner lyckades han .. efter ett toalettbesök göra en tjurrusning in i personalens pentry. *SDS* 23/5 1995, s. A6. 2) [möjl. bildl. anv. av 1]; jfr **run**, sbst.[1], o. **rusning 3** samt **tjur**, sbst.[2] 3. Sommarens tjurrusning på aktiemarknaderna har en illavarslande överensstämmelse med mönstret från sommaren 1987. *SDS* 15/8 1989, s. 16. 3) om handlingen l. verksamheten att (ss. del av nöjesarrangemang) rusa l. springa (utmed gata) tillsammans med rusande (uppretad l. hetsad) tjur. Populäraste och mest spektakulära inslaget under festveckan *(i Pamplona)* är tjurrusningen, el Encierro, varje morgon. *Expressen* 9/7 1991, s. 6. — -SFINX. (numera bl. tillf.) sfinx med (vingad) tjurkropp. *(Guden)* Adar är tjur-sfinxen, Nirgal lejon-sfinxen. TEGNÉR *Niniv.* 98 (1875). — -SINT. (†) som har tjuraktigt (se d. o. 1) sinnelag, styvsint. Ombytet är altför känbart, när man från de glättige och belefvade Fransoser kommer bland plumpe och tiursinte Engelsmän. WALLENBERG *(SVS)* 2: 134 (1769). Envisa och tjursinta bönder. LARSSON I BY *GGodTid.* 112 (1941). — -SKALLE. (vard.) om person l. djur: tjuraktig l. tjurig; ofta ss. nedsättande tillmäle; jfr **-huvud 2** o. **skalle**, sbst.[3] 3 *h. Din tjurskalle!* ALMQVIST *Lad.* 22 (1840). Klári är envis, en riktig tjurskalle, och hon ger sig inte förrän hon får sin vilja fram. OLZON *Föídes FiskKattG* 145 (1936). — -SKALLIG. tjuraktig l. tjurig; äv. i substantiverad anv.; jfr **-huvad**, **-huvig**, **-hövdad 2**, **-sint**. ÖoL (1852). Jag är af Panzornas slägt, som allesammans äro tjurskalliga, och säga de en gång udda, så blir det udda. LIDFORSS *DQ* 2: 606 (1892). Avledn.: **tjurskallighet**, r. l. f. förhållandet l. egenskapen att vara tjurskallig. LILJECRONA *RiksdKul.* 329 (1840). — -SOT. (†) om sjukdom som yttrar sig i starkt stegrad könsdrift hos ko. DANNSTRÖM *Hering* 120 (1848). Franssossjukdom, Nymfomani och Tjursot, med anledning deraf att brunsten ofta återkommer. LUNDBERG *HusdjSj.* 131 (1868). VENNERHOLM o. SVENSSON 391 (1892). — -STATION. (i fackspr.) station som håller avelstjur(ar); särsk. om (av myndighet godkänd o. kontrollerad) station i vilken tjursperma produceras o. lagras för artificiell inseminering av ko(r); jfr **-förening** o. **semin-station**. *LB* V. 1: 97 (1908). Att .. *(Enköpings)* tjurstation kunde utbyggas att betjäna upp till c:a 20 000 kor. *UNT* 3/3 1947, s. 13. — -TIGA. (numera bl. mera tillf.) envist l. tjuraktigt tiga. BENEDICTSSON *FruM* 402 (1887). I "det gamla gardets sal" .. pratas det .. aldrig, ty där sitter man och tjurtiger, tankande argt om hvarandra såsom rivaler till nästa lediga bokförarebefattning. ÖBERG *Kont.* 213 (1909). *SAOL* (1973). — -UPPFÖDARE. person som (yrkesmässigt) föder upp tjur(ar); jfr **-hållare**. LUNDGREN *Adams Shardik* 166 (1977). — -ÄMNE. (numera bl. tillf.) om hankalv som betraktas ss. ett ämne till en god avelstjur. Har jag om wåren lagt på något Tjurämne, så har han fådt dij hela sommarn. BRAUNER *Bosk.* 34 (1756).

B (†): TJURA-HUD, se A.

C (†): TJURE-BASARE. tjurpiska. Effter Gregorius .. bewijste sigh wara oskyldigh, bleff hans Åklagare Asterius slagen medh Tiurebasare, och sedan förwijst i Elende. SCHRODERUS *Os.* 2: 162 (1635). — -BETE, -BLOD, -FÄKTA, -HUD, -HUVUD, -KÖTT, -PES, se A.

Avledn.: TJURAKTIG, adj. som är utmärkande för l. erinrar om en tjur(s): ståndaktigt envis l. orubblig l. halsstarrig; ihärdig. LIND 1: 1478 (1749). *(Porträttet)* är för mycket smickradt och borde se mera tjuraktigt ut. *3SAH* 5: 209 (1890). Herr Pettersson betraktar med tjuraktig ihärdighet spaken. FORSSLUND *MänVing.* 70 (1932). Avledn.: **tjuraktighet**, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara tjuraktig. NORDFORSS (1805). — TJURIG, adj.[1] 1) (numera bl. tillf.) som har utseende som förknippas med en tjur. Han hade ett brett, tjurigt huvud med snaggigt hår. LAGERKVIST *OndSag.* 105 (1924). 2) [uppfattas av modern språkkänsla ss. hörande till **tjura**, v.[2] 1] tjuraktig; äv. i bildl. anv., om ngt sakligt. WESTE (1807). Skulle *(fiske)*spödelarna vara omöjliga att skilja åt .. *(kan man)* värma upp hylsan över en låga. I de flesta fall plägar med dylik behandling de mest tjuriga tappar släppa. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 13 (1925). Gottfrids tjuriga tystnad hade bragt Bohm till ursinne. HELLSTRÖM *Storm* 311 (1935). Har man energi och är tjurig så hinner man mycket under ett liv. MADSÉN *Hel.* 142 (1955). 3) [uppfattas av modern språkkänsla ss. hörande till **tjura**, v.[2] 2] grinig (se d. o. 1 *b*) l. sur l. vresig l. butter o. d. *ArkNorrlHembygdsf.* 1922, s. 11 (c. 1830). Sade någon .. att det han målade inte var bra, så blef han på fullaste allvar stött och kunde då vara vresig och tjurig i månadtal. NORDENSVAN *Figge* 28 (1885). Avledn.: **tjurighet**, r. l. f. till **2**, **3**: egenskapen l. förhållandet att vara tjurig. WESTE (1807).

TJUR *ɕu⁴r*, sbst.[3], r. l. m. (MÖLLER (1807) osv.) ((†) n. LoW (1911)); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-ar**; äv. **TJÖR** *ɕœ⁴r*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. (**kjur** 1762 (: Tallkjur). **kjör** (**kiö-**) 1724–1762 (: Tallkjör). **tjuder** 1905. **tjur** (**tiu(h)-**) c. 1645 (: Grantiur) osv. **tjör** (**tiö-**) 1716 (: TiörIsen) osv. **tjörn** (**tiö-**) 1732–1743) *Anm.* **1:o** Formen **tjörn** är möjl. sg. best. av **tjör**. **2:o** I RUDBECK D. A. *Atl.* 3: 685 (1698) förekommer ordet sannol. på grund av missuppfattning ss. översättning av gr. *θύρσος*, stav; jfr **gran-tjur 2**. Den angivna bet. ungt barrträd är oriktig. [sv. dial. *tjur, tjör, tjor*; jfr fvn. *tjǫrr* (pl. *tyrvir*), svärd; sannol. till den stam som äv. föreligger i **TJÄRA**, sbst.] om mörk o. (mycket) kådrik o. hård ved (bildad till följd av tryck på o. kraftig förvedning av den sida av gren l. stam som är vänd mot marken) i lutande l. krokigt växande barrträd; äv. dels: barrträd l. virke med tjur, dels i utvidgad l. oeg. anv., om bildning (särsk. i fråga om is l. bergart o. d.) som

har en med tjur överensstämmande konsistens l. struktur o. d.; numera nästan bl. ss. förled i ssgr. BROMAN *Glys.* 3: 757 **(1724)**. Tiorn eller Tiur är intet annat än trädet af tall, som wuxit wid eller uti kiärr, dock ej med rak stam utan lutande, på hwilket träd den undra sidan är hårdare. *VetAH* **1740**, s. 221. Tiur af horn eller trä. JUSLENIUS 200 **(1745)**. Jag är hård likt furans tjur, / som mot nordan vätter. KARLFELDT *FridVis.* 53 **(1898)**. Å tallen hindrar ett rikligt kådflöde rötskadors uppkomst .. Det bildas s. k. tjur .. i hvilken rotan saknar förmåga att uthreda sig. *SkogsvT* **1907**, s. 173. När man *(vid skidtillverkning)* fått till tjuren, så att den kan bojas, utan att man behöver torka ämnet *(osv.)*. *SkrHVSamfU* XXVIII. 3: 120 **(1933)**. — jfr **BLOD-, GRAN-, TALL-TJUR.**

Ssgr: **TJUR-BILDNING.** bildning av tjur; särsk. konkret(are). Virkets slagning .. orsakas .. antingen av normal beskaffenhet eller av mera abnorm, såsom tjurbildningar. *HbSkogstekn.* 106 **(1922)**. — **-GRAN.** gran på vilken tjur bildats; jfr **-tall.** Tiur-granar .. wäxa på sidland mark och äro ej mycket quist-rike .. och äro de bäste til bygnad, gärdsel och stör. *SamlRönLandtbr.* 3: 325 **(1779)**. — **-IS.** (†) om hård l. kompakt is(bildning). Hagelstenarne store som Musqvett-kuhlor .. warandes the ganska hårde och faste, som then starckaste TiorIsen af watn. BROMAN *Glys.* 1: 364 **(1716)**. Så länge någon ijs åhr behollen inan effter, så blir den yttre ijsen bestandig torr tiuhrijs, men så snart det åhr bestält förvanlar han sig till våt tooijs. POLHEM *ESkr.* 3: 263 **(c. 1719)**. — **-SKIDA.** (förr) skida tillverkad av tjur. BALCK *Idr.* 3: 16 **(1888)**. Tjurskidor, det var bra don, ty sedan de vid tillverkningen insmorts med tjära, behövde de aldrig mer vallas. *PåSkid.* **1940**, s. 352. — **-TALL.** jfr **-gran.** ROTHOF 545 **(1762)**. Då en tjurtall anträffas i skogen, fälles den stundom icke genast, utan afyxas på hvardera sidan om den utåtböjda delen af det blifvande skidämnet. BALCK *Idr.* 3: 16 **(1888)**. — **-VED.** om den ledningsvävnad l. ved i gren l. stam som består av tjur l. i vilken tjur bildats; äv. om ved(stycke) av tjur; ofta mer l. mindre liktydigt med: tjur. LUNDELL **(1893)**. Rikligast slog fisket till klara och lugna nätter efter solvarma dagar .. och försiggick vid skenet av på ett vanligt brandjärn brinnande tjurved. *Rig* **1937**, s. 162. Jaså, tjurveden nöp fast timmersvansen redan. Nå, yxan då, och dit med fällkilen. CARLSSON *Oxnöset* 150 **(1947)**.

Avledn.: **TJURIG,** adj.[2] om barrträd: som är försedd med l. består av tjur; hård l. seg l. kådrik o. d.; äv.: som liknar tjur, som har utseende l. struktur o. d. som förknippas med tjur. Portfjällets Halle-art .. är hopgyttrad i vågiga och tjuriga massor, som merendels gå perpendiculärt i ziczac form. *VetAH* **1818**, s. 140. Så mycket som möjligt bör man undvika qvistiga, fetfuriga och tjuriga bräder *(till likkistor)*. *AHB* 117: 46 **(1883)**. Så länge vändskivan gjordes av trä utgick man om möjligt från ett stycke tjurig gran, al eller björk med en naturlig vridning. MOBERG *JordbrMek.* 35 **(1989)**. Allt virke förvaras i rätt temperatur. Trä kan ju till exempel bli tjurigt när luften är för torr. *ICAKurir.* **1995**, nr 45, s. 15.

TJURA, v.[1], se **tjudra.**

TJURA ɕu^{3}ra^{2}, v.[2] **-ade**; äv. (numera nästan bl. i Finl.) **TJURAS** ɕu^{3}ras^{2}, v. dep. vbalsbst. **-ANDE.** (**-a** **1740** osv. **-as.** dep. **1749** osv.) [avledn. av **TJUR,** sbst.[2]] (vard.)

1) vara obändigt trotsig l. envis l. motsträvig; äv.: (resolut) sätta emot l. hålla igen o. d., särsk. i uttr. *tjura med ngt*; äv. oeg. l. mer l. mindre bildl., om växt; förr äv. om häst, i uttr. *tjura på bettet*, se **BETT 8.** LIND **(1749)**. Hvad är det åt Staaff? Tjurade han med manuskriptet på Striden för att Nordan skulle komma först. STRINDBERG *Brev* 4: 220 **(1884)**. Besvärligast att trötta *(vid fiske)* är sådan lax, som slår sig på att tjura. Han går ned mot bottnen och ställer sig med huvudet ned och stjärten upp. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 189 **(1925)**. Julrosor gillar inte att flyttas så ofta. Då tjurar de med blomningen. *ICAKurir.* **1996**, nr 44, s. 19.

2) vara tvär l. surmulen; särsk.: förebrående (o. moltigande) sura (på grund av upplevd kränkning l. oförrätt l. missnöje o. d.). BELLMAN *(BellmS)* 4: 50 **(1769)**. Det allra ringaste, som är honom till misshag, vållar att han hela dagen går och tjurar samt synes ond, förtörnad och bister. AHNFELT *HofvLif* 3: 138 *(i hondl. fr.* **1799)**. Hvad står du nu och tjurar för och ser sur ut som om du svalt ett glas vinättika. HEDENSTIERNA *Jönsson* 129 **(1894)**. Nu ville Tord inte vara med utan kröp undan i ett horn och tjurade. SIWERTZ *Sel.* 1: 13 **(1920)**. Snäll och duktig var det, tjurade Bartel. Jag vill inte alls vara snäll och duktig. HOLMSTRÖM *Tetzner Skepp* 24 **(1943)**.

TJURAKTIG, se **tjur,** sbst.[2] *avledn.* — **TJURBAST,** se **tibast.**

TJURHÅLLA, v. **-höll, -hållit, -hållen**; förr äv. **TJURHÅLLAS,** v. dep. vbalsbst. **-ANDE.** [sv. dial. *tjurhållo*; ssg av **TJUR,** sbst.[2], l. sv. dial. *tjur*, tjuder (se **TJUDER,** sbst.[1]) o. **HÅLLA,** v.[1]] (vard.) länge o. tjuraktigt kvarhålla (ngt). WESTE **(1807)**. Han sitter .. och läser eller rättare tjurhåller .. just den tidning, som han ser att andra vill läsa. SJÖBERG *SthmHeml.* 59 **(1844)**.

TJURIG, se **tjur,** sbst.[2, 3] *avledn.*

TJURING ɕu^{3}riŋ^{2}, r.; best. **-en**; pl. **-ar.** [sv. romani *tjuring* (RIDDERSTAD *Somv.* 1: 436 **(1851)**), sv. slang *tjuring* (*Kvosorgrobbar* 12 **(1902)**); jfr nor. romani *kjuro*; av romani *ćuri*, till den rot som äv. föreligger i sanskr. *kṣurī*, kniv] (starkt vard.) kniv. Så har min tjuring tungspetsen något för hvass. *Sue ParisMyst.* 272 **(1844)**. Det var en feg hund hon hade, fast Steffe råkade köra tjuringen i den också. STENBERG *Rapport* 100 **(1969)**.

TJUSA ɕu^{3}sa^{2}, v. **-ade**, äv. (numera bl. i vitter stil) **tjuste**; äv. (numera bl. i vissa trakter; i bet. **2 b**) **KUSA** ku^{3}sa^{2}, v.[2] **-ade.** (pr. sg. **tjus** LPETRI *4Post.* 6 b **(1555)**; **-ar** LILLIENSTEDT *Vitt.* 264 **(c. 1675)** osv.; **-er** LPETRI *Wijgd.* C 2 b **(1538)**, WoJ **(1891)**. — ipf. **-ade** KELLGREN *(SVS)* 4: 316 **(1783)** osv.; **-te** RÅLAMB *Reso* 47 **(1658, 1679)** osv. — sup. **-at** BAAZIUS *Upp.* E 3 a **(1629)** osv.; **-it** *Gal.* 3: 1 *(NT* **1526)**, LPETRI *Wijgd.* C 4 a **(1538)**; **-t** PERICI *Musæus* 1: 213 b **(1582)** osv. — p. pf. **-ad** ÖSTERLING *Larops.* 5 **(1724)** osv.; **-at,** n. JWOLLIMHAUS *Ind.* E 9 d **(1652)**; **-t** PALMCHRON *SundhSp.* 207 **(1642)** osv.). vbalsbst. **-ANDE, -ERI,** (se *avledn.*), **-NING** (se d. o.); **-ARE** (se *avledn.*), **-ARINNA** (se *avledn.*), **-ERSKA** (se *avledn.*). (**kjus- (kius-, -sz-, -w-) 1538–1873. kus- 1526** osv. **ky(y)s- 1620–1746. tjus- (tiu-)** *c.* **1696** osv.) [fsv. *kiuso* (ipf. pl. *koro*, p. pf. *kusin*, *korin*, *kyster*), välja ut, förtrolla; jfr sv. dial. *kuso*, trolla; jfr ä. d. *kyse*, (för)trolla (varav d. *kyse*, skrämma), fvn. *kjósa*, välja (ut), got. *kiusan*, mlt. *kêsen*, fht. *kioson* (t. *kiesen*); till den rot som äv. föreligger i gr. γεύομαι, smakar, njuter, sanskr. *jōṣati*, smakar, njuter, älskar. — Jfr **KESA,** v.[1], **KOR,** sbst.[3], **KORA, KOSMA, KURFURSTE, TJUSIG,**

TJUSNING m. fl.]

1) (†) med besvärjelse(r) o. d. utsätta (ngn l. ngt) för trolldom l. magi, utöva trolldom osv. (på ngn l. ngt). Han tryllar och kiwser thet arma creaturet. LPETRI *Wijgd.* C 2 b (**1538**). Menniskiorna .. hempnas på trollpackor, som the meena them kwsat haffua. BAAZIUS *Upp.* E 3 a (**1629**). Thet är wist, at alle Hedningar wid alla sina widskepelser, signerij och .. kiusande .. hafwa altijd uprepat tre gånger the orden, som *(osv.)*. LINDESTOLPE *SuurbrFr.* 8 (**1718**). Likaledes förstå .. *(trollen)* att .. kusa folk och fä, att i luften tillskicka dem trollskott eller sjukdom, och på deras sinne och handlingar öfva ond inflytelse. HYLTEN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 19 (**1863**). KAMPE *Träl.* 26 (**1907**). — jfr **FÖRTJUSA**.

2) [i förbleknad anv. av **1**]

a) med blick o. d. behärska l. kontrollera; äv.: betvinga; äv. övergående i bet.: bedöva l. söva l. hypnotisera; äv. dels i p. pf. i adjektivisk anv., dels med saksubj. KEMPE *Graanen* 76 (**1675**). Så lindra mig dän swåra Sårg åg smärta / Såm kiuser Tungan min mitt i sitt tal. *LejonkDr.* 254 (**1687**). Thet hade wäl skedt *(att branden spritt sig)*, om icke en wisz man hade strax kiusat elden. SCHERPING *Cober* 2: 45 (**1737**). LINNÉ *GenMorb.* 16 (**1763**; *i p. pf.*). Vetenskapen at tjusa Ormar, har ifrån uråldriga tider blifvit utöfvad i Italien och Africa. *VetAH* **1778**, s. 101. *(Sjökaptenens maka)* såg nu mot den blånande rymden .. som hade hon med kärlekens längtan velat tjusa hans skepp från de klippor, för hvilka hon fruktade att det blifvit ett rof. RUNEBERG *(SVS)* 7: 81 (**1836**). Det finns ormar som tjusa sitt rof när de fått det i sigte. BORJESSON *Brödr.* 25 (**1861**). — jfr **ORM-TJUSA** o. **ELDS-TJUSANDE**.

b) (numera bl. mera tillf.) förvända l. inverka på (ngn l. ngns sinne(n) l. sinnesorgan (ss. syn l. hörsel o. d.)); äv.: locka i fördärv l. dåra; äv. dels med saksubj., dels utan obj. Hoo haffuer kusit idher athi icke skullen lydha sanningenne? *Gal.* 3: 1 (*NT* **1526**; *Bib. 1917*: dårat; *Bib. 1999*: förhäxat). Fannen har så kiust tin öron, att du witnar orätt emot predikanten. *HarnösDP* **1693**, s. 80. Sjö-röfweriet .. förswarades ur sådana skäl, som ehuru falska och bedrägeliga i sig sjelfwa, likwäl gjorde tilfyllest, at kjusa i så dunkla tider. BOTIN *Hem.* 1: 2 (**1755**). Det gällde för honom att driva ut satan med djävulen och inte låta sig kusas, luras, skrämmas eller övertalas. HÖIJER *RödaFanor* 112 (**1980**). — jfr **FÖRTJUSA**.

c) locka (o. förleda) (ngn) l. väcka (ngns) begär, charma; äv. speciellare: förföra; äv. närmande sig l. övergående i *d*; äv. i mer l. mindre bildl. anv.; äv. utan obj. AAANGERMANNUS *VtlDan.* 593 (**1592**). Det förbigångna är en vacker Mätress, som öfvergifvit oss .. det tilkommande en Gat-Nymph som kjusar i mörkret och som visas på dörren när hon följt hem. KELLGREN *(SVS)* 5: 267 (**1793**). Sedan .. *(Augustus)* tjusat Soldaten genom skänker, Folket genom lifsförråd .. steg han småningom högre, drog åt sig den makt, som tillkom Senaten. KOLMODIN *TacAnn.* 1: 8 (**1833**). *(Han)* tjusade en konsthandelsänka, som han gifte sig med. PAULI *Ungd.* 150 (**1925**).

d) lustfullt tilltala l. betaga; särsk. gm skönhet l. behag på ett fängslande l. bedårande l. stimulerande sätt påverka (ngn l. ngns sinnen); äv. om ljud (särsk. ton(er) l. musik) l. om ngt som ses l. om ngt som känns vid beröring o. d.: på ett angenämt l. behagligt l. intagande sätt inverka på (ngn l. ngns sinne(n) l. sinnesorgan), trollbinda; äv. dels i p. pr., dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; jfr *c*. SERENIUS F 4 a (**1734**). *(Lunden)* var bevaxt med .. tjusande vackra trädslag. ALMQVIST *VSkr.* 5: 48 (**1817**). Genom öppna fönstret, Foll mitt tjusta öga på en moder, Blomstrande och skön och sjuttonårig. BRAUN *Knut* 23 (**1847**). Sigrid Arnoldson .. tjusar med sina härliga toner skaror af andaktigt lyssnande åhörare. *Idun* **1890**, s. 337. — jfr **FÖRTJUSA** o. **ALL-, SINNES-TJUSANDE**. — särsk. (numera föga br.) glädja l. entusiasmera (ngn); i sht ss. p. pf.: berörd l. betagen l. förtjust. THORILD *(SVS)* 1: 151 (*c.* **1785**). Hvarje blick hans öga skickar, / Lockar tacksamhetens tår; / Rörd och tjust af dessa blickar, / Sjelf den trumpne glädtig går. BELLMAN *(BellmS)* 2: 153 (**1791**). Du dag af saknad .. / Själ af min själ och anda af min anda, / I den jag åter tjuses, åter ler. BORJESSON *E14Son* 52 (**1847**). Jag är inte någon talare, och jag skulle bli mycket tjusad om min svåger Agamemnon ... ville vara .. så innerligt god och hjelpa mig litet i det predikamentet! HEDBERG *Hel.* 27 (**1865**). Under sommaren stodo i skyltfönstren damer i florstunna silkesjumpers .. medan herrar i vita segelbyxor .. tjusta lyssnade till sången av villiga utombordsmotorer. SIWERTZ *Varuh.* 122 (**1926**).

Särsk. förb.: **TJUSA BORT**[10 4]. (†) till **2**: med stimulerande l. behagfull o. d. förmåga driva bort (ngt); äv.: på angenämt l. stimulerande sätt inverka på (ngt). Et samljud börjar nu af många strängars tal, / .. Mitt öra tjustes bårt af denna söta lek. NORDENFLYCHT *(SVS)* 2: 403 (**1759**). Hwilken ledsam färd / .. det skall wara / För .. *(vännerna)* som sakna er, / Hwars sällskap annars skulle tjusat bort / Den tröga resans ledsnad och beswär. HAGBERG *Shaksp.* 3: 47 (**1848**). — **TJUSA TILL**[10 4]. **1)** (†) till **1**: gm trolldom locka (ngn l. ngt) till sig. På Mickelsmesso-natten .. är det, som Lappar och Nordlänningar kjusa skogsfoglen till sig. HYLTEN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 441 (**1864**). **2)** till **2** *c*: (lyckas) charma (ngn); förvrida huvudet på (ngn). Om man inte ä' så schangtil i syna som du .. så har man dock tjusat till en huspiga i ett grosshandlarhus. JOLIN *Ber.* 5: 144 (**1881**). I varje fall levde hon så länge att hon hann tjusa till den italienske kommendanten. HEDBERG *BleknBrud.* 222 (**1951**).

Ssgr (till **2**): **TJUS-FULL**. (numera bl. mera tillf.) som tjusar, förtrollande; jfr **tjusnings-full**. ENVALLSSON *Az.* 7 (**1793**). Grönskäggiga Necken, med kjusfull makt / Hors harpan i flodgrottan slå. STAGNELIUS *(SVS)* 4: 378 (*c.* **1815**). — **-KRAFT**. (i sht i vitter stil) (ngns l. ngts) kraft att tjusa, förtrollande kraft; särsk. i fråga om ngns utstrålning l. personlighet; jfr **tjusnings-kraft**. FAHLCRANTZ *Schiller Fiesko* 146 (**1821**). Rörande är det att .. läsa hennes veklagan över sin brist på skönhet och tjuskraft. WITTROCK *EKey* 314 (**1953**). — **-MAKT**. (numera mindre br.) (ngns l. ngts) makt att tjusa, förtrollande makt; jfr **tjusnings-makt**. ATTERBOM *SDikt.* 2: 167 (**1814**). Musikens och skönhetens tjusmakt. *Scott Wav.* 128 (**1855**). Han tycktes vara övertygad om sin oemotståndliga tjusmakt över kvinnor. HEDENVIND-ERIKSSON *OrB* 134 (**1924**). — **-ORM**. (†) om (skaller)orm som anses ha förmåga att med blick kontrollera l. hypnotisera sitt byte; särsk. i jämförelse. *Lyceum* 2: 214 (**1811**). Det ligger någonting

av tjusorm i blicken. något av den lede frestaren. *SvD(B)* 13/2 **1927**. Söndagsbil. s. 5. — **-VILLA**. (†) tjusande synvilla l. inbillning, bländverk. THORILD *(SVS)* 1: 70 **(1784)**. Skulle ej vänskapen äga det gemensamt med kärleken, at den gör alla stånd lika? .. Nej. Herr Pastor! Denna tjusvilla tilhör blott kärleken ensamt. EURÉN *Kotzebue OkSon.* 63 **(1794)**. *SDS* 2/6 **1901**, s. 4. — **-ÖGON**. (†) **1)** ögon med fängslande l. förförisk blick. Maken till hennes svarta silkeshår och hennes svarta tjusögon. CARLÉN *Ensl.* 3: 209 **(1846)**. **2)** om växten Veronica chamaedrys Lin., teveronika; jfr **fansögon**. RIETZ 741 **(1866)**.

Avledn.: **TJUSARE**, m.//ig. **1)** (†) till **1**: person som utövar trolldom, häxmästare. *IndSvec.* E 8 a **(1641)**. AHLMAN o. FORSMAN **(1885)**. **2)** [i förbleknad anv. av **tjusare 1**] *a)* till **2** *a*: ormtjusare; numera bl. i ssgn **orm-tjusare**. At han icke skal höra kiwsarens röst, beswariarens then wel beswaria kan. *Ps.* 58: 6 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1999*: ormtjusaren). Många gånger har det hänt, att tjusare blivit stungna och dödade av sina egna ormar. HEDIN *Pol* 1: 313 **(1911)**. *b)* (†) till **2** *b*: person som gm trollkonster o. d. förvänder synen på ngn, trollkarl. Gycklaren är en kiusare, och wänder med sijn Gerningz behändigheet Synen på åskodaren. SCHRODERUS *Comenius* 241 **(1639)**. *Linc.* Mmm 2 b **(1640)**. *c)* till **2** c: charmör l. förförare. OELREICH 66 **(1755)**. Vore jag pietist, så skulle jag vara rädd för Strauss värre än för Belzebub själv, ty det är en tjusare. TOPELIUS *Dagb.* 4: 102 **(1839)**. Det retade väl den vane tjusaren i honom att en kvinna .. hade vägrat att ge vika en enda tum för honom. THUNBERG *HemBorg* 177 **(1934)**. jfr **flick-**, **kvinno-**, **pig-**, **tjej-tjusare**. *d)* [numera nästan bl. med försvagad agentiell innebörd. med mer l. mindre verbal bet.] till **2** *d*: om ngn l. ngt som gm skönhet l. flärd bedårar; numera bl. ss. förled i ssgn **tjusar-kung** MEURMAN **(1847)**. Ssgr: **tjusar-**, äv. **tjusare-blick**. (numera bl. mera tillf.) till **tjusare 2** *a*: fängslande l. hypnotiserande blick. HAGBERG *Shaksp.* 8: 24 **(1849)**. *(Kung Eriks)* tjusarblick på en gång förstelnar och tilldrager. CAVALLIN o. LYSANDER 2: 113 **(1861)**. Ni ock blef bränd af den der tjusarblicken. DAHLGREN *Moreto* 5 **(1873)**. *SAOL* **(1973)**. **-förmåga**. (numera mindre br.) till **tjusare 2** *c*: tjusningsförmåga. *SvT* **1852**, nr 17, s. 2. Armfelts .. glänsande, yppiga personlighet, utrustad med en ovanlig tjusareförmåga .. har bländat så många. STAVENOW *G3* 100 **(1901)**. **-glans**. (†) till **tjusare 2** *d*: glans som bedårar. Men när åldern engång snö på min hjessa strör, / Då kringsväfven, som nu, själen med tjusarglans, / Att den Gamle sin afton / Må till morgon förvandlad se. ATTERBOM *SDikt.* 1: 125 **(1807)**. **-konung** l. **-kung**. (om ä. förh.) till **tjusare 2** *d*: ss. smeksam benämning på Gustav III. CRUSENSTOLPE *Mor.* 4: 3 **(1841)**. Tjusarkungen på sin sockel .. har säkert aldrig varit mer tjusad än denna dag då drottning Elisabeth kom till Sverige. *SvD(A)* 9/6 **1956**, s. 8. **-lock** (skämts.) till **tjusare 2** c: (speciellt friserad) hårlock som förför. BLOMBERG *Landk.* 6 **(1922)**. Den tjusarlock som de unga pojkarna brukade låta falla ner i pannan befanns vara farligt attraktiv. *SvD* 3/6 **1998**, s. 13. — **TJUSARINNA**, f. (†) om vacker l. behagfull o. förförisk kvinna; jfr **tjusare 2** c, **tjuserska 2** *b*. WESTE **(1807)**. En Indisk flicka äger i sin växt en vällustig vekhet .. *(så)* att en främling sällan förmår emotstå dessa tjusarinnor. PALMBLAD *HbGeogr.* 1: 83 **(1826)**. ADELSKÖLD *Dagsv.* 1: 245 **(1898)**. — **TJUSERI**, n. verksamheten l. egenskapen att tjusa. **1)** (†) till **1**: trolldom. *Linc.* L 5 b **(1640)**. **2)** till **2** *a*: numera bl. i ssgn **orm-tjuseri**. **3)** (†) till **2** *b*: gyckleri, taskspel. FLORINUS *Voc.* 90 **(1695)**. — **TJUSERSKA**, f. kvinna som tjusar. **1)** (†) till **1**: kvinna som utövar trolldom, häxa. En signerska, kiuserska, trollkona. *Linc.* Ggg 3 c **(1640)**. DALIN **(1854)**. **2)** till **2**. *a)* ormtjuserska; jfr **tjusare 2** *a*. DALIN **(1854)**. Anna-Therese Eyvindsdottir, dansös och tjuserska, hade varit tvungen att lämna Atlas hemma, hennes afrikanska klippyton hade snuva. *Expressen* 18/2 **1996**, s. 26. *b)* vacker l. behagfull o. förförisk kvinna; jfr **tjusare 2** c o. **tjusarinna**. *Phosph.* **1811**, s. 7. En beslöjad tjuserska i Teheran lyckades lura besparingarna av 18 ensamma ungkarlar genom att locka dem att fria och sedan försvinna med pengarna till hemgiften. *DN* 28/8 **1995**, s. A18. jfr **all-**, **man-tjuserska**.

TJUSBAST, se **tibast**. — **TJUSERI**, **TJUSERSKA**, se **tjusa** *avledn.*

TJUSIG ɕɯ³sig², adj. **-are**. adv. **-T**. [avledn. av **TJUSA**]

1) (numera bl. mera tillf.) motsv. **TJUSA 2** *a*, *b*, *c*: som tjusar, tjusande; särsk.: som är spännande l. fascinerande; äv.: förförisk. *AB* 29/9 **1898**, s. 4 (*i teaterrecension*). Det var ju tjusigt att flyga fram över dessa stora .. ytor, det var livet. *IdrBl.* **1928**, Julnr s. 31. *(Affärsinnehavarens)* tjusiga blick var som sirap. HELLSTRÖM *Malmros* 101 **(1931)**. Har ni varit med i riktig närkamp? Var det inte tjusigt? SILFVERSTOLPE *Boleslawski* o. *Woodward PolskRytt.* 51 **(1933)**. Ämbetsmän och dylika som antingen ej velat bilda familj eller redan voro gifta, men av en eller annan anledning funnit att kamratlivet var tjusigare än äktenskapet. ENGSTRÖM *Nak.* 334 **(1934)**. Hon fröjdade sig innerst över spänningen att leka med en lögn, som var så tjusig som denna. ARONSON *Medalj.* 144 **(1935)**. Sådana tjusiga saker du skulle få att berätta för dina barnbarn. LANGLET *La Varre Guld* 105 **(1937)**.

2) motsv. **TJUSA 2** *d*: som är (oemotståndligt) tilltalande att se l. höra; osedvanligt elegant l. stilig l. snygg l. vacker o. d.; stundom äv. övergående i bet.: snofsig. Inte är han så tjusig som du, bror lilla. *Idun* **1894**, s. 37. En tjusig karl med sitt skönlockiga hår och sin svajiga halsduk. BERGMAN *Skyar* 72 **(1936)**. Göteborg är en tjusig sommarstad. *GHT* **1944**, nr 146, s. 4. En tjusig syn ... en sann fröjd för ögat ... sa han när han passerade lasten av spritdrycker. HESSLIND *Sista* 63 **(1974)**. Hon .. stod steget bakom mamma Stenman som hette något tjusigt: Vanessa Teresia. BRUNNER *SvVill.* 136 **(1987)**. Det är ju jävligt lätt att .. slänga ur sig en massa tjusiga paroller hela dagarna, sa Birger. KARNSTEDT *Gnistsk.* 60 **(1990)**.

Avledn. (till **2**): **TJUSIGHET**, r. egenskapen l. förhållandet att vara tjusig. *Skådebanan* **1908**, nr 1, s. 9. En så raffinerad tjusighet, en så öm, silkesmjuk smeksamhet *(i rösten)* mot språkets mest obetydliga adverb. ESSÉN *HustrFörfl.* 38 **(1913)**. Han måste ideligen påminna sig hur han såg ut, vara som en av Skrattars där de nu stod eller halvlåg i beundran för hans tjusighet. *BonnierLM* **1954**, s. 596.

TJUSNING ɕɯ³sniŋ², r. l. m. l. f.: best. **-en**; pl. **-ar**. (**kjus-** (**kiu-**, **-w-**) **1639–1811** (: kjusningskraft). **tiuss- 1670**. **tjus-** (**tiu-**) **1626** osv.) [vbalsbst. till **TJUSA**]

handlingen l. verksamheten att tjusa.

1) (†) motsv. **TJUSA 1**: trolldom, häxeri. TIDERUS *GrLat.* 43 (**1626**). Truldom, (kiwsningar, Trollredhe) *(fördrives)* medh uphängde saker på halsen, såsom och med ordet, Beware osz Gudh. SCHRODERUS *Comenius* 198 (**1639**). Recept emoot Truldom och Kiusning. HILDEBRAND *MagNat.* 104 (**1650**). Nills .. bekiände sigh hafua Måns Jönssons hustru misstänckt för tiussningh, och att hon .. *(har)* ther igiönom fördärfuat hans häst. *VDAkt.* **1670**, s. 164. Kan jagh det ingalunda taga för någon förblandelse, kiusning eller spökerij, myckit mindre för någon wahntro. UHIARNE *2Anl.* 117 (**1702**). LINDFORS (**1824**).

2) motsv. **TJUSA 2**.

a) (starkt) hypnotiserande l. bedövande inverkan på ngn l. ngt; äv.: sövande verkan; numera nästan bl. ss. senare led i ssgn **ORM-TJUSNING**. Hans luftkrets är uppfylld af giftig tjusning, sådan man beskrifver den hos vissa ormar i de heta länderna. CRUSENSTOLPE *Mor.* 1: 258 (**1840**). *(Adelaide)* skulle lika litet *(som Eva)* kunnat motstå ormens argumenter och tjusning. PALMBLAD *Nov.* 4: 192 (**1851**). På divanerna sutto .. munkar och sjöngo i rytmiskt gungande takt .. Rytmens tjusning söver dem, de låta icke störa sig. HEDIN *ErövrTibet* 349 (**1934**).

b) (starkt) fängslande o. fördärvlig l. farlig l. bedräglig lockelse; äv. (o. numera i sht) i försvagad anv.: spännande l. fascinerande l. skrämmande lockelse; äv. om spännande osv. sinnesförnimmelse(r) l. upplevelse(r) o. d. *(Läsaren)* tycker sig, under inbillningskraftens tjusning, vara med på resan. LINNERHIELM *2Br.* VII (**1806**). Med minnet af din fader .. skall du bli stark att motstå farligt lockande tjusningar. BREMER *Fad.* 107 (**1858**). *(Över dalsänkan)* föra tvenne broar, och från dem ser man med rysande tjusning ned i den svarta afgrunden. VISING *Span.* 136 (**1911**). Uppmärksamheten vid ratten har för ett ögonblick slappnat i fartrusets tjusning. *SvMotT* **1927**, s. 988. Olyckligtvis ligger det en underlig pervers tjusning i onda gärningar. *Ashton-Wolfe OndTjusn.* 7 (**1931**). Golf är en sport där det omöjliga kan inträffa: däri ligger en del av dess tjusning. SELANDER *Pegas.* 228 (**1937**, **1950**). Tjusningen i arbetet låg i folks entusiasm. *DN(A)* 23/9 **1964**, s. 21.

c) (osedvanligt) magnetisk l. förförisk dragningskraft; särsk. i fråga om personlighet l. utstrålning; stundom äv. närmande sig l. övergående i *d*. Så stals hans hierta bort, och han i kiusning föll. KOLMODIN *QvSp.* 1: 143 (**1732**). Oskulden uti din blick / Kjusning i mit hjerta tände. LENNGREN *(SVS)* 2: 109 (**1794**). Den karlen har en demonisk tjusning, man har svårt att bli honom kvitt. ZTOPELIUS i *Konstnarsbrev* 1: 40 (**1855**). En kvinna kan mycket väl utöfva tjusning utan att ha den minsta charme. *SD(L)* **1910**, nr 246, s. 3. Kvinnligt väsen och kvinnlig skonhet hade för honom en oemotståndlig tjusning. *3SAH* LIV. 2: 26 (**1943**).

d) oemotståndlig o. bedårande l. hänförande l. lustfull skönhet l. behagfullhet; äv. om (känslan l. tillståndet av) vällust l. njutning l. förtjusning i samband med sådan(a) sinnesförnimmelse(r) l. upplevelse(r) o. d.; äv. konkretare, om ngt som bereder vällust l. njutning; jfr *c*. Men dröj *(o sol)* uti din fart; min tjusning dig besvär. KELLGREN *(SVS)* 2: 11 (**1780**). Hvad är ock verldens ståt, och tjusningar och nöjen, / Mot jollret af ditt barn. WALLIN *(SVS)* 1: 184 (**1805**). Hon sjöng till honom de ljufligaste sånger, och vaggad af tjusningar lutade han sitt hufvud mot hennes knän. BREMER *Pres.* 353 (**1834**). Då jag tänker på tjusningen af de öppna sjöarne och den början de grönskan och majluften. RUNEBERG *(SVS)* 9: 157 (**1849**). I kvinnoporträtten .. låter han lätt sin fantasi bedåras av den yttre apparitionens tjusning. ESTLANDER *11Årt.* 2: 162 (**1921**). Det var för mig en underbar tjusning att gå jämsides med det strömmande vattnet under de svala valven i halvdagern. LAGERGREN *Minn.* 6: 200 (**1927**). Men vad som var den största tjusningen *(med livet på herrgården)*, var den trohjärtade vänlighet man ronte från värdfolkets sida. MALMBERG *StyckVäg* 13 (**1950**). — jfr **SINNES-TJUSNING**.

Ssgr (till **2**): **TJUSNINGS-FULL**. (numera bl. tillf.) tjusfull. THORILD *(SVS)* 6: 58 (**1781**). Allt närmare kommer stridens tumult, / det låter så sällsamt tjusningsfullt, / hur gerna jag der ville vara. STURZEN-BECKER 5: 171 (**1844**, **1862**). SAXÉN *FinSång.* 2: 53 (**1892**).
— **-FÖRMÅGA**. (numera bl. tillf.) förmåga att tjusa; jfr **tjusar-förmåga**. *(Hancock)* tror, till följe af egna och andras iakttagelser, att det .. icke finnes någon tjusningsförmåga hos ormarna. NILSSON *ÅrsbVetA* **1831**, s. 51. LANDBERG *Fredsorg.* 85 (**1928**). — **-KRAFT**. (i sht i vitter stil) tjuskraft. THORILD *(SVS)* 1: 12 (**1777**). Lyckliga kunna alla årstider vara, men en egen tjusningskraft har våren. WIKNER *Pred.* 29 (**1866**). — **-MAKT**. (numera mindre br.) förtrollande makt; jfr **tjus-makt**. Hvad äger denna man för hemlig tjusningsmakt, / Att så förblinda dig? REMMER *Tart.* 13 (**1820**). JENSEN *Mickiewicz Tad.* 154 (**1898**).

TJUT *ju⁴t*, n.; best. **-et**; pl. **=**. (förr äv. **ti-**) [fsv. *thiut*; till **TJUTA**]

1) motsv. **TJUTA 1**, om djurs tjutande; i sht konkretare, om enskild akt av tjutande. Vlfwens tiut. SIGFRIDI L 3 a (**1619**). Den länge hört småfågel pipvackert kvittra, / vill garna höra tjutet af uf. FRÖDING *Gralst.* 78 (**1898**). Hela natten strök .. *(hunden)* under ihärdigt tjut runt om gården. LAGERLÖF *Troll* 2: 99 (**1921**). Med det sista tjutet förkunnar spillkråkan att den slagit ner i något av favoritträden. *DN* 15/11 **1992**, s. C16. — jfr **GLÄDJE-, HYEN-, RÄV-, SJAKAL-, VARG-TJUT** m. fl.

2) motsv. **TJUTA 2**, om människas tjutande; i sht konkretare, om enskild akt av tjutande; särsk. motsv. **TJUTA 2** *a*, om (häftig o. högljudd) gråt. SAHLSTEDT (**1773**). Kolsvarta Lik-paulunen gungar floden fram, / Vid rök och dam / Och gastars tjut. BELLMAN *(BellmS)* 1: 262 (*c.* **1785**, **1790**). Eva gaf till ett tjut att väcka döda. WAGNER *Norrt.* 8 (**1908**). *(Barnens gråtande)* blev .. uppvisning i böl och tjut. GUSTAF-JANSON *Ang.* 252 (**1967**). — jfr **BARDA-, GALL-, GLÄDJE-, ILL-, INDIAN-, KLAGO-, KRIGS-, OKVÄDINS-, RYSS-, SEGER-, STRIDS-TJUT** m. fl.

3) motsv. **TJUTA 3**, om starkt o. ihållande ljud; förr särsk.: dån l. buller l. brus l. larm. Nederst ur klippornas djup ett tjut tre gånger sig upphof. ADLERBETH *Æn.* 73 (**1804**). I midnattsstormens tjut och vrål / Han hörde andars tungomål. ARNELL *Scott Sjöfr.* 82 (**1829**). På äfventyr / En björn har vandrat ut; / Hans tomma mage honom bryr / Med buller och med tjut. SÄTHERBERG *Blom.* 1: 47 (**1841**). Det hemska tjutet af de .. tätt flygande projektilerna. *KrigVAH* **1885**, s. 228. Hissverket hämtade .. med gnissel och tjut upp en tunna, lastad med

stenstycken. LAGERLÖF *Holg.* 2: 94 (**1907**). Hennes röst drunknade i tjutet från motorn. *FemFinFörf.* 36 (**1974**). — jfr **SIREN-**, **STORM-TJUT**.

Ssgr, se **TJUTA** *ssgr.*

TJUTA *ɕu*^{3}*ta*^{2}, v. **-er**, **tjöt** *ɕø*^{4}*t*, **tjutit** *ɕu*^{3}*tit*^{2} (pr. **-ar** GYLLENIUS *Diar.* 209 (*c.* **1670**). **-er** *Jak.* 5: 1 (*NT* **1526**) osv. — ipf. sg. **tjöt** TRANÆUS *Medewij* 52 (**1690**) osv. **töd** MÖLLER (**1807**). **tö(ö)t** PETREIUS *Beskr.* 2: 90 (**1614**), MÖLLER (**1807**). — ipf. pl. **tjutade** BROMAN *Glys.* 1: 423 (**1729**). **tjuto** *SalWijsh.* 17: 19 (*öv.* **1536**). **tjöto** JGOXENSTIERNA 4: 28 (**1815**), *IllSvOrdb.* (**1964**). **tute** DAHLSTIERNA (*SVS*) 1: 55 (**1698**). **tuto** SCHRODERUS *Os.* 2: 550 (**1635**). **töte** PERINGSKIÖLD *Hkr.* 2: 302 (**1697**). — ipf. konj. **tööte** RUDBECKIUS *KonReg.* 403 (**1619**: tööte fram). — sup. **tjutat** *ÖstraHdDomb.* 6 (**1602**), ENGSTRÖM *Milst.* 204 (**1929**). **tjutet** TIALLMAN *Gr.* 212 (**1696**). **tjutit** GIESE *Sprachm.* 1–3: 285 (**1730**) osv. **tutit** PJGOTHUS *Pollio Fast.* 129 (**1614**), MÖLLER (**1807**). **tuttit** PPGOTHUS *Und.* A 3 a (**1590**)). vbalsbst. **-ANDE**, **-NING** (†, LIND (**1738**), *SAOL* (**1923**)); **-ARE** (se *avledn.*); jfr **TJUT**. (förr äv. **ti-**, **-w-**, **-th-**) [fsv. *þiuta*; motsv. a. d. *tjude*, nor. bm. *tjute*, fvn. *þjóta*, nor. nn. *tjota*; jfr fht. *diozan*, feng. *þēotan* (meng. *theoten*); sannol. av ljudhärmande ursprung. — Jfr **BETJUTA**, **DÖSS**, **TJUTON**]

1) om djur (i sht varg l. räv l. hund (i sht förr äv. uggla)): frambringa ihållande, entonigt, genomträngande (o. relativt starkt) ljud (i högt tonläge), yla; äv. med obj.; jfr **SKRIKA**, v. **2**. *SalWijsh.* 17: 19 (*öv.* **1536**). Öffwermåtan många wargar äro ther, huilka om wintertijd .. ofta sambla sigh på stora siögar och mycket tiuta. BOLINUS *Dagb.* 61 (*c.* **1674**). Så snart natten tilstundade, fingo wi höra et förskräckeligit tiutande och rytande af wilda och osz obekanta diur. *DeFoe RobCr.* 27 (**1752**). Ur dvalan väcktes ugglan opp / Och räfven tjöt på kullens topp. ARNELL *Scott Sjöfr.* 138 (**1829**). Då och då (*framträngde*) en gäll hvissling ute från heden. Folket sade, att det var ljungfogeln, som tjöt för lik. MELANDER *Läger* 50 (**1887**). I skogsbrynet .. tjuter en vildhund sin hemska klagolåt. ARMFELT *VildmPar.* 168 (**1920**). Ugglan tjuter. *StSvTyOrdb.* (**1989**). — jfr **ILL-TJUTA**. — särsk. i ordspr. o. ordspråksliknande uttr. samt i anv. som ansluter sig härtill; särsk. [jfr t. *mit den wölfen heulen*, eng. *to howl among wolves*, fr. *hurler avec les loups*] i (varianter av) uttr. *tjuta med vargarna*, anpassa sig till sin omgivning även om man tycker annorlunda o. d. Hoo som medh vlffuar boor han måste medh vlffuar tiutha. *SvOrds.* B 1 a (**1604**). After mycken oro wid juhltiden, får jag nu först respirera; den som har familia måste med wargarne tiuta, om han med dem skall lefwa. LINNÉ *Bref* I. 2: 330 (**1771**). Med vargar tjuter man och tråter med jurister. REMMER *Theat.* 1: 22 (**1812**, **1814**). Det tjuter allt af ulfven kommet är. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* **1880**). *SvHandordb.* 840 (**1966**).

2) om person: frambringa utdraget, entonigt ljud (som påminner om ett djurs tjutande); klaga (se **KLAGA**, v. **1**), jämra sig; äv. dels med obj. (särsk. ss. anföringsverb), dels bildl. Nw wäl j rike gråter och tiwter vtoffuer idher vselheet som idher offuerkom(*m*)a skall. *Jak.* 5: 1 (*NT* **1526**). Haffuer en warit beladder med ett ondt Samvet, han haffuer så böölat, brummat och tutit att hans grannar icke haffua kunnit hwijla sigh. PJGOTHUS *Pollio Fast.* 129 (**1614**). Nu mot den Högste / De ursint rasade och riste vapnen; / Och trotsande, med sammanstötta sköldar / Mot himlen tjöto hädelsen och hämden. JGOXENSTIERNA 4: 28 (**1815**). De reaktionära tidningarna tjöto aftonen efter talet ett lakoniskt: Ransa nästet! De menade universitetet. *GHT* **1897**, nr 263, s. 2. Efter nära en timmes dans återvände dervischerna till sina platser .. och förenade sina tjutande röster i ett enda, förskräckligt genom märg och ben gående ”Allâh-hû.” LAGERGREN *Minn.* 5: 124 (**1926**). Pastorn tar henne inte ifrån mig, hör pastorn det? tjöt han ursinnigt. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 6: 234 (**1935**). Jag körde .. Magnus och Brasses svordomsvisa för ungarna haromdan. De skrattade så de tjöt. *Expressen* 1/2 **2004**, Söndagsbil. s. 12. — jfr **FRAM-**, **GALL-**, **ILL-**, **STOR-**, **STORM-TJUTA**. — särsk.

a) (numera bl. mera vard.) gråta (häftigt o. högljutt); i ä. språkprov (i sht i förb. med likbetydande ord) stundom svårt att skilja från huvudmom.; jfr **BÖLA 3**. Att här skulle bliffue så monge änckior och fatige faderlöös barn, att theres gråått symptan och tiutande, skulle hwart hwes öffuer hela Swerige vpfylla. SVART *Gl* 18 (**1561**). Gråt intet Bror Mollberg, hvad hjelper du tjuter? BELLMAN (*BellmS*) 1: 136 (*c.* **1775**, **1790**). Hon tjuter alltid om morgnarna när hon varit onykter kvällen förut. SJÖGREN *TaStjärn.* 39 (**1957**). — jfr **STOR-**, **STORM-TJUTA**.

b) (numera bl. tillf.) sjunga högt o. illa. WESTE (**1807**). Man kunde hitta på något bättre än att gå och supa sig fulla och tjuta folksången och Marseljäsen. JAEKLUND hos MALMESTRÖM *JAEklund* 97 (**1884**).

c) i fråga om att medelst musikinstrument (i sht blåsinstrument) frambringa ljud (i sht musik); äv. i utvidgad anv., närmande sig l. övergående i **3**, om musikinstrument; jfr **SKRIKA**, v. **3** *e*. Du får fuller ett annat Horn att tiuta uthi. CELSIUS *Ordspr.* 1: 645 (**1708**). Ludrarna begynte til att tiuta. MÖRK *Ad.* 2: 363 (**1744**). Grälmakar Löfberg, gammal och van, / Vid Krogdörrn stod och blåste Dulcian, / Arbeta med fingrarna, prutta och tjöt, / Och näfven mot Krögaren knöt. BELLMAN (*BellmS*) 1: 259 (**1780**, **1790**). Rockens tjutande gitarrer. *DN* 2/7 **2002**, s. B2.

d) med ett av prep. *av* inlett adverbial som betecknar anledningen till tjutandet. *Tjuta av ilska, fasa, smärta, förtjusning, glädje, lycka.* Publiken formligen tjöt av hänryckning. *GHT* 7/12 **1897**, s. 3. Man tjöt av skratt och förtjusning över att de impopulära kineserna blivit dragna vid näsan. UGGLA *Haslund Jab.* 279 (**1932**). De fyllda läktarna tjuter av förväntan när kvällsshowerna öppnas av en vit Pegasus, komplett med vingar och en glittrande ryttare. *DN* 2/12 **2002**, s. D1.

3) i oeg. l. bildl. anv., med sakligt subj. l. opers.: ljuda starkt o. ihållande; i sht förr särsk.: dåna l. bullra l. brusa l. larma (se särsk. *a*, *c*); jfr **2** *c*. När stor kiöld är och hon skal börja sachta sigh och een står och lysnar skal en höra huru det tjuter på siön af thet at ijsen brakar. BUREUS *Suml.* 61 (*c.* **1600**). Hwem weet icke at säya om dhen faaslige Heckelfiellen i Island, hwilken vndertijden så förfärligen tiuter och låter, at och Inbyggiarne hålla dhen för dhe fördömdas Boningh. *RelCur.* 150 (**1682**). (*Vesuvius började*) at dundra, tjuta och kasta millioner stenar. BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 241 (**1771**). I rostiga hjulen det gnisslade och tjöt. JENSEN *Mickiewicz Tad.* 159 (**1898**). Omrörarna fräser, gasen pyr, pumparna tjuter. KARNSTEDT *Slamf.* 298 (**1977**). När han kommer

upp i skogskanten hör han bilen rivstarta och fara i väg med tjutande däck. *DN* 27/10 **1999**, s. A5. — särsk.

a) (†) i fråga om bullrande i ngns mage; jfr **KNORRA**, v.[1] **1** *c*, **KURRA**, v.[2] *d*, **SKRIKA**, v. **1** *e*. När thet är aff råå maat eller kåld, tå är j maghan tiutande och buller. BOLAVI 57 b (**1578**). Om man skall tiga när en menniskas inälfwor tiuta af swält, så far wähl wår ädla frihet. *Missförståndet* 15 (**1740**). Magen tjuter. THOLANDER *Ordl.* (**1872**).

b) i fråga om ljud av vind l. storm o. d.; jfr **GNY**, v. **1** *b*, **RYTA**, v.[2] **3** *a* *β*, **SKRIKA**, v. **3** *d*. En tjutande väderil. RUTSTRÖM *Schiller Röfvarb.* 120 (**1799**). Han tycktes Didos klagoröst / I vindens tjutning höra. STIERNSTOLPE *Blumauer* 2: 30 (**1814**). Det tjuter i tackel, det hviner i tåg. BÖTTIGER 1: 98 (**1856**). Hösten hade kommit på allvar, stormen tjöt genom gatorna och regnet piskade fönsterrutorna. SCHULZE *BöndSvFinl.* 261 (**1935**). — jfr **ILL-TJUTA**.

c) (numera mindre br.) i fråga om ljud av vatten i kraftig rörelse: brusa, dåna; jfr **RYTA**, v.[2] **3** *a* *γ*. Thet är hafzwågor, som gå tiutande och utbreda sitt hwijta swall. VERELIUS *Herv.* 145 (**1672**). Och bränningen tjuter vid darrande strand. SÄTHERBERG *Dikt.* 1: 185 (**1844**, **1862**). Den natten kommer cyklonen .. och sliter de uppveckade sjöarnas toppar till virvlande trasor och tjutande vattenskum. MARTINSON *Kap* 31 (**1933**).

d) i fråga om ljud av siren l. (ång)vissla l. mistlur l. larmanordning o. d.: ljuda entonigt o. genomträngande (i högt tonläge). Fabriksskorstenarna utsända sina första tunna rökslöjor; ånghvisslorna tjuta i skärande dissonans. *VFl.* **1913**, s. 8. Polisen har inte rätt att ingripa bara för att butikslarmet tjuter när en kund passerar. Det behövs ordentliga bevis. *GbgP* 11/11 **1994**, s. 6. Motorerna stannade, belysningen slocknade, mistluren tjöt i dimman. Uppskärrade passagerare ombord på "Mare Balticum" tänkte med fasa på "Estonia". *Expressen* 13/3 **1995**, s. 12.

Särsk. förb.: **TJUTA FRAM**[10 4]. jfr **framtjuta**. **1)** till **2** (*b*): tjutande l. högljutt framföra (ngt, särsk. sång l. psalm o. d.); jfr **böla fram 2**, **skrika fram 1**. The Skrymtare .. hafwa hållit före att thet war nogh, att man .. bölade eller tööte fram några Psalmer, antingen tanckarna woro tillstädes eller ey. RUDBECKIUS *KanReg.* 403 (**1619**). Han tjöt fram varenda stavelse. KOCH *Arb.* 227 (**1912**). **2)** särsk. till **3** *b*, *d*: tjutande draga fram. Den första effecten af detta (*åsk*)oväder var en detsamma förelöpande stormvind, hvilken tjöt fram i förfärlig heshet, och försatte den stilla nejden i en skräckfull verksamhet. GOSSELMAN *Col.* 1: 188 (**1828**). Ambulanserna tjuter fram. *DN* 12/6 **1994**, s. C3. — **TJUTA TILL**[10 4]. till **1**, **2**, **3**, om djur l. person l. sak: ge ifrån sig ett (kortvarigt) tjut; äv. opers.; om person äv. ss. anföringsverb; jfr **skrika till**. Än gol, än söng det, och än piskor smällde: / Än hördes skratt ur skogens gröna tält. / Än tjöt det till och vilda hundar skällde. *MarkallN* 2: 25 (**1821**). "Uppställning", tjöt han till, alldeles vild. BLOMBERG *Överg.* 170 (**1915**). Hunden tjöt till. *IllSvOrdb.* (**1955**). (*Flygplanets*) hjul tjuter till i betongbanan på Kennedyflygplatsen i New York. *DN* 6/12 **1987**, s. 39. — **TJUTA UT**[10 4]. **1)** till **2**. *a)* (numera bl. tillf.) högljutt framsäga l. yttra (ngt). Han stannade, knöt näfvarna och tjöt ut en hotelse. LAGERLÖF *Länk.* 128 (**1894**). *b)* högljutt ge uttryck åt (sinnesstämning, särsk. glädje l. ilska). När Sävehof krossade serieledaren Ystad .. blev det som på den "gamla" goda tiden igen. Nästan 900 åskådare tjöt ut sin glädje. *GbgP* 24/2 **1992**, s. 20. **2)** (numera bl. tillf.) till **2** *a*: gråta o. därigm förmå (ngn) att bege sig ut. Jag vill gråta öfver allting, jag vill ordentligt tjuta ut gubben. RUNEBERG (*SVS*) 6: 453 (*c*. **1850**).

Ssgr (till **1**; †. *Anm.* Ssgrna kan äv. hänföras till **tjut**): **TJUT-APA**. vrålapa; jfr **böl-apa**. *NF* (**1892**). *2NF* 32: 1188 (**1921**). — **-UGGLA**. ugglan Surnia ulula Lin., hökuggla. Tjut-Uglan .. som ofta förändrar sit ohyggeliga ljud. FISCHERSTRÖM *Mål.* 158 (**1785**). BRUMMER 55 (**1789**).

Avledn. (numera bl. tillf.): **TJUTARE**, i bet. **1** m.//ig., i bet. **2** r. l. m. HOLMBERG 1: 1042 (**1795**). **1)** till **2** (*a*): person som tjuter. Ni håller mig för en ohjelplig tjutare. RUNEBERG (*SVS*) 6: 457 (*c*. **1850**). Beli, en bland de "tjutare", som omgåfvo Fröj och Fröja under deras vistelse i Jotunheim. RYDBERG *Myt.* 1: 626 (**1886**). Solisten .. fick ta på sig rollen som ställföreträdande tjutare, snyftare och bölare, med eller utan elförstärkning, i kamp mot en orkester som inte precis utmärks av diskretion. *DN* 25/8 **2002**, s. B4. **2)** till **3**: föremål l. anordning som avger tjutande ljud; säkert anträffat bl. i ssgn **salvtjutare**.

TJUTON, äv. **TJUTEN**, n. (**-en 1751–1870**. **-on 1745–1906**) [sv. dial. *tjuten*, *tjuden*, *kjyden*; medelst det i bärnamn vanliga suffixet **-on** bildat till **TJUTA**; växten kunde användas till att tillverka visselpipor] (†) växten Angelica silvestris (Lin.) Hoffm., strätta; äv. om annan växt av släktet Angelica, i ssgn **STRAND-TJUTON**. LINNÉ *Fl.* nr 82 (**1745**). LYTTKENS *Växtn.* 515 (**1906**). — jfr **SKOGS-TJUTON**.

TJUV *çu*[4]*v*, äv. (numera i sht i vissa kretsar, vard. l. nedsättande) **TJYV** *çy*[4]*v*, m.//ig.; best. **-en**[40], i bet. **1** *f* äv. [32]; pl. **-ar** (*SvTr.* 4: 29 (**1522**: siöötiwffua) osv.) ((†) **-er** *G1R* 12: 8 (**1538**: Skogztiuffwer), *Petlin WägRyszlChina* 256 (**1667**: Tyfwerna)); förr äv. **TJUVER**, m.//ig. (**kiuf** (**-w-**, **-ff**) **1527** (: siökiwffua, *pl.*)–**1592**. **kyf** (**-iiy-**, **-ÿ-**, **-ff**) **1589–1808** (: kyfveri). **thiug-** i avledn. **1603** (: thiugeri) **tijf 1666**. **tjuv** (**thi(i)-**, **ti(j)-**, **-uu-**, **-w-**, **-f(f)**, **-f(f)w-**, **-fv-**) **1522** (: tiwffwæri) osv. **tjuver** (**ti-**, **-fu-**, **-fw-**), sg. **1590–1726**. **tjyfver** (**ti-**, **-fw-**) **1674** (: rofwetiyfwer)–**1906**. **tjyv** (**ti-**, **-ÿ-**, **-f(f)**) **1561** osv. **tyfwer 1681**. **tyv** (**-ÿ-**, **-f(f)**, **-u-**, **-w-**) **1547** (: tyuerii)–**1795**) [fsv. *þiuver*, *þyver*; motsv. fd. *tjuv*, *tjyv*, *tyv* (d. *tyv*), nor. bm. *tyv*, isl. *þjófr*, nor. nn. *tjuv*, got. *þiufs*, fsax. *thiof* (mlt. *dēf*), mnl., nl. *dief*, ffris. *thiāf*, fht. *diob*, *thiob* (mht. *diep*, *diup*, t. *dieb*), feng. *þēof* (eng. *thief*): germanskt ord av ovisst ursprung (jfr HELLQUIST *EtymOrdb.* (**1922**), EKBO *SupplHellquistOtr.* (*c*. **1990**)). — Jfr **AVTJUVA**, **DIFHÄNGARE**, **TJUFT**]

1) om person som olovligen sätter l. satt sig i besittning av ngt (i sht lös egendom, förr äv. ngn), person som stjäl l. har stulit; äv. oeg. l. bildl.; i sht förr äv. allmännare, utan särskild tanke på brottets art l. karaktär, om förbrytare l. brottsling l. skurk; förr äv. i förbleknad anv., om skälm l. usling l. lymmel. *Ta fast tjuven! Tjuven ertappades på bar gärning. Tjuvarna hade gömt stöldgodset i en gammal lada. Var Robin Hood en hjälte eller bara en simpel tjuv?* Tha haffd(*es*) och strax en tiwff ffram som het Iogan och war ffødd(*er*) j Scara hwilki(*n*) ssom haffde stulit nagre oxar och ssaalt j spanga

sokn. OPETRI *Tb.* 12 (1524). Oplästes källarswans .. suppliqve, i hwilken han beswärar sig öfwer Studenten .. *(som)* öfwerfallit honom och hans hustro med swåra skälso*(rd)* kallandes .. honom tyf och hans hustru hora. *ConsAcAboP* 7: 209 (1692). Stiäl någor en menniskia, och försätter, eller säljer henne, den Tiufwen fälles til dödsstraff. ABRAHAMSSON 799 (1726). En tjuf är solen, plundrar wida hafwet / Med dragningskraft; en erketjuf är månen, / Han stjäl sin bleka flamma ifrån solen. HAGBERG *Shaksp.* 7: 93 (1849). Tjuf och tjuf det skall du heta, du som stal min lilla vän. *JulIgen* 1: 15 (1865). En literär tjuf. SUNDÉN (1891). Små tjufvar till gossar tumla i damm / med benen bredt, med magen fram. HEIDENSTAM *Dikt.* 163 (1895). Det finns ett slags heder tjuvar emellan. SIWERTZ *Tråd.* 45 (1957). — jfr **BANK-, BARN-, BOK-, BOND-, BOSKAPS-, BRÖD-, BYXE-, DAG-, ERTS-, FICK-, FOLK-, FÄ-, GÅRDS-, HJÄRTE-, HUS-, HUSTRU-, HÄST-, HÖ-, HÖNS-, INBROTTS-, KLOSTER-, LANDS-, LIV-, LÖNN-, MED-, MÄNNISKO-, MÄSTER-, NATT-, NÅL-, PENNING-, PREBENDE-, PUNG-, REN-, RIKS-, ROCK-, ROV-, SILVER-, SJÄLA-, SJÖ-, SKOGS-, SMÅ-, STOR-, TIDS-TJUV** m. fl. — särsk.

a) i ett flertal ordspr. o. ordspråksliknande uttr. At the stora tiuffuarna vphengia the små. LPETRI *Kyrkiost.* 73 a (1566). Tilfälle gior tiufwen. GRUBB 481 (1665). Han är dhen störste tiufwen, som bortstiäl bondens hustru. TÖRNING 52 (1677). De förstå hwarandra, som twå tjufwar på en Marknad. RHODIN *Ordspr.* 13 (1807). Hvar och en är tjuf i sin näring. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). De små tjuvarna hänger man, de stora låter man löpa. *SvHandordb.* (1966).

b) i uttr. *full tjuv*, se **FULL**, adj. **6** *n α*, *liten tjuv*, se **LITEN 5** *a β* slutet.

c) (†) i uttr. *kronans* l. *konungens tjuv*, om person som stjäl l. stulit från kronan; jfr **KONUNGS-TJUV, KRONO-TJUV.** Att hann haffuer skielltth honnom i mest*(er)* Hendrichz giestebudh .. och skieller ähnu i thenne dagh honom för konugienns kiiyff och skiellm. *TbLödöse* 113 (1589). Der någon befunnes, som mehrhemelte inseglade papper fördrijstade sigh att missbruka, tagandes och brukandes falsche segel och nampn, den skall uthan all nåde derföre plickta som wår och Chronans tiuff. *RARP* 8: 247 (1660). *(Den vid tullen anställde)* som med Connivence och otrohet beträdes, til Tull Inkomstens undandöljande och försnillande .. *(skall)* som Cronones Tiuf .. dömmas, samt beläggas med så lång tids arbetande i Marstrand, som Otroheten finnes större eller mindre. *PH* 1: 598 (1724; *rättat efter orig.*).

d) [efter *1Tess.* 5: 2] i uttr. *som en tjuv* (förr äv. *som tjuven*) *om natten*, oförmärkt o. överraskande. Herrans dagh wardher kommande som en tiwff om natten. *1Tess.* 5: 2 (*NT* 1526). Innan ni veta af det är jag hos er; som en tjuf om natten skall jag stjäla mig på eder och sluta mig inom edra armar. *MoB* 2: 8 (1791). DALIN (1854: tjufven). En storstrejk kommer som en tjuf om natten, den kan aldrig förberedas. *SD(L)* 1904, nr 307, s. 1. Som en tjuv om natten kom yxmannen smygande och högg ner Målillas kommunala julgran. *DN* 10/12 1991, s. A5.

e) i fråga om lek, om person som föreställer tjuv; särsk. i uttr. *tjuv och polis*. HUBENDICK *FlickLek.* 13 (1879). Tjuf och polis. BRUHN *Lek.* (1899). Jag brukar leka tjuv och polis med min kompis Johan. *DN* 7/6 2002, s. B7.

f) [mojl. delvis eufemistiskt för djävulen; jfr det eng. uttr. *old* l. *ill thief*, djävulen] (vard., numera mindre br.) i sg. best., i l. ss. (lindrigare) kraftuttryck; jfr **RACKARE 7, TJUVINGEN.** Jag skall ta mig tjufwen läsa för honom om ortodoxien. *KyrkohÅ 1905*, s. 177 (c. 1833). Gamle Rettig var en gemytlig tysk af samma skrot och korn som sin landsman, bryggare Neumüller i Stockholm, samt begagnade alltid som uttryck: "tjyfven i mej". LINDAHL *SvMill.* 2: 249 (1898). Kusken var ovettig, men hvad tjyfven, man är väl bara en dödlig. ALVING *Brita* 15 (1904). Karlarna voro ute – tjyfven vet hvar. ENGSTRÖM *Hackl.* 85 (1913). Får jag se på det där *(tidnings)*klippet? .. Det är ju för tjyven en insändare. HAMMARLUND *SamtJord.* 134 (1971).

g) [möjl. med anslutning till uttr. *må hyvens* (se **HYVENS**)] (vard.) i gen. i adverbiell anv., i uttr. *må tjuvens*, må synnerligen dåligt l. illa. TRENTER *Eld* 36 (1949). Inför lördagens tävling i S:t Anton mådde Jonas tjyvens. Halsen krånglade på nytt och han hade svårt att komma i balans inför tävlingen. *SDS* 26/1 1986, s. 40. Hon mådde tjuvens, vi tittade in på Karolinska men det var okej, så vi åkte hem. *AB* 3/12 2000, Bil. s. 32.

h) (numera bl. mera tillf.) oeg. l. bildl., om djur som tillägnar sig ngt från andra djur l. från människor l. som förstör l. fördärvar ngt; särsk. ss. senare led i ssgr. Korpen är en tyran och tyff. *WijsaFoglArt* 19 (1623). Vi hafva visat, att lätja och bekvämlighet af vissa arter gjort tjufvar, som stjäla andras bon. REUTER *LägrDjSjälsl.* 2: 111 (1888). — jfr **BI-, FISK-, GRÅ-, HÖ-, HÖNS-, KORN-, MAJS-, PALM-, SKÅP-TJUV.** — särsk. (†) om tjuvbagge. BRANDER *NatH* 33 (1785). DALIN (1854).

2) [bildl. anv. av **1**] *trädg.* på växt (särsk. tobaks- l. tomatplanta): sidoskott (som stjäl näring), tjuvskott. De på stjelkarna qvarsittande långa tjufvarna *(på tobaksplantorna)* utmärkte försumlig skötsel eller okunnighet. TIDSTRÖM *Resa* 59 (1756). Dessutom bortskäras alla längre ned på *(tomat)*plantan .. framkommande frodigare skott, eller tjufvar. *HbTrädg.* 2: 108 (1872). Gamla mor Elna hade .. varit uppe sen fyra och samlat förklät fullt med gröna tjuvar. HAMMARLUND *SamtJord.* 11 (1971).

3) [bildl. anv. av **1**; jfr motsv. anv. i d., t. o. eng.] (numera mindre br.) om (bit av) brinnande ljusveke som faller ned på ljuset (o. bränner upp det i förtid), ljustjuv. LIND (1749). An rusade hon från rum i rum med ljussaxen, för att tugta ljusen, när långa nedhängande vekar eller tjufvar ville beröfva dem deras glans. BLANCHE *Tafl.* 2: 28 (1845). Granen tändes men tjuvarna fingo växa osnoppade på ljusen som osade mer än de lyste. NILSSON *HistFars.* 69 (1940). SPONG *Kråkn.* 35 (1963).

4) ss. förled i ssgr, i annan anv. än i **1–3**.

a) betecknande att ngt görs i smyg l. i förväg l. otillåtet (i vissa ssgr med mer l. mindre klar anslutning till **1**).

b) betecknande att ngt sker l. inträffar ofrivilligt l. oönskat.

c) med allmänt förstärkande l. nedsättande bet.

Ssgr (i allm. till **1**): **A: TJUV-ALARM.** tjuvlarm. *SvD* 3/8 1918, s. 6. — **-ART.** (**tjuv-** 1740–1885. **tjuve-** 1640–1768) (†) jfr **art 3** *a*. *Linc.* li 6 a (1640). Warder tiufkupan flyttad 1, 1/2 ja 1/4 mils wäg, linea recta,

glömmer hon på 14 dagar sin tiufwe art, då hon kan återbäras. LINNÆUS *Bijskjöts.* 19 (1768). AHLMAN o. FORSMAN (1885). — **-BAGGE.** *entomol.* skalbagge tillhörande familjen Ptinidae; särsk. om arten Ptinus fur Lin.; i pl. äv. om familjen; jfr **-bill** o. **borr-bagge, borr-bill, skåp-tjuv, tjuv 1** *h* slutet. *1Brehm* III. 2: 25 (1876). Vår allmännaste art *(av familjen Ptinidæ)* är vanliga tjuvbaggen (Ptinus fur Linné), som man kan möta praktiskt taget överallt inomhus .. där den angriper .. matvaror, pälsverk, böcker, frön, konserverade grönsaker, tobak och ladervaror. *DjurVärld* 3: 214 (1963). *NE* (1995; *om familjen*). — **-BALK,** se **B.** — **-BAND.** (**tjuv-** 1786 osv. **tjuva-** 1906) (numera mindre br.) tjuvliga; jfr **band,** sbst.[2] *a*. *AdP* 1786, s. 152. Lika fattigt som på internationellt kända mästertjuvar synes det förindustriella Sverige ha varit på verkliga, välorganiserade tjuvband. LEVANDER *Brottsl.* 26 (1933). *StSvTyOrdb.* (1989). — **-BEN.** (**tjuv-** 1908 osv. **tjuva-** 1620) **1)** (numera bl. tillf.) till **1**: ben (se **ben,** sbst.[1] **I 1**) från tjuv; särsk. om sådant ben ss. bärare av övernaturliga egenskaper. RAAF *Ydre* 3: 163 (*i handl. fr.* 1620). Så började .. *(häxan)* att blåsa och spela i ett tjuvben, som plockats under galgen. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 174 (1908). **2)** (numera mindre br.) till **4** *a*: krokben (se d. o. *b*); i uttr. *sätta* l. *lägga* l. *slå tjuvben* (*för ngn*), sätta krokben (för ngn); äv. bildl. TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 133 (1949: slå). AHLIN *Markn.* 394 (1957; *bildl.*). Sunes yngsta bror .. stack fram en fot och satte krokben för Hasse .. Du satte tjuvben för mig din djävel. GUSTAF-JANSON *Oskuld.* 97 (1968). — (**4** *a*) **-BETA.** (numera föga br.) beta olovandes. Hans hjord tjufbetade. HEDENSTIERNA *StutaP* 61 (1899). ÖSTERGREN (1958). — **-BI.** *biodl.* bi som stjäl honung ur främmande bikupa; jfr **rov-bi, rövar-bi.** LINNÆUS *Bijsköts.* 66 (1768). Tjuvbina kan vid skattningen i synnerhet på eftersommaren och hösten ställa till stort obehag. I dragfattig tid försöker bin från olika kupor stjäla honung från varandra. HANSSON *Bisköts.* 84 (1972). — **-BILL.** (numera föga br.) tjuvbagge. THOMSON *Insect.* 30 (1862). *BonnierLex.* (1966). — **-BO.** (**tjuv-** 1798–1807. **tjuve-** 1663) (†) tjuvhåla; jfr **-hål, -kula, -näste.** STIERNHIELM *WgL* 107 (1663). MÖLLER (1807). — (**4** *c*) **-BONDE.** (vard.) ss. nedsättande benämning på l. tillmäle till bonde; jfr **bond-tjuv.** *ÖgCorr.* 1854, nr 1, s. 4. Tyst, tjuvbonde!!! skrek kaptenen. Han blev alldeles vit i ansiktet och började darra med huvudet. ENGSTRÖM *Milst.* 97 (1929). Dans, skrän och fylla, tjyvbönder och bondtjuvar. *GbgP* 24/12 1949, s. 2. — **-BOT,** se **B.** — (**4** *b*) **-BROMS.** *järnv.* av tekniskt fel orsakad oavsiktlig, okontrollerad fastbromsning av hjul på järnvägsfordon. Vid SJ har utvecklats ett system för automatisk indikering av s. k. tjuvbroms, vilket har stor betydelse för övervakningen av tåg på banor med fjärrblockering. *SvD(A)* 14/3 1966, s. 30. — (**4** *b*) **-BROMSNING.** *järnv.* tjuvbroms. Elden i den tomma *(järnvägs)*vagnen hade .. uppstått genom tjuvbromsning. *SDS* 2/7 1953, s. 10. Tåget råkade ut för en tjuvbromsning och bildade gnistor längs rälsen mellan Solna och Upplands Väsby. *DN* 12/6 1984, s. 43. — (**4** *a*) **-BRÄNNA, -ing.** (†) lönnbränna; jfr **hem-bränna, smyg-bränna.** *(Länsmannen hade)* svårt att finna platsen, där man tjufbrände. *UpplFmT* 29–32: 255 (1916). ÖSTERGREN (1958). — **-BYLTE.** (**tjuv-** 1765. **tjuve-** 1674–1708) (†) bylte tillhörigt tjuv, bylte med tjuvgods. Huru offta hafwer tu sedt een Beutelsnidare eller Pungetiuff, wara vphängdt medh pungen .. eller een Röfware, hängias wedh sin tiufwebylta? SYLVIUS *Mornay* 202 (1674). Tänk om vi tre gånger om året finge höra straffet i lagen skärpas för tjufvar, men finge se lika fullt den ena efter den andra få behålla sitt tjufbylte med åtvarning. CHYDENIUS 43 (1765). — **-BÖRDA.** (**tjuv-** 1728–1764. **tjuva-** 1653. **tjuve-** 1632–1651) (†) börda buren av tjuv; särsk. närmande sig l. övergående i bet.: tjuvgods. Effter det Jon i Backan så uppenbarliga stulet hafuer och medh tiufebölan ofta i handen tagen ähr, derifrån han sigh icke leedha kan. *GävleDomb.* 42 (1632). EKBLAD 139 (1764). — **-FINGER.** (**tjuv-** 1786 osv. **tjuva-** 1601–1744) **1)** (numera bl. tillf.) tjuvs finger; förr äv. mer l. mindre bildl.; särsk. (om ä. förh.) om avhugget finger från avrättad tjuv (ss. bärare av övernaturliga egenskaper). Samma dag bleff Cristiernn bunthmakiare til thalath för en tiyffua fingier, som er funnen i hans huus. *TbLödöse* 479 (1601). Något finger på hvarje menniskohand är .. alltid ett tjuffinger. RIDDERSTAD *Samv.* 3: 574 (1851). Man behöver ej gå långt tillbaka i tiden för att finna, hur i vårt land läkaren åtminstone av lantbefolkningen troddes sitta inne med hemliga kunskaper om människofett och "tjuvfingrar", enhörning och "amatyst". *FoF* 1914, s. 13. **2)** (†) om (individ av) krabbarten Hyas araneus Lin., maskeringskrabba; jfr **hövre, spindel-krabba.** *PhysSH* 311 (1786). — ((**1,**) **4** *a*) **-FISKA.** bedriva tjuvfiske; jfr **-meta, -pilka.** Att ungdomen i byarna omkring Kulla-sjön, då den om sommarnätterna samlas nere vid stranden och tjuffiskar kräftor, ostörd kan *(osv.)*. LUNDQUIST *Profil.* 1: 122 (1884). Han hade .. tjuvfiskat alldeles inpå Kalvens grynnor, där det stod Lanning och Fiske Förbjudett. HELLSTRÖM *Storm* 111 (1935). — ((**1,**) **4** *a*) **-FISKARE.** (**tjuv-** 1838 osv. **tjuva-** 1906) person som bedriver tjuvfiske; äv. om person som stjäl ur annans fiskeredskap. Då stångkrok utsättes om vintren på aflägsnare ställen, der man fruktar att den vittjas af tjuffiskare, bindes icke refven omkring någon stör lagd öfver vaken. *SkandFisk.* Bih. 33 (1838). Den enskilde fiskevattensägaren .. står tämligen hjälplös, ty att med nuvarande lagstiftning söka lagföra tjuvfiskare är nästan hopplöst. *RiksdP* 1935, 2 K nr 13, s. 35. — ((**1,**) **4** *a*) **-FISKE.** (**tjuv-** 1857 osv. **tjuva-** 1906) olovligt l. olagligt bedrivet fiske; jfr **svart-fiske.** CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 173 (1857). Det är svenska yrkesmän, som på grund av bristande fiskelycka i andra farvatten har tagit sig ned till Öresund och där ställt till med skada genom sitt tjuvfiske. *RiksdP* 1972, nr 128, s. 19. — **-FRI.** (†) tjuvsäker (se d. o. **1**); jfr **stöld-fri.** Tiuf-fria lås. *VetAH* 1740, s. 349. Ränteriets tjuffria hwalf. *VexiöBl.* 1826, nr 17, s. 2. — **-FÄLLA,** r. (numera bl. tillf.) fälla avsedd att fånga l. avslöja tjuv(ar). Tjuvfälla. En .. bilingenjör .. har hittat på ett .. knep för att avslöja biltjuvar. *EskilstKurir.* 25/7 1940, s. 6. — ((**1,**) **4** *a*) **-FÄLLA,** v. (numera bl. mera tillf.) olovligt fälla (träd l. skog o. d.); jfr **-hugga.** *SD* 1897, nr 592, s. 2. Han höll på att tjuvfälla en vacker björk i vår hage bakom ladugården. *HågkLivsintr.* 10: 238 (1929). — **-FÖLJE.** (**tjuv-** 1728 osv. **tjuva-** 1780) (numera föga br.) tjuvliga. LUNDBERG PAULSON *Erasmus* 106 (1728). ETZLER *Zig.* 64 (1944). — (**4** *a*) **-GLÄNTA.** (numera bl. tillf.) glänta (se **glänta,** v.[1] **3**) i smyg. Kritiserande elever .. tjufgläntade på dörren till rummet, där *(sång)*profven hollos. ÖBERG *Son.* 105

(1905). — **-GODS.** (**tjuv-** 1600 osv. **tjuva-** 1524–1941. **tjuve-** 1604–1745) [fsv. *thiuva gods*] stöldgods; äv. i mer l. mindre oeg. l. bildl. anv.; jfr **-börda**, **-sak 2** o. **stöld 3**, **tjuveri 2**, **tjuvnad 2**. Qui(*n*)nan som dolde tiwffua godzet skal wises aff by. OPETRI *Tb.* 41 (1524). En så kallad god vän stal ur den filosofiska avhandling jag höll på med .. Han dog snart den fähunden, men det hade jag ingen glädje av. Jag fick inte tillbaka tjuvgodset av den anledningen. HEDBERG *Blomb.* 86 (1953). Ssgr (numera bl. mera tillf.): **tjuvgods-gömma**, jfr **tjuv-gömma**. LEVANDER *Brottsl.* 18 (1933). **-gömmare**, jfr **tjuv-gömmare**. ALMQVIST *TreFr.* 2: 81 (1842). **-köpare**, jfr **tjuv-köpare**. AHNFELT *HofvLif* 3: 117 (*i handl. fr.* 1799). — **-GREPP.** (**tjuv-** 1792 osv. **tjuve-** 1734–1737) **1**) (†) till **1**, = **grepp 2** *c*. Häpna, tu skinnare och girigbuker, Gud ser alla tina practiquer och tiufwegrep. SCHERPING *Cober* 1: 7 (1734). De tusende små eleganta tjufgrep, som blifvit kallade Snille och Smak. THORILD (*SVS*) 3: 229 (1792). **2**) till **4** *a*, om osportsligt l. ohederligt grepp (se d. o. **1**) i boxning l. brottning l. slagsmål o. d.; jfr **-tag**. Detta är icke juste. Jag förbjuder den vite boxaren att använda dylika tjuvgrepp. *Swing* 1923, nr 47, s. 20. Jag slogs ofta och hade ett specialgrepp .. ett snabbt halsgrepp serrdu och då var det tji för dem, säger han och demonstrerar sitt tjuvgrepp på en osynlig motståndare. *DN* 16/12 2000, s. B1. — ((**1**,) **4** *a*) **-GRÄVNING.** (numera föga br.) rovgrävning. *AntT* XXII. 3: 10 (1919). Vi återvände .. till Kairo efter att ha bett beduinen hålla ögonen öppna och anmäla ev. tjuvgrävning till myndigheterna i Kairo. *Ymer* 1938, s. 37. — ((**1**,) **4** *a*) **-GRÄVARE.** (numera föga br.) rovgrävare. Nekropolen var .. plundrad av tjuvgrävare. NILSSON *ArkeolUppt.* 186 (1933). *Fornv.* 1967, s. 96. — (**4** *c*) **-GUBBE.** (vard.) rackargubbe; särsk. ss. tillmäle. Fördömda tjufgubbe! BJORN *Barb.* 59 (1785). En vresig tjyvgubbe med pillemarisk blick. *GbgP* 11/9 2002, s. 48. — **-GÄNG.** (numera bl. mera tillf.) tjuvliga; jfr **gäng**, sbst.[2] **2**. Den där grabben måste tillhöra något tjuvgäng, sade han. HAMMARLING *Wodehouse BillErövr.* 301 (1937). Väktare på Åhléns City griper ett tjuvgäng bestående av fyra utländska personer. *DN* 4/5 1996, s. D3. — **-GÖMMA.** tjuvs gömma (se **gömma**, sbst. **6**) l. gömställe för stöldgods; förr äv. om gömställe för tjuv(ar); äv. oeg. l. bildl.; jfr **tjuvgods-gömma**. SCHULTZE *Ordb.* 1569 (*c.* 1755). Afvenledes har jag anmodat Brinkman, att ur sina tjufgömmor plocka fram alla manuskript han undansnattat dig. *3SAH* XLVIII. 2: 53 (1840). En tjuvgömma där ett omfattande parti vapen och ammunition förvarades. *DN(A)* 7/7 1964, s. 14. — **-GÖMMARE.** (**tjuv-** 1764 osv. **tjuva-** 1632–1640. **tjuve-** 1617) (numera knappast br.) person som gömmer stöldgods (åt tjuv(ar)), hälare (jfr **tjuvgods-gömmare**); förr äv.: person som gömmer l. skyddar tjuv(ar). *3SthmTb.* 9: 307 (1617; *ss. tillnamn*). (*Sv.*) Tjufgömmare .. (*fin.*) warkaan-kätkijä .. warkaansuojelija. AHLMAN (1872). Pantlånarens bana sluttar ofta betänkligt ned mot tjuvgömmarens. SIWERTZ *JagFatt.* 17 (1939). *NEOrdb.* (1996). — **-GÖMMERI**[1004], äv. [3~002]. [senare leden vbalsbst. till **gömma**, v.] (numera knappast br.) gömmande av stöldgods (åt tjuv(ar)), häleri; förr äv. allmännare, ss. juridisk term, innefattande äv. köp l. försäljning av tjuvgods. THYRÉN *StrafflRef.* 1: 95 (1910). Ett köpeavtal beträffande en stulen sak, som icke följts av sakens traderande, bedömes .. icke som fullbordat tjuvgömmeri. *1NJA* 1956, s. 121. *SAOL* (1973). — **-GÖMMERSKA.** (**tjuv-** 1764–1973. **tjuva-** 1640) (†) kvinna som gömmer stöldgods (åt tjuv(ar)), kvinnlig hälare; äv.: kvinna som gömmer l. skyddar tjuv(ar). *Linc.* Rrr 1 a (1640). (*Länsmannen hämtade tjuven*) där han låg gömd i en gammal kista. Och mor, hon blef med tagen som tjufgömmerska. BONDESSON *NAllmogBer.* 8 (1888). jfr: *SAOL* (1973). — **-HAND**, se **B**. — **-HANDEL.** (**tjuv-** 1703 osv. **tjuve-** 1551–1737. **tjuvs-** 1605) (numera knappast br.) handel (se **handel**, sbst.[2] **11**) med tjuvgods; förr äv. oeg., sammanfattande, om tjuvaktiga l. oärliga l. försåtliga o. d. handlingar (jfr **handel**, sbst.[2] **6**). Och huar han någ(*et*) lengr(*e*) hade hafftt fram gongn, m(*ed*) sine forrædar(*e*) och tiwffue handell, hade han tileffwentyrs komith stortt obestond på færde. *2SthmTb.* 2: 126 (1551). Salomon Möllers förklaring oplästes angående ett tenfat, det han af tiufkonan Lisken Swanberg opköpt .. anförandes han att .. han icke kunnat tankia, att denna qwinna .. skulle med någon tiufhandel omgå. *ConsAcAboP* 8: 359 (1703). *SAOL* (1973). — **-HISTORIA.** (**tjuv-** 1889 osv. **tjuve-** 1725) (numera bl. tillf.) jfr **historia 6** o. **rövar-historia**. MÜNCHENBERG *Scriver Får.* 47 (1725). *IllSvLittH* 2: 170 (1956). — ((**1**,) **4** *a*) **-HUGGA**, **-ning**. olovligt hugga (träd l. skog o. d.); särsk. i p. pf. i adjektivisk anv., om skog l. virke o. d.; äv. utan obj.; jfr **-fälla**. Tjufhugget virke. HEMBERG *ObanStig.* 79 (1896). De vanvårdade och till följd av systematisk tjuvhuggning hårt åtgångna skogarna. *ActaOel.* 1: 42 (1924). Villgott, som tjuvhuggit i skogen, lurat de fattiga, samlat pengar på kistbottnen och ständigt blivit rikare. BROWALLIUS *Elida* 351 (1938). — **-HÅL.** (**tjuv-** 1681 osv. **tjuva-** 1818–1941. **tjuve-** 1636) [fsv. *þiufhul*] (numera föga br.) hål (se **hål**, sbst. **2** *b*) som bebos av tjuvar l. är tillhåll för tjuvar; förr äv. om fängelsehåla (jfr **hål**, sbst. **2** *a*). Sade staden .. vara itt tjuffvehohl, der mången boor, som Chronan försniller dess toll. *RP* 6: 2 (1636). Fredliga borgare hafwa, der de gått helt stilla, blifvit huggna af Janitscharerne .. och andra vrakta i tjufhålen. *AnderssonBrevväxl.* 1: 82 (1838). *SAOL* (1973). — **-HÅLA.** (numera bl. tillf.) jfr **håla**, sbst. **2** o. **-bo**, **-hål**, **-kula**, **-näste** o. **rövar-håla**. HAGBERG *Shaksp.* 4: 347 (1848). De svenska bygderna (*överflödar*) av berättelser om tjuvhålor med tillhörande sägner. LEVANDER *Brottsl.* 34 (1933). — (**4** *a*) **-HÅLLA.** (ngt vard.) hemlighålla l. undanhålla (ngt) (o. inte (vilja) lämna det ifrån sig); äv. (o. i sht) utan obj., i uttr. *tjuvhålla på ngt*. *Kortspelaren tjuvhöll på esset*. STRINDBERG *Brev* 6: 147 (1887). Jag kommer att efterlysa henne i radio om ni tjuvhåller sanningen. Jag vet att ni stuckit undan henne. SIWERTZ *Tråd.* 165 (1957). Skandia anser sig veta vem som sprängde Fontainebleau, men det har man i det längsta skamligt tjuvhållit på. *SvD* 15/4 1987, s. 7. — ((**1**,) **4** *a*) **-JAGA.** bedriva tjuvjakt (se d. o. **2**); äv. tr., med obj. betecknande det som jagas; jfr **-skjuta** o. **smyg-jaga 2**. LINDHOLM *Sibbo* 1: 90 (1890). Du ska .. stå på min sida som jag står på din, nar du ar ute och tjuvjagar orre eller mård. WASSING *GropSkog.* 355 (1965). — **-JAKT. 1**) till **1**: jakt (se **jakt**, sbst.[1] **3**) på l. efter tjuv(ar). Vild tjuvjakt på uppländska vägar. *Upsala* 19/7 1950, s. 1. **2**) till (**1**,) **4** *a*: olovligt l. olagligt bedriven jakt (se **jakt**, sbst.[1] **1**); jfr **-skytte** o. **smyg-jakt 2**. BALCK *Idr.* 2: 77 (1887). Ligor med avancerad teknisk ut-

rustning som från bilar bedriver tjuvjakt blir allt fler. *SvD* 6/12 **1976**, s. 1. — **-JO** l. **-JON**. [jfr nor. *tjuvjo*; senare leden sannol. av ljudhärmande ursprung, efter fågelns läte] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) måsfågeln Stercorarius parasiticus Lin., labb. Ett stycke från stranden, sjutio till åttio fot öfver hafvet, fann jag fläckar af lera med snäckskal. Ett par af tjufjo .. hade här sitt bo. *Chydenius ExpSpetsb.* 282 (**1865**). ÖSTERGREN (**1958**; *angivet ss. landsdelsord l. jägarterm*). — ((**1**,) **4** *a*) **-JÄGARE**. person som bedriver tjuvjakt (se d. o. **2**). NORDLUND *Jäg.* 187 (**1914**). Två tjuvjägare norr om Landsjärv, vilka just skjutit en björnhona och två ungar. *MotRiksd.* **1972**, nr 1708, s. 2. — (**4** *c*) **-KALL**. (vard., numera mindre br.) mycket kall l. isande kall; i sht i fråga om väder l. klimat o. d.; jfr **svin-kall**. Jag antar, att det är varmt igen utaf hälsicke, när du läser detta .. Men när jag nedskrifver detta så är det tjufkallt. *Strix* **1904**, nr 25, s. 6. I går var det visserligen "frisk vind vridande åt syd" men blåste riktigt tjuvkallt. *UNT* **1938**, nr 286, s. 8. ÖSTERGREN (**1958**). — (**4** *a*) **-KIKA**. jfr **-titta**. Expressen har varit och tjuvkikat på *(antik)*mässan när alla utställare packade upp, hängde sina tavlor, dammade porslinet och hälsade på hos varandra. *Expressen* 28/3 **1990**, s. 5. — **-KISTA**. (**tjuv-** *c.* **1750** osv. **tjuva- 1723–1941**. **tjuve- 1690**) särsk. (förr): häkte l. fängelse; i sht om häkte vid tingsplats o. d.; jfr **kista 5** o. **-källare**. *VRP* **1690**, s. 505. De häkten, som finnas på den plats, der häradsting hållas, kallas ännu i dag tjufkistan utaf folket. AFZELIUS *Sag.* VIII. 2: 304 (**1857**). — **-KLOR**, pl. (**tjuv- 1835–1872**. **tjuva- 1749–1765**) (†) tjuvs händer; särsk. mer l. mindre metonymiskt; jfr **tjuva-hand**. LIND 1: 673 (**1749**). Komma, falla i tjufklor, *(dvs.)* blifva stulen. DALIN (**1854**). *SvTyHlex.* (**1872**). — **-KNEP**. knep som används av tjuv; äv. (o. numera i sht, åtm. delvis med anslutning till **tjuv 4** *a*) allmännare, om fult l. otillåtet knep l. tillvägagångssätt; jfr **-konst**, **-streck**, **-stycke 1**, **-trick**. NORDFORSS (**1805**). Tjufknep .. *(dvs.)* Knep, som tjufvar bruka. DALIN (**1854**). *(Man antar att)* brännvinsadvokaten .. använder sig av alla till buds stående tjuvknep .. för att tillgodose sin klients önskningar. HELLSTRÖM *Storm* 273 (**1935**). — **-KOMPANI**. (**tjuv- 1690**. **tjuve- 1618–1675**) (†) tjuvliga. *3SthmTb.* 10: 114 (**1618**). Poiken Petter Hansson som warit i flock och farnöte medh dhe andre af Tiuf Compagniet och .. bortstulit .. een kyrkiones förgylt kalck. *VRP* **1690**, s. 505. — **-KONA**. (**tjuv- 1599** osv. **tjuva- 1599**. **tjuve- 1599–1680**) (numera i sht arkaiserande, i skildring av ä. förh.) kvinnlig tjuv. *3SthmTb.* 2: 263 (**1599**). När Tiufwer skal undergå dödsstraff: Så hänges han upp: Men Tiufkåna halshugges. ABRAHAMSSON 805 (**1726**). När hon samlat styvrar till en tolvskiling, så tog fostermodern ifrån henne pengen och påstod .. att hon var en tjyvkona. MOBERG *Invandr.* 357 (**1952**). — **-KONST**. (**tjuv- 1851** osv. **tjuva- 1778**. **tjuve- 1599–1681**) (utövande av) skicklighet l. färdighet i att stjäla (jfr **konst 3** *e*); äv. (i sht i pl., åtm. delvis med anslutning till **tjuv 4** *a*) om tjuvknep (jfr **konst 7**). Enn lång stångh med enn Spyck i enndenn som hann pläger bruke sinn tiufwe konnst med. *3SthmTb.* 2: 294 (**1599**). Tjufkonster .. *(dvs.)* Gemena knep. DALIN (**1854**). Man kan med all säkerhet utgå ifrån, att de flesta småpojkar blev väl utbildade i alla "tjuvkonster", som deras äldre kamrater kunde. *PedT* **1951**, s. 3. — ((**1**,) **4** *a*) **-KOPPLA**, **-ing**. med avs. på (motor l. tändningssystem i) motorfordon, särsk. bil: (gm att kringgå tändningslås) manipulera i syfte att utan tillgång till tändningsnyckel o. d. starta (o. stjäla) fordonet; äv. i fråga om telefonnät l. elektriskt ledningsnät o. d.: ansluta (ledning o. d.) på otillåtet l. olagligt sätt; äv. utan obj. Polisen fann .. *(biltjuven vid)* Jordholmens station, där han var i färd med att tjuvkoppla en annan bil i stället för den som nyss ramponerats. *SDS* 29/10 **1957**, s. 22. En skicklig teletekniker kan se om någon tjuvkopplat en ledning i t ex ett kopplingsskåp. *GbgP* 2/2 **1987**, s. 48. Genom att tjuvkoppla i televerkets kopplingsdosor kan telefonsnyltarna ringa långt och länge och låta någon annan – eller televerket – betala räkningen. *DN* 18/1 **1989**, s. 8. En van biltjuv kan bryta sig in i en bil med vanliga lås, tjuvkoppla motorn och ge sig iväg inom 15 sekunder. *Säkerhetshandb.* 101 (**1990**). — **-KRYPER**. (†) nedsättande, om tjuv; jfr **-mickel**, **-nalle**. Döda honom, – sade broder Tim lugnt. – Skjut den fördömde tjufkrypern! GREBST *Året* 103 (**1913**). — **-KULA**. (†) tjuvhåla; jfr **kula**, sbst.[4] **1** *a*. RIDDERSTAD *Samv.* 1: 78 (**1851**). — (**1** *h*) **-KUPA**. (†) bikupa innehållande tjuvbin; jfr **rov-kupa**. LINNÆUS *Bijskjöts.* 66 (**1768**). LINDSTRÖM *Bi* 32 (**1780**). — **-KVARN**. (**tjuv- 1741** osv. **tjuva- 1933**) (förr) i fängelse l. tukthus o. d.: hand- l. trampkvarn som drevs av (för tjuvnad dömda) fångar. SERENIUS (**1741**). De järnsmidda männens arbete var givetvis grovarbete av tyngsta slag .. i Tukthuset .. *(i Sthm under 1500-* o. *1600-talen)* var det att draga eller trampa hjulet vid handkvarnen, den så kallade "tjyvakvarnen". LEVANDER *Brottsl.* 166 (**1933**). — **-KÄLLARE**. (**tjuv- 1606** osv. **tjuva- 1596–1644** **tjuve- 1533–1667**) [fsv. *thiuva källare*] (förr) om (i sht underjordiskt) häkte l. fängelse, fängelsehåla; i sg. best. särsk. ss. benämning på fängelselokal belägen under rådhuset i Sthm; jfr **-kista**. *SthmTb.* **1533**. De bekanta fängelsehålorna Tjuvkällaren och Rosenkammaren. *SvH* 7: 172 (**1902**). — **-KÖPARE**. (numera föga br.) köpare av stöldgods (av tjuv(ar)), hälare; jfr **tjuvgods-köpare**. *RiksdP* **1873**, 2 K 2: 119. Nattetid avhämtades det utlagda rovet av tjuvköpare, varav det fanns gott om i alla bygder, där stångjärn tillverkades. *Rig* **1932**, s. 14. — **-LARM**. stöldlarm; jfr **-alarm**. *SAOL* (**1950**). En villa med elektroniskt tjuvlarm. MALMSTEN *DagKastanj.* 252 (**1994**). — **-LIGA**. (**tjuv- 1889** osv. **tjuva- 1890**) liga (se d. o. **4**) av tjuvar; äv. oeg.; jfr **-band**, **-följe**, **-gäng**, **-kompani**, **-sällskap** o. **stöld-liga**, **tjuva-hop**. Fruarne äro en Satans sammanhängande tjufliga .. frågar man en fru hur mycket skall gå åt i ett hus får man aldrig svar. Nu vet jag det sjelf, och ska skriva en bok om det! STRINDBERG *Brev* 7: 359 (**1889**). Trion ingår i en internationell tjuvliga som just nu opererar på varuhusen i Malmö. *KvallsP* 11/3 **2004**, s. 15. — **-LJUS**. (förr) i folktron: ljus (se **ljus**, sbst. **4** *c*) med egenskap att kunna söva husfolket vid inbrott. *FoF* **1914**, s. 191. *(Till dessa svartkonster i forntiden)* höra också tjuvljusen, stöpta i en död mans strupe. De söva folk och brukas därför av inbrottstjuvar. *Rig* **1921**, s. 154. — **-LUST**, äv. **-LUSTA**. (numera bl. tillf.) lust att stjäla. Hans händer voro knutna om ett häfte, som jag trodde vara en forngrekisk handskrift. Aldrig i min lefnad har jag känt tjuflust förr än då. RYDBERG *Varia* 122 (**1893**). — **-LYCKA**. [jfr t. *diebesglück*] (†) oväntad l. oförtjänt framgång l. tur, "bondtur". MÖLLER

(1790). BJÖRKMAN (1889). — -LYKTA. [jfr t. *diebsleuchte*] (†) blindlykta. LIND (1738). CANNELIN (1921). — (4 *a*) -LYSSNA, -ing smyglyssna; i sht förr äv. (möjl. med anslutning till 1): lyssna (på radio) utan att betala avgift l. licens o. d. *Hon tjuvlyssnade intresserat på kollegornas samtal.* BÅÅTH-HOLMBERG *Sekl.* 1: 13 (1897). Lämpliga åtgärder för att stäcka tjuvlyssningen. *SvD(B)* 28/4 1926, s. 2. — (4 *a*) -LYSSNARE. person som lyssnar i smyg; i sht förr äv. (möjl. med anslutning till 1): person som lyssnar (på radio) utan att betala avgift l. licens o. d. (jfr gratis-lyssnare). *VadViVeta* 5: 85 (1925). Norrmännen ha på senaste tiden börjat sätta i gång razzior mot tjuvlyssnarna. *Radiolyssn.* 1927, nr 15, s. 9. Hur många tjuvlyssnare ska de stackars kafébesökarna tvingas stå ut med? *DN* 27/12 2003, s. A25. — ((1,) 4 *a*) -LÅNA. låna (ngt, särsk. fordon) olovandes l. i smyg; stundom övergående i bet.: stjäla. *ArkNorrlHembygdsf.* 1918, s. 96. Tjuvlånad teaterbuss .. Lilla teaterns buss med all rekvisita till pjäsen stals natten till söndagen. *GbgP* 1/9 1986, s. 26. — (4 *a*) -LÄSA, -ning. smygläsa (ngt); äv. utan obj. *Verd.* 1886, s. 204. DAHLBÄCK *Ab.* 13 (1914; *utan obj.*). Medellösa Wadköpingsbor tjuvläste tidningen över axeln på bättre lottade medborgare. BERGMAN *Flick.* 151 (1925). — (4 *a*) -LÄSARE. smygläsare. BENZON *Lundag.* 51 (1888). — ((1,) 4 *a*) -META, -ning. (numera bl. mera tillf.) tr. o. intr.; jfr -fiska. *FrLundagHelgonab.* 1893, s. 146. Jag kan lugna ordningsmakten med, att jag numera aldrig tjuvmetar lax. ENGSTRÖM *Lif* 42 (1907). *SAOL* (1973). — -MICKEL. (numera föga br.) nedsättande, om tjuv; jfr mikael 2 *c* slutet o. -kryper, -nalle. Alla kunna inte vara tjufmicklar, bondgubbar och små-dotter-skändare. LUNDSTRÖM *Jörgenb.* 229 (1910). ÖSTERGREN (1958). — ((1,) 4 *a*) -MJÖLKA, -ning. mjölka (ko l. get o. d.) olovandes l. i smyg (i syfte att stjäla mjölken); äv. utan obj.; särsk. (i folktron) om häxa l. trollväsen o. d. BECKMAN *Främl.* 49 (1885). Hon kunde .. genom läsning hindra trollkonor att tjuvmjölka boskap. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 2: 283 (1948). Jag började tjuvmjölka getter som jag stötte på i berget. LAGERKVIST *Sibyll.* 176 (1956). — -MYRA. *2NF* 19: 99 (1913). En mindre harmlös inhysing är tjuvmyran (Solenopsis fugax Latreille) .. Den är en liten art, som bygger sina trånga gångar i väggarna till andra myrbon. *DjurVärld* 3: 513 (1963). — -MÅL. (tjuv- 1619 (: tiufmåla balken) osv. tjuva- 1819. tjuve- 1706–1726. tjuvs- 1717) [fsv. *þiufs mal*] (numera bl. tillf.) rättegångsmål rörande stöld; jfr -sak 1 o. tjuvnads-mål. At the Tiufwemål, som intet angå Lifwet, måge af Cämners Rätten här i Stockholm icke allenast warda ransakade, utan ock lagligen afdömde. SCHMEDEMAN *Just.* 1542 (1706). *MorgT* 29/9 1948, s. 14. Ssg (†): tjuvmåla-balk tjuvabalk. *3SthmTb.* 11: 223 (1619). *FörarbSvLag* 6: 336 (1723). — -MÄRKE. (tjuv- 1824 osv. tjuva- 1840) (förr) märke (se märke, sbst.[1] 2 *e α α*) angivande att bäraren var tjuv; i sht förr äv. bildl. LINDFORS (1824). Stjäl någon, säges der *(dvs. i Gotlandslagen)*, mellan två öre och en mark silfver, skall han föras til tinget och märkas med tjufvamärket. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 311 (1840). Vi ville undvika öppen skandal, ej sätta tjufmärket på den arme ynglingen och förstöra hans framtid. SVEDELIUS *Lif* 431 (1887). — -NALLE. (numera föga br.) nedsättande, om tjuv; jfr -kryper, -mickel. Du har skojat upp halftroppens kassa … våga dig inte neka för det, förbannade tjufnalle. LUNDQUIST *Zola Grus* 212 (1892). WASSING *GropSkog.* 247 (1965). — -NYCKEL. (tjuv- 1693–1939. tjuve- 1737) [jfr t. *diebsschlüssel*] (†) dyrk; falsk nyckel. *UUKonsP* 20: 292 (1693). När en tjufnyckel brukas för att låsa upp en tjufs dörr och återtaga hvad han tagit, då *(osv.)*. ALMQVIST *Ekols.* 1: 315 (1847). jfr: CANNELIN (1939). — (4 *a*) -NYP. nyp som utdela(t)s i smyg; äv. dels i utvidgad anv., om slag l. rapp o. d., dels (o. numera i sht) bildl., om obehaglighet som tillfogas ngn oförmärkt l. i förbigående l. på ett ohederligt sätt. *(Vid tandutdragning:)* Ge'n ett tjyfnyp må klubban, så han svimmar af på en stund. *Strix* 1899, nr 21, s. 4. Hennes händer voro förfärligt stora och knotiga .. Med den tummen och det pekfingret kunde hon allt ge till ett tjuvnyp så det kändes. LAGERGREN *Minn.* 1: 260 (1922). Uppsalaironin var ett kapitel för sig .. här vimlade .. av intellektuella småstadsdesperados med den enda fattiga glädjen att då och då få ge någon ett tjyvnyp. SIWERTZ *Ung.* 161 (1949). — -NÄSTE. (tjuv- 1804 osv. tjuva- 1941. tjuve- 1636–1719) om lokal l. hus l. ort o. d. där tjuv(ar) har sitt tillhåll; jfr näste, sbst.[4] 2 *b*, o. -håla. Södre Telgö är itt tjuffvenäste, försnillandes Chronan dess tillbörlige toll. *RP* 6: 213 (1636). Så många som 15 personer kan ha bott samtidigt i den lägenhet .. i Fittja som polisen avslöjat som tjuvnäste. *DN* 4/1 2001, s. A8. — TJUV- OCH RACKARSPEL, se -spel. — -ORGAN. (†) jfr organ 2 slutet. Om Korparnes tjufagtighet anföras flere anecdoter, som sluta med en bekräftelse .. på det af Hr Gall funna tjuforganet. *EconA* 1808, dec. s. 99. Det såkallade organet för förvärfning (tjuforganet) är hos Caraiberna föga utveckladt. *Hygiea* 1839, s. 338. AUERBACH (1915). — -PACK. (tjuv- 1749 osv. tjuva- 1663. tjuve- 1619–1664) koll., ss. nedsättande benämning på (samling av) tjuvar; jfr pack, sbst.[1] 3, o. tjuva-hop. Så haf*(uer)* rätten för gått anseedt, att några kärror skole beställas där före detta horpaak och tyfue pack skole förespännas, androm till warnagell, som med sama laster bliffua beslagne. *3SthmTb.* 11: 99 (1619). *GT* 8/6 1999, s. 12. — -PALL. (tjuv- *c.* 1723 osv. tjuva- 1906) (förr) pall (se pall, sbst.[1] 5 *b*) där person som begått stöld fick stå l. sitta, skampall. *ASvBiogr.* 1–6: 201 (*c.* 1723). Kyrkoplikten .. försiggick under högmässan. Den till kyrkoplikt dömde låg på knä på den s. k. tjufpallen. Denna ställdes på stora gången under orgelläktaren. STRIDSBERG *Hågk.* 77 (1895). — (4 *a*, *b*) -PARNING. *hund.* oönskad parning; särsk. konkretare, om enskild akt av sådan parning. Är det riktigt att man kan undvika att en tik får valpar efter en tjuvparning? *SvD* 11/7 1972, s. 8. — ((1,) 4 *a*) -PILKA. (numera bl. mera tillf.) jfr -fiska. Vi passera Torskskrubban, där vi tjufpilkat torsk. ENGSTRÖM *1Bok* 148 (1905). — -POJKE. (tjuv- *c.* 1700 osv. tjuve- 1690) 1) pojke som stjäl; äv. dels (o. numera i sht) i allmännare l. förbleknad anv., om skälmaktig l. okynnig l. odygdig person, dels ss. personifikation av egenskapen att vara tjuvpojke; särsk. ss. tillmäle. Dhesse Fem Tiufwepoikar hafwa alt hwadh dhe stulit bracht till Lorentz Dunbergh, hwilken dhem dett afhandlatt. *VRP* 1690, s. 510. Dra för tusan djäflar, era sacramentskade tjyfpojkar. KELLGREN *(SVS)* 6: 266 (1790). Tjufpojken, som tittar fram i ögonvrån. HELLANDER *Teaterorig.* 83 (1900). Hans söner, 8 och 10 år, charmerande tjuvpojkar med ett smittsamt skratt.

ÖSTERGREN (1958). 2) (†) bildl., om hårlock vid tinningen (på kvinna); jfr **kärleks-krok 2.** *(Hon)* som var starkt sminkad, hade icke mindre än tre "tjufpojkar" på hvardera kinden. *SöndN* **1863**, nr 26, s. 2. UHRSTRÖM *Sthmska* **(1911)**. Ssgr (till 1, numera bl. mera tillf.): **tjuvpojks-**, äv. **tjuvpojk-blink**. (†) jfr **blink**, sbst.[1] **4**. ROSENIUS *Naturst.* 36 **(1897)**. **-glimt**. jfr **glimt** *a*. LIDFORSS *Fragm.* 166 **(1895, 1904)**. **-humör**. Hon .. strålade af ungdom och tjufpojkshumör. NORLIND *Hell.* 2: 213 **(1913)**. **-leende**. MÅNSSON *Rättf.* 2: 252 **(1916)**. **-lynne**. *3SAH* 24: 452 **(1910)**. **-streck**. jfr **streck**, sbst.[3] **3**. CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 42 **(1781)**. Tjuvpojksstrecken hade en moralisk karna. Det gällde att komma till rätta med den lilla rädda bleknosen inom en. SIWERTZ *Ung* 70 **(1949)**. — **-POJKSAKTIG**, förr äv. **-POJKAKTIG**. (**-pojk-** 1794–1923. **-pojks-** 1889 osv.) [avledn. av **-pojke**] som kännetecknar l. påminner om l. är typisk för tjuvpojke. PORTHAN *BrCalonius* 136 **(1794)**. Ibland glimtade det rent av något tjuvpojksaktigt under hans ruggiga ögonbryn. *HågkLivsintr.* 22: 547 **(1941)**. Avledn.: **tjuvpojk(s)aktighet**, r. l. f. GEIJER *Brev* 197 **(1815)**. Ögonen strålande av tjuvpojksaktighet. LIEBERATH *FriluftP* 167 **(1921)**. — **-RANNSAKNING**[~020]. (numera föga br.) rättslig undersökning gällande stöld; jfr **rannsakning 3**. En wid Stockholms Stads Kamnars-Rätt hållen tjuf-ransakning. *DA* **1793**, nr 208, s. 4. STAF *PolisvSthm* 329 **(1950)**. — **-RYKTE**. (**tjuv-** 1680 osv. **tjuva-** 1635. **tjuve-** 1600–1634) (numera bl. tillf.) rykte att vara tjuv. *3SthmTb.* 3: 68 **(1600)**. Huar uti hon begärar en attest af actis at Fundbo änckia*(n)*s pijga belagt henne med tyfrychte hoos Prof. Micrandrum. *UUKonsP* 14: 89 **(1680)**. — (4 *a*) **-RÖKA, -ning**. smygröka; äv. med obj. betecknande det som röks. CRÆLIUS *Såfs* 12 **(1830)**. Det finns inte den ringaste spänning i att tjuvröka dåliga cigarretter, när skolan inte längre bryr sig om det. *SvD(A)* **1932**, nr 172, s. 6. — **-SAK**. (**tjuv-** 1564–1939. **tjuve-** 1540–1694) [fsv. *þiufsak, þiufs sak*] (†) **1)** (anklagelse l. rättssak rörande) stöld; jfr **sak**, sbst. **3**, o. **-mål** o. **tjuveri-sak**. Fortij oss tyckis icke, ath sådana szmå tiuffue saker, så strengeligenn tiil halssen rettes eller dömes skole. *G1R* 13: 116 **(1540)**. Ett af hofvets rikaste juvelsmycken har blifvit bortstulet .. Denna förfärliga tjufsak står i sammanhang med ett mord af rysligaste slag. ALMQVIST *DrJ* 372 **(1834)**. jfr: CANNELIN **(1939)**. **2)** i sht i pl.: tjuvgods; jfr **sak**, sbst. **11**. *MB* LII: 2 (*Lag* **1734**). Lagen utsätter klarligen, med hvad vilkor .. *(rannsakan efter tjuvgods)* måge beviljas, nemligen att den misstänkte förr stulit, att sådana tjufsaker hos honom sedde äro, eller att han någon del theraf försåldt. *2RARP* 16: 187 **(1747)**. jfr: CANNELIN **(1939)**. — **-SAMHÄLLE**[~020]. **1)** till **1**, ss. (ofta ss. politiskt slagord använd) benämning på samhälle (se d. o. **3** *a*) där överklassen anses suga ut o. utnyttja arbetarna l. underklassen; äv. dels om samhälle där staten anses stjäla från medborgarna gm skatter l. avgifter o. d., dels om samhälle där stöld o. oärlighet är vanligt förekommande (o. till viss del l. i vissa kretsar accepterat). Vi fördöma arbetaremorden därför att tjufsamhällets motiv är att bestjäla arbetarne, men hylla gärna den blodiga kampen mot öfverklassen .. då motivet är frihet. *GulaFaran* **1905**, s. 2. Tjuvsamhälle .. *(dvs.)* det moderna samhället där individen dagligen avkrävs en massa pengar i form av skatter o. avgifter av alla slag. *Ill-SvOrdb.* **(1955)**. Antingen är .. *(svenskarna)* ett tjuvaktigt släkte som stjäl från sina arbetsplatser .. Eller så är de "hederliga" människor som insett att de lever i ett tjuvsamhälle där det är legitimt att stjäla. *DN* 29/1 **1992**, s. B12. **2)** (†) till **1** *h*: samhälle (se d. o. **5** *a*) bestående av tjuvbin. LINNÆUS *Bijskjöts.* 19 **(1768)**. Uppstå .. "korsarbin" i en kupa, förvandlas inom kort hela stocken till ett stort tjufsamhälle, som icke sysslar med annat än att utplundra sina grannar. REUTER *LagrDjSjälsl.* 2: 88 **(1888)**. — **-SENA**. (**tjuv-** 1867 osv. **tjuve-** 1792) **1)** (†) i folktron: tänkt sena mellan (höger)handens tumme o. pekfinger (som gör att en person inte kan avhålla sig från att stjäla). På stöflarne än ögat vänds, / Och tjyfvesenan rycka käns. KELLGREN *(SVS)* 5: 612 **(1792)**. LEVANDER *Brottsl.* 235 **(1933)**. **2)** (vard.) nervus ulnaris, armbågsnerv(en). *UpsLäkF* **1867–68**, s. 109. Om man slår sig .. på armbågsnerven (även kallad tjuvsenan och förr änklingssenan) just där nerven går ytligt som en förskjutbar sträng vid armbågsknölen, har man fått en änkestöt. *SDS* 20/10 **1987**, s. 16. — **-SJUKA**. (†) kleptomani. HEDENSTIERNA *Kaleid.* 178 **(1884)**. Af tjufsjuka, eller som man med ett utländskt ord plägar säga, kleptomani, lider påtagligen i hög grad en ung flicka, som nu, vid 21 års ålder, är för åttonde gången tilltalad för stöld. *MalmöT* **1897**, nr 146, s. 2. — ((1,) 4 *a*) **-SKJUTA**. skjuta (villebråd) olovligt l. olagligt; särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; äv. utan obj.; jfr **-jaga** o. **smyg-skjuta 2**. Ingen bör väl inbilla sig, att en tjufskytt går och skjuter en elg, för att låta honom ruttna, utan .. tager han nog hem sitt tjufskjutna byte. *Skogvakt.* **1892**, s. 73. Tjuvsköt gjorde han också, satte ut snaror och sådant som erfordrades för att hålla gumman och de nio ungarna vid liv. KARLFELDT *NisseT* 10 **(1936)**. Jag kan ge mig fan på att han tänker tjuvskjuta den där älgen för er. EKMAN *Dödsklock.* 159 **(1963)**. — **-SKOTT**. i sht *trädg.* tjuv (se d. o. **2**). ARRHENIUS *Jordbr.* 3: 131 **(1861)**. Tomatplantor växer .. snabbt, man ser att det händer någonting varje dag .. Alla skott i bladvecken, tjuvskotten, måste nypas av. *Expressen* 1/5 **1994**, Söndagsbil. s. 35. — **-SKRÅ**, se **C**. — ((1,) 4 *a*) **-SKYTT**. person som bedriver tjuvskytte; jfr **smyg-skytt 2**. HOLMBERG 1: 257 **(1795)**. Den .. enda kända vargen i Jämtland sköts av en tjuvskytt efter att ett 20-tal renar dödats i en sameby i vintras. *Expressen* 20/5 **2003**, s. 19. — ((1,) 4 *a*) **-SKYTTE**. tjuvjakt (se d. o. **2**) med skjutvapen; jfr **-skytteri** o. **kryp-skytte, smyg-skytte**. *TJäg.* **1832**, s. 39. Avser Herr Statsrådet att vidtaga några åtgärder för att förebygga det allt mer utbredda tjuvskyttet över hela landet på skogsfågel, hare, rådjur och älg? *RiksdP* **1965**, 1 K nr 37, s. 4. — ((1,) 4 *a*) **-SKYTTERI**[1004], äv. [3~002]. (numera bl. tillf.) tjuvskytte. HOLMBERG 1: 257 **(1795)**. *OgCorr.* 28/12 **1966**, s. 5. — **-SMEDJA**. särsk. (†) i sg. best., ss. benämning på smedja inrymd i fängelset Smedjegården (se **smedje-gård 3**); jfr **smedja**, sbst. **2**. Ulstadius flyttades vidare till den s. k. Tjufsmedjan, der han måste arbeta några år. *BL* 19: 83 **(1852)**. — **-SPEL**. särsk. om spel som spelas av l. passar l. anstår en tjuv l. tjuvar, spel med bluff l. knep o. d.; särsk. (o. numera i sht) i uttr. *tjuv- och rackarspel*, äv. (o. i sht) bildl., om verksamhet präglad av bluffande l. lurendrejeri o. d. (jfr **rackarspel**). Pockerspelet, tjyfspelet om pengar utan eftertanke. STRINDBERG *Fan.* 33 **(1907)**. Att regeringen skulle försöka

sig på ett tjuv- och rackarspel om de förväntade kostnaderna .. kunde anas i samband med budgetpresentationen. *SvD* 18/4 **1998**, s. 2. — **-SPRATT.** (†) jfr **spratt**, sbst.[1] HÖGBERG *Vred.* 1: 232 (**1906**). — **-SPRÅK.** (**tjuv- 1790** osv. **tjuva- 1749**) (hemligt) språk (se d. o. **6** *a*) som talas tjuvar l. förbrytare emellan, förbrytarspråk; jfr **rotvälska**, sbst. **1**, **rövar-språk**. LIND 1: 1287 (**1749**). Förbrytarspråket eller tjuvspråket, som det vanligen kallades under 1800-talet, talas inte bara innanför fängelsemurarna. BERGMAN *Rotvälska* 51 (**1931**). — (**4** *b*) **-STANNA.** särsk. om (motor i) motorfordon: stanna (oväntat o.) oavsiktligt. Bilens motor har helt enkelt "tjuvstannat", som bilisterna säga, och innan den åter kunnat startas och bilen föras ur sitt farliga läge har olyckan skett. *SvD(A)* 2/6 **1930**, s. 8. — (**4** *a*) **-START. 1)** *sport.* i tävlingslopp o. d.: för tidig (o. därmed ogiltig) start (se **start**, sbst. **1**). *IdrT* **1904**, s. 231. Malmsten och Eng startade i par på 500 meter och kom så småningom iväg sedan man först noterat en tjuvstart. *Upsala* 14/3 **1956**, s. 6. **2)** (ngt vard.) i oeg. l. utvidgad anv. av **1**, om förhållandet att ngt börjar l. påbörjas l. inleds o. d. tidigare än väntat l. normalt; jfr **start**, sbst. **3.** Liseberg startar i eftermiddag, nymålat och putsat på alla sätt .. Tjuvstart på nöjena ägde rum i går. *GHT* 4/5 **1934**, s. 10. Fredagens informella möte var .. en rejäl tjuvstart för de 25 kommissionärerna. Fortfarande återstår två och en halv månad av den gamla kommissionens mandat. *DN* 21/8 **2004**, s. A6. — (**4** *a*) **-STARTA. 1)** *sport.* i tävlingslopp o. d.: starta (se d. o. **I 1**) för tidigt, göra sig skyldig till tjuvstart (se d. o. **1**), tjuva (se **tjuva**, v.[2]). "Färdiga" – där tjuvstartade en. Det renderar honom en straffmeter *(att springa)*. *Idrottsbok.* 80 (**1914**). När Thorpe tjuvstartade och blev diskvalificerad .. på 400 meter fritt såg den simfrälsta nationen ut att gå miste om en av Atenspelens säkraste guldmedaljer. *DN* 16/4 **2004**, s. C25. **2)** motsv. **-start 2**: starta (se d. o. **I 2**) tidigare än väntat l. normalt l. tillåtet; särsk. i uttr. *tjuvstarta med ngt*; äv. tr. (jfr **starta II 2**). När därtill en trumslagare och en hornblåsare tjuvstarta en smula med musiken så börjar helgen på allvar. VARNLUND *Vandr.* 100 (**1926**). Först klockan 10 på morgonen var det tillåtet att fara ut och dra garnen. Den, som tjuvstartade, var förlustig sill och garn. HASSLÖF *SvVästkustf.* 122 (**1949**). I går tjuvstartade Sune Lang firandet av sin 50-årsdag med kaffe och tårta för arbetskamraterna. I kväll är det familjens tur. *Hufvudstadsbl.* 20/12 **2002**, s. 16. — **-STICK.** (†) rackarstick. *Fornv.* **1937**, s. 47. *(Skosulan)* är vändsydd utom i tån, där den är sydd med rackarstick eller tjuvstick, d. v. s. det har sytts med en tråd längs kanten av sulan och sticken ha tagits omväxlande i ovanlädret och i sulan. JAFVERT *Skomod* 28 (**1938**). — **-STJÄLA.** (**tjuv- 1542–1906. tjuve- 1672. tjuvs- 1590**) [jfr fsv. *þiufstulin*, p. adj.] (†) stjäla (ngt); äv.: bestjäla (ngn), särsk. i p. pf., i uttr. *vara* l. *bli tjuvstulen*, vara l. bli bestulen. *HSH* 29: 137 (**1542**). Gabriel som blef tyfstulen, begerer besked, om han kan få något aff the peningar igen som borttstullne ahre. *3SthmTb.* **11**: 29 (**1619**). Det är på det viset med mig, att jag ingenting har tjufstulit och kan inte öda som du. HÖGBERG *Vred.* 2: 115 (**1906**). — (**4** *b*) **-STOPP.** i fråga om motorfordon, i sht bil: ofrivilligt motorstopp. *ST* 22/11 **1962**, s. 4. Isbildning i förgasaren, med tjuvstopp som följd, skyddas du mot genom anti-istillsatser. *SvD* 5/11 **1978**, s. 4. —

-STRAFF. (**tjuv- 1566–1799. tjuve- 1565–1624**) (†) straff (se d. o. **2**) som tjuv dömes l. har dömts till, straff för stöld; jfr **tjuvnads-straff**. Att Erich Bergh haffwer handlett såsom en wetterligh tiuff och tharföre medt ett tiuffe straff bör straffes i galgen. ROSÉN *E14HNämnd* 179 (*i handl. fr.* **1565**). Lagen bjuder väl, at den som gömt eller nolt med tjufven, skulle stå tjufstraff. SCHULZENHEIM *PVetA* **1799**, s. 36. — **-STRECK.** (**tjuv- 1773** osv. **tjuve- 1703**) [jfr t. *diebesstreich*] fräckt l. gement tilltag, skurkstreck; jfr **streck**, sbst.[3] **3**, o. **-stycke 1** o. **bov-streck**. RUNIUS *(SVS)* 1: 165 (**1703**). Det .. var mest som ett tjuvstreck då någon skär sönder ens cykeldäck. Först blir man deppig, sedan förbannad, slutligen kör man hem på fälgen. *GT* 18/5 **2000**, s. 40. — **-STRYKER,** äv. **-STRYK.** (numera bl. ngn gg, arkaiserande) (kringströvande) tjuv; äv. (o. i sht) allmännare (o. förbleknat): skurk, lymmel; särsk. ss. tillmäle. *(Eng.)* Prig .. *(sv.)* tyf-strycker. SERENIUS Uu 1 b (**1734**). Är ni son till den tjufstryken som pungslog mig på cirka femtusen riksdaler. BLANCHE *Bild.* 2: 30 (**1864**). NORDSTRÖM *Lumps.* 122 (**1910**; *ss. tillmäle*). ÖSTLUND *Cheyney BeskPill.* 111 (**1959**). — **-STYCKE.** (**tjuv- 1622–1910. tjuva- 1552–1675. tjuve- 1542–1678. tjuver- 1557**) (†) **1)** stöld; tjuvstreck; jfr **stycke 6** *a* o. **skalk-stycke 1**, **2**. Och är förmodeligt, att the wäll andre mere skalcke och tiuffue stycker bedriffuendis worde. *G1R* 14: 83 (**1542**). Pojken .. har val inte begått något tjyvstycke eller så? HÖGBERG *Frib.* 67 (**1910**). **2)** stulet föremål; jfr **stycke 9** *e*. Efter .. *(den misstänktes)* dödh hafwer han funnit desse efterschrifne tiufstycker hoss honom. *BtÅboH* I. 3: 29 (**1623**). — **-SÄKER. 1)** till **1**: stöldsäker; inbrottssäker; jfr **-fri**. Tre tjuvsäkra lås hade *(kistan)*. DAVIDSON o. THULIN *Gulbranssen Bort.* 102 (**1934**). Tjuvsäkra balkongdörrar. *DN* 7/2 **1987**, s. 44. **2)** (numera mindre br.) till **4** *c*: i hög grad säker (se d. o. **3** *a*), tvärsäker. Ofta har det .. varit middagens enda nöje att höra tjuvsäkra matprissar lägga ut texten om viner och årgångar. RYDIN *Minn.* 216 (**1929**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-SÄLLSKAP.** (**tjuv- 1749–1814 tjuve- 1557–1725**) (†) tjuvliga. *G1R* 27: 133 (**1557**). Tå en grufwelig röfware, Carfour wid namn, hade vptagit en ung man i sitt tiufwesellskap *(osv.)*. MUNCHENBERG *Scriver Får.* 47 (**1725**). HEINRICH (**1814**). — (**4** *a*) **-TAG.** (numera mindre br.) tjuvgrepp (se d. o. **2**). Låt dom här kurrarna göra opp saken sins emellan! Vi kan ju stanna kvar och se efter att de inte använda tjuftag. ENGSTRÖM *Glasög.* 127 (**1911**). *SAOL* (**1998**). — (**1**, **4** *a*) **-TANKA, -ning.** tanka i smyg (i syfte att stjäla); äv. dels med obj. betecknande motorfordon, dels med obj. betecknande bränsle (i sht bensin). *(Skälet till biljakten kan)* ha varit att taxiföraren sett hur ungdomarna tjuvtankat sina bilar. *DN* 2/4 **1994**, s. A5. En person tjuvtankar på en mack. *Expressen* 3/3 **2000**, s. 17. Polisen får larm om att två män i 20-årsåldern tjuvtankat bensin. *DN* 30/9 **2003**, s. A15. — (**4** *a*) **-TITT.** [jfr **-titta**] smygtitt; äv.: titt i förväg. De rodnande ögonlocken höll hon slutna, men små lustiga ryckningar i fransarna skvallrade om ögonens omärkliga tjuvtittar på den solsömniga omvärlden. STENIUS *HelgKlost.* 99 (**1934**). Saab-fantasterna vallfärdade till bilmuseet i Trollhättan för att få en tjuvtitt på nya Saab 9–3 Sport Sedan som förhandsvisades på hemmaplan i går. *GT* 8/7 **2002**, s. 8. — (**4** *a*) **-TITTA.** smygtitta; äv.: titta i förväg; jfr **-kika**. LUNDELL (**1893**).

(På marknaden) är ett kärt tillfälle för nyfikna och lästörstiga att tjuftitta i böcker. CEDERSTRÖM *Ströft.* 119 (**1915**). *DN* 6/7 **2002**, Bil. s. 24. — (4 *c*) **-TJOCK.** (vard.) **1)** ss. adv.: mycket dåligt l. illa; särsk. i uttr. *må* (i sht förr äv. *ha det*) *tjuvtjockt*, må synnerligen illa; jfr **tjock 9** *d*. FRÖDING *Brev* 5 (**1878**). Vi hade det tjyvtjockt i båtarna, kan herrn tro, vinter och grov sjö. SIWERTZ *ResK* 170 (**1929**). Jag mådde tjyvtjockt och spydde massor med blod. *GT* 4/2 **2004**, Sporten s. 2. **2)** mycket tät; äv. i det adverbiella uttr. *tjuvtjockt med ngt*, mycket tätt l. fullt med l. av ngt; jfr **tjock 4** *e*. Snötjocka festårru, tjuvtjockt med flinger i luften sirru, så man koxar noll. NISKA *Av.* 70 (**1931**). Med Kiviks marknad är det så besynnerligt funtat, att allt är sig .. likt från år till år .. tjyvtjockt med folk som havdar att allt var bättre förr. *Expressen* 17/7 **1991**, s. 22. Midsommar kommer med regn, rusk och tjyvtjock trafik. *DN* 23/6 **2004**, s. A5. — (4 *a*) **-TRICK.** fult l. otillåtet knep l. tillvägagångssätt; äv. i förbleknad anv.; jfr **-knep**. Tycho Bohmans tjuvtricks i närkamp äro absolut förkastliga. *IdrBl.* 2/1 **1935**, s. 9. Med 28 år i *(musik)*branschen kan Patti *(La Belle)* vartenda tjuvtrick som någonsin existerat för att locka till sig en publiks uppmärksamhet. *Expressen* 16/8 **1990**, s. 33. — (1, 4 *a*) **-TRYCK.** om tjuvtryckande; äv. konkret, om resultat av sådan verksamhet, piratupplaga (jfr **-upplaga**). En tröst i förargelsen har för mig varit, att afskriften, hvarefter tjuftrycket skett, påtagligen ej kunnat komma från Stockholm. *3SAH* XLVII. 2: 44 (**1836**). 1580 hade Tassos Gerusalemme liberata blivit bekant genom ett då utgivet tjuvtryck. *3SAH* 44: 540 (**1933**). — (1, 4 *a*) **-TRYCKA.** [jfr **-tryck**] trycka (o. utge) (text, i sht litterärt verk) utan upphovsrättsinnehavarens o. d. (vetskap o.) tillstånd. Viktor Rydberg tackade för all den sköna litteratur banditerna tjuftryckt sedan Zacharias Hæggström hade sitt första tjuftrycksmål. STRINDBERG *Brev* 9: 331 (**1893**). *DN* 8/7 **1993**, s. B2. Avledn.: **tjuvtryckare**, m.//ig. På hösten .. passade tvänne tjuftryckare .. på att utgifva en piratupplaga. SCHÜCK *Shaksp.* 2: 250 (**1916**). — (4 *a*) **-TRÄNA, -ing.** träna i smyg l. i förväg (i syfte att uppnå för motståndare l. medtävlare o. d. oväntad skicklighet l. styrka o. d.); äv. mer l. mindre oeg. l. bildl.; jfr **smyg-öva**. *IdrBl.* 27/5 **1924**, s. 3. Pauline har redan tjuvtränat på internationellt popstjärneliv av det vildare slaget. *Expressen* 5/2 **2004**, s. 30. — **-UNGE. 1)** (numera föga br.) barn som stjäl; äv. förbleknat: satunge, rackarunge; särsk. dels ss. smeksam benämning, dels ss. nedsättande l. skämtsamt tillmäle. Kom Erich bengtsson i Lödersta och tiltaladha anders i Lödersta för thet hann kallade Erich bengtsson Enn tiuffunge. *UpplDomb.* 5: 85 (**1578**). Säg mig, tjufunge, – och han nop .. *(dottern)* i örat – när skall du engång blifva klok och förståndig? TOPELIUS *Fält.* 4: 282 (**1864**). *SAOL* (**1973**). **2)** (†) ss. (l. ingående i) namn på sällskapsspel; särsk. i uttr. *smussla* l. *myssla tjuvunge*. Myssla tjufunge. *HbiblSällsk.* 1: 362 (**1839**). SUNDÉN (**1891**). **3)** (†) = **-pojke 2**. *(Håret)* slog sig ned i små lediga snirklar, riktiga tjufungar! BENEDICTSSON *Eftersk.* 29 (*c.* **1885**). — **-UPPLAGA**$^{-020}$. (numera föga br.) piratupplaga; jfr **-tryck**. SCHULTHESS (**1885**). En tjuvupplaga utkom i Amerika, till stor förargelse för mina förläggare. WESTERMARCK *Minn.* 401 (**1927**). ÖSTERGREN (**1958**). — (1, 4 *a*) **-VITTJA.** vittja (fångstredskap ss. nät l. sax o. d.) olagligt l. olovligt (i syfte att stjäla fångsten); äv. dels om djur, dels utan obj. *SD(L)* 28/9 **1895**, s. 9 (*om sälar*). Misstänkt för att både stjäla ved och tjuvvittja. ÖSTERGREN (**1958**). De såg att någon tjuvvittjat deras nät. *Expressen* 6/8 **1991**, s. 16. — ((1,) 4 *c*) **-VÄDER.** (**tjuv- 1919–1958. tjuva- 1834–1941**) (†) särsk. om busväder; jfr **rackar-väder**. I sådant ulfva- och tjufvaväder är .. hvarje hederlig menniska hemma i sitt hus! MELLIN *Nov.* 2: 94 (**1834**, **1867**). ÖSTERGREN (**1958**). — ((1,) 4 *a*) **-ÅKA, -ning.** åka olovligt; särsk. i fråga om allmänna kommunikationsmedel: åka utan att lösa biljett, åka som fripassagerare; jfr **smyg-åka**. *GHT* 8/10 **1895**, s. 3. Vid ett tillfälle hade de .. försökt tjuvåka med en överlastad buss. MANKELL *Villospår* 11 (**1995**). Avledn.: **tjuvåkare**, m.//ig. *SvD(B)* 1/8 **1938**, s. 3. — ((1,) 4 *a*) **-ÄTA, -ning.** äta olovligt l. i smyg; äv. med obj. betecknande det som äts. SIWERTZ *Sel.* 1: 36 (**1920**). På mycket kort tid förvärrades smärtorna och Linda .. började tjuvata starka smärtstillande tabletter som hon tog från sin mamma. *Expressen* 29/7 **1993**, s. 22. Två tidigare elever .. har polisanmälts av skolledningen efter att under lång tid ha tjuvätit i skolans bespisning. *DN* 2/9 **1994**, s. A5.

B (†, utom i ssgrna **-balk**, **-hand**): **TJUVA-BALK.** (**tjuv- 1940** osv. **tjuva- 1590** osv. **tjuve- 1579–1708**) [fsv. *þiuva balker*] *rättshist.* i sht i sg. best., i fråga om vissa sv. lagar före 1734: den lagbalk som behandlar rättsförhållanden rörande stöld; jfr **tjuv-måla-balk**, **tjuvnads-balk**. *UpplDomb.* 5: 98 (**1579**). *(Man måste)* ther öff*(uer)* dömma, som lagh förmeller i tiuffua balkienn i dett 1 cappit*(el)*. *TbLödöse* 209 (**1590**). År 1713 förelåg en av professor Lundius utarbetad granskning av jordabalken, där det påpekas att bestämmelsen om jordfynd här borde utgå, enär i denna sak annorlunda stadgas i tjuvabalken. *Fornv.* **1945**, s. 196. — **-BAND, -BEN**, se A. — **-BOT.** (**tjuv- 1734–1939 tjuva- 1669–1921. tjuve- 1606. tjuvs- 1549–1579**) [fsv. *þiufbot*, *þiuva bot*, *þiufs bot*] (bötessumma att erlägga l. erlagd ss.) straff för stöld; jfr **bot 6** o. **-böter**. *UpplDomb.* 7: 27 (**1549**). Hwem som finner annars mans fiskie redskap, eller garn, och låter them olyste wara, eller tager bort annars fisk, som hänger i garnen, gifwe åter skadan och bötha tiufwa both eller som fiskieredskapen och garnen wärde äro. SCHMEDEMAN *Just.* 588 (**1669**; *rättat efter orig.*). jfr: CANNELIN (**1939**). — **-BÖRDA**, se A. — **-BÖTER.** (**tjuva- 1734–1800. tjuve- 1704–1723**) böter att erlägga l. erlagda ss. straff för stöld; jfr **-bot**. *FörarbSvLag* 2: 213 (**1704**). Den som stjäl första gången ofwer tio daler silfwermynt, bör med tjufwa böter belaggas. *Bergv.* 2: 58 (**1738**). *LBA* 33–35: 79 (**1800**). — **-FINGER, -FISKARE, -FISKE, -FÖLJE, -GODS, -GÖMMARE, -GÖMMERSKA**, se A. — **-HAND.** (**tjuv- 1807** osv. **tjuva- 1606** osv. **tjuve- 1606–1764**) (numera i sht arkaiserande) tjuvs hand; äv. mer l. mindre metonymiskt för: tjuv; särsk. i uttr. *komma* l. *hamna i tjuvahänder*, äv. *tjuvahand*, bli stulet, *genom tjuvahand*, gm stöld; jfr **rövar(e)-hand**, **tjuv-klor**. Een skalck, hade bruket sijnn tiuffue handh, vppå kyrkionnes ægendom. *VDAkt.* 21/1 **1606**, F II. Godt rychte bättre är, än guld- och silfwerskattar. / Ty ingen tiufwehand thet godz från eder snattar. KOLMODIN *QvSp.* 1: 632 (**1732**). *(Att)* bereda Målsägande en säkrare tillgång till ersättning för hwad de genom tjufwahand förlorat. *SPF* **1819**, s. 437.

Allt kommer igen utom det som kommer i tjuvahand. HOLM *Ordspr.* 333 (**1964**). — **-HIDE**, se **-ide**. — **-HOP.** (**tjuva- 1592–1831. tjuve- 1542–1749**) [fsv. *þiuva hoper*] tjuvliga; tjuvpack; jfr **rövar-hop**. Then Fredrick Hoffman, som samme tiuffuehoop medt krut och warier mest forsterckt haffuer. *G1R* 14: 84 (**1542**). FRYXELL *Ber.* 5: 59 (**1831**). — **-HÅL**, se **A**. — **-IDE**, äv. **-HIDE**. jfr **ide**, sbst.[1] 2 *d*. I villande ödemarken hade de grävt sig sina tjuvahiden nere i jorden under fallbråtarna. Där felades det varken dörr för ingången, säng eller bänk. HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 47 (**1910**). MOBERG *Rid* 51 (**1941**). — **-KISTA, -KLOR, -KONA, -KONST, -KVARN, -KÄLLARE, -LIGA, -MÅL, -MÄRKE, -NÄSTE, -PACK, -PALL, -RYKTE**, se **A**. — **-RÄTT**, se **E**. — **-SPRÅK, -STYCKE, -VÄDER**, se **A**.

C (†): **TJUVE-ART**, se **A**. — **-BALK**, se **B**. — **-BO**, se **A**. — **-BOT**, se **B**. — **-BYLTE, -BÖRDA**, se **A**. — **-BÖTER**, se **B**. — **-GODS, -GREPP, -GÖMMARE**, se **A**. — **-HAND**, se **B**. — **-HANDEL, -HISTORIA**, se **A**. — **-HOP**, se **B**. — **-HÅL, -KISTA, -KOMPANI, -KONA, -KONST, -KÄLLARE, -MÅL, -NYCKEL, -NÄSTE, -PACK**, se **A**. — **-PARTI**. jfr **parti** 4 *e*. *VRP* **1633**, s. 484. — **-POJKE, -RYKTE**, se **A**. — **-RÄTT**, se **E**. — **-SAK, -SENA**, se **A**. — **-SKRÅ**. (**tjuv- 1749. tjuve- 1734–1755**) om grupp l. följe l. krets av tjuvar; jfr **skrå**, sbst.[2] 3 (*b*). SCHERPING *Cober* 1: 255 (**1734**). Sedan thet listiga tiufwe-skrået inrättades, har tiufwehopen merckeligen tiltagit. SCHERPING *Cober* 2: 334 (**1737**). MOLLER (**1755**). — **-STJÄLA, -STRAFF, -STRECK, -STYCKE, -SÄLLSKAP**, se **A**.

D (†): **TJUVER-STYCKE**, se **A**.

E (†): **TJUVS-BOT**, se **B**. — **-HANDEL, -MÅL**, se **A**. — **-RÄTT**. (**tjuva- 1637–1649. tjuve- 1599–1636. tjuvs- 1597–1939**) [fsv. *þiufs rätter*] anklagan l. åtal för stöld, särsk. (o. i sht) i uttr. *stå* l. *stånda tjuvsrätt*, se **stå**, v. **I 38** *j*; äv.: (rättvist) straff som tjuv döms l. skall l. bör dömas till (jfr **rätt**, sbst.[2] **1** *r*). Men efter thet hon aldrigh tilförenne hade warit medh tiufnader befunden, blef thet henne förste gången tilgifuit .. man hwar hon ofter mehre således framkomme skulle hon stå fullan tiufz rätt. *BtSödKultH* 12: 64 (**1597**). *(Sv.)* Tjufsrätt .. *(eng.)* The Punishment due to a thief. WIDEGREN (**1788**). Såväl hofrätt som häradsrätt dömde honom att .. stånda dubbel tjufsrätt och kyrkoplikt. ODHNER *G3* 1: 311 (**1885**). KLINT (**1906**). jfr: CANNELIN (**1939**). — **-STJÄLA**, se **A**.

Avledn.: **-TJUVA**, adj. oböjl. till **1**, ss. senare led i ssgn **ur-tjuva**. — **TJUVA**, v.[1], **-ning**. **1)** (vard.) till **1**, **1** *h*: stjäla (ngt); äv. utan obj. Tjyfvat! sade Filip doft. Du ... ska du tjyfvat ... som stal i skolan, så att du blef relegerad. NORDSTRÖM *Herr.* 236 (**1910**). *(Katten)* hör inte till gården, men går och stryker kring knutarna och nosar i allting och tjyfvar, när hon kommer åt och är jämt i vägen. WIDEGREN *FalskFlagg* 85 (**1933**). En tjuv gick och tjuvade plånböcker. *GbgP* **1948**, nr 272, s. 10. **2)** till **2**, med avs. på planta (särsk. tobaks- l. tomatplanta): avlägsna tjuvskott, repa (se **repa**, v.[2] **II 1**); särsk. ss. vbalsbst. *-ning*. MOLLER (**1790**). I Juli månad företages en putsning, den s. k. tjufningen, af pepparroten. *2UB* 4: 182 (**1899**). I Åhus skiljer man mellan topptjuvar och rottjuvar och säger sig tjuva *(tobaks)*plantan, då man bryter av skotten. *Kulturen* **1938**, s. 98. jfr **av-tjuva**. — **TJUVAKTELIGA** l. **TJUVAKTELIGEN**, adv. (**-a 1640. -en 1555–1558**) [fsv. *thiufaktelika*] (†) till **1**: tjuvaktigt; jfr **tjuvligen**. Först och fremst .. skulle hvar och een .. haffve bekent hvad han inskepet hade. Sådant är inth*(et)* skett, utan är här inrikis först tjuffacteligi*(en)* unda*(n)*dölt. TEITT *Klag.* 262 (**1555**). Så haffver thu väl förståth, huru förrätligenn och tiuffachteligenn våre fougter handle med thann deel, som the haffve hender emellen. *G1R* 28: 458 (**1558**). *Linc.* Ii 6 a (**1640**). — **TJUVAKTIG**, adj. till **1**, **1** *h*, om person l. djur: som är l. uppträder ss. en tjuv, som är hemfallen åt att stjäla l. brukar stjäla; om beteende l. egenskap l. utseende o. d.: kännetecknande för en tjuv; jfr **tjuvig**, **tjuvisk**, **tjuvsk**. *Den tjuvaktiga skatan*, titel på opera av Gioacchino Rossini. *2SthmTb.* 3: 254 (**1564**). Kaijan är tiufachtigh, och stiel gerna sölf och penningar. FORSIUS *Phys.* 280 (**1611**). Båtar och deras redskap .. woro aldrig säkre, utan förspordes derpå förstöring, minskning och tjufagtiga tilgrep. *KulturbVg.* 3: 75 (**1774**). Han var .. otrogen, falsk och tjyfaktig. FRYXELL *Ber.* 3: 112 (**1828**). Den svagt krökta intelligenslinjen tyder slutligen på nyckfullhet, lögnaktighet, skadeglädje och tjuvaktiga tendenser. *KiromantHeml.* 53 (**1946**). Tjuvaktig uppsyn. *DN* 19/5 **1996**, s. A12. Avledn.: **tjuvaktighet**, r. l. f. egenskapen l. tillståndet att vara tjuvaktig. SCHRODERUS *Dict.* 150 (c. **1635**). Tjufaktighet bevisar alltid att pligtkänslan är svag och genom yttre medel måste upphjelpas. DAHM *Skolm.* 183 (**1846**). Ingen som lever i .. tjuvaktighet och självviskhet, ingen som dricker, som är ovettig och utsuger andra – ingen sådan får ärva Guds rike. *1Kor.* 6: 10 (*NT* **1981**). — **TJUVERI**, n. [fsv. *thiuveri*; jfr mlt. *dûverie*] till **1**. **1)** handlingen att stjäla; äv. konkretare, om enskilt fall av stjälande; äv. (numera bl. tillf.) oeg. l. bildl.; jfr **stöld 1, 2**, **tjuvnad 1**. *ArbogaTb.* 3: 331 (**1522**). Lögn och tiufwerij följias giärna åth. TORNING 104 (**1677**). Grofwa litterära tjufwerier. *Polyfem* III. 9: 2 (**1811**). Glada Kalle, som så många gånger lyssnat till den bedrövliga berättelsen om tjuveriet på Koludden, förstod ögonblickligen. SJÖBERG *Kvart.* 607 (**1924**). jfr **fick-**, **gårds-**, **konungs-**, **mödoms-**, **ren-**, **skogs-**, **små-tjuveri** m. fl. **2)** (†) konkret: tjuvgods, stöldgods; jfr **stöld 3**, **tjuvnad 2**. *UpplDomb.* 7: 19 (**1547**). Åtskilligt tiufwerij är funnetz i Lundgreens huus. *VRP* 19/10 (**1720**). Ssg (till **tjuveri 1**; †): **tjuveri-sak** (anklagelse rörande) stöld; jfr **tjuv-sak 1**. Och kunne man*(n)* jckie frij honom för sam*(m)*a thiuffuerij sack. *TbLödöse* 173 (**1590**). — **TJUVIG**, adj. (vard., numera bl. mera tillf.) till **1**, **1** *h*: tjuvaktig. En vinter hade de en särskilt tjuvig rödkoxika *(dvs. lavskrika)* på gården. ROSENDAHL *VildfågFj.* 134 (**1934**). ÖSTERGREN (**1958**). — **TJUVINGEN**, sbst. m. best. o. interj. [med avs. på bildningssättet jfr **KATTSINGEN**] (vard., numera mindre br.) till **1**: ss. lindrigare svordom l. kraftuttryck: ”sjutton”, ”tusan”; jfr **tjuv 1** *f*. Det var bra, det var tjufvingen så bra, herr magister. BLANCHE *Blackst.* 27 (**1846**). Jag ger tjyvingen i att tvätta mej i dag, sa han med hög röst. *Vi* **1956**, nr 38, s. 19. — **TJUVINNA**, f. [fsv. *thiuvinna*] (numera bl. tillf., skämts.) till **1**: kvinnlig tjuv. Berättade Jöns Månss*(on)* at H*(ustru)* Kristin Lars B*(ertilsons)* hafuer skelt hono*(m)* för en tiuff och hans hustru tiufinna och tubberska. *GävleDomb.* 213 (**1637**). De värst beryktade tjufvinnor Stockholm då egde: lilla Korp-Lisa, gapande Gäddan. ALMQVIST *Ekols.* 1: 297 (**1847**). Vi kanske skulle lagga oss till med uttryck som till exempel ”tjuvinna” eller ”snatterska”, allt i jämlikhetens namn. *DN* 27/2 **1999**, s. C5. — **TJUVISK**, adj. (†) till **1**: tjuvaktig.

Hamb. (1700). Om den Högste täckes förunna mig lif och hälsa, tanker iag i Maji månad wara på mina gods, och se huru mina tiufwiska jnspectorer hushållat. *MennanderBr.* 3: 392 (1759). Hit hade han lockat åländingen *(som ville stjala timmer)* för att har djupt ini skogen kunna straffa honom för hans tjufviska planer. *Landsm.* VII. 9: 11 (1890). — **TJUVLIGEN** l. **TJUVSLIGEN**, adv. (**tjuvligen** 1576–1579. **tjuvsligen** 1555) [fsv. *thiuflika*; jfr mlt. *deflıken, dūfliken*] (†) till 1: tjuvaktigt; skurkaktigt; jfr **tjuvakteliga**. *GIR* 25: 265 (1555). Doch hade sa*(m)*me Wolter .. i så måtte H. K. M:tz och cronenes ingäldh, som sig belop till en stoor summe, swÿckligen och tiufligen vndendolt. *2SthmTb.* 5: 122 (1576). En gulkädh vm 36 chroner, som Adam ... skulle haffue tiufligen afhendt för*(nemp)*de Johan Bökelers husfrws syster. *2SthmTb.* 6: 94 (1579). — **TJUVNAD**, r. l. m. l. f. (*1Mos.* 30: 33 (*Bib.* 1541) osv.) ((†) n. *BtFinlH* 2: 26 (1538), *VRP* 1661, s. 18). (**-na** 1596 (: tiufnan, *sg. best.*)–1643. **-nad** 1535 osv. **-nat** (**-dt**) 1541–1713) [fsv. *þiufnaþer*] till 1. 1) handlingen att stjäla; förr särsk. i uttr. *full tjuvnad*, se **full**, adj. 6 *n α*; förr äv. konkretare, om enskilt fall av stjälande; i sht förr äv. oeg. l. bildl.; jfr **stöld 1, 2, tjuveri 1**. Tha warth karin blanka pilssz ssak xx m*(ar)*c fför dh*(et)* hon lade enom tiwffnadh tyl. *ArbogaTb.* 4: 7 (1535). Tiufnad war .. hos de Gamle Svenske et af de brott, som strängast och nesligast straffades. DALIN *Hist.* 1: 218 (1747). *(Sv.)* lärd tjufnad .. *(lat.)* plagium. LINDFORS (1824). I Lule Lappmark äro .. tjufnader nu mera ganska få. DUBEN *Lappl.* 191 (1873). Sissa Svensdotter, den arma varelsen, som ehuru lytt och vanför hade begått stöld och två gånger straffats för sin tjuvnad. MOBERG *Utvandr.* 182 (1949). jfr **barna-, fick-, hus-, kyrk-, malm-, nöd-, skogs-tjuvnad** m. fl. 2) (†) konkret: tjuvgods, stöldgods; jfr **stöld 3, tjuveri 2**. *2Mos.* 22: 3 (*Bib.* 1541). Han hade tagit af en tiuf, en hop tiufnat som war stulit ifrå Joen i Forsby. *GullbgDomb.* 18/10 1605. Warder något eljest bortstulit, och man har wåhn å, eller någon kunskap, hwart tiufnaden kommen är, begiäres lof .. at ther ransaka. NEHRMAN *PrCr.* 65 (1759). jfr: CANNELIN (1939). Ssgr (i allm. till **tjuvnad 1**): **tjuvnads-balk**. (numera bl. tillf., om ä. förh.) tjuvabalk. *NF* 1: 1481 (1876). **-brott**. jfr **brott II**. *DA* 1793, nr 138, s. 1. Tillgrepp av ved, som från järnvägsvagnar fallit ned å stationsområde .. ansågs som tjuvnadsbrott. *1NJA* 1945, s. 45. **-drift**. (†) kleptomani. *NF* (1892). *2NF* (1919). **-köp**. (†) till **tjuvnad 2**: köp av l. bestående i stöldgods. *TbLödöse* 299 (1593). **-mål**. (numera bl. tillf., i skildring av ä. förh.) = **tjuv-mål**. NORDSTROM *Samh.* 2: 745 (1840). Låset *(hade)* värde som bevismaterial i tjuvnadsmål. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 305 (1941). **-straff**. (numera bl. tillf., i skildring av ä. förh.) = **tjuv-straff**. Inbrott bestraffas i svensk lag, ehuru tillgrepp icke skett, enligt reglerna för enkel stöld. Sker tillgrepp, belägges gärningen som inbrottsstöld med ett väsentligen högre tjufnadsstraff. *2NF* 12: 463 (1909). — **TJUVSK**, adj. (i Finl.) till 1: tjuvaktig; äv. oeg. l. bildl. Edra tjufska ögon ha stulit mitt hjerta. TOPELIUS *Dram.* 11 (1851, 1881). Hon talade om för mig att bönderna på hennes egendom såsom överallt i landet voro oerhört tjuvska. FURUHJELM *StigOron* 328 (1935). — **TJUVSLIGEN**, se **tjuvligen**.

TJUVA, sbst., se **tjuga**, sbst.[1] — **-TJUVA**, adj., se **tjuv** *avledn.* — **TJUVA**, v.[1], se **tjuv** *avledn.*

TJUVA *ɉu³va²*, v.² **-ade**. [till **TJUV** l. mojl. elliptiskt för **tjuv-starta**] (vard.) tjuvstarta (se d. o. 1). En som .. åtnjöt ett visst rykte som specialist på tjuvstart var Smedmark. Att han också kunde vara särdeles kvick i starten utan att behöva tjuva, visade han mer än en gång. *IdrBl.* 13/2 1924, s. 6. Fyra OK-jollar tjuvade *(.)* Alla vände för omstart. *GHT* 20/5 1966, s. 13. Första starten gick om .. på grund av att en häst tjuvade litet för mycket. *SvD* 25/6 1973, s. 15.

TJUVAKTELIGA, TJUVAKTELIGEN, TJUVAKTIG, se **tjuv** *avledn.*

TJUVASJ *ɉuvaʃ⁴*, äv. **TJUVASS** *ɉuvas⁴*, m.//ig. (**tjuvasj** 1892 osv. **tjuvass** 1919 osv.) [jfr t. *tschuwasch*, eng. *chuvash*, fr. *tchouvache*; av ry. *tjuvasj*, av tjuvasjiska *tšəvaš*] om person tillhörande det folk som har tjuvasjiska som modersmål (o. huvudsakligen är bosatt i Tjuvasjien, republik i den europeiska delen av Ryska federationen); i sht i pl. best., sammanfattande, om det tjuvasjiska folket. Tjuvasjerna, ett ursprungligen östfinskt, men sedermera tatariseradt folk. *NF* (1892). Tjuvasserna, ett blandfolk av olika äldre turkiska stammar samt finsk-ugriska element i sydöstra delen av Gorkijområdet vid Volga. *Rig* 1950, s. 7. Tjuvasjerna kristnades visserligen sedan de kommit under ryskt välde på 1500-talet, men ännu på 1930-talet bekände sig ett par procent av befolkningen till sin gamla, förkristna religion. *SvD* 21/11 2004, Kultur s. 5.

TJUVASJISK *ɉuvaʃ⁴isk*, äv. **TJUVASSISK** *ɉuvas⁴isk*, adj. (**tjuvasj-** 1907 (: tjuvasjiskan) osv. **tjuvass-** 1936 osv.) [jfr t. *tschuwaschisch*; till **TJUVASJ**] som tillhör l. härstammar från l. utmärker l. har avseende på tjuvasjerna l. deras kultur l. språk. *SvUppslB* 27: 1183 (1936). Den tjuvasjiska befolkningen. *Vi* 1970, nr 48, s. 28. Den tjuvasjiska landsbygden. *SvD* 21/11 2004, Kultur s. 5.

Avledn.: **TJUVASJISKA**, äv. **TJUVASSISKA**, r. tjuvasjernas (till den turkiska språkfamiljen hörande) språk. *2NF* 8: 380 (1907). Det var Boris Pasternak som åren runt 1960 övertygade poeten Gennadij Ajgi om att han borde skriva på ryska i stället för på tjuvasjiska. *SvD* 21/11 2004, Kultur s. 5.

TJUVASS, se **tjuvasj**. — **TJUVASSISK(A)**, se **tjuvasjisk** med *avledn.* — **TJUVER, TJUVERI, TJUVIG, TJUVINGEN, TJUVINNA, TJUVISK, TJUVLIGEN, TJUVNAD, TJUVSK, TJUVSLIGEN**, se **tjuv** med *avledn.*

TJYDRON *ɉy³dron²*, n. [sv. dial. *tjydren, tjyden*, hagtorn; med det i barnamn vanliga suffixet **-on**; möjl. till **KÖTT** (se VIDE *SydsvVäxtn.* 171 (1966))] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) buske tillhörande släktet Cotoneaster Med., oxbär. LYTTKENS *Växtn.* 856 (1910). Tjydron, oxbär .. är mycket härdig och användbar till medelhöga häckar. *HantvB* I. 3. 1: 92 (1935). Jaga på flykten lövängarnas try och ödetorpägarnas tjydron. MARTINSON *Nässl.* 200 (1935). *VåraKulturvN* 280 (1977).

TJYV(ER), se **tjuv**.

TJÅL *ɉå⁴l*, äv. (numera mindre br.) **TJÅR** *ɉå⁴r*, i bet. 1 m.//ig., i bet. 2 o. 3 n.; best. **-en** resp. **-et**. (**tjål** 1916 osv. **tjår** 1916 osv.) [sv. slang *tjål, tjår*, sv. romani *tjår*, tjuv, stöld; av romani *čōr*; tjuv; bildat till **TJÅLA**, v.²] (i vissa kretsar, vard.) 1) tjuv. Mjukare och smidigare fingrar har aldrig en tjuv haft att börja sitt yrke med, han var en

gudabenådad tjår. KOCH *GudVV* 1: 369 (1916). Den stackars fattia tjåren di vill setta in på slavarbete fast han ingenting har gjort. KOCH *GudVV* 2: 153 (1916). **2)** stöld. Ge mej en portion mat .. så ska ja erkänna ett bra tjål för er. KOCH *GudVV* 2: 151 (1916). *(Den unge biltjuven)* har tagit sig själv i hand på att senaste "tjålet" också skall vara det sista. *DN(B)* 11/1 **1953**, s. 10. **3)** stöldgods. Man har partat tjålet, när man har delat bytet. *Expressen* 5/4 **1959**, s. 20.

TJÅLA *jå³la²*, v.[1] **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. [sv. dial. *tjåla*, tala i kelande, tillgjord ton, kela; sannol. urspr. ljudhärmande l. ljudmålande] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) kela, smeka; vänslas, kurtisera; äv. reciprokt. Hennes stenhjärtade, dumma blindstyre till fästman, som inte ville veta af något "tjålande och pussande och så'nt slask". *GHT* **1896**, nr 221 B, s. 2. Det förargade Anna .. hur han tjålade med katten, strök och smekte den. LARSSON I BY *Sock.* 116 (**1923**). Ett par gånger försökte han ta hennes hand, men hon avvisade honom och snäste: – Vi ska väl inte sitta och tjåla när det är folk i huset! Då log Nordgren och strök sitt skägg. HÖIJER *Par.* 42 (**1945**).

TJÅLA *jå³la²*, v.[2], äv. (numera mindre br.) **TJÅRA** *jå³ra²*, v. **-ade**. (**tjåla 1953** osv. **tjåra 1881** osv.) [sv. slang *tjåla*, *tjåra*, sv. romani *tjåra*; av romani *čora*, motsv. sanskr. *cur-*, *corayati*, stjäla] (i vissa kretsar, vard.) stjäla (ngt); äv. utan obj. Jag är i kiken på herregår'n (polisen) .. sen jag tjåra (stal) en vepa (rock) och ett par braller .. för ett par år sen. STENBERG *KrossIll.* **59** (**1881**). Sen ville di, att ja skulle värdera en klocka, som en av mina kamrater tjårat. KOCH *GudVV* 2: 152 (**1916**). Jag mucka och var glad, tjåla en bankbok med tolvhundra och hade roligt i två dar. *DN* 12/1 **1969**, Söndagsbil. s. 4. En del tyckte det var spännande gjort att tjåla i kiosken. *Expressen* 8/11 **1987**, s. 12.

TJÅR, se **tjål**. — **TJÅRA**, se **tjåla**, v.[2]

TJÅVA *jå³va²*, v. **-ade**. (förr av. **-fv-**) [sv. dial. *tjåva*, famla, treva, känna sig för; sannol. urspr. ljudhärmande l. ljudmålande] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) treva; fingra; tafsa; särsk. i förb. med rumsadverbial inlett av *på*. Så kommer där ett troll .. / och tjåfvar och tar på min fattiga kropp. FRÖDING *NDikt.* 32 (**1894**). Det är "nice" och "beautiful" och "marvellos" alltihop *(på utställningen)* och man tjåvar på föremålen med smutsiga fingrar. *Form* **1939**, Omsl. s. 82. Aldrig, aldrig; och han förstod det, för hon hade sagt honom att hon älskade en annan. Ändå lät han inte bli henne: kladdade och tjåvade. Och hon hade fullt sjå att värja sig. ARNÉR *Kämpe* 111 (**1976**).

TJÄDER, sbst.[1], se **tjuder**, sbst.[1]

TJÄDER *jä⁴der*, sbst.[2], r. l. m.; best. **-ern** (LÖWENHJELM *PVetA* **1751**, s. 50, osv.) ((†) **-ren** LINNÉ *Skr.* 2: 13 (**1750**), NILSSON *Fauna* II. 2: 51 (**1858**)); pl. **-rar**. (**kiär-** i ssg **1664** (: kiärhanar). **kjäder** (**k-**, **ki-**) **1663** (: kiäderhona)–**1816** (: kader fogel). **tied-** i ssg **1557** (: tiedhana rig). **tiedur-** i ssg **1581** (: Tiedurhönns)–**1592** (: Tiedur hans). **tiere-** i ssg **1561** (: Tierehane). **tjeder** (**ti-**, **-dh-**) **1558** (: Tiederhöns)–**1735** (: Tiedrar, *pl.*). **tjär-** (**ti-**) i ssgr **1640** (: Tiarhöns)–**1669** (: tiärhanor). **tjärs-** (**ti-**) i ssg c. **1740** (: Tiärshönor)–**1797** (: Tjärshönor). **tjäder** (**ti-**) **1557** (: tiäder höns) osv.) [fsv. *thiädhur*; jfr sv. dial. *tidur*, fvn. *þiðurr* (nyisl. *þiður*), nor. *tiur* (varav d. *tjur*); av ljudhärmande ursprung] hönsfågeln Tetrao urogallus Lin., hörande till familjen Tetraonidae; äv. koll.; äv. ss. ämnesnamn om (maträtt beredd av) fågelns kött. SCHRODERUS *Dict.* 123 (c. **1635**). Kiädern .. som lefver af enbär, blåbär, björk- och furu-knopp, och förnöjer med sit spel redan i April, men blir årligen sällsyntare, ty han ofredas både före, efter och under häckningstiden. FISCHERSTRÖM *Mål.* 165 (**1785**). Farserad Tjäder. NORDSTRÖM *Matlagn.* 71 (**1822**). Inom Gotlands län *(skall)* all jagt efter tjäder .. vara förbjuden tills vidare intill år 1910. *SFS* **1900**, nr 21, s. 3. Två tjädrar åta sand på vägen och lyfta ej förrän bilen är några meter ifrån dem. ENGSTRÖM *Hemsp.* 168 (**1921**). Tjäder, orre, ripa, rapphöns och järpe jämte fasanen äro alla värdefulla tillägg till vår matsedel. BOLIN *VFöda* 215 (**1933**). I Sverige häckar tjädern i lämplig terräng från n. Skåne till Torne lappmark, där den tränger ända upp i björkregionen. *DjurVärld* 9: 178 (**1961**). — jfr **HAVS-**, **RACKELHAN(E)-**, **RIP-**, **SJÖ-**, **SPEL-TJÄDER**.

Ssgr: **A** (†): **TJÄD-HANE**, se **B**.

B: **TJÄDER-BRÖST**. särsk. *kok.* jfr **bröst 2 d β**. LINNÉ *Ungd.* 2: 31 (**1732**). Norrlänningen rökar Tjäderbröstet. SÖDMANN hos BERGIUS *PVetA 1780*, 2: 77 (**1787**). — **-FAMILJ**. jfr **familj 2 f**. Tjäderfamiljen, bestående af en gammal tupp och tre hönor. *FoFl.* **1910**, s. 89. — **-FÅGEL**. tjäder; äv. koll. Några Rön och Anmärkningar om Tjäder-foglen, så i des vilda, som tama tilstånd. *VetAH* **1787**, s. 201. Medan jag vandrade .. genom tallskogen, flögo flera tjäderfåglar, såväl tuppar som röjor, upp från nattkvisten. MUNSTERHJELM *Rävjakt.* 153 (**1923**). — **-FÅNGST**. (i sht förr) jfr **fångst 1 a**. KALLSTRÖM *Jagt* 164 (**1850**). — **-HANE**, äv. **-HANNE**. (**tjäd- 1557** (: tiedhana rig). **tjäder- 1557** (: tiäder hana brysth) osv. **tjädre- 1561**) tjädertupp; förr äv. allmännare: tjäder. *KryddRSthm* **1558–59**, s. 66. På samma sätt kan man Råbockar, Hiortar, Tiederhanar och Orrar koka. *Kockeb.* B 5 a (**1650**). *(Tjäderleken)* warar ofta flera weckor, och under denna tid angriper tjäderhanen alla medtäflare som wisa sig i närheten. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 2: 98 (**1852**). Ssg (i sht förr): **tjäderhane-bröst**. ss. maträtt. Kom tiill kiockitt till höns och tiäder hana brysth Renst win. *VinkällRSthm* **1557**. — **-HONA**. tjäderhöna. NORDHOLM *Djurf.* 52 (**1749**). — **-HÖNA**. (**tjäder- 1622** osv. **tjäders-** c. **1740–1797**) hona av tjäder; jfr **höna 2** o. **-hona**. *OrdnLilleTull.* **1622**, s. B 1 a. — **-HÖNS**. (numera bl. tillf.) tjäder; i sht i pl. *VinkällRSthm* **1557**. Jerpar, Orrhöns, Tiäderhöns, Biörktrast, Läricker, Gröningar .. In Summa alle skogzfoglar äre godhe. BOLAVI 104 b (**1578**). Tjäderhöns Stora, vackra .. I vår butik. *SvD* 4/1 **1927**, s. 7. — **-JAKT**. jfr **jakt**, sbst.[1] **1**, o. **-skytte**. LIND 1: 202 (**1749**). — **-KLOCKA**. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om fågel vars sång ofta hörs tidigt på morgonen innan tjäderspelet sätter igång; särsk. (beroende på biotopen) om rödhake l. sparvuggla. SCHULTHESS (**1885**). Vad eller vem vacker speltjädern på sin nattkvist? Rödhaken och sparvugglan har fått heta tjäderklocka. *TurÅ* **1952**, s. 35. — **-KULL**. jfr **kull**, sbst.[1] **1**. Om någon gammal tjäder är ofrig af leken, så drar sig både den gamla och tjäderkullar till trakten af leken wid olsmeszotiden. GREIFF *Jagt* 75 (**1828**). Man måste snabbt kunna ta tillvara skottchanserna då exempelvis en tjäderkull flyger upp. *JägUppslB* 511 (**1989**). — **-KYCKLING**. jfr **kyckling 1** o. **-unge**. NILSSON *Fauna* II. 2: 71 (**1858**). De fångade en hel kull tjäder-

kycklingar, som de höll i bur tillsammans. MOBERG *Sedebetyg* 114 (1935). — -LEK. tjädrars parningslek; äv. (*jäg.*) konkret(are), om (sammanträffande av tjädrar på) viss plats; jfr **lek**, sbst. **6** (*d*), o. **-vin**. EKEBLAD *BrClEkeblad* 38 (1651). (*Det*) finnes knappast någon tjäderlek som icke är känd, i synnerhet som fogeln årligen begagnar samma lekställe. *TJäg.* **1833**, s. 593. Denna såkallade tjäderlek warar ofta flera weckor, och under denna tid angriper tjäderhanen alla medtäflare, som wisa sig i närheten. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 2: 98 (1852). De begåfvo sig af en kväll för att i en kolkoja i närheten af en tjäderlek invänta morgonen med dess äfventyr. *Skogvakt.* **1891**, s. 153. — **-MARK**. mark där det är gott om tjäder (som ger goda möjligheter för tjäderjakt); i sht i pl. *FrSkog.* 4 (1892). — **-PAR**. jfr **par**, sbst.[1] **1** *a* *β*. BJÖRKMAN (1889). — **-SKYTTE**. om jakt på tjäder. KALLSTRÖM *Jagt* 216 (1850). Tjäderskytte å spel under våren .. har .. (*i Finl.*) redan länge .. varit förbjudet. *IdrFinl.* 2: 15 (1905). Januari och februari äro tjäderskyttets månader. MUNSTERHJELM *Trapperl.* 2: 34 (1921). — **-SLÄKTE(T)**. i sht *zool.* om det till familjen Tetraonidae hörande släktet Tetrao Lin. ROSENIUS *SvFågl.* 3: 320 (1930). — **-SNARA**. (förr) jfr **snara**, sbst.[1] **1**. EKMAN *NorrlJakt* 162 (1910). — **-SPEL**. jfr **spel**, sbst.[1] **2**; äv. bildl. Siri är gammal, jag blir yngre, och jag kan möjligen börja om ett nytt tjäderspel! STRINDBERG *Brev* 6: 259 (1887). Mot aftonen vid väderspel och kjolvindens fläng, / då yrar som ett tjäderspel, o spelman, din sträng. KARLFELDT *FlPom.* 20 (1906). Tjäderspelet upphör, när rönnlövet nått tjäderfotens storlek. TEGENGREN *Lyr.* 57 (1914). (*Gränsen till kronoparken*) var det alltid lite riskfyllt att överskrida. Åtminstone om det gällde att springa på tjäderspelet. EDSTRÖM *Mossgrönt* 1: 36 (1950). — **-STEK**. stek av tjäder. *HovförtärSthm* **1682**, s. 1145. — **-STYLE**, förr äv. **-STYL**. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stjärt av tjäder; jfr **style**, sbst.[2] MOLIN *SSkr.* 263 (1894). Ett tjäderstyle som tidigare varit uppspikat på en av takåsarna var nedrivet och det låg tjäderdun och fjädrar runt hela kojan. *PiteåT* 6/2 **1986**, s. 14. — **-TUPP**. hane av tjäder; jfr **-hane**. *VetAH* **1787**, s. 202. Tjädertuppen är stark och ilsken och anställer under lektiden blodiga slagsmål med sina rivaler. CARLSON *Fågl.* 208 (1894). Tjädertuppen är betydligt större än honan och även grövre i köttet, varför den tarvar längre stekningstid, men kan, väl skött, även den bliva mycket god. HÖGSTEDT *KokB* 218 (1920). — **-UNGE**. (numera bl. mera tillf.) tjäderkyckling. RUNEBERG (*SVS*) 1: 180 (1831). — **-VIN**. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tjäderlek. SAMZELIUS *SkogJägarl.* 148 (1894). I skogen är .. under furorna ett .. gammalt tjädervin. *SD(L)* **1904**, nr 2, s. 1. Tjädervinet når sin högsta potens under andra veckan. *SagSed* **1960**, s. 89. — **-ÄGG**. Man träffar .. icke sällan Tjäder-ägg i skogarna, som kunna hämtas och af hem-foglar utkläckas. *VetAH* **1787**, s. 207.

C (†): **TJÄDERS-HÖNA**, se **B**.

D (†): **TJÄDRE-HANE**, se **B**.

TJÄFLING, se **kävling**.

TJÄG *jä*[4]*g*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. (**tege-** (**-gh-**) i ssg **1548** (: tegheland), **1884** (: tegeland)–**1890** (: tegeland). **tiäge-** i ssg **1670** (: Tiäge-landh). **tjeg-** i ssg **1762** (: Tjegland), **1884** (: tjegland)–**1890** (: tjegland). **tjog-** i ssg **1726** (: tjog-land)–**1884** (: tjogland). **tjäg 1938** osv.) [sv. dial. *tjäg*; etymologiskt identiskt med **TJOG**; formen **tege-** sannol. ombildning med anslutning till **TEG**] (förr) i fråga om skiftad mark, dels (i Dalarna) om åkerstycke l. slåttermark (av varierande storlek), dels ss. arealmått i ssgn **TJÄG-LAND**. Täkten var skiftad i tjägar mellan delägarna och användes till slåtter. *Gruddbo* 121 (1938). Lottningen om tjägarna verkställdes i Oxberg med hjälp av pinnar. LEVANDER *DalBondek.* 1: 335 (1943).

Ssg (förr): **A**: **TJÄG-LAND**. [fsv. *teghaland*] (**tjäg- 1762** osv. **tjäge- 1548–1890**) arealmått i Dalarna motsv. 10 snesland. 4. tegheland Joord j Åkeren, halfftreddie Lass änge. *DiplDal.* 3: 77 (1548). I Älvdalen skulle giftesåkern utgöra minst ett tjägland. LEVANDER *DalBondek.* 1: 351 (1943).

B (†): **TJÄGE-LAND**, se **A**.

TJÄL, se **käl**, sbst.[4], **tjäll**, sbst.[2] — **TJÄLA**, sbst., se **tjäle**.

TJÄLA *jä*[3]*la*[2], äv. **TJÄLNA** *jä*[3]*lna*[2], v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE** (numera mindre br., TROLLE-BONDE *Hesselby* 157 (*i handl. fr.* **1756**), *IllSvOrdb.* (**1964**)), **-NING**. (**kiel- 1639**. **kjäl-** (**k-**, **ki-**, **-hl-**) **1651–1958**. **tiel- 1582**. **tjäl-** (**ti-**) **1555** (: genom tiälada. *p. pf.*) osv. **-a 1555** osv. (: genom tiälada, *p. pf.*). **-as 1640** osv. **-na 1681** osv.) [sv. dial. *tjäla*, *tjöla*, tillfrysa; avledn. av **TJÄLE**]

1) intr., om mark l. jord o. d. (äv. med annat subj. (se slutet)): gm tillfrysning av innesluten vätska l. fuktighet bli hård l. stel, frysa (se **FRYSA**, v. **3**); äv. dels (ngn gg) refl., dels i pass. närmande sig dep., dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: stel av köld, frusen (äv. med annat huvudord (se slutet)); ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om enskild omgång av tjälbildning. *Linc.* R 3 b (1640). Den i hög lagde dikes-mullen köres, först det börjar frysa om hösten, och innan högen hinner käla, på ladugården. *VetAH* **1750**, s. 50. LUNDEQUIST *Landtbr.* 65 (1840; *om märgelgrop*). På det att bänkplatsen icke må kala, är det nödigt att om hösten .. täcka densamma med löf, strö o. d. ämnen. *HbTrädg.* 1: 113 (1872). Rörelserna i marken vid tjälningen och tjällossningen äro mycket starka på alvaret. STERNER *ÖlVäxtv.* 36 (1926). *FoFl.* **1947**, s. 132 (*refl.*). Ingen kunde flåhacka i tjälad jord, och Robert fick ställa in sin hacka över vintern. MOBERG *Invandr.* 426 (1952). (*Intill husväggen*) är det varmast, så jorden tjälas långsammare än på andra platser i trädgården. *GbgP* 19/1 **1988**, s. 48. — jfr **BOTTEN-**, **FÖR-TJÄLA** o. **BEN-**, **O-**, **SAMMAN-TJÄLAD**. — särsk. med annat subj. l. huvudord; särsk. om fisk. *CollMedP* 8/6 **1748**. Att tankarna ligga i hufvudet såsom kälad fisk. TORNEROS (*SVS*) 1: 275 (1825). Likasom en stor del andra fiskar, kan .. (*gersen*) kälas (frysa styf) och derefter åter få lif, om han lägges i vatten. NILSSON *Fauna* 4: 33 (1852). (*Skulle rotfrukterna*) komma att kälas, så bora de .. innan de användas till utfodring, upptinas genom att läggas i vatten, så att frosten drages ur dem. ARRHENIUS *Jordbr.* 2: 261 (1860). (*Det var*) dubbelt så mycket arbete att göra en stock av furu som gran, särskilt när barken var tjälad. *SkogsarbMinn.* 219 (1950). särsk. (†) *α*) om vätska, särsk. om vatten l. mjölk: frysa (till is). Mjölk-källare .. hvaruti mjölken väl får kälna; men icke lopna. *VetAH* **1769**, s. 60. Sjelfva salta hafs-vatnet tjälade på Skeppet .. så at det blef besatt med en tjock is öfver alt. BJÖRNSTÅHL *Resa* 3: 244 (1779). ARRHENIUS *Jordbr.* 1: 44 (1859). *β*) om klädesplagg o. d., särsk. i förb. *tjäla*

fast, gm frysande fastna (vid ngt), frysa fast. Och måste han .. gå .. genom kärr och moras, så at de tunna stöflorne blefvo genom våta, och sedan kälade fast vid strumporna. *SvMerc.* **1763**, s. 230. *γ*) om kroppsdel: förfrysa; frysa fast. Tiälade Lammar. SCHRODERUS *Os.* 1: 254 (**1635**). Thenna natt war nu så kall / At jagh om mine lemmar all / Så frusit har, at jagh vist troor / Min fötter tiäla widh min skoor. KOLMODIN *Gen.* B 6 b (**1659**). (*Sv.*) Tjälad .. om fingrar (*t.*) klamm. AUERBACH (**1915**).

2) (numera föga br.) opers.: frysa (se **FRYSA**, v. **2**), bli tjäle. Snön betäcker Brodden, at han när thet kielar, aff Frost eller Iis icke bortfryser. SCHRODERUS *Comenius* 54 (**1639**). När det börjar tjäla i myrarna, flyttar man tillbaka till de egentliga hemfäbodarna. *Fatab.* **1918**, s. 45.

3) (numera bl. mera tillf.) tr., om kyla l. årstid (då kyla råder) o. d.: komma (jord) att frysa l. tjäla (i bet. **1**); förr äv. i p. pr. i adjektivisk anv., om vinter (med tanke på den därunder rådande kylan). Then kalle och frysande oc tielande wintren. PERICI *Musæus* 2: 265 b (**1582**). Snö kom tidigare än att vinterkylan kunde nedtränga och kåla jorden. *LAHT* **1883**, s. 258. Den kalla årstiden tjälade jorden. *Rallarminn.* 173 (**1949**). *SvOrdb.* (**1986**). — jfr **GENOM-TJÄLA**.

Särsk. förb.: **TJÄLA IHOP.** (†) till **1**: frysa ihop; äv. bildl. LIND 2: 80 (**1738**). Den fria menskliga kroppsrörelsen hade i hans person crystalliserat sig till en compact lunsighet, ungefär såsom ett wetande kälar ihop till en lexa. UNGE *Minn.* 66 (**1835**). — **TJÄLA TILL**[10 4]. (numera föga br.) till **1**: frysa till; äv. opers. När det fryser och tjälar til. LENÆUS *Delsbo* 21 (**1736**, **1764**). Under snörika vintrar, då jorden hunnit tjäla till, innan snön kommer. LIND o. LILJEWALL *Koksv.* 181 (**1908**).

TJÄLCKBORGARE, se **kälkborgare**. — **TJÄLD**, se **tjäll**, sbst.[2] — **TJÄLDA**, se **tjälla**.

TJÄLE *jä³le²*, r. l. m. (*G1R* 16: 700 (**1544**) osv.) ((†) n. BROMAN *Glys.* 3: 53 (*c.* **1730**)); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-ar**; förr äv. **TJÄLA**, r. l. m. l. f.; best. **-an**. (**kele-** i ssg **1574** (: Keleuedh). **kielen** (**k-**), sg. best. **1694–1843**. **kiälu 1689** (*ss. obj.*). **kjerden**, sg. best. **1782**. **kjäl** (**k-**, **ki-**, **-hl-**) **1716** (: kjälseg)–**1929** (: källossningens). **kjäla** (**k-**, **ki-**, **-hl-**) *c.* **1595** (: kiälarök)–**1914** (: kälablommor). **kjäle** (**k-**, **ki-**, **-hl-**) *c.* **1645** (: käleröken)–**1927**. **tielan**, sg. best. **1636**. **tiele-** i ssg **1775** (: tielelossningen). **tielen**, sg. best. **1604**. **tiäll 1725–1739**. **tjel-** i ssgr **1790** (: tjeldrag)–**1831** (: tjellossningen). **tjäl-** (**ti-**, **-ää-**) i ssgr **1638** (: Tiäältoppa) osv. **tjäla** (**ti-**, **-hl-**) **1604–1927** (: tjälablomman). **tjälar**, pl. **1915**. **tjäle** (**ti-**) **1544** osv. **tjäll-** i ssgr **1762** (: tjällskottet)–**1766** (: tjällfall)) [fsv. *þiali*, m.; jfr sv. dial. *täle*, fd. *tæle*, d. *tele*, fvn. *þeli*, nor. *tele*; avledn. av ett ord motsv. fvn. *þel*, grund, botten o. d. — Jfr **KÄL**, sbst.[5], **TILJA**, **TJÄLA**] om tillstånd i mark då det där befintliga vattnet frusit; äv. om frusen fuktighet l. vätska i ved o. d.; särsk. dels i sådana uttr. som *tjälen går i* l. *ur* (förr äv. *av*) *marken* l. *jorden*, tjäle bildas resp. försvinner, dels i uttr. *tjälen skjuter*, se **SKJUTA**, v.[1] **I 9** *e*, dels i sådana uttr. som *tjälen lossnar*, se **LOSSNA**, v. **I 4** slutet; äv. bildl.; jfr **FROST 3**. *G1R* 16: 700 (**1544** aff). Kiälan var så hårdt i jorden, att man intet kunde graffua vthe på kyrkiogården. *VDAkt.* **1666**, nr 4. Det bröd, som bakas med winter watn, nemligen om wåren förr än kiälan går utur jorden .. holler sig längre. KIELLBERG *KonstnHandtv.* Bag. 6 (**1753**). (*Man brukar K för Tj bl. a. i*) Köld, Käle för likheten skull med Kall Kulen. BOTIN *SvSpr.* 39 (**1777**). Stängsel skall .. underhållas intill dess på hösten tjäle kommer i marken. *SFS* **1933**, s. 444. När det är kallt och tjäle i veden barkar man tall. WASSING *Dodgr.* 260 (**1958**). Det bästa med jordärtskockor är att de kan ligga kvar i jorden hela vintern för att skördas när tjälen går. *DN* 16/5 **1984**, s. 37. Jag har tjäle i sinnet. *DN* 14/6 **1996**, s. B2. — jfr **BOTTEN-**, **DJUP-TJÄLE**.

Ssgr: **A**: **TJÄL-BILDNING**. särsk. abstr., motsv. **bildning 4** *a*. *BtRiksdP* **1901**, 6Hufvudtit. s. 239. — **-BINDA**. (numera bl. mera tillf.) jfr **binda**, v. **11** *d*, o. **-bunden**. *TurA* **1896**, s. 117. *SAOL* (**1973**). — **-BLOMMA**. (**tjäl- 1893** osv. **tjäla-** c. **1870–1927**) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om ört som blommar tidigt om våren (vid l. strax efter tjällossningen), särsk. om örten Tussilago farfara Lin., hästhov (se d. o. **3**); äv. dels: Caltha palustris Lin., kabbeleka, dels: Anemone patens (Lin.) Mill., nipsippa. FRIES *Ordb.* (*c.* **1870**). (*Nipsippan är i Ramsele*) sedan gammalt känd under namnet "tjälablomman", enär den blommar redan i tjällossningen. *BotN* **1921**, s. 173. Tussilago Farfara, hästhov, av allmogen kallad tjälblomma. *Västerb.* **1923**, s. 60. Han tyckte, att hon liknade tjälablomman, som står med sin gula krona i sol och med rötterna i isvatten. VARING *Vint.* 120 (**1927**). — **-BLOMSTER**. (**tjäl- 1736** osv. **tjäla-** *c.* **1870**. **tjäle- 1638–1694**) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) örten Anemone nemorosa Lin., vitsippa; äv. om Viola canina Lin., ängsviol. Hwijtsipper, Tiäleblomster. FRANCKENIUS *Spec.* E 1 b (**1638**). (*Viola canina L. kallas*) i Upland Kälblomster. NYMAN *VäxtNatH* 1: 382 (**1867**). — **-BROTT**. (numera bl. mera tillf.) brott i mark l. ledning (se **ledning**, sbst.[2] **2** *b*) o. d. orsakat av tjäle; jfr **-skott**. Snövinterliv, / tjälbrott och storm. OSSIANNILSSON *Hem.* 19 (**1915**). Tjälbrott på vattenledning vållade besvär och skador. *GHT* 24/2 **1947**, s. 5. — **-BRÄNNA**. (**tjäl- 1898** osv. **tjäle- 1787**) (numera bl. mera tillf.) isbränna. En warm wäderlek (*inföll*), som borttog .. all Snö .. Derpå blef stark natt-köld, då Råg- och Gräs-roten på många ställen tog skada af tjäle-brännan. *GT* **1787**, nr 133, s. 2. Grasvallarne, fläckvis skadade af kälbränna, äro dock ganska vackra till följd af den myckna nederborden. *SD(L)* **1898**, nr 280, s. 1. ÖSTERGREN (**1958**). — **-BUNDEN**, p. adj. om mark o. d.: hård av tjäle; äv. dels om område med sådan mark, dels bildl.; jfr **-binda**. *VetAH* **1765**, s. 95. Det tinar och lossnar bland frusna tankar och tjälbundna känslor. HANSSON *SlättbH* 193 (*c.* **1885**). Men liksom Mälardalen ännu ligger tjälbunden när vårbruket börjar i Skåne, så (*osv.*). *TurA* **1950**, s. 125. — **-DJUP**. jfr **djup**, sbst. **4** *a*. *GHT* 1/4 **1947**, s. 9. — **-DOPPA**, se **-toppa**. — **-DRAG**. [fsv. *thiäla dragh*] (**tjäl- 1746–1885**. **tjäle- 1658–1704**) (†) tjällossning. RÅLAMB *Resa* 7 (**1658**, **1679**). (*K. XII*) bröt upp den 4 April. Det var, i sjelfva käldraget och islossningen, det värsta tänkbara väglag. CARLSON *Hist.* 7: 502 (**1885**). — **-FALL**. (numera bl. tillf.) om hopsjunkning o. d. av markyta orsakad av tjällossning; jfr **fall II 6**. Käl-fallet på Lands-vägarne (*i Österbotten*) är gemenligen i början af Junii månad. *VetAH* **1758**, s. 127. (*Diket*) var första åren af 1 1/2 alns djuplek och lika bredd vid jordytan; at detta genom tjällfall kommit, är troligast. *Fennia* IX. 5: 2 (**1766**). — **-FARLIG**. (i fackspr.) som löper risk att tjäla. I allmänhet är .. finkorniga jordarter tjälfarliga medan grovkorniga är ofarliga. *TT* **1952**, s. 84. — **-FRI**. fri från

tjäle; jfr **-lös**. *GT* **1788**, nr 55, s. 3. — **-FRYSA**, **-ning**. frysa så att tjäle bildas; numera företrädesvis i p. pf. GADD *Landtsk.* 1: 19 **(1773)**. På ungefär en meters djup förblir tundran alltid kålfrusen. CARLSON *1Skolgeogr.* 40 **(1894)**. Tiden mellan tjällossning och tjälfrysning .. omfattar den tid av året, som har en medeltemperatur överstigande 0°. *Ymer* **1936**, s. 66. — **-HARVA**, **-ning**. (numera bl. tillf.) harva (jord l. åker) när tjälen endast gått ur ytskiktet; ss. vbalsbst. *-ning*, äv. konkretare, om enskilt fall av sådan harvning. *KronobgLT* **1837**, nr 12, s. 2. Mossen kålharfvas hars och tvärs, så att ytan blir till en enda vällinglik massa. *UtsadT* **1898**, s. 145. Sedan .. eger, då kälen smultit c. 12 cm, en s. k. kälharfning rum. GROTENFELT *JordbrMet.* 226 **(1899)**. *2NF* 38: 899 **(1926)**. — **-KNÖL**. **1)** särsk. (i ä. fackspr.) i fråga om grusbädd vid banvall: av tjäle bestående jordknöl; jfr **frost-knöl 2**. *TT* **1892**, s. 166. **2)** *kok.* om (maträtt bestående av skivat) (nöt- l. älg)kött som i fryst tillstånd tillaga(t)s i svag ugnsvärme o. därefter läggs l. lagts i saltlake. *SDS* 6/9 **1983**, s. 12. Tjälknöl .. Ett suveränt sätt att tillaga fryst kött är detta från Norrland där köttet först torkas i svag ugnsvärme och sedan läggs i saltlake. *SDS* 16/4 **1985**, s. 13. — **-LOSSNING**. **(tjäl- 1746** osv. **tjäle- 1740–1787)** om förhållandet att tjälen på våren går ur mark l. jord; särsk. i förb. med prep. *vid* (förr äv. *i*), vid den tid då; äv. bildl.; jfr **-drag**. TROLLE-BONDE *Hesselby* 147 (*i handl. fr.* **1740**). Om wåren i kälåszningen .. är rätta och bästa tiden att bryta upp sten. CRÆLIUS *TunaL* 329 **(1774)**. Det är i våra dagar en stark och allmän källossning på historiens och naturvetenskapens marker. *Fatab.* **1917**, s. 82. HADDING *Geol.* 61 **(1954**: vid**)**. Då vägar på grund av tjällossning är avstängda från trafik (*osv.*). *MotRiksd.* **1971**, nr 237, s. 2. Ssg: **tjällossnings-tid**. *PåSkid.* **1928**, s. 406. — **-LYFTNING**. höjning av markyta l. sten o. d. till följd av volymökning i jordtäcket vid tjälning. Vägbanorna har bugnat under tjällyftningen, och nu sprängs de på många håll av tjälskotten. *SvD* 30/4 **1947**, s. 11. — **-LÖS**. (numera mindre br.) tjälfri. VERELIUS 262 **(1681)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — **-MUST**. **(tjäl- 1736–1777**. **tjäle- 1662–1761)** (†) om för växtligheten nödvändig vätska l. fuktighet i mark l. jord kvarhållen under vintern av tjäle; jfr **must 5**. *Bondepract.* F 4 a **(1662)**. Om starck torka infaller vti Majo .. så conserverar thet vtbredda riset (*på artåkern*) wätskan och tialmusten i jorden. BROOCMAN *Hush.* 2: 69 **(1736)**. GADD *Landtsk.* 3: 214 **(1777)**. — **-RÖK**. **(tjäl- 1943** osv. **tjäla-** c. **1595**. **tjäle-** c. **1645–1727)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr **rök**, sbst.² **2.** *HH* 20: 221 (c. **1595)**. Tjälröken låg och dallrade över vattnen, men det behövde komma regn innan marktjälen skulle mjukna. CARLSSON *GlestGård.* 118 **(1943)**. — **-SKADA**. jfr **skada**, sbst. **1.** Riksvägarna .. befinner sig på sina håll i dåligt skick på grund av tjälskador. *SvD(A)* 7/4 **1956**, s. 4. — **-SKADAD**, p. adj. om väg: skadad av tjäle l. tjällossning. *TurA* **1955**, s. 134. — **-SKJUTANDE**, p. adj. om jord l. mark o. d.: som det bildas tjäle i; jfr **skjuta**, v.¹ **I 9** *e*. *GHT* **1898**, nr 269 A, s. 3. — **-SKJUTEN**, p. adj. jfr **skjuta**, v.¹ **I 9** *e*. BERGFORS *PörtRenv.* 178 **(1934)**. — **-SKJUTNING**. jfr **skjuta**, v.¹ **I 9** *e*; äv. konkretare. *RiksdRevStatsv.* **1901**, s. 588. För större hus bygger man .. alltid grundmurar på frostfritt djup .. för att undvika tjälskjutningar med åtföljande sättningar i huset. *Form* **1951**, s. 28. — **-SKORPA**. jfr **skorpa**, sbst. **1.** GADD *Landtsk.* 1: 284 **(1773)**. Då snön hade kommit före kölden, blev markens tjälskorpa ännu tunn. MOBERG *Rid* 326 **(1941)**. — **-SKOTT**. **(tjäl- 1706** osv. **tjäla-** c. **1770)** jfr **skott**, sbst.² **14.** UHIARNE *2Anl.* 364 **(1706)**. För tidig betning i tjällskottet har .. den olagenheten med sig, at Boskapen dels trampar ne, dels krossad de bästa grasrötterne och lägger borjan til tufvor. STENIUS *SvarVetA* 7 **(1762)**. Varningstavla för enstaka tjälskott. *STSD* **1935**, nr 111, s. 16. (*Gruvras på grund av*) ymnigt regn i förening med tjälskott. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 235 **(1955)**. — **-SYRA**. (†) om fuktighet l. väta som bilda(t)s i tjälad jord; jfr **syra**, sbst.¹ **3.** *SmålHembygdsb.* 4: 29 **(1749)**. En hittils försummad, flitigare och rätt anstäld dikning å lättjorden, hwilken wårtiden länge bibehåller kjäl-syran. *SockenbeskrHals.* 133 **(1791)**. — **-SÅDD**, r. l. m. *lant.* sådd på tjälad jord; jfr **-sådd**. p. adj. *LAHT* **1893**, s. 74. I år användes .. kalsådd på mossarne af fruktan att annars få dröja der för länge med sådden. *SD(L)* **1901**, nr 244, s. 4. — **-SÅDD**, p. adj. *lant.* jfr **-sådd**, sbst. Kålsådd hafre. *LAHT* **1887**, s. 239. *MosskT* **1887**, s. 72. — **-TOPPA**, äv. **-TUPPA**, äv. **-DOPPA**. **(tjäl- 1638** osv. **tjäla- 1755–**c. **1870**. **tjäle- 1694)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om örten Anemone vernalis Lin., mosippa; äv. dels om Anemone hepatica Lin., blåsippa, dels om Anemone pulsatilla Lin., backsippa. FRANCKENIUS *Spec.* E 1 b **(1638)**. Hepatica fl. cœruleo simplici .. (*dvs.*) Lefwerort med enkel blå Blomma, Blåsippor, Kiäletoppar. BROMELIUS *Chl.* 46 **(1694)**. Anemone vernalis .. Tjälatoppa. RETZIUZ *FlOec.* 48 **(1806)**. Anemone Pulsatilla .. (*dvs.*) Tjälsippa, Tjältuppa, Backsippa. WAHLENBERG *FlSv.* 355 **(1824)**. — **-VATTEN**. **(tjäl- 1950** osv. **tjäla- 1814)** (numera bl. mera tillf.) vatten som bilda(t)s vid tjällossning. Rägn- sno- eller så kalladt käla-watn. *VexiöBl.* **1814**, nr 11, s. 3. *SAOL* **(1973)**.

B (†): **TJÄLA-BLOMMA**, **-BLOMSTER**, **-RÖK**, **-SKOTT**, **-TOPPA**, **-VATTEN**, se **A**.

C (†): **TJÄLE-BLOMSTER**, **-BRÄNNA**, **-DRAG**, **-LOSSNING**, **-MUST**, **-RÖK**, **-TOPPA**, se **A**.

TJÄLKBORGARE, se **kälkborgare**.

TJÄLL *jäl*⁴, sbst.¹, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. **(tjeld 1870**. **tjäll 1870** osv.**)** [sv. dial. *tjäll*; jfr d. *tjeld* (d. dial. *tjald*, rödbena), fvn. *tjaldr* (isl. *tjaldur*), nor. *tjeld*; sannol. av ljudhärmande ursprung] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fågeln Haematopus ostralegus Lin., strandskata. HOLMGREN *Fogl.* 783 **(1870)**. En tjälls klagande läte går som en fin stråkton genom den kristallklara tystnaden. *SD(L)* **1896**, nr 441, s. 4. De gamla fiskargubbarna lyfter ofta på vegamössan till hälsning vid sitt första vårliga möte med tjällen! *SvNat.* **1965**, s. 146.

TJÄLL *jäl*⁴, sbst.², n. (*SthmSkotteb.* 3: 188 **(1521)** osv.) ((†) r. l. m. l. f. *1Mos.* 26: 25 (*Bib.* **1541**), HILDEBRAND *Isl.* 149 **(1883)**); best. **-et** (ss. r. l. m. l. f. **-en**); pl. = (*Sal-Wijsh.* 11: 2 (öv. **1536**) osv.) ((†) **-er** *SUFinlH* 3: 51 **(1609)**, *Visb.* 1: 257 (c. **1640**: sölke kialler)). **(kijels-** i ssg **1566** (: kijels wåder). **kiäll** c. **1621** (: silkes kiäll)–c. **1695**. **tiel 1541–**c. **1690**. **tjeld (ti-, -h) 1536–1647**, **1928**. **tjäl (ti-, -hl) 1541–1920** (: myggtjäl). **tjäld (th-, ti-, -ll-)** c. **1585–1920**. **tjäll (thije-, ti-, tiie-, tiiee-, tje-) 1521** osv.**)** [fsv. *tiäld*; jfr sv. dial. *tjäld*, *tjall*, fd. *tjæld*, fvn. *tjald*, nor. *tjeld*; sannol. samma ord som TÄLT. — Jfr TJÄLLA]

1) (utom i *a* o. *b* numera mindre br.) om uppspänd textil ss. skydd mot vind l. köld l. värme o.

d.; tält (använt ss. bostad av nomadiserande folkslag); äv. i utvidgad anv. (närmande sig bet. **2**), om skydd l. enklare byggnad (av annat material), dels om hydda l. koja, dels (ngn gg) om bod l. stånd (se **STÅND**, sbst.[1] **10**) för försäljning l. utskänkning; särsk. i förb. med *slå upp*. *Psalt.* 27: 5 (*öv.* **1536**). Benhadad drack och war drucken j tiällen medh the twå och tretiyo Konungar, som honom til hielp kompne woro. *1Kon.* 20: 16 (*Bib.* **1541**). Haffwer Coniungerat sig medh flere förrymbda Soldater sampt andra Skalkar .. som stadigt sina Tiäl och Näste i Skogen hafft haffwa. *GullbgDomb.* 29/1 **1634**. (*Varor får försäljas*) vthur skeppen .. eller och i tiäll och brädebodar. *BtAboH* I. 10: 70 (**1637**). Landshofdinge-Embetet (*har*) förbudit .. Fogel- och Djurfång, men icke Lappske Fjäll-Allmogen at hafwa Boszer i sine Tjäll och Hyddor .. på thet Rof-djuren icke måtte föroda theras Ren- och Boskaps-hjordar. *KResolAllmBesv.* 9/12 **1766**. § 32. Käraste Bröder och Systrar slån up Edra Tjäll; / Våfflor och Strufvor i Gröngräset ställ. BELLMAN (*BellmS*) 1: 49 (*c.* **1768**, **1790**). Hwad kan herden, som i HogAsiens hedar endast flyttar sitt tjäll från den afbetade platsen till en grasrikare mark .. hafwa att (*osv.*). *SvLitTidn.* **1817**, sp. 681. *2SvUppslB* (**1954**). — jfr **HERDE-**, **KAFFE-**, **LÖV-**, **ROSEN-**, **SILKES-TJÄLL**. — särsk.

a) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) på öppen båt l. fartygsdäck: tält l. tältliknande anordning ss. skydd mot (värme l.) köld l. nederbörd; förr äv. om sådant skydd osv. på vagn l. släde o. d. *SthmSkotteb.* 3: 188 (**1521**). Hwar som the finge see aderton skepp, alla stora och tiäldade öfwer med swarte tiell. REENHIELM *ThVik.* 26 (**1680**). Ovanpå vagnen var ett tillslutet tjäll av kohudar. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 19 (**1908**). Om nätterna spände de upp skeppstaltet, "tjället", vid masten. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 69 (**1941**). Till skydd mot vind och snö spändes tjället, som bestod av segelduken, upp över båten. EDLUND *SalJag.* 126 (**2000**). — jfr **LAND-**, **SKEPPS-TJÄLL**.

b) (fullt br.) i utvidgad anv., om vävnad l. bonad (se d. o. *d*) uppspänd i tak (över bädd) l. på l. ss. vägg l. använd ss. sängomhänge l. täcke; takduk; förr äv.: päll (se d. o. **2**); numera i sht ss. efterled i ssgn **SLARV-TJÄLL**. *Stephanius CollMin.* F 6 a (**1687**). Så gick hon åter till sin fromma cell, / Och stack vid lampan, under klagosång, / Af guld och himmelsblått ett brudligt tjäll. / Att skydda trogen kärleks lön engång. ATTERBOM *SDikt.* 2: 81 (**1812**). Ännu i dag användes ordet "tjäld" (myggtjäl) i folkspråket för att beteckna en viss våfnad af tunt tyg, brukad till gardiner och sängomhängen. BRANTING *TextilSkrud* 38 (**1920**). (*Vi vet att*) bonader, tjeld, voro vanliga både i hemmen och i templen under äldre tid. Sålunda berättas att Olav den helige .. sade till Torfinn: "Gör en dikt, skald, om det som är avbildat på bonaden." COLLIN *GVävn.* 86 (**1928**). Från sagorna veta vi, huru nordborna under vikingatid spände "tjäll" i högtidsstugan både till tak och väggar .. I övre Sverige har traditionen bibehållit sig i den päll, som vid bröllop spändes över hedersplatserna vid bordet. *FoF* **1931**, s. 155. Den mellanvägg, som .. bestod av tjäll på stänger och som delade av stugan, är ännu ej alldeles utdöd. *SvKulturb.* 7–8: 226 (**1931**). — jfr **MYGG-**, **PURPUR-TJÄLL**.

2) [utvecklat ur **1**] (i vitter stil; numera bl. skämts.) om enkel l. ringa boning; hem; särsk. (o. numera vanl.) i sådana uttr. som *mitt enkla tjäll*; förr äv. dels i förb. med (o. ss. motsats till) *slott*, dels i uttr. *slå ner sina tjäll* (jfr **SLÅ NED 14** *a*). *Där gick mitt enkla tjäll upp i rök.* En yngling Rask af Åhr meer lustig an bedröfwat / Drog frå mins Faders Tiäll. DAHLSTIERNA (*SVS*) 1: 115 (**1698**). Få (*nybyggare*) hafva .. funnit bequämligit att där slå ned sina tjäll, efter som deras aflägenhet .. besvarligit väglag .. och fara för frost vid deras åkerbruk. TIDEMAN *JamtelAfradsl.* 41 (**1750**). Mer i tjell, än slott, man är sin like kär. FRANZÉN *Skald.* 4: 40 (**1832**). De trädde i låga tjället in / och önskade folket god kväll och Guds frid. LINDQVIST *FinLyr.* 2: 118 (**1932**). Full av förnöjsamhet gick jag hem till mitt stilla tjäll. *SvD(B)* **1943**, nr 176, s. 7. Den som är intresserad av bostadsbyte sänder in bild på sitt eget tjäll. *SvD* 10/6 **2000**, Näringsliv s. 17. — jfr **BARNDOMS-**, **HERDE-**, **KOMMINISTER-**, **MÖDERNE-**, **PRÄST-**, **SOMMAR-TJÄLL**.

3) (i sht i vitter l. högre stil) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. av **1**, särsk. om boning för ngt mer l. mindre abstr.; äv. (med anslutning till **1** *b*) om himlavalvet l. stjärnhimlen (tänkt ss. ett tak) l. om himlen (ss. Guds l. de saligas boning). *Psalt.* 18: 12 (*öv.* **1536**). Andra daghen, vtstreckte Gudh Himmelen, såsom itt tiäll eller taak. PAULINUS GOTHUS *ThesCat.* 170 (**1631**). Men Adla Maria, som warit så säll, / At Dygden i Dig welat fästa sitt tjäll. DALIN *Vitt.* I. 3: 12 (**1734**). Tung blir den wäg, och mörk den qwäll, / Jag nu skall ensam wandra; / Men snart i samma fridens tjäll / Wi hwila hos hwarandra. *Ps.* **1819**, 344: 2. Der solens afsked! och omkring den gröna / Sömn-varma bädd, der nyss hon gick till sängs, / Blott småningom det röda tjället stängs. ATTERBOM *LO* 2: 23 (**1827**). Dagen stängde sin port och natten öppnade tjället. VALERIUS 1: 30 (**1831**). Af foglar, som sjunga, mest tjusande klingar / Den tidiga lärkan i luftrymdens tjell. CFDAHLGREN 1: 271 (**1832**). Han döljer mig i sin hydda på olyckans dag, han beskärmar mig i sitt tjäll, han för mig upp på en klippa. *Psalt.* 27: 5 (*Bib.* **1917**). — jfr **SOL-**, **STJÄRNE-TJÄLL**.

Ssg (†; till **1**): **TJÄLL-DÖRR**. dörr l. ingång till tjäll; äv. bildl. Thetta hörde Sara ther hon stoodh baack tieldörena. *1Mos.* 18: 10 (*Bib.* **1541**). Bond' vid sin spada, / Tjäll-dörr och lada. BELLMAN (*BellmS*) 10: 187 (**1789**). Än kring skaldens boning andar hviska / .. Ur dess öppna tjälldörr ljuder, lyssna! / Än den fröjd, som myrt och lagrar gaf. ATTERBOM *SDikt.* 1: 221 (**1809**).

TJÄLL-, se **tjäle**.

TJÄLLA *jäl*³*a*² l. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) **TJÄLDA** *jäl*³*da*², v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. (**tielda** **1697**. **tjalda 1995** (: "tjaldade", *ipf.*). **tjälda (ti-) 1680** osv. **tjälla (tie-, tiä-)** c. **1635** osv.) [fsv. *tiälda*, sv. dial. *tjälda*, *tjälla*; jfr nor. *tjelde*, fvn. *tjalda*, täcka med l. hänga upp tyg, sätta upp tält; avledn. av **TJÄLL**, sbst.[2]]

1) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) motsv. **TJÄLL 1** *a*: spänna upp tält på (skepp o. d.) ss. skydd l. boning; äv. i p. pf. i adjektivisk anv.: försedd med tält(liknande skydd); äv. om vagn; förr äv. abs., i fråga om avskärmning o. d. för sovplats. SCHRODERUS *Dict.* 255 (c. **1635**). Bælskinn .. Ledungs skinn .. att tialda Skeppen med. VERELIUS 29 (**1681**). Man finner .. at man .. brukat at täcka wagnarna, och på en sådan tjäldad wagn, blef Handan Swartes brud .. förd til honom. LAGERBRING *1Hist.* 1: 410 (**1769**). Tjälla .. (*dvs.*) Slå upp tält. DALIN (**1854**). I vrån .. har jag tjällat åt

dig och kvinnan med stolpar och fällar. HEIDENSTAM *Folkung.* 1: 117 (**1905**). Fälmannens sovplats är .. såvitt icke annat tak över huvudet står till buds, den "tjäldade" båten. SMEDS *Malaxb.* 92 (**1935**).

2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) motsv. TJÄLL 1 *b*: (ss. utsmyckning l. skydd mot köld l. drag o. d.) täcka (vägg(ar) l. tak) med vävnad(er) l. täcke(n) (inför högtid l. gille o. d.); äv. med bestämning betecknande det varmed man täcker ngt. Tjälla .. *(dvs.)* Spänna ett tyg öfver något. DALIN (**1854**). Bodarna på tingsplatsen sattes i ordning, och deras inre tjällades med mer eller mindre kostbara täcken och förhängen. LÖNNBERG *Ragnf.* 147 (**1873**). Så praktfull och lysande blev .. *(lågstugans)* utstyrsel vid högtider och gillen .. då stugan tjäldades och ej en fläck fick finnas bar, varken i taket eller på väggarna. *HantvB* I. 1: 411 (**1934**). *ICAKurir.* **1995**, nr 42, s. 3.

Särsk. förb. (†; till **1**): **TJÄLLA ÖVER.** spänna tjäll över (ngt, äv. ngn). IERICI *Colerus* 2: 97 (*c.* **1645**; *med avs. på bin*). Komma the in mot Saland sent mot en afton; och leggia till wid en oo och tiälla ofwer sin skep. VERELIUS *Gothr.* 149 (**1664**). SWEDBERG *Schibb.* 389 (**1716**).

TJÄLLRA *jäl³ra²*, r. l. f. l. m. (*VDAkt.* **1663**, F III 7 (: HörneKiäldran), *SvLantmät.* 2: 77 (**1928**: tjäldror, *pl.*)) ((†) n. *VDAkt.* **1734**, F III 7); best. **-an** (ss. n. **-et**); pl. **-or** (*VDAkt. 1674*, nr 215 (**1661**), *SvLantmät.* 2: 77 (**1928**)) ((†) **-ar** (PHRYGIUS *Föret.* 39 (**1620**), *LandtmFörordn.* 172 (**1765**)). (**kjäldra** (**ki-**, **kä-**, **-ll-**) **1661** (: kiäldror, *pl.*)–**1765**. **kjälra** (**ki-**, **kie-**, **kä-**, **-ll-**) **1649**–**1926**. **tieldra 1773**. **tjällra** (**ti-**, **-l-**, **-ld-**) **1554** osv.) [fsv. *tialdra*, sv. dial. *tjällra*; jfr fvn. *tjalga*, tunn kvist, lång arm (motsv. feng. *telga*, kvist); sannol. till roten i TÄLJA. — Jfr TJÄLLRA, v.] (förr) råmärke; äv. om gränssten; äv. i utvidgad anv., om gräns. Ther udti är stondendes en tiäldra. *HSH* 29: 68 (**1554**). Wij alle som Byggia och Boo innan Swea och Götha tiälrar. PHRYGIUS *Föret.* 39 (**1620**). Effter näga raansakningh och kiälrors skiliande. *VDAkt. 1674*, nr 215 (**1661**). Då icke några Källror finnas, torde .. den bäck, som framflyter genom Ängen utgöra rätta skiljomarket. *VDAkt.* **1793**, nr 391. Enligt Västgotalagen skulle råmarkena, där kallade tjäldror, bestå av tre stenar, en vilande på de andra. *SvLantmät.* 2: 77 (**1928**). — jfr HORNE-, HÖRN-TJÄLLRA.

TJÄLLRA, v. **-ade**. (**kiäldr- 1662** (: inkiäldrat, *p. pf.*). **kiälr-** (**k-**, **-ll-**) **1674** (: jnkiälradhe, *p. pf.*)–**1722** (: inkällrat, *p. pf.*). **tieldr- 1705** (: aftieldrad, *p. pf.*). **tjällr-** (**tj-**, **-ld-**) **1643**–**1851** (: intjällrade, *p. pf.*)) [avledn. av TJÄLLRA, sbst.] (†) avskilja (landområde) med råmärke(n). At han, hwad nu icke tiäldradt är och afstakadt .. låter med sten och staka bewara. ARNELL *Stadsl.* 395 (*i handl. fr.* **1643**). — jfr AV-TJÄLDRA o. OM-TJÄLDRAD o. IN-TJÄLLRA samt LAG-TJÄLLRAD.

TJÄLNA, se **tjäla**, v.

TJÄNA *jä³na²*, v., **-ade** (*Luk.* 15: 29 (*NT* **1526**: tienar, *pr. sg.*) osv.), äv. (utom i det p. adj. UTTJÄNT numera bl. ngt ålderdomligt l. arkaiserande l. i bygdemålsfärgat språkbruk) **-te**, **-t**, **-t** (OPETRI *Tb.* 49 (**1525**: tient, *sup.*) osv.) ((†) pr. sg. **-er** CELSIUS *G1* 2: 61 (*cit. fr.* **1531**). CELSIUS *Ordspr.* 1: 417 (**1708**); sup. **-et** *HH* XXXIII. 1: 189 (**1561**); p. pf. **-d** LOENBOM *Stenbock* 3: 89 (*i handl. fr.* **1712**), **-ett**, *n.* AOXENSTIERNA 8: 97 (**1633**)). vbalsbst. **-ANDE**; **-ARE** (se d. o.), **-ARINNA** (se d. o.), **-ERSKA** (se *avledn.*). (**käna 1768**, **1976**. **tienna** (**thi-**, **ty-**) **1557**–**1711**. **tiänna 1559**–**1679** (: vptiänna). **tjena** (**thi-**, **ti-**, **ty-**, **-ee-**) **1523**–**1923**. **tjäna** (**thi-**, **ti-**, **tij-**, **ty-**, **-æ-**, **-äh-**, **-ää-**) **1526** osv.) [fsv. *þiana*, *þiäna*; motsv. fd. *þiana*, *thiænæ* (d. *tjene*, nor. bm. *tjene*), fvn. *þióna*, *þéna* (nor. nn. *tene*), fsax. *thionon*, *theonon* (mlt. *dēnen*), ffris. *thiania*, fht. *dionōn* (mht., t. *dienen*), mnl., nl. *dienen*; avledn. av det sbst. som föreligger i fvn. *þiónn*, träl, tjänare (*n*-bildning till det sbst. som föreligger i urnord. *þewaR*, tjänare (sannol. i högre ställning), got. *þiwos*, pl., tjänare, fht. *deo*, tjänare, (o. vartill hör en fem.-bildning som bl. a. föreligger i fsv. *þy* i ssgn *þybarn*, eg.: trälinnas barn)) l. möjl. direkt av detta senare sbst.; utan säkra utomgerm. motsvarigheter (sannol. ej, ss. vanl. antagits, till den rot som bl. a. föreligger i find. *takitum*, springa (iväg), med en antagen grundbet.: person som springer (ärenden)) (se SEKBO *SupplHellquistOtr.* (*c.* **1990**)); vokalismen i de nordiska formerna av verbet har (utom i fvn. *þióna*) sannol. uppkommit gm kontinentalgerm. påverkan. — Jfr BETJÄNA, DEMÖD, sbst., FÖRTJÄNA, TJÄNST]

1) mot (avtalad) ersättning (under längre tid) vara anställd l. gm tvingande pliktförhållande stadigvarande stå till förfogande (hos ngn) för att (i mer l. mindre underordnad ställning) utföra älagda arbetsuppgifter åt denna; vara tjänare l. (om ä. förh.) träl; inneha (underordnad) tjänst; särsk. (numera företrädesvis i skildring av ä. förh.) i fråga om dels arbete som dräng l. piga i bondehushåll o. d. (särsk. abs.: tjäna som dräng l. piga, särsk. i sådana uttr. som *ge sig ut och tjäna*), dels betjäning i adligt l. (hög)borgerligt hushåll o. d., dels tjänstgöring inom krigsmakten; särsk. dels med (prepositionell) bestämning angivande hos vem l. under vems befäl l. var man tjänar o. d., dels med bestämning inledd av *som* vars rektion anger den befattning o. d. i vilken man tjänar (jfr *b β*); äv. tr., dels i *a*, (*c*,) *d*, *e*, dels med avs. på (ngt som kräver mot)prestation l. resultat av tjänandet o. d., i särsk. förb. l. ssgr med partikel ss. förled (äv. med mer l. mindre förbleknad bet., i fråga om fullgörande av straff o. dyl. l. i sht förr försoning av förseelse o. d., i ssgn AV-TJÄNA o. i den särsk. förb. TJÄNA AV), dels med refl. obj. o. resultativ bestämning, särsk. i den särsk. förb. TJÄNA SIG UPP; i sht förr äv.: (då l. då) vara verksam med l. utföra sina med sådan anställning l. sådant pliktförhållande förenade arbetsuppgifter, tjänstgöra, vara i tjänst (stundom svårt att skilja från l. närmande sig **2** i anv. utan obj.). *Efter konfirmationen måste både pojkar och flickor ge sig ut och tjäna. Hon hade tjänat som piga i sin ungdom. Sedan tjänade han som dragon i Ystad under många år, medan hans bror tjänade inom infanteriet.* Then som een Förstinna jbland Hedhninganar, och een Drotning j landen war, hon moste nu tiena. *Klag.* 1: 1 (*Bib.* **1541**). Enn drängh benempdt Jahann som hafuer tient hos Pär Olsson. *3SthmTb.* 5: 67 (**1603**). The som tiena wid Academier, Gymnasier och Scholar .. måge ey tilstädias at blifwa wijgde til PrästER, utan föregången Examine Theologico. *Kyrkol.* 19: 3 (**1686**). Rasmus Jute .. hade tient med honom under Sten Sture och älskade högeligen hans egenskaper. DALIN *Hist.* III. 1: 21 (**1761**). *(Hon hade kommit till gran-*

nen) klagande att hon var så sjuklig att hon ej förmådde tjena. *Hygiea* **1840**, s. 219. På sondags fm. tjänte med ordets predikan pastor Backström. *VästerbK* **1927**, nr 172, s. 5. Mamsell var .. en underdånig kvinna; hade tjänt som .. obemedlad fröken i doktorns hem. WIDDING *Major.* 46 **(1969)**. — jfr **AV-, IN-, SAMMAN-, TILL-TJÄNA**. — särsk.

a) i ordspr. l. ordspråksliknande uttr.; äv. i anv. som motsvarar *d*. Tiena wäll j **15**. åår och illa en tima otack för alt. *SvOrds.* C 6 a **(1604)**. Ondt tiahna 2. Herrar til tacka. GRUBB 642 **(1665)**. Såsom du tiänar, skal du få lönen til. TORNING 132 **(1677)**.

b) i förb. med bestämning inledd av *för*. särsk. *α)* (numera bl. ngt ålderdomligt) med rektion som anger det slags ersättning (förr äv. det lönebelopp) tjänandet berättigar till; särsk. [med syftning på Jakobs överenskommelse med Laban enl. *1Mos.* 29] oeg. l. bildl. (jfr *e*), i sådana uttr. som *tjäna för Rakel (och få Lea)*, arbeta med förhoppning om att få ngt man åtrår l. önskar sig ss. belöning (men i stället få ngt mindre l. föga åtrått). *RA* I. 2: 44 **(1561)**. Tiena för löhn. *Linc.* Dd 1 a **(1640)**. Det är onekligt att Biskopen i Wexiö tjenar åtminstone för 2000 Rdr mer än jag här. TEGNER *Brev* 2: 230 **(1823)**. Han tjenar för Rachel men får slutligen hvarken Lea eller någon annan beloning. TROLLE *Sjöoff.* 2: 129 **(1870)**. *β)* (numera föga br.) med personbetecknande rektion som anger den befattning o. d. i vilken man tjänar. *2SthmTb.* 1: 161 **(1546)**. Jag tjente för mjölnardräng vid Aspviks qvarnar. ALMQVIST *Mål.* 16 **(1840)**. *γ)* (†) övergående i bet.: plikta (med ngt)? Therföre man icke haffuer kunnedt frije hans lijff, vthenn att han schall tiene ther före. *HH* XIII. 1: 251 **(1566)**.

c) med innehållsobj. angivande dels befattning o. d. (särsk. dräng l. piga), dels tidslängd (utan bestämd avgränsning från tidsadverbiell anv. av det substantiviska uttr.), dels (numera bl. i Finl., ngn gg tjänstens l. pliktåtagandets art o. d. (särsk. värnplikt). Jte*(m)* skall jngen gulszmed anama någen gulszmeds läriwnga .. th*(e)*n frå sijn husbonda med omy*(n)*ne gångin är förre än han haffuer tyänt sijn fulla läre år till enda. *Skråordn.* 170 **(1529)**. Hans mor tjänte piga där en gång i tiden. KOCH *GudVV* 1: 59 **(1916)**. Kaj började ge blod redan år 1969 då han tjänade värnplikten. *ÖNyland* 19/3 **1994**, s. 10.

d) tr.: mot (avtalad) ersättning vara anställd osv. hos (ngn); äv. dels med sakobj. betecknande verksamhet inom vilken man har (haft) tjänst (särsk. statlig myndighet o. d.), dels mer l. mindre pregnant, med inbegrepp av beredvilligt l. samvetsgrant l. troget l. osjälviskt tjänande; jfr *a*, *e*, *f*. *Han har tjänat oss, Tullverket, vårt företag i 30 år.* Inghen stædis till trysknigh vthan then som vill tiena bondhen om sommaren. *G1R* 1: 154 **(1523)**. Sy iach tienar tigh j så mong åår, och haffuer aldrigh gongit vthaff titt bodh. *Luk.* 15: 29 *(NT* **1526)**. Professores studenterne och dhe som academien tiena. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 237 *(i handl. fr.* **1625)**. När en Gåsze hafwer sine år uttient, skal han .. icke gifwa sig i tienst hos någon annan, utan tiena samma Husbonde .. om han .. honom behöfwer för billig Lon. *PH* 2: 1070 **(1734**; *rättat efter orig.*). Nu tyckte jag ej att min ställning var skral, / Jag tjänte ju kronan som vice korpral. REUTERSVÄRD *Kronobghed* 198 **(1923)**. Att "tjäna bönder" var en hård och illa betald uppgift den tiden. NYBLOM *StrPers.* 133 **(1945)**. — jfr **SAM-TJÄNA** o. **O-TJÄNT**.

e) oeg. l. mer l. mindre bildl. (jfr *b α*, *f β*), om djur l. sak; äv. tr. (i anv. som motsvarar *d*); jfr *g*. J en naturligh lekamen tiänar inteth ledhamoot sich sielffwo, vtan heela kroppenom. OPETRI 1: 44 **(1526)**. *(Då oxen)* blifwer gammal och ej kan tiena under oket, slaktas then och lägges i kött-tunnan. *PH* 6: 4804 **(1758**; *rättat efter orig.*). Hos en normal manniska är det kärleken som herskar och förståndet som tjenar. *TPedFinl.* **1909**, s. 338.

f) i utvidgad anv., i fråga om förhållande där inte (formell) anställning l. avtal om ersättning o. dyl. l. tvingande pliktförhållande o. d. föreligger utan endast mer l. mindre frivilligt åtagande: varaktigt (o. troget l. osjälviskt) ställa sina krafter l. insatser till förfogande (o. därigm (försöka) vara ngn l. ngt till gagn); äv. (o. i sht) tr. (i anv. som motsvarar *d*), särsk. med avs. på samhälle (se d. o. **3**) l. fosterland o. d. *Hon ville tjäna vetenskapen, samhället, mänskligheten.* Om någhor tienar, han tiene som aff th*(e)*n crafft som gudh geffuer, vppå thz ath gudh bliffuer ärat i all ting. *1Petr.* 4: 11 *(NT* **1526)**. Också på en mångfald andra sätt tjänade han Bergslagen. LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 206 **(1955)**. Ett gripande farväl till den avlidne, som så förtjänstfullt tjänat sitt fädernesland och det internationella samarbetet för fredens bevarande. *DN(A)* 17/9 **1964**, s. 10. — särsk.

α) med avs. på gudom o. d. (särsk. (i sht i bibeln o. bibelpåverkat spr.) bibelns Gud), i fråga om att (villigt l. troget) leva efter dennas bud (förr äv. inskränktare, i fråga om tillbedjan l. förrättande av gudstjänst o. d.); äv. med avs. på ngt sakligt ss. avgud (jfr *β*). När the .. tiänte herranom, och fastadhe. *Apg.* 13: 2 *(NT* **1526)**. Slutet .. är detta, at Gud wil, at wi icke skole tjäna guldet och pänningen. BORG *Luther* 2: 488 **(1753)**. Det var där man tjänade både Gud och Mammon. BOOK *ResSv.* 197 **(1924)**. För den som blivit förd från mörker till Guds underbara ljus blir det en självklar sak att tjäna Herren med gladje. BOLANDER *HerrKr.* 60 **(1946)**.

β) (numera bl. mera tillf.) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. (jfr *e*), särsk. (i sht i högre stil) med avs. på begär o. d.: (ohämmat) ägna l. hänge sig åt (äv. utgående från *α* i anv. med sakobj.). Ath wij icke här effter tiena skolom syndenne. *Rom.* 6: 6 *(NT* **1526)**. Hon hade i sjutton år tjänat vällusten. RYDBERG *Varia* 193 **(1893)**.

g) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.; äv. i anv. som motsvarar *e*; särsk. motsatt: härskande, särsk. dels i uttr. *den tjänande klassen* o. d., om underordnad samhällsklass (utan makt l. inflytande), dels (*jur.*) i uttr. *tjänande fastighet*, om fastighet som är ålagd servitut till förmån för annan fastighet. SCHERPING *Nyck.* 91 **(1730)**. Och kroppen en tienande skyldighet bär, / Til thes han af modan blir kaller. NORDENFLYCHT *QT* **1745**, s. 71. Nej, de utgå dessa ynglingar från den tjenande klassen, de komma från arbetarens, från den mindre jordbrukarens, den mindre hemmansegarens .. hem. QUENNERSTEDT *IndSold.* 2 **(1887)**. Någon utvidgning av den tunga ett servitut enligt avtalet medför för den tjänande fastigheten får icke ske genom att den härskande fastigheten uppdelas. *1NJA* **1941**,

s. 238. Han var .. aldrig otålig eller oförskamd mot tjänande bröder och systrar. GUSTAF-JANSON *SommVind* 43 (1970).

h) († utom ss. efterled i ssgr) i p. pf. med aktiv bet.: som har tjänat (så l. så). LÖFGREN *TenngjH* I. 2: 140 (*i handl. fr.* 1678). Dhen länge tiänte Cappelanen H[r] Cristopher i Wallsiöö. *VDAkt.* 1705, nr 155. — jfr **SLUT-TJÄNAD** o. **UT-TJÄNT.**

2) (numera mindre br.) i fråga om specifik insats av arbete l. åtgörande o. d. (vid enskilt tillfälle): betjäna l. passa upp (ngn); vara behjälplig, gå till handa; förr äv.: stå till tjänst (äv. närmande sig l. övergående i bet.: göra en tjänst); äv. (abs. l.) intr.; särsk. i fråga om uppassning vid måltid o. d. (äv. närmande sig bet.: servera), särsk. intr.; förr äv. dels i förb. med prep.-adverbial inlett av *till* o. angivande ändamål l. följd o. d., särsk. i uttr. *tjäna ngn till viljes*, närmande sig l. övergående i bet.: göra ngn till viljes, dels refl., särsk. i uttr. *tjäna sig av ngt*, betjäna sig av ngt, dels med sakobj. betecknande ngt som uppfattas kräva gentjänst, i ssgn **AV-TJÄNA** o. i den särsk. förb. **TJÄNA AV.** Ther giordhe the honom en natwardh, och Martha tiente. *Joh.* 12: 2 (*NT* 1526). Fordij hon haffuer tientt sin syster .. som nu .. *(ar)* afsompned. *HB* 2: 295 (1596). Dronningen will lika tiant wara som när alla *(hovjunkrarno)* tillstädes ähra. EKEBLAD *BrClEkeblod* 31 (1651). Då icke hafwa nogon rätt sig häraf att tiena. *ConsAcAboP* 8: 282 (1702). Det kan ingen tiäna alla till willies. CELSIUS *Ordspr.* 1: 523 (1708). Och om, för älskarns rôle, en annan utväg fans, / Så tjente han mig just, om han bröt opp och fore. LEOPOLD 1: 354 (1808, 1814). Mamma fick gå in till henne och stå och tjäna och prata alldeles bredvid henne en lång stund. BROWALLIUS *ParDagg* 258 (1957). — jfr **AV-, TILL-TJÄNA** o. **O-TJÄNT.** — särsk. med bestämning inledd av *med* vars rektion anger dels slag av arbetsinsats o. d. (särsk. angivet av inf.-förb.), dels ngt som ställ(t)s till förfogande l. tillhandahåll(it)s; jfr **3** *a*. Såsom .. församblingen ju bor tilbörligen mz gudz ord tient warda. *VDAkt.* 1660, nr 10. Altså kan jag ei tro, at academien kan tjäna min Herre med några mineral stuffer. *MennanderBr.* 3: 728 (1754). Kinmansson tiente mig med at visitera en soldathustru. MUNCKTELL *Dagb.* 2: 50 (1817). Varmed kan jag tjäna eder? CANNELIN (1939).

3) i sht om sak: vara till gagn l. nytta l. fördel för (ngn), gagna, gynna; särsk. om förhållande l. omständighet l. skeende o. d., särsk. med formellt subj. o. egentligt subj. som utgörs av *att*-sats (se särsk. *c β*) l. inf.-förb.; äv. dels med sakobj. (se *c*), dels intr. (se *d*); särsk. i förb. med (delvis pleonastiskt) *väl*, förr äv. *till bästa* o. d.; numera företrädesvis i *c* o. *d* slutet. Wij wetom och ath them som haffua gudh käär, tiena all ting till thet bedzsta. *Rom.* 8: 28 (*NT* 1526). Thet snogadhe och slaggadhe .. men samma wederleek tiente the Suenska wel. OPETRI *Kr.* 322 (*c.* 1540). När dödhen han wil oss gästa, / Tiänar oss lithet til bästa / Påfwen och hans hela partij. PRYTZ *G1* G 1 a (1621). Jag vet hwad eder bagge twå tienar, och J skolen ingendera hafwa orsak at klaga öfwer det som jag tänker göra. LAGERSTRÖM *Molière Gir.* 22 (1731). Hvad tjenar det mig att inne i kammaren stå och höra på en geografi öfver qvarteren? ALMQVIST *TreFr.* 1: 144 (1842). Fersens mord, som falskeligen tillskrefs massan, tjenade dem bättre än hans förvisning skulle gjort. AHNFELT *KröntRiv.* 1: 125 (1887). — särsk.

a) (numera bl. ålderdomligt) i uttr. *vara*, förr äv. *varda*, *tjänt med ngt*, i sht förr äv. dels *med ngn*, dels *av ngt*, förr äv. *förmedelst ngt*, (komma att) ha nytta l. gagnas av ngt (resp. ngn(s hjälp l. insats o. d.)) l. (åtm. delvis med anslutning till **2** slutet) vara (resp. bli) hjälpt av ngt (resp. ngn), vara betjänt av ngt, i sht förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: vara tillfredsställd l. nöjd med ngt. Huru K. M. och Rijkitt ther met tiäntt warder, kann hwar och en förståndig besinne. *CivInstr.* 12 (1547). Jagh är inthet tiänt med hono*(m)*, där han nu sitter. *3SthmTb.* 11: 7 (1619). Förmedelst itt wänligit och liufligit Samtaal skulle Församlingen myckit wara tient. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 114 (1635). Norra Hallands ler-jord är tjänt med en sådan gödsel. BARCHÆUS *LandthHall.* 34 (1773). Till hvad grad Förnuft och Smak skola finnas tjenta af mitt bemödande, vet jag ej. LEOPOLD 1: Föret. (1814). — jfr **O-TJÄNT.**

b) (numera bl. tillf.) med bestämning inledd av prep. *till* o. angivande för vilket ändamål ngt är ngn till gagn osv.; äv. med bestämning som utgörs av ändamålsbetecknande inf.-förb. utan inledande prep.; utan bestämd avgränsning från *c β* resp. *c α* i tänkt anv. med indir. personobj.; jfr *d*, *d* slutet. Och skola the klutar tiena idher ther til, at j skolen see på them, och jhoghkomma all Herrans bodh. *4Mos.* 15: 39 (*Bib.* 1541). Tå nu itt wädher vpbläste, som tiänte honom at segla til Africam medh. SCHRODERUS *Liv.* 361 (1626). Hvad skall det tjena mig till, om jag också skulle kunna ta den der välsignade examen. BREMER *Fad.* 45 (1858). AHLMAN o. FORSMAN (1885).

c) med avs. på sak, i sht ngt abstrakt, särsk. (o. numera företrädesvis) intresse (se d. o. **3**) l. ändamål l. syfte o. d. (särsk. dels med obj. innehållande attributivt frågepron., i sht förr äv. med *vad* ss. obj. (jfr dock *β*), dels i uttr. *tjäna sitt syfte*, fylla sin avsedda funktion); äv. med obj. ersatt av prep.-förb. (se *β*). *Och vilket syfte, vems sak skulle detta då tjäna? Förklaringen tjänar verkligen sitt syfte och är läsaren till god hjälp.* AOXENSTIERNA 8: 155 (1633). Thenna Olia *(av viol)* tienar vthi synnerheet the heeta Niurar och Lender, om the warda smorda med henne. MÅNSSON *Åderlåt.* 118 (1642). Hvad tjena råd utaf en Far, / När hans exempel annat lära? GFGYLLENBORG *Vitt.* 2: 191 (1795). Den ene sticker knifven i den andre, när det kan tjäna hans intresse. RUDIN *OrdUngd.* 3: 146 (1903). Ännu mindre kan den isolering av det kommunistiska Kina som alltjämt är Washingtons linje tjäna något rimligt syfte. *DN(A)* 28/1 1964, s. 2. — jfr **SAM-TJÄNA.** — särsk.

α) (numera bl. mera tillf.) med obj. som utgörs av inf.-förb.; jfr *b*. Det war rätt godt Wjn, och tiente wäl, at styrcka min gamla kropp med. MODÉE *HökSmulgr.* 20 (1738). En moskovitiskt oförskämd ton, som endast kunde tjena att reta hans motståndare. *IllSvH* 3: 329 (1878).

β) med avs. på ändamål l. syfte o. d., med obj. ersatt av prep.-förb. (jfr *d*) inledd av *till* (jfr *b*, *d* (slutet), **4** *a α*); särsk. (o. numera i sht) i nekande l. frågande sats, i sht dels med *ingenting* o. d.,

dels med *vad* ss. rektion; äv. med rektion betecknande resultat l. följd o. d. (av (ändamålsenlig) åtgärd l. händelse o. d.), närmande sig bet.: fylla syftet l. lända l. leda (till ngt); jfr *b*, *d* (slutet). *Det tjänar ingenting till att ens försöka. Vad skulle ett sådant uttalande egentligen tjäna till? Inte till något alls.* Så lät oss nw effterfölya .. thet som tienar til hwar annars förbätring. *Rom.* 14: 19 (*NT* **1526**). Han kunde .. ej finna hvartil det tiänade, at så många gingo fram til Protocollet och låta anteckna sina namn *(när alla var av samma åsikt)*. *2RARP* 14: 247 (**1743**). Jag hade ej nödigt at uppehålla mig utan vid det som tjänte til mit andamål, som var at försvara Voltaire. KELLGREN *(SVS)* 4: 67 (**1779**). Att komma med min fågelbössa, tjenade till intet. ADELSKÖLD *Dagsv.* 1: 113 (**1899**). Slag i slag hände nu åtskilligt som tjänade till att uppmuntra honom. *OoB* **1928**, s. 652.

d) (utom i slutet numera föga br.) intr. (jfr *c β*): vara till gagn l. nytta, göra nytta; ha verkan; särsk. i förb. med adverbiell bestämning, särsk. angivande var l. mot vad l. för vem l. vad ngt är till gagn osv. (äv. med bestämning inledd av prep. *till* o. angivande för vilket ändamål ngt är till gagn osv. (utan bestämd avgränsning från *c β*; jfr äv. *b*), särsk. i uttr. *tjäna till saken*); förr (jfr dock slutet) äv. övergående i bet.: vara i bruk, användas; jfr **4**. Om the warer ther j hollandt besth tiena. *G1R* 2: 45 (**1525**). Han hadhe wel förmått haffuat annorlunda, och låtit sigh see meer än medh tolff Legioner Englar .. hwar thet hadhe tient til sakena. LPETRI *1Post.* A 7 b (**1555**). Såsom neglikerne tiena emot wanmechtigheet, hiertabäffuande .. och hundabett. *SynodA* 2: 50 (**1586**). Lenger dröja tiänar icke. GUSTAF II ADOLF 493 (**1624**). *(I andra klassen)* Tjenar Doctor Swedbergs ludus litterarius minor. *Skolordn.* **1724**, s. 15. At alla de underwisningar och upfinningar blifwa kända, som för mänskligheten äro tiänande. FISCHERSTRÖM 1: XII (**1779**). Här tjenar det, mot vanan, föga att fråga efter hvilketdera som gommer mest. QUENNERSTEDT *Ögonblicksb.* 35 (**1894**). — särsk. (fullt br.) i förb. med prep.-förb. inledd av *som*, äv. (numera bl. ngt ålderdomligt) *till* (stundom svårt att skilja från *c β*; jfr äv. *b*), i sht förr äv. *för*, övergående i bet.: fungera l. användas l. (mer l. mindre tillfälligt) fylla funktionen (ss. ngt); äv. dels (numera bl. ålderdomligt) med indir. personobj. betecknande den för vilken ngt fyller den l. den funktionen (ofta utan bestämd avgränsning från *b*), dels (numera bl. tillf.) med prep.-förb. ersatt av innehållsobj., särsk. i uttr. *tjäna modell*, fungera ss. l. utgöra modell (för l. till ngt); jfr **TJÄNST-GÖRA** *c*. *En plåtburk fick tjäna som ljuddämpare. Det inre rummet tjänade som lagerutrymme. Redan hennes minspel tjänar ju som bevis.* *(Trädens)* frucht skal tiena til spijs. *Hes.* 47: 12 (*Bib.* **1541**). Dä-här *(är ett)* Pronomen .. som ok tiänar för Artikul eller Tecknare framför huart sielfständigt oohl. COLUMBUS *Ordesk.* 13 (**1678**; *uppl. 1963*). Forna Qwinnors tal och regel / Skal Ehr tiena för en spegel / Til at smycka Kropp och Siäl. KOLMODIN *QvSp.* 1: 2 (**1732**). Slottets höga Torn, hvars förgylda globe .. förr tjänte till et sjö-märke. LINNERHIELM *1Br.* 103 (**1796**). Var det någon, som skulle tjena som exempel af flit och verkliga kunskaper, så var det Axel. KNORRING *Cous.* 3: 3 (**1834**). En sittande, mandolinspelande italiensk yngling, till vilken Feuerbach delvis fått tjäna modell. KJELLIN *Troili* 2: 19 (**1917**). De nyheter som skall tjäna som hävstång mot ett battre samhälle. *SvGeogrÅb.* **1985**, s. 104.

4) [utvecklat ur **3** *d*] († utom i avledn. **TJÄNLIG**) lämpa sig, vara lämplig l. passande o. d. (för ngt l. ngn); särsk. med formellt subj. o. egentligt subj. som utgörs av inf.-förb. (se särsk. *b*) l. *att*-sats; äv. dels refl. (äv. opers.; se *a δ* o. *b α*), dels tr. (se *a ε* o. *b β*).

a) i fråga om lämplighet med hänsyn till tillvägagångssätt l. följdverkan l. omständigheter l. kvalitet l. egenskap(er) l. förmåga o. d.: vara lämplig, lämpa sig; passa (se **PASSA**, v.[1] **8**); äv. (delvis med kvardröjande bet. av **3** *d*): duga (särsk. dels utan bestämningar, dels i förb. med *till* (se *α*)); särsk. i uttr. *tjäna i ngns kram*, se **KRAM**, sbst.[1] **2** *c*. Jcke tiente thet heller, at the skulle äta aff lijffzens trää, som til dödhen dömde wore. OPETRI 3: 550 (c. **1535**). Att Fallkenbergh tiänar där intett, effter hans humeur kommer icke väll öffvereens medh dett follkett. *RP* 8: 308 (**1640**). 3. Tolffter 1 bräde nye till brädeslagning på taaket sedan någre af de gamble som tiente. *VDAkt.* **1699**, s. 889. Ett Glas Öhl tjenar bättre för en Swänsk Maga. MODÉE *FruR* 34 (**1738**). Likaså vet jag väl, att .. skribenten .. kan på hvilket sätt som bäst tjenar, bemöda sig att träffa starkast och allmännast. LEOPOLD 2: 308 (**1801**). — särsk.

α) i förb. med bestämning inledd av prep. *till* o. angivande till vad l. för vad l. vem ngn l. ngt lämpar sig l. duger o. d. (jfr *β*, *ε*); äv. närmande sig l. övergående i bet.: vara avsedd (för ngn l. ngt); jfr *δ*. Ath ingen haffuer tient till ath wara prest j the land vnder Romerska kyrkena lydt haffua, vtan then ther kunde latina. *FörsprNT* **1526**, s. 7. Dränger som gå drifua aff och an .. som wäll tiente till soldater. BANÉR *GenGuvBer.* 30 (**1668**). Föreläste .. Hr Comminister Sellin .. den bönen som til oäckta Hustrur tienar. *VDAkt.* **1760**, nr 104. HEINRICH (**1814**).

β) i förb. med inf.-förb. utan föregående prep. o. angivande till vad ngn l. ngt lämpar sig l. duger o. d. (jfr *α*, *ε*). Och tiänthe han better att vare ebland enn hoop krigzfolck en till att besiithije och bruke någit hemmen. *G1R* 25: 343 (**1555**). STIERNMAN *Com.* 5: 260 (**1691**; *läst i orig.*).

γ) i förb. med *ihop* l. *tillhopa* (möjl. äv. utgörande särsk. förb. med huvudtrycket på *ihop* l. *tillhopa*). Stora och små Fiskar tiäna icke tilhopa vti en Gryta, ty tå siuda the små .. sönder för än the stora kunna fullsiudas. IERICI *Colerus* 1: 23 (c. **1645**). Unga paret tienar wäl i hop. *VDAkt.* **1694**, nr 825.

δ) refl.; äv. dels opers., dels i anv. som motsvarar *α*. At iag bekommo en skickeligh person iblandh Gymnasisterna, som .. på min gårdh prædikade the tijdher, som sigh tienar. *VDAkt.* **1656**, nr 4. Swagdricka och ett glas wijn eller annat tienar sig intet illa här til; men öhl är aldeles i Skörbugg skadeligt at dricka. LINDESTOLPE *Skörb.* 45 (**1721**). *HT 1924*, s. 383 (**1789**).

ε) tr., med avs. på den l. det som ngt är lämpligt för l. passar (jfr *α*, *β*). Adam som all diwr gaff nampn war förstondigh noogh hwad nampn som hwario diwre tiente. OPETRI 3: 523 (c. **1535**). MODÉE *HåkSmulgr.* 4 (**1738**).

b) i fråga om lämplighet med hänsyn till anständigt l. höviskt o. dyl. l. (på grund av ngns ställning (se d. o. **II 7**) o. d.) förväntat skick o. bruk l. vad som anses gå för sig o. d.: vara passande, lämpa sig, passa sig. Gudz rike är sanningenes rike ther intit skrymterij tiäna wil. OPETRI 1: 518 (**1528**). Huru wil thet tiena, at tu kommer in i Herrans Hws drucken. ROTHOVIUS *1Pred.* C 3 a (**1623**). Men i vår sorg och skymf det tienar aldrabast, / Med tårar och med gråt begå vår höga fest. MURBERG *Racine Ath.* 11 (*c.* **1776**). Man nyttjar ett språk, som endast tjenar i ett tal till miszgerningsmän och wåldswerkare. ÖDMANN *AnvSkrift.* 9 (**1822**). — särsk.

α) refl.; äv. opers. Jagh swarade ther på effter som thet sig tiente. RÅLAMB *Resa* 16 (**1658**, **1679**). Hwad Forstan anstår, tienar sig icke för vndersåtarena. SCHERPING *Cober* 1: 311 (**1734**). WESTE 2: 1192 (**1807**).

β) tr.: anstå (ngn); lämpa sig för l. passa (ngn l. ngt). Effter thet han war så monge mans dödh wallande, och war en mandråpare worden, tiente honom icke wara någhon biscop. OPETRI *Kr.* 311 (*c.* **1540**). The Dygder, som thetta Ståndet tiäna. PJGOTHUS *Martini* 34 (**1608**). Jag menar än, Fru Wän dig tiente Krona å Scepter. RUNIUS *(SVS)* 2: 19 (**1699**, **1724**). Det tjenar inte barn lopa med skägg. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* **1880**).

c) [sannol. urspr. gm omtolkning till subj. av substantiviskt obj. i bet. *a ε*, *b β* i konstruktion med egentligt subj. i form av inf.-förb.] i förb. med inf.-förb. (äv. med utsatt inf.-märke), övergående i bet.: böra (se d. o. **5** *b γ*, *δ*, *ε*). Så är och Uma en fornemlig försambling, och thet tienar vara en skickelig man bådhe til lärdom och leffverne, som tijt skulle förordnas. *OxBr.* 12: 28 (**1618**). Så länge att K. M:tt een annan hijt varder förordnendes, hvilken och tiäner bäst att vara een Svensk. AOXENSTIERNA 5: 166 (**1630**). Som åkerbruket hwilket der till lyder, tienar i höst föruth skiötas och ansas *(önskar han tillträda snarast)*. *VDAkt.* **1700**, nr 308.

5) [jfr **1** *b α*] i fråga om tjänst l. syssla l. arbete l. arbetsinsats: förtjäna (dels sitt dagliga bröd l. livsuppehälle o. d., dels avlöning o. d., särsk. dels i siffror angiven (periodisk, särsk. månatlig) lönesumma, dels med *pengar* ss. (huvudord i) obj.); äv. dels (numera bl. tillf.) med refl. indir. obj., dels intr. (se *a*); äv. dels i fråga om förtjänst l. vinst av ngt annat än tjänst osv. (se *a*), dels i sht förr äv.: vara förtjänt av o. d (se *b*). *Hur mycket tjänar du? Jag tjänar mer än du i alla fall. Man kunde alltid tjäna några kronor genom att springa ärenden åt dem.* Och skall man låtha barnen arbetha, ickie for then skull allena, att the således måghe tiena sitt brödh och ickie ätha fåfengtt, wtan *(osv.)*. LPETRI *Œc.* 49 (**1559**). Will thu thiäna tig en kanna öll så kom och gack med till Jacob Snickare. *VRP* **1652**, s. 733. Jag tänker bli sjöman .. och tjena pengar som gräs, och komma hem och lösa ut morfar ur smedjan. ALMQVIST *Kap.* 43 (**1838**). Så satt den stackars änkan där .. med en dotter, som skulle tjäna födan åt dem båda. *UngKraft.* **1907**, s. 50. De lever bara för att tjäna pengar. HELLSTRÖM *Kärlek* 79 (**1942**). Tjänar verkligen Nicolin 250 000 kronor i månaden? KARNSTEDT *Gnistsk.* 183 (**1990**). — jfr **SAMMAN-**, **IN-TJÄNA**. — särsk.

a) i fråga om ekonomisk verksamhet l. affärstransaktion o. d.: förvärva (ngt) ss. förtjänst l. vinst; särsk. med bestämning inledd av prep. *på*, vars rektion anger verksamheten osv. l. försäljningsobjekt o. dyl. l. kund o. d. (äv. intr.: göra sig förtjänst l. vinst (på ngt)); äv. dels i fråga om billigare l. fördelaktigare alternativ (vid köp o. d.): spara (så l. så mycket pengar), dels med avs. på (utgift för) inköpt föremål, i fråga om att bruk av det inköpta ger förtjänst l. besparing. i ssgn **IN-TJÄNA** l. i de särsk. förb. **TJÄNA IHOP** o. **TJÄNA IN**, dels allmännare (se slutet). *Hon tjänade många tusen när hon sålde lägenheten. Hur mycket har du tjänat på aktier egentligen? Vi skulle trots allt tjäna på affären.* Åther sade skipperen: Tiener du der vpå, då skall dw sielff betale din kost du haff*(we)*r förtärdt. *2SthmTb.* 8: 27 (**1589**). Bonden kan och ved dee hamrar tiena sig peningar för ved och koll. *OxBr.* 11: 71 (**1633**). Vi tjänte rätt så grova pengar på spiggolja. ENGSTRÖM *Milst.* 153 (**1929**). Brännvinsmonopolet tjänade rätt bra på honom den korta tid han levde. MARTINSON *BakSvenskv.* 62 (**1944**). En bilköpare kan tjäna 50 000–60 000 kronor på att i stället köpa sitt fordon utomlands. *SvD* 8/4 **2000**, Näringsliv s. 17. — jfr **IN-TJÄNA**. — särsk. i allmännare anv., i fråga om (uppnådd) immateriell vinst l. fördel o. dyl. gm (ändamålsenlig) åtgärd l. (ändamålsenligt) handlingssätt: vinna (ngt, särsk. tid); särsk. med bestämning inledd av *på* (särsk. med rektion som utgörs av inf.-förb.); äv. intr.: vinna (på ngt); äv. närmande sig l. övergående i bet.: göra sig förtjänt av l. värd (erkännande l. erkänd l. åtnjuten ställning l. värdighet(stecken)), särsk. i uttr. *tjäna sina sporrar*, se **SPORRE**, sbst.[1] **1** *a α*. *Du skulle ju tjäna flera timmar på att ta motorvägen i stället. Den förändringen tjänade han verkligen på.* Emedhan hvar och een retschaffens karll tienar altijdh deropå, att hann må sigh förbättre och icke förringhe. *OxBr.* 5: 40 (**1613**). Medeltidsmänniskan strävade .. livet ut att tjäna sig rättfärdighet inför Gud. *KristlStudSkriftser.* LVI. 2: 28 (**1916**). Jag undrar om ni inte skulle tjäna på att lägga alla korten på bordet. ÖSTLUND *Cheyney BeskPill.* 65 (**1959**).

b) (numera föga br.) ha gjort sig l. vara förtjänt av l. värd (ngt, särsk. tack l. angivet av inf.-förb.), förtjäna (se d. o. **3**). *(Rätten förklarade)* at om nagre ware som wille løsa hans liff .. tha waa*(re)* ha*(n)*s nad *m(edh)* ho*(nom)* .. *a(n)*ners skulle han staa *th(e)*n ræt han tient haffde. OPETRI *Tb.* 1: 49 (**1525**). Der skall du ingen tack tiäne före. *PrivSvStäd.* 4: 484 (**1607**). Ostens rikliga innehåll av mineralämnen .. tjänar särskilt att framhållas. *StKokb.* 109 (**1940**).

S ä r s k. f ö r b.: **TJÄNA AV**[10 4], äv. **UTAV**[04]. jfr **avtjäna**. **1)** till **1**: avtjäna (straff(tid) o. d.); gm att tjäna ngn göra sig kvitt l. avbetala (skuld o. d.) l. göra rätt för (skada o. d.); förr äv. med avs. på (eftersträvad) belöning, särsk. till **tjäna**, v. **1** *f*: gm att vara ngn (underdånigt) trogen göra sig förtjänt av. Orkar han ej skadan fylla; tiene then af med arbete. *BB* 8: 4 (*Lag* **1734**). Att höra hans beröm för Kungen och alla författningar, kan man ej bedra sig, om man tar honom för att resa på att tjena af sin stjerna. KELLGREN *(SVS)* 6: 167 (**1787**). Jag skall tjäna af mitt fängelsestraff. *GHT* **1895**, nr 243, s. 3. Jag tog mig an henne, sen hon tjänat av sina fyra år. SIWERTZ *JoDr.* 243 (**1928**). **2)** (†) till

2: gm att vara ngn behjälplig l. till tjänst återgälda (ngt). Fast iag .. / Ey kan din Redlighet med något tiäna af, / Skall Alexander dokk dig därför rjkt belöna. BORK *Darius* 974 (1688). — **TJÄNA HOP**, se **tjäna ihop**. — **TJÄNA IGEN**. (†) **1)** till **2**: göra (ngn) gentjänst(er), återgälda (ngns) tjänst(er). Jagh tiener min K. B. altijd igenn. *OxBr.* 5: 13 (1612). DALIN 2: 546 (1854). **2)** till **5** *a*, refl.: tjäna in sina egna (om)kostnader. De emottaga kalfvar til upfödande och få sedan nytja dem så länge til mjolkkor, som de förut blifvit födda, då kon säges: hafva tjent igen sig. *NorrlS* 1–6: 89 (1793). — **TJÄNA IHOP**$^{10\,04}$, äv. **HOP**^{4}. **1)** se **tjäna**, v. **4** *a γ*. **2)** till **5**: ss. förtjänst (av arbete) sammanbringa (ngt, särsk. (summa av) pengar), tjäna samman; förr äv. med refl. indir. obj.; jfr **tjäna in 2**. *Hon har tjänat ihop en smärre förmögenhet.* Tjena sig ihop en summa penningar. MÖLLER (1790). Åtminstone kommer vi att tjäna ihop tillräckligt mycket pengar. STRÖMBERG *Tjuvp.* 52 (1916). — **TJÄNA IN**$^{10\,4}$. jfr **intjäna**. LUNDELL (1893; *utan angiven bet.*). **1)** (numera bl. tillf.) till **1**: arbeta o. därigm fullgöra motprestation för (ngt); särsk. (o. numera i sht, möjl. med anslutning till **2**) med avs. på arbetstid som fullgjorts i förväg. *Jag har redan tjänat in alla klämdagarna i jul.* Denna *(hyres)*afgift kan .. tjenas in genom arbete för värmestugans räkning. *GHT* 1/10 1895, s. 3. **2)** till **5**: ss. förtjänst (av arbete) inbringa (ngt, särsk. pengar), tjäna ihop; äv. dels utan obj., i förb. med adverbial som anger vartill förtjänsten skall användas, dels (o. numera i sht) till **tjäna**, v. **5** *a*: intjäna (se d. o. **2**), dels till **tjäna**, v. **5** *a* slutet: spara in. *Den glassmaskinen kommer du att tjäna in på ingen tid. Hon tjänade in en hel kvart på att cykla.* Tjäna in pengar. KLINT (1906). Han skall tjäna in till en kavaj. WAGNER *Norrt.* 77 (1908). — **TJÄNA OPP SIG**, se **tjäna sig upp**. — **TJÄNA SAMMAN**$^{10\,32}$ l. ^{40}. (numera bl. mera tillf.) till **5**: tjäna ihop (ngt). WETTERBERGH *Penning.* 416 (1847). jfr **sammantjäna**. — **TJÄNA SIG UPP**$^{10\,0\,4}$, äv. **OPP**^{4}, äv. **TJÄNA UPP SIG**$^{10\,4\,0}$, äv. **OPP SIG**$^{4\,0}$. (numera bl. mera tillf.) till **1**: gm (plikt)trogen l. uthållig l. nöjaktig tjänst vinna befordran (till ngt l. ngnstädes) l. högre l. bättre ställning; särsk. i fråga om militär tjänsteställning. *VDAkt.* **1692**, s. 162. Croneborg hade redan i Tyska kriget .. tjent sig up till Major. HULPHERS *Dal.* 69 (1762). Enligt sin egen önskan ville han tjena upp sig från plogen. BACKMAN *Reuter Lifv.* 1: 106 (1870). En lågattad angelsaxare, som tjänat upp sig i Knut den stores här. *Kulturen* **1970**, s. 177. — **TJÄNA TILLHOPA**, se **tjäna**, v. **4** *a γ*. — **TJÄNA UPP SIG**, se **tjäna sig upp**. — **TJÄNA UT**$^{10\,4}$. till **1**: fullgöra (tid) varunder man ålagts l. åtagit sig att tjäna; i sht förr äv. med avs. på dels åtagande o. d., dels straff: avtjäna; särsk. (o. numera i sht) till **tjäna**, v. **1** *e*, om sak, särsk. dels (o. numera i sht) intr.: gm långvarig l. omfattande användning bli utsliten, bli (alltför) otidsenlig l. (med hänsyn till (den tekniska) utvecklingen) funktionellt otillräcklig, dels förr äv. (möjl. med anslutning till **tjäna**, v. **3**) med avs. på användare: fullgöra sitt gagn för; särsk. i sup. *Hustrun ansåg att mannens gamla kavaj hade tjänat ut. Den där datorn har väl ändå tjänat ut nu.* Så frampt han är med ominne tadan kommen, och icke haffuer tienth sin rätta stemda dagh vth. *LReg.* 26 (1583). *(Vi ber honom)* vara välkommen till Uppsala, sedan han tjänt ut sin kondition. *MoB* 7: 202 (1837). Det andra *(grammatikverket)* har tjenat ut två bröder efter hvarandra, och kan annu invändigt passera för nytt. *SvLittFT* 1838, s. 520. Den kritiska dag nalkas, då Brita tjänat ut sitt straff. LEVERTIN *Gest.* 308 (1903). Dessa .. mycket vackra svenska vagnar ha ännu ej tjänat ut. CRONQUIST *Ekipage* 72 (1952). — **TJÄNA UTAV**, se **tjäna av**.

Ssgr (†): **A** (till **1**, **2**): **TJÄN-PLIKTIG**. pliktig att tjäna; plikttroget tjänstvillig. E:rs Högwälb:ne Gr. Excellences Ödmiukeste och Tienplichtigste Tienare. *BraheBrevvaxl.* II. 1: 105 (1658).

B (till **1**): **TJÄNE-FOLK**. tjänstefolk. Att Welb:te Per Stråle intz hade bortt tubbat hans thienefolk ifrån honum. *VRP* **1656**, s. 1037. — **-TID**. tjänstgöringstid. *VDAkt.* **1712**, nr 384.

Avledn.: **TJÄNARE, TJÄNARINNA**, se d. o. — **TJÄNERSKA**, f. [fsv. *thianirska*; delvis till **tjänare**, sbst.] (numera bl. tillf.) till **1**: tjänarinna. Med femkaffet färdigt, / småbröd och lampa på bordsbrickan, steg / tjänerskan fram öfver tröskeln och neg. HOLM *Gråvad.* 32 (1911). *Anm.* I *BtFinlH* 3: 487 (1553) föreligger formen **tjänarinnerska**, en sammanblandning av **tjänarinna** o. **tjänerska**. — **TJÄNLIG**, se d. o. — **TJÄNSAM**, adj. (†) till **3** *d* l. **4** *a*: tjänlig, ändamålsenlig. Iag .. skall inthet underlåta på all tiansam författning arbeta, emot hvariehanda .. *(fiendens)* förehafvande, till alt Menskmöijeligit resistence. *HFinlO* 1: 108 (1705).

TJÄNA, interj., se **tjänare**, interj.

TJÄNARE *jä³nare²*, förr äv. **TJÄNAR** l. **TJÄNER**, m.//ig.; best. **-en** (OPETRI *Tb.* 43 (1525: stadztieneren) osv.), äv. (numera bl. vard.) **-n** (*AngermDomb.* 30/6 1643, fol. 207 (: fougdte tiänern), osv.); pl. = (*G1R* 1: 5 (1521) osv.) ((†) **-ar** *G1R* 1: 169 (1523: Tienera), PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 403 (1697: tiänara); **-er** OPETRI 2: 233 (1528), *HovR 1702*, s. 341 (1699)); pl. best. **-narna** (*2SthmTb.* 1: 110 (1545: stadztienarna) osv.) ((†) **-narana** *Apg.* 16: 35 (*NT* 1526: stadztienarana); **-narena** *Mat.* 22: 13 (*NT* 1526), SÖDERHJELM *Aho Väkta* 6 (1894: kyrktjänarena)). (**tienn-** (**th-**, **-iä-**) **1544** (: Hofthiännere)–**1623**. **tjen-** (**ti-**) **1521** (: tien*(er)*)–**1905**. **tjän-** (**thi-**, **ti-**, **-æ-**, **-äh-**) **1521** osv. — **-ar 1625** (: Stadztienar)–**1708**. **-ara**, pl. obest. **1523**–**1697**. **-are** (**-ere**) **1521** osv. **-er 1521** (: tien*(er)*), **1587**–**1700**. **-era**, pl. obest. **1523**) [fsv. *þianare*; jfr fd. *thiænare*, *thiener* (d. *tjener*), mlt. *dēner*; avledn. av **TJÄNA**, v. — Jfr **TJÄNARE**, interj., **TJÄNARINNA**, **TJÄNERSKA**] motsv. **TJÄNA**, v. **1**: (mans)person som tjänar (ngn (l. ngt)); särsk. dels (o. utom i *b*, *c*, *d*, *e* o. ss. senare led i ssgr numera företrädesvis, i sht om ä. l. utländska förh.) inskränktare, om sådan person med hushållsarbete l. uppassning o. d. (i enskilt hushåll) ss. (huvudsaklig) arbetsuppgift, (manlig) medlem av (ngns) tjänstefolk, i sht förr äv. om dräng o. d. i bondehushåll (i pl. äv. sammanfattande om drängar o. pigor), dels (o. utom i *c*, *e* numera vanl.) med inbegrepp av (tydligt) underordnad ställning; särsk. med gen.- l. poss.-attribut som anger den (l. det) som man tjänar (äv. angivet med rektionen i prep.-attribut, i sht förr äv. inlett av prep. *av* (se särsk. *b*)); i uttrycklig motsats till (o. samordnat med) *herre* o. d.

äv. närmande sig: underlydande, underordnad. *Grosshandlaren höll sig med många tjänare. Hans tjänare fick snällt stanna vid dörren. Barnen lämnades ofta åt sig själva eller åt tjänarna. Hon behandlar mig som en annan tjänare!* Renliffuens och gudelige jomfrur, abbedissa och menige Systeræ i askeby clöster med thiænere hion legefolk gord godz Rorlig eller ororligit huat thet hælst ær. *G1R* 1: 5 (**1521**). Män och quinnor, vnghe och gamble, Herrar och tienarer, Judhar och Heedningar in summa, så månghe, som hÿth till verdenne kompne ärho. LPETRI *Œc.* 36 (**1559**). Ty ingen är eens adelsmans tiänare uthan then, som 1. man gifver åhrs löön, 2. den som sitter till eens disk och duk. *RP* 8: 92 (**1640**). Ej *(må)* egit husfolk och enskilte tienare *(vittna)*, tå the i tiensten äro, utan så är, at groft brott inom huset skedt, och andre ej hafwa när warit. *RB* 17: 7 (*Lag* **1734**). Jag har varit tjenare sjelf och vet bestamdt hvad jag kan fordra af mitt folk. WACKLIN *Minn.* 1: 99 (**1844**). Tjänarne vid landtbruket bilda en talrik samhällsklass, oaktadt dylika sällan hållas vid de minsta landtgårdarna. GROTENFELT *LandtbrFinl.* 33 (**1896**). Han gissade .. att Maj skulle .. *(gifta sig rikt)* och bli en mycket elegant, bigott och intolerant villafru med hundar, tjänare och ett barn. HEDBERG *VackrTänd.* 296 (**1943**). — jfr **BORDS-**, **DAG(S)LÖNS-**, **HERRE-**, **HÄRADS-**, **KYRKO-**, **LABORATORIE-**, **LÖN-**, **NEGER-**, **REDSKAPS-**, **RÅDS-**, **RÄTTS-**, **SJUK-**, **STADS-**, **SVEN-**, **TRO-TJÄNARE** m. fl. — särsk.

a) i ordspr. l. ordspråksliknande uttr. Tienarens dåårskap stinger bondans bodskap. *SvOrds.* C 6 a (**1604**). Många Tiänare, många fiender. GRUBB 554 (**1665**). Ringa tiähnare giör och gagn. GRUBB 738 (**1665**). Dålig tjenare blir aldrig god herre. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* **1880**). Om man inte betalar en tjänare hans lön, kommer han att betala sig själv .. *(dvs.)* ta ut sin rätt i smyg. HOLM *Ordspr.* 333 (**1964**).

b) om person i konungens l. rikets l. statens tjänst; särsk. (o. utom ss. senare led i ssgr numera nästan bl.) med gen.- (l. poss.- l. prep.-)attribut; i vissa språkprov svårt att skilja från l. närmande sig l. övergående i *e*. *Han har alltid varit en Tullverkets trogne tjänare, en trogen tjänare vid Tullverket.* Thenne oss Elskelig tro Vndersåte och tiänere Erlig Wälbyrdig Mann Swante Stenssz. *BrinkmArch.* 1: 7 (**1537**). K. Maj:ts tjenare och Gardenär i Upsala, Hans Frese. *2VittAH* 8: 123 (**1578**). Att jag är en tiänare af min nådige konung och måste föllia dess ordres. *HH* XXI. 1: 118 (**1711**). Den sats, som Fredrik den store gjort berömd: att fursten är statens förste tjänare. GRIMBERG *VärldH* 4: 357 (**1930**). — jfr **KONUNGA-**, **STATS-TJÄNARE** m. fl.

c) i uttr. *kyrkans tjänare*, om i kyrkans (se **KYRKA 4**) tjänst verksam (o. därför anställd o. avlönad) person, särsk. (o. i sht) präst; stundom äv. i anv. som motsvarar *e β*. *Varje kristen bör vara en kyrkans tjänare.* Hvad thet andelige stånd tilkommer, hålle kyrkiones förmän och tiänere vid theris tilbörlige myndighet och skälige frihet. *RA* I. 3: 156 (**1593**). De tider äro förbi, de äro lyckligtvis förbi, då Kyrkans tjenare voro Statens Herrar. TEGNÉR *(WB)* 10: 62 (*c.* **1835**). Var och en som förföljde kyrkans tjänare förföljde Kristus. *SagSed* **1938**, s. 87.

d) i oeg. l. bildl. anv. (jfr *e δ*) l. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *e*, dels om sak som (varaktigt) utgör redskap l. hjälpmedel för ngt l. nyttoföremål o. d., dels (mera tillf.) om djur som varaktigt är till nytta för ngn, särsk. hund i förhållande till människan. Cicero hemkommen til Rom, låg inte ok ökade de Greekers arbeten, utan betjänte sig af dem som Medel ok tjänare til sin Latins upkomst. COLUMBUS *Ordesk.* 12 (**1678**; *uppl. 1963*). Vandrande från hand till hand äro .. *(pengarna)* våra villiga tjänare, som troget bära våra insatser och tjänster. *Globen* **1929**, s. 28. Människan hade funnit sin blivande tjänare, van och kamrat i kampen för tillvaron – Hunden. EDSTRÖM *Hund.* 10 (**1948**).

e) i utvidgad anv. l. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f*, om (mans)person som (troget l. osjälviskt) tjänar ngn l. ngt utan att vara anställd l. avlönad (av denna l. detta) l. gm tvingande pliktförhållande underställd denna l. detta; äv. dels allmännare, om ngn som (tillfälligt l. skenbart) underkastar sig l. rättar sig efter annans vilja l. påbud o. d. (i ssgn **ÖGON-TJÄNARE**), dels (åtm. delvis motsv. **TJÄNA**, v. **2**, o. numera bl. (om ä. förh.) i ssgn **BRUD-TJÄNARE**) närmande sig l. övergående i: (mans)person som är (ngn) behjälplig o. dyl. l. går (ngn) till handa (med specifik arbetsinsats vid enskilt tillfälle); särsk. med gen.- l. poss.-attribut; jfr *b*. *Ordspr.* 11: 29 (*Bib.* **1541**). Han kiöptte t*(het)* wppå Jåhann Baptisthe Pillegrimz wegnna, och war hans thienare ther j. *TbLödöse* 163 (**1590**). Helsa .. Kielmahn och hanss hustru och tacka honom för han skrifver migh så offta till. Jagh är hanss tienare igien. *KKD* 7: 48 (**1703**). O l i v i a . Ni är Orsinos tjenare, min wän. / V i o l a . Och han är er; er tjenare jag tjenar, / Och derför är jag ock er tjenare. HAGBERG *Shaksp.* 7: 299 (**1849**). Han verkar vara en hygglig och intelligent allmänhetens tjänare. LUNDGREN *Bellow ProfDec.* 58 (**1982**). — jfr **KONUNGA-**, **PÅVE-**, **SAMHÄLLS-TJÄNARE** m. fl. — särsk.

α) (numera bl. starkt ålderdomligt l. arkaiserande, skämts.) ss. beteckning på den skrivande l. talande, i hövlighetsuttr. ägnade att framhålla l. försäkra om dennas (trogna l. underdåniga l. ödmjuka o. d.) tjänstvillighet l. allmänna välvilja gentemot den läsande l. lyssnande (angiven av gen.- l. poss.-attribut); särsk. (o. i sht) med sådana adj.-attribut som *hörsam*, *tjänstvillig*, *trogen*, *underdånig*, *ödmjuk* (äv. i superl.). *α')* i fråga om avslutning l. inledning i skrift l. tal, dels ingående i satsformad sådan (särsk. ss. predikativ till *förbli* o. d.), dels ss. självständigt (l. appositionellt) substantiviskt uttr.; särsk. dels i l. ss. avslutande formel i brev o. d., dels ss. hälsning inledande samtal o. d.; äv. dels samordnat med annat relationsangivande sbst., dels utan gen.- l. poss.-attribut (se särsk. slutet); förr äv. ss. annan hövlighetsbetygelse (se särsk. slutet). Wår aller nådigiste herris vnderdånige tiänarer och befälheber öffuer Hans Konglige M:ttz kriigzfolck vdi Finlandh, wii effter:ne Niels Boije .. Claes Flämingh .. *(m. fl.)* giöre witterligitt att *(osv.)*. *BtFinlH* 4: 171 (**1563**). Min kiäre Systers underdånigste trogneste broder och tiener. CARL XII *Bref* 36 (**1700**). Jag förbl. med besynnerl. hogachtning Edle och Högl:de H. Doctorens samt Professorens Hörsamme tienare. OCELSIUS hos FURST *Stobæus* 78 (**1730**). *(Fakulteten hade kant sig sårad av att medicinkollegiets preses)* behagat sluta brefwet .. med tienstwillige tienare, en phrasis,

som Landshöfdingar bruka till sina fogdar, men icke collega till collegis. LINNÉ *Bref* I. 1: 255 **(1752)**. ”Din tjenare, basta Ebba” sade .. *(greven till sin hustru)* ”har du väntat länge?” WIESELGREN *Hvirfl.* 1: 11 **(1891)**. särsk. i förb. med *ödmjuk* (äv. i kortformen *mjuk*); förr äv. ss. annan hövlighetsbetygelse än hälsning, särsk. ungefär liktydigt med: prosit. Kong:e M: Ödmiuke tienere och befalningz mann offuer enn Fänicke Wesgöte knecht*(er)*, iag Torstenn Wesgiöte giör witterligitt att *(osv.)*. *ArkliR* **1564**, avd. 22. Vi .. vele altid finnas E. H:s ödmiuke tienare, i hvad motto det ske kan oc vår ringa lägenhet det medgifver. *OxBr.* 12: 121 **(1613)**. Högvälborne Herr Barons och HofIntendentens ödmjukaste tjenare. *HH* XXXII. 1: 3 **(1768)**. Jag underlät föröfrigt intet tillfälle att visa henne min uppmärksamhet och vara höflig, såsom till exempel att säga ”ödmjukaste tjenare” hvar gång hon nös i min närvaro. WETTERSTEDT *Mut.* 133 **(1832)**. Farmor in från höger i vacker och gammal stass. Farfar bugar chevalereskt. Mjukaste tjänare, min vackra fru Meng! BERGMAN *Patr.* 84 **(1928)**. *β*) (numera mindre br.) ss. ersättning för första personens pron. i satssammanhang. Helsa alla goda wenner och när min docka skriver sin pappa till så kom ihog sin tienare. STENBOCK o. OXENSTIERNA *Brefv.* 1: 51 **(1692)**. Påminn mig i Hans vänskap, när Herrarne någon gång kunna komma att tala om sin odmjukaste tjenare. KELLGREN *(SVS)* 6: 332 **(1793)**. Vägen gick mellan täcka sommarboningar och ståtliga villor, och er ödmjuke tjenare gungade fram i det vackra ekipaget så bekymmerslös, som om han kunnat resa ända in i efterverlden på älskvärda vänners bekostnad. BENEDICTSSON *Ber.* 132 **(1885)**.

β) i fråga om kristen förkunnelse l. diakoni l. tro(sutövning) l. livsföring o. d., särsk. (o. vanl.) om person som i o. för sig är anställd o. avlönad för ifrågavarande verksamhet, men av annan än den l. det vars tjänare personen anges vara; särsk. i uttr. *Guds ords* l. *ordets tjänare*, om präst (ss. förkunnare); jfr *c.* *Rom.* 6: 18 (*Bib.* **1541**). *(Vi)* begære, att H. K. M. ville oss, fattige mæn och tiænare uthi Gudz ordh, nådeligen ijhogkomme medh eett .. nodtorfftigdt underholdh. *OxBr.* 12: 317 **(1613)**. Jagh ringa Gudz ordz tiänare. BOLINUS *Dagb.* 85 **(1685)**. Finge jag höra Religionens Tjenare så tala, skulle jag .. stå villrådig, om jag ej borde hålla dem för masquerade Religions-fiender. *LBA* 21–22: 27 **(1799)**. Guds barmhärtighet, som vi alla behöva, men vi, ordets tjänare, framför andra. ANDRÆ *Herdabr.* 7 **(1937)**. — jfr **KYRKO-, LÖN-, SOCKNA-TJÄNARE** m. fl. — särsk. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f α* (jfr *γ*), med gen.- l. poss.-attribut angivande Gud ss. den man tjänar; äv. dels inskränktare, om präst, dels [efter mlat. *servus servorum dei*] i uttr. *Guds tjänares tjänare*, om l. ss. titel på påven. The .. siwngho Mosi gudz tienares sång och lambsens sång. *Upp.* 15: 3 (*NT* **1526**). Sådant är thens högsta Herrans Gudz bodh, hwilket ingen hans tienare uthan samwetz qwal kan offwergiffua. WIFSTRAND *AndlTal.* 17 (*i handl. fr.* **1622**). Med dem som frukta Gud förstås de christna i allmänhet, och med Guds tjenare förstås de christna, som äro satte till att förvalta läroembetet inom kyrkan. MELIN *Pred.* 3: 150 **(1852)**. Då biskopen i Konstantinopel .. tillade sig titeln ekumenisk .. patriark .. gav *(Gregorius)* honom en laxa för hans titelsjuka genom att själv kalla sig ”Guds tjänares tjänare” .. en titel som påven i Rom alltsedan har bibehållit. *Almquist VarldH* II. 2: 496 **(1931)**.

γ) (numera bl. mera tillf.) motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f α* (jfr *β* slutet), om person som tjänar annan gudom än den kristna, särsk. avgud i förhållande till denna. The girige äre ma*(m)*mons prester och tienare. *GlSyr.* 31: 7 (*Bib.* **1541**). En swalgachtigh slasker .. En slemmare .. En fyllepråmer .. The äre alle ijdelighe Bukens tienare. SCHRODERUS *Comenius* 820 **(1639)**. — jfr **AVGUDA-, BUK-, MAMMONS-TJÄNARE** m. fl.

δ) (i sht i högre stil, numera bl. mera tillf.) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. (jfr *d*) l. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f β*, om person som (ohämmat) ägnar l. hänger sig åt ngt; särsk. (o. numera nästan bl.) med gen.-attribut. Så stode the lätteligen til at bedraga och förwända, genom Joachimi Pomerant och andre orättfärdighetenes tieneres medhiälp. BUREUS *Påw.* D 2 b **(1604)**. Nu satt väl gubben själv, en gamla vanors tjänare, och vaktade sin kolmila. HÖGBERG *Utböl.* 2: 184 **(1912)**.

Ssgr: **A**: **TJÄNAR-**, äv. **TJÄNARE-BOSTAD**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (i sht om ä. förh.) bostad för tjänare l. tjänarna; jfr **-rum**. En till herrgården hörande tjänarbostad. *UNT* 11/9 **1929**, s. 6. — **-DRÄKT**. (i sht om ä. förh., numera bl. tillf.) dräkt avsedd l. kännetecknande för tjänare; särsk. (i vitter l. högre stil) i bild, i fråga om tjänstvillig ödmjukhet l. underkastelse l. lydnad o. d., i sht i fråga om Kristus (jfr **-gestalt**). Det största incognito världen sett, / Var dock, när bland arma släkten / Han gick, som med Fadren var evigt ett, / Och kläddes i tjenardräkten. WIRSÉN *Ton.* 189 **(1893)**. *Ps.* **1937**, 532: 4. — **-FRÅGA**. (i sht om ä. förh.) fråga rörande tillgången på (personer (lämpliga) att anställa ss.) tjänare; i sht i sg. best.; jfr **-problem**. Ingen varken i England eller Amerika har en aning om, hur oerhört svår tjänarfrågan är på det södra halvklotet. KREY-LANGE *Melba Liv* 188 **(1927)**. På en tid, då våningarna omfattade flera rum än nu för tiden och även tjänarefrågan ännu kunde lösas. *UpsalastudGenTid.* 228 **(1950)**. — **-GESTALT**. (i vitter l. högre stil, numera bl. mera tillf.) gestalt (som föreställs vara) kännetecknande för tjänare; särsk. bildl., om personlighet kännetecknad av tjänstvillighet l. ödmjukhet l. lydnad o. d., i sht i fråga om Kristus; jfr **-dräkt, -hamn, -skepelse, -skepnad**. O låt din tjenaregestalt / Mig lära ödmjukhet i allt, / Och låt din krubbas minne / Mig lära barnasinne! WIRSÉN *Jul.* 47 **(1887)**. — **-GÄRNING**. (numera bl. mera tillf.) gärning (se d. o. **1**, **2**) ss. tjänare; särsk. till **tjänare**, sbst. *e β*, om kristet tjänande (jfr **gärning 1** *f*). Gif dig själf / i kristlig tjänargärning. ARBMAN *Ton.* **87 (1917)**. Samariterhemmet har fått sin egenart .. genom den starka inriktning på den direkta tjänargärningen, som bevarats som ett arv från dess säregna tillblivelse. BRILIOTH *SvKyrkKunsk.* 403 **(1933)**. — **-HAMN**. **(tjänare- 1656. tjänares- 1635)** (†) tjänargestalt; i sht bildl., i fråga om Kristus; jfr **hamn**, sbst.[1] **3**. SCHRODERUS *Os.* **1**: 431 **(1635)**. Christus är een Davidz Son worden, igenom Gudz Skepelses uthtömelse, och igenom tienare Hampnens anammelse, och genom sin egen Fornedring. KEMPE *Proberugn* 4 **(1656, 1664)**. — **-HJÄLP**. (i sht om ä. förh., numera bl. tillf.) hjälp av tjänare. Bristen på tjänarhjälp kräver, att möblerna göras släta så att de äro lätta att damma. *Form* **1932**, s. 158. — **-KLASS**. (i sht om ä. förh., numera bl. mera tillf.) klass (se d. o. **2**) som

utgörs av tjänare; i sht i sg. best. Tjänarklassen är redan i vår tid nästan en anomali. SÖDERBERG *Framl.* 40 **(1903).** — **-ORDNING.** (numera föga br.) ordning (se d. o. 3 *b*) angående tjänstefolk; jfr **tjänstehjonsordning**. *RP* 10: 188 **(1643).** — **-PROBLEM.** (i sht om ä. förh., numera bl. tillf.) problem rörande tillgången på (personer (lämpliga) att anställa ss.) tjänare (jfr **-fråga**) l. anställd(a) tjänares skötsamhet l. duglighet o. d. Först och främst existerar *(i Egypten)* .. ej vårt tjänareproblem, och även i ett vanligt medelklasshem har man åtminstone tre till fyra tjänare. BERG *EgyptProf.* 167 **(1933).** Man blir under läsningen .. bekant med denna vakna och praktiska husfru, som har att dras med sin tids tjänarproblem – tjuvaktighet och ohejdat superi. *Rig* **1947**, s. 153. — **-RUM.** (i sht om ä. förh.) rum för tjänare; jfr **-bostad**. HAHR *ArkitH* 19 **(1902).** Att rummen .. med tillhörande små tjänarrum i våningens sydvästra hörn tillkommit .. under 1600-talet är utan vidare tydligt. *SthmSlH* 1: 172 **(1940).** — **-SINNE.** särsk. till *e*: sinne (se **sinne**, sbst.^{2} 7) (starkt) inställt på att tjäna. Kristi sinne är tjänaresinne, och tjänaresinnet är det mänskliga sinnet. BESKOW *Enhet* 98 **(1916).** Från yrkets rovriddare till männen med tjänarsinnet. *BildLantH* 11 **(1943).** — **-SKARA.** (i sht om ä. förh.) (ngns) skara av tjänare; särsk. med tanke på dess omfattning i antal tjänare; jfr **-stab**. *PoetK* **1813**, Suppl. s. 282. Adelns bättre sammanhållning och krigsvana tjenareskaror. FRYXELL *Ber.* 9: 89 **(1841).** Hans tjänarskara var nästan lika talrik som förut. *3SAH* LII. 2: 590 **(1941).** — **-SKEPELSE.** **(tjänar(e)- 1753–1892. tjänares- 1635–1753)** (numera föga br.) tjänargestalt; i sht bildl., i fråga om Kristus. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 281 **(1635).** De *(hade)* icke något sinne eller någon tro för Frälsaren i den ringa tjenareskepelsen. FLENSBURG *KyrklT* 190 **(1892).** — **-SKEPNAD.** (i vitter l. högre stil, numera bl. tillf.) tjänargestalt; i sht i fråga om Kristus. Varen så till sinnes som Kristus Jesus var, han som .. utblottade sig själv, i det han antog tjänareskepnad, när han kom i människogestalt. *Filipp.* 2: 7 (*Bib.* **1917**; *NT 1981*: en tjänares gestalt). ÖSTERGREN 6: 287 **(1939).** — **-STAB.** (i sht om ä. förh.) (ngns) stab av tjänare; jfr **-skara**. Tjänarestaben för övrigt utgöres av den oundgängliga kokerskan, över- och underhusa samt betjänten, som har ett skiftande göra. CARLSSON *Stockh.* 113 **(1915).** Lika litet som husets tjänarstab var dess barnskara tilltagen efter moderna mått. *Fatab.* **1938**, s. 153. — **-STÄLLNING.** (i sht om ä. förh.) ställning ss. tjänare (i förhållande till sin överordnade (arbetsgivare o. d.)). Den tjenare, som i sitt hjerta knotar öfver sin tjenareställning och alldeles icke älskar sin herre. WIKNER *Pred.* 329 **(1877).** Han tar sin tjänarställning för en given sak, och hans lojalitet mot godsägarna är obruten. *GHT* 17/8 **1965**, s. 3.

B (†): **TJÄNARES-HAMN, -SKEPELSE,** se **A**.

Avledn.: **TJÄNARSKAP,** äv. **TJÄNARESKAP,** n. (numera bl. mera tillf.) förhållandet att vara tjänare; särsk. (o. i sht) dels till **tjänare**, sbst. *e*, dels (i sht om ä. förh.) i konkret(are) anv., om tjänarstab. Tvenne mindre byggnader, trogna miniatyrer af sjelfva slottet .. den ena var upplåten åt tjenarskapet, den andra var – boktryckeri. *Skåne* **1853**, nr 10, s. 1. ”Vet du ej” – sade Antigonos till sin son, då denne förgått sig – ”att vårt konungadöme är ett ärofullt tjänarskap?” *Almquist VärldH* II. 1: 514 **(1931).**

TJÄNARE *ȷä*^{4}*nare* l. ^{302} l. *ȷän*^{4}*are* l. ^{302} l. *ȷe*^{4}*nare* l. ^{302} l. **TJENARE** *ȷe*^{4}*nare* l. ^{302} l. *ȷen*^{4}*are* l. ^{302}, äv. (vard.) **TJÄNA** *ȷä*^{4}*na* l. ^{32} l. *ȷän*^{4}*a* l. ^{32} l. *ȷe*^{4}*na* l. ^{32} l. **TJENA** *ȷe*^{4}*na* l. ^{32} l. *ȷen*^{4}*a* l. ^{32} l. (starkt vard.) **TJÄNIS** *ȷä*^{4}*nis* l. *ȷe*^{4}*nis* l. **TJENIS** *ȷe*^{4}*nis* l. (starkt vard., numera vanl. skämts. l. pastischerande) **TJÄNIX** *ȷänik*^{4}*s* l. **TJENIX** *ȷenik*^{4}*s* l. **TJÄNIXEN** *ȷänik*^{4}*sen* l. **TJENIXEN** *ȷenik*^{4}*sen* l. (starkt vard., i sht i ungdomligt spr.) **TJA,** interj.^{2}, *ȷa*^{4} (med kort *a*), interj. *Anm.* Inom mer l. mindre slangartat spr. förekommer ytterligare ombildningsvarianter av *tjänare*. I följande a. språkprov föreligger sålunda en sannol. i skolsammanhang uppkommen skämtsam utbyggnad med lat. superl.-böjning i nom. l. vokativ (äv. substantiverat): De bocka sig till jorden och säga: Tjenare, Tjenarissimus! Men i grund äro de Slarfvissimus. ALMQVIST *Törnr.* 3: 143 **(1850).** Att helsa hvarje inträdande studiosus .. *(med)* ett halfhögt tjenarissime! LAURÉN *Minn.* 111 **(1877).** **(tja 1992** osv. **tjena 1965** osv. **tjenare** c. **1775** osv. **tjenis 1889** osv. **tjenix 1910** osv. **tjenixen 1906** osv. **tjäna 1949** osv. **tjänare 1897** osv. **tjänis 1899** osv. **tjänix 1928** osv. **tjänixen 1901** osv.**)** [interjektionell anv. av **TJÄNARE,** sbst., i sådana utförligare hövlighetsuttr. som *eder* (*ödmjuke* o. d.) *tjänare* (se **TJÄNARE,** sbst. *e α α'*), vari småningom attributen försvunnit; jfr ä. d. *tjener*, ä. t. *diener* i mer l. mindre interjektionell anv., ä. fr. *serviteur*, farväl; i mer l. mindre slangartat spr. har – efter övergången till interj. – olika ombildningar (gm förkortning l. medels för slangspr. typiska ordbildningselement, bl. a. **-is** (jfr **POPPIS** (se **POPULÄR** *Anm.*), **SKÅDIS** m. fl.)) uppstått. — Jfr **TJÄNIS,** adj.]

1) (ngt vard.) ss. (förtroligt l. informellt) hälsningsord vid möte (se d. o. **1**) l. inledande samtal l. skriftligt meddelande, ungefär liktydigt med: hej, goddag; särsk. i förb. med dels tilltalsord l. -fras, dels prep. *på* o. prononimell rektion betecknande mottagaren; äv. dels (numera bl. mera tillf.) i fråga om avskedstagande l. avslutning på samtal o. d., ungefär liktydigt med: hej då, adjö, dels (mera tillf.) i fråga om (ironiskt) påkallande av uppmärksamhet ss. negativt värderande reaktion på (annans) föregående handling l. utsaga (särsk. föregånget av *jo* (se **JO I 2** *a*) o. åtföljt av utsaga som utvecklar l. antyder vari invändningen består o. d.), dels substantiverat; jfr **TJÄNARINNA** *b α*. Tjenare Mollberg, hur är det fatt? / Hvar är din Harpa? hvar är din hatt? BELLMAN *(BellmS)* 1: 146 (c. **1775, 1790).** Tjenis på er, pojkar! .. sa Kalle Lundqvist, der han kom vankande bakom oss. HEDENSTIERNA *Marie* 226 **(1896).** Tjänare! Det var en ung dam, som hälsade oss tre herrar med detta ord, i fryntlig och kamratlig ton. Så fick hon syn på mig och antog helt omotiverat en något högre färg. Hon kom nämligen plötsligt ihåg att vi inte lagt bort titlarna än. – Förlåt, författarn, jag menade godmiddag. *ST* **1930**, nr 10, s. 10. Annars vinkade .. alltid någon .. eller kastade emot en ett ”Tjänare” som en skramlande boll genom halva lokalen. HULTENBERG *Zweig HjartOro* 339 **(1939).** En kväll, när vi vankade hem efter ett ganska livligt symposion, tog jag av vid lilla Vattugatan. – Tjänare! Det här är min gata. SIWERTZ *Ung* 198 **(1949).** *(–)* Os på bara! Det ligger kosing och väntar ju! *(–)* Jo, tjenare! Man har ju hört ett och annat om skatten. *SvD* 24/4 **1972**, s. 15.

Tjena, grabben! TRENTER *SkonJuv.* 100 (1991). — särsk.

a) (pleonastiskt l. emfatiskt) upprepat (stundom äv. (numera bl. tillf.) sammanskrivet). Farväl god' vänner, och hör min Trumpet. / Tjenare, tjenare! BELLMAN *(BellmS)* 1: 194 (c. 1775, 1790). Tjänaretjänare! HEERBERGER *Hägr.* 117 (1950).

b) i förb. med annat ord tillsammans med vilket det utgör en interjektion(sförb.) med samma anv. som ensamt *tjänare*. särsk.

α) (bl. **tjänare, tjenare, tjäna, tjena**) (vard.) i förb. med *mors* (se **MORGON 1** *a β anm.*), stundom äv. sammanskrivet *tjänaremors* osv. Tjänaremors, sade jag och gick bort till hissen. TRENTER *NarrNock.* 48 (1956). "Tjena mors, Helsingfors", heter Radiosportens telefonväktarprogram under ishockey-VM i Helsingfors. *RöstRadioTV* **1974**, nr 15, s. 29.

β) (bl. **tja**) (starkt vard., i sht i ungdomligt spr.) i förb. med *ba* (kortform för *bara*), äv. (o. vanl.) sammanskrivet *tjaba* l. *tjabba*. Att jag .. hör till en viss åldersgrupp märker jag i närvarubutiken, där jag oftast går till kassörskan som säger "Tja ba Calle!" *DN* 22/3 **1992**, s. A10. Tjaba! Har det börjat skriva mer och mer folk till Postis? *SDS* 12/2 **1995**, s. B10. Öhh ... Stakka, schysst kjol va! – Tjabba, jag har precis färgat håret lila också. *GbgP* 15/6 **1996**, s. 51.

2) [jfr motsv. (ironiska) anv. av fr. *serviteur*] (numera föga br.) ss. (hövligt) nekande l. avböjande l. förkastande l. ogillande svarsord o. d., ungefär liktydigt med: nej (tack). WESTE (1807). Min lyckliga stjärna gjorde att jag fick en ung synnerligen vacker dam till vis-a-vis *(i diligensen)* .. Olyckligtvis tog sig karlen *(bredvid henne)* för att .. berätta mig, att hon var hans älskarinna. Till en sådan slusk! ... tänkte jag. Tjänare, tack! Och jag flyttade öfver till cabrioletten. WACHTMEISTER *AntBr.* 40 (1915).

TJÄNARESKAP, se **tjänare**, sbst. *avledn.*

TJÄNARINNA *jä¹narin³a²*, f.; best. **-an**; pl. **-or**. **(tjen- (thi-, ti-) 1526–1900. tjän- (ti-) 1609** osv. — **-arinna 1536** osv. **-erinna 1526–1713)** [fsv. *thiänarinna*; avledn. av **TJÄNA**, v., l. **TJÄNARE**, sbst.] motsv. **TJÄNA**, v. 1: kvinna som tjänar (ngn); kvinnlig tjänare; särsk. (o. utom i *a*, *b* o. ss. senare led i ssgn **TROTJÄNARINNA** numera företrädesvis, i sht om ä. förh.) inskränktare, om sådan (ogift) kvinna med hushållsarbete l. uppassning o. d. (i enskilt hushåll) ss. huvudsaklig arbetsuppgift, kvinnlig medlem av (ngns) tjänstefolk; jfr **TJÄNERSKA**. Sy såsom tienarens öghon, see vppå theres herres hender / Såsom tienari*(n)*nones öghon, vppå sijn frwes hender / Altså see wor öghon vppå herran wor gud. *Psalt.* 123: 2 *(öv.* **1536)**. Tu skalt icke begära tins nästes hustru, hans tienare eller tienarinno .. eller hwadh honom tilhörer. *Cat.* **1562**, s. A 2 b. Om en Tienare eller Tienarinna giorde något ondt effter Matfadhers och Matmodhers befalning, så kunna the intet ursäckta sigh för Gudh och säya, migh är sådant befalat. BOTVIDI *Brudpr.* 26 (1619, 1634). Samma dagh kom för rätta Bokhållaren .. Johann Johansson och sig beswärade öf*(ve)*r sinn Tiennerinna och amma Inger Bengdtz dotter. *VRP* **1650**, s. 530. De fallne hjältarne ledsagas till Valhall af Odens trogna tjänarinnor, valkyrjorna, kjusande sköldmör. WISÉN *Oden* 54 (1873). Aktenskapsjäf mot Tjänarinnan Alfrida Kristina Samuelsson Hult .. anföres inom 3 månader hos pastorsämbetet i Hässelby. *PT* **1903**, nr 254 A, s. 4. Att många hem nu saknar tjänarinnor, beror på allt det hån som författare till böcker och pjäser hopat över dem genom tiderna. MARTINSON *BakSvenskv.* 47 (1944). — jfr **MED-, TRO-TJÄNARINNA**. — särsk.

a) (i sht i högre l. vitter stil) i oeg. l. bildl. anv. l. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *e* (l. **TJÄNARE**, sbst. *d*), om sak (uppfattad ss. kvinnligt väsen); särsk. med gen.-attribut l. prep.-attribut (inlett av *åt*, i sht förr äv. *för*, o. med rektion) som anger det (l. den) som ngt tjänar. Han måste sielf .. finna Theologiens skatter .. då blir hans Förnuft en rätt Tienarinna för hans Tro. DALIN *Arg.* 2: 37 (1734, 1754). I en tid, då konsten är förnedrad till de sinnliga njutningarnas tjenarinna. RYDBERG *RomD* 90 (1877). Hans diktning blef tjenarinna åt religionen. *3SAH* 2: 668 (1887). Sanningen är för .. *(Hitler)* en tjänarinna, som det kallas på, när hon kan vara till nytta, annars inte. SPÅNGBERG *BanbrHövd.* 321 (1939).

b) (utom i *α*, *β* numera bl. tillf.) i utvidgad anv. l. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f* (l. **TJÄNARE**, sbst. *e*), om kvinna som (troget l. osjälviskt) tjänar ngn l. ngt utan att vara anställd l. avlönad (av denna l. detta) l. gm tvingande pliktförhållande underställd denna l. detta. RISTELL *Vis.* 54 (1787). Hon förblev mannens och sedan barnens grälsjuka men dagliga tjänarinna. SIWERTZ *Sel.* 1: 23 (1920). — jfr **FÖRSAMLINGSTJÄNARINNA**. — särsk.

α) (numera bl. starkt ålderdomligt l. arkaiserande, skämts.) motsv. **TJÄNARE**, sbst. *e α* (*α'*), ss. beteckning på den kvinnliga skrivande l. talande, i hövlighetsuttr. ägnade att framhålla l. försäkra om dennas (trogna l. underdåniga l. ödmjuka o. d.) hållning gentemot den läsande l. lyssnande (angiven av gen.- l. poss.-attribut); särsk. dels i avslutande formel i brev o. d., dels ss. hälsning inledande l. avslutande samtal o. d.; i sht förr äv. ersättande första personens pron. i satssammanhang; förr äv. utan bestämning, närmande sig l. övergående i interjektionell anv., i fråga om hälsning l. avskedstagande (jfr **TJÄNARE**, interj. **1**). *SvFrOrdeB* 176 (1703). Min aldra kiärste ängels ödmiuka tienerina. STENBOCK o. OXENSTIERNA *Brefv.* 2: 177 (1713). Derföre tager jag nu afskied. Ehr tienarinna min Herre. *Missförståndet* **11** (1740). Jag väntar aldeles inte, och jag förklarar at jag skall ha penningar i dag, – annars – tjenarinna! NORDFORSS *Theaterdir.* 7 (1799). L i l l i . *(Niger för pastorskan.)* Odmjuka tjänarinna! NUMERS *Dram.* 1: 95 (1892). "Vet ni, min övermodige herre, att det i dag är fem dagar och nätter sedan ni såg er tjänarinna." "Åh, Kära barn, jag har haft .. mycket att göra." SIWERTZ *JoDr* 274 (1928).

β) (i sht i högre l. vitter stil) motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f α* (l. **TJÄNARE**, sbst. *e β* slutet l. *γ*), om kvinnlig tjänare åt gudom, särsk. den kristna guden; särsk. med gen.- (l. poss.-)attribut angivande denna gudom. Sy, herrans tienerinna, wardhe mich effter titt taal. *Luk.* **1**: 38 (*NT* **1526**; *äv. i Bib.* **1999**). Ja, Herre, hielp tu tin tienare och tin tienarinos son, giör nåd med honom at honom wäl går. SCHRODER *Lev.* 80 (1729). Prisad vare Herren, jag är frälst. Förr var jag en trogen djefvulens tjenarinna, och jag har varit i mången batalj. *Stridsropet* **1883**, nr 2, s. 3. LAGERKVIST *Sibyll.* 56 (1956).

S s g r (i sht om ä. förh., numera bl. mera

tillf.): TJÄNARINNE-BIBEL. (förr) om bibel(utgåva) avsedd ss. gåva till (förtjänt) tjänarinna. *BerRedovisnSvBibSällsk.* **1906**, s. 12. — -HEM. (förr) hem (se **hem**, sbst. **2** *e β α*) för (före detta) tjänarinnor. *GHT* **1896**, nr 269 A, s. 3. — -PLATS. plats (se **plats**, sbst.[1] **7** *b*) som tjänarinna. Så snart Marta hade slutat tjänarinneplatsen, hade hon sett sig om efter en ny bostad. LO-JOHANSSON *Kungsg.* 175 (**1935**). — -RUM. (i sht i Finl.) rum avsett för tjänarinnas l. tjänarinnors (verksamhet l.) boende; jungfrukammare. Åt gården lågo köket och tjänarinnerummet, där vävstolen dunkade, spinnrockarna surrade och synålarna löpte från morgon till kväll. ALLARDT EKELUND *FrRunebg* 237 (**1942**). Det var en lägenhet om två rum, kök och tjänarinnerum. APPELBERG *HSchjerfbeck* 170 (**1949**). — -STÄLLNING. ställning som tjänarinna. Vilken ljuvlighet att efter allt jäkt i strävsam tjänarinneställning vara hos bekanta som en kär gäst. FRIDNER *Ensam* 52 (**1929**).

Avledn.: TJÄNARINNESKAP, n. (numera bl. mera tillf.) förhållandet att vara tjänarinna; särsk. (i sht i högre l. vitter stil) till *a*. Sin hänförelse för konsten, lösgjord från tjänarinneskapet hos den sociala tendensen. SÖDERHJELM *Levertin* 2: 309 (**1917**). OLSSON *Sillanpää FromEländ.* 12 (**1920**).

TJÄNARINNERSKA, se **tjänerska** *anm.* — TJÄNARINNESKAP, se **tjänarinna** *avledn.* — TJÄNARSKAP, TJÄNER, se **tjänare**, sbst. med *avledn.* — TJÄNERSKA, se **tjäna**, v. *avledn.* — TJÄNEST(A), se **tjänst**.

TJÄNIS *jä⁴nis*, äv. *je⁴nis*, l. TJENIS *je⁴nis*, oböjl. adj. (**tjenis 1933** osv. **tjänis 1925** osv.) [adjektivering av TJÄNIS, interj.] (vard.) i predikativ anv.: som står i (nära) vänskapligt l. förtroligt förhållande (till ngn) (eg.: så nära att man kan hälsa den andre med ett informellt "tjänis"); särsk. (o. vanl.) med bestämning inledd av *med* vars rektion anger föremålet för vänskapen. Rätt snart blev han bror och tjänis med Thor. FJELNER *TypStämn.* 25 (**1925**). Glad, talför och tjenis med hela världen. *SvD(A)* 6/7 **1933**, s. 6. Hon verka ju vara tjänis med dej, sa Andy överraskad. WIESLER *BlåLykt.* 14 (**1950**). Man var inte riktigt "tjenis" med kollegerna, förrän man hade bjudit på "nubben". *Typografminn.* 24 (**1952**). Han var lycklig över att hans majestät så tydligt hade markerat, hur tjänis de var. GUSTAF-JANSON *SommVind* 153 (**1970**).

TJÄNIS, interj., se **tjänare**, interj. — TJÄNIST(E), se **tjänst**. — TJÄNIX(EN), se **tjänare**, interj.

TJÄNLIG *jä³nlig²*, adj. -**are** ((†) superl. -**st** *BrinkmArch.* 1: 29 (**1671**), LUCIDOR *(SVS)* 327 (**1673**; *uppl.* **1997**)). adv. -**A** (†, *Linc.* Mm 5 a (**1640**), NICANDER *GSann.* 3 (**1766**)), -**EN** (numera mindre br., GIRS *Edelh.* Förord 4 (**1627**), *IllSvOrdb.* (**1964**)), -**T** (*OxBr.* 12: 8 (**1613**) osv.). (**kiän- (kä-) 1560** (: kinlig, *sannol. fel för* kiänlig *l. möjl.* kienlig), **1731**. **tienn-** *c.* **1648**. **tjen- (ti-) 1561–1922**. **tjän- (ti-) 1545** osv. — -**elig (-gh) 1545–1710**. -**lig (-gh) 1549** osv. — n. sg. o. adv. -**ligit (-gh-, -et, -itt) 1549–1789**. -**ligt 1651** osv.) [fsv. *thiänliker*; avledn. av TJÄNA, v.] motsv. TJÄNA, v. **3** *d* l. **4** *a*: som duger (väl) l. (med fördel) kan användas l. lämpar sig o. d. (för givet ändamål); användbar; lämplig; ändamålsenlig; i sht förr äv. med inbegrepp av (l. huvudsaklig tanke på) nytta l. gagn o. d.; förr äv. dels motsv. TJÄNA, v. **4** *b* (se *m*), dels (möjl. med anslutning till TJÄNA, v. **1** *e*) övergående i bet.: som är i bruk; utom i *d* numera företrädesvis om ngt konkret, särsk. i fråga om dess hälsosamhet o. d., i sht i *f*, *g*. *G1R* 29: 521 (**1560**). Män hwar han och, öfwer förhopning, osnappat till siöss komme .. då ähr ingen tiänligare tingh ähn hafwe godhe och wisse kundskapere uthe. *RA* II. 2: 122 (**1617**). Omm regeringzformen, som häreffter vill tiänlig vara och brukes i rijket, behöffdes hela discurser att göras. AOXENSTIERNA 7: 648 (**1632**). Tjenlige utdrag ur Abbe Raynals Afhandling om Borgerlig regering. *3Saml.* 9: 37 (**1780**; *rubrik*). Ridderskapet och Adeln samt Preste- och Borgare-Stånden wälje genom Electorer, och Bonde-Ståndet på det sätt Ståndet wid hwarje Riksdag tjenligast finner .. Ledamöter *(till utskotten)*. *RO* **1810**, § 28. Jag vill .. till ett annat tjenligare tillfälle bespara dess vidlyftigare utförande. BIBERG 1: 36 (*c.* **1814**). En av bosättningslånens viktigaste uppgifter är att öka unga människors förutsättningar att med tjänligt och tillfredsställande bohag starta ett hem och familjeliv. *Form* **1953**, s. 69. — jfr HÖG-, O-TJÄNLIG. — särsk.

a) i förb. med bestämning inledd av prep. *för* l. *till* o. med rektion angivande ändamålsenligt bruk o. d. (jfr *b*) l. den för vilken l. det för vilket ngt är tjänligt (jfr *c*); jfr *e*, *j*. Han .. bleff vpweckt till ett godt förstond, thet till Regemente tienligit war. SVART *G1* 3 (**1561**). Garfwa .. *(dvs.)* bereda, såsom hudar, at the blifwa tienligt läder, til at giöra något utaf. SPEGEL 139 (**1712**). Ju oskickeligare en Landsort är för annan boskap, thesto tjenligare är then för Geten. ORRELIUS *Diurr.* 53: 5 (**1750**). Man har bland annat frågat: om centralförsvaret är lika tjenligt för alla stater? PLATEN *SvFörsv.* 40 (**1828**). *(För författaren)* är det fråga om vad som ur och av detta är tjänligt för berättelsens syften. *KvinnLittH* 1: 348 (**1981**).

b) i förb. med bestämning som utgörs av inf.-förb. utan föregående prep. o. angivande ändamålsenligt bruk o. d. (jfr *a*); jfr *j*. Thesförinnan skulle samma här warda förökat och försörgd medh een stoor hoop sådana skip, som wore tiänlige at föra hester och archelijet öfwer medh. BUREUS *Päw.* B 1 a (**1604**). *(Det är ej mödan värt att återuppliva gamla ord.)* Samma omdöme kan fällas om landskapsord, af hvilka ganska få äro tjenliga att i det odlade språket upptagas. *2SAH* 1: 77 (**1801**). Ingenting är tjänligare *(än en bokrulle)* att snabbt tända en eld med, för att nu förtiga mindre hedersamt bruk. STRÖMHOLM *Fält.* 263 (**1977**).

c) (numera bl. tillf.) i förb. med indir. (person)obj. angivande den för vilken ngt är tjänligt (jfr *a*); jfr *f*, *h*, *j*, *m*. *HT 1949*, s. 259 (**1549**). Min herre har annu ingen tienst, som honom är tienlig. LINDAHL *Tanckef.* 36 (**1740**). Att den diskussion, för vilken ni blev föremål, varit er tjänligare än själva den utnämning ni gått miste om. RINGERTZ *Curie Mor* 201 (**1937**).

d) om väderlek(sförhållande) o. d. Och begiffwe sig til Sjöss, så snart Gudh täckes Enn tiänlig winndh fhoge. *SvFlH* 1: 514 (**1565**). Under afvaktan på en .. tjenlig väderlek, tillåter jag mig förskottsvis öfversända en liten pro memoria. *3SAH* LXI. 3: 32 (**1848**). Varje ledig dag i tjänligt väder tränar de fotboll tillsammans. *Expressen* 10/12 **1999**, s. 36.

e) (numera bl. mera tillf.) om mark l. (åker)jord o. d., i fråga om dess lämplighet för

jordbruksändamål; äv. i anv. som motsvarar *a*. Rödning, när den sker medh förnufft och vthi fruchtbare till Åker och Eng tienlige Land, är icke till att förbiuda. *RARP* 3: 166 (**1641**). På de stallen, hwarest för et eller flere Byelag kan gifwas lägenhet af deras samfälte utmark, efter hwars och ens i Bol-Byen ägande andel, at intaga tjenliga Åkerlyckor. *LandtmFörordn.* 100 (**1731**). Någon bestämd tid för sådden kan ej angifvas; i regel bör den försiggå så tidigt som möjligt, men icke förr än jorden är tjenlig, d. v. s. så torr, att den släpper redskapen, men ännu är fuktig under ytan. *TLandtm.* **1900**, s. 61.

f) om föda l. livsmedel o. d.; äv. i anv. som motsvarar *a*. *Matvarorna var knappast tjänliga längre.* AUERBACH (**1915**). Arter, tjänliga till människoföda. *SFS* **1920**, s. 1493. Så drogs de .. till varje ätbar planta och varje frukt som var tjänlig och kunde mätta. BRUNNER *SvVill.* 80 (**1987**). jfr: Regnvatnet, som är orent, och så ohälsosamt för menniskan, som det är tjenligit till växternas föda. BIBERG *Linné Oec.* 14 (**1750**).

g) om badvatten i sjö l. hav. Socialstyrelsen har tre graderingar av badvatten. ”Tjänligt”, som är superlativet i sammanhanget, betyder att det finns färre än 100 termostabila koliforma bakterier i 100 milliliter vatten. ”Med tvekan tjänligt” betyder att 100 ml vatten innehåller mellan 100 och 1 000 kolibakterier. Finns det fler än 1 000 kolibakterier i samma mängd vatten är det ”otjänligt”. *SvD* 13/7 **1972**, s. 9.

h) (numera bl. tillf.) om förhållande l. skeende l. handling o. d. som anges av inf.-förb. l. bisats, särsk. *att*-sats, särsk. utgörande egentligt subj. l. obj.; äv. dels i anv. som motsvarar *c*, dels stundom närmande sig bet.: som är på sin plats o. d. *(Är)* enom Dicktmästare, så wäl som .. enom Booktryckiare fast tiänligit, at the sin högsta flijt anwända, sine Wärck och Arbete, med tarfwelige Skrifftskiliande Teckn pryda och vthsättia. ARVIDI 211 (**1651**). Icke lär det vara tjenligt, at aldeles utelämna von Dahlins politiske väsende. SEGERSTEDT *Rosenstein* 425 (*i handl. fr.* **1798**). Det torde vara tjenligt, att vi .. säga några ord om vårt arbetes plan och uppställning. LYTTKENS o. WULFF *1Ljudl.* III (**1885**). Tojo .. *(har)* ansett det tjänligast att inte ens nämna Nordafrika. *GHT* **1943**, nr 137, s. 6.

i) (numera bl. tillf.) i uttr. *använda* o. d. *tjänliga medel* l. *med* (förr äv. *(i)genom*) *tjänliga medel*, använda o. d. resp. med användning av ändamålsenliga (o. (med ngns maktställning (lagenligt) förenliga) tvingande l. handgripliga) medel; särsk. i fråga om rättslig handräckning o. d. (jfr *l* slutet). SAHLSTEDT (**1773**). *(Sv.)* Hamta (till Ratten) med tjenliga medel .. *(fr.)* Amener à l'audience par la force publique. WESTEE (**1842**). Det var ett fint och mycket klokt djur, som icke trilskades vidare, då han såg, att han hade att göra med den som ej dröjde att använda tjänliga medel, när han satte sig emot. NORLIN *Jaktstig.* 73 (**1892**). jfr: Tjenliget medel. LIND (**1749**).

j) (numera mindre br.) om person: lämplig, lämpad; duglig; användbar, som gör nytta; i sht i fråga om lämplighet osv. för yrke l. ämbete o. d.; äv. i anv. som motsvarar *a*, *b*, *c*. Ömiukelige bediandes, att edher nåde vill värdiges höra vaar supplication och boon, ock tilförordinera noghen godh stadogh man som tiäneligh vara kan i thesz officii och embetes vocation. *VgFmT* II. 1: 32 (**1545**). Claess Andersson hade .. hafft sådane ordh, att högz:te Kong:e M:tt .. icke skulle ware tiäneligh att bäre cronen i Swerigie, vthen han wisthe wäll en annen som ther till wåre skickeligere, nempligh hertugh Johan. *HH* XIII. 1: 109 (**1563**). Peder Erichsson haffver 9 söner, hvilke medh tijden kunde bliffva Chronan tjenlige. *RP* 6: 170 (**1636**). Kongl. Rådet Gref Lichtone, skickelig Officerare, men mindre tjänlig för civila syslor. SCHÖNBERG *Bref* 3: 233 (**1778**). Som om man i praxis ansett hustru böra godkännas såsom tjenligt rättegångsombud. KALLENBERG *CivPr.* 1: 679 (**1922**). ÖSTERGREN (**1958**).

k) (i vissa trakter, vard.) i mer l. mindre skämtsam l. ironisk anv., i fråga om att negativt l. ofördelaktigt l. besvärligt förhållande är välförtjänt för ngn, särsk. i uttr. *tjänligt åt ngn*, (just) lagom l. rätt åt ngn. Penningarna i Sunnersta dem tog Jan Hansen, men hjärtat ditt, det lilla du hade, det tog jäntan i Sunnersta, och det var det tjänligaste åt dig af alltihopa. HULPHERS *Ångermanl.* 175 (**1900**). Hon tålde honom inte alls. Stig for illa, tjänligt åt honom. CARLSSON *Hel* 120 (**1953**). Haha, tjänligt åt dem, så dumma som de var. *DN* 28/2 **1997**, s. B5.

l) (numera bl. tillf.) ss. adv.; jfr *m*. *Linc.* S 1 b (**1640**). Detta principium .. måste altijd af tiänligt myckit salt .. samt någon jordachtighet figeras och stadgas eller fastas. UHIARNE *Förb.* 15 (**1706**). *(Det observerades)* at Cylindrerne till Gastrorhaphien äro tjänligast af plåsterduk. MEYERSON *SerafimInstr.* 24 (*i handl. fr.* **1761**). En tjenligen påkommen .. sjukdom har ökat den theatraliska effekten. *3SAH* XLIII. 2: 64 (**1842**). Krogen utgjorde ett kärt tillhåll för skutskeppare och sjöfolk i övrigt, tjänligt belägen som den var och med en ovanligt hygglig och förstående serveringspersonal. WALLERT *RoslagFamn* 111 (**1944**). — särsk. (†) i fråga om rättslig handräckning: med (handgripliga) tvångsmedel; jfr *i*. *SPF* 5: 483 (**1829**). Såwäl parter som wittnen *(bör)*, om de ej på kallelse sig infinna, utan widare uppskof, på egen bekostnad tjenligen inställas. *SPF* 17: 603 (**1859**).

m) (†) motsv. TJÄNA, *v.* 4 *b*: som passar sig l. går för sig, passande, lämplig, tillbörlig; ofta svårt att skilja från huvudmom.; äv. dels i anv. som motsvarar *c*, dels ss. adv. (i anv. som motsvarar *l*). Andoch att M. Johannes svarade honom illa igen, och mera än som tienlighit var, lijkväll nekadhe han sigh vilia gå uth *(för att duellera)* med honom, efter han är en prästman. *OxBr.* 12: 8 (**1613**). Skempta bör oc wara med, doch hofligit[,] Jungfrune tienligt. *BröllBesv.* 431 (*c.* **1660**; *uppl. 1970*). På .. *(två)* ställen hade han uti mindre tienlige ordasätt yttrat sina tanckar. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 4: 134 (*i handl. fr.* **1759**). Sanning sminke man ej; dock bör hon tjenliga prydas. NICANDER *GSann.* 3 (**1766**). Ett ej till offentligt meddelande tjenligt bref. ATTERBOM *Minnest.* 2: 302 (**1842**). — särsk. i hövlighetsuttr., stundom (möjl. med anslutning till TJÄNA, *v.* 1, 2) närmande sig: underdånig l. tjänstvillig o. d. Min tienlige och flitige helsand. *OxBr.* 11: 36 (**1621**; *av utgivaren sannol. felaktigt rättat till* tien[st]lige). Beder .. E. Exselensie tiennligen, at E. Exselentie tiennligen vijlle mig hoss H. K. M. i besta måtan ihugkomma. *OxBr.* 11: 150 (*c.* **1648**).

Ssg: TJÄNLIG-GÖRA. (numera mindre br.) göra (ngt) tjänlig (för visst ändamål); i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. I Bihanget .. wäntar man få se Läsares förnuftiga och med namnens underskrift befästade, äller til trycknings tjänliggjorda Critiker.

BRUNKMAN *SvGr.* 15 (1767). Hvarjämte 1,146 tunnland jord uppgafs genom sjösänkningen blifvit tjänliggjord till åker. HELLSTRÖM *NorrlJordbr.* 519 (1917).

Avledn.: **TJÄNLIGHET**, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara tjänlig (för visst ändamål), förr äv. passande l. tillbörlig; användbarhet; lämplighet; ändamålsenlighet; i sht förr äv. närmande sig l. övergående i: nytta, gagn; förr äv. konkretare, om enskilt lämpligt l. ändamålsenligt l. gagneligt förhållande. *Linc.* X 3 b (1640). *(Sv.)* Tienlighet .. *(lat.)* decentia, condencentia, decor. SWEDBERG *Ordab.* (1725). J kännen hvarken Landskapernas rätta förmåner eller tjänligheter. FISCHERSTRÖM *Tal* 51 (1769). Men denna sanning deciderar visserligen icke ensam om en sådan grunds vetenskapliga halt och tjenlighet. BIBERG 1: 84 (c. 1814). Genom en analys av bergarternas kemiska och strukturella egenskaper har man sökt bestämma deras större eller mindre tjänlighet för växtlivet. *Ymer* 1953, s. 141.

TJÄNSAM, se **tjäna**, v. *avledn.*

TJÄNST *jän⁴st*, förr äv. **TJÄNEST**, r. l. f. (l. m.); best. **-en**; pl. **-er**. möjl. äv. att hänföra till sg. **tjänesta** l. **tjänsta**; förr äv. **TJÄNESTA** l. **TJÄNSTA**, r. l. f.; best. **-an**; med avs. på pl. se ovan. (**tienest** (**th-**, **tii-**, **tj-**, **-nn-**, **-th**) **1526–1677**. **tienesta-** (**-th-**) i ssgr **1559** (: tienestadrengher)–**1619** (: tienestapiga). **tieneste** (**tii-**) **1526** (: hofftieneste)–**1537**. **tieneste-** (**-th-**) i ssgr **1524** (: tienesthelöse)–**1616** (: tienestedrengh). **tienesto-** i ssg **1559** (: tienestofolke). **tienist** (**th-**, **-nn-**, **-iist**, **-th**) **1521–1650** (: tienistweligen). **tienista-** i ssgr **1536** (: tienistaquinna)–**1550** (: tienista pighon). **tieniste** (**th-**) **1526**–*c.* **1585**. **tieniste-** (**th-**, **-nn-**, **-ssth-**) i ssgr **1538** (: tieniste pighe)–**1725** (: Tienistehion). **tiens-** i avledn. **1623** (: tiensligen)–**1631** (: tiensligen). **tiensta** *c.* **1645** (: tienstone, *sg. best.*). **tiensta-** i ssgr **1541** (: tienstaquinnona)–**1711** (: tienstahion). **tienste** (**-nn-**) **1542**–*c.* **1585**. **tiänest** (**-æ-**, **-th**) **1523–1622**. **tiäneste** **1540–1617**. **tiänista-** (**-æ-**) i ssgr **1540** (: tiænista qwinna)–**1664** (: tiänistahion). **tiäniste-** (**th-**, **-æ-**, **-th-**) i ssgr **1524** (: tiæniste swen)–**1679** (: tiäniste folk). **tiänsta** **1658**. **tjenst** (**th-**, **ti-**, **-nn-**, **-th**) **1523–1900**. **tjenste-** (**th-**, **ti-**, **-th-**) i ssgr **1526** (: tienstefolck)–**1909** (: tjensterevolver). **tjänist** (**th-**, **ti-**, **tij-**, **ty-**, **-æ-**, **-th**) **1522–1652**. **tjäniste** (**ti-**, **tij-**, **ty-**) **1529–1540**. **tjänst** (**th-**, **ti-**, **-nn-**, **-th**) **1530** (: tiänstlöuss) osv. **tjänsta-** (**ti-**) i ssgr **1587** (: Tiänsta pigha)–*c.* **1741** (: tjänstaår). **tjänste-** (**th-**, **ti-**) i ssgr **1530** (: tiänstelöss) osv.) [fsv. *þianist(a)*, *þiänist(a)*, y. fsv. *thienst*, f.; motsv. fd. *thianæstæ*, *thiænæstæ* (d. *tjeneste*), fvn. *þjónusta*, *þénusta*, f.; sannol. efter l. möjl. av fsax. *thionust*, n. (mlt. *dēn(e)st*, m. l. n) l. ffris. *thianost*, *thianest*, *thianst*, m. (motsv. mnl. *dēn(e)st*, *dienst*, m. l. n. (nl. *dienst*, m.), fht. *dionost*, n. (mht. *dien(e)st*, m. l. n., t. *dienst*, m.)); avledn. av **TJÄNA**, v. (med avseende på suffixet jfr **HYLLEST**, **YNNEST**); den enstaviga formen i sv. sannol. (åtm. delvis) efter motsv. mlt. form. — Jfr **FÖRTJÄNST**]

A. motsv. **TJÄNA**, v. **1** o. i anv. närmast utvecklade därur.

1) gm avtal l. överenskommelse l. pliktförhållande o. d. upprättat förhållande som innebär åtagande l. åliggande att (mot regelbunden ersättning) tjäna (ngn); anställning; plats, post; syssla, arbete; äv. med huvudsaklig tanke på de arbetsuppgifter som tjänsten innefattar (se *d*); särsk. dels (i sht om a. förh.) om tydligt underordnat sådant förhållande, särsk. anställning ss. dräng l. piga l. betjänt o. d., dels om stadigvarande o. med hänsyn till lön l. förmåner l. innehåll l. omfattning mer l. mindre välreglerad (statlig l. kommunal) anställning; särsk. med adj.-attribut som (i procent) anger tjänstens omfattning i förhållande till heltid; äv. bildl., i fråga om djur l. sak (se särsk. *a α*); jfr **2** *a*, *b* o. **BESTÄLLNING 1** *a β*. *Vara i* l. *ha tjänst hos ngn. Ha en välavlönad tjänst. Sin förra tjänst hade hon inte innehaft så länge. Han stannade kvar på tjänsten i över 30 år. Hur många tjänster finns det på institutionen? Har du fast tjänst där?* Sa*(m)*ma dag kom matt*(es)* iwte ffor rætti*(n)* och bød sich j tiænist ffor en mest*(er)*man. OPETRI *Tb.* 12 (1524). Doch behölt Her Göstaff i tienstenne vti sijn betzolning, meste parten aff alla vnga och ogiffta karlar. SVART *G1* 56 (1561). Hon war till tiänst hoss Tommas i drömme. *ÅngermDomb.* 6/2 1632, fol. 53. Och är det et beklageligit kiännetekn af elakt tilstånd uti et borgerligit samhälle, när alt för många, i hopp af tienster, winlägga sig om bokwett. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 3: 309 (*i handl. fr.* 1744). Har hon en god tjenst der på Vernanas? tjenar hon hos majorskan Mannerskantz? ALMQVIST *Kap.* 45 (1838). Om Susanna en gång gifter sig, så måste det vara med en man, som har ordentlig tjenst och fast lön, och ingen vindböjtel till målare. CEDERSCHIÖLD *Riehl* 2: 97 (1878). En kvall några dagar senare kom Onni hem från sin nya tjänst i staden. HEMMER *Kokko* 17 (1920). Reportern, som har en 10-procentig tjänst på kulturredaktionen, har fått en reprimand och vet vad som gäller. *DN* 26/8 2004, s. A21. — jfr **ARVODES-**, **ENROLLERINGS-**, **FÖRTROENDE-**, **HERRE-**, **KALLELSE-**, **PROV-**, **REGEMENTS-**, **RIKS-**, **SLUT-**, **STAT-TJÄNST** m. fl. — särsk.

a) i förb. med framförställt attribut som anger arbetsgivare o. dyl. l. slag av tjänst o. d.; särsk. i förb. med prep. *(ut)i*, förr äv. *under* l. *vid* (se särsk. *α*); äv. i anv. som motsvarar *b* l. *c*.

α) i förb. med gen.- l. poss.-attribut som anger den l. det ngn är i tjänst hos, särsk. konungen l. statsmakten; förr särsk. i uttr. *i ngns ed och tjänst* (se **ED**, sbst.[1] **1** *f* slutet), *i ngns bröd och tjänst* (jfr **BRÖD 3** *b*); äv. bildl., i fråga om djur l. sak, särsk. (i anv. som motsvarar *b*) i uttr. *ta ngt i sin tjänst*, ta i bruk o. (långsiktigt) använda sig av ngt; jfr **5**. *I konungens, kronans, kyrkans, min tjänst. För nit och redlighet i rikets tjänst. En häst i kavalleriets tjänst. Polisen har framgångsrikt tagit ny teknik i sin tjänst.* *G1R* 1: 118 (1523). Dogh giorde pigann sin edtt påå lagbokenn, att hun jcke war wtij för:de Jörenns tiänesth, när grytan kom bortt. *TbLödöse* 16 (1587). Så skal ingen Huuszbonde .. antagha någhon Embetzman, Mästare eller Dräng .. vthi sin tiänst och brödh, förra än then sam*(m)*e .. först wijsat sitt förloffzpasz hoos wederbörande Bärgmästare. *PrivBergsbr.* 1649, F 4 a. Förbudet warder them allom, som folck hafwa under sijn tiänst och wårdnat, medh reesor och werldzliga sysslor them .. förhindra *(att gå i kyrkan)*. *KOF* II. 2: 475 (c. 1655). Dess första arbete wedh be:te Collegii tienst. SCHÜCK *VittA* 3: 144 (*i handl. fr. c.* 1673). Herrn har ett vackert studentbetyg; men glöm inte bort, att ärlighet och flit är och förblir det förnämsta i statens tjänst. SÖDER-

BERG *MBirck* 123 (**1901**).

β) i förb. med adj.-attribut som anger av vilket slag tjänsten är med hänsyn till vem l. vad man tjänar, särsk. nationalitetsbetecknande attribut som anger vilket rike man tjänar. *I privat och offentlig tjänst. I kunglig, statlig, kyrklig tjänst.* D. 18 Novemb. Reeste de swenska ifrån Tumjn åth Kasaan som hade tagit Ryska tiensten. *KKD* 7: 234 (**1718**). Bremen rensades från de Danska soldaterna, som antogo Swensk tjenst. EKELUND *1FädH* II. 2: 6 (**1831**). Den som är anställd i allmän tjänst, eller har allmänt uppdrag. *NorstedtJurHb.* 764 (**1987**).

b) i fråga om inledande av anställning, i förb. med verb(-förb.) som anger ngns tillträdande o. d. av tjänst l. ngns antagande o. d. av annan i sin tjänst; förr särsk. i uttr. *sätta (ngn) tjänst*, se SÄTTA, v.[3] **I 38** *b β* (äv. i anv. som motsvarar *e* (slutet)); jfr *a*. *Ta tjänst ngnstädes* l. *hos ngn.* Jte*(m)* skall jngen gulszmed anama någen gulszmedz läriwnga j tyäniste th*(e)*n frå sijn husbonda med omy*(n)*ne gångin är. *Skraordn.* 170 (**1529**). At gifua sigh i ti[e]nst hoss hammermesterna. *OxBr.* 11: 142 (**1625**). *(Vi vill)* alfwarligen påminna .. i synnerhet Pijgorne här i Staden, at de .. innan nästkommande Påskehögtid städia sig wisz tienst hos ährligit Husbondefolck. *PH* 1: 344 (**1722**; *rättat efter orig.*). Straff för Swenska Undersåtare, hwilka utan Konungens tilstånd söka eller antaga tjenst hos främmande Herrskap. *AdP* **1812**, 1: 640. Att en man får en tjenst betyder att han får ett embete i staten, att en qvinna får en tjenst betyder att hon blir ett legohjon i ett enskilt hus. AGARDH o. LJUNGBERG II. 1: 285 (**1854**). Efter juridiska studier i huvudstaden fick jag tjänst på pappas advokatbyrå har i stan. *Hufvudstadsbl.* 12/4 **1983**, s. 6.

c) i fråga om anställnings upphörande, i förb. med prep. *från*, i sht förr äv. *ur*, l. verb(-förb.) som anger ngns lämnande l. uppsägande o. d. av tjänst l. ngns avskedande o. d. av annan; jfr *a*. *Lämna, förlora, ta avsked från sin tjänst. Säga upp ngn från tjänsten. Prästen miste sin tjänst i församlingen, men inte sitt ämbete. Prästen skildes från både tjänst och ämbete.* Tw .. haffuer dogh alla tina wælfærdth hafth her wdi worth riche Swerighe Ther ffòre ære wij begærande aff tiigh At tw gifwer tiig plath ffraa then tiænsth tw wdi ær Oc giff ind tiil oss. *G1R* 1: 105 (**1523**). Och effter Pigan Vthan någon gifwin orsaak hade Ryggiadt sin tienst, derföre skall *(osv.)*. *GullbgDomb.* 12/5 **1644**. Att han ej kunnat upptaga målet mot sagde jaktkarl, emedan denne då redan var skild ur Rudbecks tjänst. ANNERSTEDT *Rudbeck Bref* LXXVIII (**1899**).

d) med huvudsaklig tanke på de (mer l. mindre preciserade l. välavgränsade) arbetsuppgifter l. den verksamhet som tjänsten innefattar (l. den ställning (se d. o. **II 7**) som den innebär); ofta (ungefär) liktydigt med: befattning l. ämbete. *Fem lediga tjänster som lokalvårdare utlystes. Vad har din tjänst för benämning? Tjänsten måste snarast tillsättas.* När någon person lagligen till någon tienst kallat är. *RA* I. 3: 108 (**1593**). Till Cantzeliet höre och dessa officia och Tiänster, som aff Cantzlären på wåre wägnar order taga skole, som ahre Ambassadorer, Residenter, Commissarier, Agenter hoos främmande Herrer och Städher. *CivInstr.* 308 (**1626**). Alle Rijksens Hogheeter, Stånd, Embeten och Tienster, uthdeelar Konungen. *Schouten Siam* 8 (**1675**). Upplysningar infordrades afven angående de ecklesiastika tjensterna. ODHNER *G3* 1: 367 (**1885**). Blott 623 t*(imma)*r *(hölls)* av ordinarie lärare med geografi i tjänsten, 266 t*(imma)*r av .. vik. lärare med geografi i provåret. *SvGeogrÅb.* **1929**, s. 234. — jfr **ADJUTANTS-, ARKIV-, ASSESSORS-, BARNMORSKE-, BESÖKAR-, BÅTSMANS-, DIREKTÖRS-, DRÄNG-, EXPEDITÖRS-, FOLKSKOLLÄRAR(E)-, FÖRSTELANTMÄTAR(E)-, INTENDENTUR-, KAMERALBITRÄDES-, KANSLIST-, KAPELL-, KASSÖRSKE-, KLOCKAR(E)-, KRIGS-, KRONOJÄGAR(E)-, LABORATORS-, LÄNSMANS-, MAJORS-, NOTARIE-, OFFICERS-, PENITENTIARIE-, POLIS-, POST-, PROFESSORS-, PRÄST-, RADIOTELEGRAFIST-, REGEMENTSLÄKAR(E)-, REKTORS-, REVISORS-, RÅDMANS-, RÄNTMÄSTAR(E)-, SACELLANI-, SEMINARIELÄRAR(E)-, SILVERPOST-, SKATTMÄSTAR(E)-, SKRIVAR(E)-, SKÖTERSKE-, SOCIAL-, SPECIAL-, STADSINGENJÖRS-, STALL-, STATIONSKARLS-, STRANDRIDAR(E)-, STYRMANS-, SVENNE-TJÄNST** m. fl. — särsk.

α) i fråga om inrättande av ny tjänst. Så är han Grijpenhielm vthi anseende af samme Kongl. förordning, och här till giorde merkelige tiänster, nu försedder med chargen af een StatsSecreterare. *CivInstr.* 342 (**1661**). Tjänst inrättas och tillsättes av vederbörande myndighet, om annat ej följer av beslut eller bestämmelse som Kungl. Maj:t meddelar. *SFS* **1966**, nr 39, s. 89.

β) i fråga om relativ erfarenhet av (typ av) tjänst, i jämförelse mellan flera (i övrigt jämställda) tjänsteinnehavare, särsk. i uttr. *äldre* l. *äldst i tjänsten*, som har innehaft tjänsten längre (än annan med jämförbar tjänst) resp. längst (av alla med jämförbara tjänster). M. Georg, som hafr altid hafft förtred och äldre i tiänstan. *ConsEcclAboP* 188 (**1658**). Den äldste i tjensten, af dem, som tjena vid samma corps, verk. DALIN (**1854**).

γ) [jfr lat. *ex officio*, å ämbetets vägnar] i fråga om att ngn gör l. gjort ngt inom ramen för l. under utövande av sin tjänst (l. under frihet från (o. i uttrycklig motsats till) sådant utövande) l. i kraft av sin tjänsteställning, i prep.-förb.; i sht i sg. best., särsk. (o. i sht) dels i uttr. *i* l. *utom tjänsten* (ofta mer l. mindre utan bestämd avgränsning från **2** (*d*)), dels i uttr. *å* (l. *på*) *tjänstens vägnar. Hon reser mycket i tjänsten. I tjänsten bärs alltid uniform, men utom tjänsten går det bra att vara civilklädd. I Helsingfors har jag bara varit å tjänstens vägnar.* *(Mälaren)* Haffuer intet warit bruket i tiensten sedan Kon. M: drog till Påland anno 94. *SthmSlH* 1: 146 (**1594**). Hvarje befallning i tjensten skall med yttersta noggrannhet skyndsamt verkställas. *TjReglArm.* **1858**, 1: 17. *(Chefen hade)* på tio år aldrig växlat ett ord med honom utom tjänsten. DE GEER *Minn.* 1: 138 (**1892**). I tjänsten var han en exercisdjävul, i sällskapslivet var han känd för sina stora fordringar på snabb uppfattning och intelligens. SPONG *Sjövinkel* 17 (**1949**). — särsk. i avslutning på framställning från myndighet o. d., föregående vederbörande myndighetspersons namn(underskrift), i uttr. *i tjänsten* l. *å* (l. *på*) *tjänstens vägnar. "Å tjänstens vägnar. G. Karlsson", stod det avmätt längst ned i brevet.* I tjänsten: Josef Fröberg. *PT* **1913**, nr 139 A, s. 1.

δ) ss. förled i ssgr, betecknande offentligt l.

privat anställd tjänstemans arbete i (uttrycklig) motsats till arbetares (se **ARBETARE 2**) arbete, särsk. i ssgn **TJÄNSTE-KOLLEKTIVAVTAL.**

e) i oeg. l. utvidgad anv. l. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f* (jfr **2** *g*), om sådant åtagande som inte grundar sig på (formell) anställning l. tvingande pliktförhållande o. d. (i förhållande till den l. det man tjänar) utan endast på mer l. mindre frivilligt (o. troget l. osjälviskt) ställande av sina krafter l. insatser till ngns l. ngts (gagneliga) förfogande; särsk. med gen.-attribut angivande den l. det man tjänar, särsk. ngt abstrakt. För edr' trogna tienst, Enckior och karske Möör / Som i här till haf' giort och änn städz göra böör. *CupVen.* A 4 a (**1669**). Den kärlek och tjenst, hwartil natursens lag förbinder hwar ärligt sinnad undersåte, at hysa mot sin Öfwerhet, Fädernesland och Landsmän. ACREL *Sår* 5 (**1745**). Sanningens och skönhetens tjenst är ej blott fri; den gör fri. *2SAH* 12: 4 (**1826**). Fyra halvsekeljubilarer i Thalias tjänst. *SvD* 7/10 **1927**, s. 3. Jag har bara aldrig tänkt mig, att en gudom som hon skulle nedlåta sig till att gå i reklamens tjänst. BOYE *Ast.* 8 (**1931**). Den nya människa, som ingenjör Werstand ville skapa, var en människa i den stora krigsmaskinens tjänst. RUIN *SjunknH* 64 (**1956**). — jfr **SYNDA-TJÄNST**. — särsk. (motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f α*) i fråga om att tjäna gudom l. avgud o. d., särsk. bibelns Gud; särsk. med gen.- l. poss.-attribut angivande ifrågavarande gudom osv.; ss. senare led i ssgr närmande sig l. övergående i bet.: dyrkan l. kult; jfr *b*. *(P. g. a. deras godhet)* haffvær Jach .. them anammat oc tagiid med .. *(allt)* som the tiilförende tiil Gudz tiænist skicket oc utgiffvit haffve .. i miit .. beskærm. *G1R* 1: 34 (**1522**). Somliga haffuer .. *(Gud)* welsignat, vphögt, och helgat, och til sina tienist kallat, Men somliga haffuer han förbannat, och förnedhrat. *Syr.* 33: 12 (*öv.* **1536**). Hwad äre wij Gud för .. *(alla)* Wälgerningar skyldige? Låff och Tacksäijelse! Lydno och Tiänst. SWEBILIUS *Cat.* 2: 38 (**1689**). Bredvid Molochs gräsliga offer uppstår *(hos semiterna)* Mylittas skändliga tjenst. SVENSEN *Jord.* 156 (**1885**). jfr **AVGUDA-, BELÄTE-, GUDS-, SATANS-TJÄNST** m. fl.

2) i sg. (jfr dock *g*), verksamhet att utföra med tjänst (i bet. **1**) förenade arbetsuppgifter l. -insatser l. göromål; tjänsteutövning, tjänstgöring; arbete (se d. o. **6**), sysslor; särsk. dels (numera bl. i högre stil) i förb. med *förrätta*, dels (om ä. förh., i sht *hist.*) i uttr. *län på tjänst*, tjänstelän; ss. senare ssgsled äv. dels med särskild tanke på ålagd skyldighet att fullgöra (sådan l. sådan) tjänst (särsk. i ssgrna **FRÄLSE-, RUST-, RYTTAR(E)-** o. **SKEPPS-TJÄNST**), dels koll., om manskap som gör (sådan l. sådan) tjänst, särsk. i ssgn **RUST-TJÄNST** (förr äv. om enskild enhet som fullgör sådan tjänst); förr äv. övergående i allmännare anv.: arbete (se d. o. (**1, 4,**) **5**), sysselsättning (se d. o. **1**); äv. bildl., i fråga om ngt sakligt (särsk. dels ss. senare led i ssgr, dels i *a* slutet, *d* slutet). *Varje dag innehöll sitt mått av tung och krävande tjänst. Hon orkar inte med sin vanliga tjänst längre utan måste få enklare arbetsuppgifter. Han vantrivdes med tjänsten.* Wtan al affgiiffth eller tiænesth. *G1R* 1: 210 (**1524**). Den som uthstår tiensten, moste åtniuta lönen. *VDAkt.* **1677**, nr **367**. På det alle må lära des tjensts förrättande; så böra Ryttmästarne .. roulera i Regementerna. *ReglSwArmeen* **1710**, s. 11. Ett fruktsamt folk får lof att använda en tredjedel af sin tjenst på barn, som ännu intet annat göra än förtära. CHYDENIUS 14 (**1765**). Thestrup, är docens här, men har aldrig gjort en veckas tjenst hvarken som prest eller som akademikus. THOMANDER *TankLöj.* 93 (**1828**). *(Fogdetiteln)* sjönk efter hand i anseende och utträngdes åter i slutet af medeltiden åtminstone i de större länen på tjänst af titeln hofvitsman. HILDEBRAND *Statsförf.* 129 (**1896**). *(Bisittarna trädde i åldermannens)* ställe, då han tillfälligtvis ej kunde förrätta sin tjänst. AMBROSIANI *SvSkråämb.* 40 (**1920**). Värre var att inrikesministeriet beslöt avhålla polismästaren från tjänst. *HangöT* 14/7 **1979**, s. 3. — jfr **ALTAR-, BARNMORSKE-, BLOCKAD-, DRÄNG-, HANTLANGAR(E)-, HUND-, JÄRNVÄGS-, KOR-, LOTSNINGS-, NATT-, PROFESSORS-, REPARATIONS-, SAMARIT-, SAMHÄLLS-, SJUKHUS-, SJÖRÄDDNINGS-, SLUM-, SPANN-, SPION-, STATSRÅDS-TJÄNST** m. fl. — särsk.

a) i förb. med *göra* (jfr **5** *b*. **8**); särsk. (o. numera företrädesvis) i sg. obest. utan attribut (jfr *e*), särsk. i förb. med adverbial, särsk. angivande befintlighet l. tid; i sht förr äv. med indirekt personobj. angivande den man tjänstgör åt (i ä. språkprov stundom svårt l. omöjligt att skilja från **1**); äv. i anv. som motsvarar *b*; jfr *g*. Anszeende thenn hulle tro tieniste, szom för:ne Axell Erichson oss .. giortt och bewijst haffwer. RAAF *Ydre* 1: 293 (*i handl. fr.* **1544**); möjl. ssg. Thenn som tager foder, hoo, haffre, eller kornn på någ(o)n klippere, thenn hann icke kann göre Kong*(lige)* M*(ajestä)*tt tienist med .. haffwe förwärcket samme hest eller klippere. SCHMEDEMAN *Just.* 41 (**1560**; *rättat efter orig.*). Then tiänist, som ministranter göre till messen. *RA* I. 3: 92 (**1593**). Så hafver och v. her Måns varit nu så starker, at han uthi capitularium närvarelse giorde församblingen tienst, effter thet mått som hans svaghet kunne medgifva. *OxBr.* 12: 377 (**1618**). Alla Betiente wid Postwäsendet .. tillhållas att giöra deras tienst och plickt. *CivInstr.* 480 (**1704**). Och som Lazarettet är en practisk Schola, hwarest .. alla Medici och Chirurgi til det minsta sex Månader *(skall)* göra tienst, innan de .. upföras på förslag til någon syszla. *PH* 8: 5820 (**1774**). *(Z.)* Franzén var .. så mycket lättare öfvertalad *(att välja den lärda banan)*, som gossen de få gånger, då han tillfälligtvis skulle göra tjenst i handelsboden, redan visat sig opraktisk. *3SAH* 2: 147 (**1887**). — särsk. bildl. (jfr *d* slutet), i fråga om att ngt sakligt är l. varit i (fungerande) bruk; särsk. med bestämning som anger vad det fungerar ss., särsk. (o. numera företrädesvis) i fråga om ngts mer l. mindre tillfälligt tillgripna (o. eg. ej avsedda) användning i angiven funktion (jfr **TJÄNA**, v. **3** *d* slutet); i ä. språkprov utan bestämd avgränsning från **8**. *Sopsäcken fick göra tjänst som regnrock. En plåtburk gjorde tjänst som ljuddämpare.* Och lika som händerna skole giöra tienistе och hielp emellan hufvudet och lederna. *RA* I. 1: 358 (**1544**). Magen wil intet gjöra sin Tjenst, om man intet dageligen får en Sup om Morgonen, en Appetits-Sup förr Middagen, en på Maten, en Aftonvards. AKEN *Reseap.* 145 (**1746**). Än skrattade Fru R., än såg hon interesserad ut, och hennes vackra tänder och temligen lifliga ögon gjorde här vid tourvis tjenst. KNORRING *Cous.* 2: 27 (**1834**). *(Likheten)* mellan baskiskan och de amerikanska språken ..

har framkallat .. gissningar om urtida förbindelser dem emellan, hvarvid äfven det sjunkna Atlantis fått göra tjenst som brygga. SVENSÉN *Jord.* 116 **(1884)**. Att äggvitan i växterna gör samma tjänst för de växtätande djuren som köttets äggvita för köttätarna. BOLIN *VFöda* 10 **(1933)**.

b) i förb. med attribut som anger ngns trohet l. villighet o. d. i tjänstgöringen l. (utan bestämd avgränsning från **1**) tjänstgöringens varighet; jfr *a*, *g*. *Lång och trogen tjänst.* Anders Olofsson för wilige tro tienst han Oss och Rijket bewijst hafwer. *G1R* 1: 175 **(1523)**; möjl. ssg. God tiänest. *GlTer.* 4 (c. **1550**). Menn för hans forre långlige tiennist skuldt hos cronenn, blef honom lifuett förskontt. *3SthmTb.* 5: 58 **(1603)**. Sällskapet Pro Patria har utdelat .. den storre medaljen i guld: åt .. förre kyrkovärden Carl Gustaf Olsson för 28 års tjänst åt Brunflo församling. *PT* **1917**, nr 218, s. 2.

c) mil. (l. om ä. militära förh.) i förb. med bestämning (l. ssgsförled) som anger deltyp av tjänst inom militär tjänstgöring. Andra Afdelningen. Tjensten på Roten, skall innehålla de föreskrifter, hvilka, såsom undantag från normal-förhållanden, upkomma i följd af Indelningsverket. *KrigVAT* **1835**, s. 194. Olika uppställningsplatser vid uppställning till tjenst till häst eller till fots få utses. *TjReglArm.* **1889**, s. 333. Dagoff. åligger .. att svara för den inre tjänsten vid staben. *ArtillRegl.* **1940**, 2: 212. — jfr **BIVACK-, FRONT-, FÄLT-, GAS-, KAPTENS-, KASERN-, KOK-, KRIGSFÖRPLÄGNADS-, LUFTSKYDDS-, MINSVEPNINGS-, PATRULL-, RAPPORT-, SAMBANDS-, SJÖMÄTNINGS-, SKIDLÖPAR(E)-, SPRÄNG-, STABS-, STRIDSVAGN(S)-, STRÅLKASTAR(E)-TJÄNST** m. fl.

d) med särskild tanke på den verksamma tid under vilken (tjänste)man tjänstgör i motsats till ledighet från arbetet för stunden l. dagen l. för längre tid; särsk. i förb. med prep. *i* (jfr **1** *d* γ). *Har du tjänst i kväll? Han är inte i tjänst just nu. Inte en enda i tjänst varande polis fanns det att få tag i.* HOLMBERG 2: 768 **(1795)**. Den kamrat han nu hade med sig hade efter tjänstens slut tagit med honom i det ganska tydliga syftet att följa honom till hans rum. HEDBERG *VackrTand.* 7 **(1943)**. *(Lakaren)* säger att hon under inga omständigheter får återinträda i tjänst denna termin. LANGE *FarlFörtära* 27 **(1950)**. Personalen var ganska stor .. och även om inte alla var i tjänst samtidigt så var dom tillräckligt många för att kunna hålla kontroll över anstalten. STROMSTEDT *MittLiv* 1: 164 **(1981)**. — särsk. (numera bl. mera tillf.) bildl. (jfr *a* slutet), i fråga om sak som är l. varit l. ta(git)s i verksamt bruk; särsk. i uttr. *i tjänst*, när det l. det är i bruk, under gång. Maskinen som ett ögonblick vägrat sin tjänst, synes nu åter vara i gång. *GHT* **1895**, nr 244 A, s. 2. När en ångpanna i tjänst visar en betydande läcka. *TT* **1898**, M. s. 82.

e) (vard., i vissa kretsar) i sg. obest. utan attribut (jfr *a*), med tanke på de specifika arbetsuppgifter l. förhållanden l. skeenden som tjänstgöringen innebär, i uttr. *tala* o. d. *tjänst*, tala o. d. om ting som rör tjänsten. Middagarna voro i regel angenämare tillställningar än frukostarna, eftersom dagens arbete var över och det var förbjudet att tala tjänst. BERG *BlåDrag.* 81 **(1936)**.

f) [jfr liknande, urspr. ironisk anv. av t. *einem auf den dienst warten* o. d., (lur)passa på ngn (för att skada)] (†) speciellare, i fråga om tjänstgöring i krig, i uttr. *akta* l. *vara ngn på tjänsten*, lurpassa på l. (ta tillfälle(n) i akt att) söka strid med ngn. Sedan the hade någre Mijl framsträckt, achtade them åter någre Ryssar på tiensten. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 73 **(1635)**. *(Matförrådet var)* långt ifrån Slottet .. Therföre achtade the Swenske ther at förblifwa, at wara Sapiea thet bästa the kunde på tiensten. WIDEKINDI *KrijgH* 148 **(1671)**.

g) (i sht i högre stil) i oeg. l. utvidgad anv. l. motsv. **TJÄNA**, v. **1** *f* (jfr **1** *e*), om mer l. mindre frivilligt (o. troget l. osjälviskt) utförande av arbetsinsatser l. göromål o. d. som hör till tjänst (i bet. **1** *e*); äv. dels i anv. som motsvarar *a* l. *b*, dels i individuell anv., i ssgrna **GUDSTJÄNST** o. **KYRKOTJÄNST**; jfr **5** *d*. *(Och manniskan var för djuren)* en nyttog och gagnelighen herre, gorandes them tienist, j thy, ath hon brukadhe them ratt ther till the scapat woro. OPETRI 1: 7 **(1526)**. O d e n. Förtrutit haar iagh swåra ting / Swergie haar mijn tienst hållet ring. PRYTZ *OS* C 4 a **(1620)**. Leva av tro, av Guds nåd, som är varje morgon ny. Leva för manniskorna. I glad tjänst. Så känner alltid den benådade syndaren det. BOLANDER *HerrKr.* 31 **(1946)**. — jfr **MÄN(NI)SKO-, SKALDE-TJÄNST** m. fl.

3) [utvecklat ur **2**, i vissa ssgr (i sht sådana betecknande verksamhet ägnad att betjäna allmänheten) åtm. delvis äv. med anslutning till **5**, med särskild tanke på betjäning l. erbjudande av tjänster o. d.] ss. senare led i ssgr: i form av särskild inrättning l. avdelning o. d. varaktigt organiserad verksamhetsgren av i förleden angivet l. antytt slag; äv. om sådan inrättning osv. (äv. mer l. mindre konkret). jfr **KUND-, PRESS-, RÄDDNINGS-, SKOLRESE-, SOCIAL-, SÄKERHETS-, UNDERRÄTTELSE-TJÄNST** m. fl.

4) [eg. individuell anv. av **2** *g* l. elliptiskt för **GUDSTJÄNST** l. **KYRKO-TJÄNST**] (numera föga br.) gudstjänst; jfr **5** *e*. Käril til Herrans Hws, karil til tienisten och til brenneoffer. *2Kron.* 24: 14 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1917*: gudstjänsten). I kyrckian, när tiänst skeer, skola .. *(skolbarnen)* tijdheligen, och ordentligen sammankomma. *ÅbSvUndH* 32: 3 (c. **1660**). *(Prästerskapet hade)* givit tillkänna, det de icke utan fruktan för olycka vågade sig vidare .. hålla de .. *(i det icke renoverade kapellet)* vanliga tjänster på Marie Bebådelse-, Kristi Himmelsfärds-, Midsommar- och Mikaelisdagarna. *KyrkohÅ 1933*, s. 130 **(1779)**. Och kyrkrådet smög sig med ryggen i kut / vid tjänstens slut / efter prosten ut. FRODING *Guit.* 30 **(1891)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — jfr **JORDAFÄRDS-, MORGONTJÄNST** m. fl.

B. motsv. **TJÄNA**, v. **2** o. i anv. närmast utvecklade därur.

5) (enskild) insats av arbete l. åtgörande (som avses l. avsågs vara l. är l. var till gagn l. nytta l. hjälp (för ngn)); enskild omgång av hjälp l. handräckning l. betjäning o. d.; i pl. med gen.-attribut angivande den man tjänar förr äv. ungefär liktydigt med: tjänst (i bet. **1** *a* α); förr äv. konkret (se *g*). *Be någon om en tjänst. Tjänster och gentjänster. Hon utför ideligen både små och stora tjänster åt honom. Den tjänsten kunde jag varit förutan.* Edhers retta skatt, skull, fodringar och andre plictige tienster, e hvad nampn the helst hafve kunne. *RA* I. 1: 395 **(1544)**. Så länge han är i Chronones tienster. *RP* 8: 270 **(1640)**. Den lägre skal tiena dän

högre: / Torftiger afla bröd af rijkom, med tienster och slögder. STIERNHIELM *Herc.* 460 (*c.* **1654**, **1668**). Emedan man .. höll för Gudz egit werk och försyn, alt thet man företog och företaga skulle, alt thet man fick i sinnet, lika som skedde Gudi en tienst thär med. BLOCK *Progn.* Dedik. 7 (**1708**). Konungen äger at uphöja til Adeligt stånd och wärde Män, som genom trohet, .. lärdom och nitiske tjenster gjort sig af Konungen och Riket synnerligen förtjente. *RF* **1809**, § 37. Se, vänskapen i tjenst och återtjenst består. REMMER *Theat.* 1: 29 (**1814**). Det kan lätt bli så att de som ska dela .. *(sekreterarens)* tjänster överträffar varandra i att lassa på henne jobb eller i att hävda, att just deras papper är de som först behöver bli klara. UDDENBERG *Rätt* 231 (**1985**). — jfr **GEN-**, **HEDERS-**, **KÄRLIGHETS-**, **RYTTAR(E)-**, **SMÅ-TJÄNST** m. fl. — särsk.

a) i ordspr. l. ordspråksliknande uttr.; äv. i anv. som motsvarar *c*. Frambudin tienst är altidh försmådh. *SvOrds.* A 6 b (**1604**). Gjord tjenst, snart glömd. RHODIN *Ordspr.* 55 (**1807**). Den ena tjänsten är den andra värd. HOLM *Ordspr.* 334 (**1964**).

b) i förb. med *göra* (jfr **2** *a*, **8**) l. (numera bl. i högre stil) *bevisa* l. *visa* (se särsk. *β*) o. indirekt personobj. som anger den som åtnjuter tjänsten (äv. (numera bl. mera tillf.) utan sådant obj.); jfr *d*, *e*. *Vill du göra mig en liten tjänst? Gör mig en tjänst och sluta upp med det där! Han har gjort företaget ovärderliga tjänster. Man gör knappast henne någon tjänst genom att befordra henne.* Tu haffuer giordt oss alla thenna tienistena, Hwadh skal iagh göra tigh? *2Kon.* 4: 13 (*Bib.* **1541**). Han har bevisat mig mycken vänskap och de reelesta tjenster, här i London. JJBJÖRNSTÅHL hos LINNÉ *Bref* I. 3: 264 (**1775**). Om de, som sitta inne med en större kännedom .. *(om de gamla byalagen)* blott ville ge en skiss, skulle de göra en stor och värdefull tjänst. NILSSON *FestdVard.* 61 (**1925**). Jag ger honom två *(morfin)*sprutor i stället för en. Det kanske blir slut då, men det vore ju bara att göra stackaren en tjänst. STIERNSTEDT *Bank.* 263 (**1947**). Så är det: gör man någon en stor tjänst är man bunden till vederbörande för alltid. *DN* 24/7 **1990**, s. B1. — särsk.

α) (†) i sg. obest. i koll. anv. Nw faar iach hädhan til Hierusalem til ath göra helgomen tienest. *Rom.* 15: 25 (*NT* **1526**). Wänja the sigh ther til i Vngdomen, at the gärna och medh Lust bewijsa them Åldrigom Tiänst, så länder thet them i framtijden til en härligh Prydnat. SCHRODERUS *Modersch.* I 2 a (**1642**). Hender åffta, att soldaterne .. marchera *(under fanan)* till att giöra en officerare tienst vijdh hans begrafningh. *RP* 16: 202 (**1655**); jfr *e*. Han .. har gjort mig god tjenst. LINDFORS (**1824**); möjl. till **8**.

β) i sg. best. med attributiv inf.-förb. l. *att*-sats. Visa mig den tjensten att *(osv.)*. DALIN (**1854**). Nu när de ändå tänker hoppa av riksdagen så kan de väl göra oss den tjänsten att de polisanmäler männen ifråga. *DN* 3/12 **1997**, s. C6. Som tur var gjorde bägge hans föräldrar honom den tjänsten att leva länge. *DN* 4/8 **2002**, s. B6.

c) i förb. med verb som anger erbjudande o. d. (jfr *d*), särsk. *erbjuda*, förr äv. *tillbjuda*; särsk. i uttr. *erbjuda sina tjänster*, särsk. i fråga om att ngn ställer sig till förfogande för anställning o. d.; jfr *a*, *f*. Warghen kom til een Soo, som j samma stundh skulle grijsa, och tilbödh henne sijn tianst, och gaff sigh vth för een Jordgumma. BALCK *Es.* 121 (**1603**). Sedan Jonas väl lyckats övertyga sig själv .. gick han .. upp till Mellquist och erbjöd sina tjänster. Resultatet blev en fast anställning i Nya Morgonbladet. SIWERTZ *JoDr.* 150 (**1928**).

d) i förb. med *till*, i fråga om att ngn erbjuder sig (jfr *c*) att göra ngn en tjänst l. att ngns handlande avser att vara l. innebär en tjänst för ngn o. d.; särsk. dels med indirekt personobj. till det överordnade verbet (särsk. *vara*, förr äv. *göra* (jfr *b*)), dels i uttr. *till ngns tjänst* (se särsk. *α*, *β*); särsk. i förb. med adverbial angivande sätt på vilket man kan vara till tjänst, särsk. inlett av prep. *med*; äv. oeg. l. bildl. (se särsk. *α*); stundom utan bestämd avgränsning från **2** *g*; jfr **8**. *Kan jag vara er till tjänst med något särskilt?* Ther före haffwer han och all creatwr såå scapat, ath thet ena skal wara thet andra till wilia och tienist. OPETRI 1: 6 (**1526**). Sissella hade brackth samma Elssa thil honom, thil tieniist, och på th*(et)* han skulle hielpa honnom aff sinn siychdom. *TbLödöse* 336 (**1594**). Ja, så mycket kan jag wäl giöra Er til tienst. MODÉE *HåkSmulgr.* 93 (**1738**). — särsk.

α) i förb. med verbet *stå*; särsk. oeg. l. bildl., i fråga om att ngt sakligt står till ngns förfogande. *Varmed kan jag stå till tjänst? Min boksamling står helt och hållet till din tjänst.* Thesse med samt min Son, Her Ruus, thera sam-qweda Broder / Tig til tienst skole stå, från Morgon, alt in-uti Morgon. STIERNHIELM *Herc.* 120 (**1648**, **1668**). All ting står eder til tienst. EHRENADLER *Tel.* 125 (**1723**). En flaska vin, / Som gömt sig i min väska, står till tjenst. / Skål! ATTERBOM *LÖ* 1: 12 (**1854**). Det är alltid angenämt att kunna stå folk till tjänst med upplysningar. LINDGREN *MastBlomkv.* 70 (**1946**).

β) självständigt, utan utsatt verb; i sht förr särsk. i hövlighetsformel avslutande brev o. d. *Här har ni mig. Till er tjänst!* Eders Härlighet altijdh til tienst och vilie. *OxBr.* 12: 507 (**1613**). R u d o l f. Det är fru värdinnan, förmodar jag? S a r a . Till herr kaptens tjenst. JOLIN *Barnhus.* 41 (**1849**).

e) (i sht i vitter l. högre stil) i uttr. *den sista* l. *yttersta tjänst(en)*, om hedrande av ngn gm närvaro vid dennes jordfästning; förr äv. (möjl. med anslutning till **4**) om ngns jordfästning; äv. (o. i sht) i anv. som motsvarar *b*; jfr *b α*. Och vill jag .. förhåppas, ath min K. Broder han giör sin syster den sista thienst, om mögeligt er. *OxBr.* 11: 38 (**1621**). At han effter hennes dödh .. skulle den yttersta tienst medh predikande och mehra förrätta. *VDAkt.* **1677**, nr 320. *(Man hade kommit)* inte bara för att bevisa henne den sista tjänsten utan också för att .. se, hur den nye änklingen betedde sig. HELLSTRÖM *Storm* 158 (**1935**). jfr: Käre Wenner, j gått Christet Swenskt folck .. här nu vthi then Hederlighe Samqwem, process och begångelse församblade, til att bewijsa thenne wår käre Herre och LandzFadher .. then yttersta tienst som wij kunnom åstadhkomma. SVART *Ähr.* 41 (**1560**).

f) i sht *nat.-ekon.* om tjänst (som man tar betalt för) betraktad ss. nationalekonomisk nyttighet (särsk. i pl., särsk. i uttr. *varor och tjänster*, sammanfattande om alla sådana nyttigheter) l. ss. (välavgränsad o.) av näringsidkare l. myndighet l. organisation o. d. återkommande tillhandahållen enskild sådan nyttighet; äv. i anv. som motsvarar *c*. *Den tjänsten kan vårt företag inte*

erbjuda. En sådan tjänst skulle bli rätt dyr. EkonS 1: 11 (**1891**). Tjanster *(till skillnad från förbrukningsvaror)* lämnas dels av personer, dels av varaktiga nyttigheter och äro alltså dels personliga prestationer, dels varaktiga nyttigheters användningar. CASSEL *TeorSocEkon.* 37 (**1934**). Nu måste det satsas mer för att öka produktiviteten, d. v. s. öka produktionen av varor och tjänster – till sist är det ju av detta som all välståndsutveckling beror. *SmålP* 5/12 **1970**, s. 8. Skärpningarna *(av sanktionerna mot Sydafrika)* omfattar bl a handel med tjänster. *SDS* 23/2 **1990**, 1: 2. Snart kan den du ringer till från din vanliga telefon se i ett textfönster på sin telefon varifrån samtalet kommer. På GSM-linjerna finns tjänsten redan. *GbgP* 14/8 **1998**, s. 6.

g) (†) närmande sig l. övergående i konkret anv. (jfr **3**), om materiellt bistånd l. understöd o. d. *(Församlingen har givit)* effter allo theres mact .. och offuer theras mact, bedhia*(n)*des oss medh mykin förmaning, ath wij ana*(m)*ma wille welgerningen, och tienistens deelactugheet som skikkat war till helghone*(n)*. *2Kor.* 8: 4 (*NT* **1526**).

6) [utvecklat ur anv. av **5** i satssammanhang som uttrycker erbjudande om l. villighet till tjänst o. d. (jfr särsk. **5** *d β*)] (†) (betygande av) villighet att vara (ngn) till tjänst (i bet. **5**); särsk. i förb. med *hälsa* l. i icke satsformad mening (äv. med indirekt personobj. utsatt), särsk. i hälsnings- l. (avslutande) hövlighetsformel o. d., särsk. i uttr. (*med*) *sin* (särsk. *min*) *tjänst*; äv. i förb. med *bedja*, närmande sig adverbiell anv.: med betygande av osv. Min ödmiuche vnderdånighe förplichtighe hulle och tro tienist. *HH* XXXIII. 1: 109 (**1561**). Min ödmjuke hälsning och välvillige tjenst Eders stränghet alltid tillförende. *HSH* 4: 219 (**1569**). Helsa din broor medh min tienst emedan de säja att han är i mastricht. STENBOCK o. OXENSTIERNA *Brefv.* 1: 29 (**1690**). Den här warande Masson, som jämwal sin dehl till detta arbetet bijdrager, helsar med sin tienst. *Lychnos 1950–51*, s. 153 (**1713**). Altså beder iag tienst til förlåtel:n. *2RARP* I. 1: 136 (**1719**). C o l l i n . Ödmjukste tjenare! U l l a W i n b l a d . Ödmjuksta tjenarinna! G å s e . Min tjenst. U l l a W i n b l a d . Herr Canzlerns skål! P l a n b e r g . Jag tackar tusenfalt. BELLMAN *(BellmS)* 4: 309 (*c.* **1773**).

7) [i sht efter mönster av motsv. t. ssgr med *dienst-*] i mer l. mindre förbleknad anv. av **5** l. **6**, ss. förstärkande förled i adjektiviska (l. adverbiella) ssgr betecknande att ngn är tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt sådan l. sådan (gentemot den tilltalade l. -skrivna); särsk. i sådant adj. dels i överförd anv., om (resultat av) talat l. skrivet yttrande o. d., särsk. brev l. bön o. dyl., o. med bet.: som utföres l. framställes med (vederbörligt l. vördsamt) betygande av tjänstvilligt osv. (sådant l. sådant) förhållningssätt, dels i adverbiell anv., bestämmande verb som anger talat l. skrivet yttrande o. d.; särsk. i (inledande l. avslutande) hövlighetsformel i brev o. d.

C.

8) (utom i slutet o. i ssgn **O-TJÄNST** numera föga br.) motsv. **TJÄNA**, v. **3** (l. möjl. utvidgad anv. av **5**), i sg. obest.: gagn, nytta; fördel; särsk. dels i det opersonliga uttr. *det blir någon tjänst till ngt*, det är ngn nytta med ngt, det lönar sig (att), dels i förb. med *till* (dels i vissa språkprov svårt att skilja från **5** *d*, dels förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: behag, belåtenhet); förr äv. i förb. med *göra* (jfr **2** *a*, **5** *b*), särsk. i uttr. (*inte*) *göra tjänst*, (inte) duga; jfr **2** *a* slutet, **5** *b α*. Herran alsuoldig gud styre sig til thienisth oc then helge kirkio .. til hugnath. *G1R* 1: 33 (**1521**). Ett collegium eller universitet, ther ungdomen udi frye boklige konster oss .. till ähre och tiensth mhå rätteligen institueret och uptuchtedt blifwe. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 9 (*i handl. fr.* **1566**). Så wapnat .. att H. K. M:t tienst och wij ähra ther uthaf hafwa scholom. *RA* II. 2: 263 (**1617**). Förordning, Angående den Lydno, som de nedrigare Betiente äro deras Förmän skyldige i Saker, som lända till Kongl. May:tz Tienst eller Otienst. SCHMEDEMAN *Just.* 1443 (**1696**; *rättat efter orig.*). Är något til hans tienst, min Herre? LAGERSTRÖM *Holberg Westph.* 57 (**1737**). Det gör ej tjenst, *(dvs.)* duger ej. DALIN (**1854**). En stor sillevad kan man inte kasta på måfå, utan man får se efter att komma på ett så pass stort stim, så det blir någon tjänst till att ge sig på det. HASSLÖF *SvVästkustf.* 174 (**1949**; *om förh. på 1800-talet*). — jfr **O-TJÄNST**. — särsk. [numera bl. med anslutning till **5** *d*] (fullt br.) i fråga om (framställandet av) varaktigt föremål l. alster, särsk. skrift o. d., vars bruk är avsett att vara ngn till hjälp l. nytta o. d., i uttr. *till ngns* (i sht förr äv. *till sådan l. sådan*) *tjänst* l. *till tjänst för ngn*. På det ingen måtte troo, at de Inventioner, som uti denne Beskrifningen blifwit nambde och ännu intet til allmän Tienst kommit i dagsliuset, äro .. på skryt af mig anförde. POLHEM *Invent.* 77 (**1729**). *(J. Messenius ville på ett teatraliskt sätt)* öfva den Akademiska ungdomen, och fick, som flitig fornforskare, det infall, att till dess tjenst och nytta författa hela Svenska Historien i 50 Comedier och Tragedier. BROOCMAN *SvSpr.* 92 (**1810**). Ellendt-Seyfferts latinska grammatik, till tjänst och pina för tusentals svenska skolpojkar. *NarGickSkol.* 367 (**1934**).

D.

9) (†) motsv. **TJÄNA**, v. **5** (*b*), i ssgn **O-TJÄNST 3**.

S s g r : **A** (*Anm.* Förledsformen **tjänst-** hänför sig numera nästan bl. till **2** l. **5**; i sistnämnda bet. är den dessutom numera allenarådande, utom i bet. **5** *f*. I bet. **1** torde den däremot numera endast komma i fråga i (numera bl. (mera) tillfälliga) ssgr som avser avsaknad l. efterstävande o. d. av tjänst (särsk. **TJÄNST-LYSTNAD**, **-LÖS**, **-SJUKA** o. **-SÖKANDE**) samt i ssgn **TJÄNSTE-INNEHAVARE** (möjl. på grund av vokalmötet)): **TJÄNST-ACKORD**, **-ADEL**, **-ANDE**, **-ANSÖKAN**, **-ARBETE**, **-ARKIV**, **-AVTAL**, **-BEFATTNING**, **-BEFORDRING**, se **C**. — (**5**) **-BENÄGENHET**. (†) benägenhet att vara (ngn) till tjänst, tjänstvillighet. Everdeligh plichtskylldigh tacksamheet och oförtruten tienstbenägenheet. *OxBr.* 12: 56 (**1634**). HASSELROTH *Campe* 61 (**1794**). — (**5** (, **7**)) **-BEREDD**. [jfr t. *dienstbereit*] (†) beredd l. villig att vara (ngn) till tjänst, tjänstvillig; särsk. attributivt, i (avslutande) hövlighetsformel i brev o. d.; jfr **-beredvillig**, **-redobogen**. E. Högw. G:e Excell: ödmiuke och tienst beredde Rector et Prof. A. A. M. Jurvelius. *BraheBrevväxl.* II. 1: 73 (**1655**). *VDAkt.* **1675**, nr 72. — (**5** (, **7**)) **-BEREDVILLIG**. [jfr t. *dienstbereitwillig*] (†) = **-beredd**; särsk. i superl. Eders Excell:tiers sampt Hogh- och Wälborne Herrars hörsamme och tienstberedhwilligeste tiänare.

RARP 6: 268 (1656). Talrika anhängare, de tjenstberedvillige inom Riks-Stånden. CRUSENSTOLPE *Stålln.* 13: 6 (1848). Avledn. (†): **tjänstberedvillighet**, r. l. f. Han gjorde det med mycken tjenstberedvillighet. BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 172 (1770). MELLIN *Nov.* 1: 482 (1830, 1865). — **-BERÄKNING, -BETÄNKANDE,** se C. — (5) **-BEVISNING.** (**tjänst-** 1786 osv. **tjänste-** 1749–1839) (numera föga br.) visande av tjänst(er); särsk. konkretare: (visad) tjänst; jfr **bevisa 1**. LIND 1: 538 (1749). Den som anmodar den andra om någon höflighet eller tjenstbewisning brukar aldrig det ordalag som straxt uttrycker hans åliggande. *Oldendorp* 1: 23 (1786). BJÖRKMAN (1889). — (1) **-BUNDEN.** (†) bunden av l. underkastad (förpliktelser hörande till) tjänst. VERELIUS 263 (1681). MELANDERHJELM *ÅmVetA* 1784, s. 10. — **-BYTE, -BÅT,** se C. — (5, 7) **-BÖDIG.** (†) som (välvilligt l. underdånigt o. d.) erbjuder sin(a) tjänst(er). Jagh skicker Hög Ehrw Herr DoomProbstens Kiärälskande maaka een lijten Ost till sit huusshåll med tienstbödigh böön och begiäran, han måtte i bästa måttan vptagas. *VDAkt.* 1690, nr 55. *VDAkt.* 1719, nr 173. — (7) **-DEMÖDIG.** (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt undergiven l. vördnadsfull. Dett skulle iag .. dett Ehrew: Consistorium en tienstdemödig ansökning giöra om nu vacerande Temsiö pastorat. *VDAkt.* 1688, nr 275. *VRP* 3/10 1739. — **-DRÄNG,** se C. — (2) **-DUGLIG.** (**tjänst-** 1873 osv. **tjänste-** 1870 osv.) som duger till att göra tjänst, tjänstbar; motsatt: tjänstoduglig; särsk. i fråga om militär tjänst; äv. bildl., om sak; jfr **-färdig 1, -för, -göra** *a*. *Han är inte fullt tjänstduglig längre.* JUNGBERG 510 (1873). Kompanichefen, som bör låta sig angeläget vara att endast fullt tjenstdugligt manskap i rullorna inskrifves. *SFS* 1884, nr 46, s. 2. Af äldre fartyg äro endast 3 pansarkryssare, 3 lätta kryssare .. jämte skolfartyg tjänstdugliga. *2NF* 26: 502 (1917). Avledn.: **tjänstduglighet**, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara tjänstduglig; tjänstbarhet. (*Med pensionsålder slipper man*) att hafva gamla uttjenade personer qvar i tjenst derföre att .. regeringen af undseende för deras forna tjensteduglighet, skyr att gifva en s. k. påstötning. *SydSvD* 30/5 1870, s. 3. — **-ED,** se C. — (5, 7) **-ERGIVEN.** [jfr t. *dienstergeben*] (†) (hängivet l. underdånigt) tjänstvillig; särsk. i superl. Wälährew: H Lectorens Tienstergifnaste Jonas Norck. *VDR* 1708, Verif. 1638. Avledn. (†): **tjänstergivenhet**, r. l. f. *HdlCollMed.* 11/10 1722. — **-FEL, -FLICKA,** se C. — (7) **-FLITELIGEN.** (†) under (vederbörligt) betygande av tjänstvillig l. välvillig l. underdånig nitiskhet l. vördsamhet. Tjenstfliteligen begärendes, dhe gode herrer, wele med dehla dem dehres gode betenckiande. *RARP* 1: 61 (1627). SWEDBERG *Lefw.* 307 (*i handl. fr.* 1714). — (7) **-FLITIG,** adj.; adv. **-en** (*OxBr.* 8: 43 (1631)), **-t** (*BrinkmArch.* 2: 111 (1642), *VDAkt.* 1725, nr 97). (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt nitisk l. vördsam. E. W. Tienstflijtige wen, Sylvester Iohan: Phrygius. PHRYGIUS *MRosengren* A 4 b (1608). Så är min Tiänstflijtige begiähran Eders Exell:t täcktes Honom .. Gunsteligen gifwa förlåt. STIERNHIELM (*SVS*) III. 1: 296 (1669). SCHULTZE *Ordb.* 1178 (c. 1755). jfr **son-tjänstflitig.** Avledn. (†): **tjänstflitighet**, r. l. f. At Serenitati V. vthi alt somstörsta vnderdånigheet och tiänstflijtigheet, thetta Gudheligha och eenfaldigha wärcket consecrera och föråhra. PHRYGIUS *HimLif.* A 3 a (1615). SCHULTZE *Ordb.* 1178 (c. 1755). — (7) **-FLIT-VÄNLIG,** adj.; adv. **-en** (*VDAkt.* 1674, nr 170, *AnteckSaml.* 140 (c. 1684)). (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt vördsam; särsk. i superl., särsk. i det adverbiella uttr. *på det tjänstflitvänligste*. I dhett öfrige will iagh migh på dhatt skhiöneste och tienstflijtwänneligsthe .. E. Hoghwördt recommenderat hafa. *VDAkt.* 1650, nr 225. Näst min Tienstflitwenlige hellsan sampt all godh sielfbegierligh wällgångs trogne Lyckönschan. *VDAkt.* 1686, nr 57. — **-FOLK,** se C. — (2) **-FRI.** (**tjänst-** 1747 osv. **tjänste-** 1857 osv.) (numera bl. mera tillf.) (varaktigt) befriad från (all) tjänstgöring(sskyldighet); i sht förr äv. liktydigt med: tjänstledig; äv. till 2 *d*: med hänsyn till arbetstidens förläggande under dygnet ledig från sin tjänstgöring (särsk. om tid: som faller utanför arbetstiden). (*Att*) uppå förslag .. låta Lieutenant Lode vid compagniet vara tienstfri, men uti regimentet tienstgörande. *2RARP* 16: 567 (1747). Des Fader är ock Professor, men ålderstegen och tjenstfri. BJÖRNSTÅHL *Resa* 4: 295 (1782). (*Prästen*) Fredrik Beckman .. Tjenstfri och egare af Waholms säteri. LINDSKOG *SkaraStMatr.* 234 (1819). Mera omsorg använde jag på föreläsningar .., dem jag såsom vicarie för den af någon anledning – rectoratsbestyren, om jag ej bedrar mig – tjenstfrie Hellstenius föreläste. REUTERDAHL *Mem.* 118 (1857). Att lördagarna, i den mån omständigheterna så medgiva, bliva tjänstefria. *SFS* 1959, s. 507. — (2) **-FRIHET**$^{-02}$ l. $^{-20}$. [jfr **-fri**] (**tjänst-** 1757 osv. **tjänste-** c. 1760 osv.) (numera bl. mera tillf.) förhållandet att vara tjänstfri; i sht förr äv. liktydigt med: tjänstledighet. LOENBOM *Stenbock* 1: 28 (1757). Den förtjente Hr. Doct. Heuman har fått tjenstfrihet på sit 77de å. å. och arbetar nu med så mycken mera ledighet på sin Erklärung des N. Testaments. *SvMerc.* IV. 2: 240 (1758). Sjukligheten gjorde först tjenstledighet och sedan fullkomlig tjenstfrihet för Ahlman behöflig. REUTERDAHL *Mem.* 182 (1858). Den 15 maj fick Rappe tjenstefrihet på fyra månader. ODHNER *G3* 2: 152 (1896). Tjänsteman .. må enligt vederbörande myndighets närmare bestämmande erhålla tjänstefrihet ifrågavarande dagar (dag) mot fullgörande dessförinnan av arbete under motsvarande antal timmar. *SFS* 1958, s. 1499. — **-FÄRDIG.** [fsv. *thiänistfärdogher*; jfr t. *dienstfertig*, i sht med avs. på bet. 2] 1) (numera bl. tillf.) till 2: färdig l. (satt) i stånd att göra tjänst l. ta i bruk; tjänstbar; tjänstduglig; särsk. dels om fordon o. d., dels äv. om tillstånd o. d. hos ngt som är redo osv.; stundom svårt att skilja från (oeg. l. bildl. anv. av) 2; jfr **färdig 4**. En del vatten äro kända synnerligen för sina tjänstfärdiga Iglar, där de blifvit vande at bita de sjuka. *VetAH* 1758, s. 99. Det nu i tjenst-färdigt tilstånd befintelige Kejserliga Kongl. Falt-Equipaget skal .. med första afskickas til Ungern. *DA* 1771, nr 84, s. 1. Att jag beslöt å sjukhuset aflemna alla dem, som i uppbrottsögonblicket ej voro fullt tjenstfärdige i bataljon. *KrigVAT* 1846, s. 366. Skyldighet för föraren att hafva lokomotivet fullt tjänstfärdigt på tid och plats stationsbefälet bestämt. *SJ* 4: 483 (1906). Tjänstfärdiga unggaltar. ÖSTERGREN (1958). 2) (numera bl. ålderdomligt) till 5: benägen l. redo l. villig att stå till tjänst; tjänstaktig; tjänstvillig; äv. överfört, om beteende o. d. som vittnar om l. ger uttryck för sådan egenskap; i sht förr äv. dels med inf.-förb. betecknande det man är benägen osv. att stå till tjänst med, dels

med framförställt personobj. betecknande den man är till tjänst; jfr **1**. Och är sin Förman och wyrd: Kyrkioherden tienstferdig och lÿdigh vthi alla billige saker. *VDAkt.* **1676**, nr 257. Den enda förmon de Swenske hade af .. branden, war en fruktan, som kom på de öfrige Holstenske undersåtare, så at de ifrån den tiden wiste sig mer willige och tjänstfärdige at utgifwa de skatter som erfordrades. LOENBOM *Stenbock* 4: 34 (**1765**). Var i allmänhet tjenstfärdig, men ej fjäskig! RADEMINE *Knigge* 1: 45 (**1804**). Hennes .. blick var slö, men uttryckte dock en ständig vana af blind, tjenstfärdig lydnad. ALMKVIST *Turgenjef* 7: 113 (**1886**). Avledn.: **tjänstfärdighet**, r. l. f. särsk. (numera bl. ålderdomligt) till **2**: tjänstaktighet; tjänstvillighet. ÖSTERLING *Ter.* 1: 17 (**1699**). Man besöker *(i Paris)* fritt alla Collegier, Biblioteker och lärda Sällskaper, altid bemött med höflighet och tienstfärdighet. WALLENBERG *(SVS)* 1: 146 (**1769**; *uppl. 1998*). "Jag skall så gärna spänna för Findigall och fara ned med det till stationen," föreslog Klafvan med sin vanliga tjänstfärdighet. LINDQVIST *Dagsl.* 3: 194 (**1904**). — (**2**) **-FÖR**. (numera föga br.) tjänstduglig; tjänstbar. Och så snartt de *(omhändertagna tiggarna)* ähre tiänstföre, antvardes handverksmän, som dem behöffue och begäre, j hender. *PrivSvStäd.* 5: 326 (**1619**). Allmänna beväringen består af alla tjenstföre ynglingar emellan 20 och 25 år. AGARDH o. LJUNGBERG I. 1: 24 (**1852**). — **-FÖRHÅLLANDE, -FÖRORDNANDE, -FÖRRÄTTANDE, -FÖRRÄTTARE, -FÖRRÄTTNING, -FÖRTECKNING, -GOSSE, -GRAD, -GREN**, se **C**. — (**2**) **-GÖRA, -else** (†, *VDAkt.* **1768**, nr 13), **-ing** (se **-göring**), **-ning** (se **-göring**); **-are** (numera bl. tillf., *IT* **1791**, nr 62, s. 3 (: Interims Tjenstgörare), NATHORST *LandtbrSk.* 47 (**1896**)). fullgöra sin tjänst (ss. ngt l. ngnstädes l. då l. då o. d.); numera företrädesvis om tjänsteman o. d.; äv. dels utan adverbiell bestämning, dels i fråga om arbetsuppgift som ngn (i annans ställe l. i brist på yrkesmässig utövare) bara tillfälligtvis fullgör (jfr *c*), dels (med anslutning till **tjänst 1**, särsk. i förb. med adverbial som anger arbetsgivare l. arbetsplats) närmande sig l. övergående i: ha tjänst, dels (med anslutning till **tjänst 5**, tillf.) närmande sig l. övergående i: betjäna, passa upp; jfr **tjänst 2** *a*. *Den som är sjuk borde inte tillåtas att tjänstgöra. Hon brukar alltid tjänstgöra i chefens ställe. När jag inte lyckades göra mig förstådd i hotellreceptionen, fick en förbipasserande gäst rycka in och tjänstgöra som tolk. Han tjänstgjorde under många år vid Postverket.* *(Han skall ha lön)* för så monge månader som bevijsas kan att han tjenstgör. *RP* 3: 117 (**1633**). Njuta lika hägn, som them i tberas öfrige tjenstgiörande tillagd är. *PH* 6: 4767 (**1758**; *rättat efter orig.*). *(Vid Kaligulas)* fester med skådespelare och liderliga tärnor är det senatorer i slafdrägt, som tjenstgöra vid bordet. RYDBERG *RomD* 64 (**1877**). *(Han avlade)* examen som medico-chirurgie studiosus och tjenstgjorde sedermera i ungefär tre fjerdedels år som underläkare vid Garnisonssjukhuset. HEDBERG *SvSkådesp.* 63 (**1884**). Tjänsteman är skyldig att tjänstgöra å den särskilda befattning, där han, till befordrande af arbetets oafbrutna gång, befinnes vara lämplig och behöflig. *SFS* **1907**, Bih. nr 28, s. 2. För att skaffa sig ett levebröd tog då den lovande docenten i latin ett steg, som åtminstone en upplyst eftervärld vill kalla förtvivlat: han började tjänstgöra i kommerskollegium. *3SAH* LXV. 1: 28 (**1955**). Han fick tjänstgöra som bulvan i en del tvivelaktiga affärer, mest leveranser till armén. SIWERTZ *Tråd.* 24 (**1957**). jfr **prov-tjänstgöra**. särsk. *a)* i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.; särsk. i anv. som motsvarar *b*, särsk. ss. attribut till sbst. betecknande befattningshavare o. d.; förr äv. (utan bestämd avgränsning från *c* i abs. anv.) om tillstånd o. d.: tjänstduglig, tjänstbar. *Vem är tjänstgörande vaktchef?* Huru såsom en Adels jungfru här i Socknen .. inlåtit sig i ächtenskapz handel med hoos sig tienstgörande drängen Peder Larsson. *VDAkt.* **1725**, nr 292. Att arméen .. måtte .. sättjas uti ett fullkommeligen tjenstgörande stånd. *HSH* 23: 286 (**1757**). Den ena af dem såg lidande ut, och tjenstgörande läkaren lät för en stund lösa hans armar, utan att han missbrukade sin frihet. SNELLMAN *Tyskl.* 328 (**1842**). *b)* till **2** *d*; jfr *a*. *Tjänstgör du på måndag? Hon tjänstgjorde bara varannan dag, mellan ett och fem.* Wid andra dylike förefallande brottmåhl, som röra Adelsmän til Lif eller Ahra, oachtadt de sig kunna tilldraga uti tiänstgiörande, eller det allgemena Lefweret. *PH* 2: 931 (**1731**; *rättat efter orig.*). *c)* oeg. l. bildl., om sak: tjäna (se **tjäna**, v. **3** *d* slutet) (ss. ngt); i sht förr äv. utan bestämning som anger vad ngt tjänar som: fungera, duga; jfr **tjänst 2** *a* slutet. *Ett lakan fick tjänstgöra som förhänge.* Gubben blundade med ena ögat, som ej rätt ville tjenstgöra mera. TOPELIUS *Fält.* 2: 397 (**1856**). Ingendera hade det ringaste sinne för naturen, utom nar den tjänstgjorde som bakgrund till eftermiddagsfrid och söndagsutflykter. ARONSSON *Medalj.* 17 (**1935**). Restformer från en tid, då de personliga pronomina allmänt tjänstgjorde även som reflexiva. GABRIELSON *Elfstrand* 112 (**1945**). — (**2**) **-GÖRING**, förr äv. **-GÖRNING**. [till **-göra**] (**-ing 1779** osv. **-ning 1741–1887**) (ngns) verksamhet att tjänstgöra, tjänst; äv. konkretare, om enskild omgång av sådan verksamhet (särsk. motsv. **-göra** *b*); äv. (numera bl. tillf.) oeg. l. bildl., i fråga om saks användning. *Efter 30 års oklanderlig tjänstgöring får man medalj. Hon brukade berätta om sina många tjänstgöringar på olika herrgårdar runtom i landet.* Genom en sådan upställning satte han 2/3 delar af sit fotfolck utur tienstgiörning. RICHARDSON *Krigsv.* 2: 22 (**1741**). För den värnpligtige, som icke inställer sig till tjenstgöring det år, han dertill första gången inkallats, räknas tjenstetiden i beväringen från och med det år, under hvilket han första gången inträder i tjenstgöring. NORDENSVAN *Värnpl.* 1 (**1887**). Stocken var oduglig till tjenstgöring. RYDBERG *Vap.* 175 (**1891**). Efter hvarje tjänstgöring skall föraren å särskilda tryckta blanketter skrifva en rapport öfver turen. LUNDBERG *Lok.* 284 (**1902**). Vi i vår krets kunde ju alla anekdoter om hur hopplöst Tristan betett sig under sin enda korta tjänstgöring som läroverkslärare. *SvLittTidskr.* **1961**, s. 183. jfr **adjunkts-, bevärings-, freds-, ingenjör(s)-, kasern-, land-, musei-, natt-, piket-, provårs-, reservofficers-, röda-kors-, sjukhus-, special-, stall-, straff-tjänstgöring** m. fl. Ssgr: **tjänstgörings-arvode**. (numera bl. tillf.) Den sum*(m)*a som jag, såsom tjenstgörnings arfwode begärdt. *VDAkt.* **1782**, nr 571. CANNELIN (**1939**). **-betyg**. tjänstgöringsintyg som också innefattar vitsord om duglighet l. nit l. ordentlighet o. d. i tjänsten; jfr **tjänste-betyg**. *SFS* **1856**, nr 52, s. 22. Tjänstgöringsbetyg *(för organist)* .. skall innehålla .. vitsord över ådaga-

lagd skicklighet och nit vid de kyrkomusikaliska tjänsteuppgifternas fullgörande ävensom vitsord över hans vandel. *SFS* **1950**, s. 660. **-bok**. (numera i sht om ä. förh.) om bok l. bokliknande handling med (fortlöpande uppdaterade) uppgifter om l. av betydelse för (ngns) tjänstgöring. *ProtLagär.* 25/1 **1878**, s. 66. **-dag**. dag då tjänstgöring äger l. ägt rum. LUNDELL **(1893)**. De hade haft en lång och sträng tjänstgöringsdag. JOHNSSON *UtGuide* 233 **(1938)**. **-distrikt**. (numera bl. mera tillf.) jfr **-görings-område** o. **tjänste-distrikt**. *1NJA* **1874**, s. 383. Att särskilt tjänstgöringsdistrikt skall tilldelas envar besiktningsman. *Motorför.* **1929**, nr 9, s. 1. **-examen**. (om ä. förh.) om prövning (se d. o. 3) inför inträde i ny (särsk. militär) befattning. *KrigVAH* **1810**, s. 177. **-förbud**. (numera bl. mera tillf.) Avdrag skall .. icke göras för tid, under vilken befattningshavaren .. varit ledig till följd av tjänstgöringsförbud till förekommande av smittas spridning. *SFS* **1949**, s. 1386. **-förhinder**. (numera bl. mera tillf.) jfr **-görings-hinder**. Vid sjukdomsförfall eller annat giltigt tjänstgöringsförhinder. *BtRiksdP* **1904**, 7Hufvudtit., s. 189. **-förhållande**. (numera bl. mera tillf.) förhållande under vilket tjänstgöring äger l. ägt rum; särsk. om saks tjänstgöring; i sht i pl.; jfr **tjänste-förhållande 3**. En direkt uppskattning af de tre *(fordons)*systemens egenskaper under fullkomligt lika tjenstgöringsförhållanden. *TT* **1880**, s. 104. Då lärarna hade speciella tjänstgöringsförhållanden, hade särskilda bestämmelser för dem måst införas. *TSvLärov.* **1954**, s. 706. **-hinder**. (numera bl. tillf.) jfr **-görings-förhinder**. DOSS o. LANNGE 619 **(1908)**. **-intyg**. av (företrädare för) arbetsgivaren utfärdat intyg om slag o. varaktighet o. d. av tjänstgöring (för (ngn)). GIEROW *Ödl.* 18 **(1937)**. Nåt betyg kan det inte bli, bara ett tjänstgöringsintyg. FOGELSTRÖM *Somm.* 107 **(1951)**. **-lista**. lista angivande tider för (ngns) tjänstgöring; jfr **-görings-tur**. DOSS o. LANNGE **(1908)**. **-merit**. (numera bl. mera tillf.) jfr **merit 2** *b* o. **tjänste-merit**; i sht i pl. SVANBERG *RedLefn.* 398 **(1882)**. **-nämnd**. (i sht om ä. förh.) om nämnd (inom statligt verk) som yttrar sig i frågor rörande (tider för) tjänstgöring. *SFS* **1920**, s. 675. **-omgång**. (kortare (del av)) tjänstgöringsperiod; särsk. i fråga om reservofficer. *BtRiksdP* **1892**, l. 1: nr 1, Försl., s. 159. **-område**. (numera bl. mera tillf.) område (se d. o. 2) inom vilket man tjänstgör l. -gjort; jfr **-görings-distrikt**. Revierförvaltare, hvilka hade jagträtt hvar inom sitt tjenstgöringsområde. *1NJA* **1874**, s. 451. **-ort**. ort på vilken man tjänstgör l. -gjort; i sht förr äv. allmännare: tjänstgöringsplats (jfr **ort**, sbst.[1] **II 4**); jfr **tjänste-ort**. Marsch-forcée begagnas blott vid de tillfällen, då en trupps skyndsamma framkomst till tjenstgörings-orten sådant fordrar. *TjReglArm.* **1858**, 2: 298. Syftet med den svenska dyrortsgraderingen är att tillgodose ett rättvisekrav på lika reallön .. för tjänstemän i samma löneklass oavsett tjänstgöringsorten. *TSvLärov.* **1945**, s. 237. **-penningar** l. (o. numera vanl.) **-pengar**, pl. särsk. (om ä. förh.) om den del av statlig tjänstemans avlöning som (i motsats till fast lön) endast (utom vid särskild överenskommelse om annat) utgick under verkligt fullgörande av tjänstgöring (l. åtnjutande av semester) o. eljest innehölls (för vikaries avlöning); jfr **penning 5** *n*. PLATEN *Glascock* 1: 111 **(1836)**. Adjunkter och kolleger erhålla i första lönegraden 1,500 kr., i högsta (4:de) lönegraden 3,000 kr. samt i alla lönegraderna 1,000 kr. såsom tjänstgöringspengar. *PedT* **1891**, s. 153. I samband med de under 1920-talet genomförda lönereglerıngarna avskaffades indelningen i lön och tjänstgöringspengar för större delen av Statens tjänstemän och bortföll helt i civila avlöningsreglementet 1939. *2SvUppslB* **(1954)**. **-period**. (planenligt avgränsad) period under vilken man tjänstgör l. -gjort (ngnstädes); jfr **-görings-omgång**, **-görings-tid**, **-görings-tillfälle**, **-görings-tur**. Tjänstgöringsperiod i lagrådet är två kalenderår. *SFS* **1909**, nr 38, s. 8. **-plats**. plats (se **plats**, sbst.[1] **2**) på vilken man tjänstgör l. -gjort; jfr **-görings-ort**, **-görings-station**, **-görings-ställe** o. **tjänste-plats 1**. *SvFlH* 3: 592 **(1945)**. **-premie**. premie för (viss tids) fullgjord tjänstgöring. *SFS* **1958**, s. 1442. **-reglemente**. reglemente för tjänstgöring (ngnstädes, särsk. inom armén). LEFRÉN *Förel.* 1: 181 **(1818)**. Hvar och en på stat varande officer .. äro förpligtade att ega gällande exercis- och tjenstgörings-reglementen. *TjReglArm.* **1858**, 1: 58. jfr **sjö-tjänstgörings-reglemente**. **-skyldig**. skyldig att tjänstgöra (då l. då l. ngnstädes); särsk. i fråga om militär tjänstgöring; jfr **tjänst-skyldig 1**, **tjänste-pliktig 2**. *TjReglArm.* **1889**, s. 28. **-skyldighet**. [jfr **-skyldig**] skyldighet att tjänstgöra (då l. då l. ngnstädes); jfr **tjänste-skyldighet 2**. Volontär i nummer har samma tjenstgöringsskyldighet som öfrigt manskap. NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 1: 55 **(1879)**. En kammarskrifvaretjenst i tullverket med tjenstgöringsskyldighet för innehafvaren tillsvidare vid nederlagskontoret i Stockholm. *AB* **1890**, nr 257, s. 1. **-station**. (numera bl. tillf.) jfr **station II 7** o. **-görings-plats**. *TjReglArm.* **1858**, 2: 302. Så länge regementschefens tjänstgöringsstation är Karlsborg. *SFS* **1910**, Bih. nr 80, s. 1. **-ställe**. (numera bl. mera tillf.) tjänstgöringsplats; jfr **tjänste-ställe**. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 451 **(1844)**. **-tid** tid under vilken man tjänstgör l. tjänstgjort (ngnstädes), dels om (planenlig) arbetstid (se d. o. *b*) (jfr **-görings-tur**), dels om (tid för) tjänstgöringsperiod, dels om sammanlagd tjänstetid; jfr **tjäne-tid**. SPARRE *Findl.* 2: 156 **(1835)**. Tjenstgöringstid för landstingsman .. är två år. *SFS* **1862**, nr 16, s. 7. Under de sista åren af sin tjenstgöringstid drog sig Scheffer så mycket han kunde tillhaka från hoflifvet. *3SAH* 6: 193 **(1891)**. Där .. angivna *(vecko)*arbetstid uppdelas i viss daglig tjänstgöringstid, är denna att anse som den normalt gällande tjänstgöringstiden. *SFS* **1951**, s. 1678. **-tidtabell** (numera föga br.) tjänstetidtabell. *SJ* 4: 352 **(1906)**. Tjänstgöringstidtabellen utgör den order, som reglerar tågens gång under normala förhållanden. *2NF* 29: 18 **(1919)**. **-tillfälle**. särsk. om (militär) tjänstgöringsperiod. *TjReglArm.* **1858**, 1: 87. Långa uppehåll mellan tjänstgöringstillfällena medför att det värnpliktiga befälets militära förmåga efter hand nedgår. *Armésold.* 187 **(1962)**. **-timme**. timme under vilken man tjänstgör l. tjänstgjort. Att lärjunge antalet .. ökats, att tjenstgöringstimmarne i veckan för åtskillige .. lärare minskats. *BtRiksdP* **1880**, l. 1: nr 1, Bil. 7, s. 24. **-traktamente**. (numera bl. tillf.) traktamente (för längre tids tjänstgöring utom stationeringsorten). De extra tjänstgöringstraktamentena gällde endast linjepersonalen. *SJ* 4: 598 **(1906)**. *SFS* **1953**, s. 27. **-tur**. (schemalagd) omgång av arbetstid (se d. o. *b*) (för

ngn) (jfr **-görings-tid**); äv. ngn gg dels om tjänstgöringsperiod, dels om tjänstgöringslista o. d. Indelnings-båtsman som blifvit Kanonier-Matroser, böra till tjenstgoring uppfordras uti en för dem särskilt uppgjord tjenstgoringstour. *KrigVAT* **1840**, s. 15. Båtsmans först fulländade tjenstgorings-tour. *KrigVAT* **1844**, s. 569. Forskjutning av hel tjanstgöringstur inom samma och angränsande dygn. *SFS* **1951**, s. 1677. **-år**. år under vilket man tjänstgör l. tjänstgjort; jfr **tjänste-år 2**. *Efter 30 tjänstgöringsår i skolan var han rätt luttrad.* BJORNSTJERNA *Beskattn.* 43 **(1832)**. Stadsfullmäktige, för hvilka tjänstgöringsåret börjar den 1 april, sammanträda en gång i hvarje månad. *SFS* **1907**, nr 28, s. 1. — **-GÖROMÅL, -HANDEL, -HEMMAN, -HJON, -HÄST,** se **C**. — **(7) -HÖRSAM.** (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt lydaktig l. vördsam; särsk. i superl., särsk. ss. adv. Hwaruppå iagh icke underlåter Hogwordige H:r Biskopen .. detta till tianst horsampt swar. *VDAkt.* **1678**, nr 172. Oss står ännu et skäl igen / At tjensthörsammast föredraga, / Som utan tvifvel skall behaga / Den gunstbenägne Läsaren. KELLGREN *(SVS)* 2: 159 **(1782)**. — **-INNEHAVARE, -IVER, -IVRIG, -KAMRAT, -KARL, -KLÄDER, -KVINNA,** se **C**. — **(7) -KÄRLIG.** (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt kärleksfull l. hjärtlig l. tillgiven. *(Hans)* altijdh hierteligen tienstkärlighe, Edle, Wälborne och myckit dygdelige maka. WALLIUS *Bielke* 28 bis **(1623)**. Vthj den Ödmiuka och Tienstkerliga tilförsichten. *VDAkt.* **1677**, s. 380. — **-KÖP,** se **C**. — **(2) -LEDIG. (tjänst- 1790** osv. **tjänste- 1941)** gm särskilt beviljande av chef o. d. (utöver semester) tillfälligtvis befriad från tjänst(göring) (helt l. delvis o. under överenskommet så l. så lång tid, förr ofta endast med bortfall av tjänstgöringspengar, numera vanl. utan lön) (jfr **-fri**); särsk. (ngt vard.) i n. sg. i förb. med sådana verb som *söka* l. *få* l. *ta* l. *ha*, i fråga om ngns ansökande om resp. erhållande av resp. tillstånd av tjänstledighet; förr äv. dels allmännare: fri från sin tjänstgöring, tjänstfri, dels (åtm. delvis med anslutning till **tjänst 1**): utan tjänst, arbetslös; jfr **tjänste-befriad**. *Han är helt tjänstledig till och med siste mars. Hon sökte tjänstledigt, men fick det inte. Efter semestern skall jag ha tjänstledigt hela hösten.* MOLLER **(1790)**. Skulle någon .. pålitlig Betjent, som är väl öfvad vid Bordservering, vara tjenstledig, kan den erhålla en sådan tjenst med nojaktig lon. *LdVBl.* **1831**, nr 44, s. 3. I den pennfejd, som fördes .. deltog ej Wetterstedt, ty han vistades hela sommaren, tjenstledig, vid Ramlösa helsobrunn. *3SAH* 3: 154 **(1888)**. Professor Wittrock är partiellt tjänstledig. *Upsala* 14/1 **1929**, s. 3. Jag har tagit tjanstledigt. WASTBERG *Vattensl.* 196 **(1968)**. jfr **sjuk-tjänstledig**. — **-LEDIGHET**$^{-002}$, äv. $^{-200}$. [jfr **-ledig**] **1)** (†) till **1**: (förhållandet att det finns) ledig tjänst; särsk. ss. annonsrubrik. *LdVBl.* **1831**, nr 20, s. 3 *(annons)*. Tjenstledighet: Inom Hoörs Församling äro tvenne skolmästarebefattningar .. till ansökning lediga. *LdVBl.* **1846**, nr 18, s. 3. **2)** till **2**: förhållandet l. tillståndet att vara tjänstledig (jfr **-frihet**); äv. konkretare, om enskild omgång av sådant förhållande; förr äv.: tjänstfrihet; jfr **tjänste-befrielse**. *Fyra månaders tjänstledighet.* *(Lagmän o. häradshövdingar skall)* wid de tilfällen, då ansökning om tienstledighet, i anseende til anmält siukdoms förfall .. göres, då icke allenast bifoga Läkareattest, utan ock bewis *(över attestens riktighet)*. *PH* 10: 908 **(1781)**. Den öfriga besättningen .. sofver i god ro i för-kajutan, och .. denna deras tjenstledighet .. *(tycks)* antyda, att fartyget icke snart kommer att vända. RUNEBERG *(SVS)* 7: 15 **(1833)**. Då föll ett kungligt utslag, som en gång för alla befriade Almqvist från att taga sina tjenstledigheter genom ett slags nåd af stiftsstyrelsen. LYSANDER *Almqvist* 358 **(1878)**. Vid prövning av fråga om tjänstledighet med C-avdrag *(dvs. fullt löneavdrag)* bör myndighet .. tillse att sådan ledighet ej beviljas så att svårigheter uppstår att sysselsätta den tjänstledige .. i samband med att ledigheten upphör. *SFS* **1970**, nr 388, s. 883. jfr **sjuk-tjänstledighet**. Ssgr: **tjänstledighets-ansökan**. abstr. o. mer l. mindre konkret. Och när hösten 1914 kriget kom .. och jag återtog min tjänstledighetsansökan. WIGFORSS *Minn.* 2: 53 *(i handl. fr.* **1916)**. Chefens sekreterare hade kommit med en tjänstledighetsansökan redan underskriven av Erik Ask. JERSILD *BabH* 265 **(1978)**. **-avdrag**. löneavdrag på grund av tjänstledighet. *SFS* **1919**, s. 652. **-bevis**. jfr **bevis 3**. *TjReglArm.* **1889**, s. 78. **-rulla**. (i sht *mil.*) jfr **rulla**, sbst.[1] **1** *b*. *TjReglArm.* **1889**, s. 87. **-tillägg**. lönetillägg som utbetalas vid tjänstledighet. *SFS* **1963**, s. 1317. — **-LEGA,** se **C**. — **(1) -LYSTNAD. (tjänst- 1747** osv. **tjänste- 1773** osv.**)** (numera föga br.) lystnad efter att få (med mer l. mindre hög status förenad) tjänst; jfr **-sjuka**. De olägenheter, som en omåttelig tiänst-lystnad .. medförer uti Politiske mål, höra icke hit. BERCH *Hush.* 52 **(1747)**. BLIX *SvFinance* 148 **(1797)**. — **-LÄKARE, -LÄN,** se **C**. — **-LÖS. (tjänst- 1530** osv. **tjänste- 1524** osv.**)** [fsv. *thiänista lös, þiänisto lös*] **1)** (numera bl. mera tillf.) till **1**: som saknar (fast) tjänst; arbetslös; särsk. dels (om ä. förh.) om person som räknades ss. mer l. mindre lösdrivande o. d., dels (i sht i skildring av ä. förh.) om präst l. officer utan (ordinarie) tjänst, dels om endast vikarierande l. timanställd yrkesutövare o. d. (företrädesvis om tjänsteman o. d.). Dog wnder thet sinne ath the ære tienesthelöse och sokia ther tiænisth. *G1R* 1: 287 **(1524)**. Skola alle tienstelosa driftekonor eller pigor ingalunda lijdas i Städer eller å landet. *KOF* II. 1: 204 **(1659)**. Så länge ordinerade Präster i Stifftet äro tienstlöse, håller iag ganska betänkeligit ordinera någre. *VDAkt.* **1751**, nr 445. Näringsidkare må icke hysa och dolja tjenstlöse eller misstänkte personer. DANCKWARDT *SmndrFörf.* 263 **(1823)**. Under dessa fredsår var .. landet öfverfyldt af förtjenta men tjenstlösa officerare. *2SAH* 24: 231 **(1848)**. Att det finns en växande grupp tjänstelösa läkare som bara har jobb en vecka i taget som korttidsvikarier. *DN* 26/11 **1985**, s. 12. **2)** (†) till **4**: som är utan gudstjänst; särsk. i n. sg. ss. predikativ i opers. sats. *(Det frågades)* Om sacellan*(us)* får reesa til Stockholm .. och låta stå capellet 3 helgedagar tienstlöst. MURENIUS *AV* 270 **(1653)**. Långfredagen gingo så många, som kunde komma ut, till kyrkan i Åspered, eller om där var tjänstlöst, i Toarp. *Fatab.* **1913**, s. 47. Avledn.: **tjänstlösa**, r. l. f. (†) till **-lös 1**: tjänstlöshet. *2RARP* 15: 205 **(1746)**. **tjänstlöshet**, r. l. f. **1)** (numera bl. mera tillf.) till **-lös 1**: avsaknad av tjänst; jfr **tjänstlösa**. *VDAkt.* **1663**, nr 472. Lagstiftningen förblandar landstrykeri eller vagabondage, som är en polisförseelse, med tjenstlöshet, i hvilken ställning många kunna oskyldigtvis råka. LIVIJN 2: 154 **(1844)**. **2)** (†) till **-lös 2**: avsaknad av gudstjänst(firande).

Så att Herrans församling för tiänstelösshet skull icke lider för stoort meen. *OxBr.* 12: 201 (1619). — -MAN, -MEDALJ, -MEDEL, -MÄSSIG, -MÖ, -NIT, se C. — (5) -OBLIGERAD. (†) (av tacksamhet) förpliktad att vara (ngn) till tjänst; särsk. attributivt, i hövlighetsformel o. d.; jfr **-skyldig 2**. E. HogGrefl. Excell: Vndertienstligste och tienstobligerade tienare så länge iagh Lefuer. *BrinkmArch.* 1: 130 (1657). *VDAkt.* 1718, nr 268. — (2) -ODUGLIG[-020]. (**tjänst-** 1873 osv. **tjänste-** 1915 osv.) (numera bl. mera tillf.) som inte duger till att göra tjänst; motsatt: tjänstduglig; särsk. i fråga om militär tjänst. JUNGBERG (1873). En tjugofyraårig järnkorsriddare, som fått ett ben krossadt af en granat på Côte Lorraine .. som nu väntar att afföras ur rullorna som tjänstoduglig. BOOK *ResTyskl.* 3 (1916). Avledn. (numera bl. mera tillf.): **tjänstoduglighet**, r. l. f. *BtRiksdP* 1880, I. 1: nr 5, s. 7. — -ORT, -PENNING, -PERSONAL, -PIGA, -PLIKT, -PLIKTIG, -POJKE, se C. — (5) -REDOBOGEN l. -REDEBOGEN. (†) = **-beredd**; särsk. i superl. E. H. alltidh tackskylligeste och tienstredhebogneste tiener. *OxBr.* 12: 521 (1620). *VDAkt.* 1751, nr 408. — -REGLEMENTE, -RESA, -SAK, se C. — (1) -SJUKA. (numera föga br.) ss. sjuka (se **sjuka**, sbst.[1] 2) uppträdande lystnad efter att få (med mer l. mindre hög status förenad) tjänst; jfr **-lystnad**. Så tycker jag, at det är mycket illa at tienst- eller rättare sagt, rang-siukan tagit så mycket hos osz öfwerhanden. MODÉE *FruR* 41 (1738). *SvMerc.* 1764, s. 773. — -SKYLDIG. 1) (numera bl. tillf.) till 2: tjänstgöringsskyldig; särsk. i fråga om militär tjänstgöring. *(T.)* Dienstpflichtig, *(sv.)* tjenstskyldig. LIND 1: 539 (1749). Man inser lätt, hvilket vidrigt intryck skall åstadkommas hos de slutligen tjenstskyldige, när en del af de ursprungligen lika värnpligtige bortgå från mönstringen. *KrigVAT* 1843, s. 122. CANNELIN (1939). 2) (numera mindre br.) till 5: (ss. självklar l. kär plikt) skyldig att vara (ngn) till tjänst; pliktskyldig; särsk. dels attributivt, i (avslutande) hövlighetsformel, dels i superl.; jfr **-obligerad**. Blifuer, Så länge Jagh leffwer E:rs Höghwelb:ne G:ge Excell:ces ödmiukeste och Tienstskyldigeste Tienare. *BraheBrevväxl.* II. 1: 79 (1656). När Societeten beler honom, förstärker han som tjenstskyldigast det allmenna löjet med sit egit. *LBA* 2–3: 49 (1797). MEURMAN (1847). — -SKYLDIGHET, -SVEN, se C. — (1) -SÖKANDE, p. adj. (**tjänst-** 1773 osv. **tjänste-** 1935 osv.) (numera bl. tillf.) som söker (en) tjänst; särsk. (o. i sht) substantiverat, om person. SAHLSTEDT (1773). Klagomålen fortforo alltjämt över att alltför många och alltför unga tjänstesökande med allt för litet underbyggda kunskaper kommo till ämbetsverken. *KansliH* 1: 326 (1935). *SAOL* (1973). — (1) -SÖKARE. (numera mindre br.) person som (ivrigt l. ständigt) söker tjänst(er). Jag spår, at 1744 blir Landet mycket fullare, än det nu är, af .. drillande tienstsökare. DALIN *Arg.* 2: 319 (1734, 1754). NYBLOM *Hum.* 48 (1874). — -TID, se C. — (7) -TROGEN. (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt (plikt)trogen; särsk. i superl. Jempte sielfbegärlig welmågos tiensttrogne önskning. *VDAkt.* 1667, nr 304. Om och enär mig gifves tilfälle til at i verket visa, huru jag funnes Högärevördige och Höglärde Herr Magistrens och Probstens Tjensttrognaste Tjenare And. O. Rhyzelius. WALLQUIST *EcclSaml.* 5–8: 106 (1749). — (7) -UNDERDÅNIG l. -UNDERDÅNLIG, adj.; adv. = (*VDAkt.* 1651, nr 183). (†) tjänstvilligt l. välvilligt underdånig. *VDAkt.* 1651, nr 183. Min tiänstunderdånige begiäran. *VDAkt.* 1670, nr 72. — -UTÖVNING, -VERK, -VERKSAMHET, se C. — (5) -VILLIG, adj.; adv. **-a** (†, *Linc.* Ddd 3 a (1640)), **-en** (†, *RA* I. 4: 50 (1597), MOLLER 1: 382 (1755)), **-t** (DALIN (1854) osv.). (**tjänst-** 1591 osv. **tjänste-** 1857) [jfr t. *dienstwillig*] som villigt l. gärna står till tjänst l. gör tjänster; hjälpsam; äv. dels i överförd anv., om ngt som vittnar om sådan egenskap (äv. ss. adv., i fråga om hjälpsam handling o. d.), dels bildl., om sak; i sht förr särsk. i fråga om betygande av (underdånig l. vördsam o. d.) tjänstvillighet (i hövlighetsformel i brev o. d.), särsk. dels attributivt (äv. överfört, om språkligt yttrande o. d.), dels ss. adv. *-en*, dels i superl., särsk. i det adverbiella uttr. *på det tjänstvilligaste*; jfr **-beredd**, **-färdig 2** o. **tjänstaktig**, **tjänstbar 2**, **tjänstig**, **tjänstlig 2**, **tjänstsam**. *Hon skyndade tjänstvilligt till min hjälp.* At iagh wille .. på thet tienstwilligeste allom fordra. LÆLIUS *Jungf.* N 1 b (1591). Efter för:de Gertrudt tienstuilligenn hafuer begärett. *3SthmTb.* 5: 25 (1603). Näst min tiänstwelige hellssan, och all wellferdz trolige lyconskan. *VDAkt.* 1653, nr 150. Min kiäre Systers tienstvillige trogne broder och tienare. CARL XII *Bref* 30 (1699). Ibland Janzons bästa sceniska skapelser är hans Leporello, denne tjenstvillige, fege och på samma gång humoristiske lakej, som icke begär bättre än att få imitera sin herre. HEDBERG *SvOperasång.* 243 (1885). Hennes ögon strålade mot mormor i tjänstvillig ömhet. HEERBERGER *NVard.* 74 (1936). Hela räckor av ord *(ligger)* färdiga och tjänstvilliga på plats och grammatiken har ställt allt i ordning som till gästabud eller förhandling. ESPMARK *Glömsk.* 43 (1987). Avledn.: **tjänstvillighet**, r. l. f. egenskapen att vara tjänstvillig; i sht förr äv. konkretare, om handling utförd av tjänstvillighet, villigt utförd tjänst; förr äv. i uttr. *vara ngn till tjänstvillighet*, vara ngn till tjänst; jfr **tjänstaktighet**, **tjänst-benägenhet**, **tjänstberedvillighet**, **tjänstfärdighet**. RAAF *Ydre* 1: 360 (*i handl. fr.* 1603). Uthi hvad måtto iagh kan vara T. M. till tienstvilligheet, gör jagh thet altijdh gerna. *OxBr.* 12: 10 (1613). Artigheter, beledsagade af flerehanda enskilta tjenstvilligheter. ATTERBOM *Minnest.* 1: 36 (1847). Han var omtyckt av de flesta på grund av sin tjänstvillighet. HESSLIND *Sista* 15 (1974). — -VÄG, se C. — (7) -VÄNLIG. [jfr t. *dienstfreundlich*] (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt vänskapsfull. Een tienstwenligh och ödmiuck böön och begäran till Eders Härlighett. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 107 (*i handl. fr.* 1613). *2BorgP* 7: 36 (1740). — (7) -VÄNLIGEN. [jfr **-vänlig**] (†) under (vederbörligt l. vördsamt) betygande av tjänstvillig l. välvillig l. underdånig vänskap(sfullhet). Derföre bedher h. f. N. tiensthwenligen, att h. k. M. icke wille hafwe sådanne twifwelachtige tanker om h. f. N. *RA* I. 4: 467 (1598). Om detta allt har jag velat eder tjenstvänligen underrätta. SPARRE *Frisegl.* 3: 19 (1832). — -VÄRJA, se C. — (7) -VÖRDELIG, adj.; adv. **-en** (*VDAkt.* 1651, nr 148, *VDAkt.* 1680, nr 223). (†) särsk. ss. adv. *-en*: under (vederbörligt) betygande av tjänstvillig l. välvillig l. underdånig vördnad(sfullhet) (äv. adjektiviskt, i superl., i det adverbiella uttr. *på det tjänstvördeligaste*). Näst troghen wälfärdz tillönskan och skyldig tienstwyrdig tacksäijelse .. giffwer iagh E. ährw.[t] tienst-

wyrdeligen förnimma at *(osv.)*. *VDAkt.* **1651**, nr 148. Ty är iag på thet tienstvördeligast begärandes utaf mine Åhrev. Fadher och Förmän, att *(osv.)*. *VDAkt.* **1667**, nr 344. *VDAkt.* **1680**, nr 223. — **(7) -VÖRDIG.** (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt vördnadsfull. *VDAkt.* **1651**, nr 148. *VDAkt.* **1680**, nr 223. Avledn. (†): **tjänstvördighet**, r. l. f. Och kan her medh Edhers Hög- och Ahrew:heeter uthi all ödmiuk tienstwördigheet eij oförmält låta. *VDAkt.* **1662**, nr 179. *VDAkt.* **1671**. nr 214. — **-ÅLDER, -ÅLIGGANDE, -ÅR, -ÅTGÄRD**, se **C**. — **(7) -ÖDMJUK.** (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt ödmjuk; särsk. i superl., särsk. i uttr. *på det tjänstödmjukaste*; jfr **-ödmjuklig**. Och förblifuer effter Skylldigheeten E:s HöghGrefl. Excell:ts Tienst-Ödhmiuke och beredwillige Tienare. *BrinkmArch.* 2: 122 **(1656)**. E. G. Excellens tackar iagh på det tienstödmiukeste för den nådige ok gunstige wälfegnaden. RUDBECK D. A *Bref* 349 **(1696)**. Företrädde en deputation ifrån borgareståndet, som anmälte ståndets tiänstödmiuka och wänliga hälsning. *3PrastP* 8: 100 **(1734)**. Avledn. (†): **tjänstödmjukhet**, r. l. f. (betygande av) tjänstvillig l. välvillig l. underdånig ödmjukhet. K[iare] b[ror] göre well och helszer min högtährade Farkiär med min tianstödmiukheet. EKEBLAD *BrClEkeblad* 44 **(1651)**. *VDAkt.* **1692**, nr 221. — **(7) -ÖDMJUKLIG** l. **-ÖDMJUKELIG**, adj.; adv. **-en** (*BrinkmArch.* 2: 126 **(1641)**, *ConsAcAboP* 7: 173 **(1692)**). (†) tjänstvilligt l. välvilligt l. underdånigt ödmjuk; särsk. dels i superl., dels ss. adv. *-en*: under (vederbörligt) betygande av sådan ödmjukhet; jfr **-ödmjuk**. *BrinkmArch.* 2: 126 **(1641)**. Min tanquam Decani tienstödmiukeligste begaran. *BraheBrevväxl.* II. 1: 124 **(1658)**. Carl Petræus .. leth .. insinuera en sin suppligve, deruthinnan han tienstödmiukeligen begier at .. Kongl. Maij:[ts] resolution .. måtte här i Consistorio publiceras. *ConsAcAboP* 7: 173 **(1692)**. — **(2) -ÖVNING.** (utom i ssgn **fält-tjänst-övning** numera bl. tillf.) KOLMODIN *Liv.* 3: 196 **(1832)**.

B (†): **TJÄNSTA-DRÄNG, -FOLK, -HJON, -KVINNA, -PIGA, -ÅR**, se **C**.

C (numera bl. till **1** l. **2** l. **5** *f*; jfr *anm.* till **A** ovan): **(1 (*d*)) TJÄNSTE-ACKORD.** (**tjänst-** 1824. **tjänste-** 1773 osv.) (numera bl. mera tillf., om ä. förh.) jfr **ackord 1** *e* o. **-köp**. *PH* 10: 125 (**1773**; *läst i orig.*). Då han nu blifvit myndig, fans intet hinder, att ju det han egde kunde anlitas för att betala tjensteackordet. *2SAH* 60: 37 **(1883)**. — **(1, 2) -ADEL.** (**tjänst-** 1815–1893 **tjänste-** 1838 osv.) *hist.* adel vars ställning ss. sådan grundar sig på tjänstgöring i kunglig l. furstlig tjänst; jfr **tjänstemanna-adel**. *2SAH* 7: 149 **(1815)**. Sedan nya kraf uppställts af Karl IX och Gustaf II Adolf på adelns inträde i kronans tjänst .. öfvergick den svenska adeln alltmer till att blifva en tjänsteadel. FAHLBECK *Ad.* 1: 342 **(1898)**. — **(1, 2) -ANDE.** (**tjänst-** 1635–1847. **tjänste-** 1526 osv.) eg.: (hos ngn) (nitiskt l. (plikt)troget) tjänande andeväsen (särsk. om ängel); äv. (o. numera bl., ngt vard. l. skämts.) allmännare: (nitisk l. (plikt)trogen l. försynt) tjänare (särsk. dels (i sht om ä. förh.) om tjänare i hushålls- l. uppassningstjänst o. d., dels (numera bl. tillf.) bildl., om sak). Aro .. *(änglarna)* icke alle sammans tienisteandar, vthsende till tieniste för theres skull som salugheetennes erffuingar aro? *Hebr.* 1: 14 (*NT* **1526**; *äv. i Bib.* **1917**; *NT 1981*: andar i Guds tjänst). Desza barnen *(i de fattigaste skolorna)*, när de komma något til åren, blifwa tjenste andar och försöka sin lycka. *SvMerc.* IV. 1: 424 **(1758)**. Skymning och snö ute, eldbrasa och tystnad inne, äro förtrolighetens tjensteandar. BREMER *Nina* 217 **(1835)**. Inne på sin kammare satt lilla Dal-Emma, tjänsteanden, och vojade sig över det vilda larmet och sörjde över de tarda förråden. SIWERTZ *Ung* 223 **(1949)**. — **(1 (*d*), 2) -ANGELÄGENHET.** angelägenhet (se d. o. **2**) som gäller tjänsten; jfr **-sak**, **-ärende**. Hwarken Officerare eller andre Ambetsmän få wid inträffande tjensteangelagenheter walja sig tid at resa. *AdP* **1800**, s. 773. — **(1 (*d*)) -ANSVAR**$^{-02}$ l. $^{-20}$. ansvar (se d. o. **I 3**) som är förenat med (ngns) tjänst. AHLMAN o. FORSMAN **(1885)**. Ett enhälligt justitieutskott .. krävde att frågan om tjänsteansvar för offentliga tjänstemän borde ses över – i syfte att vidga straffansvaret. KUNG *HbRätt* 45 **(1989)**. — **-ANSÖKAN**$^{-020}$. (**tjänst-** 1883. **tjänste-** 1965 osv.) **1)** till **1** (*d*): ansökan om att antas till (utlyst) tjänst; jfr **-ansökning**. EK *Kellgren* 1: 204 **(1965)**. **2)** (†) till **5**: anhållan om tjänst; jfr **ansökan 2**. STRINDBERG *Brev* 3: 254 **(1883)**. — **(1 (*d*)) -ANSÖKNING**$^{-020}$. (utom i pl. numera bl. tillf.) tjänsteansökan. CANNELIN **(1921)**. — **(2) -ANTECKNING**$^{-020}$. *förvaltn.* o. *jur.* anteckning gjord i tjänsten för vederbörlig skriftlig dokumentation (om ngt som skett i ärende, särsk. muntlig kontakt o. d.); jfr **-memorial**. DOSS o. LANNGE 615 **(1908)**. — **(1 (*d*)) -ARBETE**$^{-020}$. (**tjänst-** 1541–1724. **tjänste-** 1541 osv.) (numera bl. tillf.) arbete (se d. o. **5**, **6**) som utgör fullgörande av l. sker inom ramen för tjänst; äv. konkretare, om enskild sådan arbetsuppgift. Then siwnde daghen skal ock heligh kallas tå j tilhopa kommen, på honom skolen j ock intet tieniste arbete göra. *3Mos.* 23: 8 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1917*: arbetssyssla). *(I)* breven skymtar Carl Arosenius son, den kände kartografen .. Fredrik Arosenius vilken under tjänstearbeten i Dalarna skulle återuppliva ungdomsvänskapen. BBOETHIUS hos BOETHIUS *Levn.* 19 **(1970)**. — **(1 (*d*), 2) -ARKIV.** (**tjänst-** 1899–1918. **tjänste-** 1924 osv.) arkiv med urkunder o. d. från (offentlig) tjänsteutövning (av ngn l. ngnstädes); ämbetsarkiv. Landsarkivet *(i Vadstena)* har till uppgift att .. mottaga arkivhandlingar .. från embets- och tjenstarkiv i Södermanlands, Östergötlands .. och Örebro län. *SFS* **1899**. nr 73, s. 1. — **-AVTAL**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (**tjänst-** 1942. **tjänste-** 1874 osv.) **1)** till **1**, **2**: avtal om antagande i tjänst l. om tjänstgöring; anställningsavtal (i finländskt officiellt spr. om statligt sådant av slag som skiljer sig från: arbetsavtal); jfr **-kontrakt**, **-lega 1**. Tjensteaftalet måste anses hafva med hans död upphört. *NJA* **1874**, s. 281. Kanslichefen avgör ärenden som gäller .. tjänsteavtal enligt statstjänstemannalagen .. som ingås vid ministeriet. *FFS* **2003**, nr 898, s. 3261. **2)** (mera tillf.) till **5** *f*: avtal om tillhandahållande av tjänst(er). Den nya *(tele)*lagen fastställer .. ett maxpris för tjänsteavtal som innebär att Tele Danmark säljer abonnemangstid till konkurrenterna. *DN* 30/6 **1998**, s. A15. — **(5 *f*) -BALANS.** *nat.-ekon.* o. *handel.* balans (se d. o. **I 6**) mellan (ett rikes) införsel o. utförsel av tjänster under viss tid (särsk. ett (kalender)år). Trots en krympning nästa år blir underskottet i tjänstebalansen (dit bl. a. utlandsresorna hör) större än förra året. *SvD* 29/4 **1982**, s. 26. — **(1 (*d*)) -BANA.** (numera bl. tillf.) (ss. väg l. bana o. d. uppfattad) karriär l. verk-

samhet i (offentlig) tjänst; jfr **tjänstemanna-bana**. ROSENSTEIN 2: 51 **(1811)**. Kasta vi en blick på Printzenskölds tillryggalagda tjenstebana, skola vi finna att hon gick rätt fram, jemnt och ständigt stigande .. utan bråda höjningar, men också utan stupor. *KrigVAH* **1883**, s. 280. *SAOL* **(1950)**. jfr **civil-tjänstebana**. — **(1** (*d*), **2) -BEFATTNING. (tjänst- 1818–1882. tjänste- 1811** osv.**)** (numera bl. tillf.) befattning (se d. o. **1**) med verksamhet inom (ngns) tjänst l. med (offentliga) tjänstegöromål l. -skyldigheter o. d.; äv. konkretare, dels förr: (offentligt) tjänstegöromål o. d., dels äv. (o. numera nästan bl.) liktydigt med: (offentlig) tjänst (se d. o. **1** *d*), (tjänstemans) befattning (se d. o. **2** *d*). ROSENSTEIN 2: 10 **(1811)**. Underlöjtnanten biträder löjtnanten i dennes tjenstebefattning. *TjReglArm.* **1858**, 1: 96. Efter Sprengtportens afsked blefvo hans tjenstebefattningar delade på flere händer. ODHNER *G3* 1: 285 **(1885)**. Då annan ordinarie tjänstebefattning är ledig, kungöres ledigheten på sätt förut nämnts. *SFS* **1908**, nr 159, s. 16. *SAOL* **(1950)**. — **(1** *d*) **-BEFORDRING. (tjänst- 1772** (: tjenstbefordringzmål)**–1813**. **tjänste- 1840** osv.**)** (numera bl. tillf.) befordran till högre l. bättre o. d. tjänst. *1SAH* 5: 301 **(1795, 1813)**. Ssg (numera bl. tillf.): **tjänstebefordrings-mål**. *BondP* 12: 817 **(1772)**. — **(1, 2) -BEFRIAD**, p. adj. (tillfälligt) befriad från tjänst(göring); särsk. i fråga om ofrivilligt l. påtvingat sådant tillstånd. Sedan vårterminens början är hon avstängd från arbetet i .. *(skolan)*, "tjänstebefriad" med full lön. *Expressen* 17/2 **1992**, s. 12. — **(1, 2) -BEFRIELSE**. (tillfällig) befrielse från tjänst(göring); tjänstledighet. Preceptorn i ekonomisk historia .. har beviljats partiell tjänstebefrielse under vårterminen 1958. *LD* 10/12 **1957**, s. 3. Ssg (numera bl. tillf.): **tjänstebefrielse-summa** särsk. om penningsumma erforderlig för att förvärva tjänstebefrielse. *KrigVAT* **1860**, s. 554. — **(1** *d*) **-BENÄMNING**. (i sht i fackspr.) (officiell) benämning på tjänst. Vaktmästare vid drätselverk och kansli, vilka må tilläggas tjänstebenämningen pedell eller kursor .. äger det mindre konsistoriet tillsatta. *SFS* **1916**, s. 148. — **(1** *d*) **-BERÄKNING. (tjänst- 1817. tjänste- 1792** osv.**)** (numera föga br.) tjänsteårsberäkning. At inga andra Prästmän, än de som werkeligen äro tjenstgörande kunna njuta tiensteberäkning. *PH* 15: 266 **(1792**; *rättat efter orig.***)**. *SAOL* **(1950)**. — **(5** *f*) **-BESKATTNING**. beskattning av mot betalning utförd tjänst. *DN* 25/7 **1993**, s. A2. — **(1** *d*) **-BESKRIVNING**. (i sht i fackspr.) beskrivning angivande de (väsentligare) arbetsuppgifter som ingår i tjänst, befattningsbeskrivning; ngn gg äv. närmande sig: tjänstebenämning. Mest betydde han .. för musikavdelningens ledning .. *(genom alla)* viktiga synpunkter i de omtåliga frågor som hans tjänstebeskrivning kom att omfatta från 1952–66, artistintendent. *DN* 16/6 **1992**, s. D10. I tjänstebeskrivningen för universitetslektorer sägs bl.a. att de skall idka både forskning och undervisning. *Hufvudstadsbl.* 5/4 **2002**, s. 13. — **(1** (*d*), **2) -BESTYR**. (numera bl. mera tillf.) (förhandenvarande l. förpliktande) tjänstegöromål; i sht i pl. ADLERSPARRE *BrHustru* 33 **(1809)**. — **(2) -BESVÄR**. (†) (krav på) arbetsinsats o. d. utgörande del av tjänstgöringsskyldighet; i sht i pl. RABENIUS *Kam.* § 305 **(1825)**. *EkonS* 2: 310 **(1897)**. — **(2) -BESÖK**. besök (hos ngn) i tjänsteärende. *Det här är inget tjänstebesök, jag kommer helt privat.* DROUGGE *Robinson GodNatt* 233 **(1976)**. — **(1** (*d*), **2) -BETYG**. (numera bl. mera tillf.) med vitsord om duglighet l. nit l. ordentlighet o. d. försett intyg om innehavd tjänst l. fullgjord tjänstgöring; tjänstgöringsbetyg. Statistiken öfver arbetares och tjenstefolks frejd- och tjenstebetyg. *StatistT* 2: 215 **(1865)**. Han fick ett mycket gott tjänstebetyg av kaptenen. MOBERG *Utvandr.* 440 **(1949)**. — **(1** (*d*), **2) -BETÄNKANDE. (tjänst- 1776. tjänste- 1764** osv.**)** betänkande om (regler o. d. för tillsättning av) tjänst(er); särsk. (o. i sht, *hist.*) om år 1756 utfärdad kunglig förordning om grunder för befordran i statlig tjänst. HOPKEN 2: 666 **(1764)**. Tjänstebetänkandet af 1756, som .. stannade vid tjänståldern såsom i huvudsak enda gradmätare på förtjänst och skicklighet, blef .. 1766 upphäfdt. REUTERSKIÖLD *Grundlag.* 45 **(1924)**. — **-BEVISNING**, se **A**. — **(1** (*d*), **2) -BIL**. bil som är avsedd för tjänstebruk l. vars bruk utgör förmån av tjänst; jfr **-fordon**. *Utöver sin höga lön har hon nu också fått tillgång till tjänstebil.* Flygchefens grå tjänstebil syntes framför ingången. VICTORIN *Örnung.* 22 **(1932)**. — **(2) -BITRÄDE**$^{-020}$. **1)** (numera mindre br.) biträde (se d. o. **4**) lämnat gm tjänsteutövning. *Frey* **1846**, s. 354. *(Stadsläkaren* o. *bostadsinspektören)* hava att tillhandagå hyresnämnd med det tjänstebiträde, som av nämnden påkallas. *SFS* **1920**, s. 848. **2)** biträde (se d. o. **5**) (till ngn) i dennes l. gm sin tjänsteutövning; jfr **-medhjälpare**. *3SAH* LVII. 3: 150 **(1833)**. Med lantbruksingenjörs tjänstebiträde avses .. lantbruksstipendiat, förste assistent, assistent och tekniskt biträde. *SFS* **1942**, s. 1292. — **(1** (*d*)) **-BOK**. (i sht förr) om bok utgörande förteckning över alla (ngnstädes) verksamma tjänsteinnehavare (o. deras tjänstgöring) l. tilldelad enskild tjänsteinnehavare o. innehållande uppgifter om (o. förvarad av) denne; jfr **-förteckning 2, -matrikel**. Kongl. Contoiret hålle .. en så kallad Tienste-bok, som utwisar året, då hwar och en Landtmätare blifwit tilsatt. *PH* 5: 3394 **(1753**; *läst i orig.***)**. Då detta reglemente börjat tillampas, skall hvarje .. lärare genom skolrådets försorg förses med en tjenstebok, upptagande .. lärarens fullständiga föroch tillnamn samt födelseort, år och dag, uppgifter .. *(om)* skolans namn .. och lärarens undervisningstid. *BtRiksdP* **1892**, I. 2: nr 36, s. 11. — **(1** (*d*)) **-BOSTAD**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (åt (offentlig) tjänsteinnehavare) ss. löneförmån l. mot mer l. mindre nedsatt hyra upplåten bostad (i anslutning till tjänstestället l. mer l. mindre obligatoriskt knuten till tjänsten); jfr **-boställe**. Finnes vid lasarettet tjenstebostad för läkaren inrättad, är denne skyldig att derstädes tillhandahålla fri bostad åt sin vikarie. *SFS* **1901**, nr 83, s. 10. Som ordinarie var jag skyldig taga tjänstebostad i anke- och pupillkassans hus. *Järnvägsminn.* 186 **(1952)**. — **(1** (*d*)) **-BOSTÄLLE**$^{-020}$. (i sht förr) jfr **-bostad, -hemman**. *HågkLivsintr.* 1: 29 **(1921)**. — **-BREV. 1)** (†) till **1** (*d*): skriftlig fullmakt l. intyg på (offentligt) tjänsteinnehav. AJGOTHUS *ThesEp.* 1: 1 **(1619)**. År 1794 den 10 Nov., utnämndes han til Major i armén, och 8 år derefter erhöll han Majors tjenstebref. *TalKrigVA* **1828**, s. 51. CANNELIN **(1939)**. **2)** till **2**: brev gällande (offentligt) tjänsteärende; jfr **-försändelse**. DALIN **(1854)**. De kära gamla auktorerna voro nu högsatte under ett berg af tjenstebref och protokoll. *2SAH* 52: 45 **(1876)**. särsk. (om förh. 1873–1990) med tanke på

att sådant brev från (tjänsteman inom) därtill särskilt berättigad myndighet o. d. gm att staten bestred kostnaden kunde sändas inrikes utan frimärkning i tjänstekuvert resp. (intill 1920) med tjänstefrimärke l. ss. tjänstebrevkort l. gm uppteckning i postbok (se d. o. 3); jfr **-post** o. **fribrev 3**, **tjänste**. CNATTINGIUS (**1879**, **1894**). Alla tjenstebref märkas i nedra venstra hörnet på omslaget med "Tj.-br. nr 00". NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 1: 343 (**1879**). Ssgr (till **2** slutet; om ä. förh.): **tjänstebrevs-berättigad**, p. adj. som har tjänstebrevsrätt; äv. substantiverat. *SFS* **1916**, s. 1128. De belopp, som erfordras till bestridandet af postafgifterna för tjänsteförsändelser, gäldas af allmänna medel, namligen beträffande flertalet tjänstebrefsberattigade af medel, som på Generalpoststyrelsens rekvisition utbetalas af Statskontoret. *2NF* 29: 221 (**1919**). **-rätt**. rätt att sända tjänstebrev; jfr **fribrevs-rätt**. GEIJER *Postförf.* 342 (**1890**). Missbruk eller obehörigt begagnande av tjänstebrevsrätt straffas med böter. *SFS* **1920**, s. 1637. — (**2**) **-BREVKORT**[-02] l. [-20]. (om ä. förh.) tjänstebrev (se d. o. **2** slutet) i form av för ändamålet avsett brevkort. Tjenstefrimarken och tjenstebrefkort må ej anwändas för andra försändelser än sådana, som i tjensteärenden affärdas från någon af de myndigheter .. hwilka å bilagda förteckningar finnas upptagna. *SFS* **1873**, nr 73, s. 4. Kungl. Generalpoststyrelsen har låtit förfärdiga följande nya frankotecken: .. tjänstebrefkort af 5 öres valör. *PT* **1910**, nr 270 A, s. 1. — (**1** (*d*)) **-BRICKA**. (i sht om ä. förh.) bricka avsedd att bäras i tjänsten o. gm tecken l. påskrift utmärka befattningshavare. Vid rådhusrättens sessioner komma stadstjänarne hadanefter att bära tjänstebrickor af metall, hängande å brostet i en kedja om halsen. *GHT* **1898**, nr 44 A, s. 3. — (**1** (*d*)) **-BRODER**. [fsv. *thiänista brodhir*] (numera bl. tillf.) ämbetsbroder, manlig kollega. *2SAH* 54: 119 (**1878**). *AllmKyrkomP* **1920**, nr 12, s. 4. — (**2**) **-BROTT**. (numera i sht i Finl.) (svårare) brott begånget (mot förpliktelse som åligger en) under tjänsteutövning; brottsligt tjänstefel; jfr **-förbrytelse**. *(Det)* demonstrerades .. *(för kanslirättens ordförande)* att, då en förfrågan rörande tjänsten, gjord till sin chef, icke vore något tjänstebrott, så kunde kanslirätten med detta mål sig icke befatta. *BrefNSkolH* 198 (**1811**). — (**2**) **-BRUK**. (av arbetsgivaren bekostat) bruk (se d. o. **1**) under tjänsteutövning; särsk. i förb. med prep. *för*. Sådana för framtida tjenstebruk afsedda artilleripjeser, som .. förete en hufvudsakligen ny eller förut mindre känd typ. *SFS* **1889**. Bih. nr 63, s. 2. — (**1**) **-BYRÅ**. (förr) om privat byrå för arbetsförmedling; jfr **-folks-byrå** o. **kommissions-byrå**. *GHT* 5/9 **1895**, s. 4. — **-BYTE**. (**tjänst- 1746–1920**. **tjänste- 1750** osv.) **1**) till **1** (*d*): byte av tjänst, dels (i sht om ä. förh.) om två tjänsteinnehavares inbördes (förr lagenligt reglerade) byte av tjänster, dels (numera bl. tillf.) om ngns byte till annan tjänst. Ansökning om tienstbyte emellan Commissarien i Riksens Ständers Contoir Olof Bidenius Renhorn och Borgmästaren i Arboga Eric Ramell. *2RARP* 15: 275 (**1746**). *(Lantmätare som önskar byta tjänster lämnar)* ansökning hos Öfwer-Directeuren, som .. må ansökningen hos Osz .. anmäla att de, som wilja göra tjenstbyte, innehafwa lika tjenst och lön på Stat. *SFS* **1827**, s. 1228. *(Äldre tids)* arbetslagstiftning sökte på flera sätt förhindra täta tjänstebyten. GARDLUND *IndSamh.* 273 (**1942**). **2**) (numera bl. tillf.) till **2**: tillfälligt byte av tjänstgöring(splats o. d.); särsk. i fråga om prästtjänst. *MinnGPrästh.* 6: 50 (**1930**). BRILIOTH *HerdabrArkest.* 131 (**1950**). — **-BÅT**. (**tjänst- 1849**, **1852**. **tjänste- 1862** osv.) **1**) (numera bl. mera tillf.) till **2**: båt för tjänstebruk; jfr **-fartyg**. Lotsarne äro pligtige att .. fortskaffa lotsbefälet under desz tjensteresor, då desza icke ske medelst tjenstebåtar. *SFS* **1862**, nr 47, s. 27. "Tjänstebåt" är ett främmande begrepp för lokala skattemyndigheten i Göteborg. *DN* 20/8 **1982**, s. 5. **2**) (†) till **5**: (mindre) skepp som understöder annat (större) skepp; underhållsfartyg? En flotta af 200 krigsskepp af olika storlek och mer än 170 tjenstbåtar. *2VittAH* 20: 83 (**1849**, **1852**). — (**2**) **-DAGSVERKE** l. **-DAGSVERK**. (†) om (tjänstgöring utgörande) dagsverke. STIERNMAN *Com.* 2: 352 (**1643**; *läst i orig.*). Ett wist prijsz .. hwar effter och så alle Landzwahror, Tienste-Dagzwärcken och Arbete .. åhro werderade. STIERNMAN *Com.* 3: 343 (**1665**; *rättat efter orig.*). — (**5** *f*) **-DIREKTIV**. direktiv gällande tjänstemarknad(en); särsk. om sådant inom Europeiska unionen. *DN* 29/6 **1993**, s. C12. — (**2**) **-DISTRIKT**. (numera i sht i Finl.) tjänstgöringsdistrikt. *SFS* **1877**, Bih. nr 3, s. 38. Till stadsläkarens tjänstedistrikt hör även Tjöck kommun. *FinlStatskal.* **1950**, s. 141. — (**2**) **-DJÄVUL**. (numera bl. tillf., ngt vard.) (militär befäls)person som (gentemot underordnade) är (omänskligt) sträng l. krävande o. d. i fråga om tjänsteutövningen. Öfverstelöjtnanten .. som kommit från gardet och gerna ville gälla för en riktig tjenstedjefvul. BRAUN *Calle* 146 (**1843**). ÖSTERGREN (**1958**). — (**1** *d*, **2**) **-DRÄKT**. (i sht i fackspr.) för kategori av tjänsteinnehavare utmärkande (enhetligt utformad) dräkt (buren under tjänsteutövning); uniform; jfr **-kläder**, **-uniform**. LUNDELL (**1893**). Vid utöfvandet af sin befattning skall häradsskrifvare bära föreskrifven tjenstedrägt. *FFS* **1898**, nr 48, s. 15. Jag missunnar ingen det skydd en tjänstedräkt ger. Men det är skönt att möta människor utan extra pansar. *Kyrkpress.* **1994**, nr 31, s. 12. — (**1**) **-DRÄNG**. (**tjänst- 1603–c. 1725**. **tjänsta- 1555–1572**. **tjänste- 1587** osv.) (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) (lagstadd) manlig tjänare; särsk. dels om uppassare o. d., dels (o. numera nästan bl.) om sådan tjänare hos bonde, liktydigt med: dräng; jfr **dräng 2**. Tå är thetta Christi mening, at han genom thenna lijknelsen om tienstadrenger wil haffua sina Läriungar .. förmanta, at the medh alla flijt achta på theras kallelse. LPETRI *4Post.* 37 a (**1555**). Hvarvid herrar officerare .. anhålla, att deras tiänst- och reddrengiar, som de i fäldt bruka, motte slippa med hälfften *(av kontributionen)*. *RARP* 17: 353 (**1714**). Där var aldrig någon skillnad på gårasoner och tjänstedrängar, likadant med gåradöttrarna och pigorna. *SvKulturb.* 5–6: 304 (**1930**). — **-DUGLIG**, se **A**. — (**1**) **-ED**. (**tjänst- 1713**. **tjänste- 1791** osv.) (i sht om ä. förh.) ed försäkrande plikttrohet o. d. i tjänst (som man skall tillträda) l. trohet o. d. mot den man skall tjäna l. tjänar; särsk. i fråga om statlig tjänst: ämbetsed; särsk. i förb. med *avlägga*, i sht förr äv. *göra*. Secretarius .. Johan Pihlman giorde ock nu sin tiänst-ed, betackandes Consist*(ori)*o för befordran, och lyckönskades. *ConsAcAboP* 10: 347 (**1713**). Lantmätarna avlade .. tjänsteed, ända till dess civila ämbets- och tjänstemäns edgång avskaffades den 13 december

1878. *SvLantmat.* 1: 9 (1928). — (1 *d*) **-EXAMEN**. (numera företrädesvis i Finl.) examen vars avläggande medför behörighet till tjänst (av slag som anges av attribut l. sammanhanget). WIESELGREN *Bild.* 395 (1875, 1889). De estniska kadetterna har avlagt tjänsteexamen för officerare. *Hufvudstadsbl.* 14/6 1994, s. 4. — (2) **-EXPEDITION**. (numera föga br.) expediering av inom tjänsten förekommande (skriftliga) ärenden; särsk. ss. läroämne inom skogsutbildning. *BtRiksdP* 1892, 7Hufvudtit. s. 60. *SAOL* (1950). — (5 *f*) **-EXPORT**. *nat.-ekon.* (ett rikes) utförsel av tjänster; äv. konkretare, om mängden av exporterade tjänster. *MotRiksd.* 1980–81, nr 1793, s. 16. Huvuddelen av tjänsteexporten består av transporter, turism samt finansiella tjänster. *MotRiksd.* 1989–90, NärUtsk. nr 315, s. 10. — (2) **-FARTYG**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (numera bl. mera tillf.) tjänstebåt. När lotskapten finner tjensteresa till fördel för tjensten kunna företagas med annan lägenhet, än tjenstefartyget, bör han sådan lägenhet begagna. *SFS* 1881, nr 8, s. 11. *SAOL* (1973). — (1 *d*, 2) **-FEL**. (tjänst- 1807–1848. tjänste- 1811 osv.) under (offentlig) tjänsteutövning begånget (o. med rättsligt straffansvar förenat) fel med hänsyn till i tjänsten gällande förpliktelser l. regler o. d.; jfr **-brott**, **-förbrytelse**. WESTE (1807). Ett tjenstfel kan, till exempel, hos vissa klasser beläggas med någon art af kroppsstraff. LEOPOLD 3: 285 (1816). Utan att vara målsegande, får icke någon till beifran anmäla tjenstefel i andra fall, än då sådan anmälan, enligt strafflagen för krigsmakten eller detta reglemente, åligger honom. *TjReglArm.* 1889, s. 13. Avskaffandet av ämbetsansvaret 1975 .. har bl. a. lett till att antalet åtal från JO:s sida har minskat drastiskt. Straffansvaret för tjänstefel bör snarast återinföras. *MotRiksd.* 1985–86, Skatteutsk. nr 501, s. 3. Samma dag som brottet tjänstefel återinfördes i den svenska lagen, blev en av Malmöpolisens hundförare anmäld för tjänstefel i samband med ett bråk mellan 300 ungdomar. *SDS* 3/10 1989, s. C3. — (1 (, 2)) **-FLICKA**. (tjänst- *c.* 1755–1964. tjänste- 1669 osv.) flicka l. yngre (ogift) kvinna som är i (ngns) tjänst (för utförande av hushållsarbete l. uppassning o. d.); ung tjänarinna; utom i mer l. mindre bildl. anv. numera nästan bl. om ä. förh.; jfr **flicka**, sbst.[1] 5, o. **-mö**, **-piga**. *BoupptSthm* 1669, s. 1162. En ensam Ankefru åstundar .. en trogen och snygg tjänstflicka .. til uppaszning. *DA* 1793, nr 68, s. 4. Filosofin insattes i sin traditionella ställning som teologins tjänsteflicka. LINDROTH *SvLärdH* 3: 527 (1978). — (2) **-FLYGPLAN**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (mera tillf.) flygplan för (makthavares) tjänstebruk. *Expressen* 27/1 1990, s. 21. — (1 (, 2)) **-FOLK**. (tjänst- 1541–1986. tjänsta- 1559–1710. tjänste- 1526 osv. tjänsto- 1559) [fsv. *thiänista folk, þiänisto folk*] (i sht om ä. förh.) samling av personer som är i (ngns) tjänst för utförande av hushållsarbete l. uppassning o. dyl. l. (handräckning vid) inom jordbruk o. d. förekommande arbete (jfr **folk** 5 *b*); tjänarskara; tjänarstab; äv. dels om sådana personer som yrkesgrupp l. samhällsklass, dels (numera bl. tillf.) i oeg. l. utvidgad anv. l. till 1 *e*; förr äv. i individuell anv., om enskild sådan person (jfr **folk** 7 o. **-hjon**); jfr **-personal**, **-stab** o. **tjäne-folk**. *Herrskap och tjänstefolk.* Hwar finner man en troghe(n) och snellan förstondare, then hans herre säter vthöffuer hans tienstefolck, ath han them j rättan tijdh geffuer hwad them behörer. *Luk.* 12: 42 (*NT* 1526). På dhet .. någon åthskildnat wara må ibland Folcket, så hålle Wij skiäligt, at på Tienstefolcks, som äre Drängers och Pijgors, och dheras wederlijkers Bröllop, allena skiänckes Swanskt Ööl och Brennewijn. SCHMEDEMAN *Just.* 405 (1664; *rättat efter orig.*). Jagh har fuller för detta skrefuett her bispen till om mitt tianste folck Sara Vitenberg och des handlinger. *VDAkt.* 1670, nr 41. Från Japans hedna Öö till wåre Christne Städer; / .. Finns Herrens Tienste-folck i Gudligheet och Troo. DAHLSTIERNA (*SVS*) 1: 146 (1698). När kål syltas för tjenstefolk, så skrädes bara de ytterste och odugelige bladen bort. WARG 439 (1755). I rika familjer är tjänstefolket ofta mer granntyckt än herrskapet. HEDBERG *Rakn.* 25 (1932). Ssgr (i sht om ä. förh., numera bl. tillf.): **tjänstefolks-bord**. bord (se **bord**, sbst.[1] 6) för tjänstefolk(et). LIND 1: 824 (1749). **-byrå**. (förr) tjänstebyrå för (förmedling av) tjänstefolk. *NerAlleh.* 1886, nr 58, s. 4. **-klass**. jfr **klass** 2. WELANDER *VenerSj.* 81 (*i handl. fr.* 1804). Då höll drängarna kalas .. för traktens ungkarlar av tjänstefolksklass. SPONG *Kråkn.* 175 (1963). **-ordning**. (numera föga br.) tjänstehjonsordning. *RP* 5: 209 (1635). **-patrask**. nedsättande, om tjänstefolk uppfattat ss. patrask. CALLERHOLM *Stowe* 207 (1852). — (1 (*d*), 2) **-FORDON**$^{-02}$ l. $^{-20}$. jfr **-bil**. Bilen ar ganska precis en sådan Saab som Erik själv valt när han .. önskat sig extra utsmyckning på sitt personliga tjänstefordon. *Expressen* 13/5 1990, s. 25. — (2) **-FRANKOTECKEN**. (om ä. förh.) jfr **-frimärke**. Tjänstefrankotecken: frimärken à 2, 3, 4 .. och 50 öre .. brefkort à 5 öre. *SFS* 1907, nr 89, s. 41. — **-FRI**, **-FRIHET**, se A. — (2) **-FRIMÄRKE**$^{-020}$. (om ä. förh.) frimärke särskilt avsett för tjänstebrev (se d. o. 2 slutet); jfr **-frankotecken**, **-märke** 2. *BtRiksdP* 1873, l. 1: nr 26, s. 12. Tjenstefrimärken finnas å samma valörer (*som vanliga frimärken*), men skilja sig från de vanliga frimärkena väsentligen derigenom, att de äro större. CEDERBORG *Korresp.* 27 (1889). — (1, 2) **-FÖRBINDELSE**. (numera mindre br.) förbindelse att inträda l. troget förbli i tjänst l. (i angiven omfattning) tjänstgöra (jfr **-förpliktelse**); särsk. konkret, om (av i tjänst trädande person undertecknad) urkund innehållande sådan förbindelse. Vasallens tjensteförbindelse. STRINNHOLM *Hist.* 3: 332 (1848). Den, som anställes (*vid flottans sjömanskår*), skall underskriva en tjänsteförbindelse .. som upptager den överenskomna tjänstetidens längd. *SFS* 1920, nr 26, s. 80. — (1 (*d*), 2) **-FÖRBRYTELSE**. (numera bl. tillf.) förbrytelse i tjänsten (innebärande tjänstefel); jfr **-brott**. *FFS* 1894, nr 17, s. 3. *Hufvudstadsbl.* 12/11 1988, s. 12. — (1, 2) **-FÖRDELNING**. särsk. till 2, mellan tjänstgörande personer (på samma arbetsplats): fördelning av arbetsuppgifter l. arbetstid o. d.; särsk. konkretare, om gjord (o. fastställd) sådan fördelning. De tjenstemän och .. extra biträden, som å postkontoren i regelbunden tjensteférdelning betjena allmänheten. *BtRiksdP* 1902, 6Hufvudtit. s. 126. — (1) **-FÖRENING**. (i fackspr.) formellt innehav av två tjänster samtidigt. *SFS* 1960, s. 1496. — (2) **-FÖRESKRIFT**$^{-102}$, äv. $^{-200}$. föreskrift för tjänst(göring); i sht i pl. Noggranna tjenstefóreskrifter (*bör*) finnas, på det ingen må kunna förebära okunnighet om det som hör til dagliga tjensten. LEFRÉN *Förel.* 1: 128 (1818). — (5 *f*) **-FÖRETAG**$^{-102}$, äv. $^{-200}$. *ekon.* företag (huvud-

sakligen) verksamt med tillhandahållande av tjänst(er). Politikerna vill att kunskapen från tjänsteföretagen skall spridas till industrin. *SvD* 1/8 **1987**, Näringsliv s. 4. — **-FÖRHÅLLANDE.** (**tjänst- 1849. tjänste- 1858** osv.) **1**) till **1**: förhållande (se d. o. **5**) uppkommet gm antagande i o. innehav av tjänst; särsk. i förb. dels med prep. *i*, dels med prep.-attribut inlett av *till*; äv. (i Finl.) speciellare, om offentlig anställning grundad på tjänsteavtal; jfr **-ställning**. GEIJER I. 7: 324 (**1849**). Rimligtvis har han stått i något tjänsteförhållande till Algotsönerna. EK *SvFolkv.* 142 (**1924**). Brandchef i tjänsteförhållande i .. *(löneklass)* Y 29–34. *Hufvudstadsbl.* 1/7 **1989**, s. 15. **2**) (numera föga br.) till **2** (jfr **3**): uppträdande l. förfarande o. d. under tjänsteutövning; jfr **förhållande 1**. Korpralen skall .. hafva tillsyn öfver hvarje karls enskilda uppförande, tjensteförhållanden och krigslydnad. *TjReglArm.* **1858**, 1: 64. *SFS* **1892**, nr 72, s. 2. **3**) (numera bl. tillf.) till **2** (jfr **2**): tjänstgöringsförhållande; i sht i pl.; jfr **förhållande 4**. *SvD(A)* 6/7 **1959**, s. 5. — (**1**) **-FÖRORDNANDE.** (**tjänst- 1885 tjänste- 1889** osv.) förordnande att inneha tjänst. SCHULTHESS (**1885**). — (**1** (*d*)) **-FÖRPLIKTELSE.** (numera bl. tillf.) förpliktelse att troget tjäna (ngn) (jfr **-förbindelse**) l. förpliktelse som följer av tjänst (jfr **-skyldighet 1**). Då någon inträdde uti tjensteförpligtelse till en annan och erkände denne såsom sin herre. NORDSTRÖM *Samh.* 1: 142 (**1839**). Sådan valberättigad, som genom frånvaro .. till följd av yrkes- eller tjänsteförpliktelse är förhindrad att personligen inställa sig vid valtillfället. *SFS* **1921**, s. 78. — (**1** *d*, **2**) **-FÖRRÄTTANDE**, p. adj. (**tjänst- 1807** osv. **tjänste- 1893** osv. *Anm.* Formen **tjänst-** förekommer numera nästan bl. i Finl.) som för tillfället l. i annans ställe uppehåller tjänst l. tjänstgör; i sht i attributiv anv., i sht med huvudordet angivande det man tjänstgör som; äv. substantiverat. *Pastorsadjunkten var tjänsteförrättande präst vid gudstjänsten.* WESTE (**1807**). *(Att)* regera 400 pojkar ger otroligt att göra, synnerligen då .. den tjenstförrättande ej bor i skolans local. *AnderssonBrevvaxl.* 1: 274 (**1863**). *(Dosan var)* en gåva av konungen till .. tjänsteförrättande kommendanten i Kristianstad. *Rig* **1949**, s. 105. — (**1** *d*, **2**) **-FÖRRÄTTARE.** (**tjänst- 1848–1973. tjänste- 1950** osv.) (numera bl. mera tillf.) person som är tjänsteförrättande. De fordna *(kanikerna)* .. upphörde att sjelfva förrätta den embetet åliggande andliga tjenst, men .. satte dertill serskilta tjenstförrättare. STRINNHOLM *Hist.* 3: 648 (**1848**). — (**1** *d*, **2**) **-FÖRRÄTTNING.** (**tjänst- 1795–1986. tjänste- 1789** osv.) förrättande av tjänst, tjänsteutövning; särsk. konkretare, särsk. (o. numera bl.): förrättning (se d. o. **1** *b* *α*) (jfr **-ärende**). *Hon var ute på tjänsteförrättning. AdP* **1789**, s. 307. Slusz-inspectoren med desz betjente *(bör)* fredas och hägnas för alt förolämpande, så at den .. som .. med hugg och slag .. eller skälsord uti deras tjensteförrättningar dem öfwerfaller, med laga böter skal warda ansedd. *PH* 15: 543 (**1793**; *läst i orig.*). Tjenst-förrättning *(förblir)* wid Läro-werk det sakraste medel att utrona om den sökande är skicklig Skol-Lärare. *AbSvUndH* 9: 52 (**1820**). *(I kyrktornet)* ligga i en vrå under klockorna aderton tombuteljer, vittnande om den grad av uppmuntran, som den åldrige ringaren ansett vara av nöden vid obehagligt ensamma tjänsteförrättningar på platsen. HOLMSTRÖM *LandStränd.* 2: 15 (**1919**). — (**1** *d*, **2**) **-FÖRSEELSE.** förseelse i tjänsten; särsk. (o. numera företrädesvis, i sht i fackspr.) om sådan förseelse i offentlig tjänst som är av ringare slag än tjänstefel o. ej förenad med rättsligt straffansvar. Kommissionslandtmätaren .. som wid Waddö och Häfwerö skeppslags tingsrätt blifwit åtalad för tjensteförseelser af delwis swårare beskaffenhet. *SundsvP* 22/12 **1886**, s. 2. Justitieombudsmannen (JO) vill att en åklagare i Halland underkastas disciplinpåföljd för tjänsteförseelse i samband med ett beslagsärende. *Expressen* 11/4 **2003**, s. 8. — (**1** (*d*)) **-FÖRSLAG.** särsk.: förslag (se **förslag**, sbst.[3] **1** *f*) om tjänsteinnehavare. Hvad likväl pluraliteter bevisa, när det är fråga om kinkiga tjensteförslag .. det torde vi *(osv.)*. BOSTRÖM 3: 421 (**1858**). Ssg (i sht i fackspr.): **tjänsteförslags-nämnd**. nämnd som har att (handlägga tillsättningsärenden o. därvid) upprätta tjänsteförslag. Ordinarie tjänst som professor .. tillsättes av regeringen efter förslag av en tjänsteförslagsnämnd vid lärarhögskola. *SFS* **1975**, s. 878. — (**1** *d*, **2**) **-FÖRSUMMELSE.** försummelse (se d. o. **4**) i l. av tjänsten. *(Poliskonstapeln)* hvilken förut för tjensteförsummelse varit suspenderad. *SvT* 7/2 **1852**, s. 3. — (**2**) **-FÖRSÄNDELSE.** försändelse gällande (offentligt) tjänsteärende; särsk. (om ä. förh.) om försändelse som omfattades av tjänstebrevsrätten; jfr **-brev 2**, **-post** o. **tjänste**. GEIJER *Postförf.* 345 (**1890**). — **-FÖRTECKNING.** (**tjänst- 1797–1889. tjänste- 1768** osv.) **1**) (numera bl. tillf.) till **1** (*d*): förteckning över (ngns) innehavd(a) tjänst(er); äv. allmännare: meritförteckning; förr äv. (delvis med anslutning till **tjänst 2** (jfr **3**) o. möjl. till **2**) om av (särsk. militär) befattningshavare ingiven sammanställning med uppgifter om egen befattning o. tjänstgöring o. d. *VDAkt.* **1797**, nr 254. Kapten Nordenskiöld, som i april 1825 erhållit "3 års utrikes Kongl. Permission att idka sjöfart", som det heter i hans tjensteförteckning. WIESELGREN *Samt.* 65 (**1871**, **1880**). Tjensteförteckningar .. skola afgifvas i december månad hvart tredje år .. af officerare, underofficerare och civilmilitära personer af motsvarande rang. *TjReglArm.* **1889**, s. 67. *IllSvOrdb.* (**1964**). **2**) (i sht i fackspr.) till **1** *d*, för stat(lig myndighet o. d.): förteckning över befintliga befattningar (med angivande av deras löne(grads)placering o. d.); jfr **1** o. **-bok**, **-matrikel**. *TjReglArm.* **1858**, 1: 216. Tjänsteförteckning publiceras i statsliggaren. *BonnierLex.* (**1966**). **3**) (†) till **2** (jfr **1**): anteckning l. beskrivning rörande (ngns) tjänsteutövning. *PH* 9: 43 (**1768**; *läst i orig.*). — (**1**, **2**) **-GODS.** (numera mindre br., om ä. förh.) för tjänst förlänat gods. *NF* 14: 1555 (**1890**). — (**1** (, **2**)) **-GOSSE.** (**tjänst- 1749–1893. tjänste- 1603** osv.). (numera bl. tillf., i sht om ä. förh.) tjänstepojke. En hans tiänstegosse som war hans Systerson. *BjörkekDomb.* 4/2 **1603**. *(Tenngjutarmästaren)* Gillman *(använde)* sig sparsamt av lärgossar .. men därjämte även av tjänstegossar s. k. hjulvändare för svarvhjulet eller drängar. LÖFGREN *TenngjH* I. 3: 429 (**1950**). — (**1** (*d*)) **-GRAD.** (**tjänst- 1837–1905. tjänste- 1817** osv.) grad (se **grad**, sbst.[1] **4** (*b*)) i l. med hänsyn till tjänsten; särsk. (o. numera vanl., *mil.*) i fråga om militär personal (jfr **-klass 2**); äv. med gen.-attribut angivande ifrågavarande grad. I förra tider bestämdes Regementers och Corpsers rum i batalj-ordningen efter rang, nummerordning, eller Befäl-

hafvarens tjenstegrad. LEFRÉN *Förel.* 2: 117 (1817). Han vann också här en skyndsam befordran, och genomgick inom få år tjenstegraderna till förste expeditionssekreterare. *2SAH* 31: 14 (1859). Personer av officers eller underofficers tjänstegrad. *SoldUndFlygv.* 1944, s. 97. — (2) **-GREN.** (**tjänst-** 1750. **tjänste-** 1751 osv.) (numera bl. mera tillf.) gren (se **gren**, sbst.[1] 5) omfattande tjänst av särskilt slag; särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) om sådan gren inom militär tjänstgöring, särsk. civilmilitär sådan (särsk. i ssgn **tjänstegrens-inspektör**). Hwilka wetnskaper til hwarje tienstgren uti almänna hushålningen äro de mäst nödwändige. LAGERBRING *Skr.* 76 (1750). Till dessa tjänstegrenar böra uttagas värnpliktiga av kraftig, men ej för tung kroppsbyggnad, med god hjärtverksamhet och väl utvecklade lungor. *SFS* 1931, s. 35. Ssgr (numera bl. mera tillf.): **tjänstegrens-chef**. chef för tjänstegren. *2NF* 21: 1238 (1914). **-inspektör**. (om ä. förh.) inspektör för (civilmilitär) tjänstegren (på riksnivå). *SoldIIntend.* 1944, s. 7. — (1 *d*, 5 *f*) **-GRUPP.** (numera bl. mera tillf.); jfr **grupp**, sbst.[1] 2; särsk. till 1 *d*. *SFS* 1910, nr 79, s. 13. — (1) **-GRUPPLIVFÖRSÄKRING.** i kollektivavtal överenskommen livförsäkring för anställda. *SFS* 1964, s. 1175. — (1 (*d*), 2) **-GÖROMÅL**[-102], äv. [-200]. (**tjänst-** 1863. **tjänste-** 1843 osv.) göromål som ingår i (ngns) tjänst(eutövning); i sht i pl.; jfr **-befattning**, **-bestyr**. *Jag har varit upptagen med tjänstegöromål.* Afven här .. bildas rekryterna i alla tjenste-göromål af de underofficerare, i hvilkas korporalskap de insättas. *KrigVAH* 1843, s. 4. — **-HANDEL.** (**tjänst-** 1788–1872. **tjänste-** 1734 osv.) handel med tjänst(er). 1) (om ä. förh.) till 1 (*d*). *2BorgP* 5: 200 (1734). Frihetstidens illa beryktade tjänstehandel. *SvFolket* 6: 294 (1938). 2) *nat.-ekon.* till 5 *f*. Det sägs ofta att tjänstehandeln är ett område där Sverige bör ha speciellt bra förutsättningar att konkurrera. *SvD* 4/8 1982, s. 17. — (1 (*d*)) **-HAVARE.** [jfr t. *diensthaber*] (numera föga br.) tjänsteinnehavare. *BtRiksdP* 1901, 6Hufvudtit. s. 149. *RiksdRevStatsv.* 1910, s. 757. — (2) **-HEMLIGHET**[-102], äv. [-200]. hemlighet som rör tjänsten; äv. (o. utom tillf. numera bl., i Finl.): påbjudet hemlighållande av sådan företeelse. KLINT (1906). Anteckningarna innehöll också saker som omfattas av tjänste- och bankhemligheten. *Borgåbl.* 4/8 1994, s. 4. — (1 (*d*)) **-HEMMAN.** (**tjänst-** 1692. **tjänste-** 1681 osv.) (numera bl. mera tillf., om ä. förh.) (åt (militär) tjänsteinnehavare (inom indelningsverket)) ss. förmån av tjänst upplåtet hemman; jfr **-boställe**. *LMil* 1: 127 (1681; *läst i orig.*). Den Bostållshafware som .. låter det som bör förbättras widare förfalla, blifwer från hemmanet afsagd .. En sådan Officerare får sedan ej bebo något Tjänstehemman. FISCHERSTRÖM 3: 12 (1781). — (1 (, 2)) **-HJON.** (**tjänst-** 1668–1901. **tjänsta-** 1643–1711. **tjänste-** 1541 osv.) [fsv. *thianista hion*] (utom i skildring av ä. förh. numera bl. ålderdomligt l. arkaiserande) person som är i (ngns) tjänst för utförande av hushållsarbete l. uppassning o. dyl. l. (handräckning vid) inom jordbruk o. d. förekommande arbete, legohjon (jfr **-folk**); särsk. (o. i sht, om förh. 1664–1926) om sådan person anställd enl. gällande legostadga; äv. med mer l. mindre nedsättande bibet. (särsk. oeg.); i pl. ofta liktydigt med: tjänstefolk. *4Mos* 30: 11 (*Bib.* 1541). Sex wekor för Michaelis tijd, skole Lego- och Tiänstehion, sig i tienst städia, och otta Dagar effter Michaelis, skole dhe wara plichtige att wärckeligen träda i Tiensten. SCHMEDEMAN *Just.* 383 (1706; *rättat efter orig.*). Husbönder och Matmödrar, med alt theras Husfolck, Barn, Köpswanner, Gesäller och Tjenstehjon, af hwad namn och wilckor the wara måge. *PH* 8: 81 (1765; *rättat efter orig.*). Af Kungens följe höjdes knot / Och lyftes svärd och käpp med hot, / Men Douglas skrek med värdig ton: / Tillbaka, lejda tjenstehjon. ARNELL *Scott Sjöfr.* 174 (1829). Han var känd för att ha svårt besvär, hvarje gång han måste skaffa sig tjansthjon. BÅÅTH *Grette* 87 (1901). Ssgr (om ä. förh.): **tjänstehjons-avtal**. mellan husbonde o. tjänstehjon: anställningsavtal (i enlighet med legostadga); jfr **-hjons-lega 1**. Tjenstehjonsaftalet kan .. upplösas derigenom att husbonde afskedar tjenstehjonet mot utbetalning af lön och kostpenningar till nästa flyttningsdag. KORNER *JurRådg.* 235 (1888). **-klass**. Tjänstehjonsklassen, inräknadt statens och andra betjänte. *EkonS* 2: 29 (1894). **-lega**. 1) tjänstehjonsavtal. BOSTRÖM 2: 435 (1859). 2) tjänstehjonslön. LIND 1: 538 (1749). **-lön**. jfr **lön**, sbst.[1] 2 *b*, o. **-hjons-lega 2**. LIND 2: 919 (1749). **-ordning**. tjänstehjonsstadga; särsk. om sådan från 1700-talet; jfr **tjänstefolks-ordning**. *SthmStadsord.* 2: 290 (1712). I alt ofrigit finner deputationen nödigt att tienstehionsordningen af åhr 1723 i alla delar efterlefwes. *2BorgP* 5: 492 (1734). **-stadga**. legostadga; jfr **-hjons-ordning**. *PH* 5: 3283 (1752; *läst i orig.*). Konungen (*har*) d. 21 Maji 1805 en ny Tjenstehjons-Stadga utgifvit, hvarigenom .. den mycket öfverklagade osed blifvit afskaffad, att Tjenstehjon återgifvit Städsel. ROSENBLAD *PVetA* 1807, s. 19. Jag tror för min del att .. (*bondeåret*) av gammalt börjat om hösten och att vi ha spår kvar av det i tjänstehjonstadgans år. *TurA* 1937, s. 101. — (1 *d*, 2) **-HJÄLP.** särsk. [efter fi. *virkaapu*] (i Finl.): handräckning (se d. o. 1 *a*). CANNELIN (1921). — (2) **-HUND.** hund utbildad för l. utnyttjad i (offentlig, särsk. militär l. polisiär) tjänst. (*Yrkades att*) revierförvaltare .. borde hafva sina tjenstehundar skattefria. *1NJA* 1874, s. 451. Lydnadsprov för tjänstehundar på söndag kl 10 vid Ingenjörsvägen. *ÖNyland* 1/10 1994, s. 6. — (1 (, 2)) **-HUSTRU.** (†) tjänstekvinna (se d. o. *a*) (som är gift l. änka). En tienstehustro eller pijga, som är 15 åhr gammal, hon ware sigh hemma hoos föräldranar eller tiäne androm, (*betalar till Elfsborgs lösen*) 1/2 Rdr. *RA* II. 1: 313 (1613). *NordT* 1888, s. 587. — (2) **-HÄST.** (**tjänst-** 1695–*c.* 1895 **tjänste-** 1766 osv.) jfr **-hund**; särsk. (i sht om ä. förh.) om häst för militärt bruk. Sammaledes bör ingen Officerare wara tillåtit at försälja des tjensthäst, som passerat mönstringen, innan han förut har wist Ofwersten en annan dugelig häst i stället. *LMil.* 4: 768 (1695). Till beställningshavare vid armén utgående hästgottgörelse för egna tjänstehästar. *SFS* 1974, s. 1794. — (2) **-INBETALNINGSKORT.** (förr) för tjänstebrevsberättigad avsett avgiftsfritt inbetalningskort. *SAOL* (1950). — (1 (*d*)) **-INNEHAVARE.** (**tjänst-** 1905 osv. **tjänste-** 1892 osv.) innehavare av tjänst (jfr **-havare**); befattningshavare; äv. (i Finl.) inskränktare, om kommunal tjänsteman. *SFS* 1892, nr 73, s. 2. De kommunala arbetarnas och tjänsteinnehavarnas förbund går snart om Metall som landets största fackförbund. *VNyland* 29/9 1979, s. 5. — **-IVER.** (**tjänst-** 1782–1893. **tjänste-** 1713 osv.) 1) (nu-

mera bl. tillf.) till 2: iver att utföra sin tjänst; jfr **-nit**. MÖLLER 1: 476 (**1782**). Full av tjänsteiver närmade .. *(polisen)* sig mitt följe och frågade vem jag var. ENGSTRÖM *Hemsp.* 97 (**1921**). ÖSTERGREN (**1958**). **2**) (†) till **5**: iver att stå till tjänst, ivrig tjänstvillighet. Hwaremot H. Hög-Furstelige Durchl. icke welat underlåta, efter det Hög-Furstelige Husets obrotsliga attachement för Kronan Swerige, wid så important lägenhet, at wisa en god wilje och trogen tjänste-ifwer. LOENBOM *Stenbock* 4: 65 (*i handl. fr.* **1713**). *(Sv.)* tjänsteiver .. *(t.)* Diensteifer. AUERBACH (**1915**); möjl. till **1**. — (**2**) **-IVRIG**. (**tjänst- 1895**. **tjänste- 1905** osv.) (numera bl. tillf.) ivrig att fullgöra sin tjänst. Ransakningsdomaren framvisade den efterspanades fotografi .. för att .. ursäkta den tjänstifriga Petersburgpolisen. *GHT* **1895**, nr 211 A, s. 2. ÖSTERGREN (**1958**). — ((**1**,) **2**) **-JORD**. (i sht förr, numera bl. tillf.) jord (se d. o. **5**) upplåten ss. vederlag för tjänst. RYDBERG *KultFörel.* 6: 240 (**1888**). *Fornv.* **1981**, s. 256. — (**1** (, **2**)) **-JUNGFRU**. [fsv. *thianista iungfru*] (numera föga br.) tjänarinna l. tjänsteflicka; förr äv.: hovfröken; jfr **jungfru 5** *a*, *b*. Henrich then Ottonde .. togh Annam Boleniam, som hadhe warit then framfarne Drotningens Tienstejungfrw .. til ächta. SCHRODERUS *Albert.* 2: 89 (**1638**). Gift 1:o 1832 .. 2:o 1853 med sin tjänstejungfru Helena Huhtala. *FinBiogrHb.* 1431 (**1899**). — (**1**, **2**) **-KAMRAT**. (**tjänst- 1810–1893**. **tjänste- 1839** osv.) (numera bl. tillf.) kamrat i tjänsten, kollega, arbetskamrat. Om icke kärleken, som framför alla andra efterhåller Guvernanter, fått henne fullkomligt i sin makt, och hon, derigenom blind för följderna, räckt sin lilla hand åt sin tjenstkamrat, Informatorn Herr Andreas Tralling. CEDERBORGH *OT* 1: 3 (**1810**). Departementet expanderade snabbt, och flera av mina något äldre tjänstekamrater blev legationsråd vid litet mer än trettio års ålder. TINGSTEN *Liv* 1: 236 (**1961**). — (**1** (*d*), **2**) **-KARL**. (**tjänst- 1665–1901**. **tjänste- 1880** osv.) (numera bl. tillf.) särsk. dels (i sht om ä. förh.): man som utför l. innehar tjänst omfattande drängsysslor l. grövre arbete o. d. (jfr **karl 1** *f*), dels mer l. mindre pregnant: för (sin) tjänst (väl) lämpad man (jfr **karl 1** *n* *α*). SCHMEDEMAN *Just.* 428 (**1665**; *läst i orig.*). Han erhöll nu 5:te militärdistriktet, som han sedan dess skött till min särdeles belåtenhet och tjänstens gagn, ty han är en ovanligt bildad och intresserad tjänstekarl. OSCAR II *Mem.* 1: 54 (**1880**). BÅÅTH *Grette* 147 (**1901**). — (**1** *d*) **-KATEGORI**. jfr **kategori 3** o. **-klass 2**. *BtRiksdP* **1897**, I. 2: nr 27, s. 108. — **-KLASS**. **1**) (i sht om ä. förh.) till **1** (, **2**): klass (se d. o. **2**) av tjänstefolk o. d. *(Det finns)* en klass af hufvudstadens innevånare, som icke alldeles ur sitt minne förjagat Haga, nemligen arbets- och tjensteklassen. BLANCHE *Tafl.* 1: 114 (**1845**, **1856**). **2**) till **1** *d*: klass (se d. o. **5**, **6**) till vilken tjänst hör; tjänstekategori; särsk. (o. företrädesvis, om förh. intill 1983) om civilmilitär motsvarighet till militär tjänstegrad (särsk. med gen.-attribut angivande denna grad). Vid mobilisering äger .. stationsbefälhafvare att konstituera personal af flottans stam till officerare eller till tjänsteman vid marinintendenturkåren af officers tjänsteklass. *PT* **1914**, nr 192, s. 3. — ((**1** *d*,) **2**) **-KLÄDER**. (**tjänst- 1695**. **tjänste- 1695** osv.) kläder för tjänstebruk; vanl. liktydigt med: tjänstedräkt l. uniform. Sammaledes bör Ofwerste-Lieutenantens och Majorens tjenste-klader wara under sig lika uti stoffering och prydnad. *LMil.* 4: 734 (**1695**). Det är mycket praktiskt med tjänstekläder, tycker fröken Brittmarie Björklycke, som är sjöfartsvärdinna vid sjöfartsverket. *DN(A)* 5/7 **1965**, s. 32. — (**1** *d* *γ*) **-KOLLEKTIVAVTAL**. (i Finl.) kollektivavtal för tjänstemän. STENMARK *FinlSv.* (**1983**). — (**1** (, **2**)) **-KONA**. (†) tjänstekvinna (se d. o. *a*). *ManhaftLöjtn.* 43 (**1666**). Bengt Larsson .. som uthom sit Echtenskap hoor bedrifwet med sin Tienstekona. *VDP* **1679**, s. 123. — (**1**, **2**) **-KONTRAKT**. (numera bl. mera tillf.) kontrakt utgörande tjänsteavtal. De med infödingarne ingångna tjenstekontrakt. *SFS* **1892**, nr 19, s. 10. — (**2**) **-KORRESPONDENS**. korrespondens (se d. o. **II 2**) gällande tjänsteärende(n) (i offentlig tjänst). Länsman, kronofogde eller annan, som eger rätt att för sin tjenstekorrespondens uppbära ersättning af statsmedel. *SFS* **1892**, nr 62, s. 26. — (**1**, **2**) **-KORT**. kort för tjänstebruk, särsk. dels (i sht i fackspr.) om tjänstelegitimation, dels (ngt vard.) om kontokort (dvs. kort med vilket kreditköp (l. kontantuttag) som belastar till kortet knutet konto kan göras) för tjänstebruk. CANNELIN (**1921**). Tjänstekort må .. utfärdas för den som .. för sina tjänsteåligganden regelmässigt behöver kunna styrka sin identitet eller tjänsteställning. *SFS* **1958**, nr 272, s. 517. Han avslöjades med att privat ha utnyttjat sitt tjänstekort för resor. *Expressen* 29/9 **2002**, s. 24. — (**2**) **-KUPÉ**. *järnv.* kupé (se d. o. **I 3**) för tågpersonalens bruk. *SAOL* (**1950**). — (**2**) **-KUVERT**. kuvert för tjänstebruk, särsk. (om ä. förh.) om (brunt) sådant för tjänstebrev (se d. o. **2** slutet) o. med särskild (förtryckt) påskrift härom. Myndighet .. som begagnar sig av tryckta tjänstekuvert, skall tillse att dessa kuvert förvaras på betryggande sätt, så att de icke kunna åtkommas av obehörig. *SFS* **1947**, s. 206. — (**1** (, **2**)) **-KVINNA**. (**tjänst- 1545–1847**. **tjänsta- 1536–1596**. **tjänste- 1526** osv.) [fsv. *thiänista qvinna*, *thiänisto qvinna*] kvinna som har l. gör tjänst (hos ngn), särsk. *a)* (i sht om ä. förh.) kvinna som är i (ngns) tjänst för utförande av hushållsarbete l. uppassning o. d., i sht förr äv. av arbete ss. piga inom jordbruk, tjänarinna; äv. (i ä. bibelövers. o. därav påverkat spr.) om trälkvinna; jfr **-hustru**, **-kona**. Drijff vth tiensteqwi*(n)*nona medh hennes son, ty tienisteqwinnonnes son skall icke bliffua arffuinge medh he*(n)*nes son som frij är. *Gal.* 4: 30 (*NT* **1526**; *NT 1981:* slavinnan). Oluf Erickson i Doderby .. hafwer belägradh sin tiänstaquinno och haft barn mz henne. *AARäfst.* 19 (**1596**). ATTERBOM *Minnest.* 2: 86 (**1847**; *om städerska i skolhus*). Tjensteqvinnans son. STRINDBERG *TjqvS* (**1886**; *titel*). Sonja gick förbi tjänstekvinnan utan att lämna henne möjlighet till ett svar. BEIJER *BritaGrossh.* 247 (**1940**). *b)* kvinnlig tjänsteman; numera bl. tillf., ss. medveten nybildning (äv. mer l. mindre skämts.). FAHLBECK *Ad.* 2: 203 (**1902**). Varför skulle bara tjänstemännen utpekas? Han visste minsann saker om tjänstekvinnor som syster Martha knappast ens kunde föreställa sig. *DN* 24/4 **1994**, s. A14. Jag är en tjänstekvinna; jag ska ju fungera som rådgivare för alla *(politiska)* partier. *DN* 30/6 **2005**, s. A22. — (**1** (*d*)) **-KÖP**. (**tjänst- 1866**. **tjänste- 1768** osv.) (om ä. förh.) förvärv av tjänst (från avgående tjänsteinnehavare) mot betalning till denne; förr äv. om för sådant förvärv överenskommen l. erlagd summa; jfr **köp 1** *g* *δ* o. **-ackord** o. **ackord 1** *e*. EBERHARDT *AllmH* 2: 199 (**1768**).

Otillräckeliga löner och dryga tjänste-köp. SCHÖNBERG *PVetA* **1772**, s. 31. Fram till 1833 motverkades den sociala nivelleringen av det inom krigsmakten .. florerande, av statsmakterna illa sedda ackordssystemet (tjänsteköpen). CARLSSON o. ROSÉN *SvH* 2: 70 (**1961**). — **-LEDIG**, se **A**. — (**1**, **2**) **-LEGA**. (**tjänst- 1694–1847**. **tjänste- 1890** osv.) (om ä. förh.) **1**) tjänsteavtal avseende arbetsinsats beräknad i tid; jfr **lega**, sbst.[2] **1** *b*. SCHREVELIUS *CivR* 2: 551 (**1847**). I motsats till tjänstelega utgår vid arbetsbeting ersättning endast i den mån det överenskomna arbetsresultatet uppnåtts. *SvAffärslex*. 34 (**1948**). **2**) lön för i tid beräknad tjänst; jfr **lega**, sbst.[2] **2** *b*. Borttappar wallhion något af boskapen .. betale med sin tienstlego eller kropzplicht. *FörarbSvLag*. 4: 337 (**1694**). — (**1**, **2**) **-LEGITIMATION**. (i sht i fackspr.) legitimation styrkande (ngns) identitet o. ställning ss. tjänsteinnehavare; jfr **-kort**. När taxichauffören .. började följa efter polismannen *(som inte betalt sin resa)* tog denne upp sin tjänstelegitimation och sa till chauffören att han skulle sticka. *Expressen* 3/10 **1991**, s. 14. — (**2**) **-LIV**. (numera bl. tillf.) jfr **liv I 3**. *2SAH* 26: 97 (**1851**). Den perfekte och lojale tjänstemannen, som har i det närmaste vattentäta skott mellan tjänstelivet och privatlivet. *SvD* 7/3 **1985**, s. 10. — (**1**) **-LIVRÄNTA**[-020]. (i fackspr.) livränta som utgör förmån av (statlig) tjänst. *SFS* **1941**, s. 2176. — (**2**) **-LOKAL**. (numera bl. mera tillf.) lokal vari (offentlig) tjänsteutövning idkas. *BtRiksdP* **1871**, I. 1: nr 1, Bil. 5 b, s. 11. Landsfiskals tjänstelokal skall hållas öppen för allmänheten .. minst 4 timmar varje söckendag. *SFS* **1951**, s. 1902. — **-LYSTNAD**, se **A**. — (**1**) **-LÄKARE**. (**tjänst- 1890–1902**. **tjänste- 1911** osv.) om anställd läkare, särsk. dels (numera bl. i skildring av ä. förh.): (civil) läkare anställd i statlig l. kommunal tjänst (särsk. (o. i sht, om förh. 1963–1973 bl.) inskränktare, om provinsiall. distriktsläkare), dels (mera tillf.): läkare med uppdrag att betjäna (företags l. myndighets o. d.) anställda. *BtRiksdP* **1890**, I. 2: nr 8, Bil. s. 53. Tjänsteläkaren är .. genom sin verksamhets art bäst lämpad att vara skolläkare på landet och i smärre städer. WIRGIN *Häls*. 4: 195 (**1939**). Efter samråd mellan läkarna på Huddinge sjukhus samt Expressens tjänsteläkare beviljades han hel förtidspension av försäkringskassan. *DN* 28/10 **2000**, s. E2. Ssgr (numera bl. i skildring av ä. förh.): **tjänsteläkar-**, äv. **tjänsteläkare-distrikt**. Landsbygdens tjänsteläkardistrikt. *SvLäkT* **1935**, s. 1679. **-kår**. *SvLäkT* **1935**, s. 785. — (**2**) **-LÄN**. (**tjänst- 1884**. **tjänste- 1900** osv.) *hist*. län (se **län**, sbst.[3] **1**) för vilket läntagaren åt kronan fullgjorde tjänst, i sht krigstjänst, mot behållande av dess uppbörd, län på tjänst. Uttrycken i Kalmar recess *(antyder)* en bestämd skilnad mellan tjenstlän och pantlän. HILDEBRAND *Medelt*. 2: 109 (**1884**). *(Även självägande bönder kom)* att exploateras av feodaladeln, speciellt från mitten av 1200-talet när tjänstelänen inrättades. *HT* **1978**, s. 21. — (**1** (, **2**)) **-LÖN**. [fsv. *thiänista lön, thiänisto lön*] (numera bl. tillf.) lön av tjänst. *Visb*. 1: 25 (**1572**). Tjenstelön, resterande, till pigan Kristina Magnusdotter. *BouppţVäxjö* **1847**. — **-LÖS**, se **A**. — (**1** (, **2**)) **-MAN**. (**tjänst- 1594–1824**. **tjänste- 1529** osv.) [fsv. *piänista man, piänisto man*] (†, utom i slutet) man som har l. gör tjänst (hos ngn); tjänare; äv. dels (med anslutning till **tjänst 1** *e*) oeg. l. utvidgat, i fråga om att tjäna ngn utan (formell) anställning o. d., dels speciellare, om icke kroppsarbetande anställd o. d. (se slutet). Han är .. icke vtan en tienisteman til, och haffuer herra för sigh. *G1R* 6: 246 (**1529**). *(Att rikets ständer)* skole .. *(konungen)* hulle och trogne tienstmän ware, serdeles i Häärferd til Landmares, Rijke och Land med honom wärje. STIERNMAN *Riksd*. 411 (**1594**; *rättat efter orig*.). PERINGSKIÖLD *Wilk*. 107 (**1715**). jfr: At Thiunda Lagmannen Birger Persson .. nämnes Konung Birgers trogne Tiensteman, i Stadfästelsen på Uplands-Lagen. SCHÖNBERG *Bref* 1: 93 (**1777**). särsk. (fullt br.) speciellare: statlig tjänsteinnehavare (särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) inskränktare, om sådan tjänsteinnehavare tillsatt av underordnad myndighet (dvs. ej ss. ämbetsman av Kunglig Majestät) (särsk. tjänsteinnehavare av högre grad än betjänt (se **betjänt**, sbst. **2** *b*))); äv. (o. numera företrädesvis) dels med inbegrepp av kommunal tjänsteinnehavare (särsk. i fråga om myndighetsutövning o. d.), dels i utvidgad anv.: offentligt l. enskilt anställd som (i motsats till (i samma verksamhet sysselsatt, mer l. mindre entydig grupp av) arbetare (se d. o. **2**)) (huvudsakligen) är sysselsatt med administrativt l. kunskapshanterande o. d. (skrivbords)arbete (äv. med särskild tanke på därav följande social kategorisering); i ä. språkprov svårt att skilja från huvudmom.; jfr **betjänt**, sbst. *anm*. o. **2**. *Tjänstemannen på skattemyndigheten, på stadshuset bemötte oss sakligt och korrekt. Hon dömdes för våld mot tjänsteman efter sitt angrepp på socialassistenten. Den saken bör inte avgöras av tjänstemän utan av politiker. Tjänstemännens centralorganisation*, namn på facklig huvudorganisation för tjänstemän. *Hur många tjänstemän har ni på företaget?* Uti de äldre tider löntes Riksens Tienstemän med förläningar .. men nu med penningar eller räntor. ABRAHAMSSON 132 (**1726**). Uti Riksdagsmanna-valen må icke någon Embets- eller Tjensteman med sin Embetsmyndighet obehörigen verka; gör han det, miste sysslan. *RO* **1810**, §17. Det är .. en ofta förekommande åsikt inom en styrelse, att revisionen är blott en formalitet – "ingen kan väl misstänka oss eller våra utmärkta tjänstemän för något fuffens" – bort det! *NordRevy* **1895**, s. 25. Den officiella rangskillnaden mellan ämbetsmän, tjänstemän och betjänte upphör. För alla statsfunktionärer införes benämningen tjänstemän. *Motion i 2 Kam*. **1917**, nr 298, s. 3. Bolaget som ägde och bearbetade gruvorna hade baracker för sina arbetare .. villor för sina tjänstemän, förvaltningsbyggnader, verkstäder, verk och gruvstuga. HÖIJER *Solv*. 5 (**1954**). De gränser *(i fackligt hänseende)* som en gång var glasklara mellan tjänstemän och akademiker blir allt otydligare. Allt fler tjänstemän har en högskoleutbildning. *DN* 30/12 **1999**, s. A12. jfr **arkiv-**, **bank-**, **departements-**, **fångvårds-**, **järnvägs-**, **kommunal-**, **kontroll-**, **lots-**, **musei-**, **packhus-**, **post-**, **program-**, **salpetersjuderi-**, **skogs-**, **sovjet-**, **stats-tjänsteman** m. fl. Ssgr (till **-man** slutet): **tjänstemanna-**, ngn gg äv. **tjänstemans-adel**. *hist*. om tjänsteadel. SCHYBERGSON *FinlH* 1: 527 (**1887**). Också av den lägre adeln krävdes intellektuella färdigheter; den var på väg att bli en tjänstemannaadel, anlitad i kronans ämbetsverk. LINDROTH *SvLärdH* 1: 274 (**1975**). **-ansvar**. ansvar som tillkommer (offentlig) tjänsteman;

särsk. i förb. med prep. *under*. *SFS* **1892**, nr 32, s. 43. **-bana** (numera bl. mera tillf.) tjänstemans tjänstebana; jfr **-manna-väg**. HAMMARSKÖLD *SvVitt*. 1: 173 **(1818)**. **-befattning**. (numera bl. mera tillf.) *GHT* **1895**, nr 257, s. 3. **-bildning**. (numera bl. tillf.) bildning som tillkommer tjänsteman; abstr. l. konkretare. Gymnasier för civil tjenstemanna-bildning. *SPF* **1856**, s. 22. Tjenstemän, som "stå på tjenstemannabildningens lägsta trappsteg". *NDA* 8/8 **1876**, s. 2. **-biträde**. (om ä. förh.) biträde åt tjänsteman, särsk. posttjänsteman. *BtRiksdP* **1894**, 7Hufvudtit. s. 6. **-bostad**. (i sht i skildring av ä. förh.) bostad för tjänsteman(nafamilj); jfr **-manna-hem**. *TT* **1897**, M. s. 87. 135 bostadshus med 710 lägenheter .. (de flesta tjänstemannabostäder från 1910- och 1920-talen). *Rig* **1961**, s. 16. **-central**. (i Finl.) facklig centralorganisation för tjänstemän; särsk. i sg. best. STENMARK *FinlSv*. **(1983)**. **-ed**. (förr) ed som skulle avläggas av statlig tjänsteman. *SFS* **1830**, s. 151. **-familj** (numera bl. mera tillf.) familj vars (ena) försörjare tillhör (offentliga) tjänstemannaklassen. *BtRiksdP* **1874**, I. 1: nr 15, Bil. s. 26. **-fond**. (förr) fond för pensionsmedel åt statliga tjänstemän. *BtRiksdP* **1873**, I. 1: nr 1, Bil. nr 6, s. 62. **-förbund**. särsk. om fackligt förbund för tjänstemän; jfr **-manna-organisation**. CANNELIN **(1921)**. **-grupp** grupp som utgörs av (kategori av) tjänstemän; jfr **-manna-kategori**, **-manna-klass**, **-manna-kår**. STAF *PolisvSthm* 397 **(1950)**. **-heder**. (numera bl. tillf.) heder (se **heder**, sbst.[2] **10**) som tillkommer tjänsteman. Denna fatala process, hvilken gallde .. hans förmögenhet, jemte det som var mer, hans tjenstemannaheder, hans medborgerliga anseende. TOPELIUS *Vint*. II. 2: 231 **(1882)**. **-hem**. (i sht i skildring av ä. förh.) (offentlig) tjänstemans hem; jfr **-manna-bostad**. *NärGickSkol*. 268 **(1934)**. **-karriär**. (numera bl. mera tillf.) jfr **karriär 5**, **6**. *Expressen* 18/3 **1992**, s. 9. **-kategori**. (numera bl. mera tillf.) jfr **-manna-grupp**. Två tjänstemannakat*(egorier)* med olika teor*(etisk)* utbildn*(ings)*-grad. *TSvLäror*. **1944**, s. 172. **-klass**. jfr **klass 2**, **6** o. **-manna-grupp**. Om det blifwer en pligt at wara Taxeringsman, så önskar jag åtmindstone, at Tjenstemanna-Claszen måtte derifrån undantagas. *AdP* **1800**, s. 1261. Att ett .. lockmedel väl kan behöfvas, då det gäller en tjänstemannaklass, som i fråga om löneförmåner blifvit så illa behandlad som lärarekåren. *PedT* **1892**, s. 83. **-kår**. (numera bl. mera tillf.) jfr **-manna-grupp**. *(Att)* ännu i någon mån förbättra Embets- och TjenstmannaCorpsens öde. LEOPOLD *(SVS)* II. 5: 208 **(1815)**. Inom alla eller åtminstone de allra flesta tjänstemannakårer finnas olika grader: förmånligare och mindre förmånliga platser. *PedT* **1892**, s. 83. **-lön**. lön för tjänsteman. Ännu i slutet af 1661 finner man bland rikets skulder upptagna 3,352,468 daler obetalda tjenstemannalöner. FRYXELL *Ber*. 12: 177 **(1843)**. **-mäss**. (i sht förr) matsal för (företags) tjänstemän. Van husa får den 1 sept. plats vid tjänstemannamäss i Dalarne. *SvD(A)* 2/8 **1933**, s. 14. **-nivå**. nivå l. skikt (inom förvaltnings o. d. verksamhet) som omfattar tjänstemän (inte förtroendevalda o. d.); särsk. i förb. med prep. *på*. En fortlöpande kontakt mellan UD och RPS på tjänstemannanivå. *SvD* 31/7 **1988**, s. 2. **-organisation**. (facklig) organisation för (kategori av) tjänstemän; jfr **-manna-förbund**. *3NF* 19: 393 **(1933)**. Utspelet är förknippat med villkoret att tjänstemannaorganisationerna inte sluter förmånligare avtal än LO. *SvD* 15/11 **1968**, s. 32. **-personal**. (numera bl. mera tillf.) personal, förr äv. mängd som utgör kollektiv enhet (jfr **personal**, sbst.[1] **II 1**), bestående av tjänstemän. Förhållandet emellan tjenstemannapersonalen och folkmängden i Sverige. AGARDH o. LJUNGBERG III. 2: 175 **(1857)**. Företag med mycket stor tjänstemannapersonal. *HandInd*. 818 **(1927)**. **-regering**. i sht *statsv*. i fråga om parlamentariskt läge där partipolitiskt regeringsalternativ saknas: regering bestående av högre tjänstemän. Finland har sedan den 18 december en tjänstemannaregering under statsminister Reino Lehto. *DN(A)* 24/12 **1963**, s. 7. **-rörelse**. rörelse (se d. o. **8**) syftande till att (skilja ut sammanhållen tjänstemannagrupp o.) tillvarata tjänstemäns (ekonomiska o. sociala) intressen (gm facklig organisering av dessa); i sht i sg. best. *HT* **1953**, s. 277. **-samhälle**. (numera bl. tillf.) samhälle (se d. o. **4**) (företrädesvis) för l. av tjänstemannafamiljer. *2NF* 19: 327 **(1913)**. *TurÅ* **1973**, s. 77. **-sida(n)**. om tjänstemännens sida (särsk. ur facklig o. d. synvinkel (o. i motsats till arbetare)); särsk. i prep.-förb., särsk. inledd av *på*. *TSvLäror*. **1953**, s. 93. **-stab** stab av tjänstemän; särsk. med gen.- l. poss.-attribut; jfr **stab**, sbst.[1] **2**. Bibliotekets tjänstemannastab. *Dahl BibliotHb*. 2: 213 **(1931)**. **-stat**. (i sht i fackspr., numera bl. tillf.) stat (se **stat**, sbst.[3] **II 3**) av tjänstemän. Tjenstemanna-statens beskattning utgör mera, än den för handel och borgerlig rörelse. *KrigVAT* **1849**, s. 417. *SFS* **1910**, Bih. nr 25, s. 1. **-strejk**. Tjänstemans neutralitetsrätt under en tjänstemannastrejk, vari han ej är indragen. *TSvLäror*. **1952**, s. 154. **-styrd**. p. adj. om verksamhet l. organisation o. d.: underkastad tjänstemannastyre. Företaget har varit i det närmaste ägarlöst och i högsta grad varit tjänstemannastyrt. *DN* 3/2 **1992**, s. C1. **-styre**. styre (huvudsakligen l. i jämförelsevis stor utsträckning) utövat av tjänstemän (i st. f. av politiker l. styrelse o. d.); jfr **-manna-välde**. Forsell visar att förnimmelsen av tjänstemannastyre är starkare i sådana reglerade nämnder som skolstyrelser, byggnadsnämnder och sociala centralnämnder. *DN* 15/7 **1975**, s. 2. **-stånd**. (numera bl. mera tillf., i sht om ä. förh.) stånd (se **stånd**, sbst.[1] **12**) som utgörs av tjänstemän. Ridderskapet och Adeln, eller Frälseståndet, är .. det verldsliga tjenstemannaståndet så väl i krigs- som civiltjenst. NORDSTRÖM *Samh*. 1: 377 **(1839)**. **-ställning**. (numera bl. mera tillf.) ställning ss. tjänsteman l. -män. *3SAH* 3: 72 **(1889)**. **-väg**. (numera bl. mera tillf.) tjänstemannabana; äv. i fråga om ärendes o. d. framskridande l. handläggning på tjänstemannanivå (särsk. i sg. best. i adverbiell anv.). De föräldrar .. som enwisas att truga sina, af naturen till näringarne ämnade barn in på tjenstemannawägen. *ÅbSvUndH* 83–84: 296 **(1779)**. Här försökte SO tjänstemannavägen arbeta fram ett nytt betygssystem. *DN* 23/5 **1976**, s. 4. **-välde**. välde (huvudsakligen l. i jämförelsevis stor utsträckning) utövat av tjänstemän (i st. f. av politiker l. styrelse o. d.); byråkrati; jfr **-manna-styre** o. **funktionarism**. SCHULTHESS **(1885)**. Så fullständigt har dock tjänstemannaväldet inte blivit ännu, att en jätteförlust i vårt på börsen populäraste storföretag inte skulle angå företagets verkliga ägare. *SvD(A)* **1959**, nr 116, s. 17. **-värld**. (nu-

mera bl. mera tillf.) värld av l. för tjänstemän. Ämbetsverkens tjänstemannavärld och grosshandelskontorens affärsmän inta gärna sin lunch *(på restaurang Östergötland)*. CARLSSON *HelaSthm* 154 (1911). — (5 *f*) **-MARKNAD.** marknad (se d. o. 2, 3) för tjänster. Arbetsgivarna vill att fler privata företag ska etablera sig på tjänstemarknaden – som i dag domineras av den offentliga sektorn. *DN* 10/2 1987, s. 17. — (1 *d* (*δ*) (, 2)) **-MATRIKEL.** (i sht förr) matrikel över alla (ngnstädes) verksamma tjänstemän (o. deras tjänstgöring); jfr **-bok**, **-förteckning 2**. Arbetsledare meddelade varningar och andra straff antecknas i en å Forststyrelsen över arbetsledarene förd tjänstematrikel. *FFS* 1918, nr 19, s. 8. — (1, 2) **-MEDALJ.** (tjänst- 1884. tjänste- 1950 osv.) medalj utdelad ss. belöning för lång l. god l. trogen tjänst. *SFS* 1884, nr 46, s. 9. — (2) **-MEDDELANDE.** meddelande angående tjänsteärende; särsk. i fråga om offentlig (i sht militär) tjänst. Underordnad afgifver eller emottager muntligt tjenstemeddelande på 2 stegs afstånd från öfverordnad under honnör. *TjReglArm.* 1889, s. 31. — **-MEDEL.** (tjänst- *c.* 1820. tjänste- 1900 osv.) 1) (numera bl. mera tillf.) till (1 *d*,) 2: medel (se **medel**, sbst. 13) varöver tjänsteman förfogar i tjänsten. *SFS* 1900, Bih. nr 8, s. 35. 2) (†) till 5: medel varmed man betjänar sig. Den yttre sagformen *(utgör)* ingenting annat, än ett blott tjenstmedel till allvarligare syftemål. LEOPOLD 5: 95 (*c.* 1820). — (2) **-MEDHJÄLPARE.** (numera mindre br.) medhjälpare (till ngn, i sht lantmätare) i dennes l. gm sin tjänsteutövning; jfr **-biträde 2**. Tjenstemedhjelparene skola stå under Kommiszions-Landtmätarens omedelbara tillsyn och lydnad. *SPF* 1848, s. 128. *Globen* 1942, s. 1. — (2) **-MEMORIAL.** (numera mindre br.) i tjänsten gjord(a) minnesanteckning(ar) (rörande ngt som skett inom ramen för tjänst); jfr **-anteckning**. Ark*(itekt)* Thoréns tjänstememorial rörande granskning af ritningar och förslag till restaurering af Svedala kyrka. *TT* 1899, Allm. s. 149. *Dohl BibliotHb.* 2: 140 (1931). — (1, 2) **-MERIT.** (numera bl. tillf.) merit (se d. o. 2 *b*) som (kan) åberopas vid sökande av tjänst; särsk. om tjänstgöringsmerit; förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: tjänstemannabana. Kan hända han torde låta sig qvalificera, att blifwa wår andre Capellan .. att begynna sin tienstemerit med. *VDAkt.* 1736, nr 652. Att Dalin var flere bland sina medsökande underlägsen i tjenstemeriter, synes temligen gifvet. *2SAH* 59: 184 (1882). — (1 (*d*), 2) **-MIL.** mil körd med (egen) bil i tjänsten; äv. om mil körd med tjänstebil. *Expressen* 11/2 1990, s. 12. *SvD* 30/11 1995, s. 1. — (1 (*d*)) **-MISSBRUK**$^{-02}$ l. $^{-20}$. missbruk av den ställning l. de rättigheter l. fördelar som tjänst medför; särsk. om sådant missbruk idkat under offentlig tjänsteutövning o. förenat med rättsligt straffansvar. Lars Unonius, som blef akademifogde och 1677 afsattes af konsistoriet för tjänstemissbruk. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 456 (1909). Missbrukar ämbetsman .. sin ställning till förfång för det allmänna eller någon enskild, dömes .. för tjänstemissbruk till suspension eller avsättning. *SFS* 1962, s. 1866. — (5 *f*) **-MOMS.** moms (dvs. mervärdes- o. omsättningsskatt som tas ut vid försäljning) som läggs l. är lagd på mot betalning utförd tjänst. När efterfrågan åter börjar stiga är det bra om den inriktas så mycket som möjligt på tjänsterna, som produceras inom landet. Det talar för en låg tjänstemoms. *DN* 28/5 1993, s. A4. — **-MÄRKE.** 1) (numera föga br.) till 1 (*d*), 2 (jfr 2): märke (se **märke**, sbst.[1] 2 *e α β*) avsett att bäras i tjänsten ss. tecken på innehav av viss befattning; jfr **-tecken**. *(Han hade)* gifvit Ö. tillkänna, det han vore besokare, och för honom uppvisat sitt påhafde tjenstemärke. CALONIUS 5: 48 (1798). CANNELIN (1921). 2) (om ä. förh., numera bl. tillf.) till 2 (jfr 1): tjänstefrimärke. AUERBACH (1915). ÖSTERGREN (1958). — (1 *d*, 2) **-MÄSSIG.** (tjänst- 1850. tjänste- 1914 osv.) som har samband med l. avser l. överensstämmer med regler för tjänsten. *KrigVAT* 1850, s. 20. På en vetenskaplig institution finns ett antal forskare som rent tjänstemässigt är ganska oberoende av varandra. ROSENGREN *SociolMet.* 136 (1971). — (1 (, 2)) **-MÖ.** (tjänst- *c.* 1657–1833. tjänste- *c.* 1635–1911) [fsv. *thionisto mö*, *þionisto mö*] (numera bl. i vitter stil l. arkaiserande, om ä. förh.) tjänsteflicka. *Visb.* 3: 54 (*c.* 1635). Det var stolt Signilds tjänstemö, / hon lyddes däruppå. *Fotab.* 1911, s. 218. — (2) **-NIT.** (tjänst- 1808–1849. tjänste- 1791 osv.) (numera bl. tillf.) nit (se **nit**, sbst.[3] 4) i tjänsten; jfr **-iver 1**. *PT* 1791, nr 25, s. 1. Att icke ett hyckladt tjenstenit bemantlar ärelystnadens svek. *2SAH* 12: 251 (1827). Hans främsta karaktärsegenskaper voro ordningssinne, drift och tjänstenit. STAF *PolisvSthm* 272 (1950). — (5 *f*) **-NÄRING.** tjänsteproducerande näring. Den starka produktivitetsökning*(en)* .. starker framför allt industrin. .. Däremot får tjänstenaringarna svårare att hävda sig. *DN* 30/4 1992, s. C4. — **-ODUGLIG**, se **A.** — (1 (*d*)) **-OMBYTE**$^{-020}$. (numera bl. tillf.) jfr **ombyte 1** *a ε*. *SFS* 1889, nr 67, s. 19. Är det fördelaktigt för den enskilda skolan och för eleverna med täta tjänsteombyten? *TSvLorov.* 1955, s. 326. — **-OMRÅDE**$^{-020}$. *SAOL* (1973; *utan angiven bet.*). 1) (numera mindre br.) till 2: tjänstgöringsområde. Utan dertill .. erhållet tillstånd må ingen .. resa utom tjensteområdet. *SFS* 1862, nr 47, s. 5. *IllSvOrdb.* (1964). 2) till 5 *f*: område inom ett samhälles näringsliv l. offentliga sektor varinom man sysslar med (handel med) tjänster; jfr **-sektor**. I dag *(förekommer)* beredskapsarbete inom t ex åldringsoch långtidsvården, på barndaghem och andra delar av tjänsteområdet. *Arbetet* 16/8 1976, s. 6. Flera medlemsländer *(i Europeiska unionen)* har tryckt på för att utvidga det tjänsteområde som tillåts ha lägre momssats. *GbgP* 21/12 1997, s. 31. — (1 *d*, 2) **-ORT.** (tjänst- 1914. tjänste- 1914 osv.) (numera bl. tillf.) ort till vilken tjänst är förlagd; jfr **-plats 1** o. **tjänstgörings-ort**. *SFS* 1914, s. 3. En bra rekrytering kan förutsätta att en hygglig bostad erbjuds på tjänsteorten. *GbgP* 21/2 2003, s. 2. — **-PAKET.** 1) (numera bl. tillf.) till 2: ss. paket befordrad tjänsteförsändelse; särsk. (om ä. förh.) om sådant paket omfattat av tjänstebrevsrätten. GEIJER *Postförf.* 347 (1890). *SAOL* (1973). 2) (mera tillf.) till 5 *f*, om sammanhållen grupp av (samhöriga) tjänster erbjuden ss. helhet. *SvD* 20/9 1977, s. 17. Trevise tar kunder från SEB därför att man lärt sig att lyssna och skräddarsy tjänstepaketen. *SvD* 5/9 2000, Näringsliv s. 19. — **-PENNING.** (tjänst- 1685. tjänste- 1620) (†) 1) till 1: penninglön av tjänst. Then som en .. *(lagskriven båtsman)* wetterligen leyer, tubbar eller låckar at taga Tienst eller Wärffningz-Penningar .. ware sin tienst förlustig utan afsked. *Sjöart.* 1685, s. 42. 2) till

5: penningbelöning för utförd tjänst. CAROLSTADIUS *Pest.* C 1 a **(1620)**. — **(1, 2) -PENSION.** pension från tjänst; särsk. dels om på inkomst från tidigare innehavd tjänst beräknat o. av tjänstetidens längd beroende (o. i kollektivavtal l. individuellt avtal reglerat) tillägg till den allmänna pensionen, dels (om ä. förh.) om på tjänstereglemente baserad pension för statstjänsteman (l. om på likvärdigt sätt reglerad pension för kommunal tjänsteman). *SFS* **1919**, s. 2546. Lag angående rätt till tjänstepension för ordinarie tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk. *SFS* **1920**, s. 608. Dagens tjänstepension är förmånsbestämd och skall ge de privatanställda tjänstemännen tio procent av slutlönen i pension utöver den allmänna pensionen. *GbgP* 19/6 **2001**, s. 27. Ssgr (om ä. förh.): **tjänstepensions-avgift.** om avgift erlagd l. bestämd att erläggas av statstjänsteman med tjänstepensionsrätt. *SFS* **1919**, s. 2555. *SAOL* **(1950)**. **-reglemente.** reglemente rörande (statsanställds) tjänstepension. *BtRiksdP* **1941**, 12Huvudtit. s. 21. **-rätt.** om statstjänstemans i tjänstepensionsreglemente stadgade rätt till tjänstepension. *SFS* **1919**, s. 2547. **-underlag.** på löneinkomst (o. löneförmån) beräknat underlag för tjänstepension enl. tjänstepensionsreglemente. *SFS* **1919**, s. 2548. — **(1, 2) -PENSIONERING.** pensionering (se **pensionera 3**) från tjänst. *2NF* 37: 1016 **(1925)**. Vad som .. anförts har .. endast avseende på tjänstepensionering, d. v. s. pensionering genom arbetsgivarens medverkan. *SocÅb.* **1939**, s. 122. — **(1, 2) -PENSIONS-FÖRSÄKRING.** till tjänsteförhållande knuten pensionsförsäkring för vilken arbetsgivare betalar premie. *SvD(A)* 14/3 **1966**, s. 29. — **(1 (, 2)) -PERSONAL. (tjänst- 1847. tjänste- 1870** osv.**)** personal som är i (ngns) tjänst; särsk. dels om tjänstemannapersonal, dels (i sht om ä. förh.) om tjänstestab. ZEIPEL *Set.* 2: 178 **(1847)**. Hotellvärdarna och deras tjänstepersonal .. hafva under den korta sommaren .. sin egentliga årsinkomst. TORPSON *Eur.* 2: 20 **(1896)**. För afgående generaldirektören för Sveriges statsbanor .. hade statens järnvägars tjenstepersonal anordnat en afskedsmiddag. *PT* **1904**, nr 247 A, s. 2. Tjänstepersonalen får aldrig beträda Kellehmattorna. STERNER o. KINCH *OrientMatt.* 40 **(1929)**. — **(1 (, 2)) -PIGA. (tjänst- 1658–1887. tjänsta- 1538–1619. tjänste- 1524** osv.**)** [fsv. *thiänista pika*] tjänsteflicka; utom i mer l. mindre bildl. anv. numera nästan bl. om ä. förh. *G1R* 1: 215 **(1524)**. At Tienste-pigor nu .. uti sådan myckenhet tagit sig före upsäja sine tjenster, och .. sätta sig inhyses, at Stadsens Inwånare klaga öfwer brist på Tjenste-folk. *PH* 5: 3595 **(1753**; *rättat efter orig.***)**. Litteraturen får icke göras till en tjänstepiga åt byråkratien. RYDBERG hos WARBURG *Rydbg* 2: 161 **(1877)**. I bild och text beskriver .. *(kistebrevet)* tjänstepigans arbetsdag. *Kulturen* **1985**, s. 25. — **(2) -PISTOL.** jfr **-vapen** Grenarna *(i sjömilitär trekamp)* äro duellskjutning med tjänstepistol, simning .. samt terränglöpning. *VFl.* **1927**, s. 102. En av poliserna blev skjuten med sin tjänstepistol. *GbgP* 11/6 **1997**, s. 6. — **(1 (*d*), 2) -PLATS. 1)** (numera bl. tillf.) plats (se **plats**, sbst.[1] **2)** till vilken tjänst är förlagd; särsk.: tjänsteort; jfr **-ställe** o. **tjänstgörings-plats.** Pigor, drängar och pojkar kunna fortfarande erhålla goda platser mot hög lön och fri resa från Malmö till tjensteplatsen. *SydSvD* 10/9 **1870**, s. 4. För ordinarie befattningshavare vid anstalten skall .. arbetstiden å tjänsteplatsen varje söckendag utgöra sju timmar. *SFS* **1926**, s. 777. **2)** (†) tjänst (i bet. **1** (*d*)); jfr **plats**, sbst.[1] **7.** Löntagaren, som .. innehar boställer på desamma vilkor, hvarmed det till denna tjensteplats anslogs. *KrigVAT* **1852**, s. 642. — **-PLIKT. (tjänst- 1683–1885. tjänste- 1814** osv.**) 1)** (numera bl. tillf.) till **1** (*d*): plikt att utföra sådant arbete l. fullgöra sådant åtagande o. d. som följer av tjänst(ereglemente); i sht i pl.; jfr **-skyldighet 1.** *RARP* 14: 280 **(1683)**. Denna skyndsamma befordran, rättfärdigad af hans sorgfällighet att fullgöra sina tjensteplígter, följdes af en högre lycka. JARTA 2: 40 **(1826)**. Finnes landsfiskal .. icke behörigen iakttaga sina tjänsteplikter, äger länsstyrelsen meddela honom varning. *SFS* **1952**, s. 1635. **2)** till **2**: plikt att tjäna (ngn) l. fullgöra (offentlig) tjänst; särsk. i inskränktare anv., dels förr om värnplikt o. d., dels om lagstadgad medborgerlig skyldighet att (i sht vid krig(sfara)) fullgöra arbete erforderligt för totalförsvaret l. betydelsefulla samhällsändamål, särsk. i uttr. *allmän tjänsteplikt*; jfr **-skyldighet 2.** I Frankrike räcker tjenstepligten blott sju år, men manskapet är också största delen af tiden i tjenst. HAZELIUS *Förel.* 36 **(1839)**. Orättvisor *(hade)* uppstått vid tjänstepliktens fyllande till konungen. *Rig* **1937**, s. 209. Kungl. Maj:t kan .. förordna om "allmän tjänsteplikt" .. för alla samhällsmedlemmar i åldern 16–70 år. *SocÅb.* **1940**, s. 178. Kommundirektör*(en)* .. är för närvarande befriad från sin tjänsteplikt. *GbgP* 20/1 **1998**, s. 8. Ssg (till **-plikt 2**): **tjänsteplikts-lag.** lag innehållande bestämmelser angående tjänsteplikt vid krig(sfara) o. under vissa andra förhållanden. *UNT* 14/10 **1942**, s. 1. — **-PLIKTIG. (tjänst- 1630–1915. tjänste- 1869** osv.**) 1)** (†) till **1** (*d*): som ss. innehavare av tjänst(en) är förpliktad (att utföra l. uträtta l. göra ngt). Skulle .. den, hvilken är tjenstepligtig att åtala förbrytelser mot .. *(brännvins)*förordning, sjelf beträdas med olofligt brännvinstillverkning .. varde dömd till fängelse. *SFS* **1882**, nr 25, s. 17. **2)** till **2**: som är pliktig att tjäna (ngn); särsk. dels: som har tjänsteplikt enl. tjänstepliktslagen, dels i uttr. *vapenfri tjänstepliktig* (särsk. substantiverat), dels förr: som är pliktig till militär tjänst; jfr **tjänst-skyldig 1.** AOXENSTIERNA 5: 412 **(1630)**. Tio Tribus bestämdes genom lottning, af hvilka det tjenstpligtiga manskapet uttogs. KOLMODIN *Liv.* 2: 109 **(1832)**. Var konungen men icke hertigen den, som egde att fordra adelns tjenst, så blef ju adeln oberoende af hertigen och blott under konungen tjenstpligtig. *2SAH* 46: 73 **(1871)**. I allmanhet bör vid uttagning till tjänsteplikt .. frivilliga .. i första hand .. uttagas .. och .. slutligen övriga tjänstepliktiga. *SocÅb.* **1940**, s. 179. *(Hon)* har bl a jobbat med vapenfria tjänstepliktiga för civilförsvarsstyrelsen. *DN* 14/9 **1992**, s. D7. **3)** (†) till **5** (, **7**): (av vördnad l. välvilja) förpliktad att vara (ngn) till tjänst; tjänstvilligt l. underdånigt pliktskyldig; särsk. attributivt, i avslutande hövlighetsformel i brev o. d. Altijdh förblifwandes .. E. G. N:des vnderdånige och Tienstplichtige Tienare. *BraheBrevvaxl.* II. 1: 63 **(1652)**. RUDBECK D A *Bref* 96 **(1674)**. — **(1 (, 2)) -POJKE. (tjänst- 1656–1706. tjänste- 1607** osv.**)** (numera bl. mera tillf., i sht om ä. förh.) pojke som är i (ngns) tjänst (för utförande av uppassning l. handräck-

ning (i hushållet) o. d.); jfr **-gosse**, **-sven**. *Gullbg-Domb.* 2/10 **1607**. Vid Järrestadstinget tillfrågades 1721 den närvarande allmogen, huru den ville avlöna sina drängar och tjänstepojkar. SVENSSON *SkånFolkdr.* 306 **(1935)**. — (2) **-POST**. post avsänd l. mottagen i tjänsten; särsk. (om ä. förh.) i fråga om tjänstebrev (se d. o. **2** slutet). *SFS* **1910**, nr 154, s. 14. Då .. *(insamlingen)* sorterade under Svenska Röda korsets allmänna hjälpkår i Göteborg, kunde böckerna sändas med tjänstepost. *GbgStadsbibl. 1891–1941* 3: 10 **(1941)**. Borde inte ett vykort från en förrymd intern diarieföras som all annan tjänstepost? *Expressen* 1/9 **1992**, s. 14. — (2) **-POSTGIROKONTO**. (förr) postgirokonto för insättning av i tjänsten mottagna penningmedel. *SFS* **1926**, s. 61. — (1, 2) **-PREMIE**. (i sht i fackspr.) premie som efter avtalad tjänstgöringstids slut utbetalas till (militär) befattningshavare. *(Fältflygares)* Tjänstepremie skall .. utgöra summan av ett på anställningstidens längd beroende antal månadslöner. *SFS* **1953**, s. 1465. — (1, 2, 5) **-PRESTATION**. särsk. till **5**: prestation som utgöres av l. fullgöres gm tjänst(er); särsk. dels (*hist.*) i fråga om underlydandes prestation gentemot kronan, dels (i sht *nat.-ekon.*) till **5** *f*. *2NF* 6: 691 **(1906)**. Direkta tjänsteprestationer till konsumtionen. CASSEL *TeorSocEkon.* 56 **(1934)**. 1200-talets omläggning av böndernas tjänsteprestationer i form av gästning och ledung till årliga skatter. CARLSSON o. ROSÉN *SvH* 1: 182 **(1962)**. — (5 *f*) **-PRODUCERANDE**, p. adj. som producerar tjänst(er). Vår uppdragsgivare är ett tjänsteproducerande företag. *DN* 16/2 **1975**, s. 23. — (5 *f*) **-PRODUKTION**. produktion av tjänst(er). Varu- och tjänsteproduktionens respektive vårdproduktionens anspråk på samhällsresurserna. *DN* 19/11 **1970**, s. 2. — (1 (*d*)) **-RANG**. (numera mindre br.) rang (se d. o. **4**) som tillkommer ngn (i sht militär befattningshavare) i egenskap av innehavare av viss tjänst. Ehuru futtig .. tjenste-rangen är .. *(så är den)* ändock vida naturligare än bördsrang. *SC* 2: 9 **(1821)**. Edwall, som med utgångspunkt från svenska arméns rulla var den i tjänsterang främste, skulle .. uppehålla chefskapet. NYSTRÖM *Pers.* 227 **(1925)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — (1, 2) **-RAPPORT**. (numera bl. tillf.) (skriftlig) rapport rörande ärende(n) l. angelägenhet l. förrättning o. d. hörande till (offentlig) tjänst. NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 1: 364 **(1879)**. Af provinsialläkare *(skall)* föras .. konceptbok öfver tjänsterapporter. *SFS* **1911**, nr 163, s. 18. — (1) **-REGLEMENTE**. (**tjänst- 1810–1826**. **tjänste- 1807** osv.) reglemente för (offentlig) tjänst; jfr **-stadga**. Föreskrifna Exercitie och Tjenste-Reglementer *(för artilleriet)*. *KrigVAH* **1807**, s. 112. Även i de tjänstereglementen som fanns på bruken på 20-talet fanns regler om sjukersättning för tjänstemännen. *DN* 25/11 **1987**, s. 17. Det behövs bara att tullarna i ledet .. beslutar att till punkt och pricka följa tjänstereglementet. *DN* 26/11 **1987**, s. 18. — (2) **-RESA**. (**tjänst- 1872–1890**. **tjänste- 1862** osv.) resa företagen i tjänsten. *Tjänsteresa med egen bil. Chefen är på tjänsteresa.* *SFS* **1862**, nr 47, s. 27. — (2) **-RESENÄR**. (mera tillf.) person som företar tjänsteresa. Kvinnliga tjänsteresenärer bryter av i kostym- och portföljväldet. *SvD* 23/5 **1978**, s. 19. — (2) **-REVOLVER**. (numera bl. tillf.) jfr **-vapen**. På golfvet bredvid sängen låg en tjenstereevolver, och på ett bord fanns ett bref till husttrun. *PT* **1909**, nr 79 A, s. 2. — (2) **-RUM**. (enskilt) rum avsett för ((offentligt anställd) tjänstemans l. makthavares) tjänsteutövning. Notarii publici tjensterum skall viss tid å hvarje söcknedag vara tillgängligt för allmänheten. *SFS* **1882**, nr 49, s. 3. — (1 (*d*), 2) **-SAK**. (**tjänst- 1767**. **tjänste- 1766** osv.) (numera bl. tillf.) tjänsteangelägenhet; förr äv.: tjänsteärende. Hwad angår beswar i tjänstesaker .. hafwa Riksens Ständer beslutit, at hädanefter ingen .. ämbetsmans Klagan i befordringsmål .. hos Riksens Ständer andragas må. *PH* 8: 287 (**1766**; *rättat efter orig.*). Vad talade ni om? fortsatte kommissarien. – Minns inte. Förmodligen tjänstesaker i så fall. TAUBE *MordChrist.* 133 **(1952)**. — (5 *f*) **-SAMHÄLLE**$^{\sim 020}$. samhälle vars ekonomi domineras av tjänsteproduktion o. tjänstehandel. *SvD* 6/7 **1976**, s. 8. Vi lämnar den rena industrialdern och går in i det post-industriella samhället eller tjänstesamhället. *GbgP* 13/8 **1986**, s. 12. — (5 *f*) **-SEKTOR**. sektor (se d. o. **1** *c*) innefattande tjänsteproducerande företag l. verk l. organisationer o. d.; jfr **-område 2**. *Form* **1959**, s. 77. Huruvida tjänstesektorn är offentlig eller privat är samhällsekonomiskt mest en bokföringsfråga. *DN* 29/6 **1980**, s. 2. — (2) **-SKRIVELSE**. skrivelse som utfärdas i (offentlig) tjänst l. som rör (offentligt) tjänsteärende. *KrigVAH* **1885**, s. 14. Den nybakade provinsialläkaren har tydligen bemödat sig att i denna sin första tjänsteskrivelse lämna sin berömde förman alla önskade upplysningar. *ActaOel.* 4: 73 **(1931)**. — **-SKYLDIGHET**$^{\sim 102}$, äv. $^{\sim 200}$. (**tjänst- 1681** osv. **tjänste- 1832** osv.) (numera bl. mera tillf.) **1**) (numera bl. **tjänste-**) till **1** (*d*): skyldighet som följer av tjänst(ereglemente); i sht i pl.; jfr **-förpliktelse**, **-plikt 1**, **-åliggande**. VERELIUS 262 **(1681)**. *(Regementslakaren skall)* så vidt det hans tjensteskyldigheter rörer, ställa sig till efterrättelse hvad krigsartiklar, detta reglemente .. *(osv.)* stadga och förmå. *TjReglArm.* **1858**, 1: 92. **2**) [jfr **tjänst-skyldig**] till **2**: tjänstgöringsskyldighet; jfr **-plikt 2**. HEINRICH **(1814)**. Tjenstskyldigheten varar i sexton år, hvilka dock inskränkas till endast åtta, vid ständig tjenstgöring i fredstid. *KrigVAT* **1848**, s. 322. — (1 *d*) **-SPÄNNE**. (†) (prydande) spänne på klädedräkt utvisande innehav av tjänst l. ämbete. Der sågs kronofogden Rågberg i blå frack med tjenstespänne. TOPELIUS *Vint.* I. 2: 47 **(1867, 1880)**. CANNELIN **(1921)**. — (1 (, 2)) **-STAB**. (i sht om ä. förh.) stab bestående av personer som är i (ngns) tjänst (för utförande av hushållsarbete l. uppassning o. d.); tjänarstab; jfr **-folk**, **-personal**. En välfriserad dam ur tjänstestaben med vackra händer och lätt pudrat ansikte frågade efter hans önskan. DAHLIN *BrandSkeppM* 63 **(1928)**. — (1 (*d*)) **-STADGA**. (numera i sht i Finl.) tjänstereglemente. *SvTyHlex.* **(1872)**. Enligt stadens tjänstestadga bör en tjänst lediganslås innan den besätts ordinarie. *ÖNyland* 26/3 **1994**, s. 19. — (2) **-STATION**. (†) station (se d. o. **II 3**) avsedd för tjänsteinnehavare (i sht inom sjuk- l. veterinärvård). *SPF* **1855**, s. 253. Ansökan skall innefatta .. förslag till sköterskedistrikt och tjänstestation för varje distriktssköterska. *SFS* **1922**, s. 174. — (1) **-STRUKTUR**. struktur med avseende på förekomst av (olika typer av) tjänster (vid organisation l. företag o. d.). *DN* 24/6 **1992**, s. B4. — **-STÅND**. (†) **1**) till **1**: av tjänstefolk bestående stånd (se **stånd**, sbst.[1] **12**); äv. oeg. l. utvidgat (l.

till **1** *e*), i uttr. *andligt* l. *världsligt tjänstestånd*, om prästerskapet resp. adeln. Tjänsteståndets söner och döttrar afsäga sig väl, uti sina contracter, sin frihet, men icke naturen. EKMANSON *Sterne* 2: 112 (**1791**). Adeln *(blev)* i sjelfva verket landets verldsliga tjensteständ, likasom presterskapet utgjorde dess andliga tjensteständ. AGARDH o. LJUNGBERG III. 2: 106 (**1857**). **2)** till **1** *e*, om tillvaron l. kallet l. värvet att tjäna (ngn); jfr **stånd**, sbst.[1] **11** *b γ*. O hwilket heligt och Gudeligit Tienstestand är thet, som kan göra Men*(n)*iskian lijk Anglarna, Gudi behageligh. PREUTZ *Kempis* 247 (**1675**). — (**1**, **2**) **-STÄLLE**. lokal l. plats till vilken tjänst är förlagd; tjänstgöringsställe; äv. med tanken särskilt riktad mot den verksamhet som bedrivs där. Är pigan god vän med drängen på tjänstestället, kan hon få honom att utföra det svåraste arbetet. HORLÉN *GSed*. 147 (**1914**). Vanligt är att åtskilliga tjänsteställen och avdelningar ej äro kostnadsbärande. *IngHb*. 7: 423 (**1951**). — (**1** (*d*)) **-STÄLLNING**. ställning (se d. o. **II 7**) som åtföljer tjänst; särsk. (i sht i fackspr.) om för statlig (i sht militär) tjänsteinnehavare av tjänstegrad l. tjänsteklass (l. tjänsteålder (l. levnadsålder)) bestämd placering i rangordning (o. därav följande befälsrätt), särsk. med gen.-attribut angivande ifrågavarande ställning; förr äv. om tjänsteförhållande (se d. o. **1**). *Kapten Nilsson hade högst tjänsteställning och tog därför befälet*. *TjReglArm*. **1889**, s. 160. Vid midten af 1200-talet finner man .. att landskapens stormän trädt i något slags tjänsteställning till konungen, alltså anslutit sig till hans hird. *2NF* 1: 141 (**1903**). Bataljonschef, landstormsområdesbefalhafvare, kårläkare och kårintendent skola ha kaptens tjänsteställning. *PT* **1914**, nr 207, s. 2. Polischefen .. har begagnat sig av sin tjänsteställning att bedriva en högst lukrativ verksamhet som passförfalskare. *UNT* 20/3 **1931**, s. 6. — (**1** (*d*), **2**) **-STÄMPEL**. särsk.: på tjänsteskrivelse o. d. anbragt stämpel angivande utfärdande (avdelning l. tjänsteman inom) verk l. myndighet l. företag o. d. *SFS* **1906**, nr 91, s. 3. — (**1** (, **2**)) **-SVEN**. (**tjänst- 1845**. **tjänste- 1524–1927**) [fsv. *thianista sven*] (†) tjänstepojke; äv. allmännare: manlig tjänare. *G1R* 1: 262 (**1524**). Min nyss antagna medgångare och tjänstesven .. tog samma morgon sitt inträde uti sysslan. *MoB* 2: 183 (**1799**). *FoF* **1927**, s. 8. — **SÖKANDE**, se **A**. — (**1** (*d*), **2**) **-TALAN**. (†) särsk. om i tjänsten vid rättegång förd talan (se d. o. **5**). Förolämpande uttalanden mot åklagaren i målet i anledning af hans deri förda tjenstetalan. *SD* 23/9 **1897**, s. 4. *SFS* **1924**, s. 387. — (**1** (*d*), **2**) **-TECKEN**. för kategori av tjänsteinnehavare utmärkande (o. till tjänstedräkt hörande) tecken (avsett att bäras under tjänsteutövning); särsk. (*mil.*) om sådant tecken avsett för militär; förr äv. om hederstecken för lång o. trogen tjänst; jfr **-märke**. Ett tjenstetecken för officerare .. hvilket erhålles efter 25 års tjenstgöring. *KrigVAT* **1841**, s. 269. Med tjänstetecken förstås polisbricka, armbindel, emblem, mössmärke, uniformsknappar, gradbeteckningar och dylikt. *SFS* **1948**, s. 1353. En prydlig uniform med tillhörande tjänstetecken har en förmånlig inverkan på trivsel och förbandsanda. *DN(A)* 17/12 **1963**, s. 16. — (**2**) **-TELEFON**. telefon för tjänstebruk. *SAOL* (**1923**). — (**2**) **-TELEGRAM**. (om ä. förh.) telegram (utväxlat mellan myndigheter) angående tjänsteärende; särsk. om sådant internt inom televerket utväxlat telegram. Ett tjänste-telegram på franska förstås ända bort till Ceylon och Japan. *SvTidskr*. **1874**, s. 122. Med tjänstetelegram förstås telegram från telegrafstyrelsen eller av styrelsen dartill bemyndigad befattningshavare vid telegrafverket i ärenden, som angå verkets angelägenheter. *SFS* **1950**, s. 251. — (**1** (*d*), **2**) **-TID**. (**tjänst- 1788–1824**. **tjänste-** *c*. **1620** osv.) tid under vilken man är l. varit i (ngns) tjänst; särsk. dels om avtalad l. lagstadgad tid för tjänst (i sht förr särsk. om tid för svensk mans värnplikt), dels om sammanlagd tid under vilken ngn innehar l. innehaft tjänst, dels om tid då ngn (planenligt) är i l. gör tjänst, tjänstgöringstid, arbetstid (förr äv. i fråga om ngt sakligt: tid då ngt är l. varit i fungerande bruk). GUSTAF II ADOLF 26 (*c*. **1620**). Hwar af nogsamt skiönjes .. huru illa the giöra, som taga drengen ifrå bondan, förn tienstetiden vte är. SWEDBERG *Cat*. 149 (**1709**). Här kunde han på ett enda år få hvad han icke hade kunnat förtjäna under tjugu år af den mest oförvitliga tjänstetid. *Gogol DödSjäl*. 248 (**1895**). *(1898)* hade .. under sammanlagd tjänstetid af 452441 timmar lokomotiv användts för rangeringstjänst å stationerna. *TT* **1899**, Allm. s. 309. *(Mina)* litterära underhållningar, som naturligtvis ägde rum på tjänstetid, kommo att på ett egendomligt sätt ingripa i gestaltandet av mitt framtida öde. CLAESON *Lockhart PolAgent* 54 (**1933**). Varje svensk man är värnpliktig från och med det år, under vilket han fyller tjugo år, till och med det, under vilket han fyller fyrtiosju år. Denna tid benämnes tjänstetiden. *SoldUndFlygv*. **1944**, s. 24. Ssg: **tjänstetids-befordran**. (om ä. förh.) befordran efter viss (i reglemente l. avtal l. av myndighet bestämd) tjänstetid. *SFS* **1957**, s. 1605. Om tjänstetidsbefordran beslutar den myndighet som bestämmer om placering och uppflyttning i löneklass för tjänstemannen. *SFS* **1966**, s. 93. — (**2**) **-TIDTABELL**[~102], äv. [~200]. (i fackspr.) siffertidtabell; jfr **tjänstgörings-tidtabell**. *SJFörf*. 010: 13 (**1973**). — (**1** *d*) **-TILLÄGG**[~02] l. [~20]. (numera i sht i Finl.) tillägg till (numera i sht av löneklassplacering beroende) grundlön. *KrigVAT* **1851**, s. 648. Bra var det .. att det femte tjänstetillägget, som vi får efter 15 år, blev kvar i avtalet. *ÖNyland* 25/3 **1995**, s. 1. — (**1** *d*) **-TILLSÄTTNING**[~020]. tillsättning av (offentlig) tjänst. THOMANDER 2: 331 (**1853**). Om förtjänst och skicklighet som grund för tjänstetillsättning föreskrives i regeringsformen. *SFS* **1972**, nr 156, s. 2. — (**1** *d*) **-TILLTRÄDE**[~020]. (numera bl. tillf.) (tidpunkt för) tillträde av (offentlig) tjänst. *SFS* **1890**, Bih. nr 18, s. 17. — (**1** *d*) **-TITEL**. titel för (innehavare av) (offentlig) tjänst. Kommer benämningen "arméfördelningsområde" att träda i stället för: "militärdistrikt", torde .. tjenstetiteln: "chef för N. N. arméfördelning" vara till fyllest. *BtRiksdP* **1892** B, Saml. 1. l. 1: nr 1, Försl. s. 24. Extra ordinarie tjänsteman .. som .. uppnått lönegraden Ce 25, må tilldelas den tjänstetitel, som .. användes för lägsta ordinarie tjänst av närmast jamförligt slag. *SFS* **1952**, s. 1581. — **-TVÅNG**. **1)** *hist*. till **1**: tvång att anta l. inneha tjänst (i sht ss. tjänstehjon enl. gällande legostadga). GÅRDLUND *IndSamh*. 274 (**1942**). **2)** (numera föga br.) till **1**, **2**: tvång som föranleds l. föranletts av tjänsteåliggande o. d. Akta dig, man, för den gudlösheten att gifva en olycka .. orsakad af strängt tjenstetvång, namnet af mord! CARLÉN

Köpm. 2: 439 (1860). NORLIN *Jaktstig.* 97 (1892). — (1 *d*, 2) **-UNIFORM.** för kategori av tjänsteinnehavare utmärkande (o. under tjänsteutövning buren) uniform; jfr **-dräkt**. *KrigVAH* 1843, s. 161. — (1, 2) **-UPPDRAG**$^{-02}$ l. $^{-20}$. uppdrag ingående l. utfört i tjänst(en). Af vänskap för mig hoppas jag ni åtager er ett tjensteuppdrag, som jag helst ville anförtro åt er. CRUSENSTOLPE *Mor.* 4: 296 (1841). Officiellt befann han sig på tjänsteuppdrag i Lausanne. POKORA-KULINSKA *Anthony Hamn.* 132 (1979). — (5 *f*) **-UTBUD**$^{-02}$ l. $^{-20}$. utbud av tjänster. De flesta uppdragsgivare känner bara till delar av vårt tjänsteutbud. *FHVTema* 1990, nr 2, s. 11. — (2) **-UTGIFT**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (numera bl. mera tillf.) utgift som ngn ådrar sig i tjänsten (o. som belastar myndighets l. företags o. d. räkenskaper). Kronofogdar och länsmän blefve ofta nodsakade till .. extra tjänsteutgifter. *BtRiksdP* 1904, 6Hufvudtit. s. 142. — (1, 2) **-UTLÅTANDE.** (av offentlig tjänsteman avgivet) utlåtande angående tjänsteärende. WARBURG *Snoilsky* 475 (*cit. fr.* 1902). (*Att Kaknastornet skall rustas upp*) föreslår fastighetskontoret i ett tjänsteutlåtande som fastighetsnämnden i Stockholm behandlar den 1 oktober. *DN* 26/9 1985, s. 31. — ((1 (*d*),) 2) **-UTÖVNING**$^{-020}$. (**tjänst-** 1842–1934. **tjänste-** 1820 osv.) (ngns) utövning av tjänst; särsk. i förbindelse med prep. *under* l. *i*; ngn gg äv. med tanken särskilt riktad på till tjänsteutövning hörande ansvarsområde l. åliggande; förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: tjänst (se d. o. 2 *e*); jfr **-förrättning**. *SC* 1: 142 (1820). Konstapels störande i dess tjensteutöfning. *SvT* 1852, nr 30, s. 4. Sådant svaret var, föredrogs det genast samma dag på riddarhuset af Lindsköld, som åter inträdt i tjensteutöfning. CARLSON *Hist.* 4: 344 (1875). Sekreteraren .. skall .. genom praktisk verksamhet hafva förvärfvat erfarenhet i handläggning af de juridiska frågor, som tillhöra hans tjänstutöfning. *SFS* 1908, nr 177, s. 11. Under tjänstutövning å ort utom tjänstgöringsområdet må tjänsteman kunna komma i åtnjutande av tjänstgöringstraktamente. *SFS* 1934, s. 569. — (2) **-VAGN.** vagn för tjänstebruk; särsk. dels (*järnv.*) om järnvägsvagn för tågverksamhetens egna behov, dels i sht förr om tjänstebil. *ST* 20/11 1896, s. 2. Till starkt nedsatta priser säljer vi ett fåtal tjänstevagnar av 71-års modeller. *SvD* 18/10 1971, s. 19. S(*törsta*) t(*illåtna*) h(*astighet*) för normalspåriga trafik- och tjänstevagnar anges genom märkning på vagnen. *SJFörf.* 010: 104 (1973). — (2) **-VAPEN.** vapen (av reglementerat slag o.) avsett att användas l. använt av (ngn) i tjänsten; jfr **-pistol**, **-revolver**, **-värja**. (*Man har*) behållit qvar handbygeln, som .. gifver värjan mera karakter af tjenstevapen. BALCK *Idr.* 3: 377 (1888). — **-VERK.** (**tjänst-** 1747–1807. **tjänste-** 1720–1885) (†) 1) till 1 (*d*), 2: förrättande l. utförande l. utövande av tjänst (jfr **-verksamhet 1**); särsk. om statstjänstemäns verksamhet (äv. närmande sig l. övergående i mer l. mindre konkret anv.: ämbetsverk); äv. konkretare: verktyg, redskap (se d. o. 3 *b*). SAHLSTEDT *Hoffart.* 143 (1720). (*En kommission fastslog*) att sannskyldiga ändamålet med ett universitet är riksens tjensteverk. *IllSvH* 5: 388 (*c.* 1750). Tale- och skrifkonsten är vetenskapernas nödigaste tjensteverk. MÖLLER 3: 1662 (1790). Man tror sig veta, att han .. syftat till plats i något civilt tjensteverk. ATTERBOM *Minnest.* 2: 17 (1840). SCHULTHESS (1885). 2) till 5, dels: (till fabrik hörande) anläggning l. verkstad o. d. som (gm förberedande av råmaterial) betjänar l. biträder tillverkande enhet, dels: åtgärd l. verksamhet (som verkställs vid sådan anläggning osv.). BERCH *Hush.* 96 (1747). Att äkta Porcellainetillverkningen isynnerhet fordrar dyra och grannlaga tjensteverk. STRÅLE *RörstrMariebg* 140 (*i handl. fr.* 1761). (*I Alingsås*) hafva många tjensteverk .. varit inrattade .. såsom strumpstolsfabrik, ullsortering (*osv.*). *BL* 1: 153 (1835). — **-VERKSAMHET**$^{-102}$, äv. $^{-200}$. (**tjänst-** 1890–1912. **tjänste-** 1889 osv.) 1) (numera föga br.) till 1 (*d*), 2: verksamhet inom ramen för tjänst l. tjänstgöring; jfr **-verk 1**, **-värv**. *TjReglArm.* 1889, s. 158. I sin tjänsteverksamhet hava dessa läkare att verkställa vissa allmänna förrättningar och meddela läkarvård. *SvLakT* 1935, s. 1373. 2) till 5 *f*: verksamhet (inom företag l. organisation o. d.) bestående i tillhandahållande av tjänst(er). Den konventionella högerbilden av offentlig tjänsteverksamhet (liksom privat) är att tjänster inte skapar reda värden, utan rör sig om överföringar. *DN* 7/4 1993, s. B2. — (1) **-VETERINÄR.** (numera bl. mera tillf.) veterinär anställd i statlig l. kommunal tjänst. Med tjänsteveterinärer .. avses läns- och distriktsveterinärer samt med tjänstårsberäkning anställda stadsveterinärer ävensom särskilt förordnade överveterinärer. *SFS* 1935, s. 233. — (2 (*d* slutet)) **-VIKT.** (i fackspr.) total vikt av driftfärdigt fordon med förare (o. viss utrustning). Lokomotiven, hvilkas tjänstevikt utgör 57 000 kg., äro afsedda för mycket tung växling å större bangårdar. *TT* 1900, Allm. s. 254. Med automobils tjänstevikt avses sammanlagda vikten av dels automobilen i normalt fullt driftfärdigt skick .. dels till automobilen hörande verktyg och reservgummi .. dels ock föraren av automobilen. *SFS* 1936, s. 1040. — **-VILLIG**, se A. — (1 (*d*)) **-VÅNING.** våning avsedd l. nyttjad ss. tjänstebostad. ADELSKOLD *Dagsv.* 1: 123 (1899). — (1 (*d*), 2) **-VÄG.** (**tjänst-** 1769–1833. **tjänste-** *c.* 1780 osv.) (statstjänstemans) tjänstebana (särsk. i (sg. best. o. i) förb. med prep. *i*); äv. dels (o. numera nästan bl.) om ordning l. väg för (handläggning av) tjänsteärende (särsk. i sg. best. i adverbiell anv., särsk. i uttr. *gå tjänstevägen*, (låta) behandla ngt ss. tjänsteärende (äv. med saksubj.: behandlas ss. tjänsteärende)), dels i sht förr i uttr. *i tjänsteväg*, å tjänstens vägnar, inom ramen för tjänst. *Posten* 1769, s. 1001 (: i). Inträdd med små, men säkra steg på den kamerala tjenstevägen, stannade han .. inom sin anvista trånga rymd. VALERIUS 2: 279 (1841). Utan att gå den vanliga tjänstevägen förhandlade han direkt med regeringen och ständerna. *HT* 1934, s. 350. Ofta var jag kommenderad i tjänsteväg och kunde inte vägra. GRIPENBERG *DTid.* 299 (1943). Det förklarades att böterna skulle erläggas åt länsmannen i sinom tid, när det tjänstevägen hade givits order om deras uppbörd. STORMBOM *Linna SaarijärvMoar* 312 (1959). (*Resultat av drogtest*) kan inte gå den vanliga tjänstevägen med många inblandade. *GbgP* 17/3 2001, s. 5. — ((1 *d*,) 2) **-VÄRJA.** (**tjänst-** 1807–1885. **tjänste-** 1696 osv.) (reglementsenlig) värja för tjänstebruk l. (o. utom om ä. förh. numera bl.) buren ss. (militär tjänsteinnehavares) värdighetstecken o. d.; jfr **-vapen**. *LMil.* 4: 968 (1696). — (1 (*d*), 2) **-VÄRV.** (numera bl. tillf.) värv i tjänsten; i sht i pl.; jfr

-verksamhet 1. EICHHORN *Stud.* 2: 271 (**1872**). Måhända har aldrig en sådan mängd av tjänstevärv hopats på en svensk ämbetsmans skuldror. *SvLittH* 2: 182 (**1919**). — (**1** (*d*), **2**) **-ÅLDER**. (**tjänst- 1738–1973**. **tjänste- 1846** osv.) (i fackspr.) (ngns, särsk. offentlig tjänstemans) antal (tillgodoräknade) tjänsteår, anciennitet; tjänstetid; anställningstid; särsk. i fråga om befordran o. dyl. l. tjänsteställning; äv. (numera bl. tillf.): ålder vid vilken man är ålagd att göra tjänst; jfr **tjänst 1** *d β*. (*Efter mönstring*) indelas Posterne til hwar och en, icke altid efter tjenst-åldren, utan efter hwars och ens förfarenhet. RICHARDSON *Krigsv.* 1: 135 (**1738**). Tjensteåldern begynner med 21:sta året. SVEDELIUS *Statsk.* 3: 328 (**1869**). Tjänsteåldern (turen) inom varje tjänstegrad .. beräknas efter dagen för anställningen i tjänstegraden. *UFlottUnderbef.* **1940**, s. 27. — (**1** (*d*)) **-ÅLIGGANDE**. (**tjänst- 1850–1952**. **tjänste- 1834** osv.) åliggande som följer av (ngns) tjänst; i sht i pl.; jfr **-skyldighet 1**. *MinnSvNH* XII. 1: 204 (**1834**). Han hade skött sina tjänsteåligganden. HELLSTRÖM *Malmros* 282 (**1931**). — **-ÅR**. (**tjänst- 1753–1973**. **tjänsta-** *c*. **1745**. **tjänste- 1674** osv.) **1**) (om ä. förh.) till **1**, om (del av) år under vilket änka l. oförsörjt (oförsörjda) barn efter avliden offentlig tjänsteman, särsk. präst, utöver eventuellt nådår medgavs rätt att uppbära den avlidnes inkomst av tjänsten l. under vilket offentlig tjänsteman avled o. intill vars slut sådan förmån medgavs. Att det beklageliga dödsfallet sig tilldraget på en tid, då tjensteåret snart till ända skrider och enkefrun således måste efter ett års förlopp, då det ordinarie nådåret slutas, ifrån detta ställe .. afflytta. *SynodA* 1: 446 (**1764**). Tjänstinnehafvare vid Uppsala universitet (*äger*) rätt till tjänstår och nådår, det förra beräknadt till ett halft år efter den aflidne tjänstinnehafvarens död. *BtRiksdP* **1905**, 10Hufvudtit. s. 67. **2**) till **1** (*d*), **2**: år varunder (ngn) innehar l. innehaft tjänst; tjänstgöringsår; i sht i pl., särsk. om tjänsteman tillgodoräknat sammanlagt antal i (viss) tjänst fullgjorda år (ss. meritvärde l. underlag för pension o. d.) (äv. (om ä. förh.) i förb. med *dubbel*, om sådant år räknat ss. två); äv. till **2** *d*, om den tid under år(et) varunder man är i tjänst; i pl. i sht förr äv. om tjänstbar ålder. *BouppiSthm* **1674**. s. 1141 a. Jag medgifwer at .. lector Hartzell .. nu mera wunnit flera dubbla tjenste-år än Lindbom kan räkna enkla. *DA* **1771**, nr 62, s. 2. Sina trenne söner, hvilka alla voro i tjenståren och skulle följa med i kriget. CARLSTEDT *Her.* 2: 72 (**1833**). Att lektor eller rektor .. skall hafva rättighet och skyldighet att vid uppnådda 65 lefnadsår och 35 tjänstår med pension från allmänna indragningsstaten från tjänsten afgå. *SFS* **1905**, nr 29, s. 4. En drängs tjänsteår var, när hans frivecka frånräknats, trehundrafemtioåtta dagar. MOBERG *Utvandr.* 64 (**1949**). Ssgr (i allm. till **-år 2**, numera bl. mera tillf.): **tjänsteårs-beräkning**. beräkning av (tillgodoräknade) tjänsteår; särsk. konkretare, särsk. om tillvägagångssätt vid l. utfall av sådan beräkning (äv. (om ä. förh.) i förb. med *dubbel*, om (rätt till) beräkning grundad på dubbla tjänsteår); jfr **tjänste-beräkning**. WALLQUIST *EcclSaml.* 1–4: 309 (**1790**). Denna regelmässiga öfvergång från skolans till kyrkans tjänst led ett stort afbräck genom 1849 års cirkulär, som borttog den dubbla tjänstårsberäkningen. *PedT* **1890**, s. 128. Förslaget om en för vissa norrlandstjänster förmånligare tjänsteårsberäkning för erhållande av full pension. *TSvLärov.* **1955**, s. 393. **-merit**. (numera bl. tillf.) merit i form av antal tjänsteår. BOSTRÖM 3: 444 (**1847**). **-predikant**. (om ä. förh.) till **-år 1**: predikant förordnad att tjänstgöra under tjänsteår efter avliden präst. *VDAkt.* **1796**, nr 25. **-rätt**. rätt att tillgodoräkna sig tjänsteår. *PT* **1904**, nr 89 A, s. 2. — (**1** (*d*), **2**) **-ÅTAL**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (numera nästan bl. i Finl., i fackspr.) åtal för tjänstefel. THELAUS *Skog.* 183 (**1865**). — (**1** (*d*), **2**) **-ÅTGÄRD**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (**tjänst- 1910–1964**. **tjänste- 1872** osv.) åtgärd vidtagen inom ramen för tjänst l. ss. led i tjänsteutövning. Första tjensteåtgärden var att gifva (*lantvärns*)gossarne namn. HULTIN *Minn.* 14 (**1872**). Just allmänhetens dåliga kannedom om polisens lagliga rätt att använda ett med hänsyn till omständigheterna rimligt våld för att genomföra en tjänsteåtgärd understryks. *SvD* 27/1 **1981**, s. 6. — (**1** (*d*), **2**) **-ÄRENDE**. ärende (dvs. dels arbetsuppgift som kräver förflyttning från tjänsterum o. d. (jfr **-förrättning**), dels fråga l. sak o. d. (jfr **-angelägenhet**)) som rör l. utförs resp. handläggs inom ramen för tjänst; särsk. i förb. med prep. *i*. Ingen af manskapet får efter Tapto utsläppas, utom de, som äro stadde i tjänsteärender. *TjReglArm.* **1858**, 2: 106. Har .. polisman .. haft särskild utgift för telefonsamtal eller telegram i tjänstearende .. är befattningshavaren berättigad att av statsmedel åtnjuta ersättning. *SFS* **1932**, s. 1083. Var snäll och hälsa frun att jag måste resa bort i ett synnerligen viktigt tjänstearende nu genast. THORÉN *Herre* 141 (**1942**). — (**1**) **-ÖVERDOMSTOL**. (om förh. i Finl. 1926–1987) om specialdomstol för besvärsärenden i disciplinära mål rörande offentlig tjänsteman; i sht i sg. best. Till ärendenas handläggning i tjänsteöverdomstolen skall laga rättegångsordning iakttagas. *FFS* **1926**, s. 513.

D (†): **TJÄNSTO-FOLK**, se **C**.

Avledn.: **TJÄNSTA**, v. (numera bl. tillf., i vissa trakter) särsk. till **5**: göra tjänst(er) åt (ngn). DAHLSTIERNA (*SVS*) 1: 319 (*c*. **1696**). Jaså, du och Angatorparn, ni tjänstar varandra. SPONG *Kråkn.* 48 (**1963**). — **TJÄNSTAKTELIGEN**, adv. [jfr fsv. *thiänistaktelika*] (†) till **5**: tjänstaktigt; äv.: under betygande av (vördsam) tjänstaktighet. Wij .. wele och sådant ganske tienstachteligen, flijteligen, wälwilleligen, wenligen, och medh alt gott förtiene och förskylle. *G1R* 18: 301 (**1547**). Thet jag E. H:tr tjenstackteligen ville hafva här medh befallat. *BL* 11: 152 (**1567**). EKBLAD 352 (**1764**). — **TJÄNSTAKTIG**, adj. (**-ig 1528** osv. **-ug 1525–1555**) [fsv. *thiänistaktogher*] till **5**: som ((ödmjukt l. vördsamt) visar att han l. hon) (gärna) står till tjänst l. gör tjänster; tjänstvillig; äv. om beteende l. sätt l. handlande o. d. som ger uttryck för sådan egenskap (äv. ss. adv.); i vissa ä. språkprov möjl. med anslutning till l. huvudsaklig tanke på **tjänst 1** o. med bet.: som i sin tjänst (underdånigt l. lydigt) beter sig ss. det tillkommer trogen i tjänst varande person l. tjänare; i sht förr äv. med framförställt personobj.; jfr **tjänstbar 2**, **tjänst-färdig 2**, **tjänstig**, **tjänstlig 2**, **tjänstsam**. Kan for:da hanss maagher oss och riikit tienisth actwgh och tiil willia wara. *G1R* 2: 7 (**1525**). Thet horer goda och tienstactuga drenger til, när the wenta theras Hwsbonda heem ifrå gestabodh .. at the tå icke soffua. LPETRI *4Post.* 37 a (**1555**). At öfwa och

vnderwijsa Barnen til at wara tiänstachtige, ther til behöfwes icke stoort Omaak. SCHRODERUS *Modersch.* 129 **(1642)**. Hans flit, wackra lefnad, tjänstagtiga upförande, har gjordt honom .. älskad af alla. CVLINNÉ i LINNÉ *Bref* I. 1: 282 **(1753)**. Han *(stallde)* sig tjänstaktigt till förfogande. DE GEER *Minn.* 2: 201 **(1892)**. Särskilt beundrade han mycket tant Gustava, hvars favorit han blef, artig och tjänstaktig som han alltid var. *MinnGPrästh.* 1: 78 **(1924)**. Mycket försynt för övrigt, ytterligt tjänstaktig, liksom skapad att passa upp och springa ärenden. MALMBERG *StyckVäg* 195 **(1950)**. jfr **o-tjänstaktig**. Avledn.: **tjänstaktighet**, r. l. f. [fsv. *thianistaktoghet*] egenskapen l. förhållandet att vara tjänstaktig; tjänstvillighet; särsk. (numera bl. tillf.) i förb. med prep. *med*, i sht förr särsk. i hövlighetsformel o. d. med adj.-attribut; förr äv. (möjl. med anslutning till **tjänst 1**) övergående i bet.: (underdånigt) tjänst- l. lydnadsförhållande l. underkastelse l. träldom o. d. (jfr **tjänstbarhet 2**); äv. (numera bl. tillf.) konkretare, om tjänstaktig handling o. dyl. l. tjänstaktigt bemötande o. d.; jfr **tjänstfärdighet**. *RA* I. 1: 382 **(1544)**. Tå leeffde Antiochus och een hoop Krijgsfolck j Jerusalem på Borghen, hwilket war vrsaaken til then stoore Tienestachtigheeten och Förtryckelsen. LÆLIUS *Bünting Res.* 1: 224 **(1588)**. Så schall iagh .. så förhålle migh emoth hans K. M:tt .. medh all trogen tienstachtighet. *UrkFinlÖ* II. 1: 110 **(1593)**. Grefwens ögnekast .. tusende små tjenstaktigheter .. alt ofwertygade mig, at han älskade mig. *Riccoboni Catesby* 42 **(1761)**. Ibland har man dolt den fromma avsikten att omvända folk bakom en fasad av social tjänstaktighet, kulturella intressen eller helt enkelt en sorts vanlighet. HARTMAN *NattLys.* 140 **(1951)**. — **TJÄNSTBAR**, adj. [jfr t. *dienstbar*] **1)** (i sht i skriftspr.) till **2**: som kan användas till tjänst, som förmår l. duger l. lämpar sig till att göra tjänst; tjänstduglig; särsk. med huvudord angivande det som ngn är tjänstbar ss.; särsk. i fråga om militär tjänst; äv. bildl., om djur l. sak (särsk. med huvudord angivande tillstånd l. skick o. d.); jfr **tjänst-färdig 1**, **tjänst-för**, **tjänst-göra** *a*. Naturen, Alltings Faar, sig sielf här tienstbar teer. LILLIENSTEDT *Christus* C 3 a **(1694)**; möjl. till **2**. Och kunna wi näppeligen finna .. *(alla jordsorter)* tienstbara uti wår jordransakning. SERENIUS *EngÅkerm.* 110 **(1727)**. Men flyttningarne til och ifrån .. *(tjänstebostaden, till skillnad från prästgården,)* äro naturligtvis tätare, emedan den verldslige Embetsmannen har flera utsigter til utkomst och får ej innehafva sysslans förmåner längre än han är tjenstbar. *LBÄ* 1: 67 **(1797)**. Att öfvertyga sig om, huruvida ventilerna äro i tjänstbart skick, genom häfstångsarmens höjande eller sänkande. *TT* **1871**, s. 292. Nötkreatur: .. 2 tjänstbara tjurar, darav en i ålder 4 år, premierad med II pris. *SDS* **1929**, nr 74, s. 3. Lasse från Sodergård var en tjänstbar knekt. MOBERG *FörradL* 65 **(1967)**. jfr **o-tjänstbar**. **2)** († utom i avledn. **tjänstbarhet**) till **5**: tjänstaktig l. tjänstvillig; äv. dels med framförställt personobj., dels bildl., om sak. I blöde Män, them Wij vthi wår ogons macht / Osz tienstbar' göre. STIERNHIELM *Son.* 11 **(1650, 1668)**. Giöre Gud all Eder handtering lyckosam, at jord, vattn och alla elementer måge vara Eder redebogne och tienstbare til all välsignelse. *2RARP* 14: 724 **(1743)**. Avledn.: **tjänstbarhet**, r. l. f. **1)** (i sht i skriftspr.) till **tjänstbar 1**: egenskapen l. förhållandet att vara tjänstbar; tjänstduglighet. *PH* 15: 588 **(1794**; *läst i orig.***)**. Efter rattfyllerihändelsen har .. *(polisen)* varit helnykterist och det finns ingen kritik att rikta mot hans tjänstbarhet. *GbgP* 1/3 **1992**, s. 2. **2)** (numera mindre br.) till **tjänstbar 2**: tjänstaktighet; äv. (o. i sht, möjl. med anslutning till **tjänst 1**) övergående i bet.: (underdånigt) tjänst- l. lydnadsförhållande l. underkastelse o. d. (jfr **tjänstaktighet**), särsk. (o. numera bl., i sht om ä. förh.) konkretare, om arbetsinsats (ss. dagsverke l. körslor o. d.) l. annan naturaprestation som ngn (gm sådant förhållande) är skyldig att utföra resp. tillhandahålla åt annan (äv. dels förr om servitut o. d., dels (ngn gg) allmännare: tjänst (se d. o. **5** *f*)). Nogre formeenthe och olijdelige frijhett och previleggier, som the sigh her i riikett tillegne vele, ther med thetta riiketh och oss alle svenske undher theris vold och tienistbarhett haffve actatt komma lote. *G1R* 20: 329 **(1549)**. Jag drog the band, som hon mig anlade .. och förklarade mig stilla tigande för hennes ewiga fånge, som i så angenäm tienstbarhet begärte både at lefwa och dö. HUMBLA *Landcr.* 89 **(1740)**. Skjusningen utgör en för jordbrukare tung tjenstbarhet. *Femårsber.* **1822**, StKopparb. s. 80. Skogen belastande tjenstbarheter (servituter). BJORKMAN *Skogssk.* 304 **(1868**; *rubrik***)**. Nationalinkomsten eller de varor och tjänstbarheter, som samhället dag för dag frambringar. HECKSCHER *EoH* 102 **(1922)**. Hyresrätten är förverkad .. om hyresgästen ej fullgör arbete eller annan tjänstbarhet som åligger honom. *SFS* **1968**, s. 913. Ssgr (till **tjänstbarhet 1**; i sht i skriftspr.): **tjänstbarhets-betyg**. (numera mindre br.) tjänstbarhetsintyg. *TSjöv.* **1904**, s. 19. **-intyg**. intyg om (ngns) tjänstbarhet; särsk. i fråga om sökande till offentlig anställning; jfr **-betyg**. Tjänstbarhetsintyg skall företes vid anfordran. *SvD* 31/8 **1970**, s. 7. **-klass**. (om ä. förh.) i fråga om (sjö)militär personal: klass (se d. o. **6** *e*) efter utbildning l. grad av skicklighet i tjänsten; jfr **värnpliktskategori**. Manskapsstyrkan i denna del af sjömanskåren fördelas å yrkesafdelningarna och i tjenstbarhetsklasser. *BtRiksdP* **1894**, 5Hufvudtit. s. 34. ÖSTERGREN **(1958)**. — **TJÄNSTIG**, adj. [jfr fsv. *thiänistoghet*, ävensom t. *dienstig*] (†) till **5**: tjänstvillig l. tjänstaktig (gentemot (ngn)). Om thenna Sälle Mann .. / Som Swea så har tiänt, at Hann sin Konung trogen / Ok altijdh tiänstigh fans. LUCIDOR *(SVS)* 327 **(1673**; *uppl. 1997***)**. — **TJÄNSTLIG**, förr äv. **TJÄNSTELIG**, adj.; adv. = (†, SIGFRIDI I 6 b **(1619)**, BROMAN *Glys.* 1: 459 **(**c. **1730))**, **-a** (†, PHRYGIUS *Föret.* 3 **(1620)**, SCHENBERG **(1747))**, **-en** (numera föga br., BERCHELT *PestOrs.* A 5 b **(1589)**, DALIN **(1854))**, **-t** (KNOPPEL *Mannschol.* 61 **(1741)** osv.). **(-telig 1572–1934. -tlig 1589** osv.**)** [fsv. *thiänistliker*; jfr mlt. *dēnstlik*] **1)** (numera bl. tillf.) till **1** (*d*) l. **2**: som rör l. har samband med tjänsten l. görs l. gjorts å tjänstens vägnar; officiell; jfr **2** slutet. Och wij .. straxt wijd wår inspecturæ tillträde der om giorde en tienstlig påminnelse. *UUKonsP* 20: 361 **(1694)**; möjl. till **2**. Denna tjänsteliga inlaga. HÖGBERG *Vred.* 2: 228 **(1906)**. ÖSTERGREN 4: 1030 **(1934)**. **2)** (†) till **5**: (underdånigt l. vördsamt l. troget) tjänstvillig l. tjänstaktig; äv. (möjl. med anslutning till **tjänst 1** (*e*)) närmande sig l. övergående i bet.: underdånig l. vördsam l. trogen o. d.; särsk. i superl., särsk. i det adverbiellt använda uttr. *på*

det tjänstligaste (jfr slutet); särsk. i hövlighetsformel i brev o. d.; äv. i överförd anv., om förhållningssätt l. språkligt yttrande o. d., särsk. begäran o. d. (jfr slutet); jfr **3.** Förse os för ten skuldh ödmiukeligen såsom och på thet tienstligeste bidie, att e. f. N. vil sig dette nådeligen behage lathe. *RA* I. 3: 8 **(1593).** Vthi all tienstligh odmiwckt. PAULINUS GOTHUS *Pest.* Föret. b 3 b **(1623).** Och .. hafwer iag denne enfaldige Predikan welat .. eder dedicera medh een tienstlig begaran at wälb. Frwn wille henne gunsteligen vptaga. ROTHOVIUS *Birckhöltz* A 2 a **(1664).** Så är min tjenstliga anhållan, det Min Herre .. behagade uplysa mig om förlusten af dessa 80,000 Ducater .. blifwit Växel-operationerna i gemen eller i synnerhet påfördt. *Posten* **1769**, s. 709. Til tjensteligt swar häruppå får jag meddela at *(osv.). VDAkt.* **1785**, nr 121; möjl. till **1.** jfr **broder-, dotter-, stor-tjänstlig** m. fl. särsk. ss. adv. (äv. i superl.); särsk. (med anslutning till **tjänst 6**) ss. bestämning till verb som anger språkligt yttrande o. d.: med (vederbörligt) betygande av (underdånig osv.) tjänstvillighet l. tjänstaktighet resp. underdånighet l. vördnad l. trohet o. d. Så mykit then vthwertes här förstält Ordning tilkommer, bedher iagh tienstlighen och wenlighen, at man sigh ther effter retter. BERCHELT *PestOrs.* A 5 b **(1589).** Honom berättar iagh här medh tienstligen, huru iagh en Ryttmästare hafwer sandt vti landet Wursten. *NAv.* 5/12 **1657**, s. 6; möjl. till **1.** H. H. Marskalken tackar iagh tienstligast för communication af de åtskillige musselskal som fundne äro up i berget. RUDBECK D. A. *Bref* 338 **(1689).** PS iag beder tienstlig åm uhrsäckt dät iag Så länge uthe blifwit med mit Skrifwande. BROMAN *Glys.* 1: 459 **(c. 1730).** Emedlertid begäres tjensteligen och mottages med all tacksamhet under adresse på Wexiö Post-Contoir alt som Swenska Kyrkan och allmänna Underwisningen angår. WALLQUIST *EcclSoml.* 1–4: A 2 a **(1788).** DALIN **(1854**; *angivet ss. föråldrot*). jfr **broder-, djup-tjänstligen. 3)** (†) till **8**, om sak: tjänlig l. lämplig l. ändamålsenlig; nyttig. Emoot Pestilentzie huru hwar och een menniskia sigh hålla skal .. til itt tiensteligit rådh och hielp. LEMNIUS *Pest.* 7 **(1572**; *uppl. 1917*); möjl. till **2.** Endoch man fuller godhe och tienstlige *(villkor)* kan föreslå. *RA* II. 2: 6 **(1616).** Både stoflar och andre sacker som honom kunne tienstlige wara. *VRP* **1629**, s. 339. Avledn.: **tjänstlighet**, r. l. f. särsk. (†) till **tjänstlig 2**; särsk. i förb. med prep. *i*. Altså är opå samma fråga detta i Tienstlighet wårt enfaldigha swaar. *VDAkt.* **1654**, nr 25. *VDAkt.* **1681**, nr 36. — **TJÄNSTSAM.** (†) till **5**: tjänstvillig l. tjänstaktig. Min Hjerte-Herrskares Tjenst- och upwaktsamme tjenare. *Weise* 1: 85 **(1769).** *3SAH* XXXVIII. 2: 264 **(1854).**

TJÄNSTE, sbst. oböjl., n., l. adv. l. adj. oböjl. [ellips av **TJÄNSTEBREV** l. **TJÄNSTEFÖRSÄNDELSE** l. **TJÄNSTEPOST**, uppkommen ss. påskrift på tjänstekuvert] (om ä. förh.) av tjänstebrevsrätten omfattad tjänsteförsändelse; äv. (vard.) dels ss. adv.: ss. l. med sådan(a) tjänsteförsändelse(r), dels närmande sig l. övergående i predikativt adjektivisk anv.: befordrad ss. l. utgörande sådan tjänsteförsändelse. *På den tiden kunde redaktionen skicka sina brev tjänste. SFS* **1920**, s. 1637. Ett tjänstebrev kallas numera allmänt för ett tjänste, och på kuvert tryckes detta ord, som sålunda synes ha fått officiellt erkännande. *StModSpråkv.* 8: 37 **(1921).** Han fick ett stort brunt kuvert, ofrankerat eftersom det var tjänste från länsstyrelsen. *SmålP* 14/4 **1973**, s. 12.

TJÄNSTIG, TJÄNSTLIG, TJÄNSTSAM, se **tjänst** *avledn.* — **TJÄR-**, se **tjäder**.

TJÄRA *ɕæ³ra²*, r. l. f.; best. **-an** (SCHRODERUS *Os.* 1: 294 **(1635)** osv.) ((†) **-un** (*RARP* V. 2: 111 **(1655)**)); pl. **-or.** (**kier-** **1588–1589. kär- (kiä-) 1647** (: kiärutamp)–**1919** (: kärstock). **tiar- (tja-) 1576** (: tiarusiudare)–**1619. tjer- (thie-, tie(e)-, tije-, tjeä-, tye-, -eh-) 1532** (: tierosten)–**1790** (: tjerubränning). **tjär- (thiä-, tiae-, tijä-, tiä-, tyä-) 1530** (: Tyärupen*(inga)*) osv. **-a 1541** (: nylans tiera) osv. **-e 1558** (*ss. obj.*), **1764** (*i rim*). **-o 1536** (*efter prep.*)–**1732** (*efter prep.*). **-u 1539** (*ss. subj.*)–**1738** (*efter prep.*)) [fsv. *tiäro*; motsv. fd. *tiæræ* (d. *tjære*), nor. *tjære*, fvn. *tjora*, nor. dial. *tjøre*, mlt. *tere* (varav t. *teer*), feng. *teoro*, n., *tierwe*, f. (eng. *tar*); samhörigt med lit. *dervà*, kådig furuved, lett. *dorva*, kåda, tjära; avljudsform till en ieur. rot med bet.: trä, eg.: det till trädet hörande, dvs. den från trädet härrörande vätskan. — Jfr **TJUR**, sbst.³, **TJÄRA**, v.] om svart l. (mörkt) brun (i vissa fall gul(brun)) vanligen tjockflytande vätska med karakteristisk lukt utvunnen gm torrdestillation av organiskt ämne, i sht trä l. kol l. torv, med användning bl. a. ss. bestryknings- l. impregneringsmedel (se *b*) l. för medicinska ändamål (se *c*) l. ss. smörjmedel l. i vägbeläggning l. ss. råmaterial inom kemisk industri; äv. dels om dylik vätska som avsatts på en yta o. där torkat, dels om finfördelat flyktigt ämne förekommande (ss. restprodukt) i gas framställd gm torrdestillering (i sht av stenkol); äv. i utvidgad l. bildl. anv., särsk. i fråga om lukt l. färg l. konsistens. *Bränna tjära. En frän doft av beck och tjära. Har du vallat med tjära? Rengöringsmedel för borttagning av tjära. Vin med kraftig doft av svartvinbär och tjära. Svart som tjära.* Konungens tienare som them j vgnen kastat hadhe .. kastadhe .. swaffuel och tiäro, och blåår, och tort rijs. *As.* 23 (*Bib.* **1541**). *(Liken)* brändes .. medh tiäru. JMESSENIUS i *HB* 1: 132 **(1629).** Drick diefwulens Eldh och Tiera .. om icke detta *(dvs. brönnvinet)* ahr godt nogh. *HFinLoppm.* 3: 295 **(1670).** Kan och aff feet Tall och Grahnwedh, och Rötter göras Tiehra som är een Wahra aff importance. RISINGH *LandB* 67 **(1671).** Kiörtlarna, som .. *(ur istret)* blifwit utpläckade, hackas fina, smältes och blandas uti tiära som kan brukas til wagns-smörja. WARG 163 **(1755).** Gasen innehåller ännu efter kondenseringen en icke obetydlig del tjära. Denna är ytterst finfördelad, rökformig vid vanlig temperatur. *SthmBelysn.* 48 **(1903).** Tjäran brukar sorteras i tre olika kvaliteter, nämligen prima, som är lättflytande, fradgar sig, då den upphälles, samt ej får vara grynig; sekunda, som är något tjockare, och får vara något grynig, samt tertia, som är grovtjäran, vilken ofta är mycket grynig. *SvSkog.* 1359 **(1928).** Det finns filtercigarretter som ger lika mycket eller mera tjära .. jämfört med en del filterlösa cigarretter. *SvD* 4/4 **1977**, s. 38. — jfr **BOK-, BOLMANS-, FINN-, FÖRDROPPAR-, RIBB-, ROT-, RÄNTE-, SKATTE-, STENKOLS-, STUBB-, TRÄ-TJÄRA** m. fl. — särsk.

a) i ordspr. o. ordspråksliknande uttr. Then som kommer widh tiäro, han besmittar sich ther aff, och then som giffuer sich j selskap med them högferdiga han lärer högferd. *Syr.* 13: 1 (*öv.* **1536**). Willfarelsen, vthi hwil-

ken alle Calvinister i närwarande Dagh, lijka såsom Musen vthi Tiäran, lådha. SCHRODERUS *Os.* 2: 199 (**1635**). Beck och tjära är båtsmans ära. RHODIN *Ordspr.* 6 (**1807**). Den som trampar i tjära, fastnar. GRANLUND *Ordspr.* (c. **1880**).

b) om (produkt framställd huvudsakligen av) tjära använd ss. impregneringsmedel l. konserverande bestrykningsmedel o. d.; särsk. om sådan (produkt osv. l.) tjära tjänande ss. skydd mot röta hos fartygs trä- l. tågvirke; äv. mer l. mindre bildl. Thär är .. Tiära och Kåda, til at baakia Skepen. LÆLIUS *Bünting Res.* 2: 85 (**1588**). Skall i detta åhr köpas tiäru, at tiära kyrkiotaket. MURENIUS *AV* 325 (**1656**). Hon *(tog)* en kista af rör, beströk henne med jordbeck och tjära och lade barnet däri och satte den så i vassen vid stranden af Nilfloden. *2Mos.* 2: 3 (*öv.* **1893**). Tjäran mjuknar i fogarna *(på båten)* och sänder en sövande stark och från lukt upp mellan seglen. KOCH *AntHav.* 18 (**1909**, **1918**). *(Skatan)* klädd i bortblåst äggvita, doppad i tjära från stuprören. *BonnierLM* **1954**, s. 8. — jfr **SKEPPS-TJÄRA** o. **ROSOLTJÄRA**.

c) (i sht förr) om inom (veterinär)medicinen använt preparat (i sht för utvärtes bruk) innehållande l. bestående av tjära. At man förmärkt .. den Americaniska tiäran wara mycket bättre än den Swänska at strykas på fåren, som i Engeland är brukeligit. POLHEM *Bet.* 1: 24 (**1721**). För maskar tages en theesked tjära med en äggegula. DARELLI *Sockenapot.* 101 (**1760**). Mot hudutslag hos hundar och äfven hos andra djur är tjära ett godt medel löst i sprit eller blandadt med såpa. VENNERHOLM o. SVENSSON 499 (**1892**). Tjära verkar på huden retande och användes bland annat vid behandling av en del hudsjukdomar. *RödKMedUppslB* (**1932**).

d) (i sht förr) om tjära ss. handelsvara. Handell medt Torfisk, salt fisk, tiarw och bräder. *G1R* 12: 231 (**1539**). Opbyrdh Oppå Åbo och nylensk tieru. *SkeppsgR* **1541**. När the fattige, enfoldige bönder wed grentzen komma aff Swerige dit vth *(till Danmark)* med humble, tiara eller nogot annat så hafua de *(osv.)*. SCHÜCK *Wivallius* 1: 149 (*i handl. fr.* **1631**). Den Båtsman han är rik, / Till Dublin ska han med Tjära. BELLMAN *(BellmS)* 1: 24 (c. **1769**, **1790**). Tjäran utgjorde ännu i medlet af innevarande sekel den förnämsta exportartikeln från de nordliga och mellersta delarna af landet. *AtlFinl.* 25: 15 (**1899**).

e) oeg., om olja l. terpentin l. asfalt o. d. med tjärliknande färg o. konsistens; särsk. dels ss. förled i ssgn **TJÄR-SAND**, dels ss. efterled i ssgrna **BERG-**, **JORD-**, **LJUS-**, **MINERAL-**, **PANN-TJÄRA**.

Ssgr (*Anm.* Vissa av nedan anförda ssgr kan äv. hänföras till (o. uppfattas numera vanligen ss. hörande till) **tjära**, v.): A: **TJÄR-ARTAD**, p. adj. som till sin natur l. beskaffenhet liknar l. påminner om (lukt l. konsistens o. d. hos) tjära; jfr **tjäraktig**. *SFS* **1894**, Bih. nr 58, s. 40. — **-AVSKILJARE**. *tekn.* i gasverk förekommande anordning l. apparat för avskiljning medelst filtrering av tjärpartiklar (ss. förorening) i gas. *TT* **1894**, Allm. s. 53. — **-BACK**. (†) back (se **back**, sbst.[1] 1) för l. med tjära; särsk. till *b*, om back för tjärning av tågvirke. DALIN (**1854**; *för tågvirke*). BJÖRKMAN (**1889**). — **-BAD**. **1)** *tekn.* till *b*: bad (se d. o. **1** *c*) av tjära för impregnering av tågvirke o. d. *TurA* **1988**, s. 57. **2)** *med.* till *c*: för behandling av vissa sjukdomar använt bad (se d. o. **1** *a* *β*) varvid tjära tillsatts badvattnet. GENTZ *Lindgren* 105 (**1929**). Huvudmedlet mot psoriasis har under lång tid varit tjära, antingen i form av salvor eller pastor eller i form av tjärbad. *VLakarb.* 303 (**1982**). — **-BAND**. (numera mindre br.) med tjärhaltigt impregneringsmedel behandlat isolerband. *TT* **1899**, M. s. 63. *OrdbFjärrförb.* 109 (**1940**). — (*b*) **-BESTRYKA**, **-ning**. bestryka (ngt) med tjära. ROTHSTEIN *Byggn.* 46 (**1856**). Arbetare gingo och lagade kanalbankarna och tjärbestroko de stora slussportarna. LAGERLÖF *Holg.* 1: 235 (**1906**). — **-BETONG**. (förr) om av en blandning av tjära o. krossad sten bestående massa (se **massa**, sbst.[2] **1** *a*) för vägbeläggning; jfr **asfalt-betong**. ERIKSON *HbSmågatst.* 9 (**1928**). *IllSvOrdb.* (**1955**). — **-BILDNING**. om icke avsedd l. önskad uppkomst l. utveckling av tjära; äv. konkret(are), om oavsedd l. oönskad avsättning av tjära. *TurA* **1904**, s. 160. De obehag .. som orsakas av isolerade beck-, blanksot- och tjärbildningar .. avlägsnas radikalt med *(medlet)* Tyfon. *NDA* 11/2 **1942**, s. 3. — **-BLANK**. (**tjär- 1901** osv. **tjäru- 1912**) **1)** blank av (intorkad) tjära. Tjärublanka skidor. SVARTENGREN *Värst.* 25 (**1912**). **2)** blank l. glänsande som tjära. Tjärblanka hatten, med oxlägg omfäst. KARLFELDT *FridLustg.* 109 (**1901**). — **-BLOMMA**. (**tjär-** c. **1550** osv. **tjäre- 1746**) **1)** (†) om växten Galium odoratum (Lin.) Scop. (vars krokhårsbeklädda frukter lätt fastnar på kläder o. d. (som om de vore tjäriga)), myskmadra; möjl. äv. om annan växt av släktet Galium Lin.; anträffat bl. i pl. *2LinkBiblH* 4: 71 (c. **1550**; *om G. odoratum*). KALM *VgBah.* 89 (**1746**). **2)** tjärblomster. HARTMAN *ExcFl.* 64 (**1846**). — **-BLOMSTER**. (**tjär- 1745** osv. **tjäre- 1640–1694**. **tjäro- 1638**. **tjäru- 1683–1788**) om den till familjen nejlikväxter hörande växten Lychnis viscaria Lin. (Viscaria vulgaris Bernh.) (vars stjälk nedanför bladfästena är klibbig av en brunaktig tjärliknande avsöndring), förr äv. kallad *allmänt tjärblomster*, beckblomster; jfr **-blomma 2**, **-lykta**, **-lysa**, **-nejlika**, **-ros**, **-ört 3**. FRANCKENIUS *Spec.* D 1 b (**1638**). *(Eng.)* Catch-Fly, *(sv.)* tjär-blomster. SERENIUS liii 3 a (**1757**). På backen blomma röda tjärblomster i ymnighet. FURUHJELM *Mànn.* 226 (**1932**). — **-BLOSS**. (i sht förr) bloss (se d. o. **1** *a*) innehållande tjära. MOLLER (**1807**). — **-BONDE**. (**tjär- 1860** osv. **tjäru- 1703**) (förr) bonde i skogstrakt som till väsentlig del livnärde sig på tjärtillverkning. Tiarubonderna, som om wår och Sommartijden i stora hoopar komma ned från Redwäg åth Giotheborg. *KulturbVg.* 2: 66 (**1703**). — **-BORSTE**. (**tjär- 1738** osv. **tjäru-** c. **1730**) borste avsedd för l. använd vid påstrykning av tjära; jfr **-kvast**. BROMAN *Glys.* 3: 221 (c. **1730**). Tjärborstar .. är runda eller rektangulära och försedda med långa skaft. *Varulex.* Byggn. 2: 195 (**1955**). — **-BRUK**. (**tjär- 1828–1896**. **tjäre- 1597–1605**. **tjäru-** c. **1650–1857**) **1)** (om ä. förh. i Finl.) tjärbränning; jfr **bruka 12**. *HT 1916*, s. 196 (**1597**). GROTENFELT *LandtbrFinl.* 182 (**1896**). **2)** (†) tjärbränneri (se d. o. **2**); jfr **bruk 9**. *EnebyKvillinge-Domb.* 29/8 (**1605**). En mani *(var)* rådande att anlägga tjärbruk eller terpentinfabriker, såsom de äfven kallades. *TT* **1887**, s. 75. — **-BRUN**. (numera bl. tillf.) som har samma (mörkt) bruna färgnyans som (viss sorts) tjära; jfr **-svart**. *SvD* 17/8 **1901**, s. 6. NÄSSTRÖM *Forn-DSv.* 2: 193 (**1948**). — **-BRÅ**, **-ning**. (numera bl. i vissa

trakter, bygdemålsfärgat) bestryka (ngt (l. ngn)) med tjära; jfr **brå**, v.², o. **-stryka**. FRÖDING *Guit.* 54 (1891). Ett tak att tjärbrå, en vägg att stryka. FOGELQVIST *Minns* 69 (1935). *SAOL* (1986). — **-BRÄNNA**. (numera mindre br.) (i impregneringssyfte) behandla (ngt) med brännhet tjära; äv. allmännare: tjärstryka. *TT* 1901, Allm. s. 111. Allt förankringsjärn skall som skydd mot förrostning tjärbrännas eller strykas med asfaltpreparat. *HantvB* I. 4: 196 (1936). Två räckor med tjärbrända hus. DANIELSSON *Heyerdahl KonTiki* 49 (1949). — **-BRÄNNARE**. (**tjär-** 1707 osv. **tjära-** 1556. **tjäre-** 1547–1681. **tjäru-** 1555–1894) **1**) (förr) person som (yrkesmässigt) brände tjära. *G1R* 18: 226 (1547). Swen Håkonsson her i staden bleff i dagh förordnat, till stadsens tiärebrennare och beeksmeltare. *HalmstDomb.* 1: 53 (1681). **2**) (†) tjärugn. *JernkA* 1902, s. 436. — **-BRÄNNERI**¹⁰⁰⁴ l. ³⁻⁰⁰². (**tjär-** 1740 osv. **tjäre-** 1620–1692. **tjäru-** 1647–1934) **1**) (numera bl. tillf.) om brännande av tjära; jfr **-bränning** o. **tjäru-brännande**. *PrivFrihetsbrJonk.* 80 (1620). *FolklEtnSt.* 5: 24 (1934). **2**) (förr) konkret, om anläggning där tjära brändes; jfr **-bruk 2**, **-kokeri**. *BtHforsH* 3: 76 (1668). I Stadsgården fanns det en timmergård och ett tjärbränneri. ÅBERG *SvH* 189 (1978). — **-BRÄNNING**. (**tjär-** 1785 osv. **tjäre-** 1547–*c.* 1650. **tjäru-** 1556–1956 (: tjärubränningsplatsen)) (i sht förr) brännande (se **bränna**, v. I 3 *b*) av tjära; jfr **-bruk 1**, **-koka 1**, **-kokeri**, **-sjuderi** o. **tjäru-brännande**. *G1R* 18: 226 (1547). Til Tjäru-bränning får ej nyttjas annat, än stubbar, rötter och windfallen .. eller eljest sådane krokige, korrte och wanwuxne Trän, som ej til Sågning, Timmer eller Skeppswirke dugelige äro. *FörordnSkog.* 1/8 1805, s. 45. Tjärbränningen sker antingen i tjärdal, tjärmila eller i murade tjärugnar eller jernretorter. CNATTINGIUS (1879, 1894). — **-BRÄNSLE**. (numera mindre br.) av tjära bestående bränsle. *JernkA* 1889, s. 151. ÖSTERGREN (1958). — **-BURK**. (**tjär-** 1759 osv. **tjäre-** 1690–1775. **tjäru-** 1719–1764) (förr) burk (se **burk**, sbst.² **2**) för l. med tjära; särsk. om i vagn medförd burk innehållande tjära (att användas ss. smörjmedel för hjuls axel l. nav o. d.). *NVedboDomb.* Sommart. 1690. 1 st. jernbeslagen enspännare wagn med Tjäreburck af Koppar. *BoupptVäxjö* 1775. NORLIND *AllmogL* 474 (1912). — **-BYTTA**. (**tjär-** 1746 osv. **tjäre-** 1635. **tjäru-** 1773–1788) (numera mindre br.) bytta för l. med tjära. SCHRODERUS *Os.* 2: 441 (1635). LEVANDER *DalBondek.* 1: 513 (1943). — **-BYXA**. [efter t. *teerbüchse*] (†) skämts., om matros; jfr **beck-byxa 2**. (*Sv.*) Tjär-byxa (båtsman), (*t.*) eine Teerbuchse, ein Bootsmann. LIND (1749). AUERBACH (1915). — **-BÅT**. (om ä. förh., i sht i Finl.) båt för transport (i sht på älv) av tjära. LÖNNROT *SvSkr.* 2: 147 (1833). För ett par hundra år tillbaka räknade man från Hyrynsalmi .. till Uleåborg .. ett par veckor fram och åter med tjärbåt. *Fennia* LI. 1: 3 (1928). — **-BÄRMA**, se **-pärma**. — **-DAL**. (**tjär-** 1749 osv. **tjäre-** 1610. **tjäro-** 1934. **tjäru-** 1654 (: Tierudaals ruum)–1934) (i sht förr) särsk. om (i backsluttning) utgrävd tratt- l. skålformig fördjupning avsedd l. använd för tjärbränning; jfr **-grav**, **-grop**. *SUFinlH* 3: 102 (1610). Granbarken .. brukas ock at belägga botnen i tjärudalar, på det tjäran ej må rinna i jorden. TROZELIUS *Rosensten* 240 (1752). Gropen (tjärdalen) packas full med den fint sönderhuggna tjärveden och täckes med ris, torf och jord hvarefter .. veden antändes. BERLIN *Farm.* 1: 511 (1849). Tillverkningen (*av tjära*) .. bedrefs af bönderna såsom en slags husslöjd förmedels den växande ungskogens katning därpå följande nedhuggning och bränning i s.k. tjärdalar, hvarvid den afrinnande tjäran uppsamlades från tjärdalens botten. *AtlFinl.* 25: 15 (1899). — **-DAMP**, se **-tamp**. — **-DESTILLATION**. (numera bl. tillf.) särsk. om destillation (se d. o. *a*) för framställning av stenkolstjära. *TT* 1882, s. 177. — **-DOCKA**. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tjärblomster. LYTTKENS *Växtn.* 1056 (1911; *fr. Ångermanl.*). — **-DOFT**. jfr **doft II 3**. KNOPPEL *SvRidd.* 178 (1912). — **-DOFTANDE**, p. adj. som doftar tjära. *VLS* 11 (1884). — (*b*) **-DREV**. med tjära impregnerat drev (se d. o. **8**). *TT* 1880, s. 56. — **-DRÄNKA**, **-ning**. (numera bl. tillf.) dränka (se d. o. **4**) i l. med tjära. NYSTRÖM *Telegr.* 321 (1869). Byggnaden var murad av tegel, under det att täckningen utgjordes av tjärdränkt spån och således var ytterligt eldfarlig. *SvFlH* 1: 298 (1942). — **-FABRIK**. (**tjär-** 1870 osv. **tjäru-** 1868–1875) (förr) fabrik för framställning av (trä)tjära. REJMERS *Koln.* 74 (1868). Då kriget 1914–1918 inbröt, erhöll tjäran större avsättning och "tjärfabriker" uppväxte som svampar ur jorden. *HbSkogstekn.* 746 (1922). jfr **björk-tjär-fabrik**. — (*b*) **-FILT**. (förr) med tjära impregnerad filt (se **filt**, sbst.¹ **3** *a*). *PT* 1909, nr 209 B, s. 1. Tjärfilt, som är indränkt med .. tjära, tillverkas ofta av hampdrev samt användes huvudsakligen till tätning av fartyg och till mellanlägg i skodon. *VaruhbTulltaxa* 1: 249 (1931). — **-FJÄRDING**. (förr) fjärding (se d. o. **4**) för l. med tjära. *Bouppt Växjö* 1886. — **-FLOTTE**. (förr) flotte avsedd l. använd för transport av tjära. *Landsm.* VI. 6: 123 (1888). — **-FLÄCK**. (**tjär-** 1802 osv. **tjäru-** 1762) fläck av tjära (på tyg l. kläder). BRUNO *Gumm.* 213 (1762). Ssg: **tjärfläck-sjuka**, av en svamp orsakad sjukdom som angriper bladen hos lönn o. yttrar sig i av en gul kant omgivna svartbruna tjärliknande fläckar. *SvTrädgLex.* 1: 10 (1938). — **-FRAMSTÄLLNING**⁻⁰²⁰. (numera bl. tillf.) särsk. om framställning av trätjära; jfr **-tillverkning** *ArkKem.* II. 35: 4 (1907). — **-FRI**. fri från tjära l. utan tjära. BORELIUS *ForntLev.* 65 (1936). — **-FULL**. (**tjär-** 1835. **tjäre-** 1689–1740) (†) särsk. om träd: som är full av tjärbildande ämnen. RUDBECK D. Ä. *Atl.* 2: 248 (1689). *SvLittFT* 1835, s. 259. — **-FURA**. (förr) om fura i vilken inhuggning gjorts för igångsättning l. ökning av kådavsöndring. LINNÉ *Sk.* 55 (1751). — **-FÄRG**. **1**) (numera bl. tillf.) färg (se **färg**, sbst.¹ **1**) som tjära har l. som liknar tjära. *TurÅ* 1946, s. 244. **2**) om färg (se **färg**, sbst.¹ **2**) som till väsentlig del utgöres l. består av tjära; särsk. (o. numera bl.): tjärfärgämne. Jag fick af amiralitetsapotekaren Salberg en pomada, som skulle borttaga tjärfärgen. TERSMEDEN *Mem.* 1: 51 (*c.* 1790). Då det gäller de färgrika allmogevävnaderna, så är det erkännandet .. på sin plats, att framställningen av de s.k. tjärfärgerna är en av de största uppfinningar, som kemien skänkt världen. SAHLIN *SkånFärg.* 113 (1928). — **-FÄRGAD**, p. adj. som har tjäras färg; ngn gg äv.: färgad av l. med (färg innehållande) tjära. *VetAH* 1813, s. 107. I detta fiskeläge låg det i hamnen om höstarna .. en tjärfärgad tysk kvass. JONSSON *AnSjung.* 182 (1934, 1954). — **-FÄRGÄMNE**⁻⁰²⁰. *tekn.* syntetiskt l. organiskt färgämne, urspr. framställt ur i stenkolstjära ingående råämnen; jfr **-färg 2**. *2NF*

19: 844 (1913). — -GADD. (tjär- 1907 osv. tjäru- 1934) [sv. dial. *tjärugadd*; med avs. på efterleden jfr nor. *gadd*, torrt furuträ; etymologiskt identiskt med GADD, sbst.[1]] (i sht förr) om på grund av svampangrepp förtorkad kådrik talltopp lämplig l. använd till tjärbränning l. tjärsticka; äv. om sjukdomen törskaterost. Bland .. till tjärframställning lämpliga träd skilja böndera mellan jut-tall och tjärgadd. *ArkKem.* 11. 35: 2 (1907). *(Sv.)* Tjärgadden .. *(lat.)* Peridermium pini. *Västerb.* 1926, s. 268. — -GALLA. (numera föga br.) om vid tjärbränning inledningsvis (vid lägre temperatur) erhållen vattenhaltig tjära till konsistensen påminnande om mjölk; äv. allmännare, om tjärvatten (se d. o. 1); jfr galla, sbst.[2] 3 *b*. BERZELIUS *Kemi* 5: 1237 (1828). *TSkogshush.* 1879, s. 312 (*om tjärvatten*). BJÖRKMAN (1889). — -GRAV. (tjär- 1785 osv. tjäru- 1760–1764) (numera bl. tillf.) grävd grav avsedd l. använd för tjärbränning; jfr -dal. *VgFmT* 1. 6–7: 86 (1760). *Hufvudstadsbl.* 12/7 1988, s. 7. — -GROP. (tjär- 1804 osv. tjäru- 1794) (om ä. l. utländska förh.) grävd grop avsedd l. använd för tjärbränning (jfr -dal); förr äv. om i gasverk förekommande murad behållare för stenkolstjära. *NorrlS* 1–6: 93 (1794). Tjäran aftappas .. till murade tjärgropar i kondensatorernas närhet. *2UB* 5: 332 (1874). Tjärgroparna *(i Murmansk)*. MARTINSON *Kap* 41 (1933). — -GRYTA. (numera bl. tillf.) gryta avsedd l. använd för tjärkokning; jfr -kittel. *JernkA* 1833, s. 659. *Expressen* 10/3 1998, s. 4. — -HALT. halt av tjära; numera i sht om halt av tobakstjära i cigarett. *SFS* 1922, s. 318. Kolfilter ger samma tjärhalt som vanliga filtercigarretter. *SvD(A)* 18/3 1964, s. 19. — -HALTIG. som innehåller tjära, som har en viss halt av tjära. ALMQUIST *Häls.* 609 (1896). — (*d*) -HANDEL. (tjär- 1887 osv. tjäre- 1649. tjäru- 1641–1888) (i sht förr) handel (se handel, sbst.[2] 11) med tjära. *RP* 8: 514 (1641) — (*d*) -HANDELS-KOMPANI. (tjär- 1887 osv. tjäru- 1648–1891) (förr) jfr handels-kompani o. -kompani. STIERNMAN *Com.* 2: 525 (1648; *läst i orig.*). Det norrländska tjärhandelskompaniet, som inrättades 1648 och som fick öfvertaga hela exporten af tjära och beck från landet norr om Stockholm samt hela Finland. *SvH* 5: 468 (1906). — (*d*) -HANDELS-SOCIETET. (tjär- 1940 osv. tjäru- 1727–1891) (förr) jfr handels-societet o. tjäru-societet. *2BorgP* 3: 738 (1727). GENTZ *Lindgren* 316 (1940). — -HO. (tjär- 1804 osv. tjäru- 1547) (förr) ho (se ho, sbst.[1] 1) avsedd för l. använd till förvaring av tjära. *SkeppsgR* 1547. — -HOV. (tjär- 1706 osv. tjäre- 1643 (: Tiärehoffs Skrifwarens). tjäru- 1639–*c.* 1795) [av mlt. *teerhof*] (förr) om öppen plats för uppsamling (l. lagring) o. vräkning (i sht inför avsändning l. export) av trätjära; äv. om magasinsbyggnad med sådan funktion; jfr hov, sbst.[3] 1, o. sill-hov. Tjäruwräkaren .. *(skall iakttaga)* at han icke låter något afskeppas från Tiäruhofwet, förr än det vppå Tull-Cammaren här uti Staden först är ansagdt. STIERNMAN *Com.* 2: 214 (1639; *läst i orig.*). Vid Värtahamnen har under sommaren .. ett nytt magasin, ett s.k. tjärhof, uppförts för upplag af tjära. *Dagen* 4/8 1897, s. 2. Ssgr (†): tjärhov-, äv. tjärhovs-dräng. dräng (se d. o. 2) som utför enklare sysslor vid tjärhov. *BoupptSthm 1674*, s. 77 a (1673). *BoupptSthm* 1676, s. 397 a. -inspektor. inspektör vid tjärhov. *IT* 1791, nr 100, s. 2. -mästare. tjärvräkare. Det skattas .. nödigt och nyttigt, att i alla Stapel-Städer ett wist Tiaru-hoff, tillijka med en Eedsworen Tiäruhoffs mästare förordnades. STIERNMAN *Com.* 5: 634 (1697; *rättat efter orig.*). -skrivare. skrivare (se d. o. 2) vid tjärhov. *SthmStadsord.* 1: 94 (1643). *BoupptSthm* 1673, s. 970 b. — -HUS. (tjär- 1874 osv. tjäru- 1676) (numera bl. i skildring av ä. förh.) byggnad avsedd för tjärning (av rep l. tåg o. d.). Ett Tieru Huus med en inmurad stoor Koppar Panna som brukas at tiera Togen uthi. *BoupptSthm* 1676, s. 601 b. I ett särskilt tjärhus, ett stycke utanför den övriga anläggningen, för eldfarans skull, ägde tjärningen rum. *TurÅ* 1988, s. 56. — -HYGGE. (tjär- 1751 osv. tjäre- 1731) (förr) om huggande av för tjärbränning lämpad skog l. lämpat träd o. d.; särsk. konkret, om uthuggen fördjupning l. urholkning i sådant träd; jfr hygge, sbst.[2] 1. *VDAkt.* 1731, nr 707. Tjär-hygget sågs här på Tallarna jämte wägen, der Furorna på endera sidan .. woro först huggne, at man fått deraf en spån så stor som en hand. LINNÉ *Sk.* 54 (1751). Utmarkens karakteristiska marktyper äro: svedjorna, tjärhyggets och timmerhyggets furuskogar. *SvFolket* 13: 20 (1940). — -HYTTA. (†) anläggning för tillverkning av trätjära; jfr hytta, sbst. 3. *KKD* 10: 74 (1707). REJMERS *Koln.* 51 (1868). — -KANNA. (tjär- *c.* 1755 osv. tjära- 1850. tjäre- 1754) (förr) kanna för l. med tjära. *BoupptVäxjö* 1754. — -KAPPE. (tjär- 1719–1886. tjära- 1607. tjäre- 1719) (†) kappe (se kappe, sbst.[3] 3) för förvaring av tjära. *SUFinlH* 2: 320 (1607). HOLMBERG *Artill.* 4: 211 (1886). — -KARL. (†) man som (yrkesmässigt) utför tjärstrykning. *VDAkt.* 1699, nr 503. *VDR* 1700, s. 1015. — -KITTEL. (tjär- 1943 osv. tjära- 1595–1604. tjäre- 1684. tjäru- 1556–1788) (förr) (koppar)kittel för uppvärmning av tjära; jfr -gryta, -panna. *InventVallentuna* (1556). — -KLOV. (†) kluvet stycke tjärrikt trä; jfr klov 5. Det var stora, feta tjärklovar, som lades upp i eldstaden, ansades och vändes. STRANDBERG *Trolleb.* 7 (1917). — -KOKA, -ning. (tjär- 1835 osv. tjäru- 1747) 1) (†) särsk. ss. vbalsbst. *-ning*: tjärbränning. *2RARP* 16: 41 (1747). BJÖRKMAN (1889). 2) till *b*: (i impregneringssyfte) behandla (ngt) med brännhet tjära (i tjärbad). Segelduksfabrik med tjärkokning. *SFS* 1886, Bih. nr 78, s. 39. För att giva spåntaken en ökad livslängd brukar man .. tjärkoka eller indränka spånen i någon lämplig impregneringsvätska. *HantvB* 1. 6: 97 (1938). — -KOKARE. 1) (numera mindre br.) person som yrkesmässigt sysslar med uppvärmning l. kokning av tjära; förr särsk.: tjärbrännare (se d. o. 1); jfr kokare 1. ÖoL (1852). *IllSvOrdb.* (1964). 2) *tekn.* apparat för upphettning l. raffinering av tjära; jfr kokare 2. *JernkA* 1908, s. 121. — -KOKERI[1004 l. 3-002]. (i sht förr) inrättning l. anläggning för kokning av tjära; äv. ngn gg abstr., om verksamheten att koka tjära. *PT* 1897, nr 2 A, s. 1. *IllSvOrdb.* (1955; *abstr.*). — -KOKS. (förr) jfr kox, sbst.[1] 2. *TT* 1871, s. 37. Vid en temperatur af öfver 300° C. återstår ett mer eller mindre hårdt beck .. Stundom afdrifves det hårda becket ytterligare .. hvarvid som återstod erhålles tjärkoks. *2NF* 26: 1252 (1912). — -KOL. (i sht förr) av kol bestående restprodukt vid tjärbränning. När hettan .. spridt sig ända ned till tjärgropens botten, är bränningen slut och i gropen återstår då en ringa qvantitet af ett tungt, tätt och glänsande kol, kalladt tjärkol. ÅKERMAN

KemTechn. 2: 252 (1832). — (*d*) -KOMPANI. (tjär- 1740 osv. tjäre- 1655. tjäru- 1648–1959) [möjl. elliptiskt för tjär-handels-kompani] (förr) jfr kompani 3 *c* o. -handels-kompani, -handels-societet o. tjäru-societet. *RP* 12: 324 (1648). 1648 hade af köpmän i Viborg och Stockholm bildat sig ett tjärkompani, som erhöll privilegium på att uppköpa och till utrikes ort försälja all tjära, som tillverkades i Sverige och Finland. *TT* 1887, s. 74. — -KOPP. (tjär- 1839, 1846. tjäre- 1719) (†) kopp för l. med tjära. *GenBesMRulla* 19/9 1719. *2VittAH* 17: 283 (1839, 1846). — -KORS. (tjär- c. 1900 osv. tjäru- 1642) (förr) kors (se kors, sbst. 7 *a* *α*) målat med tjära. MURENIUS *AV* 85 (1642). För att skydda kreaturen mot .. marritt strök man varje skärtorsdag med en tjärborste ett kors på stall- och ladugårdsdörrar .. De sutto kvar i tiotals år, så att gamla dörrar voro alldeles översållade med tjärkors. *BygdFolk* 1: 125 (1927). — -KRANS. (tjär- 1755 osv. tjäre- 1640–c. 1676. tjäru- 1563–1685) 1) (förr) i tjära kokad l. med tjära indränkt krans avsedd l. ämnad för antändning; jfr beck-krans. *ArkliR* 1563, avd. 22. Eldkastning var omtyckt (*på medeltiden*) och utfördes med glödgade jernkulor, fyrbollar, fyrkulor, tjärkransar. STRINDBERG *SvFolk.* 1: 318 (1882). 2) (†) om krans (av halm l. papper l. näver o. d.) bestruken med tjära (blandad med tran l. vaselin o. d.) o. anbringad runt trädstam i syfte att hindra skadeinsekter att krypa uppför stammen. ENEROTH *Pom.* 1: 194 (1864). *3NF* 7: 1226 (1927). — -KULLRARE. (†) person som rullar tjärtunnor; särsk. om person som yrkesmässigt förflyttar förvaringskärl med tjära; jfr kullra, v.[2] 2. BELLMAN (*BellmS*) 11: 163 (1792). *SvT* 1852, nr 29, s. 1. — -KVAST. (tjär- 1679 osv. tjäru- 1679–1785) (numera bl. tillf.) jfr kvast 2 *d* o. -borste. *BoupptSthm* 1679, s. 1010 a. *IllSvOrdb.* (1964). — -LAG. (numera mindre br.) tjärpärma; äv. allmännare, om vätska (i sht vatten) uppblandad med tjära; jfr -vatten. *NoraskogArk.* 4: 96 (1681). Tjärlag .. (*dvs.*) Vatten, uppblandadt med tjära. DALIN (1854). Den klara, tunnflytande vätska (tjärlagen, tjärvattnet), som vid bränningen kom först, hällde man av, vilket kallades att skilja tjäran. LEVANDER *DalBondek.* 1: 512 (1943). *SAOL* (1973). — -LIKNANDE, p. adj. *2NF* 17: 517 (1912). — -LUKT. jfr lukt 2. SCHULTZE *Ordb.* 2877 (c. 1755). — -LYKTA. (†) tjärblomster. SVENSSON *Kulturv.* 171 (1893). — -LYSA. (numera mindre br.) tjärblomster. NYMAN *VäxtNatH* 1: 394 (1867). *VåraKulturvN* 280 (1977). — -LÅS. (förr) anordning i botten av ugn l. tjärdal o. d. varigm tjära samlad i tillbakalutad sko (se sko, sbst. 2 *i*) vid tjärbränning förhindrade luftinsläpp; jfr lås 2. *ArkKem.* II. 35: 12 (1907). — -MAKADAM. (förr) med (stenkols)tjära begjuten l. i (stenkols)tjära indränkt makadam. *TT* 1904, Allm. s. 335. *SAOL* (1973). — -MILA. (tjär- 1732 osv. tjäre- 1745–1751) (förr) jfr mila, sbst.[2] slutet. LINNE *Ungd.* 2: 188 (1732). Över den inresta tjärmilan bredes ett lager av s. k. spink .. för att elden lätt skall följa detta lager och hastigt ta sig runt om hela milan. *SvSkog.* 1356 (1928). — -MURNING. (†) murning med murbruk vari tjära är inblandad. *JernkA* 1889, s. 253. — -NEJLIKA. [jfr d. *tjærenellike*] *bot.* tjärblomster. HYLANDER *PrydnV* 103 (1948). — -OLJA. i tjära ingående olja; särsk. om sådan olja utvunnen gm fraktionerad (se fraktionera 2 *b*) destillation. GERELIUS *Gasupplysn.* 65 (1825). Den vanliga tjäran .. håller endast omkring 30 proc. verksam substans tjäroljor. *TLandtm.* 1897, s. 850. Tjäroljan användes mycket till impregnering af telegraf- och telefonstolpar. *JernkA* 1904, s. 330. — -PANNA. (tjär- 1665 osv. tjäre- 1535–1715. tjäru- 1535–1547) 1) (förr) panna (se panna, sbst.[1] 2) att koka tjära i; särsk. till *b*, om sådan panna (av koppar) använd vid impregnering av tågvirke o. d.; jfr -kittel. *ArkliR* 1535, avd. 1. Så snart ett garn är spunnet .. drages (*det*) .. genast genom tjärpannan, hvarefter det upprullas på en bakom pannan sittande rulle för att torka. FRICK o. TROLLE 24 (1872). 2) (†) till belysning tjänande panna (se panna, sbst.[1] 1) med brinnande tjära. *3SAH* 12: 259 (1898). 3) (†) om byggnad där tjära kokas. KONOW (1887). — (*b*) -PAPP. med (stenkols)tjära impregnerad (tak)papp. *SFS* 1872, nr 62, s. 4. Ssg: tjärpapp- l. tjärpapps-tak. *AHB* 83: 26 (1873). — -PAPPER. (tjockt) papper innehållande tjära; äv. (o. numera i sht): tjärpapp. *2UB* 8: 153 (1900). Några elkaminer där kablarna är nödtorftigt isolerade med tjärpapper och ligger helt öppet i fukten. *DN* 6/9 1998, s. A6. — -PARTIKEL. jfr partikel 2. (*Lungcancer*) orsakas av rökens tjärpartiklar, som blir kvar i lungorna på grund av den försämrade reningsmekanismen. *VLakarb.* 62 (1982). — -PASTILL. pastill med tillsats av l. smak av tjära. *SD* 16/2 1893, s. 7. — -PRODUKT. om beståndsdel i (l. utvunnen ur) tjära; äv. (ngn gg) allmännare, om tjära. *HbSkogstekn.* 711 (1922). *JernkA* 1942, s. 376 (*om tjära*). — -PUMPARE. särsk. (förr) om arbetare vid järnbruk med uppgift att pumpa tjära. *JernkA* 1904, s. 228. — -PYTS. jfr pyts 2 *b*. WIDEGREN (1788). — -PÄRMA, förr äv. -BÄRMA. (numera föga br.) pärma (se d. o. 2); jfr -lag, -vatten 1. *SPF* 1819, s. 332. Smultadt sulläder inlägges i gammal sur barklag och därefter i den egentliga "svällen": ett stort kar, innehållande utspädd "tjärpärma". ALMQUIST *Häls.* 632 (1896). *IllSvOrdb.* (1964). — -RESERVOAR. särsk. (†) om till tjärugn hörande reservoar för uppsamling l. förvaring av tjära. REJMERS *Koln.* 56 (1868). — -REST. (numera bl. tillf.) rest av tjära (i gas). BOLIN *OrgKem.* 62 (1925). — -RIK. som är rik på tjärbildande ämnen. EKMAN *SkogstHb.* 280 (1908). — -ROS. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tjärblomster. HARTMAN *Naturk.* 117 (1836). Att kalla tjärblomster för tjärros .. har sin förklaring i att den genuina dialekten använder ordet ros om blommor i allmänhet. *ÖgCorr.* 30/11 1970, s. 6. — -ROT. (†) tjärstubbe. *VDAkt.* 1707, nr 614. DUBEN *Lappl.* 401 (1873). — -RÖK. (numera bl. tillf.) om rök från brinnande tjärved l. tjärhaltig produkt. *JernkA* 1827, s. 168. ÖSTERGREN (1958). — (*c*) -SALVA. om salva innehållande trätjära, i sht förr använd för behandling av hudsjukdom l. eksem l. skabb l. (ngn gg) sår o. d. FLORMAN *Hushållsdj.* 292 (1834). Tjarsalva, beredes af rågmjöl, vanlig ättika, ljust harts och tjära. EKBOHRN 2: 417 (1868). — (*e*) -SAND. sand l. sandsten innehållande olja (bitumen) i så stor mängd att den kan avdestilleras. *2SvUppslB* (1954). — -SJUDERI[1004] l. [3-002]. (tjär- 1951 osv. tjäru- 1645–1755) (numera föga br.) tjärbränning. *RP* 11: 255 (1645). Förslag om att skicka sakkunniga engelsmän till Ryssland för att där intensifiera tjärsjuderi och järnbrytning så att Sveriges monopol på dessa områden bleve brutet. RYDBERG *Sv-*

Studieres. 150 (**1951**). — **-SKORPA**. (numera bl. tillf.) skorpa av stelnad tjära; särsk. (i sht om ä. förh.) om sådan skorpa (bildad av nedrinnande tjärvatten) på kolmilas botten. HÆGGSTROM *Arbetsliv* 18 (**1836**). Strös sand af lagom groflek och i lagom mängd, uppstå ej .. sprickor, och tjärskorpan flagnar då ej så lätt af. *LAHT* **1904**, s. 297. *HbSkogstekn*. 641 (**1922**). — **-SKROV**. (†) metonymiskt, om fartyg med tjärat skrov; jfr **skrov 4**. HOGBERG *Vred*. 3: 18 (**1906**). — (*d*) **-SKURARE**. (**tjär- 1876** osv. **tjäre- 1776**) (om ä. förh. på Gotland) skurare (se **skurare**, sbst.[2]); jfr **-vräkare**. WALLIN *GothlSaml*. 2: 197 (**1776**). För .. uppbörd var vid Tjär-hofvet i Visby också anstäld en tjär-skurare. *TSkogshush*. **1876**, s. 199. — **-SMÖRJA**, r. (numera bl. tillf.) smörja beredd av (bl. a.) tjära. BROOCMAN *Hush*. 3: 13 (**1736**). LEVANDER *DalBondek*. 2: 262 (**1944**). — **-SMÖRJA**, v. (numera mindre br.) smörja (ngt) med tjära; särsk. i. p. pf.: bestruken l. ingniden med tjära l. tjärhaltigt preparat l. ämne. MOLLER (**1790**). Stövlar och becksömsskor skulle .. göras brukbara genom att lagas och tjärsmörjas. NORDSTROM *Sven* 125 (**1929**). ÖSTERGREN (**1958**). — **-SPANN**. (**tjär- 1788** osv. **tjäre- 1718**) (numera mindre br.) spann för l. med tjära; jfr **-ämbar**. *VGR* **1718**, Verif. s. 73. *Kulturen* **1943**, s. 189. — **-SPRIDARE**. (förr) vid vägarbete använd l. för vägarbete avsedd anordning l. apparat för utspridning av tjära; jfr **spridare I 1** *b*. *SvIndustri* 205 (**1935**). — **-SPÅN**. särsk. (†) om spån från förtorkad o. tjärhaltig fur(uved). *VDAkt*. **1760**, nr 214. BACKMAN *Reuter Lifv*. 2: 205 (**1870**). — **-STICKA**. (**tjär- 1801** osv. **tjäru- 1927**) sticka (se **sticka**, sbst.[1] **1** *a δ α'*) av tjärved; särsk. bildl., i sådana uttr. som *gå* l. *röra sig som en lus* l. *ett kryp på en tjärsticka*, gå l. röra sig mycket långsamt (jfr **tjära**, v. *a*); äv. (om ä. förh.) om sådan sticka avsedd att användas l. använd ss. ljuskälla (jfr **sticka**, sbst.[1] **1** *a δ γ'*). ODMANN *Hågk*. 19 (**1801**). Han kommer skridande, som en lus på en tjärsticka. RHODIN *Ordspr*. 60 (**1807**). Inne i kyrkan var det .. kallt. Men när alla talgljus och tjärstickor tändes blev det en annan luft. KJELLGREN *Smar*. 283 (**1939**). — (*b*) **-STRYKA**. bestryka (ngt) med tjära (ss. impregneringsmedel); jfr **-bestryka**, **-brå**, **-bränna**. ROTHSTEIN *Byggn*. 46 (**1856**). Båtar och ekstockar .. *(blev)* tätade och tjärstrukna för att kunna sättas i sjön. LAGERLOF *Holg*. 2: 167 (**1907**). — **-STUBBE**. (**tjär- 1831** osv. **tjäru- 1842–1896**) om tjärrik stubbe (se **stubb 2**) av tall (lämplig för tjärbränning); jfr **-rot**, **-veds-stubbe** o. **tjäru-stumle**. LÆSTADIUS *1Journ*. 24 (**1831**). Det glödde ännu i en svartbränd tjärstubbe, och en tunn rök steg upp ur askbråten. OLJELUND *Gubb*. 134 (**1934**). — **-SUDD**. (**tjär- 1738** osv. **tjäre- 1562**. **tjäru- 1591–1745**) (numera mindre br.) med tjära indränkt sudd (se **sudd**, sbst.[2] **1**) avsedd för l. använd vid tjärstrykning. *ArkliR* **1562**, avd. 17. *FinSvStorordb*. 747 (**1968**). — **-SVART**. som har den svarta färg som (viss sorts) tjära har, särsk. dels: svart(färgad) av tjära, dels: svart som tjära; jfr **-brun**. Höga tjärsvarta skrov och tacklingar stodo trassliga mot himlen. ASPLUND *Stud*. 14 (**1912**). Sitt tjärsvarta hår bar han mycket långt. SCHILDT *Perd*. 33 (**1918**). — **-TALG**. (förr) om vid (långtgående) destillation (l. ss. biprodukt vid framställning) av trätjära utvunnen vit massa med talgliknande konsistens huvudsakligen bestående av reten. *TSkogshush*. **1881**, s. 156. *2NF* 30: 195 (**1919**). — **-TALL**. (**tjär- 1942** osv. **tjäru- 1840**) (förr) om tjärrik tall avsedd l. lämpad för l. använd ss. tjärved: särsk. om trä l. virke av sådan tall. *LfF* **1840**, s. 272. Konkurrensen med sågverksindustrien .. måste .. ha varit betydande, även om man med tiden började .. uttaga sågtimmer från tjärtallarna ovan den kådrika nedersta stamdelen. *Ymer* **1942**, s. 459. — **-TAMP**, förr äv. **-DAMP**. (**tjär-** *c*. **1635** osv. **tjära- 1627–1634** (: tiera damb slagh). **tjäre- 1601–1614**. **tjäro- 1628**. **tjäru- 1647–1842**) (förr) om med tjära insmord kort rep- l. tågstump (med knutar) avsedd att användas ss. straffredskap; jfr **tamp 3** *b* o. **dagg**, sbst.[2], **tjäre-tagel**. När hann kom vnder wädrett att honn gaf barnett maatt, tå togh han enn tiaretamp .. och slogh henne .. blå. *3SthmTb*. 4: 172 (**1601**). *(Av oförrätten) blev .. (kaptenen)* så uppbragt, att han lät binda holländaren vid masten och giva honom några slag med tjärtampen. *ForumNav*. 9: 21 (**1948**). Ssg (†): **tjärtamp-slag**. slag med tjärtamp. *BtÅboH* I. 6: 204 (**1634**). — **-TILLVERKNING**[⁰²⁰]. (**tjär- 1749** osv. **tjäru- 1663–1902**) särsk. om tillverkning av trätjära; jfr **-framställning**. STIERNMAN *Com*. 3: 162 (**1663**; *läst i orig*.). — **-TUNNA**. (**tjär- 1664** osv. **tjära-** *c*. **1627**. **tjäre- 1556–1655**. **tjäro- 1572**. **tjäru- 1623–1792**) tunna för l. med tjära; särsk. (om ä. förh.) dels om sådan tunna använd till belysning l. bränsle l. brandstiftning l. rökverk (se **rök-verk**, sbst.[1] **1**) o. d. (jfr **beck-tunna 2**), dels om tunna ss. måttsenhet för tjära, urspr. motsvarande 48 kannor (se **kanna**, sbst.[2] **2**). *G1R* 26: 842 (**1556**). Til .. Rökwärck måghe brwkas .. Tiarw, eller ett stycke aff en Tiarwtunna. PAULINUS GOTHUS *Pest*. 68 b (**1623**). Om Natten tändes Tiärtunnor sampt Beck-Crantzar at observera fiendens arbete. *KKD* 11: 142 (**1710**). Tiaru tunnorne måge .. *(ej)* wara .. under fyratio otta kannor. *FörordnMåhlMåttVigt* 29/5 **1739**, s. A 3 b. Till vinterarbetet *(för tjärbrännarna)* hör tjärtunnornas förfärdigande. *ArkKem*. II. 35: 9 (**1907**). — **-TVÅL**. tvål med tillsats av trätjära, avsedd att användas bl. a. vid hudsjukdom. Tjärtvål *(blandas)* af 100 d. såpa med 5–10 d. tjära eller envedstjära, eller björktjära. SVEDBERG *Farm*. 178 (**1889**). — **-TYRE**, se **-töre**. — (*b*) **-TÅG**. (†) tjärat tåg. *HovförtärSthm* **1765**, s. 2640. *TLev*. **1899**, nr 14, s. 2. — **-TÖRE**, äv. **-TYRE**. (**tjär- 1786–1807**. **tjäru- 1774** (: tjärutyretägt)) (†) torr o. fet (se **fet**, adj. **8** *b*) ved lämplig till tjärbränning. *2VittAH* 1: 106 (**1786**, **1789**). MOLLER (**1807**). Ssg (†): **tjärtöre-täkt**. insamling av töre avsett l. lämpligt för tjärbränning. CRÆLIUS *TunaL* 277 (**1774**). — **-UGN**. (**tjär- 1741** osv. **tjäru- 1561–1824**) (numera bl. tillf.) ugn för framställning av tjära. *GripshR* **1561**, s. 204. Fördelen och vinsten af tjärugnarne är emellertid mycket öfvervägande, ithy att desamma lemna en mängd produkter, som uti tjärudalarne ej kunna åstadkommas. REJMERS *Koln*. 18 (**1868**). — **-UTTAG**[⁰²] l. [²⁰]. (numera bl. tillf.) sko (se **sko**, sbst. **2** *i*). EKMAN *SkogstHb*. 273 (**1908**). *HbSkogstekn*. 747 (**1922**). — **-VALLA**, **-ning**. (i sht förr) valla (skidor) med trätjära; särsk. ss. vbalsbst. *-ning*, om handlingen att valla skidor med trätjära. *Dagen* 9/12 **1915**, s. 6. Den mest varaktiga grundvallningen är den tjärvallning, som utföres med solen som värmekälla. *TurKal*. **1927**, s. 80. ÖSTERGREN (**1958**). — **-VATTEN**. (**tjär- 1727** osv. **tjäre- 1701–1809**. **tjäru- 1658–1789**) (i

sht förr) **1)** tjärhaltig vätska, i sht: tjärpärma. *OrdnLilleTull.* **1658**, s. A 3 b. Det under hela förbränningen mer eller mindre rikligt bildade tjärvattnet .. utgöres af en brunröd, oklar, starkt sur vätska. *JernkA* **1905**, s. 603. **2)** om (destillerat) vatten vari tjära upplösts, använt bl. a. ss. läkemedel. AKEN *Reseap.* 5 **(1746)**. Tjärewatten tillagas af 2 skålpund tjära på hwilket man uti ett stenkäril gjuter en kanna watten; detta står i 2ne dygn. FLORMAN *Pharm.* 66 **(1809)**. Konvalescenterna uppfriskades .. med tjärvatten till dryck. QUENNERSTEDT *Torneå* 1: 141 **(1901)**. — **-VED. (tjär- 1710** (: kiärwedz-röök) osv. **tjäre- 1681–1691. tjäru- 1654** (: Tiäruwedsskoug)**–1905)** ved (från fur) ur vilken tjära kan utvinnas, fetved; jfr **-virke**. VERELIUS 256 **(1681)**. Som .. det så kallade liustrande, hvarigenom mycken tiäruved medtages, skrämmer bort fisken .. så *(osv.)*. *2RARP* 15: 511 **(1747)**. *(Vid gallring)* lönar sig bättre att låta för tjärberedning afbarka och i sinom tid borttaga de undertryckte träden, i hwilket fall detta wirke taxeras och obserweras under titel tjärwed. *SPF* **1859**, s. 537. Tjärveden uppe i dalen var nu nästan färdig och låg i långa, raka kaster över hela dalplatsen. VARING *Frost.* 264 **(1926)**. Ssgr: **tjärveds-bloss**. (i sht förr) *TIdr.* **1883**, s. 13. **-hygge**. (†) område för huggande av tjärtall; jfr **hygge**, sbst.[2] **3**. *VDAkt.* **1708**, nr 514. **-skog**. (†) skog lämplig l. avsedd för avverkning av tjärtall; jfr **tjäru-skog**. *HSH* 29: 394 **(1654)**. **-sticka**. (förr) *(I pesttid bör man)* röka Stugorne .. med Enebär, Enerijs, Tiärwedzsticker .. Krut och Swafwel. WALLERIUS *Alm.* **1712**, s. 39. **-stubbe**. *2VittAH* 20: 256 **(1852)**. — **-VERKA, -ning. (tjär- 1755. tjäru- 1751)** (†) med avs. på tall: gm (vid skilda tillfällen upprepad) huggning avskilja (torr o. kådrik) ytved till tjärbränning. LINNÉ *Sk.* 54 **(1751)**. *VgFmT* I. 6–7: 39 **(1755)**. — **-VIRKE. (tjär- 1846** osv. **tjäru- 1826–1874)** (förr) tjärved; särsk. om sådan ved avsedd l. förberedd för tjärbränning. *SFS* **1826**, s. 425. — **-VISTE. (tjär- 1921** osv. **tjäru- 1758)** (numera föga br.) om plats för tjärbränning. *VetAH* **1758**, s. 110. *EtnolStHammarstedt* 148 **(1921)**. — *(d)* **-VRÄKARE. (tjär- 1798** osv. **tjäru- 1607–1891** (: Tjäruvräkarep*(ennin)*g*(a)*r)**)** (förr) om av kronan tillsatt edsvuren befattningshavare med uppgift att (vid tjärhov) granska den (för utskeppning) inkomna tjärans beskaffenhet, fördela tjäran i olika kvaliteter o. därvid kassera (o. beslagta) vad som visade sig underhaltigt; jfr **-skurare** o. **tegel-vräkare**. *3SthmTb.* 7: 249 **(1607)**. — *(d)* **-VRÄKNING. (tjär- 1895** osv. **tjäru- 1748)** (förr) om av tjärvräkare genomförd granskning av tjäras beskaffenhet o. av denna föranledd frånskiljning av sämre kvaliteter; äv. konkretare, om tillfälle för l. förrättning innebärande sådan granskning osv. RUDENSCHOLD *PVetA* **1748**, s. 33. ARKADIUS *Pakkala* 98 **(1895**; *konkretare***)**. — **-VÄJA. (tjär- 1761–1788. tjäru- 1748–1770)** [jfr sv. dial. *tjärveja*, nor. dial. *tjærevei(gj)e*, tjärvatten] (†) vid tjärbränning (i ugn) ss. biprodukt utvunnen tunnflytande mycket flyktig tjära. Denna vinst, jämte en finare Tjära, och en så kallad Tjäru-väja .. erhållas vid de Tjäru-ugnar *(osv.)*. RUDENSCHOLD *PVetA* **1748**, s. 31. RINMAN 1: 81 **(1788)**. — **-ÅNGA. (tjär- 1847** osv. **tjäru- 1852)** (numera bl. tillf.) ånga bildad vid tjärbränning; äv. om vid upphettning av tjära bildad ånga (för desinficerande l. medicinsk användning). *JernkA* **1847**, s. 361. Tjärångor användas .. för att rena luften t. ex. på trånga gårdar .. i synnerhet under epidemiska sjukdomar. UHRSTRÖM *Hemläk.* 528 **(1881)**. — **-ÄMBAR**. (†) ämbar för l. med tjära; jfr **-spann**. *VGR* **1718**, s. 122. *JernkA* **1833**, s. 650. — **-ÄMNE**. ämne utgörande l. ingående i tjära; särsk. (o. numera i sht) i pl., sammanfattande, om i rök(utsläpp) ingående (hälsofarliga) tjärhaltiga ämnen. *FörhLäkS* **1875**, s. 192. *(Garvvätskan)* utgöres hufvudsakligen af utspädd "tjärpärma", en af tjärämne starkt förorenad ättiksyra. ALMQUIST *Häls.* 633 **(1896)**. Utsläppen av tjärämnen har praktiskt taget eliminerats. *DN* 27/11 **1987**, s. 17. I tobaksröken finns bl a tjärämnen och irriterande gaser. *Expressen* 28/4 **1996**, s. 44. — **-ÖRT. (tjär-** *c.* **1550–1891. tjäru- 1724)** (†) **1)** om växten Galium odoratum (Lin.) Scop., myskmadra; jfr **-blomma**. *2LinkBiblH* 4: 71 **(***c.* **1550)**. **2)** om växten Corallorhiza trifida Châtel. (med gulbrun stjälk), korallrot. RUDBECK D A *HortBot.* 84 **(1685)**. **3)** tjärblomster. LINNÉ *Sk.* 104 **(1751)**. SUNDEN **(1891)**.

B (†): **TJÄRA-BRÄNNARE, -KANNA, -KAPPE, -KITTEL, -TAMP, -TUNNA**, se A.

C (†): **TJÄRE-BLOMMA, -BLOMSTER, -BRUK, -BRÄNNARE, -BRÄNNERI, -BRÄNNING, -BURK, -BYTTA, -DAL, -FULL, -HANDEL, -HOV, -HYGGE, -KANNA, -KAPPE, -KITTEL, -KOMPANI, -KOPP, -KRANS, -MILA, -PANNA**, se A. — **-PENNINGAR, -SJUDARE**, se E. — **-SKURARE**, se A. — **-SKOPA**. skopa för tjära. *VGR* **1718**, Verif. s. 73. — **-SPANN, -SUDD**, se A. — **-TAGEL**. tjärtamp; jfr **tagel**, sbst.[2] *ForumNav.* 9: 109 **(1628)**. — **-TAMP, -TUNNA, -VATTEN, -VED**, se A. — **-VÄCKANDE, -VÄCKERI**, se E.

D (†): **TJÄRO-BLOMSTER, -DAL, -TAMP, -TUNNA**, se A.

E († utom i ssgrna **tjäru-ränta, -sjudare**): **TJÄRU-ARBETARE**. särsk.: tjärbrännare (se d. o. 1). RISINGH *KiöpH* 83 **(1669)**. — **-BETING**. beting (se **beting**, sbst.[2] **1** *b*) bestående i tjärbränning. *MennanderBr.* 2: 357 **(1745)**. — **-BLANK, -BLOMSTER, -BONDE, -BORSTE, -BRUK**, se A. — **-BRÄNNANDE**. tjärbränning. SCHMEDEMAN *Just.* 1297 **(1691**; *läst i orig.***)**. Brukets skogstillgång skulle .. varit god, om ej svedjandet och tjärubrännandet kännbart minskat densamma. HULTIN *BergshFinl.* 86 **(1896)**. — **-BRÄNNARE, -BRÄNNERI, -BRÄNNING, -BURK, -BYTTA, -DAL, -FABRIK, -FLÄCK, -GADD, -GRAV, -GROP, -HANDEL, -HANDELS-KOMPANI, -HANDELS-SOCIETET, -HO, -HOV, -HUS, -KITTEL, -KOKA, -KOMPANI, -KORS, -KRANS, -KVAST, -PANNA**, se A. — **-PENNINGAR**, pl. **(tjäre- 1544. tjäru- 1530–***c.* **1575)** (i fråga om förh. i Finl. på 1500-talet) om penningskatt utgörande ersättning för (tidigare) skyldighet att åt kronan bränna tjära. Aårligh Renta aff Rasaborgs län*(n)* .. Tyårupen*(inga)* .. xj m*(ar)*ch. *HFinlKamF* 1: 11 **(1530)**. *HFinlKamF* 2: 103 **(***c.* **1575)**. — **-RÄNTA**. (förr) ränta (se **ränta**, sbst.[1] **1)** utgående l. fastställd i tjära. Skilnaden emellan förmedlingarna är 6 55/96 Mantal, som härrörer deraf at tjäru-räntan blifvit af skattläggnings-männerna utesluten. *VetAH* **1758**, s. 113. Att mäklarne .. hafva mist både kåppar- och tiäruräntan. *2RA* 2: 172 **(1913)**. — **-SJUDARE. (tjäre- 1555. tjäru- 1543** osv.**)** (förr) person som yrkesmässigt kokade tjära (för behandling av tågvirke); äv. om person som kokade in tjära till

beck; jfr **tjär-kokare 1**. *SkeppsgR* **1543**. Ana*(mma)*de Tierw siudare*(n)* til xiij t*(unn)*or Beck Åbo Tyerw Xix t*(unn)*or. *SkeppsgR* **1544**, s. 44 b. *SvFlH* 1: 100 **(1942**; *om förh. på 1500-talet*). — **-SJUDERI**, se **A**. — **-SKOG**. = **tjär-veds-skog**. *Folkliv 1950–51*, s. 128 **(1645)**. *SPF* **1851**, s. 114. — **-SOCIETET**. tjärkompani; jfr **societet 5** *a* o. **tjär-handels-societet**. *BtÅboH* I. 10: 206 **(1693)**. HECKSCHER *EoH* 211 **(1922)**. — **-STICKA**, **-STUBBE**, se **A**. — **-STUMLE**. tjärstubbe. *ArkNorrlHembygdsf. 1919*, s. 75 **(1746)**. — **-SUDD**, **-TALL**, **-TAMP**, **-TILLVERKNING**, se **A**. — **-TORRVED**. torrved (se d. o. **1**) lämplig för tjärbränning. *ÅngermDomb*. 22/11 **1630**, fol. 37. *NorrlArbL* 75 **(1764)**. — **-TUNNA**, **-TÖRE**, **-UGN**, **-VATTEN**, **-VED**, **-VERKA**, **-VIRKE**, **-VISTE**, se **A**. — **-VRAK**. tjärvräkning; äv. konkret, om strandtjära. *BtHforsH* 3: 188 **(1642**; *konkret*). *BtÅboH* I. 10: 124 **(1660)**. — **-VRÄKARE**, **-VRÄKNING**, se **A**. — **-VÄCKANDE**. **(tjäre- 1757. tjäru- 1744–1747)** om handlingen att gm inhuggning i växande trädstam (hos tall) igångsätta (l. öka) kådavsöndring i syfte att frambringa för tjärbränning lämplig ved; jfr **-väckeri**, **-väckning** o. **tjär-verka**. *Bergv*. 2: 313 **(1744)**. *NVedboDomb*. Vintert. **1757**, § 119. — **-VÄCKERI**. **(tjäre- 1742. tjäru- 1744–1789)** = **-väckande**. Timberskogen sees wal af förra synen wara myckit af Tiärewäckerij beskadad. *VDAkt*. **1742**, Syneprot. F III 7. BRUMMER 124 **(1789)**. — **-VÄCKNING**. = **-väckande**. *VetAH* **1741**, s. 10. LIDBECK *PVetA* **1766**, s. 16. — **-VÄJA**, **-ÅNGA**, **-ÖRT**, se **A**.

Avledn.: **TJÄRA**, v., se d. o. — **TJÄRAKTIG**, adj. som (i ngt avseende) påminner om l. liknar tjära, tjärartad. WALLERIUS *Åkerbr*. 23 **(1761)**. Chipotle är chilifrukt som torkats och rökts. Därigenom har den fått en säregen lite tjäraktig arom. *DN* 4/2 **2003**, s. B28. — **TJÄRIG**, adj. **(-ig 1739** osv. **-og 1741–1749. -ug 1714–1747) 1)** om träd l. ved l. virke o. d.: som innehåller (rikligt med) tjärbildande ämnen. Med yxan profwat om .. *(de kullblåsta träden)* wore feta el:r tiaruga. *MennanderBr*. 2: 545 **(1747)**. Glöggpannan ångar re'n på isiga kubbar av töre, / lågorna slicka med knallar och pip den tjäriga veden. *VeckoJ* **1928**, nr 51, s. 30. **2)** som är doppad i l. nedsmord l. indränkt med tjära; särsk. om person l. kroppsdel o. d.: som är nedsmetad med l. full av tjära; förr äv. (ngt nedsättande) om arbete: som har att göra med tjära. Tiaruga klutar. *HH* XXI. 1: 271 **(1714)**. Skepparen Rungren .. fruktade, att jag ledsnade i förtid vid ett så tjärigt arbete. TERSMEDEN *Mem*. 1: 49 **(c. 1790)**. Hjulnafvet föreföll henne tjärigt att stiga på. ALMQVIST *Går an* 98 **(1839)**. Några ögonblick tycktes han betrakta tumstocken i sin tjäriga näve. MORNE *DestJemen* 169 **(1937)**. jfr **svart-tjärig**. **3)** särsk. om dryck, i sht om whisky l. vin l. öl: som har tjäraktig arom l. doft l. smak. *Expressen* 19/10 **1994**, s. 28. Hon *(utnämner)* en tjärig maltwhisky från södra delen av ön Islay till personlig favorit. *DN* 24/8 **2003**, s. 8.

TJÄRA $jæ^3ra^2$, v. **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-ING** (i ssgn **YT-TJÄRING**), **-NING**; **-ARE** (se *avledn.*) **(kiär- (kä-) 1681–1804. tier- (th-) 1540–1713. tiärg- 1716–1731. tiärj- 1731. tjär- (ti-) 1587** osv.) [fsv. *tiära*; motsv. d. *tjære*, nor. nn. *tjære*, *tjøre*; jfr fvn. *tjarga*; jfr äv. sv. dial. *tjärga* (Öland), *tjärgja* (Smål., Östergotl.); till **TJÄRA**, sbst. — Jfr **BETJÄRA**] (i bevarande l. skyddande syfte) bestryka (ngt) med l. (gm kokning) indränka (ngt) i tjära; ngn gg äv. med obj. angivande mönster l. form hos bestrykning; ss. vbalsbst. *-ning* i sht förr äv. konkret, om av tjära bestående (yta hos) bestrykning l. (hos tåg l. rep o. d. förefintlig) impregnering. *Tjära tak, plank. Tjära båten*. *SthmSkotteb*. 28 **(1540)**. 1 Kopp*(a)*r Kittil Inmurat at tiera reep uti. *BouppfSthm* **1669**, s. 579. Fiskaren *(bör)* strax om wåren .. noga se efter .. *(fartygen)* samt tiära dem och utskiuta i siön. SCHULTZE *Fisk*. 106 **(1778)**. *(Till jul)* tjärades kors – tecknet, för hvilket onda andar .. förskräcktes – på oltunnorna. *GHT* **1894**, nr 300 B, s. 1. Tjärningen lämnas att torka en eller annan dag, hwarefter stolparna omkilas. *TT* **1898**, M. s. 122. *(En forskare)* fann .. att frostfjärilhonorna skulle medelst tjärade gördlar kring träden kunna förhindras krypa upp och verkställa äggläggningen. TULLGREN *Skadeins*. 2 **(1906)**. Skorna till ombyte ha redan tjärats på sommarstället. *SkrHVSamfU* XXVIII. 3: 84 **(1933)**. — jfr **IN-**, **KOL-**, **NED-**, **PANN-TJÄRA** o. **NY-**, **O-**, **RÖD-**, **STENKOLS-**, **SVART-TJÄRAD** o. **FITS-**, **TAK-TJÄRNING**. — särsk.

a) i ordspråksliknande talesätt, särsk. i sådana uttr. som *gå som en lus på en tjärad sticka*, se **LUS 1** *b* slutet; jfr **TJÄR-STICKA**.

b) (numera mindre br.) med avs. på person: i bestraffande l. förnedrande syfte smörja in med tjära; förr äv. i utvidgad anv.: smörja in med om tjära påminnande ämne. Hon lät honom hans håår affskära, / Och honom medh feet Olio tiära. FORSIUS *Fosz* 534 **(1621)**. Pöbeln var åter i farten och tjärade och fjädrade tulltjänstemän och kastade in slaskhinkar genom fönstren hos dem som sympatiserade med kungen. MALM *RobertsArund*. 153 **(1939)**.

c) (†) i fråga om djur: (i medicinskt syfte l. ss. vidskepligt bruk) bestryka (hud l. skinn) med tjära. *KyrkohA 1911*, MoA s. 101 **(c. 1640)**. The tjärade ställen *(hos boskapen)* twettas morgon och afton med watn. *PH* 5: 2945 **(1750**; *rättat efter orig.*). Gif .. *(kreaturen)* kårade siller, som äro fyllda med salt och hwitlök. WAHLIN *LbLandth*. 72 **(1804)**.

Särsk. förb.: **TJÄRA NED**[10 4] l. **NER**[4]. smörja l. smutsa l. fläcka ner (ngt l. ngn) med tjära; särsk. med refl. obj. HOLMBERG 2: 436 **(1795)**. jfr **ned-tjära**.

Ssgr, se **tjära**, sbst. *ssgr*.

Avledn.: **TJÄRARE**, m. (†) person som (yrkesmässigt) sysslar med tjärning. VERELIUS 42 **(1681)**. jfr **skepps-tjärare**.

TJÄRAKTIG, se **tjära**, sbst. *avledn*. — **TJÄRARE**, se **tjära**, v. *avledn*. — **TJÄRIG**, se **tjära**, sbst. *avledn*.

TJÄRN $jæ^4rn$, r. l. m. l. f. (UHIARNE *2Anl*. 29 **(1702)** osv.) äv. n. (HOFSTEN *Wermel*. 1: 64 **(c. 1716)** osv.); best. **-en** resp. **-et**; pl. ss. r. l. m. l. f. **-ar** (LINDESTOLPE *Matk*. 12 **(1714)** osv.) ((†) **-er**, mojl. av. att hänföra till sg. **TJÄRNA**, *UmeJordeb*. **1670**, *ArkNorrlHembygdsf. 1921*, s. 75 **(1737)**), ss. n. =; förr äv. **TJÄRNA**, r. l. f.; utom i sg. obest. anträffat bl. i pl. **-or** (UHIARNE *2Anl*. 43 **(1702)**, ENGLUND *Ged*. 157 **(1853)**), möjl. av. **-er** (se ovan). **(kärn (kiä-, kje-) 1702–1924. kärna (ke-, kie-, kiä-, kjä-) 1702–1779. tjärn (tie-) 1670** osv. **tjärna (tie-, tiä-, tje-) 1681–1853)** [fsv. *tiarn*, f., n.(?), sv. dial. *tjärn*, *tärn*, f.; motsv. fvn. *tjarn*, n. (nor. *tjern*) o. sannol. av. dan. dial. *kern*, *kjærn*, *kærn*, *tiærn* m. fl. (sannol. ombildat under påverkan av *kær*, kärr, se HJONSSON *Nordiska ord för vatten-*

samling 53 f. (**1966**)); jfr äv. fvn. *tjǫrn*, f. (nor. nn. *tjørn*); sannol. antingen till den rot som föreligger i got. *gatairan*, slita sönder, förstöra, fht. *zeran* (t. *zehren*), dets., find. *dara-*, *darī*, håla i marken, eller till den rot (med bet.: se) som föreligger i got. *ga-tarhjan*, utmärka, känneteckna, o. fsax. *torht*, fht. *zorft*, feng. *torht*, alla med bet.: ljus, klar, glänsande] (djup) liten insjö (i skog l. bergland) (stundom utan synligt till- l. avlopp); äv. om i myr l. mosse belägen mindre samling stillastående vatten (utgörande återstod av tidigare insjö). VERELIUS 256 (**1681**). *(Vitmossa)* upfyller de djupa kärnor med dy, och gör, at de med tiden bli til Ängar, som förr woro sumpige myror. GEDNER *Linné En fråga* 15 (**1753**). Af intresse äro .. de olika namnen på smärre insjöar, göl i södra Sverige, träsk i mellersta Sverige och på Gotland, tjärn i norra Sverige. HILDEBRAND *Hedn.* 57 (**1872**). Det vackraste tjärnet i skogen / låg ensamt och tyst och klart / och växlade blickar med solen / och drömde så underbart. FRÖDING *Guit.* 102 (**1891**). Än stod han vid någon af de små tjärnar, som lågo spridda i torfmossarne, och uppmetade små .. aborrar *(osv.)*. *3SkånS* III. 1: 53 (**1894**). De talrika sjöar och .. tjärnar på fjällplatåerna .. som äro alldeles utan fisk. *Ymer* **1910**, s. 133. Inne i Stenormen låg en tjärn, djup som ett brunnshål. MOBERG *Rid* 138 (**1941**). — jfr **MOSS-**, **RÖDING-**, **SKOGS-TJÄRN** m. fl.

Ssgr: **TJÄRN-FRU**. (†) i sg. best.: om kvinnogestalt som enl. folktron uppehåller sig i tjärn. Ur tjärnfruns bryggkar ryker vattnets ånga. NILSSON *Rytt-Matts* 37 (**1898**, **1902**). EKSTRÖM *VisVall* 61 (**1910**). — **-HÅL**. (numera mindre br.) hål i terrängen med stillastående vatten; särsk. om (liten) tjärn. Där voro så kallade kärn-hol eller små vattensamlingar. *NorrlS* 1–6: 91 (**1793**). BERGSTRÖM *Värml.* 53 (**1937**). — **-ROS**. (†) om växten Nymphaea alba Lin., vit näckros. LINNÉ *Fl.* nr 470 (**1755**). NYMAN *VäxtNatH* 1: 254 (**1867**). — **-STRAND**. (i vitter stil) Att det var jorden från hans egen grav, han gick och strödde på tjärnstranden. DAHLLÖF *SagAv.* 2: 46 (**1922**).

TJÄRNA, se **kärna**, sbst.[2], v.[2], **tjärn**. — **TJÄRS-**, se **tjäder**.

TJÖ *jö*^{4} (med kort vokal), interj. [mojl. (med övergångsformer ss. *kär'ru*, *tjörru*) sammandragning av *kära du*; formen **tjö** antas ha sin upprinnelse i Stockholmsslang] (numera bl. tillf., starkt vard.) särsk. (uttalat med ngt nedlåtande l. överlägset l. ironiskt tonfall) ss. avslutning av yttrande, uttryckande uppmaning l. bekräftelse l. försäkran: förstår du!, så var det med den saken! *Landsm.* 1: 613 (**1880**). Hörru duru, dra dej in i skuggan, tjö, för annars bliru solbränd, tjö. *Strix* **1903**, nr 18, s. 2. Vi säljer biljetter fyra veckor i förväg. Och nu är dagens ranson slut. Tjö! *SvD* 5/3 **1976**, s. 18.

TJÖCKRE, se **tjock**. — **TJÖDER**, se **tjuder**, sbst.[1] — **TJÖDRA**, se **tjudra**. — **TJÖR(N)**, se **tjur**, sbst.[3] — **TJÖRNARE**, se **körnare**, sbst.[1]

TO *tω*^{4}, n. (*VetAH* **1757**, s. 274, osv.) ((†) m. DÄHNERT (**1784**), MÖLLER (**1807**)); best. **-et**; pl. =. (**to** (**th-**, **-oo**) *c.* **1635** osv. **tof** **1736**. **tov** **1939** (: tovgarner) osv. **tow** **1855** (: Towgarn)–**1972** (: Towgarn)) [fsv. *to*, n., spånadsämne, lin, hampa; jfr fd. *to(v)*, (orensad) ull, d. *to(v)*, ull, hår m. m., nor. *to*, spånadsämne, natur, egenskap, fvn. *tó*, n., orensad ull l. lin; jfr äv. fsax. *tou*, blånor, feng. *tow-*, spinn(ing)- (*towhus*, spinnstuga), eng. *tow*, spånadsämne, blånor; i avljudsförhållande till mlt. *touw(e)*, *tau*, n., mnl. *touw(e)*, redskap m. m.; till urnord. *tawiðō*, *tawiðē*, ipf., gjorde, tillverkade, got. *taujan*, göra, mlt. *touwen*, göra (i ordning), fht. *zouwen*, bearbeta (järn), mht. *zouwen*, *zöuwen*, göra; av ovisst ursprung. — Jfr **TOL**, sbst.[1], **TONAD**] (utom i ssgn **TO-GARN** numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om (vid häckling avskilda kortare o. grövre tågor (blånor) av) lin l. hampa; äv. dels om ull, dels om djurhår (ss. spånadsämne); förr äv. bildl. (se slutet). SCHRODERUS *Dict.* 115 (*c.* **1635**). Lijn och Hampa .. häklas, så at ther blifwer skäcktfall .. öfwer, här Too, (blåår). SCHRODERUS *Comenius* 497 (**1639**). Lin, Hör, To, Tone .. upryckes af åkern, bindes i fättjar, (knippor) repas at frö afgår, rötes hälst i stilla stående watn, tärkas, bultas, bråkas, skjäktas, klyftas och omsidor häklas til fint Lin och Blånor. ROTHOF 295 (**1762**). To .. *(dvs.)* lin, hampa, blår. HOF *DialVg.* 293 (**1772**). To var den allmänna benämningen på allt djurhår. *Landsm.* VIII. 2: 24 (**1891**). I Färs härad kallades all ull to, men inom denna gemensamma benämning hade man olika slag, som varje ordentlig husmor väl förstod att hålla i sär. SAHLIN *SkånFärg.* 72 (**1928**). *(Ladugårdens)* fuktiga luft är gynnsam för häckling, d. v. s. skiljningen i fint lin och enklare tov eller blånor. *Idun* **1947**, nr 50, s. 74. — jfr **FAKT-**, **NÖDINGS-**, **SKINN-TO**. — särsk. (†) bildl., i sådana uttr. som *där är god to i honom* l. *i honom är gott to*, det är gott gry l. bra "virke" i honom. SAHLSTEDT *Obs.* 18 (**1773**). Där är god to i honom. WESTE (**1807**). Der är godt to i den karlen. *NVexjöBl.* **1852**, nr 20, s. 3.

Ssgr: **TO-BÄNDEL**. (†) om växten Cuscuta epilinum Weihe (som parasiterar på lin), linsnärja; jfr **bändel 2**. FRIES *BotUtfl.* 2: 84 (**1852**). FRIES *Ordb.* 130 (*c.* **1870**). — **-FLAGA**, äv. **-FLAGE**. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) sammanhängande to avsett för spinning; jfr **flaga**, sbst.[1] **8**. SCHRODERUS *Comenius* Reg. e 7 a (**1639**). I Roslagsbro brukade man skaka to 'blånor' på en sticka och lindade det sedan samman till en toflage 'blånrulle'. *Rig* **1934**, s. 6. — **-GARN**. om grövre lingarn, blångarn. Towgarn .. *(dvs.)* Engelskt lingarn af blånor. ÅSTRAND (**1855**). Towgarner .. äro grova, ojämna, luddiga och förorenade av trarester eller skävor. KJELLSTRAND *TextVaruk.* 15 (**1940**). — **-LAND**. (†) linåker; jfr **land 1** *a* *α*. Tå mig .. torde tillåtas så wäl litet Toland förunnas, som ock en liten Kålsäng. *VDAkt.* **1731**, nr 484. Ryckt Lin af Tolandet. *NVedboDomb.* Vårt. **1752**, § 55. *NVedboDomb.* Sommart. **1798**. — **-REPA**. (†) om redskap varmed knoppen (se **knopp 1** *f* *β*) avrepas från linets stjälk; jfr **repa**, sbst.[2] *Linc.* Ll 3 b (**1640**). När nu toet var moget .. sutto tvenne armstarka karlar på logen, skrensle över torepan, och drogo nävatagen genom repans järnkam. SUNESON *GGrund* 72 (**1926**). — **-ROCK**. (förr) redskap varpå toet fästes vid spinning; jfr **lin-rock**, sbst.[1] Till .. spinnrocken höra torocken, tohufvudet .. en spira, kring hvilken linet, som skulle spinnas, upplindades. WISTRAND *NordMAllmog.* 38 (**1909**).

TOA *tω*^{3}*a*^{2}, r.; best. **toan**; pl. **toor**. [kortform för **TOALETT**] (vard.) toalett (se d. o. **6**); särsk. i sådana uttr. som *gå* l. *sitta på toa(n)*. *Ska du sitta på toa hela dagen?* På toa får man inte röka. *DN* 3/11 **1968**, s. 10. Han tog fel dörr när han skulle gå på toan. SJÖSTRAND *FamC* 78 (**1973**). Han har inget emot sin potta,

några morgnar har han till och med själv tömt den i toan och varit stolt. BORN *RopSten.* 44 (1991).

S s g r (vard.): TOA-BORSTE. toalettborste. ”Häftig” är .. namnet på *(badrums)*serien som består av toaborste, tandborstmugg med lock och tvålkopp. *ICAKurir.* 1994, nr 7, s. 16. — -PAPPER. toalettpapper. För bara 3:60 .. får Ni en praktisk och snygg hållare för toa-papper. *DN* 24/4 1969, s. 15. — -SITS. toalettsits. *SvD* 2/9 1976, s. 8. — -STOL. toalettstol (se d. o. 2). EKELÖF *RapportSkurh.* 119 (1970).

TOALETT *tω¹alät⁴*, r. l. m. l. f. (*ÖB* 32 (1712) osv.) ((†) n. *ÅgerupArk.* Bouppt. 1753, *ÅgerupArk.* Bouppt. 1760); best. -en; pl. -er; förr äv. (i bet. 1) TALLETT l. TOLLET; pl. -er. (talett 1667. tallet (-tt) 1640 (: Gyllen tallet)–1718. toalett (-et, -ätt) 1755 (: Toalett Rummet) osv. toalette 1744–1839 (: Toalette Spegel). toilett (-ll-, -et, -ätt) 1743 (: Toiletts Cabinettet) osv. toilette (-ll-) 1733 osv. toiletten (-oj-), sg. best. 1712 osv. toletth 1560 (: gyllen toletth). tollet (-tt) 1654–1687. tolät 1637 (: Gyllen tolät). tåalett 1882. tåalette 1780) [liksom d. *toilet*, nl. *toilet*, t. *toilette*, eng. *toilet*, av fr. *toilette*, diminutivbildning till *toile*, duk (se TOILE), av lat. *tela*, väv(nad), duk, till *texere*, väva (se TEXT); formerna tallett o. tollet (i bet. 1) sannol. av ä. nl. *tolet(te)*, tyg, tygstycke; jfr ä. d. *tal(l)et*, ett slags silkestyg. — Jfr TOA]

1) (†) om ett slags (dyrbart) sidentyg; äv. i pl. l. i individuell anv., om slag l. kvalitet av sådant tyg. Till Ett Paar Skoor *(åt drottningen)* 3/4 al*(e)*n Gull i Sölf*(ve)*r Tollett à 6 d*(aler alnen)*. *KladkamRSthm* 1654, s. 255. 1 st Tollet med perfermer tillredd. *KlädkamRSthm* 1666, s. 128. Guld och Sölfwer Tollet med Blommor 1 Aln. STIERNMAN *Com.* 4: 463 (1686; *läst i orig.*). De som til Kläder wela betiäna sig af Sattiner, Talletter, Tafeta de lustre .. betala *(osv.)*. *FörordnAfgWahror* 10/11 1716, s. A 2 b. STIERNMAN *Com.* 6: 520 (1718; *läst i orig.*). — jfr GYLLEN-TALLET.

2) [toalettsakerna förvarades urspr. i ett knyte av tyg] ss. samlingsnamn för föremål avsedda för l. använda vid toalett (i bet. 3), toalettartiklar l. toalettsaker; äv. dels om toalettskrin o. d., dels om bord l. byrå (med spegel) där toalettartiklar osv. förvaras l. toalett (i bet. 3) utförs, toalettbord l. spegelbord; äv. (o. numera bl.) ss. förled i ssgr; jfr NATT-DUK. *ÖB* 32 (1712). Hvar morgon vänder han opp och ner på Toiletten; slår omkull puderaskar, sminkburkar, luktflaskor. BJÖRN *Fanfan* 15 (1786). 1 liten Toilett innehållande fina Engelska Knifwar, Saxar, Twål .. etz. *VexiöBl.* 1839, nr 47, s. 4. Toalett .. *(dvs.)* Samteliga tillbehör på ett nattduksbord. DALIN (1854). Grefvinnan .. *(satt)* i den praktfulla sängkammaren .. medan kammarjungfrun upplade hennes .. hår .. hennes små fötter .. hvilade på en sidendyna, lagd framför toiletten. TOPELIUS *Fält.* 2: 263 (1856). CANNELIN (1939; *om byrå med spegel*). — jfr DAM-, FRUNTIMMERS-, SILVER-TOALETT.

3) om vård av utseende l. personlig hygien (gm rengöring, kamning, sminkning, ordnande av klädsel o. d.) (stundom äv. i fråga om djur (jfr PUTSA, v.² 3 *e*)); särsk. i sådana uttr. som *göra (sin) toalett*, snygga till sig l. göra sig i ordning (för dagen) o. d.; äv. i uttr. *göra stor toalett* (jfr 4), klä sig mycket elegant (o. med omsorg) (inför fest o. d.); förr äv. om (högt uppsatt persons) mottagning (se d. o. 5 *b β*) l. om uppvaktning (av sådan person) i samband med att kamning, sminkning, på- l. omklädning o. d. pågår. GJEHRENSVÄRD *Dagb.* 1: 15 (1776). Hennes Maj:t stiger wanligen up om mornarne kl. 6 .. Kl. 10 begynnas gemenligen Toiletten, och under det håret kammas, upwakta Stats-Ministrarne. *GT* 1788, nr 33, s. 3. Vid hemkomsten från .. en vacker Actrice's Toilette. KELLGREN *(SVS)* 5: 601 (1792). Jag har en timmas ledighet, för att göra min toalett, innan jag beger mig till grefve Per. RYDBERG *Frib.* 197 (1857). Hos honom var fullkomlig brist på tåalett, att icke säga renlighet. SVANBERG *RedLefn.* 282 (1882). *(Kråkan)* syslade .. emellanåt med sin toalätt, ordnade omsorgsfullt sina lumpgråa fjädrar med näbben. FORSSLUND *Djur* 181 (1900). På Blackmoor gjorde man alltid stor toalett till middagen. FURUHJELM *StigOron* 165 (1935). — jfr MORGON-, PERUK-TOALETT. — särsk. (numera föga br.) tvättning o. rengöring av sår l. av område som skall opereras. SUNDBERG (1926). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981; *om rengöring av sår*). — jfr SÅR-TOALETT.

4) om (elegant) klädsel (med tillbehör); särsk. i sådana uttr. som *i full* l. *stor toalett* (jfr 3), i högtidsdräkt, i gala. *Hon ordnade sin toalett före middagen.* TOLLIN *Dikt.* 83 (1844). Med någon förändring i min toilette, var jag säker på att ej blifva igenkänd. RIDDERSTAD *Samv.* 3: 254 (1851). Den förnämsta dame-societeten i stor toilette. HELLBERG *Samtida* 7: 153 (1872). De hade eleganta toaletter från Paris. *3SAH* LIX. 2: 23 (1948). Den tiden var .. på operan i Paris publiken på de bättre platserna i stor toalett .. Damerna i urringade klädningar och herrarna i frack och hög hatt. HENNING *HbgMinn.* 2: 32 (1953). — jfr AFTON-, BESÖKS-, DAM-, DINÉ-, EVA-, HERR-, PROMENAD-, RES-, RID-, SOMMAR-, SPEKTAKEL-, SUPÉ-, SÄLLSKAPS-TOALETT m. fl.

5) (förr) om rum avsett för l. använt till toalett (i bet. 3). Hwita Wax Lius .. på Drottningholm .. Toiletten 132 (= 11 pr dygn). *HovförtarSthm* 1755, s. 1794. *(En av damerna)* öppnade dörren till toiletten och anmälte don Emanuel med den svenska kavaljeren. TERSMEDEN *Mem.* 1: 179 (c. 1790). Auditor Ehrenheim, som anmodades besöka förste hofstallmästaren, och oanmäld stiga in i toiletten, utan att bekymra sig om huru många eller hvilka, som väntade i yttre förmaken. CRUSENSTOLPE *Mor.* 2: 52 (1840).

6) [utvecklat ur 3 o. 5 efter utländsk, möjl. amerikansk förebild (o. med visst inflytande från KLOSETT)] om utrymme (i bostadshus l. offentlig byggnad o. d.) avsett för personlig hygien; äv. (o. numera nästan allenarådande) om sådant utrymme innehållande dels anordning(ar) för tvättning (o. bad), dels vattenklosett; äv. (vard.) om vattenklosett l. toalettstol; särsk. i sådana uttr. som *gå* l. *sitta på toaletten*, gå in i resp. vistas i sådant utrymme för att uträtta naturbehov; äv. om (fristående o. mindre) byggnad (i stadskärna o. d.) innehållande vattenklosett; jfr TOA. *Äntligen hittade han en offentlig toalett. Hon tappade klockan i toaletten.* En trappa högre upp finnas beqväma toaletter för telefonisterna. *SD(L)* 1898, nr 105, s. 3. Innan Gaby avtågade med sin erövring, var hon inne på damernas toalett och gav ny touche åt krigsmålningen. SIWERTZ *Tråd.* 51 (1957). Han längtade ut och började smita från arbetet, satt på toaletten och rökte och satt där länge.

HUSAHR *Jeriko* 237 (1958). En toalett med .. kroniskt stopp i avloppet. ZETTERHOLM *Oannes* 222 (1980). Personalen skulle ha kaffepaus, röka eller gå på toaletten. *DN* 27/7 2004, s. C4. — jfr DAM-, HERR-, TORR-TOALETT.

Ssgr: A: (3, 4, 6) TOALETT-ARTIKEL. särsk. 1) till 3: (förbruknings)artikel l. utrustning o. d. för toalett (jfr -pjäs, -sak 1); särsk. om sådan artikel osv. ss. försäljningsvara i affär o. d. (jfr artikel III 3). TEGNÉR *SprMakt* 114 (1880). *(Han)* saluförde allt som i äldre tider benämndes galanteri, från fruntimmerspynt .. toalettartiklar .. till optiska instrument. *Form* 1952, s. 50. Inköp av nödvändiga kläder och toalettartiklar. *RådRön* 1997, nr 6–7, s. 28. 2) (†) till 4, om (tillbehör till) klädesplagg. *SthmModeJ* 1844, s. 48. HAGDAHL *DBäst.* 179 (1885). — (2) -ASK. (i sht förr) ask (se ask, sbst.[2]) för toalettsaker; jfr -skrin. TERSMEDEN *Mem.* 4: 12 (c. 1790). 4 toilettaskar af kristall med lock af silfver. *Bouppt Växjö* 1882. — -ATTIRALJ. attiralj för l. till toalett; särsk. dels till 3, dels förr till 4. Man kan tänka sig att vackra ben voro då *(på 1810-talet)* i stort anseende, hvarföre lösvador hörde till mången ung herres toilette-attiralj. HLILLJEBJÖRN *Hågk.* 1: 13 (1865). Två kaklade hyllor att sätta toalettattiraljer på. *Expressen* 13/10 2000, s. 8. — -AVFALL[~02] l. [~20]. avfall från toalett(stol); särsk. dels till 3, dels till 6. *SvD(A)* 21/10 1959, s. 11. Ett generellt förbud mot utsläpp av toalettavfall från fritidsbåtar kan f. n. inte införas. *SvD* 20/9 1970, s. 14. — -BESTYR. bestyr (se d. o. 3 *a*) med toalett; särsk. dels till 3 l. 6, dels (i sht förr) till 4. Under det jag haft åtskilligt toilett-bestyr för att utrusta mig passande för Cuba (på en gång litet elegant och sommarlätt). BREMER *NVerld.* 3: 58 (1854). När vi hade .. städat och skött toalettbestyr fanns det ofta tid för en pratstund. *DN* 31/12 2003, s. 18. — (6) -BESÖK. jfr besök 2. Verkmästaren har .. tvingat ynglingen att anmäla sig för honom före och efter varje toalettbesök. *SvD(A)* 23/2 1963, s. 6. — (2, 3) -BORD. (toalett- 1791 osv. toaletts- 1833–1847) bord (med (fastsatt) spegel) vid vilket toalett utförs. *PT* 1791, nr 36, s. 3. Frun i huset sitter framför sitt toalettbord, omgiven av uppvaktande kavaljerer. SELLING *SvHerrg.* 181 (1937). — (6) -BORSTE. borste för rengöring av toalettstols insida; jfr toa-borste. *SAOL* (1950). — (2–4) -BYRÅ. (toalett- 1847 osv. toaletts- 1808) (i sht förr) byrå (med (fastsatt) spegel) i sht avsedd för förvaring av toalettsaker. *DA* 1808, nr 97, s. 3. Toalettbyrå med skrivklaff, spegel och två lådor. *Form* 1947, Omsl. s. 178. — (3) -DETALJ. (numera bl. tillf.) i sht i pl.; jfr detalj 6. SÖDERHJELM *ItRenass.* 211 (1907). — (2, 4) -DYNA. (†) (på toalettbord förvarad) dyna för nålar l. broscher o. d. *SthmModeJ* 1855, s. 3. KLINT (1906). — (2) -ETUI. (förr) etui för toalettsaker; jfr -skrin. Så tar hon *(på tåget)* fram ett praktfullt toalettetui, ordnar håret framför spegeln. NYBLOM *Österut* 107 (1908). — (2, 3) -FLASKA. (toalett- 1848 osv. toaletts- 1808–1860) (i sht förr) flaska för l. med parfym l. rakvatten o. d. *DA* 1808, nr 137, Bih. s. 2. Toalettflaskor av romerskt glas. *Kulturen* 1955, s. 201. — ((2,) 3) -GARNITYR. (förr) jfr garnityr 2 o. -servis, -uppsats. Toalettgarnityr af Bohmisk kristall. *KatalNK* 1903–04, s. 120. Toalettgarnityr från bronsåldern, bestående av örslev, tand- och nagelpetare, burna i en ring, har påträffats i östra Alperna. *Kulturen* 1959, s. 145. — (3) -GREJOR, pl. (vard.) jfr -sak 1. HEDBERG *VackrTänd.* 338 (1943). — (3, 6) -HANDDUK[~02] l. [~20]. om (finare) handduk (i toalettrum) avsedd i sht för ansikte l. händer. *VL* 12/3 1901, s. 4. — (6) -HINK. hink för uträttande av naturbehov. *KatalNK* 1903–04, s. 80. — (5) -KALENDER. (†) om exklusiv årlig litterär publikation; jfr kalender, sbst.[2] 3. Fruntimmers-hattarne. Komedi .. I Toilettkalender för 1832. KLEMMING *DramLitt.* 250 *(boktitel fr.* 1832). Blenda. Toilette-Kalender för 1867. *Blenda* 1867 *(titel)*. — (4, 6) -LYX. särsk. (numera bl. tillf.) till 4: lyx i fråga om kläder (med tillbehör). *(Kung)* Eriks tilltagande böjelse för .. *(Karin Månsdotter)* är märkbar .. genom de icke obetydliga utgifter, som hennes toalettlyx åsamkade statskassan. *FinBiogrHb.* 1111 (1898). ÖSTERGREN (1958). — (3) -MEDEL. (i sht i fackspr.) medel (se medel, sbst. 13 *b α*) använt vid toalett (i hygieniskt syfte l. ss. parfym o. d.). *AHB* 54: 59 (1871). *(Ett par av tvålfirmorna tillverkar)* munvatten, hvaraf märkas det gamla välkända amykos-aseptinen och det nya kraftigt anticeptiska toilettmedlet stomatol. *TT* 1897, Allm. s. 286. Yrkar kraftig tull på diverse toalettmedel. ÖSTERGREN (1958). — (6) -PAPPER. om (mjukt) papper (på rulle l. (i sht förr) i bunt) för bruk i samband med toalettbesök; jfr toa-papper. *NPress.* 20/3 1894, s. 1. Toalettpapper, hopvikta och buntade i omslagspapper. *VaruhbTulltaxa* 1: 259 (1931). *Expressen* 19/2 1992, s. 15. Ssg: toalettpappers-hållare. jfr hållare 3. *HufvudkatalSonesson* 1920, 5: 268. — (3) -PIMSTEN. (†) pimsten för hudvård o. d. Toalettpimsten, konstgjord .. för hudens och naglarnas vård. *VaruhbTulltaxa* 1: 362 (1931). — -PJÄS. (numera bl. tillf.) pjäs (se d. o. 1) i l. för toalett; särsk. dels till 3, om föremål använt vid toalett (jfr -artikel 1, -sak 1), dels till 5, om prydnadsföremål i toalett. RIDDERSTAD *Samv.* 1: 39 (1851). För öfriga toalettpjeser finnes .. godt utrymme ini skåpet. *TIdr.* 1895, s. 144. Jag minns min hanryckning över en "toalettpjäs": en flicka i röd- och guldrandig klänning. LINDER *Tid.* 16 (1924). — -RUM. 1) (förr) till 3, 5, om rum avsett för l. använt till omklädnad l. vård av utseende o. d. *HovförtarSthm* 1755, s. 3841. Jag beskref ju markisinnan B-s toalettrum? Men se, hon hade särskild sängkammare. *Idun* 1888, s. 202. 2) till 3, 6, om rum avsett för uträttande av naturbehov; äv. (i sht i fråga om offentlig miljö) om (med ett l. flera tvättställ försett) förrum till sådant rum. I lärarnas toalettrum finnes ett tvättställ med cementskifva och två tvättfat. *InbjHRealLarovSthm* 1891, s. 25. Hans toa var .. den första med ett vattenlås vilket hindrade avloppslukten från att stiga upp genom rörsystemet och in i toalettrummet. *DN* 28/7 1996, s. A15. — -SAK. i sht i pl. 1) till 3: sak (jfr sak, sbst. 11) avsedd för l. använd vid toalett (jfr -artikel 1, -grejor, -pjäs); förr äv. om göromål förknippat med vård av utseende l. personlig hygien (jfr sak, sbst. 7). LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 36 (1880). I sängkammarn .. fann hon Hr Åbergson, som i all oskuld ombesörjde en liten toalettsak. DAHLBACK *Åb.* 250 (1914). Till toalettsakerna hörde *(på 1600-talet)* .. s. k. pomadie- och balsambössor, avsedda för salvor och kramer, puderaskar, muschaskar, flaskor, ögonglas, kammar, "kambårstar", tandborstar och rakutensilier. KARLSON *StatVård.* 462 (1945). 2) (†) till 4, om klädesplagg l. tillbehör till klädsel. Armlinningar, kjolar och andra toilettsaker. *NJournD* 1861, s. 38. HUBENDICK

FlickLek. 75 **(1879).** — **(2) -SCHATULL.** (förr) jfr **schatull 1** *a* o. **-skrin.** SCHWARTZ *Pos.* 129 **(1863).** — **((2,) 3) -SERVIS.** (förr) jfr **servis 4** *c β, γ* o. **-garnityr, -uppsats.** BJÖRKMAN **(1889).** Ludvig *(XIV)* hade själv 5 eller 6 toalettserviser av guld och silver. *Fatab.* **1954,** s. 176. — **((2,) 3) -SILVER.** (förr) sammanfattande benämning på vid toalett brukliga föremål av silver, ss. kam, borste, spegel, toalettaskar o. d.; jfr **silver 2** o. **-servis.** *PT* **1791,** nr 24, s. 3. En omfattande och viktig del av toalettsilvret var nattdukssilvret .. d. v. s. de olika toalettsaker av silver, som stodo på nattduksbordet eller toalettbordet. KARLSON *StatVard.* 462 **(1945).** — **(6) -SITS.** (lös) sits (se **sits,** sbst.[2] **4**) till l. på toalettstol; jfr **toa-sits.** PETTERSSON *Bennet Puzzlem.* 147 **(1977).** — **(2) -SKRIN.** (förr) skrin för toalettsaker; jfr **-ask, -etui, -schatull.** *Bouppt Växjö* **1845.** — **-SKÅP. 1)** (†) till **3, 5:** kommod (se **kommod,** sbst. **1**). *Bouppt Växjö* **1886. 2)** till **3, 6:** (spegelförsett) skåp för förvaring av toalettartiklar o. d., badrumsskåp. *SJ* 3: 145 **(1906).** *Hufvudstadsbl.* 16/10 **2001,** s. 17. — **(2) -SLÖJA.** (†) om tunt tygstycke draperat runt toalettbord. *NJournD* **1855,** s. 175. *Bouppt Växjö* **1895.** — **(3) -SPANN.** (numera bl. tillf.) särsk. om spann avsedd för tvättvatten. *Bouppt Växjö* **1886.** *SDS* **1943,** nr 81, s. 5. — **(3, 5, 6) -SPEGEL. (toalett- 1803** osv. **toaletts- 1795–1847)** om spegel (i toalettrum) avsedd för l. använd till att spegla sig i vid vård av utseende l. personlig hygien. *2Saml.* 8: 41 **(1795).** 1 st Toalette Spegel med fodral. *Bouppt Växjö* **1839.** I toalettspegeln ser du ett uppsvullet monster med röda ögon och lysrörsblek hy. *Expressen* 10/8 **1990,** s. 7. — **-STOL. 1)** (†) till **3:** stol att sitta på vid vård av utseende o. d. Toilettestol, rikt skulpterad, stoppad med tagel, klädd med rödt och grönt siden. *ExposSlöjdprodSthm* **1847,** s. 54. BJÖRKMAN **(1889). 2)** till **6:** (i golv l. vägg fastskruvad) om stol påminnande anordning avsedd för uträttande av naturbehov o. försedd med sits (o. lock) o. spolanordning, WC-stol, vattenklosett; jfr **stol,** sbst.[1] **IV 1** *e,* o. **toa-stol.** *SAOL* **(1950).** Fortfarande utgör .. de låga toalettstolarna stora hinder för många handikappade. *MotRiksd.* **1982–83,** nr 675, s. 1. — **(3) -SVAMP.** (numera mindre br.) tvättsvamp; jfr **svamp 4.** BERLIN *Farm.* 1: 645 **(1849).** EKENBERG o. LANDIN **(1894).** — **(3) -TVÅL.** (finare) tvål i sht avsedd för händer o. ansikte. *DA* **1824,** nr 294, Bih. s. 3. 9 filmstjärnor av 10 använder Lux toalettvål. *Vi* **1960,** nr 47, s. 36. — **((2,) 3) -UPPSATS**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (i sht förr) uppsats l. uppsättning av (sammanhörande) föremål använda vid toalett; jfr **-garnityr, -servis.** AUERBACH **(1915).** De många gästrummen är utrustade med bamsiga toalettuppsatser i blommigt engelskt porslin från 1900-talets början. *Expressen* 29/5 **2001,** s. 34. — **(6) -VAGN.** vagn (avsedd att tillfälligt uppställas (vid större evenemang o. d.)) innehållande en l. flera toaletter. *LD* 14/4 **1959,** s. 3. För att möta ett absolut trängande behov rullade markägaren .. dit en toalettvagn. *SvD* 15/9 **1974,** s. 38. — **-VATTEN. 1)** till **3:** (sprithaltig) aromatisk vätska, luktvatten. *UB* 5: 303 **(1874).** *VaruhbTulltaxa* 1: 185 **(1931). 2)** till **6:** avloppsvatten från toalett; äv. om vatten i toalettstol. En horisontell trumma, som matas med fast avfall från sopnedkast i köket och på däck, och med toalettvatten som samlas i en tank. *Arbetet* 4/2 **1976,** s. 10. LINDROTH *IngaAnglar* 73 **(1995).** — **(4, 6) -VÄG.** särsk. (förr) till **4,** i uttr. *i toalettväg,* i fråga om kläder. *SthmModeJ* **1855,** s. 63. Vågar jag be Marianne att inte skrämma den lilla gumstackarn med något alltför extra i toalettväg. SIWERTZ *Varuh.* 257 **(1926).** — **(2) -VÄSKA.** väska för toalettartiklar, necessär. *AB* 2/1 **1890,** s. 3. *Expressen* 29/8 **1998,** s. 3. — **(3) -ÄTTIKA.** (förr) (sprithaltig) ättika med tillsats av aromatiska ämnen. ÅKERMAN *KemTechn.* 2: 40 **(1832).** Toilette-ättika .. användes dels som toilettemedel, dels som preservativ mot sjukdomar och dels som rökparfym. *AHB* 54: 59 **(1871).**

B (†): **TOALETTS-BORD, -BYRÅ, -FLASKA, -SPEGEL,** se **A.**

Avledn. (†): **TOALETTERA,** v. **-ing.** till **3:** klä sig elegant (o. med omsorg) (inför fest o. d.), göra toalett; äv. snygga till sig l. göra sig i ordning (för dagen l. natten o. d.); äv. ss. vbalsbst. *-ing* i konkretare anv., om enskild omgång av sådant bestyr; äv. refl. KNORRING *Förh.* 2: 177 **(1843).** Toaletteringen begynte .. tre eller fyra timmar innan vagnen körde fram. HEIDENSTAM *Kastanj.* 151 **(c. 1930)** Albert hade redan tagit av sig skjortan, men han fortsatte inte att toalettera sig för att gå ut på träff. *Det bästa* **1950,** nr 9, s. 93. Man var rädd om den värme som fotogenlampan fyllde rummet med och kröp fortast möjligt utan något toaletterande i säng. LIDMAN *Lågan* 28 **(1952).** ÖSTERGREN **(1958;** *angivet ss. mindre br.*).

TOALL, se **toile.**

TOAST *tōus*[4]*t* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, sbst.[1], r. l. m.; best. **-en;** pl. **-s,** äv. **-ar** l. **-er** l. =. [liksom dan. o. t. *toast* av eng. *toast,* rostat bröd; till *toast,* rosta, värma; av ffr. *toster,* av senlat. *tostāre,* till lat. *tostus,* p. pf. av *torrēre,* torka (se **TORR**). — Jfr **TOAST,** sbst.[2]] bröd(skiva) som rostats l. smörstekts; äv. om bröd avsett att rostas. Dejeuné af chokolad, kaffe och engelsk toast. TERSMEDEN *Mem.* 1: 169 **(c. 1790).** Toast med oststuvning, en god lunchrätt. HOGSTEDT *KokB* 429 **(1920).** Färdigskivad toast. Det kan man ha i frysen och ta fram när man behöver. *Expressen* 31/1 **2005,** s. 27.

TOAST *tōus*[4]*t* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, sbst.[2], r. l. m.; best. **-en;** pl. **-ar** l. **-er** l. =. **(toast 1791** (: toastade, *avledn.*) osv. **tost 1759** (: tosta, *avledn.*)**–1852** (: Tosta, *avledn.*)) [av eng. *toast,* person m. m. som det skålas för, skål; eg. identiskt med **TOAST,** sbst.[1]; sannol. har bet. sitt ursprung i den engelska 1600-talsseden att doppa rostat bröd i vin. — Jfr **TOAST,** sbst.[3]] (utom i ssgn **TOAST-MASTER** numera bl. mera tillf.) (tal hållet vid utbringande av) skål (se **skål,** sbst.[2] **3**); äv. om person som uppvaktas med skål; särsk. i sådana uttr. som *dricka toast* l. *utbringa* (*ngns*) *toast.* Jacobiterne härute *(i Engl.)* dricka ännu tostar til .. *(K. XII:s)* åminnelse. WALLENBERG *(SVS)* 1: 167 **(1769;** *uppl. 1998*). Toast betyder .. någon .. hvars skål man ofta dricker i sällskap. *ConvLex.* 4: 239 **(1826).** Kanske ha alla hans toaster gält fäderneslandets välgång och ära. KULLBERG *Portf.* 67 **(1842).** "Nej", sade han, "Luther sitter där uppe i Guds himmel, upphöjd öfver våra toaster – nej icke en skål för Martin Luther". *NordT* **1883,** s. 435. Jag hade i Söndags ett ögonblick i den underjordiska Rathskeller der vi åto middag i stort dam- och herrsällskap efter matinéen, och man utbragte min toast. STRINDBERG *Brev* 9: 123 **(1893).**

Ssgr: **TOAST-LEDARE.** (†) toastmaster. Under-

tecknad .. letade sig till en ledig plats i ett hörn, där sedan en färgprålande och sabelrasslande herre slog sig ned som toastledare vid bordsändan. *SDS* **1905**, nr 127 A, s. 1. — **-MASTER.** [av eng. *toast-master*] om person som (vid större middag o. d.) utbringar skål (se **skål**, sbst.[2] 3) o. presenterar (ordningen för) talare o. dyl. l. läser upp telegram o. d.; jfr **-ledare**. BÆCKSTRÖM *EtikettGr.* 80 (**1946**). Gissa om hr toastmaster Lennart Hyland får det svettigt – för där *(på festen)* ska verkligen hela landets Farbror Sven firas som det anstår en radiokung! *Expressen* 8/12 **1955**, s. 16. Är det många tal *(vid en bröllopsmiddag)* kan man ge t ex en marskalk i uppdrag att vara toastmaster och låta honom ropa ut talarna, helst med någon hänsyn till serveringen. UDDENBERG *Rött* 84 (**1985**).

Avledn.: **TOASTA**, v.[1] (numera bl. tillf.) (hålla tal o.) skåla (se **skåla**, v.[2] **2**); förr äv.: tävla i skåldrickande (till beundrad dams ära). Man tömmer glas på glas: här tostas för en flicka. *VittArbSamhSthm* 1: 74 (**1759**). Jag har sett en tostande hialte kunna sluka tiugu til trettio glas, utan at hvila mellan någotdera. WALLENBERG *(SVS)* 2: 65 (**1771**; *uppl. 1999*). Toasta .. *(dvs.)* hålla ett kort tal vid en välgångsskål. GYNTHER *ConvHlex.* (**1848**). En bland studenterna från Upsala .. toastade för danska arméen. HELLBERG *Samtida* 3: 116 (**1871**).

TOAST *tōus⁴t* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, sbst.[3] [av eng. *toast*, möjl. till **TOAST**, sbst.[2]] om musikform l. musikstil uppkommen på Jamaica under 1970-talet, bestående i rytmiskt tal över inspelade rytmer. *DN* 7/2 **1987**, På stan s. 7. Tidstypiska fenomen som scratch, rap och house har en förhistoria i dub och toast på Jamaica. *DN* 5/5 **1990**, s. B1. *(Hon)* tyckte först .. *(hiphopgruppen Latin Kings)* var galna med sina Emil i Lönneberga-samplingar och rap på svenska. Men han kom sen på att toast på svenska kunde låta rätt soft. *Expressen* 22/2 **2002**, s. 36.

Avledn.: **TOASTA**, v.[2] **-ade**. vbalsbst. **-ing**. medelst rytmiskt tal o. d. ackompanjera inspelad musik. På Jamaica sysslar sedan länge DJ:r med s k toasting, en sorts pratande och kommenterande sångstil som framförs samtidigt som man spelar plattor. *SDS* 10/2 **1984**, s. 14. Vokalisterna sjunger inte i första hand, utan toastar, en sorts pratsång som är reggaens motsvarighet till amerikansk rap. *DN* 26/1 **1995**, s. B1.

TOASTA, se **toast**, sbst.[2, 3] *avledn.* — **TOBAGGAN**, se **toboggan**.

TOBAK *tω⁴bak* l. *tωb⁴ak* (**to`bak** l. **toba´k** WESTE (**1807**), **tòback** l. **tóback** DALIN (**1854**)), r. l. m. (LINDH *Huuszapot.* 231 (**1675**) osv.) ((†) n. STIERNMAN *Com.* 2: 306 (**1641**; *läst i orig.*), BROMAN *HelsingB* 257 (**1741**)); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-er** (om olika slag av tobak) l. (vard., i Finl. i bet. **1** *f*) **-ar**. (**tabaak 1668**. **taback 1651** (: Tabackz Broder)–**1714**. **tabak (-ac) 1629–1712**. **tobaak (-aac) 1642** (: tobaaktullen)–**1691** (: tobaakz inspectoren). **toback (-ch) 1630–1846** (: Rok- .. tobacker). **tobacka 1601**. **tobak (-ac) 1633** (: tobak säliande) osv. **tobakelse 1845**. **tobaqvs**, gen. **1839**. **tobax-** i ssgr **1652** (: Tobax statn)–**1673** (: Tobax dosar). **tobbak (-ac) 1686** (: Tobbakz Besökarne)–**1889**. **toobaak 1680**. **tooback (-ow-, -ch) 1636–1711**. **toobak 1644** (: Toobakzplantere)–**1681** (: Toobaks pÿpor). **tuback (-ch) 1652–1673**. **tubak 1633–1643**. **tubbak 1633**. **tumbak 1889**. **tåback 1670–1711**) [jfr ä. d. *tabak*, *tubak* (d. *tobak*), nl., t. *tabak*, eng. *tobacco*, fr. *tobac*; av span. *tabaco*, möjl. överfört från ä. span. *tabaca*, *altabaca*, liksom ä. it. *tabacco*, om Inula viscosa (Lin.) o. andra (medicinal)växter, av arab. *tabbāq*, *tubbāq(a)*, dets.; former med **-o-** (**-u-**, **-å-**) i första stavelsen trol. från eng. *tobocco*; formen **tobakelse** beror på ombildning i anslutning till andra ord på **-else** (jfr **BAKELSE**, **RÖKELSE**, **TERIAKELSE**). — Jfr **TABATIÄR**]

1) om njutnings- l. stimulansmedel berett av torkade l. på annat sätt behandlade (vanl. skurna l. pulvriserade) tobaksblad (med nikotin ss. verksam beståndsdel) avsett att rökas l. tuggas l. snusas (förr äv. använt i medicinskt syfte); äv. i utvidgad anv., om bruket av sådant njutningsmedel; jfr **RÖKA**, sbst. **1**, **RÖKELSE 2**. *Han stoppar sin pipa med tobak. Hon köper ett paket tobak. Staten har monopol på tobak. Tobak säljs inte till personer under 18 år.* *TullbSthm* **1601**, s. 15 b. Ty wäl är Tabac kärt i alla werldsens delar, / Och brödet förr än thet i många hushåll felar. SPEGEL *ÖPar.* 28 (**1705**). Men hwad gjör icke modet? man ser nu ofta ungdom twinga sig, at lära röka Tobak, för at få heta Karwulen. *SvSaml.* 2: 11 (**1764**). Tobak såsom antidot mot stryknin. *Hygiea* **1860**, s. 38. Jag *(vågar)* säga att af alla kassaartiklarne ej någon förtjenar högre beskattning än .. tobak .. derföre att denna vara kan produceras inom landet. *RiksdP* **1867**, 1 K nr 1, s. 93. Världshälsoorganisationen .. *(har)* velat fokusera uppmärksamheten på att tobaken blivit ett socialt problem. *NordMed.* **1988**, s. 218. Hade .. tobak uppfunnits i dag hade den aldrig blivit tillåten. Så farlig är den. *Expressen* 18/9 **2004**, s. 12. — jfr **BLAD-**, **CIGARRETT-**, **KARDUS-**, **KARV-**, **KIST-**, **LÅNG-**, **PALT-**, **PAPYROSS-**, **PIP-**, **PRESS-**, **RAPÉ-**, **RULL-**, **RÅ-**, **RÖK-**, **SHAG-**, **SKRÅ-**, **SMAL-**, **SNUS-**, **SPINN-**, **STÅNG-**, **TUGG-TOBAK** m. fl. — särsk.

a) i förb. med vissa verb för att beteckna dels olika slags nyttjande, särsk. *röka*, se **RÖKA**, v.[2] **2** *a*, *tugga*, förr äv. *dricka*, se **DRICKA**, v. **4**, *supa*, se **SUPA**, v. **4**, dels olika slags tillverkning l. beredning, förr särsk. *karva*, se **KARVA**, v. **2**, *skära*, *spinna*, se **SPINNA**, v.[1] **2** *a*. Tu skalt snoppa Liwsz och skära Tobaak. CHRONANDER *Bel.* F 4 b (**1649**). Den som tugger tobak i kyrkian, är han poik eller drängh, böte 4 *(öre)*. *KyrkohÅ 1902*, s. 113 (**1652**).

b) i förb. med attributiv bestämning som anger tobakens ursprung l. kvalitet o. d., särsk. i uttr. *orientalisk* l. *turkisk* (jfr **2** slutet) l. *virginsk tobak* (jfr **2** slutet). Artollerii bringes an, kriit huite Brabandiske pijpor; / Jämte det allerskönste Verginske Taback, som i staden / Fins. STIERNHIELM *Herc.* 234 (**1658**, **1668**). Turkisk Tobak rökes allmänt uti China af gamla och unga. OSBECK *Resa* 199 (**1751**, **1757**). 4 av de bästa och mest fylliga orientaliska tobakerna. *DN* **1970**, nr 120, s. 18.

c) i uttr. *en pipa tobak*, se **PIPA**, sbst.[1] **4** *b*. Det är intet wärdt een Pijpa Tobak sa Burman. CELSIUS *Ordspr.* 11: 528 (c. **1710**).

d) (†) om snus, i uttr. *en pris tobak*, se **PRIS**, sbst.[2] **1** *a* *α*.

e) (vard., numera bl. tillf.) bildl., i sådana uttr. som *lukta* l. *känn på den tobaken*, ss. hotelse. Jo, jo, min gubbe, känn på den tobaken. BLANCHE *DödFadd.* 70 (**1850**). Jim .. satte en ursinnigt knuten näfve

under nasan på skepparn: "Om det är jag själv? Jo, lukta på den tobaken, du ärkemulåsna bland bondskeppare!" HÖGBERG *Jim* 12 (1909).

f) (vard., i Finl.) om cigarett. Hon tänkte bara på .. varför hon rökt femton tobakar genast första gången. *Vasabl.* 22/5 1981, s. 9.

2) om (art av) det till fam. Solanaceae hörande växtsläktet Nicotiana Lin., av vars blad tobak (i bet. **1**) bereds; särsk. om arten N. tabacum Lin., virginsk tobak (se slutet) l. N. rustica Lin., bondtobak; äv. (o. i Sv. numera bl.) om olika arter odlade ss. prydnadsväxter; äv. (särsk. ss. senare led i ssgrna **BRÖST-** o. **NORRLANDS-TOBAK**) om växt vars utseende påminner om växt av släktet Nicotiana Lin. l. vars användning i ett l. annat avseende överensstämmer med sådan växts; jfr **NIKOTIAN**. FRANCKENIUS *Spec.* D 3 a (1638). Tobaken kom först til Europa år 1586, och war då allenast känd såsom en nyttig wäxt at läka sår. *SvSaml.* 2: 11 (1764). Tobak .. planteras af några til eget behof. *VetAH* 1786, s. 228. Tobak: fodret nästan klocklikt, 5flikigt, kronan bagarformig med pip. LILJA *FlOdlVext.* 26 (1839). Tobak .. en allmänt odlad ört, tillhörande Bolmväxterna: Nicotiana L. Utom den Allmänna Tobaken (N. Tabacum L.) odlas Bondtobaken, skild genom rundadt trubbiga blomflikar: N. rustica L. FRIES *Ordb.* (*c* 1870). *DN* 26/2 1995, s. C16 (*om prydnadsväxt*). Sista sommaren tobak odlades i Sverige, 1964, gjordes en dokumentärfilm med tobaksodlaren Alida Olsson från Yngsjö, som odlat fram den legendariska tobakssorten Alidatobaken. *DN* 28/2 2004, s. 10. — jfr **BOND-, JUNGFRU-, LANT-, SOLDAT-TOBAK** m. fl. — särsk. i förb. med attributiv bestämning, dels i sådana uttr. som *turkisk* (jfr **1** *b*) l. *virginsk* (jfr **1** *b*) l. *äkta tobak*, dels om växt l. ört som liknar l. påminner om tobak, i sådana uttr. som *indiansk*, se **INDIANSK 2** *a η*, l. *oäkta tobak*. Guul Bolmgräs, Oäcktad Toback. FRANCKENIUS *Spec.* C 2 a (1659). Det försök, jag giort med Turkiska Tobaken, är jag här i Norrland icke ensam om. *VetAH* 1749, s. 207. Växten Nicotiana tabacum, äkta l. virginsk tobak. ÖSTERGREN (1958).

Ssgr: **A**: **TOBAK-DRICKANDE, -KONSUMTION, -PIPA, -SLÄKTE, -SPINNARE, -SPINNERI, -STJÄLK, -STOPPARE, -TULL, -VÄXT**, se **B**.

B (i allm. till **1**): **TOBAKS-ACCIS**. (numera bl. i Finl.) konsumtionsskatt på tobak (jfr **-skatt**); äv. (förr) om accis (se d. o. **1**) på för försäljning avsedd tobak. *RP* 9: 340 (1642). Hwad Tobaks-Accisens vpbärande widkommer, så är den alltid förrättad af Småtulls-betienterne. ARNELL *Stadsl.* 121 (1730). Riksdagen förutsätter .. att en större andel av inkomsterna av tobaksaccisen .. i framtiden skall användas för förebyggande åtgärder. *Hufvudstadsbl.* 24/6 1994, s. 5. — **-AFFÄR. 1)** (numera bl. mera tillf.) till **1, 2**: affär (se d. o. 4) med l. rörande tobak; jfr **-handel**. Sedan Kongl. Maj:t år 1662 förklarat, att kronan öfvertoge hela tobaksaffären, utarrenderades all tobakshandel i riket till ett särskildt tobakskompani. *ArbStat.* A 2: 29 (1899). **2)** till **1**: affär (se d. o. **6** slutet) för försäljning av tobak (o. lektyr, konfektyr, lotter o. d.); jfr **-bod, -butik, -handel, -kiosk**. *2NF* 27: 589 (1918). På hemvägen gick hon in i tobaksaffären .. och köpte ett paket Pacific och tre penninglotter. BECKMAN *DamRödHatt* 111 (1966). — **-ARBETARE**. person som yrkesmässigt arbetar med tobak(sproduktion). *EkonS* 2: 40 (1894). Nytt hopp för tobaksarbetare i Malmö. *Expressen* 29/11 2001, s. 7. — **-ARBETERSKA**. (numera bl. tillf.) jfr **-arbetare**. *SAOL* (1950). — (**1** (*f*)) **-ASK**. ask för tobak (jfr **-burk**); äv. (vard., i Finl.): cigarettpaket. *BoupptRasbo* 1787. En ganska magnifik .. sjöskumspipa jämte en vacker engelsk tobaksask med solglas i locket. TERSMEDEN *Mem.* 1: 97 (*c.* 1790). Tobaksindustrin har brutit mot en gentlemannaöverenskommelse som den ingick med staten på 70-talet om att inte sälja små tobaksaskar på tio cigarretter. *Borgåbl.* 23/12 1993, s. 3. — **-ASKA**. om aska (förr använd i medicinskt syfte) som uppstår vid förbränning (rökning) av tobak. Aro Tändren .. öfwerdragna med Win-sten .. då är godt, at flitigt gnida dem med Tobaks-Aska. HAARTMAN *Sjukd.* 293 (1759). SNELLMAN *Tyskl.* 398 (1842). — **-AUTOMAT**. jfr **automat 1** *a*. *SAOL* (1950). Handlarna tvingas ha uppsikt också över tobaksautomaterna. Det blir lika brottsligt att låta ungdomar handla i dem som över disk. *DN* 30/11 1995, s. A1. — **-AVFALL**$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. avfall av tobak; jfr **-damm, -fnassel, -sopor**. EKENBERG o. LANDIN (1894). — **-AVVÄNJNING**$^{\sim 020}$. avvänjning från tobaksberoende (gm medicinsk behandling). Tobaksavvänjning även för danskar. *DN(B)* 12/1 1959, s. 13. Ssg: **tobaksavvänjnings-kur**. jfr **kur**, sbst.[3] **1**. *SvD(A)* 15/12 1958, s. 19. — **-BEROENDE**, n. om förhållandet att vara beroende av tobak. *DN* 12/1 1977, s. 2. — **-BESKATTNING**. *SkattereglKomBet.* 3: 308 (1882). Om Sverige ansluter sig till Schengenavtalet kommer det .. att betyda att Sverige .. avhänder sig möjligheten att bedriva en egen alkohol- och tobaksbeskattning. *DN* 28/6 1995, s. A4. — **-BESÖKARE**. (†) om lägre tjänsteman vid tullväsendet med rätt att förrätta visitation efter tobak; jfr **besökare 1**. *BouppτSthm* 8/7 1667, s. 897. Of(verste) Ranck besvärade sig öfver tobakzbesökerne, som hade gådt in hoos een hans bonde .. att visitera effter tobak. *RARP* 10: 222 (1668). *BouppτSthm* 24/3 1686, s. 437 a. — (**2**) **-BLAD**. blad hos l. från tobak; i sht i pl., om (torkade l. på annat sätt behandlade) sådana blad använda för framställning av tobaksvara l. (förr) i medicinskt syfte. STIERNMAN *Com.* 3: 113 (1662; *last i orig.*). Förbindes *(bränn)*skadan med Tobaks- eller färska Grodblad .. kan wärken lindras. HAARTMAN *Sjukd.* 80 (1765). Tobaksblad eller Virginska blad böra vara väl svettade och mörkbruna. GYNTHER *Förf.* 8: 77 (1863). Som alla cigarrettillverkare tillsätter .. *(Svenska Tobaks AB)* smakämnen till tobaksbladen. *DN* 27/2 1994, s. A5. — (**2**) **-BLOMMA**. om (olika arter av) den till släktet Nicotiana Lin. hörande prydnadsväxten blomstertobak; äv. om blomma på l. från tobaksplanta. Just nu är kanske tobaksblommorna det vackraste – mörkröda, fintecknade och underbart doftande. *SvD(A)* 2/8 1959, s. 12. *DN* 5/7 2002, s. 13. — **-BLY**. (†) om papperstunt blyblad för inpackning av tobak. SYNNERBERG (1815). ÅSTRAND (1855). — **-BLÅSA**. (†) tobakspung; jfr **blåsa**, sbst. **1** *a* slutet. *VRP* 8/12 1731. *(I tidningsannonserna)* efterlysas förlorade .. "tobaksblåsor", d. v. s. tobakspungar. *GbgAB* 23/5 *1908*, s. 15 (*cit. fr. c.* 1773). — **-BOD**. (numera bl. tillf.) jfr **bod**, sbst.[1] **3**, o. **-affär 2**. *(Fr.)* Cantine du tabac, *(sv.)* en tobaksbod, derest trupparne kunna få köpa toback. MOLLER 277 (1755). *SErikÅb.* 1959, s. 122. — **-BOLAG**$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. bolag (se **bolag**, sbst.[2] **3**) för produktion l. försäljning av to-

baksvaror; jfr **-kompani**. *SvD(B)* 29/6 **1957**, s. 11. — **-BREV.** (†) pappersomslag innehållande tobak; jfr **brev 5** o. **-kardus**. LIND 1: 461 **(1749)**. — **-BRUK.** jfr **bruk 1**. *HanssonDröm.* A 7 a (c. **1680**). Från tobaksbruk måste .. den afstå, som lider af sjukdomssymptomer från hjärtat eller blodkärlen. WRETLIND *Läk.* 9–10: 55 **(1901)**. *ArbMiljö* **1992**, nr 7, s. 5. — **-BRUKARE.** jfr **-bruk**. *2BorgP* 3: 560 **(1726)**. — **-BRUN.** brun som l. av tobak. WESTRING *SvLafv.* 1: 90 **(1805)**. *(Ett)* leende, som blottade hans två rader .. tobaksbruna tänder. GREBST *1År* 45 **(1912)**. — **-BRYNT,** p. adj. (†) brun av tobak; jfr **bryna**, v.[2] **5**. *(Han)* grinar mot solen, hvarvid de tobaksbrynta tänderna bli synbara. BREMER *GVerld.* 4: 251 **(1861)**. — **-BRÄDE.** (†) bräde (se d. o. 2) använt ss. underlag vid (till)skärning av tobak. TOPELIUS *Vint.* I. 1: 74 **(1863, 1880)**. *Landsm.* XI. 4: 30 **(1896)**. — **-BURK.** burk för l. med tobak; jfr **-ask**, **-låda**, **-schatull**, **-skrin**. En Tobaksburk af bly. *BoupptVäxjö* **1815**. Kyrkoherden drog till sig sin tobaksburk .. och började stoppa sin pipa. OLOFSSON *Mote* 44 **(1966)**. — **-BUSS.** jfr **buss**, sbst.[2] **2** *b*, o. **-dross**. *(Han)* befriade sin mun från en ansenlig tobaksbuss. DE GEER *Hjertkl.* 75 **(1841)**. KJELLGREN *Smar.* 16 **(1939)**. — **-BUTIK.** jfr **-affär 2**. I dörrarne till de små tobaksbutikerna stå de äldre borgarne och röka. LEVERTIN *Riv.* 51 **(1883)**. *KvällsP* 3/8 **2002**, s. 12. — **-BÖSSA.** (†) tobaksdosa; jfr **bössa 1**. *OxBr.* 11: 696 **(1637)**. Nu hade gamle kapten Hook .. fått fram sin tobaksbössa. HEIDENSTAM *Karol.* 1: 171 **(1897)**. — **-DAMM.** jfr **damm**, sbst.[2] **2** *c*, o. **-avfall**. *TT* **1899**. Allm. s. 244. Nikotinrikt tobaksaffall används till fördrifvande af ohyra från växter i trädgårdar och växthus .. direkt till rökning eller inpudring (s.k. tobaksdamm). *2NF* 29: 247 **(1919)**. — **-DOFT.** doft l. lukt av tobak l. tobaksrök. BLOMBERG *Overg.* 2 **(1915)**. — **-DON.** (numera föga br.) jfr **don**, sbst.[1] **3**. NORDFORSS **(1805)**. Och skepparn stoppar in tobaksdonen / Och struttar med uppå styfva ben. EVERS *Fosterj.* 43 **(1909)**. — **-DOSA.** (i sht förr) (vanl. i fickformat tillverkad) dosa för förvaring av tobak; jfr **-bössa**. *OxBr.* 11: 715 **(1637)**. En tobaks dos af Eek och klädd in uti med bly. *ÅgerupArk.* Bouppt. **1754**. Främlingen tog upp en liten oval tobaksdosa och en bunt cigarettpapper. HELLSTRÖM *Kusk.* 137 **(1910)**. — **-DRICKANDE,** n. **(tobak- 1638**, **tobaks- 1655** osv.) (numera bl. i skildring av ä. förh.) tobaksrökning. *RP* 7: 155 **(1638)**. Dee äta här alrig meer än om middagen, sedan fördriffua de heela dagen mäd tobacksdrickande. EKEBLAD *Bref* 1: 420 **(1655**; *rättat efter hskr.*). *SvFolket* 5: 289 **(1939)**. — **-DROSS.** (numera föga br.) tobaksbuss; äv. om liten mängd snus; jfr **dros**. *(Han sade sig)* sedt, huru Qwinfolcken i Kyrckian .. hade fått åth hwar annan sin Snuftobaks Bösza, och at the hade slagit på hwar andras Hand stora Tobaks drossar, dem dhe sedan hade opsnufwat. *HanssonDröm.* A 3 b (c. **1680**). HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 281 **(1910)**. — **-ELD.** (numera bl. tillf.) eld (se d. o. 4 *b*) varmed tobakspipa tänds; äv. om glöd i tänd pipa. Uthur hans händer skakades *(vid jordbävningen)* både Eldståhlet och flintan, i ty han tå ute på Engen Tobaks Eld slå wile. BROMAN *Glys.* 1: 337 **(1709)**. Tobakselden uti ett litet fyrfat .. besökes ganska flitigt *(av båtpassagerarna)*. BLADH o. HORNSTEDT 62 **(1799)**. HÖGBERG *Baggböl.* 2: 176 **(1911)**. — **-EXTRAKT.** extrakt av tobak, använt ss. (ingrediens i) läkemedel l. insektsmedel o. d. Tobaks-Extract .. stillar fuktig Hosta och Bröstwärk. BRUNO *Gumm.* 124 **(1762)**. Själfva lössen äro lätta att döda med relativt billiga medel, t. ex. .. tobaksextrakt. *2NF* 36: 195 **(1923)**. — **-FABRIK.** jfr **fabrik 4** o. **-hus**. *2RARP* 12: 632 **(1741)**. De vigtigaste bland dessa fabriker *(i Sv. vid mitten av 1800-talet)* voro: sockerraffinaderier, ylle- och klädesfabriker, tobaksfabriker .. pappersfabriker, o. s. v. THOMÉE *IllSv.* 25 **(1866)**. — **-FABRIKANT.** fabrikant av tobak; jfr **-fabrikör**, **-tillverkare**. BJÖRKMAN **(1889)**. Tobaksfabrikanternas kommitté kommenterade på torsdagskvällen rapporten om lungkräfta och rökning. *SvD(B)* 29/6 **1957**, s. 11. — **-FABRIKAT.** (numera mindre br.) särsk.: tobaksvara; i sht koll.; jfr **fabrikat 1**. Ibland .. fabriks-hemligheter räknar man äfven åtskilliga Tobaks-fabricater och ibland dessa de bekanta Cigarrerne från Havana. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* **1829**, s. 24. Ensamrätt att importera tobaksfabrikat. ÖSTERGREN **(1958)**. — **-FABRIKÖR.** (i sht förr) jfr **-fabrikant**. *PH* 5: 3177 **(1751**; *läst i orig.*). — **-FAT.** (förr) fat (se d. o. 1) för (transport av) tobak. *OSPT* **1687**, nr 20, s. 8. Åtskilliga andra Trad Kärel bestående utj gamla Kaar(,) Tobakz fat, Tunnor och fierdingar. *BouppVäxjö* **1734**. — (**1** *(f)*) **-FIMP.** (i sht i Finl.) cigarrettfimp. *DN* 15/3 **1994**, s. C16. *ÖNyland* 24/2 **1996**, s. 8. — **-FLÄTA.** (förr) sammanflätad spunnen tobak. KOCH *GudVV* 2: 312 **(1916)**. *(På tobaksraspen)* rives tobaksflätan till snus. *Fredr1Tid* 34 **(1924)**. — **-FNASSEL.** (†) tobaksavfall (i form av smulor); jfr **fnassel**, sbst.[1] **1**. Tröste den, som tappar minsta tobaksfnassel i deras papper! HEIDENSTAM *Karol.* 2: 128 **(1898)**. — **-FORSKNING.** forskning rörande tobakens (skade)verkningar. *SvD(A)* 17/12 **1957**, s. 28. — (**2**) **-FRÖ.** *ApotT* **1698**, s. 73. Afwen hade wår lärde Westgöte sändt tobaksfrö, som *(J.)* Ahlström planterade ut. AFZELIUS *Sag.* XI. 2: 286 **(1870)**. — (**2**) **-FÄLT.** jfr **fält 1** *b*. WIKFORSS 719 **(1804)**. *(Byn)* är omgiven av tobaksfält, och överallt på gårdarna ser man buntar av tobaksplantor ligga på torkning. SANDSTRÖM *NatArb.* 1: 65 **(1908)**. — **-FÄRGAD.** som har en färg som påminner om tobak. LUNDBERG *HusdjSj.* 564 **(1868)**. — **-FÖRBRUKNING.** jfr **förbruka** *c*. *PH* 8: 132 **(1766**; *läst i orig.*). Tobaksförbrukningen beräknas för 1891–1895 ha utgjort, pr individ och år, i Europa 1.04 kg och i Förenta staterna 2.55 kg. *2UB* 10: 411 **(1907)**. — **-FÖRBUD.** förbud mot bruk av tobak. *SAOL* **(1950)**. Det är självklart med tobaksförbud inom sjukvården. *KvällsP* 18/12 **2003**, s. 48. — **-FÖRSÄLJNING.** försäljning av tobak; jfr **-säljning**. *PH* 5: 3412 **(1752**; *läst i orig.*). — **-GUL.** gul av tobak; äv. i överförd anv. Efter hand blir det några tobaksgula leenden kring bordet. MARTINSON *Kap* 10 **(1933)**. SPONG *Kråkn.* 78 **(1963)**. — **-HANDEL.** handel (se **handel**, sbst.[2] **11** (*b*)) med tobak (jfr **-affär 1**); äv. konkret: tobaksaffär (se d. o. 2). STIERNMAN *Com.* 2: 309 **(1641**; *läst i orig.*). Snus- och tobakshandelen i Städerne .. bör egenteligen förbehållas fattige enkor, wärnlösa qwinfolk och af sig komne Borgare. DANCKWARDT *SmndrFörf.* 197 **(1823)**. En dam av ädel vandel / som står i tobakshandel. KARLFELDT *FlBell.* 55 **(1918)**. — **-HANDLARE.** person som driver handel med tobaksvaror; jfr **tobakist**. *UUKonsP* 13: 385 **(1679)**. Inga obehöriga personer, såsom Hokare, Hattstofferare och Bagarebods-Hustrur .. måge hädanefter .. befatta sig med Tobaks och Snus-Handelen, som Tobaks-Handlare och Tobaks-Fabriqueurer allena tilkommer. *PH* 11: 682 **(1779**; *läst i orig.*). *VL* 12/11 **1906**, s.

2. — -HANDLERSKA. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr -handlare. *(Kvinnorna)* är tillåtet, att blifva .. tobakshandlerskor. AGARDH o. LJUNGBERG II. 2: 111 (1856). — -HANTERING. jfr bantering II. *SFS* 1911, Bih. nr 6, s. 89. 1914, det år då den enskilda tobakshanteringen övertogs av Tobaksmonopolet. *Dædalus* 1948, s. 51. — -HUS. särsk. (förr) om hus använt vid verksamhet förbunden med tobak; särsk. dels om offentlig lokal där tobak konsumerades (mot betalning), dels om tobaksfabrik. Sammalades skole .. Alle Öhl- och Brännewijns- eller andre Krogar, så och Tobackz Huus tilslutas om Affton för Hogtijdzdagerne .. sådan Klockan ar 7. slagen. SCHMEDEMAN *Just.* 457 (1665, *rättat efter orig.*). Oluff Persson, Spinnare på Tobakzhuset. *BouppSthm* 1673, s. 298 a. — -IMMA. (†) dimma l. slöja av tobaksrök; jfr imma, sbst. 1 (*a*), o. -moln BELLMAN *SkrNS* 1: 111 (c. 1770). — -INDUSTRI. jfr industri 3. *AtlFinl.* 24: 16 (1899). Tobaksindustrin hävdar att filter tar bort en viss procent .. av nikotinet och de skadliga tjarämnena. *DN(A)* 19/1 1964, s. 20. — -INFÖRSEL$^{\sim 020}$. jfr införsel 2. STIERNMAN *Com.* 2: 305 (1641; *läst i orig.*). — -KARDUS. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr kardus 1 *b* o. -brev. *HovförtärSthm* 1754, s. 3188. Tobakskardusernas färggranna märken tilltalade den folkliga fantasin. *Kulturen* 1963, s. 11. — -KARVERI. (†) anordning l. lokal för skärning av tobak. *HT-Skån.* 3: 302 (1805). Till följd hvaraf under åren närmast före år 1770 en mängd tobakskarfverier och snusfabriker uppstodo. *ArbStat.* A 2: 38 (1899). — -KIOSK. jfr kiosk 2 o. -affär 2. ÖSTERGREN (1958). — -KISTA. (förr) jfr kista 3 slutet. *VRP* 1717, s. 222. Vredgade kompanier, hvilkas .. utskickade återkommo tomhändta efter att ha kastat sorgsna blickar på magasinets tomma brännvinstunnor och tobakskistor. QUENNERSTEDT *Torneå* 2: 324 (1903). — -KLINIK. Riksförbundet mot Tobaken hoppas .. att i samarbete med läkare få till stånd en tobaksklinik till hjälp för rökare, som vilja bliva fria från sitt tvång. *GbgP* 27/10 1956, s. 11. — -KLISTIR, äv. -KLYSTIR l. -KLISTER. (†) = -lavemang. AKEN *Reseap.* 189 (1746). Inge starke clistirer eller stolpiller förmådde skaffa öpning, ej eller i början tobaks clistir. THUNBERG *Resa* 1: 106 (1788). GENTZ *Lindgren* 40 (1927). — -KNIV. (i sht förr) 1 st. Tobakz knif, at skrufwa fast. *BouppVäxjö* 1742. 1 st. Tobaks knif med talrick. *BouppVäxjö* 1767. — -KOLLEGIUM. [efter t. *tabakskollegium*] (om (ä.) utländska förh.) sällskap av tobaksrökare. SERENIUS H 1 a (1734). Aftnarna tillbragte .. *(Fredrik Vilhelm av Preussen)* i sitt kära tobakskollegium, en utvald krets av något rustika vänner, officerare och ämbetsmän. *Almquist VärldH* 6: 229 (1929). — -KOMPANI. (förr) kompani (se d. o. 3 *c*) som handlade med tobak; jfr -bolag. *ResolAllmBesvär* 1664, s. A 4 a. J medlertidh håller Kongl. Maij:tt för billigt och skäligt wara, att tobaakzcompagniet skall för dheras toobaakz handell betala portorium till stadhen. *ASScF* 18: 470 (1666). — -KONSUMENT. I Ryssland straffades tobaksconsumenterne (år 1634) med förlusten af näsan; men huru litet .. detta verkade, ser man ännu dagligen. GYNTHER *ConvHlex.* 425 (1848). — -KONSUMTION. (tobak- 1949. tobaks- 1727 osv.) *2BorgP* 3: 744 (1727). *TSvLärov.* 1949, s. 89. — (2) -KULTUR. särsk.: odling av tobak; jfr kultur 2. *2RA* 1: 557 (1723; *läst i orig.*). Tobakskulturen utbredde sig till en början hastigare än potatiskulturen. *TT* 1885, s. 7. — -KVARN. (i sht förr) kvarn (se d. o. 2) för sönderdelning av tobak. Tiden tillät ej at bese de öfrige slags qvarnarne, såsom: Oljo- Tobaks- Färgeträds-qvarnar. BJÖRNSTÅHL *Resa* 4: 313 (1782). *AHB* 119: 8 (1884; *om mindre, handdriven apparat*). — (1, 2) -KÄPP. (förr) tobaksspett. Den som har att sälja .. Tobakskäppar och goda Tobaksplantor, gifwe det tillkänna i Tobaks-Fabriqueuren Zimmermans Bod. *DA* 1808, nr 114, Bih. s. 1. — (1, 2) -LADA. (förr) lada (se lada, sbst.[1] *c*) för torkning av tobaksblad. BELLMAN *(BellmS)* 1: 179 (c. 1775, 1790). I Sverige afplockas tobaksbladen på hösten, sorteras och buntas löst samman samt underkastas en första torkning, vanligen i s. k. tobakslador. *2UB* 4: 650 (1899). — -LAG. jfr lag, sbst.[1] 1. *NordMed.* 1991, s. 11 (*om förh. på Island*). Det kan bli ett lagstadgat förbud mot rökning i gemensamma lokaler, på arbetsplatser och i offentliga miljöer. Ett förslag till tobakslag kommer inom några veckor. *DN* 20/3 1992, s. A5. — (2) -LAND. särsk. om land (se d. o. 1 *a α*) där tobak odlas l. som är avsett l. lämpligt för odling av tobak. Bonden *(fick)* mera winst af et litet Tobaksland, än tilförene af all sin åker. LINNÉ *Vg.* 221 (1747). Efter planteringen vattnas och rensas tobakslandet förnyade gånger efter behof. ARRHENIUS *Jordbr.* 3: 127 (1861). — -LAVEMANG. (†) lavemang varvid tobak används; jfr -klistir. Instrument til Tobaks Lavemang. *BouppVäxjö* 1805. Ett tobakslavemang, som tillredes med att begjuta ett qwintin wanliga torra tobaksblader med ett qwarter kokhett watten. LOVÉN *Anv.* 78 (1838). LUNDBERG *HusdjSj.* 356 (1868). — -LOSKA. (numera bl. mera tillf., vard.) STRINDBERG *Fagerv.* 18 (1902). ÖSTERGREN (1958). — -LUKT. jfr lukt 2. *(Han)* kleff med Stegar i Fönstren och ransakade om han skulle känna någon Tobaks-Lucht, hwilken om han bleff warse, låt han straxt taga them som hade druckit, vthur Huset och vphängia. RÅLAMB *Resa* 44 (1658, 1679). STRINDBERG *Giftas* 1: 186 (1884). — -LÅDA. (förr) låda för l. med tobak; jfr -burk. MOLLER 2: 1058 (1785). — -MANUFAKTURIST. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr manufakturist 1. ARNELL *Stadsl.* 120 (1730). — -MISSBRUK$^{\sim 02}$ l. $^{\sim 20}$. jfr missbruk 1 *c*. *(Ingen)* torde vilja bestrida, att sprit- och tobaksmissbruk i avsevärd grad fräta på det arbetande folkets livskrafter. LIDFORSS *OndMakt.* 165 (1906, 1909). — -MISSBRUKARE. person hemfallen åt tobaksmissbruk. *HanssonDröm.* A 4 b (c. 1680). *Expressen* 30/12 1994, s. 2. — -MJÖL. mald tobak (för tillverkning av snus). *SFS* 1920, s. 109. — -MOLN. moln (se d. o. 3 *a*) av tobaksrök; jfr -imma, -sky, -ånga. OXENSTIERNA *Vanderdecken* 73 (1865). Tobaksmolnen svävade upp mot taket. TRENTER *Sjöj.* 155 (1966). — -MONOPOL. (system med) monopol på handel med l. tillverkning av tobak; äv. konkretare, särsk. om svenska statens tobaksmonopol (jfr monopol 2). *EkonS* 1: 63 (1891). Ett sista försök att rädda tobaksmonopolets fabrik i Gävle från förflyttning .. gjordes på tisdagen. *DN(B)* 1957, nr 324, s. 19. Tobaksmonopolet upphör vid årsskiftet. *SvD(A)* 21/4 1966, s. 21. — -NÄMND. (förr) om statlig nämnd (inrättad 1943 o. avskaffad 1961) med uppgift att handlägga frågor rörande tobakshandel då statsmonopol rådde; särsk. i uttr. *statens tobaksnämnd*. *SFS* 1943, s. 607. Inför statens tobaksnämnd behandlades .. Tobaksmonopolets förslag om att återförsäljares rabatter bli oförändrade efter skattehöjningen på cigarretter. *LD* 1958, nr 35,

s. 8. — (2) **-ODLARE.** person som odlar tobak; jfr **-planterare**, **-plantör**. WoJ **(1891)**. *(Om ungdomar inte börjar röka)* skulle det innebära ruin för tobaksodlarna i USA. *SvD(B)* 29/6 **1957**, s. 11. — (2) **-ODLING.** jfr **odling 2** o. **-skötsel**. *SvTyHlex.* **(1851)**. Första försöket med tobaksodling i Alingsås skedde år 1724 eller ett år efter potatisens införande och icke utan mångas åtlöje. *TT* **1885**, s. 7. WIDDING *Ryttmast.* 18 **(1968**; *konkret, om tobaksfält*). — **-OLJA.** olja (i 1.) utvunnen ur tobaksfrön; äv. om oljeliknande vätska som avsätter sig i pipskaft o. d., tobakssaft. IERICI *Colerus* 2: 383 **(c. 1645)**. Destillerad Tobaks-Olja Med bomull öfwer naflan lagd, stillar alt ref och swällande i kroppen. ROBERG *Beynon* 241 **(1727)**. *IllSvOrdb.* **(1955**; *om tobakssaft*). — **-PAPPER.** särsk. om papper för inpackning av tobak. *PH* 6: 3997 **(1756**; *läst i orig.*). — **-PENG** l. **-PENNING.** i pl., stundom äv. i sg. (koll.), särsk. om (små)pengar avsedda för inköp av tobak; äv. (om ä. förh.) om pengar utgående till anställd ss. lön (i stället för tobak in natura). *ConsAcAboP* 4: 226 **(1674)**. Såsom Kongl. Maj:t berättes, at den gemene man af de Finska Regimenterne icke utbekommit det tredie dels öre Tobackspenning, som dem efter Staten beståås. STIERNMAN *Riksd.* 2412 **(1720**; *läst i orig.*). Här ska' han få lite tobakspengar, så går det lättare att kasta brefven. RONNBERG *Brovakt.* 10 **(1904)**. — **-PIPA.** (**tobak- 1638. tobaks- 1637** osv.) **1)** pipa (se **pipa**, sbst.[1] **4**) för tobaksrökning. *OxBr.* 11: 722 **(1637)**. Effter der war buller, så gick iag dijt at see på, iag hadhe allenast en tobakzpipa i handen och giorde ingen nogot. *ConsAcAboP* 3: 315 **(1669)**. HALLSTRÖM *Hand.* 221 **(1927)**. **2)** om (individ av) fiskarten Fistularia tabaccaria Lin. (vars nos är lång o. vars långsträckta kropp slutar i en piskformig stjärt); jfr **pip-fisk**. *Oldendorp* 1: 104 **(1786)**. Längs den amerikanska ostkusten .. med tyngdpunkten av sin utbredning i Västindien, förekommer tobakspipan. *DjurVärld* 6: 324 **(1962)**. Ssgr (till **1**): **tobakspip-**, äv. **tobakspipe-** l. **tobakspips-bruk.** (förr) bruk (se d. o. **9**) för tillverkning av tobakspipor; jfr **pip-bruk** o. **-pip-fabrik**. KONIG *LardÖfn.* 6: 66 **(1747)**. **-fabrik** (i sht förr) jfr **fabrik 4** o. **-pip-bruk**. *2RA* 3: 615 **(1734**; *läst i orig.*). **-foder.** (†) fodral l. etui för en l. flera tobakspipor; jfr **pip-foder 2.** *BoupptSthm* **1684**, s. 1045 b. *ÅgerupArk.* Bouppt. **1744**. — (2) **-PLANTA.** KALM *VgBah.* 247 **(1746)**. Redan Linné beräknade, att en enda tobaksplanta i medeltal lemnar öfver 40 000 frön. FRIES *Växtr.* 113 **(1884)**. — (2) **-PLANTAGE.** jfr **plantage 1** *b* (slutet). RISINGH *LandB* 37 **(1671)**. I hufvudstaden, där fordom vidsträckta tobaksplantager upptogo flera af våra nuvarande stadsdelar .. odlas tobak alltjämt ytterst på malmarna. *SvD* **1899**, nr 293 B, s. 1. — (2) **-PLANTERARE.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) tobaksodlare. LIND 2: 653 **(1749)**. Från Holland inkallade .. *(J. Alströmer)* en tobaksplanterare till .. *(tobaksfältets)* skötsel. AFZELIUS *Sag.* XI. 2: 286 **(1870)**. — (2) **-PLANTERING.** abstr. o. konkret; jfr **plantera 1** *d*, *e* (slutet). Hvad .. riksens commerciecollegium .. berättat angående tobaksplanteringen här i landet. *2RA* 1: 557 **(1723**; *läst i orig.*). Under hans tid anlades rätt betydande tobaksplanteringar på gården. *Fatab.* **1957**, s. 55. — (2) **-PLANTÖR.** (numera bl. om ä. förh.) tobaksodlare; jfr **plantör** *c*. *PH* 8: 7728 **(1767**; *läst i orig.*). *Fatab.* **1975**, s. 88. — **-POLITIK.** politik (se **politik**, sbst. **2–4**) med avseende på (reglering av) tobakshandel l. tobakskonsumtion o. d. *NordMed.* **1977**, s. 76. — **-PRESS.** (förr) press (se **press**, sbst.[1] **2** (*a*)) för utpressning av överflödig vätska ur tobaksrullar. LINNE *Öl.* 11 **(1745)**. — **-PRESSARE.** (förr) person som yrkesmässigt skötte tobakspress. *ArbStat.* A 2: 113 **(1899)**. — **-PRESSERI.** (förr) lokal l. (avdelning inom) fabrik där tobak pressades. *ArbStat.* A 2: 78 **(1899)**. — **-PRODUKTION.** jfr **produktion 3** *a*. WIKSTROM *ÅrsbVetA* **1834**, s. 39. — **-PUNG.** pung för tobak; jfr **-blåsa**. OSBECK *Resa* 170 **(1751, 1757)**. Kaptenen tog upp en tobakspung och rullade en cigarrett med ena handen. ÖSTERGREN *Ankare* 219 **(1988)**. — **-PÅLAGA**[~020]. (tillf.) jfr **pålaga 1** *a* (o. **-skatt**). NYSTROM *NKina* 2: 290 **(1914)**. — **-RIVARE.** (förr) om person som yrkesmässigt rev l. finfördelade tobak (jfr **rivare 11**); äv. om redskap varmed tobak revs. LIND 1: 1513 **(1749)**. Tobaksrifvaren blef en lyxartikel, som ofta beundrades i den fina verlden, dit en hvar snusande kavaljer medförde en sådan i sin ficka. *MeddSlöjdF* **1895**, s. 25. — **-RULLE,** förr äv. **-RULLA** l. **-RULL.** (i sht förr) om rulle bestående av (spunnen (o. flätad)) tobak; jfr **rulle**, sbst.[3] **3** *b*. The som bara Tobaksrullar in på kyrkiogården eller kyrkio til sahlu miste desamme. *KulturbVg.* 1: 81 **(1673)**. En av hans matroser *(tog)* helt lugnt en tobaksrulle ur fickan och avbet en buss, sig själv till traktering. HAGG *TretungFl.* 178 **(1941)**. — **-RÖK.** om rök från tobak (som uppstår vid tobaksrökning); jfr **rök**, sbst.[2] **1** *f*, o. **-ånga**. LUCIDOR *(SVS)* 360 **(1673**; *uppl. 1997*). Tobaksrök lindrigt inblåsen i örat, lindrar .. både dofhet och örwärk hos somlige. DARELLI *Sockenapot.* 134 **(1760)**. Tobaksröken var tät och kväljande i rummet. BLOM *Sörja* 145 **(1971)**. Ssg: **tobaksröks-klistir.** (†) lavemang i form av tobaksrök som inblåses genom stolgången; jfr **tobaks-klistir**, **tobaks-lavemang** o. **rök-tobaks-klistir**. *Alm(Gbg)* **1781**, s. 42. *VetHLäk.* V. 3: 48 **(1798)**. — **-RÖKANDE,** n. jfr **-rökning**. Dobbel, Swalg, Dryckenskap, Tobackzrökande .. eller annan fåfängia. SCHMEDEMAN *Just.* 459 **(1665**; *läst i orig.*). — **-RÖKANDE,** p. adj. GJEHRENSVARD *Dagb.* 2: 260 **(1780)**. *Expressen* 26/1 **2004**, s. 6. — **-RÖKARE.** person som röker l. har som vana att röka tobak; jfr **-smökare**. År 1680 .. i Augusti månad, blef igenom en tobaks-rökares oförsichtighet elden lös uti Rysz-gården. *Rüdling* 225 **(1731)**. — **-RÖKNING.** jfr **röka**, v.[2] **2**, o. **-drickande**, **-rökande**, sbst. AKEN *Reseap.* 184 **(1746)**. Mot tandvärk, förstoppning och astma användes af allmänheten stundom tobaksrökning. UHRSTROM *Hemläk.* 531 **(1881)**. — **-SAFT.** om vätska som avsöndras från tobak vid snusning l. piprökning o. d. (jfr **saft 5** *a* o. **-olja**, **-sås**); förr äv. om extrakt från tobaksblad (använt i medicinskt syfte) (jfr **saft 5** *b*). *(Han hade besökt en vän)* tå han lågh och soff på sin Sang, och bleff warse at TobaksSafften hade flutit honom aff Munnen öfwer hela hans skiägg. *HanssonDröm.* A 3 a **(c. 1680)**. *(Om de som lider av frossa)* nyttja .. 1/2 lod Tobakssaft .. så slippa de sedan ofta sjukdomen. HAARTMAN *Sjukd.* 159 **(1765)**. MOBERG *Invandr.* 179 **(1952)**. — **-SALVA.** (†) salva gjord på tobak. ROBERG *Beynon* 240 **(1727)**. Tobaks-salfwan brukas, på hårda körtlar och hårda växter, en lång tid, både insmord och pålagd. DARELLI *Sockenapot.* 102 **(1760)**. — **-SCHATULL.** (förr) tobaksskrin; jfr **-burk**. *BouppIVäxjö* **1859**. — **-SKATT.** konsumtionsskatt l. punktskatt på tobaksvaror (jfr

-accis); förr äv. om skatt erlagd av importör av tobak; jfr **-pålaga**. MOLLER (1790). Under 1917 inlevererade .. *(AB Svenska tobaksmonopolet)* i tobaksskatt till Statskontoret 18,874,852,53 kr., hvari ingår äfven skatt för tobakshandlarnas import. *2NF* 27: 1074 (1918). *SFS* 1994, s. 6007. — **-SKATTE-LAGER**. (förr) om lager där importör utan erläggande av skatt kunde upplägga tobaksvaror i avvaktan på återutförsel l. försäljning inom landet, skatteupplag för tobaksvaror. Tobaksskattelager må inrättas allenast å ort, där tullkammare .. finnes och utövaren av statens tobaksmonopol tillika har kontor inrättat. *SFS* 1924, s. 324. — **-SKILLING**. (förr) om kontant tillägg till soldats dagslön in natura; jfr **portions-skilling**. QUENNERSTEDT *Torneå* 2: 157 (*i handl. fr.* 1809). Manskapets underhåll och tobaksskilling utgår från och med uppbrotts-dagen från Compa-nisamlingsplatserna. *KrigVAT* 1839, s. 186. — **-SKRIN**. (förr) skrin för förvaring av tobak; jfr **-burk**, **-schatull**. Ett st. g*(amma)*lt Tobaks skrin med lås och nyckel. *BouppVäxjö* 1803. — **-SKY**. (numera bl. mera tillf.) tobaksmoln. *MarkallN* 2: 76 (1821). ÖSTERGREN (1958). — (2) **-SKÖRD**. skörd (se **skörd**, sbst. **6**) av tobak; äv. konkret (motsv. **skörd**, sbst. **7**). WoJ (1891). Tobaksskörden göres medels knif, hvarefter bladen skiljas från stjälken samt torkas. GROTENFELT *JordbrMet.* 382 (1899). *DN* 6/5 2000, s. A7 (*konkret*). — (2) **-SKÖTSEL**. (†) odling (se d. o. **2**) av tobak; jfr **skötsel 1** *c* β o. **-odling**. *(Invånarna på Anguilla)* föda sig af Tobaks och Boskaps-skötsel. *Oldendorp* 1: 9 (1786). HEINRICH (1814). — (2) **-SLÄKTE**. (**tobak-** 1904. **tobaks-** 1845 osv.) ALMSTRÖM *KemTekn.* 2: 286 (1845). Tobakssläktet tillhör samma växtfamilj som potatisen. *SvVäxtförädl.* 1: 617 (1951). — **-SMÖKARE**. (†) tobaksrökare; jfr **smökare 2**. SCHULTZE *Ordb.* 4618 (c. 1755). — **-SNUSK**. (tillf.) jfr **snusk**, sbst.[2] **1**. Hela rummet .. luktade tobakssnusk. ÖBERG *Son.* 44 (1905). — **-SOPOR**, pl. (†) jfr **sopa**, sbst.[2], o. **-avfall**. *(Kål)* angripes .. mycket af jordloppor, som fördrifvas .. genom .. tobakssopor. JUHLIN-DANNFELT 227 (1886). — (1, 2) **-SORT**. jfr **sort 3**. *SAOL* (1900). Alida Olsson .. som odlat fram den legendariska tobakssorten Alidatobaken. *DN* 28/2 2004, s. 10. — (1, 2) **-SPETT**. (förr) spett på vilket tobaksblad uppträddes för torkning; äv. med inbegrepp av därpå uppträdda tobaksblad; jfr **-käpp**. Långa rader af ställningar, hvaröfver tobaksspetten hänga, medan bladen undergå en första torkning. *TurÅ* 1904, s. 135. *Fatab.* 1966, s. 55. — **-SPINNARE**. (**tobak-** 1669–1788. **tobaks-** 1669 (: tobakz spinnare Änkia) osv.) (förr) person som yrkesmässigt spann (se **spinna**, v.[1] **2** *a*) tobak; äv. om person som ägde l. förestod tobaksspinneri; jfr **spinnare**, sbst.[1] **I 1**. *BouppSthm* 1669, s. 1330. Tobaksspinnare .. *(dvs.)* Arbetare på en tobaksfabrik, som spinner rulltobak. DALIN (1854). Då .. tobaksspinnarna i Karlskrona år 1752 klagade över den kännbara brist på arbetare de ledo vid sina fabriker .. så beslöt *(osv.)*. LEVANDER *FattFolk* 133 (1934). Ssgr: **tobaksspinnare-änka** (förr) *BouppSthm* 1669, s. 289. — **-SPINNERI**. (**tobak-** 1727–1788. **tobaks-** 1687 osv.) (förr) jfr **spinneri 2**. *BouppSthm* 1687, s. 1271 a. Tobaksspinnerierne uparbeta af utländska blad öfwer 13000 och af inländska 1000 Skålp:d. KÖNIG *LardOfn.* 6: 8 (1747). — **-SPOTT**. (numera bl. tillf.) *HanssonDröm.* A 3 b (c. 1680). *Landsm.* XI. 3: 162 (1897). — **-STINKANDE**, p. adj. jfr **stinka**, v.[2] **II**. UNNERSTAD *Snackh.* 56 (1949). — (2) **-STJÄLK**. (**tobak-** c. 1755. **tobaks-** 1734 osv.) om tobaksblads huvudnerv (som avskiljs medelst stripning (se **stripa**, v.[5] **1**) o. utgör dels avfall, dels råvara vid produktion av vissa tobaksvaror) (jfr **stjälk 4** o. **rygg-stjälk**); äv. om tobaksplantas stjälk (se d. o. **1**). *FörordnUtrWar.* 1734, s. B 3 b. Tobaksstjelkarna eller stammarna brukades til nytta på det sätt, at sedan de plåckat bladen af de samma, låta de dem ännu stå, til des frön blifvit mogna. KALM *VgBah.* 281 (1746). Tobaksstjälk kallas det .. avfall, som erhålles vid bladens "stripning". KJELLIN (1927). — **-STOPPARE**. (**tobak-** c. 1755. **tobaks-** 1678 osv.) (numera bl. tillf.) jfr **stoppare II 4** o. **pip-stoppare**. *BouppSthm* 1678, s. 257 a. HEINRICH (1814). — **-STÅNG**. (förr) om stång bestående av (spunnen) tobak. Maria knotade ibland över .. att Falls tobaksstänger blevo väl odryga. MÅNSSON *Rättf.* 1: 28 (1916). — **-STÄMPEL**. (förr) om stämpel använd av tulltjänsteman för märkning av tobak; äv. om med sådan stämpel åstadkommet märke. Tull-Kammaren *(har)* en nyckel til lådan, hwaruti Tobaks-stämpeln förwaras. *PH* 6: 4226 (1756; *läst i orig.*). ARBMAN *Silv.* 62 (c. 1890). — **-STÄMPLING**. (förr) jfr **stämpla**, v.[1] **2** *c* slutet. ARNELL *Stadsl.* 119 (1730). — **-SURROGAT**. surrogat för tobak; äv. om surrogat innehållande viss mängd tobak. *LAHT* 1892, s. 68. Till tobak räknas .. alla tobakssurrogat, i vilka tobak eller nikotin ingår. *VaruhbTulltaxa* 1: 93 (1931). — **-SÅS**. (i fackspr.) om vätska som bereds för att höja smak o. arom på tobak (jfr **sås 2** *a*); äv. (numera bl. tillf.) om vätska som avsöndras (i munnen) från tobak vid snusning l. piprökning o. d. (jfr **-saft**). En dehl *(av barnen på tobaksspinneriet)* woro Buszmakare, ihopläggandes smala tobaksremsor, de ther insupit ett tobaks-sås, hwars composition war här ett arcanum. LINNÉ *Öl.* 10 (1745). *(Då)* kan du börja hovera dej och låta en ny gröngöling sopa upp, där du behagar lägga af din tobakssås. *GHT* 1905, nr 197 B, s. 3. — **-SÄLJNING**. (†) tobaksförsäljning. Then otidiga Öl-Bränwins- och Tobaks salgning, som på Hyttorne af Borgarne gemenligen öfwas plägar. *Bergv.* 1: 820 (1665). *Stadg-Tjänstef.* 1723, s. B 3 a. — **-TALLRIK**. (†) tallrik för rökverk o. d. STRÅLE *RorstrH* 1: 49 (*i handl. fr.* 1733). 1 st. Tobakstalrick af Wallnöte träd med låck. *BouppRasbo* 1754. *BouppVäxjö* 1784 — **-TILLVERKARE**. tillverkare av tobak; särsk.: tobaksfabrikant. *(Om)* hos en obehörig Tobaks tilwärkare .. anträffades .. endast werktyg och Tobaksblader .. har Hans Kongl. Maj:t .. pröfwat skäligt at utsätta plikten til Tijo Daler Silfwermynts böter, samt Warans och Wärktygens Förlust. *KungörTobakspinnSoc.* 22/11 1751, s. 3. Tobakstillverkaren Swedish Match har .. vunnit ett produktansvarsmål i USA. *DN* 3/8 2004, s. C4. — **-TILLVERKNING**[~020]. Tobaks-tillverkningen, hvilken idkas uti flere Rikets städer, fortsättes till stor del af Svenska blader. *EconA* 1807, apr. s. 11. — **-TJÄRA**. sammanfattande, om (skadliga) ämnen förekommande i tobaksrök (varav flertalet bildas vid förbränning). BERGSTRAND *SvLäkS* 496 (1958). Tobakstjära är det sammanfattande namnet på partiklarna i röken. En del av dessa är kolväten, vilka är cancerframkallande. *Expressen* 3/3 1990, s. 12. — **-TUGGANDE**, n. *VDAkt.* 1681, nr 57. Undersökningar har .. kopplat ihop tobakstuggande med mun- och magcancer. *Expressen* 15/4 1994, s. 18. — **-TUGGANDE**, p. adj. *HarnösDP* 1664, s.

92. De tobakstuggande manfolkens spottloskor. MOBERG *Invandr.* 130 (1952). — -TUGGARE. person som nyttjar l. har som vana att nyttja tuggtobak. *KyrkohÅ 1911.* MoA. s. 117 (c. 1650). *DN* 28/11 1998, s. A7. — -TUGGNING. WESTE (1807). — -TULL. (tobak- 1642. tobaks- 1753 osv.) (förr) tull på tobak. *RP* 9: 239 (1642). Det fanns för några år sedan en tobakstull, som nu är borta. Den tas upp som skatt i stället. WIGFORSS *Riksbudg.* 66 (1927). — -VARA. vara innehållande l. bestående av tobak; i sht i pl.; jfr -fabrikat. *SFS* 1914, s. 1355. — -VATTEN. (†) vatten med extrakt l. destillat av tobak. Destilleradt Tobaks watn Warmt bundet om hufwudet, stillar hufwudwerck och oronens plågo. ROBERG *Beynon* 242 (1727). Utrotningsmedel *(för tripsar)* .. omsorgsfull och upprepad tvättning med starkt tobaksvatten. TULLGREN *Skadeins.* 25 (1906). — (2) -VÄXT. (tobak- 1904. tobaks- 1741 osv.) växt av släktet Nicotiana Lin. hörande till familjen Solonaceae; äv. i pl. om familjen. *VetAH* 1741, s. 7. *ArkBot.* II. 1: 20 (1904; *om familjen*). Tobaksväxten erfordrar en lätt, lucker, sandblandad, varm och mild jord. JONSSON *Gagnv.* 221 (1910). — -ÅNGA. tobaksrök; jfr -moln. PALMÆR *Lustr.* 28 (1841, 1848). Tobaksångorna drev .. över församlingen. DELBLANC *Nattresa* 171 (1967).

Avledn.: TOBAKIST, m.//ig. tobakshandlare. Medlemmarna i Tobakshandlarnas riksförbund kommer att kalla sig för tobakister. *LD* 22/12 1959, s. 2. Prishöjningen berör tobakisterna över hela landet. *SvD(A)* 27/5 1966, s. 18.

TOBBIS, TOBIAS-, se tobis. — TOBIN, se tubin.

TOBIS *tω*[4]*bis*, m. l. r.; best. -en; pl. -ar; förr äv. TOBBIS, m. l. r. (tobbis 1747–1889. tobias- i ssg 1906 (: Tobiasfisk)–1915 (: Tobiasfisk). tobis 1666 osv. tobiss 1687) [jfr dan. o. nor. *tobis*; sannol. av lt. *tobies*, av mlt. *tobias* till egennamnet *Tobias*, sannol. åsyftande Tobias (i Tobits bok i Apokryferna) som botade sin fars blindhet med fiskgalla; möjl. elliptiskt för en ssg av *Tobias* o. FISK (se FISK, sbst.[1]); jfr nl. *tobiasvisch*, t. *tobiasfisch*] *zool.* om benfisk hörande till familjen Ammodytidae av överfamiljen slemartade fiskar; särsk. om arten Ammodytes tobianus Lin. (äv. benämnd A. lancea Cuv.), kusttobis; ofta koll. l. ss. ämnesnamn; jfr GRÖNING 2, SANDÅL. 1 Tunna torr Tobis. STIERNMAN *Com* 3: 423 (1666; *läst i orig.*). En slags små fisk, kallad Tobbis, finnes .. på Östra sidan *(av Öland)*, föga mer än en finger lång. *Åhstrand Öl.* 61 (1768). Tobisen synes vintertiden uppehålla sig på betydligt djup. NILSSON *Fauna* 4: 658 (1855). En lång, smal, silverglittrande fisk, som förefôll vara en tobis. *FoFl.* 1954, s. 92. Tobis är mat för sjöfågel och andra fiskar. Försvinner tobisen kan det få svåra miljökonsekvenser. *GbgP* 21/12 1997, s. 34. — jfr BLÅ-, SAND-, SLÄT-TOBIS.

Ssgr: TOBIS-DRÄTT. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fiskeplats där tobis fångas; jfr drätt 2. STUXBERG *Fisk.* 414 (1895). — -FISK. *zool.* sammanfattande, om fisk tillhörande familjen Ammodytidae, tobis; vanl. i pl., om denna familj. NILSSON *Fauna* 4: 653 (1855). Tobisfiskar .. omfattar 18 arter, alla marina på grunt vatten på norra halvklotet. *NE* (1995). — -FISKE. Tobisfisket vid Gladsax är vanligen bäst i Augusti. NILSSON *Fauna* 4: 659 (1855). — -GRISSLA. *zool.* om den till familjen alkor hörande fågeln Cepphus grylle (Lin.); jfr grissla, sbst.[2], o. grylle, sbst.[2], iste, sill-knipa, sjö-orre 2, tejst. STRÖM *SvFogl.* 83 (1839). Tobisgrisslan är en synnerligt vacker fågel med sin kolsvarta fjäderdräkt. *TurÅ* 1905, s. 106. — -KUNG. *zool.* fisken Hyperoplus lanceolatus Le Sauv. (jfr rännare 7 a); förr äv. om (större exemplar av) fisken Ammodytes tobianus Lin., kusttobis. Hvit-Tobis (Ammodytes Tobianus Lin.) .. Synonymi: .. Den utvuxna kallas Tobiskung. NILSSON *Fauna* 4: 654 (1855). Vi *(har)* fått en stor fångst såväl av den vanliga tobisen som av dess större släkting tobiskungen. *FoFl.* 1951, s. 143. Tobiskung, Hyperoplus lanceolatus, art i familjen tobisfiskar. Den finns på grunt vatten i n.ö. Atlanten. *NE* (1995). — -NOT. finmaskig not (se not, sbst.[1] 1) avsedd för l. använd vid fiske av tobis. Tobisnoten fingo wi .. se, som bestod af et buldans lakan. LINNÉ *Öl.* 86 (1745). Notar med fina maskor, kallade Tobisnotar, hvilka dragas mot den långsluttande stranden. NILSSON *Fauna* 4: 659 (1855).

TOBOGGAN *tå*[1]*bog*[4]*an*, äv. *tω-*, r.; i best. anv. utan slutart.; pl. = (*SD* 16/2 1894, s. 3, osv.) l. toboggans (ÖSTERGREN (1958) osv.). (tobaggan 1888. toboggan 1894 osv.) [av eng. *toboggan* l. kanadensisk fr. *toboggan*, efter ä. kanadensisk fr. *tabaganne*, sannol. av ett algonkinskt ord, jfr micmac *tobâgun*, *tobâkun*, abnaki *udâbâgan*, släpa av skinn l. läder] i sht *sport.* lång släpa l. kälke utan medar o. med kraftigt uppåtböjd nos; särsk. om sådan släpa osv. avsedd att dras av hund(spann); äv. övergående i bet.: långfärdssläde för hundspann; förr äv. oeg., om med medar försedd styrbar kälke; jfr BOBSLEIGH, SKELETONKÄLKE. Formen och konstruktionen af en tobaggan är lika egendomlig som enkel och igenfinnes ingenstädes utom i Canada. BALCK *Idr.* 3: 108 (1888). I backen .. kommer att användas särskildt från Amerika importerade s. k. "Toboggan", en sorts styrbara, med rörliga medar försedda kälkar. *SD* 16/2 1894, s. 3. Toboggan är det gemensamma, nästan internationella uttrycket för kälkar af allehanda slag. *NTIdr.* 1899, Julnr s. 41. Toboggan är till sin grundtyp blott en flat bräda. BOLINDER *NaturKult.* 62 (1922). Skeletonkälken .. har utvecklats ur den kanadensiska toboggan. *3NF* 12: 460 (1930). Ekipaget består av en skidlöpare samt en hund spänd för toboggan. *DN(A)* 1934, nr 54, s. 13. *(Hon)* tjoar .. när hennes lag "de glidande solrosorna" sticker ut från startporten i de årliga mästerskapen för toboggan, kälke utan medar, i staten Maine. *Expressen* 3/2 2002, s. 12.

TOCCATA *toka*[3]*ta*[2], r.; best. -an; pl. -or. [jfr t., eng., fr. *toccata*; av it. *toccata*, vbalsbst. till *toccare* (motsv. fr. *toucher*), beröra, anslå (se TOUCHERA)] *mus.* musikstycke (vanl. för orgel l. piano) i (mer l. mindre improviserad) fri, oftast virtuost anlagd gestaltning (urspr. med avsikt att visa instrumentets l. tonartens möjligheter o. utövarens (tekniska) virtuositet); äv. oeg. l. bildl. ANDERSSON (1845). Utom de strängare kontrapunktiska formerna funnos *(i renässanstidens instrumentalmusik)* figurerade, improvisatoriska sådana (toccata). JEANSON o. RABE 1: 197 (1927). Toccatan .. som i Sweelincks bearbetning blivit tresatsig med en fuga som mellandel. MOBERG *TonkHVäst.* 26 (1935). Gossen *(med vasspipan)* spelar en hel, full toccata. *DN(A)* 1959, nr 124, s. 4. Latrys tolkning *(av C. Widors orgelsymfoni nr 5)* var balanserad och mogen .. i den berömda, avslutande toccatan. *SvD* 6/2 1995, s. 35. *(I*

äppelträdet) dånar bina om somrarna och spelar toccator och fugor. *Vi* 12/5 **1999**, s. 20.

TOCK, se **tok**, sbst.^{1}, adj., **toque**.

TOCKA *tok*^{3}*a*^{2}, v.^{1}, förr äv. **TUCKA**, v.^{1}, l. **TÅKA**, v.^{1} **-ade**; förr äv. **TÅKAS**, v. dep. vbalsbst. **-ANDE**. **(tocka (tåck-) 1663** osv. **tucka (-e) 1590, 1923**. **tåka 1669–1885**. **tåkas**, dep. **1740)** [sv. dial. *tocka*, *tåka*; jfr nor. *tokke*, *tukke*, flytta, skjuta (framför sig o. d.), fvn. *þoka*, flytta (på ngt), förandra, ändra, göra om, röra sig (åt ngt håll); av ovisst ursprung]

1) (vard.) refl., flytta sig (en liten bit) (bort l. från l. till l. mot ngt l. ngn); äv. i uttr. *tocka på sig*, maka på sig. Men tå then klaarskinande Sool bortwänder sin Strimmor, / Meer och meer wil begynna tåcke sigh neder till söders. STÅHLE *VersVasat*. 324 (*i handl fr.* **1663**). At meniskorna tåka sig så nära in til den fria nattursens oinskränkta Regering, som möjeligit är. DZHALLMAN hos LINNÉ *Bref* I. 6: 344 **(1755)**. *(Vintern blir)* strängare ju tätare .. *(lössen)* tockat sig intill hvarandra. DAHLBOM *Insekt*. 7 **(1837)**. Just då det lyste till, tockade sig betjäningen .. närmare varandra. HEDBERG *Jos*. 11 **(1940)**. *(Jag satt på stranden)* då en dam kom och satte sig bredvid mig. Jag tockade något på mig så hon fick plats – hon var i det formatet. *ÖgCorr*. 25/7 **1968**, s. 6.

2) (†) bildl., i fråga om beslut l. ställningstagande o. d.: ändra sig (låta sig) rubbas o. d. *(De polska ständerna)* försäckrede H. K. M:tt ath sådann hemrese .. skulle wara H. M:tt frith förbehollith, Ssä kunne the och icke medh nogen rätt ther till tucke. *HSH* 7: 43 **(1590)**. Om nu svenskarne .. vore obenägna att åter kasta sig in i ett krig? Var obekymrad! .. De skola icke tocka. LÖNNBERG *JSin*. 40 **(1899)**.

Särsk. förb. (till **1**; numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **TOCKA IHOP SIG**$^{10\,04\,0}$. tränga ihop sig. Man tittar på solen och vrider på bländaren och ber dem tocka ihop sig. HEDBERG *BleknBrud*. 277 **(1951)**. — **TOCKA SIG SAMMAN**$^{10\,0\,32}$ l. ^{40}, äv. **TILLSAMMANS**^{040}, äv. ^{032}. tränga sig samman; flytta samman. I den mån demokratien utvecklade sig, började också landtmännen tocka sig tillsammans i småstäder och köpingar. PALMBLAD *Fornk*. 2: 26 **(1844)**. Landet kände han från badorter, där storstadsbor tocka sig samman för att inte .. slippa kontakten med varann. HEDBERG *Bekänna* 18 **(1947)**. — **TOCKA TILL** $^{10\,4}$. (numera bl. i Finl.) knuffa till. BERGROTH *FinlSv*. 229 **(1917)**. — **TOCKA ÅT SIG**$^{10\,4\,0}$. maka åt sig. Komma the fremmande i alt förstor mykenhet in .. så moste hemfödningen tocka åt sig. SWEDBERG *Schibb*. 304 **(1716)**. I Westerås möte 1527, då .. de Swenska påfwiska Biskoppar måste tåka åt sig och sittia bättre ner, så *(osv.)*. HALLMAN *Blacksta* 74 **(1748)**. WRANGEL *FornTid*. 31 **(1926)**.

TOCKA *tok*^{3}*a*^{2}, v.^{2}, förr äv. **TUCKA**, v.^{2}, l. **TÅKA**, v.^{2} **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**. **(tocka (tåck-) 1642–1872**. **tucka (-e) 1635–1749**. **tåka 1664)** [av mlt. l. lt. *duken* (se **DUKA**, v.^{2})] (†) sänka (ned) l. trycka l. pressa (ned l. samman o. d.) (ngt). SCHRODERUS *Dict*. 257 (*c*. **1635**). Om något siwder *(över)* .. så tuckar han skumet .. nedh med skumsleefwen. SCHRODERUS *Comenius* 432 **(1639)**. Comprimentia äre the *(medel)*, som dragha Inelfwerne tilsamman, och ther medh tåcka .. the Wätskor som therinne äre. PALMCHRON *SundhSp*. 295 **(1642)**. Snotra befan at hon war med barn: tåkade hon fördenskul spetorna i wadmalet, så at man kunde nå til med handerna. VERELIUS *Gothr*. 12 **(1664)**. *(Sv.)* Tocka (tucka) *(t.)* taucken, ducken. LIND **(1749)**. *SvTyHlex*. **(1872)**. — jfr **PÅ-TUCKA**.

TOCKEN *tok*^{4}*en* l. ^{32}, pron. o. pronominellt adj.; n. **tocke** (ASTEROPHERUS 109 **(1609**; *uppl. 1909*) osv.) l. **tocket (-it)** (*RA* I. 1: 496 **(1546)** osv.); pl. **tocka (-e)** *tok*^{4}*a*, äv. ^{32} (MESSENIUS *Disa* 12 **(1611)** osv.) l. **tockna (-e)** *tok*^{4}*na*, äv. ^{32} (*BtFinlH* 4: 361 **(1568)** osv.) ((†) = *BtFinlH* 4: 360 **(1568)**); förr av. **TOLIKEN**; n. **toliket (-it)** (*Siöl*. **1667**, Red. s. 47, *Agrelius Und*. 473 **(1738)**); l. **TOLKEN**; n. **tolke** (SWEDBERG *Schibb*. 390 **(1716)**) l. **tolket (-it)** (*G1R* 1: 328 **(1524)**, *DrSimon* 15 **(1627)**); pl. **tolka** (*G1R* 1: 29 **(1521)**). *Anm*. I ä. tid användes stundom den gamla dativformen i pl. obest., t. ex. i uttr. *i tol(i)kom fallom*, i dylika fall. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 49 (*i handl. fr.* **1604**). I tolkom fallom och androm, tå skal aller almoge j Swerige sinom Konung lydugh ware. CHESNECOPHERUS *Skäl* I 4 b **(1607)**. På bem:te persohn ett wederbörligit .. straff, androm tolckom till warnagel afhempta. *3Saml*. 7: 53 **(1670)**. **(tocken (th-, -å-, -ch-, -nn) 1546** osv. **tockon (-åck-)** *c*. **1635–1691**. **toke 1613**. **toko 1656**. **tolgheth**, n. **1524**. **tolik 1693–1769**. **tolk (-ck) 1521**. **tolken (-ch-, -ck-, -in) 1529–1725**. **twlkit**, n. **1527**. **tåckå-** i ssg **1784** (: tåckådär)–**1789** (: tåckådär). **tåkett**, n. **1701**. **tåkom**, dat. pl. **1617**. **tåliken (-ij-) 1712–1738** (: tålijkit, *n*.)) [fsv. *þoliker*, *-likin*, eg.: lik detta; ssg av fsv. *þō*, *þū*, sidoform (trol. gammal instrumentalis) till fsv. *þӯ* (se **TY**), dat. sg. n. av **DEN** o. **LIK**, adj. — Jfr **DYLIK**] numera bl. i vardaglig l. ledig stil l. vid återgivning av (mer l. mindre bygdemålsfärgat) talspråk, särsk. i uttr. *tocken där* (förr äv. sammanskrivet) (se särsk. **1** *a* slutet, **4**).

1) ss. demonstr. pron., för att beteckna ngt l. ngn ss. tillhörande samma kategori som ngt just nämnt l. antytt: av samma slag, sådan; jfr **DYLIK 1**.

a) i attributiv anv.; äv. mer l. mindre självständigt. *G1R* 1: 29 **(1521)**. Min Ohyra wil iagh .. vthlocka / Tu har rätt aldrigh seet tocka. MESSENIUS *Disa* 12 **(1611)**. Bönder och tocket pack, man plager skräckia medh lagen. STIERNHIELM *(SVS)* I. 2: 183 (*c*. **1654**). Der kom en dansemästare. Du har inte sett någon tocken? KNORRING *Ståndsp*. 1: 79 **(1838)**. Tvi sjutton, jag extimerar inte och höra tocket pip och gnäll! QUENNERSTEDT *IndSold*. 38 **(1887)**. Står icke tjocka Lavoestine och tittar sig omkring? Vad går en tocken i Guds hus för. LAGERGREN *Minn*. 7: 113 **(1928)**. Nå, hon läste både ”Fader vår” och ”Herren välsigne oss”, för det hjälper mot tocket otyg. HAGBERG *DödGäst*. 655 **(1937)**. särsk. i n. sg. med obestämd (koll.) innebörd; i sht vid avbruten uppräkning, i sådana uttr. som *och tocke(t) där*, förr äv. *annat tocket* l. *mera tocket*, med mera. Endoch edre .. ordins personer .. haffue hafft slikt och annat twlkit bedrageri för een metekrok. *G1R* 4: 359 **(1527)**. Thenne Werldennes förtryck, haat, nijt, affuund, förföliel-se, och mehra tocket. WALLIUS *MChristophersdr* B 6 b **(1620)**. Jag måste ha dubbelt så många kruthus .. om du med K*(onungen)* kommer att tala om tåckådär säg att här behöfs mycket pångar. CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 93 **(1784)**. För att .. få eld .. fick en hjälpa under med hyfvelkaser och tocket hvad en hade. *Fatab*. **1913**, s. 221. Tomtar och troll och tocke där finns ej på riktigt! *GT* 11/12 **1999**, s. 3.

b) (†) i vissa uttr.

α) lik tocken, likadan. It annat lijka tolkit. BURE-

US *Suml.* 537 b (*c.* **1600**). WESTE (**1807**).

β) tocke(n) samma (äv. sammanskrivet), samma slag; sammaledes. *(Bortglomda personer)* äro wordne them lijke som aldrigh woro födde, tolcke samme wordo ock barn effter them. LPETRI *Sir.* 44: 9 (**1561**). Såsom the Nouatianer och Donatister .. för tolka samma ringa .. *(stadgars o. ceremoniers)* skul syndrade sig ifrå alla andra Christeliga församblingar. LPETRI *Kyrkiost.* 32 a (**1566**). SWEDBERG *Schibb.* 390 (**1716**). — jfr **SAM-TOCKET**.

γ) annat tocket, på annat sätt, annorledes. Rundeler, måtthe ännw ytterligere .. bliffwe annett tolckitt heller och ann högre vpmurede så myckitt som mäst kann ware mögeligitt. *HB* 2: 101 (**1574**). Att jagh hafver gifvit rytteriet en månadz sold .. och most dem försäkra till martium annedt tockett. AOXENSTIERNA 5: 704 (**1630**).

2) ss. determ. pron. med syftning på en efterföljande rel. bisats, dels i attributiv anv., dels mer l. mindre självständigt; stundom äv. med obest. art. efterställd. *G1R* 1: 328 (**1524**). Vm tw skaffa kunde tolke smeltere jn i rikit, som probera och smelta kunde. *G1R* 9: 126 (**1534**). Hey, Hå ska man gå och brytas medh hä / En tocken wagh som så långh ä. STÅHLE *VersVasat.* 157 (*i handl. fr.* **1659**). De enda som jag är rädd för, är just tockedär Folk som gådt i Stockholm och lärt rita. *EP* **1792**, nr 30, s. 4. En tarflig – mycket tarflig middag att bjuda på, tåcken som fattigt och sämre folk kan ha. ALMQVIST *Kap.* 37 (**1838**). Nej ser du tocken qvanting som står der på trappan. *Kasper* **1897**, nr 26, s. 1. En tocken en, som rullat sig i sol och i solk. OSSIANNILSSON *Tidsdikt.* 3 (**1916**).

3) i förstärkande anv.

a) i attributiv anv. förstärkande huvudordets innebörd; äv. i utrop som betecknar gillande l. ogillande l. förvåning l. besvikelse o. d.: (en) sådan, vilken; jfr **SICKEN**, pron. Hwij gör tu migh tolken wånda? PERICI *Musæus* 2: 100 b (**1582**). Är Pilten något lång / Så säya the med glijs: Woj! tålkin Hummelstång. *CupVen.* A 3 a (**1669**). Tvi, tockna tider! Hvad har jag gjort, att jag straffas så hårdt? WENNERBERG 2: 61 (**1848, 1882**).

b) övergående i adverbiell anv., ss. bestämning till adj.-attribut (i en förb. bestående av sbst. med attribut): så; (en) sådan, vilken. O thet war tå tocket wackert Barn. WALLIUS *MChristophersdr* A 8 b (**1620**). At ja skal wara tåcken lycksam Man, / Fram för alla Bönner i Östergöllann. *Tidfördrijf* A 1 b (*c.* **1695**). Att han ha besciänckt min ängell mädh 5000 daler solfwermyntt och på tåkett ienereust manner hwilkett migh öfwer dy måtan glader. STENBOCK o. OXENSTIERNA *Brefv.* **1**: 243 (**1701**). Se der i kammaren, tåcken präktig silkessäng. ENVALLSSON *Julaft.* 46 (**1801**). Tockna fina blommor då växer oppe på slatten. MOBERG *Invandr.* 322 (**1952**).

4) i mer l. mindre pleonastisk anv., i uttr. *tocken där*, dels med syftning på ngn l. ngt som förutsättes vara allmänt känd (känt) l. bekant för åhöraren, dels ss. beteckning l. ersättning för ngt som man inte vill l. kan närmare beskriva l. gå in på. Vet inte harrn hva' paragrafera vell saja? Da ä tocka der stjarnekikare, som gå i kring å rita utå markera. BRAUN *Carol.* 104 (**1844**). Hon *(gick)* igenom en tocken der, hva fan heter det – en, en, kris. JOLIN *MSmith* 94 (**1847**). Han var .. ett tocket där kärleksbarn. LAGERGREN *Minn.* 1: 266 (**1922**). Jag mötte en tocken där skateboardare .. när jag var på promenad .. häromdagen. *DN* 16/9 **1998**, s. A21.

TOCKOTT, TOCKUT, se **tokig**. — **TODDA**, se **toddy** *avledn.*

TODDY *tod*[4]*y* l. *tod*[4]*i*, r. l. m. (*ReglKortsp.* 1: 21 (**1809**) osv.) ((†) n. RUNEBERG *(SVS)* 7: 24 (**1833**), *FoU* 15: 79 (**1902**)); best. **toddyn** (CARLÉN *Ensl.* 2: 253 (**1846**) osv.), förr av. **toddyen** (WoJ (**1891**)), (ss. n. **toddyt**). pl. **toddar** (BLANCHE *Profbl.* 10 (**1850**: långtoddar) osv.), äv. **toddies** (**-ys**) (*GbgP* 16/7 **1952**, s. 2, osv.) l. **toddyar** (**-iar**) (*VexjöBl.* **1842**, nr 16, s. 1, osv.) ((†) = *Polyfem* I. 22: 2 (**1810**), *VexiöBl.* **1813**, nr 6, s. 4). (**tady 1786**. **todde 1891–1892**. **toddi 1809–1936**. **toddy (th-) 1775** osv. **tody 1865**) [jfr d. *toddy*, nor. *toddi*, t. *toddy*; av eng. *toddy* (ä. eng. *tadie*, *tarrie*, *tary*, *terry*), av hindi *tāṛī*, palmsav, palmvin, femininbildn. till *tāṛ*, vinpalm, sannol. av ett dravidiskt ord, jfr kanaresiska *tāḷ*, telugu *tāḍu*, vinpalm]

1) (i sht om utländska förh.) sav från (i sht dadel- l. kokos- l. solfjäder)palm; äv. om (alkoholhaltig) dryck framställd av sådan sav, palmvin (jfr **ARRAK**). Den bekanta saften Suri eller Toddy, som tappas af Cocos och andre Palmtrad. *VetAH* **1775**, s. 147. Genom inskärningar i stammen *(på kokosträdet)* utrinner en angenäm saft, kallad Toddy, som .. anses såsom en mycket kylande och stärkande dryck. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* **1833**, s. 125. Toddy, kallas saften av olika palmer. *3NF* 15: 577 (**1931**). Ett .. traditionellt indiskt rusmedel är toddy, som särskilt dricks i lantliga miljöer där det växer palmer. *DN* 25/4 **1993**, s. A11. Bränd och destillerad förvandlas toddyn till arrack. *DN* 3/12 **1995**, s. A9.

2) dryck beredd av en spritdryck (ss. arrak l. konjak l. rom l. whisky), socker o. (varmt) vatten (jfr **GROGG**) (o. numera vanl. med tillsats av rå äggula); särsk. om (serverat) glas med sådan dryck; äv. i oeg. anv., om varm dryck beredd med rödvin (jfr **GLÖGG, RÖDVINS-TODDY**) l. te l. juice o. d. som bas. Kalt watn blandadt med något Rum heter Crack, och är ganska hälsosam i hetan .. Lägger man socker därtil, så heter han Tady. *Oldendorp* 1: 238 (**1786**). I kajutan, hvarest .. den ångande lukten af varmt toddy gjorde ett ljuft afbrott mot kölden. RUNEBERG *(SVS)* 7: 24 (**1833**). En toddy bör .. vara stor, stark, söt och sjudande. BLANCHE *Tafl.* 3: 53 (**1857**). *(Han)* interpunkterade med små klunkar ur den bruna toddyn. Drack han fler än fyra toddar, kunde han bli sentimental. STRINDBERG *Fjerd.* 117 (**1877**). När jag .. läste om fransmännens vintoddy, vin chaud som innehåller rött vin, apelsin och kryddor fick jag idén till att använda toddy .. i grytan. *SvD* 11/12 **1997**, s. 26. Vad gör man med fyra ägg och en skvätt whisky? Blandar en smaskig toddy förstås. *GT* 1/4 **1999**, s. 2. Sila av fänkålsteet och blanda med frukt- och ananasblandningen .. Häll toddyn i glasen och servera den het. *Expressen* 24/4 **2003**, s. 29. — jfr **AFTON-, ARRAKS-, EBENHOLTS-, JAMAJKA-, KONJAKS-, LÅNG-, MAHOGNY-, ROM-, RÖDVINS-TODDY** m. fl.

Ssgr (till **2**): **TODDY-BORD**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) bord avsett för l. använt till (beredning av) toddy. *(Att)* ett väldigt toddybord var anordnadt i ett särskildt rum, och som efter tedrickningen flitigt anlitades. *SvFamJ* **1867**, s. 346. — **-BRICKA**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr **-bord**. *Bouppt-Växjö* **1875**. På det stora bordet .. stod toddybrickan, men ingen blandade till den ångande drycken. *3Saml.* 30: 4

(1940). — **-DAG**. i Lund årligen återkommande evenemang (urspr. innefattande inmundigande av toddy) bland medicinstuderande. *(Medicinska)* fakulteten *(i Lund)* hade sina bestämda årliga högtidsdagar, som hette stora och lilla toddydagen. SANTESSON *Vis.* 162 **(1889)**. — **-DAGS**. (numera föga br.) dags (se d. o. **1**) l. tid för (inmundigande av) toddy. Det finnes (ja det gör det!) åsnor som bli genier toddydags! STRINDBERG *Brev* 1: 188 **(1875)**. Klockan sex var toddydags enligt fädrens sed. ENGSTRÖM *2Bok* 73 **(1909)**. ÖSTERGREN **(1958)**. — **-GLAS**. (högt) glas med l. avsett för toddy. *Phosph.* **1810**, s. 384. *(Jag)* sitter .. vid toddyglaset, blickar ner i dess dunkelbruna vätska. FRÖDING 15: 28 **(1881)**. — **-GUBBE**. **1)** (numera föga br., skämts.) man som dricker l. brukar dricka toddy. LUNDIN *NSthm* 65 **(1887)**. De äro i grunden lika beskedliga som ett sällskap toddygubbar på gamla Opris. *OoB* **1928**, s. 392. **2)** (vard.) (manlig) student (tillhörande medicinska fakulteten vid Lunds universitet) som deltar under toddydag. *Lundagård* **1956**, nr 5, s. 20. — **-KANNA**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) kanna använd l. avsedd för förvaring av varmvatten till (beredning av) toddy. Ack, de skrifva så mycket goja, – sade läkaren, och lade locket på toddykannan. STRINDBERG *Giftas* **1**: 269 **(1884)**. — **-KOPP**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) kopp med l. avsedd för toddy. Längre fram doppade .. *(tuppen)* sin näbb med synbar förnöjelse i toddikoppen. QUENNERSTEDT *Torneå* 2: 336 *(cit. fr.* **1809)**. — **-MAGE**. (†) om stor mage (se d. o. **4** *(c)*) orsakad av (överdriven) konsumtion av toddy. I vårt land äro stora toddy- och punchmagar sorgligt talrika. WRETLIND *Läk.* 6: 100 **(1898)**. — **-SKED**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) sked (med långt skaft) använd l. avsedd för omrörning av toddy. *BouppiVäxjö* **1880**. — **-VATTEN**. (numera bl. i skildring av ä. förh.) varmt vatten till (beredning av) toddy. BRAUN *Mårt.* 70 **(1856)**. Har hon inte burit in toddyvattnet till herrn. SJÖBERG *Kvart.* 561 **(1924)**. — **-VIRKE**. (numera mindre br.) koll., om ingredienser som behövs för att bereda toddy; jfr **grogg-virke**. GEIJERSTAM *Hallin* 136 **(1887)**. *(Hushållerskan)* serverade .. toddyvirket på en bricka, en butelj whisky, en sockerskål och en kanna hett vatten. NILSSON *HistFärs* 208 **(1940)**.

Avledn. (till **2**; tillf.): **TODDA**, v. dricka toddy. LÖNNROT *SvSkr.* 2: 133 **(1833)**. När han .. toddar och punschar så att han inte vet till sig, tycker han inte det är godt det? *GHT* **1896**, nr 176 B, s. 3. Ursprunget *(till arrak)* förlorar sig i äldre indiska kulturer då folk toddade utan förevändningar och därför inte behövde veta vad toddy var för något. *DN* 2/4 **1994**, s. C16.

TODOS, sbst. oböjl., r. l. m. **(todo 1849. todos 1734–1838)** [av span. *todos*, pl., till *todo*, all, allt, av lat. *totus*, all (se **TOTAL**)] (†) i fråga om kortspelet l'hombre (se **LOMBER**, sbst.¹ **2**), om spelomgång l. spel som erhålls då samtliga nio stick (se **STICK**, sbst.¹ **II 15**) tas av en hand i trumfspel; särsk. i uttr. *gå på todos*, satsa på l. förutsäga att ta samtliga stick. DALIN *Arg.* 2: 236 **(1734)**. Triumphe, spadillien, manillien, bastan, Kungen, Frun, Tvåan .. I gån då på Todos .. Jag har fem matadorer och todos. *Mont-Louis FrSpr.* 157 **(1739)**. Går någon på Todos, det vil saga, spelar ut, sedan han fått de fem första Spelen, och han ej får alla 9, så betalas til hvar 8 points. *ReglKortsp.* 1: 6 **(1809)**. Gör spelaren alla 9 sticken, så har han vunnit todos, och derför betalas särskilt 8 points i simpel färg. LUNDEQUIST *KonstSpel.* 3: 8 **(1849)**.

TODY, se **toddy**. — **TOF**, se **to**. — **TOFEL-**, se **toffel**, sbst.² — **TOFELL-**, **TOFFEL**, sbst.¹, se **taffel**, sbst.¹

TOFFEL *tof⁴el*, äv. ³², sbst.², om person m., om sak r. l. m.; best. **-n**; pl. (i bet. **1, 2, 4**) **tofflor** *tof³lor²*, äv. att hänföra till sg. **toffla** (*JönkTb.* 112 **(1525)** osv.), äv. (numera bl. i bet. **3**) **tofflar** *tof³lar²* (*TullbSthm* 18/6 **1569** osv.). ((†) **-eler** *TullbSthm* 9/7 **1582**. **-ler**, äv. att hänföra till sg. **toffla**, *Skråordn.* 311 **(1546**: quinne Toffler). DYBECK *Runa* 12 **(1850)**); äv. (vard.) **TOFFLA** *tof³la²*, r. l. f.; best. **-an**; pl. **-lor** (se ovan) ((†) **-ler** (se ovan)); förr äv. **TÖFFEL**, r. l. m.; pl. **-elar** (*TullbSthm* 8/5 **1571**), **-eler** (*TullbSthm* 21/5 **1571**, *TullbSthm* 29/5 **1571**), **-lar** (*TullbSthm* 18/6 **1569**, LIND **(1749)**), **-ler** (*TullbSthm* **1534**, s. 5 a (: hust*(r)*o töffler), LÆLIUS *Bünting Res.* 2: 126 **(1588)**), **-lor**, möjl. att hänföra till ett icke anträffat **töffla** (*TullbSthm* **1535**, s. 38 a, *TullbSthm* 5/5 **1548**). **(tofel-** i ssg **1700** (: Tofelmakare). **toffel (tå-)** c. **1635** osv. **toffel- (-ffv-, -ell-)** i ssgr **1539** (: toffelmakar*(e)*) osv. **toffla (-ofl-, -åfl-) 1538** osv. **toffle-** i ssgr **1552** (: Tofflemaker)**–1798** (: toffleblad). **tofflor (-ofl-, -åf(f)l-)**, pl. **1525** osv. **tofle** c. **1580**. **toflo-** i ssg **1538** (: toflomakare). **töffel 1534–1749)** [jfr ä. d. *tøffel*, *toffel*, dan. o. nor. *tøffel*, mlt., ä. lt. *tüffeln*, *tuffelen*, pl., mnl. *toffelen*, pl., nl. *toffel*, t. *toffel*; kortform av **PANTOFFEL**, av ffr., fr. *pantoufle*, (rustik) träsko, toffel, l. it. *pantofola*; av ovisst ursprung. — Jfr **BETOFFLAD**, **TOFFLA**, v.]

1) om enklare (mer l. mindre löst sittande) sko med l. utan bakkappa; särsk. om (mjuk) tyg- l. filtsko för inomhusbruk (vanl. avsedd för morgon- l. kvällsbruk); särsk. (i sht förr) om sådan sko rikt utsmyckad (med pärl- l. guldbroderier o. d.) efter orientaliskt mönster; stundom äv. om sådan sko med (hög) klack; äv. (starkt vard.) allmännare: sko (utan avseende på funktion l. utseende o. d.); jfr **BABUSCH**, **PANTOFFEL I**, **SLIPPER**, sbst.¹ *Gå l. hasa fram i nedkippade tofflor. Ett par nya tofflor. Varma, mysiga, ulliga tofflor.* Item Cristin .. iiii march swensca stadenum for i par tofflor, hon stal fran Bencth Monsson. *JönkTb.* 112 **(1525)**. *(Påven)* haffuer .. rödhe Sametz Skoor och Töffler. LÆLIUS *Bünting Res.* 2: 126 **(1588)**. Clärkerne skulle ey .. bära Guld och Sölff på sijne Skoor, Toflor eller Belten. SCHRODERUS *Os.* 2: 493 **(1635)**. Tofflor gifva ofta .. en släpande gång hos personer, som alltför ofta begagna dem. UHRSTRÖM *Hemläk.* 206 **(1879)**. Bruket af tofflor härstammar från orienten. RYDBERG *KultFörel.* 6: 431 **(1888)**. Hamilton .. mottogs af Günther i nattrock och tofflor. DE GEER *Minn.* 1: 163 **(1892)**. In på scenen kommer .. den medelålders Ranique .. i högklackade tofflor och tajt förkläde. *Expressen* 3/4 **2004**, s. 6. — jfr **DAM-**, **FILT-**, **KIPP-**, **KVINNO-**, **LÄDER-**, **MANS-**, **MORGON-**, **NATT-**, **PLYSCH-**, **PURPUR-**, **RES-**, **SAMMETS-**, **SIDEN-**, **SKINN-TOFFEL** m. fl. — särsk.

a) allmännare, om sko för utomhusbruk, vanl. bestående av trä- l. korkbotten (i senare tid äv. plast- l. gummibotten) med mer l. mindre täckande ovanläder l. rem fastsatt tvärs över botten (för dess fasthållning vid fot) (jfr **KOTURN 1**, **SANDAL**, sbst.¹); äv. (i södra Sv.): sko med trä-

botten o. heltäckande ovanläder samt utan bakkappa; äv. om (skyddande) fotbeklädnad för (drag)djur (jfr SULA, sbst.⁴ II c); förr äv.: sula (se SULA, sbst.⁴ II b) (använd ss. skodon). *Tofflor till trädgårdsarbete. Männen satt vid kafébordet i shorts och tofflor.* *(Lat.)* Sandalium *(sv.)* hosa som sola är vnder, eller annat sådana, tofla. *VarRerV* 20 (1538). *(Lat.)* Solea .. *(sv.)* hästsko, skosola, toffel. *Cellarius* 184 (1729). I then kalla åhrs-tiden, hölgde wi wåra fötter med har-skin, och giorde osz toflor af träbark. HUMBLA *Lander.* 457 (1740). Skona äro rundade tofflor, målade med röd kant och beströdde med röda puncter. LINNÉ *Sk.* 67 (1751). Dragarne med å fötterna påskrufvade tofflor af runda trälappar. *MosskT* 1890, s. 234. *(Han)* hoppar .. undan när en glödande kolbit riskerar att landa på ena träskon – eller tofflan. *DN* 9/8 1986, På stan s. 15. I stället för 50-talets myggjagare skall det vara tofflor, eller "slippers" till kostymen. *KvällsP* 12/5 2000, s. 8. — jfr BAD-, BAST-, KLAPP-, SLEJF-, STRÅ-, TRÄ-TOFFEL.

b) [jfr t. *des papsts pantoffel küssen*, fr. *baiser la mule du pape*] (numera mindre br.) i sådana uttr. som *kyssa påvens toffel* l. *tofflor*, ss. vördnadsbetygelse kyssa påvens sko l. toffel. Skolen j intet kyssa Påfwens tåffel? *Mont-Louis FrSpr.* 186 (1739). Vid intradet behövde herrarna icke böja knä tre gånger .. heller icke kyssa den påvliga toffeln. *3SAH* LVII. 2: 52 (1946).

c) (†) (ss. typisk del av det kvinnliga klädskicket ofta framställd) ss. tillhygge i skildring av kvinnas vredesutbrott o. d.; jfr 2. Stundom slengde hon effter Huffwudet medh Toflan: Så at hennes Hwszhåld sågh lijkt itt Helfwete. SCHRODERUS *Albert.* 2: 110 (1638). *(Pastorn)* wille i sängan, så att frun nödgades taga toflan och slå honom bort. *ConsEcclAboP* 142 (1658). *(Simson fick)* Af tåflan taga stryck, tå råcken långsamt gick. KOLMODIN *QvSp.* 1: 300 (1732). Men ändå – likt andra krigförande magter – sjunger .. *(den äkta mannen)* Te Deum, midt under det att toffeln sväfvar öfver hans hufvud. TORNEROS *(SVS)* 4: 117 (1826).

2) med särskild tanke på toffeln ss. kvinnligt attribut, främst förknippad med gift kvinna (möjl. syftande på att hon hade sina göromål inomhus o. mannen sina utomhus); särsk. i vissa bildl. uttr. ss. symbol för kvinnans dominans l. makt över mannen (jfr 1 c), särsk. [jfr t. *unter dem pantoffel stehen*] i sådana uttr. som *hålla* l. *ställa ngn under toffeln* (förr äv. *tofflorna*), hålla resp. ställa ngn under kvinnas makt o. d., *stå under toffeln* l. *under ngns toffel* (jfr STÅ I 2 *k γ*), om man: vara resp. stå under kvinnas vilja l. önskan, äv. allmännare: vara underkuvad. Våra husturur hade en olika methode att hålla oss under tofflorna. ALTÉN *EBokst.* 24 (1797). *(Forfattaren)* visar .. historiskt att toffeln, och icke kåppen .. regerar verlden. *SvLitTidn.* 1816, sp. 719. Att slika hushåll *(där hustrun har husbondvaldet)* alltid stått sig bäst, och en förståndig hustru ställer icke just mannen under toffeln för det. BLANCHE *FlStadsg.* 90 (1847). Qvinnan, som inom sitt äktenskap ej får styra med förnuftets makt skall styra med toffelns. BREMER *Hertha* Bil. XIII (1856). Vad ha vi blivit: ämbetsmän .. tråkiga människor, som stå under toffel hos samhället. CARLSSON *MinB* 121 (1912). Lennon häcklades ju för att han stod under Yoko Onos toffel och tog råd av en musikalisk dilettant. *Expressen* 2/4 2000, s. 54.

3) (starkt vard.) nedsättande, om (ytterst) eftergiven l. foglig l. servil man (i sht i förh. till kvinna); jfr TOFFEL-HJÄLTE. *Hemma är han en riktig toffel.* Den lille mannen såg ut som en stropp för utomhusbruk. Och en toffel för inomhusdito. *AP* 12/5 1951, s. 5. Pappa var en jävla toffel och stod på Gretas sida. *Expressen* 30/5 1976, Söndagsbil. s. 3. Den man jag delar mitt liv med städar toaletten, diskar, plockar i ordning .. Han är absolut inte någon toffel, utan gör detta helt naturligt. *GbgP* 5/3 2002, s. 4.

4) om växt vars blommor till formen erinrar om l. liknar en toffel, särsk. i uttr. *Jungfru Marie toffel* l. *tofflor* (se JUNGFRU 3 *a δ*); äv. [eg. kortform för *toffelblomma*] ss. senare led i ssgr (jfr TOFFELBLOMMA 2, 3); förr äv.: växten Lysimachia thyrsiflora Lin. (i ä. botanisk systematik benämnd L. aqvatile), topplösa. Tåffel, blomtåffel, Lysimachia bifol.: fl: globoso luteo .. Lysimachium aqvatile, Dod. BROMAN *Glys.* 3: 787 (1724). — jfr JUNGFRU-, STORTOFFEL.

S s g r (i allm. till 1): A: TOFFEL-BLAD. (toffel- 1741–1779. toffle- 1738–1798) (†) ovandel på toffel; jfr sko-blad. *BoupptVäxjö* 1738. Si hennes toffelblad brodderat guld i grönt, / Hur' vid hvart steg hon tar, det strålar högt och skönt. BELLMAN *(BellmS)* 5: 26 (1779). 1 par nya toffleblad. *BoupptVäxjö* 1798. — (4) -BLOMMA. 1) (numera föga br.) växten Cypripedium calceolus Lin., guckusko. FISCHERSTRÖM 4: 491 (1792). Den stora läppen .. *(som)* påminner om en grant färgad sko, på grund hvaraf vår svenska art .. fått namnet gucku-(gök)-sko eller toffelblomma. *LfF* 1910, s. 100. 2) (numera föga br.) om växt (med toffelliknande blomläpp) tillhörande släktet Calypso Salisb., nornor; särsk. i uttr. *röd* l. *nordisk toffelblomma*, om växten Calypso bulbosa (Lin.) Oakes, norna. LILJEBLAD *Fl.* 216 (1792). Vid Kemi såg jag för första gången den rara nordiska Toffelblomman .. lefvande. ZETTERSTEDT *SvLappm.* 2: 213 (1822). Calypso bulbosa .. Röd Toffelblomma .. Nordisk Toffelblomma. LYTTKENS *Växtn.* 1272 (1912). CANNELIN (1939). 3) [jfr t. *pantoffelblume*] *bot.* om kulturväxt (vars runda l. svällande blomläpp erinrar om en toffel) tillhörande släktet Calceolaria Lin.; särsk. gruppen Herbeohybrida. LILJA *FlOdlVext.* 4 (1839). De vanliga s. k. toffelblommorna, äro i synnerhet för stugan gamla välkända, kära vänner. ABELIN *TrInomh.* 81 (1904). — -DJUR. [jfr t. *pantoffeltierchen*] *zool.* ciliat l. infusionsdjur tillhörande släktet Paramecium Hill.; särsk. arten P. aurelia (Ehrenberg) Dujardin. *Toffeldjur är vanliga i sötvatten.* *Rebau NatH* 1: 740 (1879). Toffeldjuret, Paramecium aurelia .. däraf, att det insänkta, långsträckta munfältet något liknar öppningen på en toffel. *2NF* 12: 612 (1909). Redan de encelliga djuren, sådana som amöbor eller toffeldjur, ha *(osv.)*. HANSTRÖM *VSinn.* 7 (1926). — -DRÄLL. (†) dräll (se dräll, sbst.¹) till l. på toffel. Damaschineratt geme*(n)* toffel drell. *KlädkamRSthm* 1576 A, s. 6 b. — (2) -HJÄLTE. [jfr t. *pantoffelheld*] (skämts., vard.) nedsättande, om man som (till överdrift) fogar sig efter kvinnas (i sht hustrus) vilja; äv. allmännare: (ytterst) undergiven l. servil man; jfr toffel 3. WoJ (1891). Har du den enfald, som höfves en toffelhjälte .. / .. så böj ditt hufvud och låt på din nacke / oket lägga. LAGERLÖF *Juv.* 77 (1893, 1896). En

liten beskedlig toffelhjälte, som knappt nådde sin omfångsrika hustru till axeln. LINDWALL *Jakt* 198 (1916). — -MAKARE. (toffel- 1539 osv. toffle- 1552–1652. toflo- 1538) (i sht i skildring av ä. förh.) hantverkare som tillverkar tofflor; särsk. om förh. i södra Sv. *VarRerV* 14 (1538). Toffelmakare, Per Nilsson .. tyckes hafwa warit hwad man nu kallar Fruentimmers-Skomakare. *1Saml.* 1–6: 528 (1774). Och så tror ni att en toffelmakare gör tofflor av sammet och filt och annat tyg? Nej kära barn, han slöjdar trätofflor. UNNERSTAD *Formorsresan* 113 (1956). — (2) -REGEMENTE. [jfr t. *pantoffelregiment*] (numera bl. tillf.) om av kvinna utövad (sträng l. hård) ledning; särsk. dels i uttr. *(stå) under toffelregemente*, om man: (stå) under kvinnas ledning, dels i uttr. *hålla ett toffelregemente*; jfr **regemente 1** *k* o. **-styrelse**, **-välde**. PALMBLAD *Fornk.* 1: 238 (1843). Att hon blir en Zantippa mot sin akta man, och kommer att hålla ett toffelregemente, så det blir alldeles förskräckligt! BREMER *Sysk.* 2: 42 (1848). En fromsint, under ett tjugufemårigt toffelregemente utbildad äkta man. ROOS *Verle* 49 (1889). *(Att)* Kleopatra .. hade bort betala Fulvia dressyrarvode för toffelregementet, hvarunder Antonius stod, ty af Fulvia mottog hon honom redan tamd och vand att rätta sig efter kvinnoröster. *PedT* 1900, s. 370. *SAOL* (1973). — -SKO. 1) till 1: sko utan snörning o. med lågt skuren l. ingen bakkappa. *SvLädSkoind.* 1911, nr 13, s. 179. För männen finns också toffelskor, loafers utan bakkappa till exempel. *DN* 10/10 1998, s. D20. 2) (†) till 1 *a*: koturn. *(Lat.)* Cothurnus .. *(sv.)* Itt slagz skoo. Alijs: Korkeskoo och Toffelskoo. *Linc.* T 5 a (1640). 3) [jfr t. *pantoffeleisen*] *hovsl.* till 1 *a*, om hästsko med mycket vid o. rundad tådel o. med avsmalnande skoarmar uppböjda till spets l. hake i ändarna; särsk. om sådan sko utformad för att avlasta senorna på baksidan av skenan (se **skena**, sbst.[2] 3 *a β*) o. vanl. avsedd l. använd som sjukbeslag. *(Till medel ott hjalpa trånghov hos hästar)* höra .. De La Brouës toffelsko och Clarks sax-sko. BILLING *Hipp.* 276 (1836). Den sista under medeltiden från kontinenten inkomna *(hästsko)*typen är den s. k. toffelskon. *Kulturen* 1936, s. 90. — -SKRÄLING. *bot.* svampen Tubaria furfuracea (Pers.) Gill (vars vida o. välvda hatt erinrar om en toffel); äv. i uttr. *blek toffelskräling*, om svampen Tubaria conspersa (Pers.) Fayod. *Toffelskrälingen växer på pinnar och lövved.* KROK o. ALMQUIST *Fl.* 2: 221 (1907). Blek toffelskräling .. H*(att)* 2 cm, något välvd, gräddfärgad till blekt rödbrun. ANDERSSON *Svampar* 246 (1994). — -SNÄCKA. *zool.* om snäcka (med platt o. kägelformat skal erinrande om en toffel) tillhörande familjen Calyptraeidae; särsk. snäckan Crepidula fornicata (Lin.), ostronpest; i pl. äv. om denna familj. *Rebau NatH* 1: 710 (1879). Toffelsnäcka, ostronpest .. ursprungligen nordamerikansk havssnäcka med platt skal, format som en luva. *BroBöckLex.* 23: 144 (1980). — (2) -STYRELSE. (†) om ledning utövad av kvinna; jfr **-regemente**, **-välde**. Det var *(under K. XII)* något helt annat, än ett qvinno regemente, en toffelstyrelse. CRUSENSTOLPE *Mor.* 1: 41 (1840). AUERBACH (1915). — (2) -TAKTIK. (†) taktik (se d. o. 2) uttänkt av kvinna för att utöva l. uppnå makt över man. Toffel-Taktiken, eller Konsten att underkufwa män. *SvLitTidn.* 1816, sp. 719. KLINT (1906). — (2) -VÄLDE. (numera bl. tillf.) toffelregemente. WALLIN *Bref* 274 (1849). Hvad toffelväldet anbelangar, så vet jag, att .. *(den äkta mannen)* är karl för sin hatt. JOLIN *Ber.* 5: 243 (1881). *StSvTyOrdb.* (1989).

B (†): TOFFLE-BLAD, -MAKARE, se A.

C (†): TOFLO-MAKARE, se A.

Avledn.: TOFFLA, v., se d. o. — -TOFFLAD, adj. (numera bl. tillf.) till 1: försedd med tofflor; anträffat bl. ss. senare led i ssgn **stor-tofflad**. — TOFFLIG, adj. 1) (tillf.) till 1: som till utseende l. egenskap(er) erinrar om l. liknar en toffel. Att i Stockholm går alla med .. toffliga lågskor. *Idun* 1953, nr 2, s. 21. 2) till 3: som är l. uppför sig som en toffel; äv.: löjeväckande tafatt, (klumpig o.) osäker. Det toffliga framgick av .. hans irrande blick som liksom undvek att se vattenpussarna i ögonen. *AP* 12/5 1951, s. 5. Henric Holmbergs tofflige Ariel, tekniker med tofs och headset, som har svårt att hålla skådespelarna i schack. *GbgP* 16/9 2002, s. 39.

TOFFLA, sbst., se **toffel**, sbst.[2]

TOFFLA *tof³la²*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE. [jfr sv. dial. *tofflo upp*, slå, banna; avledn. av TOFFEL, sbst.[2]] (vard.)

1) motsv. TOFFEL, sbst.[2] 1: gå (omkring) i l. med tofflor; närmande sig l. övergående i bet.: gå (obekymrat o.) förstrött l. slappt l. lojt; äv. i utvidgad anv.: göra ngt på ett (obekymrat o.) förstrött osv. sätt; äv. tr. Då hon snabbfotad, i stubb och nattmössa, tofflar up på vinden. LIDÉN *FortrBr.* 337 (1787). Jag tofflar i nattrock hela dagarna. *SvD* 22/1 1926, Söndagsbil. s. 1. Så kommer han då tofflande förbi i kvällningen och försöker vissla. MARTINSON *VägUt* 35 (1936). Där tofflar t ex gubben med toppluvan ner till älven med fiskspöt. *OgCorr.* 25/5 1967, s. 14. Varken T-Model Ford eller hans trummis Spam skulle få jobb hos Robert Cray, därtill är de alldeles för vårdslösa, slarviga, inexakta. Hör bara hur de tofflar i gång "Turkey and the rabbit". *DN* 30/5 1997, s. 19.

2) motsv. TOFFEL, sbst.[2] 1 *c*: (med toffel l. annat tillhygge) slå l. drämma till (ngn); anträffat bl. i särsk. förb. *toffla till* (se nedan).

3) motsv. TOFFEL, sbst.[2] 2, 3: läxa upp l. banna (ngn); äv.: hunsa. Han är .. *(en)* fin karl .. fastän han låter Vanda toffla med sig väl mycket ibland. WIDEGREN *Johanssons* 178 (1939). På det privata planet kan Sven ursäktas. Han är tofflad igen. *DN* 6/9 1994, s. A6. Franz Joseph, som tofflas svårt av sin maktgalna *(mor)*. *DN* 6/10 1999, s. B2.

4) tafatt l. klumpigt l. fumligt sparka (ngt, särsk. fotboll). *SAOL* (1973). Mats Hogberg hamnade helt ren med målvakten, men lyckades från tre meters håll toffla bollen över ribban. *DN* 14/5 1987, s. 7.

Särsk. förb. (vard.): TOFFLA IN[10 4]. till 4: sparka in (fotboll) i mål. Han sträckte ut en fot och lyckades toffla in bollen. *SvOrdb.* (1986). — TOFFLA TILL[10 4]. 1) till 2: slå till (ngn). Gick han för långt kunde hon toffla till honom. FOGELSTRÖM *BarnStad* 220 (1962). 2) till 3: läxa upp (o. besegra) (ngn). Världsmästaren Aljechin tofflade till 41 anständiga stockholmska schackspelare. *IdrBl.* 26/4 1935, s. 8. 3) till 4: sparka till (fotboll). *(Fotbollsspelaren)* Nacka har inte tofflat till en fotboll sedan den 14 december. *Expressen* 3/1 1963, s. 24.

-TOFFLAD, se **toffel**, sbst.[2] *avledn.* — **TOFFLE-**, se **taffel**, sbst.[1], **toffel**, sbst.[2] — **TOFFLIG**, se **toffel**, sbst.[2] *avledn.* — **TOFFULE-**, se **taffel**, sbst.[1] — **TOFFZOTA**, pl., se **tofsig**. — **TOFLE**, **TOFLO-**, se **toffel**, sbst.[2]

TOFS *tof⁴s*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar** (*Linc.* L 3 a (**1640**) osv.) ((†) **-er** *NJournD* **1859**, s. 69 (: snörmakeritoffser)); förr äv. **DOFS**, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar** (SVENSSON *SkånFolkdr.* 346 (*i handl. fr.* **1748**: silkesdofsar), *BouppVäxjö* **1876**), **-er** (*BouppVäxjö* **1816**), **-or** (*KKD* 5: 244 (*c.* **1711**: silkes-dåfsor), *Tiden* **1848**, nr 271, s. 4). (**dofs** (-å-, -ff-) *c.* **1711** (: silkes-dåfsor, *pl.*)–**1876**. **tofs** (-å-, -ff-, -ffz, -fws, -vs) **1640** (: toffzar, *pl.*) osv. **tooff 1637**. **topffz 1615**. **tops 1809**. **tåfftzar**, pl. **1694**) [sv. dial. *tofs*; till sv. dial. *tofsa* (se **TUFSA**), beskära (träd o. d.), tukta, lugga, rufsa, avledn. av **TOPPA**, v.[1], l. **TOPP**, sbst. — Jfr **TOFSA**, sbst., v.[1], **TOFSIG**, **TOFSING**, **TUFS**, **TUFSIG**]

1) på människo- l. djurkropp: om mer l. mindre tätt sammanhängande tott l. flock av (i änden l. på toppen av ngt sittande) utstickande (o. förhållandevis kort) spretande hår; äv. oeg., om ngt som erinrar om l. liknar en tofs (i ovan angiven bet.). *Lodjurets öron pryds av tofsar. Mellan trampdynorna finns tofsar av tunt hår.* Knäfwelboren låta .. (*männen*) sittia quar, och en lijten topffz vth medh örona. PETREIUS *Beskr.* 5: 4 (**1615**). Straxt därefter kommo några Poikar, som klipte af mit hår, undantagandes en liten tofs. SAFSTRÖM *Banquer.* Kk 1 a (**1754**). Är .. (*palsternackan*) tiock så skäres hon midt i tu och sedan skäres tätt i bägge ändar, så at det liknar en tåfs. WARG 12 (**1755**). Swansen är ibland med .. tofs, lik en pensel, Floccus. BRANDER *NatH* 8 (**1785**). Han var fraknig och hade rött hår med en envis tofs, som alltid stod rakt upp. SIWERTZ *Pagoden* 35 (**1954**). Beige kråsskjorta, där en tofs av håret på bröstet sticker upp. *Expressen* 20/1 **2002**, s. 54. — jfr **ANAL-**, **HÅR-**, **RUMP-**, **SKÄGG-**, **SVANS-TOFS**, m. fl. — särsk.

a) på vissa fåglar: (topp- l. solfjäderformig) samling av utstickande fjädrar (på huvud l. stjärt o. d.). *När tofsen ligger lite bakåt är fågeln lugn.* IERICI *Colerus* 1: 9 (*c.* **1645**). Hufwudet (*på harfågeln var*) försedt med en tåfs, hwars pannor woro gulbruna, på ändan swarta. OSBECK *Resa* 63 (**1751**, **1757**). (*Svartmeshanen*) reste tofs, strupen rörde sig. ROSENIUS *SvFågl.* 1: 189 (**1917**). En märklig, blåsvart, stor fågel med två, långa, svarta, släpande tofsar längst ut på stjärtfjädrarna. *DN* 18/11 **2001**, s. E4. (*Macaronipingvinernas*) yviga, gula tofsar är Antarktis snyggaste frisyr. *DN* 24/2 **2002**, s. E4. — jfr **ANK-**, **FJÄDER-**, **NACK-**, **PÅFÅGEL-TOFS**, m. fl.

b) på mussla l. vissa fiskar o. d.: (samling av) hårliknande spröt o. d. Den understa (*käften på fisken*), hvilken hafver uti ändan på sig en fintrådig dofs. *VetAH* **1768**, s. 351. Från .. Lophius piscator, är .. (*fiskarten Lophius barbatus Montin*) skild .. med den enstråliga pannefenan, med tofsarna under hakan. *VetAH* **1779**, s. 195. Skrapa musslorna och dra bort den lilla tofsen. *DN* 27/4 **2004**, s. B32.

c) på växt: (toppformig) samling l. vippa av (utstickande) ax l. strån o. d.; särsk. om blomställning (se d. o. 2); äv. (ss. senare led i ssg) om växt som är försedd med sådan samling l. vippa. Långe och smale rööter som wäxa i toffzar. *Linc.* L 3 a (**1640**). Frö-Hampa, som .. utmärker sig igenom des bladiga tofsar. *SamlRönLandtbr.* 1: 210 (**1775**). Tofs .. (Corymbus) då alla blommor ha egna blomskaft, och stå i lika proportion om hwarannan. FISCHERSTRÖM 2: 119 (**1780**). I vackra tofsar vaggar gyllne kornet. WIRSÉN *NDikt.* 308 (**1880**). Tofsar av stelfrusna ris och grässtrån stickande upp ur en tunn isskorpa. SELANDER *LevLandsk.* 88 (**1955**). Mogen majs har mörk tofs och trubbig topp. *DN* 3/9 **1996**, s. C5. Om man stryker längs en strävsoppfot känns den sträv för att den har små tofsar som sticker ut. *DN* 27/6 **1997**, s. C2. — jfr **BARR-**, **BLOM-**, **HÅR-**, **RÖ-**, **RÖR-**, **SKOGS-**, **SKÄGG-TOFS** m. fl.

2) [utvidgad anv. av **1**] risig l. oredig l. tovig l. ullig tuss av hår l. (gräs)strån o. d.; jfr **TAPP**, sbst.[1] 4, **TUFS**. Emoot Swulnad vnder Sadelen .. tagh een lijten Tåffs Hoo pincka ther på och lägg ofwer. IERICI *Colerus* 2: 304 (*c.* **1645**). Där war en duktig tofs, af ragg och swinehår. LIVIN *Kyrk.* 56 (**1781**). När jag vaknade på morgonen var kudden full av hår. Och i duschen lossnade stora tofsar. *Expressen* 29/5 **2003**, s. 24. — jfr **HALM-TOFS**.

3) om mer l. mindre långt huvudhår (l. längre djurhår) samlat (särsk. medelst hårband l. snodd o. d.) i (nedhängande) tott l. svans (se d. o. 4); äv. (i sht förr) dels i fråga om löshår, dels: pannlugg. *Ha håret i tofs. Flicka med tofsar. Det långa håret lite slarvigt samlat i en tofs.* Tofs i pannan, Christa capitis. VERELIUS 257 (**1681**). Slippa gie vth skatt för tåffsen och Peruken. RUNIUS (*SVS*) 1: 216 (**1712**). En tofs af krusat getragg (Peruque), pellucidt lintyg lagdt i labyrinter och uthackat (mansketter) .. giöra en cavallier, den hwar lyffter hatten före. LINNÉ *Diet.* 1: 88 (*c.* **1750**). (*Han*) lade tillrätta en tofs av manen, som glidit över på andra sidan av den spetsiga manken. AGRELL *Tolstoj Kar.* 1: 248 (**1925**). Beslöt att ha håret utsläppt i stället för i den vanliga tofsen. *GbgP* 24/3 **2001**, s. 31. Hussar och mattar .. fönade och satte upp tofsar på sina fyrbenta vänner. *GbgP* 7/1 **2002**, s. 8.

4) sammanfattande, om samling av trådar (av varierande material) som (i ena änden) hopfästs l. knutits till vippa l. plym, vanl. använd l. avsedd som (avslutande l. i änden l. spetsen sittande) prydnad l. dekoration till l. på ngt. *Röd toppluva med tofs. Gardinomtagen pryds av tofsar.* SCHRODERUS *Lex.* 29 (**1637**). Himmel af rött Blom:t Solf:r duk .. Ryggstycke af samma slagh .. medh silkes Litzer och tofsar Opbundet. ROTH *Kägleh.* 27 (*i handl. fr.* **1686**). Pragtig med tofs din blanka karpus / Lyser i fronten. BELLMAN (*BellmS*) 1: 112 (*c.* **1780**, **1790**). Gammeldags Selar, hvilka med Hängremmar och Tåfsar af Läder mycket äro utsirade. JOHANSSON *Noraskog* 1: 61 (*i handl. fr.* **1785**). I hörnen (*på näsdukarna*) hänga små tofsar. *Idun* **1890**, s. 7. (*Ryorna*) väfvas så, att .. omväxlande med inslaget inplockas i varpen "nockor" l. tofsar af ullgarn. *2NF* 38: 92 (**1925**). En kvinna som hade lidit av blödningar .. kom bakifrån och rörde vid tofsen på hans mantel. *Matt.* 9: 20 (*NT* **1981**). — jfr **FRANS-**, **GULD-**, **HÄST-**, **HÖRN-**, **METALL-**, **MUFF-**, **POL-**, **REDGARNS-**, **RULLGARDINS-**, **SABEL-**, **SAMMETS-**, **SCHABRAK-**, **SILKES-**, **SILVER-**, **SKÄRP-**, **SNILJ-**, **SPJÄLL-TOFS** m. fl.

Ssgr (i allm. till **1** *a*): **TOFS-ALF**. (†) i pl., om till familjen kolibrier hörande fågelarter (med tofsprydd hjässa) av släktet Lophornis Lesson. Delalandes Kolibri (Cephalolepis Delalandii), en i södra Brasilien lefvande art af tofsalfernas grupp. *1Brehm* 2: 188

(1875). — -AND. (numera föga br.) fågeln Aythya fuligula (Lin.), vigg. *NordT 1898*, s. 517 (*i handl. fr.* 1696). Tofsanden eller Wiggen har .. en stor, ljusblå näbb. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 2: 56 (1852). — (1) -ANTILOP. (numera bl. mera tillf.) antilop (med tofsprydd hjässa) tillhörande underfamiljen Cephalophinæ Gray, dykarantilop; i pl. äv. om denna underfamilj. LÖNNBERG *AnfDjurr.* 9 (1901). *NE* (1995). — (1–4) -BEPRYDD, p. adj. (numera bl. mera tillf.) tofsprydd. COLLAN *Kalev.* 1: 415 (1864). — (1 *c*) -BLOMSTER. 1) (†) växt (av familjen korgblommiga växter) tillhörande släktet Gnaphalium Lin., noppor (se **noppa**, sbst.[3]). HARTMAN *ExcFl.* 116 (1846). Vigtigare *(än mossorna)* äro Nopp- eller Tofsblomstret. *MosskT* 1888, s. 360. EKBOHRN 527 (1936). 2) *bot.* prydnadsväxten Emilia coccinea (J. Sims) G. Don. (äv. benämnd E. sagittata (Willd.) DC). HYLANDER *PrydnV* 44 (1948). — -DUVA. LUNDELL (1893). CANNELIN (1939). 1) (†) fågeln Goura victoria (Fraser) (i ä. zoologisk systematik benämnd Columba coronata), kronduva. På Moluckiska Öarna i Östra Oceanen finnes .. Tofsdufwan, stor som en kalkon och med fjädertofs på hufwudet. HARTMAN *Naturk.* 198 (1836). AHLMAN o. FORSMAN (1885). 2) *zool.* fågeln Geophaps lophotes (Temminck). *1Brehm* 2: 358 (1875). En rödbrun fågel höjer sig för att lika hastigt slå ned. Det är den .. chokladbruna tofsdufvan. *Ymer* 1912, s. 426. — (4) -FRANS. (numera mindre br.) jfr **frans**, sbst.[1] 1. *KatalCronquist* 1907–08, s. 13. ÖSTERGREN (1958). — (1 *b*) -GÄL. (†) i pl., om familjen Syngnathiformes, kantnålsfiskar; jfr **-gälad**. NILSSON *Fauna* 4: 682 (1855). Tofsgälarnes familj, Lophobranchii, utmärker sig genom tofsformiga gälar. *Rebau NatH* 1: 553 (1879). CANNELIN (1939). — (1 *b*) -GÄLAD. (numera föga br.) försedd med gälar som erinrar om tofsar; särsk. i uttr. *tofsgälade fiskar*, kantnålsfiskar; jfr **-gäl**. Tofsgälade fiskar .. benämnas sålunda, emedan deras gälar sitta .. i små runda knippen längs med gälbågarna. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 3: 105 (1852). — -HÖNA. (numera mindre br.) fågel av arten Gallus gallus Lin.; jfr **-höns**. LIND 1: 900 (1749). Det gifwes flere arter af Höns. Trollhönan .. och Tofshönan äro hos osz de bekantaste arter. WAHRMAN *Manski* o. *Wolstein* 266 (1807). LUNDELL (1893). — -HÖNS. (numera mindre br.) om vissa hönsraser av arten Gallus gallus Lin. med tofs på huvudet; jfr **-höna**. LINNÉ *MethAv.* 41 (1731). Paduaner .. tillhörande tofshönsen, med full, rund tofs, stort skägg *(osv.)*. *2NF* 20: 1227 (1914). — (4) -KNAPP. (†) knapp försedd med tofs. 25. gross toffz knappar. *BoupptSthm* 11/12 1674, s. 1380 b. — -LOM. (†) fågeln Podiceps cristatus Lin., skäggdopping. Mindre stjertlös Tofslom. *VetAH* 1817, s. 132. Podiceps cristatus – Toffslommen .. Öfver nacken en tudelad svart toffs. STRÖM *SvFogl.* 81 (1839). BJÖRKMAN (1889). — -LÄRKA. *zool.* om den till familjen lärkor hörande fågeln Galerida cristata (Lin.). LIND 1: 151 (1738). Toffslärkan .. skiljer sig från Sånglärkan deruti, att denna har toffs i hufvudet. STRÖM *SvFogl.* 90 (1839). En tofslärka slungar ut några klagande toner från plöjnaden bredvid. HOLMSTRÖM *LändStrand.* 1: 2 (1913). — -MES. *zool.* om den till familjen mesar hörande fågeln Parus cristatus Lin.; jfr **-mössa 2**, **-tita**. RUDBECK D. Y i *3ASScUps.* VIII. 7: 11 (c. 1700). På avstånd .. höra vi den lille pigge tofsmesen högt ropa ”kirriritt kirriritt”. KOLTHOFF *DjurL* 19 (1899). — (1) -MYGGA. *zool.* mygga (vars borstförsedda antenner erinrar om tofsar) tillhörande familjen Chaoboridae (stundom äv. kallad Corethridae); äv. i pl., om familjen. *Tofsmyggor suger inte blod.* *BokNat.* Liv. 315 (1951). Tofsmyggor, Chaoboridae, familj myggor som har världsvid utbredning och omfattar ca 80 arter, varav fem i Sverige. *NE* (1995). — -MÖSSA. 1) (†) till 1 *a*: tofsmes; jfr **mössa 4** *a*. LINNÉ *MethAv.* 70 (1731). Utom det officiella namnet kallas .. *(tofsmesen)* också tofsmössa. ERICSON *Fågelkås.* 2: 23 (1907). 2) till 4: mössa försedd med tofs. *Stickad tofsmössa.* WESTE (1807). Då teknologerna sätter på sig sina tofsmössor. *Hufvudstadsbl.* 7/5 1999, Bil. s. 2. — -PINGVIN. *zool.* pingvin (med gula tofsar på huvudets sidor) tillhörande släktet Eudyptes Vieill.; i pl. äv. om detta släkte. *4Brehm* 9: 473 (1926). Macaronipingvinerna .. har långa, svajande gula ögonbryn och tillhör därmed släktet tofspingviner. *DN* 10/1 1999, Bil. s. 4. — (1–4) -PRYDD, p. adj. prydd med tofs(ar); jfr **-beprydd**. *Lodjurets tofsprydda öron.* Knäbyxorna af skinn, sammanhållna med de toffsprydda banden vid de hvita ullstrumporna. HOLMBERG *Skand.* 24 (1849). — -SKARV. (†) fågeln Phalacrocorax aristotelis (Lin.), toppskarv. Rundt omkring på bergafsatserna sutto orädda tofsskarfvar. KOLTHOFF *DjurL* 138 (1899). *FoFl.* 2: 97 (1907). — (1 *c*) -SKIVLING. *bot.* skivling (med fjällig hatt o. fot) av släktet Pholiota (Fries) Kumm.; i pl. äv. om detta släkte. *Finflockig, fjällig, slemmig tofsskivling.* Tofsskiflingarne .. hafva rostfärgadt fröstoft, ring på foten och vanligen fjäll eller hårtofsar på foten och hatten. FRIES *Svamp.* 30 (1863). — -TITA. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tofsmes. LINNÉ *Fauna* nr 239 (1746). Tofstitan .. som jag sedt smyga sig inuti visthus och äta kött. FISCHERSTRÖM *Mäl.* 174 (1785). ERICSON *Fågelkås.* 2: 23 (1907). — -VIPA. *zool.* om den till familjen pipare hörande fågeln Vanellus vanellus (Lin.) (i ä. zoologisk systematik benämnd V. cristatus Mey.); jfr **toppvipa**. Vanellus cristatus – Toffsvipan .. hufvan svart, med långa, tillbakaböjda, smala toffsfjädrar. STRÖM *SvFogl.* 54 (1839). Tofsvipor singlade omkring i luften .. allt under upphäfvande af sitt kända skarpa varningsrop ”kii-vitt”. *SvNat.* 1912, s. 16. — (1 *c*) -ÄXING. *bot.* gräs (med täta vippor) av släktet Koeleria Pers.; särsk. om arten Koeleria glauca (Spreng.) DC; i pl. äv. om släktet; jfr **tofsing 1**. *Stor, grön, fin tofsäxing. Tofsäxingen trivs bra i sand.* FRIES *BotUtfl.* 3: 226 (1864). K*(oeleria)* glauca (DC.), Tofsäxing, ett tuvadt, grågrönt gräs med nästan borstsmala, kortludna blad. NYMAN *FanerogFl.* 35 (1873). Tofsäxingar .. är medelstora gräs med smal .. axlikt hopdragen vippa med två- till flerblommiga, blanka småax. *NE* (1995).

Avledn.: **TOFSAD**, adj. som har tofs(ar), tofsprydd (jfr **betofsad**); äv. ss. senare led i ssgr: som har sådan(a) l. sådan(a) tofs(ar); jfr **mjuk-**, **röd-**, **rör-tofsad**. Stenwandlade hårige eller Tåfwsade Siöstiernor. WALLERIUS *SystMin.* 2: 452 (1775). I Provincen Cujo fås en tofsad Rapphöna. SÖDMANN hos BERGIUS *PVetA 1780*, 2: 81 (1787). Den tofsade arten *(av doppingar)*, äfwen Silkesanden kallad, finnes om sommaren i wåra sjöar. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 2: 66 (1852).

TOFSA *tof*[3]*sa*[2], f.; best. **-an**; pl. **-or** (KNORRING

Axel 3: 49 (1836) osv.) ((†) -er (MODÉE *FruR* 4 (1738))). (förr äv. -å-, -ff-) [avledn. av TOFS] (†) nedsättande, om ouppfostrad l. näsvis kvinna. *(Att)* många unga tåffser klifwa öfwer en gammal hederlig Fru, bara derföre, at deras Man kunna ha den eller den tiensten eller Caracteren. MODÉE *FruR* 4 (1738). Hwad min Hustru den Tåfsan angår, så får hon föda sig sielf. MODÉE *HåkSmulgr.* 102 (1738). Aldrig skall jag tro de tofsorna och slynorna. KNORRING *Axel* 3: 49 (1836).

TOFSA *tof³sa²*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE. [avledn. av TOFS] (numera bl. tillf.) refl., bilda tofs(ar). När vassen tofsar sig och häggen snöar. ÖSTERLING *Idyll.* 61 (1917). ÖSTERGREN (1958).

TOFSAD, se tofs *avledn.*

TOFSIG *tof³sig²*, adj. -are. adv. -T; förr äv. TOFSOT, adj. (toffzota, pl. 1640. tofsig (-å-) 1699 osv.) [avledn. av TOFS] som har tofs(ar); som utmärks l. karakteriseras l. kännetecknas av tofs(ar) (jfr TOFSAD); äv.: hårig l. lurvig; jfr TUFSIG. Then som haffuer loddota och toffzota fötter, en Hare eller Kaniniken. *Linc.* X 2 c (1640). En grof tofsiger mantel. MÖLLER 1: 175 (1745). Et slags tofsiga fransar. HOLMBERG 2: 797 (1795). Hafsdraken .. har ett underligt utseende genom sin .. bepansrade kropp, sin långa nos, sin tofsiga stjertfena. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 3: 106 (1852). Under de tofsiga, hvita ögonbrynen. WAHLENBERG *SkymtAns.* 213 (1902). *(Hon)* visade en tofsig armhåla. *Expressen* 29/4 2001, s. 12.

TOFSING *tof³siŋ²*, r. l. m.; best. -en; pl. -ar. [avledn. av TOFS] 1) (†) tofsäxing. *PrisförtAlnarpsTrädg.* 1892, s. 64. Tofsing .. namn på arter av tofsäxingsläktet. *2SvUppslB* (1954). 2) (numera bl. tillf.) ss. senare led i ssgn RÖD-TOFSING.

TOFSOT, se tofsig.

TOFT *tof⁴t*, sbst.¹, r. l. m. l. f.; best. -en (*TIdr.* 1881, s. 27 (: Masttoften) osv.) ((†) -an CARLÉN *Rosen* 399 (1842), CARLÉN *Köpm.* 1: 28 (1860)); pl. -er (*DA* 1771, nr 190, s. 3, osv.) ((†) -ar FSJÖBOHM *Sjöm.* 8 (1791), SAVE *HafvSag.* 49 (1880)). (toft (-fft) 1771 osv. tuftar, pl. 1880) [fsv. *toft*; jfr fd. *thoft, thoftæ, toftæ*, d. *tofte*, d. dial. *toft*, nor. *tofte, tufte*, fvn. *þopta*, f.; jfr äv. fvn. *þopti*, m., roddare som delar sittplats i roddbåt; till den stam som äv. förekommer i mlt. *ducht* (varav t. *ducht*), toft, fht. *dofta*, dets., fht. *gedofta*, kamrat, feng. *þoft* (varav eng. dial. *thought*), toft, feng. *geþofta*, kamrat, kompanjon; av ovisst ursprung] i sht *skeppsb.* tvärskepps placerad bräda l. bjälke i båt; särsk. dels speciellare: roddarbänk, dels allmännare: säte i (rodd- l. segel)båt. *DA* 1771, nr 190, s. 3. Då jag var Barn, roade man sig at taga .. *(maneterna)* och med våld slå dem mot en Toft i Båten. *VetAH* 1791, s. 182. Man bör se efter .. att besättningen, då de börja segel för en by, icke .. , såsom ofta händer, stiger upp på tofterne. PLATEN *Glascock* 1: 48 (1836). I det hon lemnade aktern, satte sig på toftan framför mannen .. och började ro. BLANCHE *Band.* 29 (1848). Roddarna sitta på tofter och stöda fötterna mot tvärskeppsribbor, s.k. fotspjärn. CHRISTENSON *MarSlup.* 4 (1914). Var det endast en person som ägde båten, var hans bomärke inskuret .. på den fasta toften i fören. *Gruddbo* 554 (1938). Jag lutar mig mot en klinkbyggd båt av ek från 1400-talet med en trasig toft. *GbgP* 27/10 2001, s. 35. — jfr AKTER-, FÖR-, MAST-, MITTEL-, RODD-, RODDAR(E)-, STYR-TOFT.

Ssg: TOFT-VÄGARE. *skeppsb.* (grov) ribba l. list som tjänar ss. underlag l. stöd för toft. UGGLA *Skeppsb.* SvEngLex. (1856). Öfver .. *(båtens spant)* fästes, delvis infälda, toftvägare med .. längre skrufvar. *TIdr.* 1897, s. 92.

TOFT *tof⁴t*, sbst.², r. l. m.; best. -en; pl. -er. (tioft 1712. toft 1712 osv.) [fsv. *toft, topt*; jfr sv. dial. *toft*; jfr d. *toft*, nor. *tuft*, fvn. *topt, tuft, tupt*; etymologiskt identiskt med TOMT] (numera bl. i skildring av ä. förh.) i södra Sv.: intill gård närbelägen (inhägnad) åker l. ängsmark; äv. om (avgränsat o. ofta inhägnat) markområde som inrymmer hus o. (köks)trädgård, gårdstomt. Toft .. *(dvs.)* byggnings tomt, item ängemark som är bewuxen med snarr och rjs. SPEGEL 519 (1712). Toften .. är den närmast gården belägna åker, merendels alltid den fetaste och bäst götslade jord. *Medd-NordM 1897*, s. 74 (1824). Den till tomten hörande toften utgjordes af till köksväxtodling förbehållen mark. NORLIND *AllmogL* 125 (1912). Jorden, närmast gården, kallades tofterna, och den övriga jorden, som hörde till byn, delades i vångarna och utmarkerna. *SkånHembFÅb.* 1955, s. 48. *SvD* 2/5 2000, s. 30.

Ssgr: A (numera bl. i skildring av ä. förh.): TOFT-GÄLD. avgift l. skatt för toft; jfr gäld, sbst.¹ 1. De gamla stadsskatterna valborgsmässogäld och toftgäld, som utgick av husgrunder och tofter. *HallHist.* 647 (1954).

— -JORD. (toft- 1955 osv. tofte- 1928 osv.) jfr jord 5 (*b*) o. -åker. För förlust genom utbyte av andelar i den invid bytomten belägna s. k. toftejorden .. borde under vissa år erhållas understöd av grannarna. *SvLantmät.* 2: 128 (1928). Man .. *(bör)* inskränka undersökningen till byarnas toftjord då denna med säkerhet varit den först uppodlade för varje bys vidkommande. *Rig* 1955, s. 90. — -PORT. (tofta- 1876 osv. tofte- 1942 osv.) port (se port, sbst.¹ 1, 3) som leder ut till toft. Om våren, då vi första gången köra ut att plöja på åkern, ritar jag ett kors i toftaporten. BRUZELIUS *AllmogL* 17 (1876). Den gamla tofteporten, som var hopsatt utan någon järnspik. *Kulturen* 1942, s. 42. — -ÅKER. till toft hörande åker; äv. mer l. mindre liktydigt med: toft; jfr -jord. En toftåker ute i vången långt från 1600- och 1700-talens bebyggelse vittnar ofta om, att där tidigare kan ha funnits en bebyggelse. *SvGeogrÅb.* 1958, s. 14. Regelrätt tegskifte *(måste)* ha gått över byn med undantag för de intill byggnaderna liggande toftåkrarna. *SvGeogrÅb.* 1960, s. 176.

B (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): TOFTA-PORT, se A.

C (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): TOFTE-JORD, -PORT, se A.

TOFU *tå⁴fu* l. *tω⁴fu*, r.; best. -n [jfr d., t., eng. *tofu*; av jap. *tōfu*, av kines. *dòufu*, ssg av *dòu*, böna o. *fu*, rutten, skämd] *kok.* om mer l. mindre fast massa (se MASSA, sbst.² 1 *a*) framställd av fermenterad mjölk från pressade sojabönor, i sht förekommande i asiatisk l. vegetarisk matlagning. Tofu är en mycket proteinrik produkt med fint näringsvärde. *SvD* 7/10 1979, s. 20. Ett kilo sojabönor ger två kilo färdig tofu. *SvD* 4/3 1982, s. 19. Häll i buljongen och vänd i tofun samt salladslöken. *SvD* 4/12 1997, s. 17. I Asien har tofu varit ett baslivsmedel i århundraden och är lika självklar som ost är för oss. *DN* 19/2 2000, s. A1.

TOG, se tag, sbst.¹, tåg.

TOGA *tå³ga²*, äv. *tω³ga²*, r. l. f.; best. -an; pl. -or. (toga 1753 osv. tåga 1864) [jfr d., t., eng. *toga*; av lat. *to-*

ga, i avljudsförh. till *tegere*, täcka (se **TAK**, sbst.[3])] klädesplagg (som bars under antiken i Rom) bestående av långt tygstycke draperat (i prydliga veck) runt kroppen; äv. i utvidgad anv., om klädesplagg som (är påverkat av o.) liknar sådant romerskt plagg; jfr **MANTEL 1**, **STOLA**, sbst.[2] **1**. De präcktige Romerske Fruntimbren prålade uti des Stola och Toga af flammige fergor. KIELLBERG *KonstnHandtv.* Skrädd. 12 (**1753**). Jag är som Romarns toga som passade för hvarje vext. *AnderssonBrevvaxl.* 1: 335 (**1835**). När ynglingen erhöll togan .. offrade han i Jupiterstemplet på Capitolium. SÖDERBLOM *ÖversRelH* 57 (**1912**). Tillius Cimber .. fattade tag i hans kläder så att togan drogs ner från skuldran. HENRIKSON *AntikHist.* 2: 169 (**1958**). *(Dalai Lama)* brister ut i stora skratt så att den röda togan fladdrar. *Expressen* 24/5 **1996**, s. 5. — jfr **SENATORS-TOGA**.

Ssg: **TOGA-KLÄDD**, p. adj. klädd i toga. Det låg något af den togaklädde Romaren i hans skick och hållning. *2SAH* 41: 94 (**1866**).

TOGA, v., se **tåga**, v. — **TOGEN-**, se **tågen-**. — **TOGLIG**, se **tåglig**. — **TOGNA**, se **tågna**.

TOGOLES *togole*[4]*s*, m.//ig.; best. **-en**; pl. **-er**. [jfr t. *togolese*; av eng. *togolese*, av fr. *togolais*, avledn. av **TOGO**, namn på västafrikansk republik] invånare i den västafrikanska staten Togo. *ANF* **1965**, s. 238. Omkring två miljoner togoleser skulle utse 81 parlamentsledamöter bland 352 kandidater. *DN* 7/2 **1994**, s. A8.

Avledn.: **TOGOLESISK**, adj. som härrör från l. har avseende på l. utmärker togoles(er) l. Togo. En sammansvärjning .. har omintetgjorts i huvudstaden Lome, meddelar togolesiska regeringen. *DN(B)* **1961**, nr 329, s. 28. Flyktingar har anlänt från Togo till grannlandet Ghana efter .. militära härjningar i den togolesiska huvudstaden Lome. *DN* 7/2 **1993**, s. A8.

TOILE *to*[1]*al*[4] l. med mer l. mindre genuint franskt uttal, r.; best. **-en**; pl. **-er**. (**toall 1988** osv. **toile 1940** osv.) [jfr t., eng. *toile*; av fr. *toile*, väv, duk, av lat. *tela*, linväv, canvas, kortform av *texla*, avledn. av *texere* (se **TEXTIL**, adj.)] i sht *skrädd.* lärft l. annat enkelt tyg i tuskaft; särsk. (o. numera i sht) om modell- l. inprovningsplagg uppsytt i sådant tyg. KJELLSTRAND *TextVaruk.* 131 (**1940**). När nybörjaren .. klippt till grundmönstret i toile .. kan det vara lämpligt att börja med en blus. *MärthaskolHb.* 51 (**1941**). De som köper toiler (mönsterstommar) utnyttjar dom också på ett nytt sätt – syr upp dem billigt, i massor. *DN* 1/3 **1969**, s. 22. Jag *(dvs. modedesignern)* har avskaffat axelvadden, toilen (styvt tyg som underlag) och korsetten. *Expressen* 14/7 **1991**, s. 9.

TOILETT(E), se **toalett**.

TOISE *to*[1]*a*[4]*s* l. med mer l. mindre genuint franskt uttal, f. l. m. l. r.; best. **-en**; pl. **-er**. [jfr t., eng. *toise*; av fr. *toise*, av en vulgärlat. femininavledn. av lat. *tensus*, p. pf. till *tendere*, tänja (se **TÄNJA**)] (förr) benämning på äldre (fransk) längdenhet l. (franskt) längdmått, motsv. (i senare tid) 1,949 meter. *(Bastionernas)* Flyglar skal man höya 34 Toiser. RÅLAMB 8: 192 (**1691**). Then största Linie Fichante bör icke gå öfwer 120 Toiser, hwar Toise til 6 fot räknad. RICHARDSON *Krigsv.* 1: 66 (**1738**). Toise .. *(dvs.)* ett Franskt längdemått af 6 Pariserfot eller 3 alnar. *ConvLex.* 8: 216 (**1838**). Toisen *(var)* en godtyckligt vald längdenhet, som icke stod i relation till någon i naturen definierbar längd. BERGSTRAND *Astr.* 297 (**1925**).

TOJS, sbst. oböjl., r. l. m. l f. (STENHAMMAR *Bref* 2: 101 (**1840**), ÖSTERGREN (**1958**)) l. n. (BJÖRKMAN (**1889**)). (förr äv. skrivet **tois**) [sv. dial. *veta tojs*, äv. *tojs*, interj.; möjl. hutningsord av interjektionell bildning (jfr **KAS**, interj., **SCH**, interj., **SJAS**, sbst.[2]) l. losgjord ur interj. *vet tojs*, assimilerad form av *vet pojs* (se **POJS**) (se EKBO *SupplHellqvistOtr.* (c. **1990**))] (†) i uttr. *veta tojs*, veta hut (se **HUT II 2** *a β*). DALIN *Arg.* 2: 79 (**1734**, **1754**). Skäms slyna och vet tois. CIHALLMAN 378 (**1779**). Om hon, Pigan, kom*(m)*e thit, skulle hon lära det snushornet weta tois. *VDAkt.* **1787**, nr 307. Det borde – om vederbörande visste någon tojs – nu kunna lemnas relage från det starka arbetet. STENHAMMAR *Bref* 2: 101 (**1840**). ÖSTERGREN (**1958**; *angivet ss. mindre vanl.*).

Svenska Akademiens ordboksredaktion 2002—2005

Ordbokschef

ANN-CHRISTIN MATTISSON, fil. dr, docent

Försteredaktör

BIRGIT EAKER, fil. dr, docent

Redaktion

ZETH ALVERED, fil. dr
CECILIA BERGMAN, fil. kand.
BIRGITTA BRUNK-BERGGREN, fil. mag. (t. o. m. dec. 2002)
ANN-KRISTIN ERIKSSON, fil. mag.
MARIANNE GELLWAR MADSEN
INGRID HANSSON
BOEL HAZELIUS, fil. kand.
BIRGITTA HEDBACK, fil. kand.
ULLA HOLMGREN
ANNIKA KARLHOLM, fil. dr
EVA LARSON, fil. kand.
LENNART LARSSON, fil. dr
ANTON LUNDQVIST, fil. mag.
BJÖRN MINÖR, fil. kand.
CHRISTINA PERSSON, fil. kand.
BODIL ROSQVIST, fil. mag.
ANTTI SIVÉN, fil. kand.
PER STILLE, fil. dr, teol. lic. (t. o. m. maj 2003)
MARIANNE SVENSSON, fil. kand.
GUNILLA SWIETLICKI
BO-A. WENDT, fil. dr

Artiklarna i detta band är utarbetade av nedan angivna redaktörer:

tall, sbst.[3]–**tallofyt** .... L. CHRISTENSEN
tallrik–tam .... G. PERSSON
tamarind–tanatologi .... A.-C. MATTISSON
tand .... B.-A. WENDT
tandem–tanka .... L. CHRISTENSEN
tanke .... G. PERSSON
tanker–tankomat .... A.-C. MATTISSON
tanks .... L. CHRISTENSEN
tann .... L. SVENSSON
tannalbin–tapes- .... A.-C. MATTISSON
tapestrymatta–tapotement .... P. STILLE
tapp–tappa .... A.-C. MATTISSON
tapper–tapör .... B.-A. WENDT
tara–tarmare .... P. STILLE
taro–tarre .... B. HAZELIUS
tars–tarsal .... Z. ALVERED
tartan–tartrazin .... B. HAZELIUS
tartsch .... Z. ALVERED
tartuffe–tarvsen .... B. HAZELIUS
tascha–tassla .... B.-A. WENDT
tast–tavastlänning .... A.-K. ERIKSSON
tavel–tavs .... C.-E. LUNDBLADH
tax–taxa, sbst. .... L. CHRISTENSEN
taxa, sbst. *avledn.*–**taxfree** .... Z. ALVERED
taxi .... G. PERSSON
taxi-–taxonomisk .... Z. ALVERED
taylorism–tchadisk .... A.-K. ERIKSSON
te, sbst. .... G. PERSSON
te, v.[1]–**teamwork** .... L. CHRISTENSEN
teater–teatralisk .... P. STILLE
tebain–tecken .... M. SVENSSON
teckna–teckning .... B. HAZELIUS
teddy–teg .... B.-A. WENDT
tegel .... Z. ALVERED
tegen–tele- .... A. SIVÉN
telefon–telefonör .... B. HAZELIUS
telega–telegram .... Z. ALVERED
telemark–telfer .... A.-K. ERIKSSON
tellehake .... A. SIVÉN
teller- .... A.-K. ERIKSSON
tellerör .... A. SIVÉN
tellur–tellurium .... A.-K. ERIKSSON
telmseld–temoignera .... G. PERSSON
temp–temperera .... P. STILLE
templare–tenna .... A.-K. ERIKSSON
tennel–tenuitet .... M. SVENSSON
teo-–termik .... P. STILLE
termin–terpodion .... Z. ALVERED
terra–terson .... G. PERSSON
tertia–testimonium .... Z. ALVERED
testosteron–texta .... B. HAZELIUS
textil–ticktick .... A.-K. ERIKSSON
tid .... B. EAKER
tida–tidlig .... B. HAZELIUS
tidning–tidskrift .... A. SIVÉN
tiebreak–tige .... P. STILLE
tiger .... B. ROSQVIST
tigga–tilja .... A. KARLHOLM
till, huvudord .... B.-A. WENDT
till, *ssgr* .... B.-A. WENDT
tillaga–tillbaka .... A.-K. ERIKSSON
tillbedja–tillbords- .... Z. ALVERED
tillbringa, sbst. .... B.-A. WENDT
tillbringa, v. .... Z. ALVERED
tillbringare .... B.-A. WENDT
tillbud–tillbudsstående .... B. HAZELIUS
tillbördlig .... B.-A. WENDT
tillbörlig .... B. HAZELIUS
tilldrag .... B.-A. WENDT
tillflykt–tillfångataga .... B. HAZELIUS
tillfälle–tillfällelig .... A.-K. ERIKSSON
tillfälles .... B.-A. WENDT
tillfällig–tillfälligtvis .... A.-K. ERIKSSON
tillförlit .... B.-A. WENDT
tillförlitlig–tillförsikt .... A. SIVÉN
tillgedan .... B.-A. WENDT
tillgiven–tillgodo .... A. SIVÉN
tillgång .... B.-A. WENDT

tillgänglig–tillhanda- ... A. Sivén
tillhedersbetalare ... B.-A. Wendt
tillhovaliggning ... A. Sivén
tillhåll ... B.-A. Wendt
tillhör–tillhörig ... A. Sivén
tillika–tillkråka ... B. Hazelius
tillkännagiva ... M. Svensson
tillmäle ... B.-A. Wendt
tillmötes- ... M. Svensson
tillnägelse ... B.-A. Wendt
till-och-frånare–tillreda ... M. Svensson
tillrede ... B.-A. Wendt
tillredo-–tillrätta- ... M. Svensson
tills–tillstädes ... Z. Alvered
tillställa–tillsägelse ... A. Sivén
tillsätta–tilltala ... Z. Alvered
tillträde ... A.-K. Eriksson
tilltäkt ... B.-A. Wendt
tillvara-–tillvist ... A.-K. Eriksson
tillväga-–tillåtlig ... Z. Alvered
tillägg–tilländа- ... A.-K. Eriksson
tillöke ... B.-A. Wendt

tilster–tilta ... A.-K. Eriksson
-tima–timme ... M. Svensson
timmer–tindra ... A.-K. Eriksson
ting–tinta ... M. Svensson
tio–tiotal ... B. Hazelius
tipi–titanit ... L. Larsson
titel–titt, sbst.[1] ... A.-K. Eriksson
titt, adv. ... B. Hazelius
titta–tixotropi ... A.-K. Eriksson
tj–tjoa ... A. Karlholm
tjock–tjockna ... B. Eaker
tjod–tjuktjer ... A.-K. Eriksson
tjur–tjusning ... A. Karlholm
tjut–tjåva ... A. Sivén
tjäder–tjällra ... A.-K. Eriksson
tjäna–tjänste ... B.-A. Wendt
tjära ... M. Svensson
tjärn ... C. Persson
tjö ... M. Svensson
to–tobakist ... B. Rosqvist
tobis–tojs ... A. Karlholm

FÖRKORTNINGAR

Förkortning som föregås av asterisk används inte i de senare banden.
De kursiverade förkortningarna är i regel fackspråksbeteckningar.

A. .... Adolf (i regentbeteckning)
abl. .... ablativ
abs. .... absolut användning
abstr. .... abstrakt(-a), i abstrakt betydelse
ack. .... ackusativ
adj. .... adjektiv(-et, -en)
adm. .... administrativ term
adv. .... adverb(-et, -en)
*afl. .... se avledn.
*afs. .... se avs.
*ags. .... anglosaxisk, se feng.
akt. .... aktiv(-t, -a), (i) aktiv form, aktivum
alban. .... albansk(-t, -a)
allm. (i förb.: i allm.) .... allmänhet
*allm. .... allmän(-t, -na)
amerik. eng. .... amerikanskengelsk (-t, -a)
anat. .... anatomisk term
*andl. .... i andlig betydelse
*anf. .... anförd (anfört, anförda)
anglofr. .... anglofransk(-t, -a)
anm. .... anmärkning
antropol. .... antropologisk term
anv. .... användning(-en, -ar, -arna)
**apot.* .... apotekarterm, se *farm.*
arab. .... arabisk(-t, -a)
aram. .... arameisk(-t, -a)
**ark.* .... se *arkeol.*
arkeol. .... arkeologisk term
armen. .... armenisk(-t, -a)
art. .... artikel(-n, -klar, -klarna)
artill. .... artilleriterm
assyr. .... assyrisk(-t, -a)
**astr.* .... se *astron.*
astrol. .... astrologisk term
astron. .... astronomisk term
avest. .... avestisk(-t, -a)
avledn. .... avledning(-en, -ar, -arna)
avljudsförh. .... avljudsförhållande
avs. (i förb.: med avs. på) ...... avseende

babyl. .... babylonisk(-t, -a)
bag. .... bageriterm
bakteriol. .... bakteriologisk term
**balneol.* .... balneologisk term
baltoslav. .... baltoslavisk(-t, -a)
bankv. .... term inom bankväsendet
**bef.* .... term inom befästningskonsten
*bem. .... bemärkelse(-n, -r)
bergv. .... term inom bergväsendet
best. .... bestämd (bestämt, bestämda), (i) bestämd form
bet. .... betydelse(-n, -r, -rna)
*bibelövers. .... bibelöversättning (-en, -ar, -arna)
bibet. .... bibetydelse(-n, -r, -rna)
bibliogr. .... bibliografisk term
bibliot. .... term inom biblioteksväsendet
bildh. .... term inom bildhuggarkonsten
bildl. .... bildlig(-t, -a), i bildlig användning
biodl. .... biodlarterm
biol. .... biologisk term
bl. .... blott
bl. a. .... bland annat
blecksl. .... bleckslagarterm
Blek. .... Blekinge
Bohusl. .... Bohuslän
bokb. .... bokbindarterm
bokför. .... bokföringsterm
**bokh.* .... bokhandelsterm
boktr. .... boktryckarterm
Bornh. .... Bornholm
bot. .... botanisk term
br. .... brukligt
brandv. .... term inom brandväsendet
bret. .... bretonsk(-t, -a)
brygg. .... bryggeriterm
brännvinsbr. .... term inom brännvinsbränningen
bulg. .... bulgarisk(-t, -a)
byggn. .... byggnadsteknisk term
**bärgv.* .... se *bergv.*

c. .... cirka
cg .... centigram
cit. (i förb.: cit. fr.) .... citat

cl	centiliter
cm	centimeter
cm^2	kvadratcentimeter
cm^3	kubikcentimeter
d.	(ny)dansk(-t, -a), jfr dan.
Dalsl.	Dalsland
dan.	(ny)dansk(-t, -a), jfr d.
dans.	term inom danskonsten
dat.	dativ
datal.	datalogisk term
dekl.	deklination(-en, -er, -erna)
demonstr.	demonstrativ(-t, -a)
*DENS. (om författare)	densamme(-a)
dep.	deponens
*DES. (om författare)	desamma
determ.	determinativ(-t, -a)
dets.	detsamma
dg	decigram
dial.	dialekt(-en, -er, -erna)
dimin.	diminutiv(-t, -a)
dipl.	diplomatisk term
dl	deciliter
dm	decimeter
dm^2	kvadratdecimeter
dm^3	kubikdecimeter
d. o.	detta ord, dessa ord
dt	deciton
dual.	dualis
duv.	term rörande brevduvor och duvavel
dvs.	det vill säga
dyl. (i förb.: l. dyl., o. dyl.)	dylikt
därigm	därigenom
**Därs.* (i källuppgift)	därsammastädes, på samma ställe, i samma källa
E.	Erik (i regentbeteckning)
eg.	egentlig(-t, -a), egentligen
Eg. Finl.	Egentliga Finland
egypt.	egyptisk(-t, -a)
egyptol.	egyptologisk term
ekon.	ekonomisk term
**elektrotekn.*	se *el.-tekn.*
el.-tekn.	elektroteknisk term
embryol.	embryologisk term
eng.	(ny)engelsk(-t, -a)
Engl.	England
enl.	enligt
*enst.	enstaka förekommande
entomol.	entomologisk term
*eskimåspr.	eskimåspråk
estet.	term inom estetiken
Estl.	Estland
estn.	estnisk(-t, -a)
etnogr.	etnografisk term
ev.	eventuell(-t)
f.	forma (form)
f.	och följande sida (l. spalt)
f.	femininum
fackspr.	fackspråk
fam.	familjärt
farm.	farmakologisk term, farmaceutisk term
fd.	forndansk(-t, -a) jfr fdan.
f. d.	före detta
fdan.	forndansk(-t, -a) jfr fd.
fem.	feminin(-t, -a)
feng.	fornengelsk(-t, -a)
fenic.	fenicisk(-t, -a)
ff.	och följande sidor (l. spalter)
ffr.	fornfransk(-t, -a)
ffris.	fornfrisisk(-t, -a)
fgutn.	forngutnisk(-t, -a)
fht.	fornhögtysk(-t, -a),
filat.	term inom filatelin
filos.	filosofisk term
*fi.	finsk(-t, -a), jfr fin.
fin.	finsk(-t, -a)
find.	fornindisk(-t, -a)
Finl.	Finland
fir.	fornirisk(-t, -a)
fisk.	fiskeriterm
fisl.	fornisländsk(-t, -a) jfr äv. isl.
flfrank.	fornlågfrankisk(-t, -a)
flygv.	term inom flygväsendet
fkyrkslav.	fornkyrkslavisk(-t, -a)
fnor.	fornnorsk(-t, -a)
folklor.	folkloristisk term
folkrätt.	folkrättslig term
formavd.	formavdelning(-en, -ar, -arna)
forts.	fortsättning
fotogr.	fotografisk term
fpers.	fornpersisk(-t, -a)
fpreuss.	fornpreussisk(-t, -a)
fr.	(ny)fransk(-t, -a)
fr.	från
frank.	frankisk(-t, -a)
frenol.	frenologisk term

frimur.	term inom frimurar-väsendet
fris.	frisisk(-t, -a)
fry.	fornryska
*fsachs.	se fornsax.
fsax.	fornsaxisk(-t, -a)
*fslav.	fornslavisk(-t, -a) se fkyrkslav.
fsv.	fornsvensk(-t, -a)
fut.	futurum
fvn.	fornvästnordisk(-t, -a)
**fyrv., fyrverk.*	fyrverkeriterm
fyrväs.	term inom fyrväsendet
fys.	term inom fysiken
fysiol.	fysiologisk term
fångv.	fångvårdsterm
fäkt.	fäktningsterm
fär.	färöisk(-t, -a)
färg.	färgarterm
*f. ö.	för övrigt
*följ.	följande (ord)
förb.	förbindelse(-n, -r, -rna)
*föreg.	föregående (ord)
*förek.	förekommande
förf.	författare
*förf.	författad(-at, -ade)
förh. (i bruklighetsuppgift)	förhållanden
försäkr.	term inom försäkrings-väsendet
förvaltn.	förvaltningsterm
g	gram
G.	Gustav (i regentbeteck-ning)
gael.	gaelisk(-t, -a)
gall.	gallisk(-t, -a)
garv.	garveriterm
Gbg	Göteborg
gen.	genitiv
geneal.	genealogisk term
genet.	genetisk term
geod.	geodetisk term
geogr.	geografisk term
geol.	geologisk term
geom.	geometrisk term
germ.	germansk(-t, -a)
gg, ggr	gång, gånger
glasfabr.	term inom glasfabrika-tionen
glasm.	glasmästarterm
*Gld	se Götal.
gm	genom
got.	gotisk(-t, -a)
Gotl.	Gotland
gr.	grekisk(-t, -a)
*gradf.	gradförhöjning. komparation
gram.	grammatisk(-t, -a)
grundbet.	grundbetydelse(-n, -r, -rna)
grönl.	grönländsk(-t, -a)
guldsm.	guldsmedsterm
gymn.	gymnastikterm
Gästrikl.	Gästrikland
Götal.	Götaland, jfr Gld
h.	häfte
Hall.	Halland
handarb.	handarbetsterm
handel.	handelsterm
handl. (i förb.: i handl. fr.)	handling
handskm.	handskmakarterm
hantv.	hantverksterm
hattm.	hattmakarterm
hebr.	hebreisk(-t, -a)
herald.	heraldisk term
hett.	hettitisk(-t, -a)
hg	hektogram, hekto
hippol.	hippologisk term
hist.	historisk term
histol.	histologisk term
hl	hektoliter
**hofsl.*	se *hovsl.*
*holl.	holländsk(-t, -a), utbytt mot: nl.
hovsl.	hovslagarterm
hskr.	handskrift(-er)
hund.	term rörande hundar eller hundavel
**husdj.*	term inom husdjurs-skötseln
huvudmom.	huvudmoment
*hvard.	se vard.
**hygien*	term inom hälso-(vårds)läran
Hälsingl.	Hälsingland
hänv.	hänvisning(-en, -ar, -arna)
Härjed.	Härjedalen
**idrott.*	idrottsterm, jfr *gymn.*
ieur.	indoeuropeisk(-t, -a)
ig.	individens genus
imper.	imperativ
ind.	indikativ
indianspr.	indianspråk
*indir.	indirekt(-a)
*indoeur.	se ieur.
inf.	infinitiv
inf.-förb.	infinitivförbindelse
innehållsobj.	innehållsobjekt(-et, -en)
intensivbildn.	intensivbildning(-en,

	-ar, -arna)
interj.	interjektion
interr.	interrogativ(-t, -a)
intr.	intransitiv(-t, -a), (i) in-
	transitiv användning
inuit.	inuitisk(-t, -a)
ipf.	imperfektum
ir.	irisk(-t, -a)
i sht	i synnerhet
isl.	isländsk(-t, -a)
i st. f.	i stället för
it.	italiensk(-t, -a)
J.	Johan (i regentbeteck-
	ning)
jap.	japansk(-t, -a)
jfr	jämför
**jordbr.*	se *lant.*
jur.	juridisk term
Jyll.	Jylland
jäg.	jägarterm
Jämtl.	Jämtland
järnv.	järnvägsterm
K.	Karl (i regentbeteck-
	ning)
kam.	kameral term
**kansl.*	i kanslistil
kartogr.	kartografisk term
**kav.*	kavalleriterm
kelt.	keltisk(-t, -a)
kem.	kemisk term
keram.	keramisk term
kg	kilogram, kilo
kines.	kinesisk(-t, -a)
kir.	kirurgisk term
**kirurg.*	se *kir.*
km	kilometer
km^2	kvadratkilometer
K. Maj:t	Kunglig Majestät
kok.	term inom
	kokkonsten
koll.	med kollektiv betydel-
	se, kollektiv(-t, -a)
komp.	komparation
komp.	komparativ
kondit.	konditoriterm
konj.	konjunktion
kons.	konsonant(-en, -er,
	-erna)
**konst.*	se *konstvet.*
konsthantv.	konsthantverksterm
**konsthist.*	se *konstvet.*
*konstr.	konstruktion(-en, -er,
	-erna)
konstvet.	term inom konst-
	vetenskapen
kopparsl.	kopparslagarterm
korgm.	korgmakarterm
korn.	kornisk(-t, -a)
kortsp.	kortspelsterm
kronol.	kronologisk term
kulturhist.	kulturhistorisk term
*Kungl. Maj:t.	Kunglig Majestät
kymr.	kymrisk(-t, -a)
*kyrklat.	se kyrkolat.
kyrkohist.	kyrkohistorisk term
kyrkolat.	kyrkolatinsk(-t, -a)
	kyrkolatin
*kyrkslav.	kyrkslavisk(-t, -a)
	se fkyrkslav.
körsn.	körsnärsterm
l	liter
l.	eller
lant.	lantbruksterm
lantmät.	lantmäteriterm
*lap.	lapsk(-t, -a), se sam.
Lappl.	Lappland
lat.	latinsk(-t, -a), latin
l. dyl.	eller dylikt
lett.	lettisk(-t, -a)
*lillry.	lillrysk(-t, -a), se ukr.
lit.	litauisk(-t, -a),
**litt.-hist.*	se *litt.-vet.*
litt.-vet.	litteraturvetenskaplig
	term
**liturg.*	term inom liturgin,
	liturgisk term
log.	term inom logiken
lt.	lågtysk(-t, -a)
m	meter
m.	maskulinum
m^2	kvadratmeter
m^3	kubikmeter
mask.	maskulin(-t, -a)
mat.	matematisk term
med.	medicinsk term
Medelp.	Medelpad
**med.-hist.*	medicinhistorisk term
**med.-kem.*	medicinsk-kemisk term
mejeri.	term inom mejeri-
	väsendet
**mek.*	i mekaniken
meng.	medelengelsk(-t, -a)
metafys.	metafysisk term
metall.	metallurgisk term
meteorol.	meteorologisk term
metr.	term inom metriken
m. fl.	med flera
mfr.	medelfransk(-t, -a)

mg	milligram
mht.	medelhögtysk(-t, -a)
mil.	term inom militärväsendet
*_mil.-med._	militärmedicinsk term
*_min._	se _mineral._
mineral.	mineralogisk term
*_miss.-hist._	missionshistorisk term
ml	milliliter
mlat.	medeltidslatinsk(-t, -a), medeltidslatin
mlt.	medellågtysk(-t, -a)
mm	millimeter
mm^2	kvadratmillimeter
mm^3	kubikmillimeter
m. m.	med mera
mnl.	medelnederländsk (-t, -a)
*mnt.	medelnedertysk(-t, -a), se mlt.
mom.	moment(-et, -en)
motsv.	motsvarande
mus.	musikterm, musikhistorisk term
*_mus.-hist._	musikhistorisk term
mytol.	mytologisk term
mål.	målarterm
möjl.	möjligen

n.	neutrum
nat.-ekon.	nationalekonomisk term
naturv.	naturvetenskaplig term
*_navig._	navigationsterm
neutr.	neutral(-t, -a)
ngn	någon
ngnstädes	någonstädes
ngt, ngra	något, några
*nisl.	se nyisl.
nl.	nederländsk(-t, -a)
*Nld	Norrland, se Norrl.
nn.	nynorsk(-t, -a)
*nnt.	nynedertysk(-t, -a), se lt.
nom.	nominativ
nor.	norsk(-t, -a)
nor. bm	bokmål
nor. nn.	nynorska
nordamerik.	nordamerikansk(-t, -a)
Norrb.	Norrbotten
Norrl.	Norrland
nr	nummer
*_num._	se _numism._
numism.	numismatisk term
*nuv.	nuvarande
nybret.	nybretonsk(-t, -a)
*nygr.	nygrekisk(-t, -a), se gr.
nyhebr.	nyhebreisk(-t, -a)
nyisl.	nyisländsk(-t, -a)
Nyl.	Nyland
nylat.	nylatinsk(-t, -a), nylatin
nysv.	nysvensk(-t, -a)
näml.	nämligen

O.	Oskar (i regentbeteckning)
o.	och
obest.	obestämd (obestämt, obestämda), (i) obestämd form
obj.	objekt(-et, -en)
obl.	oblik(-t, -a)
obr.	obruklig(-t, -a)
*_obst._	se _obstetr._
obstetr.	term inom obstetriken
oböjl.	oböjlig(-t, -a)
o. d.	och dylikt
odontol.	odontologisk term
o. dyl.	och dylikt
oeg.	oegentlig(-t, -a), i oegentlig användning
oftalm.	oftalmiatrisk term
opers.	opersonligt
opt.	term inom optiken
ordspr.	ordspråk(-et, -en)
orgelb.	orgelbyggarterm
orig.	original(-et)
osk.	oskisk(-t, -a)
osv.	och så vidare

p.	particip
p. adj.	participiellt adjektiv
paleontol.	paleontologisk term
paleozool.	paleozoologisk term
participbildn.	participbildning(-en, -ar, -arna)
pass.	passiv(-t, -a), (i) passiv form, passivum,
patol.	patologisk term
*_ped._	pedagogisk term
pedag.	pedagogisk term
pers.	persisk(-t, -a)
pers.	personlig(-t, -a), person
personobj.	personobjekt(-et, -en)
personsubj.	personsubjekt(-et, -en)
*_petrogr._	petrografisk term
pf.	perfektum
pl.	plansch
pl.	pluralis

plåtsl.	plåtslagarterm
pol.	polsk(-t, -a)
polit.	term inom politiken, politisk term
port.	portugisisk(-t, -a)
poss.	possessiv(-t, -a)
post.	term inom postväsendet
p. pf.	perfektparticip
p. pr.	presensparticip
pr.	presens
prep.	preposition
prep.-förb.	prepositionsförbindelse
prep.-uttr.	prepositionsuttryck
pret.	preteritum
pron.	pronomen
prov.	provensalsk(-t, -a)
psykiatr.	psykiatrisk term
psykol.	psykologisk term
r.	realgenus, reale
*_radio._	radioteknisk term
*_radiot._	radioteknisk term
recipr.	reciprok(-t, -a)
refl.	reflexiv verbform, reflexiv(-t, -a)
rel.	relativ(-t, -a)
*_rel.-hist._	religionshistorisk term
relig.	religionshistorisk term, religionsvetenskaplig term
*_rel.-vet._	religionsvetenskaplig term
repslag.	repslagarterm
resp.	respektive
ridk.	term inom ridkonsten
riksspr.	riksspråk(-et)
rundan.	rundansk(-t, -a)
runsv.	runsvensk(-t, -a)
ry.	rysk(-t, -a)
Ryssl.	Ryssland
räkn.	räkneord
rättsfilos.	rättsfilosofisk term
rättshist.	rättshistorisk term
s.	sida
*s. a.	sine anno (utan uppgift om tryckår)
sadelm.	sadelmakarterm
sakobj.	sakobjekt(-et, -en)
saksubj.	saksubjekt(-et, -en)
sam.	samisk(-t, -a)
samhällsv.	samhällsvetenskaplig term
sannol.	sannolikt
sanskr.	sanskrit
sbst.	substantiv(-et, -en)
semit.	semitisk(-t, -a)
sengr.	sengrekisk(-t, -a),
senlat.	senlatinsk(-t, -a), senlatin
serb.	serbisk(t, -a)
sg.	singularis
shetl.	shetländsk(-t, -a)
sht	synnerhet
*_simn._	term inom simsporten
*sistn.	sistnämnda
sjukgymn.	term inom sjukgymnastiken
Själl.	Själland
*_sjökrigsv._	sjökrigsväsen, se _sjömil._
sjömil.	sjömilitär term
sjöt.	sjöterm
s. k.	så kallad(e), så kallat
skeppsb.	skeppsbyggeriterm
*_skjutk._	term inom "skjutkonsten", se _vap._
*_skjutv._	skjutvapenterm, se _vap._
skogsv.	term inom skogsväsendet
skom.	skomakarterm
Skottl.	Skottland
*skr.	skrift(-er)
skriftspr.	skriftspråk(et, -en)
skrädd.	skräddarterm
skämts.	skämtsamt
*s. l.	sine loco (utan uppgift om tryckort)
slakt.	slaktterm
slav.	slavisk(-t, -a)
slovak.	slovakisk(-t, -a)
sloven.	slovensk(-t, -a)
slutart.	slutartikel(-n, -klar, -klarna)
slöjd.	slöjdterm
Smål.	Småland
snick.	snickarterm
snörm.	snörmakarterm
*_socialpolit._	socialpolitisk term
sociol.	sociologisk term
*_sockerbag._	"sockerbageriterm", se _kondit._
sorb.	sorbisk(-t, -a)
sot.	sotarterm
sp.	spalt(-en, -er, -erna)
span.	spansk(-t, -a)
specialanv.	specialanvändning (-en, -ar, -arna)
spelt.	spelterm
sport.	sportterm

spr.	språk
språkv.	språkvetenskaplig term
spårv.	spårvägsterm
ss.	såsom
ssg	sammansättning
ssgn	sammansättningen
ssgr	sammansättningar
ssgrna	sammansättningarna
ssgsform	sammansättningsform
ssgsled	sammansättningsled
ssgstyp	sammansättningstyp
*sskr.	sammanskriven (-vet, -vna), sammanskrivning
ssp.	subspecies (underart)
s:t	sankt
statist.	statistisk term
statsv.	statsvetenskaplig term
stenhugg.	stenhuggarterm
Sthm	Stockholm
*_stil._	se _stilist._
stilist.	term inom stilistiken
subj.	subjekt(-et, -en)
sup.	supinum
superl.	superlativ
Sv.	Sverige
sv.	(ny)svensk(-t, -a)
Sveal.	Svealand
*Svld	se Sveal.
sydamerik.	sydamerikansk(-t, -a)
syr.	syrisk(-t, -a)
sälls.	sällsynt(-a)
särsk.	särskilt
särsk. förb.	särskild förbindelse, särskilda förbindelsen, särskilda förbindelserna
Södermanl.	Södermanland
sömn.	sömnadsterm
t	ton
t.	(ny)högtysk(-t, -a)
*_tandtekn._	se _odontol._
teat.	teaterterm
tekn.	teknisk term, teknologisk term
tele.	term inom telefoni l. telegrafi l. teleteknik
*_telef._	term inom telefoni
*_telegr._	term inom telegrafi
teol.	teologisk term
t. ex.	till exempel
textil.	textilterm
textiltekn.	textilteknisk term
*_tidräkn._	term inom tidräkningskonsten
tillf.	tillfälligt
*_timmerm._	timmermansterm, se _snick._
tjeck.	tjeckisk(-t, -a)
*tochar.	se tokhar.
tokhar.	tokharisk(-t, -a)
*_tonk._	i tonkonsten
topogr.	topografisk term
tr.	transitiv(-t, -a), (i) transitiv anv.,
trol.	troligen
trädg.	trädgårdsterm
tullv.	term inom tullväsendet
tunnbind.	tunnbindarterm
turk.	turkisk(-t, -a)
Tyskl.	Tyskland
ukr.	ukrainsk(-t, -a)
ung.	ungersk(-t, -a)
uppl.	upplaga(-n, -or, -orna)
Uppl.	Uppland
urgerm.	urgermansk(-t, -a)
urmak.	urmakarterm
urn.	urnordisk(-t, -a)
urspr.	ursprungligen
USA	Förenta staterna
uttr.	uttryck(-et, -en)
*v.	varietas, se var.
v.	verb(-et, -en)
*_vagnmak._	vagnmakarterm
vanl.	vanligen
vap.	vapenterm, vapenhistorisk term
*_vapenhist._	vapenhistorisk term, se _vap._
*_vapenl._	term inom ”vapenläran”, se _vap._
var.	varietas, varietet
vard.	vardagligt
varigm	varigenom
vbaladj.	verbaladjektiv(-et, -en)
vbalform	verbalform
vbalsbst.	verbalsubstantiv(-et, -en)
v. dep.	deponentiellt verb, deponens
veter.	term inom veterinärväsendet
vulg.	vulgärt
vulgärlat.	vulgärlatinsk(-t, -a), vulgärlatin
*_väfn._	se _vävn._
Värml.	Värmland
Västerb.	Västerbotten

Västergötl.	Västergötland
Västmanl.	Västmanland
vävn.	vävnadsterm
**växtbiol.*	växtbiologisk term,
	se *bot.*
y.	yngre
zool.	zoologisk term
Ångermanl.	Ångermanland
årh.	århundrade(-t, -n, -na)
åtm.	åtminstone
*åtsk.	åtskilliga
ä.	äldre
*äfv.	även
ärftl.	term inom ärftlighets-
	läran
äv.	även
*öfv.	se öv.
*Öl.	Öland
Österb.	Österbotten
Östergötl.	Östergötland
Östersjöprov.	Östersjöprovinserna
öv. (i årtalsparentes)	översättning(-en, -ar,
	-arna)
övr. (i förb.: för övrigt)	övrigt

TECKENFÖRKLARING

† betecknar föråldrad betydelse eller användning.

* framför en ordform utmärker att denna inte har anträffats såsom verkligen förekommande men att man har skäl för antagandet att den en gång har funnits. Konstruerade former anges ytterst sparsamt och endast i SAOB:s tidigare band.

‖, // efter genusbeteckning (m., f. eller n.) och omedelbart efterföljt av ig., dvs. individens genus, betecknar att substantivet kan ersättas av pronomen, motsvarande den i det särskilda fallet åsyftade individens naturliga kön.

/ i språkprov utmärker var en versrad slutar;
används i verbformsbeteckningen sg./pl., vilken markerar böjningsform som numera kan användas vid såväl singulart som pluralt subjekt.

.. i språkprov anger att något, som förekommer i källskriften, är uteslutet.

= efter best., pl., n. eller adv. utmärker att ifrågavarande böjnings- eller avledningsform är likalydande med uppslagsformen.

( ) omsluter de former av ordet som anförs för att visa ordets formella växlingar eller utveckling inom nysvenskan.

[ ] omger etymologiska upplysningar.

( ) i förklaring av ordets betydelse omsluter dels uppgifter om ordets bruklighet, dels förtydligande eller fakultativa tillägg till definitionen.

ELANDERS BERLINGS, MALMÖ 2005